

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI :

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Pr. CONSTANTIN NONEA,
Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU,
Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Arhimandrit
Dr. LAURENȚIU BUSUIOC,
Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Craiovei.

P. C. Prot. Dr. GH. COTOȘMAN,
Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. I. GAGIU,
Directorul Administrației Patriarhale.

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE·MESAJE

<i>Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul celei de a XI-a aniversări a proclamării Republicii Populare Romîne</i>	5— 6
<i>Telegrama de răspuns a Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne</i>	7— 7
<i>Telegrame de felicitare trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Anului Nou 1959</i>	8— 9
<i>Telegrama de felicitare trimisă Prea Fericitului Patriarh Justinian, de Domnul D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor</i>	10— 10
<i>Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului 1959</i>	11— 17
<i>Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului 1959 și Anului Nou 1959</i>	18— 36

A N I V E R S Ă R I

<i>Un veac de la unirea Țărilor Romîne</i>	37— 43
<i>Episcopul Filotei al Buzăului, luptător pentru unirea Țărilor Romîne, de Pr. GABRIEL COCORA</i>	44— 52
<i>Un preot din Roman, luptător pentru unirea Țărilor Romîne, de Preotul N. DRAGOMIR</i>	53— 58

<i>Sărbătorirea centenarului unirii Țărilor Române, la Institutul Teologic Universitar din București și la Centrul de Îndrumare de la Curtea de Argeș</i>	59— 61
---	--------

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a XXXIII-a serie de preoți</i>	62— 63
<i>Sărbătorirea patronului Institutului Teologic Universitar și Seminarului Teologic, din București</i>	64— 71
<i>Conferința de la Lambeth 1958, de Pr. ALEXANDRU IONESCU</i>	72— 98

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

<i>Povățuiri și îndemnuri părintești. — Spicuri din pastoralele de Crăciun ale înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române .</i>	99—113
---	--------

PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Adunării Naționale Bisericești.—Spicuri din procesul-verbal nr. 14.371 al ședințelor din 14 decembrie 1958 . . .</i>	114—120
---	---------

**SCRISORI IRENICE
PASTORALE-MESAJE**

**TELEGRAME
TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL CELEI DE A XI-A ANIVERSĂRI
A PROCLAMĂRII REPUBLICII POPULARE ROMINE**

La 30 decembrie 1958 s-au împlinit 11 ani de la proclamarea Republicii Populare Romine. Întregul nostru popor a sărbătorit cu însuflețire această aniversare, de care sînt strîns legate marile înfăptuiri ale statului nostru democrat popular, pe calea propășirii patriei.

Exprimînd sentimentele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romine, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis conducătorilor statului următoarele telegrame de felicitare:

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale*

BUCUREȘTI

Cu prilejul celei de a 11-a aniversări a Republicii Populare Romine, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romine și Noi personal exprimăm Prezidiului Marii Adunări Naționale și Domniei Voastre personal alese felicitări și dorim, din toată inima, Patriei noastre iubite să înflorească neîncetat și să trăiască în veci.

† **JUSTINIAN**
Patriarhul Romîniei

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române*

BUCUREȘTI

La împlinirea a 11 ani de la proclamarea Republicii Populare Române, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal exprimăm Guvernului Țării și Domniei Voastre personal călduroase felicitări și din toată inima urăm Patriei noastre iubite să ajungă la cele mai înalte culmi de înflorire culturală, socială și materială, prin muncă harnică și pașnică a tuturor fiilor săi și prin cooperare frățască cu toate țările și popoarele lumii, călăuzite de aceleași țeluri.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

**TELEGRAMA DE RĂSPUNS
A DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE PREZIDIULUI MARI ADUNĂRI
NAȚIONALE A REPUBLICII POPULARE ROMINE**

Domnul Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romine, a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă de răspuns:

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă pentru urările transmise cu prilejul celei de a 11-a aniversări a proclamării Republicii și a Anului Nou, exprimate atât în numele Prea Fericirii Voastre, cât și în acela al Sfântului Sinod.

ION GHEORGHE MAURER

**TELEGRAME DE FELICITARE
TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL ANULUI NOU 1959**

Cu prilejul Anului Nou 1959, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis următoarele telegrame de felicitare :

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale
BUCUREȘTI*

La începutul Noului An, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal exprimăm Prezidiului Marii Adunări Naționale și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări, cu urări de sănătate, putere de muncă și ani mulți, pentru continuarea cu deplin succes a operei de înălțare și înflorire a Patriei noastre scumpe, Republica Populară Română și a acțiunii de pace și înfrățire cu toate țările lumii.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Miniștri*

În pragul Noului An, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române împreună cu Noi exprimăm Guvernului Țării și Domniei Voastre personal cele mai calde felicitări, cu urări de sănătate, putere de muncă și ani mulți, pentru înfăptuirea deplină a tuturor țelurilor urmărite de poporul Patriei noastre scumpe, Republica Populară Română, de bunăstare și progres, precum și de pace și înfrățire cu toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

*Domnului Profesor D. DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor*

BUCUREȘTI

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal Vă felicităm călduros la începutul Noului An și Vă urăm din toată inima sănătate, pace, putere de muncă și ani mulți, spre continuarea cu succes a activității de promovare a colaborării armonioase și rodnice între Biserică și conducerea Patriei noastre, Republica Populară Română.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

**TELEGRAMA DE FELICITARE
TRIMISĂ PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN
DE DOMNUL D. DOGARU, SECRETARUL GENERAL
AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR**

Domnul D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române, a trimis, cu prilejul Anului Nou 1959, Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă:

Înalt Prea Sfințitului Patriarh JUSTINIAN,

BUCUREȘTI

Cu prilejul noului an, Vă urez multă sănătate și puteri sporite de muncă în îndrumarea clerului ortodox pentru sprijinirea acțiunilor mărețe ale poporului român, depuse în scopul prosperării scumpei noastre patrii, Republica Populară Română și al menținerii păcii în întreaga lume.

D. DOGARU,
Secretar General

SCRISORI IRENICE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI 1958

Legătura dragostei frățești care unește Bisericile Ortodoxe din întreaga lume se vădește și prin mesajele pe care Întâistătorii Bisericilor și le trimit unii altora, cu prilejul marilor sărbători ale creștinătății. Acest schimb de salutări și urări între căpeteniile Bisericilor a devenit de multe veacuri o tradiție scumpă Ortodoxiei.

Potrivit acestei datini, Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian a trimis de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului din 1958, tuturor Patriarhilor ortodocși, urări de rodnică păstorie a dreptcredincioșilor creștini, prin scrisoarea irenică pe care am publicat-o în numărul trecut al revistei noastre. Aceleași gânduri bune de pace și de frăție între creștini și între toate popoarele de pe pământ cuprind și scrisorile irenice pe care le-a primit Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea celorlalți Întâistători ai Patriarhiilor ortodoxe.

Publicăm în paginile de față cuprinsul acestor frățești scrisori patriarhicești, care dovedesc încă o dată unitatea de nezdruccinat a Ortodoxiei noastre.

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATHENAGORAS, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului:

PATRIARHIA ECUMENICA
Nr. 5

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Patriarh al Bisericii Autocefale a României, frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-liturghisitor al smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrățișându-Vă frățește în Domnul, Vă mulțumim cu multă bucurie.

Am primit cu multă bucurie și am citit cu plăcere, laolaltă cu frații noștri în Hristos de pe lângă Noi, scrisoarea sărbătorească a Venerabilei

și mult iubitei Voastre Prea Fericiri, cu prilejul Sfintelor și aducătoarelor de bucurie Sărbătorilor ale Nașterii și Botezului Domnului Hristos și al Noului An al mântuirii și am primit salutul și urările frățești, pe care ni le-ați adresat Nouă, Prea Sfintei noastre Biserici și evlavioșilor noștri credincioși.

Strălucitul praznic al dumnezeieștii bunăvoințe, pe care și Noi l-am sărbătorit și l-am prăznuit cu inimi pline de bucurie, împreună cu toată lumea creștină, înălțând rugăciuni stăruitoare către Domnul Păcii, pentru pacea popoarelor, umple sufletele noastre de nădejdea mângietoare și plăcută și întărește și susține convingerea pe care o avem, în mijlocul zbuciumului zilelor noastre, că lumina cea lină și mângietoare, care a strălucit din peștera de la Betleem, va birui în cele din urmă și va risipi negura care acoperă încă drumurile vieții și raporturile reciproce dintre oameni și popoare, și-i va face să înțeleagă că nu prin dezbinare și nici prin întrecere în aflarea mijloacelor de distrugere totală și de ucidere, ci prin duhul dragostei și al înțelegerii reciproce se va realiza conviețuirea pașnică și sigură, dorită de toți.

Răspunzînd acum și noi cu mulțumiri și cu adîncă dragoste Venerabilei Voastre Prea Fericiri, la salaturile frățești, cu prilejul sfintelor sărbători și praznice, Vă urăm, prin prezenta, la rîndul Nostru, din tot sufletul, ca Domnul și Mîntuitorul nostru, care pentru mîntuirea noastră a purtat trup și S-a făcut om, să acopere cu harul Său Biserica Sa de pretutindeni și să o călăuzească spre tot binele Său, făcînd să crească și să propășească în același timp și Biserica Voastră întru toată bunătatea, trimițîndu-i de-a pururea har bogat și binecuvîntare ei și evlavioșilor ei credincioși.

Pe lingă acestea, urînd în chip deosebit iubitei Voastre Prea Fericiri ani îndelungați, în deplină sănătate și aducători de mîntuire, pentru a întîmpina și prăznui cît mai multă vreme întru bucurie Sfintele Sărbători și a continua cît mai îndelungat cu fericite roade slujirea sfîntă și plină de rîvnă a Prea Fericirii Voastre în Biserica pe care atît de strălucitor o conduceți și urînd în același timp și Sfintelor lui Dumnezeu Biserici de pretutindeni și lumii întregi Noul An fără întristare, pașnic și plin de binecuvîntări cerești, Vă îmbrățișăm din nou, în Hristos Cel ce S-a născut, și rămînem cu dragoste frățească și cu deosebită cinstire, al Prea Fericirii Voastre Venerabile, iubitor frate în Hristos,

† *ATHENAGORAS al Constantinopolului*

La Nașterea Domnului, 1958.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului HRISTOFOR, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa:

H R I S T O F O R,
Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa,

lui

J U S T I N I A N,

PREA FERICITUL ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL UNGRO-VLAHIEI ȘI PATRIARH AL ROMINIEI,

Imbrățișare în Hristos, Cel ce S-a născut !

Învrednicindu-ne iarăși, de către Întemeietorul credinței noastre, Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, ca și în anul acesta să sărbătorim cu bucurie Nașterea cea mai presus de fire din Betleem a Mîntuitorului nostru din Pururea Fecioara Maria, adînc mișcați, cîntăm și noi cu cetele îngerilor, vestea cea plină de mîngîiere, venită din cer: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace», mai necesară decît oricînd lumii celei atît de tulburate de astăzi, care aude vorbindu-se încă de războaie, și de ațîțări la războaie, în timp ce dragostea multora s-a răcit, așa cum a grăit mai înainte Domnul și Mîntuitorul nostru.

Totuși noi nădăjduim în Domnul, că dragostea și îndurarea Lui față de făptură și Jertfa Lui față de ea, prin Întruparea Cuvîntului Lui, va salva iarăși neamul omenesc de la pieirea de care este amenințat și-l va conduce cu pace în locul în care l-a chemat Soarele Dreptății.

Pentru aceasta, astăzi, slăvind cu recunoștință, împreună cu îngerii, pe Dumnezeu întru cei de sus, pentru toate cîte ne-a dăruit nouă din mila Lui nesfîrșită, așteptăm cu nădejde sigură și pacea cea trimisă de Dumnezeu pe pămînt, care depășește toată mintea, ca să devină un lucru sigur în viitor pentru toată omenirea și pentru cei ce mărturisesc pe Hristos și cred în El, ca să ne bucurăm din plin cu toții.

Deci, încheind cu multă bucurie scrisoarea aceasta frățească a Noastră, ne bucurăm laolaltă cu de Dumnezeu păzita Prea Fericirea Voastră, urîndu-Vă frățește atît Vouă, cît și cetei de arhieriei din jurul Vostru și întregii turme a Bisericii, toată bucuria și veselia cerească de la Hristos, Cel ce S-a născut.

Cu acestea, rămînem frate iubitor și devotat în Hristos,

† HRISTOFOR al Alexandriei

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului THEODOSIE AL II-LEA, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient:

Prea Fericite Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh al Romîniei, Frate prea iubit și mult dorit în Hristos și im-

preună-slujitor al smereniei Noastre, D. Justinian, îmbrățișându-Vă întru Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm acum cu cuvintele noastre.

Din nou s-a auzit puternic, din adincul veacurilor, glasul prea marelui între profeți Isaia, strigînd că: «Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emmanuel», Dumnezeu puternic, stăpînitor și îndrumător al păcii.

Săltat-a o clipă omenirea din grijile și durerile ei mărunte și venit-a cu grabă să slăvească pe Izbăvitorul și Mîntuitorul tuturor.

Cu adevărat mare este taina care s-a săvîrșit cu privire la noi și nesfîrșită este îngăduința Celui Prea Înalt față de noi.

Plinirea vremii a sosit, Tatăl a binevoit și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi, iar pămîntul și cerul cu bucurie au prăznuit faptul acesta al credinței noastre curate.

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace!» este imnul plin de veselie pe care îngerii l-au cîntat oamenilor, «că Mîntuitor s-a născut în cetatea lui David».

Pe Acesta învrednicindu-ne și noi, cu harul dumnezeiesc, să-L adorăm în Staulul Său cel sfînt, aducîndu-L întocmai ca magii rugăciunile noastre și implorîndu-L cu toată căldura pentru liniștirea lumii celei tulburate de valuri și pentru bunăstarea Sfintelor lui Dumnezeu Biserici, venim acum cu voie bună, pe calea gîndului, să Vă împărtășim și mult respectatei Voastre Prea Fericiri salutul nostru de sărbătoare și să Vă urăm, la rîndul nostru, să sărbătoriți mulți și îndelungați ani Taina cea mai presus de înțelegere a izbăvirii noastre Care S-a arătat în trup, și totodată să Vă urăm multă putere în munca pe care o depuneți în slujba Prea Sfințitei noastre Biserici Ortodoxe.

Dorindu-Vă ca Cel ce are în stăpînirea Sa anii și vremurile, să Vă învrednicească de mulțimea bunătaților Sale și în noul an care vine, Vă îmbrățișăm cu sărutare sfîntă în Hristos Cel ce S-a născut.

Al mult doritei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† *THEODOSIE al Antiohiei.*

Crăciunul anului 1958.

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Stăpine,
Prea Iubite Frate în Domnul,

Cu sentimentul dragostei frățești întru Hristos, felicit pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul sărbătoririi mîntuitoare a Nașterii lui Hristos.

Să fie binecuvîntarea Domnului asupra noastră și acoperămîntul dumnezeiesc asupra vieții noastre și ajutorul ceresc în slujirea și activitatea noastră.

Felicit pe Sanctitatea Voastră și cu prilejul Anului Nou ce vine cu mila Domnului.

Să Vă reînnoiască și să Vă întărească Dumnezeu puterile și, înmulțind Harul Lui cel sfânt, să Vă prelungească slujirea în Sfânta Biserică, pentru pacea și mântuirea Voastră și a sufletelor încredințate arhipăstoririi Voastre.

Cu dragoste în Hristos Iisus, al Vostru frate devotat,

† A L E X E I

Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii

Moscova, ianuarie 1959.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului MELCHISEDEC, Patriarhul Katholicos a toată Gruzia:

KATHOLICOS-PATRIARH
A TOATA GEORGIA

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Implinind un obicei îndătinat și consfințit de veacuri, care este o datorie a Bisericilor lui Hristos, ca de marile Sărbători al Nașterii și Învierii Domnului Iisus Hristos să ne felicităm unii pe alții, exprimându-ne prin aceasta unitatea noastră de credință,

Cu creștinească bucurie Vă felicit și îmbrățișându-Vă, sărut pe Prea Fericirea Voastră.

Totodată transmit felicitări tuturor Arhipăstorilor, Păstorilor, clerului și de Dumnezeu păzitului Prea Fericitului Vostru popor, cu prilejul Nașterii lui Hristos și Anului Nou, dorindu-Vă tuturor ca în anul ce vine să Vă împărtășiți de toate darurile cerești și pămîntești, pe care le revarsă Prea Bunul și Milostivul Dumnezeu.

De asemenea doresc ca în anul ce vine, 1959, pretutindeni pe fața globului pămîntesc să răsunе imnul sfînt, cîntat de îngeri: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», pentru ca toți cei ce cred în Cel născut și culcat în ieslea Betleemului — Pruncul Dumnezeu — să se poată bucura și să poată cînta cu adevărat: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu», căci El coboară și întărește pacea pe pămînt și între oameni buna înțelegere.

Cu adîncă dragoste din toată inima,

† MELCHISEDEC

Katholicos-Patriarh a toată Georgia

Decembrie 1958.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe:

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-Vlației, Locțiitor al Cezarei Capadochiei și Patriarh al Romîniei,

Prea dorite și prea iubite frate și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrățișînd frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, Vă tritem salutarea cea mai cordială.

«Prin nașterea lui Hristos, cerul și pămîntul se împreunează; Dumnezeu coboară pe pămînt, iar omul se înalță la ceruri».
«Venîți să ne bucurăm în Domnul și să cîntăm despre Treimea care s-a arătat».

Iată a sosit ziua Nașterii lui Hristos, ziua marelui praznic al întregii lumi creștine, căci «Domnul a trimis mîntuire poporului Său».

Iată prilej să ne încredințăm dragostei și rugăciunilor Prea Fericirii Voastre, Smerenia noastră, clerul nostru și de Dumnezeu iubitorii păstorii noștri.

Iar Noi, cuprinși de bucurie duhovnicească și de veselie, felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul luminatului praznic al Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și al Noului An 1959, rugîndu-L pururea să reverse mila Sa cea nemăsurată asupra Fericirii Voastre și asupra clerului și de Hristos iubitorului Vostru popor. Să dea Dumnezeu ca pacea și dragostea pe care Domnul Hristos, prin venirea Sa a adus-o în lume — să cuprindă întreaga lume, pentru ca împărăția Lui și Sfînta Lui Voie să fie pe pămînt cum sînt și în ceruri.

Imbrățișîndu-Vă frățeste în Domnul, Vă felicităm cu urarea de bucurie: **HRISTOS S-A NĂSCUT!**

Al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos și împreună-slujitor,

† **GHERMAN**
Patriarhul Serbiei

Belgrad, în ajunul Nașterii Domnului.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei:

PATRIARHIA BULGARĂ
SFINTUL SINOD

Prea Fericirea Voastră,

Și anul acesta ne regăsim cu Prea Fericirea Voastră și cu toți frații și împreună-slujitorii scumpi nouă în Domnul nostru, în fața peșterii din Betleem, unde ne-am adunat ca să ne închinăm înaintea Marelui Arhipăstor Hristos. Ce mireasmă de sfințenie se răspîndește din ambianța

în care S-a născut Mintuitorul ! Strîmtă este ieslea păstorilor, care a putut să cuprindă pe Acela pe care universul întreg nu-L poate cuprinde. Ci El, Cel nemărginit, intrînd în spațiul mărginit, îl lărgeste la infinit prin lucrarea minunată a dragostei Sale. Aici, în jurul ieslei, este loc pentru toată lumea, căci dragostea Domnului preschimbă peștera în cer !

Cît de marită este taina Intrupării ! Ea este o lumină negrăită pentru toți care caută bucuria în Domnul, este nădejdea în mijlocul încercărilor, este pacea în mijlocul îngrijorărilor, este mîntuirea pentru toți oamenii !

Înclemindu-ne fruntea cu evlavie în fața tainei Nașterii lui Hristos, Vă îmbrățișăm frățeste în Domnul nostru Iisus Hristos și înălțăm împreună cu Voi rugăciuni fierbinți către Domnul Păcii, Care s-a născut acum, cerîndu-I să binecuvînteze cu dragostea Sa cerească omenirea întregă, să lumineze cu strălucirea privirii Sale îndurătoare lumea noastră frămîntată, pentru a vedea înflorind pretutindeni pacea atît de mult dorită, care naște din dreptate și rodește fructul plin de dulceață al bucuriei în Duhul Sfînt.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și al Nostru personal, Vă felicităm respectuos cu prilejul Praznicului Luminos al Nașterii lui Hristos și să Vă urăm cu căldură un Nou An al Domnului, începînd cu bună sporire ca să putem dobîndi noi succese în cîmpul de activitate al Bisericii și să ne bucurăm de înfăptuiri și mai mari în numele păcii.

Al Vostru smerit frate și împreună-slujitor în Iisus Hristos,

† *CHIRIL,*
Patriarhul Bulgariei

Sofia, 22 decembrie 1958.

**TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII
DOMNULUI 1958 ȘI ANULUI NOU 1959**

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1958 și Anului Nou 1959, — pe lângă scrisorile irenice ale Patriarhilor ortodocși —, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea unor Întâistătători, conducători și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe și Eterodoxe din țară și de peste hotare, precum și de la unele personalități de seamă ale vieții publice.

Publicăm în paginile de față numai câteva din aceste telegrame și scrisori, care vădese dragostea și prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română în rîndurile ierarhilor creștini din lumea întreagă și a multor reprezentanți de frunte ai vieții publice.

Telegrama Prea Fericitului *Benedict*, Patriarhul Ierusalimului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Felicitînd din toată inima pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul sărbătorilor Nașterii și Botezului Domnului, Vă urăm mulți ani cu sănătate, plini de toată darea cea cerească, spre binele Bisericii.

† Patriarhul *BENEDICT*

Telegrama Prea Fericitului *Chiril*, Patriarhul Bulgariei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei*

BUCUREȘTI

Cu prilejul Nașterii Domnului și al Anului Nou, cu frățească dragoste felicit pe Prea Fericirea Voastră și din toată inima Vă urez sănătate,

pace și bucurie duhovnicească, ca o binecuvîntare permanentă de la Dumnezeuiescul Prunc.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Macarie*, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Felicit cu bucurie pe Prea Fericirea Voastră, Prea Iubite Frate și împreună-slujitor al lui Dumnezeu, cu prilejul Marelui Praznic al Nașterii lui Iisus Hristos.

Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu «S-a arătat în trup» (I Timotei III, 16). «Veniți, credincioși, să ne bucurăm povestind această taină» (prima cântare de la Vecernie).

Fiul lui Dumnezeu Întrupat, S-a arătat pe pământ ca să mîntuiască «pe poporul Său de păcatele lor» (Matei I, 21), să înnoiască firea noastră cea stricăcioasă și să ne dea puteri binefăcătoare, «pentru ca morți fiind față de păcat, să trăim pentru dreptate» (I Petru II, 24).

Prăznuind cu strălucire în bisericile noastre și casele noastre venirea pe pământ a Mîntuitorului lumii, ne bucurăm cu veselie cîntînd: «Iisus Hristos se naște, slăviți-L!».

Sfînta Biserică ne îndeamnă la pace și bunăvoire, vestite la Betleem de cîntarea îngerilor, care lăudau pe Iisus Hristos Pruncul. Ea ne cheamă pe toți să păstrăm pacea în relațiile noastre unii cu alții. «Fiți sfinți în toată purtarea voastră» (I Petru I, 15), și «pacea va fi mare» (Ps. 72, 7).

Binevoiți a primi, Prea Fericirea Voastră, urările mele cele mai călduroase pe care le fac pentru voi cu prilejul Anului Nou. Fie ca anul ce vine să fie pentru noi toți «anul milei Domnului» (Luca IV, 19).

Cu dragoste frățească și statonică în Iisus Hristos,

† M A C A R I E
Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia

Varșovia, 25 decembrie 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Ioan*, Mitropolitul de Praga și a toată Cehoslovacia :

MITROPOLITUL DE PRAGA
ȘI A TOATA CEHOSLOVACIA

«Domnul să-și întoarcă fața Sa spre noi și să ne dea pacea» (Numeri VI, 26).

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Cu multă bucurie așteptăm sosirea marelui praznic pentru întreaga lume — Nașterea lui Hristos. Prin nașterea Dumnezeuului-Om — Împăratul Păcii — s-a coborât pacea pe pământ, și îngerii din cer au preamărit Nașterea Lui prin imnul păcii: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

«Așteptăm pacea, dar nimic bun nu vine...» (Ieremia VIII, 15).

Cu cugetele noastre, toți dorim și așteptăm pacea. căci cine nu vrea pace din tot sufletul, nu este creștin adevărat; toți creștinii trebuie să înalțe rugăciuni fierbinți către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să ne dea pacea cea statornică și pentru totdeauna.

Rugăciunile noastre fierbinți se înalță astăzi către Cel Născut Împărat al păcii — să se milostivească și să «lumineze pe cei ce zac în întuneric și în umbra morții și să îndrepte picioarele lor pe calea păcii» (Luca I, 79).

Prea Fericite,

Din toată inima Vă felicităm, Prea Fericite și Biserica lui Hristos pe care o păstoriți, de marele praznic al Păcii — Nașterea lui Hristos, — și ne rugăm ca Noul Născut Dumnezeu și Om, «Însuși Domnul Păcii» să Vă dăruiască pacea Sa în tot chipul. «Domnul să fie cu noi cu toți» (II Tesaloniceni III, 16). «Silindu-ne să păstrăm unitatea Duhului prin legătura păcii» (Efeseni IV, 3), vom avea pacea, «pacea celui de departe și celui de aproape» (Isaia LVII, 19).

Cu smerenie ne încredințăm rugăciunilor Sanctității Voastre,

† I O A N

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

Praga, anul 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Macarie*, Arhiepiscop al Ciprului :

ARHIEPISCOPIA CIPRULUI

Prea Fericite Mitropolit al Bucureștilor și Patriarh al României, Prea iubite și mult dorite frate și împreună-slujitor, D. Justinian,

Imbrățișind frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă plăcere Vă întimpinăm.

Cel născut înainte de luceafăr fără de mamă, din Tatăl se naște astăzi pe pământ, fără de tată. Cel ce ține în palmă toate marginile pământului este putat în pînțece și Se naște din Fecioara, este culcat în iesle și primește scrutece, întocmai ca un prunc, pentru multa îndurare și neșpusa iubire de oameni, ca să ridice pe omul cel căzut, ca să-l izbăvească din robia păcatului, ca să-l răscumpere din blestemul cel de demult pentru călcarea poruncii și să-l readucă la strălucirea și fericirea dinții. Cerul împreună cu pământul se bucură și se veselește. Îngerii și oamenii săvîrșesc laolaltă praznic și sărbătoare.

Cu harul dumnezeiesc săvîrșind și noi, iarăși prea sfințită aducere aminte a Tainei celei mai presus de înțelegere, ne bucurăm laolaltă cu toată lumea creștină, și, după sfîntul obicei, venim să întimpinăm pe Prea Fericirea Voastră pe calea gîndului. Imbrățișindu-Vă frățeste și dîndu-Vă sărutarea noastră din tot sufletul, Vă felicităm călduros și înălțăm rugăciunile noastre către Mîntuitorul Cel ce S-a născut pentru noi, implorînd mila Lui dumnezeiască asupra Prea Fericirii Voastre pe care, fie ca Domnul să o hărăzească Bisericii și norodului credincios, plină de sănătate și de prosperare, ani îndelungați, conducînd și păstorînd Biserica și pe credincioși în dragoste de Dumnezeu și cu mult folos și bună roadă duhovnicească, înflorînd în via Domnului și contribuînd din destul la slava lui Dumnezeu.

Rugîndu-ne, iarăși, Părintelui Celui ceresc, Care așează timpurile și anii întru puterea Lui proprie, ca să Vă dăruiască Vouă și Sfintei Biserici Ortodoxe ca și lumii întregi noul an mîntuitor plin de binecuvîntări, de haruri și de pace, Vă rugăm să transmiteți urările noastre sărbătorești și doririle de bine și Prea Sfințiților Ierarhi și iubiți frați întru Hristos din jurul Vostru și dîndu-Vă din nou sărutare frățescă întru Hristos Cel ce S-a născut,

Rămînem al Prea Fericirii Voastre mult dorite iubitor frate în Hristos, cu totul devotat,

† *MACARIE al Ciprului*

Atena, Crăciunul 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Gherman*, Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda:

ARHIEPSCOPUL GHERMAN
Kuopio—FINLANDA

Prea Iubite Frate în Hristos,

Cu prilejul Nașterii Domnului Păcii, trimit felicitările mele călduroase Prea Fericirii Voastre și celor ce sînt sub păstoria Voastră:

Lumea de astăzi dorește pacea mai mult decît oricînd. Să rugăm pe Hristos Domnul nostru să călăuzească popoarele lumii și pe conducătorii lor pe calea păcii.

† G H E R M A N
Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

Kuopio, 22 decembrie 1958.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Paisie*, Arhiepiscop a toată Albania :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Urări călduroase pentru Nașterea Domnului și Anul Nou.
Dragoste și pace pentru popoarele noastre înfrățite și pentru lumea întreagă.
Salutări frățești.

† P A I S I E
Arhiepiscop a toată Albania

Scrisoarea Prea Sfințitului *Simeon*, Episcop de Șangai și Întîistătător al Bisericii Ortodoxe din China :

† S I M E O N
EPISCOP DE ȘANGAI
al Bisericii Ortodoxe din China

Prea Fericirea Voastră,
Prea Milostive Arhipăstor și Sfințit Părinte,

Cu adîncă smerenie Vă felicit cu prilejul Marelui Praznic al Nașterii lui Hristos și a Noului An, 1959.

Vă trimit urările mele cele mai bune ca să întîmpinați aceste sărbători cu bucurie și fericire deplină.

Încredințîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni și cerîndu-Vă binecuvîntarea, rămîn al Prea Fericirii Voastre frate mai mic,

† S I M E O N
Episcop de Șangai

25 decembrie 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nicolae*, Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei :

PATRIARHIA MOSCOVEI
 Mebru al Sfântului Sinod
 N I C O L A E
 Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei

Prea Fericirea Voastră,
 Prea Fericite Stăpîne,

Minunatul imn al cetelor îngerești : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), cântat odinioară în Betleem la ieslea Dumnezeiescului Prunc, prin care s-a vestit lumii venirea Mântuitorului, îl vom auzi și noi astăzi, din mila lui Dumnezeu, răsunînd în bisericile noastre cu prilejul mării sărbători a Nașterii lui Hristos și-L vom primi cu aceeași bucurie cu care L-au primit păstorii din Betleem.

În curînd se va împlini al doilea mileniu de cînd în sufletele creștinilor de pe fața întregului pământ răsună această minunată îngerească doxologie, vestind lumii iertarea omenirii decăzute.

Cu bucurie și deosebit respect Vă felicit, Sanctitatea Voastră, cu prilejul măreței și sfinte zile a Nașterii Domnului și a Anului Nou ce vine.

Din toată inima Vă doresc să întîmpinați și să petreceți această binecuvîntată sărbătoare în deplină sănătate, voie bună și bucurie sufletească, iar Anul Nou să fie pentru D-Voastră și turma D-Voastră un an binecuvîntat, anul milostivirii lui Dumnezeu.

Rugîndu-mă, doresc Prea Fericirii Voastre tărie și noi puteri trupești și sufletești și îmbelșugarea negrăitelor milostiviri ale lui Dumnezeu pentru mulți ani, în îndeplinirea grelei misiuni sfințitoare, spre slava lui Dumnezeu, pentru binele Sfintei Biserici Ortodoxe și pentru întărirea dragostei creștine și a păcii pe pământ.

Sărutîndu-Vă dreapta, rămîn cu devotată dragoste fiiască,

Membru al Sfântului Sinod,
 † N I C O L A E
 Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei

Nașterea lui Hristos, 1958/1959, Moscova.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Ioan*, Mitropolitul Kievului și exarhul Ucrainei :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Romîniei

BUCUREȘTI

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul noului praznic al Nașterii lui Hristos și al noului an care vine și urez în rugăciune Prea

Fericirii Voastre sănătate deplină și milele cele bogate ale Domnului. Cu cea mai sinceră întru Hristos dragoste,

Exarhul Patriarhal
† I O A N
Mitropolit a toată Ucraina

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Hrisostom*, Mitropolitul de Filippi, Neapole și Tharos :

† HRISOSTOM
Mitropolitul Filippilor,
Neapolei și Tharosului

Către :

Prea Fericitul Patriarh al României,
D. D. JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu mult respect folosesc împrejurarea apropierea sfintelor, mîntuitoarelor și plinelor de bucurie Sărbători ale Nașterii Domnului, pentru ca, după datorie, să supun Prea Fericirii Voastre profundul respect al smereniei mele și al turmei duhovnicești din jurul meu și să Vă rog să ne împărtășiți de rugăciunile Voastre cele de Dumnezeu primite.

Îndreptăm rugăciunile noastre smerite către Cel ce S-a întrupat pentru a noastră mîntuire și S-a botezat în Iordan și a fost mărturisit de Duhul Sfînt, laolaltă, Domn și Mîntuitor, să păstreze pe Prea Fericirea Voastră în sănătate deplină și neimpuștinată, drept învățînd cuvîntul adevărului, îndrumînd cu înțelepciune spre limanuri liniștite corabia Bisericii cea încredințată Vouă și lucrînd de-a pururi la mîntuirea turmei credincioase.

Cu acestea, rămînem, cu respectul cuvenit, smerit și devotat frate în Hristos,

† HRISOSTOM al Filippilor

In Cavala, 12.XII.1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Iacob*, Mitropolitul Atticei și Megaridei :

MITROPOLITUL ATTICEI ȘI MEGARIDEI

Prea Fericite,

Cu prilejul apropiatelor Sărbători ale Nașterii și Arătării Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Vă îmbrățișăm cu toată clădura, dorindu-Vă ca Hristos Cel Întrupat să dăruiască Prea Fericirii Voastre mult iubite

sănătate și bucurie duhovnicească spre slava Sfintei noastre Biserici, iar noul an mîntuitor ce vine să Vă fie plăcut întru toate, plin de toate bucuriile și binecuvîntările dumnezeiești și anii Prea Fericirii Voastre să fie cît mai îndelungați și plini de mîntuire.

Cu acestea, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră, rămînem smerit, prea mic frate întru Hristos,

† IACOB
al Atticei și Megaridei

Kifisia, 15 decembrie 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Iacob*, Mitropolitul Mytilenei :

SFINTA MITROPOLIE A MYTILENEI

Prea Fericite Părinte,

Cu prilejul Sărbătorii Arătării Domnului nostru Iisus Hristos și al sosirii noului an al bunătății Domnului, salutînd plini de bucurie pe Prea Fericirea Voastră, ne rugăm Domnului să Vă dăruiască sănătate și putere sufletească și trupească, pentru a Vă putea împlini înaltele și însemnatele îndatoriri spre binele turmei celei credincioase a Bisericii Ortodoxe surori, în fruntea căreia Vă găsiți și spre slava credinței ortodoxe.

Cu acestea, îmbrățișînd cu mult respect pe Prea Fericirea Voastră și cerînd rugăciunile Voastre bine primite de Dumnezeu în ajutorul smereniei noastre și al turmei noastre cuvîntătoare, rămînem cu respectul cel mai adînc implorător al rugăciunilor Prea Fericirii Voastre,

† IACOB al Mytilenei

Mitylene, 5 ianuarie 1959.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Damaschin*, Mitropolitul Dimitriadei :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Romîniei

BUCUREȘTI

Cu prilejul sărbătorilor, trimițîndu-Vă călduroase felicitări fiești, Vă rugăm să ne faceți părtași la rugăciunile Voastre cele bine primite de Dumnezeu.

† DAMASCHIN al Dimitriadei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Iacob*, Mitropolitul Melitei :

PATRIARHIA ECUMENICĂ
Reprezentanța Patriarhală Permanentă
pe limbă
Consiliul Mondial al Bisericilor

Prea Fericite,

Cu inima plină de bucurie mă grăbesc să Vă aduc călduroase cuvinte de felicitare și urări, cu prilejul marelui și mîntuitorului Praznic al Întrupării și Arătării Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Binecuvîntat este Domnul Dumnezeu lui Israel că a cercetat și a făcut mîntuire poporului Său... ca să dea cunoștință mîntuirii poporului Său... ca să lumineze celor ce stăteau în întuneric și în umbra morții, ca să îndrumeze picioarele noastre pe calea păcii.

Mă rog smerit Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu, Care S-a sălășluit între noi, să învrednicească pe Prea Fericirea Voastră cu putere multă, să vă găsiți ani cit mai îndelungați în fruntea Prea Sfintei Voastre Biserici, a cărei autoritate și slujire să fie de-a pururi slăvită și fericită prin fapte de lumină și de adevăr.

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri prea mic frate în Hristos Cel ce S-a născut,

† IACOB
Mitropolitul Melitei

Geneva, 15 decembrie 1958.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Elie Karam*, Mitropolitul Libanului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Calde urări cu prilejul Crăciunului și Anului Nou.

† ELIE KARAM
Mitropolitul Libanului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nifon Saba*, Mitropolitul de Zahle, Baalbeck :

Prea Fericirii Sale, Patriarhului JUSTINIAN
și Fraților mei Membri ai Sfîntului Sinod al Romîniei

Cu prilejul Nașterii Domnului și Noului An, exprim Prea Fericirii Voastre și Membrilor Sfîntului Sinod felicitările și urările mele cele mai bune pentru fericirea Bisericii Voastre și a poporului romîn.

† NIFON SABA
Mitropolit de Zahle, Baalbeck

Scrisoarea Inalt Prea Sfințitului *Nectarie*, Mitropolit al Dabrei și Bosniei :

Prea Fericirea Voastră,

Cu cea mai mare dragoste frățească și rugăciune în Domnul pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și pentru tot binele Bisericii Ortodoxe Romine și poporului român, exprim felicitări Prea Fericirii Voastre cu prilejul luminatului praznic al Nașterii lui Hristos și al Noului An 1959.

Al Prea Fericirii Voastre devotat întru Hristos frate,

† *NECTARIE*

Mitropolit al Dabrei și Bosniei

Serajevo, 22 XII.1958.

Telegrama Inalt Prea Sfințitului *Mihail*, Mitropolitul Durostorului și Cerveniei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,

Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Cu salutări din toată inima și urări de bine, respectuos și cu dragoste frățească felicit pe Sanctitatea Voastră, cu ocazia Luminosului Praznic al Nașterii lui Hristos și a noului an al Domnului care se apropie și care să întărească pacea a toată lumea și să aducă fericire pentru popoarele și Bisericile noastre.

† *M I H A I L*

Mitropolitul Durostorului și Cerveniei

Telegrama Inalt Prea Sfințitului *Kliment*, Mitropolit de Stara Zagora :

Prea Fericitului JUSTINIAN

Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Înainte de pragul noului an al Domnului și Luminoaselor Praznice ale Nașterii Lui, ne grăbim să prezentăm Prea Fericirii Voastre cordiale felicitări și sincere urări de bine în anul 1959 care se apropie, sub binecuvântările Celui născut în Vitleem, Dumnezeuul Prunc.

Să fie pentru Prea Fericirea Voastră un an de sănătate și bună reușită în toate lucrările Voastre pastorale, iar pentru omenire un an de năzuințe împlinite pentru o pace trainică și fericire.

† *KLIMENT*

Mitropolit de Stara Zagora

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Sofronie*, Mitropolitul Tîrnovei :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Praznicului mîntuirii, Nașterea lui Hristos, și Anului Nou 1959, trimit Prea Fericirii Voastre sincere salutări frățești și urări în rugăciune pentru îndelungă înziliră.

Rog pe Dumnezeuiescul Prunc din Betleem, Domnul nostru Iisus Hristos. să păzească în pace pe Prea Fericirea Voastră și Sfînta Biserică Ortodoxă Romînă.

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni și rămîn al Prea Fericirii Voastre întru Hristos frate și împreună-slujitor,

† *SOFRONIE*

Din mila lui Dumnezeu, Mitropolit al Tîrnovei

Tîrnova, 18 decembrie 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nicodim*, Mitropolitul Slivenului :

«Căci pentru noi S-a născut Prunc tinăr, Dumnezeu Cel mai-nainte de veci».

Prea Fericirea Voastră,

Sînt fericit că și anul acesta pot să Vă felicit cu ocazia prea luminosului praznic al Nașterii lui Hristos, Mîntuitor al tuturor fiilor lui Dumnezeu, praznic deosebit de îmbucurător pentru Biserica lui Dumnezeu, deoarece pentru noi s-a întrupat Cuvîntul Divin și ne-a dăruit pace, bucurie și mîntuire de sub puterea păcatului și a morții.

Din toată inima urez Prea Fericirii Voastre să întîmpinați cu bucurie duhovnicească luminoasele Sărbători și Anul Nou 1959, care, cu rugăciunile Voastre și cu rugăciunile întregii Voastre turme, să fie un an de pace, sănătate, belșug și succes, sub toate raporturile.

Intru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Vlădică !

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni și rămîn al Prea Fericirii Voastre întru Hristos, cel mai mic frate,

† *NICODIM*

Mitropolit de Sliven

Sliven, 21 decembrie 1958.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Pimen*, Mitropolit de Nevrocopole:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică și Arhipăstor,

Îngăduiți-mi, cu frățească și atotcordială bucurie, să Vă felicit de luminoasa Naștere a lui Hristos și Anul Nou.

Din tot sufletul rog pe Dumnezeuiescul Prunc din Vitleem — Hristos-Dumnezeu — să arate puterea și mila Sa în viața și faptele Prea Fericirii

Voastre, ca să continuați slujirea Voastră prea vrednică de Întăistător, pentru binele Sfintei Biserici române, pentru frumoasa Voastră Patrie și pentru opera cea mare a păcii în întreaga lume.

Mă încredințez sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre și sint al Vostru, întru Hristos Domnul, smerit frate,

† PIMEN

Mitropolit de Neurocopole

Blagoevgrad, 22 decembrie 1958.

Telegrama Prea Sfințitului *Andrei Moldovanu*, Episcopul românilor ortodocși din cele două Americi și Canada:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mesajul lui Hristos: «pace, bucurie, între oameni bunăvoire» să se sălășluiască între popoarele de azi.

Vă doresc din depărtare fericire și bogat spor în via Domnului.

† ANDREI

*Episcopul românilor ortodocși
din America*

Scrisoarea Prea Sfințitului *Pavel*, Episcop al Permului:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al României

BUCUREȘTI

Transmitem felicitări Prea Fericirii Voastre cu prilejul Nașterii lui Hristos și Vă exprim cele mai bune urări cu prilejul Noului An 1959, Prea Fericirii Voastre personal, colaboratorilor și Bisericii Române.

† PAVEL

Episcop al Permului

Perm (U.R.S.S.), 26 decembrie 1958.

Scrisoarea Prea Sfințitului *Mihail*, Episcopul Smolenskului:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN, Patriarhul României

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

Binevoiți a primi felicitările mele și urările cele mai sincere cu prilejul Praznicului Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și Noului An.

Dumnezeu să Vă ocrotească și să Vă susțină cu binecuvîntarea Sa cerească.

Al vostru smerit împreună-slujitor,

† MIHAIL
Episcop de Smolensk

Smolensk, 22 decembrie 1958.

Scrisoarea Prea Sfințitului *Visarion*. Episcopul Banatului (R. P. F. Iugoslavia):

Prea Fericirea Voastră,

Cu adîncă smerenie și prețuire rugăm pe Prea Fericirea Voastră să binevoiască a primi și sincerele noastre felicitări în dragoste frățească, cu prilejul Nașterii Domnului și cele mai bune urări de Anul Nou.

† VISARION
Episcopul Banatului

Virșeț, în ajunul Nașterii Domnului, 1958.

Scrisoarea Prea Sfințitului *Metodie*, Episcop de Mihailovce (R. Cehoslovacia):

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Prea Milostive Părinte!

Cu fiiască dragoste, felicit pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul praznicului de bucurie și mîntuire al Nașterii lui Hristos și cu prilejul Noului An care vine.

Rog pe Mîntuitorul cel întrupat să binecuvînteze truda Prea Fericirii Voastre spre folosul și slava Sfintei Biserici Ortodoxe și spre bucuria noastră comună, întru mulți și mulți ani.

Încredințîndu-ne sfintelor Voastre rugăciuni și binecuvîntări, rămîn al Prea Fericirii Voastre devotat și fiu smerit în Hristos.

† METODIE
Episcop de Mihailovce

Telegrama Prea Sfințitului *Nicolae*, Episcop de Macariopole (R. P. Bulgaria):

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREȘTI

Cu prilejul Anului Nou și luminatului praznic al Nașterii lui Hristos, exprim Prea Fericirii Voastre cele mai calde urări de sănătate, pace și tot binele.

† NICOLAE
Episcop de Macariopole

Telegrama Prea Sfințitului *Maxim*, Episcop de Branițki (R. P. Bulgaria):

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Cu dragoste fiiască și cele mai bune urări, felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia Nașterii Domnului și Anului Nou.

† *MAXIM*
Episcop de Branițki

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit *Antonie*, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare pe lângă Patriarhia din Moscova:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Nașterii lui Hristos, precum și a Noului An 1959.

Vă doresc sănătate în întărirea păcii.

Mă încredințez rugăciunilor Prea Fericirii Voastre.

Vă sărut dreapta,

Arhimandrit ANTONIE
Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare,
pe lângă Patriarhia din Moscova

Moscova, 21 decembrie 1958.

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit *Leonid*, din lavra Sfintei Treimi a Sfântului Serghie de la Zagorsk:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul luminatului și plin de bucurie praznic al Nașterii lui Hristos.

Vă doresc din toată inima bucurie harică de la Domnul, sănătate bună și fericire.

Dumnezeu și Mântuitorul nostru să Vă întărească puterile și să vă ajute în munca de înaltă răspundere a Prea Fericirii Voastre.

Mă încredințez cu smerenie rugăciunilor și binecuvîntării Voastre arhipăstorești.

Al Prea Fericirii Voastre smerit frate și pururea rugător întru Dumnezeu,

Arhimandritul LEONID

Lavra Sfintei Treimi a Sf. Serghie,
21 decembrie 1958.

Telegrama Prea Cuviosului Arhimandrit *Ilarion* din Sofia:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu dragoste fiiască Vă felicit cu ocazia Nașterii Domnului și Anului Nou.

Arhimandrit ILARION

Telegrama Prea Cuviosului Arhimandrit *Gorazd* din Sofia:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Fiiște felicit pe Prea Fericirea Voastră, de Nașterea Domnului și Anul Nou 1959.

Arhimandritul GORAZD

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit *Pimen*, din lavra Sfintei Treimi a Sfintului Serghie:

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul înălțătoarei sărbători a Nașterii lui Hristos și Anului Nou.

Fiiște Vă doresc sănătate, fericire și mulți ani de viață.

Respectuos Vă cer sfintele rugăciuni și binecuvîntare.

Cel mai supus ascultător al Prea Fericirii Voastre,

Arhimandritul PIMEN

Zagorsk, Moscova, 1 ianuarie 1959.

Scrisoarea Prea Cucernicului Protoiereu *Scalețki* din Krasnodar (U. R. S. S.):

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Vă rugăm să primiți fiiști și sincere felicitări cu prilejul Nașterii Domnului, Anului Nou și Botezului Domnului.

Protoiereul SCALEȚKI

Krasnodar, 22 decembrie 1958.

*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai primit telegrame și scrisori de sincere și calde urări și din partea unor conducători și reprezentanți de seamă ai Bisericilor Eterodoxe de peste hotare și din țară. Dintre acestea, reproducem mai jos:

Telegrama Prea Fericitului *Vasken*, Catolicosul tuturor armenilor:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Vă felicităm cu prilejul binevestirii Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și urăm Prea Fericirii Voastre îndelungată înzilitare în sănătate deplină, iar Sfintei Voastre Biserici întru toate bună sporire și pace a toată lumea.

Cu frățească întru Hristos dragoste,

† VASKEN

Patriarhul Catolicos a toată Armenia

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Tihon*, Mitropolitul Cultului creștin de rit vechi (lipovenesc):

Prea Fericitului JUSTINIAN

Patriarhul României

BUCUREȘTI

Cu prilejul Anului Nou, urez Prea Fericirii Voastre la mulți ani și înlăptuiri în slujba păcii.

Mitropolitul TIHON

Scrisoarea pastorului danez *Alf Johansen*:

Prea Fericirea Voastră,

Permiteți-mi să felicit pe Prea Prea Fericirea Voastră cu prilejul marelui Praznic al Nașterii lui Hristos și să urez din toată inima un an nou fericit pentru Prea Fericirea Voastră și pace pentru întreaga lume. Îngăduiți-mi de asemenea să Vă trimit un articol scris de mine în «Foaia Uniunii Preoților» despre teologia ortodoxă în România și Bulgaria.

Totodată îmi amintesc acum cu mare bucurie și recunoștință de cele cinci săptămâni petrecute de mine în România, ca oaspe al Prea Fericirii Voastre și al Bisericii Ortodoxe Romine.

Vă mulțumesc din inimă pentru cărțile pe care le-am primit acum aproape un an.

Cu adînc respect,

ALF JOHANSEN

*

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit scrisori și telegrame de felicitare și urări din partea unor personalități de seamă ale vieții publice din țară și străinătate. Publicăm cîteva din aceste telegrame:

Telegrama Domnului *Mihail Chiuciucov*, președintele Comitetului de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe pentru problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare și ale Cultelor religioase (Sofia):

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREȘTI

Vă felicit cu prilejul noului an 1959 și Vă exprim cele mai frumoase urări de fericire și prietenie între popoarele noastre.

MIHAIL CHIUCIUCOV

*Președintele Comitetului de pe lângă
Ministerul Afacerilor Externe pentru
problemele Bisericii Ortodoxe Bulgare
și ale Cultelor religioase*

Sofia, 31 decembrie 1958.

Scrisoarea Domnului Academician Profesor Dr. *C. I. Parhon*:

Inalt Prea Sfințite,

În pragul noului an 1959, Vă rog să primiți cele mai bune urări de sănătate, fericire și viață îndelungată, continuând a conduce cu aceeași înțelepciune Biserica Ortodoxă Română.

C. I. PARHON

București, 30 decembrie 1958.

Telegrama Domnului Academician Prof. Dr. *Nicolae Lupu*:

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Primiți cele mai călduroase urări de sănătate și viață lungă, întru păstorirea poporului român dreptcredincios.

Acad. Prof. Dr. NICOLAE LUPU

Scrisoarea Prea Cucernicului Academician Prof. Protopresbiter *Ștefan Tancov* (Sofia):

Prea Fericirea Voastră,
Mult Stimat Arhipăstor,

Primiți, vă rog, felicitările mele cele mai călduroase și urările de bine cele mai sincere cu prilejul luminoaselor praznice al Nașteri: Domnului și al Anului Nou. Din tot sufletul rog pe Domnul Dumnezeu și Mintul nostru Iisus Hristos, să Vă dăruiască, cu generozitate, sănătate deplină, fericire și succese în slujirea Voastră arhipăstorească și bucurii în activitatea Voastră sfințitoare, pentru buna prosperitate a Sfintei Biserici Ortodoxe Române și a întregii noastre Sfinte Biserici Ortodoxe și pentru o unitate tot mai adâncă și mai bogată și o colaborare tot mai înțeleasă a celor două Biserici ale noastre.

Întru mulți ani, Prea Fericite!

Vă mulțumesc din toată inima pentru părinteasca primire cu care Prea Fericirea Voastră m-ați învrednicit, în chip atât de binevoitor, și în timpul opririi mele în București, în cursul lunii trecute — noiembrie. Vreau să cred că, cu mila și cu ajutorul lui Dumnezeu și cu binecuvântarea Prea Fericirii Voastre, voi putea să justific această bunăvoință părintească a Voastră și prin lucrarea mea, pe care o pregătesc și pentru

care am lucrat și în timpul recentei mele șederi în București, asupra «Orînduirii și vieții Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne contemporane».

La întoarcerea mea la Sofia am împărtășit Prea Fericirii Sale Patriarhului nostru Chiril și Sfîntului Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Bulgare impresiile mele, pline de bucurie, despre părinteasca primire cu care m-a învrednicit și m-a alintat Prea Fericirea Voastră, precum și despre întîlnirile mele, pline de dragoste frățească, cu colegii mei de la Institutul Teologic Universitar din București și cu alți colaboratori și slujitori ai Prea Fericirii Voastre. Și sînt foarte bucuroși și plini de nădejde colegii mei de la Academia noastră Teologică din Sofia, ca și colegii de la Institutul Teologic din București, de toate aspectele bune ale colaborării frățești și asidui pentru progresul științei teologice și al culturii spirituale, pentru buna reușită a Sfintelor noastre Biserici-surori și pentru prietenia plină de dragoste frățească a celor două popoare evlavioase ale noastre, cu părinteasca binecuvîntare și ajutorul celor două Biserici-surori ale noastre.

Regret mult că a trebuit să mă întorc în patrie, înainte de a putea, personal, să mă prezint spre a primi binecuvîntarea de la Prea Fericirea Voastră și spre a exprima, și verbal, Prea Fericirii Voastre, mulțumirea mea cea mai călduroasă, pentru afecțiunea Voastră cu totul părintească și cordiala găzduire. Însă, în inima și în rugăciunile mele, mă rog Celui Prea Înalt cu toată căldura pentru tot ceea ce poate fi mai bun și mai îmbucurător în viața sfințitoare și activitatea arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre.

Sărut sfînta Voastră dreaptă, implor binecuvîntarea Voastră arhipăstorească și rămîn, și în viitor, al Prea Fericirii Voastre devotat fiu duhovnicesc și slujitor,

Acad. Prof. Protopresbiter
Dr. ȘTEFAN ȚANCOV

Sofia, 25 decembrie 1958.

*

Au mai fost primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian numeroase alte telegrame și scrisori de felicitare din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, care au ținut să exprime Întîistătătorului nostru urări de sănătate și rodnică arhipăstorire.

Tuturor acestor mărturii ale dragostei, li s-a răspuns la timp, aducîndu-li-se mulțumiri și împărtășindu-li-se binecuvîntări patriarhicești.

UN VEAC DE LA UNIREA ȚĂRILOR ROMINE

La 24 ianuarie 1959, s-a împlinit un veac de la unirea celor două țări române: Moldova și Țara Românească, de la săvârșirea năzuinței poporului nostru de a-și făuri un stat unitar. Fapta împlinită cu o sută de ani în urmă, sub presiunea hotărâtoare a maselor populare, reprezintă într-adevăr un eveniment de mare însemnătate istorică în dezvoltarea statală și socială a României, care trebuie cinstit pururea cu slavă și cu recunoștință.

Entuziasmul cu care întregul nostru popor a ținut să sărbătorească centenarul unirii țărilor române dovedește cât de puternic stăpînește inimile tularor oamenilor harnici din țara noastră, conștiința semnificației deosebite pe care o are acest eveniment în istoria națiunii române, — semnificație ascunsă și falsificată, dar repusă astăzi în adevărata ei lumină. Căci «unirea Țării Românești și Moldovei este rodul luptei îndelungate și perseverente a poporului, a maselor asuprite, împotriva împilării și exploatații feudale, care timp de secole și-a găsit expresia în aceste țări în împlinirea dominației boierimii autohtone cu stăpînirea imperiului otoman», cum era «cel mai înapoiat și mai rapace dintre imperiile feudale». Este știut că Țara Românească și Moldova — formate ca state feudale de sine statătoare în prima jumătate a secolului al XIV-lea — «deși au opus o rezistență eroică cotropitorilor tătari și apoi otomani..., datorită mai ales despărțirii lor, au putut fi subjugate de către imperiul otoman. Cu toată despărțirea statală și jugul străin, în sinul poporului din Țara Românească și Moldova, cât și din Ardeal, s-au păstrat vii și s-au dezvoltat de-a lungul veacurilor sentimentul și conștiința unității de neam și de limbă a poporului român. În cronicile lui Grigore Ureche, Miron Costin, Simion Dascălu, apoi în scrierile lui Dimitrie Cantemir și ale altor cronicari și cărturari din epoca feudală a fost susținută ideea originii române de dincoace și de dincolo de Carpați. Această idee s-a maturizat și a cuprins masele, la începutul secolului al XIX-lea. În actul istoric al unirii Țării

Românești cu Moldova, a răzbătut dorul fierbinte de libertate al unui popor de milioane de iobagi, care nu mai putea suporta jugul îndoit, de jaf și umilință al boierimii și al cotropitorilor turci». («100 de ani de la Unirea Țărilor Române», București, 1959, pag. 6-7).

Sub semnul acestei restabiliri a adevărului istoric, sărbătorirea centenarului unirii celor două țări române a prilejuit cinstirea memoriei acelor bărbați luminați și însușeleșiți de dragoste față de popor, care au înțeles năzuințele maselor populare și au luptat pentru înfăptuirea lor. După o sută de ani de la istoricul act al unirii, poporul nostru — aiuns cu adevărat liber și stăpîn în țara sa — vede în evenimentele de la 24 ianuarie 1859 un izvor de încredere nezdruincinat în puterile sale creatoare și un îndemn la muncă pentru noi biruințe pe calea propășirii și înfloririi patriei noastre iubite.

*

Unirea Moldovei cu Țara Românească — săvîrșită prin dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza, în ambele principate — constituie nu numai o consecință firească a revoluției de la 1848, ci și o etapă cîștigată pe drumul de progres al poporului român. Acest act politic a fost o victorie atît a luptei duse de masele populare pentru mai bine, cît și a acțiunilor vîrșurilor progresiste ale intelectualității revoluționare din cele două țări române.

Trebuie amintit că, printre alte realizări, revoluția de la 1848 a dat un puternic avînt conștiinței naționale ce stătea sub obrocul jeloritelor servituți de factură medievală. Totodată, ea a dat un impuls ideii unirii, care germina de veacuri în conștiința maselor populare. Poate că această idee a stat numai uneori la temelia încercărilor făcute de unii domnitori din trecut, de a ocupa cele două scaune domnești din Moldova și Țara Românească; dar este evident că unirea politică, realizată pentru o clipă de Mihai Viteazul, a rămas o torță pururea aprinsă în conștiința generoaselor minți gînditoare și ostenitoare pentru binele poporului și țărilor române.

Încă de la 1830 Iancu Văcărescu, evoca în poezia «La Milcov», lipsa unirii :

De unde-ți vine numele pîriu fără putere,
Ce despărțirea neamului tu îndrăznești a cere?

În cuprinsul ideologiei revoluționarilor de la 1848 a subzistat în largă măsură ideea unirii. La 1845, Societatea literară din București. — care adăpostea și Frăția lui N. Bălcescu și Ion Ghica — se reorganizează sub numele de Asociația literară, cuprinzînd în sînul său pe lîngă fruntașii progresiști din Țara Românească și pe Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, V. Alecsandri, fapt care constituie un început pe linia politicii comune dusă pentru unire. De altfel, chiar Regulamentul organic înlesnea posibilitatea de a se întrevedeă unirea: înființarea unui inspectorat comun al carantinelor, la 1835, și apoi desființarea vămii dintre cele două țări, la 1847, însemnau primele vibrări din acest veac, la preludiul actului politic al unirii.

Revoluționarii de la 1848 au pus față această problemă și tot ei, cu ajutorul maselor populare au rezolvat-o, profitând de o conjunctură politică specială, oferită de momentul istoric, dar și luptând și învingând nu numai împotriva externă, dar și pe aceea. atât de vădită a reacțiunii interne. Astfel partida progresistă, atât din Moldova, cât și din Țara Românească, a avut de dus o aprigă luptă, pe care a câștigat-o în etape, cu ajutorul neprecupețit al maselor populare.

De fapt, lupta fațășă, oficială, — să-i zicem așa — pentru unire, a fost deschisă în ambele principate în urma stipulațiilor tratatului de pace de la Paris din 10 martie 1856. Printre altele, acest tratat prevedea: protectoratul celor șapte puteri semnatare asupra Principatelor; reorganizarea lor pe baza respectării autonomiei lor; convocarea unor «divanuri ad-hoc» pentru a stabili în mod definitiv organizarea lor politică și socială. Ca o consecință imediată, cei doi domni, cărora li se terminaseră cei șapte ani de domnie coboară de pe tronul oferit de Poartă, pentru a intra ca cetățeni; privilegiați totuși, în arena luptelor politice ce se dezlănțuiau acum, pro și contra unirii. Și după o formulă a Porții, care continua să-și manifeste o suzeranitate fațășă. în locul domnitorilor sînt numiți «cainacamii»: în Țara Românească, Alexandru Ghica și în Moldova Teodor Balș, care moare în 1857 și este înlocuit de ministrul său, Nicolae Vogoride, aprig reacționar, unealtă a Porții și a Austriei, pentru a zădărnici orice tendință unionistă». De acum partida unionistă din Moldova avea de luptat cu o dibace urzeală politică, țesură de reacțiunea internă, prin Vogoride și întărită de manevrele secrete ale cabinetelor turcești, austriece și engleze. Descoperirea de către partizanii unirii a corespondenței secrete a lui Vogoride — din care reieșea cu evidență politica antiunionistă a Porții, Austriei și Angliei sau a reacțiunii interne, precum și intenția cainacamului de a falsifica alegerea, — și publicarea acestei corespondențe în presa franceză a stîrnit o furtună diplomatică, dar și o drastică intervenție a Comisiei Europene de la București. Presat, sultanul recurge la un paleativ politic, cerînd lui Vogoride înlocuirea ministrului de interne Catargi cu Vasile Ghica, altă dată unionist, dar devenit o unealtă a lui Vogoride. La rîndul său. Vasile Ghica începe o aprigă persecutare a unioniștilor, fapt care determină pe pîrcălabul de Galați, maiorul Alexandru Cuza, să-și dea demisia.

Această demisie, care a avut un larg ecou în opinia publică moldo-română, a readus pe scena istoriei pe vechiul luptător de la 1849 și i-a deschis drumul către domnie.

Măsluite cu îndemnul și avizul Porții și cu sfaturile consulului austriac, alegerile au ieșit în favoarea separatiștilor. Din nou furtună diplomatică, dar de data asta mai eficientă, deoarece prin presiunea externă și violentele proteste ale unioniștilor, alegerile au fost anulate. Noile alegeri aduseră o primă victorie oficială a unioniștilor.

De acum lupta partidei unioniste din Moldova a ieșit din strîmtoarea semi-oficializării, la largul cîmp al sancționării publice. Și masele populare au susținut din plin această luptă.

La 22 septembrie 1857, în Moldova și la 30 în Țara Românească au fost convocate «Divanele ad-hoc», la care au participat și un număr de săteni clăcași, printre care, în Moldova, legendarul Moș Ion Roată, iar în Țara Românească, Constantin Tănase.

În tot acest timp, dezideratul popular al unirii era trîmbițat pe calea aurită a slovelor de către exponenții cărturarilor pașoptiști, deveniți vesti-tori ai unirii. Kogărniceanu, Alecsandri, Costache Negruzzi, Costache Negri, G. Sion, Bolintineanu, Cezar Boliac, Grigore Alexandrescu, ș.a.m.d., sau de noua generație de condeieri, dintre care pomenim pe A. Depărățeanu, N. T. Orășanu, K. Zamfirescu, N. Nicolescu, Gh. Melidon, Nicolae Istrate, G. Tăutu D. Dăscălescu.

Încă înainte alegerilor din Țara Românească, Grigore Alexandrescu dedică «viitorilor deputați ai Romîniei» versurile intitulate Unirea Principatelor, unde după ce pomeneste de existența celor două steme unite pe zidurile Bisericii Stelea din Tîrgoviște în chip de simbol al unirii, dă pildă deputaților ce vor fi aleși. pentru a păstra «marea cauză romîină». Nu mai amintim atît de populara Horă a unirii, a lui Vasile Alecsandri, care răsună în cîntecul masei drept un imn al unirii.

La 4 octombrie 1857, unioniștii din Moldova au votat o moțiune în care cereau între altele: autonomia și neutralitatea Țărilor Romîne și unirea lor într-un singur stat cu numele de Romînia. Statul urma să fie neutru și inviolabil, să aibă un guvern reprezentativ și constituțional, totul cu garantarea celor șapte Puteri semnate ale tratatului de la Paris.

Cu acest prilej s-a cerut și independența Bisericii Ortodoxe Romîne față de Patriarhia de la Constantinopol. O moțiune asemănătoare s-a votat și în Țara Romînească.

Trebuie remarcat faptul că printre unioniști au fost și clerici, dintre care amintim, în Moldova, pe Melchisedec, viitorul episcop al Romanului, Neofit Scriban și Mitropolitul Sofronie Miculescu, care — deși partizan al unirii în 1857 — a trecut apoi prin strunga unor reticențe provocate de Ștefan Catargi, pentru ca în 1859 să voteze pentru Cuza și Unire, emițînd cu acest prilej formula: «unde votează turma, votează și păstorul»...

La sfîrșitul anului 1857, turcii au închis, printr-un firman — ambele «Divanuri», rezoluțiile fiind înaintate Comisiei Europene de la București. Abia în anul următor, în mai, se deschide la Paris conferința celor șapte Puteri, pentru examinarea cererilor formulate de adunările «ad-hoc» ale principatelor. Convenția adoptată de această conferință prevedea, printre altele, unirea celor două principate, sub numele de Principatele Unite, însă cu rezerva, ca fiecare principat să-și aleagă un principe și să aibă cîte un guvern și cîte o adunare legiuitoare. În mod formal privilegiile erau desființate. Pînă la noile alegeri de domnitori, guvernarea revenea unor locotenențe domnești, care însă nu se mai puteau opune iureșului de entuziasm public reprezentat de partidele naționale din fiecare principat. Mergerea înainte a istoriei își torcea firul măiestrit de voința populară. Incercărilor de ultimă oră, făcute de Turcia și Austria, prin uneltele lor recrutate din partidele conservatoare, li s-a opus vrerea hotărîtă a majo-

rității încolonată de acum încolo pe drumul fără întoarcere al progresului istoric. Și totuși din cei 64 de deputați în adunarea electivă din Moldova nu erau decît 30 ai partidei naționale, majoritatea putînd decide așadar o înfrîngere a unioniștilor. Dezbinarea dintre partizanii lui Mihail Sturza, fostul despot de la 1848 și cei ai fiului său Grigore Sturza, a divizat voturile reacțiunii. La 5 ianuarie 1859, 48 de deputați prezenți în adunarea electivă din Moldova, au ales în unanimitate pe colonelul Alexandru Cuza, ca Domn. Imediat noul Domnitor a trimis la Constantinopol pe vechiul luptător unionist Costache Negri, cu o delegație pentru a încunoștiința pe sultan de alegerea sa. Delegația, și în special Costache Negri, urma să treacă prin București, pentru a sonda prin partida națională, posibilitatea de a fi ales Cuza și ca Domn al Țării Romînești.

De altfel, la București, ideea unei duble alegeri nu era nouă, numai că partida unionistă o voia în persoana candidaților săi, Alexandru Ghica sau Nicolae Golescu, ambii decîși a sacrifica candidatura pentru interesele naționale superioare. Conservatorii, susțineau însă candidatura fostului domn de la 1848, Gh. Bibescu, care avea majoritate în camera electivă. Se pregătise chiar banchetul pentru sărbătorirea alesului reacțiunii. Dar masele populare din Capitală și din împrejurimi au decis cu hotărîre altă alegere. Iată cum descrie Dimitrie Bolintineanu, ca martor ocular și aprig luptător unionist, unul din aspectele zilei care a consacrat dubla alegere și prin aceasta unirea: «...patriotismul romînilor, esaltat de evenimentele politice ce le păreau promițătoare de un mai bun viitor, reeși spre a face să triumfe alegerea Domnului Moldovei la tronul Țării Romînești. Pe de altă parte poporul capitalei manișestă ideea în favoarea unirii țărilor prin alegerea Domnului Moldovei. Armata era sub ordinele generalului Vlădoianu, inițiat la ideea de unire. El refuză a trage în popor și a face să se ridice pe un ocean de sînge al romînilor, mormîntul unirii pentru totdeauna. Partizanii din facții vrînd-nevrînd, aderară la alegerea Domnului Moldovei; cîteva discursuri de unire, mai ales acela al junelui deputat Vasile Boerescu... făcură un mare efect asupra spiritelor».

La venirea lui Cuza în București, pentru a depune jurămîntul față de adunarea electivă, populația Capitalei a primit cu mare entuziasm pe alesul său, care întruchipa primul pas înainte, făcut pe calea deplinei uniri.

Cu acest prilej, noul domnitor a dat o proclamație prin care manișesta dorința de a înjăptui... «dezvoltarea noilor instituții și adevărata și temeinica punere în lucrare a reformelor ce sînt menite a introduce în societatea noastră marele principiu al societății moderne...».

Dar însăși această dublă alegere, care simboliza unirea, trebuia să fie acceptată de marile puteri, surprinse de ingenioasa idee realizată de poporul romîn. Austria și Turcia s-au opus cu vehemență, însă au fost silit să accepte faptul împlinit. De altfel în întreaga Europă, cercurile progresiste manișestau o vie simpatie pentru cauza romînească. În Rusia, de pildă, reprezentanții mișcării revoluționare, salutau cu bucurie lupta poporului romîn pentru unitatea sa națională.

Astfel, N. Cernișevschi, scria în februarie 1859 în revista «Sovere-menic»: «... Rusia simpatizează cu dorința poporului român de a se uni într-un singur stat....».

După recunoașterea alegerii lui Cuza, de către marile puteri, la finele anului 1859 și vizita lui Cuza la sultan, în 1861, se ajunge la contopirea celor două adunări legiuitoare, la 24 ian. 1862. Dar, abia peste doi ani, prin strădania lui Cuza și a lui Kogălniceanu se vor înfăptui doar câteva din dezideratele revoluției de la 1848, care erau cele ale maselor populare vitregite.

Dar anii care au urmat — mai ales după detronarea lui Alexandru Ioan Cuza și aducerea pe tronul României a lui Carol de Hohenzollern — au adâncit tot mai mult exploatarea și înrobirea maselor muncitoare. Năzuințele sociale legate de poporul nostru de actul patriotic al făuririi unui stat unitar și suveran nu și-au găsit adevărata împlinire decît în anii de după cel de al doilea război mondial, cînd masele populare au cucerit prin luptă puterea politică și au făcut Republica Populară Romînă, — stat al celor ce muncesc, în care este înlăturată exploatarea omului de către om și în care se făurește o viață liberă și fericită pentru întregul popor.

Evenimentele de la 24 ianuarie 1858 rămîn însă în amintirea poporului român drept cea dintîi manifestare jăfîșă, încununată de succes, a conștiinței sale naționale, cel dintîi pas pe calea dezvoltării istorice a statului român unitar. Aceasta explică entuziasmul cu care, pretutindeni în țara noastră, a fost sărbătorit centenarul unirii țărilor romîne, precum și dragostea sinceră cu care înconjoară poporul nostru memoria vrednicilor luptători patrioți de acum o sută de ani.

*

Biserica Ortodoxă Romînă — prin ierarhii, clericii și credincioșii ei — a ținut să ia parte, cu însușețire și cu bucurie, la acest mare popas sărbătoreasc al poporului nostru. Ea a făcut aceasta pornind de la patriotismul care încălzește inima oricărui slujitor și închinător al altarelor sale, de la dragostea față de popor și de tot ce slujește intereselor poporului, și de la convingerea că actul istoric al unirii țărilor romîne — deschizînd drumul dezvoltării Romîniei — a deschis totodată calea spre uniificarea Bisericii Ortodoxe din Moldova și Țara Romînească, spre dobîndirea autocefaliei sale și spre înălțarea la rangul de Patriarhie.

Și dacă este îndurerată să constate că în luptele care au premers înfăptuirea unirii de acum o sută de ani, au existat unii slujitori ai Bisericii noastre, care s-au alăturat celor ce nesocoteau vrerile poporului și se împotriveau făuririi unui stat unitar, — în schimb, Biserica Ortodoxă Romînă este fericită că au existat numeroși clerici și ierarhi, care au înțeles să-și facă datoria de păstori, sprijinind împreună cu păstoriții lor, ideea sfințită a unirii celor două țări romîne. Pe drumul cel bun al învățaturii evanghelice și al slujirii dreptelor năzuințe ale poporului n-au mers împotrivoitorii unirii, ci aceia care au sprijinit realizarea ei. Aceștia — și nu

mănunchiul restrîns de antiunioniști — au reprezentat, spre cinstea lor și a tagmei din care făceau parte, bunele tradiții patriotice ale Bisericii Ortodoxe Romîne. Lor li se cuvine prinos de recunoștință și pilda lor se cere a fi pururea urmată, de toți cei ce slujesc lui Hristos.

De aceea, alături de întregul nostru popor, Biserica noastră aduce — la centenarul unirii țărilor romîne — omagiul ei de cinstire memoriei tuturor celor ce au luptat pentru înfăptuirea acestui important act din istoria patriei, și își îndeamnă fiii credincioși să meargă neîncetat alături de popor, pe drumul de muncă pașnică, pentru înflorirea Republicii Populare Romîne, pentru bunăstarea celor ce muncesc, pentru fericirea obștească.

REDAȚIA

EPISCOPUL FILOTEI AL BUZĂULUI, LUPTĂTOR PENTRU UNIREA ȚĂRILOR ROMINE

Episcopul Filotei, care a păstorit la Buzău între 15 septembrie 1850 și 16 august 1860, a continuat activitatea culturală inițiată de antecesorul său, episcopul Chesarie, tipărind o mulțime de cărți, multe necunoscute încă pînă acum, acțiunea culminînd cu tipărirea Bibliei, între anii 1854-1856, în cinci volume.

Stăpînit însă de gînduri mai înalte și apreciînd rolul școlii în viața poporului, a voit, prin testamentul ce nu i s-a respectat, să concretizeze această concepție printr-o donație bănească masivă.

Astfel, a dăruit școlii rominești din orașul Buzău, sume importante și a constituit «un fond de apururea neschimbat», din a cărei dobîndă să se înființeze și să se susțină «patru clase de științe mai înalte cu patru profesori», ceace echivala cu un gimnaziu, precum și «o catedră de știință comercială», concepție cu totul nouă pentru vremea aceea, iar cu restul ce va prisosi, se prevedea în testament, «să se trimită în școalele Europei pentru științe folositoare țării noastre, doi ori trei tineri de aici, pămînteni, care se vor deosebi în silință și bune năravuri». ¹

Inconjurîndu-se de oameni capabili, unii din ei cu studii superioare la Atena și Kiev, viața bisericească din cuprinsul eparhiei a cunoscut în acest timp, o înflorire, căci episcopul se ocupă în deaproape de îndrumarea păstoriților, mărturie stînd și astăzi mulțimea circularilor tipărite în acest scop.

Intensa acțiune de a ridica viața bisericească din eparhie, nu l-a împiedicat însă de a merge în pas cu vremea și ca cetățean al statului n-a ignorat evenimentele epocale în care a trăit, ci din contră s-a dovedit în luptele pentru unirea Țărilor Romine, un luptător activ, conștient că slujește unei cauze mărețe, ce constituia o cotitură în istoria patriei.

Se știe că lupta pentru Unire a început cu alegerile pentru Divanul Ad-hoc, alcătuit cu reprezentanți din toate clasele, pentru care partidul național, susținătorul înfocat al Unirii, a dus o luptă dirză împotriva dușmanilor Unirii.

Adînc convins de măreția actului pe care voiau să-l realizeze partizanii Unirii, episcopul Filotei a îmbrățișat cu entuziasm ideile Unirii, fiind alături de partidul național, dintru început.

1. Ec. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei, episcopul Buzăului*, Buc. 1941, ed. II-a p. 141.

Astfel, încă din luna ianuarie 1857, trimitea protopopilor circulara de mai jos,² prin care îndemna clerul să facă rugăciuni «pentru unirea și înfrățirea Românilor într-o singură voință și un cuget ca să aleagă pe deputații lor vrednici de a lor încredere, care să sprijine și să ceară drepturile și viața patrii lor».

Legea lui Dumnezeu și pământul nașterii sînt lucrurile cele mai prețioase și cele mai sfinte pentru om și punctele de căpetenie asupra cărora apururea trebuie să aținteze toate lucrările sale», arăta de la început circulara, ca apoi să continue: «Precum legea lui Dumnezeu ne leagă prin credință cu cerul, asemenea și pământul nașterii sau patria ne leagă prin existența noastră și prin aplecarea de dragoste și de simpatie cu toate generațiile cele mai-nainte de noi și ne face cunoscuți celor ce vor urma după noi. Ce poate fi lucru mai de laudă și de mărire, decît de a putea zice și următorii noștri despre noi, aceea ce zicem despre străluciții noștri strămoși: «Ei au fost mari și lăudați pentru că s-au iubit unii pe alții în același Dumnezeu! Ei au fost puternici și respectați fiindcă unirea și dragostea lor au făcut ca vrăjmașii să cază dinaintea lor și să fugă rușinați!» Așa dar este netăgăduit lucru că strămoșii noștri n-aveau nimic mai sfînt și mai prețios decît legea și țara: acestea erau deviza lor. Cînd ei ziceau vorbele: «Pentru lege și pentru țară», atunci tot Românul se întrecea a-și vărsa singele, tot Românul era un erou.

Altarele și vetrele noastre le-am primit stropite și pecetluite cu singele lor. Da! Sfînta noastră religie fu păstrată cu singele părinților noștri și cu a lor viață au cîștigat mîntuirea patriei noastre. Iar prea puternica mîna a lui Dumnezeu, ce apururea a protejat pre această țară nenorocită, a binevoit drept răsplătire a jertfelor strămoșești să ne scoată deasupra relelor și a necazurilor suferite...

...Acum Dumnezeu părinților noștri, întinzînd ocrotitoarea sa dreaptă asupra nației și țării noastre, a făcut prin marile puteri ale Europei, să se asigure existența politică a nației romîne și să ni se redea și să ni se chezăsuiască drepturile străbune.

Aceste puteri, asigurîndu-ne libertatea de a vorbi și a ne consulta, au trimis deplin împuterniciți comisari în patria noastră, ca să ne întrebe ce voim și ce dorim ca să fim fericiți. Poporul român dar n-are decît să ceară pe cale legitimă viața sa politică și națională făgăduită creștinilor prin glasul Evangheliei. Dar spre a-și cere viața sa, drepturile sale, trebuie ca poporul român să se unească într-un cuget și o voință și apoi să-și aleagă vechilii sau deputații săi, care înaintea puterilor să nu exprime și să nu ceară decît voința nației, care s-a manișesat destul de lămurit în programul său.

Cucernicilor Protopopi! Cuvioșilor Egumeni! Legea strămoșilor noștri și crucea lui Hristos, semnul nădejzii și al mîntuirii noastre a fost semnul unirii și al înfrățirii Românilor, simbolul libertății lor și nădejdea lor întru toate primejdiile politice, religioase și naționale.

2. Ec. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 139.

Astăzi se împlinește cu poporul român una din sfintele făgădueli ale Providenței: «Bate și ți se va deschide, cere și ți se va da». Astăzi i se face de către înaltele puteri această întrebare generoasă și evanghelică întocmai ca aceea a lui Hristos către slăbănogul: «Vrei să fii sănătos?» Oare ce va răspunde Românul? Va zice și el că n-are om care să-i arate păsul și să-i sprijine drepturile, după cum a zis slăbănogul că n-are om ca să-l bage în apă?

Drept aceea în timpul de față, pe lângă activitatea și lucrarea ce trebuie să depunem fiecare ca cetățeni și fii ai patriei, să împlinim datoriile ce reclamă și că a noastră poziție în asemenea serioase împrejurări, fiind de a înălța rugăciuni Părintelui ceresc pentru unirea și înfrățirea Românilor într-o singură voință și un cuget ca să aleagă pe deputații lor vrednici de a lor încredere, care să sprijine și să ceară drepturile și viața patriei lor, scrim dar și poruncim cucernicii voastre ca îndată după primirea acesteea să obștiți preoților de pe la toate bisericile din coprinsul plășilor cucerniciei voastre și prin preoți tuturor poporenilor, precum și tuturor cuvioșilor egumeni de la mânăstiri și schituri ca să se fie Te-Deum și privegheri prin biserici, rugînd pe Dumnezeu ca Duhul luminei, al dragostei și al țării să unească inimile tuturor Românilor în aceeași dorință și voință pentru binele și fericirea scumpei noastre patrii, cetindu-se rugăciunile și molitfele prevăzute în sfînta leturghie pentru vrășmași, care în înțelesul lor sînt foarte potrivite cu împrejurarea, de care ne este vorba.

Iar de primirea acesteia și publicarea ei de întocmai urmare, așteptăm fără zabavă răspunsul cucerniciei voastre».

Episcopul Filotei nu și-a mărginit însă activitatea patriotică numai în cercul clerului și credincioșilor săi, ci întreținînd relații strînse de prietenie cu toate persoanele influente ce aderaseră la programul partidei naționale, precum și diverși diplomați, printre care și comisarul Franței în comisia europeană, Talleyrand, a fost primul semnatar dintre clerici al programului partidului național.

Acțiunea aceasta îndrăsneață însă i-a atras mustrarea mitropolitului, chemîndu-l la București, unde avu loc o discuție foarte vie.³

Folosind această ocazie, oarecum nepăcută, episcopul Filotei face o vizită și lui Talleyrand, care l-a rîndul său i-o întoarce la Buzău, în luna aprilie 1857.

Acesta, într-o corespondență pe care o trimitea contelui Walewski, arăta că, în călătoria pe care a făcut-o de la București la Iași, Buzăul a fost ținta primei zi de drum, dorind să întoarcă vizita episcopului de aici, pentru a-l încuraja să persevereze și mai mult în atitudinea adoptată.

Ajuns la Buzău, Talleyrand a fost găzduit la episcopie, unde i s-a oferit «în vastul și curiosul» palat episcopal o ospitalitate din cele mai îndatoritoare.

3. Dimitrie A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei* Buc vol. V, 675.

Vizita aceasta a prilejuit o mare manifestație pentru unire, iar seara dindu-se o recepție, palatul era plin de orășeni care veneau să prezinte cărțile lor de vizită, ca un semn de simpatie și adeziune la ideea unirii.

Acțiunea episcopului de Buzău dusă pentru unirea celor două țări n-a rămas ca un fapt divers, ci a avut un răsunset deosebit pînă și în lumea diplomaților.

Astfel, Talleyrand înștiința pe contele Walewski că «episcopul de Buzău a semnat programul partidului național, l-a binecuvîntat cu solemnitate și a poruncit rugăciuni, în eparhia sa, pentru succesul ideei pentru care a aderat. Această aprobare a unui membru din înaltul cler — sublinia el — care se pune astfel în mod deschis în opoziție cu politica mitropolitului, a produs aici o profundă senzație». ⁴

Un alt diplomat, George Le Sourd, într-un raport al său, arăta că reprezentanții clerului, afară de mitropolit, sînt animați de ideile cele mai naționale, iar «episcopul de Buzău, care este un om prudent și înțelept, merge în fruntea lor».

Vorbind în continuare și despre clerul moldovean, pe care îl găsea superior celui valah, din punct de vedere al acțiunilor patriotice desfășurate în această luptă, adăoga că «episcopul de Buzău, pentru a reveni la clerul valah, va fi ca episcopul Scriban la Iași, prelatul conducător al preoților liberali». ⁵

Acțiunea aceasta, dusă cu mult avînt patriotic și cunoscută de toți luptătorii pentru unire, a fost apreciată în mod deosebit și de comitetul central al unirii, care în iunie 1857, trimitea episcopului Filotei următoarea adresă de mulțumire: ⁶

Prea Sfințite Părinte,

Comitetul central al unirii, deși tirziu, socotește de datoria sa cea mai netăgăduită a felicita în Prea Sfinția Voastră pe păstorul cel bun al eparhiei Buzău care, în această epocă mare de regenerare a Romînilor, a dat frumos exemplu că știe a implini cu sanctitate înalta misiune ce Dumnezeu i-a încredințat.

Turma, Prea Sfințite Părinte, cunoaște glasul păstorului și Prea Sfinția Voastră ați electrizat inimile tuturor prin îmbrățișarea cu entuziasm a programei de dorințele Romînilor și subscrierea ei.

Biserica este coloana și sprijinul adevărului și cînd păstorii ei sînt zeloși și devotați ca Prea Sfinția Voastră pentru binele și fericirea patriei, atunci adevărul revarsă lumina sa dumnezeiască peste toți fiii ei și aduce la cunoștință pe oile cele rătăcite din turma lui Hristos.

Păstorul, Prea Sfințite, este făcut pentru Biserică și nu Biserica pentru păstor, de aceea păstorul cel bun caută să-și pună sufletul pentru turma ce păstorește și să nu lase să treacă nici o ocaziune fără să dea probe

4. *Ibidem*, vol. IV, p. 200.

5. *Ibidem*, vol. V, p. 675.

6. *Concordia*, nr. 34, din 11/23 iunie 1857.

că știe să prețuiască sacra misiune cu care Dumnezeu l-a însărcinat, că nu pierde din vedere binele ce poate face pentru oile turmei sale.

Țara noastră se află în ajunul unui viitor mare, și este de datoria fiecăruia a contribui din toate puterile sale spre a face să se ridice la demnitatea ei și să înfrângă toate ispitele și duhul răului ce răuvoitorii se silesc a strecura în inimile Românilor.

Dumnezeu este mare și atotputernic, Prea Sfințite Părinte: El nu va părăsi acest popor binecuvîntat; îl va înarma cu neînvinsa armă care a fost scutul și apărarea sa în toate împrejurările cele grele; va înmulți numărul aleșilor săi și va însufla aceleași sentimente părintești tuturor capilor bisericeii lui Hristos, ca să imiteze frumosul exemplu al Prea Sfinției Voastre și să conlucreze cu aceiași căldură pentru binele și fericirea țării».

La Buzău, reprezentanții partidului național au avut de înfruntat abuzurile administrației reacționare, dar dorința unirii a fost mai puternică decît acesta și, între 13-15 septembrie 1857, se aleg ca deputați în Divanul Ad-hoc: paharnicul N. Picleanu și praporcic (locotenent) Scarlat Voinescu, din partea proprietarilor mari, pitarul Constantin Ciochinescu din partea proprietarilor mici, Nae Stănescu, reprezentantul orășenilor, iar Costache Moglan, învățător și cîntăreț la Grabicina, din partea plugarilor clăcași,⁷ toți membri ai partidului național.

Triumful partidului național era subliniat cu entuziasm de presa timpului, iar Steaua Dunării arăta că «deputații de Buzău aparțin partidului național», cu personalități cunoscute ca Scarlat Voinescu, fost prefect la Buzău în 1848, și N. Picleanu, membru al comitetului de unire.⁸

George Le Sourd, în corespondența pe care o trimitea lui Talleyrand, arată că Scarlat Voinescu este boier de a doua clasă, ultra progresist, N. Picleanu, Șef de Secție în Departamentul internelor, membru activ al partidului național și boier de a doua clasă, este progresist, iar Costache Moglan, țaran clăcaș, este un om cinstit și inteligent, vorbind bine franceza, avînd cunoștințe suficiente a exercita asupra semenilor săi o legitimă influență.⁹

Divanul Ad-hoc se întrunește la începutul lui octombrie și în ședința din 2 octombrie, episcopul Filotei, cunoscut ca un neobosit luptător pentru Unire, este ales, cu 84 voturi, membru și președinte al comisiei pentru redactarea regulamentului intern al Adunării Naționale,¹⁰ deoarece făcea parte din Divan ca reprezentant al clerului împreună cu protopopul Vasile al Buzăului.¹¹

Negustorii bucureșteni sărbătoresc evenimentul printr-un banchet dat în cinstea deputaților, ce a avut loc în casele Slătineanu și care a fost «frumos, simplu și cuviincios întru toate», iar toasturile «scurte dar bine

7. Arh. St. Buc., Min. Int., dos. 104/857, f. 72 pas.

8. Dimitrie A. Sturdza, *Acte și documente...*, vol. V, p. 681.

9. *Ibidem*, vol. V, p. 676.

10. *Ibidem*, vol. VI, part. II-a, p. 9.

11. *Ibidem*, vol. V, p. 675.

simțite». Iau cuvîntul: D. Ghica, D. Sion, G. Magheru, N. Golescu, C. A. Rosetti și episcopul Filotei, care a toastat pentru unirea deputaților.¹²

Lupta hotărîtoare pentru Unire avea loc însă în alegerile din ianuarie 1859 și episcopul Filotei continuă lupta pînă la capăt, interesîndu-l în deaproape evoluția evenimentelor, așa după cum ne-o desvăluie corespondența sa cu arhimandritul Dionisie Romano, ce se afla la Iași, în ianuarie 1858, unde îi scria, printre altele:¹³... «Către aceasta credem că sinteți destul de convinși pentru cele lucrate și rezultate în Divanul Țării Românești, precum asemenea și pentru cetirea acum în urmă a împărătescului firman de desființare-i, pentru care urmare și acolo în Divanul Moldovei dorim cu nerăbdare a ști și noi ce sfîrșit au luat și dacă s-a citit ca și aici un asemenea firman, căci deși avem Buletinul Moldovei, dar nu este pe deplin complet și pe care dacă puteți a ni-l căpăta, cînd ne veți înștiința despre rezultatul ce a luat Divanul de acolo să ne trimeteți și un exemplar din acest Buletin, pentru care să credeți că nu puțin ne veți îndatora».

Cu toate piedicile și abuzurile răsunătoare, cu toate că localurile de vot erau înconjurate de dorobanți, se reușește totuși la Buzău să se aleagă ca deputați în Adunarea electivă, reprezentanții partidului național: Scarlat Voinescu și Ion Marghiloman.

În urma izbînzii răsunătoare, deputații aleși în ziua de 13 ianuarie 1859, se prezintă la episcopul Filotei, și prin discursul ce urmează și-au manifestat formal recunoștința pentru sprijinul larg și neprecupețit ce le-a dat în luptele trecute.

Prea Sfințite Stăpîne,

România, scumpa noastră patrie și chiar unita ei soră Moldova au aplaudat manifestarea patriotismului Prea Sfinției Voastre. Cel mai dintîi din capii Bisericii și păstori ai norodului ați fost Prea Sfinția Voastră care ați îmbrățișat și ați scris programul dorințelor nației noastre către înaltele Puteri ocrotitoare.

România dar este datoră simțămîntelor Prea Sfinței Voastre, atît mai mult că în Divanul Ad-hoc ați susținut cu credință dorințele nației și dacă pînă acuma nu s-a manifestat formal vre un act de recunoștință ce ea vă păstrează, cel puțin populațiunea acestui district o va avea neștearsă din inimă, cel puțin urmașii săi și toate generațiunile o vor respecta și nepărtinitorii istoriei ai patriei se vor crede fericiți a le însemna cu cele mai frumoase colori în scrierile ce vor lăsa posterității.

Prea Sfințite Stăpîne, noi, carii avem onoarea a ne înfățișa astăzi din partea concetățenilor noștri, venim, în numele lor, a vă ruga să binecuvîntați pe alesii noștri deputați care sînt destinați ca, împreună cu colegii din celelalte districte, să hotărască viitoarea soartă a noastră și a urmașilor noștri, ca actele lor să fie pentru fericirea și prosperitatea țării.¹⁴

12. *Ibidem*, vol. V, p. 740.

13. Ec. Gh. Ionescu, *Viața și activitatea lui Filotei, episcopul Buzăului*, Buc. 1941, ed. II-a, p. 140.

14. *Steaua Dunării*, nr. 13, din 20 ianuarie 1859.

Ziua de 24 ianuarie 1859 a marcat sfârșitul luptelor duse doi ani de zile și vestea unirii, pentru care buzoienii au luptat cu atîta patriotism, «a umplut de cea mai vie bucurie inimile tuturor locuitorilor din oraș și de prin satele districtului», relatează o corespondență publicată în ziarul *Dimbovița*.¹⁵

În oraș s-au dat mai multe banchete și bucuria izbînzii lor, buzoienii și-au concretizat-o și într-o scrisoare de felicitare către noul domnitor,¹⁶ în care arătau că, intrucît atît în munteni, cît și în frații de dincolo de Milcov, circulă un sînge de aceeași origină, pomenită cu glorie și respect de istoriografi în analele lumii, de la alegerea lui ca domn al Moldovei, ideea că Țările Române trebuie să aibă un singur cap, a cuprins pe toți românii.

Conștienți de aceasta, mandatarii lor naționali, spre a evita pericolul ce ar fi amenințat viitorul neamului, au făcut un gigantic pas, proclamîndu-l domn al Principatelor Unite și, prin aceasta, acum toți românii sînt o familie într-o casă cu un tată.

Felicitîndu-l, îl asigurau că-i vor urma viața «cu dreptate, egalitate și reciprocitate», ca astfel nația romină să prospereze și să poată da probe de unire și tărie «spre înfruntarea viscoalelor vieții sale viitoare și al meritelor anticilor sale drepturi în fața Europei».

Dar încoronarea bucuriei și a entuziasmului buzoienilor a fost manifestația pe care i-au făcut-o domnitorului Cuza, în trecere spre București, la care episcopul Filotei a avut un rol deosebit.

Domnitorul Alexandru Cuza, urmînd să treacă de la Iași la București, pentru a lua în primire noua funcțiune, presa timpului arăta că, după toate probabilitățile, va pleca din Iași la 5 sau 6 februarie și călcînd pe pămîntul Țării Românești va vedea orașele Focșani, Buzău și Ploești.¹⁷ Domnitorul pleacă însă mai devreme și o corespondență din Focșani anunța că la 5 februarie va pleca la Buzău, unde va prînzi, urmînd să rămînă seara la Ploești.¹⁸ Cu ocazia aceasta, buzoienii, care vedeau în el pe «prea mult doritul ales al nației, în persoana căreia se reprezintă fericita și măreața idee a unirii ambelor țări române», i-au făcut o primire entuziastă, pe măsura realizării luptelor duse de ei în acest scop.

Primirea are loc încă de la marginea districtului, iar la Poșta Cîlnăului era pregătit un arc de triumf «cu transparențe înfățișătoare emblemei unirii ambelor țări». De aici, trăsura Domnitorului este înconjurată de 200 călăreți, ce constituie delegația tineretului, iar de la marginea orașului a fost escortat de dorobanți «cu stîndardul tricolor ce a făcut mare impresie M. S. Princepelui».

La bariera orașului, întîmpinat de o numeroasă mulțime, i se oferi pîine și sare, de unde, în aclamațiile poporului, a fost condus în oraș «unde

15. Nr. 36, din 1859.

16. *Steaua Dunării*, din 3 februarie 1859.

17. *Romînul*, nr. 13, din 31 ianuarie 1859.

18. *Steaua Dunării* din 11 februarie 1859.

sunetul clopotelor și mișcarea tuturor reprezenta tabloul adevăratei învieri a Românilor».

Ajuns la porțile episcopiei și după primirea raportului din partea comandantului escadronului de cavalerie, în aclamațiile cele mai înflăcărâte» a intrat în Catedrala episcopiei, unde fu primit de «bunul patriot» episcopul Filotei.

Aici, profesorul Seminarului D. Racoviță ținu un cuvânt ocazional, care după relatările corespondentului¹⁹ «a mișcat foarte mult simțămintele Majestății Sale», arătând dintr-un început că nația românească «celebrează acum încă una din cele mai frumoase și strălucite zile a vieții sale, în care triumfează marea cauză a unirii», prin sosirea lui pe pământul muntean.²⁰

Solemnitatea acestei zile atât de dorite interesează deopotrivă toată inima română și de aceea toți cetățenii de la mic la mare, se imbulzesc spre întâmpinarea sa.

La acest entuziasm general, la această bucurie comună ia parte «însemnata Eminența Căpetenie a acestei Eparhii», cum și corpul episcopal împreună cu tot clerul eparhiei Buzău, care prin el își prezintă «cele mai umilite respecte și mărturisirea cea mai sinceră de adinca bucurie ce simt», văzându-l înălțat pe tronul României prin încrederea, simpatia și chemarea unanimă a Românilor.

...«După sute de ani de dureri, de umilire, de înjosiri și degradare; după atâtea calamități publice și furtuni îngrozitoare ce au sguđuit frumoasa țară a Românilor, în sfârșit ochiul lui Dumnezeu privi cu milă preste nația noastră și binevoi a chema pe împărați. Dumnezeu făcu din puterile garante niște apărători declarați a drepturilor și ai naționalității noastre. Mîna Lui ne-a umbrit și degetul Lui a însemnat în cartea vieții că destinul României este viața, unirea și frăția, puterea și progresul».

Romînii au împlinit destinul lor și atât muntenii cît și moldovenii «au văzut, au cunoscut, s-au pătruns adînc că numai prin unire pot avea viață, că numai prin unire vor avea putere și tărie spre a înfrunța obstacolele, ce viitorul poate aduce cu sine, că numai prin unire pot a înainta și a progresa, că numai prin unire și înfrățire sub un singur Domn și steag pot să-și apere drepturile, onoarea și demnitatea națională».

Voința lui Dumnezeu, exprimată prin voința poporului, l-a ales domn al întregii Romînii, împlinind astfel ceea ce au dorit Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare.

Avînd acum o constituție nouă care cuprinde unirea, frăția, egalitatea, dreptatea și probitatea, cuvîntătorul în-continuare îi dorea să îplinească prevederile Constituției «după literă și spirit» și să facă așa fel ca legea să domnească, nu arbitrariul, «iar pacea, frăția, dreptatea și legalitatea să fie pentru toți, întru toate».

19. *Ibidem*, nr. 35 din 17 februarie 1859.

20. Cuvînt rostit cu ocazia venirii Măriei sale domnitorului Alexandru Ioan în Sf. Episcopie a Buzăului la 6 februarie 1859 de d. Racoviță, profesorul Seminarului, în *Modele de elocvența Armonului...* prelucrate de Arhimandritul Dionisie, locotenent episcopiei Buzău, Tom. II, Iași 1859, pp. 65-70.

După terminarea festivității din catedrală, Domnitorul Cuza a fost condus de către episcopul Filotei și de Mihail Kogălniceanu în palatul domnesc din incinta episcopiei.

Seara, tot orașul a fost iluminat. «Torțe aprinse, globuri luminoase; feliuri de transparențe artificiale și osebite tablouri reprezentante unirii Principatelor Romine, a armelor lor, a inițialelor numelui M. S. Prințului, diferite alte embleme și inscripții» se vedeau luminând de-a lungul străzilor pavoazate cu stindarde tricolore, pe care se plimbau «în masă» locuitorii orașului, însoțiți de lăutari și în strigăte de aclamații, care făceau «un ecou în atmosferă unde și chiar luna și stelele se părea că iau parte la această serbare națională», nota cu entuziasm corespondentul.

Grandioasa manifestație a culminat însă cu reținerea Domnitorului peste noapte aici și de aceea «*Naționalul*» își informa cititorii că sosirea lui în Capitală, în loc de a fi la 7 februarie, după cum se anunțase, va fi la 8 deoarece «orașenii din Buzău au invitat pe Domn de a dormi Vineri în orașul lor, spre a se împărtăși mai mult de plăcerea de a-L avea între dinșii». ²¹

A doua zi, prezentându-i-se funcționarii publici și corpul negustoresc, profesorul Chirculescu ținu un discurs «expresiv», după care, la orele 11,30, Domnitorul, în aclamațiile frenetice ale populației, a plecat spre Ploești pe strada mare «inundat de florile ce se aruncau de pe toate ferestrele».

«În urma acestei vizite, tot poporul — nota corespondentul — a rămas încântat de bucuria inspirată prin blindețea și bunătatea Domnitorului și era animat de cea mai vie speranță că acum, «s-au deschis nației romine porțile acelu viitor ferice, pentru care s-a luptat strămoșii noștri și mulți se martirizară pînă în ziua de astăzi, sacrificîndu-și averea și viața». ²²

Bucuria socotim că a fost și mai mare la episcopul patriot Filotei, care vedea cu ochii visul împlinit, putînd acum să zică și el rugăciunea bătrînului Simeon.

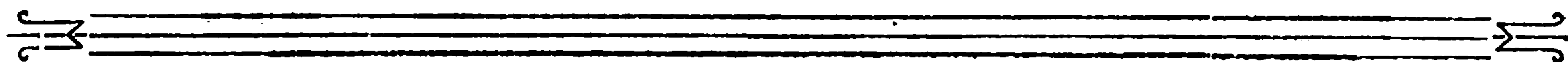
Și moartea n-a mai zăbovit decît un an, căci la 16 august 1860, după o suferință nervoasă de un an de zile, și-a dat obștescul sfîrșit la minăstirea Ciolanu.

Pr. GABRIEL COCORA

21. Numărul din 8 februarie 1859.

22. *Steaua Dunării*, nr. 35 din 17 februarie 1859.

UN PREOT DIN ROMAN, LUPTĂTOR PENTRU UNIREA ȚĂRILOR ROMINE

Acum un veac, orașul Roman era cinstit de distinsul între preoți Economul Dimitrie Matcaș, un bărbat de seamă al școalei romine, de a cărui cunoștință și prietenie Domnitorul Cuza Vodă se credea mulțumit.

Născut în comuna Oancea, din fostul județ Covurlui, în 10 aprilie 1817, părinții săi Andrei și Ecaterina, săteni agricultori mult iubitori de Biserică, cu toate greutatețile timpului, deși ei nu știau carte, l-au dat pe fiul lor Dimitrie, dascălului Ioniță Țicău, fost elev al Seminarului de la Socola, care cu metoda de atunci, i-a dat primele cunoștințe de carte.¹

În anul 1839 intră elev al Seminarului «Veniamin» din Iași, unde a absolvit cursul superior, adică clasa a V-a, în anul 1845, fiind numit și pedagog la acel Seminar, avînd ca Rector pe Filaret Scriban.

La 10 februarie 1846 se căsătorește cu Maria Vicol fiica preotului Teofan Vicol din Piatra Neamț, soră cu Episcopul Romanului Isaia Vicol, (1868-1878).

Mama soției lui Dimitrie Matcaș era soră cu tatăl Episcopului Melchisedec.

Simțindu-se în Moldova mare lipsă de preoți, Epitropia Seminarului din Iași a înființat 12 școale Catihetice, dintre care 5 în Eparhia Romanului: la Tecuci, Bîrlad, Roman, Focșani și Bacău, după ce mai întii cea din Bacău a funcționat la Tg. Ocna. La 23 nov. 1845 au depus examen public în sala Mitropoliei în fața lui Vodă și a unei selecte asistențe, tinerii absolvenți ai clasei a V-a ai Seminarului Socola, care aveau să ocupe aceste posturi. Tinărul Dimitrie Matcaș s-a distins la acest examen.

Cu adresa nr. 48 din 14 martie 1846, Meletie Mitropolitul Moldovei, recomandă Episcopului de Roman, Veniamin Roset, pe Clericul Dimitrie Matcaș ce are a se orîndui Catihet la tîrgul Romanului, spre a-l hirotoni preot.

Este numit Catihet în anul 1846 cu Decretul nr. 93. La Roman în anul 1850 sînt la școala catihetică 53 elevi. În acest timp, în tot ținutul Romanului nu era decît o singură școală publică primară, înființată la 1832, avînd ca profesor pe Ioan Nanu. În anul 1848 a primit rangul de Econom, deși au trecut numai doi ani de la hirotonie. În anul 1850 a fost

1. Despre Economul D. Matcaș a scris o broșură Icon. Const. Nazarie, profesor la Facultatea de Teologie. Publicația «Administrațiunea Casei Școalelor». București. Tipografia Cărților Bisericești, 1914.

numit protoiereu al Romanului cu Decretul nr. 533 și la 14 august 1851 a fost numit cu Decretul nr. 511, Președintele Consistoriului Eparhial.

În locul Economului D. Matcaș, cu Decretul 89 din 20 august 1856 este numit Catihet la Roman Economul Gheorghe Stamatini.

La 1 septembrie 1858, urmînd a se deschide Seminarul din Roman, este numit Rector, Economul D. Matcaș cu Ofisia E. S. P. Caimacam nr. 5312 din 23 iunie 1858.

Serdarul Gheorghe Radul Melidon, Șeful Secției I de Invățămînt din Ministerul Cultelor și Instrucției Publice din Moldova, originar din Roman, fiind însărcinat cu pregătirile la fața locului pentru înființarea Seminarului, într-un raport către Minister arată: «...Că pentru Rector, Locotenentul recomandă pe S. S. Iconomul Dimitrie Matcaș, pe care subscrisul am avut ocazia a-l cunoaște ca om cu cunoștinți pozitive și practice și cu osebită sîrguință și bună voință. Numitul ca preot de mir ce a săvîrșit cursul teologic facultativ în Seminarul Central, și ca așezat în Roman de mai muți ani este cel mai în stare a priveghea institutul și trebuințele lui precum și a conlucra ca Profesor». ²

Ministrul D. A. Cantacuzino prin «Dépêche télégraphique» Nr. 2009 din 21 martie 1858, exprimă către Locotenentul de Episcop al Romanului, mare dorință de a avea cît mai curînd înființat, seminarul din Roman, pentru care a însărcinat pe Iconomul D. Matcaș, directorul școalei catihetice, ca dimpreună cu «Teofilia Sa», să caute o casă conform trebuinței unui Seminar și să răspundă prin «Canalul telegrafic», de prețul cu care s-ar putea închiria asemenea casă. ³

La 1 septembrie 1858, delegatul Ministerului, N. Cristodulo Cerchez, comunică prin raport special, că în acea zi s-a făcut inaugurarea Seminarului din Roman, alăturînd în copie două discursuri, ținute cu acest prilej de Locotenentul de Episcop Nectarie Hermeziu și de Rectorul Școalei, preotul Dimitrie Matcaș. Pe acest raport Ministrul D. A. Cantacuzino pune următoarea rezoluție: «Să va publica alăturatele două discursuri, atît în limba romînă cum și în acea franceză».

Discursurile se găsesc în original la Arhivele Statului București și sînt și azi, după un veac, de model prin frumusețea lor. ⁴

Iată cum se adresează Locotenentul de Episcop, părintelui Rector al Seminarului:

Prea Cucernice Iconoame Dimitrie,

Înalta ocîrmuire politicească și duhovnicească încredințează prea cucerniciei tale această nevinovată turmă. Fii ei păstor bun, păstor blind și duios și o condu pe calea adevărului, a luminei și a mîntuirii spre bucuria și folosul întregii Nații.

Biserica și Nația cere de la Preacucernicia ta ca pe această nevinovată turmă pe care ți-o încredințează s-o faci vrednică chemării sale, vrednică înaltului dar al preoției, pentru care se pregătește și atunci, de nu Nația

2. Arhivele Statului București. Dosar. 1159/858.

3. Dosarul Sf. Episcopii de Roman nr. 304/1858 pag. 1.

4. A. S. B. Dosar 1159/858 fila 94 și 107.

dar ochiul cel neadormit care străbate adîncurile inimii și vede osîrdia fiecăruia îți va răsplăti; căci Sf. Evanghelist Matei ne încredințează că cei ce au înmulțit talanturile date lor au fost binecuvîntați de Dumnezeu iar acel ce-l au îngropat nu numai că i s-a luat talantul și s-au dat celui ce are mai mult dar tot odată s-au lipsit și de viața lui.»

Rectorul Seminarului răspunde prin următoarele cuvinte:

«Prea Sfințite!

Omul în starea sa de simplitate, fără ajutorința vreunei lumini venite din afară de el, nu este putincios a ajunge scopul pentru care este merit.

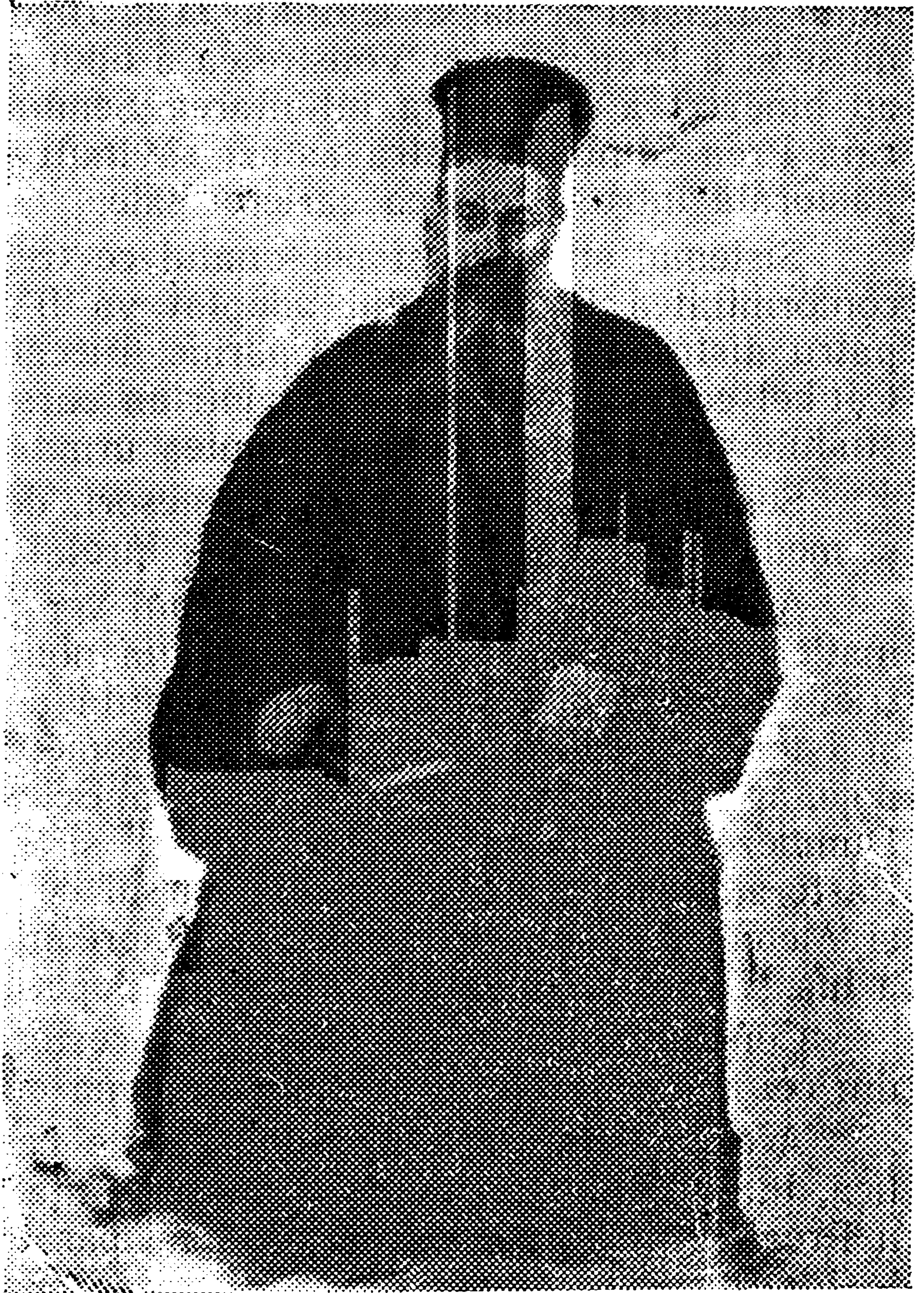
Neamul omenesc încă din început a simțit trebuința acestei lumini, și, în stăruința a o dobîndi, au inventat arte și științi; de aicea noi vedem că un popor sau un individ, cu cît se perfecționează în arte, în științi, cu atît el este mai luminat, cu atît el se apropie de țelul ce își propune, și cu atît el își îndeplinește mai cu destoinicie chemarea sa.

Deci, dacă știința este folositoare, este trebuitoare pentru ca omul să-și poată îndeplini chemarea sa pe pămînt, cu atît mai neapărat urmează a fi ea, pentru aceia, a căror datorie nu se mărginește numai pentru pămînt.

Pentru aceia a căror chemare este a fi lumina lumii, a fi conducători omenirii pe calea mîntuirii, a fericirii, și pentru adevărata împărăție cerească predicată lumii prin însuși Domnul nostru Iisus Hristos.

Această datorie, această chemare, este a celor care sînt păstorii poporului, este a clerului, căci el este ochiul moral al societății; și, cînd ochiul este curat tot trupul este luminat.

Cu această țintire, încă mai înainte s-au înființat în Patria noastră două Seminarii: ace Centrală și ace Eparhială de Huși.

Pr. Dimitrie Matcaș (1859).

Clerul Eparhiei de Roman însă, pînă acum a fost lipsit de un asemenea Institut în care, cu ajutorul științelor, să poată dobîndi lumina neapărat trebuitoare pentru perfecționarea morală a sufleteștilor săi fii.

Înaltul Guvern, în a sa neadormită țintire pentru fericirea Patriei, n-au trecut cu vederea necesitatea unui așezămînt, care obștește era simțit, iar în special clerului; și luînd în considerație activa stăruință a Domnului Ministru actual al Cultului și al Instrucției Publice, cătră care unindu-se și a Prea Sfinției Voastre ca a unui păstor doritor de lumină turmei, au binevoit a încuviința înființarea Seminarului Eparhial de Roman, căruia Prea Sfinția Voastră astăzi săvîrșiți sfințirea dîndu-i binecuvîntarea pastorală intru începerea carierei sale.

Sistemul științific și personalul ce trebuie a ține acest Seminarium în conformitatea Programului adoptat va fi: patru școli Catihetice pentru patru districte din această Eparhie. Fiecare din aceste școli va avea un Catihet cu adiunctul său carii într-un curs de doi ani vor preda clericilor studii pregătitoare pentru a putea urma cursul seminaricesc.

Seminarul va avea patru profesori, doi pedagogi adiuncți, un casier și medicul paradositoriu care va fi înrolat la timpul cuvenit.

Aceștia într-un curs de patru ani vor preda clericilor seminariști Gramatica Romînă, Aritmetica, Geografia nouă, Veche și Biblică, Istoria Patriei, Istoria Universală, Istoria Sfințită a Vechiului și Noului Așezămînt și Istoria Ecclesiastică, Algebra și Geometria elementară, Fizica și Himia populară, Medicina populară, Muzica Ecclesiastică, Formularul servirii de Dumnezeu, Retorica, Limba Greacă și Latină, Teologia Dogmatică și Pastorală, către care se adaugă cursul de un an studierea de Pedagogică și Metodică, pentru clericii, care împreună cu sarcina pastorală vor voi a lua și acea de învățatoriu a fiilor poporânilor lor.

Constatîndu-se spre susținerea acestor precum și a 40 clerici interni din cei mai sărmani și cu talente, suma de 96.394 lei pe fiecare an.

Acestea sînt Prea Sfințite studiile care unite cu conduita evanghelică, înaltul Guvern, încuviințînd socotînța D-lui Ministru de instrucție și a Prea Sfinției Voastre, au găsit neapărat ca să posedeze Parohii viitori ai Eparhiei de Roman, spre a putea răspunde cu demnitate la trebuințele Maicei noastre Biserici și la necesitățile fizice și morale a cuvîntătoarelor lor oi.

Ziua de astăzi dar este o zi de mîngîietoare bucurie pentru viitorii Leviți ai Eparhiei de Roman, din cari o însemnată parte sînt de față, privind în acest Institut fîntina din care au a scoate apa vie a cuvîntului lui Dumnezeu cu care vor adăpa pe turma lor cea cuvîntătoare.

Ea este cu atît mai mîngîietoare cu cît este la timpul însemnat de Providență pentru generala reorganizare a societății noastre, după care ea are a lua calea progresului, calea civilizației.

Cu dreptate era dar a începe această cale mai întîi acei ce trebuie a fi model progresului, a civilizației, a virtuții și a moralității creștine pentru viitoarea generație a Patriei noastre.

Sîntem prin urmare datori, Prea Sfințite, a mărturisi că cu înființarea acestui Institut înlesnitoriu învățături și educației Evanghelice pentru fiii servitorilor Altarului : multe lacrimi încep a se usca a văduvilor presbitere și a multora chiar din servitorii sfințiți, cari în lipsa de mijloace materiale, depărtați de cele două seminarii privindu-și fiii lipsiți de lumina învățaturii, nu puteau de cît să suspine.

Aceștia dar, — părinți și fii — vor binecuvînta numele binefăcătorului Guvern! Vor binecuvînta numele Domnului Ministru al Instrucției Publice! Vor binecuvînta numele Prea Sfinției Voastre! Vor binecuvînta asemenea și credincioșii fii a Maicei noastre Biserici, primindu-și din acest Institut pe sufleteștii lor păstori, care deopotrivă cu ei vor lua parte la întristări ca și la bucurii.

Iar istoria Patriei cu plăcere va purta în paginile sale liniile despre acest fapt, ca despre un fapt producător de lumină publică».

Iconomul Dimitrie Matcaș, a fost Membru în Divanul ad-hoc, ales în contra opoziției anti-unioniste și în contra dorinței Locotenentului de Episcop Nectarie Hermeziu, care în anul 1857 l-a destituit ca Protoiereu și Președinte al Consistoriului, pentru că nu a voit a lua parte la alegerea de deputat cu cei ce erau în contra Unirii Țărilor Romîne.

A luptat pentru Unire cu tot sufletul, luînd parte la toate actele naționale importante din timpul său. Semnătura sa o găsim alături cu a celor mai luptători bărbați ai Patriei, aproape pe toate amendamentele și propunerile mai însemnate ale Divanului. «În Divanul Ad-Hoc chiar în prima ședință a fost ales ca membru în Comisiunea însărcinată cu verificarea titlurilor celor aleși și validarea alegerii. Tot aici dînsul a fost mina cea dreaptă a lui M. Kogălniceanu și a lui Cuza, fiind însărcinat cu dăscălirea Deputaților Poporului, spre a vota marele dorințe ale Romînilor». ⁵

A fost membru, din partea clerului în Comisiunea pentru secularizarea averilor minăstirești cu ordonanța Domnească nr. 171 din 1859.

Domnitorul Al. I. Cuza vizitînd orașul Roman, a venit să vadă și Seminarul, unde a găsit pe preotul D. Matcaș, prietenul din Divanul ad-hoc și unul din susținătorii săi la alegerea de Domn din anul 1859. «Ca dovadă vie a relațiilor intime dintre Cuza și Matcaș pot să citez faptul, că primul, deseori trecînd prin Roman la moșia sa Ruginoasa, nu știa despre această trecere decît Prefectul și Matcaș. El era apo: în legătură strînsă cu toți oamenii mari ai vremii și în special cu Mihail Kogălniceanu, care avea talentul special de a cunoaște oameni: cu daruri înalte». ⁶

A fost prieten intim cu Costache Negri încă din copilărie, fiind născuți în apropiere unul de altul. Era un om milos, darnic, bun la suflet, nevindicativ și foarte prietenos. Ca director și profesor însă era aspru și fără părtinire. Pentru înființarea Seminarului, marea lui influență și distinsa personalitate au contribuit în largă măsură. Director al Semi-

5. Icon. Const. Nazarie *op. cit.*, p. 14.

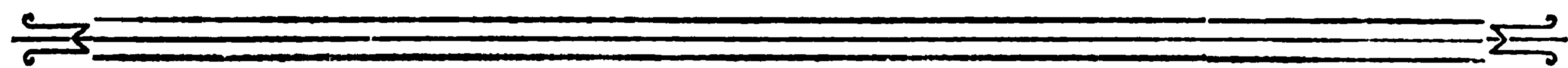
6. Idem pag. 15.

narului 24 de ani, l-a condus cu mult tact și cu multă dragoste ca pe un copil crescut de el. A fost înălțător și induioșător momentul, cînd în vara anului 1882, un delegat al Ministerului Instrucțiunii venind la Seminar, a cerut să se adune toți profesorii și elevii în sala cea mare, și cetind adresa Ministerului că a luat act de demisiunea preotului Matcaș îi aduce cele mai călduroase mulțumiri pentru serviciile aduse țării, Bisericii și culturii clericale, prin înființarea și conducerea acestei școale, care a dat atîtea serii de absolvenți. A fost sublim răspunsul său către profesori și elevi, luîndu-și adio și dîndu-le sfaturi, cum numai el știa să le treacă la inimă și în suflet.

Economul Dimitrie Matcaș, moare în anul 1893, octombrie 27 în casele sale din Roman; ce se găsesc și astăzi în Str. Vasile Alecsandri nr. 6, fiind îngropat în cimitirul orașului Roman, în partea de răsărit a Bisericii, lîngă cavoul Episcopului Ioanichie Flor, care i-a urmat la direcția Seminarului.

Preotul N. DRAGOMIR

SĂRBĂTORIREA CENTENARULUI UNIRII ȚĂRILOR ROMINE, LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI ȘI LA CENTRUL DE INDRUMARE DE LA CURTEA DE ARGEȘ

Centenarul Unirii Țărilor Romine a fost sărbătorit la Institutul Teologic Universitar din București și la Centrul de Indrumare a clerului de la Curtea de Argeș, în cadrul unor frumoase manifestări culturale. Publicăm, în aceste pagini, scurte dări de seamă asupra acestor popasuri sărbătorești.

LA INSTITUTUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Vineri 23 ianuarie 1959, după amiază, a avut loc în sala de festivități o ședință solemnă, consacrată împlinirii a o sută de ani de la unirea Moldovei cu Țara Românească. Au fost de față: Prea Sfințitul Episcop Teoclist Botoșăneanul, vicar patriarhal, delegat al Sfântului Sinod și al Prea Fericitului Patriarh Justinian, D-1 I. Onțanu, director în Departamentul Cultelor, de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romine, corpul profesoral al Institutului Teologic Universitar din București, profesorii Seminarului Teologic, magistranzi, studenți și elevi ai celor două așezăminte de învățămînt teologic.

După intonarea imnului Republicii Populare Romine de către corul Institutului și Seminarului, sub conducerea d-lui Conf. N. Lungu, a luat cuvîntul P. C. Prof. Gh. I. Moisescu, care a vorbit despre «Centenarul Unirii țărilor romine», înfățișînd împrejurările interne și externe care au dus la înfăptuirea visului de veacuri al poporului nostru și subliniind sprijinul ce ne-a fost dat în această acțiune de marele popor rus. Vorbitorul a scos apoi în evidență rolul de seamă pe care l-au avut masele populare în înfăptuirea istoricului act de la 24 ianuarie 1859.

În continuarea expunerii sale, P. C. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu a vorbit despre activitatea desfășurată alături de partizanii unirii, de către unii ierarhi și clerici ai Bisericii Ortodoxe Romine, ca: Mitropolitul Sofronie Miclescu, frații Neofit și Filaret Scriban, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu (ajuns apoi episcop al Romanului), Calinic Miclescu, Iosif Bobulescu de la seminarul din Socola, protosinghelul Ieremia Dîrțu, cei 120 de preoți din Iași, arhimandritul Neofit Arbore și fratele său iconomul Vasile Arbore, iconomul Dimitrie Matcaș din Roman, arhimandritul Iero-

nim, egumenul minăstirii Bistrița, protosinghelul Atanasie, egumenul minăstirii Sadova, protopopul Iancu Sachelarie din București, preotul Vasile Catihetu din Buzău, protopopul Constantin, iconomul Episcopiei Argeșului, protopopul Constantin de la Episcopia Rîmnicului și alții.

Conferința a fost urmată de un bogat program artistic, din care menționăm: Hora Unirii, cor; Unirea Principatelor, poezie de Grigore Alexandrescu; Marșul Gloriei din opera Aida de Verdi; Cuza-Vodă, poezie de V. Alecsandri; Cîntecul pentru pace al tineretului, cor de Muradelli; România să trăiască, poezie de Vasile Alecsandri; Hai la horă, cor de G. Dima; Dragă mi-e lunca de coasă, cor de Tiberiu Brediceanu; Să nu dai libertatea pe nimic, poezie de Academician Mihail Beniuc; Bătuta, cor de Ștefan Popescu; Țării mele, poezie de Victor Tulbure.

LA CENTRUL DE ÎNDRUMARE A CLERULUI DE LA CURTEA DE ARGES

Seria a 33-a de preoți cursiști de la Centrul de îndrumare misionară a clerului de la Curtea de Argeș a sărbătorit Centenarul Unirii Țărilor Române, în ziua de 24 ianuarie 1959, în cadrul unui frumos program, adecvat împrejurării. Festivitatea s-a deschis cu Imnul Republicii Populare Române, executat de preoții cursiști, conduși de preotul Ștefan Velescu din eparhia Huși. A urmat conferința ocazională, ținută de P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu de la Institutul teologic universitar din București. P. C. Sa a arătat cum Unirea Țărilor Române a fost pregătită prin dezvoltarea conștiinței de unitate națională a românilor și prin veacuri de muncă și luptă a poporului român. Conștiința unității naționale a românilor s-a accentuat prin tipăriturile religioase și prin lucrările cronicarilor, care au scos în evidență unitatea de limbă și de origine a românilor. După ce a expus pe scurt împrejurările istorice în care s-a realizat Unirea Țărilor Române, P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu a vorbit despre frumoasa comportare patriotică a multora dintre clericii ortodocși din Țările Românești în preajma și în timpul luptelor pentru Unire. Astfel, P. C. Sa a arătat cum în Moldova, unde lupta pentru Unire a întâmpinat rezistențe mai mari, clerici luminați și patrioți, ca mitropolitul Sofronie Miclescu, frații Neofit și Filaret Scriban, arhimandritul Melchisedec, devenit apoi episcop, și alții, au desfășurat o intensă activitatea în favoarea Unirii, prin predici, cuvântări, articole publicate în ziare, demersuri la autorități sau la Comisia reprezentanților marilor puteri ce lucra la București în vremea aceea. Vorbitorul și-a sprijinit afirmațiile pe citații viu grăitoare din documentele vremii, izbutind să redea atmosfera de cald patriotism în care unii dintre reprezentanții clerului moldovean au dus — alături de masele populare și de bărbații patrioți — lupta pentru Unire. Au făcut impresie deosebită actele de patriotism săvârșite de unii clerici mai puțin cunoscuți, ca arhim. Neofit Arbore, icon. Vasile Arbore și călugărul Vîrnave de la minăstirea Neamțu. Nu mai puțin însuflețiți de patriotism s-au arătat cu acest prilej și unii ierarhi și clerici din Țara Românească. P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu a citit fragmente impresionante din cuvântările

mitropolitului Nifon, din circulara adresată protopopilor de episcopul de Rîmnic și din rugăciunea protopopului Nicolae Constantinescu, rostită cu două zile înainte de 24 ianuarie 1859 în catedrala orașului Pitești. În încheiere, conferențiarul a arătat că sărbătorirea Centenarului Unirii Principatelor este mai mult decît o simplă aniversare: este sărbătorirea realizării nădejdilor poporului de acum 100 de ani, la care se alătură cu în-suflețire și clerul ortodox român, care înțelege și astăzi să sprijine din toate puterile strădaniile poporului muncitor, pentru făurirea unei vieți mai bune.

După conferință, P. C. Pr. Gh. Săvulescu din eparhia București a citit emoționanta rugăciune rostită de protopopul Nicolae Constantinescu la 22 ianuarie 1859 în catedrala orașului Pitești. Corul preoților cursiști a executat cîntarea psaltică «Pre Tine Te lăudăm», s-a recitat poezia «Unirea» de Socol, s-a citit fragmentul «Cuza-Vodă» de Mihail Sadoveanu și un fragment din «Propunerile deputațiilor țărani moldoveni în divanul ad-hoc» în care deputatul țaran Ion Roată arăta suferințele și apăsarea cumplită sub care se zbătea poporul român muncitor în Moldova, și s-au recitat versurile originale «Odă», închinată Centenarului Unirii Țărilor Romîne de preoții cursiști ai seriei a 33-a de la Curtea de Argeș.

Programul s-a încheiat cu «Hora Unirii», de Vasile Alecsandri, cîntată de preoții cursiști și cu o scurtă cuvîntare a P. S. Arhieru Pavel Șerpe, conducătorul Centrului de îndrumare a clérului de la Curtea de Argeș, care a mulțumit P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu și preoților cursiști, pentru felul cum au izbutit să imprime întregii festivități caracterul unei manifestări profund patriotice.

VIATA BISERICESCA

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU CEA DE A XXXIII-A SERIE DE PREOȚI

În ziua de 14 ianuarie a. c., a avut loc la Curtea de Argeș deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, pentru cea de a XXXIII-a serie de preoți, în prezența P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, delegat al Sfîntului Sinod și al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, Prorectorul Centrului, a profesorilor din primul colectiv de lucru, prezenți aici (Prof. Diac. N. Balca, Conf. Pr. Al. Ciurea și asist. Chiril Popescu), a P. C. Petru Topologeanu, Protoiereul raionului Curtea de Argeș și a celor 80 de preoți cursiști.

După ce s-a făcut sfințirea apei cu Te-Deum, a luat cuvîntul Prorectorul Centrului, P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, prezentînd Prea Sfințitului Iosif seria aceasta de preoți ca pe una din seriile de elită, cu perspective sigure de încadrare în muncă și în disciplină preoțească. P. S. Sa s-a adresat apoi preoților, dîndu-le sfaturi pentru buna viețuire în timpul unei luni de ședere în minăstirea istorică a Argeșului.

A vorbit apoi, în numele preoților cursiști, preotul Nae Napoleon, protoiereu al raionului Titu, subliniind necesitatea și marele folos al cursurilor de îndrumare misionară și pastorală. Sf. Sa a scos în evidență faptul că s-au împlinit zece ani de cînd, potrivit rînduirii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a luat hotărîrea înțeleaptă și lăudabilă de a chema preoțimea la aceste cursuri. Seria a XXXIII-a, este deci o serie care aniversează un deceniu de muncă pe această linie. Din ianuarie 1949 pînă acum, peste 7.000 de preoți s-au adăpat din izvor de cunoștințe noi, reactualizîndu-și trăirea de slujitori ai Bisericii.

P. S. Episcop al Rimnicului și Argeșului, Binecuvîntînd pe preoții cursiști în numele Sfîntului Sinod și al Prea Fericitului Patriarh Justinian, i-a îndemnat să meargă pe calea preoției adevărate, vie, lucrătoare, pentru binele Bisericii și Patriei, îndrumîndu-i pe toți să meargă pe căile vremurilor noi: calea muncii pentru înflorirea patriei, calea păcii și a progresului.

Cuvintele însușite ale celor doi ierarhi, ca și cele ale delegatului preoților cursiști au fost încadrate de cîteva cîntări, frumos și cu suflet executate de corul preoților cursiști, condus cu multă măiestrie de d-l Chiril Popescu, asistent la Institutul teologic universitar din București.

SĂRBĂTORIREA PATRONULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR ȘI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

La 30 ianuarie 1959, ca și în anii trecuți, cele două așezăminte de învățămînt și cultură teologică din București, au îmbrăcat din nou haina de sărbătoare pentru a cinsti cu toată evlavlia, recunoștința și dragostea pe cei trei «Mari Dascăli și Ierarhi», luminători ai Ortodoxiei: Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nazianz, Cuvîntătorul de Dumnezeu, sau Teologul, și Sfîntul Ioan Gură-de-Aur. Ei sînt nu numai patronii, ci și îndrumătorii și ocrotitorii, care prin viața și opera lor rămîn făclia călăuzitoare în activitatea ce se desfășoară în școlile teologice pentru formarea și pregătirea viitorilor slujitori ai altarelor noastre ortodoxe.

În seara premergătoare praznicului, la biserica Sf. Spiridon s-a oficiat slujba privegherii după rînduiala mînăstirească, de către un sobor de studenți monahi, ca protos fiind P. C. Ieromonah Antonie Plămădeală, magistrand în anul III. La slujba privegherii au luat parte profesorii celor două școli, în frunte cu P. C. Prof. Pr. Ioan G. Coman, Rectorul Institutului Teologic și P.C. Prof. Pr. Nicolae Buzescu, Directorul Seminarului Teologic, împreună cu studenții de la magisteriu și licență și elevii seminariști din toate clasele. Răspunsurile la strană au fost date alternativ de studenți, maicele studente și elevii Seminarului, sub conducerea d-lor prof. Chiril Popescu și Ioan Cristescu.

În dimineața praznicului, tot la biserica Sf. Spiridon, s-a oficiat Sf. Liturghie de către P.S. Episcop Theoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal, înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Preoți Profesori de la cele două școli teologice și studenți monahi. Totodată, P. S. Episcop Theoctist a hirotonit în diacon pe tînărul teolog Mateescu Gheorghe, absolvent al Institutului Teologic din București. Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date de corul studenților din anul III. După Sfînta Liturghie, același sobor a oficiat un parastas întru pomenirea ctitorilor, profesorilor și studenților decedați.

În sala de festivități a Institutului Teologic s-a desfășurat apoi, începînd de la orele 12, programul festiv al sărbătoririi patronilor, Sfînții Trei Ierarhi. La această festivitate a participat P. S. Episcop Theoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, D-l Mircea Neicov, Director în Departamentul Cultelor, ca reprezentant al D-lui Dimitrie Dogaru, Secretar general al acestui Departa-

ment; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor; PP. CC. Consilieri de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopie; Profesorii onorari ai Institutului Teologic; P.C. Prof. Pr. Nicolae Popescu și D-nii Toma Bulat și Bartolomeu Popescu; Profesorii de la cele două școli, studenții și elevii.

Festivitatea a început prin intonarea de către corul studenților și elevilor a «Imnului Republicii Populare Române».

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P.C. Prof. Pr. Ioan G. Coman, Rectorul Institutului Teologic, care a arătat importanța deosebită ce o are pentru învățămîntul teologic această zi de cinstire a patronilor Institutului și Seminarului. «E o zi înaltă și sfîntă pentru cele două Așezăminte de învățatură bisericească. Înaltă, pentru că ea e piscul unor încordări continue spre culmile cugetării despre Dumnezeu, spre vîrfurile muntelui Teologiei, așa cum l-au ridicat și împodobit cei trei ocrotitori ai noștri cu puterea credinței și filozofiei lor despre Cel mai presus de fire. Sfîntă, pentru că această zi ne spune dacă învățătura teologică duce la îmbrățișarea preoției, izvoritoare și răspînditoare de sfîntenie». P. C. Pr. Rector a făcut apoi o scurtă, dar cuprinzătoare și adîncă caracterizare a personalității și operii celor trei luceferi ai Teologiei. Cei Trei Ierarhi, care alcătuiesc acea «treime capadociano-antiohiană a sărbătorilor noștri», au fost adevărate colonne ale Bisericii, care s-au completat atît de armonios unul pe altul și au dat un scump tezaur teologiei noastre, prin operele și strădanțiile lor în lucrarea Bisericii. Munca lor fără preget în toate domeniile teologiei: exegetic, dogmatic și practic a rămas pentru teologii Bisericii Ortodoxe o comoară neprețuită de inspirație și îndemn, o bogăție de valori intelectuale și duhovnicești. Legați prin aceleași note comune: «credință în Dumnezeu și în idealurile propovăduite de Sfînta Evanghelie, *cugetarea* aleasă în toate domeniile teologiei, filozofiei și ale vieții practice și *dragostea de oameni*, Sfînții Trei Ierarhi au fost adevărați «mari dascăli», sau «mari învățători».

«Oameni de știință teologică în primul rînd», mari vorbitori, «stăpîni pe toate mijloacele artei oratorice», Sfînții Trei Ierarhi au fost, cu drept cuvînt, «îndrumători de suflete pentru toate vîrstele», lăsînd prin operele lor scrise testamentul de a duce mai departe gîndirea teologică și trăirea religioasă după învățătura Bisericii. «Adevărați preoți și păstori de suflete, care au urcat toate treptele preoției, ajungînd arhiepiscopi», «ei au săvîrșit fapte și au scris cărți care le vor duce numele pînă la sfîrșitul veacurilor». În strădaniile lor de a statornici între păstoriți o viață mai bună și mai dreaptă, ei au fost conștienți și convinși că fără a sădi în sufletele acestora dorul de muncă și năzuința de pace, nu vor realiza acest lucru. Importanța deosebită pentru viața socială a celor două virtuți: munca și înfrățirea i-a determinat pe Sfînții Trei Ierarhi, ca nu numai prin fapte, ci și în scris să îndemne pe credincioșii Bisericii spre muncă, pace, prietenie și înfrățire.

După ce P. C. Sa a adus mulțumiri «Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru ajutorul

și dragostea cu care îndrumează și ocrotesc aceste școli», «Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, profesor Dumitru Dogaru, și colaboratorilor Domniei sale pentru sprijinul efectiv și prin atenția deosebită pe care o acordă cu sollicitudine școlilor noastre», Corpului didactic de la ambele școli și oaspeților, și-a încheiat cuvîntul spunînd: «Mulțumim cu recunoștință și cu rugăciuni Sfinților noștri patroni: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, pentru toată lumina teologiei lor, pentru frumusețea fără pată a preoției lor și pentru dragostea cu care ne acordă sfînta lor ocrotire».

Corul maicilor studente de la Institutul Teologic a executat «Troparul Sfinților Trei Ierarhi», cîntare omofonă pe glasul I bisericesc.

P.C. Pr. Profesor Nicolae Buzescu, Directorul Seminarului Teologic, a rostit apoi următoarea cuvîntare despre «*Ideile sociale în operele Sfinților Trei Ierarhi*»:

Prea Sfințite Părinte Episcop,
Domnule Director al Departamentului Cultelor,
Prea Cucernice Părinte Rector,
Prea Cucernici Părinți și Domnilor Profesori,
Onorată asistență,
Dragi studenți și elevi,

Cum boarea și zîmbetul soarelui primăvăratec mîngîie pămîntul și frunțile oamenilor, răscolind în adînc, doruri de viață și de muncă, tot așa și acești trei mari dascăli și ierarhi ai Bisericii noastre, sori prea luminoși, candelă nestinsă atîrnate de bolta teologiei, ne trezesc aci la acest popas festiv, simțiri noi ce unduiesc din harfa inimii și suie în cerul rațiunii, ca niște lumini care ne indică drumul și sensul vieții adevărate, pentru noi teologii.

An de an, învățămîntul teologic a căutat să pătrundă în tezaurul de înțelepciune moștenit de la acești valoroși gînditori, să-l reliefeze și să justifice alegerea lor ca patroni ai acestui învățămînt. S-au explorat multe aspecte ale gîndirii și activității lor. De mai bine de zece ani, teologi eminenți, încurajați de marile schimbări petrecute în domeniul politic și social în țara noastră, prin victoria clasei muncitoare și înlăturarea sistemului politic întemeiat pe exploatare, cum și de noile perspective practice deschise Bisericii noastre de Prea Fericitul Patriarh Justinian, au abordat și aspectele sociale ale doctrinei acestor părinți și mari ierarhi, ignorate în alte vremi, sau ocolite complicitar și tacit.

Vom încerca o sintetizare a aspectelor realiste și sociale ale gîndirii acestor trei mari dascăli ai trecutului: și mai ales spre a înfățișa conștiinței tineretului nostru teologic această concepție a sfinților noștri patroni, care trebuie să lege trecutul de prezent și să le arate că realitatea socialistă ce crește masiv sub ochii noștri a fost și visul lor.

Secolul IV, în care trăiesc Sfinții Vasile, Grigorie și Ioan, reprezintă o culme a civilizației epocii imperiale sclavagiste. Creștinismul se impu-

sese ca forță de masă și fusese recunoscut ca atare de împărați, dar nu adusesese nici o modificare în structura societății.

Biserica angrenată în lupte doctrinare și încă timorată de persecuțiile din care ieșise, abia de la jumătatea secolului IV înainte abordează cu un ascuțit simț realist problemele sociale ale acestui timp. Cei trei Sfinți Părinți atacă cu o vigoare uluitoare nedreapta orînduire a societății creștine și laice, demascînd-o sub aspectul psihologic, moral, evanghelic, juridic și de multe ori și economic. Gîndirea filozofică greacă idealistă este convertită de aceștia într-o filozofie legată de viața cotidiană, cu un caracter antropologic, concentrînd toată puterea gîndirii asupra omului, ca supremă realitate în lume. Prin structura sa rațională, omul este sortit să stăpînească universul, dar nu pe semenii săi. Există o egalitate naturală și de drept divin pe care viața socială a răsturnat-o prin artificii inegalităților de clasă, de rasă, de cultură, de sistem politic, izvorîte toate din condițiile economice anormale ale societății sclavagiste, ajunse la paroxism în sec. IV. Contrastul dintre bogați și săraci era dureros și izbitor. În timp ce oligarhia privilegiaților deținea bogății enorme, masa poporului era prada celui mai acerb pauperism. Problema bogaților și săracilor, cu cortegiul ei de injustiții politice, sociale și economice îi obsedează pe acești trei mari dascăli și indignați freamătă de revoltă, ajungînd pînă la invectivă, față de clasa bogaților, dezumanizată de răul primordial al pasiunii după bogăție. Ei nu se complac în generalități de moraliști profesioniști, ci participă patetic la tragedia maselor, izbucnind vulcanic împotriva monstruoșității bogăției... «De ce tu ai totul, și altul nimic?... întrebă Sf. Vasile. Ce e zgîrcitul? Cel ce nu se mulțumește cu ce îi trebuie. Ce e un jefuitor? Cel ce fură averile altora. Nu ești tu un avar, un jefuitor, tu care folosești o avere ce ți-a fost dată numai s-o administrezi? Cel ce ia haina unui om îmbrăcat se numește hoț; cel ce nu îmbracă un om gol, cînd ar putea s-o facă, nu-i tot un hoț? Pîinea ce-o păstrezi e a săracului înfometat; mantia ce-o ascunzi în dulap e a zdrențărosului; încălțămîntea ce putrezește este a desculților; banul pe care-l ții ferecat cu lacăte este al nevoiașilor». Sfîntul Grigore de Nazianz ne zugrăvește cu o sfișietoare duiosie tragedia celor săraci în cuvîntarea sa «Despre iubirea de săraci» și, prin contrast, denunță faptul, strălucirea și suficiența clasei celor bogați, care locuiesc în case prea strălucitoare, împodobite cu tot felul de pietre și sclîpînd orbitor de aur și argint, și de orînduirea mozaicurilor fine și de multe feluri de picturi de pe ele... lăfăindu-se în îmbrăcăminte moale, din țesături de in și de mătase, străvezii ca aerul.

Bogații stau cu strălucire culcați pe pat înalt și sus așezat și pe așternuturi de prisos și neatînse supărîndu-se cînd aud glasuri ale cererilor celor săraci. Pardoseala casei e îmbălsămată cu miros de flori, masa stropită cu mirurile cele mai scumpe și mai plăcut mirositoare... iar robii lingă stăpîn în podoabe și în șir, cu părul despletit și îngrijiți ca femeile... cu pahare pe vîrfurile degetelor, unii făcînd cu îndeminare vînt cu ripidele deasupra capului, etc.¹

1. Sf. Grigore de Nazianz, *Despre iubirea de săraci*, cap. 17, trad. Pr. Gh. Tilea.

Criticînd în același spirit realist necruțător, răul societății din vremea sa, Sf. Ioan Gură de Aur își îndreaptă toată simpatia sa spre muncitorii agricoli și face apel la filozofia lor nealterată, spre a dezlega originea dezechilibrului social. «Care-i rădăcina tuturor relelor noastre?... Pasiunea averii, a bogățiilor... Din aceasta izvorăsc neînțelegerile, războaiele, dușmăniile, certurile..., omorurile, hoțiile... aceasta revarsă moartea și singele pe tot pămîntul». Aducînd vorba de săraci, Sf. Ioan zice: «E o crimă și mai grozavă decît uciderea de om, atunci cînd îl aruncăm pe sărac în chinurile foamei și ale închisorilor...». În ochii săi, bogății sînt niște hoți, «care nu au nici cel puțin scuza sărăciei sau a nevoii», și care își împodobesc cu aur coapsele cailor, acoperișul casei și capitelele coloanelor». Apoi îi acuză direct: «Vă îngrijiți mai mult de cîinele vostru și din pricina acestui cîine, un om, ba ce zic eu, chiar Hristos e lăsat în cea mai lucie sărăcie. Nu este asta culmea rușinii, culmea nedreptății? Voi sînteți mai neomenoși decît fiarele sălbatice». ²

Sfîntul Ioan Gură de Aur n-a denunțat clasa bogăților numai de pe poziția eticii creștine, ci și din durerea unei experiențe proprii, ca unul ce aparținuse acestei clase, făcînd astfel o impresionantă mărturisire. «Poate, zice Sf. Ioan va gîndi cineva că eu dezvălui cu atîta putere de adevăr secretele bogăției, pentru că și eu am fost foarte bogat. Da, vă spun...». ³ Apoi sugestiv ne prezintă portretul hidos al unui bogat: «Bogăția îl slujește pe om... Inchipuiți-vă un corp ce strălucește de tinerețe și frumos fără pereche: vine bogăția care-l va face urît, îl va lovi cu diferite boli și-l va desfigura; se umflă ca un cimpoi; fața se buhăiește și se roșește; picioarele se îngroașă ca niște buturugi bogăția umflă pîntecele și-l face mai mare ca un butoi... Un astfel de monstru face bogăția dintr-un om. Ba îl face și nebun. Da, bogăția aduce nebunia, ne rătăcește, ne înnebunește. Dacă ar putea, bogății ar vrea ca pămîntul să fie de aur, casa lor de aur, ba și cerul și aerul să fie tot de aur. Ce nebunie! Ce nedreptate!». ⁴ Apoi adresîndu-se bogăților, le spune așa: «Vă îndemn, vă rog, vă rog în genunchi, izgoniți această orbire, această nebunie a bogăției!... Să nu dea cerul să fim siliți să-i pedepsim pe cei bogăți și să-i blestemăm». ⁵

În toate scrierile lor, aproape pe fiecare pagină freamătă o adîncă și sinceră dragoste pentru muncitori și săraci, Sf. Vasile cel Mare ne prezintă un tablou sfișietor de dureros al săracului nevoit să-și vîndă copilul, ca să nu moară de foame, punînd în contrast inumanitatea bogatului care se tirguiește, cumpărîndu-l. Sf. Ioan Gură de Aur, în elogiul pe care-l face proorocului Ilie, condamnă averea claselor exploatare, noblețea de sînge sau de cultură, deosebirile de neam și sugerează că toți oamenii sînt frați, iar patria lor este întreg universul. ⁶ Punînd imaginativ existența unei republici formate numai din capitaliști zgîrciți, arată că nu poate

2. Bareille, *Saint J. Chrysostome*, vol. XV, C. 5 și 6, om. XI, la Romani, pp. 612-616.

3. *Idem*, vol. XVIII, om. VII la Coloseni, p. 105.

4. *Ibidem*, p. 108, 109.

5. *Ibidem*, p. 111.

6. *Idem*, vol. XX, Ultimele Omilii: Om. I p. 473.

dăinui, căci o republică are nevoie de pace și nu trăiesc în pace decît muncitorii pe cînd «zgîrciții niciodată, chiar de ar fi în această lume numai doi». ⁷

Așijderea plăsmuiește ipotetic două cetăți: una formată numai din bogați, alta numai din muncitori săraci. Cetatea bogaților nu va dăinui, căci se întemeiază pe exploatare, pe cînd a săracilor da, pentru că ei sînt muncitori. «Cetatea săracilor, zice Sf. Ioan, va fi îndestulată, căci în cea a bogaților nu este nici unul meșteșugar, nici zidar, nici lemnar, nici ciu-botar, nici pitar, nici agricultor, nici fierar, nici meșter de fringhii și nici altfel de muncitori. ⁸

Cei trei mari dascăli, sînt împotriva capitalului. Bogăția n-o procură nici aurul, nici argintul, ci munca. Munca este singura forță productivă. «Ca să clădești case, zice Sf. Ioan, nu e nevoie de aur și de argint, ci de meșteșug și de mîini și nu de orice fel de mîini, ci de mîini cu bătăture și cu degete uscate, și de putere multă, de lemne și de pietre». ⁹

Muncitorii sînt, după concepțiile lor, adevărații filozofi, căci a fi filozof înseamnă să nu cauți ce este de prisos. La temelia societății trebuie să stea munca, specializarea într-o anumită muncă, sau ceea ce numim noi azi tehnicitate și lupta împotriva egoismului. De aceea Sf. Ioan Hrisostom tună împotriva bogaților: «Pe bogat ar trebuit să-l batem cu pietrele, ca pe cel mai sălbatec decît fiarele, ca pe dușmanul nostru al tuturor». ¹⁰

Analizînd dreptul de proprietate, toți cei trei sfinți părinți ajung la concluzia că proprietatea nu e justificată sub nici o formă, căci e fructul nedreptății, al jafului, al hoției. «Proprietarii sînt zgîrciți și hoți». «Nimeni nu se îmbogățește fără să săvîrșească o nedreptate». «În orice moștenire este o verigă vinovată de înșelătorie și hoție». ¹¹ Sfîntul Ioan rezolvă această chestiune, făcînd apel tot la filozofia populară. «E un proverb popular plin de înțelepciune, zice el: «Ogorule, cîți te-au stăpînit și cîți te vor mai stăpîni? Tot așa am putea spune despre case și despre orice fel de proprietate». ¹²

Economia divină arată că totul este dat într-o unitate comună. De la comunismul natural primitiv, prin comunitatea Bisericii primare creștine, Sfinții Părinți ajung la concluzia unei proprietăți comune. Dacă vrem pacea cu toată lumea și nu războiul, trebuie să renunțăm la proprietate și la capital. Războaiele și neînțelegerile vin din averi. «Așa se întîmplă, zice Sf. Ioan, cînd ținem morțiș să fim proprietari, cînd avem pe buze aceste două cuvinte dezgustătoare al meu și al tău, izvorul atîtor neînțelegeri și necazuri. Lepădați-le și nu vor mai fi nici lupte și nici vrăjmășii». ¹³ Sfîntul Vasile constată că noi sîntem inferiori liliecilor, care trăiesc în comun, «căci mulți preferă un individualism egoist solidarității

7. *Idem*, vol. XVIII, Om. XI, la Efeseni, 276.

8. *Coment. la epistola I către Corinteni*, trad. de Th. Atanaslu, Omilia 34, p. 274.

9. *Ibidem*, p. 477.

10. Bareille, vol. XVIII, Om. 39 la Romani.

11. *Idem*, vol. XIX, Om. XI, I, Tim. p. 456-457.

12. *Ibidem*, p. 469.

13. *Ibidem*, p. 471.

vieții în comun». ¹⁴ Tot el elogiază viața în comun, dînd de exemplu albinele, care trăiesc laolaltă, zboară împreună și muncesc în comun». ¹⁵ În doctrina sfinților părinți găsim pusă extrem de vehement problema cametei care duce la înrobirea oamenilor și învrăjbirea popoarelor.

«Suprimați dragostea de bani și nu vor mai fi nici războaie, nici lupte, nici dușmăanii, nici procese, nici neînțelegeri. Ar trebui să-i izgonim d'n lume pe capitaliști, ca pe niște flagele și adevărați lupi... căci setea lor de aur distruge totul». ¹⁶ Pacea nu poate fi asigurată decît de cei ce muncesc. «Numai cei săraci, muncitorii, oricît ar fi de mulți, pot trăi în pace». Capitaliștii care învrăjbesc lumea, sînt numiți fiii diavolului. Sfîntul Ioan Hrisostom merge cu analiza structurii societății din vremea sa pînă acolo încît arată că regii și armatele sînt uneltele celor bogați, pentru că le apără averile. Săracul, zice Sf. Ioan, n-are nevoie de rege». ¹⁷

Acestea sînt, în genere, problemele sociale atacate de cei trei mari dascăli și au o mare legătură cu năzuințele societății contemporane. Cu tot realismul lor și cu toată justetea revoltei și vehemența protestului, viața socială nu s-a putut schimba. Numai modificarea condițiilor economice care au dus la întărirea clasei muncitoare a adus și înfăptuirea sub ochii noștri a visului lor de acum 1500 de ani. De aceea Biserica noastră sprijină această acțiune, iar tineretul nostru teologic nu trebuie să uite niciodată acest sfînt mesaj al celor trei mari dascăli și ierarhi, că adevărul creștin izvorăște din cer, dar își are albia în viața omenească și nu se verifică experimental și pozitiv, decît prin acțiuni concrete similare cu cele pe care le-au inițiat și realizat ei.

Tineretul nostru teologic trebuie să sprijine astăzi și în viitor orice acțiune care tinde spre rezolvarea totală a problemelor sociale, pe care acești trei mari dascăli ai creștinătății le-au enunțat, dar pe care Biserica n-a putut să le rezolve cu mijloace proprii, de-a lungul veacurilor.

Este și îndemnul pe care Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian îl dă clericilor și credincioșilor ortodocși, povățuindu-i să muncească pentru propășirea obștească și pentru triumful cauzei păcii în lume.

Corul studenților și elevilor, sub conducerea d-lui Conf. Nicolae Lungu a executat «Veniți cu toți...», cîntarea IV-a din Polieleul Sfinților Trei Ierarhi, armonizată de dirijorul corului.

Din partea Institutului Teologic, cuvîntul festiv pentru cinstirea Sfinților Trei Ierarhi, a fost rostit de P. C. Profesor Diac. Nicolae Balca care a vorbit despre «*Sfinții Trei Ierarhi ca pedagogi*».

P. C. Sa. și-a început cuvîntul, arătînd că ceea ce i-a impus lumii creștine pe acești trei Sfinți Ierarhi — «a fost faptul că ei au realizat în chip ideal divina misiune ce le-a fost incredințată în lume de Mîntuitorul.

14. *Hexameronul*, P.G., v. 29, c. 181.

15. *Ibidem*, col. 172-173.

16. Bareille, vol. XIX, Om. XII, p. 524.

17. *Idem*, vol. XX, Om. XVIII, la ep. către evrei. p. 300.

Ei au fost dascăli neîntrecuți ai adevărilor dreptei credințe, conducători neîntrecuți pe calea mîntuirii sufletelor și sfințitori plini de rîvna hristocentrică, ce i-a făcut să se apropie nespus de curați de Firea fericită și nemuritoare a lui Dumnezeu». Pentru strădanția lor călăuzită de lumina Evangheliei, rîvna lor după desăvîrșire, ei au devenit «îndreptătorii și ocrotitorii acestui așezămînt de înaltă cultură teologică, în care se pregătesc aceia care vor trebui să devină preoți în veac după modelul lui Hristos și al acestor trei sfinți».

Dragostea lor nemărginită pentru om și conștiința că stabilesc un nou țel al educației, îi face să arate mijloacele prin care se poate îndeplini acest țel: «cele trei funcțiuni ale educației: îngrijirea, cultivarea și conducerea omului».

În încheiere, P. C. Diac. Prof. N. Balca, a spus: «Pentru ideile lor pedagogice înnoitoare, îi rugăm și noi astăzi, în ziua praznicului lor mare, să se roage lui Dumnezeu pentru noi și să ne binecuvînteze osîrdiile pentru a putea realiza și noi imaginea preotului pe care ei l-au întruchipat atît de desăvîrșit».

Corul studenților și elevilor a cîntat apoi stihira II-a de la Vecernia glasului al VIII-lea, armonizată și prelucrată de dirijor, D-l Conf. Nicolae Lungu.

Pentru a ilustra cît mai mult strădaniile Sfinților Trei Ierarhi în îndreptarea vieții sociale a veacului pe un făgaș normal, s-au citit de către elevi, studenți și magistranzi, fragmente din operele Sfinților Ioan Gură de Aur, Grigorie de Nazianz și Vasile cel Mare.

Programul cultural-artistic al festivității a fost completat de corul studenților și elevilor, sub conducerea d-lui Conf. Nicolae Lungu.

După terminarea programului, P. S. Episcop Theoctist și-a exprimat bucuria deosebită cu care a participat la această festivitate.

A urmat apoi o tradițională agapă, în timpul căreia P. C. Prof. Diac. Nicolae I. Nicolaescu, Prorectorul Institutului, a toastat pentru Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale — D-l Ion Gheorghe Maurer—, pentru D-l Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Miniștri, pentru D-l Gheorghe Gheorghiu-Dej, Secretarul General al Partidului Muncitoresc Român, pentru întregul guvern și Departamentul Cultelor; pentru membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii noastre.

La sfîrșitul agapei, P. S. Episcop Theoctist subliniind munca deosebită a celor două școli, a urat din nou spor și roade bogate celor ce se străduiesc să împlinescă învățăturile Sfinților Trei Ierarhi.

CONFERINȚA DE LA LAMBETH 1958

Între 3 iulie și 10 august 1958, a avut loc la Londra adunarea arhiepiscopilor și episcopilor Bisericii Anglicane, pentru lucrările Conferinței de la Lambeth 1958.

Lambeth este numele unui vechi și mareș palat medieval din Londra, așezat pe malul sudic al Tamisei, într-un cartier central al orașului, în apropiere de palatul Parlamentului (Camera Comunelor și Camera Lordurilor).

La Lambeth își are reședința sa din Londra, Arhiepiscopul de Canterbury, Primat al întregii Anglii, Întâistătorul Comuniunii Anglicane, adică al Bisericii Anglicane de pretutindeni.

Arhiepiscopul de Canterbury are jurisdicție numai în eparhia sa, fiind totodată și mitropolit al provinciei Canterbury.

Cealaltă provincie bisericească a Angliei — provincia York — este cîrmuită deopotrivă de un arhiepiscop, cu îndatoriri asemănătoare și de mitropolit. În fiecare din aceste provincii există mai multe episcopii, care au organe proprii de conducere.

Episcopii însă, ascultă de îndrumările mitropolitului, care este, de drept, președintele adunării bisericești din provincia respectivă.

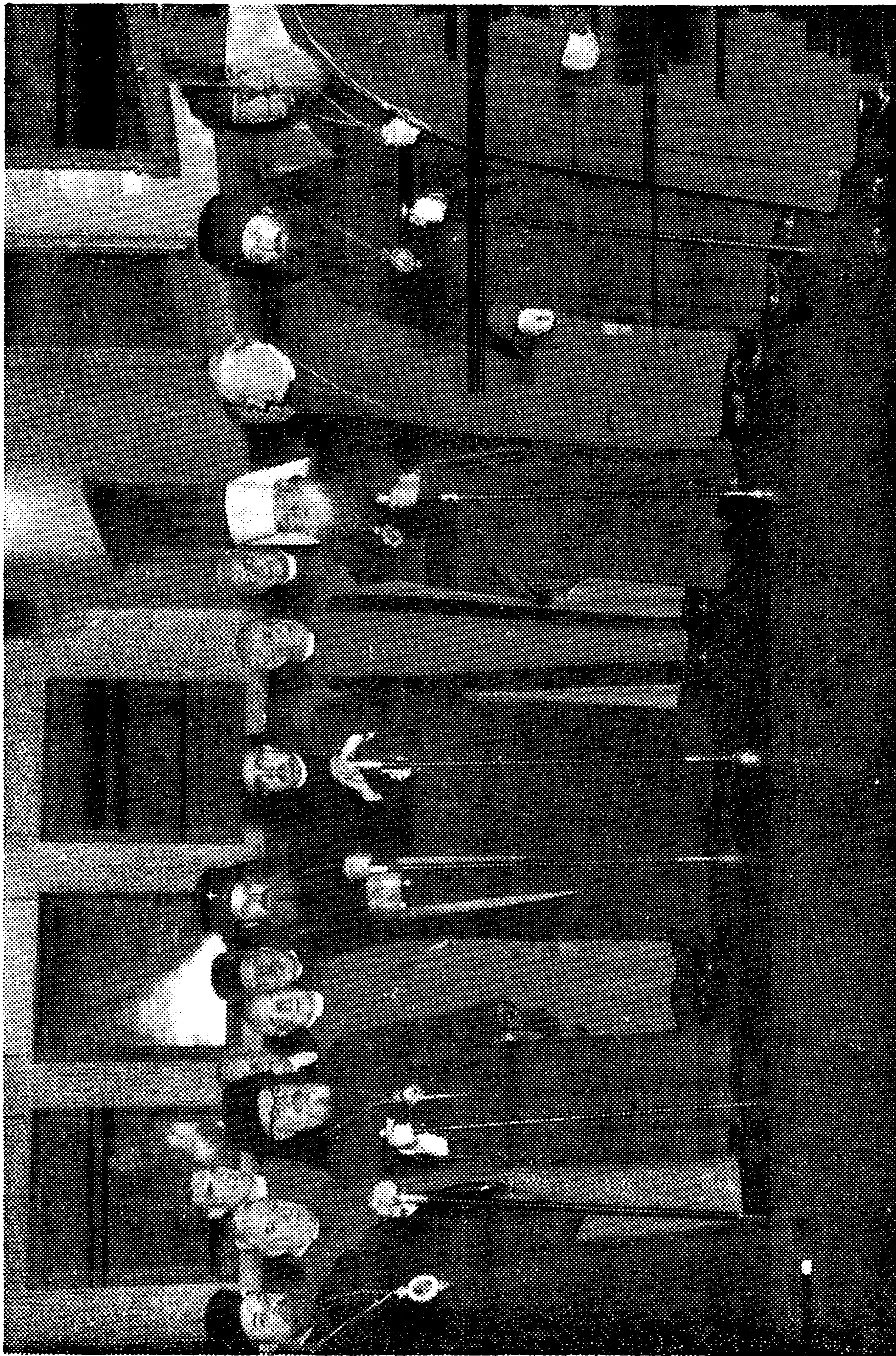
Cele două provincii Bisericești — Canterbury și York — alcătuiesc Biserica Angliei. Aceasta are o adunare bisericească națională, al cărei președinte este Arhiepiscopul de Canterbury, iar vice-președinte este Arhiepiscopul de York.

Arhiepiscopul de Canterbury este Primat al întregii Anglii, pe cînd Arhiepiscopul de York are titlul numai de Primat al Angliei.

Datorită poziției sale de Primat al întregii Anglii, Arhiepiscopul de Canterbury apare în ochii tuturor ierarhilor anglicani ca întâistător al întregii Comuniuni anglicane și în această situație, mulți episcopi din diferite părți ale lumii : se adresează, cerîndu-i îndrumări în rezolvarea unor probleme mai importante de ordin bisericesc.

Pe lîngă aceste îndrumări, Arhiepiscopul de Canterbury trimite — uneori singur, alteori asociindu-și pe Arhiepiscopul de York — scrisori circulare, sau mesaje, tuturor episcopilor și arhiepiscopilor Bisericii Anglicane.

În Marea Britanie, pe lîngă Biserica Angliei, funcționează ca independente (fiecare cu mai multe episcopii): Biserica din Țara Galilor, Biserica Irlandei, Biserica episcopală din Scoția, iar în afara insulelor britanice: Biserica Angliei din Canada, Dieceza independentă din America de

In sala de recepție a Palatului Lambeth

Nord, Biserica din Provincia Indiei de Vest, Dieceza independentă din America de Sud, Biserica din India, Pakistan, Burma și Ceylon, Biserica catolică (anglicană) din Japonia, Biserica catolică (anglicană) din China, Diecezele independente din Asia, Biserica din provincia Africa de Sud, Diecezele independente din Africa, Biserica Angliei din Australia și Tasmania, Biserica din Noua Zeelandă și Biserica protestantă episcopală din S.U.A.

Aceste Biserici au fost înființate de misionari englezi, care s-au aflat la început sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Canterbury, cum sînt astăzi: Arhiepiscopia de Ierusalim. Episcopiile din Iran, Egipt și Libia, Sudan, Uganda, Gibraltar, ș.a.

Cu trecerea vremii, cele de mai sus s-au organizat ca Biserici independente, trecînd din starea de fiice, în starea de surori ale Bisericii Angliei, cum se exprimă Episcopul anglican Bell, într-una din scrierile sale.

Bisericile anglicane independente sînt cirmuite de arhiepiscopi primați sau mitropoliți, ajutați de diferite adunări bisericești.

În principiu, ele păstrează învățătura de credință a celor 39 de articole și practicile de cult statornicite în *Cartea de Rugăciuni* în comun, (The Book of Common Prayer) fără a renunța însă la dreptul pe care li-l dă independența lor de a modifica nu numai unele practici de cult, dar chiar punctele de doctrină. Totuși, această libertate teoretică nu se manifestă decît rareori, în sensul îndepărtării de la credința anglicană tradițională; în mod constant, Bisericile Anglicane independente tind spre o viață duhovicească unitară, alcătuiind sub acest aspect, așa numita Comuniune Anglicană.

Fiind lipsite de un organ central de conducere, Bisericile Anglicane au căutat multă vreme un mijloc de comunicare pentru a examina problemele comune și a stabili metodele de menținere a solidarității lor.

Din a doua jumătate a veacului trecut, acest rol îl împlinesc conferințele de la Lambeth.

În aceste conferințe se examinează în principiu, probleme de ordin general, care interesează îndeosebi, viața bisericească a Comuniunii Anglicane.

Prima conferință de la Lambeth a avut loc în anul 1867, fiind prilejuită de învățăturile eretice ale unui episcop din Africa de Sud. De atunci, ele se țin periodic, din zece în zece ani devenind tradiționale pentru Biserica Anglicană, cu toate că hotărârile pe care le iau nu au caracter obligatoriu și nu devin norme canonice decît numai dacă sînt confirmate de sinoadele Bisericilor autocefale locale, care fac parte din Comuniune.

După conferința din anul 1867, la care au participat 76 de episcopi, a doua conferință la Lambeth s-a ținut în 1878 cu participarea a 100 episcopi, a treia în 1888, cu participarea a 145 de episcopi, a patra în 1897, cu participarea a 145 de episcopi, a cincea în 1908, cu participarea a 242 de episcopi, a șasea în 1920, cu participarea a 252 episcopi, a șaptea în 1930, cu participarea a 307 episcopi, a opta în 1948, cu participarea a 325 episcopi, iar a noua în 1958, cu participarea a 320 episcopi.

O problemă care vine deseori pe ordinea de zi a conferinței de la Lambeth, este aceea a unității Bisericii și a legăturilor Bisericii Anglicane cu celelalte confesiuni creștine.

Încă de când s-a rupt din trupul Bisericii Romano-Catolice, adică din secolul XVI, din partea Bisericii Anglicane s-au făcut încercări de apropiere față de celelalte Biserici creștine și mai ales față de Biserica Ortodoxă a Răsăritului.

Datorită conferințelor de la Lambeth, aceste vechi încercări au intrat într-o fază nouă, după primul război mondial, și aceasta, pe de o parte din pricina că Bisericile Ortodoxe au trimis — la invitația Arhiepiscopului de Canterbury, — reprezentanții lor, care au asistat la aceste conferințe, iar pe de altă parte, pentru faptul că s-au examinat în aceste conferințe, cu deosebită atenție, probleme privind stabilirea de raporturi strinse între anglicani și ortodocși.

Așa, de pildă, practica botezării și împărtășirii ortodocșilor de către preoți anglicani în regiunile în care nu există preoți ortodocși s-a răspândit aproape pretutindeni în veacurile trecute, încât a fost acceptată în general de către Biserica Anglicană, care prin rezoluția nr. 61 a conferinței de la Lambeth din 1908, recomandă următoarele:

«Conferința socotește că practica acceptată de Bisericile din Comuniunea noastră este:

1. Să boteze în orice moment pe copiii membrilor oricărei Biserici a Comuniunii Ortodoxe a Răsăritului, în caz de urgență, cu condiția de a fi limpede înțeles că botezul nu trebuie să fie reinnoit;

2. Să primească în orice moment la Sfânta Împărtășanie în bisericile noastre pe membrii oricărei Biserici a Comuniunii Ortodoxe a Răsăritului, când ei sînt lipsiți de oficiul preotului din propria lor Comuniune, cu condiția ca:

— Ei să fie în acel moment admisibili la împărtășire în propria lor Biserică;

— Să nu fie socotiți în stare de a nu fi admiși la împărtășire după rînduiele propriiei noastre discipline».

Începînd cu anul 1920, încercările de apropiere între Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă a Răsăritului au luat un caracter oarecum oficial. Astfel: la conferința de la Lambeth din acest an a luat parte o delegație a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopole, care a ascultat cu deosebită satisfacție Apelul conferinței către toate Bisericile creștine, în vederea încetării neînțelegerilor dintre ele și pentru legături frățești. Acest Apel pe care anglicanii îl consideră ca document de mare valoare în istoria mișcării pentru unirea Bisericilor, după ce arată că pot fi socotiți membri ai Bisericii universale toți cei care cred în Mîntuitorul și au fost botezați în numele Sfintei Treimi, propune ca bază a unității vizibile a Bisericii universale, acceptarea unor puncte fundamentale de credință de către toate Bisericile cu privire la Sfînta Scriptură, la Sfintele Taine și la slujirea preotească. În celelalte învățături, în practicile de cult sau în formele de manifestare a pietății, se lasă deplină libertate fiecărei Biserici. În

locul unei unități desăvârșite de credință și viață religioasă, Apelul precogniza o comuniune a Bisericilor, întemeiată pe câteva principii dogmatice generale, care ar fi putut îngădui menținerea deosebirilor dintre Biserici, cu privire la învățăturile tradiționale specifice fiecăreia (cult și viața religioasă).

Acest Apel, care a stîrnit un viu interes în cercurile teologice ale unor Biserici, a rămas totuși fără urmări practice.

În schimb, consfătuirea anglicano-ortodoxă care s-a ținut la Londra, cu prilejul conferinței de la Lambeth din 1920, a avut un rezultat pozitiv:

— recunoașterea în anul 1922 a validității hirotoniilor anglicane de către Patriarhia Ecumenică. Hotăriri asemănătoare au fost luate în anul următor de către Patriarhia Ierusalimului, Arhiepiscopia Ciprului, iar în anul 1930, de către Patriarhia Alexandriei.

Între timp, intensificîndu-se dorința de apropiere între anglicani și ortodocși, la conferința de la Lambeth din 1930, a luat parte o numeroasă delegație din partea Bisericilor Ortodoxe, în frunte cu Patriarhul Alexandriei, Meletie al II-lea Metaxakis. Din partea Patriarhiei Ecumenice, a luat parte Înalt Prea Sfințitul Athenagoras, actualul Patriarh Ecumenic, care era în acea vreme, Mitropolit al Thyatirelor și Exarh al Europei centrale și apusene; din partea Bisericii Ortodoxe Române, a luat parte Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc.

După discuții amănunțite, cu privire la unele învățături de credință, reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și Anglicane au hotărît instituirea unei comisii ortodoxe-anglicane, pentru cercetarea temeinică a problemelor de doctrină religioasă, care sînt deosebit înfățișate de cele două Biserici. Această comisie s-a intrunit la Londra între 14 și 20 octombrie 1931, și a constatat că alături de deosebiri există și învățături comune între cele două Biserici.

În ce privește raporturile cu Biserica Ortodoxă Română, se cunoaște că în anul 1922, Patriarhia Ecumenică a înștiințat Sfîntul Sinod al acestei Biserici că a fost recunoscută validitatea hirotoniilor anglicane de către acea Patriarhie și roagă Sfîntul Sinod să delibereze și să se pronunțe asupra acestei probleme.

În anul 1925, Sfîntul Sinod al Bisericii noastre a răspuns Patriarhiei Ecumenice că pentru a se pronunța în această problemă, este nevoie ca mai înainte de aceasta, Biserica Anglicană să-și precizeze doctrina ei cu privire la Sfintele Taine și în special asupra Tainei preoției.

Urmind calea apropierii între cele două Biserici, în anul 1933, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române a instituit la București o comisiune alcătuită din profesori de Teologie, pentru studierea problemei hirotoniilor anglicane.

În anul 1935, cu aprobarea Sfîntului Sinod, această comisiune a luat contact cu o delegație a Bisericii Anglicane, care a venit la București să dea lămuriri, cu privire la nedumeririle exprimate în 1925, și să informeze totodată, Sfîntul Sinod al Bisericii Române despre discuțiile purtate la

Lambeth în 1930 și 1931 de reprezentanții Bisericii Ortodoxe cu cei ai Bisericii Anglicane.

La București, discuțiile s-au purtat asupra următoarelor probleme: succesiunea apostolică, despre preoție, despre Sfânta Euharistie, despre Sfintele Taine în general, despre Sfânta Tradiție și despre justificare.

Rezultatul acestor discuții a fost supus cunoștinței și aprobării Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care l-a omologat, urmînd ca el să fie definitivat după ce și Bisericele Anglicane îl vor fi ratificat.

Hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fost comunicată în aprilie 1936, Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului și Arhiepiscopului de Canterbury, Primatul Bisericii întregii Anglii.

În iunie 1936, repauzatul Patriarh Miron al Romîniei, în timpul călătoriei sale în Anglia, a înmînat personal Arhiepiscopului de Canterbury, o copie de pe hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, rugîndu-l ca raportul comisiei mixte ortodoxă-anglicană de la București, să fie supus ratificării și aprobării forurilor supreme ale Bisericii Anglicane. Adunările bisericești ale Arhiepiscopiiilor de Canterbury și York au aprobat încheierile comisiei amintite și au comunicat acest lucru în martie 1937, Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care în aprilie 1937, pe temeiul referatului Comisiei de Afaceri externe, a luat act cu bucurie de cele comunicate și a dispus să se aștepte hotărîrea întregii Biserici Anglicane.

Discuții cu caracter asemănător s-au purtat de către Biserica Anglicană și cu alte Biserici Ortodoxe (greacă, bulgară, sîrbă, etc).

Din pricina lipsei unui organ central de conducere al Bisericii Anglicane, hotărîrea Bisericii Ortodoxe Române, ca și a celorlalte Biserici Ortodoxe surori, trebuia acceptată de fiecare Biserică Anglicană independentă.

Prilejul cel mai nimerit pentru ca rezultatul acestor discuțiuni să fie adus la cunoștința tuturor Bisericilor Anglicane independente, îl constituia desigur, conferința de la Lambeth din 1940, care însă, din pricina celui de al doilea război mondial, nu s-a putut convoca.

Mai tîrziu, în anul 1948, cînd s-a ținut la Londra a opta conferință de la Lambeth, a avut loc la Moscova, conferința ortodoxă a Întîistătătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe din Rusia, Georgia, Serbia, România, Bulgaria, Antiochia, Alexandria, Polonia, Albania și Cehoslovacia.

Conferința de la Moscova, între alte probleme, a discutat și chestiunea validității hirotoniilor anglicane, hotărînd că «Ierarhia anglicană contemporană poate obține din partea Bisericii Ortodoxe recunoașterea caracterului harismatic al preoției acesteia, dacă în prealabil, se va stabili în mod formal, între Biserica Ortodoxă și cea Anglicană, unitatea în credință și în mărturisire».

În iulie 1956, s-au purtat la Moscova discuțiuni mai adîncite între o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Prea Sfinția Sa Episcopul Mihail de Smolensk și o delegație a Bisericii Anglicane, condusă de Arhiepiscopul de York, Dr. A. M. Ramsay. Cu acest prilej, s-au discutat mai pe larg probleme privind sfînta Biserică și Sfînta Tradiție despre dogme, despre Simbolul Credinței, despre Sfintele Taine. Tratatativele purtate s-au

încheiat cu concluzia că o unire între cele două Biserici s-ar putea înfăptui, dacă s-ar ajunge la un acord complet privind problemele de mai sus.

Rezultatul practic al tuturor convorbirilor și tratativelor pentru apropierea celor două Biserici — Ortodoxă și Anglicană — a fost că unele Biserici Ortodoxe au recunoscut validitatea hirotoniilor anglicane, cu toate că nici problema aceasta nu poate fi socotită definitiv soluționată. Aceste convorbiri au vădit totuși dorința de a se găsi calea pentru stabilirea unor raporturi cât mai strânse între cele două Biserici.

Cel mai nimerit prilej pentru reluarea discuțiilor între anglicani și ortodocși a fost socotită și de data aceasta conferința de la Lambeth.

*

În vederea conferinței de la Lambeth din 1958, lucrările pregătitoare pentru un nou contact al Bisericii Anglicane cu Bisericile Ortodoxe, au început din partea Arhiepiscopului Geoffrey de Canterbury, Primatul întregii Anglii, încă din anul 1956, printr-un schimb de scrisori cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras și prin trimiterea la Constantinopol a unor delegații speciale.

În același scop, a avut loc și un schimb de scrisori între Întâistătătorii unor Biserici Ortodoxe, inițiat de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras de la Constantinopol.

Astfel, pentru împlinirea idealului scump tuturor celor care se roagă pentru unirea tuturor Bisericilor, Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras al Bisericii Ecumenice din Constantinopol a făcut cunoscut Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române că în vederea conferinței de la Lambeth din 1958, Eminența Sa Arhiepiscopul de Canterbury a solicitat ca discuțiile care au început după conferința de la Lambeth din 1930, între reprezentanții Bisericii Ortodoxe și cei ai Bisericii Anglicane, să fie continuate pentru ca rezultatul acestora să fie supus conferinței de la Lambeth din 1958.

Ulterior, în 1958, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic a făcut cunoscut Prea Fericitului Patriarh Justinian al României, că în urma studierii atente a chestiunii, s-a ajuns la concluzia că la conferința de la Lambeth din 1958, reprezentanții ortodocși și anglicani să aibă discuții asemănătoare cu cele care s-au purtat între delegații celor două Biserici la conferința de la Lambeth din 1930.

În încheierea scrisorii din aprilie 1958, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic înștiințează Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române despre hotărîrea de mai sus, vestind totodată că a fost delegat Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Athenagoras al Thyatirelor și Exarh al Europei Apusene și Centrale, să reprezinte Scaunul Ecumenic la conferința de la Lambeth din 1958.

Paralel cu corespondența dintre Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Română, a avut loc și un schimb de scrisori între Primatul întregii Anglii și Prea Fericitul Patriarh Justinian al României.

Astfel, la 16 octombrie 1957, Lordul Arhiepiscop de Canterbury, Geoffrey, Primat al întregii Anglii, a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian al Romîniei o scrisoare prin care îi înştiinţează despre viitoarea conferinţă de la Lambeth din 1958 şi în care se arată că: «Una din caracteristicile cele mai plăcute ale acestor întruniri ale episcopilor noştri în trecut, a fost prezenţa la solemnităţile deschiderii, a distinşilor oaspeţi din partea altor Biserici. Astfel, în 1930, ne-am bucurat de prezenţa Patriarhului de atunci al Alexandriei şi de asemenea, de prezenţa personală a Arhiepiscopului Athenagoras, Patriarhul Ecumenic de astăzi. Bisericile din Ierusalim, Antiochia, Cypru, Grecia, Serbia, Romînia, Polonia şi Bulgaria, la rândul lor, au trimis reprezentanţi aleşi.

«Dorim mult să fie cu putinţă pentru conferinţa de la Lambeth de a se bucura de această onoare şi în această împrejurare. De aceea, eu scriu Prea Fericirii Voastre, în calitate mea de preşedinte al conferinţei, pentru a Vă transmite o caldă invitaţie personală, ca să fiţi de faţă la solemnităţile deschiderii conferinţei şi să daţi episcopilor anglicani onoarea şi plăcerea prezenţei Voastre.

Dacă, din nefericire, ar fi cu neputinţă pentru Prea Fericirea Voastră să veniţi personal, nădăjduiesc sincer că veţi delega un membru proeminent al Bisericii Voastre, ca să Vă reprezinte».

Mai târziu, în mai 1958, Arhiepiscopul de Canterbury a reinnoit invitaţia printr-o scrisoare în care dă unele informaţii de felul cum au răspuns conducătorii Bisericilor Ortodoxe la invitaţia ce li s-a făcut şi arată ce caracter vor avea discuţiile de la Lambeth, între reprezentanţii celor două Biserici.

«Fără îndoială, Prea Fericirea Voastră înţelege deja că nu există nici o intenţiune de a avea vreun fel de discuţii cu această ocazie, cu atât mai puţin discuţiuni teologice, care au nevoie de îndelungate şi atente pregătiri dacă se aşteaptă ca ele să fie rodnice» — se menţionează în această scrisoare.

«Însă, vor fi mulţi episcopi anglicani din toate părţile lumii, care vor dori să folosească o astfel de împrejurare ca prilej să facă legături personale şi să întărească legăturile frăţeşti; ar fi într-adevăr, un lucru nefiresc dacă nu s-ar lua nici o iniţiativă de a se aranja unele convorbiri informative. Eu nu am propus nici o agendă formală pentru aceste convorbiri, întrucît eu mi le-am închipuit a fi discuţiuni prieteneşti asupra problemelor practice care nu au nevoie de o îndelungată pregătire şi ar putea fi tratate într-un mod cu totul liber. În special, m-am gândit că în timpul convorbirilor s-ar putea cerceta problema cu privire la cele mai bune mijloace pentru promovarea unei mai depline înţelegeri teologice în viitor între Bisericile noastre. În acest scop, am rugat pe anumiţi episcopi anglicani să fie liberi ca să ia parte la astfel de discuţiuni frăţeşti cu oaspeţii noştri ortodocşi, pe care eu, foarte mult aştept să-i întîmpin cu: «Bine aţi venit!».

Dînd urmare acestei invitaţii, Prea Fericitul Patriarh Justinian al Romîniei a făcut cunoscut în iunie 1958, Arhiepiscopului de Canterbury că în urma schimbului de păreri avut cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ecu-

menic Athenagoras al Constantinopolului, și cu alți Intâistătători ai Bisericilor Ortodoxe surori, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romine a hotărît să fie reprezentat la conferința de la Lambeth din 1958 și în acest scop, a fost alcătuită o delegație din Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, și P.C. Sa, Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, menționându-se că participarea Bisericii noastre și a celorlalte Biserici Ortodoxe la conferința de la Lambeth din anul acesta, «va avea ca rezultat, o cunoaștere reciprocă mai deplină și va deschide perspectivele unei cooperări mai eficace între toate Bisericile creștine, pentru întronarea comandamentelor Evangheliei Mîntuitorului Hristos, de pace și înfrățire în lumea întreagă».

Pe temeiul celor arătate mai sus, în dimineața zilei de 27 iunie 1958, cei doi delegați ai Bisericii Ortodoxe Romine la conferința de la Lambeth, au plecat cu avionul spre Londra. La plecare, au fost salutați pe aeroportul Băneasa de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, Prea Sfințiii Episcopi Valerian al Oradiei, Antim Nica Tîrgovișteanul și Theoctist Botoșăneanul, Vicari Patriarhali; de asemenea, au fost de față la plecare: d-l Ioan Onțan, Director în Departamentul Cultelor, și alții.

După două escale la Praga și Zürich, în seara aceleiași zile, la orele 23,20, delegația a sosit în Anglia.

Pe aeroportul central din Londra a fost întîmpinată de către Eminența Sa F. W. T. Kraske, Episcop de Gibraltar, Rev. Canon. H. W. Waddams, Secretar General pentru Afacerile Externe ale Bisericii Anglicane și Rev. A. M. Fairwait, interpret. De asemenea, au mai fost de față, Prea Sfinția Sa Episcopul Antonie Blum, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse din Anglia, însoțit de mai mulți preoți. Din partea Legației Republicii Populare Romine din Londra, a venit în întîmpinarea delegației, d-l Secretar I. Dumitru.

Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romine au fost găzduiți la Hotel St. Ermin's, situat într-un cartier central al Londrei, în apropiere de Catedrala Westminster.

A doua zi după sosirea în capitala Angliei, sîmbătă 28 iunie, Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, au făcut o vizită la Legația Romină din Londra, unde au fost primiți de d-l Ministru Petre Bălăceanu, înconjurat de personalul Legației.

Duminică dimineața, 29 iunie, delegații romini, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Dr. Iosif, Mitropolit de Varna și Preslaw (Bulgaria), au asistat la slujba Sfintei Liturghii, în vechea, istorica și măreața Catedrală Westminster. Oaspeții ortodocși au fost întîmpinați cu un fast deosebit de către Decanul Catedralei, împreună cu tot personalul deservent.

După amiază, Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin și Preotul Alexandru Ionescu au făcut o vizită la sediul «Asociației pentru Bisericile Anglicane și Ortodoxe». Aici au cercetat capela cu hramul sfinților: Sergiu (ortodox) și Alban (anglican), biblioteca, și au stat de vorbă cu conducătorii ei,

după care, spre seară, au avut o întrevedere cu Înalt Prea Sfințitul Athenagoras, Mitropolitul Thyatirelor, la reședința sa din Londra.

Luni dimineața, 30 iunie, delegații Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu reprezentanții celorlalte Biserici Ortodoxe, au făcut o vizită Arhiepiscopului de Canterbury, Geoffrey Fisher, Mitropolit și Primat al întregii Anglii, la palatul Lambeth.

Cu acest prilej, delegația română a oferit în dar, Arhiepiscopului de Canterbury, din partea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, mai multe obiecte lucrate în atelierele Patriarhiei, și în cele mănăstirești. De asemenea, au fost oferite daruri Arhiepiscopului de York și altor ierarhi ai Bisericii Anglicane.

Odată cu acestea, delegații Bisericii noastre au înmănat Arhiepiscopului de Canterbury, o scrisoare din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, în care, printre altele, se arată:

«Considerăm că și de data aceasta, conferința de la Lambeth oferă un prilej important pentru reluarea și dezvoltarea legăturilor dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană și stabilirea unor noi contacte personale între ierarhii și preoții noștri. În aceste momente, ne amintim cu bucurie de rezultatele pline de nădejdi obținute cu prilejul întâlnirilor și discuțiilor prietenești dintre reprezentanții Bisericilor noastre în trecut, cu începere mai ales de la conferința de la Lambeth din 1930, la care Patriarhia Română, a fost reprezentată alături de celelalte Biserici Ortodoxe.

Constătuirea anglicano-ortodoxă de la București din iunie 1935 a deschis apoi perspective și mai largi relațiilor dintre cele două Biserici. Vizita oficială în Anglia, făcută în anul următor de Fericitul întru pomenire, Patriarhul Miron, credem iarăși că poate fi socotită ca o însemnată contribuție la aceste legături frățești...

Avem nădejdea că întâlnirea solemnă a ierarhilor de la Lambeth din anul acesta, va însemna un pas înainte pentru întărirea relațiilor prietenești și adâncirea cunoașterii reciproce între Bisericile noastre, precum și pentru realizarea acelei unități de vederi și de acțiune între toate Bisericile creștine care să contribuie la triumful principiilor Evangheliei Mântuitorului Hristos, de pace și înfrățire pe pământ».

Arhiepiscopul de Canterbury și ceilalți ierarhi ai Bisericii Anglicane, prezenți la această întrunire, au fost plăcut impresionați de cuprinsul scrisorii, cum și de darurile ce le-au fost oferite.

După amiază, delegații Bisericilor ortodoxe au luat parte la o recepție oferită de către Asociația pentru Biserica Anglicană și Ortodoxă, la care au participat câteva sute de persoane și unde s-au rostit mai multe discursuri, privind lucrarea ce se face pentru apropierea între Biserici, în vederea unirii lor.

Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a vorbit despre dragostea creștină, ca temelie al viețuirii oamenilor și popoarelor, în bună înțelegere și pace.

În zilele de 1 și 2 iulie, la palatul Lambeth a avut loc consfătuirea ortodoxă-anglicană, la care au participat, din partea Bisericilor Ortodoxe, următorii delegați:

a) *Delegația Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului:*

1. Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Athenagoras, Mitropolit al Thyatirelor și Exarh al Europei Apusene și Centrale;
2. Înalt Prea Sfințitul Iacob, Mitropolit de Malta;
3. Prea Sfințitul Meletie, Episcop de Reggio.

b) *Delegația Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Ruse:*

1. Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Pitirim, Mitropolit de Minsk și Bielorussia;
2. Prea Sfințitul Mihail, Episcop de Smolensk și Dorogobuz;
3. P. C. Protoiereu E. I. Rujitski, Rectorul Academiei Teologice din Moscova;
4. D-1 N. Gh. Uspenski, Profesor de Teologie;
5. D-1 V. S. Alexeev, interpret.

c) *Delegația Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române:*

1. Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei;
2. P. C. Preot Alexandru Ionescu, Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

d) *Delegația Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare:*

1. Înalt Prea Sfințitul Dr. Iosif, Mitropolit de Varna și Preslaw.

De asemenea, au luat parte: Prea Sfințitul Antonie Blum, Episcop de Serghievo, pentru Bisericile ortodoxe ruse din Anglia și P. C. Protoiereu M. Nicolici, parohul Bisericii Sirbe din Londra.

Din partea Bisericii Anglicane, au luat parte următorii delegați:

1. Dr. A. M. Ramsey, Arhiepiscop de York și primat al Angliei;
2. Dr. S. F. Allison, Episcop de Chelmsford;
3. Dr. A. E. J. Rawlinson, Episcop de Derby;
4. Dr. W. Q. Lash, Episcop de Bombay;
5. H. I. J. De Mel, Episcop de Kurunagala;
6. Dr. L. L. Scaife, Episcop al New-Yorkului de Vest;
7. F. W. T. Kraske, Episcop de Gibraltar;
8. Dr. R. N. Coote, Episcop de Fulham;
9. Rev. Canon. H. M. Waddams, Secretar al Cancelariei pentru treburile externe ale Bisericii Anglicane, care a îndeplinit și funcțiunea de Secretar al Conferinței de informare.

Au fost de față de asemenea, Rev. Canon. John Satterwaite și interpreții atașați pe lângă delegațiile Bisericilor Ortodoxe și anume: Rev. H. R. Stringer și Rev. R. Harbour, interpreții Delegației Patriarhiei Ecumenice; Rev. A. Dobbie-Bateman și Rev. J. Findlow, interpreții delegației ruse;

In gara Victoria-Londra, la plecarea spre Canterbury.

Rev. H. R. T. Brandreth, interpretul delegației române și Rev. D. Chaplin, interpretul delegației bulgare.

În ședințele de lucru ale Consfătuirii, s-a examinat în linii generale stadiul actual al relațiilor dintre ortodocși și anglicani, în diferitele părți ale lumii.

Discuțiile s-au desfășurat în spirit de frățescă dragoste, manifestându-se din ambele părți, dorința fierbinte și hotărârea puternică de întărire a legăturilor dintre cele două Biserici.

În acest sens, ca rezultat al convorbirilor, s-a adoptat în unanimitate o rezoluție, care a fost înaintată forurilor de conducere ale Bisericilor reprezentate la această consfătuire, spre a se dispune asupra mijloacelor de continuare și intensificare a relațiilor dintre ortodocși și anglicani.

În după amiaza zilei de 1 iulie, delegații Sfintei noastre Biserici, împreună cu unii ierarhi anglicani, au asistat în capela palatului Lambeth, la solemnitatea proclamării unui doctor în Teologie, de către Arhiepiscopul de Canterbury.

În seara aceleiași zile, delegații Bisericii Ortodoxe, ai celorlalte confesiuni creștine și participanții la conferința de la Lambeth, au luat parte la recepția oferită la Clubul Niceean din Londra, de către Arhiepiscopul de York.

La cină, au rostit toasturi: Arhiepiscopul de York, în numele Bisericii Anglicane; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Iustin Moiescu, în numele tuturor delegațiilor străini (ortodocși, vechi-catolici și protestanți) participanți la conferință, precum și Președintele Clubului Niceean.

«A fost o vreme, în veacurile ce au trecut — a spus între altele, Înalt Prea Sfințitul Iustin — când omenirea era însetată de lumină. Necesitatea de cultură a popoarelor se făcea simțită pretutindeni. În această operă de culturalizare a popoarelor, Biserica și-a dat din plin contribuția sa, în diferite chipuri.

Astăzi, nivelul cultural în cele mai multe țări din lume, este foarte ridicat, ușurând prin descoperirile tehnice, viața omului.

Dar, cu toate acestea, deseori oamenii nu se înțeleg între ei, iar unele guverne caută să rezolve diferendele dintre ele cu ajutorul forței. În opera aceasta de stabilire a dragostei în sufletele oamenilor, care va avea ca urmare stabilirea raporturilor de prietenie între popoare, mai mult decât în oricare alt domeniu, Biserica lui Hristos este chemată să-și dea contribuția ei.

Dar, pentru a putea sădi dragostea în lume, creștinii trebuie să înceapă prin împlinirea dragostei în însăși inimile lor. Pentru a putea face să fie ascultat de popoare cuvântul de îndemn la bună înțelegere, Bisericile creștine trebuie să înceapă prin a se înțelege și a se iubi între ele. Glasul nostru unit va ajuta la împlinirea idealului spre care ea năzuiește.

Fără îndoială, în calea unirii Bisericilor există dificultăți. Aceasta însă, nu împiedică la întreprinderea unei acțiuni comune în interesul tuturor. Un vechi dicton creștin, de multe veacuri, arată calea acțiunii unite

a Bisericilor, stabilind cunoscutul principiu: «*In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*».

După ce a arătat cum poate fi realizată unirea în probleme cu caracter dogmatic și libertatea în domeniul practic, în încheierea frumoasei sale cuvântări, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a stăruit asupra dragostei și înțelegerii ce trebuie să existe între Biserici, sprijinind prin aceasta, înfrățirea și pacea popoarelor.

Cuvântarea a fost subliniată deseori cu aplauze, iar delegații străini au exprimat mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Iustin, de felul cum au fost reprezentați.

În după amiaza zilei de 2 iulie, Arhiepiscopul de York a oferit un garden-party în parcul palatului Lambeth, la care au participat membrii delegațiilor străine invitate la conferința de la Lambeth, episcopii și arhiepiscopii Bisericii Anglicane de pretutindeni, membrii corpului diplomatic, personalități politice și culturale din Anglia.

Seara, la orele 20,45, delegații Bisericilor Ortodoxe au luat parte la deschiderea congresului euharistic în imensa clădire Albert Hall, unde a prezidat Arhiepiscopul de York.

*

Deschiderea oficială a conferinței de la Lambeth din anul 1958 s-a făcut în frumoasa catedrală din orașul Canterbury, situat în sudul Angliei, la o distanță de cca. 120 km. de Londra. În acest scop, joi 3 iulie, participanții la conferință au plecat la orele 9, cu un tren din gara Victoria-Londra, spre Canterbury, unde au ajuns după aproape două ore. Până la dejun, a fost vizitat muzeul catedralei, biblioteca și Colegiul Sf. Augustin. Masa de prinz a fost servită în grădina catedralei, sub niște corturi mari.

La orele 15, s-a oficiat un serviciu religios în vechea și măreața catedrală din acest oraș.

Catedrala din Canterbury face impresia a fi alcătuită din trei biserici, legate una de alta în lungime, din pricină că soleea, care are proporțiile unei biserici obișnuite, se găsește situată mai sus față de nava propriu zisă, iar altarul, mai sus față de solee. Tronul arhieresc, de marmoră, este așezat la mijlocul catedralei, după urcarea primelor trepte către solee. De aici, Arhiepiscopul de Canterbury a primit — am putea spune — defilarea celor 320 de episcopi care, rânduți pe țări și provincii, îmbrăcați uniform în veșminte arhieresti, au trecut la locurile dinainte rânduite, într-o ordine impresionantă, în sunetele solemne și majestoase ale orgei, care acompania corul.

În aceeași ordine, au intrat în catedrală și delegații Bisericilor Ortodoxe și ai celorlalte Biserici.

Serviciul religios a constat din cântarea în comun a mai multor imne religioase cu acompaniament de orgă, citirea unei pericope din Faptele Apostolilor și din Sfânta Evanghelie. (Evanghelia a fost citită de către Decanul de Canterbury, Hewlot Johnson, cunoscut în țara noastră prin

vizitele făcute aici) și o cuvîntare rostită de către Arhiepiscopul Geoffrey Fisher, Mitropolit și Primat al întregii Anglii.

«Cu 91 ani în urmă, Arhiepiscopul Longley a procedat la convocarea primei conferințe de la Lambeth, — a spus actualul Arhiepiscop de Canterbury în cuvîntarea sa — și 76 de episcopi au răspuns invitației sale. Astăzi, aici, Biserica-Mamă a Comuniunii Anglicane inaugurează cea de a noua conferință de la Lambeth și este pentru mine o cinste — scumpi frați întru Hristos — să vă urez bun sosît la această slujbă de deschidere. Cei 76 de episcopi ai primei conferințe au crescut la un număr de 320 cîți sînt astăzi prezenți, și ar fi trebuit să fie aproape 400, dacă n-am fi fost siliți să limităm numărul nostru, pentru o mai bună îndeplinire a îndatoririlor ce ne incumbă...

Nici un alt membru al Comuniunilor și Bisericilor străine nu a fost invitat să asiste la ceremoniile inaugurale din 1867. Astăzi, însă, — a spus Primatul întregii Anglii — sîntem fericiți să avem printre noi, mulți astfel de reprezentanți ai Bisericii Scoției, ai Bisericilor libere din țara noastră, ai Vechilor Catolici și ai Comuniunilor Luterane de pe continent și, mergînd mai departe, ai Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și ai Bisericii Armene. Numărul Bisericilor din alte părți ale lumii, pe care s-ar fi convenit să le invităm să-și trimită reprezentanți, este mereu în creștere».

Intr-adevăr, la această conferință, în afară de delegații Bisericilor Ortodoxe, au mai fost invitați și au participat reprezentanți ai altor Biserici creștine.

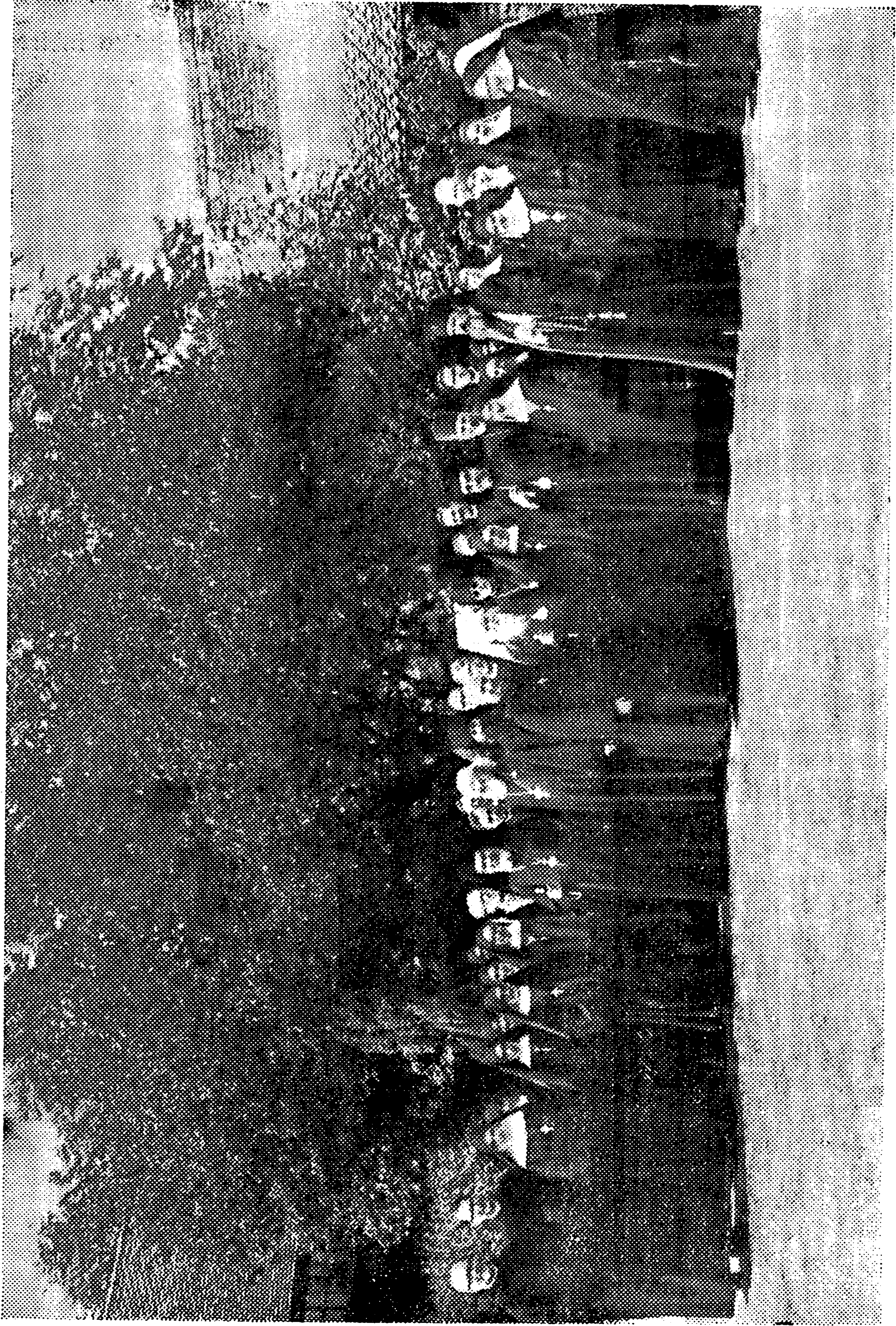
Astfel, din partea Vechilor Catolici, a participat Dr. Andreas Rinkel, Arhiepiscop de Utrecht; din partea Bisericii Armene, Episcopul Bessak Tumayan, reprezentant special al Patriarhatului Catholicos pentru Anglia.

Din partea Bisericilor Protestante, au participat:

Dr. Gösta Lundström, Episcop de Strängnäs-Suedia; Dr. E. G. Gulin, Episcop de Tampere-Finlanda; Dr. Skat Hoffmeyer, Episcop de Aarhus-Danemarca; Dr. Otto Dibelius, Episcop de Berlin, și Brandenburg; Dr. John A. Fraser, Moderatorul Bisericii din Scoția; John Huxtable, Reprezentantul Uniunii Congregațiilor din Anglia și Walles; G. T. Bellhouse, Moderatorul Adunării Generale din Biserica Presbiteriană a Angliei; Dr. Harold Roberts, Președintele Conferinței Metodiștilor; Dr. Ernest A. Payne, Moderatorul Consiliului Federal al Bisericilor Libere din Anglia.

«Nădăjduiesc — a spus în continuare, Arhiepiscopul de Canterbury — că toată lucrarea noastră la această conferință va fi stăpînită de sensul misiunii pe care Domnul nostru Iisus Hristos a lăsat-o. Aflarea mijloacelor prin care se poate ajunge la prietenia spirituală, la armonie și pace între oameni, constituiesc sarcina noastră. Noi trebuie să dăm lumii un răspuns, să arătăm acest răspuns viu între oameni, prin mărturia propriului său popor, ceea ce constituie o sarcină urgentă pentru Biserică...

La această conferință, noi vom examina factorii culturali, rasiali și naționali care, prin firele și legăturile lor, înlătură pacea, învrăjbesc pe oameni și-i fac să se sfișie între ei. Noi vom examina, de asemenea, acele condiții moderne diferite, care amenință sănătatea și chiar existența stabilă

In parcul minăstirii de maici.

a familiei și a căminului, căci cu căminul începe și sfârșește orice iubire de oameni...

Această operă de pace nu poate fi încă desăvârșită de noi înșine și numai pentru noi. Numai în tovărășia celorlalte Biserici și Comuniuni și în cooperare cu ele, în umilință și generozitate, așa cum prietenia ne învață, putem noi să mergem pe calea cea strîmtă pe care ne călăuzește Domnul nostru.

Un spirit care de abia era vizibil în 1867, lucrează astăzi în mod evident, dîndu-și roadele pretutindeni în creștinătate...».

În partea ultimă a cuvîntării sale, Arhiepiscopul de Canterbury s-a referit la rostul Sfintei Scripturi și autoritatea ei în viața Sfintei Biserici.

Sfîrșindu-se slujba religioasă, în aceeași desăvârșită ordine, participanții la conferință au ieșit din biserică, după care, au luat parte la un garden-party, oferit de către Decanul de Canterbury în parcul catedralei.

Elevii Colegiului Sf. Augustin, în tradiționala și plăcuta lor uniformă, au dat un sprijin la această recepție, însoțind apoi pe oaspeți pînă la gară, la reîntoarcerea la Londra.

A doua zi, vineri 4 iulie, delegații Bisericilor Ortodoxe și Arhiepiscopul Vechi-Catolic, au vizitat mînăstirea de călugări Nashdom, o mînăstire de maici și o biserică parohială sătească. La mînăstirea Nashdom, au asistat la oficierea unui serviciu religios, au vizitat biblioteca și atelierile mînăstirii și au luat masa de prînz. La mînăstirea de maici, ierarhii ortodocși au oficiat un Trisaghion la mormîntul ctitorei acestei mînăstiri. Viața mînăstirească este organizată sub influența celei din mînăstirile romano-catolice (benedictine).

La biserica sătească, parohul bisericii, împreună cu familia, au oferit un ceai în frumoasa grădină a casei parohiale.

Seara, toate delegațiile au luat parte la cina oferită de către Arhiepiscopul de Canterbury, la palatul Lambeth; ca și la Canterbury, masa a fost servită sub niște corturi mari.

Sîmbătă 6 iulie, delegații Bisericii Ruse și ai Bisericii Romine au luat dejunul la Înalt Prea Sfințitul Athenagoras, Mitropolitul Thyatirelor.

La orele 2 p.m. delegațiile Bisericilor Ortodoxe, a Vechilor Catolici și a Bisericii Armene, au fost primite oficial de plenul conferinței de la Lambeth.

Cu acest prilej, Episcopul de New York-Vest, Dr. L.L. Scaife, a rostit o cuvîntare, salutînd pe Arhiepiscopul de Utrecht (Vechi Catolic), Dr. Andreas Rinkel, care a răspuns făcînd urări de izbîndă conferinței.

Episcopul de Oxford, Dr. H. J. Carpenter, a salutată delegațiile Bisericilor Ortodoxe, arătînd că participarea lor la această conferință este o dovadă a relațiilor frățești dintre cele două Biserici și o încurajare în munca ce așteaptă pe episcopii anglicani, mai ales în discutarea temei unității creștine, care stă în centrul atenției membrilor conferinței.

Vorbînd apoi despre importanța Scaunului Ecumenic, în Ortodoxie, aduce un cald salut delegației sale la conferință.

În continuare, salută delegația rusă, care ia parte pentru prima oară la o conferință anglicană și amintește de vizita făcută Patriarhului Alexei, în 1956, de o delegație a Bisericii Anglicane, sub conducerea Arhiepiscopului de York, care a purtat pentru prima dată convorbiri teologice cu Biserica Ortodoxă Rusă.

Urează apoi, bun venit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Preotului Alexandru Ionescu, care au venit să reprezinte pe Patriarhul României.

«Vizita lor — a declarat Episcopul Karpenter — ne amintește de legăturile strinse stabilite între Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română, în convorbirile importante duse în 1935 la București, urmate de vizita Patriarhului Român în țara noastră, Sintem fericiți că constatăm că aceste relații s-au reînnoit prin trimiterea delegației oficiale la această conferință».

După ce adresează cuvânt de salut delegației bulgare, în persoana Mitropolitului Iosif al Varnei, își exprimă regrete că Biserica Greciei nu și-a trimis delegați, deși la conferința de la Lambeth din 1948, a fost singura Biserică Ortodoxă reprezentată.

La acest salut au răspuns conducătorii delegațiilor ortodoxe: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Athenagoras, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Pitirim, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iosif.

«Sufletele noastre sint coplesite de o bucurie sfântă — a spus printre altele, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei — gă-sindu-ne aici ca reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, la conferința de la Lambeth, înconjurați cu dragoste frățescă de arhiepiscopii și episcopii anglicani din întreaga lume. Aceleași simțăminte alese, vor trăi desigur și reprezentanții Bisericii Anglicane, cînd vor veni în țara noastră; ierarhii romîni îi vor primi cu aceeași dragoste în Hristos.

Biserica Ortodoxă Română a parcurs drumul bunelor relații cu Biserica Anglicană, vreme de mai multe zeci de ani. Noi sintem convinși că această cale este calea dragostei; iar calea dragostei este calea lui Dumnezeu. De aceea, nu ne vom abate de la ea, străduindu-ne ca în viitor, să întărim legăturile noastre de dragoste cu Biserica Anglicană.

De data aceasta, am venit la Londra, pentru a lua parte, ca oaspeți, la conferința de la Lambeth și pentru a continua contactele noastre directe cu reprezentanții Bisericii Anglicane.

În numele Prea Fericitului Patriarh Justinian și al membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, vă facem cele mai bune urări pentru succesul Conferinței de la Lambeth, rugînd pe Bunul Dumnezeu să vă lumineze cugetele și să vă îndrepte pași: spre tot lucrul bun».

Mulțumind delegațiilor ortodoxe pentru urările lor, Arhiepiscopul de Canterbury a făcut cunoscută dorința sa ca la viitoarea conferință de la

Lambeth, succesorul său să aibă bucuria de a saluta prezența delegațiilor tuturor Bisericilor Ortodoxe (inclusiv a Greciei).

După cuvîntul de salut adresat delegației Bisericii Armene de către Arhiepiscopul anglican de Ierusalim, Dr. A. C. Mac Innens, a răspuns Episcopul armean, Bessak Tumayan.

Înceindu-se ședința, episcopii anglicani și delegații străini au luat parte la un garden-party, oferit de Arhiepiscopul de Canterbury în parcul palatului Lambeth.

În seara aceleiași zile, delegații Bisericilor Ortodoxe Ruse și Bulgare au asistat la oficierea vecerniei la Biserica Rusă din Londra, iar delegația română, la Biserica Greacă Sf. Sofia din Londra. A doua zi dimineață, la orele 7, delegațiile Bisericilor Ortodoxe Rusă, Română și Bulgară, au luat parte la oficierea Sfintei Liturghii, în biserica rusă.

A oficiat Prea Sfințitul Episcop Mihail de Smolensk, înconjurat de un sobor de preoți ruși.

Din partea anglicanilor a asistat Dr. L. L. Scaife, Episcop de New-York Vest, împreună cu Canon. H. Waddams.

În aceeași zi, între orele 10 și 12, episcopii și arhiepiscopii participanți la conferință, delegațiile străine și mulți credincioși, au asistat la oficierea Sfintei Liturghii în marea Catedrală Sf. Paul, — una din cele mai mari biserici din lume. Serviciul religios a fost oficiat de Arhiepiscopul de Canterbury, Arhiepiscopul de York și Arhiepiscopul de Queensland (Australia).

Predica a fost rostită de către Mitropolitul de India, Pakistan, Burma și Ceylon, Arabindo Narh Mukerjee.

La timpul rînduit, episcopii și arhiepiscopii anglicani au fost împărtașiți cu Sfintele Taine de către cei ce au oficiat, împreună cu Decanul Catedralei.

După amiază, la invitația radiodifuziunii engleze, Înalt Prea Sfințitul Iustin a rostit la radio, o cuvîntare ocazională, în care a spus printre altele:

«În înțelegerea deplină cu Patriarhia Ecumenică și cu alte Biserici Ortodoxe autocefale, între cele două războaie mondiale, Biserica Ortodoxă Română a păstrat strînse legături cu Biserica Anglicană. Formularea tezei romine, cu privire la recunoașterea hirotoniilor anglicane, în anul 1925, consfătuirea dintre reprezentanții Bisericii Anglicane și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Romine, în 1935 la București și vizita Patriarhului Miron la Londra, în 1936, au contribuit mult la întărirea raporturilor dintre Biserica Ortodoxă în general și Biserica Anglicană.

Înteruperea legăturilor directe între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, din pricina celui de al doilea război mondial, n-a putut nimici simțămintele de frățescă dragoste creștină a ierarhilor și credincioșilor ortodocși romini și a ierarhilor și credincioșilor anglicani.

Asistența religioasă pe care clerul anglican o acordă, la cerere, credincioșilor ortodocși români, din țările unde noi nu avem preoți, păstrarea de bune raporturi între ierarhii anglicani și bisericile românești, care stau sub jurisdicția Sfântului Sinod al Bisericii noastre, precum și simpatia pe care ierarhii Bisericii Anglicane din diferite părți ale lumii ne-o arată acum în capitala Angliei, constituie pentru noi o dovadă certă a trăiniciei legăturilor stabilite în trecut între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

Actuala conferință de la Lambeth — cum se exprimă Prea Fericitul Patriarh Justinian, în scrisoarea trimisă Întâistătătorului Bisericii Anglicane, — ne-a oferit prilejul de reluare și dezvoltare a legăturilor dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană.

Împreună cu celelalte delegații ale Bisericilor Ortodoxe de la Constantinopole, din Uniunea Sovietică, din Bulgaria și din alte țări cu credincioși ortodocși, la consfătuirea prietenească de la Lambeth, cu reprezentanții Bisericii Anglicane, delegația noastră și-a exprimat dorința de continuare și întărire a legăturilor dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană.

Inițierea unor noi consfătuiri în viitor, în forme și la timpul pe care-l vor găsi oportun cîrmuitorii Bisericilor Ortodoxe autocefale și ai Bisericii Anglicane, vizite reciproce între reprezentanții celor două Biserici și stabilirea de noi contacte personale între ierarhi, vor contribui fără îndoială la apropierea dintre ortodocși și anglicani.

Desigur, în calea unirii Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă, stau încă unele piedici; trebuie rezolvate probleme de ordin dogmatic și canonic.

Dar, colaborarea anglicanilor cu ortodocșii, în spiritul dragostei creștine, pentru desfășurarea unei acțiuni comune binefăcătoare în lume, la umbra crucii mîntuitoare de pe Golgota, trebuie continuată și întărită. Lucrînd împreună, în numele Tatălui Ceresc — Dumnezeuul păcii și al dragostei, — Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană vor putea revărsa dragostea în sufletele oamenilor, dînd obolul lor sfînt la înțelegerea între popoare și la întărirea păcii în lume».

Seara, delegațiile Bisericilor Ortodoxe au fost primite la palatul Lambeth, de către Primatul întregii Anglii și alți ierarhi de seamă ai Bisericii Anglicane. Arhiepiscopul de Canterbury și Arhiepiscopul de York au oferit delegaților, diferite publicații teologice și le-au mulțumit pentru participarea lor la consfătuirea anglicano-ortodoxă, și la deschiderea lucrărilor conferinței de la Lambeth, — exprimîndu-și nădejdea că legăturile între cele două Biserici vor fi întărite în viitor.

În zilele următoare, delegația Bisericii noastre a vizitat unele așezăminte din Londra (catedrala Westminster, British Museum, Palatul Parlamentului, asistînd la o ședință în Camera Comunelor, etc.), orașul Oxford cu vestitele sale colegii și biserici, precum și împrejurimile Londrei.

În seara zilei de 11 iulie, delegația Bisericii noastre a oferit, la restaurantul St. Erminn's, o cină, la care au luat parte: I. P. S. Arhiepiscop

Athenagoras, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice din Anglia, Mitropolit al Thyatirelor și Exarh al Europei Apusene și Centrale; Episcopul de New York Vest, Dr. L. L. Scaife cu d-na; Episcopul de Chicago, G. F. Burill, cu d-na; Episcopul de Gibraltar, F. W. T. Kraske, cu d-na; Episcopul de Fullham, R. N. Coote; Episcopul de Kurunagala, H. L. J. De Mel; Episcopul de Bombay W. Q. Lash; Episcopul de Birmania; Rev. Canon. H. M. Waddame, cu d-na; Rev. Stevens, cu d-na; Rev. Canon, Satterwaite; Rev. Chaplin D., ș.a.

Din partea Legației R.P.R. la Londra, a participat d-l Ministru Petre Bălăceanu, iar din partea Ministerului de Externe al Angliei, Directorul Foreign Office-ului, cu d-na.

În timpul mesei, a domnit o atmosferă de caldă și însuflețită prietenie.

Au rostit toasturi, vorbind despre bunele raporturi ce trebuie să existe între Biserici și popoare; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Athenagoras, Episcopul de New York Vest și Episcopul de Birmania.

Duminică 13 iulie, delegația noastră a luat parte la oficierea Sfintei Liturghii, în biserica greacă din Londra.

A slujit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Athenagoras, înconjurat de un sobor de preoți, din care a făcut parte și semnatarul acestor rânduri.

Predica a fost rostită de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, după care, Înalt Prea Sfințitul Athenagoras, a prezentat credincioșilor, prin alese și simțite cuvinte, pe distinsul Ierarh al Bisericii noastre.

În dimineața zilei de 15 iulie, delegația noastră a părăsit Londra, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin îndreptându-se spre Stockholm, iar P. C. Pr. Alexandru Ionescu, întorcându-se în țară. La plecare, la aeroport, delegația a fost condusă de Episcopul de Gibraltar, F. W. T. Kraske, Rev. Canon. H. M. Waddams și Rev. Canon. Satterwaite John din partea Bisericii Anglicane, și d-nii Secretari de legație I. Dumitru și Gh. Nuțescu, din partea Legației R.P.R. la Londra.

Lucrările conferinței de la Lambeth din 1958 au continuat pînă la 10 august, desfășurându-se în comisii și ședințe plenare. Au funcționat 5 comisii și 6 sub-comisii. Temele care au fost examinate în lucrările comisiunilor sînt următoarele:

1. Sfînta Scriptură; autoritatea și mesajul ei;
2. Unitatea Bisericii și Biserica Universală;
3. Progresul în Comuniunea Anglicană;
4. Împăcarea conflictelor între națiuni și înlăuntrul lor;
5. Familia în societatea contemporană.

Prima temă a fost examinată de o comisiune alcătuită din 43 de membri, avînd ca președinte pe Arhiepiscopul de York, Dr. A. M. Ramsey; vicepreședinte al acestei comisii: a fost Arhiepiscopul de Quebec (Canada), P. P. Carrington iar secretari, Episcopul de Liandaff, (Anglia), W. G. H. Simon și Episcopul de Michigan (S.U.A.), R. S. Emrich.

A doua temă a fost examinată de o comisiune, alcătuită din 71 de membri, avînd ca președinte pe Episcopul de Chelmsford (Anglia), S. F. Allison; vice-președinți: Episcopul de Bombay (India), W. G. Lash și Episcopul de Exeter (Anglia), R. C. Mortimer, iar secretar, Episcopul co-ajutor de Virginia (S.U.A.), R. R. Gibson.

În cadrul acestei comisii au funcționat încă 3 sub-comisii, avînd de studiat următoarele teme:

- a) Unitatea și mișcarea ecumenică,
- b) Biserici sociale,
- c) Relațiile cu presbiterienii.

Președintele sub-comisiei care a studiat tema «Unitatea și mișcarea ecumenică» a fost Episcopul de Lincoln (Anglia), K. Riches; vice-președinți: Episcopul de Kobe (Japonia), M. H. Yashiro și Episcopul de Washington (S.U.A.), A. Dunn, iar secretar: Episcopul de Christchurch (Noua Zeelandă), A. K. Warren.

Tema «Biserici sociale» a fost studiată de o sub-comisie, al cărei președinte a fost Episcopul de Oxford (Anglia), H. J. Carpenter, vice-președinte, Episcopul de Meath (Irlanda), J. Mc. Cann și secretar, Episcopul de Gibraltar (Jurisdicția Canterbury), F. W. T. Kraske.

Cea de a treia temă: «Relațiile cu presbiterienii» a fost examinată de o sub-comisie, prezidată de Episcopul de Derby (Anglia), A. E. Rawlinson; vice-președinte, Episcopul de Brechin (Scoția), E. Graham și secretar, Episcopul de Delaware (S.U.A.), J. B. Mosley.

În cadrul comisiei care a examinat tema principală: «Progresul în Comuniunea Anglicană», au funcționat de asemenea 3 sub-comisii, cu următoarele subiecte:

- a) Apelul și strategia misionară,
- b) Cartea de rugăciuni,
- c) Oficiile și slujitorii.

Președintele comisiei care a studiat tema de mai sus, a fost Episcopul de Connecticut (S.U.A.), W. H. Gray; vice-președinți, Episcopul de Liverpool (Anglia), C. A. Martin și Episcopul de Matabeleland (Africa Centrală), W. I. Hughes, iar secretar, Episcopul de Saskatoon (Canada), S. C. Steer. De această comisie a fost studiat subiectul: «Apelul și strategia misionară».

Al doilea subiect, «Cartea de rugăciuni», a fost examinat de o sub-comisie, al cărei președinte a fost Episcopul de Dublin (Irlanda), G. C. Simms; vice-președinte, Episcopul de Missouri (Anglia), A. C. Lichtenberger și secretar, Episcopul de Uganda (Africa), L. W. Brown.

Ultimul subiect, «Oficiile și slujitorii», a fost examinat de o sub-comisie, al cărei președinte a fost Episcopul de Bath și Wells (Anglia), H. W. Bradfield, vice-președinte, Episcopul de Mombassa (Africa — jurisdicția Canterbury), L. J. Beecher, iar secretar, Episcopul de Kimberley și Kuruman (Africa de Sud), J. Boys. Comisiunea a avut 108 membri.

Cea de a patra temă: «Impăcarea conflictelor (raporturi) între și înăuntrul națiunilor» a fost studiată de o comisie, alcătuită din 43 de membri, avînd ca președinte pe Arhiepiscopul de Cape Town (Africa de Sud), J. D. Blank, vice-președinte, pe Episcopul de Ohio de Sud (S.U.A.), H. W. Hobson și secretar, pe Episcopul de Kurunagala (Ceylon), H. L. J. De Mel.

În sfîrșit, cea de a cincea temă «Familia în societatea contemporană» a fost examinată de o comisie, alcătuită din 38 de membri, al cărei președinte a fost Episcopul de Olimpia (S.U.A.), S. W. Bayne; vice-președinte: Episcopul de Armidale (Australia), J. S. Moyes și secretari, Episcopul de Texas, (S.U.A.), J. E. Hines și Episcopul de Delhi (India), F. R. Willis.

Rezultatele lucrărilor acestor comisii au fost aprobate de plenul conferinței.

Concluziile dezbaterilor conferinței de la Lambeth din 1958, sînt concretizate, am putea spune, în cele 4 documente care au fost adoptate de către conferință, și anume:

1. Scrisoarea enciclică, adresată tuturor celor care cred în Iisus Hristos;
2. Mesajul conferinței;
3. Rezoluțiile;
4. Declarația pentru pace.

Aceste documente urmează a fi ratificate de către forurile corespunzătoare ale Bisericilor locale independente, care fac parte din Comuniunea Anglicană.

Scrisoarea enciclică urmează a fi citită în biserici, în fața credincioșilor. Ea se referă, în primul rînd, la acțiunea de împăcare între oameni și Biserici.

Conferințele succesive de la Lambeth — spune între altele această scrisoare — au afirmat încrederea, ca metodă de reglementare a neînțelegerilor internaționale. Războiul este incompatibil cu învățătura și exemplul Domnului nostru Iisus Hristos și noi sîntem uniți în ura contra războiului și în lupta pentru abolirea lui. Folosirea armelor nucleare repugnă conștiinței creștine...

Noi credem că renunțarea la arma atomică cu efect nelimitat și putere distructivă, printr-o înțelegere internațională, este pasul esențial spre renunțarea la războiul însuși. Astfel, noi facem apel la lumea creștină, să facă demersuri presante asupra guvernelor respective, pentru înlăturarea unor astfel de arme, acceptînd o mărginire a propriilor lor suveranități, atîta cît este necesar pentru asigurarea inspecției și controlului, făcînd imposibil astfel fabricarea lor de vreun guvern oarecare. Noi cerem guvernelor să-și închine cele mai mari eforturi, spre o largă dezarmare internațională. Facem apel pentru o susținere mai leală a O.N.U.-lui, ca să poată deveni un instrument mai eficace pentru pacea lumii și libera cooperare între națiuni, principii ce formează condițiile ordinii în lume, pentru care noi ne rugăm».

În Mesajul adresat direct credincioșilor din întreaga lume, se vorbește despre unitatea Bisericilor, menționându-se că Bisericile din Asia și Africa, din Anglia și America, sînt active și progresează în opera lor de unificare.

«În rugăciunea noastră — se subliniază în Mesaj — noi cerem lui Dumnezeu să realizeze împărăția lui Dumnezeu pe pămînt și în ceruri și nu ne putem ruga în acest mod, decît dacă muncim fiecare la locul lui și în limita mijloacelor lui, pentru apropierea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

Noi nu lucrăm singuri, Dumnezeu lucrează cu noi, dîndu-ne voința și puterea să îndeplinim planurile Sale».

Rezoluțiile — 131 la număr — cuprind recomandările conferinței, în legătură cu diferitele laturi ale temelor care au fost discutate. Amintim rezoluțiile privind relațiile Bisericii Anglicane, cu Biserica Ortodoxă:

Rezoluția 39. «Conferința apreciază mult prezența unui distins grup de conducători ai Bisericii Ortodoxe la deschiderea lucrărilor sale și este recunoscătoare pentru ocazia astfel dată de a avea convorbiri neformale cu ei. Ea speră sincer ca relațiile între ortodocși și anglicani să poată crește mereu mai strîns și că foloase pot fi obținute din fiecare împrejurare, spre a continua acest scop, în interesul unității creștine și ca o importantă contribuție la înțelegerea și încrederea între popoare.

Rezoluția 40. Conferința a luat notă cu satisfacție, de corespondența dintre Arhiepiscopul de Canterbury și Patriarhul Ecumenic, și în mod călduros adoptă dorința Patriarhului pentru continuarea discuției doctrinare a unirii anglicano-ortodoxă, după modelul Comisiei doctrinale comune din 1931.

Rezoluția 41. Conferința a auzit cu viu interes și aprobare, conversațiile între reprezentanții Bisericii Ruse și cei ai Bisericii Angliei, ținute la Moscova în 1956 și atrage atenția asupra raportului despre procedura publicată atunci».

În declarația pentru pace, care arată lămurit dorința fierbinte a conducătorilor Bisericii Anglicane de pretutindeni de a se înfăptui pacea și înțelegerea între oameni, între Biserici și mai ales între popoare, se spune printre altele:

«Știm cu toții că, în majoritatea inimilor omenești, a tuturor raselor, există o continuă teamă de război și o adîncă dorință de pace.

În experiența noastră în Hristos, noi care reprezentăm multe țări și popoare, am găsit o unitate care ne ajută să trecem dincolo de ceea ce ne desparte și, întrucît noi credem că Dumnezeu este Tatăl tuturor oamenilor, ne adresăm nu numai credincioșilor creștini, ci și tuturor celor ce vor să ne asculte. Dacă nu putem înlătura războiul și cauzele lui, armele nucleare amenință să anihileze civilizații întregi, să distrugă civilizația noastră materială și să înrăiască întreaga omenire. Dar, numai înlăturînd războiul, nu înseamnă că obținem o pace adevărată.

Pacea adevărată înseamnă o ordine în care oamenii sînt liberi să trăiască în spirit de justiție și potrivit dreptății, în care resursele lumii sînt desfășurate și distribuite în folosul tuturor, în care singurul război

posibil este împotriva sărăciei, ignoranței, boalei și oprimirii, în care rezultatele cunoștințelor omenești și ale descoperirilor științifice să fie folosite nu pentru distrugere, ci pentru ușurare și sănătate».

În continuare, se precizează că națiunile sînt chemate să preîntîmpine politica intereselor personale în interesul comunității, să facă toate eforturile pentru statornicirea păcii pe pămînt.

Din cuprinsul documentelor de mai sus, se constată dorința Bisericii Anglicane de întărire a păcii și de conlucrare cu celelalte Biserici creștine și mai ales cu Biserica Ortodoxă.

Această dorință de întărire a legăturilor sale cu Biserica Ortodoxă, se vedește și din scrisoarea pe care Arhiepiscopul de Canterbury a trimis-o Prea Fericitului Patriarh Justinian, după încheierea consfătuirii anglicano-ortodoxe de la Lambeth:

«Cu inima plină de creștinească bucurie și dragoste, — scrie Arhiepiscopul Geoffrey către Prea Fericitul Patriarh Justinian — Vă trimit această scrisoare din partea mea și a fraților episcopi ai Comuniunii Anglicane, pentru a aduce la cunoștința Prea Fericirii Voastre că, cu adîncă și sinceră mulțumire, am primit pe distinșii reprezentanți ai Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne, ca oaspeți la Conferința de la Lambeth. Vizita lor a fost o mărturie prețioasă, pentru noi și pentru lume, despre dorința profundă, atât a Comuniunii Anglicane, cît și a Bisericii Ortodoxe din România de a menține și dezvolta strînsele relațiuni frățești în Hristos, care din fericire, există între noi.

La marile slujbe din Catedrala din Canterbury și Catedrala Sf. Paul din Londra, prezența lor a sporit măreția slujirii duhovnicești prin care noi toți am fost înălțați în sferile cerești.

Bucuria ce ne-a fost dată, a fost sporită de plăcutele caracteristici personale ale reprezentanților Voștri, care, în timpul scurtei șederi printre noi, s-au făcut cunoscuți și prețuiți de mulți dintre mitropoliții și episcopii noștri anglicani din toate părțile lumii.

I-am rugat ca, la înapoiere, să transmită Prea Fericirii Voastre, caldtele salutări personale ale Noastre, ale tuturor, ca și omagiile mai oficiale, dar nu mai puțin calde, din partea Comuniunii noastre Anglicane și a conferinței de la Lambeth.

Convorbirile informative pe care prezența episcopilor ortodocși și a celorlalți ne-a îngăduit să le avem împreună, cu voia lui Dumnezeu, vor putea da un nou avînt și ajutor, pentru zidirea Bisericii lui Dumnezeu și pentru ajungerea aceluia timp atît de mult dorit, cînd noi toți vom fi una, în relațiuni deplin canonice unii cu alții.

Vă rugăm să primiți de asemenea, Prea Fericirea Voastră, recunoștința Mea din inimă, pentru frumoasele daruri pe care reprezentanții Voștri Ni le-au adus cu atîta bunăvoință. Ca o mică revanșă, sper că Prea Fericirea Voastră Îmi veți permite să iau măsuri să Vă trimit cărți pentru Fericirea Voastră și pentru Institutele Voastre Teologice — dacă aceasta V-ar face plăcere, dînd astfel studenților posibilitatea să ia cunoștință de scrisul religios din țara Noastră.

Mă rog din tot sufletul, pentru desăvârșirea unității Noastre și pentru ca binecuvîntarea lui Dumnezeu să fie cu Prea Fericirea Voastră, clerul și credincioșii Bisericii Voastre.

Binevoîți a primi frățeștile Noastre salutări personale și ale celor peste 300 de episcopi din toate părțile lumii, întruniți la conferința de la Lambeth».

În același spirit, a fost concepută și o a doua scrisoare, pe care Arhiepiscopul de Canterbury a trimis-o Prea Fericitului Patriarh Justinian, după încheierea conferinței de la Lambeth:

«Am cea mai mare plăcere, — scrie Primatul întregii Anglii — de a alătura aici, pentru Prea Fericirea Voastră, un exemplar al Raportului conferinței de la Lambeth, care a fost publicat acum la închiderea conferinței. Din acest Raport veți vedea că s-a dat, ca totdeauna în aceste conferințe, multă atenție subiectului Unității creștine, pe care toți episcopii Noștri, întru-un glas, doresc s-o promoveze. Nădăjduiesc ca eforturile acestei conferințe să întărească legăturile frățești care, din fericire, există între cele două Biserici ale Noastre, spre slava lui Dumnezeu și răspîndirea împărăției Lui, și, de asemenea, să promoveze buna înțelegere între toate Bisericile creștinătății.

Îmi dați voie să spun încă o dată, cât de fericiți am fost ca să primim pe reprezentanții Bisericii Voastre la ceremoniile de deschidere a conferinței de la Lambeth, o vizită care — sînt sigur — a făcut mult pentru promovarea înțelegerii și unității dintre noi toți».

La această scrisoare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns în felul următor:

«Eminența Voastră,

Cu dragoste frățească, Vă confirm că am primit Raportul apărut chiar la încheierea lucrărilor conferinței de la Lambeth și Vă mulțumesc din toată inima pentru bunăvoința ce ați avut de a mi-l trimite.

Vă mulțumesc călduros, și pentru scrisoarea cu care ați însoțit trimiterea Raportului și în care ați ținut să scoateți în evidență, interesul ce s-a acordat și de către conferința din anul acesta a episcopilor anglicani, subiectului: «unității creștine».

Această unitate este dorită și propovăduită în aceeași măsură și de Biserica Ortodoxă, care cheamă la unire și înfrățire și pe toate celelalte Biserici și culte religioase din lumea întreagă.

Delegații noștri s-au înapoiat de la conferința Lambeth cu impresii deosebit de interesante și ne-au povestit pe larg, de cită atenție și dragoste s-au bucurat din partea Eminenței Voastre și a tuturor episcopilor participanți și cită plăcere au avut să poată întilni și cunoaște pe reprezentanții întregii Comunități Anglicane din lume.

Cu inima plină de nădejde pentru sporirea dragostei dintre Bisericile noastre, Vă rog să primiți, Eminența Voastră, încredințarea sentimentelor de înaltă stimă și frățească iubire în Hristos, Mîntuitorul nostru».

Raportul despre care se vorbește în scrisorile de mai sus, cuprinde o dare de seamă completă a lucrărilor conferinței anglicane de la Lambeth din 1958.

Despre felul cum s-au desfășurat lucrările consfătuirei anglicano-ortodoxe de la Lambeth din 1958, cum și despre hotăririle care s-au luat, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au fost înștiințați printr-o dare de seamă, alcătuită de către delegația Sfintei noastre Biserici.

În ședința din 12 decembrie 1958, această dare de seamă a fost adusă la cunoștința Sfântului Sinod, care a luat act de împlinirea misiunii încredințată reprezentanților Bisericii noastre la această conferință, aducându-li-se mulțumiri de felul în care au reprezentat Biserica noastră la această consfătuire.

Participarea la lucrările consfătuirei anglicano-ortodoxe de la Lambeth din 1958, ne-a oferit prilejul să cunoaștem unele stări de lucruri din viața Bisericii Anglicane și să constatăm, totodată, rivna ce o poartă slujitorii Bisericilor creștine pentru înțelegere și prietenie între oameni și prin aceasta, pentru înfrățirea și pacea popoarelor.

Ecolul cuvintelor rostite odinioară de Mântuitorul Hristos, «ca toți să fie una, precum Noi una sintem», — bate cu tot mai multă putere la poarta inimilor multor slujitori ai Bisericii Lui, iar la Lambeth ne-am încredințat că numărul acestor slujitori este destul de mare și că ei se ostenesc și stăruiesc pentru împlinirea acestor cuvinte, căci din aceste inimi izvorăște o dorință vie și sinceră de apropiere între oameni și Biserici, între nații și popoare, de pace în lume.

Participarea Bisericii Ortodoxe Române ca și a celorlalte Biserici Ortodoxe la conferința de la Lambeth din 1958, a fost privită cu multă bucurie și cu mari nădejdi de către Primatul întregii Anglii și de către toți ceilalți ierarhi ai Comuniunii Anglicane, fapt ce ne îndreptățește să afirmăm că prin această participare s-a realizat un pas mare și hotărît în acțiunea de apropiere între cele două Biserici.

S-a lucrat mult pe calea acestei apropieri, de aceea, merită toată lauda și recunoștința noastră, gândul celor ce au inițiat aceste întâlniri, prin care se înlesnește apropierea între milioanele de credincioși și clerici ai celor două Biserici.

Nădăjduim că și în viitor, calea aceasta va fi continuată cu aceeași rivnă, pentru ca rezultatul dorit să fie împlinit și trainic și sintem încredințați că asemenea străduințe nu vor fi lipsite de ajutorul lui Dumnezeu, care, prin puterea și bunătatea Lui, «pe cele slabe le întărește și pe cele cu lipsă, le îplinește».

Preotul ALEXANDRU IONESCU

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

POVĂȚURI ȘI INDEMNURI PĂRINTEȘTI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE ÎNALȚILOR IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Interesul deosebit cu care cititorii revistei noastre urmează paginile în care, de câțiva ani, sînt prezentate spicuri din pastoralele pe care Înălții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne le îndreaptă către cler și credincioși cu prilejul marilor sărbători ale creștinătății, precum și rîvna pe care clerul și credincioșii o manifestă neînterupt întru îndeplinirea, în viața și în activitatea lor de toate zilele, a povățuirilor și îndemnurilor părinților lor duhovnicești, ne îndreptățesc îndeajuns să înfățișăm aici, și de data aceasta, gîndurile cu care Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți și Prea Sfințitii Episcopi ai Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au întîmpinat marele praznic 'al Nașterii Domnului din anul mîntuirii 1958 și totodată povățuirile și îndemnurile lor părintești, care au răsunit și acum, ca și altă dată, întocmai ca o trimbiță deșteptătoare la viață, odată cu imnele de slavă aduse Fiului lui Dumnezeu Celui întrupat, în toate bisericile din țara noastră, de la catedrala patriarhală și pînă la cea mai umilă bisericuță de sat, în prima zi de Crăciun.

1. În pastorala adresată clerului, cinului călugăresc și binecredincioșilor creștini din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie a Bucureștilor, cu prilejul Nașterii Domnului, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, își mărturisește, încă de la început, dorința fierbinte de a se găsi, în această sîntă și mare zi, alături de toți cei ce simt creștinește din Eparhia Sa, ca să se roage împreună cu ei și să le împărtășească tuturor, față către față, cuvîntul Său de învățătură arhipăstorească. Acesta este, de altfel, adevăratul sens al pastoralelor chiriarhale: să facă vie prezența arhierelui în mijlocul comunităților creștine și să realizeze acea tainică comuniune sufletească între păstor și păstoriți, atît de caracteristică Bisericii creștine și atît de necesară pentru desfășurarea normală a vieții ei duhovnicești:

«Minat de îndatoriri vechi și sfinte — zice Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — și îmbrățișându-vă cu iubire caldă de părinte, poposesc în biserica voastră, iubiții mei, în aceste clipe, pentru a mă închina împreună cu voi sfintei icoane a Nașterii Domnului și, luminat de slova Sfintelor Scripturi și de graiul vechilor noastre învățături ortodoxe, să vă dau acest cuvânt de povățuire, pentru marea sărbătoare pe care o prăznuim acum».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian caută apoi să descifreze sensul venirii în lume ca Prunc al Fiului lui Dumnezeu. Chipul de prunc înseamnă întruparea deplină a nevinovăției. Născându-se Prunc, Mântuitorul Hristos face din starea de pruncie spirituală, condiția cea mai de preț a răscumpărării oamenilor și a primirii lor în împărăția cerurilor. Dacă mîntuire înseamnă izbăvirea de orice păcat și dobîndirea vieții veșnice întru împărăția cerurilor, intrarea în această împărăție nu este cu putință fără acea stare de pruncie spirituală despre care ne vorbește Sfînta Scriptură. De aceea «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, coboară printre oameni în chip de Prunc, pentru a ne face mai pilduitoare viața Sa întreagă, trăită în duhul nevinovăției, al iubirii curate și al facerii de bine, al iertării vrăjmașilor și al dăruirii totale pentru fericirea semenilor — tot atîtea virtuți care pecetluiesc nevinovata pruncie spirituală».

Înfățișînd, în scurt, împrejurările Nașterii Domnului Hristos, Prea Fericitul Părinte Patriarh accentuează faptul că «încă aflîndu-se în staulul vitelor, Mîntuitorul Hristos a ridicat împotriva Sa vrăjmășia împăratului Irod, cel nemilos, lacom de aur și de glorie, îmbătrînit în fărădelegi» și că «izbutind să scape de minia lui Irod, Hristos n-a cîștigat niciodată pentru Sine și pentru Biserica cea sfîntă, întemeiată de El, prietenia împăraților și stăpînitorilor acestei lumi». Prietenii Lui, următorii Lui și credincioșii Lui au fost întotdeauna numai oamenii simpli, cei nebăgați în seamă sau călcați în picioare de tiranii tuturor timpurilor. Iar dacă, în timpul propovăduirii Sale, El a avut cele mai frumoase și cele mai îmbărbătătoare cuvinte față de oamenii simpli și curați cu inima, apoi «uciderea copiilor nevinovați din Betleem și din hotarele lui, nelegiuirea de a pune mîna pe sabie pentru măcelărirea aproapelui și înrobirea altor neamuri, pornirea de a folosi forța pentru înlăturarea neînțelegerilor dintre oameni și popoare, toate aceste crime care slujesc frumusețea morală a omului, au fost osîndite de Fiul lui Dumnezeu cu grea osîndă, ucigașii fiind numiți de El, fii ai diavolului».

Mîntuitorul Hristos a venit în lume ca să arate oamenilor căile păcii și să ne facă cunoscute punțile care duc la înfrățirea popoarelor. «Iar credincioșii care se închină sfintei Sale Nașteri, oriunde s-ar afla sub soare, sînt încredințați că-și pleacă frunțile lor «Domnului Păcii, care — și anul acesta — a ascultat și a împlinit rugăciunile lor pentru pacea lumii». Înaltul Ierarh nu scapă prilejul de a atrage, și pe această cale, atenția fiilor credincioși ai Bisericii asupra luptei epocale care se dă, în zilele noastre, între forțele păcii și ale luminii și fiii diavolului și ai întunericului, doritori de noi vărsări de sînge și își exprimă încredințarea că

în curînd vom trăi «ziua îmbrățișării noastre sub faldurile stindardului păcii universale».

Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian se încheie cu rugăciunea fierbinte, adresată Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, de a face din inima fiecărui credincios al Bisericii o iesle, în care să se sălășluiască nevinovăția, pacea și puterea Lui mîntuitoare.

2. *Inalt Prea Sfințitul Iustin, Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Sucevei*, împărtășește credincioșilor din Eparhia Sa cuvînt de adîncă învățătură creștină, scoasă din Sfintele Scripturi, în legătură cu venirea în lume a Domnului Iisus Hristos și cu lucrarea pe care a săvîrșit-o în timpul trăirii Sale printre oameni. După o caldă evocare a Nașterii Domnului în ieslea din Betleemul Iudeei, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin arată că «prin întruparea Domnului, întreaga zîdire s-a înnoit. Înaintea îngerilor Săi, Dumnezeu-ziditorul și Dumnezeu-purtătorul de grijă a toate s-a descoperit acum Dumnezeu-Mîntuitor; făptura neînsuflețită primește la nevoie daruri mai presus de fire pentru trebuințele omului; iar omul, din fundul prăpastiei în care fusese aruncat de păcatul strămoșesc, prin întruparea Mîntuitorului se ridică în înălțimile cerului, făcîndu-se asemenea Fiului lui Dumnezeu. De aceea, în diferite chipuri, întreaga făptură prăznuiește astăzi cu noi luminata zi a Nașterii Domnului».

Intruparea Fiului lui Dumnezeu este o taină pe care mintea omenească oricît s-ar strădui nu va fi în stare nicicînd să o pătrundă. Dar, «dacă feul de întrupare a Domnului — zice Inalt Prea Sfințitul Iustin — nu poate fi cuprins de mintea omenească, deoarece este taină, iar taina nu suferă ispitire ci numai crezare, în schimb rostul întrupării Domnului ne este bine cunoscut, fiind limpede înfățișat chiar în cîntarea bisericească de la care noi am purces în acest cuvînt: «Cerul și pămîntul s-au unit, astăzi, născîndu-se Hristos. Dumnezeu pe pămînt a venit și omul la cer s-a suit».

Unirea cerului cu pămîntul și suirea omului de pe pămînt la cer, această consecință dublă a coborîrii Fiului lui Dumnezeu pe pămînt, înseamnă înscăunarea buneî înțelegeri între oameni și pacea între om și Dumnezeu. Prăpastia păcatului, care despăreța mai înainte pe om de Dumnezeu, fiind înlăturată și omul redobîndindu-și prin Crucea lui Hristos, din nou calitatea de fiu al lui Dumnezeu, de acum înainte toți credincioșii adevărați alcătuiesc o singură și mare familie, al cărei părinte este Dumnezeu și în care fiecare își are același loc de cinste. Credința face să se nască o legătură tainică între credincios și Mîntuitorul Hristos, încît credinciosul să se simtă că face parte din însuși trupul lui Hristos, adunarea laolaltă a credincioșilor, adică Biserica, alcătuiind întreg acest trup tainic, al cărui Cap este Hristos. Așadar, credincioșii sînt înmănușiați cu toții, «într-un singur trup — în Trupul Mîntuitorului; un singur Duh străbate în ei — Sfîntul Duh; o singură nădejde au toți cei chemați la Hristos — nădejdea dobîndirii fericirii veșnice; există un singur Domn — Domnul nostru Iisus Hristos; există o singură credință — dreapta cre-

dință, descoperită lumii de Mântuitorul și păstrată de Sfânta noastră Biserică; există un singur botez — Botezul rînduit de Mântuitorul; există un singur Dumnezeu — Părintele nostru din ceruri, Care este stăpîn a toată zidirea: se află pretutindeni și sălășluiește în fiecare din noi». Pentru aceste considerațiuni, după cum observă pe bună dreptate Înaltul Ierarh: «În lumea înnoită de Dumnezeu, prin Mântuitorul, nu mai există loc pentru certuri, ură, vrăjmășie și războaie. Pacea desăvîrșită trebuie să domnească pretutindeni».

Dacă în rugăciunile și cîntările de la slujbele tuturor celorlalte sărbători de peste an, rînduite de Sfânta noastră Biserică, întîlnim la tot pasul cereri de pace, apoi praznicul Nașterii Domnului este prin excelență sărbătoarea păcii, căci acum Mântuitorul Hristos ni se înfățișează, cu adevărat ca Domn al păcii. Scrutînd proorociile vechi, cu privire la Mântuitorul, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin dovedește că cei ce au trăit mai înainte în așteptarea venirii lui Mesia, și L-au închipuit ca Domn al păcii și au fericit timpurile venirii Lui, ca niște timpuri cînd pacea va domni peste neamuri, cu adevărat. Și faptul acesta îl adeverește întru totul învățătura Mântuitorului Hristos, care s-a propovăduit în lume ca «Evanghelie a Păcii».

În ultima parte a pastoralei se găsesc o seamă de îndemnuri de mare însemnătate în legătură cu viața de toate zilele a credincioșilor cărora Înaltul Ierarh se adresează, considerați atît ca membri ai Bisericii creștine, cît și ca cetățeni ai patriei noastre: îndemnuri către rugăciune, către păzirea dreptei credințe, pentru apărarea cu hotărîre a păcii în lume, pentru ascultarea de rînduielele stabilite de Sfânta Biserică, pentru facerea de bine, pentru cinstirea cîrmuitorilor statului, pentru împlinirea îndatoririlor cetățenești, către muncă și chivernisirea avutului obștesc și pentru sporirea strădaniilor și întărirea puterilor în vederea împlinirii mărețului plan economic al statului nostru pe anul 1959.

3. *Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae de la Sibiu*, pornind de la cuvintele Sf. Evanghelist Luca: «Să mergem, dar, pînă la Vifleem și să vedem lucrul acesta ce s-a făcut și pe care Domnul ni l-a făcut nouă», stăruie la început îndelung asupra atmosferei minunate în care sîntem transportați prin colindele pe care le cîntă colindătorii în Ajunul Crăciunului. Este o reîntoarcere la raiul copilăriei noastre, cînd «învăluți în tainica lumină a candelii de sub icoană, am așteptat să ne vină colindătorii ca să ne cînte». Dar, dacă în Ajun ne-am mîngîiat și ne-am îndulcit inimile cu colindele moștenite de la credincioșii noștri înaintași, în ziua Nașterii Domnului clopotele sfintelor noastre biserici, cu zvon sărbătoresc ne adună în fața altarelor «ca să ne luminăm mințile cu lumina cea nespūsă a Pruncului Sfînt din ieslea de la Vifleem». Aici, din cetaniile praznicului, ca și din cîntările dieilor de la strană, luăm cunoștință mai apropiată cum proorociile și Scripturile despre Mesia Hristos s-au împlinit, căci Il vedeme născîndu-se în iesle, dintr-o fecioară neprihănită, binevestind săracilor, vindecînd pe cei zdrobiți cu inima, dînd vedere orbilor și slobozînd pe cei robiți, grăind în pilde și făcînd minuni și deși blind și

smerit cu inima, prigonit, totuși din pruncie și pînă la moarte. Il vedem vîndut de Iuda, bătut și scuipat, osîndit la moarte și răstignit între doi tilhari, mort, îngropat, dar și înviat după trei zile. Dumnezeu și-a ținut făgăduințele, iar proorociile proorocilor s-au întimplat întocmai. De aceea, zice Înaltul Ierarh, «în fiecare an călătorim cu inima la Vifleem ca să ne bucurăm acolo cu păstorii, să ne închinăm cu magii și să cîntăm cu îngerii: Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună-voire».

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arată că cuvintele «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace!» cuprind un mare și sfînt adevăr și că în acest adevăr mare și sfînt se cuprinde tot înțelesul praznicului Nașterii Domnului. Preamărim pe Dumnezeu, însă, numai în măsura în care împlinim voia Lui cea sfîntă, cea dreaptă și bună. Căci «altă măsură pentru a asculta de cîntecul îngerilor de la Vifleem și deci pentru a mări pe Dumnezeu, nu este». Voia Mîntuitorului Hristos este ca toți oamenii de pe pămînt să fim una, adică să trăim în bună înțelegere și pace cu toți — și cu cei de aproape, și cu cei de departe —. Hristos, care prin jertfa Sa izbăvitoare a surpat peretele vrăjmășiei dintre om, care este peretele păcatului și al vrajbei care izvorăște din păcat, ne îndeamnă «să umblăm cu vrednicie, cu toată smerenia și blîndețea, silindu-ne să păzim unitatea duhului păcii întru legătura păcii — și ca oameni, și ca neamuri, și ca țări».

«Poporul nostru harnic — accentuiază Înaltul Ierarh — e bucuros că patria lui dargă, Republica Populară Romîna, se află astăzi în tabăra țărilor iubitoare de pace și e încredințat că numai în pace își poate desfășura hărnicia sa de fiecare zi, ca să-și zidească o viață mai bună și pentru cei de azi, și pentru fiii săi de mîine»... «El se roagă Împăratului Păcii, să dea gînd bun tuturor ocîrmuitorilor de țări care mai uneltesc neînțelegeri și războaie, ca să nu le mai stea mîntea tot la făurirea de arme noi și pustietoare, ci să lucreze pentru pacea a toată lumea și pentru înfrățirea tuturor neamurilor pămîntului». Și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae își sfîrșește cuvîntul său cu următoarele cuvinte pline de căldură, care sînt, în același timp, și un stăruitor îndemn către ascultătorii săi: «În duhul păcii lui Hristos vom munci cu statornicie rugindu-ne și ne vom ruga muncind cu neimpuținată însuflețire. Ne vom ajuta în toate ale noastre uni pe alții și cu toții vom ajuta țara noastră iubită, ca să crească și să se înalțe tot mai sus. O vom ajuta nu numai prin silințele noastre răzlețe, ci și prin frățeasca noastră întovărășire la tot lucrul bun, chemat să sporească fericirea poporului nostru harnic și credincios».

4. Cuvînt sfătos, plin de înaltă gîndire și simțire creștinească trimite credincioșilor din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie a Craiovei și *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei*. Întruparea Fiului lui Dumnezeu descoperă oamenilor pe de o parte «Taina cea în veac ascunsă și de îngeri neștiută», iar pe de altă parte slava lui Dumnezeu. Întruparea și înomenirea Fiului lui Dumnezeu s-a făcut, însă, după cum ne învață Simbolul de credință al Bisericii noastre «pentru noi oamenii și pentru

a noastră mîntuire». Căci omul care păcătuse și se depărtase de la Dumnezeu avea în primul rînd nevoie de mîntuire. Pogorîrea Fiului lui Dumnezeu printre oameni înseamnă o dezbrăcare de slavă, o micșorare, care, transformată în smerenie a ajuns cu ascultarea pînă la moartea pe cruce. Dar Fiul lui Dumnezeu «a sărăcit pentru noi, bogat fiind, pentru ca noi, cu sărăcia Lui să ne îmbogățim». Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian nu rezumă tot procesul mîntuirii noastre la acest act de «deşertare», sau, ca să ne folosim de un termen consacrat în teologie, de «chenoză», ci arată că firea noastră pămîntească a devenit tare și nemuritoare prin unirea tainică a firii dumnezeiești, cu firea omenească, în persoana Fiului lui Dumnezeu întrupat, Care, în trup de om fiind, a plătit ispașa împăcării noastre cu Dumnezeu. Este o încercare de coordonare a tuturor teoriilor propuse de marii gînditori ai Bisericii, pentru înțelegerea pe cît omeneste este cu putință a Tainei întrupării și morții pe cruce a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, o încercare care caută să dea sens cît mai apropiat de înțelegerea noastră marelui Taine a creștinătății. Dar Fiul lui Dumnezeu luînd trup omenesc și petrecînd printre oameni, ne-a învățat totodată «cum că biruim păcatul și urmările lui, ne-a lăsat călăuză pe Duhul Sfînt și Biserica Sa, pentru sfințire și desăvîrșire, ne-a asigurat cîștigul vieții veșnice și arvuna nemuririi».

Toate păcatele sînt urite înaintea lui Dumnezeu. Dar «unul din păcatele urite de Dumnezeu, care minie pe Fiul Omului și întunecă urmările Nașterii sale este uciderea omului, pentru care El S-a pogorît din cer, S-a întrupat, S-a răstignit, a murit și a înviat». Uciderea de om, care în curgera istoriei, ridicîndu-se la treapta de ucidere în masă, a luat numele de războaie, a ajuns astăzi, după cum observă pe bună dreptate Înaltul Ierarh, «problema veacului nostru, pentru că de ea ține dănuirea sau stingerea omului pe pămînt». Sînt două lagăre care stau astăzi față în față: de o parte lagărul doritorilor de război, de vărsare de sînge și de distrugerii, iar de altă parte lagărul doritorilor de pace, de muncă constructivă și de progres. «Împotriva pumnului de oameni din Apus, care vor să dezlănțuie războiul și a uneltelor de nimicire, se ridică în Răsăritul și-n toate părțile lumii cea mai uriașă forță morală a veacului nostru: conștiința popoarelor iubitoare de pace și unirea lor în lupta pentru întronarea păcii pe pămînt. Conștiința aceasta este cel mai sfînt dreptar al timpului nostru, iar lupta pentru oprirea și distrugerea uneltelor de nimicire este proba sănătății sufletești a neamului nostru omenesc».

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian își mărturisește mai departe toată încrederea Sa hotărîtă în sfîrșitul biruitor al păcii și termină pastorală Sa cu o seamă de îndemnuri călduroase părintești, adresate fiilor Săi duhovnicești în pragul anului nou, îndemnuri care privesc pe de o parte situația lor de cetățeni loiali ai scumpei noastre patrii, Republica Populară Romîna, iar pe de altă parte situația lor de fii credincioși ai Bisericii creștine și ai tradițiilor strămoșești.

5. *Înalt Prea Sfințitul Vasile, Arhiepiscop al de Dumnezeu păzitei Arhiepiscopii ortodoxe romîne a Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al*

rominilor din Banat și din eparhia de Dumnezeu păzită a Aradului, își concentrează atenția Sa asupra bucuriei pe care o aduce cu sine în sufletele credincioșilor creștini sărbătoarea Nașterii Domnului, bucurie care străbate deopotrivă atât din cântările Bisericii creștine, cât și din colindele poporului nostru în legătură cu Crăciunul. Este o bucurie mare aceasta și pe deplin îndreptățită. Este bucuria pe care o simțim «pentru împlinirea nădejdi de demult că, după cuvîntul dumnezeieștii Scripturi, la «plinirea vremii» bunul Dumnezeu va trimite pe Unul-născut Fiul Său, să scape pe om din robia păcatului»; este bucuria pe care o experimentăm la gîndul că Tatăl nostru Cel din ceruri nu ne-a lipsit de iubirea sa nici în timpul neascultării și al înstrăinării noastre de El; este bucuria pentru bogăția de har ce s-a revărsat în lume și în viața noastră de creștini, prin îmbrățișarea cerului cu pămîntul, pricinuită de venirea Fiului lui Dumnezeu la noi.

Dar dacă praznicul Nașterii Domnului este aducător de o bucurie atât de mare, «pentru ca bucuria noastră de praznicul Nașterii Domnului să fie deplină și roditoare de foloase pentru gîndirea și viața noastră de creștini și pentru mîntuirea noastră, se cuvine ca lumina și căldura ei să nu piară din sufletele noastre odată cu trecerea zilelor de praznic. Ci, dimpotrivă să se instăpînească în lăuntrul nostru ca o povățuitoare a gîndirii și viețuirii noastre creștinești, învățîndu-ne să vedem în Iisus Hristos Mîntuitorul, în învățătura Sa și în pilda de viață cel El ne-a lăsat, pîrghia călăuzitoare a gîndirii și vieții noastre de buni creștini și buni cetățeni ai scumpei noastre patrii». Acesta este adevăratul sens al vieții creștinești. Chipul Fiului lui Dumnezeu-întrupat trebuie să ne fie la tot pasul imaginea după care să ne modelăm gîndirea noastră și fapta noastră creștinească. Căci numai ajungînd la măsura acestui chip, ne vom putea împărtăși deplin de roadele mîntuirii adusă de Domnul Iisus Hristos omenirii, prin nașterea Sa din Fecioară și prin moartea Sa pe cruce. Numai călăuzindu-ne de învățătura Lui cea sfîntă, vom putea înainta temeinic pe calea care duce la ceruri. De aceea Înaltul Ierarh zice: «Pentru mîntuirea sufletului nostru să facem din bucuria noastră de praznic putere de înnoire a vieții noastre creștinești, prilejuită de renașterea în noi a lui Hristos Domnul, cu toată bogăția de adevăr, de iubire, sfîntenie și har ce a adus-o El în lume, prin Nașterea Sa. Bine știind că, avînd în suflete pe Hristos, cu darurile Sale de mîntuire, în noi se sălășluiește iubirea de Dumnezeu și de aproapele, pacea cu Dumnezeu și cu toți oamenii de pretutindeni, semenii noștri, pacea cea atât de dorită de tot sufletul dornic de bine și de propășire».

Învățătura Mîntuitorului Hristos este viață. De aceea, plantată în sufletul omului: ea trebuie să fie roditoare de viață, de atitudine activă față de toate problemele care interesează împreună viețuirea oamenilor în societate. Și pentru că pacea și buna înțelegere dintre oameni este țelul comun către care se îndreaptă astăzi atât masele conștiente ale oamenilor de bine de pretutindeni, cât și învățătura de veacuri propovăduită de Biserica creștină, «tot creștinul să ajungă un luptător pentru pace, pentru înțelegerea între oameni și popoare». Biserica creștină propovădu-

iește pacea, dar planul de pe care activează ea este pur spiritual. De aceea «bunul creștin — zice Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile — se mai dovedește, însă, luptător pentru pace și prin ascultarea ce o dă povățuirilor ce le primește din partea Înaltei Stăpîniri: din țara noastră. Aceste povețe și îndrumări nu urmăresc doar nimic altceva decît binele și mulțumirea fiecăruia din noi, propășirea, întărirea și înălțarea patriei noastre. Ca astfel ea să se poată înșirui, ca o țară puternică, cu vrednicie între țările iubitoare de pace și luptătoare pentru acest bun din lumea întreagă».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Vasile se termină cu îndemnuri către fapte de dragoste creștinească, căci creștinul adevărat nu se gîndește niciodată numai la sine însuși, ci se îndreaptă cu purtarea sa de grijă și spre toți semenii săi și adaogă acestor îndemnuri pe cele de susținere, bărbăție și hărnicie în viața cetățenească.

6. În pastorala sa de Crăciun, *Prea Sfințitul Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului*, stăruie deopotrivă asupra bucuriei pe care marea sărbătoare a Nașterii Domnului o revarsă de fiecare dată asupra sufletelor credincioșilor creștini: «Așezarea sărbătorilor Crăciunului în acest anotimp al iernii — zice Prea Sfinția Sa — în luna aceasta, cînd întinderile cîmpiilor și dealurilor se înveșmîntează cu cămașe albă de omăt, dă sărbătorii noastre un adînc înțeles, pe care inima noastră îl simte și-l trăiește cu profunzime: Nașterea Domnului se arată la orizontul sufletelor noastre, topește gheața păcatelor noastre și încălzind înfrigatele noastre inimi, odrăzlește în firea noastră bucuriile mîntuirii și ale unei vieți senine și plină de roade bune. Acest clocot de bucurii ne face pe tineri și bătrîni să ne îmbrățișăm ca niște adevărați frați».

Obirșia bucuriei acesteia a noastre se urcă, prin îngerul care a vestit la Nașterea Mîntuitorului «bucurie mare», care va fi «pentru tot poporul», pînă la Dumnezeu «se infiripează în firea noastră la Botez și crește odată cu noi, în gîndurile noastre curate, în faptele noastre bune și în nădejdele noastre spre pace și mîtuire».

Condițiile deosebit de umile în care s-a născut Fiul lui Dumnezeu întrupat constituie un contrast izbitor cu slava cu care a fost întîmpinat Pruncul cel nou născut de către mulțimea oștilor cerești. Vestea nașterii începe să se răspîndească întocmai ca un val puternic de bucurie și bucuria aceasta cuprinde pe păstorii turmelor din jurul Betleemului, pe magii de la Răsărit, care, călăuziți de stea se opresc cucernici la leagănul Pruncului, pe Maica Domnului cînd se incredințează că spusa îngerului s-a îndeplinit întocmai și «de atunci și pînă cînd veacurile se vor deșerta în veșnicie, bucuriile Nașterii Domnului, nădejdea mîntuirii noastre au încălzit și vor încălzi mereu pe toți creștinii spre adevărata trăire curată și sfîntă».

Desigur că bucuriile aduse de Nașterea Domnului n-au putut și nu pot fi simțite de aceia al căror suflet nu vibrează în perfectă armonie cu mesajul intonat de cetele îngerilor în noaptea minunată de la Betleem. Acest mesaj nu l-a putut înțelege Irod, nu l-au putut înțelege fariseii, nu

l-a putut înțelege Iuda, după cum nu-l vor putea înțelege de-a lungul veacurilor nici aceia care se lasă copleșiți de propriile lor patimi. Dar Dumnezeu, «care răsplătește dreptatea cu dreptate, dragostea cu dragoste, iar pe cele rele după natura lor și după împietrirea inimii, Făcut-au lucruri tari cu brațul Său, risipit-a pe cei mândri în cugetul inimii lor. Răsturnat-a pe cei puternici de pe tronuri și a înălțat pe cei smeriți, pe cei flămânzi i-a umplut de bunătați, iar pe cei bogați i-a scos afară deșerți». De aceea «Irozii lacomi: de domnii, cei ce au stors vlaga popoarelor pentru vițiile lor, pentru împlinirea poftelor lor neomenesti s-au năruit și se risipesc în fața dorinței de pace și de o viață mai bună a popoarelor», iar Iuda din vremea Mintuitorului, care se întilnește pretutindeni unde diavolul izbutește să pătrundă și care încearcă și în zilele noastre să se facă unealtă vrăjmașă împotriva păcii și a bucuriei de a trăi, simte astăzi tot mai aproape de el lațul propriilor lui diabolice născociri.

Prea Sfințitul Iosif observă cu dreptate că «Într-o mare parte a lumii irozii și iudele au pierit ca și înaintașii lor. În această parte a omenirii pacea și bunăvoia dintre oameni se temeluesc solid prin realizări uriașe ce sint la îndemîna tuturor celor ce muncesc». Duhul acestei temelui noi se simte la tot pasul și în patria noastră, unde cele mai mărețe înfăptuiri se realizează sub ochii noștri și prin contribuția conștientă a tuturor fiilor buni ai țării. Și Prea Sfințitul Episcop Iosif își încheie pastorală Sa cu îndemnuri părintești adresate fiilor credincioși ai Bisericii, printre care în primul rînd găsim îndemnul către pace, căci bucuria păcii este cununa vieții noastre: «Pacea sufletului nostru cu noi înșine, cu semenii noștri și cu Dumnezeu este condiția apropierii noastre de bucuria cerească. Pacea pe care o dorește din adincuri sufletul nostru este dovada creșterii noastre în virtuți. Pacea cu aproapele nostru este chezașia mîntuirii noastre. Pacea popoarelor este bunul cel mai de dorit, mai înalt și mai necesar pentru progres, pentru o viață mai bună și mai ferictă. Pacea este bucuria noastră a tuturor».

7. *Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului*, pornește, în cuvîntul sărbătoresc pe care îl adresează clerului, cinului călugăresc și binecredincioșilor creștini, cu prilejul Nașterii Domnului, de la frumoasele cîntări ale Bisericii, care vestesc încă cu mult mai înainte sărbătoarea Nașterii, prin cuvintele «Hristos se naște, măriți-L». Minunea nașterii Fiului lui Dumnezeu depășește puterile de înțelegere ale oamenilor, dar Sfînta Biserică ne învață că «unde vrea Dumnezeu se biruieste rînduiala firii». De intruparea Domnului Hristos sint legate toate nădejdlile mîntuirii noastre. Dar venirea Fiului lui Dumnezeu în lume nu s-a făcut în chip zgomotos, ci în cea mai adîncă tăcere și «s-a apropiat de noi în chip cu totul tainic». După cum după noaptea care acopere cu vâlul ei munții, dealurile și văile, ponoarele și întinsele cîmpii, zările aurii ale dimineții vestesc lumii adormite că strălucitorul soare se va ridica măreț pe bolțile cerului, tot așa s-a întimplat și cu «Răsăritul cel de sus», cu «Soarele Dreptății», Hristos.

Prea Sfințitul Episcop Antim înfățișează apoi icoana Nașterii Mintuitorului în Betleemul Iudeei, căutînd să motiveze pentru ce Domnul Hristos

a ales să se nască într-un chip atît de umil. Face un excurs sumar asupra tuturor împrejurărilor mai de seamă din viața Mîntuitorului, arătînd că dacă El a cutreierat Pămîntul Sfînt în lung și în lat, învățînd pretutîndeni și adevărînd cuvîntul Său prin semnele și minunile care urmau, «Cuvîntul Său se îndrepta către lumea întreagă, iar lucrarea Sa se întîndea peste tot pămîntul». Dar cuvîntul Său este dragoste și fapta Sa este deopotrivă faptă de dragoste. Dragostea față de Dumnezeu și față de aproapele este pentru noi cel mai de seamă dar pe care se cuvine să-l aducem Celui Întrupat pentru a noastră mîntuire. Și după cum Mîntuitorul a venit în lume ca să aducă pacea, tot așa și noi sîntem datori să iubim pacea și să o apărăm. «De aceea noi, credincioșii Bisericii — spune Prea Sfinția Sa — dorim această pace și nu ne vom da înapoi din rîndurile celor ce luptă pentru apărarea ei în lume. Noi privim războiul așa cum este el. Nu-l vrem împodobit cu podoabe scriitoricești. Evanghelia adusă nouă de Mîntuitorul nu se acomodează cu războiul, căci «Fericîți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema». Și Prea Sfințitul Episcop Antim continuă spunînd: «Voia lui Dumnezeu arătată nouă prin Fiul Său este ca toți oamenii să trăiască în pace și să aibă deopotrivă părășie la bunurile de pe acest pămînt. Biserica ne împodobește mintea cu învățături mîntuitoare și inimile ni le umple de simțul frățietății și al răspunderii pentru bucuriile și fericirea obștească de aici de pe pămînt. Sîntem gata să sprijinim și să luăm parte activă și cu tot sufletul la tot ceea ce face pentru atingerea acestui sfînt și măreț scop. Să ascultăm de legile țării și să ne îndeplinim toate datoriile de cetățeni și de elemente de ordine».

8. Bucuria pe care binecredincioșii creștini o simt cu prilejul Nașterii Domnului este punctul de la care pleacă, în pastorala Sa de Crăciun, și *Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos*. Și bucuria aceasta este pe deplin îndreptățită, pentru că «Mulți prooroci și drepti au dorit să vadă ceea ce vedeți voi — zice Prea Sfințitul Chesarie, repetînd cuvintele Mîntuitorului Hristos — și n-au văzut, și să audă cele ce auziți voi și n-au auzit». Este punctul în care ne deosebim de cei dinaintea venirii Domnului în lume, punct care constituie privilegiul nostru față de ei, căci «Drepții și proorocii cei de demult au trăit așteptînd pe Mîntuitorul, iar noi trăim și-L avem în mijlocul nostru, în chip nevăzut, dar întotdeauna prezent, pînă la sfîrșitul veacurilor».

Prea Sfințitul Episcop Chesarie descrie apoi, în cuvinte gingașe și răscolitoare de suflet minunea nașterii Domnului în peștera din Betleem. «E noapte adîncă de iarnă și nu se zărește nici o lumină. Nu se aude nici un zgomot, pentru că viețuitoarele și stihilele dorm. Peștera e undeva aproape. Iată-o! Ea se aprinde ca cerul la răsăritul soarelui și luminează puternic din lăuntru în afară... Dar și tăcerile nopții încetează, căci odată cu lumina Nașterii, mulțime de îngeri lăudau pe Dumnezeu, zicînd: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire», arătînd prin aceasta că pacea și buna voire între oameni trebuie să fie temelie lumii celei noi, în care avea să propăvăduiască Pruncul, începînd

de la Betleem». De Pruncul acesta sînt legate de acum înainte toate nădejtile de mai bine și de mîntuire ale celor ce vor crede întru El.

Prin învățătura și prin pilda vieții Sale, Mîntuitorul Hristos ne-a arătat pentru totdeauna care este voia lui Dumnezeu, Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului și care este calea care duce la viață și la mîntuire. «El ne-a arătat că viața noastră și a semenilor noștri este tot ce avem noi mai prețios pe acest pămînt, de care noi trebuie să ne îngrijim ca să o păstrăm și să o înfrumusețăm». Dacă credința și faptele bune sînt podoabele adevăraților creștini și dacă ele ne aduc mîntuirea «Este însă o faptă aleasă, mai presus de altele, care ne ridică pînă la vrednicia de a ne numi fii ai lui Dumnezeu: aceasta este pacea». Prea Sfințitul Episcop continuă: «Pacea e viață, e progres. Pacea e fericirea și viitorul urmașilor noștri, pe cînd războiul înseamnă moarte, distrugere și suferință. Popoarele lumii vor însă pace, iar nu război. De aceea poporul nostru și conducătorii patriei noastre și ai Bisericii noastre nu cunosc o îndatorire mai mare a zilelor noastre decît aceea de a lupta pentru pace, iar calea care duce la împlinirea acestui măreț țel e munca cinstită a noastră a tuturor pentru binele obștesc. Orice faptă bună a noastră, orice spor în bine, la locul de muncă unde ne găsim fiecare, sînt mărturii ale păcii și temeuri sigure că ne aflăm pe drumul cel bun al vieții».

Pastorala se încheie cu urările pe care Prea Sfințitul Chesarie le adresează clerului și credincioșilor din Eparhia Sa, ca anul care vine să fie și mai bogat în faptele care zidesc pacea și fericirea în lume.

9. *Prea Sfințitul Episcop Andrei al Aradului, Ienopolei, Halmagiului și Hunedoarei* găsește prilej să dea clerului și credincioșilor din Eparhia Sa, de sărbătoarea Nașterii Domnului, o seamă de adînci învățături creștine, menite să lămurească sensul adevărat al vieții creștine și să dea o nouă propulsie faptelor de toate zilele ale lor. Întruparea Fiului lui Dumnezeu este rodul iubirii lui Dumnezeu față de om. Lucrul acesta ni l-a învățat Însuși Mîntuitorul Hristos. Omul, ca făptură a lui Dumnezeu, a fost încă de la început fiu prin creație al lui Dumnezeu. El a avut, ca atare, harul înfierii pe care însă l-a pierdut prin păcatul neascultării. Pierderea aceasta nu trebuie socotită ca o pierdere definitivă, ci numai în măsura în care acest har primordial al înfierii a devenit nelucrător. «A trebuit să vină Fiul cel după ființă al Tatălui, Iisus Hristos, ca să descopere oamenilor pe Dumnezeu; să învețe pe oameni a-L numi «Tatăl» lor; a vesti astfel harul înfierii și a cinsti numele Născătorului lor după har; a-i sili să întipărească în viața lor trăsăturile Celui ce i-a născut, adică să-I sfîntească numele pe pămînt; să se asemene Lui, ca unui Tată; să I se arate fii prin fapte și să preamărească pe Fiul natural al Tatălui, Pricinuitorul acestei înfierii, prin tot ce gîndesc și fac». Omului, celui îmbolnăvit de păcatul neascultării, prin întruparea Sa Mîntuitorul Hristos i-a dat din nou puterea de a săvîrși binele. El a luat asupra-și chipul smereniei noastre, pentru ca să restabilească în noi chipul înfierii. Prin Iisus Hristos, Dumnezeu ne primește iarăși ca fii, iar mijlocul prin care dobîndim

innoirea vieții, moartea trupului păcatului, nașterea de sus și demnitatea de fiu este Botezul creștin.

Prea Sfințitul Episcop Andrei stăruie, apoi, asupra unei obiecții pe care ar putea-o face rătăciții aceia care învață că Botezul celor mici nu ar avea nici un rost, întrucît mulți dintre credincioși chiar și după Botez continuă să ducă o viață nevrednică de fii ai lui Dumnezeu. «Taina cea mai presus de fire a primirii noastre ca fii — zice Prea Sfinția Sa — nu stă în puterea noastră. Ea se lucrează independent de noi, omorînd păcatul strămoșesc și născîndu-ne la viața în Hristos. Numai păcatele personale pot pune piedică în calea harului; de aceea celor vîrstnici le cerem pocăință și mărturisirea păcatelor înainte de a-i boteza. Pruncii, fără răutate, lăudați de Iisus Hristos ca unii ce sînt vrednici de împărăția lui Dumnezeu, nu pun nici o piedică harului înfierii. În ei se seamănă sămînța acestui har spre a aduce roade potrivite de dreptate, pe măsura creșterii lor cu vîrsta și cu înțelepciunea. Așadar, acest Botez este cu totul bun, iar repetarea lui constituie o batjocură a morții și învierii unice a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos». Sfinții Părinți au lămurit, la vremea lor, cît se poate de bine, de ce și după primirea Botezului și deci, după înfiere, unii dintre credincioși mai păcătuiesc. Sămînța Botezului lucrează din lăuntru în inimile noastre cele bune, dar dacă această sămînță rămîne învăluită în patimi, deci nelucrătoare, este întocmai «ca o unealtă care rămîne nefolosită».

După prezentarea aceasta teoretică a problemei, Prea Sfințitul Episcop Andrei trece la partea practică. Biserica este maica născătoare de fii duhovnicești. Dar ce trebuie să facem ca să ne arătăm cu adevărat vrednici de fii ai lui Dumnezeu după har? Răspunsul la această întrebare îl dă un Sfînt Părinte: «Să avem față de Dumnezeu inimă de fiu; către aproapele inimă de mamă, iar către noi înșine inimă de judecător». După ce arată ce înseamnă toate acestea, Prea Sfințitul Episcop zice: «Creștinul adevărat prețuiește mai presus decît orice în lumea aceasta «pacea cu toți oamenii și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu». El contribuie cu rugăciunea și cu munca sa neprecupețită pentru instaurarea unei păci statornice între oameni și popoare. Nimic nu poate arăta mai bine dorința sa de pace, decît holda bine lucrată, munca în uzine, în fabrici, în birouri și conștiincios îndeplinită».

Pastorala se sfîrșește cu îndemnuri la loialitate față de stat și cu convingerea că «numai pacea și munca cinstită a fiecărui om va crea condițiile necesare pentru desăvîrșirea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

10. Pornind de la textul din Matei I, 23: «Iată Fecioara va avea în pîntece și va naște Fiu și va chema numele lui Emanuil, care se tâlcuiește: cu noi este Dumnezeu», *Prea Sfințitul Episcop Teofil al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului*, după ce arată că Nașterea Domnului înseamnă împlinirea proorociilor, stăruie asupra sensului cuvintelor «Cu noi este Dumnezeu» arătînd însemnătatea adevărului care se exprimă prin aceste cuvinte. Din momentul Intrupării și pînă la sfîrșitul veacurilor Mîntuitorul Hristos, Fiul lui Dumnezeu a fost și rămîne cu noi. Faptul acesta ni l-a

arătat El însuși încredințându-ne de asistența Lui pururenică. De aceea El este și rămîne Capul Bisericii, ale căre: mădulare sîntem noi, credincioșii. Și, după cum în orice corp viu, capul dă mădulelor mișcarea vieții, tot așa prin Hristos, cu Hristos și de la Hristos ne facem cu adevărat părtași la viața dumnezeiască, însăși părtași firii dumnezeiești. «Această unire strînsă — zice Prea Sfințitului Episcop Teofil — între Domnul Hristos și om, ridică neînchipuit de mult valoarea rugăciunii noastre omenești. Cu noi este Dumnezeu! Să ne rugăm cu încredere deplină. Hristos, Capul nostru, își însușește rugăciunile noastre și le susține cu creditul Său nețărmurit; le sprijinește cu trecerea Sa de Fiu al lui Dumnezeu. Acest unic Fiu al lui Dumnezeu, de multe ori și cu multă plăcere, S-a numit pe Sine Fiul omului, ca să arate că este și om adevărat, solidar cu neamul omeneșc, că este unit cu noi prin legături frățești, care în veac nu se vor rupe; că S-a înfrățit cu noi pentru totdeauna».

Căutînd să explice mai departe modul cum Mîntuitorul Hristos este cu noi, Prea Sfinția Sa arată că «Dumnezeu este cu noi prin Duhul Domnului Iisus Hristos, pe care El L-a trimis în inimile noastre». Acest Duh sfînt face pe fiecare credincios să scoată un geamăt stăruitor și răzbătător: «Tată, tată!». Să scoată o strigare caldă de fiu adoptiv către «bunătatea și milostivirea părintească». În felul acesta «amestecate cu slabele noastre rugi, amestecate cu ale noastre neputincioase suspine «negrăitele suspine» ale Duhului Sfînt, aduc rugăciunilor noastre o nemăsurată trecere pe lîngă Dumnezeu și o foarte mare putere asupra inimii Lui!». Pastorală arată apoi prezența reală a Mîntuitorului Hristos în mijlocul nostru în Taina Sf. Cuminecături și că chiar în ceruri, Hristos care a murit pentru noi și a înviat și stă de-a dreapta Tatălui, mijlocește pururea pentru noi.

Rezumînd către sfîrșitul pastoralei sale toată această învățătură înaltă a Sfintei Biserici, Prea Sfințitul Teofil spune «Dumnezeu este cu noi prin Fiul Său intrupat din Fecioara Maria, născut în Betleem și culcat în iesle. Hristos este cu noi prin Duhul Său sălășluit în inimile noastre; Hristos este cu noi prin Taina Trupului și a Sîngelui Său de pe altar; Hristos este cu noi prin Biserica Sa, căreia El este Cap, iar noi mădulare; Hristos este cu noi prin mijlocirea Sa din ceruri, între Dumnezeu Cel prea sfînt și păcătoșenia noastră; Hristos este cu noi prin cuvîntul ce ni l-a lăsat drept lumină. Hristos este cu noi prin pacea ce ne-a adus-o și ne-a lăsat-o ca scumpă moștenire». Așa se face că toți cei ce cunosc cu adevărat pe Domnul Iisus Hristos și-L iubesc cu sinceritate, trebuie să fie oameni ai păcii, propovăduitori și făcători de pace. Și pastorală Prea Sfințitului Episcop Teofil de la Cluj se sfîrșește cu un călduros apel pentru ca fiii credincioși din Eparhia sa să nu-și precupețească munca și puterile de a lupta pentru înfăptuirea păcii pe pămînt și pentru înlăturarea pentru totdeauna a grozăviei războaielor.

11. *Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradei* stăruie în pastorală pe care o trimite, cu prilejul Nașterii Domnului, clerului și credincioșilor din Eparhia Sa, mai mult asupra sensului social pe care l-a avut marele eveniment al Intrupării Domnului Hristos: «În ieslea cea săracă și-n peștera

cea mare, într-o lume de nevoi, crunte mizerii, împovărată de răutăți și nedreptăți sociale, s-a născut «Soarele Dreptății», Copilul Sfânt, încununat cu toate razele darurilor, în care s-au întruchipat frumusețea și bunătatea, dreptatea și iubirea desăvirșită.

Prea Sfințitul Episcop Valerian descrie apoi, în culori vii, starea în care ajunsese omenirea către începutul erei creștine, datorită păcatului și întunecării chipului lui Dumnezeu în om: «Cei tari au apăsă pe cei slabi; cei bogați au asuprit pe cei săraci, omul a pus la jug pe semenul său căzut în robie. Sclavia și iobăgia au fost cele mai rușinoase pete de pe conștiința umană. Boierii lumii își țineau robii într-o stare cu mult mai grea decât aveau parte vitele din grajd. Femeia era complet desconsiderată, copilul n-avea nici un preț. Vrăjmășia și nedreptatea puseseră între oameni ziduri peste care nu se putea trece, întrucât păcatul întunecase mintea, împietrise inima și slăbise voința oamenilor, ca să nu mai poată iubi dreptatea și face binele. De aceea omul nu mai putea face nimic pentru mântuirea lui». În condițiunile acestea ale vieții de toate zilele se întâmplă Nașterea Mântuitorului Hristos. Cu venirea Lui în mijlocul nostru, «Iisus Hristos ne-a învățat să fim oameni cu adevărat. El ne-a descoperit din nou că avem în cer un Tată, care este Părintele nostru al tuturor, iară noi sintem fiii Lui și de aceea trebuie să trăim ca frații. Domnul ne-a învățat că Dumnezeu este iubire și că pe El nu-L putem iubi cu adevărat decât dacă îl iubim întâi pe aproapele nostru. Ne-a învățat să nu facem deosebire între oameni, căci înaintea Celui Atotputernic toți sintem egali și toți sintem una». Învățătura Domnului Hristos, propovăduită de Biserica creștină, pune accentul pe dragostea dintre oameni și condamnă asuprirea și războiul dintre popoare. Mesajul pe care îngerii l-au cîntat deasupra ieslei din Betleem vestea omenirii că «într-o lume a dezbinării și nedreptăți sociale s-a coborît din cer Fiul lui Dumnezeu, pentru a răsădi pacea între noroadele lumii, așa cum El însuși a spus-o mai tîrziu: «Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă». Dar «diavolul, stăpînul dezbinării și al neascultării și cel mai mare vrăjmaș al păcii, dintru început a fost ucigător de oameni, el fiind tatăl crimei și al războaielor nedrepte. Satana nu doar me nici acum, el caută mereu să încaiere popoarele lumii și să adape din belșug pămîntul cu lacrimi și sînge». Așa se face că și astăzi, cînd după coșmarul celor două războaie mondiale, popoarele lumii doresc cu căldură pacea și se năzuiesc ca să-și creeze condiții de viață pașnică și de progres, pentru ei și pentru toți oamenii, mai sint mulți irozi în lume, care, ajunși în fruntea unor popoare din Apus, nu se sfiesc să vorbească deschis de război, ca și cum acesta ar putea fi o fericire pentru oameni. «Orbiți de goana nebună după cît mai mult aur, din interese meschine, acești conducători de noroadă provoacă mereu conflicte în diferite puncte ale globului, întreținînd astfel o atmosferă de neliniște și zburcium, care tulbură adînc pacea lumii». Împotriva acestora și pentru salvarea păcii în lume toți oamenii de bună credință trebuie să lupte cu toate puterile lor, iar creștinii nu trebuie numai să lupte laolaltă și deopotrivă cu ceilalți, ci să se roage, ziua și noaptea, cerînd Bunului Dumnezeu să

trimită între oameni duhul păcii și al iubirii. Căci numai iubind pacea și apărînd-o ne arătăm vrednici de numele de creștin și de vrednicia înaltă de fii ai lui Dumnezeu.

Pastorala Prea Sfințitului Episcop Valerian se încheie cu o cuprinzătoare rugăciune pentru înmulțirea dragostei în lume, pentru biruința păcii, pentru înmulțirea strădanilor celor bune, pentru o viață îmbelșugată și pentru sănătatea și buna sporire a poporului și a ocirmuitorilor noștri.

Sfaturi și îndemnuri părintești, pline de dragoste creștină, se găsesc deopotrivă și în cea de a doua pastorală a Prea Sfințitului Episcop Valerian, menită să fie adusă la cunoștința credincioșilor în ziua de Anul Nou. Aici atenția Prea Sfințitului Valerian se poartă mai ales asupra îndatoririi fiilor credincioși ai Bisericii de a fi cetățeni loiali ai statului nostru și de a se supune cu încredere tuturor legiurilor lui, menite să ducă obștea noastră la înflorire, la bunăstare și la progres.

Acestea sînt gîndurile cu care Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne au întîmpinat marele praznic al Nașterii Domnului, în anul min-tuirii 1958 și acestea sînt povățuirile și îndemnurile părintești, pe care le-au îndreptat, cu acest prilej, către credincioșii Sfintei noastre Biserici. Următori devotați ai Marelui Păstor, la conducerea Bisericii Sale, ei nu au scăpat prilejul de a coborî în mijlocul oilor cuvîntătoare ale turmei creștine spre a le povățui și a le îndruma pe calea realităților celor mai arzătoare ale vieții. Cîrmaci hotărîți și plini de veghe, la cîrma Bisericii creștine, ei s-au arătat și de data aceasta, fermi întru a conduce nava Bisericii către limanul liniștit al împărăției lui Dumnezeu, luînd călăuză steaua care s-a arătat la Nașterea Domnului deasupra ieslei din Betleem și deviză minunata cîntare intonată de corurile de îngeri, în văzduhul diafan al nopții istorice din Betleem: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire!». Pentru toată dragostea arătată de Înalții Ierarhi ai Sfintei noastre Biserici, față de cler și credincioși și pentru toate bunele îndemnuri și părinteștile sfaturi trimise cu acest prilej sărbătoresc, li se cuvine din partea tuturor celor ce sînt cu adevărat creștinește, un respectuos omagiu.

REDACTIA

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

SPICUIRI DIN PROCESUL-VERBAL Nr. 14.371
AL ȘEDINTELOR DIN 14 DECEMBRIE 1958

1. În ziua de duminică, 14 decembrie 1958, clericii și mireni, delegați de către Adunările Eparhiale ale celor 12 Eparhii, din cuprinsul Patriarhiei Române, ca membri ai Adunării Naționale Bisericești, pentru o nouă perioadă de patru ani (1958-1962), fiind convocați în termenul prevăzut de Statutul Bisericii Ortodoxe Române, în sesiune de constituire și de lucru, s-au întrunit în reședința Patriarhiei din București, participând la orele 10 dimineața la Doxologia oficiată în Paraclisul Sfintei Patriarhii.

2. După slujba Doxologiei, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe.

3. La orele 11, o delegație de membri ai Adunării Naționale Bisericești a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să ia parte și să prezideze Adunarea Națională Bisericească.

4. Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de ședințe, împreună cu Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.P.R., însoțiți de Inalt Prea Sfințiii Mitropoliți, fiind întâmpinați cu căldură de întreaga Adunare, care a intonat Imnul Patriarhal.

5. Prea Fericitul Patriarh Justinian, ocupând scaunul prezidial, a rugat pe Domnul Secretar General D. Dogaru, să citească Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R., pentru deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești din anul 1958.

6. Domnul Secretar General D. Dogaru, a dat citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române pentru deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești, care a fost ascultat în picicare și salutat cu aplauze de toți cei prezenți.

7. Prea Fericitul Patriarh Președinte, printr-un cuvânt de deschidere* a arătat

* Textul cuvântării a fost publicat în numărul 12 (decembrie 1958) al revistei «Biserica Ortodoxă Română», la pag. 1085-1089.

scopul convocării Adunării Naționale Bisericești și a anunțat Adunării pe cei trei secretari provizorii de ședință, invitându-i la birou.

8. P. C. Prot. Dr. Gheorghe Cotoșman, unul din cei trei secretari provizorii, a făcut apelul nominal, iar membrii Adunării Naționale Bisericești, au prezentat fiecare mandatul la birou, constatându-se că din membrii de drept, a lipsit Prea Sfințitul Episcop al Aradului, Dr. Andrei Mager, pentru cauză de boală, iar Episcopia Romanului și Hușilor, fiind vacantă, nu a avut reprezentant de drept. Dintre membrii aleși, în număr de 36, au lipsit 7.

9. După apelul nominal, Prea Fericitul Patriarh Președinte a constatat că membrii prezenți sînt în majoritate și că deci Adunarea poate lucra valabil, declarînd ședința deschisă.

10. În conformitate cu art. 7 din Regulamentul interior al Adunării Naționale Bisericești și art. 65 din Regulamentul Organelor centrale ale Patriarhiei, Prea Fericitul Patriarh Președinte a anunțat Adunării constituirea Secțiunilor pentru validitatea mandatelor, în număr de 5, fiecare din ele avînd ca președinte un Înalt Prea Sfințit Mitropolit și alegîndu-și un vicepreședinte și un raportor precum urmează:

— *Secția I, a Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, avînd ca președinte pe *Prea Fericitul Patriarh Justinian*, în calitate de Arhiepiscop al Bucureștilor și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, ca vicepreședinte, pe *d-l Acad. Prof. Dr. N. Gh. Lupu*, și ca raportor pe *P. C. Preot Marin Bogoiu*, pentru examinarea mandatelor Secției II, a Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Secția II, a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, avînd ca președinte, pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin*, ca vicepreședinte, pe *d-l Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu* și ca raportor pe *P. C. Arhim. Emilian Birdaș*, pentru examinarea mandatelor Secției III, a Mitropoliei Ardealului.

— *Secția III, a Mitropoliei Ardealului*, avînd ca președinte pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae*, ca vicepreședinte pe *P. C. Prot. Traian Belășcu*, și ca raportor pe *d-l Dancoș Simion*, pentru examinarea mandatelor Secției IV, a Mitropoliei Olteniei.

— *Secția IV, a Mitropoliei Olteniei*, avînd ca președinte pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian*, ca vicepreședinte pe *d-l Prof. Nicolae Mihăilescu* și ca raportor pe *d-l Inginer Mihail Marinescu*, pentru examinarea mandatelor Secției V, a Mitropoliei Banatului.

— *Secția V, a Mitropoliei Banatului*, avînd ca președinte pe *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile*, ca vicepreședinte pe *P. C. Prot. Dr. Gh. Cotoșman* și ca raportor pe *d-l Dr. Iosif Patric*, pentru examinarea mandatelor Secției I, a Mitropoliei Ungro-Vlahiei.

11. Biroul Adunării a împărțit mandatele, prezentate de membri, Secțiilor respective.

12. Prea Fericitul Patriarh Președinte a suspendat ședința pentru un timp, spre a permite Secțiilor să procedeze la verificarea mandatelor încredințate.

13. Redeschizînd ședința, Prea Fericitul Patriarh Președinte a invitat pe raportorii celor 5 secții de validare să citească pe rînd referatele respective.

14. P. C. Pr. Marin Bogoiu, raportorul Secției I, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor secției a II-a: Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor.

15. P. C. Arhim. Emilian Birdaş, raportorul Secției II, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor secției a III-a: Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu, Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului și Episcopia Oradiei.

16. D-l Simion Dancoș, raportorul Secției III, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor secției a IV-a: Arhiepiscopia Craiovei și Episcopia Râmnicului și Argeșului.

17. D-l Inginer Mihail Marinescu, raportorul Secției IV, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor secției a V-a: Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Episcopia Aradului.

18. D-l Dr. Iosif Petric, raportorul Secției V, a citit referatul prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor secției a I-a: Arhiepiscopia Bucureștilor, Episcopia Buzăului și Episcopia Dunării de Jos.

Adunarea validează mandatele, prin care reprezentanții eparhiilor au fost delegați ca membri ai săi.

19. Prea Fericitul Patriarh Președinte, constatând rezultatul validării mandatelor; a declarat în conformitate cu art. 10 din Regulamentul interior, Adunarea Națională Bisericească constituită definitiv pentru perioada de 4 ani, 1958-1962.

20. Prea Fericitul Patriarh Președinte a propus Adunării, ca în această clipă a constituirii sale să-și îndrepte gândul către Conducerea Statului nostru, către Guvernul Republicii noastre și către Comitetul Național pentru apărarea păcii din R.P.R., concretizând aceasta prin câte o telegramă, care să fie expediată: Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Miniștri, precum și Comitetului Național pentru apărarea păcii din R.P.R.

*Adunarea a aprobat cu aplauze textul celor trei telegrame, care s-au și expediat imediat.**

21. Conform art. 10 din Regulamentul interior, Prea Fericitul Patriarh Președinte a propus, și Adunarea Națională Bisericească a ales, din sînul său, trei secretari permanenți, care sînt următorii:

- P. C. Prot. Dr. Gheorghe Cotoșman, Vicarul Mitropoliei Banatului;
- D-l Inginer Mihail Marinescu, din Craiova.
- D-l Constantin Nistor, din Iași.

Din acești trei secretari permanenți, Prea Fericitul Patriarh Președinte a declarat pe P. C. Prot. Dr. Gh. Cotoșman, secretar general al Adunării Naționale Bisericești.

Adunarea ia act de desemnarea P. C. Prot. Dr. Gh. Cotoșman, ca secretar general al său, pentru perioada 1958-1962.

22. În conformitate cu dispozițiunile art. 10 din Regulamentul intern, Prea Fericitul Patriarh Președinte a propus Adunării să procedeze la alegerea celor șase Comisii permanente, pentru noua perioadă de patru ani, alcătuite fiecare din câte șase membri, în proporție de o treime clerici și două treimi mireni.

Adunarea Națională Bisericească a ales apoi, pe membrii următoarelor șase comisii permanente ale sale, pentru perioada 1958-1962;

* Textul acestor telegrame a fost publicat în numărul 12 (decembrie 1958) al revistei «Biserica Ortodoxă Română», la pag. 1082-1083.

- a) Comisia organizatorică,
- b) Comisia bisericească,
- c) Comisia culturală,
- d) Comisia economică-financiară,
- e) Comisia de petițiuni și validare și
- f) Comisia bugetară.

23. În conformitate cu prevederile art. 20, lit. f., din Statutul Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. f., din Regulamentul interior, Prea Fericitul Patriarh Președinte a rugat Adunarea să procedeze la alegerea membrilor Consiliului Național Bisericesc, în număr de nouă: clerici trei și mireni șase.

Adunarea Națională Bisericească a ales pe membrii Consiliului Național Bisericesc, pentru perioada 1958-1962.

24. În conformitate cu prevederile art. 205 din Regulamentul de procedură bisericească, Prea Fericitul Patriarh Președinte a rugat Adunarea să procedeze la alegerea membrilor Consistoriului Central Bisericesc, în număr de cinci membri activi, dintre care unul președinte și cinci membri supleanți, amintind că acești membri trebuie să fie aleși dintre preoții doctori sau licențiați în teologie din categoria I-a, cu o vechime de cel puțin 15 ani în preoție.

Adunarea Națională Bisericească a ales apoi pe membrii activi și supleanți ai Consistoriului Central Bisericesc pe perioada 1958-1962.

25. Prea Fericitul Patriarh Președinte a declarat că ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești poate fi considerată încheiată și a anunțat că Adunarea își continuă sesiunea în ședință de lucru, pentru a lua în cercetare și a aproba lucrările ce sînt pe ordinea de zi.

26. Prea Fericitul Patriarh Președinte, deschizînd ședința de lucru, la orele 12,30, a rugat pe secretarii permanenți ai Adunării să împartă lucrările aflate pe ordinea de zi, către Comisiile permanente, precum urmează:

a) *Comisia organizatorică:*

— Adresa Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, nr. 13.800/1958, cu care s-a trimis Adunării Naționale Bisericești proiectul Regulamentului pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, asupra căruia Sfîntul Sinod, în ședința sa din 13 decembrie 1958, a avizat favorabil.

b) *Comisia bisericească:*

— Darea de seamă asupra activității Sectorului Administrativ Bisericesc al Administrației Patriarhale, desfășurată în cursul anului 1957 (temei nr. 1826/1958).

c) *Comisia Culturală:*

Darea de seamă asupra activității Sectorului de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, desfășurată în cursul anului 1957 (temei nr. 8.933/1958).

d) *Comisia economică-financiară:*

— Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Ateliere al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, în cursul anului 1957, cuprinzînd și Contul de execuție

al Planului Financiar, Contul de Profit și Pierdere și Bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1957, de acest sector (temei nr. 1.691 și 1.833/1958).

— Darea de seamă asupra executării Planului Financiar pe anul 1957, al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe: (Temei nr. 8.929/1958):

- a) Contul de execuție bugetară;
- b) Contul de Profit și Pierdere;
- c) Bilanțul.

e) *Comisia bugetară:*

— Proiectul de Plan Financiar însoțit de «Expunerea de motive», pe anul 1958 al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe (Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române), inclusiv Fondul Central Misionar.

27. Prea Fericitul Patriarh Președinte a suspendat ședința pentru timpul necesar Comisiilor să examineze lucrările ce le-au fost încredințate.

28. După redeschiderea ședinței, la învitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, d-l Iuliu Scriban, raportorul Comisiei organizatorice, a dat citire referatului cu privire la proiectul de Regulament pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

Adunarea Națională Bisericească ia act de referat, aprobă și votează Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române și hotărăște a fi înaintat Departamentului Cultelor, cu rugămintea de a da cuvenita Decizie în vederea intrării în vigoare a acestui Regulament pe data de 1 ianuarie 1959.

29. La invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, d-l Prof. Nicolae Mihăilescu, raportorul Comisiei Bisericești, citește referatul comisiei cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Administrativ Bisericesc al Administrației Patriarhale, în cursul anului 1957.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului și hotărăște:

1. *Aprobă Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Administrativ Bisericesc al Administrației Patriarhale în cursul anului 1957.*

2. *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru îndrumarea, supravegherea și controlul exercitat în permanență pentru bunul mers și buna desfășurare a activității acestui sector.*

3. *Aduce mulțumiri călduroase Onoratului Guvern al Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Române în general.*

30. La invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, d-l Basarab Dumitrescu, raportorul Comisiei Culturale, citește referatul Comisiei cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul de Editură și Tipografie al Institutului Biblic, în cursul anului 1957.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului și hotărăște:

1. *Ia act cu aprobare, de Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Editură și Tipografie în cursul anului 1957.*

2. *Aprobă Planul de producție și planul financiar pe anul 1958.*

3. *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru îndrumarea permanentă a acestui Sector.*

4. *Aduce mulțumiri Onor. Guvern și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat în procurarea materialelor, uneltelor și mașinilor necesare Sectorului.*

31. La invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, d-l Nicolae Todea, raportorul Comisiei Economice-financiare, citește referatul Comisiei cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Ateliere al Institutului Biblic, pe anul 1957.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului și hotărăște:

1. *Aprobă activitatea Sectorului Ateliere al Institutului Biblic pe anul 1957 și Contul său de execuție bugetară, Contul de Profit și Pierdere și Bilanțul încheiat, dându-se cuvenita descărcare.*

2. *Apreciază osteneala depusă de personalul acestei instituții și le aduce mulțumiri, cu îndemnul de a continua munca și devotamentul față de instituție, spre a obține rezultate tot mai bune.*

3. *Aduce mulțumiri Inalt Prea Sfinților și Prea Sfinților Chiriarhi, precum și ostenitorilor Centrelor Eparhiale, pentru sprijinul acordat acestei instituții.*

4. *Exprimă mulțumiri Onor. Guvern al Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat.*

5. *Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian călduroase mulțumiri pentru îndrumarea rodnică și conducerea înțeleaptă a activității acestui sector.*

32. În continuare, d-l Nicolae Todea, raportorul Comisiei economice-financiare, citește referatul cu privire la Darea de seamă asupra executării Planului Financiar pe anul 1957 al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului și hotărăște:

1. *Aprobă Contul de gestiune și Bilanțul Administrației Patriarhale și Contul de Profit și Pierdere și Bilanțul Institutului Biblic și dă cuvenita descărcare gestionarilor respectivi.*

2. *Exprimă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian toată recunoștința clerului și credincioșilor pentru grija și munca ce depune în slujba Bisericii Ortodoxe Române, pentru supravegherea și îndrumarea zilnică pe care o rezervă colaboratorilor Prea Fericirii Sale și pentru frumoasele rezultate obținute în cei zece ani de păstorie.*

3. *Aduce mulțumiri Onor. Guvern al Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Române.*

33. La invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Președinte, P. C. Pr. Marin Bogoiu, raportorul Comisiei Bugetare, citește referatul cu privire la Planul Financiar pe anul 1958 al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului și aprobă Planul Financiar pe anul 1958 al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române cu sectoarele: Ateliere și Editură și Tipografie, inclusiv Fondul Central Misionar.

34. La comunicări, d-l Basarab Dumitrescu a adus un însuflețit salut din partea preoților și credincioșilor din Regiunea Oradea. Vorbind despre misiunea importantă ce are de îndeplinit preotul în mijlocul credincioșilor, D-Sa, a propus membrilor Adunării Naționale Bisericești să depună toate eforturile pentru a face cât mai rodnică munca preoților și a credincioșilor de pretutindeni, spre înflorirea Patriei noastre, Republica Populară Română și sprijinirea cauzei păcii.

35. Prea Fericitul Patriarh Președinte a adus la cunoștința Adunării că toate problemele de pe ordinea de zi ale sesiunii din anul acesta au fost examinate și rezolvate. Apoi Prea Fericirea Sa a adresat membrilor Adunării Naționale Bisericești cuvinte de mulțumire pentru participarea activă la lucrările sesiunii și le-a urat sănătate și spor deplin în activitatea ce desfășoară fiecare în slujba Patriei noastre.

36. În conformitate cu dispozițiunile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Patriarh Președinte a propus Adunării o Comisie pentru verificarea și aprobarea Procesului Verbal al ședințelor Adunării din sesiunea anului 1958. Comisia va lucra sub președinția Prea Fericirii Sale și va fi alcătuită din următorii membri:

- D-l Acad. Prof. Dr. Nicolae Lupu,
- D-l Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu,
- D-l Prof. Nicolae Mihăilescu,
- P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu,
- P. C. Pr. Vicar Marin Bogoiu.

Adunarea Națională Bisericească aprobă Comisia propusă.

37. Prea Fericitul Patriarh Președinte a rugat pe Domnul Secretar General D. Dogaru, să dea citire Decretului de închidere.

38. Domnul Profesor D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a citit Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române pentru închiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești din anul 1958.

39. Ședința s-a ridicat la orele 14,30, când toți cei prezenți au luat parte la agapa frățască din Reședința Patriarhală.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

PREȘEDINTE,

† JUSTINIAN

PATRIARHUL ROMINIEI

Secretar General,
Prof. Dr. Gh. Cotoșman

R. O. Controlat.

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVII
Nr. 2
FEBRUARIE
1959

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE·MESAJE

<i>Schimb de telegrame cu prilejul zilei onomastice a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia . . .</i>	125—126
<i>Telegrama de felicitare trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul sărbătoririi zilei de naștere a Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei</i>	—127
<i>Telegrama de răspuns trimisă de Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bulgariei, Prea Fericitului Patriarh Justinian . . .</i>	—128
<i>Telegrama trimisă Domnului Emil Bodnăraș, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	—129
<i>Telegrama de răspuns trimisă de Domnul Emil Bodnăraș, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R., Prea Fericitului Patriarh Justinian</i>	—130
<i>Telegrama de felicitare trimisă Domnului Acad. Prof. Dr. N. Gh. Lupu, de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	—131
<i>Scrisoarea de răspuns trimisă Prea Fericitului Patriarh Justinian de Domnul Acad. Prof. Dr. N. Gh. Lupu</i>	—132

VIAȚA BISERICEAȘCĂ

<i>A 58-a aniversare a Prea Fericitului Patriarh Justinian . . .</i>	133—136
--	---------

ÎN APĂRAREA PĂCII

- Noi acțiuni ale Mișcării mondiale a partizanilor păcii pentru încetarea războiului rece și a experiențelor cu arma nucleară. — Documentele adoptate de Consiliul Mondial al Păcii în sesiunea de la Moscova* 137—140

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

- Pregătirea sfințiților slujitori pentru oficiul Liturghiei, de Pr. Prof. PETRE VINTILESCU* 141—176
- Cuvintele rostite de Mântuitorul Hristos pe cruce, de Magistrand SIRBU GHEORGHE* 177—193
- Îndatoriri ale preotului, de Pr. Prof. N. C. BUZESCU* 194—210

EVOCĂRI

- Nazaretul și biserica Bunei Vestiri, de AL. A. BOTEZ* 211—220

RECENZII

- Un capitol de istorie bisericească contemporană. Însemnări pe marginea noului volum al Prea Fericitului Patriarh Justinian: «In slujba Bisericii și Patriei», de Pr. Prof. GRIGORIE T. MARCU* 221—230
- Mențiuni bibliografice: Încă două exemplare din Liturghierul de la 1508 și un nou exemplar din Evangheliarul macaria (1512), de VIRGIL MOLIN* 231—237
- Un valoros studiu asupra vechilor calendare bisericești, de Prof. DAN SIMONESCU* 238—240

**SCHIMB DE TELEGRAME
CU PRILEJUL ZILEI ONOMASTICE
A SANCTITĂȚII SALE ALEXEI,
PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA**

Cu prilejul sărbătoririi numelui Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare :

TELEGRAMĂ

*Sanctității Sale Patriarhului ALEXEI
al Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu sentimente de caldă dragoste frățescă și înaltă prețuire, Vă felicităm de ziua numelui Sanctității Voastre și Vă urăm sănătate, pace și bucurie duhovnicească întru mulți ani.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 24 februarie 1959.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru caldele urări exprimate, prin următoarea telegramă:

TELEGRAMĂ

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al României*

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă Prea Fericii Voastre pentru atenție. Doresc în rugăciune Prea Fericii Voastre și frățestii Voastre întru Hristos Biserici, milele cele bogate ale lui Dumnezeu.

Patriarhul ALEXEI

Moscova, 26 februarie 1959.

**TELEGRAMA DE FELICITARE
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN,
CU PRILEJUL SĂRBĂTORIRII ZILEI DE NAȘTERE
A PREA FERICITULUI CHIRIL,
PATRIARHUL BULGARIEI**

Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, cu prilejul sărbătoririi zilei sale de naștere, următoarea telegramă de felicitare:

Prea Fericitului Patriarh CHIRIL al Bulgariei

SOFIA

Cu multă dragoste Vă felicit cu prilejul sărbătoririi zilei de naștere a Prea Fericitului Voastre și din toată inima Vă urez sănătate și ani mulți, ca să îndrumați lucrarea și viața clerului și credincioșilor Bisericii surori a Bulgariei spre tot mai fericite înfăptuiri și să contribuiți, cu spor, la dezvoltarea legăturilor frățesti între Bisericile Ortodoxe și la pacea între toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

**TELEGRAMA DE RĂSPUNS
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL CHIRIL,
PATRIARHUL BULGARIEI,
PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN**

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările exprimate cu prilejul sărbătoririi zilei de naștere a Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare, trimițând următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Mulțumesc din toată inima Prea Fericii Voastre pentru felicitările și bunele urări frățești cu ocazia zilei mele de naștere. Aceste sentimente ale Voastre îmi sînt foarte scumpe.

Atotmilostivul Dumnezeu să reverse asupra Voastră și asupra evlavioasei Voastre turme, toate milele Sale.

† **CHIRIL**
Patriarhul Bulgariei

TELEGRAMA
TRIMISĂ DOMNULUI EMIL BODNĂRAȘ,
VICEPREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMINE,
DE PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

La împlinirea vârstei de 55 de ani, Domnul Emil Bodnăraș, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R., a fost distins cu titlul de «Erou al Muncii Socialiste». Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Emil Bodnăraș următoarea telegramă de felicitare:

Domnului General EMIL BODNĂRAȘ,
Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R. P. R.

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării a 55 de ani de la nașterea Dvs. și pentru conferirea titlului de «Erou al Muncii Socialiste», cu care ați fost onorat din partea Conducerii Statului nostru, în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal, Vă exprimăm felicitări sincere și Vă urăm din toată inima viață îndelungată, cu sănătate și putere de muncă, pentru a continua cu roade tot mai bogate activitatea închinată în slujba propășirii Patriei, a poporului și a păcii în lume.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

**TELEGRAMA DE RĂSPUNS
TRIMISĂ DE DOMNUL EMIL BODNĂRAȘ,
VICE PREȘEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMINE,
PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN**

Răspunzînd felicitărilor, și urărilor exprimate cu prilejul împlinirii a 55 de ani și conferirii titlului de «Erou al Muncii Socialiste», — Domnul Emil Bodnăraș, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R., a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă :

I. P. S. S. JUSTINIAN MARINA
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Vă mulțumesc din inimă pentru urările pe care mi le-ați adresat.

EMIL BODNĂRAȘ

TELEGRAMA DE FELICITARE
TRIMISĂ DOMNULUI ACAD. PROF. DR. N. GH. LUPU
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Academician Profesor Dr. N. Gh. Lupu următoarea telegramă de felicitare, cu prilejul celei de a 75-a aniversări a marelui nostru savant:

TELEGRAMĂ

Domnului Academician Profesor Dr. N. GH. LUPU

BUCUREȘTI

Cu multă bucurie am luat cunoștință de înalta cinstire ce Vi s-a făcut de Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, prin conferirea Ordinului «Steaua Republicii Populare Române», clasa I, cu prilejul împlinirii a 75 de ani, pentru merite deosebite în activitatea științifică, didactică și obștească, și, din toată inima, în numele Adunării Naționale Bisericești, Consiliului Național Bisericesc și Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, al căror distins membru sînteți, și în numele Nostru personal, Vă felicităm pentru această fericită consacrare și cu căldură rugăm pe Dumnezeu să Vă hărăzească încă mulți ani, cu sănătate și putere, ca să continuați cu tot mai mult spor activitatea multiplă ce desfășurați în slujba Patriei și poporului român.

† JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

București, 24 februarie 1959.

**SCRISOAREA DE RĂSPUNS
TRIMISĂ PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN
DE DOMNUL ACAD. PROF. DR. N. GH. LUPU**

Domnul Academician Profesor Dr. N. Gh. Lupu a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările exprimate, prin următoarea scrisoare :

București, 26 februarie 1959

Inalt Prea Sfințite,

Vă mulțumesc din inimă pentru caldele urări exprimate în numele Dumneavoastră și al credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, asigurându-vă de statornicul meu devotament.

Dr. N. GH. LUPU

VIATA BISERICEASCA

A 58-A ANIVERSARE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 22 februarie 1959 — cu prilejul împlinirii a 58 de ani de la nașterea Prea Fericitului Patriarh Justinian —, colaboratorii apropiați ai Prea Fericirii Sale din cadrul Administrației Patriarhale și Centrului Mitropolitan au ținut să aducă Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române prinosul dragostei și devotamentului lor și să-i ureze viață lungă, sănătate și puteri de muncă sporite pentru buna călăuzire a slujitorilor și închinătorilor altarelor drepte credințe, pe calea împlinirii poruncilor evanghelice și a sprijinirii dreptelor năzuințe ale poporului nostru.

De dimineață, în catedrala patriarhală s-a oficiat Sfânta Liturghie, în prezența a numeroși credincioși. După Sfânta Liturghie s-a săvârșit un Te-Deum, înălțându-se mulțumiri lui Dumnezeu pentru darurile revărsate asupra Bisericii noastre și cerîndu-I ajutorul și binecuvîntarea pentru munca plină de răspundere pe care o desfășoară Prea Fericitul Patriarh Justinian la cîrma Bisericii Ortodoxe Romîne. În sala cea mare de la intrarea palatului patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit apoi pe colaboratorii apropiați. În numele clerului și al salariaților Centrelor Patriarhal și Mitropolitan, a vorbit P.C. Pr. Zaharia Mintulescu, inspector general bisericesc, care a înfățișat cîteva momente mai importante din activitatea preoțească și arhierescă a Întâistătorului Sfintei noastre Biserici, subliniind rîvna Prea Fericirii Sale întru slujirea lui Hristos și îndrumările înțelepte pe care Prea Fericirea Sa a știut să le dea tuturor celor cu care a colaborat de-a lungul anilor. În încheierea cuvîntării sale, P.C. Pr. Zaharia Mintulescu a spus: «Vă prezentăm astăzi, Prea Fericite Părinte Patriarh, omagiul nostru, al celor de la Administrația Patriarhală, de la Centrul eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de la Institutul Teologic Universitar și Seminarul Teologic din Bucu-

rești, — și Vă rugăm să nu considerați această manifestare ca fiind determinată de caracterul protocolar al evenimentului. Sentimentele noastre mărturisite aici constituie o manifestare de adîncă dragoste și respect, și noi le socotim asemenea celor care guvernează raporturile dintre fii și părinte. Noi știm că exemplul conduce lumea, mai mult decît cuvîntul scris sau vorbit, căci deseori putem suspecta sinceritatea cuvîntului, dar nu putem șovăi în fața exemplului care se impune. Și viața Prea Fericirii Voastre constituie pentru noi un exemplu atît de puternic, încît niciodată nu vom rămîne nesimțitori în a-l urma. De aceea, ne simțim astăzi datorici să vă asigurăm de întregul nostru devotament, de stăruința noastră în muncă neprecupețită, fideli Bisericii noastre strămoșești, fideli scumpei noastre Patrii».

Toți cei prezenți, împreună cu Corala Patriarhiei, au cîntat «Mulți ani trăiască».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns mulțumind tuturor celor de față pentru calde sentimente exprimate cu acest prilej. Subliniind adîncă sa convingere că fără ajutorul Bunului Dumnezeu, fără conlucrarea sinceră a membrilor Sfîntului Sinod și fără sprijinul larg pe care l-a acordat Bisericii noastre guvernul Republicii Populare Romîne, viața bisericească din ultimii ani nu s-ar fi desfășurat în condiții care ne bucură pe toți. Prea Fericitul Patriarh Justinian a mărturisit că pășește în cel de al 59-lea an de viață, cu încredere în același neprețuit ajutor, de care nu a fost lipsit pînă acum.

După ce a îndeminat pe colaboratorii săi să-și sporească strădaniile în împlinirea îndatoririlor ce le revin, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a încheiat cuvîntul, arătînd că învățătura nerăstălmăcită a Evangheliei lui Hristos cere tuturor să cultive în sufletele lor dragostea față de patrie, devotamentul față de cîrmuirea Statului și rîvna întru sprijinirea tuturor celor ce luptă pentru înfăptuirea mesajului divin al păcii pe pămînt și al buneivoini între oameni.

A urmat o recepție în sala bibliotecii din palatul patriarhal. Toți cei de față au prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian sincere felicitări și calde urări de viață lungă și sănătate, pentru slujirea Bisericii Ortodoxe Romîne și a scumpei noastre Republici Populare.

TELEGRAME DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul acestei aniversări, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame de felicitare din partea unor Întîistătători și Ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, din partea unor personalități ale vieții publice și din partea membrilor Sfîntului Sinod, a clericilor și a numeroși credincioși.

Publicăm mai jos câteva din aceste telegrame.

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Cu prilejul zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, Vă rugăm să primiți, în numele Nostru și în numele Sfântului Sinod, felicitări calde și frățești.

Facem urări să continuați slujirea Voastră sfântă și rodnică spre binele Sfintei Voastre Biserici.

Înălțăm rugăciuni fierbinți către Dumnezeu Atotputernic să Vă hărăzească încă mulți ani, ca să împliniți misiunea Voastră de Întâistător cu spor și bucurie duhovnicească, pentru binele poporului Vostru.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Telegrama Inalt Prea Sfințitului NICOLAE, Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al României

BUCUREȘTI

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră de ziua nașterii. Vă doresc în rugăciune, puteri depline pentru îndeplinirea cuvântului adevărului lui Hristos.

Intru mulți ani ! Cu dragoste țiiască Vă sărută sfințita dreaptă,

Mitropolitul NICOLAE

Telegrama Domnului Profesor D. DOGARU, Secretarul General al Departamentului Cultelor :

*Înalt Prea Sfințitului JUSTINIAN MĂRINA
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

LOCO

Vă felicit cu ocazia aniversării zilei de naștere a Înalt Prea Sfinției Voastre și Vă urez viață îndelungată și succes în activitatea de cîrmuitor al Bisericii Ortodoxe Române, pe calea sprijinirii păcii și acțiunilor obștești.

SECRETAR GENERAL,
D. DOGARU

Tuturor telegramelor de felicitare primite cu prilejul celei de a 58-a aniversări a Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a răspuns la vreme, cu mulțumiri și patriarhicești binecuvîntări.

NOI ACȚIUNI ALE MIȘCĂRII MONDIALE A PARTIZANILOR PĂCII PENTRU INCETAREA RĂZBOIULUI RECE ȘI A EXPERIENȚELOR CU ARMA NUCLEARĂ

DOCUMENTELE ADOPTATE DE BIROUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII ÎN SESIUNEA DE LA MOSCOVA

Între 21 și 25 februarie 1959 s-au desfășurat la Moscova lucrările sesiunii Biroului Consiliului Mondial al Păcii, în cadrul căreia au fost discutate îndatoririle ce revin în prezent mișcării mondiale pentru pace, pentru unificarea strădaniilor tuturor forțelor păcii, în vederea lichidării războiului rece și stabilirea unei atmosfere de încredere și de colaborare pașnică între popoare. La lucrările acestei sesiuni a participat și Domnul Academician Mihail Ralea, membru în Biroul Consiliului Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română.

Numeroși participanți la lucrările sesiunii au luat cuvântul pentru a saluta creșterea forțelor iubitoare de pace și au subliniat necesitatea întăririi legăturilor Consiliului Mondial al Păcii cu diferite organizații care luptă pentru pace, dar care nu sînt afiliate mișcării mondiale a partizanilor păcii. De asemenea, vorbitorii au scos în evidență sarcinile ce revin în actualele împrejurări tuturor luptătorilor pentru cauza sfîntă a apărării păcii, de a intensifica acțiunile menite să determine încetarea experiențelor cu arme nucleare și slăbirea încordării internaționale.

În ziua de 24 februarie a. c., președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, N. S. Hruscirov, a primit la Kremlin, pe participanții la sesiunea Biroului Consiliului Mondial al Păcii, cu care a avut o convorbire prietenească.

La 25 februarie au fost adoptate o serie de hotărîri și rezoluții. În hotărîrea cu privire la convocarea sesiunii Consiliului Mondial al Păcii se spune: «În legătură cu cea de a zecea aniversare a mișcării mondiale a partizanilor păcii, între 8 și 13 mai a.c., va avea loc sesiunea Consiliului Mondial al Păcii».

În rezoluția intitulată *Să se pună capăt «războiului rece»* se spune:

În întreaga lume oamenii urăsc «războiul rece», căruia doresc să-i pună capăt. Această dorință este în prezent atât de puternică încît toate guvernele sînt nevoite să țină seama de ea».

După ce arată că «refuzul de a interzice arma nucleară și chiar de a înceta experiențele cu această armă», precum și sporirea continuă a bazelor militare constituie o mare primejdie pentru omenire, rezoluția subliniază faptul că în prezent o însemnată parte din bogățiile naturale, din munca oamenilor, ca și progresul științei sînt folosite pentru pregătirea unui război, iar cheltuielile ce se fac pentru înarmare și piedicile puse în calea lărgirii schimburilor comerciale fac să scadă nivelul de trai al popoarelor, frînează dezvoltarea economiei și aduc prejudicii bune stări generale.

Suveranitatea statelor și dreptul la autodeterminare al popoarelor — se spune în continuare în rezoluție — sînt încălcate prin amestecul permanent în treburile interne ale acestora. Ele sînt amenințate de existența pactelor militare, atât a celor vechi cît și a celor noi, de crearea bazelor militare și de staționarea trupelor pe teritorii străine. Se fac încercări de a folosi «războiul rece» pentru a justifica dominația colonială. Folosirea forței, iar în unele regiuni războiul, fac să fie călcate în picioare drepturile popoarelor la independență».

Rezoluția subliniază apoi faptul că în centrul Europei, în prezent, se intensifică încordarea, securitatea statelor este tot mai mult amenințată, deoarece refuzul de a crea o zonă europeană de securitate, de a «dezagaja» forțele armate și de a se duce tratative în vederea încheierii tratatului de pace cu Germania, pe de o parte, și înzestrarea Germaniei Occidentale cu arma nucleară, pe de altă parte, constituie o intensificare a «războiului rece» și crează o nouă primejdie directă.

Arătînd că pentru rezolvarea problemelor litigioase trebuie să se adopte calea tratativelor și să se țină o conferință la nivel înalt, în rezoluție se spune: «Dorința popoarelor de a schimba situația a devenit atât de puternică încît ea poate pune capăt, o dată pentru totdeauna «războiului rece». În momentul de față mișcarea mondială a partizanilor păcii s-a întărit considerabil. În diferite regiuni ale lumii au apărut noi și puternice forțe iubitoare de pace. Cu aceste forțe s-a stabilit o strînsă colaborare, ceea ce a dat un nou impuls luptei popoarelor pentru pace. Recent, în diferite colțuri ale globului, sprijinite fiind de opinia publică, au apărut și și-au desfășurat activitatea în apărarea păcii: organizații și mișcări politice, sindicale, pacifiste și religioase. Sîntem convinși că toate aceste organizații și mișcări doresc lichidarea «războiului rece» chiar dacă nu sînt de acord cu noi în chestiunile privind răspunderea și

cauzele încordării actuale. Sîntem ferm hotărîți să sprijinim fără rezerve eforturile tuturor aceluia care acționează pe orice căi în apărarea păcii, deoarece sîntem convinși că izbăvirea omenirii de război cere ca toți să-și îndrepte eforturile spre acest țel comun. Fie ca ei să deschidă cu toții laolaltă calea pe care trebuie să meargă toate guvernele!»!

Biroul Consiliului Mondial al Păcii a adoptat de asemenea o chemare intitulată «Să se pună capăt experiențelor cu arma nucleară»!, — în care, după ce se arată că, în prezent, conferința de la Geneva pentru încetarea experiențelor cu arma nucleară a ajuns într-un impas, se spune: «Experiențele cu arma atomică nu sînt interzise nici pînă astăzi. Ca urmare a fiecărei noi explozii, arma nucleară devine tot mai perfecționată, tot mai ucigătoare. Fiecare nouă experiență sporește amploarea distrugerilor unor viitoare Hiroșime. Fiecare nouă explozie experimentală sporește radioactivitatea, care a și adus prejudicii tuturor organismelor vii și ale cărei efecte nocive se vor manifesta pe deplin abia în timpul vieții generațiilor viitoare, vor provoca boli și deformații incurabile».

În continuare, chemarea Biroului Consiliului Mondial al Păcii amintește că unele puteri refuză încheierea unui acord necondiționat cu privire la încetarea imediată și pentru totdeauna a tuturor tipurilor de experiențe cu arma nucleară, — ridicînd tot felul de piedici de ordin procedural și tehnic în legătură cu funcționarea organelor de control, fapt care răspîndește tot mai mult părerea că «aceia care poartă răspunderea pentru crearea acestor greutăți nu tind în realitate la un acord, ci se străduiesc doar să se eschiveze de la răspunderea pentru eșecul tratativelor».

Pornind de la constatarea evidentă că dacă experiențele cu arme nucleare vor continua și dacă alte țări vor păși pe calea înarmărilor atomice, aceasta va fi o tragedie pentru întreaga omenire, — Biroul Consiliului Mondial al Păcii îndreaptă un vibrant apel către toate popoarele, cerîndu-le să pună capăt acestei primejdii: «De aceea — se spune în încheierea apelului adoptat la 25 februarie a. c., la Moscova — chemăm popoarele tuturor țărilor să exercite presiuni asupra guvernelor care împiedică realizarea unui acord. Este de asemenea de datoria tuturor organizațiilor obștești și particulare de a trimite delegații și mesaje de protest la Geneva. Toți trebuie să stăruie asupra interzicerii o dată și pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară».

*

Documentele adoptate la sesiunea de la Moscova a Biroului Consiliului Mondial al Păcii reprezintă izvorul unor acțiuni noi, în slujba păcii pe care o doresc toți oamenii cinstiți din lume. Popoarele iubitoare de pace vor ridica cu și mai mare hotărîre glasul lor, pentru a determina guvernele acelor state care împiedică în prezent realizarea unei destinderi în relațiile internaționale, să pășească pe calea rațiunii, pe calea tratativelor, pe calea înlăturării războaielor «reci» sau «calde» din viața omenirii.

Biserica noastră Ortodoxă, care — după cum se știe — s-a alăturat încă de acum zece ani nobilei acțiuni a mișcării mondiale a partizanilor păcii, sprijină cu toată căldura noile inițiative ale Biroului Consiliului Mondial al Păcii. Ea își îndeamnă clericii și credincioșii săi să nu înceteze nici o clipă munca și lupta lor, alături de întregul nostru popor și de toți oamenii iubitori de pace de pe pământ, pînă la biruința deplină asupra războiului, care trebuie înlăturat pentru totdeauna.

Crezînd cu tărie în împlinirea mesajului divin al păcii pe pământ și al buneii voiri între oameni, slujitorii și închinătorii altarelor Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Sfîntul Sinod vor sprijini și în viitor orice acțiune pusă în slujba cauzei șfinte a apărării păcii.

REDAȚIA

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

PREGĂTIREA SFINȚIȚILOR SLUJITORI PENTRU OFICIUL LITURGHIEI

I. PREGĂTIREA LĂUNTRICĂ SAU SPIRITUALĂ

1. *Scurte lămuriri preliminare.* Liturghierul Bisericii Ortodoxe înscrie, după oficiul utreniei, capitolul intitulat «*Rînduiala dumnezeieștii proscomidii*», ca în edițiile românești, sau mai simplu: «*Rînduiala proscomidiei*» (Διάταξις τῆς προσκομιδῆς), ca în cele mai multe din edițiile grecești. Acest capitol este consacrat ceremonialului sau ritualului pentru *pregătirea* necesară în vederea oficiului Liturghiei propriu zise și îndeosebi a Liturghiei euharistice.

Se disting două momente sau două părți în această rînduială: a) *Pregătirea personală* sufletească și trupească a sfințiților slujitori, și b) *pregătirea ofrandelor* sau a *darurilor de pîine și vin* aduse de credincioși, daruri care se vor transforma în Trupul și Sîngele Domnului din Jertfa euharistică. În unele ediții, cel dintîi dintre aceste două momente formează cuprinsul unui paragraf aparte ca, de exemplu, în slujebnicul de Sofia, 1928 etc. și în liturghikonul de Ierusalim, 1908 etc. În acest din urmă liturghier, ceremonialul închinării înainte de intrarea în altar precum și al investmîntării liturghisitorilor sînt însumate la un loc sub titlul Διάταξις τοῦ καιροῦ, *Rînduiala pentru vremea slujbei*, adică ceremonialul sau regulile de urmat pentru luarea binecuvîntării de la arhiereu, la timpul convenit pentru începerea oficiului, iar sub titlul de *proscomidie* se află așezată, așa precum este logic și în consonanță cu însemnarea acestui cuvînt, rînduiala pentru alegerea, separarea și așezarea părților convenite din materiile de pîine și vin aduse pentru Jertfa euharistică.

Reprezentarea și reproducerea în Liturghie a misterului mîntuirii prin Fiul lui Dumnezeu, Care, prin Jertfa euharistică, se face prezent

în chip real în Biserica Sa, impun în chip particular o stare de curăție și o înălțare de spirit a celor ce participă, dar în primul rînd a celor care săvîrșesc oficiul Liturghiei. Îndeplinind această sfîntă slujbă, preotul nu exercită un sacerdoțiu propriu, ci sacerdoțiul lui Hristos. În nici o altă parte a chemării sale nu este făcut preotul părtaș la preoția Mîntuitorului într-un grad mai înalt și mai desăvîrșit, ca în serviciul său de liturghisitor. Aci, el participă atît de real și atît de direct la sacerdoțiul dumnezeiescului său Învățător, încît, la momentul convenit, poate să spună în numele Lui propriile-Î cuvinte : «Luați, mîncăți, acesta este Trupul Meu... ; beți dintru acesta toți, acesta este Sîngele Meu...». În oficiul său liturgic, preotul se găsește deci într-o legătură sau unire personală și reală cu Mîntuitorul, contact care, afară de vederea Lui sensibilă, este tot așa ca și acela în care se găseau cu El Sfinții Apostoli, în timpul activității Sale pămîntești.

De aceea, este de la sine înțeles că acest contact viu sacramental și substanțial, prin participarea preotului la sacerdoțiul Mîntuitorului, în oficiul de liturghisitor, îi impune o anumită stare de perfecțiune interioară și de cuviință exterioară. Un înalt grad de sfințenie este reclamat preotului, pe de altă parte, prin însuși faptul că îndeplinirea Liturghiei constituie o sarcină de încredere, care i-a fost acordată de Întemeietorul ei. La acest lucru se referea Sf. Vasile cel Mare cînd atrăgea atențiunea preotului cu privire la îndatorirea sa de liturghisitor : «Fii cu luare aminte asupra ta și asupra serviciului, pe care l-ai primit, pentru ca să-l îndeplinești cu frică de Dumnezeu. Ți s-a încredințat nu o slujbă pămîntească, ci una cerească, nu o slujbă omenească, ci una îngerească...¹ ...Întotdeauna, dar mai cu deosebire la vremea unui atît de mare Mister», repeta el într-altă scriere, preotul să fie pătruns de cuvintele Apostolului : Deci, iubiților, avînd astfel de făgăduințe, să ne curățim de toată întinăciunea trupului și a sufletului, desăvîrșind sfințirea noastră în frica lui Dumnezeu (II Corint. VII, 1). ...Nimănui prin nimic să nu-i aducem sminteală, pentru ca slujba noastră să nu fie defăimată, ci în toate să ne înfățișăm ca slujitori ai lui Dumnezeu (II Corint. VI, 3, 4). Așa ajunge cineva vrednic să săvîrșească Taina Domnului după Evanghelia lui Dumnezeu».²

Ca atare, pentru acest oficiu se cer din partea sfințiților slujitori anumite acte, exerciții și lucrări pregătitoare, care nu le sînt impuse în legătură cu nici unul din celelalte servicii bisericești. Regulile, ce trebuiesc urmate în această privință, se găsesc rezumate în instrucțiunile înscrise în fruntea capitolului cu «Rînduiala proscomidiei». Ele reprezintă un extras din Diatasa sau Constituția bisericească întocmită de patriarhul constantinopolitan Filotei (1351-1376), pe cînd era egumen al lavrei Sf. Atanasie, din Muntele Athos. De fapt, această scriere este o consemnare și sistematizare a disciplinei, observată și transmisă de Sf. Părinți, așa precum se poate remarca în diferite pasaje din operele lor și îndeosebi ale

1. Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt cu privire la slujba preoților*, P.G., t. XXXI, col. 1685 A.

2. Idem, *De baptismo*, part. II, Q. 2, P.G., t. XXXI, col. 1584 A-B.

Sf. Vasile cel Mare. În aceste reguli se cuprind instrucțiuni cu privire la pregătirea sufletească și trupească.

a) *Asceză și Pravilă*. Fără îndoială, ideal ar fi ca cei ce s-au dedicat altarului să se aple permanent într-o stare de puritate, care să-i facă proprii pentru servirea lui Dumnezeu. În tot cazul, ei sînt datori ca, cel puțin în ajunul zilei în care vor avea de săvîrșit Liturghia, să-și facă un examen de conștiință și să se conformeze regulilor de disciplină spirituală, menite să asigure starea de curăție lăuntrică, necesară unui slujitor al Sfintelor Taine.

Senzația și gustul pentru valorile transcendente nu se pot deștepta însă decît acolo unde se află asigurat primatul spiritului. Pentru realizarea acestui echilibru într-un suflet cu adevărat religios, instrucțiunile din fruntea capitolului cu rînduiala proscomidiei recomandă ca «preotul, cînd are să săvîrșească dumnezeiasca Liturghie, trebuie mai întîi să fie mărturisit și împăcat cu toți și să nu aibă ceva împotriva cuiva, iar inima să și-o păzească, cît va putea, de gînduri rele; să se înfrîneze puțin de cu seară, să privegheze pînă la vremea slujbei și să-și citească cele rînduite de tipic». În cea mai mare parte, aceste reguli formează cadrul unei asceze ușoare, adecvată puterii liturghisitorilor atît de la bisericile mînăstirești cît și de la cele din parohii.

Fiind chemat să aducă darul său și pe cele ale credincioșilor, în vederea Sfintei Jertfe, preotul este obligat în primul rînd să nu uite că, potrivit poruncii Mîntuitorului (Mat. V, 23-25), trebuie să se găsească împăcat cu toți, pentru că numai dintr-o inimă eliberată de tirania urii și încălzită de iubire se pot înălța rugăciuni sincere și susținute de credință tare. În fața lui Dumnezeu, trebuie să ne înfățișăm ca fii ai Lui, uniți în dragoste de frați, iar liturghisitorul, vorbind în oficiul său pentru toți înaintea Tatălui Cereșc, se cuvine să fie pildă și să inspire încredere tuturor în curăția și puterea rugăciunilor lui. «Sîrguiește-te să fii un lucrător ireproșabil în slujbă, învățînd drept cuvîntul adevărului», îndemna Sf. Vasile cel Mare. «Ia seama să nu faci Liturghie, aflîndu-te în dușmănie cu cineva, pentru ca să nu fugă de la tine Paracletul (Duhul Sfînt). Măcar cu prilejul zilei de Liturghie nu critica (cleveti) și nu te gîlcevi cu nimeni». ³ Precum se lămurește mai amănunțit în capitolul «Povățuiri» din liturghier, «de a ocărît preotul sau diaconul pe cineva și l-a scîrbit sau l-a nedreptățit și știe că acela este mîniat și supărat pe el», nu sînt «vrednici de slujire și de împărtășirea cu Sfintele Taine. Sau dacă însuși preotul ori diaconul, fiind nedreptățit sau scîrbit de cineva, ține mînie și se supără, să nu îndrăznească a sluji Sf. Liturghie, ci, după porunca Domnului, mergînd, să se împace mai dinainte cu fratele său și așa să slujească. Iar de va fi cel scîrbit undeva departe, iar preotul va fi nevoit să slujească, măcar gînd bun să aibă și anume că, dacă se

3. Idem, *ibidem*, col. 1688 A. — «Să nu mergi la rugăciune în ziua amărăciunii tale, mai înainte de a fi depărtat necazul tău». Const. Apost., cart. VII, cap. 17.

va întâlni cu dînsul, negreșit se va împăca și întru inima sa îi va părea rău de aceasta ; și așa, de nevoie să slujească». ⁴

Se înțelege că, mai înainte de orice, Sf. Liturghie nu poate să fie săvîrșită decît de preoții și diaconii, care se găsesc împăcați cu Biserica, adică nu se află sub oprire canonică din partea autorității bisericești. «Deci, de va fi sub blestem sau oprit de Biserică, ori afurisit de arhieru, nicidecum să nu îndrăznească a săvîrși Sf. Liturghie, pînă cînd nu va căpăta voie de la cel ce l-a legat, ca să fie desăvîrșit dezlegat. Căci de va îndrăzni cineva să lucreze cele preoțești nefiind dezlegat, va cădea în păcatul furului de cele sfinte, și cu îndoit și foarte greu păcat se va întoarce de la slujba dumnezeiască și vinovat va fi Trupului și Sîngelui Domnului..., iar împărtășirea cu prea curatele Taine îi va fi spre judecată și osîndă». ⁵

Pe de altă parte, fără o stare de înaltă moralitate și de perfecțiune spirituală, preotul nu se poate considera demn de administrarea misterului ce i s-a încredințat și prin care este făcut părtaș la preoția Mîntuitorului. Căci cum își va ridica privirile spre cer preotul, al cărui suflet se află împovărat și pătat de păcate grele, cum va putea invoca revărsarea harului divin și cum va putea nădăjdui ca Dumnezeu-Tatăl și Fiul Său vor putea alege sălaş la dînsul? (Ioan XIV, 23). «Dumnezeul nostru este foc mistuitor» (Evrei XII, 29), zicea Sf. Ap. Pavel. Sfințenia, curățenia, dreptatea lui Dumnezeu sînt ca flăcările unui cuptor, care purifică din ce în ce mai mult pe cei ce sînt curați, dar care mistuiesc pe cei care nu sînt astfel. În același foc, aurul se curăță, precum remarca Fericitul Augustin, iar paiul devine scrum. În prezența lui Dumnezeu nu pot să stea decît aceia care sînt în conformitate și asemenea Marelui Preot, săvîrșitorul mîntuirii tuturor, și doresc cu voință tare să fie perfecți cu trupul, cu inima și cu duhul. ⁶ «Deci, de-l va vădi pe preot conștiința lui pentru păcate de moarte, să nu îndrăznească a sluji Sf. Liturghie pînă nu se va curăți pe sine de păcatul, în care se află, prin căință cu mărturisire cu gura înaintea părintelui său duhovnicesc, făgăduind că de acum nu se va mai întoarce la păcat. Că de va îndrăzni a sluji, în păcat de moarte fiind, nemărturisindu-se și prin pocăință mai înainte necurățindu-se de el, alt păcat de moarte mai greu adaugă, și dumnezeieștile Taine le primește spre judecată și spre osîndă luiși din pricina nevredniciei lui. Chiar în săvîrșirea dumnezeieștii Liturghii viindu-și în sine preotul și cunoscîndu-se a fi în păcat de moarte, cît va putea cu mare durere și căință să se smerească pe sine și să arate părere de rău, avînd gînd necurmat să se mărturisească neîntîrziat, să facă bine și să se părăsească de păcat». ⁷

⁴ și ⁵. *Povățuri*, pgf. 2 (Pregătirea pentru slujba dumnezeieștii Liturghii și împărtășirea cu Sf. Taine). — Regulamentele de disciplină bisericească prevăd pedepse ce merg pînă la caterisirea clericului care, oprit fiind, săvîrșește lucrările sfinte. Vezi artic. 17 din Regulamentul de disciplină și judecată al instanțelor B.O.R., din anul 1949.

⁶. Manning, *Le sacerdoce éternel*, traduit de l'anglais par l'abbé C. Maillet, Avignon, 1890, pag. 23.

⁷. *Povățuri*, pgf. 2.

Păcatul se insinuiază în general prin simțuri, prin care se afirmă tirania trupului și se îngustează orizontul cugetului numai la cele ale lumii acesteia. De aceea, în ajunul zilei cu oficiul Sfintei Liturghii, sfințiții slujitori, amintindu-și de îndemnul Sf. Ap. Pavel din Epistola către Coloseni III, 5: «Faceți să moară ceea ce alcătuiește în voi omul cel pămîntesc: desfrînarea, necurăția, patima, pofta rea și lăcomia», au datoria să se nevoiască spre mortificarea instinctelor și pornirilor inferioare. În sufletul stăpînit, de pildă, de patima lăcomiei, trîndăvia înnăbușe preocupările de cele ale împărăției lui Dumnezeu. Ca atare, «Povățuirile» din liturghier consideră ca o piedică pentru sfințiții slujitori «multa mîncare și băutură de cu seară», în ajunul oficiului. În consecință, recomandă că «se cade a se înfrîna de la mîncare și băutură și chiar dacă gustă ceva, trebuie a gusta puțin și numai înainte de miezul nopții. Iar de va gusta preotul cît de puțină mîncare și băutură după miezul nopții, să nu îndrăznească a sluji Sf. Liturghie, deoarece la miezul nopții începe cursul zilei». ⁸ Sf. Vasile cel Mare, de asemenea, amintește că preotul are datoria de a liturghisi numai găsindu-se în stare de ajunare, «așa precum nu numai acum în cultul (λατρεία) mistic și adevărat, ci și în cel tipic (preînchiptor) și al Legii Vechi fusese stabilit». ⁹

Este, oare, greu de înțeles, pe de altă parte, că nu poate fi îngăduită unui liturghisitor participarea la ospete și la orice mese de petrecere în grup, în seara dinspre ziua, în care va avea să săvîrșească sfînta slujbă? Mișcarea funcțiunilor sufletești într-o atmosferă spirituală curat religioasă, în ajunul sărbătorilor, trebuie asigurată în același timp prin evitarea spectacolelor profane în acest interval, deoarece, precum se știe, subiectele și intriga lor angajează cugetarea, imaginația și afectivitatea în direcție lumească. Pentru liturghisitori, sărbătorile și ajunurile lor sînt timpuri care aparțin lui Dumnezeu și serviciului Său. «În ajunul Sfintei Liturghii, înlătură cu hotărîre», îndemna un preot cu darul scrisului: «și o cină prea bogată, și lecturile profane, și petrecerile în familie, și necazurile, și afacerile, și orice prilej care îți risipește cugetul și te robește treburilor și deșertăciunilor vieții. Nici demîncarea, nici cugetările lumești, nici rîsul cel dezmetic, nici banii, nici angaralele vieții, nici poftele cele pămîntești să nu tulbure ceasurile tale de veghe premergătoare Sfintei Liturghii.. Luptă-te cu tenacitate să-ți creezi totdeauna în ajunul Sfintei Liturghii o atmosferă sufletească de cerească lumină și de slăvită sărbătoare. Nu este destul să-ți simți conștiința pornită spre împlinirea datoriei. Nu e destul să te pregătești ca predicator și ca învățător, pentru norodul ce te va asculta. Nu e destul să te consideri ca împlinind un rol social și național... Toate acestea sînt foarte bune și se vor adăuga nouă, atunci cînd vom atinge, pe aripile credinței, fericita culme a Taborului

8. *Povățuiri*, ibidem.

9. Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt despre post* (Omilia I, n.: 6), P.G., t. XXXI, col. 172 B.

euharistic... Prin această lungă, statornică și neobosită pregătire sufletească, te vei apropia cu crescîndă vrednicie de lumina cea neapropiată». ¹⁰

Restabilirea echilibrului în funcțiunile morale ale sufletului nu se poate asigura decît prin disciplinarea simțurilor trupești. De aceea, între altele, preoții și diaconii, care au soții, sînt datori să rămînă în stare de abstenență, dacă nu mai multe zile înainte de ziua Liturghiei, apoi cel puțin în ajunul și în ziua oficiului. ¹¹

Curăția sufletească a unui liturghisitor nu se poate concepe decît în măsura în care a izbutit să-și asigure o ordine interioară la adăpost de «supărarea gîndurilor» și îndeosebi de cele grefate pe senzualitate, prin care capriciile imaginației abat de obicei zborul spiritului spre sferele serafice. În această privință, îi va fi de folos unui liturghisitor să-și aducă aminte de sfatul Sf. Isaac Sirul: «Cînd ești în nevoie, gîndește-te mereu la Dumnezeu și El se va gîndi la tine». ¹² Ce alt ideal poate fi de un interes mai mare și mai înalt pentru preocupările unui cleric, ca adevărurile supranaturale sau ca gîndul la prezența lui Dumnezeu, la perfecțiunile și binefacerile Sale? Pentru o forță atît de tare, cît este de trebuință pentru respingerea unui dușman atît de insinuant, nu se poate afla nicăieri o sorginte mai viguroasă, ca în gîndul la Dumnezeu, la adevărurile și la harurile Lui.

Indeletnicirea cu cugetări înalte constituie o metodă, care cere încordare de voință și deprindere îndelungată; ca atare, ea nu reușește întotdeauna și tuturor, pentru a putea împiedica aplecarea gîndurilor spre deșertăciunile legate de natura omenească. Este o datorie, într-adevăr, să urmărim sfatul lui Filotei din Sinai: «Îndată ce ai observat un gînd vrăjmaș, împotrivește-i-te numai decît»; pentru izbîndă însă, trebuie îndeplinită neapărat partea a doua din recomandarea acestui ascet: «grăbește-te în același timp de cheamă pe Hristos, Domnul tău, la luptă. Iisus cel bogat în mîngîiere este gata să-ți răspundă în timp ce tu încă vorbești: «Eu sînt cu tine spre a te sprijini». ¹³

Incadrarea sufletului de cortegiul nesfîrșit al gîndurilor pătimase sau, cum le numește liturghierul în capitolul «Povățuiri», «supărarea gîndurilor celor de multe feluri...», trebuie a o îndepărta prin rugăciunea cea fierbinte și prin gîndirea la Patimile Domnului. ¹⁴ Rugăciunea!... Da, rugăciunea fierbinte este cheia, care descuie vistieriile harului și ajutorului de sus, indispensabil pentru întărirea și susținerea sforțurilor noastre personale. Împotriva pricinilor subiective ale păcatului, liturghisitorii pot găsi o armă ușor de mînuit în orice împrejurare și în orice moment, în așa numita «rugăciune a lui Iisus», sau, mai corect, rugăciunea către

10. Gala Galaction, *Ziua Domnului*, București, 1958, pag. 74, 77 și 78.

11. *Povățuiri*, ibidem. Cf. și *canoanele 5 și 18 ale lui Timotei al Alexandriei* și de asemenea Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Răspunsuri la întrebările unui arhiereu*, întreb. 14 și 15.

12. Citat după N. Arseniev, *L'Église d'Orient*. Prieuré d'Amay-sur-Meuse, 1928, pag. 42.

13. La N. Arseniev, *op. cit.*, pag. 41.

14. *Povățuiri*, pgf. 2.

Iisus, folosită în exercițiile asceților : «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă », ori, mai scurt : «Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!». Când gândurile rele năpădesc în suflet, ea trebuie repetată în gând, în inimă, neîncetat și cu stăruință, așteptând alungarea lor prin puterea lui Dumnezeu.

O astfel de metodă are, de altfel, temeiuri adânci de ordin religios ca și de natură psihologico-rațională. În primul rînd, invocarea numelui Mîntuitorului este recomandată de El însuși, cînd a zis : «Orice veți cere în numele Meu, aceea voi face... De veți cere ceva în numele Meu, Eu voi face» (Ioan XIV, 13-14). Calea de a ne salva din atmosfera psihologică a păcatului și de a ne apropia de Dumnezeu nu este decît Mîntuitorul, așa precum El însuși ne-a asigurat : «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața» (Ioan XIV, 6). De asemenea, El a dat putere să se alunge cu numele Său demonii și lucrarea lor (Mc. XVI, 17).

Pe de altă parte, prin însuși faptul repetării acestei rugăciuni în gând, în duh și în inimă, fiind înlăturat obiectul josnic și înlocuit cu preocuparea de Dumnezeu, gândurile sînt abătute și oprite din direcția lor pătimasă. De aceea, se și recomandă să nu fie recitată, ci spusă în duh sau în inimă, cu atențiune, cu încordare și concentrare la conținutul ei. În acest chip, imaginile sau reprezentările rele se vor șterge din cercul luminos al conștiinței, pe măsură ce spiritul se va concentra în înălțarea acestei rugăciuni. Contactul voinței cu tentațiile interne este astfel tăiat. Repetată mereu sau adesea, această rugăciune devine o deprindere bună, schimbînd aplecarea voinței de la desfătarea cugetelor rele, deșarte și murdare, spre satisfacția petrecerii în apropierea lui Dumnezeu. Inima se încălzește astfel de rîvna pentru legile Lui, în timp ce pornirile urîte își pierd funcțiunea.

Realizarea virtuții și a unei perfecțiuni interioare însemnează, fără îndoială, un urcuș greu ; sforțările sfințiților slujitori vor găsi un îndemn, o îmbărbătare și un sprijin moral în «cugetarea la Patimile Domnului». Jertfirea Mîntuitorului pentru lume și participarea preotului la sacerdoțiul Său îi impun obligațiunea de a se oferi sau de a se aduce el însuși ca uar de jertfă. Actele interne și externe de virtute, adică spirituale și corporale (înfrînarea, abstenența etc.), reprezintă sacrificii în sensul larg sau impropriu al acestsui cuvînt. În primul rînd, pentru că, prin mortificarea naturii senzuale, facem să piară viața inferioară și pămîntească a simțurilor și a instinctelor, așezînd astfel în sufletele noastre stăpînirea și puterea cugetării la cele ale lui Dumnezeu. În acest sens, liturghisitorii se înfățișează ei înșiși ca «daruri de jertfă»,¹⁵ căci un preot trebuie să știe că «nimeni nu este vrednic de Marele Dumnezeu, de Marea Jertfă și de Marele Preot, dacă nu s-a adus mai întîi el pe sineși ca vie și sfîntă jertfă lui Dumnezeu». ¹⁶ «Acesta este sacrificiul cel dintîi, cînd fiecare se aduce jertfă și începe de la el, pentru ca după aceea să-și poată aduce darul». ¹⁷

15. Sf. Paulin de Nola, *Ep. XI, 8 Ad Severum*.

16. Sf. Grigore de Nazianz, *Cuvînt. despre fugă, 95*; traduc. în l. romîna de Pr. N. Donos, Huși, 1931, pag. 105. P.G., t. XXXVI.

17. Sf. Ambrozie, *De Abel*, cart. II, cap. 1.

O astfel de jertfă din partea liturghisitorilor trebuie să meargă pînă la înlăturarea lor din ei înșiși, adică pînă la excluderea din propriile lor preocupări, pînă la o deșertare sufletească de orice grijă, întristare sau mîhnire personală cu substrat omenesc sau lumesc, deoarece «întristarea lumească produce moarte» sufletească (II Corint. VII, 10). «...Există un fel de alchimie sufletească bine cunoscută și fără putință de greșală: Toate necazurile, toate încercările din lumea aceasta, toate durerile trupești și morale, cînd sînt aduse și descărcate la picioarele Mîntuitorului, se prefac în aur sufeltesc, adică în mulțumire generală și în binecuvîntări pentru Stăpînul nostru. Cu ajutorul Celui ce ne-a iubit și ne-a răscumpărat putem să răsturnăm legile durerii și ale slăbiciunii și să imităm pe marii îndurători de altădată». ¹⁸ Cel puțin cu ocazia oficiului Sfintei Liturghii, sufletele sfințiților slujitori trebuie să simtă numai «întristarea cea după Dumnezeu» (ibid.) pentru scăzămintele lor, adică o întristare la baza căreia stă «dragostea de Dumnezeu, a Cărui voință au călcat-o, și conștiința intimă că L-au mîniat, păcătuiind, pe Părintele și binefăcătorul lor suprem, că s-au arătat nerecunoscători și s-au făcut nedemni de El». ¹⁹

Această ușoară asceză sau exerciții spirituale, care formează începutul pregătirii liturghisitorilor, trebuie să se îndeplinească înainte de vremea slujbei, în viața lor particulară, adică afară din biserică, în ajunul fiecărei sărbători, pentru ca astfel să-și cîștige o dispoziție sufletească de rîvnă, de bucurie duhovnicească, de dorință vie de a săvîrși Sfintele Taine. Să vină la oficiul lor alergînd ca spre o comoară, iar nu în silă și cu indiferență, ci întăriți în credință, mînați de dragostea vie de a întîlni pe Domnul, de a-I sluji cu smerenie, de a se împărtăși de El și de a-I înfățișa rugăciunile lor pentru întreaga obște a credincioșilor.

Această dispoziție care trebuie simțită ca o foame și sete duhovnicească, se deșteaptă și se întreține îndeosebi prin împlinirea «pravilei» în biserică, adică prin săvîrșirea sau participarea la slujbele religioase din rînduiala celor șapte Laude, care preced Liturghia. Prin înălțarea cugetării la faptele și ideile de la baza semnificației acestor servicii, preotul are astfel prilejul «a-și cîștiga luiși evlavie și să gîndească la Patimile Domnului, căci va cîștiga nădejde și mîngîiere sufletească și dragoste către această Taină a lui Hristos, spre care fierbinte rugăciune și luare aminte de sine foarte mult ajută». ²⁰

La aceste obligații de pregătire spirituală prin îndeplinirea «pravilei» se referă scurta indicație din instrucțiunile scrise la începutul Rînduiei

18. Gala Galaction, *op. cit.*, pag. 76-77.

19. Macarie, *Teologia dogmatică*, trad. de Gherasim Timuș, Buc., 1885, col. II, pag. 556-557.

20. *Povățuiri*, pgf. 2. — «Fii treaz, fii cu luare aminte și ascultă freamătul adînc al sfințelor dumbrăvi duhovnicești, prin care trebuie să treci astă-seară, pregătindu-te pentru Sf. Liturghie de mîine. Ascultă împietrit, unește-te în simțire și cutremură-te cu cei ce au alcătuit citirile și rugăciunile ce-ți stau înaintea. Nu este datorie, nu este poruncă, nu este înțelepciune și nu este altă viață mai presus de datoria, de porunca, de înțelepciunea și de viața sufletească iluminată, pe care ți le pun sub ochii minții rugăciunile premergătoare Sfintei Liturghii». Gala Galaction, *op. cit.*, p. 77.

proscomidiei: «să privegheze pînă la vremea slujbei» (μέχρι τοῦ τῆς Ἱεραουργίας καιροῦ, adică pînă la vremea Liturghiei), «și să-și citească cele rînduite de tipic». Stilul acestui scurt enunț corespunde regulii vieții bisericesti din mînăstiri, unde miezonoaptea și utrenia cu ceasul I, îndeplinindu-se după miezul nopții, sînt servicii cu priveghere. Spre a nu se lăsa furați de somn și trîndăveală în timpul ce le mai rămîne pînă dimineața, cînd are loc oficiul Liturghiei, preoții-monahi sînt obligați să-și desăvîrșească pregătirea prin completarea «pravilei» cu rugăciunile din canonul Sfintei Împărtășiri și în meditație. «...Roagă-te într-un loc retras și îndeletnicește-te cu citirea pînă la ceasul (vremea) Liturghiei», îndemna Sf. Vasile cel Mare, «și așa să te înfățișezi cu inima zdrobită la sf. altar». ²¹

Pravila aceasta a Sfintei Împărtășiri este însă neapărat de rigoare înainte de Liturghie, chiar pentru preoții din parohii, care, eventual, din cauza anumitor obligațiuni pastorale neprevăzute, privind direct mîntuirea sufletelor (botezuri, spovedania și împărtășirea muribunzilor etc.), s-ar găsi în imposibilitate materială de a-și face complet pravila în legătură cu serviciul Laudelor din ciclul de seara și de noapte. Mlădierile de suflet și vibrațiunile, pe care le trezesc în inimă, însă, formulele rugăciunilor pentru împărtășire, formule în care trăiește o simțire religioasă adîncă, cu accente mișcătoare de sinceră mărturisire a nevredniciei, de implorare și de nădejde în roadele unirii cu Domnul prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele Său euharistic, reprezintă una din cele mai înalte trepte ale urcușului duhovnicesc și a creșterii lăuntrice, pe care trebuie să le atingă liturghisitorul înainte de intrarea sa în oficiu.

«Mîine vei sluji Sf. Liturghie... Citește astă-seară, ceea ce trebuia să ascuți la biserică și mai ales fă-ți cu strășnicie *Rînduiala Sfintei Împărtășiri. Obișnuiește-te, iubite frate*» — îndemna același cleric cu sacră sensibilitate — «să citești această rînduială în liniștea orelor de seară, mai înainte de a te lăsa odihnei. Nu te culca mai înainte de îndeplinirea acestei datorii... Înfricoșata seriozitate pe care ți-o poruncește Sf. Liturghie începe de cu seara, cu citirea scormonitoarelor și admirabilelor rugăciuni din Rînduiala Împărtășirii. Vei citi aceste rugăciuni o viață întregă, le vei citi uneori de cîteva ori pe săptămîină, poate altădată, zi de zi... Nu te da obosit niciodată! Fă-le, pentru sufletul tău, pururea proaspete! Primește-le așa cum sînt: dătătoare de viață și dătătoare de nemurire! ...După mulți ani de citire... — de-abia după ani de zile! — începi să le înțelegi și să le prețuiești ceva mai aproape de prețul lor de pietre scumpe duhovnicești». ²²

21. Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt cu privire la slujba preoților*, P.G., t. cit., col. 1688 A. Potrivit instrucțiunilor înscrise în liturghier la Canonul Sfintei Împărtășiri, acesta se citește după slujba vecerniei, urmînd să se completeze cu citirea celorlalte rugăciuni din «Rînduiala Sf. Împărtășiri», a doua zi după slujba ceasurilor.

În rîndurile clerului de mir, s-a stabilit o veche practică și anume de a se îndeplini această rînduială în particular și anume acasă, ceea ce nu este nepotrivit, dacă se pot realiza astfel condițiunile proprii unei reculegeri.

22. Gala Galaction, *op. cit.*, pag. 74-75.

b) *Ritul închinării pentru intrarea în slujbă.* Cele mai multe din Liturghiile răsăritene încep cu un rit de închinare sau de pregătire a liturghisitorilor pentru intrarea în altar. În manuscrisele Liturghiilor bizantine, acest ceremonial apare înscris târziu și anume mai întâi în parte, prin veacul al XI-lea, dar mai ales în cele din secolele al XIII-lea—XIV-lea. La început, el nu era perfect uniform, cel puțin în ceea ce privește textul rugăciunilor, dar mai târziu, și anume de la veacul al XVI-lea încoace s-au generalizat regulile din forma interpolată a Constituției lui Filotei, așa precum se practică pînă astăzi.

În substanța sa, rînduiala acestui scurt ceremonial se caracterizează printr-un covîrșitor sentiment de umilință și de smerenie din partea slujitorilor, care, recunoscîndu-se insuficienți și nedestoinici pentru îndeplinirea unui serviciu atît de sfînt ca cel al Sfintei Jertfe, pășesc la lucrările oficiului cu nădejdea în mila, îndurarea și întărirea din partea lui Dumnezeu. Închinarea liturghisitorilor este, am putea spune, ultimul act din pregătirea lor spirituală personală, înainte de a începe lucrările proscomidiei. El se desfășoară în biserică și anume în cursul utreniei, după ectenia mare de la început, în timp ce la strană se cîntă «Dumnezeu este Domnul...» cu troparele respective,²³ ori la începutul canoanelor sau catismelor.²⁴

Acest moment este destinat închinării liturghisitorilor numai în cazul cînd Liturghia urmează în continuare după utrenia din cursul dimineții. Lăsînd epitrahilul, preotul face trei închinăciuni în fața sfintei mese împreună cu diaconul, ieșind apoi amîndoi din altar cu capul acoperit, preotul prin ușa laterală dinspre miazănoapte, iar diaconul prin cea dinspre miazăzi. Venind apoi în mijlocul naosului cu fața spre răsărit, diaconul ocupă loc în dreapta preotului, fac amîndoi trei închinăciuni, după care merg la arhieru pentru binecuvîntare sau, în lipsa lui, fac numai metanie la jețul arhieresc, arătînd prin aceasta smerenie și că ei încep slujba cu binecuvîntare și iertăciune.²⁵ Înapoindu-se din nou în mijlocul naosului, cu fața spre sfintele uși, preotul dă în șoaptă binecuvîntarea («Binecuvîntat este Dumnezeu nostru...») pentru începerea rugăciunilor, cu care se deschid în general diferitele servicii bisericești («Împărate ceresc...», «Sfinte Dumnezeule...» etc.), pe care le recitează de obicei diaconul sau, după unele practici, preotul spune «Împărate ceresc», restul rugăciunilor fiind continuat de diacon.²⁶

Aducîndu-și apoi în perspectivă spirituală serviciul, pe care trebuie să-l înceapă și vrednicia ce le este necesară în acest scop, ei înțeleg că nu se cuvine să facă altceva decît să-și mărturisească insuficiența și să ceară îndurarea lui Dumnezeu, prin recitarea troparelor de umilință: «Miluiește-ne pre noi, Doamne, miluiește-ne pre noi...», «Doamne, milu-

23. Cf. Protosinghel Gherasim Saffirin, *Tipic asupra serviciilor divine*, București, 1905, pag. 19.

24. Cf. Iconom D. Lungulescu, *Manual de practică liturgică*, pag. 52.

25. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 83.

26. Vezi lucrarea noastră, *Contribuții la revizuirea liturghierului român*, pag. 71, n. 10, și Icon. D. Lungulescu, *op. cit.*, pag. 52, n. 38.

iește-ne pre noi că întru Tine am nădăjduit...» și «Ușa milostivirii deschide-o nouă, binecuvîntată Născătoare de Dumnezeu...». ²⁷ Prin aceste rugăciuni, liturghisitorii înțeleg să facă mărturisirea, mai ales în prima dintre ele, că, în neputință de a găsi vreun fel de justificare pentru puținătatea lor morală, din cauza păcatelor, ei nu au altă cale decît să recurgă la mila lui Dumnezeu, rugîndu-L adică să-i privească cu milă și îngăduință pentru lipsa lor de vrednicie. Cu această nădejde în mila divină, ei roagă pe Dumnezeu, în al doilea tropar de umilință, să nu fie tare mîniat pe ei și să nu țină seama de fărădelegile lor, ci și de data aceasta să-și întoarcă fața Sa cu milostivire spre dînșii, ca spre creaturile Sale, care invoacă numele Său. Fraza: «Că Tu ești Dumnezeul nostru și noi sîntem poporul Tău» este în primul rînd o confesiune, prin care liturghisitorii subliniază că rugăciunile lor se fac pentru cei ce sînt legați de El prin credință, prin nădejde și dragoste. În același timp, preotul vrea să spună: mă rog nu numai pentru nenumăratele mele păcate, ci, după pilda Fiului Tău, iau asupra mea rugăciunea pentru păcatele întregului popor, adică pentru ale tuturor credincioșilor, atît ale celor care se găsesc cu mine aici, la această dumnezeiască slujbă, cît și ale tuturor creștinilor de pretutindeni. După aceea, liturghisitorii apelează la mijlocirea Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, rugînd-o să obțină pentru ei și pentru tot «neamul creștin» milă din partea lui Dumnezeu și a face să nu fie respinse cererile lor.

Caracterul specific pregătitor al acestor tropare de umilință este evident. În ele vibrează fiorul de sfială, de care trebuie să se simtă cuprinse sufletele liturghisitorilor, cînd sînt gata a se înfățișa înaintea lui Dumnezeu, pentru a începe serviciul Său. Cu conștiința că vrednicia lor personală este departe de a egala majestatea și sfințenia acestui oficiu, ei cer indulgența divină față de insuficiențele legate de natura lor umană. În măsura în care aceste mărturisiri sînt pătrunse de sinceritate, în măsura în care aceste tropare sînt o rugăciune «cu duhul și cu adevărul», pornită adică din adîncime, făcută cu o înălțare a duhului și însuflețită de tremur sufletesc, ele vor însemna un act de pocăință și de purificare, o treaptă în plus suită pe scara desăvîrșirii spirituale, deci a apropierei de Dumnezeu. «La sf. altar, să te înfățișezi cu inima zdrobită», adică pătrunsă de pocăință, cum am văzut mai înainte că recomanda Sf. Vasile cel Mare. ²⁸

Ca a doua etapă în șirul rugăciunilor pregătitoare înainte de intrarea în slujbă, troparele de umilință sînt menite, deci, să trezesacă simțul spiritual, să producă o renaștere lăuntrică, să dea o senzație de curăție în duh și de bună dispoziție în săvîrșirea oficiului. Aceste efecte devin sensibile în spiritul, în care se desfășoară a treia etapă a rugăciunilor de închinare și anume cele care se fac la icoanele împărătești și la cele din rînd cu ele. Pășind astfel mai întîi în fața icoanei Mîntuitorului, liturghisitorii rostesc

27. Vezi *Contribuții la revizuirea liturghierului*, pag. 71, n. 11.

28. Vezi nota 21; Sf. Vasile cel Mare, *Cuvînt cu privire la slujba preoților*, P.G., t. XXXI, col. 1688 A.

rugăciunea «Prea curatului Tău chip ne închinăm, Bunule, cerșind iertare greșalelor noastre, Hristoase, Dumnezeu nostru», rugăciune în care pulsează sufletul ușurat de încredințarea că deficiențele slujitorilor sînt acoperite de meritele prisositoare ale Fiului lui Dumnezeu, Cel ce binevoind a Se sui cu Trupul pe cruce, a izbăvit pe cei care i-a zidit. «Și noi sîntem printre aceștia», — vor să spună liturghisitorii într-un flux de înviore, tradus în fraza finală a acestei rugăciuni: «Pentru aceasta, cu mulțumită strigăm Ție: toate le-ai umplut de bucurie...», deci și pe noi, «Mîntuitorul nostru, Cel ce ai venit să mîntuiești lumea». Același sentiment de siguranță și de curaj moral se afirmă și în rugăciunea «Ceea ce ești izvorul milei, Născătoare de Dumnezeu...», ce se rostește îndată în fața icoanei Sfintei Fecioare, rugînd-o: «arată ca întotdeauna puterea ta», și, cu nădejde deplină în efectul mijlocirilor ei duioase de maică a Fiului Celui Prea Înalt, îi adresează salutul sfînt «Bucură-te, ca și odinioară Gavriil, întîistătătorul netrupeștilor Puteri». Forma de salut religios, cu care se încheie ambele rugăciuni, semnaleză deja promovarea slujitorilor în atmosfera unei intimități pioase, în care sufletele se simt pline de certitudinea bunătății dumnezeiești. Trecînd apoi la celelalte icoane în rînd cu cele împărătești și după aceea la cea de pe prochinatar, urmînd în această privință ordinea ce se observă cu ocazia cădirii, preotul și diaconul se închină rostind la fiecare troparul sfîntului sau al sărbătorii reprezentată pe icoană.²⁹ Ei își afirmă astfel comuniunea cu Biserica cerească sau triumfătoare, cu care se vor găsi în împreună-slăvire a lui Dumnezeu, în cursul Liturghiei.

Venind după aceea în mijlocul naosului cu fața spre sfintele uși, scoțîndu-și culioanele și plecîndu-și capetele, preotul rostește în taină rugăciunea: «Doamne, trimite mîna Ta dintru înălțimea locașului Tău și mă întărește spre slujba Ta, ce-mi este pusă înainte» (ce va începe îndată sau numaidecît), «pentru ca, neosîndit stînd înaintea înfricoșetorului Tău altar, să săvîrșesc Jertfa cea fără de sînge (τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν)...» Dintre rugăciunile pentru pregătirea liturghisitorilor înainte de a intra în altar, aceasta este cea dintîi care își face apariția în documente. Cu text diferit ori cu oarecare variante verbale sau adaosuri, o astfel de rugăciune este întîlnită în manuscrise, încă din veacul al XI-lea,³⁰ iar în Constituția originală a patriarhului Filotei ea este unica rugăciune indicată în legătură cu ritul închinării liturghisitorilor. Recitarea unor rugăciuni

29. Această regulă se găsește înscrisă formal numai în unele ediții ale liturghierului, ca de ex.: în cele de București, 1855; Rîmnicul Vîlcea, 1862; Constantinopol, 1895; Ierusalim, 1908; Atena, 1912, 1924 etc.

30. În *codicele sinaitic*, nr. 959 (sec. XI): «Stăpîne, Doamne Dumnezeu părinților noștri, trimite-mi putere de sus...». — La Dom Placide de Meester, *Genèse, sources et développements du texte grec de la liturgie de S. Jean Chrysostome*, pag. 56. În *ms. din an. 1306, Bibl. Esfigmenu* (Athos): «Doamne Dumnezeu meu, trimite-mi ajutor din sfîntul Tău locaș și mă întărește...». A. Dmitrievschi, *Εὐχολόγια*, pag. 262. — În *codicele sinaitic*, nr. 966 (sec. XIII-XIV) se adaugă: «...Caută spre mine păcătosul și nevrednicul robul Tău în ceasul acesta...». La Dom Pl. de Meester, *op. și loc. cit.*

de pietate înaintea acesteia,³¹ precum și sărutarea icoanelor³² se constată însă în practică deja în manuscrise din veacul al XII-lea și al XIII-lea.

Rînduite într-o gradație crescîndă, rugăciunile închinării îl pregătesc și îl introduc pe liturghisitor treptat-treptat în oficiul său. Într-adevăr, în rostirea rugăciunii «Doamne, trimite mîna Ta dintru înălțimea locașului Tău și mă întărește...», preotul are deja viziunea slujbei, pe care este gata să o înceapă și, pătruns ca și Sf. Vasile cel Mare de gîndul că, a sta «în fața înfricoșătorului altar ca să săvîrșească Jertfa cea fără de sînge», este un serviciu ceresc iar nu pămîntesc, îngeresc iar nu omenesc, el își înalță cugetul la Dumnezeu, Care pe cele de lipsă le împlinește și pe cele slabe le întărește. De aceea, el se roagă: Doamne, trimite sau întinde mîna Ta din înălțimile cerului în care locuiești, întărește-mă și ajută-mă cu puterea Ta, ca să-mi îndeplinesc oficiul «neosîndit». El nu poate întreprinde deci dumnezeiescul oficiu al Liturghiei decît cu mărturisirea psalmistului către Dumnezeu: «Tu ești puterea și tăria mea, ajutorul și sprijinitorul meu» (Ps. XXX, 4; XLII, 2; CXVII, 14).

Luîndu-și poziția dreaptă, după rostirea rugăciunii de mai sūs în fața altarului, liturghisitorii fac apolisul cel mic, încheind astfel partea a doua din ritul închinării; înclinîndu-se apoi către străni, se îndreaptă spre altar, în care preotul intră prin ușa dinspre miazăzi, iar diaconul prin cea dinspre miazănoapte.³³ Ei însoțesc această intrare de recitarea versetelor 7 și 8 din psalmul V: «Voi intra în casa Ta, mă voi închina pătruns de frica Ta în sfînta Ta biserică...», adică în altar, care «închipuiește Sfînta Sfintelor, cele mai presus de ceruri și cerul»,³⁴ «este locașul lui Dumnezeu», «cerul terestru, în care locuiește și umblă Dumnezeu, Cel mai presus de ceruri». ³⁵ Fiorii de sfială ce se trezesc în sufletul unui preot pios la pășirea treptelor altarului, capătă expresie în recitarea stihului: «Întru luminările sfinților Tăi cum voi intra eu nevrednicul?», pe care

31. *Codic. 719 Patmos* (sec. XIII). A. Dmitrievschi, *op. cit.*, pag. 170, și *Cod. Esfigmenu cit.*

32. *Codic. 662 Bibl. Națională din Atena* (sec. XII-XIII). Pan N. Trembela, *Αἱ τρεῖς λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, Atena, 1935, pag. 1.

33. Spre deosebire de această practică, pe care am înscris-o după Icon. D. Lungulescu (*op. cit.*, pag. 53), acțiunea se petrece invers, după alte liturghiere, ca, de ex., cele din Atena, 1912, 1924: diaconul intră în altar prin ușa de miazăzi, iar preotul prin cea de miazănoapte. Liturghierul de Ierusalim prevede intrarea ambilor liturghisitori prin ușa de miazăzi. Pentru respectarea regulii de a fi diaconul întotdeauna în dreapta preotului, practica liturghierelor de Atena și mai ales a celui de Ierusalim se recomandă de la sine, mai cu seamă că o astfel de regulă este observată de liturghierul român însuși, în alte momente ale slujbei. În sprijinul practicii românești s-ar putea invoca totuși respectarea principiului de a se intra în altar pe ușa opusă celei prin care au ieșit fiecare din cele două categorii de liturghisitori.

34. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 98; cf. și *Explicare despre sf. biserică*, de același, trad. rom. retip. de Toma Teodorescu, Buc., 1865, pag. 253; cf., de asemenea, același, *Despre tîrînosirea sfîntei biserici*, cap. 131, *ibidem*, pag. 121-122.

35. Pseudo-Gherman al Constantinopolului, *Expunere despre biserică și studiu mistico despre Liturghie*, P.G., t. XCVIII, col. 384 B.

regulile din unele manuscrise de mai târziu ale Constituției lui Filotei îl prescriu când înainte,³⁶ când după rugăciunea intrării.³⁷

Știind că în altar se va pregăti și va avea loc ospățul Domnului, cina euharistică, la care Iisus, purtat de Heruvimi³⁸ și înconjurat de sfinții îngeri și de cetele sfinților Săi se află de față, liturghisitorul se găsește în chip firesc încă frământat de scrupule cu privire la vrednicia sa. De aceea, în continuarea rugăciunii intrării, el se roagă recitând vers. 8 al ps. V: «Povățuiește-mă (condu-mă), Doamne, la dreptatea Ta; îndreptează calea Ta înaintea mea, în necazul vrăjmașilor mei». ³⁹ El vrea să spună: Indrăznesc, Dumnezeule, să pășesc pragul sfântului altar, în care se află tronul Tău, spre a îndeplini oficiul cel mai sfânt. Ființă pămîntească ce sînt, cum voi putea săvîrși Tainele Fiului Tău, de nu mă vei povățui Tu? Se roagă, cu alte cuvinte, ca Dumnezeu să-l susțină și să-i înlesnească cu ajutorul harului Său să se mențină pe calea cea dreaptă, care este calea Domnului și linia sfințeniei.

Prin intrarea în altar, liturghisitorii iau primul lor contact cu atmosfera misterului, în care se va desfășura întâlnirea lor cu Dumnezeu prin Fiul Său. Ca în ascensiunea lui Moisi pe muntele Nebo, se cuvine deci a aspira ozonul spiritual, care înviorează și înalță ființa, ațîță rîvna, avîntă cugetarea și simțirea spre cele înalte. Să simtă cum rămîne pămîntul în urma lor, cum se șterg senzațiile și impresiile, cum se potolesc și amuțesc încet-încet în sufletele lor zgomotul și involburarea gîndurilor și preocupărilor de cele ale vieții de aici, atențiunea lor fiind din ce în ce mai mult captivată de culmile, de care se apropie prin înaintarea lucrărilor sfintei slujbe. Dacă nu încearcă această senzație spirituală, să se silească să o aibă, să-și încordeze voința și să se concentreze spre cele de sus. Prin această gimnastică duhovnicească, repetată stăruitor în fiecare zi de Liturghie, sufletul va căpăta deprinderea să-și ia cu înlesnire zborul spre sferele serafice.

Venind în altar, liturghisitorii fac două închinăciuni în fața sfintei mese și sărută preotul Sfînta Evanghelie, sfînta masă și sfînta cruce,⁴⁰ iar diaconul numai marginea sfintei mese, urmînd ca încheiere a treia închinăciune. Acest scurt ceremonial echivalează cu o prezentare în ser-

36. Ms. nr. 120 din an. 1602 al Bibl. Esfigmenu (Athos). A. Dmitrievschi, *op. cit.*, pag. 54. Alte ori, acest stih apare într-o formă îmbogățită, cu adaosul: «Căci dacă voi îndrăzni să intru în camera de nuntă, haina mă vădește și legat voi fi aruncat afară de către îngeri...». Codicii nr. 759, 752, 766 și alții. din Bibli. Națion. de la Atena. Pan N. Trembela, *op. cit.*, pag. 229.

37. Ms. nr. 425, Bibl. Metoc Sf. Mormînt Constantinopol. A. Dmitrievschi, *op. cit.*, pag. 117.

38. Cf. Pseudo-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 388 C.

39. În unele ediții grecești ale liturghierului, această rugăciune apare într-o formă adaptată: «Intra-voi în sfînta Ta casă, închina-mă-voi unei Dumnezeiri slăvită în trei ipostasuri, în Tatăl, în Fiul și în Sfîntul Duh, în veci. Amin». În alte liturghiere, psalmul V este continuat pînă la sfîrșit, ca, de ex., în ed. Moscova, 1854 etc. Vezi și Brightman, *Liturgies eastern and western*, vol. I, *Eastern Liturgies*, Oxford, 1896, pag. 354.

40. Sărutarea sfintei cruci nu este prevăzută decît în unele ediții românești, ca, de ex., în cele de Buc., 1855, 1912 și 1956. Vezi și Icon. D. Lungulescu, *op. cit.*, pag. 53.

viciu, ca o înfățișare înaintea Domnului, căci «sf. prestol închipuiește scaunul lui Dumnezeu»,⁴¹ «este locul mormîntului, în care a fost pus Hristos..., este scaunul lui Dumnezeu, pe care Se odihnește după întrupare...»;⁴² este simbolul sau imaginea lui Hristos, «piatra cea adevărată și din capul unghiului»,⁴³ «piatra duhovnicească», «care este Hristos» (I Corint. X, 4), simbolul naturii Sale umane, pe care a curs și curge scumpul Său Sînge. «Sărutînd, deci, sf. masă, liturghisitorii arată uni-rea și dragostea cea către Dumnezeu». ⁴⁴

Liturghisitorii au luat astfel în primire oficiul lor.

II. PREGATIREA EXTERIOARA: ȚINUTA, IMBRACAMINTEA SACRA ȘI SPALAREA

a) *Înfățișare exterioară cuviincioasă.* Al treilea moment în pregătirea slujitorilor altarului pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii îl formează îmbrăcarea în vestmintele sacre, sacerdotale sau liturgice.

Liturghia este, așa precum se spune adesea cu un termen potrivit, solemnitatea mîntuirii noastre. Prin ea se actualizează actul mîntuirii, adică se reprezintă și se reproduc în primul rînd momentele istorice ale operei divine pentru mîntuirea lumii. Este apoi un oficiu, în cursul căruia se desfășoară lucrarea tainică a Sfîntului Duh pentru sfințirea credincioșilor, prin împărtășirea lor de efectele sau roadele Jertfei Mîntuitorului. Nota de solemnitate derivă deci din însuși faptul prezenței lui Dumnezeu în Liturghie și din contactul slujitorilor cu El, prezență și contact mai întii cu caracter moral, iar mai apoi tainic și real în momentul Jertfei euharistice. Mîntuitorul însuși este activ în Liturghie, căci «preotul și sfințitorul este Fiul»,⁴⁵ «El săvîrșește Tainele, prin mîinile și limba preoților»,⁴⁶ «Însuși Cuvîntul Domnului săvîrșește Taina prefacerii, însă numai prin mijlocirea preotului, adică la cererea și prin rugăciunea lui». ⁴⁷ În consecință, este o cerință firească a simțului de pietate și a rațiunii sănătoase ca liturghisitorii să-și îndeplinească oficiul lor într-o ținută și înfățișare exterioară corespunzătoare demnității Tainei și caracterului divin al acestei solemnități.

Aceasta trebuie înțeleasă în primul rînd sub raportul fizic al unui exterior îngrijit și cuviincios, ca un semn în care vine la expresie sentimentul de respect și de devoție al liturghisitorilor, în îndeplinirea cultului suprem de adorațiune, de cerere și de mulțumire, ce se aduce prin Liturghie. Un exterior îngrijit subliniază în același timp în fața credincioșilor caracterul înalt al oficiului, le impune și le deșteaptă emoția și

41. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 38.

42. Pseudo-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 388 C.

43. Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς, la Ion Michalrescu, *Θυσιαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας. Die Bekenntnisse...*, pag. 226.

44. Simion, arhiep. Tesalonic., *ibidem*.

45. Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii*, cap. XXXI, P.G., t. CL, col. 437 B.

46. Idem, *ibidem*, cap. XXVIII, P.G., t. CL, col. 427 A-B.

47. Idem, *ibidem*, cap. XXIX, P.G., t. CL, col. 429 B.

elanul religios. De aceea, «Povăţuirile de la finele liturghierului se încheie cu îndemnul: «pentru slujirea dumnezeieştii Liturghii, preotul şi diaconul sînt datorii a fi curaţi, precum cu sufletul, aşa şi cu trupul..., capul să fie pieptănat, faţa şi gura spălate, unghiile tăiate şi curate. Toate acestea pentru respectul şi cinstea dumnezeieştilor Taine, ca şi poporul ce-i priveşte şi le sărută mîna, să nu se amărăscă de ceva». ⁴⁸

Pe de altă parte, prin însuşi caracterul său religios, serviciul divin reclamă o investmîntare consacrată, adecvată şi deosebită de cea din uzul vieţii civile. Ca atare, urmînd regula îndeobşte observată în societăţile organizate, Biserica însăşi a trebuit să prescrie liturghisitorilor vestminte speciale, în timpul oficiului. Păgînismul şi mozaismul foloseau de asemenea costume sacerdotale anumite în cultul lor. S-ar putea spune deci că primii creştini au venit în Biserică cu o anumită tradiţie în această privinţă. În vechiul Testament, vestmintele sacerdotale apar chiar ca o instituţie divină, determinată în amănuntele ei prin poruncile primite de Moisi de la Dumnezeu. ⁴⁹

b) *Problema unui costum sacerdotal înainte de pacea Bisericii.* Deşi nu se pot nega oarecare analogii şi influenţe ale Vechiului Testament în formarea vestmintelor liturgice ale Bisericii creştine, totuşi acestea din urmă nu-şi urcă originea la îmbrăcămintea lui Aaron şi a fiilor lui şi, de asemenea, nici la vreo rînduială apotsolică în această privinţă, cum s-a crezut uneori. ⁵⁰

Lipsa de date în scrierile primelor veacuri creştine, referitoare la costumul sacerdotal, face ca istoria lui să fie obscură în începuturile ei, lăsînd loc numai la deducţii şi ipoteze, pe baza informaţiunilor ce se întîlnesc de la veacul al patrulea înapoi. După cele mai autorizate, este de admis în general că, pînă ce serviciul divin creştin a căpătat o fizionomie distinctă şi o existenţă independentă de cultul templului şi al sinagogii, preoţii săvîrşeau Sfînta Euharistie prin case, îmbrăcaţi în costume la fel cu cele ale celorlalţi credincioşi, ⁵¹ situaţiune care, fără îndoială, va fi continuat încă multă vreme.

De îmbrăcămintea de toate zilele, vestmintele folosite la serviciul divin au început să se deosebească curînd, numai prin calitatea şi prin culoarea lor albă. Pentru veacul al III-IV-lea cel puţin, acest fapt este confirmat de canoanele lui Hippolyt, care prescriau ca, «de fiecare dată cînd episcopul are să săvîrşească Liturghia, diaconii şi preoţii să meargă împreună cu el, îmbrăcaţi cu haine albe, mai frumoase decît ale celorlalţi credincioşi şi cît se poate de curate... Lectorii înşişi să aibă haine de sărbătoare». ⁵² Indicarea unei culori speciale pentru vestmintele sacerdo-

48. *Povăţuiri*, pgf. 2, partea finală.

49. *Eşire*, XXVIII, 2-43; XXIX, 5-9; *Levitic*, VIII, 7-9, 13.

50. Cf. Dr. Ludwig Eisenhofer, *Handbuch der katholischen Liturgie*, v. I, Fr. im Br., 1932, pag. 408.

51. Cf. Walafried Strabo, *De exordiis et incr.*, P.L., t. CXIV, col. 945, „şi L. Eisenhofer, *op. cit.* pag. cit.

52. Can. XXXVII, 201 şi 203. Hans Achelis, *Die Canones Hippolyti*, Leipzig, 1891, pag. 118, 119.

tale ne lasă să deducem că, chiar în cele mai vechi timpuri, acestea erau folosite exclusiv în cult, iar nu și în viața profană.⁵³

Dacă nici una din scrierile bisericesti nu ne informează asupra formei și croielii vechilor vestminte liturgice, este totuși ușor de înțeles din cele de mai înainte că la baza și originea lor stă îmbrăcămintea civilă. Pe baza comparațiilor, s-a ajuns chiar la concluzia că vestmintele sacerdotale creștine, în forma pe care și-au luat-o în urma transformărilor din cursul vremii, nu sînt decît o derivație și stilizare a costumului civil din ținuta de oraș, prescrisă în mediul greco-roman prin veacul al IV-lea, al V-lea, persoanelor oficiale.⁵⁴ Piese principale ale acestui costum le constituiau *tunica* și *paenula*. Aceste două vestminte făceau încă parte din costumul purtat prin veacul al VI-lea de persoanele cu vază și este de admis că și clericii de toate treptele se îmbrăcau la fel.⁵⁵

Tunica era o haină pe dedesubt, de culoare deschisă, în general cu mîneci dar uneori și fără. Ea cădea pînă la picioare, motiv pentru care căpătase la greci numele de *poderes* (ποδήρης). Ea era comună tuturor, cu deosebirea că pentru sclavi ea se confecționa nu din pînză de in ca pentru ceilalți cetățeni, ci din lînă ordinară, acest fel de tunică fiind cunoscut sub numele de *byrrhus*. Peste tunică de dedesubt, senatorii apăreau cu o tunică mai luxoasă și anume dungată în însăși țesătura ei cu rîuri, adică linii sau fișii (clavi, ποταμοί) verticale, în culoarea purpurei. Pentru a nu fi incomodați la lucru de lungimea tunicii, funcționarii mărunți și îndeosebi meseriașii obișnuiau să o susțină printr-o *cingătoare*, prin care o strîngeau în jurul mijlocului. Aceasta din urmă era o piesă accesorie, proprie oamenilor de condiție modestă, neintrînd deci în costumul de oraș.

Peste tunică se purta un vestmînt de culoare închisă, numit de romani *paenula*, iar de greci, *felon* (φελώνιον, φελώνης, φαινόλιον or ιφαινόλης, adică o haină ce acoperă peste tot). Era o haină foarte largă și fără mîneci, un fel de manta sau pelerină nedesfăcută în față, ci avînd numai o deschizătură așezată în mijloc, prin care se introducea capul, ea acoperind corpul ca o cameră, pînă la genunchi și deci mai jos decît mîinile.⁵⁶ Pentru a se putea servi de mîini, cel ce o purta trebuia să-i ridice poalele sau marginile pe brațe. Primitiv, felonul era o haină întrebuintată universal, s-ar putea spune, mai ales în călătorii, ca apărare împotriva vremii urîte. Acesta era vestmîntul, pe care îl lăsase Sfîntul Ap. Pavel

53. Este tocmai ceea ce confirma puțin mai tîrziu Feric. Ieronim: «Religia dumnezeiască are un vestmînt în sfintele slujbe și altul în relațiunile de toate zilele». *Comment. in Ezech.*, cart. 13, cap. 44.

54. O lege din ianuarie, 382 (Codic. Teodosian, XIV, 10, 1) determina amănunțit îmbrăcămintea bărbaților cu vază socială. L. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, V-ème éd., Paris 1920, pag. 399; L. A. Molien, *La prière de l'Église*, t. I, Paris 1924, pag. 104.

55. Dovada că în vechime nu era un costum preoțesc special o face scrisoarea, pe care Papa Celestin (422-432) a adresat-o episcopilor din Provence, dezaprobind obiceiul ce se luase de clerici de a purta vestminte deosebite de ale laicilor. Cf. L. Duchesne, *op. cit.*, pag. 400.

56. Cf. L. A. Molien, *op. cit.*, vol. I, pag. 105.

la Carp, în Troia și cerea să i-l aducă Timotei (II Timot. IV, 13). Spre finele veacului al IV-lea, felonul a devenit haina zilnică a senatorilor,⁵⁷ deci a societății bune.

Atențiunea asupra rangului persoanelor oficiale era atrasă prin purtarea unui fel de eșarfe lungi, numită *pallium*. De fapt, acesta nu era un vestmînt, ci o insignă în culori vii, așezată vizibil peste paenula ori chiar peste tunică. Precum se vede pe unele monumente reprezentînd pe consuli în împrejurări solemne, un capăt al acestei eșarfe atîrna în față, de la umărul stîng pînă aproape de picioare, iar celălalt capăt venea prin spate pe sub brațul drept, ajungînd în diagonală peste piept pînă la umărul stîng și, întorcîndu-se pe după gît, e trecut din nou pe sub brațul drept, ajungîndu-i capătul în mîna stîngă. În alte monumente, capătul din față atîrnă de la umărul drept în jos.⁵⁸

Prin adaptări și transformări în spiritul și după cerințele cultului creștin, aplicate acestor vestminte și insigne, unora mai mult, altora mai puțin, Biserica a ajuns să realizeze, în cursul timpului, tipul special al vestmintelor sale liturgice, inspirîndu-se cîte odată și de formele costumului sacerdotal din Vechiul Testament. Această origine a odăjdiilor bisericesti nu va fi greu de recunoscut cînd ne vom ocupa de fiecare din ele.

În Biserica răsăriteană, instituirea unor vestminte liturgice a avut loc cu mult mai înainte decît în Apus. Izolat, numele lor apare întîmplător în scrierile bisericesti începînd, precum vom vedea, încă din veacul al IV-lea. Principalele vestminte ale costumului sacerdotal se găsesc enumerate laolaltă pentru prima dată în comentarul liturgic atribuit Sfîntului Gherman, arhiepiscopul Constantinopolului († 733).⁵⁹ În numărul lor complet de astăzi, adică împreună cu cele care pot fi numite nu vestminte propriu zis ci insigne, sînt menționate și în parte descrise în veacul al XV-lea de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului.⁶⁰

Nici o scriere nu ne informează asupra formelor inițiale luate de vestmintele sacerdotale creștine. În tot cazul, destinația liturgică a vechilor vestminte primite de Biserică din uzul vieții civile și imprimarea unui caracter sacru se va fi realizat, de sigur, în primul rînd prin marcarea lor cu semnul crucii aplicat în broderie sau galon, cum a rămas obiceiul pînă astăzi. Pe de altă parte, ele erau sustrase domeniului profan prin rugăciuni speciale de binecuvîntare, mai înainte de a fi puse în serviciul cultului divin, practică ce se constată generală în secolul al IX-lea.⁶¹

57. În senat însă, ei purtau toga, așa după cum hlamida era specifică costumului militar.

58. L. Duchesne, *op. cit.*, pag. 407.

59. *Expunere despre biserică și studiu mistic asupra Liturghiei*. P.G., t. XCVIII, col. 393 A-396 A. Cf. și versiunea latină a lui Anastasie Bibliotecarul (sec. IX), la Nilo Borgia, *Il commentario liturgico di S. Germano patriarca constantinopolitano*, Grottaferata, 1912, XVII-XX, XXIII, XXVI. Ținînd seama de interpolațiunile suferite de această scriere, s-ar putea spune că referințele ei la vestmintele liturgice privesc o situație ce se poate întinde dinaintea de veacul al optulea pînă către finele primului mileniu creștin.

60. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 79-83; *Explicare despre sfînta biserică*, traduc. rom., Buc. 1865, pag. 255-258. P.G., t. CLV, col. 712-717.

61. Cf. L. Eisenhofer, *op. cit.*, pag. 413.

În conexiune cu acțiunea liturgică era totodeodată inevitabilă atribuirea unor semnificații simbolice acestor vestminte. În erminiile liturgice și la diferiți exegeți, acest simbolism apare uneori mai mult *tipico-dogmatic*, în sensul că pretutindeni vrea să se înțeleagă demnitatea divino-umană, sfințenia și slava lui Hristos însuși, adevăratul Mijlocitor. Alteori, avînd un caracter *dogmatico-reprezentativ*, se stăruie că, prin vestmintele, pe care le poartă preotul la slujba divină, trebuie să se înțeleagă Patima lui Hristos, care se actualizează mistic prin fiecare Liturghie. O a treia direcțiune, ce se poate numi *morală*, consideră că prin fiecare din vestmintele liturgice se simbolizează virtuțile, pe care trebuie să le poseadă liturghisitorii, ca reprezentanți ai lui Hristos, avînd să facă dovada acestora printr-o viață de jertfă bineplăcută lui Dumnezeu.⁶²

c) *Vestmintele liturgice și ritualul îmbrăcării lor.* Caracterul sacru al vestmintelor sacerdotale a fost subliniat, pe de altă parte, prin instituirea unui ritual al investmîntării, constînd îndeosebi din recitarea unor rugăciuni alese din textele cărților Vechiului Testament și mai cu seamă din psalmi, în concordanță cu simbolismul fiecărui vestmînt. Este probabil că un astfel de ritual a putut să ia naștere atunci cînd vestmintele liturgice au început să se deosebească de cele civile.⁶³ În codicii dinaintea de sec. al XIII-lea ai Liturghiilor bizantine și chiar în unii din acest din urmă secol, odăjdiile bisericesti se găsesc desemnate sub un singur nume, *στολή ιερατική*, recitîndu-se înainte de îmbrăcarea lor o singură rugăciune, aceasta chiar nefiind una și aceeași în toate manuscrisele. Rugăciuni aparte pentru fiecare vestmînt apar abia în manuscrisele din veacul al XIII-IV-lea, fără a fi uniforme în toți codicii. Generalizarea și uniformizarea ritualului îmbrăcării s-a realizat prin Constituția patriarhului Filotei al Constantinopolului (sec. XIV).⁶⁴

Îmbrăcarea diaconului. Regulile înscrise în liturghier stabilesc că diaconul și preotul, aflîndu-se în altar după terminarea rugăciunilor pregătitoare pentru intrarea în oficiu, se îmbracă cu vestmintele sfinte, ce sînt rînduite pentru treapta ierarhică a fiecăruia dintr-înșii. Astfel, diaconul ținînd pe brațul drept *stiharul*, *orarul* și *mînecuțele*, cere mai întîi binecuvîntarea preotului, iar după ce a obținut-o, se îmbracă, începînd cu stiharul, sărutînd semnul crucii de pe el și recitînd din liturghier textul corespunzător acestei lucrări.

Stiharul este un vestmînt cu mîneci, căzînd drept pînă la picioare, analog poderesului lui Aaron și al fiilor săi (Eșire XXX, 27). Se înțelege de aci că stiharul este unul din cele mai vechi vestminte cu întrebuințare liturgică. Precum se va vedea și din alte amănunte, el derivă fără modificări însemnate, din vechea tunică (*ποδήρης*) greco-romană. În literatura creștină, stiharul se găsește meniționat de timpuriu și anume

62. Vezi L. Eisenhofer, *op. cit.*, pag. 415-416.

63. Cf. Joannes M. Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus*, t. III, pag. 13.

64. Idem, *ibidem*, pag. 13-14.

la istoricul Eusebiu,⁶⁵ Sf. Grigore de Nazianz,⁶⁶ Sf. Ioan Gură de Aur,⁶⁷ Fericitul Ieronim⁶⁸ și în Testamentum Domini nostri Jesu Christi.⁶⁹ După unele păreri însă, nu s-ar putea susține în chip absolut sigur că denumirea de *tunica linea* și ποδήρης din scrierile bisericești dintre sec. al IV-lea și al VII-lea s-ar referi întotdeauna la vestmîntul liturgic propriu zis, iar nu și la cel din uzul profan cîteodată.⁷⁰ Faptul însă că stiharul (ποδήρης) se găsește numărat între vestmintele liturgice la începutul veacului al VIII-lea în comentarul lui pseudo-Gherman,⁷¹ dovedește în chip categoric că el se afla deja în întrebuințare mai veche și, deci, orice îndoială este înlăturată.

Din toate documentele, în care se găsește menționat, reiese că în vechime stiharul se confecționa din pînză sau țesătură albă de in. Mai tîrziu s-a introdus și obiceiul stiharelor de culoare roșie, purpurie sau stacojie, dar numai pentru cele care se purtau de arhieru, ca un semn de distincție.⁷² Uneori, stiharele arhieresti se distingeau, ca și vechea tunică senatorială greco-romană, prin dungarea lor de sus pînă jos cu acei «clavi» sau «ποταμοί», adică rîuri, linii sau fișii de culoare roșie-purpurie pe fond alb. De la aceste șiruri sau rînduri (στίχοι) a rămas numele de stihar (στιχάριον) adică vestmînt cu linii.

În evul mediu, stiharele arhieresti se împodobeau, uneori, precum menționează Balsamon,⁷³ cu triunghiuri (τριγώνια) ori cu cruci combinate din patru litere gamma de tipar (γαμμάτια).⁷⁴ Cu vremea s-a ajuns la obiceiul din uzul de astăzi ca, pentru stihare, să se întrebuințeze materii de orice culoare.

Stiharul este un vestmînt comun celor trei trepte ierarhice. Cel diaconesc, fiind un vestmînt exterior, se face dintr-o stofă compactă și bogat ornamentată. El cade drept iar mînele sînt deschise la capăt și tivite cu galon, spre deosebire de stiharul preoțesc și arhieresc, care, purtîndu-se pe dedesubt, se face dintr-o materie mai subțire, de obicei de culoare unică și fără ornamentații în țesătură. Și clericii inferiori, adică ipodiaconii, citeții și cîntăreții hirotesiți pot să poartă stihar în serviciu, de forma celui diaconesc.

65. Eusebiu, *Istoria bisericească*, cart. X, cap. 4.

66. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvînt*. V, n. 4. P.G., t. XXXV, col. 668.

67. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omil. LXXXII la Mt.*, P.G., t. LVIII, col. 745.

68. Fer. Ieronim, *Ep. LX ad Heliodorum*, 13. P.L., t. XXII, col. 597; *Ep. LXIV ad Fabiolam*. P.L., t. XXII, col. 613; *Dialog. c. Pelagienilor*. P.L., t. XXIX, col. 547-548; *Coment. la Ezechiel*, 33-34. P.L., t. XXV, col. 437.

69. Ed. Ign. Ephr. Rahmani, I, 24, pag. 83.

70. O astfel de rezervă la J. Braun, *Die liturgische Gewandung...*, pag. 74.

71. Pseudo-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 A.

72. Cf. Ps-Gherman, *ibidem*. Simion, arhiepisc. Tesalonic., *Despre Sfînta Liturghie*, cap. 79.

73. Balsamon, *Μελέται ἤτοι ἀποκρίσεις (Meditații adică Răspunsuri)*. P.G., t. CXXXVIII, col. 1021 D.

74. Cf. P. Bernardakis, *Les ornements liturgiques chez les Grecs*, în «Echos d'Orient», t. V (1901-1902), pag. 129-130.

În ceea ce privește semnificația simbolică a stiharului, s-ar putea spune că la nici un alt vestmînt liturgic nu și-a găsit aplicare mai mult ca aci toate cele trei direcții ale ermeneuticii liturgice. În general, ideea fundamentală a acestui simbolism stă în legătură cu vechea culoare albă a stiharului. Printr-o astfel de culoare adică, el «arată dumnezeiasca strălucire, pe care preotul o slujește credincioșilor prin Evanghelie și prin celelalte»,⁷⁵ precum și «îmbrăcămintea cea mai curată și fără de patimă a slavei lui Dumnezeu.»⁷⁶ Aplicînd această idee persoanei Mîntuitorului, îmbrăcarea cu stiharul semnifică sfințenia și curăția naturii Lui umane, pe care El a luat-o prin întrupare în starea de nevinovăție în care aceasta a fost creată la început de Dumnezeu.⁷⁷ Ea amintește lumina de la Schimbarea la Față pe muntele Taborului, cînd hainele Sale «s-au făcut strălucitoare și albe precum e zăpada» (Mc. IX, 3), precum și giulgiul cel curat cu care a fost înfășurat Trupul Său, cînd a fost pus în mormînt.⁷⁸

Stiharul de culoare roșie simbolizează sfînta Patimă a Domnului, Care S-a întrupat, Și-a vărsat sîngele pe cruce pentru mîntuirea noastră,⁷⁹ precum și hlamida stacojie în care a fost îmbrăcat de ostași în batjocură (Mt. XXVII, 28).⁸⁰ Aceeași semnificație o atribuie unii autori și rîurilor sau fișiiilor purpurii de pe stiharul arhieresc,⁸¹ iar uneori acestea sînt socotite ca simbol al darurilor deosebite ce-i sînt date de sus arhierelui, dar mai ales darul învățaturii, care trebuie să se reverse printr-însul spre folosul credincioșilor, ca niște «rîuri de apă vie» (Ioan VII, 38).⁸² Deosebit de aceasta, liniile sau fișiile purpurii, ce alternau cu spații albe, erau privite ca simbol al sîngelui și apei care au curs din coasta Domnului.⁸³ În ceea ce privește acele trigonia, Balsamon zice că ele închipuiau pe Mîntuitorul, Care este piatra cea din capul unghiului.⁸⁴

Cu aplicație la liturghisitori, care, prin însăși sarcina lor, au rînduiala slujbei îngeresti,⁸⁵ stiharul le amintește, prin culoarea sa deschisă, despre îmbrăcămintea luminată a îngerilor, care, ca și cel de la mormînt, s-au arătat în vestminte strălucitoare și, ca atare, despre curăția trupului și a sufletului, cu care se cuvine să îndeplinească dumnezeiasca slujbă; în același timp, această culoare este simbolul bucuriei spirituale, de care

75. Simion, arhiep. Tesalonic., *Explicare despre sf. biserică*, trad. rom., pag. 255, col. 2. P.G., t. CLV, col. 712; cf. și Ps-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 C: «...Stiharul, care este alb, arată strălucirea Dumnezeirii și felul de viață strălucitor al preotului».

76. Simion al Tesalonic., *Despre sfintele hirotonii*, cap. 163. P.G., t. CLV, col. 368.

77. Idem, *Despre Sf. Liturghie*, cap. 79. P.G., t. CLV, col. 255-256.

78. Ghenadie, fost episcop de Argeș, *Liturgica sau explicația serviciului divin*, București, 1877, pag. 13.

79. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 79. P.G., t. CLV, col. 255; Ps-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 B.

80. Ps-Gherman, *op. cit.* și *loc. cit.*

81. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 79.

82. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 79.

83. Cf. P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 130.

84. Balsamon, *op. cit.*, P.G., t. CXXXVIII, col. 1021.

85. Cf. Simion al Tesalonic., *Explicație despre sf. Biserică*, trad. rom. cit., pag. 255.

trebuie să fie plin sufletul liturghisitorilor, pentru că au fost chemați la o astfel de demnitate. Tocmai acest sens se găsește indicat de rugăciunea ce se spune de liturghisitori la îmbrăcarea stiharului: «Bucura-se-va sufletul meu întru Domnul, că m-a îmbrăcat în vestmîntul mîntuirii și cu haina veseliei m-a acoperit; ca unui mire mi-a pus cunună și ca pe o mireasă m-a împodobit cu podoabă» (Isaia LXI, 10).

Peste stihar, diaconul pune *orarul* (ὠράριον sau ὠράριον și ὀράριον). Acesta este o fișie lungă, care se așează pe umărul stîng și, după obiceiul luat de prin veacul al XVIII-lea, capătul din față se petrece în diagonală peste piept și trecîndu-l pe sub brațul drept, este adus prin spate iarăși peste umărul stîng, atîrnînd astfel acest capăt în față, iar celălalt pe spate. Fără aceste vestminte, diaconul nu poate lua parte la săvîrșirea nici unui serviciu religios.

Asupra originii filologice a denumirii, precum și cu privire la forma inițială a vestmîntului din care derivă orarul, părerile sînt diferite. Pornind de la faptul că diaconul ține ridicat capătul din față al orarului cu trei degete de la mîna dreaptă, în timpul ecteniilor, și indică cu el în alte momente ale slujbei ordinea cîntărilor, lecturilor și a altor lucrări, unii conchid că denumirea de orar provine de la verbul latin *orare* (a se ruga). Alții o fac să derive de la substantivul grec ὥρα (*oră*), deoarece diaconul semnalează cu capătul orarului ora sau timpul anumitor rugăciuni sau obligațiuni religioase pentru popor, în timpul oficiului, precum și al anumitor lucrări pentru liturghisitori.⁸⁶ În legătură cu această ipoteză, orarul este pus în analogie cu acea pînzătură sau batistă, pe care șeful sinagogii o agita de pe un loc mai ridicat, pentru a indica poporului să răspundă «amin» după lecturi. Aceasta ar fi deci originea orarului și cu acest scop ar fi fost introdus în cultul creștin.⁸⁷

Balsamon, în comentarul la canon. 22 Laodiceea,⁸⁸ și Matei Vlastare⁸⁹ derivă denumirea de orar de la verbul ὀράω-ῶ (văd, observ) și de la substantivul ὥρα (grijă, atențiune),⁹⁰ deoarece «diaconul are sarcina să fie atent la observarea bunei rînduiei a slujbelor». ⁹¹ Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, crede că termenul de orar provine de la verbul ὠρατίζειν, a înfrumuseța, a împodobi, «întrucît diaconul se înfrumusețează cu dînsul ca și cu niște aripi și se acoperă cu cucernicie și cu bunătate». ⁹²

Deși aceste explicații nu apar chiar neverosimile, ele sînt totuși unilaterale. Mai probabilă și în general admisă este ipoteza care pune la originea denumirii de orar cuvîntul latin *os-oris*, gură, față. Orarul nu ar

86. Arcudius (cartea VI, cap. 10) și I. Bona, *Rerum liturgicarum libri duo*, Lutetiae Parisiorum, 1676, cart. I, cap. 24, pag. 352.

87. Cf. P. Lebedev, *op. cit.*, pag. 185; Dr. V. Mitrofanovici și Dr. Tarnavschi, *op. cit.*, 1909, pag. 231.

88. *Sintagma ateniană*, II, 191.

89. E. 9. *Sintag. aten.*, VI, 252.

90. Cf. Nicodim Milaș, *Canoanele...*, vol. II, pt. I, pag. 99.

91. P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 138; cf. și S. Salaville, *Liturgies orientales*, I, pag. 175.

92. Simion al Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 136.

fi în acest caz decît o formă stilizată a vechiului *orarium* din costumul roman, o pînzătură de in, în felul unui șervet sau ștergar, o batistă sau o basma, ce se întrebuinta de persoanele de oarecare considerație, pentru ștergerea gurii și a sudorii de pe față. Făcea deci la origine serviciul de *sudarium*, a cărui variantă era *mappa* sau *mappula*, o pînzătură cu aceeași destinație. Orarul intrase în cele din urmă în întrebuinta ambelor sexe, fiind purtat în jurul gîtului, ca o cravată de către bărbați, iar de femei ca un fel de șal sau basma, ca protecție împotriva frigului neașteptat și a arșitei soarelui. *Sudarium* și *mappa* (*mappula*) se purtau însă pe brațul stîng, capetele acestei pînzături atîrnînd în jos.

Dat fiind scopul acestor obiecte, întrebuintarea lor era un uz nedespărțit de funcția de orator și de cea de cîntăreț, întrucît aceștia se serveau de ele și în special de orar pentru a se șterge de sudoare și a-și menaja vocea. Utilitatea lor se găsea deci la locul ei și în cultul creștin, în legătură cu chemarea de slujitori și predicatori a membrilor clerului. În viața civilă, ele erau acordate ca semn de distincție unora dintre funcționarii imperiali, ajungînd cu vremea piese ale costumului de ceremonii și insignă a costumului consulilor, servind ca mijloc pentru a da unele semnale ori dispoziții. Se crede că și Biserica, urmînd acest exemplu, a introdus orarul între vestmintele liturgice, pentru a diferenția gradele ierarhice în serviciul divin.

S-a presupus de asemenea că romanii, cînd participau la ospete ca invitați, își aduceau fiecare cu sine *mappa* sau *mappula*, spre a le servi pentru șters. Imitînd această practică din viața casnică, primii creștini ar fi luat obiceiul să facă la fel cînd veneau la masa euharistică.⁹³ De aci s-ar fi ajuns în cele din urmă la instituirea orarului pentru diaconi, spre a șterge gura credincioșilor după Sf. Împărtășire.⁹⁴

Și astfel, sub o formă modificată și adaptată scopurilor și esteticii speciale a cultului, *orarium*, o variantă mai practică și mai nobilă a ceea ce se întrebuinta sub formă de *sudarium* și de *mappa* (*mappula*), cîteșitrele accesorii ale costumului civil al persoanelor de vază, în timpul imperiului, ajunse un vestmînt liturgic. Denumirea greacă de ὄραριον ar proveni deci de la latinescul «*orarium*», termen uzual în Biserica apuseană pînă în veacul al VIII-lea. În unele texte patristice din veacul al IV-lea, al V-lea și al VII-VIII-lea ca, de exemplu, la Severian din Gabala († c. 408),⁹⁵ Sf. Isidor Pelusiotul († c. 440)⁹⁶ și pseudo-Gherman,⁹⁷ orarul

93. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschi, *op. cit.*, pag. 231-232; P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 139; L. Duchesne, *op. cit.*, pag. 403, 410-411; Sev. Salaville, *op. cit.*, pag. 158, 174-175; L. A. Molien, *op. cit.*, pag. 106-109 și 110, notă; D. Eugène Vandeur, *La sainte Messe*, 7-ème éd., Paris 1924, pag. 52.

94. «Orarion, în vremurile de demult, cînd diaconii împărtășeau pe creștini cu dumnezeiescul Sînge din sfințitul pahar, era ca o basma sau ștergar, țîind-o pe umărul său, și după ce se împărtășea fiecare mirean, își ștergea gura cu aceea». *Pidalion*, traduc. rom., editată la M-rea Neamț, în an. 1844, *țîlc. la can. 23 Laodiceea*.

95. (În Omilia despre fiul risipitor atribuită Sfîntului Ioan Gură de Aur), P.G., t. LIX, col. 520 A-B.

96. *Epist. I*, 136. P.G., t. LXXVIII, col. 272.

97. *Op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 396 B.

este menționat prin termenul grec ὀθόνη, adică țesătură subțire de in. Această denumire, ca și unele comparații din aceleași texte ne lasă să înțelegem că orarul era de culoare albă. Astăzi însă, el se face din aceeași materie ca și stiharul.

În întrebuintărea cultului, orarul a intrat însă cu mult mai înainte în Biserica răsăriteană decât în cea din Apus. La Roma, a fost consacrat ca atare abia prin veacul al nouălea, al zecelea, după ce fusese acceptat în veacurile precedente de Bisericile din Galia și Spania, sub influența Orientului.⁹⁸ În Răsărit, s-ar putea spune că orarul era un vestmînt diaconal deja înainte de jumătatea veacului al patrulea, deoarece în a doua jumătate a acestui din urmă veac, sinodul de la Laodiceea, prin canoanele 22 și 23, interzice obiceiul luat de ipodiaconi, de citeți și de psalți de a purta orarul diaconesc pe umăr. Astăzi, orarul este folosit și de membrii clerului inferior, dar nu pe umăr, ci încins peste ambele capete încrucișate în față, în felul în care îl așează diaconii înșiși înainte de momentul împărtășirii (în timpul rugăciunii domnești).

Semnificația simbolică a orarului se inspiră din ideea caracterului îngeresc al serviciului îndeplinit de diaconi în Liturghie. Ca atare, orarul este privit ca o imagine a aripilor îngeresci.⁹⁹ Încingerea și încrucișarea orarului în timpul rugăciunii domnești, în vederea apropierii de Sfintele Taine, pentru împărtășire, sînt privite ca un simbol, prin care diaconul «amintește umilința arătată de Mîntuitorul, cînd a spălat și a șters picioarele ucenicilor Săi».¹⁰⁰ În acest caz, orarul ar simboliza ștergarul cu care Mîntuitorul era încins la Cina cea de Taină, cînd a spălat și a șters picioarele ucenicilor (Ioan XIII, 5). Încingînd orarul, diaconul ține deci să arate sfiala, cucernicia și îmbunătățirea sufletească, cu care se apropie de Sf. Împărtășire, urmînd astfel Serafimilor, care «cu două aripi își acoperă fețele, cu două picioarele, iar cu două zburînd, strigă: «Sfînt, Sfînt, Sfînt».¹⁰¹ De aceea, pentru a se sublinia rînduiala îngerescă a slujbei diaconilor, se înscriau în trecut pe orarul lor cuvintele din Isaia VI, 3: «Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot...».¹⁰² Prin marcarea sau înscrierea acestui text se explică, poate, faptul că orarul este singurul vestmînt pentru care a rămas neînscrișă în liturghier formula de rugăciune la punerea lui. Respectînd deci tradiția și logica, se impune ca diaconul să folosească la momentul convenit textul menționat, pe care edi-

98. Cf. L. A. Moliën, *op. cit.*, pag. 107.

99. În *Omilia despre fiul risipitor* (Sf. Ioan Gură de Aur — Severian din Gabala) citată mai înainte, în nota 95, se subliniază că *filiiile orarului diaconal amintesc aripile îngerilor*. De asemenea, Ps.-Gherman (*op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 C): «*Diaconii, după imaginea Puterilor îngeresci, merg înainte cu aripile subțiri ale orarelor înguste, ca duhuri slujitoare trimise spre servire*». — «Ca unul ce are rînduiala slujbei îngeresci, diaconul se înfășoară cu *orarul*, care arată firea cea nevăzută a îngerilor și care *atîrnînd pe umeri, însemnează aripi*». Simion, arhiepisc. Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 173.

100. Sf. Isidor Pelusiotul, *op. și loc. cit.*; cf. și Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 396 B.

101. Simion, arhiepisc. Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 174.

102. Cf. Pan N. Trembela, *Αἱ τρεῖς λειτουργίαι*, pag. 231.

țiile liturghierului se cuvine să-l însereze în cuprinsul lor, la capitolul pentru îmbrăcarea sfintelor vestminte.

Investmîntarea diaconului pentru slujba Liturghiei se încheie cu punerea *mînecuțelor* (ἐπιμανίκια, ἐπιμανίκα) sau *rucavițelor* (slav. narikavița), după ce le sărută peste semnul crucii de pe ele, întîi pe cea din dreapta și apoi pe cea din stînga. Mînecuțele sînt proprii atît preotului cît și arhiereului, cu deosebirea că aceștia le pun peste capătul mînecilor stiharului, strîngîndu-le cu ele, spre a nu fi stingheriți în lucrările sfinte, iar nu ca diaconii, peste manșetele reverendei și deci pe sub mînecile stiharului. La celelalte servicii divine, mînecuțele nu sînt obligatorii pentru îmbrăcămîntea diaconului.

Deși liturghierul prevede și pentru diaconi recitarea rugăciunilor respective la punerea fiecărei mînecuțe, totuși menționarea mînecuțelor este omisă din formula prin care diaconul cere la început binecuvîntarea preotului pentru îmbrăcare («Binecuvîntează, stăpîne, stiharul dimpreună cu orarul»). Explicația trebuie căutată, desigur, în faptul că dreptul de a purta mînecuțe fiind acordat diaconilor mai tîrziu, precum vom vedea, textul liturghierului nu a fost pus la curent cu noua situație, transmițîndu-se mecanic cuprinsul manuscriselor în forma lor anterioară. Este necesar, deci, ca formula de mai sus să fie întregită cu expresia: «și cu mînecuțele». De altfel, se pare că introducerea mînecuțelor în costumul liturgic se datorește la origine unei concesi imperiale, care s-a extins ulterior de la arhiereu și la celelalte două trepte ale ierarhiei bisericești.

Mai înainte, serviciul mînecuțelor pentru strîngerea manșetelor stiharului preoțesc și arhieresc îl îndeplineau, se pare, niște bentițe (λωρία),¹⁰³ formînd un fel de garnituri aplicate la manșetele vestmîntului. Cu vremea, s-a ajuns la obiceiul practic de a se detașa aceste piese pentru a fi curățite sau pentru a fi întrebuintate la alte stihare, realizîndu-se astfel forma de sine stătătoare reprezentată prin mînecuțe.¹⁰⁴

Este de observat totuși că originea acestui articol al costumului liturgic este mai obscură decît a celorlalte vestminte sacerdotale. Căci, fără îndoială, nu se poate admite că mînecuțele ar deriva din acel ștergar purtat pe mîină, numit mappa ori mappula, cum presupun unii autori apuseni¹⁰⁵ și chiar răsăriteni,¹⁰⁶ precum nici din mînușile pe care le purtau împărații, cînd intrau în altar pentru a primi Sf. Euharistie.¹⁰⁷ Cert este că mînecuțele au constituit la început unul din articolele exclusiv ale costumului împăraților bizantini. Aceștia acordară și patriarhilor, ca o distincție, dreptul de a le purta, favoare care s-a extins mai în urmă și la episcopi.¹⁰⁸ Membrii înaltei ierarhii le trecură

103. Cf. Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 B; cu același termen de λωρία, Gherman desemnează și fișiile ornamentale, în culoarea purpurei, ce cădeau în lungul stiharului.

104. Cf. J. Braun, *op. cit.*, pag. 100.

105. Ca, de ex., indirect, L. Duchesne, *op. cit.*, pag. 104.

106. Ca V. Mitrofanovici și T. Tarnavschi, *Liturgica...*, 1909, pag. 231.

107. Ipoteză formulată de P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 131.

108. Precum rezultă din scrisoarea lui Balsamon către Marcu al Alexandriei, acea-

mai târziu și demnitarilor bisericești, iar cu timpul mînecuțele ajunseră comune preoților, precum și arhidiaconilor și protodiaconilor. Pînă în veacul al XV-lea, diaconii încă nu ajunseseră să se folosească de rucavițe, căci Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, nu le menționează în scrierile sale decît între vestmintele arhiereului și preotului.¹⁰⁹ El se exprimă categoric chiar: «diaconul are stihar și orar».¹¹⁰ Ulterior, poate prin veacul al XVII-lea, ele s-au generalizat la toți diaconii.¹¹¹

Așa precum rezultă din spiritul textelor ce se recită la punerea lor (Eșire XV, 6 și Ps. CXVIII, 73), mînecuțele simbolizează în general puterea întăritoare dată de Dumnezeu liturghisitorilor de a săvîrși toate cele ale serviciului divin.¹¹² Alte ori, și în special mînecuțele arhiereului și preotului, sînt privite ca imaginea legăturilor, cu care au fost strînse mîinile Mîntuitorului atunci cînd a fost dus la Caiafa și Pilat.¹¹³

Învestmîntarea preotului. Stiharul și mînecuțele sînt, precum s-a spus, comune costumului liturgic al tuturor celor trei trepte ierarhice. În loc de orar, preotul și arhiereul pun *epitrahilul* (ἐπιτραχήλιον și de asemenea περιτραχήλιον și πετραχήλιον), adică un vestmînt pus pe după gît sau împrejurul grumazului.

De fapt, epitrahilul este un orar pus pe după gît, ambele capete atîrnînd egal în față,¹¹⁴ peste umeri, unite fiind din distanță în distanță prin niște butoni sau altfel, ca în trecut și cum se vede uneori chiar astăzi; de cele mai multe ori, ambele laturi sînt cusute sau unite una lîngă alta sau formează o singură bucată cu o deschizătură în partea de sus, spre a putea fi introdus pe după gît. În timpurile mai noi s-a generalizat însă obiceiul ca epitrahilul să fie croit dintr-o singură bucată de stofă prețioasă, de același fel cu felonul și mînecuțele, garnisindu-se pe toate laturile cu galon, iar în partea de jos cu două rînduri de franjuri de fir, dintre care unul ceva mai sus și anume sub semnul unei cruci mari cu pedestal, aplicată tot din galon de fir. Culoarea epitrahilului a fost în vechime și chiar către finele evului mediu, albă, ca a tuturor vest-

sta era situația la finele veacului al XII-lea, cînd privilegiul de a uza de mînecuțe la slujbă nu-l aveau nici egumenii, nici protopopii. P.G., t. CXXXVIII, col. 997.

109. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Liturghie*, cap. 81 și 83.

110. Idem, *Explicarea despre sînta biserică*, traduc. rom. cit., Buc. 1865, pag. 255.

111. După părerea profesorului A. Neselovski, *Cinăi hirotei i hirotonii*. Kamenț-Podolsk, 1906, pag. 161, la Dom Placide de Meester, *Genèse, sources...*, pag. 59, n. 6. Cf. și J. Braun, *op. cit.*, pag. 98-101.

112. «Mînecuțele... însemnează lucrarea a toate cele ce sînt ale lui Dumnezeu». Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Liturghie*, cap. 81; «Rucavițele închipuind lucrarea lui Dumnezeu cea atotfăcătoare și că însuși Iisus, prin mîinile Sale și-a făcut jertfa Trupului și Sîngelui Său». Idem, *Explic. despre sf. bis.*, traduc. rom., Buc. 1865, pag. 256; cf. și P. Lebedev, *op. cit.*, pag. 185; Ghenadie, fost episcop de Argeș, *Liturgica*, Buc. 1877, pag. 15; Gabriel Rășcanu, *Liturgica...*, Buc. 1876, pag. 18.

113. Cf. Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 395 C; Simion, arhiep. Tesalonic., *Explicare despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 256; Ghenadie, fost episcop de Argeș, *op. cit.*, pag. 15; V. Mitrofanovici și T. Tarnavschi, *op. cit.*, pag. 231.

114. Simion, arhiep. Tesalonic., (*Despre sf. hirotonii*, trad. rom. cit., pag. 181): «Deci arhiereul... ia orarul de pe umărul din stînga și îl pune pe cel din dreapta, fiind amîndouă părțile în față, care atunci se cheamă epitrahil».

mintelor sacerdotale în general,¹¹⁵ iar după aceea, pînă astăzi, s-a confecționat din stofe de culori și desene diferite.

Din cele de mai sus se înțelege ușor că originea epitrahilului este aceeași ca și a orarului. Prima mențiune scrisă despre el o face pseudo-Gherman, la începutul veacului al VIII-lea.¹¹⁶ Schimbarea orarului în epitrahil la preot și arhiereu, prin trecerea lui și peste umărul drept, spre a-l purta astfel pe după gît, iar nu numai pe umărul stîng ca diaconul, este marcarea puterii în plus, acordată prin hirotonie ultimelor două trepte ierarhice, de a săvîrși Sfintele Taine și celelalte ierurgii. Transformarea orarului în epitrahil mai indică pentru preot și faptul că el nu este scutit cu desăvîrșire de darul servirii, care este în principiu al diaconului, deoarece în lipsa acestuia va avea de îndeplinit și obligațiile diaconiei.¹¹⁷

Epitrahilul este un vestmînt liturgic absolut indispensabil preotului și arhiereului la orice serviciu religios, oricît de mic. La unele din acestea, preotul îl însoțește și de felon, iar arhiereul de omofor, așa precum este stabilită rînduiala bisericească pentru fiecare, în evhologhiu. Obligatorietatea purtării epitrahilului la orice serviciu sau moliftă este atît de strictă, încît Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, recomandă ca, în împrejurări de forță majoră, cînd nu s-ar găsi un epitrahil la îndemîină, să se pună în chip de epitrahil brîul, o altă pînzătură sau chiar o bucată de funie, după ce au fost binecuvîntate în scopul acestei întrebuintări, iar după aceea să fie păstrate într-un loc deosebit sau folosite în scopuri sfinte.¹¹⁸ În practica mînăstirească însă, s-a luat obiceiul ca la rugăciunile miezonopticii, care se fac în tinda bisericii, precum și la slujba ceasurilor și a pavecerniței, să nu se pună, epitrahil.¹¹⁹

Symbolismul epitrahilului urmează direcțiile indicate de Gherman, patriarhul Constantinopolului, și de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului. Pornind pe de o parte de la faptul că epitrahilul este purtat pe după grumaz, i se atribuie semnificația jugului (sarcinii) cel bun al preoției lui Hristos,¹²⁰ însemnînd anume că preotul să îndeplinească cu smerenie și cu cucernicie sarcinile preoției, supunîndu-se Mîntuitorului, întrucît preotul săvîrșește Sfintele Taine în numele lui Hristos, ca împreună-lucrător al Lui, Care este izvorul Tainelor.¹²¹ Un alt aspect al acestui sim-

115. Cf. Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 83; Sev. Salaville, *op. cit.*, pag. 159-160; J. Braun, *op. cit.*, pag. 607.

116. Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 D.

117. Cf. Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 173 și 180; P. Lebedev, *op. cit.*, pag. 187. Credem că este forțat să se pună în analogie (cum se face uneori, ca, de ex., la P. Lebedev, *ibid.*) epitrahilul cu efodul, cu care arhiereul Vechiului Testament își acoperea umerii la rugăciune.

118. Cf. idem, *Despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 256 și *Răspunsuri la întrebările unui arhiereu*, Intreb. 17. *Ibidem*, pag. 315-316.

119. Cf. Simion al Tesalonic., *Răspunsuri...*, Intreb. 17. Traduc. rom. cit., pag. 316.

120. Idem, *Despre sfintele hirotonii*, cap. 181. Simion al Tesalonicului zicea că mutarea capătului dinapoi al orarului tot în față «face pe cel hirotonit a fi ca într-un jug». *Despre sf. hirotonii*, cap. 180.

121. Idem, *ibidem*, cap. 180, și *Explicare despre sf. biserică*, traduc. rom. cit., pag. 256.

bolism îl aflăm la Sfântul Gherman al Constantinopolului, după care «epitrahilul însemnează ștreangul cu care Hristos, fiind legat de gît din ordinul arhierelui, era tras înainte pe cînd mergea la Patimă.¹²² Partea dreaptă a epitrahilului închipuiește trestia, pe care I-au dat-o lui Hristos în mîna dreaptă, bătîndu-și joc de El, iar partea stîngă însemnează purtarea crucii pe umerii Săi».¹²³ În sfîrșit, sensul cel mai corespunzător derivă din însăși întrebuițarea epitrahilului și anume că el simbolizează harul coborît de sus asupra preotului și puterea dobîndită astfel de a-l comunica credincioșilor prin Sfintele Taine și alte ierurgii, de unde a și intrat în practică obiceiul de a-l pune pe capul creștinilor la anumite servicii, așa precum odinioară Sfinții Apostoli își puneau mîinile pe capetele lor. Acest sens este, de altfel, în concordanță cu rugăciunea ce se rostește de preot și de arhieru la punerea epitrahilului: «Binecuvîntat este Dumnezeu Cel ce varsă harul Său peste preoții Săi, ca mirul pe cap, ce se coboară pe barbă, pe barba lui Aaron, ce se poogară pe marginea vestmintelor lui» (Ps. CXXXII, 2-3).¹²⁴

După unele interpretări, franjurile care garnisesc partea de jos a epitrahilului, ca anexe la ultimele două galoane transversale, ar închipui sufletele credincioșilor, a căror mîntuire este lăsată în răspunderea preoților.¹²⁵

Așa precum face la îmbrăcarea oricăruia din celelalte vestminte liturgice, preotul și arhierul binecuvîntează epitrahilul, sărutînd apoi semnul crucii din partea lui de sus, mai înainte de a-l așeza pe după grumaz, cu recitarea rugăciunii respective din liturghier.

Binecuvîntînd apoi și sărutînd *brîul* (ζώνη) sau cingătoarea, care este o fișie sau un cordon îngust, preotul și episcopul¹²⁶ își fixează cu el stiharul și epitrahilul, în jurul mijlocului. De obicei, capetele brîului se termină cu niște șireturi pentru a se încheia la spate. În acest caz, pe partea din față brîul are aplicată o cruce din galon ori broderie. Pînă nu de mult, se practica și forma de brîu cu capete ce se încheiau în față printr-o pafta. La început, brîul era, desigur, de culoare albă,¹²⁷ ca toate celelalte vestminte, iar în veacurile din urmă el se face din aceeași stofă și în aceeași culoare cu felonul, epitrahilul și mînecuțele.

Deși cingătoarea nu intra în numărul vestmintelor din ținuta de oraș a lumii greco-romane, totuși, în viața obișnuită, ea se întrebuița în toate părțile în care se purtau haine lungi și largi.¹²⁸ Folosirea brîului a izvorît, cu alte cuvinte, din necesitatea practică de a se asigura prin el

122. Cf. și Simion al Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 181.

123. Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 D.

124. Cf. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Liturghie*, cap. 81, și *Explicare despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 256.

125. P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 130.

126. Un pasaj în formă confuză din scrierile lui Simion, arhiep. Tesalonicului (*Despre sf. hirotonii*, cap. 163), pare a se referi și la o cingătoare a ipodiaconului. Cf. și J. Braun, *op. cit.*, pag. 115 seq. Nu este exclus să fie vorba aci decît de orarul încins cruciș.

127. Cf. Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 83.

128. Cf. P. Lebedev, *op. cit.*, pag. 186.

comoditatea în mișcări, în cursul lucrărilor. Este firesc, deci, ca cingătoarea să fie tot atât de veche între vestmintele liturgice ca și stiharul, de care se găsește legată la originea ei. Nu este, prin urmare, cazul să se creadă neapărat că brîul a intrat în rîndul vestmintelor sacerdotale creștine direct din Vechiul Testament, unde era purtat de preoți și arhieriei; ca distincție, la aceștia din urmă era lucrat din aceeași stofă ca și efodul, adică în fire de aur și mătase de diferite culori (Exod XXVIII, 6, 8, 39 și 40).

În cursul istoriei, brîul se găsește menționat de mai multe ori, dar înainte de veacul al IX-lea aceste date se referă atât la cingătoarea din costumul profan sau zilnic¹²⁹ cît și la cea din costumul monahilor, așa precum se constată în regulile lui Ioan Casian și în cele ale Sfîntului Benedict.¹³⁰ Între vestmintele liturgice, brîul este citat pentru prima dată în comentarul patriarhului constantinopolitan Gherman I.¹³¹

Pe temeiul funcției de susținere, pe care o îndeplinește în general brîul sau cingătoarea, acesta a căpătat în erminia liturgică o aplicare morală, fiind adică privit ca simbol al înfrînării și stăpînirii simțurilor.¹³² Cu alte cuvinte, brîul închipuiește puterea dată de Mîntuitorul preoților, ca să învingă poftele trupești, spre a sluji în stare de curăție Sf. Liturghie.¹³³ Brîul arată, zice Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, «și lucrarea de slujire, căci cel ce slujește se încinge» și «închipuiește... puterea cea dată preotului de la Dumnezeu peste mijlocul lui»,¹³⁴ așa precum însuși liturghisitorul mărturisește prin rugăciunea pe care o rostește atunci cînd se încinge: «Binecuvîntat este Dumnezeu Cel ce mă încinge cu putere și a făcut fără prihană calea mea Cel ce întocmește picioarele mele ca ale cerbului și peste cele înalte mă pune» (Ps. XVII, 35-36).

Sf. Gherman I al Constantinopolului, pornind, desigur, de la ideea de prestanță și de cuviință a omului încins, zice că brîul arată măreția pe care Hristos, domnind, a încins-o ca pe o putere deosebită a Dumnezeirii,¹³⁵ ceea ce cu aplicare la preot ar însemna puterea și demnitatea slujirii primită de liturghisitori de la Mîntuitorul. O astfel de interpretare se găsește de altfel în concordanță, precum am văzut, cu textul ce se recită la punerea brîului.¹³⁶

129. Ca, de ex., Feric. Ieronim, *Epist. CXXVIII ad Fabiolam*, și la Ioan Diaconul, *Vita S. Gregorii Magni*, cart. VI, cap. 80.

130. *Rînduiala cuvios. Ioan Cassian*, cart. I, cap. 2; *Rînduiala cuviosului Benedict*, cap. 55 (vezi *Vechile rînduiele ale vieții monahale*, traduc. rom. cit., ediț. M-rii Dobrușa, 1929, pag. 586 seq. și 722 seq.). Vezi și J. Braun, *op. cit.*, pag. 116 seq.

131. P.G., t. XCVIII, col. 393 D.

132. A se înfățișa descins era încă din vechime o ținută necuviincioasă, rușinoasă, dezonorantă. De aceea, în sens moral, cuvîntul *dissolutus* (descins) însemna în limbajul comun: *desmățat*, *desfrinat*. Aci se găsește explicația figurii din ep. I, 13 a Sf. Ap. Petru, care sfătua: «De aceea, încingîndu-vă șalele minții voastre, fiind înfrînați...». Cf. L. Mo-
lien, *op. cit.*, vol. I, pag. 112.

133. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și T. Tarnavschi, *op. și ed. cit.*, pag. 233; Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 256, col. 2.

134. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 81.

135. *Comentarul liturgic citat*. P.G., t. XCVIII, col. 393 D.

136. Spre deosebire de alte interpretări ca cea, de ex., adoptată de Dr. V. Mitrofa-

După ce s-au încins cu brîul, preoții cărora li s-au acordat de chiriarhul lor ranguri onorifice (în «Biserica Ortodoxă Română», începînd cu cel de sachelar) pentru merite deosebite pastorale, își pun *epigonațiul* sau *bedernița*. Aceasta este o bucată rombică de stofă prețioasă, aplicată pe un carton îmbrăcat, garnisită pe margini cu galon sau franjuri, iar în mijloc avînd o cruce ori chiar o icoană brodată sau pictată. Epigonațiul se poartă în partea dreaptă, atîrnat cu un șnur fie pe după gît, fie de brîu, așa fel ca să bată peste genunchi. De aci îi și vine denumirea de epigonațiu (ἐπί peste și γόνυ genunchi); este numit și ipogonațiu (ὑπό sub și γόνυ genunchi), precum și cu termenul de origine slavă *bederniță* sau mai exact *nabederniță* (набедренникъ, peste coapsă).

Se înțelege, deci, că epigonațiul nu este propriu zis un vestmînt, ci un semn distinctiv, care face parte de fapt din costumul arhieresc, fiind acordat, precum am spus, numai anumitor preoți.

În ceea ce privește originea, părerile înclină în general să vadă în epigonațiu o transformare a vechii *mappa* sau *mappula*, adică a acelei batiste, basmale sau ștergar, ce se purta pe brațul stîng în costumul de gală greco-roman.¹³⁷ În tot cazul, epigonațiul apare în documentele Bisericii orientale, la început sub numele de ἐγγείριον,¹³⁸ adică ștergar. El pare să fi fost, deci, un ștergar pe care episcopii Bisericii de Răsărit îl purtau prins la brîu¹³⁹ în partea dreaptă, folosindu-se de el cu ocazia spălării picioarelor în Joia Mare, la ștergerea picioarelor, în amintirea acestui act de smerenie îndeplinit de Mîntuitorul la ultima cină cu ucenicii Săi.¹⁴⁰ Încetînd cu vremea această practică, pînzătura respectivă s-a transformat, desigur, într-o podoabă sau insignă decorativă a arhierelui, luînd forma rombică de astăzi. Denumirea de epigonațiu se întîlnește mai întîi în veacul al XII-lea, la canonistul Balsamon, patriarhul Antiohiei.¹⁴¹

Bedernița a căpătat, precum era și firesc, și o semnificație simbolică, întemeiată, s-ar putea spune, pe poziția, locul și felul în care este purtată. În rezumat, ea este privită ca un simbol de putere și de autoritate, dar îndeosebi închipuind «sabia spirituală, care este cuvîntul lui Dumnezeu» (Efes. VI, 17), cu care arhierul îndeosebi și de asemenea și preotul trebuie să fie într-armați pentru biruința împărăției lui Dumnezeu, prin

novici și Dr. T. Tarnavschi, *op. și loc. cit.*, P. Lebedev, *op. cit.*, pag. 186, care privesc brîul ca o amintire de ștergarul cu care Mîntuitorul a șters la cina cea de taină picioarele ucenicilor Săi.

137. Cf. J. Braun, *op. cit.*, pag. 551; P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 131 și 133; S. Salaville, *op. cit.*, pag. 162.

138. J. Braun, *ibidem*; *Comentarul liturgic* al lui Sofronie al Ierusalimului. P.G., t. LXXXVII/III, n. 7, 3, col. 3988; *Comentarul liturgic* al lui Ps.-Gherman al C-polului (pasaj interpolat după sec. al IX-lea). P.G., t. XCVIII, col. 396 B; *Epist. patriarhului Nichifor I* al C-polului (829) către Papa Leon III. P.G., t. CII, col. 1067.

139. «Iar ștergarul (Τὸ δὲ ἐγγείριον) care este la cingătoare...». Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 396 D; cf. și J. Braun, *op. și loc. cit.*

140. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschi, *op. cit.*, pag. 234.

141. *Epistola către Marcu al Alexandriei*. P.G., t. CXXXVIII, col. 998.

adevăr, blîndețe și dreptate.¹⁴² De altfel, sensul acesta este confirmat de însuși textul rugăciunii ce se recită la punerea epigonațiului : «Încinge sabia ta peste coapsa ta, cu podoaba și frumusețea ta» (Ps. XLIV, 4-6).

Intr-o interpolațiune făcută după veacul al IX-lea în comentarul liturgic al Sf. Gherman de Constantinopol, epigonațiul este privit ca o amintire a șervetului cu care Pilat și-a șters mîinile, exclamînd : «Nevinovat sînt eu de sîngele dreptului acestuia» (Mt. XXVII, 24).¹⁴³ Balabanon,¹⁴⁴ și Ghenadie,¹⁴⁵ fost episcop de Argeș, consideră că epigonațiul simbolizează fota cu care, fiind încins Mîntuitorul la Cina cea de Taină, a șters picioarele ucenicilor (Ioan XIII, 4, 5). Unii liturgiști văd în acest ornament punga pentru milostenii purtată de Apostoli.¹⁴⁶

Pe deasupra tuturor celorlalte vestminte liturgice, preotul pune *sfita* sau *felonul* (în lecțiuni diferite : φελόνιον și φελώνιον; φαιλόνιον și φαιλώνιον; φαινόλιον și φαινόλιον, adică vestmînt exterior sau care se vede în întregime; φαινώλιον sau forma mai veche : φελόνης, φελώνης și φαιλόνης ori φαινόλης ori φαινώλης).¹⁴⁷ El este un vestmînt lung și fără mîneci, ca un fel de pelerină cu o deschizătură sus și pe o mică distanță în față, pentru a înlesni introducerea lui pe cap, căzînd în spate pînă sub genunchi. Pe toate marginile și transversal pe la mijloc este garnisit de jur-împrejur cu galon, iar în spate este împodobit cu o cruce tot din acesta sau poartă aplicată chiar o icoană în broderie. Nu este prea greu să se recunoască originea felonului sacerdotal în paenula romană sau în haina numită cu același nume de felon la greci, haină obișnuită de altfel și la evrei, cu oarecare particularități locale ca, de exemplu, împodobirea marginilor ei cu broderii.¹⁴⁸ Numai că în serviciul cultului creștin vechea paenula a devenit mai suplă, mai ales prin reducerea lungimii ei în față, spre a se lăsa libertate de mișcare mîinilor în cursul lucrărilor slujbei.

Împreună cu stiharul (tunica), felonul este unul din cele mai vechi vestminte liturgice, mai ales că el făcea parte din costumul clericilor în viața din afară, precum se vede din Epistola a doua către Timotei, IV, 13 și din alte scrieri de mai tîrziu. Se admite însă că felonul a căpătat o consacrare exclusiv liturgică, după ce Biserica a intrat în epoca de libertate.¹⁴⁹

Încă din vechimea îndepărtată și pînă către finele evului mediu, felonul, ca vestmînt liturgic, a fost comun atît preoților cît și episcopilor,

142. Simion, arhiep. Tesalonic., zice că epigonațiul arată învierea Mîntuitorului și deosebiruința asupra morții și nestrîcăriunea firii noastre și tăria lui Dumnezeu cea mare asupra vicelanului celui muncitor... Drept aceea, este în chip de armă și se atîrnă la coapsa, unde zic unii că are omul putere și curăție». *Explicare despre sf. bis.*, traduc. nouă cit., pag. 256, col. 2, și *Despre Sf. Lit.*, cap. 81.

143. P.G., t. XCVIII, col. 396 B.

144. *Op.* și loc. *cit.*

145. *Liturgica...*, pag. 18.

146. S. Salaville, *op. cit.*, pag. 163.

147. Vezi Léon Clugnet, *Dictionnaire grec-français des noms liturgiques en usage dans l'Église grecque*, pag. 161.

148. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschi, *op. cit.*, pag. 234.

149. Cf. J. Braun, *op. cit.*, pag. 246.

mitropoliților și chiar patriarhilor. Au intervenit totuși unele diferențieri prin elementul ornamental. Așa se pare că, deși dintru început și pînă spre finele evului mediu, felonul a fost alb ca, de altfel, toate vestmintele liturgice în general,¹⁵⁰ totuși uzul a cunoscut și feloane de culoare roșie-purpurie.¹⁵¹ Știut fiind că o astfel de culoare era admisă pentru stiharul arhierelui,¹⁵² se poate deduce că felonul episcopilor se făcea din stofă purpurie. La o astfel de concluzie ne-ar putea duce și faptul că în comentarul liturgic al lui pseudo-Gherman,¹⁵³ felonul este comparat cu hlamida roșie, cu care a fost îmbrăcat spre batjocură Mîntuitorul, în timpul Patimilor. Pe de altă parte, într-o epocă îndepărtată, care nu se poate determina, patriarhul se bucura de privilegiul de a purta *polistavrion* (πολυστούριον), adică un felon ornamentat pe tot fondul său alb cu multe cruci negre sau chiar roșii.¹⁵⁴ Mai tîrziu, cînd patriarhul a început să poarte sacos, dreptul de a purta polistavrion a fost acordat și mitropoliților, dar nu și celorlalți episcopi.¹⁵⁵

Sfita fiind vestmîntul cel de deasupra, care acoperă aproape complet pe trei părți întreaga investmîntare liturgică a preotului, dă, s-ar putea spune, tonul ca aspect, îndeosebi prin culoarea și calitatea materiei. În Biserica Ortodoxă, nu există un rit strict al culorilor formulat oficial, ca în Biserica Romano-Catolică a Apusului, unde sînt admise cinci culori liturgice (alb, roșu, verde, violet și negru). Totuși, practica bisericească a consacrat unele uzanțe, care se găseau respectate încă în prima jumătate a veacului al XV-lea, precum ne încredințează scrierile arhiepiscopului Simion al Tesalonicului. Astfel, vestmintele de culoare albă, care sînt preferate și astăzi îndeosebi pentru marile praznice și mai ales în timpul Cincizecimii, ca simbol al bucuriei, curăției și luminării; cele pe fond roșu-stacojiu pentru zilele postului și sărbătorile martirilor, în semn de pocăință și tristețe, precum și cele de culoare neagră în zilele cu Liturgia Darurilor mai înainte sfînțite, în Vinerea Sfintelor Patimi și la înmormîntări, în semn de întristare.¹⁵⁶ Este de observat însă că, în

150. Cf. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 83, și *Despre sf. hirotonii*, cap. 181.

151. Despre feloane de această culoare face mențiune Dimirtie Chomatin, arhiepiscop de Ohrida în sec. XII, în scrisoarea adresată lui Const. Cabasila, mitropolitul din Dyrrachion. P.G., t. CXIX, col. 949.

152. Cf. Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 79.

153. P.G., t. XCVIII, col. 393 D.

154. Cf. S. Salaville, *op. cit.*, pag. 165, și T. Balsamon, *Răspuns 37 către Marcu al Alexandriei*. P.G., t. CXXXVIII, col. 989. La J. Braun, *op. cit.*, pag. 237.

155. Cf. Simion al Tesalonic., *Explicarea despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 257, col. 1, și *Răspunsuri la întrebările unui arhieru*, Intreb. 19. *Ibidem*, pag. 316, col. 2.

156. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschi, *op. cit.*, pag. 230; Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 83; *Despre sfintele rugăciuni*, cap. 352; P. Bernardakis, *op. cit.*, pag. 129; S. Salaville, *op. cit.*, pag. 159, 160. — Nu se găseau, deci, pe deplin în curent cu tradiția noastră afirmațiile și propunerile făcute de episcopul Nifon al Dunării de Jos, într-o intervenție incidentală, în ședința Sf. Sinod al Bis. Ort. Rom., din ziua de 29 oct., 1912 (vezi rev. «Bis. Ort. Rom.», an. XXXVI (1913), nr. 11 (febr.), pag. 89), cînd a ridicat și chestiunea «vestmintelor sacerdotale», remarcînd că «la înmormîntări se obișnuiește vestminte negre și, după cum știți, nu culoarea neagră este culoarea Bisericii noastre, ci roșie-vișinie; tot asemenea, pentru bisericile care dispun, să se între-

uzul curent, culorile liturgice au rămas indiferente, mai ales pentru sărbătorile, la care era obișnuită culoarea albă. Este totuși o datorie să se reintre în cadrul vechei tradiții, folosindu-se la marile praznice și chiar duminica, vestminte dacă nu chiar albe, apoi cel puțin apropiate de această nuanță, observându-se cu strictețe ca din țesătura lor să nu lipsească motive ornamentale cu caracter religios, ca de exemplu: cruci, îngeri etc.

Symbolismul felonului își ia de fapt motivele sale de la culoarea și forma vestmîntului. Albul fiind icoana luminii slavei dumnezeiești, felonul a căpătat semnificația curăției, sfințeniei și bucuriei, cu care se cuvine să fie împodobiți sufletește preoții, cînd vin să slujească Sf. Liturghie.¹⁵⁷ Roșul fiind culoarea sîngelui, face ca feloanele purpurii să amintească Patimile Mîntuitorului și în special hlamida cu care a fost îmbrăcat în batjocură de soldați, în curtea lui Pilat (Mt. XXVII, 28; Mc. XV, 17; Lc. XXIII, 11). Crucile polistavrionului mîna de asemenea gîndul la Sfințele Patimi, vrînd să arate că liturghisitorii urmează Aceluia Care, prin cruce, a satisfăcut dreptatea veșnică, izbăvind astfel pe oameni de păcat, de blestem și de osîndă. Acest sens vine la expresie în rugăciunea ce se recită la îmbrăcarea felonului: «Preoții Tăi, Doamne, se vor îmbrăca întru dreptate, iar cuvioșii Tăi cu bucurie se vor bucura» (Ps. CXXXI, 9).¹⁵⁸ Pe de altă parte, prin faptul că felonul acoperă cea mai mare parte a corpului, este privit și ca simbol al purtării de grijă și a puterii dumnezeiești păzitoare pentru liturghisitori.¹⁵⁹

Preoții, care au rangul de iconom-stavrofor, își pun după aceea pe după gît, așa fel ca să atîrne pe piept, *crucea*, care este o insignă sîntă, adică un semn de distincție acordat de episcop pentru vrednicia lor. Crucea pectorală este de fapt o concesie episcopală, deoarece purtarea ei constituie în chip obișnuit un privilegiu al arhierelui.

Îmbrăcarea preotului pentru Sf. Liturghie se încheie propriu vorbind prin punerea felonului.* Investmîntat în haine sfinte, destinate exclusiv

buințeze vestminte de culoare verde la Rusalii, iar la Paște și Bobotează vestminte de culoare albă.»

157. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschi, *op. cit.*, pag. 234; Simion, arhiep. Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 171.

158. Cf. Ps.-German, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 D; Simion al Tesalonic., *Despre Sf. Lit.*, cap. 81, și *Explicarea despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 257; P. Lebedev, *op. cit.*, pag. 188.

159). Simion al Tesalonic., *Despre sf. hirotonii*, cap. 181.

* Liturghierul, în forma lui actuală, fiind întocmit pentru oficierea Liturghiei de către preot cu diacon, nu cuprinde decît rugăciunile pentru investmîntarea acestora. De aceea, noi ne considerăm dispensați de a trata pe larg în cadrul acestui capitol și despre vestmintele arhieresti. Socotim totuși nu fără folos cîteva mențiuni sumare în legătură cu acest subiect. Subliniem în primul rînd că, în loc de felon, arhierelul îmbracă *sacosul* (σακος). un fel de veche tunică greco-romană, scurtă, odinioară fără mîneci, iar astăzi cu mîneci scurte. Făcut din stofă scumpă, el se introduce pe cap și se încheie pe ambele părți laterale cu clopoței sferici, în genul vestmîntului marelui preot din Vechiul Testament (Exod, XXVIII, 33-34).

La început, sacosul făcea parte din costumul de ceremonie, pe care îl îmbrăcau împărații la solemnitățile cele mai însemnate. Mai tîrziu, dreptul de a-l purta a fost acordat și patriarhilor (cf. Balsamon, *Răsp. la întrebările lui Marcu al Alexandriei*); după mărturia lui Dimitrie Chomatin (cf. *Sintag. aten.*, t. V, pag. 431), aceștia obișnuiau să-l

serviciului cultului, preotul se găsește astfel scos din treburile vieții profane. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, zice că îmbrăcarea arhierelui în sfintele vestminte însemnează sfânta întrupare a Mîntuitorului¹⁶⁰ și pe drept cuvînt se poate spune același lucru și în legătură cu preotul, ca săvîrșitor al Sfintei Liturghii. El trebuie să îndeplinească acum, și cu puterea Mîntuitorului, toate cele ce sînt prescrise pentru aducerea Sfintei Jertfe euharistice și pentru sfințirea credincioșilor. Prin urmare, el trebuie să se facă una cu Hristos, conformîndu-și voința și toate dispozițiile sufletești cu ale Mîntuitorului. La ce înălțime și în ce atmosferă spirituală se cuvine să se simtă transportat, deci, liturghisitorul, începînd din această clipă, ce simț de demnitate trebuie să-l înfioare avînd să îndeplinească o sarcină cerească! Cînd își ridică cu mîinile partea din față a felonului în timpul sfintelor lucrări ale slujbei, aceasta trebuie să-i dea senzația ridi-

îmbrace numai la Paște, Cincizecime și Crăciun. Cu vremea, sacosul a fost acordat și arhiepiscopilor cu merite deosebite, iar după căderea Constantinopolului, se pare că sacosul s-a generalizat la toți arhierii (cf. S. Salaville, *op. cit.*, pag. 166). În principiu, semnificația lui simbolică este aceeași ca și a felonului.

După îmbrăcarea sacosului, arhierul pune în jurul gîtului *omoforul* (ὠμοφόριον, adică un vestmînt purtat pe umeri). Este confecționat de obicei din mătase, dar în vechime se făcea din lînă, simbolizînd astfel prin aceasta, după cum se exprimă Sf. Isidor Pelusiotul († c. 440), pielea oii celei pierdute, pe care Mîntuitorul căutînd-o a luat-o pe umerii Săi (Ep. CXXXVI. P.G., t. LXXVIII, col. 272. Cf. și Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 396 A). În ceea ce privește originea, după părerile cele mai autorizate, omoforul este considerat ca o stilizare a vechiului pallium latin.

În biserică, atunci cînd nu oficiază Liturghia, precum și la celelalte oficii la care preotul îmbracă numai epitrahilul și sfița, arhierul îmbracă în loc de sacos, *mantia* (μανδία, μανδύας, μανδύης, sau μανδύη), un vestmînt de culoare purpurie, deschis în față pînă jos, bogat și foarte lung, fiind plisat sau cu dungi ori cute în toată lungimea lui. Pe laturile din față are brodate în fir două table la piept, simbolizînd cele două table ale Legii Vechi, iar în partea de jos alte două, unite printr-o legătură de aur, însemnînd Vechiul și Noul Testament, unite prin Iisus Hristos. Se pare că mantia, care la început era un vestmînt imperial, reprezintă o concesie acordată mai întîi patriarhilor, iar mai apoi și celorlalți episcopi. După alte păreri (Goar, *Εὐχολόγιον...* Paris, 1647, pag. 495), ea nu ar fi decît mantia monahală, pe care monahii ajunși arhierii au continuat să o poarte și după aceea, într-o formă împodobită.

Afară de unele momente, arhierul poartă pe cap, în timpul oficiului, *mitra* (μίτρα). Asupra originii ei, părerile nu se găsesc de acord. În general, se poate spune că în vechime, arhierul săvîrșea oficiul divin cu capul descoperit. Se crede că obiceiul de a pune mitra ar fi fost inaugurat în Biserica răsăriteană, de patriarhul constantinopolitan, după căderea imperiului bizantin, de cînd coroana imperială a fost socotită că a trecut la căpetenia religioasă. Forma mitrei pare a confirma o astfel de ipoteză. Generalizarea mitrei și la ceilalți arhierii a avut loc abia prin sec. al XVIII-lea. Ea amintește cununa de spini pusă pe capul Mîntuitorului cu ocazia Sfintelor Sale Patimi.

La orice oficiu, arhierul poartă pe piept ca insigne *crucea și engolpiul* (τὸ ἐγκόλιον) sau *panaghiul* (τὸ πανάγιον). Acesta din urmă este o mică icoană rotundă sau ușor ovoidală, reprezentînd fie pe Mîntuitorul, fie pe Sf. Fecioară, ca o aducere aminte că arhierul trebuie să aibă neconținut pe Hristos în inimă și să se încreadă în mijlocirea și ocrotirea Sfintei Sale Maici.

Ca semn al autorității arhieresti, episcopul poartă în timpul oficiului *cîrja* sau *paterița* (πατερίτσα πατερίτζα, πατερτζα, πατερήσοα). Pentru amănunte asupra vestmintelor arhieresti, a se vedea la locurile respective și scrierile arhiepiscopului Simion al Tesalonicului.

160. *Despre Sf. Lit.*, cap. 79, și *Explic. despre sf. bis.*, traduc. rom. cit., pag. 258.

cării unor aripi, zicea Simion al Tesalonicului,¹⁶¹ făcîndu-l să încerce fiorii unei lucrări cu adevărat îngerești. Slujba Sfintei Liturghii este de fapt o treabă de îngeri, precum remarca pseudo-Gherman. «Preoții, imitînd Puterile serafice — zicea el — sînt acoperiți cu haine în formă de aripi și cîntînd cu cele două aripi ale buzelor și purtînd dumnezeiescul și spiritualul cărbune, pe Hristos, Îl duc în văzul tuturor pe jertfelnic cu cleștele mîinii. Ierodiaconii, după imaginea Puterilor îngerești, merg înainte cu aripile subțiri ale orărelor înguste, ca duhuri slujitoare trimise spre servire».¹⁶² De nimic să nu se lase, deci, smuls liturghisitorul, din atmosfera și preocupările dumnezeiescului său oficiu, ca nu cumva să-l profaneze printr-o comportare banală, indiferentă sau fățarnică. «Nu te uita înapoi și încolo în acest timp și nu te grăbi scurtînd rugăciunile», sfătuia Sf. Vasile cel Mare; «nu căuta spre nimeni, ci fie-ți mintea la Împăratul Cel ce-ți este dinainte și spre Puterile îngerești, care stau împrejurul Lui, și nu te fățarnici; ...fă-te vrednic de sfintele canoane și săvîrșește Liturghia după rînduiala lor».¹⁶³ Cuvintele profetului Ieremia: «Blestemat (să fie) acela care face lucrurile Domnului cu nebăgare de seamă» (XLVIII, 10) sînt un avertisment că sfînta slujbă trebuie îndeplinită cît mai desăvîrșit posibil, atît prin sinceritatea și curăția lăuntrică, precum și prin cucernicia și pietatea din ținuta exterioară. Pentru aceleași motive, nu mai puțin «și vestmintele cele de pe dînsul i se cade a le avea curate și întregi, căci de vor fi pătate foarte și rupte și va îndrăzni preotul a sluji cu ele, va greși de moarte, deoarece înaintea lui Hristos-Dumnezeu, Cel ce este cu adevărat în Sfintele Sale Taine, se arată cu nebăgare de seamă. De aceea, slujitorii celor sfinte sînt datori să stăruiască în tot chipul ca vestmintele cele sfințite, chiar cînd vor fi din materii simple, să fie însă cuviincioase și curate».¹⁶⁴

d) *Spălarea mîinilor*. Ultimul act de pregătire al liturghisitorilor înainte de a începe lucrările sfinte, îl reprezintă *spălarea mîinilor*. Așa precum sublinia Sf. Chiril al Ierusalimului, acest act este un simbol al datoriei noastre de a fi curați de orice păcat. Intrucît «mîinile sînt simbolul faptelor noastre, este lămurit că prin spălarea mîinilor facem aluzie la curăția și neprihănirea faptelor noastre... Spălarea mîinilor însemnează că sîntem curați de păcate».¹⁶⁵ Spălîndu-și mîinile sale, preotul își exprimă

161. *Despre sf. hirotonii*, cap. 181.

162. Ps.-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 393 C.

163. *Cuvînt. cu privire la slujba preoților*. P.G., t. XXXI, II, col. 1687. Este tocmai ceea ce dezvoltă și *liturghierul*, în cap. «Povățuiri», la finele pgf. 4: «În toată vremea slujirii dumnezeieștii Liturghii, preotul este dator a fi blînd, lin, pașnic și cu multă cucernicie, căutînd cu ochii cei înțelegători spre Stăpînul Hristos, înaintea Căruia stă, Căruia Îi slujește și al Cărui chip asupra sa îl poartă. Rugăciunile să le citească cu toată cucernicia, cu bună credință, cu dragoste, cu luare aminte și în întregimea lor, nelăsînd nimic, încredințat fiind că Dumnezeu le primește pe toate acestea din gura lui, ca pe niște mărgăritare. Mai este dator preotul să slujească cu frică, cu cutremur, cu smerită căutătură a ochilor, cu cucernică mișcare a mîinilor și a toată lucrarea și stînd cu evlavie și cu toată ținuta trupului dinafară să-și arate credința sa cea dinăuntru, prin cucernicia sa».

164. *Liturghier*, cap. «Povățuiri», finele pgf. 2.

165. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V-a mistagogică*, 2.

dorința ca ele să fie tot așa de curate și sfinte ca și ale Mântuitorului, Care este adevăratul preot în Liturghie, spre a săvârși slujba cu evlavie și admirație pentru slava lui Dumnezeu («voi înconjura jertfelnicul Tău, Doamne, ca să aud glasul laudei Tale și să vestesc toate minunile Tale»). De aceea, se roagă ca Domnul să-l scape de obsesia lumii și de cursele celui viclean, adică de satan și de tentațiile trupului și ale vieții, care l-ar putea depărta de Mântuitorul («Izbăvește-mă, Doamne, și mă miluiește»). Într-un cuvânt, preotul «își spală mâinile în semn de curăție sufletească». ¹⁶⁶

După spălare, preotul este deci pregătit să înceapă îndată lucrarea proscomidiei.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

166. P. Lebedev, *Liturgica...*, pag. 243.

CUVINTELE ROSTITE DE MINTUITORUL HRISTOS PE CRUCE *

În ultimile ceasuri ale vieții Sale, pe cruce, Mîntuitorul Iisus Hristos a rostit o seamă de cuvinte, care au trezit totdeauna interesul exegeților Noului Testament. Acest lucru se datorește faptului că ele exprimă încheierea activității Sale mesianice, precum și împrejurării tragice în care au fost rostite. Aceste cuvinte, în ordinea rostirii lor, pot fi împărțite în următoarele șapte grupe: ¹

1. «*Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac*» (Luca, XXIII, 34. S-ar părea că aceste cuvinte au fost rostite atunci, cînd, cu mari sforțări, soldații romani ridicau cu povara ei pironită, sau atunci cînd, cu o izbitură puternică, care a săgetat toate măruntaiele Domnului, crucea a fost definitiv fixată.² Mai sigur este însă că Mîntuitorul a rostit rugăciunea pentru ucigașii săi, chiar cînd aceștia îl răstigneau, adică în timp ce soldații romani băteau piroanele în mîinile Sale. Lucrul acesta îl arată însuși evanghelistul Luca, prin imperefectul ἔλεγε, a cărui acțiune este în raport de simultaneitate cu acțiunea răstignirii.

2. «*Adevăr grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în rai*» (Luca, XXIII, 43). Atît în sinedriu, cît și în pretoriu, fariseii și cărturarii, împreună cu acoliții lor își arătasera răutatea prin insulte grave, la adresa Domnului. Ura lor nu dezarmează nici în fața supremei Sale suferințe de pe cruce. Evangheliștii sinoptici ne spun că sinedriștii și mulțimile, care urcaseră pe Golgota ca să se convingă personal de reușita planului lor și care priveau cu multă mulțumire suferințele Domnului, dau și acum dovadă de cea mai mare răutate omenească. Cei fanatici, totdeauna doritori de spectacol, ziceau Mîntuitorului: «Cel ce dărâmi templul și în trei zile îl zidești, mîntuiește-Te pe Tine Însuși! De ești Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe cruce!» (Matei, XXVII, 40; Marcu, XV, 29-30).

Mai ofensatoare erau însă defăimările sinedriștilor: «Pe alții a mîntuit, iar pe Sine nu se poate mîntui? De este Împăratul lui Israel, coboară-Se acum de pe cruce și vom crede în El» (Matei XVII, 42; Marcu

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost alcătuită sub îndrumarea P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Diacon Prof. N. I. Nicolaescu, *Patimile Mîntuitorului după Sfintele Evanghelii*. Articol în «Studii Teologice», seria II-a nr. 1-2 (anul V, 1953), p. 111.

2. A. P. Lopuhin, *Istoria Biblică la lumina cercetărilor și descoperirilor celor mai noi*. Vol. V, trad. de Patriarhul Nicodim, București, 1946, pag. 600.

XV, 31-32; Luca XXII, 35). Sfântul Luca, spre deosebire de ceilalți sinoptici, relatează că și ostașii din garda pretoriană luau în rîs pe Domnul: «De ești Tu Împăratul iudeilor, mîntuiește-te pe Tine Însuși» (Luca XXIII, 57).

Acestei mulțimi hulitoare se alătură și unul din cei doi tâlhari (Luca XXIII, 39), împreună răstigniți cu Mîntuitorul Hristos, zicînd: «De ești Tu Hristos, mîntuiește-Te pe Tine Însuși și pe noi» (Luca XXIII, 39).³ S-ar părea că aceste cuvinte au sens de rugăciune; în cazul acesta, însă, e vorba de rugăciunea unui om care nu este pe deplin convins de dumnezeirea lui Iisus Hristos.

Scena aceasta este istorisită și de primii doi sinoptici, cu deosebirea însă că ei arată aceste injurii ca venind din partea ambilor tâlhari (Matei, XXVII, 44; Marcu, XV, 32). Această nepotrivire de relatare a atras atenția multor comentatori vechi și noi. Unii dintre ei,⁴ pentru a împăca istorisirea Sfântului Luca cu a celorlalți sinoptici, pretind că la început amîndoi tâlharii batjocoreau pe Domnul, apoi unul dintre ei, văzînd îndelungă răbdarea Lui, s-a căit și, muștrîndu-l pe celălalt tâlhar, a crezut în dumnezeirea lui Iisus Hristos.

Mai sigur este, însă, de acord cu relatarea Sfântului Luca și cu majoritatea comentatorilor, că nu amîndoi tâlharii, ci numai unul a hulit pe Mîntuitorul. Nimic nu lasă să se presupună convertirea neașteptată a unuia dintre tâlhari, care, mai înainte ar fi defăimat pe Domnul. De la început acest răufăcător a fost mișcat de contrastul dintre sfințenia lui Iisus Hristos și răutatea defăimătorilor Lui. Dacă el ar fi fost asociat hulelor tovarășului său, n-ar fi avut vreme să treacă așa de repede de la sentimentul de ură față de Domnul Hristos, la acela de simpatie. Ca să ia apărarea Mîntuitorului, trebuia mai întîi el însuși să-și ceară iertare pentru injuriile sale. Și apoi, cu ce îndrăzneală făcea reproșuri celuilalt, cînd chiar el se făcuse vinovat de aceleași injurii?

Cît privește pluralul *ὠνειδίξον*, folosit de primii doi sinoptici, singurul răspuns, spune Fericitul Augustin, este că «Sfântul Matei și Sfântul Marcu au folosit pluralul pentru singular».⁵

Așadar, primii doi sinoptici, cînd scriu: «Asemenea îl ocărau și tâlharii, cei împreună răstigniți cu El» (Matei, XXVII, 44; Marcu XV, 32),

3. Cuvintele acestea de ocară lipsesc din manuscrisul D și din latinescul e. În *Acta Pilati* (Ed. lui Montagne Rhodes Jammes, *The Apocriphal New Testament*, Ed. II-a Oxford, 1926, pp. 103-410), acești doi tâlhari sînt numiți Gestas și Dysmas. După versiunile coptică, latină și altele, ale aceleiași cărți, Dysmas era la dreapta și Gestas la stînga. În Ms. J. Gestas este la dreapta și Dysmas la stînga, astfel încît tâlharul mărturisitor ar fi Gestas; în sprijinul acestei teze din urmă, vine și următorul fapt: în *Evangelium Infantiae arabicum*, cap. XXIII (Tischendorf, *Evangelia apocripha*, 1853, p. 183), tâlharul cel rău este numit Dumachus (de la Dysmas), iar cel bun Titus (de la Gestas). Totuși, părerea că Dysmas este tâlharul mărturisitor, este mai mult acceptată.

4. Sfântul Ioan Gură-de-Aur, *Comentar la Matei. Omilia LXXXVII*. Migne, P.G., LVIII, col. 772. Teofilact, *Comentar la Marcu*, Migne, P. G., CXXIII, col. 669. Eutimie Zigaben, *Comentar la Matei*, Migne, P.G., CXXXIX, col. 731.

5. Fer. Augustin, *De consensu Evangelistarum*, III, XVI, 53. *Latronum insultatio*, Migne, P.L., XXXIV, col. 1190-1191.

au vrut să arate că, la început, cuvintele de hulă se auzeau nu numai din partea mulțimii și a căpeteniilor religioase ale iudeilor, ci și din partea tâlharilor. Sfântul Luca însă, pe baza vreunei tradiții autentice, a restabilit adevărul cum că numai un tâlhar a hulit pe Domnul.

Notînd episodul celor doi tâlhari, evangheliștii sinoptici (Matei XXVII, 44; Marcu XV, 32; Luca XXIII, 39), îl plasează după injuriile mulțimii și căpeteniilor acesteia. Prin aceasta, ei au vrut să ne arate că episodul cu tâlharii este rezultatul firesc al celor petrecute mai înainte. Dacă nu auzea cuvintele de hulă ale mulțimii, «De ești Fiul lui Dumnezeu,...» ale sinedriștilor; «De este Împăratul lui Israel,...» și ale soldaților; «De ești Tu Împăratul iudeilor,...», tâlharul cel rău nu ar fi cunoscut și nu ar fi rostit cuvintele: «De ești Tu Hristos,...».

3. «*Femeie, iată fiul tău,... iată mama ta...*» (Ioan, XIX, 26-27). Episodul acesta se pare, așa cum îl notează evanghelistul Ioan, că s-ar fi petrecut între momentul împărțirii hainelor Mîntuitorului (Ioan XIX, 23-24), și acela al adăpării Lui cu oțet (Ioan XIX, 28-29). Însă e mult mai sigur că acest episod a avut loc înainte de ceasul al șaselea, adică înainte de a se fi făcut întuneric. Sfântul Ioan descrie scena întrevederii Domnului pe cruce cu sfînta Sa Mamă, îndată după împărțirea hainelor, fapt după care sinopticii istorisesc batjocurile usturătoare la adresa Mîntuitorului Hristos. Că în Evanghelia a IV-a episodul acesta se află după împărțirea hainelor, e pentru că autorul nu mai relatează defăimările Domnului și cele două propoziții de mai înainte rostite de Domnul pe cruce, care, pe la anul 100, erau cunoscute de altfel destinatarilor Evangheliei Sale. Dacă evanghelistul Ioan ar fi relatat faptele de la sinoptici, le-ar fi relatat la locul cuvenit, adică după împărțirea hainelor și numai după aceea ar fi istorisit episodul atît de duios referitor la cuvintele adresate de Domnul, Mamei și ucenicului Său prea iubit.

4. «*Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?*» (Matei XXVII, 46; Marcu XV, 34). Evangheliștii sinoptici ne spun că «de la ceasul al șaselea, s-a făcut întuneric peste tot pămîntul, pînă la ceasul al nouălea» (Matei XXVII, 45; Marcu XV, 33; Luca, XXIII, 44).⁶ În acest timp, Mîntuitorul îndura toate chinurile, fără să scoată un singur vaet. Către al nouălea ceas, sau, mai precis, la sfîrșitul celui de al nouălea ceas, cînd din nou se face lumină, El sparge această tăcere, rostind, «cu voce tare», cuvintele: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?»

5. «*Mi-e sete*» (Ioan, XIX, 28). Notînd aceste cuvinte, Sfîntul evanghelist Ioan vrea să ne facă cunoscut că episodul adăpării Domnului cu oțet, pe care primii doi sinoptici îl istorisesc în legătură cu cuvintele «Eloi, Eloi, lama sabachtani?» și răstălmăcirea lor tendențioasă de către iudei (Matei XXVII, 46-49; Marcu XV, 34-36), au avut loc după ce Mîntuitorul a spus; «Mi-e sete». Dacă Sfînții evangheliști Matei și Marcu

6. Deși ἡ γῆ înseamnă, de obicei, pămîntul în general, dar, pentru că evangheliștii, ori de cîte ori se gîndesc la cuprinsul întreg al pămîntului, se folosesc de termenii: ὁ κόσμος (Matei, IV, 8) sau ἡ οἰκουμένη (Luca II, 1), prin termenul ἡ γῆ, va trebui să înțelegem numai întinsul Palestinei. (Cf. Origen, *Comentar la Matei*, Migne, P.G., vol. XIII, col. 1783.

istorisesc episodul oțetului în legătură cu cea de a patra grupă de cuvinte rostite de Domnul pe cruce, este că așa au fost ei informați de către acei martori ai răstignirii, care, din cauza fremătării zgomotoase a iudeilor, n-au auzit strigătul «Mi-e sete», dar au văzut cum Domnul era îmbiat cu oțet.

6. «Săvirșitu-s-a» (Ioan, XIX, 30). Tot Sfântul evanghelist Ioan ne informează că Mîntuitorul Hristos, gustînd din oțetul ce i s-a oferit, a rostit îndată: «Săvirșitu-s-a» (Ioan XIX, 30).

7. «Părinte, în mîinile Tale încredințez duhul Meu» (Luca XXIII, 46). Aceasta este a șaptea și ultima grupă de cuvinte rostite pe cruce de Mîntuitorul Iisus Hristos.

Prima grupă de cuvinte rostite de Domnul pe cruce lipsește din unii codici nou-testamentari,⁷ însă autenticitatea ei este garantată de majoritatea izvoarelor.⁸ Absența acestor cuvinte din unii codici se datorește fie neatenției unor copişti, fie lipsei lor de înțelegere pentru dragostea și iertarea Mîntuitorului, față de cei ce L-au dat la moarte, fie unei nedumeriri a lor că aceste cuvinte nu figurează în primele două evanghelii sinoptice. Autenticitatea acestor cuvinte este garantată și de un argument de ordin psihologic, scos din însuși cuprinsul Evangheliei a treia: Mărturisirea tîlharului, peste cîteva clipe, pentru a obține harul divin, nu se poate explica decît prin impresia profundă pe care a făcut-o asupra lui această rugăciune filială a lui Iisus Hristos.

Răstignit pe cruce, Mîntuitorul este cel mai mare dar al milei divine. «Dumnezeu n-a trimis pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan III, 17). «Fiul Omului a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut» (Luca XIX, 10). De aceea el deschide acum buzele Sale nu pentru a scoate cuvînt de blestem împotriva vrăjmașilor Săi, ci pentru a cere Părintelui iertarea păcatelor lor.

Iudeii, principalii vinovați ai morții Mîntuitorului Hristos, nu știu ce fac dîndu-L la moarte fără nici o vină, dar aceasta nu înseamnă că erau nevinovați, deoarece ei trebuiau să știe ce fac. «De n-ași fi venit și nu le-ași fi vorbit, păcat n-ar avea... De n-ași fi făcut între ei lucruri pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat n-ar avea; dar acum, după ce le-au văzut M-au urît și pe Mine și pe Tatăl Meu... De aceea n-au cuvînt de îndreptățire pentru păcatul lor» (Ioan XV, 22-24). Iudeii erau datori să cunoască pe Mesia; că nu L-au cunoscut, ei înșiși sînt vinovați. Ei văzuseră minunile Domnului și toate binefacerile Lui; despre învățăturile Lui auzeau pretutindeni; căpeteniile religioase ale poporului iudeu aveau datoria să cerceteze semnele și proorociile cu privire la Mesia și să se

7. Lipsește în unii codici unciali: B (Vaticanus), D (Catabrigensis-Bezae), W (Ms. lui Freer), θ (Ms. lui Koridethi, primul editor al manuscrisului Ⲭ (Sinaiticus); în manuscrisele 38 și 435, în traducerea sahidică și altele.

8. Ⲭ (sinaiticus) A (Alexandrinus), C (Efremi Rescriptus), L (Regius), cea mai mare parte dintre minuscule, Vulgata, mai multe mss. ale traducerilor bohairice, armene și etiopiene; de asemenea este atestat de canonul lui Eusebiu, de Sf. Irineu, de Tațian Asirianul și alții.

convingă că toate acestea se împlinesc în Iisus Hristos. Astfel se putea recunoaște ușor caracterul divin al lucrării Domnului. Dar iudeii s-au lăsat rătăciți de ignoranță, de ura care le acoperea, ca un vâl, ochii minții și inimii, de prejudecățile lor religioase, de zelul lor fals, al cărui izvor li se părea curat. «Dacă-L lăsăm așa, — ziceau sinedriștii — toți vor crede într-Însul și vor veni romanii și ne vor lua și țara și neamul» (Ioan XI, 48). Iudeii credeau că ucid pe un om, pe un exaltat religios, pe un fals Mesia, și nu pe Mesia cel adevărat și pe însuși Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat pentru mîntuirea lumii.

Mijlocind pe lîngă Tatăl pentru cei ce-L răstigneau, Mîntuitorul nu cere iertarea lor absolută și fără condiție, ci El imploră pentru ei harul iertării și un termen de a se îndrepta. «Domnul cere Părintelui Său — zice Fer. Augustin — să ierte pe aceia care nu au avut grijă să cunoască adevărul cînd El îl anunța; pe aceia care au dat morții, din neștiință, pe însuși Autorul adevărului. Această neștiință fiind însă din vina lor, li se va ierta numai dacă ei vor crede într-Însul». ⁹ Tot în acest sens, spune și Sfîntul Ioan Gură de Aur: «Le-a iertat lor păcatul?». Le-a iertat dacă vor voi să se pocăiască». ¹⁰ «Căci dacă nu le-ar fi iertat lor păcatul, — spune în continuare același Sfînt Părinte — Pavel n-ar fi ajuns apostol,... n-ar fi crezut îndată trei mii de oameni, apoi cinci mii și multe alte mii».

Deși aceia pentru care a mijlocit Mîntuitorul și-au închis inimile lor, Dumnezeu dă ascultare acestei rugăciuni filiale și, întîrziind pedepsirea faptei lor, va mai aștepta încă patru zeci de ani, pînă cînd brațul Său va trebui să apese asupra Ierusalimului. Că Dumnezeu a dat ascultare rugăciunii Fiului Său, dînd izbăvire celor ce s-au căit de fapta lor și au văzut în Domnul pe adevăratul Mesia, reiese din faptul că chiar în timpul celor șase ore, unul dintre tîlhari primește iertarea păcatelor sale (Luca XXIII, 43), iar după ce Mîntuitorul și-a dat duhul, sutașul și cei împreună cu el păzeau pe Iisus, au zis: «Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu era acesta» (Matei XXVII, 54; Marcu XV, 39; Luca XXIII, 47). «Că au crezut multe mii de iudei — scrie Sf. Ioan Gură-de-Aur — ascultă ce spun apostolii către Pavel: «Vezi, frate, cîte mii de iudei au crezut» (Faptele Apostolilor XI, 20). ¹¹

Mîntuitorul cere pentru răufăcătorii Săi iertarea de la Tatăl, cu toate că putea s-o dea El Însuși. «Fiul Omului — spune El — are putere pe pămînt să ierte păcatele» (Marcu II, 10). Știind însă că iudeii nu cred într-Însul și nici iertarea Lui n-o primesc, Domnul mijlocește iertarea de la Tatăl, în care credeau și a cărui iertare o primeau.

Ca să obțină iertarea de la Tatăl, nu era nevoie ca Mîntuitorul să se roage cu voce tare, ci în taină; dar El a voit ca iudeii să audă această rugăciune, ca să înțeleagă că au cu adevărat nevoie de iertarea păcatelor lor de la Dumnezeu-Tatăl.

9. Fer. Augustin, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti. Quaestiones ex Novi Testamento. Quaestio LXVII, Lc. XXIII, 34.* Migne, P.L., 35, col. 2264-2265.

10. Sf. Ioan Gură-de-Aur: *Omilia I-a la Cruce și la tîlhar.* Migne, P.G., XLIX, 405.

11. Idem, *Ibidem.*

Rostind această rugăciune, Domnul nu are în vedere numai iertarea celor vinovați de moartea Sa, ci vrea să dea lumii pildă că iubirea față de oameni nu trebuie să cunoască margini. Iudeilor însă, care erau educați în spiritul legii talionului (Exod. XXI, 24; Matei V, 38), le era greu să înțeleagă această iubire, care dealtfel era necunoscută pînă atunci de lumea veche. Domnul, știind acest lucru, în culmea nedreptății ce i se face, dă pildă de iubire și de iertarea insultelor chiar și față de răuvoitorii Lui.

Deși cea de-a doua grupă de cuvinte rostite de Domnul pe cruce cadrează foarte bine cu scopul Evangheliei a III-a, numită pe drept, «Evanghelia milei divine către păcătoși», criticii raționaliști¹² pun la îndoială autenticitatea. Ei pretind că tâlharul n-ar fi cunoscut pe Mîntuitorul; că Domnul a promis tâlharului raiul care ar aparține numai Tatălui; că acest cuvînt ar ilustra faptul mîntuirii ca realizat, ceea ce ar contrazice învățătura Bisericii primare că mîntuirea va fi deplin înfăptuită numai la a doua venire a Domnului; și, în sfîrșit, că pericopa în care găsim acest cuvînt ar lipsi în celelalte două Evanghelii sinoptice.

Dar aceste obiecțiuni, dacă le analizăm mai amănunțit, nu pot constitui argumente hotărîtoare contra istoricității acestor cuvinte rostite de Domnul pe cruce. Într-adevăr, afirmația că tâlharul n-avea de unde să cunoască pe Mîntuitorul nu este întemeiată, deoarece el a cunoscut pe Iisus Hristos chiar în timpul Sfintelor Sale Patimi. Blîndețea, liniștea sufletească, rugăciunea de iertare pentru vrăjmașii Săi, acel cuvînt de «Părinte», adresat de Mîntuitorul lui Dumnezeu, îac pe tâlhar să recunoască, în Iisus Hristos, Ființa care trăiește în legătură cu Dumnezeu, pe adevăratul Mesia. «Tîlharul — cum zice Fer. Augustin — vede pe Dumnezeu lîngă El».¹³ Că raiul nu este numai în stăpînirea lui Dumnezeu Tatăl, ne spune Insuși Mîntuitorul: «Toate cîte are Tatăl ale Mele sînt» (Ioan XVI, 15); sau «Toate ale Mele ale Tale sînt și ale Tale ale Mele, și M-am proslăvit în ei» (Ioan XXII, 10). Nici afirmația că cuvintele rostite acum ar fi în contradicție cu vechea gîndire creștină nu este întemeiată. Tîlharul mărturisitor este făcut fiu al Împărăției Cerurilor, însă nu se va bucura de o fericire deplină decît după judecata universală. În sfîrșit, episodul tâlharului mărturisitor îl întîlnim și la primii doi sinoptici, însă într-un mod cu totul general (Matei XXVII, 44; Marcu XV, 32). Realitatea istorică a episodului tâlharului mărturisitor, relatat de Sfîntul Luca, este deci absolut sigură.

Mîntuitorul Hristos, care totdeauna a spus numai cuvinte de binecuvîntare și de învățătură, nu rostește, înaintea batjocorilor, nici un cuvînt de apărare. Unul dintre cei doi tâlhari se face apărătorul său, față de celălalt tâlhar: «Nu te temi tu de Dumnezeu, că în aceeași osîndă ești?» (Luca, XXIII, 40). Și, ca să arate că credința lui hotărîită era că

12. Vezi F. Godet, *Comentaire sur l'Évangile de Saint Luc*, vol. II, Paris, 1889, p. 539. Maurice Goguel, *Jésus et les origines du Christianisme. La vie de Jésus*, Paris, 1932, p. 523.

13. Fer. Augustin: *Sermo CLIV. De passione Domini et de beato latrone*, Migne, P. L., XXXIX, col. 2044.

Domnul Hristos osîndit la moartea pe cruce nu păcătuse cu nimic, de îndată ce grăiește: — «în aceeași osîndă ești» — tâlharul pocăit adaugă: «Și noi după dreptate, căci primim cele cuvenite după faptele noastre, iar Acesta nici un rău n-a făcut» (Luca XXIII, 41). El intervine în favoarea Domnului față de celălalt tâlhar din teama de Dumnezeu, de judecata Lui cea mare, precum și pentru nevinovăția lui Iisus Hristos. «Crucea — scrie Fer. Augustin — devine pentru tâlhar o școală desăvîrșită»,¹⁴ iar Iisus, «un învățător și un sfătuitor».¹⁵ Acceptînd osînda sa meritată și transformînd-o într-o mărturisire plină de smerenie și de căință a păcatelor sale, tâlharul adresează Domnului, ca rod al credinței celei mai vii, o fierbinte rugăciune:¹⁶ «Pomeneste-mă, Doamne, cînd vei veni întru Împărăția Ta» (Luca XXIII, 42).¹⁷

Departate de a cere ajutorul Domnului pentru a putea coborî de pe cruce — ceea ce nu i-ar fi asigurat decît salvarea de la moartea trupească — tâlharul mărturisitor roagă pe Mîntuitorul Hristos să-și aducă aminte de el la a doua venire și să-l învrednicească de darurile împărăției Sale mesianice. El se gîndește la momentul reîntoarcerii glorioase a lui Iisus Hristos pe pămînt în calitate de Mesia; deci are în vedere un timp viitor. Domnul însă nu-l face să aștepte ziua parusiei Sale, ci îi spune: «(Chiar) astăzi¹⁸ vei fi cu Mine¹⁹ în rai».²⁰ Prin «astăzi», se înțelege ziua morții lor, înainte ca soarele acelei zile să apună.²¹

«Raiul, patria strămoșească și părintească — scrie Fer. Augustin — rămăsese închis pentru toți, după îndepărtarea lui Adam. Acum îl re-deschide Iisus, în prezența tâlharului, care este primul dintre cei ce au

14. Idem, *Sermo CCXXXIV*, 2. Migne, P.L., XXXVIII, col. 1116.

15. Idem, *Sermo CLV*. Migne, P.L., XXXIX, col. 2049.

16. În unele manuscrise și traduceri vechi, în loc de «καὶ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, μνησθητί μου, κύριε, ὅταν», citim: «καὶ ἔλεγεν Ἰησοῦ, μνησθητί μου ὅταν». Socotim că un copist, neobservînd articolul nehotărît (τῷ), a scris numai «Ἰησοῦ», cuvînt care are trei cazuri comune: genitiv, dativ și vocativ; astfel încît «Ἰησοῦ» aici se traduce cu cazul vocativ.

17. În manuscrisele κ , δ , θ , găsim cuvintele «ἐν τῇ βασιλείᾳ σου», iar în manuscrisele B, L, «εἰς τὴν βασιλείαν σου». Prepoziția „εἰς” nu este decît o îndreptare voită a unui copist, pentru a identifica «Împărăția cerurilor» cu «Raiul», despre care se vorbește în versetul următor. Socotim deci că prima redactare este cea autentică.

18. «Astăzi» nu se raportează la verbul λέγω — (spun), în sensul de «acum îți spun», ci la verbul ἔσῃ (vei fi), în sensul că «astăzi vei ajunge în Împărăția cerurilor».

19. Raportîndu-se la textele din I Petru, III, 19 și IV, 16, unde citim că Mîntuitorul, după moarte, s-a coborît la iad, F. Godet (*op. cit.*, vol. II, pag. 534), pretinde că expresia μετ' ἐμοῦ ar arăta că tâlharul mai întîi s-a coborît la iad. Dar Domnul S-a coborît la iad lînră să fie însoțit de tâlhar; ca om, El era pe cruce, iar ca Dumnezeu, pretutindeni: pe cruce, în rai, în iad, în mormînt, toate plinînd și de nicăeri lipsînd (cf. Ioan III, 5). Vezi și Teofilact, Migne, P.G., CXXIII, col. 1104.

20. Cuvîntul παράδεισος, tradus în limba romînă prin cuvîntul slavon «rai», este de origine persană: paradaeza — îngrăditură, loc împrejmuit cu ziduri (de verbul paradai, a ridica un zid, a împrejmui). Introdus în limba grecească de Xenofon (în Hellenica, IV, 1, 8, 15), παράδεισος a luat înțelesul de grădină îngrijită sau de parc de vînătoare. În Septuaginta, acest cuvînt arată raiul pămîntesc, gan Edên (Geneză II, 8, 15; III, 23), grădina în care au locuit, înainte de cădere, Adam și Eva. Însă cum «Edenul» pămîntesc era pierdut pentru om, παράδεισος a luat un înțeles alegoric; partea aceea a școlului, unde petrec sufletele celor drepti, așteptînd fericirea veșnică.

21. Eutimie Zigaben; *Comentar la Luca*, Migne, P.G., CXXIX, col. 1081.

intrat în Impărăția Cerurilor». ²² «Domnul, însă — scrie același Părinte — a redeschis raiul și pentru noi; în aceeași zi, El ne-a dat patria noastră adevărată, ne-a dus în cetatea părinților noștri, a redat neamului omenesc locuința veșnică». ²³

Amintim aici că teologii protestanți, crezând că tâlharul a aflat fericea veșnică numai prin mărturisirea credinței în mesianitatea lui Iisus Hristos, pretind că Dumnezeu, pentru a face pe om fiu al Impărăției Sale, nu-i cere nici fapte bune și nici merite, deoarece meritele Fiului Său singure îi deschid poarta împărăției Cerești.

Ținând seama însă că cele câteva clipe, înainte de moarte, sînt de ajuns pentru tâlharul mărturisitor să se încredințeze că Iisus Hristos este însuși Dumnezeu, putem spune că credința, manifestată, pe cruce, în libertatea pe care acum i-o curmă moartea prin răstignire, s-ar fi arătat prin săvîrșirea de fapte bune, vrednice de pocăință, dacă tâlharul pocăit ar fi rămas în viață.

Acest episod, de-a lungul veacurilor, a făcut pe mulți creștini să-și rezerve actul mîntuirii chiar în ultimul ceas al acestei vieți. S-a ignorat și se ignorează însă că tâlharul a cunoscut pe Mîntuitorul ca Mesia abia pe cruce. Dacă L-ar fi cunoscut mai înainte, fără îndoială că el s-ar fi convertit și ar fi dus o viață potrivit învățăturilor Lui. Cum a auzit pe cruce glasul lui Iisus Hristos, tâlharul a și cunoscut că se află lîngă Dumnezeu; și cum L-a cunoscut, L-a și mărturisit.

Cu toate că Sfîntul Ioan Evanghelistul spune limpede că Maica Domnului și ucenicul cel iubit al lui Iisus au fost prezenți pe dealul Golgotei (Ioan XIX, 25-26), criticii raționaliști ²⁴ pun la îndoială și istoricitatea cuvintelor spuse a treia oară de Mîntuitorul pe cruce. Ei pretind că în episodul acesta n-ar fi vorba de personajul istoric al Sfintei Fecioare Maria, ci, pentru că ea este desemnată prin cuvîntul «femeie» și nu prin numele de «mamă», ea ar reprezenta mai curînd comunitatea iudeo-creștină. Părerea că Maica Domnului, din scena de pe Golgota, ar reprezenta iudaismul, în general, și comunitatea iudeo-creștină, în special, este însă cu totul imaginară. Iisus Hristos nu putea să reprezinte iudaismul, dintr-a cărui ură murea acum pe cruce, tocmai prin sfînta Sa Mamă.

Ei merg și mai departe, spunînd că pericopa de la Sfîntul Ioan (XIX, 25-27) nu este autentică, deoarece sinopticii n-au notat prezența Sfintei Fecioare în grupul femeilor galileene de față la moartea și îngroparea Domnului; că după Evangheliile sinoptice, grupul cunoscuților și femeilor, care urmaseră Domnului din Galileea, priveau acum de departe (Matei XXVII, 55-56; Marcu XV, 40-41; Luca XXIII, 49); că sfînta Fecioară Maria și Evanghelistul Ioan n-ar fi putut să se apropie de Mîntuitorul

22. Fer. Augustin: *Sermo*, CLIV, Migne, P.L., XXXIX, col. 2045.

23. Idem: *Sermo*, CLV, Migne, P.L., XXXIX, col. 2048.

24. Alfred Loisy, *Le quatrième Évangile*. Paris, 1903, pp. 128, 879, 880. *Les Évangiles synoptiques*. Vol. II, Ceffonds, 1908, p. 488. O interpretare asemănătoare dă și M. J. Réville, *Le quatrième Évangile, son origine et sa valeur historique*. Paris, 1901, pag. 276.

mainte de moartea Sa, din cauza soldaților care erau acolo tocmai pentru a păzi pe răstigniți; că în timpul Sfințelor Patimi, Maica și frații Domnului ar fi fost încă în Nazaret.

La aceste obiecțiuni, răspundem următoarele: dacă sinopticii nu menționează prezența Sfintei Fecioare și a Sfântului Ioan Evanghelistul pe dealul Golgotei, se datorește faptului că ei îi socotesc prea cunoscuți de destinatarii Evangheliilor lor.²⁵ La început, prietenii și femeile mironosițe vor fi privit de departe, dar, după ce mulțimea spectatorilor se va fi mai rărit, ei au putut să se apropie de crucea Mântuitorului. Ostașii, după răstignirea Domnului, erau ocupați cu împărțirea hainelor Lui și nu mai dau prea mare atenție unor oameni ce nu păreau suspecti. Nu găsim apoi nici un loc în Evangheliile sinoptice, de unde să reiasă că Maica și frații Domnului au fost, în timpul Sfințelor Patimi, în Nazaret. În schimb, Sfântul Luca menționează precis prezența lor la Ierusalim, după înălțarea Domnului la cer (Faptele Apostolilor I, 14).²⁶

Episodul acesta (Ioan XIX, 25-27) este deci un testament autentic, prin care — așa cum ne informează însuși Sfântul Ioan —, Mântuitorul Hristos încredințează, cu adevărat, pe sânta Sa Mamă celui mai iubit dintre ucenici, care va fi de acum înainte, în locul Său, fiul păzitor și protector al ei. Fecioara Maria a fost lăsată în grija aceluia dintre apostoli, pe care tradiția totdeauna l-a socotit ca petrecînd el însuși o viață feciornică.²⁷ De aici scoatem învățătura că purtarea de grijă față de părinți și ajutorarea aproapelui trebuie să fie datoria de totdeauna a bunului creștin.

În cuvintele rostite de Domnul a treia oară pe cruce, în deosebi ne atrage atenția faptul că Mântuitorul Hristos se adresează Sfintei Fecioare Maria cu numirea de «femeie» și nu cu aceea de mamă». Prin aceasta el nu nesocotește respectul filial pe care i-l datora mamei Sale, ci, ca și în alte împrejurări (Luca, II, 49; Ioan, II, 4; Matei, XII, 46-50; Luca XI, 27-28), acum, mai mult ca oricînd, Mântuitorul vorbește în rolul Său de Mesia, de Răscumpărător al lumii. De aceea, voind să lase pe al doilea plan raportul familiar dintre Sine și Mama Sa, Domnul nu i se mai adresează cu cuvîntul de «mamă», ci cu acela de «femeie».

Sfântul Ioan Gură-de-Aur scrie că Domnul nu rostește numele scump de «mamă», pentru că acest cuvînt, prin duiosia lui, ar fi sfîșiat și mai mult inima îndurerată a Sfintei Fecioare Maria. El îi spune «femeie», ca ea să uite că cel răstignit pe cruce este Însuși Fiul său prea iubit.²⁸

Adresîndu-se Sfintei Fecioare cu numirea de «femeie», Domnul arată întregii omeniri că ea este femeia din care trebuia să se nască Biruitorul

25. Ferdinand Prat, *Jésus-Christ, Sa vie, Sa doctrine, Son oeuvre*. Vol. II, Paris, 1933, p. 339.

26. M. Lepin, *La valeur historique du quatrième Évangile*. I-er partie. — Les recites et les faits. Paris 1910, pp. 554-555.

27. Eutimie Zigaben, *Comentar la Ioan*, Migne, P.G., CXXIX, col. 1469.

28. Sf. Ioan Gură-de-Aur; *Comentar la Ioan*, Migne, P. G., LIX, col. 462.

șarpelui: «Dușmănie voi pune între tine și femeie, între sămînța ta și sămînța ei; Acesta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcîiul» (Geneză III, 15). În fine, nu este exclus ca El s-o fi numit astfel și pentru ca iudeii să nu știe că ea este mama Lui;²⁹ astfel o ferește de necazurile ce le-ar fi putut avea din partea acestora, din cauza Fiului ei celui răstignit.

În cuvintele «Iată mama ta» adresată ucenicului Său iubit (Ioan XIX, 27), se află legătura veșnică pe care Mîntuitorul a rînduit-o, pe Golgota, între umanitate și Prea Curata Fecioară, care, lîngă crucea Fiului său, nu era numai mama Domnului Iisus Hristos, ci și a noastră a tuturor. Sfînta Fecioară Maria, mama Aceluia care, prin întruparea și moartea Sa pe cruce, ne-a făcut frați adoptivi ai Săi, este mama noastră duhovnicească, iar noi am devenit fiii ei adoptivi. Cînd rostește «Iată fiul tău», Mîntuitorul nu are în vedere numai pe Evanghelistul Ioan, căruia îi dă în grijă pe Sfînta Fecioară, ci se gîndește la toți aceia care, primind harul înfierii, vor deveni fii adoptivi ai Părintelui Ceresc; tot așa, cînd zice «Iată mama ta», El nu lasă pe Sfînta Fecioară ca mamă numai a Sfîntului Ioan, ci a tuturor celor ce vor deveni ucenici prea iubiți ai Lui.

Sfîntul Ioan ne spune, în continuare, că «din ceasul acela ucenicul a luat-o într-ale sale». (Ioan XIX, 27).

Cuvintele «într-ale sale» ne spun că, dacă «din ceasul acela» ucenicul ia pe Prea Curata Fecioară Maria «într-ale sale», pînă atunci ea a fost «într-ale Fiului ei», adică sub directa purtare de grijă a Domnului nostru Iisus Hristos.

Episodul acesta de pe Golgota ne relevă și faptul că Iisus Hristos era unicul Fiu al Sfintei Fecioare Maria. Dacă ar fi mai avut, în afară de Iisus, și alți fii, Mîntuitorul n-ar fi lăsat-o în grija Evanghelistului Ioan, ci a unuia dintre fiii ei.

Mîntuitorul a rostit cele trei grupe de cuvinte de pînă aici, îngrijindu-Se de soarta viitoare a celor ce L-au răstignit, a tîlharului și a mamei Sale. După al nouălea ceas, El rostește încă alte patru grupe de cuvinte ca să arate lumii starea Sa trupească și sufletească din timpul Sfintelor Patimi.

Iisus Hristos exprimă starea Sa de pe cruce prin cuvintele lui David din Psalmul XXI, XXII, vers. 1,³⁰ cuvinte prin care Sfinții Părinți pe drept au văzut o proorocie cu privire la Mesia. El nu le rostește însă în

29. L'abbé C. Fouard, *La vie de N. S. Jésus-Christ*. 28-ème éd., vol. II, Paris, 1928, p. 385.

30. «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?» — sînt singurele cuvinte de pe cruce, care se află notate de doi evangheliști (Matei, XXVII, 46; Marcu XV, 34). Totuși, istoricitatea lor este pusă la îndoială de adepții criticii raționaliste (Alfred Loisy, *Les Évangiles synoptiques*, p. 683), pe motivul că nu-l menționează și evangheliștii Luca și Ioan. Această obiecțiune este atît de neîntemeiată, încît nu merită o discuție.

limba ebraică,³¹ ci în dialectul aramaic,³² limba locuitorilor Palestinei din vremea aceea. Textul autentic al acestui cuvînt îl păstrează Sfîntul Marcu, deoarece numai la el îl găsim redat în dialectul aramaic. În schimb, Sfîntul Matei, vrînd ca iudeii din Palestina — destinatarii Evangheliei sale să înțeleagă că situația crudă descrisă în Psalmul XXI era acum realizată pe Golgota, în Iisus Hristos,³³ redă primele două cuvinte în limba ebraică. Totodată, vrînd să-i dea sensul cel adevărat și nu acela dat de iudei (Matei XXVII, 47; Marcu XV, 35), evangheliștii îl traduc în grecește, limba cunoscută destinatarilor Evangheliilor lor.

Sfîntul Marcu, traducînd prepoziția interogativă *λανά* nu prin *ἵνατί*, ci prin *εἰς τί* — în ce scop — dă acestui cuvînt sensul cel mai adevărat: «Dumnezeu Meu, Dumnezeu Meu, în ce scop M-ai părăsit?»

În afară de acest sens, dat de Evangheliștii Matei și Marcu, s-a încercat să i se dea și sensul: «Dumnezeu Meu, Dumnezeu Meu, pentru ce M-ai jertfit?». ³⁴ Se crede că *χ* din cuvîntul *σαβαχθανί* ar reprezenta pe *ח* din cuvîntul ebraic *צבחתני* și că astfel în textul masoretic al Psalmului XXI ar fi existat nu verbul care figurează astăzi: *עצבתני*, ci *צבחתני*. Dacă în Psalmul XXI stă scris *עצבתני* și nu *צבחתני*, s-ar datora unui copist care a confundat verbul *צבה* (a jertfi), cu *עצב* (a părăsi). Acest înțeles însă, deși descrie aceeași situație a lui Iisus Hristos, jertfit de Dumnezeu-Tatăl pentru mîntuirea lumii, nu este necesar. Sensul adevărat este ușadar acela pe care ni-l dau primii doi sinoptici cînd notează cuvîntul în sine.

Strigătul de desnădejde al Mîntuitorului pe cruce pare a-l arăta, în mijlocul suferințelor Sale, părăsit pînă și de Dumnezeu-Tatăl. Între Dumnezeu și Iisus Hristos, Fiul Său, era însă o unitate dumnezeiască, care nu se rupe niciodată, deci nici pe cruce. Unitatea și deoființimea cu Tatăl, Mîntuitorul o exprimă în cuvintele: «Cel ce M-a trimis pe Mine, este cu Mine. Nu M-a lăsat singur, pentru că eu fac pururea cele plăcute Lui» (Ioan VIII, 29); «Eu nu sînt singur, pentru că Tatăl cu Mine este», (Ioan XVI, 32); «Credeți Mie, căci Eu sînt întru Tatăl și Tatăl întru Mine» (Ioan XIV, 11). «Eu cu Tatăl una sîntem» (Ioan X, 30). Deci Dumnezeu Tatăl, care după dumnezeire era totdeauna unit cu Fiul Său, nu-L putea părăsi tocmai în acest moment suprem al mîntuirii omenirii. Cînd rostește aceste cuvinte, Mîntuitorul înfățișa întreaga umanitate păcătoasă. Ade-

31. *אלי אלי למה עזבתני* Eli, Eli lama azabtani. Teofilact (Migne, P.G., CXXIII, col. 469) și Eutimie Zigaben (Migne, P.G., CXXIX, col. 732) socotesc că Mîntuitorul ar fi rostit acest cuvînt în limba ebraică, vrînd să arate iudeilor că nu s-a împotrivit Scripturii și că lor le face cunoscut cele davidice.

32. *אלהי אלהי למה שבחתני* — Elahi, Elahi, lama sebachani.

33. M.-J. Lagrange, *Évangile selon S. Matthieu*. III-me éd., Paris, 1927, p. 530.

34. J.-A. Petit, *La Sainte Bible avec commentaire d'après Dom Calmet, les Saints Pères, et les exégètes anciens et modernes*. Tome XIII. Arras-Paris, 1889, p. 523.

vărul acesta îl face cunoscut încă Isaia: «Domnul l-a coplesit pe El cu fărădelegile noastre ale tuturor... El va îndrepta pe mulți și fărădelegile lor le va lua asupra Sa... El și-a dat sufletul său spre moarte și cu cei făcători de rele a fost socotit.. El a purtat fărădelegile multora și pentru cei păcătoși și-a dat viața» (Isaia LIII, vers. 6, 11-12). Același lucru îl exprimă Sfântul Ioan Botezătorul, când spune despre Mântuitorul «Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatele lumii» (Ioan I, 29), ca și Sf. Apostol Pavel, în cuvintele: «Pe Cel ce n-a cunoscut păcat Dumnezeu L-a făcut pentru noi păcat, ca și noi să dobîndim dreptatea lui Dumnezeu întru El» (II Corinteni, V, 21). «Iisus — spune Fer. Augustin — a făcut, din păcatele noastre, păcatele Sale, pentru a face din dreptatea Sa dreptatea noastră». ³⁵

Mântuitorul Hristos purta pe cruce păcatele întregii lumi; El stă acum în fața dreptății divine cu povara grea a păcatelor, pentru a le șterge; îndurînd toate pedepsele rezervate umanității păcătoase, Fiul lui Dumnezeu ispășește pe cruce, prin jertfa Sa, vina păcatului, aducînd întreaga omenire din nou la starea paradisiacă și fericirea veșnică, pierdute prin neascultarea lui Adam. El își exprimă durerea omenească, implorînd mila divină, ca și cum Dumnezeu L-ar fi părăsit cu adevărat. ³⁶ Suferind ca om, El strigă pentru aceia într-a căror fire, împrumutată prin întrupare, suferă acum pe cruce. ³⁷ În această privință, sînt concludente cuvintele Fer. Augustin: «În cuvintele acestea se află strigătul păcatelor mele. Aceste cuvinte nu sînt ale dreptății mele, ci ale păcatelor mele. Este vechiul om răstignit care vorbește, ignorînd chiar pentru ce Dumnezeu l-a părăsit. Vocea păcatelor mele îndepărtează mîntuirea mea...». ³⁸

Știind că Dumnezeu nu i se mai prezintă acum ca Părinte plin de iubire, ci ca un Judecător drept, Mântuitorul nu se mai îndreaptă către El, ca totdeauna, cu numirea de «Părinte», deși rămîn în aceleași raporturi (cf. Luca XXIII, 46). De data aceasta, când vorbește în locul omenirii păcătoase, se îndreaptă cu strigătul de durere: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?».

Dacă Domnul imploră ajutorul lui Dumnezeu, este numai sub impresia unei tulburări trecătoare, care-L stăpînea în mijlocul acestor suferințe fizice și morale. Sentimentul acesta avea să fie însă de scurtă durată. «O clipă numai Te-am părăsit, și cu mari îndurări Te iau lîngă Mine» — spune Dumnezeu prin Isaia Profetul. (Isaia LIV, 7). Întărit de această rugăciune, după ce din nou va fi rostit, din adîncul sufletului, cuvintele din grădina Ghetsimani: «Părintele Meu, dacă nu este cu putință să treacă acest pahar de la mine, ca să nu-l beau, fie voia Ta», (Matei XXVI, 42), Domnul Hristos își reluu îndată tot calmul său de mai înainte.

35. Fer. Augustin: *Enarrationes in Psalmos. Enarratio II in Psalmum XXI (XXII)*. Migne, P.L., XXXVI, col. 171.

36. M.-J. Lagrange: *L'Évangile de Jésus-Christ*, Paris, 1930, p. 570.

37. Eufimie Zigaben, *Comentar la Matei*, Migne, P.G., CXXIX col. 732.

38. Fer. Augustin, *Enarrationes, in Psalmos. Enarratio II in Psalmum XXI, (XXII)*, Migne, P.L., XXXVI, col. 167.

Era după ceasul al nouălea, când iudeii, auzind cuvintele: «Eloi, Eloi, lama sabachtani?», din nou defăimau pe Domnul. Prefăcându-se că confundă numele «Eloi», cu acela al profetului Ilie Tesviteanul, ziceau: «Pe Ilie strigă acesta» (Matei XXVII, 47; Marcu XV, 35). Deoarece diferența între אֱלֹהֵי («Dumnezeul Meu» și אֱלִיהוּ — «Ilie» («Dumnezeu este Iehova») este prea mare, nu se poate spune altfel decât că această confuzie a fost făcută din rea voință.

Sfântul Ioan Evanghelistul ne informează că, în timp ce iudeii răstălmăcesc astfel aceste cuvinte, Mîntuitorul spune: «Mi-e sete. Textul cuvîntului «Mi-e sete» nu are un corespondent sigur în Vechiul Testament; părerea celor mai mulți comentatori este că el și-ar găsi un corespondent în cuvintele: «Fiere Mi-au dat să mănînc și în setea Mea cu oțet M-au adăpat, (Psalmul LXVIII, 25); aceste cuvinte, la rîndul lor, oglindesc versetul 16 din Psalmul mesianic XXI: «Mi se usucă puterea ca lutul și Mi se lipește limba de cerul gurii». «Mi-e sete» este cel mai scurt cuvînt de pe cruce, dar descrie una dintre suferințele cele mai groaznice ale celor răstigniți. Setea era acum tortura cea mai cumplită a Domnului. El era pradă unei febre arzătoare pricinuite de pierderea unei prea mari cantități de sînge, de inflamația rănilor făcute în mîini și picioare, de dogoarea soarelui și transpirației, precum și de o îngrozitoare tensiune musculară impusă întregului corp în timpul chinuitoarelor ceasuri de pe cruce.

Sfântul Ioan notează cuvîntul «Mi-e sete» cu intenția de a releva împlinirea ultimei profeții a Scripturii cu privire la Mîntuitorul nostru Iisus Hristos: «Știind Iisus că toate s-au săvîrșit, ca să se îplinească Scriptura, a spus: «Mi-e sete». Prin aceasta, însă, Evanghelistul nu caută să ne arate că Domnul ar fi rostit cuvîntul «Mi-e sete» fără să fi însetat, sau că, dacă a însetat, a însetat numai din voința Sa, din conștiința împlinirii unei ultime profeții. Iisus Hristos pe cruce a însetat cu adevărat, pentru că a fost om cu adevărat (Ioan I, 14; Romani V, 15). Făcîndu-Se om, Fiul lui Dumnezeu a luat toate imperfecțiunile firii noastre, afară de păcatul strămoșesc (Ioan VIII, 46; II Corinteni V, 21; Evrei IV, 15; VII, 26; IX, 14; I Petru I, 19; II, 22; III, 18). Sfintele Evanghelii relatează că, în timpul vieții sale pămîntești, Mîntuitorul a simțit lipsa mîncării și băuturii (Matei IV, 2), a avut lipsă de odihnă și de somn (Matei IV, 38; VIII, 24), a fost supus oboselii (Ioan IV, 6); tot așa și pe cruce, după o zi petrecută în atîtea dureri și călduri arzătoare, setea Domnului este foarte naturală. Cu toate acestea, cum îndurase pînă acum, în liniște, toate chinurile, Mîntuitorul ar fi putut, în timpul scurt ce-I mai rămăsese de trăit, să îndure și chinul setei; dar El exprimă setea Sa din dorința de a face cunoscut că suferă, în trupul său, tot ceea ce se poate suferi de către un om, precum și de a face atenți pe cei de față că, prin această sete, toate profețiile Scripturii își găsesc împlinirea deplină în persoana Sa, deci și acelea care descriu implicit suferințele lui Mesia. (Psalmul LXVIII, 25).

În loc să i se potolească, cu puțină apă, setea arzătoare ce-L cuprinsese pe cruce, cineva-I oferă să bea oțet, iar El a băut. Ioan XIX, 30).³⁹ Cine a oferit lui Iisus Hristos oțetul, Sfintele Evanghelii nu ne precizează. Sfinții Evangheliști Ioan (XIX, 29), Matei (XXVII, 48) și Marcu (XV, 36) ne spun că atunci când Mîntuitorul a rostit «Mi-e sete», unul dintre cei de față, «punînd în vîrfurile unei trestii de isop un burete muiat în oțet, I-a dat să bea».

Unii comentatori, mai ales cei romano-catolici, cred că Domnul ar fi fost adăpat cu oțet de către unul dintre ostașii romani, dintr-un sentiment de milă față de El. Această teză însă este puțin probabilă; străini credinței iudeilor, necunoscători ai Sfintelor Scripturi și profețiilor mesianice, soldații romani nu știau nimic despre profetul Ilie, și, mai ales, despre a doua venire a lui (Maleahi, IV, 5-6):

Mai sigur este deci, cum crede și Sfîntul Ioan Gură-de-Aur,⁴⁰ că prezentarea oțetului este un act de batjocură din partea iudeilor, ceea ce corespunde de altfel și cu sensul profeției din Psalmul LXVIII, vers. 25.⁴¹ Așadar, cei ce răstălmăceau cuvintele «Eloi, Eloi,...?», spunînd, în bătaie de joc, că Domnul ar aștepta să-I vină în ajutor profetul Ilie, sînt chiar căpeteniile religioase ale poporului iudeu. Primii doi sinoptici ne spun apoi că unul dintre cei ce au răstălmăcit cuvintele Domnului, L-au și adăpat (Matei, XXVII 47-48; Marcu XV, 35-36). Se înțelege însă că buretele îmbibat cu oțet nu a fost prezentat de unul dintre sinedriști — fapt incompatibil cu demnitatea lor —, ci de un iudeu din popor, care voia să fie pe placul mai marilor săi. Dar căpeteniile căutau să-l împiedice zicînd: «Lasă, să vedem, va veni Ilie să-L mîntuiască?» (Matei, XXVII, 49); iar acesta, ca să-i încredințeze că nu din vreun sentiment de milă face acest lucru, ci numai ca să-și bată joc, le răspunde: «Lăsați, să vedem, va veni Ilie să-L coboare de pe cruce?» (Marcu XXV, 36).

Cît despre oțet (τό ὄζον), luat în sensul larg al cuvîntului — vin acru, unii interpreți cred că ar fi vorba de «posca» — băutura sclavilor și soldaților, adică un amestec din oțet și apă, la care uneori se adăugau și ouă. Însă aici este vorba de oțetul pe care iudeii obișnuiau să-l aducă, în astfel de cazuri, la locul răstignirii. Cu oțetul acesta erau răcoriți

39. Acest episod nu trebuie confundat cu cel de la Evangheliștii Matei (XXVII, 34) și Marcu (XV, 23), unde ni se istorisește că, înainte de răstignire, s-a oferit Mîntuitorului o băutură pregătită de femeile mironosițe și oferită probabil tot de dînsule, cu scopul de a ușura durerile răstignirii. El își apropie doar buzele de narcotic, ca să dea semn de recunoștință pentru grija celor ce i-l ofereau, însă nu a băut (Matei XXVII, 34) vrînd să sufere, în deplină cunoștință, toată cruzimea morții de pe cruce.

De asemenea, majoritatea interpreților văd în episodul oțetului oferit cînd Domnul a spus: «Mi-e sete» (Ioan XIX, 28-30; Matei XXVII, 48-49; Marcu XV, 36) și în acela cu oțetul oferit de către soldați (Luca, XXIII, 36-37), două scene diferite.

40. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Comentar la Matei, Omilia LXXXIX* Migne, P.G., LVIII, col. 776.

41. E. Renan (*Vie de Jésus*, XIII-ème éd., Paris, p. 439), și Maurice Goguel (*op. cit.*, p.527), pretind că Domnul ar fi fost adăpat pentru a i se grăbi sfîrșitul. În sprijinul acestei păreri ei aduc mărturia lui Nicolas de Lyra, glosator din sec. al XIV-lea, care scrie pe marginea acestui episod: «Soldații au adus un vas cu oțet, pentru a da celor răstigniți să bea și să moară mai repede, și astfel ei (soldații) să fie liberi mai curînd».

condamnații, cuprinși de vreun leșin.⁴² Numai astfel se poate explica prezența vasului plin cu oțet, a buretelui și a trestiei de isop (Ioan, XIX, 29), pe dealul Golgotei.⁴³ Cele trei cruci, fiind prea înalte ca cineva să ajungă cu mâna întinsă la gura unuia dintre răstigniți, cei care au adus oțetul și buretele au adus cu ei și o trestie de isop, care să servească ca suport buretelui îmbibat cu oțet. Sfinții Evangheliști Matei și Marcu notează numai termenul «trestie» — κάλαμος, însă ei n-au avut în vedere decât trestia de isop, așa cum precizează Sfântul Ioan (XIX, 29).

Mîntuitorul gustă deci din oțet (Ioan XIX, 30). Reînsuflețit, El își aruncă din nou privirea asupra lumii, cuprinzînd cu gîndul întreaga sa lucrare mesianică. În timpul petrecerii Sale printre oameni, El slăvise pe Dumnezeu Tatăl, împlinind astfel cerințele dreptății și măreției divine. Profetiile cu privire la Sfintele Sale Patimi erau de acum împlinite. Cunoscind, deci, că lucrarea de împăcare a lumii cu Dumnezeu s-a încheiat, Domnul rostește cuvîntul plin de triumf: «Săvîrșitu-S-a!».

Săvîrșitu-s-a, cuvînt de adîncime incalculabilă, cuvînt ce cuprinde veșnicia, rezumă întreaga lucrare răscumpărătoare a Domnului Hristos prezisă de profetii și prefigurările Vechiului Testament, realizată de El după intrarea Sa în lume, prin Intrupare, pînă în ultima clipă a vieții Sale pămîntești. «Săvîrșitu-s-a» este predica cea mai scurtă și cea mai densă rostită vreodată; în el se cuprinde întreaga evanghelie a Mîntuitorului Iisus Hristos. «Tot ce se propovăduiește în lungul și în latul pămîntului despre Mîntuitorul și lucrarea Sa mîntuitoare, nu-i decât cuvîntul «săvîrșitu-s-a».⁴⁴

Prin acest cuvînt, Mîntuitorul se adresează în primul rînd celor prezenți, spunîndu-le că, în felul cum I S-a alinat ultima și cea mai groaznică suferință de pe cruce, toate profetiile Vechiului Testament cu privire la Sfintele Sale patimi, au fost împlinite;⁴⁵ că, odată cu încheierea vieții Sale pămîntești, Și-a încheiat și lucrarea de împăcare a creaturii cu Creatorul Său.

În același timp, prin cuvîntul «săvîrșitu-s-a», El se îndreaptă și către Părintele Său ceresc: «M-am pogorît din cer — spune iudeilor — nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis pe Mine... Voia Tatălui Meu este ca tot cel ce vede pe Fiul și crede în El, să aibă viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua de apoi». (Ioan VI, 38. 40). În timpul petrecerii

42. Dr. Vasile Gheorghiu, *Sfînta Evanghelie după Matei*, vol. II, 1933, p. 805.

43. Despre burete, Farrar, (*Viața lui Iisus Hristos*, trad. de Patriarhul Nicodim, vol. II, M-rea Neamțu, 1945, p. 428), spune că vasul cu băutura soldaților era acoperit cu un material spongios, care ar fi putut foarte bine să țină locul și de burete. Fillion, (*Évangile selon S. Matthieu*, p. 553), crede că buretele ar fi fost adus pe Golgota pentru soldați, ca să se șteargă cu el de sîngele cu care fuseseră stropiți în timpul răstignirii.

44. Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Golgota*, articol în «Glasul Bisericii», nr. 5, mai, 1958, p. 433.

45. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Matei*, Omilia LXXXVIII, Migne, P.G., LVIII, col. 770.

Sale în trup, Iisus Hristos a împlinit tot ceea ce Dumnezeu Tatăl Îi dăduse să facă și a spus tot ceea ce i se hotărîse să învețe. «Lucrul pe care Mi L-ai dat să-L fac, L-am săvîrșit» (Ioan XVII, 4). Lucrarea sa de mîntuire însă, Mîntuitorul trebuia să Și-o încununeze pe Golgota, prin moartea pe cruce; de aceea, aci rostește cuvîntul bucuriei și supremului triumf: «săvîrșitu-s-a», prin care arată lui Dumnezeu Tatăl izbînda desăvîrșită în lupta împotriva păcatului și că a dus la capăt sarcina de a răscumpăra pe oameni și de a plăsmui o nouă omenire.

Paharul suferințelor, primit de la Tatăl în grădina Ghetsimani (Matei XXVI, 39; Luca XXII, 42), era acum băut pînă la fund. Împlinind întreaga rînduială hotărîită de Dumnezeu pentru toți muritorii, Iisus Hristos anunță acum consumarea Lui Însuși ca jertfă, jertfă prin care va învinge chiar moartea: «Părinte, în mîinile Tale încredințez Duhul Meu» (Luca XXIII, 46). Aceste ultime cuvinte ale Mîntuitorului pe cruce au un corespondent în Vechiul Testament și anume în cuvintele Profetului David: «În mîinile Tale voi încredința Duhul Meu». Tu mă vei izbăvi, Doamne, Dumnezeul adevărului» (Psalmul XXX, XXXI, vers. 5). Sfîntul Luca, singurul dintre evangheliști care-l scrie, îl citează după Septuagintă, însă cu deosebirea că el folosește verbul «a încredința» la prezent (*παρατίθεμαι*), și nu la viitor (*παραθήσομαι*), cum este scris în Septuagintă. Prin aceste cuvinte, David exprimă voința de a încredința viața sa lui Dumnezeu, care-l va apăra de răutatea potrivnicilor Săi. Astfel, viitorul *παραθήσομαι* era firesc în gura lui David, căci el era departe de moarte; Sfîntul Luca folosește verbul la prezent, deoarece numai prezentul se potrivea situației actuale a Domnului pe Cruce.

Cele din urmă cuvinte de pe cruce sînt amintite și de primii sinoptici, dar într-o formă incompletă: «Iar Iisus, strigînd iarăși cu voce tare, și-a dat Duhul» (Matei XXVII, 50; Marcu, XV, 37). Exprîmîndu-se astfel, Evangheliștii Matei și Marcu nu ne relatează un strigăt fără de cuvinte al Mîntuitorului pe cruce, ci unul însoțit de cuvinte pe care ei însă nu ni le spun. În schimb, Sfîntul Luca, după cercetarea unei tradiții autentice, ne spune că strigătul la care se referă cei doi înaintași ai săi a constat din cuvintele: «Părinte, în mîinile Tale încredințez Duhul Meu». Ca să arate că aceste cuvinte sînt cu adevărat identice cu strigătul menționat de primii doi evangheliști, Sfîntul Luca, cînd le notează, face aceeași mențiune cu ceilalți doi sinoptici: «Și Iisus, strigînd cu voce tare, a zis: «Părinte, în mîinile Tale încredințez Duhul Meu».

Fiul lui Dumnezeu se coborîse din cer ca să mîntuiască lumea; Acum, cînd toate erau puse în bună rînduială, El se pregătește să se despartă de această viață pămîntească și să meargă iarăși la Tatăl Său ceresc. «Eșit-am de la Tatăl și am venit în lume. Acum las lumea și iarăși mă duc la Tatăl» (Ioan XVI, 28). Înainte de aceasta, însă, printr-o rugăciune plină de încredere, mulțumire și iubire filială față de Dumnezeu, Iisus Hristos își încredințează, cu desăvîrșire, sufletul Său nevinovat și

sfânt, în mîinile Părintelui ceresc: «Părinte, în mîinile Tale încredințez Duhul Meu»!

Din aceste cuvinte, cineva ar putea să creadă că Mîntuitorul, dîndu-și sufletul pentru răscumpărarea omenirii, și l-ar fi pierdut pentru totdeauna. Sînt semnificative însă cuvintele Domnului: «Sufletul îmi pun pentru oi». Pentru aceasta mă iubește Tatăl, că îmi pun sufletul pentru oi, ca iarăși să-l iau. Nimeni nu-l ia de la Mine ci Insumi îl pun. Putere am să-l pun și putere am iarăși să-l iau» (Ioan X, 15. 17-18). Dar Domnul încredințează lui Dumnezeu nu numai sufletul, ci și trupul Său și întreaga Sa lucrare, ca El să le aibă, de acum înainte, în grija Sa de Părinte bun și îndurător (cf. Ioan, XVII, 15, 17, 24).

Mîntuitorul putea rosti ultimele Sale cuvinte de pe cruce, în taină, deoarece acum nu se mai adresa oamenilor, ci lui Dumnezeu; însă El vorbește cu voce tare, ca să ne arate cît de mult suferă pentru mîntuirea noastră, cu ce rîvnă și dragoste se oferă, ca jertfă, în locul nostru; pentru a ne face cunoscută libertatea Sa absolută în actul mîntuirii:⁴⁶ El moare nu pentru că moartea ar avea vreun drept asupra Lui — căci era cu totul sfânt —, ci pentru că vrea să moară; și, în sfîrșit, pentru a ne arăta că moartea pe care o primește nu este aparentă, ci absolut reală.

El era acum la capătul puterilor trupești. Sfintele Evanghelii relatează că Mîntuitorul, după ce a rostit ultimele cuvinte ale acestei vieți, «și-a dat duhul» (Matei XXVII, 50; Marcu, XV, 37; Luca XXIII, 46; Ioan, XIX, 30). Sfîntul Ioan Evanghelistul, spre deosebire de sinoptici, ne spune că Domnul, în semn că a rămas ascultător pînă la moarte față de Părintele Său (conform Filipeni II, 8), mai întîi «și-a plecat capul» (Ioan XIX, 30) și apoi «și-a dat duhul». «De obicei, — scrie Sfîntul Ioan Gură-de-Aur⁴⁷ —, cineva nu-și dă sfîrșitul după ce-a plecat capul. Iisus însă a făcut contrariul de ceea ce facem noi: în loc de a înclina capul după ultima suflare, cum se întîmplă la oameni, El nu dă ultimul suspin decît după ce și-a plecat capul. Prin toate acestea — spune același sfînt Părinte,⁴⁸ ne-a arătat că El este stăpîn al universului».

Cu acestea, marele act al răscumpărării omenirii din robia păcatului s-a sfîrșit. Dumnezeu Tatăl caută acum asupra Golgotei, privind cum unicul Său Fiu, Iisus Hristos, se jertfește pentru întregul neam omenesc. De acum încolo, pentru că «s-a făcut ascultător pînă la moarte, și încă moarte de cruce» (Filipeni II, 8), Dumnezeu-Tatăl va scoate pe Fiul Său din moarte, Il va învia și-L va pune să stea de-a dreapta Sa (Efeseni I, 20).

Magistrand, SIRBU GHEORGHE

46. Teofilact, *Comentar la Luca*, Migne, P.G., CXXIII, col. 472.

47. Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Comentar la Ioani*, Omilia LXXXV, Migne, P.G., LIX, col. 462.

48. Idem, *Ibidem*.

INDATORIRI ALE PREOTULUI

Primăvara aceasta parcă a ținut să intre și ea în ritmul viu al concentrării în muncă a tuturor energiilor poporului nostru și a trezit mai de vreme ca de obicei, pământul la viață.

Simfonia nouă a naturii are, însă, alte înțelesuri pentru noi. Primăvara, trăgînd cu arcușul luminii peste munții, dealurile și cîmpiile țării noastre, înfiripează o melodie tainică, prin care-i cheamă pe oameni să le dăruiască, prin mijlocirea muncii, bogățiile pe care le conține natura. Ea ne revelează cea mai strînsă comuniune de viață între om și natură și ne impune unele reflexii asupra sensului nou al vieții și al muncii.

Biserica și preoțimea nu pot rămîne indiferente la această mare și sublimă simfonie a muncii. O cîntă cerul peste tot, o intuiește și o trăiește poporul nostru cu o intensitate nemaicunoscută pînă acum și o creează și o înscrie pe portativele eternității, încît urcă spre înălțimile eterate, ca unul din cele mai sfinte imnuri ale puterii și demnității omenești. Viața și istoria omului este legată strîns de fenomenul muncii. Opera de creare continuă a transmis-o Dumnezeu omului. Act inițial al voinței divine, munca este izvorul vieții și al istoriei, adică al conștiinței că viața este un continuu efort, un schimb de energie între om și natură, o întretesere între energia naturii și cea a rațiunii omenești, care o captează și o dirijează. Numai aceasta poate să fie sensul real al poruncii celei noi pe care a dat-o Dumnezeu lui Adam, adică omului: —» Intru sudoarea frunții tale vei mîncă pîinea» (Geneza: III, 19). Această poruncă n-a fost păzită de toți oamenii, pentru că păcatul egoismului, unul din cele mai grave păcate omenești, a dus la exploatarea muncii altor oameni, și a creat de-a lungul istoriei lupte sfîșietoare între bogații exploatare și săracii cari au fost exploatați. Noua orînduire care s-a instaurat în țara noastră s-a născut din adîncile imperative umane ale luptei împotriva exploatării, egoismului și nedreptății și ea se caracterizează într-un nou umanism ce înflorește în condiții noi materiale, prin muncă neexploatăată.

Reflectînd asupra noilor condiții de viață în care a intrat societatea noastră, putem să schițăm caracteristica pregnantă a vremilor astfel: un umanism socialist, care are ca principii morale fundamentale, colectivismul și munca. În acest nou sistem, în care nu mai există exploatare, munca pentru societate echivalează cu munca pentru tine însuși. Acestea

sînt lucrurile pe care trebuie să le înțeleagă lumea contemporană și acestea sînt teme de importanță vitală și de o vibrantă actualitate și pentru Biserica noastră Ortodoxă. Biserica creștină a osîndit pe plan teoretic, prin învățătura ei de credință, pe cei ce exploatau munca semenilor lor; pe tărîm practic, însă, ea nu a putut aduce înlăturarea acestor nedrepte stări de lucrări.

Biserica a fost constrînsă să se rezume numai la poziția teoretică, deoarece orînduirea socială sclavagistă nu-i lăsa libertatea necesară să lupte împotriva exploatării, manifestată sub forma cametei sau a bogăției. Tot această situație îl face și pe Sf. Ioan Hrisostom să-și manifeste indignarea împotriva celor bogați, prin cuvinte a căror violență pare stranie în gura unui sfînt.

În omilia 39 la epistola II-a către Corinteni, Sf. Ioan Hrisostom povestește că peste ținuturile Antiohiei se abătuse o secetă grozavă. Dar Dumnezeu s-a îndurat și a dat o ploaie îmbelșugată, care i-a umplut de bucurie, căci scăpau de moarte. Numai «*un oarecare sălbatec, dintre cei bogați*» era trist și apoi a izbucnit în cuvintele: — «Cîștigînd mii de chile de grîu, nu mai am unde să le vînd acum». Indignat, Sf. Ioan Hrisostom le spune credincioșilor: — «Pe acest om, pentru asemenea cuvinte, ar trebui să-l batem cu pietre, ca pe cel mai sălbatec decît toate fiarele, ca pe dușmanul nostru al tuturor... Vezi cum aurul nu lasă pe oameni ca să fie oameni ci îi preface în fiare, sălbatice și demoni? Ce ar putea fi mai de jelit ca bogatul care în fiecare zi se roagă și doarește să fie foamete, ca astfel să cîștige el aur mult?». ¹

Această lipsă de omenie a bogatului, adică a omului care și-a creat o etică individuală de exploatare, o denunță Sf. Ioan Hrisostom arătînd cum crește patima exploatării în sufletul celui care este bogat și cîștigă «miriade de chile de grîu» și care, «de i s-ar da o baniță de galbeni, el s-ar sfîrși de întristare, ca nu cumva să fie numai o jumătate de baniță».. «căci cu cît își strînge mai multe bogății, cu atît i se pare că este în mai mare sărăcie». ² Tot el denunță exploatarea sub forma «*speculării sărăciei aproapelui*» și mai ales sub aceea a menținerii prețurilor ridicate prin distrugerea surplusului de recolte: — «*unii au aruncat în rîu hambare întregi de grîu, fără ca să dea săracului nici măcar o mînă din el*». ³ Ca spirit realist, Sfîntul Ioan Gură de Aur arată creștinilor formele crunte ale exploatării și consecințele ei grave care se manifestă printr-o totală dezumanizare. Aurul, bogăția individuală suprimă dragostea de oameni, pentru că omul se înrobește celui mai crunt tiran: banul. Situația aceasta este exprimată cu o claritate absolută de însuși Mîntuitorul: «*Nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona*» (Matei, VI, 24). A sluji lui Dumnezeu are aici sensul de solidaritate omenească, de iubire, de înfrățire și de primatul dreptății asupra patimelor trupești. Evanghelia proclamă dreptul suprem la viață și numai dreptul la viață impune un echilibru

1. Sf. Ioan Hrisostom, *Comentarii la Ep. I-a către Corinteni*, București, 1908, p. 561.

2. *Ibidem*, p. 562.

3. *Ibidem*, p. 563.

și o armonizare a ceea ce este necesar pentru toți, într-o comuniune de viață: — «*Drept aceea nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca: au nu este viața mai mult decît hrana și trupul decît îmbrăcămintea*»? (Matei, VI, 25). Cuvintele acestea sînt ca un fier roșu, care arde cangrena individualismului, pentru că *eu și viața* sînt două entități care trebuie să se sudeze în comuniune, în ajutorul frățesc dintre oameni, deoarece viața nu este numai a mea, ci este a tuturor. În felul acesta se naște conștiința socială și voința de a ne subordona ca ființe acestei valori supreme care este comunitatea umană. Relativ la solidaritatea socială, Sf. Apostol Pavel are cuvinte categorice: «*Purtați-vă sarcinile unii altora și veți împlini astfel legea lui Hristos*» (Galateni, VI, 2). Evident, că Sf. Apostol Iacov amintește aici de legea sublimă a iubirii, de porunca cea nouă, dată de Mîntuitorul «*să ne iubim unii pe alții*» și de înălțarea iubirii pînă la sacrificiul pentru frații noștri. — «*Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața lui să și-o pună pentru prieteni*», (Ioan, XV, 13).

Absența dragostei de oameni din sufletul celor bogați a constituit pentru Sfinții Părinți ai Bisericii noastre un spectacol zguduitor, care i-a făcut să îndrepte spiritul lor profetic de natură socială împotriva relelor timpului, cristalizate în clasa celor bogați. Sistemul social al bogăției individuale a fost socotit de ei ca păcatul originar al relelor sociale, căci aceasta i-a dezunit pe oameni, i-a dezbinat, a creat lupte fratricide și a introdus în armonia originară tirania patimilor care s-au încoronat totdeauna cu războaiele. În concepția lor, Dumnezeu a dat aceste bunuri în comun tuturor oamenilor, numai egoismul omenesc a introdus o separare în «*al meu și al tău*». Cînd Sfîntul Grigore Teologul îndeamnă pe bogați să dea din avutul lor celor săraci, subliniază că bogatul nu dă de la el, ci de la Dumnezeu — «*căci nu dăm ceva în afară de cele ale lui și nu dăm nici peste dărnicia lui. Nu vei întrece niciodată marea dărnicie a lui Dumnezeu, chiar de vei pune înainte totul și chiar dacă alături de averile tale te vei adăoga și pe tine însuși. Căci aceasta este luare, anume a te da pe tine lui Dumnezeu; oricît ai oferi, întotdeauna este mai mult ceea ce îți rămîne și nu vei da nimic din ale tale, fiindcă toate sînt de la Dumnezeu*». ⁴ Dumnezeu a dat totul tuturor astfel încît omul nu are dreptul să se proclame stăpîn, el este un simplu administrator: «*Să nu ne facem nicidecum, o prieteni și frați, chivernisitori răi ai celor date nouă de Dumnezeu*»... Apoi, printr-o comparație sugestivă, arată că orînduirea primară a firii este ca totul să fie în comun: — «*Să imităm legea lui Dumnezeu cea mai de sus, cea dintîi, care plouă peste drepti și peste păcătoși... care a întins pămîntul liber și izvoare și riuri și păduri tuturor viețuitoarelor de pe uscat, aer pentru firile zburătoare și apă pentru toate viețuitoarele care trăesc în ea și a dăruit tuturor cu îmbelșugare primele izvoare ale vieții, fără să fie stăpînite de vreo putere, fără să fie îngîrdite de vreo lege, fără să fie despărțite prin hotare, ci li le-a pus în față pe*

4. Sf. Grigore Teologul, *Despre iubirea de săraci*, trad. de Pr. Gh. Tilea, București, 1948, p. 27.

unele și aceleași în comun și bogate și fără să simtă ele din pricina aceasta vreun fel de lipsă, prin această egalitate a dăruit cinstind și egala vrednicie a firii lor și arătând bogăția bunătății. Dar oamenii, îngropînd aur și argint și dintre haine pe cele mai moi și peste trebuință și dintre pietre pe cele orbitor de strălucitoare și altele de felul acesta, care sînt semne de război, de certuri și ale tiraniei celei dintîi, își ridică apoi sprînceana din pricina nebuniei și își încuie mila față de nenorociții făcuți din aceeași plămădă cu ei..., necugetînd că vorbele de «sărăcie» și de «bogăție» și de «libertate», cum o numim și de «robie» și de alte numiri de felul acesta au venit mai în urmă în neamul oamenilor, ca niște boale obștești, căzute pe capul lor odată cu răutatea și fiind născociri ale ei... Tu privește la egalitatea de la început, nu la despărțirea de pe urmă, nu la legea Stăpînitorului, ci la legea Ziditorului.»⁵

Adevărurile pe care le-a desprins Sf. Grigore Teologul din viața socială din vremea sa, deși prinse în jocul artezian retoric constituiesc o contribuție fecundă la orientarea conștiinței sociale a credincioșilor noștri. După învățătura Bisericii noastre, Dumnezeu a dat toate bunurile în comun, numai răutatea omenească, ispita și păcatul au introdus separațiile, i-au despărțit pe oameni, i-au făcut pe unii stăpînitori, bogați, iar pe alții săraci și robi, omorînd libertatea primordială a firii. Cu alte cuvinte omeneirea s-a găsit veacuri de-a rîndul și se mai găsește și azi în multe părți ale pămîntului într-o situație care nu concordă nici cu natura omului și nici cu voința Ziditorului. Stăpînitorul, de care vorbește Sf. Grigore de Nazianz, și-a creat legi artificiale cu care s-a înconjurat, ca să-și justifice și să-și permanentizeze voința lui tiranică. Acest stăpînitor nu este altul decît exploatatorul, care a călcat în picioare atît egalitatea originară, cît și legea Ziditorului, adică libertatea și averea comună. Orînduirea socialistă are ca fundament etic și economic înlăturarea exploatării. Exploatarea este un păcat capital din punct de vedere creștin, pentru că ea constituie un atentat organizat și legalizat la viața aproapelui nostru. Exploatarea este legată indestructibil de proprietate. Sfinții Părinți ai Bisericii noastre, în frunte cu Sf. Vasile cel Mare și cu Sf. Ioan Hrisostom, nu au acceptat un compromis între Sf. Scriptură și viața socială din vremea lor, ci au fixat cu o precizie caustică doctrina creștină economică în legătură cu problema proprietății private. Pentru Sf. Vasile cel Mare, bogatul nu este decît un administrator al proprietății lui Dumnezeu: «Amintește-ți ce ești, zice Sf. Vasile, ce administrezi, de la cine ai primit bogăția și pentru ce tu ai fost preferat înaintea altora. Tu ești sluga bunului Dumnezeu, economul fraților tăi de slujbă. Ferește-te să crezi că toate lucrurile au fost pregătite pentru pîntecele tău. Ce ai în mîna e un bun străin... Bogăția adunată și ținută strîns e nefolositoare, dar ajunge productivă cînd e pusă în mișcare și în circulație».⁶ Între oligarhia privilegiatilor și enorma masă pauperizată, Sf. Vasile alege masa celor exploatați și arată că nimeni nu are dreptul la o proprietate absolută, căci

5. Sf. Grigore Teologul, *op. cit.*, cap. 24-26, p. 29-30.

6. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia 6 și 7 la Hexameron*, P.G., vol. 31, col. 261, 265.

aceasta este rezultatul tiraniei. Dar vom descoperi în gândirea Sf. Vasile accente impresionante: — «De ce tu ai totul și altul nimic?... Ce este un zgîrcit? Cel ce nu se mulțumește cu ce îi trebuie. Ce este un jefuitor? Cel care fură averile altora. Nu ești tu un avar, un jefuitor, tu care folosești o avere pe care o ai numai ca gestionar? Cel ce ia haina unui om îmbrăcat se numește hoț: cel ce nu îmbracă un om gol, când ar putea să o facă nu-i tot un hoț? Pîinea pe care o ascunzi e a săracului înfometat; mantia pe care o păstrezi în dulap e a zdrențarosului; încălțăminte care putrezește e a desculților; banul pe care-l ții ascuns este al nevoiașilor. Prin urmare tu faci tot atîtea nedreptăți cîți oameni sînt cărora tu ai putea să le dai». ⁷

După cum se vede, Sfinții Părinți nu se sfiesc să-i califice pe cei bogați drept hoți și jefuitori. Cuvinte grave, care sînt măsura justă a unei situații sociale false. Sfîntul Ioan Hrisostom este indignat de pasiunea proprietății, pe care o numește foc pîrjolitor. «Pînă cînd furia aceasta a proprietăților pămîntești, pînă cînd focul acesta, care nu se stinge nici-odată, va cuprinde și va pîrjoli orice lucru?» ⁸

Analizînd situația creștinilor în societatea din timpul său, Sf. Ioan Hrisostom observă că nici creștinii nu respectă învățătura evangheliei relativ la bunurile pămîntești și sînt contaminați de patima veacului, patima bogăției, a proprietății particulare. Arătînd că proprietatea comună este superioară celei personale, Sf. Ioan Hrisostom acuză pe creștini, «*care au învățat filozofia cerului*», că aleargă după avuțiile pămîntești. — «Care sînt aceste avuții: bogății, case, moșii, nenumărați sclavi, mormane de aur și argint? Ce numiți voi bunuri? Cum nu muriți de rușine? Tu, omule, care ai învățat filozofia cerului suspini după bogățiile pămîntului?» ⁹ Sfîntul Ioan Hrisostom nu se limitează numai la formarea unor convingeri prin zugrăvirea unor situații antitetice, ci el îi ataca direct pe creștini — prin întrebări grave: — «*Cum nu muriți de rușine?*» Deci creștinii se fac vinovați de inconsecvența față de principiile evangheliei, căci au călcat comandamentele ei. Sf. Ioan Hrisostom pune originea proprietății în înșelătorie și hoție. «Proprietarii sînt zgîrciți și hoți... Nimeni nu se îmbogățește fără să săvîrșească o nedreptate. Chiar cei ce moștenesc averea părintească nu moștenesc un lucru bun, căci lanțul averii are multe verigi și în mulțimea lor va fi una vinovată de înșelătorie și hoție». ¹⁰ Printr-o analiză necruțătoare a nedreptăților sociale, Sf. Ioan Hrisostom ajunge la elogiul proprietății comune, care-i conform cu natura, cu legile lui Dumnezeu și cu cea mai înaltă etică socială. «Observați, vă rog, zice el, economia planului divin: Sînt lucruri comune pentru toți: aerul, soarele, apa, pămîntul, cerul, marea, lumina, stelele; Dumnezeu ni le-a dat pe toate ca unor frați... Mai sînt și alte lucruri comune: băile, orașele, piețele și grădinile publice. Vedeți și voi

7. Sf. Vasile cel Mare, *op. cit.*, col. 276-277.

8. Bareille, *Saint Jean Chrisostome*, vol. XX, om. I (ultimele omilii), p. 468.

9. Bareille, *idem*, vol. XIX, Om. XII, I Timotei, p. 468.

10. Bareille, *op. cit.*, Om. XII, I Timotei, p. 469.

că nimeni nu se ceartă pe aceste averi comune și peste tot este pace desăvârșită. Când cineva încearcă să-și însușească un bun, îndată se ivesc certuri, ca și cum însuși natura s-ar revolta că noi împărțim lucrurile pe care Dumnezeu însuși le unește; *tot așa se întâmplă și cu noi când finem morțiș să fim proprietari; când avem pe buze aceste două cuvinte dezgustătoare: al meu și al tău, izvorul atîtor neînțelegeri și necazuri. Lepădați-le și nu vor fi nici lupte și nici vrăjmășii*.¹¹

Condițiile existenței materiale a societății s-au reflectat totdeauna și în psihologia individului și a claselor. Bogăția a creat un orgoliu de clasă, în conștiința stăpînitorilor, care i-a transformat în tirani și a generat morbul dezbinărilor sociale și mai ales al războaielor. Doctrina creștină a fost just interpretată de Sf. Ioan Hrisostom, în lumina condițiilor materiale ale societății din acel timp, pentru că originea răului social, este în setea după bogăție. «Setea după bogăție este izvorul tuturor relelor... Suprimați dragostea de bani și nu vor mai fi războaie, nici lupte, nici dușmăni, nici procese, nici neînțelegeri. Ar trebui să-i izgonim din lume pe zgîrciți, ca pe niște flagele și ca pe niște adevărați lupi... Cei se sînt însetați de aur distrug totul...»¹²

Între considerațiile practice asupra bogăției la Sf. Ioan Hrisostom și între denunțarea capitalismului modern este o mare asemănare. Capitalismul a fost un izvor permanent al războaielor. «Care este rădăcina tuturor relelor noastre? — se întreba Sf. Ioan Hrisostom. Pasiunea bogățiilor... Din aceasta izvorăsc neînțelegerile, războaiele, dușmăniile, certurile, ocările, bănuielile negre, cuvintele de ocară, omorurile, hoțiile, jefuirea mormintelor; din aceasta se revarsă moartea și sîngele nu numai peste orașele și locurile din jur, ci și peste drumuri, locuri locuite sau nelocuite, munți, coline, văi, cu un cuvînt peste tot pămîntul... Această pasiune răstoarnă legile naturii, uitarea dreptului sîngelui și a celor mai sfinte principii».¹³

Sfîntul Ioan Hrisostom constată cu durere că bogății sînt mai răi decît ucigașii față de săraci, pentru că un ucigaș provoacă victimei o durere scurtă, dar persecuțiile îndreptate împotriva celor săraci provoacă chinuri permanente și diabolice fraților lor de care sînt legați prin identitatea de natură, prin rațiune și prin aceleași porunci ale religiei. Deci bogatul calcă legile naturii, ale rațiunii și ale religiei; un singur calificativ îi rezumă viața sa: *neomenia*. Plecînd de la constatarea că bogatul este devorat de egoism și egoismul aduce unele deformări caricaturale trupului și sufletului omului, Sf. Ioan Hrisostom zugrăvește astfel aceste consecințe ale bogăției: «Bogăția îl slujește pe om.: închipuiți-vă un corp care strălucește de tinerețe și frumos fără pereche; vine bogăția, care-l va urîți îl va lovi cu felurite boli și îl va deforma: îl umflă ca pe un cimpoi, fața se buhăește și se roșește, picioarele se îngroașă ca putineele și-s mai grele ca niște buturugi; bogăția umflă pîntecele și-l

11. Bareille, *op. cit.*, p. 471.

12. Bareille, *op. cit.*, p. 521 și 524.

13. Bareille, *op. cit.*, vol. XVI, Omilia XI, c. 5, pp. 612, 613.

face mai mare decît un butoi... o astfel de monstruoziitate face bogăția dintr-un om... mai mult, îl face nebun. Poate va gîndi cineva că eu dezvălui cu atîta putere de adevăr secretele bogăției, pentru că și eu am fost foarte bogat. Da, voi spune... bogăția aduce nebunie. Știu că sinceritatea mea îi va supăra pe mulți, Da, bogăția ne rătăcește, ne înnebunește. Dacă ar putea, bogății ar vrea ca pămîntul să fie de aur, casa lor de aur, ba poate că și aerul și cerul să fie tot de aur. Ce nebunie! Ce nedreptate! ¹⁴

Aceeași temă a deformării psihice a celui bogat o tratează și Sfîntul Vasile cel Mare care vede în acumularea continuă de bunuri private, apariția și formarea unei «fiare monstruoase». ¹⁵ Iar în Omilia VI-a la Hexaimeron, aseamănă avariția cu nebunia: «Totul îți apare aur, aurul obsedează imaginația ta, îl visezi noaptea, iar ziua te gîndești numai la el. Sufletul tău stăpînit de zgîrcenie vede peste tot aur și argint... Tu dorești ca totul să se transforme în aur... Ce nu faci ca să ai aur? Grîul ajunge aur, vinul se întărește în aur, lîna se transformă în aur. Mai mult, aurul se reproduce și se înmulțește el însuși prin dobînzii». ¹⁶

Sfîntul Ioan Hrisostom, arată că republica formată numai din zgîrciți nu poate să dureze, deoarece ei îi va lipsi dragostea și spiritul dreptății: «Hai să creem cu închipuirea o republică din toți zgîrciții, zice Sf. Ioan Hrisostom, ci să fie toți egali. În această republică, să nu condamne nimeni nedreptatea și toți din ea să facă nedreptatea; poate dura o astfel de republică? desigur nu... De ce? pentru că locuitorii acestei republici nu au dragoste. Egoismul separă pe oameni, aduce dezmembrarea și ruina... Numai cei săraci, oricît ar fi de mulți, ei pot trăi în pace; zgîrciții nici odată, chiar de ar fi în această lume, numai doi». ¹⁷

Sfîntul Ioan Hrisostom a dovedit un spirit critic pătrunzător, față de realitățile sociale și o perfectă onestitate creștină, pentru că sub raportul valorilor tehnice, Sfînta Scriptură acordă vrednicie absolută săracilor: «Fericiti voi cei săraci, că a voastră este împărăția lui Dumnezeu» (Luca VI, 20). Aici Mîntuitorul condiționează posibilitățile unei etice superioare, de situația materială și, pe cînd celor săraci le zice de repetate ori «Fericiti, fericiți...» tot de nenumărate ori le zice celor bogați: Vai vouă, bogaților», «Vai vouă, celor sătui», «Vai vouă, celor ce astăzi rîdeți». Mîntuitorul n-a fost un autor de paradoxuri, și a făcut o separație axiologică între săraci și bogați, atribuind săracilor o categorică valoare morală și o energie infinită în direcția progresului social și moral. Acest progres este legat strîns de o altă categorie axiologică de muncă. Sfîntul Ioan Hrisostom îi numește pe cei săraci, adică pe muncitori «niște mîntuitori», căci forța creatoare în domeniul economic, cultural și moral, aparține muncitorilor. Elementul cel mai important pentru orientarea conștiinței creștine actuale, care se desprinde din Sfînta Scriptură și

14. Bareille, *op. cit.*, vol. XVIII, Omilia VII-a la Coloseni, pp. 105-109.

15. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia contra cămătarilor*, traducere, București, 1907, p. 59.

16. Sf. Vasile cel Mare, P.G., vol. 31, col. 269.

17. Bareille, *op. cit.*, vol. XVIII, Om. IX, Efeseni, p. 276.

din operele Sfinților Părinți, este că nu bogăția are valoare în viață, ci munca. Astfel, Sf. Ioan Hrisostom, își imaginează două cetăți: una, numai din bogați și alta numai din săraci, arătând că cetatea celor săraci, adică a muncitorilor, va putea să dureze, iar ce a bogaților nu. «Să facem, dacă voiți — zice Sf. Ioan Hrisostom — două cetăți: una numai din bogați, și cealaltă numai din săraci, și nici în cetatea bogaților să fie vreun sărac, nici în cea a săracilor să fie vreun bărbat bogat. Deci în cetatea bogaților nu este nici un meșteșugar, nici zidar, nici lemnar, nici ciubotar, nici pitar, nici agricultor, nici fierar, nici meșter de frînghii și nici altul din aceștia... Așadar, cum va sta această cetate? Va fi nevoie să cheme acolo niște meșteșugari, deci nevoia i-a chemat pe aceștia și i-a băgat înăuntru. De aci se vede lămurit că este cu neputință să înființezi o cetate fără de săraci, (meșteșugari). Dar dacă acea cetate stăruiește în a nu primi pe nici unul dintre săraci, nu va mai fi cetate, ci se va pierde. Așa dar nu va fi îndestulată numai de sine, dacă nu va primi la sine pe cei săraci, ca pe niște mîntuitori. Acum să vedem și cetatea săracilor, dacă și aceasta fiind lipsită de bogați va avea nevoie de ceva. Mai întâi să limpezim cu cuvîntul ce anume este bogăția. Așa dar, ce anume este bogăția? Aur, argint și pietre prețioase, haine de mătase și de porfiră sau cusute cu aur. După ce am arătat ce anume este bogăția, s-o alungăm din cetatea celor săraci (muncitorilor), dacă voim să facem o cetate curat de săraci. De ce va avea nevoie această cetate? De nimic, căci dacă va trebui să se clădească ceva, apoi nu este nevoie de aur sau de argint, sau mărgăritare, ci de meșteșug și de mîini, și nu de orice fel de mîini, ci de acele cu bătători și cu degete uscate, și de putere multă, de lemne și de pietre. De asemenea, dacă trebuie să se țeasă pînza pentru haine, apoi nu e nevoie de aur și argint, ci tot de mîini, de meșteșug și de femei care să lucreze. Și ce ar trebui oare cînd ar fi vorba de cultivarea pămîntului și de a săpa pămîntul? Oare ar fi nevoie de cei bogați sau de muncitori? Nu mai încape nici vorbă că de muncitori. Tot așa și fierul dacă ar trebui lucrat și altele din acestea. Noi avem nevoie numai de meșteșugari. Așadar unde anume vom avea nevoie de bogați afară numai de n-ar trebui poate ca să dărîmăm această cetate? — fiindcă intrînd bogații în o astfel de cetate, negreșit că muncitorii (săracii), sau mai bine zis filozofii aceștia, vor cădea în pofta aurului și a mărgăritarelor, — numesc filozofi pe toți cei ce nu caută ceea ce este de prisos —, iar de se lasă lenii și dezmierdării, vor pierde totul pînă la urmă».¹⁸

Cred că nu există pagini mai frumoase, în literatura noastră patristică, în care să fie elogiată atît de entuziast și realist munca și cei ce o înfăptuesc. Separările pe care le-a imaginat Sf. Ioan Hrisostom au fost dictate atît de realitatea socială, cît și de cea morală. Cînd Sf. Ioan Hrisostom îi numește pe cei săraci, adică pe meșteșugari și muncitori, «niște mîntuitori», el îi ridică la treapta supremei demnități cu care

18. Sf. Ioan Hrisostom, *Comentarii la Epistola I către Corinteni*, București, 1908, pp. 476-477.

munca încoronează o ființă omenească. Un total dispreț manifestă față de cei bogați, pe care-i consideră elemente dizolvante, atât sub raportul economic, pentru că sînt neproductivi, cît și sub raportul moral, pentru că sînt pradă poftelor purtătoare de păcat și periculoși educatori ai omenirii, de oarece o învață să trăiască din lene și jaf, nu din muncă. Într-o splendidă viziune, Sf. Ioan Hrisostom răstoarnă falsele concepții despre filozofii făuritori de teorii fără legătură cu viața, și identifică filozofia nouă cu munca, numindu-i pe muncitori și pe meșteșugari, filozofi. Spirit practic, ancorat în torentul vieții, nu se lasă sedus de nici un fel de metafizică inutilă, ci consideră filozofia ca un reflex al realităților practice, al vieții și al muncii, ca un instrument cu ajutorul căruia omul rezolvă marea problemă a necesarului, atât pentru el, cît și pentru colectivitatea în care trăiește.

Este cea dintîi îndrăzneală istorică în trecutul sclavagist, cînd un gînditor îi numește pe muncitori «*mîntuitorii omenirii*», și, *filozofii prin excelență*». Deși este un diamant bătut într-o diademă predicatorială, el rămîne luminos și viu pentru Biserică, deoarece experiența și înțelepciunea Bisericii se îndreaptă către conținutul axiologic al muncii și al muncitorilor, spre viața lor în comun. Cetatea visată de Sf. Ioan Hrisostom, cetatea muncitorilor, a meșteșugarilor, fără bogați, fără exploatare, a căror prezență înseamnă numai distrugerea vieții, a ajuns azi o realitate ce crește sub ochii noștri, ca realitate masivă și practică a solidarității și vieții în comun. Sf. Vasile cel Mare constată că «*mulți dintre noi preferă un individualism egoist, solidarității vieții în comun*», și arată că adevăratul simț politic este acela care «*orientează spre un scop comun energiile individuale*». ¹⁹

Orînduirea cea nouă din țara noastră orientează energiile spirituale spre un scop comun: fericirea tuturor, izvorîta din muncă, nu din capitalizarea bogățiilor. De aceea ea trebuie să modifice mentalitatea oamenilor încă ispitită și deformată de vechea-morală a individualismului și egoismului, care a pus la grea cumpănă chiar doctrina socială a Bisericii. La această operă de purificare și de îndrumare a conștiinței, Biserica, poate aduce contribuția sa. Pentru aceasta va trebui să folosească atât doctrina Evangheliei și a Sfinților Părinți ca sprijin teoretic creștin, cît și rezultatele practice, dobîndite în noua orînduire economică a vieții, spre a forma convingeri solide din fluxul experimental imediat, care unește teoreticul cu practicul. Ea va trebui să urmărească vindecarea sufletului de păcatul egoismului, patima averii, a bogăției, și să-l învețe pe credincios simțul solidarității omenești într-o viață comună. Apoi va trebui să orienteze conștiința creștină spre valoarea muncii raționale, adică va trebui să-l îndemne pe creștin să muncească științific. Munca de azi e departe de munca tradițională a țăranului român. Patria noastră a făcut un salt colosal de la munca întîmplătoare, instinctivă, și aproape primitivă, la munca științifică și tehnică, la munca organizată. Biserica și preoțimea trebuie să privească lucrul acesta cu cel mai mare interes

19. Sf. Vasile cel Mare, P.G., vol. 29, col. 181 și 173.

și cu cea mai înaltă prețuire, pentru că este un act de valorificare a minții omenești, în direcția ușurării și intensificării muncii. Științii, inginerii și tehnicienii care sub directivele conducerii Statului, au îndrumat și îndrumează agricultura patriei noastre, pe făgașul nou, științific, trebuie să fie considerați ca binefăcători ai poporului nostru, ca unii care contribuie la fericirea poporului nostru. Dumnezeu i-a dat omului puterea rațiunii să stăpânească pământul, în sensul ca omul să cunoască puterile naturii și să le capteze spre folosul și fericirea proprie. În creștinism se vorbește destul de des de o fericire prin cunoaștere, fie că este o cunoaștere cu direcția spre divin, fie că este îndreptată spre natură și spre sfera umană. Oricum tema fericirii nu este numai de resortul transcendenței, este și de cel al imanenței, de resortul activității noastre și al legăturii noastre cu natura și cu semenii noștri. După mulți Părinți și Sfinți ai Bisericii noastre ortodoxe, aspecte ale realităților din rai și din iad sînt vizibile încă în această lume, ba unii, cum este Macarie Egipteanul, merg pînă acolo să afirme că raiul și iadul sînt chiar în sufletul nostru, în cugetele noastre, pentru că noi înșine ne facem fericiți sau nefericiți. Dreptul la fericirea vieții este un drept divin și orice mijloc științific merit să ușureze această viață, trebuie socotit ca expresia acelor rațiuni dumnezeiești care lucrează în natură și în sufletul omului.

Munca a fost un blestem atîta vreme cît a fost o muncă exploatată, dar munca neexploată, este o muncă ce ne garantează fericirea. Pe lîngă aceasta, în trecut munca a fost grea și pentru că omul n-a avut mijloacele pe care i le pune azi știința la îndemînă. Știința înlătură azi aceste greutăți și de aceea sîntem datori să ne unim eforturile noastre cu ale oamenilor de știință și mai ales să înlăturăm o mentalitate retrogradă și să sprijinim sistemul actual al muncii, ca singurul sistem rațional și folositor tuturor. Este drept că Statul nostru democrat popular ia destule măsuri pentru schimbarea concepției despre muncă, dar și Biserica poate să-și aducă contribuția ei pozitivă, predicînd de la amvon valoarea unei munci, după indicațiile științifice, care va mări potențialul producției și va contribui la bunăstarea personală și generală a cetățenilor Patriei noastre.

Elementul fundamental îl constituie concepția unei munci organizate și planificate în mod științific. Această muncă nu se va mai face la întimplare și după bunul plac al fiecăruia, cum se făcea odinioară. Solul Patriei noastre a fost studiat cu cea mai mare grijă de geografi, geologi, ingineri agronomi, etc., și sînt delimitate cu precizie regiunile, după compoziția chimică a solului, după regimul ploilor, vînturilor, după temperatură, etc., astfel încît se știe în cele mai mici amănunte ce fel de plante pot fi cultivate în diferitele regiuni ale țării. Cu alte cuvinte, planurile de culturi și volumul culturilor repartizate pe raioane, prin Sfaturile populare, sînt expresia acestui sistem de muncă științifică, specific regimului nostru socialist. Ar fi o mare greșală ca preotul să nu fie la curent cu toate aceste lucruri. Deși există ingineri agronomi raionali, pe lîngă slaturile populare și în special la gospodăriile agricole colective, totuși

preotul, în calitatea sa de gospodar și de îndrumător spiritual al credincioșilor, trebuie să-i îndrumeze să-și îndeplinească sarcinile, potrivit planificării generale a muncii agricole în patria noastră. Este nevoie de această contribuție a preotului, pentru că ne aflăm într-o perioadă de trecere la munca socialistă și mai ales pentru faptul că încă nu s-au pătruns toți țărani noștri, de avantajele unei munci organizate pe baze științifice. Există un fel de scepticism, alimentat de multe ori și de elementele retrograde și reacționare, scepticism care frânează avântul în muncă. Acesta, trebuie combătut cu toată tăria și de pe amvon.

Sfântul Sinod și Prea Fericitul Patriarh Justinian personal, au dat neîncetat directive preoțimii în acest sens, arătându-i ce rol are ea în îndrumarea credincioșilor, spre îndeplinirea la timp a muncilor agricole, și mai ales spre crearea cooperativelor, a întovărășirilor agricole și a gospodăriilor agricole colective.

În condițiile actuale deci, munca se schimbă și mai ales se ușurează. Agricultură este în mare parte mecanizată. Mijloacele publicistice, demonstrează cu cifre convingătoare marele avantaj al muncii în cooperativele agricole de producție, în gospodării colective și în întovărășirile agricole colective, pentru că aici se folosește munca mecanizată.

Am în fața mea o carte de o mare importanță pentru cunoașterea exactă a activității care se desfășoară în Republica noastră, în toate sectoarele vieții: *Anuarul statistic al Republicii Populare Române pe anul 1958*»,²⁰ publicat de Direcția Centrală de Statistică. Deși conține numai scheme grafice și cifre, și nu oricui îi este ușor să se orienteze în ele, totuși acest anuar are o mare valoare instructivă, pentru cei ce vor să tragă concluzii edificatoare din cifrele statistice. Acest anuar ne arată în cifre și în procente, evoluția agriculturii la noi, și ne umple inima de bucurie, când vedem progresul extraordinar al agriculturii noastre față de trecut.

Într-un capitol mare intitulat «*Agricultura și silvicultura*» pag. 116-167) putem să urmărim tot ce ne interesează în legătură cu agricultura pînă în anul ce a trecut. Vom arăta cîteva cifre edificatoare pentru preoțime, în legătură cu gradul de cooperativizare al agriculturii, pe regiuni.

La începutul anului 1958 existau 1.453.313 gospodării țărănești cuprinse în unități cooperatiste. Întreg sectorul cooperatist, alcătuit din gospodăriile agricole colective, cooperativele agricole de producție și întovărășirile, întrunește o suprafață arabilă de 3.365.300 ha., adică 40% din toată suprafața arabilă a țării noastre. Numai în zece luni, adică de la 1 ianuarie 1958 pînă la 1 noiembrie 1959, atît numărul familiilor care au intrat în sectorul socialist al agriculturii, cît și suprafața arabilă au crescut. Din expunerea făcută în ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26-27 noiembrie 1958, de dl. Gh. Gheorghiu-Dej, rezultă următoarele: «*La 1 noiembrie 1958, sectorul socialist al agriculturii, cuprindea 15.723 de gospodării colective, cooperative agricole de producție și întovărășiri,*

20. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1958.

cu peste 1.760.000 familii. Sectorul Socialist în agricultură reprezintă peste 55% din suprafața agricolă a țării». ²¹

Deci numai în zece luni de zile numărul de gospodării țărănești socializate a crescut de la 1.453.313 la 1.760.000, adică cu 306.687 de familii. Numărul este impresionant, că el arată eforturile de lămurire și îndrumare a conștiinței cetățenești, și succesele reale în această direcție. În momentul de față 55% din suprafața agricolă a țării, este cooperativizată. Urmărind curba ascendentă a socializării agriculturii a țării, vedem că în opt ani de zile, adică din 1950-1958, de la 4.042 de gospodării agricole țărănești cooperativizate, am ajuns la 1.760.000 gospodării, în timpul de față. De unde în 1950 nu aveam decât o suprafață arabilă cooperatistă de 13.100 ha., adică numai 0,1% din totalul pământului arabil, azi avem peste 3.700.000 ha., cooperativizate, adică peste 55% din suprafața totală a țării. Aceste cifre și procente trebuie privite cu cel mai mare interes, deoarece arată ritmul extrem de viu, în care mergem spre cooperativizarea agricolă totală. Să luăm un singur exemplu: la începutul anului 1958, anuarul statistic ne arată că suprafața agricolă a sectorului cooperatist din regiunea Constanța, era de 92,5%, însumând 552.800 ha. ²² Astăzi, după cum ne-au vestit ziarele mai de mult, regiunea Constanța este complet cooperativizată. Alte regiuni i-au urmat exemplul. În fine, regiunea București, era cooperativizată în proporție de 45,8% la începutul anului 1958, dar azi cooperativizarea crește cu pași gigantiști. Astfel, din ziare aflăm că s-a terminat cooperativizarea în raionul Roșiorii de Vede: «Rezultatele gospodăriilor colective și întovărășirilor agricole din raion și munca politică desfășurată de organizațiile de partid au convins un număr tot mai mare de țărani muncitori cu gospodărie individuală să ceară să fie primiți în aceste unități. Acum, agricultura Raionului Roșiorii de Vede este în întregime cooperativizată. În cele 149 de gospodării colective și întovărășiri agricole au intrat peste 22.000 de familii de țărani muncitori cu aproape 58.000 ha. teren. ²³

În luna martie, s-au împlinit zece ani, de la plenara istorică a C.C. al P.M.R., din 3-5 martie 1949. Cu legitimă mândrie constată aproape toate ziarele că directivele plenarei de atunci, pentru alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, precum și pentru transformarea socialistă a agriculturii au fost încununuate de succes. «Viața a confirmat în mod strălucit justetea liniei politice elaborate de plenară. În cei zece ani care au trecut de la plenară, socialismul a cucerit poziții puternice la sate. Convingându-se pe baza faptelor de foloasele muncii în comun, aproape două milioane de familii de țărani muncitori, ceea ce reprezintă 53,5% din numărul total al familiilor țărănești, s-au unit de bună voie în gospodării colective, întovărășiri agricole și cooperative de producție. Avem acum colectivizate regiunea Constanța și o serie de

21. Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1958*, p. 37.

22. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1958, p. 158.

23. *Scînteia*, nr. 4480 din 24 martie 1959.

raioane din regiunile Timișoara și Galați, avem numeroase raioane complet cooperativizate sau cu un înalt procent de cooperativizare în regiunile Galați, București, Iași, Craiova, Suceava, Oradea, Baia-Mare, Stalin, Regiunea Autonomă Maghiară și altele. Se realizează sarcina pusă de Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român de a asigura precumpănirea sectorului socialist în agricultură». ²⁴

Sectorul agricol s-a îmbogățit din punct de vedere tehnico-material. Astfel, clasa muncitoare a izbutit să înlăurească și să dea agriculturii 44.000 tractoare și alte zeci de mii de diferite mașini agricole. Pe lângă aceasta s-a acordat țăranimii credite, materiale de construcții, animale de rasă, semințe, etc. Sporirea producției agricole este pivotul grijii conducătorilor Patriei noastre și această sporire este în funcție de sprijinul real și imediat pe care-l dau în permanență țăranimii muncitoare. În acest sens s-au creat cooperative de credit și economice la sate, care vin în sprijinul țăranimii muncitoare, acordându-i împrumuturi pentru rezolvarea nevoilor casnice și agricole.

În numele Sfântului Sinod, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a apreciat pozitiv această acțiune și a adresat clerului, încă din martie 1956, un călduros îndemn, în care sublinia că aceste cooperative corespund spiritului Evangheliei și înțelepciunii economice populare.

— «Intemeiate pe spiritul de asociere de bună voie și de solidaritate între oameni, aceste cooperative aplică și dezvoltă principiul ajutorului reciproc și în același timp, simțul de prevedere și economic... Scopul cooperativelor de credit și economice este de a păstra, de a valorifica și fructifica depunerile membrilor cooperatori, cari constituiesc economiile existente în mediul rural și — după aceea — să acorde împrumuturi țăranilor muncitori, contribuind prin aceasta la ridicarea nivelului de trai material și cultural al țăranimii muncitoare. ²⁵

Pe lângă aceasta Gospodăriile Agricole Colective în urma muncii planificate și a mecanizării aproape totale a acestei munci, au dobândit recolte bogate, depășind cu mult recoltele obținute în sectorul gospodăriilor individuale. Problema mecanizării principalelor lucrări agricole este esențială în sporirea producției. De aceea Conducerea Statului și acordă o atenție deosebită acestei probleme. În anul acesta, după cum a declarat dl. Gh. Gheorghiu-Dej: «*În vederea dezvoltării Sectorului socialist al agriculturii și sporirii producției agricole, prin proiectul de plan pe anul 1959 se acordă agriculturii investiții însumând 2,9 miliarde lei, cu 600 milioane lei mai mult decât în 1958*». Din aceste fonduri, mai mult de jumătate vor fi folosite pentru mărirea substanțială a parcului de mașini și tractoare în vederea mecanizării principalelor lucrări agricole în unitățile agricole socialiste, precum și pentru extinderea lucrărilor de îndiguiri, drenări și irigații, în scopul lărgirii suprafețelor arabile și asigurării unor recolte mai constante ... Gospodăriile agricole de Stat și

24. *Scinteia*, nr. 4462, marți 3 martie 1959.

25. Justinian, Patriarhul României, *În slujba Bisericii și Patriei*, p. 451 (București, 1958).

S.M. T.-urile vor fi înzestrate în 1959, cu încă 6.100 de tractoare, 4.700 de combine, 6.200 de semănători și alte mașini». ²⁶ De asemenea, prin «îngrășăminte chimice se va spori mult producția. Suprafața terenurilor arabile va crește simțitor, pentru că din inițiativa Sfaturilor Populare vor fi inițiate o sumă de acțiuni în domeniul hidroameliorațiilor, prin îndiguiri și desecări de terenuri, ceea ce va face ca să se dea agriculturii aproape 1.000.000 ha. ameliorate. ²⁷ Tot din fondul destinat agriculturii se va folosi o bună parte pentru producerea semințelor de soi și mai ales a semințelor de porumb dublu hibrid. Trebuie să știm că lucrările nu se opresc aici. Guvernul a luat măsuri, ca să îndrepte cercetările și activitatea oamenilor de știință în direcția utilizării izotopilor radioactivi pentru sporirea producției agricole. În felul acesta, energia atomică va fi folosită pentru creșterea recoltelor agricole. După cum ne informează publicațiile științifice «primele și cele mai vechi încercări de a influența producția agricolă s-au făcut înmuind semințele în soluții radioactive — tratament ce prin analogie cu tratarea semințelor cu stimulenți a fost numit radiostimulare. În urma unor asemenea încercări — făcute în Uniunea Sovietică, — producția plantelor provenite din semințe înmuiate în soluții radioactive a depășit pe cea a plantelor netratate: la mazăre cu 34%, la mazărice cu 57%, la fasole cu 97%, la bob cu 26% și la soia cu 53%. Într-o serie de experiențe făcute la noi cu porumb, ovăz și grâu, s-au obținut sporuri cuprinse între 15 și 20%». ²⁸

Acesta este marele avantaj al unei agriculturi științifice care tinde să unească experiențele de laborator cu practica agricolă. Nu trebuie pierdută și neutilizată nici una din cuceririle științei în acest domeniu, iar preoțimea nu trebuie să uite că tocmai această știință este chemată să ajute omenirii să-și asigure condiții mai bune de viață.

Coordonând activitatea în toate sectoarele, conducătorii Statului se îngrijesc de formarea cadrelor de specialiști în agricultură. Astfel, în anul 1957, am avut un număr de 24.437 specialiști în agricultură: ingineri agronomi, ingineri zootehnici, medici veterinari, ingineri mecanizatori, agronomi, zootehniști, veterinari, și mecanizatori. La aceștia se adaugă un număr de 27.720 de tractoriști. ²⁹ În timpul de față numărul specialiștilor a sporit cu mult. Dar acțiunea aceasta îndreptată spre o agricultură pe baze științifice nu ar fi complet rodnică dacă țărănimea muncitoare nu ar cunoaște și nu s-ar apropia de tezaurul acesta nou și strălucit al științei agricole. În Statul nostru de democrație populară, unde se urmărește ca tehnicianul să se ridice la nivelul cunoștințelor inginerului, s-a întreprins o vastă și susținută acțiune pentru ridicarea nivelului cunoștințelor agrotehnice ale țărânimii muncitoare prin «*învățămîntul agricol de masă*». Acest învățămînt este organizat așa fel încît cursurile să se deslășoare iarna, și să fie predate de specialiști. Cursurile sînt de un mare

26. Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26-28 noiembrie 1959*, București, p. 37.

27. *Ibidem*, p. 39.

28. Revista «*Știință și Tehnică*», nr. 3, martie 1959, p. 18.

29. *Anuarul Statistic...*, p. 162.

folos pentru țărănimea muncitoare, întrucât o orientează în noile metode de muncă și mai ales o fac să cunoască avantajele agriculturii socialiste. De aceea ele au fost urmate an de an de tot mai mulți țărani muncitori. Astfel în anul 1951-52, au urmat aceste cursuri 89.000 de țărani muncitori, iar în anul școlar 1957-58, numărul lor a ajuns la aproape 400.000.

Ca rezultat al acestor cursuri, în multe raioane țăranii muncitori au însămintat porumb hibrid, iar în altele au folosit îngrășămintele chimice, pentru sporirea producției agricole, obținând recolte foarte bune.

Un sprijin prețios primesc țăranii din partea tineretului, căci în cursul acestui an tineretul va fi antrenat într-o măsură și mai mare la realizarea și depășirea întregului volum de lucrări din agricultură și silvicultură. În felul acesta se prevede să se redea agriculturii, prin ameliorare și irigare, 70.000 de ha., în cursul anului 1959, să se sporească producția mai ales la sfecla de zahăr și să se transporte la câmp, pe trenurile gospodăriilor de stat și al gospodăriilor colective 10.000.000 tone de îngrășăminte naturale. Ziarele din ultimile zile au arătat că aceste planuri au și început să fie realizate, deoarece tineretul a și început lucrări de ameliorări de terenuri, de desecări, îndiguiri, etc.

Și noi trebuie să urmărim cu cea mai mare bucurie astfel de acțiuni. Biserica și preotul trebuie să îndrumeze pe credincioși spre astfel de acțiuni creatoare, în care realizarea binelui comun, prin devotament, prin generoasă dăruire de energie și prin solidaritate cu oamenii muncii—coincide cu realizarea principiului creștin al comuniunii de viață, al combaterii egoismului și al cultivării spiritului de sacrificiu. De aceea grija deosebită a Bisericii nu trebuie să se îndrepte numai spre clerul în funcție, ca să-l antreneze în acțiunile de folos obștesc, ci și spre viitorii preoți, care se formează în seminarii și în instituțiile teologice. Elevii seminariști posedă unele noțiuni elementare de agricultură, din învățământul rural elementar. Totuși ar trebui abordată cu toată seriozitatea problema unei informări agrotehnice a seminariștilor. Tinerii seminariști care provin de la sate nu trebuie să se rezume numai la munca lor cot la cot cu părinții în timpul verii și toamna, ci trebuie să cunoască mai adânc această agricultură nouă pe baze științifice spre a fi de folos pentru părinții lor și apoi pentru viitorii lor păstoriți.

Sub raportul acesta e bine să reflectăm mai adânc, la povătuirile cuprinse în pastorala Prea Fericitului Patriarh Justinian, adresată credincioșilor de la sate la 1 iulie 1957, în care se arată că *«țărănimea satelor noastre a sădit la vreme semințe bune, în pământurile lucrate cu rîvnă și cu pricepere, — după toate bunele rînduiri ale unui meșteșug vechi, îndrumat astăzi de luminile unei științe agricole noi»*.³⁰

Biserica nu a învățat și nu învață pe credincioșii ei să aștepte numai darul puterii divine, «pentru îmbelșugarea roadelor pământului», ci îi îndeamnă să participe la orice inițiativă în muncă și la orice modificare în metoda de muncă dictată de știință, ca omul însuși să fie un factor hotărîtor în această direcție. De aceea și accentuiază Prea Fericitul

30. Justinian, Patriarhul Romîniei, *In slujba Bisericii și Patriei*, 1958, p. 306.

Patriarh Justinian datoră noastră de a urma directivele științifice ale Cîrmuirii Statului în legătură cu agrotehnica: «*Vă îndemn, pentru aceea, iubirii mei fii sufletești din lumea satelor, să puneți la inimă toate bunele sfaturi ce vi se dau de Cîrmuitorii Statului nostru*». ³¹ Sfaturile acestea rezultă dintr-un plan de muncă pe întreaga țară și din cunoașterea specificului fiecărei regiuni și a ritmului în care trebuie executată munca. În sectorul agricol cooperatist, s-au realizat recolte bogate și progrese însemnate tocmai datorită faptului că aici munca nu se execută la întâmplare, ci numai după îndrumările științifice. Este evident, deci că în noul climat creat agriculturii în țara noastră de regimul democrat popular, se cer muncitorului agricol trei condiții:

1. Un minimum necesar de cunoștințe agrotehnice pentru îmbunătățirea muncii;

2. Abandonarea sistemului individualist în cultura agricolă și trecerea neîntârziată la sistemul cooperatist, unde munca se desfășoară în condiții cu totul noi și avantajoase, atât pentru țărănul muncitor cât și pentru patria noastră.

3. O neîntârziată modificare a conștiinței cetățenești prin lepădarea de toate erorile trecutului și printr-o renaștere în spiritul nou al socialismului, care crește victorios.

Biserica ține pasul vremii și știe că unul din imperativele actuale ale conștiinței cetățenești și creștine este munca în comun, dirijată spre binele tuturor. Sfântul Ioan Hrisostom, atacînd sistemul proprietății, care este expresia economică a egoismului, cita un proverb popular care circula pe vremea aceea. «Ogorule, cîți te-au stăpînit și cîți te vor mai stăpîni? Tot așa am putea spune despre orice fel de proprietate. ³² Unii au interpretat această poziție a Sf. Ioan Hrisostom ca expresia unui radicalism absolut, dar ea se integrează perfect în doctrina pură a creștinismului. Prin cunoașterea doctrinei Sf. Ioan Hrisostom, slujitorii Bisericii ar găsi un fundament solid pentru orientarea credincioșilor creștini către sprijinirea acțiunilor inițiate de Statul nostru de democrație populară, pentru binele și propășirea întregului popor. De altfel, Prea Fericitul Patriarh îndrumază în acest sens pe slujitorii altarelor și nu a fost acțiune de interes obștesc care să nu-și fi găsit ecou în Biserică și să nu fi antrenat și preoțimea, în desăvîrșirea acestor acțiuni.

Creștinismul a pus de la început, prin cuvîntul Mîntuitorului, problema unei desăvîrșiri umane, prin renunțarea la averi, prin o comuniune perfectă în gînd și în faptă. Noua orînduire socială constituie un cadru de viață minunat pentru ca noi toți să ne facem un examen de conștiință și să traducem în fapte adevărul că omul este doar un chivernisitor, un administrator al averilor pămîntești care trebuie puse în slujba tuturor oamenilor, și nu un acaparator al acestora. Noi trăim azi cu o intensitate crescîndă pedagogia faptei și a exemplului.

31. *Ibidem*, p. 308.

32. Sf. Ioan Hrisostom, trad. Bareille, *Omilia XI, I Timotei*, vol. XIX, p. 469.

Preotul trebuie să fie exemplu pentru toți creștinii: să îmbrățișeze noile forme de proprietate colectivă, de solidaritate frățească și de muncă îndrumată științific. În această direcție, noi socotim că a venit momentul în care se deschid mari perspective pentru o însănătoșire morală a omenirii, căci, după cuvîntul Sf. Apostol Pavel, «*cine nu vrea să muncească, acela să nu mănince*» (II Tesalonicieni, III, 10), noi înțelegem că dreptul la viață îl dă numai munca. Sfîntul Vasile cel Mare a orînduit astfel regula muncii creștine: «Prin muncă, fiecare trebuie să aibă ca scop ușurarea celor săraci... Prin aceasta va înlătura acuzația de egoism și va primi binecuvîntarea rezervată dragostei frățești». ³³

Și noi vom putea dovedi o mai mare dragoste pentru toți fiii patriei și ai Bisericii noastre deopotrivă, dacă ne vom lega cu ei în iureșul muncii și vom ține cît mai sus torța faptelor bune și a dragostei de oameni, care trebuie să lumineze pe orice viețuitor de pe acest pămînt.

Pr. Prof. N. C. BUZESCU

33. Sf. Vasile cel Mare, *Regulele mici*.

NAZARETUL ȘI BISERICA BUNEI VESTIRI

Omul păcătuiase prin femeie, ne revelează Sfânta Scriptură și alianța dintre Dumnezeu și pământ trebuia să fie restabilită tot prin femeie, prin liberul ei consimțământ. Și prima și a doua Evă, dăruiau întregului neam omenesc fructul, consecința faptei lor. Eva milenii de suferință, Fecioara Maria perspectiva vieții noi, a fericirii originare redobândite, dăruite întreagă și conștient, omului: *«Iată roaba Domnului sînt; facă-se cu mine după graiul tău»* (Lc. I, 38).

Povestirea simplă și emoționantă, a Sfântului Luca, din cap. I, versetele 26-38 ale Evangheliei sale, se termină în imaginația și sensibilitatea cititorului sau ascultătorului narațiunii, cu viziunea strălucitoare a Sfântului Gavriil, care după ce a binevestit Sfintei Fecioare voia Celui Prea Înalt, își înclină capul și așteaptă. Ce oare? Cuvîntul de consimțire fericită și bucuroasă a Fecioarei: *«Iată roaba Domnului sînt!... «Îngerul spusese totul și totuși nu se îndepărta. El aștepta consimțământul aceleia căreia îi expuse planul divin. Spiritului nostru îi lipsește forța și lumina de a-și face vreo idee de ceea ce se petrecea în clipa aceea dinaintea privirei Mariei. În învălmășeala gândurilor ei era previziunea limpede a cinstei negrăite și a suferințelor de neșters. Iar ea, obișnuită să se uite, nu lua seama nici la unele, nici la altele; peste atîtea viziuni minunate sau groaznice, ea îl privea numai pe Dumnezeu, îl iubea și cu voia ei dorea mîntuirea lumii. Reculegîndu-se într-un gest de modestie și de milă, Maria spuse: «Iată roaba Domnului sînt; facă-se cu mine după graiul tău».*

În aceeași clipă, pe cînd ea intră într-o contemplație ce este vederea limpede a tainei, cele trei Persoane ale Sfintei Treimi au săvîrșit în ea Intruparea. Maria avu deci în acea clipă viziunea esenței divine însăși,

dacă această viziune poate fi îngăduită în această viață unei simple creaturi, chestiune discutată în teologie; cel puțin astfel de viziune a lui Dumnezeu, pe cât este cu putință în viața actuală. (Vezi Suarez, *Mystères du Christ*, t. II, IX, 2).

Din substanța prea curată a Maicii, Sfântul Duh a făurit Trupul imaculat al Fiului. După cum Dumnezeu, umbrind cu un nor arca Tabernacolului, a coborât acolo odinioară printr-o prezență anumită, astfel Cuvîntul, Virtutea lui Dumnezeu, ia în stăpînire noul său Tabernacol; norul cu care îl învăluie astăzi, este acest trup, lucrare a Sfîntului Duh, acest suflet creat în același timp, această umanitate pe care și-o face în sfîrșit a Sa, ținînd-o în dependență strînsă de ființa Sa divină. Tatăl este cu El, născîndu-L veșnic și în mijlocul veacurilor trimițîndu-L în lume; firea omească subzistînd în Persoana divină, intră în părășia aceleiași filiațiuni; Sfînta Ființă pe care Maria o conține astăzi și care se va naște în curînd dintr-însa, se va numi, cât va dăinui timpul, Fiul lui Dumnezeu.

Fiul lui Dumnezeu întrupat este prețul răscumpărării noastre și a tuturor milostiviilor ce le-a avut pentru lume. Tatăl, înainte de a împărți acest tezaur printre creaturi, îl face să sălășluiască întreg în Maria. O revărsare de har se răspîndește pe întreaga bătaura părintelui de familie și Maria, ca un caier tainic, este îmbibată cea dintîi și ea păstrează izvorul. Hristos este capul, a cărui influență va însufleți toate membrele încorporate unității sale. Maria care conține capul, spre a-L da membrilor, conține cu El tot Trupul mistic conținut în energia sa vitală. Hristosul, Fiul cărnii sale virginală, sălășluiește în sînul său, iară frații lui Hristos, a căroră mamă ea devine în duh, sălășluiesc și ei în dragostea sa.

Înainte Maicii Domnului și a Maicii harului, Gavriil «se apleacă cu mai mult respect decît la intrare. Și, îndepărtîndu-se de la ea», el o lasă scufundată în extazul său, dînd har Domnului și umilindu-se adînc înaintea Lui». ¹

Gavriil, al cărui nume înseamnă «Puterea lui Dumnezeu», este vestitorul tainei întrupării Mîntuitorului nostru, pe larg povestită de Sfîntul Evanghelist Luca (I, 26-38). El a fost ales de Dumnezeu pentru a vesti Mariei că fecioară fiind, va naște pe Fiul lui Dumnezeu care se face om.

Tot Gavriil a apărut profetului Daniil, de mai multe ori, cînd era în robia regelui Dariu al Persiei și al Babilonului. Profetul descrie viziunea în care i s-a arătat Arhanghelul astfel: «Mă aflu pe malul fluviului celui mare, anume Tigru. Ridicat-am ochii mei și am văzut și iaca un om îmbrăcat într-un vestmînt de in, și coapsele lui încinse cu aur curat de Ufaz; corpul său, ca hrisolitul, fața sa ca privirea fulgerului, ochii săi ca făclii de foc, brațele sale și picioarele sale ca arama lucitoare și sunetul cuvintelor sale ca vuietul unei mulțimi» (X, 4-6). Gavriil a vestit și preotului Zaharia, pe cînd slujea în templu, că soția sa Elisabeta îi va naște fiu, care va fi Ioan Inaintemergătorul (Luca I, 11-20).

1. R. M. de la Broise, *La Sainte Vierge*, în colecția «*Les Saints*», ediția 19-a, Paris, 1936, pp. 83-85.

El a slujit așa dar la iconomia tainei întrupării Cuvîntului lui Dumnezeu, din început pînă la sfîrșit.

Coborînd șoseaua ce vine dinspre Haifa, spre extremitatea răsăriteană a masivului muntos Carmel, Nazaretul se vede ca într-un potir. Orășelul este înconjurat de greabănul Carmelului spre dreapta, de vîrf singuratic al Taborului spre stînga și în fund, de jerba roză, dantelată, a munților Samariei. La poalele lor se întinde istorica vale a Ezdrelonului, ce se subțiază spre rîul Iordan într-o cîmpie fertilă, numită în epoca patristică «Mica Palestină», avînd ca centru cetatea Skytopolis, Beissan-ul de astăzi, patria Sf. Chiril, hagiograful Sf. Eftimie cel Mare și al Cuviosului Sava cel Sfințit.

Șoseaua trece prin mijlocul Nazaretului, pe lîngă Șipotul Doamnei Maria, (Ain Sitti Maryam), și se îndreaptă spre vîrf colinei Nebi Sain, apoi se îndreaptă spre Kefr-Kena (Cana Galileii), și coboară spre orașul Tiberiada și Lacul Ghenizaretului.

Pitorescul Nazaretului îl face mai ales construcția clădirilor și mînaștirilor, din piatră albă și roz, înconjurată de vii și livezi de măslini, smochini și rodii.

Coborînd în orășel, treci pe lîngă biserica grecească și pe lîngă capela catolică a Sf. Maria Înfricoșate, de unde Fecioara a privit cu spaimă cum fariseii și cărturarii voiau să-l arunce pe Iisus în prăpastie: *«și sculîndu-se L-au scos afară din cetate și L-au dus pe coama muntelui pe care era zidită cetatea lor, ca să-L arunce jos. Dar El trecînd prin mijlocul lor s-a dus și s-a pogorit la Capernaum, o cetate a Galileii»*.

În mijlocul localității se află «Fîntîna Doamnei Maria», (Ain Sitti Maryam cum o numesc arabii), din care, pe patru șipote, curge apa ce alimentează întreg orășelul. Copii, fete și femei, în portul lor caracteristic, cu maramele albe, ca a femeilor de la Betleem, majoritatea fiind creștine, își umplu la șipot ulcioarele pe care le poartă apoi cu dibăcie pe cap. În partea sudică se află biserica franciscană a «Bunei Vestiri», o clădire monumentală, zidită din piatră meșteșugit cioplită, pe locul unde tradiția localizează casa lui Iosif și a Mariei, părinții Domnului. Sub biserică, se află o criptă unde se crede că a fost locuința originară a lui Iosif și a Mariei, cuprinsă într-o construcție făcută de Sf. Elena la începutul secolului IV, din care mai dăinuiesc frumoase mozaicuri. Cruciații au zidit o altă biserică, pe ruinele celei primitive, din care s-au găsit, cu ocazia săpăturilor, capitelurile originale ale coloanelor, în care sînt sculptate scene din viața Apostolilor. În capela de sub biserică nouă, pereții grotei sînt căptușiți cu lespezi de marmoră. Într-o încăpere se află altarul Sf. Arhanghel Gabriel și în altul, altarul Sf. Ioachim și Ana, părinții Sfintei Fecioare.

Un fragment din coloană, din granit roșiatic, în partea stîngă a criptei, arată locul unde a stat Arhanghelul cînd s-a arătat Fecioarei, care ședea la cîțiva pași. Locul este însemnat de o coloană ce atîrnă de tavan, prin capitel, de la jumătate pînă la bază lipsind. În fund se află un altar dedicat lui Iosif, iar de pe un culoar ce dă în mînaștire, ajungi la o

mică cisternă săpată în stîncă, unde ar fi fost bucătăria Mariei. Ieșind din curtea mînăstirii, urci panta și dai de o bisericuță nouă, construită pe ruinele alteia mai vechi, din epoca împăratului Justinian. Aici tradiția plasează atelierul teslarului Iosif. Încăperea este remarcabilă printr-o minunată pictură a Sfintei Familii, stînd în atelier, opera unui pictor francez. În apropiere este sinagoga în care Iisus învăța, așa cum spune Sf. Luca: «apoi a venit în Nazaret unde fusese crescut și după obiceiul său a intrat într-o zi de sîmbătă în sinagogă și s-a sculat să citească».

Deasupra șipotului Mariei se află biserica grecească a Bunei Vestiri. Scena Bunei Vestiri este mișcător descrisă în evanghelia apocrifă a lui Iacob cel Mic. Odată, luînd ulciorul, s-a dus să-l umple cu apă. Și iată un glas i-a zis: «bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine: Binecuvîntată ești tu între femei. Atunci ea s-a uitat în dreapta și stînga să vadă de unde vine glasul, și umplîndu-se de spaimă, s-a întors la casa ei, unde, lăsînd ulciorul deoparte și luîndu-și lucrul în mînă, s-a așezat pe scaun și a început să coase. Și iată îngerul Domnului a venit înaintea ei și a zis: «Nu te teme Maria! căci ai aflat har înaintea stăpînului tuturor și vei zămisli din cuvîntul Lui. «Dar ea auzind aceasta se gîndea întru sine zicînd: este oare cu puțință să zămislesc de la Domnul Dumnezeu cel viu și să nasc așa cum orice femeie naște? Îngerul Domnului însă i-a zis: «nu așa Marie! ci puterea Celui Prea Înalt te va umbră și-I vei da numele de Iisus: căci El va mîntui pe poporul Său de păcatele sale. «Atunci Maria a grăit: iată roaba Domnului înaintea Ta, fie mie după cuvîntul Tău».

După versiunea acestei evanghelii apocrife, pentru prima dată, îngerul a grăit Mariei fără să fie văzut, pe cînd era la șipot. Acestea sînt faptele relatate de evangheliști și de tradiții. Este cert însă, că pe aceste coline, cu terase plantate cu vie, rodii, migdali și caiși, înfloriți sărbătorește în această primăvară, ca și în celelalte, cu oleandri ce răspîndesc parfumul lor din grădinile mărginite cu garduri vii de cactuși înfloriți și ei, în acest orașel, a trăit Iisus cei 30 de ani pînă la predicare. Prin dumbrăvile și ulițele lui a umblat, aceste pietre au fost atinse de sandalele și vestimintele Lui, ochii Lui s-au oprit în meditație pe culmea dealului ce se desprinde parcă dintr-un cer serafic, de albastru ce este. Tot aici oamenii i-au arătat pentru prima dată ostilitate: «Oare nu este acesta feciorul lui Iosif și al Mariei?» Iar El le spunea: «Adevăr vă grăiesc, că nici un prooroc nu este primit în patria lui».

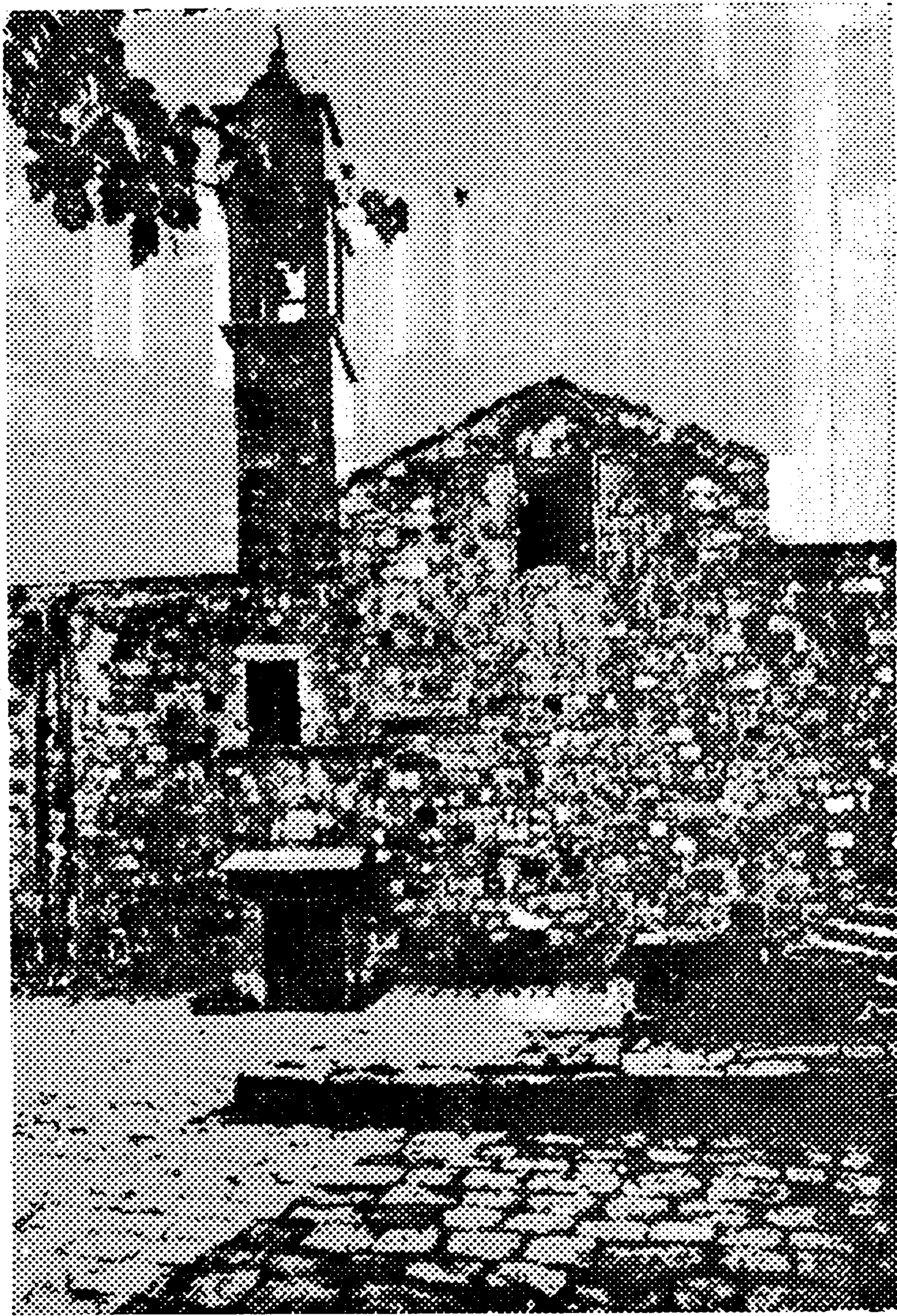
Numele Nazaretului vine de la cuvîntul aramaic *Nasrat*, care înseamnă lăstar, floare. Arabii îi spun *En Nasra*. Pentru prima dată numele lui apare în Evanghelia Sf. Matei II, 23: «Și venind s-a așezat în cetatea numită Nazaret, ca să se plinească ceea ce s-a zis prin prooroci, că nazareu se va numi». Sf. Luca (I, 26), a scris de asemenea: «Iară în luna a șasea, îngerul Gavriil a fost trimis de la Dumnezeu într-o cetate a Galileii, al căreia nume era Nazaret».

Vechiul Testament nu menționează Nazaretul, care pe vremea Mîntuitorului ajunsese un tîrgușor de pripășiți de prin toate provinciile Siriei

și Palestinei și nu se bucura de faimă tocmai bună. Când Filip s-a dus la Natanail să-l recruteze printre ucenicii Aceluia despre care scrisese Moise și proorocii, și care era Iisus, Fiul lui Iosif din Nazaret, Natanail se miră și-l întreabă pe Filip: «Din Nazaret, poate oare să fie ceva bun?» Se vede însă că, acest tîrgușor modest, agricol, așezat de o parte de marile căi de comunicație, fără istorie, despre care nu vorbise nici un poet și nici un istoric al Israelului, maintea apariției Mîntuitorului, a fost ales de Dumnezeu pentru a adăposti viața ascunsă a lui Iisus Hristos». ²

Construit în amfiteatru, la o altitudine între 350-485 m., pe muntele Nebi Sain, Nazaretul a avut o istorie din cele mai vitrege, ca mai toate localitățile importante ale Țării Sfinte. Istoricul Eusebiu de Cezareea și Fericitul Ieronim, îl pomenesc în scrierile lor. Constantin cel Mare a ridicat și aici o biserică, asemeni celor din Ierusalim și Betleem, care a dăinuit probabil pînă la năvălirea perșilor și evreilor sub Chosroes al II-lea, la 614. Biserica franciscană de astăzi, a Bunei Vestiri, include temelile, mai mulți stîlpi de granit, și pardoseală în mozaic, din biserică bizantină. Aci, pe o suprafață de 75/30 m., se întinde locuința Sfintei Familii, compusă dintr-o tindă, acum capela Sf. Gavriil, și o criptă săpată în stîncă.

Tradiția a păstrat aceste locuri cu sfințenie, ca fiind așezarea casei unde a locuit Mîntuitorul cu părinții Săi pămîntești, pînă la vîrsta de 30 de ani. Construcția propriu zisă a casei, după o tradiție catolică de la sfîrșitul secolului XIII, se zice că a fost ridicată de îngeri și transportată în loca-

Biserica ortodoxă a Bunei Vestiri din Nazaret

2. L. Cl. Fillon, *Vie de N. S. Jésus-Christ*, 11-e éd. Tome I, p. 337.

litatea Tersato, lângă Fiume, în luna mai 1291, spre a nu fi profanată de musulmani. De la Tersato casa a fost dusă la Recanti și în cele din urmă la Loreto, unde se poate vedea și astăzi.

Fragmentul de coloană din granit roșu, suspendat de plafonul peșterei, indică locul unde ședea Sfânta Fecioară când a fost binevestită de înger că Voința Divină se opriase asupra ei, «năstrapa cu bun miros» a Întrupării. Pe peretele altarului este o placă de marmoră cu inscripția: *Verbum caro hic factum est*, (Aici Cuvîntul s-a făcut trup).

La o mică distanță se află o altă biserică franciscană, pe ruinele unei biserici medievale, construite pe locul unde tradiția fixează *atelierul teslarului Iosif*, părintele care a ocrotit și hrănit pe Pruncul și Adolescentul Iisus și unde El Însuși l-a ajutat în munca sa de modest meșteșugar. O capelă maronită este ridicată pe locul *sinagogii* unde învăța Domnul sîmbăta: «*Apoi a venit în Nazaret, unde fusese crescut și după obiceiul Său, a intrat într-o zi de sîmbătă în sinagogă și s-a sculat să citească*».

În marginea orașului se află stîncă și povîrnișul, «sprînceana muntelui», de unde nazarinii au vrut să-l arunce pe Iisus mînioși că Acesta «feciorul lui Iosif» fiind, le-a interpretat totuși că pasajul din proorocul Isaia (LXI, 1-2), s-a realizat în persoana Sa: «*Astăzi s-a împlinit scriptura aceasta pe care ați auzit-o*» (Luca IV, 21). Alături, pe colină, o altă capelă catolică și una ortodoxă, sînt închinare «Maicii Domnului Înfricoșate, care privea agitația acelei mulțimi gălăgioase, prin mijlocul căreia Mîntuitorul a trecut neatins, coborînd pe malul mării Ghenezaretului, în părțile Capernaumului, unde minunile ce săvîrșise îl sfîntise în inima credincioșilor, din rîndurile cărora se alegeau tot mai mulți ucenici și devotați.

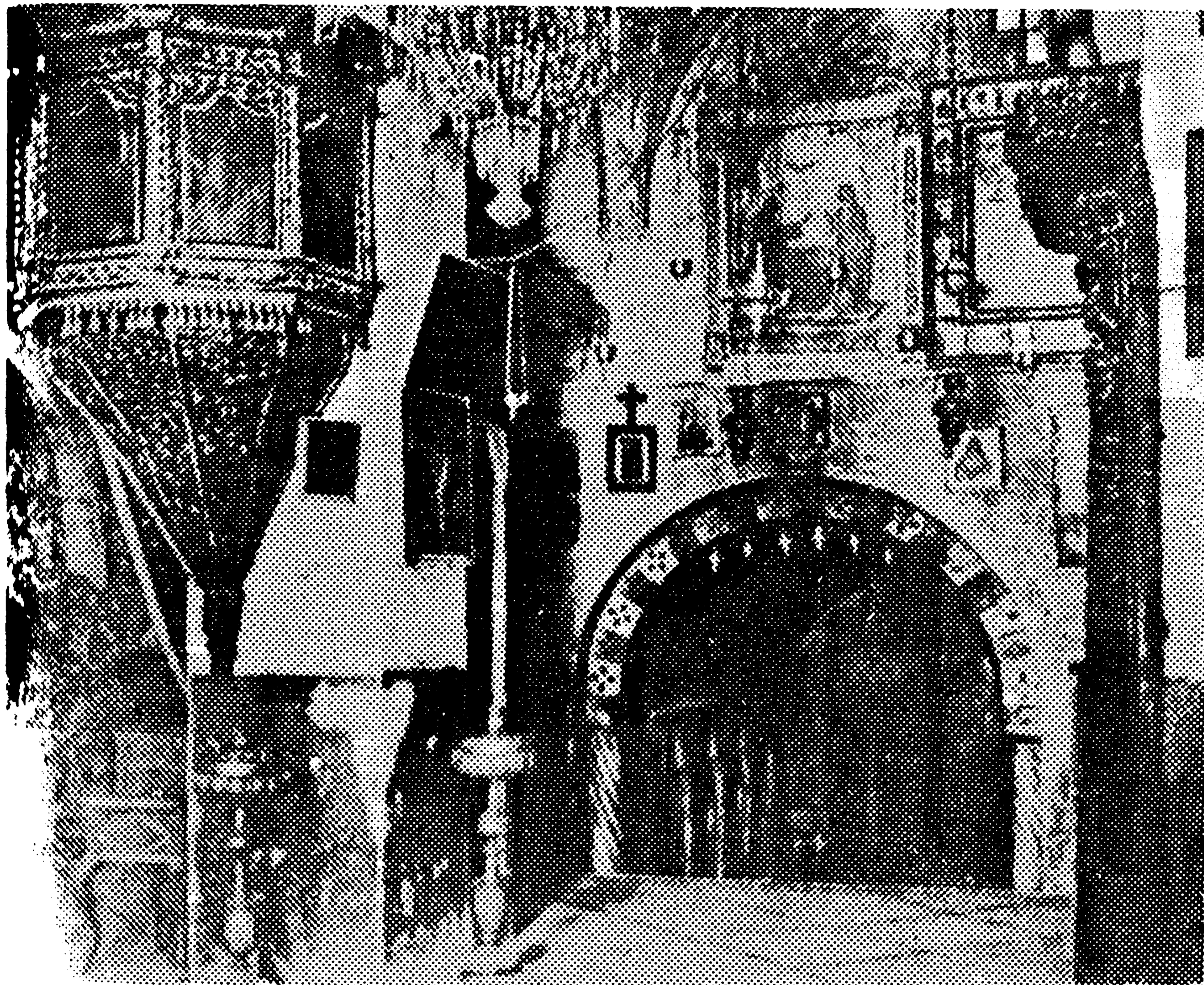
O altă capelă include o masă formată dintr-o lespede de piatră calcareasă, pe care Iisus a prînzit de mai multe ori cu apostolii, înainte și după înviere.

Biserica ortodoxă a Sfîntului Gavriil a fost ridicată la 1862, pe fundațiile unei alte biserici bizantine, deasupra izvorului care și astăzi aprovizionează cu apă toată localitatea. Izvorul trece printr-un canal pe sub altarul bisericii, are un debit abundent și un gust foarte plăcut.

Cînd arabii au cucerit Palestina, Nazaretul a fost ocupat în anul 637 de armatele calîfului Omar, după înfrîngerea bizantinilor, pe rîul Iarmuk. La 975, împăratul Zimiskes îl recuceră pentru puțină vreme. În prima cruciadă, Tancred îl ocupă în 1099 și pînă la 1187, după ce regatul cruciat al Ierusalimului fu definitiv nimicit în bătălia de la Hattin, Nazaretul cunoscu o epocă prosperă și de înfrumusețare a edificiilor sale religioase. Turcii l-au cucerit în 1517 și, odată cu extinderea dominației otomane asupra Palestinei, creștinii au fost izgoniți din Nazaret, unde s-au putut întoarce abia peste un secol, și treptat, li s-a îngăduit să-și refacă sfintele lăcașuri, cu îngăduința emirului curd, Fakhr Ed Din. Biserica franciscană a Bunei Vestiri a început a fi construită în 1730 și 69 de ani mai tîrziu, aici, au fost îngrijiți răniții din lupta de la muntele Tabor, dintre

turci și armata franceză. Generalii Bonaparte, Kléber și Junot, au vizitat Nazaretul cu acest prilej.

Egumenul rus Daniil, care vizită Nazaretul pe la 1114, în timpul stăpînirii cruciaților, scrie despre lăcașurile de închinare din această localitate: «O biserică mare și frumoasă se ridică în mijlocul Nazaretului. Ea are trei altare. După ce ai intrat aici, zărești în partea stîngă o grotă cu două uși, unde scobori pe scări. Pe dreapta se vede camera Sfintei Fe-

Nazaret. Interior din biserica Bunei Vestiri

ciocare, unde a locuit ea cu Pruncul Iisus, Domnul nostru și unde ea îl alăpta. Se arată de asemeni culcușul copilului Iisus, așezat pe pardoseală. În aceeași încăpere, intrînd pe partea de apus, se vede la stînga mormîntul Sfîntului Iosif, logodnicul Mariei; el a fost așezat aici și îngropat chiar de sfintele mîini ale lui Iisus Hristos însuși. Poți să vezi de asemeni în această peșteră, aproape de ușă, locul unde Prea Sfînta Fecioară se așază să țese pînza de purpură, atunci cînd arhanghelul Gavriil, trimis de Dumnezeu, s-a înfățișat înaintea ei. Acest loc este la trei «sajene» (6, 42 m.), de acela unde sta arhanghelul cînd a rostit cuvintele: «Bucu-

ră-te cea plină de har!», atunci cînd i-a prezis săvîrșirea Sfintei Liturghii. Locul ocupat de grotă era acela al casei lui Iosif și acest eveniment s-a întîmplat acolo. Chiar pe această grotă s-a construit Biserica Bunei Vestiri. Locul fusese devastat și Francii au refăcut construcțiile cu cea mai mare grijă. Un episcop latin, foarte bogat, își are reședința aici și ține localitatea sub ascultarea sa». ³

Un călător român, craiovean, plecat în hagialic la Locurile Sfinte, scrie și el în notele sale de călătorie despre Nazaret, următoarele:

«Am ajuns la orașelul Nazaretului. Acolo este biserica creștinească și înlăuntru în biserică este și iazma de izvoarește cîndi sau dusi maica domnului să ia apa și au venit ingeri de iau vestit pentru domno și acea iezma curge pe dedesupti și eșea în oraș să se adapo toți orașeni din acea iazma acolo este în oraș și biserica frengelor și este on stîlpi de petră în biserica frengelor ce l-au tăiet ingeru cu aripa ca să crează maica domnului acolo este și casa maicii domnului tot în biserica: frengilor este și provăliie lu iosivi unde au lucrat cu domnu și este și trapeza o peiatra unde au mancat domnu cu apostolii». ⁴

Acum nouă decenii Renan, vizitînd Nazaretul, a fost puternic impresionat de această localitate, înconjurată de pitoreștile muncele de pe versantul nordic al Carmelului. Nu i-a plăcut însă prea mult lăcașurile de acolo, dar poezia peisajului i se pare un cadru potrivit noii religii, plină de farmecul ce-l trezește tot ceea ce amintește de aurora creștinismului.

«Nazaretul era un orașel așezat într-o cută a terenului, larg deschisă spre culmea grupului de munți care închid la nord cîmpia Esdrelonului. Populația este acum de trei la patru mii de suflete și poate n-a variat mult. Iarna, frigul este înțepător și climatul foarte sănătos. Nazaretul, ca toate târgurile evreești de la acea epocă, era o adunătură de construcții fără stil și arăta acel aspect sec și sărac pe care îl aveau satele din țările semite. Casele, după cît se pare, nu se deosebeau mult de acele cuburi de piatră, fără eleganța exterioară nici interioară, care acopăr azi părțile cele mai bogate ale Libanului, și care amestecate cu vii și smochini, par a fi destul de plăcute. Împrejurimile de altfel sînt încîntătoare și nici un loc de pe lume n-a fost atît de bine făcut pentru visurile fericirii absolute. Chiar azi, Nazaretul este o localitate plăcută, singurul loc poate din Palestina unde sufletul se simte puțin ușurat de sarcina ce-l apasă, în mijlocul unei dezolări fără asemănare.

...Dacă vreodată lumea rămasă creștină, dar ajunsă la o mai bună noțiune de ceea ce constituie respectul originilor, va vrea să înlocuiască prin locuri sfinte autentice sanctuarele apocrife și meschine, de care se leagă pietatea evurilor grosolane, apoi pe această înălțime a Nazaretului își va construi templul». ⁵

3. Le Frère Liévin de Hamme, *Terré Sainte*, vol. III, Jérusalem, 1897, p. 95.

4. «Catastivu» lui Mărin Abagiu, fiul lui Nicola Abagiu, hagiul din Craiova, plecat la 5 iunie 1835 la Sf. Munte și de acolo la Ierusalim. Vezi N. Ploșor, *Călătoria lui Hagi Nicolau la Locurile Sfinte*, «Arhivele Olteniei», nr. 24, 1926.

5. Ernest Renan, *Vie de Jésus*, 18-a éd. Paris, 1883, p. 27.

Călătorii din ultima vreme subliniază însă contraste noi și interesante, în Nazaretul peste care a trecut două milenii de istorie. Canonicele René Leconte, decanul Facultății de Teologie din Lille, scria în 1956 în introducerea unui frumos album cu fotografii din Țara Sfântă: «Încă o privire spre imensitatea câmpiei și îndată ce-am trecut dincolo de creste, descoperim în fund un sat. Aceste coline de cretă, pe care nu crește nimic, în afară de puțini măslini, sau viță de vie pipernicită, mi-au amintit de Iudeia. Nici Betleemul nu-i înconjurat de un cadru mai puțin arid, dar cel puțin fiind agățat pe o înălțime, primește seara adierea de pe culmi. Nazaretul dispare, dimpotrivă, într-o vâlcea. Situația sa geografică îl izolează de traficul comercial și trăiește în afară de lume. Astăzi, pelerinii sunt singurii săi vizitatori. Aproape că nu-i decît o aglomerațiune de lanuri și mînăstiri. După recunoașterea statului Israel, noii guvernanți au adunat în acest tîrg pe arabi. Cartierele indigenilor închid o umanitate apăsătoare asupra ei înșiși. În pragul ușilor se repetă întîmplările localității, burlurile, toată această banalitate pe care Iisus a consimțit s-o asculte pe vremea copilăriei Sale. În trecut, a fost atît de lipsit de importanță, încît nu a fost semnalat de vreun document înainte de Evanghelii. Și aici apare cu o reputație îndoielnică: «Poate ieși ceva bun din Nazaret?», de obișnuia să se zică.

...Povestirile din copilăria lui Iisus nu se opresc la Betleem. Se găsesc urme în fiecare parabolă și de-a lungul predicării din Galileia. Semnul anilor petrecuți la Nazaret apare peste tot în Evanghelii. Este fără îndoială că la aceste imagini întrezărite de mii de ori în tinerețea sa se referă Iisus cînd vorbește de femeia care își aprinde candela, își mătură casa și caută în vreun colț întunecat dragma cea pierdută. În colțurile unice ale casei se află mobila săracului: un sfeșnic, un pat, un căuș pentru măsurat făina. Aceluiași mănunchi de amintiri să adaogă povestea puetenului nepoftit, aceea a copiilor răsfățați și a tîlharului care nu sparge ușa, căci socoate mai simplu să găurească pereții construiți din cărămizi uscate la soare. Comparațiile cu vinul nou ce fierbe, a grăuntelui de muștar, au desigur o origine analoagă. Deși vechiul tîrg al Nazaretului a dispărut pentru totdeauna, printre cîmpurile sale uscate, viile sale, stîncile sale, stînd de vorbă cu acești oameni modești, care locuiesc ca vai de lume și care se căznesc să se obișnuiască a trăi modern, înțelegem că Iisus a voit să-și petreacă tinerețea într-un mediu în care orizontul omenească părea atît de limitat».⁶

Nazaretul și împrejurimile lui, este încîntător, mai ales primăvara. Acoperișurile de țiglă roșie contrastează cu pereții albi ai caselor și cu verdeața livezilor. Bărbații se grăbesc cu măgărușii lor spre locul de muncă, femeile cu marame albe de borangic, în costume brodate multicolore, cu șiraguri de salbe la gît, din monezi vechi de argint și lapis lazuli, poartă pe cap ulcioare cu apă de la Fîntîna Sfintei Maria.

6. *Dans les pas de Jésus*, album avec présentation de S. E. Le Cardinal Liénart, Archevêque de Lille, Paris 1956.

În Țara Sfântă, primăvara începe mult mai devreme ca la noi, către sfârșitul lui februarie, după ce au încetat ploile rece și reci ale iernii. Ea vine pe urma vînturilor aspre ce bat dinspre culmile înzăpezite ale Hermonului. Portocalii, migdalii și lămîii n-au dat încă în floare, smochinul, rodiul, măslinul și vița de vie nu și-au deschis încă bulbii, dar cîmpul este verde și versantele munților din Galileia, Samaria și Iudeia, pînă spre pustiul Mării Moarte și Valea Iordanului, sînt împestrițate peste noapte de covorul multicolor al anemonelor purpurii, floarea vîntului, a macilor cu petale înflorite și străvezii ca mătasea, albăstrele firave ce năzuiesc spre soare pe o tulpină subțire, legănîndu-se grațios în boarea caldă. Pe terasele munților și în văgăunile pe unde s-au scurs torențele iernii, ies îndrăznețe și viguroase ciclamenele violete și carminate, pajiști întinse de garofițe cu miros pătrunzător și de brîndușe galbene, care sorb cu nesaț rouă și soare, pentru viața lor efemeră. În cel mult o săptămînă, zece zile, florile se răresc treptat. Apariția și viața lor strălucitoare dar scurtă, a inspirat poetului biblic metafora minunată «omul ca iarba, zilele lui ca floarea cîmpului, așa va înflori». Mai rari, dar strălucitori în înfățișarea lor împărătească, sînt iacînții (zambilele) și narcisii, (zarnacadele noastre), acei crini ai cîmpului despre care Mîntuitorul a spus: «priviți crinii cîmpului..., nici Solomon în toată slava lui nu s-a îmbrăcat ca unul din ei» (Luca XII, 27; Matei VI, 28).

Sfioase și tîrzii apar lalelele și orchideele de cîmp, printre pîlcuri firave de grîu sălbatec, pe care nimeni nu-l seamănă nici nu-l adună, răsarit din sămînța primordială aruncată de Ziditor, pentru hrana păsărilor cerului, care «nu se grijesc ce vor mînca, sau ce vor bea». Culese de călugări și pelerini, aceste flori din Țara Sfântă sînt uscate între filele cărților, sau în ierbare cu coperți din lemn de chiparos și de măslin, și trimise în lumea întreagă. Nu-i singura bogăție ce-o trimite peste mări și țări săraca Țară Sfântă, dar ea este mai prețuită decît portocalele și grapefruit-urile din livezile Saronului, decît vinul de la Zicron-Jacob și bananele din Kineret, decît curmalele din Tiberiada, măslinile și untdelemnul din Tulkarem, ori Nazaret.

Cînd soarele începe să încălzească mai tare, aceste flori ale țării Canaanului pălesc, mireasma lor se risipește în vînt și piere. Pe pajiștile cu iarbă uscată, pe marginea drumurilor, printre cactușii sălbatici, apar mărăcinii, cătina, lemnul cîinesc și spinii cu țepii deși și ascuțiți, din care s-a împletit cunună lui Iisus Nazarineanul, Regele Iudeilor, așa cum a scris Ponțiu Pilat pe Crucea Răstignirii.

AL. A. BOTEZ

UN CAPITOL DE ISTORIE BISERICEASCĂ CONTEMPORANĂ

INSEMNĂRI PE MARGINEA NOULUI VOLUM AL PREA FERICITULUI
PATRIARH JUSTINIAN: «ÎN SLUJBA BISERICII ȘI PATRIEI»¹

Noi, slujitorii bisericești, ne bucurăm de apariția oricărei cărți bune, o citim cu interes și o folosim pentru îmbunătățirea lucrului ce-l avem de săvârșit în Biserică și în societate pe măsura valabilității cuprinsului ei sau a unor părți din el — pentru specificul misiunii noastre duhovnicești și cetățenești. Când cartea respectivă are cuprins religios, bucuria cu care o întâmpinăm e și mai mare, iar când aceasta se scrie anume pentru noi, atunci o tratăm în consecință: ca o vistierie care se adaugă la agonișta de înțelepciune creștinească și experiență pastorală ortodoxă dobândită pînă la întâlnirea cu ea.

În primul deceniu de osîrduitoare și spornică arhipăstorire, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a hărăzit cinului nostru preoțesc pe lîngă alte lucrări de valoare — 6 cărți masive de «pilde și îndemnuri pentru cler», apărute ca volume separate ale ciclului intitulat sugestiv și semnificativ «Apostolat Social».

Am văzut în ele, dintru început, tot atîtea cărți de căpetenie pentru orientarea noastră preoțească și cetățenească în problemele vremii și interpretînd o opinie pe care știam că o împărtășește unanimitatea clerului Sîntei noastre Biserici, ne-am permis să le calificăm și prezentăm în consecință.

1. † Justinian, Patriarhul Romîniei: *Apostolat Social*. VI. *În slujba Bisericii și a Patriei*. Pilde și îndemnuri pentru cler. București, Tipografia Institutului Biblic și de Muncă Ortodoxă 1958, pagini, XVIII+464, inclusiv 20 ilustrații în text.

Cînd am dat ochi cu ele, simțeam că primesc un spor de dreaptă siguranță în atitudinea pe care slujitorul bisericesc poate și se cade s-o adopte și s-o vădească față de transformările revoluționare care au avut loc în țara noastră după cel de al doilea război mondial, precum și o indicație clară, multiplă și sigură a căilor pe care pășind cu cuviință creștinească și cu elan patriotic putem să aducem ofranda părtășiei noastre de slujitori ai altarului străbun la munca de zidire nouă ce se desfășoară cu rîvnă exemplară în tînăra și înfloritoarea noastră patrie republicană.

Alătura de cele care l-au precedat, volumul VI al ciclului patriarhicesc «Apostolat Social» — și, parcă mai vădit decît precursorarele lui — este *un capitol de istorie bisericească contemporană și totodată un manual de destoinicie preoțească*.

Capitolul de istorie bisericească contemporană pe care-l cuprinde el, e amplu pe verticală și limitat doar la cîțiva ani calendaristici pe orizontală. E amplu pe verticală, deoarece îl înveșnicește în încremenirea slovei de tipar competența fără egal în *cunoașterea* dezvoltării de amănunt a vieții bisericești pe care o posedă prin însăși poziția sa de întîistător al sfintei instituții, Prea Fericitul Patriarh, autor al cărții. Inregistrările Prea Fericirii Sale au aproape de-a rîndul caracter documentar. Toate titlurile cuprinse în acest volum sînt piese documentare de sursă directă, nemijlocită. *Interpretările* care se dau evenimentelor bisericești și cetățenești încrestate pe răbojul cărții, fac ca această lucrare valoroasă să fie nu numai simplă vistierie arhivistică de mîna întîia, ci simultan și manual de orientare a clerului Sfintei noastre Biserici în problemele bisericești și patriotice ale prezentului istoric al cărui clocot înnoitor îl trăim cu toții. Problemele acestea sînt numeroase și variate ca și viața noastră bisericească și cetățenească. Din mănunchiul lor stufoș am selecționat și atașat la sfîrșitul acestei prezentări, ca și altădată,² un indicator alfabetic al celor mai reliefate. Întocmirea lui, în intenția alcătuitorului, nu urmărește să dispenseze pe frații preoți de citirea atentă, cu încordare de studiu, a cărții pe care ne-a hărăzit-o recent Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ci să *stimuleze* petrecerea îndelungă cu slova ei întremătoare și instructivă în sufletul fiecărui membru al cinului nostru.

*

Insuși titlul acestui volum indică fără greș și fără reticențe *liniile* pe care se mișcă ferme și sigure gîndirea și fapta Patriarhului Romîniei: *Biserica și Patria*, patria noastră cerească și patria noastră pămîntească; Amîndouă, în covîrșitoare măsură, constituie preocupările de căpetenie ale Prea Fericirii Sale, ca realități în sînul cărora trăiesc și creează toți credincioșii noștri și ca întocmiri de Dumnezeu așezate pe care le slujesc cu devotament exemplar membrii clerului de toate gradele. «Nu uitați nici o clipă că noi, creștinii, avem două patrii: una cerească și alta pămîn-

2. Ne referim la prima prezentare de acest fel, apărută în revista «Biserica Ortodoxă Romîna», 1953, nr. 9-10, p. 982-1000. Pentru orientările inițiale, cititorul se poate servi cu folos de cuprinsul analitic atașat la fiecare volum.

tească. Sîntem chemați de Dumnezeu să le iubim și să le slujim pe amîndouă. Bunul nostru Tată Ceresc pe amîndouă ni le-a hărăzit. Nespusa Lui dărnicie și milostivire ne vrea fericiți în amîndouă. Prin ascultare de poruncile Lui, care nu sînt grele, și prin supunere față de legile țării, dobîndim aici pe pămînt, în primul rînd liniștea conștiinței și multe răsplătiri prețioase; iar la sfîrșitul vieții noastre luptătoare vom cîștiga intrare în împărăția cea veșnică a păcii și vom fi încununați cu nevestejita cunună a măririi cerești» (p. 301). Rostite către credincioșii unei parohii ortodoxe dintr-o țară vecină, aceste cuvinte exprimă o concepție despre relația dintre Biserică și Patrie, este familiară Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și tuturor Membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne. Oricare credincios al Bisericii noastre își poate da seama, mai ales de cîțiva ani înapoi, din cuvîntările bisericesti pe care le ascultă, că această concepție s-a generalizat în rîndurile clerului ortodox român, ceea ce dovedește indirect că îndemnul cel bun prinde rădăcini viguroase și orientarea dată de sus e primită cu mulțumire și recunoștință.

Pentru clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, Patria este poporul nostru harnic și cuminte, eliberat de exploatare și redevenit stăpîn pe sine și pe bunurile pămîntului darnic muncit de el, în cadrele Republicii Populare Romîne. Iubim și prețuim poporul muncitor, cinstim pe conducătorii Patriei ieșiți din coapsa sănătoasă a acestui popor, sprijinim fără precupețire eforturile eroice, încununete de succes, ale regimului de democrație populară de-a făuri o viață mai bună, pentru toți cetățenii țării, întemeiată pe pace și bunăstare, punînd în lucrare metodele și mijloacele specifice stării noastre creștinești și chemării noastre preoțești. De aceea, în concepția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, părăsirea Bisericii noastre la împlinirea năzuințelor superioare nutrite de poporul nostru muncitor — ca și eficacitatea ei — purcede din *conștiința misiunii ei actuale* și, implicit, din *loialitatea* cu care sfînta instituție își aduce prinosul ei de participare la munca de zidire nouă a societății viitoare.

Conștiința misiunii actuale a Bisericii noastre în mijlocul poporului credincios se sprijinește pe curăția (ortodoxia) învățaturii sănătoase de credință pe care o mărturisește, pe legătura ei statornică și profundă cu trecutul de aspirații superioare și de luptă pentru mai bine al poporului nostru și pe capacitatea ei de-a contribui, cu mijloacele de acțiune ce-i sînt proprii, la mersul înainte al acestui popor, pe căile de lumină și propășire multilaterală ale viitorului.

Curăția credinței noastre rezultă din *apostolicitatea* ei, mai ales aceasta înțeleasă nu numai ca continuitate de învățatură de credință, ci și ca proveniență istorică. În repetate rînduri, folosindu-se de prilejuri potrivite, Prea Fericitul Patriarh Justinian afirmă că creștinismul nostru are origină apostolică (p. 149 ș. a.). Noi am primit lumina lui Hristos de la Sfinții Apostoli Andrei și Pavel. Acesta din urmă a întemeiat primele biserici creștine, pe sol european, în Peninsula Balcanică, «adică acolo unde trăiau strămoșii noștri iliri și traci» (p. 19). Celălalt a propovăduit

Cînd am dat ochi cu ele, simțeam că primesc un spor de dreaptă siguranță în atitudinea pe care slujitorul bisericesc poate și se cade s-o adopte și s-o vădească față de transformările revoluționare care au avut loc în țara noastră după cel de al doilea război mondial, precum și o indicație clară, multiplă și sigură a căilor pe care pășind cu cuviință creștinească și cu elan patriotic putem să aducem ofranda părtășiei noastre de slujitori ai altarului străbun la munca de zidire nouă ce se desfășoară cu rîvnă exemplară în tînăra și înfloritoarea noastră patrie republicană.

Alături de cele care l-au precedat, volumul VI al ciclului patriarhicesc «Apostolat Social» — și, parcă mai vădit decît precursoroalele lui — este *un capitol de istorie bisericească contemporană* și totodată *un manual de destoinicie preoțească*.

Capitolul de istorie bisericească contemporană pe care-l cuprinde el, e amplu pe verticală și limitat doar la cîțiva ani calendaristici pe orizontală. E amplu pe verticală, deoarece îl înveșnicește în încremenirea slovei de tipar competența fără egal în *cunoașterea* dezvoltării de amănunt a vieții bisericești pe care o posedă prin însăși poziția sa de întîistător al sfintei instituții, Prea Fericitul Patriarh, autor al cărții. Înregistrările Prea Fericirii Sale au aproape de-a rîndul caracter documentar. Toate titlurile cuprinse în acest volum sînt piese documentare de sursă directă, nemijlocită. *Interpretările* care se dau evenimentelor bisericești și cetățenești încrestate pe răbojul cărții, fac ca această lucrare valoroasă să fie nu numai simplă vistierie arhivistică de mîna întîia, ci simultan și manual de orientare a clerului Sfintei noastre Biserici în problemele bisericești și patriotice ale prezentului istoric al cărui clocot înnoitor îl trăim cu toții. Problemele acestea sînt numeroase și variate ca și viața noastră bisericească și cetățenească. Din mănunchiul lor stufoș am selecționat și atașat la sfîrșitul acestei prezentări, ca și altădată,² un indicator alfabetic al celor mai reliefate. Întocmirea lui, în intenția alcătuitorului, nu urmărește să dispenseze pe frații preoți de citirea atentă, cu încordare de studiu, a cărții pe care ne-a hărăzit-o recent Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ci să *stimuleze* petrecerea îndelungă cu slova ei întremătoare și instructivă în sufletul fiecărui membru al cinului nostru.

*

Insuși titlul acestui volum indică fără greș și fără reticențe *liniile* pe care se mișcă ferme și sigure gîndirea și fapta Patriarhului Romîniei: *Biserica și Patria*, patria noastră cerească și patria noastră pămîntească; Amîndouă, în covîrșitoare măsură, constituie preocupările de căpetenie ale Prea Fericirii Sale, ca realități în sînul cărora trăiesc și creează toți credincioșii noștri și ca întocmiri de Dumnezeu așezate pe care le slujesc cu devotament exemplar membrii clerului de toate gradele. «Nu uitați nici o clipă că noi, creștinii, avem două patrii: una cerească și alta pămîn-

2. Ne referim la prima prezentare de acest fel, apărută în revista «Biserica Ortodoxă Romîină», 1953, nr. 9-10, p. 982-1000. Pentru orientările inițiale, cititorul se poate servi cu folos de cuprinsul analitic atașat la fiecare volum.

tească. Sîntem chemați de Dumnezeu să le iubim și să le slujim pe amîndouă. Bunul nostru Tată Ceresc pe amîndouă ni le-a hărăzit. Nespusa Lui dărnicie și milostivire ne vrea fericiți în amîndouă. Prin ascultare de poruncile Lui, care nu sînt grele, și prin supunere față de legile țării, dobîndim aici pe pămînt, în primul rînd liniștea conștiinței și multe răsplătiri prețioase; iar la sfîrșitul vieții noastre luptătoare vom cîștiga intrare în împărăția cea veșnică a păcii și vom fi încununăți cu neveștejita cunună a măririi cerești» (p. 301). Rostite către credincioșii unei parohii ortodoxe dintr-o țară vecină, aceste cuvinte exprimă o concepție despre relația dintre Biserică și Patrie, este familiară Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și tuturor Membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne. Oricare credincios al Bisericii noastre își poate da seama, mai ales de cîțiva ani înapoi, din cuvîntările bisericesti pe care le ascultă, că această concepție s-a generalizat în rîndurile clerului ortodox român, ceea ce dovedește indirect că îndemnul cel bun prinde rădăcini viguroase și orientarea dată de sus e primită cu mulțumire și recunoștință.

Pentru clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, Patria este poporul nostru harnic și cuminte, eliberat de exploatare și redevenit stăpin pe sine și pe bunurile pămîntului darnic muncit de el, în cadrele Republicii Populare Romîne. Iubim și prețuim poporul muncitor, cinstim pe conducătorii Patriei ieșiți din coapsa sănătoasă a acestui popor, sprijinim fără precupețire eforturile eroice, încununare de succes, ale regimului de democrație populară de-a făuri o viață mai bună, pentru toți cetățenii țării, întemeiată pe pace și bunăstare, punînd în lucrare metodele și mijloacele specifice stării noastre creștinești și chemării noastre preoțești. De aceea, în concepția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, părăsirea Bisericii noastre la împlinirea năzuințelor superioare nutrite de poporul nostru muncitor — ca și eficacitatea ei — purcede din *conștiința misiunii ei actuale* și, implicit, din *loialitatea* cu care sfînta instituție își aduce prinosul ei de participare la munca de zidire nouă a societății viitoare.

Conștiința misiunii actuale a Bisericii noastre în mijlocul poporului credincios se sprijinește pe curăția (ortodoxia) învățăturii sănătoase de credință pe care o mărturisește, pe legătura ei statornică și profundă cu trecutul de aspirații superioare și de luptă pentru mai bine al poporului nostru și pe capacitatea ei de-a contribui, cu mijloacele de acțiune ce-i sunt proprii, la mersul înainte al acestui popor, pe căile de lumină și propășire multilaterală ale viitorului.

Curăția credinței noastre rezultă din *apostolicitatea* ei, mai ales aceasta înțeleasă nu numai ca continuitate de învățatură de credință, ci și ca proveniență istorică. În repetate rînduri, folosindu-se de prilejuri potrivite, Prea Fericitul Patriarh Justinian afirmă că creștinismul nostru are origină apostolică (p. 149 ș. a.). Noi am primit lumina lui Hristos de la Sfinții Apostoli Andrei și Pavel. Acesta din urmă a întemeiat primele biserici creștine, pe sol european, în Peninsula Balcanică, «adică acolo unde trăiau strămoșii noștri iliri și traci» (p. 19). Celălalt a propovăduit

în Dobrogea de azi. Citînd pe învățatul Vasile Pîrvan, Prea Fericirea Sa afirmă că «Dunărea n-a fost niciodată un dușman hain, care să despartă pe frați, ci a fost un prieten bun care i-a unit» (p. 68).

«Creștinismul nostru apostolic — din epistolele către Tesaloniceni și Filipeni — a înrădăcinat în ființa noastră etică simțămîntul solidarității și al într-ajutorării, luminînd și cultivînd în același timp dorul vechi al strămoșilor noștri pentru lumea de dincolo» (p. 67). «Într-adevăr, faptul că Biserica noastră are origine apostolică este un prilej de mîndrie, dar valoarea cea mare a creștinismului românesc rezultă din felul în care strămoșii noștri au înțeles și trăit această învățătură dumnezeiască» (p. 149 urm.). Istoria stă mărturie, favorabilă nouă pe de-a-ntregul, că străbunii noștri, «prețuind mai presus de orice credința primită de la Apostoli și de la Părinții cei dreptslăvitori, și neîngăduind nimănui să le-o strice sau să le-o răpească..., au înțeles să nu se războiască impunînd credința lor celor cu care au fost hărăziți să se întâlnească și să viețuiască laolaltă» (p. 190). Alte neamuri, de alt sînge și de alt grai, care au trăit alături de noi și ne-au cunoscut credința, s-au convertit cum au vrut și cînd au vrut, fără nici o silă, fără nici o ademenire din partea noastră. Noi n-am ars pe rug credința nimănui.

Respectuos față de unitatea neamului omenesc și față de principiul egalității tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu și întrelaltă, creștinismul nostru crede și mărturisește că «oriunde s-ar găsi pe întinsul pămîntului, oricare le-ar fi trăsăturile feții și culoarea pielii, — avînd o obîrșie comună, oamenii de pretutindeni sînt frați între ei, îndreptățiți să se bucure deopotrivă de toate cîte sînt bune și vrednice de dorit în această lume. În creștinism, frăția dintre oameni este o regulă de viață, de împlinirea căreia este legată mîntuirea omului — sau căderea lui (p. 35).

Reprezentînd și manifestînd o atît de superioară și generoasă concepție de viață, Bisericii noastre nu i-a fost greu să se vădească permanent și sincer ca un veritabil factor de progres. A sprijinit în trecut ca nici o altă realitate socială năzuințele spre mai bine ale poporului nostru. Le sprijinește și acum, cu înțelegere și cu înțelepciune. Pildă îi este în această direcție Biserica soră rusă. «Fără să păcătuim împotriva credinței și Bisericii noastre, neadmițînd nici o cedare sau compromis în domeniul credinței, noi trebuie să fim în viața civilă cinstiți față de puterea populară și să lucrăm pentru binele obștesc, condamnînd orice agitație fățișă sau ascunsă împotriva noii ordine de stat» — spunea înțeleptul Patriarh Tihon, curînd după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Urmașul său de mai apoi, Patriarhul Serghie Stragorodschi, a avut meritul de-a fi pus în lumină «acea parte a creștinismului ortodox, care privește identificarea sa cu aspirațiile națiunilor pe care le cîrmuiește, din punct de vedere spiritual» (p. 393). De aceea, atît una cît și cealaltă din aceste două biserici naționale, se bucură astăzi văzînd că «popoarele noastre își construiesc viața lor, cu respectul deplin al demni-

lații umane, fără asuprire și exploatare, respirînd mireasma curată a libertății și suveranității naționale» (p. 392).

Mărturiile cele mai evidente ale adeziunii active a Bisericii noastre la strădaniile obștești de întărire și înălțare a Patriei sînt: *conlucrarea loială cu regimul democrat al Republicii Populare Romîne și participarea clerului și credincioșilor ortodocși romîni la lupta de apărare și consolidare a păcii*. Și una și cealaltă sînt considerate astăzi de oamenii Bisericii ca *îndatorire de căpetenie* ale lor, *cu caracter permanent*.

Acum, ca și în primii ani de după războiul de eliberare, conlucrarea Bisericii noastre cu Statul de democrație populară al republicii noastre, se săvîrșește în bună-înțelegere, cu mijloacele adecvate ființei și misiunii Bisericii, în toate acele tărîmuri de activitate obștească în care Biserica și Statul au țeluri comune. Regimul de democrație populară al R.P.R. luptă din răsputeri, cu succese evidente și statornice, pentru prosperitatea materială și culturală a cetățenilor Patriei noastre înfloritoare și pentru apărarea și întărirea păcii. Departe de-a lipsi de la aceste silințe binecuvîntate care urmăresc să înlătore năpăstuirile trecutului și să aprindă colectoarele propășirii noastre prezente și viitoare, Biserica binecuvîntează aceste silințe și le sprijinește efectiv, pe toate căile corespunzătoare specificului ei. Cuvîntul de îndemnare, de povață, de încurajare al Patriarhului Bisericii noastre — cuvînt ascultat și urmat cu fiiască dragoste de cler și credincioși — răsună limpede și pătrunzător fie că vorba de chemările la întrecere pentru dobîndirea unei recolte îmbelșugate (cf. p. 306 urm.), fie că sîntem chemați să alegem deputați în Sfaturile Populare (cf. p. 22 urm.), fie că e în plină desfășurare acțiunea de socializare a agriculturii (cf. p. 308 urm.), fie că se dă avînt nou strădaniilor de conservare a sănătății poporului (cf. p. 200 urm.) sau iau ființă Cooperativele de credit și economie (cf. p. 451 urm.). În momente solemne ca la a 10-a aniversare a proclamării Republicii Populare Romîne (cf. p. 347) — același cuvînt părintesc rostit din locul cel mai înalt al ocîrmuirii noastre bisericești îmbracă vesmînt sărbătoreasc, aprinzînd vîlvătaie flacăra patriotismului cuminte și luminat care arde în fiecare inimă de cetățean credincios al Patriei noastre iubite.

La rîndul ei, conducerea Statului democrat popular român asigură Bisericii noastre — și tuturor cultelor încadrate în făgașul legilor țării — deplina libertate de organizare și de manifestare religioasă.

Dar tărîmul de căpetenie în aria căruia Biserica noastră se afirmă ca factor de progres de mîna întîia este acela *al luptei active pentru apărarea și consolidarea păcii*. «Prezența noastră aci nu este întîmplătoare»

afirma Prea Fericitul Patriarh Justinian în plenul Adunării Naționale a Partizanilor Păcii din R.P.R., care a avut loc în mai 1955, în Capitala țării. «Doctrina religioasă căreia îi slujim este o doctrină a păcii, a înțelegerii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare, — căci Învățătorul nostru Iisus Hristos a spus despre Sine: «Eu am venit ca lumea să aibă viață și din belșug să aibă» (Ioan X, 10). Biserica Ortodoxă Romîna, care și-a împlinit destinele cu zbuțumata viață a poporului nostru, nu va

precupeți nici o jertfă pentru triumful sfintei cauze a păcii. Ne sînt, pentru aceea, scumpe toate vechile manuscrise romînești: psaltirile, codicii și cronicile neamului, ne sînt scumpe străvechile bisericuțe de lemn, stîlpii dăltuiți în piatră și frescele minunate de pe zidurile bisericilor voievodale. Niciodată nu vom îngădui ca acestea să fie distruse de para războiului atomic» (p. 98).

Două sînt căile de căpetenie pe care se desfășoară pătășia clerului Bisericii noastre la purtarea luptei pentru pace: propovăduirea învățaturii de credință și morală a Bisericii noastre și activitatea în cadrele organizațiilor obștești de apărare și consolidare a păcii.

În concepția Prea Fericitului Patriarh Justinian, renașterea morală este cheazășie a păcii. Războiul, «forma desăvîrșită a agresiunii organizate», cum îl definește Prea Fericirea Sa (p. 225), nu se poate prohibi sau înlătura numai printr-o dezarmare militară, oricît de totală ar fi ea. «Experiențele trecutului ne arată că în problema dezarmării nu este de-ajuns să lipsești pe oameni de arme; dacă nu le-ai sădit în suflet ura față de război, totul este zadarnic, — căci ei își vor făuri arme din securi și topoare, din ciocane și tîrnăcoape, puțînd să ucidă cu ștreangul spînzurătorilor și cu pietrele drumurilor. *Renașterea morală este deci o condiție de prim ordin pentru înfăptuirea unei adevărate dezarmări militare, iar rolul Bisericii în această muncă de transformare a oamenilor este nelimitat*» (p. 226).

Primejduirea păcii de către cercurile agresive din Occident și de peste Atlantic rănește inima oricărui creștin (cf. p. 346 urm.). De aceea, slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne nu lipsesc nici de la lupta pentru pace, care se duce pe teren. Astăzi preotul nu mai este simplu ritualist, ca înaintășii noștri», «care vorbeau despre pace, dar nu aveau condițiile necesare spre a lucra efectiv pentru ea» (p. 325). Aportul preoțimii în lupta pentru pace este substanțial și permanent, fapt recunoscut cu mulțumire și de organele de stat (cf. p. 97). Din datele aflate la dispoziția Prea Fericitului Patriarh Justinian, rezultă că în 1957, din 8.600, 6.800 erau membri în Comitetele de Luptă pentru Apărarea Păcii, «depunînd o activitate predicatorială pentru pace și stînd la dispoziția Comitetelor de Pace. Avem preoți în Comitetul Național de Luptă pentru Pace, în cele raionale, regionale și locale; avem medaliați, premiați, evidențiați. Luînd cunoștință... de activitatea desfășurată în Comitetele de Luptă pentru Apărarea Păcii, Sfîntul Sinod a fost foarte mulțumit că preoții muncesc cu atîta elan pentru realizarea păcii între oameni și popoare, îndeplinindu-și și în acest fel îndatoririle lor față de Patrie» (p. 325).

Lupta pentru apărarea și consolidarea păcii este familiară clerului și credincioșilor noștri, care o privesc nu numai ca o îndatorire patriotică, ci și ca obligație religioasă. Porumbelul este pentru noi simbolul Sfîntului Duh și simbolul luptătorilor pentru pace totodată (cf. p. 16). Nu vrem să-l vedem rănit, alungat, omorît, ci desfătîndu-se ca o certitudine de proporții pancosmice într-o lume eliberată pentru totdeauna de spaimă.

În cartea Prea Fericitului Patriarh Justinian sînt pagini de-o clasică frumusețe, de-o pătrunzătoare putere de convingere și de un înalt nivel patriotic și umanitar, dedicate obligației morale a clerului și credincioșilor Bisericii noastre de-a lupta fără preget pentru coexistență pașnică, pentru dezarmare, pentru încetarea experiențelor cu arme nucleare (cf. p. 88-90, 91, 99, 123 urm., 377, 453 urm., ș.a.), pentru așezarea pe pămînt a veacului înfrățirii tuturor popoarelor (cf. p. 128, 383, 385). Cu totul remarcabile sînt considerațiile făcute cu prilejul împlinirii a nouă ani de luptă organizată pentru pace (cf. p. 247), moment legat firesc și de Conferința pan-ortodoxă de la Moscova, de la întrunirea căreia a trecut tot atîta timp ca și de la începuturile luptei organizate pentru pace, pe plan internațional (cf. p. 249). «Un ideal vechi a început să fie slujit de atunci cu forțe noi, de proporții necunoscute nicicînd în istorie — spune Prea Fericitul Patriarh Justinian. Popoarele de pe tot întinsul pămîntului și-au manifestat în acest răstimp, cu hotărîre, voința lor de pace, în reuniuni internaționale și congrese mondiale, la care au participat oameni din toate straturile sociale, avînd cele mai diverse concepții politice și aparținînd aproape tuturor marilor religii ale lumii. Dar crezul care a pus în mișcare acest val uriaș al lumii iubitoare de pace, este iubirea de om, — omul văzut în totalitatea ființei sale fizice și morale, a cărui viață nu trebuie să mai cunoască lipsurile, distrugerilor și ororile războiului» (p. 248). Astfel de constatări competente își păstrează, firește, întreaga valabilitate și pentru aniversarea primului deceniu de la pornirea luptei organizate pentru apărarea și consolidarea păcii, pe care ne pregătim s-o sărbătorim cu inimi înălțate în primăvara anului acestuia.

*

Pentru mîntuirea sufletească a credincioșilor, pentru propășirea Patriei și pentru apărarea păcii, Biserica noastră lucrează prin clerul ei, de toate gradele ierarhice.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a definit în cuvinte drepte și pătrunzătoare misiunea arhierelui, cu prilejul împlinirii a 10 ani de slujire arhierescă (vezi p. 45-50), precum și la alegerile, investiturile și înscăunările de ierarhi ai Bisericii noastre săvîrșite din 1954 înapoi, — iar despre sprijinul frățesc, prompt și dezinteresat, de care s-a împărtășit statornic din partea I.P.S. și P.S Membri ai Sfîntului Sinod are aprecieri optime (cf. p. 14, 47 urm., 96, 360).

Preoțimea de mir și cinul călugăresc se află însă permanent sub grija și dragostea ocîrmuitorului Bisericii noastre. Întîia condiție a succesului pastoral al clerului, Prea Fericirea Sa o vede în desăvîrșita identificare a acestuia cu ierarhia bisericească superioară (cf. p. 103). De la membrii clerului — de mir și monahal — se cere întîi de toate ascultare, disciplină creștinească (cf. p. 134-135, 367, 369). Un slujitor bisericesc nedisciplinat, e prilej de sminteală de *durată pentru obștea credincioșilor*, iar pentru ierarhia bisericească superioară o povară pricinuitoare de multe și grele mîhniri. Impotriva celor neascultători — e vorba mai ales de

unii călugări stiliști — intră în funcțiune, cînd nu mai prinde îndemnul iubitor la îndreptare, rigorile disciplinei bisericesti (cf. p. 145 urm., 156).

Pentru a stimula prezența activă a preoțimii în mijlocul credincioșilor și în problemele vremii au fost instituite cursurile de îndrumare misionară și socială a clerului. Ele stau în slujba Evangheliei și a vieții celei noi (cf. p. 322 urm.).

Seleționarea și pregătirea viitorilor preoți se face în Institutele Teologice de grad Universitar și în Seminariile Teologice. Pentru ostentorii și școlarii acestora, Prea Fericitul Patriarh Justinian are atenții speciale, exprimîndu-se amplu, limpede și binefăcător în dese împrejurări asupra sarcinilor superioare ce le au de îndeplinit în cadrul vieții noastre bisericesti și cetățenești (cf. p. 8-9, 16, 139, 388 urm.).

*

Un loc de seamă este rezervat în repertoriul preocupărilor Prea Fericitului Patriarh Justinian relațiilor intercreștinești și interortodoxe. Cele dintîi sînt însuflețite de atitudinea irenică a Ortodoxiei noastre față de cei de altă confesiune sau religie. Celelalte sînt relații frățesti întemeiate pe unitatea credinței. Și unele și altele stau astăzi în slujba părtășiei comune la lupta pentru apărarea și consolidarea păcii (cf. p. 51-53, 56-65, 81, 216-217, ș.a., ș.a.).

Legăturile bisericesti romîno-ruse, vechi și trainice, își adîncesc intensitatea (cf. p. 4-6, 25 urm., 80, 390 urm. ș.a.) și contribuie indirect la cimentarea prieteniei romîno-sovietice (cf. p. 4, 6, 54-55 ș.a.).

Și unele și altele ne încredințează că în strădania de-a sluji Evanghelia Domnului și pacea lumii, noi nu sîntem singuri.

*

Sînt turnate aci în încremenirea slovei «firimituri» adunate cu grijă de la «masa» unei cărți prețioase pentru dreapta orientare a preoțimii noastre, în desişul problemelor vremii. «Masa» desfătărilor pe care le cuprinde această carte, e gătită de însuși Patriarhul Bisericii noastre. E o «masă» îmbelșugată și primitoare.

Gustați și vedeți, frați preoți!

...Dar fără grăbire și cu cît mai deasă repețire, căci ceea ce scrie acolo azi, e valabil și pentru misiunea noastră de viitor în slujba Bisericii străbune și a înfloritoarei noastre Patrii, Republica Populară Romîna.

Pr. Prof. GRIGORIE T. MARCU

INDEX ALFABETIC

de preocupări și probleme aflătoare în cartea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Romîniei: «*Apostolat Social*». Vol. VI: *În slujba Bisericii și Patriei*. București 1958.
AUTOBIOGRAFICE (fragmente) pp. 138, 281 urm. 318.
AUTOCEFALIE și *autonomie* bisericască 59 urm. La 70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Romîne 421-423.

ANIVERSĂRILE sînt prilej de-a ne aduce aminte de datoriile ce le avem de îndeplinit

13. Evocări și aprecieri la împlinirea a 70 de ani de autocefalie a Bisericii noastre 56-65. La împlinirea a 10 ani de slujire patriarhicească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian 415.

CANONIZĂRI DE SFINȚI ai Bisericii Ortodoxe Romîne: Scrisoare irenică 51-53. Despre Mucenicii și Mărturisitorii ridicați din coapsa neamului nostru 66-74. Elogierea lor 151 urm., 165 urm., 179 urm., 193 urm. Canonizarea — lucrare unică în Biserica noastră 299 urm. Rugăciune de canonizare 172 urm. Enciclică din prilejul canonizării 424-432. Tomos-uri de canonizare 433-436, 439-443, 447-450.

CONLUCRAREA BISERICII NOASTRE CU STATUL DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ AL R.P.R. 49. Biserica Ortodoxă și Statul 156 urm. Libertatea cultelor 156 urm., 361. Cele două patrii ale credincioșilor Bisericii noastre 301. Biserica noastră participă la apărarea păcii, 214 urm., (vezi și «Pacea»), la asigurarea unei recolte îmbelșugate 306 urm., la activizarea întovărășirilor în muncă 308 urm., la asigurarea sănătății poporului 200 urm., la sprijinirea Cooperativelor de credit și economie 415-452. Biserica și alegerile de deputați în Sfaturile Populare 226 urm. La împlinirea a 10 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne 347. Biserica noastră lucrează alături de ocîrmuirea de Stat la prosperarea materială și culturală a poporului nostru 154 urm.

CREȘTINISMUL NOSTRU ORTODOX ROMIN are origină apostolică 56, 67, 149, 190 urm., e respectuos față de unitatea neamului omenesc și față de egalitatea oamenilor întreolaltă și înaintea lui Dumnezeu 345, 392 și se identifică sincer cu aspirațiile spre progres ale națiunilor pe care le păstorește spiritualicește, 393.

CREDINCIOȘII BISERICII NOASTRE sînt chemați să asculte de legiuirea ocîrmuire bisericească și cetățenească, iar nu de învrăjbitorii stiliști sau alții, 147, 152 urm. Participarea lor la activitatea misionară din parohie 387 urm. Cum pot deveni ctitori? 18, 21.

INVĂȚĂMÎNTUL TEOLOGIC reorganizat în funcție de experiențele trecutului, de nevoile prezentului și de răspunderile pentru viitor 174 urm. Menirea Institutelor Teologice 175 este aceea de a da caractere, suflete tari 315. Critica vechiului învățămînt teologic 175. Ca și îngerul, profesorul este și el un constructor 319. Preotul vremii noastre trebuie să aibă cunoștințe medicale cel puțin minimale, de aceea acestea i se dau în școlile teologice ale Bisericii noastre 176 urm. Despre Seminariile monahale 314 și școlile mînăstirești 312 în care se cultivă religia și știința 315 urm., urmărindu-se înlăturarea ignoranței din cinul călugăresc 318. Învățămîntul religios din mînăstiri este domeniu de afirmare călugărescă prin muncă, studiu și rugăciune, 317.

LEGĂTURI INTERCONFESIONALE. Către creștinii și credincioșii din India, chemare la luptă pentru pace 11-12.

MONUMENTELE ISTORICE ale Bisericii noastre. Restaurarea lor (la Mînăstirea Dealu) 18 urm. Conștiința răspunderii pentru restaurarea lor 21-22. Ajutorul pe care-l dă Statul nostru democrat popular 223.

MUZICA RELIGIOASĂ ȘI CÎNTAREA BISERICESCĂ. Ce crede Prea Fericitul Patriarh Justinian despre ea? 353. Sporirea tezaurului ei 206 urm. Trebuie cîntată lin, aproape șoptit, 316, 353 căci în ea este adunată dulceața evlaviei străbune, 351. Cîntarea deobște în biserică, 372 urm. 387. Eliminarea influențelor străine de duhul Ortodoxiei 354. Concertele de colinde religioase și cîntece de stea 209 urm. 351 urm., 353 urm. Corala preoților din București — școală de voce 367.

PACEA. Aportul preoțimii noastre în lupta pentru apărarea și consolidarea păcii 7.247. Cler și credincioși în lupta organizată pentru pace 293 urm. Propovăduirea și zidirea păcii 49. Astăzi preotul nu mai este un simplu ritualist care vorbește despre pace, ci el se folosește de condițiile create pentru a lucra în scopul apărării și întăririi păcii 325. Preoți evidențiați în lupta pentru pace 325. Toți preoții noștri activează în lupta pentru pace, recunoaște chiar autoritatea de Stat 97. Prezența noastră în lupta pentru pace nu este întâmplătoare 98. Porumbelul este simbolul Duhului Sfînt și al tuturor luptătorilor pentru pace 16. Renașterea morală — cheazășie a păcii 226. Primejduirea păcii rănește inima oricărui creștin 346 urm. Răz-

- boiul este forma desăvârșită a agresiunii organizate și factor de regres 225. Veacul înfrățirii tuturor popoarelor 128. Coexistența pașnică 88-90. Chemare creștină în sprijinul curmării experiențelor cu arme nucleare 26-27. Incetarea unilaterală a experimentării armelor nucleare de către U.R.S.S. 376. Dezarmarea 91, 99, 123 urm. 128, 225, 329-330, 365-366. Biserica noastră sprijină interzicerea completă a experimentării armelor nucleare 377, 453 urm. 455 urm. 459 urm. 461 urm. Colindul în slujba păcii, 353. «Manifestul Păcii» de la Moscova, 362 urm. Nouă ani de luptă organizată pentru pace 247 urm. Veacul înfrățirii tuturor popoarelor 128, 383, 385.
- PREOȚIA, (PREOȚIMEA).** Sfințenia preoției 323. Preotul — părinte al credincioșilor 132 urm. Soția și copiii preotului, ținuta lor în lume 135 urm. Pregătirea și selecționarea clerului 8-9. Grija pentru asigurarea succesiunii preoțești 388, prin Seminariile teologice și Școlile de cântăreți bisericești 389. Către studenții teologi 7-8, 16. Ei trebuie să devină preoți, 139. Cursurile de îndrumare a clerului în slujba Evangheliei și a vieții celei noi a poporului nostru credincios 322 urm. Intîia condiție a succesului pastoral: desăvârșita identificare a preoțimii de mir cu ierarhia bisericească superioară 103. Cum se paște «turma» credincioșilor? 50. Misiunea arhierului 46-47.
- PRIETENIA ROMÎNO-SOVIETICĂ** 4. Rolul legăturilor bisericești romîno-ruse în cimentarea prieteniei romîno-sovietice 5-6. Temeiurile prieteniei romîno-sovietice 54-55.
- RELAȚII BISERICEȘTI INTERORTODOXE** 51-53, 56-65, 216-217, 242-244, 349-350, 384-385. Cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol 80, 444-446. Cu toate Bisericile Ortodoxe 83-85, 123-124. Cu Patriarhia Alexandriei 411, 414. Cu Biserica Greciei 81, 141-142. Cu Biserica Ciprului 185 urm. Cu Biserica Bulgară 75, 81, 362. Cu Biserica Iugoslavă 223, 268 urm. 272 urm. 277 urm. 281 urm. 283 urm. 290 urm. 295 urm. 362, 457 urm. 304 urm. (cea dintîi călătorie bisericească oficială în Iugoslavia).
- RELAȚII BISERICEȘTI MAI LARGI** (vezi și titlul: «Legături interconfesionale»). Cu Biserica luterană din Danemarca 223. Cu Biserica Anglicană (în trecut și azi) 401-408.
- RELAȚII BISERICEȘTI ROMÎNO-RUSE.** Ele cimentează prietenia romîno-sovietică 4-6. Intîlnire interortodoxă la Moscova în 1955, 25 urm. La canonizarea Sfinților romîni 80. Biserica Ortodoxă Rusă la 40 de ani de la reînființarea Patriarhiei ei 390 urm. Credința religioasă și idealul păcii — preocupările de căpetenie ale Bisericii Ortodoxe Ruse 391. Patriarhii ortodocși ruși Tihon și Serghie model de atitudine progresistă față de actualitate 393. Legăturile bisericești romîno-ruse cimentate și mai mult prin vizita din mai 1958, a Ierarhilor ortodocși romîni la Moscova 396 urm. 399 urm. Biserica Ortodoxă Rusă reprezentată la aniversarea a 10 ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian 415.
- SFINTUL SINOD** al Bisericii Ortodoxe Romîne. Armonie și colaborare frățească între Membrii săi, 1, 47 urm. Sprijin neprecupețit dat Prea Fericitului Patriarh Justinian 96, 360.
- UNIFICAREA BISERICEASCĂ** a romînilor din Ardeal a fost săvîrșită numai de preoții și credincioșii foști greco-catolici 337. Reunificarea cultului divin 335. Dezbinarea bisericească dintre romîni aparține trecutului 259 urm.

MENTIUNI BIBLIOGRAFICE

INCA DOUA EXEMPLARE DIN LITURGHIERUL DE LA 1508 SI UN NOU EXEMPLAR DIN EVANGHELIARUL MACARIAN (1512).

În noiembrie 1958, s-au împlinit 450 ani de cînd a ieșit de sub teascuri prima noastră carte liturgică tipărită și anume un Liturghier (1508), urmat de un Octoih (1510), apoi de un Evangheliar (Tetravanghelul de la 1512), toate trei cunoscute sub numirea de «tipăriturile lui Macarie».

Asupra importanței acestui eveniment și asupra împrejurărilor în care au realizat tipograficește aceste cărți, avînd pentru noi valoare de incunabule, s-a scris mult. În deosebi, cu prilejul acestei aniversări, s-a insistat asupra unor aspecte încă neclare, dar care sînt pe cale de a fi precizate, ca rezultat al unor cercetări.¹ Indiferent de stadiul acestor cercetări, rămîne cert faptul că la scurt timp de la invenția tiparului la Maiența, țara Romînească a avut cărțile ei tipărite, în timp ce în multe alte țări și la alte popoare, binefacerile tiparului încă nu străbătuseră.

Pe lîngă acest fapt semnificativ, primele noastre cărți de cult religios, mai pot sta și ca exemplu de tipar de excepțională factură calitativă, față de epoca și condițiile tehnice din acea vreme, nivelul acesta neputînd fi atins de niciuna din produsele de tipar realizate în perioadele de mai tîrziu, nici la Coresi (la Brașov), nici în tiparnițele lui Matei Basarab sau Vasile Lupu, nici în perioada ivireană.

1. NOTA REDACȚIEI: Și în revista noastră (nr. 10-11, octombrie-noiembrie 1958), au publicat cîteva studii asupra tipăriturilor macariene și îndeosebi asupra Liturghierului de la 1508. Pornind de la convingerea că într-o problemă atît de importantă ca aceea a primelor noastre tipărituri, orice nouă informație și orice ipoteză emisă de cercetători poate aduce contribuții de seamă la clarificarea acelor aspecte încă obscure, — redacția revistei «Biserica Ortodoxă Romîna» a făcut loc în paginile sale unor studii care expuneau diferitele păreri ale specialiștilor, de la cunoscuta opinie a imprimării lor pe pămîntul țării Romînești, pînă la părerea tipăririi lor la Veneția, părere exprimată cu mai bine de o jumătate de veac înainte de Alexandru Odobescu și apoi de George Ionescu și reluată recent, cu noi argumente, de V. Molin, în comunicarea făcută la sesiunea de bibliologie a Bibliotecii Academiei R.P.R., din decembrie 1956 (publicată în rezumat în volumul acestei sesiuni, ed. Bibl. Acad. R.P.R., 1956, p. 266). În lipsa unor argumente hotărîtoare pentru una sau alta din cele două ipoteze emise asupra locului tipăriturilor macariene, redacția a socotit folositor să prezinte cititorilor săi concluziile la care au ajuns pînă în prezent cercetătorii. Nădăjduim că în viitor, noi studii vor limpezi definitiv această chestiune, pînă acum controversată.

Din nefericire avem foarte puține exemplare din aceste valoroase dovezii. Vremurile, cu vicisitudinile inerente, cu războaiele care au trecut peste lăcașurile noastre de rugăciune, biserici și mînăstiri, care erau locul firesc de păstrare a lor, le-au nimicit, iar numărul existent azi este așa de restrîns, încît valoarea lor pecuniară, după o catalogare de anticariat le situiază la prețuri extrem de ridicate, alăturîndu-le ca estimare la prețurile de altfel exorbitante, ce se plătesc pe piața mondială pentru cărțile rarissime, din epoca icunabulă și imediat următoare acesteia. Numărul restrîns contribuie și la faptul că nu pot fi ușor văzute și consultate în mai multe biblioteci publice, fără să mai vorbim de cea de a treia carte macariană, (Tetravangheliarul din 1512), cea mai interesantă din tipări-turile lui Macarie, care nu poate fi cercetată decît sub forma unei singure file răzlețe, aflată în depozitul de carte veche al Bibliotecii Academiei R.P.R. și de dată mai recentă exemplarul de lux, tipărit pe pergament, aflat la Muzeul de Artă al R.P.R.

Azi sîntem însă în drept de a putea considera că numărul acestor cărți atît de scumpe a sporit prin mențiunile ce le facem aci, încît este necesar a modifica înregistrările bibliografice de pînă în prezent.

După actuala stare a catalogării în materie de carte veche romînească,² situația tipăriturilor macariene este următoarea:

Liturghierul de la 1508. Bibliografia romînească veche face în această privință următoarea mențiune sumară (vol. I, pag. 8): «Exemplare se găsesc în Biblioteca Academiei Romîne, Biblioteca Centrală București».

Deci nici o indicație numerică. În istoricul scris ca introducere la excelentul manual tehnic «Călăuza Tipografului» de G. Ionescu (Tip. Göbl, București 1906, pag. 85) se scrie: «... eruditul nostru arheolog Al. Odobescu a descoperit în 1861 între cărțile Mînăstirii Bistrița din Vîlcea, 7 exemplare din Liturghia slavonă a lui Ioan Hrisostomul, tipărită în zilele lui Mihnea I-iu Voevod, în anul 1507, iar după calculele lui Picot, la 1508, luna noiembrie și lucrată de Macarie monahul».

Prin urmare, Odobescu, singur, a descoperit șapte exemplare din Liturghier. Biblioteca Academiei, deține în momentul de față numai 3 exemplare, probabil inclusiv exemplarul, sau exemplarele de la fosta Biblioteca Centrală. Din acestea, un exemplar este complet, altul mai puțin, iar cel de al treilea, cu multe lipsuri, completate manual cu scriere imitînd tiparul original. Nu știm, dacă aceste trei exemplare sînt din cele descoperite de Odobescu și nu știm ce s-a făcut în acest caz cu restul de 4 exemplare din cele 7 găsite la Bistrița. În această privință grija de păstrare, față de astfel de cărți de o excepțională importanță și valoare, se pare că n-a preocupat pe cei ce aveau datoria bunei păstrări, iar în volumul B.R.V. IV Adăugiri (aug. 1944) nu se amintește de vreo altă descoperire.

În fapt însă, pe lîngă exemplarele lui Odobescu, mai erau în patrimoniul nostru încă: 1 exemplar azi la Biblioteca Centrală de Stat și 2

2. *Bibliografia romînească veche* de I. Bianu, și N. Hodoș, vol. I, precum și vol. IV, *Adăugiri*, de D. Simonescu, singurele lucrări temeinice și de necontestată valoare în această privință.

exemplare pe care nici Bibliografia R. V. nu le înregistrează și nici unul din cercetători, (de altfel foarte preocupați de împrejurările introducerii tiparului în Țara Românească) nu iau cunoștință, decît în ultimul timp de existența lor. Vom arăta noi, aci, unde și în ce împrejurări existau.

Un Liturghier era și este în momentul de față în posesiunea Bibliotecii Institutului Teologic (fostul Seminar Andreian) din Sibiu. Ne-am amuzat de existența acestuia și am căutat prilejul unui drum la Sibiu pentru a-l cerceta în legătură cu studiile ce le facem privitor la Macarie, ca tipograf. Am făcut mențiunea existenței acestui exemplar cu prilejul deputei în jurul primelor noastre tipăriri. Ca urmare a acestei sezișări, s-au făcut considerente greșite asupra unor variațiuni de ediții, ce ar exista între exemplarele din Biblioteca Academiei și exemplarul de la Sibiu³ și cum este explicabil, se fac acum cercetări atente în funcție de noul (și totuși atît de vechiul) exemplar, ce zăcea nesolicitat în rafturile bibliotecii de la Sibiu.⁴

Al doilea Liturghier a existat și acesta de mult, nu este o descoperire făcută în vreo bisericuță din sat înfundat în văgăuni carpatine. Și totuși nu l-am catalogat, nu figurează înregistrat în bibliografia noastră și nu a fost cercetat vreodată.

Este un exemplar pe care l-am achiziționat, în împrejurări încă necunoscute, bibliofilul dr. Iuliu Todorescu din Budapesta donat de fostul posesor, Bibliotecii Muzeului Național Maghiar. Vom da amănunte asupra donatorului și Liturghierului, socotind ca fiind necesare din punct de vedere bibliografic.

Dr. Iuliu Todorescu, român ortodox, originar dintr-un sat din Banat, născut la Budapesta (16 august 1866), unde a trăit. Sursele maghiare⁵ ne arată ca pasionat bibliofil, scopul vieții lui nefiind altul decît colecționarea și cercetarea de vechi tipăriri.⁶ Tot ce a adunat cu o patimă de colecționar cu largă dare de mîină, a fost donat de văduva lui (născută Aranka Horváth) bibliotecii muzeale din Budapesta, susținînd că este ultima dorință a decedatului, fapt necontrolabil, știut fiind că Todorescu în ultimii ani avea mintea tulburată, devenise apatic chiar față de cărțile lui dragi și fără a se mai putea preocupa de pasiunea lui de o viață întreagă.

Din această bibliotecă «unikum», adunată cu străduință și cheltuială limită, de bănățeanul de la Budapesta, bibliografia noastră are multe de reținut. Peste 80 de vechi tipăriri slavo-romîne, au făcut parte din această colecție, unele rarități de mare preț, ca Liturghierul și chiar

3. *450 ani de la prima tipăritură în Țara Românească* de P. P. Panaitescu în «Catalauza Bibliotecarului», 1958, pag. 21.

4. Exemplarul Liturghierului de la Sibiu, a intrat în posesiunea Bibliotecii Seminarului încă de la 8 noiembrie 1898, în condițiile ce se arată și este ciudat ca atîta timp nu a fost obiectul cercetărilor.

5. Akantisz Viktor: *Dr. Todoreszku Gyula és neje Horváth Aranka magyar könyvtára*, Budapest 1922.

6. «... dr. Todorescu Iuliu a adunat o bibliotecă de o valoare atît de mare și rară («unikum»), cum n-ar fi putut aduna pînă azi nici cei mai excelenți colecționari particulari» (din prefața la lucrarea lui Akantisz Viktor).

Tetravanghelul macarian de la 1512, multe altele ca Evangheliarul cu învățătură (1641), Noul Testament (1648) Psaltirea (1651) toate tipări-turile de la Alba-Iulia, fără să mai vorbim că în colecția Todorescu se găsea și un exemplar din Octoihul zis de la Cetinie, un adevărat incunabul (1494), despre care exemplar Safarik, eruditul bibliograf al tipăriturilor slave, nu avea cunoștință, apoi Sluzebnik de la 1519 (Veneția), o Psaltire de la Veneția (1519), un alt Octoih (1536), tot din tiparnițele venețiene. Pentru a cuprinde valoarea cărților adunate de Todorescu, amintim că după moartea lui s-au găsit nu mai puțin de 44 cărți incunabile, din oficinele meșterilor tipografi din Veneția, Nürnberg și Maiența, printre cari și un *Calendarium venetiis 1486*, care este singurul exemplar cunoscut azi.

Dar biblioteca Todorescu, comportă o mai amănunțită descriere, ceea ce vom face cu alt prilej, avînd convingerea că prin cunoașterea acestei comori, vom lărgi partea cu întregiri și adăogiri din bibliografia noastră. Cercetarea cărților care ne interesează se va putea face apoi cu ajutorul tehnicii moderne, prin fotografiere, sau micro-filmare (și ne gîndim în primul rînd la Tetravanghelul de la 1512, care — în ediția obișnuită — ne lipsește cu desăvîrșire).

Vom încheia mențiunile noastre cu privire la Liturghier, arătînd că exemplarul sibian a fost găsit în biserica din comuna Alun, din fostul județ al Hunedoarei și dăruit de preotul Stoica, din acest sat, și anume la 8 noiembrie 1898, în luna și anul cînd se aniversau 390 de la tipărire, după cum se poate vedea din nota lipită de preotul Stoica pe interiorul scoarței din față a Liturghierului. Unde a stat necercetat și neînregistrat de bibliografii noștri acest Liturghier timp de 60 ani? (Volumul I din B.R.V., cu mențiunile lui Bianu-Hodoș, apărut în 1903), nu-l menționează. Faptul însă că a fost găsit într-un sat din Ardeal este demn de reținut, pentru că aruncă lumină asupra sferei de răspîndire a primelor noastre tipăriri. S-a crezut anume, că acestea au circulat numai înlăuntrul mitropoliei ungro-valahe, înființată sub Radu cel Mare și implicit numai în limita voivodatului muntean, al cărui domn este pomenit ca protector, ca un fel de ctitor al tipăriturilor. Găsindu-se exemplarul de la Alun, faptul aceasta contribuie la acceptarea ipotezei că sfera de răspîndire a tipăriturilor macariene a fost mult mai largă. Iar faptul că la Alun exemplarul a putut să reziste vremurilor cu prădăciunile și distrugerile ce urmau după războaie, este explicabil, dacă încercăm să aflăm unde și cum este așezat acest sat. Comuna Alun este o așezare romînească, într-un ținut tot romînească, și care se numește «regiunea Pădurenilor», din țara huniadeștilor. Așezată pe un creștet de munte, la o altitudine de peste 800 m., în masivul Poiana Rusca, comuna Alun a avut avantajii unei izolări, unde nu a străbătut calea ferată. Cu secole în urmă, izolarea era creată și de natură cu codrii de nepătruns, dovadă că așezările omenești ce s-au ivit aci cu timpul, au primit numai numiri legate de pădurile înconjurătoare. Ținutul se numește «al Pădurenilor», o entitate geografică și etnografică aparte, iar satele descind toate din lumea pădurilor, fiindcă aci se găsesc comune cu numele de Alun, Ulm, Plop, Teiu, Curpeni, Făgețel,

Bachișel, Merișor, Cireșor, etc. Patru sute de ani a stat Liturghierul în bisericuța din vîrf de munte, pitită între aluni, ulmi și plop, pentru ca să dovedească la cea de a patra sută cincizeca aniversare, de la data tipării, că în această regiune s-a simțit nevoia și a pătruns larg tiparul bisericesc cu toate binefacerile, încă de la începuturile lui.

Octoihul de la 1510, este cea de a doua tipăritură macariană. Exemple nu au fost cunoscute de bibliografii noștri, pînă la 1905, cînd N. Iorga îl identifică la o expoziție din Sibiu, ca apoi același exemplar să fie descris cu amănunțime de P. P. Panaitescu,⁷ după ce a fost regăsit în biblioteca fostului seminar din Blaj. Nu ne vom opri mai îndelung asupra Octoihului, întrucît nici prin cunoașterea colecțiunii Todorescu, nu știm numărul Octoihului. În această colecție, sînt inventariate mai multe Octoihuri, nu însă cel macarian. Astfel Todorescu a avut posibilitatea să achiziționeze:

Un exemplar din Octoihul zis de la Cetinie (1494) semnat tot de Macarie. Inventarul nu face nici o mențiune în ce privește care parte din Octoih a fost cumpărată de Todorescu, știut fiind că această tipăritură a avut două părți. Cercetările ce se vor face, vor trebui să precizeze, fiindcă din partea II-a nu există nici un exemplar, abia cîteva foi răzlețe, păstrate la Biblioteca Națională din Belgrad,⁸ sînt mărturie pentru tipăritura macariană, începută și desăvîrșită la Veneția. Exemplarul Todorescu este complet și legat în piele.

Todorescu a mai avut în colecția sa și un Octoih, tipărit tot la Veneția, pe care îl arăta ca fiind lucrat în anii 1536-37 (bibliografiat de Safarik la nr. 261), dar se află numai în coli («ivekben») și nu se arată dacă are lipsuri. Un alt Octoih, notat ca fiind complet (Safarik 223), poartă anul 1537 și este legat în piele, cu legătură contemporană cu tiparul, după cum se mai menționează în inventarul făcut de bibliotecarul Akantisz V.⁹ Există și un exemplar din Octoihul descris în B.R.V. la nr. 27 (exemplar incomplet, în coli).

Credem că se impun cercetări pe bază de microfilme, dacă altcum, nu este posibil, pentru a se vedea în ce măsură octoihurile Todorescu modifică, sau completează datele bibliografice existente și cu referire la bibliografia veche romînească;

Evangheliarul (Tetravangheliarul) de la 1512. Pentru istoria tiparului nostru și pentru completarea bibliografiei noastre vechi, existența unui exemplar din Evangheliarul de la 1512, aflat în Colecția Todorescu, este de mare importanță, pentru faptul că deși prin descoperirea făcută de Odobescu la mînăstirea Bistrița, au intrat în patrimoniul Bibliotecii Academiei 2 exemplare, totuși azi cercetătorii nu pot avea decît o singură

7. P. P. Panaitescu: *Octoihul lui Macarie (1510) și originile tipografiei în Țara Romînească*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1939. (Extras din revista «Biserica Ortodoxă Romînă» nr. 9-10/1939).

8. L. Stoianovici în *Contribuție la bibliografia vechilor cărți tipărite în sîrbește* face descrierea acestei părți (v. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 11).

9. V. Akantisz, *op. cit.*, pag. 32.

filă, în afară de un exemplar pe pergament, de un lux excepțional,¹⁰ avînd o dichisire grafică în aur și în diferite culori, lucrată cu mîină îndemînatecă de un iluminator, care a căutat să se apropie cît mai mult de manuscrisul care ea servit drept model.¹¹ (Din fericire acest exemplar de lux, azi face parte din fondul de tipărituri prețioase, aparținînd Muzeului de Artă R.P.R.).

Nu am găsit nici o indicație de tehnică grafică mai amănunțită în inventarul de la Budapesta, decît că Evangheliarul este în legătură de epocă (în piele), ceea ce este însă foarte important, căci modul de a crea legătura unui exemplar de lux (tehnica, ornamentica, stilul și materialul de legătorie), ne poate da amănunte prețioase în ce privește realizarea grafică, amănunte cu atît mai necesare, cu cît disputa în jurul locului și oficinei de tipărire are nevoie de aceste date. De asemenea nu știm dacă exemplarul de la Budapesta este din tirajul pe hîrtie, sau pergament.

Posibilitățile de cercetare asupra Evangheliarului de la 1512 sporesc și prin faptul că excepționala colecție de cărți vechi a bibliografului român dr. Todorescu deține și un exemplar din Tetravanghelul zis de la Belgrad (1552), despre care se știe că este o copie aproape identică a celui macarian. În orice caz, comparația pe bază de material documentar ce urmează a se procura, ar putea stabili multe lucruri. În primul rînd se va găsi răspunsul la întrebarea, cum se face ca tiparul Evangheliarului de la 1512 să se repete într-o ediție scoasă peste 40 ani, fără a cunoaște unde au funcționat tiparnițele acestea atît de identice ca utilaj și material tipografic, și care au putut da opere de artă și lux tipografic realizat pe aceeași normă. Ar fi fost una la Tîrgoviște, dar cum a ajuns intactă peste 40 de ani la Belgrad, fără a rămîne vreo sursă istoriografică, în această privință, sau a existat alta la Belgrad, dar reușind să retipărească «pînă și Stema Țării Romînești cu vulturul cu capul întors și crucea în cioc și cu aceleași greșeli de tipar»? Au fost două tipografii în diferite localități dar identice, ca instalație, ceea ce ar fi bizar, sau avem de a face cu una și aceeași, într-o singură localitate?¹²

*

După cum se vede, moștenirea lăsată de dr. Iuliu Todorescu, este de o importanță covîrșitoare, pentru viitoarele cercetări legate de descifrarea părților nebuloase din istoricul începutului de tipar la noi și la sud-slavi în general. Atrăgînd atențiunea asupra acestui fapt, sperăm că vom avea în curînd posibilitatea de a ne apropia de acest valoros material documentar.

Dar colecția Todorescu mai cuprinde și alte tipărituri, pe cari le vom semnala cu alt prilej, fiind deopotrivă de importante pentru completarea bibliografiei noastre vechi, după cum întreaga colecție Todorescu comportă o cercetare mai atentă.

10. Vezi descrierea în Bianu-Hodoș, *B.R.V.*, vol. I, pag. 20.

11. Bianu-Hodoș, *B.R.V.*, pag. 21.

12. V. Molin, *op. cit.*, unde se susține că Veneția este sursa de tipărire.

Deocamdată, indiferent de amploarea cercetărilor și de rezultatele acestora, avem mulțumirea să constatăm că sporește numărul vechilor cărți bisericești și anume acelea care, prin condițiile și epoca în care au fost realizate, s-au înscris ca fapte demne de admirație în istoricul începuturilor noastre cultural-artistice.

Primele noastre tipărituri sînt încercări izbutite de a turna în noua invenție a tiparului, cu slove de plumb și prese primitive, cu gravuri săpate în lemn, expresii de artă creatoare, realizate cu talent de miniaturisti care s-au ostenit în chilii de mînăstiri romînești și au dat acele minunate manuscrite, culminînd cu arta lor în epoca lui Ștefan cel Mare.

Tipograful, cu slovele și teascurile lui, indiferent cine și unde, este fără îndoială realizatorul tehnic, însă acela care a provocat, a susținut, a promovat și a patronat aceste apariții este de fapt autorul spiritual și material al operei.

VIRGIL MOLIN

UN VALOROS STUDIU ASUPRA VECHILOR CALENDARE BISERICEȘTI *

Printre lucrările bibliografice publicate în ultimul timp de B.C.S., un loc de frunte îl ocupă studiul calendarelor, alcătuit cu competență de M. Tomescu. Autorul umple, prin studiul său, o lacună simțită din istoria cărții și a literaturii noastre, și pune înaintea cititorilor într-o tratare științifică, o sinteză metodic organizată asupra cuprinsului calendarelor românești tipărite și manuscrise, începînd cu anul 1733, pînă la 1830. Literatura calendarelor interesează pe slujitorii bisericii, pentru că, în bună parte, ea este o literatură cu caracter religios.

Greutățile alcătuirii unor asemenea studiu au fost mari, din cauza lipsei de lucrări anterioare. Autorul a deschis, primul, drumul în această direcție de cercetări. De aceea, a trebuit să îndeplinească mai întîi studiul amănunțit al textelor din calendare. Științific a procedat autorul și în «Introducere», plasînd apariția și problema calendarelor românești în cadrul vast al calendarelor mondiale.

Autorul arată în cap. I-IV, că genul calendarelor a rezultat ca o necesitate economică și culturală a burgheziei, într-un moment istoric, cînd ea urmărea să ocupe un loc însemnat în viața publică și statală, prin luptă împotriva clasei privilegiate feudale. Așa se explică de ce primele calendare românești s-au imprimat *nu* în tipografiile «privilegiate» domnești, ci în cele «politicești», adică în cele «civile», particulare și laice (gr. *πολίτης* = cetățean). Autorul a reușit să facă ordine în noianul de calendare vechi, stabilind, pînă la 1830, următoarele tipuri: *calendarul popular*, cel mai vechi, tipărit la Brașov în 1733, este o traducere dintr-un calendar unguresc, iar altul mai nou, din 1785, este o traducere din calendarul rus tipărit la Moscova în 1710. Al treilea subtip al calendarului popular este «Calendarul pe 7 planete» (1816), calculat pentru 140 ani, alcătuit în țara noastră de un român, care nu și-a scris numele. Tipografia Mitropoliei din București a publicat mai multe ediții și exemplare din «Calendarul pe 7 planete».

* Tomescu Mircea, *Calendarele românești (1733-1830). Studiu și bibliografie*. București, 1957, 155 p. (Biblioteca Centrală de Stat a R.P.R.).

Al doilea tip, *calendarul literar-istoric*, începe în 1794 cu «Calendarium rumînesc» (Sibiu, 1794) și urmează editarea lor în centre tipografice ca Viena, Buda ș. a. Alcătuitoarii lor, în parte, sînt cunoscuți: G. Micu, G. Șincai, P. Maior, Șt. Neagoe, Z. Carcalechi, A. Pann.

Tipul al treilea îl alcătuiesc *calendarele bisericesti*, publicate la Oradea, de episcopul Samuel Vulcan; (titlul lor era: *Schematismus...*) sau cele publicate de Vasile, Țintilă, pe foi volante, pentru a fi atîrnate de perete.

Cititorii lucrării lui M. Tomescu nu trebuie să-și închipuiască însă, că rolul bisericii în existența calendarelor vechi se reduce numai la acestea. Chiar lucrarea pe care o prezentăm lasă să se vadă că tipografiile mitropolitane din Iași și București au tipărit și ele calendare cu bogat material biblic, prelucrat artistic (istorisiri morale, narațiuni istorice, extrase din Vechiul și Noul Testament, ș.a.) și cu lista sărbătorilor bisericesti. Apoi, autorii tipului de calendare populare și literar-istorice au fost oameni ai bisericii, fie clerici (Mihail Strelbițki, S. Micu), fie cantori (A. Pann). De altfel, înainte de tipărirea calendarelor și, mai tîrziu, paralel cu calendarele tipărite, biserica noastră și-a creat un calendar al ei, calendarul bisericesc ortodox, care începe, pînă astăzi, cu ziua de 1 septembrie. Pentru orientarea calendaristică a clericilor și laicilor, biserica a imprimat așa numitele «pashalii» la sfîrșitul cărților bisericesti, dar mai ales la sfîrșitul psaltirilor, catavasierelor și ceasloavelor. Într-o lucrare de sinteză asupra calendarelor, cum este aceasta, ar fi fost necesar să se scrie cîteva pagini și despre pashalii, studiate ca vechi tip de calendare bisericesti.

Mai departe, autorul arată că în munca de popularizare a cunoștințelor tehnice, istorice, literare, economice (anunțarea locurilor unde se făc tîrguri, a drumurilor și mijloacelor de transport), pedagogice, medicale, (calendarele publicau și rețete) prin intermediul calendarelor, au strălucit scriitori progresiști, patrioți și populari ca Samuel Micu, Gh. Șincai, P. Maior, Z. Carcalechi, Anton Pann, Samuel Vulcan și mulți alții.

Autorul concludă (cap. V) asupra rolului progresist pe care l-au avut calendarele în instruirea variată a cititorilor de la sate și tîrguri, asupra educării lor patriotice, asupra dezvoltării în mase a gustului de a citi o beletristică anecdotică și populară. Lucrarea mai cuprinde repertoriul bibliografic al tuturor calendarelor romînești dintre anii 1733-1830 (cap. VI). Calendarele vechi fiind un fond special de publicații rare, autorul a procedat bine adoptînd metoda descrierii bibliografice *ample*: descrierea exterioară, adnotarea cuprinsului, înregistrarea tuturor studiilor despre calendare, înregistrarea bibliografică nu numai a calendarelor tipărite, dar și a celor manuscrise. În partea bibliografică a lucrării autorul semnalează șase calendare necunoscute lui I. Bianu, N. Hodoș și Dan Simonescu în cele patru volume din Bibliografia romînească veche

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVII
Nr. 3-4
MARTIE-APRILIE
1959

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE·MESAJE

- Aprecieri ale Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Athenagora
pentru revista «Biserica Ortodoxă Română 245—246*

ÎN APĂRAREA PĂCII

- (1) sărbătoare a întregii lumi : a 10-a aniversare a mișcării mon-
diale pentru pace, de Pr. I. GAGIU 247—262*

VIAȚA BISERICESCĂ

- În deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a
34-a serie de preoți 263—264*
- În viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare : Patriarhia din
Constantinopol, Patriarhia Alexandriei, Patriarhia bulgară 265—272*

ANIVERSĂRI

- În îndreptățit omagiu : la a 80-a aniversare a Părintelui Aca-
demician Gala Galaction 273—275*

<i>Tata</i> , de MARA GALACTION	276—281
<i>La Mînăstirea Cernica</i> , de GALA GALACTION	282—284

E V O C Ă R I

<i>Cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la tipărirea cărții «Întrebarea creștinească»</i>	285—286
<i>Personalitatea diaconului Coresi și rolul lui în cultura românească</i> , de BARBU TEODORESCU	287—306
<i>Coresi editor și tipograf</i> , de VIRGIL MOLIN	307—321
<i>Stema lui Matei Basarab în cărțile bisericești</i> , de STELIAN METZULESCU	322—342
<i>Din Betania la Ghetsimani</i> , de B. A. ALEXANDRU	343—356

Î N D R U M Ă R I P A S T O R A L E

<i>Predicatorul în concepția Sfîntului Ioan Gură de Aur</i> , de Pr. prof. D. BELU	357—384
<i>Rugăciunile pentru cei adormiți, în învățătura Bisericii Romano-Catolică și Ortodoxă</i> , de Pr. mag. IOAN CHIRVASIE	385—394

D O C U M E N T A R E

<i>Completări la bibliografia românească veche</i> , de DANIELA BRATU	395—399
<i>Bibliografia articolelor privind istoria Bisericii Romîne, din «Revista Teologică» de la Iași</i> , de Mag. MIRCEA PĂCURARIU	400—412

R E C E N Z I I

<i>Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare</i> , de Pr. VIRGIL GODEANU	413—420
<i>Monografia unei mînăstiri de mare valoare artistică</i> , de G. NICOLAE	421—424

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

APRECIERI ALE SANCTITĂȚII SALE PATRIARHUL ECUMENIC ATHENAGORA PENTRU REVISTA „BISERICA ORTODOXĂ ROMINĂ“

Strădaniile depuse de redacția revistei noastre de a prezenta cititorilor din țară și de peste hotare un material cât mai ales, au fost deseori obiectul unor elogioase aprecieri din partea ierarhilor, clericilor și a numeroase personalități din întreaga lume ortodoxă. Cuvintele de laudă ce s-au rostit sau ni s-au scris, au constituit întotdeauna pentru redacția revistei noastre un îndemn la muncă și mai stăruitoare, spre a îmbogăți și mai mult cuprinsul acestor pagini cu articole și studii menite să aducă un real folos tuturor slujitorilor și închinătorilor altarelor dreptei credințe.

Printre înaltele căpetenii bisericești care au cinstit munca noastră cu prețuirea și binecuvîntarea lor, au fost și Prea Fericirii Patriarhi Athenagora al Constantinopolului, Hrisostom al Alexandriei, Alexei al Moscovei și Chiril al Bulgariei, precum și adormitul întru fericire Alexandru al III-lea, patriarhul Antiohiei.

De curînd, o nouă scrisoare trimisă de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagora al Constantinopolului Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian, președintele comitetului de redacție și îndrumătorul întregii noastre activități, vine să reînnoiască bunele aprecieri ale tuturor Bisericii Ortodoxe din lume pentru aportul pe care revista «Biserica Ortodoxă Romînă» — alături de celelalte publicații ale Patriarhiei noastre — îl aduce la promovarea teologiei ortodoxe. Iată cuprinsul acestei scrisori, care dovedește încăodată că, în noile condiții de libertate religioasă, instaurate în țara noastră de regimul democrat popular,

Biserica Ortodoxă Română își poate desfășura din plin întreaga ei activitate creatoare, în slujba Ortodoxiei ecumenice :

PATRIARHIA ECUMENICA

1959, martie, 17

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Patriarh al Bisericii Autocefale a României, Prea iubite și mult dorite frate în Hristos Dumnezeu și împreună slujitor al Smereniei Noastre, D. Justinian, îmbrățișînd frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, Vă întîmpinăm cu multă bucurie.

Bucurîndu-ne, în chip deosebit, ori de cîte ori gîndul ne poartă către Prea Fericirea Voastră, și aflînd de toate cele bune, atît de dorite de noi, care se realizează de Prea Fericirea Voastră, binecuvîntăm prilejurile care ni se dau de fiecare dată și care ne îngăduie acest fel de corespondență plăcută cu Voi.

Vă mulțumim, așadar, călduros pentru primirea regulată a organului oficial al iubitei Prea Sfinței Biserici Ortodoxe Romîne, pe care ni-l trimiteți cu atîta dragoste și care e plin de articole și de studii istorice cuprinzătoare, care tratează chestiuni ce interesează întreaga noastră Biserică Ortodoxă.

Îmbrățișîndu-Vă iarăși cu sărutare sfințită, rămînem cu dragoste frățească și deosebită cinstire,

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† ATHENAGORA al Constantinopolei

**O SĂRBĂTOARE A ÎNTREGII LUMI:
A 10-A ANIVERSARE A MIȘCĂRII MONDIALE
PENTRU PACE**

În primăvara acestui an s-au împlinit zece ani de când a luat ființă cea mai uriașă mișcare socială a vremurilor noastre: mișcarea mondială pentru pace. Această glorioasă aniversare a constituit o sărbătoare pentru toate popoarele iubitoare de pace de pe pământ și a dovedit încăodată voința de neclintit a sutelor de milioane de oameni, de a nu mai îngădui nimănui să arunce întreaga lume în vârtoarea suferințelor și distrugerilor pe care le-ar provoca un nou război.

Născută din năzuința de veacuri a popoarelor de a înlătura războaiele din viața omenirii, mișcarea mondială pentru pace a dat expresie conștiinței umane a veacului nostru, a contribuit la dezvoltarea solidarității și responsabilității tuturor oamenilor față de cauza păcii și a izbutit în scurt timp să organizeze cel mai vast și mai puternic front comun de rezistență împotriva primejdioasei pregătiri a unui nou război mondial. Realizările de pînă acum ale acestei mișcări mondiale și numărul mereu crescînd al bărbaților și femeilor din toate continentele, care s-au unit sub steagul sînt al apărării păcii, au dovedit că popoarele lumii doresc să trăiască în pace și că știu să-și dea mîna — pe deasupra deosebirilor de rasă, naționalitate, convingeri filozofice și politice sau credințe religioase — pentru înlăturarea acestui țel comun. Prin acțiunile inițiate și prin biruințele dobîndite, mișcarea mondială pentru pace a adus o contribuție de seamă la promovarea celor mai înalte valori morale ale umanității: ea a ajutat din plin la restaurarea demnității umane și a adîncit în cugete conștiința luptei de neînvins pe care o reprezintă unitatea de voință și de luptă a omenirii.

Este, deci, explicabil entuziasmul cu care întreaga lume a sărbătorit împlinirea a zece ani de la organizarea mișcării mondiale pentru pace. În toate țările, pe tot întinsul pământului, popoarele au cinstit această aniversare prin noi și noi acțiuni în slujba păcii, mărturisindu-și hotărârile ferme de a nu cruța nici o strădanie pentru înlăturarea visului de veacuri al omenirii: înlăturarea definitivă a războaielor.

Mișcarea mondială pentru pace a luat ființă în urma primejdiei ce s-a ivit pentru omenirea abia ieșită din suferințele celui de al doilea război mondial, când în locul agresorilor înfrinți s-au ivit noi aspiranți la cucerirea și stăpânirea lumii. Discursurile războinice, zăngănitul de arme, amenințările fățișe, dezlănțuirea unor războaie limitate în diferite colțuri ale pământului, — toate pornite din tabăra cercurilor imperialiste — au arătat că popoarele se găsesc iarăși în fața unei noi primejdii. Experiența tragică a măcelului abia sfârșit, milioanele de jertfe ce fuseseră aduse, nesfârșitele ruine, lipsuri și suferințe ce mai dăinuiau încă — mărturii dure-roase ale celui de al doilea război mondial — au determinat popoarele să nu mai rămână nepăsătoare înaintea acestei noi îngrămădiri de nori grei și amenințatori. Ele s-au ridicat la luptă organizată și unită împotriva ațîțătorilor la război.

Acțiunea de unire a forțelor active ale tuturor popoarelor, în scopul apărării păcii a început efectiv în februarie 1949, când Biroul Internațional de legătură al intelectualilor pentru pace, împreună cu Federația democratică internațională a femeilor și cu numeroase personalități intelectuale și politice, au lansat un apel pentru convocarea unui congres mondial al partizanilor păcii. Uriașul ecou pe care l-a avut acest apel a dovedit că inițiativa răspundea năzuințelor mării majorități a omenirii. În mai puțin de două luni de zile, 18 asociații internaționale, peste 1000 de organizații provinciale, precum și aproape 3.000 de personalități de frunte din întreaga lume s-au alăturat chemării, desemnându-și reprezentanți la cea dintâi întâlnire a luptătorilor pentru pace.

Și astfel, între 20 și 25 aprilie 1949, s-a ținut în același timp *la Paris și la Praga cel dintâi congres mondial al luptătorilor pentru pace*. Ținerea congresului în două orașe diferite a fost impusă organizatorilor de măsura arbitrară a guvernului francez din vremea aceea, care a refuzat să acorde viza de intrare în Franța delegațiilor din numeroase țări. Acești soli, care au fost împiedicați să aducă în sala congresului mărturia dragostei de pace și a hotărârii popoarelor lor de a împiedica dezlănțuirea unui război mondial, s-au reunit în capitala Republicii Cehoslovace fiind socotiți ca participanți activi ai congresului de la Paris. În zilele însorite ale primăverii anului 1949, în sala Pleyel din capitala Franței au răsunat glasurile reprezentanților oamenilor iubitori de pace din 72 de țări; sub fluturarea drapelurilor tuturor statelor, 1784 de delegați din lumea întreagă au rostit, în felurite graiuri, aceeași sfântă năzuință a omenirii de pretutindeni: apărarea păcii prin acțiunile unite ale popoarelor.

Lucrările congresului de la Paris au fost deschise de marele savant Frédéric Joliot Curie, care a înfățișat cu curaj și cu înalt simț de răspun-

dere, uneltirile ațîțătorilor la război și a subliniat faptul că popoarele doresc să se unească într-o mare mișcare mondială, spre a desfășura o acțiune organizată împotriva oricăror încercări ale cercurilor imperialiste de a atenta iarăși la viața pașnică a omenirii. Eminentul om de știință francez a sintetizat în cuvîntul său înflăcărat voința de pace a tuturor oamenilor cinstiți de pe pămînt. Cinstirea ce i s-a adus de reprezentanții popoarelor prin alegerea sa ca președinte al Comitetului permanent al congresului mondial al partizanilor păcii și apoi al Consiliului mondial al păcii a fost într-un tot îndreptățită, căci din ziua aceea și pînă în ultima clipă a vieții sale, marele savant și-a închinat întreaga lui activitate nobilului scop al apărării păcii.

În cuvîntările ce s-au rostit de numeroși delegați, s-a făcut auzită hotărîrea de nezdruccinat a popoarelor de a nu cruța nici o strădanie, pentru a inaugura o eră nouă în viața omenirii: era rezolvării pe cale pașnică a tuturor chestiunilor litigioase dintre state.

Poporul nostru s-a arătat dintru început profund și sincer atașat cauzei sfinte a apărării păcii. În numele poporului român, la cel dintîi congres al partizanilor păcii a luat cuvîntul marele nostru scriitor Mihai Sadoveanu. Subliniind că «pacea înseamnă independența noastră economică, solidaritatea, lupta noastră pentru cultură», — neîntrecutul maestru al cuvîntului românesc a arătat solilor tuturor popoarelor că «luptînd pentru interesele sale vitale, poporul român are conștiința că luptă și pentru interesele întregii umanități».

Participanții la cel dintîi congres al luptătorilor pentru pace au adoptat în unanimitate un apel și o rezoluție, prin care se proclamau nobilele teluri ale mișcării mondiale pentru pace și erau chemați sub steagul ei să alin toți oamenii iubitori de pace de pe pămînt.

Răsunetul pe care l-au avut în lumea întreagă documentele acestui congres a fost cu adevărat uriaș: în scurtă vreme, sute și sute de milioane de oameni, de toate rasele și din toate țările, și-au manifestat aderența lor la mișcarea mondială pentru pace. În zeci de state au luat naștere organizații naționale de luptă pentru pace; pretutindeni s-au inițiat acțiuni menite să cimenteze unitatea partizanilor păcii și să creeze un curent de opinie publică împotriva pregătirilor de război, împotriva înrădăririi relațiilor internaționale, împotriva războiului rece.

În anul următor, între 15 și 19 martie 1950, s-a ținut la *Stockholm*, sesiunea Comitetului Permanent al Congresului mondial al partizanilor păcii. Cu acest prilej a fost întreprinsă una dintre cele mai importante acțiuni ale mișcării mondiale pentru pace: a fost adoptat: «Apelul de la Stockholm», care urma să fie supus spre semnare oamenilor de pretutindeni și în care se spunea printre altele: «Cerem interzicerea necondiționată a armei atomice și de distrugere în masă a oamenilor și stabilirea unui strict control internațional asupra aplicării acestei hotărîri». Cererea formulată în «Apelul de la Stockholm» reprezenta cu adevărat voința omenirii, care se vedea din nou în primejdia de a fi aruncată într-un război nimicitor. În mai puțin de opt luni de zile, peste cinci sute de milioane

de oameni — bărbați și femei, tineri și bătrâni, din toate categoriile sociale și din toate țările — au semnat acest apel istoric. Impresionanta manifestare a solidarității popoarelor, prilejuită de strângerea semnăturilor pe «Apelul de la Stockholm», a constituit o lovitură dată cercurilor agresive și a dovedit forța invincibilă a marelui front al popoarelor iubitoare de pace.

Tot în anul 1950, în zilele de 16-22 noiembrie, la Varșovia, a avut loc cel de al doilea congres mondial al luptătorilor pentru pace, la care au participat reprezentanți din 80 de țări. La acest congres au fost adoptate: «Manifestul către popoarele lumii», «Mesajul către Organizația Națiunilor Unite» și o serie de rezoluții în problemele importante ale vremii. Condamnând cu energie agresiunea săvârșită de cercurile imperialiste, sub steagul O.N.U., împotriva poporului coreean, intervenția trupelor americane în insula chineză Taiwan și războiul dezlănțuit de colonialiștii francezi împotriva poporului din Vietnam, participanții la congresul de la Varșovia au arătat fățiș primejdia pe care o reprezintă focarele locale de război, care pot oricând aprinde un măcel mondial. Cuvântul lor a fost auzit în toată lumea și a determinat noi mase de cetățeni să se adune sub steagul mișcării mondiale pentru pace și să ia parte activă la lupta pentru apărarea păcii.

Amploarea luată de mișcarea mondială pentru pace, promptitudinea și impetuoșitatea acțiunilor inițiate de aderenții ei au impus și forme noi de organizare. În locul Comitetului permanent al Congresului mondial al partizanilor păcii, s-a făcut simțită necesitatea unui organism reprezentativ mai larg și cu atribuții precise, merit a coordona și îndruma acțiunile mișcării mondiale pentru pace în răstimpul dintre congresele mondiale. Așa a luat ființă Consiliul mondial al păcii, — cel mai înalt for reprezentativ al uriașei mișcări a luptătorilor pentru pace.

Între 21 și 26 februarie 1951, la Berlin, s-a ținut sesiunea Consiliului mondial al păcii, care a adoptat un apel pentru încheierea unui Pact al Păcii între cele cinci mari puteri, precum și alte documente destinate să lărgască și mai mult mișcarea pentru pace și să dea un nou avânt acțiunilor desfășurate de oamenii iubitori de pace, pentru asigurarea unei păci drepte și trainice în întreaga lume. Noua inițiativă a Consiliului mondial al păcii a avut un și mai mare răsunet în cugetele oamenilor de pretutindeni: apelul care cerea încheierea unui Pact al Păcii între cele cinci mari puteri — Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică, Republica Populară Chineză, Marea Britanie și Franța — a fost semnat de peste 600 milioane de oameni, adică cu peste 120 milioane de semnături mai mult decât cele strânse pe «Apelul de la Stockholm».

În anul următor, între 12 și 19 decembrie 1952, la Viena a avut loc marele congres al popoarelor pentru apărarea păcii. Convocat din inițiativa Consiliului mondial al păcii, acest mare congres al forțelor păcii se ținea într-un moment în care continuau vărsările de sânge în Coreea și în Vietnam, se iniția de către cercurile agresive reînvierea militarismului german și japonez și sporea neîncetat primejdia izbucnirii unui al

treilea război mondial. Solii popoarelor iubitoare de pace au proclamat — prin documentele adoptate la marele congres de la Viena — dreptul tuturor popoarelor de a-și alege singure modul de viață, precizînd că independența națională a tuturor statelor constituie chezașia supremă a păcii».

Marele congres al popoarelor pentru pace de la Viena a reprezentat o viguroasă manifestare a voinței de pace care însuflețește omenirea întreagă și a dat o puternică lovitură planurilor agresive ale cercurilor imperialiste, dovedind forța de neînvins a unității de năzuințe și de acțiune a celor ce apără pacea lumii.

La *Helsinki* s-a ținut între 22 și 29 iunie 1955, tot din inițiativa Consiliului Mondial al Păcii, *adunarea mondială a păcii* care a întrunit pe cei mai diverși reprezentanți ai opiniei publice de pretutindeni: 1.640 delegați din 68 de țări, 92 invitați și 109 observatori. În capitala însoțită a îndepărtatei Finlande, timp de o săptămînă, au răsunit cele mai nobile idealuri ale popoarelor din întreaga lume. Oameni aparținînd celor mai diferite convingeri politice și filozofice, sau mărturisind felurite credințe religioase au arătat că se pot uni pentru a apăra bunul cel mai de preț al omenirii: pacea. Marea majoritate a participanților la Adunarea mondială a păcii de la Helsinki s-au pronunțat pentru conviețuirea pașnică a popoarelor, împotriva primejdiei atomice, pentru organizarea securității colective și au sărbătorit, într-un cadru solemn, împlinirea a zece ani de la înființarea Organizației Națiunilor Unite, cerînd cu hotărîre respectarea principiilor înscrise în Cartea acestui for menit să apere pacea lumii.

În 1957, la *Colombo*, în Ceylon, a avut loc o sesiune a Consiliului Mondial al Păcii la care au luat parte 402 delegați din 74 de țări, iar în 1958 s-a ținut o altă sesiune asemănătoare la *Delhi*, în India. La ambele sesiuni au fost adoptate rezoluții și hotărîri de mare importanță pentru cauza menținerii păcii.

Anul trecut, în săptămîna de la 16 la 22 iulie, Consiliul mondial al păcii a convocat la *Stockholm* un congres mondial pentru dezarmare și colaborare internațională. Solii popoarelor, întruniți în această mare adunare, au cerut în numele întregii omeniri iubitoare de pace, încetarea imediată și necondiționată a experiențelor cu armele atomice și termonucleare, subliniind uriașa primejdie pe care o reprezintă continuarea exploziilor pentru viața oamenilor.

Aceste mari manifestări ale fermității cu care omenirea înțelege să-și apere dreptul la viața pașnică, împreună cu nenumăratele acțiuni practice inițiate de Consiliul mondial al păcii, sînt o dovadă vie că mișcarea mondială pentru apărarea păcii a dobîndit, în cei zece ani de existență, o amploare și o forță pe care nu le-a cunoscut nici o altă mișcare de opinie publică pînă în prezent. Reprezentînd cu adevărat conștiința umanității ultragiutate de crimele puse la cale împotriva ei de mănunchiuri restrînse de imperialiști, mișcarea mondială pentru pace a știut să cheme la luptă popoarele, să le facă să înțeleagă că războiul nu este o fatalitate inevitabilă și să le dovedească prin faptă că acțiunea unită și organizată a

oamenilor iubitori de pace poate să stăvilească drumul războiului. Mișcarea mondială a partizanilor păcii a adus contribuții atât de importante cauzei păcii, încât ea și-a câștigat pe deplin dreptul la recunoștința și dragostea popoarelor.

*

Poporul nostru, care și-a dobândit de curînd adevărata independență națională și a pornit, plin de avînt, pe calea făuririi unei vieți de belșug și de lumină pentru toți cei harnici, s-a alăturat cu entuziasm tuturor popoarelor care apără pacea. Poporul nostru iubește pacea și are nevoie de pace. În mai puțin de 30 de ani, el a cunoscut suferințele și distrugerile cumplite ale celor două războaie mondiale care au sîngerat pămîntul. Sutele de mii de jertfe pe care le-a adus în aceste măceluri, pe care el nu le-a dorit, au însemnat un tribut greu și dureros; pustiirile și distrugerile pe care le-au cunoscut satele și orașele țării noastre au fost nespuse de grele. Poporul nostru vrea ca acestea să nu se mai repete, nici pentru el, nici pentru celelalte popoare, cu care să trăiască în pace și în colaborare frățească.

Solidaritatea deplină pe care a dovedit-o poporul nostru cu toate popoarele iubitoare de pace, în lupta sfîntă pentru îndepărtarea războaielor din viața omenirii și contribuția de seamă pe care a adus-o acestei cauze mărețe a întregii lumi, nu au fost egalate decît de dîrzenia și în-suflețirea cu care el muncește pentru înflorirea patriei sale libere și pentru propășirea obștească. Ideea nobilă a apărării păcii a găsit în inimile tuturor cetățenilor cinstiți din Republica Populară Romîna un răsunset larg și o adeziune impresionantă: acțiunile ce s-au desfășurat în țara noastră pentru apărarea păcii au fost sprijinite de toate păturile sociale ale poporului nostru, cu sinceritate și cu elan mereu sporit. Solii poporului nostru la marile adunări mondiale, consacrate cauzei păcii au dus în aceste soboare ale lumii iubitoare de pace, mărturia unității cu care poporul romîn și guvernul său democrat-popular înțeleg să contribuie la statornicirea unei păci trainice pe pămînt.

Sărbătorirea celei de a zecea aniversări a mișcării mondiale pentru pace a prilejuit poporului nostru numeroase manifestări care s-au bucurat de participarea celor mai largi pături ale populației, transformîndu-se într-o puternică expresie a dorinței de pace a poporului romîn și a hotărîrii cu care el sprijină consecventa politică de pace a guvernului nostru și a tuturor statelor iubitoare de pace.

*

Consecventă cu învățătura ei de credință și nutrind un profund patriotism, Biserica Ortodoxă Romîna n-a șovăit o clipă în a acorda sprijinul ei total mișcării mondiale a partizanilor păcii, chiar din primele zile ale acestei uriașe manifestări a năzuinței spre pace a omenirii întregi. Prin glasul înalților Ei ierarhi, prin participarea directă și activă a slujitorilor

și închinătorilor ei la acțiunile menite să apere pacea, Biserica noastră ortodoxă a adus — alături de întregul nostru popor și de toate popoarele iubitoare de pace — o contribuție vrednică de luat în seamă la cauza sfântă a păcii. Ea a pășit în această acțiune nobilă îndemnată de convingerea Ei nezdruncinată că într-o zi — pe care popoarele au datoria să o facă foarte apropiată — se va împlini mesajul divin al instaurării păcii pe pământ și buneivoiri între oameni.

Chiar în zilele în care se pregătea ținerea celui dintâi congres mondial al luptătorilor pentru pace, Biserica Ortodoxă Română, prin glasul Prea Fericitului Patriarh Justinian, a declarat limpede că înțelege să aducă sprijinul Ei, oricărei inițiative menite să slujească nobila cauză a păcii. Într-o chemare îndreptată către cler și credincioși în aprilie 1949, Întâistătătorul sfintei noastre Biserici străbune spunea printre altele: «Mergînd pe drumul învățaturii lui Hristos Cel răstignit, pentru a lăsa «în lume pacea», urmînd porunca dată tuturor creștinilor prin graiul nepieritor al Evangheliei de a nu înceta să se ostenească întru apărarea și întărirea păcii în lume, Biserica Ortodoxă Română ține să mărturisească bucuria cu care a primit inițiativa Comitetului internațional al intelectualilor de a întruni un Congres mondial pentru pace». După ce amintea chemarea caldă pe care Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe autocefale, întruniți în Conferința pan-ortodoxă de la Moscova, o adresează, în vara anului 1948, către creștinii din întreaga lume, cerîndu-le să se unească pentru a face neputincioasă orice tentativă de incendiere prin război a acestui pământ, care încă n-a fost spălat de sînge și de lacrimi, încă n-a fost curățat de suferințele și mormintele lăsate de trecutul măcel, — Prea Fericitul Patriarh Justinian își încheia chemarea cu aceste cuvinte: *«Apărarea păcii trebuie făcută prin lupta comună a tuturor celor ce nu mai doresc jugul robiei peste grumazul lor, de toți cei care vor să se prăbușească stăpîni-rile nedrepte și silnice, pentru a putea trăi liberi... De aceea, Biserica Ortodoxă Română îndeamnă pe toți fiii ei întru Hristos, să se alăture frontului celor ce luptă pentru întărirea păcii, care constituie chezașia independenței noastre naționale, amintindu-le că însuși Mîntuitorul nostru a dăruit cea mai înaltă răsplată ostentitorilor pentru întronarea păcii, spunînd: «Ferițiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9)». Iar în pastorală de Sfintele Paști din anul 1949, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus, printre altele, clericilor și credincioșilor ortodocși: *«Tresaltă plină de nădejde inima noastră — a celor ce mărturisim și păstrăm dreapta credință a Bisericii creștine, cînd vedem că în zilele în care noi cinștim pe Hristos, Cel care a înviat pentru pace, s-au strîns în sobor trimișii a peste 600 de milioane de oameni din lumea întreagă, spre a face cunoscută tuturor voința popoarelor de a apăra și a întări pacea, de a împiedica pe semănătorii de vrajbă să stîrnească noi măceluri și de a nu se pleca iarăși sub jugul robiei. Îndemnîndu-vă, iubiții mei, să vă alăturați cu toții celor ce luptă pentru întărirea păcii, pentru apărarea vieții și libertății oamenilor, vă povățuim — nu după a noastră chib-zuință, ci după porunca Mîntuitorului — ca în fața amenințărilor, min-**

ciunilor și blestemelor rostite de învrăjbitori, «să nu se tulbure inima voastră, nici să se înspăimînte», (Ioan XIV, 27), ci cu puteri sporite, să vă încordați în muncă spre lecuirea rănilor războiului, spre înălțarea scumpei noastre țări și spre înfăptuirea bune stări a tuturor celor ce muncesc».

Pe această cale de slujire a păcii au pornit cu însuflețire ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române. În biserici, în adunări cetățenești, în discuții prietenești, prin paginile publicațiilor bisericești, slujitorii Sfintei noastre Biserici n-au încetat să rostească cuvinte înflăcărâte pentru zidirea păcii între oameni și popoare.

În Duminica Ortodoxiei din anul 1950, în toate altarele ortodoxe din țara noastră preoții au citit credincioșilor pastorală Sfântului nostru Sinod, în care se spune printre altele: «Biserica Ortodoxă vede în acțiunea vrăjmașilor păcii, în uneltirile ațîțătorilor la un nou război, în primul rînd primejdia mîntuirii oamenilor, primejduirea lucrării sale. Cine-i va putea arăta Bisericii și cine-i va putea arăta lumii întregi, un vrăjmaș mai mare al mîntuirii, decît războiul? Și ce păcat poate fi asemenea aceluia pe care-l săvîrșesc provocatorii de război? Ce urmări mai grave pentru mîntuire pot să existe decît urmările războiului? Nu se nimicesc oare, prin război, atîtea vieți omenești? Au doară moartea este temelia mîntuirii, nu viața? Nu se nimicesc oare prin război valorile materiale și morale pe care se reazimă viața creștină și lucrarea mîntuirii? Nu se abate prin război cea mai cumplită mizerie ucigătoare de suflete, pricinuitoare de cele mai grozave păcate și degradări ale chipului și asemănării lui Dumnezeu din om? Cine ar putea să uite grozăviile războaielor din trecut și cine ar putea să nu se cutremure de grozăviile, necunoscute încă, ale unui nou război? Biserica noastră își dă bine seama de toate acestea. Ea le înfățișează cu durere tuturor fiilor săi, le amintește tuturor, le supune dreptei judecăți a fiecăruia. Și, conștientă de misiunea ei, ca și de primejduirea acestei misiuni în ceea ce are mai de preț și mai sfînt, mîntuirea oamenilor, ridică glasul său cu puterea pe care i-a dat-o Domnul, împotriva ațîțătorilor la război...».

În același an, cu prilejul lansării «Apelului de la Stockholm», membrii Sfântului Sinod au îndemnat pe toți fiii Bisericii Ortodoxe Române, precum și pe credincioșii celorlalte culte religioase din Republica Populară Română, să ia parte la uriașa campanie mondială pentru interzicerea armei atomice și să semneze apelul Comitetului permanent al Congresului mondial al partizanilor păcii. Iată cuprinsul acestui cald și părintesc îndemn: «Biserica Ortodoxă a lui Hristos, urmînd porunca Intemeietorului ei, își ridică glasul și osîndește pe uneltitorii de războaie și învrăjbitorii de noroade, care vor să arunce omenirea într-o nouă vărsare de sînge. Biserica Ortodoxă din Republica Populară Română cheamă clerul și pe fiii săi, cum și pe toți credincioșii celorlalte culte din întreg cuprinsul țării, la cea mai sfîntă datorie față de scumpa noastră patrie, să vină în rîndurile luptătorilor pentru apărarea păcii, semnînd Apelul sesiunii de la Stockholm a Comitetului permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, privitor la interzicerea armei atomice. Îndemnăm din toată inima

pe toți clericii și fiii noștri sufletești să semneze Apelul Comitetului permanent al Congresului mondial al partizanilor păcii, convinși fiind că prin aceasta servim Bisericii noastre și asigurăm independența și propășirea patriei noastre scumpe, Republica Populară Română».

Indemnul înalților ierarhi, membri ai Sfântului Sinod, a fost primit cu multă însuflețire de clericii și credincioșii ortodocși, care au semnat cu bucurie Apelul de la Stockholm.

Dar activitatea Bisericii Ortodoxe Române în slujba apărării păcii nu s-a desfășurat numai pe plan intern. Glasul Întâistătătorului Sfintei noastre Biserici s-a făcut auzit și peste hotarele țării, cu aceeași căldură, cu același avânt apostolic și cu aceeași hotărîre de nezdruncinat de a zidi pacea între popoare. În anul 1950, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite o telegramă prin care exprima protestul ferm al credincioșilor, clericilor și ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, față de agresiunea săvârșită sub steagul O.N.U., împotriva pașnicului popor coreean și cerea înaltului for internațional să ia toate măsurile pentru o cât mai grabnică încetare a războiului din Coreea. În același an, cu prilejul unei vizite făcute în Uniunea Sovietică, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a discutat cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia și cu alți reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Ruse, problemele în legătură cu acțiunea pentru apărarea păcii în lume, și cu atitudinea celor două Biserici surori față de mișcarea mondială pentru pace. În deplină unanimitate de vederi, cei doi Patriarhi ortodocși au încheiat un act solemn, prin care declară că «*Bisericile Ortodoxe Rusă și Română consideră ducerea luptei pentru pace drept una dintre cele mai importante misiuni ale Bisericii creștine, în timpul de față*», și au luat «hotărîrea de a acționa de comun acord întru apărarea păcii pe plan internațional, de a se informa reciproc despre toate măsurile interne cu privire la problema luptei pentru pace, de a chema pe credincioșii lor la rugăciune fierbinte pentru pace și, în general, de a organiza în proporții și mai mari acțiunea pentru apărarea păcii între credincioșii țărilor lor».

Tot în anul 1950, din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, conducătorii și reprezentanții principalelor culte religioase din țara noastră au trimis celui de al doilea Congres mondial al luptătorilor pentru pace, care s-a ținut la Varșovia, un mesaj de salut, în care se spunea printre altele: «Conducătorii principalelor culte religioase din Republica Populară Română, încredințați că din însăși misiunea lor spirituală decurge obligația de a sprijini orice acțiune cinstită, menită să apere pacea lumii întregi, saluta cu bucurie deschiderea celui de al doilea Congres mondial al partizanilor păcii. Conștienți că libertatea și pacea popoarelor sînt porunci sfinte ale tuturor credințelor religioase, slujitorii și credincioșii cultelor noastre infierează pe toți aceia care caută, prin samavolnicii și abuzuri, să împiedice împlinirea năzuințelor milenare ale omenirii întregi: «pacea». După ce își exprimă convingerea că «în numele milioanei de oameni de toate credințele, delegații la cel de al doilea Congres mondial al partizanilor păcii vor arăta tuturor cât de puternică este hotărîrea omenirii

întregi de a-și apăra pacea și de a împiedica noi măceluri mondiale», mesajul conducătorilor principalelor culte religioase din țara noastră se încheia cu aceste vibrante cuvinte: «Lupta voastră, delegați ai oamenilor cinstiți, este bine plăcută lui Dumnezeu. Lupta voastră va fi încununată de biruință, pentru că este dreaptă. Pentru această grabnică împlinire a țelurilor pentru care luptă Congresul mondial al partizanilor păcii, clerul și credincioșii Bisericilor noastre înaltă rugăciuni fierbinți, în altarele lor, iar noi — conducătorii cultelor din Republica Populară Română — binecuvîntăm strădaniile voastre sfinte». Citirea acestui mesaj în sala Congresului păcii de la Varșovia, de către reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, a făcut o puternică impresie asupra participanților, dovedind încăodată tuturor că în marea problemă a apărării păcii, credințele religioase nu îi despart pe oameni, ci îi unesc.

În decembrie 1950, de asemenea, conducătorii cultelor religioase din Republica Populară Română — în urma unei consfătuiri ținute la Patriarhia Română din București, — au adresat către credincioșii lor o caldă chemare, în care se sublinia justetea hotărîrilor și rezoluțiilor adoptate de Congresul luptătorilor pentru pace de la Viena și se arată că puterea popoarelor este de neînvins, cînd își dau frățește mîna, pentru a-și apăra viața. *«Noi sîntem încredințați — se spunea în această chemare — că împlinirea hotărîrilor de la Varșovia, prin lupta fără odihnă a Consiliului mondial al păcii și prin sprijinul neprecupețit al tuturor oamenilor doritori de pace din lume, va fi încununată de biruință. Dar, pentru ca această biruință să fie cît mai grabnică, pentru ca pacea să-și întindă cît mai neîntîrziat puterea ei binefăcătoare pretutideni și peste toți cei harnici și cinstiți, este necesar ca fiecare dintre noi să devină un hotărît luptător pentru pace. Fiecare dintre noi poate să aducă partea sa de contribuție în această uriașă luptă, ce se poartă azi pentru cauza sfîntă a păcii».* Amintind apoi că în țara noastră poporul și guvernul sînt uniți în aceeași hotărîre de a contribui la îndepărtarea primejdiei războiului din viața omnirii și că, asemenea țării noastre mai sînt și alte state pașnice, care împreună cu toți oamenii cinstiți din lume alcătuiesc marea oștire a păcii,—chemarea conducătorilor cultelor religioase din Republica Populară Română preciza: *«Cu cît vor fi mai puternice și mai bogate aceste țări, cu atît va fi mai mare teama ațîțătorilor la războaie, de a dezlănțui noi măceluri. Muncind, deci, pentru înflorirea și întărirea Republicii noastre Populare, noi luptăm pentru pace. Muncind pentru o viață fericită a poporului nostru muncitor, noi luptăm pentru pace. Muncind pentru înbelșugarea caselor noastre, noi luptăm pentru pace. Muncind pentru viitorul fericit al copiilor noștri, noi luptăm pentru pace».* Și chemarea se încheia cu acest părintesc îndemn adresat credincioșilor tuturor cultelor religioase: *«Fiți împlinitorii poruncilor lui Dumnezeu: luptați pentru pace; fiți credincioși altarelor voastre: rugați-vă pentru pace; fiți cetățeni devotați patriei noastre scumpe: munciți pentru pace!».*

În anul 1951, exprimînd adevărată sinceră a Bisericii Ortodoxe Române la noua acțiune inițiată de Consiliul mondial al păcii prin lansarea Apelului pentru încheierea unui Pact al Păcii între cele cinci mari Puteri,

Prea Fericitul Patriarh Justinian a îndemnat pe clericii și credincioșii ortodocși să semneze acest Apel, în care erau cuprinse năzuințele sutelor de milioane de oameni, conștienți de grozăviile pe care le-ar putea aduce asupra lumii întregi, un nou război. În același an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a luat parte la o importantă consfătuire a patriarhilor Bisericilor Ortodoxe din Antiohia, Rusia, Gruzia și Bulgaria, care s-a ținut în luna iulie la Moscova și a fost consacrată problemei apărării păcii. Cu acest prilej, cei cinci patriarhi ortodocși au adresat o chemare către întreaga lume creștină, cerându-i să sprijine inițiativele nobile ale mișcării mondiale pentru pace. *«Întrucît pacea pentru care luptă omenirea este o poruncă netăgăduită a lui Hristos — se spunea în chemare —, iar datoria noastră de creștini este de a împlini această poruncă, noi sîntem datori a oșîrdui cu vreme și fără vreme pentru înfăptuirea deplină a păcii pe pămînt. Într-adevăr, sute de milioane de oameni, de diferite convingeri și religii, pătrunși însă de aceeași bună credință, se unesc pentru apărarea păcii, mînași spre aceasta nu de vreun îndemn din afară, ci sub imboldul lăuntric al legii morale. De aceea în rîndurile apărătorilor păcii se află și Bisericile noastre Ortodoxe. Ele au semnat apelul de la Stockholm cu privire la interzicerea armei atomice, ajutînd cu aceasta omenirii să oprească mîna criminală a agresorului de la folosirea bombei atomice în Coreea; iar acum, noi binecuvîntăm cererea popoarelor cu privire la încheierea unui Pact al Păcii între marile puteri, considerînd acest Pact drept soluția cea mai înțeleaptă și mai umană la crizei morale».*

În anul 1952, Biserica Ortodoxă Romînă și-a trimis reprezentantul ei la Conferința tuturor cultelor și asociațiilor religioase din U.R.S.S., care s-a ținut la Moscova între 9 și 12 mai. Manifestînd o înaltă conștiință a răspunderilor ce le revin în calitate lor de cîrmuitori spirituali ai credincioșilor tuturor religiilor din Uniunea Sovietică, participanții la această conferință au adoptat un mesaj și chemări adresate credincioșilor și slujitorilor cultelor din întreaga lume, îndemnîndu-i să-și aducă contribuția lor la cauza sfîntă a statornicirii unei păci drepte și trainice pe pămînt. Sfîntul Sinod al Bisericii noastre — prin scrisoarea trimisă la 14 iunie 1952 Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia — a marturisit deplina sa solidaritate cu hotărîrile cuprinse în documentele conferinței, precizînd că *«fiii Bisericii noastre vor răspunde cu toată drapelul și cu toată seriozitatea la chemările ceasului de față, iar arhipăstorii și întreg clerul ortodox nu vor înceta nici o clipă de a ține trează în mintea tuturor datoria ce avem cu toții de a salva de la un nou și groaznic cataclism, civilizația și toate marile realizări ale celor ce trudesc și luptă cu lumea să aibă viață și cît mai multă fericire».*

În anul 1952, conducătorii tuturor cultelor religioase din țara noastră, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, au adresat Congresului popoarelor pentru apărarea păcii, ținut la Viena, un mesaj prin care exprimau deplina unitate de acțiune a credincioșilor și deservenților cultelor din Republica Populară Romînă cu mișcarea mondială a partizanilor păcii și hotărîrea de a lupta, alături de întregul nostru popor și de toate po-

poarele iubitoare de pace din lume, pentru a înlătura definitiv primejdia războaielor din viața omenirii.

Cu însuflețire au fost primite, într-adevăr, chemările și documentele Congresului popoarelor de toți cetățenii cinstiți din țara noastră, indiferent de credințele lor religioase. O dovadă în acest sens o constituie și chemarea adoptată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea sa de lucru din 1953. Prin această chemare, membrii înaltului for bisericesc au mărturisit adevărată adeziunea tuturor fiilor sfintei noastre Biserici la hotărârile Congresului popoarelor. «Exprimînd năzuința popoarelor pașnice și voința fermă a tuturor oamenilor, iubitori de pace din lumea întreagă, — se spune printre altele în apelul Sfântului Sinod — chemările Congresului de la Viena arată calea pe care se va putea ajunge la consolidarea păcii pe întreg pămîntul. *Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române împărtășește întru totul conținutul acestor documente și sprijină cu toată hotărîrea chemările Congresului popoarelor de a se pune capăt războaielor în curs — și în primul rînd vărsării de sînge din Coreea — și de a se începe cît mai grabnic tratative între marile puteri, pentru încheierea unui pact al păcii, care să constituie piatra de temelie pentru zidirea unei păci drepte și trainice și pentru înfăptuirea unei armonioase conlucrări între toate popoarele și statele din lume*». Chemarea Sfântului Sinod se încheia cu un nou și părintesc îndemn adresat tuturor fiilor altarelor ortodoxe, de a sprijini neîncetat și din toate puterile lui lupta sfîntă a poporului nostru pentru apărarea păcii și munca lui pașnică și creatoare, pentru propășirea patriei noastre dragi.

În anul 1954, cu prilejul împlinirii a cinci ani de la întemeierea mișcării mondiale pentru pace, Sfântul nostru Sinod a îndreptat către clerul și credincioșii ortodocși o pastorală, în care — după ce se amintea că, potrivit poruncilor evanghelice, una dintre îndatoririle de căpetenie ale Bisericii creștine este aceea de a sluji pacea și bunăvoirea dintre oameni — se spunea: «*Biserica Ortodoxă Română, ca și celelalte Biserici Ortodoxe și marea majoritate a credincioșilor celorlalte culte de pe pămînt s-a alăturat dintru început uriașei mișcări mondiale pentru apărarea păcii. Sprijinind acțiunile luptătorilor pentru pace, îndemnîndu-și clericii să sporească necontenit strădaniile lor, alături de întregul nostru popor și de toate popoarele iubitoare de pace din lume, în marea luptă obștească menită să asigure biruința deplină și grabnică a păcii pe pămînt, — Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a împlinit porunca Evangheliei păcii și a slujit pe Hristos, «Domnul Păcii*». Biruințele pe care le-a cunoscut mișcarea mondială pentru pace, în cei cinci ani care s-au scurs de la zămislirea ei, au fost deosebit de folositoare pentru întreaga omenire. *Glasul puternic și împotrivirea hotărîtă a sutelor de milioane de oameni au izbutit să împiedice folosirea armelor de nimicire în masă, să impună încetarea războiului din îndepărtata și mult încercata Coreea și să arate tuturor că singura cale pe care se pot stinge neînțelegerile dintre state este calea consfătuirilor, a tratativelor...* În toate strădaniile care au fost încununete de asemenea binecuvîntate roade, a fost partașă și Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, prin clericii și prin credincioșii ei... *Ea crede cu tărie*

in biruința deplină a celor ce apără pacea lumii, căci știe că însuși Mîntuitorul Hristos a spus: «Fericii făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9). Din aceste temeieri neclintite ale credinței noastre izvorăște hotărîrea Bisericii Ortodoxe Romîne de a nu înceta nici o clipă să se străduiască în sprijinirea tuturor celor ce zidesc pacea, chiar dacă drumul pînă la biruința deplină e încă lung și anevoios. Războaiele strădaniilor de pînă acum cheazăuiesc însă cele de mîine și dau puteri nebiruite celor ce cred în dreptatea luptei lor, pe care însuși Dumnezeu o binecuvintează». Pastorală Sfîntului Sinod din 1954 cuprindea apoi următorul cald îndemn către clerici și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne: «Vă îndemnăm, din toată dragostea noastră părintească, să nu încetați a vă ruga, a munci, a lupta pentru sălășluirea păcii în toată lumea, fiindcă numai astfel vă veți face pe deplin datoria față de Hristos, față de Biserică și față de credința voastră străbună, față de viața voastră și a copiilor voștri, față de patria noastră a tuturor. Nu uitați nici o clipă că vrăjmașii păcii continuă să amenințe lumea cu aceleași mijloace orbe de distrugere totală, pe care le numesc bombe atomice sau cu hidrogen; ei folosesc iscusința minții omenești, nu pentru a îmbunătăți viața oamenilor, ci pentru a născoci unelte diavolești de nimicire. Fiți încredințați, însă, că *forța morală a sutelor de milioane de oameni strînși sub steagul mișcării mondiale pentru pace, este mai puternică decît toate bombele și armele dușmanilor păcii* și că lupta unită a celor ce iubesc pacea va putea să obțină interzicerea fabricării și folosirii acestor unelte de nimicire a vieții și muncii omenești».

Această pastorală, în care se găsea și mărturia deplinului acord al Bisericii Ortodoxe Romîne cu hotărîrile adoptate în sesiunea de la Berlin a Consiliului mondial al păcii — a avut un puternic răsunset în rîndurile clericilor și credincioșilor ortodocși din țara noastră; dînd urmare îndemnului părintesc venit din partea înalților noștri ierarhi, fiii Bisericii Ortodoxe Romîne au dat un nou avînt participării lor sincere și hotărîte la lupta pentru apărarea păcii.

În anul 1955, încă din vremea în care se făceau pregătirile în vederea Adunării mondiale pentru pace care s-a ținut la Helsinki, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a adresat un nou cuvînt de îndrumare către cler și credincioși, lăudînd viața lor sfîntă în lupta pentru apărarea păcii. După ce se sublinia faptul că deși s-au înregistrat numeroase biruințe pe calea stăvilirii acțiunilor războiului, nu s-a ajuns încă la triumful deplin al păcii asupra războiului, era amintită datoria tuturor creștinilor de a nu înceta să lupte, cu timp și fără timp, împotriva primejdiei care amenință lumea cu noi distrugereri și suferințe. Arătînd apoi că apropiata Adunare a forțelor iubitoare de pace de la Helsinki va fi o nouă manifestare a voinței de pace a omenirii, pastorală Sfîntului Sinod spunea: «În acel mare sobor al popoarele iubitoare de pace se vor întîlni peste două mii de soli din toate țările pămîntului. Ei vor arăta că toate popoarele din lume se împotrivesc uneltirilor războinice; prin glasul lor, în toate graiurile pe care le-a lăsat Dumnezeu, vor răsuna cuvinte de osîndire a celor ce pregătesc însînge-

rarea și pustiirea lumii, prin blestematele arme atomice. Ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sînt încredințați că acel mare sobor va aminti celor ce urzesc războaie și de cuvintele Sfintei noastre Scripturi, care s-au dovedit mereu adevărate și se vor dovedi de-a pururi: «Vai ție pustiitorule, care n-ai fost încă prădat! Cînd vei sfîrși de pustiit, cînd vei sfîrși de prădat, vei fi prădat și tu!» (Isaia, XXXIII, 1). Pentru cei ce pun descoperirile minții în slujba morții și a războiului și le folosesc pentru a înrobi pe alții, va răsuna la Helsinki osînda din sfînta noastră învățătură: «Cine ia robi pe alții, de robie are parte, și cine va ucide cu sabia, va trebui să fie ucis cu sabia» (Apoc. XIII, 10). *Credem cu tărie că marele sobor al lumii pașnice de la Helsinki va ridica un zăgaz de netrecut în calea războiului atomic și va apropia ziua în care se vor împlini cuvintele proorocului, cînd oamenii «vor preface săbiile în fiare de pluguri și lăncile în seceri; nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie» (Isaia, II, 4).*

Tot în preajma ținerii acestor mari adunări ale păcii, Sfîntul Sinod a trimis Consiliului mondial al păcii un mesaj în care se spunea: «Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, călăuzit de porunca Mîntuitorului Hristos de a propovădui între oameni Evanghelia păcii, a sprijinit fără încetare toate nobilele acțiuni inițiate de Consiliul Mondial al Păcii, care reprezintă voința de pace a sute de milioane de oameni de pe tot cuprinsul pămîntului. Constatînd și de această dată că ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au semnat cu însuflețire — alături de întregul nostru popor — apelul de la Viena pentru interzicerea armelor atomice și împotriva pregătirii unui război atomic; luînd cunoștință de intensele pregătiri ce se fac în țara noastră, ca și în toate țările de pe pămînt, în vederea Adunării Mondiale a reprezentanților forțelor iubitoare de pace, care se va ține la Helsinki și în cadrul căreia solii popoarelor vor exprima voința omenirii de a înlătura, odată pentru totdeauna, primejdia unui război atomic; — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române declară că întîmpină cu bucurie aceste noi acțiuni menite să asigure biruința cauzei păcii și binecuvîntează toate strădaniile ce se depun în acest scop, deoarece ele corespund întru totul învățăturii creștine, la temelia căreia stă mesajul divin al păcii și buneivoirii între oameni. Sfîntul Sinod exprimă totodată convingerea nestrămutată a clericilor și credincioșilor săi — care s-au înrolat și luptă cu însuflețire în marea mișcare mondială pentru pace — că biruința deplină va încununa lupta sfîntă a oamenilor iubitori de pace și va prăbuși în pulbere trușia uneltirilor la războaie».

În anul 1957, de asemenea, Sfîntul Sinod a sprijinit cu hotărîre acțiunea viguroasă întreprinsă de Consiliul Mondial al Păcii pentru încetarea experiențelor cu armele atomice. Printr-un mesaj adresat înaltului for de conducere al mișcării mondiale pentru pace, membrii Sfîntului nostru Sinod au apreciat în chip deosebit nobila strădanie a Consiliului Mondial al Păcii, care a izbutit să mobilizeze conștiința întregii omeniri împotriva războiului și au făcut cunoscut opiniei publice de pretutindeni că, «luînd cunoștință de recentul Apel de la Berlin pentru încetarea experiențelor atomice, — experiențe care prin ele înseși reprezintă o gravă primejdie

pentru sănătatea și viața oamenilor și mai ales a copiilor — *Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române declară în mod solemn că sprijină cu aceeași hotărâre această nobilă inițiativă a Consiliului mondial al păcii, lup-tind alături de sutele de milioane de oameni din întreaga lume pentru imediata încetare a experimentării și fabricării armelor atomice, pentru înlăturarea primejdiei unui război atomic, pentru asigurarea păcii, pentru apărarea vieții întregii omeniri».*

În același an, cu prilejul vizitei făcute Bisericii Ortodoxe Sârbe de o delegație a Bisericii noastre, în frunte cu Fericitul Patriarh Justinian, — *Întâistătătorii celor două Biserici Ortodoxe surori au discutat felurite probleme de interes comun. În declarația semnată de cei doi patriarhi se spune: «O atenție deosebită a fost acordată faptelor care, pe baza învățăturilor lui Hristos, îndreaptă ambele Biserici spre întărirea activității de înfăptuire a păcii în lume. O astfel de activitate a Bisericilor în timpurile noastre, când multe evenimente din domeniul raporturilor internaționale îngrijorează pe oamenii de bună credință, constituie faptul cel mai frumos și cel mai nobil pe care propovăduitorii învățăturii lui Hristos îl pot da omenirii contemporane».*

În primăvara anului 1958, aflându-se la Moscova șase patriarhi ortodocși și trei alți întâistătători ai Bisericilor Ortodoxe autocefale, pentru a lua parte la sărbătorirea a 40 de ani de la reînființarea patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse, — căpeteniile celor nouă Biserici Ortodoxe au îndreptat către întreaga lume creștină o nouă și părintească chemare. Amintind grija permanentă pe care Ortodoxia o acordă problemei statornicirii unei păci drepte și veșnice pe pământ, chemarea înalților ierarhi care constituie o mărturie vie a profundului umanism al religiei creștine — spune: «Biserica Ortodoxă nu poate să nu se întristeze văzînd neamul omenesc, care este făcut din același sînge, sfîșiat de contradicții văzînd neîncrederea care se sădește într-însul, văzînd cum unele cercuri din anumite țări nutresc gîndurile nefaste ale unui nou război, care — nevoțind menirea omului de a trăi în bună înțelegere cu aproapele său — poate deveni inevitabil, dacă neîncrederea și vrajba dintre oameni se vor adînci. O neliniște deosebită ne provoacă acumularea și experiențele neîntrerupte cu armele nucleare, care au o influență dăunătoare asupra sănătății contemporanilor și a generațiilor viitoare. Geniul uman a descoperit energia atomică. Oare ea trebuie să servească pentru moarte și distrugere? Nu! Ea trebuie să servească numai binelui omenirii. Biserica Ortodoxă consideră faptul transformării acestei energii într-un mijloc de distrugere în masă a omenirii, drept o răzvrătire împotriva lui Dumnezeu și împotriva legilor Lui... Sfînta Biserică Ortodoxă binecuvintează și aprobă toate acțiunile îndreptate spre încetarea experiențelor nucleare și nimicirea armelor atomice, iar noi chemăm toate guvernele care posedă aceste arme, să caudă la o înțelegere ca să înceteze de îndată experiențele nucleare pe tot globul pămîntesc, iar energia atomică să se folosească numai în scopuri pașnice. Totodată, noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe, chemăm pe toți creștinii din lumea întreagă să nu slăbească lupta pentru pace, pentru a determina pe cei ce dețin puterea să nu se bizuie pe forța armelor în rezolvarea

problemelor internaționale... Să ne sîrguim noi înșine și să-i îndemnăm și pe toți creștinii la sfînta acțiune în folosul organizării pașnice a omenirii».

Această vibrantă chemare, plină de dragoste și de o înaltă conștiință a răspunderii față de viitorul omenirii, a fost semnată de patriarhii Alexandriei, Antiohiei, Moscovei, Gruziei, Romîniei și Bulgariei și de întîistătorii Bisericilor Ortodoxe autocefale din Albania, Polonia, și Cehoslovacia; la chemare s-a asociat și patriarhul catolicos al tuturor armenilor. Cuvintele cîrmuitorilor mării majorități a Bisericilor Ortodoxe a avut un puternic răsunset în întreaga lume creștină și ea a adus o însemnată contribuție cauzei sfinte a apărării păcii și a vieții popoarelor din toată lumea.

Desigur că activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Romîna pentru sprijinul nobilelor acțiuni inițiate de mișcarea mondială pentru pace nu s-au rezumat la mesajele și declarațiile amintite mai sus. În lupta pentru înlăptuirea năzuințelor de pace ale omenirii întregi, Biserica noastră a depus — alături de întregul nostru popor — o strădanie permanentă. Pastoralele tradiționale pe care ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne le-au îndreptat către cler și credincioși cu prilejul marilor sărbători creștine, au cuprins înflăcărare îndemnuri părintești la lupta neșovăitoare pentru apărarea păcii și pentru înlăturarea primejdiei unui nou război mondial. Preoții ortodocși, de asemenea, n-au încetat să predice temeurile evanghelice ale acestei nobile și sfinte îndatoriri a creștinilor, de a căuta și a urma cele ce slujesc la zidirea păcii între oameni și popoare. Marile campanii inițiate de mișcarea mondială pentru pace au fost susținute cu căldură și cu sinceritate de slujitorii și închinătorii altarelor ortodoxe, care au știut că datoria lor de conștiință le impune să meargă cu hotărîre și cu devotament pe același drum luminos pe care merge întregul nostru popor, spre lumină, spre progres, spre bunăstare.

Sărbătorirea a zece ani de strădanii și de biruințe ale mișcării mondiale pentru pace este un nou prilej pentru Biserica Ortodoxă Romîna ca — în frățească unire cu celelalte Biserici Ortodoxe din lume și laolaltă cu toate popoarele iubitoare de pace de pe pămînt — să dea un avînt și mai mare activității sale în slujbă cauzei sfinte a păcii. Ea va depune de acum înainte o muncă și mai stăruitoare pentru a face din fiecare slujitor și închinător al sfintelor altare un cetățean loial, un patriot înflăcărât și un om conștient de răspunderea lui față de omenirea întreagă. O astfel de activitate desfășurată de Biserica noastră este întru totul conformă cu învățătura Evangheliei creștine și se identifică cu cele mai înalte valori morale ale umanității. Iar convingerea fermă că forțele păcii vor triumfa asupra războiului, după cum binele învinge întotdeauna răul, reprezintă izvorul viu din care se înnoiesc neîncetat puterile celor ce luptă pentru viața și fericirea oamenilor de pretutindeni.

Pr. I. GAGIU

VIATA BISERICESCA

DESCHIDEREA CURSURILOR DE INDRUMARE PASTORALĂ PENTRU CEA DE A 34-A SERIE DE PREOȚI

În ziua de 25 februarie a. c. a avut loc, la Centrul de îndrumare pastorală a clerului de la Curtea de Argeș, deschiderea cursurilor pentru cea de a 34-a serie de preoți, în prezența P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, delegatul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romine și al Prea Fericitului Patriarh Justinian, a Prorectorului Centrului, P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a reprezentantului autorităților locale, a P. C. Protoiereu Petre Topologeanu, Protopopul raionului Curtea de Argeș și a profesorilor.

În această serie s-au prezentat la cursuri 101 preoți din următoarele episcopii: București 16, Iași 15, Craiova 19, Rîmnic-Argeș 13, Roman 14, Buzău 11 și Dunărea de Jos 13.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. S. Arhiereu Pavel Șerpe, Prorectorul Centrului de îndrumare, care, salutînd pe delegați, a subliniat acțiunile frumoase și rodnice ale preoțimii în lupta pentru pace.

Preotul Gheorghe Fîntîină, vorbind în numele preoților cursiști, a accentuat, printre altele, că preotul nu trebuie să se desprindă de realități, ci dimpotrivă, să le seziseze, să le disece și să se conducă de ele în toată activitatea lui. Toate sufletele năzuiesc astăzi spre fericire și progres, căutîndu-și climatul prielnic : pacea.

Preoții cursiști — a spus reprezentantul lor — își vor face pe deplin datoria, încadrîndu-se în muncă, în disciplina de la Centrul misionar Curtea de Argeș, ca, după o ședere de o lună aici, să plece îmbogățiți duhovnicește și încărcăți de noi cunoștințe, desprinse din prelegerile pe care le țin, cu multă abnegație, profesorii de teologie, veniți de la Institutul Teologic Universitar din București.

Luînd cuvîntul în numele Sfîntului Sinod și al Prea Fericitului Patriarh Justinian, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a spus printre altele: «La cursurile de îndrumare se realizează comandamentele Bisericii. Trăirea preoțească și misiunea sacerdotală sînt strîns legate de viața credincioșilor, de adaptarea la noile condiții de viață, la mersul dîrz și hotărît în pas cu vremurile noi. Este necesară lărgirea orizontului profesional. Preoțimea noastră trebuie îndrumată spre eforturile ce se depun spre mai bine, pe toate tărîmurile de activitate. Biserica purifică, înalță, înobilează viața credincioșilor. Aceasta ea o face prin preoți. De aceea preotul trebuie să se găsească el, mai întîi, pe linia cea bună, bine pregătit duhovnicește, săritor la nevoile oamenilor, activ la lămurirea parohienilor săi. Veniți la aceste cursuri, preoții sînt datori să se măsoare unii cu alții, să-și compare metodele de pastorație, să-și îmbogățească schimbul de experiență între ei — și toate acestea sub îndrumarea dascălilor de teologie, trimiși aici special pentru aceasta.

În încheiere, P. S. Sa a sfătuit pe preoții cursiști să arate și mai multă dragoste față de credincioși, realizînd, prin trăire curată, chipul ideal al preotului creștin; să «crească din putere în putere» și să se pună ou tot sufletul în slujba cauzei comune: instaurarea păcii în lume, precum și pentru biserica străbună și întărirea și înflorirea patriei scumpe.

La sfîrșit s-au trimis telegrame Prea Fericitului Patriarh Justinian și Departamentului Cultelor.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA DIN CONSTANTINOPOL

Cuvîntul de Anul Nou al P. F. Patriarh Athenagora. — Cu prilejul Anului Nou 1959, Prea Fericitul Athenagora, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, a adresat întregii lumi creștine un mesaj, în care analizînd cu înaltă conștiință de răspundere problema refacerii unității Bisericii lui Hristos — a precizat atitudinea Patriarhiei Ecumenice față de ideea convocării unui sinod ecumenic, idee enunțată de papa Ioan XXIII în cuvîntul rostit la sărbătorile Nașterii Domnului din 1958.

«Pentru că Sfîntul nostru Scaun Apostolic și Ecumenic și noi personal se spune în mesajul Prea Fericitului Patriarh Athenagora — ne rugăm lă ră în cetare pentru unirea Bisericilor, noi primim cu bucurie toate chemările făcute în numele păcii în Biserica lui Hristos. Desigur că bucuria noastră este deosebit de mare atunci cînd o asemenea chemare vine din vechiul centru creștin al Romei». Subliniind apoi datoria ce revine conducătorilor Bisericilor creștine mai ales în vremurile de astăzi, cînd în omenire domnește încă neînțelegerea și se profilează încă norii amenințători ai războaielor, Patriarhul Constantinopolului spune în mesajul său: «Profund conștient de această îndatorire, noi mărturisim dorința sinceră a Bucuriei noastre ortodoxe de a stărui în rugăciune pentru pacea a toată lumea și dorința ei de a conlucra în chip pozitiv și practic la progresul cauzei unității creștine. Sîntem fericiți și dornici să colaborăm cu toți. De altfel, noi și luăm parte la marile organizații interbisericești și sîntem întru totul gata să intrăm în legătură cu vechea Biserică romană, ca să micșorăm «grija neamurilor care nu știu ce să facă... în frica așteptării a ceea ce va veni pe pămînt» (Luca, XXI, 25-26), și să dăm împlinire nădejdi oamenilor de a vedea ivindu-se un viitor mai fericit. Socotim deci ca un fapt de cea mai mare însemnătate în grava situație în care se află omenirea, ca noi — cei chemați de Dumnezeu să veghem la tot ce se întîmplă și să purtăm de grijă fără încetare tuturor Bisericilor (II Corinteni XI, 28) — să ne întîlnim și să cercetăm împreună nevoile cele mai profunde și mai imperioase ale milioanei de credincioși ai Bisericilor noastre, în așa fel încît ei să poată găsi soluția sau cel puțin ușurarea pro-

blemelor ce le stau în față. În vreme ce cugetul nostru, în aceste zile de mare sărbătoare — era stăpînit în întregime de asemenea gînduri și întrebări, a ajuns pînă la noi vestea despre noua chemare a Sanctității Sale Întîistătorul Bisericii romane, la unirea Bisericilor. Noi primim această chemare în duh frățesc, căci o socotim ca izvorîta din înțelegerea deplină a faptului că puterile spirituale — a căror plenitudine și putere strălucitoare în starea ideală și mult dorită a unității pe care Domnul a încredințat-o Bisericii Sale — trebuie cu adevărat să se întîlnească și să se unească din nou. Este însă vădit că o asemenea reunire a forțelor spirituale nu este cu putință în actuala stare de divizare și discordie, ce domnește de veacuri».

După ce atrage atenția că mesajul divin al Nașterii lui Hristos arată limpede calea păcii și înțelegerii dintre oameni, mesajul Prea Fericitului Patriarh Athenagora se încheie cu următoarele cuvinte: «De aceea, noi sîntem pe deplin încredințați, că orice chemare la unitate trebuie să fie însoțită de fapte și de acțiuni de natură să facă dovada că există potrivire între faptele și cuvintele noastre; într-adevăr, aceasta ar putea apropia de Dumnezeu pe fiii Bisericilor noastre, cel puțin pe tărîmul creștinismului practic deocamdată, dar întotdeauna în duhul egalității, dreptății, libertății spirituale și respectul reciproc. În aceste sărbători închinare Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — care s-a ivit în Răsărit — ni se pare potrivit să nădăjduim și să ne rugăm ca acum, cînd privirile tuturor creștinilor sînt îndreptate spre Răsăritul de unde a venit Tatăl veșniciei și Domnul păcii (Isaia IX, 5), sînta Biserică romană să se întoarcă de asemenea, în spirit frățesc, către Răsărit. Acestea sînt urările și nădejile noastre față de Sanctitatea Sa noul papă al Romei, Ioan XXIII».

Cuvintele Prea Fericitului Patriarh al Constantinopolului — cuvinte pline de dragoste creștină și de conștiința că dreptatea și adevărul sînt de partea Bisericii Ortodoxe, care nu s-a abătut nici o dată de la învățătura Evangheliei lui Hristos — arată limpede că Ortodoxia a năzuit și continuă să năzuiască spre refacerea unității Bisericii creștine. Cu grijă de a nu pricinui răni și de a nu adînci și mai mult despărțirea, dar și cu fermitate, înaltul ierarh ortodox a ținut să precizeze că această mult dorită unire a Bisericilor nu se poate face decît în duh frățesc, fără pretenții nesăbuite la supunere și la supremație, care au fost și sînt cu totul străine creștinismului adevărat.

Patriarhia Alexandriei

Rugăciunea comună a creștinilor din Alexandria. — Încă din zilele patriarhilor Meletie și Nicolae și pînă în zilele Prea Fericitului Papă și Patriarh Hristofor, grupul anglican «Credință și Ordine» obișnuia să cheme pe creștinii din Cairo, în fiecare an, la cîte o rugăciune comună, care se făcea în diferitele biserici de acolo. La aceste rugăciuni comune

nu luau parte, însă, nici catolicii și nici acele grupuri creștine care se găseau în dependența lor. Cu timpul această mișcare religioasă a slăbit din ce în ce mai mult, pînă ce a încetat cu totul.

În preajma Crăciunului din anul 1947, un grup de creștini ortodocși, romano-catolici și protestanți din Cairo și Alexandria, au hotărît să sărbătorească laolaltă, prin conferințe și manifestări duhovnicești, aniversarea a 1600 ani de la moartea Sfîntului Pahomie cel Mare, care urma să aibă loc în cursul anului 1948. Manifestările acestei aniversare s-au încheiat la 18 aprilie, printr-o slujbă religioasă la care au participat în afară de mulți credincioși creștini, toate căpeteniile religioase din Egipt: P. F. Papă și Patriarh Hristofor, P. F. Patriarh Iusav, P. F. Patriarh Marcu II și P. F. Patriarh Maxim IV. Toți cei ce au luat cuvîntul cu această ocazie au exprimat necesitatea unei cît mai bune cunoașteri reciproce și și-au manifestat dorința ca acest «armistițiu pahomian» să dureze pînă la împlinirea unirii Bisericilor, atît de mult dorită de toți creștinii.

La inițiativa fostului secretar al Comitetului pentru organizarea aniversării pahomiene din 1948 și actualului director al Bibliotecii patriarhale din Alexandria, Teodor Moshonas, au fost invitați să se întrunească la Biblioteca patriarhală, la 18 aprilie 1958, toți aceia care au luat parte la festivitățile din 1948 și care se mai găseau încă în viață. Participanții la această consfătuire, aducîndu-și aminte «de zilele de mai înainte», au căzut de acord să se întrunească mai des, dacă este cu puțință odată pe lună, pentru schimb de păreri și pentru o mai bună cunoaștere reciprocă. Au luat parte la această consfătuire mulți clerici ortodocși, romano-catolici și protestanți.

De atunci și pînă astăzi astfel de întruniri au loc regulat, cînd la ortodocși, cînd la romano-catolici, cînd la protestanți. Chestiunile dogmatice sînt excluse cu toată grija. Se realizează de fiecare dată schimb frățesc de păreri asupra chestiunilor de natură pur bisericească. Pînă în momentul de față au avut loc un număr de 14 întîlniri de acest fel.

Anul trecut, tot în preajma Crăciunului s-a emis părerea că la Săptămîna de Rugăciune pentru Unirea Bisericilor (care are loc totdeauna între 18 și 25 ianuarie) să participe toate Bisericile din Alexandria. S-a format o comisie care să se îngrijească cu pregătirea acestei Săptămîni de Rugăciune. Prea Fericitul Patriarh Hristofor a binecuvîntat lucrările comisiei și a pus la dispoziție ca loc de adunare comună pentru rugăciune, biserica Bunei Vestiri din Alexandria. Întrucît, însă, la 22 ianuarie începeau lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Alexandriei, Prea Fericitul Patriarh Hristofor s-a văzut nevoit să amîne la 12 februarie data ținerii slujbei de rugăciune comună pentru unirea Bisericilor, voind să cinstească personal această însemnată adunare de rugăciune.

În ziua amintită, căpeteniile bisericești ale creștinilor din Alexandria, împreună cu numeroși credincioși, s-au adunat în biserica Bunei Vestiri, însulețiți cu toții de cuvintele rugăciunii Mîntuitorului Hristos «ca toți una să fie» (Ioan XVII, 21).

și nostalgia după unitate. Rugăciunea tuturor creștinilor adunați la o nouă Sărbătoare a Cincizecimii va realiza și minunea aceasta. Despărțirea Bisericilor luând sfârșit, va urma și coborîrea păcii în lume și petrecerea tuturor în sînurile sfinților, ca să se plinească rugăciunea Domnului: «Părinte Sfinte, ca toți una să fie».

Cel din urmă a luat cuvîntul arhimandritul grec Dionisie Hagivasiliu, care a dezvoltat, cu multă căldură și convingere, tema «Ca toți una să fie». La sfârșitul cuvîntării sale arhimandritul Hagivasiliu a adresat celor prezenți următoarele cuvinte: «Căutați să faceți azi din rugăciunea adresată de Domnul Hristos Părinteluli Său ceresc, rugăciunea noastră. Domnul ne-a dat această rugăciune ca un Sfînt Testament al Său. Ea este pecetluită cu voința Lui dumnezeiască și întărită cu slăvita Lui Înviere. Fericitul Augustin zice că Domnul nostru Iisus Hristos a voit să fie rugător către Părintele Său, pentru ca, prin aceasta să rămîna și Învățătorul nostru propriu. Deci, dorința lui Hristos trebuie să devină dorința noastră proprie. De altfel și Maica noastră, Biserica Ortodoxă, se roagă zilnic pentru unirea Bisericilor și pentru unirea tuturor. Părinte Sfinte, încetează disensiunile Bisericilor. Dăruiește pace și înțelegere lumii. Adu iarăși în turma Ta toate oile Tale cele rătăcite. Și învață pe toți să urmeze cu credință exemplul unirii Tale ipostatice. Amin».

După fiecare cuvîntare rostită, corurile creștinilor de diferite confesiuni au intonat cîte un tropar sau un imn religios.

Sfîrșindu-se seria cuvîntărilor, credincioșii de toate confesiunile, care se găseau adunați în număr atît de impresionant în biserică, au fost invitați să rostească fiecare încet, în limba lui, rugăciunea «Tatăl nostru», după care Prea Fericitul Patriarh Hristofor a făcut apolisul și a binecuvîntat pe toți cei de față.

PATRIARHIA BULGARA

Cuvîntul de Anul Nou al Prea Fericitului Patriarh Chiril. — Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Chiril, a rostit o frumoasă și cuprinzătoare cuvîntare în catedrala Alexandru Nevski, după sfînta slujbă săvîrșită în ziua de Anul Nou 1959.

Povățuind cu părintească dragoste pe credincioși să se ostenească pentru a realiza o trăire cu adevărat creștină, năzuind neîncetat către idealul duhovnicesc al împlinirii poruncilor evanghelice, Prea Fericitul Patriarh Chiril a spus printre altele: «Noul an 1959 va fi pentru poporul nostru cu adevărat nou, dacă se vor înfăptui noi realizări pe tărîm spiritual și material. Întregul popor bulgar, călăuzit de conducerea centrală a statului, este chemat ca prin muncă și prin unitatea internă a tuturor forțelor sale creatoare, să ducă la realizarea marilor și importantelor

măzuințe de propășire și bunăstare obștească». În continuarea cuvîntului său, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Bulgare a îndemnat pe clericii și credincioșii ortodocși din Republica Populară Bulgaria să-și dovedească dragostea lor față de patrie, muncind, plini de avînt, alături de întregul popor, pentru făurirea unei vieți mai bune.

Vorbind apoi despre perspectivele vieții internaționale, Prea Fericitul Patriarh Chiril a spus: «Lumea va avea un an cu adevărat nou, dacă vor fi stăvilite odată pentru totdeauna uneltirile propagandistice ale războiului rece, dacă se va face progrese în strădaniile spre soluționarea problemelor litigioase pe calea tratativelor și dacă se va ajunge la o înțelegere pentru încetarea experiențelor cu armele nucleare... Nădăjduim că această genială descoperire — forța atomică — va înceta să mai fie folosită ca armă de luptă și va fi dată pentru folosința pașnică a întregii omeniri. Nădăjduim că se vor stinge toate focarele de război, iar armamentele existente vor fi aruncate, ca ceva nefolositor și rușinos pentru epoca noastră de cultură».

Prea Fericitul Patriarh Chiril și-a încheiat cuvîntul de Anul Nou cu o vibrantă chemare la unirea tuturor forțelor iubitoare de pace, pentru ca prin lupta lor comună să poată fi stăvilite uneltirile cercurilor agresive, care urmăresc dezlănțuirea unui distrugător război atomic.

Acțiuni în slujba păcii. — Revista «Vestitorul bisericesc» a Patriarhiei Bulgare a publicat, în nr. 5 din 7 februarie 1959, un interviu acordat de Prea Fericitul Patriarh Chiril, redactorului principal al acestei reviste.

Dintre întrebările care i-au fost puse Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare, una s-a referit la lucrările conferinței reprezentanților Uniunii Sovietice, Statelor Unite și Marii Britanii pentru încetarea experiențelor cu armele nucleare, ce se ține de mai multă vreme la Geneva și de la care lumea întreagă așteaptă cu nerăbdare încheierea unui acord. În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Chiril a amintit că Sfîntul Sinod al Bisericii Bulgare, încă din mai 1957, a dat publicității o declarație, prin care mărturisea convingerea sa că și conducătorii Bisericilor creștine au datoria sfîntă de a se ridica întru apărarea omenirii de primejdia războiului și de a stărui pentru încetarea experiențelor cu armele atomice. În toamna aceluiași an, cu prilejul vizitei Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei în Republica Populară Bulgaria, cei doi patriarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori Rusă și Bulgară au întocmit și semnat o chemare către factorii de răspundere ai puterilor ce dețin arma nucleară, cerîndu-le să împlinească, fără întîrziere dorința fierbinte a popoarelor de a vedea încetînd fabricarea și experimentarea acestor groaznice arme de nimicire în masă. De asemenea, în octombrie 1958, Sfîntul Sinod Bulgar a îndreptat către clerul și credincioșii săi o pastorală, prin care îi îndemna să ia parte activă la lupta întregii omeniri împotriva armei atomice și termonucleare și împotriva continuării experimentării lor.

După ce a precizat că atitudinea hotărîtă a Bisericii Ortodoxe Bulgare în această problemă se întemeiază pe învățătura Sfintei Evanghelii a lui Hristos, — Prea Fericitul Patriarh Chiril a spus: «Ne socotim îndatorați să repetăm cele cuprinse în documentele amintite și să ne mărturisim nădejdea că, la Geneva, conferința își va încheia cît mai neîntîrziat tratativele printr-o hotărîre pozitivă: încetarea definitivă a experiențelor cu arma atomică, așa cum a propus delegația sovietică. A continua aceste experiențe însemnează a continua și a intensifica «războiul rece», care este primejdios din toate punctele de vedere, întregii omeniri. Aceasta duce la continuarea cursei înarmărilor și menține amenințarea unui al treilea război mondial, care — în epoca armei atomice și termonucleare — ar fi o cumplită nenorocire pentru toate popoarele. Dar și fără izbucnirea acestui război, radiațiunile experiențelor cu armele atomice și nucleare au urmări catastrofale pentru toată lumea, — fapt dovedit prin cercetările oamenilor de știință. De aceea, Biserica lui Hristos și toți oamenii de bună credință nu pot să nu dorească succes deplin și neîntîrziat conferinței de la Geneva pentru încetarea definitivă a experiențelor cu aceste arme».

**UN ÎNDREPTĂȚIT OMAGIU :
LA A 80-A ANIVERSARE A PĂRINTELUI
ACADEMICIAN GALA GALACTION**

La 16 aprilie 1959, Părintele Academician Gala Galaction a împlinit vârsta de 80 de ani. Cinstirea ce i s-a arătat de către Academia Republicii Populare Romîne și de întreaga presă romînească a constituit încă o dovadă a dragostei și prețuirii pe care poporul român le nutrește față de opera literară a marelui scriitor, care a dăruit literaturii noastre pagini de o rară frumusețe, de o deosebită puritate morală și de un profund umanism.

Biserica Ortodoxă Romînă este îndreptățită să participe și ea, cu nemărginită bucurie, și să aducă prinosul ei de laudă și de cinstire la acest măreț popas aniversar, pentru că scriitorul Gala Galaction a fost, înainte de orice, un adevărat preot al lui Hristos, un înflăcărat propovăduitor al marilor valori morale ale creștinismului, un vrednic slujitor al altarului străbun și al teologiei ortodoxe. Bunătate neșarmurită ce se revărsa ca o ploaie binefăcătoare în toată opera lui, preocuparea constantă față de nevoile și suferințele mulțimilor muncitoare, oprimate și jefuite atîtea veacuri de roadele strădaniilor lor, pilduitoarea și curajoasa lui atitudine civică, precum și patriotismul lui cald și curat de o viață întreagă— toate și-au avut izvorul tainic în intensitatea cu care Gala Galaction și-a însușit și a trăit marile idealuri ale Evangheliei creștine, de dragoste, de pace și de restaurare a demnității omului. Întreaga lui strădanie scriitoricească a fost stăpînită de convingerea fermă că «credința creștină, dacă este înrădăcinată în sufletul celui cu talent, poate fi turnată în forma literară, iar operele literare pornite din această concepție pot fi comparate cu celelalte vase ieșite din minunatul aliaj dat de arama corintiană, în urma incendiului, care a mistuit odinioară Corintul». Iar operele sale răspîndite, cu dărnicie de-a lungul unei jumătăți de veac,

prin reviste și ziare, sau adunate între copertile celor peste 25 de volume apărute pînă azi, constituie o ilustrare a acestei idei.

Intr-adevăr, — așa cum s-a subliniat și altă dată în această revistă —, ceea ce caracterizează opera literară a lui Gala Galaction este un bogat conținut creștin, prezentat cu o mare măiestrie artistică și o neostenită strădanie de a învăța, de a educa și de a înobila cugetele cititorilor, — ambele topite la focul purificator al credinței neștrămutate «că în lupta dintre pasiuni și rațiune, arma oferită de morala creștină asigură întotdeauna biruința rațiunii și face posibilă conviețuirea oamenilor pe principii de o înaltă valoare etică și de mare importanță socială». În paginile lui literare se găsesc vibrante mărturisiri ale dragostei de oameni; imnuri de slavă către Dumnezeu, care a făcut pe toți oamenii frați și i-a rînduit să trăiască în pace și bună înțelegere; adevărate poeme ale vieții pașnice și creatoare, cizelate într-un grai fermecător, pe care și l-a făurit singur, împletind prospețimea limbii populare, cu mireasma cuvîntului vechi și sfînt al scripturilor străbune... Dar în scrisul lui Gala Galaction se găsesc și fraze de profetică revoltă împotriva nedreptilor stăpînitari ai lumii, care au batjocorit chipul lui Dumnezeu zidit în om, oprîmîndu-și semenii și însușindu-și rodul muncii lor; se găsesc pagini de sinceră adeziune și de permanentă sprijinire a luptei eroice purtate de masele populare, pentru dobîndirea libertății și pentru întronarea unei drepte orînduirii sociale. Toate acestea sînt florile înmiresmate ale unei conștiințe cu adevărat creștine, hrănite de seva vie a învățăturilor evanghelice, din care Gala Galaction a făcut pîrghia ființei sale, a vieții sale, a operii sale.

Dar în Gala Galaction, Biserica noastră nu cinstește numai pe scriitorul profund creștin, care a realizat o literatură sănătoasă și trainică. Ea aduce în același timp, un cuvînt de îndreptățită laudă profesorului de teologie, care — prin studiile sale exegetice și prin monumentală traducere a Sfintei Scripturi — a adus o prețioasă contribuție la promovarea teologiei românești; dar mai ales cinstește pe preotul care, prin întreaga lui viață, a devenit o pildă vrednică de urmat pentru toți slujitorii altarelor. Căci — așa cum a mărturisit însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian — «preoția Părintelui Gala Galaction nu s-a manifestat numai de la altar, din amvon, sau din scaunul duhovniciei... Ea s-a manifestat în largul vieții, între necazurile și suferințele oamenilor, în marele vîrtej al luptei celor mulți pentru dreptate, pentru libertate, pentru demnitate umană. Cu scrisul său, cu graiul și cu fapta — oriunde și oricînd — Părintele Gala Galaction a fost grabnic să alunge înnoirarea unui necaz, să șteargă lacrima și amărăciunea unei suferințe, să se alăture și să sprijine strădaniile obștești pentru mai bine... Încă din anii grei, în care negura rătăcirilor se pogorîse peste multe cugete, amăgînd și pe unii slujitori ai altarului pe drumuri străine duhului Ortodoxiei, Părintele Gala Galaction nu a încetat să amintească tuturor că: «...Evanghelia e o pravilă a dezrobirii sufletești și a înălțării omului peste dobitoc și peste tristele nevoi care le sînt comune. Biserica — marea societate ale cărei statute sînt în Evanghelie — este patroana firească și alma mater a desmoșteni-

șilor pământului. Ea este brațul spiritual care trebuie să ocrotească pe cel lovit, pe cel despoiat de drepturi și călcat în picioare». El n-a șovăit, cu zeci de ani în urmă, să atragă luarea aminte a celor ce slujeau altarul lui Hristos, asupra tîlcului etern al întrupării Mîntuitorului, spunîndu-le cu o vigoare izvorîată din tiparele epistolelor apostolice: «Nu pierdem niciodată din vedere că Iisus din Nazaret a venit între noi fără trufie, fără sceptru, fără avere, fără «haine moi». Așa fiind, El a mers de-a dreptul spre cei mulți din vremea Lui și din toate vremurile, care sînt cei înjosiți, lipsiți și întristați. Iisus Hristos a fost și este al săracilor! Iisus Hristos a fost și este al desmoșteniților!» Din aceste convingeri de nezdruncinat a pornit îndemnul pe care de nenumărate ori l-a făcut Părintele Gala Galaction tuturor preoților dreptei credințe: «Să slujim aproapei pentru Iisus Hristos!... Să facem din casele noastre, din parohiile noastre, din bisericile noastre, iar și iar, acele focare sfinte ale dragostei de oameni, biruitoarea lumii greco-romane! Să fim încă odată marii animatori și marii păstori ai mulțimilor suferinde!». Un astfel de preot a fost el însuși și a îndemnat — decenii de-a rîndul, prin cărțile sale și de la catedra universitară — și pe alții, să fie asemenea. Acesta este preotul pe care îl cer predaniile Ortodoxiei, pe care l-au dorit mereu între ei credincioșii și pe care îl formează astăzi așezămintele noastre de învățămînt teologic, readuse, însfîrșit, sub privegherea și conducerea Bisericii. Este preotul care slujește semenilor, «pentru Iisus Hristos!» Este preotul care se face părtaș la strădaniile credincioșilor săi pentru o viață pașnică și prosperă. Este preotul înflăcărat de o puternică dragoste de oameni pe care-i ajută și-i slujește în avîntările lor spre fericire și lumină! Este preotul pe care îl avem, astăzi, la tot mai multe altare și pe care îl vom avea mîine lîngă toate jertfelnicele Bisericii noastre».

Pe acest preot — căruia Prea Fericitul Patriarh Justinian, i-a adus omagiul Bisericii noastre Ortodoxe —, pe profesorul teolog de înaltă și înaltă intelectuală și pe scriitorul creștin de mare talent îi cinstim laolaltă, în persoana Părintelui Academician Gala Galaction, la împlinirea a 80 de ani.

Iar în aceste puține pagini îi aducem prinosul dragostei și recunoștinței noastre, pentru tot ce a dăruit Bisericii și culturii românești și pentru pilda vie pe care viața și strădaniile sale o dau tuturor celor ce slujesc și mărturisesc pe Hristos.

REDAȚIA

T A T A

Cînd mă întorc și caut îndepărtata imagine a tatei în sertărașul amintirilor copilăriei, mă regăsesc într-un luminos asfințit de iarnă, pe o stradă înzăpezită din marginea orașului. Calc mărunțel și grăbit alături de pașii mari ai tatei. Zăpada scîrție sub picioare; trei șiruri de sîrmă subțire aștern portativ negru pe albul zăpezii din grădinile troienite. Pășesc mărunțel lîngă tata și mîna mică și înghețată mi-e ghemuită în cuibul palmei lui calde. Soarele coboară peste umărul tatei: rotund, roșu și mare. De la el vine lumina roșiatică ce înflăcărează cerul; între el și mine, tata — prezență caldă, izvor de siguranță și de liniște. Il știu lîngă mine; e un gînd simplu, elementar, fără imagine. Tata e pentru mine această siguranță și ... mai mult o pulpană de palton, o mîna caldă și niște picioare, pe care le văd bine numai de la genunchi în jos. E tata lîngă mine, îmi frămîntă încet mînuța înghețată în mîna lui; și de unde venim și unde ne ducem... nu știm... Un alt clișeu se adaugă: e noapte, stau în brațele lui, ne leagănă mersul unei trăsuri. Încep să dorm. Clipesc arar, și printre gene îmi coboară, pe fire de argint, paianjenii stelelor. Culcușul cald din brațele lui e întregul meu univers, legănat în noapte sub stele.

O zi de vară; albia largă a unui rîu, împrăștiat în jurubițe subțiratică printre prundiș și bolovani. În șuvoiul mai adînc al apei, tata ne ține în brațe, pe mine și pe sora mea. Privesc îngrozită în jos. Apa clocoțește și se-nvolbură în jurul genunchilor tatei. Dacă m-ar lăsa jos, apa mi-ar trece peste creștet. Mă încolăcesc mai strîns de gîtul lui, închid ochii, strîng din dinți ca să nu țip și simt o bizară plăcere: jos, e o înfricoșătoare primejdie; apa vîjîie curgînd la vale într-un iureș amețitor, dar sînt cocoțată atît de sus și sînt atît de strîns lipită de pieptul tatei!

Și zilele trec, berzele vin, verile se scutură și iar e toamnă. Am mai crescut. Nu ne mai spală tata pe mîini, înainte de a ne așeza la masă, ne spălăm singure și singure ne prindem șervețelul la gît. Dar... ni-l cam prindem degeaba. Mîncarea e puțină și curioasă. Știm vag, am auzit că a fost război. Nu știm prea bine ce înseamnă cuvîntul acesta, dar Luki, sora noastră mai mare, a alergat într-o zi, cu mulți alți copii și a văzut pe strada Darzale, o casă prăbușită și în curte o mîna de om și niște păr.. Luki e foarte curajoasă și noi o privim cu o admirație infinită. Co mare e Luki și cum îi strălucesc ochii cînd povestește!

Și tata ne spune povești, cu șoricelul Vasilică, cel înecat în pîsat... Ne-o spune mai ales acum, cînd învîrtește pe foc o mămăligă:... dar o mămăligă misterioasă, ceva extraordinar! «Și veți vedea, abia acum, ce bună e mămăliga cu zerul ăsta de brînză! Dar ce mai zer! E un zer mai bun decît toată brînză din lume, un zer fantastic, un zer cu puteri miraculoase!» Și noi îl urmărim fericite și uimite pe tata și mîncăm zer de brînză (pentru că brînză s-a terminat de mult și altceva nu mai e de mîncare în casă) cu mămăligă și are, într-adevăr un gust extraordinar! Bagheta magică a tatei, entuziasmul lui, veselia lui convingătoare, ne-au încins imaginația pînă la roșu, mai fierbinte decît mămăliguța din ceun, pe care o savurăm tăvălită prin zerul miraculos al entuziasmului. Nici-odată n-am mîncat o mîncare mai gustuoasă.

Sînt anii grei de după război. Ne ducem la școală cu scăunele — n-avem bănci — și ducem, fiecare copil, cîte un lemn, pentru focul din clasă. Cînd vine vacanța de vară, nu mai plecăm din București, se pare că n-avem de ce. Dar tata ne improvizează excursii neașteptate. Ne ia pe toate și mai luăm cu noi și vreo două prietene de prin vecini și pornim, în urma hainelor lui fluturînde, prin praful mahalalelor, spre înverzitul și legănatul de trestii-l'ac Plăcintă. O excursie la lacul Plăcintă (Floreasca de azi) era o încîntare. Mîncam pe iarbă verde, urmăream brotăceii și libelulele de apă, culegeam flori și ne fugăream ca iezii, iar seara, cu obrazii pîrguiți de soare și cu genunchii sgîriați, cu brațele pline de tot leul de trofee vegetale, ne întorceam acasă prin gara Mogoșoaia... cu trenul! Tata cumpăra bilete de tren pentru personal și coboram triumfătoare în Gara de Nord, amețite de soare, de aerul umed al bălții — la urmă — îmbătate de mirosul pe care-l adorăm, al fumului de locomotivă și de tren! În dorul de a călători, ne mulțumeam cu atmosfera gării: ne înfiora flueratul locomotivelor, ne vrăjea — ca un miraj — panglica pietruită a peroanelor, ne grăbea ritmul inimii, șarpele negru al vreunui tren intrînd în gară... Uneori, cînd nenumăratele treburi, alergături, articole de scris, nu-i dădeau răgaz să iasă cu noi la cîmp pe-nserat, ne lua cu el la gară... să pună o scrisoare la cutia de pe peron...

La 1 Mai au pornit spre lacul Plăcintă tata cu Tonitză, Moș Toni, care venise de la Iași și locuia pe strada noastră — și cu mai mulți tovarăși. Pe noi nu ne-au luat, eram prea mici. Au ținut cuvîntări la Bordei, s-au bucurat de iarba proaspăt mijită și s-au întors în pîlcuri, cîntînd.

Moș Toni discuta cu tata aprins, lucruri pe care noi nu le înțelegeam, în timp ce tata îi poza, pentru vreo schiță sau portret. Nu e vorbă, că și atunci cînd îi pozam eu, nu prea înțelegeam dacă glumea cînd mă întreba dacă am văzut ouă de cal, sau dacă era serios și el văzuse, într-adevăr, așa ceva. Vorbea cu atîta seriozitate și cu atîta convingere Moș Toni, încît rămîneam gînditoare. Dar dacă îi priveam mai bine ochii pătrunzători, surprindeam în ei o flăcăruie de rîs, care parcă se juca de-a vîrtej ascunsele.

Intr-o după amiază, după ce mama ne-a pus șorțulețe curate, ne strecurăm ca două pisici în odaia tatei,... așteptăm cuminiți să termine pagina,

pe care o scrie sub abat-jour-ul verde al lămpii cu gaz. Tata termină și se întoarce apoi spre noi. E o zi solemnă! Astăzi ne învață «Tatăl nostru».

Casa noastră e foarte goală și sărăcăcioasă. Dar în jurul castronului cu supă, de pe masa lungă, e întotdeauna — în afară de întreaga familie —, cel puțin un oaspete venit — ca din întâmplare, — tocmai la ora prînzului. Casa noastră e deschisă la orice oră, oricui... Tata se ridică de la masă, primește cu bună voie și cu o infinită căldură pe oricine. Vorbește la fel de cald, de avîntat, cu prietenii lui scriitori, intelectuali, ca și cu Moș Ion, spărgătorul de lemne. Nimeni nu se anunță, nimeni nu face anticameră. Tata le iese în întâmpinare cu brațele deschise. Și vin mulți oameni, din toate clasele sociale, dar mai ales oameni umili, amărîți, loviți de viață, loviți de oameni. Și tata le deschide brațele lui, casa noastră, le pune timpul lui la dispoziție, deschide foarte des subțirica lui pungă și fiecare pleacă, ducînd cu el o încurajare, un sfat — și cei mai mulți — un ban, sau o bucată de plăcintă caldă, de-abia scoasă de la cuptor.

E aproape un rit în casa noastră, împărțirea bunurilor noastre cu primul venit. Fie că e poștașul, gunoierul, sau cine știe ce preot de țară, venit din vreun fund de provincie, mama se repede și-i pune în față o felie caldă de cozonac, un strugure brumat sau «Psalmul 91», copiat de mîna ei pe o foaie curată de caiet.

Și vine tot felul de lume în vizită la noi. Într-o zi, vechiul prieten din copilărie al tatei vine cu fetița lui. O ducem în iarba înaltă din fundul curții și o privim curioasă, inspectînd-o. E mică; o furnică blondă. Dar are un păr atît de frumos, cenușiu și buclat! Se uită cu ochii ei galeși, puțin încrucișați, zîmbind la noi. Noi sîntem tunse la piele, băiețește. Sîntem cam încurcate și umilite, în fața buclelor ei mătăsoase. Dar după ce am privit-o și am măsurat-o, mă consolez: «E drept că eu sînt cheală și că ea are bucle, dar... e o pitică, pe lîngă mine!» Lucica Demetrius continuă să ne privească dulce, cu ochii ei galeși puțin încrucișați.

La ora prînzului, vine regulat, odată pe săptămîină, din satul lui, de pe lîngă gara Titu, scriitorul popular Visarion. — Mă Visarioane!, îi strigă tata de sus, din capul scării, ce gogoși de tufă ai mai adus în traistă de la Costești?!

Și «gogoșile de tufă» ale lui Visarion, poveștile lui cu Bercăciulă, care are darul de a se face nevăzut, — și întâmplările cu strigoi și cu sufletele dăruite diavolului, ne farmecă și ne fac să-l ascultăm în extaz ore întregi.

Un alt «năzdrăvan» care stă la noi cu săptămînile cînd vine din satul lui de pe lîngă Oradea e bănățeanul Dănică. Mare inventator de semănătoare agricolă automată, de ghete cu răsufători și de... acadele. Și Dănică pune, la bucătărie, o tigiaie pe foc, în care ne fabrică acadele roze, ca la bragagerie, în timp ce tata își pierde zile întregi, bătînd anticamerele ministerelor, ca să-i breveteze lui Dănică marile invenții cu care el se laudă că va revoluționa agricultura romînă și... tradiționalele produse ale bragageriei indigene.

Ca la un metoc, poposesc în casa noastră: călugări și călugărițe — veniți de prin îndepărtate schituri și mănăstiri, — cărora mama le ține interminabile predici, iar tata le umple traistele cu ce mai găsește prin casă.

Gazetari, poeți, vizionari, diverși aventurieri, vin să discute, să-și deschidă inima, să-și citească versurile... să-l «tapeze» pe tata de bani. E un du-te, vino, neîntreput de oameni valoroși de multe ori, uneori interesanți, mai întotdeauna nevoiași și dornici de ajutorul moral și material care se revarsă din inima și din mâinile tatei, ca dintr-o năsecată lîntînă naturală.

Surorile mele mai mari își aduc aminte de ziua tatei petrecută cu prietenii: Arghezi, Cocea, Demetrius, cu vioara lui Vernescu și cu ramurile de liliac alb pe care le aducea fratele tatei, Nenea Mitică.. Nu-mi mai amintesc. Știu numai că într-o zi, cînd pornisem spre școală, un băiat negricios, subțirătec și înalt, cu niște ochi albaștri ca sticla de sifon, ne-a întrebat unde locuiește scriitorul Gala Galaction. Am aflat mai apoi, de la tata, că băiatul avea mult talent literar, că scria versuri cu prisăci și cu albine și că se numea... Zaharia. S-a adăugat și el prietenilor casei noastre.

Bate cineva la ușă. Tata își lasă lingura în farfurie și se duce să deschidă oaspetelui neașteptat. E Aurică, nebunul «vizionar», care trage din cînd în cînd clopotul cel mare din dealul Mitropoliei. Se aude cum discută cu tata, în prag. După cîtva timp, tata se întoarce la masă și continuă să mănînce supa răcită. Ne declară rîzînd: «Aurică, vizionarul, m-a anunțat că, peste o lună, vine sfîrșitul lumii și această informație senzațională nu m-a costat decît.. un pol!»

Din zorii zilei, sub abat-jour-ul verde tata scrie. Sînt singurele lui ore de liniște. Cum se ridică soarele mai sus pe cer, încep jălbarii, solicitatorii, cei din casă, să-l asalteze.

O bătaie discretă în ușa tatei:

— Tată, te rog, arată-mi la germană.

— Da, dragul tatei!

Și tata lasă tocul jos, articolul pe care-l scria așteptă, și, cu răbdare, cu înțelegere adîncă, începe să ne explice.

Altă ciocăneală.

— Părinte, a venit un om.

— Îndată...

— Tată, fraza asta la latină... Tată, la franceză!... Tată, tată! Căci nintem patru.

— Frățioare! — se aude glasul mamei de jos — o vinit preotul șela!

— Dă-i mata o cafea cu lapte, cobor îndată!

— Părinte, Vasile gunoierul...

Tata deschide sertare, caută prin sutană... a găsit portmoneul. Mai are cîtiva lei. Coboară, împarte în dreapta și în stînga... Ușa se închide...

LA MINĂSTIREA CERNICA

Azi de dimineață, am fost și am ascultat Sfânta Liturghie, la Mânăstirea Cernica. După ploile binecuvântate din luna iunie, privești cîmpului este desfătătoare; orzul, ovăzul, grîul, porumbul și toate ierburile și toți copacii spun vigoare și prospețime, sub cerul albastru și împărătesc, cu vagi baldachine de nouri...

Am intrat în biserica Sfîntul Gheorghe, ca să ascult sfînta slujbă. Biserica aceasta mi-e legată inimii nu numai prin sfințenia ei, ci și prin puterea unor zguduitoare amintiri... Poate că tot în acest sfînt locaș voi face ultimul popas, culcat în raclă și învăluit de cîntecele Sfintei Pogribanii...

Cînd nu poți să fii tu însuși liturghisitor, e odihnitor, pentru inima împovărată, să stai în strană și să ascuți pe fratele îmbrăcat în odăjdii... La cîntecul cîntat în cinstea Născătoarei de Dumnezeu, am însoțit și eu, în gînd, pe cîntăreți: „O, Marie! Fă ca firava evlavie cu care te cinstesc, să se ridice, înaintea milostivirii tale, în ceasul cînd voi fi aici, culcat în raclă, cel puțin ca fumul în stingere al feștilelor ce se sting! cel puțin ca jurubițele albăstrii ale făcliilor deabia stinse!...”

E lungă povestea inimii mele și a dulcei mele robii față de Iisus Hristos, Domnul meu și Dumnezeuul meu și față de Maica Înalt prea Curata...

La mânăstirea Cernica sînt doi stejari arhicentenari, unul lîngă biserica Sfîntul Gheorghe și altul lîngă biserica Sfîntul Nicolae.

Acestuia din urmă, i-am scris, acum două săptămîni, următoarea reverie-poemă:

„Bătrîn stejar, în ziua morții mele, tu vei sta, — cum stai și azi — neclătinat și falnic.

Toamnă de va fi atunci sau iarnă, trunchiul tău vîrtos, biruitor de veacuri, va revărsa, sub cerul sur, uriașul caer negru al ramurilor tale.

Primăvară de va fi atunci sau vară, tu vei întinde, sub albastru tărie, cortul tău împărătesc și verde, desfătat de ciripit de păsări și de zefiri șagalnici.

Bătrîn stejar, tu mi-ai fost drag de cînd te știu. De cîte ori am trecut prin prejma ta, clipa mea s-a închinat cu drag vînjoșiei tale

seculare și gândurile mele s-au odihnit în ramurile tale ca un stol de păsări călătoare.

O, bătrîn stejar, ziua morții mele va fi zi de iarnă sau de vară, de primăvară sau de toamnă și tu — multiseclar și falnic — vei purta atunci frunza cea nouă, sau te vei dezbrăca — elegiac — de frunza îngălbenită și trăită.

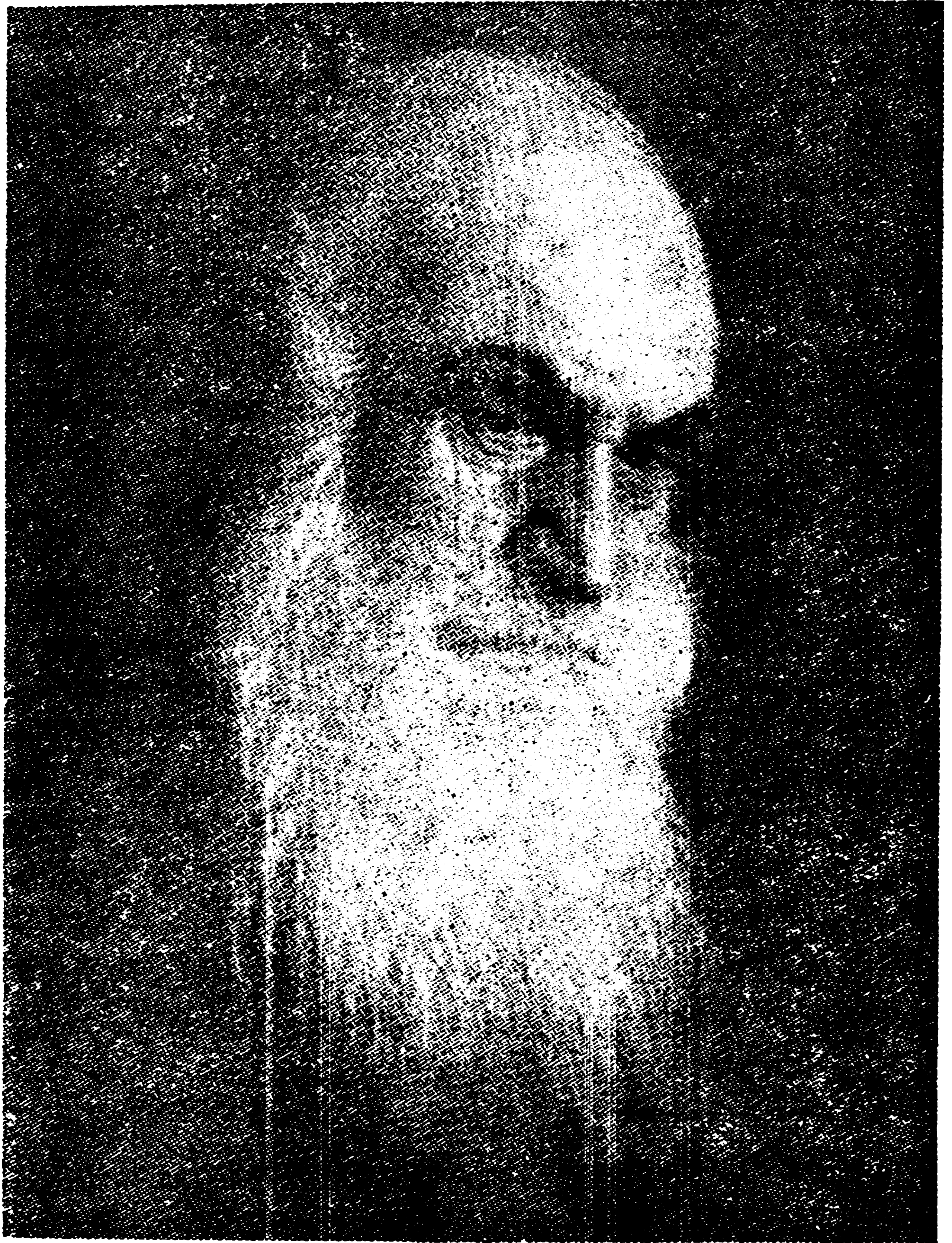
Și poate scris va fi să trec în racla mea, dusă pe umeri, pe lângă veacurile împietrite în trunchiul tău. Și tu vei arunca pe fruntea mea de ceară, horbotele verii sau lacrămile toamnei.

Ci eu, — pacificat și alb — voi fi aiurea decît în sicriul cel cumpenit pe umeri...

Și, într-o zi, îți va veni și ție rîndul să mori, răpus de trăsnet, de vijelie sau de fierăstrău... Dar nici tu nu vei muri fiindcă a căzut stejarul de lângă biserica Sfîntul Nicolae. Dincolo de spațiu și de timp, icoana ta, frumusețea ta și ideea care — răzbind în timp și în spațiu — te-a făcut să-mi fii stejar măreț și sfînt, tu cel de după cortina acestei lumi: te vei întîlni cu mine în Palinghenesie! (Matei, XIX, 28).

Te vei întîlni cu mine acolo unde oglinzile de azi vor fi schimbate (I Cor. XIII, 12).

Sufletul meu și ideea ta se vor regăsi, pelerini, spre Cerescul Ierusalim. Și într-o seară — poposind în Emaus — ne vom trezi, deodată: tu, poate Luca, eu: Cleopa. Iar Cel de al treilea nu se va mai face nevăzut, ci va rămînea, etern, cu noi, în îmbrățișarea noastră ;“

Gala Galaction

Această meritorie activitate tipografică, începută cu «Întrebarea creștinească» sau cu «Evangheliarul românesc» — ori cu amîndouă împreună —, ale cărei consecințe pentru dezvoltarea noastră culturală sînt unanim apreciate, este legată de numele diaconului Coresi, cel care, de-a lungul unui sfert de veac de neobosite strădanii, avea să înscrie în istoria noastră o epocă eroică de luptă pentru afirmarea năzuințelor poporului român spre o cultură națională. Este un adevăr de necontestat că la temelia întregii noastre culturi, la temelia literaturii noastre, care avea să urce piscurile cele mai înalte cu poezia lui Eminescu și cu proza lui Sadoveanu, stă pîtra neșlefuită dar trainică, pe care a așezat-o, cu patru veacuri în urmă, modestul și harnicul meșter al tiparului, diaconul Coresi de la Tîrgoviște. De aceea, socotim binevenit orice prilej merit să îngăduie evocarea epocii coresiene, a personalității și activității diaconului căruia cultura romînească îi datorează cea dintîi afirmare, hotărîtă și masivă, a conștiinței noastre naționale pe tărîm cultural. Împlinirea a 400 de ani de la tipărirea «Întrebării creștinești» este un astfel de prilej, care solicită prinosul recunoștinței noastre și invită la noi studii și cercetări, pentru a clarifica condițiile care au făcut posibilă activitatea lui Coresi și pentru a preciza rolul său în cultura poporului român.

Revista noastră își face o datorie de conștiință evocînd figura diaconului tipograf, de al cărui nume este legată apariția primelor cărți în limba romînă. Articolele pe care le publică în cadrul acestei evocări nu au pretenția să lămurească deplin toate aspectele încă nerezolvate, legate de activitatea diaconului Coresi; ele reprezintă numai încercări de a aduce unele contribuții și exprimă păreri și ipoteze care angajează exclusiv pe autorii lor. Oferindu-și paginile pentru publicarea acestor articole, revista noastră a fost călăuzită de convingerea că, în asemenea probleme controversate, un liber schimb de păreri, este oricînd folositor, fie prin clarificările pe care le poate aduce, fie prin interpretările și studiile noi pe care le poate sugera și stimula.

Cu aceste încredințări, paginile revistei noastre vor continua să rămînă și în viitor, deschise, oricăror cercetări, care vor tinde să aducă o contribuție la cunoașterea deplină a istoriei culturii romînești.

REDACTIA

PERSONALITATEA DIACONULUI CORESI ȘI ROLUL LUI IN CULTURA ROMINEASCĂ

În august 1921, ardeleanul *Andrei Bîrseanu*¹ află în expoziția Asociațiunii din Sighetul Marmăției un manuscript ce aparținea Părintelui Artemiu Anderco din comuna Ieud-Maramureș. Volumul e format din mai multe părți și anume: un pomelnic, Viețile Sfinților, în slavonește, Pravila Sf. Apostoli și Sf. Săboare, tot în slavonește, un volumaș tipărit, conținând 12 foi din tîlcul Evangheliilor, imprimat la 1564, Poslania, Rînduiala slavonească a slujbei dumnezeiești în Sfînta și Marea Sîmbătă și, în sfîrșit, *Întrebarea Creștinească*,² tipărită de Coresi la Brașov, în 1559.

Cartea e o broșură de 11 foi, plus două foi pierdute, cîte una la început și sfîrșit. E de formatul 4°, cu 15 rînduri pe pagină. Litera e semi-uncială, neagră, nu prea sprintenă, dar curată. În prolog se arată că originalul Catehismului este cel grecesc al Sfinților Vasilie, Grigorie, Ioan Zlataust, Atanasie și Ciril Filozoful și că a fost tradus în romînește de «nește creștini buni» care «socotiră și scoaseră cartea den limba sîrbească pre limba romînească».

Cartea s-a tipărit cu știința craiului și episcopului Sava al Țării ungurești, adică cu încuviințarea lui Ioan Sigismund Zapolya, a episcopului Sava al Geoagelui și închinată lui Efrem, mitropolitul Ungrovlahiei. Tipărirea s-a făcut de diaconul Coresi și Tudor Diacul, pînă la 15 martie 1559, cu literă ca aceea folosită în Evangheliarul din 1561 și în Psaltirea din 1570. Cartea e scrisă în limba romînă și nu în slavonă, cuprinzînd îndatoririle creștinești, Decalogul, Crezul, Tatăl nostru, Despre rugăciune și datul de har, botez și cominecătură.

Aceasta era prima carte tipărită de Coresi în limba romînă, cu care deschide bogata sa serie de cărți, pe înțelesul poporului. Deoarece Catehismul de la Sibiu din 1544 nu s-a păstrat, *Întrebarea creștinească* din 1559 devine astfel prima carte tipărită pe care o putem folosi ca document de limbă romînească. Ținînd seama de acest fapt, dăm mai jos rugăciunea Tatăl nostru, luat ca mostră de limbă a epocii:

1. Andrei Bîrseanu, *Catechismul luteran romînesc*, ședința de la 11 noiembrie 1921 a Academiei Romîne — memoriile secțiunii literare, seria III-a, tom. I, memoriul 3, pp. 33-40.

2. Retipărit de Ion Bianu: *Întrebare creștinească*. Texte de limbă din sec. XVI, reproduse în facsimile, I. Academia Romînă, Secț. Literară, București, 1925.

«Tatălu nostru ce ești în ceri sfințeascăse numele tău. Să vie împărăție ta fie voia ta cumu în ceri așa și pre pământu. pita noastră sățioasă dăne noă astăzi. și iartă noă greșalele noastre cumu ertămu și noi greșiților noștri. și nu ne duce în năpaste ce ne izbăvește pre noi de hitleanului că a ta e împărăția și puterea și slava în vecie, Aminu».

De remarcat cât de curat se scria românește la acea dată, deosebiriile fiind minime față de limba de astăzi.

În jurul lucrării s-au iscat numeroase discuții, privind modelul folosit de Coresi la tipărirea «Întrebării creștinești». În general se admite că lucrarea de la 1559 nu e altceva decât retipărirea Catehismului de la 1544. Din păcate însă, cuprinsul Catehismului din 1544 nu este cunoscut. Prin 1838, Timotei Cipariu văzuse în biblioteca Mănăstirii Buna Vestire din Blaj un Catehism mic, de format în 12°, fără început și sfârșit, ce «era tipărit cu alt fel de caractere decât cele întrebuințate în cărțile românești, ci era cu întrebări și răspunsuri». ³ Era vorba de prima carte în limba română, adică acest Catehism tipărit la Sibiu în 1544. Dar singurul exemplar cunoscut din această carte și văzut numai de Cipariu a dispărut în timpul revoluției de la 1848. În schimb, avem documente sigure ale epocii care atestă existența cărții. În socotelile orașului Sibiu, cu data de 16 iulie 1544, se spune: «Ex voluntate dominorum dati sunt M. Philippo Pictori pro impressione Catechismi valachici bibale fl. 2 (= Din porunca domnilor orașului s-au dat magistrului Philippus Pictor pentru tipărirea catehismului românesc retribuție de 2 florini). ⁴ Peste doi ani, preotul sas din Bistrița, Adalbert Wurmloch, scria lui Ioan Hess din Breslau: «Translatum est Catechismus in linguam wallachicum atque impressus Cibinii... caracteribus ut vocant, Rascianicis, qui quasi referunt formam graecarum literarum. Et multi ex sacerdotibus amplectuntur eum libellum tamquam sacrosanctum; multi autem prorsus contemnunt» (= S-a tradus catehismul în limba română și s-a tipărit la Sibiu... cu caractere numite sîrbești, care amintesc oarecum forma literelor grecești. Și mulți dintre preoți prețuiesc această cărțuție, ca pe ceva sfînt, alții de-a dreptul o disprețuiesc». ⁵

Dacă data de apariție și titlul cărții ⁶ sînt sigure prin cele două note de mai sus, rămîne un semn de întrebare cine este Philippus Pictor și

3. Care e cartea cea mai veche românească?, în rev. «Organul luminării», 1848, nr. 54-55 (7-14 ianuarie), și în *Analecta Literare*, Blaj, 1855, p. XIX.

4. Dr. F. Teutsch, *Der älteste Hermannstädter Druck*, în «Korespondenzblatt des Verreins für siebenbürgische Landeskunde», III (1880), nr. 2 (15 februarie), p. 15, și în «Telegraful Român», 1880, nr. 21. N. Iorga, *Documente Hurmuzaki*, vol. XI, pp. 855-860.

5. H. Wittstock, *Beiträge zur Reformationgeschichte des Nösnergaues*, Wien, 1858, p., și în «Telegraful Român», 1880, nr. 23; *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 859.

6. *Bibliografia Catehismului de la Sibiu din 1544* e foarte bogată; dăm aici lucrările de bază: Ioachim Crăciun, *Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catechisme romîno-luterane*, Birseanu, Sturdza și Marțian. Sibiu-Cluj, 1945-46, 168 pag.; N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, în «La Transylvanie», 1938, pp. 611-612; I. Lupaș, *Sibiul ca centru al vieții românești din Ardeal*, în «Anuarul Institutului de istorie națională», V (1928-1930), pp. 43-44; Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catechismelor noastre luterane*, Suceava 1927; Al. Procopovici, *Și s-au împlinit patru veacuri...*, în «Luceafărul», IV (1944), pp. 219-222;

ce rol a jucat în actul atât de însemnat al anului 1544: de traducător, sau numai de tipograf?

Filip Maler, sau magister Philippus Pictor, poate fi cunoscut vag numai prin propunerile lui Iorga:⁷ «Un zugrav, care cunoștea bine pe românii din Țara Românească, la care fusese deseori trimis în solie, ceea ce mai arată un lucru, că el știe bine românește». Și, în continuare, tot Iorga: «Era zugrav de icoane unul de legea românească, deseori întrebuințat de solii prin părțile noastre; i se zicea *magister*, titlu dat românilor de frunte, acum poate și dascălilor. Astfel el merge, la 1541, de două ori în solie formală la Domnul muntean, după ce servise legăturile lui cu Mailat, ai căror făgărășeni erau poate cuprinși și ei în programul de convertire. E însărcinat chiar să se ducă în 1543 și 1546 la Vodă, cu pază de ostași, pentru a încheia un tratat cu privire la munți».

După cum se vede, și puținul pe care-l avem este încă destul de neprecis. Pe aceeași linie de incertitudine se adaugă și o nouă informație. Profesorul rus Petrov vorbește de un Tetraevanghel aflat în Muzeul Național din Budapesta, lucrat de *Filip Moldoveanul* în 1546. În prefața cărții stă specificarea că «Eu Filip Moldoveanul... am scris această... carte în anul 7054» (1546). Și tot Iorga se întreabă dacă Filip Moldoveanul e tot una cu Filip Maler, cel care tipărise la Sibiu cu doi ani în urmă. Întrebarea pare că a rămas fără răspuns afirmativ, deoarece în afară de Ioachim Crăciun, nimeni nu a sesizat însemnătatea ei.

Revenind la rolul jucat de Maler, de traducător sau tipograf al catehismului, părerile se împart. Unii afirmă că suma de 2 florini e prea mică, pentru ca el să fie retribuit și pentru operația de traducător și pentru aceea de tipograf.⁸ Dan Simonescu afirmă contrariul: «Philipp Maler este traducător și tipograf, pentru că suma primită de el, ca răsplată, este mare, în comparație cu sumele primite de alți contemporani cu el».⁹ Suma este mică, dacă ne gândim că tot în socotelile Sibiului se pomenește că s-a dat în 1495 un florin unui preot român pentru diverse scrisori românești. Mai curînd Filip «a tipărit» numai catehismul; doar atât spun și socotelile Sibiului la 1544: «Ex voluntate dominorum dati sunt M. Philippo Pictori *pro impressione*» (= pentru imprimare). Traducerea e posibil să fie făcută, după cum s-a spus, de «preotul român de la bise-

Al. Rosetti, *Le catechisme roumain du XVI-e siècle*, în «Roumania», 1922, pp. 321-334; C. C. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1501-1511*, 1897, pp. 93-103; Dan Simonescu, *Catehismul siban, 1544. Comemorarea a 400 de ani de la prima carte românească tipărită*, în «Arhiva Românească», X (1945-46), pp. 89-99; N. Sulică, *Catehismele românești din 1544 (Sibiu), și 1559 (Brașov). Precizări cu privire la izvoarele lor*, în «Anuarul liceului Al. Papiu-Ilarian» pe anii 1932-1935, pp. 87-101.

7. N. Iorga se ocupă de Filip Maler în: *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 20; *Istoria literaturii românești*, vol. I, București, 1925, p. 174; *Istoria Românilor*, vol. I, București 1937, pp. 121-122; *Cinci comunicări la Academia Română*, București 1931, pp. 9-10; *Documente Hurmuzaki*, vol. XI, pp. 855-860; *Studii și documente*, VII, pp. 111-117.

8. N. Sulică, *op. cit.*, p. 53.

9. *Op. cit.*, p. 95.

rica din Maieri, pomenit în aceleași socoteli la 1529». Este părerea lui Iorga și Lupaș,¹⁰ în cazul că aparține secolului al XVI-lea.

Deoarece nu avem probe sigure, ne îngăduim să raționăm prin analogie și deducție, bazate pe desfășurarea vieții culturale a epocii. Și la 1544, și la 1559, adică și la Sibiu și la Brașov, se tipăresc două broșuri care, oricât de mici ar fi fost ele, puteau fi lucrate numai cu caractere cirilice, adică trebuia și literă, și muncitor tipograf care să știe a o folosi. Brașovul a întrebuițat pentru aceasta pe Coresi, care avea litera și o cunoștea. Nici Sibiuul nu a avut pînă atunci cirilică. Iorga arată că Maler face legătura între Ardeal și domnul muntean. El merge la 1541, 1543 și 1546 în Țara Românească pentru tratative. După cum se constată, vizitele acestea au loc în jurul anului 1544, anul de tipărire al catehismului. Filip Maler e plătit cu 2 florini «pro impressione», care nu poate veni decît din Țara Românească, așa cum sașii brașoveni fac apel la Coresi «ot Tîrgoviște», la 1559. Dar tipografia Țării Românești putea oferi numai litera, nu și tipografia, deoarece ideea unui catehism în românește nu putea fi acceptată în acel moment de înalta ierarhie, strîns legată de slavonism. În epoca aceasta tipografia aparține numai Țării Românești, unde se crease o tradiție mai veche decît cea ardelenească. În schimb, Ardealului și părților nordice maramureșene le revine inițiativa operii de traducere a textelor religioase slavone în limba română.

Și cu această idee revenim la «Întrebarea creștinească» din 1559. S-a tipărit catehismul acesta de Coresi ca o lucrare nouă, sau el nu face altceva decît să reproducă aidoma pe cel de la 1544? Răspunsul se capătă prin analiza făcută în ansamblu a tuturor operelor românești similare ale epocii. În afară de aceste două catehisme tipărite, se mai află încă două manuscripte. În 1879 Hasdeu publica în «Cuvente den bătrîni» un catehism mic, intitulat «Întrebare creștinească», copiat de Grigore din Măhaciu, în 1607, și aflat în Codicile Sturdzan;¹¹ un al patrulea este Catehismul Marțian, copie rotacizantă din prima jumătate a secolului al XVII-lea.¹²

Cercetările întreprinse au arătat că între aceste patru catehisme sînt filiațiuni directe: ultimele două sînt copiate după cel de la 1559, iar Coresi a reprodus, probabil, pe cel din 1544, de la Sibiu. *Coresi este, în primul rînd, un tipograf, care pune în circulație vechile manuscripte românești, cărora le face anumite modificări, dînd limbii prospețimea epocii sale.* Fără a avea o dovadă directă, din moment ce catehismul din 1544 nu mai există, Coresi nu a făcut altceva decît să-l retipărească. Acest procedeu s-a uzitat de totdeauna în vechea literatură religioasă.

Dar care sînt izvoarele acestor patru catehisme și din ce impuls au fost traduse și apoi tipărite unele din ele?

10. I. Lupaș, *Sibiul ca centru al vieții românești din Ardeal*, în «Anuarul Institutului de istorie națională, V (1928-1930), pp. 36-62.

11. *Cuvente den batrâni*, II (1879), pp. 91-114.

12. Al. Rosetti, *Catechismul marțian*, în «Grai și suflet», I (1924), pp. 251-261; N. Drăganu, *Catechisme luterane*, în «Dacoromania», II (1921-1922), pp. 589-592.

Cu această întrebare intrăm în sfera oarecum spinoasă a primelor texte în limba română. Am scris mai întâi în slavonește, apoi au început să apară cuvinte românești izolate sau nume proprii în documentele de dănie și de întărire. Tratatul cu Ioan Albert s-a scris în slavonește și în românește. Un povestitor german al luptei din 1745 spune că «din Turcia», un frate a scris altui frate «românește»: «Er hatt den Bryeff gesechen, und er ist wallachisch geschrieben». ¹³ Avem apoi scrisoarea lui Neacșu din 1521, de la Cîmpulung, către Hans Begner din Brașov, care e primul document datat de limbă românească. Primele manuscrise românești privesc traduceri textelor de cuprins religios, care nu s-au păstrat decât prin copii și sînt: Codicele Voronețian, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voronețiană și Psaltirea Hurmuzachi. ¹⁴

Cum era și firesc, fiind primele texte de limbă românească, s-a strîns o bogată literatură privind datarea și localizarea lor, deoarece nu se specifică nicăieri unde și cînd au fost traduse și scrise. Pînă în prezent, două sînt teoriile mai însemnate generatoare de discuții aprinse, aparținînd lui Nicolae Iorga și Al. Rosetti.

Primul afirmă, încă din 1904, că aceste texte se datoresc influenței husite în Ardeal și că traducerea a avut loc în nord, adică în Maramureș, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. «Cărțile Sfinte nu fură traduse deci în Principate, unde era pază bună și multă învățătură slavonă, ci într-un unghi sălbatec din Maramureș sau din Ardealul vecin cu înălțimile maramureșene. Psaltirea, Biblia, Evanghelia, — dar nu tîlcul ei, — Haptele Apostolilor, pe lîngă rugăciunile obișnuite, se înfățișară astfel în românește, pentru întîia oară în acele vremi îndepărtate și anume prin munca unui singur om, căci în alegerea și orînduirea împrumuturilor, în natura cuvintelor străine, în noțiunile de culură ce se strevăd prin tîlmăcire, se cunoaște acest singur om: de bună seamă, un preot de sat care va fi știut slavonește. El traduce și o lămurire a legii, în care se oprește mult și stîngaci asupra Treimii și face o mărturisire de credință catolică, în ceea ce privește dogma, căci spune că Duhul Sfînt e din Tatăl și Fiul nevăzut». ¹⁵

13. N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. IV, București (1937), p. 437, și *Acte și fragmente*, vol. III, București (1897), p. 95.

14. Asupra acestor texte e o bogată bibliografie, din care cităm: Gr. Crețu, *Codicele Voronețian*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», VI (1886), pp. 151-155, precum și Ion Bogdan, în «Convorbiri literare», XX (1886), pp. 77-78; I. G. Sbiera, *Codicele Voronețian*, 1885; Ion Bianu, *Psaltirea Scheiană*, tom. I, București, 1889, publică în facsimile și transcrierea latină cu variante din Coresi; I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, 2 vol., București, 1916. Giuglea publică textul *Psaltirei Voronețiene* în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», XI (1910), pp. 444-467 și XII (1911), pp. 194-209, 475-487. De asemenea îl publică și Gălușcă, în «Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück», Halle, 1913. *Psaltirea Hurmuzachi* nu a fost publicată; referințe în I. A. Candrea, *op. cit.*, pp. I-VII, și Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XVI-lea*, București, 1932, p. 4.

15. *Istoria literaturii religioase a romînilor, pînă la 1688*, București (1904), pp. 1-19. N. Iorga reia problema în 1925 în *Istoria literaturii romîne*, vol. I, București, pp. 100-101; *Istoria Romînilor*, vol. IV, București, 1934, p. 433, cînd afirmă că «husitismul e celula poporului în graiul înțeles de dînsul» și că «operația de traduceri românești e un fenomen popular ca element de folclor». Cu prilejul unei recenzii a lucrării lui

Intr-un articol intitulat «Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase», publicat în 1944 și retipărit în 1956, profesorul Al. Rosetti ajunge la concluzia că traducerea prime în limba română au avut loc în Maramureș și în nordul Ardealului, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, sub influența reformei lui Luther.¹⁶

Prin urmare, problema primelor traduceri în limba română, în ce privește datarea, precum și cauza care le-a provocat, rămâne încă deschisă, de vreme ce sînt, în primul rînd, două teorii contradictorii. Deci și traducerea «Întrebării creștinești» nu poate fi datată, iar în ce privește prototipul care a stat la bază, de asemenea nu a fost stabilit.¹⁷

Cu această lucrare Coresi intră în istorie, ca unul din cei mai mari tipografi pe care i-a avut cultura noastră, fiindcă prin șirul de tipărituri

Șesan, *Origina și timpul primelor traduceri românești ale Sfintei Scripturi*, din 1939, N. Iorga reia problema în «Revista istorică», 1942, nr. 1-12, pp. 67-69.

16. În *Limba română în secolul al XIII-XVI-lea*, București, 1956, pp. 191-208.

17. Asupra problemei au mai stăruit, în special: T. Palade, *Cînd s-a scris întâi românește*, în «Arhiva», din Iași, 1915, pp. 185, 325; N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie, des origines à la fin du XVIII-e siècle*, București, 1938, p. 621; Ștefan Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, București, 1941; Al. Procopovici, în «Dacoromania», X (1943), p. 504; Milan Șesan, *Introducerea limbii române în Biserică*, în «Studii Teologice», 1959, nr. 1-2, pp. 57-60.

Problema datării celor dintîi traduceri românești pare să fie pe cale de a se lămuri. Se știe că acele copii făcute după primele texte de limbă română — care au ajuns pînă la noi — sînt de la începutul secolului al XVI-lea, dar ele nu cuprind nici o indicație asupra persoanei și datei cînd și cine le-a scris. Cu toate acestea, s-a dedus că în criptogramele pe care le au unele din aceste manuscrise ar cuprinde atari date, care, în cazul descifrării, ar lămuri definitiv această problemă.

Intr-adevăr, cele trei Psaltiri: Scheiană, Voronețiană și Hurmuzachi, au cîteva rînduri în criptogramă, asupra cărora s-au emis păreri neacceptabile ca definitive pînă în prezent. Sextil Pușcariu, într-o notiță din «Dacoromania», pare a se apropia de adevăr. Filologul nu admite ipoteza lui Ion Bianu, adică data de 1482 și nici pe a lui Gaster, cu 1585. Pornind de la părerea lui Constantin Lacea, că Psaltirea Scheiană ne-a fost transmisă prin copiiști sași, Pușcariu conchide în ce privește data: «Mi se pare că citirea nu poate fi decît SKT adecă 6023. Scăzînd 5.508 din această cifră, rămîne 515. Dacă copistul era sas, enigma s-ar putea deslega în modul următor: În original era cifra 3 K adecă 7023 (= 1515). Sasul, care copia între anii 1563 și 1569 (cf. Candrea, p. VII), nedepins cu distincția fonetică între dz. și z, și poate neștiind ce copiază în criptogramă, a înlocuit pe 3 din original cu 5, cu mult mai frecvent în acest text, (și a uitat să facă semnul pentru «mie»), așa încît din 7023 a făcut 6023. Posibil ar fi și aceea că el să fi înțeles criptograma și va fi redat pe al său «fünfhundertzehn» (în loc de «tausendfünfhundertfünfzehn») prin slovele corespunzătoare după calculul de la facerea lumii. (Dacoromania, III (1924), p. 471).

În ultimul moment aflu de la colegul meu Pava Roland că a descifrat criptograma din Psaltirea Scheiană încă cu cîteva ani în urmă și urmează ca în curînd să-și dezvolte teoria. D-sa a binevoit să mă inițieze în treacăt asupra descifrării făcute, care va aduce un aport capital în problema datării textelor scrise în limba română. »*In sfîrșit Medru izvoritoriu intru XS snerstu Avakiru. leat 7023*» (= 1515).

Ajunge va să zică la ipoteza Sextil Pușcariu și astfel se confirmă teoria lui N. Iorga, precum că originalul aparține secolului al XV-lea. În sprijinul acestei datări vine și hîrtia Codicelui Voronețian, care de asemenea ni s-a păstrat în copie, cu marca de fabrică un mistreț. Se știe că orașul Schweidnitz, în care se găsea fabrica de hîrtie, în Silezia, aya ca marcă un mistreț încă din 1491. Se poate ca din acest punct de vedere și George Pascu să aibă dreptate cînd datează acest manuscris în jurul lui 1500 (*Istoria literaturii și limbii romine din secolul al XVI-lea*, București, 1921, p. 13).

în grai romînesc pătrunde în toate provinciile locuite de romîni, contribuind la crearea unei limbi literare unitare.

Cu toată însemnătatea omului și a faptelor sale, cu toate că avem o bogată literatură închinată epocii coresiene, totuși figura sa plutește în nebuloasă, din cauza lipsei datelor, documentelor. Noi nu știm încă cine e omul, nu cunoaștem întreaga sa operă, rolul pe care l-a îndeplinit în acea vreme. A fost Coresi tipograf și traducător în același timp, a fost el numai în slujba sașilor din Brașov, unde a ucenicit; de ce a plecat din Tîrgoviște, de unde a adus litera cirilică în tipografia lui Honterus? Iată întrebări la care nu aflăm informații în documentele timpului. Cu toate acestea, din expunerea faptelor ce urmează, trecînd în revistă ceea ce se știe despre el, vom căuta să dăm o nouă interpretare a personalității lui, în speranța că ne vom apropia de adevăr, care nu poate fi decît unul singur.

*

Prima tipografie a Transilvaniei este adusă la Brașov în anul 1533 de către sasul *Johann Honterus*. Orașul era, încă de pe atunci, un oraș al meșteșugurilor săsești: «Viața în oraș își mergea drumul orînduit cu grijă pe bresle și vecinătăți. În toate zilele săptămîinii, prin uliți și ulicioare, cînta muzica muncii. Ciocănitul fierarilor, bătaia în măsură din lierăstraie și ciocane a tîmplarilor, sunetul limpede al uneltei cioplitorului de piatră, acoperea vîjîitul harnic al suveicei țesătorilor, plescăitul la rîu al spălării lînii, înaintea atelierelor de postăvari. Insutit răsuna prin oraș cîntecul meseriilor, așezate cele mai multe după străzi». ¹⁸

Centrul industrial săsesc își avea acum o nouă îndeletnicire, aceea a tiparului de cărți. Honterus a învățat tipografia la 1532, în Basel, de unde aduce scule și meșteri. Andreeas Öltard înseamnă în cronica sa venirea lui Honterus: «Magistrul Joh. Honterus a venit acasă de la Basel, anno 1533, circa festum Margarethae (13 iulie) și pentru că a adus în comitatu (în tovărășia lui) cîțiva turnători de literă și lucrători tipografi, s-a apucat fiind foarte bogat și în bunuri pămîntești avut, să-și înălțuiască o tipografie proprie — propriis sumptibus (din banii lui) — în acel an 1533 și în cel următor 1534, și să tipărească tot felul de frumoase opuscula, care le-au fost cu deosebire plăcute oamenilor, deoarece nu se mai văzuseră în țară, dar mai ales tinerimii. ¹⁹

Cărțile tipărite nu toate au data, locul tipăririi sau numele lui Honterus. El era și un talentat săpător în lemn, căruia i se datoresc și unele lucrări. Nu se cunosc primele tipărituri; se știe numai că Honterus a tipărit la Brașov 26 de cărți, dintre care s-au păstrat 13 în Biblioteca Beului. ²⁰

18. Herman Tontsch, *Tipografia Honterus din Brașov (1533)*, în «Boabe de grîu», V (1934), nr. 4 (aprilie), p. 207.

19. *Ibidem*, p. 208.

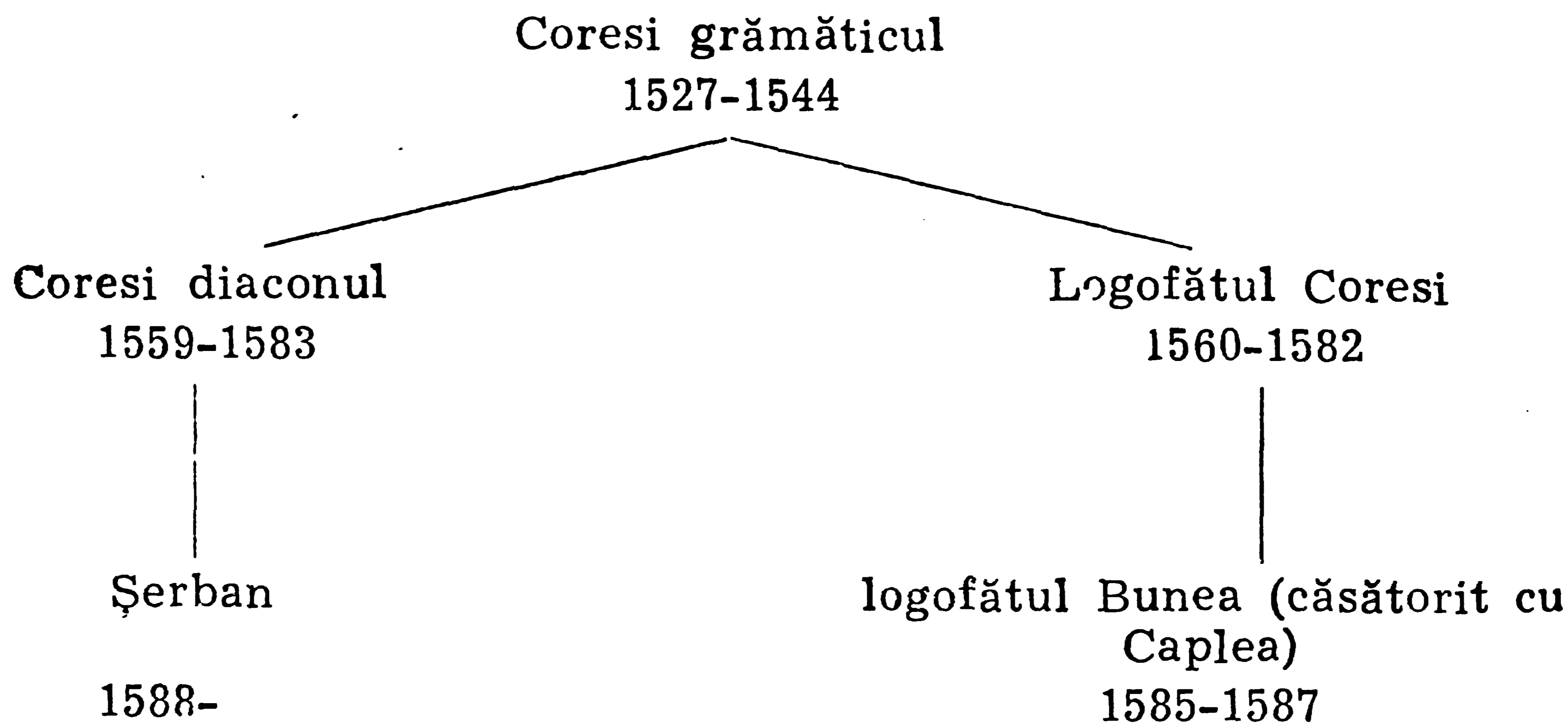
20. Istoricul tipografiei, în Herman Tontsch, *Die Honterus Presse in 400 Jahren*, Brașov, 1933.

Pînă la acea dată, hîrtia în Transilvania era adusă prin dalmatini, de la Veneția. Tot o cronică locală precizează că «în acest an (1546) s-a făcut aici hîrtie pentru întîia oară, de Polacul Hanns (Früh și Früe), în întreprinderea lui Johann Fuxen și Johann Benkner». De acum Transilvania își avea atît tipografia, cît și moara sa de hîrtie.

După moartea lui Honterus, în 1549, tipografia e preluată de Valentin Wagner.

În tot decursul veacului al XVI-lea se socoate la una sută de tipări-turi ieșite în Brașov, printre care 73 în latinește, 13 în germană și opt în romînește. Literele și xilografiile cu care s-au imprimat toate aceste lucrări s-au păstat pînă în 1865, cînd au dispărut.

În tipografia brașoveană se crede că a apărut încă din 1557 și «Coresi ot Tîrgoviște». ²¹ Numele de Coresi e adeseori pomenit în documente: întîlnim negustori ca Anton, Gheorghe și Ioan Coresi, care aveau «dara-veruri comerciale cu Lembergul»; între 1527 și 1538 o serie de opt documente sînt scrise de un Coresi Grămăticul, Coresi Diacul, Coresi Pisețul sau simplu Coresi, emanate din Tîrgoviște și București. La 1544 Vintilă, fost mare vornic al lui Radu Paisie, cere de la brașoveni meșteri pentru zidirea a două biserici, și anume pe Petru Zidarul, care făcuse biserica lui Coresi. Dacă diaconul Coresi cel cunoscut pornește din acest neam, în-seamnă că face parte dintr-o familie de cărturari. Și diaconul Coresi are un fiu, Șerban, care învață meșteșugul tipăririi. Spița neamului a fost presupusă de Hodoș — fără a documenta prin izvoare — după cum urmează: ²²

21. Monografiile speciale asupra lui Coresi au scris: D. R. Mazilu, *Diaconul Coresi*, Ploești, 1933, 33 pp.; Lucian Predescu, *Diaconul Coresi*, București, 1933, 104 pp.; Dan Simonescu, *Diaconul Coresi*, București, 1933, 21 pp.; N. Sulică, *Coresi scriitor sau tipograf*, Brașov, 1901 (și în «Gazeta Transilvaniei», LXIV (1901), n-rele 191-218).

22. Nerva Hodoș, *Un fragment din Molitvelnicul Diaconului Coresi (1564)*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, pp. 240-242, și Stoica Nicalaescu, *Diaconul Coresi și familia sa*, București, 1909.

Repetăm, spița neamului lui Coresi rămîne ipotetică, deoarece filiațiunea nu poate fi dovedită prin nici un act al timpului.

S-a ridicat și problema originii grecești a diaconului Coresi, dar munca desfășurată prin tipărituri românești, în care se scoate în evidență că «mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi romîni n-avem», îl arată identificîndu-se întru totul cu neamul românesc,²³ ceea ce nu ar fi simțit călugărul grec abia venit în țară.

Date asupra vieții sale nu avem decît foarte puține. Se știe că a fost diacon, după cum semnează, și a avut un fiu, Șerban, și se bănuiește că ar fi învățat arta tipografică la Dimitrie Liubavici, că era «ot Tîrgoviște». În studiile săsești apare sub numele de Gheorghe Coresi.²⁴

Începe să lucreze la Tîrgoviște, apoi la Brașov și o singură dată la Sas-Sebeș. Ajungerea și stabilirea sa la Brașov are două explicații: Brașovul a avut de totdeauna legături cu Țara Romînească. Pe cînd Oltenia a întreținut relații pe valea Oltului cu Sibiul, cele ale Tîrgoviștei s-au dezvoltat cu Brașovul. Dar aici a fost un loc de refugiu de cîte ori veneau turcii și amenințau țara, sau atunci cînd împrejurările politice interne se tulburau, boierii luau drumul pribegiei Brașovului, «care a primit mai mulți învinși din neamul nostru decît ori care altă cetate din Ardeal». Iureșul plecării a fost accentuat în jurul anului 1550, la schimbarea domnilor din neamul lui Mircea Ciobanul, cu acei din neamul vrăjmaș al lui Pătrașcu cel Bun.

S-a spus că din cauza unor atari situații politice ar fi părăsit și Coresi capitala țării și s-a dus la Brașov, ceea ce pare a nu se confirma. Cauzele sînt altele, și se pare că ele priveau economicul cît și interesele reformatoare ale sașilor. Tipografia și fabrica de hîrtie a sașilor cereau de lucru; ori, pe atunci, știut este că se tipărea puțin. Pe lîngă interesele economice, sașii au căutat să atragă la luteranism pe romîni. Se pretinde că în anul 1559, judele Brașovului, Johannes Benkner reformase Biserica romînilor din orașului său și pusese pe preoți să citească înaintea credincioșilor catehismul luteran din 1544: «Iohannes Benknerus, iudex coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavit Valachorum ecclesiam et praecepta catecheseos discenda illis proposuit».²⁵ În continuare, craiul porunca să se citească Evanghelia numai în romînește, iar în 1567 sinodul vlădicăi Gheorghie lua hotărîrea a se face slujba numai în romînește. Adevărul este că sașii n-au izbutit să atragă pe romîni la reformă; singurul rezultat al acțiunii lor de prozelitism a fost acesta: primele cărți în romînește, păstrate pînă în zilele noastre, au văzut lumina tiparului prin «fugarul» Coresi.

Activitatea acestuia este foarte bogată, tipărind numeroase cărți în romînește, dar și în slavonește și numai întîmplător în ambele limbi. Lista lor e următoarea: ²⁶

23. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne*, vol. I, 1925, p. 104.

24. În Hermann Tontsch, *Tipografia Honterus din Brașov* (1533), în «Boabe de grâu», V (1934), nr. 4 (aprilie), pp. 206-217.

25. N. Iorga, *op. cit.*, nota 23, p. 179.

26. Pentru descrierea tuturor tipăriturilor coresiene, de consultat vol. I și IV a *Bibliografiei Romînești Vechi*.

Cărți în românește: «Întrebarea creștinească», 1559; Evangheliarul din 1561; Apostolul, 1563; Tîlcul Evangheliilor și Molitfelnicul, 1564; Psaltirea, 1568; Psaltirea, 1570; Liturghierul 1570; Evanghelia cu învățătură, 1581 și Pravila sfinților oteți, apărută între 1570-1580.

Slavo-romîne: Psaltirea din 1577 și Evangheliarul în 1580.

Slavonești: Octoihul Mic, 1577; Triod-Penticostar, 1558; Evangheliarul, 1562; Zbornicul, partea II-a, 1568; Liturghierul, 1568-70; Octoihul, partea I-a, 1574; Octoihul, partea II-a, 1575; Psaltirea, 1577; Octoihul Mic, 1578; Triodul, 1578; Evangheliarul, 1579; Zbornicul, 1580; Evangheliarul, 1583.

Numai înșirarea și citirea acestor opere impun două observații de la început. Rar se poate întîlni o activitate atît de bogată; cărțile românești apar numai la Brașov. Aici se tipărește, în primul rînd, în românește, apoi și în slavonește. De unde rezultă că cele românești au întîlnit o opoziție în Muntenia și Moldova, care cereau cărți după tradiție, iar negustorul tipograf nu avea nici un interes a le refuza și pe acestea.

Cărțile sînt tipărite din comanda «jupînului Hanășu Begneru», a domnitorului Țării Românești sau al Moldovei, pe carte apărînd stema celui care plătea. *Se lucra pentru toată creștinătatea romînească, dar și pentru toți ortodocșii de pretutindeni, dovadă că tipăriturile coresiene se găsesc astăzi mai prin toate bibliotecile și mînăstirile țărilor de rit ortodox, în primul rînd în Balcani.* Numai Alexandru Vodă spune că tipărește pentru trebuințele «din țara domniei mele», atunci cînd «am cunoscut și înțeles domnia mea împușinarea și raritatea în țara domniei mele a cărții Octoih... și am tipărit această carte... ca să fie în dar și în cinste și spre lauda Sfintelor biserici și întru pomenirea și iertarea păcatelor străbunilor noștri și părinților și nouă păcătoșilor».

În prima carte apărută la Brașov, Octoihul mic slavon, se observă mai bine scopul urmărit de tipograf, acela ca lucrările sale să fie primite de toți românii, în acest chip putîndu-se mai ușor acoperi cheltuielile de tipărire, deoarece se specifică: «Și era atunci, pe vremea aceea, în Țara ungurească, crăiasa Isabela, fiul ei Ianăș, craiul cel tînăr, fiul marelui Ianăș Craiul. Și în Țara Romînească era Petrașcu Voievod. Și în țara Moldovei era Alexandru Voievod. Din porunca jupînului Haniș Begner, județul Brașovului, io robul lui Hristos, Oprea Logofătul și Diaconul Coresi, ne-am trudit cu aceasta și am scris aceste cărți în anul 7065. S-au început aceste cărți în luna lui iunie în 12 zile, s-au sfîrșit în luna lui ianuarie, 14 zile, în cetatea Brașovului». În frontispiciu, după modelul creat de Macarie, cartea are stema muntenească. Atunci cînd tipărește, în 1580, la Sas-Sebeș, o face din «porunca» mitropolitului Ardealului Kir Ghenadie.

Cînd e vorba să se tipărească în românește, se dă și explicația: «eu jupînul Hanășu Behneru de în Brașovu am avut jelanie peîntre sfintele cărți creștinești Tetraevangheli și amu scrisu acéste sfente cărți de învățătură, să fie popilor rumînești să înțeleagă, să învețe Rumîinii cine-su creștinii. Cumu grăiește și sfîntul Pavelu apostolu cătră Corinteni 14 capete: în sfânta besérecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțelesu de câtu 10 mie de cuvinte neînțelese în limbă străinâ». Sau în

tilcul Evangheliilor din 1564, tipărind cu cheltuiala lui Forró Miklós, Coresi scrie : «Acolo se scrie, cuvîntu lu Dumnezeu, Sfînta Evanghelie, în limba pre care grăieșc oamenii să putem înțelege noi mișelimé. Ce folos e lor deacă popa grăiește în limbă străină romînilor, sîrbește de nu înțeleg, sau pre altă limbă ce nu vor înțaleage ascultătorii?... Popa să fie știutoriu cărților : așa va putea învăța pe mișelimea». El se ridică și împotriva ierarhiei bisericesti, care, «au fos aleaneș și vrăjmași dreptății», în contra descîntecelor și farmecelor : «noi, nebunii, dacă ne îmbolnăvim meargem la nescare muieri, care pre noi ne descîntă... Că toată descîntarea nu e altă bunătate nemecș, ci numai drăcie». Sau : «Voi știți că Domnii lumiei domnesc că și marii au putere. Nu așa să fie între voi. Aice Hs. usebește cinste și lucrul apostoliloru și oamenilor de beserecă, cum sînt papii, patriarșii, vlădicii, episcopii și totu feliul de preoți, de la împărații, craii, voievozii și tot feliul de deregători acestei lumi. Lor au lăsat Dumnezeu aice să domnească pre noi și să biruiască lume cu dreptate, cu milă și cu judecată dreaptă ; iară oamenilor de beserecă n-au lăsat domnia să domnească în chipu altoru domni... greși tare Papa dein Roma, și mă tem că fu elu ce în Antihristu, cum cunoaștem dein scriptura sfîntă, unde se ridică preste toată lumé și călcă suptu picioare toți împărații și craii și domni despre pămîntu. greși tare și Ioan Constantinopolitenu patriarhu sfădindu-se cu papa pentru domnie și prea mai măria. Greșescu și acum papii, patriarșii, vlădicii, episcopii, egumenii care îmblă în chipul domniloru și mai mariloru».

Reiese cu prisosință că în această carte există atitudini reformate, dar, după cum s-a remarcat, Coresi nu a primit din reformele sașilor decît ideea naționalizării în serviciul bisericesc.

*

Din expunerea de pînă acum, în care am rezumat — oarecum — ceea ce se știe despre activitatea lui Coresi, reiese că *opera sa se încadrează în lupta poporului romîn de a se rosti prin scris în limba sa pentru ca și cei mulți, fără știință de carte să înțeleagă cuvîntul propovăduit în Biserică*. La timpul său, fenomenul scrierii în limba romînă a fost, cu drept cuvînt, revoluționar. Se rupeau tradițiile apărute de domn și vlădică. Primele texte de limbă romînă și opera de răspîndire a lor sînt un ecou al curențelor husit, calvin și luteran. *E un act prin care poporul își cere dreptul de a se manifesta în limba națională, neavînd nici un sens să asculte o slujbă pe care nu o înțelegea*. Ideile nu au stavilă prin granițele statale și nici nu rămîn în turnul de fildeș. Ele circulă din om în om, din loc în loc. Predica lui Hus și a celorlalți reformatori a avut un ecou și undeva, într-o mînăstire uitată, care scăpa mai ușor de sub supravegherea episcopului care, în același timp, avea și o tradiție de cultură.

Admițînd că traducerea în romînește a cărților sfînte reprezintă o abatere de la tradiție, atunci răspîndirea lor prin tipărire capătă un aspect nou. Coresi se pune în slujba acestui act, totodată social și cultural.

El e un om din popor, ridicat pînă la diaconie, în care rămîne pînă la urmă. Călugărul grec, format undeva la Athos sau în oricare mînăstire, nu ar fi fost capabil să calce în picioare tradiția statornicită de călugării lui Nicodim de la Tismana. Așijderea nici urmașul grămăticului Coresi sau al celui Coresi înălțător de biserici, nu s-ar fi putut dezvolta și nu ar fi activat decît pe calea tradiției secolului al XVI-lea. *Oare tocmai faptul că nu posedăm nici o informație documentară asupra omului Coresi nu formează aceasta dovada că e un om fără de trecut?*

Tipograful Coresi este deci un om din popor, care a simțit nu slujba rostită de călugărul crescut în respectul tipicului, ci a strîns în el năzuințele poporului ascultător, care încremenea în sfințenie, fără a putea înțelege ceva. Întreaga operă a lui Coresi se adresează, am putea afirma fără teama exagerării, mai repede poporului decît dascălului: *«Romînește am scris acest Moltvenic, cum să înțeleagă și popa ce zice însuși, și oamenii ce ascultă, că alte lumi înțeleg»*. Sau: *«Cu mila lui Dumnezeu, io diaconul Coresi, dacă văzui că mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi rumîni n-avem... cine cetește să înțeleagă... că întru besearcă mai vîrtos cincii cuvinte cu înțelesul meu să grăiescu ca și alalaltii să învață, decît un tunearec de cuvinte neînțelese într-alte limbi!»*.

Nu s-a relevat un fapt unic din viața culturală a trecutului: Coresi începe ca diacon și termină tot diacon, deși cu greu se află o altă persoană, în curs de trei veacuri, să fi dat cît s-a învrednicit acest atît de puțin cunoscut Coresi. Călugării care au dovedit pricepere și rîvnă în slujirea culturii bisericești — Antim Ivireanul și Grigorie Dascălul, de pildă — au fost înălțați pe treapta de mitropolit al Țării Romînești.

Deci, cum putem explica faptul atît de izolat al diaconului Coresi? Nu poate fi decît o singură logică. Actul de a pune cuvîntul Domnului în limba romînească, socotită pe atunci ca limbă nevrednică de a cuprinde în noțiunile sale gîndirea divină, nu i s-a iertat niciodată lui Coresi. De aceea el rămîne la Brașov, și nu se mai reîntoarce la Țîrgoviște. Și dacă a semnat «Coresi ot Țîrgoviște», înseamnă că omul avea nostalgia locului natal, unde nu mai putea reveni spre a îndeplini o faptă de cultură.

De asemenea nu s-a remarcat și un alt fapt destul de însemnat. Am urmărit aria de răspîndire a vechilor cărți bisericești și am constatat că din toate cărțile lui Coresi, extrem de puține exemplare au ajuns pînă la noi. Din atîtea cărți, care au avut un tiraj mai mare decît al altor tipărituri, deoarece ele se adresau tuturor romînilor, ici, colo aflăm cîte una. În afară de orașul de tipărire, unde ele s-au păstrat ca în nici un alt loc, — am remarcat aiurea paralelismul cu cărțile lui Macarie de la Bistrița, — nu știm dacă cele care au dăinuit acoperă degetele celor două mîini. S-ar părea că tipăriturile coresiene au fost înlăturate în anumite epoci, deoarece erau socotite eretice, chiar și cele tipărite în slavonește. Numai astăzi, prin educația noastră școlară, ne apropiem cu pietate și emoție de slova de la 1560 a lui Coresi, fiindcă i se se văd roadele.

Pentru sfârșit, rămîne de lămurit o întrebare capitală: a fost Coresi numai un simplu tipograf venit la Brașov, pentru a se pune în slujba sașilor reformați? Coresi a intrat în cetatea ardeleană, e sigur, nu ca traducător de texte, fiindcă această operație aparține Ardealului, și o puteau îndeplini mai bine preoții romîni din Șchei. El este mai întîi tipograf al centrului din Tîrgoviște și la tipograf s-a făcut apel, ca la unul ce cunoștea slava și cirilica, așa după cum se va fi întîmplat și la 1544 cu Filip Zugravul.

Pentru a răspunde la întrebare, vom căuta să analizăm faptele izvo-rîte din documente, înlăturînd orice ipoteze care au dus la confuzii și la stabilirea unor păreri, deși neîntemeiate, totuși recunoscute ca veridice.

Tîrgoviște e un centru tipografic, aici fiind sigur un teasc, la care a învățat Coresi. Ipoteza unora că diaconul Coresi a învățat meșteșugul tipografiei la Brașov nu poate fi confirmată și nici nu se poate dovedi prin nici un act din activitatea sa. S-a afirmat că tipografia lui Dimitrie Liubavici ar fi păstrat și vechiul atelier al lui Macarie, aflat tot aici sau aiurea. Deoarece se crede și invers, anume că ea ar fi dispărut cu totul, sau, mai mult, că nici nu ar fi existat, să ne oprim în treacăt asupra ei.

Prima tipografie romînească, atît de discutată, intră în tăcere în 1512. Pe atunci domnea Neagoe Basarab, pentru care s-a lucrat cu înflorituri de mîină Tetraevanghelul de la 1512, aflat astăzi la Muzeul de artă feudală din București. Se pare că voievodul nu a uitat teascul lui Macarie, de vreme ce, peste cîțiva ani s-a adresat sașilor din Brașov să-l ajute în continuarea operei începute.²⁷ A trecut cu totul neobservat actul domnitorului scris între 1517-1521, unde apare pentru prima dată pomenită o tipografie la noi. Pentru însemnătatea faptului, e necesar a reproduce documentul:²⁸

27. Reforma era generală și roadele ei se vedeau în numeroase biserici. O lucrare specială în această privință, care dă o privire de ansamblu asupra problemei, este: Dr. M. Murko, *Die Bedeutung der Reformation für das geistige Leben der sudslaven*. Prag und Heidelberg, 1927, cu recenzie de N. Iorga, în «Revue historique du Sud-est-européen», IV (1927), pp. 394-396.

Influențele reformei se resimt și în Moldova lui Despot-Vodă la 1563, cînd, prin Ioan Ungnad din Württemberg se încearcă a se face o tipografie și să se tipărească în limba romînă, Evanghelia. Pentru întreaga problemă se poate consulta: N. Iorga, *Istoria Romînilor*, V, p. 107; în Hurmuzachi, vol. II, pp. 445-446, scrisoarea lui Wolfgang Schreiber în chestiunea tipăririi de către Despot a Bibliei romînești, retipărită și în Iványi Béla, *Könyvek Könyvtárák, Könyvnyodák, magyarrországon, 1331-1600*, Budapesta, 1937, p. 49. Asupra preocupărilor lui Despot pe această linie, informații în: Ștefan Bîrsănescu, «Schla latina» de la Cotnari. *Biblioteca de curte și proiectul de academie al lui Despot-Vodă. Zori de cultură umanistă în Moldova secolului XVI*, București, 1957, 208 pagini.

28. Ioan Bogdan, *Documente și registre privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV și XVI*, București, 1902, pp. 156-157. Originalul slav al documentului e tipărit de Gr. Gr. Tocilescu, *534 documente, istorice slavo-romîne*, București, 1931, pp. 225-226; în note la document, Ion Bogdan, traducătorul documentului din slavonește în romînește, precizează că «tipare» are sensul de tipografie: «Cît pentru meșterii tipografi, nu e îndoială că se aflau la Brașov pe timpul lui Neagoe, dacă nu sași, cel puțin străini veniți din alte părți». Și în N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. IV, pp. 297-298, aceeași concluzie. O altă părere are Emil Vîrtosu în «*Din sigilografia Mol-*

«Io Basarab Voevod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești. Scriem cinstiților și bunilor noștri prieteni, județului și celor 12 pîrgari din Brașov și multă sănătate vă poftim domniei voastre. Și după aceasta dau de știre domniei voastre, că înainte de vremea aceasta am trimis la Domnia voastră și v-am cerut meșteri să ne faceți niște ceasornice și niște tipare ce ne sînt de trebuință. Domnia voastră ne-ați trimes meșteri și ne-am tocmnit cu ei și le-am dat aspri cîți mi-au cerut. Și s-au întors la domnia-voastră. Dar de atunci și pînă astăzi nu s-au îngrijit nici de cum de lucrul nostru, ci aspri i-au cheltuit, iar lucrul nostru l-au lăsat de batjocoră, așa că și-au bătut joc de noi. Cu toate astea, mulțumim domniei voastre că ne-ați trimes meșterii, că nu ne-am așteptat să faceți nici atîta pentru noi. Deci ne rugăm de domnia voastră, fiindcă am trimes acolo pe omul nostru, anume Radu Spătarul, să cercetați domnia voastră la acei meșteri, cîți aspri le-am dat și să-i luați și să mi-i trimeteți prin sluga noastră, iar pe ei Dumnezeu să vă povățuiască să nu-i lăsați în pace, ca să-și rîză de noi, căci să le faceți scandal, ca să se învețe minte și alții. Și iarăși ne-ați trimes domnia voastră un alt meșter manganar și i-am dat să ne facă o salbă de mărgăritar. Astfel a plecat și el cu mărgăritarele și cu o parte din preț, ce i-am plătit... iar dacă nu ne scoateți aspri de la acești meșteri, domnia mea nu voi suferi să rămîn în pagubă, ci pe cine voi afla dintre domniile voastre în țara noastră, domnia mea va lua de la el și mai mult. Altfel n-are să fie, iar domnia voastră, gîndiți-vă să nu se mai facă vorbe între noi, că ceea ce este al nostru, să vie în mîinile noastre și Dumnezeu să vă bucure».

Actul își are însemnătatea sa și lămurește unele aspecte ale tipografiei epocii. Cele trei cărți de început au fost tipărite de Macarie. De obicei se afirmă că el ar fi tot una cu mitropolitul cu același nume din domnia lui Neagoe. Se spune că Macarie nu a mai tipărit după 1512, fiindcă, odată ajuns mitropolit, a avut alte preocupări. Actul lui Neagoe de mai sus deschide noi perspective de reconstituire a faptelor. Dacă Macarie tipograful ar fi tot una cu mitropolitul Macarie, nu Neagoe, ci acesta s-ar fi ocupat cu problema tipografiei. Format la Veneția, unde avea legături, numai de aici ar fi cerut sprijin, ca și mai înainte, și nicidecum de la sașii brașoveni. Amestecul domnului înseamnă că vechiul meșter dispăruse, ceea ce coincide și cu încetarea activității tipografice la 1512. În acest caz, mitropolitul Macarie nu se poate identifica cu călugărul tipograf Macarie, avînd a face numai cu o coincidență de nume, atît de explicabilă în acele timpuri.

De altă parte, cînd Neagoe poartă discuția cu brașovenii, el avea la Veneția doi oameni ai săi, pe Coman și pe Oprea vistierul, deci tratativele puteau fi duse în chip normal. Înseamnă aceasta că Neagoe nu cunoștea nici vechile legături ale lui Macarie cu Veneția, sau că tipografia acestuia venea de aiurea? De altfel s-a mai emis teoria că tipografia lui Macarie nu e de origină venețiană.

dovei și Țării Românești», în vol. II al introducerii la «*Documente privind Istoria Romîniei*, București, 1956, p. 382.

Totodată Braşovul nu avea încă tipografie între 1517-1521, şi deci discuţia purtată de Neagoe cu meşterii braşoveni nu s-ar fi putut referi decît la anumite reparaţii sau la tipare de turnat literă nouă. Se vede că meşterii nu au izbutit în tentativa lor, deşi fuseseră plătiţi, aducînd astfel mîhnirea şi revolta voievodului muntean.

Am folosit actul lui Neagoe numai pentru a releva existenţa unei tipografii în capitala Ţării Romîneşti şi a relaţiilor pe această linie cu Braşovul. După o scurgere de ani, apare la Tîrgovişte tipograful Dimitrie Liubavici, în 1545 cînd se tipăreşte Molitvenicul slavon, de către «eu păcătosul, şi mai micul dintre sfinţii călugări, Moise, m-am trudit la această scriere cu matriţele lui Dimitrie Liubavici». Acest călugăr Moise lucrase în 1535 la Veneţia şi în 1536 tipărea un Molitvenic pentru Bojidar. Era sîrb de la Mînăstirea Decani. Peste doi ani apare Apostolul slavon, tipărit de astă dată chiar de Dimitrie Liubavici şi «cu ucenicii mei Oprea şi Petre». După aceasta Liubavici dispăre, ca şi Macarie, fără a se cunoaşte motivele, dar tipografia şi ucenicii rămîn. Dovada o avem din activitatea de mai tîrziu a lui Coresi.

Cei doi ucenici romîni Oprea şi Petre înlătură ipoteza că nici Liubavici nu a tipărit la Tîrgovişte. E greu de crezut că aceşti doi Oprea şi Petre au fost la Veneţia spre a învăţa acolo arta grafică. Prima carte la care a lucrat Coresi este Octoihul Mic slavon, din 1557, tipărit la Braşov: «Din porunca jupînului Haniş Begner, judeţul Braşovului, eu, robul lui Hristos, Oprea logofăt şi Diaconul Coresi ne-am trudit cu acesta... în cetatea Braşovului».

Anul următor Coresi tipăreşte la Tîrgovişte un Triod-Penticostar slav: «Eu robul întru Hristos, diaconul Coresi m-am nevoit întru aceasta şi am scris această carte şi cu zece ucenici ai mei, în anul 7066... în cetatea de scaun Tîrgovişte». Oare nu e aceasta o dovadă sigură că diaconul Coresi era stăpînul tipografiei, de vreme ce afirmă că a lucrat «cu cei «zece ucenici ai mei»?

După aceea Coresi se mută definitiv la Braşov, tipărind, după cum am văzut, *Întrebarea creştinească*, în anul 1559.

Simpla înşirare a faptelor impune următoarele. Coresi e din Tîrgovişte, o mărturiseşte singur cînd semnează «ot Tîrgovişte». A lucrat mai întîi ca ajutor al lui Oprea care, la rîndul său, lucrase împreună cu Liubavici. *Fără nici o îndoială, Coresi este deci un produs al tipografilor Tîrgovişteni.*

Totodată e greu de admis că a meşterit o singură carte şi, gata, a învăţat meseria. Bănuiesc că în anii care se scurg de la 1547 şi pînă la 1557, că atît Oprea cît şi Coresi vor mai fi întocmit şi alte lucrări ce nu au mai păstrat pînă astăzi. Pierderile sînt posibile şi o dovadă în acest sens ar fi şi cele ce urmează: Din Apostolul lui Liubavici, din 1547, nu se cunoaşte nici un exemplar păstrat în ţară, din care cauză, descrierea sa în *Bibliografia Romînească Veche* s-a făcut după unele exemplare păstrate în afară de hotare. Cu totul întîmplător am descoperit un exemplar în posesia unui profesor — tov. Bembea — care îl moştenise de la tatăl său, fost învăţător în comuna Sibiel. Deşi îl avea de ani de zile,

acesta nu știa ce carte are, deoarece îi lipseau foile de început și sfârșit. Iată cum, întâmplător, dăm în țară peste cărți cu totul uitate.

O dovadă în plus că diaconul Coresi este produsul tipografiei din Tîrgoviște reiese și din felul cum lucrează. În tipăriturile sale, Coresi a dus mai departe opera lui Macarie, în primul rînd. Octoihul din 1557 e o reproducere a Octoihului lui Macarie din 1510, după cum Evangheliarul slavon din 1562 e o copie a celui din 1512. De altfel, textul Evangheliei slave, la toate popoarele, repetă vechile manuscrite, fiindcă schimbarea chiar a punctuației era socotită o erezie. Ion Bianu a semnalat asemănările elementelor decorative în opera lui Coresi, după acele ale lui Macarie, dar greșește cînd se referă chiar și la literă, care e cu totul diferită. Exemple se pot cita în deajuns: inițialele ornate din Apostolul anului 1563 sînt identice cu cele din Liturghierul lui Macarie din 1508; tot de aici sînt luate cele din Evanghelia cu învățătură, sau Psaltirea slavonă din 1557, Zbornicul din 1568, Psaltirea romînească din 1577 etc. De asemenea și frontispiciile, unele din ele pornesc din Macarie, avînd în mijloc și stema țării. Ilustrația cărții e formată din trei feluri de chenare, cu diverse forme geometrice.

În alte tipărituri, Coresi merge pe linia lui Dimitrie Liubavici.

În general, diaconul Coresi prezintă un nou tip de carte, decadent, greoi, ca format și literă. *Practicul ia loc eleganței și stilizării.* Aflăm la el trei tipuri de cărți. Primul e cel *personal*, nemai întîlnit pînă acum: formatul cărții e mare (29×16,5), litera e uncială, dreaptă, groasă, neagră, nestilizată sau, cum spune Iorga, «într-o slovă de tipar cam grosolană și șonțită»; totuși are un aspect demn, iar tiparul e curat. Folosește frontispicii lineare, de tip nou, ca în Octoihul din 1578, asemănătoare unele cu chenarele din Evanghelia lui Marcea din 1519. Legătura e din scoarțe de lemn, îmbrăcate în piele de culoare maron și care are imprimat un desen geometrizat, exact sistemul macarian, numai că e mărit. Aceste forme geometrice, rombice, tăiate între ele, sînt des întîlnite pe chimirele sau pe scoarțele țaranului nostru. Mai mult, am văzut desenul, micșorat, folosit pe pietre tombale și chiar pe olărie.

Un al doilea tip de carte e *al lui Liubavici*, adică cel prin care se imită formatul și litera din cărțile acestuia. E cazul Octoihului din 1575: literă mică, frumoasă, mai stilizată, rînd compact. Coperta are aplicat, prin presaj, formele geometrizate ale lui Macarie.

Al treilea tip e *cel macarian*, bazat pe inițiale împletite, unele din ele avînd chiar aceeași mărime. Alături de inițiale aflăm același frontispiciu și chiar stema țării, am putea spune aidoma, imitată, cu tendința însă de îngroșare a liniei. Un astfel de tip e cartea «Apostolul romînesc» din 1563.

Varietatea aceasta de tipuri ne pune în fața unei tipografii mai mari și care ridică probleme noi. În primul rînd *ne aflăm într-un atelier pur romînesc, propriu, care nu are legături cu atelierul săsesc.* În raport cu vechile tipărituri macariene, cărțile coresiene înseamnă un regres. Ele nu ating frumusețea celor dintîi. Odobescu remarca forma mai groasă a literii: «Mai nemlădiată, de origină germană. Dovada cea mai tare

despre imperfecțiunea acestei prime tipografii românești din Brașov e chiar sărăcia de litere și puțină măiestrie a tipografului, care a zețuit tiparul slavon și traducerea românească cu aceleași litere de-a rîndul, fără a le deosebi cel puțin prin inițiale și uneori chiar nici prin punct sau virgulă; astfel citirea este anevoioasă, căci lectorul este oprit la fieși-ce verset, prin schimbarea de limbă a textului.²⁹ Aceleași observații le face și Iorga, subliniind îndepărtarea de tradiția bizantină a ornamentației, litera destul de mare care degenerează cu timpul și se înșiruie din ce în ce mai neorînduită pe pagini, care se dezvoltă în lungime.³⁰

Regresul este remarcabil și e resimțit nu numai în tipăriturile coresiene, ci în toate actele epocii. În locul domniilor glorioase ale lui Ștefan cel Mare, Radu cel Mare și Neagoe Basarab, avem epoca domniilor scurte și învrăjbite, unde cultura și artele nu mai sînt promovate pe primul plan și nici influențe occidentale nu mai pătrund, pentru a orienta și cizela.

De altă parte, cărțile scrise de mîna se făceau cu migală, tipăriturile lui Macarie erau plătite de domn, care nu urmărea cîștig, sau întoarcerea capitalului investit. La Coresi se urmărea un cîștig, cel puțin atît cît era necesar pentru a acoperi cheltuielile și existența acestuia și a celor zece ucenici. Se da o carte mai ieftină, mai repede întocmită; tipograful fiind zorit de necesitățile tot mai crescînde ale cărții cerute cu atîta insistență. De aici tot declinul, cu totul explicabil. Arta acum dispare și e înlocuită cu spiritul mercantil.

Din toate tipăriturile coresiene, una singură este mai frumoasă, Psaltirea slavo-romînă din 1577, în care se găsesc inițiale de tip venețian, caractere mici și deosebite de celelalte. Dar frumusețea cea mare a lucrării stă în planșele care împodobesc textul, primele pe care le întîlnim în cartea romînească.

Stabilit la Brașov, în toate cărțile sale Coresi apare de sine stătător și nici de cum dependent de tipografia săsească. E de mirare cum de nu s-a băgat de seamă afirmațiile făcute de tipograf în predosloviile cărților sale, axate pe ideea aceasta.

Triod-Penticostarul e lucrat la 1558 de Coresi cu cei zece ucenici ai săi; în *Întrebarea creștinească* se afirmă că e lucrată de Coresi și Tudor Diacul, care a tipărit și *Evangheliarul romînesc* din 1561, ca și pe cel slavonesc din anul următor. În *Zbornicul slavonesc* din 1569 se specifică: «Io păcătosul diacon Coresi am scris această carte, împreună cu cinci ucenici». În 1570, ca și în 1574, Coresi are opt ucenici, apoi în 1578 e ajutat de 5 ucenici sau lucrează cu Mănăilă, etc.

Vrea să zică întîlnim numai pe Coresi cu ajutoarele sale. Că a lucrat în tipografia lui Honterus, este numai o prejudecată moștenită, pornită din faptul că în Brașov nu puteau fi în același timp două tipografii deo-

29. «Revista Romînă», II (1862), pp. 107-120.

30. «Almanahul graficeii romîne», 1931, p. 34.

sebite. Bănuim însă că diaconul Coresi a lucrat de unul singur, pe contul său, din îndemnul, uneori, al sașilor, dar cu sprijinul românilor din Șchei, cu care a avut legături. Exemplul tipic al acestei conlucrări «în trei» îl aflăm în Evanghelia cu învățătură din 1581. Cartea poartă armele lui Lucas Hirscher, cu această legendă: «Jupanul Lucani Hrăjil județul Brașovului și a tot ținutul Bîrsei, cu mila lui Dumnezeu». Mai departe, în predoslovie, se mărturisește că Hirscher sfătuindu-se cu mitropolitul Ghenadie al Ardealului au dat-o pentru tipărire «lu Coresi diaconulu, ce era meșteru învățatu întru acestu lucru, de o scoase den cartea sîrbească pre limba romînească, împreună și cu preoții de la besearica Scheailoru, de lîngă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihai».

Sulică³¹ și alții au susținut că diaconul Coresi a avut secția sa aparte în tipografia sașilor din Brașov. Bazat pe faptul că nici un document, pe cît cunosc eu, nu confirmă lucrul lui Coresi în cadrul tipografiei săsești; că totdeauna acesta a avut în jurul său ucenici numeroși pe care îi dă ca ai săi personal; că e mărturisit că a lucrat cu preoții din Șchei; că lucrul său ca tehnică grafică se leagă de tipografia munteană; că în cărțile românești tipărite de el nu se află influența vocabularului german; toate acestea duc la ideea că diaconul Coresi a avut tipografia sa proprie care, mai degrabă, trebuie să fi fost pe lîngă biserica romînească din Șchei, unde se putea bucura de sprijinul preoților romîni de acolo, fără de care opera sa nu ar fi fost îndeplinită.

Un argument în plus în favoarea ipotezei că diaconul Coresi a lucrat de unul singur, se poate afla și în concurența ce i s-a făcut de către

31. N. Sulică, *Minunata cetate a Brașovului. Cărturari brașoveni ai secolului al XVI-lea, ca ctitori ai limbii noastre literare*. Brașov, 1943, p. 42: «În atelierul tipografic al lui Honterus era instalată și secția pentru cărțile slavone și românești, în care au lucrat Coresi și ucenicii săi».

De fapt, Sulică începea să se apropie de realitate, deoarece, după o notă, a cărei descoperire nu ne aparține, reiese și mai mult decît atîta. Într-adevăr, se afirmă că Diaconul Coresi ar fi avut o tipografie a sa proprie (vezi Iványi Béla, *Könyvek, Könyvtárak, Könyvnyodák magyarországon, 1331-1600*, Budapest, 1937. La p. 59, stă scris:

122—1570 junius 19 (Brassó)

Brassó város tanácsanak itélete Grqza oláh könyvnyomdász adósságainak megfizetése tárgyában

1570 Kroner

Den 19 junii hat Laurientius Fronius wider den Koryzam den walachischen Buchdrucker einer prest halben getedigtt und ethliger schuld halben, so haben meine Herren also darinn guertheilt, das Korysa die behalten und mitt anderen guteren den Laurentio die schulden baczalen und der Thoma soll ihm fl. 12 geben.

Erdelije Brassó város birósági jeqyzökönyve I. kötetében (1558-1580). a 198. Iapon. (La 19 iunie 1570, Laurentius Fronius a acționat împotriva lui Coresi tipograful valah, din cauza unei prese și a unor oarecari datorii, astfel stăpînii mei au hotărît ca acest Coresi să păstreze presa și să-i plătească lui Laurentius cu alte bunuri datoriile și Thomas să-i dea 12 florini...».

Mă întreb dacă L. F. — gravorul care a continuat pe Honterus la Brașov — nu e tot una cu Laurențiu Fronius. În același timp, dacă acest Laurențiu nu corespunde cu Lorinț și Lavrentie.

Lorenz și alții. Într-adevăr, celelalte lucrări care au apărut în Adrealul contemporan lui Coresi, nu s-au lămurit unde au fost tipărite. Coresi apare constant ca tipograf înconjurat de ucenicii săi, pe când ceilalți sînt întîmplător și fără nici un fel de atelier. Coresi putea avea o tipografie proprie, în cei peste 30 de ani de activitate, pe cînd ceilalți, nu e logic a crede că și-au făcut una, pentru a imprima o singură carte. Și nici *nu se poate concepe că au tipărit atît Coresi, cît și concurenții săi în aceeași tipografie, adică a sașilor din Brașov.*

Un lucru e sigur : tipograful *Coresi, ca metodă de lucru, ca model de carte, reprezintă «SISTEMUL MUNTEAN» și nici decum pe cel «german» din Ardeal.* Ne aflăm în fața unui tipograf din «țară», care continuă tradiția lui Macarie și Liubavici, care pune în circulație primele texte de limbă romînească, operă a cărturării ardeleni, prin imboldul sașilor luterani. O admirabilă operă de solidaritate locală, de colaborare a elementelor conlocuitoare, în fruntariile etnice ale neamului romînesc. Manuscrisele tipărite «sînt opera colectivă a mai multor generații de cărturari» izvorîți din mijlocul poporului și rămași anonimi ca și acesta, iar cizelarea lingvistică aparține acelor preoți romîni din Șchei, atît de bine cunoscuți ca făuritori de scrisori în limba romînească. Ei au fost corectorii de limbă, în timp ce textele care cuprind «toscana noastră» au fost din acele sate de plugari și păstori din muntele de miază-noapte a largei țări a romînilor».

Firește că și Coresi își are partea sa, contribuind la cizelarea limbii, arătînd că tipografiile pe acele vremuri și mai tîrziu chiar, nu erau simpli meșteri, deoarece noțiunea de tipograf se confundă cu aceea de cărturar. El face parte dintre tipografiile cărturari, serie pe care o deschide și se continuă dincolo de Eliade, Asachi, Kogălniceanu etc.³²

32. Bibliografia coresiană e foarte bogată și nu am urmărit aici s-o înregistrăm în întregime. Prin lucrările citate de mai jos se poate completa informația privind cărțile sale tipărite :

Gr. Crețu, *Intîiul praxiu sau Apostol romînesc tipărit la 1570*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», V (1885), pp. 29-57 ; Aurel Filimon, *Triod-Penticostar slavonesc, Tîrgoviște, 1558*, în «Dacoromania», V, pp. 601-604 ; P. V. Haneș, *Evangheliarul romînesc din 1561, comparat cu cel slavonesc*, București, 1913 ; V. Mangra, *Psaltirea Diaconului Coresi, tipărită la 1570, în Brașov*, în «Cercetări literare istorice», București, 1906, pp. 3.-10 ; Vasile Grecu, *Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățătură a Diaconului Coresi din 1581 ; Omiliile patriarhului Ioan XIV Caleca (1334-1347)*, București, Academia Romîna, 1939, 168 pp. + 16 pl. ; N. Iorga, *Octoiul Diaconului Lorenz*, București, Academia Romîna, 1930, 4 pp. + 2 pl. ; Pr. V. Ursăchescu, *Psaltirea slavonă (1577-1580)*, București, Academia Romîna, 1927, 9 pp. + 3 pl. ; George Seulescu, *Glossarul Evangheliei de Coresi*, în «Buciumul romîn», I, (1897), p. 1 ; B. P. Hajdeu, *Unde a tipărit Psaltirea lui Coresi*, în «Traian», 1809, nr. 10 (14 mai), precum și editarea acestei Psaltiri, București, 1881 ; Ion Bogdan, *O Evanghelie slavonă în traducere romînă din secolul al XVI-lea*, în «Convorbiri literare», 25 (1891), p. 33 ; J. Byck, *O lucrare despre Coresi*, în «Romînia literară», II (1933), nr. 73 ; Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii Romîne, Epoca veche*, ediția a II-a, Sibiu 1930, cuprinde și o bogată bibliografie coresiană. N. Cartoian, *Istoria literaturii romîne vechi*, vol. I, București, 1940, pp. 55-63, de asemenea cuprinde o bogată bibliografie coresiană, la p. 63. C. Lacea, *Așezarea definitivă a lui Coresi la Brașov*, în «Revista filologică», II (1928), nr. 3.

Fără a fi conștient de marea operă îndeplinită, Coresi a contribuit din plin, prin cărțile sale, la răspîndirea aceleiași limbi în toate ținuturile locuite de romîni. Prin aceste cărți, «prin ele mai mult decît prin vechile manuscrise, care circulau greu și se copiau puțin, nedesăvîrșit, s-a întemeiat o viață literară, comună tuturor romînilor. Prin ele, aceste cărțuții urîte, păstrate astăzi în puține exemplare, ferfenițoase, prin găurile cărora se plimbă carii, s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor care se vor urma : limba literară».

Cu atît mai valoroasă este opera cînd ea pornește de la un om ieșit din mulțimea anonimă, și în viața sa nu s-a învrednicit a fi decît un simplu și modest diacon.

BARBU TLODĂRESCU,

CORESI EDITOR ȘI TIPOGRAF

Implinirea a patru veacuri de la tipărirea «Întrebării creștinești» — cea dintâi carte în limba română — reactualizează figura încă nu deplin conturată a diaconului Coresi.

Deși în jurul persoanei și activității lui Coresi există o bibliografie relativ bogată, mai persistă semne de întrebare asupra locului și rolului pe care l-a avut el în opera importantă de răspîndire a scrisului românesc prin slova tipărită, în cea de a doua jumătate a sec. al XVI-lea. De-a lungul articolelor și studiilor închinat lui Coresi, opiniile se deosebesc, îndreptățind convingerea că orice nouă contribuție este bine venită, și poate să ajute la încheierea acelei imagini, completă din punct de vedere documentar și justă din punct de vedere al interpretării, spre care trebuie să tindă o viitoare monografie.

Printre primele chestiuni care urmează să fie neapărat lămurite în vederea unei sinteze asupra personalității și operei lui Coresi, sînt cele ce țin de activitatea sa ca specialist în tehnica tiparului, și ca răspînditor — sub patronajul altora sau pe cont propriu — al cărții tipărite românești și slavone. Pentru că diaconul Coresi a fost, în primul rînd tipograf, și, într-o măsură care trebuie să fie precizată, editor, răspînditor de carte tipărită. Iar contribuția pe care a adus-o el personal culturii noastre urmează să fie privită îndeosebi sub aceste două aspecte. Căci, prin truda «meșterului învățat» în ale tiparului, lucrînd înconjurat de ucenicii săi, ca și prin îndeminarea alcătuitoare de «epiloguri» menite să cîștige încrederea cititorilor, cuvîntul românesc tipărit s-a răspîndit pretutindeni unde el era înțeles, iar produsele slavone ale *acestei prime întreprinderi tipografice-editoriale conduse de un român timp de două decenii*, au ajuns pînă departe, cu mult peste hotarele de azi ale patriei noastre.

Este unul din aspectele esențiale ale personalității coresiene, aspect nerelevat pînă acum suficient și din păcate greu de conturat chiar și în prezent, pentru că numeroase puncte nebuloase din biografia diaconului mai persistă, făcînd imposibilă, pînă la elucidarea lor, orice interpretare care să nu fie tributară ipotezei.

În paginile de față încercăm să schițăm o asemenea ipoteză asupra activității tipo-editoriale a lui Coresi.

*

Pentru biografia diaconului Coresi, ca realizator de carte românească, timpul și locul activității sale se situează în istoricul tiparului, numai din

momentul în care Coresi a părăsit Tîrgoviştea și s-a așezat la Brașov,¹ perioada tîrgovișteană fiind de altfel nebuloasă, fără elemente care să-i asigure o certitudine confirmată de date precise.² Tot astfel nici data cînd a plecat Coresi din orașul de reședință domnească și nici împrejurările în care a părăsit orașul nu sînt îndeajuns de precizate. A plecat silit³ sau de bunăvoie,⁴ nu se știe, deși numeroși cercetători s-au străduit să aducă lumină, atît în această privință, cît și în ce privește origina lui Coresi.⁵

Cît este de confuză prezentarea bibliografică a începuturilor tipografice ale lui Coresi (la Tîrgoviște, apoi la Brașov), va fi îndeajuns să înfățișăm următoarea înregistrare bibliografică persistentă și azi, deși este cu totul contradictorie:

La 1557 apare la Brașov cunoscutul *Octoih mic*, care, în ce privește ornamentele (frontispicii și inițiale), vrea să «imite tipăriturile lui Macarie».⁶ (Această imitație și altele asemănătoare⁷ au făcut pe unii să creadă că sînt de-a dreptul clișeele xilografiate ale lui Macarie, în forma lor tipografică originală, ceea ce nu corespunde realității.⁸ În acest *Octoih mic*, epilogul spune lămurit: «eu jupînul Haniș Begner, județul Brașov-

1. Abia de la această dată a plecării, de altfel încă controversată, se poate studia cu mai mult temei istoric, activitatea lui Coresi ca editor și tipăritor de carte de cult (vezi și C. Lacea: *Așezarea definitivă a lui Coresi la Brașov* («Revista filologică», II, 1928, pp. 354-358) și extras.

2. «...pentru caracterizarea activității (lui Coresi ca tipograf la Tîrgoviște, n.n.) ...avem puține izvoare sigure». Dan Simonescu, *Tîrgoviștea, centru cultural tipografic*, în «Glasul Bisericii», anul XVII, nr. 9, 1958, încît în această privință nu sînt decît ipoteze, una fiind și aceea că, în această perioadă, n-a existat o tiparniță a lui Liubavici sau a lui Coresi la Tîrgoviște (ipoteza V. Molin).

3. N. Iorga îl consideră ca fiind «scăpat de urmărirea unui sîngeros domn muntean (Mircea Ciobanul), sub a cărui domnie în tot cazul el (Coresi) nu ar fi găsit de lucru». (*Tipografia la romîni*, Craiova 1931, p. 34), sau, mai categoric, tot N. Iorga în revista *Die Karpaten*, Brașov, 1905, nr. 9, p. 265, fixînd situația lui Coresi ca fiind aceea a unui refugiat politic («einer der zahlreichen politischen Flüchtlinge aus der Walachei»).

4. Alți autori cred că, dimpotrivă, sub acest «sîngeros domn muntean» a activat Coresi la Tîrgoviște, «cu zece ucenici ai lui», și că plecarea la Brașov nu are aspect de refugiu (C. Lacea, *op. cit.*). Rămîne de văzut în ce condiții ar fi putut avea Coresi totuși o activitate în capitala «micului Neron oriental», sub care boierimea înspăimîntată de tînrul înotător în sînge ia drumul pribegiei. Bîrsa (Brașovul în primul rînd) se umplu de fugari», scrie N. Iorga în prefața la Hurmuzachi E.: *Documente privitoare la istoria romînilor, 1517-1612*, vol. X, și că peste 200 boieri își pierduseră capul împreună cu familiile lor, iar emigrația boierilor fu aproape generală. «Toți se îngrămădesc la Sibiu și mai ales la Brașov, împreună cu amîndoi episcopii și toți egumenii» și o mulțime de călugări, cum scrie și în socotelile Brașovului pe acest an. Ar însemna că numai diaconul Coresi ar fi rămas aci și că în timpul băilor de sînge, cu o ierarhie bisericească refugiată de groază, ar fi tipărit liniștit cărți religioase?

5. Și în această privință sînt controverse: dacă a fost grec sau romîn, dacă a fost Coresi, Coresie sau Coresius etc.

6. I. Bianu și Dan Simonescu: *Bibliografia romînească veche*, tom. IV. Adăugiri, p. 3.

7. Mai toate tipăriturile post-macariene caută să imite grafica decorativă din cărțile lui Macarie, să imite însă fără să izbutească a se ridica la valoarea artistică a gravurilor acestuia.

8. Vezi V. Molin și Dan Simonescu: *Tipăriturile Ieromonahului Macarie pentru Țara Romînească*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», nr. 10-11, anul 1958, pp. 1005-1034.

vului... am tipărit această carte de suflete mîntuitoare»;⁹ și se mai spune, ca încheiere: «din porunca jupînului Haniș Begner județul Brașovului, eu robul lui Hristos Oprea logofătul și diaconul Coresi ne-am trudit cu aceasta și *am scris* aceste cărți în anul 1557. S-au început aceste cărți în luna lui iunie în 12 zile, s-au sfîrșit în luna lui ianuarie 14 zile în cetatea Brașovului». ¹⁰

Tot în acest an (1557) a apărut însă și Triod-Penticostarul coresian, cel puțin așa caută să precizeze forul nostru bibliografic reprezentat de B.R.V. (Tom. IV. pag. 169, Îndreptări), arătînd că, «în fața textului categoric al epilogului, că tipărirea (Triod-Penticostarului) a avut loc la Tîrgoviște între 8 iulie 1557 și 30 iulie 1558, *cad toate ipotezele emise pînă acum*».

Dacă acceptăm aceste date ca fiind de nediscutat — și cu nimic nu putem contesta veracitatea lor — Coresi, în iulie 1557 *tipărește la Brașov* un Octoih (în combinație cu I. Benkner), pentru ca tot în același an și aceeași lună să *tipărească la Tîrgoviște* un Penticostar. Nimeni nu-și explică cum ar fi fost posibil ca *tipograful* Coresi să fie în același timp activ într-o tiparniță din Tîrgoviște (care tiparniță, a cui era, etc.?), și concomitent prezent și tipăritor în tipografia sașilor de la Brașov? Un Coresi pasager între două orașe, și pendulînd peste granițele dintre două țări; azi în Tîrgoviște, mâine în Brașov? Pare a fi cu totul neverosimil.

Dar să revenim la Coresi, prezent la Brașov. Am văzut că nici data cînd și-a mutat Coresi cîmpul de activitate la Brașov nu e perfect stabilă. Se pare că s-a definitivat în toamna anului 1558.

Într-adevăr, în anul următor iese de sub tipar la Brașov ediția a doua din catechism sub titlul «Întrebarea creștinească», după ce cu 15 ani în urmă, apăruse cea dintîi ediție, cunoscută sub numirea de «Catechismul de la Sibiu». ¹¹ (Locul de tipărire este însă tot Brașovul, așa cum am încercat să dovedim printr-un alt studiu al nostru.) ¹²

Pînă în momentul de față acest catechism (din 1559) este singura dovadă (într-un singur exemplar (incomplet), aflat la Biblioteca Academiei R.P.R.) a primelor texte tipărite în limba romînească. În ce măsură a contribuit Coresi la întocmirea acestor texte, nu se poate preciza, fiindcă vrem de la început să facem distincție între Coresi scriitorul sau autorul de texte, traducător de cărți, sau redactorul de versiuni, și între Coresi tipograful, adică specialistul de tipar chirilic la Brașov.

Ca scriitor (traducător sau diortositor de texte), Coresi a fost studiat sub felurite aspecte de către filologi și istoriografii literaturii noastre vechi. Cercetările în această privință de bună seamă că n-au luat sfîrșit. Ca tipograf însă (și ca editor de carte bisericească) interesează îndeosebi perioada brașoveană a lui Coresi, pentru motivul că, văzut de pe această

9. I. Bianu și Dan Simonescu: *op. cit.*, p. 4.

10. *Ibidem*, p. 4.

11. Considerată ca fiind cea dintîi tipăritură romînească executată de către Coresi. (N. Sulică: *Catechismele romînești din 1544 și 1559*, Tg.-Mureș, 1936, p. 47.)

12. V. Molin: *Despre Diaconul Coresi*, în «Glasul Bisericii», nr. 7-8, anul 1959.

poziție, se pot face deducții care duc la lămurirea multor aspecte nu îndeajuns de cunoscute din relațiile ce-au existat între Coresi și diferiți factori sași și maghiari, luterani și calvini din Ardeal și cu care s-a împletit în mod încă nedescifrat, întreaga acțiune atât de interesantă și extinsă de-a lungul a peste două decenii din viața laboriosului diacon.

La venirea lui Coresi la Brașov, funcționa de vre-o 20 ani cea dintâi tiparniță din acest oraș, și din Ungaria de atunci.¹³ O înființase Honterus și a slujit în primul rînd acțiunii pe care acesta a înțeles să o depună pentru a desăvîrși trecerea poporului sas la luteranism.¹⁴ Acești douăzeci de ani au reprezentat pentru poporul sas și implicit pentru cetatea Brașovului, perioada poate cea mai frămîntată, fiindcă cele două decenii coincid cu aducerea și lățirea tezelor lui Luther, cu impunerea lor și cu izgonirea catolicismului de pe aceste meleaguri.¹⁵ Cînd apare Coresi la Brașov, reforma este pe deplin consumată,¹⁶ substituindu-se sub aspectul de dispută doar divergențele între luterani și calvini și mai tîrziu și cu unitarieni, adică între cei care nuanțau în diferite chipuri ieșirea din Biserica Romei și adoptarea altei credințe. Nu se putea însă ca în această impetuoasă mișcare să nu se țină seama și de romîni, poporul cel mai numeros, care deși lipsit de drepturi politice, totuși a intrat în calculele prozelitiste ale reformatorilor.

Evident, în aceste lupte religioase, presa de tipar avea să joace un rol important. Honterus tipărește o serie de lucrări care servesc drept cărți de bază, — un fel de constituții religioase pentru credința evanghelică, pe care se depun chiar jurăminte de fidelitate.¹⁷

La 23 ianuarie 1549 Honterus moare iar din succesiunea lui rămîne și un bun material: oficina tipografică, devenită, după cît se pare, obiectul unor revendicări între moștenitori, fiindcă pentru intervalul 1549-1553 nu avem nici o știre privind activitatea tiparniței sub un nou proprietar. Abia în 1553 începe profesorul umanist Valentin Wagner, succesorul în rosturile lui Honterus,¹⁸ să scoată cărți tipărite la Brașov, ca în scurt timp, peste

13. Privitor la această officină tipografică, al cărei rol este deosebit de important, fiindcă e cea dintâi din Ungaria (după episodul cu tipograful ambulant Andreas Hess de la Buda, 1471), și fiindcă este legată de activitatea a două mari figuri din istoricul tiparului, Honterus și Coresi, s-a scris o bogată literatură de către cercetătorii maghiari, germani și romîni. O monografie amplă este «*Die Honteruspresse in 400 Jahren*», publicație festivă (Festschrift) de Hermann Tontsch, Brașov, 1939.

14. Din literatura privind corelația între Honterus editorul și tipograful și între acțiunea acestuia pentru reforma religioasă, vezi: *Der Humanist und Reformator Johannes Honter*, Caet 22, München 1935; *Johannes Honterus, der Apostol Ungarns*, de L. Wolf, Brașov 1894, și cu deosebire publicația festivă citată în nota precedentă, precum și din sursă maghiară, Dr. Gulyas Pál: *Honterus alapította brassói műhelye*, Budapest 1926.

15. La Brașov, serviciul religios bisericesc evanghelic a început abia în 1542, sub judele I. Fuchs (după cronică lui Ostermayer, în «*Deutsche Fundgraben der Geschichte Siebenbürgens*», editată de baronul G. Iosef Kemény, Cluj 1839).

16. Era ceea ce s-a numit atunci «*confesio lutherana invariata*», acceptată de întreg poporul sas.

17. La Crăciunul anului 1543, autoritățile locale în frunte cu senatul depun jurămîntul pe «*Reformatia ecclesiarum Saxorum*», redactată de Honterus.

18. Valentin Wagner, umanist, pedagog, reformator, în relații cu căpeteniile luterane de la Wittenberg, specialist și profesor de limba elină, înlocuind pe Honterus în

patru ani, prin apariția Octoihului mic (1557), să vedem întrînd tiparnița în sfera de activitate care a cuprins și pe diaconul Coresi.

Rămîne de văzut care sînt împrejurările și condițiile care au dus la chemarea și introducerea lui Coresi în centrul editorial și tipografic ce se formase aci și pe ce plan și-a exercitat Coresi activitatea la Brașov.

Noi credem că diaconul Coresi a fost chemat de viitorii negustori de carte sași, cu scopul de a supraveghea culegerea și tipărirea edițiilor cu chirilică, pentru a gira sau a face chiar traduceri cerute pentru cărțile proiectate, urmînd a desfășura un intens comerț de carte bisericească, în care să fie cuprinsă lumea largă a ortodoxiei noastre și poate cu gîndul de a trece și la o desfacere în ținuturile sudslave. (Cu timpul, de-a lungul celor 20 și ceva de ani, cît a durat perioada coresiană, diaconul Coresi a evoluat de la această situație de colaborator, la aceea de întreprinzător pe cont propriu, ba chiar patron de presă tipografică, după cum vom vedea din cele ce urmează).

În ideea și practica de editori de carte, marii negustori brașoveni s-au lăsat antrenați de succesul ce-l aveau cărțile tipărite la Veneția și ale cărora numeroase editări și reeditări, la tipografiile editori Torresani și Boidjar care s-au ocupat de tiparul slavon cu chirilice sau breviarele cu glagolitice, au constituit de bună seamă o tentație pentru întreprinzătorii conducători ai cetății Brașovului, care în multe privințe au dus o politică de expansiune economică, similară cu aceea a orașului de pe lagune. După cum Veneția a fost un oraș al negustoriei, nici Brașovul din evul mediu și de mai tîrziu, n-a fost mai prejos, împînzind ținuturile pînă dincolo de Dunăre și pînă în Levant cu o rețea de agenți comerciali într-o largă sferă de afaceri.¹⁹

În perioada lui Macarie (1494-1512) erau la Veneția zeci și zeci de tiparnițe²⁰ cu tot atîția mari editori și tipografi, unii autori erudiți, alții negustori iscușiți (de ex. Aldus Manutius sau Andreas Torresani), iar comerțul de carte ajunsese la o necesitate de stat și care a contat în expansiunea economică și culturală a republicei lui San Marco. Peste cincizeci ani, Brașovul ale cărui relații cu piața de export a Veneției erau intense, a încercat să creeze prin analogie aceeași nouă ramură de negoț: desfacerea de carte tipărită cu mijloace proprii. Pentru Veneția sfera de difuzare n-a avut limită; de la universitățile din Paris la Cracovia și de la Padua la Viena, peste tot s-au desfăcut clasicii greci tipăriți în sute de ediții de către officinile venețiene. Pentru Brașov, spațiul de răspîndire trebuia limitat numai la ținuturile aparținînd ierarhilor ortodocși; totuși tentația de a face din carte obiect de negoț, a persistat.

loate, chiar și în funcția de preot-judecător al orașului Brașov. (Vezi G. Gündisch: () contribuție la biografia umanistului brașovean Valentin Wagner, 1510-1557, în revista *Studii*, anul 1958, nr. 2, pp. 115-122, și V. Molin, *art. cit.* din «Glasul Bisericii».

19. Dr. O. Jickeli: *Der Handel der siebenbürger Sachsen*, Sibiu 1913.

20. Cu privire la Veneția tipografică, ca loc de activitate pentru perioada macariană: V. Molin, *Tipăriturile lui Macarie*, în *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, Editura Academiei R.P.R., 1957, pp. 264-266, și V. Molin și Dan Simonescu: *Tipăriturile...*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 10-11, anul 1958, pp. 1005-1034.

Unii cercetători ai perioadei de colaborare a diaconului Coresi cu mișcarea luterană săsească, prin intermediul și concursul unor patricieni brașoveni, ar vroi să susțină că tipăriturile rezultate la Brașov nu au decît caracter prozelit, pornit din dorința de a da romînilor din Ardeal carte în limba lor, și că deci colaborarea n-a avut nici pe departe aspectul unei afaceri.²¹ S-ar putea accepta această susținere, doar în ce privește primele catechisme (1544 și 1559), cu care s-a deschis focul neizbutitei campanii pentru trecerea în masă a ortodocșilor la luteranism, caracterul de armă de șoc al catechismului luteran fiind identificat pretutindeni unde s-a declanșat atacul dat Bisericii catolice. Nu poate fi însă valabilă teza în ce privește activitatea tipo-editorială în ansamblul ei. Că marii patricieni din târgul Brașovului n-au subestimat importanța comerțului de carte, și că Brașovul devenise un mic focar de slovă tipărită pentru vânzare, la stadiul cercetărilor de azi, nu mai încapе îndoială.

La început, la Brașov a fost editarea de cărți de cultură clasică în formă de manuale potrivite pentru învățămîntul ce se înfiripase prin înființarea de școli, promovate de acțiunea lui Honterus. Pentru tineretul studios din noile școli au scris Honterus și Wagner cuvenitele manuale,²² deci o sferă restrînsă la nevoile locale. Mai tîrziu această fază s-a lărgit, trecînd la o difuzare în afara Brașovului, mergînd probabil pînă la Buda și poate și mai departe, încît se poate vorbi de un comerț de carte după toate normele cunoscute,²³ pentru ca în faza următoare să se ajungă la Brașov la o cuprinzătoare acțiune de editare de cărți de cult ortodox.²⁴

21. Fr. Michaelis: *Die sächsische Ursprung der ersten Druckschriften in romanischer Sprache*, în *Vierteljahrschrift...*, Sibiu 1937, Heft 3.

22. care au fost «...fast alle von Honterus u. Wagner verfasst (*Die Honteruspresse...*, p. 11). Ce altceva puteau fi lucrări ca: *Compendium Gramatices Graecae* (de V. Wagner, tipărit la 1535), sau *Compendii Gramaticas Latinae* (1535), de Honterus, apoi *Rudimenta Praeceptorum* cu extrase din Aristotel, Cicerone și Quintilianus (tot de Honterus, la 1539) și chiar faimoasa *Rudimenta Cosmographia* (1541), reeditată de vreo zece ori și altele.

23. «Cu deosebire și-au găsit produsele presei lui Honterus plasament pe piața din străinătate» (K. K. Klein, *op. cit.*, p. 11), iar prin *Kirchenordnung*, tipărit de Honterus ca un fel de constituție a noii orînduiri de cult (1547), se face indirect propagandă pentru cărțile tipărite la Brașov și împotriva acelor aduse din străinătate, ca «nefiind scrise pentru instruirea poporului».

24. În martie 1559, I. Benkner, judele-primar al orașului, comanditarul lui Coresi, încearcă marea lui lovitură: «i-a pus (pe romîni) să învețe preceptele catihetice» (după cum afirmă cronicarul contemporan Simon Massa, încercînd să treacă Biserica romînilor la reforma luterană (Teutsch, *Chronicum*, I, p. 61), ceea ce, după cum se știe, s-a sfîrșit cu un eșec aproape total, fiindcă religia (ortodoxă) a rămas neclintită în tăria ei. («Die Religion ist ungeändert verblieben», N. Sulică, *O nouă publicație romînească*, Tg. Mureș, 1927, p. 7). Odată cu concluziile pe care le-au tras campionii sași pentru trecerea la luteranism, că încercările lor se izbesc de rezistența credincioșilor romîni și sînt sortite eșecului, Benkner în primul rînd a înțeles acest lucru și după cum înainte de 1559 a fost editor de carte bisericească, și după 1559 la fel a rămas. Ca om de afaceri n-a confundat pasiunea de convertitor cu interesele bănești ale întreprinderii, și ca om de acțiune a înțeles că față de romîni nu se pot forța porți care niciodată nu se vor deschide. Așa se explică de ce acțiunea convertitoare luteran-săsească n-a avut nici un moment faze de presiune și violențe ca acelea exercitate de calvinii maghiari pe toate căile, ajungînd pînă la înființarea episcopatului romîno-calvin (1566).

De cine a fost promovat acest comerț de carte la Brașov, știut fiind că negustoria cu cartea implică serioase investiții bănești, care, în orice caz au depășit posibilitățile materiale ale «smeritului diacon Coresi»?

La Brașov, ca și la Veneția, erau numeroase familii de patricieni, care formau pătura conducătoare a cetății și care au pornit de jos, de la micul comerț și din numeroasele ateliere de meșteșugari brașoveni. Pentru puterea ce o prezentau ca deținători de averi și de funcții importante în administrația publică a orașului, au fost înnobilați, formînd legătura între aristocrația citadină și clasa dominantă a feudalilor. Acești înalți demnitari au rămas prin sînge și tejghetari. Poziția lor de clasă suprapusă nu i-a oprit de a continua cu micile sau marile lor afaceri, de la un iarmaroc la altul și pînă la Constantinopol și Levant, alături de agenți armeni, greci și turci. Nu se ignora la Brașov, ca și la Veneția, nimic din ce se putea face bani. Astfel, în noua negustorie de carte găsim prezenți cu banul și cu ideea, pe cei mai reprezentativi din patricienii brașoveni: Johannes Benker, I. Fuchs, Mathias Fronius și Lucas Hircher. Toți mari demnitari în fruntea senatului orășenesc (toți au fost judex-primarius sau senatori) mari capitaliști, întreprinzători și deținători de titluri onorifice sau nobiliare, toți luterani). În plus Forró Miklos, prezent la Brașov pe linie calvinistă. Cu toți aceștia, ca interesați în tiparul și difuzarea de carte bisericească pentru romîni, Coresi a avut relații de afaceri.

În fruntea lor este *Hans* (Johannes) *Benkner* (sau Haniș Begner, după Coresi), cu care începe comerțul de carte propriu zis la Brașov.

*

Neamul Benkner (pomenit și ca Binkner sau Benckner), a format prin descendența a mai multor generații, începînd pe la mijlocul secolului XV-lea cu Christian Benkner și pînă la 1801, cînd moare Johannes Benkner (al 10-lea Johannes) aurar (Goldarbeiter), un fel de dinastie cu succesiuni în demnități municipale de seamă în administrația cetății. Mumai dintre cei numiți *Johannes* Benkner sînt cunoscuți zece la număr, pe acest interval. Cel care ne interesează pe noi în legătură cu diaconul Coresi este Johannes Benkner, al 5-lea Johannes, zis și «junior», pe care anul 1535, data înființării tiparniței lui Honterus, îl găsește în funcția de civis juratus, ca după ce ocupă și alte demnități, între altele și aceea de curator vini (Weinherr), provisor hospitalis și villiacus (Stadthann), este ales judex (Stadtrichter), și anume, întîia dată la 1547 și apoi succesiv în 1548, 1550 și pe o durată mai lungă în anii 1555 și pînă în 1565, perioadă care corespunde cu începuturile lui Coresi. Moare la 11 iulie 1565 în funcția de județ-primar.

Cine a finanțat prodigioasa activitate²⁵ editorială de la Brașov pînă la Coresi, adică pe intervalul de la 1535-1557, anul morții lui Valentin Wagner și al apariției lui Benkner în combinația lui Coresi (la editarea *Octoihului mic*), nu știm și nici nu privește cercetarea de față. Nu încap

25. Pe intervalul de la 1535-57 se tipăresc în total 53 cărți: 33 manuale în limba latină, 14 grecești și 6 germane.

îndoială că în această privință finanțele brașovene au devenit cointeresate. Dovezi sînt încă din anul 1555, și anume, tot cu Johannes Benkner, care se pare că era cîștigat de pe acum pentru negoțul de carte. Că Benkner era un editor *efectiv*, adică lucrativ și nu ocazional (onorific), ne face să credem cuprinsul și sensul post-feței introdusă de Coresi ca încheiere la Octoihul mic (1557).

Pentru lucrările din greaca și latina clasică, editorul Benkner îl avea pe Wagner (după cum am văzut); pentru cărțile bisericești, cu a căror editare Benkner se pare că vrea să-și amplifice negustoria de carte, Benkner nu găsea la Brașov un specialist.²⁶ Pentru familia Benkner relațiile cu orașul Tîrgoviște erau foarte strînse,²⁷ iar prezența la Brașov a unui diacon (refugiat sau ocazional), cunoscător în scrierea și întocmirea de cărți bisericești a fost un bun prilej de a aprecia și cointeresa pe diaconul Coresi în plănuita afecere. În această postură apar, Benkner și Coresi, în lumina autoprezentării ce și-o fac (cu iz de reclamă) în finalul la Octoih, ca întîia afacere editorială lansată în comun. Căci iată cum glăsuște această post-față :

«Fiindcă în treime slăvitul Dumnezeu a binevoit să desăvîrșească biserica sa prin felurite cărți, prin lauda și folosul celor ce le citesc, do aceea și eu jupînul Haniș Begner, județul Brașovului am rîvnit cu ajutorul Sfîntului Duh și din dragoste pentru dumnezeieștele și sfintele biserici și *am tipărit* această carte de suflete mîntuietoare Octoihul...

Și era atunci pe vremea aceea în Țara Ungurească crăeasa Isabela, fiul ei Ianeș, craiul cel tînăr, fiul marelui Ianeș craiul.

Și în Țara Romînească era Petrașcu-Vodă și în țara Moldovei era Alexandru Voevod.

Din porunca jupînului Haniș Begner, județul Brașovului, eu robul lui Hristos, Oprea logofătul și diaconul Coresi ne-am trudit cu aceasta și *am scris* aceste cărți în anul 1557. S-au început aceste cărți în luna iunie 12 zile, s-au sfîrșit în luna ianuarie 14 zile în cetatea Brașovului».

Ce se deduce din aceste concludente rînduri de post-față, echivalente cu acelea ce se puneau mai tîrziu în prefețe și ce se poate crede azi din confesiunea cu prefăcătorie a editorului Benkner?

Nimeni n-are să accepte că jupîn Haniș Begner, judele Brașovului, a rîvnit cu adevărat din dragoste curată pentru sfintele biserici (romî-

26. În 1555, Wagner scoate volumul *Seneca*, cu o dedicație către tînărul Benkner : «Ioanni Bengnero filio clarissimi vivi Joannis Bengneri Judicis Cron. S. P. D.», spunînd că a tipărit «hunc libellum sub tui nominis auspicio», ceea ce înseamnă că V. Wagner a scris cartea, iar Benkner junior a suportat «auspiciile», adică cheltuielile de tipar, devenind editor efectiv.

26. Preoții Iane și Mihai din Scheiul romînesc apar mult mai tîrziu, în altă împrejurare, ca redactori de cărți și colaboratori.

27. A se vedea corespondența și actele în legătură cu acești negustori brașoveni, începînd de la faimoasa scrisoare a lui Neacșu de la Cîmpulung (întîia scrisoare pînă strată, scrisă în romînește), precum și scrisorile voevozilor și boierilor din Muntenia în legătură cu diferite afaceri avute cu Benkner și cu numeroasele abuzuri de putere săvîrșite de Benkner în dauna supușilor din Muntenia (v. 534 *documente slavo-romîne din Țara Romînească și Moldova, privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603*, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu, București, 1931).

nești și ortodoxe), să tipărească și să difuzeze cărți pravoslave. Tocmai el, luteranul fervent, s-a lăsat inspirat de Sfântul Duh ca să înlăture lipsa de cărți și s-a apucat să facă o treabă mîntuitoare de suflete, tipărind un Octoih slavon, sau, cum spune mai tîrziu, în post-fața Evangheliarului de la 1561, că «am avut jălanie pentru (lipsa) sfintelor cărți creștinești» sau în Evangheliarul slavon de la 1562 pe același Haniș îl prezintă Coresi, că s-a «aprins de dragostea Sfântului Duh», ca să tipărească cartea mîntuitoare de suflet, etc., etc.

Nimeni n-are să creadă că «s-a aprins de jălanie» vre-un negustor (din tată-n fiu) brașovean. Sau cine să creadă în fariseica spovedanie a editorului Lukas Hirscher, succesorul lui Benkner, care spune (în pre-doslovie «Evangheliei cu învățătură», 1581) că «...eu jupînul Hîrjilu Lucaci, județul den celatea Brașovului, foarte cu inimă fierbinte și cu jale aprinsă de mult jeluirea la tipărirea acestei luminate carte». Și după ce a întocmit manuscrisul cu ajutorul lui «Coresi diaconul, care era meșteru învățatu într-acestu lucru» și apoi «dacă văzui că-e lucru dumnezeiescu, eu nu mai cruțai den averea ce-mi era dăruiată de Dumnezeu...», și s-a aventurat în lansarea Evangheliei cu învățătură, ca același Lucas Hirscher să constate peste un an (la 14 august 1582), printr-o scrisoare, că «Evanghelia cu învățătură» se «vinde foarte bine» în Moldova și în Țara Romînească²⁸ și e găsită ca fiind răspîndită și în Bucovina.²⁹ Pe de o parte jălania și sacrificiul din avere, pe de altă parte se urmărea avid difuzarea și vînzarea în toate ținuturile locuite de romîni.

Este evident că Benkner, precum mai tîrziu și ceilalți comanditari ai lui Coresi, n-au făcut decît o experiență curajoasă cu scop precis lucrativ, de a scoate foloase din vînzarea de carte bisericească pentru credincioșii valahi. Și se pare că întreprinderea nu a fost lipsită de foloase, căci în centrul tipografic din Brașovul de atunci au apărut, într-un interval de vre-o 20 ani, cam tot atîtea tipărituri bisericești.³⁰ Dacă n-ar fi avut rentabilitate, numărul acestor cărți n-ar fi fost atît de mare.

*

Nu încapă îndoială că în întreaga perioadă a tiparului de carte exercitat la Brașov, diaconul Coresi a fost personagiul care a polarizat interesele diferiților factori editoriali, pentru motive ușor de înțeles: editorii erau laici și străini de limbă și de alfabet. Supraveghetorul de tipar, traducătorul și diortositorul trebuia să fie ortodox și romîn. Coresi, cu experiența și reputația cîștigată, nu putea fi omis și cu atît mai mult, dacă Coresi era și tipăritor la teasc.

28. Hurmuzachi, *Doc.*, XI, 656.

29. L. Predescu, *Diaconul Coresi*, București 1933, p. 45.

30. Numărul exact nu a fost încă stabilit de bibliografii și biografii lui Coresi. După L. Predescu (*op. cit.*), cărțile romînești sînt 9 la număr, după unii, 11; slavo-romîne numai Psaltirea (1577), după alții, și Evanghelia slavo-romînă (1580), iar cărțile slavonești 12, în total circa 23, plus cele nesigure (vreo 4-5), după cum nu se cunosc nici tirajele avute și nici prețul acestora.

Raporturile diaconului Coresi cu acești întreprinzători oameni de afaceri brașoveni nu sînt însă îndeajuns de cunoscute.

În ce măsură a luat parte specialistul în redactare și tipar chirilic la *întregul* volum al afacerilor — nu se știe. Cu cine și cît timp a mers în colaborare, și dacă la un moment dat Coresi s-a emancipat de sub tutela lor financiară și a activat pe socoteală proprie, în tiparniță cu teascuri proprii — sînt întrebări la care încercăm să găsim indicii care să ducă la fixarea unei situații de fapte, cît mai verosimile.

Am arătat care au fost oamenii de afaceri luterani cu care Coresi a ajuns în combinații tipo-editoriale și din care se reliefează un *trio* de frunte: I. Benkner, M. Fronius și L. Hirscher.

Pe cel mai important Johannes Benkner am avut prilejul de a-l prezenta prin cele precedente. Cu el a debutat Coresi la Brașov și cu el a rămas în combinație pînă aproape de moartea acestuia (1565), tipărind împreună *Octoiul mic* (1557), *Întrebarea Creștinească* (1559), *Evangeliar românesc* (1561) și *Evangelhia slavonă* (1562).

În acest răstimp, Coresi a avut prilejul de a-și însuși pe de o parte cunoștințe în ce privește comerțul de carte, avînd sub ochi experiența comanditarului, iar pe de altă parte să se desăvîrșească în meșteșugul tipograficesc. Să nu uităm faptul că la Brașov, diaconul Coresi vine să lucreze la o tiparniță perfect pusă la punct, cu vechime de două decenii, înființată de Honterus cu ajutorul unui mare specialist tipograf, adus de la Basel,³¹ practicîndu-se cu multă îndemînare tehnica xilogravurei ca mijloc de ilustrare, în care însuși Honterus era un specialist consacrat.³² Coresi are o contribuție personală la lărgirea fondului tehnic al tiparniței, prin îndrumările ce de bună seamă că le-a dat la realizarea caracterelor de litere în chirilică, cu care oficina honteriană nu era la început înzestrată. Realizarea unei chirilice prin turnarea din matrițe este legată de multe greutăți de ordin tehnic, cea mai de seamă fiind aceea a gravurei de ponsoane, ceea ce însă pentru Brașovul care a excelat prin aurarii (gravorii) lui, artiști cu faimă, nu era o problemă ce nu se putea rezolva.³³ Tot cu acești gravori și-a lucrat Coresi fondul propriu de chirilică, dacă a avut un inventar aparte.

31. Este vorba de «Magister Theobaldus Griffius, artis typographicae Licentiatu», consilierul și conducătorul tehnic al tipografiei honteriene, care a venit la Brașov de la Basel, odată cu instalația și cu «calfe pentru arta tiparului». Griffius, înrudit cu alți tipografi venețieni, a contat ca o somitate tipografică («licențiat» în arta grafică). Cu nimic nu apare verosimil că diaconul Coresi ar fi adus de peste munți instalația unei tipografii la Brașov, unde funcționa una pusă la punct.

32. Honterus n-a fost tipograf (a adus, la înființare, calfe și meșter conducător de la Basel), a fost însă un rutinat xilograf. Honterus a tipărit 30 lucrări și aproape în toate se văd și urmele gravurii. Inceputurile le-a făcut la lucrarea proprie, *Cosmographia* (1532), gravîndu-și clișeele cu desene dificile de hărți scobite în lemn. Continuator a fost un gravor care semna cu inițialele L.F., autorul gravurilor din *Imaginis mortis* (1557), cu gravuri după Holbein, pe care-l credem autorul gravurilor la Triod-Penticostar.

33. Aurarii brașoveni au făcut epocă, lucrările lor fiind și azi obiecte de admirație (vezi monografia apărută la ESPLA). O serie de excelenți gravori au ilustrat istoricul breslei, pentru care gravura de monograme și inițiale în metal era o dexteritate practică cu mult simț artistic. Starostele lor, Bartuss Fux (Fuchs), care a condus breasla

Această officină tipografică aparține lui Valentin Wagner pînă în 1557, cînd moare. Prin ce mîni trece de la 1557, nu se știe. Se mai tipăresc aici o sumedenie de cărți, dar cine o administrează, în a cărei proprietate era, nu se poate preciza,³⁴ fiindcă impressum-ul indicator de firmă (de proprietate) este simplu, laconic și impersonal «Excusum Coronae in Transilvania». ³⁵ Că la această dată diaconul Coresi n-a fost proprietarul acestei tiparnițe și că, editînd la început împreună cu Benkner cunoscutele cărți, n-au fost decît simpli clienți, apare cu totul verosimil. Cel mult județul Benkner, ca stăpîn peste administrația orașului, om bogat și influent, putea avea vreun nex mai apropiat în ce privește proprietatea și exploatarea oficinei, ceea ce ar fi posibil, dacă țineam seama de stăruitoarea postură de editor de carte a lui Benkner, precum și de faptul că pentru oraș (în fruntea căruia a fost de atîtea ori ales Benkner), nu putea fi indiferentă soarta tiparniței, dovedită absolut necesară în acțiunea de culturalizare și de emancipare pe tărîm religios, fără a mai vorbi de faptul că era o ramură aducătoare de venituri. Dar Benkner moare; Coresi, nelipsit de un ascuțit simț practic, s-a orientat din vreme în altă direcție, lucînd, începînd din 1564, îl vedem întovărășit cu Forró Miclăuș, care s-a găsit dispus a da «chelciug ³⁶ și bani» necesari pentru tipărirea cărții «Îlîcul Evangheliilor», și «Molitvelnicul romînesc», din combinațiile Coresi-Forró ³⁷ și al căror caracter pro-calvinesc a fost subliniat de mulți cercetători. (Este de reținut, cu deosebire, aspectul de pamflet de excepțională virulență, pentru vremuri și critica tăioasă la adresa clericilor).

Dar, diaconul va constata că noua combinație cu Forró nu-i este prielnică și că probabil nici sub raport material ceea ce s-a tipărit, nu s-a soldat cu beneficiile urmărite, ³⁸ încît putem afirma că de aci înainte, Coresi e preocupat de posibilitățile unei emancipări și de trecere la o *activitate pe cont propriu*. În tot ce a apărut de aci înainte la Brașov,

în perioada honteriană, nu va fi străin de realizarea acestor ponoane (Gyárfás Tihamer : *A brassai ötvösségtörténete*, Brașov 1912). Reținem din această lucrare, ca fiind caracteristic pentru spiritul de intoleranță de breaslă, pasajul următor : «deși Biserica ortodoxă romînă a comandat multe lucrări la aurarii brașoveni, totuși niciodată, nici un romîn n-a fost acceptat în această breaslă».

34. După moartea lui Wagner (2 septembrie 1557), tipografia își continuă activitatea, fiindcă se cunosc cărți tipărite aici : *Odae cum harmoniis* (1558), o reeditare după Honterus (1548), o carte de cîntece de Wagner (1563), *Brevis confessio*, tot în 1563 ; o gramatică honteriană (latină), reeditată în 1567 etc., toate fără a indica vreun «impressum» relativ la proprietatea tiparniței.

35. Impressum-ul lui Wagner era : *Coronae ex officina typographica Valentin Wagner*. (*Seneca Sententia*, apărută la 1555, sau : «*Industria ac impensis M. Valentin Wagnerri Coronen*» la Noul Testament greco-latin.

36. «Chelciug, mag. költség = cheltuială.

37. Probabil și Apostolul de la 1563. Forró Miklos, calvin, înrudit cu Forró Pál, originar din Háporton, copil de nemeș, fost în slujba voievodului A. Báthory. În 1555 face legătura cu sașii, fiind deputat în dieta din Cluj.

38. Tipărițile n-au avut trecere, fiind considerate eretice și «otrăvitoare». Vînzarea nu se putea face decît forțînd lucrurile, ceea ce episcopul Tordași o face, căci prin adresarea circulară de la 9 decembrie 1570 cere tuturor preoților romîni să se adune la 4 ianuarie 1571 în sinod la Cluj, dar să aducă cu ei cîte un florin pentru Psaltire (Brașov 1570) și 32 dinari pentru Liturghia (Brașov 1570), care tocmai apăruseră. (L. Predescu : *op. cit.*, p. 36). Este una din combinațiile pe care le avea Coresi în desfacerea lucrărilor sale.

atribuit sau presupus a fi lucrările lui Coresi, nu mai apare nici un comanditar, nici un tovarăș de afaceri, cu o singură excepție, a «Evangheliei cu învățătură» scoasă la 1580 în combinație cu Lucas Hirscher.³⁹ Coresi revine la cartea slavonă, fiind sigur de plasament, și în acest sens crede necesar a introduce în post-fețe, în locul «jălaniilor» jupînilor brașoveni, închinarea către «prea cinstitul și de Cristos iubitorul Voivod și spre «preaosfințitul mitropolit», pe care îi uitase pînă acum.

Coresi caută, deci, o nouă orientare, urmînd să se descurce singur, lucru nu tocmai ușor, știut fiind că tipărirea unei cărți necesita o mulțime de fonduri pentru literă, cerneală, hîrtie, materiale de legătorie și pentru salariile celor ce lucrează.⁴⁰ Hîrtia, materia semifinită, cea mai costisitoare în tiparul de carte, se găsea la Brașov în cantitatea dorită și de bună seamă că urmașii lui Fuchs, cel care împreună cu Benkner a înființat moara de hîrtie (la 1545), au creditat din plin pe tipograful Coresi, acum patronul unei întreprinderi. Moara de hîrtie a lui Fuchs avea tot interesul să colaboreze cu Coresi, căci la această dată tiparnița brașoveană animată de Coresi era singurul client posibil, în Ardeal, cărui să-i plaseze producția morii⁴² în cantități mai însemnate.

Dar pe lîngă materiale mai era nevoie de alte utilaje, începînd cu presa de tipar. Se prea poate ca să i se fi cedat vreuna din presele tiparniței honteriene, constituind-o drept garanție (gaj) pînă la deplina achitare, după cum este posibil și faptul că diaconul Coresi să se fi împrumutat cu capitalul necesar la vreunul din potențaii financiari din Brașov. La această dată cel mai apropiat de treburile tipograficești este patricianul Mathias Fronius, personalitate covîrșitoare, el însuși autor și editor de cărți, care nu peste mult timp se ocupă de officină, aducînd de la Sibiu un specialist pentru a conduce treburile tiparniței honteriene,⁴³ încît

39. Luckas Hirscher, al patrulea patrician din cei în legătură cu Coresi, descendent dintr-o familie foarte veche, pomenită în acte încă de la 1235 (tot un Lucas Hirscher întîiul și tot județ). Al nostru este ce de al IV-lea Lucas, numit «der grossere» (cel mare, născut la 1519), încă din 1542 civis juratus, apoi villiacus (1553), judex în 1561, apoi castelan de Bran la 1588. Moare în etate de 71 ani, la 29 aprilie 1590, și a fost timp de 24 ani «cel mai cu judecată și mai chibzuit judex-primarius». Ultimul Lucas Hirscher, al 7-lea, este amintit la 1661 ca senator.

40. Pentru a avea un termen de comparație, vom arăta că tipărirea unei biblii luterane a costat în total 8000 guldeni. Este vorba de o ediție contemporană cu Coresi (1583) și care s-a tipărit în împrejurări similare cu perioada coresiană, adică tot cu scopuri prozelitiste, în limba ilirică, cu litere glagolitice, de către preotul Primóz Truber, pentru convertirea lumii slave din ținuturile Crainei, Istriei, Dalmației, la luteranism. Costul a fost adunat de către nobilimea din aceste ținuturi, trecute la reformă (vezi V. Molin: *Un incunabul în tipar glagolitic...*, în *Studii Teologice*, nr. 7-8, 1958).

41. Johannes Fuchs, numit și Fuxius, a debutat ca civis juratus, 1507, villiacus, 1529, și județ în 1542, cînd se proclamă trecerea la luteranism; fost mandatar repetat în misiuni diplomatice. A înființat, împreună cu Benkner, moara de hîrtie (1546), pe care cronicarul Ostermayer o numește «cea dintîi officina chartacea sau mola papyracea» din Ungaria.

42. În Ardeal mai funcționa o tiparniță, aceea a lui Heltai, înființată la 1550 la Cluj, însă cu posibilități de tipar mai reduse.

43. Mathias Fronius e descendent din familia Fronius (Fron sau Fronii), cu respectabilă vechime în istoricul orașului. Intîiul amintit în acte este Daniel Fronius (n. 1388); moare în vîrstă de 112 ani, după ce a ocupat o serie de demnități. Pe piatra lui

apare foarte posibilă o relație de ordin financiar între Coresi și neamul Froniuși-lor.

Există însă acte care arată că în directă legătură cu Coresi ajunge într-adevăr un Fronius, și anume, Laurențiu Fronius, din familia acestor mari negustori brașoveni, la care se împrumută diaconul Coresi cu o sumă de bani, probabil în perioada de emancipare materială și de trecere la faza de editor pe cont propriu, după cum am arătat. Presupunem că în momentul de strîmtoare bănească, Laurențiu Fronius nu mai este dispus să mențină creditul acordat și nereușind să-și valorifice creanța prin directă legătură cu Coresi, se adresează judecătoriei orășenești, pretinzînd executarea lui Coresi, prin urmărirea bunurilor ce le are. Plîngerea ajunge la judecată și este dezbătută în ședința de la 19 iunie 1570, de către instanța municipiului brașovean. În sentința ce s-a dat se spune că lui «Koryz (Coresi) walachischer Buchdrucker» i se lasă și pe mai departe presa de tipar ce-o avea (în gaj?) de la creditorul Laurențiu Fronius, acoperind datoria cu contravaloarea «altor bunuri» («mitt anderen guteren») și că un anumit Thoma (nu Tomas, deci român) «să plătească 12 florini» (după «*A brassoi városi biroság jegyzőkönyvei (1558-1580)*», relatate de Jványi Béla în «*Könyvek, Könyvtárak és Könyvnyomdák Magyarországon 1331-1600*», Budapest 1937, pag. 39).

Deși această sentință — relatată după procesul-verbal al dezbaterilor de la 19 iunie 1570 — a fost tipărită încă din 1937, istoriografia noastră nu a luat cunoștință de ea și nici numeroșii cercetători ai activității diaconului Coresi nu au folosit-o. Fiindu-ne și nouă semnalată de către un colaborator al B.O.R., socotim necesar să ne oprim asupra ei, deoarece are o excepțională importanță. Prin coroborarea acestui document cu altele cunoscute, rezultă următoarele concluzii:

1. Se determină pe bază de acte poziția diaconului în perioada activității la Brașov. La început Coresi a fost adus la Brașov numai «zu übersetzen» (să traducă) împreună cu Todor diacul, iar cărțile lui Hans Benkner (traduse de Coresi), să se tipărească în oficina fostă Honterus. (Despre aducerea unei tiparnițe de la Tîrgoviște la Brașov, peste o tipografie săsească existentă acolo, — nu poate fi vorba. Ar fi fost contrară

lunerară e săpată o pasăre cu potcoavă în cioc și cu mențiunea «senator et judex». M. Fronius, contemporan cu diaconul Coresi (1522-1588), a fost de asemenea în toate demnitățile de seamă ale orașului, culminînd cu aceea de protonotar (1545-1571), gref de Zărnești și Tohan (1578) și castelan de Bran (1581-1588), cînd moare. De asemenea a fost și cojudeț cu Lucas Hirscher (îmbolnăvit). Jurist emerit. În această calitate de codificator, autor al faimoasei *Statuta Juridicum Saxorum*, care a fost în vigoare pînă în 1853. Din anul 1580, Fronius începe să se preocupe de aproape de tipografia rămasă de la Honterus-Wagner, figurînd și ca autor de cărți. În acest an aduce de la Sibiu pe tipograful Nyrö, care semnează: «Excudebat Johannes Nyröë, Cibiensis», ca în scurt timp Fronius să-l schimbe cu alt meșter (Georg Greus, tot sibian), și care are următorul impressum: «Gedruckt in Cronstadt in Siebenbürgen durch Georg Greus, in verlegung herrn Mathias Fronii». Ceea ce vine să confirme teza noastră că în perioada Coresi, la Brașov s-a format îndeletnicirea de editor, separată de aceea de tipograf, după toate normele. (În acest impressum apare întîia dată cuvîntul «verlegung» pentru noțiunea de editare). Fronius a fost numit și «litterator».

tuturor intereselor de breaslă și de afaceri, cunoscută fiind intoleranța specifică de aci față de concurență și mai ales față de străini).

2. Că diaconul Coresi, perfecționându-se însă în meșteșugul tiparului ar fi izbutit să se emancipeze și anume sub două aspecte:

Întîi să devină *editorul* propriilor lucrări și apoi chiar *tipăritorul* acestor cărți, fără a mai lucra în colaborare și deci în directă dependență materială față de alți factori.

În acest caz, *Coresi s-ar fi despărțit cu totul de comanditari și de tiparnița sașilor luterani (înființată de Honterus) și ar fi înființat o tipografie proprie, iar tiparnița lui Honterus încetează de a mai produce*, din motive ce urmează a fi văzute, zăcînd depozitată undeva în magaziile municipalității, așa cum presupune și eruditul istoriograf maghiar Dr. Gyárfás Pál (*op. cit.*, pag. 86).

3. Că diaconul Coresi, posedînd instrumentul de producție (presa de tipar) și lucrînd cu ai săi multipli ucenici, ar fi devenit proprietar (patron) de atelier și în felul acesta se formează *cea dintîi tiparniță cu caracter particular din istoricul tiparului nostru*.

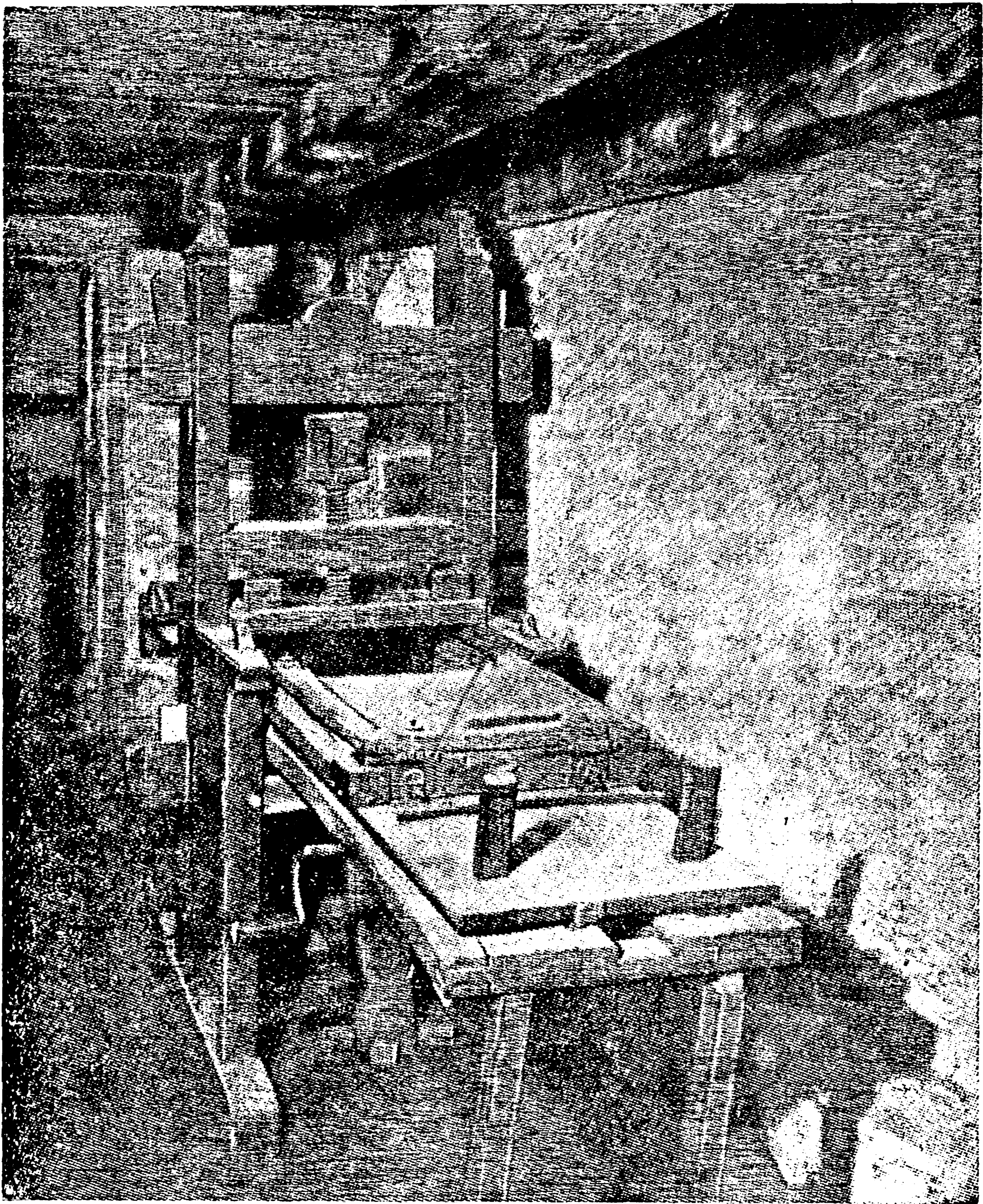
4. Că, cu 400 ani în urmă, un om cu fire întreprinzătoare a izbutit să răspundă nevoii și căutării de carte, și încă de carte romînească, încît să înjghebeze o oficină din care să se difuzeze o considerabilă cantitate de slovă tipărită.

*

Din activitatea diaconului Coresi, desfășurată la Brașov, multe aspecte au fost și au rămas neclare, și, în unele privințe, chiar de neînțeles. În postura de editor și tipograf, această activitate are *sinuozități bizare*,⁴⁴ pe care începem să le explicăm dacă privim totul prin prizma stărilor de fapt. În această clarificare ne ajută actul care se referă la procesul Fronius-Coresi (menționat mai sus) și de pe urma căruia apare (după cum am văzut) mai de înțeles Coresi, editorul și tipograful.

Coresi, poate înfundat în datorii, are totuși temeritatea de a continua să fie editor și tipăritor cu riscuri personale. Fie că patronii sași se retrag, tentați de alte afaceri, fie că diaconul Coresi, văzînd că există o rentabilitate în meșteșugul de a tipări carte, se hotărăște să-și chivernisească singur întreprinderea, încît în momentul cînd Coresi scoate întîia lucrare, cu revenire la cartea slavonă (Sbornic slavonesc la sfîrșitul lui 1569, și Psaltirea aproape concomitentă cu procesul, la începutul lui 1570), teascul de sub care au ieșit aceste cărți și cele următoare era, de bună seamă, al lui Coresi, iar cărțile nu mai consemnează în post-fețele lor urma vreunei

44. Coresi începe cu cărți de esență pur ortodoxă (în slavonă), scoate cu același finanțator cărți prozelitiste pentru mișcarea luterană, trece pentru scurt timp în combinație cu Forró Miklos la cauza calviniștilor, revine la tiparul slavon și din nou ortodox, face încercări de talmăcire slavo-romînă și spre sfîrșit antrenează din nou capitalul unui luteran și pune muncă proprie în voluminoasa «Evanghelie cu învățătură». Ignorează un timp pe voievod și mitropolit cu tot ceea ce reprezenta Tîrgoviștea, fiindcă avea alături pe judices-primarii «aprinși» de dragostea cărților romînești, apoi revine la adularea voievodului, și sfîrșește cu sasul luteran Lucas Hirscher.

Presă de lemn din tiparnița lui HONTERUS
[Brașov, sec. XVI], unde a activat diaconul CORESI

ЖДПАНЬ ЛОУКАЧЬ ХРІЖНЬ ЖДЕЦХЬ
БРАШЎВДЛХИ . ШИЎТОТЬ ЦЯИДЪКІАЬ
БРЫСЕН . КЪ МНІА АЪ ДОУМРЕЗЕЪ

Pagină din „EVANGHELIA CU ÎNVĂȚĂTURA”
tipărită de diaconul CORESI [1580-81] în colaborare
cu Lucas Hirscher, județul orașului Brașov. [Cu stema
nobilă a editorului Lucas Hirscher

ПОУЧЕНІЕ НЗБРАНІ ОУСТОУ

аіе • ѿмногихъ бжтвнхъ писаніи • гл҃ма ѿ архіе
рѣмъ нзоустъ вѣвсѣкѣю неаблю • напоученіе хр҃то ѿ
мѣнитимъ дѣемъ • ѿн прочитаемо, такоже ѿнигьскіи
праздникъ • ѿмитарі, ѿфарнеіи • еѣаіе, ѿлоуки •
наантоуріи • глава: ѿ: пѣ • 51.

Знсе добнѣль пѣда а чѣста дон ѿа менн доусеря
се лбесбрѣкь сзсе роаце • оуиѣль фарнеіи ѿрѣ а
лть митарь • ефарнек-ль ста аша, ѿнтрѣ е
лоушнсе роуга • доамне роуацїе дахъ каноу сѣ
нтъ каа лаацн ѿа менн • рѣпнторн • недерспчн •
кѣрварн • сѣа ка чѣсть митарн • постѣскѣмъ де доа
ѿрн ѿсѣпѣмънѣ • шн азѣчѣ дахъ дѣлѣтѣ кѣтъ кѣ
шнѣгъ • ѿрѣ митарюль ста депѣрте шн нѣврѣ нече ѿкн
сзрѣднче лѣ чѣрн чѣоуѣнѣ пѣптѣль лѣн грѣнѣ доа
мнѣ мѣтнѣвѣ фнн мїе пзкѣтосѣль • грѣскѣ воау кѣде
шннсе а чѣста дерѣптѣть ѿкаса лоуп • мѣн вратѣ де а
лѣать • кѣтѣчн чннсе ѿнннѣ пѣбѣкѣсе • ечннсева плѣ
ка дѣ сннѣ ѿнннѣсѣва • конѣчь жѣбѣль •
лѣзѣнѣтѣрѣ дѣлѣчѣстѣ сѣнтѣ еѣаіе • коуѣзнтѣ а,
Уѣ де митарн шн де фарнеію пѣда шн лѣкрѣль •
пѣѣлѣзѣчѣтѣрѣ шн невоіннѣ фѣоу тѣкмнѣ дѣ
сѣннѣчн ѿтѣчн • шн фѣкѣтѣ сзсе кѣнтѣ шн
3

Întîia pagină de text
din „EVANGHELIA CU ÎNVĂȚĂTURĂ”
[Braşov 1580-81]

Hartă gravată în lemn de Honterus în lucrarea sa „RUDIMENTA COSMOGRAFIA”
 tipărită la Braşov la 1542. Este una din hărţile cele mai vechi
 în care apar şi ţinuturile voievodale româneşti

conteresări.⁴⁵ Coresi își realizează o *independență*, de care face uz din plin; tipărind de aci înainte, din jurul anului 1570 și pînă în 1581 un număr de 9 cărți (în 11 ani), din care 7 slavone și 2 românești, ceea ce arată îndeajuns de clar orientarea pe care și-a propus-o Coresi în preferințele lui editoriale.

Această «independență» este, fără îndoială, relativă. Fiindcă rămîne de examinat (ceea ce vom face cu alt prilej), cum ar fi fost posibil ca diaconul Coresi să exercite profesiunea de editor și tipograf (negustor și meseriaș) într-o cetate care era prin excelență o fortificație a organizării în sistem intransigent⁴⁶ de breaslă, în care breslele (Zunft-urile) erau și izvorul finanțelor orașenești, dar și apărătorii cetății cu arma în mînă de pe meterezele bastioanelor repartizate pe bresle?⁴⁷ Cum a fost cu putință ca într-o cetate, în care spiritul sectar de breaslă închisă pentru orice străin de oraș, n-a îngăduit prin legi și regulamente,⁴⁸ acceptarea în zidurile lui a vreunui valah dornic de a intra ucenic, — «Coresi cu al lui Macarie» să exercite totuși un comerț și un meșteșug, care nu era nici măcar acela al ciobotarilor din iarmaroace, ci al «nobilei arte negre».⁴⁹

Toate acestea sînt probleme și întrebări care — așa după cum am arătat la începutul rîndurilor acestea — se cer a fi încă cercetate, încît orice contribuție, lămurind chiar numai *aspecte parțiale*, au folosul de a contribui la împlinirea întregului material ce va sta la baza viitoarei monografii, menite să prezinte pe diaconul Coresi așa cum a fost, cum a activat și ce-a însemnat opera lui pentru limba noastră, care de la el înainte și-a luat dreptul cuvenit la slovă tipărită.

VIRGIL MOLIN

45. Coresi se orientează de aci înainte după procedeul lui Macarie: preamărește pe voievod, pomenește și pe «preaosfințitul mitropolit», asigurîndu-și patronajul și libera deslucere, ceea ce pentru Coresi era de mare importanță, după feluritele oscilații cu Iulianii (Benkner) și cu calvinii (Forró).

46. Breslele din Brașov și-au impus regulamente străbătute de cel mai îngust spirit de breaslă, menit să restrîngă înmulțirea meșterilor la minimum posibil și concentrînd totul la oraș. (*Tanulmányok az erdélyi kapitalismus kezdeteiről*, București, Editura Științifică, 1956).

47. Apărarea cetății era încredințată breslelor, fiecare avînd în pază cîte un bastion (*Zwinger*). La 1886 erau încă vizibile bastioanele argintarilor, croitorilor, măcelarilor, cizmărilor etc.

48. Modul de organizare și funcționare al breslelor se reglementa între altele și prin edicte emise de către Universitatea Săsească, în calitate de for suprem. Acestea se numesc «Statuata». În 1545 se statuează durata uceniciei. Nici un ucenic român nu era admis la vreo meserie brașoveană.

49. «Edle schwarze kunst» sau «Geheime Kunst» (arta secretă), cum era numită tipografia la începuturile ei.

STEMA LUI MATEI BASARAB IN CĂRȚILE BISERICEȘTI

Despre Matei Basarab, domnul Țării Romnești, care a marcat una dintre cele mai strălucite perioade de înflorire culturală în trecutul nostru, s-a scris relativ mult. Totuși, unele chestiuni au rămas nelămurite. Îndeosebi acele chestiuni privitoare la personalitatea morală și religioasă a marelui domn necesită încă studii amănunțite, care pot aduce lămuriri noi și interesante.

Ne-am propus, deci, să cercetăm cu atenție două probleme referitoare la Matei Basarab și anume :

În primul rând e vorba de originea acestui domn, care n-a fost lămurită din cauză că se trăgea din ramura cea mai modestă a Basarabilor.

Al doilea factor neluat în considerație de istoriografie, se referă la stema lui personală, pe care și-a impus-o ca semn de autoritate. Aceasta are un înțeles mai general: domnia era legată de familiile boierești care îndreptățite să aspire la domnie își suprapuneau emblema personală peste stema țării.

Aceste două lucruri de care ne ocupăm în studiul de față, definesc mai bine personalitatea marelui domn. În același timp, prin modul cum se prezintă chestiunea, mai reiese un fapt de care trebuie să ținem seama: atât domnul cât și doamna sa Elena, sînt pătrunși de un profund sentiment religios, pe care-l manifestă de fiecare dată. Este explicabil dar, de ce Matei Basarab a construit atîtea biserici, încît poporul le-a socotit pînă la patruzeci, cea de-a patruzecia fiind Mînaștirea Sărindar din București.

I. DOUA FIGURI ISTORICE: MATEI DE BRINCOVENI — VIITORUL DOMN MATEI BASARAB — ȘI MATEI PAHARNICUL OT BRINCOVENI

Deși sînt destule studii de genealogie privitoare la Matei Basarab, în ele s-a confundat Matei *de* Brîncoveni — viitorul domn —, cu Matei Paharnicul *ot* Brîncoveni.¹

1. Le comte Amédée de Foras: *Notice historique et généalogique sur les princes Bassaraba de Brancovan*, — Genève, 1889, — nu cunoaște existența lui Matei *ot* Brîncoveni; Octav George Lecca: *Famiiliile boierești romine, — istorie și genealogie*, — București, 1899; *idem: Genealogia a 100 de case din Țara Romînească și Moldova*, București, 1911, (p. 7), — de asemenea nu cunoaște și confundă pe cei doi «Matei» în arborele genealogic al lui David din Brîncoveni; N. Iorga: *Studii și documente cu privire la istoria rominilor*, vol. V., București, 1903, — la «note explicative» p. 641, face următoarele considerații referitoare la un hrisov al lui Radu Mihnea, din 20 iunie 1622: «...se vede că David

Datorită cercetărilor făcute în domeniul grafiei, mențiunii din contextul documentelor și sigilografiei, am ajuns la concluzia că au existat doi «Matei din Brîncoveni», — contemporani, care fuseseră pînă acum confun-
 dați chiar de specialiști în genealogii.

Semnătura. Privind în ansamblu semnăturile celor doi «Matei» în
 perioada 1598-1630, reiese o vădită deosebire a elementelor grafice.

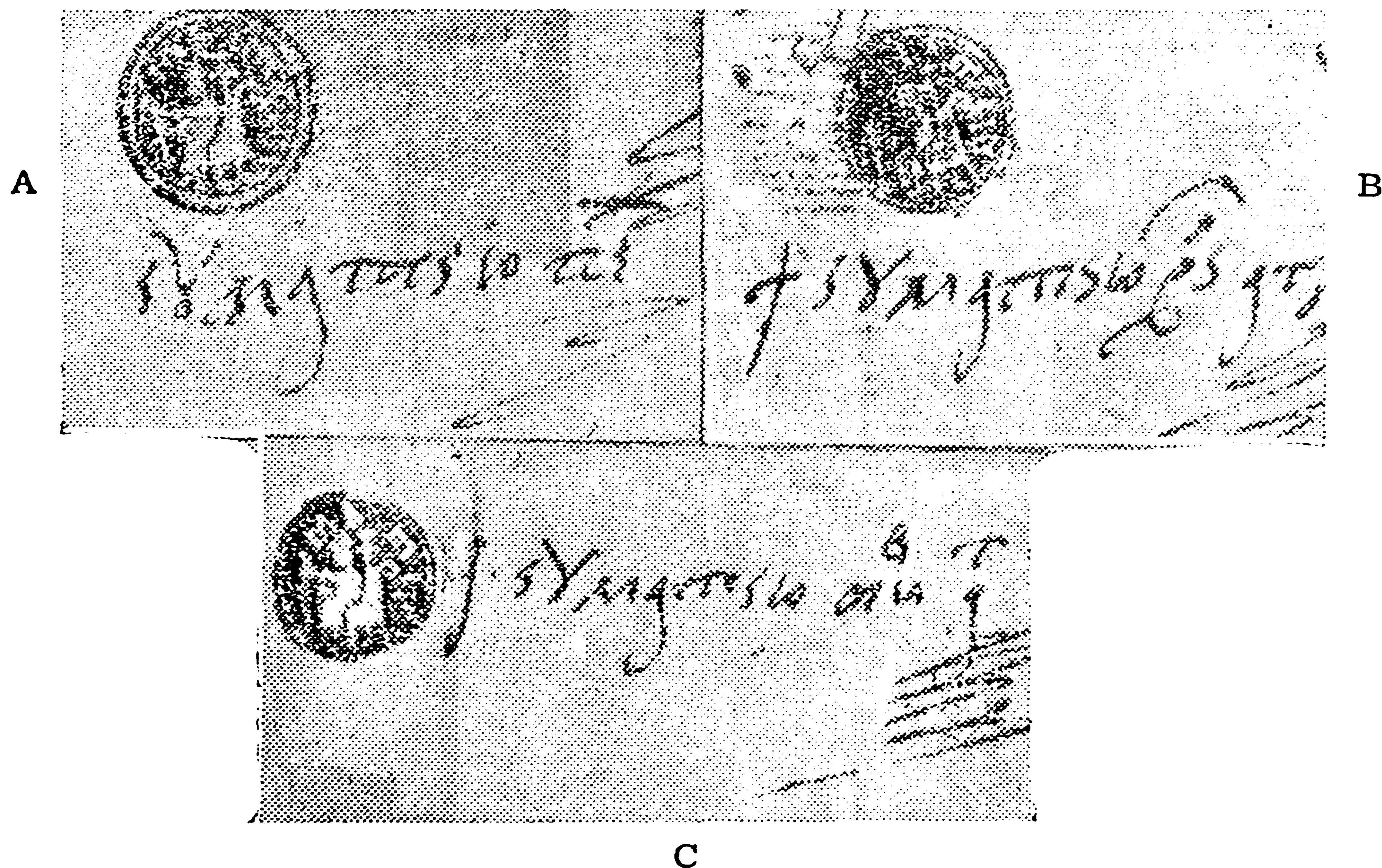

Fig. 1. — Sigiliile și semnătura lui Matei de Brîncoveni
 (Paharnic, vel agă, biv vel agă).

Postelnicul a avut pe alt Matei din Brîncoveni pe un al doilea fiu, bine cunoscut, Preda, tatăl lui Papa și bunul lui Constantin Vodă Brîncoveanu și pe o fată Stana, care se mărită după un Fotie, fost mare postelnic sub Radu Mihnea»; E(ugene) R(izo) R(angabé): *Livre d'or de la noblesse phanariote et de familles princieres de Valahie et de Moldavie* (deuxième edition), — Athènes, 1904, — nu cunoaște existența lui Matei ot Brîncoveni: General P. V. Năsăturel: *Viata Sfinților Varlaam și Ioasaș*, pag. LX, București 1904, apoi în *Genealogia Năsturelilor*, publ. în Revista de istorie, arheologie și filologie, vol. XII, 1911, București, partea I, p. 7, scrie: «Elina Doamna... s-a măritat la vârsta de 14 ani, la 1612, cu Aga Matiu din Brîncoveni... devenit mai tîrziu Matei Basarab Voievod». În realitate Matei viitorul domn, la 20 iunie 1622, deținea încă dregătoria de paharnic; de asemenea Generalul P. V. Năsăturel, nu cunoștea documentul *1. an. octombrie 20*: «Seris-am eu Matei Paharnicul de Brîncoveni și jupîneasa mea Elina...»; Idem: *Radu Șerban și Matei Basarab, Schițe genealogice*, — în *Literatură și artă romînă*, an. XI, 1907, p. 569 — menționează documentul din 20 iunie 1622 (de la N. Iorga) și completează tabelul genealogic al Basarabilor cu «Matei Peh.» (p. 573); Ștefan D. Grecianu: *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, volumul II, București 1916, — în tabelele genealogic al Basarabilor, confundă pe cei doi «Matei din Brîncoveni»; Idem, vol. III, p. 90, București, 1915; Ilie Chiriță, în articolul *Preda Brîncoveanu*, publicat în Rev. Arhivele Olteniei, An. XI nr. 59-60 (ianuarie-aprilie 1932) pag. 37-46, reproduce și corectează transcrierea hrisovului lui Radu Vodă Mihnea din 20 iunie 1622, făcută de N. Iorga în *Studii și documente*, vol. V, p. 179-181; I. C. Filitti: *Banatolteniei și Craioveștii*, în rev. Arhivele Olteniei, An. XI, 1932, nr. 59-60 și 61-62, nici nu pomenește

Ca observație generală semnalăm caracteristic că majoritatea semnăturilor lui Matei (viitorul domn) sînt precedate de † (invocație simbolică) și termină toate cu parafă, în timp ce Matei paharnicul *ot* Brîncoveni nu utilizează aceste elemente.

De asemenea Matei (viitorul domn) are un scris citeț, repede și elegant, iar parafa este înzorzonată, linia de bază este șerpuitoare cu simplificări de trasee (nu face unele litere complete, ci le reduce) și ductul este sigur.

Fig. 2.

Sigiliul și semnătura lui Matei paharnicul *ot* Brîncoveni. Tip. I.

pe «Matei», constatam două categorii :

a) Mențiunea «Matei» sau «Matei *de* Brîncoveni» cu dregătoria pe care o deține și

La Matei paharnicul *ot* Brîncoveni se constată un scris încet, apăsător, îmbîcsit și greoi, datorită sau bătrînețelor sau neobișnuinței cu scrierea. Are ductul tremurat, iar linia de bază aproape dreaptă.

Aceasta confirmă susținerea noastră, rezultînd că sînt două semnături distincte. (Fig. 1, 2 și 3).

Mențiunea în textul documentelor. În documentele ce menționează

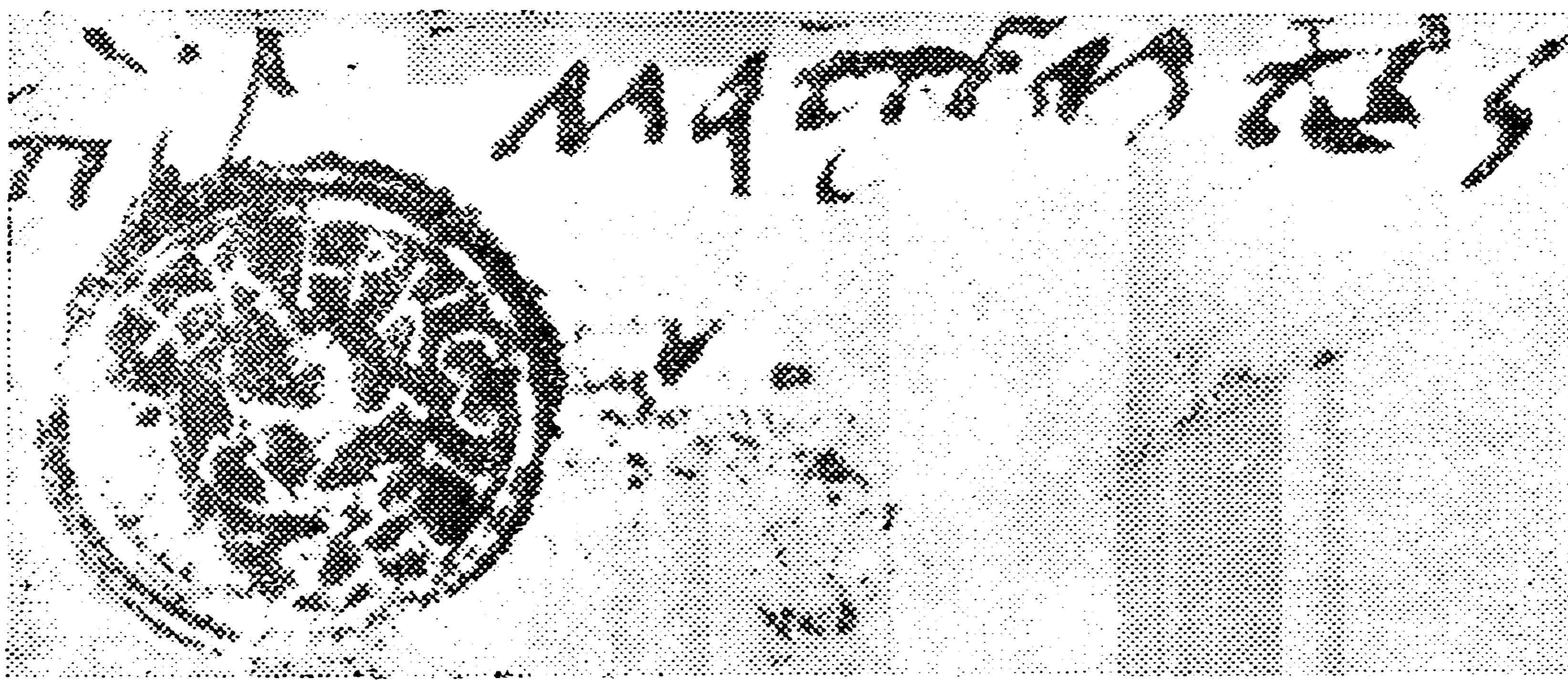

Fig. 3.

Sigiliul și semnătura lui Matei paharnicul *ot* Brîncoveni. Tip. II

b) Mențiunea care precizează originea: «Matei *ot* Brîncoveni», urmat de dregătoria pe care o deține.

de existența lui «Matei *ot* Brîncoveni», confundîndu-l cu «Matei viitorul domn» și precizează la «Rectificările» făcute în aceeași revistă, an. XI, nr. 61-62, p. 283: «...nu este exact că Preda Brîncoveanu a avut un frate paharnic la 1611 și 1622... Matei Paharnicul nu este altul decît viitorul Matei Basarab».

Sigiliile: În toate zapisele, în al căror text nu apare decît mențiunea «Matei» împreună cu dregătoria ce deține, este aplicat același sigiliu, reprezentînd un «personaj în jilt», cu două variante:

I-a). PAHARNICUL MATEI, are un sigiliu inelar rotund, aplicat cu tuș negru și cu legenda «Mateiu». Dimensiunea: 1,6 cm.×1,7 cm.

Posesorul sigiliului, *înțelegînd să-și imprime o notă personală*, folosește următoarea figurație: un personaj în profil spre dreapta, stînd pe jilt, a cărui spetează în spirală are deasupra o cruce. Acest personaj poartă pe cap pălărie, este îmbrăcat cu haină lungă, iar în mîini ține un toiag înclinat, avînd în extremitatea de sus un mîner drept. Întreaga prezentare este înconjurată de un cerc perlat.

Acest sigiliu este aplicat pe documentele dintre anii 1608-1622 (vezi figura 1-A).

II-a). AGA MATEI, are un sigiliu rotund aplicat în tuș și este asemuitor cu cel din varianta I-a, cu mici deosebiri: personajul ține toiagul vertical, avînd la extremitatea de sus o măciucă, iar tăietura gravării este mai fină. Dimensiunea 1,6 cm.×1,6 cm.

Acest sigiliu este aplicat în documentele dintre anii 1622-1632 (vezi fig. 1-B, C.).

În contextul tuturor zapiselor în care se menționează «MATEI OT BRÎNCOVENI», vom găsi trei tipuri de sigilii:

MATEI PAHARNICUL OT BRÎNCOVENI folosește două tipuri de sigilii:

Tipul I. În cîmpul sigiliului se află reprezentat un cal, înaripat (pegas), alergînd spre stînga. Sigiliul rotund, aplicat în tuș, fără legendă, avînd în partea exterioară două cercuri liniare. Dimensiunea: 1,4 cm.×1,4 cm. Acest sigiliu împreună cu semnătura, este aplicat în documentele dintre anii 1615-1618² (vezi fig. 2).

Tipul II. În cîmpul sigiliului se află reprezentat un cal avîntat cu capul spre dreapta, și coada ridicată. Intre două cercuri pline se află legenda din care se poate citi:

Б Р Н К Ѡ Б < Е > Н И

Sigiliul rotund, este aplicat cu tuș negru. Dimensiunea: 1,4 cm.×1,4 cm. (vezi fig. 3).

Acest sigiliu este aplicat pe documentul din 18 ianuarie 1619.

Tipul III. Mai există un tip sigilar care aparține tot unui «Matei din Brîncoveni», însă POSTELNIC. Este posibil să fie un al treilea «Matei» și nu o greșeală de grămătic.

2. În zăpăsul din 2 iulie 1620, acest sigiliu este aplicat în alb. Documente privind istoria Romîniei (Țara Romînească, veacurile XVI-XVII, 1594-1625). În notele următoare această colecție se va citi sub un singur cuvînt: *Documente*.

Sigiliul oval, aplicat în fum, cu o legendă care are șapte semne grafice expuse pe două rînduri, despărțite printr-o linie orizontală :

† Uω N O I A = M ω M A T I A

Sub această legendă apare o semilună așezată orizontal; sub ea, trei stele cu cîte opt raze, cea din mijloc mai mare. Dimensiunea: 1,5 cm. × 1,7 cm. (vezi fig. 4).

Acest sigiliu este aplicat în documentul nedatat (înainte de 10 mai 1618). (Arh. Stat. Buc. M-rea Radu Vodă IV/12).

Din tipurile de sigilii prezentate, reiese că nu toate pot aparține unei singure persoane.

Vom căuta să identificăm pe posesorii lor.

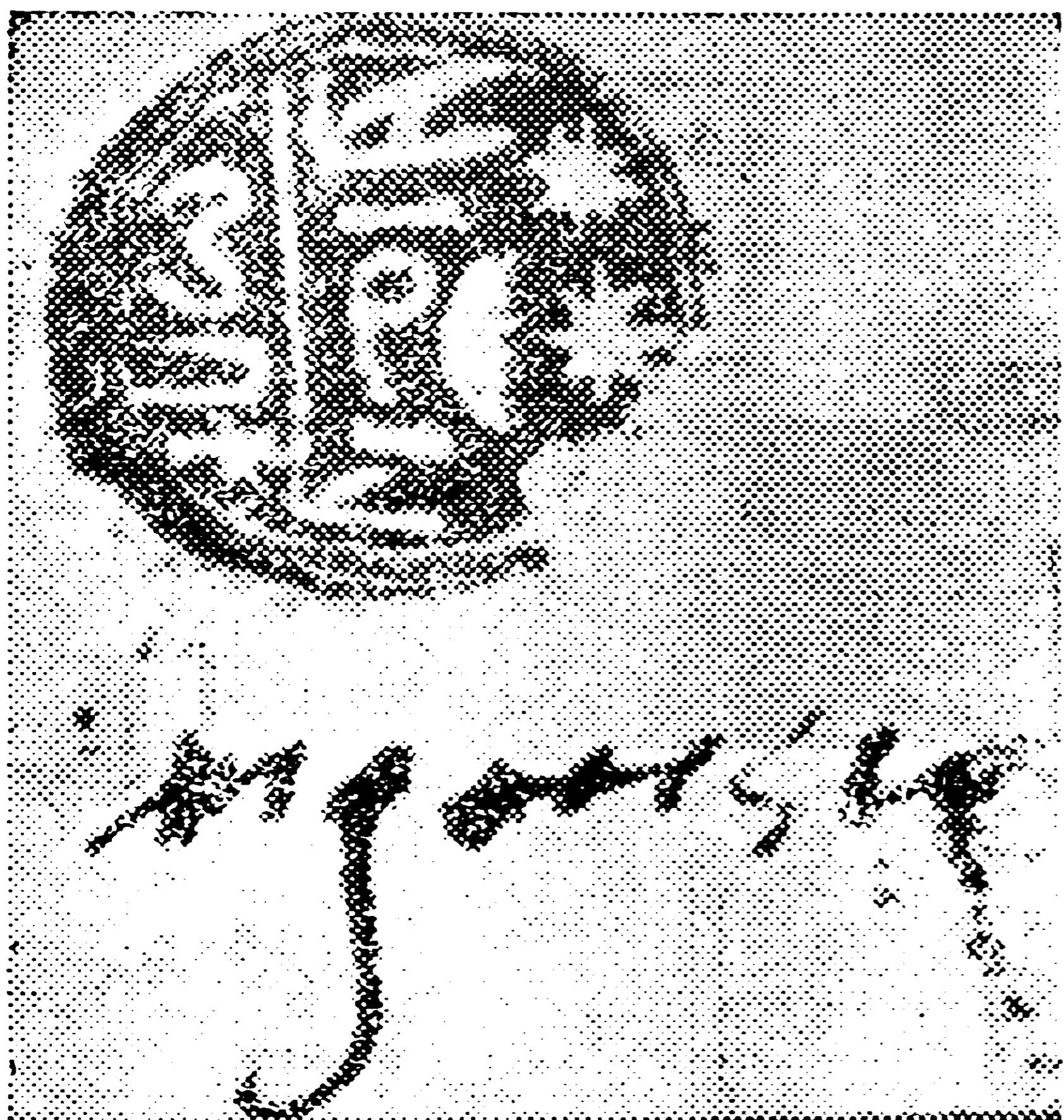

Fig. 4. .
Sigiliul și semnătura lui Matei
postelnicul ot Brîncoveni.

MATEI BASARAB, coborîtor din familia Craioveștilor, este fiul vornicului Danciu din Brîncoveni. Bunicul său, Vlăsan (Vlăsan) din Caracal avea fii pe : Danciu din Brîncoveni, Radu din Brîncoveni și Datco. Toți adoptă numele «din Brîncoveni», datorită moșiei cu acest nume care a fost și leagănuțului lui Matei Basarab.

MATEI PAHARNICUL OT BRÎNCOVENI, este fiul postelnicului David⁴ și al Mariei din Brîncoveni. A avut frați pe Preda Brîncoveanul, Danciu și Stanca.⁵ (S-ar putea să fi fost numai fiul lui David din Brîncoveni).

Ar rezulta că face parte din neamul Brîncovenilor, după mamă, și este nepot și contemporan al viitorului domn Matei Basarab.

Din documentele cercetate, constatăm că n-a deținut decît dregătoria de «Paharnic».

Concluzii. În acest studiu am arătat existența a «doi Matei», dintre care primul este *Matei (viitorul domn)*, fiul lui Danciu, pe care îl aflăm menționat în contextul documentelor, deținînd diferite titluri de boierie și calități, astfel:

3. Șt. D. Grecianu : *Op. cit.*, vol. III, p. 95, București, 1915 ; I. C. Filitti: *Banatul Olteniei și Craioveștii*, în rev. Arhivele Olteniei, an. XI, nr. 61-62, Craiova 1932, p. 140.

4. Despre acesta informațiile mai vechi spun: E(ugene) R(izo) R(angabé): *op. cit.*, p. 21: «...David, d'une des plus anciennes maisons de la Valachie, et reçut en dot le vilage et les domaines de Brancoveani»; Le comte Amédée de Foras: *op. cit.*, p. 7: «Un boier, du nom David, appartenant à une des plus anciennes maisons de la Valachie»; O. G. Lecca: *Familiiile boierești romîne, — Istorie și genealogie*, București 1899: «David a luat numele după moșia Brîncoveni, moștenire a Basarabilor». Șt. D. Grecianu: *op. cit.*, vol. II; «David, fiul jupînesei Ica».

5. N. Iorga: *op. cit.*, p. 641 (în nota explicativă).

postelnic,⁶ *jupan*,⁷ *Matheiu de Brîncoveni*⁸ și *boier*,⁹ ceea ce denotă că proveneau datorită «legăturilor sale cu moșia», deci făcea parte dintr-o «boierime ereditară». ¹⁰ Din boier fără dregătorie, ajunge dregător și anume începe prin a fi *paharnic*,¹¹ apoi *agă*¹² și vel *agă*¹³ pentru ca să-l aflăm la data de 8 noiembrie 1628, semnînd «*biv agă*» și de atunci să-și mențină titlul dregătoriei pierdute împreună cu sigiliul pe care-l va aplica și în

6. 1598 februarie 12, *Documente*; 1598 mai 23, *Documente*; 1598 iunie 6 (trad. N. Iorga: *op. cit.*, p. 174-175. Arhiva Basarab Brîncoveanu); 1603 mai 24 (după orig. slavon, N. Iorga: *op. cit.*, p. 292 — Arhiva Barbu Știrbei); 1603, iunie 25, *Documente*; credem că la aceste date denumirea de «postelnic» a lui Matei, nu era o dregătorie efectivă.

7. 1603 iunie 26, *Documente*.

8. 1606 *Documente*.

9. 1607 ianuarie 10, *Documente*.

10. C. Giurescu: *Despre boieri*, București, 1920, p. 30.

11. 1608 mai 19, *Documente*; 1612, *Documente*; 1612 decembrie 1 (în colecția de *Documente* a Acad. R.P.R. 8 octombrie); F. an. octombrie 20; 1614 mai 9, *Documente*; 1615 august 18, *Documente*; 1616 septembrie 6, (Biblioteca Ureche-Galați XXVIII/561, surete manuscris (orig. romînesc, cf. Gh. Ghibănescu: *Surete și izvoade — documente slavo-romîne*, vol. IX, Iași 1914, p. 253-254); 1618 aprilie 20, *Documente*; 1618 iulie 18 (Arh. r. Hung. Budapest. Miscellanea cista 1 fasc. 1 nr. 50, (cf. A. Veress: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești*, — vol. IX, — Acte și scrisori (1614-1636), București, 1937); 1620 mai 22, *Documente* (vînzare confirmată și întărită de Matei Basarab voievod prin hrisovul din 1646 (7154) ianuarie 4, Arh. Stat. Buc., Mînaștirea Dintr-un Lemn XVIII/3); 1621 martie 17, *Documente*; 1622 iunie 20. Acest hrisov, al lui Radu Mihnea, publicat de N. Iorga, în *op. cit.*, p. 179, după orig. slavon, — fost în arhiva C. Basarab Brîncoveanu pînă în anul 1950, — cu toate că a avut destinația Academiei R.P.R., pînă acum nu a ajuns acolo și în prezent nu se știe unde se află, împreună cu alte multe documente, proh pudor.

Documentul din 20 octombrie, f. an. lipsind din colecția de documente a Institutului de Istorie al Academiei R.P.R., și datorită importanței lui, îl reproducem aici:

«Scris-am eu Matei Paharnicul de Brîncoveni și Jupîneasa mea Elina aceasta a noastră carte feciorului nostru Dumitru și Jupînesei lui Lupa, ca să-i fie un țigan anume Ion feciorul lu Hasan, pîntru că au fost furat Hasan tatal lu Ion niște cai. Deci domnul cailor au venit la mine de m-au întrebat scumpara-m-voi țiganul au spînzura-l-va. Deci eu am zis că mie nu-mi trebuiesc furi de cai, iar cine se va afla să-l scumpere să-i fie feciorul lui țigan de moșie de nimea clătinat. Deci s-au aflat Dumitru sluga mea de l-au plătit de la domnul cailor, de au dat aspri gata 2000, de l-au scumpărat de la furci. Deci mie încă mi-au părut bine că l-au cumpărat ca să ne fie și pomană și nouă și părinților, iar cine se va ispiti de neamul meu și de rudenia mea a sparge aceasta tocmeală și carte a noastră acela el să fie procler și anatima de 318 oteți. Și mărturii încă am pus: popa Cînda și Vasilii pîrcălabul nepotul meu Predii post(elnicul) și Drăgan pîrcălabul și Marcea și Radul Ghicea și Danciul lui Șerban, cum să știe toți că l-am lăsat ieu de l-am plătit și să-i fii feciorul lui Ion țigan de moșie lui și feciorilor și nepoților și strănepoților. Și aimintrea să nu fie preste zisa mea.

Și am scris eu Vîlcul logofătul de Bîrza. Mesita (luna) Ohtomvri 20 dni (zile)». (Orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînaștirea Brîncoveni XXII/21). Comunicat nouă de Prof. Aurelian Sacerdoțeanu.

12. 1622 iunie 26, *Documente*.

13. 1628 mai 8, (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînaștirea Hurez XVIII/7); 1628 mai 21 (orig. romînesc, Acad. R.P.R., CXXIV/82).

timpul pribegiei sale în Transilvania,¹⁴ pînă la urcarea în scaunul Țării Românești.¹⁵

Pe al doilea Matei (ot Brîncoveni), îl aflăm menționat în contextul a 16 documente deținînd numai dregătoria de paharnic.¹⁶ În stadiul actual al cercetărilor noastre putem susține că *Matei Paharnicul ot Brîncoveni* a folosit două sigilii nestudiate și nepublicate pînă în prezent.

Așa cum am arătat, documentele mai menționează pe un *Matei postelnicul ot Brîncoveni*, căruia îi aparține tipul III de sigilii, descris mai sus, dar care nu a fost studiat și publicat pînă acum.¹⁷

14. 1628 noiembrie 8 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc., Mînăstirea Dintr-un Lemn XVII/3); 1628 noiembrie 17 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mitropolia București-Netrebnice LXXXIII/1); 1628 noiembrie 30 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînăstirea Dintr-un Lemn, XVI/2); 1628 decembrie 14 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînăstirea Bistrița, XXIV/11); 1628 decembrie 15 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînăstirea Dintr-un Lemn XVI/3); 1628 decembrie 15 (orig. romînesc Acad. R.P.R. XXXI/140); 1628 decembrie 17 (orig. romînesc Acad. R.P.R., C/139); 1629 ianuarie 16 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînăstirea Bistrița LIII/4); 1629 februarie 27 (orig. romînesc Mînăstirea Bistrița XXIV/10); 1629 martie 20 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc., Mînăstirea Hurez XVIII/10); 1629 aprilie 27 (orig. romînesc Acad. R.P.R. CLXXXI/151); 1629 mai 14 (orig. romînesc Acad. R.P.R., C/140); 1629 iulie 14 (orig. romînesc Acad. R.P.R., XXXI/137); 1629 octombrie 15 (orig. romînesc neexpediat, Acad. R.P.R., XLII/54); 1629 decembrie 5 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc., Mînăstirea Brîncoveni-Mamul XVII/13); 1629 decembrie 12 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc., Mînăstirea Brîncoveni-Mamul XVIII/14); 1630 aprilie 24 (după orig. romînesc N. Iorga: *Studii și Documente*, vol. V, p. 440-441, Arhiva Em. Bibescu); 1630 aprilie 24 (orig. romînesc Acad. R.P.R., CLXXXIII/105); 1630 mai 14 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc., Mitropolia București — Netrebnice CXXIV/2); 1630 mai 22 (orig. romînesc Arh. Stat. Buc. Mînăstirea Dintr-un Lemn IV/12); 1631 (orig. romînesc B. P. Hasdeu: *Cate-va acte române inedite*, din biblioteca Bathhianiană din Alba-Iulia, 1631-1633. Fondul Codex authenticorum, t. I, p. 67, în revista Columna lui Traian, mai 1876. An. VII, noua serie, p. 230). (Azi documentul se află la Budapesta); 1632 august 15 (*Inedit*. Traducere în limba maghiară, Biblioteca documentară Batthyaneum din Alba Iulia, Fondul Archivum Capitulare. Lada (cutia) 9, nr. 1281); 1632 august 18 (orig. romînesc, B. P. Hasdeu: *lucrare citată*, p. 232-233).

15. Pentru prima dată sigiliul lui Matei (viitorul domn), «personajul în jilt», a fost foarte bine descris de B. P. Hasdeu, în lucr. citată, pag. 231 — apoi I. Bianu: *Documente românești*, p. 155, București 1907; mai tîrziu acest sigiliu este republicat de E. Vîrtosu, menționînd 5 documente fără referire la Hașdeu și Bianu, în art.: *Marii dregători, din Țara Romînească și Moldova, în sigiliile secolelor XVII-XVIII*, — în rev. *Studii și cercetări de istorie medie*, an. I, nr. 1, 1950, p. 178-180, și care mai tîrziu este cuprins în art.: *Sigilografia Moldovei și Țării Romînești*, — din *Documente privind Istoria Romîniei*, Introducere, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., 1956, p. 524-525.

16. 1611 mai 10, *Documente*; 1612 august 7, *Documente*; 1615 decembrie 8, *Documente*; 1618 mai 10, *Documente*; 1618, octombrie 13, *Documente*; 1618, octombrie 22, *Documente*; 1619, ianuarie 18, *Documente*; 1619 octombrie 5, *Documente*; 1620, iunie 1 (Zapis), *Documente*; 1620, iunie 1 (hrisov), *Documente*; 1620, iulie 15, *Documente*; 1623 < septembrie > 10, *Documente*; 1624 martie 10, *Documente*; 1624 iunie 10, orig. slavon, Arh. Stat., Buc., Ep. Argeș, III/5, *Inedit*; 1624 mai 28, *Documente*; 1624 iunie, 10, *Documente*.

17. Documentele din: 1620 (7128) iulie 22, 1621 (1730) decembrie 1, 1624 (7132) mai 31, 1625 aprilie 22 (toate în *Documente*), menționează în contextul lor pe «Matei paharnic» sau pe «Matei postelnic» — probabil să fie un alt «Matei» (din Văleni?); în orice caz nu e vorba de Matei (viitorul domn) sau de Matei paharnicul ot Brîncoveni.

II. STEMĂ PERSONALĂ A LUI MATEI BASARAB

Heraldica medievală românească se ocupă numai în trecut de «stemele domnești personale».

Cercetătorii de pînă acum, au înțeles să aprofundeze problemele legate de începuturile și influențele ce s-au exercitat asupra heraldicii noastre, și s-au străduit să prezinte în diferite reviste de specialitate ce rost a avut influența Ungariei referitor la blazoanele primilor voievozi din Țara Românească și numai întîmplător s-au ocupat și cu descrierea emblemelor voievozilor de mai tîrziu.

Vom înfățișa un caz rar și necunoscut pînă acum în heraldica românească: stema personală a lui Matei Basarab.

Matei Basarab înainte de a se urca în scaunul țării, deține dregătoriile de: paharnic, agă, apoi mare agă, pentru ca din noiembrie 1628 să-l aflăm păstrîndu-și numai titlul fostei dregătorii.

Am arătat mai sus, că dregătorul Matei, folosea un *sigiliu* cu următoarea figurație: un personaj în profil spre dreapta, stînd pe jilț, a cărui spetează în spirală are deasupra o cruce.

Personajul — însuși Matei — poartă pe cap pălărie, este îmbrăcat cu o haină lungă (caftan), iar în mîini ține un toiag avînd în extremitatea de sus un mîner drept (paharnic) sau o măciucă (agă și mare agă) (vezi fig. 1-A, B, C).

Reprezentarea acestui personaj pe sigiliu, nu este decît nota personală a posesorului respectivului sigiliu.

Urcat în scaun la 3/18 februarie 1633, Matei Basarab înțelege să-și mențină această *notă personală*. Astfel, se constată că aducîndu-i unele modificări și încadrînd-o în stema obișnuită a Țării Românești, Matei Basarab își formează o stemă personală-combinată.

Trebuie să spunem de la început că această stemă nu este folosită în actele oficiale (vezi fig. 5), ci în diferite tipărituri bisericești.

Descrierea stemei personale a lui Matei Basarab.

Tip. I. Tipărituri. În «Psaltirea slavonească», de la Govora, de la 1638,¹⁸ este astfel prezentată: într-un scut se află un vultur cu capul întors spre dreapta purtînd în cioc o cruce latină; stă pe o ramură și ține aripile deschise în atitudine de a-și lua zborul. Vulturul din stemă poartă pe piept un scut mic prins cu o verigă de un inel în jurul gîtului. În cîmpul acestui scut se află emblema lui Matei Basarab în felul pe care-l avea înainte de a fi domn, semnul lui personal, căci «mare neam băsărăbesc cu aciastea semnează».

În colțul superior al scutului se găsește luna (crai nou), în colțul superior drept soarele, iar peste tot în capul scutului 11 stele.

Fig. 5
Pecetia mică a
voievodului Ma-
tei Basarab

18. Academia R.P.R., Cărți românești vechi, nr. 37; I. Bianu și N. Hodoș; *Bibliografia Românească Veche* (B. R. V.), Tom. I, București, 1903, p. 533.

Acest scut este timbrat cu o coroană formată dintr-un complex denumit coroană princiară închisă: coroană marchizală, din care se înalță două diademe încrucișate și unite printr-un glob surmontat de o cruce bizantină; fiecare diademă este împodobită în afară pe muchia lor cu perle și acopere un calpac de purpură.¹⁹

НА ПРЕСВѢТЛОЕ ЗНАМѢНІЕ НХЪ
МІТЕНГДНОВЪ БАСАРАБСОВЪ.

Fig. 6

Stema personală combinată a lui Matei Basarab de pe «Psaltirea slavonească», tip. Govora, 1638, «Pravila», tip. Govora, 1640, și «Evanghelie învățătoare», tip. Govora, 1642.

Din cercul coroanei, care este de aur, ies patru foi de acantă, cu câte o perlă intercalată între ele, așezată în vârful unui suport. Cercul este împodobit cu pietre prețioase încrustate: probabil rubine, smaragde, perle, safire sau granate.

19. Reprezentarea unor pătrățele denotă existența calpacului. Calpacul dacă este reprezentat cu pătrățele înclinate, înseamnă că este de purpură; dacă pătrățelele sînt drepte (orizontale și verticale), are culoarea neagră.

Această coroană dovedește influența germanică, ajunsă la noi prin intermediul ungarilor și polonezilor, noi adoptînd-o prin imitație sau prin analogie.

Scutul are în părțile laterale doi grifoni (zgriptori) și este înconjurat de o ghirlandă de lauri, terminată în extremitățile de sus cu două fișii prelungite cu ciucuri, iar în partea de jos sînt alte două care sfîrșesc cu «noduri».

În jurul întregii reprezentări se află opt inițiale care completate, dau acest text: «Cu mila lui Dumnezeu, Matei Basarab Voievod și Domnul Țării Romînești (vezi fig. 6).

Personajul înfățișat în scutișor este însuși Matei, dar se aduc acum acestui chip anumite modificări față de cel din sigiliu, prin faptul că alta este demnitatea lui.

Astfel îl vedem tot în profil, dar spre stînga, apoi jilțul în care stă nu mai este atît de împodobit. Personajul îmbrăcat într-o haină lungă, poartă pe cap căciulă (cucă), iar în mîna toiaagul este ținut ridicat în felul în care se ține un sceptru. În fața personajului se află un turn, poate un castel (vezi fig. 7).

Această stemă se găsește reprodușă și în «Pravila» de la 1640,²⁰ «Evanghelia învățătoare (Cazanie)» de la 1642²¹ și «Evanghelia învățătoare» de la 1644.²²

Deasupra stemei personale—combinată, aflată în «Psaltirea slavonească», de la 1638, în «Pravila» de la 1640 și «Evanghelia învățătoare» de la 1642, se găsește o inscripție în limba slavonă, tradusă astfel: «La prea luminata stemă a milostivilor domni Basarab» (vezi fig. 6).

Sub stema personală-combinată, aflată în «Evanghelia învățătoare» de la 1642, se află o inscripție slavonă, tradusă astfel: «Prea slăvitului și blagocestivului neam al țării noastre și altor tuturor carii sînt împrejurul nostru creștini. Bun dar, pace, sănătate și spăsenie de la Domnul nostru Is. Hs. cu toată inima pohtescu».

Fig. 7
Detaliu din «stema personală»
a lui Matei Basarab.

20. Academia R.P.R., Cărți Romînești Vechi, nr. 39; B.R.V., tom. I, p. 110.

21. Academia R.P.R., Cărți romînești vechi, nr. 42; B.R.V., tom. I, p. 120.

22. Academia R.P.R., Cărți Romînești Vechi, nr. 46; B.R.V., tom. I, p. 144.

Fig. 8

Matei Basarab după o stampă contemporană—sec. al XVII-lea (1633-1651).

Tip. II. Stampe. O variantă a acestei steme personale, ca voievod, o aflăm într-o *stampă contemporană* executată de artistul venețian Marcus Boschinius, între anii 1633-1651²³ (vezi fig. 8). Această stemă se află reprezentată pe stampă în partea dreaptă a tabloului voievodului.

Într-un scut, atârnat printr-o verigă de gîtul vulturului se află un personaj în profil spre stînga, stînd pe un tron, în dreapta terminat printr-o volută. Vulturul poartă în cioc o cruce latină; este întors către dreapta și cu aripile deschise în atitudinea de a-și lua zborul. În dreapta și în stînga soarele și luna.

Personajul din scut este îmbrăcat în haine militare. Pe cap poartă un acoperămînt cu borul mare și terminat cu vîrf, într-o mîna ține buzduganul ridicat, iar cu cealaltă se sprijină pe spatele tronului și în picioare poartă cizme cu vîrfurile ascuțite.

Întreaga prezentare este încadrată într-un ecusson oval, timbrat cu o coroană de marchiz, avînd o singură perlă între foile de acantă, iar pe cercul coroanei giuvaerele clasice (vezi fig. 9).

Tip. III. Clopote. A treia variantă se află reprezentată în relief pe clopotele dăruite de Matei Basarab, mînăstireilor din Țara Romînească. Unul din aceste clopote a fost dăruit Mînăstirii Tismana la anul 1651.²⁴

Stema personală se află încadrată între «Anul» și «7159» (1651), și

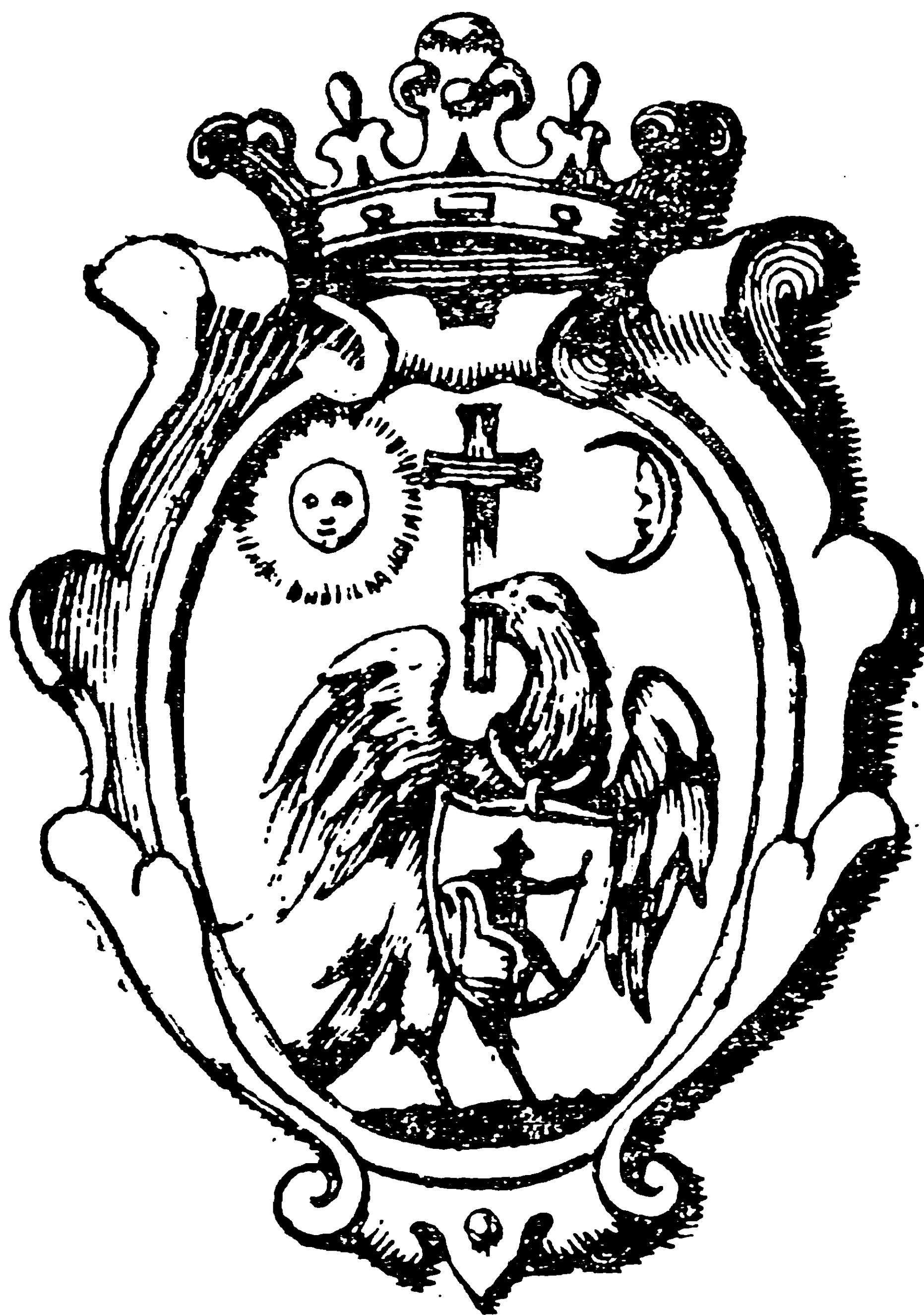

Fig. 9.

Stema personală a lui Matei Basarab după o stampă contemporană, (1633-1651).

23. Această stampă se află la Biblioteca Academiei R.P.R., Cabinet Stampe, poartă numărul de inventar 2867, cota GS. I./Boschini M.-I. Dăltiță, 318×242. Datarea executării ei este culeasă din «*Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike zur Gegenwart*». Herausgegeben von prof. Dr. Ulrich Thieme und prof. Dr. Felix Becker, Leipzig verlag von Wilhelm Engelmann, 1910, vol. IV, p. 392-393.

N. Bălcescu, în articolul «*Buletinul despre portretele principilor Țării Romanesci și ai Moldaviei ce se află în cabinetul de stampe de la biblioteca regală din Paris*, — publicat în «*Magazinul istoric pentru Dacia*», tom. IV, 1847, p. 217, descrie această stampă astfel:

«Portretul lui Mateiu Bassaraba, bine stampat pe o fîiță în folio. Fisionomia Principelui e betrină, foarte expresivă și sîmîna multu cu mosnegii nostri. Impregiurulu portretului se află scrise aceste cuvinte:

Ioannes Matthaeus Bassaraba princeps et Vaivoda Transalpinæ Vallachiae (Ioane Mateiu Bassaraba Principe alu țării Romanesci); în josulu portretului aceste versuri:

Hostes terret, et ingenuos vel ipsa sola urget imago, Quid? si cogat, hos quoque respiciat). (Sperie pe inimi și chiaru celloru cu cugetu bunu le insuflă icôna respectu); mai la valle cu litere mici numele pictorului: Marcus Boschinus Venet. F.».

24. Alex. Ștefulescu: *Mînăstirea Tismana*, Tg. Jiu, 1896, p. 16. Precizăm că acest

este astfel reprezentată: într-un scut concav — de factură germanică, frumos stilizat —, cu ondulări în partea superioară, atât la dextra și senestra cât și la mijloc, — se află vulturul Țării Românești în relief, cu capul întors spre dextra, purtând în cioc o cruce latină cu mânerul lung; stă pe un glob și ține aripile în atitudine de a-și lua zborul (vezi fig. 10).

În partea superioară a cîmpului scutului, la dextra soarele ale cărui raze pornesc dintr-o cruce bizantină, iar la senestra un crai nou.

Vulturul poartă pe piept un scut mic bombat prins cu o verigă de un inel în jurul gîtului. În cîmpul acestui scutișor, se află emblema lui Matei Basarab, în felul în care am văzut-o în *tipărituri și stampe*. Scutul cel mare este timbrat de o coroană hieratică germanică, cu o frunză de acantă centrală, două jumătăți de frunze marginale și între ele două perle mari susținute de niște suporturi pentru a le fixa pe cercul coroanei. Întreaga reprezentare poartă un cadru format din două cercuri concentrice ovale între care se găsește *inscripția slavonă* tradusă astfel:

«† Io Mathei Basaraba domn și voevod / al țării / Vlahozaplanine».

Acest clopot mai are următoarele inscripții: *în limba slavonă*, tradusă astfel: «† Acest clopot l-a făcut Io Matei Băsaraba voevod și l-a dăruit Mănăstirii Tismana anul

7159 (1651)»; *în limba română*: «† Cu îndemnarea și toată userdia a mitropolit kir Ștefan. † Și fostu ispravnicu căpitanulu Buliga».

Tip. IV. Pietre tombale. A patra variantă se află pe piatra de mormînt a lui Matei Basarab de la Arnota²⁵ și este astfel reprezentată:

A. *Descrierea stemei lui Matei Basarab.* Într-un scut concav, frumos stilizat, cu baza ovală, se află în relief un casc medieval îndreptat spre dreapta, purtând ca cimier vulturul Țării Românești, în atitudinea de a-și lua zborul, îndreptat de asemenea spre dreapta, în cioc avînd o cruce patriarhală.

elopot a fost topit în timpul primului război mondial, la fel și cel de la Mînăstirea Căldărușani.

25. A se consulta: Aurelian Sacerdoțeanu și Stelian Metzulescu: *Intia piatră de mormînt a lui Matei Basarab*, — în revista *Studii și cercetări de Istoria Artei*, an. II, nr. 3-4, 1955, p. 342-353.

Fig. 10..

Stema personală a lui Matei Basarab de pe clopotul M-rii Tismana — 1651 (Reproducere după Al. Ștefulescu, — desen de Rola Piekarski).

Vulturul are în jurul gîtului un cerc de care cu ajutorul unui inel atîrnă pe piept un scut mic, bombat, cu cîmpul alb.

Precizăm că în acea epocă, vulturul era stema Țării Românești. Matei Basarab, a introdus ca o variantă la stema țării scutișorul de gîtul vulturului, ca semn distinctiv al ramurii sale Basarabești.

În partea superioară a scutului la senestra soarele cu 12 raze și la dextra crai nou.

Scutul cel mare este timbrat cu o coroană de factură imperială și înconjurat de lambrechini, terminat pe umerii lui la dreapta și la stînga cu cîte un cap de acvilă, prins fiecare pe o rozetă. Marginea scutului este ornată cu o rozetă în curba inferioară și două rozete laterale.

B. *Descrierea ornamentelor laterale.* În cîmpul dreptunghiului cu inscripția în limba slavonă,²⁶ în extremitățile superioare din dreapta și stînga se află cîte o platoșă (cămașă de zale), din umerii cărora iese cîte un steag, fiecare dintre aceste steaguri cu cîte o cruce bizantină.

În partea inferioară două tunuri văzute de profil, cu țevile opuse, îndreptate spre exterior: cel din senestra avînd deasupra o tobă turcească denumită darbuka, prevăzută cu două fanioane, iar în față două butoaie de iarbă de pușcă; cel din dextra avînd deasupra două tobe mici ovale turcești, legate între ele, în formă de semi-glob, denumite tûmbelek (sau dũmbelek), una fiind însoțită de o bardă, iar în față, de asemenea două butoaie de iarbă de pușcă²⁷ (vezi fig. 11).

Fig. 11.

Stema lui Matei Basarab de pe piatra de mormînt de la Arnota.

26. «† Aici zace Mathei Basaraba, din bună dăruirea lui Dumnezeu odinioară domn și voievod al țării Ungrovlahiei. bărbat prea înțelept și prea viteaz și milostiv, întemeietor și înnoitor a multe biserici și mănăstiri, biruitor niciodată biruit, prea vestit învingător a multe biruințe, înfricoșător dușmanilor, ajutător prietenilor, îmbogățitor al țării sale, care cu multă bogăție și cu tot belșugul a domnit în pace douăzeci și trei de ani, a adormit întru Domnul la adînci și zdravene bătrînețe și în anul Domnului 1654». (în traducerea Profesor P. P. Panaitescu, 1959).

27. Const. Șt. Bilciurescu: *Monastirile și bisericile din România*, — București, 1890,— face o descriere incompletă și greșită, — p. 222-223. Referitor la *darbuka* și *tûmbelek*, vezi

Pentru completarea celor de mai sus, vom reproduce și *stihurile slavonești* semnate de Udriște Năsturel, aflate în «Molitvenic», tip. Cîmpulung, 1635, iulie 30,²⁸ care mai târziu sînt reproduse în «Pravila» de la Govora, 1640, și sînt traduse astfel:

«Fața aceasta drept stemă pasere corb poartă,
 «Pe deasupra al căruia zbor, coroana acum atîrnă,
 «El arată pe al unei case prea luminate și prea străvechi,
 «Pe al casei neamului Basarab prea viteazul,
 «Bărbat cu sceptru, ce nu fără spor pe tron se vede.
 «Ale lui vitejii biruitoare al multor auz minunează,
 «Deci tronul, înălțimea acestei case învederează,
 «Și scepstrul a lui vitejie curat înfățișează.
 «Sub dînsul oricărui pămîntean e pașnică viețuirea,
 «Nu lăsa să se risipească, Doamne, în perire
 «A lor coroană, ci ea să nu aibe curmare,
 «Iar al corbului piept să fie pururea ferit».

Uriil Năsturel, ot Fierești.²⁹

O variantă a acestui text e dată în romînește în «Evanghelia învățătoare», tip. M-rea Dealului, 1644, septembrie 2 :

Stihuri în stema Domniei Țării Rumînești neam Casei Băsărăbească.

«Ciastă țeară corbu-și poartă întru peceatia ei,
 fericit acum se-au dat adaos peceții
 «Scut la pieptul corbului cu un semn ca acela,
 om den jețiu șezădu-ș toiag laudă acela ;
 «Mare neam băsărăbesc cu aciastea semnează,
 că marea acelor isprăvi a toț să-i învază».³⁰

Pentru întărirea celor de mai sus adăugăm faptul că și *doamna Elina, soția lui Matei Basarab* își combinase o *stemă personală*, în același fel: stema țării plus probabil emblema familiei Năsturelilor.

Această *stemă personală*, se află numai în tipăriturile apărute «cu porunca și cu cheltuiala prea luminatei și drept credincioasei prințese Doamna Elina, stăpîna Ungro-Vlahiei Transalpine, soția prea luminatului domn și voevod Io Mateiu Basarab, cu osteneala adevăratei sale rude Orest Năsturel al doilea Logofăt...».

Diran Kélékian : *Dictionnaire Turc-Français*, Constantinople, 1911, și S. Fraschery : *Dictionnaire Français-Turc*, Constantinople, 1901.

28. Academia R.P.R., Cărți romînești vechi, nr. 35; I. Bianu și Dan Simonescu: B.R.V., tom. IV, Îndreptări, — București 1944, p. 181.

29. B.R.V., tom. I, p. 109, București, 1903, apoi B.R.V., vol. IV. p. 181, București, 1944; Aurelian Sacerdoțeanu : *Predosloviile cărților romînești*, 1508-1649, București 1938, p. 75, (de unde reproducem traducerea).

30. B.R.V., tom. I, p. 145; Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 102, (de unde reproducem transcrierea).

În actele oficiale folosește un sigiliu cu următoarea legendă: «Elena B(ojiu) M(ilstiu) Nacealniț(a) Vl(a)hiscoi) Ze(mle)». (Elena din mila lui Dumnezeu doamna Țării Românești).³¹

Fig. 12.

Stema personală a Doamnei Elena, soția lui Matei Basarab, după «Imitarea lui Christos», tip. M-rea Dealului — 1647.

31. Documentul din 1645 (7153) mai 24, orig. românesc, Arhivele Statului, Buc. Mânăstirea Nucet, XIV/3.

Descrierea stemei personale a doamnei Elina.

Tip. 1, Tipărituri. În «Imitarea lui Christos», de la M-rea Dealul—1647, apr. 15,³² este astfel prezentată: într-un scut se află vulturul Țării Românești, cu capul întors spre dreapta și cu aripile deschise în atitudine de a-și lua zborul de pe o ridicătură. Vulturul ține în cioc o cruce latină.

Gîtul vulturului are în jurul său un inel care în partea de jos se termină cu o verigă; de ea este atârnat un scut mic, care reprezintă *semnul personal al doamnei Elina* (vezi fig. 12).

Această *stemă personală* prezintă o coroană hieratică așezată pe un glob și surmontată de o cruce patriarhală. În colțul superior stîng al scutului se află luna, iar în colțul superior drept soarele. Scutul este timbrat cu o coroană de marchiz, cu patru frunze trilobate, fiecare frunză cu cîte trei perle încrustate; între frunze se află cîte o ridicătură din același metal al coroanei și în loc de perlă are vîrfurile în trei colțuri. Cercul coroanei este împodobit la margini cu cîte trei perle alăturate și între ele alte patru perle la distanțe egale. Scutul este susținut în părțile laterale de doi lei.

În jurul întregii reprezentări a stemei, se află

Fig. 13.

Stema personală a Doamnei Elena, soția lui Matei Basarab, după «Triod Penticostar», tip. Tîrgoviște — 1649.

inscripția slavă, care tradusă înseamnă: «Elena din mila lui Dumnezeu doamna Ungrovlahiei».

Această stemă se găsește reprodusă și în «Triod Penticostar» de la 1649³³ (fig. 13).

32. Academia R.P.R., Cărți Românești vechi, nr. 52; B.R.V., tom. I, p. 158, — apoi B.R.V., tom. IV, p. 194, unde face o descriere sumară.

33. Academia R.P.R., Cărți românești vechi, nr. 55; B.R.V., tom. I, p. 171, — apoi B.R.V., tom. IV, p. 200, nr. 55-56.

Tip. II. Pietre tombale. Pe piatra de mormînt de la Tîrgoviște a Doamnei Elina, stema este astfel prezentată: într-un scut oval, stilizat, se află vulturul Țării Romînești, de față, cu capul întors spre dreapta, purtînd în cioc o cruce patriarhală și cu aripile deschise în atitudine de a-și lua zborul, după o terasă. Scutul este timbrat de o coroană de factură imperială, surmontată de o cruce bizantină, coroană identică aceleia după

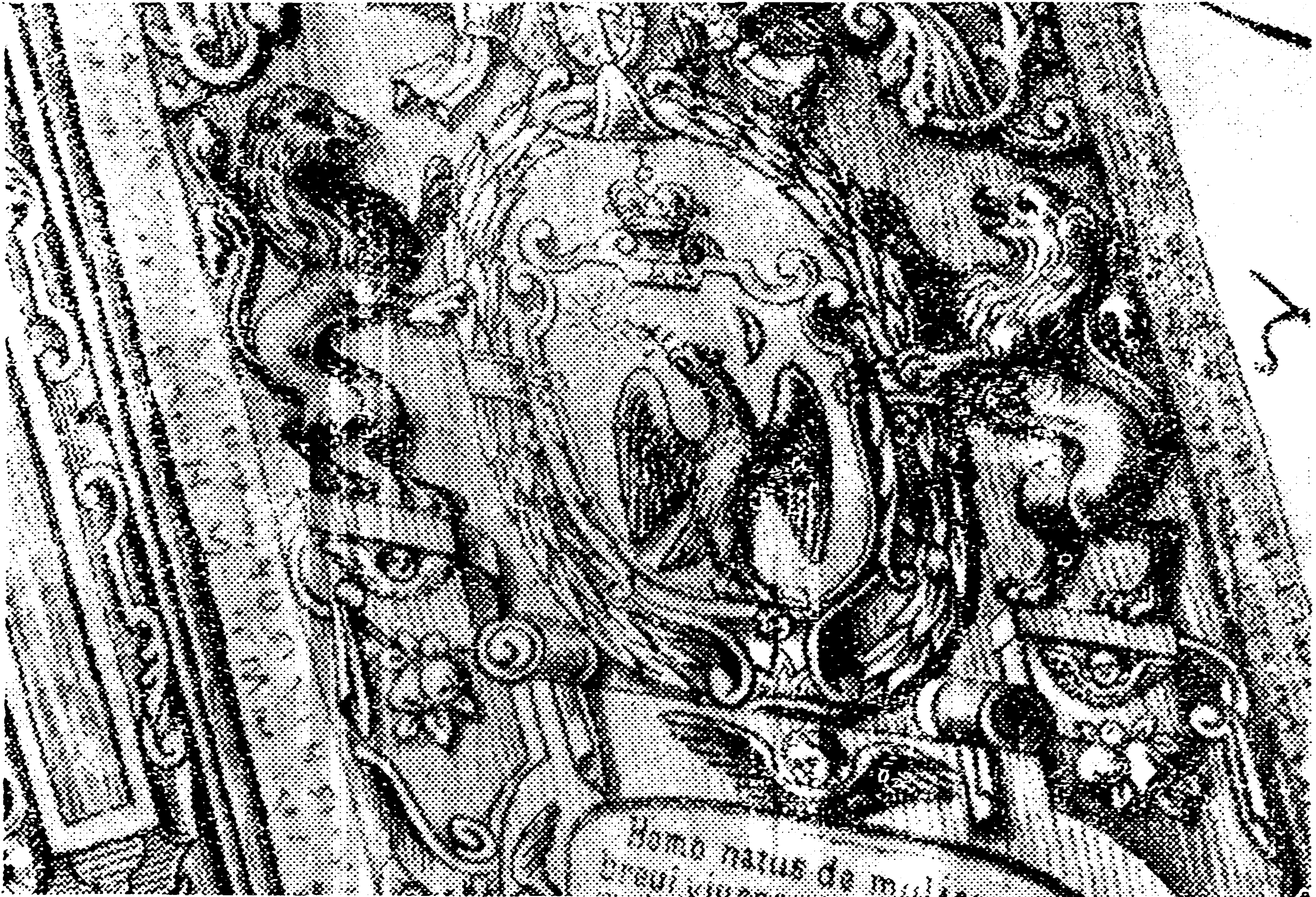

Fig. 14.

Stema după piatra de mormînt de la Tîrgoviște a Doamnei Elena. După o litografie, colecția Maior D. Pappazoglu — 1861.

mormîntul de la Arnota a lui Matei Basarab. În capul scutului la senestra se află luna, iar la dextra, soarele. Întreaga reprezentare este susținută de doi lei rezemați pe un ornament sculptat³⁴ (vezi fig. 14).

Imitații. O imitație a tipului stemei lui Matei Basarab, se găsește în «Îndreptarea legii», de la 1652,³⁵ care s-ar putea atribui *Mitropolitului Țării Romînești Ștefan*, căci în titlul cărții se citește: «...cu nevoința și userdia și cu toată cheltuiala a pre sf. de Hristos Kir Ștefan cu mila lui Dumnezeu mitropolit Tîrgov(iște) exarh plaiul și a toată Ungrovlahia, în Tîrgoviște în tipografia prea luminatului meu domn Eu Matei V(oievod) Bas(arab)...».

34. Academia R.P.R., Cabinetul de Stampe, Gr. III/Danielis, C-7, — litografie, colecția Maior D. Pappazoglu, 1861. O descriere incompletă și greșită la G-ral P. V. Năsturel: *Viata Sfinților Varlaam și Ioasaș*, București, 1904, p. LXIII-LXIV.

35. Academia R.P.R., Cărți romînești vechi, nr. 61; B. R.V., tom. I, p. 190.

În josul foii de titlul se află stema astfel prezentată: într-un scut oval, vulturul Țării Românești în atitudine de a-și lua zborul, după o ridicătură, este îndreptat cu capul spre dreapta, în cioc ținând o cruce patriarhală. În colțul superior stîng și drept se află luna și soarele. Scutul este timbrat cu o coroană marchizală. Pe cercul coroanei se văd așezate nouă perle; de asemenea se observă cele două perle intercalate între foile de acantă.

De gîtul vulturului se află un cerc de care cu ajutorul unui inel atîrnă pe piept un scut mic. Stema personală este astfel prezentată: în cîmpul scutișorului se află o coroană hieratică surmontată de o cruce latină (vezi fig. 15).

Fig. 15.

Stema de pe «Indreptarea legii» tip. Tîrgoviște — 1652.

O altă imitație a aceluiași tip heraldic a *stemei personale* se află pe sicriul de argint al Sfîntului Grigorie Decapolitul de la Mînăstirea Bistrița-Vilcea, unde *stema personală* — combinată a voievodului *Constantin Șerban* este astfel prezentată:

Într-un scut se află un vultur cu capul întors spre stînga purtînd în cioc o cruce latină; stă pe o terasă și ține aripile deschise în atitudine de a-și lua zborul. În colțul superior stîng al scutului, se găsește luna, în colțul superior drept, soarele. Scutul este timbrat de o coroană princiară. Din cercul coroanei ies două panglici terminate cu cîte un ciucure, ținînd loc de lambrechini. Scutul este înconjurat de ornamente florale stilizate, terminate în părțile laterale de sus cu doi grifoni, iar întreaga reprezentare are ca suport două ramuri de lauri. Vulturul din

stemă poartă pe piept, prins cu o verigă de un inel în jurul gâtului, un scut mic, bombat, avînd cîmpul alb (vezi fig. 16).

Acest scut mic, este semnul distinctiv al Basarabilor, iar Constantin Șerban înțelege să imite pe predecesorul său la domnie Matei Basarab și ca urmaș al Basarabilor.

Această semnificație simbolică, întărește ideea pe care am susținut-o și altă dată, cu ocazia comentării asupra reprezentării fastuoase aflată în frontispiciul lespedei de pe mormîntul de la Tîrgoviște al doamnei Bălașa, soția lui Constantin Șerban Voievod, unde cele două coroane voievodale aflate în părțile laterale ale stemei Țării Romînești, reprezintă cele două mari familii domnitoare înrudite: Basarabii și Craioveștii.

Constantin Șerban, ca urmaș al Basarabilor înțelegea să unească vechea legătură cu Basarabii, căutînd să arate astfel că și Craioveștii au drepturi egale la coroana Țării Romînești.³⁶

În concluzie, putem susține că atît stema personală a lui Matei Basarab, cît și celelalte steme personale — combinate, aflate în diferite tipărituri bisericești și pe opere de artă religioasă din sec. al XVII-lea, descrise de noi, nu figurau în actele oficiale din Țara Romînească,³⁷ ci aveau în-
trebuințare redusă.

Fig. 16.

Stema lui Constantin Șerban de pe sicriul de argint al Sf. Grigorie Decapolitul aflat în Biserica cea Mare a Mînăstirii Bistrița-Vîlcea. — Desen de Gabriela St. Metzulescu.

36. Stelian și George Metzulescu: Cîteva lămuriri în legătură cu ctitorul Catedralei Patriarhale, — în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, an. LXXVI, nr. 9, septembrie, 1958.

37. În actele oficiale erau folosite cele trei peceți domnești. G-ral P. V. Năsturel: Nova plantatio..., în Revista pentru ist., arheolog. și filolog., vol. XV (1914), p. 57-60; A. Veress: Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești, — București 1938, p. 49.

Aceste steme le găsim ca ornament, însoțite de versuri care le descriu și preamăresc pe domn, în tipăriturile patronate de el, le găsim în opere de artă, strâns legate de viața domnului sau a soției sale.

Dar nu numai atât. Stema țării devine o stemă combinată, așa cum va apare «stema combinată a lui Șerban și Ștefan Cantacuzino, sau cele ale domnilor din veacul al XIX-lea». ³⁸

STELIAN METZULESCU

38. Const. Moisil: *Stema României, originea și evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931, p. 3.

DIN BETANIA LA GHETSIMANI

Muntele Măslinilor se înalță spre răsărit de Ierusalim, legat de podișul cetății și domină atît împrejurimile, cît și depărtările, spre cîmpia Saronului și depresiunea Mării Moarte cu valea Iordanului. Avînd o altitudine de 800 m. față de nivelul Mediteranei, întrece cu 70 m. orașul sfînt și este des pomenit în cărțile Vechiului Testament. Proorocul Zaharia (XIV, 4) precizează și așezarea lui topografică, atunci cînd spune: «Și în vremea aceea se vor sprijini picioarele Lui pe muntele Măslinilor, care este în fața Ierusalimului, la răsărit; iar muntele Măslinilor se va crăpa în două, de la răsărit la apus». Acest munte capătă o importanță covîrșitoare în istoria Noului Testament, fiind legat de unele din cele mai importante evenimente din viața, predica și minunile Mîntuitorului.

Pe coasta de sud a muntelui, la 5 km. de cetate, se află satul Betania. Este satul unde Mîntuitorul venea bucuros să se odihnească în casa prietenului Său Lazăr. Aci locuia și Simon Leprosul, pe care l-a lecuit de boala lui și în casa căruia Maria Magdalena a uns picioarele Domnului cu nard de mare preț. Spre poalele muntelui era un grup de case, numit Betfage, de unde, nu departe, începea un cartier mărginaș al Ierusalimului. De acolo a poruncit Domnul ucenicilor să-I aducă mînzul asinei, de Duminica Floriilor. «Iar dacă S-a apropiat El să scoboare coasta muntelui Eleon (al Măslinilor), toată mulțimea ucenicilor a început cu bucurie să slăvească pe Dumnezeu cu glas mare, pentru toate minunile ce văzuseră» (Luca XIX, 37).

În seara de vineri 7 a lunii Nisan, a anului 782 de la fundarea Romei, Iisus se întorsese la Betania, venind din localitatea Efraim, de lîngă Bethel, cale ca la o zi de Ierusalim. Aici, trase la casa lui Simon Leprosul, ne spun Sfinții Evangheliști (Matei XXIV, 7 și Marcu XIV, 3), unde prietenii și cei ce-L urmau, toți cei ce fuseseră martorii minunii învierii lui Lazăr, Îi pregătiseră a doua zi, seara de sîmbătă 8 Nisan, masă de mare cinste. Aici I s-a arătat Domnului toată dragostea, culminată de gestul de nesfîrșită prețuire al Mariei Magdalena, care spărgînd vasul de alabastru, a uns picioarele Lui cu mirezmele de nard, gest care l-a scandalizat pe Iuda Iscarioteanul. Valoarea nardului era de trei sute de dinari și Sfîntul Evanghelist Ioan spune, necruțător, că lui Iuda nu-i era de săracii care puteau fi ajutați cu prețul ce s-ar fi putut lua pe

uleiul risipit de mironosiță, «ci pentru că era tâlhar și avînd punga obștească, lua din ce puneă înăuntru».

Această cină a dragostei, a recunoștinței și a devotamentului, cu care ocazie Iisus a prezis patimile și moartea Sa, «aceasta turnînd acest mir pe trupul Meu, M-a pregătit pentru îngropare» (Mat. XXVI, 12), se termină cu tragica hotărîre luată de Jehuda din Kerioth, «în care intrase satana».

În ziua următoare, Duminică 9 Nisan, sau 13 martie 782, Iisus cu ucenicii plecă din Betania spre Ierusalim, pentru a merge la templu, unde îl așteptă mulțime mare de oameni din popor, uluiți de ultima minune a învierii lui Lazăr din morți. Drumul din Betania spre Ierusalim este pitoresc, șerpuint pe o brîna a muntelui Măslinilor, printre livezi de măslini și de smochini, cu valea Cedronului spre stînga și satul Siloe, iar spre dreapta, panta muntelui, acoperită cu iarbă proaspătă, în acest anotimp, împetrișată cu maci roșii și violacei, acei «crini ai cîmpului», atît de plăcuți privirii lui Iisus și cu «șoșana», floarea vîntului, anemona, în culori vii și felurite.¹

În acea frumoasă dimineață de primăvară templul lui Zorubabel, înfrumusețat cu trei decenii în urmă de Irod I, strălucea pe colina Moria, înconjurat de ziduri și fortărețe, curți și portice. Inima Domnului se întristase însă și pentru a doua oară ucenicii Îl văzură suspinînd, cu ochii plini de lacrimi, știind ce soartă va avea de-a lungul secolelor acest oraș, care n-a vrut să cunoască împlinirea făgăduinții divine. «Iară dacă S-a apropiat și a văzut cetatea, a plîns-o zicînd: «De ai fi cunoscut și tu măcar în ziua aceasta a ta, cele pentru pacea ta! Însă acum acestea-s ascunse pentru ochii tăi, că vor veni asupra ta zile cînd te vor împresura dușmanii tăi cu șanțuri, te vor înconjura și te vor strîmtora din toate părțile, te vor dărîma, vor ucide pe copiii tăi în tine și nu vor lăsa în tine piatră pe piatră, pentru că n-ai cunoscut vremea cercetării tale» (Luca XIX, 41-44).

Ajuns spre poala muntelui, pe malul rîpos al pîriului Cedrului, era micul sat Betfage, al cărui nume înseamnă «casa duzilor». Acolo își trimise El ucenicii să-I caute mînzul asinei, pentru a urca spre templu, în curțile căruia se îmbulzeau mulțimile dornice să-L asculte. Astfel, credincioșii iudei care cunoșteau bine cartea profețiilor lui Isaia, aveau să-și amintească de cele spuse de prooroc, cu privire la Mesia: «Nu te teme, fiica Sionului! Iată împăratul tău vine la tine, călare pe mînz de asină» (Isaia 62, 11).

Toți pelerinii iudei, care veniră în preajma Paștilor la Ierusalim, au pregătit acest modest și simbolic triumf al Mîntuitorului, strigîndu-I:

1. O legendă siriană, cu veche origine în mitologia greacă-cipriotă, spune că împurpurata anemonă a răsărit din sîngele lui Adonis, cel sfîșiat de colții unui mistreț, iar din lacrimile ce le vărsa zeița Cypris (Venus), s-au înfiripat grijile de totdeauna ale oamenilor. În Vechiul și Noul Testament anemona este de multe ori menționată. I se spune floarea vîntului, căci la suflarea lui se desfac petalele catifelate, albe, roșii, violete. În vechime se întrebuița în medicină, contra reumatismului și a bolilor de piele. Azi, arabii creștini extrag din petalele anemonii vopselele vii, cu care încondeiază ouăle de Paște.

«Osana!» și binecuvîntînd împărăția viitoare, revelată prin profețiile cunoscute. Strigătele mulțimii de pe ulicioarele colinei Moria și străzile ce duceau spre templu, erau însoțite de glasurile cristaline ale copiilor, ceea ce a mîniat în deosebi pe farisei, căci copiii Îi strigau: «Osana, Fiul lui David»!

Cu această ocazie, în curtea templului, numită «a străinilor», au venit la Iisus elinii iudaizanți, care au înțeles frumusețea și adîncimea noii învățături.

Această zi de marți 11 Nisan, 15 martie anul 782 al Romei, este ziua copleșitoarelor pilde și profeții, care cuprind în ele toată iconomia mîntuirii și sensul istoriei poporului ales. Partizanii lui Irod Antipa, al «vulpilor acesteia», cum l-a denumit Iisus (Luca XIII, 31), negustorii și bancherii din acea vreme, intrară și ei în scenă, întrebînd dacă se cuvine să plătească dajdia împăratului roman stăpînitor. Ei nu urmăreau, de fapt, decît să prindă un cap de acuzație contra lui Iisus, pe care să sprijine acțiunea lor în fața forței civile a statului, procuratorul Ponțiu Pilat. Răspunsul pe care-l primiră, le-a scos un strigăt de uimire și aprobare: «Și auzind ei aceasta, s-au mirat și lăsîndu-L s-au dus». În răspunsul Său Iisus n-a contestat obligațiile către romani, dar El a pus agonisita morală, aurul conștiinței, de-asupra celei materiale, care este trecătoare. Adevărata bogăție este în Dumnezeu, avuția cea eternă.

Veniră la rînd saducheii, care dădeau cărților lui Moise o interpretare literară și nu se preocupau de nemurirea sufletului, de viața lui de după moarte, ci le plăcea să trăiască în luxul și desfrîul adus în Iudeea de stăpînitorii romani, cu care întrețineau strînse raporturi.

A cui va fi la învierea din morți femeia care a fost soția a șapte frați, căsătoriți cu ea succesiv, pentru a da — potrivit legii lui Moise — progenitură fratelui decedat? În această întrebare batjocoritoare se vădea un atac perfid asupra temeiurilor însăși ale credinței iudaice și Mîntuitorul subliniază primatul spiritual, cînd le spune că la înviere «toți vor fi îngeri ai lui Dumnezeu», cînd va fi iubire pură, nu sensuală, cînd sufletele vor renaște spre desăvîrșire, nu spre păcat și viața va fi armonie, lumină și cîntec de laudă Creatorului. Acesta este nimbul de raze al adevăratului creștin. Fariseii și cărturarii au înțeles că toată viclenia și ispita este zadarnică, întrucît I-au spus: «Învățătorule, bine ai grăit». Dar nici Iisus nu-i cruța, biciuindu-i cu vorbe de foc, în fața poporului care văzuse limpede cît de meschini și falși erau, cînd Iisus rămăsese cu nimb de măreție, pe amvonul marilor și adîncilor învățături. Ei s-au prins în mrejele lor proprii, cînd au răspuns că Hristos Mîntuitorul era fiul lui David, căci nu putea să-i fie fiu decît cu trupul, pe cînd în spirit, David însuși Îl numește «Domnul său», căruia Dumnezeu Îi va pune pe dușmanii săi, așternut picioarelor Lui. Coaliția acestor tabere de farisei, cu arhierii și cărturarii lor, tîlcuitorii Scripturilor, cu irodienii care pactizaseră cu invadatorii romani, cu saducheii, pozitivistii vieții practice, — tabere ostile care se destrămau și se încăierau adesea și aveau să ducă, peste trei decenii jumătate, patria lor la ruină pentru două milenii, această coaliție a fost spulberată și stigmatizată în fața poporului, marți 13 Nisan. Capitolul XXIII

din Sfântul Evanghelist Matei este înalta judecată și rechizitorul practicilor fățarnice, a formalismului, a tuturor păcatelor capitale, practicate cu insolență de aristocrația templului. «Vai, vouă, cărturari și farisei fățarnici, că dați zeciuală din izmă, din mărar și din chimen, dar nesocotiți cele mai de seamă porunci ale legii: dreptatea, mila, credința». Acestor netrebnici, care cutreieră marea și uscatul ca să dobândească un prozelit, spre a-l face apoi un îndoit fiu al gheenei, Iisus le spune: «Șerpi, pui de vipere, cum veți scăpa de osîndă?»

Doboriți, acuzatorii rămîn muți și Domnul îi lasă zdrobiți, pentru a trece în curtea mare a templului, unde le arată văduva săracă, punîndu-și obolul sărăciei sale în cutia milelor. De pe monumentalele trepte de piatră, părăsind templul, în care nu avea să mai revină, acel «al treilea templu», ucenicii, ca să-L facă să mai uite hărțuielile acelei zile obositoare, îi arată zidurile impunătoare, înlăuntrul cărora pulsa inima statului teocratic iudaic. «Iar Iisus le-a zis: vedeți toate acestea? Adevărul vă grăiesc: nu va rămîne aicea piatră pe piatră, care să nu se risipească».

Apoi, ceata sfîntă coborî tăcută panta colinei, trecu prin albia Cedronului și urcă poteca spre coama muntelui Măslinilor, printre grădinile de smochini, rodii și măslini, mărginite de ziduri de piatră, printre țarinile înverzite. Ziua dădea în deseară și o boare răcoroasă venea dinspre Mediterana. «Apoi, cînd ședea El pe muntele Elionului, s-au apropiat de Dînsul ucenicii Lui deosebi și au zis: «Spune nouă cînd au să fie acestea și care e semnul venirii Tale și al sfîrșitului veacului?» Întrebarea l-o puseseră cei mai apropiați dintre ucenici, cei doi frați apostoli, fiii lui Zebedei, Iacob și Ioan cel tînăr, viitorul evanghelist și autor al Apocalipsei. Iisus medita, privind în vale spre cetatea peste care se lăsau umbrele amurgului. Era obosit și copleșit de tristețe.

«Care va fi, Doamne, semnul venirii Tale?» L-au întrebat cei patru ucenici.

«Vedeți să nu vă înșele cineva! Căci mulți vor veni în numele Meu și vor zice că sînt Eu și pe mulți vor înșela. Iară cînd veți auzi de războaie și zvonuri de războaie, să nu vă înspăimîntați»...

În timp ce se lăsa înserarea peste cetatea din vale, unde se ridicau fumurile «jertfei de seară» ce se făceau «la apusul soarelui», cei unsprezece ucenici ascultară fascinați profețiile dărîmării Ierusalimului și prăbușirea finală a neamului omenesc și a lumii, peste veacuri și milenii, care sînt doar clipe la Dumnezeu.

Două momente diferite. Unul istoric, legat chiar de generația Mîntuitorului, dărîmarea Ierusalimului avînd să se întîmple cam patru decenii mai tîrziu, cîtiva din cei de față mai fiind încă în viață, căci «nu va trece neamul acesta pînă vor fi toate acestea». Al doilea moment se pierde în negura generațiilor viitoare: «Însă de ziua și ceasul acela nu știe nimeni, nici îngerii din ceruri, ci numai Tatăl Meu singur». Mister de nepătruns, nu-i dat științei omului să-l afle: «Cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece» (Matei XXIV, 35).

Ca să îndulcească oarecum amărăciunea ucenicilor și tristețea ce-i copleșise, Mîntuitorul le spune cele două parabole: a servitorilor care

trebuiau să vegheze în așteptarea Stăpînului și aceea a fecioarelor înțelepte și nebune, care au ieșit întru întîmpinarea mirelui și miresei, cu îndemnul final: «Priveghiați dară, că nu știți nici ziua, nici ceasul în care are să vie Fiul Omului».

Tot acum El Se vădește pe Sine ca Marele și Dreptul Judecător, destăinuind de astă dată ucenicilor devotați, ridicînd puțin vâlul de pe mintea lor omenească, ca să știe: «Cînd însă va veni Fiul Omului în slava Sa, avînd cu Dînsul toți sfinții îngeri, atuncea va șede pe scaunul slavei Sale. Și se vor aduna înaintea Lui toate popoarele și-i va despărți pe unii de alții, cum desparte păstorul oile de capre». Ultimele Lui sfaturi au

Sion. Interiorul sălii Cinei de Taină.

ost îndemnuri de iubire a aproapelui, de milă creștină și devotament pentru umanitatea în suferință.

Ziua de marți se sfîrșise, grea de evenimente, grea de gînduri și de întrebări copleșitoare. Iacov și Ioan coboară spre Ghetsimani, la poalele muntelui, unde își aveau casa. Petru și Andrei se întoarseră în Ierusalim, iar Iisus, cu o parte din prietenii Săi, coborî în latura apuseană a Eliotului, în Betania. Aici, El petrecu în liniște și reculegere, în intimitatea devotatelor Sale gazde, Lazăr, Marta și Maria Magdalena. Nici la templu nu se petrecură evenimente demne de semnalat, căci marile evenimente se pregăteau în altă parte, la locuința Caiafei, marele arhiereu în acel an, «unde căpeteniile preoților și cărturarii căutau cum L-ar prinde cu viclenie, să-L omoare». Modalitatea au aflat-o ușor, cu ajutorul diavolului «care pusese acum în inima lui Iuda al lui Simon Iscarioteanul, gând ca L. vîndă», «iară ei s-au bucurat și s-au tocmit să-i dea bani».

Trădarea și vânzarea fusese astfel pusă la cale. Satana triumfa, dar nu i-a fost lungă bucuria, căci, în a cincea zi, porțile iadului aveau să fie sfărâmate de Sfânta lui Înviere.

În cetatea de jos, la o sută de metri sub nivelul nimbului care strălucea în acea seară pe vârful Eleonului, al muntelui Măslinilor, vermina omenească era împărțită în trei tabere. Una, imensă, care își făcuse corturi și în afara zidurilor. Istoricul Iosif Flaviu spune că la marile sărbători se adunau ca la trei milioane de pelerini. Alta, erau legiunile romane care veneau în cetățile și în cele trei cazemate ale orașului, Fasael, Antonia și Mariamne, lărgite și făcute inexpugnabile de Irod I. În acel an trupele erau comandate personal de proconsulul Ponțiu Pilat, venit de la Cezareea cu toată curtea și cu soția sa Claudia Procula, care avea să-i trimită vorbă în timpul procesului din pretoriu: «Să nu faci nimic Dreptului Aceluia, căci multe am suferit astăzi în vis pentru El».

Cea de a treia tabără era a celor douăzeci de mii de leviți, care trăiau din dările în natură și bani ale milioanei de israeliți. Arhieriei și exegeții templului aveau deci tot interesul să-L urmărească, pînă în Galileia natală, pe Acela ce strica legea și mai ales socotelile, căci mulțimea de norod se ținea de El și-i plăcea foarte învățătura Lui, care nu călca cele scrise în cărțile lui Moise și ale profeților, dar le dădea o interpretare altruistă, în «duh și în adevăr». Porunca iubirii, Evanghelia păcii și înfrățirii, strica socotelile lor imediate. Nicodim, ucenicul de taină, a fost redus la tăcere cînd a încercat să arate pericolul de a-L suprima pur și simplu, pe motiv că «Omul acesta săvîrșește minuni și mulți se iau după Dînsul. De-L vom lăsa în pace, toți I se vor închina Lui și romanii veni-vor să ne nimicească cetatea și neamul». Astfel rațiunea de stat era invocată pentru a determina și pe cei ce mai șovăiau să ceară prinderea lui Iisus și supremul sacrificiu. «Cu toate acestea, — spune un scriitor, principiul că nevinovatul poate plăti pentru cei vinovați, că moartea unui singur ins poate folosi mîntuirii obștești, nu era cu totul străin de conștiința antichității. Miturile eroice ale păgînilor cunoșteau și celebrau jertfirea de bună voie a celor nevinovați.

Nu se văzuse însă un om care să ia asupra-și toate păcatele muritorilor, un Dumnezeu care să se întemnițeze în carne, spre a mîntui neamul omenesc, să-l facă în stare de a urca de la bestialitate spre sfințenie, de la umilința tinei, spre Împărăția Cerurilor. Desăvîrșitul ce-și ia asupra-și toate bicisniciile; neîntinatul ce se-ncarcă cu toate nelegiuirile; dreptul ce-și ia răspunderea tuturor nedreptăților se arătase în chip de sârman și pribeag, în zilele lui Caiafa. Cel ce va să moară pentru toți, teslarul galilean ce-i turbură pe bogătașii și preoții Ierusalimului, e acolo, pe muntele Măslinilor, la cîțiva pași de Sinedriu. Cei șaptezeci care nu-și dau seama că ascultă în clipa aceea de voința Hulitului, hotărăsc să pună mîna pe El mai înainte de zilele Paștelui. Dar pentru că-s lași, ca toți păgînii, un singur gînd îi mai frămîntă: frica de oamenii care-L iubesc pe Iisus. Ca să-i scoată din încurcătură, spre marele lor noroc, li se înfățișă a doua zi unul din cei doisprezece: cel cu punga, Iuda Iscarioteanul».

Joi de dimineață, 13 Nisan, soarele se înalță peste livezile Betaniei, uscînd roua de pe frunzele măslinilor, de pe oleandrii în floare și de pe cactușii plumpoși de pe marginea ogoarelor. Marea Joi a spălării picioarelor, a Sfintei Euharistii și a preoției, începea ca orice altă zi de primăvară, dar cu în viața pe pămînt, Joia Mare, Ajunul Patimilor Domnului, va fi ziua în care Mîntuitorul ne îmbălsămează sufletul cu Sfintele Specii, pîinea și vinul, Trupul și Sângele Său.

Joi 13 Nisan (17 martie), anul Romei 782 și al Domnului 34, începea. Undeva, pe un gard în curtea Caiafei, un cocoș bătu din aripi speriat. Pe o ușa de lemn se strecurase Iuda al lui Simon din Keriot!

Aprinse lumina, Iuda coborîra pentru ultima oară panta muntelui, venind din Betania tubuta. Se îndrepta spre Ierusalim, însoțit de o parte din ucenici. Petru și Ioan trebuiau în cetate pentru pregătirea Cinei de Iuda și despărțire. Altul, se locuia cu căpeteniile templului.

Începea prima zi a azimelor, cînd trebuiau să mînce mielul pascal, ziua în care Domnul dorise cu ardoare să ia parte cu ucenici Săi.²

În această dimineață de joi, așa cum ne povestesc sinopticii (Matei XXIII, 17-20, Marcu XIV, 12-17; Luca XXII, 7-13), ucenicii au venit la Domnul și l-au întrebat unde vrea să pregătească cele trebuitoare pentru Paște, adică cina mielului pascal, a azimei și a ierburilor amare, potrivit poruncii date de Dumnezeu lui Moise: «În ziua a zecea a acestei luni să luați fiecare cîte un miel de fiecare familie, cîte un miel de fiecare casă... Și să-l păstrați pînă în a paisprezecea zi a acestei luni și atunci toată adunarea obștei lui Israil să-l înjunghie între cele două seri... Și să mînce în noaptea aceea carnea mielului friptă pe jăratice și anume cu azime și cu ierburi amare, așa să-l mînce!» (Ieșirea, XII, 3-11). Domnul i-a trimis pe Petru și Ioan la «cutare» din cetate, care le-a arătat un sălaș anume pregătit, un foșor mare, așternut sărbătorește cu velințe și avînd cele trebuitoare unei atît de importante solemnități, deși numai în intimitatea strictă a familiei spirituale a Celor Doisprezece Apostoli. Casa cu foșorul ar fi aparținut, după o tradiție, Mariei, mama lui Ioan-Marcu, viitorul evanghelist și era așezată pe colina Sionului.

Pe Sion, David își construise palatul, cu lemnul de cedru trimis de regele Hiram al Tirului, după ce a cucerit cetatea prin viclenie din mîna stăpînitorilor jebuziți (II Samuil V, 6-9), iar cînd a murit a fost îngropat tot aici. În aceeași sepultură, scobită în stîncă Sionului, a fost înmormîntat și Solomon. Vreme de nouă secole aceste morminte au constituit,

2. Este controversată data Paștelui și data Cinei pascale sărbătorită de Mîntuitorul. Asupra zilei de Joi cei patru evangheliști biografi fac aceeași precizare, ca și asupra Patimilor, care au avut loc a doua zi, Vineri. Nu este potrivire între sinoptici și Sfîntul Ioan Teologul, cu privire la dată. Primii afirmă că Mîntuitorul a sărbătorit Paștele, «în prima zi a azimelor», la 14 Nisan, iar Sfîntul Ioan (XIII, 1) spune că Cina a avut loc «înainte de Paște», care a căzut la 15 Nisan. «Mai multe texte din cea de a patra Evanghelie, conțin desigur dificultăți; acestea se pot însă lămuri destul de bine, fără a forța interpretarea și a aduce astfel datele fixate de Sfîntul Ioan la acelea ale celor trei evangheliști. Noi admitem deci că Iisus a sărbătorit Paștele și a instituit Sfînta Euharistie în seara de Joi 14 Nisan și că El a fost răstignit a doua zi 15 Nisan, cea mai solemnă zi a sărbătorilor pascale». (L. Cl. Fillon, *Vie de N. S. Jésus-Christ*, Exposé historique, critique et apologétique, 11-e édition, tome III, Paris, 1925, pag 339).

după Templu, cel mai sacru patrimoniu iudaic. Iosif Flaviu povestește³ că abia în secolul al doilea în. Hr. au fost deschise mormintele sub amenințarea unui dezastru național, de către marele preot și etnarh Ioan Hircan, pentru a plăti lui Antioh al VII-lea Sidetes cinci sute de talanți, ca să ridice asediul orașului.

Același istoric scrie că și Irod cel Mare, căruia i se datorește reconstruirea și înfrumusețarea celui de al treilea templu, a violat mormintele imperiale, dar s-a căit și le-a închis în urma unor fenomene neașteptate.⁴

Astăzi colina Sionului este, cea mai mare parte, cuprinsă în zidurile de apărare ale vechei cetăți a Ierusalimului, cu cartierul armenesc, grupul de edificii denumit *Cenaclul* și câteva biserici construite pe fundațiile bazilicilor bizantine, distruse în decursul istoriei. Accesul în acest cartier este posibil numai pentru pietoni, sau mici caravane de cămile și asini. Este cel mai pitoresc cartier al vechiului oraș, în care s-a concentrat activitatea comercială, în deosebi schimbul de produse dintre cetățeni și producătorii rurali, felahii.

Credincioșii noștri din trecut cunoșteau Locurile Sfinte din descrierile hagiilor, monahi și mireni, iar mai târziu din unele scrieri traduse din grecește, cum este *Proskinitarul* lui Hrisant din Brusa, tradus și publicat acum un secol și ceva de Anton Pann. Iată ce știau bunicii și străbunicii noștri despre Sion:

«*Despre palaturile proorocului David.* Plecînd dar de la cetatea Iafa din malul mării, sosim mai întîi la Remlea, ce este un orașel unde religioșii închinători se găzduiesc de către igumenul monastirii drept credincioșilor de acolo, unde află toată îngrijirea și odihna; pe urmă trecînd prin Emaus, pentru care se pomenește în Sfînta Evanghelie, sosim în sfînta cetate Ierusalim, intrînd prin poarta dinspre Apus, ce se zice a lui David, în partea din dreapta se văd palaturi mari, înalte și frumoase; într-același loc, după cum zic istoricii, a scris Psaltirea Proorocul și împăratul David, pentru care și pînă astăzi, palaturile lui David se numesc.

Intr-aceste palaturi înlăuntru, precum de la început, așa și acum lăcuește comandirul ostășesc cu oștirile sale spre paza cetății pentru Arapi, carii astăzi sînt ceva liniștiți și așezați, de frica Vice Regelui Egiptului; înlăuntru acestor palaturi, zic că, se află — încă, coifuri și cămăși de fier (platoșe) ale vitejilor războinici. Dar astăzi anevoie intră creștinii, afară de se va întîmpla vre o persoană însemnată, și mai *virtos rus* cu ferman împărătesc; precum în vremea noastră, care a fost pe la anul 1830 al Mîntuirii, îndemnîndu-se de Dumnezeuască rîvnă a venit spre închinăciunea sfintelor și de Dumnezeu umblate locuri din Ierusalim, prea religiosul domnul Andrei Nicolae Muravief, care a intrat nu numai într-

3. *Antichități iudaice*, VII, 15, 3 și L. Cl. Fillion, *Histoire d'Israël*, tome III, pag. 292.

4. Iosif Flaviu scrie că atunci cînd Irod a pus să se deschidă mormintele, doi din doritorii săi (ofițeri din gardă) au pierit cuprinși de flăcări, în momentul cînd începea să pătrundă în celelalte în care se aflau rămășițele lui David și Solomon, după ce mai întîi le-a luat podoabele de aur și obiectele prețioase ce erau într-o altă încăpere. Însăpămîntat și pentru a potoli mînia cerească Irod a ieșit în goană și a pus să construiască deasupra acestor morminte un monument funerar, din piatră albă, care l-a costat o sumă considerabilă de bani.

aceste palaturi, ci și în alte părți deosebite, în care este oprit altora ca să intre, acest fierbinte iubitor de Dumnezeu bărbat a scris prea bine în limba rusească în voiajul său ce l-a făcut în locurile cele sfinte.

Mai pre urmă mergînd el în prea lăudatele cetăți Sant-Peterburg și Moskva s-a făcut nemuritor cinstitul său nume, și cu cele în faptă arătate slujbe ale sale, spre folosul prea Sfîntului Mormînt.

Pentru care ne rugăm spre lauda Pravoslaviei ca să dobîndească și alți asemenea fierbinți apărători prea sfîntul și apostolicescul scaun al Ierusalimului» (p. 16).

Despre sfîntul Sion. Eșind dar prin poarta despre miază-zi a sfintei cetăți Ierusalim, aflăm îndată pe sfîntul Sion, în care a fost foșoarele sau foșorul cel așternut, unde Domnul nostru Iisus Hristos a săvîrșit legiuitul Paște cu sfînții săi ucenici, și a dat Cina cea de Taină și înfri-coșată sfînților săi ucenici și apostoli și a făcut sfînta spălare, spălînd picioarele sfînților săi ucenici, într-aceasta a intrat Iisus după Învierea Sa, fiind ușile încuete, unde era ucenicii adunați; acolo Apostolul Toma pipăind coasta lui Iisus a crezut întrînsul; acolo în ziua sfintei Cincizecimî (Rusaliilor) șezînd sfînții Apostoli, cu prea curata și pururea Fecioară Născătoarea de Dumnezeu, s-a coborît peste dînșii Duhul Sfînt în kip de limbi de foc; acolo a șezut prea sfînta Născătoare de Dumnezeu cu Ioan Teologul, pînă la vremea mutării sale la ceru. Acolo ș-a dat și prea sfîntul său Duh, în mîinile Fiului și Dumnezeului său; acolo sînt și mormintele împăraților și Proorocii David și Solomon; astăzi într-acest loc au Turcii geamie unde se închină și nici aici nu este ertat a intra creștinii. Impreajma sfîntului Sion sînt mormintele ortodocșilor creștini și ale altor neamuri; la aceste morminte în ziua Sfintei Treimi iese arhiereul cu preoțimea și cu toată mulțimea ortodocșilor și săvîrșește serada (vecernia) Sfintei Treimi, și cetește rugile (molitfele) plecării genunchilor spre pomenirea tuturor depretutindenea adormiți creștini» (p. 51).⁵

Privind Ierusalimul de pe muntele Scopus, se vede că Sionul cuprinde partea de sud-vest a orașului, avînd la răsărit valea Tiropeonului, care împarte vechiul oraș în două, la apus partea superioară a văii Hinomului, cea inferioară ocolindu-l spre sud, iar la nord colina Acta, cu biserica Sfîntului Mormînt pe versantul răsăritean.

Venind din orașul modern, se merge în cartierul Sionului trecînd prin poarta Jafei, unde s-a deschis în ziduri un mare portal, cu ocazia vizitei făcute la Ierusalim în 1898 de împăratul Wilhelm al II-lea. Aici este și Citadela, sau Turnul lui David. Pe terenul de alături Irod cel Mare își construiește un palat măreț, cu grădini care se întindeau pînă pe partea vestică a colinei. Cele trei fortărețe Phasael, Hippicus și Mariamne, construite de Irod în jurul palatului său, au dăinuit și după distrugerea orașului la 70 d. Hr. de către generalul roman Titus. Fortul care se vede astăzi

5. *Proskinitar*, sau închinător, adică descrierea sfintei cetăți Ierusalim și a toată Palestina, compusă mai întii de Prea Cuviosul și prea învățatul *Hrisant din Brusa*, cămăraș al prea sfîntului și dătătorului de viață Mormînt al Domnului nostru Iisus Hristos, și tipărită în Viena la anul 1807...

Și acum talmăcindu-se din grecește s-a dat la lumină în zilele înălțatului nostru domn Barbu Dimitrie Știrbei V. V., București 1852, în tipografia lui Anton Pann.

datează însă din secolul al XIV-lea și are trei bastioane crenelate, construite din blocuri de mari dimensiuni, provenite din construcțiile antice. De un aspect specific sarasin este moscheia adiacentă, cu minaretul care se proiectează pe orizontul albastru.

Mănăstirea armenescă, cu grădinile și construcțiile sale vechi de secole, se întinde de-o parte și de alta a străzii ce pornește de la poarta Jafei. Biserica este închinată Sfântului Iacob, fiul lui Zebedeu și al Salomeei, frate cu Sfântul Ioan Evanghelistul și primul martir dintre apostoli. La intrarea în biserică se află mormântul cu capul sfântului, corpul fiind dus, după o tradiție, în localitatea Compostela, provincia Galicia, din Spania. În aripa nordică este locul unde a fost decapitat Sfântul Iacob, între anii 42-44, din porunca lui Irod Agripa I. Patriarhia armeană din Ierusalim posedă muzeul cu cele mai importante obiecte istorice și de artă religioasă din orient, moaște de sfinți, țesături, icoane etc. De la mănăstirea armenescă o uliță dă spre Poarta Hebronului, sau Poarta lui David, alta spre vechiul cartier evreesc, iar a treia duce în afara zidurilor, la o altă mănăstire armenescă, pe locul unde o tradiție din veacul al IV-lea, situează casa arhiereului Caiafa.

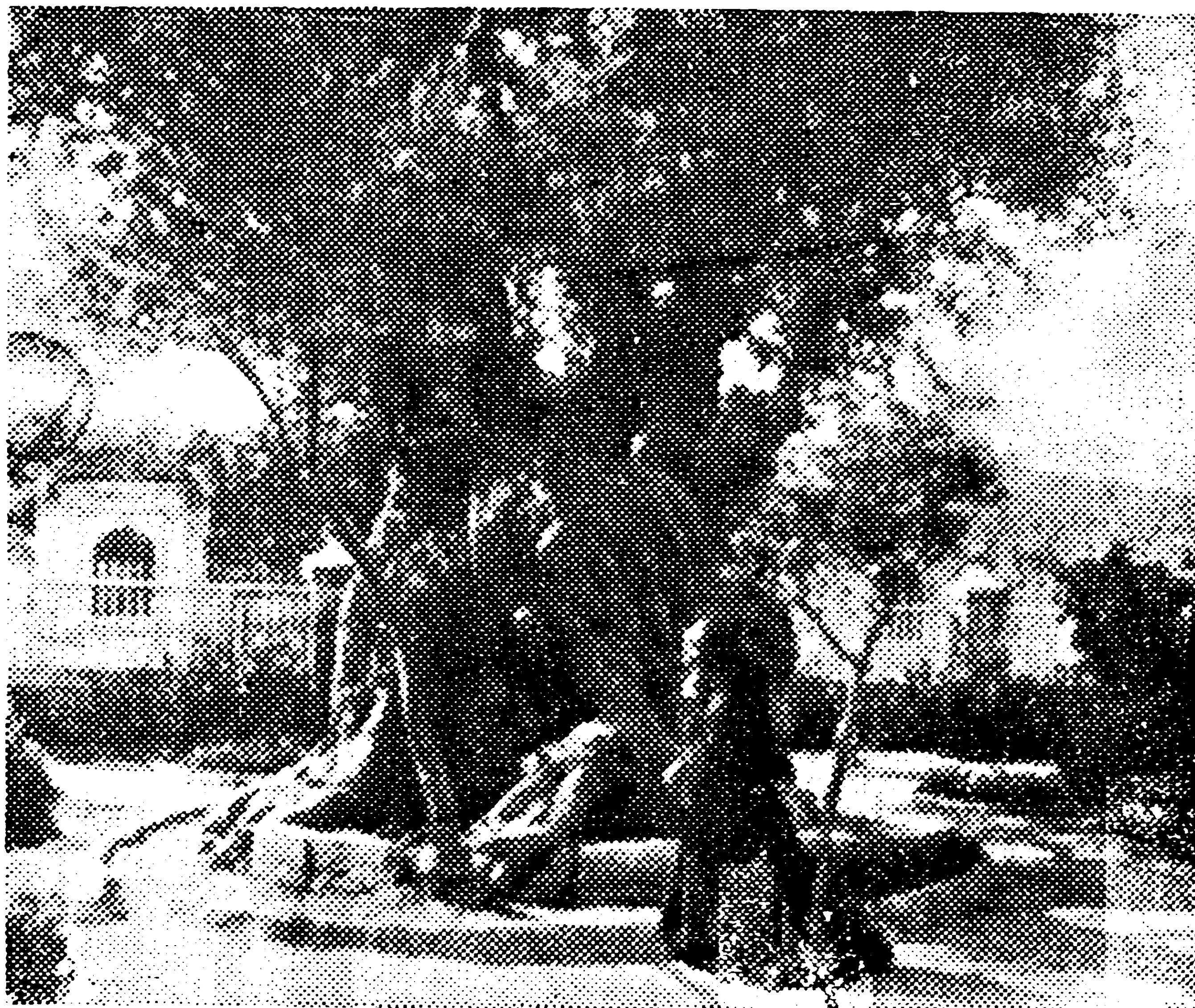
În altarul bisericii există o piatră de mormânt, pe care tradiția afirmă că este însăși piatra de pe mormântul Domnului, pe care îngerul a prăvălit-o la Înviere. Aci se mai arată închisoarea în care a fost ținut Iisus în noaptea prinderii Sale, locul lepădării lui Petru și curtea în care a cîntat cocoșul. Tot pe Sion se află biserica măreață, în stil roman, a unui ordin catolic german, închinată Adormirii Maicii Domnului (Marien Kirche) și o mănăstire benedictină *Dormitio Sanctae Mariae*, care posedă un interesant muzeu biblic.

În imediata apropiere se întinde grupul de clădiri numit de arabi Nebi Daud, (Sfântul David), *Coenaculum* în latinește, unde a avut loc Cina cea de Taină; casa cu «foișorul mare așternut», unde Petru și Ioan au gătit Paștile. Tradiția unanimă fixează aci locul Cinei, din cea mai adîncă antichitate, fiind venerat de creștinii de totdeauna. «Sînt puține locuri care să fie mai prețioase creștinilor, căci Cenaclul în care Iisus a sărbătorit ultimele Paști și a instituit taina Sfintei Euharistii, fără îndoială că nu diferă de încăperea în care a apărut peste patru zile apostolilor Săi, după Înviere, nici de aceea în care s-au adunat ucenicii, în număr de o sută douăzeci, după Înălțare, pentru a pregăti venirea Sfântului Duh». ⁶ Casa avea parter și un etaj și cum ucenicii se adunau de obicei aici pentru rugăciune și săvîrșirea tainelor, este firesc să devină un loc sfînt și cum a fost de timpuriu transformată în biserică, a păstrat și forma primitivă, rămînînd împărțită în două etaje. Istoricii cruciatelor o numesc «mai-ca tuturor bisericilor» și afirmă că a rămas neatinsă la distrugerea Ierusalimului de Titus, fiind în afara zidurilor cetății. Lăcașul exista și la 136, cînd împăratul Hadrian a distrus ce se mai înfiripase din Ierusalim, construind un oraș tipic roman, căruia i-a dat numele de Aelia Capitolina. Pe locul unde se află astăzi biserica Sfântului Mormînt Hadrian a ridicat un templu închinat zeiței egiptene Isis, protectoarea medicinei, a căsătoriei

6. L. Cl. Fillon, *op. cit.*, vol. III, p. 331.

și agriculturii, iar pe locul templului și-a pus propria sa statuie ecvestră.

În această perioadă se întorsese, sub conducerea episcopului Marcu, și comunitatea creștină refugiată la Pella, în Iordania. Constantin cel Mare a pus să se mărească lăcașul, reconstruindu-l în proporții mai mari, dar păstrînd planul original. Sfîntul Chiril al Ierusalimului, deci în veacul al IV-lea, în a XVI-a Cateheză (par. 4), spune că lăcașul era împărțit în două caturi și că Sfîntul Duh s-a coborît peste apostoli în încăperea de deasupra. Tot în secolul IV, Fericitul Ieronim scria (Epistola 108, 9) că «s-a arătat Paulei pe muntele Sion o coloană ce susținea por-

Ierusalim. Măslin din grădina Ghetsimani.

ticul basilicei, care era încă pătată de sîngele Domnului, cînd, după cum se spune, a fost legat aici și bătut cu vergi». ⁷

Cînd cruciații au atacat Ierusalimul în 1099, biserica constantiniană a fost distrusă, dar ei au reconstruit-o pe temelii originale, tot cu două caturi, și au înfrumusețat-o cu picturi ce reprezentau scenele evenimentelor petrecute pe vremea lui Iisus. Evreul spaniol Veniamin din Tudela, vizitînd Locurile Sfinte în 1163, povestește următoarele în legătură cu mormîntul lui David de pe Sion: «Pe muntele Sion se află mormintele casei lui David și a regilor care au domnit după el. Este greu însă să-ți dai seama despre aceasta văzînd halul în care se află astăzi acest loc. Cu cincisprezece ani în urmă, s-a năruit unul din zidurile lăcașului de rugăciune de pe muntele Sion și patriarhul a poruncit preoților să-l repare. În acest scop el a dispus să se întrebuițeze piatra din vechiul zid al Sionului și s-au tocmnit 20 de pietrari ca să spargă blocurile de piatră ale

7. Victor Guérin, *La Terre Sainte*, Paris, 1882, p. 80.

zidurilor. Doi dintre lucrători, prieteni între ei, s-au vorbit să escaveze zidăria și după cină. Paznicul i-a acuzat că vor să întârzie lucrările, dar ei au răspuns că dimpotrivă, își prelungesc ziua de muncă și că de aceea lucrează și în timp ce tovarășii de lucru își iau masa. Apoi ei au continuat să spargă zidăria pînă au dat de gura unei peșteri, în care s-au înțeles să intre pentru a da peste comori. Au pătruns în interior și au dat de o încăpere largă, susținută de stâlpi de marmoră încrustați cu aur și argint, în mijlocul căreia se afla, pe o masă, un sceptru și o coroană de aur. Acesta era mormîntul lui David, regele Israelului, la stînga lui se vedea mormîntul lui Solomon, în aceeași stare și după acestea urmau mormintele regilor lui Iuda, care fuseseră îngropați acolo. Mai departe meșterii pietrari văzură niște sipete lăcătuite, despre conținutul cărora nu se știe nimic. Cînd tocmai erau pe punctul să pătrundă înăuntru, o trombă de vînt, asemeni unui viitor, ieși pe gura peșterii, cu atîta tărie, că îi doborî la pămînt lăsîndu-i apoape fără viață. Au zăcut acolo pînă către seară, cînd s-a iscat un alt vînt puternic, din care s-a auzit un glas asemeni unui om ce grăia cu putere: «Sculați-vă și plecați îndată din locul acesta». Oamenii au fugit degrabă plini de spaimă și au alergat la patriarh să-i spună toată pățania. Patriarhul a poruncit să se zidească spărtura, ca să n-o mai vadă nimeni și așa a rămas pînă în ziua de azi». ⁸

După înfrîngerea și plecarea cruciaților lăcașul a fost stăpînit cîtva timp de monahi sirieni, dar musulmanii l-au luat și transformat în moscheie. Abia în veacul al XIV-lea un rege al Siciliei, Robert de Anjou, l-au răscumpărat încredințîndu-l franciscanilor. Aceștia au restaurat biserica și au fundat alături un han și un spital pentru închinători. Două secole mai tîrziu musulmanii au pus din nou stăpînire pe sfîntul lăcaș, și din 1551 acesta este transformat în moscheie.

Astăzi se poate vizita numai sala de etaj, de dimensiunile 15,30 m. × 9,40 m., împărțită în două nave, prin cîte trei coloane, cu bolți în ogivă. Capitelurile coloanelor au frunzele larg desfăcute și cele trei ferestre, ce dau înspre sud, luminează vesel un interior armonios, caracteristic arhitecturii gotice din vremea cruciatelor. Pe peretele dinspre nord o piatră marchează locul unde a stat Domnul la Cină. Mormîntul lui David, care se află în grottele subterane, este indicat de un cenotaf.

Alte cîteva proprietăți, grădini, ca cea a ordinului catolic al asomptioniștilor, panta cu trepte de pe vremea Mîntuitorului și strada pavată cu lespezi din epoca bizantină, ocupă o bună parte din colina Sionului. Pe ruinele unui sanctuar bizantin închinat Sfîntului Petru, unde a fost casa arhiereului Caiafa, asomptioniștii au construit o biserică în stil bizantin, un rar monument de artă și care împreună cu biserica franciscană din Grădina Ghetsimani, sînt podoabele arhitectonice ale Ierusalimului, zidite, prima în 1910, și cea de a doua în 1919. Biserica de pe Sion are un subsol, care a fost închisoarea pontifului Caiafa, o criptă cu boltă originală bizantină, iar deasupra, biserica cruciformă cu un dom monumental. Decorațiile interioare, în mozaicuri, îmbină cele mai armonioase

8. G. Olaf Matson, *Palestine*, third edition, Jerusalem, 1930, p. 78.

culori și nuanțe. Patru arcade, în piatră roz, susțin domul, unde lumina se filtrează printr-o cruce de vitralii.

După Cină și după ce Iuda «a ieșit în noaptea de-afară», Mîntuitorul și cei unsprezece au părăsit și Ei casa lui Ioan Marcu, care avea să devină locul de adunare al Sfîntului Sinod Apostolic și adăpostul, timp de unsprezece ani, al Maicii Domnului. Ceata sfîntă coboară coasta colinei Sionului, traversează rîpa Tiropeonului și trece albia prăpăstioasă și seacă, în acel anotimp, a gîrlei Cedronului.⁹

La poalele muntelui Eleon, sau al Măslinilor, era o grădină cu măslini bătrîni, unde pe vremuri fusese și un teasc de untdelemn, așa cum se mai văd și azi prin satele arăbești din Siria și Palestina, avînd drept forță motrică o cămilă sau un bivol trăgînd roată pîrghia care învîrte piatra ce strivește măslinile culese în livezile dimprejur. De aceea locul se numea *Ghetsimani*, adică «teasc de ulei».

Aici s-a retras Mîntuitorul să se roage înainte de a se da prins de vînzător și de slugile arhierilor, bandă întărită cu soldați romani din garda guvernatorului.

Astăzi din livada de altă dată au mai rămas vreo opt măslini, cu scorburi, bătrîni de cîteva sute de ani și care se trag desigur din rădăcina pomilor din livada de demult. Se știe că legiunile lui Titus, cînd au înconjurat Ierusalimul la 70, au tăiat toți arborii pe o mare distanță în jur, pentru a face platformele pe care au plasat berbecii ce loveau în zidurile iudaice de apărare.

Grădina aparține franciscanilor și după primul război mondial s-a construit o minunată bazilică, în stil bizantin, tîrnosită în 1925 și închinată rugăciunii Domnului din noaptea prinderii Sale. Fațada are un portic în pur stil bizantin, frontonul fiind susținut de colonade cu capiteluri corintiene. În fața frontonului, acoperit de mozaicuri în culori vii și aurite, se află statuile de marmoră ale celor patru evangheliști. Peste planul bazilicei bizantine, ale cărei fundații și pardoseală mozaicată se văd în biserica actuală, cruciații zidiseră o biserică dedicată Mîntuitorului, ale cărei ruine au fost înlăturate pentru a se da de urmele construcției primitive. În exterior, deasupra ferestrelor, se întinde de-a lungul zidurilor o ghirlandă de marmoră sculptată în ramuri de măslin cu fructul lor, simbolul grădinii Ghetsimani. De o parte și de alta a ușilor masive de bronz, se află cîte o fereastră de marmoră albă sculptată, cu vitralii colorate, pe unde pătrunde înăuntru o lumină calmă, de un dulce efect odihnitor, ce îndeamnă la reculegere, aici ca și în biserica Adormirii de pe Sion. Deasupra ușilor, la intrare, se află citatul evanghelic în latinește: «Stați aici și priveghiați cu Mine». Interiorul are dimensiunile 25×16 metri și

9. Valea Cedronului a fost traversată de Mîntuitorul de trei ori în Joia Patimilor. Venind din Betania cu ucenicii spre Foișorul Cinei, după ieșirea de la Cină, în drum spre Ghetsimani și după prinderea Sa, cînd a fost dus sub escortă la casa Anei și a lui Caiafa, pentru primele interogatorii. N-avea să-l mai traverseze decît în ziua Înălțării, cînd urmat de ucenici, s-a urcat pe muntele Măslinilor, după ce a trecut prin vadul secat al torentului. Vechiul Testament pomenește în Psalmi pentru prima dată numele Cedronului, vorbind despre fuga lui David din fața fiului său Avesalom, al cărui mausoleu există și azi în această rîpă, nu departe de Siloam.

șilor, a sensurilor textelor sfinte. Prin munca sa, predicatorul traduce limba, nu totdeauna ușoară, a Scripturilor, într-o limbă accesibilă ascultătorilor. Prin activitatea sa de propovăduitor, preotul convertește energia potențială a Revelației în energie actuală, înarticulînd-o cu motive de acțiune, în modul obișnuit de viață a credincioșilor.

În cadrul creștinismului predicatorul a fost totdeauna prețuit în gradul cel mai înalt ca factor de instruire și educație a păstoriților. Se vede aceasta, între altele, din grija cu care Mîntuitorul pregătește pe Sfinții Apostoli, în vederea trimerii lor la propovăduire. Se vede apoi din grija pe care la rîndul lor Sfinții Apostoli o poartă pentru pregătirea urmașilor meniți să le continue de-a lungul generațiilor, activitatea de propovăduitori ai cuvîntului. Mai e nevoie să spunem că pregătirea preotului predicator a constituit și pentru Sfinții Părinți una din principalele lor preocupări? Pătrunși de convingerea că mîntuirea credincioșilor nu poate fi asigurată obiectiv fără o masivă difuzare a învățăturilor descoperite, conducătorii Bisericii patristice au fost în permanență preocupați de problema promovării unor cît mai buni propovăduitori ai drepte credințe.

În cele următoare vom încerca să expunem concepția despre predicatorul creștin a celui mai mare orator bisericesc din evul creștinătății patristice, Sf. Ioan Gură de Aur.

Vom arăta mai întîi care e convingerea Sf. Hrisostom despre

CINE E ÎNDREPTĂȚIT SĂ PREDICE

Predica nu este o activitate lăsată la libera inițiativă a credincioșilor particulari. Ea este poruncă de sus. *Poruncă, nu sfat.*

Predica, scrie Sf. Ioan Gură de Aur, nu este o activitate de ambiție, ci este o misiune de credință, este o poruncă a lui Dumnezeu Mîntuitorul nostru.¹ Precizînd că predica intră în sfera obiectelor reglementate de poruncă, Sf. Ioan a voit să releve necesitatea ei absolută pentru mîntuirea credincioșilor. Gîndul marelui orator bisericesc a fost să arate că fără predică, păstoriții n-au cum să-L cunoască pe Iisus Hristos, și că fără Iisus Hristos nici un credincios nu poate spera să fie eliberat din robia păcatului și să fie reintegrat în comunitatea de viață cu Dumnezeu și cu semenii.

Dar cui e adresată porunca de a propovădui cuvîntul? Este ea adresată tuturor credincioșilor sau numai unora dintre ei? Este adresată numai celor hirotoniți sau și celor nehirotoniți?

Răspunsul Sf. Hrisostom e fără echivoc: Porunca propovăduirii se adresează, în sens strict, numai preoților. Episcopilor și preoților.

În omiliile asupra Epistolei către Evrei, Sf. Ioan spune că preotul, nu alt credincios, este acela care aduce sacrificiul euharistiei; preotul are grija ca nimeni să nu se apropie nepregătit, de un asemenea sacrificiu. În biserică, preotul, și nu alt credincios, rostește, ca un crainic

1. In Epist. ad Tit, Homil. 1, 2; In Matth., Homil. 90.

al lui Dumnezeu, cuvinte de chemare pentru unii, de interdicție pentru alții.²

În altă parte, vorbind despre mijloacele folosite pentru promovarea credincioșilor, Sf. Ioan arată că acestea sînt administrate de preot, și că în fruntea lor, este predica. Celor ce vin la biserică li se administrează Botezul, li se fac rugăciuni, dar mai ales li se propovăduiește cuvîntul. Misiunea aceasta o are preotul.³

Activitatea de propovăduitor e lucru mare; de aceea ea nu poate fi îndeplinită decît de cel ce are chemare de sus. «Vrednicia de învățător și preot e mare și minunată, zice Sf. Hrisostom. Pentru asemenea vrednicie e nevoie într-adevăr de hotărîrea lui Dumnezeu, pentru a găsi pe cel capabil s-o practice. Pavel și Barnaba au fost aleși de Duhul Sfînt (Fapte XIII, 2). La fel și Timotei. Toți aceștia nu au început să predice din proprie inițiativă, ci numai după primirea Harului. Numai cel ce primește Harul hirotoniei are dreptul și datoria de a învăța. Citînd cuvintele: «Nu fi nepăsător față de darul ce este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mîinilor preoției» (I Tim. IV, 14), Sfîntul Hrisostom adăuga acest comentariu: «Dumnezeu este cel ce te-a ales; El a avut încredere în tine. Nu oamenii ci Dumnezeu te-a făcut ceea ce ești».⁴ Nu oamenii ți-au dat puterea de a învăța, ci Dumnezeu. Nu oamenii conferă cuiva misiunea preoției, ci Dumnezeu. El este cel ce alege și trimite la propovăduire pe preot. «Preotul este îngerul Domnului. El predică în numele Domnului. Încît dacă-l disprețuiești... disprețuiești pe Dumnezeu, care l-a hirotonit».⁵ «Noi, iubiții mei, sîntem slujitori și nu predicăm de la noi, ci cele ce sînt ale lui Dumnezeu».⁶

Credincioșii trebuie să știe că la baza organizației bisericești se află, între altele, și principiul ierarhic. Membrii Bisericii adică, deși frați unii cu alții, sînt situați totuși pe trepte diferite, după funcțiile pe care le împlinesc în cadrul dumnezeiescului așezămînt. Anume, unii au misiunea de învățători — aceștia sînt preoții; alții au rolul de discipoli — aceștia sînt credincioșii. «După cum în armată nu toți au aceeași calitate, ci sînt ierarhizați după grade, așa și în Biserică, unul slujește ca învățător, altul ca discipol».⁷

Cînd Pavel scrie lui Timotei: «Fă-te pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu credința, cu curăția» (I Tim. IV, 12), o face din convingerea că nu păstoriții ci el, Timotei, cel ce primise Harul preoției avea răspunderea propovăduirii Evangheliei. Aceeași convingere o împărtășește și Sf. Hrisostom, rivalul de geniu și glorie al Apostolului, Credincioșii, zice el, sînt ogorul care trebuie să primească sămînța. Ei nu sînt semănători. Semănătorii sînt preoții. Credincioșii să-și pregătească sufletele ca pe un ogor, pentru primirea seminței celei bune, să-și pregă-

2. In Epist. ad Hebr., Homil. 17, 3-5.

3. In Epist. 1 ad Thess., Homil. 10, 1.

4. In Epist. 1 ad Tim., Homil. 5, 1.

5. In Epist. 2 ad Tim., Homil. 2, 2.

6. In Epist. 2 ad Thess., Homil. 3, 4.

7. In Epist. 1 ad Tim., Homil. 5, 1.

tească sufletele smulgînd din rădăcină spinii patimilor și mai ales spinii filarghiriei, ai năvanei înfrigurate după averi.⁸

Credincioșii să-și pregătească ogorul sufletesc și să primească învățăturile duhovnicești propovăduite de preot ca tâlcuitor al dumnezeieștilor Scripturi. Iar cînd nu-nțeleg ceva, să nu lase lucrurile așa. Să nu accepte a rămîne în nedumerire și îndoială, ci să meargă la preot și să-l întrebe: «Nu sînt în ea (în Scriptură) istorisiri? Pe cele clare și limpezi le înțelegeți. Asupra celor ce nu sînt clare, întrebați-mă!». ⁹

Cînd arată inconvenientele ce rezultă din acumularea de averi de către Biserică, Sf. Ioan nu uită să atragă atenția asupra faptului că administrarea averilor bisericesti sustrag pe episcopi și preoți de la datoria lor principală care este predica. «Dacă și noi preoții ne ocupăm de aceleași treburi (ca și ceilalți), cine va mai îmbuna pe Dumnezeu?». Rugăciunea, învățătura, tâlcuirea Sfintei Scripturi, aceasta este misiunea noastră a preoților. ¹⁰

Comentînd cuvintele: «Luați aminte de voi și de toată turma întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi ca să păstoriți Biserica Domnului, pe care a cîștigat-o cu însuși sîngele Său» (Fapte XX, 28), Sf. Hrisostom relevă că, în împlinirea datoriei de a propovădui altora, episcopii și preoții să aibă grijă de a se îmbunătăți și pe ei înșiși. Să predice credincioșilor, dar să predice în așa chip ca învățătura propovăduită să-i transforme și pe ei, propovăduitorii. Pentru ca nu cumva predicînd altora, predicatorul însuși să ajungă a fi de lepădat (I Cor. IX, 27). Al doilea lucru pe care-l relevă Sf. Ioan, comentînd locul mai sus menționat, e că preotul își deține situația sa de conducător duhovnicesc nu numai din partea credincioșilor care l-au ales, dar și mai cu seamă din partea Duhului Sfînt. Preotul trebuie să aibă mereu prezent în minte adevărul că misiunea sa de conducător duhovnicesc și predicator al credincioșilor o deține, în ultimă analiză, de la Duhul Sfînt. Desigur, păstoriții își au partea lor de contribuție la alegerea și instalarea unui preot, dar cel ce îl instituie, și-i dă puterea de păstor și predicator este Duhul Sfînt. ¹¹

Se vede limpede din cele spuse că, pentru Sfîntul Ioan, numai hirotonia conferă cuiva puterea și dreptul de a împlini, în cadrul Bisericii, misiunea de predicator al cuvîntului.

Oratori sînt ei mulți, învață Sf. Hrisostom, dar în Biserică nimeni nu se poate autoinstituie ca predicator. Dreptul de a propovădui îl are preotul care e numit *trimis* sau *inger*, tocmai pentru că nu vorbește în numele său, ci în numele Celui ce-l trimite. ¹²

Tîlcuind versetul: «Martor îmi este Dumnezeu, căruia-I slujesc cu duhul meu întru Evanghelia Fiului Său, că vă pomenesc neîncetat», exegetul cu gura de aur spune: «Aici Apostolul Pavel arată deodată și Harul lui Dumnezeu, cel ce i-a încredințat o misiune așa de importantă, dar și

8. In Epist. 2 ad Thess., Homil. 3, 3.

9. *Ibid.*, Homil. 3, 3.

10. In Matth., Homil. 85, 3.

11. In Acta, Homil. 44, 2.

12. In Epist. ad Rom., Homil. 2, 1.

smerenia sa prin aceea că nu atribuie nimic zelului propriu, ci raportă totul la acțiunea Duhului Sfânt». ¹³

Sînt unii, zice Sfîntul Ioan, care vin la preoție ca la un post de cinste și de odihnă. Unii ca aceștia, însă, se înșeală amarnic. Preoția nu-i post de odihnă, ci de mare răspundere, de muncă grea, istovitoare. Preotul nu vine între credincioși ca să primească serviciile lor, ci ca el să slujească tuturor. Misiunea sa nu este aceea de a-și distribui povara sa pe umerii păstoriților, ci de a lua și purta pe umerii săi povara tuturor, de a ierta mult altora, de a fi aspru, neîndurător față de sine. Și mai ales, preotului i se cere să fie capabil să învețe pe alții, să fie răbdător, să fie capabil a propovădui învățătura cea dreaptă. Dar alte primejdii nu sînt cuprinse în acest ministeriu al cuvîntului? ¹⁴

În tratatul *Despre preoție*, Sfîntul Hrisostom arată, de repetate ori, că sarcina propovăduirii revine numai preotului, nu și credinciosului de rînd. «Pentru cei ce vindecă trupurile oamenilor, pentru doctori, s-au născocit fel de fel de medicamente, fel de fel de instrumente medicale și de mîncări potrivite pentru fiecare boală... Dar pentru cei ce vindecă Trupul lui Hristos, pentru preoți, nu s-a născocit nimic asemănător. În afară de pilda prin faptă, preoții n-au decît un mijloc, o singură cale de vindecare: învățătura cu cuvîntul, predica. Acesta e instrumentul, aceasta e hrana, acesta e cel mai bun aer! Aceasta ține loc de medicament, aceasta ține loc de cauterizare, ține loc de bisturiu... Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit, prin predică smerim sufletul îngîmfat...». ¹⁵

Sfîntul vrea să spună că precum un doctor nu e doctor decît în măsura în care aplică leacuri și vindecă boala, la fel și preotul nu e preot decît în măsura în care se folosește de predică pentru tămăduirea bolilor morale ale credincioșilor. În textul citat, preotul e față de credincioși, ca un medic față de pacienții săi. După cum nu pacienții aplică leacuri medicului, ci invers medicul îngrijește de sănătatea pacienților, tot așa în cadrul Bisericii, în mod normal nu credincioșii aplică preotului leacuri contra metehnelor morale, ci preotul administrează credincioșilor în suferință leacul corespunzător. Iar acest leac este întîi de toate predica. ¹⁶

De altfel, Sf. Ioan Gură de Aur arată și mai direct că nu credincioșii laici, ci preoții sînt îndreptățiți cu exclusivitate să împlinească misiunea de propovăduitor. În cele duhovnicești păstoriții au nevoie de preot, nu invers. Iar dacă preotul nu-și face datoria își asumă o grea răspundere. «Dacă cel ce a fost pus la conducerea Bisericii și a fost cinstit cu demnitatea de episcop nu arată credincioșilor ce trebuie să facă, își asumă o mare răspundere; laicul însă, nu este legat de nici o datorie de acest fel». ¹⁷ Cu alte vorbe, nu credinciosul simplu, ci episcopul, preotul poartă răspunderea întreagă în materie de propovăduire a cuvîntului. ¹⁸ Desigur,

13. *Ibid.*, Homil. 2, 2.

14. In Acta, Homil. 3, 4.

15. *Despre preoție*, Cartea 4, 2 (trad. D. Fecioru), în «Biserica Ortodoxă Romîna», 1957, p. 961.

16. *Ibid.*, Cărțile 4 și 5 passim.

17. In Epist. ad Tit, Homil. 1, 2.

18. In Acta, Homil. 37, 3.

continuă Sf. Ioan, și credinciosul simplu are de îndeplinit anumite obligații educative în cadrul comunității. De exemplu, nici credinciosul simplu nu trebuie să rămână indiferent față de alunecările semenului. Nu e vorba să predice ca preotul, ci să dea sfat și să rețină de la rău pe frații gata de alunecare, sau să ajute a se reabilita pe frații căzuți în robia vreunei patimi.

Dacă, de pildă, credincios simplu fiind îl vezi pe cineva umblînd pe căile viciului, să nu te faci că nu-l cunoști, și că nu te privește căderea lui. Mergi la el și ceartă-l frățeste, amintește-i de păcatele săvîrșite, ajută-l cu înțelegere. Firește, e bine ca cineva să se ferească de rău din convingerea că noi sîntem zidiți spre fapte bune, nu pentru rău. Dar dacă fratele păcătos nu are asemenea convingere, trebuie să intervenim noi cu mijloace potrivite spre a-l împiedica sau întoarce de la calea răului.¹⁹

Așadar, și credincioșii simpli sînt obligați să se ajute în lupta contra răului. Dar obligațiile lor nu au amploarea celor ale preotului. În timp ce obligațiile preotului decurg din hirotonia lui, obligațiile reciproce ale credincioșilor decurg din etica elementară a iubirii deaproapelui care cere oricui să se intereseze activ de situația, de viața celor din jurul său.

În concepția Sf. Hrisostom, răspunderea cea mare pentru instruirea și educarea credincioșilor revin preotului, care, față de credinciosul simplu, e ca slujitorul din Evanghelie, căruia i s-au dăruit cinci talanți. Distanța dintre preot și credincios în ce privește răspunderea pentru zidirea Trupului lui Hristos, este distanța dintre cel ce a primit cinci talanți și dintre cel ce a primit numai unul singur. Nu credincioșii simpli, ci numai preoții sînt însărcinați «cu legea cea mare a slujirii cuvîntului».²⁰

ZESTREA NATIVĂ A PREDICATORULUI

Vocație înseamnă convergența instinctivă a puterilor de care dispui, către o anumită îndeletnicire, către un anumit gen de muncă. Înseamnă imboldul și aspirația către o anumită activitate prin practicarea căreia poți să dai un randament maxim și poți să-ți găsești cea mai deplină satisfacție în viață.

În materie de propovăduire a cuvîntului, vocație înseamnă înclinația și năzuința voită de a instrui și educa pe credincioși în spiritul iubirii creștine, de a le forma conștiința, inima și voința în acord cu învățătura Mîntuitorului. Un propovăduitor de vocație a fost, de exemplu, Sf. Apostol Pavel. Sf. Ioan Gură de Aur laudă cu nelimitată admirație spontană sa adaptare la cerințele, multe și grele, ale propovăduitorului lui Hristos. Cele șapte omilii pe care i le dedică sînt pline de sublinieri scoțînd în lumină totală integrarea a Apostolului în rolul de predicator creștin. O undă de întristare adîncă, zice Sf. Hrisostom, se abătea în fiecare zi asupra sufletului lui Pavel, deoarece știa că sînt atîția cărora nu le putea predica personal.²¹ Căci ca și cum ar fi fost tatăl tuturor, Apostolul se neliniș-

19. In Matth., Homil. 60.

20. De Lazaro, Concio 1, 1.

21. De laud. S. Pauli Apostoli, Homil. 2.

tea, se agita, alerga, se străduia să vestească tuturor pe Hristos.²² Precum fierul aruncat în foc se înroșește, la fel Pavel, învăluit de focul dragostei de semenii, s-a transformat întreg în dragoste. Cuvintele, avîntul, persoana, viața sa, toate le-a sacrificat pentru cei pe care-i iubea.²³ Toate primejdiile le-a ocolit, dar predica n-a ocolit-o niciodată. «Nici o potrivnicie nu-l împiedeca să predice, ci luîndu-și mereu crucea, urma Domnului». ²⁴ Cruce grea, crucea propovăduirii. Dar nu se temea de ea, ci în fiecare zi o lua de la capăt, gata de orice sacrificiu.²⁵ Era totdeauna gata de predică și totdeauna preocupat numai de folosul credincioșilor.²⁶

Nimic forțat în activitatea lui de predicator, căci se știa chemat pentru aceasta din pîntecele mamei sale (Gal. I, 15). La chemarea firească s-a adăugat chemarea de sus.

Chemarea de sus nu-i constrîngere, ea continuînd și desăvîrșind o firească înclinare a Apostolului spre activitatea de propovăduitor. «Să nu socotești *chemarea* ca o silnicie. Căci Dumnezeu nu-i cheamă pe oameni constrîngîndu-i, ci și după chemare îi lasă stăpîni ai libertății proprii». ²⁷

Precum Pavel, zice Sf. Hrisostom, așa trebuie să fie orice preot predicator. Nimeni să nu îndrăznească a îmbrățișa asemenea misiune dacă nu se simte chemat pentru aceasta. Chiar dacă ar fi silit la hirotonie de toți cei din jurul său, el să refuze cu îndîrjire a deveni preot atunci cînd simte că nu poate corespunde. «Nimeni nu îndrăznește să spună că va zidi o casă dacă nu-i arhitect; nimeni nu încearcă să se apropie de un bolnav dacă nu a învățat medicina; de i-ar împinge la aceasta mulți, ei vor refuza și nu se vor rușina să-și mărturisească neștiința lor. Dar cel căruia are a i se încredința purtarea de grijă a atîtor suflete nu se va cerceta oare mai întîi pe sine însuși? Va primi el slujirea aceasta chiar de este cel mai nepriceput om, numai pentru că-i poruncește cutare, pentru că-l silește cutare, pentru ca să nu supere pe cutare? Nu se aruncă oare împreună cu cei ce l-au silit într-o vădită primejdie? Înainte ar fi putut să se mîntuie, dar așa pierde și pe alții împreună cu el. De unde mai poate nădăjdui mîntuire? De unde mai poate dobîndi iertare? Cine va mijloci pentru el la dreapta judecată?» ²⁸

Nici unul din cei ce acceptă să fie hirotoniți nu poate spune: «Nu m-am cunoscut pe mine însumi» așa cum pot spune ceilalți despre el. Prin urmare, pentru că are să fie pedepsit mai cumplit decît cei ce l-au urcat la această treaptă, de aceea trebuie să se cerceteze pe el bine și mai cu de-amănuntul decît îl cercetează aceia. Iar dacă aceia (alegătorii) îl silesc, pentru că nu-i cunosc firea și caracterul, el (candidatul) este dator să se ducă la ei și să le arate cu de-amănuntul pricinile refuzului său. Așa îi va face să nu se mai înșele; și dovedindu-le că este nevrednic de

22. *Ibid.*, Homil. 3.

23. *Ibid.*, Homil. 3.

24. *Ibid.*, Homil. 5.

25. *Ibid.*, Homil. 6.

26. *Ibid.*, Homil. 7.

27. *Ibid.*, Homil. 4.

28. *Despre preoție*, Cartea 4, 1 (trad. cit.).

o astfel de slujire va scăpa de povara unor îndatoriri atât de mari». ²⁹ Așadar, cine nu simte chemarea pentru misiunea de preot și propovăduitor al cuvîntului, să se ferească, precum de foc, de a accepta hirotonia. De ce să-ți asumi răspunderi cărora nu le poți face față? Ce-ai zice, continuă Sf. Ioan Hrisostom, de omul care, fără să fie arhitect, ar ajuta să se zidească o casă. Unul ca acesta fără îndoială că ar strica materialul de construcție și zidește așa că edificiul se prăbușește îndată. Un asemenea constructor s-ar mai putea scuza el spunînd că a fost silit de alții să zidească? «Negreșit că nu! Și pe foarte bună dreptate! Ar fi trebuit să refuze cînd a fost chemat. Dacă cel ce strică lemnele și pietrele nu are unde fugi ca să scape de pedeapsă, cum crede că poate folosi silnicia altora spre a scăpa de pedeapsă cel care a pierdut atîtea suflete, cel care zidește de mintuală? Ar trebui să fie prea prost ca să creadă, așa ceva!» ³⁰ Desigur, în toate aceste locuri e vorba despre vocația generală pentru preoție, dar aici e implicată și vocația pentru predică. Propovăduirea e lucru greu, și pentru a fi împlinită cu bune rezultate se cere și o anumită predispoziție, o anumită chemare în această direcție. Doctorii, zice Sf. Ioan, au la-ndemîna tot felul de mijloace pentru a lecuî pacientii. Preotul însă, afară de exemplul personal, n-are la-ndemîna altceva decît predica. ³¹ Fără predică preotul nu poate face nimic. De aceea el trebuie să acorde cel mai mare interes propovăduirii, lucru pe care nu-l va putea face cu rezultate corespunzătoare decît dacă are și anumite native predispoziții pentru aceasta. Fi-rește, zice Sf. Hrisostom, nu toți preoții au aceeași «putere în cuvînt». Unii sînt «predicatori mari», alții «predicatori mici». Ceea ce însemnează «că e deosebire între talentul oratoric al unora și al altora». ³² E deosebire în sensul că unii sînt mai înzestrați, alții mai puțin. Dar ca să-și asume cineva misiunea de propovăduitor fără să fie cît de cît înzestrat pentru aceasta, e de neconceput pentru Sfîntul Ioan Gură de Aur. Un preot lipsit de un minimum de talent oratoric condamnă singur la grave insuccese instituția pe care o reprezintă. Închipuiți-vă, zice Sf. Ioan, un preot care, urcîndu-se în amvon, vrea să rostească o predică și deodată «se poticnește, se înterupe și din pricina sărăciei cuvintelor sale este silit să roșească». Ce poate urma după un asemenea insucces? Ascultătorii îl vor batjocori, «spunînd că-i un neînvățat și un prost», ³³ spre rușinea și a lui și a Bisericii pe care o reprezintă.

A avea ușurință la vorbire, e, desigur, lucru important pentru preotul predicator. Dar atîta nu ajunge, Nu-i destul să ai talent ca să izbutești în materie de propovăduire. Mai trebuie și pricepere, inteligență. «Păstorul de suflete, scrie Sf. Ioan, are nevoie de multă pricepere și de mii de ochi, ca să vadă din toate părțile starea sufletească a păcătosului» ³⁴ Munca de propovăduitor e lucru greu și de aceea e necesar să fie puși în ase-

29. *Ibid.*, Cartea 4, 2.

30. *Ibid.*, Cartea 4, 2.

31. *Ibid.*, Cartea 4, 3.

32. *Ibid.*, Cartea 5, 5.

33. *Ibid.*, Cartea 5, 3.

34. *Ibid.*, Cartea 2, 4.

menea slujbă numai din cei care întrec cu mult, în ce privește priceperea, pe ceilalți credincioși. Altfel cum își va putea da seama preotul de ce boli suferă păstoriții lui? Dacă nu e inteligent cum va putea pricepe adevărurile drepte credințe și cum le va putea adapta posibilităților de înțelegere ale credincioșilor?

Inteligența îl pune pe preot în condiția de a face distincție între adevăr și eroare în materie de credință; îl ajută să cunoască poziția Bisericii față de problemele la ordinea zilei; îl ajută să cunoască curente religioase anarhice și superstițiile spre a le putea combate.³⁵ Obligat să se supravegheze de aproape în înclinațiile, aspirațiile, sentimentele, deciziunile, faptele sale, preotul predicator, n-ar putea-o face în mod satisfăcător, dacă n-ar fi înzestrat cu o inteligență corespunzătoare.³⁶

E evident de asemenea că numai un predicator inteligent poate satisface obligației de a fi iscusit la învățătură, de a-și organiza, după cerințele psihologiei și ale logicii, cuvântările, și de a le rosti așa ca să poată stimula și întreține viu interesul ascultătorilor.³⁷ Nu e de ajuns să amintim că inteligența îl ajută pe predicator să evite locurile comune și să fie personal în alcătuirea cuvântărilor.³⁸

Așadar, preotul predicator să fie un bărbat inteligent. Dar neapărat trebuie să fie și un om de voință. Prin voință se va putea purifica, va putea deveni un om virtuos, se va putea aduce zilnic ca sacrificiu pentru credincioși. Prin voință se va putea ocupa de aproape cu predica, se va putea interesa de scăderile, necazurile și suferințele păstoriților. Pavel, zice Sf. Ioan Gură de Aur, pune totul, în joc pentru cei ce trebuiau să fie salvați; nu-și menaja nici cuvintele, nici bunurile, nici persoana sa.³⁹ Așa trebuie să facă orice preot. Dar cum va putea duce la îndeplinire o asemenea misiune, fără zestrea unei voințe de fier? Mai mult: preotul e obligat să predice nu numai prin cuvânt, dar și prin faptă, prin întreaga sa viață. Dacă e trebuitoare o voință tare pentru realizarea unei propovăduiri prin cuvânt cu atât mai necesară va fi o asemenea voință pentru realizarea predicii prin faptă.⁴⁰

Ca mare predicator, Sf. Ioan Gură de Aur nu putea să nu releve că în zestrea nativă a predicatorului sensibilitatea are locul ei important. Nu e om, zice Sf. Hrisostom, în care să nu fie date nativ sentimentul pudorii și sentimentul pentru ceea ce este onestitate și virtute. De asemenea nu există om fără instinctul compasiunii, fără acel instinct care ne face să vibrăm cu putere la priveliștea lacrimilor și suferințelor omenești. «Nimeni nu-i curajos în mod independent de voință. Nimeni nu-i prin natură insensibil la vanitate. Nimeni nu-i prin natură deasupra invidiei. Dar e în natura noastră, a tuturor, de a simți compătimire în fața suferinții. Chiar și cel mai crud, mai feroce om încearcă acel senti-

35. *Ibid.*, Cartea 4, 4.

36. *Despre preoție*, Cartea 4, 4; cf. și Cartea 5, 7.

37. *Ibid.*, Cartea 4, 4; 8.

38. *Ibid.*, Cartea 5, 1.

39. De laud. S. Pauli, Homil. 3.

40. In Epist. ad Philipp.; Homil. 12, 3.

ment». ⁴¹ În orice om există ca un dat nativ, capacitatea de a fi compătimitor față de frații aflați în suferințe. Dar experiența arată că unii oameni sînt mai miloși, alții mai puțin. La preoție, zice Sf. Ioan, să nu vină decît dintre cei înzestrați superior și sub raportul acesta al capacității de a vibra, de a fi sensibili față de suferințele semenilor. Cu cît preotul dispune de un mai mare potențial de compasiune, cu atît se va putea apropia mai mult de semenii săi, cu atît va dezvolta mai multe acțiuni de iubire față de ei. Căci iubirea de semenii se greșează tocmai pe înclinarea nativă spre compasiune. Cu cît zăcămintul acesta emoțional al compasiunii e mai bogat, cu atît iubirea are mai multe șanse să se dezvolte. Desigur, iubirea creștină a aproapelui se hrănește nu numai din resursele naturale ale credinciosului, ci și mai ales din ceea ce primește el ca spor de energie harică prin Botez și prin celelalte Sf. Taine; dar Harul nu desființează natura, ci o presupune, pornește de la ea și contează neapărat cu puterile ei. Încît se poate spune că un credincios cu o ereditate bună va realiza pozitiv mai mult decît unul cu o ereditate încărcată. În speță, un credincios cu o dotație nativă bogată sub raportul compasiunii va izbuti să realizeze mult mai mult în sfera iubirii semenilor decît unul cu un zăcămint compasional sărăcăcios.

Adăugăm în treacăt că iubirea nu poate fi confundată cu compasiunea. În timp ce aceasta din urmă e o reacție spontană în fața suferinții, iubirea, ca virtute, e strîns legată și de voință, nu se poate realiza fără intervenția voinții. Pe de altă parte în timp ce compasiunea se poate rezolva exclusiv în sfera afectivității fără să se prelungească în faptă pozitivă, iubirea ca virtute nu se realizează decît în măsura în care îndrumă la acțiuni precise de ajutorare și promovare a semenilor. Experiența arată că în timp ce din milă te poți depărta de semenul suferind, pe motiv că nu poți suporta atîta nenorocire, iubirea dimpotrivă îți cere să intervii energic și să faci totul pentru salvarea și ridicarea celui aflat în necazuri, oricît sacrificiu te-ar costa aceasta.

În concepția Sfîntului Hrisostom, cu cît preotul este înzestrat cu un potențial emoțional mai bogat cu atît e dată pentru el condiția de a ieși din cercul îngust al intereselor proprii și a se apropia de credincioșii săi, de a se ocupa cu necazurile și lipsurile lor, de a-i însufleți pentru scopuri înalte și de a le propovădui cu căldură despre mîntuire, adică despre îmbunătățirea vieții cu ajutorul lui Hristos, în așa fel ca în împlinirea datoriilor ei să se călăuzească totdeauna după partea cea bună a ființii lor.

Un predicator creștin, continuă Sf. Hrisostom, se cuvine ca și fizicește să fie sănătos, și să nu prezinte malformații, care l-ar face respingător sau l-ar împiedeca de a-și împlini în mod normal chemarea sa de preot și propovăduitor al cuvîntului. «Sănătatea șubredă a trupului nu e mai puțin vătămătoare pentru noi și Biserică decît boala sufletească». «Să ne închipuim un om căruia i s-a încredințat demnitatea episcopală și conducerea Bisericii; să ni-l închipuim virtuos și împodobit cu toate celelalte

41. *Ibid.*, Homil. 4, 4.

calități ce se cer unui episcop, dar avînd (în același timp) o sănătate șubredă și silit (din pricina aceasta) să stea mereu în pat: la ce-ar putea fi bun? Ce supraveghere ar putea face? Cum ar putea muștra? Cum ar putea da avertismente?». ⁴²

Așadar și din punct de vedere fizic viitorul preot trebuie să prezinte garanția că își va putea îndeplini în mod corespunzător datoriile legate de acceptarea hirotoniei. Numai un preot sănătos va putea împlini porunca: «Propoveduiește... cu timp și fără timp...».

PREGĂTIREA PROFESIONALĂ A PREDICATORULUI

Predicatorul este învățătorul credincioșilor în cele duhovnicești. A fi învățător și propovăduitor al cuvîntului este misiune grea și de mare răspundere. De aceea, cum am amintit mai sus, împlinirea unei asemenea sarcini nu e lăsată la libera inițiativă a credincioșilor ci e reglementată de porunca dumnezeiască. În concepția Sf. Ioan predica este o datorie la care preotul nu poate renunța în nici o împrejurare. E cunoscut cazul lui Ieremia, zice Sf. Ioan: Nici n-a apucat să-și precizeze bine gîndul de a renunța din pricina insucceselor, la misiunea de propovăduitor, și s-a și simțit cuprins ca de un incendiu, care-l sfîșia pînă în măduva oaselor (Ierem. XX, 7), încît el n-a mai putut rezista violenței îndemnului venit din partea lui Dumnezeu. Dacă profetul a fost lovit de o asemenea pedeapsă pentru motivul că numai s-a gîndit să renunțe la predică, apoi ce indulgență am putea merita noi, care ne lăsăm descurajați de indiferența unor credincioși și dezertăm de la datoria de a învăța, cînd atîția păstoriți fac dovada că sînt bucuroși să ne asculte? ⁴³

Datoria de a predica nu trebuie legată de roadele predicii. Predicatorul e obligat să învețe indiferent că obține rezultate sau nu. Dacă ascultătorii nu primesc sămînța cea bună pe care o semănăm, dacă ei nu aduc roada ascultării, noi nu cîștigăm mai puțin în fața lui Dumnezeu o recompensă proporțională cu eforturile noastre. Dacă îndemnurile noastre sînt respinse, aceasta nu înseamnă că noi nu vom fi răsplătiți pentru osteneala noastră. «Datoria noastră — a preoților — e să predicăm; a lor — a credincioșilor — e să asculte... Dacă nu vom predica nu vom avea nici o răsplată». ⁴⁴

Natural, Sf. Ioan nu e de părere că trebuie să predici așa orbește fără să ții cîtuși de puțin seama de rezultate. Rezultatele bune sporesc puterile de muncă și însuflețirea.

«Văzînd că nu muncim în zadar și fără folos — zice Sf. Ioan — noi vom vorbi cu mai multă încredere». ⁴⁵ Dar preotul trebuie să știe că obligația de a predica are caracter absolut, ⁴⁶

42. Ad Tit, Homil. 1, 4.

43. De Laz., Conc. 1, 1.

44. De Laz., Conc. 1, 3.

45. In Genes., Homil. 4, 1.

46. De Laz., Conc. 1, 2.

Ca să predice altora, însă, preotul trebuie să fie el însuși temeinic pregătit «Cel ce învață pe alții trebuie să se învețe mai întâi pe sine însuși. După cum cineva ca să ajungă comandant de oaste trebuie ca mai întâi să fie soldat bun, așa și cel ce vrea să fie preot predicator», se cuvine să treacă prin școala uceniciei, să fie el însuși, mai întâi discipol bun.⁴⁷ Altfel predica lui va fi fără roade ca un pom lipsit de rădăcini adânci. După cum pomul nu dă roade bune decât dacă are un pământ bun în care să-și înfigă adânc rădăcinile, la fel propovăduirea nu va fi rodnică, decât dacă își poate scoate substanța din substratul bogat al unei pregătiri temeinice.

Dar în ce direcție trebuie să se pregătească predicatorul? Primul lucru la care e obligat, e să se inițieze în tainele Sf. Scripturi.⁴⁸ Scripturile sînt ca o «pășune duhovnicească și divină», ca un «paradis» nelimitat în timp și spațiu și în care nu există nici șarpe și nici fiare», Harul Sfîntului Duh proteguind această sfîntă regiune. Din Sf. Scripturi curg neconținut nu rîuri de apă obișnuită ca din paradisul dintîi, ci curg «harurile Duhului». «Fîntîna aceasta (a Scripturii) se împarte în suflătele credincioșilor și nu se împuținează; se împarte și nu seacă... Ea este întregă la toți și întregă la fiecare, căci așa sînt darurile Duhului».⁴⁹

Lectura Cărilor Sfinte ne eliberează de toate gîndurile rele ca de niște flăcări devastatoare. Credinciosul care se trudește să fie mereu aproape de izvorul de apă vie al Scripturilor și se adapă mereu din el, ajunge să poată rezista tuturor atacurilor ce-i vin din partea lucrurilor omenesti ca: boala, vorbirea de rău, calomnia, insulta, batjocura ori alt rău. «Cine citește Scriptura stă de vorbă cu Dumnezeu».⁵⁰

Nimic din ce cuprinde Scriptura nu este de prisos. Fiecare cuvînt e neseecat izvor de înțelesuri.⁵¹ Fiecare carte și toate la un loc sînt ca un imens tezaur de remedii, contra boalelor morale. Astfel dacă vrem să reprimăm trufia, să stingem concupiscenta, să descurajăm lăcomia de averi, să biruim dureri, să întărim răbdarea, apoi în Scripturi găsim ajutor imediat și puternic, găsim mijloace terapeutice sigure.⁵²

Mulțimea și adîncimea înțelesurilor cuprinse în textele sacre arată că tîlcuirea acestora nu e un lucru lipsit de greutate. De aceea e necesar ca preotul să studieze și să se exerciteze temeinic pentru a putea deveni un bun tîlcuitor al învățăturilor evanghelice.

Adîncimea înțelesurilor cuprinse în Scripturi aduce cu sine pentru preot, nu numai obligația de a le studia temeinic, dar și de a le tîlcui, încetul cu încetul, fără grabă, pentru ca ascultătorii să le poată înțelege și asimila mai bine. «Cunoscînd noi grijile, ocupațiile și treburile voastre vă introducem încetul cu încetul în cugetările Scripturii, astfel că, prin încetineala tîlcuirii facem ca cele spuse să se fixeze mai bine în memorie.

47. In Epist. 1, ad Tim., Homil. 5, 1.

48. In Epist. 1 ad Tim., Homil. 13, 1.

49. De utilit. lect. Script. In Princip. Act., Homil. 3, 1.

50. *Ibid.*, Homil. 3, 2.

51. In illud, Paulus vocatus est de mutat. nom., Homil. 4, 4.

52. In Ioann., Homil. 37, 1.

Căci și o ploaie, dacă vine repede atinge numai suprafața fără să fie de vreun folos pământului din adânc. Dar dacă vine încet, răzbate... prin scoarța pământului și pătrunde... pînă în adîncimea lui, fertilizîndu-l din plin. De aceea și noi lăsăm să se strecoare, încetul cu încetul, această ploaie duhovnicească, în sufletele voastre. Într-adevăr, Scripturile sînt ca niște nori duhovnicești și cuvintele și înțelesurile ei sînt cu mult mai presus decît ploaia obișnuită. De aceea noi facem ca această ploaie duhovnicească să pătrundă încetul cu încetul pentru ca învățăturile să răzbată pînă în adîncul vostru». ⁵³ E de la sine înțeles că preotul pentru a putea valorifica, pentru credincioși Scriptura, în felul arătat de Hrisostom, trebuie s-o cunoască desăvîrșit sau aproape desăvîrșit.

Trebuie s-o cunoască desăvîrșit ca să știe da hrană variată ascultătorilor, așa cum medicul știe să varieze hrana bolnavilor săi. «După cum bolnavilor nu trebuie să le servim o masă improvizată, ci una plină cu mîncări variate ca să aibă de unde alege... tot așa trebuie să procedăm și cînd e vorba de predică: să ne folosim de cuvîntări bogate, pline de asemănări și exemple... pentru ca din toate acestea să putem alege ușor cele ce ne sînt mai de folos». ⁵⁴

Cunoașterea profundă a Scripturilor îl ferește pe credincios și-n primul rînd pe preot, de a trunchia textele, de a le mutila și denatura. În tîlcuirea Scripturii nu e îngăduit, ne învață Sf. Ioan, să desprindem un text și să-l tîlcuim fără să ținem seama de întregul context. Cuvintele dumnezeiești nu trebuie forțate. Nu-i destul să zici: Acest text e cuprins în Scriptură, ci trebuie citit contextul în întregime, căci dacă rupem legătura și înlănțuirea părților, putem ajunge la multe învățături primejdioase. Numai cunoașterea temeinică a Scripturii îl poate feri pe preot de primejdia trunchierii și denaturării textelor. ⁵⁵

Cunoașterea temeinică a Scripturilor va menține trează mereu conștiința preotului pentru scopul principal al misiunii sale: instruirea și educația credincioșilor în vederea mîntuirii, și-l va pune astfel în situația de a nu umbla după laudele lor. La alegerea materiei predicii, preotul, zice Sf. Hrisostom, să se călăuzească nu după dorințele credincioșilor ci după ceea ce le e de folos pentru mîntuire. Aceasta însă, nu se poate dobîndi decît prin două lucruri: prin disprețul laudelor și prin puterea în cuvînt. Dacă lipsește unul din ele, celălalt e nefolositor. «Dacă un predicator disprețuiește laudele, dar nu face ca predica să fie plăcută și dreasă cu sare, credincioșii îi întorc spatele și (el) nu are nici un folos de pe urma acestei măreții sufletești. Iar dacă vorbește plăcut și cu gust, dar este subjugat de slava dată de aplauze, ajunge tot acolo: vorbește și spre paguba lui sufletească și spre paguba sufletească a ascultătorilor săi, căci de dragul laudelor și al aplauzelor își dă silința să vorbească mai mult ca să placă ascultătorilor decît să le fie de folos». ⁵⁶

53. In princip. Act., Homil. 3, 2.

54. Homil. de Melchisedeco, 1.

55. In illud Domine, non est in homine via eius (Ier. 10, 23), 2, ?

56. *Despre preoție*, Cartea 5, 1-2.

Predicatorul trebuie să mai știe că talentul nu-l scutește de datoria de a-și agonisi o temeinică pregătire profesională. Dimpotrivă cu cât e mai talentat cu atât trebuie să studieze și să se exerciteze mai mult. «Predicatorii mari trebuie să muncească mai mult decât predicatorii mici. Dacă nu muncesc pagubă îi așteaptă și pe unii și pe alții; dar nu aceeași pagubă; ci paguba suferită de predicatorii mari este tot atât de mare pe cât de mare este și deosebirea dintre talentul oratoric al unora și al altora. Pe predicatorii mici nimeni nu-i ține de rău dacă vorbesc prost; pe predicatorii mari însă toți îi critică dacă nu se întrec neconținut pe ei înșiși. Mai mult încă: dacă predicatorii mici sînt lăudați mult chiar pentru predici bune, predicatorii mari dimpotrivă, nu numai că nu sînt lăudați, ba și mult criticați, dacă predicile lor nu sînt excepționale și surprinzătoare. Căci ascultătorii judecă predica nu după cuvintele predicii, ci după faima predicatorului.

Prin urmare, cînd un predicator mare întrece pe toți ceilalți predicatori în cuvînt, atunci mai cu seamă trebuie să muncească pentru pregătirea predicilor mai mult decât toți. Lui nu-i este îngăduit să țină o predică proastă». ⁵⁷

Aceasta nu însemnează că predicatorul de posibilități modeste ar fi îndreptățit să nu trudească cu grijă în vederea pregătirii sale. Dimpotrivă și acesta trebuie să muncească mult fiindcă orice predicator indiferent de talentul său oratoric, ca să poată împărtăși credincioșilor doctrina cea adevărată a Bisericii, trebuie s-o cunoască mai întîi el însuși. Cel ce nu cunoaște învățătura Bisericii să nu vie la preoție, iar dacă a venit să se lase cît mai repede de ea. ⁵⁸

Că un preot nu are cine știe' ce talent oratoric, aceasta mai poate fi trecut cu vederea, dar ca să nu aibă știința, pregătirea corespunzătoare — aceasta nu e admisibil. Nu cer de la preot — spune Sf. Hrisostom, «nici dulceața cuvîntărilor lui Isocrate», nici «maiestatea lui Demostene», nici «gravitatea lui Tucidide», «nici înălțimea lui Plato». «Nu cer nici podoaba căutată a cuvîntărilor oratorilor păgîni și nici nu mă interesează cum îi este fraza și stilul. Să fie preotul sărac în cuvinte! Să-și aranjeze simplu și fără meșteșugire cuvintele în frază! Numai să nu fie neiscusit în știință, să nu fie neiscusit în învățătura cea adevărată...». ⁵⁹

Așadar, orice predicator trebuie să cunoască temeinic Scripturile, doctrina sănătoasă a Bisericii. Dar atât nu este de ajuns. El trebuie să cunoască și doctrina grupărilor religioase anarhice ca să știe cum să le demaște rătăcirea și să le facă inofensive. Dacă nu cunoaște doctrina grupărilor religioase anarhice, preotul nu va ști cum să procedeze față de ele, va «pleca de pe cîmpul de luptă cu mii și mii de răni», ⁶⁰ va ieși înfrînt și va produce gravă turburare în sufletele păstoritilor săi. Care, «dacă nu trec cu totul de partea protivnicilor, totuși sînt siliți să pună la îndoială învățăturile în care credeau pînă atunci; nu mai pot crede cu tărie în

57. *Ibid.*, Cartea 5, 5.

58. In Epist. ad Tit, Homil. 2, 2.

59. *Despre preoție*, Cartea 4, 6; Ad Tit, Homil. 2, 2

60. *Ibid.*, Cartea 4, 4.

învățăturile de care mai înainte se apropiau cu credință nezdruncinată. Înfrângerea dascălului strecoară atîta tulburare în sufletele credincioșilor, încît răul pricinuit sfîrșește prin a-i îneca». ⁶¹

A subliniat, de repetate ori, Sf. Hrisostom, că n-are ce căuta la preoție, cel ce nu cunoaște doctrina Bisericii, cel ce nu are îndemînare în materie de propovăduire și nu cunoaște învățătura curenților religioase anarhice. Dar nu mai puțin apăsător a arătat el că trebuie să se ferească de amvon și toți aceia care nu vădesc înclinarea și aspirația de a și trăi efectiv învățătura pe care o propovăduiesc altora. După concepția verhovnicului predicatorilor creștini, nu trebuie să fie primit la preoție decît acela care e capabil să propovăduiască nu numai prin cuvînt, dar și prin faptă. Comentînd cuvintele: «Cel ce va face și va învăța acesta mare se va chema întru împărăția cerurilor» (Mat. V, 19), Sf. Ioan zice: «Întîi să te aduci pe tine însuși pe calea cea dreaptă și după aceea să treci la purtarea de grijă față de alții. Tocmai de aceea a pus Hristos fapta înaintea învățaturii vrînd să arate că pe calea aceasta se poate da în chipul cel mai bun învățătura. Altfel poți auzi spunîndu-ți-se: Doctore, vindecă-te pe tine însuși». (Lc. IV, 23). Cine nu se poate învăța pe sine însuși și încearcă să îndrepte pe alții își va atrage rîsul multora. Mai mult: unul ca acesta nici nu va fi în stare să învețe pe alții, deoarece faptele îi stau împotrivă și strigă contra lui». ⁶²

Așadar, preotul trebuie să știe că nici cunoașterea Sf. Scripturi, nici talentul său de predicator nu-i folosesc la nimic, dacă la acestea nu adaugă pilda unei vieți trăită la nivelul învățăturilor propovăduite. După ce arată că în materie de predică, nu-ți folosește la nimic zelul dacă n-ai știința necesară, marele exeget al lui Hristos, adaugă: «Și la fel nu-i de nici un folos o credință sănătoasă alături de o viață stricată». Numai atunci ești predicator în înțelesul deplin al cuvîntului «cînd și prin cele ce faci și prin cele ce înveți duci pe ucenicii tăi, pe credincioși, la viața fericită pe care a poruncit-o Hristos». ⁶³

UMANISMUL PREDICATORULUI

Prin cuvîntările sale predicatorul nu se adresează omului în general, omului abstract, ci unor anumiți oameni: păstoriților din subordinea sa. Faptul aduce, pentru preot, obligația de a-și cunoaște de aproape, credincioșii, de a le cunoaște individualitatea, fondul apercetiv, condițiile lor de viață. Aceasta pentru a putea introduce ordine și metodă în activitatea sa de educator prin predică al păstoriților săi.

Firește, în cunoașterea credincioșilor săi, preotul va proceda pornind de la viața lor reală, de la condițiile lor de trai, dar aprecierile sale, el și le va formula luînd în considerare și tezele antropologiei creștine.

Astfel predicatorul se va lăsa călăuzit în activitatea sa de o robustă încredere în puterile pozitive ale omului. Precum Dumnezeu este stăpînul

61. *Ibid.*, Cartea 4, 9.

62. In Matth., Homil. 16, 4.

63. *Despre preoție*, Cartea 4, 8-9.

cerului, așa omul este chemat să fie stăpînul pămîntului. «Ceea ce e Dumnezeu în cer, aceea este omul pe pămînt în ce privește autoritatea»,⁶⁴ zice Sf. Ioan Gură de Aur. Nici nu se putea o cinste mai mare pentru om decît aceasta de a fi pus stăpîn peste întregul univers.

«Inferior cu mult în ce privește puterile fizice, față de animale, omul e totuși superior tuturor viețuitoarelor prin sufletul său rațional, semnul prin excelență al cinstei celei mai înalte. Prin rațiune, omul a întemeiat orașele, a străbătut mările, a cultivat pămîntul, a inventat nenumărate arte, a domesticit fiarele... a cunoscut pe Dumnezeu, Creatorul său. Prin rațiune s-a putut ridica la virtute, a putut cunoaște binele și răul... Pentru el este pămîntul și cerul, pentru el soarele și stelele, pentru el cursul lunii, pentru el succesiunea anotimpurilor...». ⁶⁵ Prin rațiune omul se situează deasupra tuturor celorlalte ființe, dar prin voință, prin voința cea rea, el poate coborî mai jos decît o fiară. Prin voință se poate înrăi și poate săvîrși păcate înfricoșătoare. Din fericire păcatul nu este o stare din care să nu se mai poată ieși. Omul se poate înrăi prin voință dar tot prin voință se poate lepăda de păcat și se poate ridica la virtute. Dacă răutatea înjosește, practicarea virtuții e tot ce poate fi mai înălțător pentru om. ⁶⁶ De aceea credincioșii trebuie pregătiți așa ca să fie îndrăzneți luptători împotriva păcatului și pentru virtute. Trebuie deprinși a nu se lăsa robiți de patimi, de averi, de nimic din ceea ce degradează demnitatea umană. «Dacă cei ce-și petrec viața sub drapel duc o viață de abnegație, merg unde-i cheamă luptele, intră în campanie și suportă toate oboselile, oare noi, soldații lui Hristos, nu trebuie să fim mereu pregătiți, echipați și aliniați în linie de bătaie pentru a face război viciilor?» ⁶⁷

Predicatorul să vorbească păstoriților însuflețit de încrederea deplină că nu este păcat și nu este viciu asupra căruia ei să nu poată ieși biruitori. Să nu se lase niciodată ispitit de gîndul că munca lui de ridicare și înnobilare a credincioșilor ar putea fi zădărnicită de vreo predispoziție ereditară, negativă, de vreun păcat sau de vreo patimă, oricît de grea și de veche ar fi aceasta. Preotul nu trebuie să renunțe nici la cel mai decăzut dintre credincioși, ci chiar și în asemenea caz să rămînă ferm în convingerea că, ajutată și din afară, voința poate ieși biruitoare împotriva oricărei slăbiciuni, împotriva oricărei patimi.

Dintre toți, Sf. Pavel — ne învață Hrisostom — a arătat mai bine «măreția naturii omenești», demnitatea naturii noastre și «ce virtute putem atinge» prin voință. Inzestrat cu o fire exact ca a noastră, Pavel s-a ridicat pe neajunse culmi de virtute. «Cele mai mari piedici din calea practicării virtuții el le trece cu curaj fără să se lase împiedecat nici de slăbiciunea trupului, nici de mulțimea ocupațiilor, nici de despotismul naturii». ⁶⁸ Deși trăia în trup ca și noi, el «imita purtarea îngerilor»; deși

64. Ad Hebr., Homil. 2, 2.

65. In Ps. 48, 7.

66. Ad Philipp., Homil. 7, 6; In Ps. 48, 6, 11.

67. Ad Hebr., Homil. 6.

68. De laudib. S. Pauli, Homil. 2.

supus la mii de lipsuri și slăbiciuni el «nu voia să se arate inferior puterilor cerești». ⁶⁹ Că Apostolul a primit Har de la Dumnezeu, aceasta e adevărat. Dar trebuie să știm că Pavel a fost mare nu numai prin Har, dar și prin voința lui de fier. «Nu numai Harul a făcut din el ceea ce a fost. Pavel și-a dobândit virtutea și prin ardoarea sa proprie și dacă Harul l-a servit e pentru că el avea și ardoarea sa personală. Căci Apostolul poseda pe deplin, pe de o parte darurile lui Dumnezeu, pe de alta, voința sa personală». Darurile lui Dumnezeu sînt la îndemîna noastră a tuturor, încît dacă Pavel a ajuns mai sus ca noi, e pentru că el a voit mai mult ca noi. ⁷¹ Se poate spune chiar că, în fond, destinul credinciosului depinde de el însuși. Nici astrele, nici norocul, nici demonii nu pot decide asupra lui, ci el însuși își crează destinul prin voința sa proprie. Prin voință, orice păcătoasă poate deveni o Magdalenă, orice vameș — un Matei, orice renegat — un Petru. Poate că nici unul dintre Sf. Părinți nu a subliniat cu atîta patos rolul voinții în viața credincioșilor cum a făcut-o Sf. Ioan Gură de Aur. Voința îl ridică pe om pînă la cele mai înalte trepte ale virtuții și ale eroismului. Natura e slabă, e adevărat, dar prin voință credinciosul se poate ridica deasupra oricărei slăbiciuni și merită toată admirația. «E drept să numim mare, să socotim vrednic de admirație pe cel ce biruie răutatea firii prin curajul bărbătesc al voinții. Prin această izbîndă se arată puterea voinții libere, și se închide gura acelor care întrebă de ce natura nu ne-a făcut, din capul locului virtuoși. De ce să avem prin natură ceea ce putem avea prin voință? ⁷² Nu ne-a făcut de la început virtuoși pentru a ne lăsa bucuria și meritul de a deveni virtuoși prin propria noastră încordare, prin voința noastră. ⁷³

Așadar, în concepția Sf. Ioan Gură de Aur credinciosul e înzestrat cu o voință capabilă să reziste oricărei slăbiciuni, oricărui păcat, și în același timp capabilă să determine la posesor formarea unui mod de viață de înaltă ținută morală. Umanismul hrisostomic e un umanism care respiră optimism și încredere deplină în forțele pozitive ale omului. Un asemenea umanism ne lasă să înțelegem Sf. Ioan, trebuie să inspire în permanență pe preot în activitatea lui de educator prin cuvînt și faptă a credincioșilor. Încrederea robustă în puterile pozitive ale omului îl va feri pe predicator de primejdia alunecării pe panta unui misticism bolnavicios pe de o parte, iar pe de alta îi va întreține însuflețirea și îi va da justificarea contribuției cu care el e dator să vină în munca de ridicare a semenilor săi.

ORIENTAREA SOCIALĂ A PREDICATORULUI

Predicatorul nu-și dezvoltă activitatea în mijlocul unor păstoriți izolați de clocotul vieții sociale. Credincioșii nu duc o existență insulară în mijlocul celorlalți oameni. Ei sînt membri ai Bisericii, dar în același timp

69. *Ibid.*, Homil. 2.

70. *Ibid.*, Homil. 5.

71. *Ibid.*, Homil. 6.

72. De laudib. S. Pauli, Homil. 6.

73. *Ibid.*, Homil. 6.

sînt și membri ai societății civile, de apărarea și promovarea căreia sînt răspunzători în mod solidar cu toți ceilalți oameni. Situația aceasta aduce, pentru predicator, obligația de a-și îndruma, cu perseverență, credincioșii ca să participe activ la viața socială și de a-și aduce contribuția lor la rezolvarea problemelor privind binele comun.

Pentru a-și putea împlini, cu bune rezultate, misiunea aceasta, preotul trebuie să aibă el însuși o bună orientare asupra vieții obștești.

Cea mai importantă dintre problemele sociale — ne lasă să înțelegem Sf. Hrisostom —, este aceea a situației în cadrul societății, a clasei avuților și a clasei săracilor, a relațiilor dintre aceste două clase.

Pornind de la societatea din vremea sa, Sf. Ioan arată că cei de sus, latifundiarii și bancherii, erau stăpînii și conducătorii întregii vieți publice. Practic, conducerea exercitată de cei avuți însemna oprinare, prigonire și exploatare la sînge, a celor de jos. Lux și huzur sus, sărăcie și mizerie jos. Desmăț scandalos sus, năruire în suferințe și chinuri jos. Banchete sardanapalice sus, lipsa chiar și a strictisimului necesar jos. Preotul ne învață Sf. Ioan, nu poate rămîne insensibil în fața unei asemenea situații. Nu poate ocoli cu indiferență inegalitățile și nedreptățile strigătoare la cer, în care cei mulți sînt îmbrînciți cu silnicie de către egoismul și rapacitatea celor de sus. El trebuie să cunoască toate aceste aspecte ale vieții obștești și să-și aducă cu hotărîre, contribuția pentru eliminarea lor. Predica hrisostomică ne lasă să înțelegem că participarea la lupta pentru eliminarea suferințelor sociale este constitutivă chemării preoțești. Preotul care ar rămîne pasiv în fața inegalităților și nedreptăților sociale s-ar anula pe sine în activitatea sa de propovăduitor al dreptății și iubirii.

Ca să poată lupta cu succes împotriva nedreptăților sociale, preotul trebuie să realizeze mai întîi în viața sa proprie anumite condiții. Anume e necesar să se ferească de a se face el însuși vinovat de relele pe care vrea să le înfiereze la alții. De exemplu, el trebuie să se ferească de a umbla după cîștig urît și de a ajunge sclavul bogățiilor.⁷⁴

Preotul care umblă după trai bun fără să se îngrijească de traiul celor ce-i sînt încredințați, va merge în iad, zice Sf. Hrisostom. Episcopul, și, împreună cu el, orice preot, trebuie să știe că, precum Hristos, așa și el e rînduit pentru a sluji celorlalți, nu sie-și. Misiunea lui e de a fi «slujitorul tuturor» și de a «purta povara tuturor».⁷⁵ Cine acceptă hironomia acceptă totodată și obligația de a exercita o continuă supraveghere și constrîngere asupra pornirilor proprii sale firi. Trebuie să-și înăbușe orice pornire spre cupiditate, spre filarghirie, spre sgîrcenie. Altfel cum va putea birui lăcomia altora? Cum va putea lupta împotriva rapacității celor de sus? Cum va putea cere credincioșilor săi să se ferească sau să-și înăbușe asemenea păcat? Numai cînd se știe pe sine curat, drept și capabil de orice jertfă pentru alții, preotul poate propovădui cu autoritate împotriva nedreptăților și păcatelor sociale.

74. In Epist. 1 ad Tim., Homil. 11, 2.

75. In Acta Homil., 3, 4.

A doua condiție pe care trebuie s-o împlinească predicatorul pentru a-și putea aduce contribuția în vederea asanării vieții sociale, e cunoașterea cauzelor care au dus la scindarea colectivității în bogați și săraci.

Una din cele mai importante cauze ale împărțirii oamenilor în clase, zice Sf. Hrisostom, trebuie identificată în cupiditatea sălbatecă a unora, în egoismul care i-a împins să uzurpe bunurile și drepturile altora.

Deșigur, bogații nu recunosc că și-au acumulat în chip nedrept averile. Mulți dintre ei spun că și-au moștenit avutul de la părinți. Aceasta se poate să fie adevărat. Dar, explică Sf. Hrisostom, cei ce și-au moștenit averea de la părinți să afle că au moștenit «fructul nedreptății». Fiindcă nu se poate spune că, de la Adam, unele familii au fost încărcate cu averi, iar altele lipsite de orice bunuri. Oamenii nu au fost împărțiți de la început în bogați și săraci. Bogații au apărut cândva și anume atunci când unii au pus mîna, într-un chip sau altul, pe bunurile altora. «La început Dumnezeu n-a creat nici bogat nici sărac. El n-a adus pe unul în fața unei grămezi de aur, împiedicînd pe altul de a-l descoperi. Ci i-a așezat pe toți pe același pămînt ca să-l lucreze împreună. Atunci cum se face că, deși pămîntul e comun, tu posezi atît de mult, iar aproapele nici măcar o palmă?

Tata, zici tu, mi l-a lăsat. Da el de unde l-a primit? de la înaintași.

«Trebuie totuși să se ajungă la un capăt». La un capăt de unde se poate vedea cum lăcomia și nedreptatea au dus la îmbogățirea unora și sărăcia altora. Nedreptatea și furtul stau la baza bogăției celor de sus. «Nimeni nu poate ajunge bogat fără să nedreptățească pe alții». Și atunci mai pot fi numiți buni cei ce se îmbogățesc în dauna altora? Nu. Un bogat nu poate deveni bun decît dacă renunță la averile lui și le dă săracilor.⁷⁶ Bogații nu pot deveni din nou oameni, decît dacă-și biruie lăcomia prin care-și sporesc mereu averile în paguba celor de jos. Căci, după vederile Sf. Hrisostom, lăcomia, cupiditatea, se află la originea tuturor relelor. «Nu-i oare cupiditatea (patima) care tiranizează atît de cumplit pe oameni? Oare nu aceasta a dus la înființarea tribunalelor? Faceți să dispară iubirea de bani, și războiul va lua sfîrșit. Și vor dispărea ciocnirile, vrăjmășiile, certurile, neînțelegerile. Asemenea oameni (lacomii de averi) ar trebui eliminați din lume ca niște flagele publice și ca niște lupi. Precum vînturile violente și puternice, abătîndu-se asupra unei mări calme, o răscolesc pînă în adîncuri și amestecă în valuri nisipul de la fund, la fel oamenii iubitori de bogăție răstoarnă lumea. Un asemenea om nu cunoaște prieten. Ce spun eu: prieten? El nu mai știe nici de Dumnezeu. Sub stăpînirea patimei sale își iese din minți».⁷⁷

Urmările pentru cei din jur, ale lăcomiei, nu sînt greu de identificat. Dacă drumurile sînt pline de săraci aceasta e tocmai din pricina cupidității celor bogați. Dacă anticamerele porticelor și ale templelor gem de nenorociți, aceasta e din pricina cupidității neînfrînată a celor bogați. Dacă vezi peste tot oameni goi, flămînzi și fără adăpost, e pentru că rapacitatea celor de sus nu are margini. Încît se poate spune că e greu

76. In Epist. 1 ad Tim., Homil. 12, 3-4.

77. Ibid., Homil. 17, 2-3.

să mai întâlnești vreun rău care să nu fie «produs de bogați, de voința lor cea rea». ⁷⁸

Desigur, zice Sf. Ioan, și printre cei de jos bîntuie păcate multe și grele. Dar nu trebuie să se uite că abaterile, alunecările, viciile întâlnite la cei de jos se datoresc în mare măsură ignoranței și mizeriei în care clasa de sus îi îmbrîncește și-i menține cu strășnicie. Cînd cei de jos văd cu cîtă neomenie sînt jefuiți de către latifundiari și cămătari, nu e de mirare că, deznădăjduiți, se lasă, mulți dintre ei, pradă viciilor înjositoare, abrutizante. Ei fac aceasta spre a-și amorți conștiința degradării în care se văd prăbușiți și abandonați.

În fața unei asemenea situații preotul predicator nu poate rămîne pasiv. El nu poate rămîne străin de revoltă și mînie la priveliștea imenselor cohorte de dezmoșteniți ai vieții, cărora cei bogați le-au pregătit o soartă mai rea ca aceea a vitelor de povară. Grija și dragostea preotului trebuie să se îndrepte statornic către ceilalți, către cei de jos, și să fie gata să le ia apărarea.

Dumnezeu însuși iubește și apără pe cei de jos. De aceea, păcatul apăsării și prigonirii săracilor e socotit de Dumnezeu ca un păcat greu, săvîrșit contra Lui însuși. Mai mult. Dumnezeu socotește ca fiind mult mai grav păcatul săvîrșit contra săracului, ca păcatul contra dreptății dumnezeiești. «Purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de cei ce suferă nedreptate este mare. El nu numai că nu se mînie mai puțin, dar dimpotrivă se mînie mai mult pe cei ce păcătuiesc contra semenilor lor, decît pe cei ce păcătuiesc contra Lui... Cînd l-a judecat pe cel ce cheltuisese zece mii de talanți, cînd l-a acuzat de păcatele săvîrșite contra Lui, Dumnezeu nu numai că l-a numit rău, dar s-a împăcat repede cu el, iertîndu-l întreaga datorie. Cînd, însă, e vorba de cel ce datora o sută de dinari fratelui, adică de cel ce păcătuise contra semenului, Dumnezeu îl numește slugă rea și îl predă temnicerului cu porunca aspră de a nu-l elibera pînă ce nu va plăti toată datoria» (Mt. XVIII, 25). ⁷⁹ Precum Dumnezeu, așa trebuie să se poarte orice credincios. Dar mai ales preotul. Mai ales el e obligat să fie mereu lîngă cei de jos, cu grija și cu devotamentul său jertfelnic. Între credincioși preotul să fie înaintea tuturor în străduința de a-L imita pe Dumnezeu, pe Iisus Hristos, în atitudinea față de năpăstuiții vieții. Mai mult decît oricare credincios, preotul e chemat să ia apărarea săracilor, a celor rămași fără căpătîi, a văduvelor și a orfanilor. ⁸⁰

Sfîntul Ioan Gură de Aur subliniază datoria aceasta a preotului, nu numai prin vorbe, dar și prin pilda sa personală.

Nu arareori, Sfîntul și-a exprimat alipirea sa sinceră față de cei de jos, față de popor. «Vă port pe toți în inima mea, nu numai aici (la biserică), dar și acasă. Poporul e imens și îngustă măsura inimii, dar iubirea este și ea imensă și voi nu sînteți la strîmtoare în inima mea».

78. In Epist. 1 ad Tim., Homil. 17, 3 ; In Genes., Homil. 21, 61 ; In Matth., Homil. 48, 5-6 etc.

79. In Isaiam, cap. 3, 6.

80. In Matth., Homil. 85, 4.

(II Cor. VI, 12).⁸¹ Aceeași mare iubire față de cei de jos se simte vibrând puternic și în alte omilii ale lui. «Nimic nu-mi e mai scump ca voi, nici chiar lumina. Aș vrea să orbesc de mii de ori dacă aș putea, cu acest preț, să vă convertesc sufletele. Căci la ce-mi folosesc razele soarelui dacă durerea ce simt pentru voi îmi afundă ochii în întuneric? Lucrul prin care întrec toată lumea e că vă iubesc pe toți și vă țin strânși în inima mea, pentru că voi sînteți totul pentru mine: tată, mamă, frați, copii. Să nu credeți că vorbele aspre ce vă adresez uneori izvorăsc dintr-un sentiment de mînie. Eu nu vă mustru decît pentru a vă face mai buni».⁸²

Dar dragostea lui față de cei mulți nu s-a limitat la exprimarea ei prin cuvînt, ci, așa precum spuneam mai sus, ea s-a manifestat și prin importante acte de caritate efectivă. În adevăr, Sfîntul Ioan și-a dat tot ce-a avut pentru săraci. A redus în folosul săracilor lista de cheltuieli pentru întreținerea sa și a reședinții episcopale. Tot în folosul săracilor a vîndut lucrurile scumpe ale locuinței sale. A purtat grija de întreținerea instituțiilor de asistență socială existente mai dinainte și a înființat personal altele noi, în care mii și mii de săraci își găseau întreținerea și condițiile potrivite pentru reeducare în vederea reîncadrării lor în circuitul vieții normale de muncă, etc.

Așadar, Sf. Hrisostom a arătat un constant atașament față de popor, ocrotindu-l, îmbărbătindu-l, ajutîndu-l să se ridice, folosind în acest scop mijloacele de care putea dispune ca episcop. Filoptohia aceasta i-a adus grave învinuiri din partea bogaților. Mi se reproșează, zicea el, că prea iau apărarea săracilor. Dar reproșurile ce mi se aduc nu mă sperie. Sau mă sperie tot atît cît o fabulă, o umbră sau un vis. Cînd voi fi chemat înaintea judecății lui Dumnezeu, latifundiarilor, bancherilor, bogații cetății au să-mi fie oare de vreun folos?

Dacă față de desmoșteniții vieții Sfîntul Ioan a cerut preotului să se comporte cu cea mai mare grijă, înțelegere și dragoste, apoi față de cei bogați el a cerut o categorică atitudine de dezaprobare, de mustrare, de necruțătoare stigmatizare. Sfîntul Hrisostom vede în clasa bogaților o piedică mare în calea efortului său de a ajuta și ridica pe cei de jos; vede în ei un factor primejdios de descompunere, prin jaf și exploatare, a vieții altora. De aceea el se ridică adesea împotriva lor atîcîndu-i cu o extremă violență. «Voi, bogaților, meritați o pedeapsă grea, cînd, pentru a împodobi pietrele și solul casei voastre, sau animalele fără rațiune, care nici nu înțeleg că sînt împodobite, îmbrînciți într-o prăpastie de miserie pe fratele vostru, care a luat parte cu voi la bunurile inefabile și pe care Domnul l-a cinstit într-o asemenea măsură! Voi îngrijiți grozav de cîinele vostru. Dar acest om sau mai bine zis Hristos e chinuit de foame din cauza cîinelui vostru și a lucrurilor de care am vorbit...

Acela care a fost făcut după chipul lui Dumnezeu e desfigurat din cauza cruzimii voastre...»⁸³ E desfigurat din pricina exploatării crunte la

81. Ad pop. Antioch., Homil. 9, 1.

82. In Acta, Homil. 3, 5.

83. Omilia 11 asupra Scrisorii către Romani, 5, 6, cit. la I. Coman, *Creștinismul și bunurile materiale*, în «Studii Teologice», mai-iunie (1949), p. 163.

care-l supuneți. «Nu vă săturați exploatând pe cei săraci. Nici eu nu mă satur osîndindu-vă și muștrîndu-vă. Nu pe voi vă urmăresc, ci pe lup. Dacă v-ați făcut lupi vă acuzați pe voi înșivă reacționînd împotriva mea». ⁸⁴

Reproșîndu-i-se că un preot trebuie să fie blînd față de oricine, Sfîntul Ioan răspunde: «Nici lovirea nu-i neapărat semn de slăbiciune, dar nici ocolirea lovirii nu-i semn de blîndețe. Blînd e acela care suportă ofensele ce i se aduc lui personal, dar care ia apărarea celor nedreptățiți și pedepsește aspru pe cei ce săvîrșesc acte necinstite. Cine nu este așa, ci se arată slab, adormit și cu nimic mai bun ca un mort, nu este blînd și nici drept. A privi cu indiferență la cei nedreptățiți, a nu suferi pentru cei nedreptățiți, a nu te mînia pe cei ce fac acelora rău, aceasta nu-i virtute, ci răutate. Nu e blîndețe, ci nesimțire». ⁸⁵

Deși greu criticat și amenințat, Sfîntul Hrisostom nu înceta să arunce mereu din amvonul său, torțe aprinse peste zidurile cetății în care cei bogați se lăfăiau în huzur și viciu. Verbul său sfichiuit, arde, demască neîndurător, sălbateca neomenie a celor avuți, care, în loc să-și plece măcar din cînd în cînd, urechea la suferințele infernale ale celor de jos, ei merg pînă acolo că, pentru a nu coborî prețurile alimentelor, preferă să le distrugă, întîmplă-se orice înfometăților, desculților, goilor. Se poate imagina vreo formă de răutate mai diabolică decît aceasta? Să vezi în jurul tău atîția oameni copleșiți de mizerie, și-n loc ca să le vii cu ceva în ajutor, în loc să le dai ceva din pîinea, pe care, fără sudoarea lor, nu ai fi avut-o, tu deschizi magaziiile și prefaci grîul în cenușă sau îl arunci în valurile mării. În mod normal, zice Sf. Hrisostom, cînd după secetă vine ploaia, lumea se bucură. În Antiohia însă, — eu am văzut oameni care, după ploaia ce a urmat unei secete, nu numai că nu s-au bucurat, dar s-au arătat cuprinși de o adîncă tristețe. Aceștia erau cei cu magaziiile pline, bogații, care de îndată ce a venit ploaia cea binefăcătoare, au început să se lamenteze peste tot, că nu-și vor mai putea vinde, cu prețul dorit de ei grîul. «Ei bine, putem noi oare să fericim pe cel ce a pronunțat asemenea cuvinte pentru care ar fi trebuit să fie lapidat? Putem fericii pe acest monstru mai crud ca fiarele sălbatice și care este dușmanul tuturor? Ce zici, o, omule? Suferi că n-au murit toți ca să poți cîștiga bani? N-ai auzit ce zice Solomon: Cel ce urcă prețul grîului este blestemat de popor? (Prov, XI, 26). Vezi cum iubirea de averi nu permite oamenilor să rămînă oameni? Vezi cum această iubire îi face fiare sălbatice și diavoli? Căci ce poate fi mai vrednic de milă ca acest bogat care se roagă, în fiecare zi să vină foametea, pentru ca lui să-i vină aur? La asemenea oameni sentimentele naturale se schimbă în opusul lor... La ei nu există nici un sentiment de bunătate și de omenie. Iubirea de averi îi călăuzește la fixarea timpului vînzărilor. Grîul și vinul sînt vîndute mai întîi de unul, apoi de altul. Dar nici unii nici alții nu se gîndesc la binele public... Mulți au vărsat butoaie întregi de vin, fără să dea măcar un pahar săra-

84. Omilii la cuv. lui David, cit. la Coman, *ibidem*, p. 162.

85. In Ps. 131, 1.

cului. Ei care n-ar fi dat cerșetorilor nici măcar un argint, au trebuit să verse pe pământ tot vinul lor. Alții care n-ar fi dat nici o bucată de pâine unui înfometat au aruncat în fluviu magazii întregi de grâu...»⁸⁶ A distruge alimentele în timp ce alții se zvîrcolesc în chinurile foamei, iată o formă de răutate, care arată pînă la ce grad de desumanizare poate duce lăcomia de averi.

Îndemnînd pe ascultători să imite pe Moise,⁸⁷ Sf. Ioan ne sugerează că, în caz de necesitate, cei de jos pot folosi și violența împotriva exploataților.

Se poate ca, în urma unui asemenea îndemn, unii sau alții dintre ascultătorii omiliilor hrisostomice să fi încercat a-și face dreptate folosind individual violența împotriva stăpînului exploataător. Dar ca predica Sfîntului să fi determinat o reacție organizată a săracilor împotriva bogaților, aceasta nu s-a întîmplat. Și nici nu s-ar fi putut întîmpla. Pe de o parte pentru că cei de sus ar fi înăbușit imediat în sînge orice încercare de revoltă a celor de jos; pe de alta, pentru că Sf. Hrisostom n-a înțeles să folosească, în lupta purtată de el, alte mijloace decît cele compatibile cu concepția sa religios-morală. Campania pe care marele predicator a purtat-o împotriva latifundiarilor și bancherilor a fost sprijinită nu pe vreo forță fizică, ci pe forța morală a principiilor creștine.

E adevărat că, precum am arătat, Sfîntul Ioan se năpustește uneori contra bogaților cu o violență neobișnuită. Dar trebuie să ținem seama că este vorba doar de o violență de limbaj, care, în general, nu depășește regulile amvonului. În același timp trebuie să luăm în considerare faptul că în efortul său de a elimina atitudinea inumană a celor de sus față de cei de jos, Sfîntul Ioan Gură de Aur n-a folosit numai apostrofa, denunțarea răutății, amenințarea, muștrarea publică, dar și mai ales mijloacele persuasiunii răbdătoare, apelul la rațiune, la bunul simț, la omenie, la obligațiile decurgînd din calitatea lor de membri ai Bisericii, etc.

Astfel, Sfîntul Hrisostom se străduiește să convingă pe cei de sus că e în propriul lor interes să-și schimbe atitudinea față de cei mulți.⁸⁸ Bogații trebuie să-și dea seama că îndeletnicirile creatoare de bunuri le împlinesc aproape cu exclusivitate, cei de jos robotarii meseriilor și ai agriculturii. Nu bogații practică zidăria, dulgheria, cismăria, plugăria, fierăria, ci cei de jos. Nu cei bogați zidesc casele. Nu ei cultivă pământul. Nu ei țes și fac hainele. Nu ei lucrează metalele, ci cei de jos. Cei mulți. Muncitorii. Și atunci unde se mai simte nevoie de bogați? Cum își justifică ei existența?

Avertismentul e drastic. Cei de sus ocolesc munca. În același timp apasă și se poartă cu cîinoșie față de cei ce muncesc și fără truda cărora ei n-ar putea exista. Cum poate fi numită o asemenea atitudine? Ce justificare își poate găsi? Rațiunea sănătoasă și instinctul de conservare cer ca acela pe care-ți rezemi viața, nu numai să nu fie apăsător, prigonit, înjosit, dar dimpotrivă să fie ajutat, respectat, tratat ca un prieten.

86. In Epist. 1 ad Cor., Homil. 39, 8.

87. In Acta Homil., 43, 3.

88. In Epist. 1 ad Cor., Homil. 34, 4-5

Pe de altă parte, bogații trebuie să ia în considerare și faptul că, întrucât fac parte din Biserică, ei sînt obligați să respecte învățătura potrivit căreia în calitate de fii ai aceluiași Părinte ceresc, oamenii sînt frați unii cu alții și că în consecință relațiile dintre ei nu pot fi decît cele dictate de legea frăției. Cînd însă, cei de sus se poartă ca niște jefuitori nemiloși față de cei de jos, cine ar mai putea vedea un sentiment de frăție în purtarea lor? Cum să mai afirmi că ești frate cu cel sărac, cînd îl exploatezi la sînge? Și cum să ceri celor de jos să te respecte ca pe un frate pe tine cel care îl apeși și-l tratezi mai rău ca pe-o vită? Nu. Numai renunțînd total la puritatea lor haină, cei de sus se mai pot apropia de cei de jos și pot spera să restabilească cu ei legăturile frăției și ale iubirii. Căci aceasta este legea pe care Dumnezeu vrea s-o vadă guvernînd relațiile dintre fiii Săi: legea frăției și a iubirii reciproce. Dacă Dumnezeu a rînduit, zice Sfîntul Hrisostom, ca toți să se nască dintr-o singură pereche de oameni, apoi El a făcut aceasta ca să ne aducă mereu aminte de iubirea cu care, ca fii ai aceleiași perechi de oameni, sîntem datori unii față de alții. «Dumnezeu n-a creat decît un om și a poruncit ca toți ceilalți să se nască dintr-însul pentru ca să ne socotim ca alcătuiind cu toții o singură familie și să ne silim a ne trăi viața iubindu-ne unii pe alții». ⁸⁹

Aceeași este rațiunea adîncă, continuă Sfîntul Ioan, și a faptului că Dumnezeu a rînduit ca diferitele țări să producă bunuri deosebite. Anume, El a făcut rînduiala aceasta pentru ca țările să se vadă obligate a intra în legătură unele cu altele și a stabili raporturi de prietenie și colaborare frățească. «Și tot așa a făcut și cu fiecare om în parte. El (Dumnezeu) n-a dat la toți întreaga știință. Ci unuia i-a dat cunoașterea medicinei, altuia, cunoașterea arhitecturii; alții au primit cunoașterea altor meșteșuguri, pentru ca astfel, avînd noi trebuință unii, de alții, să ne iubim unii pe alții» *ἕνα χοήζοντες ἀλλήλων, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους*. ⁹⁰ Aceeași rînduială divină o găsim și-n cele duhovnicești, ne spune Sf. Pavel. Anume, unuia i s-a dat cuvînt de înțelepciune, altuia cuvînt de înțelegere, altuia proorocia, altuia harisma vindecărilor, altuia felurimea limbilor și altuia tîlcuirea limbilor» (I Cor. XII, 8, 10). Deosebirea darurilor ne obligă să stăm în legătură unii cu alții și să ne întregim, cu dragoste, lipsurile. ⁹¹

Argumente de această natură tinzînd să trezească și să dezvolte la ascultători conștiința că oamenii, ca să poată trăi ca oameni, trebuie să stea în legături frățești unii cu alții, să se susțină, să se încurajeze și să se ajute reciproc, Sf. Hrisostom folosește des în cuvîntările sale. Dumnezeu, zice el, a rînduit așa, «ca interesul fiecăruia să se găsească legat, în mod necesar, de interesul aproapelui». Dumnezeu a rînduit așa ca nimeni să nu-și poată realiza interesul propriu decît pe calea slujirii intereselor celorlalți. Dacă nu asiguri mai întîi binele comun, apoi binele propriu ușor se poate dizolva în nenorocirile din jur. De exemplu, zice Sf. Ioan, dacă atunci cînd vezi arzînd casa vecinului, tu în loc să-i sări

89. Homil. de perfecta caritate, 1

90. *Ibidem*.

91. De perfecta carit., 1.

în ajutor, te închizi în casa ta, vei pieri cu siguranță, fiindcă focul se va întinde și la locuința ta. Tot așa, «dacă într-o corabie pilotul și-ar căuta, în vreme de furtună, interesul său egoist, neglijând pe al celorlalți, va fi înghițit (de valuri) și el și ceilalți». «Aceasta e condiția omului; să lucreze pentru interesul aproapelui... Nimeni nu se poate mîntui decît cu această condiție». ⁹²

Ideea solidarității, a frăției, a reciproci dependențe a oamenilor este exprimată în aceste texte cu desăvîrșită claritate. Nimeni nu-și poate căuta binele în mod independent de ceilalți. Și și mai puțin împotriva celorlalți. Nimeni nu poate vorbi de interese legitime dacă urmărește să și le realizeze prin neglijarea sau lezarea intereselor celorlalți. Binele și interesele proprii sînt legate de interesele și binele semenilor, ale colectivității. Numai lucrul pentru promovarea intereselor și binelui comun, îți poate asigura binele și interesele proprii. Numai cine este mereu cu grijă pentru binele celorlalți se poate numi următor al lui Hristos. «În adevăr, nimic nu ne poate face imitatori ai lui Hristos ca zelul pentru binele semenului. Poți să postești și să te culci pe pămînt, să te mortifici, dacă nu ai grijă de aproapele, n-ai făcut nimic... Dacă ești nefolositor semenului, n-ai făcut nimic». ⁹³

Învățăturile acum amintite, Sfîntul Ioan le-a adresat tuturor ascultătorilor săi. Dar în primul rînd el a avut în vedere, pe cei de sus, pe deținătorii de mari averi. Căci mai ales în aceștia vedea el izvorul nedreptăților și neegalităților sociale, mîi ales pe aceștia voia el să-i readucă pe linia unui comportament uman față de celelalte categorii sociale.

Nu ne interesează aci dacă Sf. Ioan Gură de Aur a izbutit sau nu să realizeze ceea ce și-a propus în legătură cu moralizarea vieții sociale. Nu ne interesează nici dacă metoda folosită de el a fost sau nu cea mai potrivită. Aci ne interesează un singur lucru: anume că prin concepția și practica sa, incomparabilul predicator al lui Hristos a atras atenția preotului predicator de totdeauna asupra obligației de a nu se închide în ritualism și abstractism dogmatic, de a nu se însingura în speculații esoterice, de a nu se izola de viață, ci de a fi în permanență atent la ceea ce se petrece în jurul său, și de a-și aduce cu hotărîre contribuția la îmbunătățirea vieții obștești.

Prin atitudinea sa, Sf. Hrisostom a arătat că predicatorul, pe lîngă cunoașterea temeinică a învățăturii creștine, trebuie să aibă și o bună orientare asupra categoriilor sociale, asupra cauzelor care au dus la scindarea colectivității în grupuri antagoniste; să fie bine orientat asupra nedreptăților și suferințelor sociale și să lupte pentru eliminarea lor.

Prin predica și comportamentul său practic, Sfîntul Ioan a arătat că locul preotului predicator, e lîngă cei nedreptățiți și prigoniiți, lîngă cei mulți, lîngă popor.

Prin atitudinea sa de dîrză combativitate pentru cauza năpăstuiților vieții, marele predicator al creștinătății a arătat că preotul trebuie să fie

92. In Epist. 1 ad Cor., Homil. 25, 4; cf. și *Despre Sf. Vavila*, 8 (trad. Bezdechi) Sibiu 1938.

93. In Epist. 1 ad Cor., Homil. 25, 3.

prezent acolo unde se duce lupta pentru ridicarea celor umiliți și obidiți, și anume să fie prezent nu formal, nu protocolar, ci cu hotărîrea de a-și angaja și el însuși, în această luptă, toate puterile, toată măestria de cuvîntător, tot zelul și toată pasiunea lui de jertfă.

CONCLUZII

Vorbind despre concepția Sfîntului Ioan Gură de Aur asupra predicatorului, ne-am putut da seama de condițiile — nu puține și nu la îndemîna oricui —, pe care trebuie să le îplinească cel ce aspiră la demnitatea de ministru al cuvîntului.

Activitatea de predicator este o activitate de mare răspundere. Obiectul ei nu e rezultatul vreunui efort uman, ci e Revelația dumnezeiască, e învățătura și puterea pe care, din iubire, Dumnezeu le pune la îndemîna credincioșilor spre binele acestora.

Activitatea de propovăduitor e înrudită de aproape cu aceea a profetului. Precum profetul cel de demult era gură a lui Iahve către credincioși, la fel în cadrul Bisericii creștine, preotul predicator este gură a lui Hristos către păstoriți. E solul trimis de Sus ca să vestească ascultătorilor voia lui Dumnezeu. Și precum activitatea profetică nu era lăsată la inițiativa oricărui credincios, ci se dezvoltă pe baza unei chemări de sus, la fel și activitatea de propovăduitor al Evangheliei se dezvoltă, în cadrul Bisericii, nu ca o activitate la-ndemîna oricui, ci ca o activitate atribuită numai unor persoane, anume chemate și pregătite pentru aceasta.

În biserica noastră, munca de propovăduitor se înscrie printre atribuțiile principale ale preotului. Nu orice credincios — ne învață Sfîntul Hrisostom — are dreptul să predice, ci numai cei ce au primit hirotonia au capacitatea și îndreptățirea la aceasta.

Cel ce aspiră însă la hirotonie și, deci, și la dreptul de propovăduitor al cuvîntului trebuie să întrunească în persoana sa o serie de condiții unele privind zestrea individuală nativă, altele — pregătirea sa.

Ce privește dotația sa ereditară, viitorul preot se cuvine să dispună de puteri sufletești capabile să-l pună în situația de a înțelege, tâlcui și adapta, în mod adecvat, învățătura dumnezeiască, la posibilitățile ascultătorilor. Inteligență, sensibilitate, voință, iată puteri pe care viitorul preot predicator trebuie să le aibă în dotația sa ereditară la un coeficient cît mai ridicat.

Caracterul neobișnuit al învățăturii asupra căreia preotul predicator e chemat să-și îndrepte efortul său de tâlcuitor, pe o parte; iar pe de altă parte, mulțimea problemelor practice cărora trebuie să le facă față, reclamă din partea lui puteri sufletești a căror acuitate se cuvine să depășească nivelul comun.

O atenție deosebită trebuie să acorde viitorul predicator, pregătirii profesionale, inițierii lui cît mai temeinice în tainele Revelației divine. O pregătire superficială duce la superficializarea predicii, la banalizarea învățăturii, la înjosirea Evangheliei. Fără pregătire nimeni să nu îndrăz-

nească să vină la hirotonie. Dacă, din greșeală, a făcut aceasta, cel mai bun lucru pe care-l are de făcut după hirotonie, e să plece din preoție.

Dar și cel ce s-a pregătit înainte de hirotonie, să nu-și închipuie că odată intrat în preoție, nu mai e obligat să muncească în sensul sporirii continui a cunoștințelor sale. Zelul de a propovădui cu timp și fără timp trebuie secondat de aproape de studiu care nu trebuie considerat în nici un moment al vieții ca definitiv încheiat. Pregătirea preotului predicator are caracter permanent și e coextensiv întregii lui vieți.

Nimeni nu-și poate invoca talentul ca scuză pentru neglijența în materie de studiu. Predicatorul talentat nu numai că nu e dispensat de studiu, dar dimpotrivă e obligat la munca de pregătire în mult mai mare măsură decât predicatorul mai puțin talentat. Fără studiu continuu, fără efortul de a aduce mereu ceva nou în predicile sale, predicatorul talentat nu va putea întreține, mereu viu, interesul pentru Evanghelie, la ascultătorii săi, care sînt totdeauna mai exigenți față de propovăduitorii superior înzestrați, ca față de cei cu mai restrînse posibilități oratorice.

Pregătirea predicatorului nu trebuie să se limiteze doar la cunoașterea învățăturilor religioase. Cel ce vrea să-și asume misiunea de slujitor al cuvîntului e obligat să se pregătească și în sensul adaptării voinții sale practice, la cerințele învățăturii.

Predica creștină nu este numai cuvînt, ci și faptă, atitudine practică, viață. Este învățătură dar neapărat este și viață pe măsura învățăturii. Preotul nu este predicator decât în măsura în care la propovăduirea prin viu grai, adaugă propovăduirea prin faptă, prin purtarea sa de fiecare zi.

Predica nu se impune prin artificii retorice. Nici prin sentimentalism oricît de răscolitor ar fi el. Predica se impune prin viața preotului trăită la nivelul înaltelor comandamente creștine.

Practic, predica valorează atît cît valorează viața nouă pe care predicatorul știe s-o trezească și cultive în credincioși prin pilda constantă a vieții sale personale.

Separarea predicii de suportul viu al faptelor corespunzătoare, însemnează condamnarea ei iremediabilă la sterilitate.

O altă premiză a predicatorului este, după Sf. Hrisostom, încrederea deplină în puterile pozitive ale omului. Ale oricărui om. Nu numai ale credinciosului. Păcatul este o realitate tristă. Este o atitudine cu urmări dintre cele mai grele pentru viață. Dar mai adînc decât păcatul este în firea omului, bunătatea, tendința spre bine, voința de a face ca binele să biruie asupra răului.

Combătînd cu hotărîre păcatul, predicatorul va sprijini, cu toate mijloacele de care dispune, puterile pozitive ale ascultătorilor, aspirațiile lor spre progres, spre desăvîrșire.

Predicatorul creștin trebuie să se ferească de a da umanismului său o orientare precumpănitor hamartiocenică, să se ferească de a-i da un accent depresiv și pesimist. Umanismul propovăduitorului să fie străbătut de un suflu de iubire și de o robustă încredere în capacitatea omului de a urca treptele unui progres nelimitat.

Slujirea lui Hristos predicatorul trebuie s-o înțeleagă ca slujire a semenilor, considerați aceștia nu numai în sfera vieții individuale, dar și în sfera vieții lor sociale. De aceea el e obligat a se orienta și asupra mersului vieții obștești. El e obligat să se intereseze de nedreptățile, inegalitățile, de suferințele sociale și să-și dea seama de cauzele care le generează și le întrețin.

Dându-și seama de apăsarea și exploatarea la care sînt supuși cei mulți de către cupiditatea și rapacitatea celor avuți, predicatorul nu poate rămîne indiferent, neutru, pasiv. El e obligat să-și aducă, de pe poziția și cu mijloacele sale, contribuția pentru eliminarea nedreptăților, a inegalităților și a cauzelor care le generează.

În luptele sociale locul preotului nu poate fi decît lîngă cei nedreptățiți, lîngă cei ce luptă pentru eliminarea nedreptăților și pentru ridicarea celor de jos.

Este unul din marile merite ale Sfîntului Ioan Gură de Aur de a fi intuit adevărul că pentru îmbunătățirea vieții sociale, pe lîngă transformarea vieții sufletești a ascultătorilor, mai e necesară și o transformare a condițiilor externe de viață. De asemenea, este unul din marile lui merite, că a cerut preotului să se orienteze și asupra vieții sociale, atrăgîndu-i, în același timp, atenția că datoria de a-și aduce contribuția la lupta pentru ridicarea celor de jos, face parte dintre datoriile elementare ale misiunii de propovăduitor al cuvîntului.

Preotul alipit cu toată ființa sa de idealul slujirii lui Hristos; bărbat înzestrat cu alese însușiri sufletești și spirituale; om pătruns de iubire și cu deplină încredere în puterile pozitive firești ale semenilor; bărbat capabil să-și dea contribuția la lupta împotriva nedreptăților sociale și pentru instaurarea unei vieți obștești mai bune și mai drepte, acesta este chipul predicatorului așa cum se desprinde el din concepția și practica celui mai mare predicator al creștinătății, Sfîntul Ioan Gură de Aur.

Pr. Prof. D. BELU

RUGĂCIUNILE PENTRU CEI ADORMIȚI, IN INVĂȚĂTURA BISERICILOR ROMANO-CĂTOLICĂ ȘI ORTODOXĂ *

În legătură cu această problemă, Biserica Romano-Catolică ne face nouă ortodocșilor, imputarea că de vreme ce ne rugăm pentru cei adormiți, ar trebui să credem și în purgatoriu ; de asemenea, ea își sprijină argumentarea pentru purgatoriu, pe rugăciunile pentru cei morți, care, așa cum vom vedea imediat, n-au nimic de a face cu această învățatură a purgatoriului.¹ Noi ortodocșii nu putem crede în purgatoriu, tocmai pentru faptul că ne rugăm pentru morți. Între doctrina și practica Bisericii noastre este o legătură organică. De aceea este absurdă imputarea ce ni se face că nu sîntem consecvenți, cînd ne rugăm pentru morți, dar nu admitem purgatoriul. Acesta stă în legătură cu faptul că teologii catolici de cîte ori aud pe Părinții și scriitorii răsăriteni vorbind despre rugăciunile pentru morți și despre putința scăpării unor suflete de la suferințe, prin aceste rugăciuni, declară că aceia recunosc purgatoriul. Părinții și scriitorii bisericești răsăriteni, se gîndesc totdeauna la sufletele cu păcate, deci la sufletele din iad, nu la sufletele cu păcate iertate pe pămînt, dar rămase cu datoriile ce le mai au de plătit, deci la sufletele din purgatoriu. Apoi ei fac dependentă această scăpare, în mod absolut, de rugăciunile Bisericii și de mila lui Dumnezeu, pe cînd după doctrina purgatoriului acele suflete pot primi doar o scurtare de suferințe prin rugăciunile Bisericii, dar în general, ele tot scapă și fără aceste rugăciuni și mila lui Dum-

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost lucrată sub îndrumarea d-lui prof. N. Chișescu, care a dat și avizat să fie publicată.

1. O expunere amplă a învățaturii Bisericii Romano-Catolice în legătură cu starea sufletelor după moarte în comparație cu cea a Bisericii Ortodoxe, se poate urmări în *Ortodoxia*, anul V, 1953, pp. 546-576. Tot acolo se pot vedea și obiecțiile Bisericii Ortodoxe în legătură cu purgatoriul. În ceea ce privește expunerea pe larg a purgatoriului, așa cum se oglindește el în învățătura Bisericii Romano-Catolice, pot fi cercetate printre altele, și următoarele lucrări: Belmont: «*Le purgatoire*», Paris 1919; Const. Chavin: «*Le purgatoire. S'il existe et ce qu'il est*», în *Questiones Théologiques*, Paris 1908; *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tom. XIII, première partie, Paris 1936, coloanele 1164-1179; V. Dom. Cabrol, *Dictionnaire d'Archéologie*, art. «*Defuncts*», col. 445; Bellarmin, *De Purgatorio*, lib. II, cap. VI, și R. P. Ad. Hamon, «*Au delà du tombeau*», ed. III-a, Paris 1912.

nezeu nu are nici un rol acolo, căci după achitarea datoriilor prin ele înșile, sau prin cei de pe pământ, ele ies automat, fără să mai fie întrebat Dumnezeu. Faptul, că în Răsărit se pune un accent absolut pe rugăciunile Bisericii și pe mila lui Dumnezeu, departe de a fi dovadă pentru purgatoriu e dimpotrivă o dovadă împotriva lui. Astfel între rugăciunile pentru morți și purgatoriu e în fond o contradicție. Această contradicție față de purgatoriu o putem constata chiar în rugăciunile Bisericii romano-catolice. Cel mai însemnat imn de aici e Imnul romat:

Dies irae, dies illa
Solvat saeculum in favilla:
Teste David cum Sibylla...²

E vorba de ziua mîniei, de ziua în care întregul univers va fi prefăcut în cenușă, după cum vorbesc prezicerile lui David și oracolele sibiline. Cît de mare va fi groaza atunci! Judecătorul suprem va judeca oamenii pentru toate faptele lor. «*Quando Judex est venturus, cuncta stricte discussurus*». Atunci Judecătorul fiind așezat pe tron, tot ceea ce era mai înainte ascuns, va apare la lumină, pentru ca nici o crimă să nu rămînă nepedepsită. «*Judex ergo cum sedebit quidquid latet apparebit, nil inultum remanebit*». Și rugăciunea încheie: «*Pie, Jesu, Domine, Dona eis requiem — Amen —*». Ce spune această rugăciune? Că la sfîrșitul lumii se va judeca totul și nimic nu va rămîne ascuns. Spune ruga asta ceva de purgatoriu sau măcar îl presupune? Nicidecum. Știm că doctrina romano-catolică face din judecata particulară ceva definitiv și că oricine ajunge în iad nu mai poate ieși de acolo și prin urmare judecata generală e ca și anihilată. Atunci rugăciunea citată pe cine privește? Cine să nu fie dat focului celui veșnic, dacă toți cei cu păcate mortale neiertate sînt deja acolo, iar despre cei din purgatoriu se poate spune că, între timp au fost salvați și ei prin pătimirea lor satisfăcătoare din purgatoriu? E rugăciunea aceasta fără obiect? După doctrina catolică așa s-ar putea bănui.

Și mai clar se vede acest lucru din *Offertorium* — rugăciunea de dezlegare — de după evanghelie:

«*Domine Jesu Christe, rex gloriae, libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni e de profundo lacu: libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum: sed signifer sanctus Michael repraesentet eas in lucem sanctum: Quam olim Abrahae promisisti, et semini ejus*».

Nu e aici contrazicerea și mai mare? Dacă din iad nimeni nu poate ieși, atunci de ce să te mai rogi ca să fie eliberate sufletele celor adormiți din pedepsele infernului ca să nu ajungă ele în tartar și în întunerecul cel mai din afară și ca arhanghelul Mihail să le conducă la locuința acelei lumini ce a fost promisă altădată lui Abraam și seminției lui, scoțindu-le din ghiara leului? (diavolul). Dar rugăciunea spune un mare adevăr

2. *Missae in agenda defunctorum, Roma, Tipografia Poliglota S. Congregationis de Propaganda Fide, 1813, p. 21.*

3. *Missae in agenda defunctorum, op. cit., p. 22.*

și anume, că sufletele celor păcătoși merg în iad. De acolo, pe cei fără păcate de moarte Biserica îi poate scoate prin rugăciunea ei. Așa învață Biserica ortodoxă prin învățătura ei care-i la fel cu cea din rugăciunea de dezlegare catolică amintită mai sus — admițând mîntuirea unor suflete chiar din iad, întrucît ea nu recunoaște un loc special pentru sufletele ce se mîntuiesc după moarte prin rugăciunile Bisericii. După doctrina Bisericii catolice este inutil să ceri Domnului gloriei eliberarea sufletelor ajunse în ghiara leului, iar dacă s-ar vrea să se spună că rugăciunea e făcută ca sufletele să n-ajungă în lacul cel adînc și în întunerecul cel mai dinafară, lucrul ar fi în fond același, căci Biserica n-ar mai ține la învățătura ei, că sufletele cu păcate de moarte se duc inevitabil în iad, și că rugăciunile ei le poate ajuta să scape de iad chiar de mai înainte. Deci rugăciunea nu spune ceea ce vrea doctrina Bisericii catolice.

Liturghia din ziua cînd trupul mortului este îngropat are chiar la început o rugăciune foarte semnificativă: «*Deus cui proprium est misereri semper et parcere, te suplices exoramus, pro anima famuli tui, N... quam hodie de hoc saeculo migrare iussisti; ut non tradas eam in manus inimici, neque obliviscaris in finem, sed jubeas eam a sanctis Angelis suscipi et ad patriam Paradisi perducere, ut, quia in te speravit et credidit, non poenas inferni sustineat sed gaudia aeterna possideat, Per Dominum nostrum Jesum Christum, Filium tuum.*»⁴ Ce vrea să spună rugăciunea aceasta? Mai întîi că Domnul e plin de milă și iertarea sufletului celui adormit îi aparține Lui. În al doilea rînd, că sufletul acesta ar putea să meargă în unul din cele două locuri unde merg sufletele după moarte; iad sau rai. Rugăciunea cere ca el să nu meargă în iad, fiindcă aici pe pămînt a mărturisit pe Domnul. Și se roagă stăruitor, ca sufletul celui adormit să nu fie dat în mîna vrăjmașului. Dacă în ziua îngropării se cere Domnului ca sufletul să fie scăpat de iad, și să fie primit de îngeri în rai, în purgatoriu cînd mai merge, fiindcă oricît de drept ar fi cineva, nu-i fără pată, chiar dacă ar fi viața lui numai de o zi! Ori poate că i se cere lui Dumnezeu, ca să se îndure de acest suflet la judecata cea din urmă? Ce i-ar mai putea face Domnul atunci, dacă el își ia pedeapsa definitivă, acum după judecata particulară? Dacă rugăciunile nu mai pot scăpa sufletele de iad sau din iad, ci cel mult le pot scurta timpul în purgatoriu, rugăciunea ar fi trebuit să ceară izbăvirea lui mai repede din purgatoriu, fiindcă numai acolo este operantă ruga Bisericii romano-catolice, pentru scurtarea timpului de chinuire. Dar nici aici rugăciunea nu cere așa ceva.

La toate aceste slujbe-liturghii pentru defuncți, mai ales în zilele de aniversare, rugăciunea de dezlegare — offertorium — se continuă cu cuvintele următoare: «*Hostias et preces tibi, Domine, laudis offerimus:*

4. Dumnezeu, Ție-Ți este propriu de a Te îndura și ierta; pe Tine Te rugăm pentru sufletul robului tău N... pe care l-ai luat astăzi din veacul de acum; nu-l da, Doamne, puterii vrăjmașului și nu-l uita pînă la sfîrșit, ci binevoiește a porunci sfinților îngeri să-l primească în paradis; astfel că, precum a năjduit și crezut în Tine, să nu fie dat suferințelor iadului, ci să guste bucuriile cele veșnice, prin Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul Tău». Oratio in die obitus — *Missae in agenda defunctorum, op. cit., pagina 23.*

tu suspice pro animabus illis, quarum hodie memoriam facimus: fac eas, Domine, de morte transire ad vitam: Quam olim Abrahae promissisti, et semini ejus». ⁵ Se aduc deci Domnului rugăciuni, jertfe și laude, pentru ca El să privească asupra sufletelor celor adormiți și a căror pomenire se face, pentru ca să-i treacă din moarte la viață, așa cum s-a promis lui Abraam și seminției lui. Orice credincios catolic se poate întreba în timpul acestor rugăciuni: de care moarte e vorba și de care viață? Poate fi vorba aici de cei din purgatoriu? Rugăciunea de mai sus, în cazul acesta se opune dreptății divine, care trebuie împlinită în purgatoriu. ⁶ Dar dacă în această rugăciune nu poate fi vorba de purgatoriu, atunci desigur că este vorba de iad. Și Biserica romano-catolică prin această rugăciune nu face decât ceea ce a făcut și Biserica Ortodoxă întotdeauna: să se roage adică pentru iertarea păcatelor celor adormiți, deoarece ei n-o mai pot face după ce au plecat de aici și singură Biserica poate cere trecerea lor din moarte la viață.

În liturghiile zilnice pentru cei adormiți găsim rugăciunea — Orațio — în care se spune: «*Deus veniae largitor et humane salutis amator: quaesumus clementiam tuam; ut nostrae congregationis fratres propinquos, et benefactores, qui ex hoc saeculo transierunt, beata Maria semper Virgine intercedente cum omnibus sanctis tuis, ad perpetuae beatitudinis consortium pervenire concedas*». ⁷ Rugăciunea aceasta este într-adevăr plină de duioșie, fiindcă ea cuprinde pe frați, părinți și binefăcători. «O Dumnezeule, care ierți păcătoșilor», spune rugăciunea și «căruiă îți place mîntuirea oamenilor, ne rugăm milostivirei Tale», prin mijlocirea Prea Fericitei și pururea Fecioarei Maria și a tuturor sfinților Tăi, du la veșnica fericire pe frații noștri, pe părinții și binefăcătorii noștri, care au plecat din această lume». Dar ce rost ar avea această rugăciune pentru cei cu păcate de moarte, care merg în iad? Însă nici pentru cei ce se duc în purgatoriu, nu are vreun rost. Mijlocirile sfinților, după învățătura Bisericii romano-catolice, nu au nici ele prea mare rost. O eficiență mai sigură pentru cei din purgatoriu, au meritele lor prisositoare pentru faptele ce le-au săvîrșit cît au fost pe pămînt. Dar aplicarea acestor merite la cei din purgatoriu nu depinde de mijlocirea sfinților, care le-au cîștigat. Suarez, de exemplu, împreună cu P. Terrien cred puțin probabil ca sfinții din cer să obțină de la Domnul Hristos ca să aplice El însuși morților cantitatea propriilor lor satisfacțiuni, atît cît e necesară și suficientă ca să fie eliberați. O eliberare astfel obținută ar fi gratuită și din partea donatorului și din partea advocaților săi... Iisus Hristos cauză și izvor universal a oricărei iertări de pedeapsă a stabilit instrumente și oarecum cauze secundare pentru a aplica satisfacțiunile Sale și nu obișnuiește să facă o asemenea aplicare în afară de mijloacele rînduite de El... ⁸ Iată-i dar pe

5. *Missae in agenda defunctorum, op. cit., p. 24.*

6. Pr. Vasile Coman, *Raportul dintre rugăciunile pentru cei morți și purgator*, în «Revista Teologică», nr. 10-11, anul XXIX, p. 436, Sibiu.

7. *Missae in agenda defunctorum, op. cit., p. 25.*

8. A. Michel, *Purgatoire*, în *Dictionnaire de la Théologie Catholique*, première partie, Paris, 1936, col. 1304.

aceștia în conflict cu rugăciunile Bisericii. În rugăciunea liturghiei cotidiene pentru morți nu este vorba de purgatoriu. Căci dacă ar fi fost, ea ne-ar fi spus-o și dacă ea ar fi spus-o, atunci sfinții n-ar mai fi fost cuprinși în ea, din moment ce teologii catolici nu dau mare importanță puterii și rolului rugăciunii lor pentru cei adormiți.

Liturghiile obișnuite pentru morți au iarăși o rugăciune, care justifică întru totul afirmația noastră, că rugăciunile pentru morți din liturghiile catolice ca și celelalte rugăciuni pentru morți n-au aici o legătură cu purgatoriul. Iată rugăciunea din liturghiile obișnuite pentru morți: «*Fidelium, Deus, omnium Conditor et Redemptor, animabus famulorum famularumque tuarum, remissionem cunctorum tribue peccatorum, ut indulgentiam quam semper optaverunt, piis supplicationibus consequantur*». ⁹ Dumnezeu, care ești ziditorul a toate și Mîntuitorul tuturor credincioșilor, dă robilor și roabelor Tale iertarea tuturor păcatelor lor, astfel ca ei să dobîndească prin smeritele rugi, ale Bisericii Tale, iertarea pe care au așteptat-o totdeauna de la mila Ta». Așa spune rugăciunea, dar doctrina e alta. Păcatele veniale se iartă în clipa morții, iar pedepsele temporale pentru acestea ca și pentru cele morale se ispășesc sau li se aduce satisfacție în purgatoriu. Deci cel ajuns în purgatoriu nu suferă pentru păcate, căci ele i-au fost iertate prin pocăință și la moarte, ci suferă numai pedepsele temporale pe care n-au mai avut cum le împlini, murind. Ori, rugăciunea cere iertarea păcatelor; deci a tuturor păcatelor. Dar doctrina nu admite iertarea sufletelor din purgatoriu, nici a celor din iad. La ce se mai face atunci rugăciunea?

Și totuși Biserica romano-catolică ne impută nouă că nu vrem să admitem purgatoriul, deși ne rugăm pentru morți. Dar oricine poate să vadă din însuși cuprinsul rugăciunilor de mai sus, că n-au dreptate.

Să vedem acum ce găsim și în însăși slujba de înmormîntare a Bisericii romano-catolice, care se săvîrșește ca și la noi, acasă și la biserică. Ea face parte din așa numitele ceremonii. Această slujbă are un ceremonial obișnuit și altul puțin mai deosebit, cînd clerul însoțește mortul la cimitir. Ea se numește: *Exsequiarum Ordo*. E rînduiala ce se face la înmormîntarea adulților. Osebit de aceasta e o altă rînduială la îngroparea copiilor. Pentru aceștia, era odată și o «missă» așa numită «de rit parizian», care nu mai este astăzi în uz. În rînduiala de înmormîntare a adulților, după ce se spune «Pater noster» se adaugă: «*A porta inferi, Erue, Domine, animam ejus*». ¹⁰ «Eliberează, Doamne, sufletul lui din porțile iadului». Iar în *Oratio*, cînd clerul însoțește mortul la cimitir, se spune: «*Deus, cujus miseratione animae fidelium requiescunt, hunc tumulum benedicere dignare, ei que Angelum tuum sanctum deputa costodem: et quorum quarumque corpora hic sepeliuntur animas eorum ab omnibus absolve vinculis delictorum ut in te semper cum sanctis tuis sine fine laetentur. Per Jesum Christum Dominum nostrum*». ¹¹ E rugăciunea de bine-

9. *Missae in agenda defunctorum, op. cit., p. 25.*

10. *Vade mecum pii sacerdotis sive preces ante et post missam, editio nona, noviter disposita et ancta. Ratisbona 1935, p. 210.*

11. *Ibidem, p. 215.*

cuvîntare a mormîntului, în care se cere Domnului milei ca să dea odihnă sufletelor credincioșilor și să binecuvînteze mormîntul cinstindu-l cu paza îngerului său, iar cei ale căror trupuri vor fi îngropate în el, să fie izbăviți de toată legătura păcatelor, pentru Domnul nostru Iisus Hristos. Și înt-un loc și în altul rugăciunile cer mila lui Dumnezeu pentru ca sufletul să fie izbăvit de iad, să fie scos din porțile lui. Dar așa, precum am văzut, sufletele ajunse în iad, nu pot să fie scoase de acolo, după doctrina romano-catolică. Se cere apoi iertarea de orice legătură a păcatelor. Dar am arătat că Biserica romano-catolică n-ar putea cere, prin rugăciunea ei, decît scurtarea chinurilor în purgatoriu, căci atît îi admite doctrina ei.

Ca să fie o legătură logică între doctrină și practică, trebuie schimbată ori una, ori cealaltă. Și romano-catolicii au încercat lucrul acesta într-un fel oarecare. Izbindu-se de greutatea în a schimba doctrina, căci aceasta ar fi însemnat dărîmarea întregului eșafodaj al spiritului ei juridic, s-au gîndit să schimbe puțin practica. Și astfel s-au născut acele practici pentru morți, pe care Biserica una și nedespărțită nu le-a cunoscut niciodată. Așa sînt diferitele exerciții în cinstea dureroasei agonii a Domnului Hristos, în cinstea Sfintei Fecioare Maica celor șapte dureri, apoi diferite octave și novene, despre care pomenește Alphonso de Liguori, ofrande, drumul crucii instituit de «Părinții minori», călugări în ordinul franciscanilor, așa numitul Chapelet (Mătănii) al morților, legat de numele aceluiași Alphonso de Liguori, *Stabat*, care are de autor pe cardinalul Frangipani (Latinus Malabranca), apoi diverse rugăciuni pentru morți, compuse din psalmi și diferite laude, și în fine slujbele de seară și dimineață, compuse tot din psalmi. În aceste practici credincioșii pot să se roage direct, pentru cei din purgatoriu, așa cum n-o pot face în liturghiile vechi și în slujba de la înmormîntare. Aceste practici au fost apoi însoțite de indulgențele date de diferiți papi,¹² indulgențe primite de credincioși pe care ei le puteau referi celor din purgatoriu. Este ca să zicem așa o ajustare a practicei cu doctrina. Aceste practici sînt și acum în vigoare în Biserica romană, însoțite mereu de indulgențe plene sau parțiale. Ajustarea aceasta era însă numai pe jumătate. Pentru ca să fie deplină în cultul catolic, s-a mai introdus și acea mică rînduială pentru sufletele din purgatoriu. Cîtă deosebire însă între rugăciunile pe care le-am analizat pînă acum și cele din mica rînduială pentru sufletele din purgatoriu.

12. Astfel de indulgențe, atașate unor asemenea practici, au dat: Pius al VII-lea la 18 aprilie 1809 și la 11 iulie 1817; Benedict al XIII-lea la 15 ianuarie 1728 și Benedict al XIV-lea la 28 ianuarie 1756; Leon al XII-lea la 18 noiembrie 1826 și la 2 martie 1827; Inocențiu al XI-lea și al XII-lea, la 5 septembrie 1686; 24 decembrie 1692; 26 decembrie 1695; Benedict al XIII-lea la martie 1726; Clement al XII-lea la 16 ianuarie 1731; Pius al VI-lea la 10 ianuarie 1804. Ce practici sînt atașate unor asemenea indulgențe? Toate cele în legătură cu purgatoriul. Așa numitul *Chapelet des Morts*, orînduit de Leon al XII-lea, care a orînduit și «*Requiem aeternum*» pentru sufletele din purgatoriu.

Practica drumului Crucii, orînduită de Inocențiu al XI-lea la 1686 și de alți papi, ultimul fiind Pius al IX-lea în 1830; novena rugăciunilor, orînduită de Pius al VII-lea, în 1815 și 1830; De Profundis, orînduită de cei doi papi: Clement al XI-lea în 1681; rugăciunea celor cinci rîni, orînduită de Pius al VII-lea în 1814. (Cf. J. B. Gergères: *Charité pour les Morts et les consolations des vivants*, Paris 1894, pp. 591-601.

Dar de aci se naște o dificultate. Dacă sufletele din purgatoriu sînt cuprinse în liturghiile și în unele din rugăciunile ei vechi, de ce a mai fost nevoie și de acea «mică slujbă pentru sufletele din purgatoriu». Iar dacă aceste rugăciuni făcute pentru sufletele din purgatoriu au alt cuprins decît acelea din liturghiile și din celelalte rugăciuni vechi înseamnă că una-i doctrina din acele liturghii și rugăciuni vechi și alta-i cea din practicile pomenite și din rînduiala pentru sufletele din purgatoriu. Biserica romano-catolică susține că întregul cuprins din liturghii și din rugăciuni pentru morți se referă la sufletele din purgatoriu. Dacă ar fi așa, atunci de ce era nevoie de o rînduială nouă pentru sufletele din purgatoriu, deosebită de acelea? Și deosebirea aceasta sare în ochi, imediat. În partea introductivă a micii slujbe pentru sufletele din purgatoriu, se spune: «*Doamne Iisuse, a cărui bunătate este nesfîrșită. Te rog cu toată umilința să ai milă de sufletele din purgator, care de la despărțirea lor de trupuri suspină după Tine și Te roagă să le introduci în pămîntul celor vii și în locul veșnicei odihne*». ¹³ Aici purgatoriul apare în chiar cuprinsul rugăciunii, cum e și drept să fie, căci doar pentru aceasta e făcută rugăciunea. Așa ceva n-am întîlnit în liturghii, și nici în slujba înmormîntării. Iar cum liturghiile și slujba înmormîntării sînt de dată mai veche, care merge pînă la Augustin sau Sf. Ambrozie, ele se încadrează perfect în practica veche a Bisericii. În ele găsim credința Bisericii care nu cunoaște un al treilea loc, în care să meargă sufletele. De aceea acele rugăciuni nu pomenesc decît de cele două locuri: iad și rai. Dar rînduiala pentru sufletele din purgatoriu, care a pătruns în cărțile de slujbă cu mult mai tîrziu, se contrazice cu rugăciunile vechi, cînd spune că cei vii nu pot face mare lucru pentru cei din purgatoriu: «*O, suflete ale credincioșilor, morți în credința în Iisus Hristos, dar încă respinși de la intrare în ceruri! Să nu pot eu să vă dau o mîină de ajutor, ca să vă scot din flăcări și să vă fac să treceți în adevărata patrie!*» ¹⁴ Dar atunci la ce se mai roagă Biserica catolică pentru ei? De ce a mai alcătuit o rînduială pentru ei? Rugăciunea poate scurta cel mult, timpul pătimirii satisfăcătoare, dar pînă nu ispășește pînă la ultima limită, nimeni nu poate ieși de acolo. Aici doctrina e în concordanță cu practica. Și e așa, fiindcă toate octavele și novenele legate de practicile pentru cei din purgatoriu, au pătruns în slujba Bisericii catolice după ce s-a ivit inovația doctrinală. Biserica veche n-avea octave, nici novene și nici nocturne pentru purgatoriu, fiindcă acest purgatoriu nu exista, așa cum el nu există nici în liturghiile și slujba înmormîntării din Biserica romano-catolică.

Doctrina purgatoriului n-are corespondență în practica moștenită din vechime a Bisericii, pentru că această doctrină este o inovație. Prin ea Biserica romano-catolică s-a abătut de la linia adevărului. ¹⁵ De aceea toată truda teologilor de a împăca doctrina cu practica este zadarnică. Într-un singur chip, s-ar fi putut face lucrul acesta. Să se fi modificat

13. J. B. Gergères, *op. cit.*, p. 439.

14. J. B. Gergères, *op. cit.*, p. 440.

15. Vezi în acest sens: *Eshatologia ortodoxă în comparație cu cea romano-catolică*, de Pr. Prof. Petreună, în rev. «Studii Teologice», an. II, sept.-oct. 1950, p. 346.

textele liturgice vechi, cum sînt liturghiile și rînduiala înmormîntării ca și epitafele de pe morminte, sau să se citească în ziua înmormîntării o indulgență papală, care să se așeze apoi în sicriul celui adormit. Dar un asemenea act ar fi ridicat valuri de proteste din partea masei de credincioși.

Astfel purgatoriul intrînd în doctrină, ca o contrafacere a teologilor, a rămas ceea ce este, o inovație păgubitoare, care nu se poate încadra în practica veche a Bisericii. Pentru el se pot aduce negreșit dovezi fabricate ad-hoc, dar în nici un caz el nu poate fi susținut pe mărturiile vechi ale rugăciunilor pentru morți. De aci vine faptul că doctrina Bisericii catolice în această chestiune nu se potrivește cu practica ei. Cu totul altfel se prezintă această situație în Biserica ortodoxă.

*

În Biserica ortodoxă nu există o nepotrivire între doctrină și practică, în ce privește pe cei răposați. Cu toate că în parte lucrul acesta s-a evidențiat chiar în cele spuse mai înainte, vom căuta totuși ca odată cu înfrățirea rugăciunilor pentru cei adormiți în Biserica noastră, să punem în și mai multă lumină deosebirea dintre doctrina și practica Bisericii romano-catolice.

În Biserica noastră pedeapsa nu-i dată de Dumnezeu celui iertat, ca răzbunare, ci pentru îndreptare și pentru întărirea în virtute, acolo unde păcatul a adus desordine. Un om iertat de Dumnezeu e bun iertat în concepția noastră ortodoxă și răzbunarea divină nu-și are rostul, fiindcă e nedemnă de Ființa iubitoare a lui Dumnezeu. De aceea și pedepsele pentru păcate se dau potrivit gravității acestor păcate, în sensul că acolo unde ruina e mai adîncă și refacerea trebuie să fie mai mare. Din această concepție ortodoxă urmează că împărțirea pedepselor în eterne și temporale nu trebuie să se facă în abstract, ci în legătură cu păcatul. O pedeapsă durează în viață pur și simplu pînă durează păcatul, fiind mai grea sau mai ușoară, după cum păcatul e mai mare sau mai mic. Iar cînd păcatul e iertat, încercările durează toată viața. După moarte, însă, nu mai durează decît pedeapsa, în caz că omul a plecat de aici cu păcat. Și aceasta va dura pînă cînd va dura și păcatul. De va dura păcatul veșnic, veșnic va dura și pedeapsa. Iar păcatul va dura veșnic, cînd omul n-a făcut nici un început de pocăință înainte de moarte. Asta înseamnă că toate sufletele care nu merg în rai, merg în iad. Dar asta nu înseamnă că toate sufletele ce merg în iad s-au dus cu aceleași păcate și deci suferă aceleași pedepse. Iadul, pe care îl trăiesc aceste suflete, mai bine zis, concepția ortodoxă despre iadul cel dinainte de judecata din urmă, constă în simțirea poverii acestei pete a păcatului, în rușinea și remușcarea pentru ea și în nesiguranța dacă vor fi iertate sau nu, întrucît nu pot aprecia singure cît de mari sau cît de mici sînt păcatele lor și nici nu știu dacă se vor face pentru ele rugăciuni. În purgatoriu, însă, se suferă pedeapsa pentru un păcat care nu mai este în suflet. Și toți pătinesc la fel. Ceea ce-i deosebește e numai timpul de pătîmire. Și toți au garanția mîntuirii, indiferent dacă se roagă sau nu cineva pentru ei. După învățătura Bise-

ricii ortodoxe nu numai sufletele plecate cu păcatele iertate prin pocăință, sau cu păcate ușoare, se izbăvesc după moarte, ci și sufletele cu păcate mai grele, nepocăite, sau nedeplin pocăite, dacă nu sînt învîrtoșate în păcat; și ele nu se mîntuiesc prin suportarea unor pedepse care ar satisface dreptatea lui Dumnezeu, ci prin rugăciunile Bisericii și prin mila lui Dumnezeu.

Vom da cîteva exemple din rugăciunile Bisericii ortodoxe în legătură cu pomenirea morților, din care se va vedea precis că doctrina ei este în absolută concordanță cu practica. În rînduiala îngropării mirenilor găsim următoarele: *«Vai cîtă nevoie are sufletul despărțindu-se de trup; vai, cît lăcrămează atuncea, și nu este cineva să-l miluiască pe dînsul, către îngeri, ridicîndu-și ochii, în zadar se roagă; către oameni mîinile tinzîndu-și, nu are cine să-i ajute.»*¹⁶ Se vede clar doctrina Bisericii ortodoxe că după moarte nimeni nu mai poate lucra la mîntuirea sa. În rugăciunea de la sfîrșitul slujbei înmormîntării mirenilor, despre care am pomenit mai sus, prin cîntarea Sfintei Biserici, vorbește însuși cel adormit. El spune la un moment dat: *«...că la judecătorul mă duc, unde nu este fățarnicie... că fiecare din faptele sale, sau se va preaslăvi sau se va rușina: ci vă rog pe toți și mă cuceresc vouă, neîncetat vă rugați lui Hristos Dumnezeu, pentru mine, ca să nu mă rînduiască după păcatele mele la locul cel de muncă, ci să mă așeze unde este lumina vieții».*¹⁷ Rugăciunea confirmă cu totul doctrina. Nu sînt dincolo decît două locuri unde merg sufletele și rugăciunea poate ajuta și celor ce se duc cu păcate. Reiese aici din rugăcuine că pînă la judecata de apoi sufletele nu-și primesc pedeapsa deplină, ci stau într-o stare provizorie, de unde Dumnezeu îi poate trece la locurile de fericire prin rugăciunile Bisericii. De aceea, judecata particulară nu anihilează judecata din urmă, ci o confirmă, întărind-o. Și mai reiese încă un fapt care-i de mare importanță. Biserica luptătoare, de aici, are legături cu cei plecați dincolo, cei de aici rugîndu-se pentru cei de dincolo, în numele dragostei creștine, care-i cuprinde pe toți. Toți sînt mădulare ale trupului lui Hristos Mîntuitorul, care pe baza acestor rugăciuni pot scoate un suflet din osîndă și să-l așeze în lumina vieții. E tocmai ceea ce cere cel adormit în rugăciunea Bisericii ortodoxe. Dacă ceata sfinților a aflat izvorul vieții și ușa raiului, iar cei ce pe Mielul lui Dumnezeu au mărturisit și au fost junghiați ca niște miei, s-au mutat la viața cea neîmbătrînită, iar cei ce au umblat pe calea cea strîmtă și cu scîrbe în viață, luînd crucea ca jugul și urmînd Domnului cu credință, sînt chemați să ia darurile gătite și cununile cerești, toți ceilalți adormiți odihnesc în Domnul și Biserica se roagă, să li se ierte *«toată greșala cea de voie și fără de voie»*, nefixînd nici o margine a eficațității rugăciunii pentru cei ce s-au mutat din această viață cu credința în Dumnezeu.¹⁸ În Biserica romano-catolică am văzut că rugăciunea n-are eficacitate decît în a scurta chinurile celor din purgatoriu.

16. Rînduiala Pogrebaniei mirenilor din «Molitfelnicul bogat», tipărit la București, în tipografia lui Eliad, la 1832, p. 182.

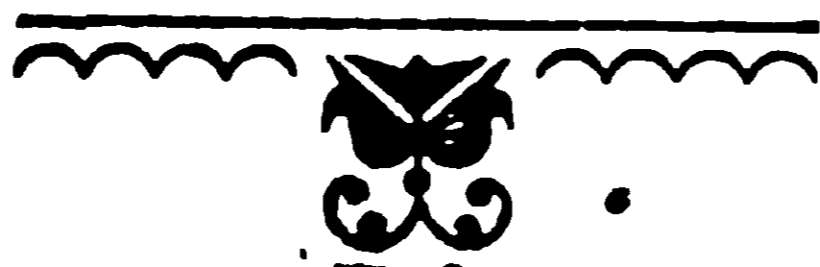
17. *Ibidem*, p. 190.

18. Pr. Vasile Coman, *op. cit.*, p. 440.

Cît de odihnitore este rugăciunea pentru morți în Biserica noastră ortodoxă! Ea asigură credinciosului fericirea prezentă și pe cea viitoare. Viața creștină înflorește în cultul morților, cei vii ostenind mereu și pentru ei și pentru cei adormiți. Și toată rugăciunea pentru morți este izvorită din această doctrină clară și mîngîietoare, ce se sprijină pe cuvintele Scripturii și pe învățătura Părinților. Practica Bisericii noastre nu rămîne întru nimic datoare față de doctrina din care pornește. Ea este la fel cu aceea care izvorăște și din liturghiile vechi ale Bisericii romano-catolice. De la această doctrină însă Biserica romano-catolică s-a abătut prin inovația purgatoriului. Și, dacă Biserica romano-catolică ar fi consecventă cu învățătura ei despre acest purgatoriu, atunci ea ar trebui să înlătore toate rugăciunile pentru cei morți. De îndată ce se admite că omul trebuie să se achite de pedepsele lui prin suportarea vremelnică a focului curățitor, atunci e un nou-sens să mai vii și să ceri micșorarea timpului sau a pedepselor din purgatoriu. Iar dacă din iad nimeni nu mai poate ieși, nu este paralizată viața creștină tocmai în ce are ea mai bun: cultul morților?

O renunțare a Bisericii romano-catolice la această inovație și o întoarcere a ei la ceea ce învață liturghiile și rugăciunile ei vechi, este, după părerea noastră, un lucru de mare importanță, care poate contribui alături de altele, la refacerea unității Bisericii creștine, la refacerea trupului sfînt al Aceluia care și-a dat viața pentru mulți și care așteaptă ca toți să fie una.

Preot magistrand IOAN CHIRVASIE

DOCUMENTARE

COMPLETĂRI LA BIBLIOGRAFIA ROMINEASCĂ VECHIE

227. **Octoih.** Rîmnic, 1742.

În *Bibliografia romînească veche*, 1508-1830, de I. Bianu și Nerva Hodoș, vol. II, București, 1910, e descris un exemplar ce cuprinde 4 foi nenumerotate+253 foi numerotate+124 foi numerotate. Exemplarul complet are însă 4 foi nenumerotate+254 foi numerotate+126 foi numerotate. Cîteva file sînt numerotate greșit și anume fila 212 de două ori și de asemenea filele 67 și 68 din a doua numerotare.

358. **Molitvenic.** Rîmnic, 1768.

B.R.V. prezintă următoarea descriere: «În — 4° de 4 foi nenumerotate și 340 numerotate. Tipărit cu negru și roșu cu 25 rînduri». Completăm această descriere, arătînd că *Molitvenicul* s-a tipărit în două variante cu următoarele caracteristici: a) Un exemplar cu 4 foi nenumerotate+355 foi numerotate, care se termină cu «*Rînduiala cum vom unge pre ereticii cari vin la pravoslavnică credință*» și cu însemnarea ieromonahului Ioan, diortositorul cărții. b) Exemplarul are 4 foi nenumerotate+360 foi numerotate (ultima foaie fiind numerotată greșit 340 în loc de 360). Pînă la fila 355 verso, cele două variante nu se deosebesc întru nimic, de aici i s-a mai adăugat «*Învățatură cum vom primi pre schismatici adică pre papistași carii vin la pravoslavnică credință*»¹ și apoi aceeași însemnare a ieromonahului Ioan.

1. Pentru valoarea dogmatică și spiritul larg de înțelegere ortodoxă a condiției umane, pentru nădejdea nemărginită în mila lui Dumnezeu ce se reflectă în rugăciunile acestei „Învățături”, redăm cîteva fragmente din ea:

„Și citește preotul *molitva* aceasta:

„D[oa]mne, D[oa]mne a toate făcătoriule și stăpîne, izvorul bunătăților și mîntuitorul tuturor oamenilor, iar mai vîrtos celor credincioși, cela ce n-ai trecut cu vederea pre om ca să fie aruncat întru adîncul peirii și al înșelăciunii, ci cu *mîntuitoarea omenire* a unuia născut Fiului Tău D[o]mnului și D[u]mnezeului și Mîntuitoriului nostru Ii[su]s H[ris]to[s], pre acesta l-ai cercetat și l-ai mîntuit și cătră tine l-ai adus, însu-ți stăpîne iubitoriule de oameni și acum caută spre robul tău (cutare) carele iaste din cuvîntătoarea ta turmă, pre carele l-ai învrednicit a să scula din peirea înșelăciunii și a dejghinării și cătră sf[i]nta ta apostolească și pravoslavnică și catholicească Biserică a scăpat, o stăpîne cela ce ai strălucit. Cu smerenie te rog săvîrșește în inima lui lumina darului a prea sf[i]ntului D[u]h, cătră luminarea cunoștinții și adevăratei sf[i]nte tale Ev[anghe]lii, aprinde întru dînsul scînteia mîntuitoriului Botez ce zace întru sufletul lui, ca să se aprinză întru dînsul văpaia darului tău celui duhovnicesc, spre plinirea poruncilor tale și către depărtarea a toată înșelăciunea dievolească. Dă-i lui ca fără fățarie neclătite și fără de viclesug să se împreune cu

398. Antologhion. București, 1777.

Bibliografa românească veche, vol. II, descrie un exemplar în folio, de o foaie (titlul) + 572 foi text. Exemplarul complet conține însă 3 foi nenumerate + 572 foi text. Cele două foi, nesemnificate în B.R.V. conțin «Predoslavia către cititori», pe care o reproducem mai jos și două xilografuri:

«Era oareși când pravoslavnică cetitoriule, era zic ceriu și pământu, aceste doao mari și nemărginite ființe, aceste doao lăcașuri cuprinzătoare de toată făptura cerească și pămîntească, zidite de mîna ziditoriului tuturor. Dar fiind încă neînpodobite și nealcătuite întru frumusețea cea cuviincioasă, era tocmai ca materia cea dintîiu, care filozofii o numesc începătură și aluat a toată ființa, ia nimic fiind. Și pentru aceia putem

sf[i]nta ta săbornicească Beserică, și să se scîrbească și să calce toată înșelăciunea cea pierzătoare de suflet. Și eresurile și dejghinarea și cu adevărat totdeauna să mărturisească și tare să ție pravoslavnică Catoliceasca credință, împărtășește-l pre el turmei tale cei aleasă, și-l împreună pre el Besericii tale cei sf[i]nte, depărtează de la dînsul toate gîndurile rele și faptele și obiceiurile cele fără de D[u]mnezeu, iartă-i lui toate greșalele cele cu voe și fără de voe și-l curățește pre el de toată spurcăciunea trupului și a sufletului, fă-l pre el vas cinstit și lăcaș sf[i]ntului tău D[u]h. Ca prin acela totdeauna fiind povățuit și îndreptat să păzească mîntuitoarele tale porunci și făcînd voia ta cea bună, cu bună plăcere și desăvirșit, să se învrednicească a cîștiga și binele tău cel ceresc, împreună cu toți cei ce bine au plăcut ție, că tu ești D[u]mnezeul milii și al îndurărilor și al iubirii de oameni și voești să se mîntuiască toți oamenii. Și ție slavă înălțăm Tatălui și Fiului și sf[i]ntului D[u]h acum și pururea și în vecii vecilor. Cliricii Amin“.

Și după sfîrșitul molitvei îi poruncește preotul să se scoale, zicînd lui:

„Scoală-te și stăi bine, stăi cu frică și cu adevărat spune pravoslavnică catoliceasca credință și blestem toate eresurile și dejghinarea, ca să fii ertat și dezlegat din legătura blestemului și de toată usebirea și vei fi părtași besericii, care iaste trupul lui H[risto]s“.

Iar el sculîndu-se zice întru auzul tuturor: Crez întru unul D[u]mnezeu. Și sfîrșind crezul îi dă lui preotul sf[i]nta Evanghelie să o sărute și făcînd aceasta zice preotul:

Bine iaste cuvîntat D[u]mnezeu cel ce au voit așa.

Și iar zice cătră dînsul:

Pleacă-ți genunchele tale înaintea Do[mnului D[u]mnezeu pre carele l-ai mărturisit și vei lua ertare păcatelor tale și dezlegare de tot jurămîntul.

Iar el plecîndu-și capul său și genunchele sale caută în jos iar preotul avînd de la Arhiereu putere zice preste dînsul cu mare umilință:

D[o]mnului să ne rugăm.

Cliricii: D[oa]mne miluiaște-ne. Stăpîne mult milostive D[oa]mne I[isu]se H[risto]ase D[u]mnezeul nostru, cela ce ai dat Verhovnicului tău Apostolul Petru și celorlalți Apostoli ai tăi, și cu darul tău ai voit toată puterea a să da lor, să fie legat și în ceriu, cîte de dînsii vor fi legate, așisderea să fie dezlegate și în ceriu cîte de dînsii vor fi dezlegate și pre noi proștii și nevrednicii moșteni, prin nespusa iubire de oameni ne-ai învrednicit a avea puterea cea dată lor ca și noi așisderea să legăm și să dezlegăm cele ce se întimplă întru norodul tău, însu-ți prea bunule Înparate. Și acum pre robul tău acesta ce dintru înșălăciunea dejghinării, ca din somnul peirii s-au sculat și la cunoștința adevărului au venit, carele dorește să se împreune sf[i]nței tale Beserici, ca un iubitoriu de oameni și bun păstoriu, priimește-l cu milostivire, că tu ai zis și alte oi am, carele nu sînt de staul acesta: și acelea mi să cade a le aduce. Și glasul meu vor auzi și va fi o turmă și un păstoriu și prin mine nevrednicul robul tău dezleagă-l pre el de toată legătura jurămîntului și de toată deosebirea și ori ce ca un om întru această viață au greșit, cu cuvîntul au cu lucrul, au cu gîndul. Iartă și lasă lui și de toată prihana sufletului cu darul tău spălîndu-l pre el, curat în curțile tale îl du, și îl împărtășește pre el cu turma oilor tale celor alese, fă-l pre el vas cinstit și lăcaș prea sf[i]ntului tău D[u]h, ca prin acela totdeauna fiind povățuit și îndreptat să păzească mîntuitoarele tale porunci și făcînd voia ta cea bună cu cea desăvirșită bună plăcere să se învrednicească a lua și binele tău cel ceresc împreună cu toți cei ce bine țe-au plăcut ție. Că tu ești a ne milui și a ne mîntui pre noi D[u]mnezeul nostru și tu ești D[u]mnezeul oamenilor celor ce vor să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vie și ție mărire înălțăm împreună cu părintele tău cel fără de început. Și cu prea sf[i]ntul și bunul și de viață făcătoriu tău D[u]h acum și pururea și în vecii vecilor amin“.

Și după molitvă îndată îl dezleagă pre el zicînd așa:

D[o]mnul D[u]mnezeul nostru I[isu]s H[risto]s, caută înapoi list 352 și sfîrșind molitva zice și aceasta:

„Scoală-te frate și ca un credincios lui H[risto]s roagă-te lui împreună cu noi, ca să te învrednicească pre tine, întru ungerea sf[i]ntului Mir, să iai darul sf[i]ntului D[u]h. Iar el sculîndu-se stă cu toată umilința și preotul îndată începe rînduiala ungerii cu mir, și o săvirșăște precum iaste scris la Luterani.

Așisderea și pentru armeni, carii sînt săbornicește blestemați ca niște eritici, întorcîndu-se și lepădîndu-se de eresurile lor ca și pre alții dejghinați de la beserica noastră îi primim și îi ungem cu Sf[i]ntul Mir“.

(Filele 357 verso — 360 verso).

zice că era ceriu și nu era, era pământul și nu era, și măcar că scriptura la facere grăiaște numai pentru pământ, că era nevăzut și neîmpodobit, dar dintr-această sfințită scriptură poate lesne a să înțelege, că și ceriul era nevăzut, fiindcă zice, era întunec asupra adîncimei. Deci, deși se lumina ceriul cu lumina cea neapropiată a D[umnezeirii], dar la firea cea slabă a ochilor omenești era amîndoașe asemenea și nevăzute pentru lipsa luminii, tocmai atuncea s-au văzut cînd au poruncit ziditoriul prin cuvîntul cel puternic de s-au făcut lumină. Și luați aminte puterea scripturii, au făcut D[umnezeu] dintru început ceriul și pământul, și s-au adăogit cuvînt de laudă. Iară cînd au făcut lumina, zice: «și au văzut D[umnezeu] lumina și o au lăudat că iaste bună. Cu adevărat nu iaste alt lucru mai bun și nici mai dulce decît lumina, căci fără de lumină sînt toate nevăzute, toate netocmite și toate întunecime. Pentru aceia nu au hotărît D[umnezeu] alt lucru mai de folos la toată făptura deci lucea-fărul cel mare, carele trecînd prin cele doasprezece zodii, nu numi (sic) luminează toată lumea, ci o încălzește și o hrănește și viață îi dăruiaște. Așa și firea omenească, priimind ființa din mîna ziditoriului, era nevăzut și netocmit și plin de întunecul necunoștinței, fiind lipsit de lumina cea adevărată, de lumina pravoslaviei, de lumina sfințitei Troiței. Atuncea s-au luminat, atuncea s-au văzut, cînd aprinzînd ca o făclie trupul cel din prea curata Fecioară luatu D[omnului] nostru Ii[sus] H[ristos], au descoperit firea omenească cea întunecată și neîmpodobită și pierdută. Pentru aceia întii, luminătoriu iaste însuși Fiul lui D[umnezeu] cel mai nainte de veci născut din tatăl, arhiereul cel mare, ce după orînduiala lui Melchisedec s-au arătat lumii cum pre sine mărturisește în sfințita Evlanghellie, eu sînt lumina lumii, adică cei înțelegătoare. Iar al doilea luminători sînt prea sfinții arhierei ce sînt orînduiți cu aceeași putere a luminii darului d[umnezeului] sfințit ca să lumineze sufletele creștinești. Dar precum între luminătorii ceriului stea din stea se deosibeste, așa în luminători ceriului celui cuvîntător, adecă a Besericii, iaste deosebire nu de dar, ci de luminarea cea den fapte bune, după cum scris iaste așa să lumineze lumina noastră înaintea oamenilor, ca văzînd faptele voastre cele bune să slăvească pre Tatăl nostru cel din ceruri. Pentru aceia și prea sfințitul Mitropolit a toată Ungrovlahia Kiriu Kir Grigorie, fiind lucea-fărul cel mai luminos prin toate razele faptei cei bune, din rîvnă D[umnezeiască] pornită fiind ca să împodobească Beserica lui H[ristos] și să lumineze pre Mireasa Mirelui celui d[umnezeu]hovnicesc, nu numai cu fapte, ci și cu d[umnezeiești] cuvinte, bine au voit acum de iznoavă al doilea a da în tipariu cartea cea care trecînd ca soarele cele doasprezece zodii ale lunilor celor doasprezece, luminează inimile pravoslavnicilor și încălzește sufletește și hrănește d[umnezeu]hovnicește. Cu adevărat toate sfințitele cărți bisericesti sînt de mare cinste și de mult folos, dar aceasta iaste ca o cunună tuturor, după cum și din nume să poate cunoaște Antologhion, fiind cuprinzătoare de toată slujba besericească, avînd într-însa nu numai laude ale praznicilor stăpînești, ci și ale tuturor sfințitor mari și mici. Deci cî osirdie priimind această sfințită carte să vă folosiți dintr-această D[umnezeiască] grădină,

să vă desfătați întru prea bunele mirösuri ale florilor, ce cuprinde într-însa. Și proslăvind pre D[o]mnul să rugați sănătate prea sf[i]ntului și d[u]hovnicescului stăpînului nostru ca întru mulți ani să i să îndelungească bl[a]goslovenia asupra noastră.

Al pravoslaviei voastre rugătoriu către D[u]mnezeu, smeritul Mitropolit al Miralichiei Filaret».

Gravurile. Fila 3 nenumerotată. Maica Domnului cu Iisus în brațe stă pe tron, avînd în spate cei doi arhangheli (4,7×4 cm.). Sub gravură e următorul text: «Născătoare de D[u]mnezeu tu ești viața cea adevărată care ai odrăslit rodul vieții. Ție ne rugăm, roagă-te stăpînă cu sf[i]nții apostoli să miluiască sufletele noastre.

Fila 3 verso: Duminica tuturor sfinților (12,3×13,8 cm.). Gravura cuprinde în primul cerc central pe Iisus Pantocratorul. În cel de-al doilea cerc se află Jertfelnicul ceresc, Maica Domnului, cei 4 evangheliști în simboale, cetele îngerești, ceata apostolilor, a mucenicilor, a sfinților, a proorocilor, ceata împăraților cu sfinții împărați Constantin și Elena în mijloc.

Sub gravură, următorul text: «Făcătoriule a toată făptura cea ce cu vremile și anii ai pus întru stăpînirea ta. Bl[a]goslovește cununa bunătății tale D[oa]mne. Păzind în pace pre împăratul și cetatea ta pentru rugăciunile Născătoarei de D[u]mnezeu și ne mîntuiește pre noi».

*

1063. Agapie Criteanul. Minunile Fecioarei Mariei. Rîmnic, 1820.

Din această lucrare avem două variante, care diferă numai prin ordinea distribuirii cuprinsului în cele 4 file nenumerate de la început, nu și a textului în sine. În B.R.V., vol. III, p. 325, este descrisă numai varianta cu gravura pe verso foii de titlu, urmînd scara, fila 2 recto-verso și Prefața «Către cititori», fila 3-4 verso. Cea de a doua variantă are însă pe verso foii de titlu pînă la fila 2 verso, Scara, apoi Prefața «Către cititori», fila 3-4 verso, iar în colțul din dreapta al filei 4 verso, se găsește gravura «Buna Vestire». (Aceași care în alte exemplare se află pe foaia de titlu verso).

1286. Oștirea francezilor în Rusia. București, 1826.

Exemplarul complet are 3 foi nenumerate×132 pagini+ 2 foi în loc de 3 foi+132 pagini+1 foaie, cum e semnalat în *Bibliografia veche romîneasă*, vol. III, p. 516. Pe ultima foaie de la sfîrșit sînt menționate numele «obrazelor ajutătoare» de la Craiova, care au susținut din punct de vedere material tipărirea acestei cărți:

Tache Bengescu vel serdar
Panache Arcuda vătăful cinstitei căimăcării
Manolache Grămăticul
Nicolae Diiculescu
Ioann Argeșeanul
Ioann Tetoianul
Dimitrache Portărescul
Manolache Pleșoianul
Leontie Teodorescul
Nicolae Vasile Moga
Vasilache Teodoru, vnuc (nepotul) Ioanichie ieromonahul năstavnicul sfintei Mănăstiri Motru.
Eustatia Stolojeanul, treti logofăt al Departamentului de criminalion
Barbul Logofătul Casii Poștilor Craiovi».

1313. Irmologhion. Mănăstirea Neamț, 1827.

În *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 357, descrierea s-a făcut după un exemplar defectuos: «2 foi nepaginate+344 p. și alte 6 foi nepaginate».

Exemplarul complet are 2 foi nenumerotate+344 p.+14 foi nenumerotate. B.R.V. nu indică decât ultimele 6 foi. Cuprinsul celor 8 foi e următorul: *Megalinariile* ce se cântă în Dumnezeștile și Sfințitele Slujbe și oricând va voi la Ceia ce ești mai cinstită (S-au pus după cum stau în Irmologhiul grecesc). La Sfânta Treime (filele 1-2). La Schimbarea la Față (2 verso-3). La cei fără de trupuri (fila 3). A Mergătorului înainte (fila 3-recto-verso). La Apostol (fila 3 verso). La iubitul Ucenic (fila 3 verso). La Andreiu cel întâiu chemat (fila 4). La Sfântul Gheorghe (fila 4). La Sfântul Dimitrie (fila 4 recto-verso). La Sfântul Teodor (fila 4 verso). A Marelui Vasile (fila 4 verso). La Grigorie Bogolsovil (fila 4 verso). La Ioan Gură de Aur (fila 4 verso-5 recto). La Sfinții Trei Ierarhi (fila 5). La Sfântul Nicolae (fila 5). La Sfântul Spiridon (fila 5). La Sfântul Mitrofan, cel dintâi patriarh al Cetății lui Constantin (fila 5 verso). La Sfânta Ana (fila 5 verso). La Sfânta Marina (fila 5 verso). *Megalinariii* ale săptămânii. Luni la cei fără de trupuri (fila 6 recto). A Născătoarei de Dumnezeu (fila 6 recto-verso). Marți, la Mergătorul înainte (fila 6 recto), Miercuri (fila 6 verso-7 recto). Joi (fila 7). Vineri (fila 7 verso). La Sîmbăta morților (fila 7 verso). Bogorodicina (fila 7 verso-8 recto): Bucură-te bucuria anghelilor și a apostolilor». De umilință (fila 8 recot-verso). «Acestea lipsind din Irmologhiul grecesc, le-am pus aicea pre toate pe rînd duple cum se află așezate în Tipic». (Fila 8 verso).

DANIELA BRATU

BIBLIOGRAFIA ARTICOLELOR PRIVIND ISTORIA BISERICII ROMINE, DIN „REVISTA TEOLOGICĂ“ DE LA IAȘI

Între revistele bisericesti din secolul trecut se numără la loc de frunte și «**Revista Teologică**» de la Iași, care a apărut între 25 martie 1883 și 18 ianuarie 1887. A fost redactată de doi profesori de la Seminarul «Veniamin» din Iași, care mai târziu au devenit profesori la Facultatea de Teologie din București : Constantin Erbiceanu și Dragomir Demetrescu.

Din 1882, un grup de preoți din Iași, sub îndrumarea lui George Mîrzescu, avocat și profesor la Facultatea de Drept a Universității din Iași, scosese o revistă intitulată «**Deșteptarea**», cu scopul de a produce neorînduială în sînul Bisericii ortodoxe. Atacurile ei se îndreptau împotriva tuturor membrilor Sf. Sinod, dar mai cu seamă împotriva mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu (1875-1902). La îndemnul acestuia, profesorii amintiți mai sus au scos «**Revista Teologică**», cu scopul de a se opune ideilor difuzate de revista «**Deșteptarea**» și mai ales insinuărilor aduse preoțimii și înalților ierarhi.

În cei 4 ani de apariție, în coloanele «**Revistei Teologice**» au apărut o serie de lucrări teologice și istorice semnate de cei doi redactori, precum și de alți profesori ai Seminarului «Veniamin» : arhimandritul Theoctist Scriban, August Scriban, Gheorghe Erbiceanu ș. a.¹ Majoritatea lucrărilor erau semnate de profesorul C. Erbiceanu cu inițiala E. Dintre lucrările sale, cele mai multe se ocupă de relațiile romîno-grecești, precum și cu diferite aspecte ale culturii grecești în Principatele romîne. Fiindcă își făcuse o parte din studii la Atena, și deci era bun cunoscător al limbii grecești, profesorul C. Erbiceanu a avut posibilitatea să studieze numeroase cărți și manuscrise grecești, folosite în fostele școli grecești din Iași și București. Cercetările sale le publică apoi în paginile «**Revistei Teologice**». Activitatea publicistică a profesorului C. Erbiceanu a fost apoi com-

1. O scurtă prezentare a «*Revistei Teologice*», vezi la magistrand Ilie I. Georgescu, *Studii și articole de Istoria Bisericii Romine în periodicele bisericesti (veacul XIX)*, în *studii Teologice*, X, (1958), pp. 120-121. Autorul prezintă 8 articole de istorie publicate în această revistă (cele prezentate de noi sub nr. 2, 3, 6, 12, 24, 26, 45, 54).

pletată printr-o serie de alte lucrări publicate în revista «**Biserica Ortodoxă Română**» — al cărei redactor a ajuns — sau prin lucrări aparte.² Fără să fie de o valoare științifică excepțională, articolele lui C. Erbiceanu publicate în «**Revista Teologică**», sînt totuși utile, putînd să fie folosite și azi de cercetători.

În cele ce urmează vom prezenta o bibliografie a tuturor articolelor și informațiilor privind Istoria Bisericii Romîne publicate în această revistă. Am inclus și cîteva articole din Istoria Romîniei, care interesează totuși și studiul Istoriei bisericești. Ca o anexă, am dat la urmă și informațiile și cuvîntările publicate aici, și care azi, după mai bine de șapte decenii, au devenit desigur utile pentru studiul Istoriei Bisericii Romîne.³

I. ARTICOLE

1. E (= Constantin Erbiceanu), **Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxă din Regatul Romîniei**, R. T., I (1883), nr. 13, pp. 97-102.

Dare de seamă asupra lucrării episcopului Melchisedec al Romanului, apărută — sub acest titlu — în 1883 (București, 110 pp.). Reproduce un fragment din partea întîia a lucrării, care prezintă succint terecutul catolicismului la noi.

2. E. (= Constantin Erbiceanu), **Notițe istorice asupra timpului și împregiurărilor în care s-au ținut Sinodul din Iași**, R. T., I (1883), nr. 26, pp. 202-208.

Cîteva date biografice asupra lui Ciril Lucaris, pe care-l consideră drept autorul Mărturisirii pusă sub numele său. Arată că Sinodul din Iași e considerat greșit ca al doilea împotriva lui Ciril Lucaris — primul fiind considerat cel întrunit la Constantinopol în 1638 — deoarece la Iași s-a discutat în primul rînd Mărturisirea lui Petru Movilă. Reprodus și în «*Biserica Ortodoxă Română*», VII, nr. 11, pp. 705-715.

3. E (= Constantin Erbiceanu), **Practicalele Sinodului din Iași, care este al doilea contra capitulilor lui Ciril**, R. T., I (1883), nr. 27, pp. 213-216 ; nr. 28, pp. 220-223 ; nr. 30, pp. 239-240.

Este tradusă epistola sinodică adresată Sinodului din Iași, de către patriarhul Parthenie al Constantinopolului în mai 1642, prin care se combat toate capitolele Mărturisirii lui Ciril Lucaris.

Este tradusă (pp. 239-240). și scrisoarea Sinodului din Constantinopol către Vasile Lupu prin care-i laudă rîvna sa de apărător al Ortodoxiei, mulțumindu-i pentru convocarea Sinodului din Iași. Este semnată de reprezentanții Bisericii din Constantinopol și ai Bisericii ruse.

Sînt traduse apoi (p. 240) și cîteva cuvinte ale patriarhului Dosoftei al Ierusalimului asupra acestor practicale. Toate traduceri sînt făcute după lucrarea lui Meletie

2. Vezi pentru activitatea sa, Constantin Erbiceanu, *Viața mea scrisă de mine, după cît mi-am putut aduce aminte*. Tipărită... de iconom Ilie Teodorescu, București, 1913, 40 pp. și Vasile Pîrvan, *În memoriam Constantini Erbiceani*, București, 1914, 33 pp. (Academia Romîna, Discursuri de recepție, XLIII). Ambele lucrări dau cîteva informații și asupra «*Revistei Teologice*».

3. O bibliografie asemănătoare celei lucrate de noi, vezi la T. G. Bulat, *Bibliografia studiilor de Istorie bisericească (Materialul publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română» 1874-1914)*, în *Revista de Istorie Bisericească*, Craiova, I (1943), nr. 1, pp. 146-154; nr. 2, pp. 135-145; nr. 3, pp. 154-155.

Sirigul tipărită în 1690 la București: *Κατὰ τῶν καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κι-ριλλου τοῦ Δουκάρεως ἀντιβῆσις* (vezi BRV, I, nr. 90, pp. 298-315).

4. E (= Constantin Erbiceanu), **Martirii, sfinții, dreptii și cuvioșii creștinismului. Influența lor religioasă și în special despre Prea Cuvioasa Parascheva**, R. T., I (1883), nr. 30, pp. 233-236.

Infățișează mucenicii care au pătimit pe pământul țării noastre. Descrie apoi viața cuvioasei Paraschiva și aducerea moștelor ei de la Constantinopol la Iași în 1641. La urmă prezintă și celelalte moaște de sfinți de la noi din țară.

5. E (= Constantin Erbiceanu), **Biserica română după Dl. Don José Riojos**, R. T., I (1884), nr. 49, pp. 385-389; nr. 51, pp. 402-407; nr. 52, pp. 410-413.

Scurtă prezentare și combatere a lucrării acestuia: *La papauté et les Églises d'Orient*, Liège, 1883, 149 pp. Reproduce, în continuare, capitolul IV al acestei lucrări, care se ocupă de trecutul propagandei catolice în România, cu scurte date din Istoria Bisericii noastre.

6. E (= Constantin Erbiceanu), **Cîteva cuvinte asupra învățămîntului religios la românii din Moldova, (Perioada de la Vasile Lupu Voevod pînă pe timpul domnilor fanarioți)**, R. T., II (1884), nr. 27, pp. 209-214; în continuare: **Perioada din timpul fanarioților pînă la fondarea primei școale sistematice clericale în M-rea Socola**, R. T., II (1884), nr. 28, pp. 217-222; **Înființarea Seminarului din Socola**, R. T., II (1884), nr. 31, pp. 246-248; nr. 32, pp. 249-253; nr. 33, pp. 257-261; nr. 34, pp. 265-269; nr. 36, pp. 283-288; nr. 37, pp. 289-292; nr. 38, pp. 297-299; nr. 39, pp. 305-308; nr. 41, pp. 321-323; nr. 42, pp. 329-334; nr. 43, pp. 342-344.

Cuprinde istoria Seminarului de la Socola, apărută și în extras cu titlul: *Istoricul Seminarului Veniamin din monastirea Socola*, Iași, 1885, 136 pp.

7. E (= Constantin Erbiceanu), **Epistola dogmatică a lui Coridaleu**, în R. T., II (1885), nr. 44, pp. 345-347; nr. 45, pp. 359-360.

Este tradusă o scrisoare a lui Coridaleu — profesor la școala patriarhală din Constantinopol — către Sofronie Pociățchi din Iași, în 1640, ca răspuns la o scrisoare a acestuia din urmă. Se ocupă de mai multe probleme dogmatice mărunte.

8. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscrise vechi aflate în biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei**, R. T., III (1885), nr. 2, pp. 14-16; nr. 3, pp. 19-24; nr. 4, pp. 27-31; nr. 6, pp. 41-46; nr. 7, pp. 49-52; nr. 8, pp. 55-58; nr. 9, pp. 68-72; nr. 10, pp. 75-80; nr. 11, pp. 81-86.

Descrie 65 de manuscrise, printre care amintim: o Sintagmă a lui Matei Vlastares (fostă în proprietatea mitropoliților Dosoftei și Veniamin), o Metafizică a lui Ferdinand Cristian Baumeister, tradusă în grecește de Ioan Forneiu, o Logică a lui Ioan Forneiu, o Retică a lui Anastasie Papa-Vasilopolu, un manuscris despre meteori, versuri de Teodor Prodromul, o Aritmetică și o Geometrie scrise de Nichifor Theotochi, un rezumat al lucrării lui Adam Zernicav despre purcederea Sf. Duh, apoi alte numeroase lucrări de Metafizică, Geografie, Matematică, Gramatică, Retică, Logică, Medicină, Teologie ș. a. Vedem deci, că majoritatea sînt manuale didactice. La urmă dă și cîteva manuscrise de muzică psaltică pe care le continuă apoi într-un alt număr. În R. T., III (1885), nr. 34, pp. 271-272, publică o *Anexă la manuscriptul nr. 12* (din nr. 6, p. 41), în care dă un

catalog al domnilor Moldovei, începînd cu Dragoș, la 1352, și încheindu-se cu Ioan Teodor Calimah la 1758.

Menționăm faptul că la toate manuscrisele pe care le prezintă și în numele viitoare se ocupă de forma lor și conținut.

9. E (= Constantin Erbiceanu), **Cîteva cuvinte asupra școalei de psaltichie din Sf. Mitropolie din Iași**, R. T., III, nr. 11, 1885, pp. 84-86.

Continuă prezentarea cîtorva manuscrise de muzică psaltică.

10. E (= Constantin Erbiceanu), **Titulile și notele extrase din cărțile scolastice aflate în Mitropolia și care au rămas de la școala grecească domnească numită Academie**, R. T., III (1885), nr. 12, pp. 89-92 și nr. 13, pp. 99-102.

Describe cîteva cărți, mai ales didactice, aflate la Mitropolia din Iași. Reproduce și unele însemnări de pe ele, care ar prezenta un oarecare interes istoric.

11. Melchisedec (episcopul Romanului), **Cuvînt pentru Școala și Biserica romîna ținut în Catedrala Mitropoliei din Iași la 26 iunie 1885, cu ocasiunea jubileului de 50 de ani de la înființarea Academiei Romîne din Moldova**, R. T., III (1885), nr. 16, pp. 121-124 ; nr. 17, pp. 129-131 ; nr. 18, pp. 133-136.

Discurs rostit cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la înființarea Academiei Mihăilene.

Apărut și în extras, sub același titlu, Iași, 1885, 29 pp. și în A.D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școalei de la Iași. Acte și documente*, Iași, 1885, pp. 11-33 și în «Biserica Ortodoxă Romîna», X, nr. 1, pp. 31-53.

12. E (= Constantin Erbiceanu), **Discurs rostit în aula Universității din Iași asupra școalei grece și romîne din timpurile lui Vasile Lupu și Matei Basarab pînă în 1828 cu ocazia serbării jubileului semi-secular al învățămîntului superior național**, R. T., III (1885), nr. 16, pp. 124-128 ; nr. 17, pp. 132-135.

Discurs ținut cu același prilej. Infățișează întreg trecutul învățămîntului în Moldova.

A apărut și în extras, sub același titlu, Iași, 1885, 37 pp. și în A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *op. cit.*, pp. 48-77.

13. D (= Dragomir Demetrescu), **Tradiția despre icoana sîntului mare martir și purtător de biruință Gheorghe a lui Ștefan cel Mare domnul Moldovei**, R. T., III (1885), nr. 17, pp. 135-136 ; nr. 19, pp. 145-149 ; nr. 20, pp. 159-160.

Este o traducere după lucrarea «Umbrirea de sus» sau descrierea icoanelor făcătoare de minuni de la Athos, în care e prezentată o icoană a Sf. Gheorghe dăruită de Ștefan cel Mare mînăstririi Zografu, după ce-l ajutase într-o luptă cu turcii.

14. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscriptele școalei grecești aflate în biblioteca Seminarului Veniamin din mînăstirea Socola**, R. T., III, (1885), nr. 22, pp. 169-172 ; nr. 23, pp. 177-181 ; nr. 24, pp. 185-187.

Este o continuare a prezentării vechilor manuscrise grecești (vezi nr. 7). Describe 15 manuscrise, printre care majoritatea sînt lucrări didactice. Este interesant între ele cunoscutul «Catalog însemnat istoric a romeilor distinși în timpurile noastre» a lui Constantin Chesarie Daponte (p. 187).

15. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscriptele școalei grecești aflate în biblioteca Înalt Preasf. Mitropolit al Moldovei și Sucevei D. D. Iosif Naniescu**, R. T., III (1885), nr. 25, pp. 193-198.

Prezintă 4 manuscrise, printre care și o Istorie universală a lui Nicolie Polien Epirotul, din care redă un scurt fragment privitor la români, întrucât autorul a trăit la noi, unde și-a scris și opera.

16. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscriptele grecești din epoca școalelor grecești existente în biblioteca Sf. monastiri Neamțul**, R. T., III (1885), nr. 26, pp. 203-206.

Describe 7 manuscrise, majoritatea de cuprins ascetic (din Grigorie Sinaitul, Calist și Ignatie, Isihie, Diadoh al Foticeii ș. a.).

17. **Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 de mănăstiri și biserici antice din Moldova**, de Episcopul Melchisedec, R. T., III, (1885), nr. 26, pp. 206-208.

Dare de seamă asupra lucrării lui Melchisedec. Prezintă toate cele 48 de mănăstiri și biserici cu scurte date istorice asupra lor.

18. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscriptele grecești din biblioteca C. Erbiceanu**, R. T., III (1885), nr. 37, pp. 209-211 și nr. 31, pp. 245-247.

Describe 10 manuscrise din biblioteca sa de cuprins variat: nomocanoane, o rînduială a privegherii, interpretare la aforismele lui Ipocrat, exorcismele Sf. Vasile cel Mare ș. a.

19. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscripte grecești existente în biblioteca Universității de Iași venite din biblioteca monastirei Sf. Sava tot din Iași unde au existat școala greacă inaugurată de Chrisant patriarhul Ierusalimului**, R. T., III (1885), nr. 27, pp. 211-216.; nr. 28, pp. 220-224; nr. 29, pp. 229-232; nr. 30, pp. 237-240; nr. 31, pp. 244-245.

Describe 40 de manuscrise de cuprins variat.

20. E (= Constantin Erbiceanu), **Domnii și boierii români ca fondatori și ctitori ai monastirilor din Sf. Munte Athos**, R. T., III (1885), nr. 29, pp. 225-229.

Prezintă câteva date asupra acestei probleme, pe marginea cărții lui T. Burada, *O călătorie în Muntele Athos*, Iași, 1885. Reproduce unele fragmente dintr-o lucrare în manuscris a lui Ierotei Mitropolitul Dristei, privind ctitoriile domnilor români la Athos. Acest Ierotei — în mirenie Ioan Comnen — era doctor în medicină și filozofie, fost profesor la școala grecească din București și medic al lui Constantin Brîncoveanu.

21. E (= Constantin Erbiceanu), **O notiță istorică privitoare și la români**, R. T., (1885), nr. 29, pp. 247-248.

O scurtă traducere din *Ἐπιτομή τῆς ἱεροκοσμικῆς ιστορίας* tipărită la Veneția în 1677 de frații Glichii Nicolae și Leondari și dedicată lui Antonie Ruset, domnul Moldovei. Fragmentul tradus se ocupă de perioada veche din istoria românilor.

22. E (= Constantin Erbiceanu), **Descrierea vieții lui Petru Șchiopu Domnul Moldovei, genealogia, fiziologia, educația și instrucția lui, zidirea monastirei Galata, investirea de domn țarei a fiului său Ștefan**

și măritarea fiicei sale Maria după Zotu Țigara extrasă din scrierea Metropolitului de Monemvasia Dorotheiu, R. T., III (1885), nr. 32, pp. 252-254.

O scurtă traducere din Βιβλίον ιστορικόν a lui Dorothei de Monemvasia, tipărită la Veneția în 1684 și dedicată lui Duca Vodă.

23. C (= Constantin Erbiceanu), **(Două enciclici ale patriarhilor de Alexandria Meletie către Radu cel Mare și Chiril Lucaris către târgovișteni)**, R. T., III (1885), nr. 33, pp. 257-262.

Scrisoarea lui Meletie se ocupă de instituirea Tainei Euharistiei de către Mântuitorul, combătând azimile.

A doua, este adresată de Ciril Lucaris creștinilor din Țîrgoviște, sub forma unei cărți de blestem, prin care anatematizează pe cei care ar susține inovațiile dogmatice ale apusenilor (filioque, azima, purgatoriul, primatul papal).

24. E (= Constantin Erbiceanu), **Biografiile unora dintre profesorii Academiei domnești grecești din București și Iași**, R. T., III (1885), nr. 33, pp. 261-264 și nr. 34, pp. 268-270.

Describe pe scurt viața și activitatea câtorva profesori greci de la noi: *Paisie Ligaridis*, mitropolit de Gaza, profesor la Iași, *Nicolae Cherameu*, profesor la Constantinopol și Iași, frații *Ioanichie* și *Sofronie Lihudi*, care au trecut pe la noi, întemeietorii primei școli grecești din Moscova, *Ieremia Cacavela*, profesor la Iași, *Sevastos Chmienitos*, profesor la Constantinopol și București, *Ioan Comnen* (mitropolitul Ierotei al Dristei), profesor la București și medic al lui Brîncoveanu, și *Teodor Trapezundiul*, profesor la Iași.

25. E (= Constantin Erbiceanu), **Cîteva acte oficiale relative la istoria contemporană a Romîniei**, R. T., III (1885), nr. 35, pp. 273-278.

Publică vreo cîteva acte din 1826 din Moldova, privitoare la numirea de egumeni romîni la mînăstirile închinare și cîteva acte mai vechi. Cele mai multe provin de la mitropolitul Veniamin.

26. E (= Constantin Erbiceanu), **Epistola lui Chesarie Daponte către boierul (arhontele) Dudescul bătrînul**, R. T., III (1885) nr. 39, pp. 305-308.

O epistolă a lui Daponte din 1759. Describe în cuvinte elogioase frumusețile Valahiei, insistînd asupra resurselor ei naturale. Slabe aluzii la starea ei politico-socială. Publicată și în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», XVIII (1894-95), pp. 855-862.

27. E (= Constantin Erbiceanu), **Discurs panegiric la întăiul martir al lui Christos Ștefan, compus de Ștefan fiul prea strălucitului și prea iubitorului de Dumnezeu Domn a toată Ungro-Vlahia Domnul Domn Ioan Constantin Basarab**, R. T., III (1885), nr. 40, pp. 315-320.

Este un panegiric scris în grecește de Ștefan fiul lui Constantin Brîncoveanu, în care preamărește virtuțile martirilor. Fusesse tipărit în grecește la București în 1701 și 1702 (vezi BRV, I, nr. 128, pp. 421-422 și nr. 135, pp. 441). — Cf. și «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. XV, pp. 298-330.

28. E (= Constantin Erbiceanu), **Catalogul sau Istoria Domnitorilor Ungrovlahiei, cîți au domnit de la timpul cînd au venit Radu Vodă numit Negru, care s-au pogorît din Ungaria și au venit în Ungrovlahia cu armata și au alungat pe tătarii care locuiau în acest loc și s-au făcut întăiul domnitor la 1290 de la Christos a descălecării**, R. T., III (1885), nr. 41, pp. 325-328.

E tradus după un manuscris grecesc din biblioteca Seminarului Central din București, scris la începutul sec. XVIII. Incepe cu Radu Negru și se încheie cu Nicolae Mavrocordat, înfățișând 59 de domni cu foarte scurte date asupra lor.

29. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscriptele din biblioteca Seminarului Statului din București** (cu subtitlul : Manuscriptele ca și cărțile Seminariei sînt venite din vechea bibliotecă a Metropoliei Ungro-Vlahiei), în R. T., III (1886), nr. 42, pp. 329-336 ; nr. 43, pp. 337-339 ; nr. 44, pp. 345-349 ; nr. 45, pp. 356-360 ; nr. 46, pp. 361-365 ; nr. 47, pp. 369-374 ; nr. 48, pp. 377-382 ; nr. 49, pp. 385-388 ; nr. 50, pp. 393-396.

Describe 98 de manuscrise: lucrări de Istorie, Morală, Dogmatică, Metafizică, Retorică, Logică, Drept canonic, opere ale Sf. Părinți, opere care combat catolicismul și protestantismul, opere literare, o explicație în versuri a Sf. Liturghii a lui Chesarie Daponte ș. a.

30. **Codicele Voronețean**, R. T., III (1885), nr. 43, pp. 340-344.

Este reprodus un fragment din studiul profesorului Ioan Sbierea asupra Codicelui voronețean, privind conținutul și timpul în care a fost scris.

31. E (= Constantin Erbiceanu), **Din biblioteca Seminarului Veniamin din Iași unele din cărți ce se raportează la școala greacă domnească din Iași, ori au fost cărți de școală în Seminarie**, R. T., III (1886) nr. 51, pp. 401-404.

Prezintă 43 de cărți, cele mai multe grecești, tipărite la noi sau la Veneția. Sînt în majoritate cărți didactice din prima jumătate a secolului XIX.

32. E (= Constantin Erbiceanu), **Actele istorice naționale cuprinse în Mărturisirea Ortodoxă imprimată la Snagov în Valahia la 1699**, R. T., III (1886), nr. 52, pp. 410-416.

Traduce titlul Mărturisirii tipărite la Snagov în 1699 de ieromonahul Antim Ivireanul, apoi 13 poezii de la începutul ei dedicate lui Brîncoveanu de către profesorii Academiei din București (Sevastos Chmienitul, Ioan Comnen), de către studenții Academiei din București și cei ai școalelor din Ioanina. Traduce apoi dedicația cărții și precuvîntarea, ambele scrise de Dositei al Ierusalimului (vezi și BRV, I, nr. 117, pp. 378-389).

33. E (= Constantin Erbiceanu), **Simeon, fericitul episcop de Tesalonic**, R. T., IV (1886), nr. 4, pp. 28-30.

E vorba de lucrarea Sf. Simion al Tesalonicului tipărită în grecește la Iași, în 1683. Traduce titlul, dedicația lui Dositei al Ierusalimului către Duca Vodă și cîteva note din carte (vezi și BRV, I, nr. 81, pp. 273-275).

34. E (= Constantin Erbiceanu), **Fragmente pentru istoria națională**, (Filipid Dimitrie, Istoria romînilor, p. 520), R. T., IV (1886), nr. 10, pp. 76-78.

Traduce un fragment privitor la noi din Istoria romînilor a lui Daniil Dimitrie Filipide.

35. E (= Constantin Erbiceanu), **Din documentele Sf. Metropolii a Moldovei**, R. T., IV (1886), nr. 10, pp. 78-79 ; nr. 11, pp. 84-88.

Act de la Ioniță Sandu Sturdza din 1826, privitor la ridicarea unei catedrale mitropolitane în Iași.

Act de la mitropolitul Nichifor din 1749 către un preot, privind îndatoririle sale, act de danie de la Doamna Anastasia, soția lui Duca Vodă, din 1695, pentru biserică

Mitropoliei din Iași, anaforaua boierilor către Alexandru Calimah din 1796 tot pentru biserica Mitropoliei.

36. E (= Constantin Erbiceanu), **Din documentele Sf. Mitropolii a Moldovei, relative la tipografia mitropolitană din Iași**, R. T., IV (1886), nr. 12, pp. 91-92.

Două hrisoave de la doi domni fanarioți, primul de la Constantin Cehan Racoviță din 1750, prin care-i permite tipografului Duca Sotirovici din Tasos să tipărească lucrări în Moldova, iar al doilea dat de Alexandru Moruzi, în 1804, mitropolitul Veniamin, permițându-i să aducă 22 de lucrători tipografi străini, pentru tipografia mitropolitului din Iași, pe care-i scutește de orice dări.

37. E (= Constantin Erbiceanu), **Din documentele Sf. Mitropolii a Moldovei relative la scoaterea clerului și școală**, R. T., IV (1886), nr. 13, pp. 100-101.

Un document de la Constantin Moruzi, prin care îi scutește pe preoți de dări. Ii obligă în schimb să dea câte 60 de bani pe an la Mitropolie, din care mitropolitul va trimite 1200 lei epitropiei școlii din Constantinopol.

38. E (= Constantin Erbiceanu), **Documente din Sf. Mitropolie a Moldovei, relative la Sf. Ioan din Suceava și la documentele luate de mitropolitul Dosoftei**, R. T., IV (1886), nr. 14, pp. 107-112.

O scrisoare a ieromonahului Isaia, egumenul mănăstirii Schitul din Polonia către mitropolitul Iacov I Putneanul, care ceruse moaștele Sf. Ioan, odoarele și documentele duse de Dosoftei în Polonia. Alte scrisori privind tot aceasta chestiune. La urmă, o listă a documentelor duse de Dosoftei în Polonia.

39. E (= Constantin Erbiceanu), **O scriere nepublicată încă din ale cronicarului Miron Costin, despre poezie, cum și poeziile sale cunoscute pînă acum**, R. T., IV (1866), nr. 15, pp. 116-120.

Viața lumii, o poezie dedicată mitropolitului Dosoftei, alta Fericitului Augustin și alte versuri.

40. E (= Constantin Erbiceanu), **Un manuscript necunoscut încă al cronicarului Miron Costin, din 1713**, R. T., (1886), nr. 16, pp. 121-126.

E o copie a operelor cronicarului făcută la 1713 din ordinul lui Nicolae Mavrocordat: Cartea de neamul moldovenilor, Tratatul de versificație și Letopisețul.

41. E (= Constantin Erbiceanu), **Documente și acte relative la Istoria românilor**, R. T., IV (1886), nr. 16, pp. 126-128.

Traduce câteva documente din lucrarea lui Manuil Ghedeon *Χρονικα τοῦ πατριαρχικοῦ οἴνου καὶ τοῦ Ναοῦ*, Constantinopol, 1884, relative la daniile făcute de unii domni și boieri români patriarhiei din Constantinopol. Traduce și un act din sec. XI, privitor la vlahii din Rumelia.

42. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscripte și imprimate din biblioteca Seminarului Veniamin**, R. T., IV (1886), nr. 18, pp. 142-144.

Prezintă 8 manuscrise sau lucrări tipărite (cărți de cult sau de școală).

43. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscripte de psaltichie din biblioteca Seminarului Veniamin**, R. T., IV (1886), nr. 19, pp. 148-151.

Prezintă 9 manuscrise de psaltichie (anastasimatare, irmologhioane etc.).

44. E (= Constantin Erbiceanu), **Manuscript a neuitatului metropolit Veniamin, necunoscut pînă acum, ibidem, pp. 154-155.**

Este o traducere rămasă în manuscris după lucrarea lui Nichifor Teotochi, *Εκατονταετηρίς* = Ecatontaetiris adică istoria unei sutimi de ani. A fost tradusă de mitropolitul Veniamin la 1830. Expune istoria creștinismului în sec. I.

Al doilea manuscris e «Viața și petrecerea cuviosului și de Dumnezeu purtătorului Părintelui nostru Nifon arhiepiscopul cetății lui Constantin celui ce s-a pustnicit în muntele sfânt al Athonului, în monastirea ce se numește a sfântului Dionisie». C. Erbiceanu crede că e tradusă de mitropolitul Veniamin, după însemnarea făcută pe manuscris.

45. Episcopul Melchisedec, **Notițe biografice despre mitropolitul Ungro-Vlahiei Antim Ivireanul de..., R. T., IV (1886), nr. 21, pp. 161-164 ; nr. 22, pp. 169-173.**

Reproduce această lucrare a lui Melchisedec, care însoțește ediția *Didahiilor* din 1886. Este o scurtă prezentare a vieții și activității mitropolitului Antim.

46. E (= Constantin Erbiceanu) **Documente relative la istoria bisericească a romînilor, R. T., IV, (1886), nr. 23, pp. 177-181.**

O gramată dată de Metodie patriarhul Constantinopolului la 1671, prin care declară stavropighie patriarhală o mînăstire în apropierea Iașului, întemeiată de boierul Păun Pavel.

O altă gramată, dată de Samuil patriarhul Constantinopolului la 1766, prin care declară stavropighie patriarhală o mînăstire din apropierea Iașului, ridicată de hatmanul Chiriță Vasilache Roset. Ambele mînăstiri au dispărut.

47. E (= Constantin Erbiceanu), **Documente relative la Metropolia Moldovei din Iași, R. T., IV (1886), nr. 24, pp. 187-189 ; nr. 25, pp. 198-200.**

Cîteva acte din secolul XVII privitoare la biserica Mitropoliei din Iași (biserica Albă). La urmă, un pomelnic al ctitorilor bisericii.

48. D (= Dragomir Demetrescu), **(Hrisov de la Constantin Moruzi pentru școala grecească din insula Patmos), R. T., IV (1886), nr. 27, pp. 209-212.**

Prin acest hrisov din 1778, se dă școalei din insula Patmos un ajutor anual de 700 lei. În continuare, dă cîteva date asupra ajutoarelor acordate de domnii fanarioți școalei patriarhale din Constantinopol, după lucrarea lui Manuil Ghedeon, *Χρονικά τῆς πατριαρχεικῆς Ἀκαδémieας*,

49. E (= Constantin Erbiceanu), **Documente relative la biserica Albă, R. T., IV (1886), nr. 27, pp. 212-213 ; în continuare : Acte relative la biserica domnească din Iași Sf. Neculai, ibidem, pp. 213-215.**

Mai multe acte din secolul XVIII, privitoare la aceste două biserici ieșene.

50. E (= Constantin Erbiceanu), **Material pentru istoria romînilor, R. T., IV (1886), nr. 28, pp. 217-219 ; în continuare : Material pentru istoria Bisericii romînilor, ibidem, pp. 220-221.**

O scurtă traducere după *Ιστορία τῶν ἐτῶν 1787-1788 παρα Α. Α, 1791 ἐν Ἐνετίαις*, privitoare la războaiele turco-austriace de pe pămînt romînesc. În partea a doua reproduce copia unui act — fără dată — prin care boierii protestează împotriva numiri unui mitropolit grec.

51. E (= Constantin Erbiceanu), **Cîteva acte relative la istoria romînilor pe timpul Eteriei 1821**, R. T., IV (1886), nr. 29, pp. 225-228.

Diferite scrisori de la mitropolitul Veniamin Costache și consulul rus Andrei Pizani.

52. E (= Constantin Erbiceanu), **Material pentru istoria bisericească a romînilor**, R. T., IV (1886), nr. 30, pp. 233-235 ; în continuare: **Material pentru istoria romînilor, ibidem**, pp. 235-237.

Două scrisori din timpul Eteriei, una a mitropolitului Grigorie al Eracliei către mitropolitul Veniamin, iar a doua, a ieromonahului Grigorie către mitropolitul Veniamin, ambele dîndu-i informații asupra mișcări eteriste.

În partea a doua, o scrisoare a arhimandritului Isaia în care descrie intrarea turcilor în Iași la 1821, apoi o scrisoare a unui vornic, adresată mitropolitului Veniamin, prin care-i descrie bătălia de la Sculeni.

53. E (= Constantin Erbiceanu), **Acte relative la Mitropolia Moldovei**, R. T., IV (1886), nr. 31, pp. 243-246.

Act de la Antonie Ruset, din 1677, prin care declară biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iași drept catedrală mitropolitană.

Un hrisov de la Constantin Mavrocordat, din 1734, prin care acordă anumite scutiri Mitropoliei, obligînd în schimb pe mitropolit să înființeze două școli în Iași: una grecească și una slavonească.

Alte cîteva acte și însemnări din secolul XVIII, fără importanță.

54. E (= Constantin Erbiceanu), **Fase din viața arhipăstorală a Mitropolitului Veniamin. Material pentru istoria politică și bisericească a romînilor**, R. T., IV (1886), nr. 32, pp. 249-253.

Mai multe acte din anii 1808-1812, în timp ce mitropolitul Veniamin era retras din scaun.

55. E (= Constantin Erbiceanu), **(Hrisoave)**, R. T., IV (1886), nr. 33, pp. 257-261.

Testamentul mitropolitului Moldovei Ghedeon, mai multe hrisoave, unele date de domni fanarioți (Scarlat Ghica în 1758, Grigorie Ghica în 1740 și 1760) în pricini felurite, acte privitoare la familiile cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin.

56. E (= Constantin Erbiceanu), **Material pentru istoria națională și bisericească**, R. T., IV (1886), nr. 36, pp. 281-289.

Un hrisov dat de patriarhul Dositei al Ierusalimului și mitropolitul Ghedeon al Moldovei, în 1670, și alte acte privitoare la pricini de moșii.

57. E (= Constantin Erbiceanu), **Din condica hrisoavelor Sf. Mitropolii a Moldovei**, R. T., IV (1886), nr. 34, pp. 265-269.

Mai multe acte privitoare la Mitropolia din Iași din secolele XVII și XVIII.

II. INFORMAȚII

1. D (= Dragomir Demetrescu), **Serbarea istorică și națională a desvălirii statuei lui Ștefan cel Mare în Iași la 5 iunie 1883**, R. T., I (1883), nr. 12, pp. 89-91.

Dare de seamă asupra festivităților. Cu acest prilej s-au publicat și articolele:

C. Erbiceanu, Descoperirea statuei lui Ștefan cel Mare, R. T., I (1883), nr. 11, pp. 81-84 (cuvîntare).

E (=Constantin Erbiceanu), *Religiositatea marelui Ștefan*, R. T., I (1883), nr. 11, pp. 84-86. Amintește — printre altele — și ctitoriile sale.

2. Papismul în România, R. T., I (1883), nr. 11, pp. 87-88.

Reproduce — precedate de o introducere — un articol din revista «*Ortodoxul*» de la București (nr. 21 din 1883), privitor la discuțiile ce se purtau atunci asupra înființării de episcopii catolice în România.

3. D (= Dragomir Demetrescu), Reorganizarea seminariilor, R. T., I (1883), nr. 15, pp. 113-118.

Propuneri privitoare la reorganizarea învățămîntului seminarial. Cere înființarea de Facultății Teologice la București și Iași.

4. E (= Constantin Erbiceanu), Mijloacele propuse de Prea Sf. Melchisedec pentru ridicarea Bisericii române în Regatul român, R. T., I (1883), nr. 16, pp. 121-126.

Insemnări pe marginea lucrării lui Melchisedec: *Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe Române*, reproducînd unele fragmente din ultima parte a lucrării, în care se arată mijloacele pentru combaterea propagandei papiste la noi.

5. E (= Constantin Erbiceanu), Enciclica Sf. Sinod al Sf. Biserici ortodoxă română, R. T., I (1883), nr. 17, pp. 129-134.

Pastorală sinodală din 15 iunie 1883 adresată clerului din țară, îndemnîndu-l la supunere și ascultare față de ierarhia înaltă. Dată în urma tulburărilor ivite în sînul preoțimii în acea vreme, și susținute de revista «*Deșteptarea*» de la Iași.

6. Cartea pastorală a Înalt Preasf. Mitropolit al Moldovei și Sucevei D. D. Iosif, R. T., I (1883), nr. 18, pp. 137-141; nr. 19, pp. 148-151; nr. 20, pp. 157-159.

Pastorală în același sens, dată încă din noiembrie 1882. Amintea și de atacurile revistei «*Deșteptarea*».

Vezi asupra acestei chestiuni și discursul rostit în Senat de mitropolitul Iosif, în R. T., III (1885), nr. 45, pp. 353-356; și cele scrise sub pseudonimul: Un creștin ortodox, în R. T., III (1885), nr. 49, pp. 388-391 și nr. 50, pp. 396-399. Cf. și R. T., IV (1886), nr. 6, pp. 41-48; nr. 8, pp. 61-63) (protestele preoțimii).

7. Cartea pastorală a Înalt Prea Sînștitului Mitropolit Primat al Romîniei D. D. Calinic Miclescu, R. T., I (1883), nr. 27, pp. 209-212.

Pastorală în același sens.

8. E (= Constantin Erbiceanu), România, R. T., I (1883), nr. 39, pp. 305-307.

Reproduce un fragment dintr-o lucrare a lui E. Vaucher cu date statistice asupra Bisericilor ortodoxe române și a cultelor străine din România. Cîteva însemnări pe marginea acestui fragment.

9. E (= Constantin Erbiceanu), Studiu despre ierarhia și constituțiunea sinodală în Biserica Ortodoxă a Răsăritului în genere și despre ierarhia și constituțiunea sinodală în Biserica Ortodoxă Română în specia, R. T., I (1883), nr. 39, pp. 307-310.

Insemnări pe marginea acestei lucrări întocmită de mitropoliții Calinic și Iosif și de episcopul Melchisedec. Apăruse în timp ce se discuta problema admitterii preoților de mur în Sf. Sinod.

În legătură cu această problemă vezi și lucrările de drept bisericesc din R. T., I (1883), nr. 36, pp. 281-286 și nr. 37, pp. 289-296; ani, II, nr. 9, pp. 65-71; nr. 11, pp. 81-84.

10. Capela română din Baden-Baden a fostului domn Michail Grigoriu Sturdza, R. T., II (1884), nr. 15, pp. 113-115.

Scrisoarea fostului domn al Moldovei către mitropolitul Iosif Naniescu, din 20 august 1882, prin care-î cerea ca ctitoria sa din Baden-Baden să fie supusă jurisdicției canonice a Mitropoliei Moldovei și răspunsul mitropolitului, prin care admite această cerere.

11. Un român ortodox, (Scrisoare), R. T., II (1884), nr. 23, pp. 183-184.

O scrisoare adresată redacției revistei, combătînd acuzațiile aduse de ziarul «Deșteptarea» arhimandritului Theoctist Scriban (1825-1890). Dă câteva date interesante biobibliografice asupra sa: student al Academiei duhovnicești din Kiev, profesor la Seminarul de la Socola, președintele consistoriului din Ismail, rector al Seminarilor Central din București și Veniamin de la Socola-Iași, autor al mai multor lucrări, colaborator la «Revista Teologică».

12. † Arhier. Neofit Scriban de Edesa, R. T., II (1884), nr. 30, p. 233.

Necrolog. Vezi mai jos nr. 23.

13. Inaugurarea cursurilor Facultății de Teologie, R. T., II (1884), nr. 35, pp. 278-280.

Reproduce după «*Ortodoxul*» festivitatea deschiderii cursurilor Facultății de Teologie din București, la 4 noiembrie 1884, cu discursurile rostite.

14. D (= Dragomir Demetrescu), Facultatea de Teologie, R. T., II (1884), nr. 47, pp. 375-376; nr. 48, pp. 382-384.

Cîteva păreri în legătură cu noua Facultate.

15. Restaurarea măreței catedrale a Sf. Mitropolii a Moldovei, R. T., II (1885), nr. 47, pp. 375-376; nr. 48, pp. 382-384.

Cîteva rapoarte privind lucrările de restaurare.

16. Autocefalia Bisericii Romîne, R. T., III (1885), nr. 13, pp. 97-99; nr. 14, pp. 105-110.

Cuprinde: a) Scrisoarea ministrului Cultelor și Instrucțiunii, D. A. Sturdza, către patriarhul ecumenic Ioachim IV; b) scrisoarea mitropolitului primat Calinic Miclescu către același, rugîndu-l să recunoască Biserica romînească autocefală; c) scrisoarea patriarhului ecumenic către ministrul Cultelor; d) scrisoarea aceluiasi către mitropolitul Calinic; e) tomosul autocefaliei Bisericii ortodoxe romîne.

17. † Necrolog, R. T., III (1885), nr. 15, pp. 119-120.

Scris la moartea arhierelui Calist Băcăoanu, fost Stratoniachis (1805-17 iunie 1885). Fusese ucenic al mitropolitului Nifon, în mai multe rînduri vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei, locotenent de episcop la Roman, ctitor al bisericii Delea Nouă din București.

18. Autocefalia Bisericii creștine ortodoxe romîne, R. T., III (1885), nr. 16, pp. 201-203.

Reproduce după «*Biserica Ortodoxă Romînă*»: a) scrisoarea de mulțumire a mitropolitului Calinic către patriarhul Ioachim; b) enciclica patriarhului ecumenic către celelalte Biserici autocefale, prin care le anunță că a recunoscut autocefalia Bisericii noastre;

c) scrisoarea mitropolitului Calinic către Bisericile autocefale ortodoxe, prin care le anunță recunoașterea autocefaliei.

19. **Sfințirea bisericii Domnița Bălașa din București**, R. T., III (1885), nr. 29, p. 232.

Dare de seamă asupra sfințirii, săvârșită la 29 septembrie 1885.

20. (Episcopul Melchisedec), **Statistica creștinilor papiști din județul Roman**, R. T., III (1885), nr. 37, pp. 291-295 și nr. 38, pp. 300-302.

Date interesante, utile pentru istoria catolicismului la noi.

21. **Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române**, R. T., III (1885), nr. 41, pp. 321-324.

Scrisorile înfăptuitorilor unor Biserici ortodoxe surori, prin care anunță că au luat act de recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre (Nicodim al Ierusalimului, Sofronie al Ciprului, Procopie al Atenei și Teodosie al Belgradului). Asupra autocefaliei, vezi și «*Biserica Ortodoxă Română*», an. IX, nr. 5, pp. 333-354 și nr. 8, pp. 553-557.

22. (**Pastorala mitropolitului primat Calinic Miclescu**), R. T., IV (1886), nr. 13, pp. 97-99.

Pastorala mitropolitului Calinic, ca răspuns la pastorala arhiepiscopului latin din București, Iosif Palma, prin care îndemna pe români să se supună Romei.

23. G. Erbiceanu, **Discurs funebru pronunțat la moartea Prea S-tului Neofit Scriban**, în 9 octombrie 1884, de... R. T., IV (1886), nr. 21, pp. 164-168 ; nr. 22, pp. 173-176.

Cuprinde date interesante asupra arhierelui Neofit Scriban (1808-1884), fost profesor și rector al Seminarului de la Socola, deputat în Divanul Ad-Hoc al Moldovei, locotenent de episcop la Argeș (1862-65 și 1868-73).

24. **Sfințirea catedralei de la Curtea de Argeș**, R. T., IV (1886), nr. 26, pp. 201-205.

Darea de seamă asupra sfințirii săvârșită la 12 octombrie 1886.

25. **Noile hirotonii de arhieriei ce s-au făcut în biserica Sîntei Mitropolii a Moldovei și Sucevei**, R. T., IV (1887), nr. 37, pp. 290-291.

Hirotonia arhierilor Dositei Periețeanu Botoșăneanul (la 28 decembrie 1886) și Ioanichie Flor Băcăoanul (la 1 ianuarie 1887).

26. **Panihida săvârșită pentru fericita adormire a nemuritorului mitropolit Veniamin și depunerea osemintelor sale în noua catedrală începută și zidită de el, dar rămasă neterminată și restaurată acum**, R. T., IV (1887), nr. 37, pp. 290-295.

Mutarea osemintelor mitropolitului Veniamin de la Mînăstirea Slatina la Iași, în 1886.

Magistrand MIRCEA PĂCURARIU

„REPERTORIUL MONUMENTELOR ȘI OBIECTELOR DE ARTĂ DIN TIMPUL LUI ȘTEFAN CEL MARE“

În editura Academiei Republicii Populare Române, Institutul de Istoria Artei colecția de Studii și Documente, a apărut în anul 1958 volumul cu titlul de mai sus în 512 pagini pe hîrtie cretată, format 8/61×86, avînd în text 292 ilustrații de o execuție perfectă. Volumul conține și o bibliografie generală de 419 cărți consultate.

Volumul începe cu o introducere, semnată de M. Berza și următoarele capitole: *Arhitectura și decorația sculptată a monumentelor*, studiu introductiv de M. Berza; *Ceramica*, studiu introductiv de Corina Nicolescu; *Pictura*, studiu introductiv de Teodora Voinescu și M. A. Musicescu (subcapitole: mînăstiri și biserici, cetăți, curți, poduri); *Sculptura pietrelor de mormînt*, studiu introductiv de M. A. Musicescu; *Broderii și țesături* cu studiu introductiv de Teodora Voinescu și M. A. Musicescu; *Argintărie și obiecte de metal*, studiu introductiv de Teodora Voinescu; *Miniaturi și manuscrise*, studiu introductiv de M. Berza.

Volumul se încheie cu un rezumat în limba rusă și altul în limba franceză și cu explicația figurilor.

La alcătuirea repertoriului au colaborat, în afară de semnatarii introducerilor, următorii: Dumitru Năstase, E. Lăzărescu, Fl. Dumitrescu, Radu Florescu, H. Stănescu și Al. Paleologu. Profesorul Ion Radu Mircea a verificat inscripțiile, pe originale sau pe fotografiile, dîndu-le și traduceri noi.

La îmbunătățirea lucrării au contribuit prof. arhitect Gr. Ionescu, arhitectul Ștefan Balș, Corina Nicolescu. Pentru cetăți a fost consultat colectivul de arheologie medievală de la Institutul de arheologie al Aca-

demiei R.P.R., iar redactarea întregii lucrări s-a făcut sub conducerea profesorului M. Berza.

Am dat toate aceste amănunte redacționale pentru ca cititorii acestei prezentări să-și dea seama că ne aflăm în fața unei lucrări puse la punct. N-am putea face altceva decât să le mulțumim și să le exprimăm omagiile noastre. Ne-au dăruit cu podoabă neprețuită, a tot ceea ce reprezintă o culme a creației spiritului moldovenesc în epoca marelui domnitor, Ștefan cel Mare.

Sîntem de acord că înflorirea artistică din timpul amintit este rezultatul unui proces de elaborare desfășurat în timp și că întreg veacul al XVI-lea nu face altceva decât să continue, în elementele ei esențiale, arta secolului precedent, sau să dezvolte elemente apărute în acea vreme. În orice caz, stilul moldovenesc se precizează, se detitivează, se desăvîrșește în ce are mai esențial, în anii de domnie ai lui Ștefan cel Mare. *Este și epoca în care se clădește cel mai mult din întreaga istorie a Moldovei, mai trainic și mai frumos.*

Pe drept cuvînt profesorul M. Berza afirmă în introducere «Construcțiile ridicate în ultimele decenii ale veacului al XV-lea și în primii ani ai celui următor reprezintă, fără îndoială, ca ansamblu, apogeul artei de a construi a moldovenilor și, în același timp, una dintre cele mai originale creațiuni artistice românești. În acest impresionant efort de creație a societății moldovenești din vremea sa, rolul personal al lui Ștefan cel Mare este deosebit de însemnat. Prezent în toate domeniile vieții publice-economice, organizare de stat, relații diplomatice, apărare militară—Ștefan cel Mare este un stimulator de energii și în domeniul artistic».

Este momentul să subliniem și noi, lucru care de altfel s-a amintit în revistele noastre bisericești, cu prilejul comemorării celor 450 de ani de la moartea sa, că acest «mare domnitor» s-a impus și a rămas peste veacuri și un mare ctitor de cultură». El este acela care a stimulat energiile, a inițiat, a organizat opera de creație și a susținut-o cu mijloacele sale materiale. El a clădit trainic, în piatră, biserici, mînăstiri, case domnești sau cetăți; el a dat imboldul trebuitor pentru ca artele majore — arhitectura, sculptura, pictura monumentală — precum și cele minore — broderii, argintărie, țesături, miniaturi, manuscrise, — să ajungă la o formă desăvîrșită; el este acela care a prilejuit stimularea producției acestor arte. Drumul deschis de domn a fost urmat de clasele avute sau măcar de unii reprezentanți ai acestor clase.

Această înflorire artistică a putut să se realizeze datorită unei rapide dezvoltări a forțelor de producție, care a dus și în Moldova, ca și în celelalte țări ale Europei, la o transformare a economiei feudale și la o transformare a structurii înseși a societății.

Un amănunt, care poate pune în uimire și în admirație, chiar pentru mijloacele ultra-rapide ale constructorilor veacului al XX-lea, este rapiditatea neîntîlnită, cu care se ridică multe din construcțiile din epoca lui Ștefan cel Mare.

Aceasta presupune că existau meșteri pricepuți precum și impresionante posibilități materiale de organizare a lucrului. Din pisanile bise-

ricilor aflăm că, de exemplu, biserica mînăstirii Tazlău, începută la 4 iulie 1496 se termină la 8 noiembrie același an; biserica Sf. Ioan din Piatra, începută la 11 iulie 1496, era gata la 11 noiembrie același an; zidirea bisericii din Milișăuți — Bădăuți a durat 5 luni și 5 zile; Voronețul a fost ridicat în 3 luni și 20 zile; în vara anului 1497 a început și s-a terminat la 14 noiembrie cea mai mare ctitorie religioasă a lui Ștefan cel Mare, mînăstirea Neamț.

Aceasta însemnează că; afară de puținii meșteri străini, aduși din afară, meșterii moldoveni, care-și făceau ucenicia în Ardeal sau în Polonia, s-au format rapid și s-a ajuns la formarea unor bresle puternice de meșteșugari ieșiți și crescuți pe pămîntul Moldovei. Aceștia au putut asigura acel «stil moldovenesc», unitatea și originalitatea acestui stil, caracterizat prin perfectul echilibru al maselor, avîntul lor spre înălțimi, domolit de soliditatea construcției, linia simplă, luminată de culoare.

Din studiul introductiv la capitolului Arhitectura și decorația sculptată a monumentelor aflăm că bisericile din epoca de construcții a lui Ștefan cel Mare erau de două tipuri: dreptunghiular sau drept și trilobat.

Din tipul dreptunghiular fac parte trei grupuri de biserici, între care diferența esențială stă în sistemele de boltire folosite.

Bisericile din grupul I (Dolheștii-Mari, Bălinești și Volovăț, Rădăuți) au pronaosul și naosul acoperite cu bolți semicilindrice, sprijinite pe arcuri dublouri.

Bisericile din grupul II (Arbore, Reuseni, Dobrovăț) au pronaos dreptunghiular, boltit cu o calotă sferică, sprijinită pe arcuri piezișe: «bolta moldovenească», iar naosul are abside laterale obținute din grosimea zidului.

Din grupul III de biserici cu plan dreptunghiular fac parte bisericile din Borzești, Răsboieni și Piatra. Caracteristica acestora stă în acoperirea cu două cupole a naosului și în modul special de rezolvarea problemei împingerii bolților. Un element deosebit al tuturor bisericilor, care apare acum și care va avea o mare răspîndire în tot veacul al XVI, este gropnița, așezată între naos și pronaos.

Caracteristica deosebitoare a arhitecturii exterioare a bisericilor moldovenești este sistemul stelat al bazelor turlor.

Din planul trilobat sau treflat fac parte alte biserici, cea mai tipică fiind biserica mînăstirii Neamț.

O altă caracteristică specifică bisericilor din vremea lui Ștefan cel Mare este decorul exterior: firide alungite, ocnițe de dimensiuni diferite, discuri și cărămizi smălțuite, piatră brută, cioplită și cărămidă obișnuită, prezentate într-o gamă de variațiuni foarte bogată.

Astfel, cel mai bogat și cel mai armonios decor ornamental se găsește la biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău, după modelul căreia se zidește în București biserica parohiei Mihai Bravu. Reproducem, pentru frumusețea lui, pasajul din introducerea domnului profesor M. Berza, în care este descris acest dispozitiv ornamental:

«Paramentul din registrul inferior al zidului, azi de piatră de talie, «este împărțit în fîșii înguste prin trei benzi de cîte trei, patru și șase

«rînduri de cărămizi smălțuite, galbene, verzi, brune. Partea superioară «a bisericii e în întregime din cărămidă aparentă. Absidele sînt împodobite de firide lungi, cu arcuri duble frînte, cu cheile legate prin cîte un «arcușor de asemenea frînt, flancat de discuri smălțuite. Piciorul de cărămidă al arcurilor duble se termină cu o consolă de piatră. Cele două «șiruri de ocnite ce vin deasupra firidelor se continuă împrerjurul clădirii. Ele sînt despărțite de două rînduri de cărămizi smălțuite, galbene, «verzi, roșii. Deasupra ocnitelor, trei șiruri de discuri smălțuite cu figuri, «separate de rînduri de cărămizi smălțuite. Turla, în întregime de cărămidă aparentă, are aceleași firide cu arcaturi duble, ca absidele. La «baza și deasupra lor, mici ocnite. Sub streășină, trei rînduri de discuri «smălțuite cu figuri, separate prin cărămizi aparente, simple și smălțuite» (pag. 20).

Privitor la sculptura în piatră, ea se reduce la împodobirea chenarelor de uși și ferestre și este împrumutată din Transilvania sau din Polonia, sub forma stilului gotic. Cele mai reușite piese de sculptură ornamentală, ca execuție, mai bogate ca ornamentație și mai frumoase ca proporții, se găsesc la bisericile din Hîrlău, Neamț și Tazlău. Portalul de la Neamț, impunător ca dimensiuni și impresionant ca bogăție și finețea execuției, este probabil opera cea mai izbutită de sculptură ornamentală a epocii.

Profesorul M. Berza, după ce analizează cu multă migală toate elementele privitoare la arhitectura și decorația bisericilor zidite în epoca domnitorului Ștefan cel Mare, scoate în evidență cîteva fapte. Primul fapt este *unitatea de stil* a arhitecturii religioase. Al doilea fapt este *îmbogățirea continuă a elementelor constructive și decorative*, care trec de la un moment la altul. Al treilea fapt este acela că, deși elementele venite din afară, pe calea împrumutului, de la romanicul sau goticul apusean ori de la arta bizantino-sîrbă a Sud-Estului european sau poate din atît de bogata Armenie, formele artistice și procedeele tehnice circulînd normal *aceste elemente au fost îmbinate de un înalt simț artistic și întregite cu altele de creație proprie*. În această îmbinare și întregire stă *unitatea și originalitatea stilului arhitecturii moldovenesti*. Ușoara schimbare în plan, procedeele de boltire, folosirea și dispoziția elementelor decorative, au dat caracter de noutate fiecărui monument.

Și încă ceva: proporționalitatea celor trei dimensiuni a fiecărui monument. Această proporționalitate asigură armonia clădirii. Între cele trei dimensiuni: lățimea, lungimea și înălțimea bisericilor, se păstrează un raport echilibrat, armonios, deși tendința generală este spre elevație. Această proporționalitate nu putea să fie asigurată decît datorită instinctului sigur al constructorilor de biserici cu turlă și curajului novator al constructorilor moldoveni.

Aceste monumente, zidite solid și proporționate armonios, își sporesc valoarea prin bogata lor decorație, prin îmbrăcămintea lor policromă de cărămizi și discuri smălțuite, ele luminează fondul de piatră brută sau cioplită și de cărămidă aparentă și vădesc apropierea de produsele populare.

Cu aceasta autorii volumului prezintă în continuare una din mani-

festările de artă cu rădăcini adânci pe pământul Moldovei, *ceramica*. În perioada amintită, arta ceramică atinge apogeul dezvoltării sale. Ceramica moldovenească a evoluat pe un fond străvechi, desigur în relație cu ceramica orientală și bizantină, cu tehnica «sgraffito», dar și cu cea din Transilvania și din centrul Europei. Însă, ceea ce este nou, este întrebuințarea acestei arte în decorarea fațadelor bisericilor. Efectul de culoare al smaltului, armonizat cu piatra brută, obișnuită în paramentul monumentelor din Moldova, este fermecător.

Mai greu de limpezit sînt caracteristicile picturii din acest timp. Nu se poate studia evoluția picturii anterioare, căci nu s-a păstrat nici un monument pictat. Cu toate acestea, complexitatea ansamblurilor de pictură care acoperă interioarele bisericilor construite de Ștefan cel Mare și de boierii săi, frumusețea plastică și cromatică a acestora, nu pot să fie numai expresia unui început, ci rezultatul unei vechi și puternice tradiții creatoare.

Cercetătorii picturii acestei epoci au aflat că toate bisericile ctitorite de marele voevod și de boierii săi, (hatmanul Șendrea, logofătul Ion Tăutu și Luca Arbore), afară de cele din Răsboieni, Reuseni și Cotnari, au fost pictate în întregime în interior. Multe biserici însă au fost dărîmate, reconstruite, repictate. Totuși, în urma analizelor iconografice și stilistice, făcute pînă acum asupra picturilor ce s-au păstrat, autorii studiului introductiv: Teodora Voinescu și M. A. Musicescu, notează cîteva trăsături specifice ale artei picturale. În primul rînd este vorba de o *impresionantă unitate* în pictura diferitelor monumente. Este posibil ca aceasta să se datoreze erminilor picturale. Pictura bisericească își are o finalitate didactică. Este sigur că izvorul comun de inspirație iconografică este cel bizantin-slav, care este la rîndul său o sinteză a unor străvechi tipuri bizantine și capadociene. Această constatare nu poate decît să ne întărească și nouă convingerea, că ortodoxia romînească este de viță veche și bună!

Meșterii de pictură bisericească ai timpului au avut o mare calitate, de care ar trebui să țină seamă și cei de azi: ei au adaptat pictura la structura arhitecturală, respectînd principiul unui echilibru între diferitele expresii plastice. Mai mult, ei au înțeles, au respectat și au valorificat volumele sau suprafețele arhitecturale.

Pictura bizantină are un simbol teologic; de aceea și așezarea scenelor pe pereții bisericilor corespunde unei ierarhii mistice, stabilită încă din primele veacuri ale creștinismului, avînd un loc fixat. Ori zugravii din Moldova lui Ștefan cel Mare au izbutit să dea un caracter monumental *ansamblului de scene biblice și de sfinți*, atît prin repartiția lor pe suprafețele zidurilor cît și prin felul în care au tratat fiecare scenă în parte, adaptînd pictura după structura interioară a monumentului, respectînd nobila curbă a arhitecturii. «Îngerul alb ce se vede încă limpede în conca absidei altarului din biserica Sf. Ilie de lîngă Suceava, îngerii din aceeași reprezentare de la Voroneț și Bălinești, se înalță, larg și liniștit, într-un spațiu croit parcă pe măsura măreției atitudinii lor. În cupola naosului, chipul aspru și autoritar al Pantocratorului veghează din locul cel mai înalt al bisericii. În pandantivi, stau aplecați asupra

textului ce le stă înaintea, cei patru evangheliști. Pe arcurile dublouri, medalioane, legate între ele prin palmete sau vrejuri cu ornamente florale închid chipuri de sfinți. În conca absidelor laterale, scenele Răstignirii, Coborîrii de pe Cruce sau alte scene din viața lui Iisus...» etc. pag. 41.

O altă trăsătură caracteristică a acestei picturi este *echilibrul perfect între figurativ și ornamental*. Registrele de scene sînt alternate fie cu șiruri de palmete, fie cu rînduri de medalioane cu sfinți.

Vom observa că același echilibru se găsește și în broderia religioasă a epocii, acesta fiind elementul fundamental al frumuseții acestei broderii.

Un alt specific al picturii moldovenești din veacul al XV-lea este *hieratismul personajelor*. Asupra acestui specific transcriem un pasaj care merită să fie reținut și subliniat:

«Dacă personajele sînt fixate în atitudinea hieratică cu care le-a investit arta bizantină încă de la începuturile ei, un nobil umanism se degajă din toată această lume care e reprezentată în frescele moldovenești din epoca clasică. O aplecare asupra omeneșului, un puternic simț al dramaticului, o viziune plastică ce nu se limitează la reproducerea abstractului «a unui tip», conferă picturii din vremea lui Ștefan cel Mare o reală intensitate emoțională. Figurile din fastuoasele mozaicuri bizantine sînt — în afară de splendoarea lor cromatică — încremenite în veșnicia unui tip. Canonul tipologic moldovenesc există și el (fiecare sfînt își are caracteristicile sale), dar dincolo de aceste atribute iconografice care-i determină calitatea divină, eclesiastică sau istorică, se recunosc, multiple, nuanțele — în gest sau expresie — care-i conferă fiecăruia o realitate simplă și nobil omenească». (pag. 44).

Pictura acestei epoci are deci o valoare de creație artistică deosebită. Are totodată și originalitatea ei. Are monumentalitate, are echilibrul compoziției; gesturile și atitudinile au un ritm liniștit, figurile au o frumusețe plină de esență și de umanism.

Valoarea acestei creații trece dincolo de timp, *capătă permanența* unui stil. O artă, în care tradiția iconografică a fost împlinită, dar și îmbogățită printr-o viziune proprie a artiștilor zugravi moldoveni.

Trecem peste capitolele ce tratează despre cetăți, curțile domnești, despre sculptura pietrelor de mormînt, oprindu-se fugăr asupra capitolului «Broderii și țesături». Acestea, pe lîngă piesele lucrate din argint și argint aurit, constituie categoria cea mai importantă de odore necesare oficierei cultului și decorației interioare și reprezintă, pe lîngă arhitectură și pictură, una din creațiile artistice cele mai reprezentative pentru epoca lui Ștefan cel Mare. Este vorba de epitafe, epitrahile, văluri liturgice, nebederņițe, dvere, orare, steaguri, cărora autorii introducerii la acest capitol le atribuie o «calitate monumentală» (pag. 280). Atît epitafele cît și vălurile liturgice și dverele sînt de o frumusețe neegalată. Ele vădesc, în splendidul lor echilibru compozitorial, o știință a redării atitudinilor, a nuanțelor în expresie. Compoziția unor scene — Împărțășirea cu pîine și vin, Buna Vestire, Adormirea Maicii Domnului — își păstrează și azi limpezimea, echilibrul compozițional și cromatic, monumentalitatea. Pe epitrahilul aflător în muzeul de la Putna, se află chipul lui Ștefan și

al fiului său Alexandru; epitrahilul de la mînăstirea Dobrovăţ, poartă brodat pe poale portretul lui Ştefan cel Mare şi al doamnei sale Maria. Cel mai frumos portret rămîne acela al Mariei de Mangop, de pe acoperămîntul său de mormînt. Nu este numai un portret, ci totodată un document al costumului pe care-l purtau domniţele în epoca lui Ştefan cel Mare.

Artişti brodeuri vădesc o rafinată potrivire şi alegere a culorilor, o desăvîrşită execuţie tehnică, un simţ înăscut al armoniei. Originalitatea broderiilor moldoveneşti nu stă însă numai în desăvîrşirea tehnică ci şi în bogatul repertoriu de motive ornamentale, luate din arta populară. Pe lîngă aceasta, în tradiţionalele subiecte religioase, artiştii brodeuri au pus, dincolo de canon, gesturi şi expresii din viaţa reală. Personagiile capătă viaţă. «Sfîntul Ioan se apleacă simplu peste trupul Mîntuitorului şi îi ţine mîinile cu duioşia unui prieten (epitaful de la Putna); Maica Domnului poartă în privire toată durerea unei femei (epitaful mînăstirii Moldoviţa). Numărul personajelor creşte, ele umplu de mişcare spaţiul gol al fondului; oamenii şi sfinţii nu se mai profilează singuratici pe fondul somptuos al mătăsii, ci vin parcă de dincolo de zidurile cetăţilor sau şirurilor de case ce închid spaţiul. Subiectul impus devine naraţiune. Sfinţii textelor neschimbate se apropie de personajul uman, expresia devine plastică, broderia capătă calităţile de dinamism şi nuanţare ale picturii» (pag. 283-284).

Epoca lui Ştefan cel Mare a cunoscut o înflorire deosebită şi în privinţa artei prelucrării metalelor preţioase. Ctitoriile domnitorului şi ale curtenilor amintiţi trebuiau înzestrate şi cu obiecte de cult: chivoturi, ripide, candelă, cruci ferecate, cădelniţe, etc. Acestea arată o desăvîrşită execuţie tehnică. Sub influenţa celor importate, comandate în apus, au început să se lucreze şi în ateliere locale, la Neamţ, Putna, Homor. Ferecătura evangheliarului, dăruit în 1487 de Ştefan cel Mare mînăstirii Homor poartă menţiunea că «este lucrată acolo».

Autorii volumului se ocupă amănunţit şi de *miniaturile* şi ornamentele manuscriselor din vremea acestui domnitor, pe atît de preţuite pe cît de puţin cunoscute.

Originalitatea artiştilor în miniatură şi ornamentaţie — care erau şi ele luate după modele bizantine — stă în calitatea desenului, în varietatea coloritului, în intensitatea şi îmbinarea armonioasă a tonurilor. Tetravanghelele de la Viena, München, de la Moscova, de la Putna, sînt opere de valoare artistică şi, prin aceasta, originale. Este de notat că stilul moldovenesc în miniaturistică era constituit din vremea domnitorului Alexandru cel Bun. Miniaturişti de mai tîrziu adaugă mici amănunte şi anumite inovaţii, cum de exemplu în cele două portrete de donatori din Tetravanghelul mînăstirii Homor, azi la Putna, cel din Psaltirea de la München, cel din Tetravanghelul de la Oxford.

Producţia de manuscrise copiate în timpul domniei lui Ştefan cel Mare a fost masivă. Se cunosc astăzi numele a peste 20 de copişti, de la care avem manuscrise împodobite cu miniaturi sau ornamente şi 40 manuscrise. Vremurile vitrege care au urmat, au distrus o bună parte. Copişti sau diecii lucrau mai ales în două centre cu activitate organizată:

Neamț și Putna. Manuscrisele se scriau pe hîrtie pergament, avînd titluri și inițiale în aur și culori, cu frontispicii late, tot în aur și culori, cu motivul cercurilor înlănțuite și ornamente exterioare florale la începutul fiecărei evanghelii, altele cu motive geometrice, împletituri de curbe, palmete.

Fiecare manuscris are însemnare. Reproducem traducerea în romînește a Tetravanghelului scris în 1490 din porunca lui Ștefan cel Mare la mînăstirea Voroneț, de călugărul Pahomie, care se găsește în muzeul istoric-Moscova:

«Atotvăzătorului și preabunului Dumnezeu slavă și mărire, stăpînire și putere peste toți și peste toate, care i se dă după începutul și sfîrșitul faptelor bune, celor negrăite. În luna noiembrie s-a scris cu darul și porunca lui Ștefan voievod, domn a toată țara Moldovei, fiul lui Bogdan voievod; și a dat-o întru pomană sieși și părinților săi, ca să-i fie în casa sfîntului mare mucenic și purtător de biruință Gheorghie, unde este voroneții. S-a scris cartea aceasta Evanghelie (de) Pahomie monahul, în timpul lui Ștefan voievod Evanghelia aceasta».

În Tetravanghelul aflător în muzeul de artă al R.P.R. București, scris în 1502 însemnarea glăsuiește tot așa de frumos:

«Binecinstitorul și de Hristos iubitorul domn, *Ion Ștefan Voievod*, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, care a tînjit pentru dragostea (lui Hristos) și iubitor al cuvintelor lui Hristos (fiind), cu rîvnă a dat de a scris și a ferecat... și s-a sfîrșit cu mîna mult păcătosului Spiridon ieromonahul, în mînăstirea Putna, luna iunie, 24 zile».

Cel mai interesant este Tetravanghelul scris 1473 din porunca lui Ștefan cel Mare, de ieromonahul Nicodim, pentru mînăstiera Homor. Ferecat în argint aurit, la 1487, în mînăstire. Trimis la Ciceu în 1538 spre a fi pus la adăpost de turci, manuscrisul a fost luat la Constantinopol de Petru Rareș, care-l înapoiază în 1541 mînăstirii. În 1653 a trecut din mîinile cazacilor lui Timuș Hmelnițchi în acelea al oștenilor lui Kemeny, spre a fi răscumpărat în cele din urmă de Gheorghe Ștefan și redat Homorului, în 1656.

Pe fila 191 miniaturi care reprezintă pe Ștefan cel Mare, cu plete blonde și ochi albaștri, îmbrăcat cu o mantie fără mîneci, de brocart sîngeriu cu flori de aur, peste o tunică de brocart roșu deschis, cu palmete de aur, oferă în genunchi evanghelia Fecioarei Maria, așezată pe tron cu Iisus în brațe. (pag. 388).

Nădăjduim că cititorii revistei noastre își pot da seama de importanța volumului pe care l-am prezentat și pe care îl recomandăm cu căldură, pentru lectură atentă.

Pr. VIRGIL GODEANU

MONOGRAFIA UNEI MINĂSTIRI DE MARE VALOARE ARTISTICĂ

M. A. MUZICESCU și M. BERZA: MINĂSTIREA SUCEVIȚA, ed. Acad. R.P.R., Col. «Monumente de Artă», Institutul de Istoria Artelor, București 1958, 198 p.

În Colecția «Monumente de Artă», inițiată de Institutul de Istoria Artelor al Academiei R.P.R., a apărut de curînd monografia «Mînăstirea Sucevița», într-o frumoasă prezentare temeinică, semnată de M. A. Muzicescu și M. Berza, la care colaborează și E. Lăzărescu.

Lucrarea descrie, în patru capitole precedate de o introducere și urmate de o încheiere, acest monument reprezentativ al vechii arte moldovenești.

Într-o scurtă introducere, se fixează locul pe care-l ocupă mînăstirea Sucevița în evoluția artei moldovenești și rolul ei cultural.

Primul capitol cuprinde istoricul mînăstirii. Folosind o bogată documentare științifică, autorul (E. Lăzărescu) ajunge la concluzia că mînăstirea Sucevița, fondată de mitropolitul Gheorghe Movilă, în a doua jumătate a secolului XVI, poate fi socotită ctitorie a familiei Movileștilor, datorită grijii deosebite, acordate de membrii acesteia, pentru împodobirea ei.

Capitolul următor se ocupă de arhitectura monumentului. După ce se descriu zidurile înconjurătoare cu masivele turnuri din colțuri și grupul clădirilor din incinta mînăstirii, se analizează pe larg arhitectura bisericii. Se conchide că, urmînd drumul tradiției, mînăstirea Sucevița reprezintă o realizare desăvîrșită a stilului arhitectural moldovenesc din secolele XV-XVI ajuns la maturitate. Deși unele influențe străine arhitecturale s-au adăugat stilului bizantin de bază, totuși arhitectura Suceviței, neaducînd înnoiri esențiale, nu prezintă importanță pentru evoluția artei vechi moldovenești.

Un amplu capitol — cel mai întins din lucrare — este consacrat picturii Suceviței. De la început se afirmă că pictura aduce înnoiri esențiale, care fac din acest monument un stadiu în evoluția artei moldovenești din secolele XV-XVI. După ce se precizează că fără explicarea înțelesului simbolic al scenelor picturale, nu s-ar putea aprecia valoarea și frumusețea picturilor, se analizează pe rînd pictura exterioară, apoi cea interioară.

În exterior, se descriu mai întîi grupele de personaje de pe tețele absidelor, care formează ansamblul pictural denumit «Cinul», simbolizînd îmbinarea ierarhiilor cerești cu cele pămîntești. Se descriu apoi, marile tablouri de pe peretele nordic (Scara lui Ioan Climax, plastică înfățișare a judecării de după moarte, Geneza, reprezentînd creația primilor oameni și Viața Sf. Pahomie, întemeietorul monahismului), și de pe peretele sudic (Arborele lui Ieseu, reprezentînd neamul lui Iisus, grupul filozofilor și Acatistul Maicii Domnului). Descrierea picturii exterioare, făcută în comparație cu picturile de la Voroneț, Humor și Vatra Moldoviței, stabilește că Sucevița prezintă în picturile sale multe elemente, care fac începutul «unor interpretări românești a temelor tradiționale bizantine și unor întrepătrunderi de influențe asimilate și statornicite de tradiție» (p. 94). Se subliniază caracterul monumental al picturii exterioare și perfecta ei încadrare în arhitectura construcției, cu care formează

un tot unitar. La rîndu-i, acest tot se încadrează în decorul natural înconjurător, realizînd o perfectă armonie grafică și cromatică.

Descrierea picturii interioare se face în ordinea despărțiturilor bisericii: exonartex, pronaos, camera mormintelor, naos și altar. În interior, armonia dintre arhitectură și pictură dispăre. Pictura își pierde, în cea mai mare parte, caracterul monumental și «se apropie de calitatea ilustrativ ornamentală a icoanelor sau miniaturilor» (p. 97).

În exonartex (pridvor) se remarcă marea frescă a Judecării din urmă cu un vădit caracter didactic. Se scoate în evidență modul naiv și anecdotic în care zugravul, interpretînd imaginația populară, a înfățișat chipurile dracilor și pedepsirea celor păcătoși. Pe boltă domină chipul Maicii Domnului, ocrotitoarea creștinilor, iar pe arcurile boltii, semnele zodiacului alternează cu scenele biblice. Scena aducerii moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, înfățișînd pe Alexandru cel Bun cu familia și curtea sa, impresionează prin expresivitatea și realismul ei.

În picturile pronaosului se remarcă un dublu aspect, cel miniatural-narativ, la scenele sinaxarului (calendarul ortodox) de pe partea inferioară a pereților și cel monumental, la scenele de pe bolți și partea superioară a pereților. Din analiza numeroaselor scene ale sinaxarului, rezultă că zugravul este tot mai mult preocupat de redarea amănuntului, mai ales în elementele de decor, care umplu scenele, cît mai apropiat de realitate, urmărește să realizeze peisajul, nuanțele de culoare, perspectivă și caută să individualizeze persoanele. Acestea vădesc efortul de a depăși convenționalismul rigid al tradiției și tendința de a interpreta cît mai realist scenele. Pe bolți, imaginea Pantocratorului, tipic bizantină și scena Trinității, sub forma Filoxeniei lui Avraam impun prin caracterul lor monumental. În spațiile dintre calote și cercurile longitudinale ale boltilor, scenele celor șapte sinoade ecumenice (se datează greșit sinodul I, în 321 în loc de 325, al II-lea, 325 în loc de 381 și al V-lea 536 în loc de 553, iar sinodul al VI-lea este cu data de 754 în loc de 681), se remarcă prin hieratismul și măreția lor bizantină, în contrast cu caracterul miniatural al picturii sinaxarului.

Pictura din naos, reprezentînd viața și minunile lui Iisus, arată o și mai mare libertate a zugravului în lupta cu convenționalismul impus de tradiție. Chipul Pantocratorului de pe bolta centrală este monumental și urmează tradiția armoniei bizantine. În absida sudică, zugravul înlocuiește scena istorică, cerută de tradiție cu una simbolică, influențată de iconografia rusească, iar în absida nordică, scena care, iarăși, nu este cea cerută de tradiție, pune în lumină libertatea de interpretare a meșterului zugrav. Pe peretele vestic, în partea superioară, scena de glorie a Maicii Domnului, în care realul se îmbină cu simbolicul, este o veritabilă copie a unei scene similare la mînăstirea Therapont (Rusia), pictată în anul 1500. Este o dovadă a pătrunderii influenței rusești în pictura moldovenească din acest timp. Pe același perete, mai jos, numeroase scene cu caracter narativ înfățișează viața și patimile lui Iisus. Pe registrele inferioare ale celor două abside, este reprezentată Geneza, care, spre deosebire de cea din exterior (peretele nordic), arată preocuparea zugravului de a pune, în scenele tradiționale, elemente din natura înconjurătoare, pline de viață și nitoresc. Mai jos, tot pe peretele vestic, se află tabloul votiv care este descris amănunțit. Autoarea (M. A. Musicescu) comparîndu-l cu tablourile votive de la Voroneț, Homor, Vatra Moldoviței, arată că înfățișează mai mult chipuri convenționale, decît reale.

Din picturile altarului, în cea mai mare parte simbolice, se analizează cu deosebire scena monumentală a Înălțării, din conca absidei: «una din cele mai bogate compoziții din întreaga pictură interioară», similară celei de la Popăuți. Se remarcă viața pe care zugravul reușește s-o dea figurilor, abundența vegetației care însuflețește decorul, elemente care deosebesc total această scenă de cea de la Popăuți, dominată de convenționalismul tradiției. Se mai descriu, din pictura altarului, scenele Acatistului și altele, nou introduse în rîndul picturilor tradiționale, datorite influențelor venite din Țara Romînească.

Descrierea amănunțită a picturii exterioare și interioare impune concluzia că zugravul Suceviței, deși dominat de convenționalismul erminiei bizantine, a știut totuși să dea picturilor sale o interpretare originală. Din această cauză, ansamblul pictural al Suceviței reprezintă un stadiu în evoluția picturii religioase moldovenești

Culorii picturale a monumentului i se consacră ultimul capitol. Acestui element, care dă o excepțională valoare picturii exterioare a bisericilor moldovene, din sec. XVI, i se dă o deosebită atenție. Culoarea picturii exterioare a Suceviței se înrudește cu decorul din jur și «tace parte din viziunea țărănească a frumosului din care s-a născut și a crescut arta populară» (p. 172). Zugravul, alternând neașteptat culorile, deși folosește o gamă redusă de tonalități, izbutește să realizeze, în exterior, un ansamblu pictural de o mare strălucire și profunzime. Verdele, culoarea dominantă în pictura exterioară a Suceviței, «are intensitatea smaragdului și vigoarea ierbii proaspete după ploaie, rămânând el însuși autoritar și independent în jocul cromatic din jur» (p. 177). Opus acestuia, coloritul picturii interioare păstrează o notă deosebită pentru fiecare încăpere. Totuși «tonalitatea generală rămâne, aici aceea a fundurilor de ape adânci» (p. 182). O deosebită poezie animă lumea scenelor miniaturale, înșiruite pe perēți. Dacă, în coloritul scenelor exterioare, zugravul reușește să dea dominantă cromatică a mediului ambiant, apoi, în interiorul ei, el încearcă sfios să introducă lumea naturii cunoscuta lui.

În scurta încheiere, care urmează capitolelor prezentate mai sus, se precizează că nu arhitectura dă valoare monumentului, ci decorul său pictural. Introducerea unor teme puțin întâlnite în tradiția iconografică moldovenească, tratarea miniaturală a unei mari părți a scenelor și efortul înfilit la tot pasul «de a se desprinde din atotputernicia tradiției și a da expresie unor viziuni noi, mai personale, mai intime, mai apropiate de realitate» (p. 188), sînt tot atâtea elemente noi care fac începutul unei noi faze în pictura moldovenească. Zugravii, unul sau doi, așa cum se presupune, pe baza dublului aspect tradiționalist și înnoitor al picturii, depășesc schematicismul tradițional, fără însă a reuși deplin să se desprindă de stilul picturii moldovenești din secolul XVI. Originea elementelor înnoitoare se găsește în două influențe principale: cea rusească — recunoscută în caracterul narativ al scenelor și valorificarea amănuntului și pitorescului — și cea a primitivilor italieni — prezentă în elementul de decor, grația în atitudini, puritatea figurilor și tratarea unor scene după maniera apuseană. Ele au fost prelucrate și adaptate de zugravi la realitățile locale, încît pictura Suceviței reprezintă nu «o copie a unor modele străine», ci, în strînsă legătură cu tradiția picturii vechi moldovenești, «un efort authton de înnoire a viziunii artistice» (p. 198).

Se adaugă la sfîrșit o listă bibliografică cu studiile de bază cercetate pentru elaborarea lucrării.

Fără îndoială că monografia de față prezintă o deosebită importanță pentru cunoașterea vechii arte moldovenești. Ea umple un gol: acela de a pune la îndemîna intelectualului nespecialist elementele necesare pentru înțelegerea valorii artistice a mînăstririi Sucevița.

Pentru că scopul lucrării, neprecizat în introducere, dar enunțat în capitolul despre pictură, care desigur se referă și la celelalte capitole, este de a da cititorului nu o lucrare tehnică de specialitate, ci minimumul necesar pentru a căpăta mai ușor o vedere de ansamblu asupra valorii artistice a monumentului (p. 47), o deosebită atenție s-a acordat limbii. Prezentarea istoricului mînăstririi se face într-o formă clară, explicită, deși uneori urmărirea lui este îngreuiată de numeroasele trimiteri folosite. Pentru descrierea arhitecturii se găsește un limbaj potrivit, ușor accesibil, curgător. Datorită acestui fapt, noțiunile dificile de tehnică arhitectonică se lămuresc pe deplin. Concluziile reies în chip firesc, iar cititorul, oricît ar fi de străin de preocupările arhitecturale, înțelege perfect locul mînăstririi Sucevița în evoluția arhitecturii moldovenești. Limbajul folosit pentru descrierea picturii și culorii este cu deosebire viu, plin de imagini, sugestiv. Subtilitățile, sensurile adânci ale scenelor, elementele de nuanță sînt redade într-o formă meșteșugită. Numeroase comparații, ce se fac, vădese o uimitoare imaginație poetică și o excepțională putere de intuire și evocare a esențialului. Pagini ca acelea în care se arată strînsa legătură între arhitectură și pictură și integrarea ansamblului Suceviței în peisajul înconjurător, ca și cele despre culoare reușesc să facă pe cititor să îndrăgească acest monument de artă și să stîrnească dorința fierbinte de a-l vizita. Din păcate, datorită numeroaselor scene picturale descrise, dintre care unele se repetă, limbajul nu se menține totdeauna la aceeași intensitate de evocare.

Concluziile, care se pun în încheiere, precizează valoarea artistică a Suceviței și aportul pe care ea îl aduce în evoluția artei vechi moldovenești.

Cu toate acestea, trec neobservate unele elemente care se abat de la linia generală a lucrării, și de la scopul urmărit. Referitor la organizarea materialului, e de observat că unele părți din introducere puteau figura mai potrivit în încheiere, urmînd ca introducerea să precizeze scopul, planul și întinderea lucrării. Apoi dozarea materialului este uneori inegală. Pe cînd capitolele privind arhitectura, pictura și culoarea se mențin la o dozare potrivită scopului lucrării, capitolul istoricului mînăstirii tinde la adîncirea problemelor pe care le pune trecutul Suceviței, folosind un amplu aparat critic, nepotrivit în cazul de față. Aceeași inegalitate se poate observa și în privința limbii, deși, așa cum s-a arătat, i s-a acordat o deosebită atenție. Deosebirile de stil sînt inerente într-o lucrare de colaborare, însă prezentarea unitară, măcar în linii generale și evitarea transcrierii variate a aceluiași termenii, de la un capitol la altul, (exemplu: pendentiv, pandantiv) era necesară.

Sînt de observat, de asemenea, unele omisiuni. Așa, bunăoară, nu se dau în istoricul mînăstirii lămuriri asupra familiei Movileștilor, așa cum este ea reprezentată în tabloul votiv și nici textul inscripțiilor de pe mormintele care se află în biserică. Apoi, în cadrul picturii se omite scena, reprezentînd mîna providenței care apără pe cei drepți și care se află deasupra ușii de pe peretele vestic al naosului, ca și prezentarea chenarelor, atît de variate și interesante pentru arta decorativă. În incinta mînăstirii Sucevița se află un muzeu cu miniaturi, brocarturi, văluri, ivorii, vase de preț ș.a., care provin, în majoritate, de la același monument de artă. În lucrare se dau cîteva fotografii de pe aceste obiecte, dar nu se face descrierea lor. Era necesar, cred, să se descrie întreg fondul artistic al Suceviței mai alēs că și scopul urmărit și titlul monografiei îngăduiau aceasta. Toate aceste omisiuni știrbesc integritatea lucrării.

În ce privește condițiunile tehnice în care apare cartea, ele sînt dintre cele mai bune. Într-un format mare, cu un text frumos imprimat, pe o hîrtie de bună calitate, pe paginile căreia se revarsă o adevărată risipă de imagini, cartea poate satisface și gusturile exigente ale bibliofililor. Bogatului material ilustrativ, care ajută la înțelegerea expunerii, i se adaugă o schemă a Arborelui lui Ieseu, trei planșe colorate cu detalii de decor și un tabel cu fixarea locului scenelor pictate, în interiorul și exteriorul bisericii. Oricine poate întrezări efortul depus de editura Academiei R.P.R., de a da o carte de bună calitate din punct de vedere tehnic. Imaginile capitolelor privind pictura interioară, unde peste tablouri picturale se suprapune planul bisericii cu scoaterea în evidență a încăperii a cărei pictură se descrie, ca și alte numeroase ilustrații, sînt dovezi că, în bună parte, efortul a fost încununat de succes. Pare totuși curios că greșeli ca: repetarea inutilă a unor scene (exemplu: fig. 54 și 56, 58 și 59, 61 și 62, 93 și 94, 120 și 123), prezentarea neclară a unor imagini (exemplu: fig. 96 și 97, care dau detalii din fig. 95, fig. 105) și prezentarea greșită a altora (fig. 31 și 115), ca și explicațiile greșit date unor imagini (exemplu: fig. 123: «peretele, de est», în loc de «de vest», fig. 141: «detaliu din haina lui Simion», în loc de «Ieremia Movilă») n-au putut fi evitate. În locul scenelor inutile se putea pune imagini absolut necesare înțelegerii descrierii monumentului, ca: portalurile ușilor dintre pronaos, camera mormintelor și naos, necesare înțelegerii sculpturii în piatră, tabloul din conca absidei de nord, din naos și pictura de deasupra ușii de pe peretele vestic al naosului ș.a., necesare înțelegerii picturii interioare. Însă pentru documentarea deplină a cititorului, era necesar să se dea imaginea de ansamblu, actuală, a mînăstirii (cu acoperișul restaurat) și nu cea veche, luată din arhiva fotografică a fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice. De asemenea, era necesar să se dea mai multe planșe în culori, de pe principalele picturi exterioare, care formează elementul cel mai de preț al mînăstirii Sucevița.

Lacunele arătate mai sus nu scad însă valoarea lucrării, care rămîne o frumoasă realizare a Institutului de Istoria Artelor.

G. NICOLAE

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVII
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1959

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

- Schimb de telegrame cu prilejul împlinirii a șase ani de la înscăunarea Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei* . 429—430

ÎN APĂRAREA PĂCII

- Documente adoptate de sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii* 431—434
- Mesajul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române către sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii* 435
- Răspunsul Consiliului Mondial al Păcii la mesajul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române* 436—437
- Noi și energice acțiuni în slujba păcii : lucrările sesiunii jubiliare a Consiliului Mondial al Păcii* 438—448
- Cuvîntarea rostită de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Krutițelor și Kolomnei la sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii* 449—453
- Către creștinii din Anglia. — Cuvîntare rostită la 27 aprilie 1959 de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Krutițelor și Kolomnei* 454—455
- Conferința Mișcării Creștine pentru Pace, de la Praga* 456—464

VIATA BISERICESCA

*Incheierea anului școlar 1958/1959 la instituțiile de învățămînt
teologic ale Bisericii Ortodoxe Romine* 465—492

DOCUMENTARE

*Din corespondența episcopului Melchisèdec, publicată de Pr.
PAUL MIHAIL* 493—612

**SCRISORI IRENICE
PASTORALE-MESAJE**

**SCHIMB DE TELEGRAME
CU PRILEJUL IMPLINIRII A ȘASE ANI
DE LA INSCĂUNAREA PREA FERICITULUI CHIRIL,
PATRIARHUL BULGARIEI**

În luna mai, s-au împlinit anul acesta șase ani de la reînființarea scaunului patriarhicesc al Bisericii Ortodoxe Bulgare și de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Chiril. Cu acest prilej, Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril, următoarea telegramă de caldă felicitare și de frățești urări :

*Prea Fericitului CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Cu bucurie ne aducem aminte de istoricul act al întronizării Prea Fericitii Voastre pe Scaunul Patriarhal al Bulgariei, săvârșit în mai 1953, și fericiți să constatăm că de la acea dată, dragostea frățească între Bisericile noastre surori sporește an de an tot mai mult, din inimă urăm Prea Fericitii Voastre sănătate deplină și îndelungare de zile, spre rodnică și pașnică arhipăstorie, pentru înflorirea Patriarhatului Bulgar și strălucirea Sfintei Ortodoxii.

† **JUSTINIAN**
Patriarhul României

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru simțămintele de dragoste exprimate, prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României*

BUCUREȘTI

Din toată inima mulțumesc Prea Fericii Voastre pentru felicitările și bunele Voastre urări. În rugăciune, cu ocazia împlinirii a 6 ani de la restabilirea străvechei Patriarhii Bulgare, Prea Fericii Voastre îi dorim sănătate și îndelungă înziliră pentru bucuria noastră comună.

† **CHIRIL,**
Patriarhul Bulgariei

**DOCUMENTE ADOPTATE
DE SESIUNEA DE LA STOCKHOLM
A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII**

**APELUL ADRESAT POPOARELOR LUMII
DE CONSILIUL MONDIAL AL PĂCII**

După ani îndelungați de «război rece», reprezentanții marilor puteri, de care depind destinele păcii, trebuie să se întâlnească.

Popoarele tuturor țărilor doresc această întâlnire pentru a preîntîmpina conflictul armat care poate fi provocat de situația din Germania, pentru a salva popoarele de coșmarul războiului atomic și a deschide calea spre dezarmare și colaborare pașnică.

Făcînd bilanțul activității desfășurate în cei zece ani ai existenței sale, Consiliul Mondial al Păcii îndeamnă pe toți partizanii păcii să ceară :

— încetarea pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară ; interzicerea armei nucleare ;

— dezangajarea forțelor militare în regiunile în care pacea este amenințată și în primul rînd în centrul Europei.

Bărbați și femei care participați activ la lupta pentru pace în fiecare țară ! Mitingurile, marșurile și campaniile pe care le desfășurați vor trezi milioane de oameni, ale căror inimi sînt alături de noi, dar care nu au trecut încă la acțiune.

Trezirea lor și lupta lor organizată vor obliga pe oamenii de stat să se întâlnească și să nu se despartă pînă ce nu vor fi făcuți primii pași pe calea spre pace. Acești pași sînt necesari pentru lichidarea «războiului rece», pentru asigurarea dreptului tuturor popoarelor și fiecărui om în parte la o viață liberă și pașnică.

Stockholm, 13 mai 1959.

DECLARAȚIA GENERALĂ ADOPTATĂ DE CONSILIUL MONDIAL AL PĂCII

Experiența luptei pe care timp de zece ani au desfășurat-o popoarele împotriva pericolului de război, confirmă principiul fundamental al Consiliului Mondial al Păcii: lupta pentru pace este datoria fiecărui om. Milioane de oameni au devenit profund conștienți de acest principiu. Campaniile Consiliului Mondial al Păcii au ridicat la luptă pentru pace masele largi populare din toate țările. Astăzi forțele păcii sînt capabile să preîntîmpine războiul.

Consiliul Mondial al Păcii a apărut în condițiile cînd, datorită creării blocurilor militare și ațîțării războiului rece, popoarele și-au pierdut speranța în asigurarea unei păci conforme cu spiritul Cartei O.N.U. Consiliul Mondial a sădit o nouă speranță în inimile oamenilor. Sarcina sa a fost și rămîne de a ridica și a uni pe toți oamenii la lupta împotriva pericolului de război. El a chemat pe toți oamenii — independent de rasă, convingeri religioase, naționalitate sau concepții politice — să pășească umăr la umăr în această luptă care este cea mai nobilă dintre toate luptele cunoscute vreodată de istorie. Consiliul Mondial al Păcii a declarat că pacea nu se așteaptă, pacea se cucerește.

Principiile Mișcării noastre sînt clare și simple. Ele proclamă:

- 1. Coexistența pașnică a țărilor cu sisteme sociale diferite.*
- 2. Rezolvarea problemelor litigioase pe calea tratativelor, în spiritul Cartei O.N.U.*
- 3. Interzicerea tuturor tipurilor de arme de exterminare în masă, încetarea cursei înarmărilor, dezarmarea pe etape cu stabilirea unui control riguros.*
- 4. Neamestec în treburile interne ale popoarelor.*
- 5. Lichidarea tuturor formelor de colonialism și discriminare rasială; dreptul popoarelor la suveranitate și independență, necesare instaurării păcii.*
- 6. Stabilirea unor relații comerciale normale pe baza avantajului reciproc.*
- 7. Relații culturale și de prietenie și respectul reciproc între toate popoarele.*

În 1950 a fost adoptat istoricul apel de la Stockholm. Peste 500 milioane de oameni și-au pus semnăturile pe cererea de a se interzice necondiționat arma nucleară ca mijloc de intimidare și de exterminare în masă.

Consiliul Mondial al Păcii nu a încetat niciodată lupta pentru interzicerea totală a acestei arme și popoarele din întreaga lume îl sprijină în această luptă. Cercurile largi ale opiniei publice au sprijinit campaniile pentru tratative la nivel înalt între marile puteri și împotriva pregătirii războiului atomic, așa cum a cerut apelul de la Viena.

În cei zece ani de activitate a Consiliului Mondial al Păcii au apărut în diferite țări noi mișcări, au apărut noi forțe iubitoare de pace, ca, de

pildă, mișcarea de masă din Japonia, condusă de Consiliul pe întreaga Japonie pentru interzicerea armei atomice și cu hidrogen, mișcarea de protest din întreaga lume, care și-a găsit expresia la Congresul de la Lausanne al mamelor, apelurile d-rului Albert Schweitzer, Russel, Einstein către opinia publică, manifestul celor 18 fizicieni germani, răsunetul larg pe care l-a avut scrisoarea doctorului Linus Pauling și avertismentul dat de oamenii de știință care au participat la «conferința de la Pugwash», influența industriașului Cyrus Eaton în cercurile de afaceri americane și eforturile depuse pentru mobilizarea opiniei publice de Comitetul național de luptă pentru o politică nucleară rezonabilă și de «Comitetul prietenilor americani, în slujba păcii» (organizația quakerilor), succesele marșului spre Aldermaston și campaniei pentru dezarmarea nucleară în Anglia, mișcarea împotriva morții atomice din Germania, vasta activitate desfășurată de Consiliul de solidaritate a țărilor Asiei și Africii și conferința popoarelor Africii care a avut loc în orașul Accra, răspîndirea în țările Asiei a principiilor Bandungului și a celor cinci principii ale păcii și anume: 1. respectarea reciprocă a integrității teritoriale; 2. neagresiune; 3. neamestecul în treburile interne; 4. egalitate în drepturi și avantaj reciproc; 5. coexistență pașnică.

Animat de spiritul unității, Consiliul Mondial al Păcii salută toate aceste mișcări și organizații, precum și celelalte mișcări și organizații care contribuie la lărgirea luptei pentru pace în întreaga lume. Consiliul Mondial este gata întotdeauna să sprijine orice inițiativă în interesele păcii, indiferent de unde ar porni aceasta. Acest principiu înseamnă că Consiliul Mondial se va pronunța cu hotărîre împotriva oricăror acțiuni pe care le va considera periculoase pentru cauza păcii.

Deși s-au obținut succese importante, totuși pe calea spre pace urmează să fie învinse încă multe piedici, să fie înlăturate multe primejdii. Războiul rece continuă. Partizanii păcii sînt persecutați într-o serie de țări.

Primejdia și povara continuării cursei înarmărilor, amestecul în treburile interne ale popoarelor și impunerea de blocuri și pacte militare acestor popoare, menținerea piedicilor pe calea spre lărgirea comerțului, continuarea asupririi coloniale și chiar a sîngeroaselor războaie coloniale — toate acestea planează amenințător asupra omenirii. Pericolul exterminării în masă și al suferințelor nu a fost încă înlăturat. Omenirea trebuie să acționeze împotriva acestui pericol și să pună capăt răului. Cele mai noi descoperiri ale științei în domeniul energiei atomice și al electronicii au adus omenirea în fața necesității de a alege: fie să renunțe la folosirea armei atomice și la război ca mijloc de rezolvare a litigiilor, fie să se lase împinsă în vîltoarea unei distrugerii și nimiciri fără precedent.

Totodată, însă, aceste descoperiri de cea mai mare importanță ale științei și tehnicii dau omenirii posibilitatea de a păși pe calea progresului rapid și de a realiza, în cursul vieții unei singure generații, bunăstarea tuturor oamenilor.

Omenirea se află la o răscruce. Ea are de ales: viața sau moartea.

Noi alegem viața. Și astăzi popoarele lumii pot constrînge forțele războiului să renunțe la planurile lor. Sîntem convinși că hotărîrea popoarelor de a salva lumea de războaie și asupra constituie o forță invincibilă și de nestăvilit. Pentru prima dată în istorie forțele păcii din întreaga lume au creat posibilitatea de a se pune capăt războaielor pentru totdeauna.

În lumina acestei posibilități, forțelor iubitoare de pace le revine răspunderea morală pentru lichidarea neîncrederii și pentru colaborarea în numele țelului comun.

În interesul întăririi păcii chemăm pe toți oamenii de bună credință să-și unească eforturile și să colaboreze pentru realizarea țelului comun, să pună capăt nu numai războiului rece, ci și tuturor războaielor, pentru ca omenirea, folosind minunatele realizări ale științei, să poată păși în era prosperității și fericirii, să trăiască fără teamă și ură în condițiile păcii în întreaga lume.

Stockholm, 13 mai 1959.

**MESAJUL SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE
CĂTRE SESIUNEA DE LA STOCKHOLM
A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII**

Exprimînd sentimentele ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși din țara noastră, Prea Fericitul Patriarh Justinan a trimis, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, următorul mesaj către sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii, care a avut loc la Stockholm, în zilele de 8—13 mai a.c., cu prilejul celei de a zecea aniversări a Mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii :

Către SESIUNEA CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Stockholm

În numele Sfîntului Sinod, al clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne — care s-au alăturat dintru început și au sprijinit consecvent nobilele acțiuni inițiate de Mișcarea partizanilor păcii — salutăm cu bucurie sesiunea Consiliului Mondial al Păcii, convocată cu prilejul împlinirii a zece ani de la crearea acestei mari mișcări sociale a timpurilor noastre.

Ca slujitori ai religiei creștine, care propovăduiește mesajul divin al păcii pe pămînt și al buneivoini între oameni, — binecuvîntăm lucrările reprezentanților popoarelor adunați la actuala sesiune a celui mai înalt for al Mișcării mondiale pentru pace și ne mărturisim încrederea nestrămutată că acțiunea sutelor de milioane de oameni iubitori de pace, însuflețiți de chemările ce vor porni în aceste zile de la Stockholm, va determina pe conducătorii statelor să realizeze o înțelegere asupra principalelor probleme internaționale și să deschidă drumul biruinței depline a păcii, spre care năzuiește întreaga omenire.

*Președintele Sfîntului Sinod
al Bisericii Ortodoxe Romîne,
† JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei*

RĂSPUNSUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII LA MESAJUL SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

La mesajul trimis de Prea Fericitul Patriarh Justinian în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul celei de a zecea aniversări a Mișcării mondiale a partizanilor păcii, Consiliul Mondial al Păcii a răspuns prin următoarea scrisoare de mulțumire :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul României,
Președintele Sfântului Sinod
al Bisericii Ortodoxe Române*

Scump prieten,

Ținem să Vă aducem mulțumirile noastre cele mai călduroase pentru mesajul ce ne-ați trimis cu prilejul sesiunii celei de a zecea aniversări a Mișcării Mondiale a Păcii.

Sesiunea s-a ocupat, după cum știți fără îndoială, de toate problemele politice și de diferitele aspecte ale Mișcării, una din preocupările ei fundamentale fiind aceea de a acționa în vederea unei strânse colaborări a tuturor forțelor pacifice în direcția obiectivelor comune.

Apelul adoptat la terminarea lucrărilor sesiunii, căruia i s-a dat numirea de «Al doilea apel de la Stockholm», ca și diferitele rezoluții și recomandări, oferă opiniei publice mondiale mijloacele de a-și exprima și mai puternic voința sa, pentru a obține cât mai curînd întrunirea unei conferințe la cel mai înalt nivel și ca ea să ajungă la un acord asupra problemelor celor mai urgente care pun pacea în primejdie. Acest apel constituie punctul de plecare al unei vaste campanii mondiale, care îmbracă încă de pe acum aspectele cele mai variate, după condițiile proprii fiecărei provincii, țări sau regiuni.

Cunoscînd atașamentul Prea Fericirii Voastre la cauza păcii, sîntem convinși că veți binevoi să veniți cu sprijinul Prea Fericirii Voastre, pentru ca, datorită generoaselor aporturi ale tuturor oamenilor binevoitori, această campanie mondială să ajungă la o mare victorie, de care va beneficia întreaga omenire.

Sesiunea noastră a subliniat, de asemenea, necesitatea de a se încheia un tratat de pace cu Germania. După părere tuturor, soluționarea problemei germane ar aduce o scădere a tensiunii în Europa și în întreaga lume și ar fi preludiul opririi războiului rece și al restabilirii încrederii

și cooperării între toate popoarele. În acest sens au fost tratate, între altele, problema încetării exploziilor experimentale și a interzicerii armelor nucleare și problema susținerii luptei popoarelor pentru dobândirea și păstrarea independenței și a suveranității naționale.

Vă trimitem alăturat o broșură în care sînt tipărite documentele adoptate.

Mulțumindu-Vă încă o dată pentru ajutorul dat pînă acum acțiunii duse pentru nobila cauză a păcii și pentru sporul de încredere pe care mesajul Prea Fericirii Voastre l-a adus sesiunii noastre, Vă rugăm să binevoiți a primi salutările noastre cele mai cordiale.

SECRETARI,
Viktor Cihikvadze
Fernand Vigne

NOI ȘI ENERGICE ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

LUCRĂRILE SESIUNII CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Mișcarea mondială a partizanilor păcii și-a sărbătorit de curînd primul ei deceniu de existență. Această amplă și puternică mișcare s-a înfiripat la congresul care s-a întrunit la Paris, în sala «Pleyel», în aprilie 1949, prin traducerea în faptă a ideii născută la Congresul mondial al oamenilor de cultură pentru apărarea păcii, ținut la Wrocław în vara anului 1948.

Mișcarea mondială pentru pace, sprijinită de sute de milioane de oameni, a devenit o forță mare, care-i înfricoșează pe cei pentru care războiul este un instrument al politicii. Puternica ei influență se explică printr-o serie de cauze, care au contribuit într-un fel sau altul la opera comună și anume: existența și dezvoltarea țărilor socialiste, care luptă consecvent pentru pace; faptul că în timpul celor două războaie mondiale un număr de oameni incomparabil mai mare decît în războaiele anterioare au simțit nemijlocit grozăviile războiului și consecințele lui; intuirea justă a sute de milioane de oameni asupra consecințelor nimicitoare pe care le-ar avea un eventual război prin folosirea armei nucleare; amploarea pe care a luat-o în prezent lupta împotriva colonialismului. Mișcarea mondială a partizanilor păcii a contribuit într-o mare măsură la numeroasele și marile victorii ale cauzei păcii din deceniul care a trecut: nu s-au dezlănțuit războaie mari; arma atomică nu a fost folosită; s-a pus capăt războaielor din Coreea și Vietnam, ca și aventurii din Suez; au fost zădărnicate numeroase încercări de a începe războiul (Liban, Iordania, Taiwan) sau de a împinge controversile pînă la marginea războiului. În prezent milioane de oameni înțeleg că războaiele își au cauzele lor, că războiul poate fi preîntîmpinat, cunoscîndu-i cauzele și acționînd împotriva celor care sînt interesați în dezlănțuirea lui.

La împlinirea primului deceniu de existență a mișcării mondiale a partizanilor păcii, Consiliul Mondial al Păcii s-a întrunit la Stockholm între 8 și 13 mai a.c. în sesiune jubiliară, nu atît pentru a face bilanțul succeselor dobîndite în trecut, cît mai ales pentru a-și fixa obiectivele luptei pentru prezent și viitorul apropiat, luînd măsurile ce se impun în vederea atingerii cît mai neîntîrziate a scopului nobil pe care-l urmărește: apărarea lumii de pericolele îngrozitoare care-o amenință și instau-

rarea unei păci trainice, condiția esențială a progresului și a unei vieți liniștite și fericite.

Sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii s-a deschis în după amiaza zilei de 8 mai, în cunoscuta sală Medeborghuset, unde a fost adoptat la 19 martie 1950 «Apelul de la Stockholm» pentru interzicerea armei atomice, prima din marile acțiuni ale organizației partizanilor păcii, care a lăsat urme adânci în istoria ultimului deceniu. La lucrările acestei sesiuni au luat parte peste 350 delegați membri ai Consiliului Mondial al Păcii și militanți ai mișcării partizanilor păcii invitați în mod special. Printre cunoscuții luptători pentru pace au fost numeroși oameni de știință, scriitori, fruntași ai vieții publice, profesori, clerici, ca : dr. William DuBois, Robert Holland, dr. Fritchman și A. Refreigier (S.U.A.), N. Tihonov, A. Korneiciuk, Ilya Ehrenburg, B. Polevoi, D. Șostakovici și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Krutiței și Kolomnei (U.R.S.S.), John Bernal, Michael Walden, D. N. Pritt și Ivor Montagu (Anglia), D'Astier de la Vigérie, Eugénie Cotton și Hélène Langevin — fiica lui Fr. Joliot-Curie (Franța), Leopold Infeld (R. D. Germană), Walther Diehl, Erwin Eckert și Clara-Maria Fassbinder (R. F. Germană), Veronesi și Mancaraglia (Italia), Kaoru Iasui (Japonia), Pandit Sunderlal și dr. Mulk Raj Anand (India), Ben Sliman (Tunisia), Antoine Gabet (Liban), Han Ser Ia (R.D. Coreeană), Potamidis (Cipru), Ngao Ndeni (Senegal), Maria Rosa Oliver și Marengo (Argentina), rev. James Endicott (Canada) ș.a. Mișcarea pentru pace din țara noastră a fost reprezentată de o delegație formată din acad. Mihail Ralea, membru al Biroului Consiliului Mondial al Păcii, Vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii din R.P. Română, conducătorul delegației, acad. Horia Hulubei, membru al Consiliului Mondial al Păcii din R.P. Română, Sanda Rangheț, secretar al Comitetului național pentru apărarea păcii din R.P. Română și Alexandru Ion, președinte al Consiliului central sindical regional Ploiești.

Pe scena drapată în albastru, pe al cărei fundal era fixată emblema partizanilor păcii, porumbelul lui Picasso, încadrat de cifrele «1949-1959», au luat loc membrii prezidiului : Andrea Andreen, luptătoare pentru pace din Suedia, laureată a Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», prof. John D. Bernal, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», Hélène Langevin, fiica lui Fr. Joliot-Curie, scriitorul Alexandr Korneiciuk, Eugénie Cotton, președinta Federației democrate internaționale a femeilor, laureată a Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», Go Mo-Jo, președintele Comitetului poporului chinez pentru pacea lumii, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», prof. Leopold Infeld, Emmanuel d'Astier de la Vigérie, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», scriitorul Ilya Ehrenburg, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», prof. William DuBois, recent laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», prof. Isabelle Blume, laureată a Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», și alții.

Sesiunea a fost deschisă de Andrea Andreen, care, după ce a propus un moment de reculegere în memoria lui Frédéric Joliot-Curie și a altor cunoscuți luptători pentru pace decedați, a trecut în revistă importante succese obținute de partizanii păcii în cei zece ani care au trecut de la înființarea mișcării organizate pentru pace, amintind îndeosebi Apelul de la Stockholm, care a răscolit lumea și a ridicat sute de milioane de oameni la luptă împotriva armei nucleare. «În cursul celor zece ani care au trecut, — a spus Andrea Andreen —, baza mișcării noastre a fost încrederea în posibilitatea coexistenței pașnice și convingerea că contradicțiile internaționale pot fi rezolvate pe calea tratativelor. În acest scop, opinia publică luptătoare pentru pace din întreaga lume a putut înregistra mari succese. Am reușit să împiedicăm extinderea conflictelor internaționale amenințătoare. Campania desfășurată împotriva armei atomice a contribuit ca această armă să nu fie folosită în Coreea și în Indochina. Ne dăm seama în prezent că această campanie, începută de noi împotriva armei nucleare, a contribuit ca în întreaga lume să fie mai bine înțeleasă necesitatea luptei împotriva armei nucleare». În încheierea cuvântării sale, A. Andreen și-a exprimat speranța că sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii va duce la noi și mari succese ale mișcării partizanilor păcii.

A vorbit apoi Eugénie Cotton, făcând bilanțul celor zece ani de luptă pentru pace care au trecut.

De o deosebită atenție s-a bucurat cuvântarea rostită de Aleksandr Korneiciuk, membru al delegației sovietice, care a subliniat că în fața mișcării mondiale pentru pace stau în prezent problemele cele mai arzătoare ale situației internaționale. «Dacă toate guvernele ar adopta o poziție pozitivă în vederea rezolvării problemelor internaționale — a spus el —, așa cum a adoptat guvernul sovietic, sîntem siguri că atunci se va putea instaura în întreaga lume pacea atît de mult dorită de popoare».

După A. Korneiciuk au luat cuvîntul rînd pe rînd cunoscuți fruntași ai luptei pentru pace (Maria Rosa Oliver, Go Mo-Jo, Ouandi, Hélène Langevin), care au evocat în cuvîntările lor importanta contribuție adusă de mișcarea mondială a partizanilor păcii la înțelegerea între popoare, subliniind totodată că actuala sesiune a Consiliului Mondial al Păcii are loc într-un moment cînd întreaga omenire își pune mari speranțe în Conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe.

S-a dat apoi citire numeroaselor mesaje de salut primite de Consiliul Mondial al Păcii de la N. S. Hrusciov, Sukarno, Sun Tin-lin, Ciu En-lai, Elisabeta, regina Belgiei, Abdel Kassem, Otto Grotewohl, Anton Novotny, Mendès-France, Ho Și Min, Ferenc Münich, Rameshwari Nehru și mulți alții, precum și din partea organizațiilor internaționale, sindicale etc.

Printre cele 250 de mesaje primite de Consiliul Mondial al Păcii cu prilejul sesiunii sale festive se numără și cel trimis de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care, în numele Sfîntului Sinod, al Bisericii noastre ortodoxe și al Prea Fericirii Sale personal, încredințează Mișcarea mondială a partizanilor păcii de întreg concursul slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne în acțiunile duse pentru nobila cauză a păcii,

în care sînt angajați încă de la începutul acestei mișcări, străduindu-se neîncetat să-și sporească aportul, pînă la dobîndirea victoriei finale.

După o scurtă pauză, ședința a continuat sub președinția lui William DuBois, care, în cuvîntarea sa, a evocat prima adunare de la Paris a partizanilor păcii de acum zece ani.

A luat apoi cuvîntul John Bernal, vicepreședinte al Consiliului Mondial al Păcii, care a prezentat raportul despre activitatea partizanilor păcii în cei zece ani de existență a mișcării mondiale pentru pace și despre perspectivele dezvoltării continue a luptei pentru pace. În acest raport, prof. J. Bernal a subliniat că în cei zece ani ai existenței sale, mișcarea mondială a partizanilor păcii a obținut succese remarcabile. «Am reușit — a spus el — să creăm o mișcare unită, care s-a extins în lumea întreagă și se dezvoltă pe zi ce trece, cuprinzînd aproape toate țările. Ideile mișcării noastre s-au răspîndit, depășind cadrul propriu zis al acestei mișcări și au pătruns în organizațiile politice, sindicale, cooperatiste, organizații de femei și tineret. Aceste idei au dat naștere unor noi și puternice mișcări, ca și mișcarea antiatomică din Japonia, Anglia, Germania, S.U.A. și alte țări, mișcare care a permis atragerea la luptă pentru rezolvrea acestei probleme a milioane de noi partizani ai păcii. Succesele obținute în trecut — a spus în continuare raportorul — nu trebuie să ducă însă la autoliniștire și inacțiune. Trebuie să fim și mai vigilenți, și mai activi, îndeosebi acum cînd încep tratative serioase care nu trebuie în nici un caz să fie tărăgănate și nu trebuie să ajungă la impas... În fața noastră stau sarcini importante pentru îndeplinirea cărora mișcarea noastră va trebui să lupte în lunile și anii ce vor urma. Am ajuns într-o etapă istorică în care problema războiului și a păcii a devenit mai arzătoare ca oricînd și cînd sînt necesare eforturi uriașe din partea noastră. Scopul nostru principal rămîne lichidarea «războiului rece», și considerăm aceasta nu ca un scop îndepărtat, ci ca un țel pe care trebuie să-l atingem cît mai curînd».

Referindu-se, în continuare, la Conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe, John Bernal a spus: «Le-am și adresat urări de succes în muncă. Dar noi trebuie să facem mai mult decît să urăm succes, trebuie să asigurăm acest succes... Noi trebuie să studiem și să sprijinim toate propunerile prezentate în legătură cu organizarea de ștafete, marșuri și demonstrații, trimiterea de delegații la miniștrii Afacerilor Externe și la locțiitorii lor pentru a asigura succesul acestei prime întîlniri și al conferinței la nivel înalt care trebuie să urmeze după conferința miniștrilor Afacerilor Externe. Această conferință a șefilor guvernelor trebuie să aibă loc acum. Popoarele lumii cer acest lucru». În afară de problema germană, inclusiv cea a Berlinului, «o problemă și mai importantă și aproape tot atît de urgentă este problema interzicerii armei nucleare. În această problemă — a subliniat raportorul — noi trebuie să continuăm să exercităm presiuni, pentru a asigura succesul Conferinței de la Geneva a celor trei puteri, cu privire la încetarea experimentării armei nucleare și pentru a scoate această problemă din mocirla divergențelor politice camuflate prin discuții despre dificultăți tehnice și științifice.

În prezent, pentru toată lumea trebuie să fie limpede că aceasta se datorește dorinței guvernului S.U.A. de a continua experiențele pentru a merge mai departe în pregătirea războiului nuclear. Numai presiunea opiniei publice poate asigura realizarea unui acord cu privire la interzicerea pentru totdeauna a tuturor tipurilor de arme nucleare».

«Realizarea acestor scopuri — a spus în încheiere John Bernal — depinde mult de noi, de activitatea noastră în lunile și anii ce vor urma. Noi trebuie să îmbinăm măsurile noastre cu acțiunile unor noi organizații pentru pace, care au apărut în ultimii ani. Trebuie să ne continuăm activitatea, să sporim influența noastră pînă vom obține realizarea țelului nostru — lichidarea «războiului rece» și asigurarea păcii generale».

La discuțiile pe marginea raportului profesorului J. Bernal, deschise de cunoscutul scriitor indian Pandit Sunderlal, președinte al ședinței, printr-un scurt cuvînt introductiv în care s-a oprit îndeosebi asupra luptei de eliberare națională din țările Africii, au luat parte numeroși delegați, subliniind importante succese obținute de mișcarea mondială pentru pace în cei zece ani ai existenței sale și scoțînd în relief aspecte din activitatea concretă a partizanilor păcii din țările lor. «Trebuie să unim întreaga omenire în lupta împotriva colonialismului — a spus printre altele Pandit Sunderlal. Toți oamenii sînt egali, indiferent de culoarea pielii lor. Nici un indian nu se poate socoti liber atîta vreme cît mai sînt privați de libertate fiii Algeriei, atîta vreme cît milioane de africani mai gem sub asuprirea colonialiștilor. Colonialismul este frate bun cu războiul și agresiunea». Isabelle Blume s-a referit pe larg la necesitatea rezolvării problemei germane ca unul din factorii care în prezent împiedică stabilirea păcii în Europa și în întreaga lume, pronunțîndu-se totodată pentru crearea în Europa centrală a unei zone de dezangajare a forțelor armate, iar profesorul argentinian Marengo a condamnat cu tărie politica dusă de către Statele Unite în privința încetării experiențelor cu armele nucleare. Delegatul indian Ciaman Lal a declarat că sprijină propunerea d-nei Blume de a trimite la Geneva o delegație care să prezinte miniștrilor Afacerilor Externe punctul de vedere al popoarelor care cer pace. Prof. W. DuBois, reprezentantul partizanilor păcii din Statele Unite, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», salutat cu aplauze furtunoase de delegații la sesiune, s-a referit în cuvîntarea sa la sarcinile partizanilor păcii din Statele Unite, subliniind necesitatea continuării luptei împotriva pregătirilor de război, împotriva «războiului rece».

Cu o deosebită atenție au fost ascultate expunerile delegaților din țările socialiste, fiind subliniate în repetate rînduri cu aplauze prelungite. Exprimările dorinței de pace a popoarelor socialiste, care se manifestă în mod concret prin aportul lor la cauza păcii mondiale și prin succesele lor obținute în toate domeniile de activitate, au trezit entuziasmul delegațiilor.

În cuvîntarea sa, reprezentantul țării noastre acad. Mihail Ralea a arătat că poporul român consideră participarea sa la lupta pentru consolidarea forțelor păcii în lumea întreagă, ca una din sarcinile sale de onoare.

«Pacea a devenit un program concret de acțiune, care se exprimă prin marea operă de construcție pașnică desfășurată în întreaga noastră țară, în fiecare acțiune a politicii externe a guvernului R.P. Romîne... În documentele sesiunii O.N.U. și ale altor organizații internaționale — a spus delegatul român mai departe — sînt consemnate luările de poziție ale Romîniei, bazate pe considerentul că fiecare țară, mare sau mică, poate și trebuie să-și aducă contribuția, alături de marile puteri, la consolidarea păcii, la respectarea principiilor Cartei O.N.U., în măsura posibilităților sale. În această ordine de idei, în toate problemele figurînd pe ordinea de zi și îndeosebi în problema dezvoltării colaborării economice, țara noastră s-a străduit să promoveze colaborarea între țări, indiferent de sistemul lor social». Subliniind că propunerea președintelui Consiliului de Miniștri al R.P. Romîne de a se întruni șefii guvernelor țărilor balcanice în vederea consolidării păcii în această regiune a avut un puternic ecou și a stimulat noi și variate inițiative în rîndul diferitelor organizații și personalități din aceste țări, în vederea găsirii formelor adecvate de apropiere și de cunoaștere reciprocă, conducătorul delegației romîne a spus în încheierea cuvîntării sale: «Ținem să asigurăm pe partizanii păcii din întreaga lume că, animat de marile victorii ale mișcării noastre, poporul român este gata să continue eforturile sale pentru realizarea nobilului ideal care ne reunește pe toți — pacea în lumea întreagă». Cuvîntarea acad. Mihail Ralea a fost puternic aplaudată, fapt care dovedește aprecierea de care se bucură pe plan mondial lupta sinceră în favoarea păcii dusă de guvernul și poporul român.

Delegatul sovietic Ilya Ehrenburg, subliniind pericolul pe care-l reprezintă politica Germaniei Occidentale pentru pacea lumii și arătînd necesitatea lărgirii mișcării partizanilor păcii, a spus printre altele: «Trebuie să găsim un limbaj comun. Aceasta nu înseamnă, desigur, să ne mulțumim a ne formula principiile și a le cere și altora să ni se alătore, ci să căutăm cu răbdare și să găsim, cu prilejul oricăror tratative, acele puncte care pot fi acceptate de toți».

D. N. Pritt, din delegația engleză, a vorbit despre activitatea Comitetului englez pentru apărarea păcii. După cuvîntarea delegatului italian Veronesi, John Bernal, vicepreședinte al Consiliului Mondial al Păcii, a dat citire următorului mesaj adresat Conferinței de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe, pe care participanții la sesiune l-au primit cu aplauze furtunoase:

«Sesiunea Consiliului Mondial al Păcii de la Stockholm salută conferința miniștrilor Afacerilor Externe ai Marii Britanii, U.R.S.S., S.U.A. și Franței, ca pe un eveniment remarcabil. Consiliul Mondial al Păcii exprimă dorința tuturor popoarelor ca această conferință să fie primul pas pe calea spre înțelegere. Întreaga omenire cere cu insistență ca conferința dv. să creeze o atmosferă de bunăvoință, menită să ușureze lucrările conferinței la nivel înalt, care ar deschide calea înlăturării pericolului atomic și ar permite să se treacă de la «războiul rece» la coexistență pașnică și la colaborare internațională. Consiliul Mondial al Păcii vă dorește cu căldură succes în activitatea dv.».

Au continuat apoi discuțiile pe marginea raportului prezentat de John Bernal, desfășurându-se în special în jurul problemelor interzicerii armelor atomice și cu hidrogen, întărirea păcii în Europa și luptei împotriva colonialismului. Prof. Jan Mukarowsky, președintele Comitetului cehoslovac pentru apărarea păcii, a propus ca actuala sesiune a Consiliului Mondial al Păcii să declare ziua de 1 septembrie 1959, când se împlinesc 20 de ani de la declanșarea celui de al doilea război mondial, ca o zi de luptă împotriva războiului.

În cadrul lucrărilor sesiunii jubiliare a Consiliului Mondial al Păcii au mai luat cuvântul și alți numeroși participanți, cunoscuți luptători pentru pace, ca : Sugiri, reprezentantul Federației Sindicale Mondiale, Kaoru Iasui (Japonia), prof. Walter Friedrich (R.D. Germană), G. Pirinski (Bulgaria), Ngao Ndeni (Senegal), Mancaraglia (Italia), Clara-Maria Fassbinder (R.F. Germană), Holland Roberts, dr. Frichtman și Anton Refreigier (S.U.A.), Han Ser Ia (R.P.D. Coreeană), Ben Sliman (Tunisia), Saudi, din partea Secretariatului permanent al Consiliului de solidaritate al țărilor Asiei și Africii, Potamidis (Cipru), delegați din Polonia, Finlanda, R.P. Mongolă, Kenya etc.

Printre glasurile care au răsunat de la tribuna sesiunii jubiliare a Consiliului Mondial al Păcii a fost și al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Krutițelor și Kolomnei, membru al delegației sovietice, care, subliniind că Biserica Ortodoxă Rusă a luat parte activă chiar de la început la mișcarea mondială a partizanilor păcii, și, alături de ea, și alte Biserici creștine, a propus să se ia în discuție în chip deosebit problema unității atitudinii creștine față de mișcarea pentru pace, întrucât «unele grupuri creștine din Occident continuă să rămână pradă concepției dușmănoase cauzei coexistenței pașnice a popoarelor. Împotriva spiritului religiei creștine, unele cercuri clericale legate prin privilegiile situației lor social-economice, susțin în mod public politica occidentală «de pe poziții de forță» și nu se sfiesc să înjosească și să discrediteze Evanghelia prin aprobarea armei de nimicire în masă». (Textul cuvântării I.P.S. Mitropolit Nicolae este publicat în versiune românească în numărul de față al revistei noastre, în paginile care urmează după prezentul reportaj).

Sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii a luat sfârșit în ziua de 13 mai, după șase zile de lucrări rodnice în ședințe plenare și comisii. În această sesiune, Consiliul Mondial al Păcii a adoptat o serie de documente de mare însemnătate cu privire la problemele care preocupă omenirea în momentul de față : un «Al doilea Apel de la Stockholm», o «Declarație a celei de a X-a aniversări», o «Rezoluție împotriva armelor nucleare», o «Declarație asupra problemei germane», un «Apel pentru organizarea unei campanii mondiale în vederea ținerii conferinței la nivel înalt și încetarea războiului rece», o «Declarație cu privire la problema independenței naționale», o «Rezoluție cu privire la Algeria», o «Rezoluție referitoare la situația din Orientul Mijlociu», o «Rezoluție de protest împotriva persecutării partizanilor păcii și a libertății», «Recomandări cu privire la problemele actuale din Asia și Africa» și o «Rezoluție în problema structurii Consiliului Mondial al Păcii».

Apelul adresat popoarelor lumii de Consiliul Mondial al Păcii continuă spiritul cunoscutului Apel de la Stockholm din 1950, și este menit să mobilizeze sutele de milioane de partizani ai păcii din lumea întreagă în vederea «asigurării dreptului tuturor popoarelor și fiecărui om în parte la o viață liberă și pașnică». (Textul integral al acestui Apel este publicat în paginile următoare ale numărului de față al revistei noastre).

În *Declarația generală a celei de a X-a aniversări* a mișcării partizanilor păcii se arată condițiile în care a apărut această mișcare, scopul și principiile ei de bază și se face apel la «toți oamenii de bună credință să-și unească eforturile și să colaboreze pentru realizarea țelului comun, să pună capăt nu numai războiului rece, ci și tuturor războaielor, pentru ca omenirea, folosind minunatele realizări ale științei, să poată păși în era prosperității și a fericirii, să trăiască fără teamă și ură în condițiile păcii în întreaga lume». (A se vedea textul integral al Declarației în cuprinsul revistei de față).

Rezoluția împotriva armelor nucleare subliniază pericolul atomic, care este în continuă creștere. Se creează noi tipuri de arme nucleare, tactice și strategice, cu care sînt înzestrate armate întregi. Pericolul a devenit și mai grav, ca urmare a planurilor de înarmare cu arma nucleară a Germaniei Occidentale și a Japoniei, ale căror cercuri militariste poartă răspunderea dezlănțuirii celui de al doilea război mondial. Continuarea experiențelor atomice a contaminat și mai mult atmosfera, «pericolele necunoscute», anunțate de comisia de studii științifice a O.N.U. fiind acum precizate: precipitațiile anuale de stronțium 90 și cesium 137 sînt de două ori mai puternice decît maximum tolerabil, iar împrăștierea carbonului 14 este de asemenea în creștere, periclitînd sănătatea generației actuale, dar mai ales a celor viitoare, față de care sîntem cu toții răspunzători. Consiliul Mondial al Păcii cheamă toate popoarele să ceară acelor guverne care nu și-au dat încă consimțămîntul să încheie imediat, cît nu este prea tîrziu, un acord cu privire la încetarea tuturor experiențelor nucleare — pe pămînt, subterane și la mari altitudini —, și să renunțe la planurile de înarmare a Germaniei Occidentale și Japoniei cu arme nucleare; cere, de asemenea, crearea unor zone denuclearizate, în special în centrul Europei și în regiunea asiatică a Oceanului Pacific.

În *Declarația cu privire la problema germană* se spune că pentru securitatea popoarelor și pacea întregii lumi este necesară rezolvarea urgentă a acestei probleme. Dintre toate regiunile lumii, Germania este aceea a cărei situație actuală implică riscul cel mai serios al unui război general și total, deoarece în ambele părți ale liniei de frontieră stau față în față armate înzestrate cu armament modern.

Prin *Apelul pentru organizarea unei campanii mondiale în vederea ținerii conferinței la nivel înalt și încetarea războiului rece*, Consiliul Mondial al Păcii cere tuturor mișcărilor naționale pentru pace, tuturor forțelor păcii, tuturor oamenilor de bună credință, fără deosebire de păreri sau de convingeri, să se unească într-o mare campanie mondială pentru tratative la nivel înalt, primă etapă spre încetarea războiului rece și

reglementarea tuturor diferendelor internaționale. Cere totodată diferitelor mișcări pentru pace să folosească în această campanie mijloacele cele mai variate: petiții, culegeri de semnături, cărți poștale și scrisori, conferințe, adunări, editări de broșuri, emisiuni de timbre poștale speciale, filme etc.

Consiliul Mondial al Păcii cere ca ziua de 1 septembrie, data aniversării a declanșării celui de-al doilea război mondial, să fie considerată în lume ca o zi de luptă împotriva riscului declanșării unui nou război mondial.

În *Declarația privitoare la problema independenței naționale*, subliniindu-se strânsa legătură dintre lupta pentru independența națională și lupta tuturor popoarelor lumii pentru pace, se face apel la toți aceia cărora le sînt scumpe pacea, libertatea și dreptatea, să sprijine revendicarea legitimă a tuturor popoarelor care năzuiesc spre independență și să condamne toate încercările de a menține dominația colonială.

În *Rezoluția cu privire la Algeria*, constatînd cu mîhnire și indignare că războiul din această țară continuă de cinci ani și că ia caracterul unui război de exterminare, Consiliul Mondial al Păcii cere tratative imediate în vederea recunoașterii independenței totale a Algeriei, punîndu-se astfel capăt războiului dus împotriva poporului algerian.

În *Rezoluția referitoare la situația din Orientul Mijlociu*, subliniind, printre altele, că acordurile militare bilaterale impuse recent de Statele Unite ale Americii Iranului, Turciei și Pakistanului amenință independența națională a acestor țări și pacea întregii lumi, Consiliul Mondial al Păcii cheamă toate popoarele la lupta pentru anularea acestor acorduri, lichidarea bazelor militare și încetarea comploturilor și altor încercări de amestec în afacerile popoarelor din Orientul Mijlociu.

În *Rezoluția de protest împotriva persecutării partizanilor păcii*, exprimîndu-și satisfacția față de succesele dobîndite de Mișcare în decursul celor zece ani care s-au scurs, Consiliul Mondial al Păcii își îndreaptă în mod deosebit gîndul către luptătorii pentru pace și libertate din diferite părți ale lumii care suferă persecuțiile cele mai variate, de la închisoare și tortură pînă la pedeapsa cu moartea. Consiliul Mondial al Păcii protestează energic împotriva tuturor atacurilor îndreptate împotriva celor care luptă pentru nobila cauză a păcii și cheamă pe toți partizanii păcii și libertății, toate organizațiile democratice, toți oamenii din lume să-și ridice glasul pentru a cere încetarea acestor persecuții, lichidarea lagărelor de concentrare, abolirea discriminării rasiale și eliberarea necondiționată a tuturor celor care luptă pentru cauza dreaptă a păcii și libertății.

În *Recomandările cu privire la problemele actuale din Asia și Africa* se condamnă politica de forță a puterilor colonialiste și imperialiste împotriva legitimei aspirații naționale ale popoarelor Asiei și Africii și se face o serie de recomandări specifice fiecărei țări sau regiuni în cauză: Madagascar, Kenya, Uganda, Africa Centrală, Congo, Camerun, Africa de Sud, Africa de Sud-Est, Africa Occidentală, zisă Franceză, Oman și Statele Gollului și Arabia de Sud, Irianul Occidental, Goa, Japonia, Okinawa, Taiwan, Coreea și Vietnamul de Sud.

Rezoluția în problema structurii Consiliului Mondial al Păcii, subliniind că în stadiul actual se impune ca în fruntea Mișcării pentru pace să fie un Prezidiu, stabilește : «1. — Organele conducătoare ale Mișcării Mondiale pentru Pace sînt : Congresul, Consiliul Mondial, Biroul și Prezidiul. 2. — Prezidiul Mișcării este un organ colegial, ales de Consiliul Mondial. 3. — Prezidiul este reales la fiecare sesiune a Consiliului Mondial. 4. — Prezidiul alege din rîndurile sale un Președinte care conduce lucrările și îl reprezintă. 5. — Prezidiul hotărăște metodele sale de lucru și repartizează sarcinile Președintelui pentru a asigura reușita acțiunii sale. În caz de absență forțată a unuia dintre membri la întrunirea Prezidiului, el poate fi înlocuit de un alt membru al Consiliului Mondial. 6. — Prezidiul se întrunește de cel puțin două ori pe an, putînd fi convocat însă totdeauna în caz de urgență. — Este absolut necesar ca Prezidiul să poată conta pe colaborarea responsabilă a unui Secretariat care să se bucure de o mare autoritate și capabil să realizeze obiectivele și să asigure legătura cu Mișcările naționale. 7. — Secretariatul este, de asemenea, tot un organ colegial. Secretarii nu reprezintă propria lor Mișcare națională, ci întreaga Mișcare mondială. De aceea, ei nu sînt aleși în mod esențial după naționalitatea lor, ci după experiența și capacitatea personală. 8. — Secretarii sînt numiți de Prezidiu».

Adoptînd în unanimitate aceste documente, delegații și-au manifestat satisfacția pentru faptul că Mișcarea mondială pentru pace va putea — prin traducerea în viață a acestor documente — să ridice pe o treaptă și mai înaltă activitatea ei nobilă.

După adoptarea documentelor au fost aleși membrii Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii : Emmanuel d'Astier de la Vigérie (Franța), John D. Bernal (Anglia), Isabelle Blume (Belgia), Laurent Casanova (Franța), Alberto T. Casella (Argentina), Eugénie Cotton (Franța), Ilya Ehrenburg (U.R.S.S.), James G. Endicott (Canada), Walter Friedrich (R.D. Germană), Leopold Infeld (Polonia), Aleksandr Korneiciuk (U.R.S.S.), Go Mo-jo (R.D. Chineză), Saifuddin Kitslew (India), Artur Lundkvist (Suedia), Velio Sano (Italia), Pandit Sunderlal (India), Anton Tabet (Liban), Ferdinando Targetti (Italia) și Domingos Velasco (Brazilia), în total 19, rezervîndu-se cinci locuri pentru reprezentanții partizanilor păcii din Africa, America Latină, Statele Unite, Indonezia și Japonia.

S-au ales, de asemenea, delegațiile designate să prezinte punctul de vedere al mișcării partizanilor păcii în fața Conferinței de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe și în fața conferinței la cel mai înalt nivel care trebuie să aibă loc cît mai curînd.

Luînd cuvîntul în numele juriului pentru decernarea premiilor internaționale ale păcii, Nazim Hikmet a făcut cunoscut că au fost distinși cu medalii de aur mai mulți luptători pentru pace și cîteva organizații obștești, din diferite țări.

Declarînd închisă sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii, Emmanuel d'Astier de la Vigérie, care a prezidat ultima ședință, a mulțumit gazdelor suedeze, delegațiilor și invitaților, pentru importanța lor contribuție la desfășurarea lucrărilor acestei sesiuni.

După închiderea sesiunii a avut loc la Stockholm prima ședință a noului Prezidiu al Consiliului Mondial al Păcii. Membrii Prezidiului l-au ales președinte activ pe John Bernal (Anglia), iar ca secretari ai Consiliului Mondial al Păcii au fost designați: Seng Shen-yu (R.P. Chineză), Viktor Cihikvadze (U.R.S.S.) și Fernand Vigne (Franța).

«Sesiunea jubiliară a Consiliului Mondial al Păcii a avut un caracter deosebit — a spus acad. Mihail Ralea, conducătorul delegației noastre la sesiunea de la Stockholm, în adunarea publică organizată în legătură cu lucrările acestei sesiuni, în ziua de 4 iunie la Teatrul C.C.S. din Capitală. Pe de o parte, ea a făcut bilanțul vastei activități și a luptei partizanilor păcii din lumea întreagă, pe de altă parte ea a stabilit, în acest moment de mare răspundere internațională, obiectivele de viitor ale forțelor iubitoare de pace».

Poporul nostru, care muncește cu hotărîre și cu mult spor pentru o viață nouă, înfloritoare și îmbelșugată, dorește ca munca lui pașnică să nu fie tulburată de războaie. De aceea, în numeroasele adunări care au avut loc în orașe, centre muncitorești și întreprinderi din țară, oamenii muncii au luat cunoștință cu o deosebită satisfacție de documentele sesiunii jubiliare de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii, adoptînd moțiuni adresate Conferinței de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe, prin care ei cer ca marile puteri să ajungă la un acord în vederea destindeii încodării internaționale și consolidarea păcii în lumea întreagă.

Bucuriile, strădaniile și năzuințele luptătorilor pentru pace din țara noastră sînt și ale clerului și credincioșilor Bisericii noastre ortodoxe, înrolați dintru început în marea acțiune pentru «pacea a toată lumea».

**CUVINTAREA ROSTITĂ DE I.P.S. MITROPOLIT
NICOLAE AL KRUTIȚELOR ȘI KOLOMNEI,
LA SEȘIUNEA DE LA STOCKHOLM
A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII**

Dragi prieteni !

Parcă nu de mult au răsunat înflăcăratele apeluri ale primului Congres mondial al partizărilor păcii de la Paris, pînă ieri ne-am întîlnit cu mulți dintre dumneavoastră la Paris și la Vârșovia, la Berlin și Viena, la Budapesta și în Ceylon, la Helsinki și aici, la Stockholm, și totuși zece ani împliniți despart ziua de astăzi de începutul mișcării, zece ani împliniți am trăit noi într-o luptă trudnică și încordată pentru apărarea păcii !

În acest timp s-au petrecut multe evenimente, care au devenit de domeniul istoriei ; mulți dintre începătorii mișcării pentru apărarea păcii nu mai există, dar în locul celor care au plecat în veșnicie 'a venit o mulțime de noi continuatori la marea operă care va cere încă multă vreme atenția și vigilența popoarelor.

Trecînd în revistă calea parcursă, vedem roadele bune ale eforturilor noastre comune, vedem însă și sarcini încă neîndeplinite, precum și noi greutăți. Dar complexitatea acestora nu ne înspăimîntă. Oricîtă perfidie ar folosi forțele întunecate ale războiului și orice arme ale morții și ale nimicirii ar căta să născodască în tainice laboratorii, totuși, mai devreme sau mai tîrziu, o rază de lumină va pătrunde în adăpostul lor subteran și va demasca intențiile odioase.

În acest sens vorbesc eu acum despre mișcarea mondială a partizărilor păcii. Tribuna acestei mișcări, înălțîndu-se deasupra contradicțiilor sociale și politice, și a granițelor naționale, ne îngăduie să vedem mai clar tabloul general al vieții mondiale contemporane, și să tragem concluzii din varietatea evenimentelor petrecute în diferitele colțuri ale planetei noastre.

De la această tribună observăm trezirea popoarelor care au stat multă vreme în robie și sărăcie. De aici devin pentru noi mai limpezi cataclis-

mele sociale, care schimbă din temelii orînduirea vieții multor milioane de oameni. De aici, de asemenea, putem prețui uimitoarele succese și progresul tehnic care schimbă fața pămîntului.

Destinele omenirii, care preocupau pînă acum mai ales pe moraliști și filozofi, devin sub ochii noștri obiectul interesului și atenției obștești, iar prin comuniunea popoarelor se prăbușesc treptat zidurile despărțitoare.

Nu se poate să nu observăm că aceste mari schimbări din conștiința și viața oamenilor sînt strîns legate de puternicele manifestări ale voinței lor pentru pace; mișcarea mondială a partizanilor păcii constituie o astfel de manifestare. Dezvoltarea ei în decurs de zece ani o interpretăm ca o neîntreruptă creștere a forțelor care năzuiesc spre un țel comun, și în acest sens concordia dintre noi constituie factorul substanțial al îngrădirii omenirii împotriva ororilor unui nou război.

Dragi prieteni! Cu încredere în biruința viitoare a Binelui împotriva răului și a Vieții împotriva morții, Biserica Ortodoxă Rusă a luat parte activă chiar de la început la mișcarea mondială a partizanilor păcii, și eforturile noastre creștine au adus o contribuție de seamă în realizările acestei mișcări. În decursul ultimilor zece ani, lumea întreagă a ascultat cu atenție glasul pacificator al Bisericii noastre și mulți oameni îi urmează chemările. Alături de ea, iau parte activă în lupta pentru pace alte Biserici creștine și multe asociații creștine din diferite țări. Atitudinea ei cu privire la arma nucleară, la dezarmare și alte probleme internaționale unesc pe mulți creștini.

Totuși, puterea divergențelor sociale și politice dintre Răsărit și Apus este atât de mare, încît unele grupuri creștine din Occident continuă să rămîină pradă concepțiilor dușmănoase cauzei coexistenței pașnice a popoarelor. Împotriva spiritului religiei creștine, unele cercuri clericale legate prin privilegiile situației lor sociale-economice, susțin în mod public politica occidentală «de pe poziții de forță» și nu se sfîiesc să înjosească și să discrediteze Evanghelia prin aprobarea armei de nimicire în masă. În cuvîntările unor conducători de seamă ai creștinismului occidental se pot găsi, în această privință, aprecieri despre «predestinarea dumnezească» a pieirii atomice a omenirii, despre lipsa unei deosebiri principiale între arma atomică și arcul primitiv și chiar despre ușurința de a dobîndi viața veșnică pe calea morții atomice.

Este ușor de observat că această ciudată «teologie», care nu are nimic comun cu Evanghelia, înflorește numai în domeniul urii față de comunism și cu scopul aprobării înarmărilor nucleare. Este greu de crezut că următoarele cuvinte au fost rostite în predica unuia dintre episcopii creștini: «Dacă lucrurile vor ajunge pînă la al treilea război mondial, nimicirea totală și moartea lentă a celor rămași în viață ar fi un rău mai mic decît robia sub o stăpînire totalitară (cuvinte din predica episcopului anglican de Rochester, în a doua jumătate a anului 1958).

O astfel de predică, se înțelege, nu este compatibilă cu învățătura creștină, care nu îngăduie orgoliul și care oprește lăcomia, invidia, exploatarea și vrajba. După Evanghelie, oamenii trebuie să se iubească unul pe altul, să trăiască în frăție și să înlăture din raporturile lor tot ceea ce poate duce la dezbinări și crime. În ce privește justificarea înarmărilor atomice, după expresia înaripată a doctorului Niemöller, ea nu este nimic altceva decât «un ateism practic».

Vorbesc pe această temă pentru că leg ieșirea din conflictele actuale de poziția creștinilor din Occident. Și aceasta fără nici o exagerare... Pentru noi, oamenii Bisericii, aceasta constituie un fapt mistic, căci Biserica îmbrățișează în idealurile ei întreaga lume. Dar pentru majoritate, aceasta trebuie să fie un fapt de însemnătate morală și politică.

Nu în zadar Biserica Ortodoxă Rusă, la toate congresele internaționale pentru apărarea păcii și în toate acțiunile sale în această privință, adresându-se către creștinii din întreaga lume, amintește fără încetare de răspunderea pentru răul care domnește în lume, pentru dezbinarea de astăzi a lumii și pentru pieirea de la Hiroșima și Nagasaki. Eu însumi vorbesc și fac apeluri cu privire la acestea din anul 1949.

Aici se găsesc mulți reprezentanți din țările Asiei și Africii, și sînt încredințat că ei privesc la Europa creștină, ca la izvorul celor două războaie mondiale.

Nu mă îndoiesc nici de faptul că în ochii Japoniei perfecționarea armei nucleare și continuarea experimentărilor ei pe insulele din Oceanul Pacific apar ca o gravă contradicție cu predicarea creștină a iubirii și păcii.

Acum toată problema constă în aceea, cum privesc creștinii înșiși răspunderea și locul lor în istorie.

Biserica Ortodoxă Rusă, celelalte Biserici creștine din țara mea și mulți reprezentanți ai creștinismului occidental urmăresc de mult timp cu îngrijorare desfășurarea «războiului rece» și intensificarea înarmărilor nucleare, chemînd pe creștini la unire pentru apărarea păcii.

Același sentiment se trezește și la creștinii din America. Cînd Dulles a încercat să împiedice Consiliul Național al Bisericilor din S.U.A. de a lua măsuri pentru slăbirea încordării dintre Răsărit și Apus, atunci conferința Consiliului din Kleveland a declarat: «Trebuie să facem totul ca să ieșim din impas și să găsim o modalitate de conviețuire cu țările comuniste. În raporturile cu ele trebuie să luăm în considerare întrecerea în diferite domenii și colaborarea».

La înțelepciune a făcut apel și episcopul de Cicester, Bell, — decedat nu de mult, — propunînd să se distrugă cortina de ură și neîncredere dintre Răsărit și Apus. «Ca rezultat al creșterii înarmărilor atomice, — spune el —, noi toți mergem pe marginea prăpastiei. Mai de vreme sau mai tîrziu, trebuie să admitem coexistența, dacă dorim, îndeobște, să trăim. Problema stă astfel : coexistență sau nimicire».

Pe măsura grăbirii ritmului înarmărilor nucleare, creștinii din Occident se pronunță tot mai des, și mai hotărît împotriva armei de nimicire în masă și împotriva politicii de înfricoșare. Acest proces s-a ascuțit cu deosebire acum în Germania Occidentală, unde Wehrmacht-ul renaște, înzestrat în grabă cu arma atomică. Acolo se ridică cu curaj împotriva apărătorilor clericali ai bombei nucleare masele de credincioși și de luptători, ca Președintele Bisericii din Hessa, dr. Niemöller.

Dar în timp ce în Germania Occidentală lupta creștinilor împotriva înarmării nucleare intră într-o fază hotărîtoare, atitudinea multor conducători ai Bisericii Catolice rămîne neprecisă. Pe de altă parte, papa Ioan al XXIII-lea în cuvîntarea sa la radio s-a pronunțat pentru coexistență pașnică și pentru transformarea bombei atomice într-o armă de progres, iar pe de altă parte, unii reprezentanți ai Bisericii Catolice din Germania Occidentală continuă să justifice înarmările nucleare.

N-a luat o hotărîre definitivă în această problemă nici Consiliul Mondial al Bisericilor, care a amînat cu un an fixarea poziției sale. Iar Consiliul Britanic al Bisericilor s-a pronunțat nu de mult pentru menținerea armei aducătoare de moarte și pentru punerea ei sub controlul Uniunii Nord-Atlantice.

În acest fel, arma nucleară a despărțit pe creștinii din Occident oarecum în două lagăre, dar pentru cauza noastră comună nu este deloc indiferent dacă creștinii din Occident se unesc între ei și cu noi pentru lupta împotriva amenințării și primejdiei unui război nuclear, sau dacă ei vor susține politica de forță și de înfricoșare.

De aceea eu socot de datoria mea de a propune iarăși și iarăși creștinilor să ia în dezbatere în chip deosebit problema unității atitudinii creștine și să aducă această problemă la cunoștința creștinilor din întreaga lume de la această înaltă tribună.

Înfăptuirea acestei propuneri ar avea o deosebită însemnătate acum, în ajunul întîlnirii de la Geneva a miștrilor de externe. O atențiune deosebită trebuie acordată problemei atragerii creștinilor din Occident în mișcarea partizanilor păcii. Susținerea ideii unui congres general creștin pentru apărarea păcii pe calea diferitelor întîlniri între creștini și a unor consfătuiri religioase prealabile este de natură să exercite o influență binefăcătoare în acest sens. De aceea, nu trebuie uitată nici o clipă însemnătatea solidarității creștine în rezolvarea problemei germane și în lupta pentru încetarea «războiului rece», a experiențelor cu arma nucleară și a goanei înarmărilor.

Astfel, sarcinile care stau în momentul de față înaintea tuturor partizanilor păcii formează o serie de trepte ale înaltei scări pe care omenirea se poate ridica spre starea de coexistență pașnică. Prima treaptă este încetarea experiențelor cu arma nucleară, a doua, renunțarea de a o mai fabrica, a treia, distrugerea rezervelor de bombe nucleare; aceste trepte ale diferitelor acorduri pașnice, care pot elibera omenirea de groaza unui război, sînt strîns legate între ele.

Există și a doua scară, spre care atrag omenirea entuziaștii armei nucleare. Dar calea pe această scară nu înalță, ci coboară spre o prăpastie fără fund. Și totuși, acum 15 ani, oameni mândri de forța lor au pornit pe calea pieirii, marcînd prima treaptă prin tragedia celor două orașe japoneze.

Dragi prieteni și frați! După cum nu este posibil a întoarce înapoi ziua de ieri, tot astfel e de neconceput a șterge din amintire această tragedie. Pînă astăzi pe trupul viu al pămîntului vedem rănile sîngerînde de la Hiroșima și Nagasaki, care, asemenea rănilor de cuie ale lui Hristos, rămîn pe deasupra tuturor timpurilor ca amintiri ale cruzimii omenești, apărînd omenirea de calea pieirii.

*Noi nu vom înceta să luptăm pentru pace pînă la biruința deplină!
Pentru aceasta, nu vom cruța eforturile noastre!*

10 mai 1959.

Traducere de I. NEGRESCU

CĂTRE CREȘTINII DIN ANGLIA

**CUVINTARE ROSTITĂ LA 27 APRILIE 1959,
DE I.P.S. MITROPOLIT NICOLAE AL KRUTIȘTELOR ȘI KOLOMNEI**

Acum, cînd amenințarea împotriva păcii plutește deasupra planetei noastre, mai mult decît oricînd, nu-i este îngăduit conștiinței creștine să tacă.

Doar noi, creștinii, mărturisim una și aceeași Evanghelie a păcii și a iubirii, ca ucenici ai aceluiași Hristos!

De aceea, firește, socotim o crimă înaintea lui Dumnezeu, care a dăruit viață omului, a continua experiențele nucleare și a avea arme atomice pentru nimicirea acestei vieți a omului.

Acest lucru este incompatibil cu conștiința noastră creștină, căci Dumnezeu nostru, spune proorocul Isaia, este Împăratul păcii, iar duhul urii și al războiului trebuie să facă loc pentru totdeauna duhului păcii și al iubirii. Dar iată că tocmai creștinii au început să se folosească de arma atomică. Și atunci, oare nu noi trebuie să deplîngem fapta acelor oameni, după a căror poruncă această armă a nimicit într-o clipită zeci de mii de oameni la Hiroșima și Nagasaki?

Oare, — ne punem noi întrebarea — se pot găsi acum între popoarele creștine oameni gata să pornească războiul atomic, cu riscul nimicirii omenirii?

Dar primejdia atomică, punînd stăpînire pe conștiința omenească, provoacă în sufletul tuturor oamenilor o puternică reacțiune de protest împotriva războiului care poate aduce nenorociri atît de îngrozitoare, iar spaima produsă doar la gîndul războiului nuclear a intensificat în întreaga lume cerințele de a se interzice arma nucleară. Însă, ce auzim? Consiliul Britanic al Bisericilor declară că este necesar ca arma cu hidrogen să existe încă mulți ani de acum înainte și că în Occident ea trebuie pusă sub controlul NATO.

Această declarație stranie în cel mai înalt grad, care este în flagrantă contradicție cu spiritul religiei creștine și cu nădejdele tuturor popoarelor din lume, este motivată prin aceea că trebuie să se amintească unei țări vrăjmașe, sub care se subînțelege Uniunea Sovietică, «necesitatea de a se lua aspre măsuri corespunzătoare», întrucît Consiliul Britanic al Bise-

ricilor, se vede treaba, este convins că «țările comuniste, chipurile, așteaptă doar prilejul potrivit ca să năvălească în Occident».

Neîndoindu-mă că declarația de care este vorba a Consiliului Britanic al Bisericii va provoca revolta tuturor creștinilor, eu, în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, mă simt dator să exprim, cu privire la această declarație, cele mai amare simțăminte, odată cu interpretarea creștină a acestei atitudini.

Cum pot creștinii să îmbine o astfel de afirmare cu cerințele legii evanghelice? Anunțând această atitudine ca drept o apărare împotriva ateismului comunist, vătămînd cauza pacificării și discreditînd creștinismul în fața necreștinilor, și mai ales a ateștilor, care găsesc un nou prilej de a învinui pe conducătorii creștini din Occident de divergența dintre politica lor și principiile religiei creștine.

Biserica Ortodoxă Rusă și creștinii din Rusia încearcă pentru frații lor creștini britanici sentimente de adîncă tulburare și dezaprobare.

În inimile milioanei de creștini care împărtășesc învățătura lui Hristos, această atitudine se reflectă ca o nouă suferință, căci ea nu slujește păcii și colaborării, ci defăimării numelui de creștin.

Am socotit că nu este cu puțință să ascund opiniei publice engleze aceste simțăminte. Iar la neîncrederea arătată de Consiliul Britanic al Bisericii față de politica iubitoare de pace a Uniunii Sovietice, eu aș vrea să răspund prin mărturisirea Bisericii Ortodoxe Ruse, care apără pacea cu poporul țării sale.

Dumnezeu să ocrotească pe frații noștri creștini din Anglia cu lumina Sa!

Traducere de I. NEGRESCU

CONFERINȚA MIȘCĂRII CREȘTINE PENTRU PACE DE LA PRAGA

În zilele de 16-19 aprilie a. c., a avut loc la Praga cea de a treia conferință a «Mișcării creștine pentru pace», numită și «Conferința de la Praga» («Pragen-Kongress»), mișcare inițiată în toamna anului 1957 de teologii evanghelici cehoslovaci cu prilejul unei conferințe de protest împotriva armelor atomice și cu hidrogen.

La lucrările acestei conferințe au luat parte delegați ai diferitelor Biserici și organizații religioase din 16 țări. Dintre Bisericile ortodoxe, au trimis delegați Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Română, Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă din Polonia, la care s-au adăugat cei ai Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia. Biserica noastră ortodoxă a fost reprezentată de P. C. Pr. Prof. Milaș Șesan, de la Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu, «delegat permanent» al ei în comitetul Mișcării creștine pentru pace. Împreună cu P. C. Pr. Prof. Milan Șesan a făcut deplasarea la Praga și seniorul L. Papp de la Oradea, ca delegat al Bisericii Reformate din R. P. Română. Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, compusă din I. P. S. Mitropolit Pitirim al Minskului și Bielorussiei, conducătorul delegației, P. C. Prot. Konstantin Rujițki, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova și prof. L. N. Pariiski de la Academia duhovnicească din Leningrad, a participat împreună cu arhiepiscopul Bisericii evanghelic-luterană din R.S.S. Letonă G. Turs, arhiepiscopul luteran al Estoniei J. Kiiivit și J. I. Jidkov, vicepreședinte al comunității baptiste din Uniunea Sovietică. Biserica Ortodoxă Bulgară a avut ca delegat pe P. C. Prot. Prof. Ștefan Tankov, iar Biserica Ortodoxă din Polonia pe I. P. S. Mitropolit Timotei de Bialystok și Pr. J. Klinger, veniți împreună cu delegații celorlalte culte religioase din Polonia (prof. evang. A. Wantula, prof. W. Niemczyk ș.a.). Ca reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia au luat parte I. P. S. Mitropolit Ioan, Prot. Novak, cancelar Cerkes, decan Kernașevici ș.a. Celelalte culte religioase din Cehoslovacia au fost reprezentate de episcopii evanghelici J. Cymorek, J. Chabada, M. Novak, K. Reichl și I. Varga, prof. decan J. L. Hromadka, profesori de la Facultățile de Teologie evanghelice, seniori, superintendentul metodist Vanciura și vicepreședintele luteran slovac A. Ziak. Ca activiști de seamă din celelalte delegații sînt de menționat: rev. Isak Mbonjo (Camerun), rev. A. Trocmé (Franța), H. Cook, Williams MacClelland și R. K. Ullman

(Anglia), prof. A. Rasker (Olanda), Ed. Popp (Jugoslavia), prof. W. Schmauch, pastor D. Frielinghaus și Magdalena Hager (R. D. Germană), prof. H. Gollwitzer, prof. H. Iwand, prof. H. Vogel, dr. H. Krüger, prof. E. Wolf, consilier evanghelic luteran H. Kloppenburg și pastor H. Mochalski (R. F. Germană), pastor E. Koch (Austria), episcopul reformat T. Bartha, episcop Z. Kaldi, prof. M. Pakozdy, prof. M. Palfy și K. Huszti (Ungaria), Milton Mayer, E. Goering și L. Hogle (S.U.A.) și, ca observatori, H. Lönn și S. Svenson (Suedia).

În seara zilei de 15 aprilie s-a servit o masă comună la seminarul teologic Hus, după care, dr. V. Hajek a urat delegaților bun sosît la conferință. Au răspuns prin cuvîntări de salutare, I. P. S. Mitropolit Pitirim, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, și alți delegați, printre care și P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, în numele Bisericii Ortodoxe Romîne, înmînînd totodată și o scrisoare a Prea Fericitului Patriarh Justinian cu binecuvîntări și urări de bună reușită acțiunilor întreprinse de Conferință pentru apărarea păcii în lume.

Conferința a început în dimineața zilei de 16 aprilie, în sala bisericii metodiste, fiind deschisă de președintele Mișcării creștine pentru pace, Dr. V. Hajek, după ce s-a rostit o rugăciune. S-a trecut de îndată la expunerea referatelor cu subiecte din cadrul celor trei probleme fundamentale discutate: 1. Chemarea către toți creștinii la căință și rugăciune în ziua de aniversare a primului bombardament atomic (Hiroșima); 2. «Războiul rece»; 3. Convocarea unui congres general creștin pentru apărarea păcii.

Primul referat, din cele 8 programate, a fost susținut de profesorul H. VOGEL din Berlinul occidental, avînd ca subiect *Chemarea Hiroșimei*. Înfățișînd aspectele și urmările îngrozitoare ale primului bombardament atomic, pe care l-a caracterizat ca antiuman, referentul a subliniat că Hiroșima se adresează conștiinței fiecărui creștin, cerîndu-i să lupte din toate puterile să nu se mai ajungă la repetarea unor asemenea grozăvii sau la unele și mai mari decît acelea. Creștinii trebuie să înțeleagă caracterul colectiv al răspunderii și necesitatea căinței comune. Hiroșima este un semnal de alarmă în vederea evitării unei apocalipse demonice de distrugere a omenirii prin om, fapt care dovedește un nihilism înfricoșător și un îndemn nebunesc la sinuciderea voită. Conștiința creștină nu poate să se împace cu pustiirile războiului atomic. Iisus ne îndeamnă la prietenie și pace.

Prot. K. Rujički, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, a citit referatul *Biserica și căința* al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE KRUTIČKI, care, fiind reținut la Moscova de unele treburi ale Patriarhiei, n-a putut lua parte la Conferință. Întrucît viața cuprinde elemente sociale care însoțesc pe cele religioase și deci lupta pentru pace este din acest punct de vedere o problemă social-religioasă, Biserica Ortodoxă Rusă s-a asociat cu multă însuflețire frontului apărătorilor păcii, pentru că așa-i dictează principiile învățaturii creștine. Omul e pentru viață, și nu pentru moarte. De aceea creștinul trebuie să-și dezvolte forțele sale sufletești, spre a putea să se îndepărteze de căile păcatului. Printre păcate este și folosirea bombei atomice, ale cărei efecte nimicitoare au putut fi constatate

pentru prima oară la Hiroșima. De aceea, din motive etice, sociale-culturale, economice și religioase, omul trebuie să acționeze pentru pace, colaborare, pentru viață și fericire.

Cel de al treilea referat în problema căinței a fost al profesorului W. SCHMAUCH din Greifswald (R. D. Germană), *Propuneri de slujbă pentru ziua căinței*. Prezentînd un proiect de slujbă specială în cadrul liturghiei evanghelice pentru ziua căinței, referentul a subliniat că nu se impune credincioșilor în mod forțat căință pentru Hiroșima, ci ea implică o stare firească a celui care a păcătuit. Această căință specială nu afectează cîtuși de puțin practicele căinței obișnuite, fiind un gest evanghelic, în numele lui Iisus Hristos (Marcu, I, 15). De aceea, proiectul propus se va putea aplica local, după împrejurări, ortodocșii putînd folosi doar cuprinsul rugăciunii centrale.

Au urmat discuții pe marginea celor trei referate susținute. Primul a vorbit delegatul Bisericii noastre ortodoxe, P. C. Pr. Prof. M. Șesan, care, după ce a subliniat importanța Conferinței, a spus, între altele, în legătură cu unele teze eronate privitoare la folosirea armelor de nimicire în masă: «Noi, credincioșii ortodocși din cuprinsul Patriarhiei Romîne, nu vedem nici o voință divină în folosirea armelor atomice, ci, dimpotrivă, fapta diavolului și a păcatului. Noi trebuie să arătăm tuturor creștinilor că urmăm în mod unitar lui Hristos, plini de darurile Sale, și că înțelegem adevărul Său într-o singură formă, a colaborării bazate pe dragostea creștină. Activitatea noastră, de creștini, trebuie să fie exprimată prin faptele păcii, și noi vrem să le săvîrșim. Hristos ne-a dat libertatea, dar și răspunderea pentru aceasta. El nu ne-a predestinat la o stare pasivă, ci cere de la noi virtuți active; El cere ca fiecare din noi să-și îndeplinească obligațiile pentru viață și să le vestească mai departe. De aceea, noi luptăm pentru pace și respingem în mod categoric armele nucleare, căci altfel va fi divizat și Hristos și ar putea să apară ca un Mesia ucigător. Vrem pace în lume și între oameni bunăvoire; vrem și trebuie să fim samariteanul cel bun pentru lume, spre a vesti astfel lumii întregi Evanghelia cea pașnică a Mîntuitorului». Au mai vorbit J. I. Jidkov, vicepreședintele comunității baptiste din Uniunea Sovietică, arătînd necesitatea luptei stăruitoare pentru pace din partea creștinilor, și seniorul Ed. Popp, asigurînd Conferința de sprijinul creștinilor jugoslavi pentru atingerea scopurilor urmărite.

Lucrările primei zile au continuat după amiază, cu referatul profesorului H. GOLLWITZER de la Universitatea din Berlinul occidental, intitulat *Război și creștinism*, care de fapt a fost o prelegere de filozofie creștină de înaltă ținută academică. Stăruind asupra misiunii Bisericii, prof. Gollwitzer a expus etica războiului și a analizat situația de astăzi din lume. Subliniind printre altele puterea dragostei creștine fundamentată de idei superioare morale pe care puterea-război nu le poate avea, conferențiarul a arătat că statul aplică forța spre a se apăra de răufăcători; deci această forță nu are caracter metafizic, întrucît nu este supusă voinții divine și ca atare nici războiul nu are caracter divin, cum în mod neîntemeiat cred unii apologeți ai lui, ci numai uman. Nici etosul personal,

adică curajul militar, nu este motiv de scuză pentru război. Considerat prin prisma creștinismului, războiul nu poate fi aprobat. Cît privește serviciul militar, acesta este în slujba ordinii, nu a războiului. Un război are justificări subiective, pe cînd pacea are caracter obiectiv, și aceasta primează... Este sigur că într-un război purtat cu arme nucleare ar fi nimicite state și popoare, pentru că aceste arme sînt reflexive, adică pot fi folosite de ambele părți, nu numai de una. Poziția creștină față de problema războiului s-ar putea concretiza, după profesorul german H. Gollwitzer, în următoarele teze: 1. Orice bine este strîns legat de cîință și aceasta înlătură războirea; 2. este necesar ca rațiunea creștină să fie impusă împotriva fanteziei atomice, care constituie o piedică pentru înțelegerea dintre popoare; 3. Biserica mărturisitoare recunoaște că statul poate folosi forța numai pentru apărarea dreptății; 4. oamenii politici sînt datori să caute mijloace pașnice pentru înlăturarea contradicțiilor și a pericolului atomic comun; 5. Biserica să desfășoare o acțiune de combatere a fariseismului politic al celor care urmăresc să tulbure pacea; 6. să fie înlăturată forța ca mijloc de justificare a dreptății subiective, adică, să se renunțe la armele de război...

La discuțiile urmate după referatul prezentat de Gollwitzer au luat parte: episcopul Horak, profesorul polonez Rode, prof. L. N. Pariiski de la Academia duhovnicească din Leningrad, care, între altele, a propus un congres pancreștin pentru pace, prof. Rasker (Olanda) și Milton Mayer (S.U.A.), care, recunoscînd conștiința răspunderii colective pentru armele atomice și precizînd că teza «Hiroșima» trebuie luată în considerare simbolic, și nu faptic, întrucît americanul de rînd nu se simte răspunzător pentru bombardamentul atomic săvîrșit împotriva acestui oraș și ca atare nu se va simți nevoit să accepte teza cîinței, a subliniat că trebuie interzisă orice armă de ucidere în masă, și însuși războiul.

Referind despre *Situația în Germania apuseană*, profesorul H. IWAND de la Bonn a stăruit asupra diferitelor ei aspecte, de ordin politic, social, psihologic. Militaristii se ciocnesc de pacifiști, căutîndu-se o ieșire din actuala situație, pe care unii cred că o pot afla în iluzii politice, revanșarde, fundamentate pe ură, șovinism, înarmare ș. a. El a făcut apel la germanii occidentali să renunțe la iluziile șovine și să-și răscumpere vinele încă proaspete pentru tulburarea păcii, prin stăruințe active pentru menținerea stării de pace, căutînd să ajungă la o apropiere și coexistență pașnică cu celelalte popoare, în special cu vecinii din Răsărit.

Ultimul referat susținut în prima zi a Conferinței a fost al pastorului francez A. TROCMÉ, despre *Creștinismul francez și colonialismul*, în care, amintind de frămîntările provocate de colonialismul francez de astăzi, a subliniat că creștinii, și în special cei din Franța, nu pot aproba sub nici o formă colonialismul. Recunoscînd că și creștinii apuseni sînt într-o măsură vinovați de faptul că mai există încă multe popoare slab dezvoltate din punct de vedere economic, pastorul Trocmé a arătat că datoria popoarelor creștine este de a ajuta aceste popoare, și nu să cheltuiască sume enorme în scopuri războinice, pentru a le ține subjugate și a aduce și pe altele în această stare.

Lucrările au continuat a doua zi, 17 aprilie, cu referatul profesorului M. PAKOZDY din Debrețin (Ungaria) despre *Războiul rece ca problemă teologică*. Bine documentat, autorul a demonstrat că războiul cald este pregătit prin cel rece, care denaturează toate relațiile de ordin sufletesc și produce vrajbă între oameni. Unul din motivele războiului rece îl constituie «poziția de forță», care, denaturând realitatea și bazându-se pe elementul «frică», urmărește să producă defetism, animozități etc. Împotriva efectelor urmărite de războiul rece trebuie vestită Evanghelia creștină, a înfrățirii și mântuirii, pentru că Hristos a murit pe cruce pentru mântuirea tuturor, fără deosebire de rasă sau de convingere politică. Limbajul sovietic pentru pace este de fapt mult mai apropiat de cel creștinesc decât limbajul vesteuropean și american, care este însoțit de ură și amenințări. Teologii din răsărit fac din Evanghelia pe care o vestesc, un scop al vieții, pe când cei din Apus o consideră un simplu mijloc de acțiune, scopul urmărit de ei fiind imperialismul deghizat. Este necesară deci frățietatea creștină, spre a se ajunge la apropiere și conviețuire pașnică a popoarelor.

Făcînd cîteva considerații generale pe marginea acestui referat, Prot. Prof. Șt. Țancov a arătat că pacea nu poate exista fără temelie frățească, iar pentru a se ajunge la frățietate, este necesară și căința între oameni.

Prof. J. HROMADKA a susținut ultimul referat prevăzut în programul Conferinței, tratînd despre *Biserica în timpul războiului rece*. Datorită spiritului de împotrivire față de noua ideologie împărtășită de o treime din populația pămîntului, unii oameni din Europa apuseană și de peste ocean susțin, cu știință sau fără, elementele învrăjbirii și dușmăniei între țări și popoare. Se creează neconținut povești și zvonuri, păgubitoare păcii și vieții omenirii în general. De aceea este necesar să se purifice atitudinile și gîndurile celor potrivnici vieții pașnice, cu ajutorul Sfintei Evanghelii și al realismului.

Au urmat discuții generale, insistîndu-se în mod special asupra «zilei de căință pentru Hiroșima». R. Ullman (Anglia) a propus să se adopte denumirea de «zi de rugăciune» pentru ziua pomenirii victimelor bombardamentului atomic de la Hiroșima (6 august), întrucît prin folosirea cuvîntului Hiroșima, apusenii ar înțelege propagandă anti-americană. Cu această propunere a fost de acord, principial, și pastorul francez A. Trocmé, care a sugerat denumirea de «Protestul contra bombei atomice». Prof. A. Neumczyk (Polonia) a aderat la propunerile referenților Vogel, Schmauch, Pakozdy și Hromdka, iar prof. H. Vogel a explicat că prin folosirea cuvîntului Hiroșima s-a înțeles prilejul de căință generală pentru lansarea unei arme teribile, în mod istoric; Hiroșima reprezintă un fapt concret, care nu poate fi luat în considerare numai în mod simbolic. Data de 6 august nu are însă un caracter politic, ci pur istoric, și chiar apocaliptic, putînd servi ca avertisment pentru viitor.

După discuțiile în legătură cu referatele, s-au designat trei comisii, corespunzătoare celor trei teme fundamentale propuse pentru dezbateri în Conferință: 1. Cu privire la ziua de pocăință, — formată din 31 membri; 2. cu privire la «războiul rece», — formată din 30 membri, și 3. cu privire la convocarea unui congres general creștin, — alcătuită din 25 membri;

din cea de a treia comisie a făcut parte și P. C. Pr. Prof. Milan Šesan, delegatul Bisericii Ortodoxe Române.

Comisiile și-au început activitatea după amiază și au continuat în dimineața zilei următoare, 18 aprilie.

Comisia I-a a întocmit un referat prin care se cere suprimarea armei nucleare și folosirea energiei atomice în scopuri pașnice, spre binele omenirii, și nu spre distrugerea ei. Propunându-se o zi specială de căință pentru nenorocirile cauzate de ultimul război, comisia a indicat, ca fiind cea mai potrivită, ziua aniversară a bombardamentului atomic asupra orașului Hiroșima din Japonia, 6 august. Bisericile, comunitățile și grupurile creștine din întreaga lume sînt chemate să petreacă această zi în reculegere, înălțînd rugăciuni către Dumnezeu să ajute să ferească omenirea de alunecarea pe calea autonimicirii.

Comisia a II-a, care s-a ocupat de problema «războiului rece», în referatul încheiat și-a exprimat părerea că așa numitul «război rece» echivalează cu un adevărat război. Din nefericire, sînt și creștini care, din motive subiective, au contribuit în mod conștient sau inconștient la acest război, propagînd idei potrivnice cauzei păcii, și deci anticreștine. «Evanghelia ne dă puteri să ne cunoaștem și să înlăturăm neînțelegerile dintre noi înșine — se spune în referatul comisiei — și ea face să ne întărească convingerea că chemarea noastră pentru apărarea păcii în întreaga lume va fi primită cu încredere».

Comisia a III-a, examinînd temeinic problema pregătirii unui congres general creștin pentru apărarea păcii, după ce și-a exprimat în mod unanim părerea asupra daterii creștinilor din toate Bisericile și din toate țările de a-și ridica neîntîrziat glasul lor comun în sprijinul păcii, a propus în referatul său convocarea unei «Adunări mondiale creștine pentru pace», în cursul anului 1961, într-un oraș care va fi designat ulterior. În referatul încheiat de comisie se mai precizează că este necesar să se alcătuiască un comitet pregătitor, care să ia contact cu Consiliul Mondial al Păcii, cu creștinii din Japonia, din restul Asiei și din Africa, cu Conferința Bisericilor europene, cu organizațiile bisericesti din Statele Unite ale Americii, folosindu-se, pe cît e posibil, vizitele personale, și totodată cu Bisericile care nu fac parte din Consiliul Mondial al Bisericilor, precum și cu diferite personalități creștine, — în scopul de a se ajunge la o colaborare general-creștină. Trebuie, de asemenea, să se creieze două comitete restrînse și anume: un comitet teologic, care să se îngrijească de lucrările pregătitoare de natură teologică, precum și un comitet care să aibă grijă și răspunderea pentru lucrările generale ale Adunării. Sediul acestor comitete ar putea fi la Praga, iar secretarul general al Mișcării creștine pentru pace B. Pospíšil ar putea fi și secretarul lor. În fiecare țară să fie designată o persoană de legătură cu aceste comitete, avînd totodată grija convorbirilor cu Bisericile, comunitățile religioase și diferite persoane din țara respectivă. Pentru comitetul general de pregătire a «Adunării mondiale creștine pentru pace» a fost propus și P. C. Pr. Prof. Milan Šesan, reprezentant permanent al Bisericii Ortodoxe Române în comitetul Mișcării creștine pentru Pace de la Praga.

După terminarea lucrărilor în comisii a avut loc o ședință plenară, care a adoptat referatele comisiilor, făcându-se și o recapitulare a lucrărilor conferinței, de către profesorul german H. Iwand din Bonn.

Delegații și invitații la conferință au participat apoi la o recepție festivă în palatul Valdestein din Praga, dată de ministrul culturii Fr. Kahuda și secretarul general al Departamentului Cultelor Hruza.

În ziua următoare, duminică 19 aprilie, delegații ortodocși au asistat la slujba sfintei liturghii săvârșită în catedrala Sfinții Ciril și Metodie din Praga de către un sobor compus din I.P.S. Mitropolit Ioan al Pragăi, Prot. K. Rujitki, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, Pr. Prof. Milan Šesan din România, Prot. Prof. Șt. Țancov din Bulgaria, Prot. J. Klinger din Polonia și Prot. ceh J. Leixner, parohul catedralei. P. C. Pr. Prof. M. Šesan a rostit o ectenie și ectonul în românește, corul a răspuns în aceeași limbă și tot în românește a fost cântat și «Tatăl nostru», de către profesoara Vera Mora, sora părintelui profesor Šesan, pe melodia compusă de Niedermayer. Protestanții au slujit în sobor la biserica evanghelică Salvator, predica fiind ținută de arhiepiscopul luteran J. Kiivit din Tallin (U.R.S.S.).

După amiază a avut loc ședința de închidere a conferinței. După ce s-a adoptat textul unei telegrame adresată guvernelor participante la conferința de la Geneva a miniștrilor Afacerilor Externe care urmează să înceapă în curînd, s-au ținut cîteva cuvîntări de încheiere. Arhiepiscopul Kiivit a mulțumit gazdelor pentru buna găzduire și organizare a Conferinței, iar rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, Prot. K. Rujitki, făcînd aprecieri asupra conferinței, a asemărat-o cu Cina Domnului, spunînd că delegații sînt ca și apostolii, care după cină s-au răspîndit în lume să vestească tuturor evanghelia cea nouă, a păcii.

A fost citită și adoptată apoi *Chemarea către toți creștinii din lume*, în care se spune :

«Har vouă și pace!» Cu acest salut apostolesc vă salutăm și noi, frați și surori. Ca și anul trecut, ne adresăm vouă într-un moment greu pentru întreaga omenire.

Dumnezeu într-atît a iubit lumea, încît a jertfit pentru ea pe Fiul Său unul născut. El vrea să fie ajutați toți oamenii și ca ei să cunoască adevărul. Cînd bomba atomică a explodat asupra orașului Hiroșima, fără ca acesta să aibă vreo vină de ispășit, noi am intrat într-un veac nou. I-au fost puse la îndemîină omului forțe nebănuite, atît spre bine cît și spre rău. În mod înspăimîntător el a luat în mîinile sale și moartea, pe care o pregătește în arsenalul propriu. Cu ajutorul unor mijloace foarte variate de nimicire, el poate extermina toți semenii săi, ca pe niște insecte vătămătoare. Din cauza acestei amenințări, viața nu se poate bucura de pace și de dragoste, fiind stăpînită de frică și groază. Cînd bomba atomică a explodat asupra orașului Hiroșima, ea a luminat totodată, ca un fulger, și calea creștinismului. Numai cuvîntul lui Dumnezeu ne-a deschis ochii ca să vedem că noi toți sîntem vinovați de faptul că omul se teme de om, că

omul urăște pe om, că omul ucide pe om. Ca urmare a egoismului de care sîntem stăpîniți, noi nu iubim pe Acela pe care Dumnezeu L-a iubit atît de mult. În neîncrederea noastră, noi ne-am închipuit că arma și silnicia omenească ne vor fi de folos. În chipul acesta, ne-am lipsit de viitorul pe care ni l-a dăruit Dumnezeu. Bomba care a explodat de-asupra nevinovatului oraș ne-a servit ca semnal. Noi credem că cuvîntul creator care a răsunit cîndva de-asupra pămîntului «fără apă și pustiu» va fi destul de puternic și pentru ca să trezească conștiința omenească, și pentru a apăra lumea de nimicire totală. Credem că Dumnezeu a dat omului mintea să descopere forța atomică, pentru ca să fie folosită spre binele omenirii. Hiroșima nu trebuie să se mai repete.

De aceea noi vrem ca chiar în acest an să ne întrunim laolaltă cu comunitățile noastre bisericesti și Bisericile noastre la o slujbă dumnezeiască pentru a înălța rugăciuni de căință și pentru iertare, cu prilejul aniversării Hiroșimei și vă rugăm pe toți să ne sprijiniți în acest scop prin prezența voastră. Să pășim împreună înaintea lui Dumnezeu și, încrezători în iertarea Lui, să începem o viață nouă, ca fii vrednici ai Lui.

În numele Lui putem să zidim pacea, și sîntem datori ca în această lucrare să începem cu noi înșine.

Avînd în vedere tot ceea ce otrăvește atmosfera și în Biserică, vă rugăm să vă îngrijiți ca, în conștiința noastră, în comunitățile și Bisericile noastre, încrederea să ia locul neîncrederii. Să primim cuvintele aproapelui așa cum le exprimă el. Să ne îngrijim ca între noi să nu mai existe tabere separate de amici și inamici. Să veghem ca nu cumva, printr-o propagandă ideologică făcută pentru asigurarea propriilor noastre interese, să venim în sprijinul pregătirii războiului «cald». Dacă prin toate acestea nu vom îndreptăți încrederea în noi, atunci cuvintele noastre pentru pace vor fi lipsite de conținut.

Socotim că a sosit timpul ca Bisericile, în afară de mijloacele de colaborare de pînă acum, să ajungă la o Adunare creștină mondială pentru pace. Scopul acestei adunări ar fi să contribuie la stabilirea unei păci trainice; prin încheierea unor tratate corespunzătoare, să se obțină dezarmarea generală, în special înlăturarea armei termonucleare, și, pe lângă aceasta, să se depună eforturi pentru înfăptuirea unei înțelegeri și pacificări între popoare. Ne dăm foarte bine seama că realizarea scopului urmărit de noi nu este ușoară. Dar sîntem convinși că o adunare creștină bine organizată va ajuta Mișcarea mondială a partizanilor păcii și va contribui la întărirea tuturor forțelor care năzuiesc spre înfăptuirea păcii în întreaga lume. Fericiți făcătorii de pace!».

Cîțiva delegați care au luat cuvîntul după adoptarea chemării au ținut să sublinieze că Mișcarea creștină de la Praga este o mișcare creștină pentru pace, dar pînă la realizarea ei în această amploare, rămîne la vechea denumire de «Conferința de la Praga» (Pragen-Kongress), așa cum este cunoscută de aproape doi ani. Conferința s-a încheiat cu o rugăciune, improvizată de pastorul E. Kock din Viena.

Seara delegații ortodocși au fost invitați de I. P. S. Mitropolit Ioan al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia la o agapă frățească, iar în ziua următoare; 20 aprilie, parte din delegați au ținut o conferință de presă, prelucrând Chemarea adresată creștinilor din lume. După o recepție dată în cinstea participanților la conferință, în sala vechii Primării a orașului Praga, delegații au plecat, în majoritate, într-o excursie la vestita localitate balneo-climaterică Karlovy Vary.

Dând expresie sentimentelor de sinceră prietenie dintre poporul român și cel cehoslovac, delegatul Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Pr. Prof. Milan Šesan, invitat de Institutul slav al Academiei cehoslovace, a ținut în ziua de 23 aprilie o conferință cu subiectul «Din relațiile româno-cehoslovace», în limba cehă, fiind apreciată în mod deosebit de către auditori.

VIATA BISERICEASCA

INCHEIEREA ANULUI ȘCOLAR 1958/1959 LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMINE

În cursul lunii iunie s-a încheiat încă un an de activitate la instituțiile de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Romîne. Bunele rezultate ce s-au obținut în munca de pregătire a viitorilor slujitori ai altarelor drepte-credințe și de-a lungul anului școlar 1958/1959 au dovedit încă o dată cît de folositoare a fost libertatea pe care a dobîndit-o Biserica noastră, în statul democrat-popular, de a-și organiza ea singură, potrivit dogmelor, canoanelor și tradițiilor ei, școlile teologice de care are nevoie.

Desfășurîndu-și activitatea sub directa îndrumare și purtare de grijă a Sfîntului Sinod, așezămintele de învățămînt teologic au condiții optime pentru a-și împlini misiunea de mare cinste ce le revine în viața Bisericii Ortodoxe Romîne: aceea de a promova cultura ortodoxă și de a pregăti viitori preoți înflăcărați de zelul slujirii lui Hristos și de idealul nobil al devotamentului față de popor și de țară. Slujitorii de mîine ai altarelor ortodoxe vor propovădui credincioșilor lor învățătura mîntuitoare a Evangheliei creștine, dar vor ști să fie vrednici sfătuitoari ai păstoriților lor, pe drumul împlinirii îndatoririlor lor cetățenești, pe drumul muncii fără preget pentru binele și fericirea obștească, pe drumul luptei neșovăitoare pentru apărarea păcii în lume.

Ca și în alți ani, și anul acesta însemnăm în paginile ce urmează cîteva spicuri din dările de seamă asupra rezultatelor obținute în anul 1958/1959 la institutele universitare și seminariile teologice, prezentate la serbările ce au avut loc cu prilejul încheierii cursurilor.

LA INSTITUTELE TEOLOGICE UNIVERSITARE

DIN BUCUREȘTI

Odată cu începutul anului școlar 1958/1959, Institutul Teologic Universitar din București a intrat în al 11-lea an de existență. Țelul spre care s-a concentrat toată activitatea în acest înalt așezământ de cultură teologică a fost acela de a crește pe tinerii studenți în spiritul credinței și dragostei de Dumnezeu, al dragostei față de aproapele, al păcii și al bune înțelegeri, ca ei să devină, la sfârșitul studiilor, adevărați preoți ai lui Hristos, buni îndrumători ai poporului dreptcredincios și fii devotați ai patriei noastre scumpe. Cu acest gând, profesorii și studenții au început, în toamna anului 1958, un nou an de muncă, din ale cărei înfăptuiri prezentăm aici pe cele mai de seamă.

1. *Activitatea didactică.* Institutul teologic și-a reluat activitatea didactică în ziua de 1 octombrie 1958. Pentru noii studenți care urmau să intre în anul I, de licență, examenul de admitere s-a ținut între 19 și 23 septembrie 1958, iar pentru cei care intrau în anul I magisteriu, examenul de admitere a avut loc la 25 septembrie 1958, comisia fiind prezidată de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal.

La cursurile de licență pentru anul întâi, a luat parte și un student străin, iar la cursurile de magisteriu trei studenți străini. Toți cei patru studenți străini au fost bursierii Patriarhiei Române, bucurându-se din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de toată dragostea, atenția și sollicitudinea pe timpul frecventării cursurilor de la acest Institut.

Trebuie să înregistrăm aici și faptul că unii studenți ai Institutului nostru își continuă studiile teologice la Institutele ortodoxe ale Bisericii surori. Astfel, doi studenți se află în ultimul an de studii la Academia Teologică de la Moscova-Zagorsk, din Uniunea Sovietică, ca bursieri ai Patriarhiei Ortodoxe Ruse; iar altul, la Academia Duhovnicească de la Sofia, din R. P. Bulgaria, ca bursier al Patriarhiei Ortodoxe Bulgare.

Remarcăm și faptul că, în acest an școlar, Institutul a avut și un student român, de confesiune străină (pastor luteran) care a frecventat cursurile anului II de la magisteriu.

Studenții de la cursurile de licență și magisteriu au audiat cu regularitate cursurile predate de profesori și au luat parte activă la problemele și chestiunile dezbătute în orele de seminar. În luna februarie 1959 s-au prezentat la colocvii, în afara programului didactic obișnuit, promovînd aceste examene în proporție de 85%, cei neprezențați ca și cei respinși urmînd să dea colocviile în sesiunea din iunie. După încheierea cursurilor la 31 mai, în luna iunie s-au ținut examenele anuale de la licență și magisteriu și examenul pentru obținerea diplomei de licență în teologie. Examenele anuale de la cursurile de licență, din cei patru ani de studii, s-au ținut între 1 și 27 iunie a.c., promovînd aceste examene circa 80%. Examenul de diplomă de licență, cu absolvenții anului IV, s-a ținut în zilele de 30 iunie și 1 iulie a.c.

Examenele anuale de la cursurile de magisteriu s-au ținut în zilele de 2 și 3 iulie a.c., prezentîndu-se numai studenții din anul I și unul din

anul III. Restul urmează să se prezinte la aceste examene în sesiunea de toamnă.

Corpul didactic a asigurat cu toată râvna desfășurarea cursurilor și seminariilor de la licență și magisteriu, împlinind astfel întregul plan de învățământ. A dezvoltat o bogată activitate științifică, prin publicarea de studii, articole, recenzii, cronici, predici și meditații în revistele Sfintei Patriarhii și în revistele mitropolitane. A dat toate îndrumările necesare și a supravegheat cu toată sîrguința și competența elaborarea științifică a lucrărilor de seminar de la cursurile de licență și magisteriu și a tezelor de licență, sau a tezelor pentru obținerea titlului de magistru în teologie. Și-a dat apoi toată contribuția în munca de educație duhovnicească a studenților în vederea pregătirii lor pentru chemarea preoțească, precum și în educația lor patriotică, pentru a-i forma în vederea activității pastorale.

Prin munca științifică desfășurată de corpul didactic, au fost tipărite, în cursul acestui an școlar, încă două manuale pentru institutele teologice universitare.

De asemenea, corpul didactic a prezidat unele conferințe protopopești de orientare a clerului, pe raioane, examenele de diplomă de la ciclul I și II din Școlile de cîntăreți bisericești și Seminariile teologice, în sesiunile din septembrie 1958 și iunie 1959. Împărțit în grupe și prin rotație, corpul didactic a asigurat și în acest an școlar o bună și rodnică desfășurare a cursurilor de îndrumare misionară și socială a clerului din cuprinsul Mitropoliei Ungro-Vlahiei, Moldovei și Sucevei și Olteniei, — cursuri ținute la centrul de îndrumare a clerului de la Curtea de Argeș. În anul școlar 1958/1959 la aceste cursuri, corpul didactic a îndeplinit întregul program de conferințe și seminarii, făcînd parte și din comisiunile examinatoare, de promovare sau definitivare. La aceste cursuri și examene s-au prezentat un total de 308 preoți, repartizați în trei serii, între 10 noiembrie 1958 și 25 martie 1959.

Dacă la cei 308 preoți, care au frecventat aceste cursuri în acest an școlar, se adaugă totalul de 7.939 preoți, care au urmat cursurile de îndrumare de pe lîngă Institutul nostru, în seriile anterioare, rezultă că din ianuarie 1949 pînă în prezent, 8.247 clerici din cele trei Mitropolii (Ungro-Vlahia, Moldova și Suceava, Oltenia) și-au reîmprospătat cunoștințele teologice și și-au sporit nivelul cultural.

În ajutorul membrilor corpului didactic, preoților cursiști și studenților de la cursurile de licență și magisteriu, pentru întocmirea cursurilor, conferințelor, lucrărilor de seminar și licență și a pregătirii colocviilor și examenelor, a stat Biblioteca Institutului, cu un total de 64.072 volume. La acest fond se adaugă totalul de periodice romîne și străine, precum și fondul de manuscrise vechi romînești și străine cu cuprins duhovnicesc, teze de licență, lucrări de seminar de la cursurile de magisteriu, manuale și prelegeri dactilografiate sau în manuscris. În cursul anului școlar, biblioteca a sporit cu 312 titluri noi, precum și cu cele 120 volume predate Bibliotecii Institutului nostru de către rudele defunctului profesor de teologie Vasile Loichiță.

2. *Activitatea educativ-duhovnicească.* După directivele date de Sfântul Sinod și îndrumările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, activitatea didactică de instruirea studenților a fost înmănușiată cu o intensă activitate educativ-duhovnicească. Pe lângă formarea lor teologică s-a urmărit și pregătirea și formarea studenților, ca preoți duhovnicești, punându-se un deosebit accent și pe latura practică a trăirii creștine și pe cultivarea patriotismului. Studenții absolvenți ai Institutului au fost îndrumați să fie nu numai buni teologi, slujitori ai Bisericii, dar și buni păstori de suflete, duhovnici curați și fii vrednici ai poporului și ai patriei.

Potrivit unui program întocmit de consiliul profesoral, studenții au participat în mod regulat la slujbele religioase din Paraclisul Institutului, iar de la 14 octombrie 1958, la servicii divine săvârșite la Bisericile Sfânta Ecaterina și Sfântul Spiridon, — fapt care le-a dat posibilitatea să pună în practică cunoștințele primite la cursurile și seminariile de liturgică, catehetică, omiletică, cântare bisericească și ritual, sub îndrumarea directă a profesorilor și spiritualilor respectivi. În Postul Mare, sub supravegherea profesorilor și spiritualilor, studenții au fost rânduți în așa fel, ca, pe ani de studii, să participe cu toții la Liturghia darurilor mai înainte sfințite.

În comun, studenții au participat regulat la rugăciunea de dimineață, urmată totdeauna de citirea sinaxarului zilei, iar în sălile de curs, la citirea în singular a Sfintei Scripturi. Rugăciunea de seară a fost însoțită în zilele de luni, marți, joi și vineri de câte o scurtă meditație ținută de profesori, spirituali, studenții la cursurile de magisteriu și studenții din anul IV de la licență. Având teme luate din Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți ai Bisericii sau din viața duhovnicească a Bisericii, aceste meditații au fost de un mare folos duhovnicesc și mai ales, practic, pentru studenții din anul IV, care s-au deprins cu acest gen omiletic. În întreg anul școlar au fost rostite în fața studenților 123 meditații, ascultate cu viu interes.

Punctul central în educația religio-duhovnicească și social-patriotică, l-a format «ora de duhovnicie», ținută săptămânal, în fiecare miercuri, la care au participat toți studenții. În cursul anului școlar s-au ținut 29 ore duhovnicești, cu subiecte alese în mod deosebit pentru viața religioasă, pentru educația pastorală a viitorilor preoți, pentru formarea lor socială și culturală, ca și pentru educarea lor patriotică. Ora de duhovnicie s-a bucurat de o participare masivă și regulată, temele prezentate de către corpul didactic și educativ al Institutului fiind urmărite cu multă atenție și cu un interes deosebit.

Profesorii și studenții au participat și și-au dat contribuția lor la organizarea și desăvârșita desfășurare a tuturor manifestărilor cu caracter social-patriotic, ținute de Comitetul de luptă pentru Pace și Organizația A.R.L.U.S. Dintre aceste manifestări se cuvine a fi amintită în chip deosebit, cea de la 22 aprilie 1959, consacrată aniversării a 10 ani de la înființarea Mișcării Mondiale a Păcii. La această ședință festivă — la care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost reprezentat prin P. S. Episcop Vicar Patriarhal Teoctist Botoșăneanul — a vorbit P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, Prorectorul Institutului. Corul studenților și elevilor

a executat un frumos program artistic, iar P. C. Pr. Prof. I. Gh. Coman, rectorul Institutului și P. C. Pr. Prof. N. Buzescu, directorul Seminarului, au citit fragmente din chemările pentru pace, semnate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de conducătorii celorlalte Biserici ortodoxe surori, îndemnând pe cei de față să susțină din toate puterile cauza sfântă a păcii. În numele studenților Institutului și elevilor Seminarului, au vorbit studentul Popescu Dumitru din anul IV și elevul seminarist Dima I. din clasa a V-a.

Prin purtarea de grijă a serviciului cinematografiei de pe lângă Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor, săptămînal au fost prezentate în fața studenților, filme cu caracter religios, cultural, istoric sau artistic. De la 10 noiembrie 1958 și pînă la 1 iunie 1959 studenții au vizionat un total de 31 filme.

Un mijloc deosebit pentru educarea studenților l-a constituit mărturisirea și împărtășirea lor, care s-au făcut în Postul Crăciunului și în Postul Mare. De asemenea, înainte de plecarea în vacanțe, studenților li s-au dat sfaturi de modul cum trebuie să-și ducă viața în parohiile unde își au domiciliul, alături de preoții respectivi.

3. *Activitatea gospodărească.* O bună desfășurare a planului de învățămînt necesita o bună organizare gospodărească de întreținere a instituției și personalului. Condițiile materiale în acest scop au fost asigurate prin purtarea de grijă și dragostea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a celorlalți Chiriarhi și a Departamentului Cultelor.

Prin Departamentul Cultelor, Statul a asigurat achitarea salariilor întregului personal didactic, administrativ și de îngrijire, iar studenților le-a acordat 29 burse, și o indemnizație de merit.

Cele șapte eparhii, care au trimis studenți la studii, au acordat dotații, 146 burse și 40 semiburse studenților, ajutoare pentru transportul lor pe C.F.R. în vacanțe, precum și ajutoare pentru cărți și rechizite școlare.

Menționăm că Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor au acordat studenților respectivi de la licență și magisteriu ajutoare de cîte 200 lei pentru procurarea de cărți și rechizite școlare, iar spre sfîrșitul anului școlar, Arhiepiscopia Iașilor a trimis studenților din anul IV un ajutor pentru întocmirea și redactarea tezelor de licență.

Prin strădaniile conducerii internatului, s-au făcut reparații și zugrăveli la local, s-au refăcut și reparat instalațiile sanitare.

Serviciul medical al Institutului s-a îngrijit în mod special de sănătatea studenților. Personalul sanitar a acordat studenților peste 1.500 de consultații gratuite și le-a distribuit medicamente gratuite. Majoritatea cazurilor de îmbolnăvire ușoară ca și tratamentele prescrise de Policlinici sau spitale, au fost făcute de personalul nostru medical, cazurile mai grele fiind îndrumate spre Policlinici și Spitale.

4. *Vizite străine.* În cursul anului școlar Institutul nostru a primit, la 6 martie 1959, vizita Reverendului John R. Satterthwaite, membru în Comisia Afacerilor Externe a Bisericii Anglicane. Însoțit de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, oaspetele a vizitat sălile de cursuri, dormitoare, biblioteca și s-a interesat de organi-

zarea și desfășurarea procesului de învățămînt de la noi, cerînd relații și asupra modului de organizare și al celorlalte școli teologice din Biserica Ortodoxă Romîna.

5. *Serbări și aniversări.* În cadrul Institutului au avut loc, cu participarea personalului didactic și a studenților, mai multe manifestări cultural-istorice, întru cinstirea diverselor zile mai importante din viața noastră socială, istorică și culturală. Astfel a fost sărbătorită Luna prieteniei romîno-sovietice, aniversarea proclamării Republicii Populare Romîne, etc.

Tradiționala serbare a datinelor de Crăciun, cu un bogat program de colinde, executat de corul studenților sub conducerea D-lui Conf. Nicolae Lungu, a avut loc la 19 decembrie 1958.

În mod deosebit, în ziua de 23 ianuarie 1959, Institutul a aniversat centenarul Unirii celor două principate romîne. Despre importanța istorică și bisericească a evenimentului de la 24 ianuarie 1859 și despre urmările lui pentru dezvoltarea noastră istorică și politică, a vorbit P. C. Pr. Prof. Gh. I. Moiescu.

La 30 ianuarie 1959, în prezența autorităților superioare bisericești și a delegaților Departamentului Cultelor, Institutul nostru a prăznuit pe cei Trei Sfinți Ierarhi, patronii, ocrotitorii și îndrumătorii lui. Cuvîntarea de cinstire a patronilor: «Sf. Trei Ierarhi, ca pedagogi», a fost rostită de P. C. Diac Nicolae Balca.

Manifestări similare au avut loc și la Centrul de la Curtea de Argeș, la 24 și 30 ianuarie, cînd, despre unire a vorbit P. C. Diac. Prof. Em. Vasilescu, iar despre Sfinții Trei Ierarhi, P. C. Pr. asistent Ion Rămureanu.

Ziua solidarității internaționale a oamenilor muncii de pretutindeni — 1 Mai 1959 — a fost sărbătorită într-un cadru festiv, de întregul personal al Institutului. Despre importanța zilei pentru viața poporului nostru muncitor a vorbit P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu.

La 9 Mai 1959, Institutul a aniversat cei 14 ani de la terminarea victorioasă a celui de al doilea război mondial. În fața personalului didactic, administrativ și de îngrijire, ca și a tuturor studenților a vorbit P. C. Pr. Prof. Gheorghe I. Moiescu, despre «9 Mai, Ziua Victoriei și a Independenței noastre de Stat».

6. *Decese.* Potrivit poruncii creștine de a ne aduce aminte și a cinsti, după cuviință, pe mai marii și înaintașii noștri, avem datoria de a înregistra aici pe cei care au fost printre noi în strădaniile din învățămîntul teologic superior și care și-au închinat viața unei munci rodnice pentru binele Bisericii și al poporului nostru.

Astfel, la 30 decembrie 1958 a trecut la cele veșnice fostul profesor de teologie dogmatică Vasile Loichiță, iar în 1959 Pr. Dr. Petru Procopovici, care a fost scurtă vreme conferențiar la Institutul nostru, și fostul profesor de teologie fundamentală Nicolae Cotos. «Dumnezeu să-i odihnească în pace, în corturile lui Avraam să-i așeze și cu dreptii să-i numere»!

7. *Serbarea de sfîrșit de an.* După terminarea examenelor, absolvenții Institutului nostru au ținut să cinstească terminarea studiilor teo-

logice superioare, printr-o serbare care a avut loc într-una din sălile de curs, frumos pavoazăată, în după masa zilei de 18 iunie 1959.

La acest moment sărbătoresc, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost reprezentat prin Prea Sfințitul Episcop Teoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal, iar din partea Departamentului Cultelor a participat Dl. Director Mircea Neicov. Au mai fost prezenți: P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Prof. N. Buzescu, directorul Seminarului teologic din București, precum și întregul corp didactic și administrativ al Institutului, în frunte cu P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, rectorul Institutului.

După imnul arhieresc, cântat de corul absolvenților, condus de dl. Constantin Drăgușin, absolvent al cursurilor de magisteriu, a luat cuvântul tânărul absolvent Barna Constantin, care, în numele colegilor săi a rostit cuvinte calde și frumoase, arătând că absolvenții folosesc acest prilej, pentru a mulțumi conducerii Bisericii, conducerii Statului și celei a Institutului, pentru tot sprijinul acordat în desfășurarea pregătirii lor: «Ne îndreptăm gândurile cu recunoștință fierbinte către Prea Fericitul Patriarh, care, priveghind îndeaproape la bunul mers al întregii activități în Institut, ne-a oferit toate condițiile de studii și pregătire pentru sfânta preoție. Recunoaștem într-adevăr că nu ne-am fi putut bucura astăzi de clipa aceasta, dacă Onoratul Guvern, prin Departamentul Cultelor, n-ar fi făcut posibile condițiile de existență și funcționare a acestei școli. Mulțumim, de asemenea, părinților și domnilor profesori, cărora, pe tărîm cărturăresc și spiritual le revine meritul cel mai mare în formarea noastră culturală și educativă, precum și direcțiunii internatului și întregului personal administrativ».

În fața celor prezenți și în numele colegilor, vorbitorul a făcut legământ solemn că în activitatea pastorală de mâine, ei se vor comporta potrivit nădejdelor pe care Biserica și Institutul și le-au pus în ei. «Încredințăm pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe toți membrii Sfântului Sinod, că ne vom strădui să fim cu adevărat apostoli, în spiritul învățaturii evanghelice și al Sfinților Părinți. Încredințăm, totodată, Onoratul Guvern și conducerea Departamentului Cultelor, că, activînd în spiritul formării noastre din această școală, vom căuta să fim totdeauna pe linia marilor eforturi pentru înflorirea Patriei».

În timp ce corul absolvenților intona «mulți ani trăiască»! — d-l Const. Barna a împărțit oaspeților și P. C. Rector frumoase buchete de flori.

În numele Institutului Teologic a vorbit P. C. Pr. Rector, Prof. Ioan Gh. Coman, care a amintit în mod succint realizările acestor absolvenți în cei patru ani de studii, sub raport științific, spiritual și cultural, și în formarea caracterului de vrednici candidați la preoție și loiali cetățeni ai țării, felicitîndu-i pentru munca și capacitatea de care au dat dovadă.

Mulțumirile și recunoștința conducerii Institutului se îndreaptă în primul rînd către Prea Fericitul Patriarh Justinian, «pentru toată dragostea arătată» și către membrii Sfântului Sinod, pentru sprijinul acordat, mai ales pentru bursele date studenților.

Mulțumiri sincere sînt aduse de asemenea Conducerii Țării, care, prin Departamentul Cultelor, a avut grijă de Institut, o grijă părintească, dovedită prin achitarea salariilor personalului și a unui număr de burse acordate studenților.

P. C. Părinte Rector a mulțumit corpului profesoral, personalului educativ, corpului administrativ și de îngrijire, care, prin munca lor neobosită s-au străduit să facă din tinerii absolvenți ai Institutului, preoți adevărați și personalități în sfînta noastră Biserică.

Prea Cucernicul Rector și-a îndreptat apoi cuvîntul către cei care au absolvit Institutul, îndemnîndu-i să aibă mereu în față o singură călăuză: «dragostea—dragostea de Dumnezeu, dragostea de om și dragostea de patrie». Să nu uite că sînt ucenicii Celui care a spus că «Dumnezeu este iubire», căci creștinismul este iubire și aceasta ei trebuie s-o împlinească ca pe o poruncă, cu toată curăția inimilor. Dragostea față de om să le fie îndreptarul întregii lor activități: «Iubiți omul căci el este cea mai mare forță din lume. El conduce totul. El trebuie ajutat ca să iasă din suferințe și necazuri, să vadă viața cea nouă, care înseamnă conștiința puternică a unei vieți curate și înalte în viitor... Faceți pe enoriașii voștri să înțeleagă drumul vieții celei noi, al vieții de muncă rodnică și constructivă». Secretul izbîndirii lor în activitate va fi cel al muncii fără de răgaz, «căci munca este dogma cea mai puternică pe care o realizează toți oamenii». Această muncă trebuie împletită cu dragostea creștină și atunci se va dovedi că ei n-au trecut zadarnic prin cei patru ani de studii.

Îndemnîndu-i să țină seama că Institutul îi va urmări în activitate cu toată dragostea, ca să vadă împlinite nădejdele ce și le-a pus în ei, și sfătuindu-i să nu uite pe conducătorii Bisericii și ai Statului, ca și pe Profesorii lor, în rugăciunile ce le vor face, P. C. Sa a încheiat: «Să vă ajute Bunul Dumnezeu să fiți lucrători vrednici ai Domnului nostru Iisus Hristos, și cetățeni devotați ai Patriei noastre scumpe».

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Teoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal, care a spus:

«În adevăr, clipele de despărțire de un așezămînt, în care te-ai hrănit în chip spiritual atîția ani, sînt extrem de duioase și ele creează în suflete totdeauna stări ce nu se pot uita, stări, care numai cu multă greutate pot fi exteriorizate în toată coloratura lor. Socotesc că toți care sîntem aici am trecut prin asemenea clipe la vremea noastră. Ele sînt înălțătoare, sînt vii și puternice și în același timp, deapănă în amintire toată munca, toate frămîntările și toate stările sufletești din frumoșii ani de studii, toate ostenelele într-o agonisita cea teologică și educativă — zestre scumpă și deosebit de frumoasă a unui tînăr teolog. Atunci cînd munca s-a desfășurat statornic și temeinic, iar cînd timpul hărăzit pentru aceasta a fost folosit din plin și rezultatele sînt rodnice și clipele de despărțire nu se pot uita. Lucrul acesta mi se pare că este adevărat și pentru împrejurarea de față.

Am reținut din cuvîntul Părintelui Rector, precum și din mărturisirile colegului vostru, că în Institut v-ați bucurat în tot timpul anilor de studii

de toată dragostea, înțelegerea și purtarea de grijă părintească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a Ierarhilor care v-au acordat binecuvântare să urmați cursurile Institutului Teologic, precum și a prea iubiților voștri profesori. De asemenea v-ați bucurat aici de dragostea conducerii Institutului Teologic, de căldura părintească și atențiunea cu care v-a înconjurat întreaga administrație a acestui așezământ și de sprijinul acordat Bisericii de către Departamentul Cultelor, fapt ce talmăcește prezența aici — cu prilejul acestui însemnat popas din viața voastră — participarea noastră, ca delegat al Prea Fericitului Patriarh și participarea reprezentanților Departamentului Cultelor. De aceea, în numele Întâistătătorului Bisericii noastre, binecuvântăm strădaniile depuse de Prea Cucernicii Părinți și domnii profesori și vă felicităm din toată inima, pentru terminarea cu succes a cursurilor de licență. Înălțăm rugăciuni către Atotputernicul Dumnezeu, ca toată zestrea pe care ați primit-o aici, să fie înmulțită prin activitatea voastră și să ajute lucrarea Sfintei noastre Biserici strămoșești și să promoveze viața cea de obște a poporului nostru.

Folosim prilejul acesta, pentru a încredința pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, — că așa precum întregul nostru popor muncitor este cu inima tot mai arzînd după pace, bunăînțelegere și progres, realizînd înfăptuiri menite să înflorească viața noastră, țara noastră, Republica Populară Romîna, tot astfel și noi ne vom strădui, însuflețiți de aceleași înalte simțeminte, să depunem toate eforturile pentru înflorirea și întărirea scumpei noastre patrii. Ne exprimăm întreaga noastră mulțumire pentru sprijinul pe care Departamentul Cultelor îl acordă învățămîntului nostru teologic, așa cum a arătat Prea Cucernicul Părinte Rector, în cuvîntul său.

Ținem să mulțumim Prea Cucernicului Părinte Rector, Prea Cucernicilor Părinți și Domnilor profesori și administrației Internatului Teologic, pentru lucrarea plină de zel, de dăruire și de dragoste depusă aici. Munca de formare a viitorilor slujitori ai sfintelor noastre altare este una din cele mai anevoioase, dar și mai importante, atît pentru Biserica noastră, cît și pentru viața cea nouă ce și-o făurește poporul nostru muncitor. An de an, de cînd învățămîntul teologic a trecut sub călăuză directă a Sfîntului Sinod, ați dăruit, Prea Cucernici părinți profesori, sfintei slujiri preoțești, multe serii de preoți bine pregătiți cărturărește, îmbogățiți cu o înaltă conștiință a acestei sfinte misiuni, dăruți cu zel apostolic și dragoste fierbinte pentru slujirea lui Dumnezeu, a credincioșilor noștri și a poporului nostru muncitor. Sîntem încredințați că desfășurați o muncă intensă, nu numai de la înălțimea catedrei, ci și în chip nemijlocit de la inimă la inimă și de la față către față, modelînd cu sfîntă măiestrie preotul zilelor noastre. La această muncă s-a alăturat și priceperea administrației internatului teologic și a celorlalți ostenitori. De aceea, vă împărtășim binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, tuturor ostenitorilor din Institutul Teologic — de la Prea Cucernicul Părinte Rector și pînă la ultimul slujitor — pentru dragostea și rîvna ce ați depus întru formarea acestor tinere vlăstare ale Bisericii noastre, în duhul învățăturii Bisericii noastre ortodoxe și în lumina îndrumărilor Sfîntului Sinod.

Să ne fie îngăduit, ca să adăugăm și din partea noastră alese mulțumiri, cu încredințarea că toți slujitorii Bisericii vă păstrează toată recunoștința lor pentru osteneala ce ați depus-o și o depuneți necontenit — la catedră și la amvon — împărtășindu-i, fie în cursul anilor de licență, fie cu prilejul cursurilor de îndrumare, din tezaurul dumnezeieștilor Scripturi.

Iar voi, iubiți absolvenți, de aici înainte pășiți pe alte trepte ale vieții. Dacă pînă acum ați stat la adăpostul Ierarhilor și profesorilor, care v-au ocrotit, v-au îndrumat și învățat, va trebui ca de aici înainte să faceți ca voi înșivă să străluciți înaintea oamenilor, prin vredniciile voastre și prin dăruirea voastră pentru binele obștesc. De acum înainte va trebui să porniți în ogorul Bisericii strămoșești. Cîmpul vostru de lucrare, de păstorie, sînt credincioșii Bisericii noastre. Va trebui deci ca talantul încredințat vouă la Institutul Teologic, și mai cu seamă cel ce-l veți primi prin sfînta hirotonie, să-l sporiți neîncetat. Să-l faceți să strălucească și să rodească înaintea oamenilor în toată plinătatea sa, aducînd lumina și darul Duhului Sfînt în sufletele păstoriților voștri. Cîmpul de Pastorație este un cîmp deosebit de important și nesfîrșit de larg pentru a folosi toate învățăturile și îndemnurile, cu care v-au înzestrat domnii și părinții profesori. Acest cîmp de duhovnicească lucrare îl constituie enoriașii ce vi se vor încredința spre păstorie. Astăzi credincioșii Bisericii noastre sînt oameni luminați și formați — în cei 15 ani de la eliberarea Patriei noastre — în duhul muncii cinstite, în duhul progresului, al tehnicii și al științei pusă în slujba fericirii omului. Este o mare binefacere să și se dea spre păstorie credincioși înzestrați cu dor de muncă creatoare, conștienți de demnitatea lor, iubitori pînă la sacrificiu pentru înflorirea țării noastre și pentru realizările obținute prin strădania și munca lor. Ei se arată, de asemenea, zeloși apărători ai păcii și buneii înțelegeri între popoare, așteptînd aceeași statornică preocupare și din partea păstorilor lor sufletești.

Toate acestea să le aveți vii totdeauna în sufletele voastre, deoarece ele au darul să ajute nespus de mult munca unui preot de parohie. După cum, tot atît de adevărat este că acesta trebuie să fie cu mai mare luare aminte față de acei credincioși care încă nu s-au putut descătușa de duhul egoismului, al vrajbei și de unele idei menite să frîneze urcușul lor duhovnicesc și material. Preotul trebuie să ducă o luptă necontenită pentru a-și feri credincioșii de asemenea rătăcirii și a-i îndruma pe calea cea dreaptă, arătată de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre. Încălziți de focul sfînt al credinței și luminați de luminile cunoștințelor agonisite la Institutul Teologic, să pășiți cu încredere pe terentul de activitate bisericească, rînduit vouă de către conducătorii sufletești. Cu puterea căldurii inimilor voastre să-i încălziți pe credincioși și cu luminile învățăturilor sănătoase să-i îndrumați necontenit. Acești credincioși trebuie să fie cununa muncii și a laudei fiecăruia dintre voi, podoaba Bisericii și a scumpei noastre Patrii. Ca păstori buni, deci, să-i călăuziți la pășune sănătoasă și îmbelșugată și să-i adăpați din apa cea vie a Sfintei Evanghelii, pentru a nu mai flămînzii și a nu mai înseta niciodată, potrivit cuvîntului rostit de Mîntuitorul Iisus Hristos. Cu aceeași căldură de părinte și de frate să-i îmbrățișați,

să-i sprijiniți și să-i ajutați ca să-și construiască viața cea nouă de dreptate socială, de bună stare materială și culturală, de pace și fericire. Pe acest drum se străduiește astăzi, din răspuțeri, întregul nostru popor, și an de an, călăuzit de înțelepciunea conducătorilor Patriei noastre, înfăptuiește mărețe și istorice realizări.

Cu aceste gânduri vă binecuvîntăm și rugăm pe Cel Atotputernic ca întreaga comoară de învățăminte primite aici, să o păstrați neștirbită ca pe cel mai scump bun al vostru, și să o valorificați cît mai rodnic în ogorul Sfintei noastre Biserici, spre mîntuirea sufletelor credincioșilor, pe care-i veți păstori. Muncind cu rîvnă apostolică și pășind totdeauna pe calea evanghelică a dragostei de oameni, și pe cea a păcii în lume, veți avea întotdeauna ajutorul și binecuvîntarea lui Dumnezeu, precum și dragostea părintească a părinților voștri sufletești».

Serbarea a luat sfîrșit în acordurile cîntecului «Marșul tineretului pentru pace», de Tulicov-Buniv, executat de corul absolvenților, condus de magistrandul C. Drăgușin. Oaspeții, în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Teoctist, înconjurați de corpul didactic și administrativ, au participat apoi la o agapă oferită de absolvenții Institutului. În cadrul agapei, absolvenții au toastat pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și ceilalți membri ai Sfîntului Sinod, pentru Guvernul țării și pentru Departamentul Cultelor, iar P. C. Pr. Rector a toastat pentru absolvenții promoției a XI-a.

În ziua de 1 iulie 1959, a avut loc, într-una din sălile Institutului, proclamarea solemnă a noilor licențiați în teologie. În prezența P. C. Rector și a membrilor corpului didactic, noii licențiați au depus jurămîntul, prevăzut de regulament. Cu această ocazie, P. C. Pr. Prof. I. Gh. Coman, rectorul Institutului, a proclamat licențiați în teologie pe candidați, felicitîndu-i pentru succesele obținute.

După ce le-a urat spor în munca grea de răspundere pe care o vor depune în fața lui Dumnezeu, a Bisericii, a autorităților bisericești și de Stat, P. C. Sa i-a îndemnat să ducă în parohiile unde vor fi rînduiți să slujească Biserica, învățătura cea dreaptă, curată și adevărată, pe care și-au însușit-o, «cu toată rîvna de adevărați păstori ai lui Hristos», fiind totodată și buni cetățeni ai Patriei. Credincioșii, în mijlocul cărora se vor duce, așteaptă de la ei lumină, de aceea, datoria lor este de a îmbina învățătura cu problemele mari ce le stau în față, lucrînd întotdeauna după învățătura creștină și legile statului.

«Nu uitați pe ostenitorii voștri de aici — a spus P. C. Sa, ca un ultim îndemn — care v-au predat lecții frumoase, de înaltă cultură teologică și generală și de dragoste pentru Patrie. Nu uitați pe chiriarhii ce v-au trimis la studii, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh, la școala căruia ați urmat, care ne-a supravegheat și care dorește să audă numai lucruri bune despre voi... Pomeniți pe conducătorii țării, fără a uita ajutorul dat prin bursele acordate».

P. C. Sa a încheiat părinteștile îndemnuri cu următoarele cuvinte: «Vă felicit din nou pentru munca ce ați depus și vă încurajez pentru aceea ce o veți depune în viitor, pentru propășirea Bisericii și pentru binele și dezvoltarea, pe calea progresului, a Patriei noastre».

În numele noilor licențiați ai Institutului a răspuns d-l Popescu Dumitru. Subliniind că peste câteva zile vor părăsi acest așezământ de cultură teologică, D-sa a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian și membrilor Sfântului Sinod, pentru dragostea și purtarea de grijă permanentă arătată: P.C. Părinte Rector, profesorilor și tuturor ostenitorilor din Institut. Reprezentantul noilor licențiați a încheiat cu următoarea făgăduință: «Vă încredințăm că nu vom uita strădania pe care ați cheltuit-o pentru zidirea noastră sufletească și, potrivit jurământului făcut, vom fi credincioși credinței străbune, vom purta cu vrednicie haina preoțească, vom păstra bunul nume al acestei înalte instituții și vom fi cetățeni vrednici ai Patriei noastre». (*Asistent Pr. M. CHIALDA*).

DIN SIBIU

Încheierea festivă a anului școlar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu a avut loc în ziua de duminică 28 iunie 1959. De dimineață, corpul profesoral și studenții au luat parte la Sfânta Liturghie, săvârșită în catedrala mitropolitană de un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Vicar Traian Belășcu, în prezența Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Ardealului, a P. S. Arhiepiscopului Teodor Scorobeș Rășinăreanul, a consilierilor Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului și a altor reprezentanți ai administrației bisericești. Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date de corul studenților teologi, dirijat de P. C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima.

La vremea predicii, a vorbit P. C. Pr. Moise Popoviciu, duhovnicul Institutului, care a dat îndemnuri și povățuiri studenților, subliniind răspunderea ce le revine ca viitori slujitori ai altarelor Bisericii Ortodoxe Române.

După Sfânta Liturghie, în aula Institutului Teologic, s-a desfășurat programul serbării de sfârșit de an școlar. La masa prezidială a luat loc I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, încadrat fiind de rectorul și de pro-rectorul Institutului, P. C. Părinți profesori Dr. Sofron Vlad și Dr. Spiridon Cîndea.

Programul a fost deschis prin întonarea Imnului de Stat al Republicii Populare Române, de către Corul studenților teologi, dirijat de P. C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima.

A luat apoi cuvîntul P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, care a rostit o cuvîntare festivă, spunînd printre altele:

«Cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns la sfârșitul unui nou an de muncă, în decursul căruia s-au împletit în mod armonic efortul tuturor celor care trudesc în cadrul Institutului și rezultatul muncii lor însemnează un spor intelectual și duhovnicesc. La sfârșitul anului, Instituțiile economice obișnuiesc să facă bilanțuri, arătînd veniturile și cheltuielile, pierderile și câștigurile cu care se încheie activitatea unui an. O operație asemănătoare se impune și pentru noi. Fiindcă încheierea anului academic are loc în atmosfera de pregătire ce se face în toată țara, pentru prăznuirea a 15 ani de la eliberarea Patriei de sub jugul stăpînirii fasciste, noi nu putem nesocoti acest eveniment, fără a-l pomeni după cuviință.

La 23 august, se împlinesc 15 ani de la eliberarea Patriei. Această dată însemnează o piatră de hotar în istoria poporului nostru. Cu data de 23 August 1944, se face o mare cotitură în viața acestui popor, care luându-și soarta în mâinile proprii, a pus în lucrare toate energiile, pentru crearea unei vieți noi, mai bune și mai fericite. Dacă ai putea cuprinde cu privirea întreg cuprinsul Patriei, ai rămînea uimit de progresul realizat în toate domeniile.

Poporul care a udat cu sudoarea feții sale glia pe care o muncea, fără a se bucura și de roadele ostanelilor sale; cei care scormoneau măruntaiele pămîntului scoțîndu-i la usprafață bogățiile, fără a avea și alte drepturi decît cel de a munci; cei ce lucrau în uzine și în fabrici pentru a spori profitul stăpînilor; într-un cuvînt poporul muncitor, care a purtat toate sarcinile publice și care a dat atîtea jertfe pentru apărarea patriei, pe lîngă visul unității naționale, mai avea atîtea alte vise neîmplinite. Era visul maselor de a fi stăpîne pe glia pe care o muncesc, vis pe care un alt poet al nostru o exprima în poezia: «Noi vrem pămînt» (Gh. Coșbuc). Era visul celor care purtau toate sarcinile publice, să aibă dreptul de a dispune de soarta lor, de a avea drepturi politice. Era visul poporului muncitor după o dreptate socială, era visul de a gusta și a se împărtăși și el din plin din bunurile culturale.

Visele acestea s-au împlinit după 23 August 1944, în timpul stăpînirii populare. Dorința ca pămîntul să aparțină celor care-l muncesc, a devenit lege. Visul ca cei ce purtau toate sarcinile publice și care au făcut toate sacrificiile pentru apărarea Patriei, să aibă și dreptul de a dispune de soarta lor, a devenit o realitate în noua formă de alcătuire a Statului nostru. De la instaurarea Regimului de Democrație Populară, dorința profundă după o dreptate socială «trup s-a făcut». Setea mulțimilor de a se împărtăși și ele din bunurile culturale, a fost stîmpărată. Pentru aceea masele poporului muncitor și-au angajat toate energiile într-o muncă constructivă.

După ce a amintit marile înfăptuiri pe tărîm economic, social și cultural, înregistrate în cei 15 ani ce s-au scurs de la eliberarea țării noastre, P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad a subliniat sinceritatea cu care Biserica Ortodoxă Romînă și-a dovedit devotamentul său față de Statul nostru democrat popular și rîvna cu care a sprijinit toate inițiativele frumoase, luate spre binele și pentru progresul poporului muncitor.

În Statutul de organizare al Bisericii din 1948 se accentuiază că Biserica, în raportul ei cu Statul, este autonomă. Acest lucru se evidențiază și în toate Regulamentele date de Biserică. Autonomia Bisericii era precizată și în legiuirile anterioare Regimului de democrație populară. Deosebirea față de trecut era aceea că, sub noul regim, autonomia a devenit o stare de fapt. Biserica noastră, pe lîngă Statutul de organizare, și-a întocmit acum regulamente, care au rostul să-i statornicească organizarea și activitatea, pe bază a tradiției și a canonelor ortodoxe.

Pe baza libertății și egalității cultelor, proclamate ca principii fundamentale în Legea Cultelor și în urma denunțării Concordatului cu Vaticanul, prin care se dăduseră Bisericii catolice, în trecut, privilegiile ne-

drepte față de celelalte culte, s-a putut realiza reîntregirea Bisericii strămoșești din Ardeal. Dorința, exprimată cu atâtea ocazii de frații ruși prin silnicie de la sînul Bisericii Ortodoxe, de a reface unitatea veche, s-a putut înlăptui fără greutate și fără zdruncinări, dată fiind unitatea de fond, care n-a încetat să existe între ortodocși și frații lor greco-catolici, în decursul celor două secole și jumătate de despărțire.

Un alt moment îmbucurător pentru Biserica noastră din acest timp, l-a constituit împlinirea unei vechi dorințe, aceea de a i se reda dreptul ca să-și poată pregăti singură pe slujitorii sfintelor altare, potrivit învățaturii și rînduieiilor ei. Cu excepția școlilor de cîntăreți și a Academiilor teologice din Ardeal, toate celelalte școli pentru pregătirea clerului, ca Seminariile și Facultățile de Teologie, nu se aflau în trecut sub conducerea și îndrumarea directă a Bisericii, ci a Statului. De aici au rezultat multe lipsuri și lacune în pregătirea slujitorilor sfintelor altare. Astfel a fost posibil să pătrundă în rîndul tinerimii din aceste școli, unele curente potrivnice duhului Bisericii. Înstrăinarea de Biserică a școlilor în care se pregăteau slujitorii altarelor, a fost considerată de aceasta ca o abatere de la tradiția ortodoxă și ca o imixtiune dureroasă a factorului politic în treburile interne ale ei. Biserica are nevoie de un cler care să fie la înălțimea vremurilor noi, în care e chemat să activeze. Acest cler putea fi pregătit mulțumitor, numai în școli organizate și îndrumate de Biserică. Bisericii i s-a dat latitudinea să-și organizeze școlile de care are nevoie pentru creșterea personalului său bisericesc și să le îndrumeze potrivit pravilelor ei. Astfel s-au organizat școli de cîntăreți, seminarii teologice și monahale și Institute teologice universitare, fiecare tip de școală avînd o programă unitară, corespunzătoare nevoilor Bisericii. Pe seama acestor școli, s-au alcătuit de colective de profesori, manuale unice, care umplu un mare gol, ce s-a simțit de mult în învățămîntul nostru teologic. Pentru buna lor funcționare, Biserica a asigurat pe seama acestor școli, cu ajutorul larg al Statului, condițiile materiale necesare. Cu aducerea învățămîntului teologic din nou la sînul Bisericii, s-a reînnodat firul tradiției sănătoase, rupt din cauza imixtiunii factorului politic în treburile interne ale Bisericii.

După cum spune Înlăptul Stătător al Bisericii, Prea Fericitul Patriarh Justinian: «Biserica prin slujitorii ei (trebuie) să vibreze și să fie vie. Să fie pătrunzătoare de suflete, îndrumătoare pe calea sfîntă a dreptății sociale, a oîdinei, a credinței și deci a mîntuirii...» Pentru înnoirea duhului preoțimei, pentru înviorarea vocației preoțești, pentru stimularea zelului pastoral și misionar, pentru verificarea, reîmprospătarea și îmbogățirea cunoștințelor teologice, pentru schimbul de experiență din cîmpul pastoral, pentru căutarea metodelor și mijloacelor celor mai potrivite în pastorație, pentru uniformizarea săvîrșirii cultului și în general pentru orientarea preoțiiimi în problemele religioase, culturale și sociale, s-au organizat Cursurile de îndrumare, care constituie o a doua școală teologică, în care preoții se pregătesc pentru munca constructivă pe care trebuie să o îndeplinească în mijlocul credincioșilor lor.

Pentru menținerea trează a preocupărilor preoților pentru problemele teologice, culturale și sociale, s-au organizat conferințele de orientare pe protopopiate, care urmăresc să le stimuleze în continuu zelul pastoral și să le ridice nivelul profesional.

O activitate stăruitoare s-a dezvoltat și pentru întărirea legăturilor Bisericii noastre cu celelalte Biserici ortodoxe surori, prin vizitele făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de înalții Ierarhi ai Bisericii noastre, la Bisericile surori din U.R.S.S., din R. P. Bulgaria și R. P. F. Iugoslavia și prin vizitele făcute Bisericii noastre de către Întâistătători ai Bisericilor surori, sau ale reprezentanților lor, prin consfătuiri în marile probleme ale Bisericii ortodoxe și împreună lucrarea pe terenul luptei pentru apărarea și statornicirea păcii în lume.

Despre bogata activitate științifică, desfășurată în cadrul Bisericii noastre, ne stau mărturie revistele Sfintei Patriarhii și revistele Mitropoliilor. Nu putem lăsa neamintită nici activitatea desfășurată de preoțimea noastră pe terenul luptei pentru pace.

Din cele amintite în mod sumar, putem constata că în cei 15 ani de la eliberarea Patriei, s-a desfășurat o bogată și rodnică activitate și în sânul Bisericii strămoșești.

În acest Institut s-a cultivat în mod constant spiritul de înfrățire dintre studenții foști greco-catolici și studenții vechi ortodocși, ca și dintre preoții care au urmat cursurile de îndrumare și care veneau din cele două străni. Institutul nostru a lucrat în mod intens și consecvent la consolidarea unificării bisericești. Profesorii au lucrat cu zel la formarea de buni și conștiincioși slujitori ai altarelor strămoșești și loiali cetățeni ai Statului. Activitatea științifică a profesorilor, e încrestată în diferitele publicații bisericești. Slujitorii acestui Institut, pot privi mulțumiți asupra activității lor din cei 15 ani de la eliberarea Patriei.

Onorat auditoriu,

Dacă Institutul nostru a putut să funcționeze în mod mulțumitor, se datorează sprijinului moral și material acordat de Prea Fericitul Patriarh și de Înalții ierarhi și Consiliile Eparhiale din Mitropolia Ardealului și Banatului. Noi aducem Întâiului Stătător al Bisericii noastre, Înalților Ierarhi ca și Consiliilor eparhiale, respectuoasele noastre mulțumiri și în special Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, care, gelos de prestigiul acestei instituții pe care a servit-o atâția ani ca profesor și rector, s-a interesat de aproape de munca desfășurată, dând dispoziții și îndrumări continue pentru bunul mers al ei. La membrii Consiliului Arhiepiscopesc, încă am aflat cea mai largă înțelegere, de câte ori ne-am adresat pentru vreun ajutor.

În anul acesta, ca și în anii trecuți, Institutul nostru a găsit o largă bunăvoință și înțelegere la Departamentul Cultelor, din bugetul căruia este plătit personalul didactic, administrativ și de serviciu, acordându-se totodată și burse pentru studenții săraci și silitori la studii. Rugăm pe reprezentantul Departamentului Cultelor, să se facă interpretul întregului

corp profesoral, pe lângă Domnul Secretar General al Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, transmițându-i mulțumirile noastre respectuoase pentru înțelegerea largă arătată Institutului nostru, asigurându-l că tot efortul corpului profesoral a fost îndreptat în direcția de a crește slujitori vrednici pentru Biserica strămoșească și cetățeni luminați și loiali Patriei.

Dacă Institutul nostru, care este ca și o mașină complicată, a putut funcționa în mod normal, se datorează muncii conștiincioase prestată de fiecare la postul încredințat lui. Pentru aceea, țin să mulțumesc deopotrivă profesorilor, duhovnicilor, bibliotecarilor, personalului administrativ și de serviciu, ca și tuturor studenților harnici și disciplinați. Rezultatul mulțumitor de la sfârșitul acestui an de muncă, se datorează efortului împlinit al tuturor acestora.

Este îmbucurător faptul că voi, iubiți studenți, după munca intelectuală susținută pentru pregătirea examenelor, ați încununat activitatea din anul acesta cu munca patriotică.

Ținem să amintim în mod special că preotul profesor M. Șesan, de la Institutul nostru, a reprezentat Biserica Ortodoxă Română, ca delegat al Sfintei Patriarhii la Conferința pentru pace de la Debrețin și Praga și despre desfășurarea lucrărilor de la aceste două conferințe a vorbit în cadrele Institutului.

De încheiere mă adresez absolvenților care părăsesc Institutul nostru, amintindu-le de unele cuvinte ale Sfântului Apostol Pavel din Epistola a II-a către Corinteni : 3, 2-3 : și le zic : În cîmpul de activitate în care pășiți, voi trebuie să fiți scrisoarea noastră de recomandare. Scrisoare de recomandare a profesorilor și a Institutului în care v-ați pregătit timp de 4 ani. Ați învățat despre virtutea credinței, care trebuie să fie vie și lucrătoare, credință prin care au biruit creștinismul, sfinții și mucenicii, s-au afirmat marii ierarhi și dascăli, ca și toți credincioșii vrednici. Aceasta trebuie să stimuleze toată activitatea voastră practică. Ați învățat despre iubirea de Dumnezeu și aproapele. Aceasta trebuie să vă încălzească inima, să vă sporească zelul și să vă refacă în continuu energiile de muncă. Nădejdea să nu vă părăsească niciodată în activitatea voastră, ci să vă susțină și să vă întărească. Îndemnul la muncă stăruitoare să-l luați de la oamenii muncii, care sînt în plină întrecere pe întreg cuprinsul Patriei, pentru o viață mai bună și mai favorabilă. La noi ați dat examene teoretice, în viață veți avea de trecut examene practice, care sînt cu mult mai grele și unde selecționarea e cu mult mai riguroasă și mai necruțătoare. Societatea care e prinsă în iureșul de muncă constructivă, elimină din corpul ei elementele care nu știu să se adapteze. Faceți-vă deci utili societății, prin punerea în practică a virtuților creștine despre care ați învățat în această școală și prin muncă stăruitoare pentru binele semenilor voștri.

Fiți slujitori devotați Bisericii care vă trimite la lucru și cetățeni loiali ai Statului nostru de democrație populară, pentru al cărui progres și înflorire să lucrați și să luptați.

Cu aceste îndemnuri se desparte Institutul nostru de voi, dorindu-vă izbîndă în munca pe care sînteți chemați să o îndepliniți».

După ce corul studenților a executat compoziția religioasă «Psalm» de George Șoima, a luat cuvîntul în numele absolvenților din acest an d-l Totoianu Simion. Evocînd istoria Institutului — care-și încheie acum al 148-lea an de existență activă — vorbitorul a pomenit pe ierarhii care și-au legat pentru totdeauna numele de acest așezămînt bisericesc.

Arătînd apoi grija și înțelepciunea cu care au fost pregătiți și îndrumați de-a lungul celor patru ani de studii ca să devină slujitori destoinici și devotați ai Bisericii și ai Patriei noastre iubite, vorbitorul a declarat că absolvenții Institutului fac legămînt solemn să fie pururea ascultători de Dumnezeu și alipiți cu devotament exemplar de poporul nostru harnic și pașnic.

În încheierea programului, corul studenților teologi a executat: «Mama» de Ioan Chirescu și Imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat.

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, ocrotitorul și îndrumătorul de zi cu zi al Institutului, care a spus următoarele:

Prea Cucernici Părinți,
Domnilor și fraților,
Iubiți studenți,

Praznicul de astăzi ne-a arătat o dată mai mult că ori de cîte ori mergem la biserică sau la una din instituțiile ei, ne bucurăm învățînd și învățăm bucurîndu-ne.

Astăzi am avut o zi de bucurie mare; s-a pomenit aici și de împlinirea visului de aur, al unirii noastre naționale — și de reîntregirea Bisericii românești, una ieri, una azi și una cu vrerea lui Dumnezeu pînă la sfîrșitul veacurilor.

Tot azi și tot aici, am sărbătorit cu anticipație și aniversarea așezării ocîrmuirii populare în țara noastră, săvîrșită înainte cu 15 ani, de ale cărei înfăptuiri se bucură toată nația și, ca totdeauna, împreună cu ea se bucură sînta noastră Biserică Ortodoxă.

Despre aceste bucurii ale poporului nostru ni s-a mai vorbit și ni se va mai vorbi. Noi, credincioșii, ne vom bucura de fiecare dată cînd le încreștăm pe răbojul popasurilor sărbătorești ce le facem la cuvenitele soroace.

Acum, eu mă întorc cu gîndul la praznicul mai intim al studenților noștri teologi și mai ales la al celor ce pleacă în cîmpul muncii apostolești care-i așteaptă la parohiile din satele și orașele patriei noastre.

Am reținut din Evanghelia zilei, citită la Sf. Liturghie, aceste cuvinte ale Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos:

«Pe tot cel ce mă va mărturisi înaintea oamenilor, îl voi mărturisi și eu înaintea Tatălui meu, care este în ceruri; iar de cel ce se va lepăda de mine înaintea oamenilor, mă voi lepăda și eu înaintea Tatălui meu care este în ceruri» (Matei, X, 32-33).

Dragii mei, Evanghelia se potrivește mai întîi cu ziua în care cade citirea ei și după aceea cu toate zilele cîte le cuprinde viața noastră.

Eu vă poftesc, mai ales pe cei ce plecați în cîmpul preoției active, să rețineți această frîntură desprinsă din Evanghelia Domnului și să mărturisiți totdeauna, cu toată osîrdia, pe Mai-marele păstorilor.

Cum să-l mărturisiți? Știți din această școală, fiindcă profesorii voștri tot cu lucrul acesta sfînt și nepieritor s-au îndeletnicit învățîndu-vă în cei patru ani de zile pe care i-ați petrecut aici. E bine însă că acest lucru vi se spune și într-o zi de mare praznic ca acesta, fiindcă ceea ce auzi spunîndu-ți-se sărbătorește ții minte mai bine și mai multă vreme. Eu niciodată nu mi-am putut da seama cum îmi dau acum la bătrînețe cît de bine își aduc aminte oamenii de îndemnurile, de povețele pe care le-au auzit ca studenți. Cînd mă duc în vizitații canonice — și mă duc adeseori — aproape peste tot locul dau de foști elevi de-ai mei, acum activi în viața pastorală. Fie în cuvîntarea de primire, fie la masă, fie în convorbiri particulare, ei folosesc între alte, și această frază: «Vă aduceți aminte că ne spuneți cînd ne erați profesor... cutare și cutare lucru» — și îmi citează cuvînt cu cuvînt ceea ce auziseră de la mine.

Dragii mei, știu că se vor șterge din minte multe din cele învățate în școala de teologie. Aceste cuvinte ale Mîntuitorului, pe care vi le-am repetat aici, să nu vi se șteargă niciodată.

În măsura în care vă veți strădui să le pliniți, vă veți bucura voi înșivă, se vor bucura învățătorii voștri, se va bucura Biserica noastră și țara noastră de succesele pe care le veți avea ca povățuitori ai poporului credincios pe căile propășirii și ale păcii.

Tot astăzi — dar de astă dată în Apostol — s-a vorbit de oarecari «mărturii», încheindu-se cu îndemnul de a ține cu toată tăria la Cel ce este Începătorul și Desăvîrșitorul credinței noastre, la Iisus Hristos. Dacă în viața ta, în toate cele însemnate ale ei, îți vei ține mintea și simțirea îndreptate mereu spre Hristos, este cu neputință să rătăcești în lucrul pe care-l ai de săvîrșit. Vei merge pe drumul cel drept, culegînd cununa mulțumirii proprii tale cunoștințe și recunoștința oamenilor — măcar cîte odată — și dobîndind neveștejita cunună a binecuvîntărilor lui Dumnezeu.

Nu uitați de această instituție; mai veniți din cînd în cînd aici, chiar dacă sînteți departe, ca să vă îmbrospătați bunele amintiri și însuflețirea sfîntă de care aveți nevoie în desfășurarea misiunii voastre.

S-a potrivit astăzi că vin trei serii de preoți care-și sărbătoresc 10, 25 și 50 de ani de la absolvire. Ei să vă fie pildă despre chipul în care se ține legătura cu Institutul ce v-a pregătit și cu Biserica pe care o slujiți.

Nu pot trece cu vederea peste caldul cuvînt de învățătură pe care vi l-a împărtășit părintele rector S. Vlad, nici peste însuflețita cuvîntare de rămas bun a colegului vostru absolvent Totoianu. Să le puneți la inimă și să nu le dați uitării niciodată. Să țineți minte tot ce v-au învățat dascălii voștri, duhovnicii voștri și oricine s-a apropiat de inimile voastre cu intenții curate și cu povețe folositoare.

Mai presus de toate să rămîneți alipiți de Sfînta noastră Biserică și credincioși Patriei noastre iubite. În toată bunăvremea, cum spune Evanghelia, să dați lui Dumnezeu ceea ce este al Lui și cezarului — adică stă-

pînirii pămîntești — ceea ce este al cezarului. Așa ne-a învățat Sfînta noastră Biserică totdeauna; așa ne învață și astăzi și ne va învăța în toate zilele vieții noastre. Atunci cînd ne împlinim întreaga datorie față de poporul în mijlocul căruia viețuim și muncim, putem avea cugetul limpede și hodinit că ne-am cinstit Patria pămîntească și în același timp ne-am deschis și ușile către patria noastră cea veșnică.

Cineva dintre cei care au vorbit mai înainte a spus că din acest Institut, unde ați făcut examenele legiuite, intrați în școala vieții, care este hotărîtoare pentru voi. Așa este. Celor ce ați fost buni aici, Dumnezeu să vă ajute să dați examene frumoase și în școala vieții. Cei care ați fost mai puțin buni, să vă siliți să dobîndiți în viață ceea ce n-ați agonisit aici.

Dumnezeu să-și reverse binecuvîntările Sale bogate peste noi toți, pentru ca în pace și liniște să ne putem sili cu folos spre cel mai mare bine al sfîntei noastre Biserici și al Patriei noastre dragi.

După ce s-a întreținut cîtva timp cu cei prezenți, I. P. S. Mitropolit Nicolae a fost condus, în acordurile imnului arhieresc, la reședința mitropolitană. (Pr. Prof. GR. MARCU).

LA ȘCOLILE DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARILE TEOLOGICE

DIN BUCUREȘTI

Serbarea de sfîrșit de an de la Școala de cîntăreți și seminarul teologic din București a avut loc în după amiaza zilei de 29 iunie 1959. Au luat parte: Prea Sfîntitul Episcop Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal, delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian, reprezentantul Departamentului Cultelor, P. C. Pr. Al. Ionescu, vicar al Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Stan Dimancea, consilier eparhial, P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, corpul profesoral al seminarului în frunte cu P. C. Pr. Prof. N. Buzescu, directorul seminarului, invitați și elevi.

Festivitatea a început printr-un bogat program artistic-cultural, alcătuit din coruri religioase, melodii populare, cîntece patriotice și recitări din operele poezilor noștri clasici și contemporani, — program prezentat de elevii seminarului.

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Prof. N. C. Buzescu, directorul seminarului, care, după ce a reamintit principiile fundamentale ale educației creștine, precizate și explicate în scrierile Sfîntului Apostol Pavel și ale Părinților bisericesti, precum și concepția pedagogică nouă, a spus, în continuare; «Cel mai de seamă imperativ al sistemului nostru de educație este conștiința apostolicității și a responsabilității sociale. De aceea s-au ales ca prototipuri educative chipurile celor doi mari apostoli creștini, Sfîntii Apostoli Petru și Pavel, a căror activitate este un exemplu unic de energie creatoare pusă în slujba fericirii oamenilor. Despre stilul educației creștine, noi vorbim suficient la lecțiile noastre de morală și la aplicările practice pe care le deducem din expunerile noastre teoretice, dar afară de aceasta

noi căutăm să realizăm un stil care se dobîndește în experiența imediată a școlarului».

P. C. Părinte Director a expus apoi situația școlară la încheierea anului, din care se poate constata nivelul mulțumitor pe care l-a atins procesul de învățămînt. «Faptul că nu avem nici un repetent în seminar, ca și procentul mic de corijenți, 7, 1% arată că procesul de învățămînt, din cursul acestui an, s-a desfășurat în condiții bune» — a subliniat P. C. Sa.

În încheiere a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sprijinul duhovnicesc și material pe care neîncetat îl acordă seminarului, mulțumind totodată și Departamentului Cultelor pentru subvențiile date școlii prin salarii și burse. A mulțumit de asemenea Prea Sfințitului Episcop vicar Teoctist Botoșăneanul, pentru dragostea și interesul arătate seminarului în toate împrejurările, precum și corpului profesoral, administrativ și de serviciu al seminarului, «care s-au străduit să-și facă datoria, pentru educarea, instruirea și buna creștere a elevilor».

În numele absolvenților și al elevilor a vorbit absolventul Dima Dumitru, care, mulțumind profesorilor pentru strădaniile depuse în vederea unei temeinice pregătiri intelectuale și spirituale a elevilor, cît și Înălților Ierarhi ai Bisericii noastre Ortodoxe, precum și Departamentului Cultelor, pentru atenția arătată seminarului sub toate aspectele funcționării lui, a dat asigurări că îmbrățișînd cariera pentru care s-au pregătit, absolvenții vor folosi toate învățăturile dobîndite în timpul școlii, punîndu-le cu toată convingerea în slujba Bisericii strămoșești și a credincioșilor în mijlocul cărora vor fi chemați să-și desfășoare activitatea, străduindu-se în același timp să fie exemple de loialitate față de patrie și poporul muncitor, în climatul unei păci trainice și al vieții noi, constructive.

După terminarea programului, a vorbit P. S. Episcop vicar Teoctist Botoșăneanul. Subliniind frumoasele rezultate obținute în cursul anului, P. S. Sa s-a adresat elevilor, spunîndu-le printre altele: «Este un lucru îndeobște cunoscut că preotul are legături strînse cu satul; el este după chipul și asemănarea satului sau a cartierului în care păstorește. Satele și cartierele orașelor noastre îmbracă zi de zi haină nouă... Mergeți în familiile voastre cu evlavie și dragoste pentru munca pe care o desfășoară părinții voștri. Ei își închină puterile lor pentru înflorirea patriei noastre. Să le fiți ajutători. Să fiți modele și pilde în rîndul tineretului și să nu precupețiți nici un efort în munca de înfrumusețarea și propășirea satelor scumpei noastre patrii, pentru care poporul duce această luptă. Cuvintele frumoase exprimate aci de colegul vostru absolvent să fie traduse în viață prin vrednicia voastră, acolo unde plecați. Astfel veți răsplăti grija părintească a Prea Fericitului Patriarh Justinian, care ne-a delegat să vă aducem binecuvîntarea Prea Fericirii Sale și încredințarea de toată dragostea pe care neîncetat v-o poartă; astfel veți răsplăti și sprijinul acordat de Departamentul Cultelor pentru buna funcționare a seminarului... Cu aceste gînduri și cu încredințarea că veți merge să slujiți lui Dumnezeu și veți pune toate eforturile voastre în slujba păcii și a poporului muncitor, binecuvîntăm munca și frumoasele rezultate ale anului școlar încheiat».

Serbarea s-a încheiat cu distribuirea premiilor și a evidențierilor la studii și în munca patriotică unui număr de 54 de elevi, după care a urmat o agapă dată în cinstea absolvenților.

DIN BUZAU

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău, serbarea de sfîrșit de an a avut loc în ziua de 28 iunie, în sala de festivități a școlii, după săvîrșirea slujbei religioase în catedrala Sfintei Episcopii, în prezența profesorilor, elevilor și părinților acestora.

Festivitatea — la care a participat și Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului — a început cu imnele de stat ale R. P. Romîne, și U.R.S.S., continuînd cu diferite cîntece religioase și populare, încadrate de recitări, executate cu multă însuflețire de elevii școlii.

După partea artistică a urmat cuvîntarea rostită de P. C. Pr. Director I. Constantinescu. Exprimînd satisfacția corpului profesoral pentru frumoasele rezultate obținute în urma muncii depuse în decursul anului și subliniind specificul acestei munci, P. C. Părinte Director a spus între altele: «Prin toate obiectele religioase, materii fundamentale în școala noastră, ne-am silit să le facem cunoscută credința noastră în toate articulațiile sale, în toate resorturile sale adînci, deprinzîndu-i s-o înțeleagă, s-o priceapă și, mai mult decît orice altă cunoștință, s-o adîncească, să mediteze asupra ei și s-o trăiască... Dar noi nu am mărginit preoția numai la legătura sa strictă cu Dumnezeu, nu am avut în vedere numai pe preotul liturghisitor și sfințitor, pe preotul învățător al dogmei creștine, ci am privit pe preot și sub aspectul de om, de cetățean, de trăitor într-o societate și ca unul ce are contingente cu lumea din vremea sa... Prin obiectele de cultură laică elevii noștri au căpătat cunoștințele necesare culturii generale... Dar pe lîngă omul de largă cultură generală, școala noastră a avut grijă să formeze și pe preotul cetățean... Cunoștințele nu au fost predate ca niște cunoștințe seci, ci prin ele li s-a strecurat simțămîntul de dragoste pentru patrie, de prețuire a luptei ce se duce spre a se crea o viață nouă mai bună, de eforturile conducerii statale pentru construirea socialismului. Cu alte cuvinte, am încercat să formăm pe viitorul preot ca un cetățean conștient, sincer și devotat reformelor și înnoirilor sociale de astăzi... Preotul înamorat de misiunea sa sfîntă, de slujitor al lui Hristos, de om cu bogată cultură generală și cetățean sincer al patriei sale, acesta a fost întreitul obiectiv al profesorilor școalei noastre. Ei și-au îndeplinit cu zel datoria, fiind ascultați și urmați de elevi, care au înțeles rostul și chemarea lor. Și-au însușit cunoștințele și și-au împrăștiat disciplina impusă de școală». În timpul vacanței, elevii «au datoriat să adîncească cunoștințele căpătate în școală..., și să stea în strînsă legătură cu preotul satului cu care să colaboreze. Să se apropie de colegii de la celelalte școli și să conlucreze cu ei la toate manifestările culturale și sociale de ridicare a satelor. Să ajute în muncile de folos obștesc și să stea alături de părinții lor în munca în colective și pentru colectivizarea agriculturii».

Buna desfășurare a procesului de învățămînt în cursul anului școlar 1958/1959 este reflectată și de situația școlară de la încheierea cursurilor, din care se poate constata că n-a rămas nici un elev repetent, iar numărul celor corijenți este de numai 3, 3%.

P. C. Părinte Director I. Constantinescu, și-a încheiat cuvîntarea, aducînd mulțumiri Guvernului țării pentru deplina libertate acordată cultelor religioase, Departamentului Cultelor pentru sprijinul material dat școlilor teologice, membrilor Sfîntului Sinod și Prea Fericitului Patarh Justinian pentru grija deosebită pe care o poartă acestor școli, și Prea Sfințitului Episcop Antim al Buzăului, pentru sprijinul material și moral acordat totdeauna elevilor și școlii teologice din Buzău.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Antim, a spus, printre altele; «Cunoaștem activitatea depusă de profesorii acestei școli, progresul pe care-l realizează școala pe zi ce trece, și, acum, la încheierea unui an de muncă, le mulțumesc pentru zelul depus în îndeplinirea frumoasei sarcini de educatori ai clerului de mîine. Căci Biserica de mîine va fi așa precum vor fi și preoții ei. Desigur, preotul trebuie să primească o pregătire deosebită, o cultură înaltă, dar nu trebuie să fie străin de cultura vremii sale, de realitățile sociale existente, de imperativul social al epocii sale. Pentru a înțelege toate acestea, profesorii au datoria să dea elevilor școlii noastre o cultură și o educație cetățenească. Sînt mulțumit că profesorii au înțeles acest lucru. Pentru a ușura această sarcină au hotărît, cu aprobarea Departamentului Cultelor, să se predea elevilor noștri educația civică — la fel ca și la celelalte școli medii ale Statului —, în ultimele două luni ale anului școlar. La anul viitor se va face mai mult. Toate acestea le-au făcut pentru ca viitorii noștri preoți să poată să se încadreze și să colaboreze cu eficiență în domeniul social».

Mulțumind înaltelor foruri bisericești și de Stat, pentru sprijinul acordat învățămîntului teologic, P. S. Episcop Antim a urat elevilor bună petrecere în timpul vacanței, iar absolvenților, succes în noul drum pe care pornesc, amintindu-le că nu trebuie să uite niciodată sfaturile și învățăturile primite în școală.

Serbarea s-a încheiat cu distribuirea premiilor.

DE LA MINASTIREA NEAMȚU

Festivitatea închiderii cursurilor la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamțu a avut loc, potrivit tradiției, la 29 iunie, în ziua praznicului Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

Oaspeții, conducătorii, profesorii și elevii școlii au asistat în cursul dimineții la serviciul religios săvîrșit în biserica mare a mînăstirii, încheiat cu un Te-Deum, iar după amiază s-au adunat în sala de festivități a seminarului, unde s-a desfășurat programul serbării.

Programul artistic deschis cu Imnul de Stat al R.P. Romîna, a constat din interpretarea unor compoziții corale bisericești clasice și coruri populare de către ansamblul coral al elevilor, și din poezii recitate de elevi.

După încheierea programului artistic, a luat cuvîntul P. C. Arhidiacon Ioan Ivan, directorul școlii. P.C. Sa a evocat la început figura celor doi mari apostoli, Petru și Pavel, modele vii ale adevăratei trăiri în Hristos, care «au vestit principiul egalității și fraternității religioase și sociale («Nu mai este iudeu, nici elin, nici rob, nici slobod, nici parte bărbătească, nici femeiască»...), precum și dreptul și datoria muncii, exprimat în cuvintele de poruncă «cine nu vrea să muncească, să nu mănînce» și exemplificat cu viața lor, căci nici aurul, nici argintul, nici haina de la nimeni n-au luat, ci cu mîinile lor și-au agonisit cele de trebuință, nu numai pentru ei, ci și pentru cei ce sînt în lipsuri». Înfățișînd munca desfășurată de-a lungul anului școlar încheiat, P. C. Părinte Director a subliniat printre altele că ideea păcii a constituit unul dintre aspectele ei caracteristice. «Ne-am unit cugetele cu cele ale reprezentanților lumii iubitoare de pace care s-au întrunit la Stockholm, am subscris la documentele Consiliului Mondial al Păcii, am adus o părticică de contribuție prin muncă loială și rodnică la lupta organizată pentru apărarea păcii». P. C. Sa a amintit de munca voluntară a elevilor, ca de o contribuție care constituie expresia «sentimentelor alese, grăitoare, ale iubirii de patrie de care trebuie să dea dovadă viitorii slujitori ai altarelor și cetățeni ai scumpei noastre patrii». Îndemnînd pe elevi să prețuiască bunurile obștești și ale oamenilor muncii, «care sub călăuzirea conducătorilor luminați schimbă fața țării, făcînd dintr-o țară înapoiată, o țară fruntașă, sub toate aspectele, o țară în care ne mîndrim că trăim», P. C. Părinte Director Ivan a subliniat frumusețea tineretii plină de elan creator, optimism și dăruire pentru semeni, care, datorită luptei dîrze și luminate a oamenilor muncii, a ajuns să fie apreciată la adevărata ei valoare. Școala noastră urmărește să dea și pe slujitorul luminat, și pe cetățeanul luminat. De aceea școala noastră vrea ca tineretul ei să fie încopciat realităților în care va lucra, legat de satul în care va trăi, de toată bogăția culturală a patriei noastre.

Exprimînd respectuoasă și fiiască mulțumire Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, marele purtător de grijă și sprijinitor al școlii teologice de la Mînăstirea Neamțu, vorbitorul a adresat totodată cuvinte de mulțumire guvernului țării, Departamentului Cultelor, organelor locale raionale și comunale, precum și soborului Mînăstirii Neamțu, pentru înlesnirile și ajutorul prin care au contribuit la bunul mers al școlii.

A vorbit apoi reprezentantul absolvenților seminarului, tînărul Constandache Mihai, care, mulțumind profesorilor și tuturor ostenitorilor din seminar, în numele colegilor, pentru tot ce au făcut în vederea pregătirii lor intelectuale și duhovnicești, și-a luat angajamentul de a munci și mai departe pentru desăvîrșirea acestei pregătiri, spre a fi elemente folositoare Bisericii și Statului nostru democrat-popular.

Aducînd tuturor ostenitorilor din școală binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier la Arhiepiscopia Iașilor, a reliefat stăruitoarea și rodnică muncă desfășurată în cursul anului școlar 1958/1959 la Școala de

cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic de la Mînăstirea Neamțu. Munca aceasta, «după cum s-a putut constata din cuvîntarea P. C. Părinte Director Ivan Ioan, a urmărit îmbogățirea tinerilor elevi, cu cît mai multe și mai variate cunoștințe, dezvoltarea însușirilor lor sufletești și pregătirea lor realistă pentru viață. Elevii au învățat să fie buni slujitori ai Bisericii și în același timp buni cetățeni ai patriei». După ce a mulțumit în numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin și a centrului eparhial Roman, profesorilor și întregului personal pentru munca din cursul anului școlar încheiat și pentru frumoasele ei roade, P. C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu a amintit cuvintele Sfîntului Apostol Petru prin care îndemna pe credincioși să săvîrșească în toate împrejurările numai binele. «Pentru binele cel de obște, stăruie cu timp și fără timp Biserica Mîntuitorului Hristos și muncesc cu elan nestăvilat oamenii din scumpa noastră patrie — a spus, în continuare, P. C. Sa. — Dezvoltarea agriculturii și a industriei în patria noastră, nenumăratele construcții de întreprinderi și instituții, locuințele muncitorești care te întîmpină la tot pasul, școlile și spitalele, avîntul cultural nemaipomenit pornesc de la ideea de bine și tind la statornicirea binelui comun. Slujitorii și credincioșii Bisericii noastre ortodoxe și toți cei care se pregătesc să slujească în această instituție nu pot rămîne izolați de marele efort de așezare și întărire a ordinii celei noi, de marele efort pentru o viață de belșug și de mulțumire. Atît în școală, cît și în afară de ea, elevii Școlii de cîntăreți și ai Seminarului teologic au îndatorirea de a munci și stăruii pentru tot ce este bun. Profesorii și elevii, alături de întregul popor român, vor stăruii în luptă pentru apărarea păcii. Viața cea nouă și îmbelșugată este cu puțință, atunci cînd între oameni și între state sînt relații de bună înțelegere și pace. Pe temeiul învățăturilor religioase și morale ale Mîntuitorului Hristos și ca buni cetățeni ai patriei, ei au îndatorirea de a lupta cu toată hotărîrea pentru pace». P. C. Pr. Consilier S. Porcescu și-a încheiat cuvîntarea cu urări făcute profesorilor și elevilor pentru o vacanță odihnitoare și reîmprospătătoare.

A urmat apoi împărțirea premiilor pentru învățătură și purtare, acordate unui număr de 60 de elevi, din Eparhiile Iași și Roman. S-a acordat de asemenea și un premiu de onoare pe școală absolventului de seminar Constandache Mihai, care a obținut media 9,83.

DE LA CLUJ

Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj și-au sărbătorit încheierea anului școlar în ziua de 22 iunie.

După ce au luat parte la serviciul sfintei liturghii și al Te-Deum-ului în catedrala episcopală, profesorii, elevii și părinții lor au trecut în sala de festivități a școlii, unde s-a desfășurat serbarea, în prezența Prea Sfințitului Episcop Teofil Herineanu al Clujului și a membrilor Consiliului Eparhial.

Programul s-a deschis cu rugăciunea «Tatăl nostru» cîntată de corul elevilor sub conducerea P. C. Pr. Prof. Ioan Brie.

După recitarea unei poezii de către un elev, a luat cuvîntul P. C. Pr. Ioan Zăgreanu, directorul școlii, care a făcut o amplă înfățișare a activi-

tății desfășurate în decursul anului școlar încheiat, privită sub aspect didactic, educativ, religios, patriotic, sanitar și gospodăresc, P. C. Sa a prezentat în mod obiectiv întreaga activitate desfășurată în școală, insiștând atât asupra aspectelor pozitive, cât și a celor negative. A indicat totodată și măsurile pe care organele de conducere ale școlii împreună cu consiliul profesoral înțeleg să le ia pentru începutul anului școlar viitor, pentru ca procesul instructiv-educativ să se desfășoare în cele mai bune condiții. După ce a mulțumit sprijinatorilor și purtătorilor de grijă ai școlii — Sfântului Sinod al Bistriței Ortodoxe Române în frunte cu Preafericitul Patriarh Justinian, Sinodului mitropolitan al Ardealului în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului, Guvernului R. P. R. și Departamentului Cultelor — P. C. Pr. Director I. Zăgreanu s-a adresat elevilor, sfătuindu-i ca în timpul vacanței să fie exemple de conduită în satele lor, unde să desfășoare o muncă susținută pentru o viață cât mai fericită și pentru prosperarea scumpei noastre patrii, Republica Populară Română.

Corul elevilor a intonat un cântec religios, «Sub milostivirea Ta», după care s-au comunicat rezultatele la studii și notele la purtare și s-au împărțit premiile.

Absolventul Săbăduș Ioan a luat cuvântul în numele colegilor săi, mulțumind corpului profesoral pentru străduințele depuse în decursul celor cinci ani de studii și dând asigurarea că toți absolvenții își vor face datoria în viață, ca slujitori ai sfintelor noastre altare, cât și ca cetățeni loiali ai patriei.

După ce corul elevilor a cântat «Măreț pământ al patriei iubite», a luat cuvântul Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului, mulțumind profesorilor și elevilor pentru bunele rezultate obținute la sfârșitul anului școlar. P. S. Sa s-a adresat apoi absolvenților seminarului, cât și celorlalți elevi, care se vor întoarce din nou sub aripile ocrotitoare ale școlii, dând tuturor sfaturi asupra modului cum trebuie să se comporte în societate în calitatea lor de creștini adevărați și cetățeni cinstiți și devotați ai patriei noastre scumpe. În încheiere, a împărțit tuturor celor de față arhieresti binecuvântări

Din datele statistice prezentate în darea de seamă făcută în cadrul serbării de sfârșit de an (95% elevi promovați) se poate constata că și la școala teologică din Cluj, ca și la celelalte școli similare din țară, se depune o muncă susținută și rodnică pentru buna pregătire a viitorilor slujitori ai Bisericii noastre ortodoxe, constatare care nu poate decît să bucure pe cei care se străduiesc în vederea atingerii acestui scop.

DE LA MOFLENI-CRAIOVA

La Mofleni-Craiova, festivitatea prilejuită de încheierea anului școlar 1958/1959 la Școala de cântăreți bisericești și seminarul teologic a avut loc în ziua de 28 iunie, în ajunul praznicului Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

După sfârșirea Sf. Liturghii și a Te-Deum-ului de mulțumire, profesorii și elevii au trecut în sala de festivități a școlii, unde s-a executat de către

elevi un bogat program cultural și artistic, alcătuit din coruri și recitări, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian al Olteniei și a P. C. Părinți Consilieri arhiepiscopali.

La sfârșit, a luat cuvîntul directorul școlii, făcînd o expunere asupra realizărilor de ordin cărturăresc și gospodăresc din cursul anului. După ce a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, Departamentului Cultelor și autorităților locale pentru sprijinul dat școlii, precum și corpului profesoral pentru străduințele depuse în munca de instruire și educare a viitorilor lucrători în via Domnului, a expus cifric rezultatele obținute de elevi la învățătură; procentul corijenților este de circa 15,23%, iar al repetenților de circa 1,32%.

A vorbit apoi P. C. Pr. Ene Braniște, profesor la Institutul Teologic de grad universitar din București și președinte al Comisiei de diplome de la ambele cicluri ale școlii teologice din Mofleni. Remarcînd progresele acestei școli, observate de P. C. Sa, care a prezidat pentru a treia oară examenele de diplomă de aici, a subliniat că astăzi există mult mai bune condiții pentru desfășurarea activității didactice față de cele constatate de P. C. Sa cînd a venit pentru prima dată în această școală; a subliniat de asemenea rezultatele foarte bune de la examenele de diplomă din acest an, al căror procent a fost de 100%. Progresele realizate se datoresc, de bună seamă, străduințelor crescînde ale profesorilor, dar mai ales Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, chiriarh luminat, fost profesor și director de seminar, întru totul competent, deci, să îndrumeze școala spre obținerea celor mai bune rezultate. Adresîndu-se elevilor și absolvenților, P. C. Pr. Prof. Ene Braniște i-a sfătuit să fie modele de comportare în viața socială și să nu uite niciodată școala duhovnicească în care și-au petrecut poate cei mai frumoși ani ai adolescenței lor. Mulțumind Înalt Prea Sfințitului Mitropolit pentru încrederea ce i-a fost acordată, numindu-l președinte al Comisiei examenelor de diplomă, P. C. Sa a urat tuturor sănătate și puteri sporite de lucru.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de I. P. S. Mitropolit Firmilian. Exprimîndu-și satisfacția față de aprecierile făcute de antevorbitori la adresa școlii teologice de la Craiova, I. P. S. Sa a subliniat că mai sînt multe de făcut pentru această școală, atît în latura spiritaulă, cît și în cea cărturărească. Amintind de eforturile făcute pentru înfiriparea școlii, Înaltul Chiriarh a arătat că frumoasele rezultate obținute de elevi, constituie o răsplătire și o îndreptățire a acestor eforturi făcute pentru Biserica noastră ortodoxă.

Atrăgînd atenția asupra însemnătății mișcării pentru pace, I. P. S. Sa a spus, în continuare: «Iată, știți și voi că la Geneva s-au întrunit miniștrii de externe ai țărilor mari pentru a găsi o formă de păcificare. Treaba merge încet, durează, pentru că mai sînt încă oameni care se închină idolului de aur. Trebuie să știți însă că popoarele, fie din părțile noastre, fie din părțile unde glasul lor n-a pătruns în vîrfurile conducerii, nu-și vor vărsa sîngele pentru idei străine de idealul lor». În încheiere, I. P. S. Mitropolit a mulțumit tuturor, conducătorilor și profesorilor școlii, auto-

rităților bisericești și de Stat, care au contribuit la procesul de înflorire și maturizare a școlii teologice din Craiova, asigurând pe Prea Fericitul Patriarh Justinian că această școală va progresa neîncetat pe drumul vieții noi, pe care merge poporul nostru muncitor. A mulțumit de asemenea președintelui comisiei examenelor de diplomă, P. C. Prof. Ene Brașiște, pentru cuvintele calde și sfaturile date elevilor și, îndeosebi, absolvenților.

Serbarea s-a încheiat cu distribuirea premiilor, făcută de însuși Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian. A urmat o agapă, la care au participat toți oaspeții.

DE LA CARANSEBEȘ

Serbarea de sfârșit de an la Școala de cântăreți și Seminarul teologic din Caransebeș a avut loc, ca și la școlile similare din Buzău și Craiova, tot în ajunul Sînpe-
trului (28 iunie).

Rugăciunea de mulțămire s-a săvârșit în cadrul sfintei liturghii de către un sobor de preoți profesori ai seminarului, în frunte cu P. C. Părinte Director Zeno Munteanu, care a și predicat despre «Cultul sfinților», iar serbarea a avut loc în școală, în prezența P. C. Consilier Iacob Crețiu, delegat al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile Lăzărescu al Banatului, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a corpului profesoral și administrativ, a elevilor și a numeroși părinți de-ai lor.

După executarea programului artistic, alcătuit din cântări religioase și recitări, P. C. Părinte Director Zeno Munteanu a făcut o dare de seamă asupra anului școlar încheiat și a rezultatelor obținute și a sfătuit pe elevi să folosească timpul vacanței cu chibzuință, căutând să-și completeze bagajul de cunoștințe dat de școală, căci ce a dat școala formează doar temelia. Cartea și meditarea asupra celor citite să le fie ocupația de bază; să meargă regulat la biserică și să cînte la strană, să ajute părinților la muncile cîmpului, și să se înroleze la muncile agricole de folos obștesc. Adresîndu-se absolvenților, i-a sfătuit să muncească cu dragoste în misiunea pe care o vor îndeplini ca preoți ai lui Hristos. «Numai prin dragoste a biruit Mîntuitorul lumea și a cerut ca o condiție sine qua non, celui ce voiește a-I fi urmaș, aceeași virtute, dragostea. Datoria împlinită va produce mulțumire sufletească de nedescris, atît Dvs., cît și nouă, foștilor profesori văzînd că munca noastră dă roade. Ori ce lucru bun veți începe, să fiți și convinși că veți izbuti, căci Mîntuitorul ne-a lăsat pe lîngă coiful nădejdei, armura dreptății și scutul credinței, asigurarea: «Eu sînt cu voi pînă la sfârșitul veacului»... Dumnezeu să vă facă părtași în drumul nou al vieții practice în care intrați, de toate darurile Sale». După aceste sfaturi părintești și urări de bine, conducătorul școlii a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile Lăzărescu al Banatului, Prea Sfinților Episcopi Andrei al Aradului și Valerian al Oradiei, precum și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul material și moral acordat școlii, rugîndu-i ca și pe viitor

sa-i arate aceeași înțelegere și bunăvoință. A mulțumit totodată și Părintelui Profesor Dimitrie Belu, care, în calitate de președinte al comisiei de examene pentru diplomă, a dat dovadă de mult tact pedagogic și de exemplară echitate în aprecieri.

În numele absolvenților a vorbit premiantul seriei, Damian Ioan, mulțumind profesorilor pentru educația și învățătura primite în decursul celor cinci ani de școală și promițând totodată că, pășind în viață, vor pune în practică toate învățăturile pe care le-au dobândit, căutând să corespundă întru totul misiunii pentru care s-au pregătit și, în același timp, cerințelor sociale ale vremii, ca cetățeni devotați și iubitori ai patriei noastre înfloritoare.

A urmat împărțirea premiilor elevilor fruntași la învățătură și cu purtare exemplară.

Serbarea s-a încheiat cu marșul «Măreț pământ al Patriei», cântat de corul elevilor.

DOCUMENTARE

DIN CORESPONDENȚA EPISCOPULUI MELCHISEDEC

În istoria Bisericii Ortodoxe Române și în publicațiile de literatură și de istorie, numele episcopului Melchisedec (1823-1892) este citat printre cei care au contribuit la dezvoltarea culturii și a Bisericii din a doua jumătate a sec. al XIX-lea. I se recunoaște că a fost înzestrat cu calități, care i-au dat posibilitate să slujească marile nevoi ale Bisericii și patriei din timpul său.

Episcopul Melchisedec a exercitat o puternică înrîurire în desfășurarea evenimentelor bisericesti, ani îndelungați. Activitatea sa s-a desfășurat pe linia satisfacerii necesităților sociale și patriotice, create de Revoluția din 1848 și de Unirea Principatelor. Anul revoluționar 1848 a trezit gândirea și societatea română.

Revoluția din anul 1848 în Țările Române pune pentru prima dată problema Unirii celor două principate «într-un stat neatârnat». Mai târziu, M. Kogălniceanu introduce problema Unirii în «Dorințele Partidei Naționale din Moldova». ¹

Arhimandritul Melchisedec s-a alăturat luptătorilor pentru Unire și propovăduiește ideea Unirii. La 29 iunie 1856 el rostește în Catedrala din Huși, cuvîntare pentru Unire, numită mai târziu de el «Jertfă pentru Unirea Principatelor».

În Divanul Ad-hoc al Moldovei, a reprezentat clerul, fiind ales deputat la 29 august 1857 de eparhia Huși. Divanul Ad-hoc din Moldova a exprimat dorința de autonomie, de unire a celor două țări și guvern constituțional. El a pus în discuție și egalitatea înaintea legilor și împrumutarea prin răscumpărare.

1. Valerian Popovici, *Dezvoltarea mișcării revoluționare în Moldova*, în «Studii și Cercetări Științifice ale filialei Academiei R.P.R.», Iași, nr. 1-2/1954, p. 451.

Prezența arhimandritului Melchisedec de la deschiderea Divanului Ad-hoc, — 22 sept. 1857 — și pînă la închiderea ședințelor din anul 1858 este marcată prin participarea la discuții și lucru în comisie. La 24 ianuarie 1858, Melchisedec pronunță cel mai de căpetenie discurs al său, prin care se făcea interpretul dorințelor clerului de a susține Unirea.

Melchisedec, în numele clerului votează în Divanul Ad-hoc pentru Unirea Principatelor. Împreună cu el votează și ceilalți deputați clerici și astfel Biserica, ca forță socială, a sprijinit actul Unirii cu urmările sale binefăcătoare.

Activitatea unioniștilor a fost încununată de succes. Marele eveniment al Unirii Principatelor de la 24 ian. 1859 reprezenta momentul creării statului național modern român.

Arhim. Melchisedec, prin renumele ce-l avea ca membru al clerului în Divanul Ad-hoc și prin legăturile strînse cu marii bărbați ai țării, este chemat ca ministru de Culte și Instrucțiune în guvernul alcătuit de Mihail Kogălniceanu, la 30 aprilie 1860.

Nevoit să demisioneze la 6 mai 1860, are drept răsplată rezoluția prințului Al. I. Cuza: «Primim cu părere de rău, asemenea demisie de la Prea Cuviosul Arhimandrit Melchisedec, care prin nobila sa purtare, la lucrările Divanului Ad-hoc consultativ, destul închezeșuise adevărate servicii, într-un moment de tranziție, așa de gingaș...». ²

Și tranziția cerea reforme ca prima împrumutură din 1864, lărgirea bazei electorale, o nouă organizare judecătorească și noi coduri, secularizarea averilor bisericesti.

Încă de la 12 iunie 1859, arhim. Melchisedec, fără învoirea chiriarhiei, lucrează în comisia pentru secularizarea averilor bisericesti pînă la 11 dec. 1863, cînd legea pentru secularizare este votată.

Membru în consiliul superior de instrucție, în iunie 1860 face o nouă reformă a programelor seminariilor. Alcătuieste programa Facultății de teologie la 22 august 1860. Ia parte la facerea proiectului de lege al instrucției din 1864.

În biserică, exemplul său creator a determinat o înțelegere nouă, superioară, în dezvoltarea vieții Bisericii Ortodoxe Romîne.

Iubirea față de Biserică a moștenit-o de la părinții săi. Tatăl său, iereul Petru Ștefănescu, era fiul preotului Constantin, care după 1830 era starețul Schitului Doamna sub numele de Calistru. Mama sa, Anastasia, era fiica preotului Ioniță din satul Negrești, ținutul Neamț, care s-a călugărit cu numele Ilarion la Mînăstirea Bisericanii. ³

Născut în această familie de slujitori ai Bisericii ⁴ la 15 febr. 1823, copilul Mihail, devenit Melchisedec mai tîrziu, și-a petrecut copilăria

2. *Monitorul Oficial al Moldovei*, din 3 mai 1860.

3. Insemnare autografă din 1887, dec. 23, a lui Melchisedec, pe manuscrisul *Acatistul Acooperămîntului*, aflat la Biblioteca Centrală Iași.

4. La 1868, sept. 2, ca episcop Melchisedec însemnează «frații și surorile mele»: 1. monahia Evghenia de la Văratec; 2. Mihai Melchisedec; 3. monahia Sosana de la schitul Almoș; 4. protoiereul Vasile de la Roman; 5. Ioan acum arhim. Ieronim la episcopia Dunării de Jos; 6. Constantin prof. la Tîrgul Neamț; 7. Elena, preoteasa protoiereului Neculai Popescu din Huși; 8. un fiu Dimitrie, care nu se știe unde se află,

în tradiția satului moldovenesc de la Gîrcina, ținutul Neamț. Impresiile strînse în copilărie și tinerețe i-au imprimat conduita pentru restul vieții. La etatea de 7 ani a fost dus la școala din sat, iar la 9 ani la cea din târgul Piatra Neamț. La finele anului 1834 era la Seminarul de la Socola, unde a învățat 7 ani, fiind elev eminent. În anul 1841 este învățător în com. Șerbești-Piatra Neamț. Reorganizându-se Seminarul, reîntră în toamna anului 1824 și la 13 sept. 1843 obține atestatul de absolvire a cursului complet al Seminarului.

Apreciindu-se meritele tînărului absolvent, la sfîrșitul anului 1843 este numit profesor suplinitor la seminar la catedra de retorică, pastorală și istorie națională. La 24 dec. 1843 devine monah și este hirotonit ierodiacon la 16 august 1844.

Episcopul Melchisedec Ștefănescu
(15 febr. 1829 † 16 mai 1892)

Cu sprijinul rectorului, arhim. Filaret Scriban și al lui Alex. Scarlat Sturza, lui Melchisedec i se învoiește de domnitorul Mihail Sturza a pleca la învățătura teologică de la Kiev, unde ajunge la 4 sept. 1848. În acea Academie, unde era vie memoria marelui mitropolit Petru Movilă, Melchisedec învață studiile teologice și adună multe știri istorice, privitoare la romîni. La 1851, obține titlul de magistru în teologie, iar la 3 oct. 1851 este hirotonit ieromonah în Lavra Pecersca din Kiev de către mitropolitul Filaret Amfiteatrov. În noiembrie 1851 se întoarce în patrie și este numit profesor la Seminarul Veniamin, la catedra de ermeneutică, de Scriptură și omiletică.

De acum începe activitatea sa. Pentru preoțime și pentru elevii Seminarului, Melchisedec alcătuiește numeroase lucrări didactice. Aceste lucrări erau traduceri din rusește. Ele au fost folosite timp îndelungat în Seminarele de la Iași și de la Huși, care au dat bărbați patrioți.

Ridicat la rangul de protosinghel la 6 iunie 1852, iar la 12 ianuarie 1856 înaintat arhimandrit, Melchisedec este numit, la 5 martie 1856, rector și profesor al Seminarului din Huși. La sfîrșitul anului 1860, prințul Cuza îl numește locotenent de episcop al eparhiei Huși. La 30 decembrie 1862 este hirotonit arhiepiscop și este locotenent de episcop pînă la 1 noiembrie 1864. La 30 decembrie 1864 este numit locotenent de episcop al Dunării

el n-a vrut să asculte de mine, decît de mintea lui cea slabă. *Mss. 69, p. 176* aflat la Biblioteca Centrală Universitară Iași .

de Jos, iar în anul următor titularul ei, unde rămîne pînă în anul 1878. La 22 februarie 1879 este ales episcop de Roman.

Ca episcop al Dunării de Jos și apoi al Romanului, a ridicat prin Seminarii, din pătura sătească, generații de clerici luminați, de luptători ai Bisericii romîne. Amintim doar pe acei ierarhi, care au strălucit ulterior. Dintre aceștia, episcopul Silvestru Bălănescu de la Huși și episcopul Teodosie al Romanului. Din mulțimea de ucenici, pomenim pe episcopul Iacob Antonovici, adormit în Domnul în 1932, considerat ca ultim ucenic al său.⁵

Pe lîngă fețe bisericești, a ridicat și a sprijinit pe compozitorul Gavriil Musicescu, numit de muzicologi «părintele muzicii corale la romîni», pe pictorul Al. Resmeriță etc.

A trimis la învățătură și a sprijinit numeroși teologi, care vor ajunge profesori de teologie, ca iconomul C. Nazarie, N. Filip, directorul Seminarului din Rm. Vlcea, Pentru Munteanu, profesor.

Prin crearea «fondului Melchisedec», lăsat prin testament, anual, bursa de 1000 lei era acordată studenților de la teologie din Kiev, pentru învățătură. De acest fond au beneficiat între alții: Victor Gervescu, Teodor Macovei, preotul Ludovic Cozma, juristul Vespasian Erbiceanu, prof. St. Gr. Berechet, preoții I. Țincoca, Gr. Constantinescu, prof. N. Enea, I. Rădulescu etc. La aceștia se adaugă și Nicodim Munteanu, viitorul patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Episcopul Melchisedec de timpuriu și-a însușit îndemnul conștiinței naționale și datoria de a dezvolta și lupta pentru Biserica romînă, în cadrul ecumenicității.

O notă personală era de a rupe cu închinarea totală față de tradiția bisericească cu grecii.

Vastul cîmp de activitate și de cunoștințe s-a manifestat în cadrul Sfîntului Sinod. Biografia săi enumeră marele număr de legi și regulamente votate de Sfîntul Sinod, în care se găsește munca și priceperea episcopului Melchisedec.

Marile acte ale Sfîntului Sinod: sfințirea Sfîntului și Marelui Mir în țară, autocefalia Bisericii Ortodoxe Romîne și înființarea Facultății de teologie sînt creștele de izbîndă ale Bisericii, în epoca de dezvoltare după Unirea Principatelor.

Îndată ce legea organică din 1872 constituie Sfîntul Sinod, episcopul Melchisedec, la 1 mai 1873 este ales membru al comisiunii pentru elaborarea regulamentului Adunării Sfîntului Sinod. Mai tîrziu face parte din comisiunea pentru fixarea sigiliului Sfîntului Sinod. La 22 mai 1873 citește raportul asupra regulamentului de disciplină monahală. La 25 mai 1873 prezintă, ca raportor, proiectul de regulament pentru procedură, în materie de judecată bisericească.

În anul următor, 1874, prezintă proiectul de regulament pentru monopolul lumînărilor de ceară. La 24 mai 1874 citește, ca raportor și susține necesitatea ca viitorii episcopi să fie bărbați luminați. La 11 și 16 noiem-

5. N. Iorga, în «Biserica Ortodoxă Romînă», febr. 1932, p. 165.

brie 1874 prezintă două proiecte de regulament, unul privitor la învățămîntul seminarial, altul la alegerea arhierilor titulari. Manuscrisul său cu 7 te-deum-uri la diferite slujbe se aprobă de Sfîntul Sinod la 3 noiembrie 1874. În toamna anului 1880 citește un memoriu pentru revizuirea și editarea cărților bisericești. La 12-13 noiembrie 1881 citește în Adunarea Sfîntului Sinod un memoriu asupra cîntărilor bisericești și prezintă un proiect de regulament pentru cîntarea bisericească, care se aprobă de Sfîntul Sinod.

În lupta pentru ridicarea Bisericii, rolul său este determinant, cînd Sfîntul Sinod îl însărcinează să facă raport asupra Scrisorii patriarhului de Constantinopol, din 10 iulie 1882, către Biserica romînă. Se sfințise Sfîntul Mir în București de către membrii Sinodului romîn și patriarhul grec acuză de ignorarea puterii sale spirituale și canonice.

Raportul întocmit de episcopul Melchisedec înfățișează situația Bisericii Ortodoxe Romîne din punct de vedere dogmatic, canonic și istoric. Cu numeroase argumente combate drepturile de supremație ale patriarhului de Constantinopol asupra Bisericii romîne și conchide că împărțirea Sfîntului Mir la credincioși fiind o Taină, fiecare Biserică autocefală poate să-l împărțească după trebuințele sale.⁶

Răspunsul Sinodului romîn s-a trimis la Constantinopol și s-a tipărit în 1882. Trei ani după aceasta, în 1885, Patriarhul Ioachim al IV-lea, prin Tomosul din 25 aprilie, recunoaște Biserica Ortodoxă Romînă ca autocefală. Alături de ceilalți membri ai Bisericii, această culme s-a datorat și zelului episcopului Melchisedec.

Pentru deschiderea Facultății de teologie la București, episcopul își procură din timp programa Facultății de teologie din Cernăuți. Apoi, la 1882, noiembrie 9, văzînd că noua Facultate n-a fost trecută în buget, pune chestiunea la Sfîntul Sinod. În cuvîntarea ținută, zicea: «Nu este demn pentru Biserica autocefală romînă ca această stare tristă a învățămîntului teologic să mai continue; ca tinerii doritori de acest înalt studiu să nu-l poată face în țara lor».⁷

La 3 noiembrie 1883, episcopul citește în Sfîntul Sinod proiectul de adresă către guvern, cuprinzînd dorința Sfîntului Sinod de înființarea unei Facultăți de teologie, precum și reformarea Seminarilor.

Discuțiile în Sfîntul Sinod continuă și în 8 iunie 1884, cînd episcopul Melchisedec declară: «Să cugetăm foarte bine asupra acestei chestiuni spre a pune un început temeinic și bun pentru prosperitatea Facultății de teologie. Eu mai doresc ca Facultatea să aibă un internat și cu drept de a admite și studenți cu plată... și așa să studieze în Facultate sub privegherea profesorilor și a decanului».⁸

Aceste discuții au constituit cadrul ideologic al Facultății de teologie, care se va deschide la 4 noiembrie 1884.

Ridicarea stării culturale a preoțimii era în strînsă legătură și cu starea materială. De aceea, în 1888, Melchisedec episcopul prezintă Sfîn-

6. Kalinderu I., *Episc. Melchisedec*, București 1894, p. 16.

7. Kalinderu, *op. cit.*, p. 53.

8. *Biserica Ortodoxă Romînă*, nr. 11-12/1957, pag. 1082.

tului Sinod un «Memoriu despre starea preoților români și despre pozițiunea lor morală și materială». Prin el propunea să se ceară guvernului elaborarea unui proiect de lege pentru îmbunătățirea pozițiunii materiale a Bisericii și a clerului. Episcopul a publicat apoi memoriul, care constituie documentul grăitor al grijii sale față de preoțime.⁹

În acest timp, episcopul face călătorii, în 1882 prin mănăstirile din Bucovina, în anul 1884 călătorește în Bulgaria, iar în cel următor vizitează Rusia.

Activitatea științifică în sînul Academiei Romîne, unde a fost ales la 1870 și a activat pînă la moarte, s-a manifestat prin memorii prezentate și participarea activă la dezbateri în secțiuni. Din cele 14 memorii prezentate, enumerăm: Relațiuni istorice despre Țările Romîne; Memoriul despre Tetraevanghelul lui Ștefan cel Mare; Biografia episcopului Dionisie Romano; Viața și scrierile lui Grigore Țamblac; Memoriul «Biserica creștină și calendarul»; «Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul».

A luat parte la discuțiunea ortografiei în transcrierea textelor religioase, asupra legendei icoanei lui Ștefan cel Mare de la Zograf, pentru propunerea de a se dona inscripțiunile mănăstirilor și bisericilor din țară. Toate acestea vădesc bogatul material ce l-a strîns, marile cunoștințe istorice și teologice, precum și erudiția sa.¹⁰

După 13 ani de păstorire la Roman, în etatea de 69 ani, la 16 mai 1892, episcopul Melchisedec s-a stins din viață și a fost îngropat la Roman, în grădina fundației sale. Mai tîrziu, deasupra mormîntului s-a ridicat o capelă în stilul vechei arte romînești.

Activitatea episcopului a fost apreciată de doi uriași ai științei romînești. La moartea sa, Bogdan P. Hasdeu a scris: «Episcopul Melchisedec, fără îndoială, a fost bărbatul cel mai cu știință dintre prelații noștri contemporani și locul său în Academia Romîna i se cuvenea lui în toată puterea cuvîntului. În episcopul Melchisedec strălucea munca literară. Ca academician el va rămîne cu tot dreptul în panteonul nostru național».¹¹

La un sfert de veac mai tîrziu, N. Iorga a scris: «Melchisedec, clericul de o largă cultură, cu o chemare științifică netăgăduită; om cinstit, modest și binefăcător... o adevărată podoabă a Bisericii».¹²

De la această podoabă a Bisericii au rămas scrisori și concepte, care, înfruntînd timpurile, devin acum publice. Au publicat din corespondența episcopului: C. C. Diculescu,¹³ preot Scarlat Porcescu¹⁴ și preot Paul Mihail.¹⁵ La cele publicate se adaugă acum aceste noi scrisori.

9. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec*, București 1908, p. 66.

10. Kalinderu I., *op. cit.*, p. 13.

11. *Revista Nouă*, 1892, pag. 162.

12. *Neamul Romînesc*, 1918, p. 196.

13. C. C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1908, p. 159-187; idem, *Din corespondențele episcopului Melchisedec*, București, 1909, p. 1-101.

14. Pr. Sc. Porcescu, *Cinci scrisori trimise de M. Kogălniceanu episcopului Melchisedec*, în «Studii și Cercetări Istorice», vol. XIX (1946), pp. 33-40.

15. Pr. Paul Mihail, *Scrisori de la A. D. Xenopol (căt-re episcopul Melchisedec)*, în

Cele ce se publică capătă o largă valoare, îmbogățind literatura bisericească cu noi date. Scrisorile aparțin principalei perioade a epocii contemporane a istoriei Bisericii Ortodoxe Române. În corespondența intimă a episcopului Melchisedec aflăm relatări asupra activității sale încă necunoscută, asupra fețelor bisericești, legătura sa cu un număr mare de oameni ai culturii și artei. Mai importantă este strădania sa de a găsi căi noi în orientarea dezvoltării Bisericii Române și a legăturilor ei cu ecumenicitatea ortodoxă.

După importanța lor, provenită din natura problemelor la care se referă, scrisorile pot fi împărțite după cum urmează :

a) cele care privesc chestiuni de concepție, referitoare la Biserică, ierarhie, preoți și popor ;

b) cele care privesc activitatea culturală, patriotică, administrativă ;

c) cele care dau amănunte din viața particulară a episcopului, a fețelor bisericești și relațiile sale cu diferiți oameni de cultură și patrioți.

Din prima categorie se relevă telegrama din 28 iunie 1863 a prințului domnitor Al. I. Cuza, către proaspătul arhiepiscop Melchisedec de la Huși. În ea, prințul Al. Cuza recomandă pentru protopia Galați «pe părintele Zaharia după recomandarea ce și noi primim acum de la mai mulți ținutași». Răspunsul arhiepiscopului locotenent este categoric și plin de dreptate, reflectând concepția nouă ce va domina întreaga sa activitate : «Socot de datorie cu tot devotamentul a vă aduce la cunoștință, că orînduirea părintelui Zaharia în postul de protoiereu, nu corespunde cu dorința mării voastre de progres în cler.

Vă rog să-mi dați voie a numi în acel post o persoană cu știință și cu moralitate. Cel puțin, vă rog, învoiți-mi a amîna pînă ce voi veni eu însumi la București».

În altă împrejurare, generalul G. Ghica, ministru de război, socotește că preotul satului său, cu rangul de sachelar, merită rangul de iconom, pentru bunele sale purtări, recunoscute de toți locuitorii satului, și «apreciate de mine însumi în timp de mai mulți ani», și intervine la episcop. Mulțumind pentru interesul moral ce-l conduce pe general în a prețui și a recomanda pe numitul preot, îl roagă să creadă că și episcopul nu are decît aceeași intenție și dorință de a dezvolta în preoții săi cît mai multă tendință spre frumosul moral. Dar gratificarea cu rangul presupus se va face, îndată ce el se va conforma regulilor stabilite întru aceasta, pentru toți preoții și pe care el le cunoaște (scrisoarea din 9/21 august 1866).

Trăsătura nouă a episcopului se arată și atunci cînd mitropolitul Calinic al Moldovei intervine «frățeste și amicalmente» pentru un preot care ieșise din cadrul vieții bisericești.

Pentru șeful său superior și canonic, episcopul dă un răspuns pe 8 pagini mari, care s-au păstrat.

Cu epistola din 29 octombrie 1872, mitropolitul Calinic mulțumind pentru răspuns, trage o concluzie normativă generală pentru Biserică :

«Studii și Cercetări Istorice Științifice, Istorie», filiala Academiei R.P.R., Iași, anul VII (1956), fasc. 2, pp. 205-208.

«Dacă toți frații episcopi ar ține la asemenea principii, atât țara cât și clerul în genere ar prospera».

Concepția nouă ce-l stăpânește pe episcop îl face să fie calm și la atacurile și articolele dușmănești din gazete.

«Mi-ați scris despre articolele dușmănești din gazete și opinezi că ar fi bine să facem ceva contra... Vorbești după ideile societății vechi. Societatea nouă are alte baze: lasă cuvântul liber, fie bun, fie rău. Cuvântul cel bun rămîne, cel rău îl suflă vîntul» (scris. 14 febr. 1869).

Concepția nouă față de purtările ierarhilor și dorința de a apăra demnitatea întregii Biserici romîne îi impun datoria de a-și spune cuvîntul său mitropolitului Moldovei:

«Lucrările autorității bisericești sînt valabile și tari, numai cînd sînt mărginite la competența canonică și sînt de acord cu legile țerei. Mai este încă o considerație de mare importanță. Dacă Autoritatea spirituală nu va ține strict de rolul său, va provoca legi restrictive, foarte dezavantajoase independenței și libertății Bisericii» (scrisoarea din 15 martie 1873).

Concepția nouă a episcopului este de a sprijini și întări Sinodul, ca for suprem al administrației bisericești, după Unirea Principatelor. «Cei ce dau alarma de înjosirea mitropoliei Moldovei pierd din vedere două lucruri: 1. că îndată ce s-a instituit Sinodul, mitropoliții și al Moldovei și al Munteniei nu mai sînt monarhi absoluți ai Bisericilor ca în trecut, ci sînt numai *executori* ca și episcopii, ai Deciziunilor Sinodului și *responsabili* de greșale la Sinod, întocma cum prescriu și canoanele; 2. că făcîndu-se din două țeri romîne o Romînie, mitropolitul Moldovei, carele pînă acum era deprins a se privi cap al clerului, se văzu deodată alături cu un alt cap al clerului, egal cu dînsul — mitropolitul Munteniei... Legea și apoi Sinodul a trebuit să pună între ei bariere, ca să poată exista în ordinea canonică amîndouă mitropoliile» (scrisoarea din 21 oct. 1873).

Concepția nouă a episcopului față de poporul romîn se rezuma astfel: «Romîni întotdeauna s-au distins prin sentimente umane către oamenii nevoiași ce s-au aruncat în brațele lor. Ar fi de dorit ca aceste virtuți niciodată să nu lipsească din nația noastră... căci prin aceasta mai mult decît prin orice alta ne putem păstra și atrage simpatiile lumii civilizate» (scrisoarea din 13 iulie 1862).

Asemănător ca interes al concepției noi a episcopului este faptul că susține și se abonează la *Isis sau Natura*, jurnal pentru răspîndirea științelor naturale și exacte în toate clasele, de la 1856-1862. Recomandă fratelui său, profesor de religie, jurnalul științific *Natura*: «foarte instructiv... ca profesor e neapărat a avea un așa jurnal» (scrisoarea din 2 mai 1862).

Pentru cultura clerului bisericesc încurajează și susține jurnalul «Preotul», care «trebuie să fie o cuprindere mai aproape de înțelegerea lor, mai popular» (scrisoarea din martie 1863).

Din categoria scrisorilor care privesc activitatea culturală, patriotică și administrativă, se relevă cu deosebire cele ce sînt legate de adunarea rămășițelor istorice și literare și păstrarea monumentelor de artă.

În afară de realitățile contemporane, mai există și timpurile de altădată, oameni și întîmplări din trecut. Cu deosebire acestea se referă la Biserică, păstrătoarea comorilor de artă și istorice de-a lungul secolelor.

Inclinația înnăscută și talentul episcopului Melchisedec s-au simțit atrase spre profunzimea încărunțite de vremuri și a voit să le scoată la o nouă viață pentru lumea științifică și generația nouă de după Unire.

«Am petrecut două săptămîni pline la mon. Neamțul..., avînd la dispoziție arhiva monastirească, cu care ne-am ocupat, cetind-o și luînd notițele privitoare la mitropoliții și episcopii țării și alte noțiuni istorice foarte interesante pentru știință»... «Și monastirea Neamțului merită această restaurare, mai mult decît oricare alta. Ea este locul de predilecțiune al pietății strămoșilor noștri. Aici și-au depus ofrandele lor toți Domnii, Mitropoliții, Episcopii, boierii și alți patrioți, precum dovedesc miile de documente din arhiva monastirei. Ne-am decis a vă propune și a vă ruga ca, lăsînd la o parte orice considerațiuni, să ne unim cu toții... pentru restabilirea a cîte un rînd de chilii» (scrisoarea din 26 iunie 1872).

Pentru viața starețului Paisie de la Neamț a adunat noi materiale, pe care le trimite ca «să le alăturați la colecția ce veți face despre lucrările literare ale starețului Paisie și să le tipăriți împreună cu viața lui, pentru ca să se perpetue în neamul nostru, numele și învățăturile marelui bărbat duhovnicesc, spre a servi de lumină» (scrisoarea din 4 octombrie 1872).

Același interes îl depune și pentru păstrarea manuscriselor banului Vasile Vîrnav, precum și pentru transcrierea documentelor mînaștirilor și a episcopiilor moldovene.

Interesul pentru păstrarea monumentelor de artă ale patriei capătă însemnătate națională: «că toate aceste lucruri mici în sine cînd le privești separate, adunate însă la un loc, sînt de mare interes pentru naționalitatea noastră» (scrisoarea din 14 ianuarie 1890).

Tot în latura culturală, relevăm scrisorile, care arată donațiile de cărți pentru bibliotecile de la Mînaștirile Văratec, Agapia, Neamțu din Moldova și Hurezu din Rîmnicul Vîlcea, «fundarea de biblioteci, astăzi, fiind în toate țările civilizate, tot atît de importantă ca și a școalelor, care amîndouă contribuie la lățirea luminei științei» (scrisoarea din 29 septembrie 1872).

Pentru începuturile istoriei literaturii romîne se semnaleză scrisoarea din 13 septembrie 1864, prin care «încă nime nu și-a propus scopul de a trata în specie despre scriitorii romîni».

Răspunzîndu-i profesorului D. Stoica, episcopul Melchisedec continuă: «aveți un cîmp înainte-vă foarte întins și cu totul nelucrat. Unii dintre învățații noștri au crezut pînă acum, deși cu mare greșală, că un curs de literatură romînă nu poate exista din cauza lipsei de autori mari. Cînd eram membru în Consiliul de Instrucțiune am avut într-o ședință o discu-

lume asupra acestui obiect. Și, spre mirare, chiar dl. Laurian s-a sculat în contra cursului de literatură română».

Melchisedec a fost «descoperitorul» și sprijinitorul compozitorului Gavriil Musicescu, — fapt ce se vede din întreaga lor corespondență.

Pentru mișcarea muzicală, pentru viziunea lui Musicescu asupra tratării transunerii melodiei psaltice, se semnaleză scrisoarea din 16 noiembrie 1881. «Pre regulare eu am înțeles și programa și de aceea mi-am permis a vă adresa aceste rînduri, rugîndu-vă să susțineți punerea muzicii vocale prin toate seminariile. Numai predarea ei să nu fie în mod teoretic, ci practic și profesorii să fie obligați a face coruri».

În continuare «vă rog să binevoiți a sprijini propunerea mea, ce săptămîna aceasta voi adresa Sfîntului Sinod în privirea cîntărilor bisericesti, care propunere este: *de a transpune actualele cîntări de pe semnele de psaltichie pe notele moderne*».

Răspunsul de aprobare al episcopului Melchisedec a venit grabnic și favorabil, căci la 21 noiembrie 1881, Musicescu scrie: «am fost în culmea fericirii cînd am primit telegrama Prea Sfinției Voastre. Cînd mă văd încurajat de Prea Sfinția Voastră atunci nu simt nici oboseală la lucru. Eri am trimis pe adresa I.P.S. Calinic, președintele Sfîntului Sinod, o cerere și un cait din lucrarea noastră». Acțiunea pentru armonizarea cîntărilor bisericesti a început, și episcopul Melchisedec va fi unul din susținătorii ei.

Acțiunea patriotică a episcopului pentru războiul independenței se vedește prin faptul că din primele săptămîni el contribuie cu 1000 lei pentru cumpărare de arme. Alte 2000 lei va dona pentru răniții romîni și ruși. Iar în urma pastoralei sale către credincioșii din eparhie, s-a adunat suma de 1510 lei, care vor fi dați pentru răniți (scrisoarea din 26 sept. 1877).

Majoritatea scrisorilor către Vasile Mandinescu, directorul episcopiei, au cuprins administrativ, referindu-se la treburile din eparhie, seminar, cler și profesori. Numiri de protopopi, reparații, cotări de bugete, achitări de lefuri, aducerea Sfîntului Mir, cutia milelor de la biserici, culegeri de date statistice, numiri de preoți cu seminar gr. 2, amestecul primăriilor în treburile epitropești ale bisericilor, propuneri de candidați la alegerile din eparhie, distribuiri de cărți, procurări de veșminte, schimbare de bilet de bancă (scrisoarea din 11 ian. 1881).

Foarte atent la nevoile bisericilor mici și ale celor de la sate: «Să nu rămînă lipsite de căutarea cu cele bisericesti» (scrisoarea din 25 noiembrie 1872); sau: «Enoriașii bisericii a doua cer separarea bisericilor, primăria de acolo ține această biserică, robită intereselor mîrșave ale epitropilor... trimite-mi hîrtia, cît mai neîntîrziat ca să stăruiesc» (scrisoarea din 5 februarie 1875).

Grija față de Seminar se îndreaptă mai ales către rector, «care să se poarte cu hărnicie, să se ție strict de lege, cu profesorii să se poarte prudent și să le dea, prin fapte, exemple de exactitate în datorințe» (scrisoarea din 1 noiembrie 1868). Aceeași grijă și către profesorii care încă nu se proșiseră, îndemnîndu-i la aceasta: «am vorbit cu ministrul și mi-a spus că nu-l numește, tocmai pentru că e seminarist și n-a voit să se

preotească în curgere de atîția ani... de a respinge de la ori ce post pe seminariștii nepreotiți» (scrisoarea din 25 noiembrie 1872).

In categoria a treia, a scrisorilor care dau amănunte biografice ale fețelor bisericesti și legăturilor sale cu oamenii de cultură și patrioți, se relevă emoționanta scrisoare de la 1 august 1874 a lui Kesarie Sinadon, mitropolit locotenent din anii Unirii. «Eu mă aflu precum poate nu te-ai așteptat: slab, bătrîn, lovit și mai mult decît atît! Mica pensie ce o aveam, mi-a tăiat-o ministerul, lăsîndu-mi numai șase zeci lei pe lună. Ți-este cunoscut... cînd am fost locotent de mitropolit, m-am păzit a vieții fără muștrări de cuget. Sărac am intrat, sărac am ieșit, crezînd că mica mea pensie făcută de guvern va dura pentru totdeauna. Te rog, frate, lucră pe ce cale știi și cum știi, spre a fi agiutat de minister... spre a nu mă pogorî fără vreme, cu durere în mormînt».

De interes deosebit sînt scrisorile mitropolitului Calinic al Moldovei, mai tîrziu și mitropolit primat. În legătură cu Regulamentul trimis de Ministerul Cultelor, acesta îi scrie: «Astăzi prin coînțelegere, să punem... o limită deselor intervențiuni nejuste asupra drepturilor bisericii» (scrisoarea din 20 septembrie 1866), și în continuare «această opinie a noastră o comunicăm frăției voastre și vă propunem...» (scrisoarea din 21 februarie 1872).

Altădată: «vă așteptăm cu nerăbdare a veni la noi avînd a vă vorbi în mai multe afaceri bisericesti, despre care ne abținem a vă scrie» (scrisoarea din 29 martie 1872), și «vă mulțumim mult că ne-ați ascultat și ați petrecut prin mănăstiri așa precum v-am fost rugat și ați și slujit, acestea m-au bucurat mult» (scrisoarea din 18 iulie 1872)...

Alte scrisori sînt ale episcopului Iosif Gheorghian, viitor mitropolit primat. «Am simțit o adevărată bucurie vîzînd încă o operă a Prea Sfinției Voastre, îmbogățînd literatura bisericescă... și de a vedea realizate dorințele privitoare la reînălțarea bisericii pentru care lucrați cu atîta zel» (scrisoarea din 6 martie 1873).

Legătura episcopului Melchisedec cu Heliade Rădulescu, la ale cărui reviste se abonează și le sprijină din 1860 și pe care îl numește «marele bărbat de la 1848 și dascălul romînilor» arată iubirea și prețuirea ce a avut-o (scrisoarea din 30 octombrie 1860).

În altă scrisoare, spune: «d-lui Heliade amicale complimente... ideea d-sale de a publica o nouă ediție din Biblie și cu litere străbune, este o idee mare» (scrisoarea din 30 ianuarie 1861).

Dintre legăturile episcopului cu oamenii patrioți și de cultură se evidențiază cele avute cu M. Kogălniceanu (scrisoarea din 26 sept. 1877); cu Ion Ionescu de la Brad (scris. din 21 dec. 1885); cu C. Erbiceanu (scris. din 23 febr. 1889); cu Ion Bianu, Vasile A. Urechia și Papadopol Calimah de la Academie, Iosif Vulcan de la Oradea Mare, cu pictorul Epaminonda Bucevschi, cu arhitectul N. Gabrielescu, cu profesorii Eusebiu Popovici și Vasile Mitrofanovici. De asemenea cu doctorul Augustino Don Corvin, cu duhovnicul Andronic, cu Timotei starețul Mînăstirii Neamț.

De un interes deosebit este scrisoarea, redactată cu caractere latine, din 24 ianuarie 1890, din Tîrnova-Bulgaria, a lui Dr. Vasile Beron, ce a fost membru al primului comitet revoluționar bulgar, prin care exprimă grațitudine de iubire părintească episcopului Melchisedec pentru că «v-ați propus de a mă recomanda onor. Academiei Romîne și a mijloci să fiu primit membru onorific acestei Academii».

Știri despre studentul Silvestru Bălănescu, care studiază la Kiev și adună folclor romînesc din manuscrisul aflat în biblioteca Academiei Teologice (scrisoarea din 6 aprilie 1873). Alte știri de la studentul Nazarie Constantin, tot de la Kiev.

Prețioasa știre despre «Calendar perpetuu» al lui Panait Donici, inginer și fost ministru, în legătură cu introducerea calendarului gregorian. «Aceasta este a treia lucrare savantă în această materie ce s-a publicat romînește și unde chestia calendarului s-a tratat științific... calendarul D-Voastră este de mare folos pentru știința calculului eclesiastic... Știința matematică este un patrimoniu al unui foarte mic număr de persoane, putem zice privilegiate de natură mai ales în țară la noi» (scrisoarea din 21 martie 1877).

Știri despre tipografia de la Mînăstirea Neamț: «făcînd litere îndeajuns în turnătoria mînăstirii... orice cărți bisericesti se pot tipări ca și mai înainte» (scrisoarea din 25 aprilie 1874).

Se dau amănunte privitoare la viața personală a episcopului și la lucrările sale.

Opera «Cronica Hușului», tipărită la 1869, a trezit «puțin interes» printre hușeni. «Din tot orașul numai Sulim Zaraful... s-a interesat să aibă istoria Hușului și a episcopiei respective (scrisoarea din 15 mai 1875). În timp ce aceeași lucrare «o folosesc foarte mult la elaborarea prelegerilor mele academice asupra istoriei bisericii romînești» (scrisoarea din 26 aprilie 1874).

Cartea «Lipovenismul», tipărită la 1871, «a fost foarte bine primită de toți și citită cu mare interes. Îmi pare rău că am tipărit un număr mic de exemplare» (scrisoarea din 6 aprilie 1872).

Șederea la București pentru tipărirea lucrărilor sale se face cu ne-spuse incomodități; a șezut în casele de la Zlătari, care «sînt foarte incomode și pline de ploșnițe și murdare» (scrisoarea din 29 octombrie 1868).

În scrisorile sale către directorul episcopiei, întotdeauna se află relații despre starea timpului, despre uraganul întîmpinat în drum de la Buzău «am mas acolo în cîmp, în mijlocul unei grozave furtune, apărați numai de vînt prin pereții vagonului, deși zăpada străbătuse în vagon» (scrisoarea din 9 ianuarie 1871); despre florile și copacii ce să se planteze în curtea episcopiei (scrisoarea din 22 martie 1879). Se vedește interesul său la abonarea revistelor teologice rusești, de la Kiev, Moscova, Petersburg, Cazan, la publicațiile: «Proprietarul Romîn», «Curierul de Ambe Sexe» al lui Heliade Rădulescu, revista «Literatorul» etc.

Stăruie pentru menținerea capelei ortodoxe romîne de la Lipsca și ajută tineretul studios trimis peste hotare. Purtare delicată acordă urma-

șului său la scaunul de la Galați, care mai târziu, în 1888 îi va fi contracandidat și mitropolit primat (scrisoarea din 9 aprilie 1879).

Din scrisori, se află știri despre holera de la Iași (24 august 1866), despre cea de la Galați (13 iulie 1873), despre cutremurul de pământ din București (1 noiembrie 1868) și că «aseară pentru întâia oară s-au aprins fânarele cu gaz pe Podul Mogoșoaie, era frumos, toată lumea era grămadită pe pod» (scrisoarea din 1 noiembrie 1871).

Scrisorile acestea arată OMUL sub manifestările sale de scriitor, episcop, academician și patriot. Corespondența relevă virtuțile și înaltele calități ale spiritului, care, unite cu munca neîncetată, au dus la înfăptuirea actelor bisericesti și patriotice, ce au rămas bunuri ale poporului român.

Din îndemnul înalt Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, aceste scrisori se publică, în anul în care poporul român sărbătorește primul centenar al Unirii Principatelor, cinstindu-se astfel un luptător pentru Unire, care cu vrednicie a slujit și ulterior Biserica și Patria.

Pr. PAUL MIHAIL

LĂMURIRI

Sînt adunate la un loc 178 de scrisori și concepte din vasta corespondență a episcopului Melchisedec al Romanului între anii 1855-1892.

Din acestea, 101 sînt scrisori sau concepte ale episcopului Melchisedec și 77 sînt scrisori adresate lui.

Studii valoroase și articole documentare s-au scris privitor la viața și activitatea sa. Cercetarea vieții și activității episcopului Melchisedec a fost îngreuiată prin faptul că în circuitul științific au fost introduse izvoare neîndestulătoare din arhive și particulare.

O seamă de probleme și aspecte încă nelămurite privind viața bisericască și diferitele personalități culturale și bisericesti cu care a venit în contact, nu sînt încă cunoscute.

Ceea ce s-a publicat din corespondența sa este o înțimă parte din ceea ce va trebui să se cunoască.

Editarea corespondenței ce se tipărește, va înfățișa societății științifice și cercurilor bisericesti, posibilitatea de a cunoaște un număr important de documente inedite despre episcopul Melchisedec.

După cum s-a arătat de forurile competente științifice, studierea istoriei, deci și istoriei Bisericii române, este posibilă numai pe baza analizei documentelor arhivistice, memorialistice, corespondenței, care obiectiv și adevărat luminează mersul evenimentelor istorice și evoluția oamenilor.

Scrisorile se publică după principiul strict cronologic. Pentru uniformitate, toate datele calendaristice au fost trecute în colțul drept al scrisorii. Scrisorile se publică în întregime, nefăcîndu-se nici o selecție după valoarea conținutului sau alte criterii. Cuvintele șterse sau omise au fost însemnate cu [...].

Textul scrisorilor s-a transcris după ortografia nouă a Academiei R.P.R. S-a transcris în loc de: Dumnedău — Dumnezeu; prequat — precît; Bucuresci — București; façà — față; asceptăm — așteptăm; vèra — vara; quare — care; reù — rău; pòte — poate; fatze — față; curènd — curînd; dile — zile; dèca — dacă; vè — vă etc.

Nu s-a transcris u final; t, s, l, p, dublu; s-a transcris d la mijloc, ca ș; è la mijloc ca î; și semnul § prin galbeni.

S-au păstrat: giurui; mulțămesc; îmbrățoșem; zebovi; sum; particularități din scrisul corespondenților.

Completarea cuvintelor sau iscălitura autorului la concepte se face în paranteze curbe. Sublinierile din text sînt ale autorului. Scrisorile sînt toate originale. Cele ce au

foșt aflate în, ciornă, poartă însemnarea concept. Scrisorile au fost numerotate și la sfârșit s-a dat numele corespondenților.

În afară de două iscălituri dintre 1855-1862 cu Melhesedec, restul scrisorilor sînt iscălite Melchisedec, rămînînd ca astfel să fie consacrat.

Scrisorile sînt compuse în grai moldovenesc și într-un stil atrăgător. Chiar cele oficiale nu poartă pecetea seacă a rigidității. Te captivează descrierea, simți emoția autorului, te identifiți cu grijile și osteneala lui.

Scrisorile se păstrează cu deosebire la Biblioteca Centrală Universitară Iași, fondul Melchisedec, în 7 mape necatalogate, cele de sub nr. 1-104; 111-123; 128-145; 149-178; la Arhivele Statului Iași, transport de la Roman, cele de sub nr. 105-110; 146-148 și la Episcopia Romanului, cele de sub nr. 124-127.

1855

1. PROTOSINGHELUL MELCHISEDEC CATRE EPISCOPUL MELETIE AL HUȘULUI

Iași, 13 octomvrie 1855

Prea Sfințite Stăpîne! ¹

Cînd am avut onoare, în cea de pe urmă dată, a mă învrednici de binecuvîntarea Prea Sfinției Voastre, ați binevoit a-mi giurui ajutorul Prea Sfinției Voastre la tipărirea vreunei cărți.² După cum v-am încunoștințat atunci, eu am gata de tipărit *Introducerea în cursul Științelor Teologice*, pe carea, supuind-o la cenzura Înalt Prea Sfințitului Mitropolit, am căpătat învoire de a o publica, precum se arată în rezoluția pusă pe jalba mea, pe carea, spre mai bună pliroforie, o alăturez Prea Sfinției Voastre pe lîngă aceasta.

Totodată am făcut alcătuire și cu tipografia Buciumului Român, și calculînd costul tipăritului, cred că va trebui 1.600 lei, precum arată și alcătuirea aici alăturată, făcută cu D. Kodrescu proprietarul numitei tipografii.

Acestea, aducîndu-le la cunoștința Prea Sfinției Voastre, prea plecat vă rog să porunciți cui să cuvine a slobozi banii arătați mai sus pentru tipărirea numitei cărți, iară pe mine să mă învredniciți, de răspunsul Prea Sfinției Voastre, pentru ca să se poată fără întîrziere începe lucrarea.

Intru așteptarea acestei grații rămîn al Prea Sfinției Voastre întru tot plecat și supus serv,

Protosinc. *Melhesedec*

2. EPISCOPUL MELETIE CATRE PROTOSINGHELUL MELCHISEDEC

Huși, 28 octomvrie 1855

Arhierească blagoslovenie trimit cuvioșiei tale,

Primind cu mulțemire tipărirea cărții scolare *«Introducerea în cursul științelor teologice»* prelucrată de cuvioșia ta, după cum mi-ai descris prin scrisoarea din 13 a curenteii, unde ai alăturat, pe lîngă învoirea țenzurei bisericești, totodată și costul tipăririi ei în tipografia Buciumului Român.

1. Episcopului Meletie al Hușilor (1851-1857), care înființează seminarul în toamna anului 1851.

2. În acel timp tipărise „Teologia dogmatică a Bisericii Ortodoxe catolice de Răsărit, extrasă din scrierile părinților și din învățătura Sfintei noastre biserici, publicată în limba romînă pentru școalele mai înalte clericale din Principatul Moldovei” (Iași, 1855), VIII, 419 pag. în 8°. cirilic.

Potrivit făgăduinței ce v-am dat a ajuta tipărirea unor asemenea cărți atît de folosite tinerimei ce se pregătește pentru cariera clericală, pe de o parte m-am adresat D. Kodrescu, trimițîndu-i acum jumătatea costului tipării acei cărți, rămînd a-i trimite restul cît mai neîntîrziat, iar pe de altă parte, fac prin aceasta și cuvioșii tale părinteasca încurajare pentru activitatea ce dizvălește în înflorirea culturii bisericei noastre, potrivit funcției ce ocupați.¹

Cu aceasta și însemnezi al cuvioșiei tale părinte sufletesc,

Meletie, Episcop Hușului

1860

3. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CATRE HELIADE RADULESCU
(concept)

Huși, 30 octomvrie 1860

Domnule Heliade,

Mă simt prea norocit de a vă reînoi cu această ocazie amintirea despre o persoană care v-au stimat totdeauna și acum vă iubește cordialmente.

Mă simt de asemenea norocit că această stimă o aveți și în alte inimi romîne, care doresc numai decît să aibă scrierile domniei voastre. Aceștia sînt mai mulți profesori din Huși, anume: părinții: N. Roiu, Benedict, Ioan Cojanu;

domni: V. Mandinescu, C. Nica, I. Severin, G. Maxim, toți profesori în seminar, și D. I. Dumbravă profesorele școlii primare.

În numele d-lor sale, eu, cu cea mai mare mulțemire, vă poftesc a trimite la Huși, sub adresa subscrișului:

- 5 exempl. *Biblia sacră*;
- 7 „ *Biblicele*;
- 9 „ *Biblioteca portativă*, cît s-a editat pînă acum;
- 8 „ *Curierul de ambele sexe*;
- 7 „ *Isaharu*.

Iar pentru subscrișul, să binevoiți a trimite continuarea la *Biblice* (coala 25); la *Curierul de ambele sexe* (period. I, coala 17; period. III, coala 15; period. IV, coala 25); la *Isaharu* (coala 25); din *Morală* (coala 5-a).

Pe lîngă aceste, vă rog, să-mi trimiteți *coala a treia* din *Litteratură*, care lipsește din unul din exemplarele ce ați binevoit a-mi trimite cînd eram la București, înainte de a vă porni la Paris și pe al căror preț l-am înmînat d. Gr. Zosima spre a vi-l da.

Împreună cu cărțile, vă rog să-mi trimiteți și o listă anume arătătoare de prețul fiecărei opere, pentru ca primind banii de la persoanele respective, să vi-i trimit fără întîrziere.

Vă mai rog și pentru abonamentul meu la *Biblia sacră*. Eu m-am abonat cu 12 exemplare prin păr. Dionisie, locotententele de la Buzău, am plătit pînă acum 5, pentru care păstrez adeverința secretarului sf. sale. Dar fiind că nu le pot primi regulat, apoi, vă rog ca și din acele 12 exemplare de *Biblie*, restul pe viitor, să mi se trimită la Huși, împreună cu acele, acum, abonate, pentru care, restul prețului vi-l voi trimite iarăși de a dreptul dvoastre.

Din *Biblie*, am primit, acum, cu ocazia trecerii prin Buzău, pînă la capu II din *Cartea I a Regilor*, coala 18, inclusivamente.

1. Cartea s-a tipărit sub titlul „Scurtă introducere în cursul științelor teologice, prelucrată pentru școlile clericale din principatul Moldovei“, Iași, 1856, VI, 167 pag. În anul următor, 1858, tot cu sprijinul episcopului Meletie Istrati, arhim. Melchisedec publică „Catehismul ortodox“, Iași, 1857, VIII, 206 pag., traducere după catehismul mitropolitului Filaret al Moscovei. Ca rector al Seminarului din Huși, publică, în 1860, în tipografia lui A. Berman, Podul Vechi din Iași, „Introducere în Sf. Cărți a Vechiului și Noului Așezămînt“, tom. I, Vechiul Așezămînt, tom. II, Noul Așezămînt, p. 233/11.

Adresa mea este: Arhimandrit Melchisedec,¹ Rectorul Seminarului de Huși.² La Huși în Moldova.

Dacă mă voi duce la Iassi...

Binevoîți totodată a primi și abonamentul meu cu o acțiã la Asociația agricolã, în care, precum și în operele literarii ale dvoastre, se vede o tendință eminentã naționalã, vrednicã de marele barbat de la 1848 și dascãlul romînilor.

Iubindu-vã și prețuindu-vã, ca și oare care romîn, cu aspirațiuni naționale, sînt al dvoastre amic

(arhim. *Melchisedec*)

Binevoîți a trada ale mele complimente dlor Grig. Zosima, d. D. Rîureni și dlui Busuioceanu.

1861

4. GR. ZOSIMA CATRE MELCHISEDEC ARHIMANDRIT

București, 10 ianuarie 1861

Stimabilul meu amic,³

La plecarea sfinției tale de aicea, mi-ați dat permisia de a-ți înainta orice scrieri făcute de comunul nostru amic d. Eliade. Prin urmare cutezu de a-ți trimite deocamdatã zece jurnale a *Proprietarului Romîn*, din care pînã azi au ieșit 4 N. și sper cã sfinția voastrã ca barbat doritor de tot ce privește la prosperitatea Patriei noastre și ca cel mai savant dintre barbați ce posedã astãzi clerul Romîniei, vei face dupã ce vei ceti jurnalul de a prenumãra în Moldavia mai mulți abonați cu îndemnul sfinției voastre și a trimite redacției listã de numele lor.

D. Eliade au primit scrisoarea sfinții voastre și la care n-au rãspuns cãci cautã a vã completa cãrțile care ați cerut sã vã trimitã.

Este de prisos a mai zice cîte ar trebui, dar pentru cã ne cunoaștem bine este destul devotamentul meu și stima care vã pãstrezu.

La revedere, bunul meu amic.

Al sfinției voastre devotat amic,

Gr. Zosima

Redacția acestui jurnal este la pasagiul Bossel nr. 10.

5. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CATRE GR. ZOSIMA

Huși, 30 ianuar 1861

Stimabile domnule Zossimã !

Am primit scrisoarea din 10 ianuar cu care m-ați onorat și împreună cu ea exemplarele din jurnalul: *Proprietarul Romîn*...

Puneți, vã rog la cale, ca sã vinã regulat la fiecare poștã; cãci este foarte dorit. Pînã acum ne vine cu fiecare poștã un nr. Astãzi mi-a sosit cel de pe urmã, nr. 7.

Iatã numele d-lor abonați din Huși pînã acum:

1. Arhimandrit Melchisedec
2. Vasile Mandinescu, profesor în seminar

1. Rangul de arhimandrit îl avea de la 12 ianuarie 1856 de la mitropolitul Sofronie Miculescu (1851-1860).

2. Rector al seminarului din Huși era de la 5 martie 1856.

3. Arhim. Melchisedec la Huși.

3. Iconomul Nicolae Roiu „ idem
4. Ierodiaconul Policarp „ idem
5. Ieromonahul Benedict „ idem
6. Severin Ioan „ idem
7. Ierodiaconul Agatanghel, economul seminarului
8. Constantin Nica, directorul prefecturei
9. Manolache Hriste, protopsaltul episcopiei
10. Colonelul Nicolau Emandi
11. Vasile Vrabie, asesorul judecătoriei
12. Biblioteca seminarului .

Acești 12 abonați plătind câte 45 lei în cursul Bucureștilor, iar în cursul moldovenesc 52 lei, fac peste tot 540 lei, pe care le trimit pe lângă această epistolă în 16 și doi icusari, restul de 3 lei 20 parale s-a oprit aconto portului scrisoarei.

Pentru ca acest jurnal să poată avea mai mare întindere, vă îndemn domnul meu, să trimiteți câteva exemplare și la seminarul de Socola, la Iași, și la cel de Roman. La Socola adresați-vă către d. profesorul Ioan Mandinescu, iar la Roman către părintele iconomul Dimitri Matcașu,¹ rectorul seminarului, spunându-le că eu v-am recomandat ca să ajute la subscrierea doritorilor.

Dar totodată arătați prețul abonamentului după cursul monedei moldovene, că la noi e turnul lui Babel întru aceasta. În Moldova avem patru cursuri de bani, cu cel de la d-voastră — cinci.

Spuneți-le curat, pe moldovenește, că 45 lei de ai d. voastră, fac 52 moldovenești. Jurnalul să fie adresat pe numele fiecărui abonat, ca să nu se facă confuzie la împărțire și plicul mai solid, că totdeauna vine rupt și lipsesc numere. Ca să se poată completa, faceți bine a trimite încă 4 exemplare întregi de la nr. 1 și mai departe, pînă la data ce veți regula a se trimite nomerile pentru 12 abonați.

Domnului Heliade, amicale complimente și rugăminte de a ni trimite scrierile ce i-am cerut prin epistola știută, căci ele se așteaptă foarte de persoanele arătate. Noi îl felicităm și-i dorim ani mulți, ca să poată săvârși mîntuitoarele opere ce lucră .

Idea d-sale de a publica o nouă ediție din Biblie și cu literele străbune, este o idee mare ca nație și religie.

Biblicele d-sale sînt o capodoperă, un monument așa de prețios pentru literatura romînă, încît și străinii au să caște gura la ele, ca la un ce neașteptat. Dar totodată ele, pentru mulți au să fie *piatră de împiedicare* și servindu-mă cu o expresie evanghelică *semn că mi se va zice împotriva!*— Dar ideele mari și nouă așa au pățit totdeauna.

Eu unul nu doresc decît ca auotrul D. Heliade, prețiosul Heliade, să trăiască ca să le vadă aduse la capet, spre a se glorifica prin ele nația romînă.

Se trimit bilete de plata abonamentului.

Am onoare a fi al d-voastră amic,

Arhim. Melchisedec²

6. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CATRE IOANIDE (concept)

Huși, 31 ianuarie 1861

Domnule Ioanide !

Am primit scrisoarea d-voastre din 13 ianuarie a.c. și împreună cu dînsa caietele ce mi-ați trimis, întocma duple cum se arată în acea scrisoare.

Acum vă trimit restul de 251 lei, 13 parale în 7 galbeni, 2 icusari, 1 stanț și 2 firfirici.

1. Ce a fost deputat în Divanul ad-hoc.

2. De la începutul anului 1861, Melchisedec este numit locotenent de episcop la Huși, în locul lui Calinic Miclescu.

Vă mulțumesc și vă poftesc ca să mai trimiteți Isis sau Natura, jurnalul lui Barașu¹ pe anii 1856, 57, 58, 59 al căror preț după publicația prin jurnalul Românul s-a redus însemnător.

Am onoare a fi al d-voastre servitor,

(arhim. Melchisedec)

1862

7. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CATRE PROTOPOPUL VASILE

București, 2 maiu 1862

Părinte Vasilie!²

Te felicit cu primăvara de față și în vara ce vine să o petreci bine și după dorința, cu toată familia. Eu petrec în București deja de vre-o șapte săptămîni în osebite trebuințe.

Aici am găsit un jurnal științific, foarte instructiv, intitulat *Natura*, redactat de învățatul doctor Iuliu Baraș, care în anii trecuți publicase un asemenea jurnal sub nume de Isis sau Natura.¹ Deci fiindcă sf. voastră, precît știu sînteți amatori de a avea un asemenea jurnal, apoi vă trimit numerile ce au ieșit pînă acum, ca cetindu-le să vă abonați și înșivă și să îndemnați și pe alte persoane ce ar avea gustul științelor pozitive. Prețul abonamentului este de 2 galb. pe an. Adresați-vă de-a dreptul la Redacția Jurnalului *Natura*, strada Selarilor.

Pentru sf. voastră, ca profesor e neapărat de a avea un așa jurnal. Dacă veți voi, puteți să aveți și colecțiunile anilor din urmă, cu prețul înjumătățit numai de 4 galb. pe patru volume. Vă încredințez că veți avea mare mulțemie, cetindu-le.

Dacă veți voi a-mi răspunde, să adresați scrisoarea la București, în ulița Scaunilor, în casele neguțătorului Ivanciu Svarțu, în dreptul Bisericii din Scaune.

Crezînd că vă veți bucura de această înlesnire ce vă fac, deși se atinge de pungă și mai ales pentru oamenii sgîrciți punga e ceva sacru (știu însă, că sf. voastră sînteți galantom): am onoare a fi al Sfinției voastre frate și amic,

Arhim. Melhesedec

8. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CATRE DOCTORUL CAROL DAVILA (concept)

Huși, 13 iulie 1862

Domnule Davila!³

Cînd am avut norocire în București a face cunoștință cu d-voastră după ce v-ați reînturnat din revizia ce ați făcut prin Moldavia, în primăvara trecută, mi-ați spus de tînărul Novațchi⁴ ce l-ați găsit în Huși, și i-ați promis binevoitorul vostru patronagiu, spre a-și putea continua cariera îmbrătoșată de el în ramul medical.

1. „Isis sau Natura“. Jurnal pentru răspîndirea științelor naturale și esacte, în toate clasele, publicată de profesor doctor Iuliu Baraș. Anul întîiu, nr. 1, București, 1 ianuarie 1856. La 1 ianuarie 1862, revista apare cu titlul „Natura“, Jurnal pentru răspîndirea științelor naturale în România, sub îngrijirea lui Iuliu Baraș și a prietenului său D. Ananescu, profesor la Școala Națională de medicină și farmacie.

2. Frate și protopop de Bacău.

3. Doctorul Carol Davila (1828-1884) a copilărit în Germania, a învățat medicina în Franța. Venit în Țara Romînească la 14 martie 1853, este numit medicul Spitalului Ostășesc. A condus Școala Națională de medicină, a fost inspector general al serviciului sanitar militar. La 1862, Davila conducea întreaga politică sanitară a statului nou unit.

4. De origină polon, aflat la doctorul din Huși.

Așa că după înturnarea mea de la București, avînd și eu ocaziune de a-l cunoaște, îmi ieu îndrăzneala a vă ruga și eu în puterea frumoaselor sentimente umane ce am cunoscut în persoana d-voastră, ca să binevoiți a regula pentru el, cele ce veți găsi apropo, după putință și împrejurările țării noastre.

Romîinii totdeauna s-au distins prin sentimente umane și eminentemente creștine către oamenii nevoiași ce s-au aruncat în brațele lor. Ar fi de dorit ca aceste virtuți niciodată să nu lipsească din nația noastră. Și este o datorie morală a tuturor bărbaților superiori de a o cultiva și acum și în viitor, căci prin aceasta mai mult decît prin orice altă, ne putem păstra și atrage simpatiele lumii civilizate.

Dorindu-vă tot binele și progres în realizarea frumoaselor cugetări și dorinți pentru România noastră, am onoare a fi al d-voastre sincer amic,

(arhim. Melchisedec)

9. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CĂTRE PROTOPOPUL VASILE

București, 6 septembrie 1862

Părinte Vasilie,

Am primit două scrisori ce mi-ai adresat, în urma cărora am vorbit la Minister cu d. Melidon, ca să vă trimită leafa de profesor și mi-a spus că s-a dat mandat. Dl. Ghedeonescu de asemenea mi-a spus, că vi s-a trimis mandat pentru leafa de protoereu.

Pentru scriitoriu am vorbit și mi s-a promis a-l depărta. Eu încă mai dinainte dădusem o hîrtie asupra modului numirii scriitorilor de pe la Protopopii, anume, ca să se modifice instrucțiunile date întru un înțeles mai rațional și mai cruțător pentru bieții protopopi. Am speranță a ajunge la rezultat. Pentru scriitorul sf. tale, eu am propus a se înlocui cu vreun seminarist. Deci de ai acolo vreun seminarist preot, ori încă neînsurat, fă-l să dea suplică la Minister pentru acel post, și acea suplică trimite-o la mine. Eu sînt petrecătoriu la Hanul Șerban Vodă.

Sînt cu părere de rău că nu m-am putut duce la Gîrcina în vara asta ca să văz pe bătrînii noștri.² Tocma pe cînd mă găteam, m-au chemat la București. Aș fi vrut să le trimit ceva părăle, dar nu am fost înlesnit. Te poftesc pe sf(in)ția ta, să le trimiți 10 galb., 5 adică mamei, 5 tatei; și eu întorcîndu-mă vă voi întoarce.

Aducătoriu scrisoarei, D. Nicolai, este bucureștean și cunoscut al meu de aici. El de locul lui este petrean. Vine pînă la Bacău, întru oarecare interes al său. Te poftesc să-l găzduiești și să-l povățuiești în ce ar avea trebuință. Preotul este cu deosebire datoriu a fi ospitalier.

Complimente Ilenuței și copiilor sărutare.

Doresc să vă văd.

Al. sf. voastre frate,

Arhim. Melchisedec

10. ARHIMANDRITUL MELCHISEDEC CĂTRE CLEMENTE NICOLAU

(concept)

Huși, 27 martie 1863

Iubite părinte Climente!³

Am primit scrisoarea prea cuvioșiei voastre din 5 mart și m-am informat de cele cuprinse în ea. Nu sînt de opinia nici de cum ca să prefaci jurnalul din bisericesc în

1. Fratele episcopului. Mai tîrziu igumen la Sf. Spiridon din Iași, apoi arhieru cu numele de Valerian Rîmniceanu, decedat la 8 martie 1882 și îngropat la Roman.

2. Preotul Petru, ierîta Anastasia, deced. la 22 mai 1868.

3. Climent Nicolae, fost profesor la Huși, în 1856, studiază la Atena, conduce jurnalul „Preotul”, foaie bisericească ce va apare între 1861-1865.

politic, și nici pe jumătate; căci ai să te arunci în noianul cea fără fund al patimilor politice ce zbucesc Patria noastră fără nici un folos și te pot asigura că te vei îneca și singur în loc ca să scăpi pe alții. Și te îndemn la aceasta chiar și la alternativa de a nu mai putea continua cu jurnalul în forma lui de astăzi.

O zic aceasta pentru cazul de cea mai extremă întâmplare. Dar nu te îndemn, să-l părăsești ușor. Să gândim și să lucrăm tot ce ne stă în putință. Lucrurile tot se pot face cu încetul și câte puțin, când nu putem face repede și mult.

În anul trecut este adevărat că numai eu v-am făcut 100 de abonamente, parte personal, parte indirecte, oșebit de celelalte din Eparhie, și le-am dat gratis preoților întru speranță, că îi angaja cu aceasta a se abona și pe viitor ei singuri; însă ideea nu s-a realizat.

În anul acesta adevărat eu nu v-am ajutat cu bani, parte pentru că știți bine că nu pot din micul meu salariu a întâmpina toate nevoile ce sînt nedispuse de postul meu, iar parte că nici n-am fost acasă atîta vreme. Cu toate acestea am gîndit la lucrul acesta; căci mi-ar părea foarte rău să înceteze jurnalul; am gîndit și am pus în lucrare, a înființa epitropii cît de multe s-ar putea pe la bisericile satești și cutii, pentru a se putea forma capitaluri propriu bisericești, și apoi din acele se va putea lesne veni în ajutoriu prin abonamente sigure de fiecare biserică. Această măsură s-a aplicat pe la mai multe locuri și a dat rezultate bune, mai cu seamă pe unde protoiereii au fost mai harnici.

Vă promit că în anul acesta veți avea abonați de pe la toate acele biserici și așa mai departe pe viitoriu.

Este adevărat că chiar în Episcopie aveți mai puține abonamente și anul acesta, de cît în cel trecut. Însă cauza este că amploieții¹ episcopiei au salare foarte mici și le primesc foarte tîrziu și cînd le primesc nu știu încotro să dea mai întîi pe unde sînt datori. *Chiar acum nu sînt plătiți de la Septembrie.*² Deși mandatele au venit de vre-o lună, însă nu sînt bani la casierie.

Alt ajutoriu cred că vi s-ar putea face din partea Bisericii dîndu-se din partea Părintelui Vlădică Kesarie³ și a amînduror Locotenenților de Episcopi o hîrtie la Consiliul Miniștrilor, în care să se expună necesitatea ce este de un asemenea jurnal pentru cultura clerului și să se ceară un ajutoriu măcar de 200-300, în urmarea căruia jurnalul să se poată reduce la preț cît de ieftin spre a putea avea mai multi cetitori, mai ales pe la țară. Faceți asemenea propunere Părintelui Vlădică Kesarie, spuindu-i și opiniunea mea întru aceasta.

Însă dați-mi voie să vă observ; că pentru a avea jurnalul mai multă primire între preoți, pentru care este cu deosebire destinat trebuie să fie de o cuprindere mai aproape de înțelegerea lor, mai popular. Să cuprindă mai mult învățături morale, cuvinte bisericești, istorioare plăcute, știri privitoare la Biserică, proiecte pentru îmbunătățirea soartei clerului în toate privirile, precum este d. e. acela din numerile din urmă pentru cultura clerului; datorințele preoților la diferite ocaziuni din servirea sa; combatere de vițiuni ce domnesc între ei, într-un chip nelovitoriu și anonim, cu deosebire în forma de ficțiuni istorice.

Cît de filozofice și sublime ar fi articole(le) d. e. ca cele din numărul 23 a lui Franț Ettinger, nu este de nici un folos pentru preoții noștri. Jurnalul ca să fie folositor pentru preoțimea noastră, trebuie să se pogoare de pe catedra școlară și să intre în viața practică a clerului nostru, atît a celui sătesc cît și a celui de prin politic.⁴

În unul din numerile din urmă, am simțit că faci aluzie la lucrările Consiliului superior de instrucție, la care am avut și eu onoare a lua parte; cînd s-a lucrat Proiectul pentru organizarea seminariilor. Sînteți rău prevenit, că, Consiliul ar fi redus cursul seminariilor eparhiale numai la 5 clase.

Spre dovadă, am să vă trimit o copie de pe acel proiect pentru ca, dacă vei socoti să-l publici în jurnal, treptat. Adevărat că ministerul, în speranță că acel proiect în sesia anului acestuia a Legislativei va deveni lege și totodată neavînd nici buget, a opinat a rămîne deodată seminariile cele două eparhiale cu clasele ce sînt în ființă anume 5. Aceasta este dar o măsură provisorică.

1. Funcționarii.

2. Subliniat în text.

3. Chesarie Sinadon, mitropolit locotenent al Moldovei, 1861-1863.

4. Orașe.

Să-mi comunicați o listă despre abonații ce aveți din această eparhie, spre știința mea. Vom mai vedea ce se poate face. Bine ați făcut că mi-ați scris; căci cu multele mele ocupațiuni nu-mi aduceam aminte. Vino de Paști la Huși să serbăm împreună. Te doresc.¹ Pînă atunci rămîn al prea cuvioșiei voastre părinte în Hristos.

Episcop *Melchisedec*

11. *TELEGRAMA PRINȚULUI DOMNITOR CATRE MELCHISEDEC,
LOCOTENENT DE EPISCOPI ȘI RĂSPUNSUL ACESTUIA
(concept)*

București, 28 iunie 1863

Depeșă telegrafică 1919/1675.

Prezentată la București-Stat în 28 iunie 1863 în 5 oare 40 m. amiază zi
Sosită la Huși la 10 oare 50 m. amiază zi.

*Prea Sf. sale arhierelui² Melchisedec,
locotinent la Episcopia Huși.*

Cu trecerea din viață a protoiereului Budescu, protopia Galați, rămîind vacantă, vă recomand pentru acest post pe părintele Zaharia după recomandăția ce și noi primim acum de la mai mulți ținuțași.

Prințul Domnitoriu

Conceptul răspunsului dat de Melchisedec:

Prea înălțate Doamne!

Socot de datorie cu tot devotamentul a vă aduce la cunoștință, că orînduirea părintelui Zaharia în postul de protoiereu, nu corespunde cu dorința măriei voastre de progres în cler.

Vă rog să-mi dați voie a numi în acel post o persoană cu știință și cu moralitate. Cel puțin, vă rog, învoiți-mi a amîna pînă ce voi veni eu însumi la București.

(Ar. *Melchisedec*)

1864

12. *PROFESORUL STOICA D. CATRE EPISCOPIUL MELCHISEDEC*

Iași, 5 septembrie 1864

Prea Sf. domnule arhi-ereu,
Prea venerabile Arhi-Păstor!

Precum toate lucrurile la noi se fac în pripă ori poate și cu scop, așa văd că în budget la mine este trecută pre lîngă limba latină și retorică, et literatura romînă.

Gramatici romîne eu am vreo cîteva, iară a ave un manual pentru literatura romînă! nu mi s-a prilejuit a vîdea. Am văzut în opera intitulată: introducerile în sf. cărți, a cărui autor și editor sunteți Prea Sf. Voastră, că între autorii cărților sfinte, puneți și pe *scriptorii ecclesiastici romîni*.

1. In nr. 11 (36) al jurnalului „Preotul”, Melchisedec aduce colaborarea sa.

2. La 29-31 decembrie 1862, Melchisedec a fost hirotonisit arhieru la Iași.

Însă eu ași ave o operată trebuință despre scriitorii români în genere, nu numai o specie p(re)c(um) sunt cei eclesiastici, pentru aceia vă rog ca bine se voiți dacă aveți asemenea cărți să mi le trimiteți pe un timp și eu iară le voi retrimite cu cea mai mare mulțemire, ori dacă aveți macar manuscrise de asemenea categorie, ori dacă binevoiți să-mi recomandați asemenea autori, cu care binefacere mă veți îndatori pre mult și vă voi fi mulțemitor pururea, decît dacă se poate cît mai în grabă et sigură, Doamne nu zebovi.

Cu această ocasiune cerîndu-vă binecuvîntările arhipăstorești rămîn
Al prea sf. voastre fiu sufletesc,

D. Stoica¹

13. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE PROFESORUL D. STOICA
(concept)

Huși, 13 septembrie 1864

Domnule Stoica,

La epistola dvoastre, din 5 sept. 1864, prin care îmi scriți, că aveți necesitate de scriitorii români în genere, și că să vă trimit, dacă ași fi posedînd asemenea cărți, sau să vă recomand niște asemenea autori;

Cu onoare vă răspund, că eu nu posed asemenea cărți care ar trata, în specie despre scriitorii români, și cred că, încă nici avem asemenea cărți; căci încă nime nu și-au propus acest scop.

Cîte ceva despre această materie, se poate găsi prin jurnalele de literatură ce au eșit în deosebite timpuri și locuri, precum:

Foaia pentru minte, etc.; Curierul de ambele sexe; Dacia literară; Arhiva romînă; Revista romînă; Revista Carpaților; foilele lui Hajdău și dacă vrei și Atheneul romîn, etc.

Vă va fi de mare folos «Desertația lui Vasile Popu despre tipografiile romîne», în care autorul, înșirînd cărțile tipărite în deosebite locuri și timpuri, adauge și diferite notițe de cîte a știut pentru autorii cărților. Aceasta a fost publicată în broșură de autor; un exemplar știu că avea părintele Vlădica Filaret; acum din nou se reproduce în foiletonul jurnalului de Pesta «Concordia», paremise că de la No. 60 înainte. Domnul Eliad are o carte de literatură, publicată în anii din urmă. Ea este o critică foarte sănătoasă asupra gramaticii romîne.

Aveți un cîmp înainte-vă foarte întins și mai cu totul nelucrat. Unii dintre învățații noștri au crezut pînă acum, de și cu mare greșală, că *un curs de literatură romînă nu poate exista, din cauza lipsei de autori mari.*

Însă, dacă nu am avut autori mari despre ideile moderne, nu urmează că, să lăsăm în părăsire și nestudiați pe acei ce i-am avut și-i avem.

Cînd eram membru în Consiliul de instrucțiune, am avut într-o ședință discuțiune asupra acestui obiect. Și spre mirare, chiar d-l Laurian s-a sculat în contra cursului de literatură romînă.

Alte cărți eu nu am, de cît unele din operele vechi eclesiastice, de care se pomește în Desertația lui Popu și de care cred că la trebuință, puteți găsi mai multe în Biblioteca națională din Iași. Cînd ne vom întîlni la Iași, vom mai vorbi în acest subiect.²

Al dvoastre amic,

(Ep. Melchisedec)²

P. S. Cînd m-am înturnat din excursia prin eparhie, am găsit o epistolă a d-voastre, prin care cereați învoire părintelui Vlădica Filaret³ a liturghisi în această eparhie la zioa de 27 august. Dar fiindcă scrisoarea am cetit-o în septembrie, cînd, am văzut, că lucrul era deja finit, nu v-am mai răspuns.

1. D. Stoica, profesor la Universitatea din Iași.

2. În original „sujet”.

3. Vlădica Filaret Scriban, fostul rector al seminarului de la Socola, acum în opoziție cu activitatea desfășurată de episcopul Melchisedec.

1866

14. *GENERALUL G. GHICA CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC
ȘI RĂSPUNSUL ACESTUIA
(concept)*

București, 9/21 august 1866

Sărut dreapta preosfințite !

Infățișătoritul aceștie, sachelarul Anastasie Călugărul, preot satului meu Scînteieștii, atîrnat de comuna Frumușița, după bunile sale purtări recunoscute de toți locuitorii satului zis, și apreciate de mine însuși în timp de mai mulți ani,

îmi iau îndrăzneala a vi-l recomanda preosfinției voastre, rugîndu-vă tot odată a-l înainta la rangul de iconom.

Primiți, preosfințite încredințare deosebitei mele considerații, cu care am onorul a fi, a preosfinției voastre fiu sufletesc.

General G. Ghica¹

Conceptul răspunsului :

Domnule General,

Am avut onoare a primi epistola domniei voastre din 9 august, pentru recomandația sachelarului Anastasie Călugărul.

Vă mulțumesc foarte pentru interesul moral ce vă conduce în a prețui și a recomanda buna purtare a numitului preot.

Credeți d-le general, că și eu nu am decît aceeași intențiune și dorință de a se dezvolta în preoții noștri, cît se poate mai multă tendință către frumosul moral, cu care trebuie să se distingă servitorii altarului, în cariera servirei lor.

Credeți, vă rog, că eu voi avea de cea mai plăcută datorie a-l gratifica cu rangul propus, îndată ce el se va conforma regulilor stabilite întru aceasta, *pentru toți preoții și pe care el le cunoaște.*

Profit de această ocazie a mă însemna cu plăcere, al domniei voastre părinte sufletesc și servitor,

(Ep. Melchisedec)

15. *ARHIEREUL ISAIA VICOL CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

Iași, 24 august 1866

Frățescă în Hristos îmbrățișare Prea Sfințite !

Dorința cea mai mare îmi este se știu de vă aflați sănătos. Din parte-mi vă anunț că sînt bine — laudat numele Domnului, am scăpat acum de odată și de cotropitoarea boală a holerii, care pe aicea a făcut multe jertfe. Scăpat din lunga călătorie pe mare și uscat, cînd am ajuns acasă, dau peste holera, carea m-a cercat și pe mine, mijloacele în pripă luate sau mai bine : «Domnul m-a certat, iar morții nu m-a dat».

Din călătoria ce am făcut cred că va fi spus părintele Ieronim cu care am venit împreună pînă la Constantinopole, unde eu am mai rămas o săptămînă, dar mi-ar fi

1. Născut la Iași, 1829, decedat la 21 martie 1891. Ministru de război în 1862, de externe în 1863, de la 11 mai la 6 august 1866 iarăși ministru de război.

trebuit și o lună ca să pot vizita toate locurile ce merită a fi văzute, un lucru de nimica mi-au ordonat să merg mai curînd la locul meu.

În Constantinopole am fost la gazdă la mitocul Patriarhiei de Ierusalim. Am fost la Patriarhul icumenic în mai multe rînduri, m-a primit foarte bine. Domnul Constantinide gramăt. patriarh. de Ierusalim mi-a dat un banchet. Am umblat cît am putut cuprinde în toate zilele. Cît am șezut acolo, am căutat cutnii, dar era de o calitate foarte proastă, gizzii am găsit bune, dar mi s-a părut prea scumpe și n-am luat, să avem sănătate ne vom îmbrăca și cu cele ce se găsesc pe la noi...

Prea Sfințite, lucrurile ce ați dat să se facă aicea, sînt gata: chinga, paftalele și potnoșile. Lămăriți-mi vă rog fiecare ce a primit și cît are a mai primi, căci eu am uitat. Binêvoîți a trimite costul lor și ordonați mijlocul prin care să se trimită.

Al Prea Sfințiilor voastre în Hristos frate,

*Isaia Vicol*¹

D-lui Pavel Romanenco și d-lui Alecsandrite cu a sa familie complemente, dacă însă nu m-ar fi uitat, de asemenea și celorlalți amici.

16. MITROPOLITUL CALINIC CĂTRE EPISCOPII MELCHISEDEC

Iași, 20 septembrie 1866

Cu cea în Hristos dragoste îmbrătoșem pe Frăția Voastră!

Foarte mult am dorit ca să vă văd. Aceasta pe de o parte, pentru a-mi împlini dorința de a mai fi împreună, iară pe de alta, pentru a ne consulta asupra mai multor împrejurări privitoare pe Biserică și cler.

Astăzi mai cu seamă este timpul în care am putea prin conînțelegere să punem o stabilitate acestor lucrări și prin urmare o limită a deselor intervențiuni nejuste asupra drepturilor Bisericii.

Sînt cîteva zile de cînd am primit din partea Ministerului Cultelor un așa numit «Regulament interior privitor la disciplina dohovnicească și regulile pentru ținerea soboarelor din monastiri», ca să-l observ și să-mi dau opiniunea, încunoștințîndu-mă că un asemenea a trimis și părintelui Mitropolit de dincolo. Ei bine, am observat acest zis regulament, dar dispozițiunile cuprinse în el, sînt cu totul, cel puțin după opiniunea mea, departe de a se putea încuviința de către vreunul din Episcopi.

Las că sînt derogățuni esorbitanti de la regulile prescrise de Sfintele Canoane, apoi autoritatea episcopală este cu totul suprimată, astfel că după zisul regulament nici că mai face necesitate de episcopi.

Din aceste mări multe împrejurări, din necesitate pentru a ne consulta și face niște proiecte de bugete pentru monastiri și episcopii care au rămas, mai în proastă stare mult, de cum erau mitoacele mai înainte și a le espune motivat locului cuviincios pe care l-am crede competente spre a le avea în vedere la timpul convenit;

Eu vă rog frățeste, ca să faceți tot posibilul spre a putea veni la Iași luna viitoare, ca să lucrăm în scopul ce am vorbit, căci numai lucrînd prin armonie vom putea scoate Biserica din hangarul în care se asvîrle.

Eu sînt sigur, că și frăția voastră doriți tot asemenea ca și mine și eu sînt gata la orice lucrare, însă am nevoie de concursul frățielor voastre.

Vă rog totodată a mă încunoștința mai înainte despre aceasta spre a vă aștepta.

Astfel dar, eu rămîn în dorința de a ne vedea, cît mai curînd, însemnîndu-mă cu plăcere,

Al frăției voastre, în Hristos frate,

† *K(alinic)*, Mitropolit Moldaviei²

1. De Dioclăa, vicar la episcopia Romanului, noiembrie 1868-1873, apoi episcop pînă în 1878.

2. Cunoscător de limbi străine, arhiereul Calinic Miclescu tipărește la Iași, în 1863, lucrarea lui Guetté, tradusă din limba franceză: *Epistolă către presf. episcop de Nantes, ca răspuns ulacurilor făcute în contra bisericii Rusiei*. A trimis liste de abonați moldoveni la

17. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC
(concept)

4 octombrie 1866

Înalt prea sfințite stăpîne,

Epistola înalt preosfinției voastre cu data din 20 sept. am primit la 3 octombr. și mă grăbesc a vă răspunde. Mai întâi mulțumesc din inimă înalt preosfinției voastre pentru amicitia și considerația frățescă ce totdeauna ați binevoit a-mi acorda care, vă rog, să fiți sigur, au deșteptat în inima mea toată stima către persoana înalt preosfinției voastre.

Eu însumi am mare dorință să vin la Iași, ca să vă văd în persoană și eram hotărât să vii în luna lui septembrie, dar trebuința m-a silit să mă duc la București, de unde am venit abia de o săptămână. Cu toată lipsa și sărăcia la care ne-a adus și guvernul de astăzi, mai mult decât cel din trecut, lăsându-ne numai cu două mii lei pe lună după atît de sgomotoase făgăduințe de a îmbunătăți starea clerului, voi face toate chipurile să vii luna aceasta la Iași, și rog pe Dumnezeu, ca să mă învrednicească a vă găsi sănătoși.

Pentru regulamentul ce scriți că v-a trimis ministerul spre a opina asupra lui, ca apoi ministerul să-l publice pe la monastirile din țară, tot de asemenea a cerut și de la p. mitropolit de București și i-a comunicat copie. Părintele mitropolit mi-a scris de aceasta și mi-a cerut socotința. Eu am opinat ca să răspundă ministerului, că îndată ce se va convoca Sinodul canonic al bisericii noastre, de urgență va supune acel proiect la disbațerile Sinodului, neputînd singur preosfinția sa a da legi bisericii și că atît după canoane cît și după Legea sinodală promulgată de guvernul trecut, regulile de disciplină monastică sînt de atribuția sinodului.

Părintele mitropolit a ascultat opiniunea mea și chiar am redactat și răspunsul în acest sens către minister.

Totodată părintele mitropolit Nifon a dat anafora către domn, cu o copie, instituirii comitetului de revizuirea legilor făcute sub guvernul trecut în cuprinderea că, asupra punctelor sale atinse de religie și biserică din acele legi, comitetul acela să nu ia nici o decisiune, pînă ce mai întâi asupra lor nu se va consulta opinia Bisericii, ca nu la din contra urmare, în loc de îndreptare să se comită iarăși erori și loviri în religie, ca și în trecut, sau și mai rău. Nu știu rezultatul acestei anaforale; dar cred că era aproape și am aprobat această opinie și eu modificînd oricare puncte din redacția ce se făcuse anaforalei.

La 16 ale curenteii, am o sfințire de biserică, prin urmare, sper că după aceea să pot veni la Iași, atunci ne vom consulta pentru toate cele de trebuință și vom lucra împreună cu toată mulțemirea.

Pînă atunci recomandîndu-mă sfințelor Voastre rugăciuni, în dragostei în Domnul, am onoarea a fi al Înalt preosfinției voastre frate mai mic și plecat servitor,

(Ep. Melchisedec)

18. S. MARCOVICI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 4 octombrie 1866

Prea Sfinte Părinte,

Mă simt fericit că am putut și eu contribui, în mica mea sferă, spre a se da dreptate d. Gavriil Musicescu¹ prin permutarea sa de la seminar... Vă rog oricînd veți socoti că vă pot servi în cercul legalității să mă onorați cu ordinele Prea sfinției voastre.

lucrarea lui Guettée : *Istoria Bisericii*. Altă traducere a lui Calinic Miclescu este din limba greacă, păstrată în manuscrisul 1712 din anul 1849, cu titlul *Cuvinte de învățătură ale lui Inochentie din Kiev*, aflător la Biblioteca Academiei R.P.R.

1. 1847-1903, compozitor.

Familia sărută mâna și cerîndu-vă binecuvîntarea pentru noi toți, am onoare a mă subscri cu cel mai profund respect, prea plecat și prea supus servitor,

S. Marcovici¹

1867

19. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MĂNDINESCU VASILE

București, 9 februar 1867

Domnule Mandinescu!²

Am primit depeșele cele două ce mi-ați trimis precum și epistolele din urmă. Domnilor celor cu mijlociri de funcțiuni și de restituiri în posturi, spuneți-le să nu se mai ostenească a-mi scrie; că nu pot să fac nimic, nici mă amestesc. Au trecut timpurile chatîrilor. Miniștri se silesc și ei dupre puțință să se țină în legalitate și în formele adoptate.

Vă trimit mandatul subscris. Budgetele sînt aproape de finit. Episcopiile s-au votat așa precum s-au propus de guvern. Leafa d-tale, 4.800 și vor fi și rețineri. Pentru Bisericele din fortărețe s-au votat sumele ce-am propus prin epistolele știute. La Senat este în desbatere proiectul pentru organizarea bisericei și alegerea Episcopilor și a Mitropoliților. Poziția nu este ușoară, intrigi multe. Vom vedea.

Voi cerceta, dacă pînă la votarea noului buget trebuie așteptat cu statele de leafă, sau să se facă după budgetul anului trecut și vă voi înștiința prin telegraf.

Ingrijiți să fie pace și ordine în toate. Corpurile legiuitoare s-au amînat pînă la 15 martie.

Să ne vedem sănătoși.

Ep. Melchisedec

20. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 22 ianuarie 1868

Domnule Mandinescu,

Eu plec în 24 ianuarie la Petersburg, împreună cu domnul Iancu Cantacuzin, fostul ministru, întru o misiune politică.³ Te-am înștiințat și prin depeșă.

Din alăturata, aici, copie, vei vedea că am mijlocit la Minister a da mandatele pe numele d-voastră, și a vă ajuta la trebuință. Sper, domnule, că veți conduce lucrurile cu prudență și dragoste, ca totdeauna. Poate că să avem zăbavă vreo două luni. Ne ducem pe la Viena.

Spune domnului Romanenco⁴ multe complimente. Ingrijiți de băeți. Spuneți lui Caraciovski⁵ să fie cuminte și să se silească la Muzică; de la Petersburg am să-i aduc cărți de muzică.

În chestia cu epitropii de la sf. Gheorghe din Brăila, dacă va fi venit reclamațiunea epitropilor asupra protopopului, să trimiteți pe Agatanghel să cerceteze și să refereze ce

1. Șeful diviziei 11 din Ministerul Instrucțiunii.

2. Vasile Mandinescu, născut la 1835 în Iași, fiu de preot, profesor la seminarul din Socola, apoi director al Cancelariei episcopale la Huși, Galați și Roman, urmîndu-l pe episcopul Melchisedec. Decedat la 14 iunie 1906 la Roman.

3. Misiunea politică în Rusia avea să trateze asupra jurisdicțiunii consulare, regularea datorțiilor de război, de a liniști spiritele în privința secularizării averilor mînăstirilor închinat.

4. Romanenco, consul rus.

5. Caraciovski, viitor profesor de muzică.

este adevărat, arătările protopopului sau ale episcopilor, ca în urmă să se (p. 2) poată lua o decizie solidă. Adresa pentru Celic-dere am trimis-o la Ministerul de interne. Circulara pentru Eparhie să rămână pînă la înturnarea mea.

Cetește aceasta și părintelui Ieronim.

Episcop *Melchisedec*

21. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 5 februar. 1868

Domnule Mandinescu,

Spune lui dl. Muzicescu¹ să traducă caietul în care sînt cîntările bisericești pentru glasuri de femei.

Domnul Davila² dorește să-l aibă pentru fetele de la Azil.³ Dar să-l lucreze cu toată îngrijirea, că o să fie tipărit.

După ce-l va isprăvi, să-l trimiți d-ta la mine aici. Cartea muzicală de mai înainte se tipărește.⁴

Dacă aveți trebuință de ceva semințuri pentru grădină înștiințați-mă, pe aici este primăvară. Cred că și acolo se ocupă de grădină.

Eu sînt bine.

Ep. *Melchisedec*

22. VLADIMIR SUHOPAN CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 8 august 1868

Prea sfințite!

Frățește salutîndu-vă, totodată, vă recomand pe înfățișătorul anume Augustin de Dunin Crucovici, pînă acu papistașescul preot, carele dorește de a primi dogmele bisericii ortodoxe și pe carele Părintele Mitropolitul Moldovei au găsit de cuviință pînă la împlinire demarșelor luate întru aceasta, de a-l trimite la Prea sînția voastră. Nu mă îndoiesc că, cu aceeași îngrijire părintească veți fi cătră dînsul ca și cătră toții ce sînt încredințați pastoriei voastre.

Primiți încredințare osebitei mele considerațiuni, cu care petrec a fi al Prea sînției voastre întru Hristos frate,

Vladimir Irinupoleos Suhopan

23. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 22 august 1868

Cu frățească în Hristos dragoste, îmbrătoșem pe Prea sînția voastră!

Cu venirea Rectorului Seminarului acei Eparhii, ne-am lămurit mai în detaliu, că Frăția voastră vă aflați bine și ne-am bucurat.

1. Musicescu, profesor la seminar (1847-1903).

2. Carol Davila (1828-1884), doctor, conducea întreaga politică sanitară a statului.

3. Azilul Elena Doamna din București.

4. Cartea muzicală.

Ne-am informat că ați făcut voeaj în județul Neamț, după cum și prin telegraf am primit știre, despre care ne-am mîhnit că nu ați venit pe aicea, ca-mpreună să fi făcut acest voeaj, din care cauze eu nici m-am mai dus.

Credem că-n curînd ne vom vedea la București, pînă cînd ne-nsemnăm.
al Prea sfinției voastre, în Hristos frate,

† *K(alinic)*, Mitropolit Moldaviei

(m. p.) Am primit treizeci galbini ce ați trimis cu un tînăr, pentru școala Sf. Maria și pentru care mult vă mulțumesc. Acuma sînteți achitați de supscrierea ce ați făcut în condica acei școli.

24. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 23 septembrie 1868

Domnule Mandinescu,

Dl. Costachi Savinescu, fost profesor la Gimnaziul din Botoșani este permutat la Seminarul din Ismail.¹ Am făcut cunoștință cu d-lui în București.

Il recomand amicitiei d-voastră, ca unul ce și d-lui este ieșean și fiu de preot. Fiindcă d-lui, acolo, deodată are a fi cu totul străin, pînă ce se va orienta și își va închipui cele trebuitoare, să-l găzduiți în Episcopie.

Eu nu cred că voi putea veni degrabă acasă. Cum va sosi un desemn de baptisteriu așteptat de la Petersburg și care după o depeșă de acolo, trebuie să sosească pe la începutul lui octombrie, să mi-l trimiți la București.

Rămîn al d-voastră părinte sufletesc,

Ep. *Melchisedec*

25. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 20 octombrie 1868

Domnule Mandinescu,

Scrisoarea ce mi-ai trimis prin dl. Șopov am primit-o, deși în ea se zice că o trimiți prin păr. Arhipescu.

Mi-ai scris într-un rînd că dl. Tomovici ar fi făcut un raport la Minister pentru starea Bisericii; l-am văzut; și cred că d-lui se va mai cumpăta în zel.

Vreau să știu în detalii despre reparația, de a ieșit acoperămîntul bun, și ce aspect au acum casele; cît s-a cheltuit cu acoperămîntul; ce bani vor prisosi și ce încă îmbunătățiri s-ar mai putea face la Episcopie cu acest rest de bani.

Să mă înștiințezi de starea corului care mă interesează mult; ce progres a făcut; ce băieți compun corul; de ține regulat lecțiuni dl. Musicescu. Acum deodată să învețe liturghia arhierescă. Am să fac toate chipurile să viu de Crăciun acasă, dacă voi fi sănătos, pentru ca să văd progresul corului.

Eu mi-am închiriat aici o casă, unde mă voi muta de la Sf. Dumitru și prin aceasta voi termina cu multele incomodități ce am suferit prin București de atîția ani. Am început să tipăresc *Cronica Chușilor*; se face pregătiri pentru tipărirea *Cărții de rugăciuni*, a plăcut *Măriei-Sale*; și vrea să o tipărească într-un mod foarte elegant și înfrumusețată cu mai multe gravuri de mînăstiri și biserici din România, din Albumul *Măriei-Sale*. Ai cerut Atlas, nu sînt încă expuse de vînzare. Pînă acum au venit de la Paris numai o cîtine pentru *Măria Sa*; pe care le-a prezentat pe la școli și pe la persoane particulare. Mi-a făcut și mie onoarea cu unul.

1. Unde a suplinit catedra de limba franceză.

Mi-ai scris de Dreptul Canonic al Prea Sfințitului Șaguna.¹ Eu atunci îl aveam, l-am cumpărat de la Socec unde-l găsisem de la întâmplare.

Pentru chestia de la Brăila, eu nu înaintez nimic pînă ce mai întâiu nu voi schimba Protoiereul; am propus prin telegraf protopopia aceea, lui Cosma Moșescu și el a declinat. Am hotărît să pun pe preotul Alecu; dar nu știu cum îi este familia; înștiințeză-mă prin telegraf; ori dacă ai ceva de observat asupra cazului, scrie-mi de urgență; în toată întâmplarea, vreau să știu familia lui Alecu...

Pentru numirea docotrului Keladino la regiment, nu era trebuință a face ceva, căci atunci era iscălit de Vodă decretul pentru reintegrarea lui. Spune-i din partea mea să nu facă întru nimic opozițiune guvernului. Să se poarte prudent în chestia alegerilor comunale și în aceea a casinului. Dl. Cociu a stăruit pentru doctorul ca un voinic. Spune lui Gliziane² să se ducă la poștă, — dacă încă nu se va fi dus, — și să-și facă datorința sa în conștiință, fără a se închieta cu Tomovici. Dorința lui ce mi-a arătat-o, sper a i-o îndeplini.

Multe complimente d-lui Romanenco³ și cucoanei. Doresc să ajung, ca să-i văd sănătoși și voioși, împreună cu marele Alexandru — făt-frumos.

Salută pe Ieronim.

Al dv. părinte sufletesc,

Ep. *Melchisedec*

26. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 29 oct. 1868

Înalt Pre sfințite Stăpîne,

Eu după închiderea Senatului, am rămas în București, pentru mai multe cauze: 1. Pînă la începutul lui octombr. am fost ocupat cu Consiliul de instrucțiune; 2. După aceea am pus o carte la tipariu și trebuie să o inspectez; 3. M-am hotărît să-mi închiriez o casă în București, unde sîntem siliți a petrece o mare parte a anului și să pot scăpa de nespusele incomodități la care am fost expus, de cîte ori am fost silit a șede în București. Pentru acest scop a trebuit să aștept în București, Sf. Dumitru, cînd se deșartă casele, ca să-mi pot găsi și menaja una pe iarnă.

Pînă acum șed în casele Pre Sfinției Voastre la Zlatari, fiind vacante. Dar sînt foarte incomode și pline de ploșnițe și murdare. Eu v-ași sfătui să că închiriați niște case în București.

Noutate din București: Părintele episcopul de Roman a demisionat, în urma invitației ce i-a făcut ministru de Culte de a merge la Eparhia pe care a părăsit-o de un an de zile.

Părintele Mitropolit de aici este bine; m-a întrebat despre Înalt Prea sfin. voastră; dorește să vă vadă.

Mă executați că v-am rugat a da lui Silvestru⁴ pentru mine 15 *, n-am avut alt mijloc a-i răspunde la depeșa lui mai grabnic; căci m-a înștiințat că numai decît pleacă.

Înalt Pre Sfințite, dați-mi voie să vă fac o rugăminte. Știți că mă ocup cu adunarea materialului pentru istoria noastră bisericească. Părintele Ieronim, mi-a spus că la Slatina este un document de la Lăpușneanul, mi se pare că pentru sfintele moaște, precum și niște condice în care sînt prescrise toate documentele monastirei. Înalt Pre Sfinția Voastră, puteți să ordonați egumenului a vi le aduce la Iași, de unde cînd veți veni la București, în luna viitoare, — căci vă rog să veniți, — vă rog să le aduceți, aici, unde eu în scurt timp le voi ceti, îmi voi adnota ce va trebui, și iarăși se vor returna la locul lor,

1. Compendiu de Drept canonic al Mitropolitului Șaguna, Sibiu, 1868, XLVI, 451 pag.

2. Iosif, protoiereu.

3. Consulul rus.

4. Silvestru Bălănescu, născut la 16 iulie 1838 la Pingărați-Neamț. Învață la Academia Teologică din Kiev (1868-1872); † 25 noiembrie 1900.

pe aceeași cale. Spre recunoștință, când se va da la lumină cartea ce se proiectează, întâiu Inalt pre sfinția voastră veți primi pîrga ostinelor mele.

Dorind ca să veniți la București cît mai de grabă și să ne vedem cu pace și sănătate, am onoare a fi al Inalt Prea Sfinției Voastre frate mai mic în Domnul și plecat servitor,

Episcop *Melchisedec*

27. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 1 noiembrie 1868

Domnule Mandineșcu,

Am primit astăzi epistola ce mi-ai trimis și-ți mulțumesc de detaliurile ce mi-ai comunicat.

La Seminarul de acolo, este orînduit Rector și profesor Roseiu,¹ după recomandația mea. Spune-i să se poarte cu hărnicie; să introducă disciplină și moralitatea în școală; să se țină strict de lege; cu profesorii să se poarte prudent și să le dea prin fapte exemple de exactitate în datorinți.

Astăzi, mi-a spus ministru, că a primit o depeșă de la seminariști, prin care se plîng de masa rea. Roseiu să sîrguiască duple putere a întreține bine masa, dar să nu cheltuiască peste buget. Orice nevoie va avea, să mă înștiințeze. D-ta, condu-l, pînă ce se deprinde; căci sper că prin el, Seminarul va cîștiga mult în soliditate și moralitate. Cartoforii și bancheturi de ale lui Archipescu² cred că vor lipsi din Seminar și în locul lor, se va introduce travaliul, studiul, vigilența, dezvoltarea intelectuală și morală. Postul lui de preot la biserica Catedrală, să-l țină Protoiereul pînă la o altă dispoziție. Roseiu să țină studiile religioase și limba franceză; dacă îi va fi greu, atunci să propună Ministerului a-i da de tovarăș la studiile religioase pe Popescu,³ care să continue a ține și limba greacă. Lui Popescu să-i spui, că nu se poate împlini acum deodată cererea ce a adresat, căci trebuie a se lua măsuri legislative, care se vor face pe viitor. Și consiliul general a cerut a se orîndui pe la Seminarii mai mulți profesori de studii religioase.

Acum deodată lucrul rămîne în statul quo.

Pentru Monitor, mi s-a spus că s-a dat de mult ordine. Este un director cam negrițor. Faceți o adresă formală în chestia aceasta, cu arătarea de cînd anume nu s-a primit Monitorul.

Ministrul mi-a spus că primarul de acolo, se amestecă în trebele Seminarului și că el i-a ordonat să-și caute de trebele sale și să lase Seminarul în pace. Dacă Roseiu va avea vreo supărare, să-mi scrie. Spune lui Musicescu că: cartea lui s-a pus la tipar.

Iconomul să conserve bine materialul rămas de la reparația caselor; lemnăria, cărămida, oale, căci are să trebuiască la primăvară.

Grecii de la Brăila cer preot, fiindcă au alungat pe care l-au avut, mi-au trimis răspunsul ce li s-a dat de la Episcopie și că l-am aprobat, ca să urmeze ei întocmai; dar ca să nă aibă cuvînt că n-au preot, pîn-se va regula chestia, dați ordin călugărului Paisie să meargă să liturghisească la acea biserică, pînă se va pune la cale. Tot odată spune-i verbal, ca el să se silească a-și face acolo partidă, căci, dacă îl vor vrea ei, sînt gata a-l confirma.

Mihailescu m-a rugat să mijlocesc la Minister ca să-l restabilească în postul său de perceptor; spune-i că dacă nu-mi dă banii cu care îmi datorește de atîta timp, nici deschid gura pentru el, nici pe viitor. Omul se poate înșela numai odată.

Un prieten al meu de aici, dorește a ști despre nepoata sa, madame Cristide, de este sănătoasă.

1. Constantin Roseiu, absolvent meritoriu al seminarului de la Socola, a condus seminarul de la Galați pînă în 1893.

2. Arhim. Veniamin Archipescu, fost superior al capelei romîne din Paris, întiul director al seminarului din 1864.

3. Grigore Popescu, profesor de la 1864-1878.

Protopopul de Brăila m-a înștiințat că a demisionat. Faceți recomandăția la Minister pentru preotul Alecu. Pînă la confirmare, ordonați-i ca proestos a purta grijă de Protopopie.

Cercetează și mă informează la ce uneltiri ar fi vrînd Kir Theoctist¹ să facă între profesori și în Seminar.

Peste cîteva zile, eu mă mut de la Zlătari la noua cvartiră. Ea este în str. Polonă nr. 11. Acolo, de acum să-mi adresezi scrisorile. La adresa cu banii, am eu un răspuns de la Minister, prin care se constată că au primit acei bani.

Astăzi, am primit de la Augustin De Corvin, o epistolă din Galați, prin care îmi mulțumește de binefaceri, se tînguiește asupra soartei sale, că se duce să-și caute una mai bună în Turcia sau în Grecia. Omul fără răbdare își creiază singur greutate și amărăciuni.

Pînă acum în București a fost un timp minunat, toamna fericită. Astăzi s-a început noiembrie cu ninsoare care apoi s-a prefăcut în ploaie. Cum e timpul pe acolo?

Despre grădină să se îngrijească părintele Ieronim cu iconomul, să gunoiască, să pună sămînță ca în toți anii; cu un cuvînt să nu înceteze a se lupta cu natura cea ingrată..., pînă îi va veni de hac.

Dl. Colonel Racoviță mai are un fecior și eu un fin Dumitrie, botezat în ziua de Sfîntul Dumitru.

Astăzi Măria-Sa vine în Capitală din voiajul prin județele de la Argeș.

Astăzi s-a cutremurat pămîntul în București.

Pentru Baptisteriu am corespondat eu prin telegraf cu maestrul de la Petersburg și îmi trimite alt plan la București de-a dreptul, căci se vede că acela trimis înainte s-a pierdut.

Mîine o să vorbesc cu ministrul în chestiunea d-lui Savinescu.

Ep. *Melchisedec*

28. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 10 noiembrie 1868

Domnule Mandinescu,

Domnul Alevra este numit vameș... prin mijlocirea mea la domnul Ministru Brătianu. Cu ocaziunea aceasta, te înștiințez că am primit astăzi plicurile ce mi-ai trimis.

D-lui Savinescu spune-i că am primit și scrisorile și depeșa; am vorbit cu domnul Ministru de cîteva ori și cu dl. Alexandrescu. Ministrul consimte cu pozițiunea lui și a făgăduit că va face tot ce va putea pentru restabilirea d-sale, într-o pozițiune mai bună. A recomandat chestiunea d-sale, Consiliului Permanent și mi-a zis că: D-lui trebuie să mai fie îngăduitor, pînă se vor lua dispozițiuni pentru catedrele vacante, care sînt publicate.

Așa dar d-lui trebuie să țină parola de a continua pînă la finele anului și în acest interval tot să mai amintească d-lui Ministru, ca să nu uite promisiunea. Imi pare bine că dl. Caliciu s-a prezentat... și s-a mai împuținat numărul netrebnicilor de acolo, cît și pentru prefectura..., mi se pare că are să se desființeze (aceasta însă, să nu o spui la alții).

Eu sînt bine. Mă ocup cu gospodăria ce am înființat-o în București, ca să nu mai sufăr ca în anii trecuți. Trimite-mi prin poștă una sută napoleoni că am avut unele cheltueli.

Complimente d-lui prefect; D-lui Romanenco și cucoanei, doctorul² și altor amici, care vor mai fi.

Raportul pentru finitul reparațiunii s-a primit. Mi-a spus dl. Ghedeonescu, că Ministrul a rezolvat de a se răspunde restul de bani.

1. Aluzie la simpatia față de greci a lui Teoctist Scriban, arhimandrit și fost director al seminarului de la Socola.

2. Keladino, medic la regiment și profesor de igienă la seminar.

Raportul, să nu faci despre neprevăderea Arhitectului, pînă nu se vor plăti banii și pînă nu-ți voi scrie eu de aceasta.

Aici, a nins bine în ziua de 8 noiembrie.

Dorindu-vă la toți sănătate.

Sînt al D-Voastră părinte și amic,

Episcopul *Melchisedec*

Cere de la părintele Ieronim: 1) Liturghia Arhierescă rusească; 2) Rînduiala hirotoniei Arhieresti în romînește și în ea este un manuscris de o nouă traducere de hirotonia arhierescă; 3) O broșură rusească dintre cărțile ce au venit de la Petersburg, tot despre hirotonia arhierescă, format în 4°; 4) Rînduiala Sfințirii Antimiselor. Toate acestea așezate bine cu hîrtie ca să nu se roadă și puse într-o cutie; trimiteți-mi-le prin poștă. Măria-Sa, voiește a tipări Liturghia arhierescă și eu trebuie să o completez. Încă o carte: 5) Rînduiala Sfințirii Mirului, tot între cărțile venite de la Petersburg; o carte cu tipar vechi, forma mică. La început sînt alte slujbe și mi se pare că mai la urmă este despre Sfințirea Mirului.

Ep. *Melchisedec*

29. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 13 noiembrie 1868

Domnule Mandinescu,

Am primit epistolele d-voastră, de la 4 și 5 noiembrie. Vă mulțumesc de detaliurile comunicate. Roseiu¹ să cugete cum să poarte bine postul ce l-a căpătat și cu deosebire administrația casei. Să nu gîndească a rămînea numai cu profesoratul și a să da altuia direcțiunea; căci aceasta este imposibil și tocmai nevoia de un director bun a motivat numirea lui; căci dacă era vorba de profesorat, atunci trebuia să intre pe altă cale, pe aceea a concursului. Dacă mă va da de rușine și nu va răspunde la recomandațiunea cea bună ce am făcut, atunci să nu mai aștepte de la mine nimica pe viitor. Comunică-i aceasta.

Ideia despre Glizanu este neaplicabilă. Despre limba franceză nu știam că s-a făcut noua dispoziție din partea Ministerului. Roseiu dar rămîne numai cu obiectele religioase. Sînt cam multe, dar și el este tînăr și energia nu trebuie să-i lipsească. Pe viitor, sper că se va mai orîndui un profesor pentru obiectele religioase. D-ta n-ai putut fi recomandat la postul de director, căci se cere un membru din cler. Sînt sigur că nu regretați. Partea d-tale, lăsată de Providență, nu ți-o poate lua altul. Pentru profesorii necapabili de la Seminar, am vorbit cu Ministrul; a poruncit de s-a adus dosarul și s-a văzut că Bărgăuanu² este orînduit prin concurs; că a depus examene de științele gimnaziale; prin urmare vedeți, că este greu a crede, că el n-ar fi știind nici citi latinește, precum scrieți.

Informază-te bine de aceasta; căci o chestie de orînduirea prin concurs a unui om necapabil, se lovește de o mulțime de oameni; Consiliul unde s-a făcut concursul; Consiliul Permanent și Ministrul. Pentru Verdeanu³ s-a luat informări, că din greșală s-a numit definitiv și că spre a se îndrepta acea greșală s-a publicat concurs pentru acea catedră. Depeșa lui Verdeanu, pentru a nu merge la concurs sub pretext de boală, nu se ia în considerație. Va dobîndi acel post cine va concura. Pentru Artimescu,⁴ a rămas să se ia informări de acum, căci șeful de secțiune a zis, că nu-i în act aceea, și trebuie să o caute în alta.

Am primit depeșă de la un preot..., mi se pare că ar fi Argiră Artimescu. El se cere a fi încuviințat în postul de preot la regimentul de acolo.

1. Vezi nota 1 de la pag. 522.

2. P. Bărgăoanu, profesor de limba latină și romînă din 1868.

3. G. Verdeanu, profesor de matematici din 1864.

4. V. Artimescu, profesor, apoi preot, ocupa catedra de desen și caligrafie din 1864.

I-am răspuns că s-a scris la Episcopie cele de cuviință. Așa dar, spune-i să dea o suplică arătându-și dorința ce are și să înfățișeze și atestatul de conduită de la Eparhiotul unde a servit pînă acum; și apoi i se va învoi lucrarea celor preoțești în Eparhia Dunării de Jos.

Ți-am mai scris o epistolă prin dl. Alevra, vameșul...
Complimente d-lui Anastasopolu, Șoppof, Tulceanii, etc.

Ep. *Melchisedec*

30. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 5 decembrie 1868

Domnule Mandinescu,

Am primit toate epistolele ce mi-ai trimis și mai în urmă cea pentru alegeri.

Am primit și Baptisterul de mult, nu ți-am răspuns, căci nu credeam de lipsă. Mandatul de reparațiuni, mi s-a spus că s-a expedit de la 24 ale trecutei luni. Avizul pe septembrie, i s-a dat de urmă, și se știe că de asemenea s-a expedit.

Lîna de asemenea s-a primit și s-a dat la locul ei mai bine de o lună.

Nu știu ce ați făcut cu Protopopia de Brăila. Dacă răspunsul Ministerului ar fi fost trimis mie aici, eu aș fi regulat ceva pentru instalarea lui. Răspunde-mi ce ai făcut. Decretul lui trebuie să-l subscriu eu, fă-l întocma ca pe cel al lui Glizan și să mi-l trimiți aici.

D-ta mi-ai imputat că nu ți-am răspuns la cîte ceva; dar și dumneata nu mi-ai spus, de ai arătat lui Mihailescu cele recomandate de mine printr-o scrisoare din cele trecute, în chestiunea datoriei știute. El iar mi-a adresat o scrisoare de solicitare, pentru vre-un post, dar eu îmi țin parola dată, de a nu zice nici un cuvînt în favoare-i, pînă nu-mi va da datoria.

Spune-i d-lui Săvinescu,¹ să se adreseze noului Ministru de Culte, descriindu-i pozițiunea și cerîndu-i ajutorul. Acesta este mijlocul cel mai bun.

Pentru decretarea lui Artimescu, nu știu nimica. Știu atît că fostul ministru, îmi spusese cînd l-am fost rugat pentru decretarea frăține-meu Costachi,² că Măria-Sa este foarte nemulțămît de conduita profesorilor și nu voiește să mai decreteze definitiv pe nime, ci îl lasă în stare de provizorat. Și spre dovadă mi-a arătat un teanc de ordonanțe gata, dar nesubscrise.

Astăzi am primit de la Cancelaria episcopiei; o suplică a Congăzănilor către Consiliul de Miniștri. Nu-mi mai puneți, vă rog, acest feliu de însărcinări, de ași putea face pe cele ale casei. Acest fel de stăruinți, umbletele pe la ministere, pentru mine sînt nesuferite și mă puneți în pozițiune de refuz.

Icerele le-am primit și sînt bune.

Complimente d-lui Romanenco și la toți ceilalți amici: doctorului Keladino,³ d.d. Tulceni, Șopov, Nastasopulo, etc.

Am onoare a fi al domniei voastre,

Ep. *Melchisedec*

31. SILVESTRU BALANESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Chiev, 18 decembrie 1868

Prea sfințite Stăpîne,

Mai înainte de a vă face cunoscut modul mergerei și a așezerei noastre în Academie, vin cu profund respect chiar la prima ocaziune — apropierea Sf. sărbători a Naș-

1. Profesor suplinitor de la seminar.

2. Profesor la Tîrgul-Neamț.

3. Prieten intim, profesor de igienă la seminar și medic al regimentului.

terei și anul nou — a-mi exprima sentimentele și dorințele ce le am pentru Prea Sf. voastră ca, către un bun păstor și al meu binefăcător.

Prea sfințite! pentru ca omul deja format să poată întreprinde lucruri utile societății în sînul căreia să află; pentru ca întreprinderile să-i fie mai cu bună reușită; totodată ca întreprinderile utile să aibe timp a se înrădăcina în inima societății în mijlocul căreia să pun în practică, îi sînt prea necesare următoarele: sănătate, pozițiune după demnitate și durată.

Bazat pe aceste Prea sfințite eu,

1) rog pe D(umne)zeu să vă dăruiască sănătate pentru ca cu ușurință să puteți lucra în sfera activității de păstor și binefăcător.

2) rog pe D(umne)zeu să vă susție și încă să vă puie la locul de merit, pentru ca ostenelele Prea sf. voastre să poată da mai mult fruct, așa că și chiar posteritatea să se îndulcească cu abundență de el,

3) rog pe D(umne)zeu ca să vă dăruiască ani mulți, pentru ca sămînța semănată de Prea sf. voastră, precum și aceea ce o veți semăna, să aibă timp de a se înrădăcina și a-și da fructele sale sub continua priveghere a Prea sf. voastre.

Plinește Doamne cererile mele!

Despre mergerea noastră Prea sfințite, vă aduc la cunoștință că a fost foarte grea și costisitoare. Noi la 15 noiembrie, îndată ce P. Mitropolit ne-a înmînat 30 galb. pe timp de 3 luni — pînă la 15 februarii, pentru care am dat și adevărîță, am și pornit. Dar cu toate aceste ajungerea noastră în Academie, a fost de abia la 2 decembrie și aceasta s-a-ntîmplat astfel din două cauze:

Întii, pentru că s-a pornit niște lapoviți cumplite și al doilea pentru că, colegul meu Chiril¹ să bolnăvisă insuportabil. Numai cît am mers cu drumul de fer de la Teraspoli la Balta, am avut comoditate mai bună, iar cît am mers cu trăsuri particulare și cu poșta, a fost vai de noi! Mulțămirea noastră deocamdată este că acuma, glorie Domnului, sîntem sănătoși.

În Academie am fost primiți bine, cu toate că P. Rector în anul curent n-a primit de la Sf. Sinod, nici o informare despre noi, și numai în puterea adresei consulului din Iași ne-a regulat între interni. La 4 decembrie a făcut cunoscut sf. sinod venirea noastră, dar rezultatul n-au venit nici pînă acuma.

P. Rectorul arhimandritul Filaret spuindu-ne că v-au fost coleg în Academie² a întreat de Prea Sf. Voastră și a rămas mulțemit cînd i-am spus că sînteți bine.

Trecînd prin Chișinău am fost la P. Arhiepiscop³ și Prea Sf. Sa ne-a dat binecuvîntare. Prea sf. Mitropolit de Chiev este la Petersburg, iar adresa P. Mitropolit Calinic către Prea Sf. Sa a trimis-o p(ăr.) inspector⁴ acolo. Cursul nu s-a început anul acesta și prin urmare noi ne vom ocupa jumătatea aceasta de an, numai cu limba, pentru care finit ne-am și cumpărat cărțile ce ne-a fost prin puțință.

Al Prea Sf. Voastre prea plecat și umilit fiu spiritual,

Prof. Silvestru Balanescu

32. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 26 decemb. 1868

Domnule Mandinescu,

Vă răspund acum la 3 scrisori: la cea din 11, din 16 și 18 decembrie. Decretul Protoiereului de Brăila s-a primit și am regulat cele de cuviință pentru instalarea lui prin protoiereul de Galați.

1. Chirilă Gardomirescu (1868-1870), mort la Chiev; informație în *Legături Culturale Bisericești între romîni și ruși în sec. XV-XX*, 1932, pag. 68. de Paul Mihailovici.

2. Despre cei dintii romîni la învățătură în Rusia, a se vedea: Gh. Moiescu, *Bursieri romîni la școalele teologice din Rusia (1845-1856)*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, anul LXIII (1945), nr. 11-12, pag. 722-756, și Veniamin, vicar: *Studenti teologi moldoveni la Academia Spirituală din Kiev*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, anul LXIII (1945), nr. 11-12, pag. 561-571.

3. Antonie.

4. Al Academiei.

Anaforale de ale Consistoriului ce veți fi avînd gata, trimiteți-mi-le aici spre a le vedea și regula.

Cartea de heruvice de care amintește părintele Ieronim, am trimis-o de mult la Gîrcina.

Chestia Congăzenilor stă așa: am dat hîrtia la Consiliul de Miniștri, am rugat pe vreo cîțiva Miniștri. Ea s-a cetit în consiliu, dar după regula ce se păzește, ea s-a trimis la Ministerul de finanțe, ca și acela să refere Consiliului.

Grecii de la Brăila în chestia preoților lor s-au dat pe drumul formelor; s-au adresat la Ministerul de Culte cerînd învoire pentru ei de a intra în țară, Ministerul s-a adresat la mine, cerînd opinia. Lucrările în această privință vi le alăturez aici, ca să știi cum să lucrezi în cazul acesta; dacă cărțile lor sînt în regulă, dacă nu este vreo falsitate, la care vagabonzii sînt gata. După cererea lor, li s-a învoit liturghia provizorie cu ocaziunea Sărbătorilor.

Arghir a venit la București și și-a pus mijlocitor la mine pe Vlădica Filaret,¹ dar am refuzat.

Pe aici, a nins puțin spre ziua de Crăciun...

...Inocențiu² s-a pierdut cu mintea lui de copil. De acuma sînt sigur că au să se apuce de intrigat elevii și profesorii asupra lui Arhipescu.³ Deja este o comisiune rînduită de Minister în chestia aceasta.

Severin⁴ s-a îndreptat de acuzația ce-i ridicase Inocențiu și s-a restabilit în postul său.

Al dumneavoastră părinte în Domnul,

Ep. Melchisedec

33. DR. AUGUSTINO DON CORVIN CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Galați, 31 decembrie 1868

Prea Sfințite Stăpîne,

Înainte de pornirea Prea Sfinției Voastre..., am obținut promisiunea că Prea Sfinția Voastră, veți împreuna cu Eminenței Sale Mitropolitului Moldovei a regula afacerea mea și m-a ajuta în cauza aceasta.

Prea Sfinția Voastră, v-aveți pornit la București și eu n-am putut a trăi numai din ajutoru altora, fiindcă sînt învățat a lucra, a trăi neatîrnat și a ajuta încă pe alții. Pentru aceasta și eu am plecat la Galați, unde am găsit un loc ca profesor de limba germană în școala comercială, așteptînd a fi confirmat.

De aceea cu profund respect Vă rog, Prea Sfințite Stăpîne, să binevoiți a regula afacerea mea, ca să pot a rămîne în Galați ca preut unei biserici sub stăpînirea Prea Sfinției Voastre și a interveni și a mă recomanda d-lui ministru de culte și instrucțiunii publice spre a fi numit în menționatul post.

După această scrisoare, va cunoaște Prea Sfințite Stăpîne, că sînt destul de tare în limba romînă și se pot fi folositor așa pentru sf. Biserică, cît și pentru națiunea iubită, în care trăiesc.

În fine, vă rog Prea Sfințite Stăpîne, să binevoiți a primi asigurarea stimei perfecte ce vă păstrează, al Prea Sfinției Voastre, prea plecat și prea supus serv,

Dr. Augustino Don Corvin⁶

1. Filaret Scriban, născut 1811, decedat 1873, fost rector al seminarului din Socola.

2. Moisiu, profesor la seminarul de la Huși și în acel an și rector.

3. Protosinghelul Veniamin Arhipescu, care-i ținea locul la catedră și rectorat la seminarul de la Huși.

4. Constantin Severin, profesor la seminarul de la Huși, din 1862, la catedra de limba romînă.

5. Într-o scrisoare din Galați, de la Hotelul Principatelor Unite nr. 8, în redacție ucraineană, spune că are datorie 250 de plăstri și roagă pe episcopul Melchisedec a i-o plăti. Anunță că în Galați se mai află un diacon din Ordinul Capucinilor, doritor de a intra în Ortodoxie, aducînd certificatul său de la Tarigrad. Iscălește: Augustin Don Corvin Crucovici, Doctor în filozofie.

Magistru în matematică și fizică.

1869

34. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 8 ianuarie 1869

Domnule Mandinescu,

La 18 ale curenteii, urmează a se face alegere de un deputat la Cameră, în locul d-lui Cociu..., pre carele precum cred veți fi știind că s-a numit director la telegraf și poștă în locul lui Fălcoianu.

Amicii de aici, mi-au recomandat pe dl. Constantin Boerescu, și pe care eu îl cunosc de un bărbat foarte capabil și unul dintre cei dinții oratori. El va face onoare colegiului ce-l va alege... Precum orășenii noștri nu s-au înșelat cu dl. Cociul, carele unicul... a fost carele s-a interesat pentru... alegătorii săi. Candidatul propus de mine, fiind frate cu Ministrul de Justiție, poate nu puțin a fi folositor în interesul orașului pe lângă Ministerul de Justiție. Să comunicați aceasta d-lui primar, dl. Sopot, d-lui Keladino și altor amici, să-i poșteți din partea mea ca să facă a da colegiului deputat pe dl. Constantin Boerescu.

Am primit hîrțile ce mi-ai trimis. Dintre preoții greci am autorizat numai pe unul; pentru celălalt am amînat pînă mă voi informa dacă gramata lui nu e falsă. Statele s-au dat la Minister.

Să mă înștiințezi de timpuriu de rezultatul la cele ce se scriu relativ la alegere.

În așteptare sînt al dv. părinte și amic,

Episcop *Melchisedec*

Multe complimente d-lui Romanenco și d-nei Olga Vasilievna.¹ De asemenea d-lor Tulcenii, Sopot, Keladino, Nastasopulo ș.c.l.

35. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 1 februarie 1869

Domnule Mandinescu,

Camera s-a dizolvat. De acum au să se înceapă învâluelele prin țară cu ocaziunea alegerilor. Alegerea din urmă... s-a anulat, prin dizolvarea Camerii.

Eu acum aș fi venit acasă, dacă nu aș fi nevoit să rămîn la București pînă la isprăvirea tipăritului cu care mă ocup.

Mai trimite-mi una sută napoleoni tot cu rînduiala de mai înainte.

Fă un raport pentru reparațiunile trebuitoare la case, în urmarea reparațiunii din an.; dar pentru ca să fie reușită mai sigură, suma cerută să nu treacă peste 4000 lei vechi.

Înainte de a se face ruptura între Cameră și Minister nu se isprăvise bugetul. Adunarea s-a învoit ca să nu rămînă țară fără buget a votat în bloc bugetul propus de Comisiunea Bugetară. Prin urmare toate modificările ce făcuse Camera în curgerea disbaterilor asupra bugetului s-au anulat; prin urmare și Episcopia noastră a pierdut suma pentru cor.

Complimente d-lor Romanenco, Sopot, Tulceanii, Keladino, Nastasipolo și la toți amicii.

Al dumneavoastră părinte,

Ep. *Melchisedec*

1. Romanenco.

36. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 14 februarie 1869

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisoarea din 1 febr., cu statele, însă cu statele te-ai grăbit, eu am uitat să-ți scriu, ca să aștepti bugetul nou.

Mi s-a spus de la Minister, că s-a comunicat noul buget. Așa dar, după cum și prin telegraf v-am anunțat, faceți alte state. Eu nu știu de s-a făcut vreo prefacere în buget.

Mi-ați scris despre articolele dușmănești din gazete și opinezi că ar fi bine să facem ceva contra «dîrdalelor». Vorbești după ideile societății vechi. Societatea nouă are alte baze: lasă cuvîntul liber, fie bun, fie rău. Cuvîntul cel bun rămîne, cel rău îl suflă vîntul!

Au să se înceapă alegerile. D-ta fii de acord întru toate cu dl. prefect; lucrați în coînțelegere. Dacă cineva din amicii mei ar voi să știe opiniunea mea, comunică-le tot aceasta, precum și complimentele mele.

Scrie și protopopului..., ca împreună cu preoții, să dea tot concursul d-lui prefect... negreșit într-un mod convenabil, bunei cuviințe bisericesti.

Pentru cererea Congăzenilor, care pînă acum rămăsese uitată, din nou am salvat-o și am rugat pe dl. Kogălniceanu să le îplinească acea rugăminte. El mi-a făgăduit că le îplinește cererea. Să întrebi de protopopul..., dacă le-a venit vreo dezlegare în acea privire. Protopopul să întrebe la Prefectură ori la casierie, nu știu unde va fi mers ordinul pentru liberarea de vamă a petrei.

Eu nu pot hotărî, cînd voi putea veni acasă căci nu știu cînd voi găti cronica¹ de tipărit, poate că pe la mijlocul lunei martie să gătesc și atunci voi veni negreșit.

Prin dl. Teodorescu² v-am fost scris, ca să ziceți lui Musicescu să traducă în romînește muzica bisericască acea pentru fete. Aș dori, ca să o am cît sînt aici, ca să o dau d-lui Davila, să o aplice la fetele din pensionatul de la azilul Elena Doamna; de unde apoi se va răspîndi și aiurea; și onoarea va fi a lui Musicescu.

Spuneți multe complimente d-lor Romanenco și cucoanei precum și doctorului Kelandino și cucoanei pe carii doresc ca să-i văd cu deosebire.

Banii 100 napoleoni am primit și am dat adevărîță.

Spune d-lui Sopof, că îi foarte mulțumesc de îndatorire și îi rămîn și eu dator.

Al dumneavoastră părinte,

Ep. Melchisedec

37. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 24 februarie 1869

Domnule Mandinescu,

Vă înapoiez hîrțile cu chestia bisericii Sf. Apostoli de la Brăila, cu rezoluția de lucrările ce trebuie să faceți în cazul acesta.

Faceți doar lucrarea către Minister, după rezoluție și mi-o trimiteți, ca să o iscălesc și să o dau la Minister.

Faceți totodată o asemenea adresă către același Minister, în chestiunea averii bisericii «Maica Domnului», care de asemenea șade încurcată de foștii epitropi și Primăria nu ia nici o măsură pentru restabilirea ei, deși au urmat ordine de la guvern.

Citește asta și fă o lucrare lămurită și de starea acestei chestiuni, cu indicarea de a îndatori Primăria ca, în înțelegere cu protoiereul, să dezbată averea acestei biserici și iarăși să comunice Episcopiei, știință de cele regulate.

1. A Hușilor.

2. Iosif Teodorescu, profesor de științe fizico-naturale din 1864.

Cere relațiuni de la protoiereu, dacă primăria a regulat ceva pentru biserică, la bugetul anului de față. Dacă n-a regulat nimic, fă iarăși mijlocire către Minister, ca să pună îndatorirea primăriei ca, conform legii comunale, să se facă buget fiecărei biserici, din averile lor respective și unde nu va ajunge, să pună din veniturile Primăriei.

Bugetul, conform legii, să se facă în înțelegere cu Protoereul.

Chestia numirei epitropului de la Sf. Ingeri, de către Primărie, e contrară legiuirilor în vigoare, de asemenea cu toate detaliile ei și cu copie de pe legiuirile, atât ale Moldovei, cât și a Munteniei, așternute într-o adresă către Minister, cu arătarea detaliată a celor regulate de Episcopie și de ingerința arbitrară a Primăriei, cu poftirea ca, Ministerul să ordone Primăriei, pe viitor, de a nu mai călca cele legiuite în privința orînduirii noilor epitropi.

Hîrțile privitoare la acel caz, le înapoiez cu aceasta.

Eri am primit o suplică de la Epitropia bisericii Elena din Brăila, prin care mai cere un preot; am rezolvat-o; fă lucrurile după rezoluție, către Protopopul de Brăila.

Scrisoarea aci alăturată, cu o partitură grecească, ce am primit de la dl. Cristide, să o înmînezi d-sale, după ce vei pecetlui-o.

Dacă D-sa se va fi strămutat la Brăila, atunci să-i trimitеți acolo prin Protoiereu.

Ți-am scris pentru reparațiuni să faci un raport, ca să stăruesc pînă cînd sînt aici.

N-ai făcut nimic.

Eu cred că vreo trei săptămîni voi mai șede în București.

Dorind a vă vedea sănătoși, sînt al Dv. întru Domnul,

Ep. Melchisedec

38. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 9 martie 1869

Domnule Mandinescu,

La scrisoarea d-tale de nedumerire pentru persoanele ce-au a fi deputați la viitoarea adunare, știu să-ți răspund cu siguranță că dl. Vasile Ureche¹ trebuie să fie unul din cei aleși.

D-Sa este favorizat de toți amicii politici, se bucură de buna opiniune a Măriei Sale.

D-Sa a demisionat singur din funcțiune, în urma unor calomnii răutăcioase provenite de la niște funcționari din Ministerul de Culte, care voiau să se recomande d-lui ministru actual.

Așa dar, spune la toți amicii, să voteze pentru d-sa, cu toată încrederea, că fac bine, alegînd un bărbat care le va face onoare și va putea în multe să ajute, mai ales școalele.

D-sa vine acum... cu misiune de la dl. Ministru de Culte, de a revedea școlile. Va avea ospitalitate la Episcopie. D-ta să-l conduci și să-l faci cunoscut cu persoanele cele mai însemnate... și să-i fii mîna de ajutor la toate ce va avea nevoie.

Să-l introduci și la dl. Romanenco, cu care d-sa, dorește să facă cunoștință.

În fine, d-ta să-l tratezi și să-l servești amicalmente, ca pe cel mai de aproape al meu și al d-tale.

Eu sper că voi veni acasă în curînd. Cartea mea este gata;² numai legătorul mai are de lucru.³

Dorind a vă găsi sănătoși, am onoare a fi al d-tale amic.

Ep. Melchisedec

1. Istoric și om politic. Născut la 27 febr. 1834—† 22 noiembrie 1901.

2. *Cronica Hușilor*, București, 1869. Tipografia C. A. Rosetti, p. 636.

3. A. D. Xenopol a scris *Cronică asupra cărții* în „Convorbiri Literare“, anul IV, 1870, pag. 373.

39. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 15 iunie 1869

Domnule Mandinescu,

Eu mai rămân în București, pînă la finele lunei curente, din cauză că Oratoriul¹ nu este încă gata de tipărit și fără mine se fac greșeli.

Eu m-am mutat în alt loc, în Str. Negustori nr. 21. Mi-am găsit o casă mai bună, cu curte largă și cu grădiniță, încît se poate locui cu plăcere.

Le-am închiriat pe 3 ani, cîte 150 galb. pe an. Este o odaie deșartă menită pentru d-ta.

Alăturata epistolă să o dai d-lui Musicescu.

Cred că socotelile nu vor fi rămas date uitării și acum!

Cînd voi pleca din București, te voi anunța.

Spune profesorilor: Nicolaef² și Popescu,³ că în chestiunea lor am făcut o adresă la Minister, în care am arătat toate nedreptățile comise, după memoriul ce mi-a dat Popescu.

Am văzut și rezoluția Ministerului, prin care recunoaște greșala și ordonă a se rectifica. În curînd trebuie să iasă în Monitor.

Aștept de la dl. Musicescu: Liturghia pentru fete. Adă-i aminte.

Al. dvs. părinte sufletesc.

Ep. Melchisedec

40. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 22 iunie 1869

Domnule Mandinescu,

Domnul Nicu Ghedeonescu, fratele d-lui Dimitrie Ghedeonescu, este orînduit director la Prefectură.. Il recomand amicitiei d-tale; să-i dai ospitalitate în Episcopie pînă ce-și va putea găsi o cvartiră.

Eu sper să plec săptămîna aceasta din București și mă voi opri cîteva zile la Brăila. Te voi înștiința la plecare.

Ministru a convocat Sinodul;⁴ însă această convocare este numai de formă, fiindcă există o lege și încă nu s-a înlocuit cu alta.

Comunică într-un mod particular preoților membri ai Sinodului, că venirea lor la București ar fi zadarnică și vor cheltui bani degeaba.

Chestia profesorilor de la seminariu, relativă la concurs, s-a terminat, după cum i-am anunțat.

Cred că vei fi primit prin poștă comunicarea Ministerului, cu rezoluția mea.

Al dv. Părinte întru Domniul,

Ep. Melchisedec

1. Vezi nota 2 de la pag. 532.

2. Preot și profesor de istorie și geografie la seminar, din 1864.

3. Grigorie, profesor de limba elină, din 1864.

4. Sinodul general al Bisericii Ortodoxe Romîne este înființat prin decretul organic din 3 decembrie 1864 și se compunea din ambii mitropoliți, din episcopi eparhioți și din arhierii titulari romîni, din cîte trei deputați de fiecare eparhie, aleși de către clerul de mir, numai dintre preoții de mir sau și dintre persoanele laice, cu cunoștințe teologice și din decanii Facultăților de Teologie din Iași și București. Ei se adunau în ședințe ordinare din doi în doi ani, la 1 iulie. Sinodul general a activat în 1864 și în 1867. Cel convocat în 1869 nu s-a ținut, pentru că membrii lui nu se mai uneau nici în cugete.

41. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 2 decembrie 1869

Domnule Mandinescu !

Am primit epistola dvs. de la 26 noiembrie precum și altele de mai înainte.

Îmi pare bine că părintele Ieronim s-a însănătoșit. Spune-i din partea mea să se păzească ; să fie mai grijuliu în păzirea sănătății ; să nu facă exces de osteneală.

D-lui Keladino spune-i amical complimente și că îi mulțumesc pentru bunătatea sufletească și îi rămân recunoscător.

În adevăr, am vorbit cu d-l Șopov pentru 100 galb. ca să dau la împrumutul Municipality și îi foarte mulțumesc, că nu a uitat acea propunere ; dar eu mă văd acum silit de a mă lăsa de acea idee ; căci după multele cheltueli ce am de întâmpinat cu șederea la București, mă tem să nu rămân fără mijloace și să fiu silit a alerga la împrumuturi străine ; ceea ce n-am făcut în viața mea.

Spuneți d-lui Șopov complimente.

Pentru Catechisul lui Moșescu, am zis P. Isidor să vă scrie, ca să-i trimiteti caetul, cu motivul Ministerului, spunându-i totodată că, din partea mea el este liber a tipări cartea. La vorbirea ce am avut cu Ministrul în această chestiune, mi-a spus că este hotărât a monopoliza, pe seama statului, manuale de învățatură.

De la protoereul de Brăila am primit relațiunile despre lipoveni ; dar, nefiind complete, i-am mai cerut și cele ce lipseau.

De la Garofeanu¹ încă am primit ; dar și ale lui sînt cu lipsă. Nu pomenește nimic de Vîlcov. Așa dar, cere numai decît să-mi comunice și de acea comună. Spuneți-i aceasta. Aștept grabnic.

Ministerul de Culte a redus tare bugetul Episcopilor din ceea ce era.

A suprimat postul de econom, ajutorul de la Cancelarie, revizorul, iluminare, încălzire, etc.

Aștept să iasă bugetul de la tipărit ; voi vedea ce voi putea face.

Pe aici, de cîteva zile, s-a domolit timpul, încît nici apa nu îngheață noaptea.

Eu sînt bine.

Senatul se ocupă în pace de lucrările sale.

Am spus lui Ionide, librarul, să trimită la Episcopie un număr de Oratorii, spre desfacere. Pînă acum s-a pus în vînzare numai ediția populară, cu un preț foarte mic — 2 lei noi. Cele două ediții de lux sînt scumpe : 35-45 lei noi.²

Deosebirea este în calitatea hîrtiei și în luxura chenarelor. Dacă vă va trimite, desfaceți-le.

În locul părintelui Rosei la Consistoriu, eu am socotit să pun pe părintele Ieronim. De aceea, fă d-ta o hîrtie de încunoștiințare Ministerului, fiindcă urmează a primi diurnă prevăzută prin buget, pentru membru Consistoriului, cu începere de la 1 decembrie.

Am nevoie de o carte pentru lipoveni. Caută în bibliotecă cartea intitulată : Расколъ какъ орудіе врансдедіной политики противъ россіи³. Pe cît îmi aduc aminte, așa se intitulează. Cartea nu este mare ; format mic. Caut-o în cărțile rusești. Ține bine minte că numirea ei se începe cu cuvintele : Расколъ, какъ орудіе. Trimite-mi-o prin poștă. Conturile !

Cu această ocazie atîta.

Al dv. părinte sufletesc,

Ep. Melchisedec

1. Dimitrie Garofeanu, protofereul de Brăila.

2. *Oratoriul sau Carte de rugăciune...*, București, 1869.

3. Rascolul, ca armă politică vrăjmasă împotriva Rusiei.

42. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 16 decembrie 1869

Domnule Mandinescu!

Odată cu aceasta vă trimit un pachet cu 24 exemplare de opera muzicală a d-lui Musicescu, spre a le desface pe unde se vor cere. Prețul este de 10 lei noi, exemplarul. Banii să-i trimiți aici, ca să-i dau la destinația lor.

Să le împărțiți la Seminariu, — 4 pentru bibliotecă; 4 la Episcopie, 4 la Sobor; 4 la Sf. Dimitrie; 4 să le trimiți lui Severin pentru corul de la Galați...

Dvs. însă puteți să regulați și altfel, dacă veți socoti mai bine pentru desfacerea lor.

Am primit cartea pentru rascolnici.

Fostul Ministru de Culte căzu; s-a înlocuit prin Mîrzescu de la Iași.

Spuneți d-lui Musicescu, că d-l Davila mi-a spus, că este decis să-i trimită un număr de exemplare din opera sa muzicală, ca remunerație pentru osteneală.

Adă aminte părintelui Petrov¹ pentru lucrarea muzicală ce mi-a promis: prohodul morților.

Pe aici avem un timp de primăvară.

Spuneți complimente d-lui Romanenco. Vă însărcinez ca, de anul nou și de sărbătorile Nașterii, să vă duceți a-l felicita din partea mea; de asemeni și pe cucoana Olga Vasilievna.

De asemeni și pe d-l Orliciu și pe cucoana d-sale.

Complimente d-lui Keladino.

Aștept relațiunile ultime despre lipoveni, pe care vi le-am cerut prin ultima mea epistolă.

Al. Dv. părinte întru Domnul,

Ep. Melchisedec

43. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 28 decembrie 1869

Domnule Mandinescu,

Am primit astăzi epistola dv. din 24 crt. și m-am bucurat de bunele informări de acasă.

Imi pare rău că n-ai primit epistola de care ți-am amintit în epistola mea din urmă, relativ la niște noțiuni despre lipoveni.

Noțiunile date de Garofeanu sînt foarte seci și sărăcicioase, ca și spiritul lui.

Eu, ocupîndu-mă cu chestiunea aceasta am nevoie de noțiuni mai speciale, de aceea mă adresasem la d-ta și-ți arătam niște anume detaluri. Eu acum, din zi în zi, le așteptam. Poți simți necazul meu, cînd am citit că nici n-ai primit asemenea epistolă.

De aceea, sînt nevoit din nou a-mi sili memoria, spre a-ți scrie din nou despre acele puncte și a-ți cere informațiuni.

I. Să trimiți pe Bour² la Mînăstirea Lipovenească..., ca să cerceteze ce număr de călugări și călugărițe (ieromonahi, monahi, frați, surori) este acolo trăitor la un loc. Să facă o listă de numele și vîrsta lor și de cînd și unde sînt călugăriți; cine este starețul lor.

Cum se administrează mînăstirea, de cînd este fundată, cu ce trăiesc.

Să vadă biserica și să dea idee de starea ei interioară, ce hram are, de cîți ani este ridicată.

1. Nichifor Petrov, protoiereu și profesor.

2. Atanasie Bour, protoiereu (cumnat cu Musicescu).

Dacă episcopul lor viețuiește acolo uneori și cât.

II. Despre Episcopul lipovenesc : cum îl cheamă, ce titlu de eparhie are ; unde locuiește ; sub care Mitropolit se află.

Ce întindere are eparhia lui (ce orașe și sate cuprinde) în România numai, sau și pe teritoriul turcesc?

Cum administrează el eparhia sa : are protopopi, consistoriu? Ce cauze tratează?

Ce venituri are Episcopul și clerul lipovenesc?

Ce personal are Episcopul lângă sine și unde locuiesc? Când liturghisește?

DI. Dr. Keladino poate să ajute la adunarea acestor date, fiindcă are clienți printre lipoveni. Roagă-l din partea mea. Ei sînt foarte ascunși și prepuelnici și trebuie cu dibăcie a cerceta ; căci îndată se mîntuie cu *neznai*.¹

III. Doresc să te duci D-ta într-o sărbătoare la biserica lipovenească și să-mi descrii toate impresiile ce veți simți asupra cultului lor și a diferențelor văzute în toate privințele.

IV. Bezpopovscina... este împărțită în două secte, una care nu admite căsătoria și care se conduce de Ivan Ivanovici, la a cărui casă se adună lipovenii aceștia la serviciu. Doresc să te duci și acolo, iarăși la o sărbătoare și observă regulile lor și mulțimea celor adunați : bărbați, femei și copii (dacă vor fi) și să-mi scrii impresiile.

Despre secta a doua, care admite căsătoria, Garofeanu nu pomenește nimic. Cercetează și despre ea, cine este capul ei, unde se adună la rugăciune, ce număr de individe aparțin la sectă.

Dacă vei afla, să-i vizitezi și pe ei.

De la cei din secta întâi se pot căpăta informații despre cei din secta a doua, căci ei se urăsc și vice-versa.

Trimite 15 galb. lui Silvestru (Bălănescu) la Kiev. Scrisoarea să o dai prin DI. Romanenco.

Adresa rusește : Его преподовію отцу протосінкелу СІЛВЕСТРУ студенту Кіевскої Духовної Академіи въ Кіевь.

În cancelaria d-lui Romanenco vei scrie numărul bumaștelor² care vor fi puse în scrisoare.

Lui Silvestru,³ să-i scrii ca să cerceteze, la redacția Jurnalului academic : ТРУДЫ Кіевскої Духовної Академіи de ce nu mi se trimit exemplarele pe anul 1868, pentru care eu, am trimis 6 ruble, încă de astă vară. De cele ce va descoperi, să mă înștiințeze fără întârziere ; căci, din cauza neprimirii pe acel an, nu mă pot abona pe 1869.

Aici iarăși se vorbește de neînțelegeri între Miniștri.

Aici avem timp urît și ploae.

Să ne vedem sănătoși,

Ep. *Melchisedec*

1870

44. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 17 ianuar 1870

Domnule Mandinescu,

De mult n-am primit nici o știre de la dvs. Cea din urmă este scrisoarea de la 24 dec. la care v-am răspuns îndată ce am primit.

În București, de o săptămînă, s-a început iarnă serioasă. Astăzi este un ger din cele renumite. Noi sîntem bine.

Scrisoarea aci alăturată este la redacția jurnalului «Provoslavone Obozrenie» de la Moscova, prin care cer reînnoirea abonamentului pe anul 1870. Dvs. să puneți în ea suma

1. Nu știu.

2. IIIrtii bancnote.

3. Bălănescu, Ieromonah, student la Academie.

de 6 ruble în bilete, să o dați d-lui Romanenco ca să o expedieze cu poșta rusească. Spuneți-i din partea mea complimente și rugăminta de a înainta această scrisoare. Acolo se va pecetlui și însemna pe copertă suma.

Întrebați pe evreul croitor, care coase haine preoțești câți coți de materie trebuie la un antereu, calculînd lungimea după lățime.

Vreau să știu ce s-a făcut cu chestia casinului și a școlii;¹ de s-au împăcat sau urmează procesul. Asemenea dacă dl. Șopof a demisionat și cum merge cu Consiliul Primăriei.

Complemente d-lui Keladino.

Al dvs. părinte,

Ep. *Melchisedec*

45. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 25 ianuarie 1870

Domnule Mandinescu,

Vă răspund astăzi la 2 scrisori, la cea din 14 ianuarie și la aceasta din urmă de la 21, pe care am primit-o astăzi.

Vă autoriz să complimentați din partea mea și să mulțumiți la toți acei domni, care m-au vizitat de sărbători: d-nii Anghelidi, Galiardi, frații Cordali, Keladino, Landa, Iorganda.

Cartea despre canoane, de care mi-ai scris că a venit din Rusia, să mi-o trimiteți aici și cu scrisoarea de care va fi fost însoțită, căci a fost comandată pentru o persoană de aici și vreau să i-o înmînez dar aș vrea să știu prețul ei și de aceea zic de scrisoare.

V-am scris să trimiteți lui Silvestru la Kiev, 15 galb.; nu mi-ai răspuns nimic; de asemeni cu o scrisoare a mea, am înaintat o scrisoare la redacția Jurnalului de Mosqua, ca să o trimiți prin dl. Romanenco; iarăși nu mi-ai răspuns.

Acum, pe lângă aceasta, trimit o scrisoare la redacția Jurnalului din Kiev, «Trudî Duhovnoi Academii».

Să pui în ea 12 ruble în bilete, să o dai la dl. Romanenco și să-l rogi din partea mea, să o expedieze cu poșta rusească. Am primit aici de la Kiev, broșurile pe anul 1868 și 1869. Acum vreau a trimite plata.

Vă alăturerez aici o scrisoare de la părintele Stamatiu, prin care cere niște cîntări bisericești, citește-o, pune să-i prescrie acele piese și i le trimite d-ta.

Mandatele pe decembrie, s-au expediat de vreo săptămînă; cred că le veți fi primit.

Hîrțile ce mi le-ai trimis, eu le-am rezolvat; vi le înapoiez, faceți lucrările după ele.

Despre circulara Mitropoliei, bine ai lucrat. Mitropolitul² nu pricepe, ori se face că nu pricepe, principiile constituționale, de la care orice om raționabil nu se poate depărta, fără a se face ridicol și încă poate și mai mult ceva.

Ți-am scris odată să amintești păr. Nichifor,³ să nu uite a lucra pe muzică prohodul morților.

Aici prefacere în Minister; dihonie în sferile politice. Se vorbește de dizolvarea Camerei.

Eu, de o săptămînă sînt bolnav, nu es din casă.

Frigul este mare de două săptămîni.

Economul să îngrijească de gheață; căci cred că nu va fi lipsă de ea pe acest ger.

Nu știu dacă acolo este omăt, noi avem destul.

1. Gimnaziul de băieți, cu patru clase și cu adaos de studii comerciale elementare, era întreținut de Casinoul comercial și de Primărie.

1. Kalinic Miclescu al Moldovei.

3. Petrov, profesor.

Nu mi-ai scris nimic despre starea Consiliului Municipal, precum și de împăcarea procesului știut. Pe cât am înțeles de la dl. Tulceanu, dihonnia continuă, deși împăcarea s-a efectuat formal.

De se va dizolva Camera, atunci eu voi veni acasă mai curînd; dacă nu, voi veni în postul mare, primăvara.

Al dvs. părinte întru Domnul,

Ep. *Melchisedec*

46. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 2 martie 1870

Domnule Mandinescu,

Scrisoarea d-tale de la 20 februar am primit-o eri la 1 martie.

Eu voi mai rămîne în București, cel mult pînă la 15 martie. De aceia grăbiți a trimite lucrările ce ar avea nevoie de intervenirea mea. De ex.: raportul pentru reparație în sumă ca și anul trecut și cu aceeași formă; însă ca și cum ar urma să se facă acum.

De asemeni, pentru banii ce sînt a se primi pentru aducerea Myrului la Iași, care bani nu s-au răspuns din cauză că nu era fond.

Trimiteți și statele pe februarie, tot după bugetul anului trecut. Mandatul pe ianuarie vi s-a expediat.

Costul cărților trimise de la Petersburg prin Minister cred că l-ați răspuns d-lui Romanenco (4 ruble).

Stăruți cu seriozitate a se umplea grădina cu arborii trebuitori; costul lor voi răspunde.

Am vorbit aici cu persoane cunoscătoare de gospodărie, cari au vin și conservă vinuri și m-au asigurat că vinul ca să se păstreze bine, trebuie tras de pe drojdii în luna februarie sau martie. Spuneți aceasta părintelui Ieronim. Vasul să fie bine spălat și afumat cu pucioasă.

Hîrtia aci alăturată, cu textul unui concept să o dai d-lui Musicescu.

Eu sînt bine.

După ploii și ninsori acum au început zile de primăvară și în București.

Camera încă n-a isprăvit cu bugetele; astăzi se așteaptă votul cel de pe urmă, — apoi veniturile. Este grijă să nu-și schimbe atitudinea favorabilă ce a ținut pînă acum.

Complimente d-lui Romanenco, d-lui Keladino, d-lui Sopov, d-lui prefect, d-lui Căpitănescu, etc.

Aștept cu nerăbdare momentul plecării acasă.

Dorind a vă găsi sănătoși, am onoare a fi al dvs. părinte.

Ep. *Melchisedec*

47. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 11 martie 1870

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisoarea dvs. de la 2 martie, împreună cu statele pe februarie.

Îmi scrii că circulă pe acolo niște minciuni politice; adevărate minciuni! Scornituri rău intenționate. Lucrurile merg pe drumul lor. Nemulțumiții se încearcă contra Ministerului, însă el pînă acum a reușit a dobîndi dela Adunare bugetele.

Pe aici este iarnă; de zece zile s-a întors frigul și omătul, pămîntul a înghețat. Aștept să se facă timpul bun, ca să pot veni și eu acasă.

Cu scrisoarea din urmă, v-am scris să trimiteți lucrările pentru reparații, pentru Sf. Mir, ca să stăruiesc la Minister, fiind încă aici. N-ai mai trimis adresele la Minister

pe care le-am rezolvat a se face în chestia însurării grănicerilor după raportul protoiereului de Brăila. Ai uitat!

Gazetele ce scrii, că mi se trimit acasă, aceasta se face din greșeală; însă lasă-le acolo: citești-le dvs.

Spune părintelui Ieronim¹ și economului să se îngrijească cu procurarea și plantarea copacilor în grădină.

Scrisorile aici alăturate, una către dl. Keladino, alta către d-l Căpitănescu, dați-le la destinația lor.

Al dvs. părinte,

Ep. Melchisedec

48. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 14 decembrie 1870

Domnule Mandinescu!

Am primit epistolele ce mi-ați trimis pînă acum și cea mai de pe urmă din 7 decembrie. Mulțumesc de informațiile trimise.

Eu sînt bine, slavă Domnului.

De venirea acasă, pe cît doresc, pe alîta mă îngrozesc de calea... pe uscat, pe timp de iarnă.

Aici avem iarnă în toată puterea cuvîntului.

De mă voi decide să vin, vă voi depeșa.

Pentru întîmplarea de la Seminar, de care mi-ați scris și dvs. și părintele Roseiu, regret cele petrecute; dar faptul fiind săvîrșit, totul este de prisos.

Ministerul a primit informațiile trimise de director ca și suplica elevilor. Chestiunea s-a dat în desbaterea consiliului superior.

D. Exarhu aprobă deciziunea luată de comitet pentru excluderea rebelilor și o găsește conformă cu legea. Am scris de aceasta lui Roseiu.

Cît despre bănuielile asupra instigatorilor, ele nu pot avea nici o valoare întrucît nu sînt demonstrate. Eu cred mai degrabă, că dacă au fost instigațiuni de la persoana bănuită, acele instigațiuni în seminar s-au pus în lucrare prin Breviman,² care nu poate uita pe șeful său,³ cel de o culoare morală cu el.

Despre parohiile de la Chilia, nu este nevoie a face vreo demarșă la Minister.

Dacă s-ar propune ideia de a se unifica în buget acele două biserici, rezultatul ar fi de a se lăsa numai un preot pentru amîndouă...

Înștiințați pe Severin printr-o scrisoare particulară, ca să nu fie neliniștit de poziția sa și totodată îi comunicați formal o copie de pe adresa Ministerului de Culte, despre cererea ce a făcut Ministerului de Interne, privitoare la funcțiunea lui, — în această cuprindere:

«Vi se comunică copie de pe adresa nr.... punîndu-vi-se în vedere, ca în chestiunile ce nu sînt de atribuțiunile eclesiastice și mai ales în cele politice, să fiți cu toată prudența și să vă țineți în cea mai strictă legalitate, sfătuiind a urma tot asemenea și pe tot clerul din protopopia ce vă este încredințată».

Singurul mijloc posibil de a se ajuta pe Caragea este de a i se destina o parte din oraș la parohie, după ce parohiile s-ar regula de comună.

Nu înțeleg ce nevoie are Episcopia de a cere de la Minister relațiune despre bugetul Bisericii Sf. Neculai... Dacă Ministerul nu a crezut de cuviință a se adresa la Episcopie, după cum cuviința cerea, — fie-i de bine!

Am primit adresa Mitropoliei despre Lipoveni.

1. Ieronim Ștefănescu, fratele mai mic al episcopului, se ocupa cu gospodăria episcopiei. Avea școala mînăstirească și a fost ieromonah și apoi arhimandrit. I-a supraviețuit episcopului.

2. Breviman, șef pedagog la seminar, de la 1864.

3. Arhim. Veniamin Arhipescu, fostul director.

Aici acum sîntem în plină criză ministerială. Nu se știe însă cum se va dezlega chestiunea aceasta, cine vor fi noii miniștri.

Camera nu se va dizolva; cel puțin așa cred eu; și Ministerul a declarat-o.

Chestia lui Severini a fost o secătură și a rămas nulă. Eu, am răspuns Ministerului; am avut explicațiuni și cu dl. Epureanu și cu dl. Carp. și ei au rămas satisfăcuți.

Vă trimit tot acum și hîrțile ce am la mine, privitoare la lucrări oficiale, ca să le regulezi la actele respective.

Mulțumesc D-lui colonel (Anghelescu) de amicala amintire și să-i spuneți și din parte-mi complimentele și că eu «drag, îl pomenesc adeseori». Am avut și cu dl. ministru de război o conversație în care eu mi-am exprimat toată afecțiunea mea pentru dl. Anghelescu, la care și ministrul a consimțit.

Spuneți de asemenea complimente și felicitări de sărbători d-lui Romanenco, d-lui Culici, d-lui Președinte, d-lui Poteca, d-lui dr. Keladino, etc.

Ingrijiți bine de băieți. La sărbători să nu se abuzeze de ei, cu multă cîntare pe la case, spre a nu răci.

În fine, vă doresc toate cele bune și mulți ani!

Ep. *Melchisedec*

49. SILVESTRU BALANESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Chiev, 15 decembrie 1870

Prea Sfințite Stăpîne,

Încă de la 8 noiembrie am primit cu mare mulțemire scrisoarea Preasfinției voastre, împreună cu cele trimise — 33 ruble și 2 portrete. Cetind-o și recetind-o am rămas foarte mulțemit în sufletul meu de consiliurile ce-mi dați.

Mulțemirea me a fost — după cum se vede — cu atîta mai mare, cu cît și programul meu nu e pre departe. Rog însă, și voi ruga întotdeauna pe D-zeu, ca să-mi ajute a mă apropie cît se va pute mai mult de programul trimis de Preasfinția voastră, privind la el, ca la un punct mai înalt de perfecțiune.

Portretele trimise — conform îndatoririi — cu părerea me de rău, le-am dat pe amîndouă P(ărint.) Rector, despre a căror primire, — cu ocazia trimiterii cărților, — cred că vă v-au și încunoștințat. Prea cuvioșia sa, a rămas foarte mulțemit de asemenea surpriză.

Cerința despre care v-am încunoștințat prin scrisoarea precedentă, mi s-a satisfăcut, și acum, cu toată dorința autorităților de aici, sănătatea me merge mult mai bine. Nu rămîne îndoială că întîmpin greutăți din alte puncte de vedere, decît, cînd omul este sănătos, atunci toate le învinge și le rabdă mai cu ușurință.

Împreună cu acestea Preasfințite stăpîne, rog pe Atotputernicul D-zeu, ca sf. sărbători ce se apropie — Nașterea, Anul nou, etc., să le petreceți în pace, sănătate, îndelung înzilit, la mulți și fericiți ani!

A preasfinției voastre întru tot plecat și umilit fiu spiritual,

Prot. *Silvestru Balanescu*

50. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 15 decembrie 1870

Domnule Mandinescu,

Cu poșta de astăzi vă trimit mandatul pe luna noiembrie subscris de mine.

Pe lîngă cele ce v-am scris în epistola de ieri, adaog: spuneți lui Musicescu să prefacă din cîntările nunții,¹ irmosul: Isaia dănțuiește, după cum am observat eu, adică:

1. Paul Mihail, *Viața și opera lui Gavriil Musicescu, oglindită în scrisorile anilor*

în loc de a se face pauza cîntării după zicerea fecioară, precum este acum (Isaia dănuiește fecioara), să se deosebească cuvîntul *fecioară* spre a se lua la fraza următoare: «Isaia dănuiește, fecioara a avut în pîntece, etc.». Meșterul, după proverb, bate cuiul unde vrea.

Totodată să facă pe muzică acele tropare, tustrele, întocmai după melodia grecească, cum se cîntă ele la noi. Dv. să faceți a se cînta de elevi și fiind bine aranjate, să se prescrie și să mi le trimiteți. Poate că ele sînt prelucrate între imnurile de la Viena; atunci va fi și mai ușor a aplica la ele cuvinte romîne. Vreau ca acele tropare să fie în 2 moduri, ca fiecare să cînte după modul care îi va plăcea mai bine

Ministrul a demisionat.

Domnitorul a chemat pe președinții corpurilor și i-au însărcinat cu compunerea noului Minister. Chestia finanțelor este sabia atîrnată asupra țării. Vine anul nou, — bugetele neatînse. Deputații, în loc de a fi gîndit la aceasta, au preferat mai bine a da 'upta Ministerului ca să-l răstoarne și apoi, fie ce-o fi.

Ep. *Melchisedec*

1871

51. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 9 ianuar 1871

Domnule Mandinescu,

Deabia aseară, la 8 ale curenteii, am sosit în București. Am dorit foarte mult să pot veni acasă de sărbători, n-am cruțat nici un sacrificiu... Dar elementele mi-au fost cu totul contrare. Pe cînd plecam, de după masă s-a stîrnit o ploaie care s-a tot împuternicit; fiind pe drum, ploaia s-a prefăcut întru zăpadă strașnică care ne-a însoțit pînă la Buzeu. S-a adaos și un vînt teribil, carele la o poștă și jumătate spre Brăila a nămolit drumul așa încît trenul, după toate opintirile, n-a mai putut mișca nici înainte, nici înapoi. Aceasta era pe la 2 ore din zi la 19 (dec.). Am mas acolo pe cîmp, în mijlocul unei grozave furtune,¹ apărați numai de vînt prin părății vagonului, deși zăpada a străbătut și în vagon.

A doua zi, duminică, furtuna s-a mai liniștit; am văzut spre mare bucuria noastră că eram între două sate. Ne-am pus într-o căruță și ne-am dus la un sat, unde am petrecut duminica și luni pînă la amiază, cînd am fost anunțați că trenul la Brăila nu poate să meargă, dar s-a curățit calea pînă la Buzeu și că cine voiește poate să se reîntorcă la Buzeu. M-am hotărît să mă reîntorn, crezînd că peste o zi, două, se va curăți calea la Brăila. Calea însă abia pe la anul nou a devenit practicabilă.

Puteți dară judeca, că nu mai era timp de a mă porni într-acolo, cu atît mai vîrtos că luasem angajament în București, de a mă reînturna îndată după sărbători. Am rămas dar în Buzeu, am petrecut bine. Am găsit în biblioteca P(rea sfin.) Dionisie² niște manuscrise romîne antice; m-am ocupat cu studiul lor și am rămas foarte satisfăcut moralicește de descoperirile literare și istorice ce am dobîndit, încît mulțămesc lui Dumnezeu, că a voit așa.

Aș fi dorit să mă întorc mai degrabă în București, dar niște ploi teribile ce au fost pe la Buzeu în curgerea sărbătorilor, au stricat în cîteva locuri terasamentul drumului de fer între Buzeu și Ploești și a trebuit să rămîn pe loc, abia la 8 ianuarii, am putut pleca și am ajuns cu pace acasă. Aici am găsit 4 epistole ale d-tale din luna decembrie, precum și alte hîrtii și cărți de care pomeniți în epistole. Dar depeșe de felicitare de care amintiți, că ar fi depuse la biroul din București, n-am primit pînă acum, am îndatorit pe Isidor să cerceteze și îndată ce le voi primi, voi răspunde fiecăruia. Scuzați-mă la acele per-

1871-1899, în *Studii Muzicologice*, nr. 2/1956, pag. 105, publică scrisoarea răspuns a lui G. Musicescu din 17 ianuarie 1871: „ordinul prea sfinției voastre și datoria mea, am îndeplinit-o. „Isaia dănuiește“ l-am îndreptat întocmai cum ați ordonat. Troparele cununiei de pe psaltichie, l-am armonizat după știința mea, adică: într-un mod simplu, crezînd că astfel s-ar conserva mai bine melodia“ etc.

1. Viscol și înzăpezire, ca în anul 1855.

2. Romano, episcop la Buzău (1865-1873).

noime ce vor fi avut bunătate a mă felicita, rugându-i să nu se supere, nici să creadă că eu aş fi lipsit la datoria politeţii.

Cărţile ruseşti ce ziceţi că aţi primit prin poştă n-au nici o epistolă, eu cred că sînt de la rectorul Academiei de Chiev, căruia trebuie să-i răspund. Inştiinţaţi-mă dacă nu au fost însoţite de epistolă, de va fi venit pe urmă, trimiteţi-o aici.

Mandatul pe noiembrie vi l-am trimis de mult, înainte de plecare. Inştiinţaţi-mă dacă l-aţi primit sau nu. Eu cred că din întreruperea comunicaţiunii s-a prelungit.

Vă mulţumesc de felicitarea cu ziua mea, atît d-tale cît şi p(ăr.) Ieronim şi lui Vintilă.

Am cetit din scrisoarea părintelui Ieronim şi aceea a protopopului Petricu.¹ Părintele Ieronim să-i răspundă spunîndu-i lucrurile cum sînt. Dacă băietul a avut de toate, apoi se înţelege că el a întrebuiţat o manieră copilărească, ca să poată căpăta de la tatăl-său, cîteva parale de buzunar, pentru cheltuelile neprevăzute. Dar totodată observaţi şi băietului ca să nu mai facă asemenea isteţime, că nu e frumos a spune minciuni, şi a da tatălui să înţeleagă că el ar fi în mizerie.

Statele de prezenţă chiar astăzi le-am subscris şi trimis la Minister, precum şi celelalte hîrtii oficiale.

În chestia sinetului lui Michăilescu, bine aţi procedat. Părintele Ieronim să nu se supere, că nu-i mai scriu aparte. Daţi-i această scrisoare să o citească. Eu am bănuît lui Isidor² că n-a scris pînă acum de avenurile drumului nostru, căci el a venit la Bucureşti cu o săptămînă mai înainte, căci mi s-a jăluit că răcise pe drum şi la Buzeu n-avea comoditate. Eu l-am trimis la Bucureşti, dar a mai păţit altă nevoie pe drum, căci trenul acela a dat peste drumul stricat de ploii, şi vai de ell!

Acum, deodat, atîta.

Ep. *Melchisedec*

52. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

Bucureşti, 11 ianuar 1871

Domnule Mandinescu,

Cu poştă de la 9 v-am expediat o scrisoare în care v-am descris în scurt, aventurile voiajului ce am fost întreprins...

Astăzi vă trimit pe lîngă aceasta, o epistolă pe care să o daţi d-lui Romanenco, ca răspuns la epistola d-sale de la 19 decembrie. De asemeni, trei adrese către redacţiile jurnalelor ruseşti ce primesc de la Petersburg, Mosqua şi Kiev. La fiecare din ele să pui preţul ce se înseamnă în fiecare — în bancnote anume: la Kiev 6 ruble, la Mosqua 6 ruble, la Petersburg 6 ruble şi 60 copeici, — pe care să le înmînezi d-lui Romanenco, precum s-a făcut şi în anul trecut, pofînd a scrie acolo, pe fiecare din ele preţul bancnotelor impuse şi plătind costul expediţiei.

Eu am rugat de aceasta pe dl. Romanenco.

Alta. Termenul de 5 ani pentru biletul cel mai vechi de bancă, a expirat acum la 1 ianuarie.

Trebuie a-l preface, adăugînd la capital şi procentul pe 5 ani trecuţi. Vorbeşte cu dl. Sopov (căruia mai întii să-i spui din parte-mi urări şi felicitări de anul nou) şi-l pofteste să fie bun a mijloci prin comisarii d-sale, a se schimba acel bilet, cu regula ce d-lui ştie şi a-mi procura altul, pe altă perioadă de 5 ani, cu începere de la 1 ianuarie anul prezent.

Dacă d-sa va binevoi, să-i înmînaţi biletul de 5.500 ruble (mi se pare), adică cel mai vechi, cu adeverinţă de primire.

Dacă D-sa nu va primi, atunci vorbeşte cu dl. Romanenco şi întreabă-l cu ce regulă şi formă trebuie a se face această schimbare de bilet şi cerînd de acolo o copie de adresă către bancă, în limba rusească, să mi-o trimiţi ca s-o iscălesc. În tot cazul, vreau să-mi răspunzi fără întîrziere, ca să nu stea acolo capitalul lucrătoriu.

1. Protopopul Petricu de la Braşov, care avea fiu la seminar.

2. Isidor Buşilă, arhidiacon, era omul de chilie al episcopului.

Cercetează la Primărie dacă au primit acolo vreo dezlegare de la Ministerul de Interne, în urma adresei mele pentru a se da pământuri preoților... Dacă nu s-a primit rezultatul dorit, înștiințează-mă și totodată trimite-mi o adresă repetitoare către Ministerul de Interne conform cu aceea, ce am dat Ministerului de Culte în aceasă chestie și copia căreia am trimis-o acolo la cancelarie, odată cu altele.

Depeșelor de felicitare ce au fost la biroul din București, în număr de 14, — am răspuns de la 10 crt.

Cred că acum nu te mai îndoiești, că Prefectura se ocupă de dl. Iacovachi și... de dl. Poteca.

M-am bucurat că de acasă am avut veste pacifică. Doresc ca și în viitor să fie tot așa.

Al dvs. părinte întru Domnul și amic,

Ep. *Melchisedec*

53. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 5 februar 1871

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisoarea dvs., de la 11 ianuarie, precum și aceia de la 20, împreună cu alăturările. Eu, după ce m-am întors de la Buzeu, încă v-am scris două epistole, una la 9, alta la 11 ianuarie, în care vă comunicam mai multe lucruri interesante. Nu știu dacă le-ați primit. De nu le veți fi primit, înștiințați-mă. Mă îngrijesc din cauza grelei comunicațiuni.

Aici avem iarnă strașnică: omătu mare, grămezi în toate părțile și ger, încît nu seamănă a februarie ci a decembrie.

Muzica lui Musicescu¹ se pune la tipar, astăzi închei contractul cu tipograful. Cheltuiala d-lui Grigorie Șuțu.

Nu v-am scris pînă acum, că am așteptat să iasă mandatul care a întîrziat din cauza schimbării Ministerului; am avut de lucru cu conturile. Acum vă expediem mandatul pentru lefi; mîine se va expedia poate și cel de cheltuieli.

Trimiteți statele pe ianuarie și februarie tot după bugetul trecut.

Spuneți d-lui Grăjdeanu² că am primit scrisoarea d-sale și am vorbit cu dl. ministru de justiție în chestia ce mi-a scris. Dl. ministru a zis, ca să nu intenteze acțiunea de care îmi scrie, pînă ce mai întîi nu va raporta confidențial d-sale, ca să poată d-sa (ministru) aprecia fapta și a lua măsurile ce cere demnitatea postului.

Spuneți lui Vintilă să se păzească și să trăiască cu dieta ce-i recomandă doctorul. Să nu se joace cu sănătatea.

Am primit și scrisoarea lui Musicescu de la 17 ianuarie. Răspunde-mi prin telegraf de primirea scrisorilor mele precum și de mandate, căci cu reaua noastră comunicare sînt neliniștit. Acum de mai multe zile iarăși s-a troienit drumul și calea ferată nu circulă.

Complimente d-lui Romanenco, d-lui prefect Iacovachi, d-lui dr. Keladino, d-lui Sopov, d-lui Căpitănescu, etc.

Dorindu-vă pace și să ne vedem sănătoși, sînt al dv. părinte și amic,

Ep. *Melchisedec*

1. *Rînduiala Cununii*, tipărită în tipografia lui Ioan Weiss, București 1871.

2. Președintele de tribunal.

54. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 14 februar 1871

Domnule Mandinescu !

Am primit scrisoarea dv. de la 1 februarie și vă răspund la toate punctele :

1. Venirea mea acasă va fi pe la mijlocul postului și vă voi anunța înainte. Dv. să-mi telegrafiați când va începe a circula vaporul...

2. În chestia docturului Keladino, că adică ar fi fost sau ar fi încercări de a-l înlătura din post, chiar a doua zi de la primirea epistolei am întrebat pe dl. ministru I. Ghica și mi-a spus că nu știe nimic, că nici vorbă n-a fost și totodată m-a întrebat despre calitățile d-sale, la care eu i-am răspuns cum trebuia să-i răspund.

Asigurați de pace pe dl. Keladino și-i spuneți și amicale complimente.

3. Domnului Iacovachi complimente și îi mulțumesc pentru dispozițiile ce a luat pentru îmbunătățirea pozițiunii preoților din județ și a servitorilor bisericești. Tot clerul îi va fi recunoscător și vom da ordine ca să-l pomenească pe la biserici între ctitorii bisericești.

4. Relația cerută de Minister pentru seminariștii ce au săvârșit cursul de gradul II, este spre știința lor pentru niște calcule, spre înlăturarea greutăților ivite în chestiuni de partide politice ce-și dispută terenul pe toate tonurile și modurile, pînă ce trec acele greutăți eventuale.

5. În chestia pămîntului ce voiește primăria a da bisericilor..., am vorbit cu dl. ministru de interne și i-am înmînat și adresa. D-sa a arătat toată bunăvoința și a găsit cererea primăriei dreaptă și bună. A promis a încuviința. Dacă primăria n-a scris pînă acum, să repete cererea și cred că se va face cum trebuie.

Să-mi anunțați prin telegraf numărul și data hîrtiei primăriei în această chestiune, ca să o urmăresc.

6. Faceți o adresă la Ministerul de Culte, ca și cea din anul trecut, pentru reparații și cu devizul ca și an, în sumă de 400 galb. ca să pot căpăta acei bani cu venirea mea ; dacă se va vota bugetul care n-a ieșit încă de la Secțiuni.

Astăzi s-a cetit mesagiul pentru prelungirea Camerelor încă pe o lună, pînă la 16 martie. Cred că, încă se va mai prelungi și după aceea.

Starea noastră financiară și politică este foarte încurcată. Nu știm unde vom ieși. Partidele se sfîșie și se înverșunează unii contra altora și nu văd prăpastia în care cu toții împing țara ! Dumnezeu să ne lumineze. Acestea, în paranteză, numai pentru d-ta !

7. Coala de muzică aci alăturată, dați-o lui Musicescu, să o revadă și rezultatul, dacă se poate, să mi-l comunici prin telegraf ; căci calea fiind grea, poșta va ajunge tîrziu. Voesc să iasă cartea cît voi fi aici. Dl. Cart m-a asigurat, că-și va pune toată silința să iasă întocmai după manuscris. Musicescu să nu facă greutăți pentru mici bagatele, cu atîta mai vîrtos să nu pretindă nimica afară de manuscris.

Am scris protopopului de Brașov¹ să ne trimită în martie vreo 20 de altoi, pomi aleși, pentru grădină. Vom mai aduce și de la București, dacă voi găsi ceva ales. Dacă aveți nevoie de ceva semințe, scrie-mi.

P(ărintele) Ieronim să pună grădina în lucrare, dacă timpul va da ocazie.

Aici de o săptămînă este timp frumos ; omătul se topește, ghiața de pe ulițe se sparge și pîraele o duc la Dîmbovița.

Am primit și epistola de la 28 ianuarie, statele și alte hîrtii, care toate s-au regulat.

D-lui Agamolov îi mulțumesc pentru calendar.

A eșit la București o carte bună : Higiena publică și poliția sanitară. Intreabă pe dl. Keladino, de o voește, să i-o aduc, cînd voi veni.

Complimente d.d. : Romanenco, Iacovachi, Colonelului și Căpitănescu, d-lui Sopov, Nastasopulo.

Ep. Melchisedec

1. Patricu.

55. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 10 mart. 1871

Inalt Prea Sfințite Stăpîne,

Fatalul și nepilduitul atentat¹ de la 19 ianuar a umplut de oroare inima mea, ca și a tuturor oaminilor bine cugetători. Vestea acea tristă o am primit fiind în Senat. Sub prima impresiune a indignațiunii ne-am întrunit la moment cu părintele episcop Iosif² și apoi și domnul Scarlat Ghica și v-am exprimat sentimentele noastre de regret prin o depeșă. Ne-am liniștit încîtva după ce am primit răspunsul, că viața vă este salvată.

Această salvare providențială m-a îndemnat a o face memorabilă, dedicîndu-i o mică operă muzicală ce atunci o pusesem sub tipar.³ Vă trimit pe lîngă această epistolă un exemplar din acea operă, rugîndu-vă să binevoiți a-l primi ca semn al amiciției și a unei distinse considerațiuni ce vă păstrez.

Domnul General Herescu m-a întrebat eri de starea sănătății Prea Sfinției voastre și m-a rugat a vă transmite complimentele sale.

Vestea despre condamnarea criminalului cu atenuanțe au făcut rea impresiune în capitală. Chiar d. ministru Ioan Ghica⁴ mi-a exprimat nemulțemirea sa...

Sper, că în curgerea primăverii actuali, voi avea onoarea a vă vedea la Iași, ajutîndu-mi bunul Dumnezeu. Pînă atunci, îmi ieu îndrăzneala a vă felicita cu sfintele sărbători viitoare și rog pe Părintele ceresc a vă păstra cu pace și sănătate, la mulți și fericiți ani.

Al Inalt prea sfinției voastre, mai micul frate întru Domnul și supus servitor,

Episc. *Melchisedec*

56. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 18 martie 1871

Cu frățescă în Hristos dragoste vă îmbrățișăm, mult iubite al nostru frate!

Am primit epistola Frăției voastre din 10 martie împreună cu cartea de musichie ce amoara⁵ voastră frățescă a dedicat-o nouă în semnul bucuriei ce ați simțit despre scaparea vieții noastre.

Nu știm, mult iubite al nostru frate, cum am putea să ne exprimăm, ca să vedeți și înși-vă cită mîngăere a simțit sufletul nostru de frățescul vostru act.

În adevăr, actul frăției voastre este pentru noi, încă o probă de dragostea ce ne păstrați și de durerea ce ați simțit în nenorocirea venită asupra vieții noastre! S-a produs în inima noastră o nestrămutată recunoștință.

Așteptăm cu nerăbdare să vă vedem și se vă îmbrățoșem și de sigur că, nici că veți face altcum, decît se fim împreună la Mitropolie.

Pentru sfintele venitoare serbători ale Invierii Mîntuitorului neamului omenesc, vă dorim ca Dumnezeu prin înalta sa providență să vă păzească, se vă întărească și se vă dăruiască bisericei noastre întru mulți fericiți ani.

Al frăției voastre în Hristos frate,

K(alinic), Mitropolit Moldaviei

Neprimind pînă acum documentele cerute de la starețul m-rei Neamțu, am repetat și acum sub nr. 501 ale curenteii, dară sperăm, că, cu venirea Frăției voastre aicea după sfintele sărbători, vom merge împreună la acea m-re și le vom căuta. Subscrierea noastră de mai sus este prin pecete, neservindu-ne încă mîna de a ne putea subscrie.

1. Clement Nicolau, rectorul seminarului, între 1863-1869, a tras asupra mitropolitului.

2. Al Hușului.

3. *Te-Deum de mulțămire lui Dumnezeu*, tradusă în romînește de Gavriil Musicescu, București, tipografia I. Weiss, 1871.

4. Ion Ghica, scriitor și om politic. Născut la 25 dec. 1817 în București, decedat la 22 aprilie 1897, la Ghergani.

5. Dragostea.

57. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 1 noiembrie 1871

Domnule Mandinescu,

Eu am ajuns bine la București. Sînt sănătos, am început lucrările la Senat. Am hirotonit preut pe seminaristul de la Galați și l-am trimis protoiereului la exercițiu. Am primit adresele către Minister cu nr. 715 și 716.

Am primit o suplică de la preoții din Reni, prin care se jăluiesc, că primăria nu voiește a le plăti salarele asemnate prin budget. Se vede că este o șicană a primarului, carele urăște pe preotul Simion. Trimit o adresă către prefectură cu copie de pe suplica preoților. Dați-le prefectului, poftindu-l și verbal, că dacă este așa cum arată preoții, să ordone primariului a le plăti, pentru ca să nu mai urmeze tînguiri de nedreptățire. Scriu și eu d-lui prefect în această cestie. Cetiți scrisoarea, pecetluiți-o și o dați dumisale.

Am primit o scrisoare de la Musicescu, prin care el își arată arama. După ce îmi spune trebuința ce are de bani, cere să-i trimit 125 ruble; îmi pune termin o lună și amenință, că la din contra el se duce la reghent¹ la Rostov, unde i se propune un salariu de 1000 ruble. Se înțelege, că eu nu-i dau nici un răspuns, meargă sănătos. Eu nu m-am angajat cu el a-i trimite bani, nici n-am de unde.

Am început tipărirea operei «Lipovenismul».² Amintește d-lui Iacovachi a-mi trimite noțiunile statistice despre Lipoveni de la Vîlcov și de scopiții de la Nicolaevca.

Alăturata scrisoare dați-o d-lui Romanenco, îl poftesc să-mi trimită copia de pe gramata știută și caietul scopiților. Primindu-le, trimiteți-mi-le într-un pachet; am trebuință de ele spre a-mi completa opera de timpuriu, ca să nu fiu silit a sta cu tipărirea.

Alăturata însemnare de două cărți rusești dați-o lui P. Roseiu, spuindu-i că-l poftesc, ca fără întîrziere să le comande prin persoana știută sf. sale, spre a le putea avea cît mai curînd. Prețul lor, carele se înseamnă îl voi răspunde.

Vreau să știu cum se află P. Ieronim; căci numai l-am văzut cînd debarcam la Brăila, și în grabă, nu i-am putut adresa mai nici o vorbă și eu și el ne grăbeam.

Statele pînă acum n-au ieșit. Mi-a spus dl. Ghedeonescu că s-a încuviințat recomandăția lui Nicolai, însă salariul de la octombr. Mi-a mai spus, că popa Dragomir de la Sf. Gheorghe a cerut la Minister să-l facă pe dînsul curator. În urmare, Ministerul a adresat episcopiei cererea lui. O asemenea hîrtie de va fi venit, trimiteți-o la mine, voi face eu răspunsul aici.

Aici o săptămîină am avut ploaie. Acum timpul este frumos. Aseară pentru prima oară s-au aprins fînaarele cu gaz pe Podu Mogoșoaei; era frumos, toată lumea era grămădită pe pod, de curiozitate. La teatru era formată din becuri marca țării, care avea înfățișare de toată frumusețea.

Al dumatiale părinte în Domnul,

Ep. Melchisedec

Complimente d-lui doctor Keladino și la toți amicii.

58. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 26 noiembrie 1871

Domnule Mandinescu,

Am primit toate hîrțile de care îmi amintiți în scrisorile d-voastră.

Vă înapoiez acte pentru Dragomir, eu am răspuns ce a trebuit. Găsesc de prisos lucrarea de cercetare ce ați făcut la Galați. Vă trimit asemenea adresa Minist. nr. 10543, spre a vă conforma cu ea la cazuri.

1. Dirijor de cor. Vezi și *Studii Muzicologice* nr. 2/1957, p. 107.

2. București, 1871.

A venit la mine Epitropul Teofilat dela Biserica greacă din Brăila, cu un arhimandrit grec Grigorie Gogos, ce-l cer ei de preot; mi-a arătat hîrțile, sînt bune. El este un bărbat erudit; l-am admis. A rămas să-și facă lucrările formale prin Protoiereu. Cînd veți primi, faceți toate hîrțile după regulile stabilite și mi le trimiteți la București.

Vă trimit recipisa Eforiei pentru banii de la Martinov, spre a o da lui Augustin (de Corvin) cu formă.

V-am trimis de mai multe zile mandatele pe octombrie.

Vă alătur aici o scrisoare ce am primit din nou de la Musicescu. Eu nu știu nimica de asemenea tocmele, și nici mă privește. Poți să o arăți lui Nechifor.

Alătur demisia Epitropului de Brăila Ducevici; să o primiți și să scrieți proto-popului a face altă alegere.

Dl. Poteca a venit la București, a fost la mine și i-am vorbit despre cutia săracilor, că unul din membrii consiliului a dat ordine de a nu se mai purta acea cutie. D-sa a dezaprobat și a promis a da ordine expres pe la comune pentru aceasta. Ca să aibă un motiv, am regulat ca să i se trimită o adresă, cu alăturare de o listă de persoanele ce primeșc milă și de copiii săraci ce se întrețin la Episcopie. Adresa să fie în acest înțeles:

«Pentru ajutorul văduvelor și a orfanilor din această Eparhie, este o datină veche de a se face o colecțiune de la binevoitorii creștini, prin purtarea cutiilor anume destinate pe la biserici și prin osebite abonamente. Bani adunați anualminte se depun la Episcopie, de unde se împart pe la persoanele recomandate de protoierei, ca vrednice de milă.

Acum s-a luat știință că s-ar fi luat niște dispozițiuni prin colonii și domenii și chiar s-ar fi ordonat epitropilor bisericești de a nu mai purta prin biserici asemenea cutii de milă.

Fiindcă prin asemenea dispozițiuni se împiedică o faptă atît de creștinească, vă rugăm d-le prefect, să ordonați pe la comune a nu se opri purtarea acelor cutii pe la biserici. Banii adunați, ca și pînă acum, să se lase în păstrarea epitropilor, pînă ce se vor cere de protoiereii respectivi spre a se trimite la episcopie».

De asemeni să mai faceți o repetiție tot la prefect despre banii cărților...

Ți-am depeșat pentru medicamentele scopeților. Am pierdut însemnarea ce mi-a dat-o doctorul despre numele și destinația lor medicală. Erai de față cînd s-a făcut aceasta. Caută acea însemnare prin saltare. De nu se va găsi, poftiți pe doctorul să facă alta ca aceea și mi-o trimite fără întârziere.

Medicamentele sînt în scrin dedesupt, în odaia unde dorm.

Eu sînt sănătos. Mă ocup cu treburi diferite.

Tipărirea merge bine; opera este deja tipărită jumătate.

Au fost la mine dl. Romanenco și dl. Sopov. Dl. Romanenco mi-a promis, că, cum se întoarce acasă îmi va trimite cultul Scopeților. Întilnește-te cu d-lui și adă-i aminte.

Complimente d-lor Iacovachi, Sopov, Keladino, etc.

Pînă la o altă ocazie, sînt al d-tale amic,

Ep. *Melchisedec*

59. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 13 decembrie 1871

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisorile și plicurile trimise la 7 și 8 decembrie.

Sortii de la Bucovina trimiteți-i îndărăt să nu mă pomenesc cu vreo pretenție de la acei tineri exaltați. Dacă vrea cineva să ia pe seama lor sortii de aceia, eu nu opresc.

Eu, acasă, de sărbători, nu vin. Doresc să le petreceți sănătoși.

1. Scrisoarea lui Musicescu din Petersburg, din 5 noiembrie 1871. scria: Părintele Nechifor s-a răzgîndit și nu vrea să dea jumătate din salar (după înțelegerea noastră cu el) și spune că dînsul nu este mulțumit cu aceasta... Cu lacrimi vă rog a ordona păr. Nechifor ca el să lase jumătate din salar... soției pentru întreținere". *Studii muzicologice*, nr. 2/1956, pa. 106.

Demisia lui Ducevici nu este la mine. Ori am trimis-o acasă, ori nu mi s-a trimis de fel; eu îmi aduc aminte că numai în scrisoare mi-ați amintit de ea.

Îmi pare rău de moartea copilei. Scrii că Roseiu și nevasta vor fi disperați. Mîngîiați-i după datorie. Așa e în lume: așa se rupe de unde-i mai subțire.

Noi sîntem bine.

Mandatele pe noiembrie v-am trimis. Să pui îndatorire noului protopop de a căuta toate hîrțile din anul curent, adresate fostului protopop și cele ce nu vor fi lucrate, numai decît să le înainteze lucrările cerute; precum acele pentru peceți, etc.

Săptămîna trecută am trimis d-lui prefect Iacovachi, Almanahul de Gota, de care d-sa mă rugase a i-l procura.

Ep. *Melchisedec*

60. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 16 decembrie 1871

Domnule Mandinescu,

Am fost silit să mă scap odată de Garofeanu — protopopul. Cheamă d-ta și cu părintele Ieronim pe Bour¹ și-i dați lecțiuni de conduită în funcțiune, spunîndu-i că, de la purtarea lui prudentă, depinde viitorul lui.

Regulați a i se da arhiva pe seamă.

Decretul faceți-l după modelul ce este la cancelarie și trimiteți-mi-l spre subscriere.

Pînă atunci înaintați celelalte lucrări pentru intrarea lui Bour în funcțiune.

Dacă va voi a continua preoția la sobor, va fi primit ca al patrulea preot, cu beneficiile preoțești, afară de leafă și cu condițiunea de a nu face pretențiuni absurde cu Garofeanu, care prin asemenea acuzări, s-a discreditat obștește.

Noi sîntem bine.

Garofeanu rămîne ca preot la locul lui Bour, dacă va voi. Dacă nu, se va pune altul.

Ep. *Melchisedec*

61. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 21 decembrie 1871

Domnule Mandinescu!

Am primit epistola de la 16 decembrie cu broșurile; am primit și statele pe decembrie pe care le-am înaintat Ministerului.

Recomandația pentru preot la Fîntîna Zinelor, am înaintat-o de asemenea Ministerului.

Pentru circulara Ministerului despre seminariștii de gradul II, am cercetat la Minister unde mi s-a cetit chiar acea circulară. Ea nu are înțelesul ce-l dai dumneata. Ministerul a vrut numai să facă o amintire ca, dacă ar fi seminariști de gradul II și ar cere vreun post de preot, să se prefere, după cum zice legea seminariilor.

Directorul făcuse acea adresă numai pentru eparhiile Mitropoliilor. Ministrul a zis, că nu este rău să se adreseze o asemenea amintire și pe la Episcopii.

Vasăzică, nu face acea circulară, nici o piedică în recomandarea seminariștilor de gr. I.

Negreșit că vom prefera pe cei de gr. II, cînd vor veni în concurență la asemenea posturi cu cei de gr. I.

Seminaristul ce spuneți că protoereul de Galați recomandă pentru hirotonie, are el vîrsta cuvenită?

1. Vezi nota de la scrisoarea 43.

Protopopul Garofeanu este destituit ca incapabil. Hîrțile pentru aceasta, le-am trimis... de la 10 ale curentei.

Mă miră cum de nu le-ați primit.

El m-a felicitat ca protopop de ziua mea, de unde înțeleg, că încă nu știți pe acolo. Eu ți-am scris de aceasta în 2 scrisori. În locul lui este întărit Bour și publicat prin Monitor.

Cartea mea s-a gătit; acum este la legător.

Zilele acestea se finește legea drumurilor de fier; credem că astăzi se va isprăvi, în adunare. Guvernul are mare majoritate.

Credem că va trece pericolul ce ne amenință din partea Prusiei.

Doresc să petreceți bine și în pace sărbătorile.

Ep. Melchisedec

62. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 31 decembrie 1871

Domnule Mandinescu!

Hîrțile ce mi le-ați trimis cu scrisoarea de la 24 crt., le-am expediat de vreo patru zile.

Bine ai făcut că te-ai mutat în casele cele noi. Păziți-vă sănătatea. Dacă ați avea plăcere să locuiți în casele cele noi, puneți să le pardosească, căci acum meșterii sînt ieftini.

Vă trimit 3 scrisori către redacțiile jurnalelor rusești pentru reînnoirea abonamentelor pe anul 1872; la Petersburg, Mosqua și Kiev. Cea de la Petersburg are prețul de 6 ruble și 60 copeici. Pune la fiecare prețul în bumaște;¹ roagă pe dl. Romanenco din partea mea, ca să le înainteze la destinație, scriind pe cuverte,² banii vîrîți în scrisori.

Mi-ați scris odată pentru biletele de bancă, adică pentru cererea procentelor. Mă unesc. Faceți hîrtia ce credeți că trebuie adresată Consiliului, poate că împreună cu biletele.

Informați-vă însă de la Sopov dacă trebuie să se trimită băncii chiar biletele, pentru ca ea să taie cupoanele procentelor; ori ca să i se trimită numai cupoanele pe timpul pe care se cere procentul.

Suntem bine.

Timpul e urît, plouă de 2 zile. Mă tem să nu aveți inundații ca în anul trecut.

Cartea s-a isprăvit, este la legător.³ Dorindu-vă ani mulți și fericiți, sunt al dvs. părinte și amic,

Ep. Melchisedec

1872

63. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 24 ianuar 1872

Cu frățească dragoste în Hristos îmbrățoșem pe frăția voastră!

Odată cu aceasta avem onoare a înainta Frăției Voastre condica în care sînt trecute toate documentele m-rii Agatonului⁴ primită cu raportul Superioarei nr. 45 de a

1. Bancnote.

2. Plicuri.

3. „Lipovenismul, adică schismaticii sau rascolnicii și ereticii rusești după autori ruși și izvoare naționale romine“. București, 1871, p. 539. În 1876, cartea episcopului Melchisedec a fost tradusă în limba greacă.

4. De lângă Botoșani.

căruia primire, veți binevoi a ne răspunde, iară după ce veți lua din ea lămuririle necesare, veți binevoi a ne-o înapoe.

Al Frăției voastre în Hristos Frate,

† K(alinic), Mitropolit Moldaviei

64. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 31 ianuar 1872

Inalt Prea Sfințite Stăpîne,

Avem onoare a vă răspunde că cu adresa I.P.S. Voastre nr. 143, am primit condica schitului Agathon și luînd din ea oarecare notiți istorice, odată cu aceasta grăbim a o returna la Sfînta Mitropolie. De asemenea am primit și adresa cu nr. 93, împreună cu o listă de documentele monastirilor Neamțului și Secului, pe care listă o vom înapoia mai tîrziu, după ce mă voi servi cu dînsa în urmărirea acelor documente originali, de mare importanță istorică.

Fiindcă în raportul părintelui starețul de Neamț se spune că manuscriptul Istoriei monast. Neamțului, făcută de duhovnicul Andronic, ar fi la părintele Augustin, carele se află în Sf. Mitropolie, și fiindcă este de mare importanță pentru știință de a nu se perde un asemenea document,

de aceea vă rugăm, ca să ordonați a se găsi acel mansucris și a se depune în Biblioteca Mitropoliei spre mai mare siguranță a păstrării. La caz de a se afla, vă rugăm să ni-l recomandați și nouă spre consultare.

Vă rugăm I.P.S. St., să binevoiți a primi asigurarea prea deosebitei noastre considerațiuni.

Episc. Melchisedec

65. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 9 februarie 1872

Domnule Mandinescu!

Se apropie timpul primăverii și al reîntoarcerii mele acasă. Trebuie a gîndi să putem face ceva reparații și în anul acesta. Pofțiți pe dl. Veseli să facă un deviz, în care să se prevadă următoarele:

1. Clăditul odăei noi.
2. Scările de la casele episcopale, tot așa cum au fost cele vechi.
3. Boitul acoperămîntului.
4. Un grajd de ceamur precum este Seraiul, cu 2 despărțituri, una pentru 4 cai, alta pentru trăsuri și în partea din spre nord căptușită cu scînduri.
5. O parte nouă, cu stîlpi de cărămidă așezată între kuhne și casele episcopale.

Suma să nu ajungă la 200 galbeni.

Devizul cu raportul să mi-l trimiți la București.

Nu știu, dacă nu ați uitat a ordona protoereilor să adune banii milelor; de asemenea, dacă nu ați uitat de a trimite un număr de liste protoereilor de la Galați și Brăila. Dacă nu le-ați trimis pînă acuma, negreșit trimiteți-le de postul mare, cînd oamenii sînt mai dispuși pentru fapte pioase.

Musicescu iarăși mi-a scris. Acum s-a lăsat de Rostov; a respins de asemenea propunerea ce i-a făcut Mitropolitul de Kiev, de a se face reghent la corul său; căci la Kiev se plătește numai 900 ruble; dar este decis a ocupa postul de reghent ce i se oferă la soborul Isachievschi în Petersburg, cu onorariu de 1.200 ruble, cvartir și lemne;

în urmare, cere binecuvîntarea mea.¹ Eu, bineînțeles, nu i-am răspuns nimic unui om pe care nădărușul îl secundează cu atîta favoare.

Norocul Rusiei, că s-a dus Musicescu la Petersburg, altminteri, soborul cel renumit din Petersburg, rămînea fără reghent.

Jurnalele rusești ce vor veni pe anul acesta, să se conserve acasă, fără a le mai trimite la București.

În statele ce mi-ai trimis, nu erau iscăliți servitorii din cancelarie. Altă dată, observă să nu se mai facă această scăpare.

Odată cu aceasta, vă trimit mandatul pe ianuarie, cu 2 state de prezență. (.....).

Dl. Varnali a interpelat în Cameră, Ministrul a răspuns că așteaptă raportul procurorului.

Mitropolitul de la Iași, a cerut la mine relațiuni despre crimă.

La 5 și 6 februarie a fost în București mare ninsoare și viscol; s-au făcut niște troiane, căroră nici în decembrie nu le-ar fi șezut bine, dar în februarie! Desigur că luna aceasta va fi de iarnă, în toată puterea cuvîntului.

Ministrul mi-a spus, că a trimis... un procuror din București — Borș și judecătorii de la Focșani, pentru ca procesul să se urmeze cu toată seriozitatea. (.....).

Să-mi scrii dacă dl. Keladino a primit cărțile ce i-am trimis și de care ți-am mai anunțat odată.

Ep. *Melchisedec*

66. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 19 februar 1872

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrătoșem pe frăția voastră,

Motivat de adresa frăției voastre nr. 4, am urmărit și aflat manuscrisul Istoriei M-rei Neamțu, pe care în număr de 193 file anexat acestuia, avem onoare a vă-l înainta și după luarea lămuririi necesare, veți binevoi a ne-l înapoia.

Al Frăției Voastre în Hristos frate,

† *K(alinic)*, Mitropolit Moldaviei

67. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 21 februarie 1872

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrătoșem pe frăția voastră,

Am primit cu vie plăcere epistola frăției voastre, însoțită de cartea intitulată: Istoria Lipovenilor, pentru care vă mulțumim și pentru a ei primire y-am răspuns de-ndată și ne mierăm cum de nu ați primit un asemenea răspuns.

În urma telegramei ce am primit de la 1022 cetățeni... în chestia insultei comise de către (evrei), bisericii noastre, și în temeiul informațiilor primite de la frăția voastră, am găsit de cuviință să intervenim la Guvern pentru pedepsirea culpabelului, în care scop sub nr. 316 am și făcut o adresă la Consiliul Miniștrilor, de pe acea adresă înaintăm frăției voastre, spre lămurire, o întocmai copie.

Din motivul celor esplicate în adresa frăției voastre nr. 4 am urmărit și aflat la prea cuviosul arhimandrit Augustin Brahă manuscriptul Istoriei M-rei Neamțu, pe care cu adresa nr. 343 vi l-am și trimis.

1. Paul Mihail, în *Studii Muzicologice*, nr. 2/1956, p. 106, publică scrisoarea din 16 ianuarie 1872 a lui G. Musicescu.

Prin Monitorul Oficial, am văzut, publicată donațiunea făcută de Inalt Prea sfințitul Mitropolit Nifon¹ pentru fondarea unui Seminar și ne-am bucurat despre lăudabila faptă ce a făcut; dară după părerea noastră, pentru ca un asemenea institut să fi putut produce preuți corespunzători misiunii lor, și să nu fie degenerat niciodată de la menirea lui, era bine ca Inalt Prea Sfinția Sa, să-și fi rezervat dritul, în ceea ce privește instrucțiunea, a pune un program curat bisericesc și complet cu toate științele teologice, și nu programe ca cele din seminariile aflătoare astăzi; iară în ceea ce privește materialul, să-l fi administrat Inalt Prea Sfinția Sa, cât să află în viață, și după aceea să-l fi pus sub controlul unei autorități bisericești compuse din arhieriei, sau sub controlul Sinodului, ce se așteaptă a se constitui.

Această opiniune a noastră o comunicăm confidențial frăției voastre, și vă propunem, că dacă se poate, la ocaziune, să stăruiți către Inalt Prea sfinția sa, ca să intercaleze în actul fundațiunii aceste condițiuni și atuncea credem că dorința Inalt Prea S. Sale va fi pe deplin satisfăcută.

Vă poftim înștiințați-ne, ce s-au mai făcut cu legea sinodului și a bisericeii, de au trecut sau nu prin Cămară, și de are a trece acum în sesiunea de față.

Nu mai puțin veți binevoi a ne-mpărtăși științe ce s-au făcut cu adresele noastre nr. 1946 și 1947, adresate Corpurilor legiuitoare pentru restituirea catedrei de arheologie pe la seminarii.

Portretul ce mi-ați cerut vi l-am pregătit, dar cred că-l voi ține la mine pînă cînd frăția voastră veți reveni prin Iași sau cu vreun ocazion sigur vi l-oi trimite la episcopie... Doresc mult să vă văd.

Fraților episcopi Iosif,² Dionisie³ și Atanasie⁴ frățești îmbrățișeri.

În așteptarea răspunsului ne însemnăm al frăției voastre întru Hristos frate.

† Calinic Mitropolit Moldaviei

(m. p.)

68. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 21 februarie 1872

Domnule Mandinescu,

Am primit epistola de la 15, împreună cu adresele la Minister, precum și alte trei scrisori ce mi le-ai trimis mai dinainte.

În una din ele îmi spuneai că dl. Iacovache dorește cartea «Lipovenismul». Eu nu i-am trimis pînă acum un exemplar, căci doream să-i trimit unul legat, cînd voi veni acasă, ceea ce nu pot face acum, fiind restrîns din partea financiară, dar fiindcă d-sa cere numaidecît, îi împlinesc dorința.

Odată cu aceasta, vă trimit 20 exemplare din care 2 pe hîrtie mai groasă, restul pe hîrtie de tipar.

Din cele dintîi, să dați una d-lui Iacovache, alta d-lui Romanenco, pentru arhiepiscopul de Kișinău. Ele amîndouă sînt scrise înăuntru.

Restul să-l dai părintelui Ieronim, ca să-l dea pe la doritori, cu bani. Prețul este de 5 franci exemplarul.

Spuneți-i protopopului Bour, să-mi facă abonament la această carte. Doresc ca toți preoții să aibă cîte un exemplar, ca să cunoască amănuntele acestei secte. Să-mi scrii cîte exemplare îi vor trebui ca să le trimit.

D-lui Romanenco spune-i din parte-mi complimente și-l rog cînd va trimite cartea la Kișinău, să spună Prea Sfințitului Arhiepiscop din partea mea, frățești complimente și felicitări (prea sfințitului Pavel).

Eu sînt bine.

1. Al Ungro-Vlahiei (1850-1875), născut la 1797 în București, † 5 mai 1875.

2. Gheorghian, episcop al Hușului.

3. Romano, episcop la Buzău.

4. Episcop al Rîmnicului.

Aici, acum avem zile frumoase. Comunicația prin București este grea, din cauza marilor troiene ce se topesc acum

Spune-i părintelui Ieronim, că părintele Vasile de la Roman mi-a trimis banii pentru «Cronica Hușilor»: să șteargă din listă această datorie.

Complimente d-lui Keladino. Am primit scrisoarea cu predica lipovenească: este nostimă.

Intreabă pe Roseiu dacă a comandat cartea pentru care eu am scris de mai multe luni.

De va veni vreo scrisoare de la Kiev, să mi-o trimită la București.

Dorind a vă vedea sănătoși, sînt al dv. amic.

Ep. *Melchisedec*

69. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 8 martie 1872

Inalt Prea Sfințite Stăpîne !

Am avut onoarea a primi epistola Inalt Prea Sfinției Voastre de la 21 februarie. Epistola ce scrieți că ne-ați adresat la epistola noastră de la finele lui decembrie, prin care v-am trimis opera «Lipovenismul» n-am primit-o și nu putem pricepe asemenea neregularitate postală.

Am cetit adresa Inalt Prea Sfinției Voastre către Consiliul de Miniștri... Ea este dictată de adevărata îngrijire arhipăstorală. Nu știm ce rezultat va avea acea uricioasă afacere.

Am primit Istoria monastirei Neamțului și am cetit-o cu mare plăcere și interes. Onoare reposatului stareț Gherasim, carele și-a dat osteneală de a face acest început de istorie a unui stabiliment de așa mare importanță în viața religioasă a Românilor cum este monastirea Neamțului. Vă rugăm ca să mai lăsați încă acea carte în dispozițiunea noastră, ca să putem profita de noțiunile din ea în scopul nostru literar.

În chestia seminariului părintelui Mitropolitului din București, nu știu dispozițiile sale în detail. Am voit să-i comunic ideele Inalt P. Voastre, dar n-am putut să-l văd; căci este mai mult bătrîn și greoi la primire. Din aceasă cauză am întîrziat cu răspunsul.

Legea organizării bisericesti votată de Senat, s-a depus de mult la Adunare; s-au ocupat de ea și secțiunile și se zicea că numai decît are să se voteze în sesiunea aceasta. Acum însă am auzit, că rămîne pe altă dată. Nu înțeleg cauza.

Adunarea acum se ocupă cu bugetele pe anul 1873 și mai sînt și alte legi cerute de urgență. Adunările mai au numai o săptămînă de astăzi, după care au să se închidă. Știu aceasta pozitiv de la miniștri. Îndată după închiderea Adunărilor, am să mă întorn și eu acasă.

Adresa Inalt Prea Sfinției Voastre către Senat pentru științele biblice din programul seminarului s-a discutat în Senat și s-a decis a le recomanda Ministerului spre a le re-introduce în program.

Vă foarte mulțămesc pentru portret. Vă rog să-l țineți pînă la venirea mea la Iași, căci sper cu ajutorul lui Dumnezeu în vara aceasta să vin la Iași spre a vă vedea.

Prea Sfințiilor Dionisie și Iosif le-am adresat complimentele Inalt Prea Sfinției Voastre, și Prea Sfințiile lor vă foarte mulțămesc pentru amicala amintire și vă trimit ale lor smerite complimente.

Domnul general Herescu ne-a rugat să vă predăm la ocaziune ale sale complimente. A cercetat cu mare interes despre sănătatea Inalt Prea Sfinției Voastre. Noi am spus că sînteți bine.

Inalt Prea Sfinte ! Dacă găsiți folositoare opera «Lipovenismul», vă rugăm să dați binecuvîntarea protoiereilor din eparhia Inalt Prea Sfinției voastre, a face cîte un număr de abonați, cît va fi cu putință fiecăruia, și să ne înștiințeze spre a le trimite exemplarele cerute. Prețul unui exemplar este de 5 (cinci) franci, lei noi.

Am cheltuit cu tipărirea peste 200 galbeni și aș dori ca macar parte din acești bani să scot, ca să pot tipări «Chronica Episcopiei de Roman» ce o am gata.

Rugînd pe Dumnezeu ca să vă păstreze în deplină sănătate, am onoare a fi Al Inalt Prea Sfinției voastre mai mic frate în Domnul și plecat servitoriu.

Episc. *Melchisedec*

70. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 29 martie 1872

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrățoșem pe Frăția Voastră!

Am primit epistola Frăției Voastre din a 8-a curentei asupra căreia ne grăbim a vă răspunde:

Pentru neprimirea scrisorii noastre răspunzătoare la cea cu care ne-ați trimes opera «Lipovenismul» și noi ne mirăm, și nu putem pricepe asemenea neregularități postale...

Istoria m-rei Neamțu, care s-a făcut în timpul starețului Gherasim, stareț vrednic de laudă, carele ascultînd de ordinul răposatului nostru protacoh și moș, mitropolitul Sofronie, a regulat a se compune acea mică istorie, atît din scripte, cît și din tradițiuni, cu mulțemire vă facem cunoscut, că puteți a o ținea cît timp aveți necesitate de ea, dorind din parte-ne a vă da concursul în activitatea ce arătați cu scrierea istoriei noastre bisericești, și vă promitem că orice acte vom mai afla care să vă poată fi folositoare, vă vom trimite.

Am văzut cele ce ne comunicați în privința științelor biblice din programele seminariale, însă cu păreri de rău vedem că d. Ministru a pus se vede la acte recomandată Senatului, că pînă acuma n-a luat nici o decisiune, neconvîngîndu-se d-sa, nici după cele petrecute chiar în seminariul din București, fapte ce nu provin din alta, decît numai de la numirea profesorilor de la seminarii, prin modul usitat pînă acum, fiind siguri că mai bine ar merge ele cu profesori aleși și numiți direct după recomandările episcopilor, din persoanele acelea ce ar poseda și alte calități iar nu numai teorii, și acestea adeseori greșite.

Am primit cu mulțemire frățeștele îmbrățoșeri trimise de Frații Episcopi Dionisie¹ și Iosif,² ale acestui din urmă am primit chiar în realitate, viind pe la noi, cînd a trecut la eparhie.

Cetind opera «Lipovenismul» și recunoscînd și noi că e o scriere atrăgătoare și utilă, am regulat prin protoierei a fi distribuită și vă rugăm a ne trimite acum de odată șasezeci exemplare, și dacă se vor distribui vă vom mai cere.

Portretul vă mărturisim că-l păstrăm și vă așteptăm cu nerăbdare a veni la noi, avînd a vă vorbi în mai multe afaceri bisericești, despre care ne abținem a vă scrie, sperînd că nu va trece pînă ne vom vedea.

Domnului General Herescu i-am trimes nu de mult o epistolă pe care credem că o va fi primit și prin care i-am arătat ale noastre recunoștințe și mulțemiri.

În dorința a vă vedea ne însemnăm al Frăției Voastre în Hristos frate,

† *K(alinic)*, Mitropolit Moldaviei

1. Romano al Buzăului.
2. Gheorghian al Hușului.

71. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 6 april 1872

Înalt Prea Sfințite Stăpîne,

Am avut onoare a vă primi epistola înalt prea sfinției voastre de la 29 martie. Vă foarte mulțămim de cordiala promisiune de a coopera prin procurare de material la ocupațiunile noastre arheologice privitytoare la biserica noastră; de asemenea pentru bunăvoința cu care ați primit opera «Lipovenismul». ¹ Această scriere a fost foarte bine primită de toți și cetită cu mare interes. Îmi pare rău că am tipărit un număr mic de exemplare—500. Din această cauză nu pot acum a vă trimite decît numai..... exemplare, pe care le trimit la adresa Înalt Prea Sfinției Voastre, odată cu aceasta.

Cîte am adus acasă toate s-au împărțit și la București mi-a rămas numai vreo 50 exemplare. Dacă aceste ce vă trimit acum nu ar fi deajuns, promit a vă trimite restul cu altă ocaziune din București. Prețul unui exemplar este de 5 lei noi. Costul tiparului trece peste 200 galb. Noi n-am avut în vedere profitul. Am fi mulțămiți să putem rambursa costul tipariului.

Literatura la noi cere numai sacrificiu. Va trece mult timp pînă ce ostenelele aceste vor produce și materialmente.

Rog pre Dumnezeu ca să petreceți sfintele sărbători ale Învierii cu pace și sănătate, la mulți și fericiți ani, și am onoare a fi înalt prea sf. voastre frate mai mic și plecat servitor,

Episcop *Melchisedec*

72. EPISCOPUL IOSIF GHEORGHIAN CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Huși, 10 mai 1872

Prea Sfințite Stăpîne,

Odată cu aceasta, respectuos vă înaintez un grup cu 75 franci costul a 15 exemplare din opera Pre. S. V. Lipovenismul și vă rog Pre sfințite Stăpîne să me ertați de întîrziere.

Doresc din inimă ca se am noutățile cele mai bune de Pre S. V. Cătă pentru mine am fost cam suferind de cîtva timp, dar acum mulțemită lui Dumnezeu mă găsesc mai bine. Cu toate aceste socot, ajutându-mi Dumnezeu se merg și anul acesta la băile la care am mai fost, aceasta înse dacă mijloacele-mi vor permite.

Rugându-vă să binevoiți a priimi încredințarea înaltei mele considerațiuni sînt al Pre Sfinției voastre.

Cu cel mai profund respect mai mic și devotat serv,

*Iosif Huși*²

În puține zile și d. Crețu va ave onoare a vă trimite costul a celorlalte 25 de esemplare.

73. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

26 iunie 1872

Înalt Prea Sfințite Stăpîne,

Sîntem datori a vă aduce respectuoasele noastre omage pentru interesul ce ați pus întru a ne înlesni voiagiulu nostru pe la monastiri, după ce am avut distinsa onoare, de a fi așa de bine găzduiți la Înalt Prea Sînția Voastră.

1. București, 1871.

2. Iosif Gheorghian, 1829-1909. Mitropolit primat (1886-1898 și 1896—24 ianuarie 1909).

La Pașcani am fost întâmpinați de preotul de acolo, trăsurile monastirei ne așteptau la gară. După un mic popas în Pașcani am plecat. În târgul Neamțului am fost întâmpinați de un proestos de acolo. În monastire, am fost primiți cu solemnitate de părintele starețul¹ și cu soborul părinților și conduși în biserica mare, unde după un mic te-deum, am binecuvîntat după obicei pe părinți, apoi părintele stareț ne conduse la arhondaric, unde am petrecut două săptămîni deplini, avînd toată îndestularea trebuitoare și mulțămire sufletească.

Ni s-a pus la dispoziție arhiva monastirei, cu care ne-am ocupat cetînd-o și luînd notițele privitoare pe mitropoliții și episcopii țării și alte noțiuni istorice foarte interesante pentru știință. Printre intervaluri, am vizitat schiturile Voyedenia și Pocrovul, ce sînt fondate de doi episcopi ai Romanului: Ioanikie și Pahomiē; am vizitat institutul bătrînilor și al alienaților; am ascultat în cîteva rînduri serviciul de zi și de noapte în biserica mare. În ziua nașterii sfîntului Ioan s-a făcut priveghere, la care după invitarea noastră a oficiat starețul și cu părinții; a doua zi am oficiat noi sfînta Liturghie și am sevîrșit panahidă pentru trei arhierii reposați: Iustin,² Markian și Iosif Rîșcanul, pre care părintele starețul a dezgropat cu această ocaziune.

Noi am remas mulțemiți că în monastire se păstrează ordinea călugărească ce am apucat de la bătrîni noștri: serviciul divin este bine întreținut, masa comună, la carea și noi am asistat și în ziua de sfîntul Ioan am găsit pe starețul șezînd în capul mesei, cu toți părinții.

Părintele starețul este un bun gospodariu și se silește din toate puterile a restabili monastirea din ruină: meșterii lucrează la kilii, la paraclisul mitropolitului Veniamin, curînd se apucă a pardosi biserica mare cu lespezi de marmură ce sînt aduse de la Constantinopole. Mijloacele însă le sînt foarte restrînse și lăsîndu-se numai pe conta guvernului, cu greu și tîrziu se va restabili monastirea. Este nevoie de ajutoriul pietății particulare.

Și monastirea Neamțului merită aceasta, mai mult decît oricare alta. Ea este locul de predilecțiune al pietății strămoșilor noștri. Aici și-au depus ofrandele lor toți Domnii, Mitropoliții, Episcopii, boierii și alți patrioți, precum dovedesc miile de documente din arhiva monastirei.

Cugetînd eu la acestea, mi-a venit o idee, că este bine ca și ierarhii actuali ai țerei noastre, carii stau pe scaunele mitropoliților și episcopilor predecesori, sînt datori a merge după putință pe urmele lor, și a-și înscrie numele în pomelnicul acelor fericiți ierarhi, nu numai ca trecători, dar ca ctitori și păstrători.

Prin urmare, noi ne-am decis a vă propune și a vă ruga, ca lăsînd la o parte orice considerațiuni altele, să ne unim cu toții. Înalt Prea sfinția voastră și pre sfințiile lor părinții episcopi eparhioți și să contribuim fiecarele cu restabilirea a cîte unui rînd de kilii, care nu costă mai mult de 30 galb. rîndul. Înalt Prea sfinția voastră, ați putea restabili kiliele fericitului întru pomenirea mitropolitului Veniamin. Fapta aceasta, deși mică în sine, ar fi foarte salutară și mult ar fortifica prestigiul ierarhiei noastre și ar edifica simțul religios. Dacă ideea noastră va fi norocită a fi aprobată de Înalt Prea sfinția voastră, vă rugăm să luați inițiativa și să îndemnați pe frații episcopi a adera la această faptă. Noi vom primi cu mare plăcere o asemenea invitație și ne vom asoția la ea, cu cea mai mare bucurie, ca la un glas ceresc.

Sîmbătă în 24 iunie, ne-am dus la Secul. Duminică am ascultat sfîntul serviciu acolo și l-am găsit în bună regulă. Mi-a făcut o deosebită impresie un bătrîn Neofit, carele cînta la strana stîngă. El este un ucenic al dascălului Macarie, carele cel întîiu a tradus și introdus psaltikia la noi la romîni. Am vizitat pe părintele Kiriac respectabilul bătrîn, carele a tradus și a scris mai multe cărți. El este foarte sărac; acoperămîntul kiliei lui este spart și îl plouă. Aceasta m-a înduișat.

În genere kiliele din monastirea Secului sînt descoperite și plouă în cele mai multe, ceea ce dă monastirei un aspect trist, mai ales în acest timp prea ploios.

Sîmbătă și duminică a plouat tare, apele au sporit încît ne îngrijisem că n-o să putem eși de la Secul. Eu mi-am cules și aici oarecare noțiuni și luni s-a făcut timp frumos și ne-am putut re-nturna la Neamț, încungiurînd însă pe la Vînători, unde apa este mai lesne de trecut. Mîne sîntem decîși a merge la Agapia, de acolo la Văratecul.

1. Timotei.

2. Iustin, locotenent de Roman (1851-1856).

În monastirea Neamțului am găsit un preot bătrîn de 70 ani, iconomul Ioniță de la Șerbești, pe care eu îl cunosc din copilăria noastră. El a venit la monastire cu dorința de a muri călugăr, după rînduiala vechilor preoți moldoveni. A venit la mine plîngînd de scîrbă, că nu-și poate împlini dorința sa ultimă în această lume. Starețul mi-a spus că a raportat despre dînsul Înalt prea sfinției voastre; dar spre nenorocirea lui Ministerul l-a șters din numărul fraților, încît el nu are prin buget prevăzută întreținerea; cu toate acestea starețul pătruns de milă către el îl ține în bolnița bătrînilor. Vă rog, Înalt Prea Sfințite, acordați înalta binecuvîntare de călugăria lui; iară cît privește întreținerea, ne obligăm noi a răspunde anual costul pentru dînsul, pre cît dă guvernul de o persoană. El nu poate avea multă viață; să se ducă de la noi pe cea lume mulțămît în sufletul lui.

Înalt Prea Sfințite, am dorit să vă trimetem ceva din produsele munților. Vă rog să primiți ca semn văzut al dragostei și stimei noastre, două hîrzobașe de păstrăvi și două fascute marinat de rîșcovi proaspeți. Ne pare reu, că nu s-au putut prinde mai mulți păstrăvi. Oamenii ce i-am trimis înadins abia au putut prinde 37 păstrăvi și în curgere de două zile.

Părintele protoiereul de Neamț a venit la monastire îndată după sosirea noastră și s-a pus la dispoziția noastră, după ordinul Înalt Prea Sfinției voastre. Noi înse neavînd trebuință l-am concediat, mulțămînd Înalt Prea Sfinției voastre și lui. După aceea nu a încetat a ne cerceta prin proistoșii de Neamț și de Peatra. Pentru această bunăvoință a Înalt prea sfinției voastre către noi, vă păstrăm cel mai profund respect și recunoștință.

Rugînd pe Dumnezeu să vă păstreze cu pace și sănătate avem mare onoare a fi și a mă semna

A Înalt prea sfinției voastre mai mic frate în Domnul și pre plecat servitoriu,

Ep. *Melchisedec*

74. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 28 iunie 1872

Cu frățească în Hristos dragoste, îmbrățișem pe Frăția voastră!

Am primit cu vie plăcere și bucurie sufletească epistola Frăției Voastre din 26 a curentei și Vă mulțumim foarte mult de cele ce ne-ncunoștiințați, precum și despre noțiunile istorice ce ați luat de la M-rele Neamțu și Secu, care vor fi de mare utilitate la facerea Istoriei bisericii ce frăția voastră prelucrați.

Pentru părintele starețul, știm foarte bine, că este un bun gospodar, dară totodată eram la îndoială de bun administrator în cele duhovnicești, mai ales că se opunea dorințelor Noastre de a introduce masa obștească, acum încredințîndu-ne Frăția Voastră că se ocupă serios și-n cele duhovnicești și că au pus în lucrare re-nființarea mesei obștești, am rămas mulțumit și-i vom da concursul putincios.

Pentru propunerea ce Ne faceți de a Ne asocia în reperarea unui rînd de chilii de a fi trecut și numele Nostru în rîndul Ctitorilor, Ne unim cu mare bucurie și vom îndemna la aceasta și pe Frații Episcopi, cînd vă vom comunica și Frăției Voastre.

Pentru bătrînul preot Ionițe ce dorește călugăria, pe lîngă regularea ce ați făcut pentru a lui întreținere materială, și spre a putea satisface și dorința lui spirituală, veți arăta P. Starețu că are a Noastră permisiune de a-i îndeplini dorința.

Vă mulțumim foarte mult de cele ce ați binevoit a Ne trimite, pe care le-am primit cu adevărat semn de simpatie ce Ne conservați.

Al Frăției Voastre în Hristos frate,

† *K(alinic)* Mitropolit Moldaviei

(m.p.). Dorim ca se Ne înștiințați, cînd a fi să porniți spre Roman, ar fi bine să liturghisiți și la Agapia și la Varatec. Pentru veșminte veți da ordin starețului și vă va trimite precum și pentru slujitorii trebuitori vi-a înlesni, sau starețul sau protoereul, pe care trebuie să-l țineți pe lîngă frăția voastră. Se întrebați pe starețul cîte ordine aspre

am primit de la Noi pentru a ține trapeza după rînduielele părinților de soboare, și cît era de fricos ca să le pue în lucrare, pînă au trebuit se trimit comisii și delegați din parte-mi ca să-l execute, și pe la Departament împotriviri pentru de a se da călugărilor de amăna. Asemenea pentru sfintele rugi, ajunsesse de nu iara în biserică decît preutul ce slujea și cîntăreții la strană, acei de rînd și eclisiarhul și de acolo nimene altul, diaconii părăsiră slujba peste săptămîină, ci numai la sărbători mari ca la politii,¹ aceste mă făcea a fi nemulțemit de starețul, dar cum știu că le îndeplinește ordinele Noastre și de aceea Ne-am decis ca să-l vizităm.

Vă rog să liturghisiți și se le cetiți molifte, cu aceasta ne veți face și nouă mare mulțemire și lor le veți aduce sufletească mîngîiere.

Și păstrăvii și rascavii au fost foarte buni. Dacă doriți ca se îndepliniți Inși-vă dorința preutului de care-mi scriți, Noi vă poftim ca Frăția voastră să săvîrșiți această călugărie, sau supuneți pe Starițul a o săvîrși înaintea Presf. Voastre. Ordinele pentru aceasta vor veni Starițului în urmă, nu are trebuință a le aștepta.

K. Mitrop.

75. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

Roman, 14 iulie 1872

Inalt Prea Sfințite Stăpîne,

Cu ajutoriul lui Dumnezeu am sosit la Roman. Aici sîntem siliți a aștepta cîteva zile, pînă se vor scurge apele, care din cauza necontenitelor ploi au venit mari și au stricat mai multe poduri.

Noi am finit cu bun succes voiagiul pe la sfintele monastiri. Am ramas la fiecare din ele atîta timp pre cît am avut de lucru, anume la monastirea Neamțului cu Secul — două săptămîni, la Agapia — o săptămîină, la Varatecul o săptămîină fără o zi. Mi-am procurat frumoase materialuri pentru ocupațiunile mele.

Am liturghisit la fiecare monastire, am împlinit și alte orîndueli religioase, ce mi s-au cerut precum rugăciuni de deslegare, trisagiuri pe la morminte. Am fost bine primiți și tratați pretutindeni, încît nu avem decît a Vă mulțumi respectuos pentru toate. Pe la monastiri pretutindeni vă așteaptă cu mare dor, și s-au bucurat de vestea ce s-a răspîndit că, curînd aveți a le vizita.

De la Varatecul, acompaniat de Protoiereul districtului m-am dus la Peatra, unde am rămas o zi și două nopți, cînd necontenit a tot ploaie, și neputînd a mai face ceva folositor m-am decis a mă re-nturna prin Roman acasă.

La Roma am găsit sănătos pre sînțitul Isaia,² carele Vă trimite prin mine respectuoase închinăciuni și sărutare de mîină.

Am comunicat prea sînțitului Isaia intențiunea Inalt pre sînției Voastre, de a contribui la restaurarea chiliilor de la monastirea Neamțului, Pre sînția sa mi-a spus, că se va asoția cu bucurie la aceasta, îndată ce va primi invitarea Inalt Pre sînției voastre.

Deslegarea Inalt Prea sînției voastre pentru călugărirea preotului Ioniță o am primit la Agapia și o am comunicat părintelui Starețul, poftindu-l ca să o aplice el însuși după rînduelele păzite la monastire pentru asemenea cazuri.

Eu vă previn, că pentru vizitarea monastirilor să așteptați a se face timpul mai favorabil, căci acum prin necontenitele ploi, pe acolo s-a răcit atmosfera și umezeala este supărătoare pentru o sănătate gingașă. Poate se va milostivi Dumnezeu să contenească ploile, care pînă acum amenință cu distrugere și recoltele, ce altminterea sînt destul de frumoase în cea mai mare parte. Cu o zi înainte de plecarea mea de la Agapia a fost pe acolo o ploaie torențială, care a spăimîntat pe toți.

La Agapia, biserica din deal, de la Schit amenință cu căderea, încît maicele au fost silite să o părăsească. Sînt foarte triste, că nu au unde să asculte sfînta liturghie, căci săvîrșesc acun numai celelalte evhologii la trapeză. Eu cred, că acolo, fiind pămîn-

1. Orașe.

2. Dlocilas.

tul puhav, oricît de adînc s-ar pune temelia bisericeii de piatră, nu va putea exista îndelung și de aceea cînd se vor înlesni să dureze o bisericuță de lemn. Biserici de piatră s-au făcut acolo de multe ori și toate au fost nedurabile. Despre această actuală, spune că are temelie foarte adîncă și totuși n-a durat.

Rog pe Dumnezeu să vă păstreze cu pace și sănătate și să mă învrednicească a Vă mai vedea.

Sîntem al Inalt Pre Sînției Voastre, frate mai mic în Domnul și pre supus servitoriu.

Episcop *Melchisedec*

76. MITROPOLITUL CALINIC CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 18 iulii 1872

Cu frățească în Hristos dragoste vă îmbrățișem iubite al Nostru
în Hristos frate!

Ne-am bucurat din suflet văzînd că ați fost bine și ați petrecut bine pe la monastiri.

Acum cu cea mai cordială și sinceră dorință vă urăm bună ajungere acasă și în deplină sănătate.

Iară Noi toți cu același simțimănți sincer, fraternel și leal Ne-nsemnăm
Al frăției Voastre în Hristos frate,

† *K(alinic)* Mitropolit Moldaviei

(m.p.) Vă mulțumim mult că Ne-ați ascultat și ați petrecut prin monastiri așa precum v-am fost rugat și ați slujit, aceasta m-au bucurat mult.

77. EPISCOPUL ISAIA DIOCLEEA, CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Roman, 27 iulie 1872

Prea Sînțite,

Intre documentele Episcopiei găsindu-se un hrisov sîrbesc al Domnului Iliasi fiul lui Petru, fondatorele bisericii Episcopiei, crezîndu-l a fi de interes pentru scrierea de care vă ocupați, am onoare a-l trimite prea Sînției Voastre, pe lîngă care tot în acest scop mai anexez 17 buc. hîrtii ce s-au găsit relative la Episcopatul lui Iacob Grecu Aghiotafitu și anume: 2 hîrtii subscrise de Mitropolitul Leon adresate Doamnei, 1 scrisoare a Episcopului Antonie către Mitropolitul Leon, o scrisoare a unui creditoriu a Episcopiei către acestaș Mitropolit, 1 memoriu nesubscris, 3 copii de petițiune către Domnii din care una se referă mai cu seamă la jaful făcut Mitropoliei de Domnul Ion Mavrocordat, 7 isvoade, din care trei grecești, de bani ce s-ar fi dat rusfet de către Episcopul Iacob, 1 scrisoarea domnească în dialectul grec și 1 altă tot în această limbă a unui ieromonah Athanasie; rugîndu-vă prea sînțite ca după ce le veți observa se binevoiți a mi le înapoia.

Al Prea sînției voastre în Hrisots frate,

*Isaia Dioclias*¹

1. Al Romanului, vicar, noiembrie 1868-1873, apoi episcop, pînă la 20 iunie 1878.

80. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 31 iulie 1872

Cu frățească în H(ristos) dragoste îmbrătoșem pe Frăția Voastră,

Cu ocaziunea onomasticei Noastre¹ cele întâiu felicitări ce am primit pentru această zi au fost din partea Frăției Voastre, pe care luându-le ca o dovadă despre dragostea ce Ne păstrați, nu lipsim a Vă și mulțemi din suflet, asigurându-vă că și noi la rîndul Nostru, Ne vom îndeplini cu mulțemire datoria Frățească.

Noi mulțemită creatorului sîntem bine și vă încunoștiințem că, cu ajutorul lui D-zeu, mîne una august plecăm pentru M-rea Neamțu, unde după cum știți avem a servi disgruparea rămășițelor întru amintire Mitropolitului Sofronie,² la care servire am fi avut mare mulțemire ca se fi putut lua parte și Frăția Voastră, dar aceasta acum nu se poate.

Dorind a ști cum vă aflați, sîntem al Frăției Voastre în H(ristos) Frate,

K(alinic) Mitropolit Moldaviei

79. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE EPISCOPUL ISAIA DIOCLEEA

5 septembrie 1872

Prea Sănțite stăpîne,

Vă sînt foarte recunoscător pentru documentele istorice ce ați binevoit a-mi trimite. Ele sînt pentru istorie de o mare însemnătate neprețuită, prin urmare și pentru opera cu care eu acum mă ocup.

Copiindu-le pe toate, am onoare acum a vi le înapoia, în număr de 18 piese, adică: ipisocul slavon din anul 6495 de la Domnul Iliasi și 17 bucăți privitoare la Episcopatul lui Iacov Grecul.

Vă rog, ca și pe viitoriu, de ați mai descoperi ceva de felul acesta, ori la Episcopie, ori la persoane private, să binevoiți a-mi comunica și mie.

Dorindu-vă toată prosperitatea, am onoare a fi

Al pre sînției voastre frate în Domnul și servitor,

Episc. Melchisedec

80. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MAICA EVGHENIA NEGRI,
DIN MINASTIREA VARATEC

29 sept. 1872

Stimabilă Maică și Doamnă!

Dupre făgăduința dată, am onoare a vă trimite cîteva cărți pentru biblioteca monastirei, carea sînțeti decisă a o înființa, spre onoarea acelu sînt locaș, și spre folosul persoanelor doritoare de a se instrui.

Cestiunea fundării de biblioteci este astăzi în toate țerile civilisate, tot atît de importantă, ca și a școalelor, care amîndouă contribuie la lățirea luminei științei.

Cărțile ce vă trimit sînt următoarele:

1. Lipovenismul;
1. Chronica Hușilor;
1. Scurtă introducere în cursul științelor teologice;
1. Manual de Liturgică; 1. Două cuvinte grecești și romînești;
2. Introducere în sfințitele cărți;

1. Sf. Calinic, la 29 iulie.

2. Mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei (1851-1860).

2. Mîngăitoriul comun, sau cele 2 paraclise pe psaltichie ;

1. Manualul de Tipic ;

1. Sfințita istorie ;

1. Convorbiri iconomice ;

1. Buna menageră ;

13. În total treisprezece. Și vă rog a le trece în condica bibliotecii, sub numele meu, spre pomenire.

Vă rog să arătați și Maicei Stareții aceste și să-i spuneți respectuoase complimente din partea mea și binecuvîntarea arhierescă și că-i doresc de la Dumnezeu zile multe și mîntuire.

Iară pe Sănția voastră vă rog, cînd vă rugați să ziceți și pentru mine macar un «Doamne miluește». Și remîn ca totdeauna, al sînției voastre către Dumnezeu rugătoriu și amic,

Episcop *Melchisedec*

Vă rog amintiți Maicăi «Gănița» să nu uite a scrie istoria monastirei.¹ Iară maicei Eufrosinei cîntăreței, să facă ceea ce i-am recomandat, de a scrie și a-mi trimite notițe despre viața și cuvintele fericiților părinți și dascăli ai monastirei: Iosif și Calistrat. Vă rog asemenea complimentați pe Maica Liteanca din partea mea și pe toate Maicele ce vor binevoi a-și aminti de mine.

Ep. *Melchisedec*

Către Maica Evghenia Negri de la m-rea Varatecul.

81. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 3 octombrie 1872

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrătoșem pe Frăția Voastră,

Domnul N. Catargiu² prefectul districtului Covurlui prin o epistolă Ne roagă a interveni la Frăția Voastră pentru preutul Plăvănescu. Motivată de această mijlocire și de stăruință și a altor persoane din Iasi, Vă poftim frățește și amicalmente, că dacă fapta comisă de el merită grațiere, să-l ertați în privirea căinței ce ne-a arătat și pe care credem, că o va arăta și către Frăția Voastră.

În dorința de a auzi bine de Frăția Voastră, Ne-nsemnăm a Frăției Voastre în Hristos Frate,

K(alinic) Mitropolit Moldaviei

(m.p.) Imbrătoșîndu-vă frățește, sincer te rog, a nu lua în rău stăruința mea, cînd ne vom întîlni vom vorbi, eu vă cunosc toate drepturile ce le aveți.

82. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE STAREȚA M-RII AGAPIA

4 octombrie 1872

Prea cuvioasă Maică și Starețe a santei monastiri Agapia, Doamnă Tavetha, arhierescă binecuvîntare trimitem prea cuvioșiei voastre.

1. Însăși maica Evghenia Negri, sora lui Costache Negri, tipărise: *Vieța Maicei Nazaria întăia stareță de Văratecu (1788-1814)*. De pe un manuscris păstrat de Maica Evghenia Negri (Iași), Tiparul Tribunei Romîne (Ulița Talpalarilor), 1862. În 80, are 8 pagini. La început: Aviz cetitorului, semnat de editorul Nicolae Ionescu-Isăceanu.

Exemplar în păstrarea ieromonahului Inochentie Moiseiu de la M-rea Neamț.

2. Om politic, născut la Iași, † feb. 1889 în Galați. Fost delegat al lui Cuza Vodă la Constantinopol, după proclamarea sa ca domn în 1859.

Stimînd zelul prea cuvioşiei voastre pentru înflorirea acei sfinte monastiri, între altele şi dorinţa ce aveţi de a înfiinţa o bibliotecă, vă trimitem şi noi următoarele cărţi spre a le depune în bibliotecă, trecîndu-se în condică numele nostru, spre pomenire. Aceste cărţi sînt în număr de 14 bucăţi şi anume :

- 1 sfinţita istorie a Noului Test. ;
- 1 Manual de Liturgică ;
- 1 scurtă introducere în ştiinţele teologice ;
- 1 Manual de tipic ;
- 2 Introducere în sfinţitele cărţi ale Vechiului şi Noului Aşezămînt ;
- 1 Teologia dogmatică ;
- 2 Mîngăitoriul comun pe psaltikie ;
- 1 Chronica Huşilor ;
- 1 Lipovenismul ;
- 1 Buna menageră ;
- 1 Două cuvinte — greceşte şi romîneşte ;

14 adică patrusprezece.

Recomandîndu-ne sfintelor voastre rugăciuni, avem de mare onoare a fi
Al Prea cuvioşiei voastre părinte în Domnul şi amic,

Episc. *Melchisedec*

83. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE STAREŢUL M-RII NEAMŢU

4 octombrie 1872

Prea cuvioase părinte arhimandrite şi stareţe al sîntelor monastiri Neamţul şi Secul, Domnule Timoteiu. Arhierească binecuvîntare trimitem prea cuvioşiei voastre !

Odată cu aceasta vă trimitem următoarele cărţi, pentru Bibiloteca sîntei monastiri Neamţului :

- 1 Manual de Liturgică .
- 1 Manual de Tipic
- 1 Scurtă introducere în ştiinţele Theologice
- 1 Istoria sacră a vekiului şi noului Aşezămînt
- 1 Teologia Dogmatică
- 2 Introducerea în sfinţitele cărţi a vekiului şi noului Aşez.
- 2 Mîngîitoriul comun, sau cele 2 paraclise pe psaltikie
- 1 Două cuvinte greceşte şi romîneşte
- 1 Lipovenismul
- 1 Chronica Huşilor
- 1 omiletica sau ştiinţa despre literatura bisericească
- 1 Imnurile Dumnezeştii Liturghii pe note
- 1 Imnurile Dumnezeşti acomodate la serviciul arhieresc idem pe note
- 1 Rîndueala Cununiei, idem pe note
- 1 Convorbiri iconomice

18 adică optsprezece bucăţi în totul.

Vă poftim ca să ordinaţi a se trece în conдика bibliotecii sub numele nostru, spre pomenire.

Vă mai trimitem încă două copii de lucrări ale stareţului Paisie¹ ; una, copie de pe scrisoarea lui către stareţa Olimbiada de la Varatecul, carea am aflat-o în acea monastire, în vara trecută.

Alta, traducere de pe un cuvînt al stareţului către Sobor la începerea postului mare. Originalul este în limba slavonă, se află la mine, dobîndită de mult de la un călugăr din monastirea Neamţului. Noi l-am tradus, aşa precum vi se trimite.

1. Stareţul Paisie Velicovschi de la Neamţ, născut la Poltava în 1722, dec. 21, îngropat în biserica Înălţării de la Neamţ, la 1794.

Dorința noastră este ca să păstrați aceste copii, și să le alăturați la colecția ce veți face despre lucrările literare ale starețului Paisie și să le tipăriți, împreună cu viața lui, pentru ca să se perpetue în neamul nostru, numele și învățăturile marelui bărbat duhovnicesc, spre a servi de lumină în marele întuneric moral ce ne-a învăluit sufletele.

Vă anunț, că eu posed încă în limba rusească, mai multe alte scrieri de ale cuviosului Paisie; când veți pași la tipărire, să mă anunțați și eu cu plăcere mă voi osteni a le traduce.

Vă înștiințez în fine că am rezultat prin fratele meu protoiereul Vasile de la Roman, ca să trimită pe socoteala mea una sută ocă de pește moron la monastirea Neamțului, prin lipovanul de acolo ce aduce pește la monastire. Costul în suma de 12 galb. l-am și trimis la Roman, unde va sta Protoiereul, pînă ce lipovanul va depune acel pește la monastire și va înfățișa adeverință de primire, cu pecetea monastirei și cu subscrierea prea cuvioșiei voastre, sau a persoanei ce veți rîndui a primi peștele.

Pentru ajutoriul promis la restabilirea kiliilor din monastire,¹ noi așteptăm regularea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit; căci dorim, ca cu toți frații episcopi să contribuim, dupre cum ne-am înțeles cu părintele Mitropolit.

Dacă voi trăi, doresc să mai vin la monastirea Neamțului ca să văd biblioteca slavonă. Poate că ea să ne fi păstrat ceva date istorice. Vă rog însă să nu dați din ea nimică nimănui. O zic aceasta pentru că mai ales voiagiorii... ne-au luat cele mai scumpe antice, folosindu-se de prostia și ignoranța superiorilor noștri din trecut, poate și în prezent. Unele s-au dat cu bani, altele cu amăgiri. Este un mare păcat a se mai tîmpla de asemenea fapte.

Recomandîndu-ne sfintelor rugăciuni ale prea cuvioșiei voastre și a tot soborul, avem onoare a fi,

Al prea cuvioșiei voastre părinte în Domnul, și amic,

Episc. *Melchisedec*

84. MITROPOLITUL CALINIC CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 29 octombrie 1872

Cu frățească în Hristos dragoste, îmbrățoșem pe Frăția Voastră!

Am primit răspunsul² Frăției Voastre dat la epistola noastră în chestia preutului Plăvănescu și am rămas foarte mulțemiți despre cele ce ne-ați detailat, precum și despre decisiunea ce ați luat în această afacere, asigurîndu-vă, că, dacă toți frații episcopi ar susține la asemenea principii, atît țara cît și clerul în genere ar prospera, și încă odată vă declarăm că, nu am intervenit cu stăruințe, nici am fost în vreo îndoială, că pedeapsa aplicată lui a fost injustă, știind și noi foarte bine protecția ce ați dat aceluia Plăvănescu, nu numai ca școlar, dar chiar și după a lui hirotonie. Și dar numai a lui purtări v-au silit a lua acea hotărîre și prin urmare vă mărturisim, că numai provocați de epistola d. N. Catargiu și alte stăruințe, am făcut acea intervenire ca către prieten.

Al frăției voastre în Hristos frate,

K(alinic) Mitropolit Moldaviei

(m.p.) V-am scris scrisoarea de față chiar în ziua de 29 octombrie, zi în care mă înștiințați că aveți a sfinți biserica din Brăila. Vă felicit și vă doresc ca să trăiți sănătoși și să sfințiți multe lacașuri lui Dumnezeu pînă la bătrîneță adînci.

K Mitr. Mold.

1. La 24 noiembrie 1862, sîmbătă spre duminică, M-rea Neamț a ars în întregime, adică chiliile, bisericile din pătrat, clopotnița, biblioteca cu tezaurul de cărți și manuscrise adunate timp de secole.

2. În alt loc se află conceptul pe 8 și jumătate pagini mari.

85. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

Primit la 14 noiembrie 1872
București

Domnule Mandinescu,

Am primit epistola d-tale, de la 7 noiembrie și plicul cu hîrțile ce scrieți în ea. Părintele Mitropolitul îmi răspunde, că a rămas foarte mulțumit de ceea ce i-am scris¹ și n-are nici o pretenție de intervenire în afacerea știută.

Èri v-am expediat și mandatul pe octombrie.

Pentru înlocuirea răposatului păr. Bărgăoanu am fost într-o idee. Așa scrisesem și eu mai dinainte păr. Ieronim.

Ți-am trimis mai multe hîrtii de la Minister. Una din ele cere lucrare; fă-i după rezoluție. Astăzi iar îți trimit una de asemenea rezolvată. Aplic-o.

Imi pare bine că sunteți sănătoși.

Noi încă suntem bine.

Ep. Melchisedec

86. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 15 noiembrie 1872

Domnule Mandinescu,

Am dat să tipărească antimisele tot la acest litograf. Am trebuință să știu ce s-a cheltuit în rîndul trecut cu tipărirea antimiselor. La acte se păstrează contul. Trimiteți-mi o copie.

De asemenea este și scrisoarea litografului către mine; trebuie să fie păstrată tot la acte, ori în actele mele pe acel an. Caută și acea scrisoare a lui Ventiel și-mi trimite o copie.

În zilele trecute, a venit la mine un călugăr rus de mînăstirea Rusicu de la Muntele Athos, anume monahul Mihail, om de statură înaltă.

El dorește a veni, poate pe la sfîrșitul iernii... spre a conversa acolo cu lipovenii, fiind el însuși născut în lipovenism și apoi convertit la ortodoxie.

A auzit că nu se primesc să vină... călugări de la Sfîntul Munte. A cerut permisiunea de a putea veni acolo.

Eu i-am acordat-o și i-am promis că voi scrie la Episcopie pentru dînsul, ca să nu fie oprit a veni și a petrece acolo cît timp va vroi. El se vede un om foarte procopsit în ale lipovenismului. Mi-a spus, că în Turcia este o partidă de Lipoveni, care vor să formeze o biserică omopistă și să se apropie de ortodoxie.

Cînd va veni deci, să nu-l opriți.

Cînd scriam epistola aceasta a venit diaconul Apostolescu și mi-a adus scrisorile.

Eu îl voi hirotoni preot, duminica viitoare, și-l voi trimite, spre exercițiu, pînă ce va învăța rînduielele cînd se va trimite la comuna lui, ca cel puțin înaintea sărbătorilor să se instaleze.

Pentru dispoziția Ministerului privitoare la condice, eu mă bucur.

Arată această scrisoare și părintelui Ieronim² spre răspuns, între altele și la scrisoarea sa trimisă prin Apostolescu.

Astăzi se deschid Camerile.

Ep. Melchisedec

1. În chestia preotului Plăvănescu.

2. Ieronim Ștefănescu. cu școală mînăstirească, fratele episcopului, economul episcopului, decedat la 21 august 1904.

87. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 25 noiembrie 1872

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisorile ce mi-ați răspuns atât d-ta cât și p. Ieronim. Icrele încă nu le-am primit.

Pentru propunerea de a se recomanda Rimleanu, ca proestos, nu se poate. El este cunoscut aici și compromis prin imprudența din iarna trecută. Nu pot să-l recomand acum, mai ales unui ministru care mi-a pretins a-i aplica o aspră canonicare. Trebuie să treacă vreme.

Spune protopopului să recomande un alt preot vrednic, ce ar avea prin domenii.

Pentru loteria de la Agapia, fă o listă, scrie-mă pe mine în fruntea listei cu trei bilete. Pofteste și pe alte persoane care ar binevoi a veni în ajutorul bisericii de la mănăstire precum: d. Romanenco, dl. Keladino, dl. Sopov, dl. Prefect, dintre negustori asemenea pe care îi vei socoti.

Banii ce vei aduna, lista de subscripție împreună cu biletele ce ar mai rămîne, trimite la stăreție prin fratele Costache de la Neamț, cu explicarea împrejurărilor.

D-lor: Prefect, Romanenco, Keladino, Sopov le mulțumesc pentru aducere aminte. Spuneți-le din partea mea complimente amicale și binecuvîntare arhierescă.

Și aici timpul este bun; nu seamănă a noiembrie.

Am primit de la Popescu¹ o scrisoare prin care mă roagă a solicita la ministru numirea lui la catedra de religie din seminar.

Spuneți-i că am vorbit cu ministrul și mi-a spus că nu-l numește, tocmai pentru că este seminarist și n-a voit să se preoțească în curgere de atîția ani; că promite a-l numi îndată ce se va preoți. Acum aleagă-și!

Ministrul mi-a spus că este decis, împreună cu tot guvernul de a respinge de la orice post pe seminariștii nepreotiți.

Noi sîntem bine cu toții.

Faceți lucrările după rezoluțiile puse pe hîrțile alăturate.

La Mitropolie răspundeți că, comunicîndu-mi adresa la București, eu am pus rezoluția.

În locul preotului Rodion, să se rînduiească altul dintre seminariști; asemenea și pentru Impușita, ca să nu rămînă satele lipsite de căutarea cu cele bisericesti.

Să dea Dumnezeu tot bine.

Ep. Melchisedec

88. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 3 septembrie 1872

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisoarea d-tale de la 27 noiembrie. N-am primit însă plicul de care amintești că conține o carte și scrisoarea de la Brașov² precum și corespondența slavă.³

Pentru condica trimisă de la Mitropolie eu am primit de la Minister o adresă prin care cere a se trimite acea condică spre a se regula socotelile călugărilor. Adresa ministerului, eu am trimis-o... de vreo două săptămîni cu rezoluția de a se trimite condica imediat ministerului. Mă mir cum de n-ați primit-o. În tot. cazul trimiteți condica ministerului.

Statele le-am primit și dat.

N-am primit însă relația cerută pentru postul de diacon de la Sf. Haralambie din Galați. De ce atîta întîrziere?

1. Grigorie, profesor de limba elină la seminar, de la 1864.

2. De la protopopul Patriciu.

3. De la Chiev, de la rectorul Filaret, colegul său.

Vă trimit adresa ministerului prin care repetă cererea statisticii clerului, ce se cere de biroul statistic. Nu înțeleg cauza pentru ce nu s-a completat acea statistică. Faceți a trimite grabnic, căci va urma dojană de neexactitate.

Depeșați protopopilor care ar fi neglijat a da acea relație în termen de o săptămână și răspundeți.

Am primit o suplică de la un doritor de postul de preot la Episcopie. Puneți la acte. Pe când scriu am primit avizul de la poștă pentru un pachet. Poate acesta, este plicul de care mi-ați scris.

Eu sînt sănătos.

Complimente amicilor.

Ep. Melchisedec

89. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 21 decembrie 1872

Înalt Prea Sfințite Stăpîne,

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că în urmarea depeșei Înalt Prea Sfinției Voastre, am cercetat la biroul Senatului în două zile de-a rîndul, ca să văd de a sosit adresa Înalt Prea Sfinției Voastre nr. 2301 către Senat și mi s-a răspuns că n-a sosit. Eri Senatul și-a luat concediu pentru sărbători, care se va prelungi pînă la 11 ianuarie. Tocmai atunci se va aduce la cunoștința Senatului acea adresă.

Legea pentru Biserică, votată de Corpurile legiuitoare, s-a sancționat și promulgat în Monitor.¹ La 18 ianuarie, mi s-a spus, că s-a destinat termenul pentru alegerile episcopale în scaunele vacante.

Credem că, atunci veți veni și Înalt Prea Sfinția Voastră în București, spre a lua parte la un act de așa importanță pentru Biserica noastră.

Adăugăm a vă ruga pentru niște inscripțiuni de la monastirele Rîșca, Slatina și Războeni,² de care v-am rugat prin o anume scrisoare, înainte de a pleca, în luna octombrie.

Felicîtîndu-vă cu sfințele sărbători, și cu anul viitor, rugăm pe D(umne)zeu, ca să vă păstreze pe scaunul Arhipăstoriei la mulți și fericiți ani, pentru zidirea și apărarea sfintei noastre Biserici.

Avem onoare și cu această ocaziune, a ne însemna a Înalt Prea Sfinției Voastre frate mai mic în Domnul și plecat servitoriu,

Episcop Melchisedec

1873

90. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 3 ianuarie 1873

Cu frățescă în Hristos dragoste îmbrățișem pe Frăția Voastră!

Cu ocaziunea anului nou avem vie plăcere a vă felicita, urîndu-vă ani mulți și fericiți, spre a conduce pe calea mîntuirii turma ce vă este încredințată și a lucra în folosul Bisericii noastre Romîne.

1. Legea organică sancționată la 14 dec. 1872, sub titlul: „Lege pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfintului Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe romîne”.

2. Inscripția de la Mînăstirea Războeni, comentată de episcopul Melchisedec în *Convorbiri Literare*, XVI, 1882, pp. 365, 422, 467.

Văzînd din epistola Frăției voastre, că cererea ce prin adresa nr. 2301, am făcut Senatului, este în risc de a rămîne fără rezultat, fiindcă Prea Sf. Mitropolit Nifon,¹ cam după o deprindere făcută, n-a prezentat-o destinațiunii sale, ci a luat-o ca o hîrtie adresată Prea Sf. Sale; apoi fiind numai decît decîși pe la 8 ori 10 a curente (luni) a veni în Capitală, am rugat și pe d-lui T. Veisa² a ne primi la gazdă pe vreo două săptămîni.

De la d-sa am primit acum răspunsul satisfăcător prin care ne exprimă bunăvoința, ce are de a ne primi în gazdă la d-sa.

Relatîndu-vă regularea în privința gazdei, nu lipsim a vă exprima frățeștele noastre mulțumiri de bună voință ce ați avut a ne da concursul și întru aceasta.

În dorința de a ne vedea, ne însemnăm al Frăției Voastre în Hristos frate.

K(alinic) Mitropolit Moldaviei

91. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 15 ianuarie 1873

Domnule Mandinescu,

Vă răspund la scrisoarea din 9 ianuarie.

Plicul cu adresa Ministerului de Interne nu l-am primit încă pînă în momentul cînd scriu.

În săptămîna trecută v-am expediat mandatul pentru cheltuieli și bugetul pe anul 1873; în care mi se pare că nu s-au făcut alte modificări, decît s-a sporit salariul Arhimandritului.

Am promisiunea că și celelalte salarii se vor îmbunătăți, îndată ce se vor mai adăuga mijloace bugetare.

Cu poșta de astăzi vă trimit mandatul pe decembrie.

Am trimis o telegramă pentru ca să se facă o panahidă pentru răposata Marea Ducesă Elena Pavlovna, membră a Curții Imperiale de Rusia și rudă a Măriei Sale Doamnei.

Spune pînă. Ieronim că am primit scrisoarea ce mi-a trimis și pentru colțunii de la Agapia am trimis banii lui Costachi.

Pentru banii ce sînt a trimite Elenii³ la Huși, voi aviza eu cînd voi crede, că trebuie să se trimită.

Spuneți multe complimente d-lor Romanenco, Sopov, d-lui prefect. Felicități din partea mea pe dl. președinte⁴ Grăjdeanu.

De asemeni pe noul primar, deși nu-l cunosc personal, dar îmi pare bine că s-a început un șir de oameni noi, care vor fi mai productivi.

D-lui Keladino complimente.

Îmi pare rău că n-a venit la concurs că se sfîrșea lucrul.

Numai doi doctori s-au înfățișat, mi se pare de la Roman și de la Buzău.

Juriul medical le-a văzut diplomele și i-a recomandat ministerului ca demni.

Concursul al doilea mi se pare că s-a amînat pentru septembrie. Vedeți Monitorul nr. 10.

Sîntem bine.

Ep. Melchisedec

1. Al Ungro-Vlahiei.

2. Vicepreședintele senatului.

3. Elena, sora episcopului, preoteasa Popescu.

4. Al Tribunalului.

92. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 31 ianuar 1873

Domnule Mandinescu!

Am primit epistola dvs. de la 23 ianuarie.

Incuviințăm permutarea preotului Dlujinski la Therapont. Faceți răspuns Consistoriului de Kișinău după rezoluția pusă pe adresa Consistoriului, cu arătare anume despre trecutul acestui preot, când, de cine, pentru ce biserică s-a hirotonit, cu ce ocaziune și cu a cui permisiune s-ar fi strămutat de la un loc la altul, citîndu-i datele și nr. după acte sau după cărțile ce el va fi posedînd, pe care la rebuință să i le cereți.

În locul lui să recomandați un seminarist.

Vă trimit și alte hîrtii rezolvate pentru hirotonirea a doi seminariști ce mi-a trimis protopopul de Galați.

Pentru profesori îți mulțumesc de informarea ce mi-ai trimis și de act.

Nu m-am putut întîlni pînă acum cu ministrul ca să vorbesc asupra acestui caz.

Pentru reparații nu uit eu.

Spuneți pînă. Ieronim că am primit scrisoarea sa de la 24 ianuarie. Lipovenismul l-am primit.

D-lui Pascalovici îi mulțumesc de amintire și să spună și de la mine felicitări și complimente atît d-sale cît și cucoanei...

Îmi pare rău că Epitropul este bolnav; dar bine va face să demisioneze de la Epitropie.

În cazul acesta să vorbiți amîndoi cu d-l Romanenco și cu alții, ca să nu facă altă alegere de epitrop pînă la venirea mea acasă și să se administreze Casa Bisericii de un comitet bisericesc compus din Nikifor protopopul și prezidat de pînă. Ieronim.

Epitropii aceștia vor prăpădi averea bisericii lăsînd-o în cea mai mizerabilă poziție. Să-l sfătuiască pînă. Ieronim ca să-și dea demisia.

Aici avem vreme urîță: omăt, ploaie și negură.

Episcopiile vacante s-au regulat toate binișor, după oamenii ce avem; cred că știți din jurnale.

Trimit trei adrese către redacțiile jurnalelor rusești la care sînt abont: la Kiev: Trudî; la Petersburg: Hristianscoe Citenie; la Moscova: Pravoslavnoe Obozrenie.

Cel dintîi are prețul 6 ruble, al doilea 6 ruble 60 kopeici, al treilea 6 ruble. Pune în fiecare plic banii corespunzători în bilete de bancă, însă cu băgare de seamă ca să nu se schimbe banii unui plic în altul. Du-te apoi la dl. Romanenco, spune-i din partea mea complimente precum și cucoanei, apoi îl roagă să facă bine să trimită aceste plicuri cu banii în ele la destinația lor, scriind și pe coperta fiecăruia, banii ce se vor fi pus înăuntru.

Spune api complimente d-lor: Prefect, dr. Keladino, Sopov, Panaite, Ioan, etc.

Dorindu-vă toate cele bune și dorind a ne revedea sănătoși mă însemnez al dvs. părinte și amic,

Ep. Melchisedec

93. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 7 februarie 1873

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrătoșem pe Frăția Voastră!

Avem de vie plăcere a vă anonsa, că Noi cu ajutorul celui Atotputernic am ajuns bine acasă, tot încă sîntem bolnavi, ne curarisim și sperăm ca-ncurînd vom fi mai bine, dorim a ști și despre Frăția voastră.

Cu această ocaziune venim a vă aminti pentru lucrările indigenatului d. doctor Flaisleu și vă rugăm ca în ziua cînd va veni la ședință acest indigenat, să amintiți d.

vice președinte T. Veisa și d. senator Racovița precum și la alți senatori de a putea reuși în votarea indigenatului, conform promisiunii ce ne-a dat.

De asemenea și pentru indigenatul d-lui Foulguier șeful stațiunii telegrafice de aici. În acea zi veți binevoi a ne anonsa telegrafic de rezultat.

Al Frăției Voastre în Hristos frate,

K(alinic) Mitropolit Moldaviei

Fraților episcopi Hușul și Romanul, frățeste îmbrățișări și fratelui Hușul i-am rămas dator cu un mic lucru, dar nu voi uita, când ne vom vide. Să-i rogi și pe frățiile lor, pentru doctorul Flaislen, precum și pe fratele Atanasie și pe ceilalți.

94. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 11 februar 1873

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisorile dvs. din 3 și 7 februarie.

Hîrțile ce mi-ai trimis vi le înapoiez rezolvate.

Eu sînt sănătos, slavă Domnului, doresc să vină primăvara ca să mă reîntorc acasă.

Cartea ce tipăresc, curînd va fi gata, voi trimite și acasă.

Odată cu aceasta înapoiez păr. Ieronim epistola lui Crețu.¹ Spune-i că la finele lunii curente să trimită la Huși 20 napoleoni pentru sora.

Nu știu cine-i acela D. Chirciu de care spune Crețu că a murit.

Invoim a se servi liturghia proșfințitelor în toate zilele postului pentru exercitarea preoților.

Pentru Vintilă și Bouru, D. G. Consul de aici, a scris la Petersburg. Cred că mijlocirea sa va avea rezultatul dorit.

Din jurnalele mele rusești nu mi-au venit 2 broșuri din Trudî Chevskoi Duhovnoi Academii și una din Hristianscoe Citenie, pe anul curent.

De cumva sînt acasă, trimiteți-le aici, ca să le dau la legător; de n-au venit înștiințați-mă ca să scriu la redacție.

Am primit astăzi de la Roseiu² un raport prin care îmi recomandă pe Garofeanu³ pentru postul de profesor de muzică la seminar.

Consultați-vă cu păr. Ieronim dacă aceasta ar fi avantajos și pentru biserică. Nu ar fi oare mai bine a se conserva încă acest post pentru vreunul din elevi, precum Niculescu care sîrșește, mi se pare, în vara aceasta cursul? Și n-ar fi bine ca pînă atunci să ocupe acel post provizoriu Rîșcanu? Și poate el și ar vrea să primească această sarcină? Aștept răspuns.

Părintele Ieronim să-i spună lui Roseiu că aștept de la Roseiu să-mi trimită rezultatul raportului pe toată luna de starea seminarului, în privința morală, intelectuală și materială și cu privire atît la elevi cît și la profesori.

Părintele Ieronim să scrie lui Crețu că, cartea numită «Monumente străbune» să nu creadă că este vreo rarietate. Popa Musculeanu, reproduce ceea ce scrisese anii trecuți în calendarele sale despre unele biserici și mînăstiri, pe cît l-a ajuns și pe el capul.

Iarnă avem și pe aici de la începutul lui februarie. Acum timpul începe a se îndrepta și zăpada și ghiața a se topi. Îmi pare bine că și acolo s-a udat pămîntul și s-a produs ghiața atît de trebuitoare vara.

Te miri de hîrtia Artimescului.⁴ Nu este de mirare. Tot neamul lor este neam mare și fiecare din ei crede că Dumnezeu numai pentru dînșii a făcut lumea. Nu este sub soare avantajiu, care să nu-l creadă proprietate de drept a lor.

1. Ginerile surorii sale Elena Popescu, de la Huși.

2. Directorul seminarului.

3. Ce a fost protopop, iar mai tîrziu, pentru un scurt timp, și profesor.

4. Profesor la seminar de la 1864 la desemn și caligrafie, mai tîrziu a fost preot.

Statele pe ianuarie s-au trimis de la minister direct... Faceți după rînduiala știută pentru primirea banilor.

Pentru Bancă vom regula după venirea acasă.

Dorindu-vă sănătate și să ne vedem cu pace.

Sînt al dvs. părinte,

Ep. *Melchisedec*

95. EPISCOPUL IOSIF GHEORGHIAN CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Huși, 15 februar 1873

Prea Sănțite Stăpîne,

Iată-mă cu ajutorul lui Dumnezeu sosit acasă, de unde, după cum mi-ați permis m-iau libertatea de a vă scrie și a cerceta de sănătatea Prea S. Voastre.

Pentru mine, grație Domnului, sănătatea mea e bună; călătoria am făcut-o destul de bine. La Roman am găsit pe muma mea bolnavă, pe sora mea bolnavă, pe cumnatu meu Padure într-o stare pitoiabilă atins de oftigă într-un grad înalt, nu cred că va duce-o mult. Am rămas acolo pînă a doua zi, le-am dat consolațiunile mele după putință și am plecat la Iassy.

Părintele Mitropolitul era cam suferind de gît, a primit cu mulțumire salutările Prea Sf. Voastre și v-a cercetat cu mult interes. La Huși de asemenea am găsit pe toți sănătoși și în pace. Am dat sărutare Părintelui Isidor din partea Prea S. Voastre; puteți să vă închipuiți căt s-au bucurat. Am cercetat de sora¹ Prea S. Voastre, mi s-a spus că acum se află mai bine.

Dumnezeu se vă păstreze sănătos. Vrînd Dumnezeu ne vom vedea în luna mai la reședința Prea Sf. Voastre împreună cu venerabilul bătrîn Isidor.

Recomandîndu-ne sîntelor voastre rugăciuni, sînt al Prea S. Voastre, mai mic în Christos frate și cu totul devotat servitor,

*Iosif Huși*²

96. MITROPOLITUL CALINIC CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Huși, 21 februarie 1873

ROMINIA
SFINTA MITROPOLIE
A
MOLDOVEI ȘI SUCEVEI
Nr. 304

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrătoșem pe Frăția Voastră,

Vă este cunoscută recenta știre ce ne-au adus ziarele despre ridicarea actualului episcop al Bucovinei la demnitatea de Mitropolit.

Pentru realizarea unui asemenea act, Noi nu avem decît a mulțumi lui Dumnezeu, dacă Episcopia Bucovinei ar fi avut aceleași drepturi pe care le-au avut Frăția Sa Mitropolitul Șaguna, cerînd prefacerea Scaunului Episcopal în unul Mitropolitan.

Pe cînd în formarea acestui din urmă se recunoaște generalmente o garanție pentru naționalitatea și ortodoxia noastră, în Mitropolizarea Episcopului Hachman se vede nu numai contrariul, dar și arogarea unui drept pe care nu-l are și nici nu-l poate avea. Inția Noastră aserțiune se justifică prin faptul că retrogradarea ce se notează într-o privire și în alta, se datorește exclusivemente remunerărilor făcute individual Episcopului,

1. Preoteasa Elena Popescu.

2. Episcopul Iosif Gheorghian (17 iulie 1865-1879) al Hușului.

iară încît pentru a doua, este îndeajuns a rechema Frăției Voastre dreptul istoric ce-l are Mitropolia Moldovei, asupra Episcopiei de Bucovina, drept la care nu se știe se fi renunțat vre-o dată, și formală deciziune a canonului 12 a Sinodului Icumenic al IV-lea, unde Arhieriei adunați zic: «A venit la cunoștința noastră, că unii în contra așezămintelor bisericești alergînd la Stăpînitari, au tăiat prin decrete Împărătești una și aceeași Mitropolie în două, așa prin aceea s-a făcut doi Mitropoliți în aceeași Mitropolie».

Deci a hotărît Sfîntul Sinod, ca de aici înainte nici un episcop să nu cuteze așa ceva, pentru că cel ce va face așa ceva, se va depune din treapta sa. Iară Cetățile, care prin decrete împărătești, s-a onorat cu nume de Mitropolie, dimpreună cu Episcopul carele ocîrmuiește biserica aceea, să se bucure numai de onorul numelui, păzindu-se nevătămăte drepturile Mitropoliei cele adevărate.

Pe baza acestor drepturi și chemați de Sanctitatea datoriei noastre, nu putem sta indiferenți față cu un act amenințător pentru iubiții noștri fii spirituali, din Bucovina, ci cu dragoste părintească voim a le da ajutorul Nostru, în carele suntem siguri că ei vād scăparea lor, Ne adresăm către Frăția Voastră, poftindu-vă să binevoiți a Vă da părerea în privința procedării Noastre, în cazul de față, ca astfel într-o chestiune atît de vitală să putem avea o unitate de acțiune.

Al Frăției Voastre în Hristos frate,

K(alinic), Mitropolit Moldaviei¹

97. EPISCOPUL IOSIF GHEORGHIAN CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Huși, 6 martie 1873

Prea Sănțite Stăpîne,

Priimind scrisoarea Prea Sănției Voastre, din 27 fevr., cu care ați binevoit a-mi face onoare, mă grăbesc a vă exprima profunda mea recunoștință, pentru bucuria ce ea m-au făcut a simți, aflând că sunteți în buna sănătate. Nu mai puțin m-am bucurat și de nouătatea ce-mi comunicați despre dotațiunea Senatorilor, fie ca aceasta să devie o realitate.

Vă mulțumesc, Prea sântite, pentru cartea ce mi-ați trimis «Evhologiu».² Am simțit o adevărată bucurie văzând încă o operă a Prea Sănției Voastre îmbogățind literatura bisericească. Dumnezeu să vă dea puteri ca se lucrați în via Domnului și vieată îndelungată, ca se aveți fericirea de a vedea realizate dorințele privitoare la re(în)alțarea Bisericii pentru care lucrați cu atîta zel.

Cartea «Evhologiu» o am recomandat cu interesul ce merită, tuturor protoiereilor din eparhia Hușilor, invitîndu-i a se adresa către Prea Sănția Voastre pentru numărul esemplarelor câte vor avea trebuință.

Recomandăndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, sînt cu cel mai profund respect, al Prea Sănției voastre prea supus și devotat servitor,

Iosif Huși

98. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 9 martie 1873

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisorile ce mi-ai trimis în număr de 4, cea din urmă de la 3 martie. Vă răspund acum la toate.

Am primit broșura «Trudî» precum și opera trimisă de rectorul Academiei din Kiev.

1. Răspunsul episcopului Melchisedec, din 25 februarie 1873, s-a publicat de Const. Diculescu: *Din corespondențele episc. Melchisedec*, București, 1909, pp. 46-49.

2. Tipărită la București, în 1873, de tipograful St. Rassidescu. (Vezi și notele tipografului episcopului Melchisedec, de la scris. 99).

Clericul Solroneanu dacă n-a venit la București spre a-l hirotoni la 9 și 10, apoi să aștepte pînă la venirea mea acasă.

Am primit broșura greacă a d-lui Mavromatis; să-i spuneți de la mine mulțumire pentru orfană.

Pentru reparații faceți tot posibilul ca să nu se zădărnicească licitația. Eu am stăruit să se facă licitația acum, căci sînt lucrătorii mai ieftini și vor putea face mai multe lucrări. Poate la 20 eu să nu fiu acasă; s-au înmulțit lucrările la Senat și cred că nu se vor isprăvi pînă la 15 ale curenteii.

Sînt vreo cîteva zile de cînd am trimis pînă. Ieronim 100 Evchologii spre a le împărți prin protoereu, preoților din tot județul. Prețul este de 2 franci exemplarul.

Am mai trimis și d-lui Keladino niște vițe de vie precum a dorit. Spune-i să le îngrijească bine să nu se usuce. Le-am trimis acum mai timpuriu, căci am gîndit că poate venirea mea întîrzie.

Sîntem bine.

Isidor tipărește Prohodul Domnului și mi se pare că am să-l las în București, dacă nu se va isprăvi pînă la pornirea mea.

Spune complimente d-lor Romanenco, Prefect, Sopov, și la toți amicii.

Hîrțile cîte mi-ai trimis, parte le-am înaintat la minister, parte le-am rezolvat și înapoiat.

Fă lucrările după rezoluție.

Și rămîn al d-tale ca totdeauna.

Ep. *Melchisedec*

99. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 12 martie 1873

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrățoșem pe Frăția Voastră!

Euhologiile¹ ce ați avut bunătatea a ne trimite, este o nouă dovadă de dragostea ce ne păstrați, voind chiar cu propria activitate a Frăției Voastre a contribui la ceea ce ne poate face o plăcere.

Cu publicarea acestui op ați avut o idee fericită. Multe din ierurgiile conținute în el, împrăștiute în diferite cărți rituale, făceau imprimarea sa necesară.

Nu putem decît a vă mulțumi în numele clerului, căruia vegherile Frăției voastre îi îndeplinesc și această lipsă. Fie ca el, prin zelul său pastoral să vă răsplătească osteneala.

Dorind ca Euhologhiul Frăției voastre, să aibă o circulație mai întinsă, avem plăcerea a vă ruga să binevoiți a trimite cîteva exemplare pe la unele din Monastirele principale pe care le vom obliga a răspunde costul lor.

În dorința de a Vă vede, Ne însemnăm al Frăției Voastre în Hristos Frate,

K(alinic), Mitropolit Moldaviei

1, Euhologhiile s-au tipărit în 1000 exemplare pe hîrtie nr. 6, din care 100 exemplare pe hîrtie de scris, restul pe hîrtie de tipar. Pagina cu 32 rînduri și osebit chenare împrejur. Litera chirlică; textul cicero, explicațiile-garmon. Titlurile-litere mai mari, diferite.

Prețul 5 galb. foaia tipărită.

Am primit 50 lire otomane, aconto cărții Evhologii, mai rămîne rest 40 franci. St. Rassidescu.

Lei noi 75 s-a dat tipografului în 50 lire otomane, 17 lei 30 bani, 61 broșatul a 1000 exemplare.

100. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL CALINIC

București, 15 martie 1873

Înalt Prea Sfințite Stăpîne,

Iau îndrăzneala de a vă aduce la cunoștință următoarea împregiurare. Zilele trecute s-a răspândit la București știrea, că ar fi venit la Iași, împuternicit de către guvern, un călugăr trimis de la mănăstirea română din muntele Athos, pentru niște afaceri ale mănăstirii. Acel călugăr ar fi fost maltratată la Mitropolie, dat în judecată Consistoriului, amenințat cu închisoarea, condamnat a face nu știu câte metanii în Biserică, numai pentru că Înalt Prea Sfinția Voastră nu ați fi fost de părere a se aduce la îndeplinire măsurile luate de guvern, respective la averea ce posedă acea mănăstire în Moldova. Că ar fi fost călugărul ocărit cu diferite epitete insultătoare, precum «muntean...» etc. Că ar fi Ministerul de Culte și Mitropolitul de aici.

Vă puteți închipui ce impresiune supărătoare au produs aici aceste auziri. Călugărul am auzit că a cerut sprijinul guvernului, spre a putea fi asigurat în contra unor asemenea persecuțiuni și atacuri spre a putea să-și împlinească misiunea ce îi este dată de mănăstirea sa, mai ales că are termen de înlășoare la tribunalul din Iași și de nu i se va garanta siguranța lui personală, el nu poate de a se mai duce acolo, și mănăstirea poate fi în pericol de a-și pierde drepturile sale.

Noi, auzind aceste și pârindu-ne că este o cestiune serioasă, atingătoare atât de onoarea Înalt Prea Sfinției Voastre, cât și de demnitatea întregii noastre Biserici române, am crezut de a noastră datorie a vă informa de aceasta.

Dacă ne permiteți a emite opiniunea noastră în acest caz, credem că, ar fi bine să întoarceți luarea aminte la următoarele împrejurări:

Acel călugăr, deși român, este din o jurisdicțiune bisericească străină, anume din jurisdicțiunea Patriarhiei Constantinopolitane.

Dacă el a lipsit la datoriile lui spirituale întru ceva, faceți mijlocire prin locurile competente a fi revocat și a se înlocui cu altul.

Relațiunile cu supușii streini sînt regulate prin legi internaționale și guvernul este silit a-i proteja, ca să nu fie asupriți în timpul petrecerii lor în țară.

Fiind cestiune de proces pentru avere și streinul fiind de cineva ilegalmente oprit a beneficia de drepturile ce-i dă legea, la caz de pierdere, poate intenta proces acelor ce au oprit de a-și exercita drepturile legale.

Lucrările autorității bisericești sînt valabile și tari numai cînd sînt mărginite în competența canonică și sînt în acord cu legile țerei.

Mai este încă o considerație de mare importanță. Dacă Autoritatea spirituală nu se va ține strict de rolul său, va provoca legi restrictive, foarte dezavantajoase independenței și libertății Bisericii.

Deși Înalt Prea Sfinția Voastră știe aceste și mai mult decît aceste, totuși, bazați pe încredere și pe amiciția ce totdeauna mi-ați arătat, am luat îndrăzneală a le aminti și vă rugăm ca ori juste ori greșite de vi s-ar părea zisele, să le luați ca purcezînd de la o persoană, care Vă stimă și Vă este un fidel amic.

Senatul s-a mai prelungit pe 10 zile, adică pînă la 25 ale curente. Noi sîntem siliți a mai rămîne încă în București pînă aproape de Buna-Vestire.

Dorindu-vă pace și sănătate, avem de mare onoare a fi al Înalt Prea Sfinției voastre prea supus servitoriu,

Episcop *Melchisedec*

101. SILVESTRU BALANESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Kiev, 6 april 1873

Prea Sfințite Stăpîne,

Înainte de toate vin cu profund respect a vă depune umilita-mi felicitare de Sf. Sărbători D. N. I(isus) H(risto)s. Dea D-zeu Preasfințite, să le ajungeți și petreceți cu

pace și deplină sănătate la mulți și fericiți ani, conducând turma cuvântătoare pînă la adînci bătrînețe.

Despre mine, vă aduc la cunoștință Preasfințite Stăpîne, că din grația divină mă aflu bine și mă ocup cu Dogmatica, în speranța catedrei din București. Odată cu aceasta, Preasfințite, vă înaintez și copia de pe povestea lui Popeli Popelesă;¹ nu am putut să v-o înaintez pînă acuma, pentru că manuscriptul (din Bibl. Academiei) de pe care am trebuit s-o copiez, a fost la un profesor de la Universitate. Vreo 3 sau 4 cuvinte din poveste nu s-au putut ceti de loc.

P(ăr.) Arhim. Filaret e bine și vă trimite poclon.² Disertația încă nu și-a apărut-o. Al Presf. voastre plecat și umilit fiu spiritual,

Preot *Silvestru Balanescu*

102. *ARHIMANDRITUL TIMOTEI, STAREȚUL MĂNĂSTIRII NEAMȚU,
CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

M-rea Neamțu, 5 maiu 1873

Cu smerite metanii, închinîndu-mă Prea Sfinției Voastre, vă sărut mâinile
Prea Sfințite Stăpîne!

Părinteasca și mult prețuita mie, scrisoare Prea sfinției voastre, cu data din 23 a încetatei luni aprilie, am primit-o eri la 4 a curente, împreună cu dînsa am primit tot-odată și darurile ce ați binevoit a trimite acestei sfinte monastiri și anume:

Un manuscript compus din 22 coale de hîrtie ce conține traduceri, lucrate de Prea sfinția voastră în limba romînă, de pe scrierile și învățăturile Prea cuviosului părintelui starețului Paisie, cuprinse acestea în șapte bucăți pe care le și numiți anume.

Douăzeci de napoleoni pe care-i oferiți în ajutoriul restaurării M-rii și

Una carte de rugăciuni preuțești³ ce o aveți publicată acum.

Toate acestea mi s-au adus și le-am primit din mîna onorabilului frate al Prea sfinției Voastre d-lui D. Costachi Ștefănescu, institutore din Tîrgul Neamțului.

Mulțumesc Prea sfinției voastre, din inimă, împreună cu tot soborul, pentru asemenea binevoitoare daruri și cu smerenie vă fac cunoscut că:

Cartea se va depune în bibliotecă și se va scrie în inventariu unde mai sînt și celelalte cărți ce ați trimis mai înainte.

Cu cei 20 napoleoni se va urma potrivit dorinței Prea Sfinției voastre, precum am vorbit mai de mult, de a se repara niște chilii aparte și a se pune deasupra ușii inscripțiunea cuvenită, trecîndu-se nu mai puțin numele Prea Sfinției Voastre și în pomelnicul M-rei. Am primit asemenea ofrandă și de la Prea Sfințitul episcop al Romanului și cu care am a urma tot în același mod.

Manuscriptul, voi regula a se prescrie bine și apoi voi înapoia pe al Prea Sfinției Voastre, după cum îmi scriți.

Doresc ca să pășesc la tipărirea acestor învățături ale Prea cuviosului stareț Paisie, cît mai curînd, acum însă am pus sub tipariu mai întîi *Ceaslovul*.⁴ după formatul mare al Ceasloavelor de mai înainte, spre întîmpinarea nevoiei ce simțeau sfintele biserici de asemenea carte; și pînă la ieșirea acestuia de sub tipar, nu voi putea păși la alte tipăriri.

Primesc cu fiiască supunere toate povăturile ce-mi dați prin scrisoarea Prea Sfinției Voastre, atît pentru traducerea bine, înainte de a se tipări, a scrierilor Prea cuviosului stareț Paisie, ce le-am găsit aici, cît și pentru formatul cărții și a hîrtiei și pentru punerea portretului Prea cuvioșiei sale la fiecare carte și celelalte; cînd voi păși, cu ajutorul lui Dumnezeu, la tipărirea acestora, voi regula de a se urma întocmai.

1. Literatura religioasă populară adunată de episcopul Melchisedec în *Convorbiri Literare*, anul XIV (1880-81), pp. 290, 344.

2. Inchinăciune.

3. Evhologiu.

4. Ceaslov ce s-a tipărit în M-rea Neamț la 1874, cu litere chirilice.

Mi sînt scumpe asemenea povăţuiri părinteşti, căci ele nu sînt şi nu pot fi decît o vie dovadă despre bunele intenţiuni ce aveţi pentru aceste sfinte locaşuri.

Rog pre mult înduratul Dumnezeu, ca să vă dăruiască deplină sănătate şi să vă păzească întru îndelungaţi ani, scumpa-ţi viaţă, în pace, pentru folosul bisericii şi binele comun.

Vă sărut cu plecate metanii, blagoslovitoarele mîini, dimpreună cu tot soborul şi smerit vă rog, a ne trimite toldeauna părinteasca Prea sfinţiei Voastre binecuvîntare.

Al Prea Sfinţiei voastre, smerit şi plecat fiu sufletesc împreună cu tot soborul.

Timotei Arhimandrit

103. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

Bucureşti, 15 mai 1873

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisorile ce mi-aţi trimis, împreună cu lucrările.

Am primit o adresă circulară tipărită de la Ministerul de Culte, în privinţa primirii salariilor de la casierie. Deodată m-a confuziat asemenea dispoziţie. Dar am cercetat şi m-am lămurit asupra originii şi sensului ei: Un director de gimnaziu de aici din Bucureşti, primea mandate pentru toţi profesorii şi apoi împărţea el sumele la toţi.

Nu de mult, acel domnişor, luînd salariile profesorilor, colegilor săi, se făcu nevăzut. Profesorii îşi reclamă dreptul lor la Minister. Acesta, îngrijindu-se să nu se mai întîmple şi pe aiurea aşa ceva, a socotit să ia o dispoziţie generală pentru toate casele întreţinute de stat şi a regula ca personalul fiecărei case, să-şi aleagă persoana de încredere pentru primirea banilor după mandat, pe a lor răspundere, aşa, ca la orice întîmplare, să nu poată avea nici o reclamă contra Ministerului.

O asemenea delegaţie, legalizată de poliţie, să se trimită Ministerului, odată pentru totdeauna, acum în această lună şi Ministerul va elibera mandatele, pe viitor, pe numele ei.

Cu această ocazie, voesc şi eu de a scăpa de obiceiul de pînă acum, de a se da mandatul pe numele meu şi eu te aleg pe d-ta, ca pe persoana ce trebuie să se delege şi recomanda Ministerului, spre a primi mandatele şi a le iscăli şi a primi banii.

Spuneţi dar la toţi să subscrie o asemenea delegaţie. Ei să o facă la un loc cu toţii şi eu din partea mea voi face aparte (.....).

Eu sînt sănătos şi am foarte multe ocupaţiuni. Cred că voi şede toată luna la Bucureşti.

Spune d-lui dr. Keladino,¹ că am primit scrisoare. Am cercetat şi am aflat că s-a răspuns directorului seminarului, însă negativ, fiindcă după legea cumulului şi după deciziunea luată în Cameră, Ministrul absolut nu poate face altminteri.

În Bucureşti este frumos; timpul bun, ploaie de ajuns, căldură moderată.

Să auzim de bine şi să ne vedem sănătoşi.

Ep. Melchisedec

104. MITROPOLITUL CALINIC CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

ROMINIA
SFINTA MITROPOLIE
A
MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
Nr. 1016

Cu frăţească în H(ristos) dragoste îmbrăţoşem pe Frăţia Voastră.

Fostul Domnitor Alessandru Cuza avînd a se înmormînta la proprietatea sa Ruginoasa ce este în Eparhia Noastră, poftim pe Frăţia Voastră, dacă puteţi absentă vreo

1. Medic la regiment şi profesor de igienă la seminar.

două zile de la lucrările Sfântului Sinod¹ și dacă aveți plăcerea de a fi la celebrarea ceremoniei funebre a Domnitorului ce a făcut Unirea, să binevoiți a Ne răspunde telegrafic. Ziua sosirii defunctului, Vă vom anunța-o și după terminarea înmormântării ne vom întoarce împreună în Capitală.

Al Frăției Voastre, în H(ristos) frate,

K(alinic), Mitropolit Moldaviei

Frăției Sale,

Iubitorului de D-zeu Episcopul Eparhiei Dunărea de Jos, D.D. Melchisedec.

105. SILVESTRU BALANESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 13 iulie 1873

Presfințite Stăpîne,

Am ramas pentru vreo două săptămîni în Iași pentru a mă informa despre starea lucrurilor de aici, — dacă mă pot aștepta la vreun bun — și m-am convins că nu. Mă decisesem după aceasta ca să vin la Prea sf. voastră..., unde, să stau pînă la septembrie și să vă cer consult în ceea ce trebuie ca să mai fac; însă vestea răspîndită despre holera din Galați, mă opriră de a-mi continua planul făcut și cu atîta mai mult cu cît și în privirea sănătății sînt cam deranjat și turmentat de împrejurări.

În ce din urmă, Presfințite Stăpîne, vă aduc la cunoștință că astăzi plec la București, fiindcă P.(ărintele) Ghenade trecînd în voiagiu la munte, mi-a scris să mă duc și să stau în casele sf. sale în București, pînă la 1 septembrie, cînd are a se ține concursul pentru cathedra de Teologie de la Seminarul din București. Nu știu dacă în acel timp Presf. voastră veți fi în București sau nu, în tot cazul vă rog prea mult Presfințite, ca să-mi dați tot concursul posibil. Dacă Presf. voastră veți găsi de interes urgent a-mi comunica vreun consult, atunci adresa mea va fi prin P. Ghenade — suburbia Dobro-teasa, strada Nerva Traian nr. 165.

Al Presf. voastre prea plecat și umilit fiu spiritual,

Prot. *Silvestru Balanescu*

De vre-o zi sau două au ieșit de sub presă o broșură contra actelor s(f) Sinod de Mîrzescu.²

106. SILVESTRU BALANESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 19 septemb. 1873

Preasfințite Stăpîne,

Nu știu dacă ați primit ce v-am înaintat la 15 a curentei; prin acea scrisoare pe lîngă că v-am adus la cunoștință procedura concursului ce l-am ținut, precum și divergența membrilor juriului, v-am rugat totodată să-mi dați și concursul posibil. Tot în această cestiune Presfinte vin și acuma a vă ruga.

Juriul nici pînă astăzi nu și-au dat raportul și chiar eu nu fac stăruinți mari în aceasta, pînă cînd (dupre cum sperez) D. M(inistru) Tell va primi scrisoarea Presfinției

1. Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, constituit pe baza legii din 14 dec. 1872, s-a deschis la 1 mai 1873. În ședința sinodului de la 11 mai, episcopul Melchisedec, ca raportor, a prezentat proiectul de regulament pentru disciplina bisericească, care s-a votat în ședințele de la 11, 12, 14 și 22 mai 1873.

2. *Fărădelegea canonică a Sf. Sinod al Sf. Biserici autocefale ortodoxe romîne*, Iași, Tlp. Goldner, 1873, 67 pag. în 80.

voastre. Acuma nu pot ști dacă ați trimis sau nu, și încă dacă aveți posibilitate; zic posibilitate căci de bunăvoință nu mă-ndoiesc.

Presfințite Stăpîne! Știți că sînt om străin în București, sînt moldovean și totodată și călugăr, dacă și o persoană ca Presfinția voastră va fi indeferentă de mine, apoi nu știu la cine mai pot apela.

A Presfinției voastre plecat is umilit fiu spiritual,

Prot. *Silvestru Balanescu*

107. *TELEGRAMA EPISCOPULUI MELCHISEDEC CATRE MINISTRUL CRISTIAN TELL*

21 sept. 1873

T E L E G R A M A

Domnului ministru Christian Tell¹

Vă rog respectuos admiteți pe protosincelul Silvestru la cathedra vacantă de la Seminarul București. El a terminat cursul teologic la Kiev. În sărăcia noastră de persoane culte bisericesti, nu mă îndoiesc va fi binevenit.

Episc. *Melchisedec*

108. *EXTRASE DIN SCRISOAREA LUI V. GHEORGHIAN, PREȘEDINTE DE TRIBUNAL, CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

Iași, 16 octombrie 1873

«Am aflat cu cea mai satisfăcătoare mulțemire, din epistola fratelui meu episc. Iosif al Hușului că eminența voastră ați aprobat cugetările mele în privința lucrărilor Sfîntului Sinod...

Argumentările mele nu vor închide gura acelor cari esplutează această cestiune² pentru alte scopuri, dar trebuia pentru demnitatea Iașului și a cetățenilor lui, să se ridice chiar din ei o voce care se protesteze în contra acestor necalificabile uneltiri — eu am protestat și mi-am făcut datoria...

Deocamdată vă rog să-mi faceți o mică schiță de erarhia bisericească și de însemnătatea ce are în ea fiecare grad și mi-o trimiteți cît veți putea mai curînd.

...Am expediat tot astăzi la adresa fratelui meu un număr de broșurile,³ pe care vă rog să le primiți».

109. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE V. GHEORGHIAN*

20 oct. 1873⁴

Despre ierarhia bisericească și însemnătatea ce are în ea fiecare grad, să se ce-tească în opera mitropolitului Șaguna, intitulată «Compediu de dreptul canonic»,⁵ pag. 95-185.

Despre organismul administrațiunei bisericesti tot acolo, pag. 397 etc.

1. Ministru al Cultelor între 30 decembrie 1862—26 mai 1863 și 14 martie 1871—9 ianuarie 1874.

2. Este vorba de lucrarea lui Mirzescu George, *Fărădelegea canonică a sf. Sinod al sf. Biserici autocefale ortodoxe romîne*, Iași, Tip. Goldner, 1873, 67 pag.

3. Gheorghian Vasile, *Primatul Romîniei și drepturile sale*, Iași, Tip. Națională, 1873, 15 pag. în 80.

4. Conceptul răspunsului episcopului Melchisedec la scrisoarea lui V. Gheorghian.

5. *Compediu de drept canonic al unei sfinte sobornicești și apostolești biserici*, Sibiu, Tip. Arhidiecezana, 1868, XLVI, 451 pag. în 80.

Cetind în Șaguna trebuie a avea în vedere :

1. Că el scrie cartea sa, anume pentru Biserica din Transilvania și prin urmare o acomodează cu legile acolo dominante și cu pozițiunea acelei Biserici.

2. Că în România, canoanele se aplică pe atîta, pre cît ele se pot armoniza cu legile țerei și cu pozițiunea Bisericii noastre, înlăuntru și în afară.

3. Că, canoanele care nu se pot armoniza cu legile țerei, rămîn neaplicabile. Așa d. e. după canoane, patriarhul are mare rol în administrația bisericească. Imprejurările însă istorice și legile noastre au mărginit rolul său foarte.

De asemenea atribuțiunile ce dau canoanele mitropoliților sînt mult modificate prin legile țerei.

De aceea forma ăsterioară a administrației bisericești este diferită în diferite țeri, după constituțiile și legile lor, deși fondul canonic rămîne același. În Turcia — Autoritatea superioară a Bisericii o reprezintă Patriarhul din Constantinople, carele ajutat de influența sa politică pe lîngă guvernul otoman, a supus și pe ceilalți patriarhi, de asemenea ca și el independenți după canoane. În Rusia, și în Grecia, autoritatea patriarhală o reprezintă Sinoade permanente.

La noi, legea dă supremație administrării bisericești unui Sinod, carele regulează afacerile generale bisericești, după care mitropoliții și episcopii au a se conduce în administrarea eparhiilor.

Cei ce dau alarma de înjosirea mitropoliei Moldovei, pierd din vedere două lucruri: 1) că îndată ce s-a instituit Sinodul, mitropoliții și al Moldovei și al Munteniei, nu mai sînt monarhi absoluți ai bisericilor ca în trecut, ci sînt numai executori ca și episcopii, ai deciziunilor Sinodului și responsabili de greșale la Sinod, întocma cum prescriu și canoanele. Aceasta nu place! 2) Că făcîndu-se din două țeri romîne o Romînie, mitropolitul Moldovei, carele pînă acum era deprins a se privi cap al clerului, se vezu deodată alătura cu un alt cap al clerului, egal cu dînsul — mitropolitul Munteniei; și mitropolitul Calinic, în loc de a fi cu toată prudența și cu băgare de seamă, de la cel dintîiu pas s-a pus cu Nifon în ceartă și rivalitate de la proistoșie. Legea și apoi Sinodul a trebuit să pună între ei bariere, ca să poată exista în ordinea canonică amîndouă mitropoliile, după cum cere și legea.¹

Episc. *Melchisedec*

110. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 28 octombrie 1873

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisorile ce mi-ați adresat și dv. și păr. Ieronim.

Vă mulțumesc de sîrguința ce v-ați dat a face primire bună măriei sale. Măria sa mi-a spus și mie că a rămas mulțumit și acasă și la biserică, a lăudat pe păr. Ieronim...

Sper că cu drumul de fier și cu canalul la Marea Neagră pozițiunea se va îmbunătăți.

Am primit și cărțile de la Cazan, cu alăturările.

În chestia demoazei Rozental, îmi pare foarte bine că lucrurile au concurat așa de favorabil pentru dînsa. Pînă acum n-am putut încă să-l găsesc pe dl. Davila; dar și cu am fost foarte ocupat.

În chestia pentru dorința lui Filipov, de a îmbrăca icoana sf. Serghei nu se cere nici o formalitate; ci simplu, să-i îndeplinească dorința de a fi trecut în sinodic.

Pentru plata cărților de la Cazan, eu alăturez aici o scrisoare către redacția jurnalului «Pravoslavni Sobosednic».

În ea să puneți, în bancnote, 20 ruble, să o dați d-lui consul Neagu, rugîndu-l ca să scrie d-sa deasupra, pe copertă, numărul banilor ce se trimit și să o expediați cu poșta sa la destinația ei.

1. În ședința de la 26 mai 1873, episcopul Melchisedec prezintă Sf. Sinod *regulamentul pentru atribuțiunile de precădere ale mitropolitului primat al Romîniei*, care a fost aprobat în unanimitate și trimis spre sancționare, care s-a făcut la 7 iunie 1873.

D-lui Neagu, spuneți-i din parte-mi complimente.

Părintele Mitropolitul de la Iași a dat un protest necăjit măriei sale, contra Sinodului. Protestul acela s-a trimis Sinodului unde s-a făcut ceea ce trebuia.

D-lui Keladino complimente. Am primit scrisoarea d-sale.

Spune-i să fie liniștit.

Salarele directorilor de la Episcopii, s-a procedat a se îmbunătăți. Ministerul prepară bugetul pentru Cameră.

Eu m-am mutat la Sf. Dumitru. Sînt aici cu Prea Sf. Lőr Episcopii de la Roman și Rîmnic. Aici cred că vom fi bine. Avem și biserica în curte. Acum toacă de liturghie.

Măria sa, a lăudat mult biserica... și a zis că i-ar sta bine să fie în București.

Dorindu-vă pace și sănătate, sunt al Dvs. cum știți.

Ep. *Melchisedec*

Părintele Moșescu îmi scrie că a citit în jurnale de Iași, știutele insulte și i-a părut rău atît lui cît și altora, și mă mîngîie și încurajează.

Sentimentele lui mi-au făcut plăcere.

Înainte de a închide scrisoarea, a venit episcopul de la biserica Crețuleștilor din București, ca să-mi spună că d-lui Ministru Crețulescu, foarte plăcut i-au plăcut vestmintele cu care au servit preoții...; dorește și d-sa să facă la biserica sa, 4 vestminte preoțești și 2 diaconeste, întocmai ca acelea de la Sobor, cu care au servit preoții cînd a fost măria sa acolo. În urmare, m-a întrebat cum ar putea să procure asemenea vestminte.

Eu i-am răspuns, că mă voi informa și-i voi spune.

De aceea, păr. Ieronim să mă înștiințeze, cum, unde, cînd, cu ce preț se pot face acele vestminte, amintite mai sus. De este materie..., sau trebuie a o aștepta să vie de aiurea. Ce bani trebuie a trimite, la început, sau pe credit. Dacă se face acolo, de se pot trimite prin poștă, sau prin om înadins, căruia să i se plătească drumul și cît ar costa drumul.

Vestmintele să fie întocmai cu acele văzute.

Aștept fără întîrziere, asemenea informații.

Ep. *Melchisedec*

111. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 9 noiembrie 1873

Domnule Mandinescu!

Domnul Ministru de Culte cere pentru corul vocal de aici, Rînduiala prohodului, Te-Deum-ul de mulțumire și vreo cîteva concerte ce sînt la noi, traduse romînește. Spune deci lui Musicescu să le prescrie pe curat; revezi-le d-ta și cu părintele Nichifor și apoi mi le trimite.

Am primit scrisorile. Acea pentru vestminte de la păr. Ieronim; am comunicat d-lui ministru Crețulescu; pînă acum nu mi-a trimis nici un cuvînt.

Spune d-lui dr. Keladino că îi foarte mulțumesc pentru icre.

Eri, Sf. Sinod a pronunțat asupra Mitropolitului Calinic deciziunea, de a fi suspendat din administrația eparhială, pe timp de o lună, în care timp el trebuie să vină la Sinod, spre a se justifica de conduita sa. La din contra, va fi dat judecătii.

Duminică la ora 11 va fi hirotonia lui Policarp¹ în Catedrala Mitropoliei.

Noi sîntem bine.

Sinodul va continua sesiunea pînă se va fini chestiunea mitropolitului.

1. Policarp Popescu, arhimandrit, profesor și director (1856-1876), la seminarul din Huși, arhiepiscop vicar cu titlul Bîrlădeanu.

Bobulescu¹ este orînduit a gira administrația eparhiei Mitropoliei, sub conducerea Sf. Sinod.

Complimente d-lui Neagu.² Spuneți-i mulțumirile mele pentru scrisoarea cea evreiască și pentru celelalte corespondențe ce mi le-a înlesnit, cu atîta afabilitate.

Ep. *Melchisedec*

112. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 18 decembrie 1873

Domnule Mandinescu,

Am primit scrisorile ce mi-ați trimis.

Astăzi vă trimit alăturatele hîrtii rezolvate, ca să le aplicați.

Am vorbit cu dl. Holban în chestiunea episcopiei... și d-sa mi-a spus că nu face nici o opoziție la dispozițiunile Episcopiei și că ceea ce a vorbit cu dvs. a fost numai o discuție particulară spre a-și forma opiniunea sa.

Faceți un deviz despre reparațiunile trebuitoare la Episcopie pe vara viitoare și mi le trimiteți, ca să pot face lucrările trebuitoare, de timpuriu la minister. Devizul să nu fie mai mare de 4.000 lei noi; să intre acolo reparația caselor celor mari, ferestrele, pardoseala făcută, etc., precum și ce urmează a se mai face pentru isprăvirea caselor celor mici.

Roseiu a cerut la minister excluderea unui seminarist. Ministerul a cerut consimțămîntul meu; eu am răspuns că nu știu nimica, nici nu cunosc cauza și am cerut ca să-mi dea raportul din care să pot vedea cauza și înscrierea consiliului. Fiindcă nu era la minister asemenea informări, ministerul a cerut de la directorul seminarului să comunice asemenea date. Dacă pînă acum nu este nici un răspuns, spune-i lui Roseiu să comunice deciziunea cerută, — și pe viitor să se adreseze la episcopie cu asemenea cereri.

Eu sînt sănătos și doresc ca și dvs. să fiți sănătoși. Notele le-am primit și dat unde se cerea. Complimente d-lui Neagu.

Ep. *Melchisedec*

1874

113. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 28 ianuar 1874

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisorile ce mi le-ați adresat, atît dvs. cît și păr. Ieronim. Răspund la toate.

Dacă inspectorul financiar ar voi să facă revizia veniturilor bisericii catedrale, să se adreseze cu hîrtie formală. Acea hîrtie să mi-o trimiteți și pînă nu veți avea dezlegarea mea, să nu intrați în nici o lucrare în această chestie.

Dacă familia Tulceanu va voi de ziua Sf. Teodor să facă în capela lor pomenire, să-i acordați și să-i dați și preotul ce va cere, ca să liturgisească.

Pentru diaconul Dionisie, păr. Ieronim să ceară cartea lui de hirotonie, de la episcopul de unde s-a hirotonit și fiind în regulă să-i dea voie a liturgisi.

Eu sînt sănătos.

1. Iosif Bobulescu, arhieru, hirotonit la 1862.
2. Consulul rus.

Doamna Davila¹ a murit și într-un mod foarte trist, precum veți fi cetit prin jurnale. Toată lumea a fost frapată și a regretat pe această rară femeie. Calendarul trimis din Bucovina să stea acasă pînă la venirea mea. Dorindu-vă sănătate sînt, al dvs. amic,

Ep. *Melchisedec*

114. ARHIMANDRITUL TIMOTEI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Sf. Monast. Neamțului, 25 april 1874

Cu plecate metanii, închinîndu-mă Prea sf. voastre vă sărut mîinile
Prea sfinte Stăpîne!

Cu ajutorul Atot-Puternicului Dumnezeu, eșind de sub teascurile tipografiei acestei sf. monastiri, cartea «Ceasoslovul» care acum din nou s-au retipărit, pentru înlesnirea trebuinței sfintelor biserici; vin plecat a vă ruga să binevoiți a primi un ceaslov de acestea, pe care am deosebită plăcere a-l prezenta Prea sfinției voastre, odată cu scrisoarea de față.

Totodată vin plecat a răspunde și la stăpîneasca scrisoare a Prea sfinției voastre și mai întîi smerit mulțămindu-vă despre buna dispozițiune ce aveți pentru restabilirea tipografiei acestei monastiri, vă supun la cunoștință că, această tipografie avea în adevăr multe lipsuri mai înainte, dar cu ocazia punerii ceasosloavelor sub tipariu, am reorganizat-o pre cît au fost cu putință, mai cumpărînd un teasc din nou, făcînd litere îndeajuns în turnătorla monastirei și înjghebînd în fine toate cele trebuitoare, așa încît cu două teascuri bune ce sînt și cu alte înzestrări ce i s-au făcut, orice cărți bisericești se pot tipări ca și mai înainte.

Acu de o dată este lipsă numai de o mașină pentru tăietul literelor și strujitul liniilor cu toate ale ei, mașină care au fost mai înainte, dar care s-au luat de aice odată cu mașina cea de tipariu.

Asemenea și localul în care se găsește tipografia este în proastă stare, din cauza vechimei, dar (p. 1) nădăjduiesc cu ajutoriul lui Dumnezeu, a pregăti alte încăperi în monastire, unde va fi și mai bună încăpere și mai mare siguranță pentru tipografie în toate privirile.

Ceasosloave am tipărit peste *una mie de exemplare*, putîndu-le dar disface mai curînd, spre achitarea sumilor împrumutate și spre a închipui mijloace de alte cheltuieli trebuitoare, căci numai din această cauză stă tipografia acu nelucrătoare, se va putea pune sub tipariu apoi, oricare din cărțile ce vor fi întîi mai de nevoie și așa rînd pe rînd se vor putea tipări mai departe *toate cărțile trebuitoare* sfintelor biserici.

Acestea cu supunere aducîndu-vi-le la cunoștință, Prea sfinției voastre în părintească-vă bunăvoință, veți binevoi a propune în Sfîntul Sinod cele ce veți găsi de cuviință.

Al Prea sfinției voastre, smerit și plecat împreună cu tot soborul,

Timotei Arhimandritul

115. EUSEBIU POPOVICI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

26 aprilie 1874

Prea Sfințite Stăpîne!

Cînd îmi luasem libertatea de a mă îndrepta cu rugarea mea de la 10 ale l.c., către Prea Sfinția Voastră, eram sigur, că voi afla acea binevoitoare și grațioasă întîmpinare, care sîntem deprinși a o afla la bărbați cu spirit și inimă mare. Însă nu mă puteam aștepta de feliu la atîta grațiositate și bunătate, de cît am fost înnorocit.

1. Soția doctorului Carol Davilla.

Prea Sfinția Voastră nu numai v-ați compogorît a mă lumina îndată și de a mă-runtul asupra punctelor, în privința cărora doream a fi informat, ci ați binevoit a-mi adăoga încă și daruri, — atât de prețioase pentru mine.

Chronica Hușilor, avusesem acum fericirea de a o cunoaște și a folosi foarte mult la elucrarea prelegerilor mele academice asupra istoriei bisericei Românești, *Lipovenismul* însă și *Chronica Romanului*¹ le cunoșteam pînă acum numai din înștiințările bibliografice. Nu aflu cuvinte destul de puternice spre a vă putea răspica tot simțămîntul de mulțămîntă, de carele sînt pătruns și urez numai din adîncul inimei; Dumnezeu să vă dăru-jască spre înălțarea și înflorirea bisericei Românești — mulți și fericiți ani!

Cu nemărginită reverență al Prea Sfinției Voastre, umilul supus și foarte mult îndatorat,

*Euseviu Popovici*²

Protoiereu și profesor la Institutul Teologic

116. CHESARIE SINADON CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

M-rea Agafton, 1 august 1874

Inalt Prea sfinte Părinte!

Dea-ți Domnul înțelegere și spor întru toate; îndeplinească-ți Domnul toate cere-rile inimei, învrednicindu-te a dobîndi fericirile amînduror lumelor. Acestea sînt dorințele ce totdeauna, am cerut, cer și voiu cere pentru sine-ți, pînă cînd voiu fi...

Eu mă aflu precum poate nu te-ai așteptat: slab, bătrîn, lovit și mai mult decît atît! Mica pensie ce aveam mi-a tăiet-o Ministerul, lăsîndu-mi numai șasezeci lei pe lună din o sută optzeci și cinci bani optzeci. Ți-este cunoscut că totdeauna, ca și cînd am fost locotenent de mitropolit, m-am păzit a viețui fără muștrări de cuget.

Ca locotenent, am făcut icoană hramului mitropoliei (Stratenia), a sfîntului Ioan de la Suceava, punîndu-le în strane; cum și sfeșnicul dinaintea Maicei Domnului, în greutate de 80 ocale cu simțită cheltuială, numai și numai să nu supăr pe Minister.

Sarac am intrat, sarac am eșit, crezînd că mica pensia făcută de Guvern va dura pentru totdeauna.

Dar nenorocire! fapta s-a-nîmplat cum Ț-o descriseiu, nu știu din ce motive. Și cînd? tocmai cînd sînt în neputinți! tocmai cînd am trecut etatea peste, șaptezeci și șese ani! de nu mă pensiona de loc mai bine era... Dar acum...

Rogu-te iubite frate! pentru Domnul nostru Iisus Hristos carele a murit pentru viața lumii. Mijlociți la Ministerul de Culte să mi lesse mica pensiune de pînă acum întregă, pînă la moartea carea poate nu va fi departe... «Mai mare dragoste nimeni n-are decît care-și pune sufletul pentru prietenii săi».

Te rog, frate, iubite în lumea de plîns! pune-ți toată agerimea cu care ești în-zestrat, lucră pe ce cale știi și cum știi, spre a fi agiutat de Minister, dîndu-mi pen-sioara de pînă acum, spre a nu mă pogorî fără vreme, cu durere, în mormînt.

Al prea sfinției tale, doritor de ambele fericiri și umilit rugătoriu către Dumnezeu,

*Kesarie Sinadon*³

1. Apărută în București, în 1874, în două părți.

2. Născut la 15 februarie 1838, mort la 28 sept. 1922, fost decan al Facultății de teo-logie și rector al Universității.

3. Bibliografia privitoare la autor, adunată de Pr. P. Mihail, *Chesarie Sinadon, mitro-polit locotenent al Moldovei din anii Unirii*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 5-6/1955, pp. 290-294.

1875

117. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MANDINESCU VASILE

București, 5 februarie 1875

Domnule Mandinescu,

Am primit o suplică de la enoriașii bisericii a doua..., prin care cer separarea bisericii lor de cea catedrală și învoirea de a-și alege epitropi, ca toate alte biserici.

Primăria de acolo, pe cât îmi aduc aminte, ține această biserică robită intereselor mîrșave ale epitropilor de la biserica catedrală.

Eu vă trimit suplica lor, faceți lucrarea către Ministerul de Interne și să mi-o trimiteți.

În acea lucrare, să se cuprindă istoricului acelei pārohii, începînd cu rezoluția luată chiar de primărie în primăvara trecută, de a se separa acea enorie și a i se da un preot aparte; despre mijlocirea făcută de noi la prefectură pentru separarea administrației acelei biserici și despre opoziția primăriei, care voiește a da veniturile acelei biserici în profitul alteia, lăsînd acea biserică în lipsă, spre nemulțumirea obștească a enoriașilor.

Trimiteți-mi o asemenea hîrtie, cît mai neîntîrziat, ca să stăruiesc la Ministerul de Interne a se regula această chestiune pînă cînd mă aflu în București.

Sînt sănătos.

Pe la începutul lui martie sper să vin acasă.

Ep. *Melchisedec*

118. MITROPOLITUL CALINIC AL MOLDOVEI CĂTRE
EPISCOPUL MELCHISEDEC

ARHIEPISCOPUL ȘI
MITROPOLITUL MOLDAVIEI
ȘI SUCEVEI
ESARH AL PLAIURILOR

17 februarie 1875

Cu frățească în Hristos dragoste îmbrătoșem pe Frăția Voastră!

Elaboratul Frăției voastre «Chronica Romanului» Ne-a parvenit (sic).

Vă exprimăm via Noastră mulțemire atît pentru activitatea ce puneți în desmormîntarea monumentelor relative la istoria noastră bisericească, cît și pentru neuitarea de a Ne trimite un exemplar.

Dumnezeu binecuvînteze și viitoarele lucrări ale Episcopului carele avînd conștiință de datoria și angajamentele sale morale, poate găsi în ele mulțemire pentru spiritul și pentru inima sa.

Al Frăției voastre în Hristos frate,

K(alinic), Mitropolit Moldaviei

119. IOSIF BOBULESCU CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 11 martie 1875

Prea sfințite!

Indată ce am primit scrisoarea Prea sfinției voastre, m-am întîlnit cu doftorul Rusu și cu secundarii săi și i-am rugat pentru nevasta d-lui Ștefănescu,¹ ei mi-au făgăduit tot concursul, însă mai pe urmă întîlnindu-i, i-am întrebat cum merge, mi-au spus că

1. Fratele episcopului Melchisedec, de la Tîrgul Neamț.

boala este grea și nu au nădejde de vindecare, fiindcă au cangrenat și nu poate ca să scape. Aceasta știu a vă spune despre ea.

Pe aicea, aud că s-au supărat foarte mult înaltele puteri¹ pentru respingerea împămîntenirii lui Suhupan,² toată vina o dau pe Episcopi, că l-au combătut și tare bine ați făcut, căci el așa este mare și tare, atuncea s-ar gurguța și mai sus.

Prea sfințite, nu știu, oare ministerul s-a ținut de angajamentul luat în Sinod, că-mi va face un salariu, vă rog cercetați. Eu de două săptămîni sînt bolnav în pat, abia azi am prins a umbla prin casă, am fost în gre cumpănă, nici acum nu sînt bine scăpat, am avut o răceală de moarte. Doresc ca scrisoarea mea să vă găsească sănătos și să ne vedem sănătoși.

Al Prea sfinției voastre în Hristos frate,

† I(osif) Bobulescu³

120. ISAIA AL ROMANULUI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Roman, 8 april 1875

Prea sînțite Stăpîne!

Odată cu epistola Prea sfinției voastre, am primit icrele ce mi-ați trimis, din care mi-am oprit 1 ocă, iar două ocă le-am distribuit după cum îmi însemnați, adică: una pâr. Vasile Ștefănescu și alta părinților Matcași și Floru și dupre cum bine ați gîcit, nu le-au părut rău nici de cum.

Din parte-mi mulțumindu-vă pentru icri, cum și pentru felicitările ce-mi faceți de sfintele sărbători viitoare, vă rog totodată a primi și din parte-mi asemenea, dorindu-vă petrecerea lor cu deplină sănătate, pace, bucurie și toată mulțumirea.

Adresez complimente părintelui Ieronim și d-lui Mandinescu, dorindu-le sfintele sărbători cu bună petrecere.

Al Prea sfinției voastre frate,

Isaia Roman⁴

121. IOSIF AL HUȘULUI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Huși, 8 april 1875

Prea Sînțite Stăpîne,

Dorind de Prea sînția voastră, mi ieu libertatea a vă scrie și a cerceta de sănătatea Prea sf. voastră. Noi pe aici, mulțemită lui Dumnezeu, ne aflăm toți în bună sănătate.

Prea Sînțite Stăpîne, zilele acestea primii o scrisoare de la Abatele Guettée,⁵ între altele, mi scrie că v-au trimis cărțile ce ați binevoit a mă însărcina pe mine să scriu să vă trimită dar că n'a îndrăsnit a vă scrie direct, comptînd pe mine a vă face cunoscut despre simțămintele sale și a vă asigura despre respectele sale. Pînă voi avea ocasiunea a vă arăta însuși scrisoarea sa, permiteți-mi a vă cita propriile sale cuvinte:

1. Cei de la mitropolie și susținătorii lui din Austria.

2. Vladimir Suhupan, arhiereu venit din Austria.

3. Născut la 1818, la 1862 hirotonit arhiereu și superior al bisericii Sf. Spiridon din Iași. La 1880 este episcop de Rîmnic.

4. Vicar de Roman (1868-1873), apoi episcop de Roman pînă la † 20 iunie 1878.

5. Vladimir Guettée (1866-1892) trecut la Ortodoxie, polemist neînfricat și propovăduitor al adevărurilor ortodoxe, trase din cercetarea izvoarelor creștine.

Cunoștința între ei se face în vara anului 1874, pe cînd Iosif, episcop de Huși îl cercetează la Paris pe preotul Vladimir.

A urmat o corespondență între Iosif Gheorghian și Vladimir Guettée pînă la 1881. Scrisorile originale în limba franceză, în număr de 39, au fost publicate în „Biserica Ortodoxă Romînă“, LXII (1944), nr. 712, pp. 263-313, de preotul Niculae M. Popescu.

În acea corespondență este des pomenit episcopul Melchisedec. Prin scrisoarea din 6/18 febr. 1877, Iosif episcopul trimite o nouă listă de subscriitori pentru volumul 4 al Istoriei Bisericii. Volumul tipărit a fost închinat Bisericii Ortodoxe Romîne.

«J'ai adressé à Son Éminence Monseigneur l'Évêque... les volumes que vous avez bien voulu m'indiquer. Je n'ai pas osé lui écrire directement, ne sachant pas si ma lettre lui serait agréable. Je compte sur Votre Éminence pour lui faire connaître mes bons sentiments et l'assurer de mes respects».

Mi fac o plăcută datorie a-mi îndeplini această însercinare a păr. Guettée, care, dacă nu v-a scris direct este, vă pot asigura, numai din modestie.

Vă cer permisiune de a vă înfățișa cu ocasiunea apropiatei Sfintei Inviere a Domnului nostru Iisus Christos urările cele mai sincere și respectuoasele mele felicitări.

Recomandându-mă sântelor voastre rugăciuni, am onoare a fi

Al Prea Sînției Voastre prea plecat și supus servitoriu,

Iosif Huși¹

122. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE IOSIF AL HUȘULUI
(concept)

15 aprilie 1875

Prea Sănțite Stăpîne și frate!

Am avut onoare a primi Epistola prea sântiei voastre dată la 8 aprilie, dar am primit-o a doua zi de Paști, la 14.

Foarte vă mulțămesc de binevoitoarea relațiune ce-mi comunicați din scrisoarea Păr. Guettée. Am primit cărțile de care vă scrie sînția sa: «Istoria bisericească»; acum am 2 exemplare, fiindcă mai primisem și prin G. Zotu,² dar un exemplar l-am trecut altei persoane, care dorea să aibă această operă. Baniii conveniți îi voi trimite din București prin G. Zotu; nu știu unde să adresez banii și epistola.

Aici avem ploaie neconținută din noaptea Paștelor, astăzi a treea zi.

Dorindu-vă sănătate și voie bună la mulți și fericiți ani, și așteptînd cu plăcere a ne revedea la București peste puțin timp, am onoare a fi

Al Prea Sănției Voastre frate și servitoriu,

(Episc. Melchisedec)

123. ARHIMANDRITUL INOCHENTIE CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Huși, 15 mai 1875

Prea sfințite Stăpîne,

Cu ocasiunea voiajului meu..., sînt acuma zece luni trecute, mi-ați încredințat spre desfacere 50 exemplare din Evhologiu și 40 exemplare Chronica Hușilor.

Vă rog cu umilință ca să nu vă supărați dacă vă trimit așa de tîrziu costul lor. Cauza fu, puținul interes ce poartă hușanii pentru propria lor istorie! Prea sfințitul nostru

1. Iosif, episcopul Hușilor traduce „Expunerea doctrinei bisericii creștine ortodoxe însoțită de diferențele ce se întîlnesc în celălalte biserici creștine de W. Guettée“, Huși 1875, și ediția II-a, București, 1887.

Tot Iosif, ca episcop al Dunării de Jos, traduce „Papalitatea schismatică sau Roma în raporturile sale cu Biserica Orientală“, de Wladimir Guettée, doctor în teologie a Bisericii ortodoxe din Rusia. București, 1880-81, și ediția II-a, în 1906.

Biserica Ortodoxă Română, LXII (1944), nr. 7-12, pp. 269-70.

Continuîndu-și opera de traducător, traduce *Istoria bisericească* de Sozomèn, vol. I—VIII.

2. G. Zotu (1842, † 9 mai 1885), a fost profesor de limba elină la Seminarul Central (1873-1880), director al Mitropoliei Ungro-Vlahiei (1876-1885), profesor în 1881-1882 la nou înființata Facultate de teologie din București. Lui G. Zotu i se datorește „Scurtă analiză a operelor celor mai însemnate“ ale lui W. Guettée. Tot el strînge abonamente la *Istoria Bisericii*. În „*Biserica Ortodoxă Română*“, LXII (1944), nr. 7-12, p. 268.

Episcop Iosif¹ știe (fiindcă i-am spus) că din tot orașul numai Șulim Zarafu, un evreu! s-a interesat să aibă Istoria Hușilor și a Episcopiei respective. Aceasta este o indiferență care revoltă! N-am silit însă pe nimene; am desfăcut cărțile cu încetul pe la seminariștii care se prezentau la hirotonire și care le-au primit cu interes și plăcere.

Prezentându-vă respectuos costul cărților în valoarea de 300 lei noi și sărutându-vă mâinile cu profund respect,

Rămân al Prea sfinției voastre întru tot supus și prea devotat fiu spiritual,

Arhimandrit *Innocent*²

1876

124. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE CABINETUL DE LECTURĂ ELENIC

1 iulie 1876

Domnule Președinte,

Mulțămindu-vă pentru onoarea ce mi-ați făcut de a mă alege membru al Cabinetului Elin de cultură, ce ați înființat în oraș..., vă rog d-le Președinte să binevoiți pe de o parte a exprima mulțămirea mea tuturor d-lor asociați, a căroră înreprimere o binecuvîntez și-i doresc tot succesul pe calea dezvoltării intelectuale și morale.

Iară pe de altă parte — a primi de la mine cărțile cuprinse în alăturata listă, pe care le prezentez Societății de lectură, spre semn al deplinei mele simpatii către dînsa.

Binvoiți d-le președinte, a primi asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

Episcop *Melchisedec*

D-lui președinte al Cabinetului de lectură Ellenică...

Lista și valoarea cărților

1. Noul Testament. Athena 1870	4	drahme
2. Vechiul Testament, 2 vol., Lipsca 1875	24	„
3. Istoria Bisericească, Athena 1876	7	„
4. Istoria Greciei de Papazigopulo în 5 volume din care 4 legate. Athena 1865	65	„
5. Dicționar grec de Scarlat Vizantiu. Athena 1852	40	„
	Total:	140 drahme

sau lei noi 122.

Suma de mai sus am primit, N. Lascari.

1877

125. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE PANAIT DONICI

21 martie 1877

Prea stimabile Domnule Donici,³

Am avut onoarea a primi lucrarea dumneavoastră intitulată: «Calendar perpetuu» și vă sînt recunoscătoriu. Pre cît îmi aduc aminte, aceasta este a treia lucrare savantă în această materie ce s-a publicat romînește și unde chestia calendarului s-a tratat științific.

1. Iosif Gheorghian.

2. Inochentie Moisiu, originar din Cervițești-Botoșani. Profesor și rector al seminarului din Huși, de la 1862. De la 16 ianuarie 1875 pînă în decembrie 1876, predicator al catedralei episcopale, apoi iarăși director al seminarului. La 1880, ales arhieru, hirotonit la 23 decembrie cu titlul de Ploesteanul. La 1893, după moartea episcopului Melchisedec, este ales episcop al Romanului. Moare la 26 martie 1894 și este înmormîntat la M-rea Cernica.

3. Om politic, inginer, fost ministru al lucrărilor publice (1867-1868), unchi fostului mitropolit primat Conon.

Cea din întâi fu publicată de un profesor la București, pe cînd sub Cuza Vodă se trata despre introducerea calendarului Gregorian. A doua — în Calendarul Bucovinei pe anii 1874-75-76 și 77, de profesorul de religione..., protopresbiterul Mihail Călinescu. A treia — a d-voastră.

Calendarul d-voastră este de mare folos pentru știința calculului eclesiastic și poartă în sine pecetea pre cît a înaltei d-voastră erudițiuni, pre atîta și a simțămîntelor de iubire ce păstrați către Biserica noastră romînească.¹ Însă calendarul nou, mult timp încă la noi, va rămînea o chestiune de știință, fără aplicare practică, din cauza a o mulțime de dificultăți practice ce-l fac neaplicabil în Biserica Orientului.

Regret și eu că lucrarea aceasta prea interesantă pentru știință, în privirea tipografică s-a executat foarte rău, și ea merită a avea o soartă mai bună. Aceasta însă se poate repara prin o nouă ediție² unde doresc ca să fie și numele d-voastră ca autor, căci materia este demnă de a fi patronată de numele unui barbat erudit ca d-voastră. Aceasta, în loc de a vă pogorî pe d-voastră între «ucenicii lui popa Toader de la Bodești», va ridica chestiunea la înălțimea ei de superioară știință matematică, carea este un patrimoniu a unui foarte mic număr de persoane, putem zice privilegiate de natură, mai ales în țară la noi.

Felicîndu-vă deci din inimă pentru sentimentele d-voastră creștinești și dorindu-vă ca să nu obosiți a continua asemenea prea folositoare și onoratoare lucrări pe tărîmul științei, rămîn, al d-voastre părinte sufletelesc și amic,

Episcop *Melchisedec*

126. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE SOCIETATEA ACADEMICĂ*
(concept)

(1877)

Domnule Președinte,

Între anii 1813 și 1827 a trăit în Moldova, un boier anume banul Vasile Vîrnav, om învățat, carele a făcut mai multe traduceri de cărți în limba romînă, privitoare la Istorie și Filosofie. O parte din aceste cărți manuscrise, au ajuns în posesiunea mea, hărăzindu-mi-se de domnul Ghițescu, căpitanul de jandarmi de la Vaslui, pe cînd mă aflam ca locotenent al episcopiei de Huși, cu vreo 15 ani în urmă.

Dorind conservarea memoriei acestui bărbat, devotat științei și literaturii romîne într-o epocă cînd foarte puțini din țara noastră gîndeau la asemenea ocupațiuni intelectuale, vin a le depune la Onorabila Societate Academică spre păstrare în Biblioteca ei și vă rog să regulați a se aduna și publica noțiunile bibliografice respective, pentru ca să nu piară memoria acestui patriot stimabil, pînă ce încă sînt în viață contemporani de ai săi.

Alăturez la aceasta, o listă de numărul și de titlul acestor manuscrise.

Vă rog ca de primirea lor să binevoiți a răspunde.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea prea distinsei mele considerațiuni,

(Episc. *Melchisedec*)

127. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MIHAIL CALINESCU*³
(concept)

23 mart. 1877

Prea stimabile domnule protopresbiter,

Deprins a vă stima pentru lucrările d-voastre literare, îmi permit a vă ruga să binevoiți a-mi trimite un exemplar de pe statutele facultății de teologie de la Universitate...

1. Mai tîrziu, în 1884, Sf. Sinod s-a îndreptat către inginerul Donici, ca să aducă contribuția sa pentru punerea pascaliei în ordine și a o face mai ușoară de întrebuintat. Lucrarea sa, bună și frumoasă, s-a tipărit în Ceașloavele cele mari. Cuprinde întregul ciclu de 532 ani ai calendarului. În „Biserica Ortodoxă Romînă“, iulie 1924, pag. 419.

2. Panaite Donici a tipărit la Craiova, în 1898, „Calendarul Bisericii de Răsărit, în stil vechiu și nou, regulile de comput aplicabile și Calendarul Bisericii de Apus“. După această carte a scos o ediție prescurtată în nemțește și alta în franțuzește.

3. Părintelui Mihail Călinescu, protopresbiterul catedralei și profesor de religie ortodoxă...

Doresc să am în detalii despre aranjamentul științelor teologice, a lecțiilor, a numărului, a numărului profesorilor, a timpului cât durează cursul, a metodei, etc.

Sperăm că poate să putem face și noi ceva pentru complectarea cursului teologic în România. Lucrarea savanților teologi ai d-voastre, sper, ne va servi de o bună conducere.

Așteptînd răspunsul d-voastre, am onoarea a fi al Sfinției Voastre, părinte în Domnul și amic.

(Episc. *Melchisedec*)

128. MINISTERUL DE RĂZBOI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

MINISTERUL DE RĂZBOI
IV-a direcțiune
Armele speciale, Material și Construcție
Nr. 78.711

București, 21 sept. 1877

Prea Sfințite,

Suma de lei una mie (1000) făcută ofrandă de eminența voastră pentru cumpărare de arme, depunîndu-se la Casa de Depuneri și Consemnațiuni, cu onoare vi se face cunoscut.

Tot odată vă rog Prea Sfințite a primi expresiunea deosebitei recunoștințe a Ministerului pentru sentimentele atît de nobile și patriotice ce ați arătat prin ofranda Eminenței Voastre.

Primiți Vă rog Prea Sfințite asigurarea preosebitei mele considerații.

p. Ministru
(iscălitură)

Directorele serviciului
Din ordin,
Serafim

Prea Sfinției Sale,

PARINTELUI MELCHISEDEC, EPISCOPUL DUNĂRII DE JOS

129. MIHAIL KOGĂLNICEANU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

MINISTERIUL AFACERILOR STREINE
Nr. 11.886

București, 26 sept. 1877

Prea Sfințite Părinte !

Indată după primirea telegramei prin care-mi faceți cunoscut darul de una mie de franci¹ ce ați făcut pentru cumpărare de arme, m-am adresat Ministeriului de război, întrebîndu-l, după cum arătați dorința, unde trebuie să depuneți acei bani.

Prin adresa sa din 21 sept. nr. 7883 acel Minister îmi răspunde că Eminența voastră să binevoiască a trimite suma de mai sus la adresa sa din București spre a o vărsa la Casa de Depuneri și Consemnațiuni.

1. Se cunosc și alte danii ale episcopului. La 22 sept. 1877 donează 2000 franci pentru răniții români și ruși. La 25 noiembrie 1877 depune 1500 lei adunați în eparhia Dunării de Jos, în urma apelului său din 16 sept. 1877.

Totdeodată sînt fericit de a vă adresa în numele Guvernului cele mai vii mulțumiri pentru patriota Eminenței Voastre ofrandă.

Binevoiți, Vă rog, Prea Sfinte Părinte a primi asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Ministrul *Kogălniceanu*

Șeful Divisiunii
(iscălitură)

Eminenței Sale

PARINTELUI MELCHISEDEC, EPISCOPUL DUNĂRII DE JOS

1879

130. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE*

București, 1 martie 1879

Domnule Mandinescu!

Marți 27 febr. s-a ales și episcopul pentru Dunărea de Jos: Preasfințitul episcop de Huși Iosif. Aceasta m-a bucurat foarte mult, știind frumoasele sale calități spirituale. D-ta și părintele Ieronim adresați-i o telegramă de felicitare. Spune protopopului să-i adreseze de asemenea felicitare din partea sa și a clerului gălățean.

Scrie-mi ce ați făcut pentru strămutarea la Roman, în urma celor recomandate de mine prin scrisorile anterioare. Cheltuiala pentru transport... s-a încuviințat, aștept mandatul, pe carele îi voi trimite d-tale, ca să scoți banii de la casierie.

Eu sînt nevoit a sta încă la București. Am cerut audiență la Măria Sa, ca să știu cînd are a se face investirea, pentru ca să pot veni pentru vreo cîteva zile la Galați.

Spune complimente amicilor: d-lui Mihăilescu și d-lui Volinte.

Să ne vedem sănătoși,

Ep. *Melchisedec*

131. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE*

București, 22 martie 1879

Domnule-Mandinescu,

Vă trimit prin păr. Kiriac 50 exemplare Istoria bisericii tom. IV.¹ Numărul exemplarelor de 50 corespunde cu numărul tuturor persoanelor din Eparhia Dunării de Jos, care au binevoit a contribui al tipărirea acestei cărți. Aceste nume se cuprind în lista aci alăturată, din care se scad 2 persoane (care sînt șterse) fiindcă acele persoane le-au primit de la episcopul de Huși, căruia i s-au adresat aceste cărți de autor.

D-ta deosebește din numărul total pe protoieriile Dunării de Jos; trimite exemplarele respective protoiereului de Galați și celui de Brăila cu ordin de a se distribui persoanelor contribuitoare de a căroră primire protoiereii să răspundă la cancelaria episcopiei...

Totodată vă anunț, că astăzi s-a săvîrșit alegerea mea de Episcop de Roman; de aceea trimiteți cu păr. Isidor biblioteca mea la Episcopia de Roman, unde se o dea în primire și păstrare părintelui Valerian pînă la venirea mea.

De asemenea, să transporte tot atunci și copăceii aduși... la Roman, unde fără întîrziere să-i planteze împreună cu părintele Valerian, și se țină compt de orice cheltuieli

1. De Vladimir Guettée (1816-1892), volumul tipărit era închinat Bisericii Ortodoxe Române.

ar necesita transportul cât și plantarea copăceilor. Copacii să se planteze în curtea episcopiei, de la casele cele nouă înainte spre poartă în direcția zidului unde eu voiesc să înființez o grădiniță, lăsînd o distanță în apropierea caselor pentru florărie. Dacă acolo n-ar încapa toți copacii, restul să se planteze în grădina cea mare, unde se va crede mai nimerit.

Eu nu pot ști, cînd anume voi putea veni acasă, urmînd a se mai face alegeri episcopale și alte treburi importante. În tot cazul, înainte de a trece la Roman voi veni mai întîi la Galați. De primirea acestei scrisori și a cărților trimise prin pîn. Kiriac să-mi răspundeți telegrafic.

Dorindu-vă, sînt al d-tale părinte în Domnul,

Episcop *Melchisedec*

132. STAREȚA MĂNĂȘTIRII HOREZU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Rîmnicul Vîlcii, 7 aprilie 1879

Prea Sfinției Sale Fericitului Episcop al Eparhiei Roman, D.D. Melchisedec
Smerita superioara Sfintei Mănăstiri Horezu din districtul Vîlcea

Prea Sfinte Stăpîne !

Prea Sfinția Voastră vizitînd sfînta noastră mănăstire în anul încetat 1878 și voind a lăsa și în acest sfînt locaș urme neșterse de rîvnă și dragoste ce aveți către sfînta noastră biserică și către serviciile divine ; ați binevoit de ne-ați trimis un număr de cărți cu cîntări bisericești, așezate pe psaltichie de mării dascăli ai sfintei noastre biserici, pe care cărți le-am primit prin Sfînta Episcopie a Rîmnicului.

Numărul și numele cărților sînt acestea :

1. Două trupuri numite «Idiomelar» lucrate de dl. Dimitrie Suceveanu, protopsaltul Sfintei Mitropolii a Moldovei, conținînd fiecare trup cîte tri tomuri.

2. Două trupuri care conțin slujba utreniei.

3. Două trupuri care conțin slujba Sfintei Liturghii — și

4. Două exemplare cărți de cîntări adică Gramatică, Anastasimatar și Irmologhion — toate în număr de douăsprezece bucăți, bine legate.

Pentru acest mare dar cu care Sfinția Voastră ați împodobit sfînta noastră biserică și ați înmulțit biblioteca acestei sfinte mănăstiri, venim pline de o vie recunoștință și adîncă smerenie, atît smerenia mea superioară cît și întregul sobor al acestei chinovii și vă exprimăm cea mai mare mulțămire și eternă recunoștință.

Numele Prea Sfinției Voastre va fi în veci pomenit în acest sfînt și dumnezeesc locaș.

Superioară *FiloŢteia*

133. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

Roman, 9 april 1879

Domnule Mandinescu,

Nectarie se strămută la Galați. D-ta vino la Roman. Așteaptă acolo pînă la venirea părintelui Episcop și mai rămîi pînă ce vei introduce pe Nectarie în lucrări. Apoi, să vii aici, fiindcă am rămas singur.

Doresc să știu, dacă prea sfințitul Iosif a venit și s-a instalat la episcopie, ori dacă nu, apoi pe cînd se așteaptă.

Părintele Ieronim să stea acolo încă, ca părintele Episcop să nu fie lipsit de ajutorul necesar la început. Să mă înștiințezi, pe cînd crezi că vei putea veni, aducînd și lada.

Ep. *Melchisedec*

134. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MIHAIL CALINESCU
(concept)

Roman, 16 april 1879

Prea Cuvioase Părinte Protosinghel,

După strămutarea mea la Episcopia de Roman, acum de o săptămână am primit Calendarul pe anul 1879, ce ați binevoit a-mi trimite și pentru care vă sînt foarte recunoscătoriu, precum și pentru programul universității, alăturat pe lângă calendariu.

După strămutarea mea..., eu am stat un timp în Galați. Calendarul trimis de Prea Cuvioșia Voastră a stat vreo cîteva luni la Brăila, poate că din neatenția impegaților, unde l-am primit, ori ceea ce este mai probabil, din neglijența lor.

Acum eu sînt episcop de Roman, și vă rog, cînd îmi veți face onoarea a-mi adresa ceva, să-mi adresați aici.

Am onoarea a mă însemna al Sfinției Voastre Părinte în Domnul,

(Episc. Melchisedec)

135. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 19 noiembrie 1879

Domnule Mandinescu!

Tînărul Orăscu, aducătoriu acestei scrisori, este fiul domnului Alecu Orăscu, vechi senațor, fost ministru și amic al meu. El este numit supleant la tribunalul de Roman. Nu are acolo nici o cunoștință. Găzduiește-l la d-ta cîteva zile pînă ce se va aranja și tratează-l amicalmente.

V-am scris eri prin părintele Valerian ce am avut de zis. Pînă în momentul acesta n-am primit statele.

Am făcut cerere la ministrul Crețulescu pentru îmbunătățirea budgetului. El mi-a promis tot concursul din partea sa. Vom vedea ce se va putea face. Eu voi uza de toate mijloacele posibile spre a ajunge la scop.

Noi sîntem sănătoși. Aici este timp urît: ploaie și negură și noroi.

Spune d-lui Colonel Roznovanu,¹ că Senatul abia s-a constituit sîmbătă; cînd vor fi lucrări importante la ordinea zilei, eu îl voi anunța. D-lui mi-a făcut această poftire.

Ep. Melchisedec

136. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE

București, 4 decemb. 1879

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisoarea d-voastră. Am primit planurile amîndouă, precum și adresa către minister pentru Athanasiu. Am isprăvit Sinodul, eri, luni s-a închis. Valerian² peste cîteva zile pleacă acasă pe la Galați.

Gorgonie este un adevărat mizerabil. El face asemenea dobitocii tocma în momentele, cînd oamenii se ocupă a-i face bine, a-l ridica. De astăzi înainte el pentru mine nu mai este în rînd cu oamenii, că îl destitui din postul său și numesc pe Ieronim cu începere de la 1 decembrie. Fă numaidecît adresa de recomandatie la minister pentru Ieronim,³ fără a menționa despre destituirea lui Gorgonie, ci numai simplu: «În locul ierodiaconului Gorgonie, rămas în disponibilitate».

1. Gheorghe, născut în martie 1832, a studiat în Rusia.

2. Ștefănescu, fratele episcopului Melchisedec.

3. Ieronim, fratele episcopului Melchisedec.

Lui Gorgonie să-i spui că după fapta lui uricioasă, nu mai poate rămînea în Roman, meitecum. În interesul lui este să se retragă imediat, ca să nu se mai ocupe lumea de el, și să aștepte în alt loc ceea ce el așteaptă pentru noua pozițiune ce-i pregătește pînă. Episcopul de Huși. ¹Altminterea mă va pune în pozițiune ca să spun și prea sfinției sale conduita lui dobitocească.

Adresa la minister pentru Ieronim să mi-o trimiți imediat.

Eu voi mai rămînea în București pînă la vreo 10-12 ale lunii și apoi voi veni acasă, și ne vom vedea, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Ep. *Melchisedec*

1880

137. *DUHOVNICUL ANDRONIC DE LA MINASTIREA NOUL NEAMȚ
CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

M-rea Noul Neamț, 27 octombrie 1880

Inalt Prea Sfințite!
și mult milostiv stăpîne!

Pricina adresei noastre către Prea sf. voastră nu este alta decît mai întîiu, ca gînditori căzîndu-vă la apostolește picioare, nu rămîn la îndoire cum că chiar primesc și arhiapostoleasca blagoslovenie.

Și al doile vă fac cunoscut cum că din întîmplare viindu-ne în mîini hronicile episcopiiilor Hușului și Romanului cele scrise și date la lumină de Prea Sf. Voastră și cetîndu-le, foarte mult folos simțesc întru sine-mi.

Și de aceea am găsit de cuviință să vin a vă ruga, ca dacă se poate apoi să ne sloboziți și pentru aceasta Sf. noua monastire Neamțul cîte una din acele hronici și dacă cumva ați dat la lumină, după cum vă făgăduiți în mai multe locuri între ele și hronica Mitropoliei Moldovei și hronica tuturor mănăstirilor în Moldova, apoi sloboziți-ne și cîte un exemplar din acele și suma bănească cît va costa pentru ele, o primiți din plin prin înfățișătoriu cu aceste la slobozirea lor, și cu aceasta mare facere de bine veți rămîne neuitați și în inimile acestor frați moldoveni.

Am încredere că nu veți socoti de prisos această bună dorință a noastră și veți învrednici de arhiapostoleasca această blagoslovenie, pre cel ce mă socotesc foarte norocit a mă adresa

Al Prea Sfinției voastre cu totul umilit și supus fiu duhovnicesc,

Andronic duhovnic păcătosul ²

1881

138. *GAVRIIL MUSICESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

Iași, 1 martie 1881

Sărut mîna Prea Sfințite Stăpîne,

Știu că rugămîntea cu care-mi permit a vă supăra e cam necuviincioasă, dar fiind că Prea Sfinția voastră din mica mea copilărie m-ați ajutat și m-ați protejat; pe baza acestei bune dispozițiuni, ce totdeauna ați arătat către mine, vin cu profund respect a vă ruga, ca de ve s-ar prezenta o ocaziune favorabilă, spuneți un cuvînt bun d-lui ministru

1. Callnic Dima.

2. Original cu caractere latine, iscălitura cu caractere chirilice. O monografie asupra lui Andronic a scris profesorul *Avcsentie G. Stadnițchi*: *Arhimandritul Andronic*, 1895.

Instruct. Publice pentru fratele meu Nichita, carele în prezent se află ca învățător la comuna Luncavița, județul Tulcea, plasa Măcin, și carele ar voi să fie permutat tot ca învățător — în orașul *Tulcea* la clasa I școala primară de băieți, unde a devenit un loc vacant, pentru care el Nichita, a și trimis azi cererea sa d-lui Ministru respectiv.

Un cuvânt al Prea Sfinției Voastre poate mult și dacă nimic nu vă reține de a-l spune, respectuos vă rog Prea Sfințite, ajutați pe acest frate al meu, precum ați ajutat și pe alți mulți, și pentru această binefacere cu toții vă vom fi adânc recunoscători ca și pînă acum.

Nu mi-ași fi permis să apelez la sprijinul Prea Sfinției Voastre, dacă n-aș fi sigur că el, Nichita, merită să fie sprijinit de Prea Sfinția Voastră. El e bine văzut de autoritățile d-acolo; revizorul școlar îl susține. Insuși dl. George Sion membru Academiei Romîne¹ mi l-a lăudat mult. Și aceste m-a hotărît să recurg la protecțiunea Prea Sfinției voastre, pe care protecțiune speriez că nu ne-o veți refuza.

Rămîn al Prea Sfinției voastre devotat și prea supus fiu duhovnicesc,

G. Musicescu²

139. ARHIMANDRITUL VALERIAN CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Lipsca, 8 martie 1881

Prea Sfințite Episcop Melchisedec,

Onor. Minister de Culte îmi făcu de cîteva zile cunoscut, că subvențiunea acestei capele «s-a suprimat din buget»... «deoarece nu se mai află acolo romîni adunați pentru comerțu ca altă dată».

Capela Romîină din Lipsca este dar desființată. Nu i s-ar putea oare salva existența prin transferarea-i într-un alt oraș?

Deși mi s-a ordonat deja desfacerea capelei, parte prin vindere, parte prin transportarea obiectelor ei la București, cu toate acestea, eu sper, că dacă Prea Sf. Voastră ați binevoi a lua inițiativa întru aceasta și în unire cu Inalt Prea Sfințitii mitropoliți ați interveni pe unde se cuvine în favorul acestei capele, transferarea ei n-ar fi încă o imposibilitate.

Printre orașele din streinătate, în care necesitatea unei capele romîne este mai de mult și de foarte mulți simțită s-ar pute numi încă și Viena, unde se află în adevăr foarte mulți romîni și nici o capelă romîină. Capela din Viena, calificată de «Romîină» aparține uniților și biserica «Ortodoxă» (?) Grecilor. Romîinii din Transilvania care nu prea simpatisească cu Grecii, preferă a vizita cel puțin la sărbătorile mari, capela uniților, cu toate că și naționalitatea acestor din urmă este, asemenea confesiunii lor, numai un fel de compromis.

Bisericile sau capelele din Diaspora au fost și sînt un centru pentru toți cei ce aparțin la naționalitatea sau confesiunea în numele cărora ele sînt fondate. Bisericile și capelele rușilor și grecilor din streinătate și cele ale altor streini din Rusia, România, etc. sînt o probă la aceasta. Pretutindeni pe unde se află cîteva ruși, se află și cîte o casă de rugăciune, în care se oficiază serviciul divin în limba rusă, și unde preoții ruși sînt datori a preda copiilor compatrioților: catehismul și istoria.

Asemenea fac și grecii, care, deși sînt poate cei mai săraci dintre națiunile june, au cu toate acestea cîte o capelă în Londra, Lipsca, Triest etc., și acum vor a clădi și o biserică în Paris.

Un asemenea centru fu, pînă acum și capela romîină din Lipsca. Mai de la înființarea ei s-au trimis aici din Transilvania la fiecare trei ani cîteva stipendiști romîni, pentru că în Lipsca se află o capelă romîină».

Și tot pentru acel motiv pe lângă studenții și conservatoriștii din România s-au aflat și se află încă o mulțime de școlari romîni, prin gimnazii, școli de comerț și alte

1. Primul care a ținut discurs de recepție, la Societatea Academică, la 6 sept. 1870, secția literară, despre *Alexandru Donici, viața și operele sale*.

2. Gavriil Musicescu (1847-1903), numit de muzicologi „părinte al muzicii corale romînești”, și „primul care a insuflat gustul muzicii populare unei întregi generații”.

institute. Copiii români din Lipsca nu s-au crescut, pînă acum fără istorie și catehism. Această creștere fu însă o excepțiune pentru toți copiii români crescuți în Germania.

Un institutor german din Drezda își consilia acum cîțiva ani colegii, printr-un ziar de a primi copii din toate națiunile și confesiunile, numai români «nu». Acești copii n-au despre religie și morală «nici noțiunile cele mai elementare și pentru aceea și frica lor este numai fizică». Ignoranța despre catehism și istorie, a devenit pentru junii români proverbială...

Nefăcînd abstracțiuni de ceea ce se învață prin școli și de cele ce se petrec în lume, eu cred că necesitatea unei creșteri mai solide, trebuie să fie și la noi de mai mult simțită. O creștere în adevăr solidă este însă, fără de participarea bisericii, absolut imposibilă.

Este cunoscut că mai toți copii români trimiși în streinătate pentru creștere și instrucțiune revin în țară cu «dreptul» de a deveni magistrați, deputați, miniștri.

Prezența unei capele romîne prin locurile pe unde se trimit asemenea copii, ar fi pentru România un profit moral și nu «un lux» material.

O singură capelă romînă în toată Germania de Sud și de Nord n-ar fi, cred, prea mult.

Primiți vă rog Prea Sfințite, dimpreună cu smeritele-mi sărutări de mînă și expresiunea sentimentelor mele de stimă și respect.

Arhim. Valerian

140. G. MUSICESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 13 martie 1881

Prea Sfințite Stăpîne,

Eri dl. Mandinescu a binevoit a-mi comunica scrisoarea Prea Sfinției Voastre prin care arătați cum stau lucrurile relativ la fraetle meu.

Dacă aș fi putut să fiu de față și să vă vorbesc, poate că aș fi mai expresiv și ați fi putut ceti în inima-mi respectul și recunoștința ce vă datorim pentru înaltele și părinteștile îngrijiri ce totdeauna purtați pentru noi.

Mă simt însă cu totul fără putere, căci trebuie să vă exprim în scris devotamentul inimei, filiala supunere și sinceră recunștință, nu găsesc cuvinte prin mijlocul cărora să vă pot descrie aceste sentimente, ci din adîncul inimei vă rog Prea Sfințite Stăpîne, să credeți că recunoștința ce v-o datorim e săpată în inimă, care nu se mai șterge pînă la mormînt. Și ne vom sili ca aceasta s-o probăm nu numai cu vorbe, ci și cu fapte.

Prea Sfințite! În scrisoarea Prea Sfinției Voastre ziceți: vi se pare că fratele meu a făcut mai întîi seminariul și apoi a intrat în școala normală.

Da, eu am un alt frate Maxim, carele a făcut seminariul, dar acela e notar într-o comună tot în Dobrogea. Aceasta însă, Nichita, pentru care mi-am permis să vă rog, și căruia ați făcut atîta bine, el a făcut mai întîi două clase de gimnaziu și apoi s-a dus la școala normală.

Eu i-am scris ca să stăruie acum pe lîngă revizor.

Prea Sfințite! Ați zis în scrisoare că s-a deschis ședințele Academiei. Aveți dară ocaziune să vă întîlniți cu dl. V. A. Ureche, vă rog să-i spuneți vreo două vorbe pentru mine (deși știu că e prea supărat pe mine), eu am adresat onorab. Ministru Instr. Publice o cerere pe lîngă care am alăturat în dublu exemplar și *Cursul practic de muzică vocală*, ce l-am publicat (în trei broșuri), cerînd să-l aprobe oficial, dacă-l va găsi bun. Suplica am trimis la 1 februar, dar pînă azi nici un răspuns.

Rămîn al Prea Sfinției Voastre prea devotat fiu duhovnicesc și supus serv,

G. Musicescu

141. MITROPOLITUL CALINIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 22 martie 1881

CABINETUL METROPOLITULUI PRIMAT

Prea Sfințite,

Asociațiunea de construcțiune a catedralei din București, alegându-vă în întrunirea din 19 martie membru de onoare al comitetului central, avem onoare și deosebita plăcere a vă face cunoscut despre aceasta, și a vă ruga să binevoiți a lua parte la ședința comitetului, care va avea loc luni 23 curent la orele 8 p.m. în localul Senatului.

Totodată vă alăturăm și un exemplar al statutelor votate de Onor. Adunarea Generală a asociațiunii.

Mitropolit Primat al României
† *Calinic*

142. NARCIS CREȚULESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Seminarul Huși, 11 april 1881

Inalt Prea Sfințite Stăpîne !

Cu cel mai adânc respect Vă rog Inalt Prea Sfințite Stăpîne, ca să binevoiți a-mi permite și a recepe sincerile și umilele mele felicitări pentru toate Sfintele și Mîntuitoarele Sărbători ale Sfintelor patimi și a Dumnezeștii Invieri a D.N. Iisus Hristos. Pentru care în sinceritatea inimii mele mă și rog puternicului Dumnezeu să vă reînvieze și să vă întărească întru mulți și fericiți ani, conducîndu-vă cu norocire pe toate căile vieții și a progresului, ca și eu smeritul să mă pot bucura de liniște spre a lucra cu bună credință în via sa prin *protecția și auspiciile Inalt Prea Sfințiilor Voastre*.

Sînt și voi fi al Inalt Prea Sfințiilor Voastre prea plecat și întru toate supus fiu duhovnicesc,

† arh. *Narcis Crețulescu*¹

*Inalt Prea Sfințitului Nostru Stăpîn D.D. Melchisedec,
Episcopul Sf. Eparhii de Roman etc., Cavaler a mai multor ordine etc.,
La Roman*

143. DUHOVNICUL ANDRONIC CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

M-rea Noul Neamț, 28 iunie 1881

Inalt Prea Sfinția Voastră,
Prea Sfințite și mult milostive stăpîne !

Mai întîi cu cuviincioasa smerenie, îmi cer voie și iau îndrăzneală măcar, deși mă găsesc în depărtare de părinteștile brațe, ale Prea Sfinției Voastre, a cădea gînditoriu la apostoleștile picioare și a le săruta și a primi arhierescă blagosalovenie, mulțumindu-vă cu lacrimi dintru tot sufletul meu părinteasca dragoste și milă, care ca un duios părinte ați arătat spre a noastră smerită cerere, dîndu-ne la 4 zile ianuarie anul acesta, pentru înzestrarea bibliotecii, încă, gratis, cărțile, de care doriām.

1. La 1877 egumen la Sf. Sava din Iași, la 1800 director la seminarul din Huși, în 1881 hirotonit arhieru, între 1884-1904 retras la M-rea Neamț, în 1904-1911 starețul M-rii Neamț, decedat în 1913 la M-rea Neamț. Articole despre Narcis Crețulescu în *Universul* din 13 martie și 5 aprilie 1913.

Și încă, mai mult, adică: Hronica Romanului și a episcopiei de Roman, partea întâia și partea a doua; Hronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire; Evhologiu și două cărți «Scurtă introducere în cursul științelor teologice» care, ca o părintească și arhipăstorească binecuvântare, trimise din prea iubită patrie noastră cea pămîntească, nouă smeriților monahi moldoveni, priimindu-se toți cu lacrimi pline de bucurie, dăm laudă prea întru tot înduratului Dumnezeu și prea curatei dumnezeestii sale maice, rugîndu-ne ca să vă păzească, în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelung înzilit.

Și drept îndreptînd cuvîntul adevărului, cu toată bucuria sufletească pre sfințitul scaunul păstoresc al pravoslavniciei bisericii Romîniei, spre folosul norodului și întru slava patriei, pînă la cele mai adînci bătrînețe, păstorind cuvîntătoarea turmă, ce vă este încredințată de marele arhieru Ii(su)s H(risto)s cel ce a străbătut cerurile și înmulțind talantul dat și apărînd prea sfințita sa biserică de lupii cei gîndiți și cei văzuți, carii neîncetat năvălesc asupra ei, mai ales, acum, în veacul acesta vrednic de plîns.

Și după mutarea de aicea, să vă învredniciți, a auzi prea dulcele acela glas «bine, slugă bună și credincioasă, peste puțin ai fost credincios, preste multe te voi pune, intră în bucuria domnului tău», că, mare îți este osteneala o! prea deșteptule Ierarh! și rîvna, spre înmulțirea talantului! duple cum și eu însuși, prostul, înțeleg din aceste cărți, mult și să cuvîne, dar și plata de la acela ce vede toate, carele o va și da, la vremea cuviincioasă.

Și al doilea, vă rog, binevoiți a primi și din partea noastră, măcar acestea, adică 2 iconiți în litografie, chipul prea curatei Mariei lui Dumnezeu, 5 broșuri: cuvîntul prea sfințitului Pavel carele l-au grăit la sfințirea bisericii ce s-au întemeiat de noi moldovenii, întru această sfîntă nouă monastire Neamțul, și 2 fotografii: chipul prea fericitului părintelui nostru starețul Paisie, începătoriului vieții deobște al sfințelor noastre monastiri Neamțul și Secul și ai fiicei a acestora, acestei sfîntei nouă monastiri Neamțului. Ale căruia prea sfînte și prea puternice mijlociri, către întru tot înduratul Dumnezeu, dorim, să fie cu Duhul prea sfinției voastre, acum și în vecii cei nesfîrșiți.

Pe lîngă acestea, vă facem cunoscut, cum că pentru această facere de bine, sînteți însemnați întru sfîntul și marele pomelnic pe fila 32; însă bine ar fi, dacă veți socoti și înșivă ca să se însemne tot acolo, și numele născătorilor spre veșnica pomenire din osteneala prea sfinției voastre. Și de veți găsi de cuviință, apoi, prin acesta ocazion, trimiteți numele acele vrednice de fericire, neuitîndu-mă și pe mine mult păcătosul întru sfintele rugăciuni, pre cel ce am cîste, a mă adresa.

Al prea sfinției voastre, cu totul umilit și supus fiu duhovnicesc și slugă întru Hristos,

*Andronic duhovnic*¹

144. CALINIC AL HUȘULUI CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

23 septembrie 1881

Cu smerenie sărut mîinile Prea sfințite stăpîne!

Mai întîi doresc a ști cum vă aflați ca fiind bine să dau laudă Creatorului, din a cărui grație eu acum mă aflu mai bine deși am fost bolnav.

Odată cu aceasta, rîspectuos vă trimit două tablouri: fotografia bisericii acestei sf. episcopii a Hușilor, spre suvenire de timpul cînd Prea Sf. voastre ați fost locotent de episcop acestei eparhii și întîiul organizator al seminariului ei, de a cărora primire vă rog să binevoiți a-mi răspunde.

În dorința a ști despre sănătatea Prea Sfinției Voastre care mă interesează, sînt Al Prea sfinției voastre, în Hristos mai mic frate și către Dumnezeu smerit rugător,

*Kalinic al Hușului*²

1. Original, scriere cirilică.
2. De la 1879-1884.

145. EPISCOPUL MEMLCHISEDEC CĂTRE EPISCOPUL CALINIC
AL HUȘULUI
(concept)

Roman, 30 sept. 1881

Prea Sfințite Stăpîne !

Am primit epistola Prea Sfinției Voastre împreună cu tablourile fotografice a Bisericii Episcopiei de Huși și vă mulțumesc prea mult pentru bunăvoința ce ați avut de a mi le trimite, căci simțesc deosebită plăcere privindu-le și amintindu-mi de timpul petrecerii mele în Huși.

Am fost la București și am văzut pe Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat, carele este bine și sănătos.

Dorind a vă vede cu pace și sănătate în sesiunea Sf. Sinod, sînt cu plăcere
Al Prea Sfinției voastre în Hristos frate și amic,

(Episcop *Melchisedec*)¹

146. DOCTORANZII IOAN CORNOIU ȘI ALȚII CĂTRE EPISCOPUL
MELCHISEDEC

17/29 octombrie 1881

Prea Sfințite Părinte,

Venirea Prea Sfinției Voastre... ne-a făcut o bucurie nespusă căci cu această ocaziune am avut fericirea să vedem pe demnul Prelat al bisericii noastre și să primim părinteștile sale sfaturi, cum se cuvine să lucrăm și să ne purtăm ca studenți în școală și ca oameni în societate, care sfaturi vor rămîne pururea în mintea noastră, le vom ține și avea ca un îndreptar de care să ne conducem totdeauna.

În acest timp, Prea Sfințite Stăpîne, cu o deosebită bunăvoință ne-ați dat părintescul sfat ca acei ce sîntem azi pe spese particulare, ajutați de persoane generoase, să trimitem un certificat de studii și bună purtare la Sf. Sinod, aceea ce am și făcut chiar de atunci, adresînd cererea noastră Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Primat, Președintele Sfîntului Sinod, alăturînd la cerere și două certificate, unul de studii și altul de bună purtare.

Această rugăciune a noastră însă, Prea Sfințite Stăpîne, poate rămînea fără nici un rezultat dacă persoane cu autoritate, demne și care au luptat și purtat un deosebit interes pentru binele, înflorirea și prosperarea sfintei noastre biserici, nu se vor interesa și de cauza noastră.

De aceea, Prea Sfințite Stăpîne, venim cu cel mai profund respect a Vă ruga, bazați fiind că întotdeauna ați lucrat și ajutat pe cei ce caută lumină, să binevoiți a ne susține și pe noi la Sfîntul Sinod și Onor. Minister de Culte și Instrucțiune Publică, ca cu facerea noului buget să ne prenumere și pe noi între bursieri statului.¹

Ai Prea Sfinției Voastre plecați și supuși fii spirituali,

Preotul *Ion Fotea*
Ștefan Dinulescu
*Ioan Cornoiu*²

1. În ședința Sf. Sinod din 8 iunie 1884, episcopul Melchisedec declara : „noi avem 4 studenți la Facultatea... ; din aceștia poate va veni, le vom vedea titlurile și poate din aceștia vom găsi buni profesori. În „Biserica Ortodoxă Română“, nr. 11-12/1957, p. 1082.

2. Ajuns profesor de Exegeza Noului Testament, la Facultatea de Teologie din București.

147. PICTORUL EPAMINONDA BUCEVSCHI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

1 noiembrie 1881

Eminenție,

După dorința înalt prea sfinției voastre, mi iau libertatea de a trimite 6 facsimile din Evangheliarul lui Ștefan cel Mare¹ și anume:

Nr. 1, 2, 3, facsimile de scrisoare privitoare la istoria cărții.

Nr. 4, dispozițiunea tabloului întreg pre care se află portretul lui Ștefan.

Nr. 5, copie acurata a figurii lui Ștefan.

Nr. 6, Probe de inițiale și ornamente aflătoare în Evangheliariu, precum și o copie de pre legătura cărții evangheliilor a mitropolitului Grigorie care reprezintă pre S. Daniil din Voronețiu și le supun înalt Prea sfinției voastre spre buna dispozițiune și totdeauna gata a servi cu slabele mele puteri în asemenea afaceri. Am călătorit zilele trecute la monastirea Putna și am fost ales de fericit de a descoperi pre o icoană cusută și dăruită monastirii de Ștefan cel Mare, un alt portret cu asemenea semne caracteristice ca și acel din evangheliariu și am comunicat facsimilul domnului profesor Ionescu din Iași.²

Astăzi mă pornesc în călătorie la monastirea Humorului cu scop de a face unele studii, poate voi afla și alte documente.

Am cutezat de a scrie sibile acestea în înțelegere cu înalt prea sfinția sa părintele mitropolit,³ care totodată m-a demandat a vă face cunoscut, cum că în scurt timp va răspunde epistolei înalt prea sfinției voastre.

Al eminenței voastre cel mai supus,

*Epaminonda Bucevschi*⁴

148. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE PICTORUL EPAMINONDA BUCEVSCHI
(concept)

4 noiembrie 1881

Domnule Bucevschi,

Am primit albumul trimes de d-voastră și vă mulțumesc prea mult. Eu am făcut asupra lui un memoriu pe care am să-l prezint Academiei Române dimpreună cu albumul⁵

Am amintit în el despre d-voastră și despre zelul ce aveți despre dezvoltarea arheologiei și a picturii bisericești. (Am propus ca să vă comandeze facerea unui adevărat și autentic portret al marelui Ștefan după documentele istorice acum în urmă descoperite).⁶

Rezultatul vi-l voi comunica. Eu sînt sănătos și peste cîteva zile plec la București.

Vă rog să arătați din parte-mi respectuoase complimente înalt prea sfințitului Mitropolit, căruia-i păstrez stimă și dragostea mea.

Asemene complimente și binecuvîntări înalt prea cuvioșilor arhimandriți Ciupercovici⁷ și Călinescu⁸ și d-lui Vasile Morariu⁹ și tuturor prea cucernicilor părinți cu care am avut plăcuta ocazie de a face personala cunoștință.

Dorindu-vă sănătate, fericire și progres în arta d-voastră, sînt cu plăcere, al d-voastră părinte sufletesc,

(Episc. *Melchisedec*)

1. Corneliu Gheorghian: *Pictorul Bucevschi și portretul lui Ștefan cel Mare* (1881-1884), în rev. *Făt Frumos*, 1934, pp. 17-20, 57-62, 97-102.

2. Nicolae Ionescu, profesor de Istoria Universală la Universitate și membru al Academiei Române, mort în 1905.

3. Silvestru Morariu al Bucovinei.

4. Pictor, născut la 19 febr. 1843, răposat la 13 febr. 1891 la Cernăuți.

5. Despre „Albumul” lui Bucevschi și legăturile sale cu episcopul Melchisedec, la Corneliu Gheorghian: *Bucovina în pictură*, în „Boabe de grâu”, anul V (1934), nr. 9, pp. 540-545.

6. În concept scrise, apoi șterse cu linie pe deasupra.

7. Fost igumen la Putna, viitorul mitropolit Arcadie Ciupercovici.

8. Mihail Călinescu, profesor de religie..., autor de calendare pe anii 1874-1877.

9. Fiul mitropolitului Silvestru Morariu.

149. GAVRIIL MUSICESCU CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 16 noiembrie 1881

Prea Sfințite Stăpîne,

Am cetit în jurnale că cea întâi propunere a Sf. Sinod, în sesiunea prezentă, va fi regularea seminariilor.

Prin regulare eu am înțeles și *programa* și de aceea mi-am permis a vă adresa aceste rînduri, respectuos rugîndu-vă să susțineți punerea muzicii vocale prin toate seminariile. Numai predarea ei să nu fie în mod teoretic (din care cauză au și desființat-o la 1873) ci *practic* și profesorii să fie obligați a face coruri.

Pentru acest scop trebuie a se pune condiție la numirea profesorilor ca, pe lîngă studiile conservatorului, să mai aibă și cel puțin 2 ani practică în vreun cor bisericesc.

Iar pentru a înlătura orice șovinism din partea profesorilor, să li se prescrie anume ce carte teoretico-practică să predice. Ca nu cumva să-i tot silească pe elevi cu teorie, iar în practică să nu știe să intoneze nici două note.

Eri am primit o scrisoare de la dl. Mandinescu, în care între altele îmi scrie că Prea Sfinția Voastră ați făcut *istoricul cîntărilor în biserica orientului*, precum și un proiect pentru cîntarea bisericească.¹

Aștept cu nerăbdare să le văd tipărite, iar pînă atunci mi-iau permisiunea d-a vă ruga să binevoiți a sprijini propunerea mea, ce săptămîna aceasta voi adresa Sf. Sinod în privirea cîntărilor bisericești, care propunere este: *D-a transpune actualele cîntări de pe semnele de psaltichie* (care sînt foarte imperfecte) pe notele moderne; cînd odată cu propunerea voi alătura și probele de transpunere.

Dacă însă această idee nu este în acord cu proiectul Prea Sfinției Voastre, atunci cu profund respect, vă rog avisați-mă, ca să nu mă mai încerc a-l propune Sf. Sinod și să rămîn de rușine.

În această lucrare, ia parte activă dl. G. Dima, psalt la strana mare de la Sf. Spiridon (fratele episcopului Calinic) și dl. Gr. Gheorghiu, psalt la strana mică la Mitropolie. Ambii sînt cunoscători competenți în Psaltichie și în muzica modernă.

Iertați-mi cutezanța, interesul ce port cîntărilor bisericii noastre și neconținutele îndemne ce am primit de la Prea Sfinția Voastră m-a făcut să vă adresez aceste rînduri.

Al Prea Sfinției Voastre duhovnicesc fiu și prea plecat serv,

G. Musicescu

150. GAVRIIL MUSICESCU CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 21 noiembrie 1881

Prea Sfințite Stăpîne,

Am fost la culmea fericirii cînd am primit telegrama Prea Sfinției Voastre. Cînd mă văd încorajat de Prea Sfinția Voastră, atunci nu simt nici oboseală la lucru.

Eri am trimis la adresa I.P.S. Calinic președintele Sf. Sinod, o cerere și un caiet din lucrarea noastră.

La cercetarea acestei lucrări n-ar fi oare necesară prezența mea? căci față fiind, aș putea să dau multe lămuriri ce în scris mi-e și incomod și cam greu d-a le face.

Dacă veți hotărî ca să vii, nu s-ar putea ca dl. ministru să-mi dea un bilet la drumul de fer?

N-ar fi oare bine să numiți din partea Sf. Sinod, ca șef cenzor pe I.P.S. Iosif,² carele fiind în Iași, noi am putea pînă la maiu să și revedem și să corectăm ceea ce

1. În ședința Sf. Sinod din 12-13 noiembrie 1881, episcopul Melchisedec citește: *Memoriu asupra cîntărilor bisericești*, care apoi a și fost tipărit, București 1881. Pe lîngă acest memoriu, prezintă și un *proiect de regulament pentru cîntările bisericești*, în 11 articole, care a fost aprobat de Sf. Sinod în ședințele de la 28 și 30 noiembrie 1881.

2. Naniescu, mitropolitul Moldovei de la 1875.

poate am scăpat ceva din vedere, încît în sesiunea din maiu ar mămînea numai ca și Sf. Sinod să se pronunțe și pînă la septembrie s-ar tipări întregul Anastasimataru.

Sînt prea convins că veți face tot aceia ce va fi pentru podoaba bisericii și onoarea celor ce lucrează.

Din inimă vă aduc mulțumirile mele pentru încorajarea ce-mi dați.

Al prea sfinției voastre devotat fiu duhovnicesc și prea supus serv,

G. Musicescu

151. *GR. GHEORGHIU ȘI GH. DIMA CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

Iași, 21 noiembrie 1881

Prea Sfințite Stăpîne,

N-avem cuvinte prin care să vă putem exprima profunda noastră recunoștință, pentru încrederea cu care ne-ați onorat, promițîndu-ne concursul Prea Sfinției Voastre în privirea traducerii cîntărilor bisericești pe notele moderne, lucrare întreprinsă din inițiativa d-lui *Musicescu*, carele neobosit lucrează pentru podoaba bisericii noastre.

Respectuos vă rugăm Prea Sfințite să binevoiți a ne lua sub patronajul Prea Sfinției Voastre și să ne fiți scut de apărare, în contra celor ce nu se vor convinge de binele ce voim a aduce bisericii prin traducerea cîntărilor pe notele moderne.

Noi și cei ce voiesc binele bisericii noastre vă vor binecuvînta în veci.

Ai Prea Sfinției Voastre întru tot devotați și supuși servi,

*Gr. I. Gheorghiu*¹

*Gh. I. Dima*²

152. *PROF. MITROFANOVICI CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

18 decembrie 1881

Inalt Prea Sfinția Voastră,

Intorcîndu-mă de la Vieana acasă, de sărbătorile Nașterii Domnului, îmi iau libertatea, conform dorinței Inalt Prea Sfinției Voastre, a vă prezenta posa mea și a vă ruga respectuos, ca să binevoiți a-mi acorda trimiterea posei. Inalt Prea Sfinției Voastre.

Prea plecat și devotat fiu întru Hristos,

Prof. Dr. V. Mitrofanovici

153. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE PROF. MITROFANOVICI*
(concept)

22 decembrie 1881

D-lui Dr. Vasile Mitrofanovici,

Am primit cu multă plăcere epistola și posa î(nalt) p.c. voastre. Vă voi trimite și eu cu mulțemire posa mea, îndată ce voi posa la București.

Tot acum vă trimit prin poștă, un memoriu ce am făcut pentru cîntările bisericești împreună cu Regulamentul ce s-a și votat la Sf. Sinod.

1. Profesor de muzică la seminar și protopsalt la Mitropolie.

2. Absolvent al Conservatorului din Iași, protopsalt la biserica Sf. Spiridon.

Vă rog să le primiți ca un semn al dragostei și stimei ce vă păstrez.
Vă urez ca Sf. Sărbători viitoare și anul nou să le petreceți cu sănătate la mulți ani.

Al. î(nalt) prea cucerniciei voastre părinte sufletesc și amic,

(Episc. *Melchisedec*)

1882

154. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE VASILE MANDINESCU

București, 8 februarie 1882

Domnule Mandinescu!

Am primit scrisoarea d-voastră și pachetul cu cărțile. Dl. Sion¹ îmi spusese de acele cărți, că mi le-a trimis, și uitase numele persoanei, știa că este avocat din Roman. Eu eram în nedumerire. Acum s-a limpezit.

Eu mă aflu bine. Aici avem timp frumos. Am uitat să ieu inscripția pentru turn.² Ea este scrisă pe o coală întreagă de Isidor.³ Caut-o d-ta în etacul meu pe masă și mi-o trimite prin poștă, ca să o dau la un săpător. D-lui Străjescu, când îi vei vedea, să-i mulțumești pentru cărți.

Ep. *Melchisedec*

1883

155. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE VASILE MANDINESCU

București, 27 ianuar 1883

Domnule Mandinescu,

Am primit toate plicurile și scrisorile ce mi-ați trimis. Socotelile pentru clopotniță le-am dat eri la minister. Pentru casele cele nouă, le voi da după votarea budgetului.

Eu sînt sănătos. Voi rămînea încă în București, pînă pe la 20 febr. Voiesc să urmăresc de aproape mezatul pentru seminarie, ca să nu se zădărnicească și astă dată.

După sosirea mea în București, peste vreo două zile am avut viscol și omăt mare cu frig. Vreo săptămîină au umblat săniele, apoi omătul acela s-a topit mai de tot. A venit alt omățel și acela deasemînea s-a topit, astă noaptea a nins din nou omăt bun. Iarăși umblă săniele, dar s-a ivit soarele și omătul se topește.

În săptămîina trecută am avut umezeală și negură. Astăzi la Senat se face a 3-a cetire a articolelor de revizuit al Constituțiunei.

Să auzim de bine.

Ep. *Melchisedec*

1. Gheorghe, poet și publicist, născut la 22 mai 1822, † 1 oct. 1892, membru al Academiei Romîne de la 1868.

2. Poate și pentru turnul de la intrare la episcopia Romanului.

3. Arhidiacon Isidor Bușilă, cu seminarul de la Socola, din anturajul casei episcopului.

156. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE VASILE MANDINESCU

București, 3 februarie 1883

Domnule Mandinescu!

Am primit raportul de la Putna, dar nu urmează a se înainta nici o lucrare.¹

Am primit de la antreprenorii bisericii de la cimitir o scrisoare, prin care ei cer un acout asupra materialului adunat. Eu vă alătur ez aici, acea scrisoare. Dați-le 4.000 lei acouto și se vor face formalitățile după întoarcerea mea acasă. Dacă totuși este bine, ca mai înainte să te duci d-ta la cimitir și să vezi acel material și calitatea lui și apoi să le dai paralele; poți să iei și pe păr. Ieronim, spre a inspecta materialul.

Eu sînt bine. Aici este ger, pînă la 14° centigr.

Voi sta în București pînă după ziua mezatului seminariului, 15 februarie. Societatea de construcțiuni a promis a participa la mezat.

Revizuirea constituțiunii s-a amînat și împreună cu ea au să se amîne și Camerele actuale pînă la mai viitor.

Stăruiește la primărie ca să se dea restul banilor pentru biserică. Spune d-lui Stepleanu că îl poftesc să reguleze aceasta, pînă este în puterea d-sale.

Ep. Melchisedec

157. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE VASILE MANDINESCU

București, 1 noiembrie 1883

Domnule Mandinescu,

Să scrii din partea mea lui Musicescu, ca el să scrie la Moscova la vre-un librar iu, ca să mi se procure cartea rusească intitulată: «Istoria russcoi slovestnosti» a lui *Stepan Șevirev*, tipărită la Moscova în anul 1858. Am mare trebuință de cartea aceasta.²

Se pare că, congresul³ cel obraznic al preoților celor obraznici s-a zădărnicit. Se zice, că un oarecare din ei venise în București sîmbătă seara; dar n-a întîmpinat simpatia și primirea la care ei se așteptau. Și așa s-au făcut nevăzuți, încît nici numele lor nu se știe, afară de 3. Aș dori să știu, dacă a fost la București careva și din eparhia Romanului. Să te informezi de la protoierei.

Eu sînt sănătos.

Melchisedec

1. In 1883, episcopul Melchisedec vizitează Bucovina și în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, publică studiul său în nr. 1 și 11/1883.

2. In zilele de 5-8 septembrie 1883, episcopul cercetase biblioteca M-rii Neamț și întocmise acolo „Catalog de cărțile sârbești și rusești, manuscrise vechi”, în total 107 titluri și cartea cerută îi era necesară pentru confruntare.

3. Episcopul Theodosie al Romanului, în ședința din 29 august 1914 a Consistoriului Superior Bisericesc:

„Altele au fost împrejurările la 1882, cari au făcut Sf. Sinod să se alarmeze și să fie contra congresului preoțesc. Atunci P.S. Melchisedec, făcea toate chipurile, ca congresul să fie paralizat. Pentru ce? Pentru că i se adusesse pe nedrept, ponoșul de către răposatul mitropolit Iosif, că acea gazetă... „Deșteptarea” ar fi opera P.S. Melchisedec. Și acea gazetă nu ataca atît pe mitropolit cît pe directorul mitropoliei...”

Prin urmare, P.S. Melchisedec nu a fost vinovat de batjocurile acelea ce se aduceau mitropolitului Moldovei, căci P.S. Sa dădea ordin să nu se patroneze acel pamflet și, mai mult, a căutat să înăbușe mișcarea aceasta preoțească”. Din *Ședințele Consistoriului Superior Bisericesc*, București, 1915, p. 32.

1884

158. THEODOR M. STOENESCU, ADMINISTRATORUL REVISTEI
«LITERATORUL», CATRE EPISCOPUL MELCHISEDECSOCIETATEA REVISTEI LITERATORUL¹

8 februarie 1884

30 Știrbei Vodă 30
București

Prea Sfinte,

Ați avut deosebita bunăvoință de a sprijini revista *Literatorul*, în decurs de mai mulți ani, și credem că și de aici înainte vom fi încurajați de Prea Sfinția Voastră.

Cu toate că ați înapoiat chitanța abonamentului pe acest an, comitetul revistei noastre m-a însărcinat să intervin pe lângă Prea Sfinția Voastră și să vă rog a ne onora cu aceeași atențiune, cu care ne-ați onorat, pînă acum; mai ales că revista fiind deabia în al 5-lea an al aparițiunii sale mai are încă nevoie de concursul și generozitatea persoanelor de bine.²

Incredințat fiind de un bun rezultat, vă rog, Prea Sfinte, a primi expresiunea devotamentului ce vă păstrează respectosul

Th. M. Stoenescu
Administratorul

159. VASILE MANDINESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Roman, 29 febr. 1884

Sărut mîinile Prea Sfințite Stăpîne!

Astăzi am primit de la gară portretul Marelui Ștefan, lucrat și expedit de dl. Bucevski de la Viena. A ajuns în foarte bună stare, căci este așezat în o cutie de scînduri, lungă și lată. Acasă am deschis capacul de deasupra și am văzut și eu portretul.

Este foarte frumos; în fața lui se vede și inteligența și vigoarea. Portretul este așezat în o ramă aurită, frumoasă și mare. Am închis portretul în cutie și l-am lăsat așa în antretul caselor mari. Poate că veți găsi cu cale a vi-l trimite la București. Cred că, ar face mare impresie, mai cu seamă cu deschiderea sesiunii Academiei.

Am plătit 64 lei transportul și vama. Scrisoare n-am primit pînă acum. Primind, voi înainta-o la București. Pe aici iarăși a început zilele babei și-i cam frig. Părintele Ieronim este mai bine. Ceilalți toți sîntem bine.

Astăzi am citit, în jurnalul *Timpul*, articolul de fond, în care se spune despre declinarea competenței făcută de Curtea de Casație în chestiunea arhierelui Orleanu și am rămas foarte mulțemit de justa apreciere a scandalului provocat de arh. Orleanu și de procedarea înaltei Curți.³

Vă sărut mîinile și rămîn al Prea sfinției Voastre prea plecat și supus serv.

V. Mandinescu

1. Revistă din 1880, condusă de Alex. Macedonski, care va dăinui timp de două decenii, prôpagînd simbolismul.

2. Adăugat cu creionul, scrisul lui Melchisedec: am plătit la 7 februarie 1884.

3. Pentru atitudinea sa necuviincioasă față de membrii Sf. Sinod, arhierul Calist Orleanu a fost suspendat în 1883 și oprit a sluji. Avocatul George Mirzescu a susținut apărarea în fața Curții de Casație, tipărind și broșura „In apărarea arhierelui Calistrat Orleanu”, București, 1884.

160. C. ERBICEANU CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 9 septembrie 1884

Vă sărutăm mîinile prea sfinte!

Am fost supărat pe dl. Crețu¹ pentru că mi-au luat cartea fără voia mea, dar văzînd că v-a dat-o prea sf. voastre la Roman și n-a dus-o la București, mi-a părut bine, mai ales că mi-am dat cuvîntul către prea sf. voastră, de a v-o pune la dispoziție chiar în Iași. Mă îngrijeam pentru că, eu am dat chitanța mea bibliotecarului.

Acum sînt liniștit și vă rog cu tot respectul ca să n-o arătați d-lui Tocilescu² care-i în stare de a ni-o lua chiar de tot. Cînd veți termina studiile asupra ei trimiteți-mi-o, vă rog, mie personal.

Tot odată, vă încunoștințez, că am găsit prefață din Coresi scrisă de prea sf. voastră și pe care cred că voi publica-o spre a nu se pierde.

Cu această ocazie am găsit o sumă de note curioase și cataloagele cărților românești, scrise tot de prea sf. voastră, atît de cărțile din mitropolie, cît și din monastr. Neamțului; apoi o scurtă istorie a m-rei, scrisă și subscrisă de prea sf. Neofet.

Toate acestea am să le public în revistă.

Dorindu-Vă multă sănătate, rămîn al prea Sf. voastre supus și ascultător fiu,

C. Erbiceanu

1885

161. EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MITROPOLITUL IOSIF

ROMINIA
SFINTA EPISCOPIE DE ROMAN
Nr. 1035

Roman, 15 noiembrie 1885

Inalt Prea Sfințite Stăpîne,

Cu ocazia voiajului ce am făcut în vara acestui an prin Rusia, mai multe persoane ne-au arătat că au mare dorință de a avea în limba romînă *Acatistul Acoperemîntului Maicii Domnului*,³ rugăciune ce se citește foarte mult, dar pe care nu o pot înțelege fiind în limba slavonă și totodată ne-au rugat a le-o traduce în limba romînă, ceea ce noi am și, făcut, fiind gata pentru imprimare.

Mai avînd în vedere că în Eparhia noastră se simte o mare necesitate pentru cartea intitulată *Aghiazmatar*, pe care preoții îl cer și nu este de unde a-l procura, Noi ne-am decis a-l imprima după edițiunile imprimate mai dinainte cu binecuvîntarea Sfintei Mitropolii a Moldovei.

Imprimarea amîndurora acestor cărți: *Acatistul Acoperămîntului Maicii Domnului* și *Aghiazmatarul*, Noi dorim să o facem în tipografia sfintei mănăstiri Neamț și de aceea

1. Grigorie, născut la 1848 în Tîrgul Neamț, † 1919, profesor și publicist, a fost profesor la seminarele din Roman și Huși, apoi la liceul Matei Basarab din București.

2. Grigore, istoriograf și epigrafist. Născut la 27 octombrie 1850 în Ploești. Profesor universitar și membru al Academiei Romîne, † 18 septembrie 1902.

3. *Acatistul Acoperămîntului Prea Sfintei Fecioarei Maria* s-a tipărit la București, în 1886, cu caractere cirilice.

vă rugăm, Inalt Prea Sfințite Stăpîne să binevoiți a da Starețului acestei mănăstiri binecuvîntarea Inalt Prea Sfinției Voastre pentru imprimarea lor.

Binevoiți, vă rugăm, Inalt Prea Sfințite Stăpîne a primi încredințarea prea deosebitei noastre considerațiuni.

Episcop,
Melchisedec

Director,
Mandinescu

Inalt Prea Sfinției Sale
D.D. Iosif, Arhiepiscop și Mitropolit Moldovei și Sucevei și Exarh Plaiurilor

162. *I. IONESCU DE LA BRAD CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC*

Bradu, 21 decembrie 1885

Prea Sfințite Stăpîne,

Toate documentele moșiei Bradu de la 1563 pînă la 1823, mi le au trimes administrația domeniilor statului și nu-mi lipsesc decît ce s-au făcut cît au fost tatăl meu îngrijitor al schitului Bradu, pentru ca să completez și se pun sub tipar cartea ce am scris a 21-a în limba romînă *despre agricultura romînă de la Bradu*.

Vă rog, deci, fiți bun și binevoiți a însărcina pe domnul Mandinescu ca să le caute și să mi le dea. Pentru treaba aceasta vă rămîn foarte recunoscător.

Tatăl meu fiind îngrijitor al schitului ce s-au făcut din nou, a cumpărat și bucatele de moșie și dupe obiceiul pomentului de atunci, s-a băgat și în judecăți și a intrat cu judecata cu... de a dat hotare moșiei Bradu. Această hotărnicie mă interesează foarte mult.

Tatăl meu a fost dat afară de la Brad de vlădica Meletie¹ care a pus un nepot al lui la Brad. Și tatăl meu s-a plîns Mitropolitului Veniamin și a dobîndit o dispăgubire cu care nu s-a putut plăti datoriile ce a făcut către schit și așa a murit de supărare în 9 martie 1837.

Vă rog, dar, binevoiți a-mi da cuvenitele lămuriri și documente de la 1823 pînă la 1837...

Aceste le aștept ca să pun cartea sub tipar și dobîndindu-le vin a arăta recunoștința mea.

Cerînd arhipăstoreasca binecuvîntare, vă doresc sănătate.

*I. Ionescu de la Brad*²

1886

163. *EPISCOPUL MELCHISEDEC CATRE MANDINESCU VASILE*

București, 16 martie 1886

Domnule Mandinescu,

Am primit două scrisori, pe care le alăturez aici. Una de la Nazarie, prin care cere haină de vară, alta de la un preot de la Brăila.

Întreabă pe Nazarie,³ cîte parale îi trebuie pentru haine și trimite-i ceea ce vei crede necesar. La dorința lui de a veni de Paști la Roman, spune-i că poate să vină.

1. Al Romanului.

2. Ion Ionescu de la Brad, din anul 1879 membru corespondent al Academiei Romîne. In casa lui Costache Negri de la Minjina, în 1846 Nic. Bălcescu s-a întîlnit cu Ion Ionescu de la Brad, specialist în probleme agrare, pe care-l va chema la București, cînd va începe revoluția din Valahia.

3. Născut la 16 martie 1865 în jud. Tecuci. În anul 1886 a fost elev la seminarul de la Socola.

Preotului de la Brăila trimite-i un exemplar din *Notițe istorice*, fără bani; să plătească el transportul.

Eu sînt bine. După ce am venit la București, a mai nins și a viscolit; chiar în săptămîna trecută a nins bine și omătul a ținut vreo două zile. Acum avem de două zile timp frumos de primăvară.

Seminariile nu se desființează. Comisia bugetară a admis bugetele seminariilor ca și în trecut. Viitorul mi-l pot găsi! ¹

Am auzit, că a murit nevasta preotului Cantoniar. Îmi pare rău! Mîngăeți-l. Am primit statele. Mîine le trimit la Minister.

Ep. Melchisedec

164. ION BIANU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

ACADEMIA ROMINA

București, 8/20 mai 1886

Prea Sfințite,

S-a început tipărirea *Didahiilor* Mitropolitului Antim și cred că peste vreo 2 ori 3 săptămîni vor fi gata. După înțelegerea ce ați avut cu dl. Sturza, P. Sfinția voastră o să dați o scurtă notiță biografică asupra lui Antim, care să se tipărească în fruntea volumului.

Vă rog să binevoiți a-mi trimite acea notiță cît mai iute, ca să nu fie împiedicată publicarea volumului din cauza ei. ²

Cartea se tipărește la tipogr. Cărților bisericești.

Încă o rugare: Dl. Ghica, președintele nostru, m-a însărcinat să-i adun cîteva notițe despre Mitropolitul de la București, Filaret (1792-1793); și anume mi-a zis să rog pe P.S. Voastră să binevoiți a-mi da o însemnare relativă la originea și viața acestui mitropolit. ³ Eu am adunat ceea ce se află tipărit în *Istoria bisericească* a lui Geanoglu-Lesviodax, dar altceva nu știu, afară încă de dedicația gramaticei lui *Ienake Văcărescu*.

Al I.P.S. Voastre devotat,

I. Bianu ⁴

1889

165. C. ERBICEANU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 23 februarie 1889

Vă sărut mîinile Prea Sfințite!

Eu am terminat *Viața Cuvioasei Parascheva*, și acum aștept să vă reîntoarceți în București, spre a face cîteva corecturi, după cum mi-a spus Sireteanu, de aceea n-am broșat-o și dar, vă rog să nu așteptați să v-o trimit la Roman. ⁵

1. Aluzie la alegerea mitropolitului primat în persoana lui Iosif Gheorghian, funcțiune pentru care i-a fost propusă candidatura lui Melchisedec.

2. Volumul apărut în 1886 are la început contribuția episcopului Melchisedec despre mitropolitul Antim Ivireanu: *Notițe biografice despre mitropolitul Antim Ivireanu*.

3. Episcopul Melchisedec s-a ocupat de viața mitropolitului Filaret al II-lea, tipărind la Roman, 1886, „*Schife biografice din viața mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret al II-lea (1792) și altor persoane bisericești contemporane cu dînsul*“.

4. Scriitor, profesor universitar, membru al Academiei Romîne. Născut în sept. 1856 în Făget, mort la 13 febr. 1935, în București.

5. Titlul lucrării: „*Viața și minunile cuvioasei maicei noastre Paraschivei cea nouă și istoricul sfintelor ei moaște*“. București 1889.

Prea Sfințite! Vă rog foarte mult când veți veni la București luați cu Prea Sfinția Voastră și manuscrisul meu cel mare, pentru că, editând pe Coressi, voiesc să mă conving de deosebirea limbistică ce există între Coressi și acel manuscript.

Dacă nu abuzez, vă mai rog respectuos să luați și manuscriptul Prea Sfinției Voastre — Psaltirea — și să o aduceți aicea spre a o consulta asupra limbii.

Dorind din suflet sănătate și a vă reîntoarce sănătos la București,¹

Sînt al Prea Sfinției Voastre supus și devotat fiu spiritual,

C. Erbiceanu

1890

166. N. GABRIELESCU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 14 ianuarie 1890

Prea iubite părinte,

Am primit la timp scrisoarea Prea Sf. Voastre în privința Pîrgului de la Golia. De atunci am fost sau lipsă din Iași, sau ceea ce a fost mai rău, bolnav mai tot timpul, încît dam zi după zi să vă răspund și mai cu seamă că voiam, ca răspunsul meu să fie însoțit și de copiile inscriptelor și de pe celelalte pîrguri, — dar cum v-am spus fiind bolnav n-am putut ca să mă sui pe pîrguri ca să le scot.

Vă rog să mă scuzați de această întîrziere și să nu o luați drept vreo supărare din partea mea.

În privința zidurilor Goliei, cu bastioanele și cu turnul, am putut obține de la Dl. Th. Rosetti² să-mi promită că va cere de la Cameră creditul necesar pentru a le pune în stare de a se păstra făcîndu-le oarecare consolidări și reparațiuni ca fie cine va veni să le vadă, să-și poată da seama cu ușurință de cum erau pe vremea lui Duca V(oe)v(od) și cum serveau ca apărare.

Am găsit oarecare dispoziții înrînsse, interesante pentru epoca noastră de la 1660.

P.S. Voastră știți prea bine, deoarece ați spus-o deseori, că toate aceste lucruri deși mici în sine cînd le privești separate, adunate însă la un loc, sînt de mare interes pentru naționalitatea noastră.

Să sperăm că cu stăruință îndelungată, vom face pe mulți să vadă și să se intereseze de asemenea lucruri.

Vă doresc sănătate.

Vă sărut mîna, al Prea Sf. Voastre devotat,

N. Gabrielescu, arhitect
Str. Gării nr. 9

167. VASILE BERON CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Tîrnova (Bulgaria), 24 ianuarie 1890

Prea sfințite Stăpîne,³

Primind și cetînd epistola a Prea sfinției voastre de la 13 ale lunii curente: m-am convins din nou că sînteți cu adevărat pentru mine un părinte sufletesc foarte binevoitor. Viu, dar prin această (a) vă expune profunda mea grațitudine de această iubire și dra-

1. În sesiunea din mai 1889 a Sf. Sinod, Melchisedec n-a participat la ședințe.

2. Om politic, născut în mai 1837, fost ministru de mai multe ori și prim ministru, mort la 27 iulie 1923.

3. Scris autograf, pe coală mare, cu caractere latine.

goste părintească, prin care v-ați propus de a mă recomanda onorabil, Academiei Române și a mijloci să fiu primit membru onorific acestei Academii.

După sfătuirea Prea sfinției voastre, eu am trimis astăzi prin poștă de-a dreptu d-lui președinte Academiei Române d-lui Michail Kogălniceanu câteva exemplare din toate ale mele opere literare.

În această ocaziune vii a vă supune la cunoștință, că eu am onoare a cunoaște (pe) d-sa în persoană..., fiind încă eu pe atunci director al școlii centrale, dacă nu greșesc, în anul 1865.

Ca un episod al convorbirii noastre de atunci cu d-sa, am onoare a vă expune cele următoare :

D-sa m-a întrebat: «dacă și eu predau vreo lecțiune în școala centrală»? Eu am răspuns d-sale: «că predau istoria naturală» — «dar în ce limbă?» — «în limba bulgară» i-am răspuns. D-sa s-a adresat atunci către oficialii prezenți în casa d-lui prefect și i-au spus următoarele pentru mine memorabile cuvinte :

«Domnilor, noi ne gândim că limba bulgară nu este nici de cum cultivată și că bulgarii n-au literatură. Ei bine, domnilor, dl. director mi-au spus că el predă în școala centrală istoria naturală în limba bulgară și că el este bulgar; va să zică d-lor, bulgarii au literatură, limba lor este destul de cultivată, au și oameni învățați și c.l.a.». Aceste expresiuni a stimabilului domn M. Kogălniceanu mi-a făcut, v-o încredințez Prea Sfinte părinte, o impresiune foarte plăcută. Vă rog, dar, dacă veți găsi de cuviință și veți binevoi, s-aduceți aminte d-lui Kogălniceanu despre aceasta a noastră convorbire.

Eu scriu acum d-lui președinte Academiei Române, că voi trimite d-sale și noul meu uvrăgiu cu care mă ocup sînt cîțiva ani, «despre evenimentele istorice (Исторически соднтя) de la surerea la tronul Bulgariei a prințului A. Batenberg pînă în prezent».

Acest uvrăgiu nu este încă isprăvit și nu-l voi imprima pînă cînd nu va fi stabilit la noi pozițiunea normală în toate privințele.

Am citit Prea sfințitului mitropolit Climent cele scrise de Prea sfinția voastră în adresa sa. Prea sfinția sa m-a însărcinat de a vă (p. 2) exprima grațitudoinea sa profundă pentru simpatia binevoitoare ce aveți către persoana sa, și a vă exprima felicitările Prea sfinției sale, pentru anul nou în toate privințele. În acest caz trebuie să vă încunoștiințez că Prea sfinției sale era oprit de a servi în bisericile noastre, sînt 8 luni și că abia acum de la anul nou, i s-a permis de a servi în biserică și în ziua de Sf. Atanasie au și servit în biserică Sf. Atanasie de aici.

Voi fi foarte fericit dacă Prea sfinția voastră mă veți onora cu răspunsul cuvenit.

Sărutîndu-vă mîna Prea sfinției voastre, vă rog să binevoiți a primi încredințarea profunde mele venerațiuni.

Prea Sfinției voastre servitor plecat,

dr. Vasile Beron¹

P. S.

Vă doresc Prea sfinte părinte și din partea mé, ca să fiți în cursul anului 1890 fericiți în orice privință să vă dăruiască Dumnezeu sănătate și viață îndelungată.

Cu mare mîhnire am citit în Purnalul: Telegraful Român, care numai se primește aici (căci altele jurnale române sînt oprite de către guvern), că Prea Sfinția Voastră ați fost bolnav. În urmă însă am aflat că v-ați însănătoșit. Să vă fie fericit anul nou!

dr. Vasile Beron

1. Dr. Vasile Beron, născut în Cotel la 1824, decedat la Tîrnava în 1909. Membru al primului comitet revoluționar bulgar din 1859. Primul director și organizator al gimnaziului bulgar din Bolgrad. Autorul *Gramaticii bulgare-franceze* tipărită la București, 1859; *Logica*, 1861; *Gramatica bulgară-germană* tipărită la Bolgrad, 1868; *Omul în comparație cu animalele*, tipărită la Bolgrad, 1870 etc.

168. D. STURZA CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 28 februarie 1890

Prea sfințite părinte,

Vă rog să binevoiți mai înainte de toate a mă scuza că nu v-am răspuns îndată la epistola Prea Sfinției voastre din ianuarie trecut și că nu v-am arătat imediat recunoștința mea pentru trimiterea *cuvîntului rostit la Huși în 1859*.

Credeam că voi avea norocirea a vă mulțami de viu grai aci în București. Văzînd însă că întârziat a veni, vă rog să credeți, că numai cauza mai sus expusă a întîrziat expresiunea recunoștinței mele.

Cuvîntul se va tipări în volumul al șaptelea,¹ pe care în curînd am să-l pun la tipar și unde și va găsi locul lui natural. Voi fi foarte fericit a publica și a doua cuvîntare ce mi promiteți.

Cu cît actele ce public vor fi mai complete, cu atît și semnificarea măreței munci și însemnatei lucrări a anilor Divanurilor ad-hoc,² va fi mai clară dinaintea noastră. Nu trebuie îndoială că cuvîntările Preasfinției voastre ocupă în publicațiune un loc din cele mai importante.

Sperez că veți putea veni pentru sesiunea ordinară anuală a Academiei și cu plăcere vă anunț că Ministeriul este în tratație serioasă a cumpăra pentru Academie casele Cazianu, unde avem să ne mutăm îndată după Paști, putîndu-se astfel instala într-un mod mai cuviincios și putîndu-ne deplin bucura de colecțiunile ce cresc cu atîta repeziciune.

Sărutîndu-vă cu respect dreapta, mă însemn al Prea Sfinției Voastre prea plecat fiu sufleteșc,

D. Sturza³

169. ION BIANU CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 18/30 mai 1890

Prea Sfințite,

Astăzi s-a dat broșura memoriului P. S. Voastre.⁴ Mîne vi se expediază într-o lădiță, 123 exemplare. Pentru 100 exemplare tipărite separat pentru P.S. Voastră au costat lei 66 — cari și s-au și plătit de casier în comptul P.S. Voastre.

Din cele 25 exemplare care vi se dau de la Academie, am dat 2 exemplare P.S. Sale Episcopului de Rîmnic, după cum ați dispus în biletul pe care i l-ați dat.

Al P.S. Voastre devotat,

I. Bianu

1. *Acte și documente privitoare la renașterea Romîniei*, vol. VII, p. 1354 și următoarele.

2. Ca membru al Divanului ad-hoc din Moldova, episcopul Melchisedec a fost decorat cu „Medalia de deputat în divanul ad-hoc, Moldova, 1857”. Avea și crucea de magistru al Academiei din Chiev.

3. Om politic, născut la 1833 la Miclăușeni, † 1914. Membru și secretar îndelungat al Academiei din 1871.

„In ședința Academiei de la 26 martie 1890, Secretarul general D.A. Sturza, aducea la cunoștință colegilor că ministrul instrucției publice i-a comunicat în mod oficios că a cumpărat pentru instalarea Academiei casa C. St. Cesianu, din Calea Victoriei 135. Peste cîteva zile, în ședința de la 13 aprilie, Academia ia cunoștință oficial de adresa Ministerului Instr. Publice, prin care acesta o informează că-i pune la dispoziție casa din Calea Victoriei 135, de pe data de Sf. Gheorghe 1890. Ministru era Teodor Rosetti de justiție și ad-interim la culte între 5 noiembrie—16 noiembrie 1890”. *Din istoricul Academiei Romîne — Localul de la 1890*, de George Baiculescu, în *Arhiva Romînească*, tom. VII (1941), pp. 291-298.

4. *O vizită la cîteva biserici și mînăstiri din Bucovina* („Rev. Ist., arh., fil.”, anul I, p. 65, și „Analele Academiei Romîne”, VII, 2).

1891

170. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMINE

Roman, 31 martie 1891

Domnule Președinte,

Vă rog să comunicați comisiunii academice pentru cercetarea cărților prezentate la concursurile premiilor anuale, opiniunea mea, asupra cărții intitulată *Istoria sacră a Noului Testament* de dr. *Barbu Constantinescu*¹ și de fratele său *Arhiereul Calistrat Orleanu*.²

Acești domni au făcut parte din o comisiune instituită de Ministerul de Culte și Instrucțiune, pentru a prelucra manuale de cărți didactice pentru școalele primare și secundare. Membrii acestei comisiuni au fost plătiți de minister pentru lucrările lor și oșebit li s-a conservat dreptul de editori.

Cartea în cestiune este tradusă din limba germană de dr. Barbu. Ea a fost supusă de Ministerul de Culte la cercetarea și aprobarea Sfântului Sinod în sesiunea din toamna anului trecut, ca carte didactică pentru învățămîntul religios.

În Sfîntul Sinod s-a constatat că acel manual are mai multe defecte și s-a invitat autorii a corege lucrarea lor și atunci ea va putea fi publicată de Sinod. Autorii au replicat că nu pot acum face acele îndreptări, din cauză că au tipărit mai multe mii de exemplare, care ar rămănea netrebnice; au promis însă că vor face acele îndreptări la o a doua edițiune.

Plata pentru lucrare: cîștig din vînzare și în fine premii de la Academie — pentru o traducere!

Mi se pare o pretenție exagerată și nedreaptă din partea presupușilor autori.

Această opiniune a mea, cu onoare o înaintez onorabilei comisiuni respective.

Ep. *Melchisedec*

1892

171. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMINE

Roman, 9 martie 1892

Domnule Președinte,

În vara trecută d. doctor N. Calenderu³ a binevoit prin mine a hărăzi Academiei romîne, două broșuri manuscrise, unul în limba armeană, altul în traducție franceză, trimise domniei sale de la monastirea Mechitaristilor⁴ de la Veneția prin doctorul Jacques Isaaverden, cuprinzînd descrierea persecuțiunii Armenilor în Moldova în veacul al 16-lea sub Ștefan, feciorul lui Petru Rareș.

1. Fost decan provizoriu al Facultății de teologie din Bucureți, 11 noiembrie 1881—15 noiembrie 1882.

2. Născut în Ploesti la 1840, de la 1880 arhiereu cu titlul de Birlădeanu, profesor de Patrologie la Facultatea de teologie (16 noiembrie 1881—21 ianuarie 1883). Privitor la arhiereul Calistrat: a) A intrat în conflict cu Sinodul, pentru că slujise în eparhia Hușilor, fără voia episcopului eparhiot și nu voia să înțeleagă că a greșit. Sinodul l-a pedepsit. Arhiereul a tras Sinodul în judecată, la Casaș'e (1883). Actul de a da un Sinod în judecată și înaintea unei judecăți mirenești nu putea părea decît dureros unei conștiințe creștine" („Biserica Ortodoxă Romînă", București, sept. 1923, pag. 948).

3. Publicist și doctor în medicină, născut în 1835 în București, mort la 1902 în Ciulnița.

4. M-rea meticharistilor existînd de la începutul sec. al XVIII-lea, Meticharistii sînt o congregație monahală armeană, existînd ca un grup aparte al ordinului benedictin.

Descrierea este făcută de un martor ocular, diaconul armean Minas de la Tocat.

Eu am luat de la Academie cele două broșuri, cea armeană și cea franceză spre a le studia, fiind foarte interesante pentru istoria noastră, mai ales că amănuntele persecuției armenilor sub Ștefan VII-lea, nu-mi erau cunoscute.

Fiindcă nu cunosc limba armeană am cetit numai traducerea franceză, dar am găsit în ea neexactități istorice, lacune și superficialitate, neiertate unui bun traducător. Voi cita d. e. una, care afirmă că principele persecutor «era de origine greacă și de loc din Chalcedon». Un mare neadevăr istoric, carele arată că traducătorul nu cunoștea istoria țării noastre, nici a religiunii armenesti.

Perzînd așa dar încredere în acea traducere, m-am adresat la un vechi profesor de limba armeană din Iași, d. Luca Sarmacaș, care a binevoit a-mi face o nouă traducție de pe textul armean a lui Minas în limba romînă, ceea ce d-lui a și făcut cu toată bunăvoința. Această traducție o cred deplin exactă. Locul citat mai sus din traducția franceză de la Veneția, d-lui îl traduce astfel: «Marele voevod al națiunii valahe, ce se numea Ștefan, de vîrstă tînăr și sumeț, multe rele a făcut oamenilor. El era de credință greacă, de mărturisire chalcedonică». Această scurtă dar exactă caracteristică a voevodului Ștefan, lipsește cu totul în traducția franceză, dar se potrivește foarte cu descrierea ce fac despre el letopisețele țerei.

Acum înapoind Acadmiei, cele două broșuri, ce mi s-au încredințat în vara trecută, adaug la ele și un caet cu noua traducere romînească, făcute de pe originalul armenesc de dl. profesor Luca Sarmacaș și vă rog să o primiți, ca semn de dragostea mea, către Inaltul institut cultural al Academiei noastre.

Dacă sănătatea îmi va permite eu voi face un tratat istoric despre națiunea armeană cu toate peripețiile ei religioase și politice. Materialul îl am pregătit.

În fine, cu părere de rău, vă aduc la cunoștință, că din cauză de boală, nu pot participa nici anul acesta la lucrările Academiei noastre.

Binevoiți, vă rog, domnule președinte, a primi asigurarea deosebitei mele conderațiuni.

Ep. *Melchisedec*

172. AL. PAPADOPOL CALIMAH CATRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 14 martie 1892

Sărut mîna Prea Sfințite,

Dorind a ști cum vă aflați, vă scriu aceste cîteva cuvinte, și totodată pentru a vă da știri despre mine. Am tot sperat să vă văd la Academie, însă n-ați venit încă. Veni-veți de acum?

Eu sînt în București de la 3 ale curgătoarei, nu știu de voi sta pînă la sfîrșit, dar o săptămînă voi sta încă și apoi mă întorc acasă.

Ce să vă scriu? anul acesta petrecerea mea la Academie a fost pentru mine mîhniitoare; deșertul ce găsesc din lipsa lui Alecsandri și a lui Kogălniceanu îmi este foarte supărătoare și nu mă pot deprinde cu lipsa acestor neuitați prieteni de inimă și acestor mari bărbați ai țării noastre și mari muncitori pentru țară!..

După Paști am de gînd să dau o raită la Roman, căci doresc mult să vă vizitez, și am de gînd să vizitez Mirceștii într-o zi, mormîntul lui Vasilică și pe soția și fiica sa.

Alaltăeri am văzut pe Ion Ghica: a plecat din ordinul Esculapilor la Ghergani, ca să schimbe aerul; el e foarte, foarte rău, abia se mișcă prin casă: se vede că nu

mai are mult de hălăduit în această vale a plîngerii. Colegul nostru Cobălcescu, venit aici pentru Academie, s-a îmbolnăvit rău de un junghiu și doctorii se îngrijesc de el. Sturza e trimis din partea Academiei la Iași în afacerea moștenirii lui Adamaki.

Nimic nou. La revedere și vă sărut dreapta,
Al Prea Sfinției Voastre duhovnicesc fiu, prieten și coleg,

*Al. Papadopol Calimah*¹

P.S. Sînt în gazdă la *Hotel Union*.

173. LUCA SARMACAȘ CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Iași, 21 martie 1892

Prea sfințite părinte!

Onorata scrisoare a eminenței voastre, prin care mă înștiințați despre înaintarea poemei diaconului Minas, ce am tradus-o din armeneste, că ați înaintat-o Academiei Române, am primit cu recunoștință; pentru care mulțamesc foarte mult atât eminenței voastre, cât și onorabilei Academii pentru luarea ei în considerație.

Fiind că onor. Academie, ca cercetător, poate găsi ceva a extrage din acea traducere cu citațiuni istorice, mă grăbesc a face rectificarea următoare, rugîndu-vă cu mult respect, să binevoiți a o comunica onor. Academiei, fără întîrziere, pentru a rectifica și ea exemplarul ce i-ați trimis.

Iată acea rectificare:

La pagina 3 rîndul 8 am zis: «Oameni buni am mijlocit, abia o mie au scăpat». Să se corecteze: «Oameni buni au mijlocit, cu mii de greutate abia i-au scăpat».

Vă mulțumesc dar, cu mult respect, pentru înștiințarea ce mi-ați făcut, cu care ocaziune, mi-a căzut aminte a rectifica o eroare, care alterează cu totul înțelesul.

Al eminenței voastre, smerit fiu sufletesc și servitor.

L. Sarmacaș

La aceasta se află conceptul autograf al episc. Melchisedec că intervine la Academie pentru rectificare. N-are dată.

174. ION BIANU CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

București, 1/13 mai 1892

Prea Sfințite,

Am onoare a recomanda Prea Sfinției Voastre pe domnul George Murnu,² scriitor în serviciul Academiei. Dl. Murnu vă va prezenta spre subscriere o adresă pe pergament pre care domnii membri ai Academiei au decis a trimite domnului George Bariț, pentru ziua de 12 (24 mai), cînd împlinește 80 de ani.

Al Prea sînției voastre devotat servitor,

I. Bianu

1. Membru al Societății Academice Române, din 1876 la Secțiunea istorică, născut în 1833, mort în 1898.

2. Născut la Veria în Macedonia la 1 ianuarie 1868, mort la 17 noiembrie 1957, viitor profesor de arheologie la Universitatea din București, traducătorul operelor „Iliada” și „Odi-seea”, de Homer, în limba română.

175. NAZARIE CONSTANTIN CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Kiev, 7 mai 1892

Sărut mîna Prea Sfințite Stăpîne !

Pe cînd mă ocupam cu pregătirea pentru examen, am primit ordin de chemare la oaste pe ziua de 1 aprilie. Imediat am scris șefului depoului de recrutare din Iași, spre a-mi lămuri chestiunea.

Șeful depoului, un om foarte bun, mi-a răspuns să nu mă neliniștesc pentru moment, dar în același timp să nu las treaba încurcată, deoarece poate avea consecințe foarte triste, după terminarea cursului, ci să petiționez din nou ministrului de război, rugînd totodată pe vreu persoană însemnată a interveni întru susținerea petițiunii mele.

În acest scop am și făcut petițiunea, pe care am trimis-o d-lui Filip, spre a o ceta Prea sfinției voastre. Dacă Prea sfinția voastră sînteți sănătoși și puteți, îmi iau îndrăzneala a vă ruga să scriți d-lui ministru, cîteva rînduri în favorul meu, pentru care nici nu voi ști cum să vă mulțumesc.

Din scrierile cunoscuților mei, mi este cunoscută starea sănătății Prea sfinției voastre, așa că, n-aș fi îndrăznit a vă neliniști, dacă aș avea alt protector pe lumea aceasta, afară de Dumnezeu și Prea sfinția voastră.

La 4 a curentei (luni) am avut examen pe Dogmatică, la care a venit și noul Mitropolit al Chievului, deoarece nu fusese la noi pînă atunci. Judecînd după prima privire de ochi, Înalt prea sfinția sa, produce foarte bună impresiune. Are un aspect serios și privire pătrunzătoare, deși înaintat în vîrstă, totuși este destul de vioi și foarte liber în mișcări.

Examenul de Dogmatică, l-a făcut exclusiv Înalt Prea sfinția sa, și după cît am putut observa, nu numai că are cunoștinți dogmatice și exegetice vaze, dar e destul de bine cunoscut și cu alte științe, îndeosebi cu filosofia.

După examen I.P.S. -Sa a vizitat odăile de ocupațiune, dormitoarele, bucătăria, unde a gustat din masă și în fine toate acareturile Academiei.

Dorindu-vă sănătate încă odată, vă rog a mă ajuta, de va fi posibil, pentru care, după cum am fost, voi fi totdeauna.

Al Prea sfinției voastre, prea plecat, supus și devotat servitor,

*Nazarie Constantin*¹

176. IOSIF VULCAN CĂTRE EPISCOPUL MELCHISEDEC

Oradea Mare, 8 mai 1892

Preosfințite Domnule,

Ilustrul nostru George Barițiu în luna aceasta va împlini anul al 80-lea al etății sale.

Din incidentul acesta voi scoate un număr festiv din revista mea «Familia» cu scrieri scurte de ale membrilor Academiei și ale altor bărbați de litere, scrise despre jubiliarul, sub impresiunea acestui mare eveniment literar.

Dați-mi voia să vă rog și pe Preaosfinția Voastre să binevoiți a trimite ceva pentru acel număr, însă cît mai degrabă, ca nu cumva să întîrzie.

Vă rog să primiți și cu ocaziunea aceasta expresiunea profundului meu respect colegial.

*Iosif Vulcan*²

1. Student la Academia din Kiev și licențiat în 1893. Viitor profesor universitar de Teologie Morală de la 16.X.1901—1.X.1922. Decedat la 21 martie 1926.

2. Redactorul timp de 40 de ani al revistei „Familia”, primul număr apărut la 5-17 iunie 1865, la Pesta, apoi a continuat la Oradea. Decedat la 1907. Părintele teatrului românesc din Ardeal. În 1957 i s-a ridicat o statuie în Oradea Mare.

177. EPISCOPUL MELCHISEDEC CĂTRE MINISTRUL DE RAZBOI
(concept)

Roman, 12 mai 1892

Domnului Ministru de război.

Respectuos vă rog să binevoiți a lua în considerație cererea studentului român Nazarie Constantin, carele studiază în Academia Teologică din Chiev și a-i acorda un concediu pînă la 1 septembrie 1893, cînd va termina cursul.

Prin aceasta veți face un bine neuitat pentru acest tînăr, procurîndu-i mijlocul de a-și completa studiile sale, iară pe mine mă veți îndatora foarte mult.

Petițiunea sa, din 7 mai curent, s-a înaintat astăzi direct onorabilului minister de război.

Vă urez sănătate și fericire.

Al D-voastră părinte sufletesc și către Dumnezeu rugător,

(Episcop Melchisedec)¹

POSTUM

178. ION BIANU CĂTRE MANDINESCU VASILE

ACADEMIA ROMINA

16/28 iunie 1893

Stimabile Domnule Mandinescu,

Mă rog să binevoiți a-mi trimite cît poți mai iute vreo 10 exemplare din broșurica *Testamentul P.S. Melchisedec*.²

În săptămîna trecută, s-a trimis de aici o rugare oficială către P.S. Sa Episcopul, ca să trimeată aici lada cu documentele.

Stăruiește și d-ta ca să se realizeze acea dorință, căci este păcat ca să stea documentele acolo fără nici o întrebuițare.³

Primește stimabile domnule Mandinescu, încredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

I. Bianu

1. Peste 4 zile, sîmbătă în 16 mai, episcopul Melchisedec încetă din viață. Colegul său de la Academie, Bogdan Hasdeu, scrie în „Revista Nouă” cu acest prilej: „Fiindcă nu aparținuse nici unui partid politic, moartea lui a trecut aproape neobservată” (pag. 162).

2. Ediția a doua a *Testamentului P.S. Melchisedec*, apare în București, 1916.

3. Biblioteca episcopului Melchisedec fusese dăruită mai înainte, constînd din 2511 cărți și 82 manuscrise. În *Analele Academiei Romîne*, XV, 1, pp. 12, 17, 18.

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVII
Nr. 7-10
IULIE - OCTOMBRIE
1959

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

<i>Cuvîntul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, cu prilejul aniversării a 15 ani de la eliberarea Romîniei</i>	617—618
<i>Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul celei de a XV-a aniversări a eliberării Romîniei</i>	619—620
<i>Schimb de telegrame cu prilejul zilei de 23 August</i>	621—623
<i>Pe calea înfloririi patriei. — Gînduri cu prilejul celei de a XV-a aniversări a eliberării Romîniei</i>	624—629

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>O acțiune pe care Biserica o binecuvîntează : lupta pentru apărarea eroului național al poporului grec, Manolis Glezos .</i>	630—634
<i>Evocarea victimelor bombardamentului atomic de la Hiroșima</i>	635—637
<i>Un mare luptător pentru pace, pe care omenirea nu-l va uita .</i>	638—647
<i>La împlinirea a două decenii de la izbucnirea celui de al doilea război mondial</i>	648—651
<i>O contribuție de seamă la cauza păcii : întîlnirea dintre N. S. Hrușciou și D. Eisenhower</i>	652—655

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Telegrame trimise de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne</i>	656
--	-----

<i>Sărbătorirea zilei onomastice a Prea Fericitului Patriarh Justinian</i>	657—658
<i>Înflnirea dintre Prea Fericiții Patriarhi Justinian al României și Teodosie VI al Antiohiei și întregului Orient</i>	659—660
<i>Conferirea de ordine ale R.P.R. unor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Romine, pentru activitate rodnică pe țărîm obștesc</i>	661
<i>Schimb de mesaje cu prilejul împlinirii unui an de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe</i>	662—663
<i>Schimb de telegrame cu prilejul aniversării înscăunării Prea Fericitului Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Greciei</i>	664

E V O C Ă R I

<i>Cu prilejul împlinirii a 600 ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, de JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romine</i>	665—672
<i>Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, de prof. CONST. C. GIURESCU</i>	673—697
<i>Titulatura mitropoliților Ungrovlahiei, de Pr. N. I. ȘERBĂNESCU</i>	698—721
<i>Mitropoliții Ungrovlahiei, de Pr. N. I. ȘERBĂNESCU</i>	722—826
<i>Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei :</i>	
a) <i>Cărturari, tipografi, biblioteci, școli, de BARBU TEODORESCU</i>	827—856
b) <i>Artele, de I. BARNEA</i>	856—888
<i>Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Ardealul și Moldova, de AURELIAN SACERDOȚEANU</i>	889—903
<i>Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe :</i>	
a) <i>De la întemeiere pînă la 1800, de prof. AL. ELIAN</i>	904—935
b) <i>De la 1800 pînă la recunoașterea autocefaliei bisericii noastre, de Pr. prof. I. RĂMUREANU</i>	935—960
<i>Dicasteria și consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei, de magistrand MIRCEA PĂCURARIU</i>	961—979

**CUVINTUL SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE,
CU PRILEJUL ANIVERSĂRII A 15 ANI
DE LA ELIBERAREA ROMINIEI**

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune obișnuită de lucru, constată cu bucurie că întregul nostru popor se pregătește, plin de însuflețire să sărbătorească în acest an împlinirea a cincisprezece ani de la eliberarea României de sub dominația unei stăpîniri despotice. În aceste zile premergătoare marii noastre sărbători naționale de la 23 August, toți oamenii harnici își încordează puterile cu și mai mult avînt patriotic în munca sfîntă prin care poporul nostru, — sub înțeleapta conducere a guvernului democrat-popular —, își făurește o viață îmbelșugată și fericită. În cugetele tuturor celor ce muncesc cu brațele și cu mintea, în fabrici, pe ogoare, pe marile șantiere, în laboratoare și în așezăminte de cultură, este vie astăzi conștiința că numai datorită drumului larg, pe care actul de la 23 August 1944 l-a deschis în istoria poporului român, strădaniile lor creatoare nu mai sînt irosite ca altădată, ci contribuie la înflorirea continuă a patriei și la propășirea obștească. De aceea, la 23 August, poporul nostru sărbătorește și eliberarea sa națională de sub jugul dictaturii fasciste, dar și începutul noii orînduiri de libertate și dreptate socială, pe care el însuși a instaurat-o prin luptă dîrză și prin muncă fără preget, în țara în care el singur a ajuns stăpîn pe munca sa și pe bogățiile pămîntului său.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române subliniază cu mulțumire faptul că, în aceste frumoase și mărețe zile, slujitorii și închinătorii altarelor dreptmăritoarei credințe din Republica Populară Romînă au dovedit că sînt stăpîniți de același entuziast elan de muncă pașnică, izvorît din cea mai curată dragoste de patrie și din cel mai sincer devotament față de noua noastră orînduire de Stat. Alături de întregul popor, ei aduc — prin muncă și prin înaltă conștiință cetățenească — prinosul recunoștinței lor, glorioasei Armate Sovietice și eroicilor fii ai poporului nostru, care s-au jertfit pentru a ne aduce, acum cincisprezece ani, zorile liber-

tății și pentru a îngădui apoi soarelui dătător de viață al noii orînduiri să răsară biruitor și peste plaiurile scumpei noastre țări.

Purtînd în inimi simțăminte de aleasă mulțumire pentru tot ceea ce cîrmuitorii Statului nostru democrat-popular au înfăptuit spre binele și fericirea poporului, — membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne mărturisesc, în pragul celei de a 15-a aniversări a eliberării Romîniei, profundul devotament al ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși față de guvernul Republicii Populare Romîne și reînnoiesc legămîntul lor sînt de a munci cu mai mult avînt pentru înflorirea patriei și de a lupta fără șovăire pentru zidirea păcii în lume.

Cu aceste gînduri și cu aceste năzuințe, fiii Bisericii Ortodoxe Romîne vor întîmpina marea sărbătoare națională de la 23 August, cu aceeași vrednicie cu care o întîmpină întregul nostru popor.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE,

† **J U S T I N I A N**
Patriarhul Romîniei

MEMBRII SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE :

† **I U S T I N**,
Mitropolitul Moldovei și Sucevei

† **N I C O L A E**,
Mitropolitul Ardealului

† **F I R M I L I A N**,
Mitropolitul Olteniei

† **V A S I L E**,
Mitropolitul Banatului

† **I O S I F**,
Episcopul Rîmnicului și Argeșului

† **A N T I M**,
Episcopul Buzăului

† **C H E S A R I E**,
Episcopul Dunării de Jos

† **T E O F I L**,
Episcopul Clujului

† **V A L E R I A N**,
Episcopul Oradiei

† **ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL**,
Episcop Vicar Patriarhal

† **TEOCTIȘT BOTOȘĂNEANUL**
Episcop Vicar Patriarhal

TELEGRAME
TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN,
CU PRILEJUL CELEI DE A XV-A ANIVERSĂRI
A ELIBERĂRII ROMINIEI

Cu prilejul mării sărbători naționale a poporului român, 23 August, Prea Fericitul Patriarh Justinian, exprimînd sentimentele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, a trimis conducerii Statului nostru democrat-popular, următoarele mesaje :

TELEGRAMA

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale
a Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Cu prilejul celei de a 15-a aniversări a eliberării Romîniei de sub fasciști, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și Noi personal, împărtășind bucuria poporului român și a conducătorilor săi pentru actele istorice săvîrșite și mărețele lucrări înfăptuite în acești 15 ani de conducere populară, exprimăm Prezidiului Marii Adunări Naționale și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări, și cu căldură rugăm pe Cel Atotputernic să hărăzească patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă, viitor luminos de continuă propășire și înflorire, iar conducătorilor ei înțelepciune și putere, ca să ducă mai departe cu spor deplin munca lor pentru bunăstarea și fericirea poporului nostru și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

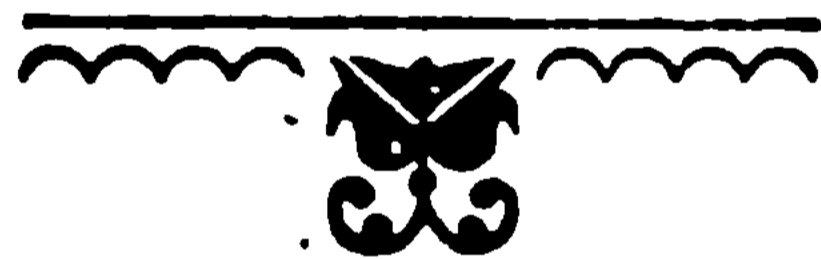
TELEGRAMĂ

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul împlinirii a 15 ani de la eliberarea României de sub fasciști, în ziua când poporul român, în frunte cu conducătorii săi, tresaltă de bucurie amintindu-și de actele istorice săvârșite și privind lucrările mărețe îndeplinite pe tot întinsul Patriei noastre scumpe, în acești 15 ani de putere populară, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal exprimăm Guvernului Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal simțămintele noastre de devotament și dragoste și Vă încredințăm că și în viitor ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii noastre nu vor înceta să se roage lui Dumnezeu și să muncească din toate puterile lor, ca cetățeni loiali ai patriei, pentru înflorirea Republicii Populare Române, pentru bunăstarea și fericirea poporului ei harnic și pentru biruința deplină și definitivă a păcii în lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

SCHIMB DE TELEGRAME, CU PRILEJUL ZILEI DE 23 AUGUST

Cu prilejul sărbătoririi celei de a 15-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis domnului profesor *D. Dogaru*, secretarul general al Departamentului Cultelor, următoarea telegramă :

*Domnului profesor D. DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor*

BUCUREȘTI

Cu prilejul sărbătoririi, în ziua de 23 August din anul acesta, a celei de a 15-a aniversări de la eliberarea României de sub fasciști, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal vă exprimăm călduroase felicitări, încredințându-vă de sentimentele Noastre de prețuire și dragoste.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul României

Domnul profesor *D. Dogaru* a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru felicitările exprimate, prin următoarea telegramă :

*Înalt Prea Sfințitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Vă mulțumesc pentru felicitările trimise în numele Înalt Prea Sfinției Voastre și al Sinodului, cu prilejul celei de a 15-a aniversări de la eliberarea României și Vă urez succes în activitatea pe care o desfășurați pentru îndrumarea clerului Bisericii Ortodoxe Române, pe drumul sprijinirii luptei poporului nostru pentru apărarea păcii și al propășirii scumpei noastre patrii.

*Secretar General,
DUMITRU DOGARU*

Cu același prilej, Prea Fericitul Patriarh a primit din partea unor reprezentanți de frunte ai vieții publice, a unor personalități creștine de peste hotare și a numeroși clerici, telegrame de felicitări și de urări pentru desfășurarea unei cât mai rodnice activități patriotice a fiilor Bisericii Ortodoxe Române. Tuturor acestor telegrame, Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian le-a răspuns la timp, cu mulțumiri și binecuvântări.

Publicăm în aceste pagini numai câteva din aceste telegrame.

Telegrama domnului *August Bach*, președintele Uniunii Creștine Democrate din Berlin :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu prilejul celei de a 15-a aniversări a eliberării României de sub cotropitorii fasciști, adresăm Sanctității Voastre cordiale salutări și felicitări ca expresie a unirii noastre în lupta pentru o nouă orînduire a societății în care să domnească mai multă omenie și adevărată frățietate.

AUGUST BACH

*Președintele Uniunii Creștine Democrate
din Berlin*

Răspunsul trimis de Prea Fericitul Patriarh Justinian la telegrama domnului August Bach :

Domnului AUGUST BACH

Președintele Uniunii Creștine Democrate

BERLIN

Primiți mulțumirile mele pentru amabilele dvs. felicitări cu prilejul celei de a 15-a aniversări a eliberării României de sub fasciști, odată cu urarea fierbinte pentru biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

† *JUSTINIAN*

Patriarhul României

Telegrama P.C. Pr. *Leonida Popescu*, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, și a d-lui *Vasile Onea*, președintele coloniei române din Viena :

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

La cea de a 15-a aniversare de la eliberarea patriei de sub jugul fascist, biserica ortodoxă și colonia română din Viena îndrăznim a ne lua

permisiunea să exprimăm Prea Fericirii Voastre sincere felicitări și rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă hărăzească încă mulți ani, pentru a păstori în pace și cu îmbelșugate roade Sfânta noastră Biserică și pentru triumful cauzei păcii în lumea întreagă.

Trăiască Republica Populară Română !

Pr. POPESCU LEONIDA
Parohul bisericii ortodoxe române
din Viena

ONEA VASILE
Președintele coloniei române
din Viena

Răspunsul trimis de Prea Fericitul Patriarh Justinian la telegrama conducătorilor parohiei ortodoxe române și coloniei române din Viena :

Prea Cucernicului Preot LEONIDA POPESCU
Parohul bisericii ortodoxe române

VIENA

Mulțumesc Prea Cucerniciei Tale și domnului Vasile Onea, președintele coloniei române din Viena, pentru felicitările și urările ce mi-ați adresat, în numele bisericii și coloniei române din capitala Austriei, cu prilejul celei de a 15-a aniversări de la eliberarea României de sub fasciști, și, îndemnându-vă pe toți, cu dragoste părintească, să fiți strâns uniți în jurul Bisericii noastre strămoșești, care permanent propovăduiește pacea și bunăvoirea între oameni și popoare, vă împărtășesc patriarhicești binecuvântări.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul României

PE CALEA INFLOIRII PATRIEI

GINDURI CU PRILEJUL CELEI DE A 15-A ANIVERSĂRI A ELIBERĂRII ROMÂNIEI

Anul acesta, întregul nostru popor a sărbătorit împlinirea a 15 ani de la eliberarea României de sub jugul fascist. Însuflețirea cu care milioane de cetățeni, — bărbați și femei, tineri și vîrstnici —, au întâmpinat marea sărbătoare națională de la 23 August a constituit o nouă și grăitoare mărturie a profundului lor atașament față de noua orînduire instaurată în patria noastră, a dragostei și recunoștinței lor față de conducătorii Republicii Populare Romîne, sub a căror înțeleaptă îndrumare poporul român își făurește o viață nouă de belșug, de dreptate și de lumină, într-o țară liberă, în care au fost sfărîmate lanțurile oricărei oprimări.

De la un capăt la altul al țării, în sate și orașe, au răsunat în ziua de 23 August cîntece de bucurie și imnuri de slavă; pretutindeni pe plaiurile românești s-a făcut auzită simfonia libertății, a muncii descătusate și a păcii; pe chipurile senine ale oamenilor a strălucit mai puternic ca oricînd dragostea de viață și încrederea nezdruncinată în viitorul fericit al patriei noastre și al lumii întregi! Entuziasmul și amploarea cu care întregul popor a sărbătorit anul acesta ziua eliberării sale naționale, au izvorît din profundul patriotism al tuturor oamenilor cinstiți și harnici, care — comparînd zilele luminoase de astăzi cu trecutul întunecat, de robie și exploatare — își dau seama că, în cei 15 ani ce s-au scurs de la 23 August 1944, România a străbătut o întreagă epocă istorică. De la situația de semicolonie a marilor puteri occidentale, de înrobîtă băncilor și trusturilor de peste hotare, țara noastră a ajuns astăzi un stat liber și independent, care a izbutit să aducă reale contribuții patrimoniului culturii universale și să se dovedească un factor activ de pace și colaborare în arena vieții internaționale.

Actul istoric de la 23 August 1944 este, într-adevăr, piatra de temelie a noului nostru stat democrat popular, căci eliberarea României de sub jugul fascist, — datorită victorioasei înaintări a eroicelor armate sovietice și jertfelor pline de abnegație ale celor mai buni fii ai poporului nostru — nu a însemnat numai înlăturarea unei cîrmuri despotice, de jaf și de teroare, ci și începutul unui drum nou de luptă și de muncă, pe care a pășit poporul român spre făurirea unui stat în care domnește

dreptatea socială, în care munca este prețuită, iar de roadele ei se bucură cei ce muncesc.

Realizările din cei 15 ani de viață liberă a poporului nostru sînt de-a dreptul impresionante: ele umplu de legitimă mîndrie inima oricărui cetățean și constituie o dovadă vie a biruințelor pe care le poate dobîndi un popor descătusat, atunci cînd muncește pentru binele și pentru propășirea lui.

Pe tărîm economic, dintr-o țară înapoiată, fără industrie, tributară statelor industriale din apus, — România a ajuns o țară cu o economie dezvoltată, cu o industrie care-i face cinste și cu o agricultură la un înalt nivel tehnic. S-au construit zeci și zeci de uzine uriașe, de la marile combinate siderurgice, pînă la rafinăriile de petrol, de la uzinele chimice, pînă la întreprinderile de produse alimentare; mașini și unelte grele, aparate de excepțională finețe și precizie, de la automobile și tractoare, pînă la aparate de radio, care pînă de curînd se aduceau de peste hotare, se fabrică acum în țara noastră și încep să fie din ce în ce mai mult solicitate și pe piața mondială. Utilajul necesar industriei petrolifere, pe care în trecut numai cîteva țări cu o puternică industrie se socoteau capabile să-l producă, este lucrat acum în întregime la noi în țară și și-a cîștigat prețuirea tehnicienilor și muncitorilor din state îndepărtate ca India și Vietnam. Tractoarele românești, care brăzdează în prezent cîmpiile țării, sporind recoltele pe lanurile înfrățite ale gospodăriilor agricole colective, au ajuns să are pămîntul mînos al Egiptului și să răstoarne brazde adînci pe întinderile unor țări asiatice. Rezervele noastre de petrol, socotite de stăpînii de ieri aproape secătuite, au sporit mai mult decît ar fi putut nădăjdui cel mai îndrăzneț visător, prin nenumăratele zăcăminte descoperite în ultimii ani. Regiuni întregi, lăsate în paragină, sărăcite și înjosite în trecut, s-au trezit la viață nouă, datorită industrializării lor; Oltenia, Moldova și Dobrogea sînt exemple grăitoare în acest sens. Ramuri ale industriei, cu totul necunoscute pînă acum cîteva ani, au luat ființă și s-au dezvoltat cu o repeziciune de necrezut. Tărînimea, pornită pe calea colectivizării agriculturii, dă din an în an recolte tot mai bogate, sporindu-și propria ei bunăstare și contribuind la belșugul general. Termocentrale și hidrocentrale înălțate în anii regimului democrat-popular sporesc neîncetat cantitatea de energie electrică pusă la dispoziția industriei sau folosită pentru electrificarea a sute și sute de comune și sate. Industria alimentară a ajuns să producă un extrem de variat sortiment de produse alimentare, atît pentru nevoile de consum ale populației, cît și pentru export. Uriașele realizări economice ale acestor 15 ani, au schimbat cu totul înfățișarea țării noastre; ele reprezintă o garanție sigură a progresului pe care Republica Populară Romînă îl va atinge în viitor, a vieții fericite pe care noi înșine și copiii noștri o vom cunoaște în anii ce vin.

Și pe tărîmul vieții politice și sociale, înfăptuirile sînt tot atît de impresionante. În locul statului întemeiat pe jaf și oprinare, — în care puterea aparținea unui restrîns mînunchi de profitori ai muncii celor

mulți —, a fost făurit, prin lupta dîrză a poporului, un stat nou de democrație populară, în care puterea aparține direct și efectiv poporului. Sute de mii de cetățeni participă nemijlocit la cîrmuirea treburilor obștești, ca deputați în sfaturile populare sau în Marea Adunare Națională, organul suprem al puterii de stat. Statul nostru democrat-popular este deci condus de popor, în interesul poporului, spre binele și fericirea poporului. Vechea orînduire socială, bazată pe jefuirea muncii imensei majorități a populației, a fost definitiv spulberată: marile moșii au fost smulse din mîinile celor ce le stăpîneau pe nedrept și pămîntul a fost împărțit, după dreptate, celor ce-l fac să rodească; fabricile și uzinele, în care robeau sute de mii de lucrători pentru huzurul stăpînitorilor, au devenit proprietatea întregului popor și muncitorii cunosc astăzi bucuria muncii libere, ale cărei roade se răsfrîng asupra tuturor; azi, în țara noastră s-a înfăptuit cel mai înalt principiu moral al omenirii, căci omul nu mai este rob semenului său, ci toți își aduc partea lor de contribuție la propășirea obștească. Munca este legea fundamentală a noii noastre orînduiri, ea fiind socotită o datorie și o chestiune de onoare, iar omul care muncește este prețuit ca un adevărat făuritor de bunuri materiale și culturale, destinate întregului popor.

Transformări profunde s-au produs și pe plan cultural. Rușinoasa moștenire a trecutului, analfabetismul, a fost cu totul înlăturată, iar lumina cărții și a culturii a pătruns pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale țării. Nenumărate școli au fost înființate în ultimii ani, deschizîndu-și larg porțile pentru copii, pentru tineret și pentru oricine se arată dornic să se împărtășească din nesecatele izvoare ale științei, ca să poată apoi să slujească cu mai multă pricepere munca pașnică și strădaniile spre progres ale poporului nostru. Din rîndurile mulțimilor muncitoare se ivesc an de an numeroase talente excepționale, care altă dată rămîneau pierdute în întuneric și mizerie, dar care astăzi se pot dezvolta în voie, îndrumate și sprijinite de grija părintească a cîrmuirii populare, devenind reprezentanți de seamă ai geniului creator de valori artistice și culturale al poporului român. Știința și arta romînească și-au croit drum larg peste hotarele țării, ducînd în patrimoniul culturii universale mesajul sincer și valoros al bogăției spirituale a unui popor liber și harnic.

Prezența noastră ca stat și ca popor s-a făcut cunoscută lumii întregi și prin politica de pace și colaborare, dusă cu consecvență de guvernul Republicii Populare Romîne în arena vieții internaționale. Profundul atașament al poporului nostru față de marea cauză a apărării păcii și aportul prețios pe care reprezentanții autorizați ai statului nostru l-au adus acestui nobil scop în diferite foruri internaționale s-au bucurat de prețuirea și sprijinul tuturor popoarelor iubitoare de pace din toată lumea.

Această consecvență politică de pace, izvorită din voința poporului român, pe care o promovează în relațiile sale externe statul nostru democrat-popular, a fost admirabil caracterizată de dl. Gk. Gheorghiu-Dej în expunerea făcută la sesiunea solemnă a Marii Adunări Naționale, consacrată celei de a XV-a aniversări a eliberării țării noastre de sub

jugul fascist. «Călăuzindu-se în permanență de principiile coexistenței pașnice, — a spus dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej —, Republica Populară Română militează activ pentru slăbirea încordării internaționale, pentru dezvoltarea colaborării și prieteniei între popoare. În spiritul acestei politici, noi acordăm o mare atenție îmbunătățirii relațiilor cu țările situate în regiunile geografice apropiate țării noastre. Aceasta își găsește expresie în repetatele propuneri ale guvernului român privind crearea unei largi colaborări interbalcanice, în recenta noastră propunere de a se convoca o conferință a țărilor din Balcani, în cadrul căreia, între altele, să se examineze și să se adopte un Tratat de înțelegere și securitate colectivă a regiunii balcanice, cu garanția marilor puteri. Până acum, dintre marile puteri, numai U.R.S.S. și-a exprimat acordul de a da astfel de garanții. Convins de justetea propunerilor făcute, guvernul român va continua să militeze neobosit pentru traducerea lor în viață, în interesul tuturor popoarelor din Balcani, al păcii și securității generale». De asemenea, dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat faptul că «țara noastră acordă o mare atenție dezvoltării schimburilor comerciale și culturale internaționale fără stavile și discriminări artificiale, — ca factor care contribuie la statornicirea încrederii dintre state, la întărirea păcii și la progresul popoarelor». Trasînd apoi perspectivele acestei politici, care întrunește adeziunea unanimă a poporului nostru și a tuturor popoarelor iubitoare de pace de pe pămînt, dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej a precizat: «Trecînd pragul celui de-al 16-lea an al vieții sale libere, poporul român este hotărît să-și consacre toate eforturile sale luptei pentru țelurile păcii și progresului, scumpe omenirii întregi. În epoca noastră, în care omul cucerește cosmosul, el poate să devină stăpîn pe destinele sale aici, pe globul pămîntesc, să înlătore războiul din viața omenirii, să-și impună voința de a statornici pacea trainică în lume».

Cu asemenea bilanț bogat de realizări și cu certitudinea marilor înfăptuiri de mîine, care vor face viața cetățenilor patriei noastre mai îmbelșugată, mai frumoasă, mai fericită, — sărbătorirea celei de a XV-a aniversări a eliberării Romîniei a prilejuit poporului român manifestarea profundului său patriotism, a indestructibilei sale legături cu guvernul nostru democrat-popular și a hotărîrii sale nezdruincinate de a munci cu și mai mult elan pentru realizarea nobilelor idealuri de pace și prosperitate obștească.

*

Alături de întregul nostru popor, Biserica Ortodoxă Romînă, — prin ierarhii, clericii și credincioșii săi, — a participat cu bucurie și cu sincer entuziasm la marea sărbătoare națională de la 23 August, aducînd prinoseul ei de cinstire celor ce au făurit țara nouă în care trăim și mărturisindu-și deplina ei solidaritate cu năzuințele poporului în mijlocul căruia își desfășoară misiunea.

Atitudinea de loialitate și devotament a Bisericii Ortodoxe Romîne față de noua orînduire democrat-populară instaurată în țara noastră se

intreinciază pe consecvența cu care ea trăiește și propovăduiește principiile de credință ale creștinismului adevărat. Avînd ca îndreptar de viață și de conduită învățătura sfîntă a Evangheliei lui Hristos, Biserica noastră nu poate cerceta și califica evenimentele contemporane decît prin prizma clară a doctrinei creștine: cele ce tind să realizeze idealul creștin de restaurare a demnității omului, de libertate și dreptate, de conviețuire a tuturor popoarelor în pace și bună înțelegere, impun slujitorilor și închinătorilor altarelor creștine un sentiment de solidaritate, de prețuire și de sprijin față de cei ce le inițiază; iar cele care îndepărtează omenirea de aceste țeluri, pe care Biserica le mărturisește a fi cu adevărat dumnezeiești, implică osîndirea lor de orice creștin. De pe poziția acestor principii doctrinare — pe care le-a păzit și le păzește cu sfințenie — și-a statornicit Biserica Ortodoxă Romînă atitudinea ei fermă față de mărețul act istoric al eliberării țării noastre, față de noul regim popular, față de toate transformările săvîrșite în cei 15 ani ce s-au scurs de la 23 August 1944 și față de orice acțiune care solicită adoptarea unei atitudini.

Libertatea pe care poporul nostru a dobîndit-o prin prăbușirea dictaturii fasciste, bunăstarea materială și culturală a celor harnici — pe care guvernul democrat popular o înfăptuiește cu perseverență —, înlăturarea înrobirii omului de către om, a jefuirii muncii celor mulți, ca și consecvența și înflăcărata slujire a cauzei sfînte a păcii și înțelegerii frățești dintre toate popoarele pămîntului, — iată idealuri care acum au fost înfăptuite în viața poporului nostru.

Aceste nobile năzuințe umane, toate aceste imperioase cerințe morale ale omenirii de pretutindeni sînt comune învățaturii creștine și prezența lor în doctrina Bisericii lui Hristos constituie o dovadă a profunzului umanism pe care îl cuprinde în sine creștinismul nerăstălmăcit. Așa cum s-a arătat și în alte publicații ale Bisericii Ortodoxe Romîne, oricine înfăptuiește înaltele idealuri morale ale libertății și solidarității umane, ale prețuirii omului harnic, ale egalei îndreptățiri a tuturor celor ce muncesc la bunurile și bucuriile vieții, ale dragostei și frăției dintre oameni și ale zidirii păcii pe pămînt, — oricine săvîrșește asemenea fapte care, potrivit învățaturii de credință a Bisericii Ortodoxe, sînt bineplăcute lui Dumnezeu, justifică întru totul sprijinul, prețuirea, recunoștința și devotamentul ierarhilor, clericilor și credincioșilor creștini. A adopta o altă atitudine decît aceea de devotament și de sprijinire sinceră și entuziastă față de cîrmuirea unui stat ca al nostru, care traduce în fapt cele mai înalte țeluri morale ale conștiinței umane, înseamnă a trăda conținutul doctrinei creștine, înseamnă a renunța la propovăduirea mesajului divin al Evangheliei, înseamnă a te lepăda de Hristos.

Și mai îndreptățită se simte Biserica Ortodoxă Romînă să mărturisească cu fermitate devotamentul ei față de conducerea Republicii Populare Romîne și să cultive în sufletele fiilor ei cel mai cald patriotism, cînd constată cu bucurie că binefacerile marilor realizări înregistrate în acești 15 ani se răsfrîng deopotrivă și asupra slujitorilor și închinătorilor altarelor sale. De progresul economic, social și cultural, pe care l-a înfăp-

tuit poporul nostru sub înțeleapta îndrumare a guvernului democrat-popular, se bucură în mod egal și fiii Bisericii Ortodoxe Române.

Dar, mai ales, prefacerile morale care s-au petrecut în conștiința oamenilor din țara noastră de-a lungul anilor ce s-au scurs de la eliberarea patriei noastre, umplu de nețărmurită bucurie inimile ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși, dându-le noi temeuri pentru sporirea dragostei și devotamentului lor față de cîrmuitoarii Republicii Populare Române. Într-adevăr, aceste transformări de înaltă valoare etică sînt menite să redea ființei umane demnitatea ce i se cuvine. Din sufletele oamenilor au și dispărut: egoismul pe care l-a cultivat în vechea orînduire goana nestăvilită după avuție, disprețul față de muncă pe care-l propaga trîndăvia păturilor conducătoare din trecut și ura față de alte neamuri pe care au ațîțat-o stăpînitorii nedrepti de altădată, pentru a putea înrobi popoarele dezbinat. În locul acestor simțăminte meschine, nedemne de înalta valoare morală a omului, au răsărit, au crescut și au început să dea roade sentimente nobile, care înfrumusețează chipul lăuntric al omului și dau farmec existenței umane: astfel, în cugetele oamenilor s-a instăpînit conștiința binelui obștesc, a solidarității și frăției, convingerea că orice activitate creatoare este vrednică de prețuire, dragostea dintre oameni, unirea lor în acțiunea sfîntă de zidire a păcii pe pămînt. Aceste prefaceri morale sînt salutate cu bucurie de Biserica Ortodoxă Română, deoarece ea a năzuit pururea spre curățirea cugetului omenească de pornirile ce degradau ființa omenească, pe care învățătura noastră de credință o socotește a fi zidită după chipul lui Dumnezeu.

Iată, deci, numeroasele temeuri din care a izvorît profundul devotament al Bisericii Ortodoxe Române față de regimul democrat-popular, instaurat în țara noastră în urma istoricului act al eliberării țării din lanțurile unei cîrmuiri despotice, și care explică însuflețirea patriotică cu care ea ajută orice acțiune inițiată de guvernul Republicii Populare Române pentru promovarea binelui obștesc, înțelegerii și păcii între oameni și popoare.

Rămînînd statornică în credința ei sfîntă, păstrînd cu scumpătate comoara învățăturilor evanghelice, de la care nu s-a abătut și nu se va abate niciodată, Biserica Ortodoxă Română pășește cu hotărîre în cel de al 16-lea an de viață liberă în patria noastră scumpă, împlinindu-și cu rîvnă apostolică dubla ei menire: slujirea lui Hristos, întru care credem și nădăjduim mîntuirea sufletelor noastre, și slujirea poporului, pe drumul lui de muncă, spre înflorirea neîncetată a Republicii Populare Române, spre făurirea unei vieți cu adevărat fericite, spre biruința deplină a păcii pe pămînt și a înțelegerii între oamenii de pretutindeni.

O ACȚIUNE PE CARE BISERICA O BINECUVINTEZĂ : LUPTA PENTRU APĂRAREA EROULUI NAȚIONAL AL POPORULUI GREC, MANOLIS GLEZOS

Au trecut 18 ani de cînd anticele ziduri ale Acropolei au fost aduse din nou pe arena istoriei prin fapta de eroism legendar a unui mare patriot grec, tînărul Manolis Glezos. Cu riscul vieții, el a smuls de pe aceste ziduri drapelul cu zvastica, însuflețind prin pilda sa întregul popor grec la întărirea rezistenței și luptei împotriva fascismului cotropitor. Condamnat la moarte, Glezos a fost salvat prin voința de neînfrînt a poporului, care l-a smuls din închisoarea de pe insula Macronisos. În perioada de după eliberarea țării, Manolis Glezos a fost însuflețit de aceeași dragoste de patrie, de același spirit de sacrificiu și de aceleași mărețe idealuri în activitatea și lupta sa, atrăgîndu-și iubirea și aprecierea tuturor oamenilor cinstiți din Grecia și din întreaga lume. Activitatea lui Glezos și dragostea poporului grec pentru el nu erau însă pe placul cercurilor reacționare și de aceea autoritățile grecești l-au arestat și condamnat în două rînduri la moarte, dar tot de atîtea ori a fost salvat de popor.

La 5 decembrie 1958, eroul luptei antifasciste a fost din nou întemnițat, sub pretextul descoperirii unor «vaste acțiuni de spionaj» și «planuri subversive», care puneau în primejdie interesele Greciei, ca, pînă la urmă, după o perioadă de instrucție de șapte luni, actul de acuzare să pună în seama acestui neînfricat luptător pentru idealurile democratice și pentru pace, vina de «spionaj», întemeiată doar pe afirmația dubioasă a unor polițiști, care l-ar fi văzut stînd de vorbă cu un conducător comunist grec.

Pe măsură ce se apropia procesul și mai ales în timpul desfășurării lui, între 9 și 22 iulie a. c., toate păturile populației grecești și, alături de ele, opinia publică mondială, au luat apărarea lui Glezos, condamînd încercările și măsurile arbitrare luate împotriva acestui erou, care personifică cele mai bune tradiții ale luptei poporului său pentru libertate și independență, idealuri scumpe întregii umanități.

Zeci de poeți din toate țările i-au închinat lui Manolis Glezos poezii de apreciere și cinstire. Romancierii l-au ales ca erou al scrierilor lor, ca

simbolul celor mai nobile aspirații ale omului. Organizații mondiale progresiste i-au conferit Premiul Publicisticii și Premiul Păcii. Mari personalități din toate țările, asociații de intelectuali, syndicate muncitorești, oameni simpli și-au exprimat simpatia și admirația față de Glezos, și totodată și îngrijorarea față de soarta lui, cerînd să se pună capăt acțiunii judiciare împotriva lui și să fie pus în libertate.

Oamenii din țara noastră, muncitori, țărani, intelectuali, bărbați și femei, tineri și vîrstnici, și-au exprimat de asemenea — în numeroase mitinguri și adunări, în scrisori și declarații trimise ziarelor, în telegrame adresate autorităților din Grecia — cererea ca Manolis Glezos să fie pus în libertate.

Din numeroasele manifestări de protest desfășurate în întreaga țară, trebuie menționată adunarea publică din Capitală, care a avut loc în ziua de 3 iulie, în sala Teatrului C. C. S., și la care au participat numeroși oameni ai muncii din întreprinderile și instituțiile Capitalei, reprezentanți ai organizațiilor obștești, academicieni, oameni de știință, scriitori, artiști, profesori, juriști, ziariști, reprezentanți ai cultelor religioase, membri ai comitetelor de luptă pentru pace. A participat de asemenea și Prea Fericitul Patriarh Justinian, luînd loc în prezidiul adunării. Au luat cuvîntul: prof. univ. *Mihail Ghelmegeanu*, acad. *Gh. Călinescu*, acad. *Emil Condurachi*, directorul Institutului de arheologie, *Anton Constantinescu*, maistru la uzinele «23 August», *Maria Rosetti*, președinta Consiliului Național al Femeilor din R. P. Romîna și acad. *Zaharia Stancu*. «Poporul romîn — a spus printre altele acad. Gh. Călinescu — este strîns legat prin vechi tradiții de prietenie și de luptă cot la cot pentru libertate și independență de poporul grec. Un cetățean grec persecutat pentru ideile lui democratice și antirăzboinice este fratele nostru. A-i veni într-ajutor, a ne arăta solidari cu el în clipele de cumpănă, e o datorie de frate. Uniți-vă glasurile frățește cu acelea ale patrioților greci și ale oamenilor înțelepți și conștienți din toată lumea spre a face să înceteze persecuțiile împotriva aceluia care simbolizează cele mai mărețe idealuri ale omului: pacea și libertatea». În moțiunea citită de artistul poporului *George Vraca* și adoptată în unanimitate de participanții la adunare se spune: «Cu profundă neliniște și indignare au aflat toți oamenii cinstiți, iubitori de libertate și pace, că autoritățile grecești au trimis pe Manolis Glezos în fața tribunalului militar din Atena pe baza unei false învinuiri de spionaj. Viața lui Manolis Glezos, viața eroului care, în mai 1941, cînd Grecia se afla sub ocupație nazistă, a smuls steagul cu zvastica ce flutura peste Acropole, se află în primejdie. Poporul nostru, alături de toți acei care iubesc libertatea și democrația, este adînc îngrijorat de soarta lui Manolis Glezos, patriot și luptător înflăcărat pentru libertatea patriei sale. Noi, oamenii muncii și intelectualii din Capitală, întruniți în adunare publică, cerem cu hotărîre, în numele milioanei de cetățeni ai patriei noastre, să fie înlăturat pericolul care amenință viața lui Manolis Glezos. Impreună cu toți oamenii iubitori de libertate și pace din lumea întreagă, adresăm un apel autorităților grecești, cerîndu-le să stingă

acțiunea judiciară îndreptată împotriva lui Manolis Glezos și să fie îndată pus în libertate».

Comitetul român pentru apărarea lui Manolis Glezos, printre membrii căruia se numără Prea Fericitul Patriarh Justinian și I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a adresat Guvernului grec următorul mesaj:

«Prețuind ca exemple vii curajoasele acțiuni ale patrioților greci care în timpul trecutului, război au înfruntat urgia hitleristă în cele mai grele momente pentru civilizația și cultura omenirii, opinia publică din țara noastră a aflat cu profundă îngrijorare de soarta ce se pregătește lui Manolis Glezos — aceluia care acum 18 ani a smuls de pe Acropole steagul fascismului cotropitor, aceluia care, de trei ori condamnat la moarte de satrapii lui Hitler, a izbutit, totuși, să scape din mâinile călăilor, ducându-și lupta mai departe spre binele poporului grec.

Simbol al luptei și al eroismului pentru libertatea poporului său și independența patriei sale, numele lui Manolis Glezos este astăzi în inimile oamenilor cinstiți din lumea întreagă.

În mitinguri însuflețite, prin presă, prin radio, în București și în întreaga țară, oameni ai muncii, intelectuali, reprezentanți ai organizațiilor obștești, slujitori ai Bisericii, toți, deopotrivă, și-au manifestat profunda lor indignare și îngrijorare pentru faptul că Manolis Glezos și alți luptători au fost deferiți unui tribunal militar, învinuiți cu totul neîntemeiat de spionaj, pe baza legii fasciste 375 prin aplicarea căreia s-a pus capăt vieții și altor eroici fii al poporului grec.

Nu, Manolis Glezos nu e și nu poate fi spion. Prin faptele lui eroice ca și prin întreaga lui activitate el întruchipează luptătorul pentru cele mai mărețe idealuri ale omului: pacea și libertatea. El aparține astăzi întregii umanități.

Dând expresie acestui sentiment de solidaritate cu opinia publică mondială, vi se adresează Comitetul român pentru apărarea lui Manolis Glezos. El întrunește factori din cei mai proeminenți ai opiniei publice din Republica Populară Română a cărei prietenie pentru poporul grec a fost consecvent afirmată și ale cărei inițiative de pace și colaborare în Balcani sînt tuturor cunoscute.

În numele acestor nobile sentimente, în numele ideii de justiție și de respect pentru valorile umane, Comitetul nostru cere împiedicarea săvîrșirii unei monstruoase crime care ar arunca o umbră de neșters pe fruntea însorită a Helladei, cere încetarea procesului și stingerea oricărei acțiuni împotriva lui Manolis Glezos.

Viața lui Manolis Glezos trebuie salvată.

Manolis Glezos trebuie să trăiască.

Libertate lui Manolis Glezos »

Îngrijorate de soarta lui Manolis Glezos și a celorlalți patrioți greci deferiți justiției împreună cu el, numeroase personalități, asociații și organizații obștești din țara noastră au adresat guvernului grec sau asociațiilor și organizațiilor corespunzătoare din Grecia, mesaje și telegrame, cerînd stingerea acțiunii judiciare și punerea lor în libertate.

Prea Fericitul Patriarh *Justinian* a adresat Prea Fericitului Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și Primat a toată Grecia, Președintele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Eladei, la 6 iulie a. c., următorul mesaj :

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Frate în Hristos Domnul,*

Dorim ca scrisoarea Noastră către Prea Fericirea Voastră să o socotiți izvorită din convingerea și părtășia credinței care ne unește pe toți în sfânta credință a Bisericii celei dreptmăritoare, întemeiată pe jertfa izbăvitoare a Mintuitorului Iisus Hristos.

Slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au luat cunoștință cu îngrijorare de faptul că unul dintre fiii Greciei creștine, Manolis Glezos, socotit altădată erou național, ar putea fi condamnat la moarte.

De aceea, îndemnați de dragostea și de răspunderea pe care le avem fiecare din noi în fața lui Dumnezeu pentru sufletele incredințate nouă, adresăm Prea Fericirii Voastre gândurile ce urmează, convinși fiind că autoritatea și unitatea credinței pe care o împărtășim cu toții ne impune să facem acest lucru.

Noi cunoaștem din cuvintele dumnezeieștilor Scripturi, că atunci când o ființă omenească a răpit prin ucidere viața altei ființe omenești, Dumnezeu a zis lui Cain : «De ce ai făcut aceasta? Glasul singelui fratelui tău strigă către Mine din pământ!» (Facerea, IV, 40).

Noi cunoaștem porunca Domnului : «Să nu ucizi!» (Eșire, XX, 13) și avem certitudinea că viața omului este cel mai mare bun pe pământ, temelia tuturor celorlalte bunuri de care se poate cineva învrednici pe pământ ; și că, fiind un dar al lui Dumnezeu, viața are cel mai mare preț și sîntem datori să o respectăm. Iar uciderea este păcat greu, care distruge ființa în care Dumnezeu a pus chipul Său, calcă drepturile lui Dumnezeu și nesocotește porunca dragostei.

Iar dacă uciderea în sine — cu sau fără voie — este osîndită cu penitență mare de Sfîntul Vasile, în Canoanele 2, 8, 11, 43, 54, 56 și 57 și de alți Sfinți Părinți ai Bisericii, în Sfintele Canoane și în scrierile lor, cu atît mai mult nu poate să fie justificată uciderea ca pedeapsă. Cu atît mai mult cu cît — în cazul unei condamnări nedrepte — nu s-ar mai putea repara nedreptatea săvîrșită.

«Nu voiesc moartea păcătosului — spune Domnul —, ci să se întoarcă de la calea lui și să fie viu» (Ezechil, XXXIII, 11).

Iar «Fiul Omului n-a venit să piardă sufletele oamenilor, ci să le mîntuiască (Luca, IX, 56).

Așadar, din punctul de vedere al doctrinei pe care o propovăduim, pedeapsa cu moartea nu se poate sprijini nici pe Sfînta Scriptură, nici pe concepția morală a Creștinismului.

În istoria Sfintei noastre Biserici, datoria de a interveni către judecători și împărați era socotită ca o slujire de cinste a episcopilor creștini. «Domnul a intervenit — spune Fericitul Augustin — pentru femeia con-

damnată la moarte, și, prin aceasta, ne-a dat sarcina de a interveni în cererile noastre, cum a intervenit El» (Epistola 54).

Iată motivele pentru care și Noi — îndemnați de pilda Mîntuitorului Hristos — Vă rugăm ca, în numele credinței pe care o mărturisim, să fiți interpretul gândurilor și sentimentelor noastre creștinești și ale credincioșilor pe care-i păstoriți, cerînd respectarea libertății și vieții lui Manolis Glezos.

În speranța biruinței dreptății dumnezeiești, ne încredințăm sfințelor Voastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre fierbinte rugător către Dumnezeu.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL ROMINIEI

Deși în decursul desfășurării procesului s-a putut constata completa nevinovăție a lui Glezos și a celorlalți patrioți greci, totuși Tribunalul Militar din Atena i-a condamnat la ani grei de închisoare și deportare. Manolis Glezos a fost condamnat la 5 ani închisoare, urmați de patru ani de deportare pe insula Aghios Evstratios, și la privarea de drepturi politice pe timp de opt ani.

Datorită protestului vehement al opiniei publice democratice din Grecia, și din lumea întreagă împotriva înscenării judiciare de la Atena, organizatorii acestui proces n-au cutezat să-și traducă în fapt intenția de a-i condamna la moarte pe patrioții greci. Viața lui Glezos a fost salvată.

Verdictul Tribunalului Militar de la Atena este considerat nu numai ca arbitrar și ilegal, dar și ca antidemocratic și antinațional. De aceea el nu poate rămîne definitiv. Lupta pentru apărarea lui Glezos și a celorlalți patrioți greci este departe de a se fi încheiat; ea nu va înceta pînă nu se va obține anularea sentinței nedrepte de la 22 iulie 1959.

EVOCAREA VICTIMELOR BOMBARDAMENTULUI ATOMIC DE LA HIROȘIMA

După cum se știe, în Conferința mișcării creștine pentru pace de la Praga care a avut loc între 16 și 19 aprilie a. c., s-a luat hotărîrea de a se fixa pentru creștinii din întreaga lume o zi specială de pocăință pentru nenorocirile cauzate de ultimul război, indicîndu-se drept cea mai potrivită, ziua de zguduitoare aniversare a bombardamentului atomic asupra orașului Hiroșima din Japonia.

În vederea înlăptuirii acestei hotărîri, Comitetul mișcării creștine pentru pace de la Praga — din care face parte și un delegat al Bisericii noastre ortodoxe — a trimis tuturor Bisericilor, comunităților și grupărilor religioase din lume, o circulară prin care le roagă să organizeze ziua hotărîită pentru pocăință: «La 6 august 1959 — se spune printre altele în circulară — să vă gîndiți la Hiroșima peste care a căzut prima bombă atomică, nimicind mai multe sute de mii de oameni și provocînd boală și suferință generațiilor viitoare. Comemorarea acestei zile s-ar putea face eventual în așa fel, ca la ora cînd a căzut bomba, 8 dimineața, să sune clopotele în toate bisericile din lume. În toate locașurile sfinte să ținem însă o zi de căință și de rugăciuni pentru crima de la Hiroșima, care se continuă și astăzi prin experiențele nucleare, prin înarmare și «războiul rece». Comunitățile religioase să-și arate în mod expres dorința lor de pace și să condamne prin grai și scris războiul sub orice formă, îndeosebi războiul nuclear; să roage guvernele lor respective să facă tot ce le este în putință pentru a asigura pacea și a împiedica războiul».

La circulară a fost anexat și un proiect de slujbă specială pentru ziua respectivă, textul unei rugăciuni și un apel către toți creștinii din lume.

Luînd cunoștință de inițiativa Conferinței mișcării creștine pentru pace de la Praga, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne au hotărîit, cu prilejul ședinței sinodale din 3 iulie a. c., ca în ziua de 6 august, după slujba sfintei liturghii, să se officieze în toate bisericile un serviciu divin special, cu următoarea rînduială:

1. După binecuvîntare — cîntarea «Împărate ceresc» și rugăciunile de început; 2. Cuvîntare ocazională a preotului; 3. Rugăciune; 4. Otpust.

Hotărîrea membrilor Sfintului Sinod a fost adusă la cunoştinţa tuturor eparhiilor printr-o circulară la care s-a anexat şi textul rugăciunii speciale, încuviinţat de Sfîntul Sinod.

*

Şi astfel, la 6 august, în toate locaşurile de închinare de pe întinsul ţării noastre s-au înălţat către cer rugăciuni de pocăinţă pentru vina pe care o poartă toţi faţă de grozăviile provocate de cea mai cumplită crimă săvîrşită acum 14 ani împotriva umanităţii, prin bombardamentul atomic asupra oraşelor japoneze Hiroşima şi Nagasaki.

În cuvîntările rostite cu acest prilej, preoţii au amintit de urgia exploziei atomice de la Hiroşima şi de urmările ei, subliniind totodată că şi astăzi continuă crimă de atunci împotriva omenirii, prin experienţele cu arme nucleare, prin înarmarea atomică şi prin «războiul rece». Au subliniat totodată că Biserica Ortodoxă Română, alături de întregul nostru popor, s-a străduit neîncetat pentru statornicirea unei păci trainice în lume, combătînd cu orice prilej provocările la un nou război şi pregătirea războiului atomic, şi cerînd, împreună cu toate popoarele lumii, ca «Hiroşima să nu se mai repete!».

*

În aceeaşi zi de 6 august, în îndepărtata Japonie, la Hiroşima, s-au adunat în faţa monumentului victimelor bombardamentului peste 30.000 locuitori ai oraşului şi participanţii la cea de a cincea conferinţă internaţională pentru interzicerea armelor atomice şi cu hidrogen. După mitingul de doliu, Hamai, primarul oraşului Hiroşima, a dat citire tradiţionalei declaraţii pentru pace, prin care s-a făcut şi un apel către toate statele şi toate popoarele de pe globul pămîntesc de a se uni în lupta pentru cauza comună şi, înlăturînd divergenţele existente, să lichideze pentru totdeauna primejdia de război şi să obţină interzicerea totală a armei nucleare. «Sîntem ferm convinşi — a spus Hamai — că o sarcină primordială a omenirii în actuala situaţie o constituie stabilirea de relaţii internaţionale noi, care să deschidă calea spre coexistenţa paşnică între toate ţările şi popoarele. Astăzi, cînd cinstim memoria victimelor bombardamentului atomic, chemăm încă o dată la pace pe toţi oamenii de pe glob şi declarăm că sîntem ferm hotărîţi să obţinem realizarea acestui ţel».

La ora 8,15, cînd cu 14 ani în urmă s-a înălţat deasupra Hiroşimei ciuperca ucigătoare a exploziei atomice, participanţii la miting au păstrat, pentru reculegere, un minut de tăcere. Apoi, participanţii la «marşurile păcii» sosiţi din toate colţurile Japoniei, precum şi delegaţii japonezi şi străini la conferinţa pentru interzicerea armelor atomice şi cu hidrogen au deus coroane la monumentul victimelor bombardamentului.

Mitingul solemn de doliu s-a încheiat prin intonarea imnului luptătorilor japonezi pentru pace şi interzicerea armei nucleare. «Nu vom permite să fie aruncată bomba atomică».

A doua zi, 7 august, pe stadionul din Hiroşima a avut loc ceremonia închiderii celei de a cincea conferinţe internaţionale pentru interzicerea armelor atomice şi cu hidrogen. Cu acest prilej a fost adoptat un apel către guvernele şi popoarele lumii, precum şi recomandări şi rezoluţii speciale privind lupta poporului japonez pentru interzicerea armelor nucleare.

În apelul adresat guvernelor şi popoarelor lumii, conferinţa a cerut forţelor iubitoare de pace din lumea întreagă să lupte pentru lichidarea blocurilor militare, pentru crearea de zone denuclearizate în diferite părţi ale lumii, pentru interzicerea înarmării atomice a Japoniei şi să ceară convocarea unei conferinţe la nivel înalt a marilor puteri, care să discute problemele vitale internaţionale cum sînt încheierea unui acord cu privire la interzicerea totală a experienţelor cu arma nucleară, încetarea înarmării nucleare, interzicerea dizlocării de trupe dotate cu armament nuclear în regiuni în care există conflicte.

La lucrările conferinţei au participat reprezentanţi din diferite regiuni ale Japoniei, precum şi delegaţii din numeroase ţări ale lumii, alcătuite din cunoscuţi luptători pentru pace, oameni de ştiinţă, oameni de cultură etc.

Delegaţia romînă a fost formată din prof. *Stanciu Stoian*, secretar general al Ligii romîne de prietenie cu popoarele din Asia şi Africa, membru al Comitetului naţional pentru apărarea păcii din R.P.R., şi *Alexandru Gheorghiu*, ziarist. Într-o declaraţie făcută corespondentului special al Agenţiei Romîne de Presă, Kaoru Yasui, preşedintele Consiliului naţional japonez pentru interzicerea armelor atomice şi cu hidrogen, laureat al Premiului Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», a mărturisit printre altele: «Delegaţia romînă a contribuit la succesul acestei conferinţe şi prin aceasta nu numai la cauza păcii în lume, dar şi la adîncirea prieteniei popoarelor romîn şi japonez».

Amintindu-şi cu durere şi groază de ziua 6 august 1945, popoarele lumii sînt hotărîte să lupte neîncetat pentru ca «Hiroşima să nu se mai repete! Să fie îndepărtată pentru totdeauna ameninţarea războiului atomic! Energia nucleară să fie folosită numai în scopuri paşnice!»

Şi, în rindurile luptătorilor pentru această cauză sfîntă se vor afla în permanenţă şi slujitorii Bisericii noastre ortodoxe, împreună cu credincioşii ei.

UN MARE LUPTĂTOR PENTRU PACE, PE CARE OMENIREA NU-L VA UITA

Din inițiativa Mișcării pentru Pace din Franța, în ziua de 14 august a. c., cu ocazia împlinirii unui an de la moartea marelui om de știință și fruntaș al luptei pentru pace Frédéric Joliot-Curie, la Paris, în cimitirul Sceaux, a avut loc o mișcătoare ceremonie comemorativă.

Pe una dintre aleile cimitirului, un mormânt dublu, împodobit cu plante verzi și cu geranium alb, străjuit de o stelă funerară, pe care sînt înscrise două nume, atrage atenția trecătorului că acolo, rămășițele pămîntești ale distinsului savant se odihnesc alături de acelea ale valoroasei lui soții, Irène Joliot-Curie. În fața mormîntului acestuia, de partea cealaltă a aleii, pe o stelă care străjuiește un mormînt de aceleași dimensiuni și deopotrivă de simplu împodobit, se găsesc săpate alte două nume celebre: acelea ale soților Pierre și Marie Curie.

La ceremonia comemorativă care s-a desfășurat la mormîntul lui Frédéric Joliot-Curie, au luat parte: Emmanuel d'Astier, abatele Boulier, prof. Mathiot, Eugen Aubel, Langignon, din partea Mișcării pentru pace, apoi membri de seamă ai Partidului comunist din Franța, delegați ai Confederației Generale a Muncii, reprezentanți ai sindicatelor, scriitori, oameni de știință și personalități de seamă din viața culturală a Franței. În fața mormîntului acoperit de coroane și de jerbe de flori roșii, Emmanuel d'Astier a cerut tuturor celor de față un minut de reculegere, după care mișcătoarea ceremonie a luat sfîrșit simplu, frățește, așa cum ar fi vrut-o, în modestia lui, însuși Frédéric Joliot-Curie.

Figura energică și hotărîtă a lui Frédéric Joliot-Curie stăruie și va stăruie cu putere în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut și a celor care i-au urmărit viața de muncă și de luptă, închinată progresului științei și mai binelui obștesc. Născut la 19 martie 1900, la Paris, dintr-o familie în care glorioasa și tragică epopee a Comunei din Paris era povestită adesea cu nostalgie, Frédéric Joliot a cunoscut, încă din anii tinereții, ororile celui dintîi război mondial. Dorind să ajungă inginer, dar familia lui fiind lipsită de mijloace, tînărul Joliot s-a înscris la Școala de fizică și chimie a orașului Paris, unde, cu ani în urmă, predaseră cursurile lor profesorii Pierre și Marie Curie, descoperitorii radiului. Nutrind o admirație deosebită pentru soții Curie și avînd profesor pe marele fizician Paul

Langevin, care devine între timp membru al Partidului comunist din Franța, Frédéric Joliot începe să se orienteze nu numai în știință, ci și în atitudinea față de viață.

La vârsta de 23 ani absolvă în chip strălucit școala și intră ca inginer stagiar într-o uzină metalurgică din Luxemburg, unde vine în contact direct cu lumea muncitoare, cu preocupările, suferințele și năzuințele oamenilor muncii. Profesorul Langevin, întrezărind talentul excepțional al tînărului Joliot, veghea din aproape asupra carierii lui. El îl ajută să intre și să lucreze în laboratorul Mariei Sklodovska-Curie, unde, sub îndrumarea imediată a Mariei Curie, Frédéric Joliot se devotează cu toată pasiunea și cu toată capacitatea lui de muncă cercetărilor științifice asupra atomului. În 1926 se căsătorește cu Irène Curie, cercetătoare deosebit de înzestrată, care lucra cot la cot cu el în laborator, continuînd astfel amîndoi tradiția științifică a iluștrilor ei părinți, soții Pierre și Marie Curie.

După șapte ani de colaborare științifică, soții Irène și Frédéric Joliot-Curie izbutesc să obțină aluminiu radioactiv, prin bombardarea aluminului cu particule emise de poloniu. Descoperirea aceasta a radioactivității artificiale este cu adevărat crucială, căci ea a influențat puternic teoriile asupra structurii nucleului atomic. Pentru această însemnată descoperire, soții Joliot-Curie primesc, în 1935, premiul «Nobel», iar cu aceasta, renumele lor devine mondial. Mergînd mai departe pe calea cercetărilor care îl pasionau, Frédéric Joliot-Curie emite ideea posibilității unei reacții nucleare în lanț, care ar permite eliberarea imensei energii cuprinse în nucleul atomic. El caută, însă o transmutație controlată, dirijată, a acestei energii, spre binele și folosul omenirii, iar nu una explosivă, spre distrugerea omenirii. Împreună cu colaboratorii săi Halban, Kowarski și Perrin el reușește, în 1939, să construiască prima baterie atomică din lume, al cărei brevet, deși putea să-i aducă sume fabuloase, îl dăruiește Centrului național de cercetări științifice.

Atras, încă din 1934, spre comunism și militînd încă de pe atunci pe linia idealului Partidului, el nu devine membru al acestui Partid decît în 1942, cînd se consideră cu adevărat demn de acest titlu. În tot timpul tristelor evenimente care s-au abătut asupra Franței, în urma dezlănțuirii de către fasciști a celui de al doilea război mondial și pînă la doborîrea definitivă a fascismului, Frédéric Joliot-Curie a dat dovadă de un patriotism desăvîrșit, răspunzînd cu abnegație la toate chemările Partidului și continuîndu-și, în același timp, cu multă rîvnă, cercetările științifice înaintate.

La 15 decembrie 1948 izbutește să pună în funcție prima pilă atomică franceză, al cărei brevet îl deținea încă din 1939, dar a cărei realizare practică nu putuse lua ființă, din cauza împrejurărilor războiului. Cu această istorică realizare, monopolul anglo-american al energiei atomice lua sfîrșit. Sub presiunea cercurilor interesate anglo-americe, guvernul francez recurge, în 1950, la rușinoasa măsură de a îndepărta pe Frédéric Joliot-Curie din postul de înalt comisar al energiei atomice, post pe care îl deținea pe merit și cu cinste.

Ales de Congresul mondial al partizanilor păcii de la Praga-Paris, în 1949, președinte al Comitetului permanent alcătuit din numeroase personalități, care să coordoneze activitatea ulterioară a mișcării partizanilor păcii — Comitet care devine mai târziu Consiliul mondial al păcii —, Frédéric Joliot-Curie desfășoară în această calitate o vastă activitate, contribuind cu toate puterile lui la lărgirea și consolidarea frontului partizanilor păcii din lumea întreagă și la încetățenirea din ce în ce mai temeinică a ideii de pace în lume. Ca o recunoaștere a meritelor lui față de mișcarea pentru pace, el a primit, în 1951, înaltul titlu de laureat al Premiului Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare». Calitatea de președinte al Consiliului Mondial al Păcii a deținut-o Frédéric Joliot-Curie pînă la sfîrșitul vieții, arătîndu-se în tot timpul un vajnic susținător al stindardului păcii, un necruțător demascator al uneltirilor imperialismului împotriva păcii, un fervent activist al buneii înțelegeri între popoare și, mai presus de toate un propovăduitor încercat și plin de autoritate al luptei împotriva pericolului atomic.

Viața lui Frédéric Joliot-Curie a fost închinată în întregime cercetărilor științifice asupra atomului. Din momentul în care, însă, ilustrul savant și-a dat seama de cele două căi care se deschideau înaintea științei atomice: una, care trebuia să asigure binele omenirii și alta, care, prin bomba atomică, putea duce la distrugerea omenirii, rațiunea practică a vieții lui a fost lupta hotărîtă pentru ferirea omenirii de consecințele previzibile ale unei perversiuni a științei. «Acest savant — spunea cunoscutul om politic francez Pierre Cot, colaborator apropiat al președintelui Consiliului Mondial al Păcii —, cu un spirit foarte exact visa o lume mai bună, liberă de ură, neștiință și prejudecăți, în care oamenii din toate țările și de toate rasele să poată folosi în comun infinitele posibilități pe care știința le poate pune la dispoziția tuturor. Dar el nu se limita numai la a visa sau a întrevede, ci lucra din toate puterile sale la făurirea acestei lumi noi, credea în progres și era convins că strădania tuturoră poate modifica destinul omenirii».

La împlinirea unui an de la moartea marelui savant și a înflăcăratului luptător pentru pacea și mai binele omenirii, glasul lui răsună tot atît de puternic, tot atît de convingător și tot atît de viu în cuvîntările, declarațiile și mesajele pe care, în viață fiind, le-a adresat omenirii, încurajînd pe cei ce s-au alăturat din toată inima acțiunii în slujba căreia a militat cu toată pasiunea Frédéric Joliot-Curie, în lupta lor hotărîtă pentru înfăptuirea păcii între popoare și pentru înlăturarea primejdiei războiului atomic, și tunînd ca un nor prevestitor de descărcarea mîniei, sub forma fulgerului, a întregii lumi cinstite, împotriva ațîțătorilor la un nou război.

Cu o claritate deosebită, vrednică de tradiția marilor oratori ai neamului său, cu cuvinte pe care căuta să le facă și mai convingătoare prin folosirea unor imagini accesibile tuturor, Frédéric Joliot-Curie nu înceta să sublinieze pierderile și primejdiile uriașe pe care le reprezintă pentru omenire cursa înarmărilor, chemînd pe toți oamenii de bună credință să

lupte pentru dezarmare și pentru a se pune stavilă războiului. «Voi relua fără încetare — spunea Frédéric Joliot-Curie — imaginile următoare: cu prețul unui singur crucișător s-ar putea construi 10 institute de cercetări, unde s-ar reuși să se învingă marile calamități, cum sînt cancerul și tuberculoza și s-ar putea asigura funcționarea acestor institute timp de un secol! Cheltuielile de întreținere a 100 de soldați și a ofițerilor lor ar fi suficiente pentru un mare laborator, pentru plata salariilor a 40 de doctori în științe și asigurarea materialului și cheltuielilor necesare cercetărilor».

Convingerea lui în legătură cu «uriașa bucurie de a trăi, pe care știința o va aduce oamenilor într-o lume a păcii», îl făcea adesea să evoce imaginea Saharei fertilizate, a polilor transformați de om, a energiei solare la îndemîna oamenilor. «Ne găsim — spunea el — în zorii epocii atomice, aproape în situația primilor oameni, care au știut să producă focul; ei l-au întrebuințat mai întîi pentru a se încălzi, pentru a-și procura lumină, pentru a găti alimente, dar cunoștințele lor nu le permiteau să conceapă mașina cu aburi, locomotive, turbine, etc. Cît de îngrozitor este să constați că, dacă efortul imens consacrat producerii și întrebuințării bombelor atomice pentru distrugere ar fi fost orientat spre aplicațiile practice, noi am fi deja cu toții în stare să ne folosim de ele».

«Să oprim războiul care vine, să facem să înceteze războaiele în curs și să clădim pacea — iată care trebuie să fie obiectivele noastre», zicea Frédéric Joliot-Curie, adresîndu-se pentru prima oară reprezentanților forțelor păcii și democrației, la cel dintîi Congres mondial al partizanilor păcii, care a avut loc la Paris, între 20 și 25 aprilie 1949. Și, distinsul savant a adăugat: «Un singur popor sau un individ izolat nu se pot apăra împotriva războiului. Numai acțiunea comună a popoarelor din toată lumea va permite atingerea acestui scop. Fiecare om din milioanele de oameni care formează popoarele amenințate de război trebuie să se convingă că problema războiului și a păcii este o problemă personală, este o problemă care îl privește în mod direct, din care îi este imposibil să evadeze. El nu trebuie să aibă un sentiment de neputință, căci în același moment, la toate latitudinile, milioane de oameni ca el își pun aceleași probleme, luptă pentru pace și își unesc eforturile cu efortul lui».

Frédéric Joliot-Curie definea, în încheierea cuvîntării sale, țelurile mărețe ale frontului luptătorilor pentru pace cum și credința nesfîrșită în victoria finală, în următoarele cuvinte:

«Dorința noastră de pace nu se va manifesta printr-un pacifism pasiv. Acelora care nu-și dau încă seamă de pericolele de război, noi le vom arăta aceste pericole. Acelora care doresc împreună cu noi să apere pacea, le vom da mijloacele pentru aceasta. Acelora care în mod conștient vor războiul, le spunem calm, dar cu hotărîre: va trebui să țineți seama de noi! Facem apel la toți oamenii cinstiți pentru a evita această calamitate: războiul. Împreună, conștienți de forța noastră, noi dăm această bătălie cu certitudinea că victoria va fi de partea noastră».

Simțămîntul răspunderii sociale, pe care trebuie să-l aibă orice om de știință cinstit, îl determina pe Frédéric Joliot-Curie nu numai să ceară răspicat interzicerea totală a armei atomice, dar și să coalizeze pe toți oamenii de știință de pretutindeni și să-i determine să nu mai îngăduie ca rezultatele muncii și cercetărilor lor să fie exploatare de răuvoitori în scopuri egoiste și dăunătoare : «Oamenii de știință și tehnicienii — spunea el, cu ocazia sesiunii Comitetului Congresului Mondial al Păcii care a avut loc la Stockholm între 15 și 19 martie 1950 — nu fac parte dintr-o mică elită desprinsă de contingențele practice. Ca cetățeni ai mării comunități a oamenilor muncii, ei sînt datori să militeze împreună cu aceștia, pentru a asigura o deplină folosire a științei în vederea asigurării păcii și bunăstării oamenilor».

Conștient de posibilitatea coexistenței pașnice a țărilor cu sisteme economice și politice diferite și că numai din cooperarea și colaborarea dintre regimurile diferite poate să rezulte pacea, buna înțelegere și mai binele omenirii întregi, Frédéric Joliot-Curie demasca, la Congresul mondial al partizanilor păcii, ținut la Varșovia între 16 și 22 noiembrie 1950, pe aceia care stau împotriva ideii de coexistență pașnică între popoare și trasa cu și mai multă tărie sarcinile partizanilor păcii în lupta pentru cucerirea acestei însemnate redute : «Hotărîrea calmă care caracterizează acțiunea noastră dovedește încrederea noastră în bunul simț al oamenilor ; ea nu manifestă nici o șovăială în fața amenințărilor. Această trăsătură caracteristică a acțiunilor noastre se datorește convingerii de care este adînc pătruns fiecare partizan al păcii că războiul nu este inevitabil, că forțele păcii reunite reprezintă un potențial considerabil, că există o soluție pașnică pentru toate diferendele, că coexistența pașnică în lume a sistemelor politice și economice diverse este posibilă, și, în sfîrșit, că numai o minoritate de afaceriști înșeală încă o mulțime considerabilă de oameni cinstiți și îi tîrăsc înspre război, pentru a-și impune dominația lor, izvor de enorme profituri materiale».

Încetarea cursei înarmărilor și inaugurarea unei ere de întrecere pașnică între popoare a fost susținută cu cuvinte de foc de către distinsul savant, în discursul rostit la deschiderea sesiunii Consiliului Mondial al Păcii, ținută la Viena între 1 și 6 noiembrie 1951. Ca om de știință, Frédéric Joliot-Curie își încheia acest discurs cu o mișcătoare mărturisire, care ne pune în situația să înțelegem adevărata măsură a caracterului său integru : «Oamenii de știință sînt poate mai indicați să-și magineze imensa bucurie de a trăi pe care știința ar aduce-o tuturor oamenilor într-o lume a păcii. Da, ei ar putea aduce în fiecare clipă «vești bune» fraților lor — acele vești care vor face să dispară pentru totdeauna groaznica obsesie a marilor calamități, a bolilor care omoară în fiecare zi bărbați, femei, copii în plină putere, acele vești care vor reduce timpul de muncă necesar pentru asigurarea vieții materiale, acele vești care vor permite fiecăruia, eliberat din punct de vedere material, de a se consacra muncii creatoare în folosul progresului omenirii și dezvoltării sale multilaterale.

Măreția acestui țel nu constituie oare un imbold ca toți împreună să contribuim prin tot ce este mai bun în noi pentru a impune pacea? Da, și o voi repeta fără încetare, nu este vorba de înfăptuiri dintr-o altă lume... Ele sînt pentru lumea aceasta, pe care noi o vom făuri în pace».

În raportul prezentat în fața Congresului popoarelor pentru pace, ținut la Viena între 12 și 19 decembrie 1952, a militat, printre altele, pentru soluționarea pașnică a problemei germane, ca prim jalon al unei securități reale, iar faptele care s-au petrecut de atunci și pînă astăzi pun și mai mult în evidență viziunea clară asupra acestei probleme de interes general, pe care a avut-o Frédéric Joliot-Curie în 1952 la Viena. Problema tratativelor, ca singură cale de rezolvare a problemelor internaționale acceptată de popoare, a fost susținută cu deosebită putere de distinsul savant în discursul rostit la deschiderea sesiunii Consiliului Mondial al Păcii, ținută la Viena între 23 și 28 noiembrie 1953. În declarația dată la 13 ianuarie 1955, în legătură cu planurile agresive ale Pactului Atlantic pentru pregătirea unui război atomic în Europa, Frédéric Joliot-Curie conchidea : «Oamenii nu se vor lăsa astfel tîrîți în mod pasiv spre sinucidere colectivă. Căci tocmai despre o asemenea sinucidere este vorba. Odată început, războiul nuclear va fi dus cu toată gama armelor existente. Gîndiți-vă la pustiirile de la Hiroșima și Nagasaki. Gîndiți-vă la nenorocitele victime din Pacific, care se găseau la sute de kilometri de locul exploziei de la 1 martie 1954. Gîndiți-vă că nicăieri nu veți fi la adăpost și că o apărare pasivă eficientă este iluzorie. Gîndiți-vă că bombardamentul nuclear asupra oricărui obiectiv din lume va putea să semene moartea, imediat sau mai tîrziu, chiar în localități foarte îndepărtate. Problema care se pune nu constă în a ști care secție de stat major, care minister sau consiliu de miniștri, cu sau fără drept de veto, va putea decide declanșarea războiului atomic. De data aceasta se pune problema dacă omenirea va accepta ruinele și distrugerile, moartea a sute de milioane de ființe, mizeria pentru supraviețuitori, nașterea probabilă în acest caz a unor monștri și chiar posibilitatea dispariției oricărei vieți de pe planeta noastră».

Cu ocazia Adunării mondiale pentru pace, reunită la Helsinki, între 22 și 29 iunie 1955, președintele Consiliului Mondial al Păcii, Frédéric Joliot-Curie, a subliniat posibilitățile concrete ce s-ar putea crea, datorită presiunii continue a opiniei publice mondiale de a se ajunge la o înțelegere în cadrul Conferinței de la Geneva a șefilor de guverne ale celor patru state, care urma să aibă loc într-un termen apropiat. De asemenea, în Declarația făcută la 8 august 1955, în legătură cu rezultatele pozitive ale Conferinței șefilor de guverne de la Geneva, el a scos în evidență rolul important jucat de mișcarea pentru pace în schimbarea orientării politicii internaționale : «Ținerea acestei conferințe răspundea unei dorințe a popoarelor : ea a însemnat un succes, pentru că șefii de guverne, răs-

punzători în fața popoarelor lor de cuvintele pronunțate, au ținut seama de opinia publică de toate tendințele și din toate țările, care nu mai voia să tolereze mai departe «războiul rece», și cerea să se treacă la tratative adevărate. Opinia publică a participat în mod activ la discuțiile de la Geneva. În ultimele luni, campania mondială a mișcării pentru pace împotriva pregătirii războiului atomic și colaborarea forțelor iubitoare de pace care s-a afirmat la Adunarea de la Helsinki au contribuit din plin la lămurirea opiniei publice, căreia i-au creat posibilități de exprimare eficace...». Cu această ocazie Frédéric Joliot-Curie a ridicat din nou glasul cu putere, în favoarea triumfului spiritului tratativelor, spunând: «Securitatea colectivă se realizează prin pacte de pace deschise tuturor țărilor, oricare ar fi regimul sub care trăiesc ele; ea este contrară politicii blocurilor, cu periculoasele ei lanțuri de pacte militare unilaterale; ea suprimă războiul rece». Și conchidea: «Conferința șefilor de guverne ai celor patru puteri a avut loc. Ea a reușit. Cu o încredere reînnoită în eficacitatea acțiunii lor, popoarele vor depune toate eforturile pentru ca noua etapă ce s-a deschis în lupta pentru pace să fie parcursă cu succes».

Conștiința profund umanistă a omului de știință față de primejdia care amenință omenirea nu numai în eventualitatea izbucnirii unui război atomic, ci și datorită experiențelor nucleare în serie, pe care le făceau cele două puteri apusene deținătoare de bombe atomice și cu hidrogen, îl determina pe Frédéric Joliot-Curie să atragă atenția, în chipul cel mai serios, omenirii întregi, în Mesajul adresat sesiunii Consiliului Mondial al Păcii care a avut loc la Colombo, între 10 și 16 iunie 1957, și să spună: «Stronțiul radioactiv produs cu prilejul exploziilor bombelor A și H, a cărui viață medie este de aproximativ 30 de ani, este dus în părțile superioare ale atmosferei care se învârtesc în jurul pământului. El cade din nou, încet și continuu, pe pământ, odată cu praful și cu ploaia și se fixează pe plante. Căderea stronțiului radioactiv produs de exploziile nucleare anterioare nu s-a terminat încă. Nu se poate aprecia proporția exactă a acestor produse care rămân încă în suspensie în atmosferă și nici evalua câți ani vor dura căderile de elemente radioactive. Oamenii și vitele consumă vegetale și organismul lor va absorbi stronțiul, dăunător prin radiațiile sale. Laptele va conține stronțiu radioactiv... Prin stronțiu radioactiv și pe alte căi, și mai cu seamă datorită cesiului radioactiv, doza de radiații la care sînt supuși oamenii crește, constituind o amenințare pentru generațiile viitoare». Și marele savant continua: «Încetarea exploziilor experimentale este o necesitate urgentă pentru a face să dispară această amenințare și pentru că aceste experiențe joacă un rol important în cursa înarmărilor atomice, împingînd țările deținătoare de arme nucleare, să fabrice și să experimenteze tot mai multe arme de acest fel și din ce în ce mai puternice. Aceste experiențe provoacă sau agravează neîncrederea între state; ele simbolizează în ochii popoarelor pericolul unui război dus cu bombe atomice și cu hidrogen, arme prin excelență agresive».

Datoria morală de om al unei lumi noi în devenire, al unei lumi în care demnitatea omenească să fie bunul de care să se împărtășească deopotrivă fiecare om și fiecare popor și în care să nu mai existe exploatare, împilare și jefuire a celor slabi de către cei puternici, îl făceau pe Frédéric Joliot-Curie să declare, în Mesajul adresat Conferinței popoarelor Asiei și Africii, care s-a deschis la Cairo, la 26 decembrie 1957: «Noi am înregistrat ca pe un fapt extrem de pozitiv rolul tot mai important pe care-l au în treburile internaționale țările care s-au eliberat din lanțurile colonialismului. Nimeni nu mai poate să nesocotească părerile lor, aspirațiile și interesele lor. Conferința istorică, care s-a ținut la Bandung, în 1955, a arătat ce puternică forță morală și materială pentru apărarea păcii reprezintă aceste țări. Ceea ce s-a numit atunci «spiritul Bandungului» a devenit un bun nepieritor nu numai pentru popoarele care au fost reprezentate la acea conferință, dar pentru toate popoarele, deopotrivă de interesate în apărarea păcii». Tot în acest Mesaj, analizând mai departe raporturile dintre state, în conformitate cu principiile O.N.U., Frédéric Joliot-Curie observa: «Se poate, oare, contesta că în relațiile internaționale unele state au obiceiul de a trata țările care și-au dobândit de curînd independența, ca pe niște țări inferioare, manifestînd adeseori față de ele o atitudine de protectoare, prin nimic justificată? Egalitatea absolută în drepturi a națiunilor, fără discriminare de rasă, de regim politic sau de durată de timp de cînd și-au căpătat independența, trebuie apărută, fără șovăială, de către toți cei ce doresc pacea și colaborarea internațională».

Cînd în iulie 1958 a avut loc, la Stockholm, Congresul pentru dezarmare și colaborare internațională, Frédéric Joliot-Curie era grav bolnav. Textul discursului său, adresat Congresului, a fost citit de la tribună de Pierre Biquard, vechiul său prieten și colaborator. După cum s-a observat, cu dreptate, «acest ultim mesaj către oameni, adevărat testament al marelui savant-cetățean, este o răscolitoare chemare adresată conștiinței și inteligenței umane». Încrederea neclintită de militant hotărît în biruința forțelor păcii în lume, și-a păstrat-o pînă în ultimul moment al vieții sale. Iar umanismul său profund capătă în acest mesaj accente de adevărată viziune. Singura premiză valabilă pentru realizarea unei păci durabile în lume este, după marele savant, coexistența pașnică a sistemelor economice sociale diferite, care constituiesc o realitate: «Dacă refuzăm să admitem această realitate, este inutil să mai vorbim despre pace». Pericolul de război nu provine din cauza existenței a diferite sisteme, căci o cursă a înarmărilor și războaie existau și atunci cînd în lume nu exista decît un singur sistem. Acceptarea sinceră a coexistenței pașnice între cele două sisteme economice sociale diferite, dacă este urmărită cu consecvență, duce, însă, la dezarmare. Dar dezarmarea nu trebuie urmărită în mod izolat, ci problema ei trebuie pusă în legătură directă cu problemele cooperării internaționale și ale destinderii. Îndeosebi, problema dezarmării

trebuie legată de problemele economice : «Trebuie dovedit în mod amănunțit și cu toată precizia că încetarea războiului rece și a cursei înarmărilor ar aduce cu sine creșterea nivelului de trai al popoarelor». «Actualul nivel al tehnicii, zice mai departe Frédéric Joliot-Curie, dezvoltarea științelor, abundența de materii prime, posibilitatea de a folosi noi izvoare de energie au atins un asemenea grad, încât ridicarea nivelului de trai ar putea fi asigurată întregii omeniri». Schițând câteva din înfăptuirile pe care le-ar aduce cu sine coexistența pașnică și cooperarea internațională, mai ales în domeniul dezvoltării cercetărilor științifice, care ar aduce cu sine noi posibilități de producere de bunuri, pentru satisfacerea nevoilor maselor cât mai largi ale oamenilor și deci de dezvoltare a producției generale, omul de știință care a fost Frédéric Joliot-Curie, adăuga : «Nu este vorba aici de un tablou idilic în afara realităților, sau de un vis pentru un viitor îndepărtat. Nu depinde decît de noi ca să facem din năzuința de azi realitatea de mîine».

Cel din urmă mesaj al lui Frédéric Joliot-Curie nu scapă din vedere pericolul unui conflict mondial, care continuă să rămînă grav, dar, cu toate acestea el exprimă încrederea neșarmurită că opinia publică, mai ales datorită acțiunii forțelor păcii, devenind tot mai conștientă de această primejdie, va fi în stare, pînă în cele din urmă, s-o înlătore definitiv. De aceea, conchide : «Cu toate îngrijorările produse de pericolul de război și realele suferințe pricinuite de cursa înarmărilor și de războiul rece, există foarte puternice motive de încredere».

Ca președinte al Consiliului Mondial al Păcii, Frédéric Joliot-Curie a urmărit îndeaproape, cu viu interes, încă de la început, creșterea neîncetată a frontului păcii și și-a putut da seama, mai bine decît oricare altul, de contribuția pe care au adus-o, în cadrul popoarelor, diferitele personalități și instituții, la consolidarea acestui grandios front. El a apreciat cu cuvinte elogioase contribuția Bisericii Ortodoxe Romîne la cauza păcii, subliniind sprijinul pe care Biserica noastră l-a dat, în nenumărate împrejurări, strădaniilor nobile ale Consiliului Mondial al Păcii și diferitelor Congrese Mondiale ale Păcii, prin popularizarea și aducerea la împlinire în mijlocul credincioșilor creștini de la noi din țară a hotărîrilor, apelurilor și îndemnurilor lor. Astfel, într-o scrisoare trimisă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la începutul anului 1951, prin care aducea la cunoștință cel de al șaptelea punct din adresa către Organizația Națiunilor Unite trimisă de cel de al doilea Congres Mondial al Păcii, care se ținuse la Varșovia în noiembrie 1950, și care înfățișa condițiile de bază ale unei păci solide și durabile, marele savant, printre altele scria :

«Consiliul Mondial al Păcii își amintește de adeziunea pe care Sanctitatea Voastră a dat-o la Apelul de la Stockholm, pentru interzicerea absolută a armei atomice. Adeziunea Sanctității Voastre, ca și aceea a Bisericii Ortodoxe din Romînia, a avut un mare răsunset printre creștinii din toată lumea. În nenumărate împrejurări, Sanctitatea Voastră a sprijinit, cu

toată autoritatea Sa, opera Primului Congres Mondial de la Paris. De aceea facem apel, în numele Consiliului Mondial al Păcii, la Sanctitatea Voastră, pentru a sprijini hotărârile celui de al doilea Congres Mondial și îndeosebi propunerile de reducere progresivă și controlată a înarmărilor, care răspund în adevăr aspirațiilor și nevoilor tuturor popoarelor, al căror cuvînt Congresul Mondial al Păcii voia să-l exprime».

Din răspunsul pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian I-a dat, cu acest prilej, președintelui Consiliului Mondial al Păcii, în care se exprimă hotărîrea «de a se sprijini din toate puterile rezoluțiile celui de al doilea Congres Mondial, cu convingerea nestrămutată că prin eforturile reunite ale tuturor Bisericilor și ale tuturor popoarelor pacea lumii va fi salvată», se desprinde atitudinea hotărîtă a Bisericii noastre de a nu precupeți nimic, cînd este vorba de lupta pentru înfăptuirea păcii în lume, deoarece idealul Consiliului Mondial al Păcii este, în ultimă analiză, însuși idealul Bisericii creștine pe pămînt: «pacea și bunăvoirea între oameni».

Un mare cetățean al lumii, un om de știință desăvîrșit, un luptător pentru pace neînfricat și un sincer doritor de mai bine pentru toți oamenii a căzut acum un an, la datorie. Alte zeci și sute de savanți și alte mii și sute de mii de luptători pentru pace s-au ridicat și se vor mai ridica, pentru ca să poarte mai departe steagul acestei nobile lupte și vor face zid solid pentru apărarea pînă la capăt a idealurilor căroro s-a devotat și pentru care a luptat, în tot timpul vieții sale, Frédéric Joliot-Curie. Amintirea lui va încălzi întotdeauna inimile partizanilor păcii, iar exemplul vieții lui va înflăcăra pe toți savanții lumii noi.

LA IMPLINIREA A DOUĂ DECENII DE LA IZBŪCNIREA CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

La 1 septembrie a.c. s-au împlinit două decenii de cînd hitleriștii au atacat Polonia, declanșînd astfel cel de-al doilea război mondial. Comemorarea acestei zile constituie de fiecare dată, pentru popoarele lumii, un prilej de a medita asupra învățămintelor care se pot trage din acest război și de a-și reafirma puternic voința în lupta pentru pace.

În cei 5 ani și 8 luni cît a durat, cel de al doilea război mondial a adus omenirii daune fără precedent. Au pierit peste 30.000.000 de oameni și tot pe atîția au rămas schilozi, iar în ce privește cheltuielile, numai cele directe reprezintă o sumă echivalentă cu aceea necesară pentru a se construi case cu cîte cinci camere familiilor existente pe întregul glob pămîntesc, pentru a se asigura copiilor din întreaga lume învățămînt mediu și pentru a se amenaja peste o jumătate milion de spitale, revenind cîte unul la fiecare 5.000 de locuitori ai pămîntului. Pagubele pe care le-a pricinuit tezaurului culturii și artei universale, rănile adînci pe care le-a produs civilizației și progresului uman, sînt incalculabile și ireparabile. De aceea omenirea cere ca ororile trecutului să nu se mai repete.

Comemorarea a 20 de ani de la începutul războiului găsește popoarele angajate într-o luptă dîrză pentru o viață pașnică, senină, pentru destinderea încordării internaționale, pentru înlăturarea primejdiilor unui nou război, care ar duce omenirea la autonimicire. Popoarele europene, care au sperat neîncetat în instaurarea unei păci trainice în lume, sînt ferm decise să obțină înseninarea atmosferei internaționale.

U.R.S.S. și toate celelalte țări socialiste promovează o politică sinceră de pace și colaborare internațională; inițiativele pașnice ale Uniunii Sovietice, eforturile ei perseverente îndreptate spre stăvilirea goanei înarmărilor, spre interzicerea armelor nucleare și încetarea experiențelor cu aceste arme, spre lichidarea «războiului rece» și purificarea atmosferei internaționale, se bucură de o justificată prețuire în rîndurile popoarelor.

Cerința unanimă a popoarelor de a se pune capăt politicii «războiului

rece» și de a se trece la tratative realiste, pașnice, nu s-a manifestat niciodată cu atîta forță ca în prezent. Recent, ea a fost reflectată și în Apelul pentru organizarea unei campanii mondiale în vederea ținerii conferinței la nivel înalt și încetarea «războiului rece», adoptat de Consiliul Mondial al Păcii în sesiunea sa jubiliară de la Stockholm, din mai a.c. Prin acest Apel se cerea ca ziua de 1 septembrie, data aniversară a declanșării celui de al doilea război mondial, să fie considerată în lume ca o zi de luptă împotriva primejdiei unui nou război mondial. Și astfel, ziua de 1 septembrie a devenit «Zi internațională de luptă împotriva primejdiei unui nou război».

Cu prilejul acestei zile a avut loc în Capitală, în sala «Comedia» a Teatrului Național «I. L. Caragiale», o adunare publică organizată de Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Română, în colaborare cu Consiliul Central al Sindicatelor, C.C. al Uniunii Tineretului Muncitor, Consiliul Național al Femeilor și Asociația foștilor deținuți politici antifasciști. Au participat sute de reprezentanți ai muncitorimii din Capitală, ai intelectualității, ai organizațiilor obștești, personalități de seamă ale vieții științifice și culturale din Capitală, care și-au exprimat hotărîrea de a lupta fără încetare pentru a împiedica izbucnirea unui nou război.

După deschiderea adunării de către *Mihai Mujic*, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Română, secretar al Consiliului Central al Sindicatelor, au vorbit: prof. univ. *Jean Livescu*, rectorul Universității «C. I. Parhon», membru al Biroului Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Română, *Gh. Ionescu*, președintele Consiliului sindical orășenesc, *Giacomo Calandrone*, deputat, membru al Secretariatului Comitetului Italian al Păcii, generalul colonel în rezervă *Ilie Crețulescu*, membru al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Română, prof. *Alice Săvulescu*, membru corespondent al Academiei R.P. Române, reprezentantă a Consiliului Național al Femeilor, poetul irakian *Ali Halir Al Vardi*, membru în Biroul Consiliului Păcii din Irak, și *D. Costea*, în numele C.C. al U.T.M.

Amintind condițiile în care agresorii hitleriști au dezlănțuit cel de al doilea război mondial, prof. univ. *Jean Livescu* a subliniat că în prezent, războiul nu mai este o inevitabilitate fatală. În condițiile raportului de forțe complet schimbat pe arena internațională, sistemul mondial socialist dispune de uriașe posibilități morale, economice și militare, pentru a respinge agresiunea, ori de unde ar porni aceasta.

«Omenirea a plătit scump aventurile criminale ale lui Hitler, Mussolini, Antonescu și ale diverselor guverne complice — a spus printre altele deputatul italian *Giacomo Calandrone*. Dar popoarele au învățat în același timp că trebuie să-și ia soarta în propriile lor mâini, să creeze o lume mai bună, într-o atmosferă de pace. Politica de pace dusă de U.R.S.S., de țara dvs., de întreaga lume socialistă, precum și acțiunile maselor

populare din lumea întreagă au deschis perspectivele înțelegerii și colaborării internaționale. Trebuie să facem în așa fel ca nimeni și nimic să nu bareze drumul păcii. Popoarele vor ști să ducă la bun sfârșit această sarcină».

La sfârșit, *Sanda Rangheț*, secretar al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Română, a citit textul unei telegrame pe care adunarea a hotărât s-o trimită Consiliului Mondial al Păcii. În telegramă se exprimă hotărârea poporului nostru de a lupta împotriva războiului, pentru triumful cauzei păcii și progresului omenirii.

Ziua de 1 septembrie, Ziua internațională de luptă împotriva primejdiei unui nou război, a fost comemorată de forțele progresiste din întreaga lume.

Astfel, la Berlin a avut loc un mare miting, organizat de Consiliul Național al Frontului Național al Germaniei Democrate, și desfășurat sub lozincile luptei pentru încetarea experiențelor nucleare, interzicerea definitivă a tuturor tipurilor de arme de distrugere în masă, încetarea «războiului rece», înfrînarea militaristilor germani și încheierea Tratatului de pace cu cele două state germane. Mitinguri și adunări asemănătoare au avut loc și în alte orașe din R.D. Germană, participând și reprezentanți ai partizanilor păcii din Polonia, Cehoslovacia, România și din alte țări.

În Germania Occidentală au avut loc, de asemenea, numeroase manifestații. Astfel, în cadrul unui miting desfășurat la Bremen s-a protestat împotriva înarmării atomice a R.F. Germane. F. P. Schneider, profesor la Universitatea din Würzburg, a subliniat că Bundeswehru, a devenit o unealtă a politicii de forță, așa cum a fost în trecut armata hitleristă. «Astăzi — a spus el — este necesar să se facă totul pentru a nu permite repetarea catastrofei din 1939». Participanții la miting au adoptat o rezoluție în care se spune printre altele: «Repetăm jurământul din anul 1945: Nu vom permite un nou război! Cerem ca cele trei puteri care dispun de arme atomice să pună capăt imediat și definitiv experiențelor cu arme atomice! Așteptăm ca guvernul francez să renunțe la experiențele cu arme nucleare proiectate în Sahara, astfel încât să nu îngreuneze încheierea unui acord cu privire la încetarea experimentării armelor nucleare».

Printre manifestațiile prilejuite de Ziua mondială de luptă împotriva primejdiei unui nou război trebuie menționată și acțiunea a 23 cunoscuți reprezentanți ai vieții publice din R.F. Germană, care au adresat parlamentarilor, oamenilor de știință și oamenilor de cultură vestgermani un apel prin care cer să se pună capăt pregătirilor unui nou război atomic, și să nu se permită repetarea ororilor din cele două războaie mondiale. Printre semnatarii apelului figurează G. Mochalsky, preot din Darmstadt, prof. L. Weismantel din Jungenheim, Wilhelm Elfes, fostul primar general al orașului München-Gladbach, și alții.

O demonstrație impunătoare a avut loc și la Hanovra, ca și cea de la Bremen, sub numeroase lozinci ca: «1 septembrie 1939 avertizează: să nu admitem repetarea războiului!», «Nici un fel de arme atomice în Germania!», «Nici un fel de război rece!», «Cereți tratative între R.F.G. și R.D.G.!».

Poporul român, care a suferit mult de pe urma militarismului german și a sîngerat din belșug pentru nimicirea agresorilor fasciști, în cel de al doilea război mondial, participă cu hotărîre și cu tot elanul la lupta comună a tuturor popoarelor iubitoare de pace, pentru preîntîmpinarea primejdiei unui nou război, pentru statornicirea unei păci trainice în lumea întreagă.

În rindurile luptătorilor pentru acest nobil țel se găsesc și slujitorii Bisericii noastre Ortodoxe, îndeplinindu-și astfel nu numai o datorie de conștiință, ci și o misiune sfîntă, care decurge din însăși doctrina pe care o propovăduiesc: «Pe pămînt pace și între oameni bună voire».

O CONTRIBUȚIE DE SEAMĂ LA CAUZA PĂCII : ÎNTILNIREA DINTRE N. S. HRUȘCIOV ȘI D. EISENHOWER

Vizita președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușcirov, în Statele Unite ale Americii, între 15 și 27 septembrie a.c., ca invitat al președintelui D. Eisenhower constituie, fără îndoială, evenimentul cel mai de seamă din ultimii ani în domeniul relațiilor internaționale. Nu numai împrejurările în care a avut loc, dar mai ales perspectivele care se întrevăd pentru viitorul apropiat al păcii îndreptățesc întru totul calificativul de «istorică», dat acestei vizite.

Efectuată într-un moment de grea încercare pentru pacea lumii prin intensificarea «războiului rece» și prin acumularea unei uriașe cantități de mijloace de distrugere, vizita conducătorului sovietic în S.U.A. și întâlnirea cu președintele Eisenhower a fost urmărită de către oamenii cinștiți de pretutindeni cu un puternic sentiment de ușurare, de încredere și de optimism. A pune capăt «războiului rece», a lichida încordarea în relațiile internaționale, a face ca marile descoperiri ale secolului atomic să slujească nu distrugerii, ci înfăptuirii celor mai înaripate visuri — iată năzuința cea mai fierbinte a popoarelor, sarcina primordială a tuturor oamenilor de Stat de răspundere. De aceea, marea majoritate a omenirii a apreciat vizita președintelui guvernului sovietic în S.U.A. ca un fericit prilej de a se duce o acțiune constructivă pentru înseninarea atmosferei internaționale, pentru slăbirea încordării dintre cele două mari puteri ale lumii, pentru rezolvarea problemelor litigioase, pentru asigurarea unei păci trainice și înfăptuirea principiilor și metodelor coexistenței pașnice.

Omenirea n-a fost dezamăgită în așteptările ei. N. S. Hrușcirov și-a îndeplinit misiunea în mod strălucit. «În cuvântările sale vii, convingătoare, care merg de-a dreptul la inima oricărui om cinstit, — după cum au subliniat ziarele —, șeful guvernului sovietic a exprimat, în limbajul său atât de colorat și de popular, ideile cele mai profunde și mai esențiale ale contemporaneității, chemînd la asigurarea coexistenței și întrecerii pașnice, la eliminarea definitivă a războaielor din viața societății».

În uriașul proces de restructurare a politicii internaționale, un factor important îl poate constitui planul de însemnătate epocală al dezarmării generale și totale, propus de conducătorul sovietic în fața Adu-

nării generale a Organizației Națiunilor Unite. Propunerile sovietice, radicale și pe deplin realiste privind lichidarea mijloacelor de purtare a războiului, au dat perspectivă acțiunilor puse în slujba păcii, conturând posibilitatea concretă ca visul milenar al transformării săbiei în plug să devină de domeniul politicii curente.

Iată, pe scurt, cuprinsul acestor importante propuneri făcute în cel mai înalt for internațional, de președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice :

— desființarea tuturor forțelor armate și interzicerea reconstituirii lor, indiferent sub ce formă ;

— distrugerea tehnicii militare, a armamentelor și stocurilor de materiale militare de toate tipurile ;

— interzicerea totală a armelor nucleare și lichidarea stocurilor de aceste arme ;

— încetarea totală a producției tuturor tipurilor de arme rachetă, inclusiv a rachetelor cosmice cu destinație militară, și distrugerea celor existente ;

— interzicerea mijloacelor de ducere a războiului chimic și bacteriologic și distrugerea stocurilor de aceste tipuri de arme.

Propunerile sovietice cu privire la dezarmare prevăd totodată :

— lichidarea bazelor militare de pe teritorii străine și a tuturor rampelor pentru lansarea de rachete ;

— lichidarea producției de război ;

— desființarea serviciului militar sub orice formă și a pregătirii militare ;

— desființarea ministerelor de război, a statelor majore generale, a tuturor departamentelor, organizațiilor și instituțiilor militare ;

— încetarea alocării de mijloace, indiferent de sursă, pentru scopuri militare ;

— interzicerea propagandei de război și a educării tineretului în spirit militarist ;

— promulgarea de legi care să prevadă sancțiunile cele mai severe pentru nerespectarea oricăruia dintre punctele enumerate.

La dispoziția statelor trebuie să rămână doar contingente de poliție (miliție), stabilite de comun acord pentru fiecare țară, pentru menținerea ordinii interne și apărarea securității personale a cetățenilor.

Instituirea unui control total, atotcuprinzător asupra măsurilor de dezarmare ; instituirea unui organ internațional de control, din care să facă parte toate statele și care să aibă acces liber la toate obiectivele supuse controlului.

Aceste propuneri, care fac posibilă dezarmarea generală și totală, au avut un puternic ecou printre americanii simpli, sătui de «război rece», de povara cursei înarmărilor, ca și printre oamenii pașnici din toate țările. În declarația guvernului țării noastre cu privire la aceste propuneri, se arată pe drept cuvânt că nu pot exista piedici de nănlăturat în calea unui acord internațional.

Rezultatele convorbirilor ce s-au purtat la Camp David dintre președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, N. S. Hrușciov, și președintele Statelor Unite ale Americii, D. Eisenhower, confirmă că politica de pe poziții de forță este definitiv condamnată de istorie, iar la ordinea zilei este instaurarea unui climat de colaborare pe baza coexistenței pașnice.

Popoarele lumii au primit cu îndreptățită satisfacție rezultatele convorbirilor de la Camp David, care deschid perspective favorabile pentru eforturile în vederea limpezirii atmosferei internaționale. De cea mai mare însemnătate este faptul — subliniat în comunicatul comun sovieto-american — că «președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și președintele Statelor Unite au căzut de acord că toate problemele internaționale nereglementate trebuie să fie rezolvate nu prin folosirea forței, ci prin mijloace pașnice, prin tratative». Acest pasaj din comunicat trebuie apreciat ca o declarație solemnă care creează perspective încurajatoare pe calea instituirii tratativelor, ca singura modalitate de abordare și soluționare a litigiilor pe arena internațională.

Desigur, — cum a subliniat și N. S. Hrușciov după întoarcerea sa la Moscova —, nimeni nu putea crede că schimbul de păreri sovieto-american va determina imediat încheierea unor acorduri care să soluționeze problemele internaționale ce-și așteaptă de atîta timp rezolvarea. «Pentru a rezolva probleme atât de importante — a spus N. S. Hrușciov —, nu ajunge o vizită, o călătorie; pentru aceasta va fi nevoie de eforturi mari. Vor fi necesare multe alte întâlniri pentru a obține o deplină înțelegere reciprocă». Spre a fi înlăturat tot balastul care apasă asupra relațiilor internaționale, pentru ca ele să poată trece de la starea lor actuală de încordare, la o stare normală și mai apoi la prietenie în interesul păcii, este nevoie de un anumit timp, de multă răbdare și bunăvoință. Este așteptată de aceea o perioadă de intensă activitate diplomatică, de tratative multiple, de o perioadă de reuniuni la diverse niveluri — de la experți și adjuncți ai miniștrilor de externe, pînă la conferințe între miniștri și, apoi, la cel mai înalt nivel, între prim-miniștrii marilor puteri, așa cum au subliniat și cei doi conducători de state, în cuvîntările rostite după întrevederile dintre ei.

Declarația din comunicat, că dezarmarea generală «este cea mai importantă problemă care se pune astăzi în fața lumii», și că «cele două guverne vor depune toate eforturile pentru a ajunge la o soluționare constructivă a acestei probleme» corespunde dorinței tuturor popoarelor iubitoare de pace. Declarația aceasta capătă o semnificație deosebită, fiind făcută într-un moment cînd guvernul sovietic a prezentat Organizației Națiunilor Unite o propunere atotcuprinzătoare cu privire la dezarmarea generală și totală.

Deosebit de util a fost și schimbul de păreri în problema germană, inclusiv în problema Tratatului de pace cu Germania. «În ceea ce privește problema Berlinului — se spune în comunicat —, s-a ajuns la înțelegerea, cu condiția ca celelalte părți direct interesate să fie de acord cu aceasta, de a se relua tratativele, pentru a se ajunge la o soluție care să

corespundă intereselor tuturor părților interesate și intereselor menținerii păcii».

În partea finală a comunicatului se spune că s-a hotărât de comun acord ca vizita de răspuns a președintelui Eisenhower în U.R.S.S. să aibă loc în primăvara anului viitor.

Declarațiile făcute ulterior la Washington și la Moscova de președintele Eisenhower și șeful guvernului sovietic, N. S. Hrușciov, au fost privite în lumea întreagă ca o strălucită completare la comunicatul oficial. Exprimându-și amândoi marele respect pe care și-l poartă reciproc și încrederea deplină în năzuințele de pace ale fiecăruia dintre ei, după mulți ani de neîncredere și suspiciuni reciproce, s-a creat o atmosferă nouă, favorabilă înțelegerii și bunelor relații dintre state.

Acordul cu privire la schimbul de vizite Hrușciov-Eisenhower, desfășurarea călătoriei șefului guvernului sovietic în Statele Unite, interesul viu cu care a fost urmărită în toată lumea, puternicul răsunet internațional al propunerilor sovietice cu privire la dezarmare, convorbirile dintre conducătorii de Stat ai U.R.S.S. și S.U.A. și comunicatul comun, aprecierea favorabilă a rezultatelor întâlnirii de către numeroase personalități politice din diferite țări — sînt tot atîtea elemente care caracterizează schimbările pozitive petrecute în viața internațională.

Prin expunerea ideilor păcii și prieteniei între popoare, ideilor colaborării pașnice, ideilor întrecerii popoarelor și guvernelor nu în fabricarea de arme ale morții și distrugerii, ci în producția tuturor bunurilor care dau vieții omului un conținut și o fac îmbelșugată, N. S. Hrușciov și-a cîștigat o mare popularitate în cele două săptămîni ale șederii sale în Statele Unite. La rîndul ei, «opinia publică sovietică apreciază în mod deosebit înțelepciunea politică de care a dat dovadă Dwight Eisenhower, președintele Statelor Unite ale Americii, în aprecierea actualei situații internaționale, cînd a propus acest schimb de vizite», căci «chiar și o analiză sumară a principalelor rezultate ale vizitei lui N. S. Hrușciov în Statele Unite ale Americii arată că această vizită reprezintă un eveniment de mare importanță istorică» (revista «Timpuri Noi», în articolul editorial consacrat acestei vizite).

Hotărît să contribuie și de acum înainte la eforturile menite să ducă la slăbirea încordării internaționale, poporul nostru, care a urmărit zi de zi, cu toată atenția și interesul vizita lui N. S. Hrușciov în Statele Unite, speră că rezultatele ei vor duce la înfăptuiri concrete pe calea spre stabilirea păcii trainice în lumea întreagă.

Slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, năzuind spre același țel nobil al statornicirii păcii pe pămînt și a bunei voiri între oameni, își exprimă, — alături de întregul nostru popor, alături de toate popoarele pașnice din lume — satisfacția față de strălucitele rezultate ale vizitei conducătorului Statului Sovietic în Statele Unite ale Americii, considerîndu-le ca un promițător și fericit început al unei etape hotărîtoare pentru pacea și viitorul omenirii.

VIATA BISERICESCA

TELEGRAME TRIMISE DE SFINTUL SINOD

Cu prilejul deschiderii sesiunii sale din iulie a.c., Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a trimis următoarele telegrame:

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R.*

Membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune ordinară anuală, exprimă Domniei Voastre și Prezidiului Marii Adunări Naționale, sentimentele lor deosebite și vă încredințează de întregul lor devotament, precum și de neclintita hotărîre în sprijinirea eforturilor mărețe ce se depun pentru înflorirea și întărirea scumpei noastre Patrii și pentru biruința păcii în lume.

*Președintele Sfântului Sinod
al Bisericii Ortodoxe Române*
† **JUSTINIAN,**
Patriarhul României

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R.*

Cu ocazia deschiderii sesiunii sinodale anuale, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române își îndreaptă gândul către Dumneavoastră și către Guvernul Republicii Populare Române, asigurându-vă de sporita lor hotărîre pentru sprijinirea strădaniilor ce se depun de întregul nostru popor pentru făurirea unei vieți noi în scumpa noastră Patrie și pentru apărarea păcii în lume.

*Președintele Sfântului Sinod
al Bisericii Ortodoxe Române*
† **JUSTINIAN,**
Patriarhul României

SĂRBĂTORIREA ZILEI ONOMASTICE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 2 august — cînd Biserica noastră prăznuiește pe binecredinciosul împărat Justinian —, clerul și credincioșii ortodocși sărbătoresc ziua onomastică a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Anul acesta, în ziua de duminică 2 august, s-a săvîrșit în catedrala patriarhală un Te-Deum, înălțîndu-se rugăciuni pentru îndelungata înziliră a Întîistătorului Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Romîne. Cu același prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Întîistătorilor Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, a ierarhilor și a numeroși clerici telegrame și scrisori de felicitare și sincere urări de sănătate și bun spor în cîrmuirea turmei dreptcredincioase din țara noastră.

Publicăm mai jos cîteva din aceste mesaje.

Telegrama Sanctității Sale *ATHENAGORAS*, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al Romîniei

BUCUREȘTI

Îmbrățișînd frățește pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul zilei onomastice, Vă urăm din inimă sănătate deplină și toate darurile cerești, spre fericirea Sfintei Biserici.

† *ATHENAGORAS*
Patriarhul Constantinopolului

Telegrama Prea Fericitului *TEODOSIE*, Patriarhul Antiohiei și întregului Orient :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Mulțumim din tot sufletul Prea Fericirii Voastre pentru cordiala întîmpinare. Vă doresc, în rugăciuni, putere neclintită și îndelungare de zile, spre binele Bisericii lui Hristos.

† *TEODOSIE*
Patriarhul Antiohiei

Telegrama Prea Fericitului *CHIRIL*, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Romîniei

BUCUREȘTI

Felicit bucuros pe Prea Fericirea Voastră de ziua îngerului Vostru ceresc, în numele meu și din partea Sfîntului Sinod.

Cu dragoste întru Domnul și în rugăciune urez Prea Fericirii Voastre ani îndelungați și cu sănătate în misiunea Voastră sîrguitoare și binefăcătoare, pentru Sfînta Voastră Biserică.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

INTILNIREA DINTRE PREA FERICIȚII PATRIARHI JUSTINIAN AL ROMINIEI ȘI TEODOSIE VI AL ANTIOHIEI ȘI AL INTREGULUI ORIENT

Spre sfârșitul lunii iulie și începutul lunii august a. c., Prea Fericitul Patriarh Teodosie VI al Antiohiei și al întregului Orient a făcut o vizită în Uniunea Sovietică, fiind invitat de Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii.

Întâlnirea dintre Prea Fericii Patriarhi Teodosie VI al Antiohiei și Justinian al României, la aeroportul Băneasa din București.

La înapoierea în patrie, Prea Fericitul Patriarh Teodosie VI a făcut un scurt popas, în ziua de 4 august, la aeroportul Băneasa din capitala țării noastre, unde a fost întâmpinat de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de d. I. N. Bărbulescu, director general în Departamentul Cultelor, d. Răducanu din Direcția Protocolului de la Ministerul Afacerilor

Externe, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovişteanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. I. Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, protoierei și preoți din Capitală.

Prea Fericitul Patriarh Teodosie era însoțit de I.P.S. Mitropolit Nifon al Eleopolei, I.P.S. Mitropolit Ignatie al Epifaniei, I.P.S. Mitropolit Pavel al Tirului și Sidonului, P.S. Episcop Vasile Samaha al Serghiopolei și P. C. Arhimandrit Gheorghe.

În același avion se găsea și P. C. Arhimandrit Antonie, apocrisiarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare la Moscova.

Întîlnirea dintre cei doi Înalți Ierarhi ortodocși în salonul oficial al aeroportului Băneasa a decurs într-o atmosferă de deosebită dragoste și prețuire frățească întru Hristos.

Prea Fericitul Patriarh Teodosie al Antiohiei a rostit o scurtă cuvîntare, prin care și-a exprimat în primul rînd fericirea de a poposi pentru puțin timp în țara romînească, unde există aceeași credință în Hristos, ca și în țara sa. Făcînd urări pentru Biserica Ortodoxă Romîna, Prea Fericirea Sa și-a arătat bucuria față de bunele raporturi care există între Conducătorul Bisericii Ortodoxe Romîne și factorii de răspundere și conducere ai Statului romîn. «Îmi făc o datorie sfîntă — a spus în încheiere Prea Fericitul Patriarh Teodosie — să aduc binecuvîntarea apostolică a Bisericii Ortodoxe din Antiohia peste clerul și credincioșii romîni, urînd totodată Republicii Populare Romîne să înflorească tot mereu și să se bucure în realizări cît mai rodnice și mai strălucite».

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, spunînd, printre altele: «Folosesc acest popas scurt pe care-l faceți în capitala țării noastre pentru a Vă mulțumi din toată inima că V-ați oprit o clipă să aduceți binecuvîntarea apostolică slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne». Amintind că între Biserica Ortodoxă Romîna și Patriarhia apostolică a Antiohiei și a întregului Orient s-au statornicit legături strînse prin vizita pe care adormitul întru Domnul Patriarh Alexandru III a făcut-o de două ori în țara noastră și subliniind libertatea de care se bucură Biserica noastră în regimul de democrație populară precum și deplina armonie dintre conducerea Bisericii și puterea de Stat, Prea Fericitul Patriarh Justinian a încheiat rugînd pe bunul Dumnezeu să reverse binecuvîntarea Sa peste Patriarhia Bisericii apostolice a Antiohiei și a întregului Orient și urînd Prea Fericitului Patriarh Teodosie VI o păstorie vrednică, plină de realizări fericite, spre binele și prosperitatea întregii Biserici Ortodoxe.

După această manifestație de sinceră prietenie între conducătorii celor două Biserici surori întru aceeași credință în Hristos, Prea Fericitul Patriarh Teodosie VI și-a continuat călătoria spre Sofia, unde era invitat de către Prea Fericitul Patriarh Chiril, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

**CONFERIREA DE ORDINE ALE R.P.R.
UNOR REPREZENTANȚI AI
BISERICII ORTODOXE ROMINE
PENTRU ACTIVITATE RODNICĂ PE TĂRIM OBȘTESC**

Cu prilejul aniversării a 15 ani de la eliberarea țării noastre de sub jugul fascist, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române a conferit titluri, ordine și medalii unor vrednici fruntași ai vieții publice, care prin lupta lor neînfricăată pentru binele poporului și prin munca lor neobosită au adus contribuții de seamă la făurirea și consolidarea statului nostru democrat-popular, precum și unui mare număr de cetățeni care s-au distins prin munca lor patriotică.

Cu același prilej, pentru activitatea rodnică depusă pe țărîm obștesc au fost distinși cu ordine ale Republicii Populare Române și unii ierarhi și clerici ai Bisericii Ortodoxe Române.

Astfel, Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Romîniei, i s-a conferit ordinul «23 August», clasa a II-a.

Ordinul «23 August», clasa a III-a, a fost conferit Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucurureștilor.

Ordinul «Steaua Republicii Populare Române», clasa a V-a, a fost conferit unui număr de slujitori ai ăltarelor, printre care Prea Cucernicii Preoți: V. Constantinescu, Constantin Dejan, Ioan Trandafir și Ștefan Tascian.

Cinstirea ce s-a acordat reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române constituie încă o dovadă a prețuirii pe care poporul nostru și conducătorii lui o acordă tuturor cetățenilor care își închină strădaniile lor binelui obștesc și contribuie cu elan patriotic la înflorirea continuă a scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă.

**SCHIMB DE MESAJE
CU PRILEJUL IMPLINIRII UNUI AN
DE LA INSCĂUNAREA PREA FERICITULUI
PATRIARH GHERMAN
AL BISERICII ORTODOXE SIRBE**

În luna septembrie a.c. s-a împlinit un an de la înscăunarea Prea Fericitului Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe. Cu acest prilej, între Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori Romîna și Sîrbă a avut loc următorul schimb de mesaje:

Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Serbiei

BELGRAD

Cu dragoste frățească Vă felicităm la împlinirea unui an de la alegerea și întronizarea Prea Fericii Voastre ca Patriarh al Bisericii Sîrbe surori și din inimă Vă urăm sănătate și ani mulți întru pașnică și rodnică arhipăstorire.

† JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

*

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarh al Romîniei, Loçtiitor al Cezareei Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor*

BUCUREȘTI

*Prea Fericite Patriarh al Romîniei, Loçtiitor al Cezareei Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Budureștilor, Prea iubite și*

prea iubite frate în Hristos și împreună slujitor al smereniei Noastre, D.D. Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, salutăm din toată inima pe Prea Fericirea Voastră.

Cuprins de sinceră bucurie de felicitările exprimate de Prea Fericirea Voastră cu prilejul întronizării Noastre în scaunul patriarhilor sârbi, Vă rugăm să binevoiți a primi mulțumirile Noastre calde și frățesti.

Rugăm pe Domnul Dumnezeu pentru tot binele Prea Fericirii Voastre și cu sinceră salutare și frățescă îmbrățișare rămânem devotat întru Hristos frate și împreună slujitor.

Aem Patriarhul Serbiei,
† **GHERMAN**

**SCHIMB DE TELEGRAME
CU PRILEJUL ANIVERSĂRII ÎNSCĂUNĂRII
PREA FERICITULUI THEOCLITOS,
ARHIEPISCOPUL ATENEI**

Cu prilejul aniversării înscăunării Prea Fericitului Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe din Grecia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis înaltului Ierarh grec următoarea telegramă de calde și sincere felicitări :

*Prea Fericității Sale
Arhiepiscopului THEOCLITOS al Atenei*

ATENA

Frățești urări de sănătate, pace și fericită arhipăstorire, cu prilejul aniversării înălțării Voastre pe Scaunul Apostolic al Atenei.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

La această mărturie a dragostei ce unește pe Întâistătorii celor două Biserici surori, Prea Fericitul Arhiepiscop Theoclitos a răspuns prin următoarea telegramă :

*Prea Fericității Sale
Patriarhului JUSTINIAN al României*

BUCUREȘTI

Mulțumim nespus de mult Prea Fericității Voastre pentru urări.

Arhiepiscopul THEOCLITOS al Atenei

CU PRILEJUL IMPLINIRII A ȘASE SUTE DE ANI DE LA ÎNTEMEIEREA MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI *

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Sărbătorim împlinirea a șase sute de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, — cea mai veche întocmire canonică din cuprinsul geografic al Bisericii Ortodoxe Române, devenită fapt istoric la numai câteva decenii de la încheierea statului Ungrovlahiei. Documentele vremii leagă amintirea acestei aniversări de numele a trei personalități: voievodul ungrovlah Nicolae Alexandru Basarab, patriarhul Calist — împreună cu sinodul Bisericii ecumenice constantinopolitane — și mitropolitul Iachint de la Vicina, devenit — în mai 1359 — mitropolit legiuit a toată Țara Ungrovlahiei. Să analizăm faptele petrecute cu șase veacuri în urmă, în lumina acestor documente, și să arătăm contribuția fiecăruia la întemeierea canonică a primei mitropolii a Țării Ungrovlahiei.

Voievodul Nicolae Alexandru (1352-1364) primește din mâinile bătrînului său tată, Alexandru Basarab Vodă Întemeietorul (1310-1352), o țară înfloritoare și independentă, în urma strălucitei biruințe de la Posada, din anul 1330, asupra oștilor lui Carol Robert, regele Ungariei. Pentru a-i spori strălucirea, potrivit concepției și practicei acelor vremuri, cînd domnul însuși se întitula «din mila lui Dumnezeu» și era uns în biserică cu Sfîntul și Marele Mir, Nicolae Alexandru Basarab înscrie între preocupările domnești problema organizării bisericești a țării sale, prin constituirea unei ierarhii canonice, recunoscută de Patriarhia ecumenică din Constantinopol.

Istoriografia noastră bisericească a stabilit, de altfel, că însuși Basarab Vodă Întemeietorul trebuie să fi avut pe lîngă sine, la curtea dom-

* Cuvînt rostit în catedrala patriarhală din București, cu prilejul sărbătoririi solemne, în prezența Înălților Ierarhi, a împlinirii a 600 de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei.

nească de la Argeș sau de la Cîmpulung, un înalt ierarh care va fi cîrmuit Biserica și va fi îndeplinit îndatoririle episcopale, sfințindu-i catedrala din curtea Palatului domnesc de la Curtea de Argeș — în anul 1352 — ctitorită de el. Este de neconceput ca acest «mare voievod» să fi domnit, vreme de mai bine de patruzeci ani, peste o țară al cărui popor a apărut pe arena istoriei universale — dintru început — ca un popor creștin, fără să fi avut lângă sine o căpetenie bisericească, unul din acei «vlădici de schituri» a căror existență este atestată de documente cu mult timp înainte de întemeierea Principatului Ungrovlahiei. Cu toate acestea, nu se poate vorbi de o ierarhie organizată canonic în acest principat valah și recunoscută de «maica spirituală» a tuturor Bisericilor ortodoxe, de Patriarhia ecumenică din Constantinopol, pînă pe vremea celui de al doilea domn al Țării Ungrovlahiei, Nicolae Alexandru Basarab.

Pentru împlinirea programului său de guvernămînt privitor la Biserică, voievodul acesta se adresează Patriarhiei constantinopolitane, în mai multe rînduri, încă din primii ani ai domniei sale. Atît hotărîrea sinodului patriarhicesc din Constantinopol, cit și gramata patriarhului Calist către voievod, amîndouă datînd din luna mai 1359, vorbesc de scrisorile acestuia «și cele dintîi și cele din urmă», prin care cere «din suflet, arhieru, păstor și dascăl» pentru țara sa, un arhieru hirotonit de patriarh, care să facă parte din dumnezeiescul și sfîntul sinod constantinopolitan, — «păstor adevărat a toată Ungrovlahia spre binecuvîntarea și duhovniceasca rînduială a sa, a fiilor săi și a toată oblăduirea sa».

Nu ni s-au păstrat scrisorile voievodului către Patriarhia din Constantinopol, dar hotărîrea sinodală și gramata patriarhului Calist către voievod nu lasă loc nici unei îndoieli cu privire la scopurile urmărite de acesta în politica sa bisericească. Documentele amintite pun în lumină două obiective precise, strîns legate unul de celălalt. Cel dintîi se referă la dorința de a-și organiza țara din punct de vedere bisericesc, — o dorință întru totul îndreptățită, dacă ținem seama de adîncimea trăirii religioase proprie acelor vremi, de întinderea și prosperitatea teritoriului peste care domnea, și de pilda pe care i-o puneau în față țările vecine din sudul Dunării, Valaho-Bulgaria și Serbia, amîndouă organizate bisericește pe înalta treaptă ierarhică a patriarhatului. Îar cel de al doilea obiectiv privește persoana cîrmuitorului spiritual pe care voievodul îi vrea în fruntea Bisericii ortodoxe a țării sale, — voievodul cerînd «cu multă rugăciune» și stăruind «neclintit» să fie așezat în jețul arhieresc al Ungrovlahiei, mitropolitul Iachint al Vicinei, care este în apropierea sa, și pe care el de mai înainte îl chemase pe lângă curtea sa de la Argeș. Pentru acesta — și «nu pentru vreun altul» — scrie Nicolae Alexandru Basarab, Patriarhiei din Constantinopol, și «cele dintîi și cele din urmă scrisori», condiționînd astfel organizarea bisericească a țării, de strămutarea la Argeș a mitropolitului Vicinei din Dobrogea, cunoscut și dorit de el.

Două întrebări se pun acum conștiinței noastre, — și anume: pentru ce se adresează voievodul de la Argeș, în problema organizării bisericești a țării sale, Patriarhiei de Constantinopol? Și pentru ce dorește «din suflet și neclintit, ca arhieru, păstor și dascăl» pe mitropolitul Ia-

chint al Vicinii, și nu pe vreun alt episcop din «sfânta marea Biserică a lui Dumnezeu», cum se numea pe atunci Patriarhia ecumenică din Constantinopol?

Prima întrebare își află îndreptățirea în faptul de necontestat al unor realități istorice mult mai vechi. Se știe din poemele lui Ovidiu că sciții — băștinașii Dobrogei — au fost ocupați de geți. Apoi peste Dobrogea au venit romanii. Tropaeum Traiani ne amintește și astăzi de acele vremuri. În Sciția minor — adică în Dobrogea — se știe că Sfântul Apostol Andrei a răspândit creștinismul — după cum ne încredințează istoricul Eusebiu de Cezareea — după cum, în același timp, Apostolul Pavel răspîndea creștinismul în Tesalonicul și Filipii Macedoniei romane și în Iliric — cum ne încredințează el însuși în Epistolele sale. Primele documente (inscripții, obiecte etc.) despre existența creștinismului la strămoșii poporului nostru s-au găsit în Dobrogea. Urmele celor mai vechi biserici — tot în Dobrogea s-au găsit. Persecuțiile lui Dioclețian între anii 298-325 ne arată organizația episcopatelor de la Tomis — Constanța cu episcopul martir Efrem și alți martiri din 7 martie 304. Apoi alți mulți martiri în frunte cu episcopul Tomisului, Tit, la 23 mai 304. Au urmat alți martiri în Axiopolis — Cerna Vodă, în frunte cu episcopul Chiril, cei de lângă lacul Rezelm de pe brațul Sfântul Gheorghe, cei din Dinogeția — Tulcea, și cei din Noviadunum — Vicina — Isaccea de astăzi. Nenumărați sînt martirii din centrele episcopale de la Durostor — Silistra, Novae — astăzi Siștov, Vidin, Singidunum — Belgradul de astăzi și Sirmium — Mitrovița de astăzi, unde a fost martirizat tînărul episcop Irineu, la 6 aprilie 304, iar la 9 aprilie același an, a fost împuns cu suflita diaconul său, Dimitrie, ale cărui moaște au fost duse de conaționali săi — macedo-romîni — la Tesalonic în anul 380, unde se află și astăzi, în marea biserică zidită întru pomenirea lui. În Sirmium i s-a zidit o altă biserică, în care i s-a așezat orarul și stiharul diaconesc însîngerate. Orașul Sirmium — slavizat — poartă și astăzi numele Sfîntului Dimitrie — numindu-se Mitrovița. Iată cum în Dobrogea și pe Dunăre pînă la Tisa și Marea Adriatică, la sfîrșitul veacului al III-lea creștinismul în mijlocul valahilor de pe ambele maluri ale Dunării pînă la Marea Neagră și Marea Adriatică avea o ierarhie bogată, cu episcopi, preoți, diaconi și cițeți, care presupunea biserici de mult și temeinic organizate. De aceea, pe bună dreptate Dimitrie Cantemir, în «Descrierea Moldaviei» (1716), spune: «Cînd a primit acest neam legea creștinească, nu se poate demonstra cu nici un document clar și evident al istoricilor. Ci se dă cu părerea că numai sub Constantin cel Mare a început a se introduce în Dacia cultul public al religiei creștine, căci sub Constanțiu, fiul lui Constantin cel Mare, amîndouă Daciile (din nordul și sudul Dunării) își aveau episcopul lor, precum ne spun actele sinodului de la Sardica — Sofia de azi. Se poate însă că mulți, cu mult mai înainte, se vor fi plecat steagului lui Hristos, în urma învățăturilor însîngerate ale martirilor» (pag. 152, ediția 1875). Urmărind viața bisericească în Dobrogea — după sinodul de la Sardica-Sofia de azi — din anul 342 — vedem că Episcopia Tomisului — Constanței de azi — își continuă existența. În anul 368,

istoricii bisericești îl amintesc pe Vetrarian ca unicul episcop al Dobrogei — Scitiei minor. Șirul episcopilor Tomisului continuă cu Gherontius, Teotim, Prietenul Sfântului Ioan Gură de Aur, Timotei, Ioan, Alexandru și Teotim II.

În veacul al VI-lea este episcop la Tomis Poternus, care semna în anul 520 actele sinodului din Constantinopol, intitulându-se «Mitropolit al Provinciei Scythia». Sub urmașul său, Valentinian, mitropolia Dobrogei era autocefală. Viața acestei mitropolii este întreruptă de migrațiunea slavilor și bulgarilor în veacul al VII-lea. În acest timp, ținutul Dobrogei ținea bisericește de Durostor. Între anii 1261 și 1264, Dobrogea ajunge sub bizantini, sub Mihail VIII Paleologul, care a reînființat arhiepiscopia Dobrogei, însă cu reședința la Vicina, în 1264, ca la anul 1300 să fie ridicată la rangul de mitropolie sub Andronic, fiul lui Mihail VIII Paleologul. Sub Mihail VIII Paleologul a păstorit, ca arhiepiscop de Vicina, Luca, după care a urmat Teodor. Sub Andronic — după anul 1300 — au urmat în scaunul de la Vicina mitropoliți. Dintre aceștia, pe la anul 1338 păstorea la Vicina mitropolitul Macarie, care lua parte la ședințele sinodului din Constantinopol în anul 1348. Cel din urmă mitropolit al Vicinii este Iachint, pe care îl mută patriarhul ecumenic, în mai 1359, la Curtea de Argeș, după stăruințele voievodului Nicolae Alexandru Basarab.

«Începînd cu anul 1359, eparhia Vicinei dispare pentru totdeauna din lista mitropoliilor supuse Patriarhiei din Constantinopol. Locul său este ocupat, de acum înainte, de mitropolia Ungrovlahiei, însărcinată să vegheze cu oblăduirea sa și asupra credincioșilor din ținuturile de la gurile Dunării», pînă la Marea Neagră, adică din Dobrogea.

Deși, în problemele vieții bisericești și religioase, drumul firesc pe care ar fi trebuit să pornească voievodul Nicolae Alexandru Basarab pentru organizarea canonică a Bisericii din țara sa era drumul sud-dunărean al Patriarhiei țirnovene, drum bătătorit de un întreg șir de generații de preoți și egumeni din cnezatele și voievodatele românești, care dobîndeau hirotonia peste Dunăre, totuși Nicolae Alexandru Basarab nu apucă pe drumul acesta.

El nu s-a îndreptat nici spre Biserica Serbiei, care își avea «arhiepiscopul» său încă din prima jumătate a veacului XIII, și care — în urma hotărîrii sinodului ținut la Skoplie în anul 1346 — proclamase pe arhiepiscopul de Peci, ca patriarh al sîrbilor, cu jurisdicție bisericească și asupra provinciilor cucerite de curînd de Ștefan Dușan: Macedonia, Albania și Epir.

Nicolae Alexandru Basarab se îndreaptă spre Patriarhia ecumenică din Constantinopol, pentru două pricini. Pe de o parte, pentru ceea ce reprezenta Constantinopolul în acea vreme, din punct de vedere politic și religios: capitală a imperiului bizantin și centru al cărturăriei ortodoxe; iar pe de altă parte, pentru rațiunea că Vicina, situată în nordul Dobrogei, la Isaccea — în Scythia minor — făcea parte, sub domnia lui Basarab Voievod, din cuprinsul Ungrovlahiei. Ne-o înfățișează astfel geograful arab Abulfeda în 1321, cînd scrie: «Isaccea este un oraș din țara Valahilor... într-o cîmpie unde Dunărea se varsă în Marea Neagră». Iar

într-un alt document, care povestește expediția emirului din Efes spre gurile Dunării, petrecută între anii 1335-1339, stă scris: «Oamenii lui au ajuns la Chilia, la granița Valahiei și prădară țara». Stăpânirea lui Basarab Voievod în Dobrogea trebuie să fi încetat în partea ultimă a domniei lui, când — schimbînd orientarea externă a țării sale — el se asociază cu Ludovic cel Mare în lupta acestuia contra tătarilor. Dar Vicina făcînd parte din cuprinsul Ungrovlahiei, mitropolitul de aci, după ce tătarii sugrumă viața religioasă a orașului și a împrejurimilor sale, va fi fost ispitit să caute un loc mai liniștit de păstorire la Curtea de Argeș a lui Nicolae Alexandru Basarab. Așa se explică prezența mitropolitului Iachint la curtea voievodului valah, cu «multă vreme» mai înainte de recunoașterea oficială, din 1359, a strămutării sale canonice în fruntea Bisericii Ungrovlahiei.

Între voievod și mitropolit se încheagă relații personale, întemeiate pe respect și prețuire reciprocă. Mitropolitul cîștigă sufletește nu numai pe domn, dar și pe boierii țării, ca și pe creștinii de aci, — cum aflăm scris într-un act sinodal patriarhicesc din octombrie 1370, care se referă la alegerea făcută cu unsprezece ani mai înainte, în 1359. Neîndoielnic lucru este că mitropolitul Iachint împrietenește pe voievodul valah cu patriarhul ecumenic din Constantinopol, precum singur mărturisește, cînd scrie: «Se va părea și se va socoti lucru de laudă că, odinioară, l-am adus, prin cuvintele mele, pe Marele Voievod, la daruri și la prietenie pentru Marea Ta Sfinție».

Din hotărîrea sinodală privind recunoașterea canonică a așezării mitropolitului Iachint în jețul arhieresc al Ungrovlahiei și din gramata patriarhului Calist către voievodul Nicolae Alexandru Basarab, ne impresionează, întii de toate, referirile patriarhului la «dragostea, supunerea și ascultarea Marelui Voievod și Domn a toată Ungrovlahia, față de sfînta sobornicească Biserică a lui Dumnezeu». Voievodul trebuie să rămînă, împreună cu toată țara sa, «sub cercetarea bisericească și călăuzirea prea sfîntei și Marei Biserici a lui Dumnezeu», cu îndatorirea de a primi în viitor arhieru hirotonit de Smerenia Sa și arătînd față de el «cuvénita supunere și evlavie». Patriarhul Calist nu încuviințează strămutarea lui Iachint de la Vicina la Argeș, decît după ce voievodul făgăduiește «că va da pravilnica și înscrisa încredințare, ca de acum înainte, cît timp va sta sub domnia și stăpînirea lui, să rămînă toată Ungrovlahia sub a noastră prea sfîntă Mare a lui Dumnezeu Biserică». Ideea aceasta trece din hotărîrea sinodală în gramata patriarhului Calist către voievodul valah, dobîndind aci un accent de greutate în plus: voievodul «să dea jurămînt în scris... pentru el și pentru urmașii lui... că după moartea lui Iachint, Ungrovlahia va rămîne sub atîrnarea Patriarhiei, primind arhieru ales și hirotonit de ea». Ca toți înaintașii săi în scaun, pentru destinul altor biserici naționale, patriarhul ecumenic din 1359 manifestă deci o grijă deosebită pentru ori ce năzuință de neatîrnare bisericească a Țării Ungrovlahiei. Avem de-a face, prin urmare, cu un reprezentant tipic al spiritului de hegemonie eclesiastică, de care au fost stăpîniți patriarhii din cetatea imperială a Bizanțului.

Pentru o conștiință creștină, juruințele — odată făcute — trebuiesc observate cu sfințenie. Este o datorie morală peste care nu poți trece cu ușurință. Iar când juruințele sînt făcute în numele unui așezămînt menit să dăinuiască veacuri de veacuri, ele devin actuale pentru fiecare generație în parte, păstrîndu-și neconținut valoarea morală, din ceasul cînd au fost subscrise. De aceea, că s-a aflat la Argeș, unde au așezat-o voievodul Nicolae Alexandru și primul ei mitropolit Iachint, în 1359; sau la Tîrgoviște, unde a fost mutată de eolaviosul domn Neagoe Basarab, în 1517; sau — în sfîrșit — la București, din 1668, unde se află și astăzi, — Mitropolia Ungrovlahiei a rămas sub ascultarea directă a Patriarhiei ecumenice, pînă în anul 1885, cînd Biserica Ortodoxă Romîna, cu învoirea patriarhului Ioachim IV și a membrilor Sfîntului Sinod al Mării Biserici din Constantinopol, dobîndește autocefalia.

*

Au trecut șase veacuri de la marele act bisericesc din luna mai a anului mîntuirii 1359. Șase veacuri constituie o adevărată epocă istorică, în răstimpul căreia ori ce așezămînt, indiferent de natura sa, e ținut să facă proba utilității și a viabilității sale.

Este un lucru recunoscut în istoria contemporană romîna, că religia creștină a contribuit «la unirea triburilor, la sprijinirea cnezatelor mici și la procesul de unire a acestora în cnezate mari, pe teritoriul Romîniei de azi. Creștinarea a fost — afirmă istoricii noștri — un eveniment de mare însemnătate politică, culturală și economică în istoria Romîniei. Creștinarea a contribuit la întărirea formațiilor statale... și a avut un rol însemnat în unirea populației și în accelerarea procesului de încheiere a Țărilor Romîne». (Ministerul Învățămîntului: Istoria R.P.R., manual pentru învățămîntul mediu, 1956). Vom afirma, pentru aceea, că elementul religios creștin, cultivat de ierarhii și preoții mitropoliei Ungrovlahiei în duhul ortodoxiei ecumenice, a cimentat sufletește «ramurile neamului răzlețite și încăpute sub stăpîniri diferite», constituind un ferment al unității noastre etnice. În luptele purtate cu turcii pentru apărarea pămîntului sfînt al țării, legea creștină a fost un factor determinant care a însușețit pe străbunii noștri, oțelindu-le simțămîntul demnității și al libertății naționale.

Acolo, însă, unde mitropolia noastră și-a manifestat întreaga sa putere creatoare, cu mijloacele ce i-au stat la îndemînă și potrivit cu specificul misiunii sale evanghelizatoare, este tărîmul cultural. Procesul acesta a fost înlesnit, între altele, de expatrierea păturilor conducătoare ale popoarelor valahe din statele sîd-dunărene, după căderea Peninsulei Balcanice sub turci. Se deschide acum în Principatul Ungrovlahiei o epocă de înflorire culturală pe plan bisericesc, care se întinde pe o durată de cîteva secole, pînă în pragul secolului nostru.

Este vremea în care călugării din sudul Dunării, cu aspră ucenicie în atmosfera de cultură a Muntelui Athos, reorganizează pe plaiurile noastre viața monahală, «întemeind mînăstiri trainice de piatră, care au

devenit adevărate focare de cultură ale trecutului nostru». Aci se copiază manuscrise în limba slavonă pentru nevoile de slujbă bisericească, punându-se început — prin înfloriturile titlurilor și ornamentația bogată a literelor inițiale — artei caligrafice în țara noastră. Manuscriselor le urmează tipăriturile — și aceasta la puțină vreme după epocala invenție a lui Gutenberg. În tipografia călugărului muntenegrean Macarie de la Mânăstirea Dealu apar, la începutul veacului XVI, trei cărți bisericești în limba slavonă: Liturghierul, la 1508, un Octoih, în 1510, și un Evangheliar, în 1512. Este vrednic de reținut faptul că Liturghierul slavon de la 10 noiembrie 1508 este prima carte tipărită în Țara Ungrovlahiei, la numai câteva luni după moartea lui Radu cel Mare, reorganizatorul Bisericii Ungrovlahiei prin fostul patriarh ecumenic Nifon II.

Un pas înainte în viața culturală a țării noastre, sînt cele dintîi manifestări în scris ale limbii romînești, cele dintîi texte scrise în limba romînă, ca: Psaltirea scheiană și Condicele voronețean, — precum și cele mai vechi cărți tipărite în limba romînă de diaconul Coresi, în cea de a doua jumătate a veacului XVI. Prin acestea s-au deschis căile de dezvoltare ale limbii noastre literare unitare, care — cu un veac mai tîrziu — îmbracă un veșmînt de rară frumusețe în Biblia lui Șerban Cantacuzino din 1688 și în Didahiile lui Antim Ivireanu († 1716).

Artele, la rîndul lor, au fost cultivate și au aflat un tărîm nelimitat de înflorire, de la împodobirea cărților de slujbă și de învățatură cu miniaturi, inițiale, frontispicii și chenare, la atelierele de broderii și țesături, de zugrăvit icoane, de legătorii de cărți în scoarțe de lemn, îmbrăcate în piele sau în atlas, ori țerecate în aur sau argint, ateliere de lucrarea vaselor și odoarelor bisericești din metal prețios, precum și de sculptură în lemn, și cum o bună parte din cultul ortodox este susținut de muzică, Biserica a cultivat și această artă pentru nevoile sale liturgice.

De bună seamă, artele cultivate de mitropolia Ungrovlahiei au fost la început de împrumut, dar cu vremea, spiritul creator al poporului și-a imprimat pecețile sale proprii în toate aceste domenii de manifestare culturală. Adevărul acesta este întărit prin ceea ce s-a petrecut înlăuntrul artei de a zidi biserici, în arhitectura bisericească. Am pornit aci de la stilul bizantin curat, exemplificat pînă astăzi prin biserica Sfîntul Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș, zidită în veacul XIV; am trecut prin stilul bizantin amestecat cu influențele sud-dunărene, cum ni se arată la mînăstirile Tismana și Cozia, am împrumutat elemente orientale — cu deosebire în ornamentațiile exterioare cioplite în piatră, ca la mînăstirile Dealu și Curtea de Argeș — și abia la răscrucea veacurilor XVII și XVIII ajungem la o arhitectură bisericească de stil romînesc, caracterizată prin pridvor deschis, susținut de coloane cu capiteluri înflorate, cu stîlpi înflorați susținînd biserica în interior, cum se poate vedea la mînăstirea Cotroceni, la Colțea, la Antim, la Văcărești și la mînăstirea brîncovenească de la Hurezi.

Strîns legată de arhitectură, sculptura în lemn și piatră a fost de asemenea îmbrățișată de Biserica și a cunoscut o largă întrebuintare în întocmirea catapetesmelor, a jețurilor domnești și arhieresti, a ușilor de la

intrare și a strănilor, la înflorarea cadrelor de uși și ferestre, la profile și brîie împletite în exteriorul sfintelor locașuri, la pietrele de mormînt pentru voievozi și ctitori.

În sfîrșit, în vremea mai veche, Biserica Ungrovlahiei a fost așezămîntul care a organizat primele școli pe pămîntul țării romînești, formînd astfel pe cărturarii și copiiștii veacurilor trecute, pe clericii de care avea nevoie, pe diecii și pisarii din cancelariile domnești. Se tipăresc pentru școli bucoavne, se strînge de la preoți, și numai de la ei, birul școalelor.

Împletindu-și astfel destinele sale cu acelea ale țării și ale poporului pe care l-a păstorit, prin ierarhii, preoții, egumenii și dascălii săi, vreme de șase sute de ani, mitropolitul de astăzi al Ungrovlahiei are bucuria să constate că acest sfînt așezămînt lucrează și acum, cu mijloacce și metode noi, pentru înălțarea și prosperitatea credincioșilor săi. În afară de grija de a păstra, cu toată bună-cuviința, valorile trecutului, restaurînd o serie de monumente istorice bisericesti și aducînd iarăși la viață unele meșteșuguri mînăstirești uitate, — am pus preoțimii eparhiei noastre îndatorirea să-și revizuiască uneltele de muncă, să cerceteze unele aspecte ale doctrinei creștine și să slujească cu sfîntă pasiune tot ceea ce poate contribui la bunăstarea, pacea și fericirea oamenilor.

Acționînd astfel, preoțimea mitropoliei Ungrovlahiei, alături de ierarhii ei, va contribui cu puterile sale la zidirea unei lumi noi, în care să înflorească dreptatea, munca, într-ajutorarea, lumina minții și bucuria inimii. Încă cu zece ani în urmă, am spus clerului nostru: «Păstrați legătura cu poporul, dacă vreți să nu greșiți drumul!». Conștiința îmi spune că n-am greșit și sînt încredințat că, prin tot ceea ce s-a săvîrșit ca bun în anii din urmă de această preoțime, noi am continuat lucrarea mitropoliților de odinioară, care au păstorit în jețul arhieresc al Ungrovlahiei.

Mulțumim cerului că ne-a învrednicit să putem sărbători astăzi împlinirea a șase sute de ani de la întemeierea acestei mitropolii, și plecîndu-ne frunțile în fața tuturor marilor ierarhi care au cinstit cu viața și faptele lor scaunul Ungrovlahiei, să rugăm pe bunul Dumnezeu ca să privegheze noconentit asupra clerului și credincioșilor acestei mitropolii, călăuzind pașii noștri, ai tuturor, spre tot ceea ce poate zidi pacea lumii și împuternici sufletul omului.

Glorie și recunoștință vouă, ierarhi din trecut ai Ungrovlahiei! Însuflețiți de pilda vieții voastre, deschidem astăzi întîia filă din cartea celui de al șaptelea veac al acestei mitropolii. Ajută-ne, Cel Atotputernic, ca paginile ei să vorbească viitorimii despre înfăptuiri vrednice de amintirea înaintașilor noștri.

INTEMEIEREA MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

În luna mai a anului de față, 1959, s-au împlinit șase secole de când Patriarhia ecumenică din Constantinopol a recunoscut Mitropolia Țării Românești. Mai precis, de când Patriarhia a ratificat starea de fapt creată prin chemarea de către Domn și sfatul domnesc a mitropolitului Iachint, de la Vicina la Argeș, și prin înscăunarea acestuia ca înalt ierarh al Ungrovlahiei. Aniversarea e un nimerit prilej pentru a cerceta din nou, în lumina întregului material documentar și a noilor studii apărute în ultimele decenii, felul în care s-a produs această ratificare, precum și situația Bisericii în Țara Românească în veacul al XIV-lea. În acest scop, e necesar a arunca însă, în prealabil, o privire asupra situației politice, demografice și economice a teritoriului dintre Carpați și Dunăre, în prima jumătate a veacului amintit.

SITUAȚIA ȚĂRII ROMINEȘTI SUB BASARAB INTEMEIETORUL. — Imprejurările în care a avut loc întemeierea ca stat a Țării Românești nu ne sînt cunoscute mai de aproape; nu știm ce fel—cu sabia, prin mijloace pașnice sau folosindu-se de ambele metode — au izbutit voievodul sau voievozii de la Argeș să reunească diferitele formații politice existente în veacul al XIII-lea între Carpați și Dunăre într-una singură. Ceea ce știm sigur este pe de o parte că întemeierea n-a avut loc printr-un descălecat de peste munți, așa cum s-a întîmplat în Moldova și cum s-a crezut multă vreme de istoricii noștri,¹ pe de altă parte că, la temelia ei, a stat o întreită realitate: demografică, economică și politică. Realitate demografică, deoarece constatăm, încă din prima jumătate a veacului al XIII-lea, o populație destul de deasă pe teritoriul viitoarei Țări Românești. Într-adevăr, diploma Ioaniților, emisă la 2 iunie 1247,² menționînd pe acest teritoriu nu mai puțin de patru formațiuni politice — două cnezate și două voievodate —, înseamnă că exista masa de oameni necesară formării și asigurării existenței lor. Această masă e diferențiată sub raportul social: se constată o pătură superioară, numită în diplomă «maiores terre» adică «mai marii pămîntului» — boierii de mai tîrziu —, bucurîndu-se de o situație privilegiată, și o pătură inferioară, de «rustici» sau țărani — «rumînii» sau «vecinii» din documentele veacului al XV-lea.³ Diploma amintește de «morile în ființă»,⁴ așadar de agricultura care se făcea aici, de fînețele și pășunile⁵ necesare creșterii vitelor, de pescuit — și merită să fie relevată deosebirea între locurile de pescuit naturale, desemnate prin termenul «piscationes», și cele create de mîna omului, numite «piscinae», adică iazuri sau cleștee.⁶ Pentru desimea de populație dinainte de înte-

1. Const. C. Giurescu, *În legătură cu întemeierea Țării Românești*, în *Revista Istorică Română*, XVII (1947), pp. 107-113.

2. Vezi textul latin al ei, în *Documente privind istoria Romîniei. Veacurile XIII, XIV și XV. Țara Românească (1247-150)*. București, 1953, pp. 285-289; traducerea în romînește la pp. 1-5. Va fi citată în cele următoare sub forma: *Documente*.

3. *Idem*, pp. 287-288.

4. *Idem*, p. 286: „exceptis etiam molendinis omnibus infra terminos prenominarum terrarum ubicumque factis...”.

5. *Ibidem*: „fenetis quoque seu animalium et pecorum suorum pascuis”.

6. *Ibidem*: „piscinis etiam que nune sunt... praeter piscationes Danubii ac piscine de Cheley...”. Traducerea în romînește, *op. cit.*, p. 2, redă termenul latin „piscinae” în mod inconsecvent, cînd prin „pescării”, cînd prin „iazuri”. — Localizarea Celeiului în nord-vestul Gorjului, în bazinul Izvarna-Celei, iar nu la Dunăre, propusă de I. Conca, *Corectări geografice în Istoria Romînilor*, I. *Pe Olt, în Oltenia*, București, 1938, pp. 54-83, credem că nu

meiere, pledează de asemenea și faptele de arme din veacul al XIII-lea. Sînt mai întîi luptele cu tătarii pe care le poartă atît românii din episcopatul cumanilor, adică din sudul Moldovei și estul Munteniei (bazinul Buzăului și al Rîmnicului Sărat),⁷ cît și cei din «Cara-Ulag», adică din Muntenia propriu zisă,⁸ precum și cei din Banatul Severinului.⁹ E, apoi, lupta pe care o duce în Oltenia, între 1272 și 1276, mai probabil în 1273, voievodul local Litovoi, din cauză că ocupase unele posesiuni ale coroanei ungare și refuzase să plătească tribut.¹⁰ Deși toate aceste acțiuni militare se termină defavorabil nouă — tătarii nu pot fi opriți, iar Litovoi e înfrînt și ucis —, totuși faptul împotrivirii cu armele arată densitatea de populație, puțința de a ridica oști capabile să se măsoare cu armate mult superioare numericește. Iar lupta și biruința din 1330, împotriva puternicii oștiri a lui Carol Robert, confirmă această densitate de populație.¹¹ După cum o confirmă și împrejurarea că spre finele anului 1368, Vlaicu Vodă luptă cu două armate, una la Severin și alta în răsăritul țării, împotriva atacatorilor unguri, și le zdrobește o întreagă oaste condusă de voievodul și vicevoievodul Transilvaniei.¹²

În ce privește baza economică a întemeierii, ea este dovedită atît direct cît și indirect. Diploma Ioaniților amintește de «toate foloasele și veniturile și slujbele» pe care le are coroana ungară de la locuitorii formațiunilor românești din dreapta și din stînga Oltului¹³ și din care-și oprește jumătate, dînd cealaltă jumătate cavalerilor Ioaniți; ea face o mențiune specială despre venitul pescăriilor de la Celei, venit important din care coroana își oprește iarăși jumătate.¹⁴ E amintită, de asemenea, moneda care va circula în aceste formațiuni, semn al unui trafic dezvoltat.¹⁵ Țara Romînească e teritoriul

corespunde realității. Jumătate din venitul unui asemenea iaz de munte, pentru păstrăvi, era ceva cu totul neînsemnat, pentru ca regele Ungariei să și-l rezerve — avea doar în Transilvania, Banat, Maramureș și în Carpații nordici sute de ape cu păstrăvi —, în timp ce pescuitul în complexul dunărean de la Celei reprezenta într-adevăr o sumă importantă.

7. Pentru lupta locuitorilor din episcopatul Cumanilor, vezi Rogerius, *Carmen miserabile*, ed. G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele Istoriei Romînilor*, vol. V, București, 1935, p. 33: „fluuium qui Zerech (Siretul!) dicitur transeutes, peruenerunt ad terram Episcopi Comanorum et expugnatis hominibus, qui ad pugnam conuenerunt, ceperunt terram totaliter occupare“. Pentru caracterul românesc al populației de aici, vezi și C. Andreescu, *Reacțiuni ortodoxe în contra catolicizării regiunilor carpato-dunărene în prima jumătate a sec. al III-lea*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LVI (1938), p. 778. Pentru întinderea episcopatului, vezi N. Iorga, *Studii și documente*, I-II, p. XIX; Bruce Boswell, *The Kipchak Turks*, in *The Slavonic Review*, VI (1927), nr. 16, p. 79, și Const. C. Giurescu, *Istoricul hotarului dintre Muntenia și Moldova* (ms.).

8. Asupra luptelor din Muntenia (Cara-Ulag) și Banatul Severinului, vezi Ilie Gherghel, *Zur Nachricht des Raschîd-ad-dîn Fadlallâh über „Bazaran-bam“ und „Cara-Oulag“*, în *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XXXV (1912), pp. 25-38.

9. Vezi Titus Hotnog, „*Bezeren-Bam*“, din *cronica persană a lui Fazel-Ullah-Raschîd*, Iași, 1919, 24 p. în 80, și recenziile acestei lucrări, de V. Bogrea, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj*, I (1921-1922), pp. 382-388. — Pentru toate luptele tătarilor în cuprinsul pămîntului românesc, vezi: A. Sacerdoțeanu, *Marea invazie tătară și sud-estul european*, București, 1933, pp. 33-43, și Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincia, București, 1946, pp. 355-356.

10. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincia, pp. 365-366. Semnalăm, pentru această epocă, și aprecierea pe care o găsim într-un text panegiric bizantin, atribuit retorului Manuel Holobolos. Acesta, referindu-se la isprăvile militare ale împăratului Mihail VIII Paleologul, scrie, pe la anul 1273, că vestea despre ea s-a răspîndit nu numai la „panoni (unguri!) și la „alani“ (în Moldova!) dar și în „țara imensă a dacilor“ (L. Freviale, *Un panegirico inedito per Michele VIII Paleologo*, în *Bizantinische Zeitschrift*, XLII (1942), p. 38. Comentatorul textului, bizantinologul V. Laurent, afirmă, pe bună dreptate, că „țara imensă a dacilor“ se referă la Valahia dunăreană, adică la ținutul dintre Carpați și Dunăre (*La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, XXII (1945), p. 188). Adăugăm că adjectivul „imens“ — exagerare explicabilă într-un text panegiric — ar putea privi mai curînd numărul populației decît întinderea țării.

11. *Chronicon pictum*, izvorul principal pentru bătălia din 1330, pomeneste de „mulțimea nenumărată a romînilor“ care „sus, pe rîpi, a alergat din toate părțile și a aruncat săgeți asupra oastei regelui“ (ediția G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele Istoriei Romînilor*, vol. XI, București, 1937, p. 235). E caracteristic că în Muntenia, spre deosebire de Moldova, documentele veacurilor XIV-XVI nu menționează niciodată „pustiul“; tot teritoriul, inclusiv Bărăganul și Burnazul, e ocupat de sate și moșii.

12. Al. A. Vasilescu, *Cetatea Dimbovița*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istoric-artistice*, XXXVIII (1945), pp. 25-53, și Const. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, 1958 (manuscris), pp. 84-85.

13. *Documente*, pp. 2 și 286: „...medietatem omnium utilitatum et redditum ac servitorum“.

14. *Ibidem*: „...praeter piscationes Danubii ac piscine de Cheley; cf. mai sus, nota 6.“

15. *Ibidem*: „...nec non de moneta que illic curret“. Pentru numeroasele tezaure mo-

pe care-l străbat negustorii sași din Brașov și Sibiu, nu numai spre a vinde mărfurile lor și a cumpăra produsele locale (pește, ceară, miere, piei, vite etc.), dar și pentru a ajunge la porturile dunărene unde fac legătura cu alți negustori veniți din răsărit, din Peninsula Balcanică și de pe coasta Adriaticei.¹⁶ Brăila e amintită sub forma «Drinago», recte «Brillago» la 1350, într-o descriere geografică spaniolă, ceea ce dovedește că era cunoscută, în acea vreme, pînă în apusul Mării Mediterane.¹⁷ Cînd în lupta nenorocoasă a lui Litovoi cu ungurii, fratele său Barbat cade prizonier, el se răscumpără plătind o sumă importantă de bani.¹⁸ Iar Basarab, în 1330, oferă regelui Carol Robert, după începutul campaniei și ocuparea Severinului de către armata ungară, dar înainte ca aceasta să ajungă la Argeș, o despăgubire de război de 7.000 de mărci de argint, ceea ce făcea 1.680.000 de dinari.¹⁹ Era o sumă foarte importantă — Pocuția va fi amanetată, în 1388, de către regele Poloniei lui Petru al Mușatei numai pentru 3.000 de ruble de argint frîncești, adică mai puțin de un sfert din ce oferea Basarab²⁰ — și ea arată în mod limpede înflorirea economică și bogăția Țării Românești.

Cît despre baza politică a statului întemeiat de Basarab, ea a fost alcătuită de formațiunile teritoriale anterioare, de voievodatul lui Litovoi, cnezatul lui Ion și acela al lui Farcaș, tustrele în Oltenia, de voievodatul lui Seneslau în stînga Oltului, în regiunea Argeș-Mușcel-Dîmbovița-Prahova și partea corespunzătoare spre Dunăre.²¹ La acestea, credem că trebuie să se adauge și o altă formațiune similară — un cnezat sau un voievodat — în partea de răsărit a Țării Românești. O urmă a acestei formațiuni este, după părerea noastră, dreptul pe care l-au păstrat, după întemeierea domniei, locuitorii din regiunea deluroasă și muntoasă a județelor Rîmnicul-Sărat, Buzău și Săcuieni de a se aproviziona cu sare pentru trebuințele caselor lor, de la «malurile de sare» din amintita regiune.²² Acest drept este o excepție la regimul de monopol instituit de domnie; el își găsește un corespondent în Moldova, în dreptul similar pe care îl au vrîncenii, locuitorii vechii «republici» amintite de Dimitrie Cantemir.²³

Noua situație politică creată prin reunirea tuturor formațiilor dintre Carpați și Dunăre, este recunoscută de regele Ungariei, Carol Robert, în 1324.²⁴ Șase ani mai târziu,

netare care, din a doua jumătate a secolului X înainte, se găsesc pe întreg pămîntul românesc, vezi: B. Cimpina, *Le problème de l'apparition des états féodaux roumains*, în *Nouvelles études d'histoire présentées aux X-e congrès des sciences historiques, Rome, 1955*, București, 1955, p. 203.

16. Cînd, la 20 ianuarie 1368, Vlaicu Vodă întărește brașovenilor „libertățile” lor de negoț în Țara Românească, el precizează că ele datau „din vechime”; „in universis eorum libertatibus per eos ab antiquis in terra nostra Transalpina habitis” (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 1). În 1349, septembrie 20 și în 1357, aprilie 25, două hrisoave sîrbești, de la Ștefan Dușan și Ștefan Uroș, interzic raguzanilor exportul de arme prin Serbia, în „țara basarabească” (у басарабину земљу) adică în Muntenia, precum și în Bulgaria, Ungaria, Bosnia și la greci. (Fr. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae Ragusii*, Viena, 1858, pp. 146 și 161.

17. J. Bromberg, *Toponymical and historical miscellanies on medieval Dobrudja, Bessarabia and Moldo-Walachia*, în *Byzantion*, XII (1937), p. 469; cf. G. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 69 (va fi citată în cele următoare sub forma: *Recherches sur Vicina*). Descrierea se numește „Libro del conocimiento” și a fost studiată, în ce privește ținuturile noastre, de către C. Marinescu, *Le Danube et le littoral occidental et septentrional de la Mer Noire, dans le „Libro del conocimiento”*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, III (1926), pp. 1-8, care însă n-a făcut apropierea între Drinago și Brillago. Forma „Brillago” revine într-o hartă din 1466 (*Recherches sur Vicina*, p. 17).

18. Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 457: „...fratrem suum nomine Barbath captivavit et nobis adduxit; super quo nos non modicam quantitatem pecunie fecimus extorquere”.

19. Dintr-o marcă de argint se băteau 240 de dinari (Akos von Timon, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte*, Berlin, 1904, p. 255); cf. Const. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, în *Mem. Sect. Ist. Acad. Rom.*, s. 3, t. VII (1927), p. 16.

20. Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, pp. 603-606. Pentru valoarea rublei de argint în raport cu marca, vezi I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 602, și Const. C. Giurescu, *Relațiile economice între romîni și ruși pînă la Regulamentul Organic*, București, 1948, p. 51.

21. Const. I. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincia, pp. 361-362.

22. *Idem*, vol. III, 2, p. 556; cf. documentul din 10 martie 1784, referitor la „malurile de sare ce sunt în sud. Slam-Rîmnice, Buzău și în sud. Saacu” și la locuitorii de acolo, care au voie să ia sare din zisele maluri „numai cu traista, pentru trebuința caselor lor”. (V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, I, p. 405, nota).

23. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 2, p. 472; Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. A. Papiu Ilarian, București, 1872, p. 124.

24. Hurmuzaki, *Documente*, I, pp. 591-592. La această dată, Basarab e numit de către Carol Robert „voevodul nostru transalpin” („ad Basarab woyudam nostrum transalpinum”).

în urma unei strălucite biruințe, Țara Românească devine independentă; domnul ei, «marele voievod», are acum o situație de primul rang în sud-estul european. Este în strânse legături cu vecinii de peste Dunăre, bulgarii, pe care-i ajutase cu oaste împotriva bizantinilor, în 1323²⁵ și al căror nou țar, Ioan Alexandru Asan, îi e ginere.²⁶ Este aliat și cu tătarii care-i trimit un corp de oaste în ajutor în războiul cu ungurii, din 1330.²⁷

Se poate concepe Țara Românească, așa cum se înfățișează ea în timpul lui Basarab întemeietorul, fără o ierarhie bisericească? A putut domni acest mare stăpînitor *decenii întregi* fără să aibă, în preajmă-i un înalt ierarh care să cîrmuiască Biserica și să îndeplinească îndatoririle episcopale? Ni se pare o imposibilitate. În primul rînd, pentru un motiv principal. În concepția și practica evului mediu, cînd cele bisericești sînt strîns amestecate cu cele laice, cînd domnul însuși stăpînește «din mila lui Dumnezeu» și nu este domn deplin decît după ce s-a săvîrșit în biserică slujba ungerii cu mir, orice organizație de stat *implică și o organizație religioasă*, orice ierarhie politică superioară e dublată de o ierarhie similară bisericească. Este cu neputință de admis ca voevodul Țării Românești, cîrmuitorul întregului teritoriu dintre Carpați și Dunăre, să nu fi avut lîngă sine un înalt ierarh, *chiar din primii ani după întemeiere*. Așa s-au petrecut lucrurile mai înainte în Serbia, unde, după ce marele jupan Ștefan a devenit rege (1217), a urmat, la numai doi ani interval, recunoașterea fratelui său Sava ca arhiepiscop;²⁸ iar cînd Ștefan Dușan a luat titlul de «țar» atunci și arhiepiscopul sîrb a devenit «patriarh al sîrbilor și grecilor».²⁹ Așa s-au petrecut lucrurile și în Bulgaria, unde, de asemenea, paralel cu recunoașterea, în 1204, a lui Ioniță ca «rege al bulgarilor și al vlahilor», a avut loc și aceea a capului Bisericii ca «primat».³⁰ Așa s-a întîmplat și la noi. Cînd urmașul voievodului Seneslau, cel amintit în diploma Ioaniților, a devenit «mare voievod» și și-a întins autoritatea asupra tuturor celorlalte formațiuni, ocupînd și posesiunile coroanei ungare de dincoace de Carpați, vlădica de lîngă el s-a înălțat, la rîndu-i, cu o treaptă și a ajuns căpetenia bisericească a țării, noi zicem: mitropolit. E adevărat, n-avem documente, care s-o ateste, dar trebuie să ținem seamă de faptul că n-avem documente, în general, pentru întreaga viață bisericească de la noi, în acest răstimp, după cum n-avem documente pentru însuși actul întemeierii Țării Românești. Dar logica politică a vremii impune această concluzie. Se poate oare închipui «curtea» de la Argeș sau cea de la Cîmpulung, atît înainte, dar mai ales după biruința din 1330, fără un înalt ierarh? Puteau să rămîie primii doi domni ai țării, Basarab întemeietorul și fiul său Nicolae Alexandru, *timp de circa o jumătate de secol (c. 1310-1359)*, fără un cîrmuitor al Bisericii? Am fi fost un unicum al vremii, o excepție nu numai în rîndul statelor ortodoxe din sud-estul european, dar, în general, al statelor din întreaga Europă.

De altfel, o ierarhie bisericească se constată pe teritoriul Țării Românești încă din prima jumătate a veacului al XIII-lea. În 1234, în cadrul ofensivei catolice în părțile noastre, papa Grigore IX, scriind la 14 noiembrie lui Bela, principele de coroană al Ungariei, relevă că «în episcopatul Cumanilor³¹ sînt, după cîte aflăm, niște popoare ce se numesc Valahi care, deși se socotesc creștini, totuși... avînd diferite rituri și

25. Vezi: „Istoriile“ împăratului Ioan Cantacuzino, ediția Bonn, I, p. 175, care arată că țarul bulgar Mihail a primit „nu puțin“ ajutor „de la Ungrovlahi“ (ἐξ Οὐγκροβλάχων κατὰ συμβαχίαν οὐκ ὀλίγον) în expediția făcută pentru eliberarea orașului Filipopol, asediat de bizantini.

26. Zakonikul lui Ștefan Dușan (ediția Stoyan Novakovici, Законик Стефана Душана..., Beograd, 1898, p. 3), numește pe Basarab „socrul țarului Alexandru (Басарабой Иванка, таста Александра цара)”; cf. C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praha, 1876, pp. 29 și 298, și W. N. Slatarski, *Geschichte der Bulgaren*, I, Leipzig, 1918, p. 172.

27. Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 617, și Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, p. 378.

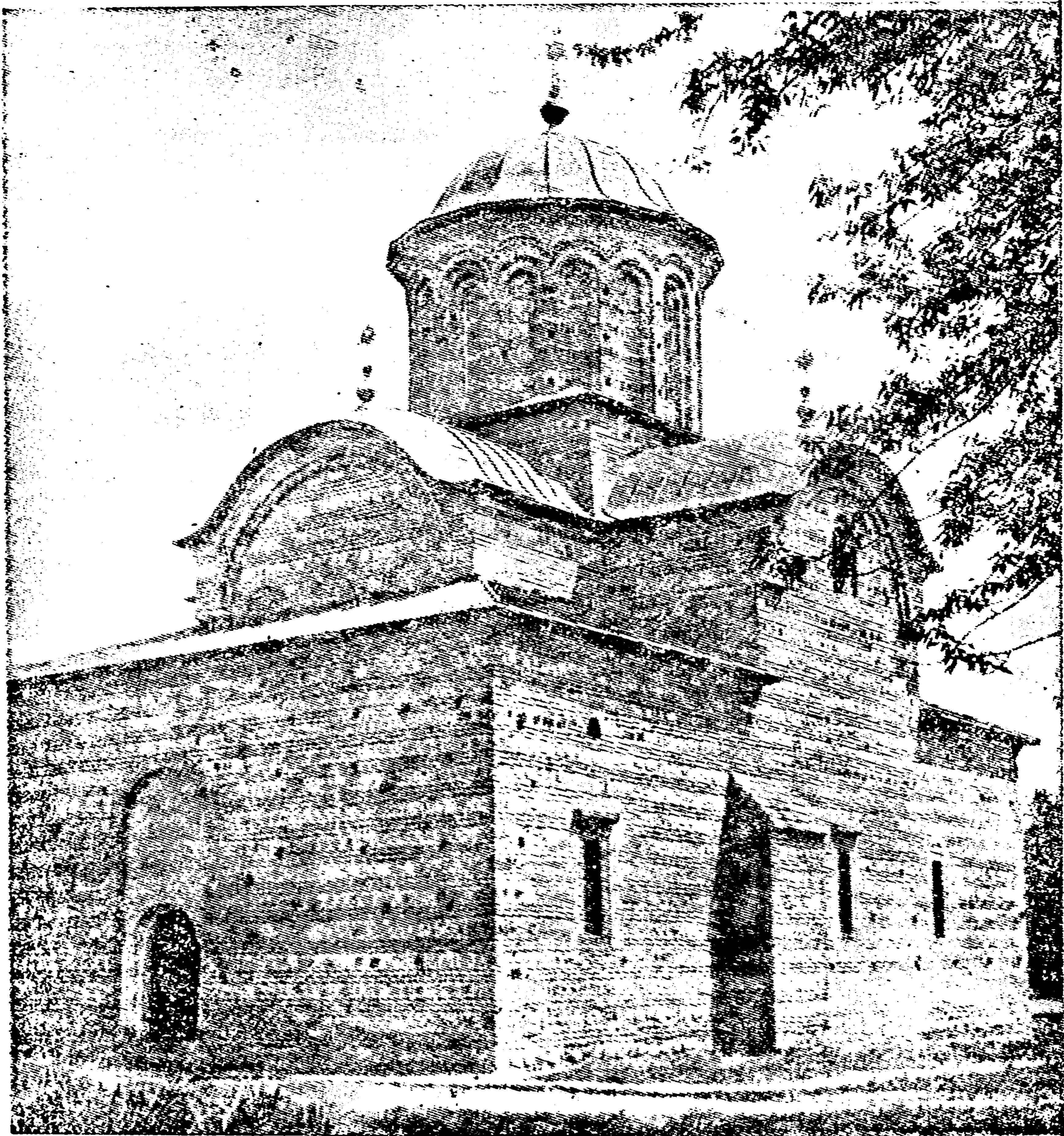
28. C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, I, Gotha, 1911, pp. 296-299; același, *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien*, I, Wien, 1912, pp. 45-47; același, *La civilisation serbe au moyen-âge*, Paris, 1920, pp. 15-16.

29. *Ibidem*.

30. Hurmuzaki, *Documente*, I, pp. 17-21.

31. Acest episcopat a fost întemeiat între 31 iulie 1227 și 21 martie 1228; documentele respective în Hurmuzaki, *Documente*, I, pp. 102 și 107; cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, pp. 349-350. Pentru confuzia dintre romîni și cumani, aceștia din urmă fiind numiți de către nemți „walevin“, adică vlahi, vezi: C. Andreescu, *Reacțiuni ortodoxe în contra cato-*

obiceiuri, fac fapte care nu sînt creștine. Căci, disprețuind Biserica romană, nu primesc tainele bisericești de la venerabilul frate al nostru, episcopul cumanilor, care are dioceza acolo, ci de la oarecari pseudo-episcopi ce țin ritul grecilor. Și unii din regatul Ungariei, atît unguri cît și germani, locuind printre ei, trec la credința lor și făcîndu-se una cu acei valahi, primesc zisele taine, disprețuind pe episcopul cumanilor, spre marele scandal

Biserica Domnească din Curtea de Argeș

al dreptcredincioșilor și nu mai puțină scădere a credinței creștine». ³² Papa comunică lui Bela că, pentru a curma această stare de lucruri, a ordonat episcopului cumanilor să le numească romînilor un episcop, din neamul lor, căruia ei să-i fie supuși; roagă totodată pe Bela ca să acorde acestui nou ierarh o cotă «suficientă și onestă» din veniturile pe care el le percepe de la amintiții romîni. ³³

Această scrisoare este foarte importantă, deoarece ea constată existența, în 1234, a unei ierarhii bisericești la romîni de la nord și est de Carpați. Papa, din punctul lui

licizării regiunilor carpato-dunărene în prima jumătate a sec. al XIII-lea, în Biserica Ortodoxă Română, LVI (1938), p. 778.

32. Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 132.

33. *Ibidem*.

de vedere, vorbește de «pseudo-episcopi», numindu-i, câteva rînduri mai jos, și «episcopi schismatici»; noi îi putem socoti însă, după cum și erau, ca episcopi adevărați. Ar fi fost de altfel chiar de mirare ca voievozii și cnezii romîni care se constată peste numai treisprezece ani, în 1247, în Muntenia și Oltenia, să nu fi avut pe lîngă ei și ierarhi cu dreptul de a hirotoni preoții și a sfinți biserici — acele biserici amintite în diploma Ioanișilor ca «în ființă», sau «care se vor face».³⁴

Dar dacă aceasta era situația în 1234, mai poate să surprindă existența, *peste un secol, în 1334*, a unui cîrmuitor bisericesc al țării, rezidînd lîngă cîrmuitorul politic, marele voievod? Evident că nu. Și înainte de Iachint au stat în fruntea Bisericii Ungrovlahiei înalți ierarhi sfințiți probabil în centrele din Bulgaria, poate chiar la Tîrnovo. Cînd în 1352 a închis ochii, la Cîmpulung, «marele Basarab voievod» și a fost înmormîntat în Biserica domnească din oraș, al cărei ctitor era³⁵ — de aceea urmașii vor zice lăcașului, transformat mai tîrziu în mînăstire, «Mînăstirea lui Negru Vodă» — slujba și pomenirea celui răposat a fost făcută, desigur, de către capul Bisericii, de vlădica țării.

RECUNOAȘTEREA DE CATRE PATRIARHIA DE CONSTANTINOPOL A MITROPOLIEI MUNTENE. — Dar dacă astfel au stat lucrurile, dacă examinarea situației și practicei politice a vremii, precum și analiza documentului din 1234 impun cu necesitate concluzia existenței unei ierarhii bisericești sub Basarab întemeietorul, atunci actul din 1359, considerat atîta vreme ca începutul acestei ierarhii, apare într-o altă lumină *El e un act de recunoaștere a unei stări existente*, iar nu unul de creiere a ei. Recunoaștere, care aduce după sine stabilirea unei legături și a unor obligații față de Patriarhia de Constantinopol, precum și înscrierea ierarhului muntean printre membrii sinodului patriarhicesc. Dar să examinăm mai de aproape cele două documente privitoare la acest act. Ele sînt amîndouă din mai 1359, scrise în limba greacă; unul reprezintă «înscrișul» (ἔγγραφοῦ) sinodal sau hotărîrea prin care mitropolitul Iachint de Vicina, care stătea de mai multă vreme la curtea voievodului Nicolae Alexandru, este recunoscut ca mitropolit al Ungrovlahiei, celălalt e scrisoarea patriarhului către acest voievod, prin care-i aduce la cunoștință hotărîrea amintită.³⁶ Cele două acte se aseamănă mult sub raportul fondului, referindu-se la una și aceeași problemă; au însă, fiecare, și părți proprii care nu revin în textul celălalt.

Hotărîrea sinodală începe prin afirmația că «cel de foarte bun neam, marele voievod și domn a toată Ungrovlahia... a cerut nu numai o dată, ci adesea prin scrisorile sale... ca să fie deacum înainte», el și toată țara lui, «supt judecata bisericească și călăuzirea» Patriarhiei din Constantinopol și «să primească un arhieru care să fie hirotonit» de patriarh și «să facă parte» din sinodul patriarhicesc, spre a-l avea «ca păstor legiuit a toată Ungrovlahia». Drept care — continuă hotărîrea — voievodul «a și chemat, cu cîțva timp înainte, pe preasfințitul mitropolit al Vicinei, din vecinătatea lui, pe chir Iachint și a primit cu cea mai mare bucurie binecuvîntarea lui». A rugat, totodată, Patriarhia ca, «deocamdată» să recunoască această strămutare a ierarhului de la Vicina «la Biserica a toată Ungrovlahia», urmînd ca, după moartea lui, «să se aleagă altul» și hirotonindu-se de către Patriarhie, să se trimeată de la Constantinopol «ca păstor și arhieru legiuit a toată Ungrovlahia». Văzînd că această rugăminte «a celui de prea bun neam marelui voievod» este spre folosul credincioșilor și că un asemenea ierarh îi va putea cîrmui, «oprindu-i de la lucrurile interzise ale păcatului» și de la «toată dogma de alt fel și străină de biserica lui Hristos», ajutînd astfel «păzirea credinței

34. *Documente*, p. 286: „...exceptis ecclesiis constructis et construendis in omnibus terris supradictis“.

35. Tradiția, reprodusă de *Cronica Țării Romînești*, afirmă că Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab, „zic să fie fost de feliul lui cîmpulungean“ (*Istoriile domnilor Țării Romînești*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 9). Pe de altă parte, un document din 20 aprilie 1714, de la voievodul Ștefan Cantacuzino, dat mînăstirii din Cîmpulung, afirmă despre ctitorii lăcașului, Basarab (Negru Vodă!) și Nicolae Alexandru: „ce le sunt trupurile lor îngropate la această sfîntă mînăstire“ (D. Băjan, *Documente de la Arhivele Statului*, Cîmpulung [1929], p. 36).

36. Ambele documente sînt publicate în Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 1-6. O reproducere fotografică a textelor grecești respective, în V. Laurent și P. S. Năsturel, *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV-XV privitoare la Istoria Bisericii romîne*, București, 1946, planșele II și III.

noastre sigure», Patriarhul, împreună cu întreg sinodul, avînd și părerea și încuviințarea puternicului și sfîntului... împărat», o aprobă și mută pe Iachint de Vicina «la scaunul a toată Ungrovlahia». El va fi deci, de acum înainte, «Mitropolit a toată Ungrovlahia», avînd dreptul, în toată eparhia lui, de a întări «anagnoști», de a înainta «ipodiaconi (subdiaconi) și diaconi», de a hirotoni «preoți» și de a face «toate judecățile». «Deci — continuă înscrisul — trebuie ca toți clericii din acea țară și toți cei sfințiți călugări și laici să-l respecte și să i se supuie lui, ca unui adevărat păstor al lor și părinte și dascăl». Iar voievodul trebuie să dea «asigurare cu jurămînt și făgăduință scrisă» că «Biserica Ungrovlahiei va fi întotdeauna supț patriarhia de Constantinopol și că va primi de la ea «un arhieru adevărat». Această stare de lucruri va trebui «să se păstreze și pe urmă... neschimbat», cel ce ar îndrăzni s-o schimbe fiind amenințat «cu afurisenie prea grea a Sinodului». ³⁷

În cel de al doilea document, patriarhul se adresează voievodului Nicolae Alexandru, cu termenii «prea nobile, prea înțelepte și prea vrednice mare voievod și domn a toată Ungrovlahia» și arată că din scrisorile primite, atît «din cele de la început», cît și «din cele de la urmă», a cunoscut «ascultarea și supunerea și afecțiunea și iubirea» pe care o arată față de Patriarhie. A văzut și că-i cere «din suflet arhieru și păstor și dascăl», ca un fiu ce este al Bisericii, «iubit și ascultător», care «voiește călduros... să primească evlavie și să respingă adunările ereticilor și dogmele străine și din alte locuri». De asemenea, că domnul dorește să aibă drept «arhieru», «deocamdată», «pe prea sfințitul Mitropolit al Vicinei... chir Iachint», iar după trecerea acestuia din viață, pe acela «pe care l-ar alege și l-ar hirotonisi cu vot sinodal» patriarhia. Ținînd seamă de asigurarea, pe care o dă domnul «cu jurămînt», că și pe viitor, sub «moștenitorii și urmașii» lui, acest așezămînt va rămîne «necălcat și neschimbat» și că ei «nu vor voi a primi un arhieru de aiurea», ci numai de la «marea biserică», adică de la patriarhia din Constantinopol, avînd în vedere și faptul că domnul arată «gînd bun curat și iubire către cel de la Dumnezeu prea puternic și sfînt stăpînitor... prea înălțatul împărat al Romanilor» ³⁸ și că acesta din urmă este de acord, patriarhul, împreună cu întreg sinodul, aprobă «cererea» și hotărăște ca Iachint «să fie de acum înainte... legiuit arhieru a toată Ungrovlahia», avînd dreptul să facă în eparhia sa «toate cîte se cuvin unui arhieru legiuit». Totodată, arată domnului că acum, după ce lucrul a fost «înlărit» și «asigurat» de către Biserică și — se repetă semnificativ — «cu învoirea și a preaputernicului și sfîntului împărat» — domnul e dator, la rîndul său, «să-și îndeplinească făgăduiala», adică să facă, în numele său și al urmașilor săi, o «scrisoare cu jurămînt» către patriarhie, arătînd că și pe viitor «să se afle toată domnia și stăpînirea Ungrovlahiei supț prea sfințita mare biserică»... din Constantinopol și să se primească arhieru de acolo, hirotonisit «cu vot sinodal». Această scrisoare să fie trimisă neapărat, drept asigurare că «orînduiala» va rămîne așa, cei ce ar îndrăzni s-o schimbe avînd să sufere «afurisenie sinodicească înfricoșată». Scrisoarea se încheie prin îndemnul către domn de a se ține strîns de «dogmele cele primite de toți și moștenite din părinți și sănătoase» și prin urarea ca Dumnezeu să-l țină «scutit de boli, bucuros, sănătos și mai presus de toată întîmplarea cea neplăcută». ³⁹

Téxtul acestor două documente necesită o serie de observații și lămuriri. Cea dintîi este că *inițiativa* alegerii și strămutării lui Iachint de la Vicina în Țara Romînească aparține voievodului Nicolae Alexandru, iar nu Patriarhiei. Domnul este cel care, în momentul cînd scaunul vlădicesc de la Argeș devine vacant, se gîndește să cheme ca urmaș pe acest mitropolit grec. Documentul din mai 1359, prin care patriarhul și sinodul *ratifică faptul împlinit*, arată că, la acea dată, Iachint se afla deja de «cîtva timp» pe lîngă voievod. De cît timp anume, nu se precizează. Dar din faptul că pentru a obține numita ratificare, voievodul a trimis în mai multe rînduri scrisori la Patriarhie — în hotărîrea acesteia se spune: «nu numai odată, ci adesea», iar în scrisoarea către voievod se precizează: «din scrisorile domniei tale, și din cele de la început și din cele de la

37. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 1-4, și *Documente*, pp. 13-14, unde însă se omite calificativul de „puternic“, dat împăratului din Bizanț.

38. Adică împăratul din Bizanț!

39. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 4-6, și *Documente*, pp. 14-16.

urmă» — rezultă că nu e vorba de un răstimp scurt. Pe de altă parte, apare clar faptul că domnul ținea neapărat ca noul ierarh să fie Iachint, iar nu altcineva propus sau indicat de patriarhie. În hotărîrea din mai 1359 citim: «deoarece în chip neclintit⁴⁰ ține la strămutarea mitropolitului Vicinei...», iar mai jos: «și deocamdată nu pentru vreun altul, ci pentru acesta⁴¹ cere cu mare rugămintă această cîrmuire arhierască». Așa dar, domnul ținea neapărat să fie recunoscut ierarhul ales de el, așa după cum în Moldova, cîteva decenii mai tîrziu, Roman al Mușatei, Ștefan al Mușatei și Alexndru cel Bun vor voi ca Patriarhia să recunoască pe Iosif, episcopul agreat de ei, ceea ce, în cele din urmă, se și îndeplinește.⁴²

Ce îl determinase pe Nicolae Alexandru să se oprească, în alegerea sa, asupra lui Iachint de Vicina? Desigur, au influențat, ca și în alte împrejurări similare, relațiile personale; cei doi trebuie să se fi cunoscut și prețuit mai dinainte; Iachint trebuie să fi fost prețuit nu numai de domn, dar și de boieri; în sensul acesta interpretăm un pasagiu al actului sinodal din octombrie (1370), în care, referindu-se la alegerea din 1359, se spune: «fiindcă ceruseră aceasta boierii țării... și creștinii de acolo»⁴³. O altă dovadă a relațiilor ce existau între Iachint și Nicolae Alexandru, a influenței de care primul se bucura pe lîngă cel de al doilea, o constituie pasajul din scrisoarea adresată de Iachint patriarhului, în 1370, în care înaltul ierarh, referindu-se tot la împrejurările alegerii din 1359 și anume la acelea care precedaseră recunoașterea patriarhicească, afirmă: «se va părea și se va socoti lucru de laudă că, odinioară, l-am adus prin cuvintele mele, pe marele voievod, la daruri și la prietenie pentru marea ta sfinție».⁴⁴ Ceea ce înseamnă, pe de o parte, că domnul nu era la început în relații prea cordiale cu Patriarhia, fapt — după cum se va vedea din cele de mai jos — explicabil, pe de altă parte, că Iachint a contribuit mult ca aceste relații să devină strînse, să se ajungă la «daruri» și la «prietenie». El avea de altfel interes s-o facă deoarece, în calitate de mitropolit al Vicinei, depindea direct de Patriarhie și aceasta ar fi putut să se opună transferării sale, fie nerecunoscînd-o, fie, în ultimă instanță, ajungînd chiar la depunere și afurisenie.

A mai fost încă un element care a contribuit ca Nicolae Alexandru să se oprească, în alegerea sa, asupra lui Iachint, anume vecinătatea. În hotărîrea sinodală din mai 1359 se spune că voievodul Țării Romînești l-a chemat încă mai dinainte «pe preasfințitul mitropolit al Vicinei de lîngă dînsul» sau din vecinătate. Ceea ce înseamnă că Vicina era în vecinătatea hotarelor țării. Iar mai înainte fusese, după cum vom arăta mai jos, nu numai în vecinătate, dar chiar în cuprinsul lor. Aceasta ne duce însă la cercetarea locului unde se afla ea și la relațiile pe care le-a avut cu Țara Romînească.

AȘEZAREA ȘI IMPORTANȚA VICINEI. — Stabilirea locului unde a fost acest vechi oraș cu nume romanice este una din problemele încă nedezlegate ale istoriografiei. Învățați romîni și străini au propus o serie întregă de soluții, dar nici una pînă astăzi nu s-a impus ca peremptorie, ca definitivă. Este sigur că Vicina lui Iachint n-a fost nici în Cuban, cum au crezut unii,⁴⁵ nici în Albania, cum în mod surprinzător a afirmat

40. *Documente*, p. 13. În Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 3, traducerea este „deoarece, în chip nestrămutat stăruie...“; adverbul ἀμεταθέτως are, de fapt, ambele nuanțe.

41. *Documente*, p. 14, unde însă trebuie îndreptat „pentru aceasta“ în „pentru acesta“, adică pentru Iachint!

42. Vezi documentele respective, în Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 18-27 și 30-37; cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, pp. 453-454, 460-462 și 512-513; Preot Gh. Moisescu, Preot St. Lupșa și Preot Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Romîne*, I, București, 1957, pp. 171-190. (Va fi citată, în cele următoare, sub forma: *Istoria Bisericii Romîne*).

43. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 8; *Documente*, p. 22.

44. Textul grec este tradus în mod diferit și, după părerea noastră, defectuos, în Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 8: „Căci se va părea și se va socoti o adevărată minune că odată am adus prin vorbele mele pe marele Voievod la învoirea și la prietenia Marii tale sfinții“. Tot diferită și depărtîndu-se de înțelesul textului grec ni se pare și traducerea din *Documente*, p. 20: „Căci lucru de laudă va părea și se va socoti că m-am alăturat cîndva marelui voievod cu daruri și prietenie pentru Marea ta sfinție“.

45. Vezi combaterea acestei identificări la: V. Laurent, *Un évêché fantôme ou la Biztina taurique*, în *Échos d'Orient*, XXXVIII, pp. 91-103.

Xenopol.⁴⁶ Ea era situată pe Dunăre, dar nu pe cursul ei oltean, la Vidin,⁴⁷ ci pe cel inferior, între Măcin și vărsarea în Mare. Cercetările din ultimele decenii s-au oprit toate la această porțiune, luând în considerare diferitele centre mai însemnate, situate pe malurile Dunării sau în apropierea lor. Învățatul W. Tomaschek, un bun cunoscător al istoriei sud-estului european, a identificat cel dintâi Vicina cu *Măcinul*, fiind influențat și de asemănarea numelor.⁴⁸ Opinia lui a fost adoptată de cunoscutul istoric C. Jirecek,⁴⁹ de Nicolae Dobrescu, cercetătorul istoriei Bisericii române,⁵⁰ precum și, în vremea mai nouă, de J. Bromberg, un erudit ale cărui lucrări sînt influențate uneori însă de pasiune și resentimente.⁵¹ Mai jos de Măcin, *Isaccea* a atras apoi atenția specialiștilor. Asupra ei s-a oprit Nicolae Grămadă, în studiul său de cartografie istorică,⁵² iar după el bizantinologul N. Bănescu⁵³ și, recent, un alt bizantinolog, tînărul învățat P. Năsturel, precum și autorii ultimei istorii a Bisericii române, preoții profesori Gh. Moisescu, St. Lupșa și Al. Filipescu.⁵⁴ Nicolae Iorga așează Vicina «între *Isaccea și Tulcea*».⁵⁵ Geograful C. Brătescu înclină pentru *Niculitel*,⁵⁶ dar împotriva acestei localizări poate fi invocat ca argument decisiv relativa depărtare de Dunăre (cca. 10 kilometri în linie dreaptă).

Care este localizarea exactă a Vicinei? Informațiile pe care ni le dau izvoarele bizantine și călătorii arabi, ca și socotelile genoveze, ne îngăduie să afirmăm că ea se afla pe cursul Dunării maritime, adică pe porțiunea dintre vărsarea în mare și zona Brăila-Măcin, dar nu ne îngăduie să fixăm precis locul anume. Mai folositoare, în privința aceasta, sînt documentele cartografice și în special *portulanele*, adică hărțile alcătuite de navigatorii mediteraneeni, italieni în primul rînd, în care se arată porturile de pe coasta mării și de pe cursul Dunării inferioare.⁵⁷ O serie de asemenea portulane, cum este, de pildă, acela al lui Marino Sanudo, alcătuit pe la 1320, sau acelea ale lui Pietro Vesconte (1318), așează Vicina pe Dunăre, la vest de Deltă și anume cam în dreptul Isaccei sau spre răsărit de această localitate.⁵⁸ În general, ea e pusă pe malul de sud al Dunării — așa de pildă în harta lui Dulcert, în aceea a lui Soleri (sec. XIV) și în harta lui Mecia de Viladeste (1413)⁵⁹ —, uneori însă numele ei e scris pe malul de nord, ca în portulanele lui Sanudo și Vesconte.⁶⁰ Din cauza așezării Vicinii în această regiune, Dunărea dintre Galați și Deltă poartă, într-o serie de portulane și hărți, numele de «flumen Vicine» sau «flumen de Vicina».⁶¹ Același nume îl poartă și brațul Chilia al Deltei, într-urî

46. A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor din Dacia Traiană*, ediția a treia, vol. III, București, f.a., p. 195.

47. Unde o așează editorii descrierii geografice spaniole „*Libro del conocimiento*” (c. 1350). Vezi: C. Marinescu, *Le Danube...*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, III (1926), p. 3. Tot acolo o situează și C. Hurmuzaki, *Fragments zur Geschichte der Rumänen*, vol. I, București, 1875, p. 206.

48. W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, în: *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, phil.-hist. Classe, t. CXIII (1886), p. 302.

49. C. Jirecek, în Jastrow, *Jahresberichte*, III (1897), p. 63; cf. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*, București, 1900, p. 48, nota.

50. N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906, p. 45.

51. J. Bromberg, *Toponymical...*, în: *Byzantion*, XII (1937), p. 471, și XIII (1938), p. 20; cf. N. Bănescu, *Fantaisies et réalités historiques — réponse à l'article de M. J. Bromberg*, în *Byzantion*, XIII (1938), pp. 73-90.

52. N. Grămadă, *Vicina. Izvoare cartografice, originea numelui, identificarea orașului*, în *Codrul Cosminului*, I (1924), p. 458.

53. N. Bănescu, *Fantaisies et réalités historiques...*, p. 83.

54. Vezi respectiv: P. Năsturel, *Așezarea orașului Vicina și țărmlul de apus al Mării Negre în lumina unui portulan grec*, în: *Studii și Cercetări de istorie veche*, VIII (1957), nr. 1-4, p. 300, și *Istoria Bisericii Romîne*, I, București, 1957, p. 142.

55. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*, p. 48, nota.

56. C. Brătescu, *Dobrogea la 1444*, în *Arhiva Dobrogei*, II (1919), pp. 111-112, și *Dobrogea în sec. XI*, în *Analele Dobrogei*, I (1920), p. 30.

57. Pentru aceste portulane vezi în special N. Grămadă, *op. cit.*, p. 247 sq., și *Vicina*, II, p. 141, nota 2.

58. O reproducere fotografică a portulanului lui Marino Sanudo, la Academia R.P.R., Hărți, *Atlasul Dimănescu*, f. 6 mijloc. Reproduse ale altor portulane în *Recherches sur Vicina...*, pl. III-VII.

59. Vezi reproducerea acestor hărți în *Recherches sur Vicina*, pl. V-VII.

60. Academia R.P.R., Hărți, *Atlasul Dimănescu*, f. 6 mijloc, și *Recherches sur Vicina*, pl. III-IV.

61. Vezi, de pildă, hărțile Dulcert, G. Soleri și Mecia de Viladestes, în *Recherches sur Vicina*, pl. V-VII; cf. N. Grămadă, *op. cit.*, p. 9, și N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilieii și Cetății Albe*, p. 47.

portulanul grec care reproduce, probabil, pe unul venețian.⁶² Ceea ce înseamnă că pe acest braț, făcându-se escală la Chilia sau Licostoma,⁶³ se mergea spre Vicina. S-ar înlătura astfel identificarea acestei localități cu Mahmudia, deoarece, într-un atare caz, drumul corăbiilor ar fi fost prin brațul Sf. Gheorghe, iar nu prin acela al Chilie. Concluzia celor de mai sus este că locul vechii așezări a Vicinei pare să fi fost Isaccea. Aici se află un străvechi vad, pe unde se poate trece ușor de pe un mal pe celălalt al Dunării. Pe aici au trecut, de fapt, de mii de ani, oștile, negustorii și călătorii. Atît la vest de Isaccea, pînă în dreptul Galaților și Brăilei, cît și la est de ea, pînă la Tulcea, se întind bălți care nu îngăduiau și nu îngăduie nici azi stabilirea, pe malul Dunării, a unei așezări chiar modeste, sat sau cătun, necum a unui oraș ca Vicina.⁶⁴ Există, totuși, o obiecțiune care se poate aduce acestei identificări: faptul că, într-un atare caz, orașul apare, în secolul al XIV-lea, sub două nume deosebite: *Isaccea*, în izvoarele arabe, și *Vicina*, în cele grecești, în hărți și în portulane. A avut orașul două nume în același timp, asemenea Constantinopolului, căruia turcii, adoptînd numirea populară grecească (*εις την πόλιν*) și modificînd-o după graiul lor, îi ziceau Sтамбул? S-a numit el Isaccea după numele vechiului stăpînitor Saccea — o asemenea formă o găsim în cronica atribuită pe nedrept lui Enache Kogălniceanu⁶⁵ — stăpînitor căruia izvoarele bizantine, povestind evenimentele din anii 1086-1088, îi zic *Sața* (*Σατζᾶ*)? Dacă am cunoaște un izvor care să se refere *simultan* și la Isaccea și la Vicina, atunci, evident, ar trebui să renunțăm la această localizare. Pînă acum însă nu se cunoaște un asemenea izvor. Rămîne ca săpături arheologice să ne arate dacă această localizare este cea justă, sau să ne indice, eventual, alta. Săpăturile vor trebui să fie precedate de o serie de *fotografii aeriene*, grație cărora urmele vechilor așezări, îngropate sub praful și nisipul veacurilor, apar clare, cum nici nu bănuiești cînd privești de la fața pămîntului.⁶⁶

Prima mențiune a Vicinei este în opera bizantină «Alexiada»,⁶⁷ a fiicei de împărat Anna Comnena; ea amintește că, prin anii 1085-1086, această localitate, împreună cu altele, se afla în stăpînirea unui șef local Sestlav.⁶⁸ Către anul 1150, călătorul arab Edrisi arată că Vicina se află la o distanță de 8 zile de mers pe Dunăre, de la Dîrstor (Silistra) la vale, înainte de vărsarea în Mare; are mulți locuitori și un teritoriu fertil; scoate venituri mari din comerțul său.⁶⁹ Acest comerț sporește și mai mult grație genovezilor, care întemeiază aici un important centru de afaceri. Registrul unui singur notar genovez din Pera — mai erau încă 20 de asemenea notari în acest cartier din Constantinopol —, arată, în răstimpul 27 iunie-7 octombrie 1281, așadar în trei luni și unsprezece zile, un număr de contracte de comandită pentru Vicina, în valoare de 3.421 de hiperperi (monete de aur bizantine), în timp ce acelea destinate Caffei — pu-

62. P. Năsturel, *Așezarea orașului Vicina...*, pp. 296-297. Asupra acestui portulan vezi lucrarea lui Armand Delatte, *Les portulans grecs, II, Complément*, Bruxelles, 1958, 85 p. în 80. Și harta lui Mecia de Viladestes numește brațul Chilia, „flum. Vecina“.

63. Altfel s-ar fi putut merge și pe brațul Sf. Gheorghe. Pentru Chilia vezi și Const. C. Giurescu, *Principătele române la începutul secolului XIX*, București, 1957, pp. 75-79; același, *Istoricul hotarului dintre Muntenia și Moldova* (ms.).

64. Măcinul nu e la un vad, ca Isaccea; el are o poziție izolată, legătura cu țărmul stîng al Dunării făcându-se mai departe spre vest, în fața Brăilei.

65. M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau letopisețele Moldaviei și Valahiei*, vol. III, București, 1874, p. 199: „...au plecat de s-au dus la urdie la Sakce“. Bizantinii nu aveau o literă anume pentru sunetul ci, ce (c) după cum n-aveau nici pentru gi, ge (g) și, de aceea, transcriau pe cel dintîi prin literele τζ. Matthias Gyoni, *Zur Frage der rumänischen Staatsbildungen im XI Jahrhundert in Paristrion*, Budapest, 1944, p. 32, crede că nu există legătură între numele bizantin din 1086 și Isaccea de mai tîrziu, dar afirmarea sa cu privire la transcrierea numelui nu e convingătoare. În general, numele proprii străine nu sînt redată exact de către bizantini.

66. Pentru metoda fotografiilor aeriene aplicată la studiul așezărilor noastre medievale, vezi: Const. C. Giurescu, *Pentru descoperirea Vicinei*, în *Revista Istorică Română*, XI-XII (1941-1942), pp. 530-531. Fotografii aeriene ale ruinelor cetății Enisala, la est de Babadag, în Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ediția a cincia, pp. 478 și 480.

67. Ediția B. Leib, vol. II, Paris, 1934, pp. 81-82.

68. Numele și caracterul formației politice a acestui Sestlav, ca și numele și caracterul formației vecinului său Saccea („Sața“), în care unii istorici ai noștri au văzut formațiuni politice românești, au dat naștere unei vii și îndelungate discuții. Vezi, în privința aceasta, C. Necșulescu, *Ipoteza formațiunilor politice române la Dunăre, în sec. XI*, București, 1937, 38 p. în 80; Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ediția a cincia, pp. 336-338; Matthias Gyoni, *Zur Frage der rumänischen Staatsbildungen...*, Budapest, 1944, 106 pp. în 80.

69. W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, în *Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Phil.-hist. Classe*, t. CXIII, p. 302.

ternica cetate genoveză din Crimeia — reprezintă numai 1.476 hiperperi — mai puțin de jumătate — iar acelea privind însăși Genova — orașul metropolă — 3204 hiperperi, neegalând așa dar îndepărtatul centru de pe Dunărea maritimă.⁷⁰ Vicina este și reședința unei episcopii grecești, episcopie ridicată la rangul de mitropolie între 1204 și 1261 și depinzând de Patriarhia din Constantinopol.⁷¹ Spre 1300, această mitropolie era una din cele mai bogate: venitul său anual — provocând invidie — atingea 800 (opt sute) de monete de aur.⁷² Titularul ei are și legături politice cu împăratul bizantin; în 1300, el mijlocește primirea în împărăție a unui grup întreg de 16.000 de Alani.⁷³ Dar în prima jumătate a secolului XIV, însemnătatea și puterea Vicinei încep să scadă. Tătarii, cîtă vreme trăise hanul Nogai, ginerele împăratului bizantin Mihail al VIII-lea Paleologul și chiar cîtăva vreme după aceea, au cruțat orașul de la Dunăre; apoi însă, îl atacă, îl ocupă și fac să scadă înfloritorul său comerț.⁷⁴ În harta lui Dulcert (1339) și în aceea a lui Soleri, Vicina e înfățișată ca o posesiune tătarască, avînd deasupra zidurilor ei steagul respectiv, cu «tamga» și semiluna.⁷⁵ Mitropolitul de aici începe să nu mai stea bucuros în cuprinsul orașului. Noul titular, Macarie, în momentul investirii sale (1337-1338) se angajează față de patriarh, prin scrisoare, că nu-și va părăsi reședința din Vicina, nici nu va cere altă eparhie.⁷⁶ De fapt îl găsim luînd parte, ca titular al eparhiei sale, la ședințele sinodului patriarhicesc, în răstimpul dintre 1341-1348, și anume în mai 1341, în aprilie 1343 și în septembrie 1348.⁷⁷ Lui Macarie îi urmează Iachint care, după cum am arătat, va fi chemat de Nicolae Alexandru să păstorească Țara Romînească.

Orașul din care venea Iachint nu era deloc străin romînilor. Regiunea de pe malul drept al Dunării inferioare, din fața cîmpiei muntene, și pînă la vărsarea în mare, a avut întodeauna o populație destul de deasă romînească, locuind atît în sate cît și în orașe. Prin această populație s-au păstrat o serie de numiri topice, începînd cu *Dirstorul*⁷⁸ — vechiul Durostorum — continuînd cu *Peceneaga*,⁷⁹ care păstrează amintirea năvăliților pecenegi, cu *Bisericuța*, pe locul unei vechi așezări bizantine,⁸⁰ cu însăși *Vicina*,

70. *La Mer Noire*, p. 48; cf. V. Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, XXII (1945), p. 195. — Vicina importa în special stofe și exporta multă ceară. (*Recherches sur Vicina*, pp. 49-50); bogăția în prisăci a nordului Dobrogei, cu întinsele sale păduri cu tei, exista deci și în veacurile XIII și XIV.

71. V. Laurent, *La domination byzantine...*, pp. 193-194. În Vicina exista și o minăstire catolică, a franciscanilor; o constatăm documentar pe la 1320 și 1334. (C. Andreescu, *Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în sec. XIII și XIV*, în *Cercetări Istorice*, VIII-IX (1932-1933), pp. 154-155. La o veche minăstire ortodoxă în preajma Isacței, la Nicolitel, trimite numele anterior al acestei ultime localități, *Mănăstiriște* (Const. C. Giurescu, *Principatele romîne la începutul secolului XIX*, pp. 144-145). Nicolitelul pare să fie tot una cu localitatea „Nizzewitz”), trecută într-o hartă din 1578 (Academia R.P.R., secția manuscrise, *Albumul Dimăncescu*, f. 45), într-alta din 1596 (*idem*, f. 60), într-o a treia din 1602 (*idem*, f. 75). Sub numele de „Monaster”, îl găsim într-o hartă din 1744 (*idem*, f. 133) și în altele din 1769 și 1774 (*idem*, ff. 138 și 143). Un izvor istoric îl menționează chiar din 1599 (C. Brătescu, *Dobrogea la 1444*, p. 111, nota 5).

72. V. Laurent, *La domination byzantine*, p. 195.

73. Vezi cronica lui G. Pachymeres, IV, 16, ed. Bonn, vol. II, p. 307; cf. V. Laurent, *La domination byzantine*, p. 195.

74. V. Laurent, *Le métropole de Vicina, Macaire, et la prise de la ville par les Tartares*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen*, XXIII (1946), p. 231. Ocuparea Vicinei de către tătari ar cădea, potrivit opiniei lui Laurent, în intervalul 1335-1337. Părerea noastră este însă că s-a produs cu decenii mai înainte, după moartea lui Mihail VIII Paleologul (1299) și, în orice caz, înainte de 1321, cînd Abulfeda arată Isaccea ca fiind „în țara Valahilor”. Basarab, cooperînd cu tătarii, în calitate de aliat al acestora, a putut primi de la hanul lor regiunea Dunării maritime cu titlul de feud. În cazul acesta s-ar explica și mai bine participarea lui Basarab la lupta împotriva bizantinilor, în 1323, alături de bulgari: el combătea pe cei care ar fi putut revendica teritoriile de la gurile Dunării.

75. Vezi aceste hărți în *Recherches sur Vicina...*, pl. V și VI. „Tamga” era marca sau semnul distinctiv, arătînd apartenența sau proprietatea. La noi s-a păstrat sub forma fierului de înfierat vitele: tangă, tamgă, a tângăului.

76. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 1, și V. Laurent. *Le métropole de Vicina, Macaire...*, p. 231. O reproducere a textului grec respectiv și a iscăliturii lui Macarie, în V. Laurent și P. Năsturel, *Facsimile...*, planșa 1.

77. Fr. Miklosich și Jos. Müller, *Acta patriarchatus constantinopolitani*, I, Wien, 1860, pp. 224, 237, 274, cf. *Istoria bisericii romîne*, I, pp. 142-143.

78. Menționat sub forma *Dristra* (Δρίστρα) în anul 1086, în „Alexiada” Anei Comnena și sub aceea de *Dirstor*, în hrisoavele lui Mircea cel Bătrîn.

79. Spre sud de Măcin, în fața bălții Brăilei.

80. S-au găsit aici vestigii creștine importante, unele din secolele XI-XII. Vezi: Gh. Ștefan, *Anciens vestiges chrétiens à Dinogetia-Bisericuța*, în *Dacia*, XI-XII (1945-1947), pp.

tăra în ultima instanță. Desigur, unii stăpînitori politici, cum au fost cei din Balcani — sîrbi, bulgari, romîni — puteau, la un moment dat, să decidă în materie de organizare și ierarhie bisericească, și fără asentimentul acestuia. Dar consacrarea superioară, *legitimitatea* de care evul mediu a fost așa de doritor, aceea numai Patriarhia ecumenică putea s-o dea. De aceea și dorința ca, pînă la urmă, ea să fie totuși obținută, ca starea de fapt să capete și autoritatea stării de drept. De aceea insistența depusă de Nicolae Alexandru, prin scrisori repetate,¹⁰⁵ de aceea și stăruința domnilor moldoveni, timp de aproape un deceniu, pentru a se obține recunoașterea numirii lui Iosif, ruda Mușatinilor. Astfel stînd lucrurile, e ușor de înțeles de ce voievodul muntean s-a adresat Patriarhiei ecumenice, iar nu patriarhilor mai apropiați, vecini cu el, cum era patriarhul de Tîrnovo, al Bulgariei, sau cel de Pec, al Serbiei. De altfel, în acei moment, ambele Biserici ale vecinilor de la sud de Dunăre treceau printr-o criză. Biserica bulgară avea de luptat cu partizanii unor curente și secte — bogomilismul, adamitismul — care găsiseră un teren propice în masa poporului și pentru combaterea cărora trebuiseră să se țină două soboare la Tîrnovo, în 1350 și în 1355.¹⁰⁶ Pe de altă parte, relațiile ei cu Patriarhia ecumenică fuseseră rupte în timpul cînd păstora la Constantinopol energicul și iubitorul de putere Calist (1350-1354, 1355-1363).¹⁰⁷ Tot astfel erau rupte și relațiile cu Biserica sîrbească; ruptura fusese provocată de proclamarea mitropolitului de Pec, ca patriarh (1346); situația va rămîne neschimbată pînă în 1375, cînd va avea loc o împăcare.¹⁰⁸

Atît în hotărîrea sinodală din mai 1359, cît și în scrisoarea adresată în același timp de patriarh voievodului muntean, se arată că transferarea lui Iachint se face cu asentimentul «prea puternicului și sfîntului împărat», accentuîndu-se asupra bunelor raporturi care existau între acesta și Nicolae Alexandru.¹⁰⁹ Asentimentul era neapărat necesar, deoarece, la Bizanț împăratul avea ultimul cuvînt și în chestiunile religioase, nu numai în cele laice. El discuta problemele credinței, combătea ereziile, lua măsuri în ce privește mînăstirile, felul de viață al clerului, întărea numirile înalților ierarhi etc. Era de fapt, șeful Bisericii.¹¹⁰ Acest drept superior de control al împăratului în treburile bisericești îl găsim, limitat la anumite sectoare, și în țările noastre. Dacă nu se amestecă în genere în chestiunile de dogmă,¹¹¹ Voievozii au însă ultimul cuvînt în privința numirii înalților ierarhi; ei le dau investitura și, direct sau indirect, au și inițiativa alegerii lor; primul caz cunoscut în Țara Romînească este chiar acela al lui Iachint. Pe de altă parte, prin marele logofăt — numele acestui înalt dregător este de origine bizantină — ei supraveghează întregul aparat bisericesc — de la mitropolit pînă la ultimul egumen.¹¹²

Mențiunea bunelor raporturi dintre Nicolae Alexandru și împărat își are și ea tîlcul ei. Fusese o vreme cînd raporturile Țării Romînești cu Bizanțul nu erau deloc bune. În 1323, Basarab trimisese un contingent de oaste a sa să ajute pe Mihail, țarul bulgarilor, în

105. Cu puțin înainte de domnul muntean, constatăm că și despotul din Dobrogea, Dobrotici, era în bune raporturi cu Patriarhia din Constantinopol. Intre 1355 și 1357, el făcuse ca Biserica de pe teritoriul supus autorității sale să se despartă de Patriarhia din Tîrnovo și să recunoască autoritatea aceleia din capitala împărăției bizantine (C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, pp. 320 și 394). În 1357, sinodul Patriarhiei din Constantinopol restituia mitropolitului din Mesemvria două castele — Kozeakon și Emona —, care-i aparținuseră mai înainte și care, situate în despotatul lui Dobrotici, fuseseră trecute în ultimul timp în eparhia mitropolitului din Varna (Miklosich-Müller, *Acta patriarchatus constantinopolitani*, I, pp. 367-368). Poate că și gestul lui Dobrotici să fi contribuit a hotărî pe Nicolae Alexandru să se adreseze Patriarhiei de Constantinopol. Vezi și P. Năsturel, *Une victoire du voévode Mircea l'Ancien sur les Turcs devant Silistra (c. 1407-1408)*, în *Studia et Acta Orientalia*, I, (1957), p. 245.

106. C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, pp. 310-316; N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor...*, pp. 37-38; *Istoria bisericii romîne*, I, p. 146.

107. W. N. Slatarski, *Geschichte der Bulgaren*, I, p. 171.

108. C. Jirecek, *Staat und Gesellschaft*, I, p. 47.

109. Vezi mai sus, pag. 679.

110. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'empire byzantin*, t. II, Paris, 1932, pp. 121-123.

111. Cazurile în care domnul ia atitudine în privința problemelor de credință, urmărind pe credincioșii de altă confesiune (cum s-a întîmplat sub Ștefan Rareș și Alexandru Lăpușeanu) au la bază, de fapt, o rațiune politică de Stat, nu una religioasă (cf. Șerban Papacostea, *Moldova în epoca Reformei. Contribuție la istoria societății moldovenești în veacul al XV-lea*, în *Studii*, XI (1958), nr. 4, pp. 65-71). „Soborasul“ de la Iași, sub Vasile Lupu, este și el o excepție în preocupările domnilor noștri. De altfel, mîndrul voievod moldovean căuta să se inspire, în multe privințe, din practica Bizanțului.

112. Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii*, Vălenii de Munte, 1926, pagina 99.

lupta împotriva împărăției din Constantinopol.¹¹³ Din această pricină și raporturile cu Patriarhia ecumenică lăsaseră de dorit. Așa se explică fraza lui Iachint în scrisoarea sa din 1370, unde, referindu-se la aceste raporturi, de dinainte de înțelegerea din 1359, spune: «se va părea și se va socoti lucru de laudă că, odinioară, l-am adus, prin cuvintele mele, pe marele voievod la daruri și la prietenie față de marea ta sfinție».¹¹⁴ Așa încât, relevarea bunelor raporturi ce existau în acel moment, când se ratifică transferarea lui Iachint, nu era o formulă convențională, o frază de politețe. De fapt, și împărăția avea interes ca să se ajungă la un acord cu domnul muntean și ca Biserica Țării Românești să depindă ierarhic de Patriarhia din Constantinopol. Chiar în anul când se aproba transferarea mitropolitului de la Vicina, în 1359, turcii își făceau prima apariție sub zidurile Constantinopolului, apariție, e drept, fără consecințe pentru orașul însăși, dar de unde porniseră spre Tracia și începuseră cucerirea orașelor acesteia.¹¹⁵ Împăratul Ioan al V-lea Paleologul (1341-1376 și 1379-1391), fiul lui Andronic al III-lea și al Anei de Savoia, principesă apuseană și catolică, căuta să-și găsească aliați pretutindeni, în lupta împotriva turcilor. De aceea el se va și îndrepta spre Roma, proclamând, în octombrie 1369, în acest oraș, unirea cu Biserica catolică¹¹⁶ — unire care n-a avut urmări. În același scop el va urmări să nu aibă în Balcani, în afară de turci, alți dușmani, ci, dimpotrivă, aliați. În cadrul acestor preocupări, înțelegerea cu Țara Românească, adversara de mai înainte, era binevenită. *Actul din 1359 are deci și o latură politică*,¹¹⁷ latură care n-a lipsit, de altfel, niciodată, în marile hotărâri privind Biserica, nu numai în evul mediu, dar, în general, în toate timpurile.

Patriarhia, la rîndul ei, avea interes ca să satisfacă cererea domnului muntean și chiar un dublu interes. Pe de o parte, ea aducea Biserica Ungrovlahiei în dependența ei directă — și această Biserică însemna mult mai mult, ca populație, importanță, prestigiu și venituri — deci posibilitatea de a-i veni în ajutor la nevoie, cum s-a și întîmplat de atîtea ori mai tîrziu — decît mica eparhie a Vicinei, amenințată de tătari. Pe de altă parte, această integrare directă a Bisericii muntene în ierarhia constantinopolitană însemna o întărire a rezistenței ortodoxe între Dunăre și Carpați, la propaganda stăruitoare a catolicismului, care avea în doamna Clara, a doua soție a lui Nicolae Alexandru, un aliat prețios. Atît în hotărîrea sinodală cît și în scrisoarea adresată voievodului sînt aluzii evidente la această propagandă. În cea dintîi, arătîndu-se foloasele prezenței unui mitropolit în fruntea Bisericii muntene, se spune: «Mergînd în frunte arhiereul și învățîndu-i pe dînșii calea Evangheliei și depărtîndu-i și oprîndu-i de la lucrurile interzise ale păcatului și a toată dogma de alt fel și străină de Biserica lui Hristos»... Iar mai jos: «spre păzirea credinței noastre sigure».¹¹⁸ În cea de a doua, voievodul este descris de către patriarh ca un dreptcredincios «cum se cuvine oricui care voiește călduros și cu adevărată credință să primească evlaviă și să respingă adunările ereticilor și dogmele străine și din alte locuri.»¹¹⁹ Apoi, adresîndu-se direct, patriarhul îi spune lui Nicolae Alexandru următoarele: «domnia ta, fiind cercetată a se afla fiu drept al sfintei lui Hristos Biserici, să fii neîncetat la dogmele cele primite de toți și moștenite din părinți și sănătoase».¹²⁰ E o punere directă în gardă, împotriva influenței pe care ar putea-o exercita soția sa, doamna Clara, sau predicatorii catolici ocrotiți de dînsa. Este normal deci ca actul din mai 1359 să fi impresionat defavorabil cercurile catolice de la curtea lui Ludovic cel Mare, regele Ungariei. Credem a nu greși, afirmînd că, din acest moment, începe o nouă fază a raporturilor dintre domnul muntean și Ludovic. Ele vor deveni din ce în ce mai reci, ajungîndu-se, spre sfîrșitul domniei lui Nicolae Alexandru, la o ruptură, în sensul că acesta din urmă nu mai recunoaște pe Ludovic drept suzeran. O știm în mod sigur din proclamația de război a regelui Ungariei (5 ianuarie 1365) împotriva noului domn muntean Vladislav sau Vlaicu, despre care se afirmă că a urmat «obiceiurile rele» ale tatălui său Alexandru.¹²¹

113. „Istoriile“ lui Ioan Cantacuzino, ediția Bonn, p. 175.

114. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 8.

115. Georg Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1940, pp. 387-388; A. A. Vasiliev, *Histoire de l'empire byzantin*, t. II, Paris, 1932, p. 445.

116. Georg Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 386.

117. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincea, p. 390.

118. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 2.

119. *Idem*, p. 4.

120. *Idem*, p. 6.

121. *Idem*, I, 2, pp. 92-93.

În rezumat, actul din mai 1359 a fost de folos atât Munteniei cât și Patriarhiei ecumenice și împărăției bizantine. *Au coincis interesele*, condiție necesară și permanentă a realizărilor durabile.

Este caracteristică și impresionantă grija pe care o arată Patriarhia, atât în hotărîrea sinodală cât și în scrisoarea trimisă lui Nicolae Alexandru, ca nu cumva, pe viitor, Biserica Ungrovlahiei să iasă de sub autoritatea ei. Patru pasagii în primul document și trei în cel de al doilea, sînt consacrate exclusiv acestei preocupări. În hotărîrea sinodală se arată mai întîi că voievodul însuși este cel care s-a rugat «nu numai o dată, ci adesea, prin scrisorile sale» ca, «de acum înainte și pe viitor» să fie el și toată țara lui, «sub judecata bisericească și călăuzirea mării Biserici»; adică a Patriarhiei «și să primească un arhiereu care să fie hirotonisit» de patriarh și să facă parte din sinodul patriarhicesc. După aceea, cîteva rînduri mai jos, se spune că tot voievodul a convenit ca după moartea lui Iachint, «să se aleagă altul și hirotonisindu-se de prea sfînta mare biserică...», să se trimită de aici — așa dar de la Patriarhia din Constantinopol — ca păstor și arhiereu legiuit a toată Ungrovlahia». Al treilea pasagiu cuprinde afirmarea că același voievod a făgăduit «a da asigurare cu jurămînt și în scris, că va rămîne, și acum și pe viitor, cît va sta domnia, zisă (țară), toată Ungrovlahia, supt prea sfîntită mare Biserică... de supt cîrmuirea noastră». Și, în sfîrșit, în al patrulea pasagiu al hotărîrii sinodale, se repetă «asigurarea cu jurămînt și făgăduința scrisă», dată de Nicolae Alexandru «cătore sfînta... catolicească și apostolească Biserică — Patriarhia ecumenică din Constantinopol — «ca să fie întotdeauna Biserica Ungrovlahiei supt dînsa și să primească de la dînsa un arhiereu adevărat» și astfel să se urmeze și mai departe, «neschimbat», bine știindu-se că cel ce ar îndrăzni să facă altfel, va primi «afurisenia prea grea a Sinodului». ¹²² Aceleași idei, cu alți termeni, revin și în scrisoarea adresată lui Nicolae Alexandru. Și acolo se precizează că, după săvîrșirea lui Iachint din viață, să urmeze ca mitropolit acela «pe care l-ar alege și l-ar hirotoni cu vot sinodal» patriarhul; de asemenea, să se dea încredințare «cu jurămînt și cu multă siguranță» că și urmașii la tron ai domnului vor face la fel și că nu vor voi niciodată «a primi un arhiereu din altă parte»; în sfîrșit, să-și îndeplinească Nicolae Alexandru făgăduiala și să trimită la Patriarhie «scrisoare cu jurămînt, întărită în toate privințele», înșirînd toate cele prevăzute mai sus. ¹²³

Insistența și precauțiunile acestea dovedesc că la Patriarhie era vie amintirea celor petrecute cu Bisericile sîrbă și bulgară, care, la un moment dat, nu mai voiseră să țină seamă de supremația Constantinopolului și acționaseră independent. Chiar atunci cînd se ratifica transferul lui Iachint, Biserica sîrbă era încă sub afurisenia Patriarhiei, afurisenie care nu va fi ridicată decît în 1375. ¹²⁴ Iar cu Biserica bulgară, care încă în 1235 se proclamase independentă — și faptul trebuise să fie recunoscut —, se ajunsese iarăși, chiar sub patriarhul Calist (1350-1354 și 1355-1363), la o nouă rupere de raporturi. ¹²⁵ Așa încît, pe drept cuvînt, Patriarhia se temea ca lucrul să nu se repete și cu Biserica Ungrovlahiei. Că aprehensiunile ei erau întemeiate, o va dovedi, de altfel, chiar comportarea lui Iachint care, tot timpul cît a fost mitropolit la Argeș, dinainte de mai 1359 și pînă în vara lui 1372, nu s-a dus *niciodată* la Constantinopol. Cel puțin actele pe care le cunoaștem pînă azi nu-l menționează niciodată luînd parte la sinoadele patriarhicești, iar scrisoarea lui de scuză din 1370 e cea mai bună dovadă a absenței. ¹²⁶

REȘEDIȚA MITROPOLITULUI. MINASTIRI MUNTENE MAI VECHI DECIT VODIȚA. — Unde și-a avut reședința Iachint ca mitropolit al Ungrovlahiei? Cele două acte patriarhicești, din mai 1359, nu precizează locul; ele afirmă numai că voievodul Nicolae Alexandru l-a «chemat» pe acest ierarh «cu cîtva timp înainte». ¹²⁷ Principial, în evul mediu, capul bisericesc al statului nu era obligat să stea în același loc cu cel politic; uneori reședința coincidea, cum a fost, de pildă, în Bulgaria, la Tîrnovo, ¹²⁸ alteori nu, cazul Serbiei, unde arhiepiscopul și-a avut reședința mai întîi în Mînăstirea Zica, apoi

122. *Idem*, XIV, 1, pp. 1-4.

123. *Idem*, pp. 4-6.

124. C. Jirecek, *Staat und Gesellschaft in mittelalterlichen Serbien*, I, p. 47.

125. W. Slatarski, *Geschichte der Bulgaren*, 1, p. 171.

126. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 7-8.

127. *Idem*, p. 2.

128. W. Slatarski, *op. cit.*, I, p. 171.

la Pec,¹²⁹ în timp ce regele se muta dintr-un centru într-altul pe tot întinsul țării,¹³⁰ sau cazul Ungariei, al cărei primat rezida la Esztergom (Strigoniu), iar nu la Buda.¹³¹ În Țara Românească s-a întâmplat ca în Bulgaria, reședințele au coincis: ambele căpetenii au stat mai întâi la Curtea de Argeș, apoi la Tîrgoviște, în cele din urmă la București.¹³²

Că Iachint s-a așezat la Curtea de Argeș, că în acest oraș a fost primul sediu al Mitropoliei, o știm din mai multe izvoare. Cel mai vechi este *Viața patriarhului Nifon*, scrisă de Gavriil, protul¹³³ Muntelui Athos, curînd după moartea lui Neagoe Basarab și inclusă în «Istoria Țării Românești de cînd au descălecat Romîni». Povestind ridicarea frumoasei ctitorii a lui Neagoe, acest izvor spune limpede: «Și sparse Mitropolia din Argeș den temelie ei și zidi în locul ei altă svîntă biserică cioplită și netezită și săpată cu flori».¹³⁴ Așadar, biserica mînăstirii lui Neagoe a fost înălțată pe locul unui lăcaș anterior, unde era reședința Mitropoliei Ungrovlahiei. Faptul este confirmat de același izvor, în alt pasagiu, în care, după ce se relatează sfințirea noului lăcaș, la 15 august 1517,¹³⁵ se adaugă: «Ear Mitropolia de acolo s-au mutat în Tîrgoviște», așa cum ceruse patriarhul Nifon încă din zilele lui Radu cel Mare.¹³⁶ Mutarea Mitropoliei a avut loc două zile mai tîrziu, la 17 august 1517.¹³⁷ Despre vechiul lăcaș, preexistent ctitoriei lui Neagoe, ne vorbește însuși acest voievod în pisania pe care o pune lăcașului său, în care spune: «dorință și osîrdie avînd către acest sfînt dumnezeesc templu și lăcaș..., pe care l-am găsit domnia mea la Curtea de Argeș dărîmat și neîntărit, am hotărît acest mai sus pomenit templu de la temelie a-l zidi și a-l înălța și a-l întări și i-am mai dăruit sate și țigani și bălți cu pește și vămii și vase de aur și de argint și mărgăritar și pietre neprețuite».¹³⁸ În sfîrșit, în hrisovul dat de Alexandru Ipsilanti mînăstirii de la Argeș, citim: «Din vechime zidită monastire de... Neagoie Basarab... în locul unde mai înainte au fost Mitropolia Țării, pe vremea cînd scaunul domnesc era în oraș Argeșului.»¹³⁹

Din toate aceste mărturii rezultă că sediul vechii Mitropolii a Ungrovlahiei a fost la Curtea de Argeș, vechea reședință voievodală, și anume într-un lăcaș care se ridica pe locul unde mai tîrziu Neagoe a înălțat frumoasa sa ctitorie. Așadar, aici a stat Iachint, aici a păstorit el, dinainte de mai 1359 și pînă la moarte, în vara anului 1372. Dar aceasta înseamnă că aici a fost o mînăstire, una din cele mai vechi mînăstiri ale țării, anterioare Vodîței. Într-adevăr, mitropolitul țării nu putea să aibă ca reședință o simplă biserică,¹⁴⁰ el trebuia să stea într-un mediu monahal, să aibă în jurul lui călugări care să-l slujească și să-i aducă la îndeplinire poruncile. Așa a fost la Curtea de Argeș, așa va fi, mai tîrziu, la Tîrgoviște și apoi la București. Dar stabilirea acestui fapt implică stabilirea vechimei mînăstirii din Curtea de Argeș. De cînd datează ea, cine este primul ctitor constatat documentar? Tradiția, păstrată în cîntecul popular, știe de

129. C. Jirecek, *La civilisation serbe au moyen-âge*, Paris, 1920, p. 15. Pec (Ipek) înseamnă, în sirbește, „peșteră”. Tot lângă o peșteră s-a întemeiat, la noi, Mînăstirea Tismana, iar Schitul Ialomicioarei este chiar în gura peșterii cu acest nume.

130. C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, 1, pp. 5-6.

131. Regele Ungariei, de la Bela IV înainte, își avea reședința în general la Buda; Carol Robert a preferat Timișoara și Visegrad (Akos von Timon, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte*, Berlin, 1904, p. 543; cf. p. 291).

132. Transferarea reședinței dintr-un oraș în celălalt nu s-a făcut însă simultan pentru domn și mitropolit; acesta din urmă a urmat cu întîrziere. Astfel, strămutarea de la Argeș la Tîrgoviște a Mitropoliei a avut loc abia sub Neagoe Basarab, în 1517, cu circa un secol în urma domniei.

133. Adică superiorul Muntelui Athos, reprezentantul acestei republici călugărești față de autoritățile otomane și de statele creștine.

134. *Magazinul istoric pentru Dacia*, vol. IV, p. 261.

135. *Idem*, p. 264.

136. *Idem*, p. 266.

137. *Ibidem*.

138. Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a Mînăstirii Curtea de Argeș*, București [1886], pagina 32.

139. Virgil Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș*, București, 1923, p. 17, nota 4. Formula din hrisovul lui Al. Ipsilanti se repetă într-un act din 1806, iunie 27 (V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, VIII, p. 390).

140. Cum afirmă N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor...*, p. 59: „biserici la Argeș unde-și aveau mitropolitul și domnitorul reședința”; V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș*, p. 17, nota 4; C. Marinescu, *Infînțarea Mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova*, București, 1924, p. 3, nota 1.

Negru Vodă: «Pe Argeș în gios, pe un mal frumos, Negru Vodă trece, cu tovarăși zece; nouă meșteri mari, calfe și zidari, cu Manole zece, care-i și întrece». ¹⁴¹ S-a afirmat, pe drept cuvânt, că poetul popular a făcut aici o confuzie între legendarul întemeietor al țării și Neagoe Vodă Basarab, ctitorul lăcașului din 1517. ¹⁴² Confuzia există; ea se explică însă prin suprapunerea numelui noului ctitor, peste numele celui vechi, al lui Negru Vodă, adică — zicem noi — al lui Basarab întemeietorul. Că acesta din urmă e primul ctitor al mănăstirii de la Argeș rezultă cu certitudine din pomelnicul ei, pomelnic alcătuit în secolul al XVIII-lea, după altele anterioare, mult mai vechi. Acest pomelnic începe cu «Io Basarab Voievod, Io Alexandru Voievod, Io Radul Voievod star (bătrînul!), Io Neagoe Voievod ctitor i gospojda ego (și doamna lui!) Despina...». ¹⁴³ Așadar, primul ctitor — căci pomelnicele încep în deobște prin cel care a fundat lăcașul original ¹⁴⁴ — este Basarab, întemeietorul țării. El a ridicat mănăstirea în care avea să-și stabilească reședința Iachint. Al doilea ctitor a fost Mircea cel Bătrîn, al cărui chip era zugrăvit la tabloul ctitoricesc în lăcașul «dărîmat și neîntărit», găsit de Neagoe. ¹⁴⁵ Al treilea ctitor a fost însuși acest ultim voievod. Și fiindcă biserica înălțată de el a întrecut în frumusețe și strălucire nu numai biserica anterioară, înlocuită, dar și tot ce se clădise pînă atunci în țară, asupra lui a căzut accentul, lăsîndu-se în umbră cei doi ctitori precedesori.

Rezultă din cele de mai sus că mănăstirea de la Argeș este în realitate *prima mănăstire a țării*, reședință a Mitropoliei, anterioară cu decenii Vodiței și Tismanii. Dacă acest fapt n-a fost observat pînă acum, dacă toți istoricii romîni și străini au socotit drept prima mănăstire a țării, în ordine cronologică, Vodița, ¹⁴⁶ este din pricină că primul document păstrat, referitor la o mănăstire, e documentul de la Vladislav sau Vlaicu Vodă, privind acest lăcaș. Așa e de mare, în general, în istoriografie, autoritatea documentului scris, a actului oficial, încît adesea se confundă începutul unei instituțiuni sau a unui lăcaș cu primul act care-l pomenește. În realitate, instituția sau lăcașul poate să preceadă, uneori cu mult, respectivul document. Constatarea se aplică, în istoria noastră, la însăși existența poporului romîn în cursul evului mediu; din faptul că nu avem pentru o anumită perioadă a evului mediu timpuriu acte scrise, nu înseamnă că poporul nostru n-a trăit în stînga Dunării, pe teritoriul vechii Dacii traiane, în această perioadă, așa cum socot unii istorici și filologi din școala lui Robert Roesler. ¹⁴⁷

Dar mănăstirea de la Curtea de Argeș nu este singura mănăstire anterioară Vodiței. În aceeași categorie intră, pe bază documentară, încă o serie de lăcașuri. *Principial*, trebuia să ne așteptăm la existența cel puțin a cîtorva mănăstiri pe teritoriul cuprins între Dunăre și Carpați, pentru următoarele argumente: 1. E greu de admis ca, într-o vreme cînd sentimentul religios era o puternică realitate, dominînd viața socială și de stat, să nu fi existat mănăstiri și schituri, în timpul a două domnii importante (Basarab întemeietorul c. 1310-1352, Nicolae Alexandru 1352-1364) și a unei mari părți din cea de a treia (Vlaicu Vodă, între 1364 și 1373 sau 1374); 2. În prima jumătate a secolului al XIV-lea se constată mănăstiri ortodoxe nu numai în țările de la sud de Dunăre, la sîrbi și bulgari, unde ele ajung la o importanță deosebită, ¹⁴⁸ dar și în Ardeal, în plin teritoriu supus *jurisdicției eclesiastice catolice*. Intr-adevăr, încă la 16 aprilie 1204, papa Inocențiu al III-lea ordona episcopului de Oradea Mare să viziteze mănăstirile (monasteria) «călugărilor greci» din regatul Ungariei, care erau ruinate din cauza lipsei de grijă a episcopilor lor diocezani și a călugărilor înșiși, și să vadă dacă poate reorganiza zisele mănăstiri prin

141. Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 37.

142. *Idem*, p. 40.

143. Arhivele Statului București, *Condica* nr. 742, f. 1.

144. Vezi, de pildă, pomelnicul Mănăstirii Tismana, la Acad. R.P.R., Ms. romînesc 2500, f. 12; pomelnicul Mănăstirii Glavacioc, la Arhivele Statului București, *Condica* nr. 745, f. 35.

145. O reproducere a chipului lui Mircea, așa cum era zugrăvit pe peretele bisericii ridicate de Neagoe Basarab, în Const. C. Giurescu, *Istoria romînilor*, ediția a treia, București, 1946, p. 182. Mircea figurează și în pomelnicul Mănăstirii Argeș, dar nu după „Radul voievod star” și înaintea lui Neagoe Basarab, cum ar fi fost normal, ci mai jos (f. 1 v), avînd înaintea lui pe Vladislav sau Vlaicu Vodă.

146. Așa, de pildă, N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor...*, p. 59; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 153; C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 328, nota 36.

147. Const. C. Giurescu, *Istoria romînilor*, I, ediția a cincea, pp. 187-191.

148. C. Jirecek, *Staat und Gesellschaft...*, I, pp. 49-50; același, *Geschichte der Serben*, II, pp. 16-19; același, *Geschichte der Bulgaren*, pp. 396-397.

chiar acei călugări greci, sau dacă le poate reuni într-un episcopat catolic.¹⁴⁹ Dar dacă existau asemenea mănăstiri ortodoxe între Carpați și Tisa în 1204, cu atât mai mult trebuie să admitem că ele ființau, *peste mai bine de un secol*, între Carpați și Dunăre. 3. Nicolae Alexandru acordă atenție mănăstirii Cutlumuz de la Muntele Athos, unde devine ctitor, punînd «temelia» pe care va clădi apoi urmașul său Vlaicu Vodă.¹⁵⁰ E greu de admis că urmașul lui Basarab întemeietorul își va fi îndreptat privirile exclusiv spre îndepărtatul Athos și că va fi neglijat, sub acest raport, propria sa țară, peste care domnea. Cu atât mai mult cît el e preocupat de problema organizării bisericești, dovadă chemarea lui Iachint și stabilirea de relații cu Patriarhia ecumenică din Constantinopol. 4. În sfîrșit, argument documentar de prim rang, în însăși hotărîrea sinodală din mai 1359, încuviințîndu-se strămutarea lui Iachint, care devine mitropolit al Ungrovlahiei, se spune: «Deci trebuie ca *toți clericii din acea țară și toți cei sfințiți călugări și laici să-l respecte și să i se supuie lui*».¹⁵¹ Acest pasagiu, asupra căruia nu s-a insistat pînă acum, dovedește existența, în acel moment, a unui număr apreciabil de călugări, de vreme ce ei formează una din cele trei categorii de locuitori amintite: clerici, *călugări*, laici.

Toate aceste argumente dovedesc că, principial, trebuie să ne așteptăm la existența unei serii întregi de mănăstiri și schituri, înainte de înființarea Voditei. Am dovedit, credem, existența mănăstirii Argeș, în 1359. La aceeași dată mai ființau, după părerea noastră, următoarele mănăstiri și schituri: 1. *Mănăstirea de pe locul episcopiei, la Rîmnicul Vîlcii*. Pomelnicul episcopiei începe — ca și acela de la Argeș —, cu «Io Basarab voievod», după care urmează «Io Alexandru voievod», «Io Vladislav voievod», «Io Radul voievod», «Io Dan voievod», «Io Mircea voievod», «Io cneaz Lazăr voievod», «Io Pahomie monah», «Io Vladul voievod i sin ego Radul voievod» (Vlad Călugărul și fiul său Radu cel Mare!).¹⁵² Toți aceștia sînt, după regula tuturor pomelnicilor, ctitorii, cei care au contribuit, într-un fel sau altul, la înființarea și dezvoltarea întîi a mănăstirii, apoi a episcopiei care s-a așezat aici în momentul cînd Severinul a încăput pe mîna străină. Orașul însuși e foarte vechi, unul din cele mai vechi ale țării, începuturile lui, ca și ale Cîmpulungului, fiind anterioare întemeierii statului muntean, și cuprinzînd un nucleu de sași veniți din Transilvania.¹⁵³ Faptul că s-a ales acest oraș ca reședință a episcopiei, arată pe de o parte însemnătatea și vechimea lui, în cea de a doua jumătate a veacului al XIV-lea, implică, pe de altă parte, ca și la Argeș, existența unei mănăstiri la acea dată. Dan voievod, fratele și predecesorul lui Mircea cel Bătrîn, a ridicat «din temelie» biserica episcopală din Rîmnicul Vîlcii; așa rezultă dintr-o relație latină mai tîrzie, din 1731, iunie 10, în care numele ctitorului a fost schimbat însă în «Bogdan Voievod cel vechiu, fratele lui Mircea Voievod».¹⁵⁴ E probabil că mănăstirea să fi existat chiar

149. Hurmuzaki, *Documente*, I, 1, pp. 39-40; cf. și St. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. X.

150. Gh. Cioran, *Σχέσις τῶν Ῥουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Ἁθῶ καὶ δὴ τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου, Δαύραξ, Δοχειαρίου καὶ Ἀγίου Παντελεήμονος ἢ τῶν Ρώσων*, Atena, 1938, p. 22. Vezi și documentul din septembrie 1369, a cărui valabilitate însă nu e deplin sigură, în *Documente*, pp. 16-19. Potrivit unui act din 1370, primul testament al lui Hariton. Nicolae Alexandru a contribuit „nu cu puțin” la construirea turnului celui mare de la Mănăstirea Cutlumuz și la alte îmbunătățiri aduse lăcașului (P. Lemerle, *Actes de Kutloumus, Texte*, Paris, 1945, p. 113).

151. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 3. — Și în actul de numire ca mitropolit a lui Hariton, din august 1372, deci anterior documentului Voditei, se arată că acesta va avea dreptul, între altele, „să așeze părinți duhovnicești și egumeni în cinstitele lăcașuri de acolo” (*Documente*, p. 26).

152. [Athanasie Mironescu], *Sf. Episcopie a Eparhiei Rîmnicului Noul Severin, în trecut și acum*, București, 1906, p. 256. În pomelnice se scriau, așa cum citim, de pildă, în acela al Codmenei, „numele domnilor, arhierilor și a celor de bună rudă boiari mari cu neamul lor și a celor din ceata bisericească și a celor din ceata mirenească, carii... vor milui această sfîntă mănăstire, cineș după putința sa” (Academia R.P.R., *Ms. romînesc nr. 2603*, f. 21 v).

153. Prima mențiune documentară a Rîmnicului Vîlcii este în documentul din 20 mai 1388; în anul următor, la 4 septembrie 1389, un act e scris „în orașul domniei mele numit Rîmnice” (*Documente*, pp. 42, 43 (cu greșeala de traducere: „pe Rîmnice” în loc de „la Rîmnice”), și p. 44).

154. N. Dobrescu, *Istoria bisericii romîne din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace (1716-1739)*, București, 1906, p. 232; I. Donat, *Reședințele celei de a doua Mitropolii a Țării Romînești*, în *Arhivele Olteniei*, XIV (1935), pp. 74-76. Potrivit aceleiași însemnări din 1731, strămutarea reședinței eparhiei de la Severin la Rîmnicul Vîlcii s-a făcut chiar de către Antim, primul titular al acestei eparhii (N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 232).

din vremea lui Basarab întemeietorul, cel din fruntea pomelnicului. De altfel, nordul județului Vâlcea a fost, din cele mai vechi timpuri, întocmai ca și nordul Buzăului, un centru predilect al mînăstirilor și schiturilor.¹⁵⁵ 2. *Schitul Negru Vodă*, de pe teritoriul comunei Cetățenii din Vale (raionul Muscel), la vreo 25 de kilometri spre sud-est de Cîmpulung, pe stînga rîului Dîmbovița. Biserica schitului, săpată în stîncă, lîngă gura unei peșteri preistorice, făcînd parte deci dintr-o categorie foarte veche de lăcașuri, numite și «rupestre», e de proporții mici: 12,08×3,80 metri și are, în peretele nordic al pronaosului, o scobitură sau o firidă, numită de tradiție «altarul papistășesc al soției lui Negru Vodă».¹⁵⁶ În dreptul ușii de intrare, zugrăviți pe perete, sînt ctitorii: primul de lîngă ușă e un voievod bătrîn, cu barba albă, și purtînd inscripția: «Ion Nicolae Alixandru Voievod». Al doilea, lîngă el, spre stînga, deci un ctitor ulterior, judecînd după poziția pe care o are în tabloul ctitoricesc, poartă inscripția: «Ioan Radu Negru Voievod».¹⁵⁷ Dacă în privința primului ctitor nu poate fi îndoială — avem de a face cu fiul, coregentul în ultima parte a domniei și urmașul la tron al lui Basarab întemeietorul, cu Nicolae Alexandru (1352-1364) — în ce privește pe cel de al doilea, constatăm aceeași confuzie, de origină cărturărească, între Negru Vodă și Radu I, pe care o găsim și în alte izvoare, începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.¹⁵⁸ După părerea noastră, schitul e mai vechi decît întemeierea statului; el exista cu siguranță în secolul al XIII-lea. Basarab întemeietorul și fiul său Nicolae Alexandru îi vor fi făcut vreo danie, îi vor fi dat un mertic anual. E sigur, de asemenea, că schitul are legături și cu soția catolică (papistășă!) a unuia din cei doi voievozi, cu Marghița lui Basarab sau cu Clara lui Nicolae Alexandru: în afară de tradiția despre «altarul papistășesc» amintită mai sus, semnalăm că niște colți de stîncă din fața lăcașului se numesc «colții Doamnei»,¹⁵⁹ iar satul însuși din apropiere, poartă, într-o hartă alcătuită între 1828-1832, numele de «Cneazea a lu Negru Vodă»,¹⁶⁰ adică doamna lui Negru Vodă. În orice caz, schitul este anterior Voditei. 3. Tot în legătură cu soția papistășă a lui Negru Vodă este și «Cloașterul» din Cîmpulungul Muscelului, adică fosta mînăstire catolică de acolo. Nu numai tradiția, consemnată într-un raport consular austriac, din 23 decembrie 1817, atribuie fundarea și înzestrarea acestui lăcaș, soției lui Negru Vodă,¹⁶¹ dar și un document domnesc, din 20 mai 1656, de la Constantin Șerban, amintește de locul dăruit «cloașterului» de către aceeași soție a lui Negru Vodă.¹⁶²

În afară de lăcașurile de mai sus, există o altă serie, pe care *tradiția*, consemnată la date diferite, le atribuie întemeietorului țării. Cercetările mai noi, atît la noi cît și în alte țări, relevă tot mai mult importanța pe care o are, în general, ca izvor istoric, tradiția, *atunci cînd ea este, într-adevăr, de origine populară*, transmisă din generație în generație, iar nu de origină cultă, cărturărească, fabricată în medii de cancelarie sau ecleziastice.¹⁶³ Potrivit unei asemenea tradiții populare, lui Negru Vodă i se datoresc următoarele mînăstiri: 1. *Arnota*, în munții Vîlcii, într-un loc, pînă în ultimul timp, greu accesibil. Del Chiaro, secretarul italian al lui Brîncoveanu și autorul unei foarte prețioase descrieri a Munteniei de la începutul secolului al XVIII-lea, arată că Matei Basarab e îngropat în biserica de acolo; el adaogă că mînăstirea, la care nu poți ajunge nici cu carul, nici chiar călare, a fost întemeiată de «Negru Vodă», care a înzestrat-o cu «venituri bogate».¹⁶⁴ Desigur, Del Chiaro reproduce *tradiția locală*, deoarece nici în cronici, nici în

155. Const. C. Giurescu, *Principatele romîne la începutul secolului XIX*, p. 141.

156. Virgil Drăghiceanu, *Cetatea și schitul Negru Vodă*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, V (1912), p. 91.

157. *Ibidem*.

158. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincia, pp. 428-431.

159. Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 92. Amintirea doamnei lui Negru Vodă mai e păstrată și de alte locuri din fostul județ al Muscelului: vezi C. Rădulescu Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, București, 1910, pp. 47-55; același, *Muscelul nostru*. I. *Comuna Corbi și locuitorii săi*, Cîmpulung, 1922, pp. 7, 31-33, 35, 40.

160. Const. C. Giurescu, *Principatele romîne la începutul secolului XIX*, p. 171

161. N. Iorga, *Studii și documente*, I-II, p. 373.

162. *Idem*, p. 278, nr. X.

163. Pentru valoarea tradițiilor culese de cronicarul Ion Neculce, vezi: Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 2, București, 1946, p. 807, și II, 1, București, 1943, pp. 171-172; cf. același, *In legătură cu întemeierea Țării Romînești*, în *Revista Istorică Romîna*, XVII (1947), pp. 107-108.

164. Anton Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga, București-Vălenii de Munte, 1914, p. 120.

documente nu se amintește nimic în această privință. 2. *Drăgănești*, lângă Rușii de Vede, unde Matei Basarab ridică un nou lăcaș, în locul celui vechi, dărâpanat.¹⁶⁵ Tradiția locală atribuie mînăstirea lui «Negru Vodă».¹⁶⁶ Regiunea are așezări vechi; târgul Rușii de Vede se constată documentar în 1385; el e amintit de călătorii germani Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt care, întorcîndu-se din Orient, trec pe aici în anul amintit.¹⁶⁷ 3. *Bălteni*, în mijlocul «codrului Vlăsiei», marea pădure de odinioară, de la nord de București. Tradiția locală pune lăcașul în legătură cu o luptă a lui Negru Vodă cu tătarii;¹⁶⁸ această tradiție s-a păstrat și într-un cîntec popular, în versuri, în care însă, după ce, la început, e vorba de Negru Vodă, se amintește apoi de Radu Negru, ceea ce dovedește și un amestec mai nou, de origine cărturărească.¹⁶⁹ 4. *Căscioare*, lângă Dunăre, în raionul Oltenița, în sudul fostului județ al Ilfovului. În partea de răsărit a comunei cu același nume, lângă pădurea Căscioarele, se mai vedeau la finele secolului trecut, ruinele unei mînăstiri nuite de locuitori «a lui Negru Vodă».¹⁷⁰

Contemporană cu Vodița, datînd din timpul lui Vladislav sau Vlaicu Vodă, este Mînăstirea *Cotmeana*. Pomelnicul ei, alcătuit în 1781, începe cu «Io Vladislav voievod», urmat de Radul, Dan, Mircea cel Bătrîn și alt Dan (Dan al II-lea).¹⁷¹ De asemenea, Mînăstirea *Tismana*, al cărei prim lăcaș ar fi fost ridicat, potrivit tradiției, de către vestitul călugăr Nicodim, din lemn de tisă. Cert este că pomelnicul acestei mînăstiri începe tot cu «Vladislav voievod», după care urmează «Radu Negru Voievod», care, împreună cu soția sa, «Calinichia doamna», e ctitorul primei biserici de zid.¹⁷² În sfîrșit, credem că pe timpul lui Vladislav, prin urmare iarăși contemporană cu Vodița, exista Mînăstirea *Snagovul*. Într-un mormînt din partea dreaptă a pronaosului, mormînt aparținînd vechii biserici, anterioare celei actuale, s-au găsit monete ale acestui voievod.¹⁷³ Dată fiind așezarea așa de izolată și de bine apărată — într-o insulă a lacului adînc din mijlocul marelui codru al Vlăsiei — noi socotim această mînăstire printre cele mai vechi din Țara Romînească, foarte probabil dinainte de întemeierea domniei. E un loc ideal pentru o viață retrasă, de pustnic sau schivnic.¹⁷⁴

Toate cele de mai sus dovedesc, credem, că a existat o viață mînăstirească întemeiată și înainte ca Nicodim să fi ridicat, cu ajutorul lui Vlaicu Vodă, mînăstirea Vodița. De altfel, — și cu aceasta încheiem capitolul — săpături întreprinse în 1928 la fața locului, au dat la iveală *temeliile de zid ale unei alte biserici, anterioare și de proporții mai mici*,¹⁷⁵ sub aceea a lui Nicodim. Ceea ce înseamnă că a fost acolo un alt lăcaș mai vechi și anume, dată fiind depărtarea de satele vecine, o mînăstire sau un schit, iar nu o biserică de mir. Naosul acestui lăcaș anterior este pardosit cu cărămizi romane.¹⁷⁶ Autorul săpăturilor, Virgil Drăghiceanu, plecînd de la faptul că a găsit în absida altarului un postament de zidărie, la fel cu cel din cloașterul de la Cîmpulung și din bisericile

165. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 1, ediția a doua, București, 1944, pp. 67-69. Într-un document din 1657, mai 22, mînăstirea e numită „Drăgăneștii de la Ruși” (P. Teulescu, *Documente istorice*, p. 33).

166. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 1, p. 68.

167. N. Iorga, *Un vechi călător german în secolul al XIV-lea la noi; rectificări de interpretare*, în *Revista istorică*, XXIII (1937), p. 25.

168. I. Popescu-Băjenaru, *Schitul Bălteni din codrul Vlăsiei*, București, 1912, pp. 15-17.

169. *Idem*, p. 16, nota.

170. *Marele Dicționar Geografic al Romîniei*, vol. II, București, 1899, pp. 297-298.

171. Academia R.P.R., *Ms. romînesc*, nr. 2603, f. 4. Pentru data alcătuirii acestui nou pomelnic, 1781, și pentru cel ce l-a scris, „Ioan Rîmniceanul”, vezi f. 21 v. Ulterior, foarte probabil în secolul XIX, de altă mînă și cu altă cerneală, s-a adăugat înaintea lui Vladislav, următoarele: „Io Mircea Voievod, cel ce au zidit această mînăstire din temelie, la anul dela Hristos 1389. Mihail voievod”.

172. Academia R.P.R., *Ms. romînesc* nr. 2500, f. 12.

173. Dinu Rosetti, *Săpăturile arheologice dela Snagov*, I, București, 1935, p. 28; Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincia, p. 490; N. Șerbănescu, *Istoria mînăstirii Snagov*, București, 1944, p. 25.

174. Săpăturile arheologice de aici au dat la iveală pe lângă un mormînt medieval cu o monedă bizantină de la împăratul Ion Zimiskes (969-976), și ceramică din epoca dacă, între altele un fragment de vas dacic imitat după vasele grecești zise deliene și împodobit cu reproduceri de monede dacice, asemenea staterilor lui Filip al II-lea, regele Macedoniei. Vezi o reproducere a acestui fragment la Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice dela Snagov*, I, București, 1935, p. 19; moneda bizantină, la pag. 12.

175. Virgil Drăghiceanu, *Săpăturile de la Vodița. Bisericile sfîntului Nicodim și a lui Litovoi-Vodă*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXII (1929), pp. 149-156.

176. *Idem*, p. 155.

străvechi ale Severinului, crede că acest lăcaș anterior, de sub al lui Nicodim, trebuie să fi fost catolic.¹⁷⁷ Ca epocă, îl atribuie mijlocului secolului XIII, când stăpînea, în dreapta Oltului, Litovoi voievod.¹⁷⁸ Ni se pare însă, dat fiind antagonismul care domnea atunci între catolici și ortodocși, puțin probabil ca Nicodim să-și fi ridicat mînăstirea sa pe temeliiile ruinate ale uneia catolice. Căci lumea din partea locului păstra doar amintirea existenței vechii mînăstiri. Mai curînd, credem că, asemenea atîtor altor cazuri de pe întreaga față a pămîntului românesc, noul lăcaș, făcut cu ajutorul lui Vlaicu Vodă, s-a ridicat pe locul altuia mai vechi, de același fel, dar dărăpănat de vreme. Nicodim a făcut o nouă mînăstire, pe locul celei anterioare, tot ortodoxe, așa cum la Argeș, biserica domnească s-a ridicat pe locul alteia mai vechi, iarăși ortodoxe.¹⁷⁹ Cît despre postamentul de zidărie, găsit în altar, se poate să fi fost vreo influență tehnică, prin meșteri care vor fi lucrat și biserici catolice, după cum se poate să aibă și altă explicație.

O NOUA MITROPOLIE: A SEVERINULUI. — În hotărîrea sinodală de transferare a lui Iachint, din mai 1359, se precizase că el face parte din sinodul patriarhicesc, se subînțelegea deci obligația de a participa la ședințele acestuia. Era apoi normal ca după transferare — de fapt după ratificarea pe care o dăduse Patriarhia faptului împlinit — Iachint să se fi dus la Constantinopol, într-o vizită de curtuazie. Constatăm însă că el nu face nici una, nici alta, că nu participă, timp de unsprezece ani, la ședințele sinodului, nici nu se duce să-l vadă pe Patriarh, cu toată «porunca» acestuia.¹⁸⁰ O știm din scrisoarea de scuză pe care i-o trimite Iachint, în 1370, înainte de luna august și în care arată pricinile pentru care n-a venit la Constantinopol. «Că n-am venit, stăpîne sfințite, de la început acolo, după porunca marei tale sfinții — scrie Iachint — [pricina e că] m-a oprit voievodul, punînd înainte lungimea drumului și frica de ciumă; și de aceea n-am venit la închinarea mării tale sfinții». După această explicație, a cărei accentuare stilistică acoperă de fapt — credem — cauza principală, neexprimată a nevenirii sale în primii ani, Iachint continuă: «iar nici încoace (adică în ultimii ani! [n-am venit] pentru covîrșitoarea slăbiciune ce mă ține, căci sînt slab de tot și fără puteri».¹⁸¹ Aceste multiple explicațiuni dau impresia, ca de obicei în asemenea cazuri, că ascund explicația reală. Ea ni se pare a fi dorința voievozilor — a lui Nicolae Alexandru mai întîi, a lui Vlaicu Vodă după aceea — de a păstra Biserica sub autoritatea lor, de a nu îngădui Patriarhiei un amestec dincolo de strictul minim necesar. Căci altfel este inexplicabil ca în cei unsprezece ani să nu se fi găsit niciodată scurtul răgaz de două, maximum trei luni cît ar fi trebuit pentru o călătorie, dus și întors, pe uscat —, se putea merge și mai repede pe apă, pornind din Brăila — la Constantinopol.

Această ostentativă absență a produs, desigur, mare îngrijorare la Patriarhie. Amintirea rupturii cu Biserica sîrbă era încă vie; în acel moment afurisană aruncată asupra ei subzista încă (a fost ridicată abia în 1375); nu se ștersese nici amintirea conflictului cu Biserica bulgară. Se adăoga apoi un alt motiv de îngrijorare, tot așa de puternic: ofensiva catolicismului împotriva ortodoxiei, țintind, în primul rînd, vîrfurile organizației de stat. În anul precedent, în 1369, la 18 și 21 ocombrie, împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul, scrisese și proclamas la Roma unirea cu Biserica apuseană,¹⁸² sperînd ca în felul acesta să obție un ajutor efectiv, în ostași și bani, în lupta împotriva turcilor, care ocupaseră, în ultimul deceniu, cea mai mare parte din posesiunile europene ale imperiului bizantin.¹⁸³ O lună mai tîrziu, la 25 noiembrie 1369, Vlaicu Vodă se adresa tuturor catolicilor din Muntenia ca să primească în mod onorabil pe episcopul catolic care vine în țară ca sufragane al episcopului Transilvaniei. Căci acestuia din urmă — adaugă Vlaicu — i-a fost supusă, după dreptul diecesan, Biserica catolică din Muntenia, încă «din vremea predecesorilor noștri și a lui Alexandru... prea scumpul

177. *Idem*, pp. 154-155.

178. *Idem*, p. 149 (titlul articolului!) și pp. 154-155.

179. A. Sacerdoțeanu, *Mormîntul dela Argeș și zidirea Bisericii Domnești*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXVIII (1935), fasc. 84, pp. 52-53.

180. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 7-8.

181. *Ibidem*.

182. O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Warszawa, 1930, pp. 195-199; Georg Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Reiches*, p. 389; Pr. Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LXIV (1946), p. 601.

183. În 1361. turcii ocupă Didymoteichos, în 1362 Adrianopol, în 1363 Filipopol (Georg Ostrogorsky, *op. cit.*, pp. 387-388).

nostru tată». ¹⁸⁴ După mai puțin de alte două luni, la 18 ianuarie 1370, papa Urban al V-lea felicita pe doamna Clara, văduva lui Nicolae Alexandru, fiindcă a convertit la catolicism pe fiică-sa, țarina Bulgariei, și o îndemna să facă același lucru cu cealaltă fiică a sa, regina Serbiei. Îi mulțumea, de asemenea, pentru paharele de aur și ornatele prețioase pe care i le-a trimis lui și Bisericii Apostolilor Petru și Pavel din Roma. ¹⁸⁵ La 13 aprilie 1370, o nouă scrisoare a papei Urban, adresată de data aceasta lui Vlaicu Vodă însuși, pe care îl îndeamnă și îl roagă să treacă la Biserica Romei, la care se afirmă că au fost atrași «mulți» din țară, «mai ales prin acțiunea fiicei alese întru Hristos, nobilei doamne Clara, mamei tale vitrege. ¹⁸⁶ În sfârșit, la 24 iulie 1370, același papă scrie episcopilor din Boemia și Polonia că, după câte i-au comunicat călugării minoriți, Lațco, voievodul Moldovei, dorește să treacă la Biserica Romei, împreună cu tot poporul său, și că cere să fie numit un episcop în orașul Siret. Să cerceteze dacă e adevărat și, în caz afirmativ, să ridice orașul Siret la rangul de reședință episcopală, iar biserica de acolo la rangul de biserică episcopală. ¹⁸⁷

Avînd, așa dar, două motive de îngrijorare atît de puternice, pe de o parte rezerva mitropolitului Iachint, pe de altă parte insistența ofensivă catolică, Patriarhul Filotei al Constantinopolului (1364-1376), temperament de luptător, se hotărî, la rîndu-i, să acționeze. El trimisese în Muntenia, încă din 1369, pe unul din oamenii săi de încredere, pe preotul dicheofilax ¹⁸⁸ Daniil Critopol; acesta fu însărcinat să cerceteze situația, să arate lui Iachint, domnului și boierilor supărarea Patriarhiei și să chibzuiască asupra măsurilor de luat pentru a împiedeca un succes al catolicilor. Daniil era, după cît lasă a se înțelege izvoarele, ¹⁸⁹ nu numai un om cu însușiri personale, care știa să-și atragă bunăvoința celor mari, dar și un ambițios, doritor de a ajunge. El izbuti să aranjeze lucrurile în așa fel încît să se evite o ruptură, să se dea satisfacție Patriarhiei, trimițîndu-se de către Iachint o scrisoare de scuze și explicațiuni și convenindu-se de către domn și boieri la creierea unei a doua eparhii, al cărei titular să fie *chiar el, Daniil*, omul de încredere al Constantinopolului. Vlaicu n-avea interes să împingă lucrurile prea departe, nu înțelegea însă nici să se despartă de Iachint, care păstorea de mai bine de un deceniu țara și se bucura de unanimitate. Se ajunse, astfel, în octombrie 1370, la următorul aranjament: se institui o nouă eparhie «a unei părți din Ungrovlahia, adică a unei jumătăți» ¹⁹⁰ — cea dinspre apus, în dreapta Oltului — și se numi ca titular al ei Daniil, care, între timp, se călugărise și-și schimbase numele în Antim. Noul ierarh purta și el titlul de «Mitropolit»; mai mult, i se dăduse și suplinirea Mitropoliei de *Melitena*, în Armenia; totuși, el era subordonat ierarhic, sau spre a întrebuița textul însuși al hotărîrii sinodale de numire, «avea ca arhieru pe Iachint». ¹⁹¹ Semnificativă precizare, arătînd că domnul înțelesese să susțină pînă la urmă pe mitropolitul adus de tatăl său și să-l considere drept păstor suprem al țării. Patriarhia trebuise să accepte

184. Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, pp. 148-149.

185. *Idem*, p. 158.

186. *Idem*, p. 159.

187. *Idem*, pp. 160-161.

188. Potrivit „scrisorii ctitoricești” din septembrie 1369, referitoare la Minăstirea Cutlumuz, Daniil se găsea în Țara Românească la acea dată. Pentru valabilitatea însă a acestei scrisori, vezi *Documente*, p. 19. — Dicheofilaxul era un înalt demnitar al Patriarhiei: „păzitorul dreptății”. Cf. V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise roumaine au début du XV-e siècle*, București, 1945, p. 4. Termenul s-a păstrat pînă azi în Biserica noastră, clericul respectiv avînd tot atribuții judecătorești.

189. Actul sinodal din octombrie 1370 îl numește „prea cinstitul dicheofilax, chir Daniil, om vrednic de laudă și evlavios și virtuos... și deosebit prin înțelepciune și virtute” (Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 9). Iar în scrisoarea sa către patriarh, Iachint îi spune: „fratele meu dicheofilaxul și fiu al Marii tale sfinții” (*idem*, p. 8).

190. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 9. O Evanghelie din secolul XII, actualmente în biblioteca Universității din Bologna, poartă iscălitura „smeritului și păcătosului Antim al Ungrovlahiei” (Pr. Nicolae Popescu, *Antim Critopol*, p. 603). A aparținut deci acestuia pe cînd era la Severin sau mai tîrziu, cînd a ajuns mitropolit la Argeș, după moartea lui Hariton (martie 1381).

191. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 9. Lui Iachint nu i se dăduse, în 1359, suplinirea unei eparhii din Orient. În 1382-1383, în patru acte ale Patriarhiei (*idem*, p. 12), Antim, mitropolitul Ungrovlahiei, este și locțiitor al mitropolitului de *Nicomedia* (provincie în nord-vestul Asiei Mici, între Marea Neagră și Marea de Marmara). Iar dintr-o însemnare alcătuită în primii ani ai secolului XV, după iulie 1401, aflăm că mitropolitul Severinului era și „locțiitor de Amasia” (*idem*, p. 30, nota 1). Această ultimă provincie se afla în partea de nord a Asiei Mici, între Ankara și portul Samsun de pe coasta Mării Negre.

acest punct de vedere; își manifestase, însă, nemulțumirea, nefăcînd *nici un fel de mențiune*, în hotărîrea sinodală de numire a lui Antim, despre voievodul țării și ne-trimițîndu-i acestuia o scrisoare personală. Deosebirea de procedeu față de acela întrebuintat în 1359, cu prilejul numirii lui Iachint, cînd Nicolae Alexandru fusese pomenit cu o serie de adjective elogioase în hotărîrea sinodală și primise și o scrisoare personală, plină iarăși de măgulitoare aprecieri și urări, este izbitoare și caracteristică. De data aceasta, sînt amintiți numai «boierii» țării și «supușii» de acolo, ca și cum Vodă n-ar fi existat.¹⁹²

Că numirea lui Antim și crearea unei a doua mitropolii a fost o soluție impusă și admisă, iar nu cerută de țară și domn, se vede și din faptul că, atunci cînd scaunul lui Iachint devine vacant, prin moartea acestuia, în vara anului 1372, el nu este ocupat de Antim, *așacum ar fi fost de așteptat*, ci de un cunoscut și protejat al lui Vodă, de Hariton, protos al Muntelui Athos și egumen al mînăstirii Cutlumuz de acolo, cîtorie a domnilor munteni, a lui Nicolae Alexandru și Vlaicu.¹⁹³

Astfel stînd lucrurile, nu mai surprinde nici explicația oficială care se dă pentru numirea lui Antim și anume că, «trecînd vremea (de la confirmarea lui Iachint!), întîmplîndu-se a fi mult poporul acelei țări și chiar nenumărat, un singur arhiereu nu e destoinic la atîta popor ca să-l poată cîrmui sufletește»; deci boierii «s-au rugat a se hirotonisi și alt arhiereu», dîndu-și asentimentul la aceasta și «arhiereul ce era mai înainte și se află și pînă acum acolo».¹⁹⁴ De la confirmarea lui Iachint și pînă la numirea lui Antim nu trecuseră decît *unsprezece ani* (1359-1370) și oricît ar fi sporit populația, prin nașteri, admigrări din Transilvania și adăogirea Făgărașului și Amlașului, acest spor nu era de natură să justifice crearea *încă a unei mitropolii*; era de ajuns un episcop — cum va fi, de fapt, cazul mai tîrziu, cînd vom constata, în aceeași regiune olteană, episcopia de Rîmnic. Formula cu creșterea populației era o formulă oficială, convenabilă, acoperind adevăratele pricini ale numirii, lucru dificil de exprimat public, într-un act solemn ca hotărîrea sinodală.

Ținînd seamă de caracterul tranzacțional al numirii lui Antim pe de o parte, și avînd în vedere ambiția și temperamentul acestuia pe de alta, se explică și scrisoarea de garanție pe care o dă el, în august 1370, arătînd că nu va întreprinde nimic în vederea ocupării scaunului lui Iachint, — «să voiesc a lua pentru mine *toată Mitropolia*» — citim în zisa scrisoare, nici nu va încerca să ridice împotriva lui pe domn.¹⁹⁵ Se vede că atît Iachint, cît și Vlaicu și probabil însuși patriarhul, care putea mai ușor să-și exercite autoritatea, avînd doi subordonați opuși unul altuia, îi ceruseră această scrisoare și ambițiosul preot diceofilax trebuise s-o dea.

Capitala noii eparhii a fost *Severinul*; de aceea, mitropolitului respectiv i se și spune, într-o serie de acte din 1396, 1397 și 1401, «al Severinului».¹⁹⁶ În alte acte, din anul 1400, el e numit «Mitropolitul Ungrovlahiei despre Severin», sau «de către Severin»,¹⁹⁷ iar în iulie 1401 poartă titlul: «al părții Ungrovlahiei despre Severin».¹⁹⁸ Aceasta din urmă este de altfel ultima mențiune în actele Patriarhiei a celei de a doua Mitropolii muntene. Ulterior, va apare numai un singur mitropolit al Ungrovlahiei, cel de la Argeș, strămutat mai tîrziu la Tirgoviște și apoi la București. Mitropolia apuseană a țării se desființează, după toate probabilitățile, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, în primii ani ai veacului XV. Ea durase puțin: ceva peste trei decenii. Pornită din dorința Patriarhiei de a-și asigura pe de o parte controlul asupra Bisericii Ungrovlahiei, pe de altă parte din nevoia de a răspunde ofen-

192. *Idem*, p. 9.

193. Vezi actul de numire a lui Hariton, din august [1372], în *Documente*, pp. 25-27.

194. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, p. 9.

195. *Idem*, pp. 6-7.

196. *Idem*, pp. 24, 28 și 30.

197. *Idem*, pp. 28 și 29.

198. *Idem*, p. 31.

sivei catolice, ea n-a putut rezista multă vreme celor două dorinți conjugate: aceea a domnului, care nu era bucuros de un amestec accentuat în treburile interne ale țării și aceea a mitropolitului de la Argeș, căruia desigur nu-i era plăcută prezența unui concurent și controlor permanent. În momentul când Mircea cel Bătrîn începe să joace un rol predominant în sud-estul european, după bătălia de la Ankara (1402) în care sultanul turcesc e înfrânt și luat prizonier de către Timur-Lenk, deschizându-se astfel o epocă de lupte interne pentru succesiune,¹⁹⁹ în acel moment, se pare, marele voievod muntean a înțeles să se dispenseze de a doua Mitropolie. Față de Patriarhie putea să justifice de altfel punctul său de vedere prin încetarea ofensivei catolice care, după momentul culminant din 1369-1370, scăzuse continuu și nu mai reprezenta acum nici o primejdie. Și în Moldova, Patriarhia de Constantinopol, după o luptă dîrză dusă timp de aproape un deceniu, trebuise, tot pe atunci (1401, iulie 26) să recunoască pe ierarhul dorit de domn și de țară.²⁰⁰ În două documente, din mai și octombrie 1412, găsim iscălitura mitropolitului care păstorea acum întreaga Ungrovlahie: «Evtimie, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia».²⁰¹ Prin urmare, desființarea Mitropoliei Severinului a avut loc între iulie 1401 și mai 1412, în timpul perioadei celei mai glorioase a domniei lui Mircea cel Bătrîn.

CONST. C. GIURESCU

199. Vezi Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincia, pp. 475-478.

200. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 1, pp. 31-34.

201. V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations...*, p. 8.

TITULATURA MITROPOLIȚILOR, JURISDICȚIA, HOTARELE ȘI REȘEDINȚELE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

TITULATURA MITROPOLIȚILOR ȚĂRII ROMINEȘTI. De obicei titulatura unui ierarh se dă după provincia sau țara peste care păstorește și uneori chiar după orașul în care își are reședința. În afară de aceasta, anumite elemente canonice ale Bisericii peste care se întinde jurisdicția sa, apar, în chip firesc, în titulatura ce poartă. Acestea o îmbogățesc când ele iau ființă și, dimpotrivă, îi reduc din părțile componente, când dispar. În unele cazuri, însă, deși dispărute, ele se păstrează ca o amintire a unor stări de fapt, avute de ierarhul respectiv. De multe ori, de pildă, teritorii ieșite de sub jurisdicția unui ierarh, se mențin totuși în titulatura sa.

Pe lângă acestea, titulatura este deseori completată cu anumite reverințe, ce se dau unui ierarh de autoritatea superioară bisericească, sau de cea de Stat. Acestea sînt obligatorii pentru toți în modul de adresă către acel ierarh.

Aceleași lucruri se pot spune și cu privire la titulatura mitropoliților Ungrovlahiei în acest răstimp de 600 de ani, de cînd ea și-a luat ființa. Titulatura pe care ei și-o dau este mai simplă, în timp ce, cea care li se dă de alții este mai bogată. Aceasta din urmă este uneori însoțită de unele adjective de reverință, care, de multe ori, ajută la stabilirea titlului pentru parte din vlădicii munteni. Lucrul acesta se va putea prinde ușor din cele ce urmează, unde vom căuta să înfățișăm titulatura mitropoliților ungrovlahi, dată lor de ei înșiși și de alții.

Cel dintîi dintre ei, mitropolitul *Iachint de Vicina*, în actul din luna mai 1359, prin care patriarhul ecumenic Calist aprobă strămutarea sa la Argeș, este intitulat astfel: «*Prea sfințit mitropolit a toată Ungrovlahia, preacinstit, iubit frate în Domnul* (ἱερώτατος μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας, ὑπέριμος, ἀγαπητός κατὰ Κύριον ἀδελφός)»¹. Din lipsă de izvoare, nu se știe ce titulatură și-a dat Iachint însuși, deoarece în singurul act cunoscut pînă acum de la el — pitacul către ecumenic din anul 1370 —, evită să facă aceasta.

Urmașul său, *Hariton*, la titlul de «*mitropolit al Ungrovlahiei*», dat de Patriarhia ecumenică înaintașului său, adaugă și calitatea sa de «*Protos*» al Sfîntului Munte, pe care o avusese înainte de a fi ales în fruntea Bisericii Țării Romînești și pe care, se pare, a păstrat-o și după aceea. Și pentru că lui, prin actul de numire din august 1372 i se rînduise de către Patriarhia ecumenică «*locul (mitropolitului) de Amasia*», pe al cărui scaun avea «*drept la stare și ședere în soborul sfințit și la judecată*», cînd participa la ședințele sinodului patriarhal din Constantinopol, în titulatura sa el va face amintire

1. Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la Istoria Romînilor*, XIV, 1, București 1915, p. 3; *Documente privind istoria Romîniei, Veacul XIII, XIV, XV. B. Țara Romînească (1247-1500)*, București 1953, p. 14. (În cele următoare se va cita: *Documente XIII, XIV, XV*). Cf. și pitacul lui Iachint către ecumenic din anul 1370 (Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 7; *Documente, XIII, XIV, XV*, p. 20) și declarația lui Daniil Critopol din același an (*ibidem*, p. 6; *ibidem*, p. 21), precum și actul de numire a lui Antim ca mitropolit al Severinului, din octombrie 1370 (*ibidem*, p. 8; *ibidem*, p. 22). Aceeași titulatură se dă lui Iachint și în actul din septembrie 1369, prin care Vlaicu Vodă întărește Mînăstirii Cutlumuş de la Athos unele danii. „*De aceia domnia mea a poftit și rugat pe preasfîntitul mitropolit a toată Ungrovlahia, preacinstitul și părinte al domniei mele, chir Iachint.*” (*Documente, XIII, XIV, XV*, p. 17).

și de acest lucru. Astfel, la începutul testamentului său din iulie 1378, se intitula așa: «† Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, preacinstit și ținînd locul celui de Amasia și protul Sfintului Munte, Hariton (+ Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμος καὶ ἀπέχων τὸν τόπον τοῦ Ἀμασίας καὶ πρῶτον τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Χαρίτων)», ² iar ceva mai jos, după invocație: «Eu, smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton preacinstit și ținînd locul celui de Amasia și Protul Sfintului Munte Athos (Ἐγὼ, ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, Χαρίτων, ὑπέρτιμος καὶ ἀπέχων τὸν τόπον τοῦ Ἀμασίας καὶ πρῶτον τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἀθῶ)». ³ Acestea sînt primele titulaturi, cunoscute azi, pe care un mitropolit al Ungrovlahiei și le dă el însuși.

Alteori însă mitropolitul Hariton este intitulat mai pe scurt: «*Prea sfințitul mitropolit al Ungrovlahiei și preacuvios Protos al Sfintului Munte* (Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ δσιώτατος καὶ πρῶτος τοῦ Ἀγίου Ὁρους)», ⁴ iar în alte ocazii semnează și mai pe scurt: «† Al Ungrovlahiei și Protos Hariton (+ Ὁ Οὐγγροβλαχίας καὶ πρῶτος Χαρίτων)». ⁵

Cel de al treilea mitropolit al Țării Românești, Antim Critopol, a ținut într-un timp, — în chip onorific — locul mitropolitului Nicomediei din Asia Mică și acest fapt și el îl amintește în titulatura sa, care are următorul cuprins: «*Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim și ținînd locul celui din Nicomedia* (Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἀνθιμος καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Νικομηδείας)». ⁶

Cum se știe, mai apoi întîistătătorii Bisericii ungrovlahice au fost vreme îndelungată locțiitori ai mitropolitului din Anghira. În acest timp ei au avut în titulatura lor adaosul: «*ținînd locul (celui) al Anghirei* (ἀπέχων τὸν τόπον τῆς Ἀγκύρας)». ⁷

Titulatura mitropolitului Ungrovlahiei — probabil tot Antim Critopol — apare însă mult mai bogată într-o scrisoare a patriarhului ecumenic Matei I din luna mai 1401, în care acesta i se adresează așa: «† *Prea sfințite mitropolit al Ungrovlahiei, preacinstit și exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor (laturilor)* (+ ἱερώτατε μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας, ὑπέρτιμε καὶ ἐξάρχε πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν)». ⁸ O însemnare tot cam din această vreme ne lasă să înțelegem aceeași titulatură, căci ea, vorbind de scaunele mitropolitane din cuprinsul Patriarhiei ecumenice, zice: «*S-au făcut apoi și în Ungrovlahia doi mitropoliți și unul ține locul celui al Nicomediei și se zice exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor, iar celălalt se zice mitropolit al unei părți din Ungrovlahia și ținînd locul celui al Amasiei*». ⁹ Această lărgire a jurisdicției mitropolitului Țării Românești, care a adus cu sine îmbogățirea titulaturii sale, se datorește, desigur, însemnătății politice pe care Statul muntean o atinsese în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn. Cum este îndeobște cunoscut, părți din această titulatură se păstrează pînă în ziua de azi în titulatura întîistătătorului Bisericii noastre.

Un deceniu mai apoi, în titulatura mitropolitului Ungrovlahiei apare termenul de «arhiepiscop (ἀρχιεπίσκοπος)», căci vlădica Eftimie, cel ce păstorea pe atunci, semnează astfel în unele acte din anul 1412: «+ Ἐὐθύμιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος καὶ μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας», adică «*Eftimie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia*». ¹⁰ Acest termen — care singur se întîlnește în titulatura mitropoli-

2. *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 28.

3. *Ibidem*.

4. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XIV, 1, p. 10.

5. *Ibidem*.

6. Cf. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XIV, 1, p. 11, nr. XIX, și p. 12, nr. XXII.

7. Arch. Ghenadie Enăceanu, *Metropolia Ungro-Vlahiei. Titulatura Mitropoliților*, în *Biserica Ortodoxă Română*, V (1880-1881), p. 142

8. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XIV, 1, p. 30; cf. și Ralli și M. Potli, *Σύνταγμα τῶν θελῶν καὶ Ἱερῶν κανόνων*, V, Atena, 1857, pp. 501-502; C. Erbiceanu, *Studii istorico-canonice asupra cuvintelor προεδρος = Presedinte, și τόπον ἐπέχων = Locotenens = Locotent, în Biserica Ortodoxă Română*, XVII (1893-1894), p. 610. Într-o însemnare scrisă de mîna acestui vlădică pe o Evanghelie manuscris, se spune că ea a aparținut «*Τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀμαρταλοῦ Ἀνθιμου τοῦ Οὐγγροβλαχίας (A smeritului și păcătoșului Antim al Ungrovlahiei)*». (Vezi Preotul Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, București 1947, p. 5).

9. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XIV, 1, p. 30, n. 1; C. Erbiceanu, *op. cit.*, pp. 610-611.

10. V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'Eglise roumaine au début du XV-e siècle*, în *Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine*, XXVI, 2 (1945), p. 8.

ților Ungrovlahiei din aproape toate pomelnicele cunoscute azi și care pune pe unii în nedumerire, deoarece pe atunci — începutul secolului al XV-lea — se da numai patriarhului ecumenic din Constantinopol¹¹ —, se păstrează iarăși în titulatura ierarhilor șezători azi pe scaunul Ungrovlahiei.

Cum se poate observa din cele de mai sus, aceste titulaturi sînt, în cea mai mare parte, date mitropoliților ungrovlahi de către cancelaria Patriarhiei ecumenice, de care ei depindeau canoniceste și care multă vreme a socotit Mitropolia Ungrovlahiei ca una din eparhiile sale.

În actele interne, întîistătătorul Ungrovlahiei apare pentru prima dată ca martor într-un hrisov slavon de la *Mircea cel Bătrîn*, pentru Mînăstirea Cozia — socotit azi din 8 ianuarie 1392; pare-se însă un falsificat, — fiind intitulat simplu: «mitropolitul chir Antim». ¹² Același lucru se poate observa și la titulatura celorlalți mitropoliți munteni, întîlniți în documentele interne din cea de a doua jumătate a secolului XV. Primul din ei, *Iosif*, se intitulează, la 28 octombrie 1464, într-un act al Mînăstirii Snagov: «Mitropolitul Ungrovlahiei chir Iosif»; ¹³ celui de al doilea, *Macarie*, într-un hrisov tot al aceleiași mînăstiri, cu data 23 martie 1482, i se zice: «Mitropolitul chir Macarie»; ¹⁴ iar celui de al treilea, *Ilarion*, într-un act al Mînăstirii Bistrița din 16 martie 1494, i se spune: «Preasfințitul mitropolit chir, Ilarion». ¹⁵

Nu-i lipsit de interes să se arate că penultimul din ei, *Macarie*, într-o scrisoare nedatată, trimisă brașovenilor, se intitulează: «Prea sfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, chir Macarie», ¹⁶ iar în alta către sibieni: «Smeritul episcop (sic) al țării Valahiei Macarie». ¹⁷

După reorganizarea dată Bisericii Țării Romînești de către patriarhul ecumenic *Nifon II*, titulatura primului său ierarh iarăși apare în plinătudinea ei. Mitropolitul *Macarie* «cel nou», de pildă, este intitulat, într-una din versiunile *Vieții Sfîntului Nifon*, astfel: «*Macarie mitropolitul Ungrovlahiei ipertimos și exarh Plaiurilor*»; ¹⁸ iar în alta «*Macarie mitropolit a toată Țara Romînească, Plaiului și Severinului*». ¹⁹ Precum se vede, calitatea sa de «*exarh a toată Ungaria*», purtată cu un veac mai înainte, dispăre, ceea ce arată, poate, că el acum nu o mai avea.

Curînd după aceasta, în titulatura mitropoliților Ungrovlahiei apare un nou termen: cel de *vlădică*, desigur corespondentul slavon al grecescului «*δσπότης*», tîlmăcit obișnuit, în romînește, în asemenea caz prin «*stăpin*». Pe cît se pare, după cele ce se întîlnesc în documente, el este purtat pentru prima dată de mitropolitul *Teodor*, cel de la începutul celei de a doua decade a secolului XVI. ²⁰ Într-un hrisov de la *Vladislav Vodă* (aprilie-nov. 1523), privitor la Mînăstirea Bistrița, domnitorul a pus *ispravnic* pe «*vlădica Teodor* (ис[правникъ] вл[ь]діка Θεοδωρ)». ²¹ De acum înainte el va fi purtat neînterupt de mitropoliții Ungrovlahiei, cărora, fără excepție, li se va zice și «*vlădică*».

11 *Ibidem*, p. 8, n. 1.

12 P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești*, I, București 1938, pp. 56, 57; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 54.

13 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 257, 259; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 138; George D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Romînească*, I (1389-1495), București 1943, p. 192.

14 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 324, 326; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 173; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 243. La fel i se spune în actul din 1 iunie 1483 (vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 335, 337; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 177; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 356).

15 *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 226; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 335. La fel se intitulează și mitropolitul *Maxim*, la 10 septembrie 1508 (*Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, I (1501-1525), București 1951, pp. 50, 232. (In cele următoare se va cita: *Documente*, XVI, 1).

16 Ioan Bogdan, *Documente și regeste, privitoare la relațiile Țării Rumînești cu Brașovul și Ungaria, în secolele XV și XVI*, București 1902 pp. 235, 306.

17 Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Romînești cu Sibiul, în secolii XV și XVI*, în *Anuarul Institutului de istorie națională* (Cluj), IV (1926-1927), p. 62.

18 D. Mazilu, *Contribuțiuni la studiul vieții Sf. Nifon, patriarhul Constantinopolului*, București 1928, p. 36.

19 *Viața și traiul Sfîntului Nifon*, ed. Naniescu-Erbiceanu, București 1888, pp. 78, 79; ed. Tit Simedrea, București 1937, p. 19.

20 Menționăm însă că și în *Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie Voevod*, poate în versiunea slavonă, căci în cea grecească lipsește, acest voievod, adresîndu-se mitropolitului *Macarie*, cu prilejul îngropării osemintelor maicii sale *Neaga* și ale unora din coconii săi, îi zice: „*Prea iubite părinte chir vlădico Macarie*“ (versiunea romînească, tipărită la București în anul 1843, p. 173).

21 *Documente*, XVI, 1, pp. 175, 306.

Mai mult: chiar ei înșiși se vor intitula cu acest termen, creînd, de pe la anul 1561 și un nou cuvînt, în legătură cu el: *vlădică*. Își vor zice în actele ce emit: «*vlădică mea* (вл[а]дїч[е]ствами)“.²²

Socotim de asemenea necesar a arăta că, spre deosebire de zilele noastre, cînd acest termen se dă obișnuit în vorbire — în scris dispărînd aproape cu totul —, oricărui arhieru, indiferent de slujba administrativă ce ocupă, în decursul timpului el s-a folosit numai pentru mitropoliți.²³ Documentele ne încredințează despre aceasta din destul. Dacă de pe la 1540 cei doi episcopi de Rîmnic și Buzău și-au zis «*arhiepiscop*»,²⁴ în schimb ei niciodată n-au cutezat să-și spună «*vlădică*». De multe ori, în acte, numele unora din mitropoliții Țării Romînești apare doar însoțit de acest termen. Pisarul a știut, desigur, că el este suficient pentru a arăta pe întîistătorul Bisericii țării. Se pare că și poporul a știut aceasta, că adică în țară nu-i decît un vlădică, deoarece a creat zicala: «*de la vlădică pînă la opincă*», ceea ce întărește în mod evident cele afirmate aici.

Prin anul 1527 reappare însă termenul de *mitropolit* în titulatura primului ierarh al Țării Romînești. Cam în acest timp, într-o scrisoare către judele brașovean Lucaciu, mitropolitul *Mitrofan* se intitulează: «*Cu mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit Mitrofan a toată Țara Ungrovlahiei*»,²⁵ iar la 10 aprilie 1535, într-un hrisov de la *Vlad Vintilă*, urmașul său *Varlaam* este intitulat: «*Mitropolitul Țării Romînești chir Varlaam*».²⁶

De asemenea, acest ultim ierarh, într-o scrisoare către judele Brașovului, «*Hanăș*», se intitulează: «*Din mila lui Dumnezeu Varlaam preasfințitul mitropolit a toată țara Ungrovlahiei și preacinstit exarh al tuturor Plaiurilor*»,²⁷ iar la 28 iulie 1536, în titulatura lui reappare termenul de «*arhiepiscop*», însoțit de unele reverințe purtate de alți ierarhi munteni mai înainte vreme, fiind intitulat, într-un hrisov de la Radu Paisie, astfel: «*Cinstitul și preasfințitul mitropolit, arhiepiscop chir vlădică Varlaam*».²⁸

Aproape două decenii mai apoi, termenul de *arhiepiscop* din titulatura mitropoliților Țării Romînești este schimbat în cel de «*arhimitropolit*», probabil din pricina folosirii celui dintîi de către cei doi episcopi din țară și poate și a începerii de a se întrebuița de ierarhul din partea de sud a Ardealului — sufragantul său — a titlului de mitropolit. Pentru prima dată, acest nou termen apare în titulatura mitropolitului *Anania*, care, într-un act din 27 mai 1554, de la *Pătrașcu cel Bun*, este intitulat: «*Cinstitul și preasfințitul arhimitropolit chir vlădică Anania*».²⁹

Acest termen însă nu este folosit cu exclusivitate de mitropoliții Ungrovlahiei, ci, în același timp cu el, se întîlnește în uz și cel de «*arhiepiscop*». Numai după trecere de două luni — la 17 iulie 1554 —, de pildă, vlădică Anania este intitulat: «*Cinstitul părintele nostru arhiepiscopul chir Anania*»;³⁰ iar urmașul său *Efrem*, — după ce la 17 septembrie 1559 i s-a zis: «*arhimitropolit*»³¹ —, la 14 noiembrie 1561 el însuși se intitulează, într-o carte dată unui *Petriman*, fiul lui *Ivan* barbir; «*† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit chir Efrem a toată țara Ungrovlahiei*».³² O titulatură întrucîtva deosebită poartă, la 2 iulie 1564, mitropolitul Anania, zicîndu-și într-o carte ce emitea la acea dată: «*† Întru tot sfințitul și preasfințitul mitropolit chir Anania a toată Țara Anania*»³³ și «*† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit, preacinstitul chir Anania, sibieni, de prin anii 1545-1547, cînd se intitulează: «† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul chir Anania, mitropolit a toată țara Ungrovlahiei, al Podunaviei și al tuturor plaiurilor cinstit exarh*»,³⁴ iar în cele două diate, ce-și face în 15 septembrie 1573 și

22. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. III (1551-1570), București 1952, pp. 158, 478. (In cele următoare, se va cita: *Documente, XVI, 3*).

23. Același lucru se poate afirma și despre mitropoliții Moldovei.

24. *Paisie al Rîmnicului* poartă acest titlu la 4 martie 1540 (vezi *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. II (1526-1550), București 1951, p. 268); iar *Paisie al Buzăului*, la 7 iulie 1546 (*ibidem*, p. 342).

25. Ioan Bogdan, *Documente și regeste*, p. 307.

26. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. II (1526-1550), București 1951, p. 178. (In cele următoare, se va cita: *Documente, XVI, 2*).

27. Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 307.

28. *Documente, XVI, 2*, p. 217.

29. *Documente, XVI, 3*, p. 22.

30. *Ibidem*, p. 24.

31. *Ibidem*, p. 105.

32. *Ibidem*, pp. 158, 478.

33. *Ibidem*, p. 196.

34. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 63.

22 septembrie 1580, el se intitulează: «*Eu, adică preasfințitul arhimitropolit chir Vlădica Anania*»³⁵ și «*† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit, preacinstitul chir Anania, fost mitropolit*».³⁶

La 4 ianuarie 1574, vlădica *Eftimie* se intitula astfel: «*Cu mila lui Dumnezeu, preasfințitul arhimitropolit chir Eftimie al Ungrovlahiei*»,³⁷ în timp ce diaconul *Coresi*, în *Sbornicul slavon*, tipărit în 1568, îi zisese mai pe scurt: «*Preasfințitul mitropolit chir Eftimie*».³⁸

Urmașul său, *Serafim*, se intitula, într-un act din 1 septembrie (1586), așa: «*† Din mila lui Dumnezeu, preasfințitul arhimitropolit chir Serafim a toată Țara Românească*»³⁹ lui *Mihail I*, cel ce i-a urmat în scaunul vlădicesc i se zice într-un act de la *Mihnea Turcitul*, din 26 iunie 1596: «*Preacinstitul și preasfințitul arhimitropolit chir, vlădica Mihail*».⁴⁰

Mai apoi, la 12 ianuarie 1590, mitropolitul *Nichifor* avea titulatura următoare: «*Preacinstitul părinte și preasfințitul arhimitropolit chir Nichifor*»,⁴¹ iar urmașului său *Mihail II*, *Balea Logofătul*, într-o carte din 23 iunie 1594, îi zicea: «*părintele vlădica al nostru arhimitropolit chir Mihail*».⁴²

Ceva mai târziu, *Eftimie*, mitropolitul lui *Mihai Viteazul*, readuce în titulatură adjectivul «*smerit*», purtat, cum s-a văzut, și de doi din primii mitropoliți ungrovlahi. Într-o carte pe care el o da, la 29 decembrie 1595, lui *Dragomir* din *Fiiani*, se intitulează: «*† Eftimie din mila lui Dumnezeu smeritul mitropolit a toată țara Ungrovlahiei*».⁴³

Altădată însă, el renunță la acest adjectiv, zicându-și numai: «*† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit chir Eftimie a toată țara Ungrovlahiei*»,⁴⁴ sau «*† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit chir Eftimie a toată Țara Românească*».⁴⁵

Domnitorul său, pe care-l slujise cu credință, însă, într-un act din 1 iulie 1597, îi zice: «*preacinstitul și preasfințitul părinte al nostru chir vlădica Eftimie, mitropolit*»,⁴⁶ iar peste doi ani, într-o carte din 17 iunie 1599, dată lui *Dragomir* din *Fiiani*, *Eftimie* însuși se intitulează în felul următor: «*† Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit chir Eftimie a toată țara Ungrovlahiei*».⁴⁷

Urmașul vlădicăi *Eftimie*, mitropolitul *Luca din Cipru*, de la începutul secolului XVII se întâlnește în acte purtând următoarele titulaturi: «*Cinstitul și preasfințitul părintele nostru chir Luca mitropolitul*», într-un hrisov de la *Radu Șerban* din 25 mai 1604;⁴⁸ «*Preasfințitul arhimitropolit chir Luca vlădica*», într-un act din 12 septembrie 1604;⁴⁹ «*marele arhimitropolit chir vlădica Luca*», într-un act din 6 iulie 1605, de la *Radu Șerban* pentru *Mînăstirea Argeș*,⁵⁰ «*Cu mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit chir Luca a toată Țara Românească*», la 15 iunie 1607;⁵¹ «*Preacinstitul și preasfințitul arhimitropolit chir vlădica Luca*», la 28 mai 1610;⁵² «*Cinstitul și prealuminatul părintele nostru chir*

35. *Documente privind Istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. IV (1571-1580), București 1952, p. 120. (In cele următoare se va cita: *Documente*, XVI, 4).

36. *Ibidem*, p. 488.

37. *Ibidem*, p. 127.

38. *Bibliografia Românească Veche*, I, p. 54.

39. *Documente privind Istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. V (1581-1590), București 1952, p. 260. (In cele următoare, se va cita: *Documente*, XVI, 5).

40. *Ibidem*, p. 245.

41. *Ibidem*, pp. 424, 617. Să se vadă și actul din 26 ian 1592. (*Documente privind Istoria României. Veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. VI (1591-1600), București 1953, p. 33. (In cele ce urmează, se va cita: *Documente*, XVI, 6)

42. *Documente*, XVI, 6, p. 134.

43. *Documente*, XVI, 6, pp. 194, 481. Să se vadă și actul din 28 septembrie 1596. (*Ibidem*, pp. 253, 494).

44. Act din 17 iunie 1599 (*Documente*, XVI, 6, p. 355).

45. Act din 26 mai 1600 (*Documente*, XVI, 6, p. 377).

46. *Documente*, XVI, 6, p. 281. Să se vadă și actul din 13 decembrie 1597 (*ibidem*, p. 301). La fel îi zic și *Nicolae Pătrașcu voevod* (vezi *ibidem*, p. 365), și *Simion Movilă* (*ibidem*, p. 392).

47. *Ibidem*, p. 355

48. *Documente privind Istoria României. Veacul XVII. B. Țara Românească*, vol. I (1601-1610), București 1951, p. 125. (In cele următoare, se va cita: *Documente*, XVII, 1)

49. *Documente*, XVII, 1, pp. 141, 593.

50. *Ibidem*, p. 176.

51. *Ibidem*, p. 270. Și la 14 august 1609 (*ibidem*, p. 402); 26 aprilie 1617 (vezi *Documente privind Istoria României. Veacul XVII. B. Țara Românească*, vol. III (1616-1620), București 1951, p. 123. (In cele următoare, se va cita: *Documente*, XVII, 3).

52. *Documente*, XVII, 1, pp. 475, 780.

Luca, mitropolit»;⁵³ «Din mila lui Dumnezeu preasfințitul mitropolit chir Luca al Tîrgoviștei și al întregii Țări Românești», sau numai «Mitropolitul Luca de la scaunul Tîrgoviștii», în anul 1612;⁵⁴ «Din mila lui Dumnezeu Luca mitropolit al Ungrovlahiei», la 19 mai 1615⁵⁵ «Părintele nostru vlădica Luca mitropolitul de în Tîrgoviște și a toată Țeara Românească», la 17 septembrie 1619,⁵⁶ «Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei Luca», la 11 ianuarie 1622;⁵⁷ «Din mila lui Dumnezeu preasfințitul arhimitropolit chir vlădica Luca al întregii Țări Românești», la 26 iunie 1622.⁵⁸

Menționăm că vlădica Luca este ultimul ierarh ungrovlah, care-și mai zice arhimitropolit.

Mitropolitul Grigorie, cel ce i-a urmat în scaun, s-a intitulat: uneori «Din mila lui Dumnezeu preasfințitul chir Grigorie mitropolit a toată Țara Românească»,⁵⁹ alte ori «Chiru Grigorie mitropolitul a toată Țea(ra) Rumânească»;⁶⁰ iar alte ori: «Smerenia noastră Grigorie mitropolit al Ungrovlahiei († Ἡ ταπεινότης ἡμῶν Γρηγόριος μητροπλίτης Οὐγκροβλαχίας)».⁶¹

În titulatura mitropolitului Teofil se întilnesc iarăși laolaltă termenii *arhiepiscop* și *mitropolit*, căci el, în predoslovia *Pravilei* tipărită în anul 1640 la Govora, își zice: «Theofilu, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Rumânească»,⁶² iar în epilogul ei se arată că această carte s-a tipărit cu binecuvîntarea: «Preasfințitului arhiepiscop chir Teofil, mitropolit a toată țara Ungrovlahiei».⁶³ În titlul *Evangheliei învătătoare*, tipărită la Mînăstirea Dealu, în anul 1644, acest vlădică este intitulat: «Sfințitul chir Teofil, mitropolit a toată Țara Rumânească»;⁶⁴ iar în prefața *Liturghierului slavon*, imprimat în aceeași tiparniță, doi ani mai târziu, în titulatura sa apare termenul «Domnul», căci i se zice: «Preasfințitul mitropolit Domnul Teofil, arhiepiscopul (Ungrovlahiei transalpine)».⁶⁵

O astfel de titulatură, cu termenii arhiepiscop și mitropolit a purtat și urmașul vlădicăi Teofil, mitropolitul Ștefan.⁶⁶ În diata sa din 15 aprilie 1668, acesta se intitula: «Ștefan, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Ungrovlahiei, exarh Plaiurilor».⁶⁷ Altădată însă, în titulatura vlădicăi Ștefan apare, ca și la mitropolitul Luca, și orașul de reședință, spunîndu-i-se: «Preasfințitul chir Ștefan, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop (și) mitropolit al Tîrgoviștei și a toată Țara Ungrovlahiei».⁶⁸ În lucrarea *Mystirio sau Sacrament*, tipărită la Tîrgoviște în anul 1651, acestui ierarh i se spune, în titlu: «Cinstitul de H(risto)s părinte Ștefan, cu mila lui D(u)mn(e)zău mitropolit a toată Ungrovlahia»;⁶⁹ iar la începutul prefeții ei, el se intitulează: «Ștefanu, cu mila lu Dumnezău, arhiepiscopu, mitropolitu al Trăgoviștii, Plaiului și a toată Ungrovlahia, exarhulu sfîntului Scaunu Apostolescu Constantinopol».⁷⁰ În titlul *Pravilei celei mari — Indreptarea legii —*, apărută tot la Tîrgoviște în anul 1652, se arată că ea s-a tipărit cu cheltuiala: «Prés(fințitului) de H(risto)s chir Ștefan, cu mil(a) lu D(u)mn(e)z(eu) mitrop(olit) Tărgov(iștei), Exar(h) Plaiul și a tót(ă) Oug(roulahia)».⁷¹

53. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Țara Românească*, vol. II (1611-1615), București 1951, p. 32 (act din 13 dec. 1611-15). (În cele următoare, se va cita: *Documente, XVII, 2*)

54. *Documente, XVII, 2*, pp. 102, 103.

55. *Ibidem*, pp. 392, 393.

56. *Documente, XVII, 3*, p. 418.

57. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Țara Românească*, vol. IV (1621-1625), București 1954, p. 79. (În cele următoare, se va cita: *Documente, XVII, 4*).

58. *Ibidem*, p. 162; vezi și Arhiv. Stat., *M-rea Glavacioc, XXXIV/17*.

59. Arhiv Stat., *M-rea Banul, XXXVI/2*.

60. Hurmuzaki-Iorga, XIV, 1, p. 725 (act din anul 1632).

61. *Ibidem*, p. 726, nr. DCCV.

62. *Bibliografia Românească Veche, I*, p. 109.

63. *Ibidem*, p. 113. Să se vadă și titlul *Antologhionului*, tipărit la Cîmpulung în anul 1643 (*ibidem*, p. 128), precum și predoslovia *Psaltiriei slavonești*, tipărită în 1638 la Govora (*ibidem*, pp. 534, 535).

64. *Ibidem*, p. 144.

65. *Ibidem*, pp. 152-154. (Completarea după titulatura domnului).

66. Să se vadă: *Predosloviile Pentecostarului slavonesc*, tipărit la Tîrgoviște în anul 1649 (*Bibliografia Românească Veche, I*, pp. 173-174) și a *Pogribaniei preoților*, imprimată un an mai târziu în același loc (*ibidem*, p. 177).

67. Arhiv. Stat., *Mitrop. Țării Românești, CCCLXXXII/1*.

68. *Bibliografia Românească Veche, I*, p. 178. (Epilogul *Psaltirei slavone*, tipărită la Cîmpulung în anul 1650).

69. *Ibidem*.

70. *Ibidem*, p. 179.

71. *Ibidem*, p. 190. La fel și în cele două prefețe ale cărții (*ibidem*, pp. 192, 193).

Incepînd cu acest vlădică, pe cît se cunoaște, apare pentru prima dată în titulatura ierarhilor munteni termenul «*Domn*», repetat: deci: «*Domn, Domn*». Daniil M. Pannonianu, adresîndu-i-se într-una din prefețele Pravilei Mari, îi zice: «*Cinstite Părinte pré înfelépte, Kyrie, Kyrie Ștefane, mitropolitulu al scaunului cetății Târgoviștii, Exarhul Plaiului și a toată Ungrovlahia*». ⁷² În sfîrșit, unele elemente noi apar în titulatura vlădicăi Ștefan, aflată la începutul prefeții *Tîrnosaniei*, tipărită la Tîrgoviște în anul 1652, unde el se intitulează: «*Ștefan cu darulu și mila lu Dumnezeu arhiepiscopu și mitropolitu a păzitei de Dumnezeu cetate Tergoviștii și a toată Ungrovlahia*». ⁷³

Cum se știe, în cea de a doua jumătate a secolului XVII, mai ales, mitropoliții Țării Romînești au început a petrece parte din timp și la București, alături de domn. Acest lucru este arătat pentru prima dată însă deabia în titulatura vlădicăi *Varlaam*, pusă în fruntea predosloviei cărții, *Cheia Înțeleșului*, tipărită la București în anul 1678. Aici el se intitulează așa: «*Varlaamu, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscopu i mitropolitu alu Târgoviștii și alu scaunului Bucureștiloru, Exarhu Plaiului și a toată Ungro-Vlahiia*». ⁷⁴ Altădată însă, el se intitulează: «*Varlaam, cu mila lui Dumnezeu preasfințitul arhiepiscop și mitropolit a toată țara Ungrovlahiei și celelalte*», ⁷⁵ sau «*Varlaam, cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei și Exarh al Plaiului, i proci*». ⁷⁶ După scoaterea din vlădicie, el s-a intitulat: «*Varlaam, din mila lui Dumnezeu, ce-au fost mitropolit Țării Rumînești*». ⁷⁷

Menționăm că orașul București se întîlnește de asemenea amintit și în titulatura, destul de bogată, a mitropolitului *Teodosie*, aflată în titlul *Liturghiei*, imprimată la București în anul 1680, unde se arată că această sfîntă carte s-a tipărit «den porunca, osărdia» și cu cheltuiala «*Preasfințitului chir Teodosie mitropolitul Târgoviștii și Bucureștilor, arhiepiscopuli a toată Ungrovlahia și Exarhî laturilor, i proci*». ⁷⁸

La 3 mai 1702 însă, primul din aceste două orașe dispăre din titulatura vlădicăi *Teodosie*, căci acum el, scriind lui Atanasie Anghel, mitropolitul Ardealului, cu muștrare pentru pasul ce făcuse, se intitulează așa: «*Theodosius, Dei gratia archiepiscopus Bucharestensis et metropolita Transilvaniae*». ⁷⁹

În alte ocazii, acest ierarh muntean s-a intitulat, sau a fost intitulat de alții, astfel: «*Theodosie, cu mila lui Dumnezeu rînduit la sfînta Mitropolie a Țării Muntenesti*; ⁸⁰ «*Theodosie arhiepiscopulu Ungrovlahiei*»; ⁸¹ «*Preasvințitul Kyr Theodosie mitropolitul țării și Exarhî Laturilor*»; ⁸² «*Preasfințitul chirî Theodosie arhiepiscopul și mitropolitul a toată Țara Rumînească*»; ⁸³ «*Prea Sfințitul mitropolit chir Theodosie*»; ⁸⁴ «*Preasfințitul chir Theodosie mitropolitul a toatei Țări Rumînești și Exarhu Plaiurilor*»; ⁸⁵ «*Prea sfințitul și de Dumnezeu alesul mitropolit Domnul Domn Theodosie (ὁ πανερώτατος καὶ θεοπροβλήτος μητροπολιτης Κύριος Κύριος Θεοδόσιος)*»; ⁸⁶ «*Mitropolit al Ungrovlahiei Theodosie*»; ⁸⁷ «*Preasfințitul părinte chir Teodosie mitropolitul a toată Țara Rumînească*»; ⁸⁸

72. *Ibidem*, p. 192.

73. *Ibidem*, p. 205.

74. *Ibidem*, p. 218.

75. Arhiv. Stat., *Condica nr. 725*, f. 111.

76. Arhiv. Stat., *Condica nr. 721*, f. 830.

77. Acad. R.P.R., *doc. CCCXXXVI/8*; Arhiv. Stat., *Condica nr. 371*, f. 72 r., *Mitrop. București*, XCIX/77, 78; *M-rea Trivalea*, I/1; *Condica nr. 477*, f. 129 r.

78. *Bibliografia Romînească Veche*, I, pp. 230-231; *Biserica Ortodoxă Romînă*, V (1880-1881), p. 146.

79. N. Nilles, *Symbolae*, I, Oeniponte-Innsbruck 1885, pp. 344, 348; Arh. Ghenadie Enăceanu, *Metropolia Ungrovlahiei. Titulatura mitropoliților*, pp. 146-147; Preotul Niculae M. Popescu, *In Alba-Iulia odinioară (1698) și acum (1958)*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LXVI (1948), pp. 617, 620.

80. *Condica Sfîntă*, ed. Ghenadie Craioveanu, București 1886, pp. 27, 29. (Mărturisirea de credință, la alegerea ca mitropolit).

81. Prefața *Liturghiei* din 1680. (*Bibliografia Romînească Veche*, I, p. 235).

82. Titlul *Evangheliei* tipărită la București, în 1682 (*ibidem*, p. 246), al *Apostolului* de la București, din 1683 (*ibidem*, p. 258), al *Bibliei* din 1688 (*ibidem*, p. 281).

83. Titlul *Mărgăritarelor Sf. Ioan Gură de Aur*, tipărită la București în 1691 (*ibidem*, p. 315).

84. Titlul *Psaltirei* tipărită la București în 1694 (*ibidem*, p. 335).

85. Titlul *Evangheliei* de la Snagov, 1697 (*ibidem*, p. 343).

86. Titlul *Manualului despre cîteva nedumeriri al lui Ioan Cariofil*, tipărit la Snagov în 1697 (*ibidem*, p. 349).

87. Prefața *Mineiului* de la Buzău, 1698 (*ibidem*, p. 367).

88. Titlul *Molitfelnicului*, tipărit la Buzău, în 1699 (*ibidem*, p. 377).

«Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei Teodosie»;⁸⁹ «Preasfințitul chir Teodosie arhiepiscopul a toată Ungrovlahia»;⁹⁰ «Theodosie, din mila lui Dumnezeu arhiepiscopul și mitropolitul țării Ungrovlahiei și exarh Plaiurilor»,⁹¹ altă dată: «Teodosie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată țara Ungrovlahiei»⁹² și deseori numai «Vlădica Teodosie».⁹³

Urmașul său, vestitul mitropolit Antim, aproape regulat lasă să se aminească în titulatura ce-și dă sau i se dă, originea sa georgiană, prin apelativul «Ivireanul», sau «cel din Ivir». Astfel, în titlul lucrării grecești asupra *Serviciului bisericesc*, tipărită la Tîrgoviște în anul 1709, el este intitulat «Preasfințitul și iubitorul de Dumnezeu mitropolit al Ungrovlahiei Domnul Domn Antim cel din Ivir» (Ὁ πανιερώτατος καὶ θεοσεβέτατος μητροπολίτης Οὐκροβλαχίας Κύριος, Κύριος Ἀνθίμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας),⁹⁴ în cel al *Slujbei Sfintei Ecaterina*, tipărită tot la Tîrgoviște în anul 1710, «Prea Sfințitul și prea învățatul mitropolit Antim cel din Iviria (Ὁ πανιερώτατος καὶ λογιώτατος μητροπολίτης Ἀνθίμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας)»⁹⁵; în cel al *Panopliei dogmatice*, imprimată în aceeași tipografie, tot în anul 1710: «Preasfințitul, preainvățatul și de Dumnezeu alesul mitropolit al Ungrovlahiei Domnul Domn Antim din Iviria (Ὁ πανιερώτατος, λογιώτατος καὶ θεοπρόβλητος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Κύριος, Κύριος Ἀνθίμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας)»,⁹⁶ în cel al *Octoihului*, imprimat la Tîrgoviște în 1712: «Prea sfințitul mitropolit al Ungrovlahiei chiar Antim Ivireanul»,⁹⁷ iar în prefața acestei cărți i se spune: «Preasfințitul și de Dumnezeu trimisul mitropolit al aceștii de Dumnezeu mîntuite eparhii a Ungrovlahiei, chir Antimu Ivireanul».⁹⁸

Deosebit de aceasta, ierarhul nostru se intitulează și: «Antim, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Ungrovlahiei preacinstit și Exarh Plaiurilor»;⁹⁹ ori «Antim, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată țara Ungrovlahiei»¹⁰⁰ sau, mai pe scurt: «Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim»,¹⁰¹ și uneori chiar numai: «Antim al Ungrovlahiei».

Asemenea elemente se întîlnesc și în titulatura urmașilor vlădicăi Antim, Mitrofan, Daniil,¹⁰² Ștefan, Neofit Cretanul,¹⁰³ Filaret și Grigorie II, în prima parte a păstoriei sale. Cel de al patrulea însă, aduce un termen nou în titulatura sa: apelativul Cretanul (Criteanul), zicîndu-i-se uneori: «Preasfințitul chiri Neofiti Criteanul, mitropolitul a toatei Țări Ruminești și Exarh Plaiurilor».¹⁰⁴ Altădată i se dă chiar o titulatură mai bogată, astfel: «Preacinstitul, preasfințitul, de Dumnezeu trimisul și cuvîntărețul arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Ruminească, Chiriu Chiru Neofit, prea cinstit și exarh plaiurilor», sau «Prea cinstitul, preasfințitul și de Dumnezeu alesul și trimisul și

89. Prefața *Penticostarului*, tipărit la Buzău în 1701 (*ibidem*, p. 414).

90. Titlul *Liturghiei*, tipărită la Buzău, în 1707 (*ibidem*, p. 435).

91. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CLXVI/53.

92. Arhiv. Stat., *Condica nr. 371*, f. 64 r.

93. *Condica Sfîntă*, pp. 29, 31, 35, 55, 61, 63, 74, 97; *Biserica Ortodoxă Romînă*, V (1880-1881), p. 146.

94. *Bibliografia Romînească Veche*, I, p. 480.

95. Titlul *Slujbei Sf. Ecaterina*, tipărită la Tîrgoviște în 1710 (*ibidem*, p. 481).

96. Titlul *Panopliei dogmatice*, tipărită la Tîrgoviște în 1710 (*ibidem*, p. 482).

97. În titlul a mai multe cărți, tipărite la Tîrgoviște între anii 1712-1715. (Vezi *ibidem*, pp. 485, 487 și 495).

98. *Bibliografia Romînească Veche*, I, p. 485.

99. Prefața *Capetelor de poruncă*, imprimată la Tîrgoviște în 1714 (*ibidem*, p. 492); *Biserica Ortodoxă Romînă*, XVII (1893-1894), p. 749.

100. Gherasim Timuș, *Mitropolia de București*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XVII (1893-1894), p. 756.

101. Prefața *Ceaslovului* tipărit la Tîrgoviște în 1715 (*Bibliografia Romînească Veche*, I, p. 497).

102. Oarecum deosebită, față de a altora, este următoarea titulatură a vlădicăi Daniil, întîlnită în titlul *Evangeliei* tipărită la București în anul 1723: „Purtătorul pravoslaviei Prea Sfințitul chir Daniil mitropolitul a toată Țara Romînească și Exarh Plaiurilor” (vezi *Bibliografia Romînească Veche*, II, p. 21).

103. Uneori în titulatura acestui ierarh apar laolaltă termenii de mitropolit și arhiepiscop, ce nu se mai întîlniseră de multă vreme. În prefața *Cazaniei*, tipărită la București în 1740, el se intitulează: „Neofit, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit a toată Ungrovlahia, Preacinstit și Exarh Plaiurilor” (*ibidem*, p. 58). Altădată în titulatura sa apare și apelativul „de la Crit”, amintind locul său de origine. Astfel, în titlul *Evangeliei* tipărită la București în 1742, i se zice: „Purtătorul pravoslaviei Prea Sfințitul chir Neofit de la Crit, Mitropolitul a toată Țara Romînească și Exarh Plaiurilor” (*ibidem*, p. 60).

104. Titlul *Evangeliei*, tipărită la București în 1750 (*ibidem*, p. 113).

cu darul Duhului Sfânt împodobit, chiriu chir Neofit, arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Rumânească, Exarhu Plaiurilor». ¹⁰⁵

De prin anul 1774 — poate după întoarcerea din Rusia —, în titulatura mitropolitului Grigorie II apare un termen nou: cel de «arhipăstor», care pînă acum, cum s-a văzut din cele de mai sus, nu s-a întîlnit. Astfel, în predoslovia Octoiului tipărit la București în anul 1774, el este intitulat: «Preaosfințitul, de Dumnezeu preaslăvitul și noaă de obște ARHIPĂSTORIU, arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Rumânească, chyriu, chyru Grigorie». ¹⁰⁶

Doi ani mai tîrziu — la 10 octombrie 1776 —, titulatura sa încă se îmbogățește cu un alt nou termen: cel de «locțiitor al Cesareii Capadochiei». Căci în această zi, patriarhul ecumenic Sofronie și sinodul din jurul său, la intervenția domnitorului Alexandru Ipsilanti, au hărăzit scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei «ținerea locului Chesareii» — în locul celui al Anghirei, avut pînă acum —, hotărînd totodată că: «cel ce acum ca arhiereu păstorește și duhovnicește cirmuește acea Mitropolie a Ungrovlahiei și cîți alți pe viitor vor moșteni scaunul acelei Mitropolii, pe lîngă cea dintru început și din vechime moștenită lui cinstitoare numire de «preacinstit și exarh al Plaiurilor», să se glăsuiască la sfintele slujbe și «locțiitor al Chesareii», atît în toată acea eparhie, precum și pe la supusele ei episcopii, dupe cea de acum cu mare cuviință dăruită și dată cinste acei Mitropolii». ¹⁰⁷ Începînd de acum și pînă astăzi, titularul scaunului Ungrovlahiei a folosit fără întrerupere acest termen în titulatura sa.

Titulaturile mitropoliților ce au urmat după aceasta: Cosma, Filaret, Dositei Filitti, Ignatie, Nețtarie, Dionisie Lupu și Grigorie Dascălul, nu aduc noi elemente în compoziția lor, de aceea socotim că nu mai este necesar a reproduce pe vreuna din ele. Credem totuși că n-ar fi lipsit de interes să se arate că la 13 decembrie 1793, în actul de alegere a lui Iosif Sevastis ca episcop de Argeș, mitropolitului Dositei Filitti i se spune: «prostosul acestei Mitropolii, preasfințitul și de Dumnezeu înălțatul mitropolit al Ungrovlahiei, Domnul Dositei (ὁ τῆς μητροπόλεως ταύτης προϊστάμενος πανιερώτατος καὶ θεοπρόβλητος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Κύριος Δοσίθεος)» ¹⁰⁸ și că în timpul locotenenței sale la conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei, episcopul de Rîmnic, Neofit, a folosit următoarea titulatură: «Preasfințitul iubitoriu de Dumnezeu episcop al Rîmnicului, ce iaste acum vechil si otcirmuitoriu al sfintei Mitropolii, chiriu chir Neofit». ¹⁰⁹

În vremea păstoriei acestuia din urmă ca mitropolit, s-a luat obiceiul ca uneori în titulatura ierarhilor Ungrovlahiei să se facă amintire și de decorațiile ce ei poartă. Iată o astfel de titulatură dată vlădicăi Neofit: «Preaosfințitul și de Dumnezeu alesul arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei, preacinstit și exarh plaiurilor, locțiitor al Chesareii Capadochii și cavalier al rosienescului ordin al Sfintei Anii clasul întîiu, și al ordinului turcesc Nișan İftihar cu birlanturi la git, D.D. Neofit ai 2-lea». ¹¹⁰

Fapte de seamă, petrecute în viața Mitropoliei Ungrovlahiei în timpul păstoriei mitropolitului Nifon, fac ca în titulatura sa să apară noi elemente. Mai întîi termenul de «Primat al Romîniei», dat în mod oficial de domnitorul Alexandru Ioan Cuza ierarhului ungrovlah, la începutul anului 1865, în urma definitivei uniri a Țărilor Romîne și apoi cel de «Președinte al Sfîntului Sinod», acordat în urma punerii în aplicare a legii organice din anul 1872. Către sfîrșitul vieții, mitropolitul Nifon s-a intitulat: «Nifon, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Ecsarh Plaiurilor, Primat al Romîniei și Președintele Sfîntului Sinod». ¹¹¹ Tot cam din acest timp, exact din anul 1873, ¹¹² datează și formula de adresă către mitropolitul Ungrovlahiei, cu reverința: «Inalt Prea Sfînțite», fosolită ca o distincție față de ceilalți episcopi, cărora de acum li se va adresa numai cu formula «Prea Sfînțite»...

Urmașul mitropolitului Nifon, Calinic Miclescu se intitula, într-o pastorală dată în primul an al păstoriei sale: «Calinic, cu mila lui Dumnezeu, Arhiepiscop și Mitropolit al

105. Prefața Octoiului tipărit la Rîmnic în 1750 (*ibidem*, pp. 117, 118).

106. Vezi *Bibliografia Romînească Veche*, II, p. 207.

107. *Condica Sfîntă*, pp. 183-187; Arch. Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, pp. 142-144; Pah. Alex. Geanoglu Lesviodacs, *Istorie bisericească pre scurt*, București 1845, pp. 419-429.

108. *Condica Sfîntă*, p. 289.

109. Titlul *Acatistului* tipărit la București în anul 1830. (*Bibliografie Romînească Veche*, III, p. 673) și al *Ceaslovului mare*, tipărit în același an (*ibidem*, p. 685).

110. Pah. Alex. Geanoglu Lesviodacs, *op. cit.*, p. III.

111. Cf. revista *Biserica Ortodoxă Romînă*, I (1874-1875), pp. 605, 608.

112. Cf. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 59*, ff. 103, 384.

Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Locțiitor al scaunului Cezareei Capadochiei și Primat al României; ¹¹³ altă dată însă, numai: «Calinic, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Primat al României și Președinte al Sfântului Sinod», ¹¹⁴ sau: «Calinic, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor și Primat al României», ¹¹⁵ ori și mai pe scurt: «Calinic, cu mila lui Dumnezeu Primat al României». ¹¹⁶

Din aprilie 1885 însă, când Biserica noastră a devenit autocefală, acest ierarh s-a intitulat: «Calinic, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Primat al României, Președinte al Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxă Română», ¹¹⁷ titulatură care, cu unele adaosuri va fi folosită și de urmașii săi.

După mitropolitul Calinic, vlădicii Ungrovlahiei de pînă la primul război mondial s-au intitulat, precum urmează: IOSIF GHEORGHIAN: «Iosif, cu mila lui Dumnezeu, smeritul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Primat al României», ¹¹⁸ sau «Iosif, cu mila lui Dumnezeu și voința națională, smeritul Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al Regatului Român», ¹¹⁹ ori numai: «Iosif, Mitropolit al Ungrovlahiei, Primat al României», ¹²⁰ sau chiar «Iosif Mitropolit Primat», ori «Iosif, Primatul României»; GHENADIE PETRESCU: «Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Locțiitor al Cezareei Capadochiei, Primat al României și Președinte al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României», ¹²¹ sau numai: «Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Locțiitor al Cezareei Capadochiei și Primat al României»; ¹²² ATHANASIE MIRONESCU: «Athanasie, cu mila lui Dumnezeu, smeritul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Primat al României», ¹²³ sau mai pe larg: «(Athanasie, cu mila lui Dumnezeu) Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Locțiitor al Cezareei Capadochiei, Primat al României și Președinte al Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale Române», ¹²⁴ sau, cînd semna în acte: «Athanasie, Mitropolit Primat». ¹²⁵

La scurtă vreme după înscăunarea sa, punîndu-se în aplicare Legea Consistoriului Superior Bisericesc, al cărui președinte era Mitropolitul Primat al țării, titulatura vlădicăi Athanasie și a urmașilor săi, cît timp a ființat Consistoriul, s-a îmbogățit și cu această calitate. El se intitula, deci și astfel: «Athanasie, Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Primat al României și Președinte al Consistoriului Spiritual Bisericesc». ¹²⁶

Titulatura urmașului său, mitropolitul Conon Arănescu Donici n-a fost întru nimic deosebită de a sa, avînd, în general, aceeași alcătuire. ¹²⁷

După primul război mondial, titulatura șezătorilor pe scaunul Ungrovlahiei suferă unele schimbări. Pînă în anul 1925, ea a fost aproape la fel cu cea a vlădicilor de mai înainte. De pildă, în gramata sinodală din 10 ianuarie 1924, pentru înscăunarea mitropolitului Nectarie, Primatul României se intitula așa: «...din mila lui Dumnezeu și voința clerului și a poporului, Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Primat al României, Locțiitor al Cezareei din Capadochia, Președintele Sfântului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române», ¹²⁸ iar în Pastorală de Paști, din același an:

113 Revista Biserica Ortodoxă Română, II (1875-1876), p. 305.

114. Arhiva Sfântului Sinod, Condica Sfîntă, vol. II, f. 129; revista Biserica Ortodoxă Română, X (1886-1887), p. 581.

115. Revista Biserica Ortodoxă Română, V (1880-1881), p. 217.

116. Ibidem, p. 434.

117. Revista Biserica Ortodoxă Română, X (1886-1887), pp. 581, 948.

118. Revista Biserica Ortodoxă Română, XVI (1892-1893), p. 1; XX (1896-1897), p. 961.

119. Revista Biserica Ortodoxă Română, XVII (1893-1894), p. 82. Alte titulaturi date mitropolitului Iosif Gheorghian, să se vadă în Biserica Ortodoxă Română, XXI (1897-1898), pp. 603, 606, 610, 613, 615; XXV (1901-1902), p. 619, și XXVII (1903-1904), p. 121.

120. Revista Biserica Ortodoxă Română, XXXI (1907-1908), p. 427.

121. Cf. revista Biserica Ortodoxă Română, XVII (1893-1894), pp. 594, 673, 675, 705, 707.

122. Ibidem, p. 916; XVIII (1894-1895), pp. 3, 4, 5.

123. Revista Biserica Ortodoxă Română, XXXII (1908-1909), pp. 1347, 1368.

124. Revista Biserica Ortodoxă Română, XXXIII (1909-1910), pp. 125, 846, 849.

125. Ibidem, p. 249.

126. Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 121, f. 133; vezi și ff. 47, 69, 93.

127. Cf. revista Biserica Ortodoxă Română, XXXVI (1912-1913), pp. 729, 733; XXXVII (1913-1914), pp. 209, 216, 425; XXXIX (1915-1916), pp. 227, 236.

128. Revista Apostolul, an. I (1924), p. 169; vezi și revista Biserica Ortodoxă Română, XLI (1922-1923), p. 721; XLII (1924), p. 240.

«...din mila lui Dumnezeu și voința clerului și a poporului, Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor, Președinte al Sfântului Sinod și Primat al României». ¹²⁹

O mai bogată titulatură se folosisese însă în scrisoarea irenică din 29 iunie 1920, prin care se vestea celorlalte Biserici de peste hotare, alegerea și înscăunarea noului Primat în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, ¹³⁰ care avuseseră loc la începutul acestui an.

În februarie 1925, votându-se legea pentru «ridicarea scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Primat al României, la rangul de scaun patriarhal», ¹³¹ Primatul de atunci se intitula, la 17 februarie 1925, așa : «Mitropolit Primat, ales Patriarh al României», ¹³² iar în Pastorală de Paști din același an : «...din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române». ¹³³ În anii următori, titulatura avea acest cuprins : «...din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al României». ¹³⁴

În anul 1934, înființându-se o «episcopie misionară» pentru «creștinii ortodocși români din țările neortodoxe apusene», cu «un episcop sufragane al Mitropoliei Ungrovlahiei și sub jurisdicția canonică a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române», întîistătorul Bisericii noastre, care e și mitropolit al Ungrovlahiei, a început să se intituleze : «...din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și al Americii și Patriarh al României». De atunci încolo, acest nou element continuă să se folosească în titulatura șezătorilor pe scaunul Ungrovlahiei.

Cel de al doilea patriarh al României, Nicodim Munteanu, cu excepția titulaturii din scrisoarea irenică, prin care vestea peste hotare alegerea și înscăunarea sa, și care avea următorul cuprins : «Nicodim, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și al Românilor din America, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al scaunului din Cezareia Capadochiei și Președintele Sfântului Sinod», ¹³⁵ s-a intitulat, în mod obișnuit, astfel : «Nicodim, din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Patriarh al României, Locțiitor al Cezareii din Capadochia, Președinte al Sfântului Sinod». ¹³⁶

În sfârșit, ultimul șezător, pînă acum, pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în scrisoarea irenică din 3 iulie 1948, prin care anunța celorlalte Biserici Ortodoxe surori alegerea și înscăunarea Prea Fericirii Sale ca Întîistător al Bisericii Ortodoxe Române, se intitula așa : «Justinian, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și al Românilor din America, Exarh al Plaiurilor, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al scaunului din Cezareia Capadochiei și Președintele Sfântului Sinod». ¹³⁷

După înscăunare, titulatura Prea Fericirii Sale a avut în general următoarele forme : «Justinian, din mila lui Dumnezeu și voința clerului și poporului dreptcredincios, Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române din Republica Populară Română, Locțiitor al scaunului din Cezareia Capadochiei și Președinte al Sfântului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române» ; ¹³⁸ sau : «Justinian, din mila lui Dumnezeu și voința clerului și poporului dreptcredincios, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Patriarh al României, Locțiitor al scaunului din Cezareia Capadochiei și Președinte al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române» ; ¹³⁹ ori : «Justinian, din mila lui Dumnezeu și voința clerului și poporului drept-

129 Revista *Apostolul*, an. I (1924), p. 85.

130. Vezi revista *Biserica Ortodoxă Română*, seria II, an. XL (1921-1922), p. 448.

131. Vezi Arhim. Tit. Simeodrea, *Patriarhia Românească*, București 1926, p. 109 ; revista *Apostolul*, an. II (1925), pp. 34-35.

132. Revista *Apostolul*, an. II (1925), p. 33.

133. *Ibidem*, p. 57 ; vezi și pp. 182, 183, 184, 185.

134. Revista *Apostolul*, an. V (1928), pp. 105, 353 ; an. VI (1929), pp. 81, 325 ; an. VII (1930), p. 365 ; an. IX (1932), p. 385 ; an. X (1933), pp. 81, 101 ; an. XI (1934), p. 97 ; an. XII (1935), p. 357 ; an. XIII (1936), pp. 85, 101.

135. Revista *Biserica Ortodoxă Română*, LVII (1939), p. 497.

136. Revista *Apostolul*, an. XVI (1939), p. 269 ; an. XVII (1940), pp. 27, 229, 333 ; rev. *Bis. Ort. Rom.*, LVIII (1940), pp. 627, 755 ; LXIII (1945), p. 409 ; LXIV (1946), p. 321 ; Nicodim, Patriarhul României, *Cuvîntări, pastorale, îndemnuri*, Neamțu, 1940, p. 441.

137. Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar nr. 30*, ff. 194, 215 ; revista *Biserica Ortodoxă Română*, LXVI (1948), p. 517.

142. Revista *Glasul Bisericii*, an. VIII (1949), nr. 11-12, p. 3.

139. Revista *Glasul Bisericii*, an. X (1951), nr. 4-5, p. 3 ; nr. 11-12, p. 3 ; an. XI

credincios, Patriarh al Romîniei, Locuitor al scaunului din Cezareia Capadochiei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor».¹⁴⁰

În legătură cu titulatura Prea Fericitului Patriarh Justinian și a urmașilor Prea Fericirii Sale pe scaunul Ungrovlahiei, amintim că în august 1955, Sinodul permanent, avînd în vedere că «titulatura de Înalt Prea Sfințite Stăpîne în toată Biserica Ortodoxă e atribuită mitropoliților», a hotărît ca «titulatura Intîistătorului Bisericii Ortodoxe Romîne» să fie în viitor «*Prea Fericirea Sa Patriarhul, așa cum se folosește în patriarhiile apostolice*». Începînd de acum, deci, formula de pomenire la sfințele slujbe și de adresare către Intîistătorul Bisericii noastre, care în același timp este și mitropolit al Ungrovlahiei, va fi: «*Prea Fericitul Părintele nostru Justinian, Patriarhul Romîniei...*».¹⁴¹

Acestea sînt titlaturile pe care documentele arată că le-au purtat vlădicii ungrovlahi în acest răstimp de șase veacuri, de cînd cel dintîi dintre ei, Iachint de Vicina a fost strămutat în scaunul de la Argeș.

*

JURISDICȚIA MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI. Din prezentarea titulaturii Intîistătorilor pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei s-a putut desprinde că numele acestei prime instituții bisericești din țară a fost, în acești șase sute de ani «*Mitropolia Ungrovlahiei*», așa cum a fost numită prin actul din 1359 de cancelaria Patriarhiei ecumenice din Constantinopol. S-a încercat înlocuirea acestui nume cu cel de «*Mitropolia Țării Romînești*», însă, deși s-a folosit destul de des, în veacurile trecute, totuși el n-a prins și, pînă în ziua de azi, cum s-a putut observa din cele ce preced, numele de Ungrovlahia este cel ce a rămas. El este prezent și acum în titulatura Intîistătorului Bisericii noastre, care este, totodată, și mitropolit al Ungrovlahiei. Numele de Țara Romînească se folosește și azi mai mult pentru a desemna Statul romînesc din sudul Carpaților.

Cît privește numele de Ungrovlahia, dat celei dintîi Mitropolii din țară, și uneori țării însăși, el este de origine grecească (Οὐγγροβλαχία), folosit însă și în diplomația slavă, sub forma Угровлахія sau Оугровлахія. În mod oficial a fost întrebuițat pentru prima dată în anul 1359, în corespondența dintre Patriarhia ecumenică și voievodul Nicolae Alexandru Basarab, privitoare la strămutarea lui Iachint de la Vicina la Argeș. El însă era cunoscut de mai înainte. În anul 1323, în luptele dintre țarul bulgar Mihail și bizantini, cronicarul Ioan Cantacuzino arată că au participat și «*ungrovlahi*».

Interpretările ce se dau acestui nume sînt diferite. Unii cred că prin Ungrovlahia se înțelege «*Țara Romînească ca principat dependent de Ungaria, în deosebire de altă Valahie fără asemenea legături cu statul ungar*»;¹⁴² alții, despărțind cuvintele din care e compus, socotesc că el designează «*Țara Romînească împreună cu provinciile de peste munți ale domnilor romîni, așa zicînd Ungaria și Valahia*»;¹⁴³ dar cea mai plauzibilă părere pare aceea a celor ce susțin că prin Ungrovlahia trebuie înțeleasă «*Vlahia de lîngă Ungaria*», așa cum prin Rusovlahia, trebuie să se înțeleagă Valahia dinspre Rusia, adică Moldova. Aceste nume li s-au dat spre a le deosebi de «*cealaltă Valahie din peninsula Balcanică*».¹⁴⁴ Pentru Patriarhia ecumenică, această distincțiune era necesară «*spre a avea un nume mai precis pentru eparhia Țării Romînești*». Și o dată acest nume dat Mitropoliei din sudul Carpaților, el s-a menținut pînă astăzi în titulatura ei.

Precizat acest lucru, vom arăta că în anul 1359 autoritatea bisericească a lui Iachint, sau cum se zice, jurisdicțiunea lui, se întindea asupra întregii Țări Romînești, el fiind numit mitropolit a toată Ungrovlahia — μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας. În această calitate, vlădica Iachint avea să întărească anaghoști, să facă ipodiaconi, să hirotonească

(1952), pp. 180, 483 ; an. XII (1953), p. 707 ; an. XIII (1954), pp. 179, 555 ; an. XIV (1955), pp. 131, 695.

140. Revista *Glasul Bisericii*, an. XV (1956) p. 679 ; *Pastorală de Sf. Paști, 1958*, București 1958, p. 3 ; *Pastorală la Nașterea Domnului, 1958*, București 1958, p. 3 ; *Pastorală de Sfințele Paști, 1959*, București 1959, p. 3.

141. Cf. Procesul verbal al ședinței Sinodului permanent din 12 august 1955. Condica cu aceste prcese verbale, la Cancelaria Sf. Sinod).

142. D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui*, în *Convorbiri Literare*, XXXV (1901), pp. 1016, 1017.

143. B. P. Hasdeu, *Istoria critică*, I, pp. 47 sq., după D. Onciul, *op. cit.*, p. 1017.

144. V. Bogrea, „*Ungro-Vlahia*“, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională* (Cluj), II (1923), pp. 356-358 ; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor* I, ed. V, București 1946, p. 380 ; II, 1, ed. IV, București, 1943, p. 346 ; D. Onciul, *op. cit.*, p. 1017.

diaconi și preoți, «luînd pe mîna sa și toate drepturile, din orice parte ar fi», sau mai pe scurt, «*Preasfințitul mitropolit de Vicina... chir Iachint*» avea să facă în eparhia sa cea nouă toate cîte se cuvin unui «*arhiereu legiuit*». Cît de întins era însă teritoriul țării în acea vreme, nu se poate ști. Ceea ce se poate spune, e că el era în creștere, iar populația lui se înmulțea din an în an. Aceasta a făcut, desigur, ca în anul 1370 să se înființeze o a doua mitropolie în Țara Romînească, cea a Severinului. Această nouă eparhie cuprindea, în chip neîndoios, partea de apus a țării. Dacă însă Oltul a fost hotar despărțitor între cele două mitropolii, nu se poate spune cu siguranță.

Deși noul mitropolit de Severin, *Antim*, avea sarcini asemănătoare celor ale lui Iachint,¹⁴⁵ totuși se pare că acesta din urmă a avut o oarecare întîietate, cel puțin onorifică, față de el. Acest lucru ar reieși, cred, mai întîi, din «făgăduiala» scrisă ce dă Antim la numirea sa, în 1370, că nu va tulbura pe Iachint,¹⁴⁶ și mai apoi din faptul că întreținerea mitropolitului fugăr din Vidin, Daniil, Patriarhia ecumenică o pune numai în sarcina eparhiei Severinului,¹⁴⁷ cea de la Argeș fiind apărută de o astfel de îndatorire. Aceasta din urmă își păstra astfel o nuanță de superioritate — fie și numai onorifică —, ceea ce desigur a asigurat încă de pe atunci o unitate în jurisdicția bisericească din țară. Această nuanță de superioritate — și deci și de o jurisdicție legată de scaunul de primat al unei provincii —, reiese și mai clar din actul de numire a mitropolitului *Hariton* din august 1372, prin care acestuia i se dă dreptul a hirotoni, «încă și episcopi» și a săvîrși «*toate celelalte ce se cuvin adevăraților întîi ierarhi*»,¹⁴⁸ ceea ce iarăși, din cîte se cunosc, nu s-a dat niciodată celui de la Severin. Acesta putea lua parte la hirotonie de arhiereu — însă alături de cel de la Argeș —, și poate chiar să facă cu alți ierarhi hirotonie arhierască, dar numai cu încuviințarea mitropolitului din capitala țării. Întîietatea mitropolitului de la Argeș reiese și din faptul că în anul 1370, Patriarhia ecumenică dă titularului de aici, titlul onorific de «locțiitor al Amasiei», care era superior celui al Melitinei, ținut de mitropolitul Severinului.

Cu timpul, teritoriul țării se întinde spre răsărit, ajungînd pînă la «marea cea mare», «părțile tătărăști» și «cetatea Durostorului», cum se spune în titulatura lui Mircea cel Bătrîn,¹⁴⁹ iar ceva mai înainte, înaintașul acestui voievod, Vladislav (Vlaicu) Vodă devenise stăpîn în Ardeal peste ținuturile Severinului, Amlașului și Făgărașului.¹⁵⁰ Această întindere a Statului a adus, cum e și firesc, și creșterea însemnătății sale politice. Și, odată cu ea, desigur, a crescut și cea a Mitropoliei Ungrovlahiei. Aceasta a făcut, poate, ca la începutul secolului XV, jurisdicția ei să se mărească. Acest lucru reiese din titulatura, pe care, cam în același timp, Patriarhia ecumenică o dă titularului ei: «*mitropolit al Ungrovlahiei..., exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor*», de unde se constată că jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei depășea hotarele Statului politic de atunci.

Titlul de «exarh» — ἑξαρχος — din titulatura de mai sus avea însemnare de reprezentant, delegat sau împuternicit al patriarhului de Constantinopol.¹⁵¹ În cazul de față, întîistătorul Mitropoliei Ungrovlahiei conducea, în numele lui, și pe ortodocșii din întreg regatul ungar care, poate, în acea vreme nu aveau un conducător bisericesc, acceptat de Patriarhia ecumenică. Jurisdicția ierarhului de la Argeș întrecea, deci, cu mult, hotarele țării.

Mai greu de precizat este însă titlul de «*exarh al plaiurilor*» — ἑξαρχος πλαγηνῶν, — păstrat pînă azi în titulatura șezătorului pe scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei. Istoricul D. Onciul socotește titlul „πλαγηνῶν”, corespunzînd termenului slavon „запланинским странам” din titulatura domnitorilor Țării Romînești, și l-a tradus cu «*părțile de peste munți*», gîndindu-se la ducatele Amlașului și Făgărașului și la Banatul Severinului de dincolo de Carpați, pe care voievozii noștri le-au stăpînit mai multă vreme, ca feude ungurești.¹⁵²

Profesorul I. Nistor, plecînd de la însemnarea grecescului πλαγίων latinește *pla-*

145. Cf. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, XIV, 1, pp. 8-9.

150. *Ibidem*, pp. 6-7.

147. *Documente romînești în limba slavonă, din mînăstirile Munțelui Athos, 1372-1658*, București 1937, p. 21

148. *Ibidem*, pp. 19, 21; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 26.

149. D. Onciul, *op. cit.*, pp. 1010-1011; C. C. Giurescu *op. cit.*, I, p. 466; P. P. Pănaiteșcu, *Mircea cel Bătrîn*, București 1944, pp. 187-195.

150. C. C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 410.

151. Cf. N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintîi mînăstiri din țară*, București, 1906, p. 48.

152. D. Onciul, *op. cit.*, p. 1027; N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 48-49.

gium, slavonește *planina* (планина), italienește *piaggia*, pe care-l tălmăcește în românește prin «*lature, plan înclinat, coastă de munte împădurit, poteca sau cărarea care ducea la poienile sau golurile de munte sau la podișurile de la poalele munților*», crede că sub *πλαγηνῶν* trebuie a se înțelege «*vastele regiuni subcarpatine din Banat și din Dacia transilvăneană, unde viețuiesc mase compacte de români ortodocși, cu bisericile și preoții lor*», pe care patriarhul ecumenic din Țarigrad, după ruperea lor de Ohrida, i-a luat în grija sa. Și acesta, neputînd să le înființeze o episcopie, din pricina opoziției regelui catolic din Ungaria, a creat la Argeș «*un vicariat sau exarhat patriarhal*», pentru «*credincioșii români din Banat și Dacia transilvăneană*», desemnînd în acest post «*pe însuși mitropolitul Ungrovlahiei*», pe care-l însărcina «*cu păstoria canonică, în numele său, a credincioșilor ortodocși din plaiurile bănățene și transilvane*». Astfel a luat «*ființă exarhatul plaiurilor, care se menține pînă în timpul de față în titulatura Mitropoliei Ungrovlahiei*». ¹⁵³

S-ar putea ca într-adevăr, prin *τῶν πλαγηνῶν* să se înțeleagă părțile dinspre munte din podișul transilvan, locuite de români ortodocși, care, neavînd căpetenie bisericească, s-au dat, de Patriarhia ecumenică, în grija mitropolitului de la Argeș, care astfel ajunge exarhul său pentru aceste părți. S-ar putea, iarăși, ca această lipsă de ierarh ortodox dincolo de Carpați — în acel timp — să-i fi fost semnalată ecumenicului chiar de mitropolitul Antim, cînd, ca dicheofilaxul Daniil, venise în Țara Romînească să cerceteze pricina neparticipării lui Iachint la sinodul patriarhal din Constantinopol. Ecumenicul, aflînd despre această nevoie, și, neputînd înființa, fără consimțămîntul regelui catolic al Ungariei, o eparhie în acea parte de loc de la marginea Patriarhiei ecumenice, a recurs la acest mijloc, care, deocamdată făcea față unei nevoi mult simțite. Astfel, mitropolitul Ungrovlahiei ajunge și exarh al Patriarhiei ecumenice pentru aceste locuri de margine, ducîndu-și jurisdicția pînă acolo, deși era în țară străină.

Orice explicație s-ar putea găsi pentru acest titlu din titulatura dată de Patriarhia ecumenică mitropolitului Ungrovlahiei, Antim Critopol, în anul 1401, *un lucru rămîne sigur: spre sfîrșitul secolului XIV, jurisdicția mitropolitului Țării Romînești se întindea pînă departe peste hotarele țării*.

Această apreciabilă întindere a jurisdicției mitropolitului Ungrovlahiei este atestată și de o însemnare dintr-un catalog episcopal de pe la începutul veacului XV, în care se spune: «*S-au făcut apoi și în Ungrovlahia doi mitropoliți, și unul ține locul celui al Nico-mediei și se zice exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor (lațurilor), iar celălalt se zice mitropolit al unei părți din Ungrovlahia și locuitor de Amasia*». ¹⁵⁴ Încă o dată această însemnare, pe lîngă faptul că arată că jurisdicția mitropolitului Ungrovlahiei se întindea și peste Ungaria, ne lasă să înțelegem că el se socotea, cum s-a mai arătat, și înaintea celui de la Severin. Această întietate față de al Severinului, reiese și din faptul că în hrisovul lui Mircea Vodă pentru Cozia, din 8 ianuarie 1392, cînd cei doi ierarhi ai țării apar ca martori în divan, cel de la Argeș semnează întîi. ¹⁵⁵

Toate acestea arată că la începutul secolului XV jurisdicția efectivă, deci cea eparhială, și cea legată de cel dintîi scaun episcopal din țară — recte cel de la Argeș —, era foarte întinsă. Cu timpul însă, Ungaria a ieșit de sub jurisdicția sa, rămînînd în această situație numai Transilvania, care, chiar de acum, a stat neînterupt bisericește și canonic legată de Mitropolia Ungrovlahiei, pînă la unirea cu Roma. Mitropoliții ei, aici în Țara Romînească s-au sfințit, socotindu-se sub jurisdicția primului ierarh de dincoace de munți. Această dependență jurisdicțională a Bisericii ardelenice de Mitropolia Ungrovlahiei este prevăzută și în tratatul încheiat de solii lui Mihai Viteazul cu Sigismund Báthory la Alba-Iulia, în ziua de 20 mai 1595, unde s-a prevăzut că «*Toate bisericile romînești, existente în stăpînirile Seninătății sale, vor fi sub jurisdicția sau dispozițiunea arhiepiscopului din Târgoviște, după dispozițiunea dreptului bisericesc și a rînduielii acelei regiuni*». ¹⁵⁶ De asemenea, de ea se face amintire și în *Pravila cea mare* din anul 1652, unde, reproducîndu-se textul din catalogul episcopal amintit mai sus, privitor la epar-

153. Ion I. Nistor, *Legăturile cu Ohrida și Exarhatul Plaiurilor*, București 1945, pp. 18-20.

154. C. Erbiceanu, *Studii istorico-canonicе asupra cuvintelor προέδρος = Președinte, și Τόπον-ἐπεχων = Locotenens=Locotent, p. 610; Hurmuzaki-Iorga, op. cit., XIV, 1, p. 30, n. 1.*

155. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești, I* pp. 56, 57.

156. Niculae I. Șerbănescu, *Politica reilgioasă a lui Mihai Viteazul* (în manuscris), București 1948, p. 72.

hiile românești de pe la începutul secolului XV, se adaugă: «Iară mitropolitul (Ungrovlahiei) are blagoslovenie de hirotonéște și pe episcopii țerei Ardealului de în țara ungurească». ¹⁵⁷ Aceste mărturii sînt suficiente pentru a dovedi că jurisdicția mitropolitului Țării Românești s-a întins și dincolo de munți, poate în virtutea titlului de exarh al plaiurilor (laturilor).

Revenind la situația din țară, vom aminti că, spre sfîrșitul domniei lui Mircea cel Bătrîn, pierzîndu-se la unguri banatul Severinului, Mitropolia de aici se pare că s-a desființat — actele n-o mai amintesc —, și atunci jurisdicția efectivă a Mitropoliei de la Argeș iarăși a cuprins «toată Ungrovlahia», adică Țara Românească. Această nouă situație se menține pînă la începutul secolului XVI cînd, reorganizîndu-se Biserica munteană de patriarhul ecumenic Nifon II, jurisdicția efectivă eparhială a mitropolitului din Tîrgoviște s-a restrîns numai la granițele eparhiei sale, continuînd însă să aibă jurisdicția scaunului celei dintîi eparhii din țară peste cele două episcopii nou înființate: de la Rîmnic și de la Buzău, și, neîndoios, peste Biserica ardeleană.

Această situație durează aproape două veacuri. În acest răstimp, doar în timpul păstoriei mitropolitului *Anania* — pe la jumătatea secolului XVI —, sînt unele indicii că jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei s-ar fi modificat întrucîtva, mai întinzîndu-se. Într-adevăr, acest vlădică, scriind «burghemeșter-ului» din Sibiu, se intitula: «*Din mila lui Dumnezeu preasfințitul chir Anania, mitropolit a toată țara Ungrovlahiei, a Podunaviei (подунавіу) și al tuturor plaiurilor cinstit exarh*». ¹⁵⁸ Aici apare un titlu nou, al *Podunaviei*, care, după P. P. Panaitescu, ar indica «Dobrogea cu Silistra», ¹⁵⁹ ținuturi aflate pe atunci, cum se știe, sub stăpînirea turcilor. La acest mijloc de veac — XVI —, jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei s-a întins deci și dincolo de Dunăre, ca pe vremea lui Mircea cel Bătrîn.

Către sfîrșitul secolului XVII și începutul celui următor, ea se micșorează însă, pierzînd Transilvania, care, în urma unirii cu Roma, făcută de mitropolitul Atanasie Anghel la 1698, se rupe de Mitropolia Țării Românești, ortodocșii ardeleni fiind crunt persecutați și neîngăduindu-li-se, pentru multă vreme, nici o organizare bisericească.

Ceva mai tîrziu, în 1718, jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei iarăși se micșorează. De astădată ea pierde Oltenia, care, în urma păcii de la *Passarowitz (Pojarevac)*, din 21 iulie 1718, trece sub stăpînirea austriecilor. Odată cu ea, noua stăpînire rupe și eparhia Rîmnicului de la Mitropolia Ungrovlahiei și o pune sub jurisdicția mitropolitului sîrbesc. Această situație se menține pînă la pacea de la *Belgrad*, încheiată la 18 septembrie 1739, în urma căreia Oltenia, ajungînd din nou sub turci, eparhia Rîmnicului se întoarce la Mitropolia Țării Românești, care-și restabilește astfel jurisdicția peste această parte de țară. ¹⁶⁰

La 1793, înființîndu-se episcopia Argeșului, jurisdicția efectivă eparhială a Mitropoliei Ungrovlahiei pierde la această nouă instituție județele Argeș și Olt, menținîndu-și însă și peste ea jurisdicția legată de primul scaun eparhial din țară.

După aceasta, vreme de peste o jumătate de veac, adică pînă după unirea Țărilor Romîne din anul 1859, jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei nu mai suferă vreo modificare, care ar trebui semnalată. În primii ani după unire, însă, orașul București ajungînd capitala noului stat unificat, mitropolitului de aici a început să i se acorde un primat onorific, ca întîistătător al Bisericii românești. Acest lucru se consfințește în anul 1865, cînd lui i se acordă titlul de «*Primat al Romîniei*». ¹⁶¹

În urma acestui fapt, drepturile sale jurisdicționale, acordate de sfintele canoane întîistătătorului din Biserica unei țări, se întind și asupra eparhiilor din Moldova, mai ales din anul 1872, cînd, înființîndu-se Sfîntul Sinod, s-a unificat și forma de conducere în Biserica noastră. Întinderea jurisdicției sale, fie și onorifică, în această parte, însă s-a făcut cu oarecare greutate, deoarece mitropolitul de aici, Calinic Miclescu, vedea în ea o încălcare a autonomiei Bisericii sale. Pe această problemă, în anul 1873 izbucnește

157. Vezi C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 611.

158. Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul*, sec. XV și XVI, p. 63.

159. P. P. Panaitescu, *Mircea cel-Bătrîn*, pp. 188, 189.

160. Vezi N. Dobrescu, *Oltenia sub Austriaci*, București 1906, *passim*.

161. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 110* (f. 14/1865). (*Dossier pentru titlul de primat al Romîniei, dat de Măria Sa Domnitorul, Prea Sfinției Sale pâr. Mitropolitul D. D. Nifon*), *passim*.

între el și Sfântul Sinod, prezidat de mitropolitul primat Nifon, un conflict care a mers chiar pînă la suspendarea sa din administrația bisericească și la excluderea din «comunicațiunea spirituală» cu ceilalți ierarhi ai țării. Mitropolitul Calinic, care refuzase să ia parte la lucrările Sfântului Sinod, afirma, la 14 octombrie 1873 că: «*nu văd și nu voi vedea în Prea Sfințitul Mitropolit al Ungrovlahiei decît un frate în Hristos, decît un mitropolit al unei Biserici ortodoxe suroră a Bisericii Moldovei, decît un arhiereu egal, eară nici decum un superior*».

Menționăm că în timpul acestui «conflict» se redactează și se aprobă de Sfântul Sinod, în ședințele de la 26 mai și 26 noiembrie 1873, un «*Regulament pentru atribuțiunile de precădere ale mitropolitului Primat al Romîniei*», prin care se stabilesc principiile canonice ale drepturilor sale jurisdicționale, recunoscute pînă la urmă și de Mitropolitul Calinic, ceea ce a dus la închiderea neînțelegerii sale cu Sfântul Sinod.¹⁶²

În anul 1878, aceste drepturi jurisdicționale ale mitropolitului Ungrovlahiei, Primatul Romîniei, se întind și asupra teritoriului *Dobrogei*, reîntors Romîniei prin tratatul de la Berlin și alăturat, din punct de vedere bisericesc, eparhiei *Dunării de Jos*.

De acum și pînă după primul război mondial, jurisdicția mitropolitului Ungrovlahiei s-a exercitat în spiritul prevederilor din Regulamentul aci amintit, peste toată țara. După aceasta, ea s-a întins, în același spirit, și asupra celorlalte provincii romînești, trăinicindu-se prin legea și statutul din anul 1925 și prin înființarea Patriarhatului român, în același an. Schimbări mai deosebite a suferit această jurisdicție în anul 1934, cînd, luînd ființă *episcopia misionară pentru creștinii ortodocși romîni din țările apusene*, s-a hotărît ca episcopul ei să fie «*sufragan al Mitropoliei Ungrovlahiei și sub jurisdicția canonică a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne*»,¹⁶³ și în anul 1948, sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, cînd *reîntregindu-se Biserica Ortodoxă din Ardeal*, prin revenirea fostei Biserici unite la sînul celei strămoșești ortodoxe, de care fusese ruptă, prin silnicie, cu 250 de ani în urmă, jurisdicția șezătorului pe tronul mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Patriarh al Romîniei, s-a întins — în condițiunile drepturilor jurisdicționale acordate de canoane și legiuri primului scaun ierarhic al unei țări — și peste aceste foste parohii unite.

De acum jurisdicția întîistătorului Bisericii noastre, potrivit prevederilor sfintelor canoane și ale legiurilor bisericești în vigoare, se exercită ca Arhiepiscop al Bucureștilor peste teritoriul eparhiei respective, ca mitropolit al Ungrovlahiei și peste episcopiile sufragane de la Buzău și Dunărea de Jos, iar ca Patriarh al Romîniei, peste toată Biserica Ortodoxă Romînă.

Incheind această parte, vom adăuga, în legătură cu jurisdicția Mitropoliei Ungrovlahiei, că în decursul timpului ea a avut ca sufragane episcopiile *Rîmnicului și Buzăului*, din secolul XVI; a *Argeșului* din secolul XVIII; a *Constanței*, din anul 1922, a *Americii*, din anul 1934 și a *Dunării de Jos*, din anul 1950. Astăzi ea mai are doar trei episcopii sufragane: a *Buzăului*, a *Dunării de Jos* și a *Americii*, căci a *Rîmnicului*, desființată în anul 1939, apoi reînființată în 1945, a fost repartizată, ceva mai tîrziu, ca sufragana a Mitropoliei Craiovei; a *Argeșului*, trecută sufragana tot a acestei Mitropolii, între anii 1939-1943, s-a desființat în 1949, contopindu-se cu a *Rîmnicului*, iar a *Constanței* a funcționat numai pînă în anul 1950, cînd, alipindu-se celei de la Galați, a încetat de a mai exista.

HOTARELE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI. Vorbind de hotarele Mitropoliei Ungrovlahiei, vom arăta, de la început, că prin aceasta înțelegem numai teritoriul propriu zis al eparhiei sale, nu și al episcopiilor sufragane sau cel peste care s-a întins jurisdicția sa. Din prezentarea de mai sus a titulaturii și jurisdicției mitropoliților Ungrovlahiei, s-a putut înțelege că hotarele Mitropoliei Ungrovlahiei au fost la început înseși hotarele Țării Romînești, așa cum se vor fi înfățișat ele în luna mai din anul 1359. Ce configurație vor fi avut ele la acea dată, nu se poate spune; se poate însă afirma că erau în creștere.

În anul 1370, hotarul de apus al Mitropoliei Ungrovlahiei a fost modificat, prin înființarea Mitropoliei Severinului, fără a se putea preciza, însă, dacă rîul Olt a fost linia despărțitoare între ele.

162. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 59*, ff. 103-104, 384-385.

163. *Apostolul* (București), an. XII (1935), p. 126.

Probabil în cea de a doua decadă a secolului XV, hotarele Mitropoliei Ungrovlahiei au fost iarăși identice cu cele ale țării, deoarece se pare că Mitropolia Severinului s-a desființat; actele nu o mai amintesc de fel, vreme de peste un secol, adică pînă cînd ea re apare în titulatura episcopului de Rîmnic. Această situație s-a menținut pînă la organizarea Bisericii romînești, făcută de patriarhul ecumenic *Nifon II*, la începutul veacului XVI. Acum, teritoriul Mitropoliei Ungrovlahiei a fost micșorat, prin înființarea episcopiiilor de *Rîmnic-Noul Severin* și *Buzău*. În mod sigur, cea dintîi cuprindea cele cinci județe din dreapta Oltului, iar cea de a doua, județele: *Buzău*, *Slam-Rîmnic*, *Brăila* și *Săcuieni*, din partea de răsărit a țării.¹⁶⁴

Cunoscîndu-se aceasta, se va putea preciza că hotarele Mitropoliei Ungrovlahiei se întindeau la apus pe rîul Olt, la sud pe linia Dunării și a raialelor, la răsărit pe apa Dunării și pe hotarul apusean al fostului județ Saac, iar la nord pe lanțul Carpaților sudici. Ea cuprindea județele: *Argeș*, *Dimbovița*, *Pădureț* — dispărut mai apoi —, *Muscel*, *Prahova*, *Ialomița*, *Ilfov*, *Vlașca*, *Teleorman* și *Olt*.

Aceste hotare le păstrează Mitropolia Ungrovlahiei pînă în anul 1793, cînd, înființîndu-se episcopia Argeșului, două din județele de mai sus, *Argeș* și *Olt*, se repartizează acestei noi eparhii. Hotarul Mitropoliei în această parte — cea de Apus — a urmat hotarul de răsărit al acestor două județe, cu modificările avute de el în decursul timpului.

În această formă, hotarele Mitropoliei Ungrovlahiei s-au menținut pînă în anul 1922, cînd, reînființîndu-se străvechea episcopie a *Tomisului*, cu reședința în orașul *Constanța*,¹⁶⁵ i s-a dat din teritoriul eparhiei Sfintei Mitropolii, județul *Ialomița*. Astfel, prima Mitropolie din țară, din întinsul teritoriu ce a avut, a rămas numai cu șase județe, deoarece ea, rînd pe rînd, timp de peste cinci veacuri, ca o adevărată mamă, a rupt părți din trupul ei și și-a înzestrat fiicele, adică episcopiile ce se înființau.

Cu aceste hotare a fost găsită Mitropolia Ungrovlahiei de reforma administrativă din anul 1949, cînd teritoriul țării a fost împărțit în regiuni și raioane. În anul 1950, punîndu-se problema rearondării eparhiilor țării «potrivit cu noua împărțire administrativă a teritoriului Republicii Populare Romîne», Sfîntul Sinod, în ședința sa din 4 octombrie 1950, a hotărît ca această arondare a eparhiilor să se orienteze «după împărțirea pe regiuni a teritoriului țării». Cu acest prilej, Arhiepiscopiei Bucureștilor i s-au repartizat regiunile: *București*, *Ialomița*, *Prahova* și *Teleorman*.

Curînd după aceasta, împărțirea administrativă a țării modificîndu-se din nou, prin desființarea unora din regiuni, Sfîntul Sinod, discutînd iarăși rearondarea eparhiilor, a hotărît ca în viitor, «unitatea administrativă, de care trebuie să se țină seama la prondări, este protopopiatul raional». Potrivit acestui principiu, în ședința sa din 14 iunie 1952, Sfîntul Sinod a hotărît ca la Arhiepiscopia Bucureștilor — pe lîngă raioanele ce avea — să mai treacă protopopiatele raionale: *Găești*, *Topoloveni* și *Cimpulung-Muscel*, iar, în schimb de la ea la Episcopia Rîmnicului și Argeșului să treacă protopopiatele raionale *Drăgănești-Olt* și *Turnu Măgurele*.

În urma acestor hotărîri, teritoriul actual al Arhiepiscopiei Bucureștilor și deci și hotarele ei, cuprind înlăuntrul lor 32 protoierii raionale — 28 în provincie și 4 în București —, situate în regiunile *București*, *Constanța*, *Pitești* și *Ploiești*.

Acestea sînt modificările pe care hotarele Mitropoliei Ungrovlahiei le-au avut în cele șase veacuri cîte s-au scurs de la înființarea ei.

*

REȘEDINȚELE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI. De obicei, în lumea creștină, reședința primului ierarh al unei țări a fost totdeauna în orașul în care și-a avut scaunul de domnie și căpetenia politică a acelei țări. Acest lucru se poate afirma și cu privire la Mitropolia Ungrovlahiei, care, de la înființare și pînă azi și-a avut reședința în trei orașe ale țării, adică acolo, unde pentru un timp oarecare a poposit și domnia.

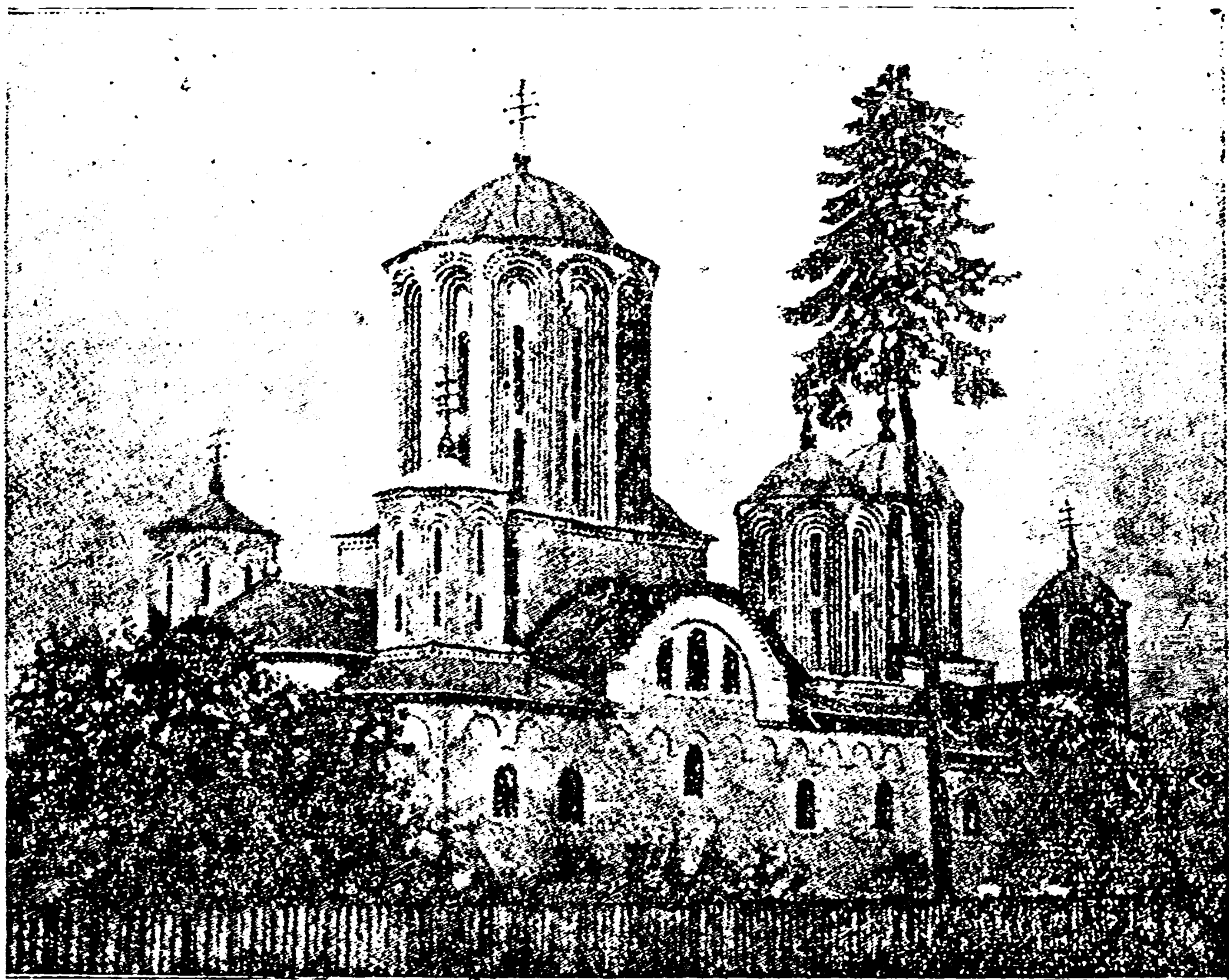
Cum se știe, în anul 1359 capitala Țării Romînești era în orașul Curtea de Argeș. Aici, desigur, în luna mai din acest an, patriarhul ecumenic Calist I, la cererea repetată

164. Cf. actul din 17 septembrie 1543, prin care Radu Paisie dă drepturi pastorale peste aceste județe lui Anania, episcopul de Buzău. (Arhiv. Stat., Secția istorică, nr. 493; Preotul Niculae I. Șerbănescu, *Mitropolitul Anania*, p. 35; *Documente*, XVI, 2, p. 307).

165. Cf. *Biserica Ortodoxă Romînă*, XLI (1922-1923), p. 721.

a voievodului Alexandru Basarab, a aprobat să fie strămutat mitropolitul Iachint de Vicina, socotit, pînă azi, cel dintîi vlădică al Țării Romînești. *Curtea de Argeș* a fost, deci, prima reședință a Mitropoliei Ungrovlahiei.

Biserica mitropolitană din acest oraș, însă, nu se mai păstrează acum. Ea se afla foarte probabil pe locul unde se ridică azi frumoasa mînăstire zidită de Neagoe Basarab sau poate în imediata lui apropiere. Cînd și de cine va fi fost înălțată și ce înfățișare va fi avut, nu se poate spune, din lipsă de izvoare.¹⁶⁶ Se poate însă preciza că acest sfînt lăcaș, cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, a slujit drept biserică pentru Mitropolia Ungrovlahiei, timp de mai bine de un secol și jumătate și că el a dăinuit pînă în timpul domniei lui Neagoe Basarab, care, în primii săi ani de oblăduire în țară, începînd

Vechea biserică a Mitropoliei din Tirgoviste

să-și ridice clitoria de aici, «*sparse mitropoliia den Argeș den temelile ei și zidi în locul ei altă biserică tot de piatră cioplită și netezită și săpată cu floriu*», precum ne informează *Gavriil Protul* în *Viața Sfîntului Nifon*.¹⁶⁷ Insuși Neagoe Vodă, în inscripția de fundare a Mînăstirii Argeș, aflată în partea dreaptă a ușii de intrare în biserică, vorbește despre fosta mitropolie de aici, în următoarele cuvinte: «*Io Neagoe Voevod..., dorință și osîrdie avînd către această sfîntă și dumnezeiască biserică a cinstitei Adormiri a Preasfîntei, curatei și preabinecuvîntatei stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioarei Marii, pe care am găsit-o domnia mea la Curtea de Argeș, dărîmată și neîntărită și prin harul dumnezeesc și imboldul acestei Preacinstite Maici a Domnului..., am hotărît această mai sus pomenită beserică den temelie a o zidi și a o înălța și a o întări*». ¹⁶⁸

166. Virgil Drăghiceanu crede că biserica mitropolitană din Curtea de Argeș a început a fi zidită de voievodul Nicolae Alexandru Basarab, cel ce ceruse strămutarea lui Iachint în fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei (vezi *Curtea de Argeș*, f. loc. și an, p. 13).

167. *Viața Sfîntului Nifon*, ed. Tit Simedrea, p. 27.

168. Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș, Istoria orașului prin monumentele lui*, București 1940, pp. 185-186.

«Spargerea» mitropoliei din Argeș a avut loc, probabil, la începutul lucrărilor de ridicare a noului sfânt lăcaș, deci prin anii 1514-1515, sau și ceva mai înainte.¹⁶⁹ În acest caz, vreme de câțiva ani, pînă la mutarea ei la Tîrgoviște, Mitropolia a trebuit să fie găzduită în altă biserică din fosta capitală a țării. De astădată ea va fi putut poposi pentru această scurtă vreme, la *biserica Domnească*, închinată Sfîntului Nicolae, deoarece acum domnul și cîrtea lui nu mai locuiau aici, fiind strămutați la Tîrgoviște de mai bine de un secol.

Cum se știe, pe la începutul veacului XV, reședința domnească se deplasează spre miazăzi și răsărit, stabilindu-se în orașul *Tîrgoviște*. Scaunul mitropolitan însă a continuat să rămînă la Argeș, titularul lui venind, desigur, în noua capitală, oricînd nevoile îl cereau alături de domn. Acest lucru s-ar fi întîmplat mai ales iarna și primăvara, începînd de dinainte de Crăciun și pînă după Paști,¹⁷⁰ cînd prezența sa în Capitală era reclamată mai cu seamă de aceste mari sărbători creștinești. Vara și-ar fi petrecut-o la Argeș, avînd a sărbători, cu fast deosebit, hramul mitropoliei, care, cum s-a arătat, cădea în ziua praznicului Adormirii Maicii Domnului (15 august).

În timpul șederii la Tîrgoviște, mitropolitul și însoțitorii săi ar fi locuit «*la biserică sîntului Georgiu, ce era metocu vechiu allu mitropoliei Argeșului*»,¹⁷¹ cărei biserici, în acest caz, poate, Neagoe Basarab îi este numai înnoitor din temelie, nu prim ctitor, cum ar reieși din *Viața Sfîntului Nifon*.¹⁷²

Această situație a durat mai bine de un secol, adică pînă după reorganizarea Bisericii muntene făcută de patriarhul ecumenic *Nifon II*, prin anii 1503--1505. Potrivit celor spuse de *Gavriil Protul*, acest înalt prelat îndemnase pe Radu cel Mare să «*mute Mitropolia den Argeș în Tîrgoviște*», dar «*Radul Vodă nu s-au învrednicit a o muta*». Nici urmașii săi imediați: *Mihnea cel Rău* și *Vlăduț* n-au putut «*umple*» patriarhicescul îndemn, aceasta rămînînd în seama lui Neagoe Vodă, cu care «*s-au înplut cuvîntul sfinției sale*». Și într-adevăr, în ziua de *17 august 1517*, după sărbătorile de tîrnosire a Mînăstirii Argeșului, un sobor, alcătuit din *Teolipt*, patriarhul Țarigradului, *Macarie*, mitropolitul Ungrovlahiei, ierarhii străini veniți la sfințirea mînăstirii, egumenii sfintelor lăcașuri din țară, domnul, toți boierii mari și mici, «*tocmi ca de acum nice odată, în veci, să nu mai fie mitropolie în Argeș, ce să fie mînăstire și arhimandrie, iar în Tîrgoviște să fie mitropolie stătătoare, cum s-au așezat. Și să făcură aceste lucruri cu mare opreală și blestem, ca să nu se mai clătească, nici să se mute în veci, nice de patriarh, nice de mitropolit, nice de domn, nice de boieri, nice odată*».

Astfel, acum, în mod oficial, «*mitropolia s-au mutat de la Argeș la Tîrgoviște*».¹⁷³

Strămutîndu-se aici, mitropolia va fi fost poate adăpostită în mai sus pomenita biserică cu hramul *Sfîntul Gheorghe*. Acest lucru a durat timp de doi-trei ani, adică pînă în 1520, cînd evlaviosul Neagoe a ridicat în Tîrgoviște pentru Mitropolie un sfânt lăcaș propriu, cu hramul *Înălțarea Domnului*. Începută în anul 1518, această nouă ctitorie a lui Neagoe, sortită a fi «*mama tuturor bisericilor*», era gata, în afară de zugrăveală, în primăvara anului 1520. Despre ea, același *Gavriil Protul* spune că era «*mare și frumoasă cu opt turle și tot rătunde, cum să satură ochii tuturor de vederea ei*». Sfințirea i s-a făcut în chiar ziua hramului: *Înălțarea Domnului*, care, în anul 1520 a căzut la 17 mai.¹⁷⁴

După trecere de două decenii, ea este zugrăvită, în anul 1537, de domnitorul *Radu Paisie*, «*împreună cu fiul său Marco Voivod*».

Jefuită crunt de ostașii lui *Gabriel Băthory*, în iarna anului 1611, ea este reparată de *Matei Basarab*, care instalează aici o *tipografie*. Curînd după aceasta, i s-au făcut stricăciuni de seimenii răsculați, dar în anii 1707-1708 a fost adusă în bună stare prin purtarea de grijă a mitropolitului *Teodosie*, care a și rezugrăvit-o și i-a adăugat în față un frumos pridvor. În anul 1709, mitropolitul *Antim Ivireanul* mută aici *tipografia* de la

169. *Virgil Drăghiceanu* socotește acest început în anul 1515 (*op. cit.*, p. 14), iar *Gri-gore Ionescu*, în 1512, sau poate foarte curînd după această dată (*op. cit.*, p. 121).

170. Cf. I. D. Petrescu, *Mitropoliile țării*, București 1870, p. 79.

171. *Ibidem*.

172. *Viața Sfîntului Nifon*, ed. citată, p. 28.

173. *Ibidem*, p. 30.

174. *Virgiliu N. Drăghiceanu*, *Mitropolia Tîrgoviștei*, București 1933, p. 5.

Râmnic, dînd la iveală pînă prin anul 1715 — cît ea a funcționat — mai multe cărți de slujbă și de doctrină ortodoxă, în grecește și romînește.

Către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, și începutul celui următor, mitropolitul *Dositei Filitti* pune să i se facă unele reparații, însă după aceasta, sfîntul lăcaș s-a tot năruit, pînă ce, prin anul 1889, el a fost dat în «restaurare științifică» arhitectului *Lecomte de Noüy*. Potrivit sistemului său de restaurare, acesta a dărîmat toată biserica și în vara anului 1893 a început ridicarea alteia noi, care a fost isprăvită deabia în toamna anului 1933. Acest nou sfînt lăcaș, ce nu seamănă de fel cu vechea mitropolie, este folosit azi ca biserică de enorie de una din parohiile din orașul Tîrgoviște.¹⁷⁵

*

Se știe că, încă din toamna anului 1459, orașul *București* este atestat de documente drept scaun domnesc, ceea ce este un indiciu că, plecînd de acum, ori poate și de mai înainte, domnii țării au început să-și petreacă parte din timp în această cetate de pe malurile Dîmboviței. Pînă la domnia lui *Brîncoveanu*, voievozii munteni au locuit și la Tîrgoviște și la București. Mutîndu-se domnul la București, cînd nevoia a cerut, a venit și mitropolitul lîngă el. Mai ales după jafurile și distrugerile pricinuite Tîrgoviștei de seimenii și dorobanții revoltați — sub *Matei Basarab* și *Constantin Șerban* — și de tătari și turci, în urma răscoalei din anul 1659 a lui *Mihail Radu (Mihnea III)* împotriva acestora din urmă. Astfel, cu timpul, și reședința mitropolitană s-a stabilit în orașul lui Bucur. Oficial, aceasta s-a făcut la 8 iunie 1668, printr-un hrisov emis de voievodul *Radu Leon*. Totuși și mai înainte de această dată, vlădicii Ungrovlahiei au mai petrecut la București, cum iarăși și după vara lui 1668, unii din ei au mai stat la Tîrgoviște. Sînt indicii că în vremea șederii lor la *București*, pînă s-au stabilit definitiv în ctitoria lui *Constantin Șerban*, ierarhii munteni au poposit în încă trei sfinte lăcașuri, socotite și ele «scaune mitropolitane» și numite uneori de-a dreptul «Mitropolie».

Potrivit unor informații documentare din cea de a doua jumătate a secolului XVI și din cea dintîi a celui următor, mînăstirea, zisă acum *Radu Vodă*, era locul unde găzduiau mitropoliții cînd veneau la București. În acte din acest timp ei i se zice chiar *mitropolie*, astfel: la 7 mai 1580, *Mihnea Voievod* hărăzea «*Sfintei și dumnezeieștii mitropolii, unde este hramul începătoarei de viață Troiță*», satul *Chiseletul*,¹⁷⁶ la 13 decembrie 1581, același voievod da vama de la ocna de sare din *Ghitioara* «*acestei sfintei, marei și dumnezeieștii mitropolii din jos de București, hramul sfintei și începătoarei de viață Troiță*», arătînd, totodată, că a «*zidit și a înfrumusețat această sfîntă și dumnezească mitropolie cu toată osărdia*»,¹⁷⁷ iar la 2 iunie 1621, *Radu Mihnea*, înnoitorul acestui sfînt lăcaș, închinîndu-i Mînăstirea *Tutana*, spunea deschis că: «*mitropolia s(fin)ta Troiță au fost făcută de răposatul moșul domnii mele Alexandru Voievod*». ¹⁷⁸

Cum se știe, Mînăstirea *Radu Vodă* a fost ridicată în a doua jumătate a secolului XVI, de voievodul Țării Romînești, *Alexandru II*, zis *Oaie Seacă* (1568-1577). E foarte probabil însă, și se pare că săpăturile arheologice făcute în anii 1953 și 1954 pe colina de aici, confirmă acesata, că, mai înainte a fost pe acest loc o altă mînăstire, poate mai mică, al cărei început ar putea urca pînă în secolul XV. Că *Alexandru Vodă* a preînnoit aici un mai vechi sfînt lăcaș, reiese și dintr-un act din 31 decembrie 1616 de la *Alexandru Iliăș* (1616-1618), în care se spune că Mînăstirea *Radu Vodă* «*a fost înnoită și zidită din temelii ei de bătrînul răposatul Alexandru Voievod*». ¹⁷⁹

Data la care *Alexandru Vodă* a ridicat această mînăstire nu se cunoaște cu precizie. În ultimul timp s-au admis anii 1575-1577, adică ultimii din viața sa și de aceea, poate, el nu a putut-o termina. Lucrul început însă, a fost mîntuit de fiul său, *Mihnea Voievod*, care a zugrăvit biserica și i-a făcut chilii în jur.

175. Pentru *vechea mitropolie din Tîrgoviște*, să se vadă: Virgiliu N. Drăghiceanu, *Mitropolia Tîrgoviștei*, București 1933; Sp. Cegăneanu, *Cîteva observațiuni în legătură cu vechea mitropolie din Tîrgoviște*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, VI (1913), pp. 123-127; N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, I, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XIX (1927), pp. 135-139 și fot. 111-118.

176. *Documente*, XVI, 4, p. 470.

177. *Documente*, XVI, 5, p. 41.

178. *Documente*, XVII, 4, p. 31.

179. *Documente*, XVII, 3, p. 179.

Mînăstirea lui Alexandru Vodă nu se mai păstrează, deoarece a fost distrusă în toamna anului 1595 de oștile lui *Sinan Pașa*, care, ocupînd Bucureștii, după lupta cu *Mihai Viteazul* la *Călugăreni*, își făcuseră aici «palangă». Prin anul 1613, *Radu Mihnea* începe a o reclădi «pe temeliiile de mai întii, cum a fost înainte vreme», însă, fiind trecut domn în Moldova, fiul său *Alexandru Coconul* o isprăvește în anul 1625, cînd a și zugrăvit-o.

Chiar din anul 1613, *Radu Mihnea* o închină Mînăstirii *Ivir* din Muntele Athos. Cîtva timp, prin secolul XVIII, Mînăstirea *Radu Vodă* a fost și reședință domnească.

Cutremurele de pămînt din prima jumătate a veacului XIX îi pricinuiesc însemnate stricăciuni. S-a reparat între anii 1860-1863, cînd s-a și rezugrăvit în ulei de pictorii *C. Lecca* și *Mișu Pop*.

Prin anul 1875 a început dărîmarea chiliilor din jurul bisericii, rămînînd doar turnul de la intrare, iar între anii 1893-1894 s-a construit în partea de sud o clădire modernă, în care s-a instalat Internatul Teologic. De acum și pînă în zilele noastre, biserica fostei Mînăstiri *Radu Vodă* — folosită în trecut, cîtva timp, ca reședință mitropolitană — a servit pentru nevoile religioase ale studenților teologi din București.¹⁸⁰

*

În timpul păstoriei mitropolitului *Grigorie* (1629-1637), cinstea de a fi reședință pentru Mitropolia Ungrovlahiei în Capitala țării revine fostei Mînăstiri *Stelea* din București, preînnoită, cum se știe, de acest ierarh. Despre aceasta ne încredințează un act din 26 aprilie 1633, dat de *Matei Basarab* «sfintei și dumnezeieștei mitropolii, ce s-au chemat *Stelea*, hram *Adormirea Născătoarei de Dumnezeu*», prin care se hotăra, «ca să fie sfintei mitropolii de aicea din București, ce scrie mai sus, ocină și rumîni în sat în *Prisiceni*, sud *Vlașca*», pentru că acest sat fusese închinat «la sfînta mînăstire *Stelea*, care este mitropolie». Mai departe, înfățișînd cele suferite de acest sfînt lăcaș în timpul luptei cu *Sinan Pașa*, arată că mitropolitul *Grigorie* «s-au indemnă ou osteneala de o au dres și o au făcut scaun de VLĂDICIE, dacă s-au mutat domnia aici în București».¹⁸¹

Mînăstirea *Stelea*, cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, era așezată în apropierea bisericii Sf. *Vineri-Herasca*, pe locul unde azi se află o stradă cu acest nume. A fost zidită în cea de a doua jumătate a secolului XVI, poate în prima domnie a lui *Mihnea Turcitul* (1577-1583), de un spătar cu numele *Stelea*, probabil grec de neam. În acest scop, el chemase în țară o seamă de călugări de la Mînăstirea *Ivir*, din Sfîntul Munte, din care pricină ctitoriei sale i s-a zis multă vreme «mînăstirea *Iveri* din București». La 7 martie 1582, ea era deja înființată, deoarece acum *Mihnea Turcitul* îi întărea unele danii făcute de ctitorul ei.¹⁸²

Curînd după zidire, spătarul *Stelea* și-a închinat ctitoria, înzestrată cu multe proprietăți, Mînăstirii *Ivir* din Sf. Munte Athos.

Mînăstirea *Stelea* duce viață liniștită pînă în anul 1595, cînd este pîrjolită de focul pus de ostașii lui *Sinan Pașa* în această parte a orașului București. Mînăstirea se pustiește și rămîne în această situație pînă prin anul 1630, cînd mitropolitul *Grigorie* o reclădește «cum a fost de la început». Noul ctitor îi și reînnoiește îndată închinarea către aceeași mînăstire din Sfîntul Munte, *Ivir*, de unde el însuși venise. La scurtă vreme după aceasta, capitala țării fiind acum la București, mitropolitul *Grigorie* face din ctitoria sa, cum s-a arătat, «scaun de vlădicie». Această situație se menține aici poate pînă în anul 1637, cînd se sfîrșește păstoria acestui prelat. De acum ierarhii munteni se trag din nou la Tîrgoviște, unde, de altfel și *Matei Basarab* își petrecea mare parte din timp.

Cu vremea, Mînăstirea *Stelea*, devenită metoh al Mînăstirii *Radu Vodă*, își pierde multe din proprietăți, ajungînd, pe la începutul secolului XIX biserica de mir. Părăsită de călugări, chiliile din jurul ei se năruiesc cu totul. În anii 1836-1837, conducerea

180. Pentru Mînăstirea *Radu Vodă*, să se vadă : C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu Vodă din București*, București 1930 ; St. Nicolaescu, *Istoricul mînăstirii Sfînta Treime (Radu-Vodă) din București*, București, 1939.

181. Arhiv. Stat., *Condica* nr. 256, f. 691 r.

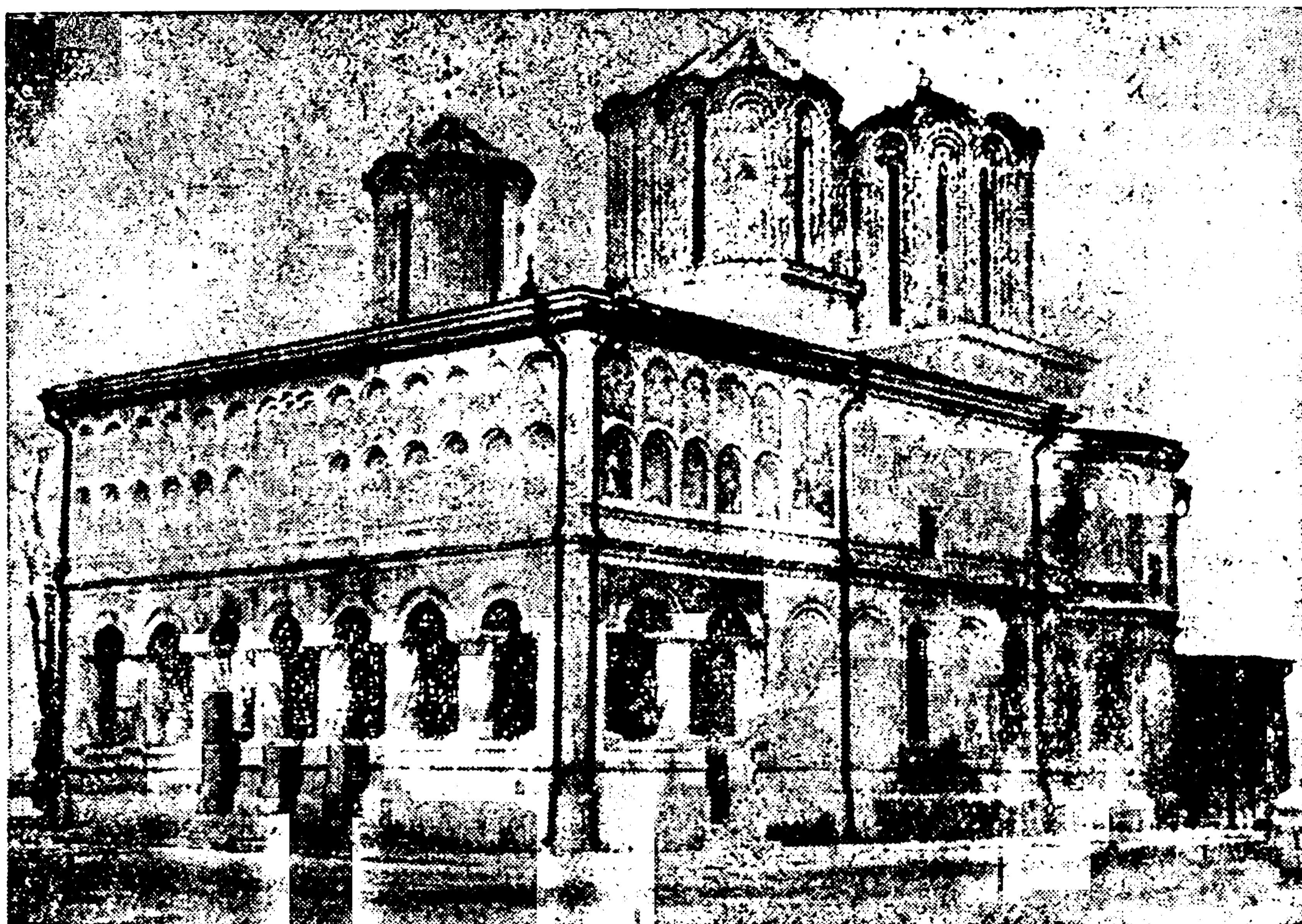
182. *Documente*, XVI, 5, pp. 49-51.

Mănăstirii Radu Vodă le repară atît pe ele cît și biserica. Anul următor, 1838, însă, ea e ruinată de cutremur, dar în 1839 se meremetisește din nou tot cu cheltuiala raduloților.

Resfințindu-se în toamna anului 1839, ea mai dăinuiește pînă la 23 martie 1847, cînd este distrusă «cu desăvîrșire», de marele foc, întîmplat atunci în București. Astfel și-a încheiat existența acest sfînt lăcaș, vechi de aproape trei veacuri.¹⁸³

*

O altă biserică din București, în care a rezidat Mitropolia, este *Sfîntul Gheorghe Vechi*, după podul Tîrgului de afară, azi Calea Moșilor. Se afirmă chiar că ea a avut această calitate încă din veacul XV.¹⁸⁴ În pisania din 20 august 1849 se arată însă că acest sfînt lăcaș a fost «scaun de mitropolie» doar 30 de ani, desigur înaintea actualei biserici patriarhale din București.

Biserica Mitropoliei Ungrovlahiei, catedrala Patriarhiei Romîne

Tot din pisania, aci amintită, aflăm că biserica Sfîntul Gheorghe Vechi este ctitorită de un vel vornic *Nedelcu* și soția sa *Anca*, la «leatul» 7000 (= 1492). Această dată însă nu poate fi adevărată, deoarece un mare vornic cu acest nume nu se întîlnește în secolul XV, ci numai în timpul domniei lui *Petru cel Tânăr* (1559-1568),¹⁸⁵ din cea de a doua jumătate a veacului XVI. Deci numai în acest timp el și-a putut înălța ctitoria.¹⁸⁶

Aproape un veac mai apoi, cînd domnitorii au început să-și petreacă mai tot timpul la București și cînd Mănăstirea *Stelea*, după moartea mitropolitului *Grigorie* (1637) va fi încetat a mai fi «mitropolie», biserica Sfîntul Gheorghe Vechi va fi fost aleasă drept «scaun mitropolitan», ea aflîndu-se în apropierea curții domnești. Aici trăgeau vlădicii

183. Pentru această mănăstire, vezi Gh. Cioran, *Mănăstirea Stelea din București*, București 1947.

184. St. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 44.

185. Vezi George D. Florescu, *Din vechiul București*, București 1935, p. 99, nota 437.

186. Arhitectul Grigore Ionescu o socotește zidită în anul 1562 (vezi *București. Ghid istoric și artistic*, București 1938, p. 180).

ungrovlahi, când trebuiau să stea în Capitală și tot aici au fost, desigur, unși voievozii înscăunați în acest timp.

Invechindu-se, ctitoria lui Nedelcu Bălăceanu a fost prefăcută de *Iamandi Dragut chiurcibașa* și soția sa *Smaranda*, în anul 1724.

La mai bine de o sută de ani după aceasta, în timpul «groaznicului foc» întâmplat la București în ziua de 23 martie 1847, ea a fost «mistuită» de flăcări «cu toată zestrea ei, rămânând numai două ziduri». După acest pîrjol s-a preînnoit și înfrumusețat cu ajutoarele adunate de pe la credincioși, sfîrșindu-se lucrul la 20 august 1849, când s-a pus pisană mai sus pomenită.

Căzînd din nou pradă focului, ea a fost «reclădită din fundament după inițiativa luată de sfinția sa părintele protopop *Teodor Economu de la Sfînta Vineri*». Lucrările începute în anul 1875, au fost gata în 1880, când biserica s-a zugrăvit de pictorul *G. Pompilian*.

Acest ultim sfînt lăcaș, care nu mai are nimic din vechiul edificiu, este astăzi biserică de mir.¹⁸⁷

*

În sfîrșit, cea din urmă biserică bucureșteană în care a rezidat Mitropolia țării este *actuala catedrală patriarhală*. Ea a căpătat această calitate, în mod oficial, la 8 iunie 1668, însă este sigur că vlădicii Țării Românești stăteau și slujeau aici cu cîțiva ani mai înainte.

Cum se știe, acest sfînt locaș cu hramul *Sfîntii Împărați Constantin și Elena*, este ctitoria voievodului *Constantin Șerban Basarab*, supranumit «*Cîrnul*», fiul nelegitim al domnitorului *Radu-Șerban*. După tradiție, el, împreună cu soția sa *Bălașa Doamna*, a început a-l ridica în urma luptei de la *Șoplea* (26 iunie 1655), în care au fost zdrobiți veșnic nemulțumiții seimeni. Loc pentru ctitoria lor au ales, «*virful unei coline din București*», pe dealul cu vii din «latura» de miazăzi a orașului, unde mai înainte era un schit de lemn, numit «*schitul lui Oprea iuzbașa*». Ca model de construcție pentru acest sfînt lăcaș, ctitorii au ales biserica lui *Neagoe Basarab* de la Argeș, cu care se aseamănă, în ceea ce privește împărțirea din lăuntru și numărul de turlă de pe acoperiș, avînd însă, în plus, pridvorul.

Constantin Șerban, fiind mazilit la începutul anului 1658, urmașul său la domnie, *Mihail Radu*, termină de roșu biserica și clădirile din jur și, deși nu erau complet isprăvite, în ziua de 6 mai 1658 pune de li se face tîrnosirea.

La rugămintea mitropolitului *Ștefan*, voievodul *Radu Leon* desăvîrșește sfîntul lăcaș, îi zugrăvește biserica și, la 8 iunie 1668, în mod oficial, stabilește ca el «*să fie sfîntă mitropolie țării*», calitate pe care o are pînă acum.

Către sfîrșitul veacului XVIII, mitropolitul *Filaret II* începe să facă sfîntei mitropolii unele reparații, însă, retrăgîndu-se din scaun, ele sînt isprăvite, în anul 1799, de urmașul său *Dositei Filitti*.

Între timp, starea catedralei mitropolitane înrăutățindu-se, mitropolitul *Grigorie Dascălul*, în anul 1834 a purces la efectuarea unor însemnate reparații, terminate însă tocmai la 1 aprilie 1839 de locotenența mitropolitană ce i-a urmat în iunie 1834, când el a murit. Cu acest prilej, sfîntul lăcaș a fost complet zugrăvit și i s-au făcut multe îmbunătățiri și chiar unele adaose.

Mici reparații i-au făcut și mitropoliții *Nifon* și *Calinic Miclescu*, iar mitropolitul *Iosif Gheorghian*, în anul 1904, a învelit-o din nou cu tablă de aramă și i-a «restaurat» pictura exterioară.

187. Pentru această biserică, să se vadă: *Constantin St. Bilciurescu, Monastirile și bisericile din România*, București 1890, pp. 145-146; *Preotul Marin Dumitrescu, Istoricul a 40 de biserici din România*, II, București 1902, pp. 119-121.

Cu vremea însă, ctitoria lui Constantin Șerban Basarab a ajuns într-o stare de învechire, ce nu mai corespundea situației sale de catedrală patriarhală — cum era din anul 1925 —, de aceea se impunea neapărat restaurarea ei, care a și început a i se face prin anul 1932, fiind gata în 1935. Acum s-a zugrăvit complet biserica pentru a treia oară, i s-au înlăturat părțile adăugate între timp de «restauratorii ocazionali» și i s-a făcut și alte multe îmbunătățiri.

În vremea cît sfîntul lăcaș a fost închis pentru aceste ultime reparații, slujbele religioase oficiale, — care, de obicei, se săvîrșeau în catedrală —, s-au săvîrșit în biserica *Domnița Bălașa*, care, în acest caz, și ea se poate socoti părtașă la cinstea de a fi găzduit, pentru un timp, Mitropolia Ungrovlahiei.

După trecere de un pătrar de veac de la reparația făcută ctitoriei lui Constantin Șerban, între anii 1932-1935, în momentul cînd se scriu aceste rînduri, se întocmesc planuri pentru o nouă restaurare a exteriorului ei. Săvîrșindu-se aceasta, ea va continua încă să fie reședință pentru prima instituție bisericească din țară, al cărei titular este, în același timp, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Romîniei.

Preotul dr. NICULAE ȘERBĂNESCU

188. Pentru acest sfînt lăcaș, să se vadă : Arhitect Ioan D. Traianescu, *Mitropolia din București*, București 1913 ; Pr. George I. Negulescu, *Schițe din istoria Mitropoliei din București, cu privire la construirea bisericii și portretele zugrăvite în biserică*, în revista *Apostolul*, XI (1934), p. 280 sq. ; Emanoil Hagi Mosco, *Reînnoirea Mitropoliei din București. Vechi profanări*, București 1936 ; C. Șoldan, *Restaurarea Catedralei Sfintei Patriarhii*, în rev. *Apostolul*, XII (1935), pp. 6-7 ; *Redeschiderea Catedralei Sfintei Patriarhii*, în rev. *Apostolul*, XIII (1936), p. 214 sq. ; Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *Scurt istoric al Patriarhiei Romine în Biserica Ortodoxă Romînă*, LXXVI (1958), p. 827 sq.

MITROPOLIȚII UNGROVLAHIEI

Stabilirea șirului mitropoliților Ungrovlahiei în vremea de dinainte de anul 1668, când a început să se scrie *Condica Sfântă*, întâmpină greutăți din pricina lipsei de izvoare. Cum se știe, știrile privitoare la ei, întâlnite în documente, mai cu seamă în cel de al XV-lea veac, sînt peste măsură de puține și destul de sărace în ceea ce privește informația. Nici pomelnicile mitropoliei sau ale unora din mînaștirile și bisericile din țară, în forma în care au ajuns pînă la noi, nu ne pot ajuta prea mult în acest scop.

Dacă pentru vremea mai nouă, aceste izvoare de informație, sorocite a păstra cu fidelitate peste veacuri amintirea mitropoliților răposați, dau și unele indicații cronologice, pentru cea mai veche însă, ele prezintă mai întotdeauna numai o simplă înșiruire de nume, adese ori greu de indentificat. Alteori unele din nume se repetă de mai multe ori, chiar în același pomelnic, probabil din pricina deselor prescrieri. Căci, cum este îndeobște cunoscut, pomelnicul era socotit un lucru sfînt și, învechindu-se, după ce i se copia cuprinsul în altul nou, el se ardea, spre a fi ferit de o eventuală profanare, sau, în cele mai multe cazuri, se păstra cu grijă undeva în sfîntul lăcaș. Cînd și acela se învechea, se întocmea un altul nou, în care de multe ori, pe lîngă cuprinsul celui ce se scotea atunci din uz, pisarul, cu grijă să nu rămînă ceva netrecut, înscrisa, adeseori, și cuprinsul vreunui alt pomelnic mai vechi, ieșit mai înainte din folosință, dar aflat undeva în biserică, poate la un loc cu celălalt. Aceasta, a făcut, desigur, ca în unele pomelnice ajunse pînă la noi, să existe, în cuprins, repetiri, ceea ce îngreuiază identificarea numelor din ele.

În afară de aceasta, pomelnicile cuprind și nume de ierarhi, care, documentar, nu-și pot găsi loc în șirul mitropoliților Ungrovlahiei. Acestea, în unele cazuri, sînt ale unor prelați fie de la eparhia vecină a Severinului, fie de peste munți, din Ardeal, fie de peste apa Milcovului, din Moldova sau, de cele mai multe ori, ale unor ierarhi, care, poate, «slujiseră la acea biserică, unde li se păstra amintirea sau trăiseră retrași la acea mînaștere, care le pomenea numele sau mai ales acei care făcuseră dani acelei biserici sau acelei mînaștiri, care îi pomenea».¹ Aceste nume, lipsite de orice altă informație documentară, încurcă mult pe cercetător.

Dar să revenim la înșeși pomelnicele. Dintru început, vom arăta că, pe cît se știe, pomelnice ale Mitropoliei Ungrovlahiei mai vechi de secolul al XVII-lea nu se cunosc. Către jumătatea acestui veac se folosea la proscomidia ei unul legat de numele mitropolitului Ștefan († 1668). Acest pomelnic în anul 1683 (1674-5) a fost preînnoit «cu sfatul și porunca și blagoslovenia» mitropolitului Varlaam († 1702). Cu acest prilej, cuprinsul său a fost îmbogățit cu două prefețe și desigur și cu nume noi. El s-a păstrat în biserica Sfintei Mitropolii pînă aproape de zilele noastre, cînd a dispărut.² Cuprinsul său este, cu siguranță, inclus în pomelnicul mitropolitului Teodosie († 1708) din anul 1697, păstrat acum la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Republicii Populare Romîne,³ în altul al Sfintei Mitropolii, probabil din prima jumătate a secolului al

1. N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Romîne. Secolul al XV-lea*, București 1910, p. 20, n. 2.

2. Preotul Niculae Șerbănescu, *Varlaam Mitropolitul Țării Romînești (1672-1679)*, în *Bis. Ort. Rom.*, an. LXXVI (1958), pp. 1139-1140.

3. Sub cota nr. 2101.

XVIII-lea, aflat într-o condică de la Arhivele Statului din București⁴ și desigur că și în cele întocmite în timpul păstoriei mitropoliților *Grigorie* († 1787) și *Dosithei Filitti*, — al acestuia din urmă cu data: aprilie 1908,⁵ — păstrate și ele mult timp la Mitropolie.

Acest pomelnic al Sfintei Mitropolii, preînnoit, cum se vede de mai multe ori, nu amintește — deși documentele îi atestă — pe mitropolitul *Iachint*, începător, precum se știe, al ierarhilor ungrovlahi, nici pe urmașul său *Hariton* și nici pe vreunul din vlădicii celui de al XV-lea veac, cunoscuți acum. În schimb, în cuprinsul său, sînt incluși: *Atanasie* al Severinului, *Anastasia Crimca* al Moldovei, *Sava Brancovici* al Ardealului, precum și unele nume de ierarhi, care, documentar, nu-și găsesc loc între mitropoliții Țării Românești ca: *Simeon*, *Meletie*, *Partenie* și *Sofronie*.⁶

Catre sfîrșitul veacului trecut, s-a încercat o nouă versiune a acestui pomelnic, care, în realitate, însă, reproduce, fără indicațiile cronologice din ultima sa parte, pe cea publicată de profesorul *Constantin Erbiceanu* în revista *Biserica Ortodoxă Română*,⁷ avînd în minus față de ea, pe mitropolitul *Atanasie* de la finele secolului al XIV-lea, socotit, probabil de alcătuitor, al Severinului, cum a și fost de altfel; iar în plus pe mitropolitul *Iachint* și pe cei ce au urmat după mitropolitul *Grigorie Dascălul*.⁸ Nici această ultimă versiune a pomelnicului Mitropoliei, deci, nu este mai complectă pentru partea începutului, deși numele unora din ierarhii de atunci erau cunoscute.⁹ Prin urmare, în stabilirea șirului ierarhilor ungrovlahi din cel de al XV-lea veac, pomelnicul de față — în toate versiunile lui — nu ne poate ajuta cu nimic, iar pentru secolul următor și pentru cea dintîi jumătate a celui al XVII-lea, el, prezentînd un surplus de nume, — fără temeii documentar —, unele lipsuri și chiar unele schimbări în urmarea cronologică a ierarhilor, încă face greutate cercetătorului.

Același lucru se poate spune și despre parte din pomelnicele mînăstirești. Căci unele din ele reproduc fidel pe cel al Mitropoliei, — deci cu toate particularitățile lui¹⁰ —, altele încep șirul cu un *Macarie*, — arătat a fi păstorit în anul 1442¹¹ —, iar altele cu un *Daniil* mitropolitul, — probabil cel din secolul al XVIII-lea —, prezentînd un șir de mitropoliți amestecat mai ales cu episcopi de Rîmnic.¹² Pe lîngă aceasta, nici-unul din pomelnicele cuprinse în aceste din urmă două categorii nu respectă ordinea cronologică firească a ierarhilor pe care-i pomenesc.

O deosebire prezintă totuși pomelnicul bisericii *Curtea Veche* din București, netrecînd între mitropoliții secolului al XIV-lea pe *Atanasie* de la Severin, deși, în rest, cum se poate constata, este copiat fidel după cel al Mitropoliei.¹³

Mult mai multă încurcătură prezintă însă pomelnicul mînăstirii *Argeș*, în cele două versiuni ale sale din secolul al XVIII-lea, ce ne-au fost la îndemîină. Aici, în afară de un patriarh *Mitrofan* al Alexandriei¹⁴ și un altul *Nifon* al Ierusalimului,¹⁵

4. Arhiv. Stat., Ms. nr. 745 (*Condică a sfintei mitropolii a Valahiei, în care sînt trecute numele ctitorilor a feliuri de mănăstiri*), f. 2. Pomelnicul Mitropoliei se încheie cu mitropolitul Ștefan, mort la 1738, ceea ce poate fi o indicație că el este din acest timp.

5. Vezi Arhiva Sfintei Mitropolii, Dosar nr. 5992, f. 4.

6. Vezi Acad. R.P.R., Ms. nr. 2101, f. 12-12 v.; Arhiv. Stat., Ms. nr. 745, f. 2-2 v.; C. Erbiceanu, *Sobornicul sau pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în *Bis. Ort. Rom.*, XIV (1890-1891), pp. 68-71; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Romînilor*, V, 1, București 1903, p. 629, n. 1.

7. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, XIV (1890-1891), pp. 68-71.

8. Această versiune era în uz, acum cîțiva ani în urmă.

9. De pildă, numele lui *Hariton* apăruse în paginile revistei *Biserica Ortodoxă Română* încă din anul 1888 (vezi C. Erbiceanu, *Material pentru Istoria bisericească și națională a Romînilor. Extras din cartea: „Acta Patriarchatus Constantinopolitani”, scriere publicată de d-nii Fr. Miklosich și Ios. Müller*, în *Bis. Ort. Rom.*, XII (1888-1889), p. 126).

10. Astfel este pomelnicul Mînăstirii *Cîmpulung*, întocmit în anul 1710 (vezi Acad. R.P.R., Ms. nr. 3722, ff. 7-8; și al Mînăstirii *Glavacioc*, alcătuit în anul 1742 (Arhiv. Stat., Ms. nr. 745, f. 35).

11. Astfel este cazul pomelnicului Mînăstirii *Cotmeana* din secolul XVIII (vezi Acad. R.P.R., Ms. nr. 2603, ff. 6 v-7).

12. Să se vadă de pildă pomelnicele Mînăstirii *Strehaia* (Acad. R.P.R., Ms. nr. 2148, ff. 15 v-16), al bisericii din *Cacova-Vîlcea* din anul 1832 (Acad. R.P.R., Ms. nr. 2293, ff. 13-13 v) și al bisericii din *Proieni* din anul 1798 (Acad. R.P.R., Ms. nr. 2081, ff. 4-4 v).

13. Arhiv. Stat., Ms. nr. 745, f. 41.

14. Cred că este vorba de *Mitrofan Critopulos*, patriarhul *Alexandriei* care, în luna mai 1639, a murit în Țara Romînească, unde venise după ajutoare (vezi Dimitrie Gh. Ionescu, *Relațiile Țărilor Romîne cu Patriarhia de Alexandria*, București 1935, pp. 13-14).

15. Un patriarh *Nifon al Ierusalimului* nu există în lista întocmită de Hrisostom Papadopulos (vezi *Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας Ἱεροσολυμῶν*, Ierusalim și Alexandria 1910, pp. 795-

așezați în frunte —, întâlnim o listă a mitropoliților munteni, din care lipsesc cei dintâi, deși, cum se știe ei au păstorit în acest oraș. Restul este un ciudat amestec de nume, aruncate la întâmplare și fără niciun respect față de ordinea cronologică. Sînt aici și cîțiva ierarhi noi, neîntîlniți în altă parte și care nu-și pot găsi loc în șirul de mitropoliți ce avem a înfățișa mai departe. Ei sînt: *Marco, Pahomie, Nișon, Teolept* — acești trei din urmă, desigur, patriarhi ai Țarigradului, foști oaspeți ai Țării Romînești¹⁶ — *Dorotei, Paisie, Eustratie și Gherasim*.¹⁷

Mai complet pare pentru vremea începutului pomelnicul mînăstirii *Tismana*, păstrat acum în două versiuni din secolul XVIII — —slavă și romînă — la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R.P.R. În ceea ce privește cronologia, nici acesta însă nu ne poate ajuta aproape de loc, deoarece cuprinsul său este tot un amestec de nume fără a se ține seama — pentru cele ce cu adevărat ar fi ale ierarhilor ungrovlahiei — de timpul cînd au păstorit. În afară de aceasta, din cele ce se pot constata, pomelnicul de față — în ambele versiuni — este unul din cele ajunse pînă în zilele noastre în al cărui cuprins au fost înglobate, cel puțin, alte două pomelnice mai vechi ale Sfintei Mitropolii, ceea ce, desigur, pune în derută pe cercetător. Acest lucru reiese limpede din trecerea lui *Iachint* de două ori, urmat de alți cinci ierarhi așezați în aceeași ordine în ambele locuri. De semnalat iarăși că în acest pomelnic lipsesc aproape complet mitropoliții Țării Romînești din secolul al XVI-lea și cea mai mare parte din cei ai veacului următor.

Față de pomelnicele amintite mai sus, cel prezent, pe cît se cunoaște, este singurul care ne pune înainte — de cîte două ori, chiar — numele primilor mitropoliți ai Ungrovlahiei: *Iachint, Hariton, Antim*, deși nu în ordinea firească a succesiunii lor. Lipsește însă *Teodor*, apărînd, în schimb, un *Eftimie*, foarte probabil cel din secolul al XV-lea, căci este trecut către începutul pomelnicului.

În afară de acești ierarhi, în pomelnicul Tismanei se află înșirați un «*Pravoslavnic împărat Constantin*»,¹⁸ poate vreunul din conducătorii de state din sudul Dunării, aflat cîndva în legătură cu Sfîntul Nicodim, un «*arhiepiscop Eftimie*», probabil al Țirnoviei, cel ce a purtat corespondență cu același sfînt Nicodim, un «*Nicodim ieromonah*»,¹⁹ — cu siguranță ctitorul Tismanei —, un «*Ioasaș arhiepiscop*», poate cel din Vidin, autor al unor vieți de sfinte, scrise la îndemnul domniței *Anca*, soția țarului bulgar din Vidin, *Sracimir* și fiica lui Alexandru Basarab Voievodul Țării Romînești,²⁰ și un episcop *Daniil*, desigur cel al Vidinului, fugar, în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, în Țara Romînească. Pe lîngă acești ierarhi, care ar putea fi astfel identificați, mai apar următorii «*arhiepiscopi*», ale căror nume, în lumina datelor ce avem acum, nu-și pot găsi loc între vlădicii munteni: *Marco, Isidor, Samuil, Ioasaș, Veniamin, Spiridon și Teoșan*. Alte nume ca: *Mihail, Iosiș, Macarie, Grigorie, Ștefan și Serașim*, deși sînt purtate de unii din mitropoliții Ungrovlahiei, totuși poziția în care se găsesc în pomelnic nu ne lasă nici cea mai mică posibilitate ca să fixăm cu precizie pe vreunul dintre ei în timpul în care a păstorit. Unele din aceste nume sînt repetate chiar de mai multe ori și la oarecare depărtare unul de altul, făcînd poate din una și aceeași persoană mai mulți ierarhi cu același nume. La sfîrșit sînt adăugați cîțiva episcopi de Rîmnic, iar în versiunea romînească și cîțiva mitropoliți ai Ungrovlahiei, care au păstorit după Antim Ivireanul, cel ce încheie versiunea slavonă.²¹

Un alt pomelnic, fost mai înainte al bisericii *Domnița Bălașa* din București, cuprinde 43 nume de «*arhieriei*» ai «*Țării Romînești*», din care, însă, unele n-au fost purtate de niciunul din ierarhii ungrovlahi. Celelalte nume, care, într-adevăr, s-ar întîlni

797), de aceea cred că aci este vorba de *Nișon II al Constantinopolului*, petrecător, cum se știe, în Țara Romînească la începutul secolului XVI și în bune raporturi cu Neagoe Vodă, cel atît de legat de Argeș.

16. Diaconul Niculae M. Popescu, *Patriarhii Țarigradului prin Țările Romînești — veacul XVI* —, București 1914, pp. 5-34.

17. Arhiv. Stat., *Condica nr. 742*, ff. 4-4 v (versiunea slavă), și *Condica nr. 743*, ff. 11-11 v.

18. Numai în versiunea slavă.

19. În versiunea slavă i se zice „*arhiepiscop*”.

20. N. Iorga, *Domnița Anca și patronagiul ei literar*, București 1925, passim.

21. Acad. R.P.R., *Ms. nr. 2460*, ff. 1-2; *Ms. nr. 2500*, ff. 13 v-14. După versiunea romînească, s-a făcut în anul 1811 pomelnicul Schitului *Topolnița*. Și aici șirul ierarhilor ungrovlahi prezintă aceleași particularități (vezi: Acad. R.P.R., *Ms. nr. 2199*, ff. 12-12 v).

la unii din mitropoliții munteni sînt așezate la întîmplare și fără nici o indicație de cronologie, ceea ce face destul de anevoioasă identificarea lor.²²

*

Din prezentarea sumară de mai sus, reiese că, deși pomelnicele păstrează unele nume ale mitropoliților Țării Romînești, ele, pentru partea mai veche, nu ne pot fi de mare folos întru întocmirea șirului cronologic al întîistătătorilor bisericii muntenești.

Același lucru se poate spune și despre celelalte categorii de izvoare documentare din acea străveche vreme. Căci, după ce în anul 1402, încetează *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, — care pentru secolul al XIV-lea dăduseră temeinice date despre primii mitropoliți ai Ungrovlahiei —, știrile din secolul al XV-lea, privitoare la această chestiune, sînt extrem de puține, iar pentru prima sa jumătate aproape inexistente. Documentele interne ale Țării Romînești din primele șase decade ale veacului al XV-lea — cîte se cunosc — nu pomenesc numele niciunuia din mitropoliții munteni de atunci. Să fi fost scaunul mitropolitan vacant o vreme atît de îndelungată? Nu se poate admite... După istoricul *Nicolae Dobrescu* († 1914) această tăcere a documentelor s-ar datora, pe deoparte faptului că în Țara Romînească — în prima jumătate a veacului al XV-lea — «încă nu se introdusese obiceiul ca și mitropolitul țării să facă parte din Divanul domnesc»; iar pe de alta faptului că în acest secol «mitropolitul Țării Romînești a rămas în tot timpul cu reședința tot la Argeș, pe cînd locul de reședință al domnitorilor s-a schimbat neconținut», poposind în diferite orașe ale țării. În astfel de împrejurări, este «deci foarte firesc ca numele mitropolitului să nu apară în actele emise de domni și păstrate pînă astăzi», el nefiind de față și deci neluînd parte «la pertractarea chestiunilor despre care e vorba în acele acte».

Acestor fapte li s-ar mai putea adăuga și starea de decadentă ce a urmat în Țara Romînească după moartea lui Mircea cel Bătrîn, cînd încep «nefastele lupte fratricide pentru tron». Într-o astfel de situație, se înțelege, nu poate fi vorba de un progres nici în biserica țării și din această pricină, poate, «căpeteniile» ei «au trecut fără să se remarce, fără să se distingă prin ceva de samă, care să le înscrie numele pe monumentele timpului și astfel să le transmită posterității».²³

*

Cu toate aceste greutăți semnalate mai sus, de mai bine de un secol încoace n-au lipsit încercările de a se întocmi o listă a mitropoliților ungrovlahi. Pe cît se pare, cea dintîi încercare a fost făcută de paharnicul *Alexandru Geanoglu Lesviodacs* în anul 1845. Acesta, în lucrarea sa «*Istorie bisericească pre scurt*», între paginile 390-417, dă un «*Catalog hronologic de mitropoliții Ungrovlahiei*», pe care, după cum însuși mărturisește, l-a întocmit «după condicile Sfinței Mitropolii cele de hrisoave și alte documente i după diptiha sau pomelnicul ce să găsește la Sfința Mitropolie din Tirgoviște și aici în București, precum și după Condica cea veche a hirotoniilor de arhieriei ce să află în această Sfință Mitropolie». Ca și cele mai multe din pomelnice, «catalogul» lui Lesviodacs începe cu mitropolitul *Antim I*, arătat a fi păstorit în anul 1362, și apoi duce șirul mitropoliților pînă la *Neofit II*, cel ales în anul 1840. În acest șir sînt trecuți și unii ierarhi, ce n-au temeii documentar ca: *Timotei*, în secolul al XIV-lea, *Macarie I*, în secolul al XV-lea, *Simion*, *Mihail* și *Ieremia* în veacul al XVI-lea; în timp ce alții, cum sînt, de pildă, cei doi de la început: *Iachint* și *Hariton* sau *Eftimie* și *Ilarion* din secolul al XV-lea și, și alții nu sînt amintiți.

În unele cazuri, numele vlădicilor sînt însoțite de oare care note istorice, scoase de autor din pomelnice, hrisoave și Condica Sfință a Mitropoliei Ungrovlahiei. Uneori mijlocul de informare pentru aceste note, a fost, pentru autor, atît de sărac, încît el însuși lasă, de multe ori, pe seama «viitoareii vremi» lămurirea și întregirea lor. Cercetîndu-se cu atenție datele de păstorie și știrile privitoare la ierarhii înșirați aci, se va vedea că multe din ele astăzi nu se mai pot susține, fiind depășite de descoperirile de documente

22. Vezi Dragomir Demetrescu, *Dipticele sau pomelnicele bisericești și pomelnicul bisericii Domnița Bălașa din București*, în *Bis. Ort. Rom.*, XX (1896-1897), p. 311.

23. N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Romîne — secolul al XV-lea*, pp. 18-20.

și studiile ce s-au făcut de la jumătatea veacului trecut încoace.²⁴ Oricum ar fi, lucrarea lui Lesviodacs are meritul de a fi prima încercare în această destul de anevoioasă problemă din trecutul nostru bisericesc: stabilirea șirului mitropoliților ungrovlahi.

Zece ani mai apoi — în 1855 — canonicul *Timotei Cipariu* din Blaj dădea la iveală un șir al «*archi-episcopilor și episcopilor Țierei Romanesci*», pe care îl lua «*după dipticul mănăstirii de la Campu-lungu de în a. 1784 descris de în altele mai vechi, cu note marginali*», cunoscut lui «*după copi'a făcută de fostul D. Bas. Popu, în Analectele istorice, ms. tom. II, pag. 226*». Această listă începe, ca și pomelnicul mănăstirii Cîmpulung, cu mitropolitul *Antim* și se încheie cu *Filaret al II-lea* «*făcut mitropolit la feat 1792, oct. 1*», prezentînd totodată aceleași particularități ca și însuși pomelnicul. Parte din datele adăugate de autor — deci în afară de cele aflate în pomelnic — nu corespund întru totul adevărului.²⁵

Mai departe, același *Timotei Cipariu* înșiră «*episcopii Ungro-Vlahiei după unu ms. alu Metropoliei dein Bucuresci*», adică după *Condica Sfîntă*, pe care o avea la îndemînă tot dintr-o copie a doctorului Vas. Popp. Această nouă listă, fiind luată după *Condica Sfîntă*, cuprinde numai mitropoliții Țării Romînești dintre *Ștefan I* († 1668) — înființatorul ei — și *Grigorie Dascălul*, ales în ianuarie 1823, — adică atît cît cuprindea *Condica Sfîntă* cînd a fost copiată de doctorul Vas. Popp, la Brașov. Numele ierarhilor de aci sînt însoțite de oarecari note istorice, în care însă s-au strecurat și unele inexactități.²⁶

În anul 1870, *I. D. Petrescu*, «*profesor allu seminarului de Argeșiu, allu Cîmpulungului și allu Țirgoviști*» tipărea la București o carte intitulată: «*Mitropoliile țierrei*», în care, la sfîrșit adăuga o «*tabla chronologica a mitropoliților țierrei*» întocmită, precum însuși mărturisește, «*după catalogul chronologic de Lesviodax, chronograful patriarhilor și alte documente istorice*». Această «*tablă chronologică*», menită să cuprindă «*seria mitropoliților din Dacia lui Traian*», înșiră din partea «*occidentală*» a acestei țări pe vlădicii din *Sirmiu*, începînd cu apostolul *Andronic* la anul 85; pe cei ai *Severinopolei*, al căror șir îl deschide un *Gregoriu I-iu* și-l încheie, la 1492, un *Michaelu I-iu*; pe cei de la *Argeș*, în fruntea cărora sta, în anul 1290, un *Simeon* «*de subt R. Negru VV.*» și al căror șir se sfîrșește în anul 1510 cu un *Macariu al II-lea*. După aceasta șirul lor se continuă, în 1524, cu un *Ilarion* la *Țirgoviște* și în 1732, la *București* cu un *Ștefan al II-lea*, încheindu-se cu *Nifon*, în anul 1851. Rezumîndu-ne numai la mitropoliții de Argeș, care, cum se poate observa, pentru autor, sînt identici cu cei ai Ungrovlahiei, vom observa că el duce șirul lor dincolo de anul 1359, adică înainte de întemeierea oficială a mitropoliei; că nu amintește pe primii doi mitropoliți: *Iachint* și *Ilarion*; că face din numele *Timotei*, purtat de *Antim* — cel din secolul XIV — cînd s-a schimnicit, un nume al unui *Theodor*, ce-ar fi păstorit în anul 1391; că în veacul al XV-lea trece pe un *Mitrofan*, care ar fi fost la «*sinodul Florenței*» și pe un *Iosif II*, fără a arăta cînd a păstorit *Iosif I*, neamintind însă pe *Eftimie* și *Ilarion*; că în secolul următor — al XVI-lea — prezintă o listă incompletă, în care *Eftimie I* e una și aceeași persoană cu *Eftimie II*, păstorind și în Moldova; că *Luca* e «*cellu cu nasu tăiat*»; că *Teofil* din vremea lui *Matei Basarab* a «*fost mai înteu allu Albei Jullii*»; că *Teodosie* a fost «*cantacusen*», *Dionisie* urmașul său «*grec*», *Varlaam* «*uzurpator*», iar *Ignatie* de la 1810 «*rus*». Aceiași lipsă de precizie se întîlnește și în anii de păstorie ai mitropoliților Țării Romînești, mai ales de dinainte de introducerea *Condicii Sfînte*.²⁷

Un an mai apoi, în 1871, *E. Golubinski*, «*professore estraordinariu al Facultatiei Spirituale din Moscova*» întocmește și publică în rusește, la Moscova, o lucrare istorică intitulată: *Краткій очеркъ исторіи православныхъ Церквен болгарскон, сербскон и румынскон*, adică «*Privire scurtă asupra istoriei bisericilor ortodoxe bulgară, sîrbă și romînă*» a cărei parte privitoare la biserica romînească a fost tradusă în limba noastră de avocatul *Ioan Caracoveanu* și tipărită la Iași în anul 1879 sub titlul: «*Privire*

24. Pentru toate acestea, vezi Paharnicul Alexandru Geanoglu Lesviodacs, *Istorie bisericească pre scurt*, București 1845, pp. 390 ș.u.

25. De pildă, mitropolitul *Luca* e arătat că a păstorit de la 1613 la 1625, iar urmașul său, *Grigorie*, de la 1633-1636.

26. Astfel: vlădica *Ștefan I*, e arătat că a fost „ales“ în anul 1668, cînd de fapt își încheie păstoria; *Dionisie*, că a fost „bulgar de vitie“; *Varlaam*, că a fost ales în anul 1673; iar *Daniil* în anul 1720, ceea ce, cum se știe, nu-i adevărat. Pentru toate acestea, vezi *Tim. Cipariu, Acte și fragmente...*, Blaj 1855, pp. 225-228.

27. *I. D. Petrescu, Mitropoliile țierrei*, București 1870, pp. 127-129.

scurtă asupra istoriei bisericii română-ortodoxă». Aici E. Golubinski, vorbind despre întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei dă și o listă a ierarhilor ei. Aceasta începe cu *Iachint*, urmat de *Hariton* și *Antim* — dându-se pentru fiecare date scoase din *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* — și se încheie cu mitropolitul *Nifon*, cel ce păstora la 1871, socotind cu totul un număr de 32 ierarhi sezători pe scaunul Ungrovlahiei. Nu vom stărui asupra știrilor ce dă despre fiecare mitropolit și nici a anilor lor de păstorie, căci toate acestea, în cea mai mare parte, azi nu se mai pot susține. Vom arăta însă că din secolul al XV-lea el nu amintește decît un mitropolit — *Macarie* la anul 1456, — a cărui prezență, în acest an — cum se știe — e pusă la îndoială; că șirul vlădicilor din veacul al XVI-lea e incomplet, apărînd, în schimb acum, un *Ianachi* (*Ionnichii*?) la 1556, fără temeii documentar însă; că din secolul al XVII-lea lipsesc mitropoliții *Dionisie* și *Varlaam*, din al XVIII-lea *Mitrofan*, *Neofit*, *Filaret I* și *Cozma*, — trecîndu-se în plus în *Gheorghe*, «fost înainte de an. 1736», care nu este atestat de acte —, iar din al XIX-lea, — pînă în anul 1871, cînd a apărut cartea —, lipsesc iarăși *Ignatie* și *Nectarie*, așezîndu-se, în schimb, între *Neofit II* și *Nifon* un *Gregoriu*, la anul 1847, care, iarăși se știe, n-a existat.²⁸

În același an, — 1871 — apărea la Iași lucrarea: «*Istoria bisericească a Romînilor pe scurt*», compusă de arhiepiscopul *Filaret Scriban* și publicată de arhiepiscopul *Iosif Bobulescu*, unde pe paginile 178-195 se înșiră: «*arhipăstorie creștinilor ce au locuit pîmîntul numitu Muntenia sau Valahia*». Pentru întocmirea listei, autorul s-a folosit de *Istoria* lui *Lesviodacs*, amintită mai sus, de *Cronica* lui *Gh. Șincai*, de *Istoria* lui *D. Fofino* și mai ales de aci pomenita lucrare a lui *I. D. Petrescu*. Lista vlădicilor munteni o începe, ca și acesta din urmă, cu apostolul *Andronic* din anul 85 și o termină cu mitropolitul *Nifon*, lăsînd afară însă pe ierarhii care la *I. D. Petrescu* nu aveau indicații anii de păstorie și adăugînd în partea de la început, cîteva nume noi, culese mai cu seamă din *cronica* lui *Gh. Șincai*. Autorul însoțește numele ierarhilor și de unele date istorice, care, din punct de vedere al preciziei, lasă foarte mult dorit,²⁹ de aceea lista lui, ca și a lui *I. D. Petrescu*, nu ne poate ajuta aproape cu nimic.

La scurtă vreme după aceasta, arch. *Ghenadie Enăceanu* a încercat și el să întocmească o listă a mitropoliților Ungrovlahiei, lucrînd-o, precum însuși spune, «*dupre sorgintele streine și naționale*». Cum ușor se poate observa, cercetînd-o, lui i-a stat într-ajutor mai ales cartea lui *Lesviodacs*, tipărită în anul 1845, ale cărei date, — privitoare la păstoria vlădicilor munteni —, de multe ori le denaturează, căci lungeste, de obicei, vlădicia unui ierarh, socotind-o cuprinsă între datele la care *Lesviodacs* întîlnise doi mitropoliți apropiați.³⁰

Șirul celor dintîi vlădici ai Țării Romînești cu știri scoase mai cu seamă din *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* a fost publicat de autor în studiul intitulat «*Creștinismul în Dacia și creștinarea romînilor*», apărut întîi în paginile revistei *Biserica Ortodoxă Romînă*.³¹ Partea din listă de după începutul secolului al XV-lea, n-a mai văzut însă lumina tiparului și, după moartea autorului, a fost dăruită Bibliotecii Academiei R.P.R., în a cărei secție de manuscrise se păstrează și acum. În manuscrisul cuprinzător al acestor încercări de *cronică a Mitropoliei Ungrovlahiei*, făcute de arch. *Ghenadie Enăceanu*, — care purta la Academie nr. 2528 —, se află mai întîi una, începută la 2 decembrie 1878. Ea cuprinde pe cei mai vechi ierarhi munteni, plecînd de la «*Ioachint Critopolu*» și pînă la *patriarhul Nifon*.³² Amintim că de această listă s-a ocupat istoricul *Nicolae Dobrescu*, arătîndu-i toate lipsurile.³³

Mai departe, în același manuscris, pe filele 512-521, arch. *Ghenadie Enăceanu* prezintă unele «*notițe istorice*» despre mitropoliții ungrovlahi, unde iarăși înșiră ierarhii respectivi, începînd tot de la *Iachint* și mergînd pînă la *Grigorie* cel ales în anul 1629.

28. E. Golubinski, *Privire scurtă asupra istoriei Bisericii romano-orthodoxe*, tradusă de Ioan Caracioveanu, Iași 1879, pp. 21-27.

29. Arhiepiscopul *Filaret Scriban*, *Istoria bisericească a Romînilor pe scurt*, compusă de... și publicată de Arhiepiscopul *Iosif Bobulescu*, Iași 1871, pp. 178-195.

30. De pildă, dacă *Lesviodacs* arătase că a găsit un *Timotei* la anul 1389 și un *Macarie* la anul 1442, *Ghenadie Enăceanu* afirmă că *Timotei* a păstorit de la anul 1389 pînă la anul 1442 (vezi și *N. Dobrescu*, *op. cit.*, p. 16, n.).

31. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, IV (1877-1878), pp. 272-279.

32. Acad. R.P.R., *Cartoanele Ghenadie* (fost *Ms. 2528*), ff. 380-455.

33. *N. Dobrescu*, *op. cit.*, pp. 16-17.

Fără a semnală unele nepotriviri față de adevărul istoric al notelor, privind pe ierarhii secolelor XIV-XV, vom arăta totuși că șirul celorlalți vlădici, cuprinși în aceste note, e incomplet. Lipsesc mitropoliți ca: *Ilarion*, *Mitrofan*, *Anania*, *Daniil I*, *Mihail I*, *Nichișor* și *Mihail II*. În schimb apare un *Ianachi* la 1556-1559, care nu-și poate găsi loc între mitropoliții Țării Românești. De asemenea anii păstoriei lor, nu întotdeauna sînt cei adevărați.

Mai apoi pe filele 548, 620, 644 și 647 începe cîte un «supliment la cronica Mitropoliei Ungrovlahiei», unde înfățișează date amestecate, privitoare la unii din ierarhii Țării Românești dintre anii 1629 și 1835. Nesistemizarea materialului înșirat aci și neorînduirea lui în chip cronologic, îngreuiază pe cercetător. De altfel, în aceste «suplimente» nici nu avem a face cu o listă a ierarhilor ungrovlahi, ci numai cu o înșirare de mențiuni documentare, privitoare la unii din ei.

O altă încercare de a stabili șirul ierarhilor munteni s-a făcut curînd după anul 1900 de autorul — probabil *Petru Gîrboviceanu* — lucrării: «*Biserica ortodoxă și cultele streine din regatul Romîniei*». ³⁴ Aici, în partea de la început, pe pagina X-a, se află o listă a mitropoliților Ungrovlahiei, care cuprinde 57 de nume, începînd cu *Iachint*, la anul 1359, și sfîrșindu-se cu *Iosif Gheorghian*, cel ce păstorea, pentru a doua oară, din anul 1896 îcoace. La parte din ierarhi sînt trecuți și anii de păstorie, care, de cele mai multe ori, nu sînt cei adevărați. Pentru vremea mai veche, lista nu este completă. Lipsesc de aici *Hariton*, *Antim I*, *Eftimie* și *Ilarion*. Sînt adăugați însă *Atanasie al Severinului* și un *Timotei* în secolul al XIV-lea, un *Simeon* și *Mitrofan II* în secolul al XVI-lea și un *Anastasia* și *Dionisie* în veacul al XVII-lea.

În afară de aceasta, la mitropoliții secolului al XVI-lea nu s-a respectat ordinea firească a păstoriei lor și s-a făcut din patriarhul ecumenic *Nifon II* — sub Radu cel Mare — și *Neofit* episcopul de *Rîmnicea* — la 1825 — cîte un mitropolit al Țării Românești.

Doi ani mai tîrziu, în 1906, *G. M. Ionescu*, «licențiat în Teologie și litere» a început să publice «*Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*» din care, pe cît știu, au apărut două volume: unul în anul 1906 și altul în anul 1914. Cel dintîi cuprinde istoria acestei înalte instituții bisericești dintre anii 1359-1709, iar cel de al doilea o duce pînă în anul 1787. Cum e și firesc, autorul prezintă aci și păstoriile ierarhilor ungrovlahi, al căror șir și date asupra păstoriei, precum observă istoricul *Nicolae Dobrescu*, sînt luate, în cea mai mare parte, «întocmai din manuscrisul răposatului Enăceanu, aflător la Academia Romîna» și cuprinzător — cum s-a arătat — de material istoric, privitor la mitropolia Ungrovlahiei. În această situație, lista sa, dusă numai pînă la anul 1787 și completată uneori cu noi știri despre viața unora din ierarhi, prezintă, mai ales pentru partea de dinainte de *Condica Sfîntă*, lipsurile celei încercate cu trei decenii mai înainte de fostul episcop de *Rîmnicea*.

Aproape în același timp s-a încercat întocmirea unui nou șir al ierarhilor Țării Românești și de preotul *George I. Gibescu* în lucrarea sa: *Istoricul Mitropoliei Ungrovlahiei și mitropoliții Țării Muntenesti*, tipărită la București în anul 1907. Autorului i-au stat la îndemînă mai ales lucrările lui *I. D. Petrescu*, *G. M. Ionescu*, lista mitropoliților întocmită probabil de *Petru Gîrboviceanu*, amintită mai sus, precum și pomelnicul și condicile Sf. Mitropolii. Din această pricină, lista sa, — care merge pînă la cea de a doua păstorie a mitropolitului *Iosif Gheorghian* —, moștenește de nenumărate ori lipsurile și neadevărurile istorice ale lucrărilor ce a folosit.

Un an mai apoi, în 1908, *Nicolae Iorga* începea să publice la Vălenii de Munte: «*Istoria Bisericii romînești și a vieții religioase a Romînilor*», în care s-a ocupat și de mitropoliții ungrovlahi, dînd la sfîrșitul celui de al doilea volum, apărut în anul 1909, chiar o listă a lor, începătoare cu «*Iachint (Hyakintos) episcop de Vicina*» și încheiată cu *Atanasie Mironescu*, cel ales la 5 februarie 1909. După trecere de peste douăzeci de ani, *Nicolae Iorga* începe retipărirea acestei lucrări, în o nouă ediție, unde iarăși repetă lista de la sfîrșit pe care, de astă dată, o duce pînă la zi, adică pînă la Patriarhul *Miron*, care păstorea în anii 1929 și 1932, cînd au reapărut cele două volume. ³⁵ Dacă pentru partea mai nouă, plecînd mai ales de pe la începutul secolului al XVII-lea, lista sa este completă și anii păstoriei ierarhilor aproape de neschimbat, pentru timpul de

34. Tipărită de *Administrația Casei Bisericii*, în anul 1904.

35. Lista lui *N. Iorga* a fost retipărită în revista *Apostolul* (București), an. VIII (1931), nr. 12, p. 168.

mai înainte însă, ea trebuie să sufere unele modificări, atât în ceea ce privește datele cât și ierarhii. Căci, între timp, unele din date, pe temeiul a noi descoperiri de acte, au fost fixate cu mai multă precizie, iar unii ierarhi, ca: *Atanasie*, *Macarie*, din 1442, *Simion*, *Mihail*, *Ieremia* din c. 1540 și *Simion* din 1558, neputându-se susține cu știri scoase din documentele de orice fel, ale vremii, trebuie scoși din listă. De asemenea trebuie îndepărtați și exarhii *Nichifor Parhasios* și *Dionisie Rali* de la sfârșitul secolului al XVI-lea, căci nu-și găsesc rost în șirul mitropoliților munteni. În schimb trebuie introduși *Eftimie* și *Ilarion* din secolul al XV-lea.

În acest prim deceniu al veacului nostru, cade și rodnică activitate în ogorul istoriei bisericii române a istoricului *Nicolae Dobrescu*, profesor de teologie la București, răpit de moarte în plină putere de muncă și înainte de a-și fi desăvârșit lucrul început. Din studiile sale apărute între anii 1905-1910³⁶ și sprijinite pe mult material documentar inedit, se poate de asemenea alcătui lista mitropoliților Țării Românești, începând de la Iachint de Vicina și pînă la moartea lui Iosif Gheorghian († 1909). Dacă pentru secolele XIV și XV și pentru parte din istoria Mitropoliei Ungrovlahiei cuprinsă între anii 1850-1895, el, în scurta-i viață, a găsit timp să precizeze și uneori chiar să desăvârșească multe date privitoare la ierarhii munteni, pe temeiul știrilor documentare cunoscute atunci, pentru partea dintre veacul al XVI-lea și prima jumătate a celui al XIX-lea însă, lucrul său a rămas doar început, ajungînd, de cele mai multe ori, pînă la noi numai prin prelegerile sale universitare strînse în cursuri litografiate de studenți.

Este de la sine înțeles că, după trecere de peste o jumătate de veac unele din afirmațiile sale, în problema ce ne preocupă, au fost depășite de noile descoperiri de documente ce s-au făcut, parte din ele urmînd a fi schimbate și, în unele cazuri, șirul mitropoliților modificat. Oricum însă, studiile sale sînt încă temei de plecare pentru multe cercetări în cîmpul istoriei Bisericii noastre.

Vreme de mai mulți ani nimeni nu și-a mai luat osteneala să întocmească un nou șir al mitropoliților ungrovlahi. Deabia în anul 1926, *Gherontie* episcopul *Constanței* dă la iveală în paginile revistei *Biserica Ortodoxă Română*³⁷ o «listă a mitropoliților Ungrovlahiei, în ordinea hronologică, de la înființarea mitropoliei (1359) pînă la ridicarea ei la treapta de patriarhat (1925)». Aci înșiră el 60 de nume de ierarhi, începînd de la mitropolitul *Iachint* și pînă la patriarhul *Miron*. Datele respective și le așează pe coloane, trecînd în prima, numele vlădicilor, în a doua anii de păstorie, iar în cea de a treia «observațiuni» înțelegînd prin ele un minim de date istorice despre fiecare ierarh în parte, așa cum se poate constata din cercetarea acestei liste. El se sprijină, mai cu seamă, pe știrile date de *Nicolae Iorga* și *Nicolae Dobrescu* în lucrările mai sus amintite. Deși aceștia din urmă dăduseră ca nesiguri anii de păstorie ai unora din mitropoliți, totuși lista de față îi folosește ca atare. În afară de aceasta, autorul rezervă lui *Mitrofan*, cel din secolul al XVI-lea, două păstorii, adaugă în listă pe *Atanasie al Severinului* și pe un *Simeon* între anii 1558-1560, amestecă păstoriile mitropoliților de la sfârșitul veacului al XVI-lea și fixează greșit anii între care s-a întins timpul de vlădicie al unora din ierarhi. De asemenea știrile date în «observațiuni» lasă foarte mult de dorit, în ceea ce privește adevărul istoric, deci, la data cînd s-a alcătuit lista, unele fapte, întîlnite aici, erau definitiv lămurite.

Doi ani mai tîrziu — în 1928 — col. *C. Mihalescu* a întocmit un «Anuar pentru toți», în care a inserat și un capitol intitulat: «*Biserica ortodoxă patriarchală română*», scos apoi în extras.³⁸ Aici el, între alte date privind organizarea Bisericii noastre, trece și o listă a mitropoliților Ungrovlahiei. Cum lesne se poate observa, — cetînd-o —, ea este luată întocmai după cea întocmită de *N. Iorga*, așa că orice stăruință asupra ei o socotim de prisos.

Către anul 1930 Arhiepiscopia Bucureștilor a început să scoată, în fiecare an, cîte un *calendar* cu «șematismul eparhiei». În prima parte a cuprinsului lor, acolo unde s-a prezentat, pe scurt, istoria Mitropoliei Ungrovlahiei, s-a trecut și șirul mitropoliților.

36. Acum el a publicat: *Studii de Istoria Bisericii Române Contemporane, I. Istoria Bisericii din România (1850-1895)*, București 1905; *Intemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mînăstiri din țară*, București 1906; *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea*, București 1910, și *Cursul de Istoria Bisericii Române* (litografiat), editat în anii 1910-1911.

37. Anul XLIV (1926), nr. 5 (mai 1926), pp. 241-245.

38. *Biserica Ortodoxă Patriarhală Română*, extras din „Anuarul pentru toți” pe anul 1928, întocmit de Col. C. Mihalescu, București 1928.

însă fără rezultat. Hariton n-a vrut să renunțe la obiceiul «care s-a început de mulți ani de către dumnezeieștii părinți, purtători de Dumnezeu, și care a rămas pînă acum» în mînăstirea sa.⁴⁶

Prins de bătrînețe și uneori oprit de domn, mitropolitul Iachint n-a putut să dea urmare condiției pusă în actul de strămutare, de a merge la Țarigrad să ia parte la ședințele sinodului patriarhal de acolo. Din această pricină unii răuvoitori, către anul 1370, l-au pîrît la patriarhie, acuzîndu-l că este «călcător și disprețuitor» al Marii Biserici. Patriarhul *Filotei* (a doua păstorie, 1364-1376), bănuind poate că vlădica Iachint se gîndește la o rupere de patriarhia ecumenică și deci la o autonomie a bisericii sale, în vara anului 1370, a trimis în Țara Romînească pe dicheofilaxul *Daniil Critopulos* să cerceteze cît sînt de adevărate pîrile ce se aduceau bătrînului ierarh. Venit aici, trimisul patriarhal constată netemeinicia lor și înțelege, întru totul, pricina pentru care Iachint n-a purces către Țarigrad.

La plecarea lui Daniil Critopulos din țară, mitropolitul Iachint a găsit de bine să scrie, prin el și prin vlădica *Daniil* al Vidinului, — trimis poate în acest scop la patriarhie —, ecumenicului Filotei, desvinovățindu-se, și pe această cale de acuzațiile aduse. Prin «pitacul» său, el informa pe patriarh că nu se simte tocmai bine cu trupul, «căci boală grea a căzut peste mine și sufăr mult», lucru ce i se va confirma și de «fratele meu [mitropolitul] Vidinului»,⁴⁷ dar și de «fratele meu, fiul Măritei Tale Sfinții, dicheofilaxul [Daniil Critopulos]». ⁴⁸ Mai departe, el arată că la această suferință trupească, i «s-a adăugat... și altă boală și mai mare decît aceasta: puțină prețuire» din partea patriarhului, lucru ce-i stă ca o «săgeată în inimă» și-i «roade neîncetat sufletul». Și aceasta pentru că «unii oameni — Domnul să le ierte păcatele — au ațîțat pe Mărita Ta Sfinție împotriva noastră».

Amintește totodată ecumenicului că el a determinat pe voievodul Nicolae Alexandru Basarab să supună biserica țării sale patriarhiei din Constantinopol, și pentru aceasta, n-ar merita ca, acum «la bătrînețe» să «sufere» și să fie «batjocorit de sfînta a lui Dumnezeu biserică, ca un călător și disprețuitor al ei».

Cît privește lipsa sa de la sinodul patriarhal, la care avea îndatorirea să vină, aceasta se datorește, pe deoparte, faptului că «de la început» voievodul Țării l-a oprit, «punînd înainte lungimea drumului și teama de ciumă», iar, pe de alta, că de «mai încoace» a fost și este prins de o «covîrșitoare sleire trupească», aflîndu-se «slăbănogit cu totul și lipsit de putere».

În același timp, mitropolitul Iachint încunoștințează pe ecumenic că domnul țării, Vladislav (Vlaicu) și boierii săi au trimis la Constantinopol pe dicheofilaxul Daniil Critopulos, «ca să fie sfințit, dăruit și binecuvîntat ca arhieru a toată Ungrovlahia», avînd întru aceasta și «voia, îngăduința și iertarea sa».

În sfîrșit, cere patriarhului să-l ierte, «că în grea boală zace» și-l roagă să nu-i nesocotească rugăciunea, ce-i face «la adîncea sa bătrînețe și în asprimea bolii», care-l chinuiește cumplit.⁴⁹

Ecumenicul îi împlinește ruga, hirotonind pe Daniil mitropolit peste o parte din Țara Romînească, iar pe el — socotindu-i dreaptă și adevărată desvinovățirea de acuzațiile ce i se aduseseră — l-a lăsat să păstorească mai departe la Argeș. Mult timp după aceasta însă n-a mai trăit, căci boala cumplită și «bătrînețea adîncă» la care ajunsese, l-au istovit cu totul, dîndu-și obștescul sfîrșit în prima jumătate a anului 1372.

Inclin să cred că trupul său a fost îngropat lîngă biserica mitropolitană din Argeș, în care slujise Domnului vreme de peste un deceniu și poate și mai mult. Schim-

46. *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 17, după P. Lemerle, *Actes de Kutlumus*, Paris 1945, pp. 103-105.

47. Este vorba de mitropolitul *Daniil al Vidinului*, care în acel timp era refugiat în țara noastră și care se află trecut în pomelnicul Mînăstirii *Tismana*.

48. Această exprimare a lui *Iachint* față de dicheofilaxul *Daniil Critopol* a făcut pe unii să creadă că ei au fost frați după trup, numind pe Iachint, *Iachint Critopol*, ceea ce nu-i adevărat, căci atunci dicheofilaxul Daniil ar trebui să fie și fiul trupesc al patriarhului *Filotei*, fiindcă tot în această scrisoare este numit „fiul Preasfinției tale“ (al patriarhului). Aici este vorba de „frate“ și „fiu“ „întru Domnul“, expresie des folosită în vorbirea creștină bisericească.

49. Pentru acest pitac, vezi *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 7-8; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 20-21. Vezi și N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor*, pp. 50-51, și C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Romînească și în Moldova*, București 1924, p. 3.

bările făcute mai apoi aici au șters, probabil, orice urmă amintitoare a locului său de veci.

În timpul păstoriei sale vine în țară călugărul sîrb *Nicodim*, care, cu ajutorul lui Vladislav Vodă, ridică Mînăstirea *Vodița* și pune început Mînăstirii *Tismana*, terminată apoi sub Radu I Basarab.

Numele mitropolitului Iachint nu se află trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii, ci numai în al mînăstirii *Tismana* și al schitului *Topolnița*.

HARITON (1372—1381).

Era grec de neam și, înainte de a urca treptele scaunului mitropolitan de la Argeș, fusese *mareș* al mînăstirii *Cutlumuș* și mai apoi *protos*, adică mai marele Sfîntului Munte Athos. Din cîte se cunosc, prima mențiune documentară despre el, este din *1 octombrie 1364*, cînd «† ieromonahul *Hariton al Cutlumușului*» semnează într-un act grecesc, prin care un ieromonah *Dorotei* și sinodia sa dau călugărilor de la mînăstirea *Subeasen Hilandar* din Sfîntul Munte, chilia *Cofu*.⁵⁰

Cum în acest timp, catigumenul cutlumusian, Hariton Protosul Sfîntului Munte, cutreiera «cu multă trudă și frică» prin diferite țări pentru a strînge milă, ca să poată prelucra lăcașul sfînt ce conducea. La o dată ce nu se poate încă îndeajuns preciza, dar cuprinsă între anii 1364-1369, el vine în Țara Romînească la curtea lui Vlaicu Vodă, rugîndu-l pe acesta «cu stăruință, ca pe temelie pusă de domnul și tatăl domniei mele, la numita mînăstire a Cutlumușului» să ridice o mînăstire, să înconjure cetatea cu o împrejmuire de zid, întărind-o cu turnuri, să clădească o biserică, o trapezărie și niște chilii, să cumpere moșii și să dăruiască vite, «pentru traiul și ușurarea nevoilor fraților care locuiesc și vor locui într-însa». Vlaicu Vodă, găsind că cererea protosului Hariton «este minunată și plăcută lui Dumnezeu», s-a învoit «să plătească cheltuiala pentru această lucrare», urmînd ca egumenul Hariton «să se trudească și ostenindu-se să clădească și să dreagă [totul] pînă la capăt», ca apoi «amîndoi deopotrivă» să fie socotiți ctitori ai acestui sfînt locaș, cum au și fost, dealtfel.

Între timp, catigumenul Hariton, cu ajutorul primit de la Vlaicu Vodă, «a ridicat din temelie și a clădit cetatea» mînăstirii Cutlumuș, mai trebuind să «sfîrșească și biserica și trapezăria și chiliile, să cumpere și moșii pentru traiul fraților..., așa cum au și celelalte mînăstiri de la Sfîntul Munte».

În septembrie 1369, Vlaicu Vodă dă mînăstirii Cutlumuș o «scrisoare ctitoricească», în care, după ce arată înțelegerea dintre el și Hariton, amintită mai sus, vorbește de rugămîntea ce a făcut acestuia ca în mînăstirea ce conduce «să se părăsească întocmirea chinovicească, ce se urmează... și să se îndrepte [viețuitorii] după traiul celorlalte mînăstiri din Sfîntul Munte», deoarece monahii romîni de acolo «rabdă cu greu» viața de obște. Hariton însă, cu toată stăruitoarea rugămîntea ce i s-a făcut de domn, de mitropolit, de dicheofilaxul Daniil Critopulos, — aflat în țară — și alte persoane, n-a îngăduit aceasta, și «nespunînd și nefăcînd nimic mai mult, s-a dus la Sfîntul Munte», lăsînd pe domn în mîhnire.

Ajuns la Sfetagora, protosul Hariton s-a mai sfătuit cu ceilalți viețuitori din mînăstire și pînă la urmă «s-au îndepărtat de la calea chinovnicească și au apucat pe calea celorlalte mînăstiri de la Sfîntul Munte».

Această schimbare de trai în mînăstire, a adus creșterea călugărilor ungrovlahi; ceea ce a «speriat pe Romei (greci)». Spre a-i liniști, domnul, sub jurămînt, îi asigura prin cartea ctitoricească de față, că nu vor avea nici o turburare din partea romînilor ci dimpotrivă «romeii vor avea cinste și ascultare de la ei, ca și preacuviosul meu părinte și egumenul lor, ieromonahul chir Hariton».

În același timp, catigumenul Hariton asigura pe Domn că «oricare dintre romei» ar încerca să facă orice nu s-ar cădea «împotriva unui ungrovlah sau să-l tulbure și să-l sperie», acel romeu «să fie și el supus aceluiași pedepse, ca un așîțător la zarvă și pricinuitor de turburări». Amîndouă părțile «să aibă pace, înțelegere și dragoste una față

50. St. Nicolaescu, *Păstoria Mitropolitului Primat al Ungrovlahiei Hariton, 1373-1381*, Craiova (1932), p. 4.

de cealaltă, precum poruncește Domnul în Evanghelie ucenicilor săi și precum cere viața obștească a firii». ⁵¹

Tot pentru strângerea de ajutoare, în scopul mai sus arătat, Hariton a mers, în repetate rânduri, la patriarhul ecumenic de Constantinopol, *Filotei*, el însuși un aghiorit.

Purtarea de grijă, pe care Hariton a arătat-o față de mînăstirea Cutlumuș, a făcut ca acest sfînt lăcaș, în afară de numirea de «*Lavră a Țării Romînești*» să fie cunoscută și sub numele de: «*a lui Hariton*» sau «*Cutlumuș a lui Hariton*». ⁵² Grijă sa față de această mînăstire, atît de strîns legată de Țara Romînească, reiese și din faptul că în legătură cu ea, el și-a întocmit trei testamente în anii 1369 și 1378 — de curînd descoperite —, în care testamente vlădica Hariton arată strădaniile ce a pus întru zidirea mînăstirii și statornicește condițiile de trăire în liniște și înțelegere a călugărilor de acolo. ⁵³

Aceste alergături ale protosului Hariton în folosul Cutlumușului, l-au făcut cunoscut atît în Țara Romînească, cît și la Țarigrad, la patriarhia ecumenică. De aceea în anul 1372, cred, cînd a devenit liber scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei, el a fost preferat lui Antim Critopulos, cel de curînd numit la Mitropolia Severinului de pe pămîntul Țării Romînești.

Actul de numire al lui Hariton, ca mitropolit al Ungrovlahiei, scris în slavonește, poartă data: *august 1372* și a fost descoperit, cu aproape o jumătate de veac în urmă, în arhiva Mînăstirii Cutlumuș. În el se arată, mai întîi, că din pricina înmulțirii populației în Țara Romînească — încă de pe cînd trăia Iachint — a fost necesar să se înființeze o nouă mitropolie, a Severinului, hirotonindu-se «ca arhieru peste jumătate din toată Ungrovlahia, chir Antim». Acum însă, mitropolitul Iachint, plătindu-și obșteasca datorie, a fost nevoie să se așeze altul în locul lui. De aceea patriarhul *Filotei*, împreună cu «sfințitul» său sobor, au ales «*în această vrednicie... (pe) preacuviosul ieromonah chir Hariton de la Cutlumuș*», care în Țara Romînească este «*lăudat și cinstit*» nu numai «*de mulțimeu care se află acolo*», ci și de «*domnul și boierii acelu loc*», fiind «*bărbat înțelept și de bine făcător, din tinerețe doritor de viață călugărească și cu chip sfînt împodobit*». Pe lîngă aceste calități, el este «*destul de deprins să fie ascultător și să se supuie sfințitorilor și de bine făcători bărbați... și în conducere priceput*». A întemeiat «*lăcaș de călugări*» în Sfîntul Munte, străduindu-se și cheltunind mult întru aceasta, «*sporindu-l și cu pereți și cu ziduri împrejmuindu-l și călugări în el așezînd*», îmbogățindu-i zestrea cu ajutoarele date — la ruga sa — de voievodul Țării Romînești, Vladislav, «*ctitor al lăcașului*» și fiindu-i pînă la urmă egumen.

Pentru toate aceste merite, cunoscute atît la Țarigrad cît și în Țara Romînească, el «*a fost hirotonit mitropolit pentru o parte a Ungrovlahiei, anume peste acea jumătate pe care o ținuse chir Iachint*», cealaltă parte, urmînd a-și avea mai departe «ca arhieru pe cel înainte așezat chir Antim». Nou hirotonitul mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton avea «*să stăpînească această biserică și se învețe pe oamenii cei întru Hristos cele dumnezeiești, să-i povățuiască și să-i sfătuiască spre cele de mîntuire și de folos sufletelor lor. Să așeze citeți, să ridice ipodiaconi, și diaconi, să hirotonească preoți, chiar și episcopi*», avînd încă să pună egumeni pe la mînăstiri, să tîrnosească biserici și să săvîrșească «*toate celelalte cite se cuvin adevăraților întii ierarhi*». Totodată actul de numire arată că mitropolitul Hariton, căruia «*toți ciți se găsesc acolo (Țara Romînească) sfințiți clerici, călugări, stăpînitori și toată creștineasca obște*» sînt datori «*să-i dea cuvenita cinste și spunere și ascultare ca unui păstor, apărător și mijlocitor al sufletelor lor*» către Dumnezeu, «*va avea și locul celui de la Amasia și de acum [înainte] și starea și șederea [lui] în sfințitul sobor și la judecată*».

Mai departe actul, dă drept mitropolitului *Daniil* al *Vidinului*, refugiat — cum s-a mai arătat — în Țara Romînească, să beneficieze de jumătate din venitul eparhiei Severinului, încheindu-se cu un «post scriptum» al lui Hariton «*smeritul mitropolit al Ungro-*

51. *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 16-19; G. Cioran, Σχέσεις τῶν Ῥουμανικῶν χώρων μετὰ τοῦ Ἁθῶ καὶ δὴ τῶν μόνων Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου καὶ Ἁγίου Παντελεϊμόνου ἢ τῶν Ῥωσῶν, Atena 1938, pp. 96-97; Preot dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele romînești la Sfîntul Munte Athos*, Sibiu 1941, pp. 172-174.

52. Vezi *Viața și traiul Sfinției Sale părintelui nostru Nifon patriarhul Țarigradului*, ed. Iosif Naniescu-C. Erbiceanu, București 1888, pp. 94, 95, 114, 115.

53. G. Cioran, *op. cit.*, pp. 98-101; Preot dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, pp. 174-175.

«*vlahiei*», prin care-și arată încă o dată grija sa față de Mănăstirea Cutlumuş, rînduind ca mitropolitul Țării Românești, oricare ar fi el, să-i fie ctitor, ajutînd-o «cu cheltuiala ca și noi». ⁵⁴

După hirotonia întru arhieru-mitropolit ce i se va fi făcut, desigur, în Constantinopol, Hariton a venit în Țara Românească, unde-și va fi îndeplinit, cu sîrguință, îndatoririle puse prin actul de numire și de unde a continuat să poarte grijă de ctitoria sa de la Cutlumuş, păstrîndu-și mai departe titlul de «*protos*» al Sfîntului Munte. Timp de aproape șase ani însă, nu avem azi nici o ștină despre el. În vara anului 1378 el era, se pare, la Muntele Athos, căci în luna iulie din acest an, împăratul Ioan V Paleologul rînduiește ca Mihail Astrîs Synadenos, împreună cu «*Prea Sfîntitul Mitropolit al Ungrovlahiei și Preacinstit protos al Sfîntului Munte*» să facă o cercetare în legătură cu o moară pentru care se certau mînăstirile Zograf și Hilandar. ⁵⁵

În aceeași lună, el își face cea de a treia diată în legătură cu Mănăstirea Cutlumuş, pe care o semnează mai mulți egumeni aghiorîți, ceea ce este, cred, o probă că el se afla aci. În această diată «*smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton preacinstit și fiind locul celui din Amasia și protul Sfîntului Munte Athos... avînd mintea întregă și sănătoasă... și limba neșovăelnică la grăit, dar temindu-se de lovitura năpraznică a morții și avînd trupul bolnav și încercat în chip prea dureros de molima de ciumă care blutuie acumă*», rînduiește cum să se urmeze cu cele ce s-ar găsi rămase la moartea sa. Arată, mai întîi, că după el nu rămîne nici o avere, căci în viață n-a umblat după așa

Iscălitura mitropolitului Hariton, din vremea cînd era egumenul Mînăstirii Cutlumuş (1370)

ceva. Vorbește apoi de truda sa întru ridicarea Mînăstirii Cutlumuş, — pentru care n-a cruțat nimic din ceea ce a agonisit —, amintind că a fost de șapte ori la Vlaicu Vodă al Țării Românești și la soția sa, doamna Ana, care l-au dăruit cu cele trebuitoare pentru refacerea mînăstirii — și despre răscumpărarea unor creștini căzuți în mîinile turcilor. Chiar arhieru și protos fiind, el n-a «uitat întîiul său fel de viață, ci a veghiat asupra sărăciei sale obicinuite», așa că nimeni să nu se ispitească să caute la el strînsură de aur sau argint. Hotărăște ca engolpionul său să se dea patriarhului ecumenic, iar mantia și «vestimintele de schimb» ce are, să fie vîndute de mînăstire pentru răscumpărarea celor robiți de agareni. Roagă pe călugări să-i facă, după moarte, liturghie timp de 40 zile și-i îndeamnă să trăiască în sărăcie și să-și aleagă igumen, în locul său, după rînduiala pusă de el în diata de față. ⁵⁶

Cîtva timp mai apoi — septembrie 1378 — pe o hotărîre privitoare la moara pentru care se gîlceveau cele două mînăstiri Zograf și Hilandar, amintită mai sus, își pune semnătura, înaintea celorlalți cercetători ai pricinii «*† Al Ungrovlahiei și Protos Hariton*». ⁵⁷

De la Athos, se pare, ierarhul nostru a mers la Constantinopol, unde la o dată, ce nu se poate îndeștula de bine preciza, dar cuprinsă între septembrie 1379 și iunie 1380, «*Chir Hariton al Ungrovlahiei*» participa la o judecată care a avut loc în timpul ecume-

54. Gr.-N., *Un document privitor la împărțirea Mitropoliei Țării Românești, 1372 (1373)*, în *Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, pp. 292-296; *Documente românești în limba slavă din mînăstirile Muntei Athos, 1372-1658*, București 1937, pp. 17-22; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 25-27; Stoica Nicolaescu, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea Vodă cel Bătrîn, 1431-1435*, București 1922, pp. 16-17, n.; același, *Păstorirea Mitropolitului Primat al Ungrovlahiei Hariton*, pp. 4-5, 12-13; A. Sacerdoțeanu, *Ctitorii mînăstirii Cutlumuş*, în *Bis. Ort. Rom.*, LIII (1935), pp. 255-259; același, *Despre mitropolitul Hariton al Ungrovlahiei (1372-1380)*, București 1936; G. Cioran, *op. cit.*, pp. 24-27.

55. Hurmuzaki, XIV, 1, p. 10, nr. IX.

56. *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 28-32.

57. Hurmuzaki, XIV, 1, p. 10, nr. X.

nicului Nil (1380-1388).⁵⁸ În cea din urmă lună — iunie 1380 — vlădica Hariton participă la trei ședințe ale sinodului patriarhal din Țarigrad în care ședințe s-au luat hotărâri privitoare la înălțarea la rang de mitropolie a scaunului *Kernitzei*;⁵⁹ la mitropolitul de Kiev, *Pimen*⁶⁰ și la strămutarea episcopului *Matei de Poimanenon* la Adrianopol.⁶¹ Se poate ca și mitropolitul nenumit al Ungrovlahiei, care, în martie 1381, participă la ședința sinodului din Constantinopol, în care s-a hotărât mutarea lui *Matei al Kernitzei* la Ianina, să fie tot Hariton, căci în ultimul act din iunie 1380, el este tot singur — din partea bisericii românești — la sinod, iar în luna mai 1381 Ungrovlahia era reprezentată aici numai de mitropolitul Antim.⁶²

Dacă într-adevăr în martie 1381 mitropolitul Hariton era la Constantinopol, atunci păstoria sa s-a sfârșit curînd după aceasta, căci în luna mai 1381, cum arătarăm, Țara Românească avea alt mitropolit, pe Antim. Dacă însă în martie 1381 nu este vorba de el, ci de acesta din urmă — cum se crede de unii —, atunci păstoria sa se termină mai devreme, poate către începutul acestui an. Oricum va fi însă, din informațiile documentare, ce avem azi, se poate conchide că șederea sa pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei s-a putut întinde pînă curînd după începutul anului 1381. Acum mitropolitul Hariton, de la care biblioteca Mînăstirii Cutlumuș mai păstrează încă manuscrise cu semnătura sa⁶³ și care în 1378, făcîndu-și diata, se plîngea că e cu «*trupul bolnav*» și «*încercat în chip prea dureros de molima ciumei*», își va fi plătit obșteasca datorie, fiind poate dus și îngropat în ctitoria sa din Sfîntul Munte, pentru a cărei bunăstare trudise atît de mult în această viață.

Numele acestui activ și nerobit de cele pămîntești ierarh al Ungrovlahiei se află trecut, ca și cel al mitropolitului Iachint, doar în pomelnicele mînăstirii *Tismana* și schitului *Topolnița*.

ANTIM (1381—c. 1402).

Murind vlădica Hariton, locul de mitropolit al Ungrovlahiei este ocupat de *Antim Critopulos* și el tot grec și pînă în acest moment mitropolit al Severinului. Prin anul 1369, cînd era dicheofilax al patriarhiei ecumenice, a fost trimis în Țara Românească să cerceteze pricina pentru care mitropolitul Iachint n-a venit la sinodul patriarhal din Constantinopol și să vadă dacă pîrile ce se aduceau acestui bătrîn ierarh erau sau nu adevărate.⁶⁴ În timpul acestei șederi, probabil, el a fost rugat de Vlaicu Vodă să intervină la ieromonahul Hariton, egumenul Mînăstirii Cutlumuș și protos al Sfîntului Munte — aflat și el atunci în țară — ca să îngăduie ca monahilor romîni din acest sfînt lăcaș să nu li se impună viața obștească, așa cum reiese din actul din septembrie 1369,⁶⁵ amintit mai sus. În Țara Românească rămîne pînă către jumătatea anului următor — 1370 —, în care timp, cercetînd acuzațiile aduse lui Iachint, constată că nu sînt adevărate.

În aceeași vară, el, împreună cu mitropolitul Daniil al Vidinului — adăpostit pe atunci în țara noastră — pleacă la Țarigrad, ducînd cu ei un pitac al vlădicăi Iachint, prin care acesta se desvinovățea față de ecumenic, arătînd pricinile pentru care n-a putut veni la sinod. Totodată el cerea ca dicheofilaxul Daniil Critopulos să fie hirotonit «*ierarh a toată Ungrovlahia*», căci aceasta este dorința domnului, boierilor și a lui, mitropolitul Iachint.⁶⁶ Patriarhul le împlinește ruga și hotărăște să hirotonească pe Daniil mitropolit peste o parte din Țara Românească, avîndu-și reședința la *Severin*.

Înainte de a păși la împlinirea acestei hotărîri, ecumenicul cere lui Daniil să dea «*făgăduială în scris*» că nu va «*cășuna vreo supărare*» vlădicăi Iachint, rîvnind «*a ținea întreaga mitropolie*» și nu va «*porni cumva împotriva lui pe marele voievod*», ceea ce «*† Preotul Danil Kritopulos dicheofilax †*» și face în august 1370. Prin această «făgă-

58. *Ibidem*, pp. 10-11, nr. XII.

59. *Ibidem*, p. 11, nr. XIII.

60. *Ibidem*, p. 11, nr. XIV.

61. *Ibidem*, p. 11, nr. XV.

62. *Ibidem*, p. 11, nr. XVI-XVII.

63. Preot dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, pp. 172-173, n. 5.

64. Cf. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 6-8; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 20-21.

65. *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 17.

66. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 7-8; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 20-21.

duială», el da următoarele asigurări «nu mă voi arăta vreodată împotriva mitropolitului, nici domnul Țării Românești, din îndemnul meu» nu se va porni împotriva lui, «ci-l voi primi, și-l voi cinsti, și-l voi iubi, și dacă i s-ar întâmpla, ceva, adică fie că s-ar afla acolo sau în altă parte și să primesc aceasta și să nu mă împotrivesc nicidecum vreodată, ci să-l am pe el așa cum îl va avea și Înalt Prea Sfințitul sinod; adică dacă îl au și-l primesc pe acesta ca mitropolit al Ungrovlahiei, să-l am și eu pe el tot astfel, iar de nu, să păzesc cele ce dumnezeescul sinod ar hotări despre el». ⁶⁷

În urma acestor asigurări, patriarhul Filotei, în octombrie 1370, numește pe Daniil mitropolit peste o parte din Țara Românească, împlinind, astfel numai în parte ruga Domnului, a vlădicăi Iachint și a boierilor. În actul de numire se arată că el era «bărbat vrednic de laudă și cucernic și virtuos, destoinic cu harul lui Hristos și potrivit pentru această mare vrednicie și deosebit prin înțelegere și virtute» și că intrând în monahism «și-a schimbat numele în chir Antim».

Odată cu această numire, i s-a dat în sinodul patriarhal «locul celui al Meletinei, pe care și de aci înainte îl va avea la ședințe și pe scaunul sfințitului și marelui sinod și pretutindenea». ⁶⁸

După aceasta Antim va fi venit în țară, păstorindu-și credincioșii ce i se încredințaseră, cărora le-a împlinit, desigur, nevoile religioase, așa cum, de altfel, era îndatorat și prin actul de numire. Ca mitropolit de Severin, el se întâlnește în anii 1379-1380, participând la ședințele sinodului patriarhal din Constantinopol. ⁶⁹

Iscălitura mitropolitului Antim al Ungrovlahiei (1382—1402)

Curînd după începutul anului 1381, murind mitropolitul Ungrovlahiei, Hariton, Antim este trecut în locul său, de la Severin la Argeș. La scurtă vreme după aceasta, el va fi plecat la Constantinopol, unde, începînd din luna mai 1381 — după unii chiar din martie acest an — și pînă în august 1383, se întâlnește de mai multe ori semnînd actele sinodale. ⁷⁰

Pornind de prin anul 1382, ⁷¹ mitropolitul Antim al Ungrovlahiei era locuitor al scaunului mitropolitan din *Nicomidia* Bitiniei avînd adică rangul al VII-lea între mitropoliții ce luau parte la ședințele sinodului patriarhal din Constantinopol. Aceasta, socotește istoricul N. Dobrescu, «poate pentru meritele sale deosebite» și poate, adăugăm noi, pentru trecerea pe care începuse să o aibă înaintea ecumenicului Țara Românească, prin ajutoarele ce dăduse în unele părți ale Ortodoxiei.

Desigur, tot pe temeiul unor astfel de considerente, vlădicăi Antim i s-a acordat de patriarhia ecumenică «titlul de exarh al întregii Ungarii și al plaiurilor, ceea ce însemnează că mitropolitul Țării Românești este și reprezentantul sau delegatul patriarhal

67. Hurmuzaki, XIV, 1, pp. 6-7; Documente, XIII, XIV, XV, p. 21.

68. Hurmuzaki, XIV, 1, pp. 8-9; Documente, XIII, XIV, XV, p. 22.

69. Hurmuzaki, XIV, 1, pp. 10-11.

70. În luna mai 1381 semnează în actul de întărire a păcii dintre Paleologii Ioan și Andronic, iar în iulie și noiembrie același an în actele de hirotonie a lui Casian al Vidinului și de afurisenie a mitropolitului de *Peritheorion*. Anul următor, 1382, în septembrie apare în actul, prin care ecumenicul dă o hotărîre în legătură cu o neînțelegere privitoare la mitropolia *Chersonului*, iar în noiembrie, în cel privitor la strămutarea mitropolitului de *Kotyaëion*. Un an mai apoi, 1383, numele său apare în două acte din 20 ianuarie și 24 august, privind osîndirea a doi clerici: preotul *Machetares* și protopopul *Constantin Kabasilas*. (Vezi Hurmuzaki, XIV, 1, pp. 11-12). Este posibil ca și în actul sinodal din martie 1386, prin care biserica τῆς Κιτιάουως este supusă Mitropoliei Goției, să fie vorba tot de vlădica Antim, deși nu-i numit și deși nu se arată că în acest timp el ar ține încă locul mitropolitului din *Nicomidia* (vezi *ibidem*, p. 12, nr. XXIV).

71. Pentru prima dată apare ținînd locul „celui din *Nicomidia*“, în septembrie 1382 (vezi Hurmuzaki, XIV, 1, p. 12, nr. XX).

pentru ortodocșii din Ungaria..., cum și preste și pentru părțile de peste munți aflate pe acea vreme în stăpînirea domnilor romîni». ⁷²

Deși grec, mitropolitul Antim a fost în relații de prietenie cu patriarhul bulgar *Eftimie* din *Tirnova*, cu care poate se cunoștea fie de cînd acesta din urmă trăise la Constantinopol — în 1363-1364 — fie de cînd el se nevoise la Sfîntul Munte, — prin 1364-1371. ⁷³ Cei doi ierarhi erau în corespondență, scriindu-și unul altuia. Din nefericire nu cunoaștem decît o singură scrisoare trimisă de Eftimie lui Antim, probabil prin anul 1388, sau poate și ceva mai de vreme. ⁷⁴ Prin ea patriarhul se scuză, mai întîi, că nu i-a scris cam de mult, fiind împiedicat de «*neorînduiele vremilor de acum și cruntele turburări*», atît din sudul cît și din nordul Dunării, ⁷⁵ și apoi îi răspunde la unele întrebări ce — printr-o scrisoare trimisă printr-un monah, *Ghenesie*, — îi pusese Antim, în legătură cu căsătoriile a doua, a treia și a patra. De aici, aflăm că o seamă de bulgari, neputînd încheia astfel de căsătorii în țara lor, — din pricina măsurilor luate de patriarh, pentru care vorbeau de rău —, treceau Dunărea și cereau preoților romîni să-i cunună.

Aflînd acest lucru, patriarhul Eftimie scrie imediat lui Antim, rugîndu-l să nu îngăduie, sub nici un motiv, căsătoriile a treia și a patra — căci este oprit de sfintele canoane — și să admită doar numai în cazuri de necesitate extremă pe cea de a doua, însă cu darea unui canon. ⁷⁶

Către sfîrșitul acestui an — 1388 — sau începutul celui următor — 1389 — mitropolitul Antim, aflîndu-se foarte probabil la Constantinopol, ⁷⁷ este lovit de o boală grea. Socotînd că nu va mai scăpa cu viață, el a lăsat arhieria și a îmbrăcat marea schimă, schimbîndu-și numele în *Timotei*. Însănătoșindu-se însă și fiind încă și cu mintea întregă, sinodul patriarhal, printr-o hotărîre luată în ziua de 15 februarie 1389, i-a îngăduit «să aibă arhieria ca și mai înainte», deși după canonul al doilea al sinodului, ținut la Constantinopol în anul 879, arhierul «pogorît în schima monahală, nu mai putea îndeplini cele arhieresti». ⁷⁸

72. N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Romîne. Secolul al XV-lea*, p. 8.

73. Vezi Sl. Kiselkov, Проуки и очерти по старобългарска литература, (*Studii și cercetări de literatură bulgară veche*), Sofia 1956, p. 200.

74. Cf. *ibidem*, p. 201.

75. Este probabil ca patriarhul *Eftimie* să aibă în vedere — cînd scrie acestea — prima năvălire turcească în Bulgaria, cînd au intervenit și ostile lui *Mircea cel Bătrîn* din Țara Romînească, ceea ce ar data scrisoarea în acest timp, căci ea nu indică vremea trimiterii sale (vezi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București 1944, pp. 167, 212).

76. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 166-168; Jordan Ivanov, Стара българска литература (*Literatura bulgară veche*), Sofia 1939, p. 323; prof. Petăr Dinekov, Стара българска литература (*Literatura bulgară veche*), Sofia 1953, p. 79; vezi Sl. Kiselkov, *op. cit.*, pp. 200-202, pp. 200-201.

77. Cf. V. Laurent, Contribution à l'histoire des relations l'église byzantine avec l'église roumaine au debut du XV-e siècle, în *Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*, tome XXVI, 2, București, 1945, p. 175.

78. N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Romîne, secolul XV*, pp. 8, 11-13, n.; Preotul Nicolae M. Popescu, *Antim Critopol*, București 1947, pp. 3-4; V. Laurent, *op. cit.*, pp. 172-176. Este posibil și firesc chiar ca în timpul boalei și megaloschimniciei lui *Antim*, treburile Mitropoliei Ungrovlahiei să fi fost conduse de mitropolitul *Atanasie al Severinului*, care, inclinsă cred, păstora aici de la trecerea lui *Antim* la Argeș. (Pentru aflarea lui *Atanasie* în funcțiune înainte de 1389, cînd socotesc autorii *Manualului de Istoria Bisericii Romîne*, de curînd apărut, că ar fi fost hirotonit, vezi V. Laurent, *op. cit.*, p. 177, n. 2, și p. 180).

Este posibil iarăși ca tocmai în acest timp să se fi pus început, la Argeș, pomelnicului *Sfintei Mitropolii*, trecîndu-se în frunte *Antim* cel ce boala — și deci pomenit la slujbe pentru însănătoșire — și după el, *Atanasie*, cel ce-i ținea locul, lăsîndu-se la o parte cei doi mitropoliți de la început, decedați în acel timp. Prilej pentru începerea pomelnicului va fi dat deci chiar boala lui *Antim*, care trebuia pomenit în rugăciuni pentru deplina sa sănătate. Cred că pomelnicul, la început, a fost întocmit numai pentru vlădiciei aflați în viață, prilej pentru aceasta dînd, repetăm, boala lui *Antim*. Cu timpul s-au adăugat lângă numele acestor doi ierarhi și ale celor ce au urmat în scaun, încă vii fiind ei. Și pomelnicul *Sfintei Mitropolii*, pornit cu *Antim* și *Atanasie* în frunte, așa a rămas, cu toate că *Atanasie* n-a mai trecut pe la scaunul Ungrovlahiei, petrecîndu-și după aceea, mare parte din timp la *Tarigrad*, unde se întîinește destul de des între anii 1396-1397 și 1400-1401, semnînd în actele sinodale de cele mai multe ori ca al *Severinului*, nu al Țării Romînești (vezi *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 24, 28-31). Pînă în anul 1397, i se poate urmări în aceste acte chiar numele și după aceasta numai titulatura. În *Constantinopol* el ar fi rămas pînă către sfîrșitul anului 1403 (vezi V. Laurent, *op. cit.*, p. 180). Ținînd seama de toate acestea, inclîn să cred că *Atanasie* n-a

Chiar în această lună — februarie 1389 —, vlădica Antim participă la ședințele sinodului din Țarigrad, pe ale cărui acte își pune semnătura.⁷⁹ Șederea sa în orașul Sfântului Constantin se prelungește pînă în vara acestui an (1389), cînd, în luna iulie, alături de alți ierarhi și de «celălalt al Ungrovlahiei, Atanasie», semnează în hotărîrea sinodală, privitoare la legăturile dintre episcopul de *Modon* și mitropolitul *Vechiului Patras*.⁸⁰

Complet restabilit după boală, vlădica Antim vine în țară, unde la 8 ianuarie 1392, alături de *Atanasie* mitropolitul Severinului, apare ca martor în fruntea divanului domnesc, într-un hrisov al lui *Mircea cel Bătrîn* pentru Mînăstirea *Cozia*.⁸¹ Această dată nu încheie însă păstoria ierarhului nostru — cum se încearcă a se susține de unii —, ci, deși știrile, pînă acum, lipsesc, totuși înclin să cred că el stă în fruntea bisericii muntene pînă după anul 1400. Argumentele istoricului N. Dobrescu pentru identificarea lui cu acel «*prea sfințit mitropolit al Ungrovlahiei, prea cinstit și exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor*», — nenumit însă —, căruia în mai 1401 patriarhul ecumenic *Matei I* (1397-1410) îi scria să primească în eparhia lui pe un preot moldovean *Isidor*, căci are preoție lucrătoare,⁸² sînt încă destul de plauzibile.⁸³ Pe temeiul lor se poate încă susține că ierarhul nostru era în funcție în anul 1401.⁸⁴ La această dată, el va fi fost destul de înaintat în vîrstă, așa că sfîrșitul vieții sale și deci și al păstoriei nu va mai fi întîrziat multă vreme.

Dacă așa cum se afirmă de unii, moaștele sfintei mucenițe *Filoteia* au fost aduse la Argeș, în timpul domniei lui *Mircea cel Bătrîn*, și anume după anul 1386, cînd *Vidinul* — unde se păstrau pe atunci — a căzut sub turci,⁸⁵ — atunci mitropolitul Antim este cel ce, împreună cu *Mircea Vodă* — la o dată de după 1392, adică din timpul cînd izvoarele tac despre el —, le-au întîmpinat la Dunăre și le-au purtat cu alai pînă la orașul de scaun, așezîndu-le în Biserica Domnească din Cîrtea de Argeș.⁸⁶

În sfîrșit, menționăm că la Universitatea din *Bologna* se află o *Evanghelie grecească* scrisă pe pergament în secolul al XII-lea, care a aparținut vlădicăi Antim, așa cum reiese din însemnarea autografă: «† *A smeritului și păcătosului Antim al Ungrovlahiei*», așternută pe una din filele sale. Cît timp el a stat la Argeș, desigur a avut cu sine și acest prețios manuscris, de pe care adesea va fi slujit în catedrala mitropolitană de aici sau și în alte biserici. La moartea sa, *Evanghelia* va fi rămas în zestrea mitropoliei, de unde, mai apoi, în ce împrejurări nu se știe, s-a înstrăinat, cum, de altfel, s-a întîmpinat și cu multe alte lucrări de artă și valoare istorică ale trecutului nostru.⁸⁷

fost niciodată șezător titular pe scaunul de la Argeș, cu toată trecerea lui în pomelnicul Sfintei Mitropolii imediat după mitropolitul Antim.

79. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 12-13.

80. *Ibidem*, p. 13.

81. St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrîn, 1386-1418*, București, fără an, pp. 11-15; P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I, *Documente interne (1369-1490)*, București 1938, pp. 54-59; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 53-55; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 8; Preotul Niculae M. Popescu, *op. cit.*, p. 3, n. Originalul hrisovului de față nu se cunoaște. O traducere românească a lui, publicată de B. P. Hasdeu în *Istoria Critică*, I, p. 126, n. 12, și folosită de N. Dobrescu, poartă data: 6902 (= 1394), în timp ce copia slavă are data: 6870 (= 1362). Ținînd seama de indiction — 15 —, St. Nicolaescu și P. P. Panaitescu l-au fixat în anul 1392 (= 6900) — așa cum de altfel este și în *Condica mînăstirii Cozia* (nr. 209) de la *Arhivele Statului din București*; — iar editorii ultimei colecții de documente, privind Istoria Romîniei, îl socotesc din anul 1407, arătînd că au făcut rectificarea datei „după indiction și după documentul prin care se dăruiește „Săpatul pînă la gura Ialomîței“, în anul 1406“. Argumente în favoarea datei de 6900 (= 1392), vezi și la N. Docan, *Despre elementele cronologice în documentele românești*, în *Anal. Acad. Rom.*, seria II, istorice, t. XXXII (1909-1910), pp. 384-385. S-ar putea însă ca acest hrisov să nu fie autentic.

82. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 30-31, nr. LXVI.

83. N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Romîne, secolul al XV-lea*, pp. 9-11.

84. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 22; C. Marinescu, *op. cit.*, p. 8; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, pp. 142, 143; V. Sl. Kiselcov, *op. cit.*, p. 200.

85. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 163; D. R. Mazilu, *Sfînta Filoteia de la Argeș. Lămurirea unor probleme istorico-literare*, București 1933, pp. 9, 12.

86. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, LXXII (1954), pp. 1164-1165.

87. Preotul Niculae M. Popescu, *Daniil Critopol*, pp. 4-7. Tot de la vlădica Antim se păstrează în tezaurul Mînăstirii Tismana o frumoasă nabaderniță, donată acestui sfînt lăcaș în jurul anului 1380 (vezi Gabriel Millet, *Broderies religieuses de style byzantin*, Paris 1947, pp. 2-6, 64-65, și pl. CXXIX-CXXX).

Încheind, vom reaminti că mitropolitul Antim este cel ce deschide șirul ierarhilor ungrovlahi din pomelnicul Sfintei Mitropolii și vom semnala că dacă în anul 1401 el era în țară, unde-i scria ecumenicul, atunci este posibil ca să-și fi încheiat zilele aici, îngropându-se undeva în jurul bisericii vechei mitropolii din Argeș.

TEODOR (1402 (?) — ?).

După moartea vlădicăi Antim, scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei a fost ocupat, se pare, de un mitropolit *Teodor*,⁸⁸ despre care însă pînă acum nu s-a descoperit nici o știre. Dar prezența sa stăruitoare — îndată după mitropoliții Antim Critopulos și Atanasie al Severinului în pomelnicele sfintei Mitropolii și ale altor lăcașe sfinte din țară — ne face să-i rezervăm loc în șirul vlădicilor ungrovlahi din acest început de veac.

S-ar putea ca ei să fie mitropolitul de Melitene — nenumit însă —, care, în septembrie 1395, a fost trimis în Moldova să ridice de deasupra poporului afurisenia aruncată de ecumenic în timpul certei cu mitropolitul Iosif⁸⁹ și care, — cum ne încredințează un studiu apărut cu un deceniu și jumătate în urmă —, după întoarcerea la Constantinopol — drept recompensă pentru împlinirea cu succes a misiunii avute — ar fi fost făcut mitropolit al Ungrovlahiei, al cărei scaun era vacant. Acest ierarh, care în Țarigrad era unul din susținătorii mult zbuțiatului patriarh *Matei I*, ar fi fost trimis să păstorească în Ungrovlahia prin anul 1403,⁹⁰ deci aproape de timpul cînd s-ar fi încheiat și păstoria lui Antim Critopulos. Cît timp va fi condus mitropolia Țării Românești, nu se știe.

Sigur, în prima jumătate a anului 1412 el nu mai era în scaun, căci atunci la Argeș păstorea un alt ierarh.

EFTIMIE (c. mai 1412 — ?)

Acest mitropolit al Ungrovlahiei este întilnit în două acte de donație din lunile *mai* și *octombrie 1412*, păstrate în grecește și aflate într-o mînăstire din Meteore. Pe aceste acte, al căror original a fost redactat în slavonește, și-a pus semnătura și «† *Eftimie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia*».⁹¹ Din această titulatură se constată, pentru prima dată, folosirea titlului de «*arhiepiscop*» de către ierarhii ungrovlahi, ceea ce pe atunci era în uz numai pentru patriarhul ecumenic din Constantinopol.⁹²

Alte date biografice, privind persoana vlădicăi Eftimie, desigur și el tot grec de neam, lipsesc. Păstoria lui — care nu se știe cînd s-a încheiat — va fi durat totuși cîtiva ani. În acest caz, el și cu voievodul Mircea cel Bătrîn, — probabil la stăruința regelui *Sigismund* al Ungariei, — vor fi trimis la sinodul din *Constanța* (1414-1418), unde, între altele, avea să se discute și problema unirii bisericilor de apus și răsărit, pe boierul *Thobermur (Dobromir)*, ca reprezentant al țării și bisericii românești.⁹³

Menționăm că poate acest ierarh este unul din cei doi «*Eftimie arhiepiscop*», care apar, în prima parte a pomelnicelor mînăstirii *Tismana*⁹⁴ și schitului *Topolnița*,⁹⁵ la un loc cu un «*pravoslavnic țar Constantin*», un «*ieromonah Nicodim*», cu «*arhiepiscopul Iosif*» și «*episcopul Daniil*» poate de Vidin și cu doi arhiepiscopi *Mihail* și *Iosif*, și nu în cel al sfintei mitropolii, cum, de curînd, s-a afirmat.⁹⁶

88. N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 22-24; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 143. Semnalăm că mai înainte, un mitropolit al *Vicinei* purtase acest nume, care azi e aproape inexistent printre monahi.

89. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 23-24, nr. XLVII.

90. V. Laurent, *op. cit.*, pp. 166-169.

91. † Ἐφθύμιος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος καὶ μητροπολίτης πάσης Οὐγκροβλαχίας, vezi V. Laurent, *Contribution à l'histoire des relations de l'église byzantine avec l'église roumaine*, pp. 169-170.

92. Cf. V. Laurent, *op. cit.*, p. 170, n. 1.

93. N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 24-26; Constantin I. Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța (în Baden) în anul 1415*, București 1927, passim; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 169-173.

94. Acad. R.P.R., Ms. nr. 2460, f. 1 v și Ms. nr. 2500, f. 13 v.

95. Acad. R.P.R., Ms. nr. 2199, f. 12.

96. Vezi *Istoria Bisericii Române. Manual pentru Institutele Teologice*, I, p. 258. (În cele următoare, se va cita: *Manual*, I). Cei doi *Eftimie* trecuți în pomelnicul Sfintei Mitropolii au păstorit în a doua jumătate a veacului XVI. Toți ierarhii ungrovlahi trecuți aci poartă titlul de „*arhiepiscop*“, așa că această titulatură nu ne-ar ajuta să identificăm pe *Eftimie* din secolul XV, care primul și-a zis „*arhiepiscop*“.

IOSIF (c. 1464 — ?).

După Eftimie, vreme de peste o jumătate de veac, pe cât se știe acum, izvoarele, de orice fel, nu mai amintesc pe niciunul din mitropoliții Ungrovlahiei.⁹⁷ Pricina acestei tăceri a documentelor, ar putea să fie timpul de decadentă politică din țară, ce a urmat după moartea lui Mircea cel Bătrîn (31 ianuarie 1418), când, desigur, nici biserica nu va fi putut fi în floare.

Deabia la 28 octombrie 1464, într-un hrisov, prin care *Radu cel Frumos* (1462-1474) întărește Mînăstirii Snagov mai multe proprietăți și-i dă privilegiul de a-și alege egumen dintre călugării săi, fără nici un amestec din afară, apare, ca martor, în fruntea divanului domnesc «*Mitropolitul Ungrovlahiei chir Iosif*».⁹⁸

Alte știri despre el nu se mai cunosc. Se poate ca el să fi fost făcut mitropolit de Radu cel Frumos, de a cărui încredere, se pare, se bucura. Ca neam este posibil să fi fost român și înainte de a ajunge în scaunul de la Argeș, a fost poate egumen la Mînăstirea Cozia, unde la 7 august 1451, se întâlnește într-adevăr, stărețind un *Iosif*.⁹⁹ Egumenia acestuia, încetînd înainte de 30 mai 1464, când aci era egumen un *Simion*,¹⁰⁰ ușor se poate presupune că el e una și aceeași persoană cu mitropolitul Iosif, amintit în actul din 28 octombrie 1464.

În acest caz, păstoria sa a putut începe ceva mai devreme decît această din urmă dată, netrecînd însă peste luna august din anul 1462, când și-a început domnia Radu cel Frumos, cel ce, poate, l-a făcut mitropolit și l-a pus în fruntea divanului. Dacă într-adevăr el este fostul stareț al Coziei, atunci, după cîte se știu pînă acum, el este și primul pămîntean, ajuns la conducerea bisericii ungrovlahie, căci, cum s-a arătat, toți cei înșirați mai sus, au fost greci.

Păstoria lui s-a întins poate pînă în anul 1477, când, probabil, s-a ales urmașul său, Macarie.

Înceind, vom aminti că un «*arhiepiscop Iosif*» se află în pomelnicul mînăstirii Argeș,¹⁰¹ iar în cele ale mînăstirii Tismana,¹⁰² și schitului Topolnița¹⁰³ acest nume se întâlnește de cîte trei ori.

MACARIE (c. 1482, 1483 — ?).

Urmașul lui Iosif a fost, cum arătarăm, *Macarie*, despre care iarăși nu se știe precis cînd și-a început păstoria. Un stareț cu acest nume se întâlnește tot la Mînăstirea Cozia, la 15 iulie 1475.¹⁰⁴ Dacă și acesta este identic cu mitropolitul Macarie, — cum socotește

97. Cu cîțiva ani în urmă, profesorul Al. Elian a făcut la fostul *Institut de Cercetări balcanice din București* o comunicare, în care a readus în discuție autenticitatea corespondenței purtată în anul 1456/1457 între Ștefan cel Mare al Moldovei și arhiepiscopul *Dorotei al Ohridei*. Cum se știe, această corespondență, în urma studiului, publicat în anul 1915 de slavistul Ioan Bogdan (vezi *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, în *Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei*, I, București 1915, pp. 106-122) a fost socotită neautentică. Prof. Al. Elian însă, dimpotrivă, o crede autentică. Dacă după publicarea studiului, argumentele d-sale în favoarea acestei teze vor rezista criticilor ce se vor aduce și deci vor rămîne valabile — apărînd astfel autenticitatea corespondenței —, atunci în anul 1456-1457 mai apare un mitropolit al Ungrovlahiei, *Macarie*.

Acest ierarh, pentru care *Dorotei al Ohridei* ar fi intervenit la Ștefan cel Mare, îndemnîndu-l să-l cheme la hirotonia mitropolitului din țara sa, Moldova, a și fost trecut în unele liste ale vlădicilor ungrovlahi. (Vezi E. Golubinski, *op. cit.*, pp. 21-22; Gh. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei, I, 1359-1709*, București 1906, p. 92; Preotul George I. Gibescu, *Istoricul Mitropoliei Ungrovlahiei și mitropoliții Țării Muntenestei*, București 1907, p. 55; Ivan Snegarov, *История на Охридската архиепископия-патриаршия оть падането и подь турцитѣ до нейното унищожение* (1394-1767, Sofia 1932, p. 253).

98. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 50; P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești*, pp. 257, 259; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 138; George D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Românească, I (1389-1495)*, București 1943, p. 192; Niculae I. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București 1944, pp. 34-35. Lesviodacs, care a cunoscut acest act, îl socotește din anul 1465 (*op. cit.*, p. 397).

99. Arhiv. Stat., *Condica* nr. 215, f. 38; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 223-227; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 121-123.

100. Arhiv. Stat., *Condicele* nr. 215, f. 107; nr. 712, f. 399; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 247-248; *Documente*, XIII, XIV, XV, pp. 133-134.

101. Arhiv. Stat., *Ms. nr. 742*, f. 4r; *Ms. nr. 743*, f. 11.

102. Acad. R.P.R., *Ms. nr. 2460*, f. 1v-2; *Ms. nr. 2500*, f. 13v.

103. Acad. R.P.R., *Ms. nr. 2199*, f. 12.

104. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 290, 292; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 154.

N. Dobrescu, — ¹⁰⁵ atunci și el este tot pămîntean, iar numirea sa s-a făcut înainte de 9 ianuarie 1478 — cînd la Cozia era un alt stareț *Ilarion* —; ¹⁰⁰ poate după noiembrie 1477, dată la care a luat domnia Basarab cel Tînăr (nov. 1477-1482), cel care i-a arătat destulă încredere.

Prima mențiune documentară sigură despre acest ierarh ungrovlah este din 23 martie 1482, cînd apare, ca martor, în fruntea Divanului domnesc, într-un hrisov al lui *Basarab cel Tînăr*, emis în favoarea Mînăstirii *Snagov*, căreia îi întărește mai multe proprietăți. ¹⁰⁷

După trecere de peste un an de zile ierarhul nostru — « ѿ митрополит кир Макарие » — iarăși apare, ca martor, în divanul domnesc, într-un alt document intern. De astădată este vorba de hrisovul pe care *Vlad Călugărul* (1482-1495), la 1 iunie 1483, îl da Mînăstirii *Tismana*, căreia îi confirmă stăpînirea peste unele sate și moșii. ¹⁰⁸

În afară de aceste două știri precise, privind pe vlădica Macarie, s-au mai păstrat de la el două scrisori: una către voievodul Ardealului *Ștefan Bathory* și alta către județii și pîrgarii din *Brașov*. Din nefericire niciuna din aceste prețioase mărturii, emanînd de la însuși ierarhul nostru, — de altminteră primele de acest fel, cunoscute —, nu poartă data. Editorul lor, slavistul *Ioan Bogdan* le-a socotit a fi din anul 1480, căci sprijinit pe *Miletici* și *Agura*, ¹⁰⁹ a crezut că mitropolitul Macarie se întîlnește pentru prima dată în acest an. După cuprins însă, mai ales prima, pare a fi de prin anul 1481, cînd, datorită mișcărilor de trupe străine prin țară, din acest timp, ¹¹⁰ domnul, spre mai multă siguranță, își va fi trimis doamna în Ardeal, la curtea lui *Ștefan Bathory*, cel ce, începînd din anul 1480 stăpînea în această parte de loc. ¹¹¹ Prin această scrisoare vlădica Macarie roagă pe craiul ardelean să continue a trăi în pace cu Basarab cel Tînăr, domnul său și totodată să pună în libertate pe soția acestuia, doamna Maria și pe soli. ¹¹²

Prin cea de a doua scrisoare ierarhul nostru trimite ca sol la Brașov pe un Dragomir, dîndu-i desigur, însărcinarea să trateze vreo oarecare problemă cu sașii de acolo. ¹¹³

Alte amănunte privitoare la persoana acestui vlădică nu ne dau scrisorile de față. Se poate însă bănui trecerea ce el va fi avut la domn, dacă acesta l-a împuternicit să trateze probleme atît de importante cu craiul *Ștefan Bathory* (1480-1492).

Hrisovul din 1 iunie 1483 ne lasă să înțelegem că vlădica Macarie s-a bucurat și de încrederea urmașului lui Basarab cel Tînăr, *Vlad Călugărul*. Acest lucru ne face să credem că el s-a menținut în scaun și sub acest voievod, păstorind biserica Ungrovlahiei pînă la moartea sa întîmplată poate către anul 1490, cînd se pare că la Argeș vlădicea un alt ierarh.

105. N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Romîne, secolul XV*, p. 34.

106. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 215*, f. 82 v (cu data 9 ianuarie 6086 (= 578), evident copiată greșit pentru 6986 (1478)); Nr. 712, f. 463; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 299; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 160.

107. Arhiv. Stat., *Secția Istorică, nr. 64*; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 324, 326; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 173; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 243; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 35-36. Hrisovul de față — neputîndu-i-se descifra ușor anul —, a fost publicat și cu data de: 6950-5508 = 1442, creîndu-se astfel un nou mitropolit, *Macarie*, în acest an (vezi Lesviodacs, *op. cit.*, p. 397, și după el și alții), precum și cu data: 6988-5508 = 1480, socotindu-se ierarhul nostru menționat pentru prima dată în acest an (vezi L. Miletici și D. Agură, *Дакско-Ромънскѣ и гѣхната славянска писменостъ*, Sofia 1893, p. 129; St. Nicolaescu, *Vechimea mînăstirii Snagov*, în revista *București*, nr. I (1935), p. 111). Acest din urmă an l-a avut desigur în vedere *Ioan Bogdan*, cînd a socotit pe *Macarie* mitropolit la anul 1480 (vezi *Documente și registre privitoare la relațiile Țării Rumînești cu Brașovul și Ungaria în secolele XV și XVI*, București 1902, pp. 235-236). După el a luat, cu oarecare rezervă, N. Dobrescu (vezi *Din istoria Bisericii romîne. Secolul al XV-lea*, pp. 33-34), de unde a trecut ca dată sigură în Manualul de Istoria Bisericii romîne destinat tinerimii din Institutetele Teologice (vezi *Manual*, I, p. 260).

108. Arhiv. Stat., *Secția Istorică, nr. 665*; P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești*, I, pp. 335, 337; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 177; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 256; N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 34-35.

109. L. Miletici și D. Agură, *op. cit.*, p. 338.

110. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, II, 1, ed. IV, București 1943, p. 122.

111. Vezi A. Sacerdoțeanu, *Indrumări în cercetări istorice*, București 1943, p. 269.

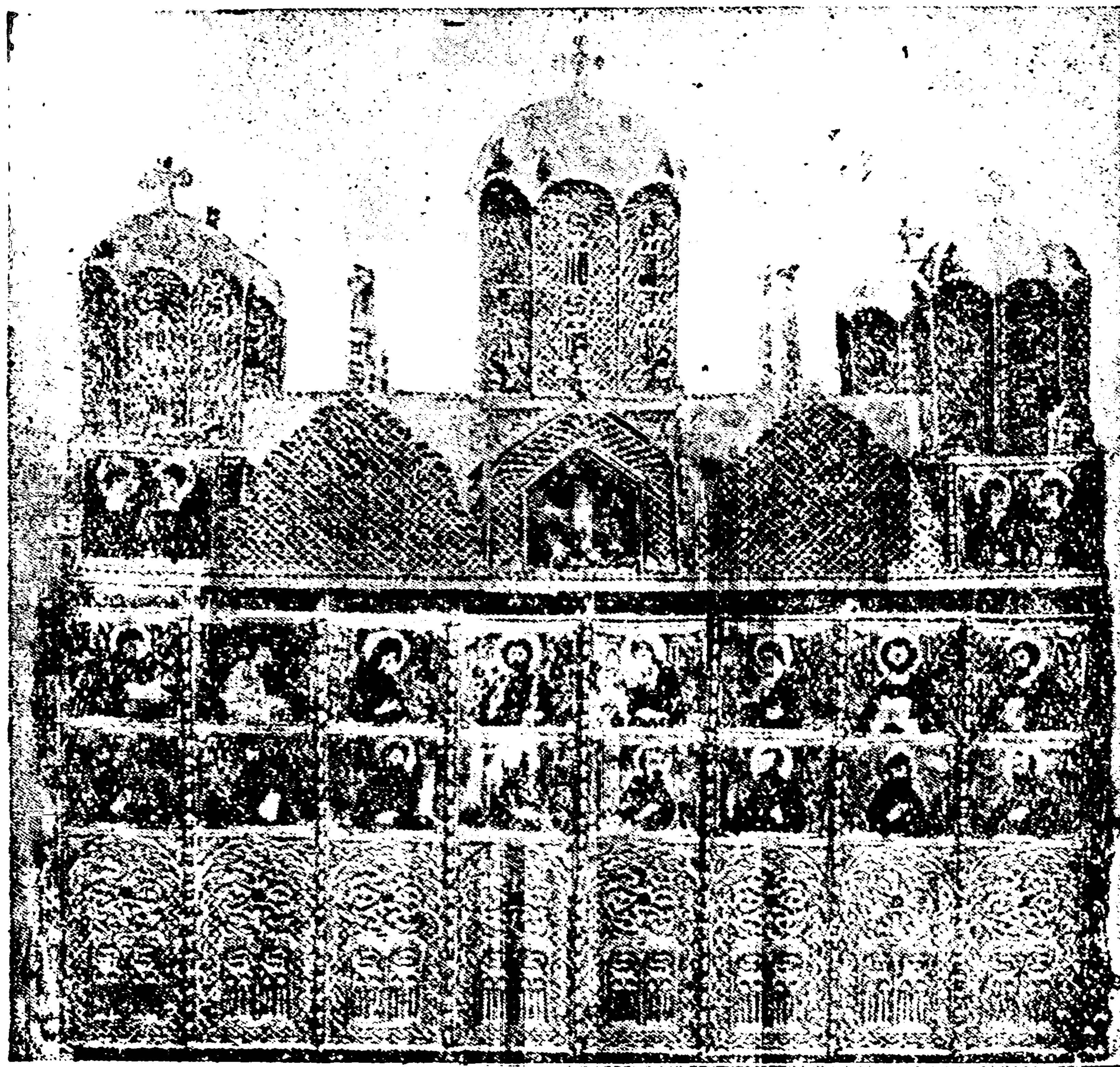
112. Acad. R.P.R., *Doc. fot.*, VIII/145; *Ioan Bogdan*, *Documente și regeste*, p. 235; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 33.

113. Acad. R.P.R., *Doc. fot.*, VIII/146; *Ioan Bogdan*, *op. cit.*, p. 306 (numai regist).

Pomelnicele Mînăstirii *Tismana* și Schitului *Topolnița* — amintite mai sus — au în prima lor parte cîte doi arhiepiscopi cu acest nume, iar cel al Mînăstirii *Cotmeana* începe chiar cu un «Macarie arhiepiscop», arătat a fi păstorit în anul 1442.¹¹⁴

ILARION (c. 1493, 1494 — ?).

După moartea vlădicăi Macarie, — la o dată nu încă îndestul de precizată — a fost făcut mitropolit al Ungrovlahiei, *Ilarion*, venit poate tot de la Mînăstirea *Cozia*, unde egumenea, cum s-a arătat, la 9 ianuarie 1478,¹¹⁵ un stareț cu acest nume. În cazul cînd el este una și aceeași persoană cu acesta din urmă, atunci alegerea sa s-a făcut

Chivotul cu moaștele Sfîntului Nifon, de la Mînăstirea Dionisiu din Muntele Athos

înainte de 17 aprilie 1488, căci la această dată era stareț în ctitoria lui Mircea cel Bătrîn un ieromonah *Visarion*.¹¹⁶

Pentru prima dată însă, vlădica Ilarion este amintit deabia în anul 1493 în pisania schitului *Babele*, din fostul județ *Vlașca*, zidit cum se știe, de *Vlad Călugărul*.¹¹⁷

114. Acad. R.P.R., Ms. nr. 2603, f. 6 v.

115. *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 160.

116. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 263, 366, 372 ; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 193 ; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 46.

117. Piatra cu pisania acestui schit s-a pierdut. Inscricția ei a fost copiată însă de mitropolitul *Neofit Cretanul* în anul 1746, cu prilejul vizitei canonice făcute în eparhie, despre care vizită a lăsat note de călătorie. (Vezi Protos. Ghenadie Enăceanu, *Metropolitul Ungrovlahiei Neofit I*, în *Bis. Ort. Rom.*, II (1875-1876), p. 326 ; St. Nicolaescu, *Documente slavomîne cu privire la relațiile Țării Romînești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*,

În anul ce a urmat — 1494- —, la 16 martie, «*prea sfințitul mitropolit chir Ilarion*» apare ca martor în fruntea divanului domnesc într-un hrisov, prin care *Vlad Călugărul* confirma daniile făcute Mănăstirii *Bistrița* din *Vâlcea* de ctitorii ei, boierii *Craiovești*.¹¹⁸

În timpul păstoriei sale, poate, unul din acești boieri, banul *Barbu Craiovescu* — cu multă osteneală și cheltuieli — a adus în țară, — «*la leat 7006 (=1497-1498)*» — moaștele Sfântului *Grigorie Decapolitul*, pe care le-a așezat în ctitoria familiei sale, aci amintită,¹¹⁹ fiind de față, desigur și ierarhul nostru.

Cît timp se va mai fi întins păstoria lui *Ilarion* după aceasta, nu se poate spune, din lipsă de izvoare. Este posibil însă ca ea să fi atins și primii ani ai secolului al XVI-lea, căci pînă la reorganizarea bisericii Țării Românești de către patriarhul ecumenic *Nifon II* — sub *Radu cel Mare* —, documentele nu mai fac amintire de nici un ierarh al Ungrovlahiei.

Un «*Ilarion arhiepiscop*» nu se întâlnește decît în pomelnicul mănăstirii *Argeș*, la șirul mitropoliților.¹²⁰

*

Veacul al XVI-lea găsea biserica Țării Românești oarecum dezorganizată: scaunul Ungrovlahiei, vacant, iar Mitropolia de peste Olt de mult apusă. Pe deasupra, în ultimul secol, populația țării crescuse în chip destul de simțitor, așa încît un singur ierarh sau chiar și doi nu mai erau îndestulători pentru nevoile ei religioase. Sarcina unei mai bune așezări a acestor lucruri din biserica noastră, revine voievodului *Radu cel Mare* (1495-1508), care și purcese a o împlini cu ajutorul Sfântului *Nifon*, fost patriarh al Constantinopolului.

Acesta era de fel din *Pelopones*, se călugărise la mănăstirea *Dionisiu* din Muntele Athos, fusese mitropolit al Salonicului și de două ori patriarh al Țarigradului (1486-1488; 1496-1498), însă se retrăsese, în ambele rînduri, din pricina neînțelegerii cu stăpînirea turcească, fiind apoi surghiunit la *Adrianopol*.¹²¹ Cunoscîndu-l și apreciîndu-l ca pe un iscusit cîrmuitor sufletesc, *Radu cel Mare*, cu învoirea turcilor, l-a adus în țară, pare-se în primăvara anului 1503, cerîndu-i, precum ne informează *Gavriil Protul*, să «înderepteze» situația din biserica țării sale. Sfîntul *Nifon*, aflînd, într-adevăr, «*biserica izvărîtă și cu obiceiuri reale și nesocotite*», a adunat sobor mare, alcătuit din «*toți egumenii de la toate mănăstirile țării Ungrovlahii și tot clirosul bisericii... de împreună cu Domnul și cu toți boierii, cu preoții și cu mireanii*» — nici o amintire, deci, de vreun ierarh al țării, căci nu era — și «*a tocmît toate obiceiurile pre pravilă și pe așezămîntul Sfinților Apostoli*».

Pășind la reorganizarea ierarhiei muntene, *Nifon*, în acest sobor, a propus lui *Radu cel Mare* să mute «mitropolia din *Argeș* în *Tîrgoviște*»¹²² —, ceea ce acesta n-a apucat însă, a face — și a hotărît înființarea a două episcopii: la *Rîmnicea* și *Buzău*, pentru care a și hirotonit «*doi episcopi*».

Viața Sfîntului *Nifon*, scrisă de *Gavriil Protul*, nu spune că în acest sobor înaltul prelat a dat și Mitropoliei Ungrovlahiei un vlădică, lucru ce ne face să credem, că treburile acestei eparhii se rostuiău, în acest timp, de el însuși.

Vreme îndelungată însă, nu i-a fost dat Sfîntului *Nifon* să vadă roadele organizației bisericești ce înfăptuise în țară, deoarece, neîngăduind o căsătorie, ce — împotriva

București 1905, p. 240; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 35; C. C. Giurescu, *La 450 de ani de la moartea lui Radu cel Mare domnul Țării Românești (1495-1508)*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), p. 369, n. 18.

118. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 91; *Documente*, XIII, XIV, XV, p. 226; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 36.

119. Vezi *Dragoș P. Petroșanu, Sfîntul Grigorie Decapolitul din Mănăstirea Bistrița-Vâlcea*, București 1942, p. 6.

120. Arhiv. Stat., *Ms. nr. 742*, f. 4; *Ms. nr. 743*, f. 11.

121. Vezi pentru el: *Viața și traiul Sfîntului Nifon Patriarhul Constantinopolului*, ed. Tit Sîmedrea, București 1937; *Diaconul dr. Niculae M. Popescu, Nifon II, Patriarhul Constantinopolului*, București 1914; *D. Mazilu, Contribuțiuni la studiul vieții Sf. Nifon Patriarhul Constantinopolului*, București 1928.

122. Cf. *Viața și traiul Sfîntului Nifon Patriarhul Constantinopolului*, ed. Tit Sîmedrea, p. 28.

canoanelor — Radul cel Mare voia să facă soarei sale *Caplea*, a ajuns la neînțelegere cu acesta, și în anul 1505,¹²³ a părăsit țara, retrăgându-se, pînă la urmă, la mînăstirea Dionisiu în Sfîntul Munte, unde a și murit la 11 august 1508. A fost canonizat în ziua de 16 august 1517 la Argeș, cu prilejul tîrnosirii mînăstirii lui Neagoe, fixîndu-i-se ca zi de pomenire, ziua morții, adică 11 august.¹²⁴

MAXIM (c. 1505—1512).

După plecarea Sfîntului Nifon, biserica munteană a fost ocîrmuită de mitropolitul *Maxim*, aflat în pomelnicul Sfintei Mitropolii, în cel de al patrulea loc. Acesta era de neam sîrb, coborîndu-se din neamul despoților *Brancovici*: tatăl său se numea *Ștefan*, iar mama sa *Anghelina*, era fiica principelui albanez *Aranit*. Ca mirean a purtat numele *Gheorghe*. După anul 1459, cînd Serbia a căzut sub turci, tînărul Gheorghe cu fratele său mai mare, Ioan, a rătăcit cîțva timp prin Ungaria, participînd uneori la luptele pe care armata regelui maghiar le-a avut cu turcii.

Acesta — regele ungar —, apreciindu-i vitejia și tîria de caracter, a voit să-i dea în căsătorie pe o rudă a sa, *Isabela*, însă despotul Gheorghe a refuzat, căci principesa n-a voit să se lase de catolicism, cum îi ceruse el.

După acest incident, Gheorghe Brancovici a părăsit Ungaria, mergînd în părțile *Sirmiului*, unde, cu toată împotrivirea familiei, în anul 1495 s-a călugărit în mînăstirea *Kupinic*, — numită și *Ierusalimul de Sus* —, schimbîndu-și numele în *Maxim*. Un an mai tîrziu, 1496, este hirotonit preot de *Calevit*, mitropolitul *Sofiei* († 1503).¹²⁵ Tot în acest an, el, împreună cu fratele său Ioan și cu mama lor Anghelina, se întîlnește făcînd danie unei mînăstiri atonite.¹²⁶

Șase ani mai tîrziu — 10 decembrie 7011 (1502) — fratele său, Ioan despotul moare fără urmași și atunci ieromonahul Maxim — viețuitor, în acel timp, în mînăstirea *Bersakovo* — rămîne singurul moștenitor al tronului său. Cu toată stăruința regelui *Vladislav* al Ungariei și a poporului sîrb, el refuză să plece din mînăstire. Curînd după aceasta, e silit să-și părăsească patria, din pricina năvălirii oștilor musulmane, trecînd Dunărea în Țara Romînească, la curtea lui *Radu cel Mare*.

Biograful său istorisește acest fapt astfel: «*Alungat din casă și din patrie, fericitul Maxim luă cu sine moștia fratelui și ale părinților săi și merse la Radu Domnul Munteniei, carele, fiind iubitor de Hristos, îl primi cu bucurie sufletească și cu veselie și-i dete un loc de odihnă, (întocmai) ca și în patria (sa)*». ¹²⁷ Venirea ieromonahului Maxim la noi, a putut avea loc după începutul anului 1503, cînd desigur era în țară și patriarhul Nifon II, adus de Radu cel Mare pentru reorganizarea bisericii. Este posibil ca soborul adunat, cu acest prilej, — avîndu-se și încuviințarea domnului — să-l fi aprobat episcop pentru vreunul din scaunele episcopale, atunci înființate.¹²⁸ Într-o versiune a vieții sale se spune chiar: «*iar mai apoi îl făcu — Radu cel Mare — pe Maxim ieromonahul episcop*». ¹²⁹ El va fi fost hirotonit întru arhiereu de însuși Sfîntul Nifon,¹³⁰ poate la Curtea de Argeș — unde se afla încă Mitropolia — sau la Tîrgoviște, ajutat fiind

123. Diaconul Dr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 57.

124. Gh. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 98; *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), p. 871.

125. Ivan Snegarov, *op. cit.*, p. 250.

126. N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Romîne. Secolul al XVI-lea* (curs litografiat), București 1911-1912, p. 21.

127. *Archiva istorică a Romîniei*, tom. II, București 1865, p. 67.

128. De va fi fost la *Rîmnic*, cum cred autorii *Manualului de Istoria Bisericii Romîne*, e greu de spus, din lipsă de izvoare. Semnalăm deocamdată că el nu se află trecut în pomelnicul acestei episcopii, ci numai în cel al Mitropoliei Ungrovlahiei.

129. Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti pînă la Urechia*, București 1891, p. 269.

130. N. Dobrescu, în susamintitul curs, p. 22, arată că ieromonahul *Maxim* a fost hirotonit arhiereu de *Calevit mitropolitul Sofiei*. De aci știrea a trecut, desigur, în *Manualul de Istoria Bisericii Romîne* (vol. I, p. 308), unde ea a fost schimbată, în sensul că de *Calevit* a fost hirotonit preot, nu arhiereu. Aci nu se arată însă cînd a fost sfințit arhiereu și de cine, informîndu-ne doar că el „a fost hirotonit mitropolit al Țării Romînești într-un sinod”. Cum se va fi putut face aceasta !.. Reamintim că una din versiunile vieții lui Maxim arată limpede că el a venit în Țara Romînească ieromonah, deci nu mai putea fi hirotonit aici preot de *Calevit* al *Sofiei*. Mai sigur pare că Maxim a fost sfințit preot-ieromonah de *Calevit* în anul 1495, cum arată Snegarov, și că arhiereu a putut fi hirotonit de însuși patriarhul *Nifon II*, după ce sinodul adunat de el — poate la Tîrgoviște — l-a aprobat pentru această treaptă din taina preoției.

poate de vreun ierarh de peste Dunăre. După hirotonie Maxim va mai fi rămas pe lângă patriarhul Nifon, stîndu-i la îndemînă în opera de reorganizare bisericească ce înfăptuia la noi. Prin anul 1505, sfîntul Nifon, părăsind țara în urma neînțelegerilor avute cu Radu cel Mare, Maxim ia în mîini conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei. Avînd în minte, desigur, această grabnică trecere în fruntea bisericii Țării Romînești, biograful său adaugă în una din versiunile vieții sale: «și nu după multă vreme (de la sosirea în țară) îl făcu (Radu cel Mare) arhiepiscop al Țării muntenești». ¹³¹

Sederea lui în țara noastră, este legată de unele fapte din acea vreme, astfel: Se pare că în 1504 a mijlocit căsătoria lui *Pîrou* fiul *Caplei*, sora lui *Radu cel Mare* cu fata lui *Dimitrie Iacsici*, unul din fruntașii de atunci ai poporului sîrb. ¹³²

În octombrie 1507 izbucnește un conflict între *Radu cel Mare* și *Bogdan Vodă* al Moldovei din pricina unui pretendent la tronul acestuia din urmă, numit *Roman* susținut de domnul muntean. Pretendentul *Roman* a și năvălit cu oaste valahă peste *Milcov*, prădînd ținutul *Putnei*. Drept răspuns, *Bogdan Vodă* și-a strîns armată și «au intrat la locul ce să chiamă *Rățezatu*, la *Movila Căiatii*, de cea parte de *Rîmnicu...* și au săzut cu oastea de cea parte de *Rîmnicu zece zile de au prădat și au arsu de la *Milcov* pînă la *Rîmnic* și în jos pre de amîndoaș părțile pînă la *Sirétiu*». ¹³³ Spre acest loc își îndreaptă oastea și *Radu cel Mare*, însă la ciocnirea celor două armate nu s-a ajuns, căci «*Maxim arhiepiscopul îi înduplecă și-i împacă și-i aduse la dragoste și incredințare pașnică*», ¹³⁴ arătîndu-le «că sint creștini și o seminție». Intervenția sa a fost încununată de succes, deoarece *Bogdan Vodă*, «văzînd atîta rugăminte» din partea lui «au făcut pace pentru voia lui și au trimis cu dinsul (*Maxim*) solul său la *Radul Vodă*; și acolo *Radul Vodă* cu boiarii săi au jurat pre *Sfînta Evanghelie* cum ca să fie pacea neclătîită în vécî». ¹³⁵ Astfel, prin intervenția mitropolitului *Maxim*, s-a oprit vărsarea de sînge între frați.*

Se crede că vlădica *Maxim* a fost folosit de *Radul cel Mare* — în anii 1507-1508 — în solie la regele Ungariei *Vladislav II* (1490-1516) și la sașii din *Ardeal*, în vederea ducerii de tratative, privitoare la relațiile de bună vecinătate între statele lor și la adăpostirea lui *Radu Vodă* peste munți în caz de primejdie sau scoatere din domnie. ¹³⁶

Sub urmașul lui *Radu cel Mare*, *Mihnea cel Rău* (1508-1510), «preasfințitul mitropolit chir *Maxim*» (ωσϕενίηι μιτροπολιτ кир Максим), la 10 septembrie 1508, apare ca martor în fruntea divanului domnesc într-un hrisov prin care acest voievod întărește *Mînăstirii Bistrița* unele sate și țigani. ¹³⁷ Deși acest fapt ar arăta oarecare

131. Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti*, p. 269.

132. N. Dobrescu, *Curs de Istoria Bisericii Romîne. Sec. XVI*, p. 23.

133. Grigorie Ureche, *Domnii Terei Moldovei și viața lor*, în: Mihail Kogălniceanu, *Cronicele Romîniei sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, I, ed. II, București 1872, p. 181; Grigorie Ureche și Simion Dascălul, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. II, comentată de Constantin C. Giurescu, Craiova 1939, p. 84, și ed. P. P. Panaitescu, București 1954, p. 128. (Ureche numește pe *Maxim*, *Maximian*, și arată că în acest moment era călugăr); *Cronica lui Macarie*, în Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti*, p. 150. (Măcarie, vorbind despre acest moment din viața lui *Maxim*, spune că, cei doi domni ar fi ajuns la conflict „dacă milostivul Dumnezeu nu i-ar fi împedat prin obicinuita lui iubire de oameni și nu le-ar fi trimis împăciuitoare pe *Maxim* despotul, cu adevărat fiu al luminei“, care a vorbit „cu unul și cu altul despre pace și, în nădejdea sa neînșelîndu-se, îi trimise pe amîndoi împăcați în ale lor“. Mai departe *Macarie* face următoarea afirmație care, cum s-a dovedit mai apoi, nu corespunde adevărului: „nu mult după aceea (*Maxim*) cu vrednicie fu ridicat la scaunul de mitropolit de către arhierii moldovenesti și pînă la moarte sluji drept podoabă scaunului din Cetatea Albă“, căci, cum se știe, *Maxim* a fost mitropolit al Țării Romînești, nu al Cetății Albe. Acest fapt este amintit, mai pe scurt, însă, și de cronicarul *Radu Popescu* (vezi N. I. Simache și Tr. Cristescu, *Viața și opera lui Radu Popescu*, Ploiești 1943, pp. 68-69).

134. *Viața lui Maxim*, în Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti*, p. 269. Cealaltă versiune a vieții sale, publicată în *Archiva istorică a Romîniei*, II, pp. 67-68, amintind acest moment, spune că atunci cînd era „aproape să se înceapă bătălia..., fericitul *Maxim* zbură ca o pasăre în mijlocul ambelor armate și prin divina înțelepciune a minții sale, alină pe amîndoi domnii, care, întăriți prin dragoste, s-au întors fiecare pe acasă, lăudînd pre Dumnezeu și pre sfîntul pe care, amîndoi îl luară în dragoste“. Spre deosebire de versiunea publicată de Ioan Bogdan, aceasta afirmă că *Maxim* a fost făcut Mitropolit în urma acestei intervenții încununată de succes.

135. Vezi supra, n. 133. Pentru acest moment din istoria Țării Romînești și a Moldovei, vezi și C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, II, 1, ed. IV, p. 129.

136. N. Dobrescu, *Curs de Istoria Bisericii Romîne*, sec. XVI, pp. 25-26.

137. Arhiv. Stat., Secția istorică, nr. 159; Acad. R.P.R., Ms. nr. 5253, f. 72; *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. I (1501-1525), București 1951, p. 50. (În cele următoare se va cita: *Documente*, XVI, 1).

prețuire din partea lui Mihnea Vodă față de ierarhul nostru, totuși Maxim, temându-se de cruzimea lui, — din pricina legăturilor ce el avusese cu Radu cel Mare și cu ungurii — a căutat prilej să iasă din țară. Biograful său ne încredințează chiar că însuși a «uneltit, prin boieri, pe lângă Vodă ca să fie trimis ambasador pentru încheierea păcii cu regele ungar». ¹³⁸ Dorința i s-a împlinit, căci în toamna anului 1508, Mihnea cel Rău l-a trimis în solie la regele Vladislav II să-i vestească urcarea sa pe tronul Țării Românești. Vlădica Maxim a plecat cu gândul de a nu se mai întoarce. Viața sa spune că, cu acest prilej, el și-a luat «toate ale sale» și fără zăbavă a pornit spre Buda lui Vladislav, unde a ajuns «fără piedică». ¹³⁹ Aici își împlinește cu succes solia și apoi trimite lui Mihnea Vodă diploma regală de recunoaștere, «iar el însuși — ne spune mai departe biograful său — nu se mai întoarce la Mitropolia munteană și nici în vechea sa minăstire (Kupinic)..., fiind ea sub dominație străină», ci s-a tras spre una din proprietățile rudelor sale, Iacșici, de la care, căpătînd «un loc bun și frumos la vedere, numit Cruședol» și-a zidit «un mîndru lăcaș în numele Bunei Vestiri a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu» și și-a strîns în juru-i mai mulți călugări, pe care i-a povățuit în cele duhovnicești. ¹⁴⁰

Aici își petrece el aproape tot restul vieții, căci la mitropolia sa nu s-a mai întors, cît timp în Valahia a domnit Mihnea cel Rău și nici în timpul sbuciumatei și cu atît de tragic sfîrșit domniei a lui Vlad cel Tânăr (Vlăduț) (1510-1512). În acești aproape patru ani, scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei a rămas neocupat, așteptîndu-se desigur întoarcerea lui Maxim. Pe de altă parte nici cei doi domni Mihnea și Vlăduț, în condițiunile în care au domnit, n-au avut poate răgaz să se preocupe și de alegerea unui nou mitropolit. Că în țară n-a fost vlădică în acest timp, reiese și din faptul că niciuna din cărțile tipărite între 10 noiembrie 1508 și 25 iunie 1512 nu amintesc numele lui. ¹⁴¹ Lipsa întîistătorului, în acest început de reorganizare s-a făcut, desigur, simțită în biserica muntenească. În *Viața Sfîntului Nișon*, Gavriil Protul arată chiar că ea era «căzută», adică într-o stare în care organizarea lăsa, oarcum, de dorit.

Pentru aceasta, în ianuarie 1512 Neagoe Basarab, urcînd treptele tronului domnesc, a căutat să pună rînduială și în treburile bisericii țării sale. Găsind-o fără ocîrmuitor și dorind ca ea să nu mai fie «lipsită de căpetenia cea mai înaltă», cu «multe solii și rugări cheamă pe Maxim arhiepiscopul să vină în arhiepiscopia sa, numită a Țării Muntenestei». Vlădica Maxim, care, prin nepoata sa, Milița Despina — soția lui Neagoe Vodă ¹⁴² — se simțea legat de acesta, «după atîta rugare» a venit iar în Țara Românească unde, sosind, «fu cinstit foarte de Voievod și boieri». ¹⁴³

Multă vreme însă el nu zăbovi acum la noi, ci simțindu-se poate bătrîn și dorind probabil a trăinici existența noii sale ctitorii, «se rugă... de Neagoe Vodă să-i îngăduie a se întoarce în țara sa, în Sirmiu», după ce, desigur, mai înainte îi va fi indicat și poate chiar sfințit un nou conducător pentru mitropolie. Domnul îi împlinește ruga și-i «dă drumul», încercîndu-l, în același timp, «cu multă avere și multe daruri». ¹⁴⁴ Astfel s-a închinat păstoria Vlădicăi Maxim în scaunul arhipăstoresc al Ungrovlahiei.

138. Vezi *Archiva istorică a Romîniei*, II, p. 68.

139. Plecarea sa a avut loc probabil înainte de 10 noiembrie 1508, căci la această dată, isprăvindu-se de tipărit *Liturghieru! slavonesc*, numele său nu este amintit în însemnarea de la urmă, lipsind, desigur, din țară (vezi *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 5-7).

140. *Archiva istorică a Romîniei*, II, p. 68.

141. Pentru *Liturghier și Evangheliar*, să se vadă: *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 5-17, iar pentru *Octoiul din 1510*, P. P. Panaitescu, *Octoiul lui Macarie (1510) și Originile tipografiei în Țara Romînească*, în *Bis. Ort. Rom.*, LVII (1939), p. 532.

142. În una din viețile lui Maxim se spune că el a căsătorit pe Neagoe cu Milița Despina, cînd acesta era domn, lucru ce a trecut și în Manualul de Istoria Bisericii Romîne, de curînd apărut. Aceasta cred că nu-i adevărat. Neagoe a avut cu Milița 6 copii, pe care e greu de admis că i-ar fi putut naște în 7-8 ani. Cred că a lor căsătorie a avut loc mai înainte, poate în vremea cînd Neagoe era pretendent prin Ardeal, fiind desigur mijlocită tot de mitropolitul Maxim.

143. Întoarcerea lui Maxim în Țara Romînească inclin să cred că a avut loc după 25 iunie 1512, căci altfel el ar fi fost amintit ca mitropolit al țării în epilogul *Evangheliei* tipărită acum. Că un astfel de obicei — amintirea ierarhului unei țări în cărțile apărute în timpul păstoriei sale — exista pe atunci, reiese din faptul că același Macarie, tipărind la 1494 un *Octoih* la Cetinje, pomeneste în epilog pe mitropolitul Vavila al Zetei, care, desigur, era în activitate atunci și prezent în țară (vezi P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 536).

144. Ioan Bogdan, *Vechile cronice moldovenesti*, p. 270.

După plecarea sa de la noi, istoricul bulgar *Iv. Snegarov* spune că în anul 1513 Maxim a fost făcut mitropolit al *Belgradului* sîrbesc, păstorind aici pînă la moarte.¹⁴⁵ Nu se știe cît temeii are această afirmație. Semnalăm numai că alcătuitoarea vieții sale nu amintește nimic de o ședere a sa pe scaunul mitropolitan din Belgrad. Mai verosimilă pare afirmația că în cei aproape patru ani, cît a mai trăit după retragerea de la conducerea bisericii Țării Românești, el a viețuit în mînăstirea sa *Cruseđol*, îngrijindu-se de buna ei stare. Și-a dat obștescul sfîrșit în ziua de *18 ianuarie 1516*,¹⁴⁶ și a fost înmormîntat în acest sfînt lăcaș.

Biserica ortodoxă, avînd în vedere evlavia adîncă a vieții sale, l-a trecut între sfinți, rînduind pomenirea lui în ziua de 18 ianuarie.

În sfîrșit amîntim, că în anul 1761, tipărindu-se la *Rîmnic*, în slavonește, o *Pravilă* de rugăciuni pentru sfinții sîrbești, s-a trecut aci și *viața Sfîntului Maxim arhiepiscopul*, precum și chipul său «între Sfîntul Atanasie cel Mare și Sfîntul Chiril patriarhii Alexandriei»,¹⁴⁷ adică acei doi sfinți ce i s-au arătat, în chip de înger, în clipa cînd el își dădea sufletul.¹⁴⁸

MACARIE (c. 1513—c. 1521).

Plecînd de bună voie din țară vlădica Maxim, Neagoe Basarab, socotind, desigur, că de acum el nu se va mai întoarce la scaunul său și poate chiar la îndemnul lui — a făcut mitropolit pe *Macarie*, care, în pomelnicul Mitropoliei, urmează imediat după «*arhiepiscopul Maxim*». Alegerea noului mitropolit, făcută neîndoios cu încuviințarea patriarhului ecumenic Pahomie, trebuie să fi avut loc între 25 iunie 1512—cînd apărînd *Evangheliarul slavon*, nu se amintește nici un vlădică și cînd Macarie era încă ieromonah — și toamna tîrzie a anului 1513 — cînd se termină păstoria ecumenicului Pahomie —;¹⁴⁹ mai probabil primăvara sau vara acestui ultim an, cînd acest înalt prelat era în Țara Românească. Hirotonia sa întru arhieru-mitropolit se va fi făcut de însuși patriarhul Pahomie, călător în acea vreme la curtea lui Neagoe Basarab.¹⁵⁰ Gavriil Protul, în *Viața Sfîntului Nifon*, vorbind despre începutul păstoriei vlădicăi Macarie, scrie: «*deci și Neagoe să plecă glasului năroadelor și luu coroana și scaunul a toată Țara Rumînească, și îndată făcu judecată și dreptate între oameni, și cum ridică David chivotul legii Domnului, așa și Neagoe Vodă rădică biserică cea căzută și puse pe Macarie mitropolit a toată Țara Rumînească, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriarhul de la Țarigrad. Deci dintr-aceea vreme pînă astăzi s-au potolit țara și s-au împăcat de gîlceavă și bisericile să veseliră...».¹⁵¹ Mențiunea de față ne lasă să înțelegem că mitropolitul Macarie moștenea o situație destul de grea: o biserică «căzută», adică nu îndeajuns de bine organizată, ceea ce avea să ceară din parte-i o susținută muncă pentru îndreptarea situației în care o găsea. Munca sa, fără preget, întru punerea în rînduială a treburilor bisericii sale, l-au ținut probabil departe de orice altă activitate, și de aceea, poate, el nu apare în niciunul din divanele hrisoavelor vremii sale, aflate pînă acum. Pe lîngă aceasta, grijă deosebită va fi purtat el — în ultima parte a păstoriei — și lucrărilor de zidire a bisericii *Înălțarea Domnului* din *Tîrgoviște*, ce se ridică prin dărnicia lui Neagoe Vodă. În acest sfînt lăcaș avea să fie instalată mitropolia Țării Românești, care, urmîndu-se povața dată de Sfîntul Nifon lui Radu cel Mare și poate și lui Neagoe avea să fie mutată în orașul de scaun, aducîndu-se, cum se știe, de la Argeș. Toate grijile de față i-au luat desigur aproape tot timpul de lucru. La capătul acestei încordate munci, însă, el va fi avut satisfacția să vadă că nu s-a nevoit în zadar. Prin anul 1519 — deci, către sfîrșitul păstoriei sale — același Gavriil Protul putea să însemneze, cu privire la această rodnicie a ostanelilor*

145. *Iv. Snegarov, op. cit.*, p. 214, 250. Și P. P. Panaitescu afirmă că a fost mitropolit la *Belgrad* (*op. cit.*, p. 543).

146. Pentru mutarea sa către Domnul, arătările ce au avut loc atunci și sfintele sale moaște, vezi *Archiva istorică a Romîniei*, loc. cit.

147. *Bibliografia romînească veche*, II, p. 156.

148. Vezi, pentru această vedenie, *Archiva istorică a Romîniei*, loc. cit.

149. Diaconul Niculae M. Popescu, *Patriarhii Țarigradului prin Țările Romînești — veacul XVI* —, p. 21.

150. Pentru călătoria lui, vezi Diaconul Niculae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 18-24.

151. *Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui nostru Nifon patriarhul Țarigradului*, ed. Naniescu-Erbiceanu, pp. 78, 79, și ed. Tit. Sîmedrea, p. 19.

lui Macarie și desigur în comparație cu starea găsită de el prin 1513, că: «*dentr-acea urème pân astăzi... bisearecile să veseliră*». Era răsplata binemeritată a strădaniilor sale...

Cum s-a mai arătat — pe cât se cunoaște azi —, nici un hrisov de la Neagoe nu amintește pe ierarhul nostru, ceea ce însă nu poate fi o probă că el n-a păstorit în tot acest timp. Prezența sa pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei este din nou atestată de lucrarea lui Gavriil Protul, cu prilejul istorisirii tîrnosirii Mînăstirii Curtea de Argeș, la 15 august 1517, unde se spune: «*Decii chemă domnul și pre Teolipt Țarigrădeanul, care este patriarh a toată lumea și cu dînsul patru mitropoliți... și veniră și ei și-i primi domnul cu mare cinste. Și chemă și pre egumenii din țara sa pre toți și pre tot clirosul și mērseră dinpreună cu Neagoe ighimonul Panonii și cu Macarie mitropolitul țării, la mînăstirea cea noaoă și minunată de la Argiș*»¹⁵². Prin urmare, în această zi de praznic, mitropolitul Macarie s-a învrednicit de cinstea de a sta la slujbă alături de căpetenia ortodoxiei, la sfințirea celei mai mîndre biserici de pe pămîntul românesc.

Două zile mai apoi — 17 august 1517 (=1517) — «*în zilele credinciosului domn Io Neagoe Voevod și a celui Teolipt patriarhul Țarigradului și al lui Macarie mitropolitul Ungrovlahiei*», ne informează aceeași *Viață a Sfîntului Nifon*, s-a adunat sobor, la care, în afară de aceștia, au participat «*toți boierii cei mari și cei mici*» și au hotărît ca mitropolia să se mute «*de la Argeș la Țirgoviște*», «*umplîndu-se*» astfel cele «*zise mai nainte*» de Sfîntul Nifon lui Radu cel Mare. Totodată s-a «*tocmit*» ca «*de acum nice odată, în vėci, să nu mai fie mitropolie în Argeș, ce să fie mănăstire și arhimandrie; iar în Țirgoviște să fie mitropolie stătătoare, cum s-au așezat*». Și s-a făcut această tocmeală «*cu mare opreală și blestem, ca să nu se mai clătească, nici să se mute în vėci, nice de patriarh, nice de mitropolit, nice de domn, nice de boeri, nice odată*». ¹⁵³ Astfel în vremea vlădicăi Macarie mitropolia de la Argeș se mută definitiv lîngă scaunul de domnie din Țirgoviște, unde, poate, ierarhii ungrovlahi — spre a răspunde nevoilor religioase, ce uneori se iveau — vor fi stat, cînd și cînd, și mai înainte.

Aici, la noua mitropolie din Țirgoviște, în acest an, — 1517 —, pe un manuscris slav, cuprinzînd *mineiul* lunii noiembrie, — aflat la începutul acestui veac în biblioteca bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului —, s-a așternut o însemnare, în care se arată că «*această carte s-a scris*» în zilele și cu porunca lui Neagoe Basarab, «*și supt Prea sfințitul arhiepiscop chir Macarie cel nou*», fiind apoi «*închinată*» de Voievod «*la noua mitropolie*», de unde, nu se știe cum, a ajuns la Brașov. ¹⁵⁴

Tot Macarie a fost desigur mitropolitul Țării Romînești, care, împreună cu Neagoe Basarab, cu «*tot clirosul bisericii și toți boierii*», a primit în țară *moaștele Sfîntului Nifon* și le-au dus la mormîntul lui Radu cel Mare de la Mînăstirea Dealului, pentru ca acesta să fie iertat de păcatul ce săvîrșise față de sfînt. ¹⁵⁵

În anul 1518 Neagoe Vodă începe zidirea mitropoliei din Țirgoviște, față de care lucrare, mitropolitul Macarie nu va fi stat nepăsător. La 17 mai 1520, noul sfînt lăcaș, încă neterminat, este tîrnosit, sărbătoare la care, în chip neîndoios, ierarhul nostru a fost prezent. Legătura sa cu ridicarea acestei biserici — închinată *Înălțării Domnului* — este, desigur, arătată în pisania ei, unde se spune că ea «*s-a înălțat... în zilele arhiepiscopului chir Macarie*». ¹⁵⁶ Chiar în anul în care se sfințea, fiind în mod sigur, mitropolit Macarie, evlaviosul voievod hărăzea «*sfintei mitropolii și sfintei marii biserici den oraș den Țirgoviște*» satul *Groșani*, vii și un loc de casă în orașul de reședință, proprietăți, aflate, mai înainte, în stăpînirea jupanului *Marcea postelnicul*. ¹⁵⁷

Vlădica Macarie se bucura de mare trecere în fața lui Neagoe Vodă. O lucrare, socotită ca fiind ieșită din pana acestui voievod, ne lasă în înțelegem acest lucru. Este vorba de «*Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie Voevod*», în care se află o «*Carte a lui Neagoe Basarab către chir Vlădica Macarie... cînd au ingrupat a doa oară în minăs-*

152. *Ibidem*, pp. 114, 115 ; *ibidem*, p. 29.

153. *Ibidem*, pp. 120, 121 ; *ibidem*, p. 30.

154. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene*, II, în *Studii și documente*, XIII, București 1906, p. 66.

155. *Viața și traiul Sfîntiei Sale Părintelui nostru Nifon patriarhul Țarigradului*, ed. Naniescu-Erbiceanu, pp. 82-95, și ed. Tit Sîmedrea, pp. 20-23.

156. Arhiv. Stat., *Condica nr. 127*, f. 21 v ; Virgiliu Drăghiceanu, *Mitropolia Țirgoviștei*, București 1933, p. 6 ; T. Gh. Bulat, *Personalitatea religioasă a voievodului Neagoe Basarab al IV-lea*, Craiova, f.a., p. 24, n. 66.

157. *Documente*, XVI, 1, p. 161.

tire, la Argeș, oasele mumei sale, doamnei Neaga și ale coconilor lui Petru Voevod și Ion Voevod și a doamnei Anghelinii», unde, adresându-se prelatului nostru, îi zice: «*Prea iubite părinte chir vlădico Macarie, cela ce ești cu mila și cu darul lui Dumnezeu ales și pus înaintea noastră de ne luminezi și ne strălucești ca razele soarelui, ca să ne arăți și să ne înveți calea lui Dumnezeu și noastră*». ¹⁵⁸ Era și aceasta o răsplată pentru strădaniile lui Macarie, care, după spusa lui Gavriil Protul, bisericile din Țara Românească «veseliră».

Este posibil ca Macarie să fi supraviețuit lui Neagoe Vodă, mort, cum se știe, la 15 septembrie 1521, căci dacă și-ar fi încheiat păstoria mai înainte, poate biograful Sfântului Nifon sau chiar și Neagoe, ar fi amintit acest fapt în lucrările lor. Mult timp însă după această dată, el nu va mai fi trăit, căci va fi fost destul de înaintat în vîrstă și, în afară de aceasta, destul de istovit, din pricina unei vieți plină de trudă și zbucium.

În legătură cu mitropolitul Macarie, se pune încă o problemă: *este el una și aceeași persoană cu ieromonahul tipograf Macarie, venit, cum se știe, în Țara Românească din Muntenegru?*

Pînă de curînd, această identificare a fost susținută de o seamă din cercetătorii noștri istorico-literari. Printre ei se numără Al Odobescu, ¹⁵⁹ Nicolae Iorga, ¹⁶⁰ Nicolae Dobrescu, ¹⁶¹ Eusebie Popovici, ¹⁶² preotul Niculae M. Popescu, ¹⁶³ Ștefan Ciobanu ¹⁶⁴ ș.a. Pe cît cunosc, cu două decenii în urmă, d. P. P. Panaitescu, tipărind un studiu intitulat «*Octoihul lui Macarie (1510), și originile tipografiei în Țara Românească*», se întreba către sfîrșitul lui dacă «...este oare sigur că mitropolitul Macarie din vremea lui Neagoe Basarab este tot ieromonahul tipograf» ¹⁶⁵ cu acest nume? Acum cîțiva ani d-sa, într-o notă publicată în revista «*Studii și cercetări de Bibliologie*» din anul 1955, reluînd problema începuturilor tipografiei slave în Țara Românească, se pronunța mai deschis împotriva acestei identificări, sprijinindu-și afirmația pe faptul că «*un simplu ieromonah nu putea ajunge direct mitropolit, trecînd peste episcopii și stareții mînăstirilor*»; că Gavriil Protul nu amintește acest lucru în *Viața Sfântului Nifon*; că, potrivit celor spuse de același Gavriil Protul, Neagoe și-a ales mitropolit imediat după înscăunare, în timp ce Macarie, la 25 iunie 1512 era tot ieromonah și că potrivirea de nume a acestor două persoane nu poate fi concludentă, căci «*numele călugăresc Macarie e prea frecvent*» printre monahi. ¹⁶⁶

Dar aceste argumente nu sînt destul de convingătoare. Nu era nevoie întotdeauna ca, cel ales mitropolit să fie episcop sau stareț, mai ales pentru vremea în care ne aflăm. Despre parte din mitropoliții Ungrovlahiei din același secol, al XVI-lea, nu se știe încă dacă au trecut cel puțin pe la stăreția vreunei mînăstiri înainte de a ajunge în fruntea Bisericii. Ne gîndim la *Teodor*, cel ce a urmat lui Macarie, *Mitrofan*, *Varlaam*, ¹⁶⁷ *Daniil*, *Eftimie*, *Serafim* și *Mihail II*, ale căror nume nu se întîlnesc printre episcopii sau egumenii mînăstirilor din Țara Românească. Dacă în secolul XVII *Teodosie* e făcut mitropolit din egumen al Argeșului, apoi în secolul XIX *Grigorie Dascălul* e adus la conducerea mitropoliei din simplu ierodiacon la Mînăstirea *Căldărușani*, însă cu frumoasă activitate cărturărească. Prin urmare, faptul că ieromonahul Macarie n-a fost episcop sau egumen de mînăstire nu este un motiv destul de convingător, care să ne facă

158. *Invățăturile bunului și credinciosului domn al Țării Românești Neagoe Basarab Voevod către fiul său Teodosie Voevod*, București 1843, p. 173; vezi și Vasile Grecu, *Invățăturile lui Neagoe Basarab Domnul Țării Românești (1512-1521)*, versiunea grecească, editată de ..., București 1942, pp. 40-41.

159. Al. Odobescu, *Despre unele manuscrise și cărți tipărite aflate în mînăstirea Bistrița (Vîlcea)*, în *Revista Romîna*, I (1861), p. 821.

160. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*, București 1904, p. 51; același, *Inscripții din bisericile Romîniei*, I, București 1905, p. 117; același, *Istoria Bisericii romînești și a vieții religioase a romînilor*, vol. I, ed. II, București 1929, p. 132.

161. N. Dobrescu, *Curs de Istoria Bisericii Romîne, sec. XVI*, pp. 36, 37, 45.

162. Euseviu Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, IV, ed. II, București 1929, p. 373.

163. Diaconul Niculae M. Popescu, *Patriarhii Țarigradului prin Țările Romînești*, pp. 23-24.

164. Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii romîne vechi*, București 1947, pp. 119-120.

165. P. P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie*, p. 549.

166. Aleaxndru Grecu (P. P. Panaitescu), *Contribuții la începuturile tipografiei slave în Țara Romînească*, în *Studii și cercetări de Bibliologie*, I, București 1955, pp. 233-235.

167. Despre acesta, N. Dobrescu spune chiar că a ajuns mitropolit din „simplu călugăr” (*Cursul citat*, p. 65).

a ne îndoi că el este una și aceeași persoană cu mitropolitul lui Neagoe Vodă, chemat tot Macarie.

Tăcerea lui Gavriil Protul asupra vieții mitropolitului Macarie de dinainte de a ajunge mitropolit iarăși nu-i un argument destul de convingător, care să ne facă să respingem identificarea lui cu ieromonahul tipograf Macarie, căci, cum se știe, el scrie la aproape 8-10 ani după alegerea vlădicăi Macarie, când poate activitatea sa de dinainte nu mai era ceva de actualitate. Și apoi biograful Sfântului Nifon nu a avut, desigur, intenția să prezinte — oricât de sumar — date despre viața tuturor persoanelor ce a amintit în lucrarea sa. Pentru mitropolitul Macarie a spus tot ceea ce se încadra în planul acestei lucrări; că a fost făcut mitropolit de Neagoe Basarab, că s-a străduit pentru înflorirea Bisericii ce păstora, că a participat la târnosirea Mânăstirii Curtea de Argeș, că sub el s-a mutat mitropolia la Tîrgoviște și s-au adus în țară moaștele Sfântului Nifon ș.a.

Cît privește afirmația că numirea lui Macarie ar fi fost «*primul fapt* din domnia lui Neagoe», iarăși nu se poate susține. Căci în locul citat din *Viața Sfântului Nifon* se arată că voievodul, după ce s-a urcat în scaun, «*îndată făcu judecată și direptate între oameni*»; și numai apoi «*pune pe Macarie mitropolit*». Deci, de la înscăunarea lui Neagoe și pînă la alegerea lui Macarie a trecut oarecare timp, în care voievodul, cum s-a arătat, a chemat pe Maxim în țară, cerîndu-i să-și reia scaunul, și numai după refuzul și plecarea acestuia, a purces la alegerea lui Macarie. Timpul trebuitor tuturor acestor fapte, a putut desigur trece dincolo de data de 25 iunie 1512, când Macarie era simplu ieromonah.

De asemenea, nici frecvența numelui Macarie printre călugări nu poate fi un argument împotriva identificării acestor două persoane, așa cum acest nume, lipsit de alte elemente, n-ar putea fi folosit în chip convingător pentru aceasta.

Care ar putea fi aceste elemente în cazul de față? Se știe că, în general, la noi, monahii cu alese merite în arta tipografică, au fost promovați — când împrejurările au îngăduit — în posturi de conducere din Biserică. Așa s-a întîmplat cu *Antim Ivireanul*, cu *Mitrofan* de la *Buzău*, *Damaschin* de la *Rîmnicea* ș.a. Același lucru se cădea și pentru Macarie din partea lui Neagoe Basarab, ceea ce desigur acesta a și făcut, mai ales în acea vreme, când o asemenea persoană la noi se întîlnea pentru întîia oară.¹⁶⁸

S-a admis că Macarie din Țara Românească este identic cu Macarie din Muntenegru. Era deci sîrb. În acest caz, pentru numirea lui vor fi stăruit la Neagoe Vodă soția sa, doamna Milita și mitropolitul Maxim, cum se știe, amîndoi sîrbi, deci de același neam cu ierarhul nostru. Mai ales doamna Milita, venită de curînd la noi, va fi ținut cu orice preț, — cum e și firesc, cînd te afli în țară străină — să aibă pe lîngă sine pe cineva de prin părțile de unde plecase. Domnul, cunoscînd activitatea lui Macarie și văzînd și stăruințele acestora, se va fi învoit la numirea lui, făcînd astfel din ieromonahul tipograf Macarie, un mitropolit al țării.

S-ar putea obiecta însă, că alți ierarhi, ieșiți dintre tipografi, au continuat tipărirea de cărți și după ce au fost aleși episcopi sau mitropoliți, în timp ce Macarie, după 1512, încetează orice activitate de acest fel.¹⁶⁹ Deci Macarie tipograficul n-ar fi una și aceeași persoană cu Macarie mitropolitul. În acest caz se uită însă că situația ce moștenea Macarie în Biserica ungrovlahă nu era la fel cu cea pe care o găsea Antim Ivireanul, de pildă. În timp ce acesta din urmă — și ca el și alții — găsea o Biserică așezată și bine rînduită, ieromonahul Macarie găsea o situație contrarie. Biserica Țării Românești, la începutul păstoriei lui, — spune Gavriil Protul —, era «căzută», lăsînd, desigur, de dorit, în ceea ce privește organizarea. Patriarhul Nifon nu putuse trăinici, ceea ce începuse, căci fusese silit să plece din țară înainte de vreme, iar mitropolitul Maxim își petrecuse timpul mai mult în solii, iar din 1508 își părăsise chiar scaunul. Revenea deci lui Macarie sarcina de a pune rînduială în această Biserică din nou «izvrătită». Acest lucru a cerut, desigur, din parte-i multă trudă, putînd, numai în cîțiva ani, să îndrepte

168. Această părere a fost exprimată mai înainte de Alexandru Odobescu și N. Iorga (vezi Alexandru Grecu, *op. cit.*, p. 233).

169. S-ar putea ca el să fi mai tipărit vre-o carte, din care însă n-a ajuns pînă la noi nici un exemplar. Inclîn să cred că Bibliografia românească veche nu cunoaște încă toate tipăriturile apărute pe pămîntul românesc. Așa cum s-au pierdut, de pildă, toate exemplarele din *Catehismul lutheran* din anul 1544, tot așa vor fi putut dispărea și alte cărți imprimare de Macarie după 1512 și poate și de alții, mai tîrziu.

starea de lucruri ce moștenise. Viața Sfântului Nifon ne lasă să înțelegem aceasta. Și dacă, pe lângă aceasta vom adăuga și grija ce a purtat ridicării Mănăstirii Curtea de Argeș¹⁷⁰ și bisericii Înălțarea Domnului din Tîrgoviște, precum și a mutării mitropoliei în acest oraș, vom pricepe că toată puterea sa de muncă a fost dăruită acestei activități cerută de postul ce ocupa. În această situație, se înțelege, cu greu ar mai fi putut găsi vreme și pentru continuarea muncii tipografice, deși poate în sufletul său ar fi dorit-o.¹⁷¹

La întâmpinarea ce se face în Manualul de Istoria Bisericii Române pentru Institutele Teologice,¹⁷² că Macarie nu era «culegător sau drugar, ci cîrmuitorul tipografiei» și că a avut destui ucenici, care să-i fi continuat lucrul, vom răspunde că ne îndoim că ieromonahul Macarie a avut prea mulți ucenici și încă și destul de pricepuți, ca să poată imprima fără el. În postfața primei cărți tipărită de el la noi, — *Liturghierul slavon* din anul 1508 —, însuși spune că «s-a ostenit la aceasta smeritul monah și preot Macarie»,¹⁷³ — deci numai el singur. Nici o amintire despre ucenici, cum va face mai apoi diaconul Coresi. Că Macarie — dacă a avut, a avut prea puțini ucenici — și aceasta poate după anul 1508 —, rezultă și din faptul că lui, pentru tipărirea unei cărți de 200 foi (*Octoihul din 1510*), i-au trebuit aproape doi ani, în timp ce diaconul Coresi — care a avut ucenici —, a tipărit în 1574 tot un *Octoih slavon* de 216 file numai în cinci luni de zile. Ținînd seama de încărcata prindere a lui Macarie în munca de reorganizare a Bisericii muntenești și de lipsa de ucenici pricepuți, vom putea înțelege de ce, după ajungerea sa în scaunul de mitropolit nu s-au mai tipărit cărți în Țara Românească, în timpul păstoriei sale, dacă într-adevăr nu s-au mai tipărit.

De asemenea se știe că tiparul unei cărți — mai ales în acel timp de început — costa destul de mult și că aceste cheltuieli, la noi, erau, mai ales, suportate de voievod. În cazul de față, ele urmau să fie împlinite în continuare de Neagoe Basarab, din a cărui poruncă s-a și tipărit *Evangheliarul* din 1512. După aceasta însă, evlaviosul voievod e prins în atîtea cheltuieli cu ridicările și preînnoirile de lăcașe sfinte din țară și de peste hotare, încît deabia cu greu le-a mai putut face față. Însăși soția sa, doamna Despina, a trebuit să-și vîndă bijuteriile pentru a ajuta la zidirea Mănăstirii Argeș, care, pînă la urmă — ca și mitropolia din Tîrgoviște —, rămîne neterminată.

Într-o așa situație, se înțelege, domnul nu mai putea găsi fonduri și pentru tipar, oricît de stăruitor ar fi fost rugat.

La obiecțiunea ce s-ar face, că mitropolitul — ca tipograf — ar fi putut tipări pe spezele sale, avînd fonduri din «plocoanele» ce i se dau de preoți și din dările ce ar fi pus pe mînăstiri, s-ar putea răspunde că primele nu se știe dacă existau pe atunci și dacă, într-adevăr existau, se puteau și primi cu regularitate, Biserica fiind «căzută» și deci în curs de reorganizare. Cît privește dările pe mînăstiri, nu se cunoaște încă, dacă mitropolitul putea face acest lucru pe acea vreme. Și apoi aceste venituri, de vor fi existat, deabia vor fi fost de ajuns pentru nevoile obișnuite ale mitropolitului, necum să și prisosească pentru a împlini cheltuiala destul de însemnată a imprimării de cărți. Deci, nefiind posibilități materiale nici din partea domnului și nici din a vlădicăi, se poate pricepe că lucrul început cu 5-6 ani mai înainte trebuia întrerupt, cum a și fost.

Știut este iarăși că la noi, înainte de anul 1508, cînd apare *Liturghierul slavon* al lui Macarie, și în parte și după aceea, nevoia de carte era împlinită prin frumoasele manuscrise ce se copiau prin mînăstiri. În această privință, pisarii noștri ajunseseră la un înalt grad de perfecțiune. Lucrările lor și azi stîrnesc admirația tuturor. Ei formau chiar «o breslă puternică, sprijinită, căutată și iubită», primind «comenzi de la Domni,

170. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, p. 51.

171. Observăm că exact un veac mai tîrziu, mitropolitul Luca, un iscusit și pasionat caligraf și miniaturist, cînd a ajuns mitropolit și-a întrerupt această activitate aproape cu totul, cu toate că Biserica peste care era chemat să păstorească nu era — în ceea ce privește organizarea — în situația în care o găsea Macarie. Deabia spre sfîrșitul vieții, Vlădica Luca a început prescrierea unei *Psaltiri*, care și aceea a rămas neterminată (vezi *infra*, p. 772). N-ar putea fi același caz și cu vlădica Macarie, că adică și el, ca mitropolit, și-a putut întrerupe activitatea de tipograf !..

172. *Manual*, I, p. 332.

173. Vezi P. P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie*, p. 546 ; același, *450 de ani de la prima tipăritură în Țara Românească*, în *Călăuza bibliotecarului*, anul XI (1958), nr. 7, p. 21. Și în epilogul *Evangheliarului* din 1512 spune : „eu întru Hristos rob călugărul Macarie am ostenit pentru aceasta și am săvîrșit această carte“ (vezi *Bibliografia românească veche*, I, p. 18). Iarăși nici o amintire de ucenici, ceea ce nu va face Coresi, care a avut astfel de ajutoare.

domnițe și fruntași ai țării și culturii». Toți acești pisari, — ajunși oarecum în plin progres —, prin introducerea tiparului, își vedeau pus în pericol meșteșugul, prin care, poate, își asigurau existența. De aceea ei se vor fi «opus noii invenții, care-i amenința cu lichidarea definitivă». Atitudinea lor potrivnică va fi dus, desigur, la stagnarea lucrului tipograficesc, început la noi, cu atât mai mult cu cât însuși Neagoe Basarab a «rămas un admirator al cărții scrise de mână». ¹⁷⁴

Se mai poate iarăși ca în acel timp, în care, în țară nu erau încă «mori» de hîrtie, să fi fost anevoioasă și costisitoare și procurarea acestui material tipografic indispensabil, întrucît producția lui din țările apusene va fi fost folosită — în cea mai mare parte — de tipografiile ce, mai bine de o jumătate de veac, lucrau prin acele părți, dînd la iveală un număr impresionant de cărți. Probabil că și aceasta va fi contribuit la încetarea lucrului tipografic în țara noastră, după anul 1512.

Ținînd seama de cele de mai sus, înclin să cred că mitropolitul Macarie este una și aceeași persoană cu ieromonahul Macarie tipograful, ridicat în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei de Neagoe Basarab, datorită meritelor lui culturale și stăruinței conaționalilor săi, Milița Doamna și mitropolitul Maxim Brancovici.

În acest caz, mitropolitul Macarie e călugărul Macarie din Muntenegru, care între anii 1493-1495 tipărea cărți la Cetinje, și care învățase acest meșteșug la Veneția. Silit de turci — ajunși cu stăpînirea în țara sa —, el părăsește orașul Cetinje și, poate, la îndemnul lui Maxim Brancovici sau al patriarhului Nifon II, vine în Țara Romînească, la curtea lui Radu cel Mare, unde își începe activitatea cunoscută. ¹⁷⁵

Admițîndu-se aceasta, se poate ști ce a făcut ieromonahul Macarie după 25 iunie 1512, de cînd nu se mai cunoaște nici o știre despre el. A fost mitropolit al Ungrovlahiei, păstorind pînă prin anul 1521, cînd, ajuns de bătrînețe, se va fi mutat către Domnul, îngropîndu-i-se, probabil, trupul undeva în jurul bisericii mitropoliei din Tîrgoviște, de a cărei zidire se îngrijise, desigur, și în care, mutîndu-se, în timpul său, mitropolia de la Argeș, slujise el cel dintîi dintre mitropoliții Țării Romînești.

TEODOR (c. 1521—1523).

Urmașul lui Macarie a fost — după cele ce se întîlnesc în acte — *Teodor*, pe care N. Iorga îl fixează «înainte de c. 1510». ¹⁷⁶ Despre acest vlădică se știe numai atât, că în timpul domniei lui *Vladislav Voevod* (aprilie-noiembrie 1523; iunie-sept. 1524 și mai-iunie 1525) apare în două hrisoave ale acestui domnitor din 10 și 22 mai, fără însă a se arăta și anul. Prin cel dintîi act, în care Teodor nu e trecut nominal, vodă Vladislav volnicește pe călugării tismăneni să-și ia vama de sare de la vadul Vidinului de la Vlahi punînd *ispravnic* care să poarte grijă de împlinirea acestei voievodale hotărîri pe «*părintele Vlădica*». ¹⁷⁷

Prin cel de al doilea act, scris probabil numai după 12 zile, același voievod scu-tește mai multe sate ale Mînăstirii *Bistrița* din Vilcea «de toate slujbele și dăjdiile cîte se află în țară» și-i hărăzește «*cășăria din munții Vilcii*», sorocind *ispravnic* al hrisovului pe «*Vlădica Theodor*». ¹⁷⁸

Păstoria lui, începută poate curînd după moartea lui Neagoe Basarab, — deci prin anii 1521-1522 — a fost scurtă, desigur, din pricina tulburărilor pentru domnie, iscate în țară chiar în acest timp și durînd mai bine de un deceniu. ¹⁷⁹ Ea se va fi sfîrșit în anul 1523, nepuînd trece dincolo de 8 noiembrie acest an, căci acum țara avea alt mitropolit.

174. Barbu Teodorescu, *Prima tipografie a Țării Romînești (Macarie, 1508-1512)*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), p. 1004.

175. Vezi pentru aceasta: P. P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie*, pp. 525 și urm.; același, *450 de ani de la prima tipăritură în Țara Romînească*, pp. 21-24; Alex. Grecu, *op. cit.*, pp. 233-235; St. Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab Voevod, 1512-1521. O danie la Mînăstirea Hilandarul din Sf. Munte Athos*, București 1924, *passim*.

176. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, I, p. 117; și vol. II, p. 319.

177. *Documente*, XVI, 1, pp. 174, 307 (fotocopie).

178. *Documente*, XVI, 1, pp. 174-175, 308 (fotocopie).

179. În acest răstimp de 14 ani se socotesc 16 domnii (vezi C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, București (ed. „Cugetarea”), 1943, p. 514.

ILARION (c. 1523—c. 1526).

Se întâlnește pentru prima dată în hrisovul lui *Radu Voievod* din 8 noiembrie 1523, prin care i se dăruiau «*perperii de la Aninoasa și de la oraș și de la toți oamenii care au vie pe locul părintelui vlădică la Aninoasa..., ca să fie pentru întărirea Sfintei Mitropolii*». ¹⁸⁰ S-ar putea ca el să fie egumenul; cu acest nume, întâlnit, la 16 august 1518, stăruind la Mănăstirea *Glavacioc* din Vlașca. ¹⁸¹

În una din domniile de mai apoi ale lui *Radu de la Afumați* (ian-iun. 1524; sept. 1524—aprilie 1525; vara 1525— † 2 ianuarie 1529), vlădica *Ilarion*, de a lui bună voie, dă satul *Brănești* al Sfintei Mitropolii lui *Radu* al lui *Mandea*, primind, în schimb, satul *Vălsănești*, precum se arată într-un hrisov al lui *Vlad Inecatul* din 2 februarie 1533. ¹⁸²

Din pricina luptelor politice de atunci, poate, nici el n-a avut parte de păstorie mai îndelungată, fiind, desigur, scos din scaun înainte de jumătatea anului 1526.

Ca și înaintașul său, nu este trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii.

MITROFAN (c. 1526— c. 1535).

Urmașul lui *Ilarion* este vlădica *Mitrofan*, care, la 25 iunie (1526) trimitea «*județului Lucaci*» din Brașov o scrisoare a doamnei *Milița Despina* a lui *Neagoe Basarab*, privitoare la restituirea unor «*scule ce aceasta avea la dînsul*». ¹⁸³ Nu i se cunoaște originea, dar e fără îndoială că și la 31 octombrie 1529, când *Moise Vodă* (1529-1530) întărea Mitropoliei din Tîrgoviște satul *Aninoasa*, ¹⁸⁴ tot el trebuie să fi fost mitropolit, căci actele îl atestă și după aceasta.

Din cîte se cunosc acum, pentru ultima dată el se amintește la 12 februarie 1533 în hrisovul, prin care *Vlad Vintilă de la Slatina* (1532-1535), întărind Mănăstirii *Bistrița* niște mori, arăta că s-a sfătuit întru aceasta «*împreună cu părintele vlădica Mitrofan*», ¹⁸⁵ ceea ce este, desigur, probă că el avea trecere înaintea domnului. Aceasta ne face să credem — deși informația documentară lipsește —, că păstoria lui a putut ține pînă către sfîrșitul domniei lui *Vlad Voievod Vintilă* (iunie 1535). În acest caz, tot el a putut fi mitropolit și la 7 aprilie 1534, cînd acest voievod a întărit «*Sfintei și mării mitropolii de la Tîrgoviște*» satul *Aninoasa* cu viile, oprind pe oricine să se amestece în administrarea lui. ¹⁸⁶

Șederea vlădicăi *Mitrofan* pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei se va fi încheiat în primele luni ale anului 1535, foarte probabil prin moarte, deoarece urmașul său este numit tot în timpul domniei lui *Vlad Vintilă*, care n-ar fi avut motiv să înlăture un ierarh, căruia îi arătase destulă încredere și prețuire.

Numele acestui mitropolit apare în pomelnicul Sfintei Mitropolii, însă nu la locul său firesc, ci mai tîrziu, în a doua jumătate a veacului XVI.

VARLAAM (c. 1535—1544).

Murind vlădica *Mitrofan*, *Vlad Vintilă* face mitropolit pe *Varlaam*, despre care se crede că este una din cele două «*slugi credincioase și dragi, care s-au lepădat de lume și s-au dedat vieții călugărești*», și cărora *Neagoe Basarab* le adresează un «*Cuvînt de învățătură*». Ierarhul nostru ar fi fost acel apropiat al voievodului — chemat *Varlaam* —, în mîinile căruia erau «*cheile domniei și cămara*» sa, dar care pînă la urmă a îmbrăcat îngerescul chip, la Mănăstirea *Argeș*. ¹⁸⁷ Din simplu călu-

180 Arhiv. Stat., Secția istorică, nr. 266; *Condicile nr. 127*, f. 270; *Nr. 134*, f. 11; Acad. R.P.R., Ms. nr. 5253, ff. 123-124; *Documente*, XVI, 1, p. 177.

181. *Documente*, XVI, 1, p. 138.

182. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. II (1526-1550), București 1951, p. 124 (în cele următoare se va cita: *Documente*, XVI, 2). Acest schimb este amintit și într-un document de la *Petru Vodă* din 3 iulie 1562 (vezi *Documente*, XVI, 3, pp. 165-166).

183. *Ioan Bogdan*, *Documente și regeste*, p. 307, nr. CLXXX. Pentru stabilirea datei, întrucît nu este în act, vezi *N. Iorga*, *Istoria Bisericii romînești*, I, p. 141, n. 4.

184. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, f. 270; *Nr. 134*, f. 11; *Nr. 706*, f. 4 (copie slavă); *Documente*, XVI, 2, p. 75.

185. *St. Nicolaescu*, *Documente slavo-romîne*, pp. 260, 263; *Documente*, XVI, 2, p. 128.

186. *Documente*, XVI, 2, p. 157.

187. Pentru scrisoare, vezi *Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui nostru Nifon*, ed. *Naniescu-Erbiceanu*, pp. 142 și urm.; iar pentru apropierea numelor, vezi *N. Iorga*, *Istoria Bisericii romînești*, I, p. 142, și același, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, pp. 53 și 63.

găr a ajuns mitropolit,¹⁸⁸ fiind ridicat la această treaptă încă din timpul domniei lui *Vlad Vintilă de la Slatina*. Acest fapt a avut loc, foarte probabil, în primele luni ale anului 1535, însă înainte de 10 aprilie, când vlădica Varlaam era în scaun. La această din urmă dată — 10 aprilie 1535 —, Vlad Vintilă confirmând stăpânirea Mănăstirii *Argeș*, peste niște mori de pe Ialomîța, la satul *Berilești*, arată că într-o această a cercetat și a «*judecat după dreptate și după lege cu toți cinstiții dregători... și împreună cu mitropolitul Țării Românești chir Varlaam*».¹⁸⁹

Vlădica Varlaam se menține și în domnia lui *Radu Paisie*, cu care, desigur se cunoștea de când voievodul era închinoviat, ca monah, la *Argeș*. În timpul oblăduirii acestui voievod se întâlnește pentru prima dată ca martor în fruntea divanului, într-un hrisov din 18 aprilie 1536, prin care Radu Vodă întărește Mănăstirii *Tismana* «ocina» *Tismana*, pentru care se gîlcevea cu mînăstirea *Bistrița*.¹⁹⁰

Trei luni de zile mai apoi, la 28 iulie 1536, același voievod întărea mitropoliei din *Tîrgoviște* și «*Cinstitului și Prea Sfințitului Mitropolit, Arhiepiscop, chir Vlădica Varlaam*» viile din dealul *Ștefăneștilor*, pentru care acest ierarh se tocmise înaintea domnului cu *Baldovin* și jupanița lui, *Maria*.¹⁹¹ Aproape un an mai târziu — 10 mai 1537 — vlădica Varlaam apare mărturie într-un zapis, prin care un ieromonah *Efrem* dăruiește mitropoliei din *Tîrgoviște* o vie, cumpărată de la ieromonahul *Teodor*, egumenul Mănăstirii *Nucet*.¹⁹²

Către sfîrșitul verii anului 1537, Radu Paisie cu fiul său Marco Voievod isprăvesc mitropolia din *Tîrgoviște* începută de Neagoe Basarab. Cu acest prilej, în ziua de 20 septembrie 1537 (7046), i s-a pus o cuprinzătoare pisanie — pierdută azi —, în care, între altele, se amintea și faptul că acest sfînt lăcaș s-a desăvîrșit «*în zilele arhiepiscopului chir Varlaam*».¹⁹³

În anul următor — 1538 —, la 10 ianuarie, «*părintele vlădica Varlaam*», alături de Radu Paisie, judeca o neînțelegere dintre mînăstirile *Bistrița* și *Tismana* pentru «ocina» *Tismana*, pe care ele trebuiau s-o stăpînească în păriș egale.¹⁹⁴ Șase zile mai apoi, la 16 ianuarie același an, mitropolitul Varlaam primea întărire domnească de la Radu Paisie pentru muntele *Buceci*, pe care un *Mircea* din *Șerbănești* îl dăruia Sfintei Mitropolii.¹⁹⁵ În aceeași lună, în cea de a 28-a zi a ei, Radu Voievod Paisie confirma mitropoliei din *Tîrgoviște* și «*părintelui nostru preasfințitului mitropolit, arhiepiscop Varlaam*» satul *Aninoasa* cu podgoria, hărăzit ei de alți domni de mai înainte.¹⁹⁶

Tot în anul 1538 ierarhul nostru hirotonește într-un arhieru, în mitropolia din *Tîrgoviște*, pe *Petru*, ruda lui *Daniil episcopul de Feleac*, cu care prilej îi dăruiește o năbederniță cu inscripție, pomenind numele său și al voievodului Radu Paisie.¹⁹⁷

După trecere de doi ani «*părintele arhiepiscop Varlaam*» este amintit într-un hrisov, pe care, la 18 februarie 1540, *Radu Paisie* îl dă mînăstirii *Sfînta Ecaterina* de la muntele *Sinai*, hărăzindu-i «obroc» anual de cîte 12.000 aspri.¹⁹⁸

La mai puțin de un an după aceasta — 24 mai 1541 —, «*Varlaam mitropolit a toată Ungrovlahia și exarh al tuturor plaiurilor*» scrie lui *Hans Fuchs*, judele *Brașovului*, pentru un *Sava* din *Tîrgoviște*, «ce se pusese chezaș înaintea rucărenilor, pentru niște oameni de ai lor, prinși și sloboziți» pentru care aceștia, acum cereau despăgubiri.¹⁹⁹

În anii ce au urmat, Radu Paisie zidește bolnița mînăstirii *Cozia*, în a cărei pisanie, pusă în anul 7051 (1542-1543) se spune că sfîntul lăcaș s-a înălțat și în zilele «*preasfințitului mitropolit chir Varlaam*».²⁰⁰

Către sfîrșitul păstoriei vlădicăi Varlaam, tiparul a prins din nou viață în Țara Românească, prin logofătul *Dimitrie Liubavici*, nepotul lui *Bojidar Vukovici*, fost voievod al

188. N. Dobrescu, *Curs de istoria Bisericii romîne, sec. XVI*, p. 65.

189. *Documente, XVI, 2*, p. 178.

190. *Documente, XVI, 2*, p. 205.

191. *Documente, XVI, 2*, p. 217.

192. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 134*, f. 543; *Nr. 165*, f. 1; *Documente, XVI, 2*, p. 222.

193. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, f. 21 v; *Nr. 134*, f. 6-6 v; N. Iorga, *Inscripții, I*, pp. 116-117; Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 6.

194. *Documente, XVI, 2*, p. 236.

195. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, f. 290; *Nr. 134*, f. 278; *Documente, XVI, 2*, p. 237.

196. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, f. 271; *Nr. 134*, ff. 11-12; *Documente, XVI, 2*, p. 238.

197. *Manual, I*, p. 311.

198. *Documente, XVI, 2*, p. 265.

199. Ioan Bogdan, *Documente și regeste*, p. 307, nr. CLXXXI; N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești, I*, p. 149.

200. Archim. Ghenadie Enăceanu, *Metropolitul Ungrovlahiei Neofit I*, în *Bis. Ort. Rom.*, II (1875-1876), p. 741; N. Iorga, *Inscripții, I*, p. 174.

Muntenegrului. Dimitrie a învățat meșteșugul tipografic la *Veneția*, a încercat să imprime cărți în tipografia ce înființase în patria sa, dar, neputînd din pricina turcilor, a venit în Țara Românească și s-a așezat la Tîrgoviște, unde a înființat o nouă tipografie. Prima carte, dată în lucru aici, a fost un *Molitfelnic slavonesc*, a cărui culegere s-a început, precum se spune în prefață, «pe vremea Preasfințitului mitropolit al Ungrovlahiei chir *Varlaam*». Acest început, ținînd seama că *Molitfelnicul* s-a terminat de tipărit la 10 ianuarie 1545, a putut avea loc pe la jumătatea anului 1544, cînd sigur, deci, ierarhul nostru trăia. Luînd în considerare faptul că la 10 ianuarie 1545 era în țară alt mitropolit, care n-a putut fi, desigur, ales și înscăunat în aceste zile din noul an, ci în partea din urmă a anului ce se sfîrșise; se poate conchide că păstoria vlădicăi *Varlaam* s-a sfîrșit în cele din urmă luni ale anului 1544, cînd el își va fi dat obștescul sfîrșit.

Numele său se află în pomelnicul Sfintei Mitropolii, fiind trecut între «arhiepiscopii» *Macarie* și *Anania*.

ANANIA (1544—1558 ; † 1580).

Urmașul vlădicăi *Varlaam* a fost *Anania*. Acesta era român, fiind născut în jurul anului 1500. Foarte probabil se înrudea cu familia lui *Neagoe Basarab*, căci numai în această calitate a putut să-și gătească piatra de mormînt la Mînăstirea *Argeș*, pe care ctitorul ei o sorocise pentru îngroparea lui și a familiei sale. Grija ce mai apoi a arătat osemintelor doamnei *Milița-Despina* a lui *Neagoe* și ctitoriei acestuia de la *Argeș*, precum și trecerea de care s-a bucurat înaintea lui *Radu Paisie*, ginerele lui *Neagoe* sînt fapte care îndreptățesc presupunerea că ierarhul nostru a avut legături cu familia evlaviosului voievod.

Dintre rudele sale apropiate se cunosc doi nepoți: *Anania* și *Dragomir* din *Tîrgșor*, iar parte din proprietățile ce a avut au fost situate mai mult în fostul județ *Dimbovița*, pe unde se poate ca el să fi văzut lumina zilei.

Pe temeiul știrilor aflate pînă acum, nu se poate spune lămurit în ce mînăstire își va fi avut metania; un egumen cu acest nume nu se întîlnește în nici una din mînăstirile țării în primele decenii ale secolului XVI. cînd, desigur, el a fost închinoviat undeva. Deși probele lipsesc, totuși, datorită legăturilor sale cu familia lui *Neagoe*, se poate presupune că el și-a avut metania în ctitoria acestuia de la *Argeș*. Aici l-a cunoscut desigur și monahul *Paisie* care, în 1535, ajungînd domn al țării, s-a căsătorit în 1541 cu *Ruxandra*, fiica lui *Neagoe Vodă*.

Aceste legături și cunoștințe i-au deschis poate lui *Anania* calea spre ierarhia superioară a țării, ajungînd episcop de *Buzău* și mitropolit al *Ungrovlahiei*. În fruntea episcopiei buzoiene a ajuns între 14 septembrie 1539, cînd păstoria aici *Paisie*²⁰¹ și 17 septembrie 1543, cînd ierarhul nostru se întîlnește documentar, pentru prima dată, conducînd această eparhie.²⁰² Foarte probabil, numirea sa la *Buzău* s-a făcut după anul 1541, cînd *Ruxandra*, fiica lui *Neagoe Vodă* a devenit soția lui *Radu Paisie*, și ca urmare a stăruințelor ce aceasta va fi pus pe lîngă domn în favoarea rudei sale.

În fruntea episcopiei a rămas doar pînă în toamna anului 1544, cînd a fost mutat la scaunul mitropoliei *Ungrovlahiei*, văduvit prin moartea vlădicăi *Varlaam*.

Pe temeiul unui act din 5 ianuarie 1549, a cărui autenticitate poate fi pusă la îndoială — poartă pecetea lui *Mihnea Turcitul* —, se încearcă a se suprima păstoria vlădicăi *Anania* de la *Buzău*.²⁰³ Citîndu-se cu atenție cuprinsul actului, însă, se va vedea că tocmeala dintre *Dumitru* și «frații» săi — prin înfrățire —, *Radul* și *Ilie*, de a le da el toată averea, s-a făcut în trecut, nu atunci cînd s-a întocmit actul. Ea avut loc înaintea lui *Anania*, cînd acesta a fost episcop, fiind atunci de față mai multe persoane din *Buzău* și *Lipia*, care, desigur, nu erau și nici nu puteau fi toate prezente acum înaintea divanului. Textul actului e clar: «A dat (*Dumitru*) lui *Radu* și fratelui său *Ilie* jumătate din întreaga sa avere..., fiindcă așa s-au tocmit dinaintea oamenilor buni, încă și dinaintea lui

201. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 467; Documente, XVI, 2, p. 261.

202. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 493; Condica nr. 171, f. 103; Documente, XVI, 2, pp. 307-308; Acad. R.P.R., Doc. CXXVI, 70; N. Iorga, Inceputurile Episcopiei de Buzău, în Revista istorică, IX (1923), pp. 173-177; A. Sacerdoteanu, Așezămîntul lui Radu Paisie pentru Episcopia Buzăului, în Revista istorică, XXII (1936), pp. 18-23; St. Nicolaescu, Domnia lui Radu Paisie și a fiului său Marcu Voevod, Craiova 1932, pp. 30-31.

203. I. Ionașcu, Material documentar privitor la Istoria Seminarului din Buzău, 1836-1936, București 1937, p. VI, n. 3; același, Școale la Buzău pe lîngă Episcopie înainte de 1836, București 1938, p. 4, n. 3; Manual, I, p. 311.

*Anania fost episcop... Deasemenea s-au tocmnit (acum) și dinaintea domniei mele».*²⁰⁴ Nuanța de timp trecut și prezent se poate prinde. Dacă tocmeala s-ar fi făcut înaintea tuturor, atunci în chip firesc ar fi trebuit să se treacă în frunte domnul, dar aci nu se întâmplă așa ceva. Că între tocmeală și emiterea actului de față a fost un oarecare timp, reiese și din faptul că voievodul se consideră deosebit de cei înaintea cărora se făcuse ea, mai întâi, arătând însă că aceasta s-a făcut acum și înaintea sa printr-o nouă propozițiune.

De altfel, nu trebuie scăpat din vedere nici faptul că mitropolitul Anania nu a fost în bune relații cu Mircea Ciobanul, acum, în 1549, fiind chiar fugit din țară. Se poate ca voievodul să nici nu-l fi socotit ca atare, și de aceea în act nu se amintește calitatea sa prezentă. Orice presupuneri s-ar mai putea face, cuprinsul acestui act, — care s-ar putea să fie și un falsificat —, nu este destul de convingător pentru a ne putea face să renunțăm la păstoria vlădicăi Anania și la episcopia Buzăului.

Ca și la numirea la această eparhie, este posibil ca și la strămutarea lui Anania la Tîrgoviște să fi fost la mijloc tot stăruința doamnei Ruxandra, care va fi voit să aibă lângă sine, în capitala țării, un mitropolit din trupul familiei sale.

Prima mențiune a ierarhului nostru ca mitropolit al țării este în prefața *Molitfelnicului slavon* din 10 ianuarie 1545, în care se spune că această sfântă carte s-a «sfârșit în vremea preasfințitului mitropolit al Valahiei, chir Anania».²⁰⁵ Cum s-a arătat mai sus, aceasta duce începutul păstoriei sale în ultimele luni ale anului 1544, nefiind, desigur, posibil în acel timp o alegere și o înscăunare de mitropolit numai în cele câteva zile de la începutul anului 1545, când, cum se știe, sînt și destule sărbători.

Vreme îndelungată vlădica Anania n-avu să se bucure de păstorie liniștită, deoarece, în martie 1545, protectorul său Radu Paisie este mazilit și domnia dată crudului *Mircea Ciobanul*. Acesta, curînd după înscăunare, a început prigoana împotriva celor ce credea că-i sînt adversari, făcînd să cadă capetele multora din ei. Spre a scăpa de prigoană, mitropolitul Anania, — socotit partizan al domnului malizit —, se pare că a fugit în Ardeal, împreună cu o seamă de boieri și cu doamna Milița-Despina a lui Neagoe. Aici el a rămas tot timpul domniei lui Mircea Vodă, și de aceea, desigur, documentele acestui voievod nu-l amintesc.

În Ardeal el va fi petrecut fie la *Sibiu*, lângă doamna Milița, pe care, se pare, că în acest timp a tuns-o în monahism, schimbîndu-i numele în *Platonida*, fie la Brașov, în jurul celei mai însemnate cetate a boierilor pribegi.

La 28 februarie 1554, mazilindu-se Mircea Ciobanul, *Pătrașcu cel Bun* — fire bună, blîndă și împăciuitoare —, ajunge domn al Țării Romînești (1554-1557). Curînd după aceasta, vlădica Anania se întoarce în țară și, la 27 mai același an și primea de la noul domn întărirea satului *Fileani*, pe care i-l dăduse *Voico* vistierul în contul unei datorii de 30.000 aspri.²⁰⁶ Aproape două luni mai apoi — la 17 iulie 1554 —, același domn confirmă stăpînirea mitropoliei din Tîrgoviște și a «*cinstului părintelui nostru arhiepiscop chir Anania*» peste satele *Aninoasa* cu podgoriile, și *Vălsănești* cu morile.²⁰⁷ La 14 septembrie 1554, vlădica Anania, alături de domn și de divan, stătea la scaunul de judecată pentru a împăca Mînăstirile *Tismana* și *Bistrița*, care din nou nu se înțelegeau cu privire la satul *Tismana*.²⁰⁸

În anul următor — 1555 —, ierarhul nostru e amintit în două acte ale lui Vodă Pătrașcu din 26 aprilie, cînd i se întărea lui și mitropoliei din Tîrgoviște satul *Aninoasa* cu vinăriciul,²⁰⁹ și din 9 august, cînd este prezent în fruntea Divanului, la emiterea unui hrisov în favoarea Mînăstirii *Tismana*.²¹⁰

În anul 1556, vlădica Anania trece iar în Ardeal și aduce de acolo osemintele doamnei Milița-Despina a lui Neagoe Basarab, stînsă de ciună în Sibiu la 30 ianuarie 1554 —, pe care le îngroapă la Mînăstirea Argeș, lângă soțul ei.²¹¹ Cam tot în acest timp mitropolitul Anania cumpără o *Evanghelie slavonă* în manuscris cu 5000 aspri, pe care o dă

204. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 558 ; Documente, XVI, 2, p. 389.

205. Bibliografia romînească veche, I, pp. 26, 513.

206. Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească, vol. III (1551-1570), București 1952, pp. 21, 22 (în cele următoare se va cita : Documente, XVI, 3).

207. Documente, XVI, 3, p. 24.

208. Documente, XVI, 3, p. 27. (În act nu e numit, dar el păstorea acum).

209. Arhiv. Stat., Condica nr. 706, f. 12v (copie slavă).

210. Documente XVI, 3, p. 35 ; Al. Ștefulescu, Documente slavo-romîne, relative la Gorj (1406-1665), Tîrgul Jiului 1908, pp. 130, 131.

211. Pr. Niculae Șerbănescu, Mitropolitul Anania. Contribuție la Istoria Bisericii Romîne în secolul XVI, în rev. Glasul Bisericii, IX (1950), nr. 9-10, p. 40.

mitropoliei din Tîrgoviște, «mama tuturor bisericilor», spre «veșnica lui amintire, iar călugărilor și popilor spre îndulcire și folos». ²¹²

La 8 iunie 1557, Pătrașcu Vodă, desigur, la îndemnul vlădicăi Anania, dă în tipar la tipografia din Tîrgoviște, condusă de diaconul *Coresi*, un *Triod-Penticostar* a cărui imprimare s-a mîntuit tocmai la 1 iulie 1558. ²¹³ Nici unul din ei însă n-a putut să vadă acest sfîrșit, căci voievodul a murit la 26 decembrie 1557, iar Anania, curînd după aceasta a apucat iarăși drumul pribegiei, deoarece tronul țării — în ianuarie 1558 — a fost dat din nou crudului Mircea Ciobanul. ²¹⁴

Și de data aceasta el trece tot în Ardeal, unde rămîne pînă prin anul 1564. În acest an vlădica Anania era sigur în țară, căci în ziua de 2 iulie, fiind în București, da Mînăstirii *Argeș* un înscris, prin care arăta lucrările ce a făcut și bunurile cu care a înzestrat acest sfînt lăcaș. ²¹⁵

Aproape cinci ani mai tîrziu, la 31 mai 1569, în timpul domniei lui *Alexandru Vodă* (1568-1577), Anania, fost mitropolit, alături de alți ierarhi din țară, apare într-un act, prin care se întărea Mînăstirii de la *Cricov* (*Tîrgsor*) satul *Zănoaga* și alte bunuri. ²¹⁶

La 15 septembrie 1573, «preasfințitul mitropolit chir vlădică Anania» închină mitropoliei din Tîrgoviște toate bunurile sale aflate în satele *Săcuiani* și *Sîrbi* din Dîmbovița, cumpărate de el cu 45.000 aspri, punînd totodată condiția ca el să locuiască mai departe în casă și în avere, iar după moarte să i se facă pomenire în fiecare sîmbătă după Înălțare. ²¹⁷ Cinci zile mai apoi, la 20 septembrie 1573, *Alexandru Vodă*, pe de o parte, întărește vlădicăi Anania — venit înaintea lui, și a arhimitropolitului *Eftimie* — cumpărătoria ce făcuse în satele *Săcuieni* și *Sîrbi*, iar pe de alta, dăna sa către mitropolie cu toate condițiile puse și cu hotărîrea ca nimeni să n-o tulbure. ²¹⁸

La 23 decembrie 1575, vlădica Anania era încă destul de în putere căci acum, împreună cu domnitorul *Alexandru Vodă* și cu mitropoliții *Eftimie* și *Efrem*, a putut să umble pe toată ocina satului *Descoperestii* a lui *Stan vel spătar*, ca s-o aleagă de a orașului *Cornățel*, cu care aci aminittul vel spătar era în neînțelegere. ²¹⁹

Între timp, mitropolitul Anania a mai cumpărat părți de moșie la *Sîrbi* și *Săcuiani*, pe care la 22 septembrie 1580, reînnoind vechea danie, le hărăzește și pe acestea tot mitropoliei din Tîrgoviște, «de unde mi-a fost și mie agonisita mea» și unde lasă să i se îngroape trupul la moarte. ²²⁰

Prins poate de vreo slăbiciune trupească sau boală, vlădica Anania, înainte de septembrie 1580, s-a schivnicit, schimbîndu-și numele în *Antonie*. Cît va mai fi trăit după aceasta bătrînul ierarh — ajuns poate în vîrsta de 80 de ani —, nu se știe. La 5 decembrie 1580, el era sigur mort, căci acum *Mihnea Turcitul*, întărind mitropoliei din Tîrgoviște daniile cele noi ale vlădicăi Anania, arăta că ierarhul nostru le-a cumpărat «de cînd era încă în viață». ²²¹ Prin urmare, plecarea sa spre lumea dreptilor cade la o dată cuprinsă între 22 septembrie și 5 decembrie 1580. Trupul său, așa după cum ceruse prin ultima diată, a fost dus și îngropat în mitropolia din Tîrgoviște, — în care slujise și pe care o miluise atît de bogat —, iar nu în Mînăstirea *Argeșului*, unde de mai înainte își

212. Această *Evanghelie*, precum reiese dintr-o însemnare sirbească din anul 1651, scrisă pe f. 354v, a fost cîndva în posesia unei călugărițe *Maria*, care a dat-o bisericii *Sf. Arhangheli* din *Belgrad*, pe vremea unui mitropolit *Ilarion*. De aici a ajuns la *Viena*, unde a cercetat-o slavistul *Ioan Bogdan* (vezi *Ioan Bogdan, Cîteva manuscrise slavo-romîne din biblioteca imperială de la Viena*, București 1899, pp. 19-20).

213. A. Sacerdoțeanu, *Preșloviile cărților romînești, I (1508-1647)*, București 1938, p. 30; S. Pușcariu, *Istoria literaturii romîne, epoca veche*, ed. II, Sibiu 1930, p. 52.

214. Pe temeiul spuselor unora din cronici, s-a crezut că vlădica *Anania* a murit în măcelul săvîrșit de *Mircea Ciobanul* la 3 februarie 1558, cînd și-au pierdut viața mulți boieri și doi episcopi. Dar acest lucru nu-i adevărat, căci ierarhul nostru a mai trăit după aceasta încă peste două decenii, așa cum se va vedea în cele următoare.

215. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 735; *Documente*, XVI, 3, pp. 196-197.

216. Acad. R.P.R., *Doc. XL/39*; *Documente*, XVI, 3, pp. 316-317.

217. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 945; *Condică nr. 134*, f. 115; *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească*, vol. IV (1571-1580), București 1952, pp. 120-121. (În cele următoare se va cita: *Documente*, XVI, 4).

218. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 946; *Condicile nr. 127*, ff. 123-124; *Nr. 134*, ff. 115-116; *Documente*, XVI, 4, pp. 121-122.

219. *Documente*, XVI, 4, pp. 209-210.

220. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 1165; *Condicile nr. 127*, ff. 124-125; *Nr. 134*, ff. 117-118; Acad. R.P.R., *Ms. nr. 5253*, ff. 278, 279; *Documente*, XVI, 4, pp. 488-490.

221. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 1168; *Condicile nr. 127*, ff. 125-127; *Nr. 134*, ff. 118-119; *Nr. 706*, ff. 103-104 (copie slavă); *Documente*, XVI, 4, pp. 494-496.

pregătise lespede de piatră cu inscripție slavonească,²²² în al cărei cuprins însă s-a strecurat o afirmație nefirească pentru calitatea de mitropolit a lui Anania.²²³

Numele său este trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii.²²⁴

EFREM (c. 1558 — ante 27 aug. 1566).

Urmașul vlădicăi Anania, potrivit informațiilor documentare, este mitropolitul *Efrem*.²²⁵ El a fost ridicat în această treaptă de *Mircea Ciobanul*, în cea de a doua domnie (ian. 1558—21 sept. 1559), când mitropolitul Anania fugise din nou din țară. Această numire nu va fi întârziat mult după groaznicul măcel din februarie 1558, când domnul s-a crezut mai stăpîn pe situație în țară și când s-a convins, poate, că întoarcerea lui Anania nu mai este posibilă. Prima mențiune documentară despre vlădica Efrem este din 17 septembrie 1559, când Mircea Vodă confirmă mitropoliei din Tîrgoviște și «*cinstitului părinte arhimitropolit, chir Vlădica Efrem*» o vie din satul *Ștefănești*, hărăzită sfintei mitropolii de mai înainte vreme.²²⁶ Tot în acest an, el este amintit în predoslovია *Întrebării Creștinești*, tipărită de diaconul Coresi la Brașov, după unii în primele luni ale anului.

Tot el trebuie să fi fost mitropolit — deși nu se amintește în act — și la 18 aprilie 1560, când *Petru cel Tânăr* (1559-1568) întărea mitropoliei satul *Aninoasa* de lângă Tîrgoviște.²²⁷ Curînd după aceasta, ierarhul nostru intră în ceartă pentru acest sat cu un *Hamza turcul*, cărei certe i se pune capăt la 21 iunie 1560, prin hrisovul lui Petru Vodă, prin care se consfințește dreptul de proprietate al mitropoliei asupra acestui sat.²²⁸

În anul următor — 1561 —, la 14 noiembrie, «*preasfințitul mitropolit chir Efrem a toată țara Ungrovlahiei*», împreună cu «*clerul vlădiciei mele*», este martor la vînzarea unei dughene, făcută de un *Petriman*, fiul lui *Ivan barbir*, în favoarea lui *Pană Grecul*.²²⁹

Ultimele mărturii documentare despre ierarhul nostru sînt din 3 și 31 iulie 1562. Cea dintîi apare într-un hrisov al lui Petru cel Tânăr, prin care se întărește mitropoliei din Tîrgoviște și «*părintelui chir vlădicăi Efrem*» satul *Vălsănești*,²³⁰ iar cea de a doua tot într-un hrisov al acestui voievod, în legătură cu satul *Bănești* din *Ruia* al aceleiași mitropolii.²³¹

În anul 1564 vlădica Efrem, alături de patriarhul ecumenic *Ioasaf*, va fi cununat la Curtea din București pe una din fiicele *doamnei Chiajna* cu *Stamate*, nepotul patriarhului.²³²

După aceasta, la o dată necunoscută — însă anterioară zilei de 27 august 1566, când era alt mitropolit la Tîrgoviște —, el din motive ce nu se știu, a fost scos din scaun, mai trăind după aceasta încă multă vreme, ca proinmitropolit. În această calitate este amintit, alături de mitropoliții *Anania* și *Eftimie*, în hrisoavele din 31 mai 1569 și 23 de-

222. N. Iorga, *Inscripții*, I, pp. 150-151; V. Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, București 1942, pp. 18-19.

223. Pr. Niculae Șerbănescu, *Mitropolitul Anania*, pp. 44-46.

224. Mai pe larg despre vlădica Anania, să se vadă: Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropolitul Anania*, în revista *Glasul Bisericii*, anul IX (1950), nr. 9-10, pp. 33-46.

225. În pomelnicul Sfintei Mitropolii, după Anania este trecut un *Simeon*, despre care însă lipsește orice altă informație. N. Iorga îl socotește printre mitropoliții ungrovlahi, însă, cum e și firesc, cu multe îndoieli. Inclîn să cred că acest mitropolit, Simeon, a putut fi vreun ierarh aciuit pe lângă mitropolia din Tîrgoviște, unde va fi slujit și va fi implinit unele din nevoile păstorești, cît timp vlădica Anania a fost fugit de frica lui Mircea Ciobanul. Cum se luase obiceiul, în timpul cît el va fi slujit, a fost trecut în pomelnic înaintea urmașului lui Anania, cum e și normal, de altfel. Și, odată trecut în pomelnic, așa a rămas pînă astăzi, deși nu a fost mitropolit legal al țării.

226. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 655; *Documente*, XVI, 3, pp. 105-106.

227. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 668; *Condicile nr. 127*, f. 282; *Nr. 134*, ff. 12-13; *Documente*, XVI, 3, p. 115. (Numele mitropolitului nu este trecut în actul de față, dar el trebuie să fi fost tot vlădica Efrem, căci se întîlnește și la 21 iunie 1560).

228. Arhiv. Stat., *Peceti*, 11; *Condicile nr. 127*, ff. 273-274; *Nr. 134*, ff. 12-13; *Nr. 706*, ff. 15-16; *Documente*, XVI, 3, pp. 125-127.

229. *Documente*, XVI, 3, pp. 158-159.

230. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 714; *Condicile nr. 127*, ff. 162-163; *Nr. 134*, ff. 65 v-66; *Documente*, XVI, 3, pp. 165-166.

231. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, ff. 163 v-164; *Nr. 134*, ff. 66 v-67; *Documente*, XVI, 3, pp. 166-167.

232. Diaconul Niculae M. Popescu, *Patriarhii Tarigradului prin Țările Românești*, pp. 38-39.

cembrie 1575, menționate mai sus²³³ și pentru ultima dată la 10 august 1582, într-un hrisov al lui *Mihnea Turcitul*, dat *Minăstirii Valea*.²³⁴ Este posibil ca la scurtă vreme după aceasta să fi murit, căci va fi fost destul de înaintat în vîrstă, fără a se ști însă cînd anume s-a întîmplat aceasta și unde este înmormîntat.

Este trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii.

DANIIL (c. 1566—c. 1568).

Scoțîndu-se din scaun vlădica Efrem, la o dată anterioară zilei de 27 august 1566, i-a urmat Daniil. În această zi, *Petru cel Tânăr* întărea «sfintei și dumnezeestei mitropolii din *Tîrgoviște... și preacinstiului părinte arhimitropolit chir Vlădica Daniil*» satul *Aninoasa* «cu dealul și cu vînăriciul». ²³⁵ Alte știri despre el nu se mai cunosc pînă acum.

Se află trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii.

Păstoria sa a încetat foarte probabil în vara anului 1568, poate odată cu domnia lui Petru al Chiajnjei, căci, sigur, la 8 septembrie același an, țara avea alt mitropolit.

EFTIMIE (1568—1576).

Pomelnicul Sfintei Mitropolii trece imediat după Daniil pe *Eftimie*, ceea ce este adevărat, căci în mod sigur acesta din urmă i-a urmat în scaun la o dată ce cade înainte de 8 septembrie 1568, cînd el e atestat de acte ca mitropolit. În această zi, *Alexandru Vodă* (1568-1577) întărește mitropoliei din *Tîrgoviște* și «*cîrmuitorului în această vreme al acestui lăcaș, preasfințitului mitropolit chir vlădica Eftimie*», satul *Aninoasa*. ²³⁶ Spre sfîrșitul anului, la 6 decembrie 1568, el este amintit în prefața *Sbornicului slavonesc*, tipărit de diaconul *Coresi*,²³⁷ iar în anii ce au urmat, în cîteva hrisoave purtînd datele următoare: 31 mai²³⁸ și 17 august 1569,²³⁹ 18 mai,²⁴⁰ 23 octombrie²⁴¹ și 14 noiembrie 1570,²⁴² 9 ianuarie,²⁴³ 10 aprilie,²⁴⁴ și 2 mai 1571,²⁴⁵ 20 septembrie 1573,²⁴⁶ 4 ianuarie 1574,²⁴⁷ 22 aprilie²⁴⁸ și 23 decembrie 1575.²⁴⁹

233. Vezi *supra*, notele : nr. 216, 219.

234. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească, vol. V (1581-1590)*, București 1952, p. 68. (În cele următoare se va cita : *Documente, XVI, 5*).

235. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 758 ; *Condicile nr. 127*, f. 274 ; *Nr. 134*, f. 13 ; *Nr. 706*, f. 14 ; *Documente, XVI, 3*, pp. 228-289.

236. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 799 ; *Condicile nr. 127*, ff. 274-276 ; *Nr. 134*, f. 14 ; *Nr. 706*, ff. 78-79 (cu data : 7177) ; *Documente, XVI, 3*, pp. 289-291. În afară de acest act cu data sigură, vlădica *Eftimie* mai apare și în altele care, din nefericire, nu poartă data, astfel : o carte a sa pentru *Minăstirea Govora*, căreia îi dă o moară făcută de el la *Tîrgoviște*, datat : „1568, iunie 29 — 1575” (*Documente, XVI, 3*, pp. 271-272) ; un hrisov al lui *Alexandru Voevod*, prin care dă vlădicăi *Eftimie* o vie la *Aninoasa*, datat : „(1568-1574), august 2” (*Documente, XVI, 3*, p. 279), și un alt hrisov al lui *Alexandru Vodă* dat mitropoliei și vlădicăi *Eftimie*, cărora le întărește satul *Bănești* de la *Ruia*, datat : „(1658-1569), septembrie 7” (*Documente, XVI, 3*, pp. 288-289).

237. *Bibliografia romînească veche, I*, pp. 53-54 ; A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților romînești, I*, p. 37.

238. Vezi *supra*, nota 216.

239. Arhiv. Stat., *Condica nr. 127*, ff. 233-234 ; *Documente, XVI, 3*, pp. 323-324 (*Alexandru Voievod* dă mitropoliei din *Tîrgoviște* și vlădicăi *Eftimie* satul *Mogoșăștii din Dîmbovița*).

240. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 855 ; *Condica nr. 134*, f. 67 ; *Documente, XVI, 3*, pp. 357-358. (Se dă mitropoliei satul *Bănești*. Numele vlădicăi nu apare în act).

241. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 869 ; *Condica nr. 134*, f. 95 ; *Documente, XVI, 3*, pp. 379-380. (Se întărește mitropoliei și vlădicăi *Eftimie* satul *Lucieni*).

242. *Documente, XVI, 3*, pp. 386-387. (Cercetează cu *Alexandru Vodă* niște pricini ale satului *Bănești* de la *Ruia*).

243. *Documente, XVI, 4*, pp. 3-4. (Se dă mitropoliei și vlădicăi *Eftimie* un sălaș de țigani).

244. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 882 ; *Condicile nr. 127*, ff. 164-166 ; *Nr. 134*, ff. 67-68 ; *Documente, XVI, 4*, pp. 11-13. (Se întărește mitropoliei și vlădicăi *Eftimie* satul *Băneștii*, de către voievodul *Alexandru zis Oae Seacă*).

245. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 886 ; *Condicile nr. 127*, f. 43 ; *Nr. 134*, f. 167 ; *Documente, XVI, 4*, p. 18. (Vlădica *Eftimie* vinde un țigan al mitropoliei, logofătului *Tatul din Groșet*).

246. Vezi *supra*, nota 218.

247. *Documente, XVI, 4*, pp. 127-128. (Vlădica *Eftimie* întărește *Minăstirii Coșuna* mai multe sate și țigani).

248. *Documente, XVI, 4*, pp. 174-175. (Vlădica *Eftimie* cercetează cu domnul pricinile satului *Bucov* al lui *Ștaico postelnicul*).

249. *Documente, XVI, 4*, pp. 209-210. (Vlădica *Eftimie* alege, cu domnul și cu foștii mitropoliți *Anania* și *Efrem*, hotarele satului *Descoperestii*).

Deosebit de aceasta, despre vlădica Eftimie se face pomenire în pisană Mînăstirii Cobia din fostul județ *Dîmbovița*, care poartă data: *septembrie 7080 (= 1571)*²⁵⁰ și în prefața *Octoihului slavonesc* tipărit de același diacon *Coresi* în anul 1574, unde se spune că Alexandru Vodă «s-a sfătuit» cu ierarhul nostru și a tipărit această carte «*de suflet folositoare*». ²⁵¹ Din faptul că domnul s-a sfătuit cu vlădica Eftimie și din deasa apariție a acestuia în actele rămase de la el, reiese că Alexandru Vodă îl ținea în mare cinste.

Sfîrșitul păstoriei mitropolitului Eftimie cade înainte de 30 decembrie 1576, căci acum, într-un act de la Alexandru Vodă se vorbește despre «*răposatul părintele chir Eftimie vlădica*». ²⁵²

Numele său se află trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii. Totodată menționăm că, pe cît se cunoaște acum, vlădica Eftimie este primul ierarh ungrovlah, căruia i s-a păstrat chipul. El este zugrăvit pe pereții bisericii *Olteni* din *Vîlcea*.

SERAFIM (1576—1586).

După moartea vlădicăi Eftimie a fost ales mitropolit al Țării Românești *Serafim*, care-și începe păstoria înainte de 30 decembrie 1576, căci la această dată actele arată că înaintașul său era mort, iar pe el ca fiind în scaun, desigur mai dinainte vreme. Viața sa anterioară alegerii ca mitropolit, nu se cunoaște. Ca vlădică al Ungrovlahiei, se întîlnește pentru prima dată — cum arătarăm — la 30 decembrie 1576, cînd *Alexandru Vodă*, cel zis «*Oae seacă*», împreună cu «*părintele chir vlădica Serafim și cu părintele arhiepiscop chir Mihail*» și cu toți «*dregătorii*» țării, judecau o neînțelegere dintre vel vornicul *Ivașcu* și Mînăstirea *Iazer*, privitoare la satele *Poenarii* și *Căpăținenii* cu toate hotarele. ²⁵³

După aceasta, el se amintește în postfața *Psaltirei slavone* tipărită de diaconul *Coresi* în anul 1577, unde se spune că această carte a fost imprimată «*cu porunca Domnului Io Alexandru Voevod și a fiului său Io Mihnea Voevod și a preaosfințitului mitropolit Serafim*». ²⁵⁴ În același an, 1577, la 1 decembrie, Mihnea Vodă Turcitul întărea mitropoliei din Țîrgoviște și vlădicăi Serafim stăpînirea peste unele părți din satele *Luciani* și *Mogoșăști* din *Dîmbovița*, dăruite de postelnicii *Dragomir* și *Udriște din Mărgineni*. ²⁵⁵ Această întărire este reconfirmată la 14 aprilie 1578. ²⁵⁶

De acum, timp de mai bine de cinci ani, ierarhul nostru se întîlnește aproape regulat în documentele vremii, astfel: la 12 noiembrie 1579, ²⁵⁷ la 6 martie 1580-1581, ²⁵⁸ la 7 aprilie ²⁵⁹ și 5 decembrie 1580, ²⁶⁰ la 24 februarie 1581, ²⁶¹ și la 23 iulie (1583), ²⁶² în-

250. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, II, București 1908, p. 281; același, *Două mănăstiri dîmbovițene*, I, Mînăstirea Cobia, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXII (1929), p. 22; dr. George Potra, *Mînăstirea Cobia (Dîmbovița)*, București f.a., p. 7 (fotografia).

251. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 60.

252. Arhiv. Stat., *Condica nr. 349*, ff. 107-109; *Condica nr. 710*, ff. 705-706 (copie slavă, cu data: 1 dec. 1576); *Documente*, XVI, 4, pp. 244-246. Tot despre „*răposatul chir vlădica Eftimie*” vorbesc și următoarele acte: din 12 nov. 1579 (*Documente*, XVI, 4, p. 428), 10 aug. 1582 și 19 oct. 1585 (*Documente*, XVI, 5, pp. 68, 211).

253. *Documente*, XVI, 4, pp. 244-246.

254. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 68; A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 41.

255. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, ff. 5-6; *Nr. 134*, ff. 95-96.

256. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 1060; *Documente*, XVI, 4, pp. 310-312.

257. Arhiv. Stat., *Peceti*, 16; *Condicile nr. 127*, f. 390; *Nr. 134*, ff. 6 v-7; *Nr. 706*, ff. 46-47; *Documente*, XVI, 4, pp. 427-429. (Se dau mitropoliei, sub vlădica *Serafim*, morile de la *Gherghița*).

258. *Documente*, XVI, 4, pp. 457-458. (judecă, împreună cu divanul, acuzația adusă lui *Atanasie*, episcopul *Buzăului*, de *Iancu Sasul*, domnul *Moldovei*, că la fuga din țară *Petru Șchiopul* ar fi lăsat acestui ierarh, *Atanasie*, averi și bani).

259. *Documente*, XVI, 4, pp. 465-466. și 466-467. (Judecă, împreună cu divanul, o pricină a Mînăstirii *Bistrița*, și primește de la *Mihnea Turcitul* întărirea satului *Lucieni* al Mitropoliei).

260. Vezi *supra*, nota 221. (Se întăresc mitropoliei unele danii făcute de vlădica *Anania*).

261. *Documente*, XVI, 5, pp. 12-13. (*Mihnea Turcitul* întărește Mînăstirii *Clătești* o baltă, fiind față și vlădica *Serafim*).

262. *Documente*, XVI, 5, pp. 131-132. (Se întărește Mitropoliei și arhimitropolitului *Serafim* un țigan zumpărat de vlădica „*Anania cel bătrîn, veșnica lui pomenire*”).

tre aprilie-august 1584,²⁶³ la 18 iunie 1584,²⁶⁴ și la 13 septembrie,²⁶⁵ 22 septembrie²⁶⁶ și 19 octombrie 1585.²⁶⁷

Mihnea Turcitul îl trimite în solie la sașii din Brașov, spre a trata cu aceștia unele treburi ale domniei. În *Socotelile Brașovului*, publicate de N. Iorga, se vorbește de un vlădică din Țara Românească (*Wladika aus Bleschlandt*), venit în acest timp, în oraș.²⁶⁸

Mitropolitul Serafim a avut și preocupări cărturărești. La el s-a aflat o *Evanghelie* cu învățătură, care, mai întâi s-a dat preoților *Mihai* și *Jane* de la biserica *Scheilor* din Brașov de au tălmăcit-o în românește și apoi cu «despusul» său, — «*arhimitropolitul Serafim*», — și cu statul «*luminatului mitropolit, marele Ghenadie de în tot ținutul Ardealului și al Oriziei*», diaconul *Coresi* a tipărit-o la Brașov în anul 1581.²⁶⁹ Tot sub el «s-a scris frumos *Evanghelia slavonă* cu chipurile lui *Alexandru* și *Mihnea*, care a trecut apoi în Moldova și a fost dăruită, la 1605, de *Ieremia Movilă* ctitoriei sale *Sucevița*».²⁷⁰

Din înșirarea documentelor de mai sus, care pomenesc numele vlădicăi Serafim, reiese că el s-a menținut în scaun și în timpul domniei lui *Petru Cercel* (iulie 1583—16 aprilie 1585), dușmanul lui Mihnea Turcitul. În aprilie 1585, acesta din urmă, reluându-și tronul, nu va mai fi putut suferi multă vreme pe lângă sine pe mitropolitul Serafim, ca pe unul ce va fi trecut de partea uzurpatorului său. La o dată cuprinsă între 19 octombrie 1585 — când, cum s-a arătat, ierarhul nostru păstora încă — și 26 iunie 1586, când țara avea alt mitropolit, vlădica Serafim a fost alungat din scaun, cum însuși spune. Când s-a petrecut aceasta, nu se poate îndeajuns preciza; probabil în prima parte a anului 1586, căci urmașul său nu e amintit de acte decât după jumătatea lui. Mihnea Turcitul însuși spune că s-a «*gîndit (mult) în inima sa*» ca să ale «*un ieromonah să fie om bun și cu chipul blindeții și cu inimă umilită ca să fie pentru îngrijirea țării domniei mele*».²⁷¹ Acest lucru ne face să credem că de la reînscăunarea sa (aprilie 1585) și pînă la «alungarea» vlădicăi Serafim din scaun a trecut oarecare vreme.

După scoaterea de la mitropolie, vlădica Serafim s-a retras probabil la Mînăstirea *Snagov* — să fi fost postrigul său aici?! —, unde în curînd, «*cu a lui osteneală și cu agonisita cea de Dumnezeu dată lui*», a început preînnoirea paraclisului *Buna Vestire*, ctitorit de *Vladislav II*, în secolul XV. În pisania din anul 1588, — pusă, desigur, cu prilejul terminării lucrărilor —, se arată că în afară de paraclis, «*cel de pre urmă între arhieriei, preasfințitul mitropolit Serafim, cînd au fost alungat din scaun*» a făcut și «*celelalte case de locuință și mici chilii*».²⁷²

Este probabil ca în timpul acestor lucrări, vlădica Serafim să-și fi gătit aci și locul de veci, însă nu în paraclisul rectitorit de el, ci în biserica cea mare cu hramul *Vovidenia Precistii*. După mîntuirea lucrărilor, ierarhul nostru a mai trăit — desigur aci la *Snagov* — peste doi ani, mutîndu-se către Domnul în cursul anului 1590, cînd încă domnea Mihnea Turcitul. El a fost coborît în groapa ce-și pregătise, peste care apoi s-a așezat o frumoasă lespede de piatră cu inscripția slavonă, din care, în veacul trecut, *Alex. Odobescu* a mai putut citi: «*[A răposat] robul... preasfințitul arhimitropolit Serafim..., în zilele lui Io Mihnea Voevod... în anul 7098 (1590)*».²⁷³

263. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, ff. 166-168; *Nr. 134*, ff. 68 v-70; *Documente*, XVI, 5, pp. 153-155. (Petru Cercel întărește mitropoliei și vlădicăi *Serafim* satul *Băneștii* de la *Ruia*).

264. *Documente*, XVI, 5, pp. 160-161. (Vlădica *Serafim* se judecă înaintea lui *Petru Cercel*, cu jupineasa *Caplea*, pentru satul *Drăgănești*).

265. *Documente*, XVI, 5, pp. 204-206. (Se întărește mitropoliei și arhimitropolitului *Serafim* jumătate din satul *Sîrbi*).

266. Arhiv. Stat., *Condicile nr. 127*, f. 129; *Nr. 134*, f. 120; *Documente*, XVI, 5, pp. 206-207.

267. *Documente*, XVI, 5, pp. 210-212.

268. N. Iorga, *Apendicele II*, cuprinzînd extrase privitoare la romini din socotelile orașelor *Brașov* și *Sibiu*, publicat în *Hurmuzaki-Iorga, Documente privitoare la Istoria Romînilor*, XI (Acte din secolul al XVI-lea (1517-1612), București 1900, pp. 819, 824, 830, 832.

269. *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 85-93; A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților romînești*, I, pp. 46, 55.

270. N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, I, p. 152; vezi și: același, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, pp. 90-94.

271. *Documente*, XVI, 5, p. 247.

272. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 156; St. Nicolaescu, *Mînăstirea Snagov și ușa de stejar cu sculpturi de sfinți c bisericii Buna Vestire, ctitoria lui Vladislav Voevod, 1453*, București 1936, p. 126; Niculae I. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București 1944, p. 50.

273. Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 50-51; Victor Brătulescu, *Mînăstirea Snagov*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXII (1954), p. 273. Semnalăm că în *Cronologia tabelară* se spune, cu

Vlădica Serafim se află trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii, între «arhiepiscopii» Eftimie și Mihail.

MIHAIL I 1586—1598).

Urmașul mitropolitului Serafim este *Mihail*, cel care dinainte de 9 ianuarie 1576²⁷⁴ conducea episcopia *Rîmnicului*. Se presupune că a fost vilcean și că — înainte de a ajunge episcop — a fost închinoviat la Mănăstirea *Cozia*. Se trăgea poate dintr-o familie înstărită, deoarece când încă nu era episcop, a putut plăti «din averile părinților sfinții sale» și din «asprii sfinții sale, de mai înainte vreme, când încă nu era episcop», nedînd nimic de la episcopie, mai multe porprietăți, pe care în anul 1586 i le confirma Mihnea Turcitul. Ca episcop de Rîmnic s-a arătat un bun gospodar.

În aprilie 1585 Mihnea Vodă, reluîndu-și scaunul domnesc și aflînd, poate, că vlădica Serafim a trecut de partea lui Petre Cercel, rivalul său, s-a hotărît să-l schimbe. Pentru aceasta, spune într-un hrisov, «m-am gîndit domnia mea în inima domniei mele, ca să aflu domnia mea un ieromonah să fie om bun și cu chipul blîndeții și cu inima smerită, ca să fie și pentru îngrijirea țării domniei mele». Cercetînd, poate, printre obrazele bisericești din acea vreme, a aflat împodobit cu astfel de virtuți, «pe acest părinte *Mihail episcopul de Rîmnic*», pe care, desigur, îl cunoștea și din prima sa domnie. Socotindu-l vrednic a fi mitropolit al țării, l-a trimis «la marele patriarh din Tarigrad și l-a făcut vlădică pe Sfinția Sa». ²⁷⁵

Astfel a ajuns mitropolitul Mihail în fruntea Bisericii Țării Romînești, petrecîndu-se acestea, cu toată probabilitatea, în prima parte a anului 1586.

Cea dintîi mențiune a sa în noua calitate este din 26 iunie 1586, cînd *Mihnea Turcitul* îi întărește cumpărăturile de moșii, sate, mori și țigani ce făcuse — pînă la acea dată —, din asprii săi personali. ²⁷⁶

Spre sfîrșitul acestui an, la 8 noiembrie 1586, Mihnea Vodă întărea mitropoliei din Tîrgoviște și «preacinstului părinte arhimitropolit chir vlădica Mihail» niște vii în satul *Ștefănești*, dăruite mai dinainte vreme de un *Baldovin* și jupanița lui, *Maria*. ²⁷⁷ Aproape două luni mai apoi, la 12 ianuarie 1587, Mihnea Turcitul întărea din nou stăpînirea vlădicăi Mihail peste satul *Olteni*, ²⁷⁸ iar la 6 februarie 1587 ierarhul nostru era adus ca mărturie într-o carte a pîrgarilor din București, privind o moară a Mănăstirii *Radu Vodă*, aflată «din sus de București lîngă Ciutărie», ca unul ce știa că ea a fost răscumpărată de *Alexandru Vodă de la Dobromir, mare ban al Craiovei*. ²⁷⁹

Cea de a doua știre documentară — aci menționată — este ultima, cunoscută pînă acum, — în care se amintește vlădica Mihail, stînd pe scaunul Ungrovlahiei. Se pare că el și-a păstrat această calitate pînă către sfîrșitul anului 1589, cînd se va fi retras de bună voie, fiind poate înaintat în vîrstă. După aceasta el a mai trăit aproape doi ani, fiind întîlnit chiar cu titlul de vlădică în două hrisoave din 11 decembrie 1590²⁸⁰ și 4 august 1591,²⁸¹ prin care se reconfirma Mănăstirii *Olteni* din *Vilcea* unele părți din dania ce el îi făcuse cu mulți ani în urmă. La 7 martie 1592 însă, el era «răposatul vlădică *Mihail*». ²⁸²

Înainte de această dată deci, trebuie pusă mutarea sa către Domnul, fără a se ști precis cînd și unde a avut loc: la mitropolia Tîrgoviște, pe care o slujise, sau la Mănăstirea *Olteni*, căreia îi purtase de grijă?

privire la moartea vlădicăi *Serafim*: „l-au îngropat Ștefan Voievod la acest văleat..., aug. 3, 7099 (1591)“ (p. 35, nr. 115).

274. La această dată *Alexandru Voievod* scria „bulgăr-maistrului“ din Sibiu, în legătură cu 500 găleți de grîu, cumpărate de acolo de episcopul *Mihail* de la *Rîmnic* (vezi Petre P. Panaitescu, *Documente slavo-romîne din Sibiu (1470-1653)*, București 1938, pp. 36-37, nr. XXVI). Se poate deci ca păstoria lui la Rîmnic să fi început în anul 1575, sau și mai înainte.

275. *Documente*, XVI, 5, p. 247.

276. *Documente*, XVI, 5, pp. 245-247.

277. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1329; *Documente*, XVI, 5, pp. 266-267.

278. Acad. R.P.R., Ms. nr. 5253, f. 290.

279. *Documente*, XVI, 5, pp. 294-295.

280. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1445; Acad. R.P.R., Ms. nr. 5151, ff. 174-175; *Documente*, XVI, 5, pp. 478-479.

281. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1456 (f. Ep. Rîmnic, XXXIV/12).

282. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1480; Acad. R.P.R., Ms. nr. 2530, ff. 527-528; *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. Țara Romînească, vol. VI (1591-1600)*, București 1953, pp. 41-42. (În cele următoare se va cita: *Documente*, XVI, 6).

Ca mitropolit al Ungrovlahiei, el va fi primit în reședința sa pe doi din patriarhii ecumenici: *Pahomie II* și *Jeremia II Tranos*, care, unul după altul, prin anii 1587 și 1588 vizitaseră Țara Românească, oblăduită în acel timp de Mihnea Turcitul.²⁸³

Numele său este trecut în pomelnice, iar chipul i se află zugrăvit pe pereții bisericii din *Olteni-Vilcea*, alături de al mitropolitului Eftimie.

NICHIFOR (c. 1589 — c. 1593).

După pomelnicul Sfintei Mitropolii și documente, urmașul vlădicăi Mihail este arhimitropolitul *Nichifor*. Acesta se chema, ca mirean, *Vasile*²⁸⁴ și era desigur din părțile Buzăului, unde avea mai ales legături cu Mănăstirea *Izvorani*, ctitoria episcopului *Luca*, în care își va fi avut poate metania. Fiind de pe aici, este probabil să fi fost cunoscut de Doamna *Neaga* a lui *Mihnea Turcitul* — și ea buzoiancă de la Cislău —, și aceasta să fi stăruit la domn, pentru ridicarea lui pe scaunul mitropolitan. Acest lucru s-a petrecut înainte de 12 ianuarie 1590, mai sigur către sfârșitul anului 1589, când mitropolia a devenit liberă, poate prin retragerea lui Mihail. Cea dintâi știre despre el ca prim ierarh al Țării Românești este din 12 ianuarie 1590, când *Mihnea Turcitul* întărește mitropoliei un țigan, *Radul*, vândut mai dinainte de vlădica Eftimie, dar acum răscumpărat de «*preacinstitul părinte și preasfințitul arhimitropolit chir Nichifor*» cu 100 vedre de vin și 100 aspri.²⁸⁵ O jumătate de an mai apoi, — la 9 iunie 1590 —, «*chir vlădica Nichifor*», alături de domn, de ceilalți ierarhi ai țării, «*arhiepiscopul Efrem de la Rîmnice*» și «*chir Luca din Buzău*», și ceilalți boieri din divan, judecă o neînțelegere iscată iarăși între Mănăstirile *Tismana* și *Bistrița*, pentru satul *Tismana*.²⁸⁶

Păstoria acestui mitropolit cade în vremuri foarte tulburi pentru țară, ceea ce a făcut, poate, ca el să se mențină în tot acest timp pe scaun, deși se luase obiceiul ca fiecare domn să aibă vlădica său. Cei patru domni ce s-au succedat în acești doi ani și jumătate de vremuri tulburi se interesau mai mult de consolidarea domniei lor, decât de cele ale Bisericii. Aceasta a făcut desigur, ca ierarhul nostru să nu fie amintit în acest timp, decât o singură dată, la 26 ianuarie 1592, când *Ștefan Surdul* (mai 1591-iunie 1592), avînd de împăcat o neînțelegere între jupanița *Mihna* și *Rada*, preoteasa lui popa *Stan*, împlicate pentru niște prăvălii din București, le trimite «*înaintea preacinstitului și preasfințitului mitropolit chir vlădica Nichifor*», ca să le judece cu «*sudețul și cu pîrgarii și preoții și bătrînii orașului București, și să (le) împace cum vor găsi mai după dreptate*», ceea ce ierarhul nostru și face.²⁸⁷

O altă mențiune a sa, cam din aceeași vreme, se află într-o inscripție săpată cu dălțița în ferecătura de argint aurit a unei legături de Evanghelie, păstrată altădată în zestrea Mănăstirii *Izvorani* din *Buzău*, în care se spune: „† Архимитрополит Никифоровкова съи Тетроеуангель „зра“. adică «† *Arhimitropolitul Nichifor a legat acest Tetraevanghel, 7101 (= sept. 1592-aug. 1593)*».²⁸⁸

Alte știri din timpul păstoriei vlădicăi *Nichifor* nu se mai cunosc. Se pare că el a fost silit să-și părăsească scaunul spre sfârșitul anului 1593, după ce *Mihai Viteazul* se înscăunase deabinelea, căci și acesta va fi căutat să-și aibă mitropolitul său, așa cum făcuseră, de altfel, aproape toți înaintașii săi de mai bine de o jumătate de veac încoace.

Scos din scaun, ierarhul nostru dispăre din acte, reapărînd tocmai la 15 iunie 1617. Din tot acest timp nu se mai cunoaște nimic din viața sa. La această dată, *Alexandru Iliș* (1616-1618), printr-un hrisov, întărea Mănăstirii *Izvorani* din *Buzău* mai multe danii.

283. Diaconul *Niculae M. Popescu*, *Patriarhii Tarigradului prin Țările Române*, pp. 43-46.

284. Arhiv. Stat., *M-rea Mihai Vodă*, I bis, 1; *I. Ionașcu*, *Mănăstirea Izvorani (Buzău)*, ctitoria episcopului *Luca (1583-1604)*, Buzău 1936, pp. 13, 16.

285. *Documente*, XVI, 5, pp. 424-425.

286. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 1431; *Condicile nr. 329*, f. 174; *Nr. 335*, f. 27 v; *Documente*, XVI, 5, pp. 452-454; *Alex. Ștefulescu*, *Mănăstirea Tismana*, București 1909, pp. 275-280; același, *Documente slavo-române relative la Gorj (1406-1665)*, Tg. Jiului 1908, pp. 283, 285.

287. Arhiv. Stat., *Secția Istorică*, nr. 1472; *Documente*, XVI, 6, pp. 32-33; *Niculae I. Șerbănescu*, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, București 1948, p. 58 (în manuscris).

288. *V. Drăghiceanu*, *Comunicări*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XVII (1924), p. 94; *C. Săndulescu-Verna*, *Biserica din Izvorani*, în *Glasul Adevărului (Buzău)*, I (1928), nr. 36; *P. P. Panaitescu*, *Mihai Viteazul*, București 1936, p. 195. (Socotește pe *Nichifor* identic cu *Nichifor Dascălul*); *I. Ionașcu*, *Mănăstirea Izvorani*, p. 14; *Niculae I. Șerbănescu*, *op. cit.*, p. 58.

făcute de «*părintele vlădica Nichifor, ce l-au chemat mai înainte Vasile*». ²⁸⁹ După patru ani, mitropolitul Nichifor se întâlnește, vânzând, în mai 1621, unui diacon *Stan* un pogon de vie și fiind de față la cumpărarea de către același diacon, a niște pământ de la un *Pătru Iaporașu*. ²⁹⁰ Altădată ierarhul nostru e amintit ca martor într-un act românesc — fără dată însă —, de la vlădica *Luca*, privitor la o danie ce se făcea Mînăstirii *Ciolanu* din *Buzău*. ²⁹¹ Cu aceasta se termină știrile ce se cunosc azi despre mitropolitul Nichifor.

Înainte în vîrstă, el își va fi dat obștescul sfîrșit — la o dată neștiută încă — în Mînăstirea *Izvorani*, unde-și va fi avut postrigul și unde, se pare, și-a petrecut ultima parte a vieții. Întru aceasta, el va fi avut și îngăduința lui *Luca* episcopul de *Buzău*, ctitorul acestui sfînt lăcaș, care ierarh poate că i-a stat într-ajutor și la ajungerea în scaunul mitropolitan.

Numele său se află trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii.

MIHAIL II (c. 1593—c. 1594).

Scoțînd pe mitropolitul Nichifor din scaun, Mihai Viteazul a pus în locu-i pe *Mihail II*, despre a cărei persoană, înainte de vlădicie, nu avem nici o știre. Ridicarea sa în această treaptă s-a făcut, poate, către sfîrșitul anului 1593, după ce viteazul Mihai se înscăunase în București. Ca mitropolit se întâlnește pentru prima dată într-un hrisov din 8 mai 1594, prin care Mihai Vodă, — după ce se slătuiseră «*împreună cu preasfințitul părintele nostru, chir vlădica Mihail*» —, întărea «*biserecii domnești din curtea domniei mele*» din București, patru prăvălii, ce-i fuseseră pînă atunci cotate de un popa *Neagul*. ²⁹²

După aceasta, la 23 iunie 1594, «*părintele vlădica al nostru arhimitropolit chir Mihail*» este martor la vânzarea moșiei *Bucșani* din *Vlașca*, făcută de *Balea logofătul* către *vel logofătul Andrei*, cu 12.000 de aspri. ²⁹³

Cum se știe, în toamna anului 1594, Mihai Viteazul, hotărît să înceapă lupta cu turcii, a căutat să strîngă în jurul său oameni de încredere. Cu acest prilej, parte din boierii divaniți sînt înlăturați, fiind înlocuiți cu «*boierii cei noi, comandantii oștirilor*». Este posibil ca, odată cu această schimbare din divan, să fi fost scos și vlădica Mihail, ca unul ce nu va mai fi inspirat destulă încredere voievodului, și de aceea actele nu mai vorbesc nimic despre el. Numele lui s-a păstrat însă în pomelnicul Sfintei Mitropolii.

EFTIMIE (c. 1594—1603).

În locul vlădicăi Mihail, voievodul primei noastre uniri face mitropolit pe *Eftimie*, trecut în pomelnice chiar în acest loc și atestat de actele aceluși timp. El nu este aceeași persoană cu mitropolitul *Eftimie*, întâlnit mai înainte, cum s-a crezut, căci acesta, cum s-a arătat, la 30 decembrie 1576 murise. A fost pămîntean și nu grec. Sînt indici că unele neamuri ale sale au trăit prin fostul județ *Dimbovița*. Un nepot al său, *Eremia*, s-a căsătorit cu *Teodora*, fiica lui *Cîrstian logofătul* din *Căldărușani*, proprietara unor părți din satul *Dărmănești*. La logodna lor, vlădica și-a înzestrat nepotul cu 40.000 aspri, iar mai apoi s-a judecat mult, sub Mihai Vodă, Nicolae Vodă și Simion Movilă, cu *Necula slugerul* și fiii lui *Chesar logofătul* pentru acest sat, *Dărmănești*. O soră a sa se chema *Stana* și avea doi copii: *Pătru* și *Elina*, cărora, înainte de moarte, vlădica le lasă întreaga avere. Proprietățile sale, despre care se vorbește într-un act incomplet datat, se găseau mai mult în fostele județe *Dimbovița* și *Muscel*, la *Săcuiani*, *Bezdead*, *Dărmănești*, *Rușățul Mare* și *Mic*, *Mușcelul Mare* și *Mic* ș.a. ²⁹⁴

289. Arhiv. Stat., *M-rea Mihai Vodă*, I bis/1-2; *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Țara Romînească*, vol. III (1616-1620), București 1951, pp. 150-156. (În cele următoare se va cita: *Documente*, XVII, 3); I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 13, 14, 35-36).

290. Acad. R.P.R., *Doc.*, CXXVII/111; Arhiv. Stat., *Condica nr. 172*, f. 423; *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Țara Romînească*, vol. IV (1621-1625), București 1954, p. 27. (În cele următoare se va cita: *Documente*, XVII, 4); I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 39-40 (cu data: martie); Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 60.

291. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, p. 242.

292. Acad. R.P.R., *Ms. nr. 403*, f. 17; *Nr. 907*, f. 25; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 98; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 62-63.

293. Arhiv. Stat., *Condica nr. 256 (Radu Vodă)*, ff. 642 v-643; Acad. R.P.R., *Ms. nr. 4985*, f. 44; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 63.

294. *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Țara Romînească*, vol. I (1601-1610), București 1951, pp. 146-150. (În cele următoare se va cita: *Documente*, XVII, 1).

Înainte de a ajunge mitropolit, a fost poate stareț la mănăstirea Cozia, unde, la 11 decembrie 1590, era un egumen cu numele *Eftimie*²⁹⁵ și de unde ieșiseră pînă acum mulți dintre ierarhii Țării Românești. De aici, în toamna anului 1594, Mihai Viteazul l-a adus în fruntea bisericii țării, neputînd însă să ceară întru aceasta și încuviințarea patriarhului ecumenic, din pricina ruperii legăturilor cu turcii. Această recunoaștere se obține deabia în anul 1597, cînd locul de patriarh ecumenic era ținut de *Meletie Pigas* al *Alexandriei* și cînd raporturile dintre Mihai Vodă și Poartă se mai îmbunătățiseră. Acum vlădica Eftimie este socotit «*frate și împreună slujitor*» al locțiitorului de patriarh.²⁹⁶

Ajuns în fruntea bisericii ungrovlahie, vlădica Eftimie s-a bucurat de o deosebită cinste din partea viteazului Mihai. Acesta i-a hărăzit moșii, l-a trimis în solii peste hotare, l-a avut lîngă sine la Tîrgoviște, cînd s-a închinat împăratului *Rudolf II*, l-a chemat deseori în divan și cu el s-a sfătuit în vremuri de grea cumpănă.

Pentru prima dată vlădica Eftimie e amintit în această calitate, la 20 mai 1595, cînd, împreună cu episcopii *Teofil* de *Rîmnice* și *Luca* de *Buzău* și mai mulți boieri, e trimis de voievod la *Bălgrad* să trateze o înțelegere împotriva turcilor cu *Sigismund Bathory* craiul Ardealului. Timp de aproape trei săptămîni a zăbovit delegația lui Mihai Vodă în Ardeal, tratînd cu craiul, și pînă la urmă s-a ajuns la semnarea unui tratat, care, dacă — precum s-a spus — pentru statul muntea însemna «desființarea» lui, în schimb pentru Biserica Țării Românești el era un vădit cîștig, ea rămînînd neștirbită în drepturile sale străvechi. Căci între altele, în acest tratat se prevedea: «*Toate bisericile românești existente în stăpînirile seninătății sale, vor fi sub jurisdicția sau dispozițiunea arhiepiscopului din Tîrgoviște, după dispozițiunea dreptului bisericesc și a rînduiei acelei țări*». ²⁹⁷

După semnarea acestui legămînt, solia valahă a mai rămas în Alba Iulia pînă în ziua de 27 mai 1595 cînd a depus jurămînt de credință lui Sigismund Bathory, plecînd apoi spre țară. S-a afirmat de unii că, după întoarcerea în patrie, Mihai Viteazul ar fi înlăturat din scaun pe vlădica Eftimie, dacă nu pentru totdeauna, cel puțin pentru cîteva luni, din pricina dezastrosului tratat încheiat. Susținerea aceasta n-are temei, mai întîi că ierarhul nostru n-ar putea fi singurul vinovat de tot ceea ce se făcuse la Bălgrad și apoi pentru că el se întilnește neîntreput pe tronul mitropolitan, pînă la căderea eroului.

Din vara anului 1595, cînd peste țară se abătuse urgia oștilor lui *Sinan Pașa*, nu ne putem aștepta la acte care să amintească pe vlădica Eftimie. Trecînd urgia, viața își reia mersul firesc și odată cu aceasta și hărăzirea de danii către sfintele locașuri și emiterea de acte pentru ele. Într-un astfel de hrisov domnesc, din 28 decembrie 1595, reapare «*prea cinstitul și prea sfințitul părinte arhimitropolit chir Eftimie*», primind danie pentru mitropolia din Tîrgoviște satul *Lungi*.²⁹⁸ A doua zi, 29 decembrie 1595, el judecă pe *Dragomir din Fiiani* cu cumnații soției sale, *Țada*, *Badea*, și *Duica*, împričinați pentru o moștenire, dîndu-le legiuita carte de judecată.²⁹⁹

În anul următor — 1596 —, la 13 aprilie, vlădica Eftimie adună sobor la Tîrgoviște și întocmește un așezămînt după care să se conducă mînăstirile din țară, deoarece înțelesese «*că au început (în ele) niște obiceiuri carele nu sînt den porunca sfintii pravile*». ³⁰⁰ Aproape o jumătate de an mai apoi, la 28 septembrie 1596, «*Eftimie smeritul mitropolit a toată țara Ungrovlahii*» confirmă Mînăstirii *Glavacioc* niște sate, pentru care acest sfînt lăcaș se certa cu *Stanca* lui *Danciul vornicul*.³⁰¹ Dintr-un alt act, cu data incompletă: 7106 (=1596-7), aflăm că Mihai Viteazul trimisese înaintea vlădicăi Eftimie pe *Radu bio vel comis* și cu un *Doloșan*, care erau împričinați pentru satul *Bădești*.³⁰²

În anul următor — 1597 —, la 1 iulie, ierarhul nostru primea de la Mihai Viteazul o nouă confirmare a stăpînirii Sfintei Mitropolii peste satul *Lungi*;³⁰³ iar la 13 decem-

295. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1445; Documente, XVI, 5, p. 479.

296. Niculae I. Șerbănescu, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, pp. 69-70.

297. G. Pray, *Dissertationes historico-criticae in annales veteris Hunnorum, Avarum et Hungarorum*, Viena 1774, p. 154 n.; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 72.

298. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1569; *Condicile nr. 127*, ff. 50-51; Nr. 134, f. 133; Documente, XVI, 6, pp. 193-194.

299. Documente, XVI, 6, pp. 194-195.

300. Acad. R.P.R., *Doc. LIII*; Arhiv. Stat., *Condica nr. 209*, f. 9 v; Documente, XVI, 6, pp. 206-207; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 116 sq.

301. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1592; Acad. R.P.R., *Ms. nr. 1449*, f. 152; Documente, XVI, 6, p. 253.

302. Acad. R.P.R., *Ms. nr. 1448*, f. 103; Arhiv. Stat., *Condica nr. 204*, f. 72.

303. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1609; *Condicile nr. 127*, f. 51; Nr. 134, f. 533; Documente, XVI, 6, p. 281.

brie peste partea de moșie din *Săcuiani*, a lui *Staico cătaful*, de curînd cumpărată cu 6700 aspri și un cal.³⁰⁴

În acest an, cum se știe, Mihai Viteazul și-a mai îmbunătățit relațiile cu turcii. Aceasta făcea posibilă și legătura bisericii sale cu patriarhia ecumenică din Constantinopol. Cum din 1594 și pînă acum, din pricina încordării dintre Mihai și Poartă nu se putuse cere recunoașterea alegerii lui Eftimie ca mitropolit, acest lucru se face acum. Eftimie însuși scrie de multe ori locțiitorului de patriarh ecumenic *Meletie Pigas*, arătîndu-i situația bisericii din țară și opoziția ce-i fac unii boieri. Acesta pînă la urmă îi răspunde că i-a primit hiroloma, deoarece «în mijlocul războiului» nu se putea interveni la Constantinopol pentru aceasta. În una din scrisori, ierarhul nostru ceruse lui *Meletie Pigas* o *Biblie* și un *Nomocanon*, ceea ce este un indiciu că el avea și preocupări culturale mai înainte. Deocamdată acesta îi trimite Biblia, urmînd ca, mai apoi, să-i pună la îndemîină și cealaltă carte solicitată.³⁰⁵

Anul 1598 este pentru Mihai Vodă an de tratative cu împăratul *Rudolf II*. Solii s-au schimbat între Praga și Tîrgoviște, pînă ce s-a ajuns la încheierea unui tratat semnat, în ziua de 9 iunie 1598, la Mînăstirea *Dealului* de trimișii împăratului, de Mihai Viteazul, «*antiepiscopul Eftimie*» și opt boieri, în care, tratat, între altele, se prevăzuseră și următoarele: «*Cit privește legea (religia), Majestatea sa dă incredințare a nu împiedica întru nimic cele ce au fost ținute pînă acum în Țara Romînească, nici slujbele bisericesti ale episcopilor și preoților lor a le opri, nici a sili pe Domnul Voievod sau staturile și rangurile lui (să treacă) la altă religie*».³⁰⁶ În aceeași zi, vlădica Eftimie cu semnatarii romîni ai actului depuneau jurămînt de credință față de împărat.

Într-o situație asemănătoare este ierarhul nostru peste un an, cînd la 26 iunie 1599, desigur tot la Tîrgoviște împreună cu domnul și boierii, depunea jurămînt de credință față de *Andrei Bathory* noul crai al Ardealului, obligîndu-se a respecta legămîntul din 20 mai 1595.³⁰⁷

Cam în acest timp, 17 iunie 1599, vlădica Eftimie întărea, printr-o carte vlădicească «înfrățirea» dintre *Dragomir* și femeea sa *Rada din Fiiani*.³⁰⁸ La 7 iulie același an judeca, alături de Mihai Vodă neînțelegera dintre *Mogoe paharnicul* și urmașii unui *Muja*;³⁰⁹ la 8 decembrie da unui preot *Tudoran* o carte privitoare la viiăriciul de la *Bărbătești*,³¹⁰ iar la 24 decembrie hotăra care-i partea de moșie ce trebuie să stăpînească un *Dragomir* în satul *Fiiani*.³¹¹

În prima parte a anului 1600 — ziua și luna nu se cunosc — vlădica Eftimie primește de la *Nicolae Voievod* întărirea stăpînirii Sfintei Mitropolii peste satul *Săcuiani*, cumpărat de el, cum s-a arătat, în anul 1597.³¹² La 26 mai 1600, ierarhul nostru judeca o pricină a Mînăstirii *Vieros*;³¹³ iar la 8 decembrie același an, *Simion Movilă* îl împuternicea pe el și pe Sfînta Mitropolie să stăpînească și cealaltă parte din satul *Lungi* a jupînesii *Neaga*, cea căzută roabă la turci.³¹⁴

Tot cam în acea vreme, vlădica Eftimie este amintit în inscripția slavonă de pe ferecătura de argint aurit, făcută de Mihai Viteazul și Doamna Stanca pentru mîna *Sfîntului Nicolae* — păstrată azi în biserica *Sf. Gheorghe Nou* din *București* —, în care inscripție se arată că ierarhul nostru a fost *ispravnicul*, adică purtătorul de grijă al acestei lucrări.³¹⁵

304. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1624; *Condicile nr. 127*, ff. 130-131; *Nr. 134*, f. 121; *Documente, XVI*, 6, f. 300-301.

305. Pentru toate acestea, vezi: Diaconul *Nicolae I. Șerbănescu*, *Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Romîne*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXIV (1946), pp. 365-367.

306. *Nicolae I. Șerbănescu*, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, p. 85.

307. *Ibidem*, pp. 86-87.

308. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1652; *Documente, XVI*, 6, pp. 355-356.

309. *Ștefan Greceanu*, *Genealogii documentate ale familiilor boierești din Țara Romînească*, II, pp. 2-3.

310. *Ibidem*, p. 4.

311. Arhiv. Stat., *Condica nr. 479*, f. 276 r. (rezumat).

312. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1664; *Condicile nr. 127*, f. 131; *Nr. 134*, f. 122; *Documente, XVI*, 6, pp. 365-366.

313. Arhiv. Stat., *Condica nr. 479*, f. 141; *Documente, XVI*, 6, p. 377.

314. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1667; *Condicile nr. 127*, ff. 51-52; *Nr. 134*, f. 534; *Documente, XVI*, 6, pp. 392-393.

315. Cuprinsul inscripției în traducere romînească, este: „† Această mîna a Sfîntului Nicolae au ferecat-o cu aur domnul Io Mihail Voevod și Doamna Stanca și fiul lor Io Necula Voevod, în anul 7108 (= 1599-1600). *Ispravnicul mitropolitul Eftimie*“ (*N. Iorga*, *Inscripții*,

După căderea eroului, tronul Țării Românești rămâne lui *Simion Movilă* (august 1601—august 1602), dar numai pentru scurtă vreme, căci boierii țării pun domn pe *Radu Șerban* (1602-1611). În august 1602, *Simion Movilă* pleacă în Moldova, la ai săi, fiind urmat de vlădica *Eftimie* și de mai mulți boieri. De aici fugarii în frunte cu ierarhul nostru trimit solii și scrisori — compuse desigur de mitropolit — lui *Sigismund III* al Poloniei și comisarilor imperiali din Ardeal, rugându-i să-i ajute să înscăuneze iarăși pe *Simion Movilă* în Țara Românească.³¹⁶ În anul 1603, vlădica *Eftimie*, după ce a scris regelui Poloniei, cerându-i protecția,³¹⁷ a mers în solie la acesta spre a limpezi situația soldaților poloni, ce luptaseră în Țara Românească.³¹⁸

Iar în anul 1604, fiind încă în Moldova el și ceilalți fugari scriau hatmanului polon *I. Zamoiskij*³¹⁹ și Craiul Ardealului³²⁰ cu duioasă rugămintă să-i ajute a «*merge în țara lor și la pământurile lor, de locuință și în patria lor iubită*», bineînțeles însoțiți de domnul lor, *Simion Movilă*. Toate speranțele lor au rămas însă zadarnice, căci nimeni nu le-a venit în ajutor. În această situație, vlădica *Eftimie* a fost nevoit să mai rămână oarecare timp în Moldova, departe de țara sa și de păstoriții săi.

Cînd însă a înțeles că situația din Țara Românească nu mai poate fi schimbată, el, desigur, nu fără consimțămîntul lui *Radu Șerban*, pe care-l va fi recunoscut ca domn legiuit, s-a întors acasă. Într-un hrisov — incomplet datat: poartă numai luna și ziua — prin care *Radu Șerban* confirmă dania ce vlădica *Eftimie* făcuse în favoarea sorei sale *Stana* și a fiilor ei *Pătru* și *Elina* — amități și mai sus, — după ce se spune că el a «*pribegit în țara Moldovei*» se arată că «*a vrut Domnul Dumnezeu de a venit părintele vlădica Eftimie din țara Moldovei, în țară la domnia mea*».³²¹

Întoarcerea sa din Moldova deci nu mai poate fi pusă la îndoială. Ea a avut loc după 25 iulie 1604, cînd el, fiind încă în pribegie, scria — cum arătarăm — cu parte din boierii fugari, craiului Ardealului, pentru ajutor.

Între timp, poate chiar înainte de întoarcerea vlădicăi, nepotul său *Eremia* a murit, și atunci satul *Dărmănești* ajunge în stăpînirea ierarhului nostru, «*după întocmirea care a întocmit și a vorbit cu Cîrstian logofătul, tatăl Theodoriei, soția lui Eremia logofătul*». Aceasta, voind să-i rămînă ei tot satul, s-a judecat cu fostul arhimetropolit *Eftimie* înaintea lui *Radu Șerban*, însă a «*rămas de lege*». Prin hrisovul, din care luăm aceste date, socotit de editori, emis între anii 1604-1609, căci n-are data completă, domnul întărește satul împrișinat lui *Eftimie*. Iar acesta, împreună cu alte proprietăți ale sale, îl dă sorei sale *Stana* și fiilor ei *Pătru* și *Elina*, «*însă cît timp va fi părintele vlădica Eftimie viu, să aibă cinste și căutare și milă de la ei, iar după moartea lui, să-l pomenească... Iar dacă nu vor asculta de sfinția lui..., să fie volnic să-l ia de la ei, ca să-(l) dea unde-i va fi voia sfinției sale*». Domnul prin același hrisov, întărește și această danie.³²²

Cît va mai fi trăit după aceasta, nu se știe. Actele cunoscute nu dau nici o știre despre sfîrșitul său. La moarte va fi fost înmormîntat la biserica vreunuia din satele sale, dacă nu cumva nu va fi fost dus de neamurile lui, cărora le făcuse danii, chiar la mitropolia din Țîrgoviște — în care slujise —, așa cum se întîmplase mai înainte și cu vlădica *Anania*.

Numele său se află trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii.

LUCA (1603—1629).

În august 1602 vlădica *Eftimie*, părăsind țara odată cu *Simion Movilă*, voievodul *Radu Șerban* l-a așteptat să se întoarcă la păstoriții săi timp de mai bine de un an de zile.³²³ Pînă la urmă, convingîndu-se că așteptarea sa va fi zadarnică, a purces,

I, p. 304 ; dr. Dragomir Demetrescu, *Mîna Sfîntului Ierarh Nicolae*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXXVII (1913-1914), p. 721 ; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 91.

316. Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 92-94.

317. Hurmuzaki-Ioan Bogdan, *Suplement*, II, 2, pp. 264-265.

318. Cf. P. P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Romîne*, București 1930, p. 13.

319. Hurmuzaki-Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, 2, pp. 331-335.

320. Hurmuzaki, VIII, pp. 277-279.

321. *Documente*, XVII, 1, p. 148.

322. *Documente*, XVII, 1, pp. 146-150.

323. Din înfățișarea vieții vlădicăi *Eftimie*, s-a putut înțelege că din august 1602, cînd el fuge din țară și pînă în toamna anului 1603, cînd *Radu Șerban* s-a hotărît să aleagă un nou mitropolit, Biserica Ungrovlahiei n-a avut conducător. Se ridică însă întrebarea : putea ea să stea într-o asemenea situație, cînd știut este cîte are de împlinit un ierarh în eparhia

potrivit rînduieiilor canonice, la alegerea unui nou mitropolit. Sortii au căzut pe episcopul Luca de la Buzău, care, la o dată situată înainte de luna noiembrie 1603, a urcat treptele scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei. Acesta era grec din insula Cipru și panegristul său spune că era «om bun și credincios, avînd din fire o inimă deschisă, crescut din fragedă vîrstă în starea monahală și deprins foarte la caligrafie». ³²⁴ În patrie, a căpătat alese cunoștințe și a învățat meșteșugul scrierii frumoase și al împodobirii ei cu miniaturi.

În anul 1571 insula Cipru, trecînd de la venețieni la turci, tînărul monah s-a refugiat în Țara Romînească, aducînd cu sine și un nepot *Lorinț*. Mai apoi acesta s-a căsătorit cu *Voica* din *Vernestii*, și un îndepărtat urmaș al lor este cunoscutul poet țirgoviștean *Vasile Cîrlova* († 1831). În părțile Buzăului unde s-a așezat, Luca și-a creiat multe legături și a zidit din temelie mînăstirea *Izvorani*.

După 24 februarie 1581, ³²⁵ făcîndu-se liber scaunul episcopal de la Buzău, la o dată nu încă îndestul de bine precizată acum, este adus la conducerea acestei eparhii, cipriotelul Luca, pe care hărnicia, iscusința la scris și dragostea de carte îl făcuseră cunoscut multora. Pentru prima dată se amintește, în această calitate, într-un hrisov al lui *Petru Cercel* (iulie 1583—aprilie 1585) din 10 septembrie (1583-1584), ³²⁶ prin care «*prea cinstitul și prea sfințitul arhiepiscop chir Luca al Buzăului*» este îndatorat să judece pe oamenii eparhiei sale, după «*pravila sfintei biserici*» atunci cînd nu țin cele patru posturi, cînd fac căsătorii între rude, cînd vin la a patra cununie, cînd trăiesc necununăți și cînd se despart «fără lege». ³²⁷ De acum și pînă la aducerea sa în fruntea mitropoliei Ungrovlahiei, el s-a menținut tot timpul pe scaun, cu toate că în țară s-a schimbat de mai multe ori domnia și au fost uneori vremuri destul de turburi. Este aceasta, desigur, o probă a capacității sale și a trecerii de care se bucura înaintea domnilor, Ca episcop de Buzău, se mai amintește în acte din: 12 iulie 1584, cînd *Petru Cercel* îl volnicește să ia dijmă din brînză și stupi de la preoții din județul Brăila, ³²⁸ 16 februarie 1585, cînd el însuși dă o carte privitoare la averea lăsată de un *Petru cel bătrîn* episcopiei de Buzău, în care fusese îngropat, ³²⁹ 18 ianuarie 1587, cînd *Mihnea Turcitul* îi confirma lui și episcopiei stăpînirea peste o roată de moară la *Berindești*, ³³⁰ 17 iunie 1588, cînd tot acest voievod îi întărește un vad de moară la *Bărăcie*, ³³¹ 9 iunie 1590, cînd alături de domn și ceilalți

sa? Răspuns la această întrebare pare a ne da unele pomelnice ale Sfintei Mitropolii, care înaintea vlădicăi Luca pun pe un *Ieremia*. Cercetînd faptele, vom afla că într-adevăr, în acea vreme, era în țara noastră un ierarh grec, purtînd acest nume. El fusese 20 de ani mitropolit al *Pelagoniei* și *Perlapului* și, sub *Mihai Viteazul*, din pricina turcilor, trece în Țara Romînească, unde mai fusese în vremea păstoriei mitropolitului *Serafim*, care-l hirotonise diacon la *Țirgoviște*. Venit iarăși în țară, rămîne aici mai multă vreme, ajungînd chiar în grația lui *Radu Șerban*. În iunie 1603, se duce cu acesta în *Ardeal*, cu care prilej cunoaște pe craiul *Gabriel Bethlen*. După alegerea vlădicăi Luca — toamna 1603 —, *Ieremia* trece în *Ardeal*, unde, într-o vreme, ajunge episcop de *Muncaci*. După o scurtă ședere aci, pleacă în *Rusia* și de acolo se întoarce în patrie. (Să se vadă pentru el: dr. *Silviu Dragomir*, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Romînești cu Rusia în veacul XVII*, în *Anal. Acad. Rom.*, seria II, Ist., tom. XXXIV (1911-1912), p. 1071; *St. Metes*, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a romînilor din Transilvania și Ungaria*, I, ed. II, Sibiu 1935, p. 227; *D. Russo*, *Studii istorice greco-romîne*, I, București 1939, pp. 106-107; *N. Iorga*, *Istoria Romînilor*, VI (Monarhii), București 1938, p. 301; *Niculae I. Șerbănescu*, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, pp. 97-98).

Inclin să cred că acesta, stînd pe lîngă curtea lui *Radu Șerban*, a purtat grijă și de nevoile religioase ale mitropoliei, care cereau neapărata prezentă a unui arhieru. Potrivit obiceiului, numele său, care se va fi pomînit la slujbe, a fost însemnat în pomelnice și acolo a rămas. Această legătură a sa deci cu Mitropolia Țării Romînești ar justifica prezența lui printre „*Arhiepiscopii*” legiuți ai Ungrovlahiei din cunoscutele pomelnice. Prin urmare, trebu-rile Mitropoliei în acest răstimp de peste un an au putut fi rostuite de acest ierarh grec, numit *Ieremia*, trăitor la noi și trecut în pomelnice.

324. *N. Iorga*, *Manuscripte din biblioteci streine, relative la Istoria Romînilor*, în *Anal. Acad. Rom.*, ser. II, Ist., tom. XXI (1898-1899), pp. 13, 22.

325. Acum se amintește pentru ultima dată înaintașul său la episcopia de Buzău, *Atanasie* (vezi *Documente*, XVI, 5, pp. 12-13).

326. Actul n-are trecută data complet, lipsind leatul. Editorii din urmă îl socotesc din 1583-1585. (*Documente*, XVI, 5, p. 135).

327. *Acad. R.P.R.*, *Doc.*, CXXIV/190; *Documente*, XVI, 5, pp. 135-136.

328. *Documente*, XVI, 5, p. 167.

329. *Arhiv. Stat.*, *Secția Istorică*, nr. 1276; *Condica nr. 171*, f. 145; *Documente*, XVI, 5, pp. 180-181; *I. Ionașcu*, *Știri nouă asupra mînăstirii Ciolanu (Buzău)*, Buzău 1936, p. 1.

330. *Arhiv. Stat.*, *Peceți*, nr. 18; *Documente*, XVI, 5, pp. 286-288.

331. *Documente*, XVI, 5, p. 369.

ierarhi din țară judecă o neînțelegere dintre mănăstirile *Tismana și Bistrița*,³³² la 25 aprilie 1593 când *Alexandru Vodă cel Rău* îi întărește stăpînirea peste Mănăstirea *Tisău*, închinat metoh episcopiei de *Mitrea biv vel vornic* și jupanița lui, *Neaga*,³³³ 26 septembrie 1594, când se judeca înaintea lui *Mihai Viteazul* cu *Braga și Răzbici* din *Furești* pentru o parte de ocină la *Cîrpești*,³³⁴ 14 decembrie 1594, când iarăși se judeca pentru acest sat, dobîndind întărirea lui de la domn,³³⁵ 20 mai 1595 când face parte din solia ce merge la *Alba Iulia* să încheie tratat cu *Sigismund Bathory*,³³⁶ 13 aprilie 1596, când ia parte la *sinodul* ce s-a ocupat cu *disciplina monahală din mănăstirile țării* ținut la *Tîrgoviște*,³³⁷ 21 ianuarie³³⁸ și 27 mai 1597³³⁹, când *Mihai Viteazul* îi întărește stăpînirea peste mai multe sate ale episcopiei, și 14 decembrie 1601, când *Simion Movilă* îi confirmă stăpînirea peste niște vii și mori dăruite episcopiei buzoiene de clucerul *Negre*.³⁴⁰

Cît timp vlădica Luca a fost episcop la Buzău, iar *Mihai Vodă* a făcut parte din marii dregători ai țării, este posibil ca ei să se fi cunoscut la curtea domnească, cînd cel dintîi va fi impresionat pe viitorul domn prin cunoștințele și talentele sale. Ajuns pe tron, *Mihai Viteazul* i-a arătat în tot timpul aleasă prețuire — probă hrisoavele ce i-a dat — și și-a făcut din el un apropiat sfătuitor, încredințîndu-i chiar solii peste hotare.

S-a amintit mai sus de mergerea lui Luca — împreună cu alții — în misiune diplomatică în *Alba Iulia* lui *Sigismund Bathory* în mai 1595. Doi ani mai apoi — în 1597 —, episcopul Luca este trimis de domnul său în solie la țarul rus *Feodor Ivanovici* (1584-1598), spre a-i cere, mai ales, ajutor împotriva turcilor. În iulie 1597 el era la Moscova, unde e primit de țar și de atotputernicul său sftetic, *Boris Godunov*, care îl asigură că va sprijini pe *Mihai*, împotriva oricărui dușman.

Spre patrie ierarhul nostru se întoarce cu scrisori de la țar, daruri, bani pentru plata oștirilor și în plus și cu unele «secrete diplomatice», ce aveau să fie spuse prin viu grai viteazului *Mihai*. Peste două luni el era la *Tîrgoviște*, comunicînd voievodului rezultatul soliei sale.³⁴¹

Întors în țară, Luca a viețuit mai departe la episcopia sa, trăind zilele de glorie și de cădere ale eroului de la Călugăreni. După sfîrșitul tragic al acestuia, mai rămîne la Buzău vreme de peste doi ani, pînă în toamna anului 1603, cînd *Radu Șerban*, domnul țării, văzînd că *Eftimie* mitropolitul nu se mai poate întoarce acasă, s-a hotărît să aleagă alt vlădică și cînd sorții l-au chemat pe el la cîrma Bisericii muntene. Astfel, după o păstorie de mai bine de două decenii în părțile de răsărit ale țării, ierarhul nostru trece să conducă mai-marele scaun al Mitropoliei Ungrovlahiei. Din cîte se cunosc acum, cel dintîi act în care el apare în această nouă calitate, este hrisovul lui *Radu Șerban* din luna noiembrie 1603, prin care se întărește Mănăstirii *Mărgineni* satul *Telega* cu tot hotarul, ce-i fusese hărăzit de jupan *Drăghici vornicul* din *Mărgineni*, ctitorul ei. Cînd a făcut această întărire, domnul s-a «socotit și adevărit... împreună cu părintele vlădica Luca și cu toți cinstiții dregători ai domniei mele». ³⁴² Deci la facerea acestui hrisov, mitropolitul Luca se afla la cîrma Bisericii ungrovlahie, fiind ales, desigur, mai înainte vreme.

332. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1431 ; *Condicile nr. 329*, f. 174 ; Nr. 335, f. 27 v ; *Documente*, XVI, 5, pp. 452-454.

333. *Documente*, XVI, 6, pp. 69-70.

334. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1543 ; *Condica nr. 172*, f. 223 ; *Documente*, XVI, 6, f. 153. (În document nu se arată numele episcopului, dar, în mod cert, acum păstoria la Buzău, Luca).

335. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1554 ; *Condica nr. 172*, f. 224 ; *Documente*, XIV, 6, pp. 163-164.

336. Vezi supra, p. 766.

337. Vezi supra, p. 766.

338. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1595 ; *Condica nr. 171*, f. 339 ; Acad. R.P.R., Ms. nr. 4970, ff. 6-7 ; *Documente*, XVI, 6, p. 258 ; I. Ionașcu, *Mănăstirea Izvorani*, pp. 9-10.

339. Arhiv. Stat., Secția Istorică, nr. 1631 ; Acad. R.P.R., Ms. nr. 4970, ff. 4-5 ; *Documente*, XVI, 6, pp. 320-321.

340. Arhiv. Stat., *Condica nr. 172*, f. 175 ; *Documente*, XVII, 1, pp. 24-25. În afară de aceste acte cu data sigură, episcopul Luca mai este amintit și în atele, care însă n-au dată completă sau deloc. Pentru acestea, vezi : *Documente*, XVI, 5, pp. 190, 200, 206, 261, 264 și *Documente*, XVII, 1, p. 17.

341. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 204 ; Niculae I. Șerbănescu, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, pp. 111-112 ; acad. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut*, București 1954, p. 89.

342. *Documente*, XVII, 1, p. 104.

În afară de acest hrisov, din timpul șederii sale pe scaunul vlădicesc de la Tîrgoviște, se mai cunosc azi cîteva zeci de acte în legătură cu el, primind, prin unele, danii sau întăriri de proprietăți pentru *Sfînta Mitropolie* sau pentru *Mînăstirea Izvorani*, ctitoria sa, în altele figurînd ca martor în divanul domnesc, iar altele fiind cărți de judecată emise de el însuși în felurite chestiuni. Multe din acestea din urmă — date cîteodată în romînește — poartă semnătura sa — uneori în slavonește —, care ne lasă să-i înțelegem iscusința în scrierea frumoasă.

Se crede că la scurtă vreme după înscăunare, vlădica Luca a hirotonit întru arhieru pe *Teoctist* mitropolitul *Ardealului*,³⁴³ cu care apoi la 13 martie 1606 judecă și îndepărtează din slujbă, pentru necuviință și mîndrie, pe preotul *Neagoslav* din *Scheii Brașovului*, trimițîndu-l «*să se ducă la locul său*», căci se aciuisse aici, venind din Țara Romînească, «*dein oraș de la Floci*».³⁴⁴

În septembrie 1615, *Timotei II*, patriarhul ecumenic (1612-1621), împreună cu sinodul său, — avînd totodată și consimțămîntul lui *Teofan* al *Ierusalimului* (1608-1644) —, hotărîseră să caterisească și să «*despoaie de toată puterea și rînduiala arhierescă*», scoțîndu-l «*din scaunul și din cinstea lui*» pe vlădica Luca, deoarece s-a arătat «*neascultător și nesupus și uzurpator*» și cu «*plăcere în călcări de lege și lucruri fără socoteală*». Aceasta, pentru că «*de cînd a fost numit mitropolit al acestei eparhii, nici nu s-a învoit vreodată, nici n-a binevoit a da peșcheșul anual legiuit sau alt ajutor pentru nevoile bisericii în fruntea căreia stăm noi, precum făceau ceilalți conștrați ai noștri arhieriei; nici n-a arătat primire și ospitalitate către oamenii bisericești, ci-i disprețuia și nu-i socotea întru nimic*».³⁴⁵

În ziua de 2 septembrie același an — din îndemnul ecumenicului *Timotei* —, s-a și purces la alegerea unui înlocuitor, propunîndu-se întru aceasta un mitropolit și doi protosingheli, desigur greci.³⁴⁶ La punerea în aplicare a acestei hotărîri patriarhicești însă nu s-a ajuns, căci vlădica Luca va fi știut s-o evite, trimițînd fără zăbavă «*peșcheșul legiuit*», așa că ea a rămas fără urmări.

La 15 noiembrie 1624, mitropolitul Luca — aflîndu-se la Tîrgoviște — scria țarului *Mihail Feodorovici* (1613-1645) al Rusiei, recomandîndu-i pe mitropolitul *Sergheie al Grevenei*, «*care-i foarte necăjit de agarenii necurați pentru biserica lui Hristos, și pentru dreapta credință*», și rugîndu-l totodată să-i dea atenția cuvenită, ajutîndu-l în ceea ce-i cere.³⁴⁷

În timpul păstoriei sale, vlădica Luca a fost de mai multe ori vizitat de vestitul patriarh *Chiril Lucaris* († 1639), care, mai ales, în timpul domniei lui *Radu Mihnea*, a venit des în Țara Romînească.³⁴⁸ În legătură cu aceste vizite, trebuie menționat și faptul că lungă păstorie a vlădicăi Luca înseamnă și întărirea elementului grecesc în Biserica munteană. Numeroși ierarhi greci se întîlnesc acum la noi, așezați, mai cu seamă, la conducerea mînăstirilor fruntașe. Astfel, la 19 mai 1615 erau în țară prelații greci: *Matei al Mirelor*, stareț la *Dealul*, *Partenie al Ohridei*, *Ieremia al Chitrii* și *Ioachim al Dristrei*; ³⁴⁹ la 23 octombrie 1616, *Ioasaș al Grevenei*; ³⁵⁰ la 16 octombrie 1625, *Partenie al Presponului*, stareț la *Snagov* ³⁵¹ ș.a.

În bune legături a stat vlădica Luca și cu mitropolitul *Anastasia Crimca* al *Moldovei* († 19 ianuarie 1629), și el tot atît de vestit caligraf. Acesta dăduse mitropoliei din Tîrgoviște «*niște proloage slavone*» și, desigur, pentru aceasta a fost trecut în pomelnicul Sfin-

343. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, I, p. 231.

344. St. Metes, *op. cit.*, p. 184; dr. Ioan Lupas, *Istoria bisericească a romînilor ardeleni*, Sibiu 1918, p. 54; Candid C. Mușlea, *Biserica Sfîntul Nicolae din Șcheii Brașovului*, I (1292-1742), Brașov, 1943, p. 95.

345. Acad. R.P.R., *Ms. nr. 2531*, ff. 116-118, 123-124; *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 112-113; Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 114.

346. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 113.

347. Dr. Silviu Dragomir, *op. cit.*, pp. 1140-1141.

348. Dimitrie Gh. Ionescu, *Relațiile Țărilor Romîne cu Patriarhia de Alexandria*, pp. 7-12; Preotul Niculae M. Popescu, *Chiril Lucaris și Ortodoxia romînă ardeleană*, București 1946, *passim*.

349. *Documente*, XVII, 2, pp. 392-393, și la 7 septembrie 1619 (vezi *Documente*, XVII, 3, p. 418).

350. *Documente*, XVII, 3, p. 70.

351. *Documente*, XVII, 4, p. 569. Niculae I. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, pagina 109.

tei Mitropolii, unde pe margine s-a făcut adausul: «*pentru proloagele Sfintei Mitropolii*». ³⁵²

De la mitropolitul Luca s-a păstrat și un *antimis*, care, pe cât se știe, este cel mai vechi, cunoscut la noi. El s-a găsit în biserica Schitului *Brădet* din *Argeș* și poartă pe față — în afară de un desen ritual — inscripția: «*† S-a sfințit acest antimis de către preasfințitul mitropolit chir Luca a toată Țara Românească în zilele binecinstitorului Io Radul Voevod, în anul 7112 (= 1603-1604)*». Deci acest prețios obiect liturgic, legat de numele vlădicăi Luca, este chiar de la începutul păstoriei sale la *Tîrgoviște*; poate primul pe care l-a imprimat pentru nevoile eparhiei ce păstorea, așa cum este obiceiul atunci când se schimbă ierarhii. ³⁵³

În sfârșit, reamintim că vlădica Luca a fost un priceput caligraf. Iscușița sa în această artă a putut — și în unele cazuri poate chiar — fi apreciată în cele câteva manuscrise grecești rămase de la el, cum este cel mîntuit de scris la 20 martie 1588 — când era episcop de *Buzău* ³⁵⁴ —, *Evangheliarul* terminat la 4 iunie 1594 ³⁵⁵; un alt *Evangheliar*, prescris cu cheltuiala *vel vistierului Hrizea*, în anul 1624 și afierosit *Mînăstirii Ivirilor* din *Sfîntul Munte*, ³⁵⁶ precum și *Psaltirea*, însepută de el, dar săvîrșită prin 1634-1635 de arhiereul *Iacov*, ucenicul său. ³⁵⁷

După o păstorie ca episcop și mitropolit de aproape o jumătate de veac, vlădica Luca, fiind desigur destul de înaintat în vîrstă, a murit în primele luni ale anului 1629, fiind dus și înmormîntat în ctitoria sa de la *Izvorarii Buzăului*, ³⁵⁸ pe ai cărei pereți este zugrăvit chipul său. ³⁵⁹

GRIGORIE (1629—1637).

În locul rămas liber prin moartea lui Luca, *Alexandru Vodă Iliș* (nov. 1627—oct. 1629), — nu *Leon Tomșa* (oct. 1629—iul. 1632), cum s-a arătat în *Manualul de Istoria Bisericii Romîne* de curînd apărut, căci acesta nu domnea în primăvara lui 1629 ³⁶⁰ —, a făcut mitropolit pe *Grigorie*, egumenul *Mînăstirii Radu Vodă* din *București*. S-a crezut că acesta a fost român, ³⁶¹ însă în actul grecesc, prin care închină *Mînăstirea Stelea* din *București* la *Mînăstirea Ivir* din *Sfîntul Munte*, el spune deschis: «*sunt grec și de neam și de limbă*», ³⁶² după ce în cel românesc, emis tot de el și de clerul muntean, în 1632 — cu același prilej — afirmase că «*eu vlădica Grigorie..., (carele) am fost de postrig născut de acolo de la Ivera*». ³⁶³ Aceste afirmații făcute atît de categoric de el însuși ne fac să socotim că a fost grec, nu român. Tot spre o asemenea încheiere

352. Acad. R.P.R., Ms. nr. 2101, f. 12 v.

353. Vezi pentru el: N. Iorga, *Un antimis al mitropolitului Luca (1604)*, în *Bis. Ort. Rom.*, LIII (1935), pp. 484-487.

354. Sp. P. Lambros, *Catalogue of the Greek manuscript on Mount Athos*, I, Cambridge 1895, p. 424; *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 719.

355. A. Papadopoulos-Kerameos, *Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη*, III, Petrograd 1897, pp. 199-200; *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 100, 720; M. Beza, *Urme românești la Ierusalim*, în rev. *Boabe de grîu*, IV (1933), p. 325; N. Iorga, *La figuration des Evangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXVI (1933), pp. 3-4.

356. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 723.

357. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 726.

358. C. Săndulescu-Verna, *Biserica din Izvorani*, în *Glasul Adevărului* (Buzău), I (1928), nr. 36; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 251; I. Ionașcu, *Mînăstirea Izvorani*, pp. 19-20. Cu privire la vlădica Luca, să se vadă și: Ioan C. Filitti, *Vlădica Luca (1583-1629). Strămoș al poetului Cîrlova*, în *Convorbiri Literare*, anul LV (1923), nr. 4, pp. 319-332.

De mitropolii de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, m-am ocupat mai pe larg în lucrarea mea: *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, prezentată ca teză de doctorat la fosta Facultate de Teologie din *București* și rămasă în manuscris, din care lucrare se întîlnesc părți — uneori pînă la aproape cuvînt de cuvînt —, în *Manualul de Istoria Bisericii Romîne*, de curînd apărut, fără ca ea să fie, cel puțin amintită, în bibliografia capitolelor respective.

359. Vezi: revista *Ingerul* (Buzău), an. XIII (1941), nr. 1-2, p. 76. Intrucit de acum înainte toți mitropolii Ungrovlahiei se află trecuți în pomelnicul său, nu se va mai face mențiune despre acest lucru în cele următoare.

360. În cartea din 6 iunie 1630, prin care se întărește închinarea *Mînăstirii Stelea* din *București* la cea a *Ivirului* din *Sfîntul Munte*, se spune: „*Dar apoi, cînd a fost în zilele lui Alexandru Voivod fiul lui Iliș Voivod s-a făcut părintele nostru Grigorie vlădică și mitropolit al Țării Rumînești...*“ (*Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 724).

361. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, I, p. 280; *Manual*, I, p. 320.

362. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 727.

363. *Arhiv. Stat.*, *Condica nr. 256*, f. 108; *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 725.

duce desigur și semnătura sa grecească pusă pe acest din urmă act,³⁶⁴ și cu siguranță că și pe altele. Deci mitropolitul Grigorie a fost grec, nu român, fiind tuns în monahism la Mănăstirea *Ivirilor* din Sfântul Munte Athos.

La 10 februarie 1613 *Radu Mihnea*, închinând Mănăstirea *Sfânta Troiță din București (Radu Vodă)* la cea a *Ivirului* din *Sfetagora*, hotăra ca aceasta din urmă «să tri-meată aicea la sfânta mănăstire la Sfânta Troiță preoți și oameni buni și înțelepți, ca să fie vrédnici de a căutarea, de a ține lucrurile și trebuințele sfintei mănăstiri, cum ar fi mai cu cinste».³⁶⁵ Inclîn să cred, că unul din primii monahi trimiși, a fost și vlădicul nostru, care — potrivit prevederilor hrisovului de închinare —, a fost numit stareț al mînăstirii. În această calitate, pe cît știu, se întâlnește pentru prima dată într-un act din 12 ianuarie 1614, prin care *Radu Mihnea* îl volnicește pe el, «*Gligrorie*», egumenul Mînăstirii *Radu Vodă*, să strîngă toate bucatele de pe moșiile ce va fi avut Mînăstirea *Stelea* din *București*.³⁶⁶

La conducerea acestui sfînt lăcaș rămîne pînă în primele luni ale anului 1629, în-tîlnindu-se regulat în actele lui. Acum, murind vlădica Luca, a fost ales mitropolit. Aceasta s-a petrecut înainte de 10 martie, căci acum ierarhul nostru ținea deja cîrma Bisericii muntene.³⁶⁷ Două luni mai apoi, la 10 mai 1629, vlădica Grigorie primea din partea lui *Alexandru Iliăș* iertare de dajdii și bir, afară de haraciu, pentru oamenii satului *Aninoasa* din *Dîmbovița*, proprietatea Sfintei Mitropolii,³⁶⁸ iar la 14 iunie același an, tot de la *Alexandru Iliăș*, confirmarea stăpînirii peste un vad de moară în *București*, pe apa *Dîmboviței*.³⁶⁹

În afară de aceste mărturii documentare, vlădica Grigorie se mai întâlnește în acte din 10 martie 1630,³⁷⁰ 3 aprilie 1632,³⁷¹ 26 aprilie 1633,³⁷² 15 iulie 1634³⁷³ și 21 ianuarie,³⁷⁴ 29 iulie³⁷⁵ și 10 decembrie 1635.³⁷⁶

În imediata apropiere a Mînăstirii *Radu Vodă*, unde vlădica Grigorie stărețise peste 15 ani, se afla Mînăstirea *Stelea*, ridicată de spătarul *Stelea*, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, închinată Mînăstirii *Ivir* din *Sfîntul Munte* și arsă și ruînată în 1595 de ostașii lui *Sinan Pașa*. Timp de peste 30 de ani, ctitoria spătarului *Stelea* a stătut pustie, pînă ce prin anul 1629, vlădica Grigorie a purces la preînnoirea ei din temelie, «cu milostenie de pre la neguțatori și de pre la creștini și cu patriarhul», necheltuind deci nimic de la Sfînta Mitropolie și nici lucrînd ceva cu rumîinii ei. După aproape doi ani, ea era «cum a fost și di întiu», făcîndu-i-se prin «truda» vlădicăi Grigorie «case și pivnițe și mori și grădini cu vie», căci el «a fost dator sfintei mînăstiri *Ivirul* 150 ughi..., cînd s-a făcut sfîntia sa mitropolit și vlădică, în zilele lui *Alexandru Vodă*».

Curînd după ce mitropolitul Grigorie a început reclădirea mînăstirii și poate, la cererea sa, *Leon Vodă*, la 6 iunie 1630 închină acest sfînt lăcaș la Mînăstirea *Ivirilor* de la *Athos*, unde fusese închinată și cea a *Stelei* spătarul.³⁷⁷ Acest lucru îl face, în anul 1632, — printr-un act românesc — și vlădica Grigorie împreună cu episcopii *Teofil* și *Efrem* de la *Rîmnice* și *Buzău*, cu egumenii și cu tot soborul,³⁷⁸ iar în anul 1635 (= 1635-1636), numai el singur, printr-un act grecesc, punînd și blestem împotriva oricui ar strica acest așezămînt.³⁷⁹ Astfel vlădica Grigorie ajunge nou ctitor al acestui sfînt lăcaș,

364. Vezi : *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 725.

365. Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, ff. 36-37 ; *Documente*, XVII, 2, p. 151.

366. Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, f. 108 ; *Documente*, XVII, 2, p. 236.

367. I. Venelin, *Влахо-Волгарскія или Дако-славянскія грамоты*, St. Petersburg 1840, pp. 294-296.

368. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, XXXIV/13 ; *Condicile nr. 127*, f. 277 v ; Nr. 134, f. 14 v.

369. Ion Bianu, *Documente romînești*, I (1576-1632), București 1907, pp. 159-160.

370. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, LXXXIX/4 ; *Condicile nr. 130*, f. 76 v ; Nr. 132, f. 267 v.

371. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCLIII/1 ; *Condica nr. 131*, f. 106.

372. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCC/1 (nr. 3).

373. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CLXXXIX/1.

374. Acad. R.P.R., Ms. nr. 2531, f. 254.

375. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, XXXVII/6 ; *Condicile nr. 127*, f. 8 v ; Nr. 134, ff. 97-98 v.

376. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCC/1 (nr. 4).

377. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 724.

378. Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, ff. 108-109 ; *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 725 (aci mitropolitul semnează grecește).

379. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 726-727.

În care pentru un timp a strămutat mitropolia țării³⁸⁰ și pe care l-a închinat iarăși mînăstirii în care primise îngerescul chip.³⁸¹

La cîteva luni după înscăunare — iulie 1629 —, vlădica Grigorie recomandă — printr-o scrisoare — patriarhului *Filaret* al *Moscovei* pe arhimandritul *Benedict* din *Mînăstirea Nașterii Domnului*, care pleca în Rusia și care, la 22 septembrie, era primit de patriarh; căruia îi dădea scrisoarea mitropolitului Grigorie și, împreună cu ea, o cruce frumos lucrată în lemn de cedru, trimisă de acesta. O asemenea scrisoare se pare că a avut — din partea vlădicăi Grigorie — și unul din slujitorii mitropoliei din *Tîrgoviște*, arhimandritul *Laurențiu*, care și el, în acest an, călătorea în pravoslavnică Rusie.³⁸²

În primăvara anului 1632, vlădica Grigorie este trimis de *Leon Vodă* în *Ardeal* să trateze cu boierii fugari întoarcerea lor acasă, reușind să facă pe unii să răspundă apelului domnesc.³⁸³ Aici el a întîlnit, desigur, pe *Matei aga din Brîncoveni*, viitorul domn, aflat printre pribegi.

Curînd după întoarcerea sa din această solie, *Leon Vodă* e mazilit, tronul domnesc dîndu-se lui *Radu Alexandru Iiaș* (iulie-noiembrie 1632). Acesta nici n-a apucat să se înscăuneze, căci *aga Matei*, aflînd de cele întîmplate în țară, coboară din *Ardeal* și vine în *Oltenia*, care întregă i se alătură, și, avînd și sprijinul lui *Abazza pașa* din *Rusciuc*, pleacă spre *București*, unde — «den jos de mînăstirea *Plumbuita*», la 5 noiembrie 1632 —, zdrobește rezistența lui *Radu Vodă*, ocupînd tronul *Țării Romînești*. În ziua de 26 decembrie același an, noul voievod, însoțit de un strălucitor alai, pleacă la *Stambul* să se înfățișeze vizirului și sultanului. Din alaiul său făcea parte și vlădica Grigorie și episcopul *Teofil* al *Rîmnicului*, care aveau să dea mărturie că țara vrea domn pe *Matei Basarab*.³⁸⁴ Astfel ierarhul nostru a fost prezent și în evenimentele politice din țară din acel timp, care ținteau la întărirea elementului românesc în conducerea ei. După o ședere de aproape trei luni, la *Țarigrad*, *Matei Vodă* cu însoțitorii săi se întoarce în țară — în martie 1633 —, unde, desigur, vlădica Grigorie i-a făcut îndătinata ungere ca domn al *Țării Romînești*.

După aceasta ierarhul nostru a mai trăit patru ani, bucurîndu-se de încrederea voievodului său, sprijinind, desigur, înființarea tipografiei de la *Cîmpulung*, unde *Timotei Alexandrovici Verbițki* și alți meșteri tipografi, trimiși de *Petru Movilă* al *Kievului* au tipărit, în anul 1635, un *Molitfelnic slavonesc*,³⁸⁵ și primind, prin anul 1636, vizita patriarhului *Mitrofan Critopulos* al *Alexandriei*, care, cum se știe, în timpul acestei călătorii a și decedat aici în țara muntenească.³⁸⁶

La mai puțin de un an după aceasta, probabil chiar în primele zile ale lui 1637, vlădica Grigorie și-a plătit și el obșteasca datorie, mutîndu-se către *Domnul*. A fost poate înmormîntat în ctitoria sa din *București*, *Mînăstirea Stelea*, pe care pentru un timp a făcut-o chiar reședință mitropolitană. Odată cu dispariția acestui sfînt lăcaș însă, a dispărut, desigur, și mormîntul său.

TEOFIL (1637—1648).

Murind vlădica Grigorie, locul de mitropolit a fost ocupat de *Teofil*, episcopul *Rîmnicului*. Plecarea sa de la episcopie s-a făcut înainte de 30 ianuarie 1637, căci la această dată el era mitropolit, așa cum reiese din precuvîntarea *Psaltirei slavone* tipărită acum la *Govora*.³⁸⁷ Era român și ca monah fusese închinoviat la *Mînăstirea Bistrița* din *Vilcea*, unde înainte de 1610 a ajuns egumen. În această calitate — în ianuarie 1611 — a ascuns într-o peșteră din apropiere moaștele Sfîntului *Grigorie Decapolitul* și alte obiecte de preț ale mînăstirii, spre a le feri de prada ostașilor lui *Gabriel Bathory*, năvălitori în țară. Tot aici a ascuns și pe mitropolitul *Matei al Mirelor*, starețul *Mînăstirii Dealul*,

380. Cf. Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, f. 691.

381. Pentru mitropolitul *Grigorie* și *Mînăstirea Stelea* din *București*, vezi : Gh. Cioran, *Mînăstirea Stelea din București*, *București* 1947.

382. Damian P. Bogdan, *Intre romîni și ruși*, I, *Legături și influențe pînă la jumătatea veacului XVII*, în *Analele Romîno-Sovietice*, nr. 2 (noiembrie-decembrie 1946), p. 269.

383. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 1, ed. II, *București* 1944, p. 32.

384. *Istoria Țerrei Romînești* (Cronica anonimă), II, *București* (editor George Ioanid), 1859, pp. 87-88 ; I. Lupaș, *Inceputul domniei lui Matei Basarab și relațiile lui cu Transilvania*, în *Studii, conferințe și comunicări istorice*, IV, *Sibiu*, 1943, p. 50.

385. *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 103, 529-532.

386. Dimitrie Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 14.

387. *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 105-106.

fugit și el din calea năvalnicilor. La ruga sa, acesta, mai apoi, a scris *slujba și viața Sfântului Grigorie Decapolitul*, care-l ocrotise de dușmani.³⁸⁸

Teofil rămîne la conducerea Mînăstirii Bistrița, pînă după 17 septembrie 1619,³⁸⁹ cînd, la o dată încă neîndestul de cunoscută, a fost ales episcop de Rîmnic. Ca episcop, a participat, la soborul din iulie 1631, strîns de *Leon Vodă*, pentru a lua măsuri împotriva grecilor, ce sărăciseră țara, iar în iarna lui 1632-1633 a făcut parte din solia ce a mers la Țarigrad ca să ceară pe Matei Vodă ca domn.

Pe la începutul anului 1637, el ajunge în fruntea mitropoliei, pe care o păstorește vreme de 11 ani. În tot acest timp s-a bucurat de încrederea deosebită a lui Matei Basarab, care în primăvara anului 1640 — în fruntea unei impunătoare solii —, l-a trimis în Ardeal pentru tratative cu craiul *Gheorghe Rákóczy*.³⁹⁰

Vlădica Teofil a fost și un cald susținător al mișcării culturale din țară, începută sub înaintașul său. În timpul păstoriei sale se mai înființează tipografii, desigur tot cu ajutorul dat de *Petru Movilă* din Kiev, la Mînăstirile *Govora* și *Dealul* și la *Tîrgoviște*. Din aceste tiparnițe, începînd chiar din anul urcării lui în scaunul mitropolitan, 1637, apar mai multe cărți, între care și primele în romînește din Muntenia, ca: *Pravila de la Govora* (1640), tipărită de *Meletie macedoneanul*, egumenul mînăstirii, *Evanghelia învățătoare sau Cazania de la Govora* (1642), prefațată de «*Urii Năsturel predoslov*», *Învățătura prestă toate zilele*, tipărită tot în 1642 la *Cîmpulung*, cu «*multa îngrijire și cheltuiala*» ieromonahului *Melchisedec*, stareșul de aici, și *Evanghelia învățătoare sau Cazania de la Dealul*, apărută în 1644, care nu-i decît continuarea celei de la Govora, începută de *Meletie macedoneanul*.³⁹¹

Vlădica Teofil a ajutat și pe mitropolitul *Ghenadie al Ardealului* († 1640) să înființeze o tipografie la *Bălgrad*, trimițîndu-i meșteri pricepuți întru aceasta. Nici de aici n-au lipsit cărțile în limba romînească.³⁹² Pentru toate aceste fapte culturale, cu drept cuvînt, se poate afirma că și mitropolitul Teofil a pus o cărămidă la temelie vechei noastre culturi romînești.

Fiind înaintat în vîrstă, vlădica Teofil, căruia uneori în acte i se zice și *Filotei*, a murit în primele luni ale anului 1648, după ce păstorise în Țara Romînească, fiind episcop și mitropolit, aproape trei decenii. Nu se știe unde-i înmormîntat.

ȘTEFAN (1648—1653).

După moartea mitropolitului Teofil, a fost făcut vlădică al Ungrovlahiei ieromonahul *Ștefan*, «catigumenul» Mînăstirii *Tismana*. Era român de neam, fiind născut, — precum se spune în prefața monahului *Daniil Panonianul* de la *Pravila cea mare* —, într-un «*sat de jos al Ungrovlahiei*», identificat mai apoi cu satul *Costești* din *Vilcea*.³⁹³ *Paul de Alep* spune că mai întîi a fost «*copist*» în Mînăstirea *Bistrița*³⁹⁴ și numai mai apoi a intrat în monahism la *Tismana*, ajungînd, cu timpul, stareș al ei. Aici, probabil și-a însușit o cultură destul de bogată pentru acea vreme. A învățat și ceva grecește și slavonește.

Curînd după începutul anului 1648, devenind liber scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, Matei Vodă, aflînd poate de pregătirea și viața plină de evlavie a ieromonahului Ștefan tismăneanul, l-a făcut mitropolit, trecînd deci peste episcopii de Rîmnic și Buzău.

Potrivit uzului, el a trimis la Țarigrad pentru «*canoniceasca alegere*». În luna mai 1648 ecumenicul *Ioanichie* (1646-1648) a adunat sinodul «*în biserica marelui mucenic Gheorghe pentru chibzuire, în legătură cu alegerea unui păstor și îngrijitor al oilor celor cuvîntătoare*» din eparhia Ungrovlahiei și, făcîndu-se «*votarea după canoane*», s-a pus

388. D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, I, p. 160, sq.; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 1, pp. 7-8.

389. La această dată — 17 sept. 1619 — păstoria încă la Rîmnic episcopul *Efrem* (vezi *Documente*, XVII, 3, p. 418). Deci acum *Teofil* era tot stareș la *Bistrița*, ridicarea sa în scaunul de la Rîmnic făcîndu-se după această dată.

390. N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria romînilor*, IV, București, 1902, pp. CCI, 215, 218, 221; același, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, p. 131; I. Lupaș, *Începutul domniei lui Matei Basarab*, p. 58.

391. Vezi *Bibliografia romînească veche*, I, p. 108 și urm.

392. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor*, p. 143.

393. *Paul de Alep*, în cunoscutele-i însemnări asupra călătoriei patriarhului *Macarie al Antiohiei* în Țările Romîne, vorbește chiar de o ctitorie a vlădicăi Ștefan prin părțile Rîmnicului (vezi E. C., *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Romîne, 1653-1658*, București 1900, p. 176).

394. *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Romîne*, p. 176.

întii candidatura «*preacuviosului întru ieromonahi și duhovnici, chir Ștefan și catigumen al veneratei și domneștii minăstiri a Tismanei*», apoi ale lui *Atanasie ieromonahul și Leontie proegumenul*, alegându-se, cum se știe, primul.³⁹⁵

Ca mitropolit a desfășurat o însemnată activitate culturală și politică națională. A luptat împotriva calvinismului, care, mai ales în Ardeal, făcea multe greutăți Ortodoxiei. S-a îngrijit de buna administrare a bunurilor Sfintei Mitropolii, schimbând, la 9 ianuarie 1652, un rumîn din satul *Sirbi* pe o țigancă,³⁹⁶ dînd, la 27 aprilie același an, o carte de blestem, în legătură cu niște rumîni din *Coșcodia*, prinși de legătura lui Mihai Viteazul în satul Sfintei Mitropolii, *Orehovița*,³⁹⁷ și primind, la 20 martie 1653, un loc de vie părăsită în dealul *Ștefăneștilor*, donat Sfintei Mitropolii de *Tudor clucerul*.³⁹⁸

Mitropolitul Ștefan însă și-a cîștigat mari merite în mișcarea culturală a vremii, susținînd curentul românesc față de cel slavon, sprijinit de *Udriște Năsturel*, cumnatul lui *Matei Vodă*. La înscăunarea sa, lucra încă tipografia de la *Tîrgoviște*, unde la 27 martie 1648, cu binecuvîntarea sa și cu cheltuiala *Doamnei Elina* a lui *Matei Basarab*, s-a dat în lucru *Triodul slavonesc*, apărut la 7 iunie 1649.³⁹⁹

Un an mai apoi, — 25 noiembrie 1650 —, *Pogrebania preoților*, imprimată tot la *Tîrgoviște*, făcea începătura cărților romînești tipărite de vlădica Ștefan.⁴⁰⁰ Șirul acestora continuă, la 1651, cu cartea numită *Mistirio sau Sacrament*, — cuprinzînd explicarea primelor două Taine — *Botezul și ungerea cu Sfîntul Mir* —, și fiind tălmăcită de însuși ierarhul nostru —, cu *Îndreptarea legii*, zisă și *Pravila cea mare*, în 1652, și cu *Tirnosania*, «prepusă pre limba proastă rumînească» tot în anul 1652, luna septembrie în 2 zile.⁴⁰¹

După aceasta, vlădica Ștefan n-a mai putut tipări, căci țara a fost în primejdie din cauza războiului cu *Vasile Lupu al Moldovei*, încheiat cu lupta de la *Finta* din luna mai 1653 și a tulburărilor pricinuite de nemulțumiții *dorobanți și seimeni*. Acestea din urmă au adus ierarhului nostru chiar unele neplăceri, căci, prinzîndu-se în viltoarea lor, a ajuns în conflict cu voievodul. Acesta, curînd după victoria de la *Finta*, a hotărît îndepărtarea vlădicăi Ștefan din scaun.

Ca această hotărîre să aibă tăria necesară, *Matei Vodă*, la 12 iulie 1653, cere ecumenicului *Ioanichie* (1653-1654) să aprobe înlocuirea lui Ștefan. Aci el se plîngea că «*arhiereul Ștefan... este viclean și de fire acru la mațe*» și că a fost «*în legătură cu răsculații*», pentru care fapt «*l-a scos din scaun, ca să se odihnească în minăstirea lui*». Totodată îl roagă să învoiască, fără zăbavă, mutarea lui *Ignatie al Rîmnicului* în mai-marele scaun al Ungrovlahiei.

Patriarhul *Ioanichie* împlinește ruga voievodului și în curînd îi răspunde că a caterisit pe vlădica Ștefan, care, «*ajuns la atîta nebunie și nesimțire*», nu s-a gîndit «*de loc la pace și la folosul ce vine de la dînsa, ci, încă, sărînd împotriva ei, s-a făcut vinovat de scandele și de vătămăre pentru obște, și ce e mai rău... a fost dovedit că a țesut uneltiri*» împotriva binefăcătorului său, domnitorul *Matei Vodă*, arătînd «*tot felul de nerecunoștință*». Pentru toate acestea, el și sinodul său l-au caterisit și l-au «*despoiat de cinstea și de vrednicia arhierească*», l-au lipsit de scaunul Ungrovlahiei și l-au «*aruncat departe de dînsul*», așa încît «*să petreacă întocmai ca oamenii de rînd și să i se zică Ștefan monahul*», nemaiîndrăznind nimeni a-l mai avea «*în cinstea și rînduiala de arhiereu*».

În același timp ecumenicul aproba strămutarea lui *Ignatie* de la *Rîmnic la Tîrgoviște*.⁴⁰² De acum deci țara avea alt mitropolit.

IGNATIE SIRBUL (1653—c. 1656).

Așa cum ceruse *Matei Basarab*, pe scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei a fost adus, cu încuviințarea ecumenicului, episcopul de *Rîmnic*, *Ignatie Sirbul*, pe care domnul îl înfățișa patriarhului ca «*om în vîrstă și cinstit și vrednic de a cîrmui*». Alegerea lui se făcuse

395. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 192.

396. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCCXLVI/1.

397. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CLXVIII/10; vezi și CLXVIII/11.

398. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, XCIX/13.

399. *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 171-175.

400. *Ibidem*, pp. 175-177.

401. *Ibidem*, pp. 178 sq.

402. *Hurmuzaki*, XIV, 1, pp. 195-197.

într-un sinod patriarhal ținut, în iulie 1653, la Țarigrad,⁴⁰³ iar pentru înscăunare fusese trimis la Țirgoviște, *Macarie mitropolitul Dristrei*.⁴⁰⁴

Ignatie Sîrbul era de fel din sudul Dunării, de unde apelativul «Sîrbul», și fusese preot de mir în *Nicopole*. În vremea când Matei Basarab umbla să ia domnia, Ignatie a făcut legătura între el și *Abazza pașa din Rusciuc*, călătorind chiar pînă la Făgăraș, unde aga Matei era în pribegie.⁴⁰⁵ Ca recunoștință pentru aceasta, Matei Basarab, în anul 1637, îl face episcop de Rîmnic. Aici rămîne pînă în iulie 1653, când Vodă Matei, înlăturînd pe vlădica Ștefan, ca trădător, îl mută pe el în fruntea mitropoliei munte-nești, fiind poate înscăunat în cursul lunii august ce a urmat.

În toamna aceluiași an — 1653 —, vlădica Ignatie întîmpina pe patriarhul *Antiohiei, Macarie*, care, însoțit de fiul său *Paul de Alep*, vizita Țara Romînească. Cunoscîndu-l, diaconul Paul de Alep a scris despre el în însemnările sale că era «*un bătrîn venerabil și cunoscător al limbilor turcă, persană, greacă și romînă*». ⁴⁰⁶

După aceasta, vlădica Ignatie se întîlnește într-un document din 1 ianuarie 1654, privind cîteva înlesniri acordate Mînăstirii *Mislea*, și în altul din 9 aprilie 1654, cînd el răscumpăra niște rumîni din satul *Sîrbi*.⁴⁰⁷ Alte trei acte din același an — 1654 — îl arată purtînd grijă de avutul mitropoliei.⁴⁰⁸ În anul următor — 1655 — emite personal mai multe acte, din care unele sînt cărți de blestem, cărți către episcopiile de Rîmnic și Buzău, întăriri de diate etc...⁴⁰⁹

La 9 aprilie 1654, într-o duminică, se stingea la Țirgoviște, bătrîn și amărît *Matei Vodă*, făcîndu-i-se slujba pogrebaniei de însuși ierarhul nostru și îngropîndu-i-se trupul în biserica domnească din acest oraș.⁴¹⁰ Tronul domnesc este ocupat de *Constantin Șerban* (1654-1658), proclamat domn de vlădica Ignatie, cum ne informează același *Paul de Alep*.⁴¹¹ Noul domnitor — la 7 mai 1655 — îl trimite în solie la *Gheorghe Rákóczy II*, craiul Ardealului, pentru a-i cere ajutor împotriva dorobanților și seimenilor încă revoltați.⁴¹² Aici ierarhul nostru ducе tratative încununate de succes, ajungîndu-se la un aranjament între cele două părți, care a fost semnat la *Ernut pe Mureș*, în ziua de 20 mai 1655.⁴¹³ După această dată, mitropolitul Ignatie zăbovește în Ardeal mai multă vreme.

În anul ce a urmat — 1656 —, sau poate chiar către sfîrșitul celui anterior, însă, *Constantin Șerban* reabilitează pe vlădica *Ștefan* și-i dă iarăși scaunul mitropolitan. Vlădica Ignatie se retrage probabil de bună voie, fiind — după spusa lui Paul de Alep —, bătrîn. El mai trăiește încă aproape șase ani, păstrîndu-și titlul de mitropolit, așa cum apare în unele acte de după anul 1656 și, așa cum făcuseră și cum vor mai face și alți vlădici, aflați în situația lui. Inclîn să cred că nu și-a mai reluat scaunul episcopal de Rîmnic, cum, de obicei, se susține, deoarece nu mai era posibil așa de ușor acest lucru, de vreme ce fusese mitropolit. Nici actele vremii nu-l atestă ca atare. Restul vieții și l-a petrecut mai mult în Oltenia, foarte probabil la *Cozia* și uneori chiar în orașul *Rîmnic*.

Prin anul 1659 — poate la îndemnul domnitorului *Mihnea III Radul* (1658-1659), cel dispus a se apropia de romano-catolici, — vlădica Ignatie corespundea cu papa *Alexandru VII* (1655-1657), cu privire la un episcop papistaș, *Gabriel Tomasius*. Tot acest voievod, în favoarea căruia ierarhul nostru, la 2 martie 1658, scrisese lui *Gheorghe Rákóczy II* al Ardealului, îl trimite, la 22 septembrie 1659, la curtea aceluiași crai pentru a încheia un tratat de alianță contra turcilor, cu care domnul muntean nu era în raporturi

403. Vezi rev. *Mitropolia Olteniei*, IX (1957), p. 49, n. 26.

404. *Hurmuzaki*, XIV, 1, p. 197.

405. I. Lupaș, *Inceputul domniei lui Matei Basarab*, p. 49.

406. *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Romîne*, p. 78.

407. Pentru primul din aceste acte, vezi Arhiv. Stat., *Condica nr. 465* (M-rea Mislea), f. 74 v, iar pentru al doilea, ibidem, *Mitrop. București*, CDLXXX/3.

408. Vezi Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCCXLIII/5 (act din 25 iunie 1654), *Condica nr. 127*, ff. 280-281 (act din 2 august 1654), și *Peceți*, 66 (act din august 1654). Pentru alte acte din acest an, în legătură cu vlădica Ignatie, vezi *Revista Istorică Romînă*, XIII (1943), fasc. 2, p. 42, n. 6.

409. *Revista Istorică Romînă*, XIII (1943), fasc. 2, pp. 42-43, n. 6, 48, și rev. *Mitropolia Olteniei*, IX (1957), p. 50.

410. Mai apoi osemintele lui Matei Basarab au fost duse în ctitoria sa Arnota din Vilcea (vezi N. Iorga, *Inscriptii*, I, p. 106).

411. Vezi *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Romîne*, p. 109.

412. Vezi N. Iorga, *Studii și documente*, IV, pp. CCLXV-CCLVI.

413. Vezi *Ibidem*, pp. 33-36, nr. XLII.

bune. Și de astădată tratativele au fost duse cu succes, reușindu-se a se semna un asemenea tratat la 4 octombrie 1659, în orașul *Tîrgul Mureș*.⁴¹⁴

Intorcîndu-se din solie, vlădica Ignatie, iscusitul diplomat, a mai trăit în liniștea de la *Cozia* încă peste trei ani, murind foarte curînd după 20 decembrie 1662, data la care pune să i se scrie diata,⁴¹⁵ pe care însă n-a mai putut s-o semneze, fie din pricina slăbiciunii trupesti în care ajunsese, fie din pricina agoniei înainte de moarte, cum socotesc unii. El va fi fost îngropat în acest sfînt lăcaș, unde poate va fi fost și tuns în monahism, atunci cînd Matei Basarab s-a hotărît să facă din el un ierarh al țării.

Chipul vlădicăi Ignatie Sîrbul se află zugrăvit pe zidul *paraclisului Mînăstirii Cozia*.⁴¹⁶

ȘTEFAN a doua oară (c. 1656—1668).

Retrăgîndu-se Ignatie, — poate la îndemnul lui Constantin Șerban, poate mai degrabă de bună voie, știind nevinovăția lui Ștefan, așa cum va face mai apoi mitropolitul Varlaam —, în fruntea Bisericii Țării Romînești este iarăși adus fostul mitropolit Ștefan, care din vara anului 1653 stătea la Mînăstirea *Tismana*, metania sa, ca *monahul Ștefan*. Această întoarcere în scaun, făcută, desigur, cu încuviințarea ecumenicului, care-l caterisise, a avut loc în cursul anului 1656, sau poate și mai de vreme, căci la 14 septembrie 1656, mitropolitul Ștefan sfințește întru arhieru-mitropolit al Ardealului pe *Sava Brancovici*.⁴¹⁷ Incepînd din ianuarie 1657 și pînă în aprilie 1668, vlădica Ștefan se întîlnește regulat în actele Sfintei Mitropolii.

La 22 martie 1658, *Mihnea III Radu*, spre a-și trăinici proaspăta domnie, pune pe vlădica Ștefan și pe cei doi episcopi să se plîngă turcilor de suferințele îndurate «*în timpul stăpînirii lui Constantin (Șerban), care... adusesse pedeapsa dumnezeiască a tătarilor*» peste țară.⁴¹⁸

Tot în acest an — 1658, la 7 mai —, *Duminica Tuturor Sfinților* —, vlădica Ștefan participă la tîrnosirea mînăstirii lui *Constantin Șerban din București* — patriarhia de azi —, săvîrșită de patriarhul Antiohiei, *Macarie*, aflător din nou în acest oraș.⁴¹⁹ Mai apoi el apăra acest sfînt lăcaș de pretențiile ce ridicau fiii lui *Hrizea Vornicul*, care voiau să-i ia cîteva moșii. Vlădica intră chiar în legătură — prin scris — cu Constantin Șerban, ctitorul lui, făcîndu-i întrebare în legătură cu pretențiile acestora. Ceva mai tîrziu, el stăruie pe lîngă *Radu Leon* (1664-1669) să termine sfîntul lăcaș, ceea ce acesta și face, hotărînd, la 8 iunie 1668, ca el să fie mitropolie a țării.⁴²⁰

Pentru nevoile mitropoliei, vlădica Ștefan a întocmit și un pomelnic, care s-a păstrat pînă aproape de zilele noastre.

Tot în timpul domniei lui *Radu Leon*, la 14/24 aprilie 1666, vlădica Ștefan, cu ceilalți episcopi și boierii divaniți dau un act doveditor al nevinovăției postelnicului *Constantin Cantacuzino*, cel ucis, pe nedrept, la Snagov în ziua de 20 decembrie 1663.⁴²¹

În ziua de 23 aprilie 1666, domnitorul *Radu Leon*, sfătuiindu-se cu vlădica Ștefan, a întărit și a înnoit măsurile luate de sinodul lui *Mihai Viteazul* din 1596, cu privire la alegerea stareților și disciplina din mînăstiri.⁴²²

414. *Ibidem*, pp. CCXCIX-CCC, și Hurmuzaki, *Documente*, IX, 1, p. 148.

415. I. Ionașcu, *Data morții mitropolitului muntean Ignatie Sîrbul*, în *Revista Istorică Romînă*, vol. XIII (1943), fasc. 2, pp. 46, 50-51.

416. Pentru mitropolitul *Ignatie Sîrbul*, să se vadă: (Athanasie Mironescu), *Sfînta Episcopie a Eparhiei Rîmnicului Noul Severin în trecut și acum*, București 1906, pp. 40-46 (cu fotografia chipului vlădicăi Ignatie de pe zidul paraclisului de la *Cozia* (p. 43); Al. Iordan, *Ignatie, mitropolitul Țării Romînești*, în *Cercetări istorice* (Iași), an. XIII-XVI, Iași 1940, pp. 385-404. (Crede că *Ignatie Sîrbul* este identic cu *Ignatie Grecul*, și acesta tot episcop de Rîmnic); I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 37-51; Pr. Lucian Gafton, *Episcopii de Rîmnic: Ignatie Sîrbul și Ignatie Grecul*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, IX (1957), pp. 45-56.

417. V. Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656-1680)*, Arad 1906, p. 50. St. Metes, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a romînilor din Transilvania și Ungaria*, I, pp. 268-269; Marina I. Lupas, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Cluj 1939, pp. 39-40.

418. N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. CCLXXXIX.

419. Preotul Niculae Șerbănescu, *Scurt istoric al Catedralei Patriarhiei Romîne*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), pp. 828-829.

420. *Ibidem*, p. 830.

421. Acad. R.P.R., *Doc. CCI/24; Magazin istoric*, I, pp. 398-401.

422. Acad. R.P.R., *Doc. LIII/16; Arhiv. Stat., Condica nr. 209*, ff. 19 v-20 v.

Doi ani mai târziu, în 1668, mitropolitul Ștefan pune început *Condicei Sfinte a Mitropoliei Ungrovlahiei*, în care de acum aveau să fie înscrise actele de alegere, sfințire și înscăunare ale tuturor arhierilor și ierarhilor țării, lucru ce se face și azi.

Mult timp după aceasta, n-a mai trăit vlădica Ștefan. Simțindu-și sfârșitul apropiat, la 15 aprilie 1668 și-a întocmit *diata*, păstrată acum la Arhivele Statului din București.⁴²³ Prin ea, el n-a uitat noua *mitropolie a țării*, căreia îi lăsa 500 de taleri pentru ca «să se sfârșească ce iaste nesfârșit». Apoi în ziua de 25 aprilie 1668 și-a dat obștescul sfârșit, după o păstorie de aproape 20 de ani, în care a pus mai ales zel pentru pătrunderea limbii românești în biserică. A fost înmormântat în mitropolia de la Tîrgoviște, unde i s-a acoperit mormântul cu o lespede de piatră, purtînd inscripția următoare: «† Suptu aciastă piatră odihnesc oasele preasfințitului chir Ștefan mitropolitul Țării Românești, fiind păstor în scaun ani 20, și, viind vremea, și-au dat obșteasca datorie și s-au astrucat aici, în Sfînta Mitropolie: vecinica lui pomenire, în luna lui aprilie 25 zile, la anul de la facerea lumii 7176 (= 1668)». ⁴²⁴

Chipul său se află zugrăvit pe pereții bisericii din *Grămești-Vilcea*, unde este ctitor, în biserica *Bălăneștilor* din *Rămești*,⁴²⁵ precum și pe tîmpla bisericii Schitului *Crasna* din *Gorj*.⁴²⁶

Iscălitura mitropolitului Teodosie (1668-1672, 1679-1708)

TEODOSIE (1668-1672).

Murind mitropolitul Ștefan la 25 aprilie 1668, peste o lună, la 20 mai 1668, soborul arhierilor și egumenilor, «cu porunca fericitului părinte *Metodie* patriarhul *Constantinopolului*» (1668-1671) și a lui *Radu Leon Vodă*, s-a adunat în sfînta mitropolie a Țării Românești, cu hramul Sfinții *Impărați Constantin și Elena*, pentru ca să aleagă «obraz

423. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCCLXXXII/1 a.

424. N. Iorga, *Inscripții*, I, pp. 117-118. Pentru mitropolitul Ștefan, vezi George I. Negulescu, *Ștefan I-ii mitropolitul Ungro-Vlachiei, 1647-1668*, București 1900.

425. Vezi A. Sacerdoteanu, *Inscripții și însemnări din Costești-Vilcea*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXVIII (1935), p. 103; V. Drăghiceanu, *O ctitorie mitropolitană: Biserica din Rămești-Vilcii*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, IV (1911), p. 131.

426. Vezi (Athanasie Mironescu), *op. cit.*, p. 363; Al. Ștefulescu, *Schitul Crasna*, București 1910, pp. 31-33.

vreadnic ca să fie chivernisitor aceştii sfinte mitropolie». Cu acest prilej, din cei trei candidați propuși, a fost ales Teodosie egumenul de la Argeș, «care s-a arătat mai vreadnic și de folos și obraz mai luminat a firea dăstoinic aceştii sfinte mitropolii, a fi mitropolit». ⁴²⁷

A doua zi, 21 mai 1668 — ziua hramului Sfintei Mitropolii —, noul ales a fost hirotonit întru arhiereu, luînd în mîini conducerea bisericii Țării Romînești.

Teodosie era român, fiind născut în jurul anului 1620, într-un sat de prin părțile de sub munte ale fostelor județe Argeș și Vîlcea, pe unde se întîlnesc neamuri de ale sale: veri primari, nepoți; unii din ei intrați în monahism ca și el. La o dată necunoscută, viitorul mitropolit s-a dus la Mînaștirea Cozia, unde s-a călugărit. Viața aleasă și plină de evlavie ce va fi dus, precum și dragostea de carte ce va fi arătat, l-au ridicat în ochii celor de atunci și i-au deschis calea spre egumenia Mînaștirii Argeș. Aici el urmează arhimandritului Ștefan, și pe cît se cunoaște azi, se întîlnește, pentru prima dată, în această calitate, la 7 aprilie 1662. ⁴²⁸ La Argeș rămîne, de acum, peste șase ani, adică pînă este ales mitropolit.

La 4 aprilie 1668, Teodosie este trecut printre candidații propuși a fi aleși în scaunul episcopal de la Buzău, cînd, cum se știe, sorții au căzut pe Grigorie de la Brîncoveni. ⁴²⁹

Spre sfîrșitul acestei luni, a murit vlădica Ștefan, iar la 20 mai 1668, cum s-a arătat mai sus, soborul arhiereilor, împreună cu adunarea obștească, au ales mitropolit pe Teodosie argeșanul, nelipsind întru aceasta nici sprijinul puternicului partid al Cantacuzinilor.

Înscăunat chiar a doua zi — 21 mai 1668 —, vlădica Teodosie, n-a avut parte de păstorie liniștită, din pricina frămîntărilor politice din țară, unde cele două mari partide, al *Postelniceștilor* și al *Bălenilor*, căutau să aibă în mîna puterea. Numai la șase luni după alegerea sa — 3 decembrie 1668 —, Teodosie cu o seamă de boieri nemulțumiți de voievodul Radu Leon, — prea mult înconjurat de greci —, îi cerură alungarea acestora din țară. Urmarea acestei mișcări a fost mazilirea domnului — 13 martie 1669 — și înlocuirea lui cu *Antonie Vodă din Popești* (13 martie 1669—februarie 1672).

Sub acest nou voievod, Teodosie a luat parte activă la rejudecarea procesului ucigașilor postelnicului *Constantin Cantacuzino*, sugrumat la Snagov în ziua de 20 decembrie 1663, din porunca lui Grigorie Ghica. La 21 aprilie 1669 dă o carte de blestem pentru cei ce știu adevărul, cu privire la acest omor, cerîndu-le să-l mărturisească la judecată, ⁴³⁰ iar la 18 iunie același an, în fruntea întregului divan, judecă pe vornicul *Stroe Leurdeanul*, ucigașul moral al bătrînului postelnic, și găsindu-l vinovat, îl socotește vrednic de pedeapsă. ⁴³¹

În aceeași zi, o carte de judecată a lui *Antonie Vodă* condamnă la moarte pe *Stroe Leurdeanul*, ⁴³² ceea ce însă pînă la urmă, cum se știe, nu s-a împlinit.

Acest amestec în lupta dintre partidele politice din țară, i-a adus lui Teodosie multe neplăceri. Căci la aproape trei ani, după judecata aci amintită, *Antonie Vodă* e mazilit, locul lui reluîndu-l *Grigorașcu Vodă* (1672-1673), omul *Bălenilor*. Curînd după înscăunare, acesta a început prigoana contra Cantacuzinilor și a susținătorilor lor. Mulți boieri umplură ocna și închisoarea din turnul clopotniței palatului domnesc. Urgia aceasta lovește și pe vlădica Teodosie, care trecea drept partizan al partidei Cantacuzineștilor și care ceruse pedeapsa *Leurdeanului*. Cronicarul acelor vremi scrie în cronica sa: «...atunci și pe pă-

427. *Condica Sfîntă (a Mitropoliei Ungrovlahiei)*, publicată după original de Arhiereul Ghenadie Craioveanul, București 1886, p. 25. (In cele următoare se va cita: *Coddica Sfîntă*).

428. Arhiv. Stat., *Condica nr. 168*, f. 41 v.

429. *Condica Sfîntă*, p. 21.

430. Acad. R.P.R., *Doc. CCI/29*; *Magazin Istoric*, pp. 404-405; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București 1902, pp. 75-76.

431. Acad. R.P.R., *Doc. CCI/30*; *Magazin Istoric*, I, pp. 406-411; N. Iorga, *op. cit.*, pp. 82-83.

432. Acad. R.P.R., *Doc. CCI/31*.

rintele vlădica-l scoaseră din scaun cu mare necinste și-l trimiseră la zatocenie, aruncându-i și multe prihăni». ⁴³³

Scoaterea din scaun a mitropolitului Teodosie s-a făcut înainte de 24 iunie 1672, când la cîrma mitropoliei Ungrovlahiei se înscăuna un alt ierarh.

Așa a fost sfîrșitul acestei prime păstorii a lui Teodosie, din pricina amestecului său în luptele politice din țară.

DIONISIE (24 iunie—decembrie 1672).

Înlăturîndu-se Teodosie, s-a oferit scaunul mitropolitan episcopului *Varlaam* de la Rîmnic, dar acesta, neprimind, s-a făcut vlădică al Țării Romînești *Dionisie*. Noul mitropolit era român, nu grec cum încă se mai susține. Înainte de 9 martie 1650 se afla în slujba Mînăstirii *Adormirea* din *Cîmpulung*, fiind eclesiarh al ei și corector la tipografia ce funcționa acum aici. ⁴³⁴ După aceasta, la o dată necunoscută, a plecat la Sfîntul Munte, închinoviindu-se în Mînăstirea *Ivir*, căreia îi era închinată, din anul 1613, Mînăstirea *Radu Vodă* din *București*. De aici, în anul 1660, a fost trimis arhimandrit la metohul iviriților, aflat în *Moscova*, fiindu-le hărăzit de țarul *Alexei Mihailovici*, în luna mai 1651. La conducerea acestui metoc a rămas pînă în anul 1667, când e înlocuit și când poate a plecat din nou la Mînăstirea *Ivir* de la *Athos*, unde va fi viețuit pînă prin anul 1670, când, probabil, a fost trimis la conducerea Mînăstirii *Radu Vodă* din *București*.

Așezarea sa ca stareț la acest sfînt lăcaș, s-a făcut între 30 mai 1670, când încă egumenea aici un *Damaschin*, ⁴³⁵ și 23 iunie 1671, când actele cunoscute îl arată pentru prima dată pe el, ocupînd acest post. ⁴³⁶ După aceasta mai este amintit în încă nouă acte ale acestei mînăstiri, dintre 3 iulie 1671 și 20 iunie 1672, în legătură cu unele danii ce i se făceau. ⁴³⁷

După 20 iunie 1672, el este ales mitropolit al Ungrovlahiei, fiind înscăunat în ziua de 24 a acestei luni; data de față fiind desigur acea păstrată în pomelnicul Sfintei Mitropolii. ⁴³⁸ În *Condica Sfîntă* se păstra mărturisirea sa de credință, făcută cu acest prilej, în limbile greacă, slavonă și romînă. ⁴³⁹

Păstoria sa a fost doar de cîteva luni, căci «peste scurtă vreme» moare «cu moarte firească». ⁴⁴⁰ Din timpul ei deabia se cunoaște acum un singur act cu data de 28 august 1710 (= 1672). În această zi, «*Dionisie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit al Țării Romînești*» dă o carte de blestem pentru alegerea hotarelor moșiei *Bora* din *Buzău* a Mînăstirii *Radu Vodă*. ⁴⁴¹ Alte știri despre această păstorie nu se știu acum.

Către sfîrșitul anului 1672 — înainte de 24 decembrie însă —, el a murit «cu moarte firească», lăsînd iarăși liber scaunul mitropolitan.

VARLAAM (24 decembrie 1672—26 aprilie 1679).

În locul vlădicăi *Dionisie*, *Grigorașcu Vodă* mută «cu sila» pe *Varlaam* episcopul de Rîmnic. Acesta era tot român, fiind născut în jurul anului 1630, probabil în satul *Moșoaia* din apropierea orașului *Pitești*. Se cobora poate dintr-o familie cu oarecare stare materială. Tînăr fiind, a intrat în Mînăstirea *Cozia* unde s-a călugărit și unde și-a însușit cultura ce se putea învăța atunci în acest sfînt lăcaș. A fost un timp «*diac*» al mînăstirii,

⁴³³ *Istoria Terei Romînești*, în *Magazin Istoric pentru Dacia*, V, București 1848, p. 12, și ed. N. Simache și Tr. Cristescu, *Letopisețul Cantacuzinesc*, Buzău 1942, p. 191. Vezi și D. Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας καὶ τῆς Ἰρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας*, II, Viena 1818, pp. 246-247; cf. și traducerea romînească a lui *Gh. Sion*, II, București 1859, p. 122.

⁴³⁴ *Bibliografia romînească veche*, I, p. 178; Diaconul *Niculae M. Popescu*, *Dionisie Mitropolitul Ungrovlahiei (24 iunie—24 decembrie 1672)*, București 1914, p. 15.

⁴³⁵ Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, f. 154 v.

⁴³⁶ Diaconul *Niculae M. Popescu*, *op. cit.*, p. 9.

⁴³⁷ Pentru unele din aceste acte, să se vadă: Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, ff. 80, 89, 341, iar pentru altele: Diaconul *Niculae M. Popescu*, *op. cit.*, pp. 9-10.

⁴³⁸ Acad. R.P.R., *Ms. nr. 2101*, f. 12 v.

⁴³⁹ *Condica Sfîntă*, pp. 40-43.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 44.

⁴⁴¹ Arhiv. Stat., *Condica nr. 256*, ff. 515 v-516 r. Pentru acest ierarh, să se vadă: Diaconul *Niculae M. Popescu*, *Dionisie Mitropolitul Ungrovlahiei*, București 1914.

păstrându-se și azi acte scrise de mîna lui, frumos și citeț. A învățat și ceva grecește și, desigur, în drumul de cîțiva ani făcut în Rusia, și ceva slavonește.

Viețuind în Mînăstirea Cozia, precum însuși mărturisește, l-a «ajuns rîndul de a și egumenit». Pe temeiul știrilor date de actele vremii, se poate preciza că el a fost în fruntea acestui sfînt lăcaș de dinainte de 24 aprilie 1663 și pînă după 30 aprilie 1665, timp în care actele îl atestă, cu regularitate, ca egumen al Coziei.

Se pare că în toamna anului 1665 s-a retras de bună voie de la conducerea Mînăstirii Cozia și tot atunci a plecat, cu propria sa cheltuială, spre pravoslavnică Rusie. Aici rămîne pînă prin anul 1668, vizitînd și cercetînd centrele ei culturale și bisericești. La întoarcere, a adus cu sine cărți, odoare sfinte și un model de pomelnic.

Sosit în țară, găsește egumenia Coziei ocupată. I se dă în schimb conducerea Mînăstirii *Glavacioc* din *Vlașca*, unde se întîlnește stărețînd în mod neîndoios, deabia la 17 ianuarie 1669.⁴⁴² În această calitate ia și el parte la judecarea vornicului *Stroe Leurdeanul*, făcută de soborul arhierilor și stareților, sub conducerea mitropolitului Teodosie, la 18 iunie 1669.⁴⁴³

La Glavacioc rămîne Varlaam pînă către sfîrșitul anului 1670, căci, «prostindu-se de bună voia sa», adică schivnicindu-se, episcopul *Serafim* al *Rîmnicului*, a fost ales în locul său el, ca unul ce «se-au arătat mai de șolos a fi la această episcopie». După alegere, este hirotonit arhieru-episcop de vlădica Teodosie și alți ierarhi aflați în București, apoi, înainte de Crăciunul lui 1670, purcede spre eparhia sa, locul unde-l purtaseră pașii, «den tănără vrăstă».

În fruntea episcopiei oltene, rămîne însă numai vreme de doi ani. În timpul de criză bisericească din iunie 1672, Grigore Ghica vrea să-l facă mitropolit în locul lui Teodosie, însă el nu primește, socotind ceea ce se făcea atunci în biserica țării, un lucru fără de cale. În decembrie același an însă, murind mitropolitul *Dionisie*, la propunerea hotărîtă a voievodului, el primește strămutarea în acest scaun, socotind că îl ia în urma unei vacanțe firești. Încăunarea sa s-a făcut la 24 decembrie 1672, dată de la care trebuie să se socotească începutul păstoriei sale. Primul său act, emis în această calitate, este din 30 decembrie 1672 și prin el, vlădica Varlaam apără de birul haraciului și alte dăjzii pe patru clerici din *Segarcea Doljului*.⁴⁴⁴ Aceeași grijă poartă el tuturor clericilor țării, intervenind deseori la domnie pentru ușurarea năpăștilor la care erau supuși.⁴⁴⁵

S-a crezut că în timpul păstoriei sale s-a înființat episcopia *Strehaiei*, fără temei însă, deoarece ea își are începutul în timpul de criză bisericească din țară, de la jumătatea anului 1672.⁴⁴⁶

La conducerea mitropoliei Ungrovlahiei rămîne pînă în aprilie 1679, în care timp este amintit în o mulțime de acte legate de instituția bisericească ce conducea și de unele din ctitoriile sale.

Iubitor al cărții și al culturii fiind, vlădica Varlaam a adunat în juru-i mai multe persoane cu înclinări cărturărești și cu mînă iscusită întru împodobirea manuscriselor, a căror trudă o admirăm azi în cele cîteva piese rămase din acel timp. Tot el este cel ce a înființat pentru prima dată *tipografie* în *București*, în anul 1678, așezînd-o undeva în cuprinsul mitropoliei. Varlaam însă n-a avut vreme să imprime aci decît o singură carte de predici, cu grijă aleasă: *Cheia Înțeleșului*, de arhimandritul rus *Ioanichie Galeatovski*, căci curînd a fost scos din scaun.

Pentru mitropolia ce păstorea, vlădica Varlaam a întocmit un nou *pomelnic*, după modelul adus de el din Rusia, la care a adăugat — ca niște prefețe — două molifte pentru vii și morți. Acestea, trecînd din pomelnic în pomelnic și fiind des folosite la proscomidie, pe la jumătatea veacului trecut au intrat — cu unele modificări — în Li-

442. *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, III (1924-1925), Cluj 1926, pp. 742-743.

443. Acad. R.P.R., *Doc. CCI/30*; *Magazin Istoric*, I, p. 411.

444. *Arhiv. Stat., Condicta nr. 725*, f. 111.

445. Vezi pentru aceasta: Acad. R.P.R., *Doc. XCIV/8* (act din 15 aprilie 1673); *XCIV/6* (act din 2 martie 1674); *XCIV/7*, 8 (acte din 9 aprilie 1676).

446. Vezi Preotul Niculae I. Șerbănescu, *Varlaam, Mitropolitul Țării Românești*, pp. 1131-1133.

turghierele noastre de azi. Sînt cele două lungi molifte pentru vii și morți de la slujba proscomidiei.

Mitropolitul Varlaam este ctitor al Mînăstirilor *Trivalea* și *Turnu* și al Schiturilor *Fedeleşoiu* din Argeș și *Strihareț* de lângă Slatina; pe care le-a înzestrat cu cele necesare cultului și cu destule proprietăți.

În noiembrie 1678, tronul Țării Romînești este dat lui *Șerban Cantacuzino*, care, la începutul lui 1679 intră în București. Ca domn, el a căutat să dea satisfacție tuturor celor ce suferiseră sau încă mai sufereau pentru familia sa și partidul ei. Între aceștia era și mitropolitul *Teodosie*, pe care noul domn îl cheamă de la *Tismana*, strînge — la 15 aprilie 1679 — sobor de judecată, cu trimiși de la patriarhia din Țarigrad, îi rejudecă pricina și găsindu-l nevinovat, îi redă scaunul. Varlaam, fire cuminte și așezată, recunoaște nevinovăția lui *Teodosie*, prietenii său din tinerețe, se supune hotărîrii, depune cîrja pe masă și se retrage de la conducerea mitropoliei pe care n-o rîvnise. Așa s-a încheiat păstoria sa, la data de 26 aprilie 1679, cînd *Teodosie* a fost trimis de domn cu mare alai la mitropolie și înscăunat.

Curînd după aceasta, de frica lui *Șerban Vodă*, Varlaam fuge în *Ardeal*, ajungînd înainte de 21 august 1679 la Făgăraș. De aici merge la *Bălgrad*, la craiul *Mihail Apaffy*, trece apoi pe la *Sibiu* și zăbovește pînă prin anul 1681 la *Brașov*. Din acest oraș trece în *Moldova* lui *Duca Vodă*, aflîndu-se la 20 martie 1682 în *Iasi*, unde primea o danie de la *Zaharia clucerul*.

La puțină vreme după aceasta, el s-a întors în țară, de unde, fără zăbavă a plecat la *Ierusalim* și la *Muntele Sinai*, unde s-a întîlnit cu *Doamna Stanca*, mama lui *Șerban Vodă*, plecată mai înainte cu doi din fiii și cu mare alai într-acolo.

Din această călătorie a revenit înainte de 6 iulie 1685, cînd el se afla sigur în țară. Începînd de acum, trăiește ca proinmitropolit mai mult la ctitoria sa de la *Trivalea*. Timp de aproape două decenii, el este neconținut atestat de acte, legate mai ales de ctitoriile sale, pentru care de multe ori n-a pregetat să vină la curtea lui *Vodă Brîncoveanu* din București.

În vara anului 1702, prins de boală, zăcea la Schitul *Fedeleşoiu*; de aci, după propria-i dorință, este dus la Mînăstirea *Cozia*, căreia la 15 noiembrie 1702 îi închina ctitoria sa de lângă Pitești. Trei zile mai apoi, la 18 noiembrie 1702, el moare, fiind «*ingrupat în tinda bisericii despre strana cea mare*», a Mînăstirii *Cozia*. Așa s-a încheiat viața acestui activ ierarh al Țării Romînești, nedreptățit de oamenii din vremea lui și pînă la un timp chiar de istorie.

Chipul vlădicăi Varlaam se află zugrăvit pe pereții bisericilor de la *Fedeleşoiu* și *Strihareț*, ctitoriile sale. Și la mînăstirile *Trivalea* și *Turnu* se găsește cîte un chip al său, însă nu-i din epocă, ci reproduceri tîrzii.⁴⁴⁷

Chipul Mitropolitului Varlaam al Ungrovlahiei (1672-1679), de pe zidul Schitului Strihareț

447. Pentru acest mitropolit să se vadă: Preotul Niculae I. Șerbănescu, *Varlaam, Mitropolitul Țării Romînești (1672-1679)*, Părintele Tipografiei bucureștene, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), pp. 1120-1158.

TEODOSIE a doua oară (26 aprilie 1679—27 ian. 1708).

În vara anului 1672, cînd vlădica Teodosie a fost scos din scaun, s-a trimis în surghiun la Mînăstirea *Tismana*, unde a petrecut aproape șapte ani de zile «cu dor mare pentru vlădicie». În primele luni ale anului 1679 însă, noul domnitor *Șerban Vodă*, protectorul său, «*au trimis... de l-au adus de la Tismana de unde era la opreală*» și, cu încuviințarea ecumenicului *Dionisie* (1676-1679), — căruia Teodosie îi și scrisese cerîndu-i dreptate —, adună, la 15 aprilie 1679 sobor mare în București, ca să rejudece pricina detronatului vlădică. Soborul — în urma mărturiei sincere și dezinteresate a lui Varlaam mitropolitul —, îl găsește nevinovat și-i redă scaunul, fiind reșezat în el «cu mare cinste» în ziua de 26 aprilie 1679, marți în săptămîna Patimilor Domnului.

Această a doua păstorie a lui Teodosie cade în vreme de intensă activitate culturală, sprijinită mai ales de Brîncoveanu. Acum, în tipografia înființată de Varlaam, la *București* și în cele ce s-au deschis mai apoi la *Buzău*, *Snagov* și *Rîmnic*, au văzut lumina — mai mult cu munca altora, decît cu a lui Teodosie, căruia, de obicei, i se atribuie — aproape toate cărțile de slujbă în limbile greacă, slavonă și romînă. Tot în vremea lui s-a imprimat pentru prima dată întreaga *Biblie* în romînește — la 1688 —, *Mărturisirea Ortodoxă* și alte multe cărți de zidire sufletească și de apărarea credinței.

Sub vlădica Teodosie, la 8 iunie 1668, printr-un hrisov al lui *Radu Leon* se oficializează *mutarea mitropoliei de la Tîrgoviște la București*, sorocindu-se drept reședință pentru ea, ctitoria lui *Constantin Șerban Basarab* din dealul viilor, avînd hramul *Sfinților Împărați Constantin și Elena*. Tot de mitropolitul Teodosie se tîrnosește în 1693, Mînăstirea *Hurezi*, ctitoria Brîncoveanului și se pune în anul 1699, piatra de temelie a Mînăstirii *Brîncoveni* din Romanăți.

În timpul lungii sale păstoriri, vlădica Teodosie a hirotonit 15 arhieriei, între care a fost și *Atanasie Anghel*, «tînărul și nepilduitorul» mitropolit al Ardealului, care prin unirea Bisericii sale cu cea papală, din octombrie 1698, a pricinuit multă amărăciune sufletească bătrînului ierarh muntean. Despre aceasta el se plîngea la 8 mai 1700 patriarhului *Adrian al Moscovei* și o arăta, la 3 mai 1702, lui însuși *Atanasie Anghel* într-o scrisoare, prin care-l mustra pentru cele ce făcuse.

Vlădica Teodosie a preînnoit Schitul *Cetățuia* din *Vilcea* și biserica *Sfîntul Gheorghe* din *Rîmnic*. Pe cel dintîi — după ce l-a înzestrat destul de bogat — l-a făcut metoh Sfintei Mitropolii, situație în care a rămas pînă la secularizarea din anul 1863. Tot în timpul său se închinau mitropoliei mînăstirile *Mărcuța* și *Cernica* din Ilfov,⁴⁴⁸ precum și schiturile *Iordăcheanul*, *Rupturile* și *Didești*.

După o păstorie de peste trei decenii, mitropolitul Teodosie a închis ochii pe veci în ziua de 27 ianuarie 1708, îngropîndu-se în curtea mitropoliei din București, despre fereastră altarului, unde și azi străjuiește un stîlp de piatră, avînd săpată pe el, cu litere chirilice următoarea inscripție romînească: «† *Răposat-au în Domnul preasfințitul mitropolit chir Teodosie la anul 7216, ghen. 27 de zile, la al 87 pl. de ani a vieții sale în zilele prealuminatului domn Io Costandin Voevod, păstorind turma lui Hs. ani 39 și 9 luni, și s-au îngropat aice: 1708*».⁴⁴⁹

Chipul mitropolitului Teodosie se află zugrăvit în biserica Mînăstirii *Polovraci*, pe zidul din afară al paraclisului de la Mînăstirea *Hurezi* și în *Catedrala Sfintei Patriarhii*, fiind făcut de pictorul D. Belizarie.⁴⁵⁰

448. Gh. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, I (1359-1708), pp. 202-206.

449. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 240.

450. Pentru mitropolitul Teodosie să se vadă: Arch. Ghenadie Enăceanu, *Metropolia Ungro-Vlahiei — Teodosie*, în *Bis. Ort. Rom.*, V (1880-1881), pp. 24-47, 78-110; Paraschiv Popescu, *Teodosie Mitropolitul Ungro-Vlahiei (1669-1708)*, București 1898; I. Lupaș, *Mitropolitul Teodosie VestemEANUL*, Sibiu 1943; Pr. Niculae I. Șerbănescu, *Mitropolitul Teodosie al Tării Romînești (1668-1672; 1679-1708)*, în *Studii Teologice*, IV (1952), nr. 5-6, pp. 330-351.

ANTIM IVIREANUL (28 ian. 1708—august 1716).

A doua zi după moartea lui Teodosie, — 28 ianuarie 1708 —, potrivit dispozițiilor cuprinse în diata sa, a fost ales mitropolit al Țării Românești *Antim Ivireanul*, episcopul *Rîmnicului*. Despre acesta s-a scris pînă acum destul de mult în istoriografia noastră, căci el este unul din cei mai vestiți ierarhi ai Bisericii românești. Antim este de fel din *Iviria* — numele clasic al *Georgiei* —, de unde apelativul său de *Ivireanul*. Despre prima parte a vieții sale se știu prea puține lucruri. Părinții săi se numeau *Ioan* și *Maria*, iar el ca mirean s-a chemat *Andrei*. Florentinul *Anton del Chiaro* — care l-a cunoscut la curtea lui Brîncoveanu —, spune că în tinerețe a căzut rob la turci.

Om cu alese însușiri, învață de timpuriu mai multe meșteșuguri, reușind chiar să-și agonisească oarecare stare.

Aflînd de el și de calitățile lui, Brîncoveanu îl cheamă în țară. Răspunzînd poftirii sale, Antim, la o dată cuprinsă între noiembrie 1688 și octombrie 1691, părăsește Țarigradul, unde, se pare că se afla și se și călugărise, și vine în București. Aici el găsește calzi sprijinitori în mitropolitul *Teodosie* și un ieromonah *Macarie*. Îndată după sosire, a început să învețe românește, reușind, în scurt timp să facă și aceasta. În aceeași vreme, el lucra la tipografia din București, condusă pe atunci de *Mitrofan*, viitorul episcop de *Buzău*. Plecînd acesta la episcopie, Antim i-a luat locul și în octombrie 1691 dă la lumină, în limba greacă, prima sa carte: *Paraneticile împăratului Vasile I Macedoneanul*, semnînd în titlul ei: *Antim ieromonah*. Aceasta este urmată de alte trei cărți.

În București rămîne «*smeritul între ieromonahi Antim cel din Ivir*» pînă în anul 1694, cînd, din ce motive nu se știe, se mută la Mînăstirea *Snagov*, unde curînd a înființat o tipografie și unde a ajuns și stareț al acestui sfînt lăcaș. Tipografia de aci, care dă prima sa carte în 1696, funcționează pînă prin anul 1702. Aici s-au imprimat, pe cît se știe azi, 14 cărți în limbile romînă, greacă, slavă și arabă.

După plecarea lui Antim, tipografia din București își reduce simțitor activitatea. De aceea, poate, la dorința lui Brîncoveanu, din anul 1702, Antim începe a lucra și aici, întîlnindu-se în această situație pînă la anul 1705. De astădată el dă la lumină încă 15 cărți grecești și românești.

În anul 1705, episcopul *Ilarion al Rîmnicului* a fost scos din scaun, aducîndu-i-se felurite acuzații. Locul său e dat, la 16 martie 1705, vrednicului stareț snagovean, *Antim tipograful*. În ziua de 31 martie 1705, el este hirotonit arhieru de bătrînul mitropolit *Teodosie* și alți ierarhi și apoi pleacă spre eparhie. În *Rîmnic* — reședința ei — înființează curînd o tipografie cu mare parte din materialele și litera celei de la *Snagov*. În cei aproape trei ani cît a rămas aici, Antim tipărește 10 cărți grecești și românești, din care unele foarte voluminoase și în condițiuni tehnice din cele mai bune.

Nici la *Rîmnic* n-a stat prea mult neobositul ierarh, căci la 27 ianuarie 1708, murînd vlădica *Teodosie*, lăsa prin testament, ca Antim să-i urmeze în scaun. Chiar a doua zi, 28 ianuarie 1708, Constantin Brîncoveanu cu patriarhii de Alexandria și Ierusalim aflați în București, cu arhierii și toți boierii au hotărît să-i respecte dorința, stabilind ca «*acel pomenit episcop rîmnicean, el să fie arhieru și vlădică, iar nu altul*». L-au chemat «*acolo în casa vlădicească și i-au dat cîrja*». Apoi au trimis pe *Grigoraș cîhoda-riul* la Țarigrad să ceară ecumenicului *ecdosis* pentru întărirea alegerii lui Antim și *metathesis* pentru mutarea lui din scaunul episcopal din *Rîmnic*, la cel al mitropoliei din București. Trimisul, la 19 februarie 1708, aducea recunoașterea patriarhului ecumenic pentru cele făcute și peste două zile, la 21 februarie 1708 — în Duminica Ortodoxiei —, exarhul patriarhal *Climent al Adrianoplei* îi face *metathesis*. În această ultimă zi, Antim a și fost înscăunat cu mare fast, mitropolit al Ungrovlahiei, Liturghia slujindu-se de patriarhul *Gherasim al Alexandriei*. Cu acest prilej, noul vlădică a rostit o frumoasă cuvîntare, care s-a păstrat pînă azi.

Nici în această înaltă situație, el n-a dat uitării meșteșugul iubit al tipografiei, ci a lucrat și a îndemnat și pe alții să facă la fel. O tiparniță nouă ia ființă la *Tîrgoviște*,

unde ședea deseori vlădica Antim. Ea lucrează aci pînă în anul 1715, cînd e mutată la *București*. De sub teascurile ei ies 20 de lucrări cu conținut diferit.

Ca mitropolit, Antim s-a îngrijit mai ales de hrana sufletească a păstoriților, cărora de pe amvonul Sfintei Mitropolii le-a rostit neîntrecutele *didahii*, prin care biciuia uneori unele obiceiuri ale vremii.

De asemenea Antim a purtat grijă și de avutul Sfintei Mitropolii. Actele rămase de la el, din acest timp, îl arată ca atare.

În anul 1712 Constantin Brîncoveanu, în urma unor pîri neîntemeiate, cere mitropolitului Antim să-și dea demisia, ca unul ce ar fi viclenit împotriva lui. Prin două strălucite și adînc cugetate apărări, prezentate domnului la 15 ianuarie și 3 februarie 1712, el reușește să spulbere din sufletul voievodului orice bănuială. Aceste apărări înfățișează duioase momente din viața vlădicăi Antim, cel mult înzestrat. În urma lor, Brîncoveanu se liniștește, iar Antim conduce mai departe, cu același zel și pricepere, mitropolia ce i se încredințase prin glasul unit al tuturor.

După moartea tragică a Brîncoveanului, Antim rămîne mitropolit și sub Ștefan Cantacuzino (1714-1716), îngrijindu-se mai ales de tipografia ce reînființase în *București*.

Lui Ștefan Cantacuzino îi urmează la domnie *Nicolae Mavrocordat* (1716), omul turcilor. Încăunarea lui aduce zile grele pentru Antim, care era partizanul unei politici alături de creștini. Tocmai în acest timp începuse un război între turci și imperiali. O parte din oastea austriacă — destul de mică, de altfel — pătrunde în Țara Romînească, și înainta spre *București*. De teamă, *Nicolae Mavrocordat* cu apropiații săi, familia și mitropolitul Antim pleacă spre *Giurgiu*. În drum, Antim refuză să mai urmeze pe domn, spunînd că trebuie să se înotarcă în *Capitală*, că a lăsat turma fără păstor, ceea ce nu-i era îngăduit în acele nenorocite împrejurări, lucru destul de îndreptățit.

Sosind din *București* știri destul de alarmante, domnul își continuă drumul, ajungînd la *Giurgiu*, lucru care surprinde pe turcii aflați acolo.

Între timp primind din *București* știri mai bune, *Nicolae Mavrocordat*, însoțit de o armată de turci, se întoarce acasă. Ajuns în *Capitală*, el pune de taie pe marele vornic *Pătrașcu Brczoianu*, care ar fi fost uns domn de însuși mitropolitul Antim. Alți boieri plătiră tot așa de crud o pretinsă încercare de răzvrătire împotriva lui *Mavrocordat*.

În rîndul acestora a fost socotit și Antim, ca unul ce refuzase să urmeze pe voievod spre *Giurgiu*. Chemat la curte, el este prins de turci, bătut și chinuit și apoi închis în beciul palatului domnesc, sub strașnică pază.

Nicolae Mavrocordat îi cere demisia, însă Antim refuză. Domnul atunci se adresează ecumenicului *Cozma*, solicitînd caterisirea mitropolitului. Acesta, care, încă din anul 1715 era în oarecare neînțelegere cu ierarhul nostru, amenințîndu-l chiar atunci cu caterisirea, răspunde grabnic voievodului cu aprobare la ceea ce-i ceruse. Gramata patriarhală declara pe Antim criminal și vrăjitor. Îl depunea din scaun, îl excludea chiar din monahism și-i reda numele avut înainte, adică *Andrei*.

În afară de toate acestea, nefericitul vlădică se condamnă la surghiun pe viață, pe care urma să-l petreacă în mînăstirea de pe *Muntele Sinai*.

Primindu-se această gramată, s-a trecut grabnic la punerea ei în aplicare, vlădica Antim fiind dezbrăcat de toate semnele vlădicești și călugărești. După aceasta, — spune del Chiaro —, a fost urcat într-un car și noaptea a fost pornit, sub paza unor turci, spre locul de surghiun. Aceștia, trecînd *Dunărea* și ajungînd la *Galipoli*, în apropierea râului *Tungia*, — afluent al *Mariței* —, ucid pe nefericitul mitropolit și-i aruncă trupul în apa râului. Era acum pe la începutul lunii septembrie din anul 1716. Astfel și-a încheiat viața acest mare ierarh al Bisericii noastre.

În afară de tipograf, vlădica Antim a fost și un iscusit *miniaturist*. Cele cîteva manuscrise rămase de la el, între care amintim *Rodoslovia*, păstrată azi la *Kiev*, *Așezămîntul Mînăstirii Antim* și *Slujba Sfîntului Mucenic Antim episcopul Nicomediei*, ne pun înaintea desene și miniaturi, ce pot sta alături de cele mai reușite lucrări de acest fel.

Încă și sculptor se crede că a fost mitropolitul Antim. Se socotește chiar că ușile de intrare în biserica Mînăstirii Antim din București sînt lucrute de însași mîna sa.

Spre sfîrșitul păstoriei, vlădica Antim a început să ridice în București o mînăstire închinată *Tuturor Sfinților*, pe care a și terminat-o în anul 1715. Se crede că planurile acestui bine proporționat monument sînt întocmite de el însuși. Pentru această mînăstire, Antim a alcătuit în anul 1713 un *așezămînt*, stabilind cum are să se conducă în viitor. Aici la mînăstire a înființat și o *tipografie* — cu secție grecească și romînească —, din care încă trăind el — august 1716 — a apărut în grecește o *Istorie sacră sau iudaică*; compusă de *Alexandru Mavrocordat Exaporitul*. Ctitoria vlădicăi Antim dăinuiește și astăzi, fiind unul din monumentele arhitectonice de seamă ale Capitalei.

Neobositul ierarh a format și un mănunchi de ucenici în meșteșugul tipografiei. Dintre aceștia cunoaștem doar pe *Mihai Iștvanovici*, *Gheorghe Radovici* și ierom. *Dionisie Floru*, care i-au sat în ajutor la tipărirea multora din cărțile sale. Pe cel dintîi, înainte de anul 1709, l-a trimis în Georgia, patria lui Antim, unde, la *Tbilisi* a înființat o tipografie, în care a imprimat cîteva cărți în limba georgiană.⁴⁵¹

Această deosebită activitate, — din care reiese că Antim a fost tipograf, miniaturist, caligraf, sculptor, cuvîntător bisericesc, cărturar, păstor ales de suflete și gospodar iscusit —, precum și moartea sa de mucenic ridică pe mult încercatul vlădică deasupra multora din cei ce au fost șezători pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei.

Chipul vlădicăi Antim se află zugrăvit pe pereții bisericilor mînăstirilor *Govora*, *Strehaia* și *Antim* din București.⁴⁵²

MITROFAN (1716—1719).

Scoțînd cu silnicie din scaun pe Antim, Nicolae Mavrocordat a pus în loc pe *Mitrofan* mitropolit titular de *Nissis*. Acesta era grec de neam, fiind născut în insula *Tassos*. De tînr, a intrat în Mînăstirea *Dionisiu* din *Sfîntul Munte*, unde a și fost tuns în monahism. Mai apoi a fost hirotonit arhieru, fiind numit mitropolit titular de *Nissa*.

La o dată necunoscută a venit la curtea lui Brîncoveanu, făcînd parte din ceata de arhierii greci, viețuitori în jurul acestui voievod.⁴⁵³ A fost dascăl de grecește în *București* și duhovnic al lui Brîncoveanu, viețuind în Mînăstirea *Sfîntul Ioan Botezătorul*.

În ianuarie 1712 este trimis de Vodă Brîncoveanu să ceară demisia lui Antim și se bănuiește că el nu a fost străin de acuzațiile ce se aduceau acestuia.

Venind domn Nicolae Mavrocordat, trece de partea lui — susținîndu-i politica filoturcă —, și acesta îl face mitropolit în septembrie 1716. În notița din *Condica Sfîntă*, care amintește trecerea lui în fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei, se arată că aceasta s-a făcut «*in mod legal și canonic*», că pînă acum el se «*afla la liniștire în respectabila mînăstire a Sfîntului Ioan Botezătorul*», că era «*bărbat venerabil și onorabil în purtare, înțelept*

451. Mai nou pentru activitatea acestuia în *Georgia*, să se vadă: Dan Dumitrescu, *Activitatea tipografică a lui Mihail Ștefan în Gruzia*, în *Studii*, revistă de istorie (București), an. XI (1958), nr. 4, pp. 135-138.

452. Pentru mitropolitul *Antim*, să se vadă: St. Dinulescu, *Viața și activitatea mitropolitului Terei Romînești, Antim Ivireanul (1708-1716)*, 1886; I. Bădulescu, *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul (1709-1716)*, București 1893; Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, metropolitain de Valachie*, în *Nouveau mélanges Orientaux...*, Paris 1886; N. Dobrescu, *Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungro-Vlahiei*, București 1910; (Damian P. Bogdan), *Legăturile Țărilor Romîne cu Georgia (Antim Ivireanul)*, în revista *Studii*, anul IV (1951), nr. 4, pp. 131-160; D. Teodor (Damian P. Bogdan), *Despre Antim Ivireanul*, în *Studii Teologice*, seria II, an. VII (1955), nr. 3-4, pp. 236-263, și 240 de ani de la moartea de mucenic a lui Antim Ivireanul, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXIV (1956), nr. 8-9, pp. 679-863 (cu bogată bibliografie asupra lui Antim).

453. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești, II, de la 1688 la 1780*, ed. II, București 1928, pp 52 sq.

și încercat, (și) bine învățat în cele sfinte» și că «a îmbrățișat ingereasca schimă din fragedă vîrstă». ⁴⁵⁴

Curînd după înscăunare — anul 1717 —, Mitrofan a «luat în cercetare gestiunea» lui Antim și găsind unele datorii neplătite, a sechestrat averea Mînăstirii *Tuturor Sfinților*, ctitoria sa. Așezămîntul lui Antim pentru acest sfînt lăcaș este desființat, mînăstirea trecută sub conducerea Mitropoliei și averea ei folosită în alte scopuri, decît cele prevăzute în testamentul ctitorului. ⁴⁵⁵

În anul următor — 1718 —, la 9 martie, mitropolitul Mitrofan schimbă niște țigani, cu doamna *Marica* a lui *Constantin Brîncoveanu*, ⁴⁵⁶ iar în luna noiembrie a acestui an primește întărire de stăpînire peste un codru de loc al Mitropoliei, ce este «*lîngă Dimbovița, din sus de Curtea Domnească*» de la voievodul *Ioan Mavrocordat*. ⁴⁵⁷

La 10 ianuarie 1719 el purta grijă de alegerea hotarelor moșiei Sfintei Mitropolii de la *Bănești-Dimbovița*. ⁴⁵⁸

Mitropolitul Mitrofan a fost în corespondență cu patriarhul *Hrisant al Ierusalimului*, scriindu-i în ianuarie 1718, între altele, că este bolnav, fiind «*cuprins de o neputință foarte mare, nici mîncînd, nici bînd, decît gemînd și stînd în pat bolind, nădăjduind în dumnezeiasca voie*». Această neputință poate i-a și adus sfîrșitul, căci în cea de a doua parte a anului 1719, țara avea un nou mitropolit. ⁴⁵⁹ La moarte a fost îngropat la mitropolia din București. ⁴⁶⁰

DANIIL (august 1719—1731).

Sfîrșindu-se păstoria lui Mitrofan, locul de mitropolit este luat de *Daniil*. Acesta era român de neam, fiind născut, se pare, în satul *Aninoasa* din *Mușcel*, unde o rudă a sa a ridicat o mînăstire. În acest sfînt lăcaș a intrat și s-a călugărit *Daniil*, ajungînd și stareț al lui.

Făcîndu-se cunoscut ca bun gospodar și cu înclinări cărturărești, la 1 octombrie 1716 ⁴⁶¹ este ales *episcop de Buzău* în locul decedatului *Ioasa*. După o păstorie de nici trei ani împliniți, el este mutat în august 1719, la conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei. Aici, pe cît știm, se întîlnește pentru prima oară la 1 septembrie 1719, cînd primește pentru mitropolie niște vii de la un *Bratu abagiu*, mort de ciumă. ⁴⁶²

Ca mitropolit, el s-a arătat un bun gospodar, purtînd grijă deosebită de avutul instituției ce conducea. Actele Mitropoliei — păstrate la Arhivele Statului din București — lasă să se vadă limpede acest lucru. În acestea el se întîlnește, pentru ultima oară, la 21 iunie 1731, cînd cumpără pentru Mitropolie o prăvălie cu pivniță în București de la un *Constantin feciorul lui Zamfir starostea*. ⁴⁶³

Vlădica *Daniil* a purtat grijă și altor sfinte lăcașuri. Mai întîi la mînăstirea sa de metanie, *Aninoasa* din *Mușcel*, termină ceea ce mai era de făcut, zidind case, chilii, zid

454. *Condica Sfîntă*, p. 117.

455. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, II, p. 56.

456. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, LXXVIII/1.

457. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCLVI/7; *Condica nr. 131*, f. 249.

458. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, XXXVI/16; *Condicile nr. 127*, f. 168 v și *Nr. 134*, f. 70.

459. În notele sale din *Condica Sfîntă*, Ghenadie Enăceanu arată că *Mitrofan*, după ce s-a retras din scaun, a trăit mai departe la Mînăstirea *Sinaia*, devenind, în anul 1723, egumenul ei și conducînd-o pînă în luna mai 1731. (Vezi *Condica Sfîntă*, p. 118).

460. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, an. LXXVI (1958), p. 836.

461. În *Condica Sfîntă*, p. 109, data: 1 octombrie, 7225—5509 = 1716. Editorul ei însă a scăut 5508, ajungînd astfel la anul 1717.

462. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, LVIII/31; *Condica nr. 132*, ff. 27-28.

463. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCVI/15.

înconjurător cu clopotniță pe poartă și adăugînd bisericii două turnuri și slomn. În București a preînnoit *paraclisul Sfintei Mitropolii* între anii 1721-1723, căruia i-a adăugat un nou hram: *Sfîntul profeț Daniil*, i-a înnoit zugrăveala și i-a făcut o tîmplă artistică și bogat sculptată. A zidit biserica *Vergului* și a refăcut din temelie, în 1728, pe cea zisă cu *Sfînti* tot din București.⁴⁶⁴

În afară de aceasta, Daniil s-a arătat și un susținător al tiparului. El a scos de sub sechestru tipografia lui *Antim*, așezînd-o tot în Mînăstirea *Tuturor Sfîntilor*, și în 1720 a și dat la lumină un *Octoih*. Ostenitor întru aceasta a fost ieromonahul *Dionisie* tipograful — desigur, cel ce lucrase și sub *Antim* —, și după moartea lui, «*Sava ieromonahul igumenul bisericii Tuturor Sfîntilor, tipograful*».⁴⁶⁵ Au urmat *Evanghelia* (1723), *Catavasierul* (1724), *Slujba Sfîntului Andrei* și *Triodul săptămîinei mari* (1726), *Liturghia* (1728), *Molitfelnicul* (1729) și iarăși *Octoihul* (1731), fiind ostenitor pentru cele mai multe din ele «*popa Stoica Iacovici tipograful*».⁴⁶⁶

Mult timp după această dată (1731), vlădica Daniil n-a mai trăit, căci în primele zile ale anului 1732, scaunul Ungrovlahiei era ocupat de mitropolitul Ștefan.

Chipul vlădicăi Daniil se află zugrăvit în *paraclisul Sfintei Patriarhii*, în biserica *Sfîntilor din București*, precum și în biserica *Mînăstirii Aninoasa* din Mușcel.

ȘTEFAN (1731—23 sept. 1738).

Era român de neam. A fost mai întîi eclesiarh al Mitropoliei, apoi, din 14 septembrie 1719, *episcop de Buzău*. Către sfîrșitul anului 1731, murind vlădica Daniil, el i-a luat locul. Ca mitropolit, se întîlnește pentru prima dată la 8 ianuarie 1732, în actul alegerii lui *Misail* ca episcop de *Buzău*.⁴⁶⁷ După aceasta, la 5 iulie 1732, cumpără de la o *Neaga a lui Albu* vie și acareturi la *Negovani*.⁴⁶⁸

Mai apoi, vlădica Ștefan se întîlnește regulat în documentele Sfintei Mitropolii dintre anii 1733-1738, cumpărînd, primind sau schimbînd vie, moșii, vaduri de moară, țigani, locuri de casă, prăvălii și case în București, făcîndu-i-se diate în favoarea lui și a Sfintei Mitropolii sau închinîndu-li-se schituri, cum este cel al *Gilmeilor din Olt*, clito-ria boierilor *Bălăceni* ș.a. Astfel de acte sînt din: 23 martie 1733,⁴⁶⁹ 7 februarie 1734,⁴⁷⁰

Mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei (1719-1781). (Frescă în paraclisul Sfintei Patriarhii)

464. Dumitru L. Ioniță, *Biserica cu Sfînti din București*, București 1933, pp. 7-10.

465. *Bibliografia romînească veche*, II, pp. 2-3.

466. *Ibidem*, pp. 21 și urm.

467. *Condica Sfîntă*, p. 124.

468. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, LXXII/11.

469. *Ibidem*, CDLXXVI/2.

470. *Ibidem*, CXXIX/46.

13 martie 1734,⁴⁷¹ 23 martie 1734,⁴⁷² 10 decembrie 1734,⁴⁷³ 7 februarie 1735,⁴⁷⁴ 12 octombrie 1735,⁴⁷⁵ 18 octombrie 1735,⁴⁷⁶ 26 ianuarie 1736,⁴⁷⁷ 11 iunie 1736,⁴⁷⁸ 15 octombrie 1736,⁴⁷⁹ 23 decembrie 1736,⁴⁸⁰ 30 decembrie 1736,⁴⁸¹ 14 februarie 1737⁴⁸² și mai 1738.⁴⁸³

La 27 ianuarie 1737 hirotonește pe *Neofit* mitropolit al *Mirelor*.⁴⁸⁴

Și în timpul păstoriei vlădicăi Ștefan se continuă activitatea culturală începută mai înainte, tipărindu-se, în tiparnița Mitropoliei de la București, un *Chiriadromion* în anul 1732, avînd o lungă prefață semnată de «*Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Ștefan*»,⁴⁸⁵ o *Psaltire* în anul 1735, «*cu cheltuiala și blagoslovenia preasfințitului mitropolit al Ungrovlahiei chir Ștefan*»,⁴⁸⁶ un *Antologhion*, un *Octoih* și *Slujba Sfinților Haralambie, Matrona din Hio și Spiridon*, în grecește, în anul 1736.⁴⁸⁷ Tipografi au fost frații: *popa Stoica și logofătul Radu Iacovici*.

Mitropolitul Ștefan moare de ciumă la Mînăstirea *Căldărușani* în ziua de 23 septembrie 1738, de unde este adus la *București și îngropat la mitropolie*, alături de vlădica Teodosie, dascălul său. Pe coloana de piatră de la mormîntul acestuia din urmă, o placă de piatră cu următoarea inscripție romînească: «*Răposat-au în Domnul preasfințitul mitropolit chir Ștefan, sep(tembrie) 23, 7247 (= 1738)*»,⁴⁸⁸ amintește sfîrșitul vieții acestui ierarh ungrovlah.

NEOFIT (1738—1754).

Murind mitropolitul Ștefan, *Constantin Mavrocordat* (1735-1741) ridică în scaunul de vlădică al Țării Romînești pe *Neofit mitropolitul Mirelor*. Acesta era grec, născut în insula *Creta*, de unde apelativul «*Cretanul*», ce obișnuit i se dă. Era bărbat cu știință de carte. Nu se poate ști cînd a venit în țară. Înainte de 27 ianuarie 1737, el, fiind doar ieromonah, era «*dascăl Mării Sale lui Alexandru beizadea*», fiul lui *Constantin Mavrocordat*. Acest lucru, desigur, l-a ajutat să pătrundă în rîndul clerului superior din țară. Și într-adevăr la această dată — 27 ianuarie 1737 —, el, cu porunca ecumenicului *Neofit* și a soborului său și cu «*sfatul*» voievodului *Constantin Nicolae Mavrocordat*, este ales și hirotont arhieru-mitropolit titular al *Mirelor*.⁴⁸⁹ În această calitate, se pare, el a fost uneori întru ajutor mitropolitului Ștefan, mai ales în timpul boalei sale din vara anului 1738.⁴⁹⁰ La 23 septembrie-1738, acesta pristăvindu-se, voievodul și boierii țării, cu încuviințarea patriarhului ecumenic *Noefit* (1734-1740), au hotărît strămutarea lui *Neofit al Mirelor* la scaunul Ungrovlahiei. Această hotărîre o fac apoi cunoscută la Constantinopol, cerînd, totodată, recunoașterea ei. În decembrie 1738, ecumenicul scria lui *Constantin Mavrocordat*, arătîndu-i că a confirmat alegerea și strămutarea făcută în țară.⁴⁹¹

Chiar înainte de aceasta, la 23 octombrie 1738, noul mitropolit primea, pentru Mitropolie, averea lăsată prin diată de *popa Grăjdan din Trestenic*.⁴⁹² Vlădica *Neofit* s-a

471. *Ibidem*, XCIX/93.

472. *Ibidem*, CCCLXXXII/11.

473. *Ibidem*, CCLIII/5.

474. Arhiv. Stat., *Condica nr. 131*, ff. 3-5.

475. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, ff. 90-93.

476. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCCLXXXII/13.

477. *Ibidem*, LXXXIII/4.

478. *Ibidem*, CCCLXXXII/12.

479. *Ibidem*, CCCLXXXII/14.

480. *Ibidem*, CCVIII/7.

481. Arhiv. Stat., *Condica nr. 132*, ff. 43-44.

482. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CXXI/14.

483. *Ibidem*, CXLVII/16.

484. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, f. 6.

485. *Bibliografia romînească veche*, II, pp. 45-47.

486. *Ibidem*, p. 49.

487. *Ibidem*, pp. 50-52.

488. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 240.

489. *Condica Sfîntă*, pp. 126-127; Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, ff. 5-6.

490. De pildă, la 15 iunie 1738 el dă o carte de judecată într-o pricină dintre fiii lui *Mihai cupețul abagiul* și nepoții cupețului *Chirică* (vezi: Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, f. 192 v-195).

491. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CDLI/1; *Condica nr. 139*, ff. 4, 6 v-7; *Condica Sfîntă*, p. 128.

492. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CXXIV/22; *Condica nr. 135*, ff. 396-397.

arătat un bun gospodar. Sînt multe actele rămase de la el, din care reiese grija ce a purtat bunurilor Sfintei Mitropolii. I-a cumpărat felurite proprietăți și i-a hotărnicit parte din moșii, ale căror hotare erau încălcate de megieși. Amintim, cu acest prilej, că pe dealul Cazărmii de azi, se răzorea via Mitropoliei cu a Mînăstirii *Mihai Vodă*. De multe ori hotarul de aci se călca, de aceea la 18 aprilie 1741, vlădica Neofit dă o carte de blestem către preoții și mahalagiii de prin aceste părți să arate pe unde este adevăratul hotar, marcat de crucea lui *Alexandru Vodă*.⁴⁹³ Probabil că hotarul acesta se încălca des și pentru aceasta ierarhul nostru, la 1 septembrie 1741 a pus aci, pe locul unde «*au fost mai înainte puțul Calicilor*», o cruce mare de piatră cu inscripție romînească, cuprinzătoare a unui blestem pentru cei ce n-ar respecta hotarul.⁴⁹⁴ Această cruce a stat aici, în sprînceana dealului de pe strada Cazărmii, pînă în primii ani ai veacului de față, cînd arheologul *Gr. Tocilescu* a strămutat-o în altă parte. Azi ea se află în curtea Muzeului din palatul brîncovenesc de la *Mogoșoaia*.

La 1 mai 1739, mitropolitul Neofit — prin carte scrisă — îngăduie episcopului *Misail al Buzăului* să poarte la slujbe, în eparhia sa, sacos ca și mitropolitul.⁴⁹⁵

La 1 martie și 5 august 1746, vlădica Neofit, alături de domn, de marii boieri și înaltul cler, ia parte la acțiunea întreprinsă de *Constantin Mavrocordat* pentru desființarea *rumîniei*, reparîndu-se astfel o străveche nedreptate socială. Cu acest prilej s-a întocmit o carte a Obșteștii Adunări, pe care în fruntea tuturor clericilor și boierilor, o semnează «*Neofit mitropolitul Ungrovlahiei*».⁴⁹⁶

Următor acestei hotărîri, la 15 martie 1746, înaltul ierarh purcede la dezrobirea tuturor rumînilor mitropoliilor din *Tîrgoviște* și *București*, cu toți urmașii lor. Pentru ca Mitropolia să nu fie socolită de cineva în pagubă, din pricina acestei atît de omenești măsuri, vlădica Neofit a cumpărat cu banii săi — nu cu ai Mitropoliei — moșia *Pătroaia din Dimbovița*, plătită cu 3500 taleri, pe care a hărăzit-o acestei înalte instituții bisericești, în locul rumînilor sloboziți, al căror preț deabia s-ar fi ridicat la 1500 taleri.⁴⁹⁷

Ca mitropolit, Neofit a fost veghetor la păstrarea moralității în rîndul clerului și al credincioșilor, procedînd foarte autoritar contra celor vinovați. La 15 noiembrie 1739 caterisea pe *diaconul Voico din Breaza*, că a făcut peceți domnești de văcărit și a imitat iscălituri boierești,⁴⁹⁸ la 10 decembrie 1739 lovea cu aceeași pedeapsă pe un popă *Dumitru din Bălteni-Ilfov*, pentru însușire de lucruri străine,⁴⁹⁹ la 22 august 1740 îndepărta din cler pe un diacon *Filotei*, căzut în fapte imorale,⁵⁰⁰ la 10 octombrie 1740 da o carte de blestem către mahalagiii din mahalaua *Brezoianului*, cerîndu-le să mărturisească faptele săvîrșite de *jupanița Maria Filipeasca*,⁵⁰¹ la 30 octombrie 1740 pedepsea pe un *popa Stoica*, pentru că «*pentru cîștig*» imprimase antimise, dîndu-le pe la biserici;⁵⁰² la 8 decembrie același an da iarăși carte de blestem către mahalagiii din mahalaua bisericii *Albe* și a *Săpunarilor* să mărturisească despre gîlceava dintre *popa Radu* și protopopul *Iordache*, pe care l-ar fi lovit,⁵⁰³ la 21 octombrie 1747 depunea din treaptă pe *diaconul Radu din Hulubeștii Dimboviței*, că diacon fiind a săvîrșit slujbe de preot.⁵⁰⁴

În 1741 desfăcea căsătoria dintre o ortodoxă și soțul ei trecut la papistași.⁵⁰⁵

Probabil că în timpul său, unii candidați la preoție, nu îndestul de pregătiți pentru aceasta, mergeau în afară de eparhie și obțineau hirotonia. Pe unii ca aceștia, mitropo-

493. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, I/4 ; *Condica nr. 128*, ff. 20-21 v.

494. Acad. R.P.R., *Ms. rom. nr. 5142* (Cartoanele Gr. Tocilescu, 15), f. 293.

495. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, f. 111 v.

496. *Magazin Istoric pentru Dacia*, II, București 1846, pp. 284-287 ; *Colecție de așezăminte făcute înaintea Regulamentului Organic, statornicitoare drepturilor și îndatoririlor reciproce ale proprietarilor de moșii și ale locuitorilor săteni din Moldova*, Iași 1857, pp. 1-3 ; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III/1, pp. 278-279.

497. Gh. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, II (1708-1787), București 1914, pp. 334-335.

498. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, f. 213.

499. *Ibidem*, f. 236 v. Pînă la urmă, dovedindu-i-se însă nevinovăția, este iertat, precum se arată într-un act din 6 februarie 1742 (vezi *ibidem*, f. 236 v).

500. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, f. 222 v.

501. *Ibidem*, ff. 220-221.

502. *Ibidem*, f. 147 v.

503. *Ibidem*, ff. 235 v-236.

504. *Ibidem*, f. 202.

505. *Ibidem*, ff. 145 v-146.

litul Neofit i-a lipsit de darul preoției. Astfel este cazul *preotului Constantin din Cîmpulung*⁵⁰⁶ și al *diaconului Radu din Vișina-Vlașca*,⁵⁰⁷ hirotoniți la Grevena.

În timpul păstoriei vlădicăi Neofit, se închină definitiv la mitropolie schiturile *Greci*⁵⁰⁸ și *Gilmeiele*⁵⁰⁹ din Olt, *Buliga* de la Pitești⁵¹⁰ și *Peștera-Padina Ștrungii-Dimbovița*, închinat de *Iacov ieromonahul*⁵¹¹ și biserica *Sfîntul Nicolae-Șelari din București*, închinată de *Anița* fiica lui *Radu Golescu biv vel spătar*.⁵¹²

Prin anul 1750, mitropolitul Neofit era în corespondență cu patriarhul *Chiril al Constantinopolului* (1748-1751), cu privire la închinarea *Mînăstirii Cernica din Ilfov*, pe care pînă la urmă ecumenicul o lasă închinată tot la mitropolie, cum fusese de la Teodosie mitropolitul încoace.⁵¹³

În legătură cu viața mînăstirească, amintim că la 1 aprilie 1747 mitropolitul Neofit întocmește o «carte» pentru schiturile de călugări, arătînd toate îndatoririle lor.⁵¹⁴

Dorind să-și cunoască mai bine eparhia, mitropolitul Neofit face în cuprinsul ei *două vizite canonice*, cercetînd aproape sat cu sat. Prima a început-o la 2 iunie 1746, iar pe cea de-a doua la 22 iunie 1747. Cu acest prilej, el a predicat, a săvîrșit botezuri, spre învățătura preoților, a sfătuit și învățat pe clerici și credincioși, dar mai ales a adunat o mulțime de însemnări despre unele mînăstiri și biserici — copiindu-le pisaniile —, care azi sînt un prețios material istoric și chiar geografic.⁵¹⁵

Mitropolitul Neofit a avut și preocupări culturale. Prin anii 1744-1748, voievodul *Constantin Maurocordat* îi face întrebarea: *dacă se pot împărtăși cu Sfintele Taine «cei ce au avut vise voluptoase»*, la care el răspunde, citînd comentarii, canoane și exegeți, ceea ce dovedește o erudiție destul de avansată pentru acel timp.⁵¹⁶ O altă lucrare despre *Miruit* a scris el mai tîrziu tot pentru acest voievod, care-l întrebese asupra rostului miruirii credincioșilor cu untdelemn din candela de la iconostas.⁵¹⁷

Grijă a purtat vlădica Neofit și pentru școli. În Schitul *Buliga de la Pitești*, închinat Sfintei Mitropolii, se întreținea o *școală de învățatură romînească*,⁵¹⁸ iar un act din 15 martie 1753 ne lasă să înțelegem că și la satul mitropoliei, *Pătroaia*, se făcuse o *școală de copii*, căci acum se acordau scutiri de dări pentru sat, în folosul acestei școli.⁵¹⁹

Deși destul de ocupat, mitropolitul Neofit a arătat grijă deosebită și tipografiilor din București, care, în timpul păstoriei sale, au dat la iveală, cea din *școala Văcăreștilor: Învățătura bisericească* a vlădicăi Antim, ediția II; *Întrebări bogoslovești, Liturghia și Molitvelnicul* în anul 1741; iar cea de la *Mitropolie: Catavasierul, Cazaniile lui Ilie Miniat și Evanghelia*, în anul 1742; *Apostolul și Penticostarul*, în anul 1743, *Mărturisirea Ortodoxă și Psaltirea slavonă*, în anul 1745, *Mărgăritarele Sfîntului Ioan Gură de Aur și Octoiul*, în anul 1746, *Ceaslovul, Liturghia și Molitvelnicul*, în anul 1747 și iarăși *Evanghelia*, în anul 1750.⁵²⁰

În anul 1753, mitropolitul Neofit ar fi luat parte activă la o mișcare împotriva domnitorului *Matei Ghica* (1752-1753), care pusese biruri apăsătoare pe țară. Rezultatul acestei mișcări a fost mutarea voievodului în Moldova.⁵²¹

506. *Ibidem*, ff. 42-43; 97. Alte cazuri de caterisire pentru abateri, vezi *Condica nr. 139*, ff. 109, 134v, 226, 228 s.a.

507. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, f. 200 (act din 8 mai 1747).

508. La 11 iulie 1741 (vezi Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CLII/21; *Condica nr. 136*, ff. 185 v-186).

509. La 22 iulie 1741 (Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CXLVII/17; *Condica nr. 136*, ff. 34 v-35).

510. La 7 februarie 1751 și 26 mai 1751 (Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCXCIX/10, 11, și CLX/6).

511. Arhiv. Stat., *Condica nr. 127*, f. 372 v (la 27 oct. 1752).

512. Gh. M. Ionescu, *op. cit.*, pp. 342-343.

513. Vezi Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, DXXXIII/16, 17.; CCXCVII/3.

514. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, ff. 30-31.

515. Acest „jurnal” de călătorie, redactat în grecește și păstrat azi în Biblioteca Acad. R.P.R., a fost tradus în romînește de Arhim. Ghenadie Enăceanu și publicat în revista *Bis. Ort. Rom.*, II (1875-1876), pp. 314-327, 632-640, 737-744; III (1876-1877), pp. 6-22, 175-183; XIV (1890-1891), pp. 718-724.

516. Arhiv. Stat., *Condica nr. 139*, ff. 25 v-29.

517. N. Dobrescu, *Curs de Istoria Bisericii Romîne, sec. XVIII*, pp. 103-104; rev. *Bis. Ort. Rom.*, XIV (1890-1891), pp. 654-656.

518. Vezi Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CLX/6; *Condica nr. 133*, ff. 113-114.

519. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, LVII/129.

520. Pentru acestea, să se vadă: *Bibliografia romînească veche*, II, pp. 54 sq.

521. Gh. M. Ionescu, *op. cit.*, pp. 344-345.

În timpul păstoriei sale, mitropolitul Neofit a hirotonit mai mulți arhierei: pe *Metodie episcopul de Buzău*, în anul 1741, *Calinic mitropolitul Mirelor*, în anul 1742, *Filaret episcopul Buzăului*, în anul 1748, *Grigorie mitropolitul Mirelor*, în același an, *Grigorie episcopul Rîmnicului*, în anul 1749, *Matei al Ierapolei*, în același an și *Neofit al Cervenelor*, în anul 1752.⁵²²

După o activitate atât de felurită, vlădica Neofit, cel ce deși grec, a simțit românește, străduindu-se pentru binele poporului român, și-a încheiat păstoria în anul 1754. Chipul său se află zugrăvit în biserica Mănăstirii *Valea din Muscel*⁵²³ și în biserica din satul *Bucșenești-Muscel*.⁵²⁴

La moarte, trupul i-a fost îngropat la mitropolia din București, unde păstorise peste un deceniu și jumătate.⁵²⁵

FILARET (1754—1760).

Urmașul mitropolitului Neofit, *Filaret*, a fost tot grec. El s-a născut în insula *Zante* din Marea Ionică, trăgându-se dintr-o familie numită *Mihalitzis*. Nu se cunoaște timpul când a venit în țară, dar se știe că înainte de 24 martie 1748 era stareț la Mănăstirea *Sf. Ecaterina din București*. La această dată, găsiindu-se mai vrednic decât preotul *Atanasie* de la Mitropolie și ieromonahul *Antim*, egumenul Mănăstirii *Mărgineni*, s-a ales episcop de *Buzău* în locul decedatului *Metodie* († 23 martie 1748). Aici rămîne pînă prin anul 1752-3, când este silit să se retragă. Viețuiește poate în continuare la Mănăstirea *Sfînta Ecaterina*, apoi, pe la începutul anului 1754 este făcut mitropolit al Ungrovlahiei, în locul vlădicăi *Neofit*.

În această calitate se găsea la 19 ianuarie 1754, când schimba niște vie ale Sfintei Mitropolii.⁵²⁶

Fapte mai de seamă din timpul păstoriei sale nu se cunosc și poate că nici n-au fost. Se continuă totuși mișcarea culturală de mai înainte, tipărindu-se acum *Psaltirea*, *Slujba Sfîntului Visarion*, *Ceaslovul* și *Lașaiconul*.⁵²⁷ Unele din aceste cărți sînt imprimate cu cheltuiala vlădicăi *Filaret*.

Mitropolitul *Filaret* a păstorit pînă în anul 1760, când a murit și a fost înmormîntat la mitropolie.⁵²⁸

GRIGORIE (28 iulie 1760—18 septembrie 1787).

În locul rămas liber după moartea vlădicăi *Filaret*, a fost strămutat *Grigorie mitropolitul Mirelor*. Acesta era român de neam și înainte de a fi hirotonit arhieru fusese egumen al Mănăstirii *Colțea din București* și mai apoi *eclesiarh al Sfintei Mitropolii*. La 7 aprilie 1748, deci în timpul păstoriei lui *Neofit Cretanul*, el a fost ales și sfințit mitropolit al *Mirelor*.⁵²⁹

În această calitate, vlădica *Grigorie* a fost duhovnicul lui *Constantin Nicolae Voievod*, care, în aprilie 1758, îi dă în grijă Mănăstirea *Glavacioc* din *Vlașca*, ajunsă pe atunci la «rea stare» din pricina «*nechiverniselii egumenilor*».⁵³⁰

Din postul de mitropolit al *Mirelor*, la 28 iulie 1760, după moartea lui *Filaret Mihalitzis*, este strămutat «la tronul» Mitropoliei Ungrovlahiei, cu ecdoșis patriarhicesc și cu

522. Vezi *Condica Sfîntă*, la aceste date.

523. Cf. V. Brătulescu, *Mănăstirea Valea din Județul Muscel*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, XXIV (1931), p. 13, fig. 4.

524. Cf. V. Brătulescu, *600 de ani de la zidirea bisericii Domnetsi din Curtea de Argeș*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXX (1952), p. 878.

525. Vezi revista *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), p. 836.

526. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, LV bis/26; *Condicile nr. 134*, f. 554; *Nr. 165*, f. 29.

527. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, II, pp. 146-147.

528. Vezi rev. *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI (1958), p. 836.

529. Actul în *Condica Sfîntă*, pp. 145-148.

530. Preotul *Ioan Mușeteanu*, *Mănăstirea Glavacioc*, București 1933, pp. 26, 55-56.

«socotința și consimțământul» voievodului *Scarlat Ghica* (1758-1761), al întregului cler, al boierilor și al credincioșilor aflați în București.⁵³¹

Acest ierarh, respectat de toți pentru evlavie, spiritul său de dreptate și cumințenia vieții, învățase la «școala grecească împreună cu *Daponte*».⁵³² Cunosându-l, austriacul *Sulzer* spunea că este «un prelat învățat, foarte bătrîn, însă plin de venerație».⁵³³ Mitropolitul *Iosif Naniescu al Moldovei*, vorbind despre el, spunea că a fost «întru înțelepciune încercat, în petrecere cuvios, în viață lăudat și de toți iubit, în grele vremi cîrma țării a purtat și în solie ca deputat al obștii cu cinste și bună ispravă a umblat»,⁵³⁴ punînd astfel în fața noastră cîteva momente de seamă din viața acestui prelat.

Pentru toate aceste calități, domnitorul *Alexandru Ipsilante* (1774-1782), cîl despre care cronică, din pricina bătrîneții, spune că era «alb ca oaia», i-a arătat o deosebită considerație.

Vlădica *Grigorie* s-a arătat un bun chivernisitor al gospodăriei Sfintei Mitropolii. Acte în legătură cu această activitate a sa se cunosc chiar din cursul lunei ce a urmat alegerii sale, adică de la 29 august 1760⁵³⁵ și se continuă în tot timpul cît a fost șezător pe scaunul Ungrovlahiei⁵³⁶

În vremea sa, la 19 mai 1761, *Irina* monahia fata lui *Badea Berindei* închina Mitropoliei biserica și moșia *Merișani* din *Teleorman*,⁵³⁷ iar la 28 iunie 1762, *popa Constantin* și *Gheorghe logofătul*, ginerele doctorului *Spirea* îi închina schitul *Spirea din Deal*, făcut în București de acest doctor — azi biserica *Spirea Veche din strada Uranus*.⁵³⁸

În anul 1769 izbucnește un nou război între ruși și turci. În urma unui manifest, lansat de împărăteasa *Ecaterina II*, chiar la începutul acestui an, către toți pravoslavnicii de sub stăpînirea otomană, începe să se înfiripeze în sînul boierimii și clerului înalt de la noi o mișcare favorabilă Rusiei. Cînd armatele rusești pătrund pe pămîntul țărilor noastre, se depune, de cei în drept, jurămînt de credință față de țarină. Mai mult chiar, se formează cîte o delegație din cele două Țări Romînești, care merge la Petersburg «să exprime omagiul de credință împărătesei și să formuleze cererile fiecăreia» din ele. Delegația munteană era alcătuită din mitropolitul *Grigorie*, arhimandritul *Chesarie*, viitor episcop de *Rîmnic*, arhimandritul *Filaret*, viitor mitropolit, biv vel vistiernicul *Mihail Cantacuzino* și vel logofătul *Nicolae Brîncoveanu*. Ea, împreună cu cea a Moldovei, este primită de țarină la 8 aprilie 1770 (st. n) — în duminica Floriilor —, cu care prilej *Ecaterina II* le promite că ambele țări vor fi «după a lor judecări și rindueli». Expunîndu-și doleanțele, delegația munteană cerea aproape o totală contopire a țării valahe cu Rusia. Cît privește cele religioase, ea propunea ca partea «mirenească și bisericască să fie sub îndreptarea Sfîntului Sinod, după obiceiurile Sfintei Biserici din Rusia». Din partea ei, vorbise însuși mitropolitul *Grigorie*, rugînd — la sfîrșitul «orației» sale — pe împărăteasă să nu depărteze mila sa de la ei și să nu-i părăsească «sub mîini străine», ci să-i aibă «deapururea sub acoperămîntul împărăției sale», să-i «păzească de primejdii» și să-i «răpească din primejdia cea pornită asupra-le», căci ei, ca și pruncii din Evanghelia acelei zile «în loc de stîlpări și odrasle înflorite... toate puterile cele sufletești cu osîrdie le înălțăm, biruință

531. *Condica Sfîntă*, pp. 148-149.

532. N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, II, p. 139.

533. După N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, II, p. 139, n. 4 („ein ungelahrter, sehr alter, aber ehrwürdiger Prälat“).

534. (Ierod. Iosif Naniescu), *Cuvînt funebru pentru răposatul întru fericire Chesarie episcopul Buzăului...*, în *Bis. Ort. Rom.*, XVI (1892-1893), p. 20.

535. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, XLVII/19; *Condicile nr. 127*, ff. 316, 331; Nr. 134, f. 406.

536. Vezi: Gh. M. Ionescu, *op. cit.*, pp. 348-352.

537. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CXXXVI/10, CCLXXVII/6, 7; *Condica nr. 129*, ff. 141-142.

538. Arhiv. Stat., *Mitrop. București*, CCCXL/3.

«*ie cîntînd*», iar în loc «*de haine sub picioarele Mării Tale întru semn de supunerea noastră cea smerită, inimile noastre cu mulțămîță așternem pre pămînt*». ⁵³⁹

În Țara Romînească însă, lucrurile iau o altă întorsătură. Turcii reușesc pentru o vreme să stăvilească înaintarea rusească, punînd un nou domn, pe *Emanuel (Manolache)*

Mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei (1760-1787)

Giani Ruset (1770-1771), banul *Craiovei*, care se arătase devotat cauzei lor. Odată cu aceasta, în locul *vlădicăi Grigorie*, plecat în Rusia, se înscăunează, la 26 iulie 1770 fostul episcop de Rîmnic, *Grigorie Socoteanu* (8 mai 1749—21 mai 1764), care acum stătea

⁵³⁹. Vezi *Condica Sfintă*, pp. 202-203 ; Gh. M. Ionescu, *op. cit.*, pp. 355-361 ; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 1 ,pp. 289-290.

retras la Craiova, avîndu-se, întru aceasta, și încuviințarea ecumenicului *Teodosie* (1769-1773).⁵⁴⁰ Noul mitropolit rămîne în fruntea Bisericii muntene pînă în anul următor—1771—, cînd rușii, reocupînd Bucureștii, el și domnitorul pus de turci se retrag de bună voie, plecînd în Oltenia, unde efemerul vlădică a murit tocmai la 28 decembrie 1777, ca fost mitropolit.⁵⁴¹ De altfel păstoria lui nu se însemnează prin nimic, căci el însuși «nici a îndrăznit a efectua vreun serviciu, pînă la intrarea a doua a oștirilor rusești în țară».⁵⁴²

Chiar *Manole voievod* nutrea sentimente de simpatie față de mitropolitul Grigorie, plecat atunci din țară, asigurîndu-l mai apoi că fără voia lui l-a înlocuit, că n-are nici o ură împotriva-i, că-l stimează cu toată sinceritatea, și, în același timp rugîndu-l să se îngrijească de «binele comun al patriei», purtîndu-se «ca un păstor propriu în toate, ce cunoașteți, că privește pe binele patriei».⁵⁴³

Odată cu revenirea trupelor rusești, se întoarce și mitropolitul Grigorie la postul său. După aceasta el se adresează patriarhiei ecumenice, cerîndu-i, desigur, reabilitarea. Tocmai la 18 decembrie 1774 patriarhul *Samuil* (1773-1774) îi răspunde, arătîndu-i, mai întîi, cum el s-a lăsat «atras oarecum în curentul unei stări nenorocite» și cum patriarhia «cunoscuse pe altul în locul lui» de «stăpîn al turmei cei cuvîntătoare», apoi îi vestește că l-a așezat «în pozițiunea cea veche» mai ales că nici domnitorul n-ar fi împotriva.⁵⁴⁴ Astfel vlădică Grigorie își reocupă tronul, cu împlinirea tuturor legiuitelor formalități.

La 13 iulie 1774, mitropolitul Grigorie primește de la generalul rus *Petru Saltikov* moaștele *Sfîntului Dumitru Basarabov*, pe care le-a așezat în mitropolia din București, hotărînd ca prăznuirea lui să se facă în fiecare an în ziua de 27 octombrie. În anul 1786, el le face o raclă de lemn îmbrăcată în argint, păstrată pînă aproape de zilele noastre.⁵⁴⁵

Doi ani mai tîrziu, la 10 octombrie 1776, patriarhul ecumenic *Sofronie* (1774-1780) și sinodul său, la cererea voievodului *Alexandru Ipsilante*, acordă mitropolitului Grigorie și urmașilor săi pe scaunul Ungrovlahiei titlul de *locțiitor al scaunului din Cezareia Capadociei*, în locul celui de *Anghira*, pe care-l avuseseră pînă acum. Începînd de la această dată, deci, mitropoliții Ungrovlahiei, cînd luau parte la ședințele sinodului din Constantinopol, urmau imediat după patriarh, căci scaunul Cezareei Capadociei era al doilea în rang.⁵⁴⁶

Vlădică Grigorie a fost în corespondență cu patriarhul *Avramie al Ierusalimului* (1775-1787), cu privire la bunurile *Sfîntului Mormînt* aflate în Țara Romînească și l-a primit cînd acest înalt prelat a vizitat eparhia sa între anii 1775-1784.⁵⁴⁷

Cum se știe, pe la sfîrșitul anului 1781, fiii voievodului *Alexandru Ipsilante*, *Constantin* și *Dumitru* fug peste graniță, în Ardeal. Pentru aducerea lor acasă, au fost trimiși, în anul 1782, mitropolitul *Grigorie* și *Ienăchiță Văcărescu*, ceea ce, desigur, arată trecerea de care ierarhul nostru se bucura în fața Domnului.

Mitropolitul Grigorie este și ctitor al unor biserici bucureștene. Cea dintîi din acestea, este biserica *Oborul Vechi* din strada Traian, pe care a ridicat-o pe la anul 1768, așezînd-o lîngă crucea lui *Mogoș serdarul* și construind-o în așa fel, ca acest «monu-

540. *Condica Sfîntă*, pp. 192-193. Recunoașterea ecumenicului se dă tocmai în octombrie 1770 (*ibidem*, pp. 203-205).

541. Data morții, ap. N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, II, p. 321.

542. *Condica Sfîntă*, p. 205.

543. *Ibidem*, pp. 206-207.

544. *Ibidem*, pp. 207-209.

545. *Ibidem*, pp. 182, n. 304.

546. *Ibidem*, pp. 182-187. În notele din *Condica Sfîntă*, ce însoțesc actul conferirii titlului de față, se arată că aceasta s-a petrecut în anul 1786 (p. 182, n. 305), nu în 1776, ceea ce a trecut și în Manualul de Istoria Bisericii Romîne, de curînd apărut (vol. II, p. 241). *Alexandru Ipsilante*, domnul în timpul căruia s-au făcut acestea, nu mai domnea în anul 1786, iar actul patriarhal reprodus în *Condica Sfîntă* poartă data 10 octombrie 1776 (vezi p. 187).

547. Pentru acestea, să se vadă: Pr. Ion Popescu-Cilieni, *Patriarhul Avramie al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Romîne*, în *Arhivele Olteniei*, XXI (1942), nr. 119-124, pp. 89-125.

ment» de piatră să fie prins în altar, spre a-l scăpa de «impietatea adusă de maha-lagii». ⁵⁴⁸ Cea de a doua este biserica *Sfântul Niculae din Țigănie*, zisă și *Sfântul Niculae-Vlădica* care azi nu mai există, dărîmîndu-se pe la sfîrșitul secolului trecut. O cruce numai, în curtea casei din bulevardul Gh. Coșbuc nr. 66, arată doar locul unde i-a fost altarul. ⁵⁴⁹

În sfîrșit, de numele său este legată și biserica *Sfântul Ștefan din Calea Călărașilor*, ridicată în anul 1764 de voievodul *Ștefan Racoviță*, deci în timpul păstoriei sale, și de aceea desigur i s-a zugrăvit chipul pe pereții ei. Alt chip al vlădicăi Grigorie se află în biserica din satul *Călugărul* din fostul județ *Ilfov*.

În timpul cînd acest ierarh ținea cîrja Bisericii romînești, domnitorul Alexandru Ipsilante «au început să facă o minăstire la Giulești, aproape de București», dar scoțîndu-se din scaun, «au rămas nesăvîrșită». Ea a fost însă, mai apoi, isprăvită de voievodul *Nicolae Petru Mavrogheni* (1786-1790). ⁵⁵⁰

În vremea păstoriei mitropolitului Grigorie se tipăresc cu îndemnul, truda și cheltuiala sa mai multe cărți de slujbă bisericească și de zidire sufletească. Dintre acestea vom aminti doar *Slujba Sfântului Dumitru Basarabov*, imprimată în anul 1779, după ce ea fusese compusă de mitropolitul *Filaret al Mirelor*, la scurt timp după aducerea moaștelor sfîntului. Vlădica însuși a trudit la tălmăcirea în romînește a mineielor și a ajutat, cît a trăit, tipărirea lor de episcopul *Chesarie al Rîmnicului*, ucenicul său. A avut mai mulți ucenici întru ale cărturăriei, care după moarte, i-au continuat opera de dare pe romînește a cărților de slujbă bisericească.

După o astfel de bogată și felurită activitate, vlădica Grigorie, în ziua de 18 septembrie 1787, ⁵⁵¹ «simbătă la 10 ceasuri din zi» și-a plătit obșteasca datorie, fiind îngropat în curtea mitropoliei. Piatra sa de mormînt se păstrează azi în muzeul Sfintei Patriarhii, fiind tăiată în două, în lung, și cu părți din ea, lipsă. Pisania ei are următorul cuprins: «† La leat 1(787) sep(tembrie) 18 zil[e], au răpos(at în Do)mnul Preasfînțitu(l mitr)opolit al Uggrovlahi(iei Kir) Grigorie, carele au pă(storit t)urma eparhiei sale c(u via)ță plăcută lui D(umnez)eu și norodului, ani (.....) și zile 51; și i s-au ingr(opat) oasele în grobniț(a) arh(iereilor mitrop(oliei))».

COSMA POPESCU (9 oct. 1787—3 sept. 1792).

După moartea vlădicăi Grigorie, scaunul Ungrovlahiei a fost ocupat de *Cosma*, episcopul *Buzăului*. Acesta era tot român, fiind născut, se pare, — precum se spune în-

Pomelnicul Minăstirii Dealu, scris în timpul păstoriei mitropolitului Grigorie — 1761

548. George D. Florescu, *Din vechiul București*, București 1935, p. 66, n. 58.

549. George D. Florescu, *op. cit.*, p. 37, n. 28. Vezi și *Parohia bisericii Sfântul Niculae Vlădica din Prund*, București 1905.

550. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, București 1947, pp. 28-29.

551. *Ibidem*, p. 34.

Într-un pomelnic⁵⁵² — prin părțile Argeșului, lucru ce ar putea fi întărit și prin afirmația aflată în *Condica Sfântă*, că «acest Cosma al Ungrovlahiei își trage neamul din această eparhie, fiind de baștină de aici». ⁵⁵³ Cum se știe, la 1787, când s-a făcut această înscăunare, județul Argeș făcea parte din eparhia Ungrovlahiei.

Dacă identificarea persoanelor dintr-un pomelnic al fratelui său *Teodosie monahul* este exactă, atunci ierarhul nostru a fost fecior de preot. Părinții săi, se numeau: *Nica erei* și *Stanca ereița* și apar în pomelnicul, de care ne este cuvântul, imediat după *Neofit mitropolitul* și *Melodie* și *Rafail* episcopi de *Buzău* de dinaintea vlădicăi *Cosma*. Se cunosc și numele a trei frați ai săi: *Iordache*, *Badea* și *Tudor*, ca *monah Teodosie*; acesta din urmă fiind ctitorul bisericii din *Ursoaia-Buzău*. Toți se întâlnesc în acte, purtând numele de familie *Popescu*, adoptat, desigur, după ocupația tatălui lor, cum se întâmpla adesea.

Mitropolitul *Cosma* s-a chemat înainte de călugărie *Mihail Popescu*, fără a se ști însă și în ce mânăstire a fost tuns în monahism. ⁵⁵⁴ A fost ucenicul vlădicăi *Grigorie*. La 1756 era *eclesiarh al Mitropoliei* și în această calitate, se nevoiește cu tipărirea unei *Psaltiri*. ⁵⁵⁵

În septembrie 1772 (=1763), când era *protosinghelul Sfintei Mitropolii*, a fost ales *episcop al Buzăului*. În anul 1770, pe vremea războiului ruso-turc din 1769-1774, când rușii s-au retras din Țara Românească, episcopul *Cosma* a plecat cu oștile lor în *Moldova*, ⁵⁵⁶ de unde s-a întors curînd, probabil tot cu ele.

Către începutul toamnei anului 1787 — în luna septembrie —, murind mitropolitul *Grigorie*, domnitorul *Nicolae Petru Mavrogheni*, cu ceilalți ierarhi ai țării, cu clerul și mai marii locului, a strămutat în văduvitul scaun pe episcopul de *Buzău*, *Cosma*. Întru aceasta, s-a cerut și încuviințarea ecumenicului *Procopie* (1785—1789), care a și dat-o la 8 octombrie 1787, însărcinînd pe mitropolitul *Partenie al Dristrei* s-o aducă la îndeplinire. ⁵⁵⁷ O însemnare din *Condica Sfântă*, făcută la 9 octombrie 1787, arată că această strămutare s-a săvîrșit în această zi. ⁵⁵⁸

Noua sa păstorie cade în vremuri grele pentru țară. În august 1787 izbucnea un nou război între ruși și turci, în care, în februarie 1788, se amestecă și austriecii ca aliați ai celor dintîi. Războiul durează pînă la 4 august 1791 (st. n.), când se încheie prin pacea de la *Șiștov*. La 14 august 1791 — duminică pe la prînz — acest eveniment era anunțat, prin curieri, boierilor țării și mitropolitului *Cosma*, ⁵⁵⁹ căci acum nu era domn în țară.

În tot timpul războiului — deci peste patru ani de zile —, Țările Române au fost mai mult teatru de luptă pentru oștile puterilor aflate în conflict. Aceasta a făcut ca păstoria ierarhului nostru să fie lipsită de fapte mai de seamă. Deabia către sfîrșitul ei, «întru al cincilea an al păstoriei Preasfinției sale», tipografia din *București* a început să lucreze, dînd la iveală, în 1791, un *Octoih*, «prin silința, cheltuiala și îndreptarea smeritului mitropolit *Sidis chir Grigorie*» și cu osteneala lui *Ștanciu Tomovici* tipograful. ⁵⁶⁰

Spre toamna anului 1792, în *București*, bîntuia ciuma. De teamă, mitropolitul *Cosma* s-a retras la *Mânăstirea Giulești*, cea de curînd terminată, dar nici aci n-a scăpat. Căci la 3 septembrie 1792, spun «Însemnările» lui *Șerban Andronescu*, «miercuri noaptea către joi, la 6 ceasuri dă nănoapte, au răposat și preasfințitul mitropolit *Cozma*, la metoh(ul) mitropolii și pînă la 8 ceasuri joi, l-au dus în scaun, după obicei, și l-au îngropat în mitropolie». În această zi, joi, «s-au tras clopotile la toate mânăstirile și sfințele biserici, de cîte trei ori pe obicei, celor ce răposesc, asemenea și la prînz, apoi cînd l-au îngropat au fost trei arhieriei, preoți i dă nănoapte și Măriia sa *Mihail voievod* cu alaiul Mării sale, dar nu s-au dus nimeni să-i sărute mîna, pentru că se temea de ciumă». ⁵⁶¹ Așa și-a încheiat viața și păstoria mitropolitul *Cosma*, după aproape cinci ani de ședere în scaunul Ungrovlahiei. Chipul său se află zugrăvit pe zidul bisericii din satul *Călugărul*, com. *Tărtășești-Ilfov*. ⁵⁶²

552. Vezi rev. *Bis. Ort. Rom.*, LI (1933), p. 205.

553. *Condica Sfântă*, p. 241.

554. Aceste știri, după: Ioan C. Filitti, *O lămurire despre mitropolitul Munteniei, Cosma Popescu*, în *Bis. Ort. Rom.*, LI (1933), pp. 201-205.

555. Vezi *Bibliografia românească veche*, II, p. 136.

556. Cf. *Condica Sfântă*, p. 205.

557. *Ibidem*, pp. 239-241.

558. *Ibidem*, p. 241; vezi și *Ilie Corfus*, *op. cit.*, p. 35.

559. *Ilie Corfus*, *ibidem*.

560. *Bibliografia românească veche*, II, pp. 349-350.

561. *Ilie Corfus*, *Insemnările Androneștilor*, p. 37.

562. Vezi revista *Bis. Ort. Rom.*, LI (1933), p. 205. Pentru mitropolitul *Cosma*, să se

FILARET (6 sept. 1792—sept. 1793).

Urmașul mitropolitului Cosma a fost *Filaret*, cel ce pînă acum fusese episcop de *Rîmnic*. Acesta era de neam grec și în tinerețe fusese ucenicul lui *Partenie mitropolitul Tîrnovei*. Nu se știe precis cînd a venit în țară, dar e probabil că, datorită aleșilor sale calități, curînd după aceasta a ajuns în administrația bisericească. Se pare că la venire s-a așezat în *Minăstirea Căldărușani*, cu care va avea legături și mai apoi și în fruntea căreia a și stat un timp. În vara anului 1772, împreună cu *mitropolitul Grigorie* și cu stareții de la mînăstirile *Sfîntul Ion Mare* și *Mihai Vodă din București*, merge la *Focșani* să roage pentru «*ticăloasa patria noastră*» pe comitele *Orloff* reprezentantul *Rusiei*, care trata aci cu turcii.⁵⁶³

La cîtăva vreme mai apoi, însă sigur înainte de 27 noiembrie 1776, cînd păstora vlădica *Grigorie*, a fost făcut *arhimandrit al mitropoliei*. La această din urmă dată s-a ales *mitropolit al Mirelor*, fiind hirotonit arhieru în ziua de 30 noiembrie 1776.⁵⁶⁴ În acest an, el tipărește la București un *Ceaslov* și ceva mai tîrziu a luat parte la tîlmăcirea în romînește a *mineiilor*, ce se făcea de *mitropolitul Grigorie* și episcopul *Rîmnicului, Chesarie*.

În ianuarie 1780, murind episcopul *Chesarie al Rîmnicului*, *mitropolitul Filaret* a fost numit în fruntea acestei văduvite eparhii.⁵⁶⁵ Strămutarea lui în acest post s-a făcut abia după 3 martie 1780, adică după ce patriarhul ecumenic *Sofronie* al *Constantinopolului* (1774-1780) a îngăduit ca un *mitropolit*, cum era *Filaret* în anul 1780, să fie mutat într-un scaun de episcop.⁵⁶⁶ Astfel, cu paza tuturor prevederilor canonice, vlădica *Filaret* ajunge episcop al *Rîmnicului*. În această calitate, el a dezvoltat mai ales o bogată activitate literară-cărturărească, isprăvind de tipărit *mineiele* și odată cu ele dînd la lumină și alte multe cărți de slujbă și de zidire sufletească.⁵⁶⁷ Totodată el a purtat grijă și de buna chivernisire a averii episcopale, veghind ca ea să nu se irosească.

Activitatea desfășurată ca episcop, a fost «apreciată în sferele înalte ale țării» și în septembrie 1792, murind *mitropolitul Cosma*, el a fost aflat vrednic să-i ia locul.

Aceleași însemnări ale lui *Șerban Andronescu*, amintite mai sus, scriu: «1792, luni, septembrie 6, *Măria Sa Mihai voievod* împreună cu toată boierimea, au ales dă vrednic păstor turmei *Dumnezeului nostru I(isu)s H(risto)s* și în divan(ul) de la *Mihai Vodă* au făcut *mitropolit în locul răposatului Cozmii pe preasfinția (sa) părintele Filaret*, episcop *Rîmnicului* și în carăta domnească cu 6 telegari, împreună fiind în carăta dă nainte amîndoi logofeții cei

vadă: C. N. Mateescu, *Insemnări despre origina ardeleană a mitropolitului Cosma*, în *Bis. Ort. Rom.*, L (1932), pp. 586-589; Ioan C. Filitti, *O lămurire despre mitropolitul Munteniei Cosma Popescu și biserica din Ursoaia (Buzău)*, în *Bis. Ort. Rom.*, LI (1933), pp. 200-205.

563. Vezi *Așezămîntul Cultural al Mitropolitului Dositei Filitti*, București 1911, p. 17.

564. *Condica Sfîntă*, pp. 225-228.

565. *Ibidem*, pp. 231-234.

566. *Ibidem*, pp. 229-231.

567. (Athanasie Mironescu), *op. cit.*, p. 153; Melchisedec, episcopul Romanului, *Schite din viața mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret al II-lea, 1792*, în *Anal. Acad. Rom.*, seria II, ist., t. X (1887-1888), p. 69.

Mitropolitul Filaret al II-lea, pe cînd era episcop al Rîmnicului, zugrăvit în biserica Greci-Romanați

mari, cu alai pre obicei și toate clopotele de pe la toate mânăstirile și bisericile trăgînd, l-au dus la mitropolie». ⁵⁶⁸

În aceeași zi, voievodul Mihail Șuțu (1791-1793) scria ecumenicului Neofit (1789-1794), arătîndu-i că după moartea mitropolitului Cosma, «toți cei de aici, ca dintr-o gură, atît cei din sfințitul cler, cît și cei din ordinea politică, ne-au propus nouă că iubitorul de Dumnezeu sfințitul episcop al Rîmnicului Domnul Filaret este vrednic de succesiunea acestei prea sfințe Mitropolii», ceea ce el, după «obiceiul vechi» a recunoscut, rugînd acum pe ecumenic să «dea ecdosis-ul patriarhicesc, pentru ca să se săvîrșească strămutarea menționatului episcop, Domnul Filaret de la episcopia Rîmnicului la preasfînta mitropolie a Ungrovlahiei», însărcinînd cu aceasta pe mitropolitul Grigorie al Stavropoliei, «cel ce să află aici». ⁵⁶⁹ La 13 septembrie 1792, patriarhul ecumenic Neofit răspunde voievodului, vestindu-i că este de acord cu propunerea strămutării lui Filaret de la Rîmnic în fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei și eliberînd «ecdosis-ul cel canonic» pentru aceasta. Totodată el scrie și mitropolitului Grigorie al Stavropoliei, însărcinîndu-l să aducă la îndeplinire prevederile patriarhicescului ecdosis. ⁵⁷⁰

Primindu-se aceste scrisori ale ecumenicului, în ziua de 23 septembrie, se face alegerea canonică de mitropolit al Ungrovlahiei, sorții căzînd tot pe Filaret al Rîmnicului, preferat lui Grigorie Sidis și lui Dositei al Buzăului, apoi în ziua de 24 septembrie 1792, potrivit dispozițiilor ecumenicului, mitropolitul Grigorie al Stavropoliei îi face înscăunarea pe tronul pentru care fusese ales. ⁵⁷¹

Strămutîndu-se de la Rîmnic, el a luat cu sine «toate strumenturile» tipografiei de acolo, pentru a mări pe cea a Mitropoliei din București. ⁵⁷² Aici, la București, el apucă doar a tipări un *Catavasier*, în anul 1793, — cînd avea 51 de ani de viață ⁵⁷³ —, și reușește să obțină de la domnitor hotărîrea, ca în viitor, «nimenea să fie volnic a cumpăra vreo carte, care nu va fi însemnată cu pecetea Sfintei Mitropolii, la început». ⁵⁷⁴

Ca mitropolit, a stat în corespondență cu patriarhii de Constantinopol și Ierusalim și cu alte persoane de seamă ale timpului său, clerici și laici.

Păstoria sa pe scaunul Ungrovlahiei a fost scurtă; deabia pînă în septembrie 1793, cînd s-a retras, se pare din pricină că nu se înțelegea cu noul domn, Alexandru Moruzi (1793-1796), cel ce în ianuarie 1793 înlocuise pe Mihail Șuțu. În paretisis-ul făcut cu acest prilej însă, el spune că se retrage din cauză că simte că «din zi în zi puterile mele dispar, din pricina deselor boale, ce des mi se întîmplă». ⁵⁷⁵

Părăsind scaunul mitropolitan, vlădica Filaret a cerut să i se dea pentru întreținere Mânăstirile Căldărușani și Snagov, de care mai purtase grijă cînd era doar arhimandrit al Mitropoliei. Cererea i se îndeplinește și el s-a așezat la cea dintîi, de care a purtat grijă deosebită, făcîndu-i însemnate reparații. Dărnicia sa a simțit-o și Mânăstirea Cernica, pe care a ajutat-o mult în nevoile ei, mai ales după ce starețul Gheorghe ctitorise aci viață nouă duhovnicească.

Mitropolitul Filaret a ajutat și școala patriarhală din Constantinopol, iar în București, sub dealul din partea de sud a orașului a făcut o cișmea chemată cu numele său, după care, mai apoi, s-a numit așa tot dealul, dealul Filaret de azi.

Prin testamentul său, vlădica Filaret, în afară de prevederea unor fapte cu adevărat filantropice, a lăsat și fonduri însemnate pentru «întreținerea și educațiunea copiilor orfani», care, însă, după moartea sa, n-au fost folosite întotdeauna de cei ce au urmat, potrivit dorinței sale.

Mitropolitul Filaret, care la 11 octombrie 1793, cu încuviințarea ecumenicului Neofit, prezidase alegerea urmașului său în scaunul mitropolitan, Dositei Filitti, și-a dat obștescul sfîrșit în anul 1794, fiind de vîrstă cu puțin trecut peste 52 de ani. A fost

568. Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 37.

569. *Condica Sfîntă*, pp. 247-249.

570. *Ibidem*, pp. 249-253.

571. *Ibidem*, pp. 253 și urm.; vezi și Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 37.

572. C. Erbiceanu, *Scrierea ieroschimonahului arhimandrit Chiriac Romniceanu, cuprînzînd material pentru istoria modernă națională și bisericească a Romînilor*, în *Bis. Ort. Rom.*, XIII (1889-1890), p. 30.

573. *Bibliografia romînească veche*, II, p. 350.

574. N. Dobrescu, *Curs de Istoria Bisericii Romîne*, sec. XVIII, p. 227.

575. *Condica Sfîntă*, p. 278.

înmormîntat la Mînăstirea Căldărușani, în a cărei gropniță i se păstrează și astăzi craniul, avînd scris pe el: «*Filaret arh(iereu) 1794*». ⁵⁷⁶

Chipul său se află zugrăvit în bisericile din satele *Ostrov* ⁵⁷⁷ și *Greci* ⁵⁷⁸ din *Romanați*. ⁵⁷⁹

DOSITEI FILITTI (25 sept. 1793—15 ian. 1810).

După retragerea mitropolitului Filaret, scaunul său a fost ocupat de episcopul Buzului, *Dositei Filitti*. Acesta era tot grec, fiind născut în anul 1734 în *Podgoriana Epirului*. Ca mirean s-a chemat *Dimitrie*. Tatăl său, *Hristea*, era grec, iar mama sa, născută *Curt* sau *Curti*, era alban-valahă. A învățat carte în *Ianina* și prin mînăstirile pe unde a umblat. S-a călugărit în Mînăstirea *Sosinu (Mintuitorul) din Epir*, apoi a intrat în lavra *Sfîntul Ilie din Zița*, căreia îi era închinată Mînăstirea *Sfîntul Ioan Mare din București*. Legătura dintre aceste două sfinte lăcașuri — cea din urmă primind stareți de la cea dintîi — face ca el să păsească pe pămîntul românesc. Nu se știe precis însă, cînd s-a petrecut aceasta. Pentru prima dată se întîlnește la noi în ziua de 11 iunie 1764, cînd semna ca egumen al mînăstirii bucureștene, *Sfîntul Ioan Mare*. La conducerea acestui sfînt lăcaș rămîne aproape un pătrar de veac, în care timp a fost și prin Rusia. Stînd în București, el a învățat romînește, rusește și franțuzește.

În anii 1772 și 1773 a făcut parte din delegația de clerici romîni, care a intervenit pe lîngă plenipotențiarul ruși, rugîndu-i să aibă în grijă țara noastră la tratativele ce se duceau cu turcii în urma războiului început în anul 1769.

Plecînd din anul 1776 și pînă în octombrie 1787, *Dositei Filitti*, în afară de egumen la amintita de mai sus mînăstire, a fost și *director-grămătic al Mitropoliei din București*, ca unul ce se bucura de încrederea mitropolitului *Grigorie*.

La 11 octombrie 1787 este ales *episcop de Buzău*, ⁵⁸⁰ în locul rămas liber prin trecerea lui *Cosma* în fruntea Mitropoliei. Una din primele sale griji, după aceasta, a fost înființarea unei *condici de documente a episcopiei*, spre a scăpa de pierzare aceste valoroase mărturii ale trecutului.

Între 15 noiembrie 1789 și 4 august 1791, vlădica *Dositei* face parte din *divanul ocîrmuitor al țării*, semnînd împreună cu alții închinarea țării către împăratul *Leopold II* (1790-1792) al *Austriei*.

Ca episcop de Buzău, *Dositei* a făcut la viile episcopiei biserică, avînd case de locuit lîngă ea; a refăcut chiliile episcopiei și a reparat unele din metoacele ei. La 23 septembrie 1792 candidează pentru ocuparea scaunului de mitropolit, dar nu reușește. ⁵⁸¹

Așteptarea lui însă nu a fost prea lungă, căci, cum s-a arătat, în septembrie 1793, mitropolitul *Filaret* al Țării Romînești și-a dat demisia. În această lună, în cea de a 25-a zi a ei, boierii divaniți îl aleg în loc pe *Dositei*, iar domnitorul *Alexandru Constantin Moruzi* (1793-1796) îl întărește în văduvitul scaun. ⁵⁸² După aceasta, se scrie patriarhului ecumenic *Neofit*, înaintîndu-se demisia lui *Filaret* și rugîndu-l să aprobe hotărîrea Divanului. Ecumenicul, la 5 octombrie 1793, răspunde cu luare de cunoștință de paretisis-ul vlădicăi *Filaret* și aprobînd strămutarea, în locul lui, a lui *Dositei de la Buzău*, care este «*un bărbat bătrîn, împodobit de virtuți, crescut în evlavie, învățat și mărturisit vrednic de către toți, atît de cei din cinul bisericesc, cît și de tagma boierească și politicească*».

576. Data morții sale e însemnată și în *pomelnicul* Sfintei Mitropolii, unde se spune: „*Filaret al II-lea Arhiepiscop: 1792, au prîmit păstoria și la 1794 s-au pristăvit, mai nainte făcînd paretisis*“ (vezi Acad. R.P.R., Ms. nr. 2101, f. 13).

577. Vezi Virgil Drăghiceanu, *Cronică*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, VIII (1915), p. 48.

578. Vezi (Athanasie Mironescu), *op. cit.*, p. 155 și fotografia.

579. Pentru vlădica *Filaret II*, să se vadă: Archim. Ghenadie Enăceanu, *Metropolia Ungro-Vlahiei. Filaret II*, în *Bis. Ort. Rom.*, V (1880-1881), pp. 314-327, 443-463; Episcopul Melchisedec, *Schițe din viața mitropolitului Ungro-Vlahiei Filaret II-lea, 1792, și ale altor persoane bisericești cu care el a fost în relațiuni de aproape*, București 1887; M. Alexandrescu, *Viața și activitatea lui Filaret II, Mitropolitul Ungro-Vlahiei (1792-1793)*, București 1898; C. Erbiceanu, *Enciclica canonică a episcopului de Rîmnic, Filaret*, în *Bis. Ort. Rom.*, XV (1891-1892), pp. 403-424, 507-521, 626-647; (Athanasie Mironescu), *op. cit.*, pp. 152-157; N. Iorga, *Viața unui mitropolit de altă dată — Filaret al II-lea*, în revista *Convorbiri Literare*, XXXV (1901), pp. 999-1009, 1101-1137.

580. *Condica Sfîntă*, pp. 215-219.

581. *Ibidem*, p. 253.

582. *Ibidem*, pp. 279-281. Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 39.

Totodată încuviințează ca strămutarea lui de la Buzău la București să se facă de *Filaret*, fostul mitropolit. ⁵⁸³

Primindu-se patriarhicescul răspuns, la 11 octombrie 1793, sub președinția *proinmitropolitului Filaret*, se și face alegerea canonică, sorții căzînd și acum pe *Dositei al Buzăului*. ⁵⁸⁴

Astfel episcopul *Dositei*, cel «*împodobit cu pricopseală și cu fapte bune*» ajunge mitropolit al Ungrovlahiei. Printre primele sale fapte se numără *înființarea episcopiei de Argeș* la 18 octombrie 1793 și *alegerea de episcop la Buzău*, tot în aceeași zi. La prima a fost numit episcopul *Iosif Sevastis*, rival al său, în schimb om de aleasă cultură și evlavie, iar la cea de a doua, nepotul său *Constandie Filitti*, pînă atunci protosinghel al mitropoliei. ⁵⁸⁵ Strămutarea lui *Iosif* din scaunul *Sevastiei* în cel al *Argeșului* a fost aprobată de patriarhul ecumenic *Neofit* la 17 noiembrie, iar alegerea sa canonică — făcută sub președinția lui *Dositei*, — cum încuviințase patriarhul din Constantinopol — a avut loc la 13 decembrie 1793. ⁵⁸⁶

Ca mitropolit, *Dositei* a căutat să ușureze greutatea materiale ale preoților, reducînd la jumătate ploconul cîrjei, desființînd bacșișurile ce se dădeau la scoaterea din catastihul birnicilor, cu prilejul hirotoniei, și oprind orice fel de abuz la numirea clericilor. Interzice vagabondajul călugărilor, iar pe cei greci îi oprește să mai facă împrumuturi pe seama mînaștirilor închinete.

Prin anii 1794-1798, cînd în țară era foamete, vlădica *Dositei* se opune trimiterii la Poartă a zaherelei și se împotrivesc pornirii spre biruri mari și grele a voievodului *Constantin Hangerli* (1797-1799). Un an mai tîrziu, în 1799, a făcut reparații la *mitropolia din București*. De asemenea s-a arătat purtător de grijă și vechii mitropolii din *Tîrgoviște* precum și mînaștirilor *Sinaia* și *Babele din Vlașca*, pe care iarăși le-a reparat.

În timpul tulburărilor, produse de *pasvangii*, prin anii 1801-1802, vlădica *Dositei* fuge în două rînduri la *Brașov*, cerînd pentru țară, împreună cu alții, protecția puterilor creștine din jur. De la *Brașov* s-a întors cînd a aflat că domnia țării a fost dată lui *Constantin Ipsilante* (1 septembrie 1802—13 octombrie 1806). În anul 1806, după ce un nou război începuse între ruși și turci, vlădica *Dositei*, la un moment dat, reușește să scape capitala țării de pustiirea unui grup de armată turcească ce voia să-i dea foc.

În anul următor, 1807, din pricina unor neînțelegeri cu domnul, *Dositei* fuge iarăși la *Brașov*, unde rămîne mai multă vreme, cu toate poftirile ce i s-au făcut de a se întoarce în țară. Peste munți zăbovește pînă către începutul anului 1808, cînd vine la *București* și cînd, la 13 februarie, îl găsim în fruntea căimăcămiei, ce se formase atunci, lipsind domnul din țară. În acest for de conducere se întîlnește el pînă către sfîrșitul păstoriei.

Între timp, pentru o mai apropiată legătură între Biserica rusă și cea romînească, se numește ca exarh al Sinodului rus pentru cele două Țări Romîne, mitropolitul *Gavriil Bănulescu*. Cu acesta, vlădica *Dositei* avea a sta în legătură întru cele bisericești. Cîrînd însă, între ei se ivesc neînțelegeri, cu privire mai ales la «*embaticul mînaștirilor închinete*», al căror venit, — fără consimțămîntul lui *Dositei* —, exarhul hotărîse să se adune la mitropolie. Alte astfel de neînțelegeri înăspresc raporturile dintre cei doi prelați, pînă ce la 15 ianuarie 1810, vlădica *Dositei* este înlocuit din scaunul mitropolitan «*pentru neisprava și neîmplinirea poruncilor*». La 20 ianuarie începe să se catagrafieză bunurile mitropoliei, sfîrșindu-se acest lucru deabia către începutul lui martie același an.

După aceasta, în ziua de 3 martie 1810, vlădica *Dositei* da mitropolia cu toată averea ei în primirea exarhului *Gavriil*, iar el, la 8 martie pleca la Mînaștirea *Dobrovăț* din *Moldova* și apoi prin *Rusia*. Întors de aici, stă un timp la Mînaștirea *Aninoasa* din *Muscel*, apoi trece la Schitul *Tîrgșor*, din părțile *Ploieștilor*.

Mai tîrziu, cu îngăduința celor în drept, el se așează la *Brașov*, de unde, către sfîrșitul anului 1812 caimacamii lui *Ioan Vodă Caragea* (1812-1818) îl chemau să-și reia scaunul din care fusese scos. Bătrînul ierarh, în primele zile ale lui decembrie 1812, scria

583. *Condica Sfintă*, pp. 281-285 (greșeală în paginație).

584. *Ibidem*, pp. 275-278 (paginație repetată).

585. *Ibidem*, pp. 279-282 (paginație repetată).

586. *Ibidem*, pp. 286-294.

lui Vodă Caragea, ca răspuns la o scrisoare a acestuia din 28 noiembrie 1812, arătându-i mai întâi că l-au întristat dojenile ce i-a făcut domnul că a «lăsat turma creștină lipsită de stăpîn și de păstor», și apoi vestindu-l că de bună voie și nesilit de nimeni face paretisis din scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei, deoarece se simte slăbănogit cu sănătatea; ochii fiindu-i obosiți, picioarele neputincioase, mintea slăbită și el tot «aproape mort». ⁵⁸⁷

Din timpul păstoriei sale, trebuie încă amintite câteva fapte. În anul 1805 supune Mănăstirii Țigănești — desființându-le —, schiturile *Hagi Dina* (*Schitul Maicilor*) din *București* și *Turbați* din *Ilfov*, pentru că înmulțirea norodului în jurul lor ar fi pricinuit «scandală» maicilor viețuitoare aici. ⁵⁸⁸

A fost președinte al *Ejoriei școalelor* și în această calitate a stăruit de s-a prefăcut, în 1801, școala slavonească de la *Sfântul Gheorghe din București*. În anul 1803 pune să se repare încăperile de la biserica *Domnița Bălașa* tot din *București*, unde la 1791 fusese mutată școala de la *Sfântul Sava* și, în cazul când ele ar fi fost neîncăpătoare, dă pentru nevoile acestei școli metohul mitropoliei de la *Măgureanu*, din apropiere. În anul 1797 pune început celei dintîi școli preoțești din țară, pentru ca slujitorii Bisericii să-și ridice «nivelul cultural» pe care-l constatase destul de scăzut.

Merite deosebite are vlădica Dositei și în susținerea tiparului, căci el a îmbogățit vechea noastră literatură cu o mulțime de cărți fie de slujbă bisericească, fie de învățătură creștinească, fie, în sfîrșit, de zidire sufletească. El continuă deci «tradiția marilor prelați ai bisericii romine» dînd «un mare sbor literaturii bisericești, care a adus, fără îndoială, mari șoloase. Ea a păstrat gustul cetirii, a făcut să se audă limba rominească în toate stratele, dînd la lumină, cum zice Odobescu, în stilu-i înflorit, cărți de acele care sunau rominește la urechea poporului întreg, de la nașterea pruncului, pînă la astrucarea moșneagului».

În afară de aceasta, tot pe plan cultural, trebuie amintit și faptul că vlădica Dositei a sprijinit tineri la învățătură, atît în țară cît și peste hotare. Unii din bărbații de frunte ai culturii noastre din secolul trecut, lui îi datoresc formația lor cărturărească.

Prin paretisis-ul său din decembrie 1812, vlădica Dositei scria lui Caragea Vodă că se așteptase ca acesta, prin scrisoarea ce-i trimisese la 28 noiembrie, să-i spună că i-a dat «o minăstire departe de București pentru odihnire», ceea ce domnul nu făcuse. Aceasta ne lasă să înțelegem însă, că el și de acum înainte va solicita acest lucru. Se pare că Vodă Caragea nu i-a împlinit cererea și de aceea ierarhul nostru a rămas în continuare la Brașov. Aici l-au găsit în anul 1821 boierii fugiți din țară, între care se afla și *Ilarion episcopul Argeșului*, pe care Dositei l-a dojenit aspru că într-un moment atît de însemnat și-a părăsit țara.

După plecarea fugarilor, el rămîne tot în *Brașov*, viețuind iarna în casele bisericii grecești de aci, iar vara la băile de la *Covasna*, fiind suferind.

Dositei Filitti, mitropolitul Ungrovlahiei (1793-1810)

587. *Ibidem*, pp. 339-341. Această scrisoare de demisie nu poartă nici o dată, dar cei mulți cercetători socotesc că acest fapt s-a petrecut la 16 decembrie 1812.

588. Vezi Ierom. Damian Stănoiu, *Mănăstirea Țigănești*, București 1926, pp. 8-9.

Simțindu-și apropiat sfârșitul, la 19 octombrie 1825 își scrie *testamentul*. Prin el lăsa ajutoare pentru institutul de orfani din Șcheii Brașovului, pentru spitalul ostășesc din Brașov, pentru bisericile catolică, săsească, grecească și Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, pentru școala grecească din acest oraș, pentru trimiterea de tineri silitori la învățătură «în Academiile Europei», pentru răscumpărarea de robi, pentru măritarea de fete sărace, pentru spitalul Filantropia din București și pentru oamenii ce-i slujiseră la Brașov.

După aceasta, prins de neputință și bătrânețe, vlădica Dositei mai trăiește peste un an de zile, dându-și sfârșitul la 14/26 octombrie 1826 în Brașov. A fost îngropat în curtea bisericii grecești din acest oraș. Peste mormântul său s-a așezat o frumoasă piatră cu inscripție grecească în versuri, care tâlmăcită în românește, glăsuiește așa: «*Piatra aceasta acoperă rămășițele lui Dositei, ierarhului de altădată al Ungrovlahiei. Comuna Podgoriana este patria lui. După ce fu colpeșit de onoruri în București și în prea puternica Rusie, trăind mai mult decît 90 de ani, se înalță de la pămînt ca să trăiască mult în ceruri. Iar faptele acestuia nu se pot spune îndeajuns. În Stefanupoli la 14 dechembrie 1826*».

Un chip al acestui mitropolit se află în palatul patriarhal din București, iar altul se găsește reproduș la începutul cărții, din care am scos aproape toate datele privitoare la vlădica Dositei Filitti, și care este trecută prima în nota de mai jos.⁵⁸⁸

IGNATIE (15 ian. 1810—august 1812).

În ianuarie 1810, cînd mitropolitul Dositei Filitti a fost scos din scaun, în locul lui stăpînirea de atunci a pus pe *Ignatie*. Acesta era grec din *Mitilene* și fusese mitropolit al *Artei din Epir*. Înainte de a fi numit în fruntea Bisericii muntene, petrecuse un oarecare timp la *Petersburg*, unde, desigur, s-a cunoscut cu exarhul *Gavriil Bănulescu*.

Noul mitropolit al Țării Românești, care era un om destul de învățat, sosește în București după jumătatea lunii februarie 1810, participînd în ziua de 19 a acestei luni la prima ședință a duhovniceascăului consistoriu, înființat, la noi, chiar în acel timp de mitropolitul Gavriil Bănulescu. Ignatie salută în grecește pe cei prezenți, justificînd mai ales numirea sa în postul de mitropolit al Valahiei.

Păstoria sa a fost scurtă și lipsită de fapte mai însemnate. A încercat să adune fonduri cu discul prin biserici, pentru a face la *Colțea*, alături de spital, o casă pentru săraci, a introdus darea pentru hramul mitropoliei — dacă nu cumva va fi fost mai veche —, socotită la 5 taleri de preot și trei taleri pentru «țircovnici», și a căutat să stăvilească hirotoniile făcute peste hotarele țării, în uz atunci, căci se înmulțise peste măsură numărul preoților. A stabilit la cîți locuitori poate fi un preot și a pus de s-a făcut o catagrafie a tuturor bisericilor din cuprinsul Sfintei Mitropolii cu preoții și diaconii existenți, cu numărul caselor și al familiilor etc.⁵⁹⁰

La 23 august 1811 se proiecta înființarea unui seminar la Mînăstirea *Snagov*, însă el n-a putut lua ființă deoarece vlădica Ignatie a dat acest sfînt lăcaș lui *Neofit de Cerven*, grec, venit la noi din «pricina turburării vremilor».⁵⁹¹

Cu toate că păstoria sa n-a putut mulțumi pe toți,⁵⁹² de aceea poate nici nu-i socotit mitropolit al Țării Românești, nefiind trecut nici în *Condica Sfîntă*⁵⁹³ —, totuși el se menține în scaun pînă în august 1812, cînd războiul ruso-turc, început în anul 1806, a luat sfîrșit. Acum el se retrage de la conducerea Sfintei Mitropolii și pleacă în Italia, la Pisa, unde a lucrat activ pentru patria sa, Grecia, și unde se afla încă după anul 1821.⁵⁹⁴

589. Pentru viața și faptele mitropolitului *Dositei Filitti*, să se vadă: Ioan C. Filitti, *Așezămîntul cultural al mitropolitului Dositei Filitti*, București 1911.

590. Pentru toate acestea, vezi C. Erbiceanu, *Material pentru istoria bisericească și politică a Romînilor în secolul present*, în *Bis. Ort. Rom.*, XVI (1892-1893), pp. 193-203.

591. Niculae I. Șerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, pp. 72-73.

592. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, LIV (1936), pp. 657-667.

593. Cum se știe, în acest timp mitropolitul *Dositei Filitti* nu făcuse încă paretisis.

594. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, loc. cit., și N. Iorga *Istoria Bisericii românești*, II, p. 215. Un chip al mitropolitului *Ignatie* se află reproduș la: D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, II, București 1939, planșa 49.

NECTARIE (16 dec. 1812—1 mai 1819).

La cîtva timp după retragerea lui Ignatie de Arta, caimacamii Țării Romînești cheamă pe mitropolitul *Dositei Filitti* din Brașov să-și reia scaunul. La 28 noiembrie 1812, însuși domnitorul *Ioan Caragea* îi scrie în același sens. Bătrînul ierarh însă răspunde, după 4 decembrie același an, dînd parțisis de bună voie.

În locul rămas astfel liber, Divanul țării, la 16 decembrie 1812 propune lui Vodă Caragea să fie trecut episcopul *Nectarie* al *Rîmnicului*, pentru că între ierarhii țării este «*cel mai respectabil și pentru bătrînețe și pentru virtuțile sale arhieresti*», purtîndu-se în tot timpul «*fără pată*» și avînd din partea tuturor «o bună reputație». În aceeași zi, voievodul aprobă propunerea divaniților boieri.⁵⁹⁵ Apoi, după rînduială, s-a cerut canonicescul ecdosis de la patriarhul din Constantinopol, care-l și dă la 29 decembrie 1812.⁵⁹⁶

După aceasta, la 17 ianuarie 1813, domnitorul hotărăște ca a doua zi, 18 ianuarie, să se facă alegerea canonică a noului mitropolit. Și de astădată, sorții au căzut tot asupra episcopului *Nectarie*.⁵⁹⁷ Vlădica *Nectarie* era grec din *Moreia* și mai înainte fusese *arhimandrit* și *econom* al episcopiei *Rîmnicului*, iar de la 8 septembrie 1792 conducător al acestei eparhii. Aci a rămas pînă în decembrie 1812, cînd, cum s-a arătat, a fost strămutat în scaunul Ungrovlahiei.

Păstoria sa s-a ilustrat mai ales prin sporirea dărilor puse asupra preoților, spre a-și scoate banii pe care, se spune, îi cheltuisese la alegere.

La 1 mai 1819, mitropolitul *Nectarie* se retrage din scaun. Părăsind tronul mitropolitan, el a mai zăbovit în țară pînă în anul 1821, cînd evenimentele de atunci îl silesc să treacă în Ardeal, stabilindu-se la Brașov. Aici a mai trăit pînă la 13 septembrie 1825 cînd a murit, fiind îngropat «*la biserica cea mare a Sfîntului Nicolae, de acolo din Șchei*».

Chipul său se află zugrăvit în biserica Mînăstirii *Sadova* din *Dolj* și în biserica din *Gănești*, parohia *Lăcusteni* din fostul județ *Vilcea*.

DIONISIE LUPU (1 mai 1819—ianuarie 1823).

Urmașul vlădicăi *Nectarie* a fost *Dionisie Lupu*. Acesta era român, probabil de prin părțile *Buzăului*, fiind născut la 25 februarie 1769 ca fiu al *clucerului Lupu*, boierinaș din ultima treaptă. Se cunosc mai multe din rudeniile sale. În tinerețe și-a însușit oarecare cultură, fără însă a se ști precis unde. N. Iorga îl socotește din «*scoala rîmniceștilor*», inițiindu-se în arta tiparului și în cele ale teologiei pe lîngă *Iosif*, viitorul episcop de *Argeș*. El se întîlnește însă, împrumutînd cărți și din biblioteca Mitropoliei, pe lîngă care slujea «*den tinără vîrstă*». Ori pe unde va fi învățat, cert este că el se impunea prin cultura sa în fața contemporanilor, care îl lăudau «*pentru vorba netedă, desinteresare, iubire a culturii și pricepere în ale bisericii ca și în ale Statului*». Nu se cunoaște în ce mînăstire și-a avut metania, dar se presupune că la 1785 el intrase deja în cinul monahal.

În anul 1795 este rînduit stareț al Mînăstirii *Dealul* de lîngă *Tîrgoviște* care în acea vreme se afla în stare nu tocmai înfloritoare. Văzînd cît este de lucru aici, pentru readucerea sfîntului lăcaș în bună stare, el, în 1796 cere egumenia pe viață, lucru ce i se dă de voievodul *Alexandru Ipsilanti* (1796-1797). În următorii trei-patru ani, el repară complet mînăstirea, dar ea este din nou năruită de cutremurul din 26 octombrie 1802, ceea ce dă prilej lui *Dionisie* să-i facă imediat o a doua reparație, cu destul de multe greutăți materiale.⁵⁹⁸ Stînd la *Dealul*, el repară și biserica *Sfînta Vineri din Tîrgoviște*, ctitoria *Doamnei Bălașa a lui Constantin Șerban Basarab*.⁵⁹⁹

La Mînăstirea *Dealul* rămîne *Dionisie* pînă în anul 1808, cînd a trecut stareț al Mînăstirii *Tismana*. Și aici, ca și la *Dealul*, el preînnoiește «*cele stricate ale mînăstirii înlăuntru și pe afară și altele de iznoavă făcînd, învelind și chiar biserica din mînăstire*».

595. *Condica Sfîntă*, pp. 342-344.

596. *Ibidem*, pp. 348-353.

597. *Ibidem*, pp. 354-358.

598. Preotul *Niculae I. Șerbănescu*, *Mănăstirea Dealul*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXII (1954), p. 295.

599. M. G. Regleanu, *Dionisie Lupu egumen la Dealul și Tismana și arhieru titular de Sevastia*, în *Revista de Istorie bisericească* (Craiova), I (1943), nr. 2, p. 56.

cu fier și fiind-o cu adunare de părinți cuvioși». Activitatea desfășurată aci, îl face ca în anul 1814 să primească din partea lui Ioan Vodă Caragea, egumenia pe viață a acestei străvechi mânăstiri.⁶⁰⁰

Calitățile sale de bun chivernisitor îl impun în fața celor de atunci și încetul cu încetul — poate și cu sprijinul altora — pătrunde în ierarhia superioară a țării. Încă de pe când era stareț la Dealul este rânduit și arhimandrit al Mitropoliei. Prin anul 1801, fiind liber scaunul episcopal de Sevasta — al cărui titular era socotit ca un fel de vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei —, ochii tuturor s-au îndreptat către destoinicul arhimandrit, pe care-l socoteau vrednic a fi numit în acest post. Domnitorul Alexandru Moruzi cere patriarhului ecumenic Calinic (1801-1806) să dea cuvenitul ecdosis pentru această numire, ceea ce ecumenicul și face la 9 iulie 1801.⁶⁰¹ Primindu-se ecdosis-ul, alegerea canonică se face în luna august a aceluiași an, în urma căreia Dionisie este sfințit arhieru-episcop titular de Sevastia.⁶⁰²

Incepînd de acum, mai ales, deși era stareț la Dealul și apoi la Tismana, — o parte din timp și-o petrece la București, unde-și făcuse o casă cu paraclis în mahalaua Batiște —, ajutînd pe mitropolit în administrația eparhiei. Bunul său renume de priceput chivernisitor îl aduce — cît a stat în Capitală — și la conducerea epitropiilor bisericilor Batiște, Popa Ivașcu, Precupeții Noi, Visarion și poate și Sf. Ilie Gorgani.

Cam în acest timp, el se apropie de mișcarea de redeşeptare națională, intrînd în legătură cu conducătorii ei, romîni, ca și el. Interes deosebit arată viitorul mitropolit și față de școala lui Gheorghe Lazăr, de scurtă vreme deschisă în Capitală.

Curînd, în țară se formează un curent care cerea înlocuirea mitropolitului grec Nectarie cu unul român. Acesta, la începutul lui mai 1819, face paretisis. Indată voievodul Alexandru Șuțu poruncește boierilor divaniți să aleagă un alt vlădică.⁶⁰³ Aceștia, avînd probabil și asentimentul lui Pini, consulul general al Rusiei la Bucureșit,⁶⁰⁴ la 1 mai 1819, fac anafora către domn, arătînd că propun, «întru o glăsuire», în acest post pe chir Dionisie Sevastis, «ce iaste pămîntean». În aceeași zi — 1 mai 1819 — domnul, care, se spune, primise de la Dionisie o însemnată sumă de bani⁶⁰⁵ —, aprobă propunerea. Se cere și consimțămîntul patriarhului de Constantinopol și la 9 mai 1819, ecumenicul Grigorie (1818-1821) dă ecdosis pentru strămutarea lui Dionisie al Sevastiei în fruntea Mitropoliei Țării Romînești. După aceasta, la 20 mai același an, s-a făcut canonicasca sa alegere, după obicei,⁶⁰⁶ și astfel vlădica Dionisie ia în mîini cîrma Bisericii Țării Romînești.

La înscăunarea sa s-a roslit o cuvîntare întocmită de însuși Gheorghe Lazăr, profesorul școlii naționale de la Sfîntul Sava. Cu același prilej, a vorbit și ieromonahul Macarie, cunoscutul dascăl de cîntări.

Intr-o «proclamație» către țară, noul mitropolit promitea că va depune «toată osteneala pentru îmbunătățirea orînduieiilor dumnezeiești ale bisericilor, înfînțînd școală de teologie, de enciclopedie și de muzică în limba țării, ca să depărteze, întrucît se poate, întunericul ignoranței de la cler, care din nepăsare a ajuns acum pînă la dispreț»; că va conduce poporul «la îndreptarea moravurilor... după dumnezeieștile porunci»; că va da concurs în cele politicești, «întrucît mitropolitul țării are influență»; că va păstra «curata sinceritate» către consulul Rusiei, Pini, anunțîndu-i «abuzurile vătămătoare patriei»; că va păstra respect și recunaștință față de Rusia, care «apără și mintuiește poporul cel sărac de aici».⁶⁰⁷ Totodată el rînduiește ca hirotoniile să nu se mai facă pe bani, ca pînă atunci; ca în cler să fie primiți numai cei ce au învățat în școala de la mitropolie și ca preoții să se îngrijească a ține școli prin satele lor.⁶⁰⁸ Cum se vede, un întreg pro-

600. Pentru egumenia lui Dionisie la Tismana, vezi M. G. Regleanu, *op. cit.*, pp. 56-58.

601. *Condica Sfîntă*, pp. 314-316.

602. *Ibidem*, pp. 317-320.

603. *Ibidem*, pp. 420-422.

604. Andrei Oțetea, *Tudor. Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările romînești, 1821-1822*, București 1945, p. 129.

605. *Ibidem*, p. 225, n. 2.

606. Pentru aceste „formalități legale” ale numirii mitropolitului Dionisie, vezi *Condica Sfîntă*, pp. 321 și 422-434; C. Erbiceanu, *Viața și scrierile protosinghelului Naum Romniceanu*, în *Bis. Ort. Rom.*, XIII (1889-1890), pp. 672-674.

607. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, XIII (1889-1890), pp. 674-675.

608. *Ibidem*, p. 676.

gram de păstorie, pe care el n-a apucat însă a-l pune în aplicare, din pricina evenimentelor anului 1821.

Totuși, în scurta sa păstorie, vlădica Dionisie a găsit vreme să ajute școala lui *Gheorghe Lazăr* de la *Sfântul Sava* și pe cea de la *Măgureanu*, metohul Sfintei Mitropolii, să trimită bursieri să învețe în Apus și să dea la lumină câte o carte din lucrările Sfinților *Atanasie* și *Grigorie Teologul*.

Dar această activitate abia începută, este surprinsă de evenimentele lui 1821, când Tudor Vladimirescu s-a ridicat împotriva stăpînirii apăsătoare de atunci, cerînd drepturi și ușurări pentru «norodul» împovărat. În timpul acestei răscoale, mitropolitul Dionisie, — care era eterist⁶⁰⁹ —, n-a avut o comportare din cele mai onorabile, așa cum s-ar fi căzut unui simpatizant al partidei naționale. La începutul ei, el făcea parte din comitetul provizoriu de ocîrmuire a țării, instituit de *Alexandru Șuțu* la 15 ianuarie 1821, înainte de a muri. Acest comitet a căutat să stăvilească mișcarea lui Tudor. S-a cerut chiar lui Dionisie «o anatema scrisă împotriva lui Tudor și s-a pus pe capul lui un premiu de 500 piaștri».⁶¹⁰

Mai apoi însă, când Tudor se apropia de București și când mulți din boieri fug de teamă, vlădica Dionisie rămîne pe loc, hotărît, ca, împreună cu alții, să înduplece pe Tudor «a se trage din uritele lui lucrări». La intrarea acestuia în Capitală, mitropolitul Dionisie îl întâmpină și încearcă a-l convinge că mișcarea începută nu și-ar avea rostul și că ar fi mai bună o împăcare cu Ipsilanti. Toate acestea au făcut poate pe Tudor să trateze cu boierii rămași în Capitală, ajungîndu-se la un acord.

Mai apoi însă, vlădica Dionisie s-a arătat favorabil mișcării și împreună cu episcopii de *Buzău* și *Argeș* și alți boieri, dau încredințare printr-un act, că «pornirea dumnealui slugerul Tudor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare, și norodului spre ușurință, pre care, ca și pre unul de binele țării voitor, și de trebuință obștei norodului, l-au primit toată politia Bucureștilor cu drag și brațe deschise. Drept aceea și ne jurăm din parte-ne, sub aceste iscălituri,... că niciodată nu vom cugeta împotriva vieții și cinstei dumnealui și ne vom uni pentru toate bunele cugetări; cite se vor chibzui între dumnealui și toți cei uniți cu dumnealui printr-aceste iscalituri».⁶¹¹

Către începutul lunii aprilie 1821 însă, s'vonindu-se că se apropie turcii, vlădica Dionisie și alți boieri au vrut să fugă din țară, dar Tudor i-a oprit, închizîndu-i la *Belvedere*. Aici ei rămîn pînă la 14 mai, când sînt eliberați și trimiși sub escortă la *Tîrgoviște*. Purtat de acolo spre *Cîmpulung*, mitropolitul Dionisie reușește să fugă la *Brașov*, părăsind astfel pe Tudor Vladimirescu într-un moment din cele mai grele. În Ardeal, el va zăbovi un timp mai îndelungat.

În vara anului 1822, vremurile se liniștesc, iar în țară turcii restabilesc domnia pămînteană, dînd tronul lui *Grigorie Ghica* (1822-1828). Acest nou voievod nu se găsea în raporturi tocmai bune cu mitropolitul fugar. Totuși l-a chemat de trei ori să vină să-și reia scaunul. Vlădica Dionisie refuză însă întoarcerea, motivînd că e bolnav. Domnitorul, nevoind a lăsa multă vreme turma fără păstor, cere și obține de la patriarhul ecumenic ecdozis pentru alegerea unui alt mitropolit.

Cînd, în anul 1823, aceasta a fost lucru înfăptuit, mitropolitul Dionisie n-a mai conținut cu protestele atît la cei din țară, cît și pe la străini, plîngîndu-se că este înlăturat pe nedrept. Protestele sale nu s-au luat în seamă, căci erau lipsite de temei, alegerea urmașului său făcîndu-se cu paza tuturor formelor canonice și legale.

După cîțiva ani de ședere la Brașov, vlădica Dionisie vine în țară. În anul 1827 i s-a dat din nou egumenia mînăstirii *Dealul*, «spre întîmpinarea cheltuielilor casei sale». La conducerea acestui sfînt lăcaș rămîne timp de aproape patru ani, petrecînd uneori în București, unde avea casă proprie în mahalaua Batiște, pe strada ce-i poartă azi numele. Aici, în această casă, l-a prins moartea în ziua de 9 februarie 1831, fiind adus și înmormîntat «în lăuntru bisericii Sfintei Mitropolii».

Chipul său se află într-un tablou al Mînăstirii *Căldărușani*, după care s-a făcut o copie, păstrată azi în palatul patriarhal din București.

609. Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 263.

610. *Ibidem*, p. 159.

611. *Ibidem*, pp. 236-237.

GRIGORIE DASCĂLUL (8 ianuarie 1823—22 iunie 1834).

Mitropolitul Dionisie, nevoind să se întoarcă în țară, domnitorul Grigore Vodă Ghica, a purces la alegerea unui nou vlădică. -

În acest scop, la 4 ianuarie 1823, adună divanul, cu «*voie de a alege alt mitropolit*». Cei 25 divaniți prezenți se opresc asupra ierodiaconului Grigorie de la mănăstirea Căldărușani, pe care-l aprobă pînă la urmă și domnul.

Noul mitropolit s-a născut în București la anul 1765, trăgîndu-se «*din părinți pămînteni și de bun neam*», și numindu-se ca mirean Gheorghe. În tinerețe a învățat carte la școala de la Sfîntul Sava, ajungînd să cunoască «*limba grecească, latinească, românească, teologia și alte științe*». Acum se împrietenește cu călugărul moldovean Gherontie, trimis la această școală de vestitul stareț Paisie de la Neamț.

Sfîrșind școala, tînărul Gheorghe se duce cu prietenul său la Mănăstirea Neamț, unde, mai apoi, a fost tuns în monahism de însuși Paisie, dîndu-i-se numele Grigorie. Totodată el intră sub ascultarea duhovnicească a lui Gherontie, cu care chiar de atunci începe a trudi în cîmpul muncii cărturărești, tîlcuind din grecește felurite cărți ziditoare de suflet. În acest timp, mitropolitul Dositei Filitti al Ungrovlahiei cere de la Neamț «*doi părinți procopsiți la tîlcuirea sfîntelor cărți după elinie*», fiindu-i necesari pentru tipografia Mitropoliei. Conducerea Mănăstirii Neamț sorocește în această ascultare pe cei doi monahi Gherontie și Grigorie, pe care în 1796 îi și găsim în București. Trei ani mai tîrziu tipăreau în acest oraș prima lor lucrare: *Cartea folositoare de suflet*, urmată în 1801 de un *Chriacodromion* și de îndreptarea și tîlmăcirea altora. Totodată Grigorie e însărcinat de mitropolitul Dositei Filitti să îngrijească și de biblioteca Sfintei Mitropolii. În anul 1802 Grigorie și Gherontie erau la Mănăstirea Neamț, iar între anii 1803-1806 ei, la îndemnul lui Veniamin Costache, ajuns mitropolit al Moldovei, dau la lumină mai multe cărți de teologie, necesare seminarului ce se deschisese la Socola.

Către sfîrșitul anului 1812, cei doi prieteni, împreună cu alți călugări pornesc spre Sfîntul Munte, întru închinăciunea «*sfîntelor mînăstiri celor de acolo și întîlnirea cu părinții cei cuvioși pentru folosul sufletului*». La întoarcere, aproape de orașul Filipopol sînt prădați de tîlhari și chinuiți, ceea ce a pricinuit moartea lui Gherontie. Grigorie ajunge în țară, iar după șapte ani se duce de aduce și oasele fericitului său stareț duhovnicesc Gherontie, pentru a le îngropa undeva în pămîntul patriei.

Între anii 1814-1817, Grigorie petrece la Mănăstirea Neamț, lucrînd mai ales la imprimarea unor cărți tîlmăcite în românește de ieromonahul Gherontie, prietenul său.

După aceasta vine la București, unde cu îngăduința lui Iosif episcopul Argeșului, se așează la mănăstirea Antim. Prin acest ierarh, el cunoaște acum și pe mitropolitul Nectarie, care încearcă să-l facă protosinghel al mitropoliei. Grigorie însă se retrage la Mănăstirea Căldărușani, ducîndu-și mai departe munca sa cărturărească. Aici petrece și în timpul evenimentelor turburi din anul 1821.

După potolirea acestor vremi, Grigorie Ghica, noul domn pămîntean, la 4 ianuarie 1823, adună divan cu porunca de a alege mitropolit. Divaniții au propus pe Grigorie arhimandritul de la Argeș, Teoclit ieromonahul și Grigorie ierodiaconul — ultimii doi aflați atunci la Căldărușani —, iar domnul s-a oprit asupra ierodiaconului Grigorie, care «*i-a fost mai bine recomandat*».

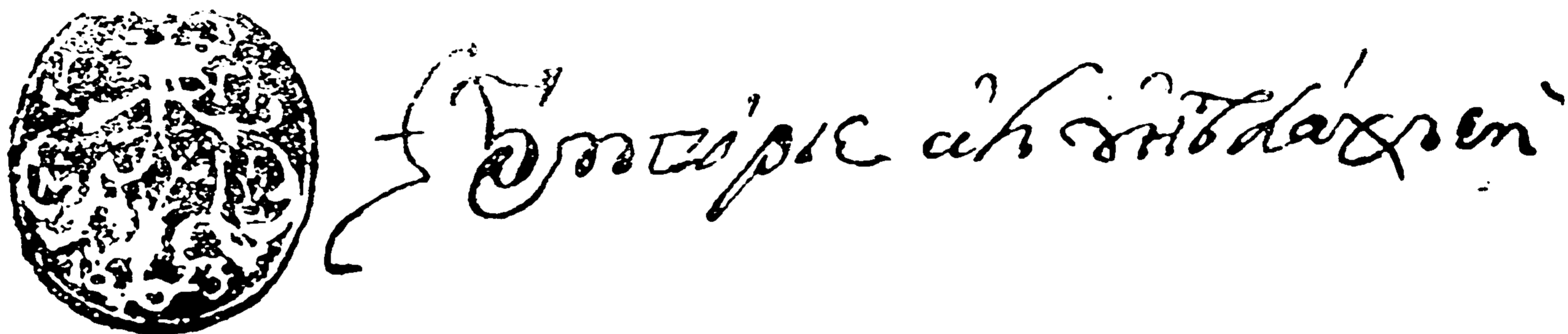
A doua zi, 5 ianuarie, el îl și aduce la curte și, convingîndu-se de «*vredniciile sufletesti*» ale lui, la 8 ianuarie 1823, așterne pe anaforaua divaniților următoarea întărire: «*...urmînd așa dar cugetului nostru, după a creștineștii datorii și fără cîtuși de puțină părtinire, am găsit a provovavisi la acest arhipăstoresc scaun al Mitropoliei Valahiei și duhovnicesc păstor al norodului din această de Dumnezeu păzită țară pe Grigorie ierodiaconul*». ⁶¹² La 9 ianuarie 1823, Grigorie a fost hirotonit ieromonah și ridicat la rangul de arhimandrit. În seara aceleiași zile i s-a făcut ipopsifierea, «*adică s-a săvîrșit slujba de alegere canonică-bisericească*», iar a doua zi, 10 ianuarie, a fost hirotonit arhieru de către patru ierarhi aflați atunci la București. În ziua următoare — 11 ianuarie — a fost investit de voievodul Grigore D. Ghica și apoi, cu ceremonialul îndătinat, instalat în scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei.

612. C.N.T., *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, 1927, p. 13 ; Preotul Niculae M. Popescu, *Viața și faptele părintelui Grigorie Dascălul Mitropolitul Țării Românești (1765 — 22 iunie 1834)*, București 1942, p. 16.

Păstoria lui începe în vremuri destul de grele, dar pînă la urmă, el le va birui. Completează mai întîi — în 1823 — scaunul episcopal de la *Argeș*, aflat vacant, cu *Grigorie Rîmniceanul*. Același lucru face în 1824 cu episcopia Rîmnicului, unde trimite pe *Neofit*, iar în 1825 cu *Buzăul*, căruia îi dă episcop pe *Chesarie*, economul Mitropoliei. Astfel toate eparhiile țării erau acum conduse de romîni.

Vlădica Grigorie a purtat grijă clerului de mir, pe care dorea să-l vadă cît mai bine pregătit. A oprit hirotoniile în afară de hotarele țării, cerînd ecumenicului ajutor întru aceasta. A oprit pe protopopi să mai ia dări de la preoți, în afară de cea legiuită pentru școale. S-a îngrijit de școli și a pus stăruință pentru înființarea de seminarii pe la eparhii. A căutat să aducă pe adevăratul făgaș viața călugărească din țară, punînd stareți romîni prin mînăstiri și luptînd să le scoată din datoriile cu care le împovăraseră străinii. Reglementează situația mînăstirilor închinete, înființînd o casă a mînăstirilor.

Cu toate ocupațiile sale, vlădica Grigorie n-a stat departe de mișcarea culturală din țară, ci oricînd a avut răgaz a tîlmăcit și a tipărit felurite cărți de teologie și a ajutat — în 1828 — pe *Pătru Sapunov* să tipărească, la București, cel dintîi *Noul Testament* în limba bulgară.

Pecetea și iscălitura mitropolitului Grigorie Dascălul

Acest an — 1828 — era sortit însă să întrerupă oarecum activitatea vlădică Grigorie, căci, chiar spre începutul său, izbucnește un nou conflict între ruși și turci. Curînd după aceasta, mitropolitul Grigorie, lăsat caimacam⁶¹³ de voievodul *Grigorie D. Ghica*, fugit la 28 aprilie 1828, din țară, ajunge în conflict cu stăpînirea și cu parte din boieri, fie din pricina spinoasei probleme a mînăstirilor închinete, fie că nu s-a învoit la așezarea de noi dări, angarale și podvezi asupra preoților și a poporului, fie, în sfîrșit, precum însuși spune, că n-a consimțit la adunarea dării cîrjii de la preoți pentru a se acoperi cheltuielile făcute de o nepoată a lui *Barbu Văcărescu*, măritată cu *Bagration*. Acestea au dus la scoaterea lui din scaun și trimiterea, în ziua de 10 februarie 1829, în surghiun. Aici, departe de păstoriții săi, petrece vlădica Grigorie timp de aproape trei ani, comunicînd doar prin scris cu episcopul *Neofit al Rîmnicului*, rînduit de stăpînire ocîrmuitor al Mitropoliei, pe care-l povățuia cum să conducă eparhia sa și ce deslegare să dea unor probleme ce se puneau.

Către sfîrșitul anului 1831, deabia, generalul *Kiseleț*, la stăruința întregii obști valahe, obține de la cei în drept întoarcerea mitropolitului Grigorie în patrie. La 12 ianuarie 1832 el păsărește *Chișinăul*, ajungînd la 15 ale lunii la *Iași*, unde mitropolitul *Veniamin Costache* i-a făcut o «cuvîncioasă primire..., potrivit cu rangul și pilduitoarea (sa) evlavie». După o săptămîină de călătorie, la 23 ianuarie, era la *Focșani*, unde zăbovește cîteva zile. Ajuns la *Buzău*, vlădica Grigorie trebuie să rămînă aci mai bine de un an, deoarece, din rațiuni politice, stăpînirea a socotit că nu este prudent să meargă deadreptul la București să-și reia scaunul. Dușmanii săi reușiseră și de astădată să-l oprească a veni în mijlocul păstoriților săi.

În timpul șederii sale la Buzău, potrivit dispozițiilor date de *Kiseleț*, i s-a trimis «*pensia care i-a fost dată de mitropolie*» și i s-au făcut «*toate ușurințele și înlesnirile posibile*». Cît a zăbovit în acest oraș, el s-a ocupat cu tîlmăcirea și tipărirea de cărți, în tiparnița ce a înființat acum aici.

Această încordată trudă însă, precum și suferințele trupești și sufletești l-au adus aproape de o totală sleire a puterilor fizice, ceea ce l-a făcut poate să-și ceară strămu-

613. Vezi Preotul Niculae M. Popescu, *Grigorie al Ungrovlahiei locșitor de domn (1828)*, în rev. *Apostolul*, an. V (1928), pp. 207-208.

tarea în Mînăstirea Căldărușani. Generalul Kiselei îngăduie aceasta și la 13 aprilie 1833, vlădica Grigorie pornește spre mînăstirea, de care-l legau atîtea amintiri.

Aici, la Căldărușani, rămîne mai bine de patru luni, în care timp e vizitat, în repetate rînduri, de *Barba Știrbei vel logofătul treburilor bisericești*, cu misiunea de a-i cere părerea asupra prevederilor de ordin bisericesc înserate în *Regulamentul Organic*, de curînd aprobat. După aceasta, la 22 august 1833, la poftirea generalului Kiselef, vlădica Grigorie, după o lipsă de peste patru ani și jumătate, își reia scaunul mitropolitan.

Reluînd cîrma bisericii strămoșești, mitropolitul Grigorie a început din nou a purta grijă de buna organizare, mai ales a mînăstirilor și învățămîntului, pentru care a făcut cîte un proiect de regulament.

În primăvara anului 1834, el a purces la reparația Catedralei mitropolitane, pe care însă n-a mai ajuns s-o și termine, căci sleit de puteri s-a mutat către Domnul în ziua de 22 iunie 1834. Avea acum 69 de ani și de curînd pusese în tipar *Viețile Sfinților*.

După rînduială, rămășițele sale pămîntești au fost așezate pe scaun și apoi cu mare alai, «*purtate de preoți pe sub dealul mitropoliei*», fiind duse și îngropate într-un «*mormînt voltitu în coasta bisericii, de partea stîngă, afară la picătura streășinei*». La îngropare a rostit cuvînt de proslăvire a vieții și faptelor vlădicăi Grigorie Dascălul, episcopul *Ilarion al Argeșului*.

Cu prilejul morții sale, *Grigore Andronescu* scrie în însemnările sale: «*1834, iunie 23, au răp(osat) în Domnul preaosfinția sa părintele mitropolit Grigorie. Domnul Dumnezeu să-l odihnească, iar noi să-i avem blagoslovenia. Acest arhereu s-au adus din chinovionu al Căldărușanilor de Măriia sa Grigorie Ghica Vodă și s-au așăzat mitropolit, fără a-i lua vreun ban, încă i-au făcut și haine. Sfinția Sa în toată vremea păstorii sale, s-au arătat foarte cuvios, luminînd neamul cu multe bisericești cărți, se au talmăcit, milostiv foarte, încît cu totul au fost neiubit(tor) de bani, smerit. Moartea i-au fost ușoară. Pă acest păstor am văzut și eu așăzat în scaun, cu mi(tra) arhieratica, cu sf. evanghelie și sf. cruce. Am adus și fii-mieu Costea de i-au luat blagoslovenia, Milostivul Dumnezeu să ne dea asemenea alt păstor*». ⁶¹⁴

La 7 ani de la moarte, «*potrivit rînduiei călugărești*», i s-au desgropat oasele și i s-au dus la Mînăstirea Căldărușani, de unde, în 1823, el plecase spre Mitropolie pe jos. Aici ele au fost așezate în gropnița mînăstirii, la un doc cu ale celorlalți călugări. Pe teasta lui stă scris de la dezgropare: «*Acest cap este al preasfințitului nostru mitropolit Grigorie al treilea..., au răpost întru Domnul cu pace, la leatu 1834*». ⁶¹⁵

Chipul vlădicăi Grigorie, reprezentîndu-l mort și învesmîntat cu odăjdiile arhieresti, se află într-un tablou din palatul patriarhal, copiat de pe unul, ce s-ar afla la Mînăstirea Căldărușani. O altă copie de pe acest tablou se găsește la Mînăstirea Neamț. ⁶¹⁶

NEOFIT (29 iunie 1840—27 iulie 1849).

După moartea mitropolitului Grigorie Dascălul, probabil din pricina situației politice din țară, scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei a rămas neocupat timp de șase ani. Pentru purtarea de grijă a treburilor ei, «*cinstitul sfat*» a instituit o «*ocîrmuire*», alcătuită din episcopii țării, adică: *Neofit al Rîmnicului, Chesarie al Buzăului și Ilarion al Argeșului*. În august 1834 această «*ocîrmuire*» este întărită de noul domnitor *Alexandru Ghica* (1834-1842), în vremea cînd el se afla încă la Giurgiu, în drum spre Capitală. «*Ocîrmuirea*» aceasta conduce Mitropolia vreme de șase ani, în care timp, ea, în afară de alte lucrări obișnuite de administrație, pune în aplicare prevederea *Regulamentului Organic*, privitoare la învățămîntul religios, deschizînd seminarii pe la eparhii în anii 1836-1837 și termină — în anul 1839 — reparațiile, ce vlădica Grigorie începuse să facă bisericii mitropolitane.

614. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, pp. 69-70.

615. Preotul Niculae M. Popescu, *Viața și faptele părintelui Grigorie Dascălul*, pp. 31-32.

616. Pentru mitropolitul Grigorie Dascălul, să se vadă: I. Cureleanu, *Grigore Miculescu, Mitropolitul Ungro-Vlahiei (1823-1834)*, București 1898; C. N. T., *Mitropolitul Grigorie IV, al Ungro-Vlahiei*, 1927; Preotul Niculae M. Popescu, *Viața și faptele părintelui Grigorie Dascălul, Mitropolitul Țării Românești*, București 1934; revista *Biserica Ortodoxă Română*, LII (1934), nr. 5-6, număr festiv închinat mitropolitului Grigorie Dascălul la împlinirea a 100 de ani de la moarte.

În vara anului următor, 25 iunie 1840, voievodul *Alexandru Ghica* se hotărăște să pună capăt acestei situații și dispune alegerea unui mitropolit. La alegerile ce s-au făcut, a reușit episcopul de Rîmnic, *Neofit*. Despre acesta, fratele său, paharnicul *Alexandru Geanoglu Lesviodacs* spune că a fost «*pămîntean născut în București în anul 1787, ianuarie 1*»,⁶¹⁷ iar același *Grigorie Andronescu*, în prețioasele sale însemnări, precizează că el era fiu de stolnic — numele nu i-l dă — «*de la Radu Vodă din mahala*», fiind însă «*de fel grec, dar născut aici*».⁶¹⁸ Arhimandritul *Chiriac Rîmniceanul Caloian* afirmă că era «*grămăticul părintelui Galaction proin bucureștean*»,⁶¹⁹ ceea ce arată, desigur, legături între el și acest episcop de Rîmnic, cărui mai apoi îi va lua locul.

S-a călugărit înainte de 1818, căci acum e hirotonit *ierodiacon*. În martie 1824 e făcut *ieromonah*, iar la 5 aprilie același an *arhimandrit*. Știa grecește și franțuzește.

La 18 aprilie 1824 este ales *episcop al Rîmnicului* și după facerea legiuitelor și canonicelor formalități în ziua de 20 aprilie, este hirotonit *arhieru* de mitropolitul *Grigorie Dascălul*, cu alți trei ierarhi aflați atunci în București.⁶²⁰ La începerea păstoriei, el găsește episcopia îngropată în datorii, din care deabia a putut achita o mică parte.

În ianuarie 1829, după scoaterea și surghiunirea mitropolitului *Grigorie Dascălul*, episcopul *Neofit* este însărcinat de ștăpînirea de atunci a țării să ocîrmuiască și Mitropolia Ungrovlahiei. În această situație, el se menține pînă în august 1833, cînd vlădica *Grigorie* revine în scaun. În acest timp a condus Mitropolia, sfătuiindu-se, prin scris, cu mitropolitul *Grigorie*, la orice faptă mai de seamă. La întocmirea *Regulamentului Organic*, tot din îndemnul vlădicăi *Grigorie*, a vegheat ca prerogativele canonice ale Mitropoliei să fie întru totul respectate.

La scurtă vreme după moartea mitropolitului *Grigorie*, printr-o scrisoare către generalul *Kiselef*, *Neofit* își arăta dorința de a-i lua locul. Aceasta însă nu s-a putut face acum, el trebuind să mai aștepte șase ani.

La 22 iulie 1834, *Neofit* a citit în mitropolie cartea «*Mării Sale Alexandru Dimitrie Ghica, cu copriindere către episcopi și boieri, că s-au orînduit domn al țării... și că este incredințat că să va primi dă că(tre) compatrioți cu bucurie ca un fiu al patriei...*».⁶²¹ Cu ajutorul acestui voievod, el și ceilalți «ocîrmuitori» vor termina, în 1839, reparațiile de la mitropolie, începute în anul 1834. Și tot *Alexandru Ghica* voievod este acela, care, la 25 iunie 1840, cere *Departamentului Credinței* să se îngrijească de alegerea mitropolitului. După ce, potrivit prevederilor *Regulamentului Organic*, s-a întocmit și votat o lege «*pentru formula alegerii mitropolitului*», la 29 iunie 1840, a fost strînsă *Extraordinara Obștească Adunare* a țării, care cu 49 de glasuri din 76 prezente, a ales mitropolit al Ungrovlahiei pe episcopul de Rîmnic, *Neofit*. În aceeași zi, domnul îl întărește și totodată se cere ecumenicului actul de confirmare, care sosește abia spre sfîrșitul lui Iulie,

617. Pah. *Alexandru Geanoglu Lesviodacs, Istorie bisericească pre scurt*, p. 416.

618. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, pp. 82-83.

619. C. Erbiceanu, *Cîteva notițe privitoare la Tudor Vladimirescu*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXVII (1903-1904), p. 191

620. Arhiva Sfîntului Sinod, *Al doilea Condică pentru alegerile și hirotoniile arhieresti cu incepere de la l(eat) 1823 Ghenarie*, ff. 5-8. În legătură cu această a doua Condică Sfîntă a Mitropoliei, transcriem aci următoarea însemnare a mitropolitului *Neofit*, asternută pe verso-ul primei ei file; căci ea privește istoria acestui însemnat document, legat de trecutul primei instituții bisericești din țară: „*Condică de la l(eat) 7176 de alegerile și hirotoniile arhieresti urmașe la Sf. Mitropolie a Ungro-Vlahiei pînă la l(eat) 1820 în curs de... ani, fiindcă atunci să și umpluse foile de scris, precum într-însa se vede, la l(eat) 1823 s-au făcut alta, care condică fiindcă am găsit-o mică, proastă și nepotrivită de o asemenea trebuință, Noi am socotit de neapărată trebuință și cuviință ca să se facă alta mai mare de potriva și măsura celei vechi; și așa s-au făcut și această al doilea Condică, precum să vede, în care s-au prescriș toate alegerile și hirotoniile din condica cea mică urmată de la l(eat) 1823, Ghenarie pînă la l(eat) 1843 octomvrie, trecîndu-să și din ecdosisile patriarhicești și alte acturi ce s-au socotit de trebuință precum înlăuntru să arată: toate protocolite de însuși Noi, ca de acum înainte într-această condică să treacă orice alegeri și hirotonii arhieresti să va mai face după vremi la Sf. Mitropolie de aici. Iar pomenitele două condici vechi adică, cea din l(eat) 7176 și cea din l(eat) 1823 împreună cu aceasta s-au pus toate într-acest toc ca să stea în păstrare la eclisiarhia sf. mitropolie.*

† *Neofit Mitropolitul Ungrovlahiei*“.

Pe prima față a acestei file este însemnarea următoare: „*Această condică s-au făcut în anul de la Hs. 1844, domn al țării fiind Măria sa Gheorghe Dimitrie Bibescu Vvd., iar mitropolit al scaunului mitropoliei Ungrovlahiei Prea Sfinția Sa Părintele Neofit fostul episcop al sfintei Episcopii Rîmnicul. Și s-au scris această condică de mine supt iscălitul secretar al Sf. Mitropolii, paharnic Iordache Zosima I-ii*“.

621. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, p. 70.

citindu-se în mitropolie, în a 28-a zi a acestei luni. Încăunarea sa ca mitropolit se făcuse încă de la începutul ei.⁶²²

Ca mitropolit, Neofit a intrat în corespondență cu conducerea statului rus, criticînd adesea actele guvernului de la București, pentru care lucrul domnitorii adesea i-au «chemat luarea aminte», și a căutat să soluționeze, fără succes deplin însă, problema — de mult timp în discuție — a mînaștirilor închinat. A ajuns la neînțelegere cu voievodul *George Bibescu*, pentru că nu i-a îngăduit să divorțeze, ca să poată intra într-o nouă căsătorie. Din această pricină, domnitorul, în anul 1847, a făcut să se voteze o lege, privitoare mai ales la controlul folosirii veniturilor bisericești, în care de acum avea să se amestece, oarecum și Statul.

Sfîrșitul păstoriei sale cade în vremurile încă turburi din anul 1849, ce au urmat revoluției dn 1848, în timpul căruia vlădica Neofit s-a arătat destul de nehotărît. Dacă la 15 iunie 1848, pe *Cîmpia Libertății* din dealul *Filaret* depunea jurămînt pe noua constituție și a doua zi accepta să intre — ca președinte — în guvernul provizoriu, care avea să aplice prevederile acestei constituții, apoi, spre sfîrșitul aceleiași luni, se arată potrivit stării instaurate în țară. Din cercurile sale se răspîndește șvonul că vin armate străine să înăbușe revoluția. Panica își face loc; guvernul provizoriu fuge la Tîrgoviște. Președintele său, mitropolitul Neofit, călcîndu-și jurămîntul, rămîne în Capitală, anunțînd poporului că «rebeliștii» au fugit din București. Numește o locotenență domnească și eiberează pe coloneii reacționari, Odobescu și Solomon.

A doua zi însă, — 30 iunie —, populația Capitalei se ridică din nou, alungă locotenența și formează un guvern interimar pînă la întoarcerea celui provizoriu de la Tîrgoviște. Aceasta face ca vlădica Neofit să se vadă pus în situația de a retracta cele afirmate în ajun, vestind în scris poporului, că «*ceea ce s-a obștit ieri la 29 ale acestia, supt iscălitura noastră, făcînd guvernul provizoriu rebel și altele, astăzi după dorința poporului român o refuzăm cu desăvîrșire*» și că din nou jură pe constituție «*că nu vom călca-o sub orice sacrificiu din parte-mi*».⁶²³

După înăbușirea revoluției, în timpul căreia cum se vede, atitudinea mitropolitului Neofit fusese cît se poate de șovăelnică, prestigiul său este cu totul scăzut.

În afară de aceasta, el era tulburat sufletește și din pricina plîngerilor ce i se adresa sau de «amploaiații» Mitropoliei și ai seminarului, cărora, în cursul anului 1848, nu li se plătiseră lefurile.

În o asemenea stare sufletească, plină, cum însuși spune, de «*moralicești supărări*», el cere patriarhului ecumenic să-i primească demisia, căci este bolnav. Patriarhul însă întîrzie. Fără a mai aștepta rezultatul cererii sale, — sub pretext că merge să-și caute sănătatea la băile din ostrovul din Marea Marmara —, el pleacă la Constantinopol, unde ajunge la 12 iulie 1849.⁶²⁴ Văzînd că totuși ecumenicul nu se grăbește, vlădica Neofit, la 27 iulie 1849, își îndreaptă paretisis-ul către *Barbu Știrbei*, noul domn al Țării Romînești (1849-1856), apoi, după 15 august același an, se întoarce acasă.⁶²⁵

În actul de demisie al arată că sînt 37 ani de cînd slujește bisericii Țării Romînești și peste 20 de cînd se află slujind Mitropoliei, întîi ca ocîrmuitor, apoi «*de la leatul 1840, de sînt 9 ani și ca mitropolit*», purtînd, «*pe lîngă sarcina casei și a eparhiei, și greutățile celalalte, ce sînt legate (de ea) după vechile orînduieli și obiceiuri ale țării*». Mai departe vlădica Neofit înfățișează pricinile ce-l fac a-și da demisia, scriind: «*În care această vreme am avut a mă nevoi și a mă lupta cu mai multe și felurite împrejurări și întîmplări, și, pe deoparte, din neîncetate osteneli ce am cercat, aflîndu-mă și din fire de o natură slabă, iar pe de alta ajungînd și la o vîrstă înaintată în bătrînețe; și din aceste pricini văzîndu-mă de la o vreme încoace cuprins și pătîmind totdeauna de boale cronice netămăduitoare, ce m-au slăbănogit cu totul (precum de obște este știut compatrioților mei) și pe care le cunosc ca o piedică la împlinirea sfintei datorii a unui mitropolit al țării*». Mai apoi, el continuă: «*După o chibzuire din parte-mi, urmată de mai multă vreme, mă simț*

622. *Condica Sfintă*, II, ff. 17-32.

623. Pentru toate acestea, să se vadă: C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru secolul al XIX-lea*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXIX (1905-1906), pp. 633-639, 641-642; N. Popescu-Doreanu, *Niculae Bălcescu și revoluția de la 1848*, București 1948, pp. 80 sq.; Mihail Roller, *1848 în Principate*, București 1948, pp. 21 sq.

624. Vezi rev. *Bis. Ort. Rom.*, XXIX (1905-1906), p. 741. Amintim că în 1843 Neofit era la Brașov, în căutarea sănătății sale, destul de șubredă.

625. Cf. *Ibidem*, pp. 741-742.

și mă văd în neapărată nevoie a cere ușurarea de această grea sarcină a Sfintei Mitropolii, ca să nu-i pricinuim vreo vătămare, starea sănătății mele cerînd a-mi petrece rămășița vieții într-un unghiu al patriei mele în liniște, fără să mai am atîtea îndeletniciri bîntuitoare trupesti și moralicești, și a mă îngriji pe cit îmi va fi cu putință, după datoria legeri, pentru sfîrșitu-mi».

Înainte de a lua această hotărîre, mitropolitul Neofit s-a sfătuit cu patriarhul Țarigradului, «chiriarhul meu», unde «m-am aflat venit pentru căutarea sănătății». În sfîrșit el arată că dă acest paretisis de bună voie, din scaunul Ungrovlahiei, nu și din arhierie, rugîndu-se să-i fie primit, iar lui «spre mîngîiere și spre întîmpinarea neapăratelor trebuințe ale vieții i ale oamenilor cu care urmează să mă slujesc (pre cit milostivul Dumnezeu îmi va mai hărăzi viața) potrivit cu caracterul ce am purtat în societate, neputîndu-se a mi se da vreo mînăstire din cele de al doilea mînă, precum au avut și alți procatohi ai mei, după depărtare-le din mitropolie», să i se lase asupra-i «mînăstirea Aninoasa din județul Muscelului, ce este metoc al Sfintei Mitropolii, cu veniturile averilor» ei, căci el a slujit Mitropolia «întru toate cu destulă strădanie, în diastimă de 20 de ani trecuți». ⁶²⁶

Domnitorul Barbu Știrbei îi primește demisia, care în ziua de 15 august 1849 este în mod oficial anunțată tuturor preoților și monahilor — prin protopopi și stareți — cu porunca de a nu-l mai pomeni la sfintele slujbe. ⁶²⁷

Se pare că cererea sa de a i se da pe seamă Mînăstirea Aninoasa nu i s-a împlinit, pentru că el înainte de moarte și-a avut locuința la biserica Icoana din București. Aici, în noaptea de vineri spre sîmbătă — 13/14 ianuarie 1850 — a murit, fiind înmormîntat la mitropolie. Următorul fragment din adresa, cu care, la 14 ianuarie 1850, Sfînta Mitropolie anunța Logofeției Treburilor Bisericești, decesul vlădicăi Neofit, ne lasă să înțelegem toate acestea: «... Preaosfinția Sa fostul mitr(opolit) Neofit s-au dat obștescul sfîrșit, precum este cunoscut cinstitei Logofeții, astănoapte între 13 și 14 ale curgătoarei luni, ... înmormîntarea s-au chibzuit a să face poimîine luni la 16 ale curgătoarei la 11 ceasuri europienesti de dimineață aici la Sfînta Mitropolie, unde are a i să săvîrși și slujba înmormîntării». ⁶²⁸ I s-a făcut «țeremonia arhieriască la înmormîntare», poftindu-se, prin Logofeție, «persoanele de vază», care voiesc a lua parte la slujba prohodirii.

După ce a fost adus cu alai la mitropolie, locuința sa de la biserica Icoanei s-a sigilat, apoi, la 4 februarie 1850, s-a «catagrafisit» toată zestrea rămasă de la el. Parte din lucruri au fost vîndute la mezat, acoperindu-se — cu banii luați — unele datorii, ce nu-și putuse achita cît a fost în viață, precum și parte din salariile «amploiaților» Mitropoliei, neachitate în anul 1848. Altă parte din lucruri, împreună cu niște bani, au fost reclamate de «paharnicu Alecu Lesviodacs și serdaru Ștefan Borănescu, cel dintii ca frate și cel de al doilea ca nepot al răposatului mitropolit Neofit». ⁶²⁹

Corespondență, în legătură cu «rămasurile» vlădicăi Neofit și cu jalbele celor cărora avea să le întoarcă bani sau oarecari lucruri, s-a purtat mulți ani după moartea sa. ⁶³⁰

La Mitropolia din București, unde a fost îngropat, nimic nu mai arată unde i-a fost mormîntul și nici piatra pusă deasupra — dacă i s-a mai pus — nu s-a aflat pînă acum.

Chipul vlădicăi Neofit se află în două tablouri din epocă, păstrate azi în palatul patriarhal din București.

NIFON (14 septembrie 1850—5 mai 1875).

Urmașul mitropolitului Neofit a fost mitropolitul Nifon. Acesta era bucureștean, din mahalaua Oțetarilor, fiind născut în anul 1789. Părinții săi se numeau Rusailă și

626. Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 97 (fost 92/1849), (Paretisisul preaosfinției sale pâr(intelui) Mitropolitul Neofit), f. 86; Condica sfîntă, II, ff. 40 v-42. Rev. Bis. Ort. Rom., XXIX (1905-1906), pp. 742-746 (cu textul demisiei).

627. Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 96 (f. 25/1849) (Dellă pentru darea în cunoștință a dimisiei fostului mitropolit Neofit), f. 1.

628. Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 99 (f. 18/1850) (Incetarea din viață a preaosfinției sale fostului mitropolit Neofit), f. 1.

629. Ibidem, f. 48.

630. Să se vadă: Dosarul nr. 99, aci amintit (passim). Pentru alte momente din viața sa, vezi Arhiva Sf. Mitropolii, dosarele nr. 91, 92, 94, 95 și 98.

Aposta și erau macedoneni, ocupându-se cu blănăria. Ca mirean s-a chemat *Nicolae* și a învățat atîta carte cîtă se putea prinde pe atunci de la un dascăl de biserică. Mai apoi, prin lecturi personale, el și-a mai îmbogățit cunoștințele.

În anul 1809 intră în monahism, — luîndu-și numele *Nifon* —, la Mînăstirea *Cernica*, de unde curînd trece în serviciul Mitropoliei din București. Aici e hirotonit *diacon*, iar la 25 decembrie 1826, *preot*, de către mitropolitul *Grigorie Dascălul*. La 1 februarie 1827 pleacă la *Rîmnic*, unde episcopul *Neofit* îl face *econom al episcopiei*, iar la 6 decembrie același an, *protosinghel*. Prin anul 1835-1836 a fost cinstit cu rangul de *arhimandrit*, iar la 19 decembrie 1839 i se încredințează și *stăreția Mînăstirii Cozia*.

În anul 1841 mitropolitul *Neofit*, fostul episcop de *Rîmnic* îl aduce iarăși la București și-l face *vicar al Mitropoliei*, păstrîndu-și însă și egumenia *Coziei*.

La 24 octombrie 1843 — după ce patriarhul ecumenic a trimis canonicescul *ecdo-sis* —, arhimandritul *Nifon* este hirotonit *arhieru* de mitropolitul *Neofit* și arhieriei *Constandie al Sirmiului și Athanasie Palmiras*,⁶³¹ dîndu-i-se titlul de *Sevastis*, purtat, de obicei, de vicarii Mitropoliei de cîtăva vreme încoace.

La *București* rămîne pînă în anul 1848, cînd din nou este trimis la *Rîmnic*, în calitate de «*ocîrmuitor provizoriu*» al episcopiei, care din vara anului 1840 era vacantă. Un an mai tîrziu — 11 august 1849 —, în urma primirii demisiei mitropolitului *Neofit*, este numit de domnitorul *Barbu Știrbei* «*locțiitor al scaunului mitropolitan din București*».⁶³²

În această calitate a condus Biserica Ungrovlahiei pînă la 14 septembrie 1850, cînd Obșteasca Adunare l-a ales mitropolit. Inscăunarea sa s-a făcut duminică 8 octombrie 1850, după ce la 2 octombrie același an se primise din partea patriarhului ecumenic *ecdo-sis-ul* de confirmare.⁶³³

Ca mitropolit, a păstorit Biserica Ungrovlahiei timp de aproape un pătrar de veac, în vremuri de mare însemnătate pentru țară. În anul 1851 el redeschide *seminariile*, care din timpul evenimentelor din 1848 rămăseseră închise. Un an mai tîrziu — 1852 — mijlocește pentru înființarea unei *tipografii bisericești*, ceea ce a realizat cu un împrumut de 7000 de galbeni, făcut la Casa Centrală. Nerestituind însă împrumutul la vreme, tiparnița a fost luată mai apoi de Stat. Totuși, de sub teascurile ei, el a apucat să scoată aproape toate cărțile de slujbă bisericească.

În timpul frămîntărilor de dinainte de unirea din 1859, mitropolitul *Nifon* s-a arătat la început oarecum ostil acestei înalte idei, dar pînă la urmă a îmbrățișat-o cu toată căldura, prezidînd, la 22 septembrie 1857, ședința de deschidere a Divanului ad-hoc din Țara Romînească și îndemnînd pe deputați să fie la «înălțimea împrejurărilor», trăite atunci de țară. Doi ani mai tîrziu, la 24 ianuarie 1859, vlădica *Nifon* a prezidat și Obșteasca Adunare, care l-a ales pe *Alexandru Ioan Cuza* domn al Țării Romînești, înfăptuindu-se astfel unirea celor două Țări Romînești.

În vremea domniei lui *Vodă Cuza*, mitropolitul *Nifon*, de voie sau de nevoie, sprijină parte din reformele bisericești ale acestuia, pe care, după 1866 însă le-a condamnat. Sub acest domnitor, în decembrie 1863 se face *secularizarea averilor bisericești*, act pe care mitropolitul *Nifon*, în aprilie 1864, l-a apărut față de patriarhul ecumenic.

În anul 1864 însă, cînd guvernul lui *Cuza Vodă* a voit să introducă și la noi calendarul gregorian, mitropolitul *Nifon* n-a fost de acord cu această măsură și, cum se știe, țara a păstrat mai departe calendarul iulian.

Tot în acest an — 1864 —, prin «*Decretul organic*» se instituie la noi o «*autoritate sinodală centrală a Bisericii Romîne*», a cărei primă ședință din decembrie 1865 a fost prezidată de însuși vlădica *Nifon*. Alte ședințe ale acestui sinod, convocate în vara anului 1867 și în anul 1869, se vădesc destul de infructuoase și neputincioase în aplicarea hotărîrilor luate, de aceea el n-a mai fost convocat, desființîndu-se.

631. Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 100 (f. 165/1843) (Delă pentru arhim. *Nifon vicarul Sf. Mitropolii și arhim. Dometie ca să s(e) hirotonisească arhieriei*), ff. 3, 12-13; *Condica Sfîntă*, II, ff. 33-35.

632. Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 97, f. 2; Dosar nr. 101 (f. 23/1849) (Delă pentru înființarea preaosfinției sale părintele *Nifon Sevastis ocîrmuitor al Sfintei Mitropolii*), f. 1.

633. Să se vadă pentru alegere: *Condica Sfîntă*, II, ff. 44 v-47, 49 v-52 v; Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 102 (f. 102/1850) (Delă pentru alegerea și inscăunarea preaosfinției sale părintelui Mitropolit (*Nifon*) i a cîtor trei părinți episcopi *Rîmnic, Buzău și Argeș*); Nr. 103 (f. 24/1850) (Delă pentru înființarea părintelui mitropolit (*Nifon*)); Nr. 104 (f. 25/1850) (Delă în pricina înființării de mitropolit a preaosfinției sale părintele *Nifon*...).

Un alt decret al lui Cuza Vodă, tot din anul 1864, privitor la «numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România», însă a provocat o mare tulburare în Biserica noastră, cunoscută sub numele de «lupta pentru canonicitate», deoarece domnitorul a numit episcopi numai cu decret domnesc, ceea ce nu era canonic. Această luptă a durat și câțiva ani după sfârșitul domniei lui Cuza, și felul cum ea s-a purtat, a pricinuit multe greutăți ierarhului nostru.

După ce în 1864, Cuza Vodă dăduse «Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale a Bisericii românești», la începutul anului următor — 1865 — ea acorda mitropolitului Nifon titlul de «Primat al României», socotit ca o consecință a «unificării administrațiilor bisericesti din amândouă Țările Române». ⁶³⁴

Dacă încercarea lui Vodă Cuza din 1864-1865 de a da Bisericii românești o «autoritate sinodală centrală» nu dăduse roadele așteptate, în anul 1872 însă, «prin stăruințele mitropolitului Nifon se pune baza unui sinod canonic», care există și azi. El a fost instituit «prin legea organică pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici autocefale Ortodoxe Române» și era sortit să «păstreze unitatea dogmatică și canonică cu Biserica ecumenică, precum și unitatea administrativă și disciplinară a Bisericii naționale». Acest Sinod a și elaborat o seamă de regulamente, menite să unifice, sub toate aspectele, viața religioasă din țara noastră.

În toamna aceluiași an, 1872, mitropolitul Nifon a înființat în București un seminar, pe care, cât a trăit l-a administrat personal, apoi a lăsat ca aceasta să se facă printr-o epitropie pusă sub președinția mitropolitului primat. Seminarul, care a durat pînă în zilele noastre, a purtat numele său.

În sfârșit amintim că în ultimul an al păstoriei sale, mitropolitul Nifon, pe temeiul art. 16 din *Regulamentul Sfântului Sinod* și cu aprobarea celor în drept, a creat în București un «jurnal bisericesc», intitulat «*Biserica Ortodoxă Română*». El a început să apară la 1 octombrie 1874, și cu excepția a două mici întreruperi din timpul războaielor 1877-1878 și 1916-1919, apare pînă azi.

După o păstorie de 25 ani «fără vreo patru luni», într-o etate înaintată : peste 80 de ani, mitropolitul Nifon, în ziua de 5 mai 1875 (st. v.) și-a dat obștescul sfârșit, «după o scurtă bolire, mai mult pe picioare». A fost prohodit în biserica Sfintei Mitropolii, fiind de față autoritățile superioare de Stat, și apoi dus și înmormîntat în cimitirul Mînăstirii *Cernica*, postrigul său. ⁶³⁵

Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei
(1850-- † 1875)

634. Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 110 (f. 14/1865) (*Dossier pentru titlu(l) de Primat al României dat de Măria Sa domnitorul Preasfinției Sale Păr. Mitropolit D.D. Nifon*), f. 1.

635. Pentru Mitropolitul Nifon, să se vadă : C. I. Ialomiteanu, *Nifon Mitropolitul Ungrovlahiei. Viața și activitatea sa, 1850-1875*, București 1896 ; N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române Contemporane, I, Istoria Bisericii din România (1850-1895)*, București 1905 ; Pr. Grigore N. Popescu, *Din trecutul Seminarului Nifon Mitropolitul din București*, București 1943 ; vezi și rev. *Bis. Ort. Rom.*, I (1874-1875), pp. 605-612, 681-695, 865-878 ; precum și în Arhiva Sf. Mitropolii, Dosarele cu nr. 105, 106, 107, 108 b, 109, 111, 112, 113, 114, și 115.

CALINIC MICLESCU (31 mai 1875—14 august 1886).

După moartea mitropolitului Nifon, colegiul electoral, întrunit în ziua de 31 mai 1875, a ales în locul său pe *Calinic Miclescu*, mitropolitul *Moldovei*. Acesta se cobora dintr-o veche familie boierească de dincolo de Milcov. S-a născut la 16 aprilie 1822 la *Suceava*, ca fiu al *vel logofătului Scarlat Miclescu* și al *Mariei*, născută *Beldiman*. Ca mirean s-a chemat *Constantin* și din fragedă vîrstă a trăit pe lângă unchiul său de frate, *Sofronie Miclescu*, mitropolitul *Moldovei* (1851-1860). Acesta, la 18 iunie 1842, pe cînd era episcop de *Huși*, a tuns în monahism pe nepotul său Constantin, dîndu-i numele *Calinic* și hirotonindu-l la 23 aprilie 1843, și la 30 noiembrie 1848, *ierodiacon* și *ieromonah*.

În anul 1851 a fost numit *stareț al Mînăstirii Slatina*, ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu, iar la 2 februarie 1855 a fost sfințit *arhiereu* cu titlul de *Hariopoleos*.

Unionist convins, în timpul frămîntărilor din anul 1857/1858, fiind stareț la *Slatina*, împărțea în popor manifeste unioniste, ceea ce a adus unchiului său muștrări din partea guvernului. În anul 1857 este ales *deputat în Divanul ad-hoc*, apărînd aici cu mult entuziasm ideea unirii celor două țări romînești. Un an mai tîrziu, la 8 noiembrie 1858 este numit *locotenent de episcop la Huși*, rămînînd aici pînă către sfîrșitul anului 1860, cînd și-a dat demisia, din pricină că unchiul său *Sofronie* mitropolitul fusese îndepărtat din fruntea Bisericii moldovenești, deoarece se opunea secuierizării averilor bisericesti, fără a se da o oarecare garanție Bisericii.

Plecînd de la episcopie, el a petrecut iarăși la *Mînăstirea Slatina*, unde se retrăsese și unchiul său. Aici a zăbovit pînă la 7 mai 1863, cînd este numit *locotenent al scaunului mitropolitan din Iași*. Această stare de provizorat durează pînă la 18 mai 1865, cînd *Alexandru Ioan Cuza*, pe temeiul legii pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioși în România, îl numește, prin decret, *mitropolit titular al Moldovei*.

O astfel de numire i-a pricinuit lui multe neplăceri în timpul așa zisei lupte pentru canonicitate. În anul 1866 el încă scria patriarhului de Constantinopol să-l recunoască, lucru cerut de altfel și de o parte din fruntașii *Moldovei*. Tocmai în anul 1872, însă — prin legea canonică — situația lui din fruntea Bisericii moldovenești se legalizează, recunoscîndu-i-se de canonică numirea făcută în anul 1865.

În aprilie 1866, mitropolitul *Calinic* este suspendat cîtva timp din scaun, sub acuzația că, în timpul locotenenței domnești de atunci, a participat la o mișcare revoluționară antiunionistă, care a avut loc la Iași în a treia zi a acestei luni. La 19 ianuarie 1871 este expus la un atentat din partea arhimandritului *Clement Nicolau*, profesor la seminarul de la *Socola*, care a tras asupra-i putru focuri de revolver, rănindu-l cu două.

În luna mai din anul 1873, mitropolitul *Calinic* îngroapă la *Ruginoasa* rămășițele pămîntești ale fostului domnitor al Romîniei, *Alexandru Ioan Cuza*. Cu acest prilej, el a poftit la trista ceremonie și pe mitropolitul primat *Nifon*, căruia însă i s-a părut că această poftire nu este conformă canoanelor și că termenii ei i-ar nesocoti oarecum calitatea de primat. De aici o aprinsă discuție între Sfîntul Sinod și mitropolitul *Calinic*, care a dus la întocmirea *Regulamentului pentru atribuțiunile de precădere ale mitropolitului Primat al Romîniei*. Mitropolitul *Calinic*, care nu fusese la aprobarea lui, s-a declarat nemulțumit cu prevederile lui, căci, zicea el, nesocotesc autonomia Bisericii moldovene, veche de sute de ani, și a refuzat să mai participe la ședințele Sfîntului Sinod. Aceasta a făcut ca după mai multe poftiri, supremul for de conducere al Bisericii noastre, la 8 noiembrie 1873, să dea o decizie prin care declară întreruptă comuniunea spirituală dintre el și mitropolitul *Calinic*, pe care în același timp îl suspendă din administrarea Bisericii moldovene. Pînă la urmă, mitropolitul *Calinic* a declarat că se supune, și Sfîntul Sinod, în ședința de la 19 noiembrie 1873, la care a fost prezent și el, a revocat decizia din 8 noiembrie și a reluat canonică legătură cu ierarhul moldovean, punîndu-se astfel capăt acestui conflict.⁶³⁶

Peste doi ani, murind mitropolitul *Nifon*, la 31 mai 1875, mitropolitul *Calinic* a fost ales de Colegiul electoral mitropolit Primat al Romîniei, fiind confirmat la 4 iunie, și la 15 ale aceleiași luni investit și instalat.⁶³⁷

636. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 59*, ff. 126-130, 172, 175-176, 178-180, 187-188, 191-195, 280-283, 329-341, 345-346.

637. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, I (1874-1875), pp. 698-709.

Păstoria sa în fruntea Bisericii românești a durat peste unsprezece ani, și în timpul ei, în anul 1881 s-a realizat o mai veche doleanță a clerului nostru, înființându-se *Facultatea de Teologie din București*, care peste doi ani însă, din lipsă de fonduri și-a închis cursurile, reluându-și-le tocmai la 4 noiembrie 1884.

La 17 ianuarie 1882, *Tipografia Cărților Bisericești*, prin purtarea de grijă a mitropolitului Calinic, și-a inaugurat o nouă perioadă de activitate, neîntreruptă nici azi.⁶³⁸ Tot în acest an, la 25 martie 1882, se sfințește pentru prima dată Sfântul și Marele Mir în țara noastră,⁶³⁹ iar la 25 aprilie 1885 Biserica românească este recunoscută autocefală de către patriarhia ecumenică din Constantinopol, ca urmare a independenței României, câștigată prin jertfa ostașilor români căzuți în războiul cu turcii din anul 1877.⁶⁴⁰

Mitropolitul Calinic Miclescu a trăit pînă la 14 august 1886, cînd și-a dat obștescul sfîrșit, fiind dus și înmormîntat la Mînăstirea Neamț.⁶⁴¹

IOSIF GHEORGHIAN (22 nov. 1886—29 martie 1893).

În locul rămas liber prin moartea mitropolitului Calinic Miclescu, a fost ales, la 22 noiembrie 1886, episcopul Dunării de Jos, *Iosif Gheorghian*. Acesta era român, fiind născut la 29 august 1829 în orașul *Botoșani*. Tatăl său, *Gheorghe* era preot la biserica *Sf. Voievozi* din acest oraș. Viitorul mitropolit se numea ca mirean *Ioan* și căpătase primele cunoștințe de carte în orașul său de naștere. După aceasta a fost dat la școală la *Trei Ierarhi* și apoi la *Academia Mihăileană* din *Iași*. Învățase destul de bine grecește, ceea ce atrage asupra-i atenția mitropolitului *Veniamin Costache*. La vîrsta de 17 ani este tuns în monahism în Mînăstirea *Mogoșeni*, fiind hirotonit *ierodiacon* chiar în același an, 1846. Ca ierodiacon a servit la episcopia din *Huși* și la mitropolia din *Iași*, pe lîngă mitropolitul *Sofronie Miclescu*.

De la *Iași*, el a fost trimis ca diacon la *Capela romînă din Paris*, unde a stat pînă în anul 1863. În capitala Franței, tînărul ierodiacon s-a ocupat cu studiul literaturii și a frecventat cursuri la *Sorbona*.

Întorcîndu-se în țară, a fost hirotonit preot și numit profesor și mai apoi și director al seminarului din Mînăstirea Neamț. De aici a trecut stareț la Mînăstirea *Todireni* de lîngă *Burdujeni* și ceva mai tîrziu la Mînăstirea *Popăuți* din *Botoșani*.

La 17 iulie 1865, domnitorul *Alexandru Ioan Cuza* l-a numit, prin decret, episcop de *Huși*, fiind recunoscut canonic aci tocmai în anul 1872, prin legea organică din acest an. La *Huși* rămîne pînă la 27 februarie 1879, cînd este trecut în fruntea episcopiei *Dunărea de Jos*. De aici, din toamna anului 1881 intenționa să se retragă, lucru ce a stîrnit îngrijorare în Sfîntul Sinod.⁶⁴² Totuși acest fapt nu s-a produs și el a continuat să stea la cîrma acestei eparhii pînă la 22 noiembrie 1886, cînd Colegiul Electoral l-a ales mitropolit Primat în locul vlădicăi Calinic Miclescu, care decedase în august același an. Investitura și înscăunarea sa s-au făcut cu mare fast în ziua de 30 noiembrie 1886.⁶⁴³

638. Vezi T. P. Păcescu, *Tipografia Cărților Bisericești*, în rev. *Boabe de grîu*, anul IV (1933), p. 661. Să se vadă și: Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 74, ff. 148-192 (dosarul actelor justificative pentru cheltuielile efectuate cu instalarea tipografiei Sf. Sinod, 1881).

639. Vezi Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 75, passim.

640. Vezi *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe a Romîniei*, București 1885: rev. *Bis. Ort. Rom.*, IX (1885), pp. 333-354, 921-933.

641. Pentru moartea mitropolitului Calinic, să se vadă: *Bis. Ort. Rom.*, X (1886-1887), pp. 581-618; iar pentru unele fapte din viața sa, se pot consulta: Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 13 (f. 37/1866) (*Numirea episcopilor Dunării de Jos, Romanul și Hușul, pentru gerarea Mitropoliei din Iași, scoțîndu-se din scaun mitropolitu Calinic Miclescu*); Nr. 14 (f. 24/1871). (*Atentatul comis de arhim. Climent asupra vieții Prea Sf. Selle Păr. Mitropolit al Moldovei și Sucevei Calinic Miclescu...*); Nr. 15 (f. 47/1875), (*Alegerea P.S. Mitropolit Primat în persoana P.S. Calinic Miclescu...*); Nr. 22 (f. 51/1886) (*Incetarea din viață a I.P.S. Mitropolit Primat Calinic Miclescu și numirea de administrator a Sf. Mitropolii a Ungrovalahiei a P.S. Inochentie Ploșteanu*); precum și dosarele cu nr. 16, 17, 18, 19, 20 și 21 tot din același fond.

642. Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 74, f. 578.

643. Pentru aceste solemnități, să se vadă: *Bis. Ort. Rom.*, X (1886-1887), pp. 943-967 (*Darea de seamă despre alegerea, investitura și instalarea I.P.S. Mitropolit al Ungro-Valahiei și Primat al Romîniei, D.D. Iosif*); Arhiva Sf. Mitropolii, Dosar nr. 71 (f. 53/1886) (*Alegerea P.S. Episcop al Dunării de Jos D.D. Iosif Gheorghian în scaunul de Mitropolit Primat al Romîniei*).

După o păstorie de șase ani și patru luni, mitropolitul Iosif Gheorghian, la 29 martie 1893, «*motivată numai de suferințele trupești și nici decum de vreo altă cauză*», precum însuși mărturisește, s-a retras din scaunul mitropolitan, pentru «*a-și petrece restul vieții în liniște și singurătate spre alinarea durerilor*». ⁶⁴⁴ Se crede însă că a ajuns la această hotărâre, din pricina opoziției ce a făcut *legii clerului mirean*, întocmită de ministrul Take Ionescu, pe care o socotea anticanonică, și uneltirilor lui Partenie S. Clinceni, episcopul Dunării de Jos, care-i rîvnea locul.

Retrăgîndu-se din scaun, vlădica Iosif și-a ales loc de «*liniște și singurătate*» Mînăstirea Căldărușani, unde va petrece timp de mai bine de trei ani, traducînd, din franțuzește, diferite lucrări istorico-literare.

GHENADIE PETRESCU (18 mai 1893—20 mai 1896; restabilit și retras 4 decembrie 1896; † 31 august 1918.

Locul devenit liber prin retragerea vlădicăi Iosif, a fost ocupat la 18 mai 1893 de Ghenadie Petrescu, episcopul de Argeș. Acesta era român, fiind născut în mahalaua Hagiului din București, în martie 1836, dintr-o familie de comercianți. A căpătat cunoștințe de carte de la doi dascăli — un grec și un român —, șezători la biserica Stelea din București, absolvind însă cursul elementar la școala de la Domnița Bălașa, prin anul 1853. Avea înclinări către caligrafie, desen și pictură.

După marele incendiu din Bucureștii anului 1847, «*s-a alipit pe lîngă o rudă a sa — călugăr —, unde găsi protecție și sprijin, spre a putea studia Sfînta Scriptură, fiind înclinat spre cele bisericesti*».

În anul 1854 a intrat în Mînăstirea Căldărușani, unde timp de trei ani a fost «*supus la toate ascultările noviciale, pe care le făcea cu plăcere*». Trei ani mai apoi, în 1857, mitropolitul Nișon l-a luat în slujba Mitropoliei, iar la 6 martie 1858 a fost *tuns în monahism*, punîndu-i-se metania la Mînăstirea Cernica și schimbîndu-i-se, după rînduială, numele de Gheorghe în Ghenadie. După trei zile, la 9 martie 1858, fără voia sa, cum însuși spune, a fost hirotonit *diacon* pe seama Sfîntei Mitropolii din București. În anul 1867 e cinstit cu rangul de arhidiacon, iar la 26 octombrie 1869 hirotonit *preot*. În 1870 e făcut *mare eclesiarh* al Mitropoliei, cu rangul de *protosinghel*, încredințîndu-i-se, în același timp, «*conducerea și controlul bisericilor și preoților din Capitală, precum și supravegherea generală a toată eparhia Ungrovlahiei*».

După constituirea Sfîntului Sinod, s-a ales candidat de arhieru cu 9 voturi din 12, însă n-a fost admis. Un an mai tîrziu, la 26 octombrie 1873, e făcut *arhimandrit*. Peste un alt an — 1874 —, vacantîndu-se unul din posturile de *arhieru* din țară, este reales, în unanimitate, fiind hirotonit în această treaptă la 23 februarie 1875, cu titlul de *Piteșteanul*. ⁶⁴⁵ Două luni mai tîrziu, făcîndu-se liber scaunul episcopal de la Argeș, este numit *locotenent al său*. În această calitate rămîne pînă la 14 martie 1876, cînd e ales *episcop titular* al acestei eparhii.

Ca episcop de Argeș, s-a îngrijit mai ales de restaurarea sfintelor lăcașuri, între care se numără și ctitoria lui Neagoe din Curtea de Argeș, a cărei restaurare s-a început în anul 1875 și s-a sfîrșit la 12 octombrie 1886, cînd, cu mare fast, s-a sfințit. ⁶⁴⁶ După propria sa mărturisire, în timpul păstoriei sale la Argeș s-ar fi preînnoit sau înălțat, cu indemnul său, 380 de biserici. A făcut cîte un sicriu de argint pentru moaștele Sfîntilor Dimitrie Basarabov din Sfînta Mitropolie din București și mucenița Filofteia de la Argeș. A ajutat la reparațiile bisericilor Popa Chițu și Sfîntul Ștefan din București, Sf. Ioan din Pitești, mînăstirilor Văleni, Stînișoara, Turnu și Robaia și Schitului Ostrov. A sprijinit, împreună cu alții, tipărirea unei *colecții de documente, privitoare la istoria modernă a Romîniei*; a fost ajutător al multor societăți filantropice, culturale și de binefacere, cărora le-a făcut diferite donații. A contribuit pentru construirea seminarului din Curtea de

644. Pentru enciclica adresată credincioșilor din eparhie, cu prilejul retragerii, vezi *Bis. Ort. Rom.*, XVII (1893-1894), pp. 82-85, iar pentru demisie, vezi Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 78* (f. 41/1893) (*Demisionarea I.P.S. Mitropolit Iosif Gheorghian (și) numirea de administrator a P.S. Gherasim Piteșteanu...*).

645. *Condica Sfîntă*, II, ff. 119-120; Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 65*, f. 39.

646. Pentru resfîntirea Mînăstirii Argeș, vezi *Bis. Ort. Rom.*, X (1886-1887), pp. 793-854.

Argeș. A întreținut studenți la învățătură și a oferit pentru *Facultatea de Teologie din București* 30.000 lei, atunci când ea nu era luată în bugetul Statului.⁶⁴⁷

A călătorit des în eparhie, dând și 12 pastorale cu conținut felurit.

În primăvara anului 1893, vlădica *Iosif Gheorghian* retrăgându-se din scaunul mitropolitan, Colegiul Electoral — în ziua de 18 mai 1893 —, cu o mare majoritate, îl alege pe el în loc. Trei zile mai apoi, la 21 mai, a fost investit și înscăunat.⁶⁴⁸ Unul din primele acte ale noii sale păstoriri a fost sprijinirea proiectului de *Lege a clerului și seminariilor*, pe care l-a trecut prin Sinod și care apoi s-a votat și de parlament.

Curînd însă guvernul conservator, cel ce alesese pe vlădica Ghenadie mitropolit, face loc unui guvern liberal, care, în schimb, va căuta pe orice cale să-l înlăture din scaun. La această pornire împotriva ierarhului nostru au contribuit din plin și cercurile romano-catolice din țară. Rezultatul a fost că după trei ani de păstorie, filantropului prelat i s-a înscenat un proces, care în afară de faptul că l-a depus din scaun, a provocat și un mare scandal bisericesc în țară.

Vlădica Ghenadie a fost acuzat că încearcă să submineze autoritatea sinodală a Bisericii și să așeze «*voința sa proprie în locul autorității spirituale, disciplinare și judecătorești a Sinodului*»; că a introdus inovații în serviciul liturgic; că primește în eparhie clerici fără carte canonică; că viztează eparhii fără îngăduința ierarhilor respectivi; că își arogă drepturi judecătorești, care de drept sînt de competența Sinodului; că e iubitor de argint etc.⁶⁴⁹ Împovărat cu astfel de vini lipsite de seriozitate, vlădica Ghenadie, în ziua de 17 mai 1896 este chemat în judecata Sfîntului Sinod, transformat în instanță de judecată. Trei zile mai apoi, la 20 mai 1896, înaltul for găsește că mitropolitul Ghenadie este vinovat și-l depune din treaptă, lipsindu-l totodată și de darul arhieriei și trecîndu-l în ceata călugărilor de rînd, ca monahul Ghenadie.⁶⁵⁰

Răpit cu forța publică — spre marea durere a credincioșilor săi — din reședința mitropolitană, este dus și închinoviat la Mînăstirea *Căldărușani*, unde mai viețuise în tinerețe. O lună de zile mai apoi, la 25 iunie 1896, episcopul *Partenie al Dunării de Jos*, membru în *Locotenența mitropolitană*, porunca starețului de aici să nu facă nici o înlesnire «*monahului Ghenadie*», ci să-l pună la ascultare ca pe oricare din călugări, pentru ca astfel să fie scos «*din rătăcirea în care a căzut*» și să nu mai privească «*ca o înjosire tocmai cinul ce și-a fost ales din tinerețele sale, ca mijloc de mîntuire*».⁶⁵¹

În toamna aceluiași an — 1896 — însă, guvernul liberal cade și locul lui e luat iarăși de conservatori. Una din primele griji ale acestora a fost să repare nedreptatea ce se făcuse mitropolitului Primat, Ghenadie. La începutul lui decembrie, Sinodul e convocat în sesiune extraordinară, deschizîndu-se în a patra zi a acestei luni. Încă din această primă ședință, noul ministru al Cultelor, *Gheorghe Mîrzescu* a făcut propunerea ca «*să se ridice de d-asupra mitropolitului Ungrovlahiei, Ghenadie Petrescu hotărîrea sinodală de la 20 mai 1896*».

Ținînd seama de aceasta, Sfîntul Sinod alege din sînul său o comisie de trei, care, reluînd în cercetare actul de acuzație împotriva Primatului Ghenadie și hotărîrea sinodală din 20 mai 1896, este de părere a se admite propunerea făcută de ministru. În aceeași zi — 4 decembrie 1896 —, Sfîntul Sinod hotărăște anularea sentinței din 20 mai 1896, ceea ce se aprobă și de conducerea de atunci a Statului.

Astfel mitropolitul Ghenadie Petrescu, la 4 decembrie 1896 este repus în toate drepturile sale canonice, însă, în aceeași zi, el face paretisis din scaunul de mitropolit Primat al țării, lucru ce i se primește imediat de capul Statului. Așa s-a încheiat păstoria acestui vlădică al Ungrovlahiei, ale cărui fapte de milostenie au trăit multă vreme în mintea bucureștenilor.⁶⁵²

647. Aceste date sînt luate după unele autobiografii ale sale, aflate în Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 98*, ff. 96-102, 132-134, 142-144.

648. Să se vadă : *Alegerea, investitura și instalarea I.P.S. Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al Romîniei*, în *Bis. Ort. Rom.*, XVII (1893-1894), nr. 3, pp.I-XXIII ; vezi și Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 93*, ff. 467 sq. (Irenica și răspunsurile primite).

649. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 98*, ff. 37-44 ; vezi și *Bis. Ort. Rom.*, XX (1896-1897), nr. 3, *Desbaterile Sf. Sinod din sesiunea de primăvară din anul 1896*, pp. 24-36.

650. Arhiva Sf. Sinod, *Dosarele nr. 97 și 98* (cu acte privind judecata mitropolitului Ghenadie) ; Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 53* (fost 58/1896) (*Caterisirea fostului Mitropolit Primat Ghenadie Petrescu, Locotenența Mitropolitană și statul de plată*).

651. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 98*, ff. 155-157.

652. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 98*, ff. 21 v-24, 102, 560-593 ; *Bis. Ort. Rom.*, XX (1896-1897), pp. 841-855 (*Desbaterile sesiunii extraordinare a Sf. Sinod din decembrie 1896*).

După demisie, mitropolitul Ghenadie s-a retras la Mînăstirea Căldărușani, unde în anul 1905 a fost numit *stareț* pe viață. În această calitate a făcut însemnate reparații ctitoriei lui Matei Basarab, el însuși devenind de acum unul din ctitorii ei. Aici a înființat un frumos și valoros muzeu.

A călătorit la *rominii* din *Macedonia*, cărora le-a făcut slujbă în romînește, ceea ce a supărat însă pe patriarhul ecumenic, care a cerut chemarea lui în țară. S-a vorbit chiar de trimiterea sa ca mitropolit în aceste părți locuite de romîni.

În București, între altele, a făcut un *azil de bătrîne* cu paraclis, așezat pe strada care și astăzi îi poartă numele.

Proinmitropolitul Ghenadie a trăit aproape tot restul vieții la Mînăstirea Căldărușani. Moartea însă l-a surprins în azilul său din București, aci amintit, dîndu-și obștescul sfîrșit la 31 august 1918. Slujba înmormîntării i s-a făcut de însuși Primatul Conon, apoi a fost dus și înmormîntat în biserița *Cocioc* de lîngă Mînăstirea Căldărușani, pe care o preînnoise. Mormîntul său însă n-a fost și nici nu este la înălțimea vredniciei ocupate de el în viață.⁶⁵³

IOSIF GHEORGHIAN a doua oară (6 decembrie 1896—24 ianuarie 1909).

După scoaterea silnică a vlădicăi Ghenadie în ziua de 20 mai 1896, Mitropolia Ungrovlahiei a fost condusă timp de aproape șapte luni — pînă la 6 decembrie acest an — de o *Locotenență Mitropolitană* alcătuită din mitropolitul *Iosif Naniescu* al *Moldovei* și episcopii *Gherasim Timuș* al *Argeșului* și *Partenie S. Clinceni* al *Dunării de Jos*.⁶⁵⁴ La 4 decembrie 1896, după primirea demisiei mitropolitului Ghenadie Petrescu, factorii competenți au hotărît să aducă iarăși în fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei pe vlădica *Iosif Gheorghian*, care de peste trei ani stătea retras la Mînăstirea Căldărușani. Și întrucît el nu era în funcțiune și deci, potrivit legii, nu putea candida pentru ocuparea acestui post, a fost mai întîi — la 5 decembrie 1896 — ales în scaunul episcopal de la *Roman*, rămas liber prin moartea episcopului *Ieronim Ionescu*. A doua zi, 6 decembrie, Marele Colegiu Electoral l-a reales Mitropolit Primat al Romîniei. Ziua următoare, 7 decembrie 1896, el e confirmat de capul Statului, iar duminică 8 decembrie 1896 e investit și înscăunat pe tronul mitropolitan al Ungrovlahiei.⁶⁵⁵

În primele zile ale anului următor — 1897 —, el vestea credincioșilor, printr-o pastorală, înotarcerea sa în fruntea Bisericii romînești.⁶⁵⁶ Această nouă păstorie a vlădicăi Iosif durează peste 12 ani.

Și în acest timp el a făcut traduceri din literatura patristică, mai ales cărți de istorie bisericească. A tradus în romînește lucrările preotului romano-catolic, trecut la Ortodoxie, *Wladimir Guettée*, pe care l-a cunoscut la Paris și cu care a stat, după aceea, în corespondență.⁶⁵⁷

A purtat grijă de Catedrala Sfintei Mitropolii, al cărei mare clopot îl returnase în anul 1888, precum și de reședința mitropolitană, căreia i-a făcut însemnate reparații. La Tipografia Cărților Bisericești a ridicat — în anul 1902 — o magazie de zid pentru păstrarea tipăriturilor și a materialelor tipografice.

Tot în timpul acestei a doua păstorii a vlădicăi Iosif, a luat ființă, în anul 1902, *Casa Bisericii*, menită să «controleze administrația averilor bisericilor, monastirilor și așezămintelor bisericești»,⁶⁵⁸ iar în 1904, *Comisiunea Monumentelor Istorice*, cu scopul de a «conserva» monumentele istorice de pe întreg cuprinsul patriei noastre.

653. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, ser. II, an. XL (1921-1922), p. 461. Pentru mitropolitul *Ghenadie*, să se vadă: Pr. Econ. G. I. Gibescu, *Un mare ierarh din trecutul apropiat al Bisericii noastre, 1893-1896*, „*Mitropolitul Ghenadie Petrescu*“, București 1940; precum și Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosarele nr. 47, 48, 49, 50, 51, 52 și 54*.

654. *Bis. Ort. Rom.*, XX (1896-1897), nr. 3 (*Sumarele ședințelor Sf. Sinod, sesiunea de primăvară, 1896*), p. 42.

655. Pentru realegerea mitropolitului Iosif Gheorghian, vezi Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 98*, ff. 598-605; Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 79* (f. 62/1896 (*Alegerea Prea Sfințitului episcop al Romanului Iosif Gheorghian de Mitropolit Primat și scrisorile de recunoaștere*); *Bis. Ort. Rom.*, XX (1896-1897), pp. 855-877.

656. Pentru această pastorală vezi *Bis. Ort. Rom.*, XX (1896-1897), pp. 961-968.

657. Vezi Preotul Niculae M. Popescu, *Correspondența lui Iosif Gheorghian cu Wladimir Guettée*, București 1945.

658. Legea pentru înființarea ei, în *Bis. Ort. Rom.*, XXV (1901-1902), pp. 1032-1038.

Păstoria sa s-a încheiat în noaptea de 23/24 ianuarie 1909, când, ros de boală și gîrbovit de bătrînețe, s-a mutat către Domnul. Imbrăcat în sfintele ornate și așezat în jilt, așa cum este rînduiala, el a fost transportat, cu ales alai, la Mînăstirea *Cernica*, unde, marți 27 ianuarie, a fost înmormîntat în partea stîngă a tîrdei bisericii *Sfîntul Gheorghe*, ctitoria Sfîntului Ierarh Calinic.⁶⁵⁹

ATHANASIE MIRONESCU (5 februarie 1909—28 iunie 1911; † 9 octombrie 1931).

Urmașul mitropolitului Iosif Gheorghiu a fost tot un moldovean, *Athanasie Mironescu*, pînă atunci episcop de *Rîmnic*. Acesta s-a născut la 12 august 1856 în satul *Trohan*, comuna *Gîrceni* din fostul județ *Vaslui*, ca fiu al preotului *Miron* și al *Ecaterinei*, fiica vornicului *Vrabie*. S-a numit în mirenire *Alexandru* și a învățat carte în satul natal și apoi la seminarul de la *Socola*. În anul 1879 este făcut *preot* pe seama satului în care se născuse. Rămînînd văduv în anul 1880, în cel următor merge să studieze teologia la *Cernăuți*. De acolo se întoarce cu titlul de *doctor* și venind în *București* este numit *director al Internatului Teologic*.

În anul 1887 obține, prin concurs, catedra de *Teologie Morală* la *Facultatea de Teologie din București*. Cunoștea mai multe limbi. A făcut călătorii de studii în Orient și Occident. Era vorbitor talentat și a întocmit, tradus și prelucrat mai multe lucrări. Trecea în vremea sa ca unul din cei mai învățați ierarhi ai țării. Fosta *Academie Romînă*, la 25 mai 1909, l-a ales membru de onoare al ei.

La 30 ianuarie 1895 a fost *tuns în monahism* în Mînăstirea *Cernica*, luînd numele *Athanasie*. În ziua *Întîmpinării Domnului* din acel an este cinstit cu rangul de *arhimandrit*, iar la 5 februarie hirotonit *arhiereu* de însuși mitropolitul primat *Ghenadie Petrescu*, înconjurat de episcopii *Ghenadie Enăceanu* al *Rîmnicului*, *Silvestru* al *Hușilor* și *Gherasim* al *Argeșului*.⁶⁶⁰ Totodată el este numit *vicar al episcopiei Rîmnicului* și de aceea a purtat apelativul *Craioveanul*.

La 14 ianuarie 1898, episcopul *Ghenadie Enăceanu*, titularul acestei eparhii a încetat din viață. Rămînînd astfel vacant scaunul episcopal de aci, la 12 martie același an, când Marele Colegiu Electoral a fost chemat să aleagă un urmaș pe tronul văduvitei eparhii, voturile aproape în unanimitate au chemat în acest post pe arhiereul *Athanasie Mironescu Craioveanul*, atunci încă profesor la *Facultatea de Teologie*.⁶⁶¹

La conducerea acestei eparhii, pe care a păstorit-o cu pricepere și căreia prin anul 1906/1907 a pus să i se scrie istoria, contribuind și el la aceasta,⁶⁶² a rămas numai timp de aproape 11 ani. Căci în noaptea de 23/24 ianuarie 1909, murind mitropolitul primat Iosif Gheorghian, în locul rămas liber, Marele Colegiu Electoral, în ziua de 5 februarie 1909 l-a ales pe el. Trei zile mai apoi, duminică 8 februarie, a fost investit și înscăunat, cu îndătinatul alai.⁶⁶³

Acest erudit ierarh însă n-a avut parte de păstorie lungă și liniștită, deoarece chiar în primul său an de activitate episcopul *Gherasim Safirin* al *Romanului* a început să-i aducă în Sfîntul Sinod unele acuzații,—legate mai întîi numai de noua lege a *Consistoriului Superior Bisericesc*—, care, pînă la urmă însă, au dus la un înjositor proces, producînd mare vîlvă, și scandalizînd pe oamenii de bună credință. Căci, cum se știe, episcopul de Roman și-a apropiat trei preoți și doi laici, — din care unul profesor de facultate —, și toți șase, — sfătuiți poate și de unii dușmani ai Bisericii noastre, pe care au zguduit-o puternic de două ori, în mai puțin de un deceniu și jumătate —, nu s-au dat la o parte de la nici un fel de ponegrire a Primatului. L-au acuzat de erezie, de plagiat și de imoralitate. Sfîntul Sinod, între 18 mai și 24 iunie 1911, judecînd aceste acuzații, le găsește neîntemeiate și, în ședința sa din 24 iunie 1911, achită pe vlădica Athanasie, «*recunoscîn-*

659. *Moartea I.P.S. Mitropolit Iosif Gheorghian*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXXII (1908-1909), pp. 1201-1225; să se vadă încă pentru el: *Arhiva Sf. Mitropolii, Dosarele nr. 72, 73, 74, 75, 76, 77 și 80*.

660. *Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 95, ff. 56 sq.*

661. *Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 99, ff. 20-26; Bis. Ort. Rom.*, XXII (1898-1899), pp. 1-12.

662. *Vezi (Athanasie Mironescu), Sfînta Episcopie a eparhiei Rîmnicului Nouă Severin în trecut și acum*, București 1906.

663. *Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 119, ff. 254 sq.; Bis. Ort. Rom.*, XXXII (1908-1909), pp. 1321-1352.

du-l nevinovat de toate pîrile și acuzațiile ce i s-au adus» și totodată depune din scaun pe episcopul Gherasim Safirin al Romanului.⁶⁶⁴

Deși găsit nevinovat, totuși «covîrșit cu totul de suferințele și amărăciunile ce a îndurat», vlădica Athanasie, după ce, la 25 iunie 1911 prezidase ultima ședință a Sfîntului Sinod în sesiunea de primăvară a anului 1911, mulțumind înaltului for «pentru actul de dreptate ce a făcut», în ziua de 28 iunie 1911 aflîndu-se pentru odihnă la *Sinaia*, depune în mîna capului Statului demisia sa din postul de mitropolit Primat al Romîniei, care i s-a primit.⁶⁶⁵

Astfel s-a sfîrșit păstoria sa, după doi ani și ceva mai mult de patru luni de la alegere. Încă în putere de muncă fiind, mitropolitul Athanasie s-a retras la Mînăstirea *Cernica*, unde a mai trăit vreme de peste 20 de ani. Pe lîngă alte ocupații, fostul mitropolit a folosit parte din acest timp și pentru alcătuirea unei istorii a Mînăstirii *Cernica*, apărută în anul 1930, iar altă parte pentru pregătirea unei noi ediții a traducerii romînești a cursului de *Istoria bisericească universală*, ținut la facultate de profesorul bucovinean *Euseviu Popovici*. Lucrarea aceasta, cuprinzînd patru volume, a apărut între anii 1925-1928.

Mitropolitul Athanasie Mironescu s-a stins într-un sanatoriu din București în ziua de 9 octombrie 1931, fiind apoi dus și înmormîntat în cimitirul Mînăstirii *Cernica*.⁶⁶⁶

CONON ARĂMESCU DONICI (14 februarie 1912—1 ianuarie 1919 ; † 7 august 1922).

După retragerea mitropolitului Athanasie, treburile Mitropoliei Ungrovlahiei au fost rostuite pînă către începutul anului 1912 de arhiereul *Teodosie Atanasiu Ploșteanul*, vicarul său.⁶⁶⁷ În una din ședințele Sfîntului Sinod ale sesiunii din toamna anului 1912 se desemnase ca urmaș al mitropolitului paretisit episcopul *Gherasim Timuș al Argeșului*,⁶⁶⁸ însă acesta, la 22 decembrie 1911 a decedat,⁶⁶⁹ și astfel problema numirii unui titular pe scaunul de mitropolit Primat al Romîniei a rămas nesoluționată. Ea a fost rezolvată însă la 14 februarie 1912, cînd Marele Colegiu Electoral a strămutat aci pe episcopul de Huși, dr. *Conon Arămescu Donici*.

Acesta era de fel din comuna *Bahna*, satul *Urzici-Arămești* din fostul județ *Roman*. A fost fiu de preot. Primele cunoștințe de carte le-a dobîndit în orașul *Roman*. După aceasta a fost trimis la seminarul din Mînăstirea *Neamț*, unde s-a și călugărit. Și-a desăvîrșit studiile seminariale la *Socola*, în care timp a fost hirotonit *ierodiacon*. A urmat cursurile *Facultății de Științe și Litere din Iași*, «obținînd absolutoriu în 1877». Curînd după acesata, prin concurs, a fost numit profesor la *Liceul Național din Iași*, de unde, mai apoi, a fost mutat în aceeași calitate la școala normală din același oraș. În anul 1880 a plecat la *Cernăuți*, spre a urma cursurile *Facultății de Teologie* de acolo, de unde s-a întors după cinci ani — 1885 — cu titlul de doctor în Teologie. Între timp a fost hirotonit *ieromonah* și cinstit cu rangul de *protosinghel* al mitropoliei din Iași.

Întorcîndu-se de la studii, și-a reluat catedrele de religie de la școlile normale din Iași, fiind încă numit *predicator al mitropoliei* și profesor la seminarul *Veniamin Costache* și la noul liceu internat din Iași.

În decembrie 1885, mitropolitul Moldovei, *Iosif Naniescu* îl propune printre candidații sortiți a ocupa un loc de arhiereu, aflat liber,⁶⁷⁰ însă fără succes. O nouă încer-

664. Arhiva Sf. Sinod, *Dosarele nr. 8, 9, 10 și 127*; *Bis. Ort. Rom.*, XXXV (1911-1912), pp. 365-432, 481-664.

665. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, XXXV (1911-1912), pp. 361-362.

666. Pentru mitropolitul *Athanasie Mironescu*, vezi: *Apărarea Mitropolitului Athanasie...*, București 1911; *Vasile Romanescu, Mitropolitul Athanasie Mironescu*, București (1942). Semnalăm că pe crucea sa din cimitirul Mînăstirii *Cernica*, din greșeală s-a trecut că a murit în anul 1981, în loc de 1931, cum este adevărat.

667. Vezi Arhiereul dr. *Veniamin Pocitan Ploșteanul, Ahieriei Vicari în Biserica Ortodoxă Romînească, Vicarii Arhiepiscopiei Bucureștilor, Mitropoliei Ungrovlahiei și Patriarhiei Romîne*, București 1937, p. 45.

668. Cf. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 130*, f. 61; *Bis. Ort. Rom.*, XXXV (1911-1912), pagina 1084.

669. Vezi Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 128*, f. 331; *P. Gîrboviceanu, Moartea P.S. Gherasim Timuș, episcopul Argeșului*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXXV (1911-1912), pp. 1084-1097.

670. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 78*, ff. 495 sq.

care făcută la 3 martie 1895⁶⁷¹ rămîne iarăși fără rezultat și arhimandritul Conon Arănescu Donici trebuie să aștepte încă doi ani, adică pînă în mai 1897, cînd, cu paza tuturor formelor legale și canonice, este hirotonit *arhiereu* în catedrala din Iași, dîndu-i-se titlul de *Băcăoanul*.⁶⁷² După aceasta, prin anul 1899/1900, a fost scurtă vreme *locotenent de episcop la Roman*.

La 8 februarie 1902 este ales *episcop de Huși*, fiind investit la 14 februarie și înscăunat la 3 martie același an.⁶⁷³

În fruntea eparhiei Hușilor rămîne timp de zece ani, adică pînă la 14 februarie 1912, cînd, cum s-a arătat, a fost ales mitropolit Primat al țării, fiind întărit în acest post de capul Statului chiar în aceeași zi, iar mai apoi, la 19 februarie, învesit și înscăunat.⁶⁷⁴

Păstoria sa cade în timpuri grele pentru țară. Totuși acum s-a sfîrșit construcția palatului Sfîntului Sinod, fiind inaugurat la 10 octombrie 1912, și s-au făcut reparații Catedralei mitropolitane. Trebuie încă amintit că tot în vremea vlădicăi Conon a apărut pentru a doua oară în București *Biblia* întreagă în romînește, fiind terminată de tipărit în anul 1914, adică la 226 ani de la prima sa ediție, imprimată în acest oraș.

Doi ani mai tîrziu, toamna anului 1916 — în timpul primului război mondial, cînd conducerea Statului plecase la Iași, bătrînul ierarh, — cum se mai întîmplase în trecut în asemenea vremuri — rămîne în București, alături de popor, unde, sub ocupația străină, îi este dat să petreacă multe clipe grele pentru țară, Biserică și chiar pentru el însuși. Constrîns, desigur, de ocupanți și fiind destul de istovit din pricina vîrstei înaintate, — «bătrîn mărgenit și aproape căzut în copilărie», — zice N. Iorga —, mitropolitul Conon, la 24 iulie 1917 și-a pus semnătura pe o proclamație către ostași și către populația din Moldova, «asigurîndu-i că sub străini se trăiește bine»⁶⁷⁵ și îndemnîndu-i să nu-și părăsească «pămîntul strămoșesc», ci să stea pe loc «între Carpați și Prut».⁶⁷⁶ Această «chemare», sortită a fi aruncată soldaților romîni în tranșeele din Moldova înainte de începerea marii ofensive germane din august 1917, spre a-i face să nu mai lupte, a produs bătrînului ierarh mare amărăciune sufletească.

În vara anului 1918, mitropolitul Conon era la Iași, prezidînd lucrările Sfîntului Sinod, desfășurate acolo, cu care prilej, el a depănat înaintea sinodalilor parte din suferințele îndurate sub ocupație și și-a arătat dorința pentru o bună reorganizare a Bisericii Ortodoxe Romîne în condițiile ce i se creau atunci, la sfîrșitul războiului.⁶⁷⁷

Intors la București, a mai stat în fruntea Bisericii strămoșești pînă la 1 ianuarie 1919, cînd, amărît sufletește și slăbănogit de bătrînețe, a făcut paretisis, retrăgîndu-se de la conducerea Mitropoliei și viețuind mai departe la metohul din București al Mînăstirii *Cernica*, situat în apropierea bisericii Sfinților din Calea Moșilor. În această modestă locuință, la miezul zilei de 7 august 1922 (st. n.), l-a prins, pe neașteptate, moartea. A doua zi, 8 august, a fost transportat la Mînăstirea *Cernica*, unde lăsase să fie înmormîntat și unde o zi mai tîrziu — 9 august — a fost prohodit de un sobor de peste 20 slujitori, în frunte cu proinmitropolitul *Athanasie Mironescu* — petrecător acolo —, și îngropat lîngă biserica Sfîntul Nicolae, spre partea proscomidiei.⁶⁷⁸ În ultimii ani osemintele sale s-au dezgropat de aici și s-au reînhumat în cimitirul de la biserica Sfîntul Lazăr, tot de la Cernica, în locul rezervat ierarhilor.

Mitropolitul Conon a fost un pasionat strîngător de cărți, fiind în legătură cu mulți dintre anticari și librarii timpului său. Și-a format o bibliotecă bogată cu conținut felurit, în care mai ales tipăriturile romînești din primele trei pătrare ale veacului trecut

671. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 280*, f. 174.

672. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 102*, *passim*.

673. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 110*, ff. 6, 8; *Bis. Ort. Rom.*, XXV (1901-1902), pp. 1049-1085.

674. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 130*, ff. 16, 57; P. Gîrboviceanu, *Alegerea, întărirea și investirea I.P.S. Mitropolit Primat (Conon)...*, în *Bis. Ort. Rom.*, XXXV (1911-1912), pp. 1329-1352.

675. N. Iorga, *Istoria Romînilor*, X (*Intregitorii*), București 1939, p. 388.

676. Cf. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 150*, ff. 1-3, 22-23.

677. Arhiva Sf. Sinod, *Dosarele nr. 143 și 145* *passim*.

678. Vezi Arhim. Iuliu Scriban, *Moartea Mitropolitului Conon*, în *Bis. Ort. Rom.*, seria II, an. XL (1921-1922), nr. 11, pp. 853-856.

sînt bine reprezentate și din care o parte se mai păstrează și azi. Lipsurile unora din cărțile bibliotecii sale au fost completate cu foi scrise de însăși mîna vlădicăi Conon, un scris înghesuit și greu de citit, uneori.⁶⁷⁹

MIRON CRISTEA (1919—1939).

Între 31 decembrie 1919 și 6 martie 1939 a fost mitropolit al Ungrovlahiei *Miron Cristea*, care din anul 1925 a fost înălțat la treapta de patriarh.

NICODIM MUNTEANU (30 iunie 1939—27 februarie 1948).

Urmașul Patriarhului Miron a fost mitropolitul Moldovei, *Nicodim Munteanu*. Născut în *Pipirigul Neamțului* la 6 decembrie 1864, a absolvit cursurile seminarului *Veniamin din Iași* în anul 1890 și apoi a fost trimis să studieze teologia la *Kiev*, unde a stat cinci ani.

În anul 1893 a intrat în *monahism*, la mînăstirea *Neamț*, schimbîndu-și numele din *Nicolae* în *Nicodim*.⁶⁸⁰ În anul 1909 a fost ales și hirotonit arhieru cu titlul de *Băcăoanul*, fiind totodată numit *vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei*.⁶⁸¹ În acest post a rămas pînă la 18 februarie 1912, cînd a fost ales *episcop de Huși*.⁶⁸²

La sfîrșitul lunii august din anul 1917, episcopul Nicodim a mers la *Moscova*, pentru a reprezenta biserica romînească la *marele sobor al bisericii rusești*.⁶⁸³

La 25 decembrie 1923, a demisionat din scaunul de episcop al Hușilor⁶⁸⁴ și s-a stabilit la *Mînăstirea Neamț*, unde s-a ocupat cu traducerea *Sfintei Scripturi*.

În liniștea acestui sfînt lăcaș, zăbovește vlădica Nicodim pînă la începutul anului 1935, cînd a fost ales *mitropolit al Moldovei*. După aceasta, la 30 iunie 1939, Marele Colegiu Național l-a chemat în fruntea Patriarhiei Romîne, deci și a Mitropoliei Ungrovlahiei.⁶⁸⁵ Păstoria sa de aproape un deceniu a căzut în timpuri grele pentru țară, cînd poporul nostru a fost tîrît într-un război nedrept.

În toamna anului 1946, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Romîne, Patriarhul Nicodim a călătorit la *Moscova*,⁶⁸⁶ iar după aproape un an — luna mai 1947 — a primit la București vizita Sanctității Sale Patriarhului *Alexei al Moscovei și a toată Rîsîia*,⁶⁸⁷ reînnoind astfel firul relațiilor dintre cele două biserici surori, atît de bogat în trecut, dar îtrerupt cu aproape 30 de ani în urmă.

Slăbit de bătrînețe, el și-a dat obștescul sfîrșit în ziua de 27 februarie 1948. Joia următoare, 4 martie același an, — după slujba de înmormîntare, cu deosebit fast săvîrșită—, trupul său a fost îngropat în biserica *Sfintei Patriarhii*.⁶⁸⁸

JUSTINIAN MARINA (ales 24 mai 1948).

După trecere de aproape trei luni de la moartea patriarhului Nicodim Munteanu, Marele Colegiu Electoral, la 24 mai 1948, a chemat la cîrma Bisericii Ortodoxe Romîne pe mitropolitul de atunci al Moldovei, *Justinian Marina*.

679. Scurte date biografice despre mitropolitul *Conon*, vezi în rev. *Bis. Ort. Rom.*, XXV (1901-1902), pp. 1083-1084, și XXXV (1911-1912), pp. 1350-1351.

680. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 93*, ff. 285, 288, 290.

681. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 119*, ff. 173 sq.

682. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 130*, f. 17; *Bis. Ort. Rom.*, XXXV (1911-1912), pp. 1337-1352.

683. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 145*, ff. 34-35; Arhim. I. Scriban, *Biserica Romînească la marele sobor al Bisericii Rusești în Moscova la 1917*, în *Bis. Ort. Rom.*, seria II, an. XL (1921-1922), pp. 689-692. (Aici se află raportul episcopului Nicodim asupra marelui sobor rus).

684. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 170*, ff. 175-176; *Dosar nr. 176*, f. 260.

685. Pentru cele legate de alegerea sa ca patriarh, vezi revista *Apostolul*, an. XVI (1939), nr. 12 (1-31 iulie).

686. Vezi Pr. dr. Ioan Vască *O călătorie istorică. Vizita Înalt Prea Sfințitului Patriarh Nicodim al Romîniei la Moscova*, București 1947.

687. Pentru această vizită, vezi *Călătoria Prea Fericitului Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rîsîia în Romînia* (28 mai—11 iunie 1947), București 1948.

688. Vezi *Bis. Ort. Rom.*, LXVI (1948), pp. 1-36.

Prea Fericirea Sa este fiu de țărani, fiind născut la 22 februarie 1901 în satul *Cermegești* din *Vâlcea*. A urmat cursul primar în satul natal, după care, în anul 1915, a intrat în *seminarul teologic din Rîmnicul Vâlcea*, pe care l-a absolvit în 1923, luîndu-și totodată și diploma de învățător. La 14 octombrie 1924 a fost hirotonit preot pe seama

Prea Fericitul Patriarh Justinian

bisericii din satul *Băbeni-Bistrița*, *județul Vâlcea*. Aici a funcționat și ca învățător pînă în anul 1930, cînd a demisionat din învățămîntul primar.

În toamna anului 1925 s-a înscris la *Facultatea de Teologie* din București, iar în 1929 și-a trecut examenul de licență în Teologie.

La 1 noiembrie 1932 a fost numit *director al seminarului Sfîntul Nicolae din Rîmnici* și detașat ca *preot* slujitor la *catedrala episcopală* din acest oraș. În ziua de 1 septembrie

1933 a fost transferat în postul de *preot* de la biserica *Sfântul Gheorghe* din orașul *Rîmnic*, unde a slujit pînă în anul 1945.

În primăvara anului 1945, la cererea mitropolitului *Irineu Mihălcescu al Moldovei și Sucevei*, Prea Fericirea Sa a fost numit *Vicar al Mitropoliei* păstorită de acest ierarh, Sfîntul Sinod acordîndu-i, apoi, rangul de *arhiereu*, la 21 iunie același an. Tuns în monahism la Mînăstirea *Cetățuia* din Iași, a fost hirotonit arhiereu la 12 august 1945.

La 16 iulie 1947, mitropolitul *Irineu Mihălcescu*, retrăgîndu-se de la conducerea mitropoliei Moldovei, în ziua de 19 noiembrie același an, Prea Fericirea Sa a fost ales în acest scaun de Marele Colegiu Electoral. Șederea Prea Fericirii Sale în fruntea Bisericii moldovene a fost scurtă, căci murind Patriarhul *Nicodim*, în ziua de 24 mai 1948 Marele Colegiu Electoral, l-a ales Întîistătător al Bisericii romînești. Înminarea cîrjei patriarhale și înscăunarea s-au făcut în ziua de 6 iunie 1948.

Prea Fericirea Sa a tipărit pînă acum 6 volume din colecția «*Apostolat Social*», este membru al *Academiei Teologice din Moscova* și este decorat cu mai multe ordine romînești și străine.

*

Aceștia sînt ierarhii care, timp de șase sute de ani, au fost șezători pe scaunul mitropoliei Ungrovlahiei. În alcătuirea șirului lor, s-a căutat folosirea informațiilor celor mai sigure, cunoscute azi. Unele date, în legătură cu ei, mai ales pentru cei mai vechi, s-au precizat mai mult, iar altele mai așteaptă încă noi descoperiri de izvoare.

Activitatea depusă de ei în folosul țării și al bisericii ei este bogată și variată. Unii au inițiat și sprijinit opere culturale în țară, dîndu-și contribuția lor la tezaurul literar al patriei noastre, alții au trudit să ne lase o limbă curată și înțeleasă de toți, alții au deschis sau au îndemnat pe alții să deschidă școli pentru luminarea poporului, alții au sprijinit opere filantropice, jertfind pentru binele comun al poporului toată agonia lor; alții au luptat pentru o viață mai bună a păstoriților; alții au inițiat și încurajat opere de artă, migălind ei înșiși la lucrări ce azi stîrnesc admirația tuturor; alții, în vremuri grele pentru țară, au stat alături de popor, încurajîndu-l și mîngîindu-l în suferință; alții au ctitorit lăcașuri sfinte sau au adunat știri despre cele zidite de alții; și în sfîrșit alții au făcut din viața lor model de virtute pentru ai lor păstoriți și pentru alții după aceea.

Tuturor, acum la trecerea a șase sute de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, o pioasă amintire.

Preotul dr. NICULAE ȘERBĂNESCU

CULTURA IN CUPRINSUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

A. — CĂRTURARI, TIPOGRAFI, BIBLIOTECI, ȘCOLI

Indată după consfințirea Mitropoliei Ungrovlahiei din 1359, apare și «descălecatul» lui Nicodim, prin care ia ființă formal monahismul în acel colț de țară, unde populația era mai deasă și cu tradiții mai accentuate de cultură, adică în Nordul Olteniei, acolo unde, odinioară, și viața romană cunoscuse o penetrație mai puternică.¹ Ca pretutindeni

СНЕСТОЕ ЄВЪІЕ, НАПИСА ПОПЪННКОДНМЪНА,
ОУГРЬСЦЪНЗЕМЛИ ВЪЛЪТО ШЕСТОТО
ГОВАГОНЕНІА. ѠНАУСААЖЕ БЫТІУНСІ
МО, С ИДЕ ВЕСЪТНО И ГІ~

Insemnarea starețului Nicodim de la sfârșitul Evangheliei
scrisă de el în anul 1405

în perioada feudală, monahismul era sinonim cu *cultura*, iar chilia de mînăstire reprezenta o celulă completă a științei de carte, atît cît societatea timpului simțea nevoia.²

Nicodim are formație atonită, a cărei disciplină severă o transpune în tipare ce s-au păstrat atît în amintiri, cît și în documente scrise, sau prin piatra zidurilor înălțate. Istoria e fără început și sfîrșit, ca și viața pe care o înserează în filele ei, numai în cazul cînd urmele trecutului se încrustează pe răbojul vremurilor.

Afirmînd că Nicodim pune piatra de temelie a culturii noastre, sub oblăduirea bizantinismului, spunem și un adevăr, dar comitem în același timp și o gravă eroare istorică. Firește că și înainte de Nicodim am avut forme de monahism, dar el fiind de caracter popular, nu apare pomenit nicăieri și deci nu-i cunoaștem caracterul și limitele în care trăia.

Totuși filioanele culturii populare anterioare celei slavo-bizantine s-au păstrat în limbă. Avem *a citi* și *cititori* forma dublă de la cetanie, formă slavo-bizantină, care a înlăturat pe *legere*, posibil din cauza omonimiei cu *lege* și *alege*. În schimb din zestrea prenicodemiană am păstrat *scriptură*, în loc de *scriitură*, numai pentru Cartea sfîntă reprezentînd o continuare latină, care nu a fost înlocuită, ci numai lărgită prin forma

1. Ion Donat, *Datele principale din istoria Olteniei pînă la 1860*, în *Oltenia*, Craiova, 1943, pp. 299-343 ; cît și *Fundațiile religioase ale Olteniei*, Craiova, 1937, 96 pagini.

2. V. Vătășanu, *Istoria Artei Feudale în Țările Romîne*, București, 1959, IX+1018 pp., cuprinde întreaga creație artistică în epoca feudală din jurul minăstirilor romînești.

greacă și slavonă a *Evangeliei*. Din același fond slavo-bizantin, ies *Acaftistul*, *Molitvele*, nu și *Cîntarea* din *Canticum*, trecut în domeniul muzicii profane.³

Deci cultura slavo-bizantină pe care o împămîntenește aici biserica de Stat la 1359 s-a întemeiat pe un substrat popular al civilizației sătești necuprinse în pagini de carte sau inscripții săpate în piatră, ci era «condusă după regulile obiceiului din bătrîni».

Nu pe aceasta, cea mai veche, ci pe cea nouă, — care în decurs de șase sute de ani se zămislește prin frămîntarea minților luminate, căpătînd forme romînești în tipare slavo-bizantine, — o avem de prezentat în cadrul activității mai mult de cît semi-milenare a Mitropoliei Ungrovlahiei. Și totuși elementul popular, prins în forme ancestrale, dirijează fără a fi văzut și nici voit, conducînd și controlînd.

Prima formă a culturii atonite pe care o împămîntenim prin Nicodim este *arta copistului*. În chilia de mînăstire a feudalismului nostru, se copiau textele religioase necesare slujbei, după manuscrise aduse din Sudul Dunării. Vodița și Tismana au avut școli de caligrafie. Înaintea Moldovei, care a dat pe strălucitul copist Gavril Uricovici, avem *Evangeliarul* din 1405 de la Tismana, al popii Nicodim. Prin el se creiază tradiția copștilor caligrafi, și anume în mînăstirile oltenești: Tismana, Cozia, Bistrița. Dacă Maramureșul ne-a dat cartea scrisă în limba strămoșească, Oltenia a creat tiparul slavo-bizantin prin această primă carte știută, adică ajunsă pînă la noi. Vitalitatea unui popor nu se alcătuește din forme perfecte, cu îngrijire ierarhizate, ci din vitalități locale, care adunate dau marea vitalitate generală.⁴ Pînă la Bistrița Craioveștilor, Tismana reprezintă «universitatea» Țării Romînești, rezumîndu-se la creierea unui tip de carte⁵ ale cărei forme artistice duc prin păsările și păunii din frontispicii la arta orientală, armeană chiar.⁶ Isvoarele posibil că au fost luate de la sîrbi, de unde a venit și Nicodim, din acele manuscrise al cărui prototip a fost aflat de Odobescu la Bistrița, adică Psaltirea cu tîle din 1346 a lui Branco Mladenovici,⁷ azi fiind păstrată în colecțiile Academiei R.P.R.⁸

Ceea ce caracterizează vechea cultură romînească este *universalitatea*, adică circulația ei în cadrul larg al ortodoxismului și nu numai în cel strîmt de fruntarii naționale, politice. De aceea manuscrisele moldovenești *circulă*, fiind imitate și în Țara Romînească, după cum acestea au fost aduse direct din Serbia. Tipul de carte al lui Nicodim nu a circulat, deoarece rămîne izolat, am bănuî că faptul se întîmplă chiar în cadrul Mitropoliei Ungrovlahiei, de vreme ce minunatul *Evangeliar* al lui Marcea din 1519 este de alt tip miniaturistic, în timp ce miniatura moldoveană a aceleiași epoce, respectă tradiția stabilită de Gavril la 1429.

S-a emis părerea că *Evangeliarul* lui Nicodim, cine știe din ce motive, nu a fost cunoscut, fiind, posibil, ascuns undeva, rătăcit. Teoria nu rezistă, fiindcă Paul de Alep, cînd vizitează Tismana, îl cunoaște și-i aduce cuvinte de laudă, dovedindu-se astfel celebritatea lui. Nu s-a observat și explicat încă următoarele: Nicodim apare ca un autocrat, chiar Domnul nu avea drept asupra monahului: «călugării din amîndouă mînăstirile, să fie de sine stătători» și «nimeni să nu le pue lor cîrmuitori, nici eu însumi, voievodul Dan, și nimeni dintre cei după mine și nici să se strice orînduiala și datina lui Nicodim, nici porunca mea.»⁹ Este același caz de repetarea puterii suverane pe care o avea Iachint de Argeș, dată și impusă de Patriarhul Constantinopolului.¹⁰ Pe cartea de la 1405, Nicodim mărturisește că a scris-o în Țara ungrească, în al șaselea an al izgonirii sale.¹¹

3. N. Iorga, *A scrie...*, în *Revista Istorică*, XXVIII (1942), nr. 1-12 (ianuarie-decembrie), pp. 47-48.

4. N. Iorga, *Regionalism oltean*, în *Arhivele Olteniei*, an. I (1922), nr. 1, p. 5.

5. *Evangeliarul* lui Nicodim este descris în: *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, pp. 230-231; Al. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909, pp. 54-58; Vătășanu, *op. cit.*, p. 462; Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mînăstiri schituri și biserici din țera*, București, 1887, p. 76.

6. A se vedea asemănarea frontispiciilor ornamentale prin păuni și păsări în H. Dj. Sirouni, *Note despre arta armeană*. Album, București, 1939, pp. 49, 59.

7. Al. Odobescu, *Despre unele manuscrise și cărți tipărite și aflate în mînăstirea Bistrița*, în *Revista Romînă*, 1861, pp. 807-830.

8. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, pp. 300-301 (*Manuscrisul nr. 205*).

9. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Romînești: I. Documente Interne*, București 1938, p. 41.

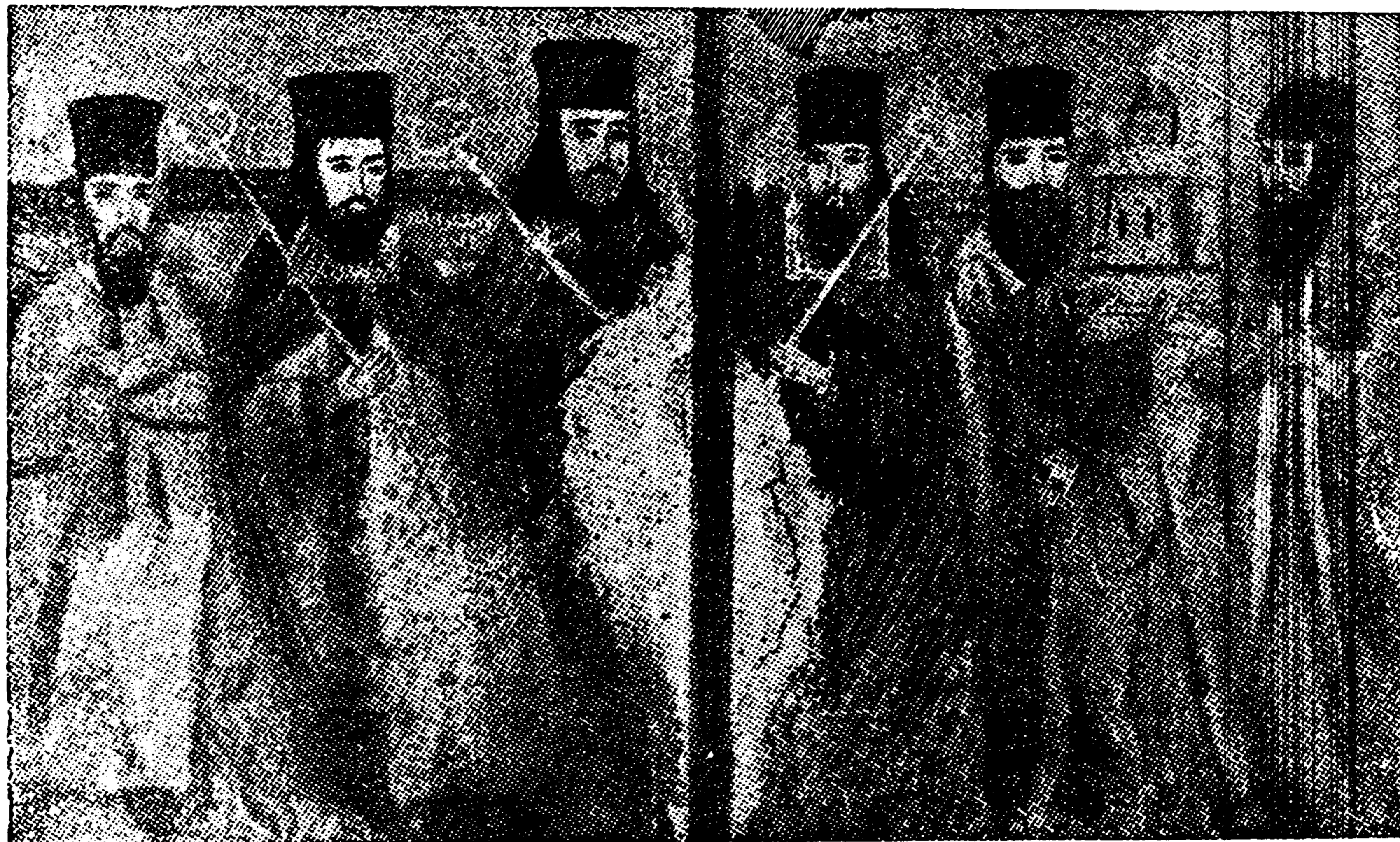
10. C. Marinescu, *Inițierea Mitropoliilor în Țara Romînească și în Moldova*, București, 1924, 23 pp.

11. *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, p. 230.

Cu cine a intrat în conflict autocratul Nicodim: cu Argeșul, neînțelegînd nici un amestec în mînăstirile sale, potrivit hotărîrii domnești, sau cu Hariton, mitropolitul Severinului?

Problema rămîne de rezolvat și pînă atunci reținem părerea lui P. P. Panaitescu și anume că au existat școli de caligrafie cu tehnică specifică pentru fiecare din țările romînești.¹² Firește că astfel de școli vor fi fost și înainte de Nicodim, deoarece nu ne închipuim că absolut toți preoții făceau slujba pe dinafară și nu după cartea sfîntă.

Dar cartea lui Nicodim mai răstoarnă și afirmația că «ucenicii» acestuia au zidit și mînăstirile moldovenești. Dacă așa ar fi cazul, atunci Gavril Uricovici ar fi transpus la 1429, pe pergament, modelul cărții lui Nicodim, ceea ce nu s-a întîmplat. Avem în față două modele deosebite, unul *muntean*, venit din Serbia, de unde era și caligraful și altul *moldovean*, adus direct din Bizanț, pe alte căi de cît cele bătute de Nicodim. Unificarea între cele două țări romînești în acest domeniu al artei caligrafice și miniaturistice, se pare că e opera secolului al XVI-lea manifestîndu-se pentru prima dată în miniatul lui Marcea din 1519 și lucrat la Bistrița Craioveștilor.¹³ Problema însă rămîne nedeslegată pînă ce nu se va inventaria și cerceta întregul fond de manuscrise slave din secolul al XV-lea, aflat la noi, cît și cel ajuns în marile biblioteci din afara țării.

Episcopii Rîmnicului : Ștefan, Damaschin și Chesarie zugrăviți în biserica Schitului Dobrușa (1792)

CARTURARI

Primii cărturari ai țării sînt călugării și aparțin culturii slavo-bizantine, uneori chiar și ca origine stau în afara fruntariilor neamului. Seria lor o deschide Sfîntul Nicodim, ziditor de biserici și scriitor de cărți în slavonește. Limba slavonă o învață acasă la el, în Serbia, iar cultura o primește de la Sfîntul Munte. Tismana a fost primul centru de cultură, prima școală de cărturărie slavonă, după tipicul atonit, în care a predicat Nicodim multor ucenici. Cultural, bănuim că secolul al XV-lea îi aparține în întregime.

În secolul următor, *Bistrița* continuă — s-ar părea — cultura slavo-atonită a Neamțului, și nu a Tismanei, nume mai de seamă nu ne-a rămas decît al caligrafului miniaturist Marcea din 1519. Și în Craiova va fi fost școli de caligrafi și deci cărturari,

12. Vezi nota 8, p. 11.

13. Descriș și reprodus de Victor Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de artă religioasă*, București, 1939, pp. 79-86.

de vreme ce întâlnim pe protopopul *Ioan Sîrbul*, caligraful unui prea frumos Tetraevanghel slavon din 1580 și a altor manuscrise. În ce mînăstire a ucenicit Ioan Sîrbul și școala de acolo de cînd durează încă nu putem ști.¹⁴

Limba strămoșească se învrednicește a cuprinde în vorbirea sa traducerea Alexandriei, iar *Teodosie Rudeanu* scrie romînește povestea lui Mihai Viteazul.¹⁵ Inceputul secolului al XVI-lea, cunoaște una din cele mai valoroase opere literare din întreaga noastră literatură veche, adică *Învățăturile lui Neagoe Basarab*.¹⁶ Trecînd peste întreaga bibliografie stîrnită de discuția paternității operei, reținem faptul că, în timpul ce unii istoriografi romîni afirmă că opera nu e originală¹⁷ și deci nu aparține domnitorului romîn, savanții străini o atribuie lui Neagoe Basarab. Profesorul bulgar S. Romanschi e de părere că «învățăturile» prin compoziția și caracterul lor religios, sînt în perfectă concordanță cu întreaga activitate a evlaviosului și învățatului voievod al Țării Romînești. P. Lavrov consideră că opera lui Neagoe e una din cele mai valoroase lucrări literare a secolului al XVI-lea, scrisă în limba slavă, cînd la slavi din Peninsula Balcanică încetează orice activitate culturală, iar la cei din răsărit, abia scăpați de jugul tătarilor, se reîncepe timid o activitate literară ceva mai serioasă.¹⁸

Opera în sine e pur religioasă și sintetizează concepțiile social-culturale ale epocii. De aceea părți importante din lucrare sînt luate din Cartea Regilor din Vechiul Testament, apoi mai are cîteva parabole din Varlaam și Ioasaf, pentru ca să treacă la sfaturi pentru călugări, către fiul său, în care se cuprind norme de conducere de care să țină seama viitorul domn, boierii de curte, preoții, etc. După cum s-a afirmat, cartea e un fel de enciclopedie moral religioasă și filozofică a trecutului, în care se concentrează toată înțelepciunea bătrînească, toată erudiția religioasă și politică a vremurilor vechi. De asemenea conține multe elemente autobiografice, precum și maxime ca: «Cuvîntul este ca vîntul: dacă iese din gură, nici într-un chip nu-l mai poți opri»; «cum mîncă rugina pe fier, așa mîncă și pe om slava omenească»; «inima omului e ca sticla: dacă se sparge, n-o mai poți cîrpi».

Cel care a dat cel mai de seamă monument arhitectonic, Curtea de Argeș, a izbutit și în literatură a crea cea mai valoroasă operă din întreaga beletristică romînească de pînă în pragul secolului al XIX-lea.

Deși la 1521 avem scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung, în romînește, totuși se crede că Neagoe Basarab și-a scris «învățăturile» nu în romînește, iar textul ajuns la noi ar reprezenta o traducere mai nouă, din 1654,¹⁹ din timpul lui Matei Basarab.²⁰

Episcopul de Rîmnic *Teofil al II-lea* (1619-1637)²¹ și fost egumen al Bistriței, a încurajat promovarea limbii romîne. Din îndemnul său, călugărul *Mihai Moxa* a tradus și prelucrat cel mai vechi Cronograf în limba romînească. Manuscrisul aparține Mînăstirii Bistrița, unde a și fost scris, dar nu se știe cum de a ajuns la București; de unde e cumpărat de un profesor rus și e dat Muzeului Rumanîțov din Moscova. Cronica lui Moxa, scrisă într-o limbă plină de vigoare și pitoresc, e cea dintîi istorie universală în limba romînă. Același Moxa traduce Pravila de Govora și un Liturghier.²²

Literatura bisericească a răspîndit cultura slavă, deci era firesc ca monahul caligraf romîn să folosească în lucrări *lexicografice*, dicționare utile scrierii în slavonește. Cel mai vechi dicționar slavo-romîn e un fragment din 66 de cuvinte, azi în Biblioteca

14. Marcel Romanescu, *Tetraevanghelul de la Craiova din 1580 și alte cărți bisericești*, în *Arhivele Olteniei*, XXI (1942), nr. 119-124 (ianuarie-decembrie), p. 358.

15. *Arhivele Olteniei*, I (1922), nr. 1, p. 14.

16. Ștefan Ciobanu, *Istoria Literaturii Romîne vechi*, București, 1947, pp. 62-80, cuprinzînd și bibliografia problemei.

17. Paternitatea romînească în N. Iorga, *Istoria Literaturii religioase*, București, 1904, paginile 50-61.

18. Vezi nota 16.

19. Vasile Grecu, *Manuscrisul din „1654” pretins pierdut al învățăturilor lui Neagoe Basarab*, în *Convorbiri Literare*, 1939, pp. 1851-1865, și *O versiune mai nouă a unei Învățături a lui Neagoe Basarab*, București, 1941, 24 p.

20. „Învățăturile” au circulat prin ediția din 1843, care reproduce Ms. din 1654 și republicat de N. Iorga într-o nouă ediție din 1910, VIII+336 p.

21. N. Iorga, *Partea Olteniei în literatura romînească*, în *Arhivele Olteniei*, I (1922), nr. 1, pp. 13-14, și N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, București, 1931, vol. I, p. 250.

22. O ediție a cronografului e dată în 1942 la Buzău de N. Simache și Tr. Cristescu. Și *Un cronicar oltean: Mihail Moxa (Moxalie)*, în *Arhivele Olteniei*, an. X (1931), nr. 53 (ianuarie-februarie), p. 13.

publică din Belgrad și scris în Oltenia în secolul al XVII-lea. Cel mai cunoscut este «Lexiconul slavo-romînesc și tâlcuirea numelor» al *monahului Mardarie*;²³ «Acest lexicon l-am extras eu, mult păcătosul, monah Mardarie pisar, cu porunca și binecuvîntarea părintelui nostru Kir Ștefan egumenul din Sfînta Mînăstire Cozia, unde este hramul Sfînta Troiță. În zilele binecredinciosului: Ion Matei Basarab... la anul 7157». Alte lexicografe muntenești mai sînt: Dicționarul scris de *Mihail Logofătul* din Tîrgoviște, din anul 1678; un fragment dintr-un dicționar din Bistrița de pe la 1700; dicționarul *ierodiaconului Misail* de pe lângă Mitropolia din București, de la 1741; o gramatică slavo-nească, a alcătuit și tipărit Antim Ivireanu, în 1697.

Cronicile muntene au pornit prin anele și pomelnicele mînăstirilor domnești. Călugărul grec, *Matei al Mirelor*,²⁴ pus de Radu Șerban a scris *Cronici și Acoluții*, *Consilii morale*, cîntă în versuri lucruri sfinte.

O largă circulație în Țara Romînească a avut și *viața Sfîntului Nifon*,²⁵ scrisă de *Gavril Protul*, din însărcinarea lui Neagoe Basarab, în care se cuprind și date istorice, întîmplăte la noi între 1496 și 1521. Opera lui Protul a fost intercalată în marea compilație de *cronici* a Țării Romînești din a doua jumătate a secolului al XVII-lea de către *Stoica Ludescu*.

*Domnia lui Matei Basarab*²⁶ creiază o epocă în care milostenia romînească se revarsă din plin prin fapte de cultură în toată creștinătatea ortodoxă. Cărțile tipărite la noi se găsesc în mai toate mînăstirile din țările balcanice. O serie de cărțurari greci sînt primiți la curtea din Tîrgoviște: *Dionisie Comnen*, secretarul lui Matei Basarab, ajuns apoi Patriarh al Constantinopolului; *Mitrofan Kritopulos*, Patriarhul Alexandriei, mort în Țara Romînească, și mulți alții. «Azilul» romînesc a contribuit la prețuirea culturii grecești, ducînd la traduceri din această limbă. Cărțurarul grec *Helladius* scrie în *Status praesens ecclesiae graecae* că «Patriarhii grecilor și alți mitropoliți și oameni învățați, care aveau o deosebită grijă de țara lor» au cerut sprijinul lui Șerban Vodă Cantacuzino sau fratelui acestuia, deci lui Constantin Stolnicul Cantacuzino, spre a susține cultura greacă și a tipări cărțile grecești. Prima tipăritură greacă în Muntenia este *Marcada*, urmată de poema lui *Stavrinus*, despre vitejiile lui Mihai Viteazul. Iorga afirmă că lucrarea a fost tipărită cu literă trimisă de Stolnicul Constantin Cantacuzino de la Veneția, pe timpul cînd era student la Padova.²⁷

Opera care domină secolul acesta și mult după aceea e *Biblia lui Șerban*,²⁸ cel mai de seamă monument de limbă pe care-l aduce Biserica munteană întregului neam

Ms. *Chipurile V. și N. Testament*, lucrat de Antim Ivireanu și închinat lui Constantin Vodă Brîncoveanu (1709)

23. Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, pp. 55-57, și Mardarie Cozianu, *Lexicon slavo-romînesc și tâlcuirea numelor*, ediție Grigorie Crețu, București, 1900, XVI+396 pp.+III tabele.

24. D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, vol. I, București, 1939, pp. 157-179.

25. Diacon dr. Nicolae M. Popescu, *Nifon II Patriarhul Constantinopolului*, București, 1914, 68 pp. (Academia Romîna); Tit Sîmedrea, *Viața și traiul Sfîntului Nifon, Patriarhul Constantinopolului. Introducere și text*. București, 1937, 14+58 pp.+6 planșe, și D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, vol. I, București, 1939, pp. 17-34.

26. N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. IV, București, 1938, pp. 136-198.

27. N. Iorga, *Documente interne*, București, 1911, pp. 88-100 (*Studii și documente*, vol. XXI).

28. N. Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, București 1915, 17 pp.

romînesc. Păreră unuia din traducătorii de mai tîrziu ai Bibliei, Gala Galaction²⁹ crede că monumentul de la 1688 reprezintă o «operă de colaborație. Traducătorii au fost mai mulți, răspîndiți în timp și în spațiu. Colaboratorii lui Șerban Cantacuzino au adunat materialul pe care l-au găsit, l-au îmbunătățit și l-au șlefuit și au adăugat ce mai lipsea, dacă mai lipsea ceva». Au străduit aicea Coresi pe manuscrisele venite din Maramureș, cei de la Pălia de la Orăștie, atîția dascăli de limbă ridicăți în mînăstiri și rămași cu toții anonimi, fiindcă nu omul interesa, ci opera în sine. Neamul de pretutindeni s-a înfilnit în această operă uriașă, pe care însă a patronat-o Mitropolia Ungrovlahiei, însumînd astfel actul cel mai de preț al său, prin acest cel dintîi document sigur de limbă literară, statornicită pe înțelesul tuturor romînilor și la înălțimea oricăror concepții generale omenești.

La o distanță mică de ani urmă Bibliei figura marelui *Antim Ivireanu*.³⁰ Cărturar și orator, artist și tipograf, organizator și făuritor de opere definitive, georgianul Antim se dovedi a fi călugărul cărturar care se identifică întru totul Bisericii și năzuințelor neamului, care-l primi cu cel mai mare simț al ospitalității.

El înființă și trasă definitiv drumul tipografiei Rîmnicului, prin acele tipărituri slavo-romîne, în care se vedește artistul și cizelatorul de limbă. Snagovul se înalță prin cei șapte ani ai săi de păstorie. Ca și stăpînul său de Scaun, Vodă Brîncoveanu, Antim sfîrși prin a fi omorit de turci.³¹

Prin *Didahiile*³² sale mărturisitoare de credință și formă de limbă, Antim a fost un cenzor al vieții morale de pe amvonul său pastoral, mai cu seamă pentru boieri, dar și pentru întreaga societate munteană. La vremea lor *Didahiile* au introdus în Biserică predica în limba poporului, actul fiind socotit revoluționar.

Urmașul lui Antim Ivireanul, la Rîmnic, a fost *Damaschin*³³ (1708-1725), socotit un mare cărturar prin numeroasele traduceri în romînește a cărților de ritual. Episcopul de Rîmnic află numai șase cărți date pe limba țării, la care, prin osîrdia sa, adaugă: Tipicul, Molitvelnicul, Triodul, Penticostarul, Mineele, Catavasierul, și Antologhionul. În continuare a mai tradus: Apocalipsul Sfîntului Ioan Bogoslovul, Tîlcul Evangheliilor al lui Teofilact Bulgarul, Catehismul și Invățătura despre cele șapte Taine. Din păcate, nu toate aceste opere au văzut lumina tiparului. Damaschin e un al doilea Coresi; prin el se încalcă tradiția citirii în limba străină a slujbei: «Văzînd că romîni noștri stau în biserică ca boii, neînțelegînd ce se citește și ce se cîntă, și iese fără niciun folos din biserică», traduce din slavonește și grecește «în limba noastră romînească». Mai mult, se pare că a făcut o școală romînească la Rîmnic și alta de latinește la Craiova.

Rîmnicul căzuse în mîini bune, fiindcă tot aici păstorește *Chesarie*, tîlmăcitorul și tipăritorul a șase din cele douăsprezece Minee, care mai tîrziu vor fi retipărite la Buda. Lui i se datorește creierea unei școli la Obedeanu din Craiova și alta cu dascăli de romînie la București. Faima și recunoștința nu l-a ocolit, sintetizîndu-se în acea exclamare a unui contemporan: «Cît va sta Țara Romînească, arhieru ca Chesarie nu va mai dobîndi».³⁴

În rîndul clericilor modești, ajunși pînă la rangul de mitropolit și a căror strădanie se desfășoară cu nespuse rîvnă pentru promovarea limbii romîne în Biserică, e și *Cosma*, episcop de Buzău și Mitropolit al Țării,³⁵ care tipărește în 1756 Psaltirea romînească și *Catavasierul* din 1768. Iar de pe meleagurile oltene răsare *Chesarie Cozianul*,³⁶ pe la 1750, călugăr care cutează să tîlcuiască versuri în stil popular și cu nuanțe de morală

29. Gala Galaction, *Biblia romînească*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LXI (1943), nr. 4-6 (aprilie-iunie), pp. 175-184.

30. N. Dobrescu, *Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungro-Vlahiei*, București, 1910, 119 pp.

31. Bibliografia asupra lui Antim Ivireanul în N. Cartoian, *Istoria literaturii romîne vechi*, voi. III, București, 1945, p. 228.

32. *Didahiile* au mai multe ediții: Ion Bianu, 1886, XXXI+218 p.; C. Erbiceanu, București, 1888; N. Iorga, Vălenii de Munte, 1911, IV+86 p., și P. V. Haneș, București, 1915, LIII+256 p.

33. Episcopul Atanasie, *Istoria Eparhiei Rîmnicului Noului Severin*, București, 1906, pagina 89.

34. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, București, 1932, pp. 99-104, și *Contribuții la istoria literaturii romîne în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea*, vol. I, București, 1916.

35. *Ibidem*, p. 141.

36. Pr. I. Popescu-Cilieni, *Cărturarii trecutului Olteniei*, Oltenia, Craiova, 1943, p. 114.

creștină. Tot la Rîmnic, *episcopul Filaret*³⁷ continuă tipăriturile începute de Chesarie. Culturii acestuia grecești, îi dedică Ianache Văcărescu gramatica sa din 1787 și ca un cirac al episcopului se impune și egumenul Hurezului, *cărturarul Rafail*.³⁸

ВЕСТИТОРЪА БЪСЕРІЧЕСК

ГАЗЕТЪ РЕЛІЦІОНАГЪ ШІ МОРАЛЕ

ОЖМБЪТЪ П^о 1. 7 ІАНУАРІА 1839

А ЧЕАСТЪ ФОВА АМПРЕВНЪ КЪ ОЖВМЪТАТЕ КОАЛЪ АН ОСТАВО СЕ ОДАТЪ ПЕ СЪПЪТЪМЪНЪ ОЖМБЪТА.
 Пренмеранція сз фаче АН Буквещі ла Д: Секретарѣ канцеларіи сф: Митрополіи. Ла Д: Інспекторѣ
 Семінарскі; ші ла Д: Іосіф Романов. Іар АН Жвдце ла Ч: Откривіри: ші ла Д: Д: Професорі псалічї.
 Прецѣла пренмеранціи пентре амжидов фойле есте би галбен ампрзатек пе ан.

Д Р Я Г О О Т Ъ АМВРЕМЕА ЕРНІИ.

ЧЕ НЕ ПОТРЕКІРЕ АРЕ МРНА ПРІВІНДО АН ОВЕІ-
 ТЕ АМПРЕЖЪРІ! ДЕ О ВОМПРІВІ ЛА ЧІИ БОГАЦІ,
 ІАТЪ ВРЕМЕА МАРЕІ КЪІІНЦІ ШІ А БЪКЪРІ; О ПРІ-
 ФІМ ЛА СЪРАЧІ, СТЕ ВРЕМЕА НЕВОІЛОР ШІ А ЧІКЪ-
 ЛОШІИ. ДЕ ОПАРТЕ ПЪТЕРЕА ОМЪЛЪІ СТЪЛЪЧЕШЕ
 КЪ ТЪРІЕ ШІ АМБЛАНЪШЕ НАТЪРА; ДЕ АЛА НА-
 ТЪРА ДЕСФАЧЕ АН СЛОБОЖЕНІЕ ТОАТЪ АС ПРІМЕА ЕІ
 ШІ АМПІЛЕАЪ ПРЕ ОМ. ІА ЧІ МРНА СТЕ ЧЕА МАІ
 ФЪУМОАЕЪ ВРЕМЕА АПЪЛЪІ, ДІНКОЛО СТЕ ЧЕА МАІ
 КЪМПАІТЪ. ІА ЧАСТА АН ТОЦІ АНІИ АМПАРТЕ ПРЕ
 ОАЖЕНІ АНДОЪ ЧЕТЕ, ДІН КАРЕ БНА СТЕ ПАІНЪ ДІ
 БЕСЕЛІЕ ШІ АЛА СЪФЕРЕ АНТІКЪЛОШІИ.

МЕШЕШЪГЪЛА КЪ КАРЕ ОМЪЛ А ЦІІВТ СЪ СКІМЕЕ
 НАТЪРА ШІ СЪ ПРІФАКЪ МРНА, СТЕ БНА БЪКЪ ЧЕ
 ПОАТЕ АІ ПРІЧІНЪІ МАНДРІЕ, АН ФЪЦІШАНДЪІ
 ПРІН ТЪРЪСЪРІМЕ ЧЕЛЕ МАІ КІИ МЪРІРЕА ШІ ПЪТЕРЪ
 ИЪМЪЛЪІ ОМЕНЕСК. ІНТЪРНА АНТЪР О БОГАТЪ
 ЛЪКЪІНЦЪ, НЕ АФЛЪМ КА АНТЪРН РАШ ПЪМЪН-
 ТЕСК. ЧЕА МАІ ДЪЛЧЕ АІР СЪПЪМЪШЕ АН Д-
 ЧЕШЪ АЪКАШЪРІ, ШІ НЪ СЕ СКІМЕЪ НІЧІ ОДАТЪ;

НЕ ФІИНА СЪПЪС ВЪНТЪЛЪІ ШІ НЕГЪРІЛОР; ФРІСЪЛА
 ДІМІЦІІ ШІ АРШІЦА МЕЪІІ ЗІЛЕ СЪНТ НЕКЪНОС-
 КЪТЕ АКОЛО; ШІ АН ТОАТЪ ВРЕМЪ СЪПЪМЪШЕ
 О БЕЧНІКЪ ПР МЪВАРЪ, ПОЧІЪ ЗІЧЕ КЪ ШІ НОАПЪ
 СТЕ НЕКЪНЪСЪКЪТЪ; САЪ ДАКА АІ СТЕ ЕРТАТ
 СЪ ДОМНЪСЪКЪ АСЪПРА ЧАСЪРІЛОР ДЕ ОДІХЪ, А-
 ЧЕАСТА СЪ ВРЕМЕАЪ КЪНА ПРЕ ОМЪЛ, КЪМЪПЪ-
 ТЪМДО ШІ АТЪНЧІ ДЪПЪ ВОЕ ПРІМЪЛМІНЪ МЕШЕ-
 ШЪЦІТЪ: АН КЪ ДЕ МЪЛТЕ ОІ СКІМЕЕНА РЪМ-
 ДЪЕЛАА ФІРІИ НОАПТЕА ОФАЧЕ ЗІ АЪМІ-
 НА ЛАМЪЕОР ШІ А ФЪКЪІЛОР ЧЕ АЪМІНАЪ МЪ-
 РЕЦІАЕСЪЛІ ДЕ АДЪНАРЕ АЛЕ ЧЕЛОР МАРЕІ, ФІИНА
 МАІ ПЪЦІН ПЪТРЪНЪЗЪТОАРЕ ДЕ КЪТ А АМФЛЪКЪ-
 РАТЪЛЪІ СОАРЕ, ДАЪ ОАЪМІНЪ ДЪЛЧЕ ШІ ПЪКЪ-
 ТЪ ПРІЧІНЪІНА ОНОДОАЕЪ МАІ ФЕЛЪРІТЪ ШІ БЕСЕ-
 ЛІТОАРЕ БНА СЕ БЪНЕСК ТОАТЕ КОЛОРЪРІАЕ, ФЕЦЕ-
 ЛЕ, ШІ ФОРМЕАЪ ФЕЛЪРІ ДЕ ФЛОРІ ШІ СТЕЛЕ ЧЕ
 МЕШЕШЪГЪЛА ПОАТЕ СЪ МЪСКОЧЕАСЪКЪ. АНАО.
 КЪЛА ВЕРДЪЦІИ АМПОДОСІТЕ ДЕ ФЛОРІ ЧЕ ПРІМЕВЪ
 РА ФАЧЕ АКРЕШЕ ПРІМ ЛІВЕЪІАЕ НОАСТРЕ: ІА ЧІ СЕ
 ВЪД КОВОАРЕА ЧЕА СЪМЪПЕ КАРЕ НЪ СЕ ВІШЕЪСЪКЪ
 СЪПЪ ПІЧОАРЕА ЧЕАЕ КААКЪ. ВОЕШЕ ЧІМЕВА АЪВ-
 ДЕА МЪНЦІ АНКОРЪНАЦІ ДЕ КОПАЧІ, ПЪРАЕ ЧЕ СЕ

Facsimilul primei pagini a revistei „Vestitorul Bisericesc“
 (an. I, 7 ianuarie 1839)

Curentul înnoitor de cultură în mînăstirile moldovenești al lui *Paisie Velicovschi* a avut un ecou salutar și în Țara Romînească. Rafail e unul din ucenicii Paisieni, iar la Hurezi el a strîns o frumoasă bibliotecă de manuscrise și cărți, chiar în afară de cele sfinte, ca *Istoria Troadei* și *Varlaam* și *Ioasaf*. Curentul paisian a creat o școală de

37. *Ibidem*, p. 115.
 38. I. Ionașcu, *Istoricul Mînăstirii Hurez*, în *Arhivele Olteniei*, 14 (1935), nr. 79-82 (noiembrie-decembrie), pp. 308-310.

vrednicie cărturărească la Căldărușani³⁹ și Cernica,⁴⁰ etc., unde s-au aflat sute de manuscrise, rod al strădaniei cărturărești din aceste lăcașuri.

În jurul lui Filaret s-au format și doi scriitori bine cunoscuți: *Naum Rîmnicianu*⁴¹ și *Dionisie Ecclesiarhul*.⁴² Fiu de țaran, călugărul Naum ajunge pînă la viziunea încheșării totale a unității poporului românesc. Nu se va putea niciodată ști cine se ascunde sub modestul nume de Ecclesiarhul Dionisie, călugărit la Tismana, pisar a numeroase condici de mînăstiri: Tismana, Govora, Bistrița, Strehăia, Sadova, Jitianu, Bucovăț, Arnota, Cotroceni.⁴³ Într-o caligrafie migăloasă și cu grijă înflorită, Dionisie a mai scris pomelnice și chiar Chronograful Țării Romînești, alcătuit la Craiova și povestind faptele istorice petrecute între 1764-1819. Superior lui Moxa prin stil și originalitate, lucrarea sa este un izvor de seamă pentru ultimile decenii ale domniei fanariote. Cunoaște bine și slavona, din care a tradus cîteva sute de documente, fiind dascăl de această limbă la vreo școală din Craiova.

Mitropoliei Ungrovlahiei îi revine meritul de a începe literatura teologică prin Tîlcul Evangheliilor al lui Damaschin, Cuvintele lui Efrem Sirul, în traducerea *Logofătului Mihalcea*, Preoția cu datoriile clerului mirean ale *Mitropolitului Grigorie din 1764*. Prin traducerea literaturii teologice se pune capăt limbei slavone în bisericile din Țara Romînească, iar cărțile acestei literaturi se răspîndiră cu iuțea peste întinsul celor trei colțuri de țară.

Pe această cale bătătorită cu sîrg și dîrzenie, cu modestie și cu multă pricepere, urmă și *Mitropolitul Grigorie IV-lea* (Niculescu),⁴⁴ bun organizator și bun român, fiind alături de cei mulți din al căruia anonim se ridicase și el. Sub imboldul curentului paisian, Grigore Dascălul traduce în romînește numeroase opere: Kiriadromionul, 1801, Cuvintele Sfîntului Vasile cel Mare și altele. Cade în datina bisericească de a se explica Evangheliile, operă îndeplinită la început prin Cazanie, pentru ca apoi Antim să le mărturisească prin cuvîntul său plin de înțelepciune și farmec, de pe amvon. După 1801 tradiția începută e continuată prin Kiriadromionul scris de *Nichifor Teodoke* și ilustrat cu stema celor două țări romînești. Cartea fu pe placul ascultătorilor, de vreme ce la 1811, și apoi Nifon la 1857, dă o nouă ediție, spre a fi la îndemîna celor ce păstoresc mulțimea. Această operă de largă circulație și atît de utilă preotului în biserică stă să apară în acest an sub înțeleapta îngrijire a Prea Fericitului Justinian, continuîndu-se astfel tradiția din ce poate avea mai bun literatura teologică, îndătinată de atîta vreme în Biserica romînească.

Un egumen al Tismanei, *Dionisie Lupu*⁴⁵ ajunge mitropolit al țării, el fiind acela care pentru înția oară trimite în străinătate la studii bursieri: *Nil-Nicolae Poponea*, pe *Macarie*, «înnoitor», în notația Psaltichiei și pe bine cunoscutul *Eufrosin Poteca*.⁴⁶ Născut în 1785, în satul Nucșoara din județul Săcueni, se călugărește la Neamț, ajunge dascăl la Sfîntul Sava, își tipărește la Buda cărțile sale de filozofie și sfîrșește ca egumen al Mînăstirii Gura-Motrului — Mehedinți. În prefața cărții sale de filozofie, tradusă din grecește, Poteca mărturisește că e cea dintîi carte în felul acesta, «tălmăcită și tipărită în limba țării noastre, care e cea mai frumoasă pentru noi». Pe piatra de mormînt au fost săpate următoarele versuri, scrise, — pare-se — de Eliade:

Aici cu trupul zace Efrosin cuviosul
Cu sufletul în ceruri, cu mintea în cele scrise
Cu numele în școală, în inima junimei
Te bucură Efrosin: Potecile virtuții
Înguste și spinoase știuși a le străbate.

39. N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. VII, București, 1904, VII+263+XCVIII p.+3 f. cu ilustrațiuni.

40. N. Iorga, *Manuscrisele mînăstirii Cernica*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XXVI (1902), nr. 2-3 (mai-iunie), pp. 207-234, și Atanasie Mironescu, *Istoricul Mînăstirii Cernica*, București, 1930.

41. Atanasie Mironescu, *Istoria Eparhiei Rîmnicului*, pp. 153-164.

42. Ion Donat, *Dionisie Ecclesiarhul*, Craiova, 15 p.

43. Ion Virtosul, *Date noi despre Dionisie Ecclesiarhul*, București, 1937, 23 p., și Preot B. Bălașa, *Alte manuscrise ale lui Dionisie Ecclesiarhul*, Craiova, 1941.

44. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, București, 1932, p. 227.

45. Gh. I. Moisescu, *Cei dintîi bursieri ai lui Eufrosin Poteca la Colegiul Național din București*, București, 1933, 27 p.

46. Ion Virtosu, *Pagini din Autobiografia lui Eufrosin Poteca*, București, 1937, 19 p.

Ai onorat viața de preot, de profesor,
 D-apostol al lui Hrist.
 Cărturar și organizator de seamă a fost *Nifon*, prin a cărui strădanie se pun
 bazele Seminarului din București ce-i poartă numele, precum și a noii tipografii a Mi-

Monahul Macarie.
 Gravură în lemn de M. D. Glurici, 1937

tropoliei. În Scaunul de Mitropolit al lui Nifon se continuă în rând trei cărturari ce
 ajung pînă aproape de noi: *Iosif Gheorghian*, *Ghenadie Petrescu* și *Atanasie Mironescu*.
 Primul a tipărit numeroase cărți pastorale și cuvîntări; al doilea a luat parte la în-
 tocmitura celor unsprezece volume de documente intitulate «Acte și documente relative
 la istoria renașterii Romîniei», iar ultimul se impune mai cu seamă prin două studii de

istorie bisericească: «Sfânta Episcopie a Râmnicului Noului Severin» (1906) și «Istoria Mănăstirii Cernica» (1930).

Dar numărul cărțurilor din trecut cât și a celor ce ar trebui să urmeze la sfârșitul acestei modeste enumerări e mult mai mare. Am căutat aici să prindem pe acei care se axează în jurul ideii de emancipare a limbii române. Tradiția creiase ca limbă sfântă în biserică latina și slava, limbi din care poporul nu putea înțelege nimic. Au trebuit eforturi de mai multe ori seculare pentru ca orice român să înțeleagă slujba bisericească, iar efortul mai mare precum și succesul luptei mai deplin și mai devreme venit a avut loc în cadrul Mitropoliei Ungrovlahiei. Pe această linie de trudă și biruință s-a axat și schița istorică de față. Ar fi trebuit să pomenim și alți prelați, vlădici și modești preoți chiar de saț, care au fost cărțurari de seamă și au lăsat opere ce au contribuit la dezvoltarea culturii noastre. Cîte monografii de biserici sau chiar istoria Bisericii Române nu le-au dat atît prelații sau laicii ca Bobulescu, Dobrescu, și pînă la Nicolae Iorga. Avem compozitori, pictori, literați, pînă la acei modești strîngători ai creației populare ca preotul Teodor Bălășel. Enumerarea poate continua, ceea ce nu am urmărit să facem aici pînă la epuizare.

TIPOGRAFI

Tipografia a luat naștere acolo unde tradiția artei caligrafice era mai puțin rezistentă și unde relațiile cu centrele tipografice cu renume erau posibile. Moldova lui Gavril Uricovici și a străluciților artiști din timpul domniei lui Ștefan cel Mare nu avea o mare tipografie și nici căi de legătură accesibile, iar gloria artiștilor miniaturişti ar fi barat acest drum chiar dacă ar fi existat. Centrul tipografic cracovian avea legături cu țările germanice, iar catolicismul era un alt factor de izolare.

În schimb, Țara Românească, se afla la începutul secolului al XVI-lea în plină ascensiune culturală de mare și larg prestigiu sub domnia lui *Radu cel Mare*.⁴⁶ bis Căsătorit cu fiica lui Dimitrie Iacșici, voievodul muntean întreținea strînse legături cu sîrbii, care cunoscuseră toate binefacerile unei renașteri artistico-culturale prin vecinătatea Bizanțului și a Veneției. Aduce ca mitropolit al țării pe Maximian, fiul despotului Ștefan Brancovici. Dă adăpost patriarhilor Nifon⁴⁷ și Ioachim. Muntelui Athos îi face daruri fără socoteală.⁴⁸ În țară înalță acel monument de marmoră, care e Dealu.⁴⁹ În acest mediu creator, de prestigiu, de statornicire a puterii feudale, apare cartea tipărită. Vremurile o pregătiseră, tiparele erau croite pentru o operă de artă, fiindcă nu utilul, ci frumosul hotăra sub Radu și Neagoe.

Prin filieră sîrbească, Radu aduce tipografia în țara sa. Călugărul *Macarie*, format la Veneția și cu experiență căpătată la Cetinie,⁵⁰ între 1493-1496, dă Țării Românești primele trei tipărituri (Liturghierul de la 1508; Octoihul, 1510; Tetraevanghelul, 1512)⁵¹ croite în stilul bizantin al manuscriselor moldovenești, care-și întemeiau frumusețea prin litera semiuncială stilizată, a inițialelor formate din lujere împletite și înnodate, precum și din frontispicii cu ornamentația bine cunoscută a cercurilor înlănțuite.⁵² Meticulos concepută, se reflectă în ea toate caracteristicile epocii lui Radu cel Mare.⁵³

Cărțile sînt patronate de domn și vlădică, iar ele corespund nu numai nevoilor interne, ci ale întregii lumi ortodoxe. Din începuturile sale, Tipografia Țării Românești, *îndeplinește această operă de misionarism cultural în lumea slavă și grecească a orto-*

46 bis. N. Iorga, *O veste însemnată din trecutul nostru cel vechi*, în *Floarea Darurilor*, II (1907), nr. 28 (7 octombrie), pp. 433-435.

47. Tit Simedrea, *Viata și traiul Sf. Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, București, 1937, 16+60 p. Cuprinde și bibliografia problemei.

48. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 1937, pp. 263-265.

49. V. Vătășanu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959, pp. 480-488.

50. P. P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie și originile tipografiei în Țara Românească*, București, 1939, 28 p.+2 planșe.

51. Intreaga bibliografie macariană în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXVI (1958), nr. 10-11 (octombrie-noiembrie); Barbu Teodorescu, *Prima tipografie a Țării Românești (Macarie, 1508-1512)*, pp. 983-1004; V. Molin și Dan Simonescu, *Tipăriturile Ieromonahului Macarie pentru Țara Românească*, pp. 1005-1034; Preotul Ene Branîște, *Liturghierul slavon tipărit de Macarie la 1508*, pp. 1035-1068.

52. Vezi *Cercetări literare*, V (1943), pp. 99-231.

53. A se consulta lucrarea lui V. Vătășanu de la nota nr. 49, pentru arta în timpul lui Radu cel Mare.

doxismului. Inițiativa ne aparține, domnul plătește și ține ca tipăritura să aibă în frunte stema voievodală a țării. Nu știm unde au fost tipărite. Se crede că în scaunul de domnie, că așa sta în datină. Dar datina aceasta s-a creiat mai târziu, iar începuturile arată tocmai contrariul; tipografia e când la Govora, când la Dealu, Cîmpulung sau Țîrgoviște, adică acolo unde apărea o personalitate, care hotăra locul. Fiindcă *Bistrița* a fost un puternic centru de cultură de o mai lungă durată, cel mai de seamă al epocii, acolo aflându-se adevăratul depozit al cărților macariene, ba chiar și un depozit de hîrtie de origine venețiană, folosită înainte și după Macarie, și la cartea scrisă de mîină, ca în *Evangheliarul* lui Marcea din 1519; fiindcă numai aici s-au aflat manuscrise întocmite în stilul moldovean, ce a fost transmis apoi acestor cărți tipărite; fiindcă în cursul celor șase ani de durată a primei tipografii, situația politică internă era atît de nesigură și tulbură, încît singura autoritate patronală n-o mai putea folosi domnul, ci numai frații craiovești, adică ctitorii de la Bistrița; toate acestea ne fac a socoti că numai aici s-au putut tipări cele trei cărți ale începutului.

Tetraevanghelul din 1512, ilustrat de mîină în mod special pentru Neagoe Basarab, care s-a dovedit a fi un admirator și sprijinitor al manuscrisului, rămîne și pînă astăzi una din capodoperele artei grafice romînești.⁵⁴

Exemplarul se păstrează în Muzeul de artă feudală din R.P.R. și el se încadrează perfect în monumentalul epocii lui Neagoe Basarab.

Trec anii. Arta caligrafiei nu apune, din contră ține piept și chiar întîrzie noua invenție. Dovada o avem în numărul mare de manuscrise aparținînd secolului XVI, chiar în Muntenia, ce s-au păstrat pînă astăzi în colecțiile Academiei R.P.R.⁵⁵ Așa se explică pauza de peste treizeci de ani dintre Macarie și urmașul său, tot un dalmatin format în Veneția, adică *Dimitrie Liubavici*. Nu cunoaștem de la acesta decît cele două cărți tipărite la Țîrgoviște, în 1545 și 1547, cu ajutorul și a doi ucenici romîni, Oprea și Petre. Liubavici continuă stilul de carte al lui Macarie numai ca format și ca preocupare artistică, dar rupe legătura cu manuscrisele. În locul inițialelor din lujere, se aduc cele pur venețiene, adică inițiala formată dintr-un joc de linii frînte pe un fond de alb și negru și prinse într-un pătrat.⁵⁶

De astă dată, tipografia Țării Romînești servește în mod special și nevoile culturale ale Moldovei și Ardealului, apărînd pe unele exemplare stema voievodului de peste Milcov.

Greșit se socotește că *Diaconul Coresi* aparține întru totul Ardealului, fiindcă a tipărit la Brașov.⁵⁷ Coresi este din Țîrgoviște de vreme ce semnează «ot Țîrgoviște». A învățat să lucreze ca ucenic al lui Oprea, adică în atelierul lui Liubavici din Țîrgoviște. Tot aici și-a tipărit lucrarea din 1557 ajutat de «zece ucenici». Cărțile sale repre-

Pagină din Liturghierul slavon tipărit de Macarie în anul 1508

54. Descriș de Gr. G. Tocilescu, în *Catalogul Muzeului Național de Antichități*, București, 1906, p. 142, și *Raporturi...*, p. 76.

55. A se cerceta P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, București, 1959, 406 p.

56. Descrise de Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Romînească Veche*, vol. I, București.

57. Bibliografia coresiană, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LXXXVII (1959), nr. 3-4 (martie-aprilie), pp. 287-306.

zintă trei tipuri de carte: una macariană, adică imită tipăriturile acestuia; alta în stilul lui Liubavici; altele își creiază un tip personal de carte, fără să aibă legături însă cu tiparul săsesc al lui Honterus. S-a dovedit că Diaconul Coresi a avut teascul său și nu ar fi imposibil să fi dus cu dînsul la Brașov atelierul lui Liubavici, în care a lucrat cu cei zece ucenici ai săi. Unele tipărituri sînt lucrate prin comanda domnitorului muntean. Nu cunoaștem încă adevăratele relații pe care le-a avut acest diacon Coresi, — primul tipograf particular al Țării Românești — cu Biserica și Domnul de la Tîrgoviște. Cel puțin, deci, ca tehnică grafică, el este continuatorul înaintașilor săi munteni. Dacă a dus cu sine și inițiativa tipăririi cărților în românește sau a împrumutat-o de la preoții din Șchei, aceasta nu o putem ști. Totuși am recunoaște o mijire spre acest act revoluționar și în Țara Românească, dacă am face o paralelă cu scrisoarea lui Neacșu din 1521. De reținut faptul că în materie de manuscrise în limba română, Țara Românească a dat pe cele mai multe.

Cu acest al treilea tipograf muntean se încheie activitatea grafică a secolului al XVI-lea, în care Țara Românească a avut de spus un cuvînt hotărîtor.

Veacul al XVII-lea aduce o dezvoltare mai mare în cele trei țări românești, dar legăturile acum se țin cu Kievul lui Petru Movilă. De acolo vin în Țara Românească, atît meșterii, cît și întregul atelier, cu scule, literă și clișee.⁵⁸ Prin *Timotei Alexandrovici* și *Ivan Glebcovici*, chemați de Matei Basarab, se începe după 1635 o nouă activitate grafică cu roade din cele mai însemnate. Pînă își află un loc statornic la București, în 1678, pe lîngă Mitropolie, tipografia munteană e cînd la Cîmpulung, (1635-1650), Tîrgoviște (1545-1821), Govora (1637-1642), și Dealul (1642-1647).⁵⁹

Cartea nu mai e lucrată în stilul occidental al Veneției, ci după tipare rusești, dar cu accente ale artei Renașterii, ajunsă în Polonia, în care se află și o undă din tradiția germană. Cartea utilă apare în locul cărții frumoase, uitată cu desăvîrșire. În general se păstrează două tipuri de cărți: unul de formatul macarian, mic și elegant chiar, cu o literă mai mărunță, asemănătoare cu aceea folosită de Liubavici. În Psaltirea slavă de la Govora din 1637, tipărită de călugărul *Meletie Macedoneanul*, egumen al mînăstirii, apare pentru prima dată cartea paginată, filă de filă, sus în dreapta, înlocuindu-se vechiul sistem, de a se pagina jos numai coalele; al doilea continuă sistemul de carte coresian, mare, avînd atît litera cît și formatul mare, greoi, de multe ori inestetic. Ca ornamentație se aduc «foi de acant, volute, rodii, capete de îngeri, ramuri de lauri, înconjurînd pajura munteană, redusă la un corb».

Pravila de la Govora din 1640 e prima carte munteană tipărită în limba română: «socotind că mai toate limbile au carte pre limba lor», Mihail Moxalie o dă de pe slavonă în limba neamului, cu cheltuiala lui Matei Basarab, cu binecuvîntarea Mitropolitului Teofil și cu osteneala ieromonahului Ștefan din Ochrida, în timp de șapte săptămîni. Exemplare din această carte s-au tipărit în mod special și pentru Ardeal, cu deosebirea că în prefață se înlocuiește numele mitropolitului Teofil cu al lui Ghenadie, Arhiepiscop și Mitropolit a toată țara Ardealului.

Cu Evanghelia învățătoare, începută la Govora, tipografia se mută la Dealul, unde se și termină cartea de tipărit în 1642. Cartea este ilustrată cu scene biblice. Imitația lui Hristos, tipărită la Dealul în 1647 în traducerea lui Toma de Kempis, făcută de *Udriște Năsturel*, e semnificativă și prin faptul că învățatul traducător o închină Mitropolitului Varlaam al Moldovei. *Pe planuri suprapuse și continue întîlnim această caracteristică a mișcării culturale muntene, de a cuprinde în sfera sa, pe frații lor romîni din Ardeal și Moldova.*

58. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque des Kiev, dans le Principautés roumaines*, Paris, 1926.

59. Despre activitatea acestor tipografii, George Ionescu, *Călăuza Tipografului*, București 1906, pp. 85-144; D. C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România*, București, 1927; C. D. Fortunescu, *Istoria tiparului în Țările Românești*, în *Almanahul graficii romîne*, 1924, pp. 91-131.

s-a ținut trează limba și cultura pusă în slujba poporului. În acest interval se numește *Tipografia Sfintei Mitropolii, Domnească*, sau *În scaunul Bucureștilor*, sau simplu: *în București*.

Pe prima carte din 1678 nu mai aflăm stema țării, ci pe a mitropoliților Ungrovlahiei, alcătuită din: crucea, cirja, mitra și cașasul mare, încadrate în ghirlande de flori. Deasupra ghirlandei se află Iisus între doi îngeri. În câmpul interior al stemei, jos, e o bisericuță.

La doi ani apare *Liturghia* prin cheltuiala Mitropolitului Teodosie, care mărturisește că «între români ce zicem, cuprindem și pre moldoveni, că tot dintr-o fîntînă cură». Călugării tipografi *Inochentie* și *Chiriac*, mărturisesc aceeași credință: «Neamul nostru românesc și moldovenesc». De fapt întreaga activitate tipografică în decursul veacurilor a Ungrovlahiei se rezimă pe această idee de unitate, mărturisită și realizată în cadrul larg al celor trei țări de limbă românească.

Tipografia Mitropoliei nu-și vede numai de grijile ei, ci se observă o continuă atenție și pentru celelalte tipografii din țară. Astfel, litera sa caracteristică: mică, fină, clară, ieșită ca din vârful peniței, e dăruită și tipografiei Episcopiei Buzăului. A aflăm în *Pravoslavnică mărturisire* în traducerea lui *Radu Greceanu* din 1691 sau chiar în *Evangelhia de la Snagov* din 1693. În orice caz cele trei tipografii se caracterizează prin această familie de literă de o mare finețe.

În anul 1688 apare cunoscuta *Biblie a lui Șerban*⁶²), care, alături de Tetraevanghelul lui Macarie din 1512, formează cele mai de seamă monumente de artă grafică românească de pînă la 1830. Monumentalul operei se bazează pe *simplitate*. E o lucrare numai zețuită, lipsită de frontispicii mari și multe sau alte înfloriri. Are 946 de pagini, de format în folio mare, cu două coloane. Litera este cea mai mică și fină, dînd paginii claritate și eleganță. Tiparul e impecabil. Inițialele sînt negre cu înflorituri; chenarele nu abuzează și sînt simple și fine, de natură folclorică. Hîrtia e albă, subțire, fină și rezistentă. Timpul nu a uzat-o și nici nu a îngălbenit-o. Cele mai multe exemplare s-au păstrat cu hîrtia neîmbătrînită, deși are circa 275 de ani, ca vîrstă și a fost cu prisosință folosită. Cartea s-a tipărit de episcopul de Huși *Mitrofan*, cu cheltuiala lui Șerban Cantacuzino și într-un timp record de zece luni, între noiembrie 1687 și octombrie 1688, deși are circa 4.600.000 de semne grafice.^{62 bis}

Tipografia Mitropoliei avea și o secție specială pentru imprimarea de cărți grecești, a cărei primă lucrare e *Manualul în contra schismei papistașilor*, din 1690 și alcătuită de *Maxim din Peloponez*. La Curtea lui Brîncoveanu se aflau mulți învățați greci, care au promovat cultura elenică, aducînd un mare prestigiu domniei prin bogata literatură tipărită. Secția grecească era condusă de *Mihail Macri* din Ianina, aflat sub îndrumarea lui *Chrisant Nottara*. Tipografia grecească a fost și la biserica Mavrogheni.

Prin ieromonahul Antim,⁶³ ajuns apoi Mitropolitul Țării, se tipărește la 1702 Ceaslovul grecesc și arăbesc, adresat, mai ales, arabilor ortodocși din Antiohia. După cum Matei Basarab a tipărit la vremea sa cărți în slavonește necesare ortodoxiei din afara țării, tot astfel și Brîncoveanu pune tipografia în slujba ortodoxiei orientale, prin cărțile grecești și arabe pe care le împrășteie gratuit, acolo unde se simțea lipsa lor. Însăși copiii lui Brîncoveanu au scris și tipărit cărți în grecește. Mai mult, la 1706 apare la Alep Psaltirea din teascul trimis de la noi și purtînd stema lui Brîncoveanu.

62. N. Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, București, 1905, 17 p.

62 bis. C. Solomon, *Biblia de la București*, Tecuci, 1932, 48 p.

63. E. Picot, *Notice biographique et bibliographique avec l'imprimeur Anthim d'Ivir, metropolitain de Valachie*, Paris, 1886, pp. 513-560+1 pl. St. Dinulescu, *Viața și activitatea mitropolitului Țării Românești: Antim Ivireanul*, 1886, 100 p.; N. Iorga, *Despre uciderea mitropolitului Antim*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LIII (1935), nr. 5-6 (mai-iunie), p. 225; N. Iorga, *Între Antim și Mitrofan, mitropoliții Țării Românești*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LIII (1935), nr. 1-2 (ianuarie-februarie), p. 105, și nr. 3-4 (martie-aprilie), pp. 113-117.

Pentru nevoile interne — ale tuturor romînilor — luau ființă încă două tipografii pe lîngă aceea trecătoare de la Snagov, a *episcopiei Buzăului* și a *Rîmnicului*. De astă dată, cartea își recapătă importanța prin ilustrare: «Ornamentația cu tulipe larg învoalte, cu frunzișuri bogate, cu figuri mari în genul portretului Sfîntului Vasile, opere ale unui *Damaschin Gherbst*».

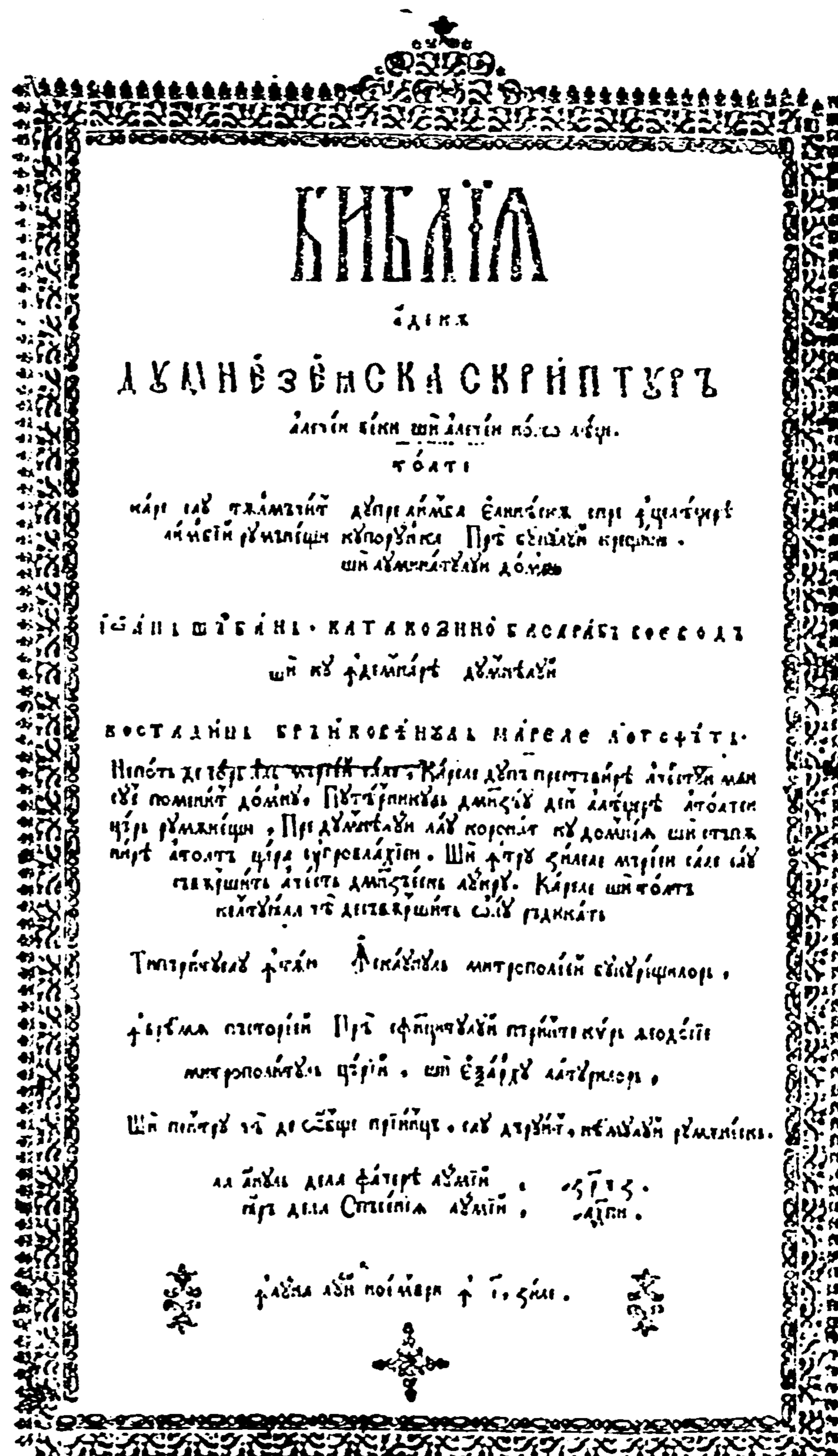
Intreaga activitate tipografică a epocii este creația lui Antim Ivireanu, care conduce și supraveghează tot ce se lucrează în tiparnițele romînești, fiind totodată tipograf, turnător de litere, gravor, predicator și scriitor de cărți.

După zece ani de activitate tipografică⁶⁴ la Snagov, 1696-1705, Antim trece ca episcop la Rîmnic, ducînd cu sine la 16 martie 1705 și tipografia. Noua tipografie are un istoric strălucit, în Areopagul celor treizeci și unu de vechi tiparnițe romînești. Se tipăresc acolo, în primul rînd cărțile de ritual în limba romînă, de care se simțea mare lipsă. Fără a cădea în păcat afirmăm că tipărițile Rîmnicului au fost cele mai căutate cărți de vreme ce și astăzi se găsesc pretutindeni în țară. Ele apar în număr masiv în Ardeal, Banat și Muntenia.⁶⁵ Mai puțin în Moldova, dar destul de prezente și acolo.

Cărțile sale par a fi și ieftine prin faptul că tiparul e simplu, dar curat, avînd tiraje mari. Apare aici un spirit organizatoric, lăsat moștenire de Antim și continuat de episcopii Chesarie, Climent, Inochentie, Filaret, Partenie și mulți alții. Domnitorul Petru Mavrogheni, mărturisea la 12 aprilie 1787 că tipografia Sfintei Episcopii a Rîmnicului «urmează să ia multă folosire, nu numai neamului romînesc și creștinesc ce locuiește în pămîntul Țării domniei mele, ci încă și tot celălalt după aiurea ce se poslășește de această limbă romînească. Așezată pe binecunoscutul drum, totodată istoric, strategic și negustoresc al Oltului, aceasta i-a folosit în răspîndirea cărților într-o arie mai largă decît cea comună.

În perioada aceasta a jumătății de veac al XVIII-lea, domină două elemente în tipografia Ungrovlahiei: o bună turnătorie de litere cirilice, tăiate artistic, în care se observă măiestria lui Antim, și care a dat un aspect plăcut cărților; la Rîmnic apare acel meșter tipograf care face școală, anume *Mihai de Rîmnic*, numit și *Mihai Atanasievici*, împreună cu cei trei fii ce-l continuă, cu verii și nepoții săi, unii dintre ei ajungînd buni tipografi și peste munți. După cum Bistrița a fost un puternic centru de caligrafie pe cel puțin două secole, pe plan tipografic, rolul său îl continuă Rîmnicul.

Buzăul începe în 1691 cu *episcopul Mitrofan*,⁶⁶ fost ucenic al tiparnițelor ieșene și cu pravoslavnică mărturisire a lui Radu Greceanu. Strădania lui Mitrofan e dusă mai

Poarta Bibliei lui Șerban Cantacuzino, de la 1688

64. Nicolae Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București, 1944, 221 p. + 11 pl.
 65. *Istoricul tipografiei, în Sfînta Episcopie a Eparhiei Rîmnicului Nouului Severin*, București, 1906, pp. 276-283.
 66. G. Ionescu, *Tipografia de la Episcopia Buzăului*, București, 1909, pp. 199-217.

departe de episcopul Damaschin, din mîna căruia iese la 1704 Apostolul românesc, ilustrat de gravorii *Ioanichie Bacov și Ursu*.

Tipografia din București cunoaște și perioade de declin, precum și presiunile cenzurii, sub domnia lui Mihai Șuțu: «Preasfința Ta Părinte Mitropolite, fiindcă se cuvine a ști și Domnia mea cele ce se dau la tipar la tipografia grecească, atît de aici din București, cît și din afară, iată cu acest pitac dăm Preasfinției Tale în știre ca de astăzi înainte, fără de a nu ne arăta Prea Sfinția Ta întîi cu anafora și fără de a nu se da voia noastră, să nu se cuteze tipografiei, nici vre un Vivlion, nici măcar altfel de scrisoare sau hîrtie veri cum a da în tipar. Această înștiințare să o dai Prea Sfinția Ta părinților episcopi, cum și tipografilor să le poruncești».

Ajutoarele de susținerea tipografiei curg cu bunăvoință, mergîndu-se pînă la înlăturarea concurenței cărților ce veneau din Ardeal, și totuși: «Tipografia era la Mitropolie și acum a ajuns grajd de cai și cotineața păsărilor din curte. Slovele tipograficești de bătrîne ce erau se tociseră și știrbiseră».

Cînd închisă, cînd în plină activitate, cînd tipărind *Curierul românesc* sau *Viețile Sfinților de Starețul Mardarie*, tipografia Mitropoliei face față cerințelor vremii pînă ce e reînnoită la 1851 de Mitropolitul Nifon, avînd drept conducător pe Ștefan Rasidescu. Se aduc mașini noi de la Viena, împreună cu mașinistul Fi. Göbl. Cu toate acestea tipografia se desființează în 1863, mai toată instalația sa trecînd asupra Imprimeriei Statului.

O altă tipografie în capitala țării era așa numita *Tipografia Școalelor Văcărești*, înființată în 1740, sub Mitropolitul Neofit Criveanul. Era așezată în chiliile de la Sfîntul Sava, pe locul de astăzi, cu statuia lui Eliade Rădulescu, iar litera și teascul fuseseră aduse de la vechea tipografie din Tîrgoviște, unde lucrase *Gheorghe Radovici*, elevul lui Antim. În 1837 este reînnoită dintr-un fond de 2.000 de galbeni cu material adus de la Casa Didot din Paris.

Din teascurile acestei noi tipografii au ieșit o serie de Liturghii și mai ales cărți didactice, apoi e mutată în Mînăstirea Colțea, iar pînă la urmă e contopită cu aceea a Mitropoliei.⁶⁷

Privilegiul de a tipări cărți l-a avut numai Mitropolia, pîna în 1817, cînd se încuviințează particularilor Constantin Caracaș, Răducanu-Vrînceanu și Dumitrache Topliceanu să deschidă un nou atelier pe seama lor.⁶⁸ De atunci marele rol istoric îndeplinit de-a lungul veacurilor încetează, rămînînd o tipografie numai de interes local.

În 1862 alfabetul cirilic e înlocuit de Cuza cu cel latin. Cu acest prilej, trebuiau revizuite și reînnoite cărțile bisericești, dar abia în 1881 se hotărăște înființarea «în Capitala Romîniei a unei tipografii pentru editarea treptată a cărților bisericești, după cum trebuințele bisericești vor cere». Hotărîrea e luată de Mitropolitul Calinic Miclescu. Se aduce literă și o mașină din străinătate, iar Episcopia Buzăului dăruiește două prese și literă cirilică. Din păcate, una din prese e dată de danie unor călugări din Muntele Athos, pe drum însă mașina e confiscată la Constantinopol de turci. Cealaltă presă a fost vîndută ca fier vechi.

În acest chip ia ființă *Tipografia Cărților Bisericești*,⁶⁹ la 17 ianuarie 1882, în localul Școalei primare nr. 3 de sub dealul Mitropoliei, adică pe locul unde se află și astăzi. Prima tipăritură ce a ieșit de sub «mașina învîrtită de doi rotari» a fost nr. 1 de la 1 ianuarie al revistei «Biserica Ortodoxă Romîna». *Prima carte de ritual tipărită cu litere latine a fost Orologiul Mare*, la care s-a lucrat cinci ani. La vremea sa a fost socotită ca cea mai luxoasă și cea mai împodobită carte de ritual. De la întemeiere și pînă în 1925 au ieșit din teascurile noului așezămînt, peste 120 de cărți de ritual, contribuind astfel la înlocuirea treptată din biserică a vechilor tipărituri cirilice. Cele mai multe sînt și astăzi în folosință. Ca o filială a acestei tipografii, ia ființă una la Cernica în 1923.

67. Inventarul tipografiei de la Colțea în N. Iorga, *Scrisori și zupise de meșteri romîni*, București, 1906, pp. 17-18.

68. Actul de înființare, în Emil Virtosu, *Ion Heliade Rădulescu*, București, 1928, pp. 8-15.

69. T. P. Păcescu, *Tipografia Cărților Bisericești*, în *Boabe de grîu*, 1933, nr. 11

Celelalte două tipografii ale Ungrovlahiei decad treptat și duc pînă atunci o activitate cu totul minoră. La Buzău se tipărește între 1830 și 1860 destul de rar. Cărțile nu mai au nimic din înfățișarea artistică din trecut. La Rîmnic, tipografia e în activitate numai la începutul secolului al XIX-lea, cînd tipărește și *prima carte în limba bulgară modernă*, *Kiriadromion* în 1806, cu ajutorul lui Sofronie, episcop de Vratza și al lui Dositheiu, Mitropolitul Ungrovlahiei.⁷⁰ După 1816, intră în stagnare pînă în vremea episcopului Calinic, care o înzestrea cu literă nouă. În această epocă se tipăresc aici mai toate cărțile de ritual, cu un aspect exterior destul de îngrijit.

De aici înainte tipografia episcopală din Rîmnic, după o viață activă de aproape două secole, se pierde; prin 1906, trăia necunoscută și preînnoită cu caractere latine, într-una din camerele Prefecturii județului Vîlcea, în a cărei stăpînire se afla, fiind dăruită de episcopul Calinic Primăriei orașului Rîmnicului Vîlcea. Localul vechii tipografii a Episcopiei Rîmnicului, care a fost situat în partea de miază-zi a orașului, sub dealul numit «Capela» se mai păstra încă în ființă, pe la 1880, și era cunoscut sub numele de casa tipografului, mărturisirea cu o aleasă mîhnire în 1906 Atanasie al Rîmnicului.⁷¹

Peste toate vicisitudinile vremii, reintrată din nou sub conducerea mitropolitană, singura tipografie a Ungrovlahiei care rămîne în ființă este așezămîntul cel vechi al lui Nifon. Aici se tipăresc revistele bisericești, cărțile de ritual, literatura teologică, studii din Istoria Bisericii Romîne, icoane, continuînd tradiția marilor vlădici, închinători de teascuri. Stema Mitropoliei Ungrovlahiei străjuie și astăzi pe tiparul lui Nifon, prin osîrdia Prea Fericitului Justinian, urmînd același scop de totdeauna: Biruința limbii și culturii strămoșești, așa cum s-a învrednicit a face de la Macarie și pînă astăzi.

Facsimil din *Liturghierul* tipărit la Buzău în anul 1702

BIBLIOTECI

Ca pretutindeni *biblioteca*⁷² — în începuturile sale — se leagă de școală și școala e acolo unde trebuința de carte se impune, adică pe lângă mînăstire, sau biserică. Fiindcă în perioada feudală cele mai vechi și mai multe biserici au fost în Muntenia și Oltenia, tot aici aflăm și cele mai vechi și mai mari biblioteci din țară, peste toate tronînd faimoasa bibliotecă a Mavrocordaților de la Văcărești.

Nu cunoaștem ce a fost pînă la 1359. Acel episcop arian, cu numele de Auxentius, cu sediul în Drîstor și care a scris viața lui Ulfila, este de neînchipuit să nu fi avut în jurul său o bibliotecă, pe care ne-o închipuim nu prea modestă. În mediul catolic de

70. Ion Bogdan, *Romîni și Bulgari*, București, 1895, p. 38. (noiembrie), pp. 654-674.

71. Vezi nota 65, p. 283.

72. O privire de ansamblu a vechilor biblioteci o dă N. Iorga, *Vechile biblioteci romînești*. Sau *Ce se citea odinioară în țerile noastre*, în *Floarea Darurilor*, I (1907), nr. 2 (pp. 65-82); *Biblioteci vechi romînești*, în *Boabe de grîu*, I (1930), nr. 10 (decembrie), pp. 611-616; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura romînească*, vol. II, București, 1938, pp. 21-22.

la Curtea Doamnei Clara de asemenea vor fi fost cărți în latinește, precum și o literatură laică.

Au venit alte timpuri, alți oameni și o altă cultură. Nicodim are la Vodița sa cărți de slujbă, o mărturisește actul de fundație. Tismana, lăcaș mai mare și mai bogat a urmat Vodiței, a fost și școală de caligrafi, inițiată de Nicodim, de la care a rămas Evangheliarul scris în 1405. Cozia, Govora, Hurezi, Mărginenii, Bistrița, Brîncoveni, Văcărești, iată atâtea nume renumite de biblioteci, ale căror resturi rămase peste veacuri, au ajuns în bogatele colecții ale Academiei R.P.R., sau încă mai dăinuiesc la locul lor de haștină.

Cercetarea acestor vechi biblioteci a pornit în secolul trecut de la cărturarii cu idei înaintate, ca Asaki, Kogălniceanu, Bălcescu, Odobescu, Tocilescu, etc. În dorința de a cunoaște faptele trecutului, cărturarii încep să-i adune cu migală vestigiile: o inscripție, un ban cu efigia voievodală, un hrisov, o carte, pe care le află în Biserici prin colțuri uitate și colbăite. «Un dulap de mînăstire, de unde nu se mai coboară cărți de slujbă pe care urmașii vechilor călugări abia le mai pot sloveni și nu le mai pot desluși rostul, dă în linii naive, așternute de un diac smerit, în care cei din zilele lui au văzut un mare meșter al zugrăvirii, pe o carte de slujbă slavonă, o stîngace încercare de a ne înfățișa chipul unui erou, coborît de veacuri în pulberea mormîntului, dar în gînduri limpezi, în fapta vitează a căruia se coboară pînă în acel mormînt uitat, rădăcinile adînci, puternice și nevăzute, ale vieții de astăzi».⁷³

Ideea strîngerii materialului istoric și cultural de prin mînăstiri a avut-o și Paul Kisesleff,⁷⁴ din îndemnul căruia s-a instituit în 1832 o comisie sub președinția mitropolitului, ale cărei atribuții erau fixate prin Regulamentul Organic, art. 363. Printr-o circulară a Mitropoliei către protopopi, se preciza ce anume trebuia să se comunice comisiei: «Cine a înălțat bisericile și la ce dată, luîndu-se datele de prin pisanii; să se scoată copii de pe pomelnice; cine a dăruit clopotele cele mai vechi și mai mari; moaștele și starea în care se află; starea în care se află lăcașurile; să se citească inscripțiile de pe pietre, ori unde s-ar afla ele în mînăstiri; să se trimită toată hrisoavele, pomenitoare de vremea zidirii sau închinării lor la alte locuri, și orice alte hrisoave vor mai fi arătătoare de vreo vreme întîmplărilor țării, precum bătălii și altele».

Pe aceleași urme calcă și Nicolae Bălcescu, publicînd chiar anume informații și documente în Magazinul istoric pentru Dacia. Ca un elev al acestuia, Alexandru Odobescu este însă acela prin a cărui strădanie avem descrierea unora dintre strălucitele biblioteci ale înaintașilor noștri.

În 1859, *maiorul D. Papazoglu*^{74 bis} ia inițiativa inventarierii tuturor tezaurilor arheologice, arhivistice și bibliografice de pe la mînăstiri. Domnitorul Cuza încuviințează migăloasa operație, iar ministrul A. Golescu, întocmește o comisie alcătuită din Odobescu, Cezar Boliac, D. Papazoglu și A. Pelimon, care avea să cutreere prin toate bisericile și mînăstirile din Țara Romînească, pentru a aduce la îndeplinire planul propus. Singurul care a dus la capăt misiunea primită a fost *Odobescu*. Din referatele acestuia întocmite în 1860-1861 și acelea mai tîrzie ale lui *Gr. Gr. Tocilescu*, cunoaștem în parte comorile de artă și bibliotecile mînăstirilor noastre.

La *Vodița*, ca cea mai veche, nu s-a mai aflat nimic de vreme ce au dăinuit numai ruinele ei. Prima ctitorie a începutului «n-a avut norocul Tismanei». Pierzînd ținutul Banatului, unde era așezată, ungurii și turcii puseră capăt istoriei acestui locaș. Sub Radu Paisie, care-și îndreaptă atenția spre Tismana și Cozia, Vodița nu a mai jucat nici un rol.

Cu totul altul fu destinul *Tismanei*,⁷⁵ locul de propovăduire al Sfîntului Nicodim. A fost o cetate apărată de ziduri, codri și stînci, în care cultura atonită a avut de spus un cuvînt în formarea monahismului și culturii celei noi în trecutul îndepărtat al istoriei romînești. Biblioteca ei a fost bogată, dar conținutul nu i-l cunoaștem, decît sub o formă foarte redusă. Știm numai Tetraevanghelul scris în surghiun de Nicodim la 1405 și care e cea mai veche carte romînească, ce a dăinuit peste vicisitudinile vremurilor. A cunoscut-o și Paul de Alep în 1658: «Am văzut acolo un antic Evangheliar, scris

73. Al. Odobescu, vezi nota 7.

74. G. Nicolăiasa, *Cercetări de izvoare istorice în trecut*, în *Revista Arhivelor*, I, 1924 pp. 88-104.

74 bis. Aurelian Sacerdoțeanu, *Cercetări istorice și pitorești prin mînăstirile noastre acum 80 de ani*, București, 1941, 33 p. (extras din *Arhiva Romînească*), VI (1941).

75. Al. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909.

în Ungrovlahia, de propria mână a Sfântului Nicodim, cu niște caractere de o finețe admirabilă, în limba slavică pe un frumos pergament, împodobit cu argint și la finea volumului, avînd data 6913, așa că acum e veche de 253 de ani». ⁷⁶

ТОКМѢЛА

СВѢТѢ ШИ ДМНЕЗЕ ЕЩІИ ЛУТЪР

ГІИ , КАРѢ ГАРТЕ АША РБЕСЪРЕКА ЧѢ МАРЕ .
ШЛА СТАГОРА .

РЕСОУА КАРМЕ ВА СВЫШАСКЖ ДѢ
МЕЗЕАСКА ЛУТЪРГІЕ . ГАРТЕ ДАТЪОРЮ
МАН РТЫИ СВФІЕ КУТОЦН РМЛЪКА .
ШИ СВНУ АНБЖ ННМКА СКЫРБЖ СПРЕ
НММЕ : ШНГШ АПЕРЕ ННМА ДЕГНАДЪРН ФНКАТЪ
НЕ КЫТВАПУТЪ . ШИ СВЪЖУНЕ ПЪЦННЕА ДЕКЪ
РЖ , ШИ АСЪТРЕБИ ПЪНЖ ЛАВРЪМЪ ЛУТЪРГІЕЙ .
ІА РЖДЪКА СОСЪЩЕ ВРЪМЪ , СВМЪРГЖ СВНА
А БЛГО

Facsimil din *Liturghierul* tipărit la București în anul 1680

Pe lângă acesta, Tocilescu aduce în Muzeul său din București ; cinci manuscripte slave, patru românești, o Evanghelie de Rîmnic din 1794, plus 77 de cărți tipărite în țările noastre. E imposibil de admis ca Biblioteca de la Tismana să fi cuprins numai 88 de

⁷⁶ Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra citorva mînăstiri, schituri și biserici din țară*, București, 1888, p. 76. Vezi și *Călătoriile patriarhului Macarie*, ediția E. Cioran, București, 1900, p. 181.

opere aflate de Tocilescu. Aici trebuie să fi fost numeroase manuscrise, aduse de la Athos și Serbia, tipărituri slavonești, altele grecești, venite de la Veneția, precum și ne-numărate scrieri ale călugărilor săi. Ce cuprindeau aceste cărți de conținut *numai religios*, știm fiindcă s-a păstrat lista lor. Erau acolo Evanghelia, Psaltirea și Palia, cărțile de bază ale creștinului, urmate de Viețile sfinților, Mineiele și Tipicul Sfântului Sava. Veneau Octoihul, Catavasierul, Ceaslovul, Triodul, Penticostarul, Cazaniile și Kiriacodromionul; Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, precum și Călătoria Maicii Domnului și Minunile cuprinse în Apocalips, Zbornice cu vieți de sfinți, cuvântări, cronici, vieți de asceți, etc.⁷⁷

Ținutul Vîlcii e plin de mînăstiri, multe din ele fiind ctitorii de seamă ale Craioveștilor, falnicii și ambițioșii susținători și răsturnători de domni. Faptele de cultură se leagă în primul rînd de *Bistrița* fraților Craiovești, «stăpîni ai șesului Jiian și bani olteni, unul după altul». Constantin Brîncoveanu — înrudit cu aceștia, o înnoiește și-i poartă de grijă. După scurgere de ani, cînd vîlul nepăsării cuprinsese mîndrele ctitorii ale trecutului, semănînd ruină și dispreț, același Grigore Tocilescu mai află în 1885 «într-o cămăruță dintr-o aripă a edificiului am găsit zăcînd în dezordine 120 de manuscrise, dintre care 72 slavone, 4 grecești și 44 romînești și 267 de cărți tipărite, dintre care 131 slavone, 52 romînești, 30 slavo-romînești, 50 grecești, 2 greco-romîne și una germano-romînă».

Comorile Bistriței le-a descoperit și evidențiat însă Alexandru Odobescu⁷⁸ în 1860 care le și descrie pentru înția oară. Din tot ce ne-a rămas din trecut, poate că acesta e cel mai de preț tezaur, în domeniul bibliotecilor. Arheologul român aflase aici «vreo 320 de volume din care vreo 48 manuscripte slavone, format în folio și vreo 27 idem, format în 8°, mai ales Mineie, Cazanii, Evanghelii, Theofilact și alte cărți bisericești, foarte stricate de putregai, de umezeală și de neîngrijire; ca în general toate cărțile vechi de pe la mînăstiri, vreo 81 în folio și 20 format mai mici, cărți bisericești slavone tipărite în străinătate (la Leov, la Kiev, la Mosca), vreo treizeci cărți slavone tipărite în Țara Romînească, (secolul XVII), vreo treizeci și două volume grecești, cu cuprinderea eclesiastică, (mai ales Minee), tipărite la Veneția și Țara Romînească (XVII sec.). Vreo 21 manuscripte romînești, cele mai multe cu scrisoarea cursivă, (Vieți de sfinți, Psaltiri, traducții din Părinții bisericești și alte bisericești). Cărțile romînești tipărite la deosebite epoci, și conținînd serviciul bisericesc, sînt în mai mare număr, precum se vede și în catagrafia mînăstirilor.

Toate aceste cărți, Odobescu le-a așezat într-o cămăruță ce servea de bibliotecă, luînd cu sine un număr de 19 volume ce i s-au părut mai însemnate, aducîndu-le la București. În referatul adresat ministrului, el dă și lista cărților ridicate, pe care o reproducem mai jos, țînînd seama de însemnătatea ei: manuscripte slavone: Psaltire pe pergament, în 4°, un volum gros din 6854 (1346) scris într-o mînăstire din Serbia, fiind cel mai vechi manuscris datat din țară, un Tetraevanghel din 1537, Pravila bisericească din 1618 și un alt exemplar din aceeași Pravilă. Manuscrise romînești: Varlaam și Ioasaf, text slavon cu traducere romînească de Udriște Năsturel, făcută la 1646; Viața Patriarhului Nifon, 1691; un volum cuprinzînd și viața Sfîntului Grigore; Psaltirea slavonă cu traducerea romînească din 1697 și Isopia din 1721. Cărți tipărite: Liturghierul și Tetraevanghelul, tipărite de Macarie la 1508 și 1512; Psaltirea slavo-romînă a lui Coresi; Octoihul tipărit la Veneția în 1536; Ceaslovul lui Petru Movilă, tipărit la Chiev în 1643; Viața și petrecerea sfinților de la Iași, 1682; Paremiile de preste an, tot Iași 1683; și Mărgăritarele de la București, 1698.⁷⁹

La acestea aduse de Odobescu în 1861 se adaugă acelea pomenite mai sus de Tocilescu, printre care se află Evangheliarul lui Macarie din 1512, ilustrat de mînă și care a aparținut lui Neagoe Basarab,⁸⁰ precum și Evangheliarul lui Marcea, din 1519.⁸¹

77. N. Iorga, vezi nota 72, pp. 66-69.

78. Al. Odobescu, *Despre odoarele, monumentele și cărțile aflate în Mînăstirea Bistrița*, în *Revista Romînă*, I-II (1861-1862), și în *Opere*, vol. III, 1908, pp. 1-8; *Antichitățile din Mînăstirea Bistrița*, în *Buletinul instrucțiunii publice*, I (1865-1866).

79. Dosarul nr. 399/1860 al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, aflat la Arhivele Statului București.

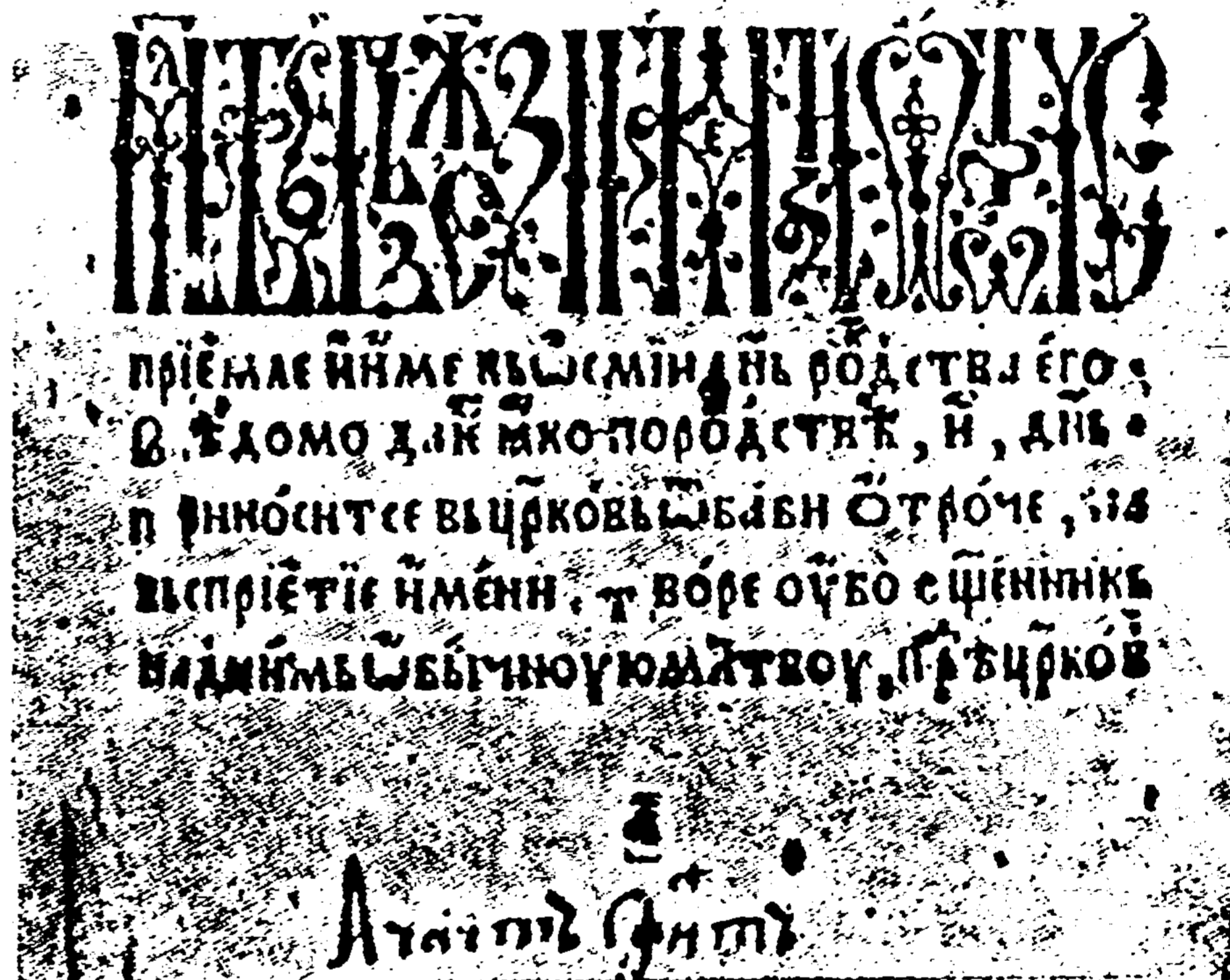
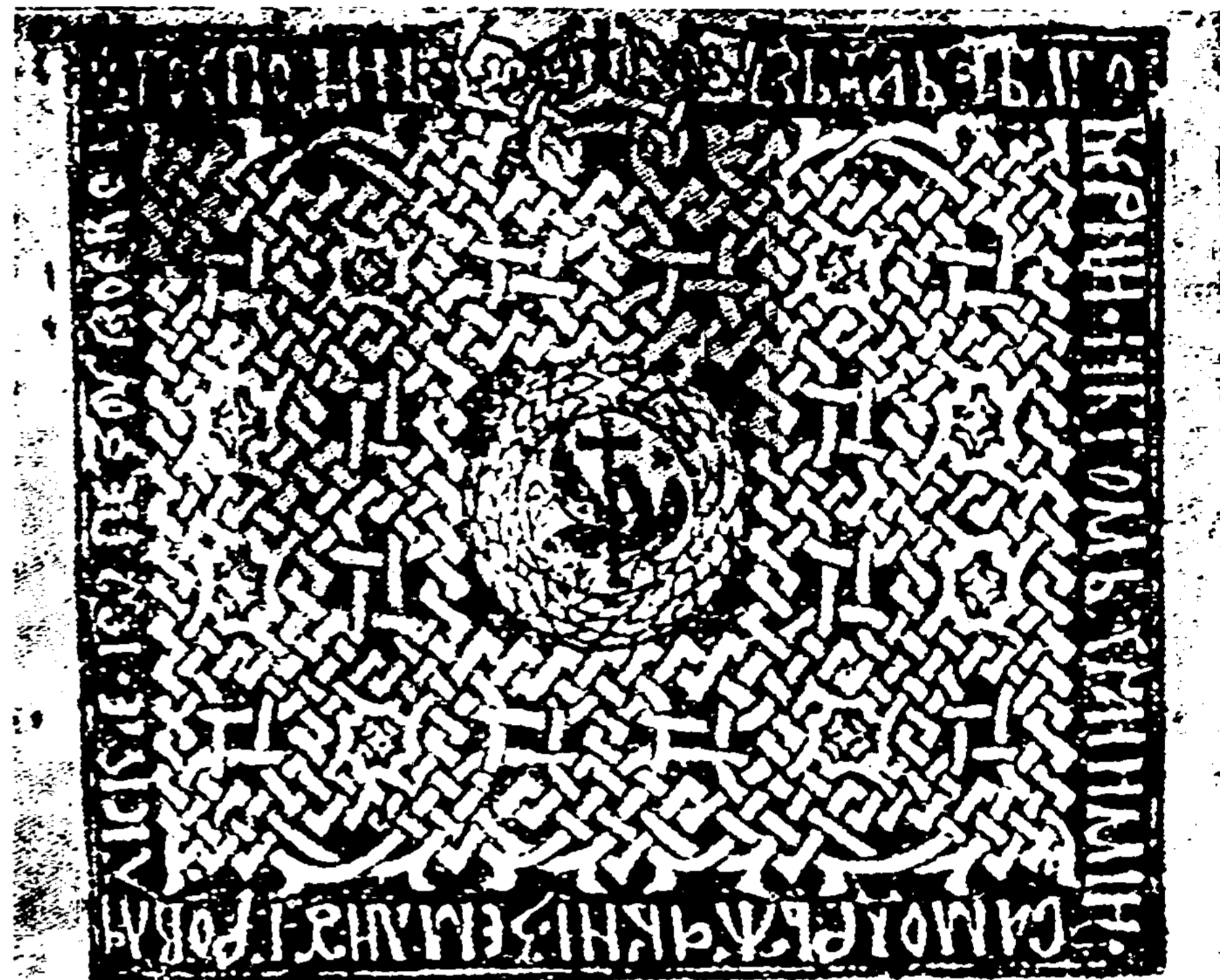
80. Gr. G. Tocilescu, *Rapoarte...*, București, 1888, p. 83.

81. Victor Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de Artă Religioasă*, București, 1939, pp. 79-86.

Din această înșirare de titluri și cifre, reiese ca Bistrița a fost un puternic centru cultural ortodox, avînd aproape mai toate tipăriturile din țară, la care se adaugă toate tipăriturile slave aparținînd lui Petru Movilă, Veneției, etc. În schimb nu se află nicio lucrare umanistică, așa cum vom vedea că e cazul cu Hurezi, Mărgineni și Văcărești. De aici am deduce și vîrsta bibliotecii, adică ea a rămas așa cum s-a format pînă la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Cozia nu a fost mai prejos decît vecina sa Bistrița, de vreme ce Odobescu află acolo 200 de cărți.⁸² Să nu uităm că Mînăstirea Cozia nu a avut peștera Bistriței, care a ferit-o de răutățile oamenilor. De aici Tocilescu⁸³ ridică: Evanghelia greco-romînă, tipărită în 1693 la București și Psalmii lui David din secolul al XVIII-lea, iar Odobescu, următoarele manuscrise și cărți: Cazania slavă din 1652; Teofilact, 1704; Arabicon, Mitologhion; Istoria Țării Romînești de cînd au descălecat creștinii; Teofilact slavon; Minei romînesc pe septembrie pînă în decembrie din 1673; Varlaam și Ioasaf în traducerea lui Năsturel; Manuscris slav cuprinzînd slujba bisericească; iar cărți tipărite: Biblia de la 1688, Evanghelia greco-romînă, București 1693, Noul Testament Bălgrad, 1698; Evanghelia București, 1682; Invățături alese, Govora; Divanul lumii al lui Cantemir; Evanghelia Snagov, 1697; Cartea de învățătură, Iași, 1643; Noul Testament, 1703; Invățături creștinești, Snagov 1700 și Cartea lui Ioan Dreptul, Snagov 1699; 16 slavonești; cîteva germane și maghiare, precum și 25 de manuscrise romînești, 2 grecești și unul slav. Tot acest tezaur de cărți fusese adus mai înainte la Episcopia din Rîmnic, care le-a cedat cu multă dificultate.

Mînăstirea Hurezi⁸⁴ a avut una dintre cele mai mari biblioteci romînești din trecut, cuprinzînd însăși colecția de cărți, celebră, a domnitorului Constantin Brîncoveanu. Mînăstirea avea o cameră specială, o bibliotecă, deasupra căreia uși sta scris în grecește: bibliotecă de hrană dorită sufletească, această casă a cărților îmbie prea înțeleaptă îmbielșugare, în anul 1708». ⁸⁵ N. Iorga⁸⁶ bănuiește că inscripția s-ar datora egumenului Ioan, fostul administrator al mînăstirii. Biblioteca avea și un catalog al ei; ⁸⁷ unul întocmit la 1791, iar altul la 1804, în care se trece: numele autorului, titlul rezumat al operei, numărul volumelor și limba în care a fost scris. Catalogul din 1791 cuprindea 382 de volume, dintre care 115 romînești, 110 grecești, 87 greco-latinești, 39 slave, 13 greco-arabe, 6 greco-latine, 4 greco-romîne, 4 latinești, una nemțească, una

Pagină din Molitvelnicul slavon tipărit la Tirgoviște în anul 1545

82. Vezi notele nr. 78 și 79.

83. Vezi Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, nota 76, pp. 24-26.

84. I. Ionașcu, *Istoricul Mînăstirii Hurez, după documente inedite din Arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, în *Arhivele Olteniei*, XIV (1935), nr. 79-82 (mai-decembrie), pp. 295-344.

85. N. Iorga, *Biblioteca lui Vodă Brîncoveanu la Hurezi*, în *Revista istorică*, XI (1925), nr. 1-3 (ianuarie-martie), p. 4.

86. *Ibidem* și N. Iorga, *Mînăstirea Hurezi, Vălenii de Munte*, 1912, 77 p. precum și *Hîrtii din Arhiva mînăstirii Hurezului...*, București, 1907, XLV+386 p. (*Studii și Documente*, vol. XIV).

87. I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 341-342.

arabă, una georgiană și un Lexicon în 7 limbi. A avea 278 de cărți religioase și 104 exemplare profane, care tratau istoria, literatura, filozofia, juridice, etc. Se aflau acolo istoricii bizantini, ca Nichifor, Gregoras, Ana Comnena, Chalcondylas, Constantin Manasses, Choniates, Cantacuzino, Glycos, Zonaros, Chedrenus. Literatura era reprezentată prin Herodot, Hesiod, Euripide, Aristofan, Luchian, Lycofronos. Cărți științifice avea pe Arhimede, Diophande din Alexandria, Vasile Macedoneanul, un tratat de matematică, etc. Juridice erau două pravile românești, Pandectele lui Justinian și un Epistolar. De asemenea avea Lexicoane, gramatice, grecești și latinești. Custodele Bibliotecii avea și două cărți de biblioteconomie, de unde scotea norme de organizarea Bibliotecii. Domeniul teologic era cel mai bine reprezentat, prin Patristică, Dogmatică, Literatură ascetică, omiletică și hagiografie. Pentru practica religioasă existau 159 de cărți de rugăciuni, morală și ritual liturgic, divizate astfel: 91 românești, 41 grecești, 2 greco-latinești 3 greco-arabe, 2 greco-române, etc.

Majoritatea cărților veneau din Biblioteca lui Constantin Brîncoveanu, cumpărate din Veneția, Paris, etc., precum și din donațiile egumenilor Ioan, Laurențiu, Mihail, episcopul Climent al Rîmnicului, călugărit la Hurezi și, în special, de la Rafail. Acesta a donat mînăstirii 21 de manuscrise și 28 de cărți tipărite. La Hurez află Odobescu și renumitele calendare brîncovenești din 1693, 1695, 1699, 1701 și 1703, iar Tocilescu ridică de aici, în 1886, un număr însemnat de cărți și manuscrise, adică 393 de cărți și 38 de manuscrise, repartizate pe limbi: 228 grecești, 89 românești, 15 slave, 13 latinești, 43 greco-latinești și 5 diferite. Manuscrisele: 24 române, 6 slavone și 8 grecești.

Biblioteca Hurezilor își avea faima sa, de vreme ce Fanton de Verraion, subalternul lui Kisseleff,⁸⁸ cerea mînăstirii să-i împrumute două cărți: «În vivlioteca ce este la mînăstirea Horezului, se văd trecute în catastif o carte scrisă românește: Istoria Valahiei pînă la descălecarea domnilor și un calendar în care sînt niște însemnări făcute cu însăși mîna lui Constantin Vodă Brîncoveanu și fiindcă aceste și alte asemenea acestora cărți sînt vrednice de a se cerceta cuprinderea lor...».⁸⁹

După cuprinsul acestei biblioteci, ne dăm seama că ea este mai nouă decît a Bistriței. Despre *Arnota* știm prea puțin. Deși e la un pas de Hurezi, Bistrița și Cozia, se pare că nu a avut un trecut cultural și deci nici bibliotecă. Preotul D. Cristescu, care s-a ocupat de trecutul ei nu a găsit acolo cărți vechi.⁹⁰

În schimb, mînăstirea Brîncoveni din Romanțați e vizitată de Tocilescu în 1887 și află acolo o întregă comoară culturală pe care o duce la București. Pare-se că Brîncovenii au fost un centru de cultură grecească, de vreme ce se ridică de aici 81 de cărți grecești, față de 41 românești, și 12 în alte limbi, precum și 4 manuscrise. Tot aici află Tocilescu *Tetraevanghelul lui Macarie* din 1512, complet, bine conservat, legat în stofă cu plăci de argint, reprezentînd răstignirea lui Iisus Hristos și cei patru evangheliști. În afară de exemplarul de lux aflat de Odobescu la Bistrița, acesta este singurul complet ce s-a păstrat pînă la 1884, dar a dispărut fără urmă.

Tot la Brîncoveni s-a mai păstrat un Evangheliar scris din porunca lui Ioan Alexandru Voievod, la 7081 (=1573), în mînăstirea Săratov. E ferecată în argint, avînd inscripția: «Această Sfîntă Evanghelie a făcut-o Ion Matei Băsarabă voievod și doamna sa Elena, și a dat-o sfintei monastiri din Brîncoveni, unde este hramul Adormirii Prea Sfintei Doamne Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria, în 7144 (=1636).»⁹¹

Nu cunoaștem alte biblioteci mînăstirești din Oltenia,⁹² în ținuturile de șes sau la Cerneț, Strehaiia. Nu credem să nu fi avut o bogată colecție de cărți Sfîntul Dumitru din Craiova, sau Mînăstirile Jitianu și Balta Verde din jurul acestui oraș. Anuarul Mitropoliei oltene din 1941 cuprinde și o listă de biserici craiovene, destul de vechi, ca Hagi Enuș, Postelnicul Fir, Obedeanu și altele, care pe atunci aveau biblioteci cu trei

88. G. Nicolaiasa, *op. cit.*, nota 74.

89. Despre Hurezi și Al. Lapedatu, *Mînăstirea Hurezi*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1908, pp. 53-72.

90. D. Cristescu, *Biserica Arnota*, Rîmnicul-Vîlcea, 1937, 168 p.

91. Gr. G. Tocilescu, vezi nota 76. Și Cezar Bollac, *Mînăstirile din România*, București, 1862, pp. 450-452.

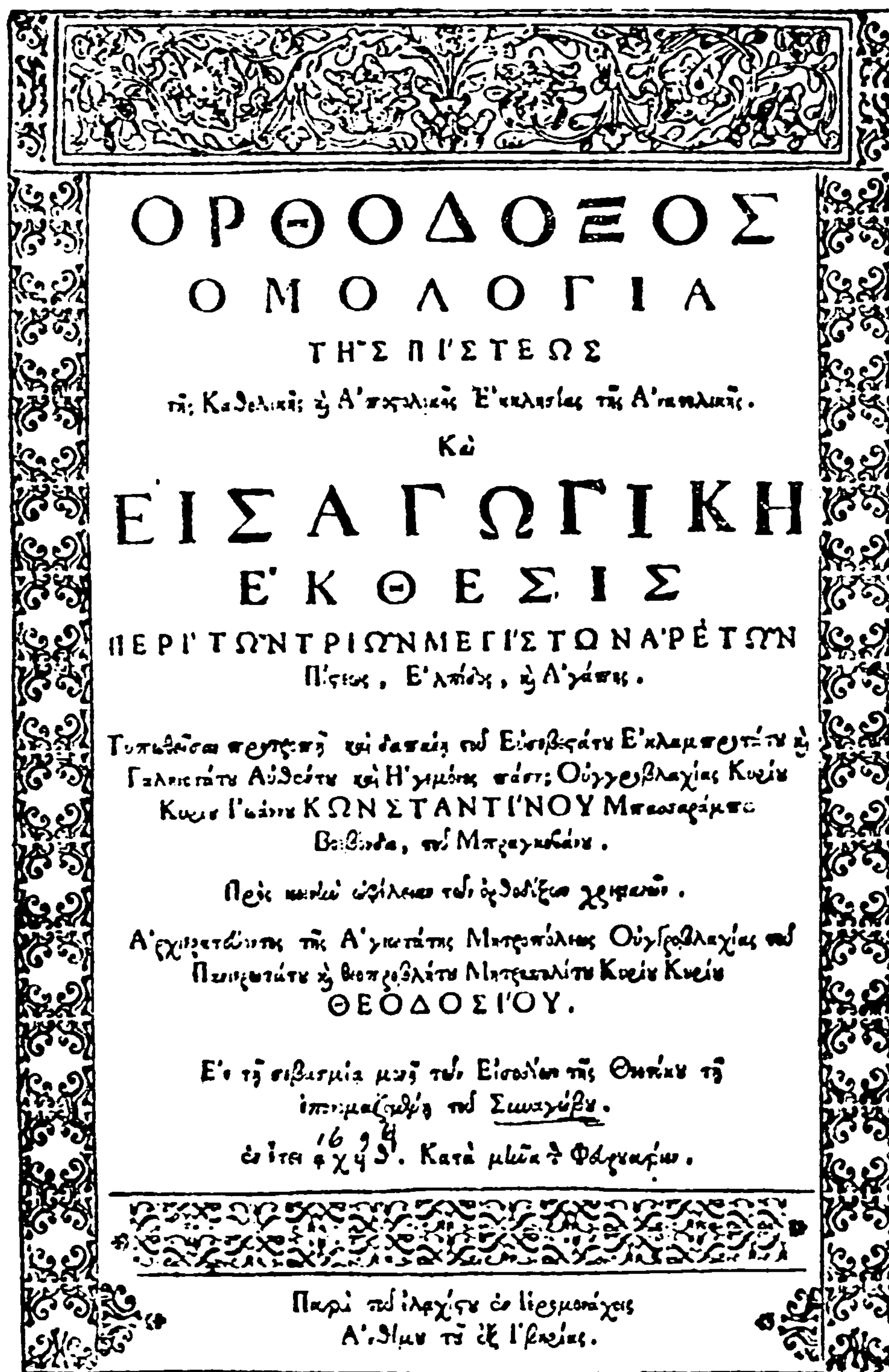
92. Popescu Cilieni, *Biserici, tîrguri și sate din Gorj*, în *Renășterea*, 1946, nr. 1-3, pp. 43-48; Al. Ștefulescu, *Schitul Crasna*, București, 1910; Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg. Jiu, 1904.

sute pînă la șapte sute de volume dar nu se specifică și titlurile lor ca să ne dăm seama de vechimea lor.

Undeva, în cetatea banilor, a fost o tradiție caligrafică, deci o mînăstire cu școală și bibliotecă, din care ne-a rămas Tetraevanghelul scris la 12 august 1580 de Protopopul Ioan Sîrbu⁹³ și păstrat în prezent la Remeta-Serbia: «Acest Sfînt Tetraevanghel a fost scris în Țara Ungrovlahiei, în locul Craiova, în zilele Domnului Io Mihnea Voievod, în anul 7088, luna august 12 zile». Cartea a fost cumpărată de logofătul Sîrbu și dăruită împreună cu alte patru cărți manuscrise mînăstirii mehedintene Crivelnic de pe apa Coșuștea. Celelalte cărți sînt: o Evanghelie, un Triod, Mărgăritarele Sf. Ioan Zlataus și un Minei.

În șirul marilor biblioteci ale trecutului este și aceea, de la *Mărgineni Prakhova*,⁹⁴ unde se afla bogata și celebra colecție de cărți a Stolnicului Constantin Cantacuzino. Trebuie să fi fost una dintre cele mai de seamă ale timpului, în care marele nostru cărturar strînsese pe lîngă tot fondul românesc de cărți, cît și numeroase manuscrise, o însemnată colecție reprezentînd cultura umanistică a Italiei, adusă de pe cînd era student la Padova. Erau acolo: Adagiile lui Erasmus, tipărită de Manuzio, în anul 1508, Iliada și Odiseia, Gramatica grecească Iaimoasă a lui Lascaris și cea latină a lui Manuel, Virgiliu, Marțial, Titus Livius, Terentius, Horatiu, Luchian, Aristotel, Instituțiile lui Justinian, etc., etc. Ce a rămas din această bibliotecă umanistică a Renașterii italiene, cît și a Orientului, decît numai amintirea. Nenorocirea a făcut ca din cele mai strălucite biblioteci ale trecutului românesc, să nu ajungă pînă la noi decît... amintirea.⁹⁵

Mai vestită decît a lui Cantacuzino și Brîncoveanu era *biblioteca Mavrocordatilor de la Văcărești*,⁹⁶ în care au intrat și bibliotecile celor doi Cantacuzini, Constantin Postelnicul și Constantin Stolnicul. Domnitorul Nicolae Mavrocordat a strîns aici un uriaș fond de cărți, cel mai însemnat de pe întinsul tuturor țărilor romînești, întrecînd cu mult ca valoare, bogăție și faimă nu numai pe acelea din Ardeal, ale Bisericilor reformate sau din colecția lui Bruckenthal, dar din întreg Răsăritul european. Faima ei e pomenită de istorici ca: Sulzer, Henri Omont, Bonnac, etc. Se strînsese aici, întregul fond de cărți slave, grecești și romînești din Țările Romîne, adunate de la biserici și mînăstiri, precum și manuscrise și cărți din întregul Orient, de la Muntele Athos, care fusese cercetat de două ori în acest scop, din Italia, Franța, adică tot ce era mai valoros din literatura Renașterii. Erau vieți de ermiți, o Biblie coptă din secolul al III-lea, tot ce era mai de preț din tot imperiul otoman. Bignon afirmă că e imposibil ca cineva să se opună concurenței domnitorului muntean, care dispune de bani și credit, de emisari și prestigiu, cumpărînd tot ce se găsește de vînzare în Franța, ori aiurea. Daponte afirma că erau în bibliotecă «mii de cărți, dar ele niciodată nu au fos înserate în totalitate în-

Poarta Mărturisirii ortodoxe, ed. Dositei, Snagov 1699

93. Vezi nota nr. 14.
 94. N. Iorga, *Opera lui Constantin Cantacuzino Stolnicul*, București, 1901.
 95. N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut față de școala romînă*, București, 1914, pagina 5.
 96. *Ibidem*, cuprinde catalogul bibliotecii Mavrocordatilor.

tr-un catalog». Nicolae Iorga a publicat două din cataloagele Bibliotecii,⁹⁷ cataloage întocmite nu pentru a ușura cercetările oamenilor de știință, ci tocmai contrariul, de a induce în eroare pe străini, care căutau să facă împrumuturi sau cumpărături, nedorite în nici un chip de domnitor. Dintr-un astfel de catalog reiese că erau acolo operele a 405 autori greci și 222 latini, francezi și italieni. Astfel de cataloage nu cuprind ce era mai important în bibliotecă și nici nu redă cuprinsul în întregime.

Biblioteca avea și un fond special mai vechi al mănăstirii Văcărești, deosebit de cea domnească, în care se afla și literatura clasică, bunăoară o ediție a operei lui Homer din 1551 și al cărui fond Nicolae Mavrocordat căuta să-l mărească: «Scopul nostru anume este să adăogim acolo și alte cărți, nu să luăm».⁹⁸ Această afirmație probabil că a răspuns la timpul său unor presupuse bănuieli că domnitorul avid de cărți căuta să strângă tot ce era mai de preț în celelalte biblioteci românești. Credem că biblioteca Mavrocordatilor de la Văcărești s-a format și pe acest fond de cărți vechi românești.

Trimișii francezi, veniți să o achiziționeze mărturisesc că Biblioteca lui Nicolae Mavrocordat rivaliza cu a celor mai mari principii; din păcate această minunată bibliotecă nu ni s-a păstrat. O parte s-a vândut în 1750 pentru a acoperi datoriile domnești. Unul din cumpărători a fost și Brîncoveanu din Brașov a cărei bibliotecă se păstrează și azi în acest oraș. Altă parte a ajuns în biblioteca Mitropoliei,⁹⁹ în podul căreia o vede Sulzer. Acest fond a trecut în biblioteca Seminarului Central. De asemeni au ajuns cărți și în biblioteca lui G. Mavrocordat. O altă parte a ajuns în stăpînirea lui George Baltazzi din Atena, ginerele lui Nicolae Mavrocordat, ajuns apoi în posesia Statului grec, fiind cumpărată pe frumoasa sumă de 3.500.000 de drahme. În acest fond se cuprindea și o superbă colecție de cărți rare, unele din ele fiind împodobite cu decorurile celebrului legător de cărți persan, Fruel.¹⁰⁰

Biblioteca Mitropoliei nu știm cînd a luat ființă, dar o putem socoti că exista cu mult înainte de secolul al XVII-lea. La ea se referă în testamentul său Antim Ivireanu, cînd stabilește chiar norme de organizare: «Cîte cărți am lăsat în biblioteca noastră, atît grecești, cît și rumînești, după cum scriu în catastiful bisericii, las cu blestem să nu îndrăznească să ia cineva vreuna, să o înstrăineze, iar de va trebui cuiva să ia vreuna, au să o citească pe dînsa, au să o scrie, au să o caute ceva într-însa, fără răvaș iscălit de la ceta a o cere, cu făgăduială cum că o va trimite înapoi și cu vreme hotărîtă, să nu să dea; și să poarte grijă să o ceară».¹⁰¹

Aflăm aici dovada de bun gospodar a lui Antim și în domeniul bibliotecilor, a cărei organizare cu catalog sistematic a impus-o cu autoritate. Bănuim, și nici nu putea fi în altfel, că Mitropolia Ungrovlahiei a avut bibliotecă sa chiar de la înființare. S-a strîns aici un fond bogat de cărți românești, slavonești și grecești, privind atît literatura teologică, precum și alte sfere, cel puțin înrudite. Afirmația că Biblioteca a fost înființată abia de Mitropolitul Neofit Criteanul,¹⁰² prin testamentul său din 1748, prin care-i lasă local special și bibliotecă sa personală, nu poate fi reținută fiind infirmată prin înscrisul de mai sus al lui Antim.

Cărțile veneau aici prin danii¹⁰³ și prin cumpărături,¹⁰⁴ Mitropolia avînd în bugetul său trecute sume speciale în acest scop.¹⁰⁵ Un catalog al bibliotecii e întocmit în 1836 de Petrache Poenaru,¹⁰⁶ din care rezultă că poseda circa 10.000 de volume. Conținutul bibliotecii e foarte variat, avînd pe lîngă fondul literar teologic, pe lîngă cărțile tipărite în țară și o bogată literatură umanistică. Cea mai veche carte este din 1501: Fiorintino, Il pezarome di ser Giovanni, erau acolo din secolul al XVI—lea ediții de

97. Al doilea catalog îl publică tot Iorga, în *Hurmuzaki*, XIV, partea III-a, pp. 145-156.

98. V. Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordatilor, contribuțiuni la istoricul ei*, București, 1940, p. 4.

99. C. Erbiceanu; *Cronicarii greci*, p. 193.

100. Vezi nota 99, și N. Iorga, *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordatilor*, București.

101. N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Romîne*, București, 1923, pp. 243-244.

102. Marta Anineanu, *Catalogul sistematic din 1836 al Bibliotecii Mitropoliei din București*. Studii și cercetări de bibliologie, I (1955), p. 114, și C. N. Mateescu, *Insemnări din condica de casă a Mitropolitului Neofit Criteanul. Miron Costin*, I (1915), pp. 12-14.

103. I. Ionașcu, *Mitropolitul Grigore al IV-lea*, în *Raze de lumină*, X (1938), pp. 270-301.

104. *Boabe de grîu*, I (1930), nr. 10 (decembrie), p. 612.

105. Ample lămuriri în Anineanu, *op. cit.*, vezi nota 102.

106. Al. Odobescu, *Petrache Poenaru*, București, 1889; I. C. Filitti, *Scrisori inedite ale lui Petrache Poenaru*, București, 1934; M. Romanescu, *Petrache Poenaru și neamurile sale*, București, 1944, precum și ampla monografie a lui Gheorghe Potra, în curs de publicare.

clasici, gramatici, dicționare, lucrări de știință, din secolul al XVII—lea abundă în notele de călătorii, iar din secolul următor biografiile și edițiile de clasici.¹⁰⁷

Biblioteca e bine cunoscută și prin degradarea în care s-a aflat pe timp îndelungat. Sulzer o arată că la 1776 se afla «sub acoperiș hrană șoarecilor și cloșcanilor, care se distrează cât se poate mai bine cu ele».¹⁰⁸ Grigore Alexandrescu și Ion Ghica¹⁰⁹ descopereau în podul de la Mitropolie pe Plutarch, Tucidide, Xenofon.

Prin Regulamentul Organic se stabilește înființarea de biblioteci la Sfântul Sava și la Craiova. O dată cu această operație de laicizare a vieții spirituale, bogatele fonduri de cărți aflate în atâtea biserici și mănăstiri vin în valuri, valuri în noile biblioteci școlare, centrale sau naționale. Primul transfer se face către Biblioteca de la Sfântul Sava¹¹⁰ și către Biblioteca Colegiului din Craiova¹¹¹ și Seminarului Central.¹¹² Mai târziu, prin 1861 Odobescu, după cum am văzut, adună o serie de cărți de la mănăstirile oltene pe care le aduce Bibliotecii Centrale de Stat,¹¹³ iar Gr. Gr. Tocilescu, în 1886, aduce în Muzeul de Antichități bogatele colecții de cărți și manuscrise de la Tismana, Cozia, Bistrița, Brîncoveni etc.¹¹⁴

Cînd Biblioteca Academiei Romîne ia ființă și se impune ca bibliotecă națională a Statului Român, aici se adună colecțiile de la Sfântul Sava, Muzeul de Antichități și, în 1901, întregul fond al Bibliotecii Centrale de Stat.¹¹⁵ De asemenea, prelați de seamă își donează colecțiile, încît întregul fond al vechii culturi romînești cît și o parte din bogatul fond de cărți streine, ce au circulat în Țările Romîne, este alcătuit din tezaurul cultural al vechilor așezăminte ale Ungrovlahiei. «Au venit în dar — mărturisește Ion Bianu — una după alta cîteva biblioteci întregi, de la răposatul profesor Costa Foru, Episcopul Ghenadie de Buzău, generalul Pencovici, Sturdza-Scheianu, G. M. Filipescu. Daruri mai mărunte veneau din multe părți, iar în unele timpuri favorabile veneau și mici fonduri excepționale de la Guvern, mai ales pentru manuscrite vechi și documente istorice».¹¹⁶ Iar noi adăugăm că toți aceștia își întemeiau fondurile lor într-o largă măsură pe aceeași sursă: Vechea bibliotecă mănăstirească.

Am stăruit mai sus asupra bibliotecilor mai vechi și mai mari din Țara Romînească, fără a căuta să epuizăm materialul ce ne stă la îndemînă. Astfel, Odobescu¹¹⁷ află la 1860, în Prahova, mici biblioteci locale cu cărți mai ales din secolele al XVII și XVIII-lea la: *Predeal, Sinaia, Mislea, Tîrgșor, Brebu, Suzana, Izvoarele, Poiana, Vălenii de Munte. Mănăstirile Cernica*¹¹⁸ și *Căldărușani*¹¹⁹ au avut și încă mai posedă frumoase biblioteci de manuscrise, cele mai multe venind ca o consecință a curentului paisian. Tot secolului al XVIII-lea aparțin și bibliotecile de la *Ghighiu* și *Argeș*, descrise la 1904, de N. Iorga,¹²⁰ prima trecînd în fondul Academiei în 1903.

Tot biblioteci mai noi și mărunte, aparținînd secolului al XVIII-lea, află Ionașcu¹²¹ în 1930, în *judetul Olt*, avînd cărțile obișnuite ritualului.

107. Marta Anineanu, *op. cit.*, p. 126.

108. N. Iorga, *Pilda bunilor domni din trecut*, București, 1914, p. 84, și în *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, III, Wien, 1783, p. 37.

109. Ion Ghica, *Scrieri*, vol. III, București, 1914, pp. 375-376.

110. Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în *Boabe de grîu*, București, IV, 1933, nr. 7 (iulie), pp. 385, 419.

111. Am văzut personal în anul acesta un bogat fond de clasici elini și latini, proveniți din Biblioteca Mitropoliei.

112. C. Erbiceanu, în *Revista Teologică*, III (1885), p. 330.

113. D. Svilocovici, *Biblioteca centrală din București*, Epoca 1901, nr. 64 (7 martie), foileton.

114. Vezi nota 91.

115. Ion Bianu, *Academia Romîna și Biblioteca ei*, în *Boabe de grîu*, I (1930), nr. 1 (martie), p. 8.

116. *Ibidem*.

117. Arhivele Statului, București, dosar nr. 399, p. 1860, al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii.

118. N. Iorga, *Manuscriptele Mănăstirii Cernica*, în *Biserica Ortodoxă Romîna*, XXVI (1902), nr. 2-3 (mai-iunie), pp. 207-234, și Atanasie Mironescu, *Istoricul Mănăstirii Cernica*, 1930.

119. Damian Stănoiu, *Mănăstirea Căldărușani*, București, 1924.

120. N. Iorga, *Două biblioteci de Mănăstiri, Ghighiu și Argeș. Intia, astăzi la Academia Romîna*, București, 1904, 62 p.

121. I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, Craiova, 1934, p. 272.

În cîmpia olteană a Dunării, noile biserici se străduiesc a-și alcătui biblioteci modeste, dar pline de viață în mijlocul sătenilor, dornici de a se lumina.¹²² Și tot în Oltenia, printr-o monografie, aflăm că mai toate bisericile au biblioteci cu sau fără cititori, dintre care unele posedînd numai restul dintr-un rod al trecutului nu prea îndepărtat.¹²³

Curios că cele mai puțin cunoscute sînt bibliotecile bisericilor din București, unde trebuie să fi fost și mai sînt încă, dacă le-am aduna la un loc, mii de exemplare din vechiul fond de pînă la 1830.¹²⁴

Și aici cea mai mare și mai veche rămîne biblioteca Mitropoliei. După cum am spus, o bănuim înființată odată cu Mitropolia trecînd prin vitregia vremurilor, așa după cum afirmă Daponte, că turcii ridicau în secolul al XVII-lea din tainițele Tîrgoviștei, care de cărți și le treceau peste Dunăre, sau cum poetul Grigore Alexandrescu le afla risipite, colbăite și mîncate de guzgani, ea a putut totuși rezista în parte și pînă astăzi. Orînduite din nou, prin grija Prea Fericitului Patriarh Justinian în cele două mari săli ale palatului patriarhal și în încăperile clădirii Sfîntului Sinod, cuprind un bogat fond, aproape întreg, al tipăriturilor vechi apărute între 1508 și 1830, al celor care urmează și ieșite din tipografiile de la Rîmnic, Buzău, Buda, Blaj, Sibiu, Neamț, Căldărușani, etc. Pe filele lor se cuprind adevărate comori privind istoria poporului român, prin însemnările de mînă făcute de vechii lor proprietari. De asemenea se adaugă la acestea o bogată literatură teologică în diferite limbi, mai cu seamă privind fondul Ortodoxiei. Ceea ce e de remarcat în această bibliotecă e și legătura cărților care le asigură pe lîngă o prezentare estetică și posibilitatea de conservare în decursul anilor.

ȘCOLI

Școala în începuturi reprezintă o ucenicie pe lîngă «meșterul care predă fără program și durată cu scopul numai de a transmite știința sa într-un anumit domeniu de activitate. Pe veacuri, așa a fost școala, lipsită de formalism și deci de cele mai multe ori nu apare în niciun fel de document.

Același Nicodim va fi printre primii dascăli care învață pe alții arta caligrafiei, precum și limba slavonă, necesară slujbei bisericești. Aceste prime școli au educat întîi clerul înalt, hărăzit conducerii, cît și pe copiștii de cărți slave utile în biserică. Ele nu aveau nimic comun cu cele de astăzi, iar calfa, îndată ce termina studiile, devenea monah, caligraf, zugraf de biserică, dascăl de strană, de psaltichie, care cînta la șapte glasuri.

Secolul XV va fi cunoscut atît în Oltenia, la Tismana, cît și la Argeș celule școlare de slavonă și caligrafie, de grămătică, de dieci. Acelaș călugăr învață carte atît pe fiul de domn cît și pe cel al boierului.¹²⁵

Fostul Patriarh de Constantinopol Nifon al II-lea a dat o nouă organizare la 1504 Bisericii muntene, cuprinzînd bineînțeles și școala. S-ar părea că el a format trei centre, la Tîrgoviște, Rîmnic și Buzău.

Un Stan grămăticul¹²⁶ scrie în 1576 o «carte» lui Alexandru voievod, în cetatea de scaun a Bucureștilor «la Sfînta Mînăstire numită a Marelui Mucenic al lui Hristos Gheorghe». E vorba de școala de la Sfîntul Gheorghe Vechi, școală de slavonește, care pregătea diaci, scriitori.

În același timp era una similară la Craiova,¹²⁷ unde protopopul Ion Sîrbu copia cărți bisericești și o alta în jurul Buzăului, unde apare un Dumitru Grămătic, din Lipia.¹²⁸

122. St. St. Tuțescu și P. Danielescu, *Monografia satului Catanele din județul Dolj*, Oltenia, 1941, vol. II, nr. 10, p. 147.

123. *Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941.

124. N. Filimon, *Nuvele*, București, 1942, pp. 48-65, cuprinde catalogul bisericii Enei întocmit de Preotul Gh. Negulescu; Pr. Gr. N. Popescu, *Un colț de oraș și un sfînt lăcaș (biserica Hagiu)*, București 1935; M. Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici*, București, 1902; C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu Vodă*, București, 1930; Dumitru L. Ioniță, *Biserica cu sfinți din București*.

125. N. Iorga, *Viața sufletească a poporului român*, în *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, p. 143.

126. Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală romînească cu caracter statornic*, București, 1913, p. 8.

127. Marcel Romanescu, *op. cit.*, nota nr. 14.

128. I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău, 1836-1936*, București, 1937, p. VIII.

Ce se învăța în aceste școli se cam știe: memorarea pe de rost a rugăciunilor din Orogion sau Ceaslov, Octoiul cu cântările pe opt glasuri, Psaltirea și Evanghelia. Bine înțeles, că paralel cu acestea se luau lecții de scriere în cirilică și noțiuni de slavonă.

Școli statornice, de durată au fost mai puține, dar mărunte care apăreau și dispăreau, create în jurul unui călugăr mai harnic și luminat, avem nenumărate. Le bănuim prin pomenirea câte unui nume în documente. Cu o tradiție și durată au fost la Tismana, Bistrița, Craiova, Rîmnicul Vîlcea, Cozia, Hurezi, Cernica, Rucăr, Căldărușani, Mînăstirea Cîmpulung, Mînăstirile Curtea de Argeș și Buzău.

Se învăța și se scria în secolele al XV-lea și XVI-lea în slavonește. Din secolul al XVII-lea se înmulțesc școlile de romînește, dîndu-se pe această limbă cît mai multe opere de care se spune la început că: «Această carte a fost scrisă pe rumînie și nu-i bună de nemică». Școlile din Țara Romînească sînt acelea în care s-a scris mai mult în limba țării. Astfel din secolul al XVII-lea se cunosc numele a 40 de copiiști de rumînie, în Țara Romînească, nouă în Moldova și 17 pentru Transilvania. Unde se scria mai mult în romînește era la Hurez, Bistrița, Tismana, Cozia, Cîmpulung, apoi la Cernica și Căldărușani. Școlile de grămătică se dezvoltă mai cu seamă în jurul episcopiei Rîmnicului și la București, la biserica Sf. Gheorghe Vechi și biserica Tuturor Sfinților.¹²⁹

Am văzut că episcopul Damaschin de Rîmnic cerea la 1719 înființarea unei școli romînești la Rîmnic și alta latinească la Craiova.¹³⁰ În acest oraș se cunoaște o veche școală la mînăstirea Obedeanu și biserica Madona Dudu. La 26 aprilie 1775, Ipsilante înființă la Mînăstirea Obedeanu o școală, care să pregătească pe candidații «(Iposifii) cei ce vor ca să primească darul preoției, care șezînd întru această mînăstire și bine învățînd, cele rînduite și credincioase la această preoție, și luînd adeverință de la dascălii cei ce se vor orîndui la această mînăstire, apoi să se arate la Arhieru spre hirotonire». Se crede că Seminarul acesta este cel dintîi care a luat ființă în ambele țări romîne.¹³¹

O școală bine cunoscută o aflăm la Cîmpulung, căreia la 28 martie 1770 Antonie Vodă îi face danie «casă de învățatură, adică școală, în orașul Cîmpulung, întru care să fie puțință și bogaților și săracilor a-și da feciorii să se înțeleptească de buna învățatură deatu Sfînta Scriptură» și care era pusă în seama Mitropolitului Teodosie.

Și la Buzău sînt școli întîlnite mai des prin documente, cum e cazul cu zapisul din 25 iunie 1625, dat înaintea episcopului Efrem, în care se spune că: «Urii eclesiarh, care au învățat carte în mînăstire la Menedic».¹³² De asemenea în Cronica lui Radu Popescu se arată că Măria Sa Nicolae Vodă a făcut școală grecească și slavonească; fapt care se confirmă prin hrisovul lui Mavrocordat din 9 ianuarie 1725, unde se arată că erau la Buzău o școală de grecească și alta slavonească.¹³³

O nouă înfățișare capătă școala sub influența culturii grecești mai cu seamă în București.

Vechea școală de la Sfîntul Gheorghe Vechi ajunge în secolul XVII «școală slavonească și romînească». Cel dintîi dascăl cunoscut este «dascălul Lupu Scolașul», la 1735, la care se adaugă și dascălul Popă Florea, fiecare avînd cîte 10 taleri pe lună drept salariu. La 1749 Grigore Ghica Vodă dă un hrisov de organizarea școalelor din București; cea elinească la Sfîntul Sava și cea slavonească și romînească la Sf. Gheorghe. Cu acest prilej aflăm că la aceste școli, care-și căpătaseră faima lor, învățau și străini. Școlile cădeau în sarcina mitropolitului. După 1775 școala de la Sf. Gheorghe e ajutată de la alte două școli, cea de la Colțea și Udricani.¹³⁴

Peste toate una singură avea un caracter de școală superioară, aceea de la Sf. Sava, adică *Academia grecească*, (1678-1818).¹³⁵ Așezată în chiliile Mînăstirii Sf. Sava, adică pe locul de astăzi unde se află statuia lui Mihai Viteazul, a luat ființă mai exact la 17 ianuarie 1680, cînd are loc serbarea de deschidere a academiei domnești. Deși întemeiată de Șerban Cantacuzino, sufletul și inițiatorul școalei a fost Stolnicul Constantin

129. Vezi nota nr. 126.

130. Oltenia, *op. cit.*, p. 386.

131. I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. XV-XVI.

132. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. VIII.

133. *Ibidem*, p. XIII.

134. N. Bănescu, *Academia grecească din București și Școala lui Lazăr*, Cluj, 1925.

135. Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în *Boabe de grîu*, IV, 1933, nr. 7 (iulie), pp. 388-389.

Cantacuzino. Directorul era Sebastos Kymenites. Spiritul care domina în școală era acela al școalelor italienești al Padovei, de unde venea stolnicul. Din mărturiile unui elev al «academiei» aflăm că idealul «spudeilor» era de a învăța latina și italiana, chiar înaintea limbei grecești.¹³⁶ Întreținerea ei se făcea din venitul celor 30.000 de galbeni depuși de Brîncoveanu la Zeca din Veneția. Școala avea trei dascăli: primul predă logica, retorica, fizica, cosmografia, metafizica, noțiuni despre naștere și pieire, despre suflet; al doilea, tragediile lui Sofocle, Euripide, Pindar Xenofon, Plutarh, Tucidide; iar al treilea gramatica, Homer, Pitagora, etc.¹³⁷

Se predă în grecește, fiind limba de bază a școalei, învățându-se totodată latina, italiana și franceza. Școala își avea și biblioteca sa. Supravegherea directă cădea în sarcina mitropolitului, iar Patriarhul de Constantinopol, se interesa direct de buna funcționare a ei.

Alexandru Ipsilante caută să reformeze școalele, ducându-le la starea cea mai bună, care poate fi; cu dascăli buni și ucenici mulți, care prin silirea dascălilor să se procopsească, atît feciorii de boieri, cît și alții de mai jos».¹³⁸

Școala avea, potrivit noii reforme, 9 dascăli: doi pentru cele gramaticale, doi pentru matematici, unul de științele naturale, unul de teologie, și trei de limbile: latină, franceză și italiană.

Învățămîntul avea patru cicluri de trei ani: un învățămînt elementar, altul gimnazial inferior, altul gimnazial superior, și la urmă ciclul studiilor superioare. Internatul școalei primea șaptezeci de elevi bursieri.

Deși planurile erau mari, nu totdeauna școala și-a ajuns scopul, mai cu seamă pe acela de a promova în primul rînd cultura grecească. La 9 mai 1746, domnitorul se întreba de ce mai înainte toată boierimea avea multă plecare, spre a-și da fiii să învețe grecește «și să să pricopsească de cartea elinească, iar acum nu ne putem pricepe din ce pricină s-au lenevit atîta părinții, cît și feciorii lor».¹³⁹

Constantin Mavrocordat a încurajat clerul român să se cultive prin școală și l-a sprijinit în dauna clerului grecesc, înlocuindu-l cu preoți romîni.

Preoțimea însă nu învăța la Sfîntul Sava. Pînă la înființarea seminariilor, preotul urma o școală, unde «învățătura orînduelilor bisericești se reducea la o practică liturgică, cunoașterea tipicului, citirea cărților de ritual și prinderea după ureche a cîntărilor bisericești».¹⁴⁰ Prin regulamentul organic, se pun bazele adevăratului învățămînt în Țările Romîne, prin școli speciale, la Iași, București și Craiova. Articolul 361 prevede și înființarea de seminarii. Chiar mai înainte existau seminarii, încă din 1804, adică școli ale candidaților de preoți căsătoriți.

La început cursul era de doi ani și avea, ca la Rîmnic, numai doi profesori. Din 1847 cursul se dublează, ridicîndu-se la patru ani.¹⁴¹ Nu toți preoții erau absolvenți de seminarii, de vreme ce în 1864 se stabilește că «nimeni să nu mai fie hirotonisit preot sau diacon, dacă n-a trecut cursurile școalelor primare și ale seminarului». Din 1893 seminarul are șapte clase. Elevii se alegeau din fiii de preoți, din cei care se distingeau în școlile județene. Aveau și o uniformă: pantaloni, antereu, scurteică căptușită cu blană de miel, giubea și dulamă. Toate din postav. Peste mijloc se încingeau cu o curea, iar pe cap purtau uneori o pălărie moale de pîslă, după eum mai înainte purtaseră culion, numit cauc.

Facultatea de Teologie se deschide la 4 noiembrie 1884, cu trei profesori.

Cunoaștem și cărțile acestor prime seminarii. Pitarul D. Jianu avea *Istoria Sfîntă a Vechiului și Noului Testament*. Eufrosin Poteca scrisese *Sfînta Scriptură în 104 istorii din Biblie și din Evanghelie*. Gavriil Munteanu introduce principii de cateheze și geografie ale lui Dionisie Romano. Lesviadox-Geanoglu publicase *Istoria Bisericească*. Ghiță Pop avea cărți de gramatică și aritmetică. Mai tîrziu, pe la 1865 se foloseau și următoarele lucrări de cultură generală în seminarii: I. Penescu, *Principii de agricultură*;

136. N. Iorga, *Comemorarea a 250 de ani de la întemeierea unei facultăți de litere la București*, București, 1928.

137. Mihai Popescu, *Colegiul Național Sf. Sava*, București, 1944.

138. *Ibidem*.

139. V. A. Ureche, *Istoria Școalelor*, vol. I, p. 15.

140. Al. R. Dumitrescu și Gh. M. Ionescu, *Istoria Seminariilor preoțești*, București, 1906, 80 p.

141. *Anuarul Seminarului din Bistrița*, Rm. Vilcea, 1909.

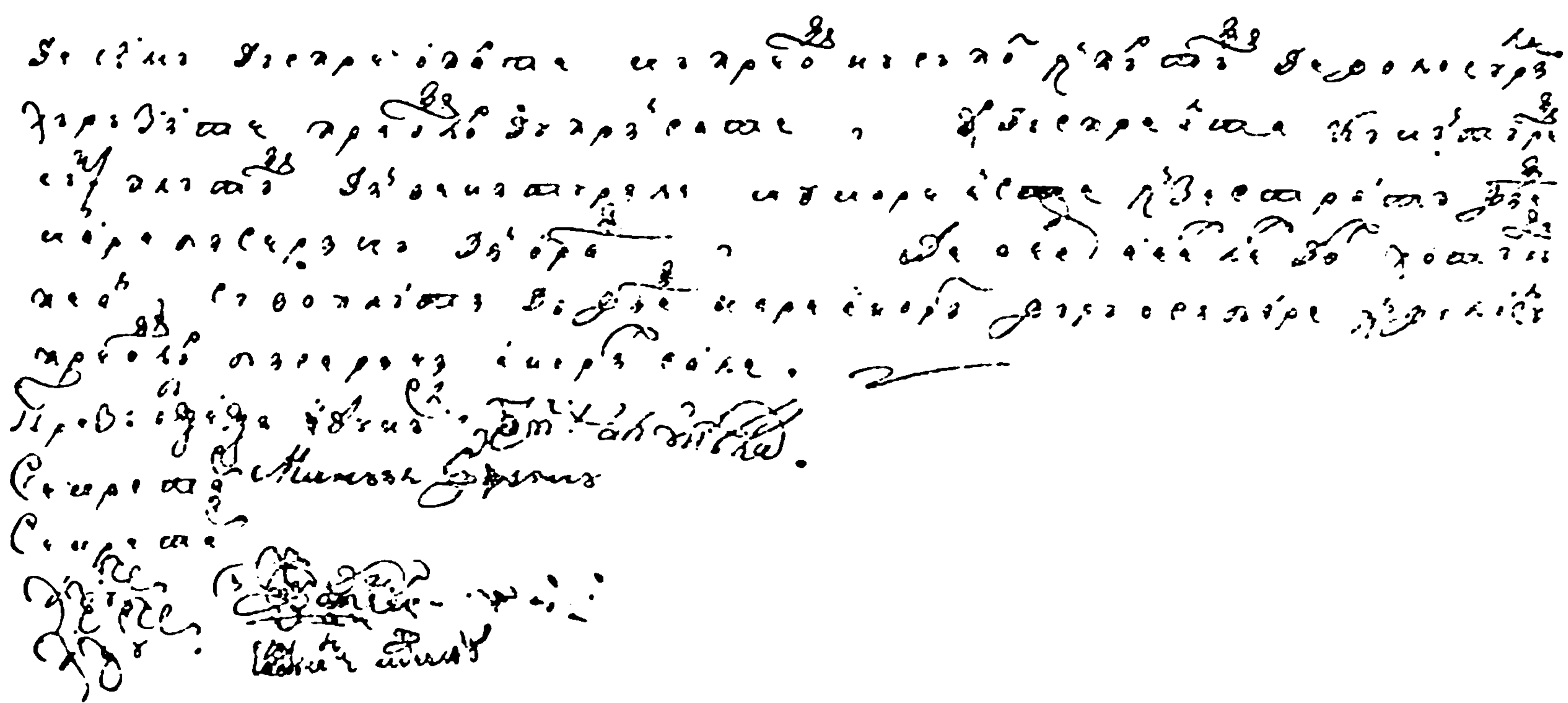
Petre Poenaru, Creșterea gândacilor de mătase; Ilie Benescu, Practică pe scurt în explicațiile retorice; Morala de Vamva, în traducerea lui Ilie Benescu; Anton Pann, Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești; Melchisedec, Liturgica.

Cultura munteană se dezvoltă pe cicluri, legată însă pe un fir călăuzitor în decursul veacurilor, care păstrează unitatea și-i dă originalitate.

Se pare că de aici din Țara Românească a pornit și s-a zămislit cultura slavo-bizantină, pe un vechi și sigur fond popular, din care singurele comori le mai aflăm în limbă.

Primul ciclu, cu o durată de circa 300 de ani, e cel slavo-bizantin, ținându-se și conducând în cercurile de sus, oficiale, de stat, deci și în Biserică, fiindcă în epoca feudală statul avea un caracter creștin ortodox.

E o civilizație de caracter universal, în care apogeul e atins de cei doi voievozi ai culturii: Radu cel Mare și Neagoe Basarab. Înainte de a gândi și lucra românește,

Facsimil din legea din 1834 pentru seminare

ei îndeplinesc potrivit mentalității vremii un rol de susținători ai întregului ortodoxism. Cărțile lui Macarie și Învățăturile lui Neagoe, sînt farul călăuzitor al epocii slavo-bizantine.

Strădania cea mai de seamă a cărturărimei Mitropoliei Ungrovlahiei, este crearea și impunerea unei singure limbi românești, pe întinsul celor trei țări.

Traducerea celor mai multe cărți de ritual și literatură teologică și răspîndirea lor cu concursul tiparului, se datorește unor ierarhi cărturari, porniți din masa anonimă a Țării Românești. Cărțile au trăit de-a valma în strana bisericii, cele din teascurile moldovene și muntene. «Am găsit pe la bătrînii satului, păstrate cu sfințenie, cărțile bisericești și religioase din diferite epoci, de la Buda, Sibiu, Brașov, Blaj și de la toate tipografiile episcopale și mînăstirești din principate. Cartea bisericească și religioasă n-a recunoscut Carpații ca hotar». ¹⁴²

Fenomenul are un caracter pur popular, și biruința a venit din faptul că Biserica nu putea trăi în caracterul său autocrat dat de Nicodim, ci numai în forma populară, așa cum o zămislise veacurile premergătoare Sfîntului de la Athos. În zădar răsuna glasul preotului în forme bizantine, din fața altarului, fiindcă poporul nu recepționa ecoul, care, zburînd pe deasupra capetelor smerite se întorcea fără vlagă în mijlocul altarului.

Cerîndu-și dreptul său, poporul a impus cărturarului o carte pe limba sa, și cel mai de seamă merit al Mitropoliei Ungrovlahiei este că slujitorii săi au cizelat o limbă simplă în eleganța și demnitatea ei și unitară pentru întregul popor românesc. Ca «banii cei buni», au circulat cărțile lui Antim, ale lui Damaschin, Biblia... Ei au scris nu să se arate pe ei, ci ca să înțeleagă poporul. «Limba din cărțile sfinte, care s-a zămislit și

142. A. C. Comșa, *Circulația bunurilor spirituale*, în *Omagiu lui Nicolae Bălan*, 1940. pagina 351.

stabilit mai mult în Muntenia de unde au luat-o și ceilalți e una și aceeași și e înțeleasă de toată suflarea românească». ¹⁴³

Ea s-a impus și a îndeplinit acest rol și prin cărțile tipărite de Brîncoveanu, care, «pătrunseseră și în cel din urmă sat de peste munți. Adesea dăruite de domnii, de mitropoliții și boierii cei mari, de vlădica Teodosie, dar alte ori aduse de preoți și călugări». ¹⁴⁴ Această mare operă pornită de la sine prin secole, nu reprezintă izbînda unei școli oficiale, ci a aceleia anonime, nevăzută prin documente, care nu poartă pecetea personalităților cuprinse în cronice, și nici nu are amprenta boierească de la curtea domnului. De aceea școala oficială a trecutului nu se impune prin cine știe ce instituții cu renume, ea trăind neștiută în modeste lăcașuri risipite, izolate, și totuși prezente în cultura largă a țărilor noastre.

Un al treilea ciclu e al culturii grecești susținut de Constantin Brîncoveanu și impus de domnitorii fanarioți. Centrul său era la Constantinopol, care încă ducea mai departe vechile forme bizantine, și nu în satele plaiurilor muntene și nici măcar în mahalaua Bucureștiului, aceasta a dat un lustru claselor de sus, dar unul trecător, fiindcă e semnificativă exclamarea domnului, că școala grecească din București e în pericol de a rămîne fără de elevi, pentru care fapt fanariotul amenință cu represaliile.

Totuși prin această cultură grecească atît de costisitoare pentru nevoile Țării Românești — ne gîndim la cei trei zeci de mii de galbeni, fărîmă a unui deceniu, depuși zălog la Zeca — s-a pus în circulație în Țara Românească literatura umanistică, cuprinzătoare a atîtor idei progresiste la acea vreme. Ele au stat în filele cărților de la Hurez, Mărgineni și Văcărești, și au fost predicate de pe amvonul școlii de la Sfîntul Sava, ajungînd pînă la generația de la 1840, la Eliade, Alexandrescu, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu.

Firi cuvioase în ciclurile slavonismului și grecismului, și Țara Românească a dat Răsăritului Ortodox, dar mai cu seamă Athosului «mai mult decît toate popoarele ortodoxe la un loc», sau cum spune Uspensky «nici un alt popor pravoslavnic n-a făcut atîta bine pentru Athos, cît au făcut românii». ¹⁴⁵

Aceleiași culturi i se datorește și cea mai mare și vestită bibliotecă pe care a avut-o întreaga Țară, peste bibliotecile ardelenesti cu renume, e vorba de Biblioteca lui Mavrocordat de la Văcărești, în care se cuprinsese și vechiul fond de tipărituri al marilor biblioteci de țară, ca și aceea a stolnicului Constantin Cantacuzino.

După cum mai înainte, cele mai multe manuscrise în limba romînă sînt ale Țării Românești, așa și cele mai multe cărți tipărite în romînește și cu cea mai largă circulație sînt ale teascurilor de la Rîmnic și București, stînd în fruntea celor moldovenești și ardelenesti. Efortul cel mare și continuu aparține prelaților de la Rîmnic.

Cărțile lui Macarie, *Învățăturile* lui Neagoe, rîvna lui Coresi, daniile către Răsărit ale lui Radu, Neagoe, Matei și Brîncoveanu, munca anonimă de rumînie prin cărți, Biblia lui Șerban, bibliotecile de la Bistrița, Brîncoveni, Hurezi, Mărgineni și Văcărești formează cununa de lauri ai celor șase sute de ani de cultură a Ungrovlahiei.

BARBU TEODORESCU

B. — ARTELE

Arta Țărilor Romîne în epoca feudală (secolul XIV — 1821) este în cea mai mare parte artă bisericească. Biserica fiind în acest timp factorul principal de cultură, cele mai de seamă opere de artă feudală romînească au caracter religios. Dar, Biserica Ortodoxă din cele două Țări Romîne, Muntenia și Moldova, era o Biserică de Stat, dependentă de domnie. Domnul țării îi acorda un sprijin permanent, care însemna în același timp o tutelă a domniei asupra Bisericii. Această subordonare a Bisericii față de domnie a ținut

¹⁴³. Ion Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, 278 p.

¹⁴⁴. N. Iorga, *Viața lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1914, p. 124.

¹⁴⁵. Damian Bogdan, *Despre daniile romînești la Athos*, București, 1941 (extras din *Arhiva Romînească*, VI (1941)).

în tot cursul epocii feudale, ea fiind în schimb sprijinitoarea puterii monarhice și a orînduirii feudale.¹

Ideea teocratică, de origine bizantină, ce a călăuzit de la început pe domnitorii Țărilor Romîne, sporită de lupta aproape continuă împotriva turcilor păgîni, a făcut din aceștia cei mai mari ctitori de locașuri sfinte. Exemplul lor a fost urmat de marii demnitari și boierii țării. De aceea, aproape toate ctitoriile și operele de artă bisericească din

Biserica Mînăstirii Tismana, după o schiță dinainte de anul 1855

Muntenia și Moldova sînt făcute cu cheltuiala domnului sau a boierilor, singurii care, în epoca feudală, dispuneau de mijloacele materiale în acest scop.

Monumentele înălțate de domn sau de boieri poartă, în general, pecetea Bizanțului, de care depindea spiritual Biserica oficială a Țărilor Romîne. Țara Romînească și Biserica Mitropoliei Ungrovlahiei, fiind în legătură mai strînsă cu Constantinopolul și cu ținuturile sud-slave atît înainte cît și după căderea lor sub turci, monumentele ridicate pe

1. P. P. Panaitescu, cap. *Biserica*, în *Viața feudală în Țara Romînească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, București, 1957, pp. 447 sq., 454-455.

teritoriul acestora au un caracter bizantin mai accentuat. La puternicele înrîuriri din sud, se adaugă altele din Răsărit sau Apus, venite fie de-a dreptul, fie prin Balcani. Toate însă au fost prelucrate după gustul și priceperea meșterilor locali, dînd naștere unei arte de tradiție bizantină, mult înrudită cu a popoarelor de aceeași credință, cu care am trăit în strînsă legătură, dar unitară și originală romînească.

1. SECOLELE XIV ȘI XV

Mitropolia Țării Romînești a luat ființă în timpul ultimei renașteri a artei bizantine. Nu știm cum va fi arătat prima biserică a Mitropoliei din Argeș, pe care Neagoe Basarab a «spart-o din temelie», pentru a zidi «în locul ei» minunata biserică a meșterului Manole. Cunoaștem însă ctitoria voievodului Nicolae Alexandru Basarab (1352-1364), biserică *Sf. Nicolae Domnesc*, cel mai vechi monument de artă din Țara Romînească, păstrat în întregime și restaurat cu patru decenii în urmă. Construită în cel mai curat stil bizantin, după un plan în cruce greacă înscrisă, de tip constantinopolitan, și împodobită cu zugrăveli ce arată aceeași origine ca și arhitectura, biserică Domnescă de la Argeș este una din podoabele cele mai de preț ale arhitecturii și picturii romînești.

Materialul folosit pentru construcție îl formează rînduri orizontale de piatră brută, alternînd cu cîte trei șiruri de cărămidă aparentă. Simplu, dar bine proporționat și plin de distincție, exteriorul bisericii subliniază, după moda bizantină, împărțirea și formele interioare ale acesteia. Echilibrul maselor arhitectonice grupate în jurul cupolei, bolțile semicilindrice așezate în cruce, care susțin cupola cu 16 laturi, absidele elegante, fiecare cu acoperiș separat, frontoanele semicirculare, cu arcade construite din cărămizi așezate radial, dau monumentului un aspect de soliditate și eleganță,² iar celui care-l privește, un sentiment de siguranță și liniște. La acestea se adaugă coloritul plăcut al materialului de construcție, acoperit de patina vremii.

Interiorul este îmbrăcat cu un bogat covor de zugrăveli, care reprezintă cel mai vechi ansamblu pictural de mari proporții de pe teritoriul țării noastre. El a suferit două puternice refaceri în decursul timpului: una mai bună, pe la anul 1750, și alta mediocră, executată în 1827. Fie că au întărit culorile vechilor zugrăveli, sau le-au înlocuit cu totul, meșterii de mai târziu au respectat, în general, locul scenelor de mai înainte, ceea ce, din punct de vedere iconografic, înseamnă o pierdere mai mică.

Zugrăveala din secolul XIV poartă pecetea picturii bizantine pline de expresie, pitoresc și realism, din timpul Paleologilor. Meșterii care au executat-o provin din două școli diferite: una grecească și alta macedoneano-sîrbească. Din punct de vedere al execuției artistice, reprezentările datorate meșterilor greci sînt superioare. Figurile sînt mai înalte, în atitudini de mișcare mai apropiate de natură, mai libere. Personajele nu se înghesuie în scene, iar între ele și fondul arhitectonic există o proporție mai justă. Gesturile mîinilor completează și accentuează mișcările corpului, dîndu-le mai multă expresivitate. Fondul arhitectonic și draperia sînt înfățișate cu mai multă măiestrie. Alături de reprezentarea realistă și plină de adevăr a figurilor sfinte, care totuși își păstrează înaltul lor caracter spiritual, se întîlnește portretul înfățișat cu exactitate și grijă de adevăr al ctitorului în costum de cavaler occidental, ingenunchiat în fața Mîntuitorului. Suprafețele mai mari au oferit zugravilor libertatea să-și desfășoare toată măiestria lor în scene dezvoltate, cu caracter narativ, cum sînt Cortul mărturiei, Impărțirea Apostolilor, Jertfa dumnezeiască (Melismos), Inmulțirea pîinilor, Patimile, Adormirea Maicii Domnului ș.a. Cu toată libertatea de creație folosită de zugravi, uneori în scene rar întîlnite sau nemaicunoscute (Pilda neghinelor, Pilda bogatului căruia i-a rodit țarina), se observă respectul față de tradiția iconografică, în ceea ce privește dispoziția picturilor și modul de a înfățișa pe una sau alta dintre Persoanele Sfinte.

Aspectul variat, luminos și plin de măreție al interiorului bisericii Sf. Nicolae Domnesc, contribuia în chip deosebit la crearea unei atmosfere de înălțare sufletească pentru cei care intrau să se roage în lăuntru ei. De aceea, împreună cu reproducerea planului arhitectonic, pictura de la Sf. Nicolae Domnesc va servi drept model pentru o serie întreagă de biserici din Țările Romîne, și ca program iconografic, și ca tehnică și stil.³

2. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii romînești*, București, 1937, pp. 55-62.

3. Pentru pictura bisericii, a se vedea: *Curtea Domnescă din Argeș*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* (se va prescurta mai departe *BCMI*), X-XVI, 1917-1923, passim; I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie...*, texte, Paris, 1932, pp. 27-66.

Biserica Domnească de la Argeș este primul monument ce arată înrîurirea directă a Constantinopolului asupra artei bisericesti din Țara Românească. Trecerea turcilor în Europa, la începutul celei de a doua jumătăți a secolului XIV, și înaintarea lor în penin-

Biserica Mănăstirii Cozia (1386)

sula balcanică, au dus pe de o parte la întreruperea relațiilor normale cu Constantinopolul, pe de alta la refugiarea în Țara Românească a unora dintre oamenii de cultură de la sud de Dunăre. Printre aceștia un loc de frunte îl deține călugărul greco-sîrb Nicodim, ctitorul spiritual al Mănăstirilor Vodița și Tismana, organizatorul vieții mănăstirești și deschizătorul unui nou curent, cel bizantino-sîrbesc, în arhitectura bisericilor din Țara Românească.

Gata de târnosire la 1369, deci cu un an înainte de întemeierea Mitropoliei Severinului, prima ctitorie a lui Nicodim la nord de Dunăre, biserica Mînăstirii *Vodița*, a fost construită, probabil, pe locul alteia mai vechi. Pînă la verificarea în teren a săpăturilor efectuate în acel loc,⁴ cu toate rezervele formulate mai târziu,⁵ presupunem că ruinele *Vodiței I* sînt totuși anterioare lui Nicodim, datînd, poate, de la sfîrșitul secolului XIII și că *Vodița II* este biserica lui Nicodim, refăcută mai târziu, în anul 1689. Motivul este că biserica mai veche de la *Vodița* (*Vodița I*) nu era de plan treflat sîrbesc, ci de plan treflat simplu (fără firidele și pilaștrii de pe laturile interioare de N și S), asemănătoare cu fostele biserici de la *Coșuștea-Crivelnicu I*,⁶ *Niculițel*⁷ și cu presupusa biserică de sub actualul Sf. Nicolae Domnesc de la *Curtea de Argeș*.⁸ Un astfel de plan de origine și tradiție mult mai veche, era cunoscut pe teritoriul Țării Romînești înaintea înrîuririi sîrbești și, fiind mai potrivit, din cauza absidelor laterale, va fi fost preferat pentru așezările mînăstirești dinainte de sosirea lui Nicodim.

Dintre odoarele și odăjdiile dăruite de Vladislav Mînăstirii *Vodița*,⁹ nu s-a păstrat nimic. *Tetraevanghelul* (1404-1405) și *cădelnița* (sfîrșitul sec. XIV) de la *Tismana*,¹⁰ ne pot da o imagine cum vor fi arătat aceleași odoare de la *Vodița*, fără să avem vreun temei sigur pentru a identifica pe vreunul dintre ele cu acestea din urmă.

Ultimul și cel mai de seamă reprezentant al bisericilor de plan treflat simplu, fără cupolă pe naos, din Țara Romînească, este biserica Mînăstirii *Cotmeana*, atestată pentru prima oară sigur în anul 1385.¹¹ Folosirea cărămidei aparente ca material de construcție și planul triconc mai evoluat ale acestei biserici,¹² o deosebesc, în oarecare măsură, de acelea, fără să poată fi însă trecută în rîndul bisericilor treflate de tip sîrbesc (*Vodița II*, *Tismana*, *Cozia* etc.). Absidele laterale ale bisericii n-au fost adăugate mai târziu, în vremea lui *Mircea cel Bătrîn*, ci ele fac corp comun cu zidurile construcției originare. Astfel, monumentul nu poate fi pus în legătură nici cu bisericile de plan dreptunghiular din *Tîrnovo* (R.P. Bulgaria).¹³ Absidele laterale au fost zidite pentru a îndeplini o singură funcție, pe cea de ordin liturgic, a creării spațiului necesar corurilor de călugări. Din punct de vedere constructiv ele puteau să lipsească, deoarece nu susțin nimic. Absidele nici n-au fost înălțate decît pînă sub punctul de naștere al bolții semicilindrice. Dacă ar fi mers mai sus, ele ar fi întîlnit bolta semicilindrică și atunci pentru constructori s-ar fi ivit problema mai complexă a unei bolți de penetrație, pe care ei au vrut s-o evite.

Firidele plate, înalte și înguste, încoronate de cîte un arc în semicerc, și decorul de discuri din ceramică smălțuită, ce împodobesc fațadele bisericii, continuînd și pe timpanul de est al bolții semicilindrice, azi sub acoperișul de șindrilă din 1922, amintesc bisericile Sf. Dumitru și Sfinții 40 de *Mucenici* din *Tîrnovo*, precum și biserica lui *Mihail Șișman* de la *Dolna-Kamenia*, pe valea *Timocului*.¹⁴

În afară de biserica propriu zisă, și aceasta lipsită de podoaba zugrăvelii originare, obiectul de artă cel mai de preț de la biserica din sec. XIV a Mînăstirii *Cotmeana*

4. Virg. Drăghiceanu, *Săpăturile de la Vodița*, în *BCMI*, XXII, 1929, fasc. 62, p. 154.

5. Tit Simedrea, *Mînăstirea Vodița*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LXV, 1947, nr. 1-3, pp. 63-76.

6. Al. Bărcăcilă, *Mînăstirea Coșuștea-Crivelnicu (Mehedinți)*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, fasc. 86, p. 175, fig. 24, p. 184; C. Grecescu, *Revista Istorică Romînă*, 9, 1939, p. 273.

7. I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P. Romîne*, în *Studii Teologice*, X, 1958, nr. 5-6, pp. 305-306.

8. A. Sacerdoțeanu, *Mormîntul de la Argeș și zidirea bisericii domnești*, în *BCMI*, XXVIII, 1935, fasc. 84, p. 57, fig. 4.

9. *Documente privind istoria Romîniei, veacurile XIII, XIV și XV: Țara Romînească (1247-1500)*, București, 1953, nr. 20, p. 27.

10. Sp. Cegăneanu, *Din odoarele bisericesti ale Muzeului Național*, în *BCMI*, III, 1910, pp. 1-3; Teodora Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, pp. 58-68.

11. B. P. Hasdeu, *Istoria critică a romînilor*, I, București, 1875, p. 128.

12. Nișe asemănătoare se află la biserica Sf. Treime din *Siret* (circa 1350). Corina Nicolescu, *Orașele și arhitectura în trecutul regiunii Suceava*, în *Arhitectura R.P.R.*, nr. 10, 1956, p. 15, fig. 3 (plan arhitect Horia Teodoru).

13. Virgil Vătășianu, *Contribuțiune la datarea bisericii mînăstirii Cotmeana*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția p. Transilvania*, vol. IV, 1932-1938, pp. 419, 421, 425, 426.

14. V. Vătășianu, *op. cit.*, pp. 420-422; B. Filow, *Geschichte-der altbulgarischen Kunst*, Berlin-Leipzig, 1932, pl. 25, a; N. Mavrodinov, *La décoration extérieure des anciennes églises bulgares* (bulg. cu rez. fr.), în *Izvestiia Inst. Arheol. Bulg.*, VIII, 1937, pp. 328-329.

este ușa din lemn de plop, de la intrare, azi în colecția Muzeului de Artă al R.P.R. Ea este cea mai veche operă de sculptură în lemn din Țara Românească, fiind împodobită cu un decor continuu, în relief, alcătuit din palmete și lujeri împlețiți. Din mijlocul ornamentelor aurite, pe un fond roșu puternic, apar, în partea de sus, chipurile Arhanghelului Gavriil și al Maicii Domnului, în scena Bunei Vestiri. Pe o fișie împodobită cu împletituri continui, ce leagă între ele cele două panouri ale ușii, se detașează cinci bumbi în relief, ce, prin motivele lor ornamentale, se aseamănă mai puțin cu ferecătura Tetraevanghelului lui Nicodim¹⁵ și mai mult cu ușa din secolul XIV a mănăstirii Rila (R.P. Bulgaria).^{15 a}

Epitaful Mănăstirii Cozia (1396)

Deși construită într-o perioadă de timp când Oltenia se afla sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Severinului (1370-1403 sau cel mai târziu 1419), biserica principală a Mănăstirii Cozia merită să ne rețină atenția, ca una care este cel mai vechi monument bine păstrat, al înrîuririi școlii de arhitectură sîrbești din valea Moraviei, asupra arhitecturii bisericești din Țara Românească. Înălțată de Mircea cel Bătrîn, biserica cu hramul Sf. Treime a Mănăstirii Cozia (1386) e unul din cele mai de seamă monumente din Țara Românească. Către sfîrșitul secolului XVII, sub Constantin Brîncoveanu, a suferit transformări importante, printre care adăugarea pridvorului de pe latura de vest a unor chenare la ferestre.

Interiorul bisericii, reușit ca proporții, se compune dintr-un pronaos (narthex) pătrat, acoperit de o boltă semicilindrică, dintr-un naos lung, prevăzut cu două abside laterale, cu câte 5 laturi la exterior, și din altar, terminat la răsărit cu o absidă cu 7 laturi la exterior. Naosul e împărțit în trei travee distincte: una centrală, de plan pătrat, deasupra căreia se înalță cupola și alte două, înguste, boltite semicilindric, la E și V de aceasta. Cupola se înalță pe patru arce: două transversale, alcătuite de bolțile semicilindrice ale celor două travee de la E și V și două longitudinale, înguste, alipite pereților

15. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 60.

15 a. B. Filow, *op. cit.*, pl. 48, b.

de N și S. Arcele longitudinale sînt flancate de cîte două arce mai mici, alipite pereților laterali și prelungite pînă la pardoseală, în chip de nișe. Prin acest sistem de boltire se reduce diametrul cupolei, căreia i se dă o bază mai puternică de sprijin, fără să se micșoreze spațiul interior din partea de jos a clădirii. Un astfel de procedeu de boltire, de origine sîrbească, influențează și asupra aspectului exterior al părții superioare a fațadelor, unde se obține o retragere a zidului spre interior, care e acoperit separat, la un nivel mai înalt decît absidele și mai jos decît baza pătrată a cupolei.

Decorul exterior al bisericii este destul de bogat. Zidurile sînt construite din material aparent: piatră cioplită, alternînd cu cărămidă. Absidele sînt împodobite în partea de sus cu arce de piatră sculptată, susținute de coloane mici de piatră, cu fusul în torsadă. Ferestrele au chenare de piatră sculptată cu motive de origine armeano-georgiană. Deasupra fiecărei ferestre se află cîte o rozetă de piatră sculptată ajur. Arcele ferestrelor și chenarele circulare ale rozetelor sînt dublate de cîte un rînd de flori cruciforme de teracotă, smălțuite, înfipite în mortar. Turla, bine proporționată, e poligonală la exterior și prevăzută cu ferestre înguste și înalte, arcuite în partea de sus. Baza pătrată a turlei este largă și înaltă, avînd pe fiecare față cîte o arcadă, în care se află cîte o rozetă de piatră ajurată. Ferestrele pronaosului sînt din timpul lui Brîncoveanu.

Ca și biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Argeș, biserica principală a Mînăstirii Cozia va servi ca model altor biserici mai tîrzii din Țara Romînească.¹⁶

Pictura bisericii a fost refăcută o dată către sfîrșitul secolului XVI și a doua oară, aproape în întregime, sub Constantin Brîncoveanu. Cele două repictări au alterat caracterul artistic original al scenelor, cu excepția pereților de E și N ai narthexului, singurii care păstrează din pictura de la sfîrșitul secolului XIV.¹⁷

Dintre obiectele rămase de la ctitoria lui Mircea, singurul și cel mai de preț este «epitaful de la Cozia» (1396), una din cele mai de seamă și totodată cea mai veche broderie liturgică din Țara Romînească. Pe un fond de mătase albastră este brodată cu fir de aur Plîngerea de înmormîntare a lui Iisus.^{17a} Caracterul monumental al reprezentării amintește pictura murală. Bogăția și execuția deosebit de aleasă a obiectului constituie o mărturie a strălucirii Mînăstirii Cozia și a epocii de mare înflorire artistică din timpul lui Mircea.

În ceea ce privește icoanele portative din secolul XIV, singura și totodată cea mai veche pe care o cunoaștem în Țara Romînească, este icoana refăcută mai tîrziu, a Sfințului Atanasie al Lavrei, lucrată, după cum s-a presupus, în Țara Romînească și dăruită de Vladislav I, cel mai probabil între anii 1372-1377, Mînăstirii Lavra de la Muntele Athos, unde se păstrează și astăzi.¹⁸

Pe lîngă monumentele amintite, se știe despre existența unor schituri și mînăstiri din secolul XIV, precum și despre rolul pe care toate la un loc l-au jucat în viața culturală și artistică a țării. Astfel, din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei mai pot fi amintite Schitul *Cetățuia*, sau Negru Vodă, de pe malul Dîmboviței (com. Cetățeni, raionul Cîmpulung), Schitul *Corbii de Piatră*, de pe rîul Doamnei, Mînăstirile *Snagov*, *Glavacioc*, *Strugalea* ș.a.¹⁹ Dar de la acestea nu s-a păstrat nici un rest sau obiect de artă care să poată fi atribuit cu precizie secolului XIV.

Un ultim monument de la sfîrșitul secolului XIV sau mai curînd de la începutul celui de al XV-lea, ce merită să fie amintit, este biserica din *Brădet* (reg. Pitești). Aceasta apare ca o copie mai simplă și mai mică a bisericii mînăstirii de la Cozia, fiind con-

16. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 66-70; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, I, în *BCMI*, 1927, fasc. 53-54, pp. 129-132, pl. XXIV-XXXV; G. Eals, *Influence du plan serbe sur le plan des églises roumaines*, în *L'art byzantin chez les Slaves. Les Balkans*, I-er recueil, Paris, 1930, pp. 277-294.

17. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 68-75.

17 a. Idem, *Autels, tissus et broderies liturgiques*, în *Analecta*, II, 1944, p. 118; Corina Nicolescu, *Broderiile din Țara Romînească în secolele XIV-XVIII*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, p. 119.

18. Marcu Beza, *Urme romînești în Răsăritul ortodox*, ed. II-a, București, 1937, pl. în culori dintre pp. 40-41 și fig. dintre pp. 48-49; P. Năsturel, *Aux origines des relations roumano-athonites: l'icône de saint Athanase de Lavra du voïvode Vladislav*, în *Actes du VI-e congrès d'études byzantines* (Paris 1948), t. II, Paris, 1951, pp. 307-314.

19. *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, I: *Arta romînească în epoca feudală*, București, 1957, pp. 42-44.

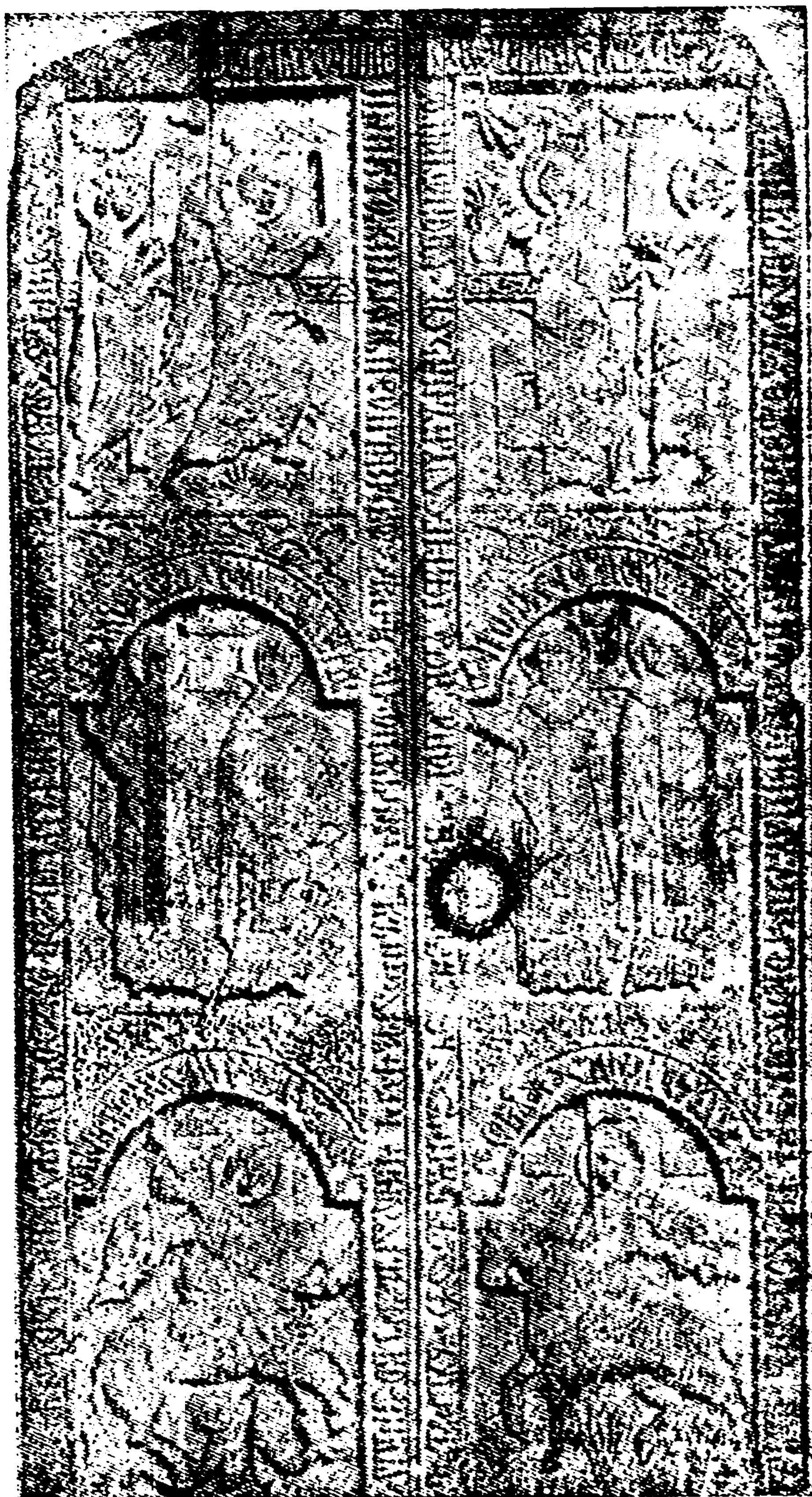
struită, pe cât se pare, de meșteri locali; care învățaseră meșteșugul de a clădi de la meșteri aduși în țară din alte părți.²⁰

Imprejurările politice neprielnice au făcut ca în prima jumătate a secolului XV, arta bisericească din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, care cuprindea atunci și Oltenia, să sufere o decădere față de secolul precedent. Este adevărat că, după mijlocul secolului XV, Vlad Țepeș a înălțat o biserică la *Tîrgșor*, în apropiere de Ploiești și Mănăstirea *Comana*; Radu cel Frumos (1462-1474) a construit Mănăstirea *Tinganul*, lângă București, iar Vlad Călugărul (1482-1495), Mănăstirea *Glavacioc*, dar acestea fie că s-au ruinat cu totul, fie au fost prefăcute în întregime mai târziu. Același lucru s-a întâmplat cu frumoasa ctitorie de la Mănăstirea *Bistrița*, a boierilor Craiovești (sfârșitul secolului XV), dărîmată și înlocuită cu alta în secolul trecut.²¹

Totuși, două opere de o înaltă valoare artistică, provenind de la Mănăstirea Snagov, ambele în colecția Muzeului de Artă al R.P.R., sînt mărturii strălucite ale dezvoltării artelor în Țara Românească, în a doua jumătate a secolului XV. Una este ușa de lemn de stejar, datată în 1453, de la intrarea paraclisului Bunei Vestiri al Mănăstirii Snagov. Ușa e împărțită în două canaturi, fiecare cu cîte trei panouri, în care se află sculptate în relief reprezentările Bunei Vestiri, a patru sfinți ierarhi și a doi sfinți militari, călări. Îndeosebi scenele pline de eleganță, naturalism și mișcare din panourile de sus și de jos ale ușii, duc cu gîndul la o eventuală înrîurire a artei italiene, ori la un meșter iscusit, poposit dintr-o regiune puternic influențată de această artă, cum ar fi bunăoară Dalmația. De jur-împrejurul sceneilor e sculptată o lungă inscripție în limba slavă veche, iar deasupra celor patru panouri inferioare se află cîte un decor din lujeri împlețiți. Tehnica superioară în care a fost lucrată această ușă, din fericire foarte bine păstrată, face din ea cea mai aleasă operă de sculptură în lemn din Țara Românească.²²

Cea de a doua operă de artă este pagnaghiarul de argint turnat, aurit și cizelat, o adevărată bijuterie, dăruit în 1490-1491 de boierul Drăghici Vintilescu, Mănăstirii Snagov.²³

O icoană înfălișînd pe Sf. Antonie cel Mare, păstrată în biserica Sf. Gheorghe Vechi din București, poartă pe îmbrăcătura de argint, de la începutul secolului XIX, data 1467. Din punct de vedere tehnic și stilistic, data pare a se confirma de originalul pe lemn al icoanei,²⁴ care, în acest caz, urmează imediat ca vechime după icoana lui Vladislav, cu chipul Sf. Atanasie, de la Lavra Muntelui Athos.

Ușile paraclisului Buna Vestire de la Mănăstirea Snagov (1453)

20. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 72-73.

21. Unele fragmente de pictură din colecția Muzeului de Artă al R.P.R., provenind de la Tîrgșor, sînt atribuite cînd ctitoriei din sec. XV a lui Vlad Țepeș (*Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, *op. cit.*, p. 79), cînd secolului XVII (I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 84).

22. N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, II, 1936, fig. 2; *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, *op. cit.*, p. 99; N. Șerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, București, 1944, pp. 29-31 (inscripția).

23. T. Voinescu, *op. cit.*, p. 68, fig. 3-4.

24. N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, I, București, 1934, *Icônes*, fig. 2; I. D. Ștefănescu, în *Glasul Bisericii*, XIV, 1955, nr. 7-8, pp. 451-454.

La acestea pot fi adăugate prețioasele odore (chivot, cădelniță, potir, anaforniță și un Evangheliar în manuscris) de la Mănăstirea Bistrița: două potire și un panaghiar de la Tismana, toate datînd de la sfîrșitul secolului XV sau din primii ani ai secolului XVI — azi în colecția Muzeului de Artă al R.P.R.²⁴ a

2. SECOLUL XVI

Secolul XVI este epoca de cea mai mare înflorire a artei în Țara Romînească. Domnitorii Radu cel Mare și Neagoe Basarab sînt ctitorii celor mai mărețe monumente. Crește numărul meșterilor locali, iau naștere chiar «școli» pentru diferite meșteșuguri, ceea ce duce la constituirea unui stil unitar autohton, în diferitele ramuri ale artei bisericesti.

Încă de la începutul secolului se înalță cele mai frumoase biserici din Țara Romînească: bisericile Mănăstirilor *Dealul* și de la *Argeș*. Amîndouă păstrează, în linii mari, planul și structura bisericilor treflate de tip sîrbo-bizantin, din secolul XIV. Acestea au fost însă în așa fel prelucrate, încît îndreptățesc presupunerea că ele au fost construite de meșteri locali, buni cunoscători ai monumentelor noastre mai vechi. Cît privește exteriorul celor două biserici, ele se deosebesc însă de monumentele mai vechi prin paramentul din piatră cioplită al fațadelor și prin neobișnuitul decor sculptural al acestora, care arată o înrîurire armeano-georgiană. Meșterii decoratori și cioplitorii de piatră au fost, poate, străini sau, în orice caz, buni cunoscători ai arhitecturii decorative armene și georgiene. În felul acesta, bisericile mănăstirilor din Dealul Tîrgoviștei și de la Argeș apar ca rezultatul colaborării unor meșteri locali, care au fost adevărați arhitecți, cu decoratori și pietrari străini, iscusiți interpreți ai arhitecturii din Armenia și din ținuturile dominate de arta ei.²⁵

Biserica Mănăstirii «Sf. Nicolae din Deal» sau «Sf. Nicolae dintre vii», înnoită din temelie de către Radu cel Mare (1495-1508), care voia să facă aici necropola dinastiei sale, rivalizînd cu Putna lui Ștefan cel Mare,²⁶ a fost terminată de zidit în anul 1500 și zugrăvită, după cum ne informează Gavriil Protul, mai tîrziu, «din porunca lui Neagoe Vodă, cu vapseale și cu aur». Ea este cea mai veche biserică din Țara Romînească de plan bizantino-sîrbesc încununată de trei cupole, dintre care una mai mare pe naos și două mai mici, pe pronaos. Pronaosul e de tip cu totul nou: un dreptunghi așezat în sens longitudinal, împărțit cu ajutorul unui puternic arc dublu, în două compartimente inegale. Deasupra compartimentului mai îngust de la răsărit, se înalță cele două cupole mai mici, dispuse în sens transversal. Compartimentul mai larg de la vest este acoperit de o boltă semicilindrică, în sens longitudinal. Pronaosul alungit, cele trei turle înalte și apropiate între ele, pe baze pătrate, precum și proporțiile generale ale bisericii, îi dau acesteia un caracter de eleganță și supraînălțare neîntîlnite la bisericile din școala constantinopolitană, cum este Sf. Nicolae Domnesc de la Argeș.

La exterior, biserica Mănăstirii Dealul, cu paramentul ei din blocuri de piatră, cioplite regulat și fătuite, apare ca o construcție masivă. Turlele și două panouri de pe fațada de vest poartă un bogat decor sculptural, aurit, pe fond albastru, constînd din motive geometrice împletite, în relief ușor și la aceeași înălțime. Arcadele oarbe cu scop decorativ, dispuse în două registre separate de un brîu de piatră profilat, care încinge biserica pe la jumătatea înălțimii, sînt, ca și decorul sculptural, de origine armeano-georgiană, și vor fi imitate de bisericile mai tîrzii din Muntenia și Moldova.²⁷

Biserica Mănăstirii de la Argeș sau biserica Meșterului Manole, cum a fost numită multă vreme de popor, a fost considerată nu numai cea mai frumoasă dintre bisericile pămîntului romînesc, dar și una dintre capodoperele arhitecturii universale. Gavriil Protul, primul egumen al Athosului, care alături de patriarhul Constantinopolului și de alți ierarhi din Răsărit, a luat parte la tîrnosirea din 15 august 1517 a bisericii înălțate de Neagoe Basarab, o compară pe aceasta cu templul lui Solomon și cu Sf. Sofia lui Justinian.

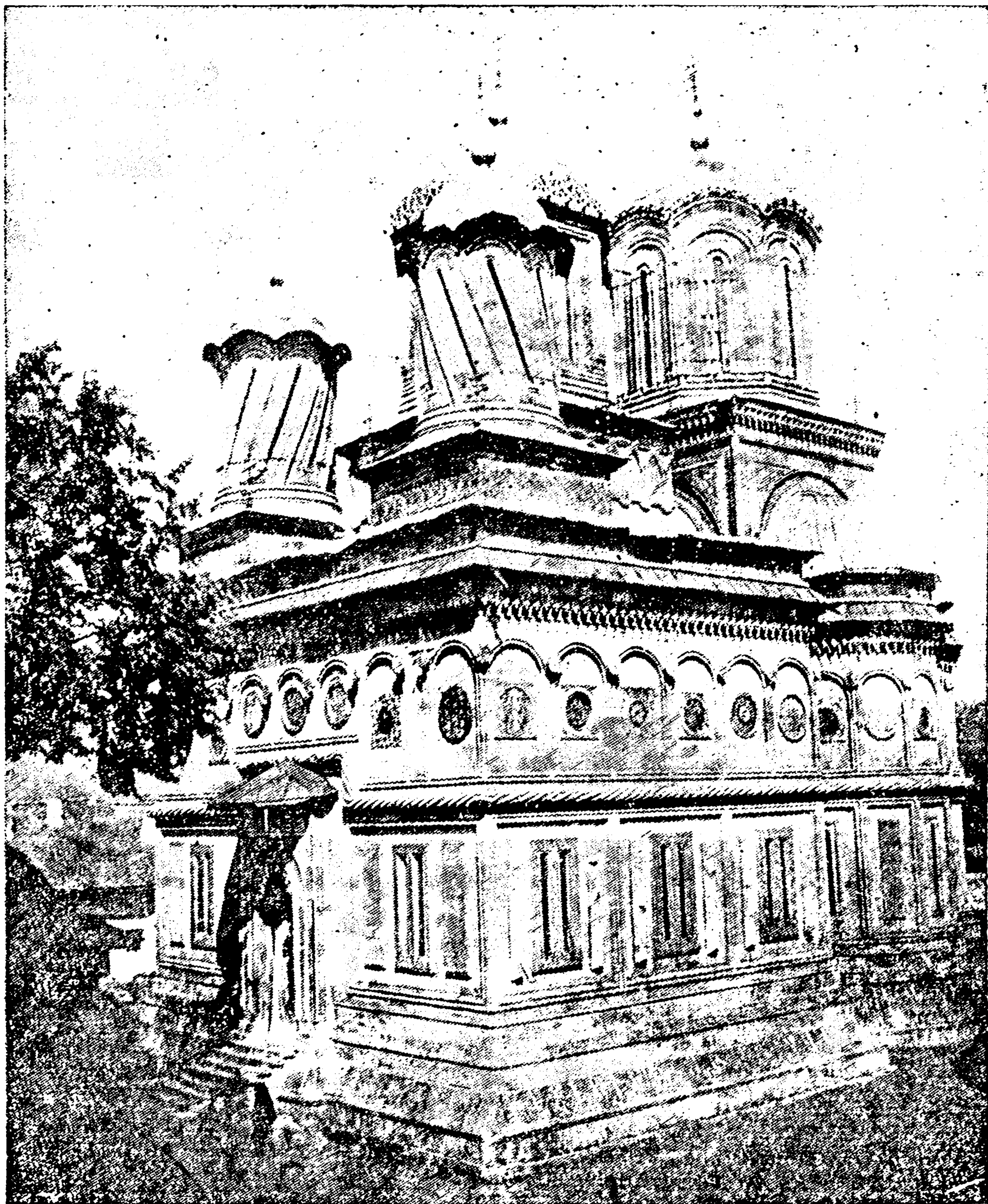
24 a. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Romîne*, vol. I, Eucurești, 1959, pp. 893, 899-903, 912-913.

25. Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 77.

26. N. Iorga-G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 95.

27. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 77-80; G. Balș, *Influences armeniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine*, București, 1931, passim.

Printre meșterii care au lucrat la ctitoria lui Neagoe de la Argeș se pare că se aflau și cei care construiseră mănăstirea lui Radu cel Mare de la Dealul, cu care prima se aseamănă în multe privințe. Alții, poate chiar armeni, vor fi fost aduși de la Constantinopol, unde Neagoe trăise în tinerețe. Problema «Meșterului Manole» nu este încă rezolvată.

Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș înainte de restaurarea ei de către arhitectul Lecomte de Nouy

Planul bisericii se compune din două părți bine distincte atât în afară cât și înăuntru: un naos trilobat, deasupra căruia se înalță o cupolă pe trompe de unghi, cu un tambur octogonal și un pronaos dreptunghiular larg, încununat de o cupolă susținută de 12 stâlpi. În cele două colțuri de vest se ridică două turle mai mici, cu panourile și ferestrele răsucite față de verticală, una de la dreapta spre stînga, iar cealaltă de la stînga spre dreapta.

Structura naosului se aseamănă, fără să fie întocmai, cu a bisericilor bizantine de tip sîrbesc.

Cu totul originală este dispoziția pronaosului, influențat, se pare, de unele biserici de la Athos. Acesta are o formă mult lărgită, dreptunghiulară, cu latura mai lungă perpendiculară pe axul bisericii, în scopul creării unor spații cît mai mari pentru introducerea înăuntrul lui a mormintelor de ctitori, fără să se răpească totuși din spațiul destinat pentru credincioși. Pentru susținerea cupolei și a întregii părți superioare, se introduc în interiorul pronaosului 12 stîlpi, care sînt așezați în pătrat. Spațiile rămase libere la N și S de stîlpi, sînt folosite ca locașuri de îngropare (gropnițe). După încercarea mai puțin izbutită de a mări pronaosul în sens longitudinal, după moda moldovenească, de la biserica Mînăstirii Dealu, construirea pronaosului-mausoleu de la Argeș reprezintă nu numai prima, dar și cea mai îndrăzneată și mai reușită realizare în acest sens. Pentru prima oară la această biserică nu se mai află un zid despărțitor între naos și pronaos. În schimb, separarea cerută de nevoile cultului ortodox există, ea fiind făcută de cei patru stîlpi dinspre naos, legați între ei prin cîte un arc în semicerc. Mai mult: un chenar de ușă, fixat între cei doi stîlpi din mijloc, amintește locul intrării din pronaos în naos. O atare inovație prezintă avantajul că lasă liberă vederea din pronaos înspre altar. În comparație cu pronaosul, restul bisericii lui Neagoe de la Argeș (naosul și absidele) par ca un «apendice ritual la camera mormintelor». ²⁸ Tipul de pronaos al bisericii mînăstirii de la Argeș va fi imitat în secolul XVII de bisericile Mitropoliei din București și a Mînăstirii Cotroceni.

La exterior biserica se prezintă ca o adevărată bijuterie de piatră sculptată, parte din ornamentele sculpturale fiind poleite cu aur, pe fond albastru sau verde. Fațadele sînt împărțite în două registre, cu ajutorul unui brîu format din ciubuce de piatră răsucite ca o frînghie, element arhitectonic de origine din Armenia, ce apare pentru prima oară la un monument din țara noastră. Registrul inferior se sprijină pe un soclu profilat, după modelul soclurilor armeano-georgiene, și e împodobit cu panouri dreptunghiulare, încadrate de cîte un chenar dublu de ciubuce de piatră, rotunjite. Ferestrele au chenare de piatră sculptate cu ornamente geometrice stilizate după aceeași modă armeano-georgiană. Registrul superior e decorat cu arcade oarbe, încadrate de asemenea de ciubuce de piatră, ale căror arce în semicerc din partea de sus sînt legate între ele. În punctele de unire ale acestor arce este fixat cîte un ornament în formă de buton, din piatră. În mijlocul fiecărui panou sau firide alungite din registrul superior, se află cîte o rozetă de piatră sculptată și anume, cele corespunzătoare ferestrelor din registrul de jos, sculptate ajur (traforate), iar celelalte în relief, cu un complex de motive geometrice și florale. În partea de sus a fațadelor se întinde o cornișă alcătuită din două rînduri suprapuse de stalactite și alveole de stil arab. Cornișa e protejată de o poală de acoperiș, asemănătoare cu cea de la biserica Mînăstirii Dealu. Deasupra cornișei zidul se mai înalță puțin, fiind împodobit cu o friză de ornamente florale în relief.

Bazele și tambururile cupolelor sînt îmbrăcate într-o adevărată dantelă de piatră, constînd dintr-un amestec de motive armenesti, caucaziene, persane și arabe, într-un cuvînt orientale, variate la infinit. Cupolele sînt decorate cu panouri sculptate, avînd chenare din ciubuce de piatră și fiecare panou cîte o fereastră în mijloc.

În sfîrșit, trebuie amintit și frumosul aghiasmatar din fața bisericii, acoperit de o cupolă pe patru coloane, ²⁹ singurul ce a mai fost păstrat, în afară de biserică, din întregul complex de clădiri al mînăstirii de altădată. ³⁰

Minunata ctitorie de la Argeș a lui Neagoe Basarab a fost terminată de zugrăvit în septembrie 1526, de către Dobromir zugravul. Restaurată către sfîrșitul secolului XVII, pictura a fost înlăturată cu totul în 1880, cînd A. Lecomte de Nouy refăcînd biserica, a înlocuit-o cu alta nouă. Arhitectul francez a extras numai frescele care i s-au părut mai importante, dintre care mai multe panouri izolate se păstrează în colecția Muzeului de Artă al R.P.R. Majoritatea panourilor înfățișează figuri sfinte, iar cîteva pe ctitorii bisericii. Toate reprezentările sînt zugrăvite pe fond verde în partea de jos (circa 1/3) și albastru în partea de sus, primul închipuind cîmpul, iar cel de al doilea, cerul cu stelele.

28. N. Iorga-G. Balș, *op. cit.*, p. 99.

29. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 80-93; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, pp. 144-146, pl. LXVI-LXXXVI.

30. Cf. O. Lugoșianu, *Stampe vechi înfățișînd mînăstirea Curtii de Argeș*, în *BCMI*, IV, 1911, pp. 24-28.

Cele mai de seamă din punct de vedere artistic sînt figurile din grupul Deisis. Îndeosebi figura Sf. Ioan Botezătorul înaripat, ca «înger în trup al Domnului», cum îl numește Sf. Teodor Studitul, arată că zugravul care a executat-o era un bun cunoscător al picturii monumentale. Chipul plin de realism al Înaintemergătorului e pătruns de spiritualitate, fără să cadă totuși în exagerările ascetismului prea sever. Cutele veșmîntului lung desenează formele corpului, aminînd draperia antică. Figura pare să fi avut ca model pe cea de la sud de tîmpla bisericii Sf. Nicolae Domnesc. Figura Maicii Domnului din aceeași scenă (Deisis) se distinge prin maiestate și armonie deosebită, în ceea ce pri-

Sfîntul Ioan Botezătorul și Sfîntul Mucenic Dimitrie
(frescă din biserica Mînăstirii Curtea de Argeș)

vește desenul și combinația culorilor. Draperia fină e studiată în cele mai mici amănunte, amintind arta icoanelor. Același lucru se poate spune despre draperia Mîntuitorului din grupul Deisis, a cărui înfățișare este mai mult stăpînită de rigiditate — rezultat al strădaniei zugravului de a înfățișa supranaturalul, sub haina celor firești. Reprezentanții Sf. Elisabeta, purtînd pe Sf. Ioan Botezătorul copil și a Sf. Ana, purtînd figura mică a Maicii Domnului, par inspirate de arta statuară antică.

Judecînd după panourile izolate ce se mai păstrează, zugrăveala bisericii lui Neagoe de la Argeș se distinge prin caracterul său monumental, prin eleganță, bogăție, maiestate dusă pînă la ieratism și aspectul viu al culorilor, amintind uneori, prin atenția ce se acordă detaliilor, tehnica zugravilor de icoane.³¹

Chiar în anul înnoșirii mînăstirii de la Argeș, în timpul mitropolitului Macarie, s-a hotărît mutarea scaunului Mitropoliei Ungro-Vlahiei la *Tirgoviște*, unde Neagoe Basarab a construit sau refăcut «vechea Mitropolie», cea mai mare biserică din cîte cunoscuse pămîntul Munteniei pînă la acea dată (1518). Terminată de Radu Paisie (1535-1545),

31. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 108-110 ; Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942.

biserica a fost restaurată o dată în timpul lui Matei Basarab și a doua oară sub Constantin Brîncoveanu. Din nefericire, acest monument «de o excepțională importanță atât ca formă, cât și ca mărime», a fost dărîmat complet și refăcut la loc, cu materiale noi, de A. Lecomte de Nouy.

Planul bisericii era în cruce greacă înscrisă, de tip constantinopolitan. Corpul se compunea din două părți bine distincte, lipsite oarecum de unitate, pîrînd așezate una în prelungirea celeilalte: biserica propriu zisă, cu altar mult dezvoltat, naos și narthex, la care se adăuga spre vest un mare pridvor deschis pe stîlpi, după modelul celui de la Snagov. Acesta este cel mai vechi pridvor deschis pe stîlpi, din arhitectura romînească, dat fiind că pridvorul bisericii de la Snagov, cu puțin mai vechi, a fost închis în timpul lui Mircea Ciobanul. Deasupra primei părți se înălțau cinci cupole: una și cea mai mare, în centrul naosului, două pe proscomidie și diaconicon, și alte două pe narthex. Deasupra pridvorului se afla o cupolă mai mare în mijloc, susținută de patru stîlpi, așezați în pătrat, ca și cei din naos, și două cupole mai mici pe colțurile fațadei de vest.

La exterior, bolțile semicilindrice care formau brațele crucii, erau indicate prin frontoane arcuite în partea superioară, după aceeași modă constantinopolitană ca și la biserica Domnească de la Argeș. Fațadele erau la început foarte probabil în cărămidă aparentă, mai tîrziu fiind văruițe și chiar zugrăvite. În partea de sus ele aveau o cornișă în dinți de fierăstrău, sub care, cu excepția pridvorului, se afla un rînd de arce mici pe console, de tip romanic.³²

Despre pictura bisericii originare nu se știe nimic. Dat fiind însă că din această vreme se păstrează zugrăveala bisericii din Stănești (1536), raionul Drăgășani, executată de «Eratudi Zografos apo tin Trăgovistu», e de presupus că în orașul noii reședințe a Mitropoliei Ungrovlahiei erau stabiliți zugravi cretani, aduși din sudul grecesc, care satisfăceau nu numai nevoile locale, ci și pe acelea ale unor centre mai mult sau mai puțin îndepărtate.

Din decorul sculptural al bisericii, pentru care Neagoe a chemat meșteri pietrari de la Sibiu, se păstrează unele fragmente (baze de cruci pentru cupole ș.a.) în muzeul din orașul Tîrgoviște.³³

O altă ctitorie a evlaviosului domn Neagoe Basarab este biserica Mînăstirii Snagov, înălțată între 1517-1521, pe locul altei biserici a cărei vechime urcă pînă în secolul XIV. Biserica lui Neagoe reproduce planul catholicoanelor de la Muntele Athos, plan în cruce greacă, cu abside laterale și pronaos de mari dimensiuni. Altarul bisericii este mult dezvoltat. Brațele crucii, clare în interior, în afară sînt ascunse de acoperiș. O cupolă înaltă se ridică deasupra naosului, fiind susținută de cei patru stîlpi din centru și de bolțile semicilindrice, așezate în cruce. Alte două cupole mai mici se înălțau deasupra încăperilor separate ale proscomidiei și diaconiconului. Pronaosul are forma pătrată, fiind despărțit de naos printr-un zid în care se află trei deschideri. El repetă dispoziția naosului, cu patru stîlpi așezați în pătrat, susținînd o cupolă centrală. Pronaosul e mai curînd un pridvor, deoarece pe cele trei laturi exterioare avea la început arcade deschise, susținute de stîlpi din cărămidă, într-o execuție tehnică superioară. Spațiile goale au fost astupate la scurt timp după zidire, foarte probabil în timpul lui Mircea Ciobanul, din cauza climei aspre a iernii. Este, poate, și acest fapt un indiciu că meșterii care au construit biserica Mînăstirii Snagov, ca și pe a vechii mitropolii din Tîrgoviște, vor fi fost aduși de Neagoe de la Athos sau Constantinopol, unde clima mai dulce îngăduia existența unor astfel de pridvoare larg deschise. În schimb, meșterii zidari din timpul lui Mircea Ciobanul vor fi fost localnici.

Materialul de construcție e cărămida aparentă, de foarte bună calitate și de forme diferite. Fațadele sînt decorate cu două rînduri de arcade, dintre care cele din rîndul superior se reazemă pe console și sînt încununuate cu arce din cărămizi, așezate în dinți de fierăstrău. O bogată cornișă din cărămizi în dinți de fierăstrău împodobește biserica în partea de sus. Turla înaltă de deasupra naosului are la exterior douăsprezece fețe, alcătuite fiecare dintr-o succesiune de firide ce se retrag și terminate sus cu arce concentrice, după moda constantinopolitană. Întregul monument e de un ales gust artistic,

32. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, pp. 138-139, pl. LIII-LVIII și idem, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, în *BCMI*, XXXV, 1942, fasc. 1-2, p. 23; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 100-102.

33. N. Ghika-Budești, *L'ancienne architecture*, *op. cit.*, fig. 144.

străjuind de veacuri într-un loc pitoresc, apărat de natură și pînă nu de mult timp izolat, din împrejurimile Bucureștilor.³⁴

Zugrăvită prima oară la 1563, în timpul Doamnei Chiajna și al lui Petru cel Tânăr (1559-1568), și a doua oară la 1815, pictura bisericii de la Snagov păstrează, în parte, iconografia monumentului din secolul XIV. Îndeosebi reprezentarea anumitor scene din altar (Sf. Treime, Împărțășirea Apostolilor, Cortul Mărturieii), amintește orînduirea iconografică a bisericii Domnești din Curtea de Argeș și a altor biserici din secolul XIV. Iconografia naosului acordă o deosebită atenție ciclului Patimilor, iar înfățișarea în pronaos a Menologiului și a Acatistului Maicii Domnului, face legătura cu biserica Mînăstirii Cozia. O deosebită valoare artistică prezintă icoana hramului, Intrarea în biserică a Maicii Domnului, de deasupra intrării în naos.³⁵

În afară de mărețele biserici construite de Radu cel Mare și Neagoe Basarab, în secolul XVI se înalță o serie de biserici de mici dimensiuni, majoritatea la țară, ca paraclise și gropnițe ale marilor boieri. Ele se inspiră din planul triconc sîrbesc, și mult mai rar din planul cruciform înscris al bisericii Domnești de la Argeș. Meșterii care le zidesc sînt localnici. Ei aleg, transformă și prelucrează vechile forme potrivit firii și fondului lor sufletesc, care e și acela al poporului în mijlocul căruia s-au născut și au crescut. Bisericile pe care le construiesc se caracterizează prin unitate de stil și prin proporții juste, formele izbutind să se adapteze materialelor de construcție, care sînt cărămidă aparentă și, în mai mică măsură, piatra brută sau cioplită, ultima folosită de obicei pentru chenarele ușilor și ferestrelor. Se poate vorbi despre o școală locală de arhitectură — «școala munteană a secolului al XVI-lea» și despre un stil propriu de construcții — «vechiul stil românesc din veacul al XVI-lea».³⁶

Biserica Mînăstirii Snagov
(1517-1521)

Cea mai veche biserică aparținînd acestui stil, din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, este biserica de la *Hirtiești*, raionul Cîmpulung, construită în anul 1532 sau mai curînd refăcută pe ruinele unei biserici mai vechi, de către boierul Lăudalu. Planul ei reproduce în mic pe acela al bisericii Sf. Nicolae Domnesc, de la Curtea de Argeș. Absida altarului se lipește direct de bolta semicilindrică de est, ca la bisericile cruciforme înscrise din Grecia. Biserica are numai naos, care este aproape pătrat. Pronaosul a fost adăugat mai tîrziu. La început, exteriorul era în cărămidă aparentă.³⁷

Biserica Mînăstirii *Valea*, construită în 1537 de Radu Paisie (1535-1545), este cea dintîi avînd fațadele împodobite cu rînduri orizontale de cărămizi aparente, între care se află zone tencuite, împărțite cu ajutorul a cîte două cărămizi așezate pe muchie și în picioare, în mici panouri dreptunghiulare, imitînd piatra cioplită.³⁸

Același decor al fațadelor, caracteristic bisericilor Țării Romînești din secolul XVI, se întîlnește la bisericile de plan treflat, clădite în cursul secolului XVI în București. Dintre ele, prima în ordine cronologică este biserica *Curtea Veche*, cea mai veche construcție pe care o are Capitala noastră. Această biserică a fost înălțată în timpul voievo-

34. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, pp. 18-19; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 94-100.

35. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 75-83; idem, *Revista Istorică Romînă*, XIV, 1944, fasc. 3, pp. 297-306; N. I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 28-31, 41-45, 48, 51-52, 75-77.

36. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, II, în *BCMI*, XXIII, 1931; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 102-103.

37. Idem, *L'ancienne architecture...*, *op. cit.*, p. 25; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 103-104.

38. *Ibidem*, p. 26; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 109-111.

dului Mircea Ciobanul († 1559) și restaurată de Comisia Monumentelor Istorice, în 1934. Pe lângă decorul menționat, biserica Curtea Veche are zidăria soclului și a cornișei din cărămizi profilate, de fabricație specială, iar în partea superioară o friză de ocnițe, care, împreună cu contraforții întrebuiințați în spirit decorativ, se pare că sînt împrumutate din arhitectura bisericească a Moldovei, de unde venise însăși Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș și soția lui Mircea Ciobanul. Deși adăugat mult mai tîrziu, frumosul portal de pe fațada de vest a bisericii, sculptat de meșterii brîncovenesți din timpul lui Ștefan Cantacuzino (1715), se îmbină în chip fericit cu restul clădirii.³⁹

Biserica fostei Mînăstiri *Mărcuța* (1588-1592) face un pas mai departe în ceea ce privește decorul fațadelor exterioare, prin cele două rînduri de arcade oarbe, despărțite de un brîu și susținute de cîte două ciubuce rotunjite, ca niște colonițe duble, angajate în zid. Este o transpunere în cărămidă a arcadelor în piatră, de origine armeană, de la Dealu și Curtea de Argeș.⁴⁰ Un astfel de decor se întîlnește mai întîi la biserica Mînăstirii *Tutana* (1589), al cărei plan imită pe al bisericii Mînăstirii Dealu. El își va găsi însă cea mai fericită realizare la biserica *Mihai Vodă*, de pe dealul Arhivelor Statului.

Construită în 1591, eleganta ctitorie a lui Mihai Viteazul, înainte de-a ajunge domn, este ultima din grupa bisericilor amintite și cel mai de seamă monument al Bucureștilor din secolul XVI. Planul său treflat alungit se îndepărtează de acela al școlii sîrbești, prin cele două încăperi de o parte și de alta a absidei altarului, acoperite de cîte o mică turlă. O noutate ce se va întîlni de aici înainte aproape la fiecare din bisericile Munteniei, o constituie despărțirea naosului de pronaos, cu ajutorul a doi stîlpi legați prin trei arcade. Partea cea mai de valoare a monumentului o reprezintă însă arhitectura lui exterioară, plină de viață. Aceasta imită în modul cel mai reușit decorul fațadelor Mînăstirii Dealu, ajungînd chiar să-l întrecă pe acela, prin jocul de culoare rezultat din alternarea cărămizii aparente cu tencuiala albă. Decorul exterior al bisericii Mihai Vodă va servi ca model pentru meșterii secolului XVII, care-l vor reproduce fidel sau îl vor denatura.⁴¹

Un plan deosebit de interesant are biserica din *Cobia* (1572). Naosul acestei biserici e de plan treflat. Pronaosul mult dezvoltat și încununat de o cupolă susținută numai de doi stîlpi interiori, imită pe al bisericii episcopale de la Argeș. Fațadele bisericii sînt decorate pe toată înălțimea cu firide puțin adîncite și cu cărămizi smălțuite diferit. Ușa de lemn a bisericii, ajunsă în muzeul Mînăstirii Sinaia, reprezintă biserica în forma ei inițială, cu patru cupole în mijlocul unui bogat decor în relief, în stil oriental, constînd din ramuri cu frunze, flori și fructe. În afară de vase cu flori și lujeri împlețiți, pe această ușă era reprezentată, probabil, scena Bunei Vestiri.⁴²

Un monument aparte este biserica *Domnească din Tîrgoviște*, construită de Petru Cercel în 1583. Planul ei imită îndeaproape pe al vechii mitropolii din acel oraș, cu deosebirea că are un pridvor mai mic decît al aceleia, acoperit de o boltă semicilindrică, perpendiculară pe axul bisericii. Biserica a fost restaurată în prima și a doua jumătate a secolului XVII, cînd i-a fost adăugat sau rezidit pridvorul, au fost tencuite fațadele și i s-au refăcut pictura interioară și tîmpla.⁴³

Dintre bisericile aparținînd vechiului stil românesc din secolul XVI, de pe teritoriul Mitropoliei Ungrovlahiei, singura ce-și păstrează pictura originală, deși restaurată la 1698, este biserica Curții Domnești din Tîrgoviște. Din cauza repictării culoare peste culoare, aspectul zugrăvelilor inițiale a fost alterat. În schimb, rînduirea iconografică din secolul XVI se pare c-a rămas neschimbată, în cea mai mare parte. Iconografia bisericii amintește pe aceea a Sf. Nicolae Domnesc de la Argeș și a bisericii Mînăstirii Snagov. O deosebită atenție din punct de vedere arhitectonic și pictural merită tribuna de pe latura de vest a naosului, care comunica cu palatul domnesc printr-o ușă în peretele de nord al naosului. Ea imită tradiția mai veche bizantină, fiind creată pentru membrii familiei domnești, care asistau la slujbele sfinte.⁴⁴

39. Gr. Ionescu, *București, orașul și monumentele sale*, București, 1956, pp. 29-30.

40. *Ibidem*, pp. 39-40; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 27.

41. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, pp. 123-125; Em. Costescu, în *BCMI*, XXXVI, 1943, pp. 49-74.

42. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, II, *op. cit.*, pp. 35-36; *Scurtă istorie a artelor plastice*, *op. cit.*, p. 99.

43. *Ibidem*, pp. 37-39, fig. 174-184.

44. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 134-135.

Pe lângă bogatul decor sculptural al bisericilor de la Dealu și Curtea de Argeș, se mai cunosc diferite chenare de inscripții (Cobia), cruci comemorative, plăci de morminte etc., decorate cu motive geometrice împletite în relief foarte puțin înalt și la același nivel,⁴⁵ care amintesc mereu aceeași origine armeano-georgiană.

Biserica Mînăstirii Mihai Vodă din București (1591)

De numele lui Neagoe Basarab și al Doamnei Milița, soția sa, se leagă trei dintre cele mai vechi și totodată cele mai de seamă icoane pe lemn, ce au ajuns pînă la noi, reprezentînd una pe Sf. Simeon și Sava, alta pe Sf. Nicolae, și a treia, refăcută în 1801, Coborîrea de pe Cruce.⁴⁶ O altă icoană aparținînd probabil secolului XVI și reprezentînd bustul înaripat al Sf. Ioan Botezătorul, se află în biserica Mihai Vodă din București.⁴⁷

45. N. Ghika-Budești, *L'ancienne architecture...*, op. cit., fig. 135, 139, 140.

46. Virgil Drăghiceanu, *Catalogul colecțiilor Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1913, p. XVI; St. Metes, *Zugravii bisericilor române*, în *Anuarul Com. Mon. Ist.*, — *Transilvania*, 1928, pp. 319-140; N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, I, 1934, pl. I, II; *BCMI*, XXXIII, fasc. 106, pl. p. 4-5.

47. N. Iorga, op. cit., pl. V.

Lui Neagoe Basarab i se datorează de asemenea cele mai alese argintării ale secolului XVI, din Țara Românească. Una dintre acestea este racla (chivotul) cu moaștele patriarhului Nifon, păstrată la Mănăstirea Dionisiu (Athos).⁴⁸ Un chivot din colecția Muzeului de Artă al R.P.R. reprezintă biserica episcopală de la Argeș,⁴⁹ iar o ferecătură de Evanghelie de la Neagoe Basarab se păstrează la Mănăstirea Sucevița.⁵⁰ Astfel de obiecte, dintre care cunoaștem numai câteva, erau executate de meșteri venețieni, transilvăneni din Sibiu, Brașov etc., și chiar localnici.⁵¹

Pe la mijlocul secolului XVI, Anania, mitropolitul Ungrovlahiei, comanda în Transilvania obiecte bisericesti de metal și tot el dăruia Mitropoliei din Țirgoviste o Evanghelie slavonă în manuscris, ferecată cu aur și argint.⁵² Din secolul XVI se mai cunoșc: a) ferecătura Evangheliei lui Mircea Ciobanul (1559), în colecția Muzeului de Artă al R.P.R.;⁵³ b) ferecătura în argint aurit a unei Evanghelii a Mănăstirii Izvorani (raionul Buzău), din 1592-1593, a cărei inscripție amintește pe Nichifor, mitropolitul Ungrovlahiei;⁵⁴ c) ferecătura în argint aurit, împodobită cu pietre scumpe, din anii 1599-1600, a mîinii Sf. Nicolae din biserica Sf. Gheorghe din București, purtînd înscris numele lui Mihai Viteazul, al soției și fiului său, precum și al mitropolitului Eftimie al Ungrovlahiei;⁵⁵ d) două cruci de lemn, sculptate și ferecate, una din vremea lui Vintilă Vodă (1532-1535), și cealaltă, ferecată de jupîn Manta (în călugărie, egumenul Ilarion), la anul 1564⁵⁶ ș.a.

Bogatele broderii și țesături care împodobeau în primul rînd marile ctitorii din secolul XVI, au dispărut aproape în întregime. Dintre cele dăruite de Radu cel Mare Mănăstirii Govora, se mai păstrează un epitrahil și o pereche de mînecuțe. Din biserica lui Neagoe de la Argeș, unele au ajuns în Serbia, iar altele sînt menționate de Paul de Alep.^{56 a.}

Arta miniaturii este reprezentată prin două Evangheliare slavone, dintre care unul copiat și împodobit de Radu Drăghici din Măniceștii Teleormanului, pentru Petru Șchiopul (1574), iar celălalt, ilustrat cu chipurile voievozilor Alexandru II și Mihnea, în timpul mitropolitului Serafim († 1590), ajuns în Moldova, la Mănăstirea Sucevița.⁵⁷

3. SECOLELE XVII ȘI XVIII

După înflorirea artistică din secolul XVI, în primele trei decenii ale secolului XVII urmează o perioadă de decădere în arta Țării Românești. Se construiește foarte puțin, iar monumentele ce se înalță sînt copii ale unor modele mai vechi. Materialul de construcție e de calitate inferioară sau amestecat, și de aceea fațadele bisericilor se tencuiesc cu var, iar peste tencuială se zgîrie și se vopsește cu roșu un decor înșelător de cărămidă aparentă, care imită decorul caracteristic bisericilor din secolul XVI.⁵⁸

Singurele monumente din această perioadă, ce merită să fie amintite, sînt: biserica *Radu Vodă* din București și biserica din *Bălteni*, regiunea București.

48. *Ibidem* (L'argenterie roumaine), fig. 1-2; Stoica Nicolaescu, *Un prețios chivot de la Neagoe Basarab Voevod, 1512-1521, în mănăstirea Dionisiu din Sf. Munte Athos*, București, 1933.

49. *Ibidem*, fig. 3-4.

50. M. A. Musicescu și M. Beza, *Mănăstirea Sucevița*, București, 1958, fig. 144-145; P. Ș. Năsturel, *Monumente și Muzeu*, I, 1958, pp. 253-255.

51. N. Iorga, *op. cit.*, p. 38; Ștefan Pascu, *Măstăsurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 207; Theodora Voinescu, *Din legăturile Țării Românești cu Transilvania (meșteri argintari)*, în *Studii și cercetări de istoria artei (= SCIA)*, III, 1956, nr. 1-2, pp. 77-79.

52. Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 27; N. Șerbănescu, *Mitropolitul Anania*, în *Glasul Bisericii*, IX, 1950, nr. 9-10, p. 40.

53. V. Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de Artă Religioasă*, București, 1939, p. 17, nr. 34.

54. Gh. Moiescu-Șt. Lupșa-Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, I, București, 1957, pagina 316.

55. *Ibidem*, p. 319.

56. Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 74 și fig. 13.

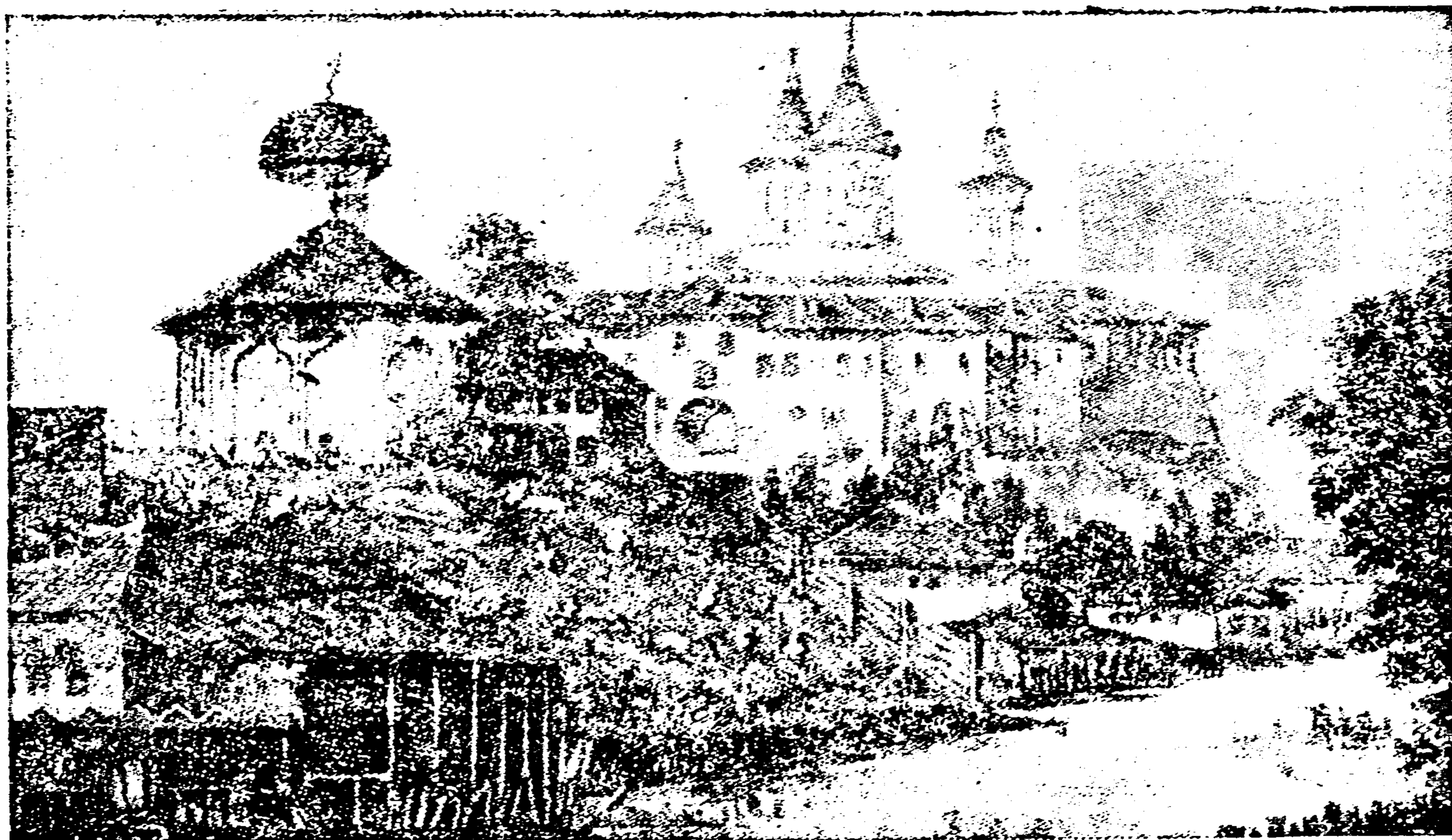
56 a. V. Vătășianu, *op. cit.*, pp. 941-943.

57. V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 17, n. 37; Gh. Moiescu-Șt. Lupșa-Al. Filipașcu, *op. cit.*, pp. 315 și 455.

58. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia, III: veacul al XVII-lea*, în *BCMI*, XXV, fasc. 71-74, 1933, pp. 12 sq., 18-19; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 130.

Prima fusese construită sau refăcută prin anii 1575-1577, de către domnitorul Alexandru al II-lea Mircea. Fiind distrusă în 1595 de oștile lui Sinan Pașa, vechea ctitorie a rămas în ruine, pînă cînd voievodul Radu Mihnea, nepotul lui Alexandru, a rezidit din temelie mînăstirea ce-i va purta numele. Noua construcție a urmat aproape întocmai planul celei din secolul XVI, fiind terminată sub fiul lui Radu Mihnea, Alexandru Coconul (1623-1627). Mutîndu-se scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei de la Tîrgoviște la București, se pare că pentru un anumit timp, în afară de biserica Sf. Gheorghe Vechi, a servit ca reședință mitropolitană și biserica Mînăstirii Radu Vodă. Planul bisericii, astăzi fără cupole și cu o fațadă refăcută într-un stil occidental cu totul nepotrivit, imită pe acela al bisericii lui Neagoe de la Argeș. Din pictura originală nu se mai vede nimic.⁵⁹

Biserica din *Bălteni*, ctitorie din anul 1626 a vornicului Hrizea, imită planul și decorul exterior al bisericilor de la sfîșitul secolului XVI. Ea se deosebește de acelea, prin pronaosul mic și mai îngust decît naosul. Porticul larg, pe stîlpi de cărămidă, ce

Minăstirea Radu Vodă din București (acuarelă de C. Szathmary)

înconjoară pronaosul pe trei laturi, și cei doi contraforți așezați pieziș la absida altarului, par un adaos mai tîrziu, datînd cel mai devreme din timpul lui Matei Basarab.⁶⁰

Urcarea pe tron a lui Matei Basarab (1632-1654) înseamnă începutul unei ere noi pentru arta din Țara Romînească. Judecînd după numărul locașurilor bisericesti refăcute sau zidite din nou în timpul domniei sale, mai scurtă cu mai puțin de jumătate decît a lui Ștefan cel Mare, Matei Basarab poate fi considerat cel mai mare ctitor de biserici al poporului nostru. Spre deosebire de Vasile Lupu, contemporanul său din Moldova, care construiește puțin dar cu un lux covîrșitor, Matei Basarab înalță biserici, nu dintr-o dorință personală de fast și glorie, ci pentru folosul supușilor săi, din principalele tîrguri și orașe din țară.⁶¹

În această vreme de renaștere artistică, s-au refăcut biserici și mînăstiri mai vechi, amenințate cu ruina, ca de exemplu Mînăstirile Negru Vodă din Cîmpulung (1636), Plumbuita de lîngă București (1647) ș.a. S-au construit după aceea peste treizeci de biserici și mînăstiri, dintre care s-a păstrat o bună parte. Ca plan și decor, bisericile sînt însă lipsite de unitatea specifică celor din secolul XVI. Fațadele unora le imită pe ale acestora din urmă. Dar majoritatea bisericilor sînt construite din cărămidă și au fațadele tencuite în întregime. Se imită, în general, planurile bisericilor mai vechi. Planul sîrbesc

59. *Studii și referate privind istoria Romîniei*, I, București, 1954, pp. 416-420, 428 sq.

60. N. Ghika-Budești, *L'ancienne architecture...*, op. cit., p. 31; Gr. Ionescu, op. cit., pp. 130-131.

61. Gr. Ionescu, op. cit., p. 132; Gh. Moiescu-Șt. Lupșa-Al. Filipașcu, op. cit., II, București, 1958, p. 39.

e modificat. În al VI-lea deceniu al secolului XVII, apare un nou tip de biserică, de plan dreptunghiular, simplu, avînd spre răsărit o singură absidă poligonală la exterior, iar deasupra boltii pronaosului o clopotniță înaltă și puternică, la care conduce fie o scară în spirală, închisă într-un mic turn special, alăturat pe fațada de nord sau, mai rar, pe cea de sud, fie o scară dreaptă, tăiată în grosimea zidului de fațadă. În mod excepțional, biserica din Băjești, regiunea Pitești (1666), are scara ce duce la clopotnița de deasupra pronaosului, închisă într-o construcție în formă de turn, situată în colțul de NV al încăperii pronaosului.⁶² După mijlocul secolului XVII, pe latura de vest a bisericii se adaugă un pridvor deschis, susținut de stâlpi octogonali sau circulari.⁶³

Biserica din *Călinești*, regiunea Ploiești (1636), este cea mai veche biserică de plan treflat, cu clopotniță deasupra pronaosului, din Muntenia. De o parte și de alta a turnului, în patru laturi ale clopotniței, se înalță două turnulețe, construite deasupra scărilor ce duc la aceasta. Ele amintesc o tradiție orientală mult mai veche, datorîndu-se, în cazul de față, poate unei influențe rusești.⁶⁴ Fațadele poartă un decor din cărămizi aparente, ce amintesc bisericile din secolul XVI.

Biserica mînăstirii *Căldărușani* (1638), amintește prin pronaosul său larg biserica episcopală de la Argeș, iar prin cele două cupole de deasupra acestuia, biserica Mînăstirii Dealu.⁶⁵ De același plan treflat, cu două cupole pe pronaos, după modelul bisericii din Dealul Tîrgoviștei, sînt bisericile din *Clocociov* (1645) și *Brebu* (1650). Demn de amintit este elegantul turn-clopotniță de la Brebu, octogonal în secțiune, pe o bază pătrată, cu fațadele în cărămidă aparentă, decorate cu arcade, brîie în dinți de fierăstrău etc. Planul treflat cu pronaos dreptunghiular sau pătrat se întîlnește și la bisericile din *Plătărești* (1646), *Plumbuita* (1647), *Sf. Apostoli-București*, *Verbila*, *Strimbeanu*, *Flămînda* ș.a.⁶⁶

Biserica Mînăstirii *Gherghița*, din regiunea Ploiești (1641), este cea mai veche de plan dreptunghiular, cu clopotniță pe pronaos. Plan asemănător au bisericile din *Golești* (1646), *Sf. Nicolae* (1650) și *Sf. Împărați* (1650) din Tîrgoviște, ultima împrumutînd de la biserica Stelea cupola naosului pe arce piezișe și contraforți exteriori; de asemenea, bisericile din *Vlădești* (1657) și *Aninoasa*, raionul Cîmpulung, precum și bisericile din *Turbați*, *Coeni-Mironești* (1671), regiunea București, *Bărbuleț* ș.a.⁶⁷

Dintre ctitoriile lui Matei Basarab, din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, singura care avea plan cruciform înscris, asemănător cu al bisericii Sf. Dumitru din Craiova, era biserica *Sărindar* din București, dărîmată în 1896.⁶⁸

Față de celelalte biserici zidite în timpul lui Matei Basarab, excepție face biserica *Stelea* din Tîrgoviște (1645), construită de Vasile Lupu, după împăcarea cu voievodul muntean. Planul și forma generală imită pe acelea ale bisericii Trei Ierarhi din Iași. Materialul de construcție mai sărăcăcios și tehnica de lucru (cărămidă, tencuială cu var) sînt însă caracteristice bisericilor muntenești din același secol. Soclul, brîul, chenarele de uși și ferestre, bumbii smălțuiți de pe fațade, iar în interior arcele pe console, o apropie mai mult de strălucitul ei model din Iași și de bisericile moldovenești. Puternicii contraforți exteriori, de origine moldovenească, se îmbină cu cele două registre de firide oarbe muntenești, dintre care cele de sus sînt tratate după moda bisericilor din Moldova. O dată cu zidirea bisericii Stelea, pătrunde în arhitectura bisericilor din Muntenia un însemnat curent de înrîurire moldovenească, ce va dăinui în ceea ce privește chenarele de uși și ferestre, pînă la sfîrșitul secolului XVII, iar cît despre sprijinirea arcelor pe console, va dura în tot cursul secolului XVIII.⁶⁹

După Matei Basarab nu se mai imită nici planul bizantin, nici cel sîrbesc, ci numai planurile bisericilor mai vechi din Muntenia.

62. Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, IV, nr. 1-2, 1957, pp. 75-92.

63. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 132-133; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 35.

64. P. Constantinescu-Iași, *Influente ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturii românești*, București, 1951, pp. 87-95; idem, *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut*, București, 1954, p. 151.

65. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 146 și 160-162.

66. *Ibidem*, pp. 135, 143-146 și 175; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, pp. 32, 35-36, fig. 171-177; idem, *Evoluția arhitecturii*, III, *op. cit.*, passim.

67. *Ibidem*, p. 175.

68. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii*, III, *op. cit.*, p. 27; N. Iorga-G. Balș, *op. cit.*, pp. 153-154.

69. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 164-170; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, pp. 76-79.

Una dintre cele mai importante ctitorii aparținând ultimului tip, păstrată aproape în întregime sub înfățișarea ei originară, este biserica *Mitropoliei* din București, actuala catedrală patriarhală. Incepută în anul 1656 de Constantin Ștefan Basarab, zis «Cîrnul», această biserică a fost terminată de roșu și tîrnosită în 1658, de domnitorul Mihnea III. Lucrările au fost desăvîrșite însă în timpul domnitorului Radu Leon (1664-1669) și al mitropolitului Ștefan, cînd biserica a fost și zugrăvită. Incepînd de la 8 iunie 1668, ctitoria voievodului Constantin Șerban devine oficial catedrală mitropolitană a Țării Romînești. Biserica are planul treflat, cu patru cupole, imitînd îndeaproape planul bisericii lui Neagoe de la Argeș, decît care e puțin mai mare și cu pridvorul deschis pe latura de vest, sprijinit pe stîlpi puternici de zid. La exterior, mijlocul bisericii e încins de un brîu de piatră, încadrat de două șiruri orizontale de cărămizi așezate în dinți de fierăstrău. Brîul se compune din trei ciubuce, care se răsucesc din loc în loc, după modelul brîului moldovenesc de la biserica Stelea din Tîrgoviște. Cele două registre ale fațadelor sînt decorate cu arcade oarbe. Cupolele originare, în ciuda cutremurelor care au dărîmat la pămînt aproape toate cupolele vechilor biserici bucureștene, s-au păstrat pînă în zilele noastre, din cauză că sînt bine susținute și nu sînt supraînălțate, avînd totuși proporții reușite și elegante. Fețele cupolelor sînt alcătuite din firide retrase din ce în ce mai mult, ca și ale bisericii de la Snagov, sau ale vechii mitropolii din Tîrgoviște. Acoperișul din foi de plumb e așezat direct pe zidăria de cărămidă a cupolei, marginea lui urmînd curbura arcelor firidelor, după modelul cupolei de pe naosul bisericii episcopale de la Argeș și al bisericilor de tip constantinopolitan. În vîrfurile cupolelor e așezată cîte o piatră mai mare, în care e înfiptă cîte o cruce. Biserica a fost restaurată de mai multe ori în decursul timpului, înlăturîndu-i-se două din coloanele pronaosului și anume, cele din mijlocul rîndului dinspre naos. Cu prilejul restaurărilor făcute ultima oară, între 1932-1935, s-a căutat să i se dea aspectul inițial. Astfel s-au înlăturat diferitele părți adăugate în decursul timpului, mai puțin mica încăpere adăugată absidei altarului, în dreptul diaconiconului, și modestul monument funerar compus dintr-o bucată de coloană așezată în picioare, pe o bază în care sînt prinse pietrele de mormînt ale mitropoliților Teodosie († 1708) și Ștefan († 1738), înălțat aici la 1875.⁷⁰

Planul bisericii *Mitropoliei* din București e reprodus de biserica Mînăstirii *Cotroceni*, ctitorie din anul 1679 a domnitorului Șerban Cantacuzino, înmormîntat în acel loc. Cele 12 coloane din pronaos, cu capitelurile și bazele decorate cu flori de crin, imită coloanele din pronaosul bisericii episcopale de la Argeș. Pridvorul de pe latura de vest a bisericii e susținut de 8 coloane de piatră, decorate cu alveole caracteristice artei arabe. Chenarul ușii de la intrare e sculptat cu un lujer în relief puternic. În partea de sus a lui se află capete de îngeri cu aripi desfășurate, iar în partea de jos, animale fantastice. Modelele și tehnica de lucru occidentale trădează totuși o interpretare orientală, întîlnită de obicei la sculptorii venețieni și dalmatini. Este o caracteristică a epocii, ce se întîlnește și la alte monumente ale Cantacuzinilor, la unele dintre ele mai accentuat decît la Mînăstirea *Cotroceni*.⁷¹

Biserica *Doamnei Maria*, soția lui Șerban Cantacuzino, a fost construită în 1683, avînd un plan dreptunghiular și clopotniță deasupra pronaosului, după moda epocii. Pridvorul se sprijină pe coloane asemănătoare cu cele de la *Cotroceni*. În interior, arcele se sprijină pe console de piatră profilate, iar în exterior, chenarele ferestrelor sînt împodobite cu baghete în relief, ce se întretaie, ambele caracteristici imitînd moda moldovenească, introdusă în Țara Romînească de biserica Stelea din Tîrgoviște. În schimb, chenarul ușii denotă aceeași înrîurire italo-dalmatină, ca și cel de la biserica Mînăstirii *Cotroceni*.⁷²

Biserica *Colțea*, zidită la sfîrșitul secolului XVII (1691-1700), cu cheltuiala spătarului Mihail Cantacuzino, pe locul unei biserici de lemn înălțată de boierul Colțea Doicescu, e de plan treflat, cu o cupolă pe naos și alta pe pronaos, unde se află și clopotnița. Pridvorul deschis constituie partea cea mai originală a monumentului. El este susținut de 10 coloane de piatră, cu capiteluri joase și bogat sculptate cu lujeri stilizați, printre care se văd figuri de păsări și animale. În partea de sus, coloanele sînt legate cu arce plurilobate. Plăcile de piatră fixate între bazele coloanelor provin, se pare, de la o altă

70. *Ibidem*, pp. 150-157; idem, *București, orașul și monumentele sale*, pp. 55-60; Pr. N. Șerbănescu, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LXXVI, 1958, nr. 9, pp. 827-842.

71. *Ibidem*, pp. 157-160; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii*, III, *op. cit.*, pp. 65-66.

72. N. Ghika-Budești, *L'ancienne architecture...*, *op. cit.*, p. 41.

biserică bucureșteană, Căimata, dărimată pe la 1890. Portalul atât de bogat sculptat, cu motive neîntâlnite mai înainte în arhitectura Țării Românești: figurile Evangheliștilor, grifoni susținând cartușul cu pisania (ștearsă), în genul Renașterii italiene etc., arată o influență occidentală, interpretată în chip oriental.⁷³

O altă ctitorie interesantă a spătarului Mihail Cantacuzino este biserica *Fundenii Doamnei* (1699), din marginea de răsărit a Bucureștilor. Biserica are naosul treflat, pronaosul dreptunghiular, așezat în sensul lărgimii și un pridvor deschis pe coloane cu caneluri în spirală, capiteluri cu foi de acant, în formă de volute și cu arcade trilobate. Ceea ce o deosebește de toate celelalte biserici este însă bogatul decor în stuc al fațadelor exterioare, reprezentând vase cu flori, palate imaginare, chiparoși, medalioane cu motive vegetale etc., amintind o înrîurire venită tocmai din Persia sau, în orice caz, din Orientul asiatic, care a trecut apoi și în arhitectura populară.⁷⁴

Tot în 1699 a fost înălțată de același ctitor, biserica Mănăstirii *Sinaia*, al cărei plan este unic în arhitectura Munteniei, suferind, în mod excepțional, o influență occidentală. La exterior biserica are forma unei cruci latine. În interior planul e treflat, dar naosul apropie forma unui cerc. Pronaosul și portalul se aseamănă cu cele de la Fundeni.

La un paraclis al Mănăstirii *Sinaia*, ca și mai înainte la Cotroceni, și după aceea la Mănăstirea *Văcărești*, se întîlnesc bolți cu lunete, introduse, pe cât se pare, în Muntenia, de meșteri italieni, veniți în timpul Cantacuzinilor, ale căror legături cu Italia sînt bine cunoscute.⁷⁵

Un aspect deosebit au bisericile din *Ludești*, regiunea București (1680), și din *Filipeștii de Pădure*, regiunea Ploiești (1688), prima, ctitorie a logofătului Stoica Ludescu, iar cea de a doua a lui Toma Cantacuzino, unul din nepoții domnitorului Șerban Cantacuzino. Ambele au naosul triconc, pronaosul pătrat și, ceea ce constituie nota de originalitate, un pridvor poligonal, pe cîte opt stîlpi, în partea de vest a bisericii, deasupra căruia se înalță clopotnița. Un astfel de pridvor a avut și biserica din *Mărgineni*, regiunea Ploiești, ctitoria postelnicului Constantin Cantacuzino, tatăl spătarului Mihai. Pridvoare asemănătoare se cunosc mai înainte la unele biserici din Moldova (*Bălinești*, *Dragomirna*), originea lor fiind, se pare, Armenia.⁷⁶

Înflorirea artistică începută în timpul lui Matei Basarab și continuată de Cantacuzini, atinge apogeul sub domnia lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714). Ctitoriile religioase ale lui Brîncoveanu se disting prin armonia și eleganța proporțiilor, precum și prin împodobirea lor cu sculpturi, la care se adaugă strălucirea zugrăvelilor, draperiilor, veșmintelor și odoarelor. Se creează un nou stil artistic, «stilul brîncovenesc». În arhitectura bisericilor, planul cel mai preferat este cel triconc, cu clopotniță pe pronaos. Planul dreptunghiular e folosit numai pentru cîteva paraclise și pentru biserici de țară.⁷⁷

Prima ctitorie a lui Brîncoveanu, începută înainte de a fi domn, este biserica-paraclis de lîngă palatul de la *Mogoșoaia* (1688). Planul dreptunghiular și pridvorul susținut de 6 stîlpi cilindrici, sînt întocmai ca la unele biserici din timpul lui Matei Basarab. Deasupra pronaosului se află clopotnița, la care conducea o scară închisă de turnulețul alipit pe latura de nord. Fațadele bisericii sînt împărțite în două registre, de un brîu median. Registrul inferior e decorat cu panouri dreptunghiulare, iar cel superior cu două serii de arcade din ciubuce rotunjite, ce se întretaie în partea de sus.⁷⁸

Un interes deosebit pentru pridvorul și decorul ei exterior prezintă biserica *Curții domnești* din *Doicești* (1706), al cărei plan e asemănător cu al paraclisului de la *Mogoșoaia*. Brîul median, ce încinge biserica, în dreptul pridvorului se înalță mai sus. Decorul fin al arcelor trilobate amintește miniatura, iar motivul principal al picturilor cornișei imită unul din modelele mult întrebuintate în țesăturile țărănești.⁷⁹

Pe lîngă ctitoriile din Țara Românească, Brîncoveanu a zidit biserica Sf. Nicolae din *Făgăraș* (1697) și, tot în Transilvania, bisericile din *Poiana Mărului* și *Simbăta de*

73. *Ibidem*, pp. 41-42; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 190-195; Maria Goleșcu, *Motive de animale în sculptura decorativă și semnificarea lor simbolică în arta religioasă*, în *BCMI*, 36, 1943, pp. 36-48.

74. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 197-200.

75. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 42.

76. Idem, *Evoluția arhitecturii...*, III, pp. 68-70; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 170-174; P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale...*, *op. cit.*, pp. 148-149.

77. Idem, *L'ancienne architecture...*, p. 46; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 176.

78. Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 176-177.

79. *Ibidem*, pp. 187-190; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, IV; *Noul stil din veacul al XVIII-lea*, în *BCMI*, XXIX, 1936, fasc. 87-90, fig. 180-188.

Sus.⁸⁰ În București, pe lângă biserica mult refăcută a *Sf. Gheorghe Nou* (1707), e de amintit biserica *Dintr-o Zi*, numită astfel, se pare, pentru că a fost târnosită în aceeași zi din an, în care i se începuse construcția, ctitorie din anul 1702 a doamnei Marica, soția lui Brâncoveanu, refăcută în partea de sus, după incendiul din 1825.⁸¹

Mănăstirea Antim (xilografie)

Dintre ctitoriile din vremea lui Brâncoveanu: face parte și biserica Schitului *Fedeleşoiu*, de pe malul stîng al Oltului (regiunea Pitești), începută de Grigore Ghica voievod, și terminată de mitropolitul Varlaam (1702).⁸²

După moartea lui Brâncoveanu, domnii fanarioți din Muntenia vor continua să construiască biserici și mînăstiri cu ajutorul arhitecților și meșterilor formați la școala brîncovenească.

80. *Ibidem*, p. 186 ; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, fig. 189-190 și 458-459.

81. Gr. Ionescu, *București, ghid istoric și artistic*, București, 1938, pp. 105-106.

82. N. Iorga, *Schitul Fedeleșoiu*, în *BCMI*, V, 1912, pp. 30-35; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii...*, p. 200. Mitropolitul Varlaam mai este ctitor al Mînăstirii *Trivalea* (1698), și al schiturilor *Turnu* (1676 și *Strihareț* (1672). Pr. N. Șerbănescu, în *Bis. Ort. Rom.*, LXXVI, 1958, nr. 12, pp. 1142-1146.

O ctitorie începută în timpul lui Brîncoveanu și terminată în 1715, este Mînăstirea *Antim* din București, întemeiată de mitropolitul Antim Ivireanul, pe al cărui nume-l poartă. Planul bisericii pare inspirat de al bisericii Stelea din Tîrgoviște. Pe latura de vest se află un pridvor complet deschis pe trei laturi — unic în acest fel —, susținut de 10 coloane cu capiteluri, baze și pedestaluri foarte frumos sculptate, în stil brîncovenesc. Cu prilejul restaurărilor din 1860, acoperișul pridvorului a fost lăsat mai jos, iar în zidul din față al pronaosului, deasupra pridvorului, s-a creat un rozon neogotic, fără nici o legătură cu biserica mitropolitului Antim. Chenarele ușii și ferestrelor, ușa de stejar în-săși, al cărei decor sculptural este atribuit talentatului mitropolit, sînt, de asemenea, podoabe de preț ale bisericii mînăstirii. Din chilii se păstrează numai o parte, avînd mici portice cu arcade pe frumoase coloane de piatră. Pe latura de sud a rămas și un paraclis dreptunghiular, acoperit de o cupolă pe pandantivi.⁸³

Ultimul monument de artă feudală religioasă de mari proporții, din Țara Romînească, este Mînăstirea *Văcărești*, ctitorie a lui Nicolae Mavrocordat, începută în 1716 și terminată, după trei ani de întrerupere, în 1722. Monumentul cel mai important este mîreața biserică din mijlocul curții principale a mînăstirii, cea mai mare dintre bisericile Țării Romînești. Planul ei imită pe al bisericii episcopale de la Argeș, înrudindu-se în același timp cu ale bisericilor Mitropoliei din București și mînăstirilor de la Hurezi și Cotroceni. Biserica are patru cupole, așezate în parte deosebit de ale bisericilor mînăstirii de la Argeș și Mitropoliei din București. Pronaosul lărgit amintește prin sistemul de boltire în cruce și prin cele patru coloane din mijloc, ce susțin cupola, naosul bisericii Domnești de la Argeș. Pridvorul susținut de zece coloane neocorintice de piatră, legate în partea de sus cu arce trilobate, este în mod neobișnuit încununat de două cupole așezate la extremități. Exteriorul tencuit al bisericii este împărțit în două registre printr-un brîu alcătuit din trei bogate împletituri de foi de acant, separate prin cîte un șir de perle. Registrul inferior e decorat cu panouri dreptunghiulare, iar cel superior cu panouri asemănătoare, terminate în partea de sus cu cîte un arc de cerc. Pe lingă cele de mai sus, ceea ce caracterizează biserica Mînăstirii Văcărești sînt: chenarele ferestrelor terminate în partea de sus în arce semicirculare, spațiul larg din interiorul bine proporționat și îndeosebi bogata sculptură a celor patru mari coloane cu fusurile monolite, din pronaos, poate cele mai alese produse ale sculpturii romînești din Muntenia.

Paraclisul de pe latura de răsărit a incintei, construit în 1736 de Constantin Mavrocordat, are plan treflat simplu și se compune din parter, destinat pentru înmormîntare, și etaj, care formează paraclisul propriu zis. Partea cea mai aleasă a lui o constituie pridvorul cu cele șase coloane de piatră, sculptate ca niște trunchiuri de palmier, cu bazele și capitelurile frumos împodobite.⁸⁴

În afară de Mînăstirea Văcărești, la începutul domniei fanarioților se mai construiesc în București cîteva biserici în stil brîncovenesc, care merită să fie luate în seamă. Astfel, vornicul Iordache *Crețulescu* înalță la «Puțul cu zale», unde era bariera de nord a orașului, eleganta biserică de pe calea Victoriei, ce-i poartă numele (1722).⁸⁵

Biserica *Enei*, înălțată la 1724 de logofătul Pană Negoescu, cumnatul lui Constantin Brîncoveanu, se caracterizează printr-o arhitectură simplă și elegantă. Numele actual îl poartă de la o doamnă, Enea Bărcănescu, care i-a adus unele îmbunătățiri pe la 1789.⁸⁶

În 1724 a fost construită și biserica *Stavropoleos*, ultima adevărată operă de artă creată de meșterii crescuți sub tradiția artei brîncovenesti. La început ea era o simplă capelă dreptunghiulară, cu cupolă pe naos și fără pridvor, înălțată pentru un modest han de călători, cu cheltuiala călugărului grec Ioanichie, ajuns în 1726 mitropolit al Stavropolei. În 1730 a fost refăcută, adăugîndu-i-se absidele laterale și pridvorul. Sub forma de astăzi se prezintă în urma înțeleptei restaurări din 1899 a arhitectului Ion Mincu.

La exterior, biserica micuță și elegantă ca un chivot, are un aspect de frumusețe rară și remarcabilă delicatețe. Fațadele sînt împodobite cu un decor pictural ca un covor. Un brîu din bogate ghirlande de flori și frunze în relief, împarte fațadele în două registre inegale, cel de jos mai înalt, împodobit cu arcade susținute de semicoloane angajate

83. N. Ghika-Budești, *L'ancienne architecture*, pp. 47-48 ; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 205-206 ; idem, *București, orașul și monumentele sale*, pp. 90-95.

84. Idem, *Evoluția arhitecturii...*, IV, *op. cit.*, pp. 86-89, fig. 590-640 ; Gr. Ionescu, *op. cit.*, pp. 206-209 ; idem, *București...*, *op. cit.*, pp. 96-102.

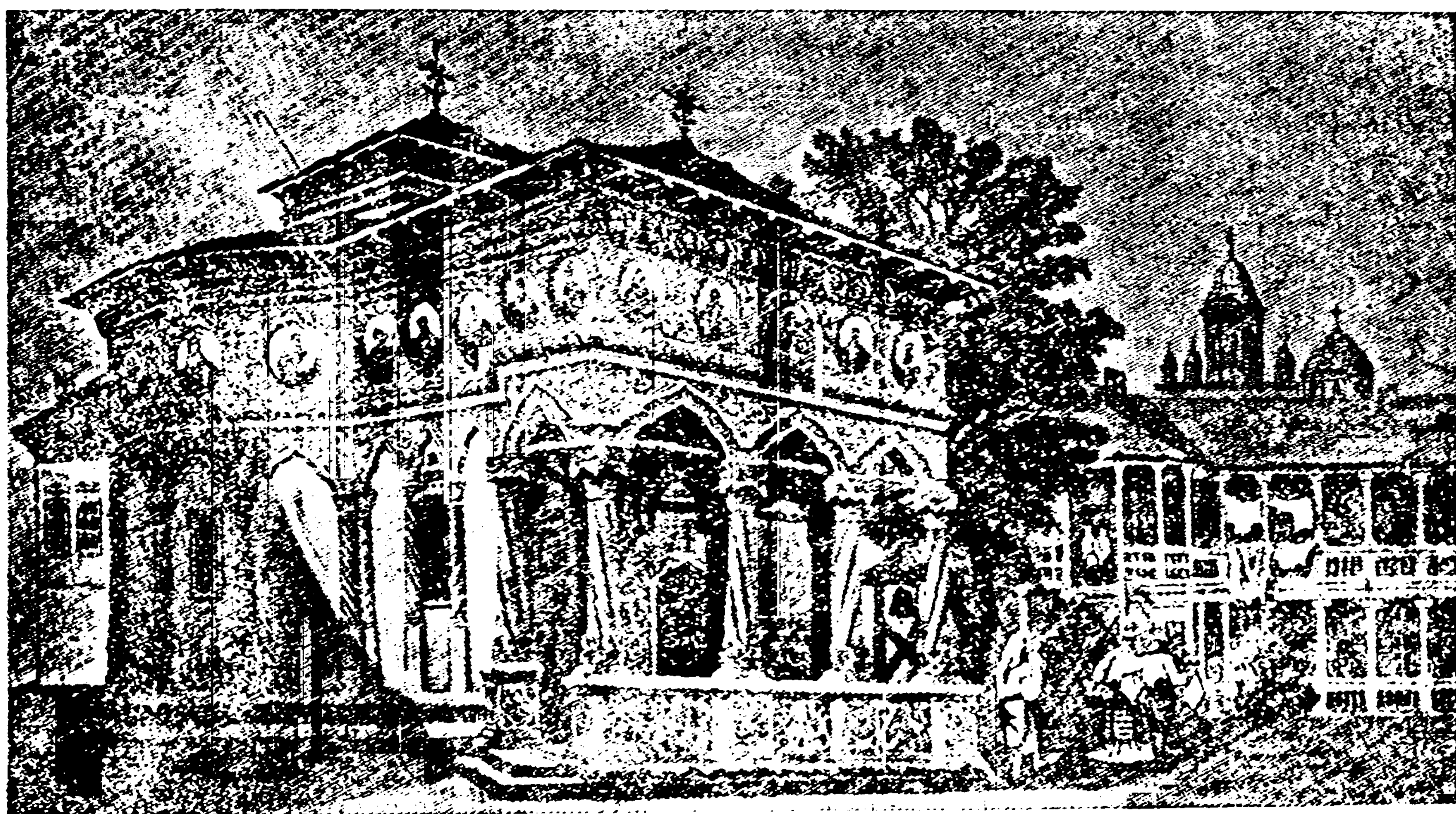
85. Gr. Ionescu, *București...*, *op. cit.*, pp. 103-105.

86. Idem, *Istoria arhitecturii romînești*, p. 211.

și terminate în partea de sus cu arce în acoladă frântă, iar cel de sus decorat cu meda-lioane circulare, adâncite, în care e zugrăvit câte un chip de sfânt. Ceea ce dă o deosebită valoare întregului monument este pridvorul bogat împodobit cu sculpturi, de pe latura de vest a bisericii, socotit «una din cele mai frumoase realizări de acest gen din arhitec-tura românească».⁸⁷

Deosebit este paraclisul palatului patriarhal, început în timpul mitropolitului Teo-dosie (1665-1708) și terminat la 1723, în timpul lui Nicolae Mavrocordat și al mitropoli-tului Daniil (1719-1732). El are un plan dreptunghiular, cu absidă spre răsărit, fiind încu-nunat de o cupolă pe care a pierdut-o în a doua jumătate a secolului XIX. Arhitectura și decorul exterior poartă caracterele celor două epoci, când a fost construit.⁸⁸

În secolul XVIII, ca un rezultat al decăderii domniei și al fărâmițării feudale, în locul marilor și bogatelor ctitorii de mai înainte, încep să apară biserici mărunte, cti-

Biserica Minăstirii Stavropoleos din București,
după acuarela lui Preziosi din 1868

torii ale micilor boieri, negustori și ale breslelor negustorești. Planul lor imită în general pe al bisericilor mai vechi cu naos treflat, clopotniță pe pronaosul puțin lărgit, și pridvor pe stâlpi. Planul dreptunghiular, mai simplu, este preferat de bisericile de țară. În ceea ce privește materialul și tehnica de construcție, se observă o decădere, care oglindește decăderea economică. În decorul fațadelor apar arce polilobate și acolade frînte. Unele biserici poartă picturi, pe pereții exteriori, în partea de sus a lor. Nu o singură dată însă aceste ctitorii de mici dimensiuni izbutesc să încînte ochiul prin proporțiile lor reușite și prin eleganța și coloritul ales, ce denotă un ales simț artistic. Către sfîrșitul secolului XVIII și în primele decenii ale secolului următor, meșterii locali au șituit să imprime anumitor biserici de țară caracterul specific popular, ce n-a fost pus încă în adevărata lui lumină.⁸⁹ În schimb, la orașe, pătrunde din ce în ce mai mult influența occidentală, străină de tradiția locală și de spiritul Bisericii Ortodoxe.

Printre bisericile secolului XVIII din categoria amintită, se numără, în București: Scaune (1705), Negustori (1726), Schitul Maicilor (1727), biserica «cu Sfinți» (sfîrșitul secolului XVII, refăcută la 1728 de mitropolitul Daniil), Mîntuleasa (1734), Sf. Elef-teric (1744), Sf. Spiridon Vechi (1747), Batiște (1764), Sf. Ștefan (1768) și Bucur (a doua jumătate a secolului XVIII), iar la țară: Rîfov (1742), Micșuneștii Mari (1743),

87. Idem, *București...*, op. cit., pp. 106-110 ; N. Ghika-Budești, op. cit., fig. 432-455.

88. *Ibidem*, pp. 118-120 ; N. Ghika-Budești, op. cit., pp. 53-54, fig. 30-44.

89. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, pp. 217 sq. ; N. Ghika-Budești, *L'an-cienne architecture...*, p. 52 ; *Scurtă istorie a artelor plastice*, op. cit., p. 221.

Brădești (1751), Balamuci (1752), Brezoaiele (1759), biserica Galbenă din Urlați, regiunea Ploiești (1760), Pietroșița (1765-1767) ș.a.

Sculptura în piatră și lemn a cunoscut în secolele XVII și XVIII o mare dezvoltare în arta Țării Românești. Prima este îndeosebi arhitectonică, legându-se strâns de monumentul zidit și mai puțin de caracter funerar (pietre de mormânt), ori diferit (cruce comemorative etc.).

După tehnică și stil, se disting patru categorii principale de *sculptură în piatră*: 1. *de tradiție mai veche*, aparținând influenței armeano-georgiene-; 2. *de influență moldovenească*; 3. *de caracter occidental* (Renaștere, baroc), și 4. *de caracter local*, creație a meșterilor din timpul lui Brîncoveanu.

Primul gen de sculptură a fost folosit în mod excepțional la chenarele ușii și ferestrelor de la biserica din Golești (1646), de meșterul Stoica, venit poate din Moldova, pentru zidirea bisericii Stelea.⁹⁰ El se mai întâlnește la baza chenarului ușii dintre pro-naos și naos, alături de motive florale orientale, specifice secolului XVII, la biserica din Băjești (1666).⁹¹ Un decor din împletituri geometrice regulate și continui, aparținând aceluiași gen de sculptură, se află de asemenea pe crucea ridicată în timpul lui Matei Basarab, de către Cîrstea Clucerul din Cornățeni, la Răzvad, în fostul județ Dîmbovița.⁹²

Al doilea gen de sculptură, de influență gotică, e introdus în Muntenia, din Moldova, odată cu înălțarea bisericii Stelea. El își va găsi întrebuințarea la chenarele de uși și ferestre, pînă la sfîrșitul secolului XVII. E de amintit, în această privință, chenarul ușii de la biserica fostei Mînăstiri Verbila, cu ciubuce rotunjite în relief, dispuse în același plan vertical, ca și cele de la Stelea.⁹³ Sînt cunoscute, după aceea, frumoasele chenare de ferestre de la Verbila, Plumbuita, și biserica Doamnei din București.⁹⁴ Acestea au marginea de sus tăiată în acoladă, iar fețele împodobite cu sculpturi, în formă de baghete rotunjite, ce se întretaie, și unele cu rozete sculptate în partea de jos a chenarului.

Din a treia categorie de sculpturi fac parte portalurile de influență occidentală ale bisericilor zidite de Cantacuzini (Cotroceni, Colțea, Fundeni, Sinaia etc.), diferite baze și capiteluri de coloane sculptate în relief puternic, chenare de ferestre și console decorate cu capete de îngeri, purtînd aripi, balustrade lucrate ajur, și alte monumente sculpturale, executate după aceeași tehnică.

Al patrulea gen de sculptură se întâlnește pentru prima oară la ctitoriile epocii brîncovenești. El este rezultatul procesului de asimilare a unor elemente și procedee tehnice diferite (occidentale, orientale și locale), care au dat naștere la monumente de artă unitare și armonioase. Acest gen de sculptură își are originea pe de o parte în ctitoriile mai vechi ale Cantacuzinilor, pe de alta în puterea de creație a meșterilor care au știut să înlocuiască sau să combine motivele decorative aparținînd Renașterii și barocului italian, și pe cele orientale, cu motive originale, inspirate din flora locală (floarea soarelui, floarea de dovleac, vița de vie),⁹⁵ creînd o sculptură în relief puternic, iar, uneori ajur, plină de viață și armonie. O astfel de sculptură va decora în primul rînd chenarele de piatră ale ușilor și ferestrelor de la bisericile înălțate la sfîrșitul secolului XVII și începutul celui următor. Ea va continua după aceea pînă la începutul secolului XIX, constituind una din podoabele cele mai alese ale bisericilor din această perioadă.

Dintre astfel de monumente de artă sculpturală, aflate în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, merită să fie amintite în primul rînd chenarele de uși de la bisericile Mihai Vodă (1711) și Curtea Veche (1715), chenarul de ușă, pedestalele, bazele și capitelurile coloanelor de la biserica Antim, ca și restul decorului sculptural de la această mînăstire, din 1715; chenarul de ușă de la Sfinții Apostoli (1715), întregul decor sculptural de la Mînăstirea Văcărești și de la biserica Stavropoleos, chenarele de la ferestrele paraclisului Patriarhiei (1723), chenarele ușii și ferestrelor de la biserica Mărcuța (1733-1734), chenarul ușii de la biserica Pantelimon (1735), toate în București;⁹⁶ iar în afară de Bucu-

90. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, III, fig. 54; G. Balș, *Influences arméniennes...*, *op. cit.*, pp. 12-13; *Scurtă istorie a artelor plastice*, *op. cit.*, fig. 171.

91. Teodora Voinescu, *op. cit.*, pp. 92-93.

92. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, fig. 515-516.

93. *Ibidem*, fig. 215 și 219.

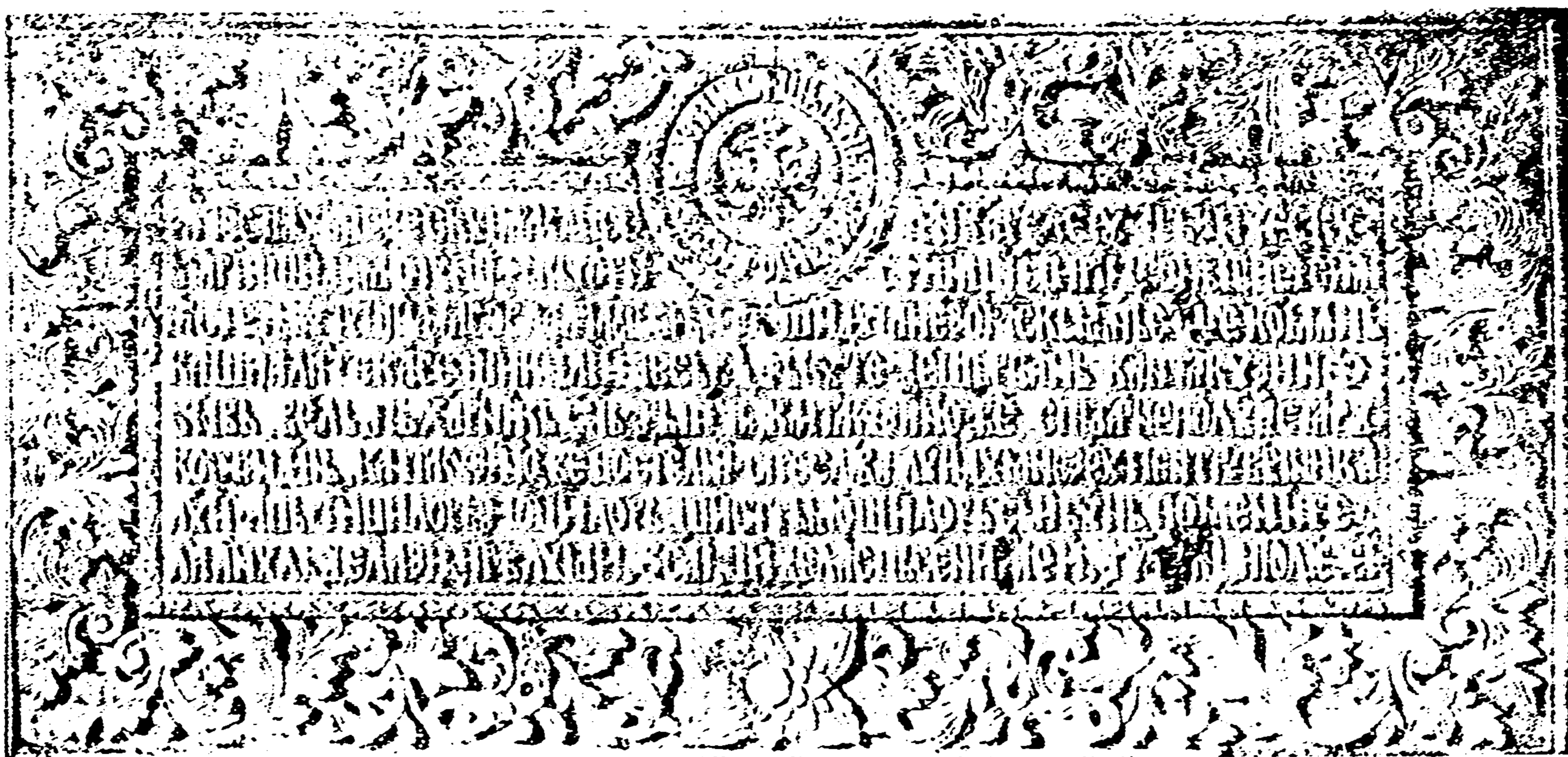
94. *Ibidem*, fig. 75, 81, 192 și 216; Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 104.

95. *Scurtă istorie a artelor plastice...*, p. 237.

96. Grigore Ionescu, *București, orașul și monumentele sale*, fig. p. 33, 41, 47, 62, 91,

rești, chenarele de uși de la bisericile din Afumați (1696)⁹⁷ și Doicești (1706), chenarul pisaniei și decorul sculptural al foisorului înălțat de paharnicul Șerban Cantacuzino la Mânăstirea Comana (1699-1700), pridvorul construit de Constantin Brîncoveanu la vechea mitropolie din Tîrgoviște, chenarul ușii de la biserica din Leurdeni, regiunea București (1810) ș.a.⁹⁸

În ceea ce privește *sculptura în lemn*, meșterii secolelor XVII și XVIII din Țara Românească ne-au lăsat nu numai cele mai numeroase, dar și cele mai variate și mai alese opere aparținînd acestei ramuri de artă plastică. Toate cele cunoscute pînă acum au avut sau au încă întrebuințare bisericească. Majoritatea se caracterizează printr-un bogat decor vegetal, de origine orientală. Acesta se combină mai mult sau mai puțin cu motive occidentale ale Renașterii și barocului. La elementele de împrumut, meșterii recrutați din mediul țărănesc sau călugăresc au adăugat însă elemente noi, locale, reușind să închege

Pisania paraclisului Mânăstirii Comana, zidit de paharnicul Șerban Cantacuzino (1703)

și în acest domeniu un stil propriu unitar și pe cît de complex, pe atît de armonios și plăcut. Acest stil se va menține pînă la începutul secolului XIX.⁹⁹

Dintre tîmplele secolului XVII, aflate în bisericile din Mitropolia Ungrovlahiei, cele mai vechi par a fi tîmpla bisericii Domnești de la Tîrgoviște și tîmpla fostei biserici Să-rindar din București, ambele atribuite epocii lui Matei Basarab.¹⁰⁰ Din a doua jumătate a secolului XVII și prima jumătate a secolului XVIII se cunoaște un număr mai mare de tîmple, dintre care cele mai de seamă aparțin bisericilor: Mitropoliei din Tîrgoviște,¹⁰¹ Măgureni (1671), Sf. Gheorghe-Nou din București, Colțea, paraclisul Patriarhiei, Scaune, Stavropoleos, Valea, regiunea Pitești ș.a.¹⁰²

Strîns legate de tîmplele bisericilor sînt ușile împărătești sculptate într-o mare măsură ajur. Dintre acestea, cele mai cunoscute provin de la bisericile: Mitropoliei din Tîrgoviște (sfîrșitul sec. XVII), Colțea, Stavropoleos (începutul sec. XVIII) și Țigănești (începutul sec. XIX).¹⁰³

93, 99, 101, 107, 109, 111 ; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii*, IV, *op. cit.*, fig. 41-42, p. 48 și fig. 606-616, fig. 466, 911, 1009-1010.

97. N. Iorga, *Biserica și palatul de la Afumați (Ilfov)*, în *BCMI*, 24 (1931), fasc. 67, p. 33, fig. 1.

98. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, fig. 188, 956-958, 961, 962 ; idem, *Evoluția arhitecturii*, III, fig. 408-416.

99. N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, II, pp. 12-16 ; *Scurtă istorie a artelor plastice*, pp. 237-248.

100. *Scurtă istorie a artelor plastice*, pp. 237-238.

101. Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, pp. 127-128, nr. 649, pl. XXXI.

102. N. Iorga, *op. cit.*, pp. 13-14.

103. *Ibidem*, p. 14 ; Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 127, nr. 601 și p. 128, nr. 896. Tîmpla de la Țigănești, reg. București, e datată la mijlocul secolului XVIII. *Ibidem*, p. 128, nr. 652.

Diferite de acestea din urmă, ca întrebuințare și ca sculptură, sînt ușile de lemn de la intrările în pronaosul bisericilor. Alcătuite dintr-unul sau două canaturi, ele sînt, cum era și firesc, mai masive și niciodată sculptate ajur. Unele sînt colorate, altele nu. Toate se caracterizează prin același bogat decor de împletituri vegetale, la care se adaugă cîte o dată reprezentări sfinte (îngeri, serafimi), ori acvile bicefale, șerpi, lei ș.a. Astfel sînt ușile de la bisericile: Sf. Împărați din Tîrgoviște (mijlocul secolului XVII), Mitropoliei din același oraș (prima jumătate a secolului XVIII),¹⁰⁴ Șubești, raionul Cîmpulung, Cotroceni, Colțea, Stavropoleos¹⁰⁵ ș.a. În a doua jumătate a secolului XVIII, decorul sculptural al ușilor capătă un aspect în întregime occidental, așa cum se întîmplă, de exemplu, cu ușile bisericii Radu Vodă, azi în Muzeul de Artă al R.P.R.¹⁰⁶

Din mobilierul bisericesc sculptat în lemn trebuie menționat, mai întîi, scaunul arhieresc de la biserica Schitului Fedeleșoiu, regiunea Pitești (1702), al cărui decor sculptural parte vegetal, parte geometric, amintește tradiția secolului XVI, asemănîndu-se foarte mult cu ușa de la Arnota (sec. XVII) și cu scaunul arhieresc de la Hurezi (începutul sec. XVIII).¹⁰⁷ Urmează apoi mai multe scaune arhieresti, cu sau fără baldachin, așezate pe pedestale cu figuri de lei, străni și tetrapode sculptate cu obișnuitul decor vegetal stilizat, în care se amestecă elemente de caracter local și occidental, de la bisericile: Colțea, Stavropoleos, Enei, Sf. Apostol-București, Domnească și Sf. Împărați-Tîrgoviște (sec. XVIII), Mărgineni, Berivoești (începutul sec. XIX)¹⁰⁸ ș.a.

Sfeșnicele sau candelabrele de lemn sînt pe de o parte produse legate de arta populară romînească, pe de alta imitații ale candelabrelor metalice italiene, în stil Renaștere și baroc.¹⁰⁹

În comparație cu arhitectura și sculptura, *pictura* bisericilor din secolele XVII și XVIII din Țara Romînească, este mai puțin cunoscută. Acest lucru se datorește îndeosebi faptului că, din cauza naturii lui, decorul zugrăvit al bisericilor a avut mai mult de suferit. Totuși, judecînd după înflorirea la care a ajuns arhitectura și după zugrăvelile ce se mai păstrează, se poate obține o imagine destul de clară cu privire la dezvoltarea pe care a avut-o pictura bisericească din acel timp. După cum meșterii zidari reproduc, în liniile lui mari, planul bisericilor din secolul XVI, la fel, ba chiar mai mult, zugravii păstrează programul iconografic pe care l-au moștenit. Ei sînt ținuți în această privință a respecta indicațiile «Erminiei zugravilor», care la început a circulat în grecește și slavonește, iar în secolul XVIII a fost tradusă și în limba romînă.¹¹⁰

Schimbările arhitectonice au dus însă la unele înnoiri, și în ceea ce privește iconografia. Astfel, adăugarea pridvorului (exonarthexului) pe latura de Apus a bisericilor, începînd din secolul XVII, a dus la răspîndirea reprezentării pe peretele de est al acestuia, a scenei Judecării din urmă. În restul pridvorului se zugrăvesc: Hristos Emanuil, scene din Geneză, psalmii 148-150, Sf. Ioan Botezătorul «înger întrupat», sinoadele ecumenice, viața sfîntului patron al bisericii ș.a.¹¹¹ În pridvorul bisericii înălțate de el, vornicul Iordache Krețulescu, ginerele lui Constantin Brîncoveanu, care sfîrșise atît de tragic la Constantinopol, pune să se reprezinte textul Apocalipsei.¹¹² Apar după aceea teme inspirate din literatura populară, ori reprezentări cu caracter de-a dreptul profan.¹¹³ Se înmulțesc figurile de ctitori de pe pereții pronaosului, iar la unele din bisericile împodobite în a doua jumătate a secolului XVII apar portrete de meșteri. Astfel sînt,

104. Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 129, nr. 703 și 705.

105. N. Iorga, *op. cit.*, pp. 13-14; *Scurtă istorie a artelor plastice, op. cit.*, p. 240.

106. *Ibidem*, p. 15, fig. 52.

107. N. Iorga, *Schitul Fedeleșoiu, op. cit.*, p. 34, fig. 9; *idem, Les arts mineurs, II, fig. 21 și 45.*

108. N. Iorga, *Les arts mineurs, II, pp. 14-16; Scurtă istorie a artelor plastice, op. cit.*, p. 248; V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 128, nr. 698 și 129, 888. Cf. Al. M. Zagoritz, *Tîmpla și tronul arhieresc. Origini și caractere, în BCMI, VIII, 1915, pp. 55-69.*

109. Al. M. Zagoritz, *Sfeșnice romînești și candelabre italiene, în BCMI, VII, 1914, pp. 16-19; N. Iorga, op. cit.*, fig. 53-55; *Scurtă istorie..., op. cit.*, p. 248. Unul din cele mai vechi sfeșnice este cel de la biserica Stelea (mijlocul sec. XVII). Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 128, nr. 651.

110. V. Grecu, *Cărțile de pictură bisericească bizantină, în Candela, XLIII, 1932, p. 128.*

111. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie, op. cit.*, pp. 300-302.

112. Cornelia Pillat, *Pictura din pridvorul bisericii Krețulescu din București, în SCIA, IV, 1957, nr. 3-4, pp. 135-163.*

113. C. Bobulescu, *Lăutari și hori în pictura bisericilor noastre, București, 1940.*

de exemplu, biserica din Băjești și unele biserici pictate de renumitul zugrav Pîrvul Mutul.¹¹⁴ În urma influenței occidentale din ce în ce mai puternice, în secolul XVIII și la începutul celui de al XIX-lea, apar reprezentări străine canonului de pictură ortodox: Coronatio Virginis, Hristos cu steagul în mână, alături de mormînt, în scena Invierii, Dumnezeu Tatăl înfățișat sub chipul unui bătrîn ș.a.

Exteriorul bisericilor din Țara Romînească se pare că n-a fost zugrăvit cu figuri decît în chip excepțional și parțial, înainte de secolul XVIII. Ctitoriile spătarului Mihai Cantacuzino, de la începutul secolului XVIII, au fost probabil împodobite pe dinafară cu un decor policrom vegetal, în genul bisericii Stavropoleos. Astfel de urme se disting și astăzi la biserica Colțea. După aceea se observă în partea de sus a fațadelor meda-lioane cu sfinți, ca la biserica Stavropoleos, Batiște (1764), Sf. Ștefan (1768) ș.a. Zugrăveli exterioare mai purtau bisericile Mîntuleasa (1734) și Sf. Spiridon Vechi (sec. XVIII), iar biserica lui «popa Fierea», refăcută în 1728 de mitropolitul Daniil, a fost zugrăvită de jur-împrejur, în firidele de sus, cu figuri de filozofi antici și sibile, care i-au atras denumirea de «biserica cu sfinți». În a doua jumătate a secolului XVIII și la începutul secolului XIX, se întîlnesc biserici de țară zugrăvite de meșteri locali, al căror decor exterior simplu, uneori chiar naiv, dar armonios, prezintă un deosebit interes pentru arta populară.¹¹⁵

În ceea ce privește forma, pictura secolelor XVII și XVIII devine mai realistă. Se dezvoltă gustul pentru portret și pentru o mai mare individualizare a figurilor sfinte. Această înviorare se datorește pe de o parte unei influențe directe italiene,¹¹⁶ pe de alta celei rusești, venite prin Moldova. În timpul lui Brîncoveanu, decorul zugrăvit capătă cea mai mare strălucire și o dată cu aceasta, un caracter specific romînesc. Deși din punct de vedere iconografic pictura bisericilor lui Brîncoveanu rămîne credincioasă tradiției bizantine, totuși, cît privește stilul, ea urmărește în chip special efectul decorativ cel mai mare cu putință, ceea ce uneori e în paguba spiritului religios al acesteia. Pictura își pierde caracterul ei monumental. Decorul zugrăvit nu mai respectă cu strictețe liniile monumentului arhitectural. Figurile își pierd din eleganța și expresivitatea de altădată. Draperiile sînt mai puțin înțelese și executate uneori cu destulă stîngăcie. Flori și chenare colorate, ce nu mai sînt nici bizantine curate, nici occidentale, umplu spațiile goale dintre figuri, căutînd să ofere privirii un aspect cît mai plăcut.

Meșterii zugravi sînt clerici sau laici, în cea mai mare parte romîni. Ei și-au făcut ucenicia în «școlile» de pe lîngă unele mînăstiri (Căldărușani ș.a.), sau din tîrguri ca Tîrgoviște, Cîmpulung, București ș.a. Unii dintre ei își desăvîrșesc pregătirea la Veneția sau în Bucovina. În a doua jumătate a secolului XVIII, zugravii din Țara Romînească sînt organizați în breaslă aparte.¹¹⁷

Cu privire la monumentele ce-au ajuns pînă la noi, e de observat că, dintre numeroasele ctitorii ale lui Matei Basarab, aflate în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, nu se cunoaște nici una care să-și fi păstrat în bună stare sau nerefăcută pictura originală. Biserica Sf. Împărați din Tîrgoviște (1642), a cărei pictură s-a păstrat mai bine, astăzi e ruinată. Pictura bisericii Mînăstirii Plumbuita (1647) a fost refăcută în urma cutremurului din 1802, de către starețul Dionisie.¹¹⁸ Din mărețul ansamblu al zugrăvelii bisericii Mitropoliei din București, nu s-a păstrat decît icoana hramului (Sf. Împărați Constantin și Elena) în firida de deasupra ușii pridvorului.¹¹⁹ Abia în 1669 se întîlnește prețiosul decor pictural al bisericii din Băjești.¹²⁰

Ctitoriile Cantacuzinilor și-au pierdut de asemenea în cea mai mare parte podoaba zugrăvelii. În București, cel mai bine se păstrează pictura bisericii Doamnei, executată.

114. Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, op. cit., passim, idem, *Zugravul Pîrvul Mutul și școala sa*, în SCIA, II, 1955, nr. 3-4, pp. 133-157.

115. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, IV, op. cit., p. 122; I. D. Ștefănescu, op. cit., pp. 302-303.

116. N. Iorga, *L'arte romana e l'Italia*, în *Giornale di Politica e di Letteratura*, V, 1929, p. 1287.

117. St. Meșeu, op. cit., passim; Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvul Mutul...*, op. cit., p. 135; *Scurtă istorie a artelor plastice*, op. cit., pp. 248-260.

118. I. D. Ștefănescu, op. cit., pp. 167-168; idem, *Mănăstirea Plumbuita*, în *Glasul Bisericii*, XIV, 1955, nr. 10-11, pp. 637-642. Pentru biserica din Plătărești (1646), a se vedea: V. Brătulescu, *BCMI*, XXXIII, 1939, fasc. 101, pp. 125-132.

119. Gr. Ionescu, *București, orașul și monumentele sale...*, pp. 58-60.

120. Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, op. cit.

la 1683 de zugravul grec Constantinos, și de tovarășul său de lucru, Ioan. Din nefericire și acest ansamblu pictural — cel mai important din Capitală — a fost ciocănit către mijlocul secolului XIX, pentru a fi tencuit și repictat.¹²¹ Din întreaga operă a lui Pîrvul Mutul, zugravul preferat al bisericilor înălțate de Cantacuzini (Cotroceni, Mărgineni, Măgureni, Filipeștii de Pădure, Fundenii Doamnei, Colțea ș.a.), singurul ansamblu bine păstrat este cel de la Filipeștii de Pădure (1692).¹²²

Zugrăvelile acoperite de fum ale celei dintîi ctitorii a lui Brîncoveanu, biserica palatului de la Mogoșoaia (1688), așteaptă să fie curățate și studiate.

Printre monumentele de la sfîrșitul secolului XVII și din secolul XVIII, al căror decor pictural, mai mult sau mai puțin bine păstrat, a constituit pînă acum obiect de studiu, se numără: bisericile din Popești, raionul Mihăilești (1689),¹²³ Fundenii Doamnei (1699), Fedeleșoiu (1702), Stavropoleos, paraclisul Patriarhiei,¹²⁴ bisericile Scaune (1705), Crețulescu (1722), Negustori (1724), Mîntuleasa (1734), Sf. Pantelimon (1735), Batiște (1764) ș.a.¹²⁵

Numărul mare al *icoanelor* din secolul XVII, îndeosebi de la sfîrșitul acestui secol, și pînă după începutul celui de al XIX-lea, precum și caracterul lor variază, necesită un studiu mult mai adîncit. Atît în privința conținutului, cît și a aspectului formal, icoanele perioadei despre care este vorba, urmează aceeași orientare ca și pictura murală, deși prin natura lor se supun altor legi de zugrăvire. Cele mai de seamă dintre aceste produse de artă bisericească, din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, provin din școlile de zugravi de la Tîrgoviște și Cîmpulung. Două icoane reprezentînd una pe Hristos Pantocrator, iar cealaltă Înălțarea Domnului, zugrăvite în anul 1615, de zugravul Stoica din Tîrgoviște și ajunse la Schitul Brădet, regiunea Pitești,¹²⁶ sînt cele mai vechi icoane din secolul XVII, datele cu precizie. Ele păstrează încă trăsăturile specifice artei clasice bizantine. Un caracter asemănător îl au icoana Maicii Domnului-Hodighitria, de la biserica Ruda-Bîrsești, și cele două icoane îmbrăcate mai tîrziu în argint, din paraclisul Patriarhiei, reprezentînd una scena Deisis, iar cealaltă pe Maica Domnului tronînd, cu Iisus-Copil pe genunchi, între arhanghelii Mihail și Gavriil.¹²⁷

Mai tîrziu, la icoanele din timpul lui Matei Basarab se observă o schimbare. Figurile sfinte își păstrează veșmîntul clasic, puterea de expresie și seninătatea feții, dar chipurile lor încep să împrumute trăsăturile localnicilor. Icoanele capătă același caracter local realist, pe care-l întîlnim și în pictura murală. Meșterii icoanei pe de o parte imită modelele vechi, pe de alta fac operă de înnoire, potrivit felului lor de a fi și lăsîndu-se influențați de mediul în care trăiesc. Din mîinile lor au ieșit icoane de o înaltă valoare artistică, cum sînt cele pentru tîmplele bisericilor de la Cocorăștii de Sus, și Buda, regiunea Ploiești, ajunse la Muzeul din Vălenii de Munte.¹²⁸

În timpul lui Constantin Brîncoveanu, datorită în primul rînd stolnicului Constantin Cantacuzino, influența artei italiene a adus în arta icoanelor o schimbare asemănătoare cu cea din pictura murală. Se urmărește mai întîi strălucirea și frumusețea artistică, pe cînd figurile sfinte, îmbrăcate în cele mai bogate costume, își pierd caracterul lor supranatural. De exemplu, în icoane înfățișînd pe Mîntuitorul sau pe Maica Domnului tronînd, ceea ce atrage în primul rînd atenția, este tronul de mari dimensiuni, împodobit cu un decor complicat, influențat mai mult sau mai puțin de arta Renașterii și a barocului. Într-o astfel de icoană, reprezentînd pe Maica Domnului tronînd, între arhanghelii Mihail și Gavriil, păstrată în Muzeul Mînăstirii Sinaia și datată în jurul anului 1700, chipurile comune, dar îmbrăcate în splendide stoffe venețiene, arată cum gustul ales artistic poate fi înăbușit de strălucire și bogăție.¹²⁹ În

121. I. D. Ștefănescu, *L'église Doamnei (de la princesse) à București*, în *BCMI*, XXXVI, 1943, pp. 7-35.

122. Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvul Mutul*, *op. cit.*, pp. 137 sq.

123. I. D. Traianescu, *Biserica din Popești-Vlășca*, în *BCMI*, IV, 1911, pp. 115-118.

I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, pp. 181-182.

124. I. D. Ștefănescu, *La peintures religieuses en Valachie...*, *op. cit.*, pp. 179-180, 195, 205-208.

125. Idem, în *Glasul Bisericii*, XV, 1956, pp. 51-53 ; 253-258 ; 315-319.

126. Virg. Drăghiceanu-P. Demetrescu, *Schitul Brădetul-Argeș*, în *BCMI*, XVII, 1924, fasc. 40, p. 72, fig. 6-7 ; N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, I, București 1937, fig. 13.

127. N. Iorga, *op. cit.*, p. 16. A se vedea pentru alte icoane din prima jumătate a secolului XVII : Șt. Metes, *op. cit.*, p. 32.

128. *Ibidem*, pp. 17-18.

129. *Ibidem*, pp. 25-26, fig. 24.

schimb, icoanele zugrăvite de Pîrvul Mutul și cele care, începînd de la sfîrșitul secolului XVII, împodobeau tîmpla vechii Mitropolii din Tîrgoviște, dovedesc respectarea vechii tradiții de pictură bizantină. Calea de mijloc între acestea și strălucitoarele icoane brîncovenesti o dețin icoanele prăznicare de la biserica din Doicești (începutul secolului XVIII), în care figurile și fondul arhitectonic trădează o puternică influență a mediului local.¹³⁰

În secolul XVIII și la începutul celui de al XIX-lea, numărul meșterilor iconari, clerici sau laici, și al icoanelor, crește tot mai mult, iar calitatea artistică a acestora din urmă este diferită.¹³¹ Unele imită icoane cunoscute, mai vechi, ori icoane de producție rusească. Altele sînt influențate de iconografia occidentală.

Cele mai interesante sînt însă icoanele meșterilor de la țară. Aceștia lucrau pentru poporul în mijlocul căruia trăiau, icoane reprezentînd un repertoriu redus de chipuri sfinte. Forma și coloritul aparțin în care le înfățișau, constituie documente prețioase pentru o mai bună cunoaștere a sufletului poporului român.¹³²

Spre deosebire de icoane, *odoarele sfinte* din metale prețioase ne-au venit, în cea mai mare parte din afară, și anume din Serbia și îndeosebi din Transilvania. De aceea, cu toată străduința meșterilor străini de a face din ele opere care să se integreze în creația artistică locală, obiectele de metale prețioase au o valoare mai redusă pentru arta vremii respective din Țara Romînească.

Dintre cele pe care le cunoaștem, numai două sînt de la începutul secolului XVII: ferecătura de Evanghelie a Mitropolitului Luca al Ungrovlahiei (1616) și ripidele dăruite de Radu Mihnea, ctitoriei sale din București.¹³³ Din timpul lui Matei Basarab se păstrează în colecția Muzeului de Artă al R.P.R. un pocal de argint aurit, dăruit de acesta, în 1642, Mînăstirii Negru Vodă din Cîmpulung. Pocalul a fost lucrat de un meșter din Brașov, care semnează cu inițialele G.M.¹³⁴

Cu excepția unei cățui dăruite de mama marelui ban Mareș Băjescu aceleiași mînăstiri cîmpulungene, și care amintește arta balcanică,¹³⁵ aproape toate celelalte odoare bisericești din a doua jumătate a secolului XVII și începutul secolului XVIII sînt comenzi făcute de Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu la meșterii sași din Sibiu și Brașov, pentru ctitoriile lor din Țara Romînească. Astfel, meșterul E. V. din Brașov a lucrat pentru Mînăstirea Cotroceni o anaforniță, o ferecătură de Evanghelie (1680) și o pereche de ripide (1685), în timp ce o candelă de la aceeași mînăstire a fost executată de Johannes Henning din Brașov.¹³⁶ Meșterul Sebastian Hann din Sibiu a lucrat o candelă pentru Mînăstirea Sărindar (1687) și ferecătura de Evanghelie, dăruită de Constantin Brîncoveanu Mitropoliei (1693), iar meșterul Pieter Hiemesch din Brașov, o ferecătură de Evanghelie pentru Mînăstirea Sărindar (1695), o anaforniță pentru Mînăstirea Sf. Ioan din București (1703) ș.a. Cele mai de seamă lucrări le-a executat argintarul brașovean Georg May II, pentru ctitoriile lui Constantin Brîncoveanu și pentru alte biserici. Printre acestea se numără ferecătura de Evanghelie (1707) și ripidele dăruite bisericii Sf. Gheorghe-Nou, talerul dăruit de Ianache Văcărescu Mînăstirii Sărindar ș.a.¹³⁷

În secolul XVIII continuă executarea de odoare bisericești în stil brîncovenesc. Se dezvoltă în același timp meșteșugul local, cu argintari romîni, al prelucrării metalelor prețioase, și se cunoaște, în sfîrșit, o influență venită din Rusia, cu obiecte într-un stil cu totul deosebit de al celor cunoscute mai înainte.¹³⁸

130. Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, passim; D. Năstase, *Icoanele*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, pp. 173 sq., fig. 11-19.

131. Șt. Metes, *op. cit.*, pp. 91-97.

132. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, pp. 20-30.

133. N. Iorga, *op. cit.*, *L'argenterie roumaine*, fig. 8; Gh. I. Moiescu-Șt. Lupșa-Al. Filipașcu, *op. cit.*, I, p. 458.

134. T. Voinescu, *Din legăturile artistice ale Țării Romînești cu Transilvania*, *op. cit.*, pp. 82-83.

135. Idem, *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur*, *op. cit.*, p. 78. A se vedea, pentru descrierea și inscripția obiectului: Virg. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 116, nr. 779.

136. *Ibidem*, p. 80; idem, *Din legăturile artistice*, *op. cit.*, pp. 85-88, 90.

137. *Ibidem*, pp. 82, 83, 91; idem, *op. cit.*

138. A se vedea pentru alte odoare bisericești și pentru stilul lor: N. Iorga, *op. cit.*, pp. 35-42.

Mult mai reduse ca număr, deși deosebit de importante din punct de vedere artistic, sînt *broderiile* și *țesăturile* liturgice. Dintre acestea, cea mai veche broderie din sec. XVII, pe care o cunoaștem, este epitrahilul dăruit în anul 1608 Mînăstirii Mărgineni, de către voievodul Radu Șerban, al cărui chip e înfățișat la poale, împreună cu familia sa.¹³⁹ Din vremea aceluiași voievod datează cel mai vechi antimis din Ungrovlahia (1604), aflat la biserica din Brădet, regiunea Pitești.¹⁴⁰

Broderii prețioase sînt epitaful mitropolitului Ștefan (1652) și cel de la Cotroceni (1680).¹⁴¹ Mai măreț ca înfățișare, epitaful de la biserica Doamnei din București (1683), reprezintă alături Coborîrea de pe Cruce și Plîngerea lui Iisus, într-un chenar de 40 de medalioane, în care se află, alternînd, busturi de îngeri și de sfinți. În colțul din dreapta, jos, stă ingenunchiat voievodul cu soția și fiul său. Diferite una față de alta sînt două perdele de altar, dăruite de Șerban Cantacuzino Mînăstirii Cotroceni. În mijlocul uneia din acestea, din 1681, e înfățișată familia ctitorului, susținînd tabloul bisericii, cu o lungă inscripție și un bogat chenar.¹⁴²

Începînd cu epoca lui Constantin Brîncoveanu, broderia își schimbă caracterul, datorită influenței italiene. Ea nu se mai face pe mătase, ci pe catifea sau atlas. Fondul nu mai e brodat, ci rămîne liber, broderia alcătuiind numai un chenar și diferite ornamente izolate în cîmpul liber. Astfel de broderii pe catifea italiană, folosite îndeosebi ca văluri de tîmplă, s-au păstrat atît de la Constantin Brîncoveanu, cît și de la urmașii săi, Nicolae și Constantin Mavrocordat.¹⁴³

Arta *miniaturii* cunoaște în secolul XVII o ultimă perioadă de înflorire. În anul 1616, talentatul mitropolit Luca din Cipru, al Ungrovlahiei, împodobește un Evangheliar, care acum se află la Ierusalim. Figurile Evangheliștilor și coloritul acestui manuscris grecesc rivalizează cu cele de epocă bună. Ornamentele florale ale frontispiciilor, printre care se văd păsări față-n față, amintesc decoruri orientale mai vechi, deși aspectul lor le apropie de cele influențate de Renașterea italiană.¹⁴⁴ Un liturghier grecesc, scris de ieromonahul Nectarie în Țara Romînească, la 1631, și păstrat la Muzeul de Artă al R.P.R., atrage atenția prin coloritul său viu și bogat. Desenul complicat și uneori naiv al motivelor florale și zoomorfe, influențat în parte de arta occidentală, ca și al figurilor sfinte, îl așează mai prejos de Evangheliarul Mitropolitului Luca.¹⁴⁵

Șirul manuscriselor de tradiție veche îl încheie, se pare, Tetraevanghelul slav, ilustrat de «popa Vlaicu», în 1643, și dăruit de Matei Basarab ctitoriei sale de la Căldărușani (astăzi la biblioteca Academiei R.P.R.). El este un manuscris pe hîrtie, împodobit cu chipurile Evangheliștilor și cu frontispicii geometrice, constînd în cea mai mare parte din cercuri împletite, înlănțuite între ele. În micile ilitarii desfășurate, din fiecare scenă cu Evangheliștii, și în chenarul primului dintre ei, începe să se simtă influența barocului.¹⁴⁶

Deosebit de toate manuscrisele de mai înainte din Țara Romînească este Slujebnicul mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei (1648-1668), al cărui cuprins îl formează liturghiile Sf. Ioan Hrisostom și Vasile cel Mare. Bogat împodobit cu miniaturi ce imită pictura bisericească, și cu frontispicii și inițiale amintind arta tiparului, acest

139. Corina Nicolescu, *Broderiile din Țara Romînească în secolele XIV-XVIII*, op. cit., p. 132, fig. 16.

140. I. D. Ștefănescu, *Autels, tissus et broderies liturgiques*, în *Analecta*, II, 1944, p. 112.

141. N. Iorga, op. cit., p. 25, fig. 101-102; C. Nicolescu, op. cit., p. 133.

142. *Ibidem*, pl. în culori I-II și fig. 103; I. D. Ștefănescu, op. cit., pp. 125-126.

143. N. Iorga, op. cit., pp. 26-27, pl. III (în culori); Corina Nicolescu, op. cit., p. 135, fig. 25. A se vedea alte broderii și țesături, la Virg. Drăghiceanu, op. cit., p. 114, nr. 574; p. 120, nr. 938 și 940; p. 133, nr. 1; p. 134, nr. 9 și p. 135, nr. 14.

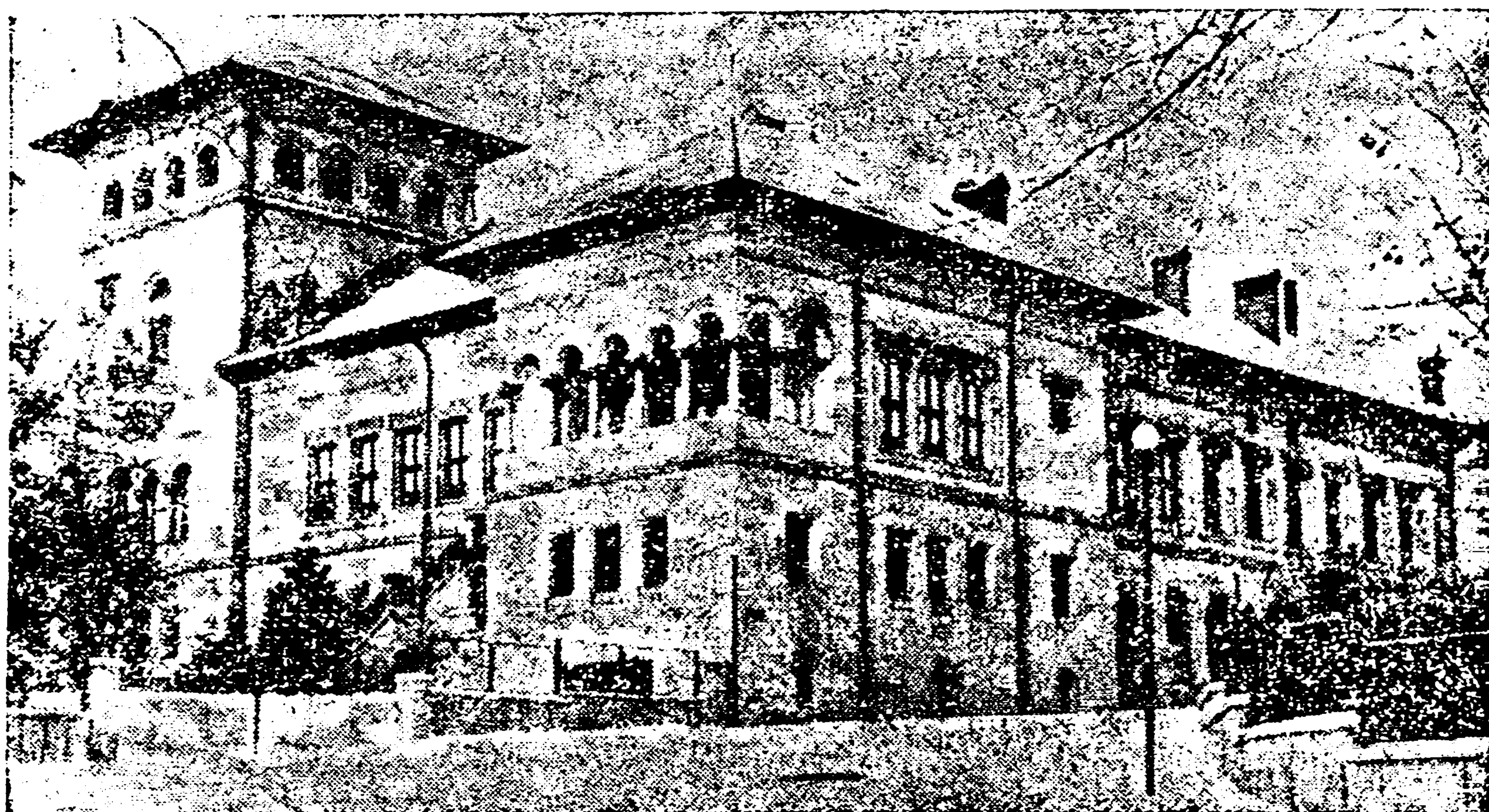
144. Marcu Beza, *Urme romînești în Răsăritul ortodox*, ed. II, București 1937, pl. în culori de la pp. 24-25 și 32-33.

145. V. Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de artă religioasă*, București, 1939, p. 10, nr. 4, 44-65 și 130.

146. I. Barnea, *Tetraevanghelul de la Căldărușani*, în *BCMI*, XXXVII, 1944, pp. 58-68.

manuscris greco-slav, cu adnotări în limba română, este în același timp puternic influențat de arta occidentală și de literatura și legendele populare. Ele constituie o oglindă fidelă a tuturor curentelor artistice și culturale, ce-și dădeau mâna pe pământul Țării Românești, în perioada de răspîntie de la mijlocul secolului XVII.¹⁴⁷

Noua orientare pe care a căpătat-o miniatura începînd din a doua jumătate a secolului XVII, datorită curentelor de artă occidentală și răspîndirii tiparului, se poate vedea îndeosebi din «capodopera de caligrafie și zugrăveală», ieșită din mâinile mitropolitului Antim Ivireanul, reprezentînd «chipurile Vechiului și Noului Testament» (1709), ajunsă mai tîrziu la Kiev.¹⁴⁸ Ea rezultă de asemenea dintr-o serie întregă de hrisoave bogat împodobite cu același decor vegetal, care abundă în pictura, sculptura și argintăria brîncovenească. Printre acestea un loc de frunte îl dețin două documente ale aceluiași mitropolit și neîntrecut artist, care a fost Antim Ivireanul, pentru mînăstirea lui din București. În fruntea unuia din ele, din 20 iulie 1715, în al cărui splendid decor floral se amestecă reprezentări profane și religioase (Arhivele Statului, *doc. suluri*,

Palatul Patriarhal din București

13), este înfățișată biserica Mînăstirii Antim, în mijlocul unui medalion. În chenarul bogat împodobit al medalionului apar animale, păsări etc., al căror nume, în limba greacă, încep cu literele din care este format numele *Ἀνθίμοσ*.

În secolul XVIII decorul manuscriselor românești părăsește cărțile de ritual, care acum se tipăresc, împodobind de obicei diferite opere, destinate să rămînă exemplare unice (pomelnice, hrisoave, condici de mînăstiri etc.). Asupra lui se resimte din plin influența tiparului și a gravurii. Se copiază cărți tipărite, cu ilustrațiile care însoțesc textul acestora. Imitarea vechilor manuscrise nu mai reprezintă decît încercări excepționale și anacronice.¹⁴⁹

Arta românească modernă, care ia naștere în prima jumătate a secolului XIX, are un caracter prin excelență profan. Se «restaurează» sau se înalță și pictează bise-

147. *Analecta*, I, 1943, pp. 133-151.

148. Șt. Meș, *op. cit.*, p. 19; V. Brătulescu, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV, 1956, pp. 766-774.

149. E. Lăzărescu, *Cîteva date cu privire la ilustrația manuscriselor românești în secolul al XVIII-lea — ruperea de tradiție*, în *SCIA*, III, 1956, nr. 3-4, pp. 73-87; N. Iorga, *Cel din urmă manuscript de datină artistică în Muntenia*, în *BCMI*, XXXII, 1939, fasc. 101, pp. 133-140.

rici, unele de mari proporții, cum este, de exemplu, *Sf. Spiridon-Nou* din București (1852-1858), dar într-un stil care mai are foarte puțin sau deloc a face cu trecutul Bisericii și neamului românesc. Se construiesc biserici unice ca plan în arhitectura Munteniei: biserica circulară a lui Grigorie Dimitrie Ghica, din marginea Lacului Tei (1883).¹⁵⁰ O puternică influență rusească se observă cu ușurință după cupolele terminate în bulb de ceapă, ale atîtor biserici zdruncinate de cutremure.

În a doua jumătate a secolului XIX și la începutul celui de al XX-lea se fac unele încercări laudabile de revenire la trecutul românesc. Dintre acestea merită să fie amintită biserica *Domnița Bălașa* din București, construită între anii 1881-1888, după planurile arhitectului Alexandru Orescu. Abia o dată cu înființarea Comisiei Monumentelor Istorice (1907), începe reînvierea trecutului plin de glorie al artei românești. Pe acest drum a pornit-o de atunci încoace și Biserica Ortodoxă Română, care, împreună cu conducerea de Stat, se îngrijește astăzi de păstrarea în bună stare a vechilor monumente de artă bisericească și de crearea altora în același stil cu ele.

I. BARNEA

¹⁵⁰ Grigore Ionescu, *Relatare asupra istoriei arhitecturii românești*, București, 1954, pp. 128-129; N. Iorga-G. Bals, *op. cit.*, pp. 297 sq.; P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, passim.

LEGĂTURILE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI CU TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA

Mutarea scaunului mitropolitan de la Vicina la Argeș consacră o acțiune de drept, care caută să pună ordine într-o situație anterioară existentă de fapt. Nu trebuie să ne îndoim nici o clipă că între păstoriții arhierului vicinian erau, cel puțin în parte, și credincioșii din acea țară care se va numi Țara Românească. Legăturile preexistente între domnul acestei țări și cîrmuitorul eparhiei, fără îndoială că au prevalat pentru admiterea metatesisului. Odată mutat la Argeș mitropolitul Vicinei, sprijinit și de scutul politic al domnului, își exercită desăvîrșit și nemijlocit oficiul său peste întreaga țară, fără nici o contradicție, cel puțin la început. Se pune însă întrebarea: care era jurisdicția mitropolitului de Vicina înainte de 1359 și ce se întîmplă cu exercitarea drepturilor ce-i reveneau peste teritoriile lui și care nu făceau parte din Țara Românească? Este o întrebare firească pe care ne-o impune orice metatesis prin însuși conținutul său juridic și canonic. De răspunsul dat la această întrebare se leagă și începutul relațiilor ierarhului Ungrovlahiei cu bisericile din celelalte două țări românești.

În jurul anului 1350 exista o episcopie a Haliciului și un episcopat Asprokastron. Vicina era la sud și vest de jurisdicția lor. În consecință, autoritatea mitropolitului din Vicina se întindea pînă la o distanță oarecare nedeterminată, dar vecină cu acestea, în cazul cînd nu va fi fost vreun episcopat intermediar subordonat lui. Mai precis, jurisdicția mitropolitului de Vicina se întindea între limitele jurisdicțiilor Țîrnovei, respectiv Silistrei, și Haliciului și de la mare către Apus pînă în plin ținut al Țării Românești, care nu-și atinsese încă limitele sale răsăritene cunoscute mai tîrziu. Însă în cea mai mare parte acest ținut, pe la jumătatea secolului al XIV-lea era sub stăpînirea regelui unguresc, care căuta cu strășnicie să aibă drum la Dunăre și la mare, chiar cu riscul de a înfrunta vijelioasa stăpînire tătarească. Aceste condiții politice existau probabil și cînd a avut loc mutarea lui Iachint, care își avea deci eparhia și în țară ungurească. Se știe că jurisdicțiile eclesiastice se pot suprapune, dar nu e necesar să se confunde cu jurisdicțiile laice.

Numai admițînd această interpretare a situației ne putem explica titulătura pe care și-o impune mitropolitul după mutare: Ungrovlahia. Este îmbinarea numelor celor două entități politice, în cadrul cărora mitropolitul avea să-și exercite sacerdoțiul său.¹ Aceasta se vede și mai bine ceva mai tîrziu cînd, înființîndu-se cea de a doua mitropolie, este arătată tot ca Ungrovlahia însă «din spre Severin», fiindcă acest ținut era atunci în litigiu între cele două stăpîniri. Nu este exclus ca termenul în sine pentru lumea bizantină atît de protocolară să reprezinte și starea de vasalitate față de Ungaria în care se găsea atunci Țara Românească, pentru feude bine cunoscute mai tîrziu, la început Severinul, iar mai apoi părțile de peste munți, dar numai pentru acestea.

1. Interpretarea care s-a dat pînă acum termenului de Ungrovlahia prin „Vlahia de *Angă* Ungaria” nu poate fi menținută, căci, la drept vorbind, Transilvania nu era Ungaria, iar în concepția bizantină și celelalte Vlahii (Ano-, Megalo-, Micro-, și Thessalovlahia) nu arată o atare orientare, ci există prin ele înseși. Aceasta cu atît mai mult cu cît populația din toate aceste părți fiind ortodoxă nu putea fi „ungurească” decît din punct de vedere politic; etnic nu a existat niciodată o preponderență maghiară.

Nu este întâmplător faptul că îndată după întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei apar protopopi și în sudul Transilvaniei, ca de pildă în Hațeg. Protopopiatul presupune neapărat existența ierarhului. În mod nemijlocit, cel puțin pentru protopopii și preoții din această parte ardeleană, ierarh era mitropolitul Țării Românești. Faptul reiese clar din încuviințarea patriarhală care i se dă îndată, numindu-l mitropolit al Ungrovlahiei dar și «exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor». Ca să înțelegem acasta nu e nevoie de explicații meșteșugite. La această dată Țara Românească nu-și atinsese numai limitele naturale în ținuturile de recuperare dar își definitivase și relațiile politice cu vecinul mai de seamă de la care făcuse recuperarea, adică prin vasalitate conform uzului feudal. În această nouă situație raporturile juridice și canonice se schimbă. Patriarhia, în virtutea tradiției care o caracterizează, păstrează ca imutabil titlul afectat noii mitropolii, dar îi afectează și titlul de exarh peste credincioșii din afara hotarelor Țării Românești, inclusiv Amlașul și Făgărașul.²

Titulatura mitropolitană ne arată astfel și cele dintâi relații care au putut exista între Ardeal și Mitropolia Țării Românești. Deocamdată ele aparțin numai oficiului sacru. Așa ne putem explica și de ce sfințitul Nicodim poate funda Mănăstirea Prislopului sau Silvașului în Hațeg, cum și «gonenia» lui de șase ani în «Țara Ungurească», care nu poate fi decât tot același Hațeg.

În ce privește Transilvania, trebuie să facem de la început o precizare principială. Această țară n-a fost considerată ca unitate politică decât când a intrat sub ascultarea habsburgică. Cel puțin comitatele săsești, secuiești și maramureșan pînă în secolul trecut s-au considerat de sine stătătoare. Același lucru se poate spune și despre alte «țări», mai ales cele în care dominau românii, care erau dîrze în susținerea specificului lor. Și din punct de vedere bisericesc situația este aceeași. Episcopul de la Alba Iulia, atât cel catolic cât și cel ortodox, nu a avut jurisdicție peste toată țara. În ce privește ierarhii ortodocși separatismul este și mai accentuat, ca și orientarea lor ierarhică. Se știe că în Transilvania au fost mai multe episcopii din care cele nordice, ca de exemplu cea de Vad, îndreptau ascultarea spre Mitropolia Moldovei, în timp ce cele sudice, ca de pildă cea de la Alba Iulia, în limbaj românesc Bălgrad, se adresau totdeauna Mitropoliei Țării Românești. Fiecare a avut momente când prelua una asupra alteia. Așa ne putem explica pentru ce Teofil episcopul din Bălgrad admite la 1615 să treacă la Vad, după ce Mihai Viteazul căutase să centralizeze autoritatea ecleziastică tocmai în mîna ierarhului din această cetate istorică a Albei Iulii. Abia Ghenadie pe la 1628, ca mitropolit în Bălgrad, va căuta să impună această autoritate centrală intitulîndu-se «mitropolit în scaunul Bălgradului și al Vadului și Oradiei Mari și Satmarului și a toată țara Ardealului și celelalte».

Sînt cunoscute în mare parte greutățile pe care le-au întâmpinat domnii Moldovei pînă să-și aibă și ei o mitropolie în țara lor, în limbajul patriarhal Rosovlahia, Mavrovlahia și Moldovlahia. Din documentele cunoscute nu reiese dacă mitropolitul Ungrovlahiei va fi avut vreun amestec aci sau nu, decât în măsura pe care o cer subsemnările actelor patriarhale. Totuși, unele din poruncile patriarhale sînt semnificative. În primul rînd amintim tomosul patriarhal din mai 1371, prin care episcopul Antonie al Haliciului este ridicat la rangul de mitropolit. Patriarhul îl încuviințează să sfințească chiar și episcopi, dar fiindcă *astăzi* (ἀρτιως) nu are, să aleagă pe cei care îi va crede de cuviință «și să meargă la preasfințitul mitropolit al Ungrovlahiei, pentru ca acolo, împreună cu el, să facă și alegerile episcopilor și hirotoniile».³ Aceasta înseamnă că toate cele patru episcopii sufragane Haliciului erau acum vacante, iar în Moldova de Nord, cel puțin la Siret, care ținea de Halici, nu era mitropolie sau episcopie, iar Episcopatul Asprokastrou

2. Prin „Ungaria” nu înțelegem nicidecum toată Ungaria, nici o Ungarie după concepția bizantină veche, ci numai acea latură a Ungariei, fără Transilvania, care era vecină cu Țara Românească, adică în părțile Banatului și Hațegului. Însă prin „plaiuri”, nu ne putem gândi decât la acele laturi ale Transilvaniei din concepția actuală, care veneau nemijlocit la hotarele Țării Românești.

3. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 10 (nr. VIII) : καὶ παραγενέσται πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ὡς ἂν ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ποιήσῃται καὶ τοὺς ψήφους τῶν ἐπισκόπων καὶ τὰς χειροτονίας. Lui Antonie i se acordă acum patru episcopii : Chelm, Turrow, Peremysl și Wlodzimierz ; cf. N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906, p. 74.

nu mai ținea de el. Era normal deci ca să se recurgă la alt vecin, care nu putea fi altul decât ierarhul din Țara Românească. Eparhia lui, cum am spus mai sus, se întindea și în părțile unghurești ale Moldovei. Indirect aceasta arată și cea dintâi legătură între cele două țări, care se vedește astfel pe linie bisețicească. Astfel, în mai 1395 protopopul Petru, ca îngrijitor și dician al mitropoliei Moldovei nu are și puterea de a hirotoni diaconi și preoți. Pe cei vrednici de această misiune, spune porunca patriarhală, «să-i trimită la vreunul din arhieriei vecini». ⁴ De bună seamă că asemenea cazuri protopopul Petru nu era interesat să le trimită la Halici și cu atât mai mult la cei doi episcopi moldoveni puși în cercetare. Mai potrivit erau mitropoliții din Țara Românească, în special cel de la Argeș, în dependență canonică directă de patriarhie. Aceasta se învederează și prin porunca din septembrie același an, prin care mitropolitul de Mitilene este trimis cu anumite însărcinări «în părțile Vlahiei» și cele scrise «către domnii de acolo», ⁵ care atunci pot fi Mircea și Vlad, cum s-a presupus de către Iorga, dar și domnii Țării Românești și Moldovei, căci are misiune să meargă și în Moldova să încerce aplanarea conflictului existent. În ori și ce caz pentru patriarhul din Constantinopol cele două țări erau similare, erau două Vlahii între care nu se poate să nu fi existat legături chiar dacă ele erau dirijate din capitala imperială.

Dar că nu erau numai astfel de legături oficiale se vede de îndată. În mai 1401 patriarhul relatează un caz interesant în scrisoarea sa către mitropolitul Ungrovlahiei. Este vorba de un preot Isidor venit din Moldova pe care mitropolitul îl consideră ceterisit, din cauza afuriseniei care plana asupra Moldovei și nu-i dă voie să-și practice oficiul în Țara Românească. Patriarhul arată că sinodul patriarhal a iertat poporul moldovean și pe preoții lui, nu însă și pe boieri. În consecință dispune ca preotul Isidor, «să lucreze și el și fiul său Petru să îndeplinească treapta de anagnost, deși au fost hirotoniți de Iosif episcopul căci, cu toate că acesta e sub chemare, dar nu și-a pierdut încă darul așa încât să fie oprite hirotoniile lui». ⁶ Astfel de treceri dintr-o țară într-alta vor fi fost mai multe și mai vechi. În orice caz aceasta e prima atestată documentar. Ceva mai mult, cu această ocazie, patriarhul spune mitropolitului că e lipsă de duhovnici în enoria sa și-l sfătuiește să facă îndreptarea cuvenită. Textual îi spune «așează în fiecare țară ce este în enoria ta duhovnicul cel mai bine cunoscut din cîți ai». ⁷ Dacă «țară» traduce bine aici pe χώρα și nu e vorba de regiune, atunci εκάστη arată mai multe întrucît pentru două ar fi zis εκάτρη. În cazul acesta enoria cuprindea sigur ținuturi și dincolo de hotarele Țării Românești, deci și din Moldova. De altfel tradiția nu a întârziat să înregistreze acest fapt, căci și în Moldova introducerea vieții monahale e atribuită ucenicilor lui Nicodim, cînd în realitate ea este anterioară.

Dar nu putem vorbi despre legăturile dintre cele trei țări românești din punct de vedere bisericesc, fără să ne gîndim și la cele politice. Acestea decurg, fără posibilitate de contrazicere, din însuși modul în care se prezintă etnogeneza statului pe care îl servește politicul. Nu este locul să demonstrăm aici cum a evoluat concepția despre necesitatea unui stat românesc unitar. Este însă destul să amintim că ea nu a apărut necesară numai domnilor romîni ci și unora din cei străini de neam. Așa, de exemplu, mitropolitul Maxim, sîrb de origine, va împăca pe cîmpul de luptă, pe Radu cel Mare al Țării Românești cu Bogdan al Moldovei, «domnii ambelor Dacii», ca avînd o origine comună. Refacerea Daciei va legăna și visurile, altfel fantastice, ale lui Despot Vodă, și o va realiza fulgerător Mihai Viteazul. Acestea sînt două inițiative care pornesc din cele două țări românești, dar la ele se adaugă îndată o a treia, a lui Gabriel Bethlen, principe calvin al Ardealului. De sigur, acesta a avut în vedere dorința de calvinizare. Cum era normal, inițiativa s-a sfărîmat mult mai ușor decât a lui Mihai Viteazul, fiindcă aici nu era nici un suport material și moral care să o susțină. Cu mai multă înlesnire ar fi izbutit Ecaterina a II-a a Rusiei în 1782 să desăvîrșească o asemenea inițiativă, dacă stăruia mai mult, fiindcă atât credința cît și unitatea etnică ar fi ajutat-o incomparabil mai mult decât pe cei de mai înainte. În condițiile politice și sociale de atunci

4. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 19.

5. *Ibidem*, pp. 23-24 ; τὰ μέρη τῆς βλαχίας... πρὸς τοὺς ἐκείσε αὐθέντας.

6. *Ibidem*, p. 30.

7. *Ibidem*, p. 31 : ἐπιστησον ἐκάστη χώρα τῆς ὑπὸ σὲ ἐνορίας πατέρα πνευματικὸν τὸν δοκιμώτερον ἀφ' ὧν ἔχεις.

o unire definitivă nu putea face nici biserica, nici politicul, deoarece între cele două instituții de bază nu exista încă sudura necesară iar interesele păreau încă divergente. Avea dreptate mitropolitul Teodosie la 1700 să scrie țarului Petru cel Mare, că «fără puterea și autoritatea lumească nu se pot apăra drepturile bisericii și cele ale clerului». ⁸

Mergînd pe această linie constatăm că adesea ierarhii Țării Românești au servit și ei ca mijlocitori sau ca ambasadori în treburile domniei peste hotar. Aceasta rezultă clar chiar din vremea celor dintîi mitropoliți. De bună seamă că un asemenea rol au avut ei și mai tîrziu, dar mărturiile nu ni s-au păstrat sau nu le-am aflat încă. Este cert că în timpul lui Mihai Viteazul ierarhii noștri au jucat un rol deosebit și din acest punct de vedere.

Prin tratatul încheiat între Sigismund Báthory și ambasadorii lui Mihai Viteazul la 20 mai 1595, se stipula în mod expres că «Toate bisericile românești» din Ardeal «vor fi sub judecata și dispoziția mitropolitului din Țirgoviște, după dreptul bisericesc și orînduiala țării aceleia și preoții își vor putea strînge veniturile lor îndătinat și obișnuite». Între ambasadori erau și mitropolitul Eftimie, episcopul Teofil al Rîmnicului și Luca al Buzăului. În anul următor Mihai Viteazul ridică mitropolie în Alba Iulia și o consolidează prin așezarea a numeroși călugări de care se servește în realizarea mărețelor sale planuri. Aceasta se vede clar din hotărîrile dietei din Letzalu din 25 octombrie 1600, cînd nobilii unguri notează că «stricăciunea și pericolul nostru a venit din cele două țări romîne» și de aceea se hotărăște ca «nici un popă romînesc să nu poată intra niciodată din cele două țări romîne, iar călugării de tot să fie proscrisi din toată țara. De se va afla vreunul că a intrat sau va intra în contra hotărîrii țării, pe acela să-l prindă și să-l despoaie ori și unde».

După moartea marelui domn Mihai Viteazul dominația spirituală a mitropoliei Țării Românești în Ardeal, capătă o importanță deosebită. Astfel la 13 martie 1606 vedem cum mitropolitul Luca împreună cu Teofil din Alba Iulia, caterisesc «pentru necuviință și mîndrie» pe preotul Neagoslav din Șchei, originar din orașul Floci din Țara Romînească.

Mitropolitul Eftimie va merge sol și mai tîrziu la Praga la împărat, cum și din nou în Transilvania la Andrei Báthory, să reînnoiască tratatul din 1595. Sinodul de la Iași din 2 iunie 1600, pentru ocuparea sedis vacanțelor din Moldova, măcar că era dirigit de Dionisie Rally, mitropolitul Țirnovei, nu se va fi făcut fără cîrma celui ungrovlah. Mai tîrziu Teofil va merge la Alba Iulia în numele lui Matei Basarab, după cum la acesta va veni Varlaam al Moldovei în numele domnului său. Sinodul de la Iași (1642), cu participarea întregii ortodoxii, din comună conlucrare a dat lumii creștine *Mărturisirea Ortodoxă*.

Astfel de legături ierarhicești nu încetează nicicînd, dar ar fi prea lungă și oboșitoare însemnarea lor aici. Ajungă-ne a mărturisi că mitropolitul Varlaam al Țării Românești ca *proin* va colinda atît Ardealul cît și Moldova, tot așa cum și alții au făcut-o de voie, de nevoie, pînă la marele Veniamin Costache și pînă la neuitatul Andrei Șaguna, Unii, după paratesis, își vor aștepta sfîrșitul zilelor în minunata cetate a Brașovului, unde și acuma își dorm somnul de veci în inima pămîntului patriei noastre, măcar că au fost greci, ca Ignatie sau Dositei Filitti.

Alta nu mai avem a spune pentru legături din secolul care a trecut și din acesta pe care îl trăim acum, fiindcă la tot anul ar trebui să arătăm ceva. Zicem numai atîta că nimic din ce a năzuit poporul acesta romînesc nu a fost străin de inima și cugetul vlădicului din București. Încă și mai anțărț Prea Fericitul Justinian a strîns sub cîrja sa toată romînimea ortodoxă, punînd sapă și lopată desbinării religioase.

Acestea fiind arătate, încă din perioada de început se pune o întrebare firească, dat fiind faptul că ierarhia era grecească și folosea limba grecească în relațiile externe, în timp ce în cancelaria domnească era în uz limba slavonă, iar în cea voievodală din Ardeal cea latină, cum de s-au putut cimentă legături între aceste țări. Nu trebuie subestimat acest element esențial, limba, vehicol de adîncă pătrundere pretutindea. Dar nici nu trebuie să facem din el piatră unghiulară. În timp ce limba de suprastructură a putut fi oricare, poporul a trăit totdeauna cu și prin limba sa, chiar cînd a trebuit să memoreze unele rugăciuni și unele formule juridice în altă limbă. În speță, limba

8. St. Metes, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a romînilor din Ardeal și Ungaria*, I, Arad, 1918, p. 301.

greacă și limba slavonă n-au apărut ca o haină cu totul străină în nici o parte locuită de români. Ele au încălzit inima românului numai atât cât a trebuit și nu au fost înșelătoare.

Este învederat că limba slavă a fost cea mai obișnuită la noi, în toată biserica, în cărți sacre sau de ritual cum și în cancelaria ierarhilor. În mod natural ea a putut fi un element de legătură între țările românești. Acest lucru nu mai lasă nimănui nici o îndoială și ar fi oșios să stăruim asupra chestiunii. Trebuie să spunem însă că în această limbă a început atât literatura religioasă cât și cea profană, ceea ce înseamnă că existau toate condițiile necesare să fie bine mînuită. Și odată create aceste opere proprii, ele au circulat nestingerite dincolo de hotarele uneia sau alteia din țări. Este destul să dăm un singur exemplu. *Pripealele* scrise în slavonește de Filotei Monahul, fost logofătul Filos al lui Mircea cel Bătrîn, s-au păstrat în copii făcute în Țara Românească și în Moldova, ca și în Rusia.⁹ De asemenea manuscrisele cele mai numeroase ale cronicii lui Ureche, moldovean, s-au păstrat în copii făcute în Țara Românească.

Limba greacă, care la începutul organizării mitropoliilor din Țara Românească și din Moldova, părea să-și asume un rol preponderent în structura bisericii, ar fi putut aduce unele prejudicii contactului cu credincioșii. Ea, însă, fără a nu fi necunoscută, a fost la început numai o limbă necesară relațiilor diplomatice cu patriarhia din Constantinopol și a avut un rol numai în politica bisericească. Dar și atunci ea a fost egal întrebuințată, în sensul arătat, în toate țările românești, dacă ne gândim chiar și numai la un simplu fapt: corespondența voievodului Balc din Maramureș cu privire la Mînăstirea Sf. Mihail din Peri.¹⁰ Dar și mai tîrziu episcopul Cristofor din Geoagiul de Sus era cunoscător de limbă și literatură grecească. Deci era posibilitate ca ea să nu fie străină locului.

Mai tîrziu limba greacă ar putea părea un impediment pentru păstrarea tinor legături mai strînse cu Transilvania. Cu toate acestea nici acum ea nu este un factor hotărîtor în această privință și nu rămîne necunoscută. Pe de o parte pătrunderea grecească pe calea comerțului, care ajunge la adevărate companii cu negustori numai în parte greci dar folosind toți limba greacă, o face cunoscută unor centre tot mai largi din Transilvania. Pe de altă, această limbă nu mai poate fi esențială în biserică deoarece acum se impusese pretutindeni limba română. Faptul că psifosul lui Ioasa din 1682 este scris în grecește și tot așa mărturisirea, făgăduiala și semnătura lui, nu are explicație numai pentru că el însuși a putut fi grec, ci și pentru că acolo la Alba Iulia nu era respinsă această limbă.¹¹

Fără îndoială că limba oficialității, fie ea slavă, greacă sau latină, rămînea la suprafață, nu pătrundea în masa poporului. Acesta încă de timpuriu cerea să fie lămurit în limba lui și avea nevoie să i se traducă măcar cărțile de bază ale credinței. Motivele care au determinat acest proces cum și locul unde au putut apărea cele dintîi traduceri, sînt chestiuni mult discutate în istoriografia noastră și au dat naștere la diverse teorii. Indiferent de acestea chestiunea trebuie privită sub două puncte de vedere: al ierahiei bisericești, care trebuia să-și păstreze credincioșii, și al credincioșilor înșiși, care aveau nevoie de literatură la nivelul înțelegerii lor și care să-i asigure că nu se depărtau de dreapta credință.

Pentru conducerea bisericii ortodoxe din toate țările românești au fost mai multe primejdii decît pentru oricare altă confesiune. Pe de o parte bogomilismul, care își găsisese mare răspîndire la bulgari, deși era de origine asiatică, pătrunsese și la români și amenința ca textele apocrife să domine peste cele canonice. Acestea cereau neapărat o îndrumare corespunzătoare. Pe de altă, catolicismul și confesiunile reformate, mai ales luteranii și calvinii, căutau prozeliți în toate părțile. Primejdia cea mai mare venea însă din partea bisericii catolice, care încă din secolul al XIV-lea cîștigase de partea sa pătura conducătoare a românilor din Transilvania. După încercările disperate, mai ales ale

9. Pr. S. Teodor (Tit Simedrea), *Filotei monahul de la Cozia*, în *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), pp. 20-35, 177-180; VII (1955), pp. 526-541.

10. Vezi tomosul patriarhului Antonie din august 1391, la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 13-15. Balc, aici Balițaș, și fratele său Dragoș, au mînăstirea „de la părinții lor” (*ἀπὸ γονικῆς τῆτος*).

11. Arhiereul Ghenadie Craioveanu (Enăceanu), *Condica sîntă*, București, 1886, pp. 50-61.

calvinilor, de dezmembrare a păturii largi a românilor, acesta va relua ofensiva la sfârșitul secolului al XVI-lea, cu rezultate mult mai dureroase pentru noi.

Toate acestea impuneau o singură cale de apărare: luminarea poporului în ortodoxie cu orice preț și linia a dat-o poporul însuși, care și-a tradus prin popii săi cele dintii cărți de care avea trebuință și care apoi au fost copiate în multe exemplare, unele ajungând pînă la noi, ca Psaltirea, Praxiul sau Faptele Apostolilor și chiar Evanghelia. Aceste traduceri vechi le-a avut la îndemînă și Coresi cînd a început tipărirea celor dintii cărți românești, și pe această necesitate vizibilă și-au întemeiat acțiunea lor de convertire atît luteranii cît și calvinii. Nu putem însă nega nici faptul că pentru luterani, reprezentăți aci de sașii din Ardeal, la mijloc era și un interes pur comercial, interes care îi mîna la obținerea girului mitropolitului de la Tîrgoviște pentru tipări-turile lor. Între aceste interese contrarii a cîștigat însă Ortodoxia, care a ieșit biruitoare, mai călită în luptă și mai vigilentă.

Nu putem să nu tragem însă și o concluzie de ordin mai general: tipări-turile au folosit traduceri mai vechi. Dacă comparăm prefetele cărților din secolul al XVI-lea, nu putem să nu vedem că ele au o limbă și gîndire mult mai evolute decît unele din textele care le însoțesc. Aceasta arată fără îndoială o perioadă de talmăcire simțitor anterioară tipării lor.

Practica copierii manuscriselor utile nu a încetat nici după ce tiparul își cîștigase un prestigiu binemeritat. Radu din Mănicești și popa Grigore din Măhaciu sînt numai două exemple de copişti deosebit de interesați, fiecare reprezentînd cîte o țară. Cît de mari și stăruitoare erau legăturile acestea ne poate arăta însemnarea pe o Evanghelică manuscrisă dată de popa Samoilă Turcuș, Garbo și soția sa Simon Pelaghia la biserica din Dragomirești-Maramureș, pe la 1750. Se spune aci că a fost copiată de «mîna lui Niçolai dascălul din țara Muntenească», după un «izvod de la biserica nistorască», pentru 12 florini.¹² Tot așa vedem că și *Întrebări și răspunsuri pentru legea a treia ce s-au izvodit și s-au numit unia în Țara Ardealului*, carte scrisă de popa Vasile din țara Făgărașului în 1746, din care s-a găsit un manuscris la Mînăstirea Căldărușani și altul la Mînăstirea Neamț.¹³

Cartea manuscrisă nu a încetat niciodată să facă o strînsă legătură între cei ce vorbeau aceeași limbă și aveau aceeași credință. Ea răspundea însă unor cerințe sufletești care depindeau în primul rînd de cel care dorea o astfel de carte, care putea să și-o copieze singur și avea posibilitatea materială să și-o procure. Cu totul alta era situația cărții tipărite. Mai întîi aceasta era mai ieftină și deci putea să se răspîndească mai mult. Al doilea, ea era îndrumată din loc competent și dădea încrederea sufletească necesară oricărui cititor, care întîi de toate se temea să nu greșească în fața bisericii și față de Dumnezeu. Cartea bisericească tipărită a împlinit cu prisosință această chemare a ei, indiferent în ce limbă era ea, de bună seamă cea mai căutată fiind cea românească. Prin aceasta s-a făcut cea mai indestructibilă legătură între romîni și s-a format convingerea că la mitropolia Țării Romînești este centrul celei mai curate ortodoxii. O scurtă ochire asupra unora din acestea ne va convinge îndeajuns.

În 1547 Dimitrie Liubavici împreună cu ucenicii săi Oprea și Petru scot de sub teascurile din Tîrgoviște un *Apostol* slovenesc în zilele lui Mircea Ciobanul, domnul Țării Romînești și al Podunaviei. Însă totodată ei scot o ediție și pentru Moldova, din porunca lui Iliăș voievod și a mamei sale doamna Elena, soția lui Petru Rareș.¹⁴ Interesul stă în faptul că, în mod oficial, tiparul muntean este cerut și în Moldova. Tot aci trebuie să se fi tipărit și *Tetraevanghelul* din 1546, pentru care a ostenit Filip Moldoveanul.¹⁵ Nu avem întreaga postfață lămuritoare ca să ne dăm mai bine seama, dar faptul că Filip își arată originea ne face să credem că nu era necesar să o facă decît dacă trăia și lucra în altă parte decît în Moldova. În anul următor apărînd din *Apostol* o ediție pentru Moldova, ne îndreptățește această presupunere. Deci încă de la început tiparul din Țara Romînească se impune și în Moldova, cu toate că este în slavonește.

12. Iorga-Birlea, *Studii și Documente*, XVII, pp. 94-95 (nr. 333).

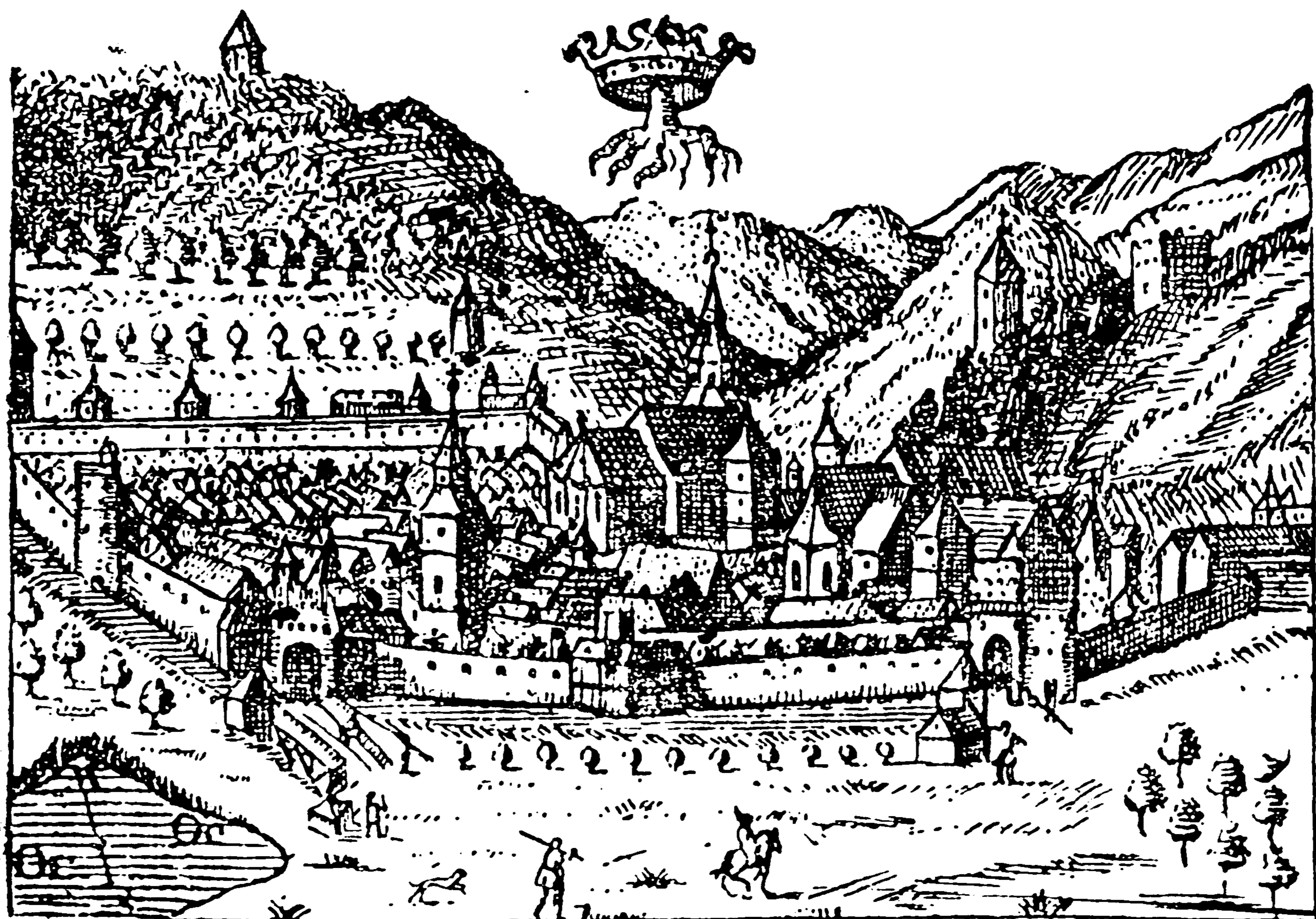
13. St. Meteuș, *Relațiile bisericii romînești ortodoxe din Ardeal cu Principatele romîne în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 55.

14. Blanu-Hodoș-Simonescu, *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 29-31, 514-516, și IV, p. 167.

15. Dan Simonescu, *Bibliografia romînească veche*, IV, p. 2.

Nu mult după aceea apare și cartea tipărită în rominește. Nu cunoaștem catehismul luteran din 1544, asupra căruia se fac tot felul de ipoteze, dar avem din fericire *Întrebarea creștinească* tipărită de diaconul Coresi la Brașov, în 1559. În prolog, Coresi ține să ne spună că a fost scrisă mai întâi în grecește și apoi tradusă în sârbește, iar «după aceea niște creștini buni socotiră și scoaseră cartea de în limba sârbească pre limba ruminească... să înțeleagă toți oamenii cine-s rumîni creștini».

Se adresează astfel tuturor romînilor creștini, dar pentru ca ei să nu aibă îndoială asupra conținutului, Coresi adaugă îndată că e făcută «cu știrea episcopului Savei Țăraei Ungurești», adică al Ardealului, însă «închinăm cinste și dăruim sfinției tale arhieru și mitropolit Efrem» al Țării Rominești. Astfel, două țări rominești sînt legate prin arhierii lor la această operă de mare importanță culturală și de unificare a graiului rominec, calitate care i-a fost recunoscută de toți savanții noștri în ale istoriei limbii. Mă

Brașovul medieval

Și mi se permite să aduc aici una din mai vechile și entuziastele aprecieri, valabilă și azi. Hasdeu spune că e scrisă «într-o limbă care se apropie foarte mult, și s-ar putea zice chiar că nu diferă de graiul actual al sătenilor din Țara Rominească și din regiunile învecinate ale Transilvaniei. El ne prezintă fără comparație mai puține dificultăți fonetice, morfologice, lexice și sintactice, decît limba proprie a lui popa Grigorie, măcar că preotul din Măhaciu trebuia să fi fost încă copil în anul cînd acest text ieșea la lumină din teascurile Brașovului». După Hasdeu, la jumătatea secolului XVI, exista deja un «strat» de limbă «cel devenit astăzi, aproape fără nici o schimbare, limba *tipică a romînilor*».¹⁶ Iată, clar exprimată, marea calitate a vechilor tipăriri rominești. Dar la aceasta se vor adăuga și altele, din ce în ce mai lămuritoare. Nu vom aminti însă decît pe acelea în care chiar tipărirea lor se făcea sub semnul acestei conștiințe.

În adevăr, o carte care a contribuit mult la formarea limbii romine și la unitatea ei a fost «*Cartea ce se chiamă Evanghelie cu învățătură*», tipărită de diaconul Coresi la Brașov între 14 decembrie 1580 și 28 iunie 1581. Se spune aci că a apărut în zilele lui Cristofor Báthory, «voievod în toată Țara Ungurească și în Ardeal și în toți săcuii», a lui Mihnea voievod «despuitoriu în toată Țara Rominească» și a jupanului Lucas Hirscher, «județul Brașovului și a tot ținutul Bîrsei». Aceasta arată o legătură destul de strînsă

16. B. P. Hasdeu, *Cuvinte din bătrîni*, II. București, 1879. p. 98.

Între cele trei înalte autorități, dar tot interesul cade pe ceea ce urmează și care ridică Mitropolia Țării Românești în loc cultural predominant. În adevăr, în predoslovia cărții apare această prețioasă lămurire a lui Lucas Hirscher, care «foarte cu inimă fierbinte și cu jale aprinsă de mult jeluia la această luminată carte. Derept aceea în multe părți am întreat și-am căutat, pînă o am aflat în Țara Rumânească, la arhimitropolitul Serafim, în cetate la Tîrgoviște. Iară după ce o am oblicit, iară eu foarte m-am bucurat și cu multă rugăciune cerșut-am de la sfinția lui și mi-o au tremis. Iară eu, dacă o văzui ce învățătură dumnezeiască și cu folos sufletului și trupului iaste întru ea, iară inima mea se îndulci și foarte mă sfătui cu luminatul mitropolit, marele Ghenadie, den tot ținutul Ardealului și al Orăziei, și cu mult cliros de preuți ce le trebuia această carte, încă și cu sftnicii miei. Și cu voia tuturor acestora și cu voia mitropolitului, marelui Serafim, noi o dedem lu Coresi diaconul, ce era meșter învățat într-acest lucru, de o scoase den cartea sîrbească pre limba rumânească, împreună și cu preuții de la biserica Șcheilor, de lîngă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihai, derepce că vrum să se înmulțească în multe părți și chipuri cuvîntul lu Dumnezeu». ¹⁷ În anul în care apăruse cartea, mitropolitul Teofan al Moldovei și episcopii săi, o și cereau de la Brașov. ¹⁸

Va trece însă multă vreme pînă cînd vom surprinde alte mărturisiri asemănătoare. În timpul lui Matei Basarab vor trece în Ardeal chiar tipografi iscusii ca popa Dobre, care va tipări la Alba Iulia și la Prisaca. Unii vor fi chiar și traducători sau vor tipări și pentru calvini. Aceasta nu întunecă cu nimic importanța ajutorului dat de Mitropolia Țării Românești. Predoslovia *Evangheliei cu învățătură* din 1641, începută de mitropolitul Ghenadie și sfîrșită de Iorest, face mărturie de «dascalu popa Dobre de au venit din Țara Românească de au făcut tipare aice în Ardeal». Activitatea lui este mai bogată. Tot el va tipări și catehismul calvinesc. La el se va fi referit cu durere Udriște Năsturel în predoslovia *Evangheliei învățătoare* (1642), unde scrie «că văzui în neamul nostru mulți unii ca aceia... carii pentru necuviință se depărtară cu învățături striine și cu proasta și scurta mintea lor răzlușindu-se den credința adevărată, protivnică bisericii lui Dumnezeu cu ereticii împreunîndu-se».

Și cărțile de drept canonic tipărite în Țara Românească sînt cerute în Ardeal. Astfel, *Pravila cea mică* de la Govora (1640) are două ediții: una avînd predoslovia lui «Teofil, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Rumânească», iar alta a lui «Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop și mitropolit a toată țara Ardealului», fără nici o altă deosebire de text. ¹⁹ *Pravilele împărătești* din Iași și *Indreptarea legii* din Tîrgoviște vor fi de asemenea cunoscute de către toți românii. La cea din urmă a avut o contribuție și Daniil Andrean Panonianul, care venea chiar din Transilvania.

Foarte grăitoare este și predoslovia mitropolitului Varlaam al Moldovei în *Cartea care să chiamă Răspunsul împotriva Catihismului calvinesc* (1645). El se adresează credincioșilor pravoslavnici: «iubiți creștini și cu noi de un neam romîni, pretutindirea tuturor ce să află în părțile Ardealului, ce sînteți cu noi într-o credință», dar mărturisește și cum a aflat cartea pe care o combate. El scrie: «Tîmplîndu-mi-se estimp în părțile Țării Românești, cu trebe domnești și a nărodului, în Tîrgoviște, cu cei mai de frunte și mai de-a firea vorovind, mai vîrtos cu oarecare boiarin, cinstit și slovesnic și a toată destoinicia și înțelegerea, harnic, drept pravoslavnic creștin... dumnealui Udriște Năsturel, carele... în mijlocul altor cărți noao ce mi-au arătat, adusu-mi-au și o cărțuie mică în limba noastră românească tipărită. Și dacă o am cetit, am văzut sămnul ei scris Catihizmus creștinesc, care o am aflat plină de otravă de moarte sufletească». Atunci, «multă scîrbă au cuprins sufletul și inima mea, pentru care lucru îndată am chemat și-am strîns săbor dintramîndoao părțile, și din Țara Românească și din țara Moldovei» și, ca să nu fie clătiți în credință, a socotit de mare datorie să facă răspunsul. ²⁰

17. Bianu-Hodos, *Bibliografia românească veche*, I, pp. 88, 91-92. Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, I, ed. Pușcariu-Procopovici, pp. 1-7. A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților românești*, I, București, 1938, p. 46-47, 53.

18. Gh. I. Moisescu, St. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Romîne*, I, București, 1957, p. 341.

19. *Bibliografia românească veche*, I, pp. 109 și 113-114. A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile*, pp. 76 și 79.

20. *Bibliografia românească veche*, I, pp. 150-151; IV, p. 192. A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile*, p. 118.

Desigur că între țări circulau oamenii, circulau cărțile și circulau ideile călăuzitoare spre noi îndemnuri. Dar acest lucru nu se înlăptuise atît cît trebuia și de aceea, în *epistola dedicatoria* de la Liturghia din 1680,²¹ mitropolitul Teodosie, ca și Ioan Evanghelistul, va spune norodului său: «ispitiți scripturile», căci numai cei ce «ostenesc înoptînd și mîncînd pe cetania cărților scurmînd și cercînd» pot înțelege natura lucrurilor. Însă noi nu am avut acest noroc: «care noroc jalnic și plînguros lucru iaste într-atîta micșorare și călcare rodului nostru cestui rumănesc, carele odată și el numărat între puternicile neamuri și între tarii oameni să număra, iară acuma atît de supus și de ocărit iaste, cît nice învățătură, nice știință, nici armă, nice legi, nici nice un obiciai întru tot rodul, ce să pomenește astăzi rumăn, nu iaste». Stilul său anticipează pe al lui Dimitrie Cantemir, dar nu pentru aceasta l-am notat aici pentru ideea de bază pe care o va frămînta prințul cărturar, căci Teodosie notează în glossa la rumăn: «între rumăni ce zicem, cuprindem și pre moldoveni, că tot dintr-o ființă cură.»

Tipografi din Țara Romînească se vor duce în Ardeal și mai tîrziu, să întretină acolo cultul cărții. Astfel, ipodiatonul Mihail Iștvanovici, ucenicul lui Antim, se va duce la Alba Iulia în 1699 cu acest scop, după cum va merge cu dascălul său și la Rîmnic, pentru ca apoi să ducă faima artei sale pînă în Georgia. Iată cît de mult s-a ridicat faima tiparului îndrumat de ierarhul Țării Romînești sprijinit și de munificența domnilor de pe vremuri!

Este nevoie să mai amintim că și mai tîrziu se va face asemenea schimb de tipografi iscușiți? Acela care va fi marele mitropolit Grigore Dascălul (1823-1834), care împreună cu Gherontie au fost tipografi la Mînăstirea Neamț din Moldova, își va împlini cu prisosință datoria și la București.²²

Nu ne putem opri să punem aici și o mărturie cronicărească. Faptul întietății tiparului muntean nu a scăpat lui Pseudo-Kogălniceanu, care vorbind de a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat în Moldova, spune: «Poruncit-au de au adus și cărți pe-nțeles din Țara Romînească, căci în Moldova nu se afla Evanghelii, Apostoli și Leturghii, dînd poruncă mitropolitului acele cărți să le cetească pe-nțeles pe la biserici».²³

Ca și în Moldova, cartea bisericească era cerută stăruitor și în Ardeal. Uneori se trimteau adevărate misiuni să caute și să procure astfel de cărți, mai ales după dezbinarea religioasă. Truda depusă în acest sens o arătau cumpărătorii prin însemnările lor de pe cărți. Sînt multe sate ardelenne în care s-au putut culege astfel de însemnări. Amintim una din 28 aprilie 1792, pentru o cumpărătură făcută chiar la Mitropolia din București: «Acest sfînt Minei s-au cumpărat... din sfînta mitropolie București fiind de față ostenitor Ioan Zamfir fecior lui David ot Recea-Teleki, fiind de față Sava fecior lui Ioan, ieromonah sfîntei mitropolii».²⁴

Pagină din Octoihul slavon, tipărit de Coresi la Brașov în anul 1557

21. *Bibliografia romînească veche*, I, pp. 233-234.

22. Vezi, pe larg, Gh. I. Moisescu, Ștefan Lupșa și Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, București, 1958, pp. 405-407.

23. M. Kogălniceanu, *Letopisețe*, III, p. 198; *Cronice*, III, p. 203.

24. N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 157 (nr. 539).

Legătura cea mai strânsă între toate țările locuite de români au făcut-o totdeauna credincioșii, forță de neînvinc. Și au făcut-o de bunăseamă din cele mai adânci vremi, de când nu avem nici hrisoave cinstite cu pecetea încrederii, nici zapise cu slove încîlcite, întărite cu puterea credinței în cuvîntul dat. Mărturie ne stau cărările păstorilor, ogoarele și runcurile agricultorilor și vadurile și schelele călătorilor și neguțătorilor. Aceste vechi legături au prins rădăcini mai adânci când a apărut țara cu domnul ei, dar mai ales când poporimea a avut vlădicul ei. De aci înainte «pop-al nostru» din fiecare sat a fost simbolul drepte credințe și legătura de nezdruccinat cu locul sfințit al mitropoliei. Intre cele două mitropolii românești a căpătat prioritate cea din Țara Românească, prioritate pe care o justifică conștiința înăscută a dreptcredincioșilor. Aceștia se întrebau totdeauna de unde vine harul. Mitropoliții din Țara Românească și din Moldova îl primeau de la Constantinopol, Marea Biserică a drepte credințe, păstorită de întiiul ei patriarh. La rîndul lor, numai aceștia puteau să transmită mai departe harul divin.

Nu avem mărturii despre cele mai vechi hirotonii pe care le-au făcut cei dintii mitropoliți ai noștri. Când începe însă șirul acestor mărturii, vedem că Ardealul privește către Țirgoviște, apoi către București, mai ales când a apărut dezmembrarea credincioșilor prin unirea unora cu Roma.

Nu știm modul cum se alegeau cei mai vechi mitropoliți și episcopi ai Ardealului. Din practica de mai tîrziu se vede că erau aleși de soborul preoților și protopopilor, urmînd apoi să aibă și încuviințarea stăpînirii lumesti. Alesul întărit astfel mergea la mitropolitul Țării Românești să capete sfințirea după regula sobornicească. Doi protopopi însoțitori făceau mărturia îndreptățirii legale. Apoi sinodul mitropolitan încheia lucrarea prin piosul dătător de har.

Iată că nu lipsim de a arăta aici pe scurt puține nume din lanțul celei mai puternice legături spirituale, pe care le-a avut Mitropolia Ungrovlahiei cu Ardealul. La 15 iunie 1553, castelanul Ioan Fanchy de Gordova scrie sibienilor că a trimis pe preotul Ioan din Peșteana la Țirgoviște să fie sfințit episcop în Ardeal, lucru pe care îl scrisese și domnului Țării Românești, ca treaba să se facă mai repede. Sibienii sînt rugați să intervină și ei în acest sens, date fiind legăturile lor cu această țară, întrucît alesul fusese confirmat și de principe. După cum se vede, întregul aparat de Stat era interesat în rezolvarea grabnică a acestui mare act spiritual, care privea pe cei mai numeroși dintre supuși. Istoricii se întrebă unde și-a avut scaunul acest episcop și-l pun fie la Geoagiu, fie la Silvaș. Scrisoarea face mărturie numai că a fost ridicat episcop al romînilor «acestei domnii transilvănene».²⁵

Sfințirile în Țara Românească continuă. Pe la 1559 era episcop la Geoagiu de Sus un Sava din Țara Românească, dar care, din cauza calviniștilor, se va întoarce în țară după cîtva timp. La 1579 este ales Ghenadie mitropolit peste Ardeal și Oradea Mare, și sfințit la Țirgoviște, unde se va mai duce și în 1582 la arhimitropolitul Serafim. În 1585 va fi mitropolit în Bălgrad Ioan de Prislop, care mai tîrziu va fi alături de Mihai Vițeazul, când începe un nou capitol al istoriei vieții religioase ortodoxe în Ardeal. Prin acest mare domn, călugărul Serghie, cu postrigul la Tismana, va ajunge episcop de Muncaci, cu scaunul în Peri, în Maramureș. De aci înainte legătura devine idestructibilă.

Cînd în Ardeal, mai ales sub Gabriel Bethlen, reîncepe propaganda sistematică pentru răspîndirea calvinismului, cum și cînd propaganda catolică își reîmprospătează avîntul pentru oprirea răspîndirii calvinismului și căpătare de noi prozeliți, suportul moral al întregii Biserici Ortodoxe, adică românești, îl constituie în cea mai mare parte Mitropolia Țării Românești, susținută temeinic și de domnia țării. Acest lucru este învederat chiar de atunci, cînd Bethlen avuse năstrușnica idee să ceară patriarhului Chiril Lucaris să încuviințeze trecerea romînilor la calvinism. Patriarhul îi răspunde la 2 septembrie 1629 cu multă dibăcie, dar răs-picat: «pentru a se face lucrul bine și în liniște, ar trebui înainte de toate să se rupă legătura de singe și de iubire, care deși într-ascuns dar în felul cel mai strîns, leagă pe romîni din Ardeal cu locuitorii Țării Românești și ai Moldovei» pe de o parte, iar pe de alta, n-ar îngădui-o niciodată domnii vecini din

25. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV, 1, p. 495: cui Walachorum istius regni transilvanensis episcopatus per dominum woyvodam est condonatus.

aceste două țări, care cu siguranță «vor pune piedici, dacă nu cu armele, măcar cu ascunse înțețiri». ²⁶

Legăturile Ardealului cu Mitropolia Țării Românești au devenit apoi atât de strânse, încît chiar mitropoliți de acolo, care nu fuseseră sfințiți la Țirgoviște, în vreme de restriște se retrag tot aci. Așa de pildă, Longhin (Lazăr) Brancovici, sîrb de origine și sfințit în 1628 de patriarhul Chiril ca mitropolit la Inău, se află în 1643 la Mînăstirea Comana, unde va muri după 1656.

După moartea mitropolitului Ghenadie (3 septembrie 1640), candidează la scaunul din Bălgrad călugărul Meletie Macedoneanul, tipograful din Țara Românească, și Ilie Iorest, călugăr moldovean. Izbuteste acesta din urmă ca recomandat de Vasile Lupu, domnul Moldovei, ceea ce nu va fi fost pe placul lui Matei Basarab. Cu toate acestea, Iorest vine neîntîrziat la Țirgoviște însoțit de zece persoane și este sfințit arhieru de mitropolitul Teofil. Legătura bisericească era deasupra celei mirenești.

Mai tîrziu Simion Brancovici, nepotul lui Longhin, care îl crește și îndrumază cîtva timp la Mînăstirea Comana, este hirotonit în Țirgoviște de mitropolitul Ștefan ca preot-protopop în Inău, apoi tot aci, la 14 septembrie 1656 ca mitropolit de Alba Iulia, cînd ia numele de Sava. Mitropolitul Ștefan îi va da gramata arhierescă scrisă în românește. Acest Sava este întîiul mitropolit care are jurisdicție și asupra Banatului. El va mai călători la arhipăstorul său, mitropolitul Teodosie, și va avea strînse legături cu domnia Țării Românești pînă va cădea înfrînt în luptă cu principii calvini ai Transilvaniei. Urmașii lui Sava Brancovici, anume Iosif Budai, Ioasaf greul, Sava Veștemean, Teofil din Tiuș și Atanasie Anghel, cel care va cădea în capcana unirii cu Roma, toți au fost sfințiți în Țara Românească. După călcarea făgăduielii de către acesta, ca un stricător de datină străbună, ultimul act de autoritate ni-l dă mitropolitul Teodosie, care își va spune și «mitropolit al romînilor din Transilvania».

Orientarea către Țara Românească și către Moldova a suferit o eclipsă prin numirea lui Eftimie ca episcop de Bălgrad la 1572, sfințit la Ipec. Acest Eftimie e cronicarul lui Alexandru Lăpușeanu, dar luînd atitudine împotriva lui a fugit în Ardeal, unde este urmărit de fostul său domn. E de admis că nu a îndrăznit să meargă pentru sfințire la nici unul din mitropoliții romîni, cum nici la Constantinopol, de teamă să nu fie extrădat. Cu toate acestea, îndată ce a fost înscăunat, schimbîndu-se și situația politică în Țările Romîne, el vine la mitropolitul din Țirgoviște la care stă vreo două luni, discutînd probabil chestiunea tipăririi cărților romînești în limba romînă. Pe urmă va trece în Moldova, unde Ioan Vodă cel Cumplit îi va da păstoria Romanului. Căzînd protectorul său, se va întoarce în Ardeal spre a sfîrși ca episcop de Vad.

În mijlocul rivalității calvino-catolice din Ardeal, romîni ortodocși au căzut ca oile între lupi. Toată puterea de rezistență și încrederea necesară le venea din Țara Românească. Mitropolitul de aici a făcut tot ce i-a stat în putință să sprijine această rezistență. În primul rînd trebuia să fie acolo un ierarh bun păzitor al turmei sale. Și întrebarea dacă l-au ales bine stăruie în toate actele de sfințire ale urmașilor lui Sava Brancovici. Cel dintîi este o adevărată pagină de istorie tragică. Iată ce scrie mitropolitul Teofil în psifosul lui Iosif Budai din 23 august 1680:

«De vreme ce pre svînta mitropolie a Bălgradului den Țara Ardealului a rămas fără de păstor, cel mai denainte mitropolit Sava scoțîndu-se den scaun de cel ce domnește acolo craiul Ardealului împreună cu tot svatul țării și al protopopilor besericii noastre care sînt acolo, pentru ale lui năpăști, de carele svatul ca niște oameni slobozi l-au judicat acolo, nepoftînd judecată de aiurea, și alegîndu-l de acolo craiul cu tot svatul țării și cu voia protopopilor și creștinilor pravoslavnici, care sînt acolo lăcuiitori pre chir Iosif ieromonahul a fi mitropolit în scaunul acesta, ce iaste mai sus zis: mărturisim a fi om cu credință curată și cu viață sufletească, l-a trimis aici la noi să se hirotonisească după lege, viind lîngă dînsul marturi trimeși den pravoslavnici protopopi doi. Deci măriia sa prealuminatul și bunul creștin domnul nostru Io Șerban Voevod, împreună cu tot svatul mării sale și cu noi denpreună, a socotit să se hirotonisească acest chir Iosif ieromonahul după cum l-a ales țara de acolo, ca să nu rămîie acel scaun vădov și creștinii de acolo fără păstoriu, neputînd cel mai denainte să-și dobîndească scaunul, adecă mitropolitul Sava, pentru nemutatele obiceiuri și tocmeale ce are republica țării Ardealului.

26. St. Metes, *Istoria Bisericii*, I, pp. 145-146.

Pentru aceia s-au și scris acest lucru în condica țării ca să știe și s-a iscălit mai jos împreună cu noi și alți frați arhieriei carii s-ar afla aici». ²⁷

După această recunoaștere a alegerii se face cercetarea canonică iar Iosif își ia acest angajament: «Și mă făgăduesc cu mintea, cu dragostea dumniziască și cu frica lui Dumnezeu, pre svintele canoane și învățături să pasc cuvântătoarea turmă, carea mi să dă pre mîna mea și cu cîntă îmi va fi puterea să mă păzesc curat de toate răutățile nedrepte și viclene. După aceste încă mai mărturisesc și de către tocmeale ce are scaonul Ungrovlahiei să le păzesc neschimbat întru toată eparhia mea». ²⁸ Aceeași făgăduială vor face pe rînd și urmașii lui Iosif, adică Sava, Varlaam, Teofil și Atanasie, toți sfințiți în București.

Cînd Atanasie și-a făcut făgăduiala la hirotonisire în București era și patriarhul Dositei al Ierusalimului, care împreună cu Teodosie, îi fixează și cîteva norme de conduită. Intre acestea se arată și cum trebuie să rezolve chestiunile cu ajutorul soborului, pe care să-l țină de două ori pe an, «iară de să va tîmpla vre un lucru, adică vre o îndoire cu nevoe, care va fi și peste putința arhierii tale și a soborului a o dezlega, atuncia au una de va fi îndoirea, sau multe, să le scrii curat și să le dai în știre aicea la cel după vremi prea sfințitul mitropolitul Ungrovlahiei și sfinția sa cu săborul său și cu cei ce să vor afla aici, sfinți arhieriei și dascali și înțelepți, să aibă a cerceta și a iscodi și după sfintele pravile, să aibă a deslega îndoirile și a trimite răspunsurile curat la arhieria ta». ²⁹

Dar unirea s-a făcut înșelînd toate nădejile celor care au crezut în ea. De acest lucru, îndată ce și-a dat seama, mitropolitul Teodosie în patetica și dojenitoare scrisoare din 3 mai 1702, către acum «episcopul» Atanasie: «Să știi că timpul vieții acesteia scurt este și că după moarte vei ajunge în iad, împreună cu toți aceia cu care te-ai despărțit de obștea credincioșilor călcîndu-și jurămîntul. Fără îndoială că ai fost amăgit de măririle lumești, de aceea ai mai primit o sfințire călcînd în picioare sfînta noastră maică biserica răsăritului. Ai crezut poate că prin a ta îndoită sfințire vei ajunge la cinste mai mare și cinstea aceasta a orbit ochii inimii tale, să nu vezi că sfințirea cea de a doua nu a fost sfințire ci o comedie, și prin aceasta ai luat asupra ta cătușele de foc ale iadului și ai pornit pe căile întunecului părăsind lumina adevărului». ³⁰

O rază de speranță au mai avut românii cînd Francisc Rákóczi a ridicat steagul libertății. Ei au alergat la el mărind numărul curuților săi și crescîndu-i puterea de rezistență. Cînd în 1707 Rákóczi a ocupat Alba Iulia și a alungat de acolo pe Atanasie, punînd în locul lui pe Ioan Țirca, ei au crezut că au biruit. Dar Rákóczi pierzînd războiul românii au căzut mai rău decît erau înainte.

Pățimurile romînilor ardeleni, acum dezbinați prin Biserică, sînt greu de descris. Ele au fost atît de neașteptate și de dureroase, încît la 6 iulie 1744, în sinodul ținut la Blaj de uniți și neuniți împreună, însuși Inochentie Clain a fost nevoit să declare că, dacă nici acum națiunea romînă nu va fi recunoscută, se va așeza el însuși, unitul, în fruntea romînilor și vor trece Carpații. Aci deci, la vlădica romînesc, era încă toată nădejdea. Pe aceasta vor căuta apoi stăpînii să o frîngă, socotind în mod serios că nu-i mai pot lipsi pe romîni de arhierie lor. «Să li se dea pe cineva cu titlul de vicar, dar care să nu atîrne nici de mitropolitul moldovean, nici de cel muntean, nici de cel de Carloviț», va propune în 1767 consilierul aulic Cserey. ³¹ O propunere asemănătoare se va face și în anul următor, în sensul că romîni să aibă episcopi din Ardeal și să nu fie sfințiți nici în Moldova, nici în Muntenia, lucru de altfel interzis formal acum. ³²

Mai tîrziu însă, în 1781, episcopul catolic Battyan va cere din nou curții din Viena să nu dea ortodocșilor din Ardeal nici un fel de episcop și să oprească total orice legături ale clerului ortodox cu Muntenia sau cu Moldova, nu numai prin frontiere, ci și prin religie. Adică propunea să fie toți constrînși să treacă la biserica unită. În ase-

27. Ghenadie Enăceanu, *Condica sîntă*, p. 55.

28. *Ibidem*, pp. 57-58.

29. *Ibidem*, pp. 85-86.

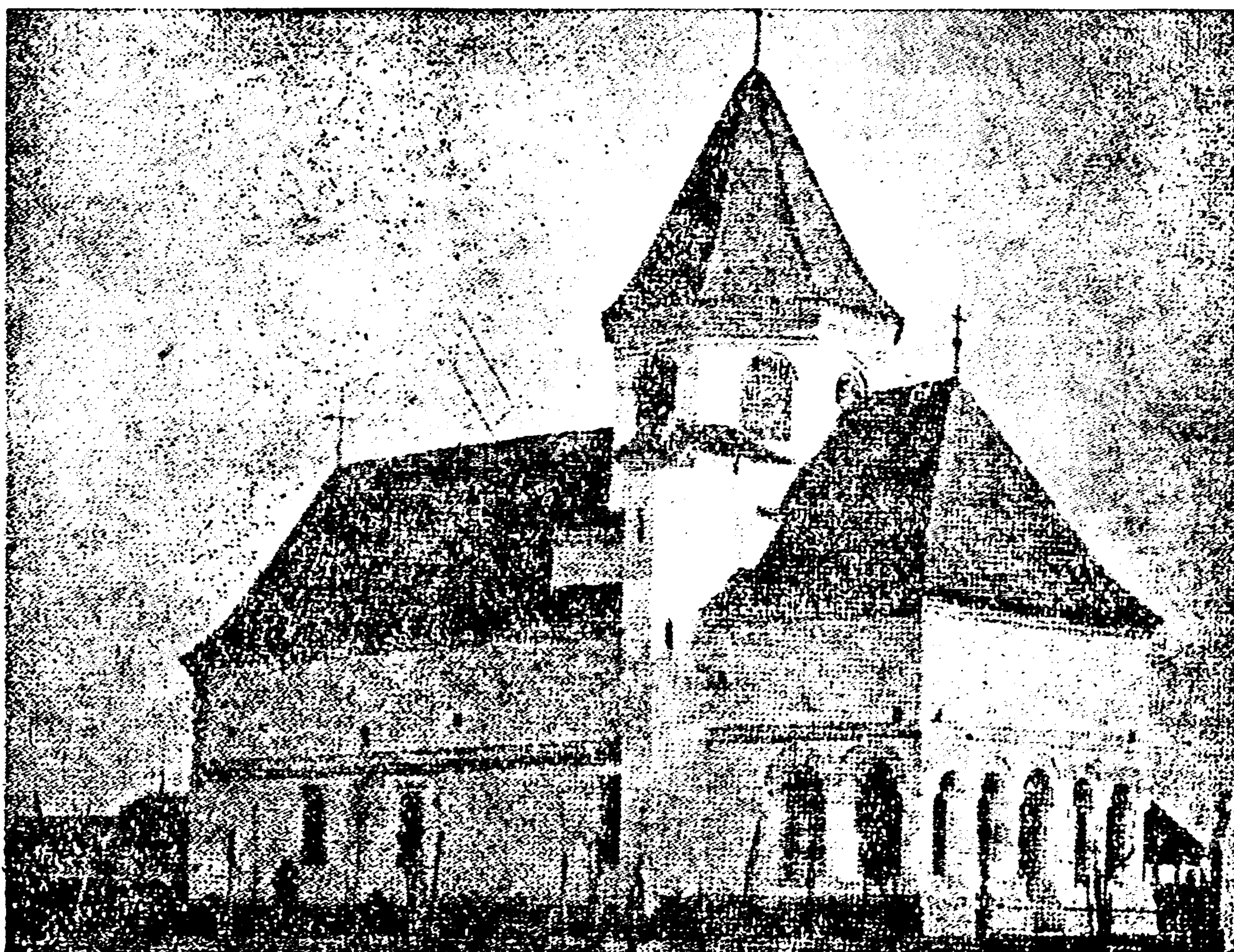
30. St. Metes, *Relațiile bisericii romînești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Romîne în veacul al XVIII-lea*, p. 11.

31. I. Matei, *Vacantele mitropoliei ortodoxe din Ardeal în veacul al XVIII-lea*, Cluj, 1922, p. 78: posset..., se dati animi homo cum titulo vicarii qui tamen nec a moldavico, aut transalpino, nec a Carlovicensi metropolita dependeret.

32. *Idem, ibidem*, pp. 83 și 94.

menea condiții căpătarea unui episcop ortodox, fie el și sîrb, putea fi socotită totuși ca o victorie a ortodoxiei. Dar lupta nu va înceta pînă cînd românii nu vor avea numai episcopia lor, dar vor reînființa în 1865 însăși vechea mitropolie a Bălgradului, acum cu scaunul în Sibiu. Marele biruitor va fi Andrei Șaguna, aromîn la origine.

Românii ortodocși din Șchei de lingă cetatea Brașovului au fost cei mai stăruitori luptători pentru ortodoxie. Ei aveau în frunte un protopop de care mai țineau și nouă preoți din țara Bîrsei și făceau parte din jurisdicția mitropolitului Țării Romînești. Sfințirea o căpătau de obicei de aci. În ce privește împotrivirea la unirea cu Roma, scheienii au avut un rol precumpănitor și au fost ajutați în mod expres de mitropolitul de pe vremea al Țării Romînești.

Biserica Brîncoveanu din Făgăraș

O frumoasă intervenție a mitropolitului Țării Romînești ne povestește Radu Tempe sub anul 1699.³³ El spune că auzind părintele vlădica Teodosie că și preoții din Șcheii Brașovului au trecut la unire, le-a scris o carte «cu mare și înfricoșată afurisenie» citită în mijlocul bisericii asupra celor trei preoți, Siicu, Vășii și Florea. Iar ei «neștiindu-se vinovați și amestecați la unirea acelu nevlădică, cu dragoste o au primit» și făcînd sobor s-a dovedit că nu sînt uniți. Apoi gocimanii cu tot orașul, «au făcut carte la vlădica Teodosie și la măria sa vodă... rugîndu-se să iarte pe preoți să fie la cinstea lor și la slujba ce au fost mai nainte». Atunci fiind și Paștele, «trimis-au aceste scrisori prin unul din orășani anume Avram *ginerele* răposatului Ion Buburuzea» gociman. «Atunce văzînd părintele Teodosie și măria sa vodă și alalți cinstiți boiari scrisorile orășanilor și a tot săboru!, și cunoscînd adevărul... s-au milostivit părintele Vlădica Teodosie și măria sa vodă de i-au iertat și le-au trimis blagoslovenie într-acesta chip, să fie ertați și slobozi la toată slujba preoțească, ca să să poată griji creștinii de sfînta cuminecătură într-acele sfinte zile, iară cît va trece sfînta și luminata zi a învierii, ei iară să fie opriți de a

33. Sterie Stinghe, *Istoria bisericii Șcheilor Brașovului (Manuscript de la Radu Tempe)*, Brașov, 1899, pp. 22-23.

mai sluji cele preoțești, pînă vor merge de față înaintea părintelui vlădicăi Teodosie și a măriei sale vodă, să-și dea sama. Deci trecînd sfînta zi a învierii, cînd au fost luni după Duminica Tomii, sculatu-s-au protopopul Vășii Hoban și popa Vășii Grid și popa Florea, împreună cu jupan Stoica gocimanul, și în locul gocimanului Gheorghii au fost Pătru sin popei Pătru și alți jurați ai sfinței case... și au mers toți înaintea părintelui vlădicăi Teodosie, mărturisind de față de toate întîmplările. Bucuratu-s-au părintele Teodosie de preoți, văzînd dreptatea lor, dîndu-le blagoslovenie și multe învățături sufletești».

Era așa de marcat locul șcheienilor în lupta pentru ortodoxie încît, cînd monarhia habsburgică încuviință să redea romînilor un episcop ortodox, în 1761, i se fixează scaunul aci în Schei. Prin aceasta monarhia a putut crede că va fi înfrîntă cerbicia romînilor și vor fi rupte legăturile cu «țara». Dar aceasta nu s-a întîmplat.

Măsurile coercitive luate în Ardeal împotriva romînilor neuniți puneau o problemă greu de rezolvat pentru ierarhii din Țara Romînească. Pe de o parte aceștia făceau toate eforturile să susțină pe romîni în ortodoxia lor, iar pe de alta nu voiau să-i expună tuturor molestărilor posibile, de care se făceau pasibili mai ales preoții hirotonisiți în țară. Le trebuia deci acestor ierarhi un simț politic deosebit și o tactică dibace. Și de aceste calități nu au fost lipsiți ierarhii noștri din această vreme zbuciumată. Un exemplu clar avem în scrisoarea mitropolitului Grigorie din 28 decembrie 1761 către episcopul Dionisie Novacovici. Mărturisindu-i acestuia că a sfințit «un sărac de preot anume Iacov din Rășinari» îi spune că a făcut-o «neștiind noi de așezarea arhipăstoriei preasfinției voastre» și de aceea, «te rugăm să avem ertăciune pentru această hirotonie». ³⁴ Dar aceasta nu e decît o politeță și atît. Ca să nu-l expună pe cleric mitropolitul mai adaugă că l-a făcut diacon și preot «fără de voia lui». Aceasta însă nu se poate concepe: ar fi împotriva regulii. Mitropolitul însă o face conștient, din suplețe politică luîndu-și asupra sa o abatere gravă. ³⁵

Dar nu erau numai legături care se refereau la spiritual, ci și chestiuni profane puteau fi rezolvate prin concursul fețelor bisericești. Un exemplu ni-l oferă tot acești doi ierarhi. De data aceasta Dionisie Novacovici scrie mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei să intervină la niște negustori din Compania grecească, acum așezați în Țara Romînească, să plătească împrumutul făcut la un sas din Sibiu «pentru că acest fel' de pricini și alți negustori greci sau rumîni din părțile locului aceluia pierd fidișul și numele cel bun și pre alți frați ai lor la pagubă îi aduc». Nu știm ce va fi făcut mitropolitul Grigorie în acest caz, dar e semnificativ faptul că se recurge la el ca la o persoană care avea autoritatea să o facă.

Zbuciumul preoților romîni din Ardeal care au trecut la unire ca și al celor care de la început au fost hirotonisiți de ierarhii uniți, a fost neașteptat de mare în tot cuprinsul țării. Se cunosc zapise din Bălgrad, Bogataș, Cornățel, Limbov, Mișcraca, Mucundorf, Petrilaca, Racovița, Rășinari și Zoltan din 1741-1787, în care toți își recunosc greșala făcută și cer «să fim pînă la moartea noastră, a sfintei soborniceștei și apostoliceștei biserici a răsăritului» și «ne-am prins mai bine să murim decît să ne mai întoarcem la uniație și la puncturile lor». Unele semnături din acte sînt «foarte greoaie» sau «foarte cu anevoie scris», notează editorul lor, ³⁶ dovadă a scăzutului nivel cultural în care erau ținuți toți romîni, măcar că unii dintre ei fuseseră sfințiți mai întîi de episcopul unit.

Nu numai ierarhii ardeleni erau sfințiți în Țara Romînească și uneori în Moldova, ci și preoții, căci poporenii prețuiu în mod deosebit asemenea primire a darului. Nu ne este în gînd să facem o prețioasă listă a acestor preoți săraci, care puneau ban la ban ajutați de credincioși ca să-și poată face cale pînă la marele vlădică sau la episcopii lui. Așa de pildă preoții Vasilachi și Vîlcul din Schei vor fi sfințiți la 1661 de Serafim al Buzăului, un popa Cîndea de episcopul Varlaam de la Rîmnic prin 1670 și mulți alții

34. N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 89.

35. D. Furtună, *Preoțimea romînească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 133, observă pasajul, dar comentează: „noi vedem dimpotrivă că cei mai mulți doriau să se facă preoți”. Inșă tocmai fiindcă acest lucru este adevărat, nu putem da alt conținut afirmației mitropolitului decît cum am făcut-o mai sus. La aceasta ne obligă întregul context al prețiosului document.

36. D. Furtună, *Preoțimea romînească în secolul al XVIII-lea*, pp. 235-242.

după aceea. Cît de strînse și necurmăte erau aceste legături preotești se vede cum nu se poate mai clar din însemnarea din 1711 a ieromonahului Ioasaf pe un Antologhion cumpărat de el și dispunînd ca «după moartea mea să rămîie feciorului meu lui Apostol, iar, nefiind el, să rămîie fraților mei care se află în țara Moldovii, popa Petre la tîrgu Bacău, alt frate mai mic în Țara Muntenească lîngă București, popa Ursache». Ioasaf era din satul Milca și ședea atunci în mînăstirea Daia». ³⁷

Intrajutorare între cele trei țări romînești au fost și din punct de vedere al construcțiilor bisericesti și al fundațiilor religioase. Nu intră aici numai fundația domnească de la Șcheii Brașovului, care numără între ctitori chiar pe Neagoe Basarab, sau schimbul ctitoricesc dintre Matei Basarab și Vasile Lupu cu Soveja și Stelea Tîrgoviștei, ci și altele în care dăruirea moldo-muntenească se îndrepta către satele ardelen. Și aceasta încă dintru început. Almașul Mare din Hunedoara, Rășinariul de lîngă Sibiu, Scoreiul în Făgăraș, Rîșnovul în țara Bîrsei sau Rediul în Cojocna au sprijin de dincoace de munți încă de pe la 1400. Și seria acestor modeste bisericuțe sătești din Ardeal continuă, nu rareori adăugîndu-li-se și tainice mînăstiri de sfîntă reculegere și temeinică zidire sufletească, așa cum a fost pe la 1559 cea de la Lancrem.

Mai tîrziu Matei Basarab va zidi biserică în Porcești pe Olt, Preța vornicul din Brîncoveni în Sîmbăta de Sus, Constantin Brîncoveanu în Făgăraș și la Ocna Sibiului. Și făgașul acesta va fi bătut de vlădici, boieri și săteni pînă în zilele noastre ca să poată spune, «că și noi încă am dat ce am putut ca să avem și noi pomană». ³⁸

Un alt element de legătură sînt antimisele, răspîndite în nenumărate biserici din Ardeal și Maramureș. Astfel sînt cunoscute trei de la mitropolitul Teodosie (1692), dintre care unul de la Rîmeți, altul de la Antim la Borșa în Maramureș, cum și de la Nifon din 1744. ³⁹ Este păcat că la multe nu se spune locul unde au fost aflate.

*

Cele ce am spus pînă acum nu arată că faptele romînilor și ale reprezentanților lor bisericesti sînt acțiuni spontane ci rezultatul unui proces îndelungat, impus de realitățile culturale romînești. Biserica Țării Romînești în general și mitropolia ei în special, au fost agentul principal care de fiecare dată a înțeles orice stare nouă de lucruri și a acționat în conformitate cu tendința neînfrîntă a poporului. Prin aceasta Mitropolia Țării Romînești a căpătat ascendență față de celelalte ierarhii romînești, ascendență pe care nu o va mai pierde nici o dată.

AURELIAN SACERDOȚEANU

37. N. Iorga, *Studii și documente*, XIII, p. 169 (nr. 580).

38. Idem, *ibidem*, p. 152 (nr. 519).

39. Idem, *ibidem*, XII, pp. 298-299; Iorga-Birlea, *ibidem*, XVII, p. 34.

LEGĂTURILE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI CU PATRIARHIA DE CONSTANTINOPOL ȘI CU CELELALTE BISERICI ORTODOXE

A. — DE LA ÎNTEMEIERE PÎNĂ LA 1800

Mitropolia Ungrovlahiei s-a întemeiat, în a doua jumătate a veacului al paisprezecelea, ca o provincie ecleziastică a Patriarhiei de Constantinopol, într-o vreme în care Bizanțul încerca să compenseze decăderea sa politică și îngustările teritoriale suferite, prin extinderea jurisdicției Marii Biserici asupra teritoriului unor tinere formațiuni politice care, și ele, de altminteri, căutau contacte de ordin bisericesc și politic cu acest izvor al legitimității ce a fost, în veacul de mijloc, pentru întreaga Ortodoxie orientală, imperiul de răsărit. «Cea mai frumoasă cucerire pe care a făcut-o Biserica bizantină în secolul XIV — notează unul din cei mai buni cunoscători ai Bizanțului în această epocă — este, desigur, aceea a principatelor Țării Românești și Moldovei».¹ Această «cucerire» trebuia păstrată și cultivată cu grijă, atât în interesul Bisericii, cât și în al imperiului. Din această pricină, relațiile dintre Constantinopol și Mitropolia nou creată a Ungrovlahiei au fost active în veacul întemeierii și s-au continuat, probabil, și în secolul următor, pînă către prăbușirea imperiului sub loviturile turcilor otomani. Din nefericire, principalul izvor de informații pentru cunoașterea acestor legături, condicile Patriarhiei ecumenice, își întrerup informațiile o dată cu anul 1402 și vor trebui să treacă veacuri pînă cînd, din izvoare similare, să căpătăm din nou vești asupra relațiilor Bisericii Țării Românești cu Constantinopolul. Pentru veacurile XV și XVI informații asupra acestor legături care, deși mai firave, n-au lipsit cu totul, trebuie strînse din cele mai felurite izvoare, și nu sînt întotdeauna limpezi și complete. Dar chiar mai tîrziu, o dată cu veacul al XVII-lea, știrile pe care ni le dau condicile Patriarhiei cît și cele înlesnite — începînd cu 1668 — de «Condică Sfîntă» a Mitropoliei Ungrovlahiei, nu pot acoperi întregul cîmp al relațiilor Bisericii muntene cu Marea Biserică, spre a nu mai vorbi de legăturile cu celelalte Biserici ortodoxe din Răsărit. Știrile pe care le căpătăm din aceste izvoare trebuie întregite cu nenumăratele informații pe care ni le dau sursele narrative sau diplomatice, interne și externe, ale timpului, asupra vizitelor unor ierarhi ortodocși în Țara Românească și activității desfășurate aici, de dînșii, asupra intereselor materiale ale Scaunului lor, pe care le apărau — direct sau prin interpuși — în Muntenia ca și în Moldova, asupra ajutoarelor pe care le primeau de la domnii și boierii romîni etc.

O cunoaștere temeinică a relațiilor Bisericii din Țara Românească cu Bisericile ortodoxe va fi fost posibilă numai după ce se vor da la lumină și cerceta toate aceste izvoare, numai în parte cunoscute astăzi.²

1. V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Église byzantine avec l'Église roumaine au début du XV-e siècle*, în *Bulletin historique de l'Académie roumaine*, t. XXVI (1945), p. 165.

2. Principalele izvoare pentru istoria Bisericii romîne se găsesc indicate în *Istoria Bisericii romîne*, vol. I, București 1957, pp. 12-17. Importanta colecție de *Documente privind Istoria Romîniei*, publicată de Academia Republicii Populare Romîne, n-a dat la lumină — pentru Țara Românească — decît documentele emise pînă la 1625 inclusiv, și se știe că e

E drept că obiectul studiului nostru de față circumscrie investigațiile la un domeniu relativ restrâns. Nu este vorba să se ia în cercetare legăturile Bisericii din Țara Românească cu Patriarhiile apostolice sau cu celelalte Biserici ortodoxe din Răsărit, ci să se examineze relațiile întreținute de acestea cu Mitropolia Ungrovlahiei, ca entitate juridico-ecclesiastică bine definită. În acest caz, numeroase aspecte ale relațiilor externe, tratate pe larg în orice Istorie a Bisericii Țării Românești, sînt de la bun început înlăturate: ne mulțumim să amintim problema mînăstirilor închinate, de un covîrșitor interes pentru viața bisericească, economică și socială a țării, care iese, astfel, din cadrul preocupărilor noastre, deoarece închinările nu s-au făcut de Mitropolie și n-au avut nevoie de sancționarea sau recunoașterea acesteia,³ iar în momentele cînd s-a procedat — în secolele XVII și XVIII — la îngrădirea lor, inițiativa a pornit de la puterea de Stat — Domnul și marii boieri ai Divanului —, mitropolitul țării figurînd numai — între cei ce «încredințează» ca martor hrisoavele sau semnează anaforalele⁴ — doar în calitatea sa de întîistătător în Divanul domnesc. La fel, nenumăratele daruri și «mile», acordate de romîni patriarhiilor, mînăstirilor și, în genere, așezămintelor pioase din Orient, sînt expresia legăturilor clasei stăpînitoare și în genere a dreptcredincioșilor înstăriți din Țara Românească cu instituțiile amintite. Ele nu implică în nici un fel intervenția Mitropoliei. Cînd actele care consacra aceste liberalități poartă «întărirea» mitropolitului, aceasta se face în măsura în care pentru orice act privat se poate solicita adevărarea din partea înaltului ierarh romîn, cum s-a solicitat în repetate rînduri și din partea patriarhilor, călători prin țările noastre, și nu implica nici un amestec al mitropolitului în economia însăși a liberalității respective.

Cît privește călătoriile sau îndelungile șederi în Țara Românească ale înalților ierarhi ai Ortodoxiei, care sînt — și ele — povestite, uneori pe larg, în manuale sau studii

vorba numai — sau aproape numai — de documente interne. Documentele externe, de o importanță covîrșitoare pentru istoria relațiilor externe ale Bisericii romînești, sînt numai sporadic publicate. Numeroase gramate patriarhicești se găsesc, încă, inedite, în original sau în copiile și traduceri din condicile Mitropoliei etc., în principalele noastre depozite arhivistice (Arhivele Statului București, și Biblioteca Academiei R.P.R.).

3. Vezi, de pildă, dintre închinările mai vechi, aceea a Mînăstirii Plumbuita la Mînăstirea atonită Xeropotam. Închinarea s-a făcut de către Mihnea Voievod, la 21 octombrie 1585; traducerea romînească a hrsovului, în volumul *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească, vol. V (1581-1590)*, București 1952, pp. 212-214, nr. 224. La fel, închinarea Mînăstirii Sf. Treimi la Ivir, de către ctitorul său, Radu Mihnea, la 10 februarie 1613; traducerea romînească a hrsovului în aceeași colecție, *veacul XVII, B. Țara Romînească, vol. II (1611-1615)*, București, 1951, pp. 150-152, nr. 147. În amîndouă cazurile, deși mînăstirile închinare fac parte din eparhia Ungrovlahiei, în lista martorilor nici nu apare măcar numele mitropolitului. Cînd Mînăstirea Stănești se va închina Patriarhiei de Alexandria și închinarea se va consacra solemn, în fața unui sobor de ierarhi, în Mitropolia din Tîrgoviște, la 18 mai 1615 (vezi: *ibidem*, pp. 392-393, nr. 341), ceremonia se va face la cererea ctitorilor și rostul cărții sinodale este să întărească cu blestem așezămintul acestora. Mitropoliții țării nu interveneau în administrarea mînăstirilor închinare, aflătoare în eparhia lor, iar în ce-i privește pe egumeni, aceștia erau rînduiți de așezămintele cărora mînăstirea respectivă le era închinată. După relatările lui Dionisie Fotino, bine informat mai ales în ce privește secolul XVIII, egumenii astfel desemnați veneau în țară cu o scrisoare de recomandare către domn și mitropolit și erau, astfel, recunoscuți și înscăunați. Vezi D. Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαις Δακλίαις* t. III, Viena, 1819, p. 319.

Un amestec al mitropolitului Ungrovlahiei în gestiunea mînăstirilor închinare se va remarca abia la sfîrșitul secolului XVIII și anume la cererea Domnitorului fanariot, care — ca un Const. Hangeri, de pildă, tind să îngrădească considerabil amestecul așezămintului tutelar din afara hotarelor țării, în administrarea averilor mînăstirești din Țara Romînească. Vezi Anafora obștească din 1 septembrie 1798 (avînd în fruntea semnăturilor pe aceea a lui Dositei al Ungrovlahiei) și întărirea domnească din 2 sept. al aceluiași an, la C. Bolliac, *Mînăstirile din Romînia*, București, 1862, p. 325. *Ibidem*, pp. 526-533, hrsovul pentru mînăstiri, din aceeași lună a lui Hangerli; cf. și comentariul lui V. A. Urechiă din *Istoria Romînilor*, t. VII, București 1894, pp. 166-167. Acțiunii de limitare a drepturilor așezămintului tutelar extern îi precedase, de altfel, în lăuntru țării, o interpretare restrictivă a stipulațiilor dreptului ctitoricesc, care oprește anume închinări în afara țării. Vezi, astfel, semnificativa anafora, semnată de același Dositei Filittis, la 8 februarie 1798, în care se pun concluzii — întărite de domnul Alexandru Moruzi — împotriva închinării Mînăstirii Vieroș la Sf. Munte. Actul e publicat de V. A. Urechiă, *Istoria Romînilor*, t. VI, București, 1893, pp. 33-35. Sîntem, de fapt, într-o epocă în care reflexele iozefismului austriac se fac resimțite și la fanarioții din Țara Romînească, în direcția unui spor al controlului puterii laice asupra instituțiilor monastice, proces la care se asociază și mitropolitul țării, bucuros, desigur să-și vadă afirmată autoritatea asupra unor așezăminte care scăpaseră privegheții sale. Vezi, de pildă, dintre *Pieseile justificative*, publicate de C. Bolliac, *op. cit.*, pp. 459 și următoarele, hrsovul de „dezînchinare“, din 1630 (pp. 465-473) și anafora obștească din 1 septembrie 1798 (pp. 520-524).

privind istoria Bisericii românești, trebuie să amintim că cei ce veneau să ne viziteze solicitau, îndeobște, sprijinul Domnului și dărnicia mării boierimi, iar mai târziu, o parte dintr-înșii, măcar, veneau să cerceteze bunurile închinat Scaunelor ierarhice pe care le dețineau. Contactele pe care firește că le stabileau cu mitropoliții țării nu erau esențiale în misiunile cu care erau învestiți și rare ori slujeau la o strângere a legăturilor de ordin strict eclesastic între Bisericile respective.

Domeniul relațiilor dintre Mitropolia Ungrovlahiei și Bisericile ortodoxe din răsărit se restrânge, în acest chip, la câteva teme. În primul rând e aceea a variației legăturilor canonice de dependență cu Constantinopolul, legături care — neîncetînd, după părerea celor mai mulți, niciodată, după opinia cîtorva, numai în anumite răstimpuri determinate — au cunoscut, totuși, perioade de relaxare sau de întărire relativă. Adăugăm interferențele înalților ierarhi răsăriteni în atribuții care reveniseră mitropolitului țării, cum sînt cele de natură judiciară. În sfîrșit, un loc trebuie făcut contactelor care, pornind de la împreuna liturghisire și de la participarea laolaltă la soboare locale, merg pînă la lupta comună de apărare a dreptei credințe împotriva primejdiilor eterodoxe sau la consultații canonice, care vădesc și laudabile preocupări de ordin doctrinar.

Asupra unora din asemenea contacte, știrile, dese ori sărace, ale izvoarelor contemporane nu ne dau amănunte îndestulătoare. Am ținut, totuși, să evocăm, pe urmele unor mai vechi cercetări, vizitele patriarhilor și ale altor ierarhi răsăriteni în Țara Românească, mai ales pentru veacurile mai îndepărtate, cînd întîlnirile erau relativ rare și cînd conjecturile noastre sînt chemate să îplinească, într-o oarecare măsură, lipsurile izvoarelor istorice.

Desigur că, limitată chiar la aceste aspecte, o istorie a relațiilor Mitropoliei Ungrovlahiei cu celelalte Biserici ortodoxe neromânești cere încă o explorare a izvoarelor inedite, din țară și de peste hotare, care rămîne o sarcină a viitorului. Totuși, materialele de care dispunem ne îngăduie schițarea unei sinteze care să prezinte, în linii generale, evoluția aspectelor mai de seamă din relațiile externe ale zisei mitropolii. Vom porni din ultimul pătrar al veacului al paisprezecelea, cînd Mitropolia se afla constituită sub trecătorul ei dublu aspect — Mitropolia Ungrovlahiei și aceea a «unei părți din Ungrovlahia», sau a Severinului —, și ne vom opri la sfîrșitul secolului XVIII, cînd complexitatea crescîndă a legăturilor eclesiastice externe, cere — pentru perioada care urmează — o mai amănunțită tratare aparte.

I

Așezat din octombrie 1370, ca mitropolit al «unei părți din Ungrovlahia, adică a unei jumătăți», dicheofilaxul Daniil Critopol, cu numele schimbat în Antim, va păstori, în Țara Românească pînă în 1394 sau și mai târziu, contemporan cu trei alți mitropoliți, cu care și-a împărțit conducerea turmei duhovnicești: bătrînul Iachint, pînă în 1372, Hariton, egumenul Mînăstirii atonite Cutlumuș, din 1372 pînă către 1381, iar de aici înainte, pînă la stingerea sa din viață, coleg cu Atanasie al Severinului, a cărui păstorie se va prelungi și în veacul următor.

Mitropolitul Antim, numit cu numele său, sau arătat doar ca mitropolit al Ungrovlahiei, singur sau însoțit uneori de Hariton, ia parte destul de des la ședințele sinodale, în Constantinopol.⁵ Purtînd, întîi, titlul onorific de «locțiitor al Melitinei», trecînd în 1381 la rangul de «locțiitor al Nicomidiei», pe cînd, în 1372, Hariton era arătat ca «locțiitor al Amasiei»⁶ —, fost înalt demnitar al Patriarhiei, pe cînd era preot de mir, Antim Critopol va fi fost un membru prețuit și influent al sinodului, odată ce pentru dînsul, în februarie 1389, acest sinod, în vremea patriarhiei lui Antonie, face o excepție memorabilă de la practicile disciplinare ale Bisericii: Antim, grav bolnav, pe la sfîrșitul anului precedent, 1388, își ia shima cea mare, schimbîndu-și numele în Timotei, în timpul uneia din desele sale popasuri în capitala Bizanțului. Într-o consultare canonică a contemporanului său, Isidor Glabas, se arată că la 12 februarie 1389, lui Antim al Ungrovlahiei «care îmbrăcase marea shimă din pricina bolii, sănătos fiind la minte, i s-a îngăduit

5. Vezi Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 10-13 (rezumate după Miklosich și Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, II, Viena, 1860, pp. 1 și urm.).

6. Vezi pentru stabilirea și interpretarea titlurilor onorifice ale mitropoliților Ungrovlahiei în această epocă, *Istoria Bisericii Romîne*, vol. I, București, 1957, pp. 160-161.

să-și aibă arhieria ca mai înainte», dându-se și considerentele după care s-a călăuzit sinodul.⁷

Antim este și singurul ierarh din Țara Românească ale cărui legături cu Patriarhia Tîrnovei sînt cunoscute. Se știe că, în 1375, scaunul patriarhicesc este ocupat de cea mai de seamă figură de cărturar pe care o dăduse Biserica bulgară în acest veac: marele patriarh Eftimie, merit să fie și ultimul arhipăstor al Tîrnovei, care cădea, în 1393, o dată cu Bulgaria răsăriteană, sub stăpînirea otomană. Antim păstra, se pare, vechi legături cu Eftimie, poate din vremea șederii acestuia din urmă la Constantinopol, în 1363, la Mînăstirile Sf. Mamas și Studios.⁸ Într-o perioadă greu de precizat, pe care cercetătorii mai noi o așează între 1381 și 1393,⁹ Antim se adresase pentru o consultare canonică veneratului patriarh al Tîrnovei: era vorba de căsătorii repetate, solicitate de locuitorii din Bulgaria, care trecuseră Dunărea în Țara Românească și pentru care se fixase și un ceremonial aparte. Scrisoarea lui Antim, înmînată patriarhului printr-un preot, Ghenesie, nu ni s-a păstrat. Avem în schimb cuprinzătorul răspuns al lui Eftimie, plin de o cucernică severitate pentru călcătorii de canoane. Se știe că patriarhul, în aceași vreme, a purtat o corespondență de cuprins dogmatic cu Sfîntul Nicodim, egumenul de la Vodița și Tismana.¹⁰ Fără să fie în dependență canonică — cum s-a afirmat uneori¹¹ — de patriarhia Tîrnovei, Biserica din Țara Românească, prin cei mai străluciți reprezentanți ai săi, întreținea legături spirituale de cel mai ridicat nivel, cu marele arhipăstor al unei Bulgariei încă libere.

Pe ambițiosul mitropolit al Severinului, Atanasie, îl găsim în actele sinodale începînd din iulie 1389¹² și pînă dincolo de hotarele veacului care se încheia.

II

Cu veacul al cincisprezecelea intrăm în răstimpul pentru care avem cele mai sărace știri cu privire la ierarhia și la viața însăși a Bisericii muntene. Izvoarele de căpetenie pentru cunoașterea legăturilor cu Constantinopolul, — condicele Patriarhiei ecumenice — se întreprup odată cu anul 1402 și, de fapt, anul cu care începe veacul, 1401 e cel din urmă în care se mai vorbește de Biserica din Țara Românească. Izvoarele interne — și acestea numai de natură diplomatică sînt cu totul neîndestulătoare; sprijinindu-ne pe ele, nu izbutim nici măcar să restabilim, în chip mulțumitor, șirul arhipăstorilor care s-au perindat, în acest veac, la Argeș și — mai puțin de două decade — în Scaunul vremelnic al Severinului. Se înțelege că, încă mai puțin sîntem informați asupra legăturilor pe care acești ierarhi le vor fi avut cu Bisericile ortodoxe răsăritene. Sîntem, astfel, reduși aproape numai la conjecturi, cînd încercăm să risipim întunericul care învăluie, în acea vreme, viața Bisericii românești, și ne vom folosi și de cele mai slabe lumini, pentru a nu lăsa să se rupă firul care ne conduce, de la începuturile destul de limpezi ale acestei Biserici, pînă în secolul al șaisprezecelea, cînd izvoarele ne îngăduie iarăși să cunoaștem mai bine viața sa lăuntrică și legăturile sale cu ierarhia străină de dincolo de hotarele Țării Românești.

Actele Patriarhiei, în acest an 1401, cînd mai sînt în ființă, continuă să ne informeze asupra prezenței neobositului mitropolit al Severinului, Atanasie, în sinodul constantinopolitan. La alegerea mitropolitului Gangrelor, la judecata canonică a unui preot — Gabras —, în care Atanasie joacă un rol deosebit, semnînd o hotărîre sinodală pentru Mînăstirea Akapnioților, mitropolitul «unei părți din Ungrovlahia despre Severin» (τοῦ

7. Vezi V. Laurent, *loc. cit.*, pp. 172-176, care izbutește să fundeze identificarea lui Antim cu Timotei, fapt întrevăzut mai întîi de N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii romîne. Secolul al V-lea*, București, 1910, pp. 11 (n. 1)-13.

8. Vezi Émile Turdeanu, *La littérature bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947, p. 120. La pp. 119-120, rezumatul răspunsului lui Eftimie către Antim, al cărui text original, în cea mai nouă ediție, a fost publicat de Emil Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375-1393)*, Wien, 1901, pp. 240-251.

9. Émile Turdeanu, *op. cit.*, p. 121.

10. Vezi *ibidem*, pp. 122-127, și Alexandru Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909, pp. 15-30.

11. Vezi locurile la É. Turdeanu, *op. cit.*, p. 120, n. 1.

12. Vezi Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 13, nr. XXIX; p. 24, nr. XLVIII-XLIX; p. 28, nr. LIV-LVII; p. 29, nr. LIX-LXII; p. 30, nr. LXIV-LXV; p. 31, nr. LXVII-LXVIII.

μέρους Οὐγκροβλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῖνον) este mereu prezent.¹³ Din aceeași vreme — 1401 — ni s-a păstrat și un pitac al patriarhului Matei către celălalt ierarh din Țara Românească, Mitropolitul Ungrovlahiei, pentru un preot, Isidor, venit la Constantinopol din Moldova, încă supusă afuriseniei patriarhicești. Pitacul este însemnat și prin faptul că, pentru prima oară, mitropolitului Ungrovlahiei i se dă și titlul de exarh «a toată Țara Ungurească și al plaiurilor» (Πάσης Οὐγγρίας καὶ πλαγῆνων)¹⁴ În lipsa unei ierarhii proprii, ortodocșii din Ungaria își aveau cîrmuitor duhovnicesc pe mitropolitul de la Argeș, căruia îi sporesc, astfel, autoritatea și prestigiul. Același mitropolit, se pare, era de față, în sinod, cu prilejul ridicării unui Macarie pe scaunul Chersonului.¹⁵ S-a afirmat că mitropolitul Ungrovlahiei trebuie să fi fost Antim;¹⁶ cercetători mai noi nu mai sînt atît de siguri că va fi fost bătrînul chiriarh, care îmbrăcase vremelnice șima cea mare și fusese invitat, la începutul lui 1389 să se întoarcă în Scaun. Pentru cea din urmă oară numele său e cert pomenit în 1394 și este cu puțință ca, înaintat în vîrstă și bolnav cum fusese, să fi trecut la cele veșnice înainte de 1401. Totuși, cum vom vedea, părerea că locul i-ar fi fost ocupat, încă la această dată de acel Eftimie, care, pe actele din 1412 își pune ambițiosul titlu de «arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia», e mai greu de susținut.¹⁷ Într-adevăr, alte izvoare decît condicele patriarhicești ne vor mai da, de aici înainte, cîteva palide știri despre ierarhii de pe cuprinsul Țării Românești și legăturile lor cu Marea Biserică din Constantinopol. Despuierea cuprinzătorului dosar alcătuit de aversiunea stăruitoare a mitropolitului Macarie al Ancyrei împotriva patriarhului Matei, a îngăduit aceluiași temeinic cunoscător al începuturilor Bisericii românești să susțină¹⁸ strămutarea, între 1403 și 1409 a mitropolitului de Melitene în Scaunul Ungrovlahiei, în care calitate ierarhul nenumit lua parte la lucrările unei comisii sinodale, menită să încerce o potolire a dușmăniilor acerbe hrănite de unii chiriarhi împotriva patriarhului Matei. Dacă interpretarea dată rezistă criticii — și ni se pare cu totul firesc ca mitropolitul de Melitene, care în 1395 avusese o misiune nu numai în Moldova, dar și în Țara Românească, să fi rîvnit la Scaunul ierarhic al acesteia din urmă și să-l fi obținut, datorită sprijinului pe care-l dăduse patriarhului —, e mai greu de susținut că Eftimie, atestat mitropolit al Ungrovlahiei în 1412, putuse fi, încă din 1401, succesori al lui Antim. Chiar dacă-l identificăm cu Eftimie pe nenumitul mitropolit al Melitenei,¹⁹ și încă acesta n-a putut fi strămutat la Argeș decît după 1403, ceea ce înseamnă fie că Antim a păstorit pînă la această dată, fie — ceea ce pare mai puțin probabil — că între Antim, decedat la o dată anterioară, și mitropolitul de Melitene amintit, mai trebuie intercalată persoana, cu totul necunoscută, a unui alt mitropolit, care în nici un caz nu putea fi Eftimie. Același prețios dosar al lui Macarie al Ancyrei a prilejuit, însă, destoinicului său cercetător și descoperirea unor date cu privire la Atanasie al Severinului. În înveninata dispută cu patriarhul Matei, Atanasie, de față la Constantinopol, la lucrările sinodului, în 1402, joacă unul din cele mai răsunătoare și mai triste roluri. Pînă la sfîrșit, Atanasie se va alătura fățiș partidei celor doi vrăjmași ai patriarhului și va refuza să se supună presiunilor exercitate atît de împărat, cît și de patriarh. Încă dinainte de 1405 numele său nu mai este pomenit și toate bănuielile sînt deopotrivă de îndrepățite: fie că s-a stins din viață, fie că a fost caterisit, fie că, în sfîrșit, retras în eparhia sa, s-a mai putut bucura cîteva ani de protecția Domnului țării, Mircea cel Bătrîn.²⁰

Cu aceste date, desigur modeste, se încheie tot ceea ce izvoarele bizantine ne mai vorbesc de Mitropolia Ungrovlahiei și de legăturile ei cu Marea Biserică, înaintea căderii Constantinopolului sub turci. Pînă la acest eveniment, cu urmări covîrșitoare pentru întreaga creștinătate din sudul și răsăritul Europei, nu mai avem nici un soi de

13. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 30, nr. LXIV-LXV, p. 31, nr. LVII-LXVIII.

14. *Ibidem*, pp. 30-31, nr. LXVI. Pentru interpretarea titlului, cf. și *Istoria Bisericii române*, vol. I, București 1957, pp. 159-160.

15. Hurmuzaki-Iorga, *loc. cit.*, p. 36, nr. LXXI.

16. *Ibidem*, p. 30, nr. LXI (rezumatul în limba română, datorit lui N. Iorga, și care precede actul publicat).

17. Cum înclină să creadă V. Laurent, *loc. cit.*, pp. 169-170.

18. *Ibidem*, p. 169.

19. E drept că V. Laurent, *loc. cit.*, p. 180, se întreabă dacă nu cumva numele mitropolitului de Melitene va fi fost Atanasie, nume care urmează lui Antim în pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei și, în acest caz, mitropolitul nenumit ar fi altul decît Eftimie, atestat în mod cert în 1412.

20. V. Laurent, *loc. cit.*, pp. 178-179.

știri cu privire la Scaunul ierarhic al Ungrovlahiei, rămas, desigur, singurul în ființă după cucerirea de către unguri a Severinului, în 1419.

Prin analogie cu puținele știri pe care le avem privind, în acest răstimp, Moldova, și mai cu seamă din cunoașterea practicilor în vigoare pentru ocuparea, îndeobște, a scaunelor ierarhice care atîrnă de scaunul ecumenic, sîntem îndrituiți să socotim că și în ce privește Mitropolia Ungrovlahiei, basileii bizantini au înțeles să-și impună, pentru considerente de ordin politic, îndeosebi, punctul lor de vedere, strămîtînd din inițiativa lor, în Țara Romînească, pe ierarhii socotiți mai potriviți pentru atingerea țelurilor urmărite de Bizanț, în pragul prăbușirii sale.²¹

Acesta fiind chipul în care se alegeau cîrmuitorii bisericești în țările noastre, nu se poate bănui o ostilitate a ierarhului din Țara Romînească, altminteri necunoscut, contemporan cu sinodul de la Ferrara-Florența, față de politica de unire religioasă cu Roma, îmbrățișată ca o ultimă rază de nădejde de Ioan VIII Paleologul. Absența de la conciliu a unei delegații a Mitropoliei Ungrovlahiei — Moldova era reprezentată prin mitropolitul Damian, boierul Neagoe și protopopul Constantin — poate fi înțeleasă fie printr-o eventuală vacanță a Scaunului de la Argeș, fie prin faptul că — așa cum presupune Iorga — plecarea însăși a delegaților moldoveni se explică, mai degrabă, prin prezența lor întîmplătoare —, veniți pentru alte treburi — la Constantinopol, unde «se luară după stăruințele Patriarhului și împăratului, care voiau să aibă un cler cît mai strălucit, și se suiră și ei pe corăbiile care duceau pe greci și pe armeni spre țărmurile Italiei. Altfel — adaugă același învățat — n-am înțelege de ce Biserica munteană nu și-a avut și ea reprezentanții la marele Sinod ecumenic (sic)». ²²

O opoziție față de hotărîrile conciliului — cîtă va fi fost — nu s-a manifestat, spre deosebire de ce s-a întîmplat în Rusia, decît mai tîrziu, și, dacă știm în ce împrejurări a fost silit să-și părăsească scaunul său mitropolitul moldovean Ioachim, știri cu privire la eventuale mișcări anti-unioniste, în Țara Romînească, lipsesc. E probabil, și de data aceasta, că devotamentul față de politica oficială a Bizanțului să fi fost împărtășit, în Muntenia, nu numai de ierarhi greci, trimiși din Constantinopol, dar și de domnii țării, care, ca Vlad Dracul și Dan III, se încadrau politicii de cruciadă anti-otomană, condusă de Iancu de Hunedoara, și se găseau, față de turci, de aceeași parte cu bizantinii. După căderea Constantinopolului, însă, o anume reacție împotriva Patriarhiei ecumenice, compromisă în ochii ortodocșilor prin zelul ei unionist, s-a putut, eventual, manifesta și în Țara Romînească. O întrerupere a legăturilor canonice cu Constantinopolul trebuie luată în considerare; ea poate fi, parțial, explicată și prin alți factori: instabilitatea și vacanțele Scaunului ecumenic într-o perioadă de evidentă decădere a Marii Biserici, dificultatea îndeobște cunoscută a comunicațiilor, pe uscat sau pe apă, cu Constantinopolul, mai ales în vremea războaielor romîno-turce sub Vlad Țepeș etc. Toți acești factori au putut duce la înfiriparea unor legături trecătoare cu alte scaune ierarhice sud-dunărene și îndeosebi cu arhiepiscopia de Ohrida. O întoarcere către Ohrida a privirilor dreptcredincioșilor din țările europene, supuse stăpînirii otomane, nu poate fi contestată. Gavriil, Protul Sfeta-gorei, care-și alcătuiește cunoscuta sa «Viață a Sf. Nifon, Patriarhul Constantinopolului», între 1517 și 1521, are, în această privință, în scrierea sa, un pasaj semnificativ. Vorbînd de primele decade următoare căderii Constantinopolului sub turci, Gavriil precizează: «Că într-acea vreme toate laturile și cetățile și satele era fugite de la bisericile Țarigradului pentru al optulea săbor, care vrură să-l facă la Florința Latiniilor cei deșerți de minte. Deci toate bisericile pravoslavnicilor să tocmea de la marea biserică a Justinianii cei mari, care este în țara Ohridului». ²³

Între aceste «biserici ale pravoslavnicilor» s-a numărat, pentru o perioadă de timp, și Biserica Ungrovlahiei? Se știe că este mai puțin de o jumătate de veac de cînd lumea științifică de la noi a părăsit, în chip hotărît, credința prezentă în întreaga istoriografie romînă și străină mai veche, a unor legături eclesiastice ale Țării Romînești, și mai ales ale Moldovei, cu Scaunul ierarhic din Ohrida.

21. V. Laurent, *loc. cit.*, p. 172.

22. Vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, I, ed. II, București 1929, p. 85.

23. Cităm după cea mai bună ediție a versiunii romînești a *Vieții Sf. Nifon*, și anume: *Viața Sf. Nifon Patriarhul Constantinopolului*, editată de Ț Tit Sîmedrea și publicată în *Biserica Ortodoxă Romînă*, LV (1937), pp. 257-299. Pasajul reprodus de noi se află la pp. 270,36—271,12.

Nu e locul, în această prezentare, să evocăm momentele unui proces, în care am căutat să aducem și noi modesta noastră contribuție. Ajunge să arătăm că analiza corespondenței lui Ștefan cel Mare cu arhiepiscopul de Ohrida, făcută de Ion Bogdan în 1915,²⁴ și studiul lui Mihail Lascaris asupra legăturilor Bisericii moldovenești cu patriarhatul de Pec și arhiepiscopia de Ohrida în sec. XV, publicat în 1927,²⁵ au risipit, după cum se părea, orice îndoieli cu privire la caracterul fictiv al amintitelor legături. Totuși, două decenii după studiul lui Lascaris, am încercat să arătăm²⁶ că problema acestor legături este mai complexă decât s-a crezut, că concluziile trase de Ion Bogdan asupra non-autenticității corespondenței amintite sînt mai puțin convingătoare decât se bănuia și că — într-un cuvînt —, măcar în ceea ce privește Moldova, existența unor legături canonice cu arhiepiscopia de Ohrida, în sec. XV și poate și XVI, nu poate fi tăgăduită, deși nu trebuie să i se exagereze importanța.

Mult mai puțin informați sîntem în ceea ce privește eventualele legături ale Ohridei cu Țara Romînească. Indicarea de către arhiepiscopul Dorotei al Ohridei, în 1466, a unui mitropolit muntean, Macarie, care, împreună cu doi ierarhi moldoveni ar putea hirotoni un «mitropolit» din Moldova, nu implică, în mod necesar, o anumite autoritate a Scaunului ohridean asupra celui de la Argeș. Sînt totuși elemente în titlurile, bunăoară, pe care și le dă, sau care i se dau arhiepiscopului de Ohrida,²⁷ care par să implice legături ierarhice între Ohrida și Mitropolia Ungrovlahiei, care au putut dura și în secolul XVI și sînt amintite în titulatura arhiepiscopilor de Ohrida pînă în a treia decadă a a sec. XVII. Ne mulțumim să amintim un singur loc și anume cel în care titlurile respective nu și le acordă însuși chiriarhul ohridean, ci îi sînt recunoscute de înalți ierarhi ai Răsăritului. Este vorba de scrisoarea semnată de Teolipt al Constantinopolei, Silvestru al Alexandriei și Ioachim al Antiohiei, din martie 1585, către Gavriil al Ohridei, recomandat apusenilor pentru a primi milostenii, și în care acesta e numit «arhiepiscop și patriarh al Primei Justiniane — Ohrida și a toată Bulgaria, Serbia, Macedonia, Albania, Moldovlahia, *Ungrovlahia* și celelalte».²⁸ Scrisoarea își are importanța ei, care nu știm să fi fost relevată după cuviință. Dacă arhiepiscopul de Ohrida își împodobește singur titulatura cu nume de țări cu care nu avea nici o legătură, lucrul se poate explica prin tradiții de cancelarie, ambiții personale și altele. Cînd, însă, patriarhul însuși al Constantinopolului recunoaște aceste titluri asupra unor țări, pe care în curînd va căuta să și le apropie din nou de Scaunul ecumenic, aceasta este — credem — o dovadă serioasă că legăturile Ohridei cu Țările Romînești, chiar devenite nominale cu vremea, își avuseseră cîndva realitatea lor.

Această a doua jumătate a secolului al șaisprezecelea cunoaște, de altfel, o răsturnare interesantă a raporturilor pe care le observasem cu un veac înainte. Acum, Patriarhia ecumenică începe să reprezinte strictetea ortodoxă, iar ohridenii, cu dioceze în Italia, cu legături cu monarhii catolici, ca Ștefan Báthory, cu drumuri la Roma, încep să fie bănuși de latinofronie.²⁹ Rigoarea anticatolică, reprezentată în ultimii ani ai secolului XVI și în primele decade ale celui următor de «Alexandrinii» din Constantinopol, un Meletie Pigas și un Chiril Lucaris, va fi contribuit și ea — în contrast cu «relaxarea ohridană» —, la anularea ultimelor legături nominale ale Țărilor Romînești cu Ohrida, care, de altfel, nici nu mai sînt — începînd cu primele patriarhate, ale lui Chiril Lucaris (1620-1630) — amintite în titulatura arhiepiscopilor ohrideni.

24. Ion Bogdan, *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, în *Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei*, I (1915), pp. 106-122 : Corespondența lui Ștefan cel Mare cu arhiepiscopul din Ohrida, an. 1456/57.

25. Michel Lascaris, *Joachim, Mètropolit de Moldavie et les relations de l'Église moldave avec le Patriarcat de Pec et l'Archevêché d'Achris au XV-e siècle*, în *Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*, t. XIII (1927), pp. 129-159.

26. Intr-o comunicare, rămasă nepublicată, ținută în 1947 la Institutul de studii și cercetări balcanice din București. O apreciere a argumentelor pe care le aducem în sprijinul tezei noastre se va putea face, desigur, numai cînd aceasta va vedea — cum nădăjduim — lumina tiparului.

27. Vezi, deocamdată, Iv. Snegarov, *История на охридската Архиепископия Патриаршия отъ падането и подь Турцитѣ до нейното унищожение (1394-1767, г.)*, Sofia 1932, pp. 378-388.

28. Cf. Iv. Snegarov, *op. cit.*, p. 388, unde se reproduce titulatura după scrisoarea editată de E. Legrand, *Une bulle inédite de Gabriel Patriarche d'Achrida*, în *Revue des études grecques*, IV (1891), p. 183; cf. și A. Péchayre, *L'archevêché d'Ochrida de 1394, à 1767 în ſchos d'Orient*, XXXIX (1936), p. 196. Pentru lupta Constantinopolului împotriva Ohridei în această epocă, *ibidem*, pp. 194-196.

29. Cf. și A. P. Péchaire, *loc. cit.*, p. 197.

III

Veacul al șaisprezecelea³⁰ se deschidea — pentru Țara Românească și Biserica ei — sub semnul unor legături care, dacă nu se încheagă de-a dreptul cu ierarhia pe atunci în ființă în Scaunul ecumenic, privesc totuși una din marile figuri luminoase de patriarhi ai Constantinopolului, scos din rosturile pe care le dobândise de eternele intrigi, care se țeseau în jurul — și înăuntrul — Marii Biserici.

Sînt cunoscute împrejurările în care Nifon II,³¹ trimis de turci în surghiun la Adrianopol, după scoaterea sa din scaun, în 1498, e adus, prin 1503³² de Radu cel Mare în Țara Românească, cu încuviințarea autorităților otomane și cu menirea de a organiza Biserica țării. Aceasta era «izvrătită și cu obiciaiure rele și nesocotite», iar turma cuvîntătoare era «neplescată și neascultătoare». ³³ Străduințele lui Nifon au dus la întocmirea unui program de «totală organizație a vieții bisericesti bazat pe canoanele bisericesti». ³⁴ Intemeierea a două episcopii — de Rîmnic și de Buzău — și hirotonirea chiriarhilor respectivi a rămas, se pare, singura realizare — desigur memorabilă — din programul lui Nifon. Relativ curînd după sosirea sa în țară, înaltul ierarh e silit să o părăsească, în 1505, nevrînd să încurajeze cu nici un chip tristele moravuri care străbătuseră la Curtea domnească. Activitatea desfășurată de Nifon în Țara Românească nu reprezintă, la drept vorbind, un capitol din legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia ecumenică. Nu atît pentru că însăși această Mitropolie era, se pare, văduvită de ierarhul său în timpul șederii în țară a Sfîntului și că acesta a ținut și locul de mitropolit, pînă la sfințirea lui Maxim,³⁵ ci fiindcă Nifon n-a venit ca persoană oficială, ca exarh patriarhal, cum s-a afirmat pe baza unor informații necontrolate,³⁶ dar nici măcar cu binecuvîntarea Scaunului ecumenic, ci numai cu îngăduința puterii civile. Totuși, sub un anumit raport, Nifon, de două ori patriarh și meritînd, curînd după sfîrșitul său, să treacă în rîndurile sfinților, reprezintă ce era mai ridicat în tradițiile Scaunului ecumenic și trebuia amintit într-un studiu închinat raporturilor Mitropoliei Ungrovlahiei cu acest Scaun.

Curînd după Nifon, patriarhi ecumenici, de data aceasta în exercițiul înaltei lor demnități, vor cerceta Țara Românească. În 1505-1506, Ioachim, căruia i s-au închis porțile Moldovei, unde dorea să pătrundă, a venit în Țara Românească, la Tîrgoviște și acolo — de minie și înjosire (ἐκ τῆς χολῆς καὶ περιφρονήσεως) — s-a săvîrșit din viață.³⁷ Nimic nu ni se spune de legături cu ierarhii locului, cu un Maxim mitropolitul, care păstora pe vremea vizitei în Muntenia a lui Ioachim. Un caracter mai solemn pare să fi avut călătoria — în Țara Românească și Moldova — a patriarhului Pahomie, în 1513. De data aceasta înaltul ierarh n-a venit singur, ci însoțit de cîțiva clerici, călugări și de mir (κληρικούς, ἱερομένους καὶ κοσμικούς) și, ajungînd în țările noastre, l-au primit Domnitorul țării și boierii și tot norodul, cu mare evlavie, și i-au făcut multe daruri.³⁸ Deși rostul călătoriei rămîne, cum fusese și pentru Ioachim, strîngerea de milostenii, primirea de

30. Pentru veacul XV să se consulte lucrarea — făcută sub conducerea noastră — a Ierom. Nestor Vornicescu, *Legăturile Patriarhiei din Constantinopol cu Biserica Românească în veacul al XVI-lea*, publicată în rev. *Mitropolia Olteniei*, X (1958), pp. 191-202.

31. Pentru Nifon II, lucrarea de căpetenie rămîne comunicarea Diac. dr. Nicolae M. Popescu, *Nifon II Patriarhul Constantinopolului*, în *Anal. Acad. Rom.*, Sect. Ist., seria II, t. XXXVI (1913-1914), pp. 731-798. Bibliografia trebuie completată cu studiul despre *Viața Sf. Nifon*, datorat lui D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, I, București 1939, pp. 21-34.

32. „In primăvara anului 1503, cel mai tîrziu“, cf. *Istoria Bisericii Romîne*, vol. I, pagina 305.

33. *Viața Sfîntului Nifon*, ed. cit., p. 275, 38-39.

34. Diac. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 783.

35. După ultimele cercetări, „Maxim a ajuns mitropolit al Ungrovlahiei prin anii 1504-1505“; vezi *Istoria Bisericii Romîne*, vol. I, p. 308.

36. Vezi, astfel, K. Delikanis, *Πατριαρχικῶν ἐγγράφων*, t. III, Constantinopol, 1905, p. 335, nota. Delikanis trimite la D. Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαι Δακλίας* t. II, Viena 1818, unde, însă, la pp. 60-74, cînd se vorbește pe larg de Radu cel Mare și Nifon, nu găsim nici o indicație despre rolul acestuia din urmă ca exarh patriarhal. Delikanis cunoștea, poate, o tradiție mai tîrzie, formată în preajma Patriarhiei ecumenice, și avîndu-și rostul de a incorpora inițiativelor Constantinopolului realizările pe care Nifon le-a înfăptuit în afara oricărei misiuni oficiale.

37. Diac. Nicolae M. Popescu, *Patriarhii Tarigradului în Țările Romîne în veacul XVI*, București, 1914, pp. 10-13.

38. *Ibidem*, pp. 18-21.

care s-a bucurat patriarhul ne face să presupunem că s-a întâlnit și cu chiriarhii locului, poate și cu mitropolitul Ungrovlahiei. O asemenea întâlnire devine certă, dacă primim interpretarea dată de Pr. Niculae M. Popescu³⁹ fragmentului din vechile anale ale Țării Românești, care vorbește de Neagoe chemînd «patriarhi și vlădici,, episcop(i), egumeni, preot, călugări, diiaconi și i-au strînsu toț în cetate den Tîrgovișt(e) de au făcut sfînt miru cu mult rugăciun(i), și slujbe d(u)mnezăești la santa mitrupolie care iaste făcută de dînsul».⁴⁰ Potrivit interpretării amintite soborul menționat s-a strîns în 1513, în jurul patriarhului Pahomie, și dintr-însul nu putea lipsi mitropolitul țării, Macarie, sfîntit, poate, de însuși Pahomie, în această înaltă treaptă ierarhică.

Patru ani mai tîrziu e rîndul noului patriarh al Constantinopolului, Teolipt, să cerceteze Țara Romînească, în împrejurări memorabile, asupra cărora posedăm informații mai bogate ca cele de mai sus. Se știe că Neagoe a ținut să facă, la Sîntămăria Mare a anului 1517, tîrnosirea ctitoriei sale de la Argeș, deși pictura nu împodobește încă biserica mînăstirii. În fruntea invitațiilor stătea patriarhul Teolipt, însoțit de mitropoliții de Seres, Sardes, Midia și Melnic, după care veneau egumenii mănăstirilor atonite, cu protul lor, Gavriil. Mutarea mitropoliei de la Argeș la Tîrgoviște, hotărîtă prin hrisov, la 17 august 1517, e întărită de semnătura lui Teolipt, lîngă care stă aceea a mitropolitului țării, Macarie.⁴¹ În sfîrșit, Gavriil Protul ne amintește că «slujba care se făcuse fericitului Nifon se blagoslovi de Teolipt patriarhul și de tot soborul să se facă și să se așază pretutindenea. Și tocmiră de făcură și slujba sfîntiei Sale cu vecernie, cu utrăne și liturghie».⁴² Cum se știe, sîntem aici în prezența celei mai vechi mărturii privind procedura de canonizare în Biserica ortodoxă post-bizantină, și merită amintit amănuntul că, în soborul pomenit, alături de patriarhul ecumenic și de ierarhi ai sinodului constantinopolitan, se afla, desigur, și mitropolitul Ungrovlahiei.

După Ieremia I, care — poate — a ajuns în Țara Romînească, spre care pornise în 1545 după ajutoare,⁴³ Ioasaf II zăbovește în 1564, în Muntenia, țara Chiajnei, cu care se încuscrise.⁴⁴ Teolipt II și Pahomie II sînt pomeniți și ei că au cercetat, prin 1586 și 1587, Țara Romînească.⁴⁵ Dacă legăturile acestora din urmă cu Mitropolia Ungrovlahiei nu sînt cunoscute, în schimb ultimul patriarh călător pe care ni-l dă veacul al șaisprezecelea, Ieremia II, în drumul său spre Rusia, unde avea să sfîntească pe primul patriarh moscovit, s-a oprit la București. Voievodul Țării Romînești, Mihnea, fiul lui Alexandru II, era bolnav «și i-a făcut — spune un izvor contemporan — patriarhului o primire minunată Doamna, mama lui, pentru că era din Galata și fusese surghiunită la Rodos, cu chir Ieremia. Și era cumătru cu Mihnea Voievod, pentru că i-a botezat fiul».⁴⁶ Călătoria s-a petrecut prin 1588.⁴⁷ De la București, Ieremia II a trecut în Moldova și s-a oprit timp mai îndelungat la Iași, unde cîrmuia Petru Șchiopul, unchiul voievodului muntean, Mihnea, pentru care același izvor are numai cuvinte de laudă. La întoarcerea din Rusia, în 1591,⁴⁸ patriarhul a poposit, de data aceasta pentru cîteva luni, în Țara Romînească, de unde Mihnea, mazilit în februarie al aceluiași an, fusese silit să plece. În răstimpul petrecut în țară, Ieremia a avut prilejul să vadă schimbîndu-se cîteva domni, dintre care primii doi, pînă la Ștefan Surdul, au fost mai mult cu numele cîrmuitorii Țării Romînești. Vremurile nestatornice nu l-au împiedecat însă pe patriarh să desfă-

39. *Ibidem*, pp. 22-23.

40. Pasajul, reprodus de Diac. Niculae M. Popescu, *loc. cit.*, p. 22, se află într-o redacție a vechilor *Anale ale Țării Romînești*, publicată, după un manuscris din Oradea, de N. Iorga, *Cronicile Muntene*, în *Anal. Acad. Rom.*, Sect. Ist., seria II, t. XXI (1898-1899), pagina 310.

41. Diac. Niculae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 26-28.

42. *Viata Sf. Nifon*, ed. cit., p. 297, 5-8.

43. Diac. Niculae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 35-36. Un nou examen al textelor grecești produse de autor: Malaxos, Meletie al Atenei și Hronograful lui Dorotei al Monembaziei, nu ne lasă să afirmăm ritos că Ieremia I, pornit, desigur, după ajutoare spre Țara Romînească, a și pus piciorul pe pămîntul ei.

44. *Ibidem*, pp. 38-39. La bibliografia folosită de autor se va adăuga, pentru consecințele legăturilor lui Ioasaf cu familia Chiajnei: D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, t. I, București, 1939, pp. 37-43 (capitolul despre Gheorghe Etolianul), și bibliografia indicată de autor.

45. Diac. Niculae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 41-44.

46. Vezi Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 83, nr. CXLVIII, un fragment din vestitul hronograf — Βιβλίον Ιστορικόν — al lui Dorotei al Monembaziei.

47. Cf. D. Russo, *op. cit.*, I, p. 73, și bibliografia dată în nota 2.

48. Cf. și Diacon Niculae M. Popescu, *op. cit.*, p. 46.

șoare, mai mult ca oricare dintre predecesorii săi, o bogată activitate, care face dintr-însul un premergător, în raporturile noi pe care Patriarhia ecumenică le va întreține, o lungă perioadă de timp, cu Țara Românească și cu Mitropolia Ungrovlahiei. Înainte de a cerceta mai cu de-amănuntul această activitate, câtă să ne oprim asupra unui punct de o însemnătate vădită. Este, anume, locul, să ne întrebăm dacă toți acești patriarhi itineranți, pînă la Ieremia, s-au mulțumit numai să strîngă mile din Țara Românească, unde s-au oprit, și eventual au luat parte la ceremonii legate de cult, liturghisind împreună cu ierarhi romîni, sau au contribuit și la întărirea legăturilor canonice ale Scaunului ecumenic cu Mitropolia Ungrovlahiei și s-au afirmat prin acte menite să sporească prestigiul și influența ierarhiei grecești în Țara Românească.

Faptele ne vor arăta că, o dată cu ultimul pătrar al veacului al șaisprezecelea, legăturile Bisericii romînești cu Patriarhia ecumenică sporesc în intensitate și capătă o semnificație nouă. Ultimele decade ale veacului amintit și primele din acela ce-i urmează, înseamnă — cu o pauză reprezentată de domnia munteană a lui Radu Șerban (1602-1611) —, o creștere neobișnuită a influenței grecești în viața publică romînească, sub toate aspectele ei. Explicația acestui proces, asupra căruia nu putem stărui aici, a fost căutată în noile condiții economice și sociale în care s-a aflat Țara Românească — ca și Moldova, de altfel — după instaurarea cruntei exploatare economice otomane, care a adus cu sine și o imigrare grecească în țările romînești. Cînd familii domnești cum este aceea a lui Alexandru II, voievodul muntean, și a fratelui său Petru Șchiopul,

Ruinele bisericii Bogdan Serai din Constantinopol (veacul XVI)

domnul Moldovei, sînt aproape cu totul grecizate, e firesc ca descendenți ai lor, cum sînt Mihnea Turcitul sau Radu Mihnea, fiul și nepotul lui Alexandru II, amîndoi voievozi ai Țării Romînești, în perioada amintită, să încurajeze elementele grecești nu numai dinlăuntru țării, dar și pe cele — mai de seamă — din afară, în fruntea cărora stăteau marii ierarhi ai Bisericii răsăritene, patriarhi ai Constantinopolului sau ai Alexandriei. O explicație a sporului și a adîncirii legăturilor acestor patriarhi cu Mitropolia Ungrovlahiei poate fi înțeleasă după cuviință, numai dacă ne referim la evoluția instituțiilor în Țara Românească, în a doua jumătate a veacului XVI și — pentru a anticipa asupra veacului următor — la creșterea autorității otomane, o dată cu doborîrea lui Radu Șerban și înscăunarea slujitorului devotat al Porții, care a fost Radu Mihnea. Cele două mari figuri de chiriarhi, care — sub anumite raporturi — inițiază o fază nouă în legăturile noastre cu Biserica Răsăritului, Ieremia II al Constantinopolului și Chiril Lucaris al Alexandriei, viitor patriarh ecumenic, unul la sfîrșitul secolului XVI, celălalt la începutul veacului XVII, rămîn, pentru noi, indisolubil legate de sprijinul și prietenia pe care le-au arătat-o voievozii amintiți, Mihnea Turcitul și Radu Vodă, fiul său.

Prezentarea evoluției legăturilor strict eclesiastice cu scaunul ecumenic va trebui însă examinată de la începutul veacului XVI înainte. Dintre figurile de patriarhi, evocate mai sus, cel dintîi solicitat să-și dea binecuvîntarea la înscăunarea unui mitropolit, pe care însă domnul țării și nu sinodul constantinopolitan îl alesese, este Pahomie I. Am amintit mai sus de Macarie, care va fi luat parte la sfințirea Marelui Mir, săvîrșită în 1513, la Tîrgoviște. Pentru dînsul, Neagoe a solicitat binecuvîntarea patriarhului, după cum ne informează *Viața Sf. Nifon*, «Și cum rădică David chivotul legii Domnului, așa și Neagoe Vodă rădică biserica cea căzută și puse pre Macarie mitropolit a toată Țara Rumînească, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriarhul de la Țarigrad». ⁴⁹

Mai tîrziu, Ieremia I e rugat să întărească noua orînduială, dată desigur tot de domn, pentru o episcopie sufragană a Mitropoliei Ungrovlahiei. Ni s-a păstrat așa numi-

49. *Viața Sf. Nifon*, ed. cit., pp. 286, 32-36.

tul Așezământ al lui Radu Paisie pentru episcopia Buzăului, sancționat prin porunca voievodului din 17 sept 1543.⁵⁰ Fixarea jurisdicției episcopului de Buzău peste patru județe s-a făcut de domn, dar «cu sfântul și marele părinte al nostru și ecumenicul patriarh chir Ieremia și cu toți arhierii și episcopii și egumenii și cu tot soborul bisericesc și cu toți dregătorii și boierii Domniei Mele mari și mici». La prima vedere s-ar părea că porunca domnească se referă la o adunare de clerici și laici, avînd în frunte pe patriarhul ecumenic, și care ar fi luat hotărîrile specificate în zisul așezământ. Lucrul nu pare probabil, în primul rînd fiindcă o călătorie a lui Ieremia I în Țara Romînească, în 1543, nu este atestată de nici un izvor, și apoi e de crezut că Radu Paisie n-ar fi scăpat prilejul să solicite patriarhului, prezent în țară, să întărească prin propria-i semnătură «cartea» sa. Trebuie să credem că patriarhului i s-a cerut prin trimiși la Scaunul ecumenic, încuviințarea sa; aceia îl vor fi invitat să cerceteze Țara Romînească, lucru pe care l-a și încercat în 1545.⁵¹ Oricum, momentul trebuie reținut: *patru decenii după întemeierea, de către un fost patriarh ecumenic, a episcopiei Buzăului, domnul țării se îndreaptă spre un urmaș al lui Nișon pe scaunul Constantinopolului, pentru a bincuvînta reorganizarea episcopiei amintite.* Nicăiri nu se invocă, e drept, legăturile canonice ale Constantinopolului cu Mitropolia Ungrovlahiei, de care atîrna Scaunul Buzăului, dar apelul la încuviințarea patriarhului nu e lipsit de semnificație. *Trebuie să așteptăm încă, mai bine de patruzeci de ani, pentru a găsi indicații despre un nou apel la Patriarhia ecumenică, în legătură cu ierarhia ecleziastică a Țării Romînești.* Într-adevăr, în porunca din 26 iunie 1586, dată de Mihnea Turcitul mitropolitului Mihail al Ungrovlahiei, pentru stăpînirea unor proprietăți, voievodul amintește de a doua venire a sa pe tronul Țării Romînești (aprilie 1585), cînd s-a gîndit să găsească un mitropolit al țării după dorința inimii sale. «Astfel am aflat domnia mea pe acest părinte Mihail, episcopul de Rîmnic, de l-am trimis domnia mea la marele patriarh din Țarigrad și l-a făcut vlădică pe Sfinția sa». ⁵² Drumul lui Mihail la Constantinopol a avut loc la sfîrșitul anului 1585 sau la începutul celui următor, desigur cît timp păstora acolo patriarhul Teolipt II, ale cărui legături cu Mihnea sînt cunoscute. ⁵³ De data aceasta, prin sfințirea de însuși patriarhul, la Constantinopol, a mitropolitului, se face un pas mai departe către recunoașterea deplină a drepturilor canonice ale Patriarhiei ecumenice asupra Mitropoliei Ungrovlahiei.

Acestea erau, în linii generale, relațiile dintre cele două Biserici, în preajma venirii, pentru a treia și ultima oară, a patriarhului Ieremia II în scaunul Patriarhiei din Constantinopol.

Călătoriile acestuia în Muntenia, după cum am amintit mai sus, deschid o perioadă nouă în istoria legăturilor Bisericii noastre cu Patriarhia ecumenică și asupra lor trebuie să stăruim mai mult.

În primul rînd, trebuie menționat un act de o netăgăduită însemnătate, asupra căruia nu s-a insistat după cuviință, pînă în prezent. ⁵⁴ E vorba de sinodul prezidat de Ieremia II, în Țara Romînească, în toamna anului 1591, la întoarcerea sa din Rusia, și la care iau parte arhierii, desigur atît din suita sa, cît și ierarhi din Mitropolia Ungrovlahiei. La sinod se discută o cerere a egumenului de la Mînăstirea Simopetra: clădirea vechii mînăstiri a Sfîntului Nicolae a Postelnicesei, ⁵⁵ datorită lui Ghiorma Banul și soției sale

50. N. Iorga, *Inceputurile Episcopiei de Buzău*, în *Revista Istorică*, IX (1923), pp. 175-177, a dat copia (recte: traducerea) grecească a „cărții” lui Radu Paisie, însoțită de o traducere romînească. Originalul a fost publicat de A. Sacerdoțeanu, *Așezământul lui Radu Paisie pentru Episcopia Buzăului*, în *rev. cit.*, XXII (1936), pp. 19-22. A. Sacerdoțeanu restabilește, după originalul publicat, data exactă a cărții domnești: 1543, sept. 17, și nu 1544, sept. 17, cum sta scris în copia grecească editată de N. Iorga.

51. Vezi mai sus, p. 912.

52. Porunca domnească e publicată, în traducere romînească, în *Colecția de Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romînească. Vol. V (1581-1590)*, București, 1952, pp. 245-247; nr. 259. Pasajul reprodus se află la p. 247.

53. Diac. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 43-44.

54. Cf. totuși, Preot dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele romînești la mînăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 252.

55. Vezi: Gl. P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos din București după documente din Arhivele Statului, cu planuri și vederi fotografice*, București, 1906, pp. 1-2; la p. 2 se reproduce vechea traducere romînească a unei cărți domnești a lui Petru cel Tânăr al Țării Romînești, din 8 aprilie 1558 (sic). Din act reiese că închinarea la Simopetra este anterioară lui 1558-1559, iar Mihai Viteazul, refăcînd mai tîrziu mînăstirea și înzestrînd-o cu noi proprietăți, nu o închină el cel dintîi mînăstirii atonite, ci reinnoiește un act de închinare mai vechi. Vezi: P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 104.

Caplea și închinată mai de mult Mînăstirii atonite Simopetra, căreia îi slujea ca metoh în București, nu mai corespundea nevoilor timpului. Egumenul Evghenie ceruse îngăduința să se clădească un nou metoh și, datorită munificenței lui Mihai Banul, viitorul voievod, se înalță noua mînăstire, care va purta numele lui Mihai Vodă. Pe aceasta patriarhul o sfințește ca stavropighie patriarhală și, în gramata sa din octombrie 1591, dă și indicații asupra administrării metohului.⁵⁶

Prima oară sîntem în prezența unei adunări sinodale ținute în Țara Romîneasă, prezidată de patriarhul ecumenic, și care statuează într-o speță de natură canonică și disciplinară. Pentru întîia dată, iarăși, se acordă statutul de stavropighie unei mînăstiri din eparhia Ungrovlahiei. Ținînd seama de semnificația acestei scoateri a unui așezămînt eclesiastic de sub jurisdicția ierarhului locului și subordonarea sa către Patriarhia ecumenică, actul săvîrșit de Ieremia II e plin de consecințe. Sîntem într-o perioadă a istoriei noastre bisericești, cînd dreptul ctitoricesc este tot mai încălcat de silnicia noii boierimi, care se pregătește să pună mîna pe conducerea Statului. Așezămintele fundamentale ale ctitorilor sînt nesocotite de marea boierime, care are interes să-și aservească mînăstirile prin egumeni impuși peste voința soborului, iar una din soluțiile la care se recurge, pentru ieșirea din acest impas, este instituirea de stavropighii, care să înfrîneze zelul interesat al puternicilor locului, substituind autoritatea patriarhicească, aceleia, dese ori neînsemnate, a cîrmuitorului eparhiei.

Stavropighiile au cunoscut o dezvoltare însemnată în veacul următor. A doua, în ordine cronologică, pe care o cunoaștem, este datorită lui Chiril Lucaris, patriarhul ecumenic, și privește mînăstirea munteană Prahovița, cu hramul Adormirea Maicii Domnului.⁵⁷ Mai tîrziu, sub Dionisie IV Seroglanul, rudă și protejat al Cantacuzinilor, se recunoaște calitatea de stavropighii mînăstirilor Sf. Apostoli din București și Mărgineni, ctitoria cantacuzinească. E nevoie de însemnat faptul că, pentru amîndouă, se recunoaște că sînt stavropighii mai vechi, ale căror gramate doveditoare pentru această calitate dispăruseră din felurite pricini.⁵⁸ În sfîrșit, la începutul secolului XVIII, Calinic II, creînd stavropighie noua ctitorie brincovenească de la Hurezi, expune limpede pricinile pentru care ctitorii — în cazul de față însuși domnul țării —, solicită pentru fundația lor statutul de stavropighie, ca să asigure, pe viitor, liniște mînăstirii pe care au zidit-o.⁵⁹

Crearea de stavropighii era totuși o procedură excepțională pentru asigurarea libertății mînăstirilor. Mai adesea se recurge la gramate patriarhicești pentru a se apăra autodespotia anumitor mînăstiri. Și în acest domeniu, Ieremia II este, pentru Țara Romîneasă, un inițiator, al cărui exemplu va fi urmat de nenumărați patriarhi din veacurile următoare. Astfel, prin cartea din septembrie 1592, dată Mînăstirii Cozia, patriarhul ecumenic rînduiește ca «alegerea egumenului să se facă numai cu călugării de lăcuescu în fiește care mănăstire, iar nu și de boierii țării», iar mai departe poruncește: «Cine den iermonași va îndrăzni de acum să vie egumen la sfînta mănăstire a Preasfintei Troițe prin puterea și mijlocirea boerească, să fie poprit de preoția lui, ca un vinovat adevărat»,⁶⁰ și urmează obișnuitele blesteme.

56. Vezi textul gramatei și traducerea romîneasă, în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 90-93, nr. CLXII.

57. Textul original la K. Delikanis, *Πατριαρχικῶν ἐγγράφων*, t. III, Constantinopol, 1905, pp. 285-287, nr. 148. Gramata lui Lucaris poartă data: 1628, iulie, indicțiunea XI.

58. Vezi: Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 217-218, nr. CCCIV, și pp. 219-221, nr. CCCVII. Pentru Mînăstirea Sf. Voievozi de la Mărgineni se dă — *ibidem*, p. 219, nr. CCCVI — rezumatul unei gramate din februarie 1677 a lui Dositei al Ierusalimului, prin care se recunoaște calitatea de stavropighie a mînăstirii. Dispariția, la amîndouă mînăstirile a gramatelor mai vechi, poate da de bănuit. Oricum, apelul la patriarhul ecumenic pentru a le înnoi vechile privilegii, arată că acestea erau încă operante și deci căutate. Vezi: *ibidem*, pp. 238-244, nr. CCCXVIII, scrisoarea sinodală a lui Iacov, patriarhul Constantinopolei pentru întărirea Stavropighiei la Mărgineni (mai 1681).

59. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 345-348, nr. CCCC, din februarie 1702. Scrisoarea sinodală a lui Calinic expune pe larg natura privilegiilor stavropighiale. Preambulul arată pentru ce ctitorii „aleargă la cinstea patriarșească și cu ajutorința acestiia întărescu cum să cade sfintele lăcașuri ale lui Dumnezeu, întărindu-le cu cărți patriarșești, adecă ale Scaunului nostru apostolic și a toată lumea. Carele cu adevărat în chip drept și foarte după lege nu lasă a nu ajuta aceale lucruri ce să fac întru numele lui Dumnezeu. Care lucruri, învrednicindu-se acestui har, cu numele patriarșescu și stavropighișescu pot scăpa de tot fealiul de băntuiale”.

60. Textul romînesc, în *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Romîneasă. Vol. VI (1591-1600)*, București, 1953, pp. 56-57, nr. 65. O datare mai precisă a

Și de data aceasta invocarea canoanelor vine să sprijine vechile așezăminte ale elitorilor de mult dispăruți, pentru a se salva mănăstirile, «dentru care mănăstiri una iaste și sfânta mănăstire a Preasfințitei Troițe, ce să numește Cozia, care va să să pustiească desăvârșit pentru dese schimbări ale egumenilor, care vin prin mijlocirea și ajutorul boierilor». ⁶¹ Cu aceleași intenții, Ieremia blagoslovesc drept egumen la Tismana pe Sîrghie arhimandritul, care — mai târziu — cere și el ca egumenul să nu fie ales decît de sobor, «precum au fost obiceiul mănăstirii din bătrînele soboare, și cu mari jurămînturi, precum au lăsat Sf. Nicodim», arătîndu-se și ce patriarhi — printre care și Ieremia II — au întărit acest așezămînt. ⁶²

Un alt rezultat, nu mai puțin semnificativ, al șederii lui Ieremia II în București îl constituie «orînduirea» sa din 31 martie 1592, redactată de marele logothet al Patriarhiei ecumenice, Hierax, și privind însoțirile, în afara legii, dintre bărbați și femei, care, după cum se pare, ajunseseră să alcătuiască obiectul unei deosebite îngrijorări din partea clămîrii. ⁶³ După ce patriarhul definește culpa și înfierează răspîndirea tristului obicei, nu se mulțumește să-i afurisească pe vinovații impenitenți, ci dă dispoziții organelor înșărcinate cu urmărirea și pedepsirea culpabililor. Pasajul respectiv ni se pare cu deosebire important și-l vom reproduce măcar fragmentar :

«Iar pîrcălabul pus pentru aceasta să aibă voie de la noi să-i urmărească și să-i cerceteze de aproape pe cei ce fac unele ca acestea, apoi să-i prindă asupra faptului și să le dea pedeapsa cuvenită, ca unii ce nu se supun canoanelor dumnezeieștilor Părinți. Iar, peste acestea, să nu-i lase astfel decît după ce va fi fost luat măsura ce se cuvine — după calitatea persoanelor». ⁶⁴ Afurisia îl așteaptă și pe pîrcălabul care, «din mituire ori din părtinire a fețelor de seamă, va trece cu vederea» recomandările înaltului chiriarh.

Sîntem, de data aceasta, în fața unei manifestări a străvechiului drept pe care-l aveau ierarhii ortodocși — și cu atît mai mult cel dintîi dintr-înșii, patriarhul ecumenic — la judecarea mirenilor. Nu este încă vorba de prezidarea unei instanțe, menită să judece anumite spețe atîngătoare de dreptul civil sau penal, cum vom întîlni mai târziu. Dar autorizarea, care echivalează cu o poruncă dată agentului puterii laice de a descoperi crimele și de a aplica pedepsele cuvenite, fără ca patriarhul să fi avut o delegație din partea domnului, arată o dată mai mult prestigiul și autoritatea de care Ieremia II se bucura în Țara Romînească, în calitatea sa de suprem păzitor al canoanelor, care diriguiesc conduita oricărui laic dreptcredincios.

O ultimă latură a activității sale în timpul șederii printre romîni este strîns legată de cea prezentată mai sus. De la el ni s-a păstrat cea mai veche carte de blestem patriarhicească și anume din 17 martie 1592. Se știe rostul pe care îl avea, în trecutul romînesc, această «dovadă în extremis pe care orice instanță, profană sau bisericească, o întrebuiința pentru a smulge adevărata mărturie din gura celui ce ascundea adevărul». ⁶⁵ În cazul de față, patriarhul ecumenic dă cartea sa de blestem asupra celor 12 boieri hotarnici, luați pentru moșia Olteni și satul Bujoreni, asupra lui Vlad logofătul din Olănești și a altora, cerîndu-li-se să spună adevărul cu privire la cele două moșii. ⁶⁶ Și de data aceasta, Ieremia II e un inițiator al unui instrument de procedură, pe care nenumărați chiriarhi ortodocși îl vor folosi în veacurile următoare.

gramatei am putut face consultînd Ms. 209 (Condica Coziei) de la Arhivele Statului București, f. 9 r.-9 v. In filele care urmează găsim cărți patriarhicești cu cuprins identic ori asemănător, de la Chiril Lucaris, din februarie [1630] ; de la Paisie al Ierusalimului, din 6 mai 1648 ; Nectarie al Ierusalimului, din 24 aprilie 1644 etc.

61. *Loc. cit.*, p. 57.

62 : Vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, vol. I, ed. II, București 1929, p. 272.

63. Textul la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 93-94, nr. CLXIV. Pentru Tismana, vezi și cartea — în text romînesc — a lui Dionisie III al Constantinopolei, publicată *ibidem*, pp. 201-202, nr. CCLXXXIII, unde se reinnoiesc privilegiile de autodespotie ale mănăstirii.

64. *Loc. cit.*, p. 94.

64. St. Gr. Berechet, *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor în Biserica Ortodoxă Romîna*, LVI (1938), p. 153.

66. Cartea e publicată de Pr. Teodor Bălășel, *Trei cărți de blestem patriarhicești*, în *Arhivele Olteniei*, XV (1937), nr. 89-91, p. 62.

Cum s-a putut observa, *activitatea desfășurată de Ieremia II, care și-a meritat supranumele de «cel mare» (τὸ μέγας), în vremea popasului său, relativ scurt, în Țara Românească, e de o importanță covârșitoare. Aproape toate domeniile în care se vor manifesta înalții ierarhi ai Răsăritului, în vremea șederii lor la noi, în cele două veacuri care urmează, au fost atinse de dînsul, de la recoltarea de mile pînă la strîngerea legăturilor eclesiastice cu Constantinopolul, patronarea vieții monahale și chiar intervenția în viața juridică a țării.* Mai puțin limpezi apar însă legăturile sale cu Mitropolia Ungrovlahiei, în persoana arhipăstorului care o cîrmuia, Nichifor. Nu ni s-au păstrat nici un fel de date asupra unor eventuale contacte între cei doi ierarhi, deși e aproape sigur că acestea au trebuit să se petreacă. Nu trebuie, totuși, să uităm că Ieremia era oaspetele domnului, acel Mihnea, vlăstar al unei familii complet grecizate, care păstra strînse legături cu Sтамbulul și care va fi fost fericit să acorde o fastuoasă ospitalitate marelui patriarh al Constantinopolului. Palida figură a mitropolitului muntean nu putea juca un rol de seamă pe lîngă aceste două căpetenii: domnul și patriarhul. Totuși, acțiunea desfășurată de Ieremia II în popasurile sale în Țara Românească se încadrează într-o istorie a relațiilor Bisericii muntene cu Marea Biserică din Constantinopol, chiar prin însăși interferența acestei acțiuni în rosturile proprii Mitropoliei Ungrovlahiei sau în atribuții care reveneau arhipăstorului. Personalitatea covârșitoare a patriarhului de renume european a putut umbri figura modestă a ierarhului român. Cînd, mai tîrziu împrejurările iac ca asemenea diferențe să nu mai fie zdrobitoare pentru vlădicii ungrovlahi, formele de colaborare dintre înalții chiriarhi, romîni și străini, vor ieși mai limpede la iveală din mărturiile vremii.

Înainte, însă, de a înfățișa chipul cum se dezvoltă legăturile dintre Bisericile ortodoxe ale Răsăritului și Biserica Țării Românești, în secolul XVII, pe liniile, în bună măsură trasate de Ieremia însuși, trebuie să străbatem ultimii ani ai veacului al șaisprezecelea, epoca frămîntată a domniei lui Mihai Viteazul. E vremea cînd recunoașterea formală a jurisdicției Patriarhiei ecumenice asupra Mitropoliei muntene va deveni un fapt împlinit. Între timp, în august 1594,⁶⁷ se ține, sub conducerea exarhului Nichifor Dascălul⁶⁸ acel sinod de la Iași, îndreptat împotriva expansiunii catolice în țările coroanei polone, și la care a luat parte și mitropolitul Mihail al Ungrovlahiei, puțin înainte de a părăsi scaunul vlădicesc. Nu știm ce-și vor fi spus mitropolitul muntean, sfințit cu ani în urmă la Constantinopol, și Nichifor, istețul administrator — sub Ieremia II — al averii patriarhicești, care mai cercetase mai înainte vreme Țara Românească, pentru mile.⁶⁹ Fapt este că, și unul și celălalt, alături de ierarhii moldoveni, se găseau uniți în lupta împotriva propagandei catolice, care se apropia atît de îngrijorător, în preajma sinoadelor de unire de la Brzesc, de hotarele Ortodoxiei românești. La sfîrșitul lui 1594, Scaunul mitropolitan e ocupat de Eftimie. În plin conflict al Țării Românești cu Poarta, noul vlădică nu poate comunica cu patriarhul, ca să-i vestească alegerea sa. Abia în 1597 îi scrie locțiitorului de patriarh din acea vreme, Meletie Pigas, două scrisori. Din răspunsul lui Meletie se vede că Constantinopolul aștepta să fie înștiințat de hirotonie, «precum era drept»; întîrzierea se scuză, date fiind împrejurările neobișnuite, sub raport politic, în care se găsea, față de turci, țara. Se așteaptă totuși «scrisorile despre hirotonie», și abia după primirea lor, Meletie îi va putea scrie mitropolitului, «mai lămurit». Eftimie se plînsese, în a doua sa scrisoare, de unii care-i sînt neascultători și se poartă împotriva legii. Meletie îi afurisește, adăugînd: «și poruncim ca toți să fie ascultători și supuși poruncilor tale», după care urmează sfaturi pentru o bună păstorie. Cîteva zile mai tîrziu, la 29 august 1597, scriindu-i lui Mihai Vodă Viteazul, care, desigur, într-o scrisoare anterioară îi ceruse întărirea alegerii lui Eftimie, Meletie precizează, într-un post-scriptum: «În chestia mitropolitului, am făcut cum ați voit; căci am fost de părere să ne arătăm miloși, cu cît și nevoile o cer».⁷⁰

67. Data a fost restabilită de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 99.

68. Vezi, asupra lui, comunicarea lui N. Iorga, *Nichifor Dascălul, exarh patriarhal și legăturile lui cu țările noastre (1580-1599)*, în *Anal Acad. Rom.*, Mem. Ist., seria II, t. XXVII (1905), pp. 183-191.

69. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 185.

70. Pasajele traduse sînt date după: *Scrieri și documente grecești privitoare la Istoria Romînilor, din anii 1592-1837, culese și publicate — în tomul XIII din Documentele Hurmuzaki — de A. Papadopoulos-Kerameus. Traducere de G. Murnu și C. Litzica, București,*

Dacă vremurile tulburi nu mai îngăduie contacte normale cu Patriarhia ecumenică, înfrântările din Balcani și nădejdiile pe care Mihai Viteazul le trezea în inimile grecilor, care visau o eliberare apropiată de sub stăpînirea otomană, au făcut ca Țara Românească și celelalte provincii românești cucerite de Mihai să cunoască prezența mai multor ierarhi ai Bisericilor răsăritene. Numele câtorva dintr-înșii le întâlnim cu prilejul sinodului de la Suceava, din iunie 1600, reunit împotriva mitropolitului Gheorghe Movilă și a celorlalți ierarhi moldoveni fugari. Într-adevăr, actul sinodal este semnat de Nectarie, arhiepiscopul Ohridei, care, printre țările înșirate în pretențioasa sa titulatură, nu mai trece și Principatele Românești —, Dionisie, mitropolitul Țîrnovei și «întîistătător al Moldovlahiei» Ghermanos al Chesareii lui Filip, și Teofan al Vodenei.⁷¹ Toți sau aproape toți trecuseră mai întîi prin Muntenia și, despre unul dintr-înșii avem suficiente știri. E vorba de Dionisie Rali Paleologul, mitropolit de Țîrnova, entuziast luptător pentru eliberarea conaționalilor săi de sub tirania străină, dublat de un diplomat cu largă experiență.⁷² Sfetnic al lui Mihai în chestiuni politice, Dionisie va fi avut oarecare raporturi cu mitropolitul din Țîrgoviște.

Înfrîngerea și moartea lui Mihai Viteazul, domnia lui Radu Șerban, care — sub multe aspecte — continua politica marelui său înaintaș, nu erau menite să promoveze contacte mai strînse cu Bisericile Răsăritului. Trebuie să așteptăm venirea în scaunul domnesc al Țării Românești, a lui Radu Mihnea, pentru a observa un spor hotărîtor al influenței grecești în țară, care a adus cu sine și legături mai strînse cu Bisericile și cu ierarhii ortodocși din Orient.

IV

Secolul al șaptesprezecelea, pe care, în raport cu obiectul preocupărilor noastre, îl vom lua, dar, în cercetare odată cu anul 1611, se va prelungi, din aceleași pricini, care vor să păstreze caracterul organic al răstimpului, pînă la 1716, anul înscăunării în Țara Românească a domniilor fanariote.

Veacul pe care ni-l propunem să-l înșățișăm este, socotim, cel mai de seamă, sub raportul vieții eclesiastice, din cîte au cunoscut Țările Românești, pînă în pragul vremurilor mai noi. În Țara Românească, domnii îndelungate ca ale lui Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu, sau măcar influente și pline de grijă față de Biserică, cum sînt acelea ale lui Radu Mihnea sau Șerban Cantacuzino, vor asigura o dezvoltare, la adăpost de primejdii, a vieții religioase și, în genere, a culturii, atît de pătrunsă de spiritualitatea ortodoxă. Succesele pe care le-a cunoscut imperiul otoman pînă în ultimele decade ale veacului și liniștea care a domnit înlăuntrul hotarelor sale, au îngăduit o liberă circulație a înalților ierarhi pe întreg cuprinsul uriașei împărății. E fără capăt șirul ierarhilor veniți după ajutoare la curțile domnești, care au sălășluit ani îndelungați, uneori și-au sfîrșit chiar viața în Țara Românească. Lupta pentru apărarea Ortodoxiei, începută — cum am văzut — încă din ultimii ani ai veacului precedent, se continuă și în veacul de față, avînd să răspundă puternicei ofensive a propagandei catolice, pornită de contra-reformă, și care va deveni neobișnuit de amenințătoare odată cu biruințele militare împotriva otomanilor, dobîndite de Habsburgi, în ultimele două decade ale veacului. În sfîrșit, complexitatea crescîndă a vieții politice duce la stabilirea de contacte între Biserica Ungrovlahiei și alte Biserici decît cele din Balcani și Orientul Apropiat; legăturile cu Biserica Rusă, în care obiectivele politice urmărite de romîni stau alături de cele pur religioase, constituie un capitol aparte care merită o atenție deosebită.

Față cu creșterea neconținută a volumului relațiilor de ordin eclesiastic, se impune o mai riguroasă selectare a faptelor semnificative decît am făcut-o pentru veacul

1914, p. 318, nr. 6 și p. 320, nr. 8. Pentru legăturile lui Meletie Pigas cu Biserica Ungrovlahiei, să se vadă și studiul Diaconului Niculae Șerbănescu, *Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu Țările Romîne*, în *Bis. Ort. Rom.*, LXIV (1945), pp. 364-367.

71. Actul sinodal din 2 iunie 1600 a fost publicat de N. Iorga, *Studii și documente*, IX, București 1905, pp. 29-31; lămuriri asupra personalității ierarhilor străini care semnează actul, *ibidem*, pp. 27-29. Hotărîrea sinodală s-a reprodus și în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 109-111, nr. CCVII.

72. Asupra lui să se vadă: N. Iorga, *Sfătătorul bizantin al lui Mihai Viteazul: Mitropolitul Dionisie Rali Paleologul*, în *Revista Istorică*, V (1919), pp. 26-35; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 52-57, și D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, t. I, pp. 107-108.

precedent, cu datele sale relativ sărace. Va trebui, în schița noastră, să dăm precădere raporturilor dintre instituții față de cele între persoane și să încadrăm, oricâteori va fi cu putință, acțiunile personalităților în procesele mai largi cărora li se subsumează, pentru a desprinde firul conducător în istoria legăturilor dintre Mitropolia Ungrovlahiei și celelalte Biserici ortodoxe.

A doua decadă a veacului al șaptesprezecelea este marcată sub acest raport de puternica personalitate a lui *Chiril Lucaris*. Viitorul «martir al neamului» grecesc este cel dintâi dintre patriarhii Alexandriei care cercetează Țările Românești, pe când predecesorul său, Meletie Pigas, se mărginise doar la legături epistolare cu domnul Țării Românești și cu mitropolitul său.⁷³

Pentru prima oară în Muntenia, Lucaris se găsește în 1613; îl vom întâmpina — cu unele întreruperi — și în anii 1614 și 1615.⁷⁴ Activitatea sa de predicator, desfășurată la Țirgoviște dar și la București, unde ia parte — în 1614 — la sfințirea Mănăstirii Radu Vodă, este cunoscută. Mai puțin cunoscute sînt legăturile pe care și le va fi făcut cu mitropolitul din acea vreme al Ungrovlahiei, cărturarul grec Luca din Cipru. Un prilej a fost, desigur, închinarea Mănăstirii Stănești la Patriarhia din Alexandria. Ctitorie a Buzestilor, mănăstirea se va închina de către fiii lui Radu Buzescu, marea băneasă Maria Catargi și fratele său, Radu Postelnicul. Cu data de 19 mai 1615, ni s-au păstrat alături hrisovul lui Radu Mihnea, prin care se întărește închinarea, cît și cartea sinodală a lui Luca al Ungrovlahiei, în care se povestește cum s-a desfășurat însăși solemnitatea închinării, la Mitropolia din Țirgoviște.⁷⁵ Erau de față, pe lângă mitropolit și episcopii de Rimnic și Buzău, Matei, mitropolit al Mirelor și egumen la Dealu, Partenie al Ohridei și Ioachim al Dristrei, care semnează — în grecește, ca și Luca — alături de cei doi episcopi romîni, cartea sinodală.⁷⁶ Se sărbătorea Înălțarea Domnului și, pe lângă înalții ierarhi, luau parte la slujbă și «toți egumenii» și clerul. Și mitropolitul Luca adaugă: «Pentru că în această vreme a venit Preafericitul și Preaosfințitul și asemenea Apostolilor și al doilea Scaun, Sfințitul Papă și Patriarh din Marea cetate Alexandria, chir Chiril, în această țară a Ungrovlahiei, pentru cercetarea neamului creștinesc, în zilele binecinstițului și de Hristos iubitul și prealuminatul Domn, Io Radu voevod, fiul răposatului Mihnea voevod, și ne-a binecuvîntat pe noi și ne-a învățat. Și fiecare, după puterea sa l-a miluit».⁷⁷ Alte mărturii despre contacte, care desigur că se vor fi petrecut, între cei doi chiriarhi — Chiril și Luca —, lipsesc. În schimb, urmînd pilda pe care, cu aproape un sfert de veac în urmă, o dăduse Ieremia II, Chiril Lucaris își asumă răspunderi legate de justiția țării. Domnul Țării Românești, Radu Mihnea, trimisese la patriarh pe doi împetricinați; Isar și Florea. După jurămîntul lui Florea și cartea pe care patriarhul i-o dă, la mîna lui, Isar a rămas «de lege și de judecată».⁷⁸

În legătură cu mînăstirile ce se bucurau de autodespotie, Chiril Lucaris intervine pentru Bistrița olteană, statornicind dreptul soborului călugărilor de a-și alege egumen din mijlocul lor,⁷⁹ și, mai tîrziu, ca patriarh ecumenic va da «o carte» pentru Cozia, redactată în termeni identici cu ai celei mai sus amintite a lui Ieremia II, pentru aceeași mînăstire.

Ales la 4 noiembrie patriarh ecumenic, pe cînd se afla în Țara Romînească,⁸⁰ Chiril Lucaris nu rupe legătura cu romîni, deși nu mai poate veni în mijlocul lor ca

73. Pentru legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Alexandria, am folosit datele studiului lui Dimitrie G. Ionescu, *Relațiile țărilor romîne cu Patriarhia de Alexandria*, București 1935. Să se vadă și Diac. asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu țările romîne*, în *Studii Teologice*, seria II, anul VIII (1956), pp. 59-80.

74. Pentru Chirii Lucaris să se vadă și Pr. Niculae M. Popescu, *Chiril Lucaris și Ortodoxia romînă ardeleană*. Extras din revista *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. LXIV (1946), nr. 7-9, iulie-septembrie, București, 1946, pp. 9-15.

75. Traducerea textelor slave, în volumul *Documente privind Istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Țara Romînească, vol. II (1611-1615)*, București, 1951, pp. 390-392; nr. 340 și pp. 392-393, nr. 341. Pentru Mînăstirea Stănești-Vilcea, vezi Dim. G. Ionescu, *op. cit.*, pp. 47-51.

76. Episcopul de Kitros, Ieremia, pomenit în cartea sinodală ca unul ce a luat parte la Sobor, nu semnează actul.

77. *Loc. cit.*, pp. 392-393, nr. 341.

78. *Ibidem*, p. 417, nr. 360; porunca lui Radu Vodă, în care se face mențiune de judecata patriarhului, este din 13 iulie 1615.

79. *Ibidem*, p. 321, nr. 283; actul este din 4 septembrie 1614. La 10 iulie 1614. Chiril Lucaris se asocia la hotărîrea lui Radu Mihnea de a întări privilegiile de autodespotie ale Mînăstirii Dealu; vezi: *ibidem*, p. 301, nr. 267.

80. Vezi Pr. Niculae M. Popescu, *op. cit.*, pp. 13-14.

mai înainte. Actele pentru care se solicita întărirea patriarhicească se trimiteau din țară la Constantinopol, și câteva din ele, redactate între 1623 și 1630, se cunosc.⁸¹ Ele nu aduc elemente noi în legăturile Scaunului ecumenic cu Mitropolia Ungrovlahiei. Dacă aceste legături au fost atât de bune sub păstoria lui Lucaris, ele n-au fost întotdeauna mulțumitoare pe vremea predecesorului său, Timotei II, și faptul pare să se datoreze dușmăniei dintre acesta din urmă și Chiril. Se știe că Lucaris fusese, în 1612, pentru un foarte scurt timp, locțiitor al Scaunului ecumenic, dar din pricina intrigilor s-a retras, lăsînd să fie ales patriarh al Constantinopolului Timotei II, mitropolit al Vechiului Patras. De atunci și pînă la moartea lui Timotei, în septembrie 1620, relațiile dintre cei doi chiriarhi au fost dintre cele mai rele. Chiril, aflător în Muntenia, în iunie 1619 îi trimite lui Timotei scrisori din care se desprinde toată dușmănia care domnea între dînșii. După Lucaris, Timotei s-ar fi lăudat că-l va ucide, dacă Chiril avea să plece, cum era vorba, în Moldova, iar mai tîrziu, cînd Timotei moare, după spusa celor mai multe izvoare, otrăvit, bănuieli vădit neîntemeiate au căzut și asupra lui Lucaris.

Acestea fiind raporturile dintre cei doi patriarhi, era firesc ca Timotei să privească cu ochi răi îndelunga ședere a lui Lucaris în Țara Romînească și legăturile pe care și le va fi întărit cu mitropolitul țării Luca din Cipru. În Chiril, cu înalta situație pe care avea, se putea lovi mai cu greutate; în schimb, Timotei s-a hotărît să pornească împotriva mitropolitului Ungrovlahiei. Într-adevăr, prin două acte sinodale din septembrie 1616, patriarhul ecumenic procedează la caterisirea mitropolitului Luca și la ipopsifierea candidaților, dintre care avea să se aleagă viitorul chiriarh. Această procedură nemai întîlnită în întreaga istorie a legăturilor dintre Marea Biserică și Mitropolia Ungrovlahiei se cerea explicată. Lămuririle care se încearcă sînt, la drept vorbind, insuficiente. Luca «a ajuns neascultător și nesupus. Căci de cînd a fost numit mitropolit al acelei eparhii, nici nu s-a învoit vreodată, nici n-a binevoit a da peșcheșul anual legiuit sau alt ajutor pentru nevoile Bisericii, în fruntea căreia stăm noi, precum făceau ceilalți confrăți ai noștri arhieriei, nici n-a arătat primire și ospitalitate către oamenii bisericești, ci-i disprețuia și nu-i socotea întru nimic».⁸² Semnificativă însă este și data la care s-a procedat la caterisirea mitropolitului Luca. La 3 august 1616, domnul Țării Romînești, Radu Mihnea, e trecut de turci ca domn al Moldovei, în locul lui Alexandru Movilă, iar în scaunul său, înălturîndu-se pretendentul Gavriil Movilă, dorit de boieri, va veni, în septembrie al aceluiași an, Alexandru Iliș.⁸³ Lipsit de ocrotitorul său, Luca părea mai ușor de doborît. Totuși, acțiunea dusă de Marea Biserică a rămas fără urmări. Nici un izvor nu ne vorbește de o înlocuire de fapt a mitropolitului muntean. E probabil că Alexandru Iliș, mare ocrotitor al grecilor, să fi arătat prețuire strălucitului cărturar, caligraful Luca, și să nu se fi învoit cu hotărîrea luată la Constantinopol. Se poate, iarăși, ca Luca să fi început să se arate mai darnic cu cererile Patriarhiei. Oricum, Luca a rămas nesupărat în scaun pînă prin 1629, cînd încetează din viață. De la 1620 înainte, de altfel, la Constantinopol se afla în scaunul ecumenic Chiril Lucaris, care nu avea să-l tulbure în nici un chip.

Cu moartea lui Luca din Cipru ne apropiem, de altfel, de sfîrșitul unei epoci din istoria Bisericii muntene. Influența greacă cunoscuse, în a doua și a treia decadă a veacului al șaptesprezecelea, în Țara Romînească, o perioadă de neobișnuită strălucire. Răstimpul, însemnat de puternica personalitate a lui Chiril Lucaris, a vădit de altminteri și alte forme de colaborare cu reprezentanți ai înaltului cler de limbă greacă, stabiliți sau numai călători prin Țara Romînească. Matei — care, în Muntenia, e ridicat la treapta de mitropolit al Mirelor, cărturar și caligraf eminent, stă, în câteva rînduri, alături de mitropolitul Ungrovlahiei, Luca, în împărțirea justiției, inițiind o perioadă în care întîlnim, nu

81. O listă a lor, *ibidem*, p. 14. Vom adăuga, deocamdată, actul sinodal din februarie 1626, în care se judecă pricina între Mănăstirile Radu Vodă și Mihai Vodă, pentru niște sate și țigani ai Mănăstirii Bolintin, metoh al Mănăstirii Radu Vodă, Arhivele Statului București, M-rea Radu Vodă, XLII/24. Cartea sinodală este adresată mitropolitului Ungrovlahiei și domnului Țării Romînești, Alexandru Coconul. Asupra legăturilor lui Chiril Lucaris cu Țara Romînească, ne propunem să revenim cu un alt prilej.

82. Vezi actul sinodal de caterisire din sept. 1615, la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 112, nr. CCXII. Actul e, desigur, din prima sau cel mult a doua zi a lunii, fiindcă la 2 sept. 1615 se trece la ipopsifierea amintită, în fruntea celor desemnați de voturile sinodale stînd Macarie, fost mitropolit de Ganos și Chora; vezi *ibidem*, p. 113, nr. CCXIII.

83. C. G. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. III, p. I, ed. II, București 1944, p. 26.

o dată, mitropoliți munteni, judecând alături de ierarhi străini.⁸⁴ Prezența chiriarhilor greci în țară nu o întâlnim numai la festivități, ca aceea amintită a închinării Mînăstirii Stănești. Uneori, șederea lor la noi se termină tragic, cum a fost moartea mitropolitului nenumit al Monembaziei, ucis în vremea răscoalei lui Lupu Mehedințeanu, în 1618,⁸⁵ puțin după ce părăsise țara Teofan, primul patriarh al Ierusalimului în trecere pe la noi.⁸⁶ Cel mai adesea însă, ei își petreceau în tihnă o viață nu rare ori dedicată studiului. Matei, viitorul mitropolit al Mirelor era, din 1602, egumen la Dealu.⁸⁷ Un Partenie, fost al Prespei, era egumen la Snagov, prin 1625-1630;⁸⁸ un «vlădică» Macarie se găsea, după moartea lui Matei al Mirelor, la Dealu, în 1629.⁸⁹

Curînd după 1630, lucrurile iau însă o întorsătură defavorabilă elementului grecesc. Aversiunea tot mai răspîdită față de greci în rîndurile micii boierimi, a slujitorilor domnești și a armatei de țară, silește, în 1631 pe un domn de altfel grecizat, cum era Leon Vodă, să dea la lumină cunoscutul său așezămînt împotriva grecilor. «Așezămîntul» lui Leon Tomșa privește mai ales abuzurile care se petreceau în mînăstirile închinete, simonia și alte neajunsuri legate de rolul precumpănit pe care-l căpătaseră grecii în viața noastră bisericească. Ceea ce ne interesează, mai cu deosebire, este afirmarea dreptului țării de a-și alege ea pe cine socotește vrednic să cîrmuiască mînăstirile sau eparhiile și anume «țara și Sfatul», rămînînd, însă, ca în urmă «să trimită la Patriarhul, să dea blagoslovenie, cum au fost de veac».⁹⁰ Oricît de evident ar fi caracterul de oportunitate politică a «așezămîntului» lui Leon Vodă, nu se poate contesta totuși că hotărîrile amintite mai sus erau expresia dorințelor unor pături din ce în ce mai largi, neliniștite de amestecul tot mai indiscret al Patriarhiei ecumenice și, în genere, al Bisericii de limbă greacă din Orient, în viața religioasă romînească. Nu intră în preocupările noastre să cercetăm formele pe care această reacțiune antigrecescă le-a îmbrăcat, sub Matei Basarab, care, fără să fie un adversar al culturii grecești, a trebuit să emită vestitele sale hrisoave de «dezînchinare» a marilor mînăstiri ale țării, recunoscute ulterior de însuși patriarhul ecumenic.⁹¹ Vom reține însă, din vremea domniei lui, un moment important în evoluția raporturilor dintre Patriarhia ecumenică și Mitropolia Ungrovlahiei. Este vorba de modalitățile de alegere și confirmare a mitropolitului.

În primele luni ale anului 1648, încetînd din viață mitropolitul muntean Teofil, patriarhul ecumenic Ioanichie convocînd sinodul în biserica Sfîntul Gheorghe din Fanar, în luna mai a aceluiași an procedează la «ipopsifiere», adică la desemnarea candidaților, din care să se aleagă mitropolitul: sînt arătate trei persoane: Ștefan, egumenul de la Tis-

84. Cel mai vechi act pe care-l cunoaștem, în care mitropolitul țării, Luca, este arătat judecînd alături de Matei al Mirelor, este porunca lui Radu Vodă Mihnea, din 7 mai 1612, pentru Mînăstirea Vieros: „apoi domnia mea am cercetat și am judecat după dreptate și după legea lui Dumnezeu, cu preasfîntitul chir vlădica Luca și cu cinstitul părinte Matei, egumenul Dealului, și cu toți cinstiții dregători ai domniei mele”. Vezi: *Documente privind Istoria Romîniei, veacul XVII. B. Țara Romînească, vol. II (1611-1615)*, București, 1951, p. 72, nr. 75. Numele mitropolitului Luca e asociat cu acela al lui Matei al Mirelor, în împrejurări similare, și în alte acte; vezi, în aceeași colecție, vol. III (1616-1620), București, 1951, p. 38, nr. 32; p. 61, nr. 54 și p. 72, nr. 64, din anul 1616. Luca judecă, în alte împrejurări și alături de alți ierarhi; vezi de pildă *ibidem*, p. 8, nr. 7, actul din 28 martie 1616, unde se amintește de vlădica Luca judecînd, „împreună cu tot soborul sfintei Mitropolii și cu părintele mitropolitul Grevenei, Ioasaf și episcopul Chitrului, Eremia”. Cf. și *ibidem*, p. 70, nr. 63. Pentru alte exemple mai recente să se vadă și St. Gr. Berchet, *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor*, în *Inchinare înalt Prea Sfințitului Patriarh Miron*, p. 149, și Gh. Cronț, *Clericii în serviciul justiției*, *ibidem*, pp. 232-233.

85. Vezi: Matei al Mirelor, *Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγγροελαχίαν τελεσθέντων* în *Tezaur de monumente istorice*, t. I, București, 1862, p. 347.

86. Vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, vol. I, p. 261. Pentru patriarhi ai Ierusalimului care cercetează Țările Romîne, începînd cu Teofan I (1617) și sfîrșind cu Antim (1791), să se vadă și magistrand Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Romîne cu Ierusalimul. Patriarhii Ierusalimului în Țările Romîne (veac. XVII-XVIII)*, în *Studii Teologice*, seria II, VIII (1956), pp. 349-362.

87. Cf. D. Russo, *loc. cit.*, p. 160.

88. Vezi: Niculae Șerbănescu, *Istoria mînăstirii Snagov*, București, 1944, p. 67, și N. Iorga, *ibidem*, p. 279.

89. N. Iorga, *loc. cit.*

90. Vezi: N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 281 și trimiterile de la n. 1. Citatele le facem după copia documentului din oct. 1631, Acad. R.P.R., Doc. 67/XLII.

91. Publicate de mai multe ori, ele se pot găsi de pildă în Cesar Bolliac, *Monastirile din România*, București, 1862, pp. 465-490; actele sînt din anii 1639-1641.

mana, un Atanasie și un Leonte, altfel necunoscuți.⁹² Ștefan va deveni, astfel, mitropolitul țării. Nu începe îndoială că dorința domnului de a se alege Ștefan a fost comunicată Patriarhiei și că ceremonia amintită s-a făcut numai pentru a se împlini prescripțiile canonice. Lucrul devine și mai limpede câțiva ani mai târziu. Ștefan, învinuit de a fi luat partea seimenilor, răsculați împotriva voievodului, este scos din scaun de Matei care, la 12 iulie 1653 comunică Patriarhiei ecumenice actul său de autoritate și solicită învoire pentru strămutarea lui Ignatie al Rîmnicului în scaunul mitropolitan. Hotărîrea (ἐκδοσις) cerută urma să fie adusă în țară de «un obraz de cinste» (τίμιον πρόσωπον)⁹³ În aceeași lună, și după procedeul folosit cu cinci ani înainte, se face la Constantinopol, de sinodul prezidat de același Ioanichie, formalitatea ipopsifierii, în persoana a trei arhieriei: Ignatie al Rîmnicului, Iacov, episcop Δοφτσου și Gavriil, episcop de Cerven.⁹⁴ Urmează — probabil nemijlocit — încunoștiințarea patriarhului, către clerul și poporul Țării Românești, despre caterisirea lui Ștefan și strămutarea lui Ignatie Sîrbul în Scaunul de mitropolit. Hotărîrea avea să fie adusă în țară de mitropolitul Silistrei, Macarie, «epitrop și exarhi patriarhicesc».⁹⁵ Este clar că nici o anchetă a Patriarhiei n-a premers caterisirii lui Ștefan, cerută de Matei Vodă, care-l și îndepărtase pe mitropolit din scaun, și că alegerea lui Ignatie s-a înfăptuit la cererea, înadins făcută, a Domnului. Patriarhia se vedește, dar, a urma ceea ce se cerea ritos în hrisovul lui Leon Vodă, din 1631, și anume să «blagoslovească», fără cercetări sau amînare, pe vlădica ales de «țară și Sfat», adică — pentru epoca de care ne ocupăm — de domnul țării. Așa fusese «de veac», stătea scris în hrisov și era desigur o realitate, pe care n-o putuse tulbura amestecul intempestiv al patriarhului Timotei II, în treburile Mitropoliei Ungrovlahiei, pe vremea lui Luca din Cipru. Corespondența lui Matei Basarab cu Patriarhia și actele sinodale mai sus amintite sînt semnul grăitor și cea mai veche dovadă păstrată a acestor raporturi de fapt între Marea Biserică și Mitropolia țării.

Intr-un chip mai neobișnuit se manifestă anume veleități de neatîrnare ale Bisericii muntene, sub îndemn domnesc, în așa zisele acte ale sinodului din Tîrgoviște. Ambițiile așa zicînd imperiale ale voievodului muntean Mihnea III Radu, cu totul nepotrivite cu realitățile de fapt, l-au îndemnat între altele să convoace și să prezideze un sinod la Tîrgoviște, în ianuarie 1659. Asupra componenței și hotărîrilor sinodului sîntem informați din ciudata corespondență pe care Mihnea III o duce cu patriarhul ecumenic, întîi pentru a-i comunica ceea ce se hotărîse, apoi — într-o scrisoare ulterioară, care precede cu puțin izgonirea sa din țară —, pentru a polemiza cu patriarhul, asupra răspunsului pe care acesta îl trimisese la prima scrisoare a domnului.⁹⁶

Din prima scrisoare către patriarh — scaunul ecumenic îl ocupă în acea vreme Partenie IV, — aflăm că la sinod au luat parte arhieriei țării (e vorba, desigur de mitropolit și de cei doi episcopi, de Rîmnic și de Buzău), dar și alți ierarhi, care se găseau împreună cu cei dintîi (τῶν συγυρηθέντων) —, și trebuie să ne gîndim la oaspeți veniți din sudul Dunării —, igumeni, precum și boieri de rangul întîi și al doilea. La 21 ianuarie, în fața acestui sobor, domnul a venit cu un numar de «capete», adică de nedumeriri, în ordinea canonică și disciplinară, la care sinodul dă răspuns, după ce s-au citit texte menite să limpezească nehotărîrile eventuale: pasaje scripturare, canoane, dar și scrieri ale Sfinților Părinți sau ale teologilor bizantini, din care însemnăm numele lui Sozomen, Nicefor Calist și Simeon al Tesalonicului. Hotărîrile luate privesc: botezul administrat de mireni; valabilitatea botezului luteranilor și calvinilor; neîncuviințarea celei de a patra căsătorii; clericii care cuminecă pe cei căsătoriți a treia și a patra oară sau cumună cu țitoarea lui pe cel a cărei soață legiuită trăiește încă; igumenul care-și are copii din vremea viețuirii sale în lume; banii din simonie; cartea de marturisire dată de duhovnic; drepturile bănești ale arhierelui la căsătorii și hirotonii; călugarii vagabonzi; pe cei hirotoniți fara să aiba știința de carte; controlul gestiunii bănești a mînaștirilor; dreptul la mile al ctitorului sărac; ajutorarea mînaștirii sarace de cea bogată și

92. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, p. 192, nr. CCLXX.

93. *Ibidem*, pp. 195-196, nr. CCLXXV.

94. K. Delikanis, *op. cit.*, t. III, Constantinopol, 1905, p. 333, nr. 162.

95. Hurmuzaki-Iorga, *loc. cit.*, pp. 196-197, nr. CCLXXVI.

96. Cele două scrisori ale lui Mihnea III către patriarhul ecumenic sînt publicate cu traducerea romînească, de N. Iorga, *Două contribuții la istoria bisericească a Romînilor*, în *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Sect. Ist., seria II, t. XXXVIII (1915-1916), pp. 471-483.

a arhiereului sărac de către cel bogat ; cazurile în care se desface căsătoria și se îngăduie o nouă însoțire ; îngăduința pentru călugări de a gusta carne și bea vin la sărbătorile împărătești.

Ce este de remarcant, după această înșiruire de chestiuni de importanță atât de neegala, e că hotărârile luate în sinod sînt întărite de voievod, care nu cere o încuviințare a lor din partea patriarhului, ci numai i le comunică. Patriarhul a răspuns la 5 martie și, din replica lui Mihnea, trimisă la 21 ale lunii, reiese că arhipăstorul Marii Biserici nu era fericit cu măsurile luate, care i se păreau că încurajează relaxarea disciplinei în viața creștină. Patriarhul anunțase, de altfel, că a trimis, spre a fi studiate, zisele hotărâri, teologului Marii Biserici, Gheorghe Coresios. Mihnea, care în visurile sale imperiale își asuma sarcinile străvechilor basilei ce convocau și îndreptau sinoade, are o replică vioaie la întîmpinările patriarhului. Cunoștințele sale teologice, care par să fi fost reale, nu se sprijineau însă pe sinceritatea și temeinicia credinței personale și desfășurarea lor e mînată de rosturi oportuniste.⁹⁷ Episodul soborului de la Tîrgoviște merita, totuși să fie amintit, fiindcă dovedește o dată mai mult cum raporturile dintre Mitropolia Ungrovlahiei și Patriarhia Constantinopolului sînt limitate și determinate de voievod, care acționează asupra celei dintîi și înțelege să comunice direct cu cea de a doua, în chestiuni de ordin strict eclesiastic. Tutela la care puterea de Stat supune ierarhia bisericească se dublează de pretențiile de urmași ai împăraților bizantini, pe care și le asumă unii domnitori, mai puțin Matei Basarab, cît un Vasile Lupu, în Moldova, mai tîrziu un Șerban Cantacuzino, în Țara Romînească. Intre aceștia, Mihnea III rămîne o figură mărunță, dar cu năzuințe, în ordinea politică și eclesiastică, semnificative pentru epoca de care ne ocupăm.

Înainte de a cerceta cea de a treia perioadă din istoria Mitropoliei Ungrovlahiei, în secolul al șaptesprezecelea, perioadă pe care o socotim începînd în a opta decadă a veacului, care cunoaște prigoana și biruința finală a Cantacuzinilor, vom evoca unele contacte directe pe care arhipăstorii Scaunelor din Tîrgoviște și București le-au putut avea cu înalți ierarhi răsăriteni, călători prin țările noastre. Cele mai de seamă figuri nu ne vin de la Constantinopol,⁹⁸ ci de la celelalte patriarhii ale Răsăritului.

Alexandria ne-a trimis, să moară pe meleagurile noastre, pe Mitrofan Critopulos, cărturar vestit, care — adăpostit de Matei Basarab — se stinge în Țara Romînească, în 1639.⁹⁹ Din Ierusalim ne-a venit Paisie, care dă o carte de blestem în 1650,¹⁰⁰ Nectarie — și el cărturar de seamă — care în 1664 cerceta, însoțit de viitorul său urmaș Dositei, Țara Romînească, pe vremea domniei lui Grigorie Ghica Vodă,¹⁰¹ în sfîrșit, marele Dositei, care vreme de cîteva decenii va patrona viața eclesiastică a Țărilor Romînești, alese de el ca bastion înaintat al Ortodoxiei împotriva primejdiilor propagandei eterodoxe.¹⁰²

În sfîrșit, Antiohia, după ce ne trimisese, în 1646 pe patriarhul Ioanichie,¹⁰³ va fi reprezentată, în Țara Romînească și în Moldova, în a șasea decadă a veacului, de patri-

97. Vezi Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu), 1658-1659*, în *Buletinul Comisiei istorice a Romîniei*, București, 1935, p. 157. Se arată că Mihnea III „ținea cu multă cinste pe lîngă sine un mare număr de clerici răsăriteni”, bulgari și greci, prin a căror mijlocire își păstra legăturile cu Balcanii creștini” și că rostul sinodului ar fi fost mai mult să strîngă legăturile cu creștinii din țările de unde veneau ierarhii respectivi, în vederea organizării unei cruciade antiotomane, după modelul celei întrevăzute la un moment de Mihai Viteazul.

98. De semnalat vizita în Țara Romînească a lui Partenie IV, corespondentul lui Mihnea III, care ne cercetează în 1665, sub Radu Leon. Vezi : Pr. Marin M. Branîște, *Patriarhi de Constantinopol prin țările romîne în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Mitropolia Olteniei*, X (1958), p. 52. Vezi și Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 201-202, nr. CCLXXXII ; patriarhul care — în 1664 sau 1665 — întărește drepturile de autodespotie ale Tismanei, este Partenie IV.

99. Vezi Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, pp. 13-14. Pentru vizita în Țara Romînească a lui Nichifor, succesorul lui Mitrofan, pricinuită de moartea acestuia din urmă, cf. I. Pulpea-Rămureanu, *loc. cit.*, p. 67.

100. Cf. N. Iorga, *Studii și documente*, V, București, 1903, p. 300, nr. 33, cartea de blestem poartă data : 18 mai 7158 (1650).

101. În sept. 1664, Nectarie întărea, din București, pe un Macarie, ca egumen la Mînăstirea Rahovița, metoh al Sf. Mormînt. Vezi : Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 202-203, rev. CCLXXIV, cf. și prefata lui Dositei la ediția ieșeană, din 1682, a cărții lui Nectarie, *Intîmpinare în contra primatului Papei*, apud I. Bianu și N. Hodos, *Bibliografia romînească veche*, t. I, București, 1903, p. 257.

102. Primul drum al lui Dositei în Țara Romînească pare a fi în aprilie 1664 ; în 1665 cerceta Moldova și Muntenia ca exarh. Cf. Hurmuzaki-Iorga, *loc. cit.*, p. 199, nr. CCLXXXI.

103. Vezi rezumatul unei cărți de judecată, în care Ioanichie ni se înfățișează, la 10

arhul Macarie, a cărui călătorie ne este zugrăvită în detaliu de arhidiaconul său, Paul din Alep.¹⁰⁴ Macarie va avea contacte certe cu ierarhia ecleziastică a Țării Românești, cu care va liturghisi împreună, în osebite prilejuri solemne. Amănuntele care se dau asupra acestor ceremonii, care strîngeau uneori laolaltă pe reprezentanți ai mai multor Biserici ortodoxe,¹⁰⁵ sînt de cel mai mare preț. Împrejurările au făcut, de altfel, ca patriarhul Macarie să se afle în Muntenia la înscăunarea lui Constantin Șerban și la înmormîntarea bătrînului Matei Vodă, precum și — cîtiva ani mai tîrziu — la ungerea ca domn a lui Mihnea III, și se înțelege că n-au lipsit prilejurile de întîlniri fructuoase cu mitropolitul țării.¹⁰⁶ În timpul șederii în Țara Românească s-a făcut apel la Macarie și pentru cărți de judecată, întăriri de acte și eliberări de cărți de blestem sau de iertare a păcatelor, și Paul de Alep ne dă lămuriri pline de interes asupra acestor practici.¹⁰⁶ Exemplele date sînt suficiente ca să ne încredințeze de sporul contactelor între reprezentanții Bisericilor ortodoxe din Răsărit și din Balcani și Mitropolia Ungrovlahiei, în această a doua perioadă a veacului pe care am înfățișat-o.

Din a treia și ultima perioadă, pe care o socotim începînd din anii șaptezeci ai veacului, pentru a sfîrși o dată cu terminarea domniilor pămîntene în Țara Românească (1716), vom însemna, în primul rînd, luptele duse în jurul persoanei mitropolitului Ungrovlahiei, Teodosie, om al Cantacuzinilor, și care vor solicita, în desfășurarea lor, și intervenția Patriarhiei ecumenice.

Se știe că Grigorie Ghica, venit a doua oară în Scaunul țării (1672), se răzbună pe partida adversă, a Cantacuzinilor, scoțînd de la Mitropolie și surghiunindu-l la Tismana, pe mitropolitul Teodosie, înlocuit cu Dionisie, egumenul de la Mînăstirea Radu Vodă din București. Era firesc ca la venirea pe tron a lui Șerban Cantacuzino, printre primele acte săvîrșite de aprigul domn să fie și repunerea în drepturi a lui Teodosie, care — negreșit — ținea de casa Cantacuzinilor, dar era și o figură de înalt nivel moral a Bisericii românești. Șerban s-a adresat patriarhului ecumenic, Dionisie IV, el însuși legat de Cantacuzini prin legături de rudenie și bucurîndu-se de puternica ocrotire a neamului de veche obîrșie bizantină, care acum stăpînea în Țara Românească. Răspunsul lui Dionisie¹⁰⁸ amintește de plîngerea mai veche a mitropolitului Teodosie la Patriarhie, cînd cu scoaterea sa silnică din Scaun și îndatorirea lui de a se fi prezentat — dacă putea — înaintea Ecumenicului, pentru o judecată nouă. Această judecată se face, însă, acum. Intr-adevăr, Anania, mitropolitul Maroniei, și marele logothet al Patriarhiei, Ioan Cariofil, sînt trimiși la București ca să cerceteze cazul, și judecata la care participă, într-o atmosferă de înaltă cuviință și înțelegere, atît Teodosie cît și Variaam, care ocupa la începutul lui 1679 scaunul Ungrovlahiei, duce la absolvirea celui dintîi și repunerea sa în toate drepturile,¹⁰⁹ pentru o nouă și rodnică păstorire, care va dura încă aproape trei decenii.

E drept, actul provocat de Șerban Cantacuzino dovedește un spor de deferență față de Patriarhia ecumenică, la care se recurge pentru rejudecarea unui mitropolit al țării, și desigur că legăturile dintre cele două Biserici — a Ungrovlahiei și Marea Biserică din Fanar — ies întărite prin recunoașterea drepturilor canonice pe care aceasta le păstra față de cea dintîi. Totuși, *cunoașterea mai amănunțită a împrejurărilor în care s-a produs repunerea în drepturi a mitropolitului muntean, dovedește mai ales sporul de influență pe care Cantacuzinii și-l cîștigaseră pe lîngă Scaunul ecumenic, grabnic să răspundă la orice dorință a voievodului muntean.*

iulie 1646, alături de mitropolitul țării, Teofil, la N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 9, nr. XI.

104. În lipsa traducerii competente de pe originalul arab a Pr. Vasile Radu, pe care nu o avem completă, vom folosi *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române. 1653-1658*, în trad. Emiliei Cioran, București, 1900.

105. Așa, bunăoară, alături de patriarh vor sluji „chir Gavriil, capul episcopilor din Serbia“, și mitropolitul țării, Ignatie. Vezi *ed. cit.*, pp. 79 și 89.

106. Indicații asupra ceremonialului cu care mitropolitul întîmpină pe un patriarh, care-l cercetează, *ibidem*, p. 93.

107. Vezi *ed. cit.*, p. 95. Cf. și Gh. Cronț, *loc. cit.*, pp. 232, n. 2 și 233, n. 1.

108. Publicat de N. Iorga, *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu Biserica Constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Sect. Ist., seria II, t. XXXVIII (1915-1916), pp. 6-8.

109. Vezi: *Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, ed. Ghenadie Craioveanul (Enăceanul), București, 1886, pp. 48-52, nr. XIV. Hotărîrea este din 15 aprilie 1679, indictionul II-

De altfel, Șerban Cantacuzino înțelegea să folosească pe Dionisie IV al Constantinopolei și în alte împrejurări, de natură mai pronunțat politică. Legăturile Ecumenicului cu trimisul rusesc la Constantinopol nu sînt străine de planurile nutrite de Șerban și ele îl vor costa, deocamdată, pe Dionisie însuși scaunul patriarhal, într-o vreme cînd voievodul muntean nu era încă destul de puternic spre a-l sprijini cu orice chip.¹¹⁰

Vom continua dar prezentarea legăturilor externe ale Mitropoliei Ungrovlahiei, în această nouă perioadă, cu relațiile care se stabilesc cu Biserica rusă și în care voievodul muntean are un greu cuvînt de spus.

Veacul XVII, care cunoaște o extindere considerabilă a legăturilor Mitropoliei Ungrovlahiei cu Bisericile ortodoxe din Răsărit, aduce cu sine și stabilirea de contacte cu Biserica rusă. Moldova, mai apropiată sub raport geografic de Moscova și în nemijlocită atingere cu Rusia kieveană, care a atîrnat cîteva decade, în cursul acestui veac, de Coroana polonă, a fost mult mai legată de amîndouă, continuînd, de altfel, mai vechi tradiții politice și eclesiastice. Biserica ortodoxă din Ardeal, lipsită de sprijinul conducerii politice a principatului, supusă presiunilor eterodoxe, încurajate de clasa conducătoare și lipsită de baza economică pe care o avea Biserica romînească de dincoace de Carpați, a apelat nu o dată la ajutorul rusesc. Țara Romînească însă a avut — în cursul acestui veac — contacte mult mai sumare cu lumea rusească și numai cînd s-au ivit împrejurări care reclamau o alianță a popoarelor ortodoxe împotriva unui adversar comun, conducerea Statului a apelat la ierarhia eclesiastică țării, pentru a se înlesni, prin mijlocirea ei, realizarea unor țeluri, în primul rînd politice. Cu excepția acestor momente, legăturile rămîn sumare și informațiile asupra lor — sărace. Putem prezuma, cel mult, că viitorii mitropoliți care au vizitat sau au locuit în Rusia înaintea ridicării lor în Scaunul Ungrovlahiei, au păstrat și după această supremă promovare legături cu țara care le-a fost ospitalieră și cu Biserica ei.

Cele mai vechi atingeri ale Bisericii din Țara Romînească cu Moscova se săvîrșesc prin persoana unui asemenea viitor mitropolit, cu puțini ani înainte de începutul secolului XVII. Se știe că Mihai Viteazul îl trimisese pe Luca, episcopul de Buzău, împreună cu mitropolitul țării, Mihail, și cu Partenie al Rîmnicului, la sinodul din Iași, ținut sub conducerea lui Nichifor Dascălul, la Iași, în august 1594. Misiunea avea un caracter deopotrivă politic, cît și eclesiastic și Luca din Cipru, învățatul ierarh, dăduse voievodului întreaga satisfacție, odată ce Mihai îl va folosi, cîteva ani mai tîrziu, într-o nouă misiune, de data aceasta în Rusia. Țarul Feodor (1584-1598) l-a primit cu bunăvoință pe episcop, încercîndu-l de daruri pentru domnitor și cu o mare sumă de bani «nu numai pentru biserici, dar și pentru plata oștenilor ce urmau să lupte cu turcii».¹¹⁰ Sîntem în epoca în care Mihai Viteazul, încadrat în Liga Creștină, făcea apel și la țarul pravoslavnic pentru lupta împotriva dușmanului comun, care erau otomanii.

Puținele știri rămase în legătură cu această călătorie nu ne îngăduie să afirmăm că Luca a întreținut contacte și cu Biserica rusă, în timpul scurtei sale șederi la Moscova. Totuși, acestea se vor fi petrecut, o dată ce trimisul lui Mihai în Rusia avea ca principală sarcină să solicite ajutoare pentru «repararea bisericilor distruse de turci și tătari»,¹¹² și, cu asemenea rosturi, era firesc — el însuși un ierarh — să vină în legătură și cu căpeteniile Bisericii rusești.

După mai bine de un sfert de veac, Luca — acum mitropolit al Ungrovlahiei — își aducea bucurios aminte de călătoria sa, săvîrșită pe vremea lui Mihai Vodă. Într-o misivă din 15 noiembrie 1624, adresată țarului, Mihail Feodorovici, mitropolitul Luca pomenește de «casa primitoare de oaspeți a Împărăției Voastre», unde trăsesese și el cîndva, pe vremea cînd cîrmuia «în Domnul Sfînt răposatul țar și Mare Cneaz Feodor, moșul Împărăției Tale». Scrisoarea era dată ca să recomande țarului, pentru obișnuitele milostenii, pe mitropolitul Serghie de Grevena, și fusese scrisă «în cetatea domnească a Tîrgoviștei, în mitropolie».¹¹³

110. Vezi N. Iorga, *loc. cit.*, pp. 8-9.

111. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 204.

112. Vezi Claudio Isopescu, *Documenti inediti della fine del Cinquecento*, în *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Sect. Ist., seria III, t. X (1929), p. 73, nr. LXXXVII. (Scrisoare din Varșovia, 29 martie 1597).

113. Vezi dr. Silviu Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile Bisericii Romînești cu Rusia în veacul XVII*, în *Anal. Acad. Rom.*, Mem. Sect. Ist., seria II, t. XXXIV (1911-1912), pp. 1140-1141.

Scrisoarea mitropolitului Luca deschide un nou scurt capitol, în istoria sumarelor relații dintre Biserica Ungrovlahiei și Moscova. E vorba de recomandațiile făcute de mitropolitul Țării Românești în favoarea unor ierarhi itineranți ai Bisericii răsăritene, veniți pentru ajutoare în Rusia și care, în lipsa unor atari scrisori de sprijin, riscau să fie înapoiți de la orașul de graniță Putivlia, fără să mai poată ajunge la Moscova.

Cinci ani mai târziu, la 22 septembrie 1629 sosea la Putivlia arhimandritul Venedict de la mînăstirea cu hramul Nașterii Domnului, din București. Era însoțit de un arhidiacon, Veniamin, de monahul Nicodim și de un tîlmaci sîrb, Ivașcu Mihulin. Printre numeroasele scrisori de recomandare pe care le adusese cu sine, una era a mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei către patriarhul Filaret și — dacă nu ne înșelăm — *aceasta este prima dovadă documentară care ni s-a păstrat, de legături nemijlocite între conducătorii celor două Biserici ortodoxe surori*. Venedict, care fusese adus de la Vato-pedi, de către mitropolitul Grigorie, cerea ajutoare pentru repararea mînăstirii din București, pe care o conducea, ca și pentru a întemeia, în același oraș, «o școală pentru creștinii din Țara Romînaescă». ¹¹⁴

Probabil tot către patriarhul Moscovei era adresată și una din scrisoriile de recomandare ale aceluiași Grigorie Mitropolitul, date pentru un episcop, Antonie, care sosea, cu suita sa, la Putivlia, la 20 august 1630.

E greu de lămurit care au putut fi legăturile aceluiași Grigorie și ale urmașului său, Teofil, cu cea mai de seamă figură pe care Moldova a dăruit-o Bisericii rusești, cu Petru Movila. Feciorul de domn moldovean, care a păstorit, între 1633 și 1646, Mitropolia Kievului, aîrnător, pe acea vreme, de regatul polon, a fost — cum este știut — un strălucit ajutător al culturii, atît în Moldova cît și în Țara Romîneasca. Renașterea activității tiparnițelor în Muntenia, lui i se datorește. Se cunosc numele cărturarilor, laici sau eclesiastici, care au cercetat Rusia kieveană și au venit în atingere cu învățatul mitropolit din neamul Movileștilor: un Udriște Năsturel, un Meletie Macedoneanul. Nu avem însă dovezi că ajutorul dat de Petru Movilă lui Matei Basarab, — mare ocrotitor al culturii el însuși, viitor susținător prin tipăriți în limba slavă al ortodocșilor din Balcani și cumnat, prin doamna Elena, cu tînărul Udriște, care făcuse studii în Rusia —, a fost, în vreun chip, determinat sau însoțit de legături ale Kievului cu Mitropolia munteană.

A doua jumătate a veacului XVII cunoaște prezența la Moscova a doi viitori mitropoliți ai Ungrovlahiei. Cel dintîi este Dionisie, care a păstorit Biserica Țării Romînești, în 1672, în urma caterisirii mitropolitului Teodosie. O cronică a metohului din Moscova a mînăstirii atonite a Ivirului ne vestește că «în anii 1660 a venit arhimandrit Dionisie, care a fost corector de tipografie, fiindcă era romîn și citea rusește, și apoi a fost și mitropolit al Ungrovlahiei». ¹¹⁴⁵ În conducerea metohului moscovit, Dionisie a stat pîna în 1667 și se crede că, din acest din urmă an și pîna în 1671, un an înainte de a fi ridicat în scaunul de mitropolit, Dionisie a zăbovit la mînăstirea sa de metanie, Ivirul, de unde a venit în București, egumen la Mînăstirea Radu Vodă. ¹¹⁶ Nu cunoaștem însă ce legături a putut înfiripa la Moscova, în vremea șederii sale ca arhimandrit, și în ce măsură a putut folosi și dezvolta aceste legături în prea scurta sa păstorie în Scaunul Ungrovlahiei.

Cîtă vreme Dionisie se afla la Moscova, în rosturile pe care i le-am văzut, cel ce avea să-i fie urmaș în Scaunul de mitropolit, egumenul Mînăstirii Glavacioc, Varlaam, călătorea, în 1677 la Moscova. Se știe că viitorul arhipăstor aducea din Rusia formulare de pomelnice și că, o dată ajuns mitropolit, cînd a fost să dea la tipar prima carte, în tiparnița de el înființată a Mitropoliei, a ales *Cheia înțelesului*, opera omiletică a lui Ioanichie Galeatovschi, arhimandritul Cernigovului, voind prin aceasta să aduca prinosul său de recunoștință literaturii teologice rusești. Despre legături ale Mitropoliei Ungrovlahiei cu Biserica rusă sub păstoria sa, n-avem, din nefericire, nici o știre.

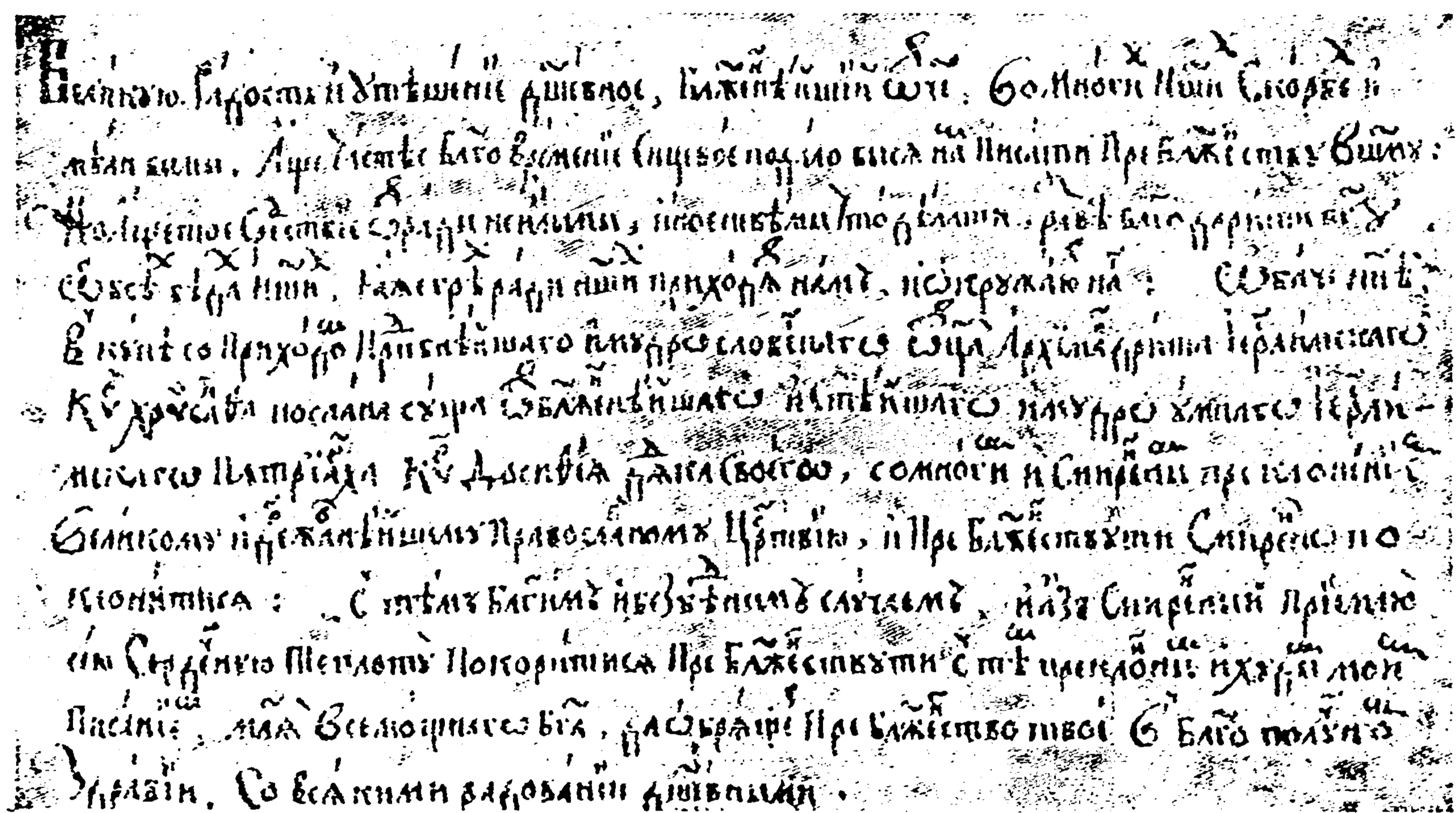
114. *Loc. cit.*, p. 1072.

115. Textul grecesc al însemnării și traducerea romîneasca, pe care am reprodus-o, sînt date de Diac. Niculae M. Păpescu, în studiul său *Dionisie Mitropolitul Ungrovlahiei (24 iunie—24 dechembrie 1672)*; extras din *Convorbiri Literare*, anul XLVIII (1914), p. 14, unde se string și se lămuresc puținele știri pe care le avem privind pe arhimandritul de la Radu Vodă și viitorul mitropolit, Dionisie.

116. Cf. *ibidem*, pp. 16-17.

Trebuie să așteptăm venirea la Scaunul domniei a lui Șerban Cantacuzino și repunerea în Scaunul mitropolitan din București a lui Teodosie, pentru a vedea reluându-se aceste legături cu Biserica Moscovei. Acestea își găsesc, însă, explicația — ca și cele promovate odinioară de Mihai Vodă Viteazul —, mai puțin în preocupări de ordin strict duhovnicesc, cât într-o acțiune de ordin politic, care înțelegea să se slujească și de ajutorul pe care-l pot oferi legăturile între două Biserici ortodoxe surori.

Pentru a înțelege acțiunea întreprinsă de Șerban Cantacuzino, în anul însuși al morții sale, pe lângă țarii ruși Ioan și Petru, și intervenția mitropolitului său, Teodosie, pe lângă patriarhul Moscovei, Ioachim, trebuie să ne amintim împrejurările politice care urmaseră despresurării Vienei în 1683, și înfringerilor repetate suferite de atunci încoace de turci. Politica creștină urmată de Șerban încă din vremea campaniei neizbutite a lui Cara Mustafa, pentru cucerirea Vienei, s-a dovedit bine inspirată. Din nefericire câștigurile

Inceputul scrisorii mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei către patriarhul Adrian al Moscovei (8 noiembrie 1700)

dobândite de imperiali îi fac pe aceștia tot mai semeți: o înglobare a Țării Românești în sistemul politic habsburgic era urmărită prin solii, conduse uneori de iezuiți, și străduințele lui Șerban, care se adresează și principelui Ardealului, erau ca cei doi vecini să caute, în aceste împrejurări, «să se apere în bună înțelegere și contra planurilor turcești și contra celor creștine».¹¹⁷ Amenințat cu expansiunea habsburgică, la care se adaugă cea catolică, venită pe urmele armatelor imperialilor, domnul Țării Românești se îndreaptă spre Rusia ortodoxă.

Pentru solia sa la Moscova, Șerban s-a slujit de Isaia, arhimandritul de la mănăstirea aghiorită a Sf. Pavel. Ni s-a păstrat textul misivei sale către Ioan și Petru, tinerii țarii ruși, precum și substanța lămuririlor date verbal acestora de Isaia. Din acestea din urmă, îndeosebi, se vede limpede că Șerban se simțea amenințat de așezarea imperialilor în Ardeal; de altfel, în 1687 un «artibiscup» din Viena venise ca sol pe lângă voievod, propunându-i să se supună împăratului, ceea ce Șerban a refuzat, iar Isaia care, în drum spre Moscova trecuse prin Ardeal, putea da amănunte asupra acțiunilor conduse de Biserica Romană în vederea aducerii la uniație a românilor ortodocși de peste munți.¹¹⁸ În nădejdea sa de a căpăta sprijin rusesc care să-i îngăduie să reziste presiunilor venite din partea habsburgilor, Șerban își pune acțiunea sa «sub patronajul ideii

117. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI, București, 1938, p. 362. Să se vadă, de altfel, întreaga prezentare a împrejurărilor politice, cărora trebuie să le facă față Șerban, la pp. 360-365.

118. Dr. Silviu Dragomir, *loc. cit.*, pp. 1120-1122 (textul scrisorii lui Șerban Cantacu-

ortodoxe, al cărei zelos aderent era patriarhul Ioachim» al Moscovei.¹¹⁹ Înainte de sosirea lui Isaia din toamna anului 1688, amintită mai sus, călugărul atonit mai cercetase Moscova în ianuarie al aceluiași an și dusese patriarhului Ioachim, între alte scrisori, și una din partea mitropolitului Teodosie. Nu ni s-a păstrat decât răspunsul din 14 ianuarie al lui Ioachim, din care se poate întrevădea cuprinsul scrisorilor ce-i fuseseră adresate. Era vorba de cereri de ajutor rusec împotriva turcilor, care să restabilească un echilibru politic rupt câțiva ani de neașteptatele biruințe ale imperialilor.¹²⁰

Moartea năpraznică a lui Șerban și venirea în Scaun a nepotului său Constantin Brîncoveanu, cu vederi politice oarecum deosebite, fac să se curme aceste promițătoare încercări de alianță, puse sub semnul ideii ortodoxe.

Temeiurile privitoare la acțiunea prozelitismului catolic în Ardeal, așa cum reieșeau din spusele lui Isaia, s-au dovedit din nefericire prea întemeiate. Frumoasa scrisoare din 8 noiembrie 1700 a mitropolitului Teodosie către noul patriarh al Moscovei, Adrian, revine, în cuvinte amare, asupra procedurilor de astădată fățișe, folosite de propaganda catolică în ținuturile de curînd, alipite regalului ungar. Teodosie se folosea de călătoria în Rusia a arhimandritului grec Hrisant Notaras, viitorul patriarh al Ierusalimului, pentru a comunica patriarhului rus mîhnirea și temerile sale. Propaganda Bisericii Romane este denunțată, în primul rînd pentru ceea ce sufereau de pe urma sa ortodocșii din Ardeal.

«Cu multă durere în inimă — scrie Teodosie — și amărăciune a sufletelor noastre și a tot poporul ortodox, auzim și înțelegem că sfințelor biserici din Ardeal și altor ortodocși, care trăiesc în Ungaria de sus, li se fac multe, nespuse cruzimi, și cu toată înșelăciunea și viclenia iezuiții și alții, care se numesc «barați», ca lupii răpitori, ascunși în piele de oaie, se întrec fără de încetare și fără de odihnă a amăgi și a seduce poporul și adevărata turmă ortodoxă a lui Hristos; și se duc și amăgesc pe mulți neputincioși și neștiutori cu invenția lor de un cuvînt înșelător și nefolositor, care după nume îl numesc *unie*, ducînd orb pe orb de mîină, ca amîndoi să cadă într-o groapă, conform cuvintelor nemincinoase ale Domnului Hristos». Teodosie evocă, în cele ce urmează încălcările săvîrșite de «papistași» în Polonia, răpirile făcute nu cu mult în urmă, de dînșii, la Ierusalim. «Căci unde stăpînesc și domnesc — conchide Teodosie —, o fac aceasta cu puterea, iar unde nu domnesc, cu înșelăciune și cu viclenie turbură necurmat această nestrucată și nepătată, adevărată și mai de frunte biserică».

În continuare, mitropolitul prezintă, în cuvinte măsurate, străduințele sale și ale voievodului țării, pentru ajutorarea creștinilor dreptcredincioși. Totuși, puterea de care dispune împărăția rusească e neasemuit mai mare și patriarhul Adrian e rugat să intervină pe lîngă țar pentru neamul ortodox, «care se muncește sub stăpînire păgîină și-i împilat și apăsător de eretici».¹²¹

În lupta împotriva uniației, Teodosie va fi sprijinit, însă, mai cu deosebire de patriarhii greci ai Răsăritului, în fruntea cărora stă neobositul arhipăstor al Ierusalimului, Dositei. Am amintit mai sus primele sale vizite în Țara Romînească, în a șaptea decadă a veacului cînd nu urcase încă în Scaunul Ierusalimului. După această supremă promovare, care se petrece în 1669, cînd Nectarie dă paretisis, Dositei zăbovește în nenumărate rînduri, atît în Muntenia cît și în Moldova, împins de un zel neostenit pentru apărarea Ortodoxiei, mai ales față de amenințarea tot mai vădită a catolicismului roman. E neîndoios că alegerea ca mitropolit de Alba Iulia, în 1682 a lui Ioasaf, fostul mitropolit al Lacedemonei, care se prezentase în fața lui Apaffi, principele Ardealului, cu recomandării din partea lui Șerban Vodă —, se datorește în bună măsură lui Dositei.¹²² Cînd, în ianuarie 1698, Atanasie Anghel este ales în același Scaun al Bălgradului, Dositei ia inițiativa — la care-l asociază și pe Teodosie — a întocmirii unor reguli de conduită, în douăzeci și două de puncte, obligatorii pentru tînărul mitropolit, care le subscrie, după ce le iscălise patriarhul.¹²³ În sfîrșit, cînd Atanasie e aflat de popor că a îmbrățișat

zino), și 1122-1123 (un rezumat al relatărilor lui Isaia, în timpul șederii sale la Moscova, în sept. 1688).

119. *Loc. cit.*, p. 1119.

120. *Ibidem*.

121. *Ibidem*, pp. 1226-1229, traducerea scrisorii lui Teodosie, pe care o rezumăm, și din care am scos și extrasele puse între semnele citării.

122. Vezi și *Istoria Bisericii romîne*, vol. II (1632-1949), București, 1958, p. 91.

123. *Condica Sfîntă*, ed. cit., pp. 80-87.

unirea, și veștile ajung și la sud de Carpați, Dositei va fi printre cei mai dârji împotrivi-
vitori față de actul care sfișiase unitatea Bisericii dreptcredincioase din Ardeal. Inter-
venția lui la Brașov, unde apare în persoană,¹²⁴ scrisorile lui din toamna anului 1701
către apostatul Atanasie și către Ștefan Racz,¹²⁵ sînt o dovadă a pasiunii cu care
patriarhul Ierusalimului se alăturase luptei dusă, cu aceleași obiective, de Mitropolitul
Ungrovlahiei, Teodosie, și care și-a găsit repede ecoul și la Constantinopol.¹²⁶ *În acest
moment dificil, ierarhia ecleziastică munteană e ajutată fără ezitare de Bisericile apos-
tolice în împotrivirea ei față de vlădica ardelean apostat, ales și sfințit la București.*

Nu știm dacă firea aprinsă a lui Dositei
i-a îngăduit să colaboreze întotdeauna, în
liniște și înțelegere, cu mitropolitul muntean.
Cu domnul țării, Constantin Brîncoveanu,
e știut că a avut aprige discuții din pricina
lui Ioan Cariofil, dușman personal al patri-
arhului, dar ocrotit de Cantacuzini și de
voievodul muntean.¹²⁷

Pasiunea sa anticatolică l-a determi-
nat, probabil, pe Dositei să prezideze sinodul
din 1705, ținut în București pentru caterisirea
lui Ilarion al Rîmnicului, și în care figura
lui Teodosie al Ungrovlahiei apare oarecum
rătăcită printre numeroșii sinodali, toți greci,
care-l condamnă pe Ilarion mai ales pentru
îngăduință față de «închinătorii Papei»
παπολάτραι) aflători în Rîmnice.¹²⁸

Oricum, cu excesele sale, Dositei ră-
mîne o mare figură a Ortodoxiei din vre-
mea sa și legăturile sale cu Mitropolia Un-
grovlahiei meritau o mențiune aparte.

Vajnicul patriarh al Ierusalimului, mort
încă în puterea vîrstei în 1707, este, însă,
doar una — e drept, cea mai de seamă —
din figurile de ierarhi, care — ca niciodată—
populează, în această vreme, Țara Romînea-
scă, iau parte la sinoadele locale și liturghi-
sesc împreună cu mitropolitul țării. Nu poate
fi nicidecum vorba să se amintească numele
tuturor și nici al celor mai cunoscuți... *În-
terasant rămîne sporul în sine de ierarhi veniți
din sudul Dunării, sau din îndepărtate epar-
hii ale Răsăritului ortodox, să viețuiască,
meori pînă la moarte, printre noi, sau mă-
car să cerceteze periodic, veniți după ajutoare,
Țările Romînești.*

Faptul trebuie pus în legătură cu creșterea influenței grecești, care se
remarcă în cultură, mai ales în învățămînt, sub Cantacuzinii munteni, dar și cu liniștea
și prosperitatea nemaiîntîlnite, de care s-a bucurat Țara Romînească, sub domnia lui
Constantin Brîncoveanu. S-au evocat, în multe rînduri, ceremoniile religioase — încoro-
nări, nunți, sfințiri de biserici sau înmormîntări — din această epocă, în care ierarhii

Patriarhul Dositei al Ierusalimului
(1669-1707)

124. Cf. *Istoria Bisericii romîne*, vol. II, p. 154.

125. Vezi Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 1, pp. 340-344, nr. CCCXCVII-CCCXCVIII.

126. N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis in terris Co-
ronae S. Stephani*, vol. I, Innsbruck, 1885, pp. 344-348, publică scrisoarea lui Teodosie către
Atanasie, trimisă din București, la 3 mai 1702, iar la pp. 348-351, tomosul lui Calinic II, pa-
triarhul Constantinopolului, împotriva lui „Satanasie”. Ambele plese sînt date în traduce-
rea latină.

127. Vezi D. Russo, *Studii istorice greco-romîne*, t. I, p. 187.

128. *Condica Sfîntă*, ed. cit., pp. 95-97, nr. XXXIV.

ortodocși străini dadeau o strălucire neobișnuită slujbei la care luau parte.¹²⁹ Cumpănită politică brîncovenească, fără ambițiile imperiale atribuite unui Șerban Vodă, se complăcea, totuși, în această desfășurare de fast și în patronarea cu toate mijloacele care îi stăteau la îndemînă, a Ortodoxiei răsăritene. Ajutoare bănești, cărți imprimare, uneori tiparnițe, porneau pînă departe să sprijine și să lumineze pe creștini, iar pe de altă parte, arhierii oboșiți de intrigile și sărăcia eparhiei lor, își găseau — deseori ca foști patriarhi, mitropoliți sau episcopi —, liniștea într-o țară atît de primitoare. Dar nu numai păstorii unor eparhii existente, ce se zbăteau în greutăți, își căutau refugiul în Țara Romînească. Începînd, se pare, cu păstoria mitropolitului Teodosie, Bucureștii cunosc alegeri de arhierii titulari, consacrați la noi, din porunca Constantinopolului, pe seama unor Scaune care de mult nu mai însemnau decît simple nume pentru realități pierite de veacuri. Trebuie dar să ne oprim puțin asupra unui aspect nou din relațiile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia ecumenică, care-și va găsi adevărata înflorire în veacul al optsprezecelea. Chiar în anul alegerii ca mitropolit a lui Teodosie, în 1669, se procedează la alegerea unui titular pentru Arhiepiscopia de Soteriopolis, în persoana unui Partenie ieromonahul și la cererea patriarhului ecumenic, Metodie.¹³⁰ Cîțiva ani mai tîrziu întîmpinăm un mitropolit al Sevastiei, Neofit, ales tot în cadrul Mitropoliei Ungrovlahiei.¹³¹ Un Maxim al Ierapolei și un Eftimie al Pogonianeii — pe care îi vom regăsi în amintitul sinod din 1705, convocat pentru caterisirea lui Ilarion al Rîmnicului — apar, în aceeași situație, în *Condica Sfîntă*, a Mitropoliei Ungrovlahiei, amîndoi în anul 1702.¹³²

Prezența lor în țară — la cîțiva ani după alegerea și hirotonirea lor — atestată de semnăturile pe care le pun în josul unor acte sinodale, ne dovedește că ei erau meniți să rămîna la noi și să se alătore ierarhilor străini demisionari, pe care îi înîtlnim, pomeniți sau iscăliți pe același soi de acte, cum sînt: un Avcsentie, fost al Sofiei, un Climent, fost al Adrianopolului, un Ghenadie, fost al Dristrei, și mulți alții.¹³³ Majorarea de către ierarhi străini a celor romîni, în sinod, e un fapt nu lipsit de semnificație. Desigur că nu trebuie supraprețuită inițiativa pe care o vor fi avut-o aceia, în acte care priveau organizarea și administrarea Bisericii. Aici, puterea de Stat își avea cuvîntul său și nimeni nu îndrăznea să i se împotrivescă. Dacă era nevoie de un semn din partea Ecumenicului, domnii țării din acest răstimp îl dobîndeau cu ușurință și e posibil ca alegerea de arhierii titulari, ceruți de Constantinopol și agreeți de voievozii romîni, să însemne tocmai un schimb de bune procedee între Patriarhia ecumenică și domnii Țării Romînești. Trebuie să așteptăm, însă, veacul XVIII ca dintre acești ierarhi titulari să se aleagă, tot după dorința domnească, un mitropolit al Ungrovlahiei.

E greu de crezut că venirea lui Antim în Scaunul Ungrovlahiei, rămas văduvit prin moartea, în 1708, a bătrînului Teodosie, a adus vreo schimbare în raporturile Mitropoliei cu Bisericile apostolice din Răsărit.

E drept că Antim fusese strămutat, potrivit cu vechile tradiții ale Bisericii Țării Romînești, din Scaunul Rîmnicului în acela de mitropolit al Ungrovlahiei¹³⁴ și nu făcuse parte dintre ierarhii ocrotiți de Constantinopol, care să rămîna datori Scaunului ecumenic pentru trecute binefaceri. Dar noul mitropolit era, oricum, și el un străin, și valul de xenofobie pe care-l întrezărim în această epocă de indiscretă promovare a ierarhiei străine, l-a atins la un moment și pe dînsul.¹³⁵ Venea din îndepărtata Georgie, dar era

129. Vezi de pildă N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești*, vol. II, ed. II, București, 1932, pp. 15-17 și trimiterile sale la *Cronica* lui Radu Greceanu.

130. *Condica Sfîntă*, ed. cit., pp. 30-32, nr. VI.

131. *Ibidem*, pp. 76-77, nr. XXVII. Anul alegerii, care lipsește în *Condica Sfîntă*, ne este dat de pitacul patriarhului Calinic al Constantinopolei, către mitropolitul Teodosie, din iunie 1696, prin care se cere ridicarea la treapta arhieriei și hirotonirea lui Neofit, pentru Scaunul Sevastiei. Vezi Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 3, p. 51, nr. XXIX.

132. *Condica Sfîntă*, ed. cit., pp. 89-90, nr. XXX-XXXI.

133. Vezi de pildă *ibidem*, p. 62, nr. XIX; p. 66, nr. XXIII; p. 67, nr. XXIV etc. La aceștia adăugăm, firește, păstorii în funcțiune ai unor eparhii în ființă, ca un Gherasim al Tîrnovei, un Ghermanos al Neopatreilor (*ibidem*, p. 25, nr. IV), un Iosif al Cervenului (*ibidem*, p. 26, nr. IV), și numeroși alții.

134. Ecdosul patriarhicesc de strămutare e publicat de Hurmuzaki-Iorga în *Documente*, XIV, 1, pp. 401-403, nr. CCCXXXII.

135. În 1712, cînd se aduc împotriva lui „douăzeci și patru de capete de piră“, printre care și acela că era străin, la care Antim răspunsese: „apoi n-am fost numai eu episcop străin în Țara Romînească, și au fost și alții mulți, precum să văd în condice și precum să politicește în toată Biserica“ etc. Vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, vol. II, ed. II, pp. 53-54.

pătruns de cultură grecească și, pe drept cuvânt, cunoscători eminenti ai trecutului nostru cultural l-au socotit un reprezentant, la noi, al grecismului și al grecizării Bisericii românești.¹³⁶

Nu trebuie dar exagerată — credem noi — intervenția sa pe lângă patriarhul ecumenic, împotriva drepturilor pe care și le luase, în mînăstiri din Țara Românească, patriarhul Ierusalimului, Hrisant.¹³⁷ E adevărat că într-o scrisoare din 26 decembrie 1710, Antim se plîngea patriarhului ecumenic, Atanasie, de pretențiile lui Hrisant — nejustificate sub raport canonic — de a asigura mînăstirilor închinete Sf. Mormînt un soi de drept de exteritorialitate. În fapt se pare că iritarea lui Antim provenea din faptul că în zisele mînăstiri din eparhia sa, nu era pomenit și el alături de patriarh.¹³⁸ Revolta sa, îndreptățită desigur, nu e lipsită și de o încercare de intrigă între Ecumenic și patriarhul Ierusalimului, exploatîndu-se, poate, și neînțelegeri mai vechi dintre cei doi înalți chiriarhi.¹³⁹ Totuși, mînia lui Antim — care probabil nu s-a dat nicicînd în vileag față de Hrisant —, dispăruse doi ani mai tîrziu, cînd mitropolitul muntean nu știe cum să intre în voia influentului patriarh și să se dezvinovățească de bănuielile care încolțiseră în inima acestuia.¹⁴⁰

Încercările lui Antim de a-și cîștiga sau păstra simpatia înaltului cler grec, nu-l vor ajuta prea mult. Printre primele victime ale regimului fanariot, care se înscăunase în Țara Românească în 1716, va fi însuși mitropolitul muntean, împotriva căruia se vor provoca cu ușurință fulgerele Scaunului ecumenic. Cu aceasta intrăm însă în epoca fanariotă, pe care — în cele ce urmează — o vom cerceta, sub unghiul relațiilor externe ale Mitropoliei Ungrovlahiei, pînă către sfîrșitul secolului XVIII.

V

Abolirea domniilor pămîntene și înscăunarea în Țara Românească, urmînd Moldovei, a unor domni veniți din Fanarul Constantinoplei, vor împrumuta un nou caracter și legăturilor dintre Biserica Țării Românești și lumea eclesiastică grecească. Marile familii grecești de pe țărmurile Bosforului sînt aceleași care trimit domnitori în Țările Romîne și care promovează patriarhi, înalți ierarhi sau demnitari eclesiastici în sînul Marii Biserici. Legăturile, dar, între conducerea laică a Țărilor Romînești și Patriarhia ecumenică vor fi mai strînse ca oricînd și grecizarea, sub anumite raporturi a Bisericii muntene, e ușor de înțeles. Mitropolia Ungrovlahiei, care singura ne interesează în studiul de față, va avea — între 1716 și 1800 — cinci arhipăstori de obîrșie, limbă și cultură greacă, cei mai mulți dintr-înșii foști arhierii titulari, care gravitaseră în jurul Scaunului ierarhic al Bucureștilor. Conștiința unității culturii grecești, pe întreg cuprinsul întinsului imperiu otoman, și a superiorității acesteia față de celelalte culturi naționale de pe aceeași arie, aduce cu sine legături strînse nu numai cu Biserica Constantinopolului, de care Ungrovlahia atîrna sub raport canonic, dar și cu ierarhii mai răsăriți sau mai mărunți din celelalte Biserici apostolice, aproape toți greci. Împrejurări economice — mai puțin cele politice — fac ca Țările Romîne să-și păstreze o situație privilegiată și Biserica lor de asemenea, dar în sînul unui nou și mai șubred imperiu otoman de cultură elină. Moldova, mîndră pe trecutul său bisericesc mai neatîrnat, își va croi legende despre vechea autocefalie a Bisericii sale și se va ridica, sub Iacov I Putneanul, împotriva pătrunderii elementelor străine în înaltul ei cler. Țara Românească, care se dezvoltase sub raport eclesiastic, în condiții oarecum deosebite, nu va cunoaște asemenea tresăriri. În acest chip, *răstimpul care ne desparte de începutul veacului al nouăsprezecelea nu oferă*

136. Cf. *ibidem*, pp. 10 și 54.

137. Vezi: N. Iorga, *Noi contribuții la Istoria Bisericii noastre. I. Mitropolitul Antim Ivireanul în luptă cu Ierusalimul pentru drepturile Bisericii sale*. București, 1934. Extras din *Bis. Ort. Rom.*, LII (1934), nr. 11-12), pp. 3-6.

138. Scrisoarea s-a publicat în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 3, pp. 79-82, nr. XLIX. Iorga n-a cunoscut, însă, scrisoarea sinodală din decembrie 1709, trimisă de Atanasie al Constantinoplei lui Hrisant, prin care i se recunosc acestuia toate cererile care privesc tipicul liturgic în mînăstirile din Țara Românească, închinete Ierusalimului. Vezi ms. rom. 603 al Acad. R.P.R., f. 370 r-371 r.

139. *Ibidem*, p. 81. Cf. pasajul: „Dar nu se teme Prea Sfinția Ta că al Ierusalimului va lua mînăstirile stavropighiale, supuse Scaunului ecumenic, în Mitropolii și se va folosi de ele și va stăpîni pe Mitropoliți?”. Traducerea este a lui N. Iorga.

140. Vezi *ibidem*, pp. 100, nr. LXII și 105-106, nr. LXV.

nici pe departe diversitatea și interesul aspectelor pe care le înfățișa viața bisericească a țării în secolul pe care l-am încheiat o dată cu domniile pămîntene. Sporul de influențe pe care-l cîștigă Fanarul eclesiastic în afară, Fanarul laic înlăuntrul țării, dă relațiilor externe ale Mitropoliei Ungrovlahiei o lipsă relativă de semnificație, care impune prezentarea lor mai restrînsă, redusă la cîteva momente și nume de un interes mai deosebit.

Primul an de domnie al celui dintii domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, va aduce, cum am amintit, caterisirea și uciderea lui Antim Ivireanul. Potrivnic unei întăriri — prin fanarioți — a asupririi otomane, cu simpatii pentru politica filocreștină a Rusiei, acest om al «partidei naționale» a Cantacuzinilor a uneltit — se pare — împotriva lui Nicolae Vodă și și-a aflat repede pieirea. Scaunul ecumenic s-a asociat, pe dată, încredințării aruncate de voievod și mitropolitul Antim e caterisit de patriarh și de sinodul constantinopolitan, învinuit fiind de «revoluție» și de răscoală împotriva «puternicei împărății», dar și de magie și «meșteșugiri satanicești». ¹⁴¹ În locul său va veni — adus cu sila de domn ¹⁴² — Mitrofan al Nissei, care desfășurase la noi o activitate culturală, încă de pe vremea lui Șerban Vodă Cantacuzino. Într-o istorie a relațiilor externe ale Mitropoliei Ungrovlahiei cu Bisericele apostolice răsăritene, numele său merită să rămîna pentru un demn protest față de o încălcare vădită atît a canoanelor cît și a unor îndelungate tradiții care priveau stavropighiile. ¹⁴³ Am arătat mai sus din ce pricini s-a recurs la Patriarhia ecumenică pentru întemeierea de stavropighii și în cîte rînduri, în secolul XVII, s-au cerut întăriri de drepturi stavropighiale vechi sau acordarea unora noi, pentru așezăminte pioase din Țara Romînească. În vremea păstoririi lui Mitrofan, aceste drepturi sînt încălcate în mod brutal de Marea Biserică, secondată de Scaunul Ierusalimului, în favoarea Patriarhiei de Alexandria, al cărei arhipăstor, Samuil, unse ca domn pe Nicolae Mavrocordat. La cererile de ajutor ale lui Samuil, Ieremia III al Constantinoplei se grăbește — în august 1718 — să închine Alexandriei Mînăstirea Cernica, pe care Timotei II, patriarhul ecumenic, o făcuse stavropighie, în 1616-1617. ¹⁴⁴ La această măsură abuzivă, care făcea din Cernica un metoh al Zlătarilor, mînăstire și ea închinată Alexandriei, se alătură, în aceeași lună, Hrisant al Ierusalimului. ¹⁴⁵ Scrisoarea de protest a mitropolitului muntean Mitrofan către acesta din urmă, este o dovadă de dreaptă judecată și de alese simțăminte ale bătrînului ierarh, pentru țara care-l îmbrățișase cu decenii în urmă și-l ridicase în fruntea Bisericii ei. ¹⁴⁶ Sub raport canonic, Mitrofan este primul arhieru titular — fusese ridicat la treapta de mitropolit al Nissei, la cererea lui Constantin Brîncoveanu, ¹⁴⁷ — care prin strămutare (μετάθεσις) ajunge mitropolit al Ungrovlahiei. În aceeași situație se vor afla mai tîrziu mitropoliții Neofit I și Grigorie II, amîndoi mitropoliți ai Mirelor, înainte de a deveni ai Ungrovlahiei.

Înainte de a ne opri la figura de mare relief a lui Neofit I, să amintim scrisoarea lui Ștefan II către patriarhul ecumenic Neofit VI, cu amănunte — atît de rare de altminteri — asupra ajutorului anual pe care mitropolitul Ungrovlahiei, împreună cu Episcopia de Buzău, îl dădeau Patriarhiei. ¹⁴⁸ Într-adevăr, lipsurile materiale care covîrșesc atît Marea Biserică cît și celelalte Biserici apostolice din Răsărit, o determină pe cea

141. Vezi, în traducerea romînească, cartea sinodală a lui Ieremia III, din august 1716, la Ștefan Dinulescu, *Viața și activitatea Mitropolitului Țării Romînești Antim Ivireanul (1708-1716)*, 1886, pp. 94-96. În același an s-a publicat și în *Condica Sfîntă*, ed. cit., pp. 111-114 (text grecesc și traducere romînească).

142. Cf. *Condica Sfîntă*, ed. cit., p. 117, nr. LXII.

143. Figura de cărturar și ascet a Mitropolitului Mitrofan nu s-a bucurat, credem, de prețuirea pe care o merita. Articolul lui N. Iorga, *Între Antim și Mitrofan, Mitropoliții Terii Romînești*, publicat în *Bis. Ort. Rom.*, LIII (1935), pp. 1-5, se resimte de confundarea repetată a lui Mitrofan al Nissei cu Mitrofan Gregoras, dar și de o optică ciudată, odată ce-l opune pe acest „călugăr (sic) străin” capului Bisericii muntene, Antim, uitînd că și acesta era tot străin!

144. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 2, pp. 837-840, nr. DCCCXIV.

145. *Ibidem*, p. 833, nr. DCCCXXIII.

146. Scrisoarea din 7 oct. 1718 e publicată în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 3, pp. 135-137, nr. LXXXVIII. Împotriva închinării Mînăstirii Cernica la Scaunul Alexandriei a protestat și viitorul mitropolit Neofit I Cretanul; vezi (Gherasim Timuș), *Mînăstirea Cernica Stavropighie*, în *Bis. Ort. Rom.*, XVII (1893-1894), pp. 647 și 652-653. Pînă la sfîrșit a fost readusă în vechea ei stare, cu învoirea patriarhului ecumenic Chiril V; vezi Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, pp. 40-41.

147. Vezi scrisoarea lui Mitrofan către Hrisant al Ierusalimului, din august 1718, în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 3, p. 134, nr. LXXXVII.

148. Vez ms. rom. al Academiei R.P.R., 603, f. 5. Scrisoarea nu poate fi decît din-

dintii, sprijinită și pe drepturile ei canonice, care lipsseau celorlalte, să recurgă nu numai la milele domnești și boierești, dar și la ajutorul pe care-l putea da Mitropolia sufragană a Ungrovlahiei. Pe lângă contribuția anuală, destul de modestă de altfel, apeluri la ajutoare bănești extraordinare se ivesc cu oarecare prilejuri noi. Vom însemna, astfel, apelul pe care patriarhul ecumenic Neofit VI îl face către mitropolitul cu același nume din Țara Românească, prin anii 1739-1740, cerînd ajutor pentru Marea Biserică împovărată de o datorie de 850 pungi.¹⁴⁹ Apelul se adresa în primul rînd clerului, dar ajutorul era bine primit și de la mireni, în frunte cu domnul țării. E drept că Patriarhia ecumenică scotea și alte venituri întâmplătoare de la Mitropolia Ungrovlahiei. Izvoare contemporane cu ultimul sfert de veac ne vorbesc de sumele considerabile care se trimiteau din țară pentru căpătarea ecdoselor de strămutare a episcopilor la Scaunul mitropolitan.¹⁵⁰

În cadrul legăturilor cu Patriarhia ecumenică, o mențiune deosebită merită păstoria, relativ îndelungată a lui Neofit I Cretanul (1738-1754). Știm în ce împrejurări, fostul preceptor al beizadelelor lui Constantin Mavrocordat a urcat, întîi în Scaunul *in partibus* al Mirelor,¹⁵¹ apoi într-acela al Ungrovlahiei.¹⁵² Ocrotirea voievodului nu umbrește însă cu nimic meritele noului mitropolit, neîndoios cel mai de seamă dintre urmașii lui Antim în Scaunul Bucureștilor și în veacul de care ne ocupăm. Legăturile cu Constantinopolul n-au fost determinate — cum am văzut mai sus — numai de nevoile bănești ale Patriarhiei. *Neofit își va avea inițiativele sale, într-un domeniu de multă vreme lăsat în părăsire, acela al consultațiilor canonice, cerute Ecumenicului.* Cunoaștem două asemenea consultații adresate, în 1741, lui Paisie II și privind botezul sau mirungerea luterano-calvinilor veniți la Ortodoxie, precum și recunoașterea validității hirotoniilor romano-catolice.¹⁵³

Locul pe care Mitropolia Ungrovlahiei îl ocupă, sub Neofit I, în sînul Marii Biserici se învederează mai bine prin alegerile și hirotoniile de arhieriei titulari care se fac sub păstoria lui.

În 1742 se alegea mitropolit al Mirelor un Calinic,¹⁵⁴ în locul căruia ve veni, șase ani mai tîrziu, un român, Grigorie,¹⁵⁵ viitorul mitropolit al Ungrovlahiei. În 1749, Mitropolia Ierapolei își va căpăta un titular, în persoana unui egumen, Matei.¹⁵⁶ Sînt cazuri cînd nu numai Scaune fictive sînt prevăzute cu titulari, dar și eparhii în ființă. Astfel, în 1752, episcopul Climent la Cervenului, eparhia depinzînd de Mitropolia Țîrnovei, dă parētisis, fără renunțare la arhierie. Neofit I, căpătînd calitatea de episcop al mitropolitului de Țîrnova, face, în sinod ipopsifierea noului titular, după ce căpătase ecdosul patriarhicesc de învoire.¹⁵⁷

tre anii 1734-1738 (primul fiind anul de înscăunare al lui Neofit VI, al doilea, anul morții mitropolitului Ștefan). Contribuția anuală τὸ συννηθισμένον ἐτήσιον era de 70 groși din partea Mitropoliei și de 35 groși de la Episcopia Buzăului. Oltenia fiind încă sub stăpînire austriacă, Episcopia de Rîmnic nu este pomenită.

149. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 2, pp. 1089-1092, nr. MXLVII.

150. Vezi : Serghie Makraios, Ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (1750-1800), în C. Sathas, *Bibliotheca graeca Medii Aevi*, vol. III, Veneția 1872, p. 380 (ridicarea lui Filaret al Rîmnicului ca mitropolit în locul decedatului Grigorie II), și p. 384 (înlocuirea mitropolitului Filaret II, prin Dositei Filittis al Buzăului). Ni se vorbește de πολλά χρήματα și de ἀδρὸν φιλότιμον care au revenit Patriarhiei.

151. *Condica Sfintă*, ed. cit., pp. 126-127, nr. XLIX. Actul poartă data : 27 ianuarie 1737. Cf. și ms. 139 al Arhivelor Statului București, f. 5.

152. Ecdosul pentru strămutarea lui Neofit la Mitropolia Ungrovlahiei lipsește din *Condica Sfintă* ; poate fi găsit, însă, în ms. 139, mai sus citat, la f. 6 v-7 v. Vezi și scrisoarea patriarhului Neofit VI către Constantin Mavrocordat, din 10 decembrie 1738, *ibidem*, f. 4.

153. Răspunsurile patriarhului Paisie II sînt publicate, în traducere, după ms. rom. 606 al Academiei R.P.R., de C. E(rbiceanu), în *Bis. Ort. Rom.*, XV (1891-1892), pp. 592-595. sub titlu): *Acte privitoare la Uniati*. Tot acolo, pp. 599-600, o gramată a lui Sofronie II către Grigorie II al Ungrovlahiei, despre nevalabilitatea botezului romano-catolic. Vezi și ms. gr. 606 al Academiei R.P.R., f. 139 r-142 v ; 143 v-144 v și 385 r-385 v.

154. *Condica Sfintă*, ed. cit., pp. 133-136, nr. LIV și LV.

155. *Ibidem*, pp. 145-148, nr. LIX și LX.

156. *Ibidem*, pp. 156-159, nr. LXV și LXVI.

157. *Ibidem*, pp. 161-166, nr. LXVIII-LXX. Cu drept cuvînt, editorul *Condicii Sfinte*, Ghenadie Enăceanu, observă (*loc. cit.*, p. 165, n. 275), că sîntem în prezența unui act „de o

Cel mai spectaculos act de această natură ni-l oferă însă cazul lui Matei Psaltul, ales în 1746 patriarh al Alexandriei, prin stăruința lui Constantin Mavrocordat, domnul Țării Românești, căruia îi fusese duhovnic. După iposifierea făcută la Constantinopol, Paisie II, patriarhul ecumenic, trimite mitropolitului Neofit un ecdos pentru a se proceda, la București, la instalarea și investirea ca patriarh a lui Matei, mitropolitul Libiei, fostul egumen al Zlătarilor.¹⁵⁸ *Condica Sfântă* ne dă unele lămuriri — pe care le-am fi vrut încă mai bogate —, asupra acestei ceremonii unice, care dă măsura prestigiului nemaiîntâlnit de care se bucura Mitropolia Ungrovlahiei în cadrele Bisericii răsăritene.¹⁵⁹ Nu mai rămânea decât să i se acorde Scaunului bucureștean și un loc corespunzător în ierarhia mitropoliilor dependente de Patriarhia ecumenică. Se pare că locul întâi, ocupat de Cesareea Capadociei a fost hotărât să se acorde mitropolitului Ungrovlahiei, ca locțiitor, încă de pe vremea lui Neofit I, sau s-a acordat acestuia numai în chip trecător.¹⁶⁰ Era nevoie de o acordare solemnă a titlului amintit și care să aparțină — pe mai departe — tuturor mitropoliților Țării Românești. Actul s-a produs sub patriarhatul lui Sofronie II al Constantinopolului și mitropolitul de atunci al Ungrovlahiei, Grigorie II, este vestit de această neobișnuită cinstire, prin scrisoarea sinodală din 10 octombrie 1776.¹⁶¹ Distincția acordată lui Grigorie venea și ca o reparație pentru răcirea raporturilor dintre mitropolitul muntean și Marea Biserică, în vremea războiului ruso-turc, sfârșit prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774). Mitropolitul Ungrovlahiei, în fruntea unei delegații de mari boieri și clerici cercetase, în 1770, Rusia Ecaterinei II, unde și-a creat, desigur, legături, încă prea puțin cunoscute, cu căpeteniile Bisericii rusești.¹⁶² În lipsa lui, Constantinopolul înscăunase ca mitropolit al țării pe Grigorie Socoteanul, fostul episcop de Rîmnic.¹⁶³ După ce biruințele oștilor rusești încheiaseră războiul, făcând din marea împărăție de la Răsărit ocrotitoarea oficială a creștinilor dreptcredincioși din Balcani, poziția mitropolitului Grigorie ieșise întărită. De înlocuirea lui cu un alt ierarh avea să se scuze nu numai domnul trecător al țării, care fusese Manole Gianu Ruset, dar și patriarhul Samuil Hangeri, ceea ce și face prin scrisoarea sa din 18 decembrie 1774, adresată mitropolitului muntean.¹⁶⁵

Dobândind, în cadrele imperiului otoman, o situație încă nemaiatinsă, care va culmina cu desființarea patriarhatelor naționale de la Pec și Ohrida (1766-1767), Marea Biserică se poate lipsi să-și mai trimită căpeteniile în căutare de ajutoare, sprijin sau adăpost în Țara Românească, lăsând ca după fastuoasele apariții ale lui Hrisant la București¹⁶⁶ — alți patriarhi răsăriteni, mai în luptă cu nevoile, un Silvestru al Antiohiei, un Avramie al Ierusalimului,¹⁶⁷ să călătorească la noi, alături de alți alți ierarhi răsă-

natură cu totul specială", adăugind: „și se confirmă încă o dată că mitropolitul Neofit, cu mijloacele sale, forma pre toți toți clericii și viitorii episcopi și mitropoliți din dieceza Patriarhiei de Constantinopol. Făcea Valahia pe acele vremuri, minuni...".

158. Vezi Dimitrie G. Ionescu, *op. cit.*, pp. 42-43.

159. *Condica Sfântă*, ed. cit., pp. 137-142, nr. LVI.

160. Vezi Scrisoarea sinodală din [1739-1740], mai sus citată, la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV, 2, p. 1090, nr. MXLVII; lui Neofit i se spune: *ἰερίτις καὶ ἑξαρχὲς πλαγηνῶν καὶ τὸν τόπον ἐπέχον τοῦ Καισαρῆος Καππαδοκίας*.

161. *Condica Sfântă*, ed. cit., pp. 183-187, nr. LXXVIII; vezi și p. 210, nr. LXXXIX.

162. Intr-un studiu, pe care-l avem în pregătire, vom înfățișa legăturile pe care un însoțitor al lui Grigorie, arhimandritul Chezarie, viitorul episcop de Rîmnic, le-a stabilit, în vremea șederii lui în Rusia, cu cel ce avea să fie marele mitropolit al Moscovei, Platon.

163. Vezi *Condica Sfântă*, ed. cit., pp. 203-205, nr. LXXXV.

164. Vezi *ibidem*, pp. 206-207, nr. LXXXVII.

165. *Ibidem*, pp. 207-209, nr. LXXXVIII. Ghenadie Enăceanu numește scrisoarea „gramată de ertăciune a Patriarhului Samuil către Mitropolitul Grigorie”; *ibidem*, p. 209, nr. 336.

166. Vezi indicațiile lui Ilie Georgescu, *loc. cit.*, p. 360.

167. Alegem doar două figuri mai reprezentative, pentru un aspect al relațiilor ecleziastice româno-grecești, care nu mai prezintă interes să fie exemplificat în amănunt. Pentru Silvestru să se vadă Pr. Vasile Radu, *Mănăstirea Sf. Spiridon și Patriarhul Silvestru al Antiohiei*, în *Revista Istorică Română*, III (1933), pp. 11-28 (la pag. 28, nr. 3, indicarea unei scrisori din 1739, prin care Silvestru cere ajutor bănesc de la Mitropolitul Ungrovlahiei). Cît privește pe Avramie, se va recurge la studiul Pr. I. Popescu-Clinceni, *Patriarhul Avramie al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările române, 1775-1787*, în *Arhivele Olteniei*, an. XXI, nr. 119-124 (1942), pp. 89-125 (și extras) (la p. 113, date despre legăturile patriarhului cu Mitropolitul Grigorie II al Ungrovlahiei).

riteni, de mai puțină vază. Constantinopolul își câștigase asupra Bisericii muntene un ascendent pe care nu-l mai cunoscuse din veacul întemeierii acesteia. Era firesc să răspundă devotaților ei cîrmuitori și generoșilor domnitori ai țării, porniți de pe țărnițele Bosforului, — acoperind Mitropolia cu semnele înaltei sale prețurii.

Strîns încadrată între ierarhia laică pe care Fanarul o dăduse Țării Românești și cea eclesiastică, pe care același Fanar nu înceta să o furnizeze Marii Biserici, Mitropolia Ungrovlahiei — în așteptarea unei neatîrnări încă îndepărtate — se putea mîngîia, la sfîrșitul acestui al XVIII-lea veac, măcar cu recunoașterea rolului deosebit pe care-l deținea în marea familie a Bisericii răsăritene.

Prof. ALEXANDRU ELIAN

B. — DE LA 1800 PÎNĂ LA RECUNOAȘTEREA AUTOCEFALIEI BISERICII NOASTRE

I. La începutul sec. al XIX-lea, păstoria pe scaunul Ungrovlahiei mitropolitul Dositei Filittis (1793-1810), grec de origine, care a putut să se mențină ca mitropolit timp îndelungat, datorită sprijinului domnitorilor fanarioți. Ca și înaintașii săi, Dositei Filittis a continuat ajutorul dat de clerul și credincioșii Țării Românești unor biserici din cuprinsul Patriarhiei ecumenice. Astfel, în vara anului 1805, mitropolitul Dositei Filittis primi poruncă din partea domnitorului fanariot Constantin Ipsilanti (1802-1806), atunci în Constantinopol, desigur la cererea patriarhului ecumenic, să ajute mînăstirea din insula Halchi, de lângă Constantinopol, și biserica Stavrodromi, ridicată în Constantinopol. Pentru a aduce la îndeplinire porunca domnitorului, mitropolitul Dositei Filittis trimise la 8 august 1805 protopopilor mitropoliei Ungrovlahiei porunci scrise prin care le aducea la cunoștință că «prin luminata poruncă a mării sale (voievodului), s-a făcut orînduiala ca să dea ajutor partea preoțească din toată țara, de lude (de fiecare om) cîte trei taleri, bani treizeci de fieștecare preot și diacon; iar taleri trei la mai sus numita mînăstire (din insula Halchi), iar parale zece, la biserica ce s-a făcut acum din temelie la Stavrodromi din Țarigrad, unde n-a mai fost pînă acum biserică creștinească.»¹

După Dositei Filittis, a urmat mitropolitul Artei, Ignatie (1810-1812), tot de origină greacă, dar acesta nu s-a putut menține pe scaunul Ungrovlahiei mai mult de doi ani, din cauza lipsei de respect față de tradiția ortodoxă a posturilor, pe atunci respectate și ținute cu mare grijă, și a altor abuzuri administrative, îndeosebi acela de a promova în posturile importante din Biserica Romînă greci, în dauna elementului romînesc.² După el, a urmat între 1812-1818, mitropolitul Nectarie Moraitul, grec din Moreea.

La 1 mai 1819, în timpul domnitorului fanariot Alexandru Șuțu (1818-1821) a fost ales ca mitropolit al Ungrovlahiei, la cererea partidului boierilor romîni, Dionisie Lupu (1819-1823), romîn de origine, fost egumen la Mînăstirea Dealul (1795-1807), apoi la Tismana (1807-1819), arhiepiscop titular de Sivas (Sevastia) din 1801, de la care începe șirul mitropoliților romîni pe scaunul Ungrovlahiei. În 1819, Dionisie Lupu, înțelegînd spiritul nou al vremii, făgăduia înaintea țării eă «va depune toată osteneala pentru îmbunătățirea orînduialilor dumnezeiești ale Bisericii, înființînd școală de teologie, de enciclopedie și de muzică în limba țării.»³

Cît privește relațiile cu Biserica Ortodoxă Rusă și Statul rus, care interveni în acest timp cu tot mai mare energie față de turci, pentru apărarea creștinilor ortodocși din Balcani și Orientul Apropiat, mitropolitul Dionisie Lupu spunea cu această ocazie: «Voi păstra fără nici o imputare și cu statornicie respectul și recunoștința ce se cuvin împărăției sale prea evlavioasă și foarte creștinești a Rusiei, pentru protecțiunea prin care apără și mintuiește poporul cel sărac de aci.»⁴

1. C. Erbiceanu, *Documente privitoare la Istoria Bisericii Romîne*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, anul XXV (1961), nr. 8, noiembrie, pp. 698-699.

2. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. LIV (1936), nr. 11-12, noiembrie-decembrie, pp. 657-667.

3. C. Erbiceanu, *Documente din timpul lui Tudor Vladimirescu și Dionisie Lupu*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XIII (1889-1890), p. 675, puse ca adaos la studiul acestuia: *Viața și scrierile protosinghelului Naum Romniceanu*, *ibidem*, pp. 675-676; vezi *ibidem*, t. XVI (1892-1893), p. 875; C. Erbiceanu, *Cronicarii greci cari au scris despre romîni în epoca fanariotă*, București, 1888, pp. L-LI.

4. *Ibidem*.

Potrivit rînduiei canonice a Bisericii Ortodoxe, Dionisie Lupu anunță patriarhului ecumenic alegerea sa ca mitropolit al Ungrovlahiei. La 9 mai 1819, patriarhul ecumenic Grigorie al V-lea (1818-1821), cel care la 10 aprilie 1821, în ziua de Paști, a fost spînzurat de turci, fiind acuzat că a luat parte în ascuns la răscoala eteriei grecești, semnă ecdosis-ul prin care aproba alegerea, iar la 12 aprilie 1819 răspunde mitropolitului Dionisie Lupu al Ungrovlahiei că a primit darul de opt mii lei (valoare aur) *ca pocolon pentru a-i trimite cartea patriarhală de recunoaștere ca mitropolit al Ungrovlahiei*.⁵

Ajungînd pe scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei, grija cea dintîi a lui Dionisie Lupu a fost să pună capăt abuzului scandalos ce se făcea cu hirotoniile preoților, moștenit de la precedenta ierarhie fanariotă, care, din lăcomie de bani, hirotonise un număr foarte mare de preoți, beneficiarii hirotoniei dorind să scape de plata birurilor, la care preoții nu erau impuși. Pe la începutul sec. al XIX-lea, numai în Țara Romînească erau pînă la 9.000 de preoți, număr foarte mare raportat la populația de atunci a țării, deși în condice nu apăreau decît 3.500 de preoți. Chiar și în timpul lui Dionisie Lupu, se aflau în Țara Romînească cîțiva arhieriei greci titulari ca cel al «Troadei» și acela al «Mirelor», care nu făceau altceva decît să hirotonească preoți pe bani.⁶ Pus în fața acestei situații, mitropolitul Dionisie Lupu luă măsura ca tinerii candidați la preoție să fie hirotoniți numai după terminarea învățăturilor la școala romînească a Sfintei Mitropolii. Pentru oprirea abuzului de hirotonii, el se adresează în vara anului 1820 divanului boierilor țării, rugîndu-i să facă o anafora către domnitorul Alexandru Nicolae Șuțu (1818-1821) ca să dea o hotărîre domnească. La 1 august 1820, divanul boierilor adresează o anafora către domnitor,⁷ iar acesta o aprobă la 12 august 1820 și dădu totodată un hrisov domnesc «*pentru a face să înceteze abuzurile de hirotonii și luare de bani de la cei ce se hirotonesec de către arhieriei*».⁸

În același timp, mitropolitul Dionisie Lupu înștiință patriarhia de Constantinopol și patriarhia Ierusalimului cu privire la măsurile sale pentru încetarea abuzului cu hirotoniile, făcîndu-le totodată cunoscut și noile sale rîndueli din Biserica Țării Romînești. La 20 august 1820, patriarhul ecumenic Grigorie al V-lea, răspunde mitropolitului Ungrovlahiei Dionisie Lupu, împreună cu întregul sinod patriarhal, lăudîndu-l pentru străduințele sale de a reforma și reorganiza Biserica din Țara Romînească, care geme, copleșită de abuzuri, simonie și hirotonii peste măsură. Din cauza simoniei, patriarhul ecumenic recunoaște că clerul a decăzut atît de mult în Valahia, încît preotul nu se mai deosebește de țăranul simplu, nici prin înfățișarea lui exterioară, nici prin cea lăuntrică, încît bine a făcut mitropolitul Ungrovlahiei că *a interzis hirotoniile pe bani și cere totodată viitorilor candidați la preoție pregătire în școală romînească*. «*De aceea, plini de neexprimată bucurie, îi scrie patriarhul ecumenic Grigorie V, am dat Sfințeniei Voastre plata virtuții, impletindu-Vă cunune de laude spirituale și depunîndu-vi-le cu mintea și acoperindu-Vă cu binecuvîntările și rugăciunile noastre bisericesti din adîncul inimii, de care mulțumiri, părtași facem și pe iubitorii de Dumnezeu episcopi de sub voi, ca de asemenea gata și filotimi spre cele bune*».⁹

Patriarhul Policarp al Ierusalimului (1808-1827) răspunde în 22 august 1820 la scrisoarea mitropolitului Dionisie Lupu al Ungrovlahiei și-l laudă de asemenea pentru

5. C. Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericască a romînilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XVI (1892), nr. 10, p. 897; Ghenadie Craioveanu, *Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, București, 1886, pp. 425-431.

6. C. Erbiceanu, *ibidem*, p. 899, lămuriri.

7. *Anafora Divanului către domnitorul Șuțu, pentru a întări cererea mitropolitului Dionisie Lupu și a episcopilor referitoare la hirotonii*, publicată de C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericască și politică a romînilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XIII (1889-1890), nr. 10, pp. 684-686; C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericesti a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XXVIII (1904-1905), nr. 6, sept., pp. 639-640.

8. *Rezoluția domnească a lui Alexandru Nic. Șuțu din 12 aug. 1820 pusă pe anafora boierilor divanului*, publicată de C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericască și politică a romînilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XIII (1889-1890), nr. 10, pp. 683-684; C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericesti a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, *ibidem*, an. XXVIII (1904-1905), nr. 6, sept., p. 640.

9. *Scrisoarea patriarhului ecumenic Grigorie V din 20 august 1820 către mitropolitul Dionisie Lupu al Ungrovlahiei*, ca răspuns la reformele mitropolitului, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XVI (1892), nr. 10, pp. 899-901, publicată de C. Erbiceanu. Pasajul ultim e la pag. 901; C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericesti a romînilor, pentru secolul al XIX-lea*, *ibidem*, an. XXVIII (1904-1905), nr. 6, sept., p. 640.

eforturile depuse spre a reorganiza Biserica Ortodoxă din Țara Românească, combătând abuzurile și simonia din viața ei¹⁰

În timpul intrării eteriștilor lui Alexandru Ipsilanti în Țara Românească și a revoluției lui Tudor Vladimirescu din 1821, mitropolitul Dionisie Lupu voi să plece din țară în trei rânduri, dar fu oprit de bucureșteni și de pandurii lui Tudor. Purtat de cetele pandurilor la Cîmpulung (Mușcel), când el află că armata turcă a intrat în București și se dedă la represalii asupra populației nevinovate și lipsită de apărare se refugie, după 15 mai 1821 împreună cu o parte dintre boieri, la Brașov, cu aprobarea austriacilor, unde întâlnește pe foștii mitropoliți ai Ungrovlahiei, predecesorii săi în scaun, Nectarie Moraitul și Dositei Filittis. În timpul pribegiei, Dionisie Lupu nu încetă să adreseze apeluri la Curtea Austriei și a Rusiei, arătând situația disperată și nenorocirile de nedescris ale poporului din Țara Românească, rugînd pe conducătorii celor două țări vecine, să scape țara atît de pustiirile și tilhăriile eteriștilor, cît și de măcelul și prăpădul turcilor.¹¹

Cea mai impresionantă scrisoare despre starea jalnică și nenorocită a poporului din Țara Românească din timpul turburărilor eteriste și măcelurilor turcești, a adresat-o mitropolitului Dionisie Lupu la 10 octombrie 1821 de la Brașov, către Sfîntul Sinod Rus la Petersburg.¹² «*Cu ce lacrimi? Cu ce condei și cu ce mijloc voi putea arăta acele amărite nevoi și necazuri*, scrie mitropolitul pribeg al Ungrovlahiei Dionisie Lupu, *ce deodată au căzut peste el (peste poporul român), ticălosul și nevinovatul, și deznădăjduirea întru care se află?*¹³ După intrarea turcilor în țară, scrie Dionisie Lupu, «*mai multe amărite și nepovestite răutăți și nevoi cearcă ticăloșii cu neconținere, căci acești vrăjmași ai Crucii și ai tuturor neamurilor cite cred în Cel ce s-a răstignit pe dînsa, Mintuitorul Hristos, adevăratul Dumnezeu, după înștiințările ce am primit și pe toate zilele primesc în Transilvania... ce răutate au lăsat nepusă în lucrare? Care cruzime neomenită și numai hiarelor sălbatice slobodă, n-au lucrat fără de saț? Intîia, dumnezeieștile locașuri, cele de prin țirguri și sate, ori unde au ajuns, după ce toate le-au jefuit, apoi celor de lemn le-au dat foc, de au ars pînă în pămînt, iar în cele de zid sfărîmînd toate cele dinlăuntru, au răsturnat Sfintele jertfelnice și sfintele icoane, cu cuțite spărgîndu-le, le-au lepădat și le-au făcut grajd de cai, încă și morminturile cele mai alese pe alocurea le-au săpat ca să găsească bogății...*¹⁴

După relatările mitropolitului Dionisie Lupu către Sf. Sinod Rus, populația românească a suferit foarte mult. «Mulțime de oameni nevinovați de toată starea și preoți, găsindu-i prin orașe și sate, și gonind pe cei de prin munți, păduri și văi, fără milostivire i-au răpus, parte bărbătească și femeiască, pe unii împușcîndu-i, pe alții spînzurîndu-i, pe alții robindu-i, iar pe alții de vii în țepă puindu-i, căroră, tăindu-le urechile, le-au trimis către cei mai mari ai lor, spre dovadă că au omorît din împotrivorii lor, ca să dobîndească daruri și răsplătiri; iar lucrurile ce s-au găsit pe lîngă dînșii, cum și cele ce le-au găsit puse în păstrare prin mînaștiri și biserici, toate le-au hrăpit și le-au jefuit. Cirezi întregi de boi, vaci, cai, turme de oi, capre, și, ce mai de mirare, de rîmători (turcii nu consumă carne de porc), cum și zaharale de orice felurime, pe unde le-au

10. Scrisoarea patriarhului Policarp al Ierusalimului din 22 august 1820, publicată de C. Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, t. XVI (1892), nr. 10, pp. 902-903; C. Erbiceanu, *Note pentru a servi la istoria bisericească a românilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, t. XXVIII (1904), nr. 6, sept., p. 640.

11. Turcii au intrat în București, după plecarea lui Tudor Vladimirescu, la 1/13 mai 1821. Pentru Dionisie Lupu vezi: Emil Virtosu, *Din viața și activitatea mitropolitului Dionisie Lupul*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, an. VIII (1956), nr. 4-5, aprilie-mai, pp. 187-199; M. G. Regleanu, *Dionisie Lupu, egumen la Dealul și Tismana și arhiereu titular de Sevastia*, în *Revista de Istorie Bisericească*, an. I (1943), nr. 2, iulie-septembrie, pp. 52-64; pentru Tudor Vladimirescu, cea mai bună lucrare: A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești, 1821-1822*, București, 1945, pp. 63-65, 266, 248, 288-289, 302; Pr. Gh. I. Moisescu-Pr. Ștefan Lupșa-Pr. Alexandru Filipescu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, pp. 392-403. Pentru șederea prelungită a mitropolitului Dionisie la Brașov, vezi: *Interogatoriul luat mitropolitului Dionisie pentru nevenirea sa imediat la scaunul său, când a fost chemat de domn*, la C. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888, pp. LII-LIII.

12. Scrisoarea mitropolitului Dionisie Lupu din 1 octombrie 1821 către Sf. Sinod Rus, la C. Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a românilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. XVII (1893), nr. 5, august, pp. 397-400.

13. *Ibidem*, pp. 397-398.

14. *Ibidem*, p. 398.

găsit, le-au ridicat cu totul și le-au trecut peste Dunăre, cugetare și hotărîre avînd nemilostivă, a nu mai lăsa niciun fel de sămînță în ticăloasa Valahie, ci a o aduce la toată desăvîrșita pieire și pustiire». ¹⁵

Iar unii dintre boieri, care au mai rămas în țară, unindu-se pentru rea cîștigare cu nelegiuții stăpînitori turci, «despoe pe ticăloșii creștini». ¹⁶ La sfîrșit, mitropolitul Ungrovlahiei scrie că poporul Țării Romînești așteaptă ajutorul mării și pravoslavniciei Rusii spre a se îndrepta țara și a alunga pe turci. ¹⁷

În timpul cînd mitropolitul Dionisie Lupu al Ungrovlahiei se afla în pribegie la Brașov, partidul boierilor greci și ierarhia fanariotă, rîvnind a cîștiga privilegiile pierdute în Țara Romînească, la instigațiile lui Benedict, arhiepiscop titular de Troas, grec de origine, au uneltit la Patriarhia ecumenică împotriva sa și a episcopilor romîni pribegi Gherasim al Buzăului și Ilarion al Argeșului, cerînd în octombrie 1821 patriarhului Evghenie II (1821-1822) să fie recunoscut ca mitropolit al Ungrovlahiei Benedict de Troas. Anaforaua boierilor greci și progreci împreună cu ierarhia fanariotă, acuză pe Dionisie Lupu că a luat parte în felurite chipuri la eterie. Ca și cum eteria nu era o mișcare grecească!

«În sfîrșit, în timpul intrării armatelor neînvînse împărătești (adică turcești) a fugit la Brașov, scriu aceștia, unde stă și pînă astăzi, persistînd în răutate și în gîndurile lui nenorocite. Adesea chemat, nu numai de respectații de acum stăpînitori, ci și de propria sa turmă, sub mii de pretexte a amînat întoarcerea sa aicea și n-a voit să înțeleagă». ¹⁸ Ei cer mitropolit nou pentru Dacia, iar Dionisie Lupu, Gherasim al Buzăului și Ilarion al Argeșului să fie caterisiți. În locul lui Dionisie, propun pe Benedict, arhiepiscop titular de Troas, care a trăit mai înainte aicea și administra atunci mitropolia Ungrovlahiei: «Un astfel de bărbat înțelept, cinstit, cuvios, fără de răutate, așezat la Duh, blînd și de Dumnezeu cinstit, credincios împărăteștei noastre stăpîniri (turcești) și trăind viața în adevăr respectată după Evanghelie pînă acum, după mărturia noastră unanimă, într-un cuvînt fără patimă în totul, trebuia mai demult să primească această îndatorire, și desigur că iubita noastră patrie n-ar fi căzut în astfel și atîtea nenorociri; ci judecățile lui Dumnezeu fiind nepătrunse, spre pedeapsa noastră a tuturor a întîrziat alegerea lui pînă acum» ¹⁹ Iată pînă la ce grad de josnicie și perfidie ajunsese ierarhia fanariotă din Țara Romînească, prin uneltirile și vicleniile ei împotriva ierarhiilor romîni!

Patriarhia ecumenică, spre cinstea ei, n-a aprobat propunerea acestora.

*

Mitropolitul Dionisie Lupu a întîrziat să vină în țară de la Brașov, fie de teama turcilor, fie că simțise că noul domnitor voia să-l înlocuiască, deși Grigorie IV Ghica (1822-1828), primul domn pămîntean în Țara Romînească, după revoluția lui Tudor Vladimirescu, îi scrisese în trei rînduri să se întoarcă la scaunul văduvit al Mitropoliei Ungrovlahiei.

La 4 ianuarie 1823 se făcu alegerea mitropolitului Grigorie IV Dascălul (1823-1834), pînă la alegere fiind ierodiacon în Mînăstirea Căldărușani, în locul mitropolitului Dionisie Lupu. În ziua de 11 ianuarie, domnitorul Grigorie D. Ghica, înmînînd mitropolitului Grigorie IV cîrja de mitropolit al Ungrovlahiei, îi spuse că ea se dă «nici celui care a alergat, nici celui ce s-a rugat, ci celui care a binevoit Dumnezeu». ²⁰ Domnitorul Grigorie IV Ghica anunță, la 30 ianuarie 1823 patriarhului ecumenic Antim III (1822-1824), alegerea ieromonahului Grigorie ca mitropolit al Ungrovlahiei și-l rugă totodată

15. *Ibidem*, p. 399.

16. *Ibidem*, p. 399.

17. *Ibidem*, p. 399.

18. *Anaforaua boerilor din București, din octombrie 1821 către Marea Biserică asupra mitropolitului Dionisie (Lupu), a episcopului de Buzău Gherasim și a episcopului de Argeș Ilarion*, publicată de C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XXVIII (1904-1905), nr. 6, sept., pp. 641-644, aci, p. 642.

19. *Ibidem*, p. 643.

20. Pr. Niculae M. Popescu, *Viata și faptele părintelui Grigorie Dascălul, mitropolitul Țării Romînești (1765— † 22 iunie 1834)*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. LII (1934), nr. 5-6, mai-iunie, pp. 289-305, aici p. 297. Vezi de asemenea Extrasul, București, 1934; I. Ionășcu, *Știri nouă despre mitropolitul Grigorie Dascălul*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. LVI (1938), nr. 1-4, ianuarie-aprilie, pp. 18-29; Constantin N. Tomescu, *Mitropolitul Ungro-*

să-i trimită Sfântul Mir.²¹ Patriarhul ecumenic Antim III răspunse domnitorului Grigorie IV Ghica că ieromonahul Grigorie a fost recunoscut de patriarhia ecumenică în vrednicia de mitropolit al Ungrovlahiei, și-i trimite Sfântul Mir.²²

Văzînd abuzul pe care-l făceau mitropolitul grec de Vidin și episcopul de Vrața din Bulgaria cea îndoită robită, politicește de turci, iar bisericeste de greci, care hirotoneau necanonic mulțime de preoți pentru Țara Românească, mai ales pentru eparhia Rîmnicului, mitropoliții, spre a-și câștiga venituri prin hirotonii, iar cei hirotoniți spre a scăpa de biruri, Grigorie IV mitropolitul Ungrovlahiei se adresează patriarhiei ecumenice. În aprilie 1824, Grigorie IV reclamă patriarhului ecumenic Antim III pe mitropolitul grec Paisie al Vidinului că «hirotonește diaconi și preoți din oile cuvîntătoare streine turmei sale».²³ Din această cauză, spune mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie IV, se împlă lucruri neplăcute, condamnable și păgubitoare :

«Pe de o parte cei ce se duc peste confiniile Valahiei și fac aceasta, sînt încunștințați că confratele episcop al eparhiei vecine, conform dispozițiilor domnești privitoare la hirotonii nu poate să hirotonească preoți, fără o necesitate vădită, iar amintitul frate, *atras de o dare mare de bani* — ὑπὸ τῆς ἀδράς δώσεως τῶν χρημάτων — este gata a primi pe niște asemenea și-i hirotonește diaconi și preoți fără parohie, iar pe de alta, unii ca aceștia, după ce se reîntorc aici, fiind oprîți de la împlinirea preoției lor, ca hirotoniți în afară de canoane, *dacă se numără la dări împreună cu locuitorii, se disprețuiește preoția, iar dacă rămîn nescrise la dări, se păgubește obștea*, și aceasta, referindu-se la cele politice, pricinuieste cea mai mare supărare autorității noastre celei prea pioase și de Hristos iubitoare».²⁴ Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei roagă de aceea pe patriarhul ecumenic Antim III să ia măsuri față de mitropolitul Vidinului «ca să înceteze de la un astfel de abuz necuviincios, periculos și vătămător», păstrînd necălcate și neatînse hotărîrile ce le-au rînduit Părinții Bisericii.²⁵

Încunștințat despre abuzul cu hirotoniile necanonice ale preoților din Țara Românească, patriarhul Constantinopolului Antim III scrie la 5 mai 1824 mitropolitului Paisie al Vidinului și-l mustră, spunîndu-i, după informațiile mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei, astfel : «Sfinția Ta, primind din eparhiile ție învecinate, ale Valahiei, pe cei ce se refugiază în eparhia ta, oameni necunoscuți, impui neîncetat asupra lor mîinile, și pentru iubire de câștig, atrăgîndu-te, îi hirotonești ierodiaconi și preoți. Și am fost surprins cum ia o astfel de vină nesocotită te-ai dedat pe sineți, călcînd sfințitele canoane și hotărîrile și legile bisericesti de primești oameni necunoscuți din alte eparhii și cu viața și cu moravurile, și cu cugetarea și cu învățătura, și-i hirotonești pe aceștia fără examinare, fără să respecti deloc îndemnul sfințitului Apostol (Pavel) către Timotei, care învață : «Mîinile curînd peste nimeni să nu-ți pui, nici să te faci părtaș la păcate streine, ci te păzește pe tine curat» (I Timotei V, 22). Pentru a nu cădea în disprețul ierarhiei și a mai fi pricină de scandaluri, perturbări și neorînduieli, patriarhul ecumenic Antim III interzice Mitropolitului Paisie al Vidinului să mai hirotonească pe cineva din Țara Românească.²⁶

Vlahiei, Grigorie IV, 1927 ; Iacob Cureleanu, Grigorie Miculescu mitropolitul Ungro-Vlahiei (1823-1834), București, 1898.

21. Arh. Kallinikos Delikanis, Πατριάρχων ἐγγράφων, III, Constantinopol, 1905, nr. 254, p. 517. Pentru problema izvoarelor, vezi și : Ștefan Gr. Berechet, Izvoarele istoriei bisericesti ale patriarhatului de Constantinople, de la căderea imperiului bizantin pînă astăzi. Critica lor în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, an. XLV (1927), nr. 6, iunie, pp. 349-365 ; nr. 8, august, pp. 455-458.

22. Arh. Kallinikos Delikanis, ibidem, t. III, nr. 256, p. 517.

23. Scrisoarea întocmai a mitropolitului Ungrovlahiei Grigorie IV către Preasfințitul Patriarh despre Preasfințitul Vidinului ca să înceteze a hirotoni preoți dintre supușii Valahiei, publicată de C. Erbiceanu, Material pentru completarea istoriei bisericesti și naționale. Documente inedite, în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, t. XV (1891-1892), pp. 587-588, aici p. 587. Vezi și C. Erbiceanu, Note asupra istoriei bisericesti a romînilor pentru sec. la XIX-lea, în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, an. XXVIII (1904-1905), nr. 9, decembrie, p. 1014.

24. Scrisoare întocmai (a mitropolitului Ungrovlahiei Grigorie IV) către Preasfințitul Patriarh..., ibidem, p. 588 ; C. Erbiceanu, Note asupra istoriei bisericesti a romînilor pentru sec. al XIX-lea..., ibidem, an. XXVIII (1904-1905), nr. 9, decembrie, p. 1014.

25. Scrisoare întocmai (a mitropolitului Ungrovlahiei Grigorie IV către Preasfințitul Patriarh...), ibidem, t. XV (1891-1892), p. 588.

26. Scrisoarea patriarhului ecumenic Antim III din 5 mai 1824 către mitropolitul Paisie al Vidinului, publicată de C. Erbiceanu, Material pentru completarea istoriei bisericesti și naționale. Documente inedite, în rev. Biserica Ortodoxă Romînă, an. XV (1891-1892), pp.

Totodată, patriarhul ecumenic Antim III al Constantinopolului răspunde, la 6 mai 1824, mitropolitului Grigorie IV al Ungrovlahiei, că a dispus sinodalicește ca mitropolitul Vidinului să nu mai săvârșească hirotonii pentru Țara Românească și să respecte rînduiele canonice.²⁷

Arhieriei grece de Vidin și Vrața au încetat un timp abuzul cu hirotoniile necanonice pentru Țara Românească, dar după un an au început să-l practice din nou. Aflîndu-se în fața acestei situații, mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie IV trimise, la 5 decembrie 1825 o anafora domnitorului Grigorie Dimitrie Ghica, rugîndu-l să ia măsuri împotriva preoților hirotoniți necanonice de mitropoliții grece de peste Dunăre. «Cu smerită a noastră anafora, — îi scrie mitropolitul Grigorie domnitorului —, arătăm Înălțimii tale că, după *catahrosis* (abuzul) ce se făcea mai înainte de către frații Arhieriei de peste Dunăre, și mai virtuos la eparhia fratelui de Rîmnic, Neofit, am scris într-adins Prea Sfințitului Patriarh al Țarigradului, arătînd îndrăznirea ce fac acei streini Arhieriei, de hirotonesc oameni de prin satele Țării Românești, fără a fi trebuință, fără numai ca cei ce-i hirotonesc să-și umple mîinile de daruri, iar cei ce se hirotonesc să scape de bir. După această înștiințare li s-au trimes bisericеști porunci cu foarte mari îngroziri ca să înceteze negreșit de a mai hirotoni oameni de prin satele țării acesteia și să nu se mai audă de un *catahrosis* (abuz) bisericesc ca acesta».²⁸ Deoarece, după un an, mitropoliții de Vidin și Vrața au început din nou hirotoniile necanonice, mitropolitul Grigorie IV roagă pe domnitor să dea poruncă către dumnealui Vel Vistiernic să pună la bir pe toți acei preoți și diaconi care s-au hirotonit necanonice în sudul Dunării de amintiții mitropoliți grece: «Fiindcă acești frați arhieriei au încetat numai pe un an de zile, și la al doilea an ce este acest următor (1825), atît mitropolitul Vidinului cît și episcopul de Vrața s-au întins iarăși cu mai mare *catahrosis* (abuz) și au hirotonit cîtăva sumă de preoți dintre locuitorii satelor eparhiei fratelui de Rîmnic, adică oameni necărturari și fără a fi trebuință, dîndu-li-se cărți iconomice (de preoție) pe numele satelor de dincolo; ca să se precurmeze aceste rele hirotonii și urît *catahrosis* împotriva Sfințelor Canoane, găsim cu cale ca să fie luminată porunca Măriei Tale către Dumnealui Vel Vistiernic de a da la bir pe toți acei preoți și diaconi cîți s-au hirotonit în urma bisericеști porunci a Prea Sfințitului Patriarh, după catastihul ce anume va da la domneasca vistierie iubitorul de Dumnezeu fratele de Rîmnic, ca niște netrebuitori Bisericii și înșelători de domneasca vistierie».²⁹

Una din greutățile pe care le întâmpina Biserica Romînă în timpul mitropolitului Grigorie Dascălul și în timpul mitropoliților precedenți, era lipsa Sfîntului Mir în bisericile din Țara Românească, încît s-a întîmplat ca mulți copii să rămînă nemiruiți la botez. Pînă la 1882, Sfîntul Mir se aducea cu mari cheltuieli mai mult de la patriarhia din Constantinopol, iar uneori și din Rusia, de mitropoliții celor două țări romîne. La cheltuieli contribuiau și episcopii eparhioți, pentru care lucru se abuza, luîndu-se prin protopopi o dare de bani de la preoți. Mitropolitul Grigorie Dascălul, socotind că *această practică este o simonie, deoarece Sfîntul Mir trebuie să se împartă ca dar*, a luat dispoziția de a aduce singur Sfîntul Mir de la patriarhia din Constantinopol, cu cheltuiala Mitropoliei Ungrovlahiei, și a-l distribui gratis episcopilor eparhioți, spre a lua astfel pretextul că au cheltuit cu aducerea lui. Astfel, la 20 septembrie 1825, mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei scrie episcopului Neofit al Rîmnicului (1824-1840) referitor la aducerea Sfîntului Mir din Constantinopol, următoarele: «Pentru Sfîntul Mir, am avut grijă și s-au mai trimis acum două ploschițe, pentru a căruia mulțămire se vor trimite lîngă alte și aceste cașcavale (trimise de episcopul Rîmnicului) și cu vreun ocazion (sic) vrednic de credință, cînd se va afla, vom mai trimite parte și frăției tale; atît numai să aibi grijă, să nu-l precupească cei depre afară, precum m-am înștiințat că se urmează la o eparhie.

589-590; C. Erbiceanu, *Note asupra ist. bis. a rom. pentru sec. al XIX-lea, ibidem*, t. XXVIII (1904-1905), nr. 9, dec., p. 1013.

27. Arh. Kallinikos Delikanis, *op. cit.*, t. III, nr. 256, p. 518; C. Erbiceanu, *Note asupra ist. bis. a rom. pentru sec. al XIX-lea, ibidem*, t. XXVIII (1904-1905), nr. 10, ian., pp. 1109-1110.

28. *Anaforaua mitropolitului Grigorie IV din 5 decembrie 1825 către domnitorul Grigorie Dimitrie Ghica*, publicată de C. Erbiceanu, *Material pentru completarea istoriei bisericеști și naționale. Documente inedite*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XV (1891-1892), pp. 591-592; vezi și C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericеști a romînilor pentru sec. al XIX-lea, ibidem*, an. XXVIII (1904-1905), nr. 10, pp. 1112-1113.

29. *Ibidem*, p. 1113.

Că pentru aceasta cheltuiește la aducerea lui, precum altă dată așa și acum, numai Mitropolia, ca să se taie toate pricinile de vânzarea celor sfinte, cind mai 'nainte toată cheltuiala se făcea de episcopii, iar mitropolia rămânea numai cu zeticneala». ³⁰

Ca și mitropoliții Ungrovlahiei din trecut, mitropolitul Grigorie IV a venit în ajutorul patriarhatelor ortodoxe din Răsărit. Astfel, la 10 martie 1827, patriarhul Atanasie V al Ierusalimului (1827-1844) îi cere un ajutor pentru Sfântul Mormînt, fiind plin de datorii. ³¹ La 4 mai 1827, patriarhul Alexandriei Ierotei I (1825-1845) îi cere un ajutor pentru răscumpărarea creștinilor făcuți robi. ³²

Mitropolitul Grigorie IV s-a îngrijit și de ridicarea nivelului religios și cultural al creștinilor bulgari, care sufereau nespuse de mult sub apăsătoarea robie otomană, mai ales din lipsă de cărți bisericești în limba bulgară. Pentru a veni în ajutorul creștinilor bulgari, el puse un grup de bărbați cunoscători ai limbilor slavonă și greacă, ca și ai limbii bulgare vorbite, să traducă în limba bulgară vorbită Noul Testament, mai precis cele patru Evanghelii — Tetraevanghelul —, pe care-l tipări cu cheltuiala sa în anul 1828. Unul dintre traducători, Petru Sapunov din Treavna, spune în *Predoslovie* cărții despre fapta milostivă și iubitoare de oameni a mitropolitului Grigorie IV al Țării Românești, următoarele: «Fiți cu adevărat urmașii Preasfinției sale Domnului Grigorie, mitropolitul Ungrovlahiei, carele nu numai tipariul a dăruit, ci și ajutor bănesc a făcut, căruia toată Bulgaria e datoare să-i mulțumească și să roage pe atotmilostivul Dumnezeu pentru sănătate și lungă înzilită a Preasfinției Sale. Pentru că, de n-ar fi fost acest mare ajutor al său, n-ar fi fost cu putință să fie dat repede la iveală». ³³

Mitropolitul Grigorie Dascălul al Țării Românești a înștiințat și pe patriarhul ecumenic Agatanghel al Constantinopolului (1826-1830) despre traducerea Tetraevanghelului în limba bulgară vorbită, în cursul anului 1827. C. Erbiceanu, vorbind despre activitatea mitropolitului Grigorie Dascălul, amintește și despre traducerea Tetraevanghelului în limba bulgară vorbită, făcută cu îndemnul și ajutorul acestuia, încheind astfel: «Mitropolitul Grigorie a voit să-i ajute (pe bulgari), dar patriarhul (ecumenic) s-a opus». ³⁴

Datorită unor studii recente, îndeosebi studiului Pr. Paraschiv Angelescu, sîntem astăzi în măsură să arătăm realitatea faptelor după schimbul de corespondență în limba greacă dintre mitropolitul Grigorie Dascălul și patriarhul ecumenic Agatanghel. La înștiințarea mitropolitului Țării Românești Grigorie IV, cu privire la traducerea Tetraevanghelului în limba bulgară vorbită, făcută patriarhiei ecumenice în cursul anului 1827, patriarhul ecumenic Agatanghel răspunse, la 13 septembrie 1827, sfătuindu-l să părăsească de îndată gîndul tipăririi Sfintei Evanghelii în limba bulgară vorbită, căci lucrarea aceasta pretinde bărbați anume destinați, iar tălmăcirea pregătită spre tipărire are nu puține greșeli. Apoi e lucru cunoscut, — scrie textual patriarhul ecumenic, potrivit mentalității de atunci a Ortodoxiei grecești —, «cit de mult coboară și înjosește marea Sfintei Scripturi tălmăcirea ei într-un stil comun și vulgar». ³⁵

La sfîrșitul anului 1827 sau la începutul lui 1828, mitropolitul Grigorie Dascălul al Ungrovlahiei răspunde patriarhului ecumenic Agatanghel că a primit scrisoarea Prea Sfinției Sale la 9 octombrie 1827, și-i dă următoarele asigurări liniștitoare: Pentru știrea

30. *Scrisoarea mitropolitului Grigorie Dascălul din 20 sept. 1825 către episcopul Neofit de Rîmnic*, publicată de C. Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească a romînilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XVII (1893), nr. 2, mai, p. 113. Episcopul Neofit al Rîmnicului trimisese mitropolitului Grigorie 12 cașcavaluri de Gorj, pe care le trimite apoi mitropolitul Țării Românești, cu alte daruri, patriarhului ecumenic la Constantinopol, pentru aducerea Sfîntului Mir.

31. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, *ibidem*, t. XXVIII (1904-1905), nr. 11, februarie, p. 1261.

32. *Ibidem*.

33. Pr. Paraschiv Angelescu, *Noul Testament bulgar de la 1828. O carte apărută cu ajutorul mitropolitului Grigorie Dascălul*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. LII (1934), nr. 5-6, mai-iunie, pp. 306-325; aci cităm p. 323. Vezi și Hr. Kodov, *Къмъ историята на Българския преводъ на Св. Евангелие отъ 1828 год* (= *Contribuții la istoria traducerii bulgărești a Sfintei Evanghelii de la 1828*), în *Духовна Култура*, XXXIII (1934), nr. 56, pp. 172-177.

34. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru secolul al XIX-lea*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XXVIII (1904-1905), nr. 11, februarie, p. 1263.

35. *Scrisoarea patriarhului ecumenic Agatanghel din 13 sept. 1827, către mitropolitul Grigorie Dascălul*, publicată de Pr. Paraschiv Angelescu, în art. cit., pp. 316-317.

că traducerea Tetraevanghelului în limba bulgară vorbită «are nu puține greșeli și pentru că tălmăcirea în stilul de jos coboară și schimbă înălțimea Sfintei Scripturi, am oprit din această cauză urmarea tiparului, arătând ascultarea dorită în Hristos, spre cele ce ating duhovniceasca-ți purtare de grijă».

«Nu lipsesc însă ca să arăt Preasfinției tale și scopul nostru pentru care am dat aprobarea tipăririi, care este aceasta: că traducerea aceasta a Sfântului Tetraevanghel s-a făcut spre folosința celor ce vorbesc bulgărește, pentru ca, din deplina neputință de înțelegere a limbii slavonești, fiecare în parte să citească, mișcat de evlavie, cele privitoare la iconomia întrupării Mântuitorului nostru și a dumnezeieștilor Sale porunci, după asemănarea Tetraevanghelului grecesc în stilul simplu, a cărui folosire, chiar dacă a fost oprită sub patriarhul Chiril, cu toate acestea, sub fericitul Grigorie a devenit literă prin învoire bisericască, pentru mântuirea sufletească a celor ce vor citi fiecare în parte, iar nu în auzul tuturor prin biserici». ³⁶ Mitropolitul Grigorie Dascălul asigură totodată pe patriarhul ecumenic că traducătorii sînt oameni pricepuți, buni cunoscători de elinește și slavonește. «Aceștia au prezentat traducerea lor preoților de la Tîrnovo din Bulgaria, care au socotit-o vrednică de tipărire. Ca această lucrare să nu fie tipărită în țara nemțească (Austria), care are multe tipogrăfii slavone, el a dat binecuvîntarea să se tipărească în Țara Romînească, la București. S-au dat la iveală doi Evangheliști pe care i-a trimis patriarhiei ecumenice spre cercetare și binecuvîntare. ³⁷

La scrisoarea aceasta atît de liniștitoare, patriarhul Agatanghel răspunde mitropolitului Grigorie IV al Ungrovlahiei, la 11 februarie 1828. Patriarhul îi spune mai înlîi că, aflînd că-i lipsește Sfîntul Mir, i-a gătit două vase pe care i le trimite pecetluite, ca să-l folosească pentru sănătatea și binele duhovnicesc al binecuvîntaților săi fii sufletești din Țara Romînească. ³⁸ Cu acest prilej, patriarhul ecumenic Agatanghel îl înapoiază și Evanghelia tradusă în bulgărește, trimisă mai dinainte spre cercetare. Cele ce n-au fost bine tălmăcite, — îi scrie patriarhul —, sînt însemnate cu creion, deși cercetătorul n-a avut timp să străbată toată cartea, în care firesc este să se afle și alte multe greșeli. «Pentru aceasta era bine, ne gîndim, — scrie patriarhul ecumenic —, să fi fost revăzută de un bun cunoscător al limbilor slavonă, elină și bulgară, fiindcă, frate, mare vătămăre poate să urmeze din răstălmăcirea cuvintelor și a noimelor Sfintei Scripturi; căci din aceasta s-au născut nu puține erezii, cum bine cunoaște adinca ta știință, mai ales după trecere de vreme. De aceea e nevoie de mare luare aminte în astfel de lucruri». ³⁹

După acest schimb de corespondență cu patriarhia ecumenică, mitropolitul Grigorie IV al Țării Romînești a continuat tipărirea Tetraevanghelului în limba bulgară vorbită, răspîndindu-l printre preoții și credincioșii bulgari.

Noul Testament bulgar a apărut în București în două ediții, prima în 1828, iar a doua în 1833, și a avut o înrîurire binefăcătoare la formarea limbii literare bulgare moderne, la trezirea conștiinței religioase și naționale bulgare. Bulgarii n-au uitat de fapta binefăcătoare a marelui mitropolit Grigorie IV Dascălul. ⁴⁰

După moartea mitropolitului Grigorie IV Dascălul, întîmplată la 22 iunie 1834, scaunul Mitropoliei a fost ocupat vremelnice de episcopul Neofit al Rîmnicului, însă abia la 25 iunie 1840, domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842) invită Departamentul Cuițelor să convoace colegiul electoral, prevăzut de Regulamentul Organic, pentru alegerea mitropolitului. La 29 iunie 1840 fu ales mitropolit al Ungrovlahiei Neofit al Rîmnicului, care fu confirmat de domn în aceeași zi, și păstori pînă la 27 iulie 1849 cînd, silit de împrejurări, trebui să demisioneze. Actul de recunoaștere și confirmare a mitropolitului Neofit din partea patriarhiei ecumenice s-a citit în biserica Mitropoliei Ungrovlahiei, la 28 iulie 1840. Noul mitropolit adresă la 6 august 1840 o scrisoare de omagii către țarul

36. Scrisoarea Mitropolitului Grigorie Dascălul către patriarhul ecumenic Agatanghel, publicată de Pr. Paraschiv Argelescu, *ibidem*, p. 319.

37. *Ibidem*, pp. 319-320.

38. Scrisoarea patriarhului ecumenic Agatanghel din 11 febr. 1828 către mitropolitul Grigorie Dascălul, publicată de Pr. Paraschiv Argelescu în traducere romînească, *ibidem*, p. 321.

39. *Ibidem*. Vezi și Hr. Kodov, *art. cit.*, pp. 172-177; D. Balaur, *Noul Testament Bulgar de la 1828*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. LIII (1935), nr. 1-2, ian.-febr., pp. 51-55. Pentru tipărirea Noului Testament — „Novii Zavet” — bulgăresc în tipografia Mitropoliei din București, vezi și acad. Prof. Constantinescu-Iași, *Studii istorice romîno-bulgare*, București, 1956, pp. 87-88.

40. Arhim. Tit Sîmedrea *Patriarhia Romînească. Acte și documente*, București, 1926, pagina 188.

Rusiei, apoi a început cu guvernul rus o lungă corespondență, pe care o va continua și sub domnia lui Gheorghe Bibescu (1842-1848), în care nu s-a sfiit să critice actele de guvernământ ale domnului și miniștrilor săi.⁴¹

Mitropolitul Neofit al Țării Românești a continuat de asemenea ajutorul dat patriarhiei ecumenice pentru întreținerea și susținerea unor biserici și școli. Astfel, Mitropolia Ungrovlahiei a strâns o sumă de bani pentru un meremet ce avea să se facă la biserica Sfintei Troițe de la ostrovul Halchi de lângă Țarigrad, la cererea patriarhului ecumenic Gherman IV (1841-1845). Episcopia Râmnicului a contribuit și ea cu 40 de galbeni, după cum confirmă la 15 noiembrie 1843 cinstit domn Pitar Petrache Antonescu, casier la cancelaria Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei.⁴²

La 4 septembrie 1844, patriarhul ecumenic Gherman IV cere mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei un ajutor bănesc pentru deschiderea Seminarului din insula Halchi.⁴³ Zece luni mai târziu, la 19 iulie 1845, noul patriarh Meletie III (18 aprilie 1845—28 noiembrie 1845), încunoștință pe mitropolitul Neofit că seminarul din insula Halchi este deschis, să binevoiască a contribui cu ceva pentru susținerea lui și să-i trimită tineri din Țara Românească pentru perfecționare în cele ale Teologiei.⁴⁴ În acest timp, mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei anunță patriarhului ecumenic purtarea rea a arhierelui Avraam al Trimitundeii. Mitropolitul scrisese de asemenea și către bașcapuchihaiia principatului Țării Românești la Constantinopol, Nicolae Aristarhis, arătând toate abuzurile acestui arhieru grec destrăbălat.⁴⁵

În timpul mitropolitului Neofit, seminariile bisericești au luat o dezvoltare serioasă. Până la Regulamentul Organic, Țara Românească n-a avut o școală teologică asemănătoare seminarului întemeiat în anul 1803, la Mânăstirea Socola de lângă Iași, de mitropolitul Veniamin Costache (1803-1808 și 1812-1842), pentru pregătirea viitorilor preoți. Lucrul acesta s-a făcut prin legiuirea «*pentru seminaruri, protopopi și preoți*», dată la 11 aprilie 1834 de Paul Kiseleff (noiembrie 1829—aprilie 1834), care prevedea înființarea câte unui seminar pe lângă mitropolie și fiecare episcopie. Astfel au luat ființă seminariile din București, Argeș, Buzău, Râmnic. Marele neajuns întâmpinat de seminarii, chiar de la deschiderea lor în 1836-1837, era lipsa unor profesori bine pregătiți. Mitropolitul Neofit s-a străduit să înlăture această lacună, trimițând mai întâi în toamna anului 1843, patru tineri seminariști în Ungaria, la școlile din orașul Pesta, pentru a învăța limba latină. Apoi, în cursul anului 1844, trimite tot cu cheltuiala Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei alți patru tineri «*în școala bisericească ce nu de mult s-au deschis la orașul Athina, în Grecia, pentru învățătura limbii elinești vechi, în care toți Sfinții Părinți și Dascăli ai Bisericii Răsăritului au scris operele lor și ni le-au lăsat pravoslavnicilor moștenire sfință și odor mult prețios spre luminare*».⁴⁶ Între cei trimiși la Atena, se aflau: Dositei ieromonahul, ierodiaconul Dionisie Măldărescu, Ioan Niculescu și Lazăr Drugeanu, fiul preotului Ioan din satul Băjești, jud. Muscel, care în 18 aprilie 1844 ceruse un ajutor domnitorului Gh. Bibescu spre a merge să studieze la una din academiile străine, căci, spune el, «de cumva noianul milostivirii nu se va vărsa și către mine, eu, unind teologia și filosofia cu sărăcia, voi porni pe drumul muceniciei, făcându-mă jărtfă literaturii, chiar cu primejdia vieții,

41. Pr. Gh. Moiescu-Pr. Șt. Lupșa-Pr. Alex. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, t. II (1632-1949), București, 1958, p. 436.

42. T. G. Bulat, *Din legăturile mai nouă cu Patriarhia de Constantinopol*, în *Revista Istorică*, an. XI (1925), nr. 10-12, oct.-dec., p. 300.

43. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXIX (1905-1906), nr. 5, p. 498.

44. *Ibidem*, p. 501.

45. *Ibidem*, p. 504.

46. *Delă pentru scolarii ce s-au trimis în Rusia, spre învățatură cu cheltuiala Sfintei Mitropolii*, în *Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei*, dosar 182/1844, ff. 1-2. *Scrisoarea mitropolitului Neofit din 15 noiembrie 1844, către consulul rus Iacob Andreiovici Dașcov*, publicată de Diac. Gh. I. Moiescu, *Bursierii români la Școlile teologice din Rusia, 1845-1856*. Extras din rev. *Biserica Ortodoxă Română*, LXIII (1945), nr. 11-12, noiembrie-decembrie, pp. 722-756 și an. LXIV (1946), nr. 4-6, aprilie-iulie, pp. 247-257, București, 1947, p. 10, n. 2, și Anexa I, p. 51; V. Papacostea și M. Reglescu, *Seminarul Central, 1836-1936. Documentele întemeierii*, București, 1938, o publică la pp. 187-189 (data în 1845); C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericească și politică a românilor*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. XXIII (1899-1906), nr. 1, pp. 31-34; M. Regleanu, *Les premiers boursiers roumains à Athènes*, în rev. *Balkanica*, an. VI (1943), pp. 417-422, aici p. 417.

prin lipsa acelor de neapărată trebuință». ⁴⁷ Bursierii trimiși la Atena urmează mai întâi seminarul numit «Rizarion», înființat prin dania lăsată de G. Rizaris († 1 iunie 1841), care și-a deschis cursurile în 16 mai 1844. Dintr-o scrisoare trimisă la 8 ianuarie 1846 de la Atena mitropolitului Neofit de Dositei ieromonahul și ierodiaconul Dionisie Măldărescu, se vede că mai era cu ei și Ilie Benescu, care urma clasa a III-a de gimnaziu și «se ocupează cu citirea cărților atât franțuzești cât și latinești». ⁴⁸ Din scrisoarea trimisă din Atena de Ioan Nicolescu la 23 ianuarie 1846 către cunoscutul său din țară Iordache, bursierii mergeau în vizită la părintele mitropolit al Atenei, care se interesa de fiecare. El dorea să fie călugărit la Atena și făcut diacon sau preot, însă pe seama Mitropoliei din București, și-l roagă să intervină la Prea Sfințitul mitropolit Neofit pentru aceasta. Sînt interesante știrile sale despre Elada și grecii din acel timp. Elada se afla într-o mare strîmtoare, după obținerea independenței, din cauza lipsei și sărăciei. «Sărmanii eleni, scrie el, după ce au trecut furtuna războaielor, încă nu sînt siguri dacă au dobîndit (cîștigat). Defectul acesta este și din multa slobozenie ce domnește între dînșii, duhul lor totdeauna este aplecat spre bătaie; nu îngrijesc de nimic alt decît numai de petreceri, din care pricină sînt și săraci». ⁴⁹ Mitropolitul Neofit scrisese ieromonahului Dositei și ierodiaconului Dionisie Măldărescu la 24 decembrie 1845, iar aceștia îi răspund la 23 ianuarie 1846, aducîndu-i la cunoștință că ei slujesc la biserica rusească, «potrivită cu caracterul nostru, precum și cu obiceiurile». Cît privește slujbele făcute cu grecii, ei scriu astfel mitropolitului: «Noi, deși am slujit nu o dată ci de mai multe ori, dar purtarea grecilor, mîndria ce curge din multa slobozenie, silește pã cel cumpãtat atît în vorbã cît și în purtare, sã se depãrteze de un astfel de caracter. La aceastã bisericã, unde avem nu puținã relație, se slujește între amîndouã limbile». ⁵⁰ După terminarea seminarului Rizarion, ieromonahul Dositei și ierodiaconul Dionisie Măldărescu s-au întors în țară, iar ceilalți trei, Ioan Nicolescu, Lazăr Drugeanu și Ilie Benescu urmarã mai departe teologia și filozofia între 1848-1850. ⁵¹

De asemenea, mitropolitul Neofit al Țării Romînești, se îngrijii să trimită un număr de tineri la școlile teologice din Rusia. Pentru împlinirea acestei dorințe, el se adresă la 15 noiembrie 1844 consulului general rusesc din Principate, Iacov Andreiovici Dașcov, spre a mijloci la autoritățile bisericești ruse ca să trimită «șapte tineri feciori de preoți romîni și la seminarul arhiepiscopiei de la orașul Kișinãu din Basarabia, atît pentru învățatura limbii rusești cu desãvîrșire, cît și pentru ca sã învețe și sã asculte regulat și cursul de toate științele ce se predau în acel seminar, pe care, dupã ce le vor desãvîrși, sã meargã și la Kiev ca sã se desãvîrșescã în cursul Bogoslovii celei mai înalte în Duhovniceasca Academie de acolo. Și dupã ce într-acest chip vor petrece toate aceste științe și învățături într-acele douã locuri, întorcîndu-se în patria lor, sã poatã fi folositori Bisericii și norodului de aici cu rodul învățaturii și a regulelor ce vor învăța de acolo». ⁵²

47. Cererea lui Lazăr Drugeanu, publicată de V. Papacostea-M. Regleanu, *Seminarul Central*, p. 182, nr. CVII.

48. Vezi *Scrisoarea bursierilor din Atena*, publicată după ms. 1065/387, de la Academia R.P.R., de V. Papacostea-M. Regleanu, *Seminarul Central*, pp. 199-200, nr. CXXIV, și pp. 201-202, nr. CXXV.

49. Ms. 1065, f. 416 de la Academia R.P.R., publicata de V. Papacostea — M. Regleanu, în *Seminarul Central* p. 202-205, aici p. 203-204.

50. Ms. 1065, f. 395 de la Academia R.P.R., publicat de V. Papacostea-M. Regleanu, *Seminarul Central*, p. 207.

51. Vezi Scrisorile lor publicate de V. Papacostea-M. Regleanu, *Seminarul Central*, nr. CCVIII, pp. 193-194; nr. CXXIV, pp. 199-201; nr. CXXV, pp. 201-202; nr. CXXVI, pp. 202-205; nr. CXXVIII, pp. 207-208; nr. CXXVIII, pp. 208-209; nr. CXXIX, pp. 209-230; nr. CXXXIII, pp. 213-214; nr. CXXXIV, pp. 214-218; nr. CXXXVI, pp. 219-221; nr. CXLI, pp. 232-234; C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor, pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXIX (1905-1906), nr. 5, p. 498, și nr. 6, p. 628. Intr-o scrisoare trimisă la 3 august 1848 de studenții romîni de la Atena lui C. D. Aricescu, prin care-și exprimă simțămintele lor patriotice față de fruntașii revoluției și laudă eroismul poporului romîn, se vede că mai era cu ei și D. Racoviță. Vezi: *Anul 1848...*, t. III, București, 1902, pp. 204-206.

52. *Scrisoarea mitropolitului Neofit din 15 noiembrie 1844*, în Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 182/1844: „Delã pentru școlarii ce s-au trimis în Rusia spre învățaturã cu cheltuiala Sf. Mitropolii, pp. 1-2. Scrisoarea e publicată de Diac. Gh. I. Moiescu, *Bursierii romîni la școlile teologice din Rusia, 1845-1856*, Anexa I, p. 52. Vezi și C. Erbiceanu, *Documente privitoare la istoria bisericească și politicã a romînilor*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXIII (1899-1900), nr. 1, pp. 31-34; V. Papacostea-M. Regleanu, *Seminarul Central*, pp. 187-189 (cu data în 1845).

După intervențiile convenite făcute de consulul Dașcov, mitropolitul Neofit îi făcu cunoscut la 18 august 1845 cu privire la tinerii aleși pentru studii în Rusia că deoarece aceștia «nu au niciun fel de cunoștință despre limba rusească», pentru înlesnirea învățării lor a chibzuit să-i așeze deocamdată în Seminarul din Kișinău, apoi, după un an, îi va trimite la Moscova.⁵³

Cei șapte fii de preoți bursieri aleși spre a merge la studii în Rusia erau următorii: Radu Dimitrie din Călărași, Gheorghe Ionescu din Pitești, Nicolae Comănescu din Poenari-Ilfov, Petre Roman din Prigoria-Gorj, Dimitrie Pîrîianu din Pîrîieni-Vîlcea, Spiridon Bădescu din București, și Ioan Ghermănescu din Cîmpulung Muscel. La 4 septembrie 1845, cei șapte seminariști, din București, plecară la studii la Kișinău, unde s-au înfățișat arhiepiscopului Irinarh la 22 septembrie 1845.⁵⁴

După doi ani de studii la Seminarul din Kișinău, tinerii seminariști plecară însoțiți de Dionisie Romano la seminariile duhovnicești din Moscova și Petersburg, unde sosiră în septembrie 1847. La Moscova, rămaseră Dim. Pîrianu, Spiridon Bădescu și Radu Dimitrie iar ceilalți plecară mai departe la Petersburg, unde fură primiți în Seminarul de acolo. Protosinghelul Dionisie Romano ducea cu el patru scrisori de recomandare din partea mitropolitului Neofit, toate cu data de 23 iulie 1847. În prima scrisoare, adresată mitropolitului Filaret al Moscovei, mitropolitul Neofit, arătînd pe larg împrejurările trimiterii acestor tineri romîni la studii în Rusia, îi spune: «Cunoscînd prețul, înțelepciunea și sfințenia rînduielilor bisericesti ce se păzesc în imperiul Rusii, am avut întotdeauna în inima mea dorința de a face curînd sau mai tîrziu să slujească de model Romîniei aceste rînduiele: a pune Biserica și credincioșii ei de aici pe drumul cel bun al pravoslavniciei învățături creștinești și al moralului și, în sfîrșit a dovedi compatrioților romîni că cugețările mele în cauza aceasta sînt foarte drepte și că trebuie cu toții a le îmbrățișa».

Apoi după ce istorisește unde au studiat tinerii seminariști, Neofit mitropolitul încheie astfel spunînd mitropolitului Filaret: «Nu mă îndoiesc că veți arunca din cînd în cînd asupra lor înțeleptele I.P.S. Voastre observații, spre a se putea face vrednici prin folositoarele învățături ce vor dobîndi, atît în teorie cît și în practică, și destoinicia propoveduirii cuvîntului lui Dumnezeu și îmbrăcați întorcîndu-se de marea cuviință, înțelepciune și sfințenie, după care trebuie a se cîrmui și Biserica noastră din Romînia».⁵⁵

Mitropolitul Filaret al Moscovei răspuse lui Neofit la 14 septembrie 1847, spunîndu-i că tinerii s-au primit în Seminarul din Moscova și va depune «siliță de a nu-i depărta cu împiedicarea, ci să-i încurajăm cu înaintarea și cu sfîrșiturile ei cele bune».⁵⁶

În a doua scrisoare cu cuprins identic, mitropolitul Neofit recomanda mitropolitului Antonie al Petersburgului, pe cei patru seminariști, Petre Romanescu, Ioan Ghermănescu, Nicolae Comănescu și Gheorghe Ionescu.⁵⁷ Mitropolitul Antonie răspuse mitropolitului Neofit al Țării Romînești la 7 octombrie 1847, încredințîndu-l că este gata, «cu cea mai desăvîrșită bucurie sufletească», a primi asupra sa «însărcinarea ca tinerii din Valachia, după ce au desăvîrșit învățătura în Seminarul Sf. Petersburgului, să poată în cele de pe urmă a fi folositori învățători pentru compatrioții lor».⁵⁸

53. Mitropolitul Neofit mulțumește consulului rus Dașcov pentru mijlocirile făcute, în Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 182/1844, f. 5. Scrisoarea e publicată de Diac. Gh. I. Moiescu, *Bursierii romîni la școlile teologice din Rusia*, Anexa V, p. 54.

54. Diac. Gh. I. Moiescu, *ibidem*, p. 12; Avksentie Stadnițkij, Румыны получившіе образование въ Русскихъ Духовно-учебныхъ заведеніяхъ (= *Romîni care și-au făcut studiile la școlile teologice din Rusia*), 1891.

55. Scrisoarea e publicată de Diac. Gh. I. Moiescu, *Bursierii romîni la școlile teologice din Rusia*, Anexa XVI, p. 64, după ms. aflător în Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 182/1844, ff. 86, 97.

56. Academia R.P.R., ms. 3130, f. 3 v, publicat de T. G. Bulat, *Două scrisori*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXXVI (1912-1913), nr. 2, mai, p. 198; Diac. Gh. I. Moiescu, *ibidem*, p. 20, n. 1, și 65, nota 1.

57. Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 182/1844, f. 97; Gh. I. Moiescu, *op. cit.*, p. 20, n. 2.

58. Academia R.P.R., ms. 3130, f. 3 v, publicat de T. G. Bulat, *Două scrisori*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXXVI (1912-1913), nr. 2, mai, p. 197; Diac. Gh. I. Moiescu, *op. cit.*, p. 20, n. 2 și 65.

A treia scrisoare, mai scurtă, era adresată contelui N. A. Protasov, oberprocurorul sinodal (24 iunie 1836—16 ianuarie 1856), cu rugămintea ca tinerii trimiși la Seminarul din Petersburg să aibă primire, făcându-li-se «înlesnirile ce vor avea de trebuință», iar pe de altă parte, să arunce din vreme în vreme asupra lor «un ochi binevoitor... pentru care facere de bine, îi spune mitropolitul Neofit, nu numai eu și acești tineri, ci și cei ce se vor folosi de ale lor învățături, în veci vor mărturisi și vor preda din neam în neam sincera lor recunoștință». ⁵⁹

A patra scrisoare cu data de 23 iulie 1847, era adresată generalului Paul Kiseleff, pe care mitropolitul îl cunoștea din vremea alcătuirii Regulamentului Organic, care prevedea înființarea seminariilor în Țara Românească. «Dorind a vedea formarea seminariilor noastre de aici, îi scrie mitropolitul Neofit, pre cât vremea, împrejurările și mijloacele iartă, mai sistematice, ca să poată da celor chemați în cler o instrucție potrivită cu înalta și sfânta lor chemare și prețuind bunele și strînsele rîndueli și reguli și întocmiri ce se păzesc întru acestea în seminariile și academiile bisericești din imperia Rosii, încă din leat 1844, m-am adresat către cinstitul ghegeneralicesc Consulat al Rosii din București, făcându-i cunoscut dorința mea de a trimite deocamdată cu cheltuiala Mitropolii de aci un număr de șapte tineri școlari romîni, fii de eclesiastici, spre a-și face cursul învățăturilor lor ca școlari interni în seminare și academiile bisericești dn Rosia, cari, după săvîrșirea acestui curs, întorcîndu-să în patria lor, să poată sluji de profesori în seminariile de aci». ⁶⁰

Generalul Paul Kiseleff, atît de legat de istoria Țării Romînești, răspunse în limba franceză mitropolitului Neofit la 6 octombrie 1847, că a intervenit în chip deosebit la contele Protasov, oberprocurorul sinodal, care i-a promis că va face tot ce va fi în puterea sa pentru a asigura succesul educației tinerilor seminariști valahi. «Din partea mea, scrie Kiseleff, nu pot decît să aduc omagiu înaltei înțelepciuni care a sugerat Eminenței voastre această dispoziție, căreia eu îi prevăd fericitele rezultate pentru progresul studiilor teologice în Valahia». ⁶¹

În 1850-51 Spiridon Bădescu și Radu Dimitrie se întoarseră în țară, iar D. Pîrîianu fu trecut în toamna anului 1851 la Academia Duhovnicească din Kiev. În toamna aceluiași an ceilalți patru bursieri intrară în Academia Teologică din Petersburg. După doi ani de Academie, tinerii Gh. Ionescu și Nic. Comănescu vin în țară în 1853, iar în 1856 se întoarseră și ceilalți doi bursieri de la Petersburg, Ioan Ghermănescu și Petre Romanescu, care fură numiți profesori la seminariile din țară. ⁶²

Legăturile bisericești romîno-ruse au fost susținute din secolul al XIX-lea și prin mijlocirea muzicii. După anul 1832, se înființă la București, la stăruința și sub conducerea arhimandritului rus Visarion «corul cîntăreșilor stabului oștirii». Aceasta este înția încercare de a se introduce în Țara Romînească muzica armonică sau «vocală». În timpul mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei, arhimandritul rus Visarion reorganizează și dezvoltă acest «hor» într-o instituție de stat sub denumirea «Așezămîntul corpului cîntăreșilor bisericii domnești de la Curtea Veche», înființat în anul 1846, pe baza unui «proiect» în redactarea căruia se întrezărește lupta dusă de «cîntarea în armonie» împotriva muzicii tradiționale psaltice. ⁶³

59. Publicată de Diac. Gh. I. Moiescu, *op. cit.*, Anexa XVIII, p. 66. Ms. se află în Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar 182/1844, f. 98.

60. Scrisoarea e publicată de Diac. Gh. I. Moiescu, *op. cit.*, Anexa XVIII pp. 66-67, după Ms. din Arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei, dosar nr. 182/1844, f. 100.

61. Scrisoarea generalului Kiseleff către mitropolitul Neofit, din 6 octombrie 1847, publicată de V. Papacostea-M. Regleanu, *Seminarul Central*, p. 230, după Ms. 1082, f. 308, de la Academia R.P.R. Sever Buzan, *Regulamente Organice și însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizației Bisericii Ortodoxe Romîne*, în rev. *Studii Teologice*, an. VIII (1956), nr. 5-6, mai-iunie, pp. 363-375.

62. Pentru amănunte, vezi studiul documentat al Diac. Gh. I. Moiescu, *Bursierii romîni la școlile teologice din Rusia*, pp. 25-50.

63. Pr. Gh. I. Moiescu, Pr. Ștefan Lupșa și Pr. Alex. Filipașcu, *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, București, 1957, pp. 480-481.

Mitropolitul Neofit al Țării Românești a păstrat raporturile de colaborare și ajutorare îndeosebi cu patriarhia de Constantinopol și patriarhia Ierusalimului. La 23 martie 1847, în ziua de Paști, a izbucnit în București un incendiu uriaș. Au ars atunci treisprezece mahalale și douăsprezece biserici. În martie 1847, patriarhul Chiril al II-lea al Ierusa-

ВЪВЕДЕНІЕ
ПРАВОСЛАВНАГО
 ИСЦЕЛВЕНІЯ
 ДУХОВНО-УЧЕБНОЕ
 УПРАВЛЕНІЕ
 ПРИ
СВЯТѢЙШЕМЪ СЪНОДѢ
 Санктпетербургскій
 ДУХОВНО-УЧЕБНЫЙ ОКРУГЪ.
 Санктпетербургская
 ДУХОВНАЯ СЕМИНАРІЯ.
 Санктпетербургъ
 Октября, 12. г. 1849.
 № 1041.

Въ Экономическое
 Управление Унро-
 Вмьской Митрополіи.

Травленіи Петербургской
 Семинаріи имѣетъ честь уведомить
 означеннаго Управленія, что,
 прекращенныя при отъѣзденіи
 оныхъ отъ 15 прошлаго Сентября за
 № 683, оныи, имѣетъ съ двадцать
два рубля двадцать коп. сер., на со-
 держаніи, съ 1го Сентября 1848 года
 по 1. Марта 1849 года, четверель
 Вмьскихъ управленцевъ: Петра
 Гоманеско, Ивана Терманеско, Георгія
 Юнески и Николая Команеско, обу-
 чавшихся въ здѣшней Семинаріи,
 и на выдачу имъ суммъ денегъ 108р. сер.
 поужно означеннымъ воспитанникамъ
 на разныя надобности, въ Семинарскіи.
 Правленіи 8 числа текущаго

Scrisoarea rectorului Academiei duhovnicești din St. Petersburg
 către Mitropolia Ungrovlahiei în legătură cu patru bunsieri români

limului (1845-1872) scrie mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei că din cauza marelui incendiu din București au ars mănăstirile închinat Sfântului Mormînt, Sfântul Gheorghe (Nou) și Răsvan cum și toate documentele originale ale Sfântului Mormînt cu privire la mănăstirile închinat din Țara Românească. Patriarhul îl roagă totodată să intervină

la domnitorul țării să i se elibereze din condici copii legalizate.⁶⁴ Patriarhul Ierusalimului repetă această rugămintă și în scrisoarea din 13 mai 1847.⁶⁵

În timpul revoluției din 1848, mitropolitul Neofit al Țării Românești a avut o atitudine șovăelnică. La început, surprins de evenimente, a colaborat cu conducătorii revoluției, primind împreună cu un sobor de preoți pe câmpia Filaret, numită de atunci «Câmpia Libertății» în ziua de 15 iunie 1848, jurământul poporului și al guvernului pe noua Constituție. După 28 iunie 1848, când se răspîndi șovonul că o armată streină se apropie de Capitală, guvernul provizoriu se crezu în primejdie și se retrase la Tîrgoviște. Mitropolitul Neofit, călcînd jurământul depus pe Constituție, rămăsese în București, și anunță «vestea cea bună» despre «fuga rebelilor». Într-o scrisoare trimisă în iulie 1848 patriarhului ecumenic Antim al VI-lea (1845-1852) mitropolitul Neofit dă relații despre revoluția din 9 iunie 1848 din București și despre atitudinea sa din timpul revoluției.⁶⁶ La 31 decembrie 1848, mitropolitul Neofit scrie patriarhului ecumenic Antim al VI-lea, plîngînduse despre starea sa bolnăvicioasă și-l vestește că ar dori să se retragă.⁶⁷ La 27 iulie 1849, mitropolitul Neofit a Ungrovlahiei se afla la Constantinopol pentru căutarea sănătății sale slăbite. După sfatul patriarhului ecumenic Antim al VI-lea, el s-a retras de la conducerea mitropoliei Ungrovlahiei.⁶⁸ În locul său, a fost ales Nifon Sevastis (1850-1875), vicarul mitropoliei din București, care a păstorit douăzeci și cinci de ani.

II. Unirea Moldovei cu Țara Românească, la 24 ianuarie 1859, sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), a avut urmări dintre cele mai fericite și din punct de vedere bisericesc.

Insemnatele reforme ale domnitorului Cuza nu s-au limitat numai la problemele de ordin național și social-economic, ci s-au extins și la organizarea interioară a Bisericii Romîne.

În ceea ce privește relațiile cu Patriarhia ecumenică, domnitorul Cuza a dorit și s-a străduit ca Biserica Ortodoxă Romînă să ajungă la o independență aproape completă. În spiritul acestei concepții generale de orientare, trebuiesc înțelese legiurile sale bisericești, cerute de momentul istoric de atunci, dar promulgate, e drept, în pripă și fără respectarea formală a rînduielilor canonice ale Bisericii Răsăritului, căreia aparține marea majoritate a poporului romîn. Legile bisericești ale domnitorului Cuza au provocat din partea patriarhiei ecumenice, cum vom vedea îndată, o vie reacțiune, iar din punct de vedere intern au dat naștere în Biserica Romînă la așa numita «*luptă pentru canonicitate*», care a frămîntat spiritele și a dezlănțuit patimile omenești chiar și după abdicarea lui Cuza în 11 februarie 1866 pînă în 1872, avînd ca urmare o măcinare internă și o dureroasă sfîșiere în sînul ierarhiei romînești.

S-a afirmat că mitropolii Țărilor Romîne s-au bucurat «*ab antiquo*» de independență administrativă internă și autonomie bisericească externă, nerecunoscînd altă autoritate din afară decît supremația și jurisdicția canonică a patriarhiei ecumenice de Constantinopol,

64. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. XXIX (1905-1906), nr. 6, p. 629. Pentru problema minăstirilor închinete, cea mai documentată lucrare este aceasta: M. Popescu-Spîneni, *Procesul minăstirilor închinete. Contribuții la istoria socială romînească*, București, 1936, p. 128; C. C. Giurescu, *Suprafața moșiilor minăstirești secularizate la 1863*, în *Studii*, revistă de istorie, an. XII (1959), nr. 2, pp. 149-157. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 192, ne spune că focul din 1847 a ars aproape în întregime biserica Sf. Gheorghe-Nou; Anton Pann, *Memorabilul focului mare, întîmpinat în București, în ziua de Paști, anul 1847, martie 23*, București, 1854. Lucrarea a apărut întîi sub titlul: *Memoria focului mare în București, din ziua de Paști, anul 1847, martie 23...*, 16 pp., apoi retipărită în 30 pagini București, 1847. Vezi Ion Manole, *Anton Pann*, București, 1954, pp. 136-139 și 308, 312.

65. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXIX (1905-1906), nr. 6, p. 632.

66. *Ibidem*, pp. 637-638. Vezi și articolul lui Ioasaf Znacoveanu despre *Mitropolitul Neofit*, publicat în „*Espatriatul*“, nr. 9 (1849), 13 mai, reprodus în: *Anu! 1848 în Țărilor Romîne. Acte și documente*, t. VI, București, 1910, pp. 174-175, și *Apelul lui Ioasaf Znacoveanu către preoții din Țara Romînească contra Mitropolitului Neofit*, *ibidem*, pp. 210-212; *Scrisoarea pastorală a Mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei*, din 16 sept. 1848, prin care dezleagă jurămintele făcute pe Constituția din 1848, *ibidem*, t. IV, București, 1903, pp. 390-392; altă scrisoare, în t. V, București, 1904, pp. 337-338, dată la 1 noiembrie 1848.

67. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor*, în *Bis. Ort. Rom.*, an. XXIX (1905-1906), nr. 6, p. 639.

68. Textul demisiei e publicat de C. Erbiceanu, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXVIII (1905), p. 745, după ms. 1065, ff. 182, 184, 189, aflător în Biblioteca Academiei R.P.R.

iar aceasta «numai în materie de cult și dogmă». ⁶⁹ Mitropoliții erau obligați oficial: a) să facă cunoscut patriarhului de Constantinopol alegerea lor ca să primească recunoașterea canonică prin așa numitul — ecdosis — ἔκδοσις; b) să pomenească pe patriarhul ecumenic la Sf. Liturghie și să-l înscrie în diptice; c) să ia Sfântul Mir de la Constantinopol; d) să ceară încuviințarea canonică — ecdosis — pentru a hirotoni pe numele unei episcopii vacante din patriarhia ecumenică pe așa numiții *arhierii titulari*. ⁷⁰

Dacă teoretic se poate vorbi de oarecare independență bisericească, practic ea nu s-a respectat de patriarhia ecumenică, căci aceasta s-a folosit de puterea și drepturile ei jurisdicționale nu atât pentru apărarea cauzei credinței în mitropolia Ungrovlahiei, sau a Moldovei, ci pentru menținerea și întărirea clerului grecesc și apărarea intereselor elenismului. Nu de puține ori în istorie, grecii au confundat cauza generală a Ortodoxiei cu interesele particulare naționale ale elenismului.

După unirea Țărilor Române, amestecul relimitat al patriarhiei ecumenice în treburile bisericești iar uneori și politice ale poporului român a început să fie luat în considerație mai cu atenție și cu timpul a fost înlăturat.

Mai întâi, pentru a se lua patriarhului ecumenic orice pretext de amestec în Biserica Română, domnitorul Cuza promulgă cu ajutorul marelui bărbat de Stat Mihail Kogălniceanu și cu aprobarea votului Camerei Deputaților la 13/26 decembrie 1863 *Legea pentru secularizarea averilor minăstirilor închinată la Locurile Sfinte*. ⁷¹

La sfârșitul anului 1864 guvernul domnitorului Cuza publică alte legi referitoare la organizarea bisericească. Astfel, la 30 noiembrie 1864, a apărut «*Decretul organic pentru regularea schimei monahicești*» sau «*Legea călugăriei*», ⁷² iar la 3 decembrie 1864 «*Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române*», alcătuit de D. A. Laurian. ⁷³ Articolul 1 din acest decret prevedea că «*Biserica Ortodoxă Română este și rămâne independentă de orice autoritate bisericească străină întru tot ce privește organizarea și disciplina*». Pentru relațiile cu patriarhia ecumenică, art. 3 prevedea: «*Unitatea dogmatică a Sfinței religii ortodoxe române cu Biserica mare a Răsăritului o menține sinodul general al Bisericii Române prin consultațiuni cu Biserica ecumenică din Constantinopol*». ⁷⁴

Art. 4 al *Decretului Organic* cerea apoi formarea unui sinod general al Bisericii Române, care trebuia alcătuit, conform decretului, din mitropoliții și episcopii eparhioți, din arhierii români și «din câte trei deputați aleși de fiecare eparhie de către clerul de mir, și numai dintre preoții de mir, sau și persoane laice cu cunoștințe teologice și din decanii Facultăților de Teologie din Iași și București». ⁷⁵

Ultima lege bisericească a lui Cuza a fost «*Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți din România*», votată de Camera Deputaților la 20 ianuarie 1865, iar de Senat la 5 februarie și promulgată de Domn după multe ezitări, abia la 11 mai 1865. ⁷⁶ Potrivit tradiției și rînduielilor canonice ale Bisericii Răsăritului episcopii sînt aleși de reprezentanții Bisericii și ai poporului, iar nu numiți de conducătorii Statului ca orice funcționar. După alegere sînt confirmați de conducătorul suprem al Statului. Trebuie de observat, însă, mai ales că după atîta timp putem restabili adevărul că, *prin această lege, domnitorul Cuza n-a dorit să atingă însuși actul hirotoniei, cum l-au acuzat apărătorii canonicității, deoarece episcopii și mitropoliții numiți erau de mai înainte hirotoniți, ci el a schimbat modul de alegere și numire*. Modul acesta nu era o noutate în practica Bisericii, ci dimpotrivă era o reînviere a dreptului conducătorului Statului, la Constanti-

69. N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane. I. Istoria Bisericii din România (1850-1895)*, București, 1905, pp. 16-17.

70. *Ibidem*, p. 17.

71. Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de leiurile României vechi și noi, câte s-au promulgat pînă la finele anului 1870*, t. I, București, 1873, pp. 1796-1797.

72. Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, pp. 1795-1796.

73. *Ibidem*, pp. 1789-1791; *Monitorul Oficial*, nr. 273 din 6/18 decembrie 1864. Arhim. Fotie Balamaci, *Documente. Corespondență între Patriarhia din Constantinopol și Mitropolitul Ungro-Vlahiei, D.D. Nifon, între Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către Guvernul Român, pentru Sinodul din 1864*, tradusă din grecește, București, 1913, pp. 10-11.

74. *Ibidem*, p. 1789; Arhim. Fotie Balamaci, *ibidem*, p. 10.

75. *Ibidem*, p. 1790; Arhib. Fotie Balamaci, *ibidem*, pp. 10-11.

76. *Ibidem*, p. 1789; *Monitorul Oficial* nr. 106 din 16/28 mai 1865; Fotie Balamaci, *ibidem*, p. 16. Diac. Gh. I. Sereda (Moisescu), *De la Biserica autocefală la Patriarhia Română*, în rev. *Ortodoxia*, an. II (1950), nr. 2, aprilie-iunie, pp. 325-336.

popol, în România, sau la oricare alt popor ortodox, drept recunoscut și de Biserică, de a-și spune cuvântul la alegerea și numirea episcopilor, mitropoliților și patriarhilor.

Legile lui Cuza, atât de neplăcute patriarhiei ecumenice, au fost cerute de necesitatea momentului de atunci și au creat Bisericii Române posibilitatea de a ajunge cu timpul la o independență reală și completă și la crearea unei ierarhii credincioase ei. Totodată ele se impuneau atunci în chip necesar, fiind singura posibilitate de a curma neconținutele și jignitoare intrigi și intervenții făcute de călugării greci și patriarhia ecumenică la guvernele europene, în urma secularizării averilor mănăstirești din 13/26 decembrie 1863. Chestiunea canonicității era pentru greci numai o diversiune oportună, ca să pună din nou mâna pe moșiile din România, căci în realitate Ortodoxia nu era nicidecum amenințată de reformele domnitorului Cuza.⁷⁷

Sub pretextul apărării Ortodoxiei amenințată grav de reformele lui Cuza Vodă după părerea factorilor de răspundere ai patriarhiei ecumenice, patriarhul Sofronie al III-lea, al Constantinopolului (1863-1866) a trimis în scris aspre muștrări mitropolitului Nifon al Țării Românești. Scrisorile patriarhului ecumenic Sofronie III și răspunsurile mitropolitului Nifon și ale domnitorului Cuza, precum și hotărârile sinodului patriarhal din Constantinopol, referitoare la reformele bisericești ale lui Cuza, au fost publicate în grecește de patriarhia ecumenică sub titlul: *Ἐκκλησιαστικὴ μέριμνα ὑπὲρ τῶν ἀγίων ἐκκλησιῶν Βλαχίας καὶ Μολδοβλαχίας, ἤτοι Πατριαρχικῆ καὶ Συνοδικῆ ἀνταπόκρισις πρὸς ἀναστολὴν τῶν ὑπὸ τῆς Μολδοβλαχικῆς Κυβερνήσεως μελετιθειςῶν ἐκκλησιαστικῶν καινοτομιῶν*, Constantinopol 1866, adică: «*Grija bisericească pentru Sfintele Biserici din Valahia și Moldova, adică Răspuns patriarhicesc și sinodal pentru răsturnarea inovațiilor bisericești meditate de către guvernul Moldovalah*», Constantinopol, 1866, tradusă în românește de Arhim. Fotie Balamaci.⁷⁸

La 8 februarie 1864, patriarhul ecumenic Sofronie al III-lea adresează mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei o scrisoare de muștrare prin care-i vestește că au ajuns la cunoștința Sfântului Sinod al Patriarhiei ecumenice informații că în Țările Române ar exista o influență de catolicizare a românilor, datorită legiuirilor arbitrare și dispozițiilor violente ale guvernului Cuza, pe care le impune cu sila Bisericii. Din text, se vede lămurit că patriarhul ecumenic era foarte supărat pentru secularizarea averilor mănăstirilor închinată, căci scrie: «*În mijlocul grelei strîmtoări și încurcături în care a adus marea noastră Biserică a lui Hristos și celelalte Biserici Ortodoxe ridicarea cea condamnată de toată lumea și deținerea a însăși sfintelor proprietăți și a ofrandelor (bisericii) între-*

77. Pentru domnia lui Cuza Vodă să se vadă îndeosebi lucrarea: A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, pp. 335-365; vol. II, Iași, 1903, pp. 16-54. Pentru problema canonicității și necanonicității bisericești a lui Cuza, să se vadă: Ștefan Berechet, *Reformele bisericești sub Cuza Vodă după presa străină*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XLIII (1925), nr. 8, august, pp. 475-479; N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane. I. Istoria Bisericii din România (1850-1895)*, București, 1905, pp. 97-160; C. Drăgușin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate*, în rev. *Studii Teologice*, an. IX (București, 1957), nr. 1-2, ian.-febr., pp. 86-103; G. V. Niculescu, *Cuza Vodă și Biserica Română*, Rîmnicul-Vâlcea, 1912, pp. 10-43.

Pentru lupta dintre membrii ierarhiei superioare în jurul canonicității legilor lui Cuza, să se vadă: *Apologia P.S. Neofit Scriban față de clevețitorii săi din Iași și București*, București, 1867; idem, *Răsturnarea ultimelor rătăcirii*, București, 1867; C. Erbiceanu, *Viața și activitatea Preasfințitului Neofit Scriban, episcop de Edessa și fost profesor la Seminarul Veniamin din monăstirea Socola*, București, 1888; idem, *Viața, activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban, tratată din punct de vedere religios, moral și politic*, București, 1892; Econom D. Lascăr, *Viața și activitatea arhierelui Neofit Scriban*, București, 1896; Mircea păcuraru, *Arhierii Neofit și Filaret Scriban*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an. XXXV (1959), nr. 1-2, ianuarie-februarie, pp. 87-116.

Pentru înființarea Sfântului Sinod Central Român, să se vadă: Pr. Gr. Musceleanu, *Sfântul Sinod și independența Bisericii Române*, București, 1865; idem, *Studii despre ierarhia și instituțiunea sinodală în Biserica Ortodoxă Română*, București, 1883; N. Dobrescu, *Lămuriri canonice-istorice asupra sinodului și asupra organizațiunii bisericești din Biserica Ortodoxă*, București, 1909; idem, *Modificarea legii sinodale*, în *Omagiu lui Spiru C. Haret*, București, 1911, pp. 757-760.

78. Titlul trad. Arhim. Fotie Balamaci este acesta: *Documente. Corespondența între Patriarhia de Constantinopol și Mitropolitul Ungrovlahiei, D.D. Nifon, între Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către Guvernul Român pentru Sinodul din anul 1864*. Tradusă din grecește, București, 1913; Hristostomos A. Papadopoulos, *Αἱ ὀρθόδοξαι Ἐκκλησίαι Σερβίας καὶ Ῥουμανίας κατὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν παρελθόν καὶ τὴν νέαν σύγκρότησιν*, Ierusalim, 1923, p. 83, n. 2, pentru titlul grec.

prinsă în afară de orice lege divină și umană de către Guvernul princiar de acolo, zvonul care s-a auzit acum în urmă aici, a adăos, mult iubite frate, o nouă durere cu mult mai amară în inima noastră». ^{78 bis}

La scrisoarea plină de muștrări a patriarhului ecumenic Sofronie al III-lea, din 8 februarie 1864, mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei a răspuns la 30 aprilie 1864, în felul următor :

«Dorind a răspunde spre a satisface cererea Voastră, nu pot a nu arata prin prezența-mi umilă scrisoare, că cu mirare m-am gândit asupra muștrărilor făcute prin epistola Voastră sinodală și patriarhală; pentru că, nimenea pînă astăzi nu s-a gândit și sînt convins că nimănui niciodată nu-i va trece prin gînd, de a introduce schizmă între Biserica mamă și Biserica fiică, a căror unire se păstrează și va fi păstrată pentru totdeauna prin legătura veșnică a dogmelor lor neschimbate. Iar Biserica fiică, știe Înalt Prea Sfinția Voastră, a existat pentru totdeauna, avîndu-și activitatea sa internă independentă întru toate cele referitoare la păstrarea bunei sale orînduieli». Mitropolitul Nifon asigură pe patriarhul ecumenic că atunci cînd progresul și gradul de dezvoltare intelectuală al poporului românesc va cere «oarecare ameliorare și din punctul de vedere al acestei orînduieli», Biserica Romîină lucrînd în deplina ei libertate, «nu va neglija legăturile ei veșnice existente cu Biserica mamă, cu care se recunoaște pe sine reciproc de garantă, atît în ceea ce privește credința, cît și viața». ⁷⁹

După cum am văzut, Guvernul Cuza publică la 30 noiembrie 1864, «Decretul organic pentru regularea schimei monahale», după care a urmat la 3 decembrie 1864 «Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei romîne», iar în 20 ianuarie și 5 februarie 1865, Corpurile legiuitoare, Camera și Senatul, votară «Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți din România», promulgată de Domn la 11 mai 1865.

La începutul lunii aprilie 1865, patriarhul ecumenic Sofronie al III-lea convocă la Constantinopol Sinodul patriarhal și dădu împreună cu întregul sinod o hotărîre prin care condamna «cele trei proiecte de legi dacice, despre Sinod, monahi și minăstiri și despre alegerea și judecata Arhiereilor.» ⁸⁰ Patriarhul ecumenic trimite în Țara Romînească, între 22 aprilie și 14 mai 1865, pe Arhimandritul Eustațiu Cleobulos cu hotărîrea Sinodului din Constantinopol, referitoare la cele trei proiecte pe care le socotește necanonice, ca s-o înmîneze domnitorului Cuza. ⁸¹ Totodată Arhimandritul Cleobulos, directorul mării școli grecești, aducea din partea patriarhului Sofronie al III-lea două scrisori datate la 17 aprilie 1865, una către domnitorul Cuza și alta către mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei. Scrisoarea patriarhului ecumenic către domnitorul Cuza e destul de tare. După ce condamnă cele trei legi bisericești pe care le socotește necanonice, patriarhul ecumenic îi scrie sentențios: «În fine, acolo unde vorbește Apostol și Sinod, ce poate un vot ingrât al unui mitropolit (aluzie la votul mitropolitului Nifon, care nu s-a opus la aprobarea legilor lui Cuza), sau vocea ministrului, deputatului sau a însuși principelui? Biserica sufletul și conștiința și Duhul lui Dumnezeu nu sînt ale deputaților, miniștrilor și ale regilor, ci ale Apostolilor și sinoadelor». ⁸²

Tot atît de tare și muștrătoare era și scrisoarea adresată mitropolitului Nifon, căruia, încă de la început, patriarhul Sofronie îi scria: «Nici n-a întîrziat Monitorul

^{78 bis}. Fotie Balamaci, *ibidem*, p. 5. Scrisoarea patriarhului ecumenic Sofronie III din 8 februarie 1864 a fost publicată în traducere romînească mai întii în ziarul *Ecclesia*, anul I (1866), nr. 9, oct. 9, pp. 68-70. Vezi și C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XXIX (1905-1906), nr. 11, pp. 1235-1236.

⁷⁹. Arh. Fotie Balamaci, *ibidem*, p. 9; ziarul *Ecclesia*, an. I (1866), nr. 10, 23 oct., pp. 75-76; C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, *ibidem*, pp. 1236-1237; Hrysostomos Papadopoulos, *Αἱ ὀρθόδοξαι Ἐκκλησίαι Σερβίας καὶ Ρουμανίας κατὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν παρελθόν καὶ τὴν νέαν συγκρότησιν*, Ierusalim, 1923, pp. 83-84.

⁸⁰. Vezi *Deliberarea Sfîntului și Marelui Sinod convocat la Constantinopol în luna lui aprilie, din anul mîntuirii 1865, asupra cercetării celor trei proiecte de legi dacice, despre Sinod, monahi și minăstiri, și despre alegerea și judecata Arhiereilor*, la Arhim. Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 16-30, și în ziarul *Ecclesia*, an. I (1866), nr. 11, 30 oct., pp. 83-84; nr. 12, 13 noiembrie, pp. 91-93; nr. 13, 20 noiembrie, pp. 101-103; nr. 14, 4 decembrie, pp. 109-110; nr. 15, 15 decembrie, pp. 115-117; Hrys. Papadopoulos, *op. cit.*, pp. 88-89.

⁸¹. *Expunere despre misiunea bisericească a Arhimandritului Eustațiu Cleobul în Principatele Unite Danubiene*, de la 22 aprilie—14 mai 1865, la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 39-66.

⁸². *Scrisoarea patriarhului ecumenic Sofronie din 17 aprilie 1865, către domnitorul Cuza*, la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 31-34, aici p. 34; Hrys. Papadopoulos, *op. cit.*, pp. 88-90.

Oficial a mărturisi zvonul cel nenorocit, publicînd cele trei proiecte de legi, triste mai ales din cauza inovațiilor, iar mai departe foarte mîhnitoare pentru Biserică, deoarece și votul Arhiereului le-a onorat, de la care, Smerenia noastră, împreună cu adunarea venerabilă a Prea Sfințiilor Arhieriei din jurul nostru, ar fi așteptat multe protestări și petițiuni către marea Biserică a lui Hristos, cea dominantă, spre a cere un concurs moral, decît iscălitura și conaprobarea mută...». Apoi mustră și mai aspru pe mitropolit, spunîndu-i: «Iar acolo unde Camerile dacice și miniștri și principele nu sînt eterodocși (binecuvîntat fie Dumnezeu Ortodoxiei), nici nu sînt cunoscuți ca niscaiva cruzi și tirani, oare din ce cauză s-a convenit ca păstorii înfricoșați să cedeze față de proiectele de legi anticanonice și prin iscălitură să le întărească ca bune și legale din punct de vedere bisericesc, toate cîte au excomunicat atît Sinoadele ecumenice și locale, cît și Apostolii?...»⁸³.

Patriarhul ecumenic Sofronie învinovățește pe mitropolitul Nifon mai mult de «timiditate și nebăgare de seamă», decît de o «intențiune antisinodală» și se acuză pe sine și întregul sinod patriarhal că n-au luat măsuri de la început, trecînd totul cu vederea.⁸⁴

La aceste aspre muștrări, mitropolitul Nifon al Țării Romînești răspunde patriarhului ecumenic Sofronie al III-lea, la 12 mai 1865, scriindu-i plin de supărare și indignare:

«Cu cea mai adîncă durere de suflet am citit scrisoarea Voastră. Prea Sfinția Voastră s-a turburat, crezînd că credința este în pericol din cauza proiectelor de legi votate de Camerile de aici și a găsit de cuviință a ne adresa observațiunii duhovnicești, mîntuitoare în sine, poate demne, dacă se făceau cu dreptate.

«Biserica Romînă, Prea Sfințite, după cum cunoașteți, a fost de mult și cu desăvîrșire independentă în ceea ce privește administrarea ei. Iar proiectele de legi, în contra cărora Prea Sfinția Voastră a ridicat vocea Sa tare, nimic altceva nu fac decît numai să sancționeze din nou un ceva existent de fapt, să canonizeze mai exact această stare de lucruri. Prin urmare, noi, strejarii marilor principii ale Bisericii, credincioși și consacrați servitori ai ei în țara aceasta, nimic altceva n-am putut să facem, decît să rămînem liniștiți și în pace.

«Așa dar luptele, opoziția, sacrificiile și martiriul la care sîntem chemați în numele poruncii noastre, nu vor avea existență într-o țară, unde atît poporul cît și Guvernul, orice laic și orice cleric sînt pe deplin de acord, cînd este vorba de afacerile Bisericii. Să se convingă Prea Sfinția Voastră, că, dacă, din nenorocire, s-ar fi găsit vreunul care să insulte (să nu fie) sfintele noastre dogme, și noi am fi avut curajul jertfei, și am fi avut energia cea nedespărțită a credinței, încît în umilință, dar cu îndrăzneală și fără turburare, să umblăm în calea abnegării, chiar pînă la opoziție...»⁸⁵.

La 1 iulie 1865, patriarhul Sofronie al III-lea a încunoștințat și Sfîntul Sinod Rus despre hotărîrile luate cu privire la legile domnitorului Cuza, iar faptul a produs în Biserica Rusă oarecare îngrijorare.⁸⁶ De asemenea, la aceeași dată de 1 iulie 1865, patriarhia ecumenică a înștiințat hotărîrea sa referitoare la legile domnitorului Cuza patriarhiilor apostolice de Alexandria, Antiohia și Ierusalim și Sfîntul Sinod al Bisericii Eladei.⁸⁷

Cu un înalt simț patriotic și cu o mare demnitate și dîrzenie a apărut domnitorul Cuza drepturile Bisericii Romînești, față de patriarhia ecumenică și legalitatea legiuirilor sale bisericești în lunga scrisoare trimisă din Iași la 10 iulie 1865 patriarhului ecumenic

83. Scrisoarea patriarhului ecumenic Sofronie din 17 aprilie 1865 către mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei, la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 34-37, aici pp. 35-36.

84. *Ibidem*, p. 36.

85. Scrisoarea mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei din 12 mai 1865 către patriarhul ecumenic Sofronie III, la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 66-67. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, t. XXIX (1905-1906), nr. 12, p. 1383; Hrys. Papadopoulos, *op. cit.*, p. 90.

86. Vezi Scrisoarea Patriarhului ecumenic Sofronie III, din 12 mai 1865, către Sf. Sinod rus, la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 67-70; Isidor, mitropolitul Novgorodului și al Petersburgului, *Despre argumentațiile epistolei Principelui Moldovalahiei, ca răspuns către Sfințitul Patriarh*, la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 112-121; Const. C. Diculescu, *Un episod diplomatic de Episcopul Melchisedec. Scriere postumă*, București, 1907, pp. 12-23; Scrisoarea Sfîntului Sinod Rus, din 18 februarie 1866 către patriarhul ecumenic Sofronie III, la Arhim. Fotie Balamaci- *Documente*, pp. 110-112.

87. Vezi Scrisorile de răspuns din partea acestor Biserici la Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 99-105.

Sofronie al III-lea. Iubirea sa arzătoare pentru poporul român și pentru Biserica sa, căldura sentimentelor și sinceritatea mărturisirilor sale reies cu strălucire din rîndurile sale: «*Ca fiu supus al Sfintei Biserici Ortodoxe, scrie domnitorul Alexandru Ioan Cuza, am primit cu cea mai adîncă evlavie epistola părintească a Înalt Prea Sfinției Voastre...*». Apoi, după ce se plînge de purtarea rea a Arhimandritului grec Cleobulos, trimisul patriarhiei ecumenice către domnitor și mitropolitul Nifon, pentru că s-a dedat la provocări, insinuări și intrigi de tot felul «*avansînd binefaceri obscure și adunînd oameni ai turburării*», domnitorul Cuza continuă:

«*Pe lîngă acestea, am citit epistola Prea Sfinției Voastre cu ochii mei proprii, și, supunînd părerile mele cele mai adînci Mintuitorului nostru, care este începutul cel fără de moarte și capul Bisericii, ne-am întrebat pe sine-mi, dacă în adevăr există vreun popor demn de condamnat, pentru că a voit să întărească în țara sa bazele temeinice, pe care se sprijinea veșnica strălucire și gloria neclintită a Bisericii Ortodoxe...*»

«*De aceea, nici nu pot să nu mărturisesc în sinceritatea inimii mele, acum chiar și Prea Sfinției Voastre, că misiunea Arhimandritului Cleobulos, pe care i-ați încredințat-o, și conținutul scrisorilor pe care le-a adus, nu au exemplu în analele țării, nici precedent în tradițiile Bisericii dacice independente. O astfel de aspră încercare nu mă așteptam că voia să ne izbească pe noi din aceea parte, care în timpul persecuțiilor și asupririlor a primit de la noi din vechime și încă primește și azi, atîtea și atîtea exemple de dragoste și generozitate, oferindu-i cu mîini darnice, cîte n-a primit de nicăieri din lumea creștină. Ca creștin, doream să acopăr, de ar fi cu putință, sub smerenia cuvenită unui fiu supus al Bisericii, înmărmurirea tristă pe care mi-a pricinuit-o mișcarea așa de gravă la care a pășit întîi Prea Sfinția Voastră împotriva locului meu.*»

«*Purtînd însă ca principe, povara neamului românesc atît a celui trecut cit și a celui viitor, nu pot să tac, ci într-adevăr sînt dator ca să apăr de orice încercare vechea auto-cefalie a Bisericii dacice...*».⁸⁸

Domnitorul Cuza combate apoi punct cu punct acuzațiile hotărîrii patriarhale și apără principiile legiuirilor sale, încheind astfel:

«*Iată, Prea Sfințite, am deschis inima mea, descoperind gîndurile mele și din nou declar Prea Sfinției Voastre că voi rămîne credincios la relațiunile spirituale vechi ale Bisericii, la exemplele respectului și supunerii către Sfîntul Scaun ecumenic pe care mi le-au dat predecesorii mei și pe care mi le dau încă astăzi principii care guvernează popoare supuse religiunii creștine. Vreau însă ca Biserica Ortodoxă Romînă să aibă o exprimare legală în Staț, iar în Biserica de Răsărit gradul și acea independență pe care a dobîndit-o de mult față de celelalte Biserici Ortodoxe...*».⁸⁹

După primirea scrisorii domnitorului Cuza, patriarhul ecumenic Sofronie III convocă la Constantinopol un sinod patriarhal extraordinar și împreună cu sinodul condamnă din nou ca *anticanonice cele trei legi bisericesti ale domnitorului român*. La 8 octombrie 1865 comunică domnitorului Alexandru Cuza, printr-o lungă scrisoare noua sa hotărîre, care, cel puțin ca formă, e cu mult mai moderată ca prima.⁹⁰ Ceva mai tîrziu, la 4 noiembrie 1865, patriarhia ecumenică aduse la cunoștința patriarhiilor apostolice de Alexandria, Antiohia și Ierusalim, Bisericii Ruse, Bisericii Eladei, Patriarhiei de Carlovitz și Arhiepiscopiei Ciprului, noua ei hotărîre cu privire la legile bisericesti ale domnitorului Cuza.⁹¹ Din partea acestora, patriarhul Sofronie III a primit în genere sîatul ca în neînțelegerea Bisericii din Constantinopol cu Biserica Romînă să păstreze moderațiune și tact.⁹² În răspunul său din 18 februarie 1866 către patriarhia ecumenică, Sf. Sinod Rus,

88. *Scrisoarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza din 10 iulie 1865 către patriarhul ecumenic Sofronie III*, la Arhim. Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 70-87, aci pp. 70-71. Parte din scrisoare e reprodusă și de C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericesti a romînilor pentru sec. al XIX-lea*, t. XXIX (1905-1906), nr. 12, pp. 1384-1385. Scrisoarea domnitorului Cuza a fost publicată și în ziarul *Curierul*, an. I (1873), nr. 46, 27 mai, cu ocazia morții domnului român.

89. *Ibidem*, la Fotie Balamaci, *Documente*, p. 86. Pe alocurea am corectat traducerea cu o exprimare mai potrivită și mai clară; Theodor Codrescu, *Uricarul sau Colectiune de diferite acte care pot servi la istoria romînilor*, vol. X, Iași, 1888, pp. 366-395, reprodusă după o broșură imprimată în București, 1865, în tipografia Cesar Boliac.

90. *Răspunsul Marii Biserici a lui Hristos la scrisoarea Alteței Sale Principele Cuza*, la Arhim. Fotie Balamaci, *Documente*, pp. 88-89.

91. Fotie Balamaci, *ibidem*, pp. 104-105.

92. *Ibidem*, pp. 105-124; Hrys. Papadopoulos, *op. cit.*, pp. 90-93.

bunaoară, după ce recunoaște că «formațiunea unui nou Sinod care are putere legislativă și administrativă întrece măsura puterii laice și cere recunoașterea și întărirea celui mai superior Sinod din Biserică și mai ales a patriarhului în circumscripția căruia aparține Biserica care a instituit noul Sinod», și că este «anticanonică numirea episcopilor numai de puterea lumească, fără alegerea din partea Bisericii», se adresează astfel, patriarhului Sofronie III: «Fără îndoială, Prea Sfințite Stăpîne, că nu s-a sleit dragostea Voastră părintească față de Biserica Moldovalahă și față de fiii ei. Oare nu se vor găsi încă mijloace ca, prin cuvîntul acestei iubiri și al convingerii, ca cei tari să se întărească în dreptul bisericesc, iar cei ce se clatină să fie sprijiniți, cei rătăciți să se întoarcă? *Lucrul să fie condus la calea consfăturilor pașnice și să se păstreze neștrămătarea esențialului...*».⁹³

La 11 februarie 1866, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a fost silit să abdice. La puțin timp după abdicarea acestuia, patriarhul Sofronie III al Constantinopolului a trimis, la 27 februarie 1866 o scrisoare mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei, prin care-l îndemna să nu recunoască «pe episcopii cei ce s-au hirotonisit de cîtva timp anticanonicește și s-au așezat în episcopii de către guvernul politicesc, sau mai bine a zice prin siluirea tiranică a precedentului domnitor Alexandru Cuza», ca arhierii canonici, întrucît nici marea Biserică «nu-i recunoaște ca păstori legiuitori ai turmei cuvîntătoare a lui Hristos, ca unii care au sărit într-însa nu prin ușe, ci pe aiurea», și nici să slujească împreună cu aceștia, nici el, nici ceilalți arhierii canonici.⁹⁴

Deși situația era destul de grea, atât patriarhia ecumenică cît și Biserica Romîni au înțeles că nu e bine să încordeze și mai mult raporturile dintre ele, și din ambele părți s-a căutat să se ajungă la relații normale.

Articolul 21 din noua Constituție romîni, promulgată la 30 iunie 1866, prevedea ca «Biserica Ortodoxă Romîni este și rămîne neatîrnată de orice chiriarchie streină, păstrîndu-și însă unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor».⁹⁵

Pentru împăcarea lucrurilor, mitropolitul Nifon al Țării Romînești trimise la 12 septembrie 1866 patriarhului ecumenic Sofronie III o scrisoare plină de moderație, prin care-i spunea: «Risipindu-se, cu ajutorul lui Dumnezeu, norul cel întunecos ce ne-a apăsât șapte ani întregi, socotesc și drept și datorie sacră mai mult decît oricare alta, să consacru cel dintîi moment al liniștei de care ne bucurăm din fericire, sub înfrîmirea principiilor umane, și cu totul creștine ce caracterizează noua situație a lucrurilor noastre, de a mă recomanda binecuvîntărilor sale dumnezeiești, de care niciodată nu m-am depărtat cu duhul, deși am tăcut de nevoie.

«Legămintele duhovnicești care leagă nația romîni de Biserica mamă sint înrădăcinate în inimile noastre și se vor întări și mai mult prin protejarea noului Guvern pentru care, precum și pentru întărirea întregii națiuni chem binecuvîntarea Prea Sfinției Voastre».⁹⁶

În urma acestei scrisori și în urma scrisorii trimisă la 17 septembrie 1866 de mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, patriarhul Sofronie III întruni la 12 octombrie 1866 sinodul patriarhal și hotărî ca Marea Biserică să-și dea «silința pentru ca lucrurile să se întoarcă în Principate pe calea legitimă și canonică; căci și persoanele guvernului par insuflate de aceeași rîvnă dumnezeiască».⁹⁷

În 1869 s-a conceput în țară un proiect de lege prin care se căuta să se dea Bisericii Romîne o lege organică. Proiectul a fost cercetat cu toată atenția mai întîi în țară, apoi, în același an, a fost supus pe cale diplomatică și patriarhului ecumenic, spre a-și face observările sale. La începutul anului 1870, patriarhul ecumenic Grigorie VI (1867-1871) dădu răspunsul său, stărînd ca să se prevadă în lege că, după alegerea mitropolitului Ungrovlahiei, se va cere de la scaunul ecumenic tomosul de recunoaștere; că mitropoliții au datoria să-l pomenească la Sf. Liturghie, iar Biserica Romîni să ceara Sfîntul Mir numai de la Patriarhia de Constantinopol.⁹⁸

93. *Ibidem*, pp. 110-111.

94. *Scrisoarea Sinodului patriarhal* (carte sinodală) din 27 februarie 1866, către mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei, în ziarul *Ecclesia*, an. I (1866), nr. 15, 15 dec., p. 115; N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Romîne contemporane...*, București, 1905, p. 132.

95. Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, t. I, p. 14.

96. Cit. apud N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Romîne contemporane...*, p. 134.

97. N. Dobrescu, *ibidem*, p. 135.

98. *Ibidem*, p. 135.

La 14 decembrie 1872, proiectul acesta deveni *Legea organică a Bisericii Ortodoxe Române*, prin care se rîndui alegea mitropoliților și episcopilor eparhioți și constituirea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu reședința în București, fără să cuprindă însă nici unul din punctele cerute de patriarhia ecumenică. Mitropolitul Ungrovlahiei primi titlul de «Primat al Romîniei și președinte al Sfîntului Sinod». ⁹⁹ De la 1872 înainte, istoria Mitropoliei Ungrovlahiei se identifică cu însăși istoria Bisericii Ortodoxe Române în genere, căci nu e act important din viața ei la care să nu ia parte arhiepiscopul și mitropolitul Ungrovlahiei ca primul ierarh al țării.

La 31 mai 1875 fu ales în scaunul de Mitropolit Primat al Romîniei, Calinic Miclescu (1875-1886), mitropolitul Moldovei, sub care Biserica Romînă a dobîndit autocefalia.

După votarea Legii organice din 1872, mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei încu-noștiință pe patriarhul ecumenic Antim VI (1871-1873) despre această lege, alăturîndu-i și un exemplar, dar patriarhul ecumenic nu răspunse nimic, ceea ce s-a interpretat ca o aprobare tacită a ei. ¹⁰⁰

În 1877, datorită victoriei armatelor romîno-ruse împotriva Turciei, Romînia a devenit stat independent, încît prestigiul ei în concertul statelor europene crescui. Odată cu prestigiul Statului crescui în afară și autoritatea Bisericii Romîne.

După 1880 a urmat un schimb de corespondență între patriarhul de Constantinopol, Ioachim III (1878-1884), și mitropolitul Calinic Miclescu, prin care patriarhul ecumenic încerca să apere drepturile sale jurisdicționale asupra Bisericii Romîne, iar mitropolitul Ungrovlahiei apăra autocefalia ei. Patriarhul răspunse în cele din urmă că, în principiu nu are nimic de obiectat contra autocefaliei Bisericii Romîne, dar ea trebuie cerută și decretată conform canoanelor. ¹⁰¹ Între timp însă, a intervenit o neînțelegere între patriarhia ecumenică și mitropolitul Calinic al Ungrovlahiei cu privire la *jurisdicția asupra schitului romînesc Prodromul din Muntele Athos*, care încordă din nou raporturile dintre Biserica mamă și Biserica fiică. ¹⁰² Încordarea a crescut și mai mult cînd înalții ierarhi ai Sfîntului Sinod Romîn *sfințiră pentru prima dată în țară, la 25 martie 1822, Sfîntul și Marele Mir, în biserica Mitropoliei din București*.

La 9 aprilie 1882, în Joia Patimilor, se depuse în Parlamentul Romîniei un proiect pentru reforma legii sinodale, prin care se exprima dorința ca *mitropolitul primat să fie ridicat la treapta de patriarh al Romîniei, iar episcopia Rîmnicului să fie ridicată la treapta de arhiepiscopie cu reședința la Craiova, cu titlul de Mitropolia Craiovei și Noului Severin*. ¹⁰³

Aflînd de sfințirea Sfîntului Mir la București, patriarhul ecumenic Ioachim III trimise, la 10 iulie 1882, mitropolitului Calinic, o scrisoare sinodală, semnată de 11 arhiepiscopii, membri ai Sinodului patriarhal, plină de muștrări și amenințări, învinuind Biserica Romînă de inovații, ca : *sfințirea Sfîntului Mir, botezarea prin stropire, introducerea calendarului gregorian, îngroparea sinucigașilor*, insistînd mai ales asupra drepturilor sale jurisdicționale asupra Bisericii Romîne. ¹⁰⁴

Sfîntul Sinod însărcină pe învățatul episcop Melchisedec al Romanului, cea mai distinsă figură a episcopatului romînesc la sfîrșitul secolului XIX, să întocmească un raport asupra ei. Acesta avu ocazia fericită să-și arate tot talentul și toată erudiția sa ca istoric și teolog, căci, într-adevăr, răspunsul său e foarte temeinic și documentat, dar respectuos și moderat în formă. Raportul său a fost citit în ședința Sfîntului Sinod Romîn din 23 noiembrie 1882 și, după ce a fost aprobat de toți sinodalii, a fost trimis patriarhiei ecumenice sub titlul : «*Act sinodal care cuprinde autocefalia Bisericii Ortodoxe Romîne cu Patriarhia de Constantinopol*». ¹⁰⁵

99. *Ibidem*, p. 166 ; C. I. Ialomîțeanu, *Nifon, Mitropolitul Ungro-Vlahiei. Viața și activitatea sa, 1850-1875*, București, 1896, pp. 56-65.

100. N. Dobrescu, *ibidem*, p. 174.

101. *Ibidem*, pp. 174-175.

102. *Ibidem*, p. 175.

103. *Monitorul Oficial pe anul 1882 : Dezbaterele parlamentare, ședința din 9 aprilie 1882* ; M. Teodorian-Carada, *Din frămîntările trecutului*, București, 1920, pp. 257-258 ; Diac. Gh. I. Moiescu, *Un pătrar de veac de la înființarea Patriarhiei Romîne*, în rev. *Glasul Bisericii*, an. IX (1950), nr. 3, martie, pp. 42-50, aici p. 44, nota 2.

104. *Scrisoarea patriarhului ecumenic Ioachim al III-lea din 10 iulie 1882, către mitropolitul Calinic al Ungrovlahiei*, în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, an. VI (1882), nr. 12, decembrie, pp. 736-737.

105. Acest *Act sinodal referitor la autocefalia Bisericii Ortodoxe Romîne* e publicat în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. VI (1882), nr. 12, decembrie, pp. 738-757.

La afirmația patriarhului ecumenic Ioachim III că Biserica Română a fost pusă, prin canonul 28 al sinodului IV ecumenic de la Calcedon (451) sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol, Melchisedec lămurește că «*Românii n-au primit botezul și doctrina creștină de la Constantinopol, nici pre întii lor episcopi. Căci creștinătatea românilor este mai veche decât chiar existența Constantinopolei. Romanii au venit în Dacia cu semința creștinismului, încă din veacul al II-lea după Hristos. Sămînța creștinismului adusă în Dacia s-a dezvoltat aici prin propriile puteri ale poporului...*». ¹⁰⁶

Apoi, după ce face un lung istoric al relațiilor dintre Biserica Română și Patriarhia ecumenică, răspunsul Sfântului Sinod Român arată că încălcările patriarhiei ecumenice asupra drepturilor noastre autocefale, datează mai ales din timpul domniei fanarioșilor. «*Istoricul luptelor noastre cu călugării fanarioși este o dramă plină de durere sufletească pentru orice inimă creștinească*». ¹⁰⁷

Cît privește sfințirea Sfântului Mir, răspunsul Sfântului Sinod Român lămurește că, după canoanele Bisericii Ortodoxe, o poate săvârși orice episcop. «*A căuta Mirul pe la Bisericile altor țări, înseamnă a nu avea conștiința și încrederea că Duhul Sfânt se pogoară de la Dumnezeu... Așa dar, și Biserica noastră crede că Duhul Sfânt se pogoară și asupra ei, precum și asupra celorlalte Biserici, și ea-l caută și-l cere de sus, de la Părintele luminilor, și dătătorul a tot darul desăvîrșit*». ¹⁰⁸

Altfel, Sfântul Sinod Român nu dorește în nici un chip să rupă legăturile sale firești cu Biserica mamă, căci Biserica Română păstrează aceeași doctrină bisericească, aceeași disciplină și același cult dumnezeiesc, care sînt comune Bisericii Ortodoxe din toate țările. «*Noi recunoaștem în Patriarhia de Constantinopol, — lămurește Sfântul Sinod —, un centru moral, de unde trebuie să porceadă direcțiunea în toate chestiunile de interes general al întregii Biserici Ortodoxe, în privința dogmelor, a disciplinei, a cultului...*». ¹⁰⁹

Toate celelalte învinuiri aduse de scrisoarea sinodală patriarhală cu privire la săvîrșirea Botezului prin stropire și turnare, la calendarul gregorian, la înmormîntarea sinucigașilor, la demnități patriarhale și alte inovații, acestea sînt simple născociri, căci Biserica Ortodoxă Română păstrează neatînse prescripțiunile canoanelor. ¹¹⁰

Răspunsul Sfântului Sinod al Bisericii Romîne determină pe patriarhul ecumenic să mai cedeze din pretențiile sale. De la 25 decembrie 1884 începu un schimb de corespondență între patriarhul ecumenic, mitropolitul primat al Romîniei și guvernul român, cu un ton mult mai moderat din partea patriarhului de Constantinopol. În februarie 1885 se întruni o adunare secretă la Mitropolia din București, și se formulară cererile Bisericii Ortodoxe Romîne pentru recunoașterea imediată și necondiționată a autocefaliei. ¹¹¹

La 20 aprilie 1885, mitropolitul primat Calinic Miculescu trimise o scrisoare noului patriarh ecumenic Ioachim IV (1 octombrie 1884—14 noiembrie 1886), însoțită de o scrisoare din partea ministrului Cultelor și Instrucțiunii de atunci, D. A. Sturza, prin care cerea recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne, potrivit prevederilor canonice ale Bisericii Răsăritului.

În scrisoarea sa, după ce arată că Biserica Ortodoxă a Romîniei a fost declarată «*de o independență egală cu aceea a celorlalte Biserici autocefale, precum Bisericile de același rit ale Rusiei și Greciei*», mitropolitul primat Calinic Miculescu asigură pe patriarhul ecumenic că «*Sfântul Sinod al Bisericii autocefale a Romîniei ține a conserva intacte dogmele sacre ale Sfintei noastre credințe ortodoxe și tradițiunea Bisericii, și va avea deci totdeauna grija de a da Prea Sfântului Tron Ecumenic și Patriarhicesc din Constantinopol, conștient cu canoanele și învățătura Bisericii, întiietatea de onoare, care-l face întiiul Tron a întiiului Prelat al întregii Biserici Ortodoxe a Răsăritului, și de a se pomeni de către*

106. *Ibidem*, p. 745.

107. *Ibidem*, p. 748.

108. *Ibidem*, pp. 752-756. Aici p. 756.

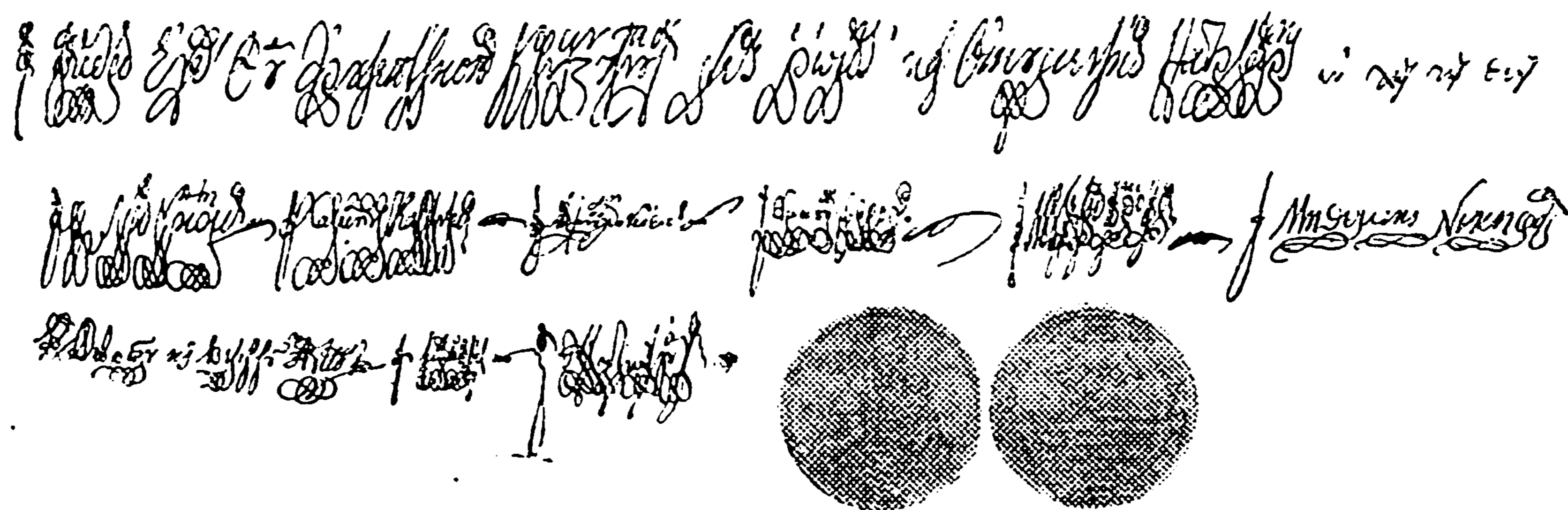
109. *Ibidem*, p. 752.

110. *Ibidem*, pp. 756-757. Vezi și următoarele studii: Pr. Nicolae M. Popescu, *Episcopul Melchisedec. La 50 de ani de la moartea lui*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. LX (1942), nr. 5-6, mai-iunie, pp. 172-176; Constantin C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui*, București, 1908, pp. 63-66; N. Dobrescu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1907. Extras din *Convorbiri Literare*, an. XLI (1907), nr. 10, oct., pp. 978-987, aici pp. 981-982; Ioan Kalinderu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1904, pp. 16-18.

111. N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Romîne contemporane...*, p. 176.

Președintele Sfântului Sinod în întiiul loc, după obiceiul stabilit, numele Patriarhului, care-și are reședința pe Tronul Ecumenic și Apostolic al Răsăritului». Pe lângă acestea, «Sfântul Sinod al Bisericii autocefale a României va sta totdeauna în legătură dogmatică și canonică cu Prea Sfântul Tron Ecumenic, ca și celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale». ¹¹²

Patriarhul ecumenic Ioachim IV a dat răspunsul său la 25 aprilie 1885, trimițând două scrisori, una către mitropolitul primat al României și alta către ministrul Cultelor și Instrucțiunii, D. A. Sturza. În scrisoarea trimisă mitropolitului primat Calinic Miclescu, patriarhul ecumenic spune că, luând în considerație împreună cu Sfântul Sinod Patriarhal din Constantinopol cererea Bisericii Ortodoxe Române, a primit cu plăcere și a găsit-o «rațională, dreaptă și corespunzătoare cu așezămintele bisericești». Ca atare, împreună cu Sfântul Sinod al Bisericii ecumenice din Constantinopol dă binecuvântare Bisericii Ortodoxe Române și-i eliberează ei «Sfântul Tom patriarhicesc și sinodal..., recunoscându-o autocefală și întru toate de sine administrată». ¹¹³ Tomosul de autocefalie, semnat de patriarhul ecumenic Ioachim IV și de cei 10 înalți ierarhi, membri ai Sfântului Sinod Patriarhal al Bisericii ecumenice din Constantinopol, poartă aceeași dată: 25 aprilie 1885. ¹¹⁴ Cu aceeași dată de 25 aprilie 1885, patriarhul ecumenic Ioachim IV comunică tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, adică patriarhiilor apostolice de Alexandria, Antiohia și Ierusalim, Bisericilor Rusă, Greacă și Sîrbă, și Arhiepiscopiei de Carlovitz recunoașterea autocefaliei acordată Bisericii Ortodoxe Române. ¹¹⁵

Iscăliturile membrilor sinodului patriarhal din Constantinopol și peceteile de pe actul de autocefalie al Bisericii Ortodoxe Române

În scrisoarea de mulțumire de la 30 mai 1885, mitropolitul primat Calinic Miclescu răspunse patriarhului ecumenic, la scrisoarea din 25 aprilie curent trimisă odată cu Tomos-ul de autocefalie, și-l asigură că «Sfântul Sinod al Sfinței Biserici autocefale a României a primit citirea acestor acte cu o adevărată bucurie sufletească, ca netăgăduită și solemnă probă de dragoste ce acea Sfântă Mare Biserică ecumenică poartă pentru tot ceea ce poate asigura prosperitatea și întărirea sfintei noastre religii ortodoxe prin prosperarea tuturor sfințelor Biserici, care, la un loc, constituiesc acea una, sfântă, catolică

112. Scrisoarea mitropolitului Nifon din 20 aprilie 1885, către patriarhul ecumenic Ioachim IV, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. IX (1885), nr. 5, pp. 337-338. Tot aici, la p. 336, vezi Scrisoarea Ministrului Cultelor către patriarhul ecumenic. Vezi și lucrarea publicată de Ministrul Cultelor și Instrucțiunii. *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1885, Anexele II și III, pp. 5-8.

113. Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Ioachim al IV-lea către Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Primat al României, D. Calinic, din 25 aprilie 1885, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. IX (1885), nr. 5, mai, pp. 341-344, aici pp. 342-343. Tot aici, la pp. 339-341, se află Scrisoarea patriarhului ecumenic către Ministrul Cultelor. Vezi și lucrarea: *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe a României*, București, 1885, Anexele IV și V, pp. 9-16, text grec și român.

114. *Ibidem*, Anexa VI, pp. 17-19, textul grec al Tomos-ului de autocefalie, iar la pp. 21-23, traducerea lui în limba română. Vezi de asemenea Tomos-ul de autocefalie, text grec cu traducere românească alăturată, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. IX (1885), nr. 5, mai, pp. 344-354; vezi și facsimilul original grecesc, imprimat în rev. *Bis. Ort. Rom.*, t. XXXIV (1910), nr. 7, oct., apoi traducerea românească, pp. 721-724.

115. Vezi Enciclica Patriarhiei Ecumenice către patriarhiile: Ierusalimului, Alexandriei, către Arhiepiscopul Ciprului, Sinoadele Rusiei, Greciei și Serbiei și către Arhiepiscopia Carlovitului, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. IX (1885), nr. 8, august, pp. 555-556; Hrys. Papadopoulos, *op. cit.*, pp. 96-98.

și apostolică Biserica Răsăriteană...». ¹¹⁶ În același timp, mitropolitul primat Calinic Miclescu comunică tuturor Bisericilor Ortodoxe surori evenimentul fericit din viața Bisericii Ortodoxe Române, care a dobândit recunoașterea autocefaliei din partea patriarhiei ecumenice și a primit de la acestea răspunsuri pline de adevărată bucurie duhovnicească. ¹¹⁷

Din anul 1885 se realizează pe deplin, după străduințe îndelungate, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, care intră astfel oficial în concertul Bisericilor Ortodoxe autocefale surori, aducând, cu trecerea timpului contribuția ei tot mai mare la prestigiul și ridicarea întregii Ortodoxii.

Istoria relațiilor Mitropoliei Ungrovlahiei cu patriarhia ecumenică și celelalte Biserici Ortodoxe, în timpul când aceasta s-a aflat sub jurisdicția patriarhiei din Constantinopol, încetează din acest an, odată cu obținerea autocefaliei de către Biserica Ortodoxă Română. De acum înainte, activitatea Mitropoliei Ungrovlahiei se desfășoară în cadrul dezvoltării generale a Bisericii Ortodoxe Române autocefale, căci de acum înainte, mitropolitul Ungrovlahiei e în același timp arhiepiscop al Bucureștilor, președinte al Sfântului Sinod și mitropolit primat al României.

Cinstea și prestigiul Mitropoliei Ungrovlahiei a crescut cu mult prin ridicarea titularului ei la treapta de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. În ședința din 4 februarie 1925, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât să se înființeze Patriarhia Română prin ridicarea scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de scaun patriarhal. Hotărârea Sfântului Sinod Român a fost întărită prin *Legea pentru ridicarea scaunului Mitropoliei Ungrovlahiei* la treapta de patriarhie, votată de Cameră la 12 februarie 1925, de Senat la 17 februarie același an, și promulgată la 25 februarie 1925. ¹¹⁸

Patriarhul ecumenic Vasile III al Constantinopolului (1925-1929) a recunoscut ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de patriarhie prin Tomos-ul cu nr. 1579 din 30 iulie 1925. Prin acest Tomos, patriarhul ecumenic făcea cunoscut Bisericii Ortodoxe Române că Sfânta Biserică din Constantinopol, «ca mamă iubitoare, prețuind și înțelegând avântul și hotărârea prea iubitei și prea cinstitei sale fiice și soră în Iristos, Prea Sfânta Biserică a României, nu a găsit nici o piedică invincibilă ca, folosind cu bun chip iconomia, de acum, să-și dea cu dragoste consimțământul și recunoașterea sa, la cele ce prin hotărâre comună a Bisericii și a Statului s-au săvârșit în România». Totodată își manifesta convingerea că și ceilalți Prea Sfinți Patriarhi și Întâistătorii tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale surori vor recunoaște ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la vrednicia patriarhală. ¹¹⁹

La 20 septembrie 1925, patriarhul ecumenic Vasile III a făcut cunoscut, printr-o scrisoare enciclică tuturor Bisericilor Ortodoxe autocefale surori, ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de patriarhie ¹²⁰ și a înștiințat despre aceasta Biserica Română la 1 octombrie 1925. ¹²¹

116. Scrisoarea I.P.S. Mitropolit Primat al României din 30 mai 1885, către patriarhul ecumenic Ioachim IV, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. IX (1885), nr. 7, august, pp. 553-554.

117. Bisericile Ortodoxe autocefale surori au trimis răspunsurile lor în această ordine cronologică: Biserica Sîrbă, la 31 iulie 1885; Patriarhia Ierusalimului, la 24 august 1885; Biserica Greciei, la 7 octombrie 1885; Arhiepiscopia Ciprului, la 14 oct. 1885; Biserica Rusă, la 31 oct. 1885. Vezi aceste răspunsuri în limba originală cu traducerea lor în limba română, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. IX (1885), nr. 12, decembrie, pp. 922-923. La 6/18 decembrie 1885 a răspuns și Arhiepiscopia de Carlovitz. Vezi Scrisoarea acesteia în *Bis. Ort. Rom.*, an. X (1886), nr. 1, ianuarie, pp. 82-83.

118. Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia Românească. Acte și documente*, București, 1926, pp. 19-110.

119. *Tomos-ul ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rangul de patriarhie*, din 30 iulie 1925, text grec și traducere românească, publicat de Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, pp. 131-133. Vezi și în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XLIII (1925), nr. 9, septembrie, p. 564, numai textul românesc.

120. *Scrisoarea enciclică a patriarhului ecumenic Vasile III din 20 septembrie 1925 către Bisericile Ortodoxe surori*, publicată în limba română de Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, pp. 137-138.

121. Vezi Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, pp. 136-137.

Pentru necesitatea înființării Patriarhiei Române și încadrarea tuturor românilor într-o singură Biserică, vezi Onisifor Ghibu, *Înființarea patriarhatului românesc*, Cluj, 1925, pp. 3-14. Vezi și Diac. Gh. I. Sereda (Moisescu), *De la Biserica autocefală la Patriarhia Română*, în rev. *Ortodoxia*, an. II (1950), nr. 2, aprilie-iunie, pp. 325-336.

Proclamarea oficială a ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rangul de patriarhie s-a făcut în cadrul unor mărețe festivități, duminică 27 septembrie 1925, în catedrala Sfintei Patriarhii din București. Patriarhul ecumenic Vasile III a trimis o delegație din care făceau parte Prea Sfinții Mitropoliți Ioachim al Calcedonului și Ghermanos al Sardesului, însoțiți de întâiul dragoman al patriarhiei din Constantinopol, Spiridon Constantinidis, pentru a reprezenta patriarhia ecumenică la marea sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române.

Duminică 27 septembrie 1925, după Sfânta Liturghie, într-un cadru nespus de solemn, unul dintre reprezentanții patriarhiei ecumenice a citit gramata de împuternicire a delegaților patriarhiei ecumenice și Tomos-ul de ridicare la rangul de patriarhie a Bise-

Prea Fericiții Patriarhi Alexei al Moscovei și Nicodim al Bisericii Ortodoxe Române în biserica Patriarhiei din București, 1 iunie 1947

ricii Ortodoxe Române, de față fiind toți arhierii români, înaltele autorități ale Statului și un număr impresionant de credincioși.

Solemnitatea investiturii primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române s-a făcut în ziua de duminică 1 noiembrie 1925 și a fost un prilej fericit pentru strângerea și întărirea raporturilor Bisericilor Ortodoxe surori. Pe lângă cei trei delegați ai patriarhiei ecumenice, la care s-a adăugat între timp mitropolitul Folie al Dercosului, au trimis reprezentanții lor la această ceremonie următoarele Biserici Ortodoxe: Patriarhia Ierusalimului, Patriarhia Serbiei, Biserica Greciei, Biserica Bulgariei, Biserica Otodoxă din Polonia și Biserica Rusă de peste hotare, reprezentată de mitropolitul Antonie al Kievului, care-și avea atunci reședința la Carlovitz în Iugoslavia.¹²²

Marți 3 noiembrie 1925 a avut loc o consfătuire între reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori, în palatul Sfintei Patriarhii din București, în care s-a discutat asupra

122. Arhim. Tit Simeirea, *op. cit.*, pp. 165-203; Arhim. Scriban, *Investirea Patriarhului României*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XLIII (1925), nr. 11, pp. 700-710; idem, *Oaspeții Investiturii*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XLIII (1925), nr. 11, pp. 689-690.

necesității întrunirii într-un sinod a tuturor Bisericilor Ortodoxe. Patriarhia ecumenică a fost rugată, prin delegații trimiși să întocmească programul și să invite Bisericile Ortodoxe autocefale surori să studieze problemele ce vor face obiectul discuțiilor viitorului sinod panortodox.¹²³

Din cele arătate, se vede că Mitropolia Ungrovlahiei a dobândit o cinste deosebită și un mare prestigiu între celelalte scaune episcopale și mitropolitane ale Bisericii Ortodoxe Române, prin ridicarea titularului ei la rangul de patriarh. Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române este în același timp Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor, Președinte al Sfântului Sinod și Patriarh al României. Activitatea Mitropoliei Ungrovlahiei se desfășoară și se încadrează în activitatea generală a Patriarhiei Române. Mitropolitul Ungrovlahiei, în calitatea sa de Președinte al Sfântului Sinod și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, întreține relații cu Patriarhia ecumenică din Constantinopol și cu toate celelalte Biserici Ortodoxe autocefale surori.

Preot prof. IOAN I. RĂMUREANU

123. *Consfătuirea reprezentanților Bisericilor Ortodoxe streine cu Sfântul Sinod Român* din 3 noiembrie 1925, la Arhim. Tit Simezea, *op. cit.*, pp. 202-205; Arhimandritul Scriban, *Oaspeții investiturii*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XLIII (1925), nr. 11, noiembrie, p. 690; idem, *La începutul unui an nou*, în rev. *Bis. Ort. Rom.*, an. XLIV (1926), nr. 1, pp. 1-6, aici p. 2.

DICASTERIA ȘI CONSISTORIUL MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI

Între drepturile pe care le-au avut în trecut ierarhii din Țările Române este și dreptul de judecată asupra clericilor și mirenilor de sub jurisdicția lor canonică. Nu judecau numai pricini de natură bisericească, ci de multe ori primeau împuternicire din partea domnului să judece pricini de natură civilă și chiar penală.¹ Spre a ilustra cât mai bine aceste afirmații, reproducem un scurt fragment dintr-o lucrare a unuia dintre cercetătorii de seamă ai vechiului drept românesc: «Ierarhii din țările române judecau toate procesele de cuprins curat canonic cum sînt: desfaceri de logodne, căsătorii ilegale, nunțile dintre rude, purtarea necanonică ca arhieru, ca preot, sau ca monah, luarea de mită pentru ridicarea la ranguri bisericești, furturi de vase și odăjdii din biserică, vînzarea de imobile religioase etc. În afară de acestea, ei mai judecau prin delegație domnească orice fel de proces civil, penal și comercial. Cu vremea această largă competență s-a restrîns, rămînînd în ramele strict canonice ale instanței numită dicasterie».²

În cele ce urmează vom prezenta pe scurt³ cîteva aspecte din activitatea judecătorească a mitropoliților Țării Românești și ale instanțelor disciplinare: Dicasteria și Consistoriul, stăruind mai mult asupra proceselor de judecată ale clerului de mir și monahal, mai puțin cercetate pînă acum.⁴ Știri asupra judecăților bisericești avem abea

1. Asupra dreptului ce aveau ierarhii romîni la judecarea mirenilor, vezi: Șt. Gr. Berechet, *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor*, București, 1938, 23 pp. (extras din *Biserica Ortodoxă Romînă*, LVI (1938), pp. 741-761); Gheorghe Cronț, *Clericii în serviciul justiției*, București, 1938, 24 pp. (extras din *Biserica Ortodoxă Romînă*, LVI (1938), pp. 823-824).

2. Șt. Gr. Berechet, *op. cit.*, p. 7 (745). De pildă Petru Cercel, prin 1583-1584 dă episcopului Luca al Buzăului dreptul „să judece pe oamenii... (după) pravila Sfintei Biserici, neoprute de Biserică și... strică altarele și cine nu postește cele patru posturi și cine se iau neam cu neam și cine ia a patra femeie fără lege și de la oameni care se împreună, dar de bună voie și nu se cunună și care se împreună unul cu altul fără lege și bărbatul care lasă femeia fără lege sau femeia (care) fuge de la bărbat, pe toți să-i judece, după judecata și legea lui Dumnezeu. Care popi vor fi cu greșală pe toți să-i judece Sfinția lui.” Academia R. P. R., *Documente privind istoria Romîniei*, sec. XVI, B. Țara Romînească, vol. V (1581-1590), București, 1952, doc. 143, pp. 135-136. La 1618, Alexandru Iliș împuternicește pe episcopul Efrem al Buzăului „să fie volnic... să umble să judece în ținutul Săcuianilor de oameni(i) necununaț(i) și de rude și de a patra împreunare și de toat(e) de ce iast(e) judecata piscupească, să aibă a-i judeca și a-i prăda, cum fost leage și mai dinainte vrem(e).” *Ibidem*, B, sec. XVI, vol. III (1616-1620), doc. 152 și 179.

3. Regret că nu am putut consulta materialul documentar privitor la această temă de la Arhiva Sf. Mitropolii din București, nefiind pus pînă în prezent la dispoziția cercetătorilor. Din acest motiv, am fost nevoit să mă limitez la materialul găsit la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei R.P.R. din București.

4. Știri sumare despre judecata clerului la noi se află la Ilie Teodorescu, *Judecata bisericească*, Teză pentru licență, București, 1895, pp. 113-160; Vasile Pocitan, *Compendiu de Drept bisericesc*, București, 1898, pp. 299-302; Dr. G. D. Boroianu, *Dreptul Bisericesc*, vol. II, Iași, 1899, pp. 160-166; știri și mai puține la: G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, vol. II, București, 1914, pp. 252-257. Pentru judecata bisericească în general, se pot consulta: Nicodim Mișă, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. rom., București, 1915, pp. 376-421; dr. Valerian Șesan, *Curs de Drept bisericesc universal*, ed. IV, 1942, pp. 235-246.

începînd cu a doua jumătate a secolului XVI. Ele se făceau de obicei la Mitropolie și chiar la reședințele eparhiilor sufragane. Se întîmpla uneori ca procesele ce aveau loc la Mitropolie să fie judecate numai de mitropolit, fie că avea împuternicire, din partea domnului — în procesele laicilor — fie că erau procese de natură religioasă.⁵ De cele mai multe ori însă mitropolitul era asistat la judecată de mai mulți clerici din serviciul Mitropoliei, de unii ierarhi străini — chiar și patriarhi — aflați la noi în țară, iar mai târziu și de unii dintre așa zișii arhieriei titulari. Deși acest complet de judecată nu apare în documentele vremii cu o numire oarecare, totuși trebuie să vedem în el un început al dicasteriilor sau consistoriilor de mai târziu, care de altfel erau cunoscute în Biserica grecească încă înainte de secolul XI. Dăm în continuare câteva dovezi din care rezultă că încă din secolele XVI-XVII mitropoliții Țării Românești se ajutau în judecarea proceselor de o anumită «dicasterie». La 14 noiembrie 1561 un oarecare Petriman vinde o dughiană lui Pană Grecul, în fața mitropolitului Efrem și a preoților săi... «De aceea Pană Grecul a cumpărat acea dugheană cu banii săi dreپți 2000 aspri de la Petriman, înaintea vlădiciei mele și a clerului vlădiciei mele, anume: popa Sarchez și popa Dumitru și popa Marco și popa Dumitru și popa Sahat și diaconul Pera, ca să-i fie de ocină și ohabă și de nimeni neatins în veci».⁶ După cum vedem, era un complet de judecată format din cinci preoți și un diacon, în frunte cu mitropolitul. Un alt caz din care rezultă că și actele de danie se făceau tot în fața mitropolitului și a clericilor din slujba Mitropoliei, a avut loc la 14 august 1609 sub mitropolitul Luca. «...Au venit însuși Drosul postelnicul feciorul lui Armega banul, împreună cu jupîneasa lui Rada, fata Radului postelnicul feciorul Pașadiei, de față înaintea vlădiciei mele și a tot clirosul vlădiciei mele de la Sfînta Mitropolie de au dat și au închinat ale lor sate și țigani ce au avut de moșie de a lor bună voie sfintei mînăstiri mai sus zise» (Bucovăț n.n.).⁷

Se întîmpla uneori ca mitropolitul să judece nu numai cu preoții slujitori de la Mitropolie ci și cu unii arhieriei străini, aflați la noi în țară. Astfel, dintr-un proces de moștenire judecat la 23 decembrie 1616, aflăm că «părintele vlădica Luca mitropolitul a adunat acolo tot soborul Sfintei Mitropolii și mari și mici ca să cerceteze rîndul acestei judecări cum va fi cu dreptate. Și pe această vreme s-a întîmplat acolo la această judecată și părintele vlădica Luca, al Grebenei Ioasaf mitropolitul și părintele episcop chir Erimia și tot soborul Sfintei Mitropolii».⁸ Din același document, ne încredințăm ca «Radul Voievod, domnia lui nu a voit să se amestece în această judecată și a trimis pe toți acei boieri mai sus spuși la părintele vlădica Luca mitropolitul, ca să aleagă această judecată cum va fi cu dreptate».

În unele cazuri mitropolitul judeca împreună cu sufraganii săi de la Rîmnic și Buzău. Într-o carte de judecată dată de mitropolitul Luca la 7 martie 1613 se spune: «...mărturisesc vlădicia mea împreună cu frații noștri chir Efremul episcopul de Rîmnic și chir Chiril de la Buzău și cu igumenul Anastasie de la sfînta mînăstire mai sus zisă (Cotmeana, n.n.) cum au vîndut igumenul și toți călugării de în sfînta mînăstire de a lor bună voie satul Călugărenii jupanului lu Pană vistiariul...».⁹

În alte cazuri mitropolitul judeca numai cu unii dintre vlădicii străini, fără participarea clericilor de la Mitropolie, sau a sufraganilor săi. Așa, într-o carte de judecată dată de mitropolitul Luca la 8 iunie 1617, se spune: «După acia domnia lui (Alexandru Iliăș n.n.) i-au mînat la vlădicia mea, ca să căutăm cu dreptul. Și am căutat vlădicia mea împreună cu fratele Mathie de în Deal, vlădica, (Matei al Mirelor n. n.) pre pravelă și am aflat și am adevărat cum să fie sfînta mînăstire și călugării de preste toate ocinile și satele și rumîni și țigani și toate bucatele ale jupînesii Stancăi ce să vor alege,

5. Cf. *Documente privitoare la istoria Romîniei*, B, sec. XVI, vol. VI (1591-1600), București, 1953, doc. 212, pp. 194-195; doc. 364, pp. 355-356 (proces de moștenire între laici, judecate de mitropolitul Eftimie). Exemplele s-ar putea înmulți.

6. *Ibidem*, B, sec. XVI, vol. III (1551-1570), doc. 191, pp. 158-159.

7. *Ibidem*, B, sec. XVII, vol. I (1601-1610), doc. 361, pp. 402-404.

8. *Ibidem*, B, sec. XVII, vol. III (1616-1620), doc. 63, pp. 69-70.

9. *Ibidem*, B, sec. XVII, vol. II (1611-1615), doc. 154, p. 159.

însă a triia parte, iar verii Stancăi să ție doao părți. Aciia învață vlădicia mea.»¹⁰ Tot mitropoliții Luca al Ungrovlahiei și Matei al Mirelor judecă — la 23 decembrie 1616 — procesul de moștenire dintre Florica, fiica lui Mihai Viteazul și Marula fiica nelegitimă a aceluiași domn cu Tudora din Tîrgșor, pentru trei sate din Romanăți, dăruite de Mihai mamei sale Teofana, dîndu-se cîștig de cauză Floricăi.¹¹ Intr-un alt proces al Floricăi cu soțul ei Preda pe de o parte și egumenul Ioan de la Tismana pe de alta, judecat la 11 ianuarie 1622, apar, pe lîngă mitropolitul Luca, doi vlădici străini, precum și episcopii de Rîmnic și Buzău. «Drept aceia vlădicia mea și de împreună cu fratele chir Mathei, mitropolitul (Mireul) și chir Teofil ep(i)sc(o)pu al Rîmnicului și chir Efrem al Buzăului și chir Iosif ip(i)sc(o)pu Greveno... și au judecat pri drept și am dat jup(a)nului Predei sulj(ar) și jup(î)nesii lui Floricăi și (coconi)lor lor cîți li va da Dumnezeu, să fii lor acei țigani de moșie în vecie neclăteți și n(elegă)nații. Iar egumenul Ioan și călug(ă)rii de la mînăstir(e) au rămas de lege și de judecată dinaintea noastră.»¹²

Chiar și unii patriarhi care veneau în Țara Romînească după milostenie, erau rugați să ia parte la cercetarea unor pricini de judecată. Așa bunăoară, la 10 iulie 1646, mitropolitul Teofil împreună cu patriarhul Ioanichie al Antiohiei judecă un proces privitor la moșiile unei mînăstiri.¹³ La 20 noiembrie 1657 mitropolitul Ștefan și patriarhul Macarie al Antiohiei împreună cu șase boieri, în urma însărcinării date de domnul Constantin Șerban Basarab, cercetează reclamația Ancăi soția fostului spătar Ianache, contra cumnatului ei paharnicul Florescu, pentru averea răposatului ei fiu Matei.¹⁴

Observăm deci că acest for de judecată de la Mitropolie, sau acest început de «dicasterie», devine cu timpul alcătuit numai din membri ai ierarhiei superioare, renunțîndu-se la «soborul Sfintei Mitropolii» de care vorbesc primele documente indicate de noi. Această schimbare ne-o putem explica numai prin dorința de a da o cît mai mare autoritate hotărîrii forului de judecată respectiv.¹⁵

Desigur judecarea clericilor vinovați de anumite abateri cădea tot în sarcina erarhiei superioare bisericesti. Am văzut că Petru Cercel împuternicise pe episcopul Luca al Buzăului, viitorul mitropolit să judece și pe preoții de sub jurisdicția sa canonică.¹⁶ Este în afară de orice îndoială că asemenea drepturi au avut și mitropoliții țării, judecînd cu acea «dicasterie» formată din arhierii străini ori din slujitorii Mitropoliei. Acest lucru se reliefează cu prisosință într-un hrisov din 1742, dat de domnul Mihail Racoviță, din care rezultă care erau drepturile ierarhilor țării în materie de judecată bisericască și civilă. «Și cînd se va întîmpla — spune actul — să se facă vreun lucru fără de cale, la vreun obraz bisericesc au la vreo mînăstire, atît la cele ce sînt ale țării, cît și din cele ce sînt într-alte părți închinat, arhierul locului să aibe volnicie să cerceteze și după pravilă să facă îndreptarea, alt nimeni să nu se amestece. Iar pe egumenii schiturilor ce

10. *Ibidem*, B, sec. XVII, vol. III (1616-1620), doc. 121, p. 146.

11. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, V, 1, București, 1903, p. 702.

12. *Documente privitoare la istoria Romîniei*, B, sec. XVII, vol. IV (1621-1625), doc. 89, pp. 78-79.

13. N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 9.

14. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 220.

15. Cărțile de judecată date de mitropolit, cu osebite cele de moștenire, se termină cu blesteme înfricoșate, așa cum se obișnuia să se scrie pe cărțile de slujbă bisericască. Cartea de judecată eliberată de mitropolitul Luca Mînăstirii Bucovăț, de care am amintit mai sus (nota 7), se încheia cu următorul blestem: „...care să va ispiti a sparge aciastă pomană și a lua acele sate și țigani și metohu mai sus zis de la sfînta mînăstire, mai sus zisă, din ruda lor, ori frate, ori soră, ori veri primari, ori nepot, iar acel om să fie anatema și de trei ori blestemat de Dumnezeu și de 318 sfinți părinți de la Nicheia, parte și lăcaș să aibă cu Iuda din Iscariot și cu Ariia și de vlădicia mea încă să fie procler și afurisit. Și într-alt chip să nu fie înaintea poruncii vlădiciei mele“. *Documente privitoare la istoria Romîniei*, B, sec. XVII, vol. I (1601-1610), doc. 361, p. 404.

16. „Care popi vor fi cu greșală pe toți să-i judece sfîntia lui“. *Ibidem*, sec. XVI, vol. V (1581-1590), doc. 143, p. 136 (cf. supra, nota 2).

sînt închinat la Episcopii și sînt ale lor, episcopii să-i pue și să-i scoată și să le ia socoteală și să-i stăpînească. Poruncim cînd este vreo judecată bisericească, au aici au afară la țară, mitropolitul să o judece după pravilă, au protopopii ce-i are orînduiți prin județe să judece acea judecată după pravilă. Și nimenea din boieri sau din ispravnici sau din altcinevași să nu se amestece la acea bisericească judecată.» În continuare, sînt întărite și vechile drepturi ale clerului la judecarea mirenilor. «Dăm volnicie mitropolitului țării, așisderea și episcopilor în eparhia lor și protopopilor ce sînt orînduiți în județe să cerceteze cu deamănuntul pentru amestecările de sînge care se fac și pentru răpirile fetelor și pentru nunțile cele fără de lege și pentru cei ce țin țitori și pentru alte fapte necuviincioase. Și protopopii după ce vor cerceta și vor afla vreun păcat ca acela ce s-au numit mai sus să facă în știre fiecare arhierelui lui, protopopii Mitropoliei mitropolitului și protopopii Episcopiiilor episcopilor lor și de vor putea arhieriei să îndrepteze acel păcat și să dea canonul ce se cade la acel obraz carele a păcătuit după dumnezeștile și sfintele canoane duhovnicești și se vor lăsa și se va părăsi și cel obraz de păcatul acesta, foarte bine. Iar de nu va asculta pe arhieriei și nu va primi canonul ce-i vor da și nu va face părăsire de acel păcat, poruncim arhieriei să facă în știre la Domnia mea și atunci să se pedepsească după pravilă acei ce au păcătuit și nu s-au îndreptat...»¹⁷

Din secolul XVIII — mai ales din timpul păstoririi mitropolitului Neofit Cretanul (1738-1754) — ni s-au păstrat numeroase cazuri de judecări ale preoților din cuprinsul Mitropoliei. Vom înfățișa cîteva dintre ele, spre a scoate în relief în primul rînd alcătuirea completului de judecată, precum și modul în care decurgea judecata și pedepsele care se aplicau.¹⁸ Și acum, ca și în secolele trecute, mitropolitul judeca fie singur, fie asistat de slujitorii Mitropoliei sau de unii dintre arhieriei titulari sau străini aflați la noi în țară. Nu putem ști care au fost criteriile după care era alcătuit un asemenea for de judecată, căci pentru o greșală gravă, care atârgea caterisirea, vinovatul era uneori judecat numai de mitropolit, în timp ce unele abateri mai mici, se întîmpla să fie cercetate de un întreg «sobor» de arhieriei. De pildă, în 1742 proegumenul de la Căldărușani, Teofil, căzut în păcatul sodomiei, e judecat numai de mitropolitul Neofit și pedepsit cu scoaterea din egumenie, caterisirea și trimiterea «în exoris la sfînta mînăstire Tismana să-și plîngă păcatul acolo.»¹⁹ Tot mitropolitul singur judecă pe o călugăriță, Salomia, de la Mînăstirea Viforîta, care dăduse o mărturie mincinoasă împotriva stareței. Mitropolitul o pedepsește la 13 februarie 1739 cu «surgun la schitul călugărițelor de aici din București ca să fie la mare pază și afară de mînăstire să nu fie volnică a ieși».²⁰ Un preot, Hiera, din mahalaua Boteanului din București, fur de cele sfinte, e caterisit tot de mitropolitul singur.²¹ Un diacon, Sandu din Vărbilău, e caterisit tot de mitropolitul singur, pentru ucidere,²² un alt diacon, Ambrozie, bețiv, e trimis de mitropolit la închisoare la Mînăstirea Snagov,²³ un preot, Nichifor, e trimis la aceeași închisoare, luîndu-i-se și darul.²⁴

Acestea erau însă cazuri oarecum sporadice, căci în cele mai multe cazuri de judecată, mitropolitul e ajutat și de alte fețe bisericești, preoți sau arhieriei. Completul acesta de judecată a cărui alcătuire variază de la un caz la altul, nu apare însă nici acum sub numirea sa de «dicasterie» sau «consistoriu». Vom înfățișa cîteva cazuri spre o mai deplină deslușire a problemei. La 29 aprilie 1739 un fost arhidiacon de la Mitropolie, cu numele Ștefan, învinuit de furt și luare de mită, a fost «făcut argos de darul diaconiei lui și să fie monah și l-au trimis la Mînăstirea Snagovul în seama egumenului ce s-au

17. C. E(rbiceanu), *Vechile privilegii ale Bisericii romîne în seculii trecuți*, în *Biserica Ortodoxă Romîna*, XXII (1898-1899), pp. 733-734.

18. Asemenea procese ale unor preoți se află la Arhivele Statului București, Ms. 139, 140, 141 și 143.

19. Arhivele Statului București, Ms. 143, f. 195 v.

20. *Ibidem*, f. 205.

21. *Ibidem*, f. 142 v.

22. *Ibidem*, f. 212 r.

23. *Ibidem*, f. 146 r.

24. *Ibidem*, f. 230 r.

zis mai sus (Rafail, n.n.) ca să stea acolo la opreală cu bună pază.» La judecată, pe lângă mitropolitul Nifon, mai participă și «Nifon eclesiarhul și toți părinții și slugile Mitropoliei.» Sentința de caterisire are 12 iscălituri de ieromonahi și alți slujitori de la Mitropolie.²⁵

Uneori completul de judecată era format dintr-un număr și mai mare de membri, luați dintre călugări și preoți de mir. În 1741 «după porunca sfintei pravile adunându-se sobor de cuvioși egumeni și de cucernici preoți împreună cu smerenia noastră», au purces la caterisirea preotului Radu de la biserica Săpunari din București.²⁶ La aceștia se adaugă apoi și unii dintre numeroșii arhieriei titulari ce se aflau în țara noastră pe vremea aceea. Pentru exemplificare reproduc câteva părți dintr-un proces deosebit de interesant al unui preot, Stoica tipograful, din 1741; spre a se vedea atât completul de judecată cât și pedeapsa ce i s-a dat lui și familiei sale. Pentru că lucrase pe ascuns antimise pe care le-a vândut mitropolitului Neofit, susținând că le-ar avea de la fostul mitropolit Daniil, pe baza acușării eclesiarhului Mitropoliei («au mărturisit eclesiarhul nostru Metodie pentru popa Stoica tipograful») este judecat de mitropolitul Neofit «împreună (cu) fratele chir Ioanichie Stavropoleos și chir Ioachim Oleanis și Costandie arhimandritul și toți părinții Sfintei Mitropolii.» Judecătorii l-au «caterisit de tot darul preoției și înstrăinat de la dumnezeiescul dar și afară din rînduiala preoției și să n-aibă voie să se poarte ca preoții și să facă vreun lucru preoțesc de vreme ce este caterisit și fără de dar, numai să fie și să se numească Stoica mireanul și nimeni să nu îndrăznească să facă liturghie împreună cu el sau ca pre un preot să-l cinstească sau să-i sărute mîna și să ia de la dînsul blagoslovenie și sfințenie, că va fi în grea pedeapsă și afurisenie.» Referindu-se la cazul lui Ahab și al familiei sale din cartea lui Iisus Navi și la Anania și Safira din Faptele Apostolilor, judecătorii hotărăsc ca și familia vinovatului să fie pedepsită. «Afurisiți de la Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt și pre muiarea răsopului Stoica și pre feciorii și featele lui și neertați și nedezlegați dupre moartea lor, pietrele, leamnele și să să răsipească și să se topească, iar trupurile lor nici decum, să crape pămîntul și să-i înghită de vii ca pre Datan și Aviron și să moștenească bubele lui Gheezi și sugrumarea Iudei și să afle pre D(u)m(ne)zeu împotrivoriu și puterile îngerești stîndu-le împotrivă și să le vie moartea fără de vreme și focul să le mistuiască temelii casei lor și să aibă și blestemul celor 318 Sfinți Părinți de la Nicheia și a celorlalte sfinte soboară. Nici un preot să nu îndrăznească de vor muri să-i îngoape sau să-i primească la biserică nici să le dea anaforă sau să-i cuminece nici să intre în casa lor cu sfințenie au să mănînce și să bea, cu ei, că va fi în grea pedeapsă și nedezlegată afurisanie va fi. Și pînă nu-și vor face canonul după cum scriu sfintele pravile ertăciune nu vor lua.» Această carte de judecată este dată ca un fel de circulară către egumeni, preoți și credincioși, prin care li se aducea la cunoștință hotărîrea de caterisire. Era iscălită de mitropolitul Neofit, arhieriei Ioanichie Stavropoleos și Ioachim Oleanis, arhimandrit Costandie, Metodie eclesiarh, Ilarion arh(imandrit?) Partenie ieromonah și popa Mănăilă protopop la București. Iată deci și un preot de mir în acest for de judecată, alături de arhieriei și călugării slujitori de la Mitropolie.²⁷

În unele cazuri completul de judecată era format dintr-un număr mai restrîns de membri arhieriei. Un diacon Neagul «ot Vizurești sud Dîmbovița», hirotont «la Dii», este caterisit de mitropolitul Neofit împreună cu arhieriei Calinic Mireon și Dionisie Pafos în 1742.²⁸ Este apoi interesant faptul că și unii dintre clericii eparhiilor sufragane Mitropoliei — Rîmnic și Buzău — erau judecați cîteodată tot la Mitropolie. Un diacon Grigorie din Bălteni «ot Jiul de sud Mehedinți» — deci eparhia Rîmnicului — fiind hirotont «la Dii» este caterisit de către mitropolitul Neofit, episcopul Clement al Rîmnicului și

25. *Ibidem*, f. 208.

26. *Ibidem*, f. 222 v.

27. *Ibidem*, ff. 144-147.

28. *Ibidem*, f. 230 r.

arhieriei Dionisie Sidis și Macarie Thebaidis, în 1746.²⁹ Un alt cleric din eparhia Rîmnicului, popa Simion de la Fedeleșcioiu, furînd lucruri din mînăstire, «după cum ne-am încredințat din cartea fratelui nostru chir Climent episcop(ul) Rîm(nicului)» a fost caterisit de mitropolitul Neofit: «săbornicește hotărîm dimpreună cu frații noștri arhieriei și întocmai slujitori chir Daniil Sidis și chir Methodie episcop Buz(ău)». ³⁰ Un călugăr, fost epitrop la episcopia Buzăului, pentru că «au dat pozvolenie armenilor de ș-au zugrăvit biserica lor la Focșani și le-au luat și plocon de la dînșii», după cum s-a dovedit «înaintea smereniei noastre (a mitropolitului n. n.) și înaintea preasfințiților și ai smereniei noastre în Duhul Sfînt frați arhieriei și a cuvioșilor epitropi și egumeni» a fost «caterisit (și) să fie oprit de tot darul preoției și să n-aibă volnicie mai mult decît un monah prost.» ³¹

Se întîmplă în unele cazuri ca mitropolitul să primească dispoziții de la domn ca să aplice pedeapsa caterisirii. Un popă Radu din Pojari ot sud Oit, fiind învinuit de hoție este adus înaintea judecării domnești, care hotărî caterisirea lui. Domnul Constantin Racoviță, înaintă cazul la Mitropolie «poruncind Măria Sa ca după cum au judecat boierii așa să urmăm». Mitropolitul Neofit împreună cu arhieriei Serafim Iliupoleos și Neofit Cervenno l-au caterisit, potrivit poruncii domnești. ³²

Iertarea de pedepse o da numai mitropolitul, deci putem spune că el era și o «instanță de recurs.» Avem cazuri destule de asemenea «iertări», cel iertat fiind în schimb obligat să dea o declarație la Mitropolie, prin care promitea să-și îndrepte purtarea. De pildă, la 23 ianuarie 1739, popa Marco din Prugănești, dînd mărturie într-o pricină de bani, e pedepsit de către mitropolit «cu oprirea de darul preoției și cu închisoare la Mînăstirea Toți Sfinții timp de trei ani». Pe aceeași hotărîre de judecată, la 13 aprilie 1739 mitropolitul scria: «l-am ertat dintru această pedeapsă.» ³³ La 17 februarie 1739 popa Iacov Grecul e trimis la Mînăstirea Snagov «să fie la opreală acolo, pentru că iaste bețiv și umblă cu turcii». Pe aceeași foaie de judecată, mitropolitul adaugă: «l-am ertat și au dat zapis la mîna noastră cum că să va lăsa de ale lui fapte rele, iar de nu se va părăsi atunci să-l opresc de tot darul lui.» ³⁴ Un popă, Dumitru, care fusese caterisit de mitropolitul Neofit și arhierul Macarie Ierapoleos la 10 decembrie 1739, este iertat de mitropolit la 7 februarie 1742, aducînd martori care să garanteze pentru el. ³⁵

În afară de judecarea preoților, mitropolitul avea și acum pricinile căsniciești, în special procesele de divorț, tot în seama sa. Și acestea le rezolvă fie singur, fie ajutat de unii arhieriei titulari. Astfel pe o femeie din Țara Ungurească, fugită de la bărbatul ei fiindcă o silea să treacă la uniți, mitropolitul o sfătuieste să rămîie cu el dacă poate să-și țină «legea» ortodoxă, iar dacă nu va putea să stea cu el din pricina căderii sale de la credință, atunci o va despărți de el. ³⁶ În procesul de divorț al vel armașului Costan și soția sa Marica Filipeasca, apar alături de mitropolit și arhieriei Ioanichie Stavropoleos și Ioachim Oleanis, la 3 octombrie 1741. ³⁷

Sub mitropolitul Grigorie de la Colțea se continuă aceeași procedură, prin constituirea unui for de judecată alcătuit din mai mulți arhieriei și preoți. Iată cum e judecat în 1763 preotul Marin din Ștefănești. Mitropolitul Grigorie «fiind împreună cu alți frați arhieriei și întocmai slujitori: chir Nicodim Sardeon i chir Serafim Iliupoleos i chir Rafail

29. *Ibidem*, f. 212 r.

30. *Ibidem*, f. 228 r.

31. *Ibidem*, f. 145 r.

32. *Ibidem*, f. 204 v.

33. *Ibidem*, f. 206 r.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, f. 236 v.

36. *Ibidem*, f. 145 v.

37. *Ibidem*, ff. 217-218.

episcopul Buzăului și chir Neofit episcop Cervenu săbornicește am hotărît cum Marin acesta ce au fost odinioară popă ca un fur și ucigaș de oameni, să fie caterisit și lipsit de toată lucrarea preotească și căzut din rîndul preoțesc...³⁸ Dintr-o altă carte de judecată, din același an, constatăm că și unii dintre călugării greci aflați în Țara Românească erau judecați tot la Mitropolie. Un Athanasie «răspopul de la orașul Athina de la Ipir eparhia Athinii», care «s-au dovedit fur de sfinte», este pedepsit cu caterisirea, rămînînd simplu călugăr. A fost judecat de mitropolitul Grigorie asistat de cinci arhierii titulari: Nicodim Sardeon, Matei Ierapoleos, Macarie Edesis, Partenie Pogonianis și Serafim Iliupoleos.³⁹ Am văzut mai sus că Mihail Racoviță în hrisovul său din 1742 acordase ierarhilor țării dreptul de a judeca și pe călugării de la mînaștirile închinat. Cunoaștem numeroase procese judecate și sub mitropolitul Filaret II (1792-1793) și în primii ani de arhipăstorire ai mitropolitului Dositei Filitti (1793-1810). Vom prezenta pe rînd cîteva procese ale unor clerici și apoi cîteva procese de divorț. De la început trebuie să remarcăm două lucruri. Deși mai toate pricinile căsnicești sînt judecate de o comisie de clerici, ea nu apare nici acum în actele Mitropoliei sub denumirea de «dicasterie» sau «consistoriu». În al doilea rînd, remarcăm că majoritatea preoților sînt judecați de mitropolit și nu de această «dicasterie». Ca o completare a acestei afirmații, menționăm și faptul că domnii fanarioți ai vremii se amestecă din ce în ce mai mult în pricinile de judecată ale preoților. Unii dintre preoții vinovați erau trimiși chiar de domn la mitropolit, indicînd și pedeapsa pe care să le-o aplice. În această privință domnii Nicolae Mavrogheni dar mai cu seamă Alexandru Moruzi au făcut adevărate abuzuri prin amestecul lor în dreptul mitropolitului de a judeca pe clericii săi. După judecată, mitropolitul înainta sentința la domn pentru aprobare, de multe ori mai adăugînd și el o pedeapsă. Se întîmpla adeseori ca însuși mitropolitul să ceară domnului pedepsirea unor preoți. Iată deci că situația întîlnită sub mitropolitul Neofit Cretanul către jumătatea secolului XVIII, spre sfîrșitul lui se schimbă. Vom da cîteva cazuri de judecare a preoților spre o mai bună limpezire a celor constatate. Un preot și un diacon din Teleorman sînt caterisiți de mitropolitul Dositei la 11 noiembrie 1793, în urma cercetării făcute de protopopul județului, Gheorghe. Pedeapsa se comunică și lui Alexandru Vodă Moruzi pentru aprobare («de care nu lipsim cu înștiințare Mării Tale și cum va fi înalt hotărîrea Măriei Tale.») Domnul se arată nemulțumit de pedeapsa dată «de vreme ce nu și-au păzit orînduiala cinului preoțesc», poruncind «să se trimită la schitul Cernica unde în soroc de doi ani să rămîna acolo la rugăciuni, plîngîndu-și păcatele lor.»⁴⁰

La 12 octombrie 1795 mitropolitul cere lui Alexandru Moruzi să-i îngăduie să surghiunească pe popa Iordache din București la Mînaștirea Snagov, iar pe popa Dumitru, tot din București, la Mînaștirea Cernica. Domnul aprobă, adăugînd ca amîndoi preoții să fie duși la locul de surghiun «legați în fiare».⁴¹ Fiindcă un grămătic slujise cele ale preoției, mitropolitul se plînge lui Alexandru Vodă Moruzi, care poruncește spătarului «să-l pue înaintea bisericii în falangă, să se bată cu o sută de toiage la tălpi și, apoi să-l trimită surghiun la Mînaștirea Căldărușani... de unde să nu se sloboadă fără de porunca noastră.»⁴² În 1798, mitropolitul cere lui Alexandru Vodă Ipsilanti să surghiunească la Snagov pe un preot Radu din Frăsinet-Ilfov, pentru imoralitate.⁴³ După cum vedem, surghiunirile la Căldărușani, Cernica și mai ales la Snagov, erau ceva obișnuit. Mai mult chiar. O asemenea închisoare găsim și la Mitropolie. Dintr-o anafora a mitropolitului Filaret către Alexandru Vodă Moruzi din 8 iulie 1793, aflăm «că din partea

38. *Ibidem*, f. 224 r.

39. *Ibidem*, f. 237 r.

40. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. II (V), București, 1893, pp. 44-45; Arh. Stat. Buc., Ms. 140, f. 122 v.

41. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV (VI), p. 19.

42. *Ibidem*, pp. 19-20.

43. Arh. Stat. Buc., Ms. 140, f. 51 v.

bisericească pentru cei cari se întâmplă a cădea în vreo vină și se închid la Mitropolie, a fost obicei din vechime de a se da de la Spătărie câte doi seimeni... pentru aceia ne rugăm Măriei Tale ca să fie luminată poruncă a se păzi acest obicei neclintit și în toata vremea să se dea acești seimeni de la Spătărie a fi pentru această trebuință...» Domnul aprobă cererea mitropolitului.⁴⁴ Din vremea lui Alexandru Moruzi cunoaștem și alte porunci domnești privitoare la preoții abătuți de la îndatoririle lor. Menționăm și faptul că a dat mai multe dispoziții privitoare la trecerea în rîndul mirenilor și punerea la dajdie a preoților recăsătoriți și a celor hirotoniți «la alte eparhii streine.»⁴⁵

Se mai obișnuiește și acum ca preoții vinovați de unele fapte rele să dea «zapise» la Mitropolie făgăduind că se vor purta potrivit cu chemarea lor preoțească, dobîndind iertarea mitropolitului și cerînd ca la o viitoare abatere să li se ia darul.⁴⁶

Merită să fie menționat și faptul că mitropolitul nu se mai amestecă acum în judecata altor eparhii, cum se întâmpla pe vremea mitropolitului Neofit Cretanul. Așa bunăoară în noiembrie 1793 mitropolitul Dositei cere episcopului de Buzău, Constandie Filittis să pedepsească cu «oprirea de darul preoției» pe un preot din eparhia sa care a cununat pe un Dima a doua oară, fără să fie despărțit de prima soție.⁴⁷ Tot mitropolitul Dositei trimite episcopului Iosif al Argeșului pe un Ion sin Radu din Pădureni sud Argeș, hirotonit la Dii «ca acolo (la Argeș, n.n.) la fața locului cu sobor să se caterisească după rînduială tunzîndu-i și părul spre pilda și a altora.»⁴⁸

Cu toate că majoritatea cazurilor de judecări preoțești erau în seama mitropolitului, așa cum am văzut mai sus, totuși apare și o formă de «dicasterie» sau «consistoriu» în cercetarea unor pricini. O asemenea «dicasterie» găsim în 1803, cercetînd cazul unui oarecare Alexe din satul Mărcuș în Țara Bîrsei, căsătorit de două ori în Ardeal și a treia oară în Țara Romînească, fiind totuși hirotonit preot de către Iosif Sevastis pe seama bisericii din Pițigaia, județul Ilfov. Descoperit, dă o mărturie în fața «dicasteriei» mitropolitane, la 21 martie 1803, asupra vieții sale. «Tacrirul» e iscălit de un «Ieroni. Duhovnic Sf. Mitropolii, de Dionisie Exarh al Sf. Mitrop(olii), Prot(opop) Voicu sachelar» etc. Pe temeiul acestei declarații, date în fața clericilor amintiți mai sus, la 23 martie 1803 are loc judecarea sa, în fața mai multor arhieriei «cu sobor cercetîndu-se și caterisindu-se». Actul de caterisire e semnat de mitropolitul Dositei, de Nectarie al Rîmnicului, Costandie al Buzăului, Iosif al Argeșului, Meletie al Tebaidei și alți șase arhieriei greci.⁴⁹

În alte cazuri mitropolitul înărcina o comisie de clerici care să facă cercetări. În pricina preotului Manole din Tîrgoviște din 1798, reclamat de preoții de acolo ca fiind «din firea lui înrăutățit și nesupus», mitropolitul însărcinează cu cercetările o comisie

44. Cunoaștem numeroase cazuri de preoți închiși la Mitropolie. La 25 iunie 1794, preotesele Iana și Voica din mahalaua Udricani-București, roagă pe mitropolitul Dositei să le elibereze preoții „de la închisori”. Un alt preot din București e „pus la închisoarea Mitropoliei”. Un altul dă zapis la condica Mitropoliei că „mi-am luat certarea cu bătae de falangă toege 78 și m-au închis.” Cf. D. Furtună, *Preoțimea romînească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 20. Asemenea închisori mai existau chiar și în secolul XIX. La Craiova exista în 1858 un „arest” pe lângă Consistoriul spiritual al eparhiei Rîmnicului, care funcționa acolo. În anii 1855-1858 fuseseră închiși 10 preoți și călugări, timpul de arest variînd între cîteva zile pînă la cinci luni. Cf. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar 3058/1858*.

45. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV (VI), p. 23.

46. Arh. Stat. Buc., *Ms. 141*, f. 31 v : mărturia popii Fotache din Ciuchina, din 1794 ; *Ms. 143*, f. 56 v : mărturia popii Pashalie de la Popa Soare din București, din 1792 ; *ibidem*, f. 57 v : mărturia popii Iordache din mahalaua Sirbilor din București, din 1792 etc.

47. *Idem*, *Ms. 140*, f. 123.

48. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor, pentru secolul al XIX-lea*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XXVII (1903-1904), pp. 1124-1125.

49. *Ibidem*, pp. 1125-1127.

formată din exarhul Dionisie, Grigorie arhimandritul și un alt Dionisie protosinghel. Cercetările duc la ridicarea darului preotului Manole.⁵⁰

O «dicasterie» apare și mai des în procesele de divorț judecate în această perioadă, deși nu i se dă nici acum în acte denumirea sa. Astfel în procesul de divorț al postelnicului Radu Titean de soția sa Ecaterina, din 12 iunie 1792, iscălesc ca martori mai mulți preoți de la Mitropolie: «Și pentru credință ne-am iscălit și noi mărturie: Dionisie protosinghelu(l) Mitr(opoliei), Daniil duhovnicul Sfintei Mitr(opolii), ierei Teodosie protecdicos Mitr(opoliei), Petru refe(ren)d(arie?) prot(opop), ierei Ioan Sache(larie) prot(opop) Mitr(opoliei)». ⁵¹ Uneori mitropolitul delega numai această «dicasterie» cu cercetarea pricinilor de divorț. De pildă la 13 septembrie 1793 Andrei Ungureanu e despărțit de soția sa Sofica din București numai de membrii «dicasteriei». În anafora către domn mitropolitul arăta: «aflîndu-ne înșine (în) neputință de boală au înfățișat orînduit(ul) zapciu ot vătășei de aprozi amîndouă părțile la cuvioșii arhimandrit și protosinghel și la tot soborul clericilor U(ngro)v(lahiei)». ⁵² La 30 mai 1798 un proces de divorț e judecat numai de patru clerici din serviciul Mitropoliei: Dionisie exarh, ierei Dimea hartofilax, ierei Ioan sache(lar), ierei Teodosie protecdicon, nume pe care le-am mai întîlnit. Părerea lor — pe care o supun aprobării mitropolitului — era ca soții în cauză să nu se despărță decît pe o jumătate de an, timp în care soțul vinovat s-ar putea îndrepta. În «apostilul» pus pe raportul lor mitropolitul scria: «După alegerea cucernicilor clerici ce să coprinde întraceastă anafora hotărîm smerenia noastră a să urma...» ⁵³

Nu sînt rare cazurile cînd procesele de divorț se judecau de arhiereul Iosif Sevastis viitorul episcop al Argeșului, după împuternicirea dată de mitropolitul Dositei. În raportul pe care-l înainta în aceste ocazii, după ce-și arăta opinia sa, adăuga: «iar hotărîrea cea desăvîrșit rămîne a să face de către Prea Sfinția Ta.» ⁵⁴

Să vedem, în cîteva cuvinte, care era procedura de judecată în asemenea procese de divorț. De cele mai multe ori cererile de despărțenie se adresau domnului, care le înainta mitropolitului. La rîndul lui, mitropolitul cerceta uneori singur, ori cu «dicasteria» sa, cum am arătat mai sus. Un rol deosebit de important în cercetarea pricinilor căsnicești îl aveau protopopii, care procurau datele necesare «dicasteriei», asupra celor în cauză Impricinații erau aduși la judecată prin așa numiții zapcii. ⁵⁵ Uneori impricinații erau nevoiți să depună jurăminte, care se făceau tot la Mitropolie. Preoții din serviciul Mitropoliei îl duceau în catedrală — ori în altă biserică din apropiere — unde li se arăta puterea jurămîntului, apoi erau puși să jure. ⁵⁶ Uneori li se da un termen de trei zile pînă la depunerea jurămîntului, timp în care să-și cerceteze conștiința, iar preoții să le arate osînda în care vor cădea în caz de jurămînt fals. ⁵⁷ După judecată, mitropolitul înainta o anafora către domn, în care îi expunea faptele și cercetările, precum și hotărîrea luată. O asemenea anafora se încheia întodeauna cu formula aproape consacrată: «iar

50. Arh. Stat. Buc., Ms. 141, ff. 149, 151. De acest preot Manole s-a ocupat și Pr. Niculae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, pp. 92-94.

51. Arh. Stat. Buc., Ms. 140, f. 6.

52. *Ibidem*, ff. 111-112.

53. Idem, *Doc. pach. CLXXIII*. Și în alte ocazii mitropolitul forma cîte o comisie de clerici pe care îi însărcina cu anumite cercetări. De pildă, în 1794 însărcină pe episcopul Iosif al Argeșului, pe exarhul Costandie și pe egumenii de la Tismana, Bistrița și Hurezi cu cercetarea plîngerii țiganilor de la Mînăstirea Sadova, împotriva egumenului. Cercetarea s-a făcut numai de către Costandie exarhul, Ștefan, egumenul Tismanei, Nectarie al Bistriței și Pahomie al Hurezilor, dînd cîștig de cauză mînăstirii. Idem, Ms. 140, ff. 135-138.

54. Cf. idem, Ms. 143, f. 143 r ș.a.

55. „Zapciul ceauș de aprozi astăzi marți la 4 ceasuri din zi au adus la smerenia noastră pă...”. Idem, Ms. 140, f. 120 r: „Zapciul cel orînduit au înfățișat înaintea noastră dup(ă) poruncă pă amîndouă părțile”. *Ibidem*, f. 98 v.

56. Cf. *ibidem*, ff. 128, 129, 130, 131, 132, 133 etc. Jurămintele se făceau uneori și la biserica Sf. Dumitru, metoh al episcopiei Buzăului, denumită din această pricină și „biserica cu jurămînt”. Cf. Grigorie Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, București, 1939, p. 12.

57. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. II (IV), pp. 103-106.

hotărîrea cea desăvîrșit rămîne a să face de către Măria Ta». Se întîmpla uneori ca domnul nu numai să întărească hotărîrea mitropolitului, ci să și aplice unele pedepse sau restricții.⁵⁸ Despărțirile se pronunțau cu mare greutate. De cele mai multe ori partea vinovată era obligată să dea un zapis la Mitropolie că se va îndrepta și numai dacă nu se observa nici o tendință de îndreptare se da hotărîrea de despărțire.⁵⁹ Alteori erau despărțiți pe termen limitat — șase luni sau un an — pînă la îndreptarea vinovatului.⁶⁰ Bărbatul — în caz că era vinovat — trebuia să restituie zestrea soției, pe lîngă unele cheltuieli.⁶¹ Vinovatului — în anumite cazuri — nu i se mai îngăduia să se recăsătorească.⁶² Recursurile împotriva hotărîrii mitropolitului se înaintau la domn. Domnul trimitea însă pricina pentru rejudecare tot la mitropolit.⁶³ Menționăm că în procesele cercetate se aplicau toate legile cunoscute la noi: Pravila de la Govora, Pravila lui Vasile Lupu, Îndreptarea Legii, Sintagma lui Matei Vlastares, Cîrja arhierilor și apoi legiurile de mai tîrziu: Pravilniceasca Condică din 1780, Legiuirea lui Caragea din 1818.

Diatele se obișnuia să se facă și acum tot la Mitropolie, fiind întărite de mitropolit.⁶⁴ Unele pricini privitoare la moșteniri — e adevărat foarte rar — se mai judecau și acum la Mitropolie.⁶⁵ Foile de zestre se întăreau tot la Mitropolie.⁶⁶

O nouă etapă în istoria «consistoriei» sau «dicasteriei» Mitropoliei Ungrovlahiei începe în anul 1810 cînd este reorganizată de către mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni, exarhul Sinodului rusesc în țările romîne. Îndată după numirea sa ca exarh, în 1808, statornici o «consistorie duhovnicească» în Iași.⁶⁷ În curînd dădu dispoziții și mitropolitului Dositei pentru reorganizarea consistoriei din Țara Romînească, dîndu-i instrucțiuni precise pentru funcționarea ei. Neavînd să orînduiască o consistorie anume constituită, așa cum erau în Biserica rusească și cum se organizase și la Iași, ci dorind să se mențină vechiul sistem, adică de a forma numai în anumite cazuri cîte o «consistorie» ad-hoc, mitropolitului Dositei i se face din această pricină un cap de învinuire, ajungîndu-se în curînd la înlăturarea sa din scaun. Într-adevăr, la 2 ianuarie 1810 exarhul Gavriil înștiința Divanul Țării Romînești că mitropolitul Dositei «este depărtat de la ocîrmuirea Bisericii cneziei Valahiei» din pricină că «n-au trimis după multe cereri ce s-au făcut din porunca Prea Sfîntului Sinod, catastihurile monastirilor, bisericilor și tuturor persoanelor duhovnicești și slujitorilor bisericesti ce se află în cnezia Valahiei cun și pentru nepunerea în lucrare a poruncii sinodicești de așezarea duhovniceștii consistorii a Mitropoliei Valahiei...»⁶⁸ Încă înainte de instalarea noului mitropolit Ignatie de Arta,

58. De pildă, în 1793 domnul Al. Moruzi înterzice la doi soți despărțiți de mitropolit să se recăsătorească, obligînd pe bărbat să plătească fostei lui soții cîte 10 taleri lunar. Arh. Stat. Buc., Ms. 143, f. 208 v.

59. Idem, Ms. 140, ff. 127-128 ș.a.

60. Idem, Ms. 143, ff. 129-130 ș.a.

61. *Ibidem*, și V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III (V), pp. 20-21.

62. Arh. Stat. Buc., Ms. 143, f. 208.

63. Așa, un negustor George din București, despărțit de soție, se plînge domnului că „nu și-a aflat dreptate”. Rejudecat de mitropolit, se constată din nou vinovăția lui. Idem, Ms. 140, f. 149 ; cf. și ff. 67, 83 ș.a.

64. Idem, Ms. 143, ff. 86, 88, 117, 139, 149, 172, 182, 197 ș.a.

65. *Ibidem*, ff. 145, 178, 191, 199 ș.a.

66. *Ibidem*, ff. 128, 148 ș.a. „Să fie întărită foaia de zestre și de către arhieriu sau de către episcopi din partea locului”. *Pravilniceasca Condică*, 1780, Ediție critică, București 1957, p. 94.

67. Vezi asupra acesteia, Teodor Codrescu, *Uricarul*, vol. XV, Iași, 1889, pp. 238-243. Date asupra activității sale de mai tîrziu vezi la Icon. Constantin Buțureanu și Constantin Ciudin, *Colecțiune de diferite dislegări și instrucțiuni emanate din timp în timp în ramul spiritual de la Mitropolie și dicasteriul său*, Iași, 1864, 164 pp.

68. V. A. Urechia, *op. cit.*, IX (II, seria 1800-1830), p. 348.

exarhul Gavriil purcese la organizarea noii consistorii, care avu loc la 20 ianuarie 1810. În ziua următoare, deci la 21 ianuarie, înștiința Divanul Țării Românești că potrivit ordinelor primite din partea Sinodului rusesc și a țarului Alexandru «între altele am fost noi îndatorați a așeza în Mitropolia Valahiei duhovniceasca consistorie, adecă judecatoria bisericească, precum și în Mitropolia Moldovei s-au așezat, și aflându-se acum aicea în Țara Românească de față, am împlinit cele mai sus pomenite ucazuri și am așăzat în 20 a luni aceștia consistoria Mitropoliei Valahiei, după obiceiul și orînduiala judecătoriilor bisericești, orînduind judecători la această consistorie cinci persoane duhovnicești și un logofăt, care judecători împreună cu logofătul, sub povățuirea, ocîrmuirea și hotărîrea Preaosf(inției) Sale Mitropolitului Valahiei, vor căuta toate pricinile cele ce atîrnă la judecata Bisericii, după pravilele Sf. Părinți și așezarea pravoslavnicei Biserici...»⁶⁹ Se numesc tot atunci cinci «asesori» în slujba noii consistorii: protopopul Gheorghe Radostat care era și asesor la Exarhiceasca dicasterie din Iași, «iar acum s-au rînduit la consistoria Valahiei, pentru cuviincioasa întocmire, rînduindu-să și protopop scaunului Mitropoliei», ieromonahul Dionisie, eclesiarhul Mitropoliei, Voicu, protopopul Bucureștilor de partea de sus, Ioan, protopopul Bucureștilor de partea de jos și Mihail, duhovnicul Mitropoliei. Ca logofeți au fost numiți: Nicolae Radion, Ioan Radion și Simion Fotion, apoi trei slujitori curieri.⁷⁰ Pentru buna funcționare a consistoriei se dăduse încă de la 14 martie 1809 o așa numită «Instrucție sau punere la cale în ce chip are să fie duhovniceasca consistorie a Mitropoliei cei de la Valahia», în opt puncte, care cuprindeau normele de funcționare a acestei instanțe. Astfel, art. I prevedea: «Această consistorie sau duhovnicească judecatorie urmează, cercetează și hotărăște toate trebile cele ce atîrnă la duhovniceasca judecatorie, sub comanda întîiului șăzătorului Mitropolitului Valahiei coadjutorului lui.» Componenta consistoriei era fixată în art. IV: «Întru această consistorie trebuie să fie patru fețe împreună șezători de cei vrednici arhimandriți sau protopopi sau ieromonahi și unul din mireni logofăt, iar scriitori atîta, pe cît va cere trebuința după împresurările trebilor.» Restul articolelor sînt de mai puțină importanță, ocupîndu-se îndeosebi de funcționarea cancelariei consistoriale. În orice caz, din ele se desprinde în primul rînd faptul că dicasteria sau consistoria era acum o instanță permanentă, cu funcționari anume instituiți și cu un scop bine definit.⁷¹ Consistoriul, în noua sa organizare, începu îndată să funcționeze, luîndu-și însă atribute prea mari, chiar pricini de judecăți civile, ceea ce Divanul țării nu admise.⁷² Pînă în 1812, consistoriul s-a bucurat atît de sprijinul exarhului Gavriil,⁷³ cît și al mitropolitului Ignatie de Arta.⁷⁴ Deși se vor fi schimbat

69. C. Erbiceanu), *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească*, în *Biserica Ortodoxă Română*, XVI (1892-1893), pp. 315-316.

70. Arh. Stat. Buc., Mitrop. Buc., *Pach. 459, netrebnic*. Este o singură foaie cu titlul: „Insemnare pentru cei ce sînt rînduiți în slujba duhovniceștii consistorii a Mitropoliei Valahiei și pentru cei ce se află în slujba iconomiceștii ocîrmuirii“. Este semnată de mitropolitul Gavriil.

71. „Instrucția“ publicată de C. Erbiceanu, *Documente inedite, vol. cit.*, pp. 313-315. Atribuțiile dicasteriei se evidențiază mai ales în codul Calimah din Moldova, din 1816. Se amintesc în primul rînd atribuțiile pe care le avea în porcesele matrimoniale. Astfel, § 78 din Cod arată că un tînăr nevîrstnic care nu are consimțămîntul părinților sau al epitropilor să se căsătorească cu persoana cu care dorește, „se cuvine a fi ajutat, mai întăi de către duhovniceasca dicasterie prin chipuri sfătuitoare, și cerînd trebuința, și de către politiciasca judecatorie, spre împlinirea scoposului lui“. Iar § 109 prevedea: „Duhovniceasca dicasterie are datoria a cerceta prin cuviincioase chipuri (§ 113 și 114) pentru căsătoria ce se socotește neputernică din pricina celor din § 80, 82, 90 pînă la 101 și 128 și 154 arătate împiedecări“ (străini, răpire, clerici hirotoniți sau monahi, rude, n.n.). În §§ următoare (110, 113, 114) se dau instrucțiuni precise pentru cercetarea pricinilor căsnicești de către dicasterie. Vezi *Codul Calimach*, ediție critică, București, 1958, pp. 93, 101-102; cf. și § 1821, p. 613.

72. S-a iscat chiar un incident între Consistorie și Divan pe tema aceasta, Divanul hotărînd că „cinstita consistorie nu are a se mai amesteca la pricini de judecăți politicești“. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IX (II), pp. 352-354.

73. Oprește pe protopopi să mai ia „gloabe“ Cf. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești*, p. 1383. La cererea sa, Divanul Valahiei puse în vedere tuturor ispravnicilor de județe, zapciilor, polcovnicilor și vătășeilor de plai să nu mai închidă și să globească pe preoții ce vor avea asemenea procese cu mireni. De aci înainte preoții ce vor avea asemenea procese, vor fi înfățișați înaintea judecății de către protopop, care va face parte din forul de judecată respectiv. *Ibidem*, XXVIII (1904-1905), pp. 9-10.

74. Acesta luă măsuri pentru limitarea hirotoniilor, cerînd și concursul consistoriei.

unele lucruri la venirea noului mitropolit Nectarie (1812-1819), totuși găsim consistoriul funcționând, fiind format din câte 3-5 membri, dintre preoții slujitori de la Mitropolie sau unul din cei doi protopopi din București. Menționăm că în actele vremii apare și sub denumirea de consistoriu și sub aceea de dicasterie. În cazurile de divorț cercetate, consistoriul înainta raport mitropolitului, arătându-și opinia, care devenea executorie numai pe baza aprobării sale.⁷⁵

O nouă etapă în istoria consistoriului Mitropoliei începe din epoca Regulamentului Organic. Puterea judecătorească a clerului slăbește acum și mai mult prin organizarea temeinică a justiției civile făcută de noua legiuire. Totuși se acorda și pe viitor mitropolitului țării dreptul de judecată asupra preoților. Când vreun cleric provoca tulburări politice în țară, ori călca legile țării, ori nu se purta potrivit cu demnitatea sa preotească, era adus la cunoștința domnului de către logofătul bisericesc și apoi trimis la mitropolit pentru judecată, la care lua parte și logofătul bisericesc.⁷⁶ Procesele de divorț rămâneau și acum în sarcina consistoriilor, deși Regulamentul Organic al Țării Românești nu amintește nimic de ele. Faptul că s-a pricinuit o oarecare știrbire în drepturile judecătorești ale clerului, a determinat pe episcopul Neofit, al Rîmnicului, locțiitorul de mitropolit, să adreseze generalului Kiseleff o anafora, în care, referindu-se la hrisovul lui Mihail Racoviță din 1742, să-i arate vechile drepturi ale ierarhiei în pricini de judecată. «Am cinste — spunea vlădica Neofit — a o supune în cunoștința Înalt Excelenței Voastre spre îndestularea-vă de drepturile și chiriarhiceasca putere ce au avut din vechime acest arhipăstoresc scaun al Sfintei Mitropolii de aici, atît întru ale sale cît și asupra tuturor fețelor duhovnicești și asupra mînăstirilor și trebilor bisericești de aici din țară care aceste drepturi și puteri fiind întemeiate pe soborniceștile sfintele canoane și pe pravile și porunci împărătești și pe vechiul obicei al țării, precum și în mai sus numitul hrisov pe larg și cu deslușire se arată de și s-au păzit pînă acum aceasta, de obștește știut. Dar încă nici de acum înainte nu numai să nu se facă în vreun chip vreo strămutare sau schimbare acestor vechi legiuiri și orînduiri ci mai vîrtos de se vor fi și intrat din cevași necuviinți și obiceiuri nouă, împotrivoitoare acestor canonisite așezămînturi, acelea trebuie să se îndrepteze și să se păzească toate întru întregime drepturile, cinstea și puterea chiriarhiei bisericești nesmintită precum au fost din vechime așezate de soborul bisericesc și obștea bogoslavilor din veac prin pomenitul hrisov».⁷⁷

Potrivit art. 363 din Regulamentul Organic, în 1840 Adunarea Obștească a țării aprobă o nouă legiuire bisericească. Pe baza acesteia avu loc și o nouă reorganizare a

Cf. C. Erbiceanu, *Material pentru istoria bisericească și politică a romînilor*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XVI (1892-1893), pp. 197-198; de asemenea ceru consistoriei să ia măsuri împotriva unor preoți bucureșteni care intrau în circiumi. Cf. Idem, *Note asupra istoriei bisericești a romînilor*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XXVIII (1904-1905), p. 379.

75. Procese din această perioadă la Arh. Stat. Buc., Mitr. Buc., *Doc. pach. 367, 368, 369, 370, 371, 372, 378, 379, 380, 381 etc.* Unele diate se mai întăreau și acum la Mitropolie. *Ibidem*, pach. 382, 399 ș.a. Ultimii domni fanarioți se mai amestecă totuși în drepturile chiriarhilor de a judeca pe preoți, iar uneori chiar și în pricinile căsnicești. Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. XII, pp. 203-207.

76. În procesele civile clericii trebuia să fie reprezentați prin avocați, spre a nu înjosi demnitatea preotească. Făceau excepție clericii săraci, care nu aveau cu ce plăti un avocat. *Regulamentul Țării Romînești*, ediția București 1847, art. 363, pp. 333-334. Preoții de mir făceau parte alături de trei jurați, dintr-o judecatorie de împăciuire organizată în fiecare sat, care cerceta în fiecare duminică „jăluirile de prea puțin preț” iscate între țărani (art. 264-266). Vezi asupra acestor probleme: magistrand Sever Buzan, *Regulamentele Organice și însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizației Bisericii Ortodoxe Romîne*, în *Studii Teologice*, VIII (1956), pp. 367-368.

În privința judecării e semnificativ art. 298 din Regulamentul Organic al Moldovei: „Mitropolitul și episcopii eparhioți vor avea în dicasteriile lor pururea a judeca despre toate pricinile bisericești și duhovnicești fără a se putea vreodată atinge de pricinile politicești, nici de acele care s-ar găsi amestecate cu cele duhovnicești”.

77. C. Erbiceanu, *Documente inedite...*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XVII (1893-1894), p. 483, reprodus și la I. Teodorescu, *op. cit.*, p. 138.

consistoriului. Pînă acum acest for de judecată bisericească era întîlnit în acte fie sub denumirea de dicasterie (sau dicasteriu) fie sub aceea de consistorie (sau consistoriu). Acum apar două instanțe deosebite, cu atribuții distincte, consistoriul de o parte și dicasteria de alta. Consistoriul «va avea să cerceteze și să arate Prea Sfinți(ei) Sale pricinile dintre casnici. Acest consistoriu se va alcătui de un prezident, de doi mădulari și de doi supleanți toți parte bisericească iar greful poate fi alcătuit și de mireni.» Dicasteria «va avea să privegheze purtarea clirosului de obște și să cerceteze pricinile bisericesti ce să vor întîmpla. Acest dicaster va avea prezident pă vicarul Sfintei Mitropolii iar mădulari pă arhimandritul și pă eclisiarhul cu un osebit gref.»⁷⁸ Cu alte cuvinte, procesele de divorț erau în seama consistoriului, iar afacerile disciplinare ale clericilor, în seama dicasteriei. Consistoriul urma să fie alcătuit dintr-un prezident, doi membri («mădulari»), doi supleanți, recrutați dintre proestoși, care vor judeca în lipsa membrilor, un grefier, un registrator, doi copiști («scriitori»), doi curieri mireni («alergători cu hîrțile cancelarii»). Președintele, cei doi membri și cei doi supleanți se recrutau dintre preoții de frunte din clerul de mir și monahal. Slujitorii cancelariei erau mireni. Dicasteria era alcătuită din vicarul Mitropoliei ca prezident, din arhimandritul și eclisiarhul Mitropoliei ca membri, apoi un grefier, un registrator, doi copiști, doi curieri și un servitor, toți mireni, alții însă decît cei de la consistoriu.⁷⁹ Acțiunea de judecată se introducea la consistoriu sau la dicasterie de către mitropolit, căruia, după judecare, i se înainta raport, arătîndu-se și opinia instanței care devenea executorie numai după aprobarea sa.

Cele două instanțe de judecată au existat, în forma pe care le-o dăduse legiuirea din 1840, pînă în 1865. Din nevoi bugetare poate, din 1849 s-a format o singură cancelarie, cu un același grefier, pentru amîndouă instanțele. De cele mai multe ori chiar și judecățile se făceau de către amîndouă instanțele împreună. Deși se prevăzuseră locuri suficiente de membri pentru ambele instanțe, totuși nu s-a urmat întocmai după cum prevedea legiuirea. În consistorie a funcționat ca președinte din jurul anului 1840 pînă către 1859, Dometie Stratonichias, ridicat la treapta arhieriei în 1843 odată cu Nifon Sevastis viitorul mitropolit.⁸⁰ Din 1850 pînă în 1854 apare ca prezident arhimandritul Sofronie, numai în 1854 egumen la Mînăstirea Sadova, mort probabil în 1856.⁸¹ De prin 1854 pînă către 1860 apare ca prezident arhierul Calist Stratonichias, fost apoi în mai multe rînduri vicar al Mitropoliei, iar ca «mădulari» apar încă din 1853 protopopii Petrache Sachelarie și Ioah Sachelarie Călărășanu, acesta din urmă deținînd sarcina de membru al consistoriului vreme de aproape 30 de ani.⁸² Ca grefieri încă de la înființarea instanțelor pînă în jurul anului 1860 apar serdarii Iancu Nisipeanu și Ion Mănăilă. Ca ajutor de grefier a funcționat din 1857 pînă în 1864 — iar din 1864 pînă în 1865 ca grefier — Gheorghe Iconomu.⁸³ În august 1860, personalul consistoriei este schimbat cu următorii: Ioan Sachelarie Călărășanu ca președinte, Costache Sachelarie, efimeriul de la biserica Batiște și Ioniță Protonotarie efimeriul de la Biserica Sf. Nicolae-Șelari ca membri. Aceștia funcționează pînă în 1865 la constituirea sinodului lui Cuza.⁸⁴

78. Biblioteca Academiei R.P.R., *Doc. pach. DCCCXII*, ff. 204, 233, 236.

79. *Ibidem*, ff. 108, 208-209; cf. și *Doc., pach. DCCCXI*, f. 442. Toți aceștia erau plătiți din fondurile Mitropoliei. Venitul Mitropoliei se împărțea în 7 părți: 4 părți se cuveneau mitropolitului pentru casa sa, pentru vicar, consistoriu, dicasterie și protopopi, iar 3 părți pentru seminarii, clădiri bisericesti și binefaceri.

80. Arhierul dr. Veniamin Pocitan Ploesteanul, *Arhieriei vicari în Biserica ortodoxă romînească*, București, 1937, p. 29, nota. Cf. și Alexandru Geanoglu Lesvioudacs, *Istorie bisericească pre scurt*, București, 1845, p. 468.

81. *Catehismul creștinesc al Bisericii ortodoxe a Răsăritului*. Tradus din rusește de C. Mavrula, București, 1853, p. 123. Cf. și Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., Țara Rom., *Dosar 3683/1854*.

82. *Proshinitariu al Sf. Munte al Atonului*, tradus de Anania Melega, București, 1856, p. 195; *Catehismul citat*, p. 123.

83. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar 4446/1856 și 1057/1866*.

84. *Idem*, *Dosar 438/1860*.

La dicasterie, deși se prevăzuse ca postul de prezident să fie deținut de vicarul Mitropoliei, totuși din actele cercetate, am constatat că nu lua parte la judecată decât arhimandritul, eclesiarhul și un greșier. Pînă către 1850 apar: arhimandritul Iosif, eclesiarhul Teodorit și greșierul Mănăilă.⁸⁵ În anii 1852-55: arhimandritul Iosif, protosinghelul Acachie — viitorul arhieru Ierapoleos, fost și vicar al Mitropoliei — și greșierul Ion Mănăilă.⁸⁶ În 1856 apar: arhimandritul Teodorit, eclesiarhul Acsentie și greșierul Ioan Nisipeanu.⁸⁷ Arhimandritul Teodorit a fost ridicat la 20 octombrie 1856 la treapta arhieriei cu titlul Sinadon (din 1873, Craioveanu). A deținut funcția de președinte al dicasteriei, pînă la desființarea ei, în 1865. Eclesiarhul Axentie a fost ridicat la treapta arhieriei la 18 decembrie 1865, cu titlul Ierapoleos, deținînd slujba de eclesiarh pînă în 1870.

Procedura de judecată era aceeași ca și la vechiul consistoriu. Mitropolitul introducea acțiunea, iar după judecată i se înainta un raport în care se arăta opinia judecătorilor, care devenea executorie după aprobarea mitropolitului. Am spus că de multe ori se întîmpla ca o pricină să fie cercetată de ambele instanțe unite. De pildă la 2 octombrie 1856 este judecată o călugăriță, Efimia, din Schitul Țigănești pentru reclamații nedrepte împotriva stareței, de către «dicasteria bisericească și duhovniceasca consistorie». La judecată au fost de față: Calist Stratonichias ca președinte, arhimandritul Teodorit, eclesiarhul Axentie, protopopii Petrache Sachelarie și Ioan Sachelarie (Călărășanu) ca membri și Ioan Nisipeanu greșier.⁸⁸

Uneori dicasteria era pusă în situația de a completa vreo judecată făcută de consistoriu. Bunăoară în 1850 consistoriul desparte două perechi de tineri cununați a doua oară fără ca să fie despărțiți din prima căsătorie. Mitropolitul cere acum dicasteriei să pedepsească și pe preoții care au îndrăznit să le săvîrșescă a doua cununie. Constatîndu-se că pe lîngă preoți mai erau vinovați și cîțiva mireni care i-au îndus în eroare se hotărăște ca preoții să fie opriți de la cele sfinte pe timp de șase luni, iar mireni să fie afurisiți.⁸⁹ După cum vedem se aplicau și acum pedepse foarte aspre pentru preoții vinovați ca și în secolele trecute. E destul să adăugăm că doi preoți bucureșteni pentru faptul că au intrat în cafenea — lucru destul de obișnuit azi — au fost pedepsiți cu 50 de metanii la Mitropolie «spre pilda și a altora.»⁹⁰ În afară de afacerile disciplinare ale clerului, dicasteria mai avea să supravegheze epitropiile unor biserici și averile lor, precum și întocmirea de cațagrafii ale unor biserici.⁹¹ Unele neînțelegeri între preoți și laici se judecau tot de către dicasterie, fără să mai ajungă pe la instanțele civile.⁹² Numărul proceselor judecate de cele două instanțe era destul de ridicat. Dintr-un raport cu data de 8 aprilie 1864, al lui Veniamin Catulescu — arhimandrit și profesor de religie la Sf. Sava — însărcinat de Dimitrie Bolintineanu, ministrul Cultelor, să facă o anchetă la dicasterie, aflăm date numerice interesante. În 1862 consistoriul avusese 1112 pricini de judecată dintre care 334 erau intrate în cursul anului, iar restul mai vechi. S-au pronunțat 108 sentințe, celelalte dosare fiind clasate sau programate pentru anul următor. În 1863 fuseseră 914 pricini, dintre care 340 erau intrate în cursul anului. S-au judecat

85. Biblioteca Academiei R.P.R., *Doc. pach. DCCCXVII*, ff. 293, 300.

86. *Ibidem*, ff. 438, 451.

87. *Ibidem*, f. 490.

88. *Ibidem*, ff. 281-286.

89. *Ibidem*, ff. 378-388 și 406-416.

90. *Ibidem*, ff. 451-458. Sînt destule procese judecate de dicasterie pentru „abateri”, care acum, după 100 de ani, ni se par ceva obișnuit. Mitropolitul Nifon ținea mult să aibă un cler disciplinat, care să-și păstreze neștirbită demnitatea preotească. Să nu uităm că el a tipărit și un *Manual de pravilă bisericească sau culegere din canoanele Sfinților Apostoli și dintr-ale sfintelor soboare precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche*, București, 1852, și ed. II, 1854.

91. Biblioteca Academiei R.P.R., *Doc. pach. DCCCXVII*, ff. 293, 300, 325-331, 342-373.

92. *Ibidem*, ff. 245-249, 322-324 și 390.

90 de procese la consistoriu și 39 la dicasterie, acestea din urmă privind abaterile clerului. Pe lângă acestea tot în 1863 «s-a trimis la acea judecătorie consistorială 31 indivizi pentru săvârșirea de jurământ» (deci jurămintele se făceau tot la Mitropolie, mai precis la consistoriu). Faptul că s-au judecat așa de puține procese îl explică prin repetatele reduceri de personal făcute la cancelaria celor două instanțe, comună din 1849. Raportul cuprinde câteva date interesante privind și activitatea cancelariei.⁹³

În 1865 atât dicasteria cât și consistoriul se desființează. În urma promulgării Codului civil al lui Alexandru Ioan Cuza procesele de divorț sînt luate din sarcina Bisericii — respectiv a consistoriilor eparhiale — și trecute la instanțele civile, pe data de 1 decembrie 1865.⁹⁴ Încetase astfel ultimul drept pe care l-a mai avut Biserica în judecarea laicilor.

Dicasteria rămîne desființată pentru totdeauna. Procesele clericilor vor fi judecate din 1873 de noile «consistorii eparhiale», cum vom vedea mai jos. În 1865 întrunindu-se Sinodul general, creat în baza Decretului organic, se puse problema înființării de «sinoade eparhiale» care să înlocuiască dicasteriile. În ședințele din 31 decembrie 1865 și 4 ianuarie 1866 ale Sinodului general s-a admis chiar un «Regulament pentru lucrările Sinodului eparhial în materii judiciare de disciplină» cu 73 de articole.⁹⁵ Art. I din acest Regulament prevedea: «Sinodul eparhial înlocuind dicasteria, judecă în mărșinirea sfințelor canoane, afaceri de disciplină eclesiastică.» Sinodul eparhial urma să fie format din mitropolit ca președinte, din trei membri ai clerului local, aleși pentru Sinodul general, din rectorul Seminarului din București și din decanul Facultății de Teologie care urma să se înființeze. Din actele cercetate se constată însă că și în perioada 1865-72 acest «sinod eparhial» a fost format numai din trei membri, cum îl vom găsi și în viitor. Grefieri nu mai avea. Din cauza împrejurărilor de atunci și a căderii în desuetudine a sinodului general, nici sinodul eparhial n-a avut nici o activitate mai de seamă. Ca primii membri ai acestui sinod apar în 1865 preoții Ioan Sachelarie, Nicolae Eftaxias sau Dumitrescu și Spiridon Esarhu sau Bădescu.⁹⁶ În 1866, în septembrie, în locul lui Spiridon Bădescu apare preotul Alecu Catihites.⁹⁷ La 16 martie 1868, mitropolitul Nifon numi ca membri noi în sinod pe Ioan Sachelarie, Dumitru Sachelarie Ispas și Iancu sau Ioan Constantinescu.⁹⁸

Pe acești trei i-a găsit în funcțiune și «Legea pentru alegerea mitropoliților și a episcopilor eparhioți cum și a constituirii Sf. Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Romîne» din 14 decembrie 1872.⁹⁹ Noua legiuire prevedea în art. 21-23, înființarea «consistoriilor eparhiale» pe lângă fiecare eparhie. Pe temeiul acestor prevederi s-a întocmit

93. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar 1381/1864*.

94. Idem, *Dosar 1385/1864* („Relativ la consistoriile eparhiilor, desființarea lor și împărțirea lucrărilor de căsnicii pe la Curți și Tribunale după Codul civil”).

95. Publicat în V. A. Urechia, *Almanahul cultelor pe 1868*, București, 1867, pp. 124-127.

96. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar 550/1866*, f. 162. Ioan sau Iancu Sachelarie Călărășanu (1809-1889) a fost unul dintre cei mai luminați preoți din București, din secolul trecut. Fusese slujitor la biserica Lucaci vreo 9 ani, apoi peste 40 de ani la Domnița Bălașa. Multă vreme a fost protopop al Bucureștilor și președinte al consistoriului. În 1882 a fost tuns în monahism la Cernica, sub numele de Iosif. Vezi asupra lui: Preotul Ioan Iordăchescu, *Cuvînt la înmormîntarea lui Ioan Călărășanu*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, XII (1888-1889), pp. 90-93.

Spiridon Bădescu Exarhu era preot la biserica Curtea Veche, fost bursier al mitropolitului Neofit, la școlile teologice rusești. Cf. Diacon Gheorghe I. Moiescu, *Bursieri romîni la școlile teologice din Rusia*, București, 1947, pp. 45-46.

97. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar 550/1866*, f. 187.

98. Idem, *Dosar 430/1870*, f. 22. Menționăm că în această perioadă apar atât sub denumirea de membri ai sinodului eparhial, cât și sub denumirea veche de membri ai „consistoriului” sau „dicasteriei”.

99. Publicată în *Colecțiune de legea organică și regulamentele Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne*, București, 1876; *Almanahul cultelor pe 1894*, publicat de Const. St. Bilciurescu, București, 1894; *Biserica Ortodoxă Romînă și cultele streine*, București, 1904, pp. 14-16.

apoi un «Regulament pentru disciplina bisericească», votat de Sf. Sinod la 22 mai 1873, cu 67 art. în 7 capitole¹⁰⁰ apoi un «Regulament de procedură în materie de judecată bisericească.»¹⁰¹ Aceste regulamente au suferit apoi ușoare modificări după ce s-a promulgat «Legea clerului mirean și a seminariilor» din 1893. Atunci s-a votat «Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii clerului mirean»,¹⁰² care în cap. VI (art. 80-93) se ocupa de «consistoriile eparhiale» și «Regulamentul consistoriilor eparhiale», cu 94 art. în 10 capitole.¹⁰³ În cursul timpului s-au mai dat și alte regulamente. De pildă în 1911 s-a promulgat «Regulamentul de procedură asupra apelului preoților și diaconilor la Sf. Sinod în caz de caterisire și pentru judecarea membrilor aleși ai Consistoriului superior bisericesc.»¹⁰⁴

Potrivit acestor regulamente se prevedea înființarea unui consistoriu eparhial (sau spiritual) pe lângă fiecare eparhie — deci și la Mitropolia din București — formate din trei preoți, numiți de către chiriarh pe termen de 3 ani, în înțelegere cu Ministerul Cultelor. Grefieri nu mai existau. Serviciile de cancelarie erau îndeplinite de către Cancelaria mitropolitană. Dreptul de a trimite pe vreun preot în judecata consistoriului eparhial îl avea chiriarhul locului și ministrul Cultelor, iar pentru preoții de la bisericile cu fonduri proprii, acest drept îl aveau și epitropii sau eforii bisericilor. Prin legiuirile din 1893 se dă în aceste procese un rol însemnat revizorilor și defensorilor eclesiastici. Când partea reclamantă era chiriarhul, acuzarea o susținea revizorul, iar când reclamantul era Ministerul, acuzarea o susținea defensorul eclesiastic. Hotărârile consistoriului deveneau executorii în urma aprobării chiriarhului. Sentințele cu pedeapsă de suspendare se executau de Minister, iar celelalte de către chiriarh. Contra sentințelor de caterisire se putea face apel la Sf. Sinod. Când Sf. Sinod casa sentința, cauza era trimisă pentru rejudecare la un consistoriu spiritual limitrof a cărui sentință rămânea definitivă.¹⁰⁵

Să vedem care a fost componența consistoriului eparhial al Mitropoliei pînă la noua reorganizare din 1926. În anii 1858 pînă în 1878 consistoriul era format din: Ioan Sachelarie Călărășanu — președinte, Dumitru Sachelarie Ispas și Ioan Constantinescu.¹⁰⁶ La 20 noiembrie 1878, Ioan Constantinescu este înlocuit cu Ștefan Călinescu, bine cunoscut prin activitatea sa publicistică.¹⁰⁷ În noua componență consistoriul a funcționat pînă în septembrie 1880, când Ioan Călărășanu s-a retras la Cernica, iar Dimitrie Sachelarie a demisionat. La 30 septembrie 1880 Mitropolia numește pe noii membri: preotul Nicolae Sachelarie-Cezărescu de la biserica Sf. Ecaterina ca președinte, preotul Ioan Sachelarie de la Domnița Bălașa (viitorul vicar al Mitropoliei și episcop al Romanului Ieronim Ionescu) și preotul Ștefan Călinescu membri.¹⁰⁸ O nouă schimbare se produce abia la 12 noiembrie 1884, când, în locul lui Ioan Sachelarie e numit preotul Grigorie Musceleanu, fost. protoiereu al județului Vlașca. Acesta demisionează la câteva zile, la

100. *Biserica Ortodoxă Română*, I (1874), pp. 87-98; *Biserica Ortodoxă Română și cultele streine*, pp. 84-90; Chiru Costescu, *Colecțiune de legi, regulamente, acte etc.*, I, București, 1922, pp. 289-296.

101. *Biserica Ortodoxă Română*, I (1874), pp. 239-245.

102. *Ibidem*, XVII (1893-1894), pp. 925-960; *Almanahul cultelor pe 1894*; *Biserica Ortodoxă Română și cultele streine*, pp. 29-42; Chiru Costescu, *op. cit.*, pp. 251-288.

103. *Biserica Ortodoxă Română*, XVIII (1894-1895), pp. 202-218; *Almanahul Cultelor pe 1894*, pp. 79-86; *Biserica Ortodoxă Română și cultele streine*, pp. 47-56; Chiru Costescu, *op. cit.*, pp. 372-382.

104. *Biserica Ortodoxă Română*, XXXIV (1911), pp. 981-990; Chiru Costescu, *op. cit.*, pp. 297-302.

105. Vezi asupra consistoriilor din perioada 1873-1925: Preot Gh. I. Soare, *Natura juridică a consistoriilor bisericești. Studiu canonic-juridic*, 1943, passim; V. Pocitan, *Compendiu de Drept bisericesc*, pp. 302-316.

106. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar 1884/1872, 134/1873, 130/1876*.

107. *Idem*, *Dosar 133/1878*, cf. și *125/1879*.

108. *Idem*, *Dosar 2995/1875*, f. 65.

1 decembrie 1884, în locul său fiind numit preotul Costea Enescu de la biserica Mihai Vodă.¹⁰⁹ În noua sa alcătuire, cu preoții iconomi Nicolae D. Cezărescu — președinte — Ștefan Călinescu și Costea Enescu, funcționează pînă în 1891.¹¹⁰ Din 1891 pînă în 1903 a fost alcătuit din econ. N. D. Cezărescu președinte, econ. George Floru de la biserica Crețulescu și econ. Ioan Constantinescu Lucaci de la biserica Sf. Vineri Hereasca membri.¹¹¹ La 1 aprilie 1903 G. Floru a cerut să fie desărcinat, fiind numit în locul său econ. Ilie Teodorescu de la biserica Amza, viitorul episcop Ilarie al Constanței, înlocuit în 1904 cu econ. Dumitru Georgescu de la biserica Sf. Nicolae Buzești.¹¹² La 14 decembrie 1906 — după moartea lui N. D. Cezărescu, fost președinte al consistoriului 26 de ani, mitropolitul Iosif numi în locul său pe econ. Dumitru Georgescu înlocuit în 1908 cu econ. Ștefan Călinescu. Ca membri — în anii 1906-1909 — au funcționat: econ. Ioan Constantinescu Lucaci de la biserica Sf. Vineri și econ. Constantin Demetrescu de la biserica Icoana.¹¹³ În 1909-1912: econ. Ștefan Călinescu, econ. Ioan Iordăchescu de la biserica Lucaci, econ. Ioan Constantinescu Lucaci de la biserica Sf. Vineri, econ. Constantin Demetrescu de la biserica Icoana, preotul Grigore Georgescu de la biserica Slobozia.¹¹⁴ În 1912-1915: econ. Ștefan Călinescu, econ. Ioan Iordăchescu, econ. Constantin Demetrescu, econ. Gheorghe D. Șerban-Schitul Măgureanu și econ. Vasile Pocitan Sf. Voievozi (viitorul arhieru Veniamin).¹¹⁵ În 1915-1918: econ. Ioan Iordăchescu, econ. Constantin Demetrescu, econ. Grigore Georgescu, econ. Gheorghe Chirică din Ploiești (primul preot din afara Capitalei numit în consistoriu) și preotul Antipa Florescu de la Precupeții Noi.¹¹⁶ În 1918-1921: econ. Mihai Popescu de la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, econ. Chiriac Bidoianu de la biserica Silvestru, econ. Nicolae Runceanu de la biserica Sf. Vineri-Hereasca, preotul Teodor Popescu de la biserica Sf. Ștefan-Cuibul cu Barză și preotul Gheorghe Păunescu de la Cărămidarii de Jos.¹¹⁷

În 1925-1926 are loc o nouă întocmire a instanțelor de disciplină și judecată bisericească. Pe baza «Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române», în 1925 s-a întocmit «Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești al Bisericii Ortodoxe Române», cu 317 articole, votat în sesiunea Sf. Sinod din iunie 1926. Era mult deosebit de vechile regulamente. Se instituia cîte un «consistoriu spiritual eparhial» pe lîngă fiecare eparhie ca primă instanță de judecată. Se compunea din 3 membri titulari și 2 membri supleanți, aleși de Adunarea Eparhială și aprobați de chiriarh, pe termen de 6 ani. Ceea ce este nou față de vechile legiuiri în materie de judecată bisericească, este crearea «consistoriilor spirituale mitropolitane pe lîngă Mitropoliile din București, Iași și Sibiu, formate de 5 membri ordinari și 5 supleanți, cîte unul de fiecare eparhie, delegați de către Adunarea Eparhială, respectivă, cu aprobarea chiriarhilor, pe termen de

109. *Ibidem*, f. 111.

110. *Idem*, *Dosar* 6/1887/88 ; 15/1888/89.

111. *Idem*, *Dosar* 19/1891 ; 1/1892 ; 1/1894 ; 161/1896.

112. *Idem*, *Dosar* 11/1903, ff. 35-37.

113. *Idem*, *Dosar* 11/1907, 1/1908. În 1906-1909 a funcționat pe lîngă Mitropolia din București și un Consistoriu apelativ, avînd următoarea componență: Ec. Constantin Nazarie, Ec. Ioan Iordăchescu-Lucaci, Ec. Constantin Ionescu-Sf. Ștefan Cuibul cu Barză, ca membri judecători, iar ca supleanți: Ec. Vasile Pocitan-Sf. Voievozi, Gheorghe Șerban-Schitul Măgureanu, Gheorghe Negulescu-Batiste. Cf. Preotul George I. Gibescu, *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei și mitropoliei Țării Muntenești*, București, 1907, pp. 117-118.

114. Arh. Stat. Buc., Min. Cult. și Instr., *Dosar* 15/1909. Din 1909, consistoriul e format din cîte 5 membri.

115. *Idem*, *Dosar* 15/1912, ff. 188, 191.

116. *Idem*, *Dosar* 13/1915.

117. *Idem*, *Dosar* 792/1918 ; 502/1918.

Vezi cîteva date biografice asupra preoților: Gr. Musceleanu, N. Dumitrescu-Cezărescu, Costea Enescu, Gheorghe Flor, Constantin Dumitrescu și Ilie Teodorescu, la Arhierul Callist I. Botoșăneanu, *Istoricul Societății clerului român „Ajutorul” (1877-1907)*, București, 1908, 160 pp.

6 ani; judecau în a doua instanță apelurile venite de la consistoriile spirituale eparhiale din circumscripția sa jurisdicțională. La București se creiază apoi un «consistoriu spiritual central», format din 5 membri ordinari și 5 supleanți, câte unul de fiecare Mitropolie, numiți de către Sf. Sinod la recomandarea Mitropoliilor respective, tot pe termen de 6 ani. Funcționa ca instanță de recurs pentru afacerile disciplinare și judecătorești venite de la consistoriile spirituale mitropolitane. Contra sentințelor de caterisire se făcea recurs la Sf. Sinod numai în cazul când consistoriul spiritual mitropolitan menținea pedeapsa caterisirii pronunțate de un consistoriu spiritual eparhial. Dacă recursul era admis se judeca de un alt consistoriu spiritual mitropolitan. Pe lângă fiecare instanță se prevedeau posturi de grefieri și alți slujitori în cancelarie. Acuzarea, în consistoriul spiritual eparhial o susținea revizorul eparhiei respective, iar în consistoriul spiritual central un delegat al Sf. Sinod numit pe 6 ani. Toate hotărârile instanțelor deveneau executorii numai în urma aprobării chiriarhului respectiv. Procedura tuturor instanțelor era fixată în amănunte de acest regulament.¹¹⁸ A fost în vigoare pînă în 1948. Deci în perioada 1926-1948 la București a funcționat un consistoriu spiritual eparhial pentru Arhiepiscopia Bucureștilor, un consistoriu spiritual mitropolitan pentru Mitropolia Ungrovlahiei.

Astăzi este în vigoare «Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române», întocmit de Prea Fericitul Patriarh Justinian, votat de Sf. Sinod în ședința din 8 iunie 1949 și aprobat de Prezidiul Marii Adunări Naționale la 12 ianuarie 1950. Potrivit acestui regulament pe lângă fiecare eparhie funcționează câte un «consistoriu eparhial» (s-a revenit deci la vechea denumire), alcătuit din 3 membri titulari și 3 supleanți aleși de Adunarea Eparhială și aprobați de chiriarhi pe termen de 4 ani. La București funcționează un «consistoriu central bisericesc», alcătuit din 5 membri, fiecare din ei putînd să aibă și un supleant, aleși de Adunarea Națională Bisericească și aprobați de patriarh, pe termen de 4 ani. Acest consistoriu are în competența sa afacerile disciplinare și judecătorești venite pe cale de recurs de la consistoriile eparhiale. Recursurile contra caterisirilor se îndreaptă la Sf. Sinod, în cazul când este admis, cauza urmînd să se judece de către consistoriul central bisericesc. Acuzarea în consistoriul eparhial o face inspectorul eparhial iar în consistoriul central inspectorul general bisericesc. Procedura este aproape identică cu cea din regulamentul din 1926.

Prin «Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mînaștirilor» din 1953, s-au înființat «consistorii monahale eparhiale» pe lângă fiecare eparhie, formate din 3 arhimandriți numiți de către chiriarh pe termen de 4 ani și un «Consistoriu monahal central» format din 5 arhimandriți, câte unul de fiecare Mitropolie (art. 103-108). Ambele instanțe se conduc după normele consistoriilor eparhiale și, respectiv, ale consistoriului central bisericesc. Deci, în momentul de față funcționează în București un consistoriu eparhial și un consistoriu monahal eparhial pentru Arhiepiscopia Bucureștilor, un consistoriu central bisericesc și un consistoriu monahal central pentru întreaga Patriarhie.¹¹⁹

Din cercetările noastre asupra trecutului instanțelor de judecată a clerului de pe lângă Mitropolia Ungrovlahiei, se desprind următoarele concluzii:

1. În secolele XVI-XVII judecarea preoților o făcea mitropolitul, ajutat în cele mai multe cazuri de un «sobor» de vlădici străini sau sufragani ai săi și de preoți-slujitori de la Mitropolie. În aceste «soboare» putem să vedem o primă formă a «dicasteriilor» sau «consistoriilor» de mai târziu.

2. În secolul XVIII preoții continuă să fie judecați tot de mitropolitul țării, împreună cu unii dintre arhierii străini aflați la noi și de slujitorii de la Mitropolie. Se

118. Vezi *Regulamentul de procedură*, Sibiu, 1928, 96 pp., și alte ediții. Asupra consistoriilor din perioada 1925-1948, vezi Pr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, *passim*.

119. Vezi *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române sub Inalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian*, 1948-1953, București, 1953.

observă însă numeroase pricini judecate de mitropolitul singur, precum și un amestec al unor domni fanarioți în judecarea preoților. În procesele matrimoniale apare și mai evidentă o instituție a «dicasteriei» sau «consistoriului» deși nu i se dau precis aceste denumiri.

3. În 1810 mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni, exarhul Sinodului rusesc în Țările Române, așază acest for de judecată pe baze noi, primind numele de «Consistorie.» În urma încetării jurisdicției sale la noi, consistoria s-a condus totuși mai mult după vechile rînduiri, pînă în epoca Regulamentului Organic.

4. Prin legiuirea bisericească din 1840 — apărută pe baza Regulamentului Organic — se creează două instanțe deosebite: Consistoriul, pentru afacerile matrimoniale și Dicasteria, pentru afacerile disciplinare ale clerului, funcționînd pînă în 1865.

5. Din 1865, în urma constituirii Sinodului general al decretului organic și pînă în 1873, afacerile disciplinare ale clerului erau cercetate de un «sinod eparhial.»

6. Din 1873, cînd s-au pus bazele Sf. Sinod și pînă în 1925, la unificarea organizației noastre bisericești, afacerile disciplinare erau în competența unui «consistoriu eparhial.»

7. Din 1925 pînă în 1948 a funcționat un «consistoriu spiritual eparhial», alături de «consistoriul spiritual mitropolitan» și, «consistoriul spiritual central.»

8. Din 1950 pînă azi funcționează un «consistoriu eparhial», alături de «consistoriul central bisericesc», în 1953 adăugîndu-se și «consistoriul monahal eparhial» și «consistoriul monahal central.»

Magistrand MIRCEA PĂCURARIU

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXVII
Nr. 11-12
NOV. - DEC.
1959

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE·MESAJE

<i>Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului 1959.</i>	985— 988
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului, 1959</i>	989— 991
<i>Telegrame trimise de Adunarea Națională Bisericească</i>	992— 993
<i>A 82-a aniversare a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia</i>	994— 995
<i>Schimbul de mesaje cu prilejul împlinirii unui an de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Teodosie al Antiohiei și al Întregului Orient</i>	996
<i>Schimb de telegrame cu prilejul zilei onomastice a I.P.S. Mitropolit Nicolae Krutișki</i>	997
<i>Telegrama trimisă de către Prea Fericitul Patriarh Justinian academicianului prof. dr. C. I. Parhon, cu prilejul împlinirii a 85 de ani</i>	998— 999

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>Noi contribuții aduse de creștini cauzei păcii, de Pr. prof. M. ȘESAN</i>	1000—1007
--	-----------

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

<i>Sărbătoarea marii prietenii</i>	1008—1010
<i>Al 5-lea Congres al Asociației Romîne pentru Legăturile de Prietenie cu Uniunea Sovietică — A.R.L.U.S.</i>	1011—1016
<i>Mărturii din trecut ale legăturilor bisericești romîno-ruse, REDACȚIA</i>	1017
<i>Inscripții rusești și ucrainene din anii 1494-1805, aflate pe teritoriul Republicii Populare Romîne, de DAMIAN P. BOGDAN</i>	1018—1025

ANIVERSĂRI

- La cea de a XI-a aniversare a reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române*, de Pr. V. AȘTILEANU 1026—1029
- 12 ani de viață nouă. Însemnări la aniversarea proclamării Republicii Populare Române* 1030—1032
- La 400 de ani de la apariția «Întrebării Creștinești»*, de Pr. NICULAE ȘERBĂNESCU 1033—1052

VIAȚA BISERICESCĂ

- Deschiderea cursurilor pentru anul școlar 1959/1960 la instituțiile de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române*, de Pr. MIRCEA CHIALDA și Pr. prof. GR. MARCU 1053—1068
- Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a 35-a serie de preoți*, de Diac. ANAT. LEFTER 1069—1072

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

- Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și în textul ei*, de Pr. prof. PETRE VINTILESCU 1073—1099
- Auxiliare ale preotului în pastorație*, de Pr. magistrand GH. IORDĂCHESCU 1100—1110

EVOCĂRI

- «Să mergem, dar, la Bethleem..»*, de B. A. ALEXANDRU 1111—1117

DOCUMENTARE

- Îndreptări la Bibliografia românească veche*, de DANIELA BARBULESCU 1118—1130

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române* 1131—1135
- Lucrările Adunării Naționale Bisericești* 1136—1140

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

P A S T O R A L A TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI, 1959

Potrivit datinei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis clerului și credincioșilor ortodocși următorul cuvînt de părintească povătuire duhovnicească, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1959 :

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire»
(Luca II, 14)

Iubiții mei fii duhovnicești,

Ne regăsim astăzi în sfintele noastre biserici pentru a slăvi după datină Nașterea Domnului, praznicul întrupării Mîntuitorului Hristos, și ascultînd cîntările de cinstire ale acestei zile, cu evlavie ne închinăm Pruncului din iesle, împreună cu magii de la Răsărit.

Nașterea Domnului sau minunea din peștera Bethleemului trezește adînci simțiri de trăire religioasă pentru sufletul și conștiința creștinului, deși faptul în sine s-a petrecut în urmă cu aproape două mii de ani.

Făgăduința trimiterii în lume a Mîntuitorului Hristos a fost făcută de Tatăl Ceresc primei perechi de oameni, iar aceștia au încredințat-o urmașilor lor, ca pe o comoară de preț. Veacuri de-a rîndul, ea a luminat cugetele oamenilor în aflarea binelui, a adevărului și

dreptății și le-a încălzit inimile cu nădejdea că vor ajunge să vadă iarăși fața lui Dumnezeu.

Cu gândul la vremea când Răscumpărătorul se va afla printre oameni și luminați de flacăra inspirației Duhului Sfânt, aproape toți profeții Testamentului Vechi au zugrăvit în cărțile lor crîmpeie din viața pămîntească a Fiului lui Dumnezeu, dar nici unul nu s-a putut ridica la viziunea de largă cuprindere, pe care ne-a lăsat-o marele prooroc Isaia. «Fecioara va zămisli și va naște fiu», spune el. «Prunc s-a născut nouă... și se va chema numele Lui: Sfetnic minunat, Dumnezeu prea puternic, Părinte al veacului ce va să fie, Domn al păcii», care «a luat asupra-și bolile noastre și cu durerile noastre s-a împovărat. Cu judecată nedreaptă fost-a osîndit... și pentru fărădelegile poporului meu a fost adus spre moarte» (Isaia VII, 14 ; IX, 5 ; LIII, 4-6).

Frumoasă și atotcuprinzătoare, profeția lui Isaia cucerește inimile mai ales prin descrierea marilor prefaceri morale care vor trebui să rodească în lume, când va cunoaște învățăturile lui Mesia. Îndemnurile profetului pentru trăirea virtuților sînt străbătute de adierea unei miresme evanghelice, iar icoana unei lumi care să nu mai cunoască vrăjmășia și pustirile războiului — așa cum a zugrăvit-o inspirația lui — este cea mai frumoasă din toate cîte ne-a lăsat trecutul. Iată cuvintele lui : «Cel ticălos să lase calea lui și omul cel nedrept, vicleniile lui. Dacă vei da pîinea ta celui flămînd și vei sătura sufletul amarît, atunci lumina ta va răsări în noapte și întunericul tău fi-va ca amiaza zilei»... «în vremea aceea, prefaceri vor săbiile lor în brăzdare de pluguri și lăncile lor în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie. Lupul va sta laolaltă cu mielul și leopardul se va culca lîngă ied ; vițelul și puiul de leu vor petrece împreună, junicea va merge la păscut cu ursoaica și puii lor vor sălășlui la un loc» (Isaia LV, 7 ; LVIII, 10 ; II, 4 ; XI, 6-7).

Sute și sute de ani trecuseră de la această profeție pînă la venirea Mîntuitorului Hristos pe pămînt. Curgerea vremii nu umbrise cu nimic frumusețea profeției și în inimile mulțimilor suferinde stăruia vie dorința pentru împlinirea ei. De aceea, în noaptea sfintei Sale Nașteri, întărind cu pecetea adevărului vechile profeții, cetele îngerilor au făcut să răsune deasupra peșterii de la Bethleem un minunat cîntec de leagăn, vrednic de sfînta chemare a Pruncului culcat în fînul din iesle : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Iubiții mei fii sufletești,

Slavă lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire !
Duminică de duminică și sărbătoare de sărbătoare, auzim rostindu-se aceste cuvinte în timpul sfintelor slujbe de dimineață, dar niciodată nu sîntem îndemnați sufletește să pătrundem în adîncimea lor, ca în

ziua aceasta a Nașterii Domnului. Praznicul Nașterii lui Iisus ne face să vedem aievea cu ochii minții oastea cerească a îngerilor deasupra Bethleemului, înălțându-și trîmbițele spre cele patru zări, ca să fie cunoscută pînă la marginile lumii calea pentru fericirea tuturor neamurilor: «Pace pe pămînt, bunăvoire între oameni!».

Fiind «din neamul lui Dumnezeu», (Faptele Apostolilor, XVIII, 28-29) oamenii de pretutindeni sînt datori să-și trăiască viața ca niște frați, iubindu-se și într-ajutorîndu-se. Dincolo de cerul îngust al rudeniilor de sînge, dincolo de fruntariile țării în care te-ai născut, oriunde în lume, învățătura lui Iisus îți poruncește să vezi în fiecare locuitor al pămîntului pe cel mai bun dintre frații tăi, — și să fii încredințat că cea mai frumoasă din zilele vieții tale este aceea pe care ai dăruit-o lui. «Vă dau poruncă nouă — zice Mîntuitorul Hristos, — ca unul pe altul să vă iubiți... Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea iubire unii către alții... Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prieteni» (Ioan XIII, 34-35; XV, 13). Iar Sfîntul Apostol Pavel, continuînd gîndirea Mîntuitorului, scrie: «Toți sînteți fiii lui Dumnezeu, prin credința în Iisus Hristos... Voi toți una sînteți, întru Hristos Iisus» (Galateni III, 26-28). «Îmbrăcați-vă, dar, ca aleși ai lui Dumnezeu, cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare, îngăduindu-vă unul pe altul și iertînd unul altuia... Și peste toate acestea îmbrăcați-vă cu iubire, care este legătura desăvîrșirii» (Coloseni III, 12-14).

Nimeni nu poate spune că omenirea și-a clădit viața de pînă acum pe piatra acestor sfinte învățături. Dimpotrivă, tristele urmări ale păcatului au semănat în lume multe dureri și suferințe. Oamenii s-au pîndit din umbră unii pe alții, și-au hrănit sufletele cu otrava vrăjmășiei, și-au curmat în războaie firul vieții, au prefăcut în praf și pulbere valori spirituale și materiale menite să le înfrumusețeze și să le îndestuleze traiul. Numai în ultima jumătate de veac, cele două războaie mondiale au pricinuit moartea la peste 40 de milioane de oameni și au transformat în ruine și scrum mii de orașe și sate. Și pe zi ce trece, uneltele morții capătă puteri de distrugere tot mai mari. Explozia unei singure bombe cu hidrogen este în stare să șteargă de pe fața pămîntului orașe ca Parisul sau Londra.

Pe fiecare an, se cheltuiesc pentru înarmare sume fabuloase. Unele avioane de bombardament costă mai mult decît greutatea lor în aur, iar cu mijloacele care se irosesc astfel, s-ar putea construi 10 milioane de case, 50.000 de școli, 25.000 de spitale. De aceea, ziua de 18 septembrie 1959, cînd — în fața Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite — Nichita Hrușcirov a prezentat planul guvernului sovietic pentru dezarmarea generală și totală, va rămîne în istoria omenirii ca o dată de neuitat: începutul izbăvirii lumii de povara înarmărilor și de primejdia războiului.

Luînd cunoștință de conținutul lui, cugetele noastre de creștini au tresăltat de bucurie, căci dacă s-ar înfăptui acest plan, s-ar ajunge la împlinirea dorințelor sfinte ale tuturor.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Sărbătorim Crăciunul acestui an sub semnul unei minunate în-
seninări a vieții oamenilor de pretutindeni. Conducătorii celor mai
mari puteri ale timpului nostru — Uniunea Sovietică și Statele Unite
ale Americii, — încheind convorbirile lor prietenești din luna sep-
tembrie, au mărturisit convingerea lor că «dezarmarea generală este
cea mai importantă problemă care se pune astăzi în fața lumii» și au
ajuns la înțelegerea că «toate problemele internaționale nereglemen-
tate trebuie să fie rezolvate, nu prin folosirea forței, ci prin mijloace
pașnice, prin tratative».

Drept urmare a acestor declarații solemne, pretutindeni a încolțit
nădejdea că se apropie vremea când lumea nu va mai cunoaște răz-
boiul, iar cuceririle științei, folosite numai în scopuri pașnice, vor
deschide o eră nouă în istorie, eră a înfloririi culturii și a progresu-
lui tehnic, izvor de bunăstare și fericire pentru toți oamenii.

Ca Părinte sufletesc al creștinilor ortodocși din scumpa noastră
patrie, Republica Populară Română, vă indemn să stăruiți în rugăciune
către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, mai ales în ziua de astăzi când
sărbătorim Sfînta Sa Naștere, ca să ajute pe conducătorii popoarelor
în străduințele lor pentru pacea a toată lumea, împlinindu-se astfel
făgăduința dată de El Sfinților Apostoli, prin cuvintele: «Pace vă
las vouă, Pacea Mea o dau vouă» (Ioan XIV, 27).

Cu nădejdea împlinirii acestei făgăduințe, vă zic și eu astăzi,
precum odinioară Sfîntul Apostol Pavel, Filipenilor: «Bucurați-vă
pururea în Domnul și iarăși vă zic: bucurați-vă!... pentru că pacea
lui Dumnezeu, care covîrșește orice minte, va păzi inimile și cugetele
voastre în Hristos Iisus» (Filipeni IV, 4 și 7). «Iar Dumnezeul păcii
să fie cu voi toți, Amin!» (Romani XV, 32).

Al vostru pururea rugător către Mîntuitorul Iisus Hristos, «Dom-
nul Păcii» (Isaia IX, 5),

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI, 1959

Cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, Părea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Patriarhilor ortodocși din lume, următoarea scrisoare irenică :

Prea Fericea Voastră,
Prea Iubite Frate întru Hristos,

După datina de veacuri, creștinii din lumea întreagă prăznuiesc în aceste zile Întruparea Mîntuitorului Hristos, închinîndu-se cu evlavie, ca odinioară Magii de la Răsărit, lui «Dumnezeu Cel mai înainte de veci», Care «pentru noi s-a născut Prunc tînr», în ieslea Betleemului, și intonînd împreună cu îngerii cîntarea cea veșnic nouă : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Făgăduit de Părintele Ceresc primilor oameni, căzuți prin neascultare sub osînda morții, și vestit de profeți de-a lungul veacurilor, Fiul lui Dumnezeu vine în lume ca un Prunc, pentru restabilirea legăturii cerului cu pămîntul, pentru împăcarea oamenilor între ei și cu izvorul și dătătorul vieții, Dumnezeu.

Plină de înțelesuri adînci este această dezbrăcare a Fiului lui Dumnezeu de slavă și strălucirea cerească pentru a se pogori în mijlocul lumii apăsate de suferințe și nevoi, dezbinată prin vrăjmășii neîmpăcate și sfișiată de războaie nesfîrșite.

De altfel, sub înfățișarea aceasta vestiseră profeții venirea lui Mesia în lume, iar nu sub aceea a unui stăpînitor războinic, cum și-L închipuia mentalitatea deformată a timpului aceluia.

«Evanghelistul Vechiului Testament» — Profetul Isaia spune : «Căci Prunc s-a născut nouă, un Fiu s-a dat nouă, a Cărui stăpînire e pe umărul lui, și se chiamă numele lui : înger de mare sfat, sfințit minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, părinte al veacului ce va să fie.

Și mare va fi stăpînirea lui și păcii lui nu va fi hotăr... (Isaia IX, 5-6). «El va judeca neamurile și la popoare fără număr va da legile sale. Preface-vor săbiile în brăzdare de pluguri și lăncile lor în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie» (Isaia II, 4). «Cel ticălos să lase calea lui și omul cel nedrept vicleniile lui și să se întoarcă spre Domnul, căci El se va milostivi de dînsul și către Dumnezeuul nostru cel mult iertător. Căci gîndurile mele nu sînt ca gîndurile voastre nici căile mele ca ale voastre, zice Domnul» (Isaia LV, 7-8).

De la leagănul din ieslea Bethleemului și pînă la crucea de pe Golgota, viața Mîntuitorului Hristos pe pămînt a fost trăirea iubirii față de toți oamenii, cu deosebire față de cei 'necăjiți și împovărați, și propovăduirea păcii și buneivoinii în lume. «Vă dau poruncă nouă, zice El, ca unul pe altul să vă iubiți... întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenici ai Mei, dacă veți avea iubire unii către alții» (Ioan XIII, 34-35). «Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă...» (Ioan XIV, 27).

Cu mîhnire trebuie să constate însă orice conștiință creștină că bucuria prăznuirii Întrupării Fiului lui Dumnezeu este întunecată de nepotrivirea dintre învățătura Mîntuitorului Hristos și viața cu preocupările oamenilor pe pămînt. Aceștia au continuat să-și hrănească sufletele cu otrava vrăjmășiei, și-au curmat în războaie firul vieții, au prefăcut în praf și pulbere valori spirituale și materiale menite să le înfrumusezeze și să le îndestuleze traiul.

Numai în ultima jumătate de veac, cele două războaie mondiale au pricinuit moartea a peste 40 milioane de oameni și au transformat în ruine și scrum mii de orașe și sate. Și pe zi ce trece, uneltele morții capătă puteri de distrugere tot mai mari. Explozia unei singure bombe cu hidrogen este în stare să șteargă de pe fața pămîntului orașe ca Parisul și Londra. Pe fiecare an, se cheltuiesc pentru înarmare sume fabuloase.

Unele avioane de bombardament costă mai mult decît greutatea lor în aur, iar cu mijloacele care se irosesc astfel s-ar putea construi anual 10 milioane de case, 50 de mii de școli, 25 de mii de spitale.

Dar mîhnirea aceasta începe să se prefacă în nădejde, cînd vedem semnele unei hotărîri de importanță vitală pentru omenirea întregă. Ne gîndim la adoptarea cu unanimitate de voturi, de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, în noaptea de 28 spre 29 octombrie anul acesta, a unei rezoluții în legătură cu propunerea făcută de Președintele Guvernului Sovietic, Nichita Hrușciov, în ziua de 18 septembrie 1959, pentru dezarmare generală și totală.

Toate aceste gînduri și simțiri ne-am îngăduit să Vi le împărtășim cu prilejul prăznuirii din anul acesta a Nașterii Mîntuitorului lumii, Hristos Domnul nostru.

Odată cu aceasta, din toată inima trimitem Prea Fericirii Voastre, calde salutări și urări de sănătate, pace și bucurie duhovnicească, rugînd pe Domnul Cel întrupat din Prea Curata Fecioară Maria să Vă dăruiască ani mulți, spre a călăuzi, împreună cu Ierarhii Sfîntului Sinod al Sfintei Voastre Biserici, clerul și credincioșii încredințați purtării de grijă și îndrumării Prea Fericirii Voastre pe calea împlinirii și trăirii în lumea întreagă a propovăduirii făcută nouă la Nașterea Domnului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Îmbrățișîndu-Vă cu sărutare sfîntă, rămînem al Sanctității Voastre iubitor frate și împreună slujitor în Hristos Domnul Păcii Cel Întrupat.

† **JUSTINIAN**
PĂTRIARHUL ROMINIEI

T E L E G R A M E
TRIMISE DE ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICESCĂ

Cu prilejul sesiunii sale din 29 octombrie 1959, Adunarea Națională Bisericească a trimis următoarele telegrame :

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale
a Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Membrii Adunării Naționale a Bisericii Ortodoxe Romîne, întruniți în ședință anuală de lucru, își fac o plăcută datorie să reînnoiască sentimentele lor de devotament față de Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și față de Domnia Voastră personal, și să Vă asigure că în activitatea lor vor avea ca obiectiv principal slujirea Patriei noastre scumpe și sprijinirea acțiunii pentru întărirea păcii în lumea întreagă.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI,
† **JUSTINIAN,**
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Romîne

BUCUREȘTI

Membrii Adunării Naționale a Bisericii Ortodoxe Romîne, întruniți în ședință anuală de lucru, exprimă Onoratului Guvern și Domniei Voastre personal, sentimentele lor de devotament și recunoștință și Vă asigură că vor spori eforturile și contribuția lor la marea operă pe care o conduceți

pentru propășirea Patriei noastre scumpe, Republica Populară Română, pentru bunăstarea poporului nostru, precum și pentru promovarea păcii în lumea întreagă.

PREȘEDINTELE ADUNARII NAȚIONALE BISERICEȘTI,
† *JUSTINIAN*,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

*

*Comitetului Național pentru Apărarea Păcii
din Republica Populară Română*

BUCUREȘTI

Adunarea Națională a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în ședință anuală de lucru, ține să vă mărturisească și cu acest prilej încrederea sa neclintită în triumful nobilei cauze a păcii și să vă asigure că slujitorii și credincioșii Bisericii noastre vor continua să contribuie și în viitor, din toate puterile lor, la acțiunea ce duceți pentru înfrățirea tuturor popoarelor și progresul omenirii.

PREȘEDINTELE ADUNARII NAȚIONALE BISERICEȘTI,
† *JUSTINIAN*,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

**A 82-A ANIVERSARE
A SANCTITĂȚII SALE ALEXEI,
PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA**

URĂRILE ADRESATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI RĂSPUNSUL ÎNȚIISTĂTĂTORULUI BISERICII ORTODOXE RUSE

Cu prilejul celei de a 82-a aniversări a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, următoarea telegramă de calde și frățești urări, care exprimă simțămintele de dragoste și prețuire ale ierarhilor, clericilor și credincioșilor noștri față de înaltul ierarh al Bisericii Ruse :

TELEGRAMĂ

*Sanctității Sale Părintelui ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu dragoste frățească Vă îmbrățișăm și Vă felicităm de ziua nașterii și, unindu-ne cu Sanctitatea Voastră în rugăciune de mulțumire către Milostivul Dumnezeu, Cel ce V-a binecuvîntat cu numărul de ani hărăzit celor puternici, din toată inima Îi cerem să adauge la cei 82 împliniți, încă alți mulți, cu sănătate, pace și duhovnicească bucurie, ca să păstoriți cu aceeași înțelepciune și bunătate părintească slujitorii și poporul pravoslavnic al Bisericii Ruse surori și să contribuiți mai departe la prestigiul și strălucirea Ortodoxiei în lume.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL ROMINIEI

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea

TELEGRAMĂ

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al României

BUCUREȘTI

Mișcat de frățeasca atenție a Prea Fericirii Voastre, Vă mulțumesc din suflet pentru felicitări și bunele Prea Fericirii Voastre urări de a mi se prelungi viața cu noi ani de slujire.

Sincere urări Prea Fericirii Voastre și prea iubitei Biserici Române.

Patriarhul ALEXEI

**SCHIMB DE MESAJE
CU PRILEJUL IMPLINIRII UNUI AN
DE LA ÎNSCĂUNAREA PREA FERICITULUI PATRIARH
TEODOSIE AL ANTIOHIEI ȘI AL ÎNTREGULUI ORIENT**

Cu prilejul împlinirii unui an de la înscăunarea Prea Fericitului Teodosie, Patriarhul Antiohiei și întregului Orient, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătătorului Bisericii Antiohiene următoarea telegramă de felicitări și calde urări :

TELEGRAMĂ

Prea Fericitului Patriarh TEODOSIE al Antiohiei

DAMASC—SIRIA

Vă rog să primiți frățești felicitări și cele mai bune urări, cu prilejul primei aniversări a întronizării Prea Fericirii Voastre ca Patriarh Apostolic al Antiohiei și a tot Orientul.

† *JUSTINIAN*
PATRIARHUL ROMINIEI

Prea Fericitul Patriarh Teodosie al Antiohiei și întregului Orient a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele frățești exprimate, trimițând următoarea telegramă de răspuns :

TELEGRAMĂ

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN al României

BUCUREȘTI

Mulțumim din inimă Prea Fericirii Voastre pentru frățeștile felicitări exprimate cu prilejul primei aniversări a înscăunării Noastre și rugăm pe Cel Atotputernic să Vă dăruiască viață îndelungată, pașnică și plină de fericire.

Patriarhul TEODOSIE

**SCHIMB DE TELEGRAME
CU PRILEJUL ZILEI ONOMASTICE
A I.P.S. MITROPOLIT NICOLAE KRUTIŢKI**

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae KrutiŃki următoarea telegramă de felicitare, cu prilejul zilei onomastice a Înaltului Ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse :

*Inalt Prea Sfințitului NICOLAE,
Mitropolitul KrutiŃelor și Kolomnei*

MOSCOVA

Cu multă dragoste Vă felicităm de ziua numelui Inalt Prea Sfinției Voastre și Vă dorim ani mulți, cu sănătate, pace și spor deplin în activitatea ce desfășurați ca Arhipăstor al clerului și credincioșilor de sub îndrumarea Inalt Prea Sfinției Voastre și ca neobosit propovăduitor al înfrățirii și buneivoini între toți oamenii.

† **JUSTINIAN**
PATRIARHUL ROMINIEI

Mișcat de caldele sentimente frățești exprimate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae KrutiŃki a răspuns prin următoarea telegramă :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mulțumesc din toată inima Prea Fericii Voastre pentru felicitările trimise cu prilejul zilei mele onomastice.

Vă rog să pomeniți și în viitor pe nevrednicia mea în sfintele Voastre rugăciuni.

Sărut sfânta Voastră dreaptă.

Cu mulțumire fiiască și dragoste în Hristos,

† *Mitropolitul NICOLAE*

TELEGRAMA TRIMISĂ
DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ACADEMICIANULUI PROF. DR. C. I. PARHON,
CU PRILEJUL IMPLINIRII A 85 DE ANI

Cu prilejul împlinirii vârstei de 85 de ani, academicianul prof. dr. C. I. Parhon a fost sărbătorit de întregul nostru popor, pentru îndelungata sa strădanie pe tărîmul științei și pentru libertate, dreptate socială și progres. De asemenea, pentru marile sale merite pe tărîm științific și social, ilustrul nostru savant a fost distins de Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. cu Ordinul Lenin.

Exprimînd sentimentele clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis academicianului C. I. Parhon următoarea telegramă de sincere felicitări și calde urări de viață lungă :

Domnului academician profesor doctor C. I. PARHON

BUCUREȘTI

Participăm din toată inima la sărbătorirea Domniei Voastre pentru împlinirea a 85 ani de viață și la marea bucurie a conferirii Ordinului Lenin de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., și, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostru personal, Vă exprimăm admirație și recunoștință pentru activitatea atît de rodnică științifică, patriotică și socială și Vă urăm încă mulți ani cu sănătate și putere ca să duceți mai departe cercetările închinare binelui oamenilor, progresului și păcii.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

La această telegramă, academicianul prof. dr. C. I. Parhon a răspuns prin următoarea scrisoare :

București, 30 octombrie 1959

Înalt Prea Sfințite Patriarh,

Vă mulțumesc din tot sufletul, atât Înalt Prea Sfinției Voastre personal, cât și Sfântului Sinod, pentru cuvintele ce îmi adresați cu ocazia celei de a 85-a aniversări a zilei mele de naștere și a primirii înaltei distincții, Ordinul Lenin.

Vă rog să primiți aceleași urări de viață lungă, spre a păstori mulți ani în slujba păcii și a binelui omenirii.

C. I. PARHON

NOI CONTRIBUȚII ADUSE DE CREȘTINI CAUZEI PĂCII

ȘEDINȚA DE LA VARȘOVIA A COMITETULUI CONFERINȚEI CREȘTINE A PĂCII, DE LA PRAGA

Conferința a doua a Mișcării creștine a păcii, de la Praga, din aprilie 1959, întrunită sub lozinca «Alege viața», a stîrnit un viu interes printre creștinii conștienți de răspunderea lor pentru viață și pace în lume. Problematika ei, precum și felul tratării subiectelor au trezit conștiința multora că aici nu se discută o problemă abstractă, de conținut teologic teoretic, ci dimpotrivă se pune în discuție o problemă concretă, practică și care îl privește pe fiecare în parte și pe toți la un loc.

În aceste condiții favorabile, Biroul Mișcării creștine a păcii s-a întrunit la Praga, la 12 oct. 1959, pentru a pregăti ședința comitetului lărgit al mișcării, care urma să aibă loc la Varșovia, în zilele de 2-4 noiembrie 1959, precum și cea de a treia conferință a mișcării, din aprilie 1960, la care să participe peste 150 de delegați. Ca teme de discuție au fost propuse subiectele: Aspectul eshatologic al problemei păcii; Pacea și dreptatea; Pacea între oameni în epoca tehnicității, și Ce să facem. Aceste subiecte apoi vor constitui și problematica tezelor pregătite pentru Conferința pancreștină a mișcării creștine a păcii, proiectată pentru anul 1961. Din comisia specială teologică fac parte încercații membrii ai mișcării, teologii Bartha, Hromadka, Iwand, Pariiski, Schmauch, Schweitzer, Vogel și Ullman, iar din comisia operativă de pregătire a viitoarelor întruniri: Hajek, un ortodox, Kiivit, Klopenburg, Rasker, Schmauch și Wantula. Tema centrală «Cum cîștigăm pacea» va fi adresată unui cerc cît mai larg de creștini, spre mobilizarea lor cît mai activă întru sprijinirea păcii în lume. Această stăruință vie mai are de scop să fie totodată și un omagiu la adresa recent decedatului secretar general al mișcării, însuflețitul B. Pospîșil.

Cu această ocazie s-a subliniat și ecoul larg ce și l-a dobândit mișcarea creștină a păcii, citîndu-se numeroase elogii din presa multor țări, precum chiar și în serviciul informativ al Consiliului ecumenic al bisericilor de la Geneva. Impresia profundă a oferit-o creștinilor împrejurarea că în Biserica ortodoxă rusă, romînă, bulgară, polonă și cehoslovacă s-a dat atenție zilei de 6 august — numită ziua rugăciunii comune și a căinței pentru Hiroșima, care în Patriarhia Romînă s-a impus în mod deosebit, cu rugăciunea specială către Mîntuitorul Hristos, pe care au ascultat-o credincioșii romîni pînă și în bisericile cele mai îndepărtate.

Conferința comitetului lărgit al Mișcării creștine a păcii de la Varșovia, și-a început acțiunea la 31 octombrie, cînd membrii ei au participat la inaugurarea monumentului pentru episcopul luteran J. Bursche, martir în războiul antihitlerist, și la 1 noiembrie colaborînd la festivitatea instalării solemne a noului episcop luteran polon, dr. A. Wantula. Seara, la agapa frățească, printre cei 20 de cuvîntători, a fost și prof. M. Šesan, care în limba polonă a prezentat salutul frățesc și binecuvîntarea P. F. Patriarh Justinian către Conferința mișcării, precum și către gazde, consiliul ecumenic al bisericilor evanghelice polone.

Ținerea conferinței a fost aleasă tocmai la Varșovia, pentru că orașul prezintă cadrul cel mai potrivit ca fiecare să se convingă ce înseamnă un război, și îndeosebi un război fascist: 85% din oraș a fost distrus, casă cu casă, și aproape 1/2 milion de locuitori uciși. Altarele de pe străzi, cu ghirlande de flori, plăci comemorative și lumînări grăiau îndestul despre această barbarie. Orașul renaște măreț, în epoca democrației populare și prezintă cel mai concret tablou al forțelor păcii, cînd sînt puse în slujba progresului și a omului muncitor.

La 2 noiembrie au început lucrările propriu zise ale ședinței comitetului, în casa bisericii reformate, de pe Alea Sviercevski 72. Deasupra mesei prezidiului trona lozinca: Beati qui sunt pacifici — Fericiți sînt făcătorii de pace. După cuvîntul înaugural, rostit de ep. A. Wantula și președ. consiliului bisericilor evanghelice polone Z. Michelis, președ. mișcării, seniorul V. Hajek a deschis conferința. Cu această ocazie a subliniat faptul că nu este convocată ședința ca să zică: «Doamne, Doamne» în mod platonice, ci dimpotrivă să stăruiască în fapte concrete, care să fie îndrumătoare pentru creștini în realizarea păcii în lume.

Tema principală «Cum cîștigăm pacea» a fost dezvoltată cu mare pătrundere și însuflețire de prof. H. Vogel de la Berlin, în formă de 42 de teze, împărțite în două secțiuni: după aspectul lor social-politic și după caracterul lor creștin, la care se dă un comentariu corespunzător. Pornind de la principiul că un război atomic nu mai poartă caracter de război pentru restabilirea păcii fiind el în fond o nimicire a vieții și existenței, prof. Vogel trage prima concluzie, că acest război începe prin înspăimîntări cu arme nucleare, în cadrul așa zisului război rece, care primește apoi variate forme, chiar și confesionale, ca să terorizeze și să îndemne la concesiuni față de imperialiști. Contra acestei amenințări arma cea mai puternică de înfruntare este propunerea premierului sovietic N.

Ilrușciov pentru dezarmarea totală și imediată. Pentru creștin, război rece înseamnă și revolta altor creștini, care fac din Dumnezeu un partizan al unui partid creat de ei, în scopul susținerii tezelor militariste de terorizare și revanșă. Astfel se naște războiul rece confesional, care promovează idei de răzbunare sub masca creștinismului și a vocii lui Dumnezeu, în care arma nucleară ar apare ca un instrument al proniei dumnezeiești. Acest «dibelianism», susținut de episcopul luteran D. O. Dibelius, este de fapt un nihilism antiuman care frizează chiar diabolismul. Dar sînt numeroși creștini apuseni, care cred că în această formă ei monopolizează creștinismul și sînt interpreții autentici ai Sf. Evanghelii. Ei uită cu totul, că Dumnezeu și-a dat pacea sa omenirii, că pentru recîștigarea păcii și a vieții s-a jertfit Mîntuitorul pe cruce și că această pace dumnezeiască ne obligă și pe noi că dacă stăruim după pacea cea veșnică, trebuie să susținem tot atît de însuflețit și pacea pămîntească, în care intră și teza că toți oamenii sînt întrelaltă frați, mai ales că în concepția creștină toți sînt fiii lui Dumnezeu și chemați la aceeași mîntuire. Iisus ne-a dat pacea sa și noi trebuie să ne-o însușim. Astfel, un adevărat creștin va fi întotdeauna un sol și stăruitor pentru pace, și deci dușman convins al războiului atomic și a celui rece. Cine nu face așa, nu se poate considera creștin adevărat, ci hulitor de Dumnezeu, și în contradicție cu Evanghelia. Biserica activează în vederea păcii sufletești prezente și viitoare, iar statul iuptă, în țările de democrație populară, pentru pacea lumească; astfel ambele, Biserica și Statul, au un țel comun în complexul păcii mondiale. În schimb, războiul rece confesional urmărește divizări, îndepărtarea fratelui, pe care îl calomniază, bîrfește și-l excomunică apriori, spre a nu-i da posibilitatea să se manifeste și să-și spună cuvîntul, fiindu-i pusă la îndoială sinceritatea și cinstea creștină. Această atitudine a creștinilor militariști apuseni dovedește o mare criză a lor în dragostea creștină, ei distrug astfel solidaritatea creștină și îndeamnă la ruina lumii. În aceasta constă caracterul și aspectele războiului rece confesional. Iar rădăcina și esența lui constă în iluzia că acești creștini militariști cred să stăpînească ei puterea harului dumnezeesc, substituindu-se lui Dumnezeu, spre a apăra un adevăr așa zis creștin, după dorința lor, spre justificarea scopurilor proprii. Astfel ei discreditează însăși Biserica și provoacă o psihoză diversionistă, care pe mulți îi poate amăgi și sminti. În cadrul ei se încearcă de o parte accentuarea contradicției între: prieten și dușman, iar de altă parte să se diminueze noțiunea de frate creștin, cînd este cuprins în anonimatul colectivității. Dacă o ucidere directă este oprită de Decalog, apoi pentru acești preținși creștini apăsarea unui buton, care declanșează o moarte colectivă, nu s-ar mai încadra în porunca «să nu ucizi»!. Dar o astfel de mentalitate dovedește un fariseism demonic, de care trebuie să se ferească orice bun creștin. De aceea, înlăturarea războiului confesional, care este cea mai veninoasă formă de război rece, trebuie realizată prin conveniri între creștini, clerici și teologi, să se cunoască și să se apropie, și să recunoască în comun relația lor comună către Dumnezeu, să-și dea mîna frățeste și dragostea creștină să învingă toate obstacolele păcatului învrăjbirii pămîntești.

Conferința prof. Vogel a produs o impresie adâncă în auditori, care și-au exprimat dorința vie, ca ea să fie cât mai cunoscută păturilor largi creștine. Completări asupra desfășurării stăruințelor Mișcării creștine a păcii, precum și a rezultatelor oferite de ofensiva păcii, inițiată prin propunerile premierului N. Hrușcirov, care au produs o mare destindere în situația politică actuală, au fost oferite de prof. J. Hromadka. În acest cadru, Mișcarea creștină se impune hotărît cu tematica ei a păcii creștine, fapt prin care se deosebește de Consiliul ecumenist al bisericilor, care are alte preocupări și e dominat de mentalitatea americană. Mișcarea creștină a păcii oferă deci o teologie socială dinamică, ferindu-se de simple teoretizări; în aceasta constă și necesitatea ca ea să-și continue activitatea și în viitorul îndepărtat, chiar dacă pacea politică va fi asigurată.

Pentru continuarea acestei activități s-au constituit două comisii, prima prezidată de prof. Hromadka cu obiectivul: Combaterea războiului rece și avînd ca membri pe delegații: Chabada, Kaldy, Fuchs, Hager, Zankov, Șesan și Jidkov, — și a doua, prezidată de T. Bartha, cu obiectivul: Pregătirea viitoarelor întruniri ale mișcării, cuprinzînd pe delegații: Ullman, Ziak, Turnsky, Lotz, Schmauch, Wantula, Iwand, Niemczyk, Novak, Kiivit și Pariiski.

Ambele teze, ale prof. Vogel și Hromadka, au stîrnit vie discuții de aprobare și completare aproape din partea tuturor delegaților la ședință. Prof. M. Șesan, prezentînd salutul special al P. F. Patriarh Justinian, a arătat între altele, că mișcarea a făcut un mare pas înainte, trecînd de la discutarea problemei păcii chiar la propunerea mijloacelor de cîștigare a acestei păci în lume. Cuvintele și faptele noastre trebuie să fie în acord cu Sf. Evanghelie și cu nevoile actuale ale lumii. Aceasta cu atît mai mult, că dacă odată a fost trimis la rug Ioan Hus, ca om și gîndire, în cadrul unei «sfinte simplități», astăzi trebuie să ne străduim pentru buna stare a «sfintei multiplicități», pentru ca forțele întunecate să nu trimită la un rug similar însăși ideia și realizarea păcii.

Quakerul englez R. Ullman a subliniat impresia ce a făcut-o mișcarea creștină a păcii asupra pacifiștilor britanici, întruniți în sala Albert, în mai 1959, cînd s-a propus căutarea mijloacelor de apropiere de mișcare. Greutatea constă în faptul, că filozofia britanică și americană nu cunoaște problematica teologiei europene și astfel e lipsită de elemente de legătură, care trebuiesc deci în primul rînd căutate.

Prof. octogenar Emil Fuchs de la Lipsca atrage atenția asupra faptului, că creștinii apuseni nu au simțul colectivității nici măcar creștine și deci ei nu înțeleg nevoia unei răspunderi comune chiar pentru pace. Totuși și acolo fabrica devine o școală de educație comună, dovedind că numai împreună se realizează progrese în lume, în domeniul social. Astfel și în viața societății, comunitatea prezintă un real progres față de individualismul egoist, și așa este și în viața creștină. Noi nu sîntem creștini în pustiu, cum ne socotesc apusenii, ci cu adevărat trăitori ai cuvintelor Domnului.

Episcopul reformat Tibor Bartha de la Debrețin subliniază faptul că ofensiva păcii trebuie să se exprime prin fapte. mai ales că problemele

vieții devin tot mai complicate și recer un om și creștin mai conștient. De aceea propunerile premierului N. Hrușciov sint salvatoare.

Prof. H. Iwand de la Bonn susține necesitatea vitală a mobilizării generale «toți pentru pace», pentru că ne aflăm într-un moment crucial al istoriei, cu mare răspundere pentru viitor. Această pace însă nu se poate realiza cu morți, ci numai cu cei vii, încît se impune coexistența și colaborarea ca imperativ categoric.

Prof. L. Pariiski de la Academia teologică din Leningrad prezintă urările de bine ale P. F. Patriarh Alexei și arată că, dacă altădată a existat o morală dublă, una față de familie și alta față de străini, astăzi se impune o singură morală; cea față de comunitate. Astfel voința spre pace nu mai este o afacere personală, care poate fi minimalizată de unii, ci ea angajează colectivitatea umană întreagă.

Prof. Ștefan Zankov de la Sofia prezintă adeviziunea Sf. Sinod al Patriarhiei bulgare la lucrările Mișcării creștine a păcii și propune invitarea altor delegați ortodocși la viitoarele întruniri.

Episcopul cehoslovac M. Novak subliniază faptul că tehnicitatea înțeleasă simplist, fără o ideologie fundamentală, precum este cea socialistă, duce la superficializarea conștiinței umane, încît li se pare unora că a omorî prin apăsarea pe un buton oarecare nu mai prezintă piedici pentru conștiință. Noi trebuie tocmai să trezim aceste conștiințe adormite, la realitatea răspunderii.

Vicepreședintele Parlamentului slovac, A. Ziak, susține necesitatea permanentă creștină de a apăra familia de nenorociri sociale, și de aceea trebuie combătut războiul rece și orice militarism, care amenință popoarele cu catastrofe nebănuite. Noi avem o singură alternativă, care este pacea.

Arhiepiscopul luteran J. Kiivit de la Tallin R. S. Estonă, se reține asupra faptului că nu putem cîștiga pacea lumii, dacă nu ne pasă de pierderea unui frate. Deci trebuie mai întîi cîștigat acest frate, care nu ne înțelege, căci el nu a suferit atîta în război, ca noi cei care am îndurat cotropirea fascistă. De aceea noi sintem primii care strigăm pentru pace, căci nu vrem să se mai repete ceea ce a fost și încă o dovedesc ruinele de la Varșovia.

Vicepreședintele baptiștilor din U.R.S.S., J. Jidkov, constată că în actualitate trebuie să se treacă de la o teologie personală și liberalistă la cea comunitară, pentru că avem răspundere comună pentru viață. Atomică nu exprimă defel o voie divină, ci, dimpotrivă, un păcat omenesc diabolic. De aceea conferința generală baptistă de la Rochester din Anglia și-a pus ca temă principală: problema păcii în lume.

Rectorul Academiei teologice protestante polone W. Niemczyk arată că Polonia și Varșovia au nevoie de pace, pentru a-și putea reface forțele sleite în timpul războiului fascist. Propunerea de dezarmare este o propunere salvatoare. Se vor compromite în primul rînd aceia care o resping și care nu participă la mișcarea creștină a păcii.

Episcopul general luteran slovac J. Chabada din Bratislava răspunde criticilor apusene, și arată că noi avem obligația ca, odată ce am apucat coarnea plugului păcii în lume, să nu ne mai uităm înapoi, ci numai înainte.

Președintele bisericilor evanghelice polone, Z. Michelis, completează că din vocabular trebuie șterse cuvintele de teamă sau risc, pentru că Mișcarea creștină a păcii exprimă vocea conștiinței; ne-am compromis numai atunci, dacă am tăcea în fața primejdiei de moarte atomică.

Reverendul luteran danez P. Hansen afirmă că a venit cu inimă curată la conferință, după ce a vizitat de mai multe ori țările socialiste, începând cu Festivalul de la București; constată că prima piedică de înțelegere este necunoașterea reciprocă și de aceea el se străduiește să înlăture știrile fanteziste ce planează în Apus asupra libertăților religioase din țările socialiste.

Quakera Magdalena Hager de la Lipsca, singura femeie din comitetul largit al mișcării, subliniază necesitatea mobilizării creștinilor pentru pace, pentru că încă sînt mulți care nutresc gînduri de răzbunare, precum sînt și alții, care răspund plictisiți «lăsați-mă în pace» cu pacea voastră, ca să-și vadă de treburile lor personale. Pe aceștia trebuie neapărat să-i scoatem din opoziție și nepăsare.

Rezumînd cele discutate, prof. Hromadka trage concluzia că este necesară lărgirea lămuririi creștinilor asupra rolului lor pentru pacea generală. Noi înțelegem prin noțiunea de creștin o chemare și chestiune personală de conștiință, și nicidecum de stat. Dar ca creștini sîntem pentru progresul colectivității și deci nu sîntem elemente de subminare a orînduirii socialiste, cum o cred alții, pentru că nu avem de zis un «nu» la problemele sociale din țările noastre, ci dimpotrivă de atîtea ori un puternic «da» pozitiv, pentru progres și construirea unei vieți mai bune. Dar concepția apusenilor este a unui creștinism politic, care se amestecă în treburile statului și aceasta o numesc libertate religioasă, și monopol creștin. Deci pentru lămurire reciprocă sînt necesare cît mai multe contacte, spre ieșire din izolare și necunoaștere. În situația dată, Mișcarea creștină pentru pace prezintă un strigăt puternic către lume pentru înțelegere, și nu este nicidecum o chemare ieftină pacifistă, ca a altor organizații apusene.

În după masa zilei de 3 noiembrie s-a lucat în comisii. În comisia primă s-a cercetat: 1. unde își caută contrarii temeiurile teologice pentru războiul rece confesional; 2. cum se manifestă acest război rece în politica bisericească; 3. cum poate fi combătut acest război rece confesional de către creștin; 4. cum se strecoară ideile războiului rece confesional cu știință sau neștiință, în predică și pastorație, și 5. ce formă ia războiul rece confesional în raport cu creșterea voinței popoarelor spre pace. Iar comisia a doua s-a ocupat cu modalitatea convocării și lărgirii viitoarelor întruniri ale mișcării creștine a păcii.

Ședința din 4 noiembrie a fost deschisă prin rugăciunea rostită de prof. M. Șesan, citînd Ps. 68, 21 și Ioan VI, 68-69, cu Împărate ceresc (în romînește) și Doamne stăpînul vieții mele (tradus în nemțește).

Rezoluțiile celor două comisii fiind luate în desbatere, au fost aprobate în unanimitate; s-a precizat că lucrările comisiei prime trebuie să urmărească nu atît indicarea momentelor istorice, de război rece, cît mai ales căutarea de mijloace practice pentru a le lămuri și preveni. Iar propunerile comisiei a doua prevăd întrunirea celei de a treia conferințe creștine a păcii la Praga, în aprilie 1960, cu 150 de delegați, și organizarea conferinței pancreștine în 1961, lărgindu-se mult cadrul celor invitați. Pentru finanțarea ei se propun măsuri de contribuții și donații.

După unele discuții finale, de completare a tezelor propuse, ședința este închisă de președintele Hajek, cu urarea unei binecuvîntate revederi la conferința viitoare.

La orele 12, o delegație a comitetului mișcării, compusă din: Hajek, Ziak, Hromadka, Pariiski, Schmauch, Fuchs, Kiivit, Bartha, Șesan și Wantula s-a prezentat în audiență la Ministrul Cultelor, J. Stachelski, cu care s-a întreținut asupra rezultatelor mișcării și a programului de viitor, mulțumind pentru tot sprijinul acordat cu ocazia conferinței de la Varșovia.

La prînz, prof. Pariiski, Zankov, Hromadka și Șesan au fost oaspeții seminarului și ai secției ortodoxe a Academiei teologice, fiind primiți cu toată dragostea de păr. rector S. Jelezniakovici, și de corpul profesoral, petrecînd împreună într-o adevărată atmosferă frățească.

După masă, la orele 17 a avut loc rugăciunea de încheiere a conferinței, în biserica reformată, luînd cuvîntul președintele Hajek, prof. Niemczyk, Iwand, Ullman, Kiivit, Bartha, Pariiski și pastorul Nieviecerzal. Îndemnul lor era că creștinii, ca fiii ai lui Dumnezeu, trebuie să stăruiască pentru pace, pentru că sîngele Mîntuitorului Hristos a spălat păcatele noastre ca să putem trăi în virtuți creștine, spre luminarea comună și mîntuire. Scopul omîenirii este să trăiască în pace și dragoste, pentru că viața necesită pacea și în viața creștină toate trebuie potrivite după cuvintele Mîntuitorului.

Cu recepția de la Hotelul Bristol s-a încheiat sesiunea comitetului mișcării creștine a păcii, de la Varșovia, și delegații și-au luat rămas bun și de la dl. director general al Ministerului Cultelor, J. Lech, care le-a urat succese în străduințele lor continui pentru pace.

Unii dintre delegați au mai zăbovit la Varșovia, pentru a-i cunoaște durerile din trecut și bucuriile de azi, prin vizitarea locurilor mai importante din oraș, care se întinde la poalele mărețului Palat al Culturii, dar al Uniunii Sovietice pentru poporul polonez. La invitația I.P.S. Mitropolit Macarie, Pr. prof. M. Șesan a slujit vecernia în catedrală, cu Pr. cancelar N. Nesluhovski, iar liturghia din duminica de 8 noiembrie în sobor, cu Pr. Nesluhovski și Pr. J. Klinger și alții. Ecfonisele le-a

rostit în limba română, iar predicile în limba polonă. Cu această ocazie a subliniat rolul Mîntuitorului în mîntuirea noastră, la care ne cheamă necontenit, după ce a luat asupra-și patimile morții, ca noi viață fericită să ducem încă pe acest pămînt, în pace și dragoste creștină.

În concluzie, constatăm că prin problematica pusă, prin întrunirea delegaților din variate confesiuni și popoare, prin contactul direct între delegați și schimbul de vederi, Mișcarea creștină a păcii se dovedește un organism viu și necesar în actuala societate europeană. Ea îndeplinește un mare rol misionar creștin tocmai către aceia care cred să monopolizeze creștinismul, dar îl răstălmăcesc după dorințele proprii.

La capătul expunerii despre conferința creștină a păcii de la Varșovia, se potrivesc cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, ca îndemn către toți: «Încolo, fraților, fiți sănătoși! căutați desăvîrșirea, mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeuul dragostei și al păcii va fi cu voi» (II Cor. XIII, 11).

Pr. prof. M. ȘESAN

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

SĂRBĂTOAREA MARIÍ PRIETENII

A devenit o tradiție scumpă poporului român sărbătorirea, în fiecare toamnă, a lunii prieteniei romîno-sovietice, în cadrul căreia cetățenii patriei noastre își manifestă caldele lor sentimente de dragoste și prietenie față de poporul sovietic, față de marea Uniune Sovietică.

Intemeiată pe legăturile frățești care au unit de-a lungul veacurilor poporul român și popoarele de pe teritoriul de azi al Uniunii Sovietice, prietenia aceasta a fost cimentată prin jertfele eroice aduse de ostașii sovietici pentru eliberarea Romîniei de sub jugul cotropitorilor fasciști, prin luptele purtate de armata romînă, alături de glorioasele armate sovietice, pentru zdrobirea fascismului, prin ajutorul multilateral și neprecupețit pe care ni l-a dat Uniunea Sovietică pentru reșacerea țării și pentru progresul continuu pe tărîm economic și cultural, pe care îl cunoaște în prezent Republica Populară Romînă. Întregul nostru popor este pe deplin încredințat că cheazășia succeselor sale pe calea făuririi vieții noi în patria sa o constituie prietenia sinceră și colaborarea frățească cu Uniunea Sovietică și cu celelalte țări socialiste. De aceea, manifestările și serbările populare ce au loc în cadrul lunii prieteniei romîno-sovietice reprezintă prinosul recunoștinței și frăției poporului nostru, față de poporul sovietic, care ne-a dovedit și ne dovedește, prin fapte, generozitatea de neegalat și prietenia sa sinceră.

Anul acesta, îndeosebi, luna prieteniei romîno-sovietice a fost sărbătorită cu mai multă însuflețire ca oricînd. În întreaga țară, sub egida Asociației Romîne pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică — A.R.L.U.S. — s-au ținut sute și sute de conferințe, s-au organizat expoziții, care au popularizat mărețele succese ale Uniunii Sovietice în toate domeniile de activitate, au avut loc serbări populare, spectacole, șezători, s-au tipărit traduceri din operele savanților și poeților sovietici. Numeroase personalități ale vieții publice din țara noastră au publicat în reviste și

ziare articole consacrate acestei rodnice prietenii, exprimând sentimentele de prietenie ce s-au îndreptat din toate satele și orașele țării, cu sinceritate și căldură, spre poporul sovietic, — prietenul nostru de veci.

Astfel, valorosul nostru savant, academicianul C. I. Parhon, în articolul publicat cu prilejul deschiderii lunii prieteniei romino-sovietice, din acest an, a ținut să sublinieze bucuria cu care poporul nostru ia cunoștință, zi de zi, de noile și uriașele realizări ale Uniunii Sovietice: «Epocale succese au înscris în acest an știința și tehnica sovietică, atingând adevărate culmi în cucerirea tainelor Cosmosului, înfăptuind visuri ce păreau de domeniul fantasticului. Savanții sovietici sînt astăzi nu numai creatorii primilor sateliți artificiali ai Pămîntului, ci și ai primelor rachete cosmice care au deschis traseul interplanetar Pămînt-Lună. Științei și tehnicii sovietice, li se datoresc remarcabile succese și în utilizarea pașnică a energiei nucleare, marcate prin construcția unor centrale electrice atomice de mare capacitate și prin recenta lansare la apă a primului spărgător de gheață atomic, «Lenin». Acestea sînt semnele epocii noastre. Și nu numai ele. Punînd marile descoperiri ale geniului uman în slujba bunăstării și fericirii omului, Uniunea Sovietică se pronunță pentru o politică de coexistență, de pace, prietenie și colaborare cu toate popoarele lumii. Recentă vizită a lui Nikita Sergheevici Hrușciiov în S.U.A., urmărită cu atîta nădejde în întreaga lume, a deschis perspective favorabile în vederea eforturilor pentru instaurarea unui climat de colaborare pe baza principiilor coexistenței pașnice. Propunerile de dezarmare generală și totală, făcute în numele guvernului sovietic de către N. S. Hrușciiov în fața Adunării Generale a O.N.U. au deschis calea spre înfăptuirea nobilului țel către care tind de atîta vreme popoarele lumii: asigurarea păcii, excluderea pentru totdeauna a războiului din viața societății».

După ce amintește că Uniunea Sovietică se află astăzi în centrul atenției opiniei publice mondiale, că realizările ei în diferite domenii formează obiectul discuțiilor și subiectul a numeroase cărți și studii în toată lumea și că consecvența acțiune politice dusă de statul sovietic în arena vieții internaționale pentru făurirea unei păci trainice este privită cu admirație și se bucură de sprijinul tuturor popoarelor lumii, — academicianul C. I. Parhon subliniază, cu îndreptățită satisfacție, faptul că «poporul nostru urmărește cu nespusă bucurie succesele remarcabile pe care le dobîndesc popoarele sovietice» și că noi toți cei ce trăim astăzi o viață nouă, în Republica Populară Romînă, «sîntem mîndri că împreună cu celelalte țări ale lagărului socialist pășim frățeste, avînd în frunte Uniunea Sovietică, spre înfăptuirea celor mai nobile și mai îndrăznețe visuri ale omenirii».

Un alt aspect al rodniciei prieteniei romino-sovietice a fost scos în evidență de academicianul Petre Constantinescu-Iași, care — într-un articol publicat cu același prilej —, a spus printre altele: «Devenită cauză scumpă a întregului nostru popor, prietenia romino-sovietică își exercită zi de zi uriașa sa forță transformatoare. Poporul nostru își clădește viața sa nouă, bucurîndu-se de prietenia frățescă și de nezdruccinat cu marea Uniune Sovietică... O nemărginită satisfacție umple inima oricărui cetățean al țării noastre la repetatele dovezi de prietenie ce le primim sub toate

formele de la marele popor sovietic. Pentru că oriunde se muncește în țara noastră — pe șantiere, pe ogoare, în uzine, în laboratoare — oriunde se face ceva demn de marea epocă pe care o trăim, peste tot găsim într-o impresionantă complexitate nenumărate forme ale prieteniei ce leagă popoarele romîn și sovietic».

Pentru toate aceste temeuri, poporul romîn a folosit cadrul sărbătoresc oferit anul acesta de tradiționala lună a prieteniei romîno-sovietice, pentru a-și manifesta hotărîrea lui fermă de a întări prietenia și a dezvolta mereu colaborarea cu Uniunea Sovietică. Poporul nostru este, într-adevăr, convins că «atîta timp cît înfloarește și se dezvoltă prietenia sa cu poporul sovietic și cu celelalte popoare aparținînd marii familii a țărilor socialiste, atîta timp cît pășește laolaltă cu ele în strînsă unitate și frăție, independența și securitatea țării sînt de neclintit, iar el va înainta cu succes pe drumul luminos pe care și l-a ales».

*

Însuflețiți de cel mai fierbinte patriotism, nutrind o dragoste neșarmurită față de popor, — fiii Bisericii Ortodoxe Romîne au participat cu același entuziasm, alături de întregul nostru popor, la manifestările ce au avut loc cu prilejul lunii prieteniei romîno-sovietice, mărturisindu-și prețuirea și recunoștința lor profundă față de Uniunea Sovietică, al cărei ajutor frățesc a fost și este temelia vieții noi, de bunăstare și progres, pentru poporul nostru. Un temei în plus pentru ierarhii, clericii și credincioșii ortodocși din țara noastră, de a întări neconținut prietenia cu popoarele sovietice, îl constituie dragostea frățească și conlucrarea sinceră ce există în prezent între marea Biserică Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Romînă, care slujesc laolaltă învățătura sfîntă a Evangheliei lui Hristos și nobilele năzuințe de pace ale tuturor popoarelor din lume.

Pe această cale, Biserica noastră Ortodoxă va continua și în viitor să aducă partea ei de contribuție la întărirea prieteniei dintre poporul romîn și popoarele din Uniunea Sovietică, la înflorirea patriei noastre scumpe, la zidirea păcii în lume.

AL 5-LEA CONGRES AL ASOCIAȚIEI ROMINE PENTRU LEGĂTURILE DE PRIETENIE CU UNIUNEA SOVIETICĂ — A.R.L.U.S.

În zilele de 31 octombrie și 1 noiembrie 1959, s-a ținut la București, în Palatul Marii Adunări Naționale, cel de-al 5-lea Congres al Asociației române pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică — A.R.L.U.S. La lucrări au luat parte delegații aleși în adunările ce au avut loc în acest scop, în Capitală și în toate centrele regionale din țară.

Ședința de deschidere a Congresului a fost cinstită cu prezența Domnilor: Gh. Gheorghiu-Dej, prim secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, Gheorghe Apostol, președintele Consiliului Central al Sindicatelor din R.P.R., și Constantin Pîrvulescu, președintele Marii Adunări Naționale a R.P.R.

La lucrările Congresului au fost prezenți numeroși invitați, — membri ai C.C. al P.M.R., ai guvernului și Prezidiului Marii Adunări Naționale, conducători ai instituțiilor centrale și ai organizațiilor obștești, conducători și reprezentanți ai Bisericilor și cultelor religioase, ziariști români și corespondenți ai presei străine.

Au fost, de asemenea, prezenți: membrii delegației Asociației de prietenie sovieto-române, în frunte cu președintele Asociației, E. I. Afanasenko, ministrul Învățământului al R.S.F.S.R., ambasadorul U.R.S.S. la București, A. A. Epișev, și membri ai ambasadei sovietice.

Academicianul Ilie Murgulescu, vicepreședinte al Consiliului General A.R.L.U.S., a rostit cuvântul de deschidere a Congresului. După adoptarea ordinii de zi, academicianul Petre Constantinescu-Iași, vicepreședinte al Consiliului General A.R.L.U.S., a prezentat darea de seamă cu privire la activitatea desfășurată în perioada de timp dintre cele două Congrese.

Amintind că cel de al 5-lea Congres al Asociației române pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică «se întrunește în atmosfera însuflețită a Lunii prieteniei româno-sovietice, care a devenit o frumoasă tradiție în țara noastră», vorbitorul a arătat că Congresul exprimă sentimentele de prietenie adâncă pe care întregul nostru popor le nutrește față de marele popor vecin și frate, poporul sovietic. Făurirea celui dintâi stat socialist din lume, marile realizări ale popoarelor sovietice pentru construi-

rea unei societăți noi, în care roadele muncii celor mulți să nu mai fie jefuite de un mănunchi de profitori, iar omul să nu mai fie rob și exploatat, au stîrnit un viu interes în rîndurile poporului român, chiar din primii ani de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Cu toate opreliștile puse de guvernele din trecut, cu toată prigoana dezlănțuită de conducătorii din vremea aceea ai Romîniei, mase tot mai largi din țara noastră căutau să afle adevărul despre Uniunea Sovietică și despre lumea nouă ce se năștea acolo. Academicianul Petre Constantinescu-Iași a consacrat prima parte a expunerii sale evocării activității Asociației «Amicii U.R.S.S.», de la înființarea căreia s-a scurs un sfert de veac și la care «au aderat oameni aparținînd celor mai diferite categorii sociale și profesioni și care-și propuneau să dea de la o parte cortina minciunilor și calomniilor pe care le răspîndea reacțiunea, să facă cunoscute poporului nostru realizările epocale ale Uniunii Sovietice»; «baza asociației o formau muncitorii, intelectualii, fruntași ai vieții culturale și științifice, oameni luminați, patrioți încercați, printre care se numărau: prof. univ. C. I. Parhon, Radu Cernătescu, scriitorii Alexandru Sahia, N. D. Cocea, Gheorghe Mihail Zamfirescu; Scarlat Calimachi, avocat C. Paraschivescu-Bălăceanu și alții».

După ce guvernul reacționar din 1935 a interzis Asociația «Amicii U.R.S.S.», a luat ființă o nouă organizație denumită «Societatea pentru întreținerea raporturilor culturale dintre România și Uniunea Sovietică», printre membrii căreia se aflau, alături de muncitori, reprezentanți de seamă ai științei și culturii românești, ca marele George Enescu, profesorul Traian Săvulescu, pictorul N. Tonitza, actorii Tony Bulandra, V. Maximilian, G. Timică și alții. Suspectată și supravegheată îndeaproape de organele siguranței, această societate a izbutit totuși să desfășoare o rodnică activitate pînă în anul 1936, iar după aceea, sub alte denumiri, în grupări mai mici, pînă în 1938. Academicianul Petre Constantinescu-Iași, a adus omagiul și recunoștința celor ce activează în prezent în A.R.L.U.S., tuturor celor care, în condițiile grele ale regimului din trecut, au militat cu hotărîre și curaj pentru prietenia cu Uniunea Sovietică.

Arătînd apoi că după 23 August 1944, între țara noastră și Uniunea Sovietică s-au statornicit relații de tip nou, la temelia cărora se află rolul hotărîtor pe care l-a jucat Uniunea Sovietică în zdrobirea fascismului cotropitor, — vorbitorul a spus: «Uniunea Sovietică a ajutat poporul nostru să se elibereze și să-și ia soarta în propriile sale mîini. Sîngele vărsat de vitejii ostași sovietici și romîni, care au luptat cot la cot pentru eliberarea pămîntului patriei noastre și apoi pe frontul de vest pînă în munții Tatra, a pecetluit frăția de arme romîno-sovietică, expresie a prieteniei de nezdruccinat dintre popoarele romîn și sovietic. Amintirea eroilor sovietici și romîni care au căzut în lupta împotriva dușmanului comun, trăiește mereu în inimile poporului nostru. Veșnică este recunoștința lui față de marele popor sovietic eliberator!».

În continuarea expunerii sale, vorbitorul a subliniat faptul că, după eliberarea țării noastre, «Uniunea Sovietică ne-a dat și ne dă un ajutor

neprecupețit și multilateral pentru refacerea economiei ruinate de război», pentru dezvoltarea ei, pentru făurirea unor noi ramuri ale economiei, care n-au existat înainte. «Oamenii sovietici ne-au deschis larg porțile bogatului lor tezaur de experiență în toate domeniile de activitate. Numeroase cadre de nădejde ale economiei și culturii noastre au fost formate în ultimii ani pe băncile institutelor de învățământ superior din Uniunea Sovietică. Prietenia dintre poporul nostru și popoarele marii Uniuni Sovietice a fertilizat și domeniile de activitate științifică din țara noastră contribuind la lărgirea orizontului cercetărilor. Datorită colaborării cu Uniunea Sovietică, țara noastră se numără astfel printre acelea care efectuează lucrări în domeniul fizicii nucleare. Aproape 100 de fizicieni atomiști români s-au specializat în ultimii ani, în Uniunea Sovietică...».

Vorbind despre creșterea continuă a numărului membrilor Asociației române pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică, și activitatea desfășurată de A.R.L.U.S. în ultimii patru ani, — academicianul P. Constantinescu-Iași a înfățișat munca rodnică pe care a depus-o A.R.L.U.S.-ul pentru a face cunoscute în masele largi ale poporului nostru marile realizări ale oamenilor sovietici și experiența lor în diferite domenii de activitate și pentru a populariza consecvența politică de pace a Uniunii Sovietice. «Răspîndirea experienței sovietice — a spus vorbitorul — constituie o preocupare permanentă a A.R.L.U.S.-ului, care își dă contribuția la această operă patriotică, punînd la îndemîna oamenilor muncii nu numai un bogat material documentar din cele mai diferite domenii de activitate ci totodată editînd culegeri, invitînd în țara noastră cunoscuți inovatori, fruntași în producție, personalități ale științei, artei și culturii din U.R.S.S., facilitînd schimburi de experiență» deosebit de folositoare pentru țara noastră.

În continuarea expunerii sale, vorbitorul a spus: «Sentimentele de prietenie pe care poporul sovietic le nutrește față de poporul român își găsesc expresia în interesul pe care-l manifestă pentru realizările oamenilor muncii din Republica Populară Română, pentru cultura și arta românească, organizațiile obștești sovietice. Uniunea Asociațiilor de prietenie cu țările străine, Asociația de prietenie sovieto-română, Uniunile de creatori, Societatea sovietică pentru răspîndirea cunoștințelor științifice și politice, Ministerul Culturii, editurile și presa sovietică desfășoară o activitate tot mai largă de informare a oamenilor sovietici despre viața și realizările poporului român. În fiecare an crește numărul oamenilor sovietici, care fac cunoștință cu valorile culturale create de poporul nostru». După ce a enumerat o serie de importante manifestări menite să popularizeze în Uniunea Sovietică realizările științifice, tehnice, culturale și artistice ale harnicului nostru popor, academicianul Petre Constantinescu-Iași a subliniat interesul mereu crescînd pe care îl manifestă cititorii sovietici pentru literatura românească, citînd cîteva cifre concludente: în ultimii 12 ani, în Uniunea Sovietică s-au tipărit, din creațiile scriitorilor români, 149 de titluri, cu un tiraj total de 7.900.000 exemplare. De o mare prețuire se bucură opera marelui nostru scriitor Mihail Sadoveanu, din ale cărui cărți s-au tipărit 46 de titluri, în 20 de limbi ale popoarelor

din U.R.S.S. totalizînd 2.200.000 exemplare. O dovadă grătioare a creșterii popularității literaturii românești în Uniunea Sovietică o constituie faptul că în vreme ce în anul 1958 din operele scriitorilor romîni s-au tipărit 641.000 exemplare, anul acesta, numai în primele șase luni, au apărut în librăriile sovietice 1.944.000 exemplare de cărți românești. În numele Congresului, academicianul P. Constantinescu-Iași a exprimat cele mai vii mulțumiri conducerii și tuturor membrilor Asociației de prietenie sovieto-romîne și altor organizații obștești din U.R.S.S. pentru rodnică lor activitate menită să popularizeze în rîndul maselor largi de cetățeni sovietici realizările poporului nostru în toate domeniile de activitate, precum și Uniunii Asociațiilor de prietenie și legături culturale cu țările străine, pentru sprijinul pe care l-a acordat A.R.L.U.S.-ului.

Vorbitorul a expus apoi sarcinile ce revin în viitor Asociației romîne pentru legăturile de prietenie cu U.R.S.S., precizînd că în centrul muncii A.R.L.U.S.-ului trebuie să stea preocuparea pentru continua întărire a prieteniei dintre poporul romîn și poporul sovietic, popularizarea marilor succese dobîndite de oamenii sovietici, a realizărilor științei și tehnicii sovietice, care ocupă în mod necontestat primul loc în lume, a inițiativelor Uniunii Sovietice și ale celorlalte țări ale lagărului socialist îndreptate spre destinderea încordării internaționale și întărirea păcii între popoare.

După ce a amintit că Congresul al 5-lea al A.R.L.U.S.-lui «se desfășoară într-un moment cînd, datorită luptei neobosite a Uniunii Sovietice și a tuturor țărilor socialiste, a mișcării mondiale pentru pace, au apărut semnele unui început de înseninare a atmosferei internaționale, iar principiile coexistenței pașnice se afirmă cu o tot mai mare forță», subliniind că «de o mare însemnătate pentru destinderea încordării internaționale, pentru consolidarea păcii, pentru asigurarea securității popoarelor, sînt rezultatele vizitei în S.U.A. a lui N. S. Hrușcirov și propunerile sovietice cu privire la dezarmarea generală și totală», — academicianul P. Constantinescu-Iași a arătat că poporul romîn aduce o contribuție activă la munca instaurării unei păci durabile în întreaga lume și a spus, în încheierea dării de seamă, că toți membrii A.R.L.U.S.-ului vor munci cu însuflețire pentru înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă, pentru victoria socialismului, pentru apărarea păcii, pentru întărirea continuă a prieteniei romîno-sovietice.

În numele delegației Asociației de prietenie sovieto-romîne, E. I. Afanasenko, președintele Asociației, a adresat participanților la Congres un călduros cuvînt de salut și a transmis celui de al V-lea Congres al A.R.L.U.S.-ului, din partea Prezidiului Uniunii asociațiilor de prietenie și relații culturale cu țările străine, și a conducerii Asociației de prietenie sovieto-romîne, un mesaj în care, printre altele, se arată că legăturile de prietenie dintre cele două popoare, care își au tradiția în trecutul îndepărtat, au cunoscut o înflorire fără seamăn odată cu eliberarea Romîniei de sub jugul fascist, ele avînd la bază colaborarea multilaterală și ajutorul reciproc frățesc. În încheierea mesajului se subliniază marea contribuție pe care o aduce A.R.L.U.S.-ul la nobila operă de întărire continuă a prieteniei romîno-sovietice.

În cursul discuțiilor ce s-au purtat asupra dării de seamă, timp de două zile, au luat cuvîntul numeroși delegați la Congres, care au subliniat contribuția de seamă pe care a adus-o A.R.L.U.S.-ul la întărirea prieteniei dintre poporul român și popoarele sovietice, precum și marele ajutor multilateral și frățesc pe care ni l-a dat și ni-l dă Uniunea Sovietică pentru continua înflorire a patriei noastre, pentru fericirea vieții noi, pentru propășirea întregului nostru popor.

Cu multă bucurie și căldură au întâmpinat toți cei prezenți mesajele trimise Congresului de academicianul C. I. Parhon, președintele A.R.L.U.S.-ului, și de academicianul Tudor Arghezi, care n-au putut lua parte la lucrările Congresului.

În mesajul academicianului C. I. Parhon, după ce se arată că prietenia față de Uniunea Sovietică a încolțit de mult în conștiința poporului nostru și că sămînța aceasta a dat roade îmbelșugate pe care le culeg făuritorii vieții noi din patria noastră se spune: «De fiecare dată cînd zăbovim puțin, ca să contemplăm peisajul realizărilor înfăptuite, nu putem să nu le asociem cu frăția romîno-sovietică, cu ideea minunată a prieteniei popoarelor noastre». «Trăim o splendidă tinerețe a unei mari părți a omenirii descătuse. Și tinerețea aceasta e fără de bătrînețe și viața ei, fără de moarte. Tot așa cum marea prietenie pe care o sărbătorește al cincilea Congres al nostru, e tînără chiar dacă are vîrsta deceniilor, e nemuritoare chiar dacă peste ea se adună anii. Să aducem aici omagiul cel mai profund, cel mai cald, cel mai din inimă, tinereții fără de bătrînețe a prieteniei romîno-sovietice...».

Academicianul Tudor Arghezi, după ce își exprimă regretul de a nu putea participa la lucrările Congresului, scrie în mesajul său: «În trecutul țării noastre, poporul romînesc, fie că ar fi voit, fie mai ales că nu a voit, n-a avut decît alianțe și aliați mai ales impuși, fie din afară, fie de interesele de clasă dinlăuntru. Alianța e ceva protocolar și rece, ca un contract de arendă sau de închiriere, cu articole numerotate, din care nu lipsește nici clauza de reziliere. Pentru întîia oară acum, în istoria relațiilor de la stat la stat, se aude cuvîntul *prietenie*. Uniunea Sovietică a introdus în politica internațională prietenia. Statelor mari, dar boierești, nu le plăcea prietenia cu popoarele mici, care umblau cu picioarele goale și în opinci, prin buruieni. Uniunea Sovietică e statul cel mai mare de pe continent. El i-a dat poporului nostru prietenia lui, fără contract de reziliere, o prietenie pentru totdeauna».

După încheierea discuțiilor asupra dării de seamă, Congresul a ales cu unanimitate de voturi noul Consiliu General A.R.L.U.S., din care fac parte academicieni, oameni de știință și artă, ingineri, muncitori, țărani muncitori, conducători și reprezentanți de seamă ai organizațiilor obștești. Printre membrii noului Consiliu General A.R.L.U.S. se află și conducători ai unor Biserici și culte religioase. Astfel, au fost aleși: Prea Fericitul *Justinian*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, Eminența Sa Ion Vasarhely, Episcop al Bisericii Reformate, Cluj; Eminența Sa Friederich Müller, Episcop al Cultului Evanghelic (C.A.), Sibiu; Monseniorul Traian Jova-

nelli, vicar general al Arhiepiscopiei Romano-Catolice a Bucureștilor ; Eminența Sa Kiss Alexa, Episcop unitarian, Cluj.

Participanții la Congres au adoptat cu însuflețire textul telegrammei de salut adresată Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, prin care mărturisesc profundul lor devotament față de conducătorii Statului nostru, și textul telegrammei către conducerea Asociației de prietenie sovieto-române, care exprimă dragostea și prietenia sinceră către marea Uniune Sovietică.

Cu unanimitate de glasuri a fost adoptată moțiunea celui de al V-lea Congres A.R.L.U.S., în care se subliniază realizările de pînă acum ale Asociației române pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică și se trasează sarcinile ce-i revin în viitor pentru întărirea continuă a frăției dintre popoarele român și sovietic, pentru slujirea nobilelor cauze ale construirii vieții noi în patria noastră și apărării păcii în lumea întreagă.

Congresul A.R.L.U.S.-ului, prin seriozitatea cu care a analizat problemele legate de activitatea acestei vaste organizații obștești și prin entuziasmul cu care participanții și-au mărturisit dragostea și recunoștința față de Uniunea Sovietică, deschide noi și vaste perspective muncii patriotice de cunoaștere a mărețelor realizări ale oamenilor sovietici, a uriașelor progrese realizate de știința, arta și cultura sovietică.

MĂRTURII DIN TRECURT ALE LEGĂTURILOR BISERICESTI ROMINO-RUSE

Dragostea frățească și conlucrarea sinceră pe tărîmul obștesc — care caracterizează în prezent raporturile dintre Bisericele Ortodoxe Romîna și Rusă — se întemeiază pe vechi și strînse legături de prietenie, care urcă pînă la începuturile vieții bisericești organizate a celor două popoare și care s-au dovedit deosebit de trainice de-a lungul veacurilor. Istoria Bisericii Ortodoxe Romîne consemnează cu simțăminte de mulțumire nețărmuritul sprijin al Bisericii Ruse, pe care eparhiile, bisericile și mînăstirile din Țările Romînești l-au primit în trecut, în vremurile de grea cumpănă și pentru Biserica noastră, dar și pentru poporul în mijlocul căruia își desfășoară misiunea ei sfîntă. Amintirea acestui frățesc și permanent ajutor, care timp de peste o jumătate de mileniu s-a revărsat deopotrivă, peste Biserica Ortodoxă din Moldova, Țara Romînească și Transilvania, sporește în sufletele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii noastre, dragostea și prețuirea față de Biserica Ortodoxă Rusă.

Revista «Biserica Ortodoxă Romîna» a slujit, prin paginile sale, această străveche și rodnică prietenie, publicînd numeroase articole și studii, menite să adîncească și mai mult sentimentele frățești dintre cele două Biserici surori. Ea socotește binevenit orice prilej care-i îngăduie să înfățișeze aspecte noi și momente mai puțin cunoscute din îndelungata istorie a legăturilor bisericești romîno-ruse, încredințată fiind că astfel aduce partea ei de contribuție la continua promovare a prieteniei și dragostei care a unit și unește Bisericele Ortodoxe Romîna și Rusă.

Cu această laudabilă năzuință a fost scris și articolul căruia îi facem loc în paginile ce urmează.

REDAȚIA

INSCRIPTII RUSEȘTI ȘI UCRAINENE DIN ANII 1494-1805 AFLATE PE TERITORIUL REPUBLICII POPULARE ROMINE

Legăturile romîno-ruso-ucrainene, care mai ales în ultimul deceniu au fost bogat înfățișate într-o serie întregă de studii pot cuprinde și aceste cîteva inscripții și grafite ce în vara anului 1954 le-am descoperit în unele părți ale Moldovei.

Astfel în subsolul Muzeului regional din Suceava se află o piatră de mormînt al cărei text glăsuiește că la 28 septembrie 1494 a murit Vasile Ivanov Vsiakov originar din Moscova. Este vorba poate de fiul negustorului din Moscova Ivan Vesiakov,¹ fiu care probabil că avea aceeași îndeletnicire ca și tatăl său. Acesta venind la curtea lui Ștefan cel Mare, probabil că s-a îmbolnăvit și a murit în Moldova poate chiar în Suceava.

Textele următoare sînt cele mai multe grafite, și ele privesc vizitarea mînăstirilor moldovenești Sucevița, Homor, Moldovița și Voroneț, unde se admiră și minunatele fresce ale respectivelor mînăstiri.

Astfel la 4 martie 1624 un ieromonah Elisei din orașul Dubna vizitează mînăstirea Sucevița. Aceeași mînăstire va fi cercetată în 1636 de Nicolae Belavici. Un necunoscut vizitînd la 1642 aceeași mînăstire blestemă pe Matei Tolociko voit² — județ — din Kameneț. În ceea ce privește familia Tolociko aceasta este cunoscută vechei onomastici rusești prin texte din anii 1536, 1637 și 1687.³

Mînăstirea Sucevița este cercetată apoi în 1646 de un Simeon din Peremișl. Observăm că se folosește forma rusească Peremișl în loc de cea polonă.

Un necunoscut vizitînd la 24 mai 1657 aceeași mînăstire blestemă pe un Andrei Venkovețki care e coborîtor din Venka, diminutiv al

1. Vezi pentru Ivan Vesiakov, Сборник имп. русского исторического общества, t. 41 (1884), indice sub voce.

2. Este vorba de cuvîntul de origină polonă *wójt*.

3. Vezi M. N. Туриков. Словарь древне-русских личных собственных имен, extras din Записки Русского отделения имп. Русского археологического общества, t. VI, S. Petersburg, 1903, p. 393. Această lucrare ne-a fost pusă la dispoziție de către conducerea Bibliotecii din Leningrad a Academiei de Științe a U. R. S. S., pentru care fapt exprimăm mulțumiri și pe această cale.

numelui Vașlav. Mînăstirea Sucevița este cercetată apoi în 1662 de un monah rus Ilarion, șase ani mai tîrziu de ieromonahul rus Vasiian Prokopovici iar la 1676 de pelerinul rus Ignatie. La 1692 vine la aceeași mînăstire un Gavriil Krasnopolski al cărui nume e în legătură cu localitatea ucraineană Krasnopolie. Și tot în veacul al XVII-lea mînăstirea Sucevița este vizitată de preoții Larion și Dorotei de la Kiev, care erau însoțiți de călugărul Ioanichie — cel dintîi — și de ierodiaconul Larion — cel de al doilea. Aceeași mînăstire în cursul veacului XVII este vizitată și de un Vasile din Sniatin.

La aceeași mînăstire — Sucevița — iconostasul este pictat de un pictor velicorus — care la 15 august 1705 își încheie lucrarea — fapt atestat de o inscripție ce însemnează datele prezentate.

În anul 1729 mînăstirea Sucevița este cercetată de Teofan Cehovici care fusese în pelerinaj pe la locurile sfinte din Egipt de unde-și ia numele de Egipteanul. Ca nume Cehovici este cunoscut de onomastica rusă veche prin texte din anii 1631 și 1651.⁴

La 14 octombrie 1754, aceeași mînăstire este vizitată de pictorul liovean Matei Dunaevski care vine la Sucevița peste munte de la Putna; el știa și romînește cum ne atestă grafitul lui. Iar o reînnoire a iconostasului mînăstirii Sucevița este făcută de ieroshimonahul Komentarii originar din mînăsiirea Veliki Skit = Schitul Mare din Lvov ale cărei legături strînse cu mînăstirea Sucevița sînt cunoscute.

Mînăstirea Homor este cercetată în iulie și în august 1645 de un necunoscut care blestemă pe Samoil Sanoțki din Peremișl. Cele trei grafite ce consemnează numele lui Samoil Sanoțki, ne dau forma slavă și rusească Premîșl și Peremișl, iar în ceea ce privește numele Sanoțki acesta este de pus în legătură cu localitatea Sanok din Galiția.

Mînăstirea Moldovița este vizitată la 8 decembrie 1650 de pictorul Ioan din Colomeia.

Pictorul Daniil Iazlovețki cercetează în anul 1651 mînăstirea Voroneț. În ceea ce privește numele Iazlovețki acesta este pus în legătură cu numele Iazloveț, al unei mînăstiri din Galiția, cu regiunea Iazlovețk și cu feudalii Iazlovețki stăpînitoresi în secolele XV și XVI ai regiunii respective.⁵

Aceeași mînăstire, Voroneț, este vizitată la 25 aprilie 1656 de Nicolai = Nicolai Pekelițki, care la 18 aprilie același an cercetase și biserica din Părhăuți. În ceea ce privește numele Pekelițki, izvoarele îl atestă mai înainte la 1657-1658, cînd e forma Pekulițki.⁶

Și tot aceeași mînăstire va fi vizitată în octombrie 1666 și în februarie anul următor de ieromonahul Dimitrie din Poltava care înscrie în grafit pe lîngă datele vizitelor și pomelnicul rudeniilor sale aflate în robie, probabil în cea a șleahțicilor poloni.

4. Vezi M. N. Tupikov, *op. cit.*, p. 824.

5. Vezi pentru Iazloveț, Iazlovețk și Iazlovețki, M. Hrușevski, *История України-Руси*, VI, p. 250.

6. Vezi M. Hrușevski, *op. cit.*, t. VI, p. 267, și X, indice sub Pekulițki.

TEXTELE INSCRIPTIILOR 7

1

В А К Т О / 8 В М Ц А // с е (п). К Н П Р Ъ С // Т А В И С А В А С И А Н // А М О С К В І Ч Ъ // Н Ъ А -
Н О В Ъ С Н Ъ К С А К О В А .

Traducere : În anul 7002, luna septembrie 28, a răposat Vasile Ivanov din Moskova, fiul lui Vsiakov.

Orig. incizat pe piatră de gresie, se află în subsolul Muzeului regional din Suceava. Textul este incizat pe șase rînduri de următoarea lungime: rîndul 1 — 46 cm. ; rîndul 2 — 44,3 cm. ; rîndul 3 — 53 cm. ; rîndul 4 — 44,2 cm. ; rîndul 5 — 53,2 cm. și rîndul 6 — 17 cm.

Înălțimea literei este de 7 cm. În text există următoarele ligaturi : Ц С U А în М Ц А din rîndul 1, А С U Т în П Р Ъ С Т А В И С А din rîndul 3, А С U М în rîndurile 3—4, unde А final din В А С И А Н А este îmbinat cu М inițial din М О С К В І Ч Ъ și Н С U Ъ în С Н Ъ din rîndul șase. Titla ce acoperă pe П suprascris din cuvîntul с е п este înfățișată prin două liniuțe paralele — fapt necunoscut grafiei inscripțiilor slavo-romîne din secolul XV.

2

І е r o m o n a h e l i s e y o t z e m l i l i a d s z k o j - - - 9 o m z m e s t a d u b n a р о к с / А Х К Д М (с) Ц А М А (р) Т А Д .

Traducere : Ieromonahul Elisei din țara Leșească - - - 9 din tîrgul Dubna anul 1624 luna martie 4.

Grafit pe primul stîlp al peretelui din stînga în intrarea ce precede pridvorul bisericii mînăstirii Sucevița.

3

Н и к о л а е б е л а в и ч ь р о (к) / А Х Л С .

Traducere : Nicolae Belavici, anul 1636.

Grafit în pridvorul — peretele din dreapta — bisericii mînăstirii Sucevița.

4

М а т в е (и) . т о л о (ч) к о в о (и) т ь р о у (с) к и (и) к а м е н е (ц) к и (и) п р о к л а (т) / А Х М В .

Traducere : Matei Tolociko voit rus în Kameneț (să fie) blestemat. 1642.

Grafit pe peretele din stînga — de la intrare — în naosul bisericii mînăstirii Sucevița.

În text ligatura Ц С U Н (final) din cuvîntul К А М Е Н Е (Ц) К И (И) .

7. Pentru ușurarea lecturii am admis următoarele abateri de la reproducerea întocmai a textelor inscripțiilor: am despărțit fiecare cuvînt din rînd, prin două linii verticale, literele suprascrise le-am coborît în rînd, cuprinzîndu-le în paranteze rotunde și am desfăcut legeturile. Prin - - - am indicat părțile lipsă din text, iar în paranteze unghiulare am cuprins părți lipsă din text, ce le-am întregit.

8. Tipografia neavînd la îndemînă suficiente semne pentru a exprima chirilicul mie s-a folosit în acest sens uneori o liniuță oblică pusă în fața cifrei specificate.

9. Text ilizibil.

5

Самон(л) сано(ц)кѣн с̄ прѣмышлѣ /а̄х̄ме̄ і̄сла̄.

Traducere : *Samoil Sanoțki din Peremîșl, 1645, iulie.*

Grafit aflat pe peretele din dreapta — de la intrare — al bisericii mînăstirii
Homor.

6

Самон(л) са<но(ц)к>ін¹⁰ с̄ прѣмышлѣ /а̄х̄ме̄ а̄ в̄і.

Traducere : *Samoil Sanoțki din Peremîșl. 1645, august 12.*

Grafit aflat în același loc, dar mai sus, ca și cel de sub nr. 5.

7

Самои(л) сано(ц)кѣн с̄ прѣмышлѣ проклѣ(т) бы(л) ро(к) /а̄х̄ме̄.

Traducere : *Samoil Sanoțki din Peremîșl, a fost blestemat, anul
1645.*

Grafit aflat în același loc ca și cel de sub nr. 5.

8

Симеѡ(н) с̄ прѣмышлѣ ро(к) /а̄х̄мс̄.

Traducere : *Simeon din Peremîșl, anul 1646.*

Grafit aflat pe peretele drept — de la intrare — al bisericii mînăstirii Su-
cevița.

9

Іѡа(н) малѣ(р) ѡ(т) коломи // в лѣ(т) /з̄р̄н̄θ м(с)ца декеври н̄ д̄.

Traducere : *Ioan zugrav de la Colomeia, în anul 7159, luna de-
cembrie a 8-a zi.*

Grafit aflat pe peretele din stînga ușii — spre răsărit — a bisericii mînăstirii
Moldovița.

10

Ро(к) /а̄х̄на̄ данїн(л) малѣ(р) іазлове(ц)кї.

Traducere : *Anul 1651 Daniil Iazlovețki zugrav.*

Grafit pe absida altarului — sub chipul sfîntului Gheorghe — bisericii mi-
năstirii Voroneț.

10. Literele în < > sînt distruse.

11

<1651>

Данин(л) ма<л>аръ излове(ц).

Traducere : *Daniil Iazlovețki zugrav.*

Grafit pe absida altarului — sub chipul sfântului Hrisant — bisericii mînăstirii Voroneț. În text s-a scris мааръ pentru маларъ.

12

Микола(н) пеклюцскѣн рокс /ахнѣс мѣа апрѣла ѿ днѣ.

Traducere : *Mikolai Pekliuțski, anul 1656, luna aprilie a 18-a zi.*

Grafit în pronaosul — pe peretele din stînga — bisericii din Pătriăuți, a cărei zidire s-a sfîrșit de Ștefan cel Mare, la 13 iunie 1487. În grafit există ligatura н с у в în cuvîntul днѣ.

13

Микола(н) некѣлицѣки(н) ро(к) вс(ж) /ахнѣс мѣа апри(л) днѣа кѣ.

Traducere : *Micolai Pekelițki anul lui dumnezeu 1656, luna aprilie a 25-a zi.*

Grafit pe peretele de la intrare — în dreapta — al bisericii mînăstirii Voroneț sub doctorii fără arginți, Cozma și Damian.

14

Андре(н) ве(н)ковѣ(ц)ки(н) проклѣ(т) /ахнѣс ма(н) кѣ.

Traducere : *Andrei Venkovețki (să fie) blestemat, 1657 mai 24.*

Grafit aflat pe primul stîlp al peretelui din dreapta în intrarea ce precede pridvorul bisericii mînăstirii Sucevița.

15

Рокс /ахѣв м(с)цѣ Іюліѣ л(г) многорѣшныи былъ зде Іларіонѣ монахѣ помѣни ги во цр(с)твни своемѣ проклѣ(т).

Traducere : *În anul 1662, luna iulie în 30, a fost aici prea păcătoșul Ilarion monahul. Pomenește doamne în împărația ta (pe cel) blestemat.*

Grafit în pridvorul — peretele din stînga — bisericii mînăstirii Sucevița. Grafia și limba ne arată că avem în față un personagiu rus.

16

† Рокс /ахѣс бы(в) неромона(х) димитри(н) ѡ(т) пѡ(л)тавы м(с)цѣ ѡв'то(в)рѣѣ пѣсав фѣврала а число во лѣто зрое.

<Mai jos>.

† Помени г(с)ди дшѣ раба своего димитриѧ во цар(с)тви свое(м) нб(с)номѣ аминь.

Помени г(с)ди дшѣ раб свои(х) в плѣненѣ раба своего ивана Іоана ко(н)дратіа. гапѣю татіанѣ мрѣю нара(с)кѣю Іоана, евѣетію со чада Іоана, оришкѣ вѣранѧ - - - - - сороднѣки моѧ - - - - - во цар нѣб аминь / ахѣз <з>. ¹¹

Traducere: † În anul 1666, în luna octombrie a fost ieromonahul Dimitrie de la Poltava, a scris în februarie prima zi, în anul 7175.

<Mai jos>.

† Pomenește Doamne sufletul robului tău Dimitrie în împărăția ta cerească, amin.

† Pomenește Doamne sufletele robilor tăi în robie: al robului tău Ioan, al lui Ioan, al lui Condratie, al Gapiei, al Tatianeii, al Mariei, al Paraschivei, al lui Ioan, al Evxetiei cu copiii, al lui Ioan, al Orișcăii, al Chieranei - - - - - neamurile mele - - - - - în împărăția cerească, amin, 166<7>. ¹¹

Grafit pe contrafortul sudic al absidei altarului sub figurile celor 40 de mucenici de la biserica mînăstirii Voroneț. Între primul și al doilea grafit se află și următorul grafit în romînește: a fost ieromonah Dimitrie de la Poltava рокоѧ /ахѣз (= în anul 1667). Acest grafit romînesc este din același timp ca și cele două ale lui Dimitrie de la Poltava.

17

† Рокоѣ вжго ахѣн би(а) тоѣ(т) оѣ швители стон.: ерѣмонахѣ Касиѧ(н)нѣ Прокопковчѣ з свои(х) родомѣ †.

Traducere: † În anul lui Dumnezeu 1668 a fost aici în sfîntul lăcaș, ieromonahul Vasiian Procopovici cu neamul său †.

Grafit în pridvorul — pe peretele din stînga — al bisericii mînăstirii Sucevița.

18

Игнатіе стра(н)ни(к) ро(к) /ахѣс.

Traducere: Ignatie pelerin, anul 1676.

Grafit în pridvorul — pe al doilea perete din dreapta — bisericii mînăstirii Sucevița. Grafia și limba ne arată că avem în față un personaj rus.

19

Помани Госноди многогрѣш'наго // Гаврила Краснопол'скаго // и родичѣ его р /аѣѣк.

11. Ultima cifră s-a omis în grafit.

Traducere: *Pomenește Doamne pe prea păcătosul Gavriil Krasnopolski și pe rudenia lui, anul 1692.*

Grafit în pridvorul — pe al doilea perete din dreapta — bisericii mînăstirii Sucevița. Autorul grafitului a folosit litera θ cu valoarea cifrei 90.

20

<Sec. XVII>

+ БИ(Λ) ТОУТЪ Ѡ(Т)ЦЪ ЛАРІОНЪ І <с>Ъ МОНАХОМЪ ІОАНІКНЕМЪ С КІЕВА.

Traducere: + *A fost aici părintele Larion și cu monahul Ioanichie din Kiev.*

Grafit în pridvorul — pe peretele din stînga — bisericii mînăstirii Sucevița. În textul grafitului s-a scris въ în loc de съ.

21

<Sec. XVII>

ПОМЪНИ Г(СА)И РАБО(В) СВОИ(Х) ЗДЕ БЫВШИ(Х) ЕРЕТА ДОРОТЕИ ЕРО(А) ЛАРІОНА - - - - - ¹² С КІЕВА.

Traducere: *Pomenește, Doamne, pe robii tăi care au fost aici: pe preotul Dorothei, pe ierodiaconul Larion - - - - - din Kiev.*

Grafit în pridvorul — pe peretele din stînga — bisericii mînăstirii Sucevița

22

<Sec. XVII>

ВАСИ(Λ) // з СНІАТИНА.

Traducere: *Vasile din Sniatin.*

Grafit pe peretele din stînga al intrării ce precede pridvodul bisericii mînăstirii Sucevița.

23

СЕН ИКОНОСТА(С) МАЛОВА(Λ) ЖИВОПИСЕЦЪ РАВЪ БЖІИ МИХАИЛЪ ТА-¹³ КС-¹³ К - - ¹³ ВЕЛИКОРОСІАНЪ ГОДА *АЩЕ М(С)ЦА АУ(Г) ІЕ ДА ПОМЪНЕ(Т) ЕГО БОГЪ.

Traducere: *Acest iconostas l-a zugrăvit zugravul, robul lui Dumnezeu Mihail Ta-ks-k - - velikorus, în anul 1705, luna august 16. Să-l pomenească Dumnezeu.*

Inscripție pe iconostasul bisericii mînăstirii Sucevița.

12. Cîteva litere ilizibile.

13. Litere ilizibile.

24

Ιε(ρ)μονα(χ) Θεοφαν̄ // Чело́внчъ егѣпцескѣи ро(к) * αψ̄κθ.

Traducere : *Ieromonahul Teofan Cehovici Egipteanul, anul 1729.*

Grafit pe primul stîlp al peretelui din stînga din intrarea ce precede pridvorul bisericii mînăstirii Sucevița.

Scris foarte frumos și cu următoarele ligaturi : ρ cu λ și η cu α în cuvîntul ιε(ρ)μονα(χ) și α cu η în cuvîntul Θεωφαν̄.

25

Дунаевскѣи мате(н) зс҃гра(ѣ) зє лвова бѣа тѣ з пѣтноѣ в лето * зс҃г
ωκ(т) *н 14.

Traducere : *Matei Dunaevschi zugrav din Lvov — a fost aici de la Putna în anul 7263 octombrie în 14.*

Grafit în pridvorul — peretele din stînga — al bisericii mînăstirii Sucevița. Se vede că acest zugrav învățase romînește întrucît scrie prepoziția romînească *în*.

26

Сен иканастасъ создалъ иеросхимонахъ Коментарѣи Великаго Скита
року божго /дѣе.

Traducere : *Acest iconostas l-a făcut ieroshimonahul Komentarii din Veliki Skit, în anul lui Dumnezeu 1805.*

Inscripție pe iconostasul bisericii mînăstirii Sucevița.

DAMIAN P. BOGDAN

LA CEA DE A XI-A ANIVERSARE A REINTREGIRII BISERICII ORTODOXE ROMINE

Înalta păstorire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, marchează fără îndoială o perioadă de spor și propășire creștinească deosebit de importantă în istoria multiseculară a Bisericii Ortodoxe Române.

Rolul providențial al Prea Fericitului Patriarh Justinian în viața Sfintei noastre Biserici strămoșești, apare deosebit de pregnant, mai ales atunci când ne gândim la vremurile de prefaceri structurale și de așezare nouă a vieții poporului nostru, în raport cu Biserica.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a știut armoniza în mod fericit talentul său viguros și capacitatea sa de conducător încercat al corăbiei duhovnicești a lui Hristós, în aceste vremuri istorice.

A știut să îmbine convingerile și devotamentul său neclintit față de tradiționalele orînduiri ale Bisericii Ortodoxe Române, cu patriotismul său fierbinte și cu marile probleme ale actualității ce se desfășoară, sub ochii noștri, prin forța de neînving a istoriei și a voinței lui Dumnezeu.

Dar multiplele valențe sufletești ale Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, îmbogățite de lumina harului divin, s-au evidențiat și în felul în care a organizat, pe plan intern, viața religioasă a Bisericii, pe care a găsit-o desbinată și răvășită.

Intenția noastră, însă, nu este de a enumera aici toate realizările de seamă ale celor 11 ani de patriarhicească arhipăstorire.

Vrem numai ca—folosind prilejul celei de a XI-a aniversări a mărețului Act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, inițiat și înlăptuit cu ajutorul și sub cîrmuirea Prea Fericitului Patriarh Justinian — să facem un scurt popas pentru a cinsti și de această dată «pe toți aceia prin a căror tragere de inimă și osteneală s-a înlăptuit istoricul Act de la 21 octombrie 1948», iar pe de altă parte, ca exemplul lor să fie pentru noi un îndemn tot mai sporit în misiunea noastră de slujitori ai dreptei

credințe străbune și apostoli neobosiți ai unității religioase, săvârșită în această memorabilă zi.

*

21 octombrie 1959. Se împlinesc 11 ani de la Unificare.

Tot 11 ani s-au împlinit și de când Pronia cerească a așezat în mâinile Prea Fericitului Patriarh Justinian destinele Bisericii Ortodoxe Române.

Această coincidență — plăcută mai ales pentru noi «cei întorși acasă» — ne arată că Prea Fericitul Patriarh Justinian cu inima sa caldă și cu mintea limpede-văzătoare a voit ca, între cele dintâi preocupări ale sale, să fie și readucerea la credința străbună a fraților vremelnici înstrăinați, potrivit cuvintelor Mîntuitorului nostru Iisus Hristos: «*Mai am și alte oi care nu sînt din staulul acesta și pe acelea mi se cade să le aduc*» (Ioan X, 16).

De aceea, simțim o mîngîiere deosebită, știind că, atunci cînd am dat ascultare chemării părintești a Prea Fericitului Patriarh, am îndeplinit cuvîntul sfînt al Evangheliei, spre mulțumirea și mîntuirea sufletelor noastre.

*

Primul deceniu ce s-a scurs de la marea faptă a refacerii unității religioase, a dat roade duhovnicești îmbelșugate și s-a încheiat cu mărețul praznic de la Alba-Iulia din 21 octombrie 1958, fiind prezenți acolo toți membrii Sfîntului Sinod în frunte cu Președintele său, Prea Fericitul Patriarh Justinian, reprezentanții Guvernului țării noastre și ai organelor locale ale puterii de Stat, precum și sute de preoți reveniți de pe întreg cuprinsul Ardealului și Banatului, înconjurați de dragostea credincioșilor care au asistat la sfînta Slujbă.

Înălțătoarea celebrare a Sfintei Liturghii arhieresti, conferirea distincției «Crucea Patriarhală», unui important număr de preoți meritoși în munca pentru Unificare, precum și simțitele cuvîntări rostite acolo, au dat praznicului un fast deosebit, care a înseninat și a mîngîiat sufletele celor prezenți.

Tot atunci, un grup de 16 preoți, foști greco-catolici, și-au manifestat hotărîrea de a reveni la sînul Bisericii Ortodoxe Române, juruind fidelitate, devotament, supunere neprecupețită și statornicie neclintită în credința strămoșească.

Dacă am vrea să scoatem în relief specificul celor zece ani de la Unificare, am putea spune că această istorică perioadă de timp se caracterizează, mai ales, prin faptul că unanimitatea clerului și a poporului credincios, fostă greco-catolică, a primit bucuros Actul Revenirii la Ortodoxie, spre deplina satisfacție sufletească a preoțimii și a mulțimii credincioșilor.

*

Cu cea de a XI-a aniversare a Unificării, s-a început al doilea deceniu de trăire laolaltă a fraților. De aici înainte, e firesc ca preocuparea noastră de bază să fie rîvna sporită și munca însuflețită pentru desăvîrșirea Actului

Reîntregirii în unitatea aceluiași crez al credinței străbune, pășind ferm și neabătut pe drumul adevărului, al luminii, al dreptății, al dragostei și al înfrățirii în toate — silindu-ne a păzi cu sfințenie unitatea duhului întru legătura Păcii (Efeseni, IV, 3).

De acum Actul Unificării s-a încheiat puternic și se consolidează pe zi ce trece tot mai mult. De aceea, mai presus de orice, se cuvine ca toți frații să fim mereu «o inimă și un suflet» — în toți, peste tot și în toate să bată o singură inimă, să trăiască același duh al dragostei de Dumnezeu și de aproapele, avînd același gînd, de a se mărturisi în orice împrejurare, crezul Bisericii noastre strămoșești, creștine-ortodoxe.

În acest sens, cuvintele Prea Fericitului Patriarh Justinian: «Astăzi nu mai sînt «foști», adică vechi și noi ortodocși»... formează un adevărat program de viață bisericească pentru noi preoții și credincioșii dreptmăritori, făcîndu-ne să uităm pentru totdeauna că unii sînt «ortodocși vechi», iar alții «reveniți».

În casa părintelui nostru comun,—Prea Fericitul Patriarh Justinian— toți fiii avem datorii și drepturi egale în vederea mîntuirii sufletelor, înflorirea Bisericii și apărarea unității spirituale a poporului nostru credincios, pentru bunăstarea și progresul lui, precum și pentru apărarea păcii în patria noastră și în lumea întreagă.

*

Față de această situație, care trebuie să fie ca un imperativ sfînt pentru conștiința fiecărui preot român, care crede în misiunea sa de mîntuitor de suflete și ispravnic al tainelor lui Dumnezeu, — în contrast cu atitudinea cîtorva frați preoți, care deși uneori de bună credință, totuși, au rămas desprinși și izolați de masa credincioșilor — trebuie să mărturisim că regretăm atitudinea lor rezervată, fiind nesănătoasă și păgubitoare pentru sufletele lor.

Să considere oricine, în mod cinstit și dezbrăcat de orice fanatism și prejudecată, dacă unirea în credință a poporului nostru dreptcredincios se putea face altfel, decît pornind de la unitatea de bază, care a existat totdeauna între cele două Biserici surori: unitatea de limbă, de credință, de datini și de istorie.

Or, această unitate de prețioase comori duhovnicești — lucru neasemuit de mare — a trebuit să ducă, în mod necesar, la Actul Unificării din 1948, care tocmai fiindcă are la bază aceste elemente firești, este trainic și de nezdruncinat.

De altfel, acest lucru este bine cunoscut și l-au afirmat de nenumărate ori, pînă și foști episcopi greco-catolici.

Însuși fie iertatul episcop Dr. Ioan Bălan, al Lugojului, trecut la cele veșnice în ziua de 4 august 1959 — argumentează temeinic în lucrările sale despre limba noastră liturgică, această unitate sufletească, ce exista între cele două Biserici, — ortodoxă și fostă greco-catolică.

*

Cea mai mare parte dintre preoții nereveniți, văd lucrurile altfel.

Deși liberi de a persista în atitudinea lor de așteptare, totuși văzându-se ruși de preoția lucrătoare, în care au crezut sincer toată viața lor și înduioșați de absența lor de la altar, — se trezesc la realitate.

Se întâmplă tocmai ceea ce Prea Fericitul Patriarh Justinian spune în cuvîntarea sa de la Alba-Iulia: «Zi de zi, an de an, nădejdea caldă i-a însuflețit pe tot mai mulți, iar cumpăna s-a înclinat definitiv spre calea pe care au pășit făuritorii Actului istoric de la 21 octombrie 1948».

Simțind în inimă și părinteasca chemare a Prea Fericitului Patriarh: «Deschidem larg porțile lăcașului nostru, ca să intre toți frații clerici și mireni, a căror rătăcire nu mai are rost de acum înainte», — cer să fie primiți în sînul Bisericii Ortodoxe Romîne, unde găsesc cea mai caldă și mai părintească dragoste și atenție, avînd apoi mulțumirea că slujesc interesele sufletești ale poporului nostru credincios.

Astfel, de la ultimul grup de 16 preoți, foști greco-catolici reveniți la Ortodoxie cu ocazia celei de a X-a aniversări a Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne din Transilvania, au mai revenit între alții și următorii:

1. Protopop dr. Țiplea Vasile, Dragomirești-Măramureș.
2. Protopop dr. Costin Nicolae, Iclod-Cluj.
3. Protopop Breban Vasile, Centrul Eparhial-Lugoj.
4. Protopop Tufescu Patriciu, Centrul Eparhial-Lugoj.
5. Preot dr. Vesa Ioan, fost profesor la Academia Teologică din Blaj.
6. Preot Colceriu Simion, Purcăreț-Jibou.
7. Preot Hossu Viorel, Matei-Becleanu-Cluj.
8. Preot Mazăre Ioan, Borșa-Vișeu.
9. Preot Mișu Gheorghe, Bistra-Cîmpeni.
10. Preot Mititeanu Ioan, Bonțida-Gherla.
11. Preot Nichita Virgil. Juc-Cluj.
12. Preot Pinteș Emil, Cărășeu-Baia Mare.
13. Preot Tripșa A., Micești-Alba.
14. Preot Urcan Gheorghe, Turda-Cluj, și alții.

Să binecuvinteze Dumnezeu cu al Său har și această a XI-a aniversare a mărețului Act a Unificării religioase și să rodească îmbelșugată dragoste și înfrățire deplină în munca noastră susținută pentru totala lui sudare și consolidare.

Pr. V. AȘTILEANU

12 ANI DE VIAȚĂ NOUĂ

INSEMNĂRI LA ANIVERSAREA PROCLAMĂRII REPUBLICII POPULARE ROMINE

La 30 decembrie 1959 s-au împlinit 12 ani de la săvârșirea unui act de importanță istorică în dezvoltarea statului nostru: doborîrea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Romine. Bucuria și însuflețirea cu care întregul nostru popor a sărbătorit această aniversare au constituit încă o dovadă grăitoare a profundului atașament al maselor populare față de noua orînduire de stat, instaurată în patria noastră și a recunoștinței lor sincere față de cei ce au luptat și s-au jertfit pentru a face să se ivească și pe pămîntul romînesc zorile libertății, ale dreptății sociale, ale unei vieți noi, de lumină și bunăstare pentru toți cei cinștiți și harnici.

În istoria unui popor, 12 ani reprezintă, desigur, un răstimp destul de scurt, căci viața popoarelor se desfășoară pe dimensiunile vaste ale veacurilor și mileniilor. Dar anii nu au întotdeauna același ritm și aceiași însemnate. Sînt ani care se scurg domol, îngrămădindu-se unii după alții, mulți la număr, și aducînd în viața popoarelor abia un șovăitor pas înainte; sînt însă și ani tumultuoși, ani de mari și răsunătoare înfăptuiri, ani cărorora istoria se vede obligată să le consacre pagini de nețarmurită admirație, ani în care popoarele străbat cu repeziciune o întreagă epocă istorică. Cei 12 ani care au trecut de la proclamarea Republicii Populare Romine sînt ani de progrese uriașe în viața poporului nostru. În scurta lor scurgere pe albă fără întoarcere a timpului, poporul român a obținut, în toate domeniile, înfăptuiri pentru care altădată ar fi avut nevoie poate de secole întregi. În 12 ani s-a schimbat cu totul și fața țării, dar s-au schimbat și fețele oamenilor: pe fața țării, altădată săracă și jefuită, înflorește astăzi belșugul; pe fețele oamenilor — ale celor mulți și oprimați altădată — înflorește lumina libertății, zîmbetul senin al demnității omenești, bucuria de a trăi.

Proclamarea Republicii Populare Romine — consecință firească a istoricului act de la 23 August 1944 — se încadrează în istoria luptelor eroice pe care poporul nostru le-a purtat de-a lungul veacurilor împotriva exploatării, pentru libertatea și independența sa națională și reprezintă cea mai strălucită biruință a sa: preluarea puterii politice de către popor, care a devenit stăpîn și chivernisitor al avuțiilor lui. Data de 30 Decembrie

1947 rămîne o piatră de hotar, care a despărțit pentru totdeauna trecutul întunecat, de prezentul și viitorul luminos al patriei noastre. Devenit stăpîn pe soarta lui, poporul român a putut păși, cu însuflețire și cu hotărîre de nezdruncinat, la făurirea unei vieți noi, la muncă neșovăitoare pentru continua înflorire a patriei. Înfrățirile sale din acești ani sînt uriașe pentru că ele sînt opera unui popor liber, scăpat de sub jugul exploatarei, care muncește cu avînt, conștient că de roadele muncii sale el și urmașii săi se vor bucura.

O comparație cît de jugară între stările de lucruri din trecut și cele de azi este de natură să evidențieze progresul fără egal pe care l-a realizat poporul nostru în acești 12 ani de viață nouă. «Amintească-și muncitorimea — a spus pe bună dreptate dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej — de anii de neagră robie și silnicie, de exploatarea capitalistă; țărani — de jaful moșierilor și chiaburilor; intelectualii — de starea de incultură și obscurantism; tineretul — de lipsa de drepturi, de desmățul propagandei șovine, huliganice, menită să îndobitocască pe cei tineri; femeile — de înjosirea și umilința la care erau supuse la fiecare pas, pe vremea cînd în țara noastră au dominat burghezia și moșierimea. Privească astăzi în jurul lor și vor vedea ridicîndu-se mari șantiere de construcție ale socialismului cîmpurile rodind pentru cei ce le muncesc, căi largi spre un viitor luminos deschis tuturor oamenilor muncii».

Într-adevăr, — așa cum a arătat academicianul Mihail Ralea în cuvîntarea rostită la recenta sesiune a Marii Adunări Naționale, cu prilejul celei de a 12-a aniversări a republicii noastre populare — «ca urmare a eforturilor creatoare ale poporului, a muncii sale entuziaste, a fost creată și se dezvoltă o puternică industrie socialistă; pulsează o viață nouă în satelor noastre; un avînt fără precedent cunoaște activitatea științifică și culturală. Îmbunătățirea continuă a nivelului de trai material și cultural, grija regimului democrat popular pentru om, pentru viața lui — iată ce constituie o izbitoră diferență față de trecut. Transformările înnoitoare săvîrșite în țara noastră sînt un prilej de îndreptățită mîndrie patriotică pentru poporul român, făuritorul tuturor acestor realizări».

Sentimentul acesta de mîndrie patriotică îl încearcă astăzi orice om cîstit din țara noastră, fiindcă el știe că în bunăstarea obștească se află și rodul muncii pe care a depus-o și el, spre binele întregului popor, spre înflorirea continuă a patriei. Țăranul care a arat, a semănat și a secerat la timp și cu spor; muncitorul care și-a încordat puterile ca să producă unelte și bunuri de consum mai multe și mai bune; omul de știință care a stat ceasuri întregi în laborator pentru a descoperi noi taine ale naturii; învățătorul și profesorul care și-au închinat viața creșterii și formării noilor generații; medicul care a îngrijit cu pricepere și rîvnă sănătatea semenilor săi; orice om al muncii care n-a șovăit să-și împlinească plin de însuflețire îndatoririle ce-i revin în sectorul lui de activitate; — fiecare în parte și toți laolaltă, sub îndrumarea înțeleaptă a conducerii statului nostru democrat-popular, au adus partea lor de contribuție la realizarea

marilor transformări din partea noastră, și toți sînt părtași la bucuria pe care o încearcă acum întregul popor.

Biserica Ortodoxă Română, care — potrivit învățăturii ei de credință —, cultivă în sufletele credincioșilor ei cea mai fierbinte dragoste de patrie, este fericită să constate că fiii ei duhovnicești aduc și ei partea lor de contribuție la făurirea vieții noi de belșug și că nutresc aceleași sentimente de profund atașament față de scumpa noastră republică populară. Ea își îndeamnă slujitorii și închinătorii sfintelor sale altare să sporească în viitor și mai mult strădania lor în slujba binelui obștesc.

Un temei în plus pentru acest legămînt îl constituie faptul că Republica Populară Română s-a dovedit a fi — în arena vieții internaționale — un factor activ pentru promovarea înțelegerii și colaborării dintre state, pentru apărarea și consolidarea păcii în lumea întreagă. Sprijinind cu fermitate politica de pace dusă cu consecvență de Uniunea Sovietică — ale cărei recente propuneri de dezarmare generală și totală au deschis perspective largi pentru înlăturarea definitivă a războaielor din viața omenirii — Republica Populară Română își aduce contribuția sa la realizarea celei mai nobile și mai sfinte năzuințe a oamenilor de bună credință de pretutindeni: pacea. Biserica Ortodoxă Română nu poate să nu se solidarizeze cu asemenea idealuri și să nu ajute, după puterile ei, pe cei ce muncesc și luptă ca să le transforme în realități vii și durabile.

De aceea, Biserica noastră Ortodoxă se socotește îndreptățită să ia parte cu bucurie la sărbătoarea prilejuită poporului român de cea de a 12-a aniversare a proclamării Republicii Populare Române. Ierarhii, cléricii și credincioșii ortodocși salută marile realizări ale poporului nostru pe calea spre lumină și progres. Privind cu încredere viitorul tot mai fericit al patriei, Biserica Ortodoxă Română este hotărîtă să continue a sluji cu și mai mult elan dreptele aspirații ale poporului nostru și să cultive în sufletele tuturor fiilor ei dragostea curată și devotamentul față de scumpa noastră patrie, Republica Populară Română.

LA 400 DE ANI DE LA APARIȚIA „INTREBĂRII CREȘTINEȘTI“

S-au împlinit anul acesta patru veacuri de cînd s-a tipărit, în orașul Brașov, cea dintîi carte romînească, ajunsă pînă la noi. Este vorba de *Întrebarea creștinească*, apărută în anul 1559 prin purtarea de grijă și munca vestitului diacon tipograf *Coresi «ot Tîrgoviște»*.

După cum se știe, acesta învățase meșteșugul tiparului de la Dimitrie nepotul lui *Bojidar*,¹ și, pe cît se cunoaște acum, între cărțile tipărite în Tîrgoviște, pe la jumătatea veacului al XVI-lea, numele său este amintit numai în epilogul *Triodului-Penticostar* imprimat de el cu zece ucenici între 8 iulie 1557 și 1 iulie 1558.² După aceasta tipografia tîrgovișteană își încetează existența. S-ar putea ca acest fapt să se fi datorat mai de grabă situației tulburi din țară, cînd voievozii, care, de obicei, pe atunci, suportau chestiunile tiparului, erau mai mult preocupați de păstrarea domniei, avînd a face față unor des repetate încercări de scoatere din scaun, decît unei pretinse opoziții a ierarhiei țării la tipărirea de cărți în romînește de către *Coresi*, cum se încearcă a se crede de unii.

Cert este că după 1558, diaconul *Coresi*, preocupat de îndeletnicirea sa de căpetenie, se pare că părăsește pentru totdeauna țara. El trece la *Brașov*, unde fusese și mai înainte și unde, împreună cu *Oprea logofătul*, tipărise între 12 iunie 1556 și 14 ianuarie 1557 un *Octoih slavon*.³ Plecînd definitiv peste munți, el va fi luat cu sine, desigur, și ceva literă chirilică și poate și unele piese tipografice, căci, ceva mai tirziu, se întîlnește avînd în Brașov tipografie proprie.

Ieșirea sa din țară se va fi întîmplat nu din pricina opoziției înaltei ierarhii muntene la intenția sa de a da pe romînește cărțile de slujbă bisericască,⁴ ci, pe de o parte, din pricina lipsei de lucru la tipografia din Tîrgoviște, — neavînd cine să-l mai susțină, — iar, pe de alta, probabil,

1. Preotul *Niculae M. Popescu*, *Diaconul Coresi de la Tîrgoviște*, în *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București 1942, p. 45.

2. *A. Sacerdoțeanu*, *Predosloviile cărților romînești, I, 1508-1647*, București 1938, pp. 30-31.

3. *D. R. Mazilu*, *Diaconul Coresi — Contribuții —*, Ploiești, 1933, pp. 11-12.

4. Unii mitropoliți ai Ungrovlahiei din sec. XVI își dau asentimentul la astfel de tipăriri, iar alții, cum e cazul lui *Serafim*, de pildă, procură lui *Coresi* unele cărți și-l îndeamnă să le tîlmăcească și să le imprime în limba înțeleasă de popor.

din pricina interesului material-comercial al unora din conducătorii de atunci ai oraşului de la poalele Tîmpei, şi poate chiar şi datorită schimbării survenită în credinţa saşilor şi ungarilor din Ardeal. Toate aceste fapte au creat împrejurări favorabile aşezării lui Coresi la Braşov.

Se ştie că în anul 1517 călugărul *Martin Luther* s-a rupt de biserica papală, punînd temelia altei confesii creştine, *protestantismul*. La numai doi ani după aceasta, în 1519, ideile sale reformatoare pătrund în Ardeal prin negustorii saşi participanţi la târgul din *Leipzig*. Cu trei ani mai târziu, în 1522, mai mulţi tineri saşi care studiaseră la universitatea din *Wittenberg* — unde unele prelegeri erau ţinute de Luther însuşi, — întorcîndu-se acasă, au început să propage printre conaţionalii lor noua credinţă născută în Germania. Această propagandă a găsit teren favorabil îndeosebi la Sibiu, unde şi-a arătat roadele destul de curînd. Saşii de aici au îmbrăţişat luteranismul mai ales prin stăruinţa lui *Petrus Haller*, ales, în 1543, jude (primar) al oraşului. Cum între principiile noii confesiuni era şi darea «cuvîntului lui Dumnezeu» pe limba înţelească de popor, cum capii reformei din Germania îndemneau ca tineretul de aici, «să citească catehismul» cu învăţătură «nefalsificată» — bine înţeles, în limba pe care o vorbeau — şi cum dorinţa noilor convertiţi la principiile confesiunii protestante era să atragă la credinţa lor şi pe alţii — mai cu seamă pe romîni —, în anul 1544 au pus de s-a tipărit la Sibiu, în tipografia înfiinţată aci în anul 1529,⁵ «prima carte romînească — un catehism — din care însă pînă acum nu s-a descoperit nici un exemplar». În acest catehism, cu cuprins destul de redus, s-au strecurat învăţături neortodoxe, de aceea, precum ne informează preotul săsesc din Bistriţa, *Adalbert Wurmloch* în anul 1546 — mulţi dintre preoţi — romîni desigur — l-au «dispreţuit». ⁶ S-ar putea ca numai datorită cuprinsului, în parte neortodox, catehismul sibian să nu fi putut ajunge pînă la noi, căci ori pe unde va fi fost întîlnit, va fi fost distrus, spre a nu rătăci mintea pravoslavnicilor creştini.

Cu timpul însă, «centrul de gravitate şi metropola luteranismului săsesc» se mută la Braşov, «unde avea să se concentreze toată activitatea literară menită să familiarizeze pe romîni cu doctrina reformei religioase cu ajutorul literei tipărite romîneşti». ⁷ Promotorul acestei noi mişcări în sens reformat a fost *Johann Honterus*, care, pe lîngă destulă carte, învăţase în Apus şi meşteşugul tipografic. Întors acasă, el propoveduieşte cu mult zel doctrina lui Luther, cerînd, între altele, vestirea «Evangheliei Domnului în limba naţională». Spre a-şi ajunge scopul, a înfiinţat în Braşov o tipografie, în care, printre cărţile ce a dat la lumină, se numără şi *micul catehism*, al lui Luther, imprimat în anul 1548.

5. I. Crăciun, *Catehismul romînesc din 1544 urmat de celelalte catehisme romîno-luterane, Birseanu, Sturdzan şi Marţian*, Sibiu-Cluj, 1945-1946, p. 24.

6. *Bibliografia romînească veche*, I, Bucureşti 1903, p. 22; N. Cartoian, *Istoria literaturii romîne vechi*, I, Bucureşti 1940, p. 57; I. Crăciun, *op. cit.*, pp. 2-3.

7. Nic. Sulică, *Catehismele romîneşti din 1544 (Sibiu) şi 1559 (Braşov)*. (Precizări cu privire la izvoarele lor), în *Anuarul Liceului de băieţi «Al. Papiu Ilarian» din Tîrgu Mureş pe anii 1932-1935*, Tg. Mureş 1936, p. 77.

Strădaniile sale au avut succes : preoțimea sasă din țara *Birsei* a îmbrățișat noua doctrină, iar Brașovul a devenit un centru de seamă, de unde s-a încercat convertirea românilor la reformă. Însăși stăpînirea țării în frunte cu principele *Ioan Sigismund Zápolya*, trecut la reformă, susținea această acțiune, avînd nevoie de o mai dîrză rezistență împotriva catolicului *Ferdinand al Austriei*.

După moartea lui Iohann Honterus (ian. 1549), mișcarea începută de el e continuată de concetățenii săi *Iohann Fuchs* și *Iohannes Benkner*, amîndoi ajunși primari ai Brașovului. Pe deasupra, acesta din urmă, pe la 1546, a înființat o «moară» de hîrtie, ale cărei produse trebuiau desfăcute. De aici nevoia de a intensifica activitatea tiparniței brașovene, pentru care, desigur, a căutat un meșter priceput. L-a găsit în persoana diaconului Coresi din Tîrgoviște, care, mai mult ca sigur, cunoștea atît limba romînă, cît și pe cea slavă bisericească. Rugat poate să se mute la Brașov în scopul tipăririi de cărți, Coresi văzînd că la Tîrgoviște lucrul scade, va fi dat curs poftirii ce i se va fi făcut și va fi trecut munții, stabilindu-se în Brașov.

Prin urmare dorința sașilor și unguirilor luterani de a converti pe romîni la luteranism, căroră, potrivit prevederilor protestante trebuia să le pună la îndemînă cărți pe limba lor, precum și interesul material-comercial al lui Iohannes (Hannes) Benkner de a intensifica lucrul tipograficesc la Brașov sînt principalele motive care au determinat chemarea diaconului Coresi în acest oraș.

Stabilit la Brașov în a doua jumătate a anului 1558, Coresi, de bună seamă, la îndemnul celor ce-l chemaseră, pune de îndată sub tipar prima sa carte romînească : un «catehism», a cărui nevoie era simțită mai ales de cei ce căutau, pe orice cale, să atragă pe romîni la luteranism. Cu prilejul împlinirii a patru sute de ani de la apariția acestei cărți, încercăm și noi s-o înfățișăm în cele ce urmează.

Format, cerneală, literă, hîrtie, etc. — Prima tipăritură coresiană în limba romînă, din care se mai păstrează numai un singur exemplar în Biblioteca Academiei R. P. Romîne, este o carte de format 8°, cu dimensiunile foii de 19×14,40 cm., iar ale oglindei rîndurilor de pe o față de 15×9,50 cm. Are 21 pagini scrise și una albă, deci în total 11 foi, însă mai lipsesc, probabil, o foaie sau două la început și poate una la sfîrșit. Prin urmare, inițial, ea a putut avea 14 foi. Este tipărită cu cerneală neagră, avînd cu roșu — în ceea ce s-a păstrat — titlul : «*Întrebarea creștinească*» de pe fața a cincia (f. 161 r. în mss-ul aflat în Biblioteca Academiei R. P. Romîne), cuvintele «*Întrebare*» și «*Răspuns*», ori de cîte ori se folosesc în text («*întrebare*» de 27 ori — și o singură dată cu negru la pag. 11, (f. 164 r., în mss.), — «*răspuns*» de 28 ori),⁸ propo-

8. Cuvîntul «*întrebare*» se întîlnește : de 4 ori pe pag. 5 ; de 2 ori pe pag. 6 ; de 2 ori pe pag. 7 ; cîte o dată pe pag. 8, 9, 10 ; de 3 ori pe pag. 11 ; de 2 ori pe pag. 12 ; cîte o dată pe pag. 15, 16 ; de 3 ori pe pag. 17 ; de 2 ori pe pag. 18 ; cîte o dată pe pag. 19, 20 și de 2 ori pe pag. 21. Cuvîntul «*răspuns*» se întîlnește : de cîte 3 ori pe pag. 5, 6 ; de 2 ori pe pag. 7, o dată pe pag. 8 ; de 2 ori pe pag. 10 ; de cîte 3 ori pe pag. 11, 12 ; cîte o dată pe pag. 15, 16 ; de 3 ori pe pag. 17 ; de 2 ori pe pag. 18 ; cîte o dată pe pag. 19, 20 și de 2 ori pe pag. 21.

zițiile: «Zi credința ce-au făcut 12 ap[ol]s[ol]li», «Capu dinîntăi de fapla lumiei» (pag. 12, f. 164 v., în mss.), «Capu al doilé descumpăratu» și «Capu al treilé de sf[i]nție» din cuprinsul Crezului (pag. 13, 14; f. 165 r. v. în mss.), precum și literele unciale «K» de la Crez (pag. 12) și «T» de la *Tatăl nostru* (pag. 16; f. 166 v. în mss.).

Pe fiecare față sînt cîte 15 rînduri de tipar, cu excepția paginei a treia (f. 160 r., în mss.), care are 16 rînduri și a paginilor 6,7 și 15 (f. 161 v., 162 r. și 166 r. în mss.), care au cîte 14 rînduri de lungimi diferite.

Litera este semiuncială, curată și ușor de citit, deși parte din ea pare obosită. Excepție fac doar cele două litere tipărite cu roșu, amintite mai sus, care-s unciale. În general, litera se aseamănă cu cea din alte două tipăriri românești ale lui Coresi, scoase tot la Brașov: *Evangheliarul* din 1561 și *Psaltirea* din 1570.

Această primă carte românească, ajunsă pînă la noi este tipărită pe hîrtie destul de groasă, în comparație cu cea a altor cărți din acel timp, nepurtînd însă pe ea nici un fel de filigran.

Descoperirea exemplarului din «*Întrebarea creștinească*» păstrat pînă azi. *Literatură în legătură cu ea.* Din cărțulia de față nu s-a cunoscut, vreme de peste trei veacuri și jumătate, nici un exemplar. Această aproape totală dispariție a ei s-ar putea datora, fie desei folosiri pînă la completa deteriorare a exemplarului, fie faptului că ea, conținînd unele afirmații de nuanță luterană, va fi fost nimicită pretutindeni unde va fi fost găsită de cei ce credeau că prin aceasta apăra Ortodoxia. Se pare că această cărțulie, căreia azi i-am zice «catehism», a circulat pînă departe de orașul în care apăruse. Norocul a făcut ca unul din exemplarele ei, ajuns tocmai prin Maramureș, să scape de distrugere și cu vremea o mîină grijulie să-l prinză în scoarțe de lemn, la un loc cu alte fragmente de tipăriri și cu cîteva manuscrise, tot cu cuprins religios. Curînd după primul război mondial această carte legată în scoarțe de lemn și cu cuprins felurit se afla în posesia preotului *Artemiu Ardenco* din satul *Leud* (Maramureș), care, la rîndul său, a dăruit-o muzeului din Sighet, oraș în care, în luna lui august din anul 1921, *Asociațiunea culturală ardeleană «Astra»* și-a ținut adunarea generală anuală. Cu acel prilej «*Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș*» a aflat de bine a întocmi o mică, dar prea frumoasă expoziție de industrie casnică și de obiecte istorice». Aci au fost expuse și «un număr oarecare de obiecte vechi bisericesti și cîteva cărți vechi tipărite și manuscrise». ⁹ Printre acestea se găsea și sbornicul de la Leud, păstrat pe atunci în colecția de cărți vechi a muzeului din Sighet. El era «înnegrit de fum și de vechime» și avea «numai la sfîrșit scoarță de scîndură învelită în piele,... partea dinainte fiindu-i ruptă și stricată». ¹⁰ Acest sbornic a atras atenția președintelui «*Astrei*», profesorul *Andrei Birseanu*, care, cercetîndu-l cu atenție, în afară de unele texte tipărite sau scrise cu mîina, a întîlnit aci și un fragment de 11 foi din prima tipăritură coresiană în românește. Astfel s-a descoperit cea mai

9. Andrei Birseanu, *Catechismul luteran românesc*, București, 1923, p. 3.

10. I. Bianu, *Întrebare creștinească*, București, 1925, prefața.

veche carte românească, ajunsă pînă azi, care, din nefericire, nu este completă, lipsindu-i începutul (circa 1-2 foi) și poate epilogul (circa o foaie).

Cum era de așteptat, descoperirea acestei străvechi tipărituri românești a atras atenția multora din cercetătorii istoriei literaturii noastre vechi. Mai întîi însuși descoperitorul a anunțat-o în paginile ziarului *Transilvania* din Sibiu, an LII (1921), nr. 10-12 (octombrie-decembrie), p. 900-901, și apoi în ședința Academiei Romîne din 11 noiembrie 1921 a făcut o comunicare în legătură cu ea. Textul acestei comunicări a fost publicat sub titlul «*Catechismul luteran românesc*», în *Analele Academiei Romîne*, secția literară, seria a III-a, tom. I (1921), memoriul 3, p. 33-40 (și în extras). Odată cu textul comunicării, Andrei Bîrsanu a dat la lumină, cu litere latine și cuprinsul fragmentului descoperit. Cu prilejul ședinței de la Academie, el a dăruit pentru secția ei de manuscrise și cărți vechi sbornicul găsit la expoziția din Sighet. Astfel «catehismul» românesc al lui Coresi a ajuns în stăpînirea acestei înalte instituții de cultură, fiind înregistrat, cu sbornicul în cauză, printre manuscrisele românești, sub cota nr. 5032. Cuprinsul său, cît s-a păstrat, ocupă în acest sbornic filele 159-169.

Scurt timp mai apoi, profesorul *Nic. Drăganu* din Cluj da unele referințe despre această mică broșură, în articolul intitulat: «*Catehisme luterane*», pe care l-a publicat în revista *Dacoromania*, Buletinul «Muzeului Limbei romîne» (Cluj), anul II (1921-1922), pag. 582-592, unde, de altfel, se face mai mult o recenzie studiului lui *Adolf Schullerus*, privind aceeași problemă, «*Luthers Katechismus und Agende in romanischer Sprache*», apărut în «*Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*», XLIV Jahrgang (1921), p. 57-61.

După trecere de aproape un an, în 1922, acad. prof. *Al. Rosetti* închina acestei tipărituri coresiene un «excelent» studiu purtînd titlul «*Les catéchismes roumains du XVI-e siècle*» și publicat în revista «*Romania*» din Paris, nr. 191 (iulie), tom. XLVIII (1922), p. 321-334. Trei ani mai apoi — în 1925 — *Ioan Bianu* ușura munca cercetătorilor acestei cărți-cele, reproducînd cuprinsul ei în facsimile — de «mărimea originalului» — în nr. I din Colecția «*Texte de limbă din secolul XVI*», scoasă de Secțiunea literară a Academiei Romîne. El îi da titlul «*Întrebare creștinească tipărită de Diaconul Coresi în Brașov la 1560 în timpul episcopului Sava al Ardealului și al Mitropolitului Eșrem al Țării Românești*» și o prezenta, în acest fel, «spre a servi ca document de studiu din toate punctele de vedere».

Sprijinit, desigur, pe textul publicat de *Ioan Bianu*, profesorul *Al. Procopovici*, publica sub titlul «*Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*». Suceava 1927 (extras din revista «*Făt Frumos*», II (1927), nr. 3 și 4) un interesant studiu, în care emitea unele păreri în legătură cu izvoarele care au stat la temelia acestui fel de cărți, apărute în veacul al XVI-lea.

Mai apoi se ocupă de tipăritura coresiană profesorul *D. R. Mazilu*, în lucrarea sa «*Diaconul Coresi — Contribuții*, — apărută la Ploiești în

anul 1933, pag. 17-42, și după alți doi ani — în 1935 —, profesorul *Nicolae Sulică* din Tîrgu-Mureș, într-un amănunțit și sugestiv studiu, intitulat «*Catehismele românești din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov). Precizări cu privire la izvoarele lor*») și publicat în «*Anuarul Liceului de băieți «Al. Papiu Ilarian» din Tîrgu-Mureș pe anii 1932-1935*», Tg. Mureș, 1936, p. 47-101.

În sfîrșit, fără a mai înșira aci cărțile de istorie a vechei literaturi romîne apărute după anul 1921, precum și felurite recenzii sau articole mai mici presărate prin revistele de specialitate sau cărți legate de vechea noastră literatură, în care se face amintire și despre această cărțuție, vom semnală numai o ultimă lucrare mai cuprinzătoare privitoare la ea. Este vorba de cartea profesorului *I. Crăciun*, din Cluj, «*Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme romîno-luterane Birseanu, Sturdzan și Marțian*», Sibiu-Cluj 1945-1946, apărută în Colecția *Bibliotheca bibliologica* (nr. 19) de sub îngrijirea sa. În această lucrare, în afară de știrile ce se dau în studiul de la început în legătură cu broșura de care ne ocupăm, pe paginile 41-62 i se reproduce textul în facsimile, iar pe paginile 63-68, textul transcris cu caractere latine în două culori, negru și roșu, așa cum este în original.

Locul, timpul, titlul. Din pricina lipsei unor foi de la început și de la sfîrșit, nu se știe cu precizie locul, timpul, meșterii tipografi și chiar nici titlul ei, căci în cele 22 fețe păstrate pînă azi, nu se face nici o mențiune despre aceste așa numite indicații bibliografice. Ele însă se pot, oarecum, stabili cu ajutorul unor alte știri din acel timp.

Astfel, *locul* de tipărire nu poate fi decît orașul *Brașov* — ajuns de pe la 1550 centrul luteranismului din Ardeal —, căci aci a activat diaconul *Coresi*, după ce și-a încetat lucrul în Tîrgoviște. Probă evidentă întru aceasta este, mai ales, litera *Întrebării creștinești*, care se aseamănă perfect cu cea a *Evangheliarului românesc* din 1561 și a *Psaltirei românești* din 1570, imprimate sigur în tiparnița din Brașov de însuși *Coresi*, și chiar și cu a altor cărți apărute cam în același timp în acest oraș.

Meșterii tipografi care au dat la lumină această cărțuție sînt, de bună seamă, *diaconul Coresi* — mutat cam în acest timp de la Tîrgoviște la Brașov — și *Tudor diacul*, care, curînd după imprimarea ei, începeau — la 3 mai 1560 — să tipărească în Brașov *Evangheliarul românesc* isprăvit la 30 ianuarie 7069 (1561).¹¹ Menționăm că în epilogul acestui *Evangheliar* se amintește de unele «*cărți de învățătură*» — poate o aluzie, nu tocmai clară, la «catehismul» de față — și că această sfîntă carte a fost tipărită «*cu zisa... jupanului Hanășu de în Brașov*», al cărei îndemn, mai mult ca sigur, n-a lipsit nici de la imprimarea *Întrebării creștinești*, de care ne este cuvîntul în rîndurile de față.

Cu privire la *timpul* în care s-a tipărit această cărțuție, vom aminti că, cercetătorii n-au ajuns la o concluzie unitară. *Andrei Birseanu* o data

11. *Bibliografia romînească veche*, I, p. 45.

neprecis : 1560-1562,¹² Ioan Bianu o socotea apărută în anul 1560,¹³ iar Nicolae Iorga înclina pentru anul 1562.¹⁴ Cei mai mulți cercetători s-au pronunțat însă pentru anul 1559. Pe cât se pare, asupra acestei date s-a rostit pentru prima dată, în anul 1922, acad. prof. Al. Rosetti.¹⁵ Înclinăm a crede că această dată este cea adevărată, căci, în cronica pastorului sas Simion Massa din secolul XVI, se spune ad an. 1559 : «*Eodem anno die 12 Martii Johannes Benknerus, iudex Coronensis, cum reliquis Senatoribus reformavit Valachorum Ecclesiam, et praecepta Catecheseos discenda illis proposuit*», adică «*În același an (1559), în ziua de 12 martie Johannes Benkner primarul Brașovului, împreună cu ceilalți Consilieri a reformat Biserica românilor și le-a pus în vedere să învețe preceptele din catehism*». ¹⁶ Din această însemnare reiese că judele Iohannes Benkner, decretînd la 12 martie 1559 reformarea bisericii românilor din țara Bîrsei, le-a pus desigur, în vedere să învețe catehismul românesc, ceea ce este un indiciu că el trebuie să fi fost tipărit la această dată, sau, poate, mai probabil, în curs de tipărire, căci după cum se știe, «o carte de propagandă se pune în circulație imediat ce a ieșit de la tipar»,¹⁷ sau foarte curînd după aceea.

Pe de altă parte, în fragmentul de prolog al «catehismului», se vorbește despre «scoaterea», adică tîlmăcirea pe romînește a Sfintei Evanghelii (este vorba de Evangheliarul românesc din 1560-1561), ceea ce «pare a fi mai mult numai o «anunțare» a tipăririi textului tradus mai de mult, nu un raport despre un lucru împlinit»..., «scoatere», însemnînd aci «numai traducere, nu tipărire». ¹⁸ Deci Evangheliarul nu se tipărise pînă acum, ci în timpul cînd se tîlcuiiau unele părți din cuprinsul «catehismului» de față,¹⁹ sau, poate, cînd el se imprima, se făceau pregătirile pentru punerea în tipar a Evangheliarului. Cum acest ultim fapt s-a petrecut la 3 mai 1560, însemnează că, Întrebarea creștinească apăruse înainte de această dată, desigur în cursul anului 1559, cum ne lasă să înțelegem însemnarea din cronica pastorului Simion Massa, amintită mai sus.

De asemenea, fețele bisericești întîlnite în fragmentul de prolog, ca : episcopul Sava al Țării Ungurești și Efreim mitropolitul Țării Romînești,

12. Andrei Birseanu, *op. cit.*, p. 6.

13. I. Bianu, *op. cit.*, passim ; mai apoi însă a admis anul 1559 (vezi «*Almanahul graficei romîne*, Craiova, 1930, p. 38).

14. N. Iorga, *Istoria literaturii romînești*, I, ed. II, București, 1925, p. 182 ; același, *Istoria Bisericii romînești...*, I, ed. II, București, 1929, p. 170.

15. Al. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVI-e siècle*, pp. 323, 332. Printre cei ce s-au pronunțat pentru această dată mai amintim pe : N. Drăganu, în *Dacoromania*, III (1923), p. 937 (recenzie) ; Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927, pp. 2-3 ; Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii romîne*, Epoca veche, ed. II, Sibiu, 1930, p. 76 ; D. R. Mazilu, *op. cit.*, pp. 17-20 ; N. Sulică, *op. cit.*, p. 48 ; N. Cartoian, *op. cit.*, p. 57 ; *Bibliografia romînească veche*, IV, p. 6 ; I. Crăciun, *op. cit.*, passim ; Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii romîne vechi*, I, București, 1947, pp. 163, 168.

16. N. Drăganu, *Catehisme luterane*, în *Dacoromania* (Cluj), II (1921-1922), pp. 584-585.

17. N. Sulică, *op. cit.*, pp. 48, 92.

18. N. Drăganu, în *Dacoromania*, III (1923), p. 397.

19. Cf. N. Sulică, *op. cit.*, p. 64.

întăresc convingerea că Întrebarea creștinească a putut apărea în acest timp, căci primul se socotește că a păstorit, scurt timp, pentru întâia oară, în primăvara anului 1559,²⁰ iar cel de al doilea și-a început păstoria, poate, după jumătatea anului 1558, urmînd lui *Anania*, fugăr în Ardeal, de frica lui Mircea Ciobanul.²¹

Toate aceste fapte ne fac să conchidem că Întrebarea creștinească, prima carte romînească tipărită de Coresi, a văzut lumina în anul 1559, deci acum patru sute de ani.

Lipsind foaia începătoare, nu se poate ști cu siguranță cum și-au intitulat alcătuitoarii această mică tipăritură. În general, astfel de cărți-dreptare de credință se numeau, și încă se numesc, «cathisme». Celui din anul 1544 așa îi și zic două mărturii contemporane: «*Catechismus valachicus*» și «*Catechismus in linguam walachicam*».²² Se pare însă că alcătuitoarul vechiului izvor, desigur slavon, care a stat la îndemîna editorilor cărțuliei de față, a fost oarecum influențat de titulatura unor astfel de cărți-dreptare de credință, care circulau printre adepții husitismului de la noi și care purtau titlul de «*Întrebare Creștinească*», și, de aceea, și el și-a numit cartea tot așa. Această numire, care, precum observă profesorul Nic. Sulică din Tg. Mureș, este «proprie numai vechilor catehisme husite»,²³ a trecut, desigur, și în fruntea cărțiclei noastre. Că ea a purtat titlul «*Întrebare Creștinească*» ne încredințează și cele două copii ale textului ei, făcute puțin mai tîrziu: *Codicii Sturdzan* și *Marțian*, care și ele tot «*Întrebare Creștinească*» numesc cuprinsul lor.²⁴ Această titulatură, luată, desigur, din originalul din 1559 pe care-l copiau, era, în realitate, *titlul* cărțiclei despre care ne ocupăm. De altfel, chiar în textul care s-a păstrat din această prețioasă cărțulie, după prolog, înainte de a începe forma dialogată, specifică lucrărilor de acest fel, se află următorul «subtitlu», tipărit cu cerneală roșie: *АТРЕВАРЪ КРЕЦИНЪСКЖ*, care, poate aci, nu este decît repetarea celui ce era pe prima pagină. Semnalăm că acesta este și titlul cu care ea a intrat în marea majoritate a studiilor cercetătorilor noștri istorico-literari.

Originalul Întrebării Creștinești. Nici prologul și nici cuprinsul Întrebării Creștinești, atît cît s-au păstrat, nu dau vreo informație cît de mică asupra izvorului sau izvoarelor ce vor fi fost la îndemîna alcătuitoarilor ei. De aceea, păreriile privitoare la originalul ei, sînt destul de fe'urite. Încă de la 1879, *B. P. Hasdeu*, sprijinit pe copia din *Codicele Sturdzan*, făcută de popa *Grigorie din Măhaci* în anul 1607, socotea că «*originalul Întrebării Creștinești — venit prin filieră slavă — este catehismul ortodox al*

20. Șt. Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a romînilor din Transilvania și Ungaria*, I, ed. II, Sibiu, 1935, pp. 75, 506; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, II, 1, ed. IV, București, 1943, p. 325.

21. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei* (mss), f. 55.

22. Vezi I. Crăciun, *op. cit.*, p. 2.

23. N. Sulică, *op. cit.*, p. 86.

24. I. Crăciun, *op. cit.*, p. 71; Al. Rosetti, *Catehismul Marțian*, în revista *Grai și suflet* (București), I, 2 (1924), pp. 251-260; vezi și N. Sulică, *op. cit.*, pp. 48-49.

sfinților Chiril din Alexandria și Anastasiu din Antiohia, care nu se deosebește mult de Catehismul mic al lui Luther». ²⁵

Cu aproape două decenii mai târziu, în 1897, bucovineanul I. G. Sbiera, cercetînd același text al *Întrebării Creștinești* și comparîndu-l cu *micul catehism* al lui Luther, afirma că între ele a găsit «o asemănare uimitoare», atît cu privire la împărțirea materiei în cinci părți, cît și la numerotarea celor zece porunci, la unele prescurtări de texte, privind botezul și cuminicătura și la unele particularități ale limbei. ²⁶

Tot spre un astfel de original înclina și N. Iorga la 1904 și apoi în 1925, cînd afirma : «*Catechismul a fost tradus de-a dreptul din nemțește, cum și era de așteptat*» de către «un român care înțelegea bine nemțește», ²⁷ iar sasul Adolf Schullerus credea că el a fost «*tradus probabil după ediția cea mică a Catechismului lui Luther, retipărit în Transilvania de Honterus la 1548*». ²⁸

După descoperirea originalului în anul 1921, profesorul Nic. Drăganu din Cluj încă afirma că : «*este evident că între textul «Întrebării Creștinești și Catechismul lui Luther e o strînsă legătură, acela nefiind decît o traducere a acestuia*» ; crezînd însă — în opoziție cu N. Iorga — că traducătorul «*mai curînd... a fost un sas care vorbea bine romînește în dialectul ardelean de sud (muntean), care e mai puțin conservativ, și probabil și ungurește*». ²⁹ Ceva mai târziu însă, profesorul clujean, reluînd cercetarea originalului *Întrebării Creștinești*, conchidea categoric, că : «*nici eu, care am făcut mai pe urmă cercetări în această chestie, n-am putut constata identitatea traducerii romînești cu vreuna din edițiile catehismului lui Luther ori al lui Heltai, care e prelucrat după cel al lui Luther*». ³⁰ Totodată el îndemna pe cercetători să-și îndrepte privirile în direcția arătată de Sbiera, căci între *Întrebarea Creștinească* și *Catehismul lui Luther*, zicea el, «*uneori asemănarea este în adevăr izbitoră*». ³¹ Această asemănare l-a făcut să și creadă că în tipăritura coresiană «*s-ar putea să avem a face cu o compilație făcută din catehismul ortodox și cel al lui Luther*». ³² Cu timpul, profesorul Nic. Drăgan, desigur influențat de studiul lui Nicolae Sulică din Tg. Mureș, s-a îndepărtat, oarecum, de aceste susțineri, afirmînd că «*Întrebarea Creștinească a fost tradusă din ungurește*». ³³

25. După D. R. Mazilu, *op. cit.*, p. 21, sprijinit pe B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1879, pp. 95-96.

26. Dr. I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării*, 1897, p. 101.

27. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*, București, 1904, pp. 66, 67, și ed. II, București, 1925, p. 175.

28. I. Crăciun, *op. cit.*, p. 9, sprijinit pe articolul lui Adolf Schullerus din *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XLIV (1921), p. 61.

29. N. Drăganu, *Catehisme luterane*, p. 586.

30. Același, în *Dacoromania*, III (1923), p. 932.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*, p. 933.

33. N. Drăganu, în *Dacoromania*, IX (1936-1938), p. 222 ; cf. același, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie, dès origines à la fin du XVIII-e siècle*, București, 1938, p. 37.

Tot spre un original nemțesc — recte luteran — înclină și Acad. prof. Al. Rosetti, care comparînd textul *Întrebării Creștinești* cu cel al *Catehismului lui Luther* constata că: «*Le Catéchisme roumain comparé au luthérien présente en bien des points une rédaction similaire à ce dernier, en d'autres une rédaction écourtée de ce texte. Il contient, d'autre part, des parties qui ne s'y retrouvent pas*» și că: «*Nous venons de voir que seuls certains fragments du petit Catéchisme de Luther peuvent être mis à la base des rédactions roumaines analysées*». Pe temeiul acestor constatări, d-sa conchidea că textul *Întrebării Creștinești* derivă din Catehismul lui Luther, însă nu direct, ci prin intermediare necunoscute.³⁴

Spre deosebire de aceștia, profesorul Al. Procopovici, susținător al «teoriei husite în proveniența primelor cărți în limba română», a afirmat încă din anul 1927, că «*din traducerea unui catehism slav, cu modificări husite, nu luterane*», a rezultat, în secolul al XV-lea, «*arhe-tipul*» unui text, care, mai apoi, a fost «*prelucrat cu oarecari schimbări în predoslovie și altele făcute în corpul cărții, după Catehismul mic al lui Luther și tipărit în ediția de la Brașov din 1559 și poate încă în ediția din 1544*». ³⁵

Prin anul 1933, profesorul D. R. Mazilu, comparînd, la rîndu-i, textul *Întrebării Creștinești* cu cel al *Evangheliarului românesc* din 1561 și și cu alte tipăriri românești ale lui Coresi, ajungea la concluzia că prima «*nu reprezintă traducerea sau prelucrarea unui catehism străin, ci o compilație alcătuită în limba română de un localnic, pe baza unor izvoare care n-au fost încă toate identificate*» și că presupunerea că la «*înfățișarea*» ei în românește «*a contribuit un român (poate nu singur) pare să aibă sorți de mai mare posibilitate*». ³⁶

Peste doi ani, în 1935, profesorul Nicolae Sulică din Tg. Mureș, într-un amănunțit studiu în legătură cu unele «precizări privitoare la izvoarele» celor două catehisme românești din secolul al XVI-lea, stabilea că «*la baza catehismului din 1559 și chiar și a celui din 1544 nu poate fi decît un mic catehism reformat ungiuresc și în nici un caz o versiune germană*». Acel mic catehism reformat, necunoscut încă, ar fi fost «*tradus în românește de niște preoți romîni trecuți la reformațiune*». ³⁷

Cu prilejul comemorării a 400 ani de la apariția Catehismului luteran din Sibiu (1544-1944), profesorul I. Crăciun din Cluj, într-o lucrare, privind «*Catehismele romîno-luterane*», susținea că «*Întrebarea Creștinească nu este o traducere după un anume catehism, ci e o alcătuire romînească după mai multe izvoare, o compilație cu conținut religios, cum se făceau în mod curent în cursul Evului Mediu și la începutul Epocii moderne*», că ea (alcătuirea) s-a tradus în românește în secolul al XV-lea, de niște creștini buni, «*sub influență și idei husite*», că apoi acest text s-a «*ajustat după cerințele luterane ale sașilor sibieni și brașoveni la 1544 și 1559*» și

34. Al. Rosetti, *op. cit.*, pp. 329-330; cf. și *Grai și suflet*, I (1924), p. 255.

35. Al. Procopovici, *op. cit.*, p. 16.

36. D. R. Mazilu, *op. cit.*, pp. 40, 41.

37. N. Sulică, *op. cit.*, p. 99.

că, «*compilerul*» a trebuit «*să fie un român*», așa cum socotise N. Iorga cu aproape o jumătate de veac în urmă.³⁸

În sfârșit, profesorul Ștefan Ciobanu — în 1947 — respingînd aceste păreri, socotea că Întrebarea Creștinească a fost tradusă din slavonește, probabil după «*primul catehism slavonesc tipărit*», imprimat la Veneția în anul 1527 de către niște tipografi sîrbi, dar că textul ei a fost modificat, «*poate de către traducători*».³⁹

Față de aceste atît de variate păreri, este bine să se semnaleze că în predoslovia *Întrebării Creștinești* nu se precizează numele traducătorilor, ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că n-au fost contemporani imprimării ei; că această cărțuție poartă titlul *Întraberea Creștinească*, ceea ce nu se întîlnește în lucrările de acest fel nemțești sau ungurești; că textul ei nu poate fi pus pe două coloane cu al vreunui catehism german sau ungar din secolul al XVI-lea, după care s-ar fi putut traduce, neasemănîndu-se întru totul; și că pînă acum, nu se poate «preciza nici un catehism luteran, german sau unguresc, pe care să-l poți lua ca izvor al traducerii». Pe de altă parte, ținînd seama de scopul cu care Iohannes Benkner a patronat imprimarea acestei cărți, precum și de faptul că în cuprinsul ei nu este întotdeauna păstrată neatinsă curata ortodoxie, s-ar putea presupune că alcătuitoarii ei au avut în față un izvor, pătruns oarecum de duhul reformei religioase mai vechi sau mai noi, — tradus poate mai înainte din slavonește, cum ne lasă a înțelege prologul —, al cărui cuprins, spre a se evita insuccesul din anul 1544, ei l-au modificat, pe cît au putut — și uneori chiar destul de simțitor — în sens ortodox, introducînd aci mai ales, simbolul de credință niceo-constantinopolitan, care în realitate, este miezul dreptmăritoarei credințe. Judele Iohannes Benkner a trebuit să se învoiască la aceasta, socotînd, desigur, că încetul cu încetul va ajunge pînă la urmă să cîștige cît mai mulți dintre romîni pentru biserica pe care o slujea. Este ceea ce vor face în 1698 romano-catolicii, tot în Ardeal, cînd, pentru a atrage mai ușor pe romîni la unirea cu Roma, au redus vechile lor pretenții dogmatice la patru puncte, luîndu-și totodată obligația ca pe cei ce s-ar uni «den obicéiul bisearecei răsăritului să nu-(i) clătească, ci toate ceremoniile, serbătorile, posturile, cum și pîn-acuma, așa și de acum nainte, să fie slobozi a le ține după călindariul vechiu».

Cuprinsul. Prologul. Textul *Întrebării Creștinești* se împarte în două părți distincte: *prologul* și *cuprinsul propriu zis*, tratînd despre principiile de credință. Cum s-a mai arătat, prologul nu s-a păstrat în întregime, lipsindu-i începutul. Avînd în vedere, însă, că această cărțuție a fost tipărită de *diaconul Coresi* și de ucenicul său *Tudor diacul*, care curînd aveau să înceapă imprimarea *Evangheliarului romînesc*, s-ar putea ca începutul acestui prolog să se fi asemănat cu unele părți din epilogul *Evangheliarului*, păstrînd, în general, același cunoscut tipic coresian, întîlnit și în alte cărți tipărite de el. Ținînd seama de aceasta, prologul *Întrebării Creștinești* ar fi putut avea, poate, următorul început: «*Cu vreré Tatălui și cu*

38. I. Crăciun, *op. cit.*, pp. 10-15.

39. St. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 168-170.

ajutoriul Fiiului și cu sfrășitul D[uh]ului Sf[î]nt, în zilele Măriei lu Ianășu Crai, scris-am eu diiaconu Coresi ot Trăgoviște și Tudor diiacu această s[an]ctă carte de învățuri, să fie popilor ruminești să înțelegă, să învețe ruminii cine-si creștini...». ⁴⁰ În continuare, așa cum observa profesorul Nic. Sulică, «autorii prologului, voind să justifice apariția acestei cărți, care după furtuna stîrnită de catehismul de la Sibiu din 1544, putea să provoace o nouă erupție, au subliniat, desigur, că, cărticica nu conține decît învățăturile fundamentale ale creștinismului, fixate de însuși Iisus Hristos, care, voind să mîntuiască lumea se «împeliță (întrupă) de în fati curată Mariia și învătă aplols[to]lii»..., după care urmează în partea păstrată a prologului». ⁴¹

Mai departe, alcătuitoarii prologului încearcă să arate cum această învățătură, dată de Mîntuitorul, a ajuns pînă în vremea lor, fiind prinsă în paginile ce urmează. Iisus Hristos a trimis pe apostoli «în toată lumea de să spuie Ev[an]gh[e]lia» și a ales patru evangheliști «den limba — recte neamul — oveiască», care «pre limba grecească au scris Ev[an]gh[e]lia». După aceea, sfinții părinți Vasilie, Grigorie, Ioanu Zlataustă, Atanasie și Chirilă Filosofă «și ei socotiră și scoaseră — învățatura — den cartea grecească pre limba sârbească». Apoi iarăși, după trecere de oarecare timp, «nește creștini buni socotiră și scoaseră cartea den limba sârbească pre limba ruminească». Aceasta este, după ei, filiera prin care a trecut învățatura ce s-a pus în «catehismul» de față: Mîntuitorul a dat-o, apostolii au vestit-o în lume, cei patru evangheliști au scris-o în grecește, cinci sfinți părinți au tălmăcit-o în slavonește, iar «nește creștini buni» — deci anonimi — au dat-o pe limba rominească.

Observăm că în acest prolog, acolo unde unii cred că se afirmă că cei patru Evangheliști au tradus noua învățătură din limba evreiască în cea grecească, — ceea ce n-ar fi adevărat decît pentru Sfîntul Matei —, în realitate este vorba de neamul (= limba) evangheliștilor, care, după cum se știe, cel puțin trei dintre ei au fost de neam iudaic și toți patru pînă la urmă și-au scris Evangheliile în grecește. Afirmația că sfinții părinți Vasilie, Grigorie, Ioan Zlataust, Atanasie și Chirilă Filosoful au scos, adică au tălmăcit învățatura Mîntuitorului «den cartea grecească pre limba sârbească» s-ar putea să fie adevărată numai în parte, adică numai dacă ultimul din acești cinci sfinți părinți ar fi identic cu Sfîntul Chirilă, apostolul slavilor din secolul IX, căruia, într-adevăr, i s-a dat numele de «Filozoful», și care a tradus «cărți sfinte și de ritual în limba slavonă». S-ar putea însă mai degrabă ca aci să fie o confuzie din partea alcătuitoarilor Întrebării Creștinești, că adică el să fie confundat cu Sfîntul Chirilă al Alexandriei († 444), care aproape întotdeauna se întîlnește amintit alături de Sfîntul Atanasie — cum e și aici —, serbîndu-se, cum se știe, tot împreună, în ziua de 18 ianuarie. Ar fi posibil, deci, ca acești cinci sfinți părinți să fie: cei trei mari ierarhi și dascăli a lumii: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, precum și patriarhii alexandrini Atanasie cel Mare

40. Vezi N. Sulică, *op. cit.*, p. 49.

41. *Ibidem.*

și Chiril, pe care părinți autorii prologului i-au putut găsi exact în aceleași ordine în unele rugăciuni din Liturghier și Molitfelnic, și despre care poate știau că au fost adevărate dreptare ale Ortodoxiei, apărînd-o de orice învățături străine. Și pentru a da mai multă autoritate și crezămînt învățăturii pe care o prezentau, au pus pe seama lor tălmăcirea ei din grecește în slavonește, ceea ce, în mod sigur, este un neadevăr.

Mai departe, predoslovia arată că această tîlcuire s-a făcut «*cu știrea Miriei lui Crai și cu știré ep[i]sc[o]pului Savei Țăriei Ungurești*» și că acum, pe lîngă ceea ce «*scoseseră*» acei «*buni creștini*», s-a tradus «*Sf[î]nta Ev[an]g[he]lie și Zéce cuvinte și Tatălî nostru și Credința ap[o]s[to]li-lor*», pentru ca «*să înțelégi toți oamenii cine-sî rumîni creștini*».

Acest mic fragment indică, de pe o parte, persoanele cu îngăduința cărora s-a tipărit Întrebarea Creștinească, iar pe de alta face amintire de unele traduceri în romînește, cu scopul ca toți romîni să înțeleagă ceea ce citesc. Este deci aci un suflu al reformei religioase, care cerea darea «*cuvîntului sînt*» pe limba poporului, spre a fi priceput.

Craiul cu a cărui știre s-a imprimat cartea de față este, în mod sigur, *Ioan Sigismund Zápolya*, care, începînd din anul 1559 conducea singur Ardealul, mama sa, *Isabela*, sub a cărei tutelă fusese din 1540, fiind acum — în 1559 — bolnavă sau moartă. Spre a se crea în Ardeal o opoziție cît mai puternică în contra catolicului *Ferdinand de Austria*, rivalul său, *Zápolya*, n-a prea ținut la religia sa catolică, ci s-a convertit la reformă, fiind pe rînd luteran, calvin, și murind, la 14 martie 1571, unitarian.

Ca adept al reformei, a sprijinit propagarea ei printre romîni, căci, din calcule politice, aceștia îi erau foarte necesari. «Era poliglot și știa și romînește, și urmărea cu interes încercările de a converti pe romîni, și din motivul acesta, îi plăcea să se țină la curent și cu publicațiile romînești, care serveau opera de emancipare a bisericii romînești... și pregăteau calea spre reformațiune». ⁴²

Toate acestea l-au făcut, desigur, ca să-și dea consimțămîntul pentru imprimarea cărții de față, căci prin ea socotea că va atrage spre luteranism parte din romîni, mărindu-se astfel numărul celor care îl susțineau.

Celălalt personaj pomenit aci este «*episcopul Sava al Țării Ungurești*», care, după cum se știe, a urmat lui *Cristofor* la conducerea episcopiei din *Geoagiul de Sus* —, cu jurisdicție peste toată partea sudică a Ardealului, și desigur și a părților unguerești —, fiind întîlnit în această calitate «în primăvara anului 1559». Curînd însă a fost scos din scaun, care i s-a redat abia la 10 aprilie 1562. De astădată păstorește pînă prin 1566, cînd a fost iarăși îndepărtat din scaun, trecînd în Țara Romînească. pentru că poate și acum, ca și prima dată, făcea opoziție tendințelor conducerii transilvane de a atrage pe romîni la reformă, sub nuanțele care se dezvoltau atunci peste munți. Consimțămîntul episcopului Sava — care era un ortodox convins — la tipărirea Întrebării Creștinești, s-ar putea explica prin revizuirea în sens ortodox a unor părți, cel puțin, din versiunea dreptarului de credință, tălmăcit de «*bunii creștini*» și prezentat spre

42. *Ibidem*, p. 66.

publicare, și, poate, și prin faptul că, pe atunci, când încă nu erau destul de bine precizate deosebiriile dintre Ortodoxie și Protestantism, el să fi crezut că, ceea ce a mai rămas nerevizuit din cartea ce se tipărea, nu împieteză cu nimic asupra drepte credințe.

Traducerile amintite mai departe în acest mic fragment sînt «*Sfînta Evanghelie*», pe care cercetătorii au identificat-o cu *Evangheliarul românesc*, scris, adică tipărit de diaconul Coresi ot Tîrgoviște și Tudor diacul între 3 mai 1560 și 30 ianuarie 1561, care deci acum era neimprimată și al cărei *Tatăl nostru* de la Matei seamănă cu cel din Întrebarea Creștinească; «*Zece cuvinte*» sînt cele *zece porunci* din Testamentul Vechi, date lui Moisi pe Muntele Sinai; «*Tatăl nostru*» este cunoscuta rugăciune domnească, rostită atît de des în slujbele noastre bisericești, iar «*Credința apostolilor*» este dreptarul de credință creștină, cunoscut sub numele de «*simbolul apostolic*»,⁴³ folosit de predilecție, chiar pînă azi, în Catehismele luterane, mai ales.⁴⁴ Desigur, aceste trei din urmă se referă la cărțulia de care ne ocupăm, căci ele formează punctele esențiale din cuprinsul ei. În jurul lor s-au plasat, cum se poate observa, alte cîteva învățături, socotite atunci indispensabile credincioșilor, cărora ea trebuia să le cadă în mîină.

Mai departe, predoslovia reproduce textul din I Corinteni XIV, 9, că «*în sfînta biserică mai bine e a grîi 5 cuvinte cu înțeles decît 10 mie de cuvinte neînțelese în limba străină*», des folosit de reformați, spre a-și putea justifica principiul lor, conform căruia «cuvînul sfînt» să fie dat pe limba vorbită de popor, ca să fie înțeles. Acest lucru îl fac acum și editorii cărțuliei de față, ca unii ce se socoteau credincioși principiului în cauză.

În sfîrșit, alcătuitoarii, amintindu-și poate de opoziția făcută catehismului tipărit la Sibiu în 1544 și avînd probabil și credința că, celui de acum i-au revizuit, în sens ortodox, cuprinsul, au găsit cu cale să roage pe «*toți sfîntii părinți oare vlădici, oare episcopii, oare popi*», — de alți cititori, deci, nici o amintire —, în a căror mîină va cădea această «*carte creștinească*», să nu «*judece nece să săduiascî*» mai înainte de a o citi, căci numai astfel se vor putea convinge că ea nu cuprinde într-însa «*alte nemicî, ci numai ce-au propovăduiti sfîntii ap[osto]li și sfîntii părinți*».

Și, desigur, pentru a întări și mai mult credința cititorilor că *Întrebarea Creștinească* cuprinde numai învățătura ortodoxă, alcătuitoarii ei au socotit că este bine să se folosească — poate și cu consimțămîntul său — și de «girul moral» al mitropolitului Țării Romînești, *Efrem*, adăugînd la sfîrșitul predosloviei: «*Și închinămî cinste și dăruim sfîntiei tale arhieru i mitropolit Efrem*», și crezînd, totodată, că peste toată această muncă se va revărsa «*blagoslovenia Sfîntiei lui Is[us] H[risto]s Mîntuitorul nostru*».

43. Vezi pentru el: Pr. I. Mihalcesco, *La Théologie symbolique au point de vue de l'Église orientale*, București și Paris, 1932, pp. 15-27.

44. Cf. I. Crăciun, *op. cit.*, pp. 18-19.

«Arhiereul și mitropolitul» *Efrem*, este, cum s-a mai arătat, vlădicul Țării Românești, care și-a început păstoria, probabil, prin vara anului 1558, când Mircea Ciobanul se va fi încredințat că mitropolitul fugar *Anania* nu se va mai întoarce. Pe cât se știe, documentar se întâlnește pentru prima dată, în această calitate, la 17 septembrie 1559. Păstorește Biserica Țării Românești pînă la o dată anterioară zilei de 27 august 1566, căci acum era în fruntea acestei Biserici alt mitropolit, *Daniil*.⁴⁵ Mitropolitul Efrem păstorea deci sigur în Țara Românească în anul 1559, când s-a tipărit la Brașov *Întrebarea Creștinească* și faptul că diaconul Coresi și colaboratorii săi îi închină această cărțuție cu cuprins nu întotdeauna strict ortodox, și că el primește, socotesc că este o bună dovadă că între ei n-a fost niciodată vreo neînțelegere. Singurul suflu în spirit reformat ce se simte în cuprinsul predosloviei este pretextul folosit de editorii *Întrebării Creștinești* de a o tipări în românește, pentru ca «toți oamenii cine-s rumîni creștini să înțeleagă». După cum se știe, folosirea limbii naționale în Biserică era și este unul din principiile confesiei protestante, născută la începutul secolului XVI.

Cuprinsul propriu zis. Mulți dintre cercetătorii *Întrebării Creștinești* socotesc că ea este o nouă ediție a catehismului luteran, tipărit la Sibiu în anul 1544, ceea ce nu pare întru totul adevărat. Chiar dacă între cuprinsul lor ar fi oarecare asemănare, totuși, în cel al *Întrebării Creștinești* sînt făcute unele modificări în sens ortodox, care, desigur, îl vor fi deosebit simțitor de cel al catehismului din 1544. Pînă cînd o întîmplare fericită ar face să se descopere și textul acestuia din urmă, spre a fi posibilă o reală comparație a textului lor, s-ar putea totuși presupune că *Întrebarea Creștinească* ar fi față de Catehismul din 1544 — cum precizează profesorul I. Crăciun — ca o a doua ediție, «revizuită și adăugită».

Dovadă că între cuprinsul acestor două «catehisme» ar exista unele deosebiri, — în cel de la Brașov revizuindu-se unele pasaje prea avansate către luteranism —, poate fi și faptul că împotriva lui, pe cât s-a putut afla pînă acum, nu s-au ridicat proteste din partea nimănui, așa cum s-a întîmplat cu Catehismul sibian din 1544.

Dacă totuși și în cuprinsul *Întrebării Creștinești* se întâlnește ici și colo cîte un pasaj care ar părea redactat în sens reformat, și dacă se constată lipsa unor puncte de credință care n-ar trebui neglijate într-o carte de doctrină ortodoxă, este bine să se țină seama că la 1559, deci la mai puțin de o jumătate de veac de la începutul acțiunii lui Luther, încă nu se precizaseră îndeajuns deosebiri între noua confesie și cea ortodoxă. De asemenea, este bine să se țină seama că la 1559, în Biserica noastră Ortodoxă nu erau încă destul de bine precizate unele lucruri, de pildă numărul Sfintelor Taine, așa că alcătuitoarii *Întrebării Creștinești* n-aveau de unde ști toate cele ce țineau de credința lor pînă în amănunt. Dacă la acestea s-ar mai adăuga și abilitatea propagatorilor reformați, care, cu subtilitatea specifică lor își strecurau ideile în dispute orale sau în scris, s-ar putea înțelege mai ușor buna credință a celor ce au dat la lumină,

45. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, f. 55.

acum patru sute de ani, prima carte românească ajunsă pînă la noi. Toți cei ce au lucrat la 1559, pe măsura puterii înțelegerii lor în cele ale dreptei credințe, au socotit că nu se abat cîtuși de puțin de la ea. Judecîndu-i azi pentru cele cîteva pasaje din cuprinsul Întrebării Creștinești, care par neconforme Ortodoxiei, trebuie să ținem seama de toate acestea.

Ca în mai toate cărțile de acest fel, cuprinsul Întrebării Creștinești este prezentat sub formă *dialogată*, fiind împărțit, după modelul catehismelor luterane, în cinci părți. Conține 28 întrebări și tot atîtea răspunsuri.

Pe foile 3 r-4 r (161 r-162 r în mss.) se tratează în cîte șapte întrebări și răspunsuri, despre *calitatea numelui de creștin*, făcîndu-se introducere în materie prin întrebarea: «*Creștinî ești?*» și urmînd cu o a doua: «*Carere e omul creștinî?*». La aceasta din urmă întrebare se răspunde: «*Omulî creștinî iaste acela omî cine în Hs. creade și viiază cumî săntî tocmealele lu Hs.; să va acela omî cine creade ertăciunea păcatelorî de la Tatălî Sflîjntî Dumnezeu că i se va da în harî pre în Is. Hs.*». În ultima parte a răspunsului pare o infiltrație reformată: iertarea păcatelor se va da numai de Tatăl, prin Iisus Hristos, deci Iisus Hristos singur mijlocitor între om și Dumnezeu. Se exclude, prin urmare, rolul sfinților. Apoi iertarea se va da numai prin har, fără a se aminti cîtuși de puțin de conlucrarea omului, ceea ce nu-i perfect ortodox.

Se urmează cu întrebări privind *originea numelui de creștin* și cu ce «adeverează» omul că are această calitate. În răspunsul la cea de a doua întrebare, se spune că omul «adeverează» că e creștin, cu aceea că s-a botezat în numele Sfintei Treimi și crede în Iisus Hristos și în «rădăcina creștinîției». La întrebarea: «*Cîte lucrure trebuiaște să știe omulî creștinî?*», se răspunde că trebuiesc «*cinci lucrure*»: «*Dentăi: Zeace porînceale ale lu Dumnezeu, a doa: Credința creștineascî; a treia Tatăl nostru, a patra Botezulî, a cincé Cuminecătura*». Pe temeiul acestor «*cinci lucrure*», și materia tratată aci este împărțită în tot atîtea părți, cum era și în catehismele luterane. Este desigur, în acest răspuns, iarăși o influență a unor astfel de catehisme, existente pe atunci în Ardeal. Această influență este întărită și prin partea ultimă a răspunsului, unde se amintesc numai două Sfinte Taine: Botezul și Cuminecătura, așa cum au mai toți reformații.

Întrebările și răspunsurile 8 și 9 (ff. 4 r-5r; ff. 162 r-163 r în mss.); tratează despre primul din cele «*cinci lucrure*», adică despre «*Cetele zeace cuvinte*», recte porunci, amintindu-se că Dumnezeu le-a «dat afară» prin «*Moisi prorocî*» în «*vrăhul muntelui de Sinae*». Răspunsul al nouălea cuprinde însuși Decalogul.

Potrivit celor spuse în predoslovie, cele «*Zeace cuvinte*» fac parte din bucățile tălmăcite din nou, poate de Coresi și preoții bisericii din Șchei, care au căutat să le apropie cît mai mult de textul scripturistic. În acest caz, ele se deosebesc de cele din catehismele luterane și, desigur, și din cel de la Sibiu din 1544, unde, în general, erau rediate mult prea pe scurt. Noii editori le-au făcut unele completări după textul biblic, ca de pildă, la porunca a patra, căreia i s-a adăugat partea de la urmă, «*să veri să aibi*

zile multe și bune pe pământii», care n-ar fi fost în celelalte catehisme de mai înainte. Totuși, Decalogul prezintă unele particularități. Mai întâi textul este mai redus decât cel din *Exod, XX, 2-17*. Porunca a doua, privitoare la închinarea la «*chipuri cioplite*», este eliminată, desigur, sub influența reformatorilor, care au pus la cale tipărirea acestei cărți, căci, după cum se știe, protestanții, în general, nu admit cultul sfintelor icoane. Porunca a treia — recte a patra — este redată pe scurt: «Serbează duminica»; fără a se mai aminti de sâmbătă și de felul cum trebuie păzită sărbătoarea, așa cum este în *Exod XX, 8-11*. Poruncile 4-8, recte 5-9, nu prezintă deosebiri demne de semnalat, față de textul biblic. Ultima poruncă însă a fost împărțită în două, spre a se păstra numărul de zece. Din datorria de a nu se «pofti» casa vecinului, s-a făcut, aci, o poruncă aparte, a noua, iar datorria de a nu se rîvni alte lucruri ale aproapelui, amintite în porunca a zecea din *Exod XX, 17*, a rămas să completeze, în această cărțuie, ultima din cele zece porunci.

În întrebările și răspunsurile 10 și 11 (ff. 5 r-6 r ; 163 r-164 r, în mss.) se vorbește despre *foloasele* celor «*Zece cuvinte ale lui Dumnezeu*», arătându-se în răspunsul al zecelea că ele sînt următoarele: «*Folosul de întâi cumî noi pîcatele noastre să le putem cunoaște de în ei pre noi să ne smerim și să mergem la vraci la Is. Hs.; alî doile folosî: cumune deade zece cuvintele sale să învățăm fapte bune creștinilor și viață bunî; a treia folosî: cumî oameni făcători de rău să se întoarcă către Dumnezeu*». Observăm că iarăși nu se amintește nimic de mijlocirea sfinților.

Întrebările și răspunsurile 12 și 13 (ff. 6 r, 164 r, în mss.) ne înfățișează învățătura despre *mijloacele pentru mîntuire și izvoarele de credință*. Felul cum ea este prezentată, este de-a dreptul în spirit reformat, căci «ispășirea» se va face numai «*prein credința dereaptă*» — faimoasa *sola fide* —, iar credința dreaptă o aflăm numai în *Evanghelie*, respingîndu-se, deci, în chip tacit, *Sfînta Tradiție*, neacceptată de protestanți.

Mai departe, întrebările și răspunsurile 14 și 15 (ff. 6 r-6 v ; f. 164 r-v, în mss.) vorbesc despre *Evanghelie*, subînțeleasă desigur, ca întregă Sfînta Scriptură, și prezentată ca singur izvor de credință.

Cu întrebarea a 16-a se trece la partea a doua a «catehismului», trătîndu-se despre *credința*, «ceaia ce noao trebuiaste să ne ispășim», deci iarăși nici o amintire despre *faptele bune*, socotite la ortodocși indispensabile pentru mîntuire. La întrebarea: «*Ce este credința?*», se dă un răspuns destul de confuz și plin de suflu reformat: «*Nădejde în mila Tatălui sfânti Dumnezeu, derepti moartea Fiiului celî sfânti*» (Răsp. 16, f. 6 v ; 164 v în mss.). Această a doua parte se încheie cu *Simbolul credinței* (întrebarea și răspunsul 17, ff. 6 v-8 r ; ff. 164 v-166 r, în mss.), care este cel niceo-constantinopolitan, deși în întrebarea a 17-a se vorbește despre «*Credința ce-au făcutî 12 ap[o]s[ot]li*», adică *simbolul zis apostolic*. Și aceasta este, desigur, una din revizuirile făcute de cei ce au purtat grija tipării acestui «catehism» în duh cît mai apropiat de Ortodoxie. Această parte se deosebește întru totul de catehismele luterane și ca atare și de cel romî-

nesc din anul 1544, căci toate catehismele luterane au în cuprins simbolul apostolic. Includerea în textul Întrebării Creștinești a acestei chintesențe a doctrinei creștine ortodoxe a avut, în mod neîndoios, darul să domolească pornirile unora împotriva cuprinsului ei, care, precum se vede, în mai multe părți este influențat de învățătura reformată. De aceea poate, cum s-a mai amintit, contra ei nu s-au ridicat glasuri de protest, așa cum s-a întâmplat cu catehismul sibian din 1544.

Mai departe, întrebările și răspunsurile 18-25 (ff. 8 r-10 v; ff. 166 r-168 v, în mss.) sînt rezervate celei de «*a treia parte ce trebuiaste creștinului să știe*», tratînd despre *rugăciune*. Se începe cu rugăciunea *Всѣмъ нашимъ* — Tatăl nostru —, al cărei text este luat din Evanghelia Sfîntului Matei (VI, 9-13). Versiunea rugăciunii domnești amintită în predoslovie ca tradusă din nou, va fi fost introdusă aci prin stăruința diaconului Coresi și a colaboratorilor săi ortodocși, căci, se știe, reformații au preferință pentru versiunea acestei rugăciuni aflată în Evanghelia Sfîntului Luca (XI, 2-4).

În continuare urmează două învățături de-a dreptul reformate: *milcuitura și datul de har* (întreb. și răsp. 20-23), împrumutate, pe cît se pare, «din marea lucrare de sinteză a lui Filip Melancton, publicată în 1521, sub titlul: *Loci communes rerum theologicarum*». Milcuitura — *rière, supplication*,⁴⁶ deci: *rugăciune, implorare* —, în cărțulia noastră este confuz definită, în sensul că ea «*iaste aceaia cîndi cearemî ceva de la Dumnezeu și avemî greu și nevoiă noastră sfânti numele al lui pre ajutori să-li chemămî*». Ea însă ar fi corespondentul lui «*invocatio*» din lucrarea amintită a lui Melancton (ed. 1535, p. 536), însemnînd în acest caz, «*invocarea sau implorarea ajutorului și grației divine*».⁴⁷ Nici datul de har — *remercîment*⁴⁸ (= *mulțumire*) — nu este definit aci mai clar, ci tot atît de confuz: «*Datulî de harî iaste aceaia cîndî ne aducemî aminte despre toate faptele bune ale lui Dumnezeu și dămî harî lui pre în Hs.*». Și el și-ar avea drept corespondent în cartea lui Melancton pe «*gratiarum actio*» (ibidem), avînd deci sensul de «*mulțumită sau manifestarea recunoștinței*»⁴⁹ față de binefacerile primite de la Dumnezeu.

Mai departe, Întrebarea Creștinească vorbește de «*Cîte lucrure trebuescî să fie în rugăciune*» (întreb. 24), socotind, ca și unele catehisme ungurești, deci tot reformate, cinci: «*Deîntăi porăncealele, că Dumnezeu au porănciti și au lasati să rugămî. A dooa: făgăduita că Dumnezeu făgăduitu-ne-au că ne va pre noi asculta. A treia: credința că toate făgăduiturile lui Dumnezeu cu credință numai să le putemî cuprinde la noi. A patra cearere greu și nevoie sufletului și trupului. A cincea: în al cui nume trebuiaște să cearemî să veri să știi numai numele lu Is. Hs.*». Din nou, prin ultima parte, se trece cu vederea mijlocirea sfinților către Dumnezeu. În sfîrșit, această parte despre rugăciune, se încheie cu arătarea

46. M. Gaster, *Chrestomație romînă*, II, Leipzig și București, 1891, p. 475.

47. N. Sulică, *op. cit.*, p. 58.

48. M. Gaster, *op. cit.*, p. 418.

49. N. Sulică, *ibidem*.

că în Tatăl nostru sînt «șapte cearere» (întreb. 25), «trei-sî diîn iale de viiața de veacî», iar patru «depre viiața aceștii lumi», lucru ce, de altfel, se întîlnește și în catehismele noastre de azi.⁵⁰

În continuare, Întrebarea Creștinească, desigur sub influența reformatorilor, vorbește numai de două Sfinte Taine: *Botezul* și *Cuminecătura*, fără însă a se combate sau a se spune că nu se admit celelalte cinci. E bine totuși să se țină seama, în judecarea alcătuitoarelor acestei cărțuții, că în anul 1559 Biserica Ortodoxă încă nu se fixase definitiv asupra numărului de șapte Taine, aceasta făcîndu-se tocmai la 1672, în sinodul de la Ierusalim, care s-a ocupat de Mărturisirea de credință a lui Dositei, patriarhul Cetății Sfinte. Alcătuitoare din 1559, oprindu-se numai la aceste două Taine, nu vor fi avut cîtuși de puțin impresia că fac un lucru neortodox, ci poate că, într-un elementar dreptar de credință — cum trebuia să fie Întrebarea Creștinească —, vor fi socotit că este de ajuns înfățișarea numai a acestor două Sfinte Taine, care, de altfel, erau cele mai cunoscute și mai practicate din numărul celor șapte.

Cea dintîi dintre ele, *Botezul*, alcătuieste a patra parte din «*ce trebuiaște să știe creștinulî*» și este tratată în întrebarea 26 (ff. 10 v-11 r; ff. 168 v-169 r, din mss.), folosindu-se două texte nou-testamentare, pe care se sprijină instituirea lui: «*Păsați în toată lumea, învățați toate limbile, botezați-i în numele Tatălui și Fiiului și D[u]hului Sfântî*» (Matei XXVIII, 19), și «*Cine crede și va fi botezatî, ispășitî va fi, cine iară nu va creade, peritî va fi*» (Marcu XVI, 16).

În sfîrșit, despre a doua din Sfintele Taine înfățișate, *Cuminicătura*, care constituie totodată și a cincia parte din «*ce trebuiaște creștinului să știe*», se vorbește în ultimele două întrebări: 27 și 28 (f. 11 r-v; f. 169 r-v, din mss.). Răspunsul 27 arată că această Sfîntă Taină se sprijină pe texte din Evangheliile Sf. Matei (XXVI, 26-28); Marcu (XIV, 22-24), Luca (XXII, 19-20) și Sf. Apostol Pavel (I Cor. XI, 24-25); iar răspunsul al 28-lea dă cuprinsul acestor versete.

Cu acestea se termină cuprinsul Întrebării Creștinești, în care, în unele pasaje s-au strecurat, cu subtilitate, unele idei reformate. Acestea însă n-au adus rezultatul scontat, deoarece, cum se știe, românii din Ardeal, cu foarte neînsemnate excepții, au rămas credincioși credinței ortodoxe.

Înainte de a se încheia această prezentare, vom semnala că *Tatăl nostru* din *Întrebarea Creștinească* este identic cu cel din *Evanghelia lui Matei*, aflată în *Evangheliarul românesc* din anul 1561,⁵¹ — deosebire prezentînd numai cuvintele «*ceruri*» pentru «*cer*», «*pîinea*» pentru «*pita*», «*veacî*» pentru «*vecie*» — și cu cel din *Cartea cu învățatură*, tipărită, romî-

50. Vezi Irineu, Mitropolitul Moldovei, *Catehismul creștinului ortodox*, București, 1942, pp. 59 sq.

51. Dr. M. Gaster, *Tetraevanghelul diaconului Coresi din 1561*, București, 1929, p. 8. De asemenea a trecut și în *Liturghierul* tipărit tot de Coresi la Brașov, în 1570 (vezi N. Sulică, *op. cit.*, p. 100).

nește, de Coresi la Brașov, în 1581 ;⁵² că *decalogul* este la fel cu cel adăugat la sfârșitul aceleiași *Cărți cu învățatură din 1581*⁵³ și că tot în această *Carte de învățatură* a fost tipărit la sfârșit și *Simbolul credinței*, cu numai câteva schimbări în text, la art. 2 și 8, spre a le face mai înțelese.⁵⁴

Poate nevoia unora de a avea această cărțuție, a făcut ca după ea să se facă și copii, care, în cele ce s-au păstrat, prezintă uneori unele mici deosebiri de text. Dintre acestea au ajuns pînă la noi numai două : cea prescrisă de popa *Grigorie din Măhaci*, în anul 1607, — cunoscută sub numele de *Codex sturdzamus* —, descoperită de *D. A. Sturdza*, tipărită de *B. P. Hasdeu* la 1879⁵⁵ și păstrată azi în fondul de manuscrise românești al Bibliotecii Academiei R.P.R. sub cota nr. 447, și alta din prima jumătate a veacului XVII, descoperită de *Iul. Marțian* din Năsăud, imprimată de acad. prof. *Al Rosetti* în 1924, sub numele de *Catehismul Marțian*, și aflată azi în biblioteca Universității din Cluj.⁵⁶

Pr. NICULAE ȘERBĂNESCU

52. Diaconul Coresi, *Carte cu învățatură (1581)*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, I, București, 1914, p. 561.

53. *Ibidem*, p. 563.

54. *Ibidem*, p. 562. Retipărit cu unele modificări la urmă în *Liturghierul din 1570* (vezi *N. Sulică, op. cit.*, p. 100).

55. *B. P. Hasdeu, Cuvente den bătrîni*, pp. 95-96 ; vezi și *M. Gaster, Chrestomație romină*, I, pp. 39-43 ; *I. Crăciun, op. cit.*, pp. 69-95.

56. *Grai și suflet*, I, 2 (1924), pp. 251-260 ; vezi și *I. Crăciun, op. cit.*, pp. 29, 98-137.

VIATA BISERICESCA

DESCHIDEREA CURSURILOR PENTRU ANUL ȘCOLAR 1959/1960 LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMINT ALE BISERICII ORTODOXE ROMINE

Odată cu venirea toamnei, și-au reluat activitatea și instituțiile de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Romîne. După ce, în cursul lunii septembrie, s-au efectuat lucrările de încheiere a anului școlar precedent și cele pregătitoare pentru anul următor, odată cu luna octombrie au început și cursurile noului an școlar, 1959/1960, inaugurate, potrivit unei vechi tradiții, prin obișnuitele festivități de deschidere.

Școlile noastre teologice au astăzi un trecut și o experiență de un deceniu, care constituie o garanție pentru buna pregătire a viitorilor slujitori ai altarelor, pentru a corespunde îndatoririlor ce le revin ca păstori sufletești ai credincioșilor și povățuitori ai lor în viața nouă pe care și-a croit-o și o trăiește poporul muncitor. De aceea, cadrele didactice și educative ale școlilor teologice își sporesc an de an străduințele pentru a forma preoți cît mai luminați și mai corespunzători cerințelor vremii, atît din punct de vedere profesional cît și ca cetățeni, slujind nu numai Bisericii, ci și pentru pacea și buna înțelegere între oameni.

Grija și preocuparea pentru o cît mai rodnică desfășurare a procesului de învățămînt din instituțiile de învățămînt ale Bisericii noastre Ortodoxe sînt oglindite în mod obișnuit cu prilejul festivităților de deschidere ale fiecărui an școlar, și, de aceea, publicăm aci — ca, de altfel, în fiecare an — scurte dări de seamă asupra festivităților de deschidere a cursurilor anului școlar curent, 1959/1960, la Institutele Teologice de grad universitar și la Școlile de cîntăreți bisericești și Seminariile teologice din cuprinsul Patriarhiei Romîne.

LA INSTITUTELE TEOLOGICE

DIN BUCUREȘTI

La Institutul Teologic de grad universitar din București, activitatea didactică a fost reluată la începutul lunii septembrie, care a fost consacrată în întregime examenelor. Astfel, între 31 august și 12 septembrie s-au ținut examenele din sesiunea de toamnă ; în ziua de 15 septembrie a avut loc examenul pentru obținerea diplomei de licență ; între 16 și 19 septembrie s-a ținut examenul de admitere în anul I ; în zilele de 21 și 22 septembrie, examenul de admitere la cursurile de magisteriu, la 23 și 24 septembrie, examenul aprofundat de admisibilitate pentru absolvenții cursurilor de magisteriu, iar în zilele de 5 și 6 octombrie, examenele anuale cu magistranzii.

Cursurile noului an școlar au început în dimineața zilei de 1 octombrie, după ce s-a săvârșit un Te-Deum și sfințirea apei, la care au asistat întregul corp didactic al Institutului Teologic, corpul didactic al Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului teologic, studenții și elevii seminariști.

Deschiderea festivă a cursurilor a avut loc însă în ziua prăznuirii Cuvioasei Parascheva, 14 octombrie. Slujba religioasă — utrenie, liturghie și polihroniu — a fost săvârșită de către un sobor de preoți și diaconi profesori, în biserica Sfânta Ecaterina — paraclis al celor două instituții de învățământ teologic din București —, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a profesorilor, studenților și elevilor.

Predica zilei a fost rostită de P.C. Pr. prof. *N. Buzescu*, directorul Seminarului teologic, care, vorbind despre Cuvioasa Parascheva, a dat-o ca exemplu de strădanie pe calea cea dreaptă a unei vieți pline de credință în Hristos și de dragoste pentru oameni, exemplu care trebuie urmat de cei care se pregătesc în cele ale slujirii lui Hristos.

După terminarea slujbei religioase, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P.C. Pr. Consilier Stan Dimancea, de la Sf. Arhiepiscopie, P.C. Pr. prof. I. G. Coman, rectorul Institutului Teologic, P.C. Pr. prof. *N. Buzescu*, directorul Seminarului teologic și de corpul didactic de la cele două școli, a trecut în clădirea Institutului, unde a vizitat noile amenajări ale localului, noul mobilier din clase și s-a întreținut cu corpul didactic în sala profesorală a Institutului.

A urmat apoi în sala de festivități desfășurarea programului artistic închinat solemnității de deschidere a noului an școlar.

Au fost de față și reprezentanții Departamentului Cultelor.

În acordurile Imnului Patriarhal, cântat de studenți și elevi, sub conducerea d-lui prof. *N. Lungu*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a intrat în sală și a luat loc la masa de onoare.

Programul deschiderii festive a cursurilor pentru noul an școlar a început cu «Imnul Republicii Populare Române», executat de corul studenților și elevilor, condus de dl. prof. *N. Lungu*, după care P.C. Pr. prof. *Ioan G. Coman*, rectorul Institutului Teologic a rostit cuvântarea de deschidere.

Vorbind în numele Institutului Teologic, cât și al seminarului, P.C. Pr. prof. *Ioan G. Coman* a spus printre altele: «Un nou an universitar și școlar este, de fiecare dată, un început nou de muncă didactică, științifică și educativă pentru profesori, un început nou de acumulare de cunoștințe mai numeroase decât cele de până acum, de frământare de probleme, de deschideri de orizonturi necunoscute, de creștere spirituală pentru studenți și elevi...

Un nou an universitar și școlar înseamnă înflorirea bucuriei pentru o nouă muncă. O muncă pe care s-o depunem toți: elevi, studenți și profesori, cu cîntec în inimă și zîmbet pe buze. Nimic nu ne întărește, nu ne luminează și nu ne slințește pe noi oamenii, ca munca. Munca schimbă fața firii și transformă viața omenească».

Amintind de cunoștințele pe care trebuie să și le însușească elevul seminarist, studentul teolog și preotul din numeroasele și bogatele domenii ale teologiei, P.C. Pr. prof. *I. G. Coman* a arătat că «aceste cunoștințe au legătură nu numai cu procesul general al evlaviei și al efortului sufletului omenesc pentru cunoașterea lui Dumnezeu și unirea cu El, ci și cu multe laturi ale culturii umane».

P.C. Pr. prof. *I. G. Coman* a vorbit apoi despre activitatea didactică și educativă desfășurată în seminar și Institut în cursul anului școlar 1958/1959, subliniind că s-a urmărit în mod «stăruitor ca dragostea elevilor și studenților pentru Dumnezeu și pentru oameni să se îndeplinească cu dragostea lor pentru patria noastră socialistă, Republica Populară Română și pentru toate realizările și planurile ei pentru o viață mai bună, pentru progres și pentru pace în lume».

«Cursurile seminarului și institutului se deschid, anul acesta, — a spus în continuare P.C. Părinte rector —, sub semnul aniversării a 600 de ani de la întemeierea Mitropoliei Țării Românești (1359), sub a cărei jurisdicție se află școlile noastre și din grija căreia ele au luat naștere. Aceste cursuri se deschid și sub semnul aniversării a 500 de ani de existență documentară a orașului București, capitala patriei noastre, oraș drag tuturor locuitorilor săi și care-și schimbă fața pe zi ce trece prin lucrările de sistematizare, de construcții mărețe și de înfrumusețare continuă. Una din podoabele Bucureștilor o formează bisericile sale, dintre care cele mai multe sînt monumente istorice și pe care se cuvine să le îngrijim cu deosebită luare aminte.

Înăugurăm festiv cursurile seminarului și institutului pe parcursul Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice, care a început la 7 octombrie și care «a devenit o tradiție scumpă a poporului nostru, un prilej de manifestare a caldelor sentimente de dragoste și prietenie față de poporul sovietic», de-a lungul și de-a latul țării. Prietenia noastră cu marele popor vecin de la Răsărit e veche și a fost cimentată și prin legăturile frățești dintre Biserica Ortodoxă Romînă și Biserica Ortodoxă Rusă. De la eliberarea țării noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian al Romîniei și Prea Fericitul Părinte Patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii s-au vizitat în numeroase rînduri, întărind, prin aceasta, o veche comuniune și dragoste între popoarele și Ortodoxia noastră.

Cursurile noastre de anul acesta încep, de asemenea, sub semnul a trei mari fapte care întăresc ideea păcii și lupta pentru ea: 1. Călătoria Primului Ministru al Uniunii Sovietice, Nichita Sergheevici Hrușciov, în Statele Unite ale Americii și convorbirile sale cu Președintele D. Eisenhower; cu acest prilej, la diferitele întâlniri cu reprezentanți sau simpli cetățeni ai acestei țări, la conferințe de presă, în discursuri radiodifuzate și radiotelevizate, oaspetele sovietic a subliniat continuu necesitatea și foloasele coexistenței și a păcii între cele două mari popoare și între toate popoarele lumii; 2. Propunerea lui Nichita Sergheevici Hrușciov de la tribuna Organizației Națiunilor Unite pentru dezarmarea generală și totală și discutarea ei acum la acest for internațional; 3. Succesele științifice excepționale ale savanților sovietici, care, în numai doi ani, au reușit să trimită în cosmos trei rachete interplanetare, înregistrând date de o deosebită importanță pentru viitorul apropiat al legăturilor omului cu realitățile cosmice și pentru viitorul păcii».

În ultima parte a cuvântării sale, rectorul Institutului Teologic din București a înfățișat date statistice privitoare la studenți, și a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian și înalților ierarhi pentru toată dragostea și grija arătate institutului și seminarului, școli pe care le ajută materialmente și le îndrumază duhovnicește, precum și guvernului, pentru sprijinul material acordat prin Departamentul Cultelor. A mulțumit de asemenea tuturor membrilor corpului didactic și educativ pentru toată activitatea desfășurată în procesul de învățămînt și de educație, precum și în publicațiile religioase.

După ce corul studenților și elevilor, sub conducerea d-lui profesor N. Lungu, a executat bucata religioasă «Deschideți mari ale cerului porți», de Gluck, a urmat cuvîntul reprezentantului elevilor seminariști, rostit de elevul Bumbeneci Vasile din clasa 5-a de seminar.

Mulțumind Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru grija ce o poartă în pregătirea teologică și civică a elevilor seminariști, și Departamentului Cultelor pentru tot sprijinul acordat școlii, își ia angajamentul, în numele colegilor, de a se pregăti temeinic cu toții «pentru a putea păși cu forțe proaspete și inepuizabile spre viața cea nouă care se clădește în patria noastră», iar la altarele Bisericii să înalțe rugăciuni «Pentru pacea a toată lumea», căci «cugetul Duhului este viață și pace» (Rom. VIII, 6).

Corul elevilor seminariști, condus de dl. prof. C. Drăgușin, a executat «Rugăciune», de I. Popescu-Pasărea; iar împreună cu studenții, sub aceeași conducere, «Taina creștinătății», de același compozitor.

Din partea studenților teologi a vorbit Popescu Mihai-Gabriel, din anul IV. În cuvîntul său a exprimat simțămintele tinerilor studenți la început de nou an școlar, subliniind că «cel care vine aici cu inimă curată, dornic de a afla și a-și însuși adevărul care duce la mîntuire, va găsi lucruri frumoase: multă lumină, multă dragoste, îndrumare de fiecare clipă și pentru toată viața». Pentru toate acestea, gîndul de mulțumire și recunoștință a lor, al studenților, se îndreaptă în primul rînd către

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și către ceilalți membri ai Sfântului Sinod. De asemenea către Departamentul Cultelor, «pentru sprijinul ce ni-l acordă continuu», către corpul profesoral și întregul personal administrativ. «Ne vom strădui, — a spus în încheiere studentul Popescu Mihai-Gabriel — să devenim preoți ai vremurilor noi pe care le trăim, după îndemnul mai-marilor noștri și după pilda harnicului nostru popor muncitor». Aceste năzuințe vor trebui să fie concretizate în fapte «pentru slava numelui lui Dumnezeu, pentru propășirea Sfintei Biserici și a scumpei noastre patrii, Republica Populară Română, pentru pacea și fericirea întregii lumi».

Sub conducerea d-lui prof. N. Lungu, corul studenților a executat cântecul «Slăvim o viață nouă», de I. D. Chirescu, iar corul seminariștilor, dirijat de dl. C. Drăgușin, a executat «Cântecul Partizanilor Păcii», de același compozitor. Programul artistic s-a încheiat cu imnul progresist «Sub al păcii stindard», de I. D. Chirescu, executat de corul seminariștilor și studenților, condus de dl. prof. N. Lungu.

După acest program a urmat premiarea studenților din cei 4 ani de la cursurile de licență, care în anul școlar 1958/1959 au dat dovadă de strădanii deosebite și bune roade la învățătură, precum și de aleasă și bună purtare.

La sfârșit, *Prea Fericitul Patriarh Justinian*, adresându-se studenților și elevilor, i-a îndemnat să îmbine cunoștințele teoretice pe care le primesc în școală, cu practica, căci numai în felul acesta vor putea fi valorificate aceste cunoștințe. Prea Fericitul Patriarh Justinian a evocat apoi viața școlărească din trecut, cu neajunsurile și greutățile ei, dînd ca pildă însăși viața de școlar a Prea Fericirii Sale. «Dar — a subliniat Întîistătorul Bisericii noastre Ortodoxe —, călăuzit permanent de credința puternică în ajutorul lui Dumnezeu, am trecut, ca elev și apoi ca preot, peste toate greutățile și lipsurile, am mers înainte și mi-am închinat toată viața și munca, Bisericii și Statului. Am ascultat cuvîntarea reprezentantului elevilor seminariști, — a spus în continuare Prea Fericitul Patriarh Justinian. Într-o frază, elevul spunea că înțelege să se pregătească pentru viață. Bine a zis el. Dar dacă pregătirea de aici va fi numai teoretică, fără legătură cu viața, vă veți împărtăși de o învățătură cu fără prea mult folos. Cînd veți pași în viață, veți întîlni probleme, nu ca cele din școală, unde aveți numai grija de a învăța. Veți da peste multe probleme din viața poporului, în fața cărora preotul nu trebuie să fie dezorientat... Aș fi fericit dacă studenții ar rezolva problemele vieții aplicînd învățătura pe care o primesc aici, căci viața necesită nu numai cunoștințe, principii și învățătură, ci și experiență. La învățătura de aici trebuie adăugată experiența și pilda altora. Voi aveți în minte anumite principii și învățături de la părinții, țărani și preoții din satele voastre, dar mai cu seamă de la profesorii voștri. Priviți la modul cum rezolvă ei problemele vieții, cum pășesc în viață, cum se adaptează vieții sau cum o stimulează mai departe». În continuare Prea Fericitul Patriarh Justinian a exemplificat aceste îndemnuri cu constatări din viața Prea Fericirii Sale.

Continuând șirul exemplificărilor, Prea Fericirea Sa a subliniat următoarele progrese realizate de știință în ultima vreme, inclusiv în domeniul arheologiei, unde s-a ajuns la confirmarea unor date de care se amintește în Biblie. Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat că toate acestea constituie material nou pentru profesori, putându-l folosi în prelegerile și lecțiile lor, întrucât aplicarea la viață a cuceririlor științifice interesează sub diferite aspecte și Biserica. «Fac un apel călduros profesorilor voștri — a spus Prea Fericitul Patriarh Justinian — de a lumina toate prelegerile lor cu cunoștințe din domeniul științei, de a vă pune la îndemână mijloace suficiente pentru rezolvarea problemelor pe care le veți întâlni în viață. Vă asigur — a mai spus Prea Fericirea Sa adresându-se profesorilor —, că acești studenți și elevi vor păstra cu atât mai mult învățăturile d-voastră, cu cât veți fi știut să le legați de viață».

Anunțând că biserica Sfânta Ecaterina a fost încadrată ca paraclis al Institutului și Seminarului teologic, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat studenților sfaturi duhovnicești, spunându-le printre altele: «Cînd intrați în biserică, rugați-vă pentru noi și pentru biruința celor ce luptă pentru înlăturarea războiului și pentru instaurarea păcii în lume».

Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a încheiat cuvîntarea urîndu-le tuturor sănătate și spor la muncă și binecuvîntîndu-i cu binecuvîntarea arhierescă.

Festivitatea s-a încheiat cu întonarea Imnului Patriarhal. (Pr. MIRCEA CHIALDA)

DE LA SIBIU

Încă din primele zile ale lui septembrie a fost reluată — în clădire primestă prin lucrările gospodărești din cursul verii — activitatea școlară la Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu. Cadre didactice și studenți au muncit de sîrg pentru îndeplinirea îndatoririlor regulamentare legate de sesiunea de examene de toamnă, examene de admitere și de licență.

Paralel cu acestea, începînd din 15 septembrie a.c., o nouă serie de preoți — majoritatea din cuprinsul eparhiilor din Mitropolia Banatului — se aflau la cursurile preoțești de îndrumare pastorală, organizate potrivit dispozițiilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

La 1 octombrie a.c., cursurile și seminariile noului an școlar 1959/1960 au început conform prevederilor regulamentare.

Deschiderea solemnă a noului an școlar s-a săvîrșit duminică 4 octombrie a.c.

Dimineața, la vremea îndătinată ostenitorii și studenții Institutului au participat la sfintele rugăciuni în catedrala mitropolitană.

Sfînta Liturghie a fost săvîrșită de către un sobor de preoți și diaconi — consilieri, profesori și preoți aflați la cursurile de îndrumare pastorală —, în frunte cu P.C. Prot. stavr. *Traian Belășcu*, vicar arhiepiscopesc, și în prezența P.S. Arhiepiscopului *Teodor Scorobeș Rășinăreanul*.

La preceastă a predicat P.C. prof. dr. Corneliu Sîrbu. Plecînd de la textul din Evanghelia zilei: «Precum voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi lor asemenea» (Luca VI, 31), a stăruit asupra obligației morale pe care o au credincioșii de a combate orice porniri egoiste. Acestea înveninează raporturile dintre oameni și învrăjesc popoarele. Referindu-se apoi la întâlnirea recentă dintre conducătorii celor mai mari și mai puternice state ale lumii, a arătat că dezarmarea și deci retezarea cu rădăcină cu tot a cauzei războaielor este posibilă. Credincioșii creștini sprijină din toate puterile o astfel de acțiune, fără precedent prin proporțiile ei, pornită în scopul apărării și consolidării păcii. A încheiat îndemnînd pe studenții teologi să se întrecă în hărnicie și alipire față de Biserică și față de Patria noastră iubită, cu atît mai vîrtos cu cît o astfel de ținută este în spiritul tradițiilor Bisericii ardelenene și a Institutului ei teologic de la Sibiu.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii — ale cărei răspunsuri au fost date de corul mixt al Catedralei, dirijat de P.C. conf. univ. Gheorghe Șoima — din ușile împărătești ale Sfîntului Altar, P.C. Vicar Tr. Belășcu a dat citire îndătinată rugăciunii de invocare a Duhului Sfînt asupra muncii profesorilor și studenților Institutului.

La orele 12, în aula Institutului a început festivitatea deschiderii noului an școlar 1959/1960.

Erau de față: P.S. Arhiepiscopul Teodor Scorobet Rășinăreanul, consilierii arhiepiscopiești, profesorii Institutului, slujitorii bisericești, părinți ai studenților și credincioși din parohiile orașului Sibiu. Au participat și reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

Festivitatea s-a deschis cu Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne, executat de corul studenților Institutului, sub diriguirea Părintelui conf. univ. Gheorghe Șoima.

A luat apoi cuvîntul P.C. rector Pr. Sofron Vlad care, evocînd mai întîi trecutul istoric al actualului Institut Teologic din Sibiu, a spus, în continuare:

«Preocupările ierarhilor care poartă grija acestui Institut, ca și a corpului profesoral care activează azi, au rămas aceleași ca și a acelor din trecut, de a lucra sîrguincios pentru sporul intelectual și formarea duhovnicească a studenților pe care îi au în grija lor. Acestea însă nu sînt suficiente pentru a se ajunge la țintă. La ele trebuie să se adauge și efortul și munca personală a studenților.

Efortul acesta nu trebuie să se manifeste cu intermitență, iar munca să nu fie sezonieră, numai în preajma colocviilor și a examenelor, ci ea trebuie să fie o muncă susținută, de fiecare zi. La aceasta trebuie să vă îndemne nu numai tradiția din această școală, ci mai ales ceea ce vedeți și puteți constata în toate sectoarele de activitate, de pe întreg cuprinsul patriei noastre scumpe.

În regimul nou de democrație populară s-a inaugurat o viață nouă, unde toți trebuie să muncească, fiecare după puterile lui. Deci și noi trebuie să formăm o unitate de muncă, să mergem în pas cu vremea».

Stăruind asupra misiunii preoțești, P.C. Părinte rector a subliniat datoria preoților de a-și însuși o temeinică cultură și a se întări în virtuțile creștine.

«Fiindcă una din laturile misiunii preoțești este cea de învățător, de propovăduitor, el trebuie să fie înarmat cu o cultură aleasă. Profetul Vechiului Testament, Maleahi, spunea: «Buzele preotului sînt paznicele științei, și din gura lui așteptăm învățătura, căci el este solul Domnului Savaot» (Maleahi II, 7). Avînd în vedere că preotul învață în numele lui Dumnezeu, că este trimisul lui Hristos, în al Căruia nume propovăduiește, aceasta-l obligă să aibă o cultură aleasă, căci fără aceasta el batjocorește pe Dumnezeu, pe care-L reprezintă în mijlocul credincioșilor. Atît raportul lui față de Dumnezeu, ca sol și reprezentant al Domnului între credincioși, ca și situația lui în mijlocul semenilor săi, ca și conducător spiritual al acestora, îl obligă să-și însușească o cultură aleasă. Iată de unde izvorăște și îndatorirea voastră, iubiți studenți, de a vă achiziționa o zestre spirituală bogată. Prin cursurile pe care vi le țin profesorii voștri, dar mai ales prin munca voastră personală, avînd la îndemîină o bibliotecă bine organizată și foarte bogată, voi trebuie să vă achiziționați această cultură.

Pe cît de sublimă este chemarea preoțească, pe atît de grea este și răspunderea pe care o are preotul pentru îndeplinirea chemării sale. El este învățător și propovăduitor nu numai cu cuvîntul, ci și cu fapta, cu exemplul și cu ținuta, și în general cu toată viața sa. Noi știm că Mîntuitorul S-a arătat îngăduitor față de păcătoșii care au dat dovadă de dorință de îndreptare, dar S-a arătat necruțător față de nepotrivirea dintre învățătura și faptele celor care se considerau dascăli și conducători sufletești ai poporului, față de farisei. Ipocrizia acestora a biciuit-o prin cuvinte aspre și necruțător. O condamnare și mai aspră a rostit Mîntuitorul atunci cînd a spus: «Iar cine va sminti pe unul din acești mici care cred în Mine, mai bine și-ar spînzura o piatră de moară de grumazul său și s-ar îneca în adîncul mării» (Mt. XVIII, 6). Dacă sentința aceasta atinge pe orice creștin mai răsărit, care prin purtarea sa scandalizează pe semenii săi, cu atît mai vîrtos privește pe preot care prin ținuta, faptele și viața sa, ar fi un scandal pentru frații săi mai mici în credință, care sînt păstorii săi. Iată pentru ce sînteți datori, iubiți studenți, să vă întăriți încă de aci, din această școală, osatura morală a ființei voastre, căci fără aceasta va fi zadarnică și fără efect propovăduirea voastră.

Nimeni nu se naște atlet, ci atleții se formează prin exerciții continue și prin efort. Tot astfel se formează și omul, prin exercitarea continuă a deprinderilor bune, prin cultivarea însușirilor alese și prin deprinderea virtuților creștine. Aceasta trebuie s-o faceți și voi cît timp petreceți în acest Institut, prin lectură potrivită, citind înainte de toate cartea de căpătîi a oricărui preot, care este Sfînta Scriptură, prin rugăciuni și meditații, și prin participarea regulată la slujbele religioase. Aici trebuie să vă disciplinați felul de a vorbi, felul de a vă manifesta și de a acționa... Prin munca pe care o depuneți pentru formarea voastră intelectuală și efortul ce-l faceți pentru formarea voastră morală, trebuie să justificați

cheltuielile pe care le face Biserica, Statul și părinții voștri, pentru cultivarea voastră. Numai astfel veți răspunde nădejdilor pe care le leagă de voi Biserica, Statul, părinții și profesorii voștri, de a deveni slujitori vrednici ai Bisericii și cetățeni loiali ai Statului nostru de democrație populară. Numai astfel putem nădăjdui să slujiți cu conștiință curată pe Dumnezeu și Biserica Lui și, cu devotament, obștea credincioasă pe care aveți s-o păstoriți».

După ce a adresat câteva cuvinte preoților aflați la cursurile de îndrumare pastorală, reamintindu-le rostul acestor cursuri, rectorul Institutului a adus, în încheierea cuvântării sale, mulțumiri ierarhilor sub conducerea cărora stă Institutul Teologic din Sibiu, pentru tot sprijinul material și moral pe care l-au acordat neconținut acestei instituții, mulțumind totodată și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat și larga înțelegere arătată în rezolvarea problemelor în legătură cu Institutul.

Corul studenților teologi a executat că măestrie compoziția «Psalm», de Gheorghe Șoima.

În numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a luat cuvântul, de încheiere, P.C. Vicar *Traian Belășcu*.

P.C. Sa a arătat că anul școlar 1959/1960 începe în vechiul Institut Teologic din Sibiu cu rugăciune, cu bucurie și cu râvnă de a plini voia lui Dumnezeu în săvârșirea a tot lucrul bun. «Rugăciunea am făcut-o împreună, în Catedrală, cerînd de la Părintele ceresc să ne lumineze mințile și să ne dea putere de muncă în noul an școlar. Bucuria se citește pe fețele tuturor, căci Institutul își primește ostenitorii și studenții în haină de sărbătoare. Rîvnă spre însușirea luminilor științei sfințe a teologiei există din belșug, ca și capacitatea excepțională, la Părinții profesori, de a o împărtăși ucenicilor lor cu dragoste și cu competență unanim recunoscută».

În continuare, P.C. Sa a atras atențiunea studenților Institutului să dea ascultare povețelor și îndemnurilor cuprinse în cuvîntarea Părintelui rector, stăruind mai ales în rugăciune și în învățatură de carte.

«Viitorii preoți trebuie să aibă o pregătire completă și cît mai corespunzătoare vremurilor ce le trăim. Acestea sînt vremuri de dezvoltare deosebită, uimitoare, a științelor pozitive. Cuceririle avansatei științe actuale, noi le admirăm și le prețuim întru totul. În fruntea acestor cuceriri se află acum pătrunderea omului în cosmos, prin racheta pe care oamenii sovietici au trimis-o la 14 septembrie a.c. în lună. Sîntem mîndri de această victorie fără precedent și fără egal și felicităm călduros pe cei ce au dobîndit-o.

Pe de altă parte, sîntem deosebit de mulțumiți de vizita d-lui *Nichita Hrușciov*, Președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, în Statele Unite ale Americii, căci această vizită a dat aripi celor mai frumoase aspirații ale omenirii zilelor noastre, spre pace și bunăvoință, arătînd că pentru cimentarea coexistenței pașnice este necesară și este posibilă o dezarmare generală și totală, care va deschide o nouă epocă de prosperitate pentru toate popoarele lumii».

În partea ultimă a însuflețitei sale cuvîntări, P.C. Vicar Traian Belășcu a recomandat studenților Institutului să fie disciplinați în toate manifestările lor : la carte și la rugăciune, la cursuri și în afara Institutului, oricînd și oriunde. Istoria e mărturie că disciplina a ridicat popoare pe culmi de progres — și aici a dat ca exemplu popoarele sovietice. Fără disciplină nu se poate concepe slujitor bisericesc. Cine e disciplinat a înțeles îndemnul Sfîntului Apostol Pavel : «Răscumpărați vremea» (Efezeni V, 6), folosind-o cît mai bine. Sămînța cea bună din jitnițele Evangheliei Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pe care o seamănă destoinicii profesori ai Institutului, să găsească în sufletele studenților pămînt bun, rodnic, primitor, spre a deveni cu toții — și fiecare în parte — ostenitori pricepuți și devotați pentru propășirea poporului nostru credincios, spre binele Sfintei noastre Biserici dreptmăritoare și spre continua înflorire a scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă.

În numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, P.C. Vicar Traian Belășcu a transmis profesorilor, preoților cursiști, studenților și tuturor celorlalți ostenitori ai Institutului, calde urări de spor bun la muncă în noul an școlar, care se deschide sub cele mai promițătoare perspective de destindere internațională și coexistență pașnică.

Festivitatea s-a încheiat cu «Imnul Federației Mondiale a Tineretului Democrat», executat de corul studenților teologi sub aceeași iscusită dirigire a P.C. Pr. conf. univ. Gheorghe Șoima. (Pr. prof. GR. MARCU)

LA ȘCOLILE DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARILE TEOLOGICE

DE LA BUCUREȘTI

După cum se știe, Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București funcționează în același local cu Institutul Teologic de grad universitar. Datorită acestei stări de fapt, cele două instituții de învățămînt teologic din București și-au deschis cursurile anului școlar 1959/1960 printr-o festivitate comună, care a avut loc în ziua Cuvioasei Parascheva, la 14 octombrie ; cursurile au început în mod efectiv la 1 octombrie.

După cum s-a arătat în darea de seamă despre deschiderea cursurilor la Institutul Teologic, programul festivității a constat din manifestări la care și-au dat contribuția deopotrivă atît studenții cît și elevii seminarului ; cuvîntarea de deschidere rostită de P.C. Pr. prof. *Ioan Gh. Coman*, rectorul Institutului, s-a referit atît la aspectele didactice educative ale Institutului, cît și la cele ale Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, iar îndemnurile și învățăturile din predica rostită de P.C. Pr. prof. *N. Buzescu*, directorul seminarului, au fost adresate și adecvate atît elevilor, cît și studenților. În cuvîntarea rostită la sfîrșitul serbării, *Prea Fericitul Patriarh Justinian* și-a mărturisit dragostea sa părintească tuturor deopotrivă, elevi și studenți, îndemnînd pe profesori să-i pregătească nu numai teoretic, ci și pentru orientarea în diferitele probleme ale vieții.

pentru rezolvarea cărora să poată să se folosească de cunoștințele primite în timpul școlii.

Intrucât festivitatea deschiderii noului an școlar la Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din București a fost contopită cu cea a Institutului Teologic, s-a făcut — cum era și natural — o singură dare de seamă, care a fost publicată mai sus, în cadrul dărilor de seamă asupra festivităților de la Institutele Teologice.

DE LA BUZAU

Festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar, 1959/1960, la Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău a avut loc în ziua de 1 octombrie a.c., în Catedrala Sfintei Episcopii, în prezența Prea Sfințitului Episcop Antim al Buzăului, a PP. CC. Părinți Consilieri ai Sfintei Episcopii, a corpului didactic, și a elevilor.

Serviciul religios, cu sfințirea apei și Te-Deum, a fost săvârșit de preoți și profesori ai școlii, răspunsurile fiind date de corul elevilor.

După terminarea slujbei religioase, P.C. Pr. *Ioan Constantinescu*, directorul școlii, a rostit cuvîntarea de deschidere a noului an școlar. După ce a arătat rostul pe care-l are Seminarul teologic, P.C. Sa a precizat în linii generale poziția preotului în vremurile noi pe care le trăim, expunînd totodată și principiile după care vor fi pregătiți viitorii preoți în școala pe care o conduce. «Preotul nu se mai poate închide într-o izolare cultică sau liturgică, ignorînd societatea în mijlocul căreia trăiește, — a spus printre altele directorul seminarului. De aceea, școala noastră va forma pe elevi și sub acest unghi de vedere. Prin obiectele de studiu, de cultură generală, ei vor fi introduși în marele domeniu al civilizației, tehnicii și științei, care pe zi ce trece schimbă fața lumii. Mai mult chiar, prin materii speciale ei vor lua cunoștință de marile transformări sociale care s-au produs în țara noastră, marile îmbunătățiri aduse pentru bunul trai al poporului și noile forme de viață care au survenit în urma acestor schimbări. Vor învăța că orice preot adevărat trebuie să sprijine aceste transformări, să se identifice cu ele, să apere toate cuceririle democratice și să fie însuflețit în toate împrejurările de adevăratul patriotism, după exemplul oamenilor muncii».

În continuare, P.C. Părinte director I. Constantinescu a arătat datoriile pe care le au elevii de a-și însuși învățăturile și sfaturile profesorilor și educatorilor, și de a se încadra în disciplina preconizată de școală. «Elevii noștri trebuie să depună eforturi susținute de a-și însuși cît mai multe cunoștințe și a se obișnui cu disciplina, care le vor ajuta foarte mult în viață, mai ales la îndeplinirea misiunii pentru care se pregătesc».

Indemnînd pe toți la luptă susținută pentru pace, P.C. Părinte director I. Constantinescu și-a încheiat cuvîntarea aducînd mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru grija pe care o poartă învățămîntului teologic, Prea Sfințitului Episcop pentru ajutorul părintesc acordat Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului teologic din Buzău, precum și gu-

vernului țării, pentru sprijinul material. A urât apoi succes în muncă profesorilor și elevilor, în noul an școlar.

Luînd cuvîntul, P.S. *Episcop Antim* a evocat mai întîi măreața figură a episcopului Chesarie al Buzăului, care a înălțat clădirea seminarului ce-i poartă numele, insistînd apoi asupra instrucției și educației din învățămîntul teologic seminarial. A trasat totodată și datoriile viitorilor preoți, care vor trebui «să țină seamă și de realitatea terestră în care trăim, și de aceea va trebui să aibă în minte totdeauna datoriile cetățenești: respectul legilor, al avutului obștesc, și mai ales să lupte neîncetat pentru pace. Vor avea de asemenea datoria de a sprijini înfăptuirea colectivizării agricole și de a lupta pentru promovarea progresului în orice domeniu. Trebuie să iubim cu toții dreptatea socială și înfrățirea tuturor în eforturile pentru viața cea nouă». Mulțumind celor care sprijină școala teologică buzoiană, P.S. *Episcop Antim* a binecuvîntat noul an școlar, rugînd pe Dumnezeu să reverse harul Său asupra profesorilor și elevilor, pentru ca roadele muncii să fie cele nădăjduite.

Cu aceasta, festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar a luat sfîrșit, elevii și profesorii trecînd de îndată în sălile de clasă.

DE LA MINASTIREA NEAMȚU

Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Sfînta Mînăstire Neamțu și-au deschis cursurile noului an școlar 1959/1960 în mod festiv în ziua de 5 octombrie a.c. La orele 9 s-a săvîrșit slujba sfințirii apei și a Te-Deumului, în prezența P.C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu, delegat al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a P.C. Arhimandrit Dionisie Velea, starețul Sfîntei Mînăstiri Neamțu, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a corpului didactic și a elevilor.

În cuvîntarea de deschidere, P.C. Arhidiacon *Ioan Ivan*, directorul seminarului, a înfățișat pe scurt momentele istorice sub lumina cărora se începe noul an școlar, spunînd printre altele: «Începem anul școlar 1959/1960 în pragul celui de al 16-lea an de la eliberarea scumpei noastre patrii de sub jugul fascist, de către glorioasă armată sovietică. Întregul popor a cinstit cum se cuvine ziua de 23 August, care a făcut începutul unei vieți noi, libere și fericite». Amintind de uimitoarele succese obținute de savanții sovietici în cucerirea cosmosului, P.C. Sa a subliniat că ele «sînt grăitoare pentru ceea ce se poate realiza în atmosfera de pace și liniște. Oamenii, cu imensele lor resurse intelectuale și materiale folosite în scopuri pașnice, pot ajunge la descoperiri extraordinare, menite să revoluționeze întreg sistemul de gîndire și de aplicare practică a cunoștințelor și experiențelor benefăcătoare. Realizările oamenilor de știință sovietici sînt un îndemn la lupta susținută pentru apărarea păcii».

Subliniind totodată eforturile oamenilor sovietici pentru instaurarea unei păci trainice, Părintele director al seminarului a arătat că aceste eforturi au fost ilustrate în ultima vreme prin vizita istorică a Președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușcirov, în Statele Unite ale Americii, și mai ales prin propunerile de însemnătate covîrșitoare fă-

cute la Organizația Națiunilor Unite privitoare la dezarmarea generală și totală, care au avut un larg ecou în întreaga lume.

«Aceste câteva momente — a spus în continuare P.C. Părinte director — ne fac să privim începutul muncii noastre școlare cu încrederea semănătorului care seamănă pentru a culege, la vremea secerișului, rodul bogat».

P.C. Părinte director Ioan Ivan și-a încheiat cuvântarea, spunând: «Ne rămîne ca o datorie patriotică să folosim condițiile noi ce ne-au fost create de către conducerea de Stat și de către conducerea Bisericii, pentru obținerea unor rezultate cît mai bune în munca noastră instructiv-educativă».

A vorbit apoi elevul *Bită Teodor* din clasa V, exprimînd sentimentul de bucurie în urma revederii elevilor cu profesorii lor, într-o școală bine întreținută și întinerită prin reparațiile ce i s-au făcut în timpul verii. El a asigurat totodată că elevii își vor întări și mai mult simțul datoriei, respectînd disciplina și îmbinînd cunoștințele teoretice cu viața practică.

Luînd cuvîntul, P.C. Consilier *Scarlat Porcescu* a adus tuturor ostenitorilor școlii binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, prin grija căruia cursurile școlare de anul acesta încep într-un local reînnoit. Vorbînd de atmosfera generală în care se începe noul an școlar, P.C. Sa a amintit de marile înfăptuiri din patria noastră în cei cincisprezece ani care au trecut de la eliberarea de sub jugul fascist, precum și de străduințele depuse de Uniunea Sovietică pentru înălturarea obstacolelor din calea conviețuirii pașnice a tuturor oamenilor. «De la profesori și de la toți ostenitorii școlii — a mai spus P.C. Consilier Scarlat Porcescu —, centrul eparhial așteaptă «semănători harnici»... În munca lor de fiecare zi, trebuie să stăruie fără încetare pentru a da Bisericii slujitori buni, iar Patriei cetățeni devotați. De la elevi se așteaptă și înțelegerea și purtare bună. Cei doi poli ai activității școlare, în ceea ce privește școala teologică, sînt Biserica și Statul. Elevii au îndatorirea de a se sili să devină folositori atît Bisericii cît și scumpei noastre patrii».

P.C. Consilier Pr. Scarlat Porcescu și-a încheiat cuvîntarea urînd tuturor, profesori și elevi, sănătate, putere de muncă și roade îmbelșugate.

Cu aceasta, festivitatea deschiderii cursurilor a luat sfîrșit.

DE LA CLUJ

Deschiderea festivă a noului an școlar la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj a avut loc la 4 octombrie.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii de către Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului, înconjurat de un sobor de preoți, s-a oficiat slujba invocării Sfîntului Duh.

Deschiderea festivă a cursurilor a avut loc în sala de festivități a școlii, în prezența Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului, a membrilor Consiliului eparhial, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a corpului didactic și a elevilor.

După intonarea Imnului de Stat de către corul elevilor, sub conducerea Părintelui profesor I. Brie, a luat cuvîntul P.C. Arhidiacon *I. Zăgrean*, directorul școlii, care a arătat condițiile în care școala își începe cel de al VIII-lea an de existență. P.C. Sa s-a adresat în primul rînd elevilor, sfătuindu-i să-și desăvîrșească nu numai pregătirea profesională pentru a deveni buni slujitori ai stranelor și altarelor Bisericii noastre Ortodoxe, ci, deoptrivă, și educația lor cetățenească și socială, integrîndu-se astfel în ritmul vieții noi din scumpa noastră patrie. Reamintind sarcinile care revin profesorilor și educatorilor în munca de pregătire a viitorilor slujitori ai Bisericii lui Hristos, P.C. Părinte director *I. Zăgrean* a mulțumit Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sinodului mitropolitan al Ardealului, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan, P.S. Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, precum și Departamentului Cultelor, pentru tot sprijinul material și moral acordat școlii. P.C. Sa și-a încheiat cuvîntarea exprimîndu-și nădejdea că toți ostenitorii școlii pe care o conduce își vor putea duce sarcinile la îndeplinire, spre slava Sfintei noastre Biserici și spre folosul patriei.

A urmat recitarea unei poezii de către elevul *Mociran Alexandru* din clasa V, după care a luat cuvîntul colegul său *Tăut Victor*, care, vorbind în numele elevilor, a dat asigurarea că își vor da toată silința să-și însușească toate cunoștințele și îndrumările primite în școală pentru a deveni buni slujitori ai Bisericii și cetățeni loiali și devotați ai Patriei.

P.S. Episcop *Teofil* a mulțumit Părintelui director și Părinților profesori pentru gîndurile bune exprimate la început de an școlar, atrăgînd totodată atenția elevilor asupra datoriei pe care o au de a respecta dispozițiile regulamentului în ceea ce privește disciplina și pregătirea intelectuală și spirituală. P.S. Sa a insistat în mod deosebit asupra unor abateri de ordin moral, de care trebuie să se ferească din toate puterile. Binecuvîntînd cu binecuvîntare arhierescă pe toți cei de față, P.S. Episcop *Teofil* a cerut în același timp binecuvîntarea Părintelui cîresc asupra elevilor și profesorilor școlii, pentru ca noul an școlar să aducă cele mai bogate roade.

Serbarea a luat sfîrșit cu intonarea corului: «Măreț pămînt al patriei iubite», de către elevi.

DE LA MOFLENI-CRAIOVA

Cursurile noului an școlar la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Mofleni-Craiova au început în ziua de 1 octombrie, iar deschiderea festivă a cursurilor a avut loc în ziua de 4 octombrie.

S-a oficiat mai întîi Sfînta Liturghie, rînduitul Te-Deum și polihroniul în biserica Mînăstirii Bucovățul Vechi, de către soborul preoților profesori ai școlii, cu răspunsurile date de corul elevilor, fiind de față I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P.C. Arhim. dr. Laurențiu Busuioc, Vicar mitropolitan, PP. CC. Consilieri administrativi, P.C. Protoiereu al orașu-

lui și raionului Craiova, P.C. Exarh, reprezentanții Departamentului Cultelor, profesorii și elevii școlii.

În cuvântarea de deschidere, rostită îndată după terminarea slujbei religioase, P.C. Pr. prof. *Ioan Ionescu*, directorul școlii, a subliniat dintru început că noul an școlar se deschide «sub zărilor luminoase ale răsăritului, care începe să însenineze cerul și să alunge negurile nopții și norii grei ai îngrijorărilor de noi războaie. Mesajul păcii purtat de marele om de stat al Uniunii Sovietice, Nichita Hrușciov, de la Washington la Pekin, a înseninat cerul omenirii... Ca unii ce slujim Domnului păcii, — a spus în continuare P.C. Părinte director Ionescu —, sîntem încredințați de victoria păcii în lume, deschizîndu-se astfel omenirii o nouă eră, era păcii și a socialismului constructiv». A asigurat apoi pe I.P.S. Mitropolit Firmilian că profesorii și educatorii școlii vor depune toate străduințele pentru a corespunde încrederii ce li s-a acordat de a crește pe elevi «în duhul Bisericii și al păcii, în duhul dragostei de patrie, ca viitori slujitori ai Bisericii, ai Patriei și ai păcii», avînd toate condițiile necesare pentru pregătirea lor intelectuală și sufletească, datorită în primul rînd Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, căruia i-a exprimat recunoștință și mulțumiri. A mulțumit de asemenea conducerii noastre statale, care prin Departamentul Cultelor a acordat școlii sprijinul său material.

A luat apoi cuvîntul I.P.S. Mitropolit *Firmilian*, amintind de începuturile și progresele școlii teologice de la Mofleni, pusă astăzi sub veghea unui nou director, P.C. Consilier cultural Ion Ionescu; dascăl încercat și pasionat de munca didactică, dornic să-și pună la contribuție forțele sale cărturărești. Recomandîndu-l profesorilor și elevilor, I.P.S. Mitropolit i-a subliniat meritele sale din cîmpul școlii, al preoției, al cărții și al scrisului. «Părintele Ionescu — a spus I.P.S. Sa — lasă un loc mai înalt față de cel pe care îl are acum. L-a lăsat de bună voie, cerînd să-i dăm această sarcină gingașă, pe care puțini dintre oameni o pot îndeplini. Se poate spune că lucrul pe care-l face Părintele Consilier Ion Ionescu este o sarcină nobilă pe care și-a lăsat-o în propriile sale mîini». I.P.S. Mitropolit a mai adăugat că școala a primit totodată și alte cadre didactice noi. În perspectiva acestei noi alcătuirii, ea trebuie să-și sporească lucrarea educativă în vederea pregătirii viitorilor slujitori ai Bisericii pentru predicarea și întărirea păcii în lume, năzuință care stăpînește astăzi toate inimile și căreia i se devotează conducătorii de seamă ai popoarelor dornice de pace.

Cuvintele rostite de Înaltul Chiriarh despre rostul școlii eparhiale și nădejdlile puse în ea a încălzit sufletele tuturor celor de față.

Înalt Prea Sfinitul Mitropolit Firmilian a vizitat apoi localul școlii și al internatului, împreună cu oaspeții și însoțitorii, cercetînd cu interes părintesc toate pregătirile gospodărești în vederea noului an școlar, precum și sălile de clasă, spațioase și luminoase, dormitoare, curate și frumos aranjate, sala de mese și bucătăria, modern utilate —, toate formînd o ambianță plăcută și o atmosferă întru totul prielnică vieții școlare a elevilor.

DE LA CARANSEBEȘ

Ca la toate școlile noastre de învățămînt teologic, cursurile noului an școlar la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș s-au deschis la 1 octombrie, printr-o festivitate tradițională.

După ce s-a săvîrșit slujba chemării Duhului Sfînt, în vechea catedrală a orașului, profesorii și elevii au trecut în localul școlii, unde — în prezența P.C. Prot. Iacob Crețiu, reprezentant la Caransebeș al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile al Banatului, și al Consiliului arhiepiscopal, a reprezentantului Departamentului Cultelor, a corpului didactic, a elevilor și a părinților lor —, s-a făcut sfințirea apei de către Spiritualul școlii.

Directorul școlii, P.C. Prot. *Zeno Munteanu*, a rostit cuvîntarea de deschidere a noului an școlar, vorbind despre însemnătatea preoției și de răspunderea pe care o are preotul înaintea conștiinței sale, dar mai ales în fața lui Dumnezeu. P.C. Sa a făcut apel la elevi să-și facă un examen de conștiință și cei care nu au vocație pentru preoție, să-și îndrepte pașii pe alt drum, spre a fi folositori poporului din care fac parte. Numai omul îndrăgostit de slujba pe care o exercită, poate aduce un real aport pe calea progresului. Datorită înaltei înțelegeri a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile, școala poate adăposti pe elevii săi în condițiile cele mai bune.

În încheiere, P.C. Părinte director Zeno Munteanu a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile al Banatului, Prea Sfințitului Episcop Andrei al Aradului, Departamentului Cultelor și organelor locale de Stat pentru sprijinul acordat școlii, atît din punct de vedere moral, cît și material.

În numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile al Banatului și al Consiliului Arhiepiscopal de pe lîngă Arhiepiscopia Timișoarei, P.C. Pr. Consilier arhiepiscopal *Iacob Crețiu* și-a exprimat bucuria că a putut participa la deschiderea solemnă a unui nou an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș, de pe băncile căruia au ieșit atîți slujitori ai lui Hristos, aducînd totodată și binecuvîntarea Înaltului Ierarh al Bisericii din Banat, care urează spor la muncă tuturor ostenitorilor în ogorul școlii teologice bănățene.

Corul elevilor a intonat o cîntare religioasă, cu care s-a încheiat festivitatea.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU CEA DE A 35-A SERIE DE PREOȚI

Pentru anul școlar 1959/1960 Sfântul Sinod a programat patru serii de cursuri de îndrumare pastorală: prima în noiembrie-decembrie 1959, a doua în ianuarie-februarie, a treia în martie-aprilie și a patra în mai-iunie 1960.

Deschiderea festivă a cursurilor seriei a 35-a (noiembrie-decembrie 1959) a avut loc joi, 5 noiembrie 1959, la centrul de îndrumare pastorală a clerului de la Curtea de Argeș, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a prorectorului Centrului, arhiereu Pavel Șerpe, a profesorilor și a P. C. Protoiereu Petre Topologeanu, protoiereul raionului Curtea de Argeș.

La cursurile acestei serii s-au prezentat 92 preoți din cele șapte eparhii din raza de școlarizare a Institutului teologic universitar din București.

După sfințirea apei și polihroniu a luat cuvântul P. S. Pavel Șerpe, Prorectorul Centrului, care, după ce a salutat prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a amintit de însemnătatea istorică a localității Curtea de Argeș, dând apoi lămuriri și îndrumări preoților cursiști, care se vor bucura de tot sprijinul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

P. C. Pr. Petre Topologeanu, protoiereul raionului, a reamintit rostul și însemnătatea cursurilor de îndrumare pastorală, subliniind că preoțimea noastră ortodoxă are datoria să învețe cât mai mult, ca să poată, la rîndul ei, învăța și pe alții. «Dascălii de teologie care predau la aceste cursuri, a spus printre altele P. C. Protoiereu, vor reîmprospăta continuu cunoștințele de mai înainte ale preoțimii, îi vor îndruma să-și revizuiască munca, atitudinile de conștiință, semănînd sămînța cea bună, ca vremea petrecută la cursuri să nu fie folosită în zadar. Trăim vremuri cînd lumea se zbate pentru instaurarea unei vieți noi, fără războaie, în pace și în conviețuire generală. Preoțimea trebuie să țină pasul cu vremea și să fie alături de cei ce luptă pentru binele întregii omeniri iubitoare de dreptate socială și de liniște constructivă».

În numele cursiștilor a vorbit P. C. preot Nichifor Barcaru, protoiereul raionului Huși, care, subliniind neîncetatele strădanii ce se fac pentru instaurarea unei păci trainice în lume, a adresat preoțimii din întreaga

țară o însuflețită chemare la muncă susținută și constructivă, atât pe tărîm profesional, cît și obștesc.

În încheiere, Prea Fericitul Patriarh Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne, a ținut următoarea cuvîntare :

«În calitate de gazdă — pentru că Centrul de îndrumare se găsește pe teritoriul unui așezămînt stavropighian —, vă zic : Bine ați venit !

De la bun început nu vom stărui asupra rostului acestor cursuri de îndrumare pastorală, pentru că despre aceasta s-a vorbit de ajuns, și astăzi și în alte rînduri, și s-a publicat atît în revistele noastre bisericești. Ba, unii dintre cucerniciile voastre veniți pentru a doua oară la aceste cursuri.

Viața lumii nu e statică. Ea își deapănă firul ei neîntrerupt cu probleme noi ce trebuiesc rezolvate. Atîtea surprize au survenit numai de la cealaltă serie de cursuri (a 34-a) și pînă acum. Au survenit schimbări în cîmpul acțiunii popoarelor, în lupta lor continuă spre a se ajunge la o adevărată destindere mondială.

Odată veniți aici, trebuie să țineți seama de toate acestea. V-am pus la dispoziție profesorii Institutului Teologic Universitar din București—teoreticienii noștri în problemele religiei creștine ortodoxe și ale pastorației la sate. Ei vor reaprinde în cucerniciile voastre vechile cunoștințe, le vor reactualiza ca probleme ce se pun pentru viața Bisericii noastre. Aveți deja o practică în pastorație, aveți liste întregi de probleme, multe ne-rezolvate, pe care le puteți pune aici și rezolva cu folos. Stînd împreună o lună de zile, vă veți întreba unii pe alții cum ați dezlegat — în satele de unde veniți — o serie de probleme practice, ca : întovărășirile agricole, colectivizarea gospodăriilor sătești, însămînțările de toamnă și primăvară și alte asemenea probleme de care vă loviți acasă, pentru că credincioșii întotdeauna întrebă pe preot și-i cer sfaturi în toate problemele. În general preoții au multe mijloace de convingere și de aceea ei trebuie să-i îndemne pe credincioși spre cele ce sînt de folos Bisericii și Statului.

O altă problemă importantă în care Biserica noastră activează intens, este lupta pentru pace. La aceasta ne-a îndemnat și ne-a îndatorat Mîntuitorul Hristos — s-o facem cu timp și fără timp. Aici preoțimea e în materie și avem putința să-i întrecem pe toți. Argumente multe ne stau la îndemînă.

S-a arătat, apoi, de către antevorbitori, trecutul istoric al Argeșului. Biserica noastră a sărbătorit recent 600 de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, cînd s-a adus, aici, la Argeș, ca mitropolit al Țării Romînești Iachint de Vicina. Profesorii Institutului Teologic vă vor spune mai pe larg despre aceasta și vor sublinia actul sărbătoresc al întemeierii Mitropoliei Ungrovlahiei.

S-a amintit aici, de asemenea, că sîntem în plină sărbătorire a Lunii prieteniei romîno-sovietice. În aceste zile, gîndurile noastre se îndreaptă și spre ierarhii și clerul Bisericii ortodoxe ruse surori și către credincioșii marii țări vecine și prietene. Și noi îndreptăm gîndul nostru către ei, pentru că noi trăim cu ei un sentiment chiar mai puternic decît frăția

trecută de arme, trăim în sentimentul frăției lui Hristos, al comunității de credință, care este un sentiment puternic și veșnic.

Veți lua cunoștință împreună cu profesorii — teoreticienii Cucerniciilor voastre — de problemele cuceririi cosmosului, marea reușită a sa-vașilor sovietici. Ortodoxismul a salutat întotdeauna orice reușită a științei, pentru că Dumnezeu este Acela care împarte credincioșilor darurile sale; în aceasta noi am văzut întotdeauna cât de mare este Pronia față de credincioși. Prin mîna omului s-au trimis sateliții, rachetele, aparatele de fotografiat luna etc. Un întreg univers este cercetat acum cu succes de mîna omului.

Veți mai fi puși, aici, în curent și cu alte probleme: cu temelia credinței noastre, cu Sfînta Scriptură. Cercetările din ținuturile de care vorbește Biblia au dus la descoperirea tuturor locurilor pomenite chiar de Moisi în cărțile lui și apoi de către Mîntuitorul.

Întreaga omenire și noi toți sîntem sub impresia ce ne-a adus-o propunerea de dezarmare totală făcută de Conducătorul poporului sovietic. Noi luptăm pentru pacea lumii, de peste zece ani. Sîntem slujitorii lui Hristos, slujitorii păcii și totuși — după declarația Primatului Bisericii din Anglia, Arhiepiscopul de Canterbury — nu am avut inițiativa și curajul de care a dat dovadă Conducătorul Guvernului sovietic, propunînd în fața Organizației Națiunilor Unite, trimiterea militarilor la muncile oamenilor de rînd și prefacerea tancurilor în tractoare și a tunurilor în pluguri, declarație ce a avut un uriaș ecou în întreaga lume și care, condensată într-o rezoluție a U.R.S.S. și S.U.A., a fost trecută în O.N.U. cu unanimitatea celor 82 de state membre ale acestei Organizații mondiale.

Iată marile probleme pe care aveți să le cunoașteți mai de aproape aici, la cursuri. Veniți de două ori în întreaga Dvs. viață la aceste cursuri. E bine că s-a hotărît chemarea Dvs. aici. Aveți și unele probleme de conștiință, care vă neliniștesc. Unde în altă parte le puteți dezlega? Cine vă poate îndruma? Aici le veți dezbate și le veți găsi dezlegate. Vă veți putea spovedi — pentru că și preotul este îndatorat să se mărturisească. Vă veți împărtăși unul altuia experiențele. Fugiți însă de «simpaticii povestitori», de «guralivii în deșert», de cei ce iubesc «snoavele, glumele și vorbele fără rost», pentru că toate acestea nu cadrează cu preoția. Fiți permanent preocupați de rugăciune, de gîndurile bune și curate, de muncă și studiu susținut, știind că adunați fiind în numele Mîntuitorului, e și El de față.

Vă atrag atenția să vă respectați singuri lozinca pe care a înfățișat-o delegatul care a vorbit azi în numele C. Voastre: «Cît mai multă treabă, cît mai puțină vorbă».

Printre noi stăruie sufletul ierarhilor de la Argeș, vrednici înaintași ai noștri. Lăsați ca ei să se bucure, și să nu se rușineze de adunarea Dvs. preoțească.

Din partea Noastră aveți asigurată o grijă permanentă. Aveți și întregul sprijin al Statului.

Indrumați-vă copiii — atunci când ei nu reușesc în școli teoretice — spre școli tehnice, practice. E atîta nevoie în acest cîmp al activității actualelor vremuri.

Mulțumesc P. S. Pavel, prorectorul Centrului, și P. C. Protoiereului Topologeanu, pentru cuvintele adresate și pentru grija ce o vor purta pentru preoții cursiști. Mulțumesc profesorilor și le urez succes în îmbinarea teoriei cu practica.

Dau o grijă deosebită de a vă încadra în muncă cinstită și conștiință curată. Vă îndemn să fiți preoți buni și cetățeni cinștiți. Căutați-vă de misiunea căreia v-ați dedicat și de muncă neobosită. Îndepărtați-vă de «sfaturile cele viclene» și dușmănoase. Folosiți bine timpul cît stați aici.

Vă binecuvîntez și rog pe Cel Atotputernic să vă țină sănătoși și să lucrați cu spor. Rugați-vă și cucerniciile voastre pentru cele ce trebuie să vă fie de folos».

Cuvîntul cald, convingător, mîngîietor și plin de bune sfaturi al Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a încheiat cu întonarea imnului patriarhal, cu care a luat sfîrșit și festivitatea.

Diac. ANAT. LEFTER

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

DUMNEZEIASCA LITURGHIE COMENTATĂ ÎN OFICIUL ȘI ÎN TEXTUL EI

GENERALITAȚI INTRODUCATIVE

I. CARACTERUL OFICIULUI

a) *Principiul comunitar și ierarhic al Liturghiei.* Așa precum ne arată însăși denumirea * ei, Liturghia este o slujbă sau un *oficiu* religios și anume serviciul divin sau cultul sacru al Bisericii creștine și în special al Bisericii creștine ortodoxe.

* De la grecescul *λειτουργία* (*λειτον έργον* = Oficiu public), sau în forma sa mai veche de scriere: *λητουργία*, cuvânt compus adică din *έργον* (faptă, treabă, lucrare, oficiu, îndeletnicire) și *λήϊτος*, de la *λήϊος* sau în dialect atic *λός* (popor). Adjectivul *λήϊτος* însemnează, deci, ceea ce este al poporului, ceea ce se cuvine sau se referă la popor sau la întreaga cetate. Verbul *λειτουργεῖν* însemna a săvârși ceva pentru popor, iar *λειτουργία* era o acțiune, o lucrare sau faptă, un oficiu sau o îndeletnicire îndeplinită în folosul poporului, adică de utilitate publică. Sub această denumire se înțelegeau de regulă anumite oficii specificate în legi și îndeplinite pe spesele lor de către cetățenii din clasele nobile și bogate, ca de exemplu: într-armarea unei flote și conducerea ei împotriva dușmanilor, pregătirea sărbătorilor anuale în cinstea zeilor, echiparea și participarea personală la război pe proprie cheltuială, îndeplinirea gratuită a funcțiilor publice, iar în sens mai restrâns oficiile cultului public al zeilor.

În sensul acestei ultime accepțiuni se vede întrebuințat cuvântul «liturghie» și în diferite texte din Septuagintă, privitoare la serviciile cultului. Astfel, regele Iosia spune leviților: «voi trebuie acum să serviți (*λειτουργεῖτε*) Domnului Dumnezeului vostru și poporului Său, Israel» (II Paralipom. XXXV, 3; cf. și I Paralipom. XXIII, 28 etc. etc.). De asemenea și în Noul Testament: Lc. I, 8-10; F. Ap. XIII, 2; Evrei IX, 21; X, 11. Termenul *λειτουργία* este întrebuințat de Sf. Ap. Pavel pentru a desemna slujba arhierescă a Mântuitorului: Evrei VIII, 2; cf. și V, 1, 4. Prin această expresie se desemnează în literatura Părinților apostolici (Didahia XV, 1; Clement Romanul, 1 Corint. XLI, 1) și în canoanele sinoadelor (1 și 2 Ancira, 12 Sardica, 18 Laodiceea) de obicei atribuția de liturghisitori a clericilor și de îndeplinitori ai diferitelor oficii bisericest, ca, de exemplu, ceasul al IX-lea și vecernia (cf. Ioannes Mich. Hanssens, *Institutiones Liturgicae de ritibus orientalibus*, t. II, pt. I, nn. 60-63, pp. 34--35.).

Cînd zicem că Liturghia este oficiul divin al Bisericii, se înțelege că ea trebuie privită de fapt drept cultul nu atît al creștinului cît al creștinătății. Liturghia poartă deci în esența ei un caracter eclesiologic, este adică un cult colectiv, iar nu individual și individualist. Ea este cultul comunității, pentru că, în primul rînd, în Liturghie se roagă toți: nu numai liturghisitorii, ci și credincioșii, care participă în spirit la rugăciunile acelora; mai mult, membrii comunității iau parte de asemenea la însăși aducerea Sfîntei Jertfe euharistice, după ce, prin rugăciunile preoților, Trupul și Sîngele Domnului devin prezente real și substanțial pe sf. masă.

Nota aceasta de cult colectiv, specifică Liturghiei, se face simțită pe de o parte prin forma pluralului, la persoana întîia mai ales, în care sînt redactate și rostite rugăciunile, cît și prin forma dialogată, sub care se desfășoară oficiul ei, întonat alternativ de liturghisitor și de credincioși. Condiționarea acestor două roluri unul de celălalt este ilustrată într-o formă sugestivă de Sf. Ioan Gură-de-Aur, în legătură cu dialogul introductiv la rugăciunea anaferei euharistice... «...Înfricoșetoarelor Taine», re-marca el, «preotul se roagă pentru popor, iar poporul pentru preot; căci acel (răspuns) «Și cu duhul tău» nu însemnează altceva decît aceasta. Tot așa cele ale (rugăciunii) Euharistiei le sînt comune; căci nu numai acela (preotul) singur mulțumește, ci și toți credincioșii. Pentru că (numai) după ce a primit mai întîi răspunsul lor și după ce apoi aceștia s-au învoit că este vrednic și drept lucru să se facă aceasta, atunci începe (preotul) rugăciunea de mulțumire».¹

Mai mult, Liturghia este rugăciunea atît a Bisericii întregi sau a întregului popor creștin ortodox de pretutindeni, cît și pentru membrii Bisericii din toate timpurile. Liturghia din locașul sfînt al celei mai mărunte enorii se înalță astfel nu numai pentru cei ce sînt de față, ci și pentru «toți ortodocșii creștini de pretutindeni» ca și «pentru toți cei mai dinainte adormiți părinții și frații noștri ortodocși, care odihnesc aici și pretutindeni», la aceste rugăciuni fiind asociați «toți sfinții» împreună cu «Prea Sfînta, curata, prea binecuvîntata, slăvita Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria». Cu alte cuvinte, în Liturghie se găsește în rugăciune Biserica văzută și nevăzută a lui Hristos, toate membrele trupului Său mistic, care se roagă împreună cu Capul lor, Hristos. Fiind în cei ce rămîn în El și în cuvintele Lui (Ioan, XV, 7; XVII, 23), El se roagă, precum zice Fericitul Augustin, pentru noi ca marele nostru preot, se roagă în noi, în calitate de cap al nostru, adică al

Prin analogie, deci, cu sensul material, formal și juridic pe care îl avea acest cuvînt în limba și în organizația vieții din vechea societate greacă, termenul «liturghie» a ajuns să însemneze în Biserica creștină *oficiul*, slujba sau lucrarea ce se îndeplinește în serviciul divin, spre folosul comunității credincioșilor, care este, în ultimă linie, sfințirea. Potrivit însemnării primită de această denumire în vechiul limbaj creștin, prin Liturghie se înțelege în Biserica Ortodoxă, în chip exclusiv, serviciul sau oficiul divin, în care se săvîrșește jertfa euharistică a Trupului și Sîngelui Mîntuitorului, sub forma pîinii și a vinului, spre sfințirea credincioșilor.

— 1. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XVIII la 2 Corint.*, P.G., t. LXI, col. 527.

trupului Său mistic, care este Biserica, și ne rugăm în același timp către El, ca Dumnezeuul nostru.² Pluralitatea este topită astfel în unitate, în unitatea duhului prin Iisus Hristos, în care, cu care și *prin care* se roagă Biserica. Când El a spus: «orice veți cere de la Tatăl în numele Meu, vă va da» (Ioan, XVI, 23), ne-a învățat că Iisus este mijlocitorul rugăciunii noastre, ca Cel ce a împăcat pe oameni cu Tatăl și a făcut cu putință celor care cred în numele Lui, să devină fii ai lui Dumnezeu (Ioan, I, 23), prin har.

Liturghia este, așa dar, o rugăciune prin intermediu sau un cult adus prin mijlocirea Mîntuitorului; potrivit propriei Sale învățături, singur El este «calea», prin care se ajunge «la Tatăl»: «nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine» (Ioan, XVI, 6). Această slujbă de mijlocire, pe care, în ceruri, Mîntuitorul o îndeplinește în fața Tatălui Său, în mijlocul îngerilor și sfinților Săi, pe pămînt o continuă prin membrii ierarhiei bisericești, sub forma Liturghiei. Ca atare, pietatea liturgică nu este individualistă, cum o concep protestanții, la care, după principiul lui Luther, nimeni nu poate să primească pe Duhul Sfînt și să înțeleagă pe Dumnezeu și pe Cuvîntul Său decît dacă acesta îi este dat fără intermediar, de Duhul Sfînt. Și nimeni nu poate primi pe Duhul Sfînt decît dacă singur face experiența Lui, Îl încearcă și Îl simte».³ Prin însuși caracterul ei, însă, Liturghia nu reprezintă atmosfera sau terenul unui cult individualist, deoarece ea este rugăciunea oficială, publică și comunitară, prin care creștinul se integrează în Biserică sau trupul mistic al lui Hristos, găsindu-se laolaltă cu celelalte membre ale acestuia, simpli credincioși și ierarhie slujitoare, în «unirea duhului prin legătura păcii» (Efes. IV, 3), care trebuie să domnească în inimile tuturor celor care sînt chemați să alcătuiască un singur trup (Colos, III, 15). Caracterul și principiul acesta ierarhic și social sau comunitar al Liturghiei îl apăra Sf. Ignatie Teoforul, cînd îndemna pe creștinii filadelfieni (IV) să păstreze între ei legătura prin aceeași Euharistie și același jertfelnic, în jurul clerului; întrucît, așa precum scria Traïienilor (III), «fără aceștia (membrii ierarhiei) nu se poate numi Biserică», el îndemna în consecință: «Rămîneți tari în credința voastră și în rugăciunea de obște» (XII). Liturghia este, prin urmare, o rugăciune, o mare rugăciune, cea mai mare rugăciune și anume marea rugăciune sau rugăciunea prin excelență a Bisericii.

O participare comunitară la oficiul Liturgiei se poate considera însă numai în măsura în care credincioșii nu sînt simpli asistenți sau spectatori pasivi, ci urmăresc cu atențiune oficiul sau acțiunea sau drama liturgică, îndeplinită de slujitorii altarului, participă și se pătrund de ea sau o trăiesc împreună cu ei. Din acest punct de vedere trebuie să semnalăm că practica credincioșilor din Bisericile apusene, imitată în unele cazuri cu totul rare și de unii ortodocși, de a recita diverse rugăciuni din anumite cărți, în timpul Sfintei Liturghii, constituie o întrerupere a unității, ce

2. Cf. Fericitul Augustin, *Enarratio in ps. LXXXV*.

3. In introducerea lui «Das Magnificat verdeutscht und ausgelegt», 1521. La R. Will, *Le culte*, vol. I, p. 326, n. 3.

trebuie să se păstreze cu și prin liturghisitor (preot ori episcop); altăuri sau pe marginea cultului public se dă astfel naștere și se practică un cult particular și individualist, în care credinciosul își tratează singur și direct raportul său cu Dumnezeu, fără mijlocirea celor ce «împreună lucrători cu Dumnezeu» și «slujitori» ai Lui sînt (2 Corint., VI, 1, 4). În felul acesta, credincioșii se găsesc concentrați asupra lor înșiși într-un cult aproape antropocentric, iar nu asupra acțiunii sau dramei, în cadrul căreia se desfășoară marea rugăciune a Bisericii, care este Liturghia.

b) *Liturghia ca formă de cult extern potrivit cu natura omului și a Bisericii.* Menținerea unității și comunității în spirit ierarhic în cursul oficiului Liturghiei este unul dintre motivele pentru care aparatul ei extern a fost întocmit sub forma unui strîns dialog cu credincioșii, și se află presărat cu interjecții și formule de îndemn ori de salut sau de binecuvîntare. Găsindu-se într-o mare dependență de simțurile sale, credinciosului i-ar fi foarte greu să se înalțe la obiecte spirituale și să zămislească sentimente religioase, fără să fie sprijinit de anumite forme sensibile în stare să i le deștepte în inima sa.⁴ Aceasta constituie o situație permanentă după căderea omului în păcatul originar, de cînd el a pierdut privilegiul unui raport înalt cu Revelațiunea divină. «Adevăratul cult, dacă îl considerăm în el însuși și fără nici un raport cu starea prezentă a omului este», precum remarca Massillon, «pur interior și se săvîrșește cu totul în inimă. A adora Ființa supremă, a contempla divinele Sale perfecțiuni, a te uni cu El prin emoțiile sfinte ale unei iubiri curate și perfecte, prin laude, binecuvîntare și mulțumiri, aceasta este întreaga religie a spiritelor fericite, a dreptilor, care ne-au precedat cu semnul credinței. Aceasta a fost religiea omului inocent, zice Fericitul Augustin; dar căzut din această stare de dreptate, în care fusese creat la început, el a fost silit să se tîrască pe pămînt și să nu se poată ridica la Creatorul său decît prin serviciul acelorași creaturi, care îl depărtaseră de acolo. Ca urmași ai necredinței sale, noi moștenim și pedeapsa lui; ca fii ai unui părinte trupest, noi ne naștem trupește ca și el; sufletul nostru, învăluit în simțuri, aproape nu se mai poate lipsi de serviciul lor. Cultul nostru are, ca atare, nevoie de obiecte sensibile, care să ne sprijine credința, care să ne deștepte dragostea, care să ne nutrască spranța, care să ne înlesnească atențiunea, care să ne unească, chiar, cu frații noștri. Astfel este religiea pe pămînt: simboalele, umbrele, enigmele ne fixează, ne purifică, ne adună la un loc».⁵

4. Cf. L'Abbé Boissonnet, *Dictionnaire des cérémonies et des rites sacrés*, Migne, t. XV, p. 11.

5. Massillon, *Oeuvres* (Sermon du véritable culte), 2-e t., Paris, 1865, p. 561. Dom M. Festugière, din școala benedictină franceză, exprimă raportul dintre cultul extern și cel

intern prin următoarea ecuație: «Cult extern, omul complet: corp și suflet». Acest simbol aritmetic al atîtor rugăciuni liturgice, în care se vede colaborarea simultană a corpului și sufletului în cult, pune în evidență două lucruri. Întîi: cultul nu este complet, deci, decît sub ambele înfățișări (intern și extern); dacă cultul intern este și rămîne cult și numai în această formă, apoi cultul extern, ca să merite și să fie într-adevăr cult divin, trebuie să cuprindă neapărat în sine tot ceea ce este activitate psihică în cultul intern.

Deși în starea originală sau de nevinovăție a omului (*justitia originalis*) raportul dintre om și Dumnezeu se realiza tot în jertfă, totuși aceasta trebuie să ne-o reprezentăm într-un înțeles cu totul spiritual. «Dumnezeu se comunică adică omului pe Sine și bunătățile Sale, iar omul primindu-le se predă lui Dumnezeu pe sine și viața sa în rugăciune și mulțumire. Acest raport de jertfă dintre Dumnezeu și om a fost stabilit prin însăși crearea omului și prin iconomia dumnezeiască pentru dînsul. Dumnezeu a creat pe om, adică i-a dat viață, suflet și corp și i-a purtat de grijă nu numai dîndu-i toate cele de trebuință pentru viață (raiul), dar l-a și primit pe om în legătură spirituală cu Sine, și i-a dat viață veșnică fericită. Omul, la rîndul său, primind acest dar, în semn de mulțumire și de respect se predă lui Dumnezeu pe sine și toată viața sa (sufletul și corpul său, cugetul și faptele sale), cu un cuvînt, aduce toată ființa sa ca jertfă lui Dumnezeu. Ca expresiune a unei astfel de legături între Dumnezeu și om și a unui astfel de dar al vieții servește jertfa în sensul ei original. O astfel de jertfă a adus lui Dumnezeu omul în starea lui de nevinovăție, liber de păcat și numai el singur a putut să o aducă. După căderea sa în păcat însă, omul n-a putut să mai aducă jertfa primitivă, pentru că viața lui a devenit vinovată și necurată înaintea lui Dumnezeu și, prin urmare, nevrednică de a fi dar lui Dumnezeu»,⁶ așa încît a trebuit să recurgă la forme sensibile de jertfă, pentru susținerea religiozității sale, așa cum se vede în V. Testament și în istoria universală.

Ca atare, Mîntuitorul însuși nu putea să lase cultul Bisericii Sale fără un centru potrivit cu natura ei. Mîngîind pe ucenici că «nu-i va lăsa orfani» (Ioan, XIV, 18), El le făgădui prezența Sa pînă la sfîrșitul veacurilor (Mt., XXVIII, 20). «El a găsit de cuviință să rămînă printre noi ca o jertfă permanentă. Iisus Hristos este capul Bisericii: pentru aceasta El a voit ca sfînta Sa umanitate (natură omenească) să fie mereu prezentă pe pămînt. Această îndoită prezență, cu deosebirile respective, corespunde perfect naturii Bisericii cerești și a celei pămîntești. În ceruri, El stă de-a dreapta Tatălui Său, pînă de putere și de slavă; pe pămînt El rămîne smerit și ascuns sub înfățișarea pîinii și a vinului».⁷

Vorbînd de ineficacitatea vechilor jertfe de animale, Chateaubriand remarcă pe drept cuvînt că deși o jertfă spirituală, adusă în fiecare zi pentru păcatele oamenilor, este plăcută lui Dumnezeu, «totuși, pentru păstrarea cultului extern, trebuia un semn, un simbol al jertfei morale. Iisus Hristos, înainte de a părăsi pămîntul, avu grijă de imperfecțiunea simțurilor noastre, care nu se pot lipsi de obiectul material: El institui Euharistia, în care, sub elementele vizibile ale pîinii și vinului, se ascunde jertfa invizibilă a sîngelui Său și a inimilor noastre. Aceasta este explicațiunea jertfei creștine, explicațiune care nu supără nici bunul simț, nici filosofia».⁸ Mîntuitorul a instituit Sf. Euharistie în amintirea Sa,

6. P. Lebedev, *Liturgica sau explicarea serviciului divin*, traducere și prelucrare de Iconomul Nicolai Filip, București, 1899, pp. 13-14.

7. Dr. Nicolas Gihl, *Le saint Sacrifice de la Messe*, traduit par l'Abbé L. Th. Mocand, Paris, 1900, t. I, p. 81.

8. Chateaubriand, *Génie du christianisme*, t. II, p. 67.

pentru ca veșnic, cât va fi lumea, creștinii să-L aibă într-un chip concret în mijlocul lor. «Un Dumnezeu, care se arată în trup, devine astfel vizibil, pentru a se strecura cu ajutorul simțurilor pînă în inimile noastre; și acest mister continuînd pe altarele noastre sub semne mistice, trebuie să servească pînă la sfîrșitul veacurilor, atît ca exerciții cât și ca mîngiere pentru credința noastră». ⁹

De aceea, opera mîntuirii și îndeosebi actul, prin care ea s-a consumat și formează centrul și punctul culminant al Liturghiei, trebuie reprezentat și actualizat permanent în fața oamenilor, conform însăși poruncii expresive a Mîntuitorului. Această operă nu se reduce numai la momentul răstignirii; Golgota a încheiat numai și a desăvîrșit activitatea pămîntească a Mîntuitorului, exercitată mai întîi într-o formă didactică sau profetică. În sens larg, și aceasta din urmă reprezintă unul din aspectele marelui jertfe mîntuitoare, căci jertfa lui Iisus începe de la nașterea Sa, mai mult: de la zămislirea Sa supranaturală în sînul Sfintei Fecioare, deoarece o jertfă a fost smerirea prin luarea naturii umane și nașterea într-un staul ca fiu al unei familii sărmăne. Toate aceste acte de umilință sînt de fapt momente și episoade din lanțul chenozei Fiului lui Dumnezeu, acte de sacrificiu premergătoare jertfei supreme și depline, care încheie opera Lui mîntuitoare în lume.

Aparatul formal de reprezentare și de actualizare a acestui dumnezeiesc mister, pentru a fi înfățișat concret și făcut clar oamenilor, era firesc să fie alcătuit din elementele pe care experiența le consacrase pentru exprimarea și obiectivarea valorilor spirituale și metafizice. Prin urmare, nu trebuie să ne surprindă că oficiul Liturghiei creștine a îmbrăcat forma unei dragme (acțiuni), sau că unele amănunte secundare ale ei, precum sînt, de exemplu, răspunsurile poporului, amintesc intervenția «corului în tragedia antică», deși o astfel de formă nu era străină nici cultului iudaic». ¹⁰ Elementul tragic, propriu dramei, n-a fost deloc absent din istoria spirituală a omenirii. O adevărată tragedie a fost timpul de rătăcire înainte de Hristos: drama lumii vechi; într-un cadru de cea mai sublimă și impresionantă tragedie se mișcă apoi sfînta umanitate a Mîntuitorului, culminînd cu Calvarul, în locul umanității lumii, neputincioasă a-și realiza propria ei mîntuire.

Pentru reprezentarea, simbolizarea și actualizarea mistică a acestei ultime faze îndeosebi din istoria misterului mîntuirii, oficiul Liturghiei se desfășoară pe planul unei trilogii dramatice, adică divizat în trei părți distincte, care se succed și se înlănțuiesc într-o acțiune unitară, în jurul unicei teme a mîntuirii lumii prin Jertfa Fiului lui Dumnezeu. Părțile acestei trilogii liturgice sînt marcate prin *Proscomidie*, *Liturghia catehumenilor* și *Liturghia credincioșilor*.

În Liturghie deci, adorațiunea, contemplația și pietatea, într-un cuvînt: cultul creștin, se desfășoară prin concentrarea credincioșilor

9. Massillon, *op. cit.*, p. 561.

10. Cf. și Dom F. Cabrol, *Le livre de la prière antique*, 6-è éd., p. 45.

asupra ceremoniei reprezentării misterului mîntuirii, inimile fiind astfel mișcate și făcute proprii pentru însușirea sfințirii, adică a mîntuirii realizate de Fiul lui Dumnezeu. Continuînd astfel real și mistic prezența lui Iisus și a Cuvîntului Său printre oameni, în același timp cu invocarea numelui Lui,¹¹ Liturghia, ca formă de «cult întemeiat pe revelațiune, este o întînire a lui Dumnezeu și a omului, în care Dumnezeu vine întru întîmpinarea omului, la întîlnirea pe care Dumnezeu însuși i-a hotărît-o».¹²

2. CONDIȚIUNI PRIVITOARE LA SAVIRȘITORII, LA LOCUL ȘI LA VREMEA OFICIULUI LITURGHIEI

a) *Ritualul pregătitor înainte de începerea oficiului.* Capitolul intitulat în liturghier «Rînduiala dumnezeieștei proskomidii» se referă la reguli și la lucrări prin excelență pregătitoare, cum sînt cele privitoare la starea de vrednicie cerută liturghisitorilor înainte de a începe ritualul proskomidiei, la ținuta lor exterioară, precum și la cele în legătură cu pregătirea sfințelilor daruri. Acest caracter de pregătire se păstrează pînă la finele capitolului, care se încheie cu regulile, pe care trebuie să le observe sfinții slujitori pentru pregătirea lor înainte de a începe oficiul Liturghiei propriu zise.

Avînd să se angajeze de aci înainte într-o acțiune și rugăciune continuă, în strînsă legătură cu credincioșii, pentru a ajunge la uniune și comuniune cu Dumnezeu prin Fiul Său, preotul recurge în primul rînd la ajutorul divin, pentru a putea împlini acest urcuș duhovnicesc. Astfel, terminate fiind lucrările manuale și ritualul proskomidiei și după apolisul utreniei, sau după slujba ceasului al șaselea, dimineața, dacă utrenia s-a făcut seara la priveghere, liturghisitorii se închină mai întîi în fața sfintei mese, rostind apoi în taină și cu adîncă pătrundere scurtele rugăciuni prescrise de rînduiala din liturghier.

Fără îndoială, pentru realizarea liturgică a misterului întrupării Fiului lui Dumnezeu și a întregii Sale activități mîntuitoare (predica, jertfa, învierea și înălțarea Sa la ceruri), prin imnele, rugăciunile și acțiunile, din care este alcătuit oficiul Liturghiei, slujitorilor ei le este necesară o desăvîrșită curăție lăuntrică și o vie sensibilitate pentru lucrurile divine. De aceea, în pragul oficiului Liturghiei, ei se silesc să suie încă o treaptă pe scara perfecțiunii lor spirituale, concentrîndu-se și înălțîndu-se cu duhul spre cele de sus, prin cîteva rugăciuni scurte. În primul rînd, pentru că «toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit vine de sus, de la Părintele luminilor» (Iacob, I, 17), ei se îndreptează spre Dînsul prin rugăciunea «Împărate ceresc...»,¹³ invocînd sălășluirea duhului lui Dum-

11. Dom M. Festugière, *Qu'est que la liturgie?*, Paris, 1914, p. 70.

12. Vaucher, *De la théologie pratique*, 1893, p. 84.

13. Incepînd din Duminica Invierii și pînă la sărbătoarea Înălțării, în loc de «Împărate ceresc...» se zice de trei ori troparul «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd...».

nezeu în sufletele lor, pentru a împlini prin puterea Sa sfințitoare insuficiențele purității unor slujitori luați dintre muritori.

În sfântul oficiu, liturghisitorii îndeplinesc rînduiala sfinților îngeri din ceruri. De aceea, după prima rugăciune, ei se alătură acestora rostind de două ori în taină doxologia, care a răsunat prin graiurile cetelor îngerești la nașterea Domnului, în peștera din Betleem: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire» (Lc., II, 14). Se afirmă în acest chip, ca într-un motto, că Liturghia se săvîrșește în primul rînd spre slava lui Dumnezeu, ea fiind forma desăvîrșită a cultului creștin de laudă și adorațiune, de mulțumire și de mărturisire a pocăinței și a cererilor comunității, ce se îndreptează către Dumnezeu prin mijlocirea Fiului Său, care se roagă cu noi și pentru noi în Liturghie. Pe de altă parte, că urmarea sau rodul binecuvîntat al Liturghiei este pacea de sus, ce se revarsă prin ea în sufletele și viața credincioșilor, «pentru că El (Iisus) este pacea noastră, El Care a făcut din două lumi una, surpînd zidul despărțitor de la mijloc, adică vrajba» (Efes., II, 14).

Pentru un cult atît de desăvîrșit și dumnezeiesc, cum este Liturghia, rugăciunile și imnele nu-și pot găsi formele potrivite decît în textele inspirate ale Sfintei Scripturi. Deja în rugăciunea a șaptea de la utrenie, preotul este nevoit să mărturisească insuficiența intențiilor noastre și a limbajului comun, recunoscînd că «a ne ruga precum se cuvine nu știm, de nu ne vei îndrepta Tu, Doamne, cu Duhul Tău cel Sfînt». Este tocmai ceea ce sublinia Sf. Ap. Pavel, că «nu știm să ne rugăm cum trebuie, dar Duhul însuși mijlocește pentru noi cu suspine negrăite» (Romani, VIII, 26). De aceea, liturghisitorii, după ce la început au invocat sălășluirea Duhului lui Dumnezeu întru ei, își încheie pregătirea rostind stihul 16 din Psalm. 50, prin care își exprimă nădejdea că rugăciunile ce vor înălța în Liturghie spre lauda Domnului, vor fi inspirate de Duhul Său cel Sfînt: «Doamne, buzele mele le vei deschide și gura mea va rosti lauda Ta». Ei mărturisesc în acest chip că slujba lor de liturghisitori este un har și un dar din partea lui Dumnezeu.

Ca un semn de respect și de iubire față de Mîntuitorul, preotul sărută apoi Sfînta Evanghelie, crucea și sf. masă, iar diaconul, sărutînd numai marginea sfintei mese, anunță îndată preotului, în taină, că a sosit vremea să înceapă slujba Sfintei Liturghii și, ca atare, cere binecuvîntarea necesară pentru a-și îndeplini serviciul său: «Vremea este a face (καιρός τοῦ ποιῆσαι) Domnului (Ps. CXVIII, 126); binecuvîntează părinte». Preotul îl binecuvîntează cu formula din liturghier («Binecuvîntat este Dumnezeul nostru...»), iar diaconul, dintr-un sentiment de smerenie și ca o mărturisire despre puținătatea vredniciei sale omenești pentru îndeplinirea unei slujbe divine, apelează la preot: «Roagă-te pentru mine, părinte», iar preotul îl întărește chemînd sprijinul Domnului: «Să îndrepteze Domnul pașii tăi spre tot lucrul bun». Diaconul cerînd din nou să nu fie uitat de preot în rugăciunile sale («Pomenește-mă, părinte»), acesta îi răspunde: «Să te pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor». Răspunzînd «amin», diaconul se închină

și ieșind din altar, prin ușa de miază-noapte, merge în mijlocul bisericii și stînd cu fața spre răsărit, se închină de trei ori, zicînd: «Doamne, buzele me'e vei deschide și gura mea va vesti lauda Ta».

b) *Clericii îndreptățiți la săvîrșirea oficiului.* Se înțelege, deci, că oficiul Liturghiei nu poate fi îndeplinit de mireni ori de servitorii bisericești inferiori și nici chiar de diacon singur, ci numai de preotul și arhiereul canonic, adică hirotoniți după rînduiala Bisericii ortodoxe și anume rînduiți la bisericile din parohiile și eparhiile respective, potrivit sfintelor canoane. De asemenea, nu pot săvîrși Sf. Liturghie clericii care se află sub impedimente sau pedepse canonice ca de exemplu: suspendare pe termen determinat, depunere din treaptă și caterisire.¹⁴ Oficiul ei nu este lăsat, pe de altă parte, la libera inspirație a liturghisitorului, ci trebuie îndeplinit conform formularelor aprobate și recunoscute oficial în Biserica Ortodoxă.

c) *Locul pentru oficiul Liturghiei. — Antiminsul.* Dat fiind caracterul de înaltă sfințenie al misterului (Sfintelor Taine) ce se săvîrșește în Liturghie, precum și nota de solemnitate demnă, în care se desfășoară acțiunea ei, s-a stabilit regula ca Liturghia să nu fie oficiată prin case, cum se îngăduie la nevoie pentru unele din celelalte Sfinte Taine, ci numai într-un locaș sfînt, destinat anume acestui scop. «Precum Scriptura nu îngăduie», zicea Sf. Vasile cel Mare, «să se aducă în sanctuar nici un vas din uzul comun, tot așa nu se cuvine să fie celebrate cele Sfinte într-o casă obișnuită. În Scriptura Veche, aceasta este categoric interzis, dar chiar în cea Nouă (Mt., XII, 6; I Corint., XI, 22, 23) sîntem instruiți că precum nici în biserică nu trebuie să aibă loc o cină obișnuită, tot așa Cina Domnului să nu se facă într-o casă obișnuită...».¹⁵

Pentru oficierea Sfintei Liturghii este necesară adică o biserică sau un paraclis, care, în primul rînd, se cere să fie sfințite după rînduială de către arhiereu ori de delegatul său special sau să aibă «cel puțin antimins, fără de care nici într-un chip nu poate să se aducă Jertfa cea fără de sînge».¹⁶ Excepție se face numai pe cîmpurile de luptă în vreme de război, cînd nu este la îndemîină o biserică și dacă preotului i s-a dat în acest scop un sf. antimins. În al doilea rînd, locașul bisericesc nu trebuie să fie în ruină, mai ales tencuielile interioare, ceea ce ar putea face să se presupună că au ajuns să sufere stricăciuni și locurile care au fost unse cu sf. mir la sfințirea bisericii.¹⁷ De asemenea, curăția sfîntului locaș să nu fi suferit profanări prin vărsare de sînge provocată de arme, ori de altfel de lovituri, prin ori ce fel de necurățenii, prin înmormîntarea în biserică a unei persoane pedepsită cu afurisire, a unui eretic ori păgîn sau prin batjocorirea de către păgîni,eretici sau schismatici. În toate aceste cazuri, sf. locaș nu mai poate fi întrebuințat pentru oficiul Litur-

14. Canoanele 28 ap. și 4 Antiohia exclud din comunitate pe clericii care, fiind caterisiți legal, ar oficia Sf. Liturghie sau alte ierurgii bisericești.

15. *Regulae brevius tract.* Interrog. 310, P.G., t. XXXI (II), col. 1303. La Ferdinand Probst, *Liturgie des vierten Jahrhunderts und deren Reform*, p. 126.

16. *Mărturisirea ortodoxă*, pt. I, Răspuns la întreb. CVII.

17. Cf. dr. V. Mitrofanovici și dr. T. Tarnavschi, *Liturgica...*, ed. 1909, p. 459. Vezi mai ales Mitropolitul Iacov, *Sinopsis sau adunare de multă învățătură*, 1756, l.c., pp. 13, 14.

ghiei, pînă ce nu au fost înlăturate situațiunile amintite și curăția a fost restabilită prin cuvenita binecuvîntare arhierescă.¹⁸

De asemenea, dacă antiminsul va fi rupt, uzat sau așa de înnegrit, încît nu se mai disting clar literele și celelalte figuri imprimate pe el, nu se cuvine a sluji Sfintele Taine pe el, ci să se schimbe cu altul nou, dat de episcopul locului. Folosirea antiminselor de hîrtie nu este îngăduită.¹⁹

Antiminsul este o bucată pătrată de pînză de in sau de mătase, cu laturile cam de 0,60 m., care poartă imprimată pe una din fețe scena punerii Domnului în mormînt, iar pe margini imagini ale unora din amănuntele în legătură cu răstignirea. El se ține pe sf. masă întocmit după o anumită regulă și învelit în *iliton* (ειλητόν, învelitoare, de la ειλέω = învelesc). Antiminsul se desface în timpul Sfintei Liturghii, în vederea depunerii pe el a sfintelor daruri, întocmindu-se din nou la finele slujbei.

Întrebuințarea antiminsului își ridică originea la epoca de persecutare a creștinismului, cînd credincioșii duceau cu ei mese portative de lemn, metal ori din alte materiale pentru săvîrșirea Sfintei Euharistii, în locuri ferite de supravegherea autorităților. S-a găsit însă că este mai practică folosirea unei astfel de pînzături sfințite, care, la vreme de strîmtorare, se putea strînge în grabă, înfășurîndu-se în ea sfintele daruri. Deci, de la această întrebuințare *în loc de masă*, pentru săvîrșirea Sfintelor Taine îi vine denumirea de antimens, sau antimins ἀντιμήνσιον sau ἀντιμίνσιον; latin: *antimensium*).

Odată cu epoca de libertate însă, Liturghia a început să se officieze în biserici ridicate peste mormintele martirilor sau, cel puțin, în care se așezau sub sf. masă părțile din moaștele lor, ca o respectare a practicei din epoca primară, cînd Sf. Euharistie se săvîrșea în catacombe, pe mese așezate la mormintele acelora, mese care, de fapt, erau lespedele de peste aceste morminte. Numai pietatea genuină a primilor creștini a putut fi atît de sfînt inspirată, alegînd pentru săvîrșirea pomenirii morții Domnului, mormintele acelora care și-au jertfit viața din iubirea pentru El. În noile condiții ale vieții bisericești, folosirea antiminselor deveneau însă de prisos, idee care a găsit teoretic expresie în părerile unora dintre teologii, canoniștii și ierarhii din cursul evului mediu.²⁰ În bisericuțele sau paraclisele din casele particulare, care nu fuseseră sfințite de episcopi și la construirea cărora nu fuseseră așezate sfinte moaște, se înțelege însă

18. Cf. *Liturghier*, cap. Povățuiri, § 4, și dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 459.

19. *Povățuiri*, *ibidem*.

20. Astfel, la întrebarea episcopului Constantin Cabasila, Ioan, episcopul Ciprului (veac. XII), răspunde că într-o biserică ce nu a fost sfințită după rînduială, sfîntul antimins suplinește ceea ce-i lipsește din această cauză (*Sintagma Aten.*, V, p. 414). De asemenea, în legătură cu chestiunea dacă antiminsule sînt necesare oricărei biserici, Manuel al II-lea, patriarhul Constantinopolului (1243-1255), zice că «antiminsule nu trebuie puse pe fiecare sf. masă, ci numai pe acelea despre care nu se știe dacă au fost sfințite sau nu, deoarece antiminsule înlocuiesc sfintele mese sfințite, și ele nu sînt necesare acolo unde se știe că există mese sfințite» (*Sintagma Aten.*, V, p. 116). Aceeași teză este susținută și de Matei Vlastare, cînd afirmă că «antiminsule se pun propriu zis pe acele mese, care nu au fost consacrate prin actul sfințirii» (*Sintagma Aten.*, VI, p. 81). Vezi la Nicodim Milaș, *Comentar la canonul 31 trulan, Canoanele...*, tom. I, pt. II, p. 396.

că întrebuințarea antiminselor constituie o condiție de rigoare pentru a se putea oficia Liturghia. După părerea lui Balsamon, obligativitatea antiminselor a fost introdusă în legătură sau cu privire la aceste paraclise. Antiminsesele purtând în căptușeala lor părțicele de sfinte moaște și fiind sfințite cu un ceremonial la fel cu cel pentru sf. masă,²¹ înlocuiau astfel actul sfințirii acelor biserițe sau paraclise.²² Cum însă iconoclaștii introduseseră obiceiul nu numai de a consacra biserici fără a așeza sfinte moaște sub sf. masă, ci încă de a le arunca din bisericile în care fuseseră puse, s-a stabilit de atunci regula de a avea antiminsese chiar la bisericile sfințite după rînduială de către episcopi, cu punere de sf. moaște sub prestol, ca o măsură, împotriva oricărei posibilități de a se aduce jertfa euharistică pe mese care nu aveau sf. moaște.²³ În acest chip, aflarea sfîntului antimins pe sf. masă constituie un document că există aprobarea episcopului ca în biserica respectivă să se officieze jertfa liturgică. De aceea, pe antiminsul fiecărei biserici este înscris numele hramului și al localității bisericii căreia îi este destinat, precum și semnătura episcopului, care l-a dat. În consecință, ridicarea antiminsului de la o biserică înseamnă încetarea dreptului de a se mai face Liturgia într-însa, deși se găsesc sfinte moaște în prestolul ei.

După Isidor Peluziotul († 636), ilitonul amintește năframa cu care a fost înfășurat capul Mîntuitorului, cînd a fost pus în mormînt și pe care, după înviere, apostolii au văzut-o «învăluită într-un loc deosebit» (Ioan, XX, 7), iar antiminsul simbolizează giulgiul cu care a fost acoperit tot atunci trupul Domnului.²⁴ Intrucît însă întrebuințarea antiminsului este aceeași ca și a sf. mese, s-ar putea spune că el închipuiește mai de grabă mormîntul Mîntuitorului,²⁵ mai cu seamă în anumite momente ale oficiului.

d) *Zilele și orele pentru oficiul Liturghiei.* Liturghia se poate săvîrși în oricare din zilele săptămîinii, cu excepția zilei de vineri din săptămîna Sfințelor Patimi, cînd nu se oficiază nici un fel de Liturghie. După o practică stabilită în unele locuri, nu se obișnuiește, de asemenea, să se facă Liturghie nici în zilele de miercuri și vineri din săptămîna brînzei, și nici luni și marți în prima săptămîină a postului mare, Liturghia darurilor mai înainte sfințite.²⁶

21. Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, *Despre tîrnosirea sfîntei biserici*, cap. 127 : «...și toate se fac deplin la antiminsese ca și la dumnezeiasca masă, pentru că și fiecare din antiminsese este sf. masă».

22. *Sintagma Aten.*, II, p. 372. La Nicodim Milaș, *ibidem*, p. 335.

23. Balsamon, Comentar la Canon. 7 al sinod. VII ec. *Sintagma Aten.*, II, p. 582. La Nicodim Milaș, *ibidem*, p. 396.

24. *Epistolarum, lib. I*, epist. 123. Dorotheo Comiti. P.G., LXXVII, col. 264-265. La dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 200, n. 5, și p. 225, n. 4.

25. Cf. și Pseudo-Gherman al Constantinopolului, *Comentariu liturgic*, P.G., t. XCVIII, col. 420 C. ; cf. și dr. V. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 501.

26. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Răspunsuri la întrebările unui arhieru*, întreb. 56. Vezi și *Triod*, ediția București, 1946, p. 74, col. 2. Cf. și dr. Mitrofanovici etc., *op. cit.*, p. 457, n. 4.

În primele zile ale istoriei Bisericii, Sfânta Euharistie se săvârșea zilnic în comunitatea ierusalimiteană (F. Ap. II, 46); totuși, încă de atunci, se constată că zi liturgică prin excelență a fost considerată duminica.²⁷

În practica actuală, preoții de la bisericile parohiale sînt datori a sluji Sf. Liturghie în fiecare duminică și sărbătoare mare, precum și în fiecare sîmbătă.²⁸

Precum s-a menționat mai înainte, Liturghia nu se oficiază după utrenia de la priveghere, ci numai după cea din cursul dimineții. În ceea ce privește ora sau vremea din zi pentru oficiul Liturghiei, ea a fost fluctuantă în epoca persecuțiilor, noaptea sau ziua, după locuri și împrejurări. În tot cazul, precum se poate deduce din epistola lui Pliniu cel Tânăr către împăratul Traian (X c. 97), precum și din prima apologie a Sf. Justin Martirul și Filozoful (cap. LXVII, 7), se poate spune că se stabilise destul de timpuriu ca Sf. Liturghie să fie celebrată în zorii zilei sau chiar în dimineața zilei de duminică. Odată cu libertatea Bisericii, însă, oficierea Liturghiei în dimineața duminicii apare ca o practică generală,²⁹ iar din scrierile veacului al V-lea rezultă că ea începea la ora a treia (adică ora 9 a.m., în orariul modern).³⁰ În veacul XIV, Matei Vlastare consideră indicată această oră prin însuși simbolismul numărului și anume că «ora care poartă numele Treimii dumnezeiești, se cuvine să fie sfințită prin săvârșirea lucrării sfinte spre slava lui Dumnezeu Cel în trei persoane».³¹

Liturghia în timpul nopții și anume în a doua parte a ei rămîne o excepție, mărginită la cîteva sărbători și practici locale, precum rezultă din lămuririle date de patriarhul constantinopolitan Paisie I (sec. XVII), în epistola sa către Biserica Moscovei. «În privința întrebării despre timpul Liturghiei», explica el, «spunem că faceți bine că o începeți de la ceasul al treilea, precum este datoriat. Însă aceasta nu este fixată așa ca și cum nu am avea voie a celebra Sf. Liturghie decît numai la ceasul al treilea. Căci și în ziua cea mare și sfîntă a Paștelor, și în zilele Nașterii lui Hristos și a Arătării Domnului se face Liturghie fiind încă noapte; și în joia și în sîmbăta cea mare am apucat a liturghisi către seară, din cauza oarecărora misterii ale acestor zile, despre care nu vom vorbi aci; și nu puține mînăstiri fac Sf. Liturghie la o oră deosebită. Pentru aceea, vor fi timpuri, cînd, pentru o anumită pricină importantă, va trebui a liturghisi și înainte de ceasul al treilea, precum obișnuim și noi în bisericile noastre, căci

27. F. Ap., XX, 7 sq.; 1 Corint., XVI, 2; Epist. lui Barnaba, XV, 9; Didahia celor doisprezece apostoli, XIV, 1; 1 Apologie a Sf. Justin Martirul și Filozoful, 67, 7.

28. Liturghier, cap. Povățuiri, pgf. 10.

29. Ca, de exemplu, la Ierusalim, în veacul IV. Vezi *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad Loca Sancta*, XXV, 1, ed. II, W. Haereus, Heidelberg, 1929, p. 31.

30. După mărturiile lui Sidon Apollinaire, Grigorie de Tours și Sf. Grigorie cel Mare. Vezi la A. Molien, *La prière de l'Église*, vol. I, p. 28.

31. Cf. dr. V. Mitrofanovici etc., *op. și ed. cit.*, p. 458.

binecuvîntarea Sf. Duh nu este determinată de timp». ³² Povătuirile din Liturghier dau indicațiuni în același sens și în plus cu câteva preciziuni. «Vremea slujbei», citim aci, «după obiceiul cei vechi al Bisericii, este ceasul al treilea din zi, iar de va fi trebuință, se poate săvîrși Sf. Liturghie ori mai tîrziu, ori mai de dimineață, însă nu mai înainte de a se lumina de ziuă, nici după masă... Abatere de la aceasta face Biserica în zilele în care se cade a se sluji după amiază, dar mai ales cînd Liturghia se săvîrșește împreună cu vecernia, adică în postul mare, cînd se face Liturghia darurilor mai înainte slințite, apoi în sîmbăta cea mare, ³³ în ajunul Nașterii Domnului, al dumnezeieștei Arătări și în ziua Cincizecimii». ³⁴ Totdeodată trebuie să adăugăm și cazul cînd Liturghia Sf. Ioan Gură-de-Aur se combină cu vecernia la sărbătoarea Bunei Vestiri, în toate acele zile în care se face și slujba ceasurilor păsresimilor. ³⁵

Luînd ca punct de orientare principiul stabilit de tradiție în regulele de mai sus, ora exactă pentru oficierea Sf. Liturghii este determinată în diferitele Biserici ortodoxe naționale, prin dispozițiile autorității bisericesti, în raport și cu condițiunile legate de punctele geografice, precum și de felul de organizare a vieții locale. Fără îndoială, ora sau vremea din zi pentru oficiul Sfintei Liturghii trebuie respectată constant și consecvent, îndeosebi în comunitățile parohiale, aceasta fiind în interesul orientării credincioșilor în legătură cu participarea lor la serviciul divin.

e) *O singură Liturghie într-o zi pe aceeași sf. masă.* Este necesar să adăugăm însă că preotul nu poate săvîrși Liturghia decît o singură dată în aceeași zi. Binația, adică oficierea Liturghiei a doua oară într-o zi, la unul și același jertfelnic, reprezintă o practică specifică Bisericii romano-catolice, în care se găsea generalizată încă din prima parte a evului-mediu. ³⁶

Regula admisă în Biserica Ortodoxă a Răsăritului, de a se săvîrși într-unul și același sfînt locaș numai o Liturghie pe zi, se inspiră din ideea unicității Jertfei Mîntuitorului pe Golgota. Precum demonstra Fotie, «dreapta judecată și cunoașterea exactă a lucrurilor permit ca preotul să aducă o singură dată pe zi Jertfa cea fără de sînge, iar nu de mai multe ori. Căci dacă nu este îngăduit să se săvîrșească a doua Jertfă pe un singur altar, cu atît mai mult nu este slobod ca preotul să slujească de

32. Arhiepiscopul Veniamin al Arzamasului și Nișinovoșorodului, *Novaia Scrijâli* (Tabla Nouă), 1870, p. 151. La dr. V. Mitrofanovici etc., *op. și ed. cit.*, p. 458.

33. E locul să adăugăm și Joia cea mare. Regulile de tipic prevăd începerea serviciului la ceasul al optulea (2 p.m.) în Joia Mare din săntămîna Sf. Patimi, iar în sîmbăta din ajunul Paștelui, la ceasul al zecelea (4 p.m.), punîndu-se în «purtarea de grijă a eclesiarhului, ca atunci cînd se va sfîrși Liturghia să fie ceasul al doilea, din noapte» (ora 8 p.m.). Vezi Tipicul cel Mare (*Tipicon despre cel elino-slovenesc*, Tipografia Sf. Mitropolii din Iași, 1816, p. 569).

34. *Liturghierul*, cap. Povătuiri, pgf. 3.

35. Vezi la finele *Triodului*: *Tipic din capitolele lui Marco*, lit. T.

36. Deja patriarhul Fotie imputa latinilor că «preoții lor fac Liturghie de trei ori și de patru ori în aceeași biserică și chiar în orice loc...». În opusculul atribuit lui Fotie, îndreptat împotriva «francilor și a celorlalți latini». Vezi J. Hergenroether, *Monumenta graeca ad Photium*, Ratisbonae, 1869, pp. 11-12.

două ori într-o zi, fiindcă și Hristos, Arhiereul cel adevărat și Dumnezeu, s-a jertfit nu de mai multe ori într-o zi, ci o singură dată. Prin urmare, cel care liturghisește de mai multe ori într-o zi lasă să se înțeleagă că Hristos s-a răstignit tot de atâtea ori și cade de la credința cea dreaptă a celor cu adevărat creștini, precum și toți aceia care stau în comuniune cu el. Căci un astfel de om nu crede în Cel care s-a răstignit o singură dată într-o zi pentru mântuirea oamenilor, ci în altcineva care a pățimit de mai multe ori, ba chiar de nenumărate ori și nu a putut împlini iconomia Patimii. Știm, deci, că preotul și cele ce se ierurghisesc de el, sînt întocmite limpede după chipul Celui ce a pățimit pentru noi. Se cuvine, așa dar, a se păzi cu exactitate însușirile caracteristice ale chipului adevărului, dacă e să desenăm natura adevărului». ³⁷

Pe aceeași linie și pentru aceleași temeuri, această practică s-a aplicat necurmat în Biserica Ortodoxă, precum sublinia de asemenea, în veacul VII, Mitrofan Kritopulos : «Noi nu slujim Sf. Liturghie de mai multe ori pe zi în aceeași biserică și nici nu avem mai multe sfinte mese în aceeași biserică, ci cîte una singură în fiecare, din piatră de marmoră. Căci și Hristos unul este piatra cea adevărată din capul unghiului. Iar pentru că nu s-a răstignit de mai multe ori în lume, ci o dată în toată veșnicia cea de la început pînă la sfîrșit, față de care fiecare zi este ca o icoană a veșniciei, iar fiecare biserică o icoană a lumii, tot așa și noi slujim Cina Domnului nu de mai multe ori pe zi, ci o singură dată pe fiecare zi, în fiecare biserică... Odată pe zi facem această și nu mai mult». ³⁸

Documentațiile acestor doi teologi sînt astfel rezumate în capitolul «Povățuiri» din Liturghier (pgf. 11) : «... Se cuvine preotului să știe că numai o Liturghie într-o zi, la o sf. masă, este dator a săvîrși ; că această unime a Sfintei Jertfe însemnează numai o moarte a lui Hristos, care moarte o dată a luat-o pentru noi și numai o Patimă a Lui, pe care o dată a răbdat-o pentru noi». ³⁹

LITURGHIA CATEHUMENILOR

I. SCURTE CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Prima parte a Liturghiei propriu zise sau, dacă se ia în considerare și serviciul pregătitor al proskomidiei, se poate spune a doua parte a Liturghiei în general, poartă numele de *Liturghia catehumenilor*.

În liniile fundamentale ale planului ei, Liturghia catehumenilor își urcă originea la veacul apostolic, găsindu-se într-o vădită analogie de structură cu serviciul divin al sinagogii. Documentele nu ne procură

37. La J. Hergenroether, *op. cit.*, p. 68.

38. Mitrofan Kritopulos, Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς. la Ion Mihălcescu, Θυσιαρχὸς τῆς Ὁρθοδοξίας. *Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche*, Leipzig, 1904, p. 226.

39. A se vedea mai pe larg studiul nostru *Binația Liturghiei*, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, nr. 3-6 (martie-iunie), an. II (1950), pp. 125-236.

rînduiala din primele trei veacuri a acestei părți din Liturghie. Din mențiunile făcute însă incidental în diferite scrieri,⁴⁰ se poate vedea că în rînduiala ei intrau citiri din Sf. Scriptură și predica, cîntări și rugăciuni.

Se pare că la început acest serviciu divin avea o existență autonomă, săvîrșindu-se adică independent de Sf. Euharistie. Atunci însă, cînd avea loc Liturghia euharistică, cum era de pildă duminica, ea era precedată de Liturghia catehumenilor, care se unea cu cea dintîi.⁴¹ Am putea chiar spune că, foarte de timpuriu, acest serviciu divin neliturgic în sens strict a devenit în chip inseparabil partea premergătoare a Liturghiei euharistice. În veacul al II-lea, o astfel de stare de fapt se găsea definitiv realizată.⁴² Totuși, în tradiția veacului IV, distincția sau mai bine zis separația între cele două părți ale Liturghiei — a catehumenilor și a credincioșilor — nu era încă o idee complet perimată, cel puțin în practica ierusalimiteană. Astfel, în însemnările peregrinei Aetheria se face mențiune că Liturghia catehumenilor avea loc în biserica Golgotei, ridicată pe locul răstignirii Domnului, iar Liturghia euharistică se săvîrșea în biserica Învierii, înălțată pe locul sfîntului mormînt.⁴³ Judecînd după un scurt pasaj al uneia din cuvîntările Fericitului Augustin,⁴⁴ s-ar putea spune că situația nu era alta nici în Biserica Africii de Nord, Jertfa liturgică făcîndu-se în altă biserică de cît aceea în care avusese loc Liturghia catehumenilor.

Numirea de Liturghia catehumenilor i s-a dat datorită faptului că la această parte a serviciului divin puteau să asiste și catehumenii, adică cei ce se pregăteau în vederea primirii botezului. Această primă parte a Liturghiei avea deci ca scop edificarea comunității, adică dezvoltarea credinței și a spiritualității creștine, prin instruirea în adevărurile evanghelice. Caracterul didactic predominant al elementelor ce o compuneau corespundea, de altfel, cît se poate de potrivit scopului de pregătire a celor care aveau să fie inițiați mai tîrziu în Tainele Bisericii. Categoriile de penitenți și energumenii care, în urma unor rugăciuni speciale, erau concediați

40. *I Tesalonic.* V, 27 ; *Colos.* III, 16, și IV, 16 ; *Fapt. Ap.* XIII, 15 ; *I Corint.* XIV, 26 ; *Efes.* V, 19 ; *Didahia celor 12 Apost.*, IX, 2, 3 ; X, 2, 5 ; Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia* I, cap. 67 ; Clement Alexandrinul, *Stromata*, VI, 14 (P.G., t. IV, col. 337) ; Origen, *Omilia I la Geneză* (P.G., t. XII, col. 160 ; vezi și col. 1012) ; Sf. Ciprian, *De moralitate*, I ; Tertulian, *De praescript. haeretic.*, 40, 41 ; cf. *Apologeticum*, 39 (P.L., t. I, col. 469) etc.

41. Cf. Dom Fernand Cabrol, *Les origines liturgiques*, pp. 132, 334, 335 și 338. *Le livre de la prière antique*, Tours, VI-è éd., 1920, p. 83.

42. Cf. Sf. Iustin Martirul și Filozoful, *Apologia* I, cap. 67.

43. *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta*, op. și ed. cit., cap. XV. Cf. și L. A. Molien, *La prière de l'Église*, I, Paris, 1924, p. 23, n. 5.

44. «Această cuvîntare este de ajuns, zilele sînt scurte și trebuie să terminăm într-o biserică mai mare». *Sermo CCCXXV.* P.L., t. I, col. 1449 ; *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, t. I, col. 633, și L. A. Molien, *ibidem*, — A. Harnack (*Ueber den Ursprung des Lectorats.* T. U., II, V, pp. 57-100) pornind de la constatarea că clerul se folosea în prima parte a Liturghiei de veșmintele din viața de toate zilele, conchide că Liturghia catehumenilor pare să nu fi avut caracterul unui rit sacru, chiar după ce s-a unit cu Liturghia euharistică. La Ioannes Hanssens, *Institutiones Liturgicae de ritibus orientalibus*, t. II, pt. I, p. 44.

la sfârșit în rînd cu catehumenii, împărtășeau numai sub raportul moral și vremelnic starea catehumenilor. Întocmirea rînduieții acestui serviciu îi avusese însă în vedere îndeosebi pe cei care se pregăteau pentru botez. De aceea, numirea respectivei părți a Liturghiei nu se referă decît la ei.

Privită în structura ei actuală, Liturghia catehumenilor constă din următoarele momente principale :

- a) Partea de la început (ἔναρξίς), care începe cu binecuvîntarea preotului și ține pînă la intrarea cea mică ;
- b) Intrarea cu Evanghelia, numită și vîhodul cel mic sau intrarea cea mică, ori prima intrare (ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ μικρά εἴσοδος, ἡ πρώτη εἴσοδος) ;
- c) Imnul trisaghion (ὁ τρισάγιος — subînțeleș ὕμνος — sau τὸ τρισάγιον) ;
- d) Lecturile (τὰ ἀναγνώσματα, αἱ ἀναγνώσεις) ;
- e) Rugăciunile după Evanghelie și sfârșitul Liturghiei catehumenilor.

2. OFICIUL DIN PRIMA PARTE A LITURGHIEI CATEHUMENILOR

a) *Formula de binecuvîntare.* Dialogul liturgic descris mai înainte (pag. 1080), în care diaconul atrage atenția preotului că a sosit momentul să înceapă slujba, are un caracter intim, deoarece el se desfășoară în taină și numai între liturghisitori. În chip public însă, începutul liturghiei este semnalat solemn de diacon (cînd este), prin formula rostită cu glas înalt în mijlocul bisericii, formulă prin care cere binecuvîntarea preotului : «Binecuvîntează, părinte». Preotul, aflîndu-se în fața sfintei mese, răspunde de asemenea cu glas : «*Binecuvîntată este împărăția : a Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor*», făcînd în același timp semnul crucii cu Sf. Evanghelie, peste antimins ; preotul subliniază prin acest semn că în Liturghie se actualizează în forme ceremoniale moartea pe cruce, adică Jertfa Domnului, pînă ce El iarăși va veni (I Corint., XI, 26). În lipsă de diacon, începutul Liturghiei se face direct de către preot, prin însăși rostirea formulei de binecuvîntare.⁴⁵

În limbajul liturgic față de Dumnezeu, verbul «a binecuvînta» (εὐλογεῖν) însemnează «a slăvi», «a lăuda». ⁴⁶ Începutul Liturghiei este marcat deci printr-o formulă de slăvire sau de laudă a lui Dumnezeu. «Firea și logica lucrurilor impun», de altfel, precum remarcă Nicolae Cabasila, «slăvirea lui Dumnezeu la începutul Liturghiei. Căci îndată ce ne apropiem de Dumnezeu, ne dăm seama de slava Lui cea neapropiată și de puterea și de măreția Lui, din care decurg uimirea și admirația și altele asemenea față de El, iar aceasta este tocmai slăvirea». ⁴⁷ Negreșit, este o

45. Cf. locurile din izvoarele indicate de J. Hannsens, *op. cit.*, t. II, pp. 432-434, 436-442, 445-448.

46. A se vedea Gerhard Kittel (în colaborare), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, vol. II, pp. 751-753.

47. Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii*, cap. XII, P.G., t. CL, col. 392.

chestiune de cuviință și de pietate religioasă ca, înainte de exprimarea dorințelor și a cererilor noastre în ecteniile și rugăciunile ce urmează, să omagiem puterea și slava lui Dumnezeu, mărturisind astfel admirația și credința noastră în atotputernicia Lui, care este vistieria tuturor bunătăților, de trebuință vieții noastre vremelnice și veșnice.

Formula de binecuvântare de la începutul Liturghiei, comună de altfel începutului oricărei Sfinte Taine, este una dintre cele trei formule de binecuvântare, pe care le întâlnim în cursul serviciilor bisericești. Prin ea slăvim pe Dumnezeu, nu numai în unimea ființei, potrivit concepției V. Testament și nici numai în treimea persoanelor exprimate general, ci într-o formă cu dezvoltare mai pompoasă, distingând după nume persoanele Sfintei Treimi. Slăvim astfel pe Dumnezeu contemplat într-unul din principalele Sale atribute sau însușiri și anume în suveranitatea absolută a lui Dumnezeu-Tatăl, Creatorul și deci Stăpînul existenței («Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor ce se văd și nu se văd»); a lui Dumnezeu-Fiul, «prin Carele toate s-au făcut», întemeietorul împărăției mesianice, al cărei început a fost hotărît odată cu făgăduința Tatălui făcută primilor oameni în vederea mîntuirii și a surpării puterii lui satan; a lui Dumnezeu-Duhul Sfînt «de viață făcătorul..., Cea ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit», desăvîrșitorul împărăției mesianice, așezată în lume prin întruparea, lucrarea și jertfa Fiului trimis de Tatăl. «Deci», precum se exprima Sf. Gherman I, arhiepiscopul Constantinopolului, «cele ce se săvîrșesc aci fiind mistagogia întrupării Domnului, Treimea trebuie să strălucească și să fie propovăduită la începutul Liturghiei. Dumnezeu este slăvit de puterile cele de sus cu întreită sfințenie și de oameni este binecuvîntată împărăția lui Hristos, Care a prădat iadul cu puterea Dumnezeirii Sale și pe noi ne-a dezrobit». ⁴⁸ La această formă de slăvire, credincioșii se asociază prin răspunsul «amin» (așa să fie).

b) *Ectenia mare*. În oficiul ce se desfășoară în această parte de la începutul Liturghiei, distingem rugăciuni publice și rugăciuni rostite în taină de liturghisitori, precum și imne intonate la strană sau de corul credincioșilor. În rîndul celor dintîi intră ecteniile și ectonisele. Astfel, după răspunsul «amin», diaconul, în locul unde se află ori, în lipsa lui, preotul în altar, înaintea sfintei mese, începe *ectenia mare*.

Așa precum rezultă din însemnarea etimologică a cuvîntului grec ἐκτενής, ὁ, ἡ —, (întins, prelung, stăruitor, necurmat), ectenia mare, privită în toate formele ei, este o rugăciune întinsă sau prelungită și stăruitoare, fiind stilizată sub formă de îndemnuri («... Domnului să ne rugăm», «... la Domnul să cerem», «Să plinim rugăciunile noastre...», «Să zicem toți...», etc.), în care intențiile sau obiectivele rugăciunii sînt grupate și enunțate succesiv în auzul credincioșilor, care participă la ea prin răspunsurile «Doamne miluiește», «Dă Doamne», «Ție Doamne», și «Amin», corespunzătoare adică sensului îndemnurilor respective din ectenie. În limbajul liturgic din Biserica Ortodoxă Romîna, termenul de «ectenie» este o denumire generică, întrebuințată fără distincție pentru toate formele

48. *Theoria mistică*, P.G., t. XCVIII, col. 401 B.

pentru condițiuni meteorologice favorabile și redirea îmbelșugată a pământului; pentru cele ce sînt de trebuință și de folos celor care se află în felurite călătorii, pentru cei bolnavi trupește ori deprimăți sau amărîți sufletește (ὑπερ... καμνόντων) și pentru salvarea celor aflați în robie.

În legătură cu împrejurări speciale din viața credincioșilor ori a comunității se pot introduce în acest moment ectenii, care se găsesc grupate în partea finală a liturghierului sub titlul de «Adunare de cereri la felurite trebuințe din viața omului» (la vreme de neplouare și foamete, la vreme de neconținere a ploilor, pentru cei ce sînt în călătorii, pentru cei bolnavi, pentru cei ce sînt în închisori, pentru năvălirea vrăjmașilor, la boale epidemice, etc.).

Seria acestor îndemnuri, prin care este dirijată rugăciunea credincioșilor, se încheie cu acela ca noi toți să fim izbăviți din orice necaz, urgie, primejdie și nevoie. Urmează apoi o invocație generală: «*Apără-ne și ne mîntuiește, miluiește-ne și ne păzește pe noi. Dumnezeu, cu harul Tău*». Prin această formulă, se rezumă esența tuturor dorințelor sau intențiilor din îndemnurile precedente ale ecteniei și, în același timp, se face mărturisirea că împlinirea rugăciunilor făcute o apteptăm ca pe un har din partea lui Dumnezeu.

De altfel, răspunsul «*Doamne miluiește*», pe care credincioșii îl dau după fiecare aliniat de pînă aci al ecteniei, subliniază de fiecare dată că «ei speră să primească ceea ce cer nu pentru că ar fi îndreptățiți la aceasta, ci pentru milostivirea lui Dumnezeu». ⁵³ Prin însăși forma de stil a acestui răspuns, ne afirmăm, deci, ca în toate rugăciunile de cerere și chiar mai expres, în poziția celor ce cerșesc mila lui Dumnezeu și rodul ei, milostivirea sau darul din partea Lui. Ca împăratul-prooroc David, care își începe psalmul de pocăință cu implorarea: «*Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta*» (ps. L, 1); asemenea vameșului, care se umilea rugîndu-se: «*Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului*» (Lc., XVIII, 13) și femeii canaanence, care striga în urma Mîntuitorului: «*Miluiește-mă, Doamne, Fiul lui David*» (Mt., XV, 22), așa și noi, prin răspunsul «*Doamne, miluiește*», rugăm pe Dumnezeu să-și arate mila Sa față de noi, satisfăcîndu-ne cererile formulate prin graiul preotului ori al diaconului. Ei sînt, deci, dinainte încredințați că acordarea bunurilor cerute constituie un act de milostivire, adică de milă din partea lui Dumnezeu, un act de dărnicie, un dar ce se datorește numai bunătății Sale și nu ne vine ca o răsplată pentru meritele noastre.

Pentru a îndupleca bunătatea divină, sînt chemați ca mijlocitori și Sf. Fecioară împreună cu toți sfinții («*Pe Prea Sfînta curata... cu toți sfinții pomenindu-o*»), căci a-i pomeni însemnează, precum remarca Nicolae Cabasila, a-i invoca, a-i ruga. ⁵⁴ Acest ultim aliniat al ecteniei mari este întregit în completare și unitar ⁵⁵ cu îndemnul ca «*pe noi înșine și unii*

53. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XII, P.G., t. CL, col. 393 B.

54. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XIV, P.G., t. CL, col. 400 A, și cap. XXXIV, *ibidem*, col. 445 B.

55. Spre deosebire de edițiile grecești și slave, liturghierul Bisericii Ortodoxe Romne, începînd cu ediția de București, 1902, a despărțit în două acest alineat, pentru a se

pe alții și toată viața noastră lui Hristos-Dumnezeu să o dăm (παραδώμεθα)». Fiecare în parte și toți laolaltă adică, uniți prin legătura dragostei în Hristos, să ne oferim viața noastră întreagă: gândurile și inima, cuvintele și faptele, sufletele și trupurile,⁵⁶ «ca o jertfă vie, sfântă și bine plăcută (lui Dumnezeu), ca o slujire (cult, închinăciune) spirituală» (Rom., XII, 1).

Pe lângă această interpretare acceptată de obicei în erminiile liturgice, mai mult ori mai puțin confuz, interpretare justificată de altfel prin versiunea curentă «... să o dăm» din textul liturghierului român, nu socotim fără folos a pune în evidență și un alt sens al îndemnului final din ectenia mare, mai ales că el pare a fi sensul primar. Urmînd în consecvență și strictă logică firul rugăciunilor din ectenia mare, ultimul său îndemn este firesc să sune: «...pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos-Dumnezeu să o încredințăm», adică să ne recomandăm prin rugăciunile noastre, ale Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților, milei și ocrotirii lui Hristos, atît noi înșine cît și unii pe alții și viața noastră întreagă, idee care, pe de o parte se încadrează în conceptul ecteniei mari, iar pe de alta, nu se găsește în dezacord cu sensul verbului παρατίθημι. Afîndu-se în acest aliniat la finele unui șir de cereri pentru diferite trebuințe și categorii de membri ai comunității, sîntem îndemnați în concluzie ca, în virtutea iubirii sau a carității evanghelice, să ne recomandăm reciproc lui Hristos, în rugăciunile noastre. În acest scop special și în legătură cu această cerere finală capătă adevăratul său sens și invocarea sau chemarea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și a tuturor sfinților, de a sprijini cu rugăciunile lor cererile noastre.

La îndemnul pentru o astfel de dăruire de noi înșine, prin curăția vieții, ori de a ne recomanda reciproc în rugăciuni, credincioșii consimt prin răspunsul «Ție, Doamne».

Ectenia mare se încheie cu o scurtă doxologie («Că Ție se cuvîne toată slava, cinstea și închinăciunea: Tatălui, și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea...»), numită *ecfonis* (ἐκφώνησις), adică spusă sau pronunțată cu voce tare, întrucît astfel de formule formează de obicei încheierea celor mai multe din rugăciunile spuse în taină. Precum se poate remarca, ecfonisele sînt formule etiologice, întrucît ele încep într-o formă de motivare (căci, adică pentru că).

Ca după orice rugăciune făcută public, credincioșii își afirmă participarea lor la ectenie prin răspunsul «Amin».

c) *Antifoanele*. Urmează apoi la străni sau la cor cîntarea *antifoanelor*, adică a versetelor din Psalmii XCI («Bine este a se mărturisi Domnului...»), XCIII («Domnul a împărățit, întru podoabă s-a îmbrăcat...») și XCIV («Veniți să ne bucurăm de Domnul...»), numiți astfel deoarece sînt intonați antifonic, adică alternativ de credincioși sau de cîntăreți; stihurile acestor psalmi servesc ca prefațări ale imnelor de inspirație creștină:

întona după primul său membru «Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu, miluiește-ne pe noi», deși acest răspuns al stranei, corului sau credincioșilor nu a fost înscris în liturghier.

56. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sfintele rugăciuni*, cap. 332.

«Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Mîntuitorule, mîntuiește-ne pe noi», «Pentru rugăciunile sfinților Tăi...» și «Miluiește-ne pe noi, Fiul lui Dumnezeu...». Cîntarea psalmilor antifonici în această parte a Liturghiei este confirmată de documente din veacul VIII.⁵⁷

La început, ei vor fi fost intonați în întregime, după obiceiul vechi din Biserică. Introducîndu-se însă printre versetele lor imnele de compoziție creștină menționate mai sus, n-a întîrziat să se aplice și aci principiul cunoscut de a se păstra din psalmi numai unele stihuri, recitate înaintea acestor imne. Deja pseudo-Gherman se referă în comentarul său liturgic la cîte trei stihuri din primii doi psalmi, iar ca al treilea antifon pare a lăsa impresia că era întrebuițat întreg psalmul XCIV («Veniți să ne bucurăm de Domnul...»).⁵⁸ Nu este de mirare deci dacă Amalarius afirmă pe la an. 833 d. Hr. că el a auzit cîntîndu-se acest psalm la începutul Liturghiei din biserica «Sf. Sofia» de la Constantinopol.⁵⁹ În secolul al XV-lea, Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, menționează uzul mărginit la cîte patru versete din fiecare psalm antifonic.⁶⁰

Astăzi însă, cîntarea antifoanelor se practică numai în rînduiala Liturghiei din zilele obișnuite și de la sărbătorile Mîntuitorului și ale Sfintei Fecioare. În zilele fără sărbători se întrebuițează de obicei cîte trei stihuri din fiecare psalm (1, 2 și 15 din ps. XCI; 1, 2 și 7 din ps. XCIII și 1, 2 și 3 din ps. XCIV), cu slavă și acum; pentru sărbătorile Mîntuitorului și ale Sfintei Fecioare, se iau însă stihuri și din alți psalmi antifonici.

Duminica și în alte zile de sărbătoare afară de cele menționate mai înainte, locul antifoanelor în Liturghie a fost luat în cursul timpului de psalmii tipici. Se poate observa astfel fără greutate că la începutul Liturghiei se află transpus serviciul tipicei sau obedniței, cu psalmii CII, CXLV, imnul «Unule născut» și «Fericirile» cu troparele lor. Ca atare, în astfel de ocazii se cîntă în locul primului antifon stihul 1 din psalmul tipic CII («Binecuvintează suflete al meu pe Domnul...»), iar ca al doilea antifon, imnul «Unule născut», prefațat în unele părți de ultimul stih (10), al psalmului CXLV din tipică («Împărăți-va Domnul în veac...»). Fericirile însoțite de troparele respective îndeplinesc rolul antifonului al III-lea. Au fost, astfel, împăcate în cursul anului liturgic ambele practici.

Aceste cîntări sînt considerate ca antifoane mici, întrucît părțile care provin din V. Testament, atît cele care însoțesc imnele amintite, cît și cele care provin din psalmii tipici («Binecuvintează suflete al meu pe Domnul...») se reduc, precum am văzut, numai la cîteva din stihurile psalmilor respectivi, spre deosebire de antifoanele cu o extindere mai mare

57. *Codicele Barberini*, la F. E. Brightman, *Liturgies eastern and western*, vol. I, Oxford, 1896, pp. 310-311; Pseudo-Gherman, *Comentar liturgic*, P.G., t. XCVIII, col. 401 D-405 C, și ediția Nilo Borgia, *Il Commentario liturgico di S. Germano...*, nr. 23, p. 21.

58. Ps.-Gherman, *op. și loc. cit.*, col. 405 B.

59. *Ord. antiph.*, c. XXXI. La Dom Pl. de Meester, *Genève, sources et développements du texte grec de la liturgie de S. Jean Chrysostome*, p. 78, n. 4.

60. *Despre dumnezeiasca rugăciune*, cap. 348, P.G., t. 155, col. 632.

din slujba utreniei; gruparea lor în trei stări este inspirată de idea de cinstire a Sfintei Treimi⁶¹.

La al doilea antifon se adaugă și imnul «Unule născut...», care uneori este practicat chiar ca al doilea antifon,, prefațat ori nu de stihul 10 din ps. CXLV («Împărăți-va Domnul în veac...»). Întrebuințarea liturgică a acestui imn datează din veacul al XV-lea, compunerea lui fiind atribuită împăratului Justinian (527-565).⁶² La Liturghia din zilele de duminică servește ca al treilea antifon cântarea Fericirilor, însoțită de imnele sau troparele care sînt compoziții de inspirație creștină.

Subplantarea psalmilor antifonice de către cei tipici trebuie să ne-o reprezentăm ca un fenomen care s-a petrecut tîrziu de tot. În veacul XII, XIII și chiar la începutul celui de al XIV-lea, codicii liturgici nu prescriu decît practica psalmilor antifonici.⁶³ Abia în veacul XIV, Constituția lui Filotei, prin înscrierea «Fericirilor» în acest moment, ne lasă să întrevădem oficializarea psalmilor tipici la începutul Liturghiei.⁶⁴ Insinuarea lor în acest loc nu se poate explica decît prin încadrarea prin uz a serviciului tipice sau obedniței ca parte introductivă în Liturghie, pentru a se face o trecere mai directă de la serviciul ceasurilor la cel al Liturghiei. Această sudură s-a putut opera pe nesimțite și cît se poate de natural, dat fiind faptul că rînduiala tipice urmează după ceasul VI, cînd este regula să se înceapă Liturghia, pe care tipica chiar o suplinește în zilele de rînd sau cu care chiar se unește în timpul patruzecimii (Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare și Liturghia Darurilor mai înainte sfințite).⁶⁵ Pe de altă parte, necesitatea unui serviciu de psalmi și imne în acest loc pare să fi demonstrat-o prezența mai veche a psalmilor antifonici, pentru a preveni și a încadra într-o solemnitate liturgică, intrarea episcopului în Liturghie.⁶⁶

Este interesantă din acest punct de vedere rînduiala însemnată în textul Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare din Codicele Ierodiaconului Isidor Pyromalos (sec. X-XI) de la Mînăstirea Sf. Ioan din insula Patmos.⁶⁷ Clericii slujitori așteptau toți în fața sfintelor uși, intrarea patriarhului. În timp ce protosul citea în taină și cu capul plecat rugăciunea primului antifon, psalții intonau de pe înălțimea amvonului trei sau patru stihuri, din primul psalm antifonic (XCI). Așezat pe a doua treaptă a amvonului,

61. Cf. Simion al Tesalonicului, *ibidem*, cap. 348.

62. Cf. Ps.-Gherman al Constantinopolului, *Comentar lit.*, P.G., t. XCVIII, col. 404 D-405; Teofan, *Cronica*, P.G., t. CVIII, col. 477 B; Cedrem, *Compendiu istoric*, P.G., t. CXXI, col. 729 B.

63. Cf. ms. 1020 Sinai. A. Dmitrievschi, *Εὐχολόγια* și Codicele Esfigmenu din anul 1306, *idem*, *ibidem*, p. 265.

64. Codic. 6277-770, M-rea Pantelimon (sec. XIV). Pan. N. Trembela, *Αἱ τρεῖς λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, pag. 6.

65. Sf. Gherman motivează întrebuințarea psalmilor la începutul Liturghiei, pe baza obiceiului îndătinat în toate serviciile de seara și dimineața.

66. Intrarea episcopului era înconjurată încă din vechime de fast. Sf. Ioan Gură de Aur pare a lăsa să se vadă că aceasta se desfășura într-o procesiune, în care credincioșii mergeau înaintea clerului. Cf. *Omilia XXXIII*, 6 la Matei, P.G., t. LVII, col. 384.

67. Reprodusă la *Variae lectiones* de Jacob Goar, *Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum*, Paris, 1647, pp. 180-182.

diaconul rostea apoi îndată ectenia mare. Urma după aceea rugăciunea antifonului al doilea, spusă în taină de preot, apoi o ectenie mică rostită de diacon, iar la urmă trei sau patru stihuri din al doilea psalm antifonic (CII) cu aleluia și slavă. După slavă, preotul rostește «Unule născut», diaconul intonînd după aceea din nou ectenia mare, de la locul obișnuit. Urmează rugăciunea antifonului al treilea și o ectenie mică, după care psalții cîntă psalmul antifonic XCIV, «Veniți să ne bucurăm de Domnul» cu stihul «Mîntuiește-ne pre noi, Fiul lui Dumnezeu...». În acest timp, arhiereul se ridică din jețul său, intrînd în altar, iar diaconul rostea pentru a treia oară ectenia mare.

Această ceremonie — care, în veacurile X-XII, se găsea deja consacrată ca început al Liturghiei —, aruncă totuși prin cîteva amănunte o lumină prețioasă asupra stadiului original, din care evoluase. Astfel, trebuie să observăm în primul rînd că slujitorii altarului nu începeau singuri serviciul Liturghiei, ci așteptau mai întîi intrarea episcopului. De altfel, canonul 56 Laodiceea prescrie că preoții n-au voie să intre și să șadă în altar, mai înainte de intrarea episcopului. Excepție se făcea numai cînd acesta era nevoit să lipsească din cauză de boală, sau cînd se afla în călătorie. În al doilea rînd, nu putem scăpa din vedere că ceremonia se desfășura nu în altar, ci în naos, unde se aflau nu numai psalții și diaconii, ci și preoții înșiși, rînduiți pe solea. În fine, intrarea episcopului în slujbă avea loc abia după ce se cîntaseră psalmii antifonici și imnul «Unule născut». Deci, tot ceea ce se săvîrșise pînă acum avea propriu vorbind un caracter extraliturghic, dacă putem spune astfel, pentru că, de fapt, Liturghia începea odată cu intrarea episcopului în altar, și anume în momentul în care astăzi se face intrarea cu Sfînta Evanghelie.

La origine, începutul Liturghiei coincidea, așa dar, cu intrarea episcopului. Este semnificativ în această privință faptul că Maxim Mărturisitorul începe explicarea Liturghiei din momentul primei intrări a arhiereului în biserică,⁶⁸ menționînd că în același timp avea loc și intrarea credincioșilor.⁶⁹ Reminiscența acestei practici străvechi persistă încă în slujba Liturghiei cu arhiereu. Potrivit, adică, rînduiei dintru început, el nu intră în altar mai înainte de vîhodul cel mic, ci rămîne în mijlocul bisericii, unde se îmbracă și așteaptă scoaterea Evangheliei, cînd își face intrarea împreună cu ceilalți liturghisitori.⁷⁰

Epoca, în care vechiul început al Liturghiei a primit acest adaos, este greu de precizat. Într-o măsură oarecare însă, prezența imnului «Unule născut» în acest loc poate constitui o indicație aproximativă cel puțin. Prima jumătate a veacului al șaselea, deci, de care istoria leagă introducerea în Liturghie a acestei cîntări,⁷¹ s-ar putea să nu fie străină de inaugurarea unei ceremonii mai complexe pentru intrarea episcopului.

68. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mistagogia*, cap. VIII, P.G., t. XCI, col. 688 C.

69. *Ibidem*, cap. IX, P.G., *ibidem*, col. 688 D.

70. Cf. P. Lebedev, *Liturgica*, trad. din rusește de Icon. N. Filip, p. 255, notă. Nu totdeauna se observă însă această regulă.

71. Cf. *Cronica* lui Teofan, P.G., t. CVIII, col. 477 B, și *Compendiul istoric* al lui Cedren, P.G., t. CXXI, col. 729 B.

Această vreme ar corespunde, de altfel, epocii mutării proscomidiei, care a provocat mai întâi o modificare de concepție asupra începutului Liturghiei. În chip firesc, apoi, a urmat și deplasarea în locul actual, a ecteniei celei mari, care, originar — așa cum mărturisesc izvoarele liturgice pînă în veacul al șaselea — se găsea la începutul Liturghiei credincioșilor și anume înainte de prezentarea darurilor.

Grație rutinei, desigur, serviciul de psalmi întrebuițat pentru solemnitatea dinaintea intrării episcopului în oficiu a fost îndeplinit și în lipsa acestuia, ajungînd astfel să se transforme într-o parte integrantă a slujbei. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît Liturghia fără episcop a început să devină o practică din ce în ce mai comună, odată cu pacea Bisericii și, deci, cu răspîndirea credinței creștine. Preoților și diaconilor, care acum oficiau singuri, li s-a impus, ca atare, un ceremonial propriu de pregătire înainte de începerea Liturghiei. Așa a trebuit să rezulte rînduiala pentru pregătirea slujitorilor sfințiți, pe care liturghierul, conformîndu-se Constituției lui Filotei, o înserează îndată după serviciul proscomidiei. În manuscrise, ea apare abia în primele veacuri ale mileniului al doilea.⁷²

În timpul cîntării fiecărui antifon, preotul rostește în taină cîte o rugăciune, intitulată în liturghier «*Rugăciunea antifonului întâi*»,⁷³ respectiv a «*antifonului al doilea*» și a «*antifonului al treilea*», rugăciuni ce se găsesc în strînsă conexiune cu ideile din care sînt inspirate antifoanele. Astfel, în prima dintre ele, preotul invoacă nemăsurata milă și negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu, rugîndu-L să-și arate îndurarea Lui față de comunitatea care participă la Liturghie. În celelalte două, liturghisitorul cere ocrotirea Bisericii, dăruirea cunoștinței adevărului divin în viață, obținerea mîntuirii și a vieții veșnice în veacul viitor.

După primul și al doilea antifon, credincioșii sînt îndemnați din nou la rugăciune prin cîte o ectenie mică, numită astfel, precum am văzut, pentru că ea se rezumă la primul și ultimele două alineate ale ecteniei mari, cu ecfonisele respective din liturghier pentru fiecare din ele.

d) *Symbolismul oficiului de la începutul Liturghiei.* Privite în general, imnele și rugăciunile Liturghiei sînt în primul rînd forme pentru exprimarea cultului și pentru exercitarea spiritualității noastre, adică «mijloace de curățire și de pregătire pentru Sfintele Taine..., sfințind pe cei ce le citesc și le cîntă»⁷⁴ sau le ascultă, le urmăresc cu atenție și se pătrund de ele. Alegerea și înlănțuirea sau îmbinarea lor sînt însă așa fel făcute, ca prin ele «să se simbolizeze în același timp iconomia mîntuirii..., adică închipuiesc venirea și viața lui Hristos în lume.»⁷⁵ Așa, de exemplu, întreaga rînduială a oficiului de la începutul Liturghiei este inspirată în alcă-

72. A se vedea, de exemplu, ms. 1020 Sinai (sec. XII-XIII). A. Dmitrievschi, *op. cit.*, p. 140, și ms. 719 Patmos (sec. XIII), idem, *ibidem*, p. 173.

73. În Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, în care începutul oficiului îl formează serviciul vecerniei, aceste rugăciuni se citesc printre stările (slavele) catismei psaltirei; de aceea, li se mai dă și denumirea de «Rugăciune stării întâia», respectiv «a doua» și «a treia».

74 și 75. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XVI, P.G., t. CL, col. 404 C-D.

tuirea structurii ei, de ideea și scopul de a simboliza timpul imediat dinaintea ieșirii Mântuitorului la activitatea Sa publică. Această parte se referă deci la episodul reprezentat de predica Sf. Ioan Botezătorul în deșertul Iudeei, când propovăduia că «s-a apropiat împărăția cerurilor» (Mt. III, 2), și când Mântuitorul a primit de la el botezul. Nota specifică a acestui simbolism este marcată încă de la început, prin formula de binecuvîntare pentru Liturghie, care se referă la împărăția lui Dumnezeu.

Așezarea psalmilor antifonici aci, la începutul Liturghiei, are ca scop de a aminti că venirea Mântuitorului fusese prezisă și preînchipuită deja în scrierile V. Testament. De aceea, din acești psalmi au fost alese expres pentru cîntare versetele anume care oglindesc în ele acele preziceri și preînchipuiri. Astfel, antifonul I din zilele de rînd sau obișnuite: «Bine este a ne mărturisi *Domnului* și a cînta numele Tău, *Prea Înalte*, a vesti dimineața *mila* Ta și *adevărul* Tău toată noaptea...» (Ps. XCI, 1, 2) lasă să transpire presentimentul despre plinirea vremii pentru venirea Mântuitorului făgăduit, ceea ce explică îndemnul de a lăuda pe Cel Prea Înalt (Dumnezeu-Tatăl) și pe Domnul (Fiul, Cel Unul născut). Expresiunea «A vesti mila Ta și adevărul Tău» se referă la faptul că întruparea Mântuitorului este o urmare a nemărginitei iubiri de oameni a lui Dumnezeu și că această venire așteptată de veacuri este acum un adevăr, o realitate, comparativ cu preînchipuirile din V. Testament.

Al doilea antifon în zilele de rînd, («Domnul a împărățit, întru pozoabă s-a îmbrăcat», ps. XCII, 1) «cîntă însăși împărăția, măreția și puterea Fiului lui Dumnezeu, cîștigată de El prin lipsirea de slava Dumnezeirii și prin sărăcia întrupării». ⁷⁶ Aceeași preînchipuire este oglindită și în stihul 10 al psalmului tipic CXLV: «Împărăți-va Domnul în veac...».

Al treilea antifon din zilele de rînd: «Veniți să ne bucurăm de Domnul și să strigăm lui Dumnezeu Mântuitorul nostru. Să întîmpinăm fața Lui întru mărturisire și în psalmi să cîntăm Lui, că Dumnezeu mare este Domnul și Împărat mare peste tot pămîntul» (Ps. XCIV, 1-3), apare ca o semnalare a plinirii vremii pentru ieșirea Mântuitorului la propovăduirea publică, care este simbolizată în momentul următor din Liturghie prin vîhodul cu Evanghelia. Incadrarea imnului «Unule născut...» după al doilea antifon își are explicația în același fapt că Mântuitorul, «pentru mîntuirea noastră a primit a se întrupa din Sf. Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria». «Cîntarea «Fericirilor» amintește însuși începutul propovăduirii Mântuitorului, când El vestea «Evanghelia Împărăției» (Mt., IV, 23) zicînd: «Pocăiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor» (Mt., IV, 17).

Evanghelia împărăției vestită de însuși Mântuitorul în primele zile ale activității Sale mesianice, nu era altceva — se poate spune — decît mîntuirea. Entuziasmul trezit de vestea sosirii ei, în sufletele celor ce ajunseseră «să vadă cu ochii mîntuirea», așteptată de ei, este reprezentat în partea de la începutul Liturghiei prin scurtele imne de inspirație creștină,

76. N. Cabasila, *ibidem*, cap. XVIII, col. 408 B.

prefațate de stihurile psalmilor antifonici. În aceste cântări, Mântuitorul este invocat să ne acorde și nouă mîntuirea, pentru rugăciunile Prea Sfintei Sale Maici și pentru ale sfinților, care sînt fiii cei dintîi sau aleși ai Împărăției lui Dumnezeu.

Prin împerecherea stihurilor din psalmii antifonici cu imnele de inspirație creștină se subliniază legătura și consonanța dintre V. și N. Testament, cu privire la venirea Mântuitorului în lume.

Este locul să menționăm că Liturghia catehumenilor, avînd aceeași structură în cele două formulare principale ale ritului bizantin, oficiul de la începutul acestora este identic în Liturghia Sf. Ioan Gură-de-Aur și cea a Sf. Vasile cel Mare. Liturghia darurilor mai înainte sfințite, însă, săvîrșindu-se în legătură cu vecernia, oficiul său se deschide cu serviciul vecerniei, după binecuvîntarea pentru Liturghie. Singura analogie, pe care o prezintă începutul acestei din urmă Liturghii cu celelalte două, constă în rînduiala de a se citi cele trei stări sau «slave» ale catismei din Psaltire în chip de antifoane, după ectenia mare. Ca rugăciuni ale antifoanelor sînt folosite cele trei dintîi din cele șapte rugăciuni ale vecerniei, rămînînd rugăciuni propriu zise ale vecerniei numai cele patru din urmă.

Cele dintîi trei, întrucît se citesc în timpul stărilor catismei, sînt puse în unele ediții ale Liturghierului⁷⁷ sub denumirea de «Rugăciunea stării întîia», respectiv «a doua» și «a treia».

Pr. prof. PETRE VINTILESCU

77. Ca, de exemplu, în Liturghierul de Ierusalim, 1908, în edițiile de Atena, 1912, 1924 etc., ediția București, 1956.

AUXILIARE ALE PREOTULUI IN PASTORAȚIE *

I. Este un lucru îndeobște cunoscut că preotul ortodox nu trăiește izolat în societate, ci are o familie în care își duce viața, la fel ca și credincioșii pe care-i păstorește. Starea de familist a intrat în tradiția credincioșilor, într-o așa măsură, încât aceștia nu l-ar putea concepe în alt chip. Familia pe care preotul o întemeiază, are îndreptățiri scripturistice și tradiționale. Astfel, Sf. Apostol Pavel enumerând condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cel care îmbrățișează preoția, enumeră și pe aceea de a fi căsătorit, «bărbat al unei singure femei», «casa sa bine chivernisindu-și și avînd feciori ascultători, cu toată cucernicia» (II Timotei III, 2, 4; Tit I, 6). Căsătoria preotului este o regulă generală în Biserica Ortodoxă, care, fără a exclude celibatul, nu hirotonisește, pentru parohii, decît preoți căsătoriți.

Orînduirile canonice fixează o serie de condițiuni care să asigure familiei preotului o stare cît mai înaltă de moralitate și curăție, privindu-i atît pe el, cît și pe viitoarea sa tovarășe de viață, iar cei care nu le respectă, nu pot intra în cler.¹

Prin viața sa de familie, preotul ortodox este strîns legat de lume și de societate, prin griji, preocupări, relații sociale și de familie. Avînd în vedere rostul său în mijlocul credincioșilor, se pune problema dacă această stare de familist constituie pentru el un ajutor, adică o ușurință în lucrarea pastorală, sau nu cumva o piedică sau o greutate. Este ceea ce vom încerca să arătăm în cele ce urmează.

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru, a fost întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. prof. Ene Braniște, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Nu pot intra în cler cei care s-au căsătorit a doua oară (I Timotei III, 2-12; Tit I, 6; can. 17 apost.; can. 3 Trulan, can. 12 al Sf. Vasile cel Mare), cei care s-au căsătorit cu o văduvă sau despărțită de bărbatul dintîi (can. 18 ap.), cei care trăiesc în concubinaj (can. 17 ap.), cei căsătoriți cu o rudă apropiată (can. 19 ap.), cei căsătoriți cu o adulteră (can. 8 Neocezarea), cu o desfrînată sau femeie care nu se poate căsători de bună voie (can. 18 ap.), cei care au contractat o căsătorie ilegală (can. 26 Trulan), viață cumpătată și curătenie desăvîrșită în căsnicie (can. 25 ap., 4 sin. VI ec.), obligativitatea despărțirii de femeia adulteră (can. 8 Neocezarea). Vezi dr. Nicodim Mițaș, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. de Dim. I. Cornilescu și Vasile S. Radu, București, 1915, pp. 218-219; Preotul Victor Popescu, *Călăuză canonică*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, nr. 6-7, iunie-iulie, 1916, pp. 571-583.

II. Putem afirma de la început, că familia ajută pe preot în lucrarea sa pastorală, aceasta fiind și rostul înțelept pentru care Biserica Ortodoxă o recomandă, socotind-o ca o piatră de temelie la viața preotului în mijlocul credincioșilor. Totuși, familia preotului prezintă unele aspecte care ar pleda pentru o teză contrarie, adică departe de a fi pentru preot un ajutor, ea ar fi, dimpotrivă, o piedică și o povară. Socotim necesar a cerceta aceste două aspecte, spre a vedea în ce măsură sînt sau nu întemeiate, mai ales că pe aceste aspecte se întemeiază catolicii, care resping căsătoria preoților și impun celibatul.²

În primul rînd sînt grijile legate de familie, care iau preotului o parte însemnată din timpul său. Familia preotului presupune preocuparea pentru asigurarea existenței ei, și alte griji în legătură cu bună orînduire a casei, care în mod firesc îl sustrag pe preot, într-o măsură destul de însemnată, de la lucrarea pastorală.³ Preotul este astfel nevoit să se împartă între două datorii: familia și parohia. El este în permanență amenințat de primejdia de a se lăsa stăpînit de latura materială a vieții, ca o urmare a nevoii de a susține familia. De aci, preoți interesați și pretențioși cu ocazia săvîrșirii diferitelor servicii religioase, care nu mai văd în preoție o chemare, ci o simplă profesie aducătoare de venit, ceea ce echivalează cu o îndepărtare a preotului de la menirea sa.

Această îndepărtare, acolo unde se întîmplă (pentru că ea nu este generală), pornește nu atît din starea de familist a preotului, cît mai ales din firea sa ca om, căci din fire omul este înclinat spre cele materiale. Este desigur o primejdie care paște pe toți preoții, de a se alipi prea mult de latura materială a vieții, dar nu toți se lasă biruiți de această ispită. Cu o oarecare grijă și disciplină în viață, cu un control atent asupra acestei înclinări firești, cu o doză de idealism care nu trebuie să lipsească nici unui preot, acesta va putea trece cu succes peste această lipsă.⁴

Viața de familie a preotului îl obligă pe acesta la virtuți casnice, care sînt mai greu de realizat, decît cele individuale, întrucît acestea nu depind întru totul de el, ci și de ceilalți membri ai familiei sale, și în special de tovarășa sa de viață, care de multe ori prin predispozițiile, educația, mentalitatea și temperamentul ei, intervine hotărîtor în viața casnică și chiar în raporturile cu credincioșii. Viața de familie a preotului este, deci, pentru el, o piatră de încercare și în privința liniștii sale personale, cît și a autorității și prestigiului său, și dacă această viață este agitată, el se va strădui zadarnic s-o liniștească, și va deveni un obiect de discuție și

2. Impotriva tradiției care urcă pînă în vremea Sfinților Apostoli, Biserica Apuseană a impus celibatul clericilor săi, începînd din secolul IV. Problema căsătoriei sau celibatului clerului a fost dezbătută la sinodul I ecumenic (325), care în urma intervenției aceluia celebru monah, Pavnutie, n-a hotărît ca celibatul să fie obligatoriu și general, ci l-a lăsat la libertatea candidatului la preoție, care poate alege căsătoria sau celibatul. La enorii, Biserica Ortodoxă nu trimite decît preoți căsătoriți.

3. Vezi și Preotul Petre Vintilescu, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor*, București (fără an), p. 185.

4. Vezi Preotul Victor Popescu, *Sufletul preotului în luptă cu ispitele*, București, 1943, pp. 90-102.

compătimire a credincioșilor, nemaiputînd influența cu nimic viața sufletească a acestora.⁵

Această situație, posibilă în orice familie, va fi evitată de preot, dacă va respecta, cu strictețe, anumite criterii, care să-i asigure alegerea unei bune tovarășe de viață, cît mai potrivită rostului său și cît mai conștientă de chemarea sa.

Prin legăturile de familie, preotul s-ar lega prea mult de unii dintre enoriașii săi, în detrimentul altora, fapt care-l tentează să ia partea primilor în diferite conflicte ivite între ei.⁶ Acolo unde se întîmplă acest lucru, preotul greșește, și trebuie să-și revizuiască atitudinea, cunoscînd că el nu este numai al unora, chiar dacă aceștia sînt rudele sale apropiate, ci al tuturor.

Ca familist, preotul este îndreptățit să se îngrijească îndeaproape de buna chivernisire a casei sale, care privește atît cerințele sufletești cît și cele trupești. Aceasta este un indiciu de buna chivernisire și a casei lui Dumnezeu sau a bisericii, după cum se exprimă însuși Sf. Apostol Pavel: «De nu știe cineva a-și chivernisi casa sa, cum de Biserica lui Dumnezeu va purta grijă?» (I Timotei III, 5). Aceasta este pentru el o datorie de la care nu poate absenta, nici ca om, nici ca preot, căci același Sfînt Apostol adaugă: «Iar dacă cineva nu poartă grijă de ai săi și mai vîrtos de ai casei sale, de credință s-a lepădat» (I Timotei V, 8).

Între grija de familie și cea de parohie este o strînsă legătură. Astfel, nu se poate concepe ca un preot să fie plin de zel pentru parohie și un tată rău de familie, sau invers, ca un tată rău de familie să fie un bun păstor de suflete. «În ce chip principiul iubirii, care face pe bunul păstor, va lipsi el din afecțiunea care face pe bunul tată? În ce chip iubirea care se îngrijește de cei străini, va fi ea fără grijă de ai casei? Cum păstorul nu va fi el mai întîi păstorul familiei sale? Cum se va închipui zelul păstorului și indiferența tatălui», se întrebă pe bună dreptate un autor francez.⁷ Deci nu este cu puțință să fie cineva un bun păstor pentru credincioșii săi și în același timp un tată rău pentru familia sa. Este un lucru împotriva firii. Dar nici preotul care se va dovedi în familia sa un rău tată și conducător, nu va putea fi pentru turmă un bun păstor. «Cu adevărat, tatăl care n-a știut să instruiască pe copiii săi, va ști el să instruiască bine pe cei străini?», se întrebă Sf. Ioan Hrisostom. «Dacă pe aceia pe care i-a avut totdeauna lîngă sine, pe care a trebuit să-i hrănească și asupra cărora natura și legea îi dădeau atîta putere, n-a știut să-i formeze, va reuși el mai bine să formeze pe alții?». ⁸ Răspunsul nu poate fi decît negativ.

5. Cf. Preotul Petre Vintilescu, *op. cit.*, pp. 186-187.

6. Vezi Athanasie, Mitropolit Primat, *Sfaturi către preoți, date după diferiți autori*, București, 1909, p. 72.

7. A. Vinet, *Théologie Pastorale ou théorie du ministère évangélique*, Paris, 1889, pp. 181-182.

8. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia II la Epist. către Tit*, în *Oeuvres complètes, nouvelle traduction par l'abbé Bareille*, t. VIII, Paris, 1673, p. 15.

Între cele două griji care stau în fața preotului, a familiei și a parohiei, cea dintâi trebuie să primeze în preocupările preotului. «Pentru preot, ca pentru orice om, familia reprezintă primul interes. Dacă nu vrea să admită aceasta, este mai simplu să nu se căsătorească. Ceea ce familia câștigă prin grijile sale, este în folosul parohiei însăși, mai întâi pentru că, după cum zice Quesnel, familia este o mică dioceză unde se face încercările zelului, pietății și prudenței preotului, și, în fine, pentru că parohia câștigă din grijile sale casnice, prin exemplul edificator care rezultă pentru ea și prin spiritul pastoral răspândit în toți membrii familiei». ⁹

Astfel preotul se poate împărți foarte bine între familie și parohie, păstrând un echilibru normal, între una și alta, fără ca vreuna să sufere, mai ales că ele se ajută reciproc: rolul de tată susține pe cel de păstor, iar rolul de păstor pe cel de tată; la fel și rezultatele lor, căci munca în enorie întărește baza materială a familiei, iar grija purtată familiei se răsfrînge favorabil asupra parohiei, sub forma exemplului bun și edificator.

III. Aspectele pozitive, la care trecem acum, îndreptățesc afirmația făcută că familia preotului este pentru acesta un prețios auxiliar în lucrarea sa pastorală. Astfel este știut că reușita pastorației nu depinde numai de zelul și munca depuse de preot, ci mai ales de exemplul său personal. Sf. Ioan Hrisostom accentuează, în mod deosebit, importanța exemplului personal în lucrarea preotului. «Îndeobște mulțimea păstoriților — spune el —, se uită la purtările conducătorilor, ca la un model, și caută să se asemene în purtări, cu ei». ¹⁰

Cea mai puternică predică este aceea pe care preotul o ține și o realizează cu pilda vieții sale. ¹¹ Același lucru se poate spune și de membrii familiei preotului. Pilda vieții acestora are aceeași putere de înrîurire asupra credincioșilor. Astfel, familia preotului, prin trăirea vieții creștine, devine un exemplu viu și grăitor pentru întreaga parohie, și prin aceasta un element de întărire a credinței și promovare a vieții religioase și morale. Acest lucru îl relevă și Prea Fericitul Patriarh Justinian, când, scoțînd în evidență importanța exemplului personal al preotului cu privire la întărirea credinței în înviere, prin practicarea datinilor privitoare la pomenirea celor adormiți, asociază la aceasta întreaga sa familie, spunînd că: «De felul cum familia preotului își arată credința în înviere făcînd pomenirea celor adormiți, după datina străbună, de toate acestea depinde susținerea credinței în învierea morților». ¹²

Dar nu numai din punct de vedere religios-moral, familia preotului poate fi un exemplu pentru credincioși, ci și un exemplu de conviețuire casnică, de înțelegere între soț și soție, între părinți, copii și alți casnici.

9. A. Vinet, *op. cit.*, p. 182.

10. *Despre preoție*, trad. de Pr. D. Fecioru, în *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 10, octombrie 1957, p. 954.

11. Vezi Pr. prof. D. Belu, *Predica prin exemplul personal*, art. în *Biserica Ortodoxă Română*, mai, 1957, pp. 560-584.

12. *Apostolat Social*, vol. V: *Pentru pacea a toată lumea. Pilde și îndemnuri pentru cler*, București, 1955, p. 184; compară și Pr. prof. Ene Braniște, *Preoții Tăi, Doamne, se vor îmbrăca întru dreptate...*, art. în *Glasul Bisericii*, nr. 6-7, iunie-iulie, 1958, pp. 534-540.

Viața de familie a credincioșilor, în care pătrund adesea dezacorduri care duc la despărțiri, poate fi influențată în bine de familia preotului, care este luată ca exemplu pe întreaga parohie, prin liniștea și înțelegerea care trebuie să domnească înlăuntrul ei.

Familia apare pentru preot ca un teren de experiență și aplicare a artei de păstor și de părinte în același timp, un fel de laborator unde realizează modelele de virtute și viețuire creștină, pe care apoi le arată parohiei.¹³ Familia reprezintă o parohie în mic, un nucleu de experiență al acesteia, preotul aplicând întâi aci, regulile pastorale, religioase și morale, și apoi în parohie.¹⁴ Familia este prima victorie pastorală a preotului. Preotul care n-a câștigat familia sa pentru Hristos, nu va câștiga nici parohia. Familia reprezintă «stadiul preșcolar și examenul de capacitate al celui ce râvnește să conducă Biserica lui Dumnezeu».¹⁵

Familia este apoi pentru preot locul unde își petrece cel mai mult timp din viața, unde el studiază, se instruieste și elaborează planurile de lucru pastoral, de unde pornește la munca sa zilnică și unde se înapoiază, spre a-și recapitula realizările sau insuccesele, unde el se pregătește pentru noi munci, căpătînd întărire și reconfortare, în atmosfera caldă și liniștită a căminului. Astfel, familia este pentru el loc de retragere și reculegere, de meditație și recapitulare a lucrării sale. Aci își reface sufletul descumbrat de insuccese, aci se întărește pentru noi strădanii și încercări.¹⁶

Familia creează preotului o viață ordonată și îngrijită. Ea este totodată și garanția moralității sale, punîndu-l în afara oricăror presupuneri sau bănuieli în privința curăției și corectitudinii vieții morale particulare.¹⁷ Apoi în viața de familie, preotul dobîndește experiența și cunoașterea vieții sub diferitele sale aspecte, pe care le trăiesc și credincioșii, știind astfel cum să intervină și ce sfaturi să dea, în diferite cazuri ivite în viața casnică a acestora. Familia dă sens vieții, prin nașterea de fii credincioși Bisericii și Patriei și totodată justifică și strădaniile gospodărești ale preotului.

IV. Ca familia preotului să fie un adevărat auxiliar în pastorație, trebuie să întrunească anumite condiții, proprii pentru aceasta. Nu-i îndeustător ca preotul să fie căsătorit, ci trebuie ca familia pe care o întemeiază să fie la înălțimea chemării sale. Astfel, pentru ca familia să fie un exemplu pentru credincioși, ea trebuie să ducă o viață cu adevărat creștinească, neputîndu-i-se reproșa nimic. Pentru ca să fie o oază odihnitoare, în care preotul să-și reface puterile trupesti și sufletești, loc de meditație și reculegere, ea trebuie să asigure o atmosferă prielnică pentru aceasta, din care nu poate lipsi liniștea și înțelegerea. Toate acestea nu depind numai de preot, ci și de membrii familiei sale. Cea dintîi chemată să fie

13. Cf. și Preotul Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 201.

14. Vezi și A. Vinet, *op. cit.*, p. 182.

15. Pr. prof. Gr. T. Marcu, *Sfintui Apostol Pavel despre personalitatea religioasă-morală a păstorului de suflete*, art. în *Studii Teologice*, 2-4, martie-aprilie, 1955, p. 214.

16. Vezi și Preotul Petre Vintilescu, *op. cit.*, pp. 200-201.

17. Vezi idem, *ibidem*, p. 214.

un ajutor pentru preot în lucrarea sa, este tovarăşa sa de viaţă, adică soţia. În orice familie, soţia este tovarăşa de viaţă a soţului ei, cu care se împart şi bucuriile şi necazurile, şi izbînzile şi insuccesele. Orice soţie este datoare să înţeleagă şi să ajute pe soţul său în toate împrejurările vieţii. Dar dacă preoteasa nu arată înţelegere faţă de chemarea soţului său, dacă ea nu va ajuta şi încuraja lucrarea sa, dacă ea nu va fi un stimulent în momentele de depresiune, inerente lucrării preoteşti, un sfătuitor bun şi dezinteresat în momente de îndoială, ci din contra se va arăta străină, nepăsătoare, absentă sau chiar ostilă acestei lucrări, ea nu va fi un ajutor pentru preot, ci o piedică. După atitudinea pe care o va avea, ea va fi pentru acesta sau un ajutor, sau o piedică. Cale de mijloc nu există în această privinţă.¹⁸

Dacă şi în afara căminului, soţia preotului va avea aceeaşi atitudine, fiind trufaşă, nepăsătoare, luxoasă, neevlavioasă, ea va fi un exemplu rău înaintea parohiei, contrastînd cu idealul pentru care luptă soţul său. Ochii credincioşilor sînt îndreptaţi către preot şi familia sa. Fiecare gest, fiecare mişcare, fiecare cuvînt îi sînt cenzurate şi privite prin prisma misiunii sale. Soţia preotului este prima dintre femeile parohiei. Spre ea de asemenea se îndreaptă ochii tuturor, să vadă cum se poartă, ce face, ce vorbeşte, cum îşi creşte copiii, dacă vine sau nu la biserică, dacă este mîndră sau populară, cum se poartă în casă cu soţul său etc. Toate faptele sale vor influenţa în bine sau în rău, aşa după cum sînt ele. Chiar viaţa care se duce în casa preotului nu rămîne străină credincioşilor.

Viaţa morală a soţiei preotului trebuie să fie ireproşabilă, ca şi a preotului de altfel, canoanele fiind aşa de aspre în această privinţă, că nu admit convieţuirea mai departe cu o femeie adulteră, decît cu sacrificarea preoţiei.¹⁹ Nimic nu influenţează mai rău pe credincioşi decît o asemenea stare de lucruri. Şi totuşi se văd destule cazuri regretabile, care duc la despărţire, împovărînd pe preot cu greutatea singurătăţii şi expunînd pe cei mai tineri la bănuieli, care de multe ori capătă consistenţă prin prezenţa unei noi femei în casa preotului, contravenind şi canoanelor, şi bunelor moravuri. Să nu se uite, însă, nici o clipă, că Sf. Apostol Pavel, care a slujit lui Hristos în fecioria cea mai curată, cunoscînd greutatea unei asemenea vieţi şi ştiînd că puţini o pot duce fără riscuri morale, hotărâşte ca preotul să fie căsătorit, dar cu condiţia să fie «bărbat al unei singure femei», adică o singură dată căsătorit, iar căsătoria să fie cinstită, curată, demnă şi înaltă, obstacol împotriva păcatului desfrînării. Dacă preotul sau soţia preotului calcă această regulă morală a căsătoriei, obligatorie pentru toţi credincioşii, de altfel, familia preotului devine o batjocură în faţa credincioşilor şi ea nu va mai putea fi un exemplu bun pentru aceştia, ci mai degrabă un scandal.

Pentru evitarea unor asemenea situaţii, candidatul la preoţie trebuie să ia măsuri din vreme, de cercetare şi cunoaştere a viitoarei tovarăşe de viaţă, spre a vedea dacă ea întruneşte sau nu condiţiile pentru aceasta,

18. Cf. A. Vinet. *op. cit.*, p. 180.

19. Vezi canonul 8 al sinodului din Neocezareea.

adică se va ține seamă de unele criterii la alegerea ei. Inseși orînduirile canonice ale Bisericii prevăd, după cum s-a arătat, o serie de condițiuni care să asigure o cît mai potrivită tovarășe de viață preotului.²⁰ Astfel, se va avea în vedere educația primită, mediul din care provine, preocupările, predilecțiile și înclinările viitoarei preotese. Se va evita persoanele care sînt stăpînite de prejudecăți față de starea preoției. Se va încerca chiar o lămurire anterioară căsătoriei, adică o pregătire a viitoarei soții, arătîndu-i-se rolul la care este chemată alături de preot. I se va atrage atenția că preoția aduce cu sine mai mult bucurii duhovnicești, decît materiale sau lumești. Ca soție de preot se va bucura de un prestigiu deosebit în mijlocul credincioșilor, dar în schimb viața sa va fi mai retrasă și mai simplă, lipsită de multe bucurii ale lumii acesteia. Ei nu-i vor fi îngăduite, din cauza misiunii soțului său, găteliile prea țipătoare, luxul, petrecerile și frecventarea anumitor locuri nepotrivite, cu un cuvînt nu i se va îngădui o viață care ar răni sentimentele religioase ale credincioșilor. Ea trebuie să ducă o viață cumpătată și plină de demnitate. Va trebui să se mulțumească cu bucuriile duhovnicești pe care le creează viața alături de preot, adică cu cinstea, prestigiul și dragostea cu care va fi înconjurată de credincioși, și să se mărginească la acea viață de bucurii și petreceri, îngăduite de morala creștină, care n-ar atinge cu nimic sentimentele religioase ale parohienilor. Mai ales luxul de care unele soții de preot nu sînt străine, este un lucru care sfidează ținuta modestă a celei mai mari părți a eșoriașilor și pune inevitabilă întrebare asupra provenienței mijloacelor materiale cu care se face acesta, făcîndu-se totdeauna o legătură între micile lor contribuții bănești cu ocazia serviciilor religioase și această stare de lucruri.²¹ Austeritatea personală a preotului nu va îndrepta impresia pe care o produce mondenitatea femeii și copiilor săi. Situația ar fi cu atît mai regretabilă, cînd preotul s-ar arăta pretențios la plata serviciilor religioase. Petrecerile în casa preotului, cu mese copioase, pînă la ore tîrzii din noapte, nu scapă atenției și vigilenței credincioșilor, influențîndu-i în rău pe aceștia. Se recomandă în toate acestea, cumpătare și decență. Nu i se poate refuza preotului, ca oricărui familist, dreptul de a avea prieteni, de a primi în casă și a ospăta sau de a face vizite, dar aceasta nu înseamnă că aceste ocazii trebuie să se transforme în adevărate petreceri, nepotrivite cu locul și datorită sa de a da exemplu. Ospitalitatea sa să fie simplă, naturală, cumpătată.²²

Alături de această ospitalitate restrînsă, este o alta generală, de care trebuie să se bucure toți credincioșii parohiei. Casa preotului trebuie să strălucească, în această privință, printr-o bună primire a tuturor credincioșilor, ori de cîte ori ar fi mînați spre preot pentru diferitele lor nevoi religioase. Nu de mică importanță este în această privință rolul soției preotului, care trebuie să se arate față de aceștia binevoitoare, înțelegătoare,

20. Vezi nota nr. 2.

21. Cf. Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 185.

22. Vezi Mgr. Lelong, *Conférences sur les obligations de la charge pastorale*, Lyon-Nevers, 1893, p. 76; Athanasie, Mitropolit Primat, *op. cit.*, p. 72.

primindu-i cu dragoste și bunăvoință. Dacă ei nu vor fi primiți de ea cu această atitudine binevoitoare, ci cu răceală, nemulțumire sau dispreț chiar, ei vor veni cu teamă, cu o oarecare strângere de inimă și cu vremea nu vor mai veni deloc, ocolind astfel casa preotului.²³

De toate aceste lucruri, legate de preoție, este bine să fie prevenită viitoarea tovarășe de viață a preotului, care dacă nu se va simți capabilă de asemenea viață, sau atrasă spre ea, este mai bine să renunțe la ea de la început, evitând astfel dezamăgirile și necazurile atât pentru sine, cât și pentru viitorul preot. Aici nu este vorba de un jug impus, ca ceva din afară, ci de principii voluntar acceptate, în virtutea unui interes, pe care soția preotului îl împarte cu el. Dacă nu este această înțelegere sau dacă aceste principii nu sînt observate decît în paguba uneia din părți, atunci totul merge rău.²⁴

Dacă preotul constată că în alegerea tovarășei sale de viață nu a nimerit-o tocmai bine, și că soția sa prezintă unele scăzăminte care-l împiedică în lucrarea sa, el este dator să încerce a o forma, să-i tempereze pornirile prea avîntate spre mondenitate, s-o obișnuiască cu virtuțile și viața creștină, convingînd-o asupra rolului și datoriei sale ca soție de preot, încercînd să facă din ea o adevărată tovarășe de viață.²⁵ Și nu sînt rare cazurile cînd preotul reușește acest lucru, mai ales cu trecerea anilor, care fac pe soția preotului să privească mai realist viața, să înțeleagă mai bine frumusețea chemării soțului său și a datoriei ce-i revine alături de el. Fie că a făcut o alegere bună, fie că și-a format ulterior soția, preotul, în aceste cazuri, are în tovarășa sa de viață nu numai o soție bună, ci și o harnică și neprețuită colaboratoare în lucrarea pastorală. Și cîte lucruri frumoase nu poate realiza soția unui preot alături de soțul său: în Comitetul parohial, în acțiuni de caritate, în corul bisericii etc. Soția încetează de a fi pentru el o piedică, devenind un stimulent și ajutor în lucrarea sa. Ea ia parte activă la vocația soțului său, împărtășindu-i convingerile și sentimentele.²⁶

Rolul de seamă al soției preotului este însă în cadrul căminului, degajînd pe preot de o serie întreagă de lucruri mărunte ale vieții de toate zilele, și mai ales în creșterea și educarea copiilor. Preotul ca tată se va îngriji de principiile generale ale educației copiilor săi, rămînînd ca în detaliu să fie aplicate de mamă. Se știe cît de însemnat este, în general, rolul mamei în această privință. Mama este aceea care sădește primele deprinderi religioase, morale și patriotice în sufletele copiilor. Cu atît mai de seamă este în această privință rolul soției preotului ca mamă, cînd copiii ei trebuie să arate în lume, prin purtarea lor frumoasă și aleasă, pecetea misiunii tatălui lor.²⁷ La fel ca și părinții lor, ei trebuie să fie modele de cumințenie, de muncă, de ascultare, acasă, pe stradă, la școală, în societate. Ei trebuie îndrumați spre o viață ordonată și cinstită, spre

23. Cf. și Mgr. Lelong, *op. cit.*, p. 72.

24. Cf. A. Vinet, *op. cit.*, p. 183.

25. Cf. și Athanasie, Mitropolit Primat, *op. cit.*, p. 66.

26. Vezi A. Vinet, *op. cit.*, p. 179.

27. Vezi idem, *ibidem*, p. 179.

muncă, îmbrățișând o carieră în viață, fiind astfel folositori familiei, Bisericii și Patriei.

Viața dezordonată a copiilor rău crescuți se răsfrânge asupra preotului care nu s-a îngrijit îndeaproape de ei, aceasta fiind dovada că nu se îngrijește nici de parohie, căci după spusa Apostolului, cine nu chivernisește bine casa sa, nu va chivernisi bine nici casa lui Dumnezeu. Exemplul rău dat de copiii preotului îl încadrează pe acesta în păcatul scandalizării. Vechiul Testament aplica, pentru aceeași greșală, pedepse mai mari fiicelor de preot, decât fiicelor celorlalți oameni, din cauza funcțiunii de preot a tatălui lor.²⁸

Și alți casnici, care întâmplător s-ar afla în casa preotului, părinți sau rude mai îndepărtate, nu trebuie să facă excepție de la regula generală, trebuind să ducă și ei o viață exemplară, spre cinstea casei în care trăiesc și nu spre scandalizarea credincioșilor. Discutînd situația unor asemenea casnici în familia preotului, un autor catolic îi socotește foarte utili auxiliari ai preotului, prin edificarea pe care o dau.²⁹

Nu de puțină importanță este și felul în care este aranjat căminul preotului, adică locuința și gospodăria sa. Trebuie să se aibă în vedere că locuința preotului trebuie să fie, în permanență, deschisă enoriașilor, pentru diferitele lor nevoi religioase pentru care vin aci. Cu această ocazie, ei au posibilitatea să vadă orînduiala din casa preotului, lucrurile din ea, chivernisirea sa. Și acestea au o mare influență asupra credincioșilor. O casă luxos mobilată, cu lucruri care arată bogăția, fastul și moliciunea, va impresiona în rău pe credincioși. Luxul este de condamnat chiar la simplul credincios, cu atît mai mult la preot, care este slujitorul lui Dumnezeu, Cel ce s-a născut sărac, în Betleem. De aceea se recomandă, dacă preotul are stare materială bună, cea mai desăvîrșită simplitate, adică nimic de prisos, nimic care să vorbească simțurilor, ; iar dacă este sărac, totul să fie aranjat în ordine și curățenie. Simplitatea, ordinea și curățenia trebuie să domnească în casa preotului, acestea vorbind sufletului și influențînd în bine pe credincioși.

Este bine de asemenea să se evite din decorul interior, tablourile sau picturile nepotrivite cu viața și misiunea preotului, casa sa fiind ca o școală duhovnicească, atît pentru sine cît și pentru credincioși. Să se preferă tablourile religioase, casa preotului trebuind să se deosebească de a unui laic.³⁰

Un loc de seamă în căminul preotului trebuie să-l ocupe biblioteca. Ea este o parte importantă, esențială a mobilierului preotului, singura unde luxul îi este îngăduit din plin. Preotul este un om al științei, iar căminul său locul unde studiază și se pregătește pentru lucrul său de fiecare zi. Pentru aceasta are nevoie de cărți. Fără a exclude cărțile cu conținut profan, biblioteca sa trebuie să aibă, în general, un caracter religios.³¹

28. Cf. Sf. Ioan Hrisostom, *op. cit.*, p. 991.

29. Mgr. Lelong, *op. cit.*, p. 69.

30. Cardinal Manning, *Le sacerdoce éternel*, traduit de l'anglais, avec l'autorisation de l'auteur, par l'abbé Maillet, Avignon, 1890, pp. 275-276.

31. Cf. Mgr. Lelong, *op. cit.*, pp. 51-53.

Aspectul exterior al căminului nu trebuie de asemenea neglijat. Curtea, grădina, acolo unde sînt, trebuie îngrijite de aproape, ținute în ordine și curățenie. Din grija ce se arată întregului cămin, se vede sufletul omului și preocupările lui, căci frumoasa organizare exterioară, care încîntă ochiul, este un indiciu sigur asupra celui care conduce în interior. Cărțile sfinte arată că veșmintele corpului, rîsul dinților și felul de a te prezenta, fac să se cunoască omul (Înțelepc. Sirah XIX, 27).

Casa preotului este a doua casă din parohie, după biserică. Ea este o prelungire a acesteia. Ea nu este locuită de un om de rînd, ci de un om pus în slujba lui Dumnezeu, de aceea trebuie să respire sfințenie, atît prin purtarea locatarilor, cît și prin aranjamentul ei exterior și interior. Totul în ea să fie de natură să edifice și să dea bune impresii.³²

V. Față de căsătorie, celibatul prezintă avantajul că eliberează pe preot de grijile legate de familie. Privit din acest punct de vedere, el apare ca superior stării de familist. Alicarea lui în mod obligatoriu, prezintă însă serioase inconveniente, pentru că pe de o parte el reprezintă un mod de viață care nu se potrivește tuturor, iar pe de altă parte, că puțini îl trăiesc în adevărata sa înălțime și curățenie. În primul caz, el reprezintă un jug impus multora împotriva firii lor, iar în al doilea caz, duce la ipocrizie, ridicul și la principiul celor două morale.³³ Pentru aceasta, Biserica Ortodoxă, cu înțelepciunea și prudența care o caracterizează, consecventă totodată și tradiției, păstrează pentru clerul său, atît căsătoria cît și celibatul, lăsînd candidatului la preoție libertatea de a alege starea în care crede că va sluji mai bine lui Dumnezeu, după firea și înclinările sale. Căsătoria o socotește potrivită pentru preotul de enorie, iar celibatul pentru misiuni mai grele, care reclamă mai multă muncă și timp, pe care preotul familist nu le-ar putea îndeplini. În acest sens rezolvă și Sf. Apostol Pavel raportul dintre căsătorie și celibat, din punct de vedere pastoral. Vorbînd despre sine, spune că și el ar avea dreptul să poarte cu sine o soră, ca Chifa și ceilalți Apostoli, adică să fie căsătorit, dar proporțiile idealului său misionar și hotărîrea fermă de a-l realiza într-o măsură cît mai mare, îl fac să renunțe la viața de familie, dedicîndu-se în întregime apostolatului (Efes. V, 22 ; VI, 1, 4-5). Deci, după Sf. Apostol Pavel, cine se hotărăște să slujească lui Dumnezeu în căsătorie, nu greșește, căsătoria fiind compatibilă cu apostolatul. Cine vrea însă să se dedice în întregime lui Dumnezeu, aceasta nu o poate face deplin decît în starea de celibat. Celibatul este un sacrificiu pentru împărăția lui Dumnezeu. El trebuie înțeles și trăit în toată puritatea sa, căci altfel este de preferat căsătoria.

S-a mai pretins de către unii că viața în familie nu ar asigura preotului curăția sufletească și trupească necesară, mai ales în rolul său de liturghisitor, unde are de-a face, în jertfa cea fără de sînge, cu însuși Trupul și Sîngele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Pentru aceasta, unii credincioși se fereau să primească Sf. Împărtășanie din mîinile preoților

32. Vezi și Mgr. Lelong, *op. cit.*, p. 77 ; Al Vinet, *op. cit.*, pp. 183-184.

33. Cf. și Preotul Petre Vintilescu, *op. cit.*, pp. 187-188.

căsătoriți. Viața în căsătorie este însă o viață legiuită, voită și hotărâtă de Dumnezeu, și trăită potrivit cu rostul său, «în Domnul», cum zice Sf. Apostol Pavel, ea este un obstacol împotriva desfrînării și garanție a moralității. Pentru aceasta Biserica, prin canonul 4 al sinodului de la Gangra, anatematizează pe aceia care nu se împărtășesc de la un preot căsătorit. Afară de aceasta, orînduirile canonice stabilesc o serie întregă de prescripții care să asigure preotului o stare sufletească și trupească, cît mai curată și mai proprie apropierii de Sfintele Taine.³⁴

*

Ca familia preotului să reprezinte pentru acesta un auxiliar în pastorație, viața ei trebuie să fie ireproșabilă. Fără o asemenea viață, familia preotului nu va fi de mare folos acestuia în lucrarea sa. Revine, deci, ca o datorie de seamă pentru preot de a se îngriji ca familia sa să ducă o viață cu adevărat creștinească, membrii ei fiind cei mai buni creștini ai parohiei. Scăzămintele morale din familia preotului duc la anihilarea rolului său de păstor, pentru că îl pun în imposibilitate de a combate, de la altar, relele pe care credincioșii le văd în propria sa casă. Și, din contră, viața creștinească a familiei sale, prin exemplul său edificator, întărește predica sa, făcînd-o vie, puternică și roditoare. Pentru aceasta familia reprezintă pentru preot un examen în fața credincioșilor, în conducerea ei, arătîndu-se și capacitatea sa de tată și cea de păstor, buna conducere a familiei fiind garanția bunei chivernisiri și a parohiei.

Pr. magistrand GH. IORDACHESCU

34. Vezi Povățuirile de la sfîrșitul Liturghierului, ed. București, 1956, pp. 408-443.

„SĂ MERGEM, DAR, LA BETLEEM...”

CETATEA LUI DAVID IN SECOLELE I—IV

Cartea Regilor precizează că «David era feciorul unui efratean din Betleemul lui Iuda, anume Iesei, care avea opt feciori. Acest om în zilele lui Saul ajunsese la bătrînețe și era cel mai bătrîn între oameni». Și mai departe: «Zis-a Domnul către Samuil: «Pînă cînd vei tînji tu pentru Saul, pe care l-am lepădat, ca să nu mai fie rege peste Israel? Umples cornul tău cu mir și du-te că te trimit la Iesei Betleemiteanul, căci dintre fiii lui mi-am ales rege». Și a făcut Samuil așa cum i-a spus Domnul. Și cînd a sosit el la Betleem bătrînii poporului i-au ieșit cu cutremur întru întîmpinare și au zis: «Cu pace e venirea ta, văzătorule?»

«David a zis către Ionatan: «De va întreba tatăl tău de mine, tu să spui: David a cerut de la mine să se ducă în cetatea sa Betleem, pentru că acolo se face jertfă anuală tot neamului său» (I Regi, XVI, 1, 4, 12). Se vede dar că teologia ebraică și poporul evreu însuși aștepta ca Mesia să fie din casa lui David și să fie originar din Betleemul Iudeii.

Localitatea mai este scena frumoasei întîlniri dintre Rut Moabiteanca și Booz, în a cărei țarină aceasta s-a dus să culeagă spice pentru soacra sa Noemina. Cum Rut era văduvă, Booz a cerut bătrînilor cetății îngăduința de a o lua de soție, ceea ce aceștia au acceptat, urîndu-i «Să facă Domnul, pe femeia care intră în casa ta, ca pe Rahila și ca pe Lea, care amîndouă au ridicat casa lui Israil. Să cîștigi avere în Efrata și numele tău să fie slăvit în Betleem».

«... Și a luat Booz pe Rut și ea s-a făcut soția lui, și intrînd la ea, Domnul i-a dat și sarcină și i-a născut un fiu... Și a luat Noemina pe copilul acesta și l-a purtat în brațele sale și i-a fost doică. Iar vecinele i-au pus numele și au zis: «Noeminei i s-a născut fiu și i s-a pus numele lui Obed». Acesta-i părintele lui Iesei, tatăl lui David» (Rut, IV, 11, 17).

Betleemul este așezat pe două colnice și este mai ridicat decât Ierusalimul față de nivelul mării, aflându-se la o altitudine de circa 830 m. Orizontul este larg, iar culmile munților coboară în pante line.

Înainte de a intra în suburbiile Betleemului, pelerinul se oprește la puțul lui David, de unde tradiția spune că i s-a adus apă lui David, pe când era în luptă cu filistenii: «Și fiindu-i sete lui David, a zis: «Cine mă va adăpa cu apă din fântâna Betleemului, cea de la poartă?» (II Regi, XXIV, 15).

În ebraică numele orașului (Bet Lekhem) înseamnă «Casa Pîinii» și se leagă probabil de fertilitatea ogoarelor în terasă și a câtorva șesuri înconjurată de munți, udate în anotimpul ploilor de șuvoaiele abundente ce se scurg din vilcele. Numele străvechi de Efrata derivă de asemenea dintr-o rădăcină semitică, care înseamnă mănos, fertil. Primăvara se găsește pe văi grîul sălbatec, din care se trage cel cultivat.

De la moartea Rașelei, întîmplată pe la anul 1730 î. Hr., Betleemul este mereu citat în cărțile Vechiului Testament în legătură cu evenimente de mare însemnătate politică și religioasă din viața poporului evreu. În veacul al XIV î. Hr. aci se desfășoară povestea întîlnirii dintre Rut și Booz, apoi căsătoria lor, care stă la originea neamului lui David și deci a lui Iosif și a Mariei. Chemarea lui David pe tronul lui Iuda și Israel, în cel de al XI-lea secol, are loc de asemenea la Betleem, pe câmpiile din jurul căruia viitorul rege păștea oile tatălui său. Tot aci avea să înfrunte pe Goliath, uriașul din armata filistenilor.

Pe la 975, Roboam, fiul lui Solomon, făcu la Betleem o cetate întărită: «Roboam a locuit în Ierusalim și a zidit cetăți de apărare în Iuda. El a construit și Betleem și Etam și Tekoa» (II Cronici, XI, 5-6).

Afară de relatările evanghelice asupra Betleemului și a evenimentului Nașterii Domnului, de mare importanță sînt relatările scriitorilor bisericești și ale unor scrieri apocrife, ca Protoevanghelia lui Iacov cel Mic. În această ultimă operă, se povestește sfîntul eveniment pe un ton pios și sincer, cu accente de o remarcabilă frumusețe literară: «A venit poruncă de la împăratul August ca să se înscrie toți cei ce erau din Betleemul Iudeei. Deci Iosif a zis: «Voi căuta să înscriu pe feciorii mei. Dar, cu copila aceasta ce voi face? Cum o voi înscrie? Mi-e rușine să spun aceasta. S-o înscriu ca pe fiica mea? Dar toți fiii lui Israel știu că nu-mi este fiică. Însăși ziua aceasta a Domnului mă va învăța să fac ce voiește Domnul». Și a înșăuat asina și a urcat-o pe Maria pe asină; un fiu al lui trăgea de căpăstru, iar Iosif venea pe urmă. Și s-au apropiat astfel de Betleem, ca la vreo trei mile. Iar Iosif, întorcîndu-se, a văzut-o încruntată și și-a zis întru sine: «Poate că o supără Pruncul care este în ea», Și, după cîtva timp, iarăși s-a întors Iosif și a văzut-o rîzînd și i-a zis: «Maria, ce se întîmplă cu tine, că văd fața ta cînd rîzătoare, cînd încruntată?» Și Maria i-a zis lui Iosif: «Pentru că văd cu ochii mei două popoare: Unul plîngînd și lovindu-și pieptul și altul bucurîndu-se și veselindu-se». Cînd au ajuns la jumătatea drumului Maria a zis lui astfel: «Dă-mă jos de pe asină, căci ceea ce este în mine mă silește să iasă».

Și Iosif a coborât-o de pe asină și i-a zis: «Unde te voi duce acum, ca să te ascund de privirile oamenilor, în clipa aceasta, căci locul e pustiu?»

Și a aflat în apropiere o peșteră și a dus-o acolo și a așezat lângă peșteră pe fiii lui și ieșind de acolo s-a dus să caute o moașă în ținutul Betleemului». ¹

Biserica Nașterii are o istorie străveche, care coboară pînă în veacul II. Sfântul Justin Martirul și Filozoful scrie, la 120 de ani după Răstignire: «Căci împăratul acesta Irod, atunci cînd au venit la el magii din Arabia și i-au zis, că «după steaua care s-a arătat pe cer, am cunoscut că s-a născut un împărat în țara voastră și am venit să ne închinăm Lui», a căutat să afle de la bătrînii poporului vostru, unde s-a născut, bătrînii i-au spus că la Betleem, căci este scris de profet: «Și tu, Betleeme, pămîntul lui Iuda, întru nimic nu ești mai mic între conducătorii lui Iuda, căci din tine va veni un conducător, care va paște poporul meu». Deci, magii din Arabia au venit la Betleem și închinîndu-se Copilului și aducîndu-I daruri: aur, smirnă și tămîie, după ce s-au închinat Copilului în Betleem, printr-o descoperire li s-a poruncit să nu mai revină la Irod». ²

Marele Origen scria pe la 252 în opera *Contra lui Celsus*: «Dacă în afară de profeția lui Miheia și de istoria lui Hristos scrisă în Evangheliile de însăși ucenicii lui Iisus, cineva ar vrea să-și asigure alte mărturii că Iisus s-a născut la Betleem, el poate afla conform Evangheliei că la Betleem se arată peștera unde El s-a născut. Acest fapt este cunoscut de toată lumea din țară și chiar printre cei care sînt străini de credință circulă pretutindeni tradiția că în peșteră s-a născut un anume Iisus, pe care creștinii îl cinstesc și căruia I se închină».

50-60 de ani mai tîrziu, Eusebiu al Cezareei consemnează atît tradiția locală cît și relatările evanghelice, cu privire la Betleem, în următorii termeni: «Și astăzi cei care locuiesc acea localitate confirmă în mărturiile lor tradiția ce au primit-o de la părinți sprijinindu-și afirmația către cei care vin să viziteze Betleemul, arătîndu-le grota în care Fecioara a născut și a așezat copilul».

În *Viata lui Constantin cel Mare*, vorbind despre pelerinajul sfintei Elena la Locurile Sfinte, același scriitor dă aceste amănunte: «Ea ridică două temple Dumnezeului căruia i se închina, unul pe muntele Înălțării, altul deasupra peșterii întunecoase a Nașterii. Pioasa împărăteasă vrînd să păstreze amintirea prețioasă a Nașterii divine, înfrumuseță sfînta peșteră cu o decorație bogată și variată. Puțin mai tîrziu, însuși împăratul, întrecînd mărinimia maicii sale, împodobi același lăcaș într-un chip cu adevărat regesc, cu aur, argint și picturi bogate». ³

Fericitul Ieronim ne dă prețioase amănunte, scrise în timpul îndelungatei lui petreceri la Betleem către sfîrșitul celui de la IV-lea veac și începutul celui de al V-lea: «De pe vremea lui Adrian și pînă la venirea

1. *Protoevanghelia lui Iacov*, trad. de Pr. Dr. Olimp Căciulă, în rev. «Glasul Bisericii», 1954, p. 630.

2. *Dialogul cu Iudeul Trișon*. «Izvoarele Ortodoxiei», trad. de Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, p. 180.

3. V. Guérin, *La Palestine*, Judée, t. I. p. 153.

lui Constantin, aproape 180 de ani, chipul lui Jupiter fusese așezat și adorat pe locul Învierii, iar pe stinca Crucii statuia de marmoră a Venerei».

Cu toate că a suferit avarii de-a lungul secolelor, biserica din Betleem păstrează totuși arhitectura sa primitivă, fiind cel mai vechi locaș de închinare din primul mileniu. Pe cînd biserica Sfîntului Mormînt a fost dărîmată de mai multe ori și reconstruită, acest străvechi edificiu din Betleem a fost respectat chiar de năvălitorii barbari. El s-a impus respectului acestora mai mult parcă decît celor ce se numeau creștini, căci în cel de al doilea mileniu, pînă în vremea noastră chiar, se mai varsă încă sînge pe lespezile sfîntului Iocaș, din cauza luptei între frați. Oricîte reparații a suferit însă, biserica își conservă forma ei primitivă, fiind, după aprecierea unanimă a arheologilor, basilica construită de Sf. Constantin, un exemplar tipic al stilului creștin din cel de al IV veac, în jurul căruia s-a alipit ca un ciorchine construcțiile ulterioare. Este probabil însă că Justinian i-a adus unele îmbunătățiri și înfrumusețări, la începutul secolului VI.

Printre evenimentele importante din trecutul bisericii, se menționează încoronarea ca rege al Ierusalimului al lui Baldovin I de Flandra, în ziua de Crăciun al anului 1101. În cel de al 12-lea secol, împăratul bizantin Manuil Comnenul a restaurat și el lăcașul, înfrumusețînd interioarele cu icoane din mozaic și învelind acoperișul cu plumb.

Biserica Nașterii are forma clasică a crucii grecești. Înăuntru se pătrunde printr-o ușă scundă, încadrată de trei monoliți de circa 70 cm. lungime. Cînd Constantin cel Mare a construit basilica pe această colină, aici se găseau porțile cetății, unde era situat și hanul în a cărui peșteră a avut loc evenimentul Nașterii. Ușa centrală din fațadă a fost cîndva zidită din interior, astăzi accesul fiind posibil printr-o intrare prin care poți trece încovoindu-te. Modificarea arhitecturii fațadei a fost necesară pentru a împiedica pe nomazii arabi de a intra înăuntru cu cămilele, atunci cînd veneau la bîlciurile de la Betleem. Nartexul constantinian este împărțit în trei încăperi. La dreapta se află o ușă care dă în incinta mînăstirii armenesti, iar pe ușa din față se pătrunde în naosul bisericii. Ca primă impresie te izbește încăperea vastă și simplă, cu dimensiunile de 20×16 m. Pe de o parte și de alta a naosului sînt două rînduri de coloane, cîte 10 pe fiecare rînd, așezate pe socluri pătrate de piatră. Coloanele sînt din marmoră porfirică, cu vine albe, terminate cu capiteli corintice, în frunză de acantă. Înălțimea lor de la soclu este de 6,20 m. Arhitrava care se sprijină pe șirul de coloane susține un perete de 40, 40 m. pe care sînt așezate bîrnele plafonului de lemn, altă dată frumos decorat cu ornamente de aur. Pe acești pereți laterali de deasupra coloanelor a mai rămas fragmente din mozaicurile cu care împăratul Manuil Comnenul a împodobit biserica. Peretele nordic, din stînga, are mozaicuri care reprezintă plante stilizate cu contururi grotești, probabil de influență persană. Alte mozaicuri reprezintă interioarele bisericilor din Antiohia și Sardica, cu inscripții grecești, ce redau fragmente din canoanele stabilite la sinoadele ținute în aceste localități în anii 341 și 347. Peretele din dreapta al nao-

sului este acoperit cu mozaicuri ce înfățișează pe Iosif cu Fecioara Maria, pe Ioachim și Ana și pe ascendenții lui Iosif. Deasupra acestor figuri se află arcade și altare, în parte ascunse de draperii stilizate, iar în partea superioară a pereților se văd mozaicuri ce reprezintă cele șapte canoane ale sinodului II ecumenic de la Constantinopol din anul 381. Mozaicurile care au mai rămas în fragmentele de deasupra ușii dinspre apus, prelungindu-se pe pereții interiori reprezintă un arbore ale cărui ramuri sînt profeții Ioil, Amos, Naum, Miheia, Iezechil și Isaia care au anunțat venirea Mîntuitorului. Plasate la intrarea sîntului locaș, aceste icoane în mozaic sînt instructive și evocatoare în același timp.

Pe peretele sudic se mai văd de asemeni fragmente din scenele ce reprezintă Nașterea Domnului, închinarea magilor, întoarcerea magilor, Iisus și samariteanca, Schimbarea la Față, Intrarea Domnului în Ierusalim, Sf. Ioan evanghelistul, prinderea lui Iisus în grădina Ghetsimani. Se mai pot distinge încă pe peretele nordic mozaicurile reprezentînd Pogorîrea Duhului Sfînt și Adormirea Maicii Domnului. Toată această decorare a fost făcută în timpul regatului cruciat al Ierusalimului, la anul 1169, cu cheltuiala împăratului bizantin Manuel Comnenul Porfirogenitul, cum adeverește fragmentul de inscripție în grecește și latinește din altar.

Pe ambele părți ale celor două șiruri de coloane sînt aripile, cu plafoanele mai joase decît ale naosului central. Cele două abside sînt adăugate, după părerea arheologilor moderni, în timpul împăratului Justinian. Altarul central al bisericii aparține Bisericii Ortodoxe. Catapeteasma este ornamentată cu bogate sculpturi de frunze și flori aurite, care încadrează icoane vechi. În absida nordică se află mozaicul cel mai bine conservat, care reprezintă pe Mîntuitorul după Înviere, chemînd pe Sf. Apostol Toma să-i cerceteze semnul cuielor. Mozaicul din absida dreaptă, dinspre sud, înfățișează Intrarea Domnului în Ierusalim și un fragment din Înălțarea la Ceruri de pe muntele Măsliniilor, la care asistă Sf. Fecioară Maria, înconjurată de apostoli.

Culoarea mozaicurilor este vie, în albastru, roșu aprins, auriu și verde, iar imaginile sînt toate pe un singur plan, neținîndu-se seamă de perspectivă. Chipurile Sfinților Apostoli nu sînt înconjurate de nimbul luminos, apărut în iconografia bizantină mai tîrziu.

Capela Nașterii se află în peștera de desubtul absidelor și altarului, în care se coboară pe două scări circulare ce pornesc de la extremitățile catapetesmei. Catolicii coboară în grotă din biserica alăturată a Sf. Ecaterina, pe o altă scară. Peștera este lungă de 13 m., lată de 4 m. și înaltă de 3,25 m., avînd pereții acoperiți cu marmoră albă, peste care atîrnă stofe de brocard. Sub altar, în dreptul Sfintei Mese, se află absida Nașterii, marcată de steaua de argint, Steaua Betleemului, cu inscripția în latinește: *Hic de virgine Maria Iesus Christus natus est.*

Deasupra stelei ard cincisprezece candelă, dintre care șase sînt ale grecilor ortodocși, cinci ale armenilor gregorienii și patru ale latinilor catolici. Dacă mai cobori trei trepte, dai de o altă scobitură a stîncii, în care se află ieslea, unde Fecioara a așezat Pruncul. Ieslea actuală este făcută din marmoră albă și are un prunc de ceară, înfățișînd pe Iisus.

Nou-Născut și alte candelă sînt atîrnate de-asupra ei. Ieslea veche, din lemn, se zice că a fost luată acum 1200 de ani și dusă la Roma, unde poate fi văzută în biserica Santa Maria Maggiore. Alături de iesle se află un alt altar, închinat adorării Pruncului de magii veniți cu daruri. O frumoasă și veche pînză reprezentînd scena Nașterii, a pictorului Schmaltz, este atîrnată deasupra acestui altar.

Pereții peșterii sînt acoperiți cu pînză de linoleum, ca să împiedice pe închinători de a ciocăni bucăți de stîncă pentru a le lua ca amintire a vizitei lor la Betleem. În fundul peșterii, într-o gaură a stîncii, a izvorît apă.

Covorînd în peșteră pe scara din partea dreaptă, dinspre sud, după vizitarea interiorului, ieși pe scara din stînga, care dă în absida nordică, în care se află și altarul confesiunii armenești. Dacă apuci însă pe gangul îngust din fundul peșterii, dai într-o altă încăpere de 3-4 m. în care este capela catolică închinată visului pe care l-a avut Iosif, cînd îngerul Domnului i s-a arătat și i-a poruncit să ia Pruncul și pe muma Lui și să plece în Egipt, tocmai la Bet-Şemeş (Matarieh), lîngă oaza Helio-polis, din apropierea oraşului Cairo. De aici, cîteva trepte urcă într-o altă capelă, tot de aceleaşi dimensiuni minuscule, închinată pruncilor nevinovați care, în mare număr, au fost ascunși de părinții lor, dar fiind găsiți de călăii lui Irod au fost asasinați. Printr-un gang de circa 4 m. lungime, dai într-o încăpere în care se află mormîntul marelui învățat al Bisericii, fericitul Ieronim, mort la anul 420, care a trăit într-o peșteră alăturată de cea a Nașterii între anii 386-420, timp în care a tradus în limba latină Biblia (Vulgata), după textul Septuagintei, confruntat cu textul ebraic.

Ieșind pe scara catolicilor, intrăm în interiorul frumoasei biserici latine a Sfintei Ecaterina, construită în 1881, cu fonduri adunate de călugării franciscani. Din Mînăstirea franciscană, dai într-o grădină cu măslini și smochini, numită «grădina Sfîntului Ieronim».

Prin spatele mînăstirii grecești, un drum duce la «peștera laptelui», în care s-a adăpostit odată Sfînta Familie, după cum spune o tradiție, Fecioara, alăptînd Pruncul o picătură de lapte a căzut pe piatră și a înălbit toată stîncă. Într-adevăr, peștera este săpată într-o rocă albă, de cretă. Pe o potecă din spatele «grotei laptelui», se merge spre capela catolică cu hramul Sfîntului Iosif și drumul continuă mai departe către satul arăbesc Beid Bahur en Nasara, ai cărui locuitori sînt creștini ortodocși. În mijlocul satului se află o cisternă cu apă din care tradiția spune că a gustat Fecioara. Ostenită și însetată, ea a cerut de băut cîtorva localnici, dar aceștia, răi la suflet, n-au vrut să-i dea. Fecioara se uită în puț cu tristețe, cînd privirea i se luminează deodată, căci apa urca spre suprafață, ca să poată bea Maria.

Nu departe este peștera păstorilor și un ogor cultivat cu cereale, denumit «cîmpul lui Booz». Drumul urcă cîteva sute de metri și ajunge la o livadă de măslini bătrîni, împrejmuată cu zid de piatră: este locul unde a fost imășul oilor, sau cîmpul păstorilor, care au auzit în Noaptea Nașterii corul puterilor cerești.

De aici au plecat ei să se închine Pruncului Iisus, după ce au auzit corul oastei cerești și îngerul le-a binevestit Întruparea: «*Să mergem dar la Betleem*»...

În mijlocul grădinii se află o altă peșteră, transformată în capelă în epoca bizantină, mai văzându-se încă pe pereți urme de pictură, de mozaicuri și fragmente de coloane. Alături de peșteră sînt urmele unei biserici de pe vremea cruciaților. Către sfîrșitul veacului IV și începutul celui de al V, Paula, ucenica Fericitului Ieronim, arăta călătorilor, în acest loc, ruinele turnului Migdal Eder, sau «Turnul Păstorilor», despre care proorocul Miheia spunea, profetînd întoarcerea poporului evreu din robia Babilonului, (IV, 8): «Iară tu, turnul turmei, casa fiicei Sionului, către tine se va întoarce împărăția cea de odinioară, stăpînirea fiicei Ierusalimului».

Întorși la Biserica Nașterii, să ne ostenim a urca în clopotniță, de unde privirea se pierde peste împrejurimi, năpădindu-ne sufletul cu evocarea atîtor locuri scumpe, aproape de inima creștinului. De aci, din clopotnița bisericii, privirea zboară peste pustia Tekoa ce coboară spre ceața Mării Moarte, spre Mînăstirea Sfîntului Sava cel Sfințit, leagăn de martiri și grădină în care au înflorit atîția sfinți și cuvioși, de-a lungul veacurilor. Ochii se opresc pe colina în formă de con, cu vîrfurile retezate, asemeni unui vulcan, colină pe care se află ruinele palatului lui Irod și unde se crede că-i este mormîntul.

B. A. ALEXANDRU

INDREPTĂRI LA BIBLIOGRAFIA ROMINEASCĂ VECHIE

277. *OCTOIH*. Rîmnic, 1750. — În Ioan Bianu și Nerva Hodoș, Bibliografia romînească veche, tomul II, 1716-1808. București, Socec, 1910. 571 p., la paginile 113-119, și în Ioan Bianu și Dan Simonescu, Bibliografia romînească veche, 1508-1830, tom. IV, Adăogiri și Indreptări, București, Socec, 1944, 375 p., la pagina 244 este descris un exemplar format din 4 foi nenumerate+372 foi numerotate+65 foi numerotate. Exemplarul complet mai are după cele 4 foi liminare, încă *10 foi numerotate*, care cuprind: «Rînduiala vecerniei ceii mici, fila 1; Rînduiala vecernii ceii mari, ce să face denie toată noaptea. Utrenia învierii, f. 1 v-9. Cade-să a ști cum să face slujba parastasului pentru cei răposăți, f. 9 v-10». Pe fila 10 v e o gravură în lemn (23 cm.×15,5 cm.), reprezentînd pe Sfîntul Ioan Damaschin, săpată de «Pop[a] Mihai tipograf rîm[nicean]». Sub gravură se află următoarele versuri: «Sf[î]ntul Ioan Damaschin cu minte prea înaltă / Întru ale lui canoane besericii arată / Pre D[u]mnezeu ca toate în trei fețe proslăvit / Și pre Maica Fecioară cu pohvale o au mărit».

322. *OCTOIH*. Blaj, 1760. — La pag. 152 din volumul II al Bibliografiei romînești vechi, e descris un exemplar defectuos, avînd 1 foaie +498 p.+219 p.+peste 36 p. Exemplarul complet are o foaie+498 p. [= 508]+219 p. [= 218]+38 p., numerotate greșit, și anume: pagina 24 de două ori, după p. 31 numerotarea începe din nou cu pag. 25, paginile 78, 232, 303, de cîte două ori, paginile 376 numerotată greșit 375, 379 numerotată greșit 378, și 380 numerotată greșit 378. (Partea I); pagina 13 în sistemul numerotării e sărită, urmînd după 12 imediat 14, pagina 212 numerotată greșit 211 (Partea II); paginile 37 și 38 din exemplarul complet continuă sinaxarul lunii august.

481. *Teodor Studitul*, Cuvinte. Rîmnic, 1874. —Cartea este descrisă în Bibliografia romînească veche, vol. II, pag. 295-300, ca avînd numai 123 foi numerotate. În realitate exemplarul are *8 foi numerotate separat*+123

foi numerotate. Cele 8 foi numerotate, de la început, cuprind : «Arătare cum că viața cea de obște iaste cea mai cu lesnire spășitoare alcătuită din învățăturile sf[i]nților Părinți și Dascăli, către frații din sf[i]nta mănăstire a Căldăroșanilor. Molitvă și Blagoslovenie de Filaret episcopul Rîmnicului», f. 2-4 v reprodusă în B.R.V. După această introducere urmează filele 5-8, nesemnalate în B.R.V., cuprinzînd : «Scară pentru cuvintele sf[i]ntului Theodor Studitul ce să cuprind întru această carte : *De la no-iemorie în 14 ztle a se ceti* :

Capete

1. Pentru că trebuie a sluji cu frica lui D[u]mnezeu canonarhul și aprinzătoriul de candelă și tipicariul. list. (foaia 1)
2. Pentru cea de-apururea luminătoare ispovedanie și pentru a ne osteni spre toată fapta bună prin smerenie (list. 3)
3. Pentru despărțirea sufletului de trup și cum că mare ajutoriu face atunci îmblinzirea lacrimilor (list. 5)
4. Pentru dragostea cea întru H[risto]s și pentru că trebuie să fim sîrguitori la toate cîntările și slujbele Besericii (list. 6)
5. Pentru cei ce trăiesc întru obștejicie, cum că urmează viețuirea apostolilor lui H[risto]s (list. 8)
6. Pentru smerenie și pentru că mai mult să strălucească cel sîrguitoriu întru slujbe, cu plecăciune, cu smerenie și cu gînd bun (list. 10)
7. Pentru că cei ce au lăsat toate și au urmat lui H[risto]s de vor fi și proști nu să vor lipsi de plata lor (list. 11)
8. Pentru cei ce se ostenesc în obștejicie cum că câștigă asemenea cunună cu muceniciei (list. 12)
9. Pentru cei bolnavi, cum că să cade să sufere cu mulțămire, că mare iaste plata lor (list. 14)
10. Pentru cei ce fac între dînșii prieteșug într-ascuns și necuvios (list. 16)
11. Pentru că să cade să ne supunem starețului, ca fierul la covaciu și așa fără de grijă să viețuim (list. 17)
12. Pentru că să cade să fim de-apururea trezi și să săvîrșim poruncile fericitei supuneri (list. 18)
13. Pentru înfrînare și pentru că să cade să ne păzim pre noi de multe feliuri de bucate (list. 20)
14. Pentru a suferi cu mulțămită întristările vieții noastre (list. 21)
15. Pentru ca să aruncăm noi toată grija și lenea și să ne sculăm la lucrul Duhovnicesc (list. 22)
16. Pentru că să cade să ascultăm înfricoșările și învățăturile sf[i]nților Părinți (list. 23)
17. Pentru ca să nu ascundem gîndurile cele rele ci să le arătăm prin mărtuisire (list. 24)

Capete

18. Pentru zioa cea înfricoșată a judecății (list. 25)
19. Pentru starea cea bună și pentru văzuta mulțumire întru toate (list. 27)
20. Pentru oștirea noastră cea duhovnicească (list. 28)
21. Pentru bunăvoire și întărirea fraților (list. 29)
22. Pentru tăierea vocii noastre (list. 30)
23. Pentru dragostea cea din tot sufletul (list. 31)
24. Pentru păstoria oilor celor cuvîntătoare ale lui H[risto]s (list. 32)
25. Pentru că trebuie năstavnicul a mîngîia pre cei ce se află supt mucenicească ascultare, cu toate cîte aduc bucurie, ca cu față veselă biruind pe vrăjmașul să se încunune de D[u]mnezeu cu cununa slavei ceii vecinice (list. 33)
26. Pentru că nu să cade, nici să se dea, nici să se ia cevași de ale mănăstirii între frați fără de blagoslovenie (list. 35)
27. Pentru că trebuie a ne osteni întru slujbele mănăstirești cu simlință și cu luare aminte, ca cum am sluji D[o]mnului (list. 37)
28. Pentru că trebuie să petrecem întru ostenele și scîrbe vremea vieții noastre ca să dobîndim bunătățile cele vecinice (list. 38)
29. Pentru că nu iaste altă viață mai vrednică de laudă decît obștejitia (list. 40)
30. Pentru a ne feri de îndrăznire, fiindcă iaste vătămătoare de suflet (list. 41)
31. Pentru meșteșugurile diavolului cu care să silește să ne înșale și pentru că multă plată vor lua cei ce să ostenesc cu cuviință (list. 42)
32. Pentru ca să ne mulțumim întru toate cu puțin și pentru că să cade să primim pre orbi și pre schiopi și pre prunci ca pre niște frați (list. 44)
33. Pentru ca să nu rămîie întru căderile lor cei ce se poticnesc și arătare folositoare pentru certarea și legarea starețului (list. 46)
34. Pentru ca să suferim toate sudalmele și scîrbele cu bucurie întru nădejdea bunătăților celor viitoare (list. 47)
35. Pentru că trebuie să ne întristăm și să ne rugăm lui D[u]mnezeu cu tot denadinsul pentru cei ce să despărțesc din frați, pentru nesfătuire și neascultare (list. 49)
36. Pentru mîhnirea ce să întîmplă la obștejitie și pentru că înmulțindu-se adunarea fraților, îndestulează D[u]mnezeu cele trebuitoare ale vieții (list. 49)
37. Pentru că trebuie cineva să priimească a fi mai mic decît toți și să sufere oropsirea și necinstea cu mulțămire (list. 50)

Capete

38. Pentru că să cuvine să răbdăm tot feliul de scîrbe ce ni să în-tîmplă, ca să fim următori lui H[risto]s celui ce toată amărăciunea pătimirii ceii rele au suferit pentru noi (list. 51)
39. Pentru că de vom petrece între noi cu unire, cu pace și cu dragoste vom fi adevărați ucenici ai lui H[risto]s (list. 52)
40. Înaintea Crăciunului. Pentru nașterea Mîntuitorului nostru I[isu]s H[risto]s și cum că trebuie să ne străduim cu vitejie întru această viață a călugăriei (list. 53)
41. În Dumineca Vameșului și a Fariseului. Cum că să cuvine a păzi poruncile D[u]mnezești. Și pentru dreapta îngrozire a păcătoșilor și a celor ce-și petrec viața întru lenevire (list. 54)
42. La Dumineca prea curvariului. Pentru înfrînare și pentru întărire la mărturisirea sf[i]ntelor icoane (list. 56)
43. La Dumineca lăsatului sec de carne. Pentru zioa cea mare și înfricoșată a arătării D[o]mnului nostru I[isu]s cel de al doilea (list. 57)
44. În miercurea săptămîinii de brînză. Pentru ca să ne aducem aminte de darurile lui D[u]mnezeu și să adăogim silința spre plăcerea lui (list. 58)
45. În vinerea săptămîinii de brînză. Pentru mîngîierea sărbătorilor și pentru ca să ne rugăm pentru cei din lume (list. 59)
46. În Dumineca lăsatului sec de brînză. Pentru că adevărat post la cei supuși și ascultători iaste tăierea vocii lor (list. 60)
47. În miercurea săptămîinii' ceii dintîi a postului celui mare. Pentru post, pentru curățenie și pentru ferirea patimilor (list. 61)
48. În vinerea aceeași săptămîni. Pentru împodobirea lăcașului nostru celui sufletesc prin fapte bune (list. 63)
49. În Dumineca pravoslaviei. Pentru că nu să cuvine a ne sili întru săvîrșirea faptelor celor bune preste puțința noastră și pentru că trebuie a ne hrăni sufletul cu cugetările cele d[u]hovnicești (list. 64)
50. În miercurea săptămîinii ceii de-al doilea din post. Pentru paza sufletului de patimile cele pierzătoare (list. 65)
51. În vinerea aceeași săptămîni. Pentru unire și dragoste și pentru că să cade a suferi cu vitejie ostenelele faptelor celor bune, ca să cîștigăm împărăția ceriurilor (list. 66)
52. La a doao Duminecă a aceeași săptămîni. Ca să petrecem zilele postului cu liniște și cu blîndețe, pentru nădejdea vieții ceii vecinice (list. 67)

Capete

53. In miercurea a treia a săptămîinii din post. Pentru despărțirea noastră de aci cea fără de veste și pentru ca să păzim cu luare aminte gîndurile noastre a nu se spurca de pofta trupestă (list. 68)
54. In vinerea aceeași săptămîni. Pentru postire și îndemnare la toate celelalte bunătăți (list. 69)
55. In Dumineca a treia. Pentru creștinii bulgari ce au suferit mucenicie pentru căci n-au priimit să mănînce carne în postul cel mare (list. 70)
56. La sfilinții 40 de mucenici. Pentru ca să fim următori patimilor lui H[risto]s (list. 71)
57. La Buna Vestire a prea sf[i]nței Născătoarei de D[u]mnezeu. Pentru taina întrupării D[o]mnului și cum că noi trebuie D[u]hovnicește să prăznuim (list. 72)
58. In miercurea înjumătățirii postului. Că Paștile acest trecătoriu iaste ca o pildă și închipuire celui viitoriu și vecinic și pentru răbdare (list. 73)
59. In vinerea înjumătățirii postului. Pentru că de vom omori patimile trupului și vom învia cu faptele cele bune vom prăznu-i cu adevărat Paștile D[o]mnului (list. 74)
60. In Dumineca a patra în primăvară, cum că trebuie să ne înnoim cu silința spre cele de mai nainte fapte bune prin suferirea ispitelor celor văzute și nevăzute (list. 75)
61. In miercurea a cincea săptămîină din post. Pentru ca să fim cu mare grijă, cînd voim să ne pricestem cu sf[i]nțele taini (list. 76)
62. In vinerea aceeași săptămîni. Pentru că să cade a fi cu osîrdie porniți spre faptele cele bune (list. 77)
63. In Dumineca a cincea din post. Pentru că cei ce suferă scîrbele aceștii vieți fără de întristare, mare și negrăit dar vor dobîndi de la D[u]mnezeu și pentru pomenirea sf[i]nțului Platon (list. 79)
64. In miercurea a șasea. Pentru săvîrșirea postului și poucenie mai nainte de deschiderea mănăstirii (list. 80)
65. In vinerea Floriilor. Pentru paza ce să cade a avea pentru meșteșugurile diavolului (list. 81)
66. In Dumineca Floriilor. Că cu bucurie trebuie să ne sîrguim și cu vitejie să ne silim la lucru și D[o]mnul ne-au chemat (list. 82)
67. In sf[i]nța miercure cea mare. Pentru patimile lui H[risto]s cele mîntuitoare și pentru smerenie și răbdare (list. 83)
68. In sf[i]nța și marea vineri. Pentru înfricoșatele patimi ale D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s (list. 84)

Capete

69. Predoslovie la cuvîntul celui întru sf[i]nți părintelui nostru Ioann Zlataust, în sf[i]nta și marea Duminecă a Paștilor (list. 86)
70. Pentru înălțarea Mîntuitoriului H[risto]s și pentru împărtășirea tainelor cu gînd curat (list. 87)
71. În Dumineca a cincizeci de zile pentru pogorîrea D[u]hului Sf[i]nt și pentru moartea ticălosului Eftropianos (list. 88)
72. La prăznuirea mai nainte schimbării la față a D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, pentru că trebuie să ne păzim frumusețea sufletului și fecioria neîntinată și pentru pocăință (list. 90)
73. La adormirea Născătoarei de D[u]mnezeu. Pentru ca să o prăznuim D[u]hovnicește și pentru că să cade să cerem împărăția ceriurilor (list. 92)
74. Pentru mărirea darurilor și a dragostei lui D[u]mnezeu ce au arătat cătră noi și pentru vrăjmășia diavolului și pentru smerenie (list. 93)
75. Pentru că trebuie să flămînzim și să însetoșăm și să suferim pînă la moarte toată ticăloșia precum ne-am făgăduit la postrijenie (list. 94)
76. Pentru că nu să cuvine a face adunări rele și să izvodim între noi vorbe ce aduc pierzare sufletelor noastre (list. 96)
77. Pentru a suferi noi toate întristările ce ni să întîmplă la viața cea de obște ca să cîștigăm împărăția ceriurilor (list. 97)
78. Cum că trebuie să ne silim și să ne îmbărbătăm spre nevoințele noastre cele d[u]hovnicești ca să cîștigăm cununa răbdării (list. 98)
79. Pentru mulțămire și răbdare (list. 100)
80. Pentru supunere, unime și pace (list. 101)
81. Pentru că trebuie să cîștigăm viață curată și să fugim de cei vicleni (list. 102)
82. La culesul viilor. Pentru ca să nu crească măracini și spini ai patimilor în via cuiva cea sufletească, ci să facă rod strugurii faptelor celor bune (list. 103)
83. Pentru cei ce să înșală cu poftetele și desfătările trupului, apoi iarăși să întorc la pocăință (list. 104)
84. Pentru cei ce suferă osteneala vieții ceii de obște cu bucurie pentru nădejdea bunătăților celor cerești (list. 105)
85. Pentru calea cea strîmtă și cu scîrbe ce ne duce la odihna vieții ceii vecinice (list. 106)
86. La Înălțarea crucii, pentru ca să nu cădem în patimile cele de necinste ale păcatului, înșelîndu-ne de dulceața păcatului (list. 108)

Capete

87. În Dumineca cea dintâi după Înălțarea crucii. Pentru sfârșitul vieții de aici și pentru odihna cea întru lăcașurile cerești (list. 109)
88. În Dumineca a doao după înălțarea crucii. Cum că trebuie cu luare aminte și cu înțelegere să ascultăm Sf[i]nțele Scripturi (list. 110)
89. În Dumineca a treia după Înălțarea crucii. Pentru că trebuie să ne smerim și să ne alcătuim cu frica lui D[u]mnezeu, ca să scăpăm de vătămarea vrăjmașului diavol (list. 111)
90. În Dumineca a patra pentru că trebuie să nu lăsăm mintea noastră a să rătăci întru cele netrebnice, și să privim cu dînsa frumusețele cele negrăite a zidurilor lui D[u]mnezeu (list. 113)
91. În Dumineca a cincea, pentru că trebuie să urmăm viața părinților noștri celor de demult (list. 114)
92. În Dumineca a șasea pentru cei ce să sfădesc și să minie și laudă pentru pace și pentru feciorie (list. 115)
93. În Dumineca a șaptea, cum că nu trebuie călugării să grijască de cele lumești și deșarte, ci pentru cele vecinice (list. 116)
94. În Dumineca a opta pentru aducere aminte de moarte și pentru feciorie (list. 117)
95. În Dumineca a noao pentru supunere și pentru cea cu inimă curată osîrdie spre toată poslușania (list. 119)
- Diata aceluiasi întru sf[i]nți, Părintelui nostru și mărturisitorului Theodor Studitul, după care au orînduit ca să viețuiască monahi în obștejitii (list. 120)».

Pe fila 8 v se află gravura răstignirii Domnului (10,5 cm. × 12 cm.) de «P[opa] C[onstantin]». Sub gravură e următorul tropar: «Răscumpăratu-ne-ai pre noi din blestemul legii, cu scump sîngele Tău, pre cruce pironindu-Te, și cu sulița împungîndu-Te, nemurire ai izvorît oamenilor Mîntuitorul nostru, mărire Ție».

632. *Chiriacodromion*. București, 1801. — În Bibliografia romînească veche, vol. II, pag. 422-425, este descris un exemplar «in folio, 4 foi numerotate, 248 numerotate și iar 3 foi nenumerate». Cartea are însă 4 foi nenumerate + 224 foi numerotate + 248 [= 249] foi numerotate + 3 foi nenumerate. Filele sînt numerotate cu greșeli, și anume: Cartea I, f. 12 de două ori, f. 56 e sărită, f. 107 e numerotată greșit 106. După 124 numerotația urmează de la 115, de la 139 sare la 150. Cartea II: după f. 15 urmează o foaie nenumerotată, f. 25 e sărită, f. 33 e numerotată de două ori, f. 39 e sărită, f. 71 e numerotată greșit 72, f. 73 e sărită, f. 79 e numerotată greșit 78, f. 90 e numerotată de două ori, 113 idem, între f. 113 și 114 există o filă numerotată 104, de la 118 sare la 121; f. 152 e numerotată greșit 151; de la f. 166 sare la 187; după f. 198 numerotația

începe din nou de la 180, f. 182 e numerotată de două ori, f. 197 e numerotată greșit 199, iar f. 199 de asemenea numerotată greșit 200. Prezintă cuprinsul Cărții I, care nu a fost semnalată în Bibliografia românească veche: «Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Paștilor, f. 1, Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan, a Duminecii Paștilor. Pentru sărbători, f. 12 v. «Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan, a Duminecii antipasha «care iaste pipăirea sf[î]ntului și slăvitului Apostol Thomei», f. 15; Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Thomii. Pentru credință, f. 21 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Marcu a Duminecii Mironosișelor, f. 24; Cuvînt după Evanghelia cea de la Marcu a Duminecii Mironosișelor. Pentru mărimea de suflet, f. 30; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii slăbănogului, f. 33; Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii slăbănogului, f. 38; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Samarinencii, f. 41; Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Samarinencii. Pentru proorismos adecă mai nainte hotărîrea lui D[u]mnezeu, f. 51 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii orbului, f. 55 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii orbului. Pentru pedeapsa cea vremelnică a păcătoșilor, f. 66; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Sf[i]nților Părinți, f. 69 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Sf[i]nților părinți. Pentru rugăciune, f. 77 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Ioan a Duminecii Praznicului celui a cincizeci de zile, f. 82; Cuvînt după Evanghelia cea de la Ioan a praznicului celui de al cincizeci de zile. Pentru stăpînirea patimilor, f. 88; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii întîi, întru care iaste și praznicul tuturor sf[i]nților, f. 92 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii 1. Pentru fapta cea bună, f. 98; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a doua, f. 103 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a doua. Inpotriva celor ce nu să grijesc pentru suflet, f. 106; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a treia, f. 112; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a treia. Inpotriva iubirii de argint, f. 118; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a patra, f. 122; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a patra. Pentru D[u]mnezeiască împărtășire, f. 116 (vezi indicațiile cu privire la numerotarea greșită). Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a cincea, f. 122 v; Tîlcuire după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a cincea. Pentru a nu cere noi răsplătire de la cei ce le-am făcut bine, f. 125 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 6-a, f. 129 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 6-a. Inpotriva minciunii, f. 132 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 7-a, f. 137; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 7-a. Inpotriva mării ceii deșarte, f. 150 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 8-a, f. 155; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 8-a. Pentru nădejde, f. 158; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 9-a. Pentru înpuținarea credinții, f. 165 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 10-a, f. 169; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 10-a. Pentru ispitele diavolului și pen-

tru armele cele împotriva lui, f. 172 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 11-a, f. 175 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 11-a. Pentru pomenirea de rău, f. 179 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 12-a, f. 183; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 12-a. Pentru că nu bogăția, ci uneltirea ei mîntuiește sau muncește pre om, f. 186 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 13-a, f. 190; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 13-a. Pentru îndelunga răbdare a lui D[u]mnezeu, f. 193 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 14-a, f. 196 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 14-a. Pentru munca cea vecinică, f. 201 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 15-a, f. 204 v; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 15-a. Pentru dragoste, f. 207 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 16-a, f. 211; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 16-a. Pentru că nimene nu iaste carele nu are talant, f. 241 v; Tîlcuire la Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 17-a, f. 218; Cuvînt după Evanghelia cea de la Mathei a Duminecii a 17-a. Pentru îngăduirea la lucrurile cele bune, f. 220 v.

La sfîrșitul Cărții I, pe fila 224 v figurează următoarea criptogramă: «Din porunca stăpînului, după cea grecească s-au tălmăcit de Gherontie, de Grigorie».

790. *Chiriadromion*. Mînăstirea Neamțu, 1811.—Cartea conține 11 foi nenumerate + 328 p. [= 326] + 510 p. = [450] și nu 11 foi nenumerate + 510 p., cum e descrisă în Bibliografia romînească veche, volumul III, p. 31-41. Numerotarea paginilor e defectuoasă și anume: Cartea I: p. 141-142 sînt sărite, sistemul numerotării continuă 140, 143. Cartea II: de la p. 224 sare la 285, p. 406 numerotată greșit, 405 numerotată greșit 406. Prezentăm cuprinsul Cărții I, nesemnalat de Bibliografia romînească veche.

«Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, cele ce să cetesc în Dumineca Paștilor, p. 1; Voroavă după faptele Sf.[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca Paștilor, pentru înviarea lui H[risto]s, p. 10; Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, cele ce să cetesc în Dumineca Sf[i]ntului Apostol Toma, p. 18; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca Sf[i]ntului Apostol Toma. Pentru rîvna cea D[u]mnezeiască și cea drăcească și cea fără de dreapta socoteală, p. 23; Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca mironosișelor, p. 31; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca mironosișelor. Pentru răbdarea celor rele, p. 36; Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca slăbănogului, p. 44; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca slăbănogului, p. 49; Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca samarinencii, p. 54; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca samarinencii. Pentru aceia ce însemnează numele creștin, p. 62; Tîlcuire la faptele Sf.[i]nților Apostoli, cele ce să

cetesc în Dumineca orbului, p. 68 ; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca orbului. Pentru cei ce să duc la judecători și pentru judecători, p. 75 ; Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, cele ce să cetesc în Dumineca părinților ai întîiului sobor, p. 92 ; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca Sf[i]nților Părinți ai Sobor[ului] celui dintîi. Pentru datoria prăestoșilor besericești, p. 88 ; Tîlcuire la faptele Sf[i]nților Apostoli, cele ce să cetesc în Dumineca praznicului celui de cincizeci de zile, p. 95 ; Voroavă după faptele Sf[i]nților Apostoli, care să cetesc în Dumineca praznicului celui de 50 de zile. Pentru credință, p. 100 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel cea către evrei, care să cetește în Dumineca întîi după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, în care iaste și praznicul tuturor Sf[i]nților, p. 109 ; Voroavă după epistolia lui Pavel către evrei, care să cetește în Dumineca întîi după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 115 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 2-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 122 ; Voroavă după epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 2-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h. Cum că cuvintele lui Pavel întăresc pre cei îmbunătățiți și fără de răspundere fac pre cei păcătoși, p. 226 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 3-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 134 ; Voroavă după epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 3-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h. Pentru aceea cum că credința fără de faptele cele bune iaste nefolositoare, p. 137 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel către romani, care se cetește în Dumineca 4-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 146 ; Voroavă după epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 4-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h. Pentru aceea cum că și sf[i]nțenia dreptilor și rușinarea păcătoșilor văzute și simțite sînt, p. 150 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 5-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 187 ; Voroavă după epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 5-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h. Pentru cît iaste puterea credinții ceii întru H[risto]s și cît de lesnicioasă dobîndirea ei, dintre care și fără de răspundere să face călătoriul D[u]mnezeștilor porunci, p. 162 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel către romani, care să cetește în Dumineca 6-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 168 ; Voroavă după epistolia lui Pavel către romani, care să cetește în Dumineca a 6-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h. Pentru fapta cea bună cea duple fire și cea duple dar, p. 174 ; Tîlcuire la epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca 7-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 181 ; Voroavă după epistolia lui Pavel cea către romani, care să cetește în Dumineca a 7-a, după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h. Pentru unire, p. 185 ; Tîlcuire la epistolia cea întîiu a lui Pavel către corinteni, care să cetește în Dumineca 8-a după pogorîrea Sf[i]ntului D[u]h, p. 192 ; Voroavă după întîia

epistolie a lui Pavel cea către corinteni, care se cetește în Dumineca 8-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru aceia adecă, care sînt cele ce pleacă, cum că credința cea întru H[risto]s iaste adevărată și de D[u]mnezeu predanisită, p. 197 ; Tîlcuire la întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 9-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 206 ; Voroavă după întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca 9-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru curățitoriul foc cel izvodit, p. 211 ; Tîlcuire la întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a zecea după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 220 ; Voroavă după întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a zecea după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. La zicerea «Următori ai miei faceți-vă», p. 224 ; Tîlcuire la întîia epistolie a lui Pavel, cea către corintheni, care să cetește în Dumineca 11-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 230 ; Voroavă după întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 11-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru rîvna cea dupre D[u]mnezeu, p. 237 ; Tîlcuire la în[tîi]a epis[tolă] a lui Pavel cea către corin[theni], care se cetește în Dumineca a 12-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 246 ; Voroavă după întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 12-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 251 ; Tîlcuire la în[tîi]a epis[tolă] a lui Pavel cea către corintheni, care se cetește în Dumineca a 13-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 264 ; Voroavă după întîia epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 13-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru evlavia și ocrotirea cea îndatorită a oamenilor celor îmbunătățiți, p. 269 ; Tîlcuire la a 2-a epistolă a lui Pavel, cea către corintheni, care se cetește în Dumineca a 14-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 278 ; Voroavă după a 2-a epistolie după Pavel cea către corintheni, care se cetește în Dumineca a 14-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru umilință, p. 282 ; Tîlcuire la a doua epistolă a lui Pavel cea către corintheni, care se cetește în Dumineca a 15-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 290 ; Voroavă după a 2-a epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 15-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru ca să nu ne temem de nevoința faptei bune, p. 295 ; Tîlcuire la a doua epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care se cetește în Dumineca a 16-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 303 ; Voroavă după a 2-a epistolie a lui Pavel cea către Corintheni, care să cetește în Dumineca a 16-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru aceea cum că și bunele porunci și relele porunci să fac unelte de faptă bună, p. 308 ; Tîlcuire la a 2-a epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 17-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h, p. 316 ; Voroavă după a 2-a epistolie a lui Pavel cea către corintheni, care să cetește în Dumineca a 17-a după pogorîrea Sf[î]ntului D[u]h. Pentru aceia, cum că toți sîntem

datori a ne face sf[i]nți și pentru aceia cum ne vom face unii ca aceștia, p. 319.

La sfârșitul Cărții, I, pe p. 328 se află următoarea criptogramă: «Crucea lumii păzitoare, creștinilor mîntuitoare, creștere stăpînitore. Prin cruce ne-am izbăvit din blestem și ni s-au deschis calea la eden».

796. *OCTOIH*. Buda, 1811. În afară de exemplarele descrie în Bibliografia romînească veche, vol. III, p. 47-50, de 4 foi nenumerate + 353 foi numerotate, care conțin pe primele foi Prefața episcopului de Argeș, Kir Iosif, există volume avînd numai 3 foi nenumerate. Acestea din urmă conțin o altă Prefață a «Purtătorului cheltuielilor Octoihului Mare». Frontispiciul de pe fila 2 și gravura Sfîntului Ioan Damaschin sînt aceleași în ambele tiraje.

Prezentăm Prefața, care nu a fost semnalată pînă acum: f. 2 nenum. — 3. «Tuturor de toată vrednicia cinstiți poftesc să vă binecuvînteze D[u]mnezeul îndurărilor cu toate darurile bunătăților sale.

Pravoslavnici cetitori carii voiți să vă împărtășiți de bucuria mîntuirii și carii doriți să luați mîngăiere prin darurile credinței, aruncați ochii pe această înaintă cuvîntare și veți vedea într-însa povățuirea cătră cuprinsul aceștii cărți închinată sf[i]ntelor Beserici, pentru evlavia clirosului și norodului pravoslavnic. Frumos îndemn cu adevărat spre plenirea datoriei noastre iaste cartea care scrie marele al limbilor apostolul Pavel cap. 3 stih 15, zicînd: Fraților stați și țineți învățăturile care le-ați învățat ori prin cuvînt, ori prin cartea noastră. Dar lîngă acestea și canoanele întocmite de dascalul Besericii sf[i]ntul Ioann Damaschin; sînt spre întemeierea credinței așezate, încît pot zice: că de cînd sînt celelalte cărți ale Besericii mijloace deșteptătoare spre laudele ce se fac către D[u]mnezeu *Octoihul* încă iaste cu mult mai trebuincios și iaste de lipsă fiindcă Pentocostariul cuprinde numa minunile învierii Mîntuitorului și pogorîrea D[u]hului Sf[i]nt o laudă. Triodul prin osebite pilde și cetenii ale sf[i]ntei Scripturi, care se cuprind într-însul, deșteaptă și îndeamnă inimile cătră pocăință. Stastnicul, patimile și amara moarte a Mîntuitorului o vestește. Mineiul, prăznuirea facerilor de bine ale lui D[u]mnezeu și laudele Sf[i]nților și răsplătirile de care s-au învrednicit ei le cuprinde. Iar *OCTOIHUL MARE* toate acestea D[u]mnezești cărți covîrșește că ne descopere în pilde și în închipuiri taina răscumpărării neamului omenesc prin canoanele ce să cuprind în opt glasuri, de unde și numele au priimit *OCTOIH*. Se vestesc prin dulci și mîngăioasele glasuri biruințele făcute asupra iadului prin înviarea Mîntuitorului, cînd și tîlhariului s-au deschis raiul. Afară de aceste prea slăvite taine D[u]mnezești, numără într-însul cursul săptămîinii ca de la un început al înoirii altei vieți vecinice, trecînd apoi spre zioa ce urmează, adecă luni în care pomenește și aduce aminte de judecata ce va să fie, arată calea pocăinței și nevinovăția cereștilor puteri și cum să nu se uite la trup, că iaste trecătoriu și să poarte grijă de suflet de

lucrul cel nemuritoriu. De unde marți aduce îndemn pre pămîntescul înger pre Ioan Botezătorul, pilda bunătăților. Iar miercuri și vineri crucea și patima Mîntuitorului nostru I[isu]s H[risto]s aduce aminte. Joia arată strădania apostolilor și Sîmbăta prăznuiște pre toți sf[i]nții, făcînd pomenire și pentru cei ce s-au mutat în credință din viața aceasta, pentru a căroră pomenire s-au așezat slujbă încuviințată cătră sfîrșitul cărții. După acestea urmează lîngă celelalte trebuincioase ce cuprinde Octoihul și B[o]gorodicele preste săptămîna a glasurilor. Mai pre urmă cunoscîndu-se lipsa cea mare în prea multe părți unde doresc iubitorii de D[u]mnezeu creștini să-și înzestreze Bisericile cu acest odor OCTOIHU MARE și ca să nu fie de aici înainte vre-un chip de temere la mijloc, pentru greșalele ce se află în Octoicele cele vechi, atît în cuvinte cît și în așezarea unor tropare, am alergat cătră iubitorul de D[u]mnezeu, Kiriu Kir Părintele IOSIF, Episcopul sf[i]nței Mănăstiri de Argeș, puind rugăciune înaintea Preasf[i]nției sale să ia osteneala a cerceta acest OCTOIH și auzind cererea mea, din preună cu alți cuvîntători de D[u]mnezeu părinți au pus strădanie și au îndreptat izvodul de pre carele s-au tipărit și așa după Octoihul cel grecesc al Besericii răsăritului s-au tipărit și acesta, pre carele cetindu-l și cugetînd despre hărăzirile mîntuirii sufletelor noastre veți împlini învățăturile ce au scris vasul cel ales apostolul Pavel cătră Efeseni cap. 5, stih 19 zicînd : «Vorbînd întru voi în Psalmi și în cîntări duhovnicești, lăudînd întru inimile voastre D[o]mnului.

Al tuturor de bine poftitoriu,

*Purtătorul chieltuialelor
Octoihului Mare*

DANIELA BARBULESCU

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINȚEI DIN 3 IULIE 1959

La orele 10 dimineața se oficiază Doxologia în Paraclisul Sfintei Patriarhii, la care țin parte toți II. PP. SS. și PP. SS. Membri ai Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La orele 10,30 II. PP. SS. și PP. SS. Membri ai Sfântului Sinod trec în sala sinodală.

La ședință ia parte și dl. prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

P. S. Secretar Episcop Antim Țîrgovișteanul citește apelul nominal și sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, II. PP. SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Vasile al Banatului; PP. SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului, și Argeșului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei și PP. SS. Episcopi Vicari Patriarhali: Antim Țîrgovișteanu! și Teoctist Botoșăneanu!

Prea Fericitul Președinte anunță că s-a primit o telegramă din partea P. S. Episcop Andrei al Aradului, prin care roagă să i se motiveze absența de la ședință pentru motiv de boală.

Sfîntul Sinod motivează absența de la ședință a P. S. Episcop Andrei al Aradului.

Prea Fericitul Președinte roagă pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri să dea citire Deciziei de deschidere a sesiunii ordinare a Sfântului Sinod pe anul 1959.

Se citește decizia nr. 9907/1959 a Departamentului Cultelor pentru deschiderea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod pe anul 1959:

DEPARTAMENTUL CULTELOR
DE PE LINGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI AL R.P.R.

DECIZIA Nr. 9907
din 18 iunie 1959

pentru deschiderea sesiunii ordinare 1959 a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romine.

Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R. P. R.;

Avînd în vedere adresa Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne nr. 4618/1959, înregistrată la Departamentul Cultelor sub nr. 7/Cab./20 mai 1959, prin care se comunică că a fost convocat în sesiune ordinară pentru data de 30 iulie 1959;

Văzînd prevederile art. 13 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Romîne;

În temeiul pct. 2 din H. C. M. nr. 435/1957;

D E C I D E :

1. Se declară deschisă sesiunea ordinară 1959 a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, convocată pentru data de 3 iulie 1959.

2. Directorul Secretariatului din Departament este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a deciziei de față.

Secretar General
D. DOGARU

Prea Fericitul Patriarh Justinian declară ședința deschisă.

În cuvîntul de deschidere, Prea Fericirea Sa arată scopul convocării sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1959 și dă unele lămuriri în legătură cu lucrările înscrise pe ordinea de zi, care urmează a fi dezbătute de Plenul Sfîntului Sinod în această ședință.

În continuare Prea Fericirea Sa propune să se expedieze Domnului Președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri, telegrame omagiale.

*Sfîntul Sinod aprobă în unanimitate și cu aplauze textul celor două telegrame și hotărăște expedierea lor.**

Prea Fericitul Președinte propune ca în sesiunea actuală comisiile Sinodale să rămîină în aceeași componență din anul trecut, și anume:

I. Comisia afacerilor străine.

Președinte: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Membri: P. S. Episcop Valerian al Oradiei.

Raportor: P. S. Antim Tîrgovișteanul-Vicar Patriarhal.

II. Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri.

Președinte: I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului.

Membri: P. S. Episcop Andrei al Aradului.

Raportor: P. S. Episcop Teofil al Clujului.

III. Comisia economică, juridică și pentru disciplină.

Președinte: I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

Membri: P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

Raportor: P. S. Episcop Antim al Buzăului.

IV. Comisia învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Președinte: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului

Membri: P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos.

Raportor: P. S. Episcop Teoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal.

Sfîntul Sinod aprobă componența Comisiilor sinodale așa cum au fost propuse mai sus.

Prea Fericitul Președinte împarte la Comisii lucrările astfel:

1. Tem. nr. 7196/1959.— Examinarea și votarea Proiectului de regulament pentru organizarea vieții monahale.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei juridică și pentru disciplină.

2. Tem. nr. 7206/1959. — Stabilirea datei Sf. Paști pe anul 1960.

* Textul celor două telegrame este publicat în numărul 7-10 al revistei „Biserica Ortodoxă Romînă”, la pag. 619-620.

3. Tem. nr. 7373/1959. — Repartizarea sumelor provenite din colect pentru Fondul Central Misionar din Duminica Ortodoxiei — anul 1959.

Se trimit spre studiere și referire Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri.

Prea Fericitul Patriarh Justinian suspendă ședința pînă la orele 12, pentru studierea în comisii a problemelor repartizate.

*

Ședința se redeschide la orele 12 sub președenția Prea Fericitului Patriarh Justinian. Se intră în ordinea de zi.

1. Tem. nr. 7196/1959. Examinarea și votarea Proiectului de Regulament pentru organizarea vieții monahale.

I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, Președintele Comisiei canonică juridică și pentru disciplină, arată împrejurările care au determinat Sfîntul Sinod să porceadă la elaborarea unui nou Regulament pentru organizarea vieții monahale și prezintă o expunere de motive asupra principiilor canonice, juridice și practice care stau la baza acestui Regulament.

În continuare I. P. S. Sa subliniază că noul Regulament aparține inițiativei Sfîntului Sinod care a însărcinat Sinodul Permanent cu întocmirea Proiectului respectiv, stabilind liniile generale pentru încadrarea așezămintelor mînăstirești într-o formulă mai bună de organizare, fundamentată pe Sfintele Canoane și vechile rînduiri monahale.

După această expunere, I. P. S. Sa prezintă referatul Comisiei canonică juridică și pentru disciplină care examinînd proiectul de regulament, propune Plenului Sfîntului Sinod să-l aprobe întocmai. Totodată Comisia își exprimă nădejdea că prin noul Regulament viața monahală va păși hotărît pe făgașul ordinei, disciplinei și al pravilei sale canonice, acest lucru corespunzînd întru totul interesului Sfintei noastre Biserici.

Comisia propune de asemenea să se aducă mulțumiri Sinodului Permanent pentru strădania depusă în întocmirea acestui Regulament.

În urma discuțiilor care au avut loc se hotărăște :

Sfîntul Sinod aprobă cu unanimitate de voturi textul Regulamentului pentru organizarea vieții monahale, care se anexează la prezentul sumar.

Textul Regulamentului se va trimite, spre cele legale, Departamentului Cultelor.

P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele asupra :

1. Tem. nr. 7206/1959. — Stabilirea datei Sf. Paști pe anul 1960.

Cu referatul înregistrat sub nr. 7206/1959, PP. CC. Preoți Gh. Soare și N. Runcanu prezintă Proiectul de calendar bisericesc ortodox pe anul 1960, cuprinzînd rînduiala Evangheliilor duminicale, a glasurilor și voscresnelor, precum și celelalte date calendaristice.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște :

1. *Sf. Paști pe anul 1960 se stabilește în ziua de 17 aprilie.*

2. *Se lasă la latitudinea Eparhiilor să-și întocmească și să-și editeze calendarul bisericesc pe anul 1960, fie apelînd la Proiectul de calendar prezentat Sfîntului Sinod, fie utilizînd alte proiecte.*

2. Tem. nr. 7373/1959. — Repartizarea sumelor provenite din colecta pentru Fondul Central Misionar din Duminica Ortodoxiei — anul 1959.

În continuare, P. S. Episcop Teofil al Clujului prezintă încheierea acestei Comisii în legătură cu referatul P. C. Consilier Zaharia Bîlbîie, de la Administrația Patriarhală, cu întregul dosar anexat, privind realizările colectei din Duminica Ortodoxiei din acest

an și din contribuția benevolă cu prilejul distribuirii de icoane și cruciulițe, produse de Institutul Biblic pentru Fondul Central Misionar.

Comisia — însușindu-și propunerile Permanenței Consiliului Național Bisericesc din 25 iunie 1959, cu privire la repartizarea sumelor pe eparhii și la măsurile ce trebuie luate în scopul funcționării normale a Fondului Central Misionar —, propune aprobarea lor de către Sfântul Sinod.

Sfântul Sinod aprobă propunerile Comisiei.

*

După încheierea ordinei de zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian luând cuvântul arată că la 23 August a. c. se împlinesc 15 ani de la eliberarea Patriei noastre. Cu acest prilej întregul nostru popor se pregătește cu însuflețire să întâmpine marea sărbătoare.

Pentru a da expresie sentimentelor cu care Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române participă la această aniversare alături de întregul nostru popor, Prea Fericirea Sa propune ca Sfântul Sinod să adopte o moțiune corespunzătoare.*

Membrii Sfântului Sinod aprobă în unanimitate textul Moțiunii propuse de Prea Fericitul Patriarh Justinian și îl semnează.

Prea Fericitul Patriarh Justinian mulțumește II. PP. SS și PP. SS. Chiriarhi pentru contribuția adusă la rezolvarea problemelor curente de pe ordinea de zi a acestei sesiuni a Sfântului Sinod.

În numele Sfântului Sinod Prea Fericirea Sa aduce mulțumiri Domnului Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri pentru participarea la ședințele acestei sesiuni și pentru sprijinul acordat în rezolvarea problemelor dezbătute și îl roagă să fie interpretul Sfântului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române pe lângă Conducătorii Statului, asigurându-i de sporita lor hotărâre pentru sprijinirea strădaniilor ce se depun de întregul nostru popor întru făurirea unei vieți noi și biruința Păcii în lume.

Prea Fericitul Patriarh Justinian roagă pe Domnul Secretar General să dea citire Deciziei pentru închiderea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod pe anul 1959.

Se citește Decizia nr. 9907 bis/1959 a Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri pentru închiderea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod pe anul 1959:

DEPARTAMENTUL CULTELOR
DE PE LINGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI AL R. P. R.

DECIZIA nr. 9907/bis
din 18 iunie 1959

pentru închiderea sesiunii ordinare 1959 a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R. P. R.;

Având în vedere adresa Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nr. 4618/1959, înregistrată la Departamentul Cultelor sub nr. 7/Cab./ 20 mai 1959, prin care se comunică că a fost convocat în sesiune ordinară pentru data de 3 iulie 1959;

* Textul moțiunii este publicat în numărul 7-10 al revistei „Biserica Ortodoxă Română”, la pag. 617-618.

Văzînd prevederile art. 13 din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Romîne ;

În temeiul pct. 2 din H. C. M. nr. 434/1957;

DECIDE:

1. Se declară închisă sesiunea ordinară 1959 a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, convocată pentru data de 3 iulie 1959.

2. Directorul Secretariatului din Departament este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a deciziei de față.

Secretar General
D. DOGARU

Sedința se ridică la orele 14.

PREȘEDINTE
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Secretar,
† ANTIM TIRGOVIȘTEANUL
Episcop-Vicar-Patriarhal

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

SPICUIRI DIN PROCESUL VERBAL AL ȘEDINȚELOR DIN 29 OCTOMBRIE 1959

În ziua de joi, 29 octombrie 1959, membrii clerici și mireni ai Adunării Naționale Bisericești, în urma convocării nr. 11.131/1959, s-au întrunit în sesiune de lucru, în Palatul Patriarhal din București.

La orele 10 dimineața, toți membrii prezenți, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Prea Sfințiii Episcopi, au luat parte la Doxologia oficiată în Paraclisul Sfintei Patriarhii. După Doxologie, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe.

La orele 10,30, o delegație de membri ai Adunării Naționale Bisericești a invitat pe Prea Fericitul Patirarh Justinian să ia parte și să prezideze ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești. Prea Fericitul Sa a intrat în sala de ședințe însoțit de dl. profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române, de dl. Director General I. Bărbulescu și de Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți membri, fiind întâmpinați cu căldură de întreaga Adunare, care a intonat Imnul Patriarhal.

Prea Fericitul Patriarh Justinian ocupînd scaunul prezidial, a rugat pe dl. Secretar General D. Dogaru să citească Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R., pentru deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești din anul 1959.

Dl. Secretar General D. Dogaru a dat citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, nr. 409 din 27 octombrie 1959, pentru deschiderea sesiunii ordinare 1959 a Adunării Naționale Bisericești.

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A REPUBLICII POPULARE ROMINE

D E C R E T

*pentru deschiderea sesiunii ordinare 1959 a Adunării Naționale Bisericești
a Bisericii Ortodoxe Române*

Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, decretează:

1. Se declară deschisă sesiunea ordinară 1959 a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de 29 octombrie 1959.

*Președintele Prezidiului
Marii Adunări Naționale,
ION GHEORGHE MAURER*

*Secretarul Prezidiului
Marii Adunări Naționale,
GHEORGHE STOICA*

București, 27 octombrie 1959.
Nr. 409.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte invită pe cei trei secretari la biroul Adunării și roagă pe P.C. Protopop dr. Gh. Cotoșman, secretarul general al Adunării, să citească apelul nominal.

După apelul nominal, Prea Fericitul Patriarh-Președinte constatând că — deși din numărul total de 50 membri care alcătuiesc Adunarea Națională Bisericească, lipsesc 8 membri, — Adunarea este în majoritate și poate lucra valabil, a declarat ședința deschisă.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte propune Adunării să exprime și cu prilejul sesiunii din anul acesta, sentimentele de devotament și recunoștință ale Adunării Naționale Bisericești față de Conducerea Statului și față de Guvernul Republicii Populare Române, prin câte o telegramă oficială. De asemenea, propune să fie adresată o telegramă și Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R.

Prea Fericirea sa dă citire textului telegramelor adresate: Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R., Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Miniștri, și Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R.

*Adunarea aprobă cu aplauze textul celor trei telegrame.**

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a rugat pe membrii Comisiilor permanente ale Adunării să primească lucrările prezentate pentru sesiunea din anul acesta, spre studiere și referire, precum urmează:

Comisiei de petiții și validare, i s-au repartizat actele pentru validarea mandatelor a doi membri în Adunarea Națională.

Comisiei bisericești, i s-a repartizat Darea de seamă a Sectorului Administrației Patriarhale asupra activității din 1958.

Comisiei culturale, i s-a repartizat Darea de seamă a Sectorului Institutului Biblic — Tipografie și Litografie, asupra activității din anul 1958.

Comisiei economice-financiare, i s-au repartizat:

Darea de seamă a Sectorului Institutului Biblic-Ateliere asupra activității din anul 1958, și Darea de seamă asupra contului de execuție bugetară al Administrației Patriarhale, în cursul anului 1958.

Comisiei bugetare, i s-au repartizat: Planul financiar al Administrației Patriarhale pe anul 1959, și Planul financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1959.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a ridicat ședința la orele 11, pentru a permite Comisiilor să procedeze la studierea și întocmirea referatelor asupra lucrărilor încredințate, anunțând ședința a doua pentru orele 12,30.

La orele 12,30 redeschizând ședința de lucru, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a invitat pe raportorii Comisiilor Adunării Naționale Bisericești să dea citire referatelor asupra problemelor date, repartizate de biroul Adunării.

Dl. Aurel Vasilescu, raportorul Comisiei de petiții și validare, dă citire referatului asupra alegerii Prea Cucernicului Protopop Petru Vancu, Vicar Eparhial, de către Adunarea Eparhială a Aradului, ca membru cleric în Adunarea Națională Bisericească, pe perioada 1958-1962, propunând validarea mandatului, deoarece Comisia a constatat că nu s-a introdus nici o contestație.

Adunarea Națională Bisericească hotărăște a fi validat mandatul P.C. Protopop Petru Vancu ca membru cleric, pe restul perioadei 1958-1962.

În continuare, dl. Aurel Vasilescu citește referatul Comisiei de petiții și validare cu privire la mandatul dat de Adunarea Eparhială a Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Prea Cucernicului Preot Iuliu Goșescu, Vicar Eparhial, ca membru cleric în Adunarea Națională Bisericească, pe perioada 1958-1962, propunând validarea mandatului, deoarece Comisia a constatat că nu s-a introdus nici o contestație.

Adunarea Națională Bisericească hotărăște a fi validat mandatul Prea Cucernicului Preot dr. Iuliu Goșescu, ca membru cleric, pe restul perioadei 1958-1962.

* Textul acestor telegrame este publicat în numărul de față al revistei «Biserica Ortodoxă Română», la pag. 992

Dl. Vasile Mihai, în calitate de raportor, citește referatul Comisiei bisericești cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Administrației Patriarhale în cursul anului 1958.

Adunarea Națională Bisericească luind act de cuprinsul referatului, hotărăște :

1. *Ia act cu aprobare de activitatea desfășurată de Sectorul Administrație Bisericesc al Administrației Patriarhale în cursul anului 1958.*

2. *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru îndrumarea și supravegherea permanentă în buna desfășurare a activității acestui Sector.*

3. *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern al Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Române.*

Dl. Basarab Dumitrescu, în calitate de raportor, dă citire referatului Comisiei culturale cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul de Editură, Tipografie și Litografie al Institutului Biblic, în cursul anului 1958.

Adunarea Națională Bisericească, luind act de cuprinsul referatului citit în ședință, hotărăște :

1. *Ia act cu aprobare de Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul Editură, Tipografie și Litografie în cursul anului 1958.*

2. *Exprimă respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru îndrumarea permanentă a acestui Sector.*

3. *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat în procurarea materialelor necesare Sectorului.*

Prea Cuviosul Arhimandrit Emilian Birdaș, în calitate de raportor, citește referatul Comisiei economice-financiare, cu privire la activitatea desfășurată de Sectorul Ateliere al Institutului Biblic, în cursul anului 1958.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în ședință și hotărăște :

1. *Aprobă activitatea Sectorului Ateliere al Institutului Biblic, desfășurată în cursul anului 1958, și contul său de execuție bugetară, contul de profit și pierdere și bilanțul încheiat, dându-se cuvenita descărcare.*

2. *Apreciază osteneala depusă de personalul acestei instituții și îi aduce mulțumiri, cu îndemnul de a continua munca și devotamentul față de Instituție, spre a obține rezultate tot mai bune.*

3. *Aduce mulțumiri Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților Chiriarhi, precum și ostentorilor Centrelor Eparhiale pentru sprijinul acordat acestei Instituții.*

4. *Exprimă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian călduroase mulțumiri pentru îndrumarea rodnică și conducerea înțeleaptă a activității acestui Sector.*

5. *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern al Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat.*

În continuare, P.C. Arhim. Emilian Birdaș, raportor, citește referatul Comisiei economice-financiare, cu privire la Darea de seamă asupra executării planului financiar de venituri și cheltuieli pe anul 1958, pentru Administrația Patriarhală și pentru Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului citit în ședință și hotărăște :

1. *Aprobă contul de gestiune și bilanțul Administrației Patriarhale și contul de «Beneficii și Pierdere» și Bilanțul Institutului Biblic.*

2. *Exprimă Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian toată recunoștința clerului și credincioșilor pentru grija și munca ce o depune în slujba Bisericii Ortodoxe Române, pentru supravegherea și îndrumarea colaboratorilor Prea Fericirii Sale și pentru frumoasele rezultate obținute în cei unsprezece ani de păstorie.*

3. *Aduce mulțumiri Onoratului Guvern al Republicii Populare Române și Departamentul Cultelor, pentru sprijinul acordat Administrației Patriarhale și Bisericii Ortodoxe Române în general.*

Se citește referatul Comisiei bugetare, cu privire la Planul Financiar al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe, pe anul 1959.

Adunarea Națională Bisericească ia act de cuprinsul referatului Comisiei bugetare, citit în ședință, și din care rezultă că Planul Financiar pe 1959 s-a întocmit cu toată grija, în ceea ce privește posibilitatea de realizare a «Veniturilor», că «Cheltuielile» sînt limitate la necesitățile reale, corespunzătoare unei bune administrații, și că s-au respectat normele legale și instrucțiunile în vigoare, și, ca urmare, în conformitate cu art. 20, al. i din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul Financiar al Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe pe anul 1959.

În continuare, se citește referatul Comisiei bugetare asupra Planului Financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1959.

Adunarea națională Bisericească ia act de referatul Comisiei bugetare, citit în ședință, și din care rezultă că Planul Financiar pe anul 1959 al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române s-a întocmit cu toată grija, în ceea ce privește posibilitatea de realizare a «Veniturilor», că «Cheltuielile» sînt limitate la necesitățile reale prevăzute de Regulamentul Casei de Pensii și la asigurarea unei bune administrații, și că s-au respectat normele legale și instrucțiunile în vigoare și, ca urmare, în conformitate cu art. 10, lit. b din Regulamentul de organizare și funcționare a Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează bugetul — Planul Financiar al Casei de Pensii pe anul 1959.

Au luat apoi cuvîntul d-nii: Aurel Vasilescu, Basarab Dumitrescu, Iuliu Scriban, Romeo Cristea, Simion Dancoș, Vasile Mihai, dr. Mihail Farcaș, prof. Nicolae Mihăilescu și Prea Cucernicii: Prot. Traian Belășcu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului, Pr. C. Nonea, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor, și Pr. Iuliu Goșescu, vicarul Sfintei Episcopii a Clujului, — membri ai Adunării Naționale Bisericești —, care au făcut propuneri în vederea unei cât mai bune desfășurări în viitor a activității înaltului for central bisericesc.

Adunarea Națională Bisericească a adoptat hotărîri corespunzătoare, în legătură cu propunerile făcute.

Epuizîndu-se Ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a rostit un scurt cuvînt de încheiere, spunînd printre altele:

«În primul rînd, țin să vă mulțumesc din toată inima pentru dragostea și bunăvoința cu care ați răspuns la convocarea noastră într-o zi de lucru ca aceasta, lăsîndu-vă ocupațiile, ca să veniți să ne dați concursul domniilor voastre, prețios. Vă mulțumesc pentru discuțiile purtate și pentru propunerile făcute. Dorim din toată inima ca și pe viitor să fie discuții tot așa de interesante, izvorîte din dragostea și sprijinul față de Biserica noastră.

«N-aș putea să nu remarc momentele sărbătorești în care am avut sesiunea din anul acesta, în Luna Prieteniei Romîno-Sovietice, la care au luat parte ierarhii, clerul și poporul nostru romîn. Se știe că poporul nostru urmează același drum ca și poporul rus și în același timp fiii Bisericii noastre mărturisesc aceeași credință ca și dreptcredincioșii fii ai Bisericii Ruse, de sub păstoria duhovnicească a Patriarhului Alexei. Legătura dintre poporul rus și poporul romîn este mai mult decît o legătură de vecinătate și de prietenie, este o legătură frățească. De aceea, repetăm, clerul și credincioșii Bisericii noastre au trăit momente de aleasă bucurie în această Lună a Prieteniei Romîno-Sovietice, întemeiați și pe legătura de veacuri a celor două Biserici Ortodoxe surori.

«Pe de altă parte, ca membri ai Comitetelor de Luptă pentru Pace din orașe și sate, preoții și credincioșii Bisericii noastre au trăit alături de poporul nostru și de toate popoarele lumii clipe de bucurie la ascultarea cuvîntului Președintelui Uniunii Sovietice, N. S. Hrușcirov, pentru dezarmarea generală și totală și transformarea uneltelor de război în unelte de muncă pașnică. Biserica noastră salută această propunere și socotește că ea va aduce pacea și buna înțelegere în lumea întreagă.

«Mergînd la locurile de muncă, vă rog să continuați a sprijini strădaniile pentru pace și înlăturarea războiului, împreună cu preoții și credincioșii Bisericii noastre, servind astfel poporul și viitorul patriei noastre.

«Rugăm pe domnul Secretar general să se facă interpretul nostru pe lîngă Onoratul Guvern, asigurînd că nu ne vom abate de la drumul cel bun, ci vom sprijini cu convingere toate măsurile luate de Conducerea țării noastre pentru o viață nouă, mai bună și mai dreaptă.

«Mulțumesc domnului Secretar General și colaboratorilor domniei sale, care ne ajută în munca noastră.

«Ne despărțim cu cuvântul tradițional: să ne vedem sănătoși în ianuarie 1960, cu bucurie sporită pentru un început de pace și dezarmare în toată lumea».

În conformitate cu dispozițiile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a propus Adunării o Comisie pentru verificarea și aprobarea procesului-verbal al ședințelor Adunării din sesiunea anului 1959, Comisie care va lucra sub președinția Prea Fericirii Sale, alcătuită din următorii membri:

- Dl. acad. prof. dr. Nicolae Gh. Lupu,
- Dl. prof. Nicolae Mihăilescu,
- Dl. Romeo Cristea,
- P.C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu.

Adunarea Națională Bisericească aprobă Comisia propusă.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a rugat pe dl. Secretar General D. Dogaru să dea citire Decretului de închidere.

Dl. profesor D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor a citit Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, nr. 421/1959, pentru închiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești din anul 1959.

PREZIDIUL MARI ADUNĂRI NAȚIONALE
A
REPUBLICII POPULARE ROMINE

D E C R E T

*pentru închiderea sesiunii ordinare 1959 a Adunării Naționale Bisericești
a Bisericii Ortodoxe Române*

Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, decretează:

1. Se declară închisă sesiunea ordinară 1959 a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru data de 29 octombrie 1959.

*Președintele Prezidiului
Marii Adunări Naționale,
ION GHEORGHE MAURER*

*Secretarul Prezidiului
Marii Adunări Naționale,
GHEORGHE STOICA*

București, 29 octombrie 1959.
Nr. 421.

Ședința s-a ridicat la orele 14,30, când toți cei prezenți au luat parte la masa oficială din reședința patriarhală, oferită de Departamentul Cultelor.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

PREȘEDINTE,
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Secretar General,
Prot. dr. Gh. Cotoșman

